ספר תורת אלהים

חומש

בראשית

ווילנא

ХУМЕШЪ. т. е. Пять книгъ Моисея.
Новое изданіе съ изданія 1875 г.
Часть I.

ВИЛЬНА. Въ тип. вдовы и братьевъ Роммъ.
На жмуд. пер. въ домахъ № 327 и 328
1879.

Дозволено цензурою 11 Мая 1877 года, Вильна.

ספר

בראשית

עם תרגום אונקלוס

התרגום הוגה ונתקן ע"פ כ"י ישנים וע"פ דקדוק
לשון ארמי עם הערות מאת הרוו"ה.

ועם

פירוש רש"י מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל (נדפס ע"פ פירש"י
שהגיה הרוו"ה ע"פ כ"י ישנים).

רשב"ם מאת רבינו שמואל בר מאיר ז"ל (עם הגהות חדשות).

בעל הטורים פרפראות מגמטריאות וגם טעמי המסורת, מאת
רבינו יעקב בר אשר ז"ל.

מנין המצות מס' אלה המצות להגאון מהר"ם חאגיז ז"ל (בסוף
כל סדר נפקדות המצות שבו, ומקורן בכתובים).

וראו זה חדש הוא

עיקר שפתי חכמים ובאר רחובות (עקרי דברי שני הספרים
האלה ותמצית באוריהם לפירש"י ז"ל, נאספו וחוברו יחדו
ע"י שני חכמים מובהקים, בטוב טעם ודעת).

גם הצגנו בו סדר התפלה לכל שבתות השנה עם דגושים ומתגים.

(הוגה בעיון רב על פי דרכי המסורה וכללי הדקדוק).

ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם

שנת תרל"ט לפ"ק

ב׳ רבתי · **א** א בְּרֵאשִׁית · ב״ה שמ״ו

והוא בי״ת של · תבאים בראש הדף

בָּרָא אֱלֹהִים אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ: ב וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ וָבֹהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי תְהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמָּיִם: ג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר: ד וַיַּרְא

רש״י

(א) **בראשית** אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל א את התורה אלא מהחדש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה שנצטוו ישראל ב ומה טעם פתח ג בבראשית משום (תהלים קי״א) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים הם אומרים להם כל הארץ של הקב״ה היא הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו: בראשית ברא · אין המקרא הזה אומר אלא ד דרשוני כמ״ש חז״ל בשביל התורה שנקראת (משלי ח) ראשית דרכו ובשביל צדיקים שנקראו (ירמיה ב) ראשית תבואתה ואם באת לפרשו ה כפשוטו כך פרשהו בראשית בריאת שמי׳ וארץ והארץ היתה תוהו ובהו וחושך ויאמר אלהים יהי אור · ולא בא המקרא להורות סדר הבריאה לומר שאלו קדמו שאם בא להורות כך היה לו לכתוב בראשונ׳ ברא את השמים וגו׳ שאין לך ראשית במקרא שאינו דבוק לתיבה שלאחריו כמו בראשית ממלכת יהויקים · ראשית ממלכתו · ראשית דגנך אף כאן אתה אומר בראשית ברא אלהים את השמים וגו׳ כמו בראשית ברוא ו ודומה לו תחלת דבר ה׳ בהושע ז כלומר תחלת דבורו של הקב״ה בהושע ויאמר ה׳ אל הושע וגו׳ · ואם תאמר להורות בא שאלו תחלה נבראו ח ופירושו בראשי׳ הכל ברא אלו ויש לך מקראות שמקצרים לשונם וממעטים תיבה אחת כמו כי לא סגר דלתי בטני ולא פירש מי הסוגר וכמו ישא את חיל דמשק ולא פירש מי ישאנו וכמו אם יחרוש בבקרים ולא פירש אם יחרוש אדם בבקרים וכמו מגיד מראשית אחרית ולא פירש מגיד מראשית דבר אחרית דבר · אם כן תמה על עצמך שהרי המים קדמו שהרי כתיב ורוח אלהים מרחפת על פני המים · ועדיין לא גילה המקרא בסידור הקודמים והמאוחרים כלום בריית המים מתי היתה ט הא למדת שקדמו המים לארץ · ועוד שהשמים מאש ומים נבראו על כרחך לא לימד המקרא בסדר המוקדמים והמאוחרים כלום: ברא אלהים · ולא אמר ברא י ה׳ שבתחלה עלה במחשבה לבראתו במדת הדין וראה שאין העולם מתקיים והקדים מדת רחמים ושתפה למדת הדין · והיינו דכתיב ביום עשות ה׳ אלהים ארץ ושמים: (ב) תהו ובהו · תהו לשון תמה ושממון שאדם תוהה ומשתומם על בהו שבה: תהו · אשטורדי״שון בלע״ז: בהו · כ לשון ריקות וצדו (סא״א): על פני תהום · ל על פני המים שעל הארץ: ורוח אלהים מרחפת · כסא הכבוד עומד באויר

א בְּקַדְמִין

בְּרָא יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא: ב וְאַרְעָא הֲוָת צָדְיָא וְרֵיקָנְיָא וַחֲשׁוֹכָא עַל־אַפֵּי תְהוֹמָא וְרוּחָא מִן קֳדָם־יְיָ מְנַשְּׁבָא עַל־אַפֵּי מַיָּא: ג וַאֲמַר יְיָ יְהִי נְהוֹרָא וַהֲוָה נְהוֹרָא: ד וַחֲזָא יְיָ יָת נְהוֹרָא

בעל הטורים

יש במדרש שלכך פתח בבי"ת ולא באל"ף לפי שבי"ת הוא לשון ברכה ואל"ף לשון ארור. אמר הקב"ה אפתח בבי"ת בל' ברכה ולואי שיוכל להתקיים · בראשית אותיות בית ראש · כלומר בהמ"ק ראשון שנאמר (ירמיה יז) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו · ד"א בראת יש שברא י"ש עולמות לכל צדיק · בראשית ברא · בגי' בראש השנה נברא [העולם]· ד"א בראשית בגי' בתורה יצר· שבשביל התורה שנקראת ראשית נברא העולם· ד"א בגי' ישראל בחר בעמים ובגי' תרי"ג יצר · שברא העולם בשביל ישראל שיקיימו תרי"ג מצות · בראשית ברא אלהים ס"ת אמת מלמד שברא העולם באמת כמ"ש ראש דברך אמת· ברא אלהים את ס"ת אמת· וירא אלהים את ס"ת אמת· ויברא אלהים את ס"ת אמת· וירא אלהים את ס"ת אמת· ברא אלהים לעשות ס"ת אמת· ולכך תקנו ו' פעמים אמת באמת ויציב אמת מארץ תצמח ר"ת אמת· אתי מלבנון תבואי ר"ת אמת אבל כשהיה האמת נעדרת וישלך אמת ארצה· תשורי מראש אמנה ר"ת אמת ולכך ממעונות אריות (ר"ל אם לא תהיה האמת נעדרת יזכו למ"ש בפסוק תשורי וגו' ממעונות אריות שהוא מורה על בשורות טובות ע"ש בתרגום וברש"י) : אלהים בגי' הכסא שהכסא ברא תחלה · בפסוק של בראשית יש ז' תיבות כנגד ז' ימי השבוע· וז' שנים בשמיטה· וז' שמיטין

עיקר שפתי חכמים ובאר רחובות

בראשית א דהא התורה לא ניתנה לישראל אלא בשביל המצות שיקיימו אותן א"כ כל הני ספורי דברים למותר הוא: ב כי מילה וגיד הנשה לא נצטוו בשם אלא יחידים (בעדם ובעד כל ישראל) ואינה נחשבת מכלל מצותיה: ג בלשון ניחותא ותירוץ הוא : ד דלפי פשוטו משמע שבא להורות סדר שבריאה וזה אינו כמ"ש רש"י בסמוך שאין לך ראשית וכו':ה ר"ל שיהא בראשית מלה סמוכה למלת ברא שהוא פעל עבר צריך אתה לעשות שם כאילו נכתב במקום ברא בריאתו (ושימושה של ב' כמו בעבור):ו דבראשית ברא כמו בתחלת בריאתה וכו' והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך אז ויאמר אלהים יהי אור וכל הענין מוסב על ויאמר אלהים : ז וכמו שמוסב שם על ויאמר ה' כן מוסב הכא על ויאמר אלהים : ח ודקשיא לך שאין לך ראשית שאינו דבוק יש לומר שהוא דבוק למלת הכל : ט וא"כ קשה למה לא מפרש נמי בריאת המים : י פי' שהי' לו לומר ג"כ ה' כמו שאמר ביום עשות ה' אלהים וגו' : כ ר"ל ריקות הוא לשון מקרא וצדיא הוא לשון ארמי ושניהם הם לשון ריקן : ל ר"ל שיש לו

אֱלֹהִ֛ים אֶת־הָא֖וֹר כִּי־ט֑וֹב וַיַּבְדֵּ֣ל אֱלֹהִ֔ים בֵּ֥ין הָא֖וֹר וּבֵ֥ין הַחֹֽשֶׁךְ׃ ה וַיִּקְרָ֨א אֱלֹהִ֤ים ׀ לָאוֹר֙ י֔וֹם וְלַחֹ֖שֶׁךְ קָ֣רָא לָ֑יְלָה וַֽיְהִי־עֶ֥רֶב וַֽיְהִי־בֹ֖קֶר י֥וֹם אֶחָֽד׃ פ ו וַיֹּ֣אמֶר אֱלֹהִ֔ים יְהִ֥י רָקִ֖יעַ בְּת֣וֹךְ הַמָּ֑יִם וִיהִ֣י מַבְדִּ֔יל בֵּ֥ין מַ֖יִם לָמָֽיִם׃ ז וַיַּ֣עַשׂ אֱלֹהִים֮ אֶת־הָרָקִיעַ֒ וַיַּבְדֵּ֗ל בֵּ֤ין הַמַּ֙יִם֙ אֲשֶׁר֙ מִתַּ֣חַת לָרָקִ֔יעַ וּבֵ֣ין הַמַּ֔יִם

רש"י

באויר ומרחף על פני המים ברוח פיו של הקב"ה מ ובמאמרו כיונה המרחפת על הקן אקוביט"ר בלע"ז: (ד) וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל. אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה נ ראהו שאינו כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבא. ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשין בערבוביא ס וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה: (ה) יום אחד. לפי סדר ל' הפרשה היה לו לכתוב יום ראשון ע כמו שכתוב בשאר הימים שני שלישי רביעי למה כתב אחד לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו שלא נבראו המלאכים עד יום ב' כך מפורש בב"ר:

(ו) יהי רקיע. יחזק הרקיע שאע"פ שנבראו שמים ביום הראשון עדיין לחים היו וקרשו בשני מגערת הקב"ה באומרו יהי רקיע וזה שכתוב עמודי שמים פ ירופפו כל יום ראשון ובשני צ יתמהו מגערתו כאדם שמשתומם ועומד מגערת המאיים עליו: בתוך המים. באמצע המים ק שיש הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו בין הרקיע למים שעל הארץ. הא למדת שהם תלוים במאמרו של מלך: (ז) ויעש אלהים את הרקיע. ר תקנו על עמדו והיא עשייתו כמו ש ועשתה את צפרניה: מעל לרקיע. על הרקיע לא נאמר אלא מעל לרקיע לפי שהן תלויין באויר ומפני מה לא נאמר כי טוב ביום שני ת לפי שלא

עיקר ש"ח ובאר"ת

לכתוב על תהום אלא על פני אלא שקאי על המים שהם על הארץ: מ ומרחפת קאי על מאמרו ורוח פיו של הקב"ה: נ דלפי פשוטו של מקרא משמע דבתחלה היו מעורבין יחד דהא הבדילם וזה א"א דאור וחושך אינו אלא קנין והעדר וא"א חיבורם יחד בעת מן העתים: ס ר"ל במדינה זו יש אור ובמדינה זו יש חושך או יום ולילה וא"כ יהיה פי' ויבדל הבדיל זמנם של יום ושל לילה: ע [כי יש שני מיני מספר. מין הראשון מספר נפרד וזה אחד שנים שלשה וכו' אשר אין לו הצטרפות עם המספרים שלפניו ושלאחריו ומין השני מספר מצטרף כמו ראשון שני שלישי כי הוא נקרא ראשון בשביל שיש שני ומספר האחד מצטרף למספר שלפניו ושלאחריו. ולכן כתב רש"י כיון דבשאר הימים כתיב שני שלישי רביעי במספר מצטרף הי' לו לכתוב גם פה ראשון ממין

מספר

אֲרֵי טָב וְאַפְרֵשׁ יְיָ בֵּין נְהוֹרָא וּבֵין חֲשׁוֹכָא: ה וּקְרָא יְיָ לִנְהוֹרָא יְמָמָא וְלַחֲשׁוֹכָא קְרָא לֵילְיָא וַהֲוָה רְמַשׁ וַהֲוָה צְפַר יוֹם חָד: ו וַאֲמַר יְיָ יְהֵי רְקִיעָא בִּמְצִיעוּת מַיָּא וִיהֵי מַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא לְמַיָּא: ז וַעֲבַד יְיָ יָת רְקִיעָא וְאַפְרֵישׁ בֵּין מַיָּא דִּי

בעל הטורים

ביוצל׳ וז׳ רקיעים וז׳ ארצות וז׳ ימים וז׳ מערכות שצ״ם חנכ״ל וכנגדם אמר דוד שבע ביום הללתיך· ולכך תקנו יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא שהם ז׳ תיבות ואומר אותו ז״פ ביום· ויש בפסוק כ״ח אותיות וכן ביהא שמיה רבא כ״ח וכנגדן אמר שלמה ז׳ פסוקים מעת ללדת עד ועת שלום· שיש בהם כ״ח עתים· כי עתים ד׳ משתנים בכל יום ולילה· מהבקר עד חצי היום עת א׳· ומחצי יום עד הלילה עת שני· ומתחלת הלילה עד חצי הלילה עת שלישי· ומחצי הלילה עד הבקר עת רביעי (ולז׳ ימים הם כ״ח עתים) וכן בפסוק וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמור יש בו ז׳ תיבות וכ״ח אותיות מכאן אמרו כל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כחו כאלו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית: תהו ב׳ הכא ואידך (ירמיה ד) ראיתי את הארץ והנה תהו· מלמד שצפה הקב״ה בבריאת העולם בחורבן הבית שנחרב בשנת תהו שעמד ת״י שנה ונחרב בשנת תי״א בית שני עמד כמנין הית״ה ואח״כ חשך רמז לגליות וכן דורש בב״ר: וחשך על פני תהום· ב׳ במסורה הכא ואידך (איוב לח) וחשך איזה מקומו זה הוא שאמרו (חגיגה י״ג) שאין לשאול מה לפנים מה לאחור· וחשך איזה מקומו פירוש שאין לשאול איזה מקום החשך תחלה: ורוח אלהים מרחפת בגי׳ זו היא רוחו של מלך המשיח (בב׳ הפוגים· ר״ל עם התיבות ובפוג הא׳ גם הכולל):(ד) את האור· בגי׳ בתורה ועולה מנין תרי״ג· את האור כי טוב ס״ת ברית כדכתיב כי על פי הדברים האלה וגו׳ ועל פי היינו התורה שבע״פ: וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל· רמז למה שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכמנין ויבדל מבדילין בשנה במוצאי שבתות: (ה) לאור יום (בלי למ״ד השמושית) בגי׳ זה יעקב אבינו: קרא לילה בגימ׳ עשו: ולחשך קרא לילה ולא אמר קרא אלהים לילה כמ״ש גבי אור

עיקר ש״ח ובאר״ח

מספר הזה ולא אחד אשר זה הוא ממין מספר נפרד · באר״ח] : פ פי׳ שהי׳ רפויין : צ פי׳ שהיו מתמיהין ונתחזקו : ק הוכחתו מדכתיב ויהי מבדיל בין מים למים וגו׳ דמלתא דפשיטא הוא דכיון שהוא בתוך המים שהוא מבדיל בין מים למים אלא להכי כתיב בין מים למים וגו׳ שיהא הפרש בין מים העליונים לרקיע כמו שיש הפרש מן הרקיע למים התחתונים שעל הארץ: ר דקשה והלא כבר נברא השמים : ש שהוא ג״כ ל׳ תיקון : ת בשלמא עד הנה הי״א לפרש

לא

אֲשֶׁר מֵעַל לָרָקִיעַ וַיְהִי־כֵן׃ ח וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָרָקִיעַ שָׁמָיִם וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שֵׁנִי׃ פ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִקָּווּ הַמַּיִם מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם אֶל־מָקוֹם אֶחָד וְתֵרָאֶה הַיַּבָּשָׁה וַיְהִי־כֵן׃ י וַיִּקְרָא אֱלֹהִים ׀ לַיַּבָּשָׁה אֶרֶץ וּלְמִקְוֵה הַמַּיִם קָרָא יַמִּים וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יא וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ יב וַתּוֹצֵא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע לְמִינֵהוּ וְעֵץ עֹשֶׂה־פְּרִי אֲשֶׁר זַרְעוֹ־בוֹ לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי׃ פ

רש״י

היה נגמר מלאכת המים עד יום ג' והרי התחיל בה בשני ודבר שלא נגמר אינו במלואו וטובו ובשלישי שנגמרה מלאכת המים והתחיל וגמר מלאכה אחרת כפל בו כי טוב ב' פעמים אחד לגמר מלאכת השני ואחד לגמר מלאכת היום: (ח) ויקרא אלהים לרקיע שמים. שא מים א שם מים אש ומים שערבן זה בזה ועשה מהם שמים (ס"א שמים שם מים ד"א אש ומים): (ט) יקוו המים. שהיו שטוחין על פני כל הארץ והקוום באוקיינוס הוא הים הגדול שבכל הימים: (י) קרא ימים. והלא ים א' ב הוא אלא אינו דומה טעם דג העולה מן הים בעכו לדג העולה מן הים ג באספמיא: (יא) תדשא הארץ דשא עשב. ד לא דשא לשון עשב ולא עשב לשון דשא ולא היה לשון המקרא לומר תעשיב הארץ שמיני דשאין מחולקין כל אחד לעצמו נקרא עשב פלוני ואין לשון למדבר לומר דשא פלוני שלשון דשא הוא לבישת הארץ כשהיא מתמלאת בדשאים: תדשא הארץ. תתמלא ותתכסה לבוש עשבים בלשון בלע"ז נקרא דשא ארברי"ץ כולן בערבוביא וכל שרש לעצמו נקרא עשב: מזריע זרע. ה שיגדל בו זרע לזרוע ממנו במקום אחר: עץ פרי. שיהא טעם העץ כטעם הפרי והיא לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ וגו' ועץ עושה פרי ולא עץ פרי לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה (ס"א אינו ודו"ק) ונתקללה: אשר זרעו בו. ו גרעיני כל פרי שמהן האילן צומח כשנוטעים אותו: (יב) ותוצא הארץ וגו'. אע"פ שלא נאמר למינהו בדשאים בציוויהן שמעו שנצטוו האילנות על כך ונשאו ק"ו בעצמן ז כדמפורש באגדה בשחיטת חולין:

עיקר ש״ח ובאר״ח

לא נאמר כי טוב לפי שלא נגמרה עדיין מלאכת המים משום שלא נברא אותו דבר שהמים ינוחו עליו אבל השתא דאשמעינן שהם תלוים באויר ונמצא שכבר נגמרים

מלרע לרקיעא ובין מיא די מעל לרקיעא והוה כן: ח וקרא יי לרקיעא שמיא והוה רמש והוה צפר יום תנין: ט ואמר יי יתכנשון מיא מתחות שמיא לאתר חד ותתחזי יבשתא והוה כן: י וקרא יי ליבשתא ארעא ולבית כנישות מיא קרא ימי וחזא יי ארי טב: יא ואמר יי תדאית ארעא דיתאה עסבא דבר זרעה מזדרע אילן פירין עבד פירין לזנה די בר זרעה ביה על ארעא והוה כן: יב ואפיקת ארעא דיתאה עסבא דבר זרעה מזדרע (על ארעא) לזנוהי ואילן עבד פירין דבר זרעה ביה לזנוהי וחזא יי ארי טב: יג והוה רמש והוה

בעל הטורים

שאין מייחד שמו על הרעה: (ט) (יקוו המים אל) מקום אחד ותרגום ס"ת מדה זה הוא שנאמר ומים תכן במדה: (יא) עץ פרי ב' דסמיכי הכא ואידך עץ פרי וכל ארזים ואיכא מ"ד כב"ר שהקב"ה צוה שאפי' ארזים שהם אילני סרק יעשו פרי והיא עברה על הצווי והיינו עץ פרי וכל ארזים. ואיכא למ"ד נמי התם שהוסיפה על הצווי שהקב"ה א"ל עץ שיהא רגיל לעשות פרי ולא ארזים ושאר אילן סרק והיא הוציאה באותה שעה בכל האילנות פרי כדכתיב עץ עשה פרי כלומר כל עץ עשה פרי והיינו עץ פרי וכל ארזים: (יב) ותוצא ג' במסרה הכא ואידך (ירמיה ל"ב) ותוצא את עמך את ישראל מארץ מצרים (רות ב') ותוצא ותתן לה זהו שאמרו קשים הם מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף. וכל הכופר ביציאת מצרים כאילו כופר במעשה בראשית: מזריע זרע למינהו.

עיקר ש"ח ובאר"ח

מלאכת המים קשה למה לא נאמר בהן כי טוב: א ר"ל דהוי כאילו נכתב שמים בשמאל וכל קמץ מביא אל"ף היינו שא מים: ב ר"ל דהא כל שאר ימים יניקה שלהם מים הגדול כמ"ש כל הנחלים וגו': ג דבאספמיא הדגים טובים יותר: ד דק"ל למה נאמר תדשא הארץ דשא עשב וגו' ואיך יפול הפעל תדשא על עשב [כי דשא הוא כולל כל מיני צמחים ולא נוכל לומר דשא פלוני או פלוני אבל עשב הוא שם עצם פרטי ונוכל לומר עשב פלוני או פלוני. ולכן קשה לרש"י למה לא אמר תוציא הארץ עשב. ומתרץ כי עשב נאמר אחר הצמיחה ותדשא נאמר כאשר יתחיל לצמוח ולכן בתחלת הצמיחה לא יכול לכתוב תוציא עשב. באר"ח]: ה ר"ל דמזריע הוא לשון מפעיל שהאדם שיכול לזרוע במקום אחר: ו ולכן כתיב בעשב מזריע זרע כי העשב נצמח מזרע הנזרע בארץ. ובעץ כתיב אשר זרעו בו כי בעץ עצמו יהפך לזרע אם ירכיב או יטע את ענפיו במקום אחר: ז ימצא אילנות גדולים וענפיהם מרובים ולא יתערבו יחד מעולם בכל זאת יצאו למינהם. אבל

קטנים

יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי מְאֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהַבְדִּיל בֵּין הַיּוֹם וּבֵין הַלָּיְלָה וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים וּלְיָמִים וְשָׁנִים׃ טו וְהָיוּ לִמְאוֹרֹת בִּרְקִיעַ הַשָּׁמַיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ וַיְהִי־כֵן׃ טז וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים אֶת־הַמָּאוֹר הַגָּדֹל לְמֶמְשֶׁלֶת הַיּוֹם וְאֶת־הַמָּאוֹר הַקָּטֹן לְמֶמְשֶׁלֶת הַלַּיְלָה וְאֵת הַכּוֹכָבִים׃ יז וַיִּתֵּן אֹתָם אֱלֹהִים בִּרְקִיעַ הַשָּׁמָיִם לְהָאִיר עַל־הָאָרֶץ׃ יח וְלִמְשֹׁל בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וּלְהַבְדִּיל בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ יט וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם רְבִיעִי׃ פ כ וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יִשְׁרְצוּ הַמַּיִם שֶׁרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה וְעוֹף יְעוֹפֵף עַל־הָאָרֶץ עַל־פְּנֵי רְקִיעַ הַשָּׁמָיִם׃ כא וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת־הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ

רש"י כצ"ל

(יד) יהי מארת וגו׳ · מיום ראשון נבראו ח וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע וכן כל תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון וכל אחד ואחד נקבע ביום שנגזר עליו · הוא שכתוב את השמים לרבות תולדותיהם ואת הארץ לרבות תולדותיה : יהי מארת · חסר וי"ו כתיב על שהוא יום מארה ליפול אסכרה בתינוקות הוא ששנינו בד׳ היו מתענים על אסכרה שלא תפול בתינוקות: להבדיל בין היום ובין הלילה· משנגנז האור הראשון אבל בשבעת ימי בראשית שמשו האור והחשך הראשונים יחד בין ביום ובין בלילה: והיו לאתת · כשהמאורות לוקין סימן רע הוא לעולם שנאמר מאותות השמים אל תחתו (ירמיה י) בעשותכם רצון הקב"ה אין אתם צריכין לדאוג מן הפורענות : ולמועדים · ע"ש שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה : ולימים · שמוש החמה הוי יום ושמוש הלבנה חציו הרי יום שלם : ושנים · לסוף שס"ה ימים (ס"א ורביע יום) יגמרו מהלכן בי"ב מזלות המשרתים אותם והוא שנה (ס"א והוא שס"ה יום ורביע יום) וחוזרים ומתחילים פעם שנית לסבב בגלגל כמהלכן הראשון : (טו) והיו למאורת · עוד זאת ישמשו שיאירו לעולם : (טז) המארת הגדולים · שוים נבראו ט ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה א"א לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד: ואת הכוכבים · ע"י שמיעט את הלבנה הרבה צבאיה להפיס דעתה : (כ) נפש חיה · שיש בה חיות : שרץ · כל דבר חי שאינו גבוה מן הארץ קרוי שרץ · בעוף כגון זבובים· בשקצים כגון נמלים ב וחיפושים ושלשים

צפר יום תליתאי: יד ואמר יי יהון נהורין ברקיעא דשמיא לאפרשא בין יממא ובין ליליא ויהון לאתין ולזמנין ולממני בהון יומין ושנין: טו ויהון לנהורין ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא והוה כן: טז ועבד יי ית תרין נהוריא רברביא ית נהורא רבא למשלט ביממא וית נהורא זעירא למשלט בליליא וית כוכביא: יז ויהב יתהון יי ברקיעא דשמיא לאנהרא על ארעא: יח ולמשלט ביממא ובליליא ולאפרשא בין נהורא ובין חשוכא וחזא יי ארי טב: יט והוה רמש והוה צפר יום רביעאי: כ ואמר יי ירחשון מיא רחש נפשא חיתא ועופא יפרח על ארעא על אפי רקיעא דשמיא: כא וברא יי ית תניניא רברביא וית כל נפשא חיתא דרחשא די ארחישו מיא לזניהון

בעל הטורים

ר"ת מזל שאין לך עשב שאין לו מזל למעלה: (יד) יהי מארת · סמך מארת לדשאים לפי שצריכין לו כדכתיב וממגד תבואת שמש (דברים ל"ג י"ד): מארת חסר שלא נברא להאיר אלא השמש · וירח לא נברא אלא כדי שלא יעבדו לחמה אם תהיה יחידה: אלהים יהי מארת ברקיע ס"ת עתים למפרע שע"י מאורות מונים העתים: לאתת · ב' במסרה הכא ואידך (ישעיה ח) והילדים אשר נתן לי ה' לאתות ולמופתים · והילדים היינו תלמידים שלומדים תורה דומים למאורות · כמו שאמרו פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה: ולמועדים · ב' במסרה הכא ואידך (זכריה ח') יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים · בכ"ר לא נברא לבנה אלא לקדש ר"ח ור"ח נמי איקרי מועד ואסור בהספד ובתענית: (יח) ולהבדיל · ב' במקרא הכא ואידך (פ' שמיני) ולהבדיל בין הקדש לומר כשמבדילין בין קדש לחול צריך לברך ג"כ על האור: (כא) את התנינם חסר

רש"י

ותולעים ל ובבריות כגון חולד ועכבר ובדברי אגדה זוא לויתן ובן זוגו ותומע וכיולא בהם וכל הדגים: שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה (כא) התנינם · דגים גדולים שבים ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שאם יפרו

עיקר ש"ח ובאר"ת

שקטנים ואם נהיה מעורבבים לא יהיה היכר ביניהו כלל עאכו"כ שיש לנו נגלות למיננו: ח ק"ל דהל"ל קודם לכן ויעש אלהים את הרקיע ואח"כ יהי מאורות: ט דק"ל דבתחלה כתיב שני המאורות הגדולים ואח"כ אמר את המאור הגדול וגו': י והשתא אתי שפיר דלא כתיב יהי כוכבים או ויעש את הכוכבים: כ הם התולעים הנמצאים באשפה: ל ר"ל גבי בהמות וחיות.

הַחַיָּה ׀ הָרֹמֶשֶׂת אֲשֶׁר שָׁרְצוּ הַמַּיִם לְמִינֵהֶם וְאֵת כָּל־
עוֹף כָּנָף לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כב וַיְבָרֶךְ אֹתָם
אֱלֹהִים לֵאמֹר פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הַמַּיִם בַּיַּמִּים וְהָעוֹף
יִרֶב בָּאָרֶץ׃ כג וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם חֲמִישִׁי׃ פ
כד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים תּוֹצֵא הָאָרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה לְמִינָהּ בְּהֵמָה
וָרֶמֶשׂ וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ לְמִינָהּ וַיְהִי־כֵן׃ כה וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־
חַיַּת הָאָרֶץ לְמִינָהּ וְאֶת־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְאֵת כָּל־רֶמֶשׂ
הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ וַיַּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב׃ כו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כִּדְמוּתֵנוּ וְיִרְדּוּ בִדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף
הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ׃ כז וַיִּבְרָא אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָאָדָם בְּצַלְמוֹ בְּצֶלֶם אֱלֹהִים
בָּרָא אֹתוֹ זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָא אֹתָם׃ כח וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים

רש"י

ורבו לא יתקיים העולם בפניהם · התנינים כתיב : נפש חיה · נפש שיש בה חיות : (כב) ויברך אותם · לפי שמחסרים אותם וצדין מהם ואוכלין אותם הוצרכו לברכה ואף החיות הוצרכו לברכה אלא מפני הנחש שעתיד לקללם לכך לא ברכן שלא יהא הוא בכלל : פרו · לשון פרי כלומר עשו פירות : ורבו · אם לא אמר אלא פרו היה אחד מוליד אחד ולא יותר וכא' ורבו שאחד מוליד הרבה : (כד) תוצא הארץ · הוא שפירשתי שהכל נברא מיום לראשון ג ולא הוצרכו אלא להוציאם : נפש חיה · שיש בה חיות : ורמש · הם שרצים שהם נמוכים ורומשים על הארץ ונראים כאילו נגררים שאין הילוכן ניכר כל לשון רמש ושרץ בלשונו קונמ"ברים : (כה) ויעש · תקנם ה' בצביונם בתקונן

ע וקומתן : (כו) נעשה אדם · ענותנותו של הקב"ה למדנו מכאן לפי שהאדם הוא בדמות המלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהן וכשהוא דן את המלכים הוא נמלך בפמליא שלו שכן מצינו באחאב שאמר לו מיכה ראיתי את ה' יושב על כסאו וכל צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכי יש ימין ושמאל לפניו אלא אלו מיימינים לזכות ואלו משמאילים לחובה וכן בגזירת עירין פתגמא ובמאמר קדישין שאלתא אף כאן בפמליא שלו נטל רשות אמר להם יש בעליונים כדמותי אם אין כדמותי בתחתונים הרי יש קנאה במעשה בראשית : נעשה אדם · אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו ויש מקום לאפיקורסים לרדות לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומדת

וית כל עופא דפרח לזנוהי וחזא יי ארי טב: כב ובריך יתהון יי למימר פושו וסגו ומלו ית מיא בימיא ועופא יסגי בארעא: כג והוה רמש והוה צפר יום חמישאי: כד ואמר יי תפק ארעא נפשא חיתא לזנה בעיר ורחש וחות ארעא לזנה והות כן: כה ועבד יי ית חות ארעא לזנה וית בעירא לזנה וית כל רחשא דארעא לזנוהי וחזא יי ארי טב: כו ואמר יי נעביד אינשא בצלמנא כדמותנא וישלטון בנוני ימא ובעופא דשמיא ובבעירא ובכל־ארעא ובכל־רחשא דרחש על ארעא: כז וברא יי ית־אדם בצלמיה בצלם אלהין ברא יתיה דכר ונוקבא ברא יתהון: כח ובריך יתהון יי ואמר להון יי פושו

בעל הטורים

יו"ד לומר לך שהרג הנקבה ומלחה לצדיקים: (כב) והעוף ירב בארץ· ולא אמר ישרצו וירבו שלא אמר כן אלא באדם ובדגים שמזונותיהם מצויים ופנויים לפרות ולרבות אבל העופות וכן בהמה וחיה אין מזונותיהם מצויים להם ורמז לדבר וברך את לחמך ואת מימיך לא תהיה משכלה· והפריתי אתכם והרביתי אתכם וסמיך ליה ואכלתם ישן נושן: (כו) אדם· נוטריקון אפר דם מרה: (כז) האדם· אותיות אדמה שבראו מן האדמה: זכר· בגימטריא ברכה: ונקבה· בגימטריא קללה· (בס' אגרת הטיול מבעל ספר החיים א' נקיבה

רש"י

ענוה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן ואם כתב נעשה אדם לא למדנו שהיה מדבר עם בית דינו אלא עם עצמו ותשובתו צ כתב בצדו ויברא את האדם ולא כתב ויבראו: בצלמנו· ק בדפוס שלנו: כדמותנו· להבין ולהשכיל: וירדו בדגת הים· יש בלשון הזה לשון רידוי ר ולשון ירידה זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם והחיה מושלת בו:

(כז) ויברא אלהים את האדם בצלמו· בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה נעשה בחותם כמטבע העשוי ע"י רושם שקורין קוני"ו וכן הוא אומר תתהפך כחומר חותם: בצלם אלהים ברא אותו· פירש לך שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא: זכר ונקבה ברא אותם· ולהלן הוא אומר ויקח אחת מצלעותיו וגו' במדרש

עיקר ש"ח ובאר"ח

מ (נח"י) ר"ל בפעם א' דהיינו תאומים: נ משום דלשון תולא מורה שכבר נברא ולכן לא כתיב ויברא וכו': ס בצביונם לרצונם: ע ובקומתן י"ל שעמדם כל קומתן מתחלה: פ ר"ל כמו שגוזרים המלאכים ומדברים לפני הקב"ה א"כ ש"מ שהקב"ה נמלך במלאכים: צ ר"ל שלא יטעו המינים: ק ר"ל בדפוס שהכינו לו לאדם אבל אין לפרש בדפוס של הקב"ה דהא אין להקב"ה שום דפוס ודמות: ר ר"ל אפי

וַיֹּאמֶר לָהֶם אֱלֹהִים פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְכִבְשֻׁהָ וּרְדוּ בִּדְגַת הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבְכָל־חַיָּה הָרֹמֶשֶׂת עַל־הָאָרֶץ׃ כט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כָּל־עֵשֶׂב ׀ זֹרֵעַ זֶרַע אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וְאֶת־כָּל־הָעֵץ אֲשֶׁר־בּוֹ פְרִי־עֵץ זֹרֵעַ זָרַע לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה׃ ל וּלְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ וּלְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל ׀ רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בּוֹ נֶפֶשׁ חַיָּה אֶת־כָּל־יֶרֶק עֵשֶׂב לְאָכְלָה וַיְהִי־כֵן׃ לא וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה־טוֹב מְאֹד וַיְהִי־עֶרֶב וַיְהִי־בֹקֶר יוֹם הַשִּׁשִּׁי׃ פ ב א וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל־צְבָאָם׃ ב וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל־מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ג וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת

רש"י

אגדה שבראו שני פרצופים בריאה ראשונה ואח"כ חלקם · ופשוטו של מקרא כאן הודיעך שנבראו שניהם בששי ולא פירש לך כיצד בריאתן ופירש לך במקום אחר : (כח) וכבשה · חסר וי"ו ללמדך שהזכר כובש את הנקבה שלא תהא יצאנית ועוד ללמדך שהאיש שדרכו לכבוש מצווה על פריה ורביה ולא האשה: (כט) לכם יהיה לאכלה · ולכל חית הארץ · השוה להם בהמות וחיות למאכל ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר אך כל ירק עשב יאכלו יחד כלם וכשבאו בני נח התיר להם בשר שנאמר כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל : (לא) יום הששי · הוסיף ה' בששי בגמר מעשה בראשית לומר שהתנה עמהם ע"מ שיקבלו עליהם ישראל חמשה חומשי תורה · ד"א יום הששי · כלם תלויים ועומדים עד יום הששי הוא ששי בסיון (ס"א שביום ו' בסיון שקבלו ישראל התורה נתחזקו כל יצירת בראשית ונחשב כאילו נברא העולם עתה וזהו יום הששי בה"א שהוא יום ו' בסיון) המוכן למתן תורה : (ב) ויכל אלהים ביום השביעי · ר' שמעון אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש אבל הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה ונראה כאילו כלה בו ביום ד"א מה היה העולם חסר מנוחה באת שבת באת מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה : (ג) ויברך ויקדש · ברכו במן שכל

ימי

וּסגוּ וּמלוּ ית ארעא ותקופוּ עלהּ ושלוטוּ בנוני ימא ובעופא דשמיא ובכל חיתא דרחשא על ארעא: כט ואמר יי הא יהבית לכון ית כל עסבא דבר זרעיה מזדרע די על אפי כל ארעא וית כל אילנא די ביה פירי אילנא דבר זרעיה מזדרע לכון יהא למיכל: ל ולכל חית ארעא ולכל עופא דשמיא ולכל דרחיש על ארעא די ביה נפשא חיתא ית כל ירוק עסבא למיכל והוה כן: לא וחזא יי ית כל די עבד והא תקין לחדא והוה רמש והוה צפר יום שתיתאי: א ואשתכללו שמיא וארעא וכל חילידהון: ב ושיצי יי ביומא שביעאה עבדתיה די עבד ונח ביומא שביעאה מכל עבדתיה די עבד: ג ובריך

בעל הטורים

בגימטריא בקללה): (כח) ורדו בדגת הים. ב' במסרה הכא ואידך (עמוס ו') ורדו גת פלשתים אילו זכיתם תרדו אף בדגת הים ואם לאו ירדו גת כלומר שתשתעבדו לפלשתים: (כט) פרי עץ. ב' במסרה. הכא ואידך פרי עץ הדר רמז למ"ד אילן שאכל ממנו אדם הראשון אתרוג היה: (לא) יום הששי ויכלו השמים. ר"ת שם בן ד' אותיות שחתם בו מעשה בראשית וכן ישמחו השמים ותגל הארץ ר"ת שם בן ד' אותיות שחתם העולם בשם בן ד' אותיות: (ב) ויכל אלהים תרגום ירושלמי ואחמד וזהו שאמרו חמדת ימים אותו קראת. בס' ויכלו ג"פ מלאכתו כנגד מלאכות שבת מהם שהם שמים וארץ וים (כאלו ג' כלולים כל מעשי בראשית דוק ותשכח) ואין כתיב ויהי ערב ויהי בקר. יום השביעי לפי שמוסיפין מחול על הקודש: וישבת. ב' במסרה. הכא ואידך (יהושע ה') וישבת המן והיינו דכתיב בס' המן הוא אשר דבר ה' שבתון שבת קדש ולא מצינו שאמר להם משה זה מקודם אלא נרמז בשבת ימי בראשית וישבת ביום השביעי וישבת המן. ד"א מלמד שהמן פסק מלירד בשבת כדמוכח בקדושין. ד"א רמז למה שדרשו ברכו במן וקדשו במן: (ג) ויברך אלהים ג' דסמיכי

עיקר ש"ח ובאר"ח

וקרינן בחיר"ק הוא ממעלה אי קרינן בציר"י הוא ירידה: ש א"כ קרינן בקמ"ץ תחת השי"ן ובכשה: ת ר"ל שדרכו לכבש במלחמה: א מבואר מדבריו כי רק להמית ולאכול לא הרשה לאדם אבל אם מתה מאליה מותר הי' לו לאכול לכן אסרה לו התורה אבר מן החי כי לא יאמר אשר אבר הנפרד מן הבהמה הוא כמתה מאליה דמותר לו לכן אסרה לו התורה: ב דק"ל דויכל אלהים ביום השביעי משמע שעדיין עשה מלאכה ביום השביעי אלא שכלה בו ואח"כ כתי' וישבות ביום השביעי משמע שלא היה עושה בו מלאכה כלל: ג ר"ל המלאכה נכנסת בשבת: ד ר"ל לבני אדם נראה כאילו כלה אבל האמת אינו כן: ה והברכה היה שלא הסריח מה שלקטו בע"ש

מכל־מלאכתו אשר־ברא אלהים לעשות: פ שני ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים: ה וכל ׀ שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל־עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר יהוה אלהים על־הארץ ואדם אין לעבד את־האדמה: ו ואד יעלה מן־הארץ והשקה את־כל־פני האדמה: ז וייצר יהוה אלהים את־האדם עפר מן־האדמה ויפח באפיו נשמת

רש"י ה' זעירא

ימי השבוע ירד להם עומר לגלגולת ובששי לחם משנה. וקדשו במן שלא ירד כלל בשבת. והמקרא כתוב על העתיד: אשר ברא אלהים לעשות. המלאכה שהיתה ראויה לעשות בשבת כפל ועשאה בששי כמו שמפורש בב"ר: (ד) אלה האמורים ז למעלה: תולדות השמים והארץ בהבראם ביום עשות ה'. למדך שכלם ח נבראו בראשון. ד"א בהבראם בה' בראם שנאמר כי בי"ה ה' צור עולמים. בב' אותיות הללו של השם יצר שני עולמים. ולמדך כאן שהעולם הזה נברא בה"א (נ"א רמז כמו שה"א פתוחה למטה כך העולם פתוח לשבים בתשובה ועוה"ב נברא ביו"ד לומר שצדיקים שבאותו זמן מועטים כמו י' שהיא קטנה באותיות): רמז שירדו הרשעים למטה לראות שחת כה"א זאת שסתומה מכל צדדים ופתוחה למטה לרדת דרך שם: (ה) טרם יהיה בארץ. כל טרם שבמקרא לשון עד לא ט הוא ואינו לשון קודם ואינו נפעל לומר הטרים כאשר יאמר הקדים וזה מוכיח ועוד י אתה כי טרם תיראון עדיין לא תיראון. ואף זה תפרש עדיין לא היה בארץ כשנגמרה בריאת העולם בששי קודם שנברא אדם וכל עשב השדה עדיין לא צמח ובג' שכתוב ותוצא הארץ לא יצאו אלא על פתח קרקע עמדו עד יום ו'. ולמה כי לא המטיר ומ"ט לא המטיר לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם כ התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים: ה' אלהים. ה' הוא שמו ל אלהים שהוא שליט ושופט על כל העולם מ וכן פי' זה בכ"מ לפי פשוטו ה' שהוא אלהים: (ו) ואד יעלה. לענין בריאתו נ של אדם העלה התהום והשקה עננים לשרות העפר ונברא אדם כגבל זה שנותן מים ואח"כ לש את העיסה אף כאן והשקה ואח"כ ויצר: (ז) וייצר. שתי יצירות יצירה לעולם הזה ויצירה לתחיית המתים ס אבל בבהמה שאינה עומדת לדין לא נכתב ביצירתה שני יודי"ן: עפר מן האדמה. צבר עפרו מכל האדמה מארבע רוחות שבכל מקום שימות שם תהא קולטתו לקבורה. ד"א

נטל

יי ית יומא שביעאה וקדיש יתה ארי בה נח מכל עבדתה די ברא יי למעבד: דאלין תולדת שמיא וארעא כד־אתבריאו ביומא די עבד יי אלהים ארעא ושמיא: ה וכל אילני חקלא עד־לא הוו בארעא וכל עסבא דחקלא עד לא צמח ארי לא אחית מטרא יי אלהים על־ארעא ואנש לית למפלח ית אדמתא: ו ועננא הוה סליק מן־ארעא ואשקי ית כל־אפי אדמתא: ז וברא יי אלהים ית אדם עפרא מן־אדמתא ונפח

בעל הטורים

הכא · ואידך ויברך אלהים את נח · ואידך ויברך אלהים את יצחק · כשעה שברא העולם בירך השבת והעולם ובימי נח שאבדו כל הראשונים והיה העולם אדם הולך לברך פעם שנית ובירך את יצחק כמו שיש במדרש עד עתה הייתי זקוק לברך את בריותי מכאן ואילך הברכות יהיו מסורים בידך: (ו) ואד· ב' במסורה הכא ואידך (איוב י"ח) ואיד נכון לצלעו רמז למה שאמרו חכמים למה נקרא שמו איד שהבריות משברים לנס כדי שיתן להם הקב"ה מטר: (ז) וייצר· ב' חד מלא וחד חסר וייצר ה' אלהים את האדם מלא שיש לו שני יצרים יצר טוב ויצר הרע ויצר ה' אלהים מן האדמה כל חית השדה חסר שאין להם אלא יצר אחד: ויפח באפיו נשמת חיים· ס"ת תותם·(כדאי' בסנהדרין כפ"ה): נשמת ד'· ויפח באפיו נשמת· כל אשר נשמת רוח חיים · נר ה' נשמת אדם (משלי כ')

רש"י

נטל עפרו ממקום שנאמר בו מזבח אדמה תעשה לי הלואי תהא לו אדמה כפרה ויוכל לעמוד: ויפח באפיו · עשאו מן התחתונים ומן העליונים גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים לפי שביום ראשון נבראו שמים וארץ

עיקר ש"ת ובאר"ח

ביום המחרת: ו דלעשות להבא משמע דהיה לו לכתוב אשר ברא אלהים ועשה: ז דק"ל הלא לא מפרש אח"כ שום דבר אלא קאי אדברים האמורים למעלה: ור"ל אף תולדות שמים וארץ נבראו ביום ראשון כדמפרש בקרא בהבראם ביום עשות וגו': ט פי' כהוראת התיבות עדיין לא הוא ועדיין הוא שם דבר ואינו נגזר ממנו פעל: י פי' עוד יש הוכחה אחרת על זה: כ ר"ל דודאי הקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים ויודע שהאדם מכיר בטובתן של גשמים ויתפלל עליהם (ועיין חולין דף ס'): ל ר"ל שם הויה הוא שם העצם · ושארי השמות כמו אלהים שדי צבאות המה רק שמות תוארים המורים על תואריו ולא על עצמותו: מ ר"ל תקיף ואמיץ כמו אילי הארץ: נ דק"ל דהא כתיב לעיל כי לא המטיר כו' ע"כ פירש דלענין ברייתו כו' ומ"ש והשקה את כל כו' הוא לפי דרשו' חז"ל בסנהדרין פ' אד"מ שהוצבר עפרו של אדה"ר מכל הארצות ע"ש וכמו שפירש"י לקמן ע"ש עפר מן האדמה: ס ר"ל שניתן בו כח חיוני שגם לאחר שימות יוכל להזור

ונשמת

חַיִּים וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה: ח וַיִּטַּע יְהוָה אֱלֹהִים גַּן־בְּעֵדֶן
מִקֶּדֶם וַיָּשֶׂם שָׁם אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר: ט וַיַּצְמַח יְהוָה
אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה וְטוֹב לְמַאֲכָל
וְעֵץ הַחַיִּים בְּתוֹךְ הַגָּן וְעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע: י וְנָהָר יֹצֵא
מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת־הַגָּן וּמִשָּׁם יִפָּרֵד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה
רָאשִׁים: יא שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן הוּא הַסֹּבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ
הַחֲוִילָה אֲשֶׁר־שָׁם הַזָּהָב: יב וּזֲהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב שָׁם
הַבְּדֹלַח וְאֶבֶן הַשֹּׁהַם: יג וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִּיחוֹן הוּא
הַסּוֹבֵב אֵת כָּל־אֶרֶץ כּוּשׁ: יד וְשֵׁם־הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חִדֶּקֶל
הוּא הַהֹלֵךְ קִדְמַת אַשּׁוּר וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פְרָת: טו וַיִּקַּח
יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ:
טז וַיְצַו יְהוָה אֱלֹהִים עַל־הָאָדָם לֵאמֹר מִכֹּל עֵץ־הַגָּן אָכֹל
תֹּאכֵל: יז וּמֵעֵץ הַדַּעַת טוֹב וָרָע לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי בְּיוֹם
אֲכָלְךָ מִמֶּנּוּ מוֹת תָּמוּת: יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לֹא־טוֹב

רש"י בצ"ל

בשני ברא רקיע לעליונים · בשלישי
הראה היבשה לתחתונים · ברביעי
ברא מאורות לעליונים · בחמישי ישרצו
המים לתחתונים · הוזקק בששי
להבראות בו בעליונים ובתחתונים ואם
לאו יש קנאה במעשה בראשית שיהיו
אלו רבים על אלו בבריאת יום אחד:
לנפש חיה · אף בהמה וחיה נקראו
נפש חיה אך זו של אדם חיה שבכולן
שנתוסף בו דעה ודבור: (ח) מקדם ·
במזרחו של עדן נטע את הגן ואם
תאמר הרי כבר נאמר ויברא וגו'
את האדם וגו' ראיתי בברייתא של ר'
אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי מל"ב
מדות שהתורה נדרשת וזו אחת מהן
כלל שלאחריו מעשה הוא פרטו של
ראשון ויברא וגו' את האדם זהו כלל
סתם בריאתו מהיכן וסתם מעשיו חזר
ופירש וייצר ה' אלהים וגו' ויצמח לו גן
עדן ויניחהו בג"ע ויפל עליו תרדמה
השומע סבור שהוא מעשה אחר ואינו
אלא פרטו של ראשון וכן אצל בהמה
חזר וכתב ויצר ה' וגו' מן האדמה
כל חית השדה כדי לפרש ויבא אל
האדם לקרוא שם וללמד על העופות
שנבראו מן הרקק: (ט) ויצמח
לענין הגן הכתוב מדבר: בתוך הגן
באמצע הגן: (יא) פישון · הוא נילוס

נהר

בְּאַנְפּוֹהִי נִשְׁמְתָא דְחַיֵּי וַהֲוָת בְּאָדָם לְרוּחַ מְמַלְּלָא: ח וּנְצִיב
יְיָ אֱלֹהִים גִּנְתָא בְּעֵדֶן מִלְּקַדְמִין וְאַשְׁרֵי תַמָּן יָת־אָדָם דִּי בְרָא:
ט וְאַצְמַח יְיָ אֱלֹהִים מִן אַרְעָא כָּל־אִילָן דִּמְרַגַּג לְמֶחֱזֵי וְטָב
לְמֵיכַל וְאִילַן חַיַּיָא בִּמְצִיעוּת גִּינְתָא וְאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי
חַכִּימִין בֵּין טַב לְבִישׁ: י וְנַהֲרָא הֲוָה נָפִיק מֵעֵדֶן לְאַשְׁקָאָה יָת־
גִּינְתָא וּמִתַּמָּן יִתְפָּרֵישׁ וַהֲוֵי לְאַרְבְּעָה רֵישֵׁי־נַהֲרִין: יא שׁוּם חַד
פִּישׁוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל אֲרַע דַּחֲוִילָה דִּי תַמָּן דַּהֲבָא: יב וְדַהֲבָא
דְּאַרְעָא הַהִיא טָב תַּמָּן בְּדֻלְחָא וְאַבְנֵי בוּרְלָא: יג וְשׁוּם נַהֲרָא
תִנְיָנָא גִּיחוֹן הוּא מַקִּיף יָת כָּל־אֲרָעָא דְכוּשׁ: יד וְשׁוּם נַהֲרָא
תְּלִיתָאָה דִּיגְלַת הוּא מְהַלֵּךְ לְמַדִּינְחָא דְאַתּוּר וְנַהֲרָא רְבִיעָאָה
הוּא פְרָת: טו וּדְבַר יְיָ אֱלֹהִים יָת אָדָם וְאַשְׁרְיֵהּ בְּגִינְתָא־דְעֵדֶן
לְמִפְלְחַהּ וּלְמִטְּרַהּ: טז וּפַקִּיד יְיָ אֱלֹהִים עַל אָדָם לְמֵימָר מִכֹּל
אִילַן־גִּינְתָא מֵיכַל תֵּיכוּל: יז וּמֵאִילָן דְּאָכְלִין פֵּירוֹהִי חַכִּימִין
בֵּין טַב לְבִישׁ לָא תֵיכוּל מִנֵּהּ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְתֵיכוּל מִנֵּהּ מֵימַת
תְּמוּת: יח וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא תַקִּין לְמֶהֱוֵי אָדָם בִּלְחוֹדוֹהִי

בעל הטורים

ואם לאו נשמת ה' כנגד גפרית · האדם לנפש חיה · ר"ת חלה שהיה חלתו של

רש"י

נגד מצרים ועל שם שמימיו מתברכין ועולין ומשקין את הארץ נקראו פשון כמו ופשו פרשיו ד"א פישון שהוא מגדל פשתן שנאמר אצל מצרים ובשו עובדי פשתים: (יג) גיחון. שהיה הולך והומה והמייתו גדולה מאד כמו וכי יגח. שמנגח והולך והומה: (יד) חדקל. שמימיו חדין וקלין: פרת. שמימיו פרין ורבין ומברין את האדם: כוש ואשור. עדיין לא היו וכתב המקרא ע"ש העתיד: קדמת אשור. למזרחה של אשור: הוא פרת. החשוב על כולם הנזכר צ על שם א"י: (טו) ויקח. לקחו ק בדברים נאים ופתהו ליכנס: (יח) לא טוב היות וגו'. שלא יאמרו שתי רשויות

עיקר ש"ח ובאר"ח

ואיות ברצון הש"י : ע ר"ל ולא כהת"א שמפרש מקדם כלומר מלפנים כי נראה מפשט הכתוב אשר לפני זה לא נטע עשבים ואילנות כלל בשום מקום : פ קדמת הוא כמו קדמה ובשביל הסמיכות לאשור נהפך הה"א בתי"ו כמשפטו והה"א הבא בסוף קדמה הוא במקום למ"ד בתחלתו וזה למזרחו : צ ולכך נכתב אצלו הוא · ולא כן בשארי הנהרות : ק כי לקח לא מצאנו אצל אדם בבלי דעת כידוע ·

הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: יט וַיִּצֶר יְהוָה
אֱלֹהִים מִן־הָאֲדָמָה כָּל־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְאֵת כָּל־עוֹף הַשָּׁמַיִם
וַיָּבֵא אֶל־הָאָדָם לִרְאוֹת מַה־יִּקְרָא־לוֹ וְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָא־לוֹ
הָאָדָם נֶפֶשׁ חַיָּה הוּא שְׁמוֹ: שלישי כ וַיִּקְרָא הָאָדָם שֵׁמוֹת
לְכָל־הַבְּהֵמָה וּלְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְכֹל חַיַּת הַשָּׂדֶה וּלְאָדָם לֹא־
מָצָא עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ: כא וַיַּפֵּל יְהוָה אֱלֹהִים ׀ תַּרְדֵּמָה עַל־הָאָדָם
וַיִּישָׁן וַיִּקַּח אַחַת מִצַּלְעֹתָיו וַיִּסְגֹּר בָּשָׂר תַּחְתֶּנָּה: כב וַיִּבֶן
יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶת־הַצֵּלָע אֲשֶׁר־לָקַח מִן־הָאָדָם לְאִשָּׁה
וַיְבִאֶהָ אֶל־הָאָדָם: כג וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם
מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה־
זֹּאת: כד עַל־כֵּן יַעֲזָב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק
בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד: כה וַיִּהְיוּ שְׁנֵיהֶם עֲרוּמִּים הָאָדָם

רש"י

הן הקב"ה יחיד בעליונים ואין לו זוג וזה בתחתונים ואין לו זוג: עזר כנגדו. זכה עזר לא זכה כנגדו להלחם: (יט) ויצר וגו' מן האדמה. היא יצירה האמורה למעלה ויעש אלהים את חית הארץ וגו' אלא בא ופי' שהעופות נבראו מן הרקק לפי שאמר למעלה מן המים נבראו וכאן אמר מן האדמה נבראו ועוד למדך כאן שבשעת יצירתן מיד בו ביום הביאם אל האדם לקרות להם שם. ובדברי אגדה יצירה זו לשון רידוי וכבוש כמו כי תצור אל עיר שכבשן תחת ידו של אדם: וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה וגו'. סרסהו ופרשהו כל נפש חיה אשר יקרא לו האדם שם הוא שמו לעולם: (כ) ולאדם

לא מצא עזר: (כא) ויפל ה' אלהים תרדמה. כשהביאן הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה אמר לכלם יש בן זוג ולי אין בן זוג מיד ויפל: מצלעותיו. מסטריו כמו ולצלע המשכן זהו שאמרנו שני פרצופים נבראו: ויסגור. מקום החתך: ויישן ויקח. שלא יראה חתיכת הבשר שממנו נבראת ותתבזה עליו: (כב) ויבן. כבנין רחבה מלמטה וקצרה מלמעלה לקבל הולד כאוצר של חטים שהוא רחב מלמטה וקצר מלמעלה שלא יכבד משאו על קירותיו: ויבן וגו' את הצלע וגו' לאשה. להיות אשה כמו ויעש אותו גדעון לאפוד להיות אפוד: (כג) זאת הפעם. מלמד שבא אדם על כל בהמה וחיה

ולא

אעביד ליה סמך לקבליה: יט וברא יי אלהים מן־ארעא כל־חיות ברא וית כל עופא דשמיא ואיתה לות אדם למחזי מה־יקרי ליה וכל די הוה קרי־ליה אדם נפשא חיתא הוא שמיה: כ וקרא אדם שמהן לכל־בעירא ולעופא דשמיא ולכל חות ברא ולאדם לא־אשכח סמך לקבליה: כא ורמא יי אלהים שנתא על־אדם ודמך ונסיב חדא מעלעוהי ומלי בשרא תחותה: כב ובנא יי אלהים ית־עלעא דנסיב מן־אדם לאתתא ואיתה לות אדם: כג ואמר האדם הדא זמנא גרמא מגרמי ובשרא מבשרי לדא יתקרי אתתא ארי מבעלא נסיבא דא: כד על כן ישבוק גבר בית־משכבי אבוהי ואמיה וידבק באתתיה ויהון לבשרא חד: כה והוו תרויהון ערטילאין אדם ואתתיה ולא

בעל הטורים

עולם: (כ) ולאדם לא מצא עזר ג׳ הכא · ואידך ולאדם אמר כי שמעת לקול אשתך · (קהלת ב) ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו · ולאדם לא היה לו עזר וה׳ עשה עמו טובה וברא האשה לעזר וחטא על ידה וזהו ולאדם אמר כי שמעת וחטאת ע״י העזר על כן ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו שנקנסה עליו מיתה: (כא) ויפל ה׳ אלהים ג׳ הכא· ואידך (פ׳ מסעי) ויפל עליו וימת (תהלים עח) ויפל בקרב מחנהו זהו שדרז״ל באחד שהרג שוגג ואחד מזיד שהקב״ה מזמנן בפונדק אחד ועולה בסולם וכו׳ וזהו ויפל בקרב מחנהו שהקב״ה מזמנן במחנהו: (כב) ויבאה· כתיב חסר והוא עולה כ״ד שקשטה בכ״ד קישוטין והביאה לו: (כג) לזאת· ב׳ במסרה הכא ואידך (איוב ל״ז) אף לזאת יחרד לבי לומר שחוה

רש״י

ולא נתקררה דעתו עד שבא על חוה: לזאת יקרא אשה כי מאיש וגו׳ · לשון נופל על לשון מכאן שנברא העולם בלשון הקדש ת (ב״ר): (כד) על כן יעזוב איש· רוה״ק אומרת כן א לאסור על בני נח את העריות: לבשר אחד ·

עיקר ש״ח ובאר״ח

ועיין בס׳ קהלת פ״ס ויקח קרח: ר ר״ל מגדליו: ש ר״ל שבא בשכלו ותבונתו לחקר כל טבעי הברואים · ומזה התבונן לקרות לכ״א שם לפי טבעו ומהותו: ת ר״ל לכן נגזר השם אשה מאיש אדם מאדמה· וזה רק בלשון עברית ולא בשאר בלשונות: א כי לא יתכן שנאמר על האדם שלא היו לו אב ואם · וגם בניו לא היו לו עוד · ועי׳ בס׳ ארבע מיתות שדרשו מזה הפ׳ על איסור עריות לב״נ:

וְאִשְׁתּוֹ וְלֹא יִתְבֹּשָׁשׁוּ׃ ג א וְהַנָּחָשׁ הָיָה עָרוּם מִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהֹוָה אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל־הָאִשָּׁה אַף כִּי־אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִכֹּל עֵץ הַגָּן׃ ב וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל־הַנָּחָשׁ מִפְּרִי עֵץ־הַגָּן נֹאכֵל׃ ג וּמִפְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר בְּתוֹךְ־הַגָּן אָמַר אֱלֹהִים לֹא תֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא תִגְּעוּ בּוֹ פֶּן־תְּמֻתוּן׃ ד וַיֹּאמֶר הַנָּחָשׁ אֶל־הָאִשָּׁה לֹא־מוֹת תְּמֻתוּן׃ ה כִּי יֹדֵעַ אֱלֹהִים כִּי בְּיוֹם אֲכָלְכֶם מִמֶּנּוּ וְנִפְקְחוּ עֵינֵיכֶם וִהְיִיתֶם כֵּאלֹהִים יֹדְעֵי טוֹב וָרָע׃ ו וַתֵּרֶא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה־הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל וַתִּקַּח מִפִּרְיוֹ וַתֹּאכַל וַתִּתֵּן גַּם־לְאִישָׁהּ עִמָּהּ וַיֹּאכַל׃ ז וַתִּפָּקַחְנָה עֵינֵי שְׁנֵיהֶם וַיֵּדְעוּ כִּי עֵירֻמִּם הֵם וַיִּתְפְּרוּ עֲלֵה תְאֵנָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם חֲגֹרֹת׃ ח וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהֹוָה אֱלֹהִים

רש"י

הולד נוצר ע"י שניהם ושם נעשה בשרם אחד: (כה) ולא יתבוששו. שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואע"פ שנתנה בו דעה לקרות לו שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע (ב"ר): (א) והנחש היה ערום. מה ענין זה לכאן היה לו לסמוך ויעש לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם אלא ללמדך מאיזו עצה קפץ הנחש עליהם ראה אותם ערומים ועסוקים בתשמיש לעין כל ונתאוה להם: ערום מכל. לפי ערמתו וגדולתו היתה מפלתו ערום מכל ארור מכל (ב"ר): אף כי אמר וגו'. שמא אמר לכם לא תאכלו מכל וגו' ואע"פ שראה אותם אוכלים משאר פירות הרבה עליה דברים כדי שתשיבנו ויבא לדבר באותו העץ: (ג) ולא תגעו בו. הוסיפה על הצווי לפיכך באה לידי גרעון הוא שנאמר אל תוסף על דבריו: (ד) לא מות תמותון. דחפה עד שנגעה בו אמר לה כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה (ב"ר): (ה) כי יודע. כל אומן שונא את בני אומנותו מן העץ אכל וברא את העולם (ב"ר): והייתם כאלהים. יוצרי עולמות: (ו) ותרא האשה. ראתה דבריו של נחש והנאו לה והאמינתו (ב"ר): כי טוב העץ. להיות כאלהים: וכי תאוה הוא לעינים. כמו שאמר לה ונפקחו עיניכם: ונחמד העץ להשכיל. כמו שאמר לה יודעי טוב ורע: ותתן גם לאישה. שלא תמות היא ויחיה הוא וישא אחרת: גם. לרבות בהמה וחיה: (ז) ותפקחנה וגו'. לענין

מִתְכַּלְמִין : א וְחִוְיָא הֲוָה חַכִּים מִכֹּל חֵיוַת בָּרָא דַּעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים
וַאֲמַר לְאִתְּתָא בְּקוּשְׁטָא אֲרֵי־אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִכֹּל אִילַן
גִּינְתָא : ב וַאֲמֶרֶת אִתְּתָא לְחִוְיָא מִפֵּירֵי אִילַן־גִּינְתָא נֵיכוּל :
ג וּמִפֵּירֵי אִילָנָא דִּי בִּמְצִיעוּת־גִּינְתָא אֲמַר יְיָ לָא תֵיכְלוּן מִנֵּהּ
וְלָא תִקְרְבוּן בֵּהּ דִּילְמָא תְמוּתוּן : ד וַאֲמַר חִוְיָא לְאִתְּתָא לָא מוֹת
תְּמוּתוּן : ה אֲרֵי גְּלֵי קֳדָם יְיָ אֲרֵי בְּיוֹמָא דְּתֵיכְלוּן מִנֵּהּ וְיִתְפַּתְּחָן
עֵינֵיכוֹן וּתְהוֹן כְּרַבְרְבִין חַכִּימִין בֵּין־טַב לְבִישׁ : ו וַחֲזַת אִתְּתָא
אֲרֵי טַב אִילָן לְמֵיכַל וַאֲרֵי אַסֵּי הוּא לְעֵינִין וּמְרַגַּג אִילָנָא
לְאִסְתַּכָּלָא בֵהּ וּנְסִיבַת מֵאִבֵּהּ וַאֲכָלַת וִיהָבַת אַף לְבַעְלַהּ עִמַּהּ
וַאֲכָל : ז וְאִתְפַּתָּחָא עֵינֵי תַרְוֵיהוֹן וִידָעוּ אֲרֵי עַרְטִילָאִין אִינוּן
וְחַטִּיטוּ לְהוֹן טַרְפֵי תְאֵנִין וַעֲבַדוּ לְהוֹן זְרָזִין : ח וּשְׁמָעוּ יָת־קָל

בעל הטורים

היתה לאחרית אדם : (ו) לעינים· ד' במסורה הכא ואידך (ש"א ט"ז) האדם יראה לעינים (קהלת י"א) ומתוק האור וטוב לעינים (משלי י') וכעשן לעינים· האדם יראה לעינים ע"כ לפי ראותו מתוק וטוב לעינים אבל אחריתו כעשן

רש"י

החכמה דבר הכתוב ולא לענין ראיה ממש וסוף המקרא מוכיח : וידעו כי ערומים הם· אף הסומא יודע כשהוא ערום אלא מהו וידעו כי עירומים הם מצוה אחת היתה בידם ונתערטלו הימנה (ב"ר) : עלה תאנה · הוא העץ שאכלו ממנו בדבר שנתקלקלו בו נתקנו אבל שאר העצים מנעום מליטול עליהם ומפני מה לא נתפרסם העץ ח שאין הקב"ה חפץ להונות בריה שלא יכלימוהו ויאמרו זהו שלקה העולם על ידו · מדרש רבי תנחומא : (ח) וישמעו ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב זה שנויה במחלוקת (פסחים נ"ד) גבי עשרה דברים שנבראו ע"ש בין השמשות וכו' וי"א אף בגדיו של אדה"ר · א"כ להי"א נבראו אחר החטא · ולהת"ק אולי ס"ל דנבראו קודם החטא · ומדכתיב שניהם ערומים האדם ואשתו דרש דנתיחדו כדרך איש ואשתו : ג כי על מה יסוב תיבת אף בתחלת דבורו עמה : ד הוסיפה לאו דוקא כי באמת היא ג"כ לא ידעה מזה · ורק אשה הוסיף על הצווי · ואמר לה שגם בנגיעה אסורה · דאל"כ איך האמינה לו את"כ שלא תמות גם על האכילה · כיון שידעה שלא הוזהרה על הנגיעה : ה דמה ראתה עתה יותר משראתה מקודם לכן פי' ותרא כמו ותתבונן: ו דייק מדכתיב עמה : ז דאל"כ למה נקנסה עליהם מיתה : ח כי למה פרט הכתוב שאנה אלא להורות

מִתְהַלֵּךְ בַּגָּן לְרוּחַ הַיּוֹם וַיִּתְחַבֵּא הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה
אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגָּן׃ ט וַיִּקְרָא יְהוָה אֱלֹהִים אֶל־הָאָדָם
וַיֹּאמֶר לוֹ אַיֶּכָּה׃ י וַיֹּאמֶר אֶת־קֹלְךָ שָׁמַעְתִּי בַּגָּן וָאִירָא
כִּי־עֵירֹם אָנֹכִי וָאֵחָבֵא׃ יא וַיֹּאמֶר מִי הִגִּיד לְךָ כִּי עֵירֹם
אָתָּה הֲמִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לְבִלְתִּי אֲכָל־מִמֶּנּוּ אָכָלְתָּ׃
יב וַיֹּאמֶר הָאָדָם הָאִשָּׁה אֲשֶׁר נָתַתָּה עִמָּדִי הִוא נָתְנָה־לִּי
מִן־הָעֵץ וָאֹכֵל׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים לָאִשָּׁה מַה־זֹּאת
עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנָּחָשׁ הִשִּׁיאַנִי וָאֹכֵל׃ יד וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֱלֹהִים ׀ אֶל־הַנָּחָשׁ כִּי עָשִׂיתָ זֹּאת אָרוּר אַתָּה מִכָּל־
הַבְּהֵמָה וּמִכֹּל חַיַּת הַשָּׂדֶה עַל־גְּחֹנְךָ תֵלֵךְ וְעָפָר תֹּאכַל כָּל־
יְמֵי חַיֶּיךָ׃ טו וְאֵיבָה ׀ אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה וּבֵין זַרְעֲךָ
וּבֵין זַרְעָהּ הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב׃ ס טז אֶל־
הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי

רש״י

יש מדרשי אגדה רבים וכבר סדרום רבותינו על מכונם בב״ר ובשאר מדרשות ואני לא באתי אלא לפשוטו של מקרא ולאגדה המישבת דברי המקרא דבר דבור על אופניו: וישמעו. מה שמעו, שמעו את קול הקב״ה שהיה מתהלך בגן: לרוח היום. לאותו רוח שהשמש באה משם (ס״א לשם ודוק כי כן עיקר) וזו היא מערבית שלפנות ערב חמה במערב והמה סרחו בעשירית: (ט) איכה. יודע היה היכן הוא אלא ליכנס עמו בדברים שלא יהא נבהל להשיב אם יענישהו פתאום (ב״ר) וכן בקין אמר לו אי הבל אחיך וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך ליכנס עמהם בדברים וכן בחזקיהו בשלוחי מרודך בלאדן: (יא) מי הגיד לך. מאין לך לדעת מה בושת יש בעומד ערום: המן העץ. בתמיה: (יב) אשר נתתה עמדי. כאן כפר בטובה: (יג) השיאני. הטעני כמו אל ישיא לכם חזקיהו: (יד) כי עשית זאת. מכאן שאין מהפכין בזכותו של מסית שאילו שאלו למה עשית זאת, היה לו להשיב דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין: מכל הבהמה ומכל חית השדה. אם מבהמה נתקלל מחיה לא כל שכן העמידו רבותינו מדרש זה במסכת בכורות ללמד שימי עיבורו של נחש שבע שנים: על גחונך תלך. רגלים היו לו ונקצצו: (טו) ואיבה אשית. אתה לא נתכוונת אלא שימות אדם כשיאכל

מימרא דיי אלהים מהלך בגינתא למנח יומא ואיטמר אדם ואתתיה מן קדם יי אלהים בגו אילן גינתא: ט וקרא יי אלהים לאדם ואמר ליה אן את: י ואמר ית קל מימרך שמעית בגינתא ודחילית ארי ערטילאי אנא ואיטמרית: יא ואמר מן חוי לך ארי ערטילאי את המן אילנא דפקדתך בדיל דלא למיכל מניה אכלת: יב ואמר אדם אתתא דיהבת עמי היא יהבת לי מן אילנא ואכלית: יג ואמר יי אלהים לאתתא מה דא עבדת ואמרת אתתא חויא אטעינית ואכלית: יד ואמר יי אלהים לחויא ארי עבדת דא ליט את מכל בעירא ומכל חות ברא על מעך תיזיל ועפרא תיכול כל יומי חייך: טו ודבבו אשוי בינך ובין אתתא ובין בנך ובין בנהא הוא יהא דכיר לך מה דעבדת ליה מלקדמין ואת תהי נטיר ליה לסופא: טז לאתתא אמר אסגאה אסגי צעריכי ועדוייכי בצער תלדי

בעל הטורים

נחשים שגרמו מיתה לכל: (יא) אשר צויתיך לבלתי אכול · ס"ת רכיל שהלכת בעצת רכיל: (יב) היא נתנה · לפי הפשט שהכתני בעץ עד ששמעתי לדבריה (דק"ל דהול"ל נתנה לי ממנו דהא א"ל הקב"ה המן העץ וגו'):

רש"י

כשיאכל הוא ותשא את חוה ולא באת לדבר אל חוה תחלה אלא לפי שהנשים דעתן קלות להתפתות ויודעות לפתות את בעליהן לפיכך ואיבה אשית: ישופך · יכתתך · כמו ואכות אותו ותרגומו ושפית יתיה: ואתה תשופנו עקב · לא יהא לך קומה ל ותשכנו בעקבו ואף משם תמיתנו ולשון תשופנו כמו נשף בהם כשהנחש בא לנשוך הוא נושף כמין שריקה ולפי שהלשון נופל על הלשון ם כתב לשון נשיפה בשניהם: (טז) עצבונך ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

שהדבר שנתקלקלו כו': ט כי בלא זה לא יצדק התשובה מה שאמר כי עירום אנכי ואחבא: י פי' דומי עיבורה של חתול (שהיא מין חיה) הוא נ"ב ימים · ושל חמור (מין בהמה) י"ב חודש · א"כ בהמה גרוע מחיה שבע פעמים (כי ז"פ נ"ב הוא שס"ד) · כך יסוי' נחש גרוע מבהמה שבע פעמים היינו שבע שנים: כ דאם לא היו לו רגלים מעולם מה קללה היא זו: ל ר"ל שכל זה נכלל בקללתו של נחש: מ אף שהמובנים אינם שווים:

בָּנִ֑ים וְאֶל־אִישֵׁךְ֙ תְּשׁ֣וּקָתֵ֔ךְ וְה֖וּא יִמְשָׁל־בָּֽךְ׃ ס יז וּלְאָדָ֣ם אָמַ֗ר כִּֽי־שָׁמַ֘עְתָּ֮ לְק֣וֹל אִשְׁתֶּךָ֒ וַתֹּ֙אכַל֙ מִן־הָעֵ֔ץ אֲשֶׁ֤ר צִוִּיתִ֙יךָ֙ לֵאמֹ֔ר לֹ֥א תֹאכַ֖ל מִמֶּ֑נּוּ אֲרוּרָ֤ה הָֽאֲדָמָה֙ בַּֽעֲבוּרֶ֔ךָ בְּעִצָּבוֹן֙ תֹּֽאכֲלֶ֔נָּה כֹּ֖ל יְמֵ֥י חַיֶּֽיךָ׃ יח וְק֥וֹץ וְדַרְדַּ֖ר תַּצְמִ֣יחַֽ לָ֑ךְ וְאָכַלְתָּ֖ אֶת־עֵ֥שֶׂב הַשָּׂדֶֽה׃ יט בְּזֵעַ֤ת אַפֶּ֙יךָ֙ תֹּ֣אכַל לֶ֔חֶם עַ֤ד שֽׁוּבְךָ֙ אֶל־הָ֣אֲדָמָ֔ה כִּ֥י מִמֶּ֖נָּה לֻקָּ֑חְתָּ כִּֽי־עָפָ֣ר אַ֔תָּה וְאֶל־עָפָ֖ר תָּשֽׁוּב׃ כ וַיִּקְרָ֧א הָֽאָדָ֛ם שֵׁ֥ם אִשְׁתּ֖וֹ חַוָּ֑ה כִּ֛י הִ֥וא הָֽיְתָ֖ה אֵ֥ם כָּל־חָֽי׃ כא וַיַּעַשׂ֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהִ֜ים לְאָדָ֧ם וּלְאִשְׁתּ֛וֹ כָּתְנ֥וֹת ע֖וֹר וַיַּלְבִּשֵֽׁם׃ פ רביעי כב וַיֹּ֣אמֶר ׀ יְהוָ֣ה אֱלֹהִ֗ים הֵ֤ן הָֽאָדָם֙ הָיָה֙ כְּאַחַ֣ד מִמֶּ֔נּוּ לָדַ֖עַת ט֣וֹב וָרָ֑ע וְעַתָּ֣ה ׀ פֶּן־יִשְׁלַ֣ח יָד֗וֹ וְלָקַח֙ גַּ֚ם מֵעֵ֣ץ הַֽחַיִּ֔ים וְאָכַ֖ל וָחַ֥י לְעֹלָֽם׃ כג וַֽיְשַׁלְּחֵ֛הוּ יְהוָ֥ה אֱלֹהִ֖ים

רש"י

זה צער גידול בנים: והרונך. זה צער העבור: בעצב תלדי בנים. זה צער הלידה: ואל אישך תשוקתך. לתשמיש ואעפ"כ אין לך מצח לתובעו בפה אלא הוא ימשול בך הכל ממנו ולא ממך: תשוקתך. תאותך כמו ונפשו שוקקה: (יז) ארורה האדמה בעבורך. שתעלה לך דברים ארורים כגון זבובים ופרעושים ונמלים משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם: (יח) וקוץ ודרדר תצמיח לך. האדמה כשתזרענה מיני זרעים תצמיח קוץ ודרדר קונדס ועכביות והן נאכלין ע"י תקון: ואכלת את עשב השדה. ומה קללה היא זו והלא בברכה נאמר לו הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע וגו' אלא מה אמור כאן בראש הענין ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה ואחר העצבון וקוץ ודרדר תצמיח לך כשתזרענה קטניות או ירקות גנה היא תצמיח לך קוצים ודרדרים ואתה צריך לאכול עשבי שדה ועל כרחך תאכלם: (יט) בזעת אפיך. לאחר שתטריח בו הרבה: (כ) ויקרא האדם. חזר הכתוב לענינו הראשון ויקרא האדם שמות ולא הפסיק אלא ללמדך שעל ידי קריאת שמות נזדווגה לו חוה כמו שכתוב ולאדם לא מצא עזר כנגדו לפיכך ויפל תרדמה וע"י שכתב ויהיו שניהם ערומים סמך לו פרשת הנחש להודיעך שמתוך שראה אותם ערומים וראה אותם עסוקים בתשמיש נתאוה לה ובא עליהם במחשבה ובמרמה: חוה. נופל על לשון חיה שמחיה את ולדותיה כאשר תאמר מה הוה לאדם בל' היה: (כא) כתנות עור. יש דברי אגדה אומרים חלקים כצפורן היו מדובקים על עורן. וי"א דבר הבא

בְּנִין וּלְוָת בַּעְלִיךְ תְּהֵא תְּאוּבְתִּיךְ וְהוּא יִשְׁלַט בִּיךְ: יז וּלְאָדָם אֲמַר אֲרֵי קַבִּילְתָּ לְמֵימַר אִתְּתָךְ וַאֲכַלְתָּ מִן אִילָנָא דִּי פַקֵּידְתָּךְ לְמֵימַר לָא תֵיכוּל מִנֵּיהּ לִיטָא אַרְעָא בְּדִילָךְ בַּעֲמַל תֵּיכְלִינַהּ כֹּל יוֹמֵי חַיָּיךְ: יח וְכוּבִין וְאַטְדִין תַּצְמַח לָךְ וְתֵיכוּל יָת עִסְבָּא דְחַקְלָא: יט בְּזֵעְתָּא דְאַפָּךְ תֵּיכוּל לַחְמָא עַד דְּתְתוּב לְאַרְעָא דְמִנַּהּ אִתְבְּרֵיתָא אֲרֵי עַפְרָא אַתְּ וּלְעַפְרָא תְתוּב: כ וּקְרָא אָדָם שׁוּם אִתְּתֵיהּ חַוָּה אֲרֵי הִיא הֲוַת אִמָּא דְכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא: כא וַעֲבַד יְיָ אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִתְּתֵיהּ לְבוּשִׁין דִּיקָר עַל מְשַׁךְ בִּשְׂרֵיהוֹן וְאַלְבֵּישִׁנוּן: כב וַאֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אָדָם הֲוָה יְחִידִי בְּעָלְמָא מִנֵּיהּ לְמִידַע טַב וּבִישׁ וּכְעַן דִּילְמָא יוֹשֵׁיט יְדֵיהּ וְיִסַּב אַף מֵאִילַן חַיַּיָּא וְיֵיכוּל וְיֵחֵי לְעָלַם: כג וְשַׁלְּחֵיהּ יְיָ אֱלֹהִים

בעל הטורים

(כ) ויקרא וגו' אשתו חוה על שם שמחוה חוה שאמרו יו"ד קנין שיתה

רש"י

מן העור כגון צמר הארנבת שהוא רך נאה ועשה להם כתנות ממנו: (כב) היה כאחד ממנו. הרי הוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים ק ומה היא יחידתו לדעת טוב ורע מה שאין כן בבהמה וחיה: ועתה פן ישלח ידו וגו'. ומשיחיה לעולם הרי הוא קרוב להטעות הבריות אחריו ולומר אף הוא אלוה. ויש מדרשי אגדה אבל אין מיושבין על

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי ישופך באדם הוא לשון כתיתה. ובנחש הוא לשון שריקה מ"מ מדרך לאות הלשון הוא להשוות התיבות אף כי שונות המה בהוראתם (הרא"ם): נ ר"ל אע"פ שהיא אינה רוצה והאיש רוצה יכול לכופה: ס ה"ג ד"א מאל כו'. כי לפי' הראשון הקללה היתה לאדם ע"י האדמה. ולפי' הד"א קלל את האדמה. בעבור שהאדם נברא ממנה: ע ר"ל שתתקנם עם עשב השדה והיינו ואכלת (את הקוצים והדרדרים) את (כמו עם) עשב השדה (הראוים לאכילה). ומה שפירש להלן ע"פ ואכלת כו' הוא כמו ד"א כדרכו: פ אלא נפרש שיאכל לחם מעורב בזיעת אפים: צ דלכאורה היה לו לקרותה חיה ע"ז פי' נופל כו': צ ר"ל לשון חלוק וכתונת: ק ר"ל כמו שאני יחיד בעליונים בידיעה שידיעת הש"י מקיף כל הידיעות הן בשכל ודעת. והן בין טוב ורע שהוא ידיעת נאה ומגונה כן האדם מכח השכל (שאכל מעץ הדעת) יודע להבחין בין הנאה והמגונה. ומכח השכל [illegible] מהעליונים יודע להבחין בין האמת והשקר. ובזה הוא יחיד בתחתונים

מִגַּן־עֵדֶן לַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר לֻקַּח מִשָּׁם׃ כד וַיְגָרֶשׁ אֶת־הָאָדָם וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת־דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים׃ ס ד א וְהָאָדָם יָדַע אֶת־חַוָּה אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת־יְהוָה׃ ב וַתֹּסֶף לָלֶדֶת אֶת־אָחִיו אֶת־הָבֶל וַיְהִי־הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה׃ ג וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה׃ ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם־הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמֵחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל־הֶבֶל וְאֶל־מִנְחָתוֹ׃ ה וְאֶל־קַיִן וְאֶל־מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה וַיִּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קָיִן לָמָּה חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָנֶיךָ׃ ז הֲלוֹא אִם־תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לַפֶּתַח חַטָּאת רֹבֵץ וְאֵלֶיךָ תְּשׁוּקָתוֹ וְאַתָּה תִּמְשָׁל־בּוֹ׃ ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בִּהְיוֹתָם בַּשָּׂדֶה וַיָּקָם קַיִן אֶל־הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־קַיִן אֵי הֶבֶל אָחִיךָ

רש"י

פשוטו: (כד) מקדם לגן עדן. במזרחו של גן עדן חוץ לגן: את הכרובים. מלאכי חבלה: להט החרב המתהפכת. ולה"ט להט לאיים עליו מליכנס עוד לגן. תרגום להט שנן כמו שנף שנגא ובלשון לע"ז לאמ"ה (קלינגע) ומדרש אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו: (א) והאדם ידע. כבר קודם הענין של מעלה את קודם שחטא ונטרד מגן עדן: וכן ההריון והלידה שאם כתב וידע אדם נשמע שלאחר שנטרד היו לו בנים: קין. על שם קניתי: את ה'. כמו עם ה'. כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו: את קין את אחיו את הבל. ג' אתים ריבויים הם מלמד שתאומה נולד' עם קין ועם הבל נולדו שתים לכך נאמר ותוסף (ב"ר): (ב) רועה צאן. לפי שנתקללה האדמה פירש לו מעבודתה: (ג) מפרי האדמה. מן הגרוע. ויש אגדה שאומרת זרע פשתן היה (ד"א מפרי מאיזה שבא לידו לא טוב ולא מובחר): (ד) וישע. ויפן. וכן ואל מנחתו לא שעה. לא פנה. וכן ואל ישעו. לא יפנו. וכן שעה מעליו. פנה מעליו: וישע. ירדה אש ולחכה מנחתו: (ז) הלא אם תיטיב. כתרגומו פירושו: לפתח

חטאת

מִגִּנְתָּא דְעֵדֶן לְמִפְלַח בְּאַרְעָא דְּאִתְבְּרִי מִתַּמָּן׃ כד וְתָרֵיךְ
יָת אָדָם וְאַשְׁרֵי מִלְּקַדְמִין לְגִנְתָּא דְעֵדֶן יָת כְּרוּבַיָּא וְיָת שְׁנַן
חַרְבָּא דְּמִתְהַפְּכָא לְמִטַּר יָת אוֹרַח אִילַן חַיַּיָּא׃ א וְאָדָם יְדַע
יָת־חַוָּה אִתְּתֵהּ וְעַדִּיאַת וִילִידַת יָת־קַיִן וַאֲמֶרֶת קָנֵיתִי גַּבְרָא
(מִן) קֳדָם יְיָ׃ ב וְאוֹסִיפַת לְמֵילַד יָת־אֲחוּהִי יָת־הָבֶל וַהֲוָה הֶבֶל
רָעֵי עָנָא וְקַיִן הֲוָה פָּלַח בְּאַרְעָא׃ ג וַהֲוָה מִסּוֹף יוֹמִין וְאַיְתִי
קַיִן מֵאִבָּא דְאַרְעָא תִּקְרֻבְתָּא קֳדָם יְיָ׃ ד וְהֶבֶל אַיְתִי אַף־הוּא
מִבַּכִּירֵי עָנֵהּ וּמִשַּׁמִּנֵיהוֹן וַהֲוַת רַעֲוָא מִן־קֳדָם יְיָ לְהֶבֶל וּלְקוּרְבָּנֵהּ׃
ה וּלְקַיִן וּלְקוּרְבָּנֵהּ לָא הֲוָת רַעֲוָא וּתְקֵף לְקַיִן לַחֲדָא וְאִתְכְּבִישׁוּ
אַפּוֹהִי׃ ו וַאֲמַר יְיָ לְקַיִן לְמָא תְּקִיף לָךְ וּלְמָא אִתְכְּבִישׁוּ אַפָּיךְ׃
ז הֲלָא אִם תֵּיטִיב עוֹבָדָךְ יִשְׁתְּבֵק לָךְ וְאִם־לָא תֵיטִיב עוֹבָדָךְ
לְיוֹם דִּינָא חַטָּאת נְטִיר וְדַעְתִּיד לְאִתְפְּרָעָא מִנָּךְ אִם לָא
תְתוּב וְאִם תְּתוּב יִשְׁתְּבֵק לָךְ׃ ח וַאֲמַר קַיִן לְהֶבֶל אֲחוּהִי
וַהֲוָה בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּחַקְלָא וְקָם קַיִן בְּהֶבֶל אֲחוּהִי וְקַטְלֵהּ׃ ט וַאֲמַר
יְיָ לְקַיִן אָן הֶבֶל אָחוּךְ וַאֲמַר לָא יְדַעְנָא הֲנָטַר אָחִי אֲנָא׃

בעל הטורים

ירדו לעולם תשעה נפלו נשים : (ז) תשוקתו ב׳ במסרה הכא והידך (ש״ה ז׳) אני לדודי ועלי תשוקתו וזהו שאמרו חז״ל ב׳ תשוקות הן תשוקתן של רשעים לעבירה שנאמר ואליך תשוקתו תשוקתו של הקב״ה על ישראל שנאמר אני לדודי

רש״י

חטאת רובץ · לפתח קברך חטאתך שמור : ואליך תשוקתו · של חטאת הוא יצר הרע תמיד שוקק ומתאוה עליו להכשילך : ואתה תמשל בו · אם תרצה תתגבר עליו : (ח) ויאמר קין· נכנס עמו בדברי ריב ומצה ד להתהולל עליו להרגו ויש בזה מדרשי אגדה אך זה ישובו של מקרא : (ט) אי הבל

עיקר ש״ח ובאר״ח

כי שארי הברואים אף בטעמו מעץ הדעת לא ידעו להבחין בין הנאה והמגונה · ועתה פן ישלח גו׳ : ר ויהיה מ״ם מקדם פירושו מפאת קדם · והיינו במזרחה של גן (ולא כת״א) : ש וכאלו כתיב ואת חרב המתהפכת (ויש לה) להם (בהפיכתה) : ת כי ידע בקמץ תחת היו״ד הוא עבר נשלם שכבר ידע : א ר״ל שהוסיפה עוד ללדת· כלומר דשני אחים משמעו שתים וקאי ותוסף על אלה את: ב מדלא כתיב גם כאן מראשית כמו שנאמר אצל הבל מבכורות : ג ר״ל שבזה טדע שפנה אליו : ד הי לא מפורש בקרא מה אמר לכך פירש שנכנס כו׳ :

וַיֹּאמֶר לֹא יָדַעְתִּי הֲשֹׁמֵר אָחִי אָנֹכִי׃ י וַיֹּאמֶר מֶה עָשִׂיתָ
קוֹל דְּמֵי אָחִיךָ צֹעֲקִים אֵלַי מִן־הָאֲדָמָה׃ יא וְעַתָּה אָרוּר
אָתָּה מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר פָּצְתָה אֶת־פִּיהָ לָקַחַת אֶת־דְּמֵי
אָחִיךָ מִיָּדֶךָ׃ יב כִּי תַעֲבֹד אֶת־הָאֲדָמָה לֹא־תֹסֵף תֵּת־
כֹּחָהּ לָךְ נָע וָנָד תִּהְיֶה בָאָרֶץ׃ יג וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל־יְהוָה
גָּדוֹל עֲוֺנִי מִנְּשֹׂא׃ יד הֵן גֵּרַשְׁתָּ אֹתִי הַיּוֹם מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה וּמִפָּנֶיךָ אֶסָּתֵר וְהָיִיתִי נָע וָנָד בָּאָרֶץ וְהָיָה כָל־
מֹצְאִי יַהַרְגֵנִי׃ טו וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה לָכֵן כָּל־הֹרֵג קַיִן
שִׁבְעָתַיִם יֻקָּם וַיָּשֶׂם יְהוָה לְקַיִן אוֹת לְבִלְתִּי הַכּוֹת־אֹתוֹ
כָּל־מֹצְאוֹ׃ טז וַיֵּצֵא קַיִן מִלִּפְנֵי יְהוָה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־נוֹד
קִדְמַת־עֵדֶן׃ יז וַיֵּדַע קַיִן אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת־

רש"י

אחיך · להכנס עמו בדברי נחת אולי ישיב ויאמר אני הרגתיו וחטאתי לך: לא ידעתי · נעשה כגונב דעת העליונה: השומר אחי · לשון תימה הוא וכן כל ה"א הנקודה בחטף פתח: (י) דמי אחיך · דמו ודם זרעיותיו · ד"א שעשה בו פצעים הרבה ד שלא היה יודע מהיכן נפשו יוצאה: מן האדמה · יותר ממה שנתקללה היא כבר ה בעונה וגם בזו הוסיפה לחטוא: (יא) אשר פצתה את פיה לקחת את דמי אחיך וגו' · והנני מוסיף לה קללה אליך לא תוסף תת כחה (ס"א הכל דבור אחד ממן האדמה עד כאן): (יב) נע ונד · אין לך רשות לדור במקום אחד: (יג) גדול עוני מנשוא · בתמיה ו אתה טוען עליונים ותחתונים ועוני אי אפשר לטעון: (טו) לכן כל הורג קין · זה אחד מן המקראות שקצרו דבריהם ורמזו ז ולא פירשו · לכן כל הורג קין לשון גערה כה יעשה לו כך וכך עונשו ולא פירש עונשו: שבעתים יוקם · איני רוצה להנקם מקין עכשיו לסוף שבעה דורות אני נוקם נקמתי ממנו שיעמוד למך מבני בניו ויהרגהו וסוף המקרא שאמר שבעתים יוקם הוא נקמת הבל ח מקין למדנו שתחלת מקרא לשון גערה היא שלא תהא בריה מזיקתו וכיוצא בו ויאמר דוד כל מכה יבוסי ויגע בצנור (שמואל ב'ה') ולא פירש מה יעשה לו אבל דבר הכתוב ברמז כל מכה יבוסי ויגע בצנור ויקרב אל השער ויכבשנו ואת העורים וגו' וגם אותם יכה על אשר אמרו העור והפסח לא יבא אל תוך הבית המכה את אלו אני אעשנו ראש ושר כאן קצר דבריו ובדברי הימים פירש יהיה לראש ושר: וישם ה' לקין אות · חקק לו

אות

י ואמר מה עבדתא קל דם זרעין דעתידין למפק מן אחוך קבילין קדמי מן ארעא: יא וכען ליט את מן ארעא דפתחת ית פומה וקבילת ית דמה דאחוך מן ידך: יב ארי תפלח בארעא לא תוסיף למתן חילה לך מטלטל וגלי תהי בארעא: יג ואמר קין קדם יי סגי חובי מלמשבק: יד הא תריכתא יתי יומא־דין מעל אפי ארעא ומן קדמך לית אפשר לאטמרא ואהי מטלטל וגלי בארעא ויהי כל דישכחנני יקטלינני: טו ואמר לה יי לכן כל־קטיל קין לשבעא דרין יתפרע מנה ושוי יי לקין אתא בדיל דלא למקטל יתה כל דישכחנה: טז ונפק קין מן קדם יי ויתיב בארעא גלי ומטלטל דהוה עבידא עלוהי מלקדמין דגינתא דעדן: יז וידע קין ית אתתה

בעל הטורים

ועלי תשוקתו: (יד) מוצאי · ב׳ במסרה הכא ואידך (משלי ח) כי מוצאי מצא חיים וזהו שאחז״ל למיימינים בה סמא דחיי· למשמאילים בה סמא דמותא וזהו כל מוצאי יהרגני: (שייך לקמן) · הנה בשמים עד״י בגימטריא חנו״ך · ושד״י בגימטריא מיטטרו״ן שלקח הקב״ה אחד מאותן של קודם דור המבול ואחד של אחר דור המבול דהיינו חנוך ופינחס והעלום לשמים שיעידו עליו ובחר בחנוך שהיה דור שביעי שהקב״ה חפץ בשביעיות · וכן משה היה שביעי לאבות כתיב ביה ומשה עלה אל אלהים:

רש״י

אות משמו ט כמאמו (ס״א כל מוצאי יהרגני הבהמות והחיות אבל בני אדם עדיין לא היו שייראו מהם רק אביו ואמו ומהם לא היה ירא שיהרגוהו אלא אמר עד עכשיו היה פחדתי על כל החיות כמ״ש ומוראכם וגו׳ ועכשיו בשביל עון זה לא ייראו ממני החיות ויהרגוני מיד וישם ה׳ לקין אות החזיר מוראו על הכל): (טו) ויצא קין· יצא בהכנעה י כגונב דעת העליונה: בארץ נוד · בארץ שכל הגולים נדים שם: קדמת עדן · שם גלה אביו כשגורש מגן עדן שנאמר וישכן מקדם לגן עדן לשמור את שמירת דרך מבוא הגן שיש

עיקר ש״ח ובאר״ת

[ד] ואמרו חז״ל בסנהדרין עד שהגיע לנואבו:ה פי׳ כעון שהואילה עץ עושה פ׳י כדלעיל (א׳ י״א): ו ואחר ה״א הסמיה: ז שהיה לו לסיים שיהיה ענשו כך וכך: ח ר״ל דשבעתים יוקם קאי אקין · ולא על ההורג את קין · כי לא מצינו עונש על נמך שהרג את קין · רק כי לשבעה דורות נהרג קין: ט משמו ר״ל של הקב״ה והיא אות ה״א רמז על כל הורג קין (רש״ל): י דייק מדלא כתיב וילך קין

חֲנוֹךְ וַיְהִי בֹּנֶה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוֹךְ׃ יח וַיִּוָּלֵד לַחֲנוֹךְ אֶת־עִירָד וְעִירָד יָלַד אֶת־מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל יָלַד אֶת־מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל יָלַד אֶת־לָמֶךְ׃ חמישי יט וַיִּקַּח־לוֹ לֶמֶךְ שְׁתֵּי נָשִׁים שֵׁם הָאַחַת עָדָה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית צִלָּה׃ כ וַתֵּלֶד עָדָה אֶת־יָבָל הוּא הָיָה אֲבִי יֹשֵׁב אֹהֶל וּמִקְנֶה׃ כא וְשֵׁם אָחִיו יוּבָל הוּא הָיָה אֲבִי כָּל־תֹּפֵשׂ כִּנּוֹר וְעוּגָב׃ כב וְצִלָּה גַם־הִוא יָלְדָה אֶת־תּוּבַל קַיִן לֹטֵשׁ כָּל־חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל וַאֲחוֹת תּוּבַל־קַיִן נַעֲמָה׃ ששי כג וַיֹּאמֶר לֶמֶךְ לְנָשָׁיו עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קוֹלִי נְשֵׁי לֶמֶךְ הַאְזֵנָּה

רש"י כצ"ל

ללמוד שהיה אדם שם ומצינו רוח מזרחית קולטת בכל מקום את הרוצחים שנאמר אז יבדיל משה וגו' מזרחה שמש. דבר אחר בארץ נוד כל מקום שהולך היתה הארץ מזדעזעת תחתיו והבריות אומרים סורו מעליו זהו שהרג את אחיו: (יז) ויהי. קין בונה עיר ויקרא שם העיר לזכר בנו חנוך: (יח) ועירד ילד. יש מקום שהוא אומר בזכר הוליד ויש מקום שהוא אומר ילד שהלידה משמשת שתי לשונות לידת האשה ניישטר"א בלע"ז וזריעת תולדות האיש אינזינרא"ר בלע"ז כשהוא אומר הוליד בלשון הפעיל מדבר בלידת האשה פלוני הוליד את אשתו בן או בת כשהוא אומר ילד מדבר בזריעת האיש והוא בלע"ז אינזינרי"ר: (יט) ויקח לו למך. לא היה לו לפרש כל זה אלא ללמדנו מסוף הענין שקיים הקב"ה הבטחתו שאמר שבעתים יוקם קין עמד למך שהוליד בנים ועשה דור רביעי והרג את קין וזהו שאמר כי איש הרגתי לפצעי וגו': שתי נשים. כך היה דרכן של דור המבול אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש זו שהיא לתשמיש משקה כוס של עקרין (ס"א סם) כדי שתעקר ומקושטת ככלה ומאכילה מעדנים וחברתה נזופה כאלמנה וזהו שפירש איוב רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב כמו שמפורש באגדת חלק. עדה היא של פריה ורביה ועל שם שמגונה עליו ומוסרת מאצלו (ס"א ממאכלו) עדה תרגום של סורה. צלה היא של תשמיש על שם שיושבת תמיד בצלו דברי אגדה הם בבראשית רבה: (כ) אבי ישב אהל ומקנה. הוא היה הראשון לרועי בהמות במדברות ויושב אהלים חדש כאן וחדש כאן בשביל מרעה צאנו וכשכלה המרעה במקום זה הולך ותוקע אהלו במקום אחר ומ"א בונה בתים לעבודת כוכבים כמה דאת אמר סמל הקנאה המקנה וכן ואחיו תופש כנור ועוגב לזמר לעבודת כוכבים:

תובל

וְעַדִּיאַת וִילִידַת יָת חֲנוֹךְ וַהֲוָה בָּנֵי קַרְתָּא וּקְרָא שְׁמָא דְקַרְתָּא כְּשׁוּם בְּרֵהּ חֲנוֹךְ׃ יח וְאִתְיְלִיד לַחֲנוֹךְ יָת עִירָד וְעִירָד אוֹלִיד יָת מְחוּיָאֵל וּמְחִיָּיאֵל אוֹלִיד יָת מְתוּשָׁאֵל וּמְתוּשָׁאֵל אוֹלִיד יָת לָמֶךְ׃ יט וּנְסִיב לֵהּ לָמֶךְ תַּרְתֵּין נְשִׁין שׁוּם חֲדָא עָדָה וְשׁוּם תִּנְיֵתָא צִלָּה׃ כ וִילִידַת עָדָה יָת יָבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּיָתְבֵי מַשְׁכְּנִין וּמָרֵי בְעִיר׃ כא וְשׁוּם אֲחוּהִי יוּבָל הוּא הֲוָה רַבְּהוֹן דְּכָל דְּמַנְגַּן עַל פּוּם נִבְלָא יָדְעֵי זְמַר כִּנּוֹרָא וְאַבּוּבָא׃ כב וְצִלָּה אַף הִיא יְלִידַת יָת תּוּבַל קַיִן רַבְּהוֹן דְּכָל יָדְעֵי עִיבִידַת נְחָשָׁא וּפַרְזְלָא וַאֲחָתֵהּ דְּתוּבַל קַיִן נַעֲמָה׃ כג וַאֲמַר לָמֶךְ לִנְשׁוֹהִי עָדָה וְצִלָּה שְׁמַעַן קָלִי נְשֵׁי לָמֶךְ אֲצֵיתָא לְמֵימְרִי לָא גַבְרָא קְטָלִית

רש"י

(כב) תובל קין · תיבל אומנתו של קין · ותובל לשון תבלין תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים: לטש כל חרש נחשת וברזל · מחדד אומנות ס נחשת וברזל כמו ילטוש עיניו לי (איוב טז) חורש אינו לשון פועל (בסגו"ל) אלא ל' פועל (בצר"י) שהרי נקוד קמץ קטן (דהיינו בצר"י) וטעמו למטה כלומר מחדד ומצחצח כל כלי אומניות ע נחשת וברזל: נעמה · היא אשתו של פ נח בב"ר: (כג) שמען קולי · שהיו נשיו פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו שהיה למך סומא ותובל קין מושכו ורואה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן שמען קולי להשמע לי לתשמיש וכי איש אשר הרגתי

עיקר ש"ת ובאר"ח

כ פי' דויהי בונה עיר קאי על קין ולא על חנוך. ר כי לפי סדר הכתוב היה לו לומר ולמך ילד את יבל וכו' · אך ללמדנו ממה שאמר לנשיו כי איש הרגתי כו' ולכך מספר והולך שלקח למך שתי נשים וכו': ס ואף שגם צלה ילדה כו' י"ל דזה שאמר הכתוב וצלה גם היא ילדה כו' לומר דאף שששתה כוס של עיקרין בכ"ז ילדה (רא"ם): נ ואבי ר"ל ראשון ואב לרועי בהמות: ס כתבו המדקדקים כאשר יבוא מלת חורש הב' (בצירי) והטעם מלרע הוא בינוני פועל · אבל כשיבוא חורש (בסגו"ל) והטעם מלעיל הוא שם דבר (איין מסין שפייז) · וגם בכאן מדכתיב חורש בצירי ומלרע הוא בינוני פועל · ולזה פי' מחדד אומנות כו': (נא"ר): ע מסרס המקרא וכמו שכתוב לוטש ותירש כל (כלי) נחשת וברזל: פ דלפה נזכרה נקבה ע בפרט אלא לרמז שגם היא נשאה אחר המבול.

אָמְרָתִי כִּי אִישׁ הָרַגְתִּי לְפִצְעִי וְיֶלֶד לְחַבֻּרָתִי׃ כד כִּי
שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם־קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה׃ כה וַיֵּדַע אָדָם
עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת־
לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן׃ כו וּלְשֵׁת
גַּם־הוּא יֻלַּד־בֵּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֱנוֹשׁ אָז הוּחַל לִקְרֹא
בְּשֵׁם יְהוָה׃ ס ה א זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם בְּיוֹם בְּרֹא
אֱלֹהִים אָדָם בִּדְמוּת אֱלֹהִים עָשָׂה אֹתוֹ׃ ב זָכָר וּנְקֵבָה
בְּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמָם אָדָם בְּיוֹם הִבָּרְאָם׃
ג וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בִּדְמוּתוֹ כְּצַלְמוֹ
וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת׃ ד וַיִּהְיוּ יְמֵי־אָדָם אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ
אֶת־שֵׁת שְׁמֹנֶה מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ה וַיִּהְיוּ
כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וַיָּמֹת׃ ס ו וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־
אֱנוֹשׁ׃ ז וַיְחִי־שֵׁת אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־אֱנוֹשׁ שֶׁבַע שָׁנִים
וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ ח וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־
שֵׁת שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס ט וַיְחִי

רש"י

לפצעי הוא נהרג וכי אני פצעתיו מזיד
שיהא הפצע קרוי על שמי וילד אשר
הרגתי לחבורתי נהרג כלומר ע"י
חבורתי בתמיה והלא שוגג אני ולא
מזיד לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי:
פצעי· מכת חרב או חץ מקאדור"ה
בלע"ז: (כד) כי שבעתים יקם קין·
קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה
דורות אני שהרגתי שוגג לא כל שכן
שיתלה לי שביעיות הרבה: שבעים
ושבעה· לשון רבוי שביעיות אחז לו
כך דרש ר' תנחומא ומדרש ב"ר לא

הרג למך כלום והלא נשיו פורשות ממנו
משקיימו פריה ורביה לפי שנגזרה גזרה
לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות
אמרו מה אנו יולדות לבהלה למחר
המבול בא ושוטף את הכל והוא אומר
להן וכי איש הרגתי לפצעי וכי אני
הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד
בשנים שיהא זרעי כלה בשבילו עון
ומה קין שהרג נתלה לו שבעה דורות
אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי
שביעיות הרבה וזהו קל וחומר של
שטות אם כן אין הקדוש ברוך הוא

דבדילה אנא סביל חובין ואף לא עולימא חבלית דבדילה ישתיצי זרעי: כד ארי לשבעא דרין איתלין ללמך הלא ללמך ברה שבעין ושבעא: כה וידע אדם עוד ית אתתה וילידת בר וקרת ית שמה שת ארי אמר יהב לי יי בר אחרן חלף הבל דקטלה קין: כו ולשת אף הוא אתיליד בר וקרא ית שמה אנוש בכן ביומוהי חלו בני אינשא מלצלאה בשמא דיי: א דין ספר תולדת אדם ביומא דברא יי אדם בדמות אלהים עבד יתה: ב דכר ונוקבא בראנון ובריך יתהון וקרא ית שמהון אדם ביומא דאתבריאו: ג וחיא אדם מאה ותלתין שנין ואוליד בדמותה דדמי לה וקרא ית שמה שת: ד והוו יומי אדם בתר דאוליד ית שת תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: ה והוו כל יומי אדם דחיא תשע מאה ותלתין שנין ומית: ו וחיא שת מאה וחמש שנין ואוליד ית אנוש: ז וחיא שת בתר דאוליד ית אנוש תמני מאה ושבע שנין ואוליד בנין ובנן: ח והוו כל יומי שת תשע מאה ותרתא עשרי שנין ומית: ט וחיא

רש"י

גובה את חובו ומקיים את דברו: (כה) וידע אדם וגו'. בא לו למך אצל אדם הראשון וקבל על נשיו אמר להם וכי עליכם לדקדק על גזירתו של מקום צ אתם עשו מצותכם והוא יעשה את שלו אמרו לו קשוט עצמך תחלה והלא פרשת מאשתך זה מאה ושלשים שנה משנקנסה מיתה על ידך מיד וידע אדם וגו' ומהו עוד ללמוד שנתוספה לו תאוה ק על תאותו בכ"ר: (כו) אז הוחל. לשון חולין לקרא את שמות האדם ואת שמות העצבים בשמו של הקב"ה לעשותן אלילים ולקרותן אלהות: (א) זה ספר תולדת אדם. זו היא ספירת תולדת אדם ומדרשי אגדה יש רבים: ביום ברא וגו'. מגיד שביום שנברא ר הוליד: (ג) שלשים ומאת שנה . . ע"כ פירש מן האשה:

עיקר ש"ח ובאר"ת

צ ולפי פי' הראשון שפירשו ממנו משום רציחה . מה השיב להם אדם . וי"ל דהשיב להם וכי מפני שעשה עבירה אחת שהרג יעשה עוד עברה לבטל פריה ורבי' וכי מי שאכל שום כו' (רש"ל): ק י"ל דלשון עוד לא שייך רק כשהפעולה השניה היא סמוכה להראשונה-אבל כאן כיון שפירש כבר ק"ל שנים מאשתו לא שייך לשון עוד ע"כ פי' דמרמז על תוספת תאותו: ר וקאי ביום ברוא על

אֱנוֹשׁ תִּשְׁעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־קֵינָן׃ י וַיְחִי אֱנוֹשׁ אַחֲרֵי
הוֹלִידוֹ אֶת־קֵינָן חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה
וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ יא וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי אֱנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים
וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס יב וַיְחִי קֵינָן שִׁבְעִים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־מַהֲלַלְאֵל׃ יג וַיְחִי קֵינָן אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־
מַהֲלַלְאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים
וּבָנוֹת׃ יד וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי קֵינָן עֶשֶׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת
שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס טו וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁשִּׁים שָׁנָה
וַיּוֹלֶד אֶת־יָרֶד׃ טז וַיְחִי מַהֲלַלְאֵל אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־יֶרֶד
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃
יז וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי מַהֲלַלְאֵל חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה
מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס יח וַיְחִי־יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּמְאַת
שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־חֲנוֹךְ׃ יט וַיְחִי־יֶרֶד אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־חֲנוֹךְ
שְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כ וַיִּהְיוּ כָּל־יְמֵי־
יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס כא וַיְחִי
חֲנוֹךְ חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־מְתוּשָׁלַח׃ כב וַיִּתְהַלֵּךְ
חֲנוֹךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוּשֶׁלַח שְׁלֹשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כג וַיְהִי כָּל־יְמֵי חֲנוֹךְ
חָמֵשׁ וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה׃ כד וַיִּתְהַלֵּךְ חֲנוֹךְ
אֶת־הָאֱלֹהִים וְאֵינֶנּוּ כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ ס שביעי כה וַיְחִי
מְתוּשֶׁלַח שֶׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־לָמֶךְ׃
כו וַיְחִי מְתוּשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים
שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ כז וַיִּהְיוּ כָּל־

יְמֵי מְתוּשֶׁלַח תֵּשַׁע וְשִׁשִּׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה

אונקלוס

אנוש תשעין שנין ואוליד ית קינן: י וחיא אנוש בתר דאוליד ית קינן תמני מאה וחמש עשרי שנין ואוליד בנין ובנן: יא והוו כל יומי אנוש תשע מאה וחמש שנין ומית: יב וחיא קינן שבעין שנין ואוליד ית מהללאל: יג וחיא קינן בתר דאוליד ית מהללאל תמני מאה וארבעין שנין ואוליד בנין ובנן: יד והוו כל יומי קינן תשע מאה ועשר שנין ומית: טו וחיא מהללאל שתין וחמש שנין ואוליד ית ירד: טז וחיא מהללאל בתר דאוליד ית ירד תמני מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן: יז והוו כל יומי מהללאל תמני מאה ותשעין וחמש שנין ומית: יח וחיא ירד מאה ושתין ותרתין שנין ואוליד ית חנוך: יט וחיא ירד בתר דאוליד ית חנוך תמני מאה שנין ואוליד בנין ובנן: כ והוו כל יומי ירד תשע מאה ושתין ותרתין שנין ומית: כא וחיא חנוך שתין וחמש שנין ואוליד ית מתושלח: כב והליך חנוך בדחלתא דיי בתר דאוליד ית מתושלח תלת מאה שנין ואוליד בנין ובנן: כג והוה כל יומי חנוך תלת מאה ושתין וחמש שנין: כד והליך חנוך בדחלתא דיי וליתוהי ארי (לא) אמית יתה יי: כה וחיא מתושלח מאה ותמני ושבע שנין ואוליד ית למך: כו וחיא מתושלח בתר דאוליד ית למך שבע מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בנין ובנן: כז והוו כל־

רש"י

(כב) ויתהלך חנוך · צדיק היה וקל (ס"א וקל) בדעתו לשוב להרשיע לפיכך מיהר הקב"ה וסילקו והמיתו קודם זמנו וזהו ששינה הכתוב במיתתו לכתוב ואיננו בעולם למלאות שנותיו: (כד) כי לקח אותו · לפני זמנו כמו

עיקר ש"ת ובאר"ת

תולדות אדם וזה ספר שב על והאדם ידע כו' ותלד את קין והבל: ש דכיון דהתהלך את האלהים והיה צדיק למה סילקו קודם זמנו אלא שהי' קל בדעתו כו':

וַיָּמֹת׃ ס כח וַיְחִי־לֶמֶךְ שְׁתַּיִם וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמְאַת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בֵּן׃ כט וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נֹחַ לֵאמֹר זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ מִן־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֵרְרָהּ יְהוָה׃ ל וַיְחִי־לֶמֶךְ אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־נֹחַ חָמֵשׁ וְתִשְׁעִים שָׁנָה וַחֲמֵשׁ מֵאֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד בָּנִים וּבָנוֹת׃ לא וַיְהִי כָּל־יְמֵי־לֶמֶךְ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמֹת׃ ס לב וַיְהִי־נֹחַ בֶּן־חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וַיּוֹלֶד נֹחַ אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃

ו א וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֹב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוֹת יֻלְּדוּ לָהֶם׃ ב וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכֹּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה לֹא־יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשַׁגַּם הוּא בָשָׂר וְהָיוּ יָמָיו

רש"י יטעים הגריש קודם התלשא

בנוי לוקח ממך את מחמד עיניך: (כח) ויולד בן. שממנו נבנה העולם: (כט) זה ינחמנו. ינח ממנו את עצבון ידינו עד שלא בא נח לא היה להם כלי מחרישה והוא הכין להם והיתה הארץ מוציאה קוצים ודרדרים כשזורעים חטים מקללתו של אדם הראשון ובימי נח נחה וזהו ינחמנו ואם לא תפרשהו כך אין טעם הלשון נופל על השם ואתה צריך לקרות שמו מנחם: (לב) בן חמש מאות שנה. א"ר יודן מה טעם כל הדורות הולידו לק' שנה וזה לת"ק אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע (ס"א זרע של צדיק זה) לצדיק זה ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות ב תיבות הרבה כבש את מעינו שלא הוליד עד ת"ק שנה כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה: את שם את חם ואת יפת. והלא יפת הגדול הוא אלא בתחלה אתה דורש את שהוא צדיק ונולד כשהוא מהול ואברהם יצא ממנו כו' בב"ר: (ב) בני האלהים. בני השרים והשופטים דבר אחר בני האלהים הם השרים ההולכים בשליחותו של מקום אף הם היו מתערבין בהם. כל אלהים שבמקרא לשון מרות וזה יוכיח אתה תהיה לו לאלהים. ראה נתתיך אלהים: כי טבת הנה. א"ר יודן טבת כתיב כשהיו מטיבין אותה מקושטת ליכנס לחופה היה גדול נכנס ובועלה תחלה: מכל אשר בחרו. אף בעולת בעל ואף הזכר והבהמה: (ג) לא ידון רוחי באדם. לא יתרעם ויריב רוחי עלי בשביל האדם: לעולם. לאורך ימים הנה רוחי נידון בקרבי אם להשחית ואם

יומי מתושלח תשע מאה ושתין ותשע שנין ומית: כח וחיא למך מאה ותמנן ותרתין שנין ואוליד בר: כט וקרא ית־שמה נח למימר דין ינחמננא מעובדנא ומלאות ידנא מן ארעא די לטטה יי: ל וחיא־למך בתר דאוליד ית־נח חמש־מאה ותשעין וחמש שנין ואוליד בנין ובנן: לא והוו כל־יומי למך שבע־מאה ושבעין ושבע שנין ומית: לב והוה נח בר־חמש מאה שנין ואוליד נח ית־שם ית־חם וית־יפת: א והוה כד־שריאו בני־אנשא למסגי על־אפי ארעא ובנתא אתילידו להון: ב וחזו בני־רברביא ית־בנת אנשא ארי שפירן אנין ונסיבו להון נשין מכל די אתרעיאו: ג ואמר יי לא־יתקים דרא־בישא הדין קדמי לעלם בדיל דאנון בשרא ועובדיהון בישיא ארכא יהיבת להון מאה ועשרין שנין אם־יתובון:

רש"י

נרתם ח לא יהיה מדונים ברוחי לעולם כלומר לאורך ימים: בשגם הוא בשר · כמו בשגם בסגו"ל ט כלומר בשביל שגם זאת בו שהוא בשר ואעפ"כ איני נכנע לפני ומה אם יהיה אש או דבר קשה · כיוצא בו עד שקמתי דבורה כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי כמו שאתה אף בשגם כמו בשגם: והיו ימיו וגו' · עד ק"ך שנה אאריך להם אפי ואם לא ישובו אביא עליהם מבול ואת"ה משנולד יפת עד המבול אינו אלא מאה שנה אין מוקדם ומאוחר בתורה כבר היתה הגזרה גזורה עשרים שנה קודם שהוליד את תולדות וכן מצינו בסדר

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דלמה שינה הכתוב לכתוב כאן בן מבשאר התולדות · אלא בן לשון בנין: ב אלא תפרשהו מלשון נחמה היה לו לקרותו מנחם: ב מהר"ם יפה הקשה ע"ז דמאחר שיהיו צדיקים הי' להם להגין על העולם ולא יהיו מבול כלל כמ"ש בפ' וירא גבי תפלת אברהם על הפיכת סדום · י"ל דהם לא הצילו רק על עירם וגם כאן יצילו על עירם וזהו הטריח לעשות תיבה הרבה בעד כל אנשי העיר: ג ר"ל אף אם יהיה רשע לא יאבד במבול: ד ולא רצה לכתוב יפת אחר שם · כי שם וחם נולדו זה אחר זה ולא רצה להפסיק ביניהם (רש"ל): ה מלשון מטיבין את הנרות · ר"ל מתקנים: ו דמכל אתי לרבות: ז כמו ויעבד יעקב ברחל בשביל רחל: ח כי עוד לא עלה עתה במחשבתו להשהותם · כי להלן כתיב ויאמר ה' אמחה כו': ט הורה רש"י בזה כי עיקר ניקוד של שי"ן שימושית הוא בסגול

מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה׃ ד הַנְּפִלִים הָיוּ בָאָרֶץ בַּיָּמִים הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי־כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וְיָלְדוּ לָהֶם הֵמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מֵעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשֵּׁם׃ פ מפטיר ה וַיַּרְא יְהוָה כִּי רַבָּה רָעַת הָאָדָם בָּאָרֶץ וְכָל־יֵצֶר מַחְשְׁבֹת לִבּוֹ רַק רַע כָּל־הַיּוֹם׃ ו וַיִּנָּחֶם יְהוָה כִּי־עָשָׂה אֶת־הָאָדָם בָּאָרֶץ וַיִּתְעַצֵּב אֶל־לִבּוֹ׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶמְחֶה אֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר־בָּרָאתִי מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמָיִם כִּי נִחַמְתִּי כִּי עֲשִׂיתִם׃ ח וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי יְהוָה׃ פ פ פ

קמ"ו · אמנ"ה · יחזקיהו סימן

מנין המצות

מספר אלה המצות להגאון המפורסם ר' משה חאגיז זצ"ל

עשה א — כסדר בראשית יש מצות עשה אחת

א לפרות ולרבות שנאמר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשה :

רש"י

עולם · יש מדרשי אגדה רבים בלא ידון אבל זה הוא לאלות פשוטו : (ד) הנפילים · ע"ש שנפלו י והפילו ב את העולם ובלשון עברי ל' ענקים הוא : בימים ההם · בימי דור אנוש ובני קין : וגם אחרי כן · אע"פ שראו באבדן של דור אנוש שעלה אוקיינוס והציף שליש העולם לא נכנע דור המבול ללמוד מהם : אשר יבאו · היו יולדות ענקים כמותם : הגבורים · למרוד במקום : אנשי השם · אותן שנקבו בשמות עירד מחויאל מתושאל שנקבו ע"ש אבדן ל שנמוחו והותשו · ד"א אנשי שממון ששממו את העולם : (ו) וינחם ה' כי עשה · נחמה היתה לפניו שבראו בתחתונים שאילו היה מן העליונים היה ממרידן כב"ר: ויתעצב־האדם אל לבו של מקו'ם עלה במחשבתו של מקום להעציבו וזהו תרגום אונקלו' · ד"א וינחם נהפכה מחשבתו של מקום ממדת רחמים למדת הדין עלה במחשבה לפניו מה לעשות באדם שעשה בארץ וכן

כל

ד גבריא הוו בארעא ביומיא האנון ואף בתר כן די עלין בני רברביא לות בנת אנשא וילידן להון אנון גבריא דמעלמא אנשין דשמא : ה וחזא יי ארי סגיאת בישת אנשא בארעא וכל יצרא מחשבת לבה לחוד ביש כל יומא : ו ותב יי במימרה ארי עבד ית אנשא בארעא ואמר במימרה למתבר תקפהון כרעותה : ז ואמר יי אמחי ית אנשא די בראתי מעל אפי ארעא מאנשא עד בעירא עד רחשא ועד עופא דשמיא ארי תבית במימרי ארי עבדתנון : ח ונח אשכח רחמין קדם יי :

רש"י

כל לשון ניחום שבמקרא לשון נמלך מה לעשות ובן אדם ויתנחם · ועל עבדיו יתנחם · וינחם ה' על הרעה · נחמתי כי המלכתי כולם לשון מחשבה אחרת הם : ויתעצב אל לבו · נתאבל על אבדן מעשה ידיו כמו נעצב המלך על בנו וזו כתבתי לתשובת אפיקורוס אחד ששאל את רבי יהושע בן קרחה אמר לו אין אתם מודים שהקב"ה רואה את הנולד אמר לו הן אמר לו והא כתיב ויתעצב אל לבו אמר לו נולד לך בן זכר מימיך אמר לו הן אמר לו ומה עשית אמר לו שמחתי ושימחתי את הכל אמר לו ולא היית יודע שסופו למות אמר לו בשעת חדותא חדותא בשעת אבלא אבלא · אמר לו כך מעשה הקב"ה אע"פ שגלוי לפניו שסופן לחטוא ולאבדן לא נמנע מלבראן (ועיין ברא"ם) בשביל הצדיקים נ העתידים לעמוד מהם : (ז) ויאמר ה' אמחה את האדם · הוא עפר ואביא עליו מים ואמחה אותו לכך נאמר לשון מחוי : מאדם עד בהמה · אף הם השחיתו דרכם · ד"א הכל נברא בשביל האדם וכיון שהוא כלה מה צורך באלו : כי נחמתי כי עשיתם · חשבתי מה לעשות על אשר עשיתים :

חסלת פרשת בראשית

עיקר ש"ח ובאר"ח

פי נגזר מן מלת אשר-הך לטעמים תבית תמורת הסגול גם פת"ח או קמץ (כא"ר): י ר"ל נהרגו (כ"ר) והפילו את זרעם כי גם הם נהרגו בעבור שלמדו ממעשיהם ברמים : כ ר"ל שאז הניף אוקינוס שליש העולם : ל ואנשי השם ר"ל שהמוחן גרמו לזאת : מ זה קאי לפי פירוש הא' על וינחם שהוא מלשון נחמה · הוכרח לפרש דויתעצב קאי על האדם · אבל לפי הד"א דוינחם ר"ל נמלך ונתחרט פי' דתעצב כפשוטו על הקב"ה כביכול שנתאבל על אבדן כו' : נ ר"ל ועוד בשביל הצדיקים כו' : סליק פרשת בראשית

הפטרת בראשית

בישעיה סימן מב

כֹּה־אָמַר הָאֵל ׀ יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ
וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ לַהֹלְכִים בָּהּ׃
אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ לִבְרִית
עָם לְאוֹר גּוֹיִם׃ לִפְקֹחַ עֵינַיִם עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר
מִבֵּית כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ׃ אֲנִי יְהוָה הוּא שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר
לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי לַפְּסִילִים׃ הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ וַחֲדָשׁוֹת
אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם׃ שִׁירוּ לַיהוָה שִׁיר
חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם׃
יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר יָרֹנּוּ יֹשְׁבֵי סֶלַע מֵרֹאשׁ
הָרִים יִצְוָחוּ׃ יָשִׂימוּ לַיהוָה כָּבוֹד וּתְהִלָּתוֹ בָּאִיִּים יַגִּידוּ׃
יְהוָה כַּגִּבּוֹר יֵצֵא כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָעִיר קִנְאָה יָרִיעַ אַף־
יַצְרִיחַ עַל־אֹיְבָיו יִתְגַּבָּר׃ הֶחֱשֵׁיתִי מֵעוֹלָם אַחֲרִישׁ אֶתְאַפָּק
כַּיּוֹלֵדָה אֶפְעֶה אֶשֹּׁם וְאֶשְׁאַף יָחַד׃ אַחֲרִיב הָרִים וּגְבָעוֹת
וְכָל־עֶשְׂבָּם אוֹבִישׁ וְשַׂמְתִּי נְהָרוֹת לָאִיִּים וַאֲגַמִּים אוֹבִישׁ׃
וְהוֹלַכְתִּי עִוְרִים בְּדֶרֶךְ לֹא יָדָעוּ בִּנְתִיבוֹת לֹא־יָדְעוּ אַדְרִיכֵם
אָשִׂים מַחְשָׁךְ לִפְנֵיהֶם לָאוֹר וּמַעֲקַשִּׁים לְמִישׁוֹר אֵלֶּה הַדְּבָרִים
עֲשִׂיתִם וְלֹא עֲזַבְתִּים׃ נָסֹגוּ אָחוֹר יֵבֹשׁוּ בֹשֶׁת הַבֹּטְחִים בַּפָּסֶל
הָאֹמְרִים לְמַסֵּכָה אַתֶּם אֱלֹהֵינוּ׃ הַחֵרְשִׁים שְׁמָעוּ וְהַעִוְרִים
הַבִּיטוּ לִרְאוֹת׃ מִי עִוֵּר כִּי אִם־עַבְדִּי וְחֵרֵשׁ כְּמַלְאָכִי אֶשְׁלָח
מִי עִוֵּר כִּמְשֻׁלָּם וְעִוֵּר כְּעֶבֶד יְהוָה׃ רָאִית ראות קרי רַבּוֹת
וְלֹא תִשְׁמֹר פָּקֹחַ אָזְנַיִם וְלֹא יִשְׁמָע׃ יְהוָה חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ
יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר׃ וְהוּא עַם־בָּזוּז וְשָׁסוּי הָפֵחַ בַּחוּרִים כֻּלָּם

וּבְבָתֵּי כְלָאִים הָחְבָּאוּ הָיוּ לָבַז וְאֵין מַצִּיל מְשִׁסָּה וְאֵין־אֹמֵר הָשַׁב׃ מִי בָכֶם יַאֲזִין זֹאת יַקְשִׁב וְיִשְׁמַע לְאָחוֹר׃ מִי־נָתַן לִמְשׁוֹסָּה למשסה קרי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְבֹזְזִים הֲלוֹא יְהוָה זוּ חָטָאנוּ לוֹ וְלֹא־אָבוּ בִדְרָכָיו הָלוֹךְ וְלֹא שָׁמְעוּ בְּתוֹרָתוֹ׃ וַיִּשְׁפֹּךְ עָלָיו חֵמָה אַפּוֹ וֶעֱזוּז מִלְחָמָה וַתְּלַהֲטֵהוּ מִסָּבִיב וְלֹא יָדָע וַתִּבְעַר־בּוֹ וְלֹא־יָשִׂים עַל־לֵב׃ וְעַתָּה כֹּה־אָמַר יְהוָה בֹּרַאֲךָ יַעֲקֹב וְיֹצֶרְךָ יִשְׂרָאֵל אַל־תִּירָא כִּי גְאַלְתִּיךָ קָרָאתִי בְשִׁמְךָ לִי־אָתָּה׃ כִּי־תַעֲבֹר בַּמַּיִם אִתְּךָ אָנִי וּבַנְּהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּךָ כִּי־תֵלֵךְ בְּמוֹ־אֵשׁ לֹא תִכָּוֶה וְלֶהָבָה לֹא תִבְעַר־בָּךְ׃ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מוֹשִׁיעֶךָ נָתַתִּי כָפְרְךָ מִצְרַיִם כּוּשׁ וּסְבָא תַּחְתֶּיךָ׃ מֵאֲשֶׁר יָקַרְתָּ בְעֵינַי נִכְבַּדְתָּ וַאֲנִי אֲהַבְתִּיךָ וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ׃ אַל־תִּירָא כִּי אִתְּךָ־אָנִי מִמִּזְרָח אָבִיא זַרְעֶךָ וּמִמַּעֲרָב אֲקַבְּצֶךָּ׃ אֹמַר לַצָּפוֹן תֵּנִי וּלְתֵימָן אַל־תִּכְלָאִי הָבִיאִי בָנַי מֵרָחוֹק וּבְנוֹתַי מִקְצֵה הָאָרֶץ׃ כֹּל הַנִּקְרָא בִשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו אַף־עֲשִׂיתִיו׃ הוֹצִיא עַם־עִוֵּר וְעֵינַיִם יֵשׁ וְחֵרְשִׁים וְאָזְנַיִם לָמוֹ׃ כָּל־הַגּוֹיִם נִקְבְּצוּ יַחְדָּו וְיֵאָסְפוּ לְאֻמִּים מִי בָהֶם יַגִּיד זֹאת וְרִאשֹׁנוֹת יַשְׁמִיעֻנוּ יִתְּנוּ עֵדֵיהֶם וְיִצְדָּקוּ וְיִשְׁמְעוּ וְיֹאמְרוּ אֱמֶת׃ אַתֶּם עֵדַי נְאֻם־יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בָּחָרְתִּי לְמַעַן תֵּדְעוּ וְתַאֲמִינוּ לִי וְתָבִינוּ כִּי־אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא־נוֹצַר אֵל וְאַחֲרַי לֹא יִהְיֶה׃

ט אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו אֶת־הָאֱלֹהִים הִתְהַלֶּךְ־נֹחַ׃ י וַיּוֹלֶד נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת־שֵׁם אֶת־חָם וְאֶת־יָפֶת׃ יא וַתִּשָּׁחֵת הָאָרֶץ לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ חָמָס׃ יב וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה נִשְׁחָתָה כִּי־הִשְׁחִית כָּל־בָּשָׂר אֶת־דַּרְכּוֹ עַל־הָאָרֶץ׃ ס יג וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְנֹחַ קֵץ כָּל־בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנְנִי מַשְׁחִיתָם אֶת־הָאָרֶץ׃ יד עֲשֵׂה לְךָ תֵּבַת עֲצֵי־גֹפֶר קִנִּים תַּעֲשֶׂה אֶת־הַתֵּבָה וְכָפַרְתָּ אֹתָהּ

רש"י

(ט) אלה תולדת נח נח איש צדיק · הואיל והזכירו ספר בשבחו שנאמר זכר צדיק לברכה · ד"א ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים א : בדורותיו · יש מרבותינו דורשים אותו לשבח כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר · ויש שדורשים אותו לגנאי ב לפי דורו היה צדיק ואלו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום : את האלהים התהלך נח · ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו · נח היה צריך סעד לתומכו אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו: התהלך לשון ג עבר · וזהו שמושו של לשון כבד ד משמשת להבא ולשעבר בלשון אחד קום התהלך להבא · התהלך נח לשעבר · התפלל בעד עבדיך להבא · ובא והתפלל אל הבית הזה לשון עבר אלא שהוי"ו שבראשו ח הופכו להבא : (יא) ותשחת · לשון ערוה וע"א (ס"א ערוה כי השחית כל בשר את דרכו וע"א) כמו פן תשחיתון : ותמלא הארץ חמס · גזל (ס"א שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם) : (יב) כי השחית כל בשר · אפילו בהמה חיה ועוף נזקקין לשאינן מינן ו : (יג) קץ כל בשר · כל מקום שאתה מוצא זנות וע"א אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים : כי מלאה הארץ חמס · לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל : את הארץ · כמו מן הארץ ודומה ט כצאתי את העיר מן העיר · חלה את רגליו מן רגליו · ד"א את הארץ עם הארץ שאף ג' טפחים של עומק המחרישה נמוחו ונשטשטו :

עיקר ש"ח ובאר"ח

א מדכתיב אלה תולדות נח ומפרש מה המה תולדותיו נח איש צדיק ש"מ כי צדקותיו המה תולדותיו: ב ופליגי בדרשת את האלהים · כי לפי פרש"י בסמוך דרש מזה שלא היה צדיק גמור והיה צריך סעד · לכן ידרשו בדורותיו לגנאי · והדורשים לשבח ס"ל כי מה דכתיב את האלהים התהלך נח הוא משום שלא היה לו עסק עם בני דורו להחזירם למוטב שהיו רשעים גמורים · וכל עסקו הי' כ"א

ט אִלֵּין תּוֹלְדָת נֹחַ נֹחַ גְּבַר זַכַּאי שְׁלִים הֲוָה בְּדָרוֹהִי בְּדַחַלְתָּא
דַיְיָ הַלֵּיךְ־נֹחַ: י וְאוֹלִיד נֹחַ תְּלָתָא בְנִין יָת־שֵׁם יָת־
חָם וְיָת־יָפֶת: יא וְאִתְחַבַּלַת אַרְעָא קֳדָם יְיָ וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא
חֲטוֹפִין: יב וַחֲזָא יְיָ יָת־אַרְעָא וְהָא אִתְחַבָּלַת אֲרֵי־חַבִּילוּ כָּל־
בִּסְרָא אֱנָשׁ יָת־אָרְחֵהּ עַל־אַרְעָא: יג וַאֲמַר יְיָ לְנֹחַ קִצָּא דְכָל־
בִּסְרָא עַלַת לִקְדָמַי אֲרֵי־אִתְמְלִיאַת אַרְעָא חֲטוֹפִין מִן־קֳדָם־
עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא וְהָא־אֲנָא מְחַבֵּלְהוֹן עִם־אַרְעָא: יד עֲבֵיד לָךְ
תֵּיבוּתָא דְאָעִין דְקַדְרוֹס מְדוֹרִין תַּעְבֵּיד יָת־תֵּיבוּתָא וְתַחְפֵי

בעל הטורים

(ט) נח נח וגו' ג"ם כתיב נח בפסוק שראה ג' עולמות · ד"א שהיה משלשה שכל א' הציל ג' בזכותו · נח הציל ג' בניו שהם שם חם ויפת · דניאל הציל חנניה מישאל ועזריה בתנור · איוב הציל ג' רעיו אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי · ד"א נח לשמים נח לבריות · נח לעליונים נח לתחתונים · נח בעוה"ז ונח בעוה"ב : (יא) ותמלא הארץ · ב' דסמיכי · הכא ואידך (פרשת שמות) ותמלא הארץ אותם שהארץ עצמה היתה מלאה מהם שהיו יולדות ששה בכרס אחד והיו נבלעים תחת הקרקע ואח"כ מגלגלים ועולין וה"נ הארץ עצמה מלאה חמס שהיה א' מפקיד כיסו אצל חבירו ואפרסמון עמו והיה הנפקד מניח הכיס עם האפרסמון תחת הקרקע עם אוצרותיו והמפקיד בא בלילה ומריח האפרסמון ולוקח הכל (עי' ב"ר פל"ו) : (יג) כי מלאה הארץ חמס מפניהם · בגי' גלוי עריות : והנני · ג' במסרה · הכא ואידך (מ"א ה) והנני אומר לבנות בית (שם י"ד) והנני מקוששת שנים עצים · אמר הקב"ה אני אמרתי לבנות שיהיה העולם בנוי וקלקלו מעשיהם והנני משחיתם · והנני מקוששת נומר לך שלא

רש"י

(יד) עשה לך תבת · הרבה ריוח והצלה. ק"כ שנה ושואלין אותו מה זאת לך
לפניו ולמה הטריחו בבנין זה כדי והוא אומר להם עתיד הקב"ה להביא
שיראוהו אנשי דור המבול עוסק בה מבול לעולם אולי ישובו: עצי גופר כך

עיקר שפ"ח ובאר"ח

עם אלהים ועבודתו לכן דרשו בדורותיו לשבח (רש"י) : ג מבנין התפעל : ד ר"ל שהלמ"ד בדגש מורה על בנין כבד כידוע : ה הוי"ו שבראשו הוא הוי"ו של ובא מהפך הפעלים שבאו אחריו לעתיד · אבל הוי"ו של והתפלל הוא וי"ו המבול : ו דריש את דרכו מלשון ודרך גבר בעלמה : ז אף דלעיל פרש"י כ"מ שאתה מוצא זנות כו' · ונראה כי בשביל הזנות נגזר המבול מ"מ אי לאו גזל לא נחתם עוד גזר דינם דהיה מועיל התשובה · ומגזל בלבד לא נחתם הדין על

הטובים

מִבַּיִת וּמִחוּץ בַּכֹּפֶר׃ טו וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה חֲמִשִּׁים אַמָּה רָחְבָּהּ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתָהּ׃ טז צֹהַר תַּעֲשֶׂה לַתֵּבָה וְאֶל־אַמָּה תְּכַלֶּנָּה מִלְמַעְלָה וּפֶתַח הַתֵּבָה בְּצִדָּהּ תָּשִׂים תַּחְתִּיִּם שְׁנִיִּם וּשְׁלִשִׁים תַּעֲשֶׂהָ׃ יז וַאֲנִי הִנְנִי מֵבִיא אֶת־הַמַּבּוּל מַיִם עַל־הָאָרֶץ לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ חַיִּים מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם כֹּל אֲשֶׁר־בָּאָרֶץ יִגְוָע׃ יח וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּךְ וּבָאתָ אֶל־הַתֵּבָה אַתָּה וּבָנֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יט וּמִכָּל־הָחַי מִכָּל־בָּשָׂר שְׁנַיִם מִכֹּל תָּבִיא אֶל־הַתֵּבָה לְהַחֲיֹת אִתָּךְ זָכָר וּנְקֵבָה יִהְיוּ׃ כ מֵהָעוֹף לְמִינֵהוּ וּמִן־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ מִכֹּל רֶמֶשׂ הָאֲדָמָה לְמִינֵהוּ שְׁנַיִם מִכֹּל יָבֹאוּ אֵלֶיךָ לְהַחֲיוֹת׃ כא וְאַתָּה קַח־לְךָ מִכָּל־מַאֲכָל אֲשֶׁר יֵאָכֵל וְאָסַפְתָּ אֵלֶיךָ וְהָיָה לְךָ וְלָהֶם לְאָכְלָה׃ כב וַיַּעַשׂ נֹחַ

רש"י

שמו ולמה מעצי גפר ע"ש גפרית שנגזר עליהם להמחות בו: קנים. מדורים מדורים לכל בהמה וחיה: בכפר. זפת בלשון ארמי. ומצינו בגמרא כופרא. בתיבתו של משה ע"י שהיו המים תשים די לה בחומר מבפנים וזפת מבחוץ. ועוד כדי שלא יריח אותו צדיק ריח רע של זפת אבל כאן מפני חוזק המים זפתה מבית ומחוץ: (טז) צהר. י"א חלון וי"א אבן טובה המאירה להם (ב"ר): ואל אמה תכלנה מלמעלה. כסויה משופע ועולה עד שהוא קצר מלמעלה ועומד על אמה כדי שיזובו המים למטה מכאן ומכאן (ס"א הימנו): בצדה תשים. שלא יפלו הגשמים בה: תחתים שנים ושלישים. ג' עליות זו על גב זו עליונים לאדם אמצעים למדור תחתים לזבל (ב"ר): (יז) ואני הנני מביא. הנני מוכן להסכים עם אותם שזרזוני ואמרו לפני מה אנוש כי תזכרנו: מבול. שבלה את הכל שבלבל את הכל שהוביל את הכל מן הגבוה לנמוך והוא לשון אונקלוס שתרגם טופנא שהציף את הכל והביאם לבבל שהיא עמוקה לכך נקראת שנער שננערו שם כל מתי מבול (ס"א מימי מבול וכן הגיה רש"ל בח"ש במס' שבת): (יח) והקמתי את בריתי. (ב"ר) ברית היה צריך על הפירות שלא ירקבו ויטפשו ושלא יהרגוהו רשעים שבדור: אתה ובניך ואשתך. האנשים לבד והנשים לבד מכאן שנאסרו בתשמיש המטה (שם): (יט) ומכל החי. אפי'

יתה מגו ומברא בכפרא : טו ודין דתעבד יתה תלת מאת
אמין ארכא דתבותא חמשין אמין פתיה ותלתין אמין רומה :
טז נהור תעביד לתבותא ולאמתא תשכללנה מלעלא ותרעא
דתבותא בסטרה תשוי מדורין ארעין תנינין ותליתאין
תעבדנה : יז ואנא הא אנא מיתי ית־טופנא מיא על־ארעא
לחבלא כל־בסרא די־בה רוחא דחיי מתחות שמיא כל די
בארעא ימות : יח ואקים ית־קימי עמך ותעול לתבותא את
ובניך ואתתך ונשי־בניך עמך : יט ומכל־דחי מכל־בסרא תרין
מכלא תעיל לתבותא לקימא עמך דכר ונקבא יהון : כ מעופא
לזנוהי ומן־בעירא לזנה ומכל רחשא דארעא לזנוהי תרין
מכלא יעלון לותך לקימא : כא ואת סב־לך מכל־מיכל דמתאכל
ותכנוש לותך ויהי לך ולהון למיכל : כב ועבד נח ככל די

בעל הטורים

נשאר שום אילן עומד אלא כלם נתלשו : (טו) וזה אשר תעשה · ב' דסמיכי
הכא ואידך (שמות כט) וזה אשר תעשה על המזבח לומר כשם שהמזבח מכפר
כך אתה צריך לבנות מזבח לכפר עליו כשתצא : (טז) צהר · בגי' לאור האבן :
(יט) להחיות אתך זכר ונקבה מהעוף למינהו·רמז לו שהעוף ישכון אצלו וזש"ה
וישלח את היונה מאתו מלמד שהיתה שכונה אצלו : להחיות אתך בגי'.. את

רש"י

בדים : שנים מכל · מן הפחות שבהם אותן שדבקו במיניהם ולא השחיתו
לא פחות משנים ע אחד זכר ואחד דרכם ומאליהם באו וכל שהתיב' קולטתו
נקבה : (כ) מהעוף למינהו · (ב"ר) הכניס בה : (כב) ויעש נח · פ זה בנין

עיקר ש"ח ובאר"ת

הטובים ג"כ · כ"א היה משלם לרע כרשעתו : ח כי דור המבול נדונו במים
רותחין כמפורש בר"ה ובחלק · וחמימות המים נתהווה מחומר הגפרית שבארץ :
ט ר"ל אף שגם נח היה צדיק : י וצוהר הוא מלשון צהרים · והכתוב דלקמן
ויפתח נח את חלון התיבה אשר עשה יכריע לפי' הראשון : כ אף שכל פתחי הספינו'
עשוים מלמעלה : ל דרש כפל לשון ואני הנני : מ לפי פי' הראשון ברש"י מבול
הוא מגזרת בלה·ולפירוש השני הוא מגזרת בלל ולפירוש השלישי הוא מגזרת
יבל שנרדף עם מביא · ולפירוש זה מביא רש"י נראיה את דברי התרגום :
נ פי' לכן סמך ובאת אל התיבה להקמת ברית · כי בלא זה לא היה יכול לכנס
אל התיבה : ס ר"ל שאין בהם בשר רק רוח חיות ולא נכתבו בכלל מכל בשר : ע כי
מן הטהורים הביא שבעה מכל מין כדלקמן : פ אבל לא נאמר ויעש נח כילתו עד

כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים כֵּן עָשָׂה׃ שני ז א וַיֹּאמֶר
יְהוָה לְנֹחַ בֹּא־אַתָּה וְכָל־בֵּיתְךָ אֶל־הַתֵּבָה כִּי־אֹתְךָ
רָאִיתִי צַדִּיק לְפָנַי בַּדּוֹר הַזֶּה׃ ב מִכֹּל ׀ הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה
תִּקַּח־לְךָ שִׁבְעָה שִׁבְעָה אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
לֹא טְהֹרָה הִוא שְׁנַיִם אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ׃ ג גַּם מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
שִׁבְעָה שִׁבְעָה זָכָר וּנְקֵבָה לְחַיּוֹת זֶרַע עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃
ד כִּי לְיָמִים עוֹד שִׁבְעָה אָנֹכִי מַמְטִיר עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים
יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וּמָחִיתִי אֶת־כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ה וַיַּעַשׂ נֹחַ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּהוּ יְהוָה׃
ו וְנֹחַ בֶּן־שֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנָה וְהַמַּבּוּל הָיָה מַיִם עַל־הָאָרֶץ׃
ז וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ אֶל־הַתֵּבָה מִפְּנֵי
מֵי הַמַּבּוּל׃ ח מִן־הַבְּהֵמָה הַטְּהוֹרָה וּמִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר
אֵינֶנָּה טְהֹרָה וּמִן־הָעוֹף וְכֹל אֲשֶׁר־רֹמֵשׂ עַל־הָאֲדָמָה׃
ט שְׁנַיִם שְׁנַיִם בָּאוּ אֶל־נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה זָכָר וּנְקֵבָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ׃ י וַיְהִי לְשִׁבְעַת הַיָּמִים וּמֵי הַמַּבּוּל
הָיוּ עַל־הָאָרֶץ׃ יא בִּשְׁנַת שֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה לְחַיֵּי־נֹחַ בַּחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בַּיּוֹם הַזֶּה נִבְקְעוּ כָּל־

רש"י

התיבה: (א) ראיתי צדיק. ולא נאמר צדיק תמים. מכאן שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו (ב"ר): (ב) הטהורה. העתידה להיות טהורה לישראל למדנו שלמד נח תורה: שבעה שבעה. זכר ונקבה כדי שיקריב מהם קרבן בצאתו: (ג) גם מעוף השמים וגו'. בטהורים הכתוב מדבר ולמד סתום מן המפורש: (ד) כי לימים עוד שבעה. אלו ז' ימי אבלו של מתושלח הצדיק שחס הקב"ה על כבודו ועכב את הפורענות. צא וחשוב שנותיו של מתושלח ותמצא שהם כלים בשנת תר"ך שנה לחיי נח: כי לימים עוד. מהו עוד זמן אחר זמן זה נוסף על ק"כ שנה: ארבעים יום. כנגד יצירת הולד שקלקלו להטריח ליוצרם לצור צורת ממזרים: (ה) ויעש נח. זה ביאתו לתיבה: (ז) נח

פקיד יתה יי בן עבד: א ואמר יי לנח עול־את וכל־אנש ביתך לתבותא ארי־יתך חזיתי זכאי קדמי בדרא הדין: ב מכל בעירא דכיא תסב־לך שבעא שבעא דכר ונקבא ומן בעירא דלא איתהא דכיא היא תרין דכר ונקבא: ג אף מעופא דשמיא שבעא שבעא דכר ונקבא לקימא זרעא על־אפי כל־ארעא: ד ארי לזמן־יומין עוד שבעא אנא מחית מטרא על־ארעא ארבעין יממין וארבעין לילון ואמחי ית־כל־יקומא די עבדית מעל אפי ארעא: ה ועבד נח ככל די־פקדה יי: ו ונח בר־שית מאה שנין וטופנא הוה מיא על ארעא: ז ועאל נח ובנוהי ואתתה ונשי־בנוהי עמה לתבותא מן־קדם מי טופנא: ח מן־בעירא דכיא ומן־בעירא די ליתהא דכיא ומן־עופא וכל די רחש על ארעא: ט תרין תרין עלו לות נח לתבותא דכר ונקבא כמא־די פקיד יי ית נח: י והוה לזמן שבעת־יומין ומי טופנא הוו על־ארעא: יא בשנת שית־מאה שנין לחיי נח בירחא תנינא בשבעת־עשרא יומא לירחא

בעל הטורים

טריפה ולא מחוסר אבר: (ד) היקום אשר עשיתי. בגי' לא חיים לתחיית המתים: (י) לשבעת הימים. בגי' לימי אבל מתושלח: (יא) בשבעה עשר יום לחודש · וזה

רש"י

ובניו · האנשים לבד והנשים לבד לפי שנאסרו בתשמיש המטה מפני שהעולם שרוי בצער: מפני מי המבול · אף נח מקטני אמנה היה מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים: (ט) באו אל נח · מאליהן ש: שנים שנים · כלם הושוו במנין זה מן הפחות היו שנים ת: (יא) בחודש השני · רבי אליעזר אומר זה מרחשון ר' יהושע אומר זה אייר:

עיקר ש"ת ובאר"ת

לטהרה דהא אח"כ נאמר בו אתה כו': צ דאל"כ מנא ידע מי המה הטהורים ומי הטמאים אלא שלמד תורה: ק דאל"כ מה ענין של שבעת ימים שזכר הכתוב בפירוש: ר ולכן סמך ויבא נח גו' לקרא הקודם והמבול הי' גו' כי בשביל שהעולם שרוי בצער בשביל המבול לכן באו האנשים לבד והנשים לבד: ש מדלא כתיב הובאו משמע שבאו מאליהם: ת דמן הטהורים היו שבעה מכל מין.

מַעְיְנוֹת תְּהוֹם רַבָּה וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמַיִם נִפְתָּחוּ׃ יב וַיְהִי
הַגֶּשֶׁם עַל־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ יג בְּעֶצֶם
הַיּוֹם הַזֶּה בָּא נֹחַ וְשֵׁם־וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאֵשֶׁת נֹחַ
וּשְׁלֹשֶׁת נְשֵׁי־בָנָיו אִתָּם אֶל־הַתֵּבָה׃ יד הֵמָּה וְכָל־הַחַיָּה
לְמִינָהּ וְכָל־הַבְּהֵמָה לְמִינָהּ וְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
לְמִינֵהוּ וְכָל־הָעוֹף לְמִינֵהוּ כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף׃ טו וַיָּבֹאוּ אֶל־
נֹחַ אֶל־הַתֵּבָה שְׁנַיִם שְׁנַיִם מִכָּל־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר־בּוֹ רוּחַ
חַיִּים׃ טז וְהַבָּאִים זָכָר וּנְקֵבָה מִכָּל־בָּשָׂר בָּאוּ כַּאֲשֶׁר
צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים וַיִּסְגֹּר יְהוָה בַּעֲדוֹ׃ שלישי יז וַיְהִי
הַמַּבּוּל אַרְבָּעִים יוֹם עַל־הָאָרֶץ וַיִּרְבּוּ הַמַּיִם וַיִּשְׂאוּ אֶת־
הַתֵּבָה וַתָּרָם מֵעַל הָאָרֶץ׃ יח וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם וַיִּרְבּוּ מְאֹד
עַל־הָאָרֶץ וַתֵּלֶךְ הַתֵּבָה עַל־פְּנֵי הַמָּיִם׃ יט וְהַמַּיִם גָּבְרוּ
מְאֹד מְאֹד עַל־הָאָרֶץ וַיְכֻסּוּ כָּל־הֶהָרִים הַגְּבֹהִים אֲשֶׁר־
תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ כ חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה מִלְמַעְלָה גָּבְרוּ
הַמָּיִם וַיְכֻסּוּ הֶהָרִים׃ כא וַיִּגְוַע כָּל־בָּשָׂר ׀ הָרֹמֵשׂ עַל־
הָאָרֶץ בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבַחַיָּה וּבְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־
הָאָרֶץ וְכֹל הָאָדָם׃ כב כֹּל אֲשֶׁר נִשְׁמַת־רוּחַ חַיִּים בְּאַפָּיו

רש"י

נבקעו · להוציא מימיהן : תהום רבה · מדה כנגד מדה הם חטאו ברבה רעת האדם ולקו בתהום רבה : (יב) ויהי הגשם על הארץ · ולהלן הוא אומר ויהי המבול אלא כשהורידן הורידן ברחמים שאם יחזרו יהיו גשמי ברכה וכשלא חזרו היו למבול : ארבעים יום וגו' · אין יום ראשון מן המנין לפי שאין לילו עמו שהרי כתיב ביום הזה נבקעו כל מעינות נמצאו ארבעים יום כלים בכ"ח בכסליו לר' אליעזר שהחדשי' נמנין כסדרן אחד מלא ואחד חסר הרי י"ב ממרחשון וכ"ח מכסליו: (יג) בעצם היום הזה · למדך הכתוב שהיו בני דורו אומרים אילו אנו רואים אותו נכנס לתיבה אנו שוברין אותה והורגין אותו אמר הקב"ה אני מכניסו לעיני כלם ונראה דבר מי יקום : (יד) צפור כל

בְּיוֹמָא הָדֵין אִתְבְּזַעוּ כָּל־מַבּוּעֵי תְּהוֹמָא רַבָּא וְכַוֵּי שְׁמַיָּא אִתְפַּתַּחוּ׃ יב וַהֲוָה מִטְרָא נָחֵת עַל־אַרְעָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן׃ יג בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין עָאל נֹחַ וְשֵׁם וְחָם וָיֶפֶת בְּנֵי־נֹחַ וְאִתַּת נֹחַ וּתְלָתָא נְשֵׁי־בְנוֹהִי עִמְּהוֹן לְתֵבוּתָא׃ יד אִנּוּן וְכָל חַיְתָא לִזְנַהּ וְכָל־בְּעִירָא לִזְנַהּ וְכָל רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא לִזְנוֹהִי וְכָל עוֹפָא לִזְנוֹהִי כֹּל צִפַּר כָּל־דְּפָרַח׃ טו וְעַלּוּ עִם־נֹחַ לְתֵבוּתָא תְּרֵין תְּרֵין מִכָּל־בִּשְׂרָא דְּבֵיהּ רוּחָא דְחַיֵּי׃ טז וְעָלַיָּא דְּכַר וְנֻקְבָּא מִכָּל־בִּשְׂרָא עַלּוּ כְּמָא דִי פַקֵּיד יָתֵיהּ יְיָ וְאַגֵּין יְיָ (בְּמֵימְרֵיהּ) עֲלוֹהִי׃ יז וַהֲוָה טוֹפָנָא אַרְבְּעִין יוֹמִין עַל אַרְעָא וּסְגִיאוּ מַיָּא וּנְטָלוּ יָת־תֵּבוּתָא וְאִתְרְמַת מֵעַל אַרְעָא׃ יח וּתְקִיפוּ מַיָּא וּסְגִיאוּ לַחֲדָא עַל־אַרְעָא וּמְהַלְּכָא תֵבוּתָא עַל־אַפֵּי מַיָּא׃ יט וּמַיָּא תְּקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא עַל אַרְעָא וְאִתְחֲפִיאוּ כָּל־טוּרַיָּא רָמַיָּא דִּי תְחוֹת כָּל־שְׁמַיָּא׃ כ חֲמֵשׁ עַשְׂרֵי אַמִּין מִלְּעֵלָּא תְּקִיפוּ מַיָּא וְאִתְחֲפִיאוּ טוּרַיָּא׃ כא וּמִית כָּל־בִּשְׂרָא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא בְּעוֹפָא וּבִבְעִירָא וּבְחַיְתָא וּבְכָל־רִחֲשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל־אַרְעָא וְכֹל אֱנָשָׁא׃ כב כֹּל דִּי נִשְׁמְתָא־רוּחָא דְחַיִּין

בעל הטורים

סוף (איוב ל"ו) יכלו ימיהם בטוב במנין טוב לחדש ירד המבול: והרבה המים.

רש"י

כנף. דבוק הוא צפור של כל מין ת כנף לרבות חגבים (כנף זה לשון כולה כמו ושסע אותו בכנפיו שאפי' כולתה עולה אף כאן צפור כל מין מרחית כולה): (טז) ויסגור ה' בעדו. הגין עליו שלא שברוה הקיף התיבה דובים ואריות והיו הורגים בהם א ופשוטו של מקרא סגר כנגדו מן המים וכן כל בעד שבמקרא לשון כנגד הוא. בעד כל רחם. בעדך ובעד בניך. עור בעד עור. מגן בעדי. התפלל בעד עבדיך. כנגד עבדיך: (יז) ותרם מעל הארץ. משוקעת היתה במים י"א אמה כספינה טעונה שמשוקעת מקצתה במים ומקראות שלפנינו יוכיחו: (יח) ויגברו. מאליהן: (כ) חמש עשרה אמה מלמעלה. למעלה של גובה כל ההרים ב לאחר שהושוו המים לראשי ההרים: (כב) נשמת רוח חיים. נשמה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ת כי צפור לבד אינו כולל חגבים ובסמיכות וכנף מרבה חגבים שיש להם כנפים: א ר"ל שבזה שצווהו לעשו' התיבה ולכנס בתוכ' זו היא סגירתו מן המים: ב כי למעל'

מִכֹּל אֲשֶׁר בֶּחָרָבָה מֵתוּ׃ כג וַיִּמַח אֶת־כָּל־הַיְקוּם ׀ אֲשֶׁר ׀ עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה עַד־רֶמֶשׂ וְעַד־עוֹף הַשָּׁמַיִם וַיִּמָּחוּ מִן־הָאָרֶץ וַיִּשָּׁאֶר אַךְ־נֹחַ וַאֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה׃ כד וַיִּגְבְּרוּ הַמַּיִם עַל־הָאָרֶץ חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ ח א וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֵת כָּל־הַחַיָּה וְאֶת־כָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתֵּבָה וַיַּעֲבֵר אֱלֹהִים רוּחַ עַל־הָאָרֶץ וַיָּשֹׁכּוּ הַמָּיִם׃ ב וַיִּסָּכְרוּ מַעְיְנֹת תְּהוֹם וַאֲרֻבֹּת הַשָּׁמָיִם וַיִּכָּלֵא הַגֶּשֶׁם מִן־הַשָּׁמָיִם׃ ג וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ הָלוֹךְ וָשׁוֹב וַיַּחְסְרוּ הַמַּיִם מִקְצֵה חֲמִשִּׁים וּמְאַת יוֹם׃ ד וַתָּנַח הַתֵּבָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּשִׁבְעָה־עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ עַל הָרֵי אֲרָרָט׃ ה וְהַמַּיִם הָיוּ הָלוֹךְ וְחָסוֹר עַד הַחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי

כצ"ל רפה מ"ש

רש"י

של רוח חיים: אשר בחרבה. ולא דגים שבים: (כג) וימח. לשון ויפעל והוא מגזרת ויפן ויבן. כל תיבה שסופה ה"א כגון בנה מחה קנה כשהוא נותן וא"ו יו"ד בראשה נקוד בחירק תחת היו"ד: אך נח. לבד נח זהו פשוטו ומדרש אגדה גונח וכוהה דם מטורח הבהמות והחיות. וי"א שאיחר מזונות לארי והכישו ועליו נאמר הן צדיק בארץ ישולם: (א) ויזכור אלהים. זה השם מדת הדין הוא ונהפכה למדת רחמים על ידי תפלת הצדיקים. ורשעתן של רשעים הופכת מדת רחמים למדת הדין שנאמר וירא ה' כי רבה רעת האדם וגו' ויאמר ה' אמחה והוא שם מדת רחמים: ויזכור אלהים את נח וגו'. מה זכר להם לבהמות זכות שלא השחיתו דרכם קודם לכן ושלא שמשו בתיבה: ויעבר אלהים רוח. רוח תנחומין והנחה עברה לפניו: על הארץ. על עסקי הארץ: וישכו. כמו כשוך חמת המלך שככה לשון הנחת חמה: (ב) ויסכרו מעינות. כשנפתחו כתיב כל מעינות וכאן אין כתיב כל לפי שנשתיירו מהם אותן שיש בהם צורך לעולם כגון חמי טבריא וכיוצא בהן: ויכלא. וימנע כמו לא תכלא רחמיך לא יכלה ממך: (ג) מקצה חמשים ומאת יום. התחילו לחסור והוא אחד בסיון כיצד בכ"ז בכסליו ח פסקו הגשמים הרי ג' מכסליו כ"ט מטבת הרי ל"ב ושבט ואדר וניסן ואייר קי"ח הרי ק"נ: (ד) בחדש השביעי. סיון והוא שביעי לכסליו שבו פסקו הגשמים: בשבעה עשר יום. מכאן

אתה

באנפוהי מכל די ביבשתא מיתו : כג ומחא ית כל־יקומא די על־אפי ארעא מאנשא עד־בעירא עד־רחשא ועד־עופא דשמיא ואתמחיאו מן־ארעא ואשתאר ברם־נח ודי עמה בתבותא : כד ותקיפו מיא על־ארעא מאה וחמשין יומין : א ודכיר יי ית נח וית כל־חיתא וית כל בעירא די־עמה בתבותא ואעבר יי רוחא על־ארעא ונחו מיא : ב ואסתכרו מבועי תהומא וכוי שמיא ואתכלי מטרא מן־שמיא : ג ותבו מיא מעל ארעא אזלין ותיבין וחסרו מיא מסוף מאה וחמשין יומין : ד ונחת תבותא בירחא שביעאה בשבעת־עשר יומא לירחא על טורי קרדו : ה ומיא הוו אזלין וחסרין עד ירחא

בעל הטורים

בגי' שלקח שני כוכבים מכימה : (כג) וישאר אך נח · אך נח בגימ' עוג שאף עוג נשאר : (ד) ותנח · ב' במסרה · ותנח התבה · ותנח עליהם הרוח לומר שרוה"ק נחה על אותם אשר נשארו בתבה וזה הוא ותנח עליהם הרוח :

רש"י

אמה למד שהיתה התיבה משוקעת במים י"א אמה · שהרי כתיב בעשירי באחד לחדש נראו ראשי ההרים זה אב שהוא עשירי למרחשון לירידת גשמים והם היו גבוהים על ההרים חמש עשרה אמה וחסר מיום אחד בסיון עד אחד באב חמש עשרה אמה לששים יום הרי אמה לד' ימים נמצא שבי"ו בסיון לא חסרו המים אלא ד' אמות ונחה התיבה ליום המחרת למדת שהיתה משוקעת

עיקר ש"ח ובאר"ח

נאמר ויכסו כל ההרים כו' וע"ז נאמר כאן מלמעלה : ג כי לפי' הרא"ב"ע שב רק על האדם לבדו · והרא"ם גרס ברש"י נשימה של רוח חיים וקאי על כל הנבראים : ד ר"ל מבנין הקל והוא פעל יוצא · ולא מבנין נפעל · ומה שנקוד היו"ד בחיר"ק לפי שהוא מגזרת ויפן כו' ר"ל מגזרת נח"י למ"ד ה"א · והמ"ם בא בפת"ח מפני החי"ת שהיא גרונית:ה כי אך הוא למעט ומה ממעט כאן אלא ללמד שהוא עצמו הי' מתמעט מגויתו : ו דאין לפרש רוח ממש הא כתיב על הארץ והא היו המים על הארץ לכך פי' רוח תנחומין ועל הארץ ר"ל על עסקי הארץ : ז דא"א לומר שכלו אז לחסור · דבסמוך כתיב הלוך וחסור עד החדש העשירי: ח ולעיל פי' בכ"ח בכסליו· כי הגשמים פסקו ביום כ"ח בבקר · ונחשב הלילה לירידת הגשמים · כי התחילו לירד ביום · והיה ס"ה ארבעים יום · והב' ימים מכסלו שנחשבו לשהפסקה היו עם הלילה שלאחריו · וכן כ"ט בשבת

בָּעֲשִׂירִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ נִרְאוּ רָאשֵׁי הֶהָרִים׃ ו וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת־חַלּוֹן הַתֵּבָה אֲשֶׁר עָשָׂה׃ ז וַיְשַׁלַּח אֶת־הָעֹרֵב וַיֵּצֵא יָצוֹא וָשׁוֹב עַד־יְבֹשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ ח וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מֵאִתּוֹ לִרְאוֹת הֲקַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ט וְלֹא־מָצְאָה הַיּוֹנָה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלָהּ וַתָּשָׁב אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה כִּי־מַיִם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקָּחֶהָ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו אֶל־הַתֵּבָה׃ י וַיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיֹּסֶף שַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה מִן־הַתֵּבָה׃ יא וַתָּבֹא אֵלָיו הַיּוֹנָה לְעֵת עֶרֶב וְהִנֵּה עֲלֵה־זַיִת טָרָף בְּפִיהָ וַיֵּדַע נֹחַ כִּי־קַלּוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ׃ יב וַיִּיָּחֶל עוֹד שִׁבְעַת יָמִים אֲחֵרִים וַיְשַׁלַּח אֶת־הַיּוֹנָה וְלֹא־יָסְפָה

רש"י

י"א אמה במים שעל ראשי ההרים: (ה) בעשירי וגו'. נראו ראשי ההרים. זה אב שהוא עשירי למרחשון שהתחיל הגשם. וא"ת הוא אלול ט ועשירי לכסליו שפסק הגשם כשם שאתה אומר בחדש השביעי סיון והוא שביעי להפסקה אי אפשר לומר כן על כרחך שביעי אי אתה מונה אלא להפסקה שהרי לא כלו ארבעים של ירידת גשמים ומאה וחמשים של תגבורת המים עד אחד בסיון ואם אתה אומר שביעי לירידה אין זה סיון י ובעשירי אי אפשר למנות אלא לירידה שאם אתה אומר להפסקה והוא אלול אי אתה מוצא בראשון באחד לחדש חרבו המים מעל הארץ שהרי מקץ ארבעים יום משנראו ראשי ההרים שלח את העורב וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה הרי ששים יום משנראו ראשי ההרים ב עד שחרבו פני האדמה וא"ת באלול נראו נמצא שחרבו במרחשון והוא קורא אותו ראשון ואין זה אלא תשרי שהוא ראשון לבריאת עולם ולרבי יהושע הוא ניסן: (ו) מקץ ארבעים יום. משנראו ראשי ההרים: את חלון התבה אשר עשה. לצהר ולא זה פתח התיבה העשוי לביאה ויציאה: (ז) יצוא ושוב. הולך ומקיף סביבות התיבה ולא הלך בשליחותו שהיה חושדו על בת זוגו וכמו ששנינו באגדת חלק: עד יבשת המים. פשוטו כמשמעו אבל מדרש אגדה מוכן היה העורב לשליחות אחרת בעצירת גשמים בימי אליהו שנאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר: (ח) וישלח את היונה. לסוף ז' ימים שהרי כתיב ויחל עוד ז' ימים אחרים מכלל זה אתה למד שאף בראשונה הוחיל ז' ימים: וישלח. אין זה לשון

שליחות

עֲשִׂירָאָה בַּעֲשִׂירָאָה בְּחַד לְיַרְחָא אִתְחֲזִיאוּ רֵישֵׁי טוּרַיָּא : ו וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יוֹמִין וּפְתַח נֹחַ יָת־כַּוַּת תֵּבוּתָא דִּי עֲבַד : ז וְשַׁלַּח יָת עוֹרְבָא וּנְפַק מִפַּק וְתָיִב עַד־דִּיבִישׁוּ מַיָּא מֵעַל אַרְעָא : ח וְשַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִלְּוָתֵהּ לְמֶיחֱזֵי הֲקַלִּיאוּ מַיָּא מֵעַל־אַפֵּי אַרְעָא : ט וְלָא אַשְׁכַּחַת יוֹנָה מְנָח לְפַרְסַת רַגְלַהּ וְתָבַת לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא אֲרֵי מַיָּא עַל־אַפֵּי כָל־אַרְעָא וְאוֹשִׁיט יְדֵהּ וְנַסְבַהּ וְאָעֵיל יָתַהּ לְוָתֵהּ לְתֵבוּתָא : י וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעָא יוֹמִין אָחֳרָנִין וְאוֹסֵיף שַׁלַּח יָת־יוֹנָה מִן תֵּבוּתָא : יא וַאֲתַת לְוָתֵהּ יוֹנָה לְעִדַּן רַמְשָׁא וְהָא טְרַף־זֵיתָא תְּבִיר נָחִית בְּפוּמַהּ וִידַע נֹחַ אֲרֵי קַלִּיאוּ מַיָּא מֵעַל־אַרְעָא : יב וְאוֹרִיךְ עוֹד שִׁבְעָא יוֹמִין אָחֳרָנִין וְשַׁלַּח יָת־יוֹנָה וְלָא־אוֹסֵיפַת לְמִתּוּב לְוָתֵהּ עוֹד :

בעל הטורים

(ז) יבשת המים · בגימטרי' נחל כרית (מ"א י"ז) אמר לו הקב"ה אתה מזומן לשליחות אחרת בימי אליהו · יבשת אותיות תשבי :

רש"י

שליחות ל אלא לשון שלוח · שלחה ללכת לדרכה ובזו יראה אם קלו המים שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו : (י) ויחל · לשון המתנה · וכן לי שמעו ויחלו והרבה יש במקרא : (יא) טרף בפיה · אומר אני שזכר היה לכן קראו פעמים זכר ופעמים לשון נקבה מ לפי שכל יונה שבמקרא ל' נקבה כמו כיונים על אפיקי מים רוחצות · כיוני הגאיות כולם הומות וכמו כיונה פותה : טרף · חטף ומ"א לשון מזון ודרשו בפיה ל' מאמר אמרה יהיו מזונותי מרורים כזית בידו של הקב"ה ולא מתוקים כדבש בידי בשר ודם : (יב) וייחל ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג"כ עם הלילה שלאחריו · והוי' ס"ה ק"נ יום · ט ור"ל וא"כ לא היתה התבה משוקעת י"א אמה · דמא' בסיון עד א' באלול ס' יום הרי אמה לה' או לו' ימים · וא"כ היתה משוקעת י"ב אמה ושליש : י והתבה לא נחה אלא אחר שכלו מ' יום של הירידה וק"נ ימי התגבורת · וזה היה בסיון לא באייר הרי ס' יום משנראו ראשי ההרים : כ שאין לומר משנחה התבה ועשירי היינו להפסקה דומיא דשביעי · א"כ לא הי' לו לסמוך אל נראו ראשי ההרים : ל דשלוח לא שייך אלא בבן דעת · ולא פי' כן לעיל בשליחות העורב · דלא כתיב שם לראות הקלו המים · אלא שלחו לילך באשר ימצא : [ומ"ש שאם תמצא מנוח לא תשוב אליו כיון דכתיב וישלח בבנין הכבד ולא בבנין הקל מוכח כי הוא שלחה בשליחות שלא בחזרה · באר"ח]: מ [דק"ע דכתיב טרף בל"ז וכתיב בפיה בל"נ ולכן כתב

שׁוּב־אֵלָיו עוֹד׃ יג וַיְהִי בְּאַחַת וְשֵׁשׁ־מֵאוֹת שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ חָרְבוּ הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ וַיָּסַר נֹחַ אֶת־מִכְסֵה
הַתֵּבָה וַיַּרְא וְהִנֵּה חָרְבוּ פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ יד וּבַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי
בְּשִׁבְעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ יָבְשָׁה הָאָרֶץ׃ ס רביעי
טו וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ לֵאמֹר׃ טז צֵא מִן־הַתֵּבָה אַתָּה
וְאִשְׁתְּךָ וּבָנֶיךָ וּנְשֵׁי־בָנֶיךָ אִתָּךְ׃ יז כָּל־הַחַיָּה אֲשֶׁר־אִתְּךָ
מִכָּל־בָּשָׂר בָּעוֹף וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָרֶמֶשׂ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ
הַוְצֵא היצא קרי אִתָּךְ וְשָׁרְצוּ בָאָרֶץ וּפָרוּ וְרָבוּ עַל־הָאָרֶץ׃
יח וַיֵּצֵא־נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי־בָנָיו אִתּוֹ׃ יט כָּל־הַחַיָּה
כָּל־הָרֶמֶשׂ וְכָל־הָעוֹף כֹּל רוֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם
יָצְאוּ מִן־הַתֵּבָה׃ כ וַיִּבֶן נֹחַ מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקַּח מִכֹּל ו
הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה וּמִכֹּל הָעוֹף הַטָּהֹר וַיַּעַל עֹלֹת בַּמִּזְבֵּחַ׃
כא וַיָּרַח יְהוָה אֶת־רֵיחַ הַנִּיחֹחַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־לִבּוֹ לֹא
אֹסִף לְקַלֵּל עוֹד אֶת־הָאֲדָמָה בַּעֲבוּר הָאָדָם כִּי יֵצֶר לֵב
הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו וְלֹא־אֹסִף עוֹד לְהַכּוֹת אֶת־כָּל־חַי
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי׃ כב עֹד כָּל־יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר

רש"י

הוא לשון ויחל אלא שזה לשון ויפעל וזה לשון ויתפעל ויחל וימתין וייחל ויתמתן: (יג) בראשון. לר"א הוא תשרי ולר' יהושע הוא ניסן: חרבו. נעשה כמין טיט שקרמו פניה של מעלה: (יד) בשבעה ועשרים. וירידתן בחדש השני בי"ז אלו י"א ימים שהחמה יתירה על הלבנה שמשפט דור המבול שנה תמימה היה: יבשה. נעשה גריד כהלכתה: (טז) אתה ואשתך וגו'. איש ואשתו כאן התיר להם תשה"מ:

כצ"ל מ"ש

(יז) הוצא. הוצא כתיב היצא קרי הוצא נ' אמור להם שיצאו היצא אם אינם רוצים לצאת הוציאם אתה: ושרצו בארץ. ולא בתיבה מגיד שאף הבהמה והעוף נאסרו בתשמיש: (יט) למשפחותיהם. קבלו עליהם ע"מ לידבק במינן: (כ) מכל הבהמה הטהורה. אמר נח לא צוה לי הקב"ה להכניס מאלו ז' ז' אלא כדי להקריב קרבן מהם: (כא) מנעוריו. מנעריו כתיב. משננער לצאת ממעי אמו ניתן

יג והוה בשית מאה וחד שנין בקדמאה בחד לירחא נגובו מיא מעל ארעא ואעדי נח ית חופאה דתבותא וחזא והא נגובו אפי ארעא: יד ובירחא תנינא בעשרין ושבעא יומא לירחא יבישת ארעא: טו ומליל יי עם נח למימר: טז פוק מן תבותא את ואתתך ובנך ונשי בנך עמך: יז כל חיתא דעמך מכל בשרא בעופא ובבעירא ובכל רחשא דרחש על ארעא אפיק עמך ויתילדון בארעא ויפשון ויסגון על ארעא: יח ונפק נח ובנוהי ואתתיה ונשי בנוהי עמיה: יט כל חיתא כל רחשא וכל עופא כל דרחש על ארעא לזרעיתהון נפקו מן תבותא: כ ובנא נח מדבחא קדם יי ונסיב מכל בעירא דכיא ומכל עופא דכי ואסיק עלון במדבחא: כא וקביל יי ברעוא ית קורבניה ואמר יי במימריה לא אוסף למילט עוד ית ארעא בדיל חובי אנשא ארי יצרא לבא דאנשא ביש מזעיריה ולא אוסף עוד למימחי ית כל דחי כמא דעבדית: כב עוד כל יומי ארעא זרועא וחצדא וקורא וחומא וקיטא

בעל הטורים

(כא) וירח ב׳ במסרה׳ הכא ואידך וירח את ריח בגדיו וזה הוא שדרשו רז״ל אפי׳ פושעי ישראל בעשותן תשובה עתידין שיתקבל ריח וזה הוא וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו וירח ה׳ את ריח הניחוח שעתידין ליתן ריח ניחוח · ד״א רמז שנכנס עמו ריח ג״ע כשהריח ריח בגדיו אז וירח ה׳:

רש״י

בו יצר הרע: לא אסף ולא אסף · כפל הדבר לשבועה הוא שכתוב אשר נשבעתי מעבור מי נח ולא מצינו בה שבועה אלא זו שכפל דבריו והוא שבועה וכן דרשו חכמים במס׳ שבועות: (כב) עד כל ימי הארץ וגו׳ לא ישבתו · ששה עתים הללו שני חדשים לכל אחד ואחד כמו ששנינו חצי תשרי ומרחשון וחצי כסליו זרע חצי כסליו וטבת וחצי שבט קור ע וכו׳ בב״מ (ס״א עוד כל ימי כלומר תמיד כמו עוד טומאתו בו) : וקר · קשה מתורף · חרף עת

עיקר ש״ת ובאר״ת

רש״י אף כי זכר היה מ״מ בא הכינוי בפיה בסימן נקבה כי כל שם יונה בכתוב בא בל״נ· באר״ת] : ג הילא פי׳ תעשה שילאו מעלמם· והולא פי׳ הוליאם אתה : ■ כי למה הקריב מכל המינים הטהורי׳ לזה אמר לא נוס כו׳:ע הגי׳ סככונה היא

וְחֹם וָקַיִץ וְחֹרֶף וְיוֹם וָלַיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ׃ ט א וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־נֹחַ וְאֶת־בָּנָיו וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ וּמִלְאוּ אֶת־הָאָרֶץ׃ ב וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל־חַיַּת הָאָרֶץ וְעַל כָּל־עוֹף הַשָּׁמָיִם בְּכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה וּבְכָל־דְּגֵי הַיָּם בְּיֶדְכֶם נִתָּנוּ׃ ג כָּל־רֶמֶשׂ אֲשֶׁר הוּא־חַי לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת־כֹּל׃ ד אַךְ־בָּשָׂר בְּנַפְשׁוֹ דָמוֹ לֹא תֹאכֵלוּ׃ ה וְאַךְ אֶת־דִּמְכֶם לְנַפְשֹׁתֵיכֶם אֶדְרֹשׁ מִיַּד כָּל־חַיָּה אֶדְרְשֶׁנּוּ וּמִיַּד הָאָדָם מִיַּד אִישׁ אָחִיו אֶדְרֹשׁ אֶת־נֶפֶשׁ הָאָדָם׃ ו שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת־הָאָדָם׃ ז וְאַתֶּם

רש"י

זרע שעורים וקטניות החריפין להתבשל מהר. קור הוא חצי שבט ואדר וחצי ניסן (מהרש"ל). קציר חצי ניסן ואייר וחצי סיון. קיץ הוא זמן לקיטת תאנים וזמן שמייבשים אותן בשדות ושמו קיץ כמו הלחם והקיץ לאכול הנערים: וחם. הוא סוף ימות החמה חצי אב ואלול וחצי תשרי שהעולם חם ביותר כמו ששנינו במסכת יומא שלהי דקייטא קשיא מקייטא: ויום ולילה לא ישבתו. מכלל ששבתו כל ימות המבול שלא שמשו המזלות ולא ניכר בין יום ובין לילה: לא ישבתו. לא יפסקו כל אלה מלהתנהג כסדרן: (ב) וחתכם. ואימתכם כמו תראו חתת. ומדרש אגדה לשון חיות שכל זמן שתינוק בן יומו חי אין אתה צריך לשמרו מן העכברים עוג מלך הבשן מת צריך לשמרו מן העכברים שנאמר ומוראכם וחתכם יהיה אימתי יהיה מוראכם על החיות כל זמן שאתם חיים:

(ג) לכם יהיה לאכלה. שלא הרשיתי לאדם הראשון בשר אלא ירק עשב. לכם כירק עשב שהפקרתי לאדם הראשון נתתי לכם את כל: (ד) בשר בנפשו דמו. אסר להם אבר מן החי כלומר כל זמן שנפשו בו לא תאכלו הבשר: בנפשו דמו. בעוד נפשו בו: בשר בנפשו לא תאכלו. הרי אבר מן החי. ואף בנפשו דמו לא תאכלו. הרי דם מן החי: (ה) ואך את דמכם. אע"פ שהתרתי לכם נטילת נשמה בבהמה את דמכם אדרוש מהשופך דם עצמו: לנפשתיכם. אף החונק עצמו אע"פ שלא יצא ממנו דם: מיד כל חיה. לפי שחטאו דור המבול והופקרו למאכל חיות רעות לשלוט בהן שנאמר נמשל כבהמות נדמו לפיכך הוצרך להזהיר עליהם את החיות: ומיד האדם. מיד ההורג במזיד ואין עדים אני אדרוש: מיד איש אחיו. שהוא אוהב לו כאח והרגו שוגג אני אדרוש

וּסְתָוָא וִימָם וְלֵילְיָא לָא יִבְטְלוּן: א וּבָרֵיךְ יְיָ יָת נֹחַ וְיָת־
בְּנוֹהִי וַאֲמַר לְהוֹן פּוּשׁוּ וּסְגוּ וּמְלוֹ יָת־אַרְעָא: ב וְדַחֲלַתְכוֹן
וְאֵימַתְכוֹן תְּהֵי עַל כָּל־חֵיוַת אַרְעָא וְעַל כָּל־עוֹפָא דִשְׁמַיָּא בְּכֹל
דִּי תַרְחֵישׁ אַרְעָא וּבְכָל־נוּנֵי יַמָּא בִּידְכוֹן יְהוֹן מְסִירִין: ג כָּל־
רִחֲשָׁא דְּהוּא חַי לְכוֹן יְהֵי לְמֵיכַל כִּירוֹק עִסְבָּא יְהָבִית לְכוֹן
יָת־כֹּלָּא: ד בְּרַם־בִּשְׂרָא בְּנַפְשֵׁיהּ דְּמֵיהּ לָא תֵיכְלוּן: ה וּבְרַם
יָת־דִּמְכוֹן לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֶתְבַּע מִיַּד כָּל־חַיְתָא אֶתְבְּעִנֵּהּ וּמִיַּד
אֱנָשָׁא מִיַּד גְּבַר דְּיֵשׁוֹד יָת־דְּמָא דַאֲחוּהִי אֶתְבַּע יָת־נַפְשָׁא
דַאֲנָשָׁא: ו דְּיֵשׁוֹד דְּמָא דַאֲנָשָׁא בְּסָהֲדִין עַל־מֵימַר
דַּיָּנַיָּא דְּמֵיהּ יִתְשַׁד אֲרֵי בְּצַלְמָא דַיְיָ עֲבַד יָת־אֲנָשָׁא: ז וְאַתּוּן

רש"י

אם לא יגלה ויבקש על עונו לימחל שאף השוגג צריך כפרה ואם אין עדים לחייבו גלות והוא אינו נכנע הקב"ה דורש ממנו כמו שדרשו רבותינו והאלהים אנה לידו במסכת מכות הקב"ה מזמן לפונדק אחד כו': (ו) באדם דמו ישפך · אם יש עדים המיתוהו אתם ש למה · כי בצלם אלהים וגו' עשה את האדם · זה מקרא חסר וצריך להיות עשה העושה את האדם וכן הרבה במקרא: (ז) ואתם פרו ורבו · לפי פשוטו הראשונה לברכה ת וכאן לצווי ולפי מדרשו להקיש מי שאינו עוסק בפריה ורביה לשופך

עיקר ש"ח ובאר"ח

חצי כסליו טבת וחצי שבט חורף וקור קשה מחורף כו' קיץ כו' (והוא חצי סיון תמוז חצי אב) (נח"י): פ וכה"ג יתפרש ג"כ מה שפי' לעיל דקור קשה מחורף· אף דבגמ' פ' המקבל מבואר דחורף הוא תוקו ותרפו של סתיו · אך לאחר שהוא סוף החורף ע"כ קשה סוא לסבלו: צ ר"ל שלא היתה תנועת הגלגלים · רק במקום שפי' השמש עומד הי' אור כל הי"ב חודש · ולא הוי יום ולילה · אלא כל חצי הכדור הי' אור ותצי השני היה חושך · וז"ש רש"י ולא היה ניכר בין יום ולילה · ומספר הימים היה משער משיעור הזמן כמו שפי' בעל העקדה בפ' בראשית · או ע"י כלי שיעור הנקרא (זאגען אוהר) ויסולק בזה קושיית הרא"ם ע"ש: ק ואין הפירוש כאן מלשון מנוחה כמו וישבות רק מלשון הפסקה: ר ע"פ הרא"ם הנוסחא האמיתית כן הוא · בנפשו בעוד נפשו בו לא תאכלו · הרי אבר מה"ת · בעוד נפשו בדמו לא תאכלו הרי דם מה"ת · ובי"ת מן בנפשו הוא כמו עם · ובנפשו נדרש לפניו ולאחריו · בשר בנפשו · בנפשו דמו: ש הוא לפי התרגום לסהדין: ת לפי שסמוך לויברך כו' · וכן בפ' בראשית

סמוך

פְּרוּ וּרְבוּ שִׁרְצוּ בָאָרֶץ וּרְבוּ־בָהּ: ס חמישי ח וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ וְאֶל־בָּנָיו אִתּוֹ לֵאמֹר: ט וַאֲנִי הִנְנִי מֵקִים אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְאֶת־זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם: י וְאֵת כָּל־נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם בָּעוֹף בַּבְּהֵמָה וּבְכָל־חַיַּת הָאָרֶץ אִתְּכֶם מִכֹּל יֹצְאֵי הַתֵּבָה לְכֹל חַיַּת הָאָרֶץ: יא וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם וְלֹא־יִכָּרֵת כָּל־בָּשָׂר עוֹד מִמֵּי הַמַּבּוּל וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד מַבּוּל לְשַׁחֵת הָאָרֶץ: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר אִתְּכֶם לְדֹרֹת עוֹלָם: יג אֶת־קַשְׁתִּי נָתַתִּי בֶּעָנָן וְהָיְתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ: יד וְהָיָה בְּעַנְנִי עָנָן עַל־הָאָרֶץ וְנִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן: טו וְזָכַרְתִּי אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד הַמַּיִם לְמַבּוּל לְשַׁחֵת כָּל־בָּשָׂר: טז וְהָיְתָה הַקֶּשֶׁת בֶּעָנָן וּרְאִיתִיהָ לִזְכֹּר בְּרִית עוֹלָם בֵּין אֱלֹהִים וּבֵין כָּל־נֶפֶשׁ חַיָּה בְּכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: יז וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־נֹחַ זֹאת אוֹת־הַבְּרִית אֲשֶׁר הֲקִמֹתִי בֵּינִי וּבֵין כָּל־בָּשָׂר אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ: פ ששי יח וַיִּהְיוּ בְנֵי־נֹחַ הַיֹּצְאִים מִן־הַתֵּבָה שֵׁם וְחָם וָיָפֶת וְחָם הוּא אֲבִי

רש"י

דמים: (ט) ואני הנני · מסכים אני עמך שהיה נח דואג לעסוק בפריה ורביה עד שהבטיחו הקב"ה שלא לשחת העולם עוד וכן עשה א ובאחרונה אמר לו הנני מסכים לעשות קיום וחזוק ברית להבטחתי ואתן לך אות: (י) חית הארץ אתכם · הם המתהלכים עם הבריות: מכל יוצאי התבה · להביא שקצים ב ורמשים: חית הארץ · להביא המזיקין שאינן בכלל החיה אשר אתכם שאין הלוכן עם הבריות: (יא) והקמתי · אעשה קיום לבריתי ומהו קיומו את הקשת כמו שמסיים והולך: (יב) לדרת עולם · נכתב חסר שיש דורות שלא הוצרכו לאות ג לפי שצדיקים גמורים היו כמו דורו של חזקיה מלך יהודה ודורו

פושו וסגו אתילידו בארעא וסגו־בה: ח ואמר יי לנח ולבנוהי עמה למימר: ט ואנא הא־אנא מקים ית־קימי עמכון ועם־בניכון בתריכון: י ועם כל־נפשא חיתא דעמכון בעופא בבעירא ובכל־חית ארעא דעמכון מכל נפקי תבותא לכל חית ארעא: יא ואקים ית־קימי עמכון ולא־ישתיצי כל־בשרא עוד ממי טופנא ולא־יהי עוד טופנא לחבלא ארעא: יב ואמר יי דא את־קים די־אנא יהב בין מימרי וביניכון ובין כל־נפשא חיתא די עמכון לדרי עלמא: יג ית־קשתי יהבית בעננא ותהי לאת קים בין־מימרי ובין ארעא: יד ויהי בעננותי עננא על־ארעא ותתחזי קשתא בעננא: טו ודכירנא ית־קימי די־בין מימרי וביניכון ובין כל־נפשא חיתא בכל־בשרא ולא יהי עוד מיא לטופנא לחבלא כל־בשרא: טז ותהי קשתא בעננא ואחזנה למדכר קים עלם בין מימרא־דיי ובין כל־נפשא חיתא בכל־בשרא די על־ארעא: יז ואמר יי לנח דא את־קים די אקמית בין־מימרי ובין כל־בשרא די על־ארעא: יח והוו בני־נח די נפקו מן־תבותא

בעל הטורים

(ט) מקים את בריתי אתכם· ס"ת מתים רמז לתחיית המתים שהשם מקים בריתו

רש"י

ודורו של רבי שמעון בן יוחאי: (יד) בענני ענן· כשתעלה במחשבה לפני ד להביא חשך ואבדון לעולם: (טז) בין אלהים ובין כל נפש חיה· בין מדת הדין של מעלה וביניכם שהיה לו לכתוב ביני ובין כל נפש חיה· אלא זהו מדרשו כשתבא מדת הדין לקטרג עליכם לחייב אתכם אני רואה את האות ונזכר: (יז) זאת אות הברית· הראהו הקשת ואמר לו הרי האות שאמרתי: (יח) וחם הוא אבי כנען· למה הוצרך לומר כאן לפי שהפרשה עסוקה ובאה בשכרותו של נח שקלקל בה חם ועל ידו נתקלל כנען ועדיין לא כתב תולדות חם ולא ידענו שכנען בנו לפיכך הוצרך לומר כאן וחם הוא

עיקר ש"ח ובאר"ח

שמיך לויברך· משא"כ כאן דלא כתיב ביה ברכה הוא לציווי: א ר"ל הבטיח לו: ב ר"ל עופות טמאים: ג ר"ל לכך נכתב חסר לרמז שרק לדורות החסרים (ר"ל רשעים) נצרך הקשת: ד לכך כתיב בעני ענן על הארץ ר"ל אבדון על

כנען: יט שלשה אלה בני נח ומאלה נפצה כל הארץ: כ ויחל נח איש האדמה ויטע כרם: כא וישת מן היין וישכר ויתגל בתוך אהלה: כב וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני אחיו בחוץ: כג ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו: כד וייקץ נח מיינו וידע את אשר עשה לו בנו הקטן: כה ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו: כו ויאמר ברוך יהוה אלהי שם ויהי כנען עבד למו: כז יפת אלהים ליפת וישכן באהלי שם ויהי כנען עבד למו: כח ויחי נח אחר המבול שלש מאות שנה

רש"י

אבי כנען: (כ) ויחל. עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק תחלה בנטיעה אחרת: איש האדמה. אדוני האדמה כמו איש ה נעמי: ויטע כרם. כשנכנס לתיבה הכניס עמו זמורות ו ויחורי תאנים: (כא) אהלה. אהלה כתיב רמז לעשרת השבטים שנקראו על שם שומרון ז שנקראת אהלה שגלו על עסקי היין שנאמר השותים במזרקי יין: ויתגל. לשון ויתפעל: (כב) וירא חם אבי כנען. יש מרבותינו אומרים כנען ראה והגיד לאביו לכך הוזכר על הדבר ונתקלל: וירא את ערות אביו. י"א סרסו וי"א רבעו: (כג) ויקח שם ויפת. אין כתיב כאן ויקחו אלא ויקח למד על שם שנתאמץ במצוה יותר מיפת לכך זכו בניו לטלית של ציצית ויפת זכה לקבורה ח לבניו שנאמר אתן לגוג מקום שם קבר. וחם שבזה את אביו נאמר בזרעו. כן ינהג מלך אשור את שבי מצרים ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום ויחף וחשופי שת וגו': ופניהם אחורנית. למה נאמר פעם שניה מלמד שכשקרבו אצלו והוצרכו להפוך עצמם לכסותו הפכו פניהם אחורנית: (כד) בנו הקטן. הפסול והבזוי ט כמו הנה קטן נתתיך בגוים בזוי: (כה) ארור כנען. אתה גרמת לי שלא אוליד בן רביעי אחר לשמשני. ארור בנך רביעי להיות משמש את זרעם של אלו הגדולים שהוטל עליהם טורח עבודתי מעתה. ומה ראה חם שסרסו אמר להם לאחיו אדם הראשון שני בנים היו לו והרג זה את זה בשביל ירושת העולם ואביו יש לו ג' בנים ועודנו מבקש בן רביעי: (כו) ברוך ה' אלהי שם. שעתיד לשמור

הבטחתו

שם וחם ויפת וחם הוא אבוהי דכנען: יט תלתא אלין בני נח ומאלין אתבדרו כל־ארעא: כ ושרי נח גבר פלח בארעא ונציב כרמא: כא ושתי מן־חמרא ורוי ואתגלי בגו משכנה: כב וחזא חם אבוהי דכנען ית ערית׳א דאבוהי וחוי לתרין־אחוהי בשוקא: כג ונסיב שם ויפת ית־כסותא ושויו על־כתף תרויהון ואזלו מחזרין וחפיאו ית־ערית׳א דאבוהון ואפיהון מחזרין ועריתא דאבוהון לא־חזו: כד ואתער נח מחמרה וידע ית־די־עבד ליה בריה זעירא: כה ואמר ליט כנען עבד פלח עבדין יהי לאחוהי: כו ואמר בריך יי אלהה דשם ויהי כנען עבדא להון: כז יפתי יי ליפת וישרי שכינתה במשכנה דשם ויהי כנען עבדא להון: כח וחיא נח בתר

בעל הטורים

לאחיותם: (כ) ויטע. ג׳ במסורה. ויטע כרם. ויטע ה׳ אלהים גן בעדן מקדם. ויטע אשל. דרשו רבותינו מהיכן לקח הנטיעה מג״ע וכן אברהם לקח אשל מג״ע: (כא) ויתגל. אותיות גליות שגלוי בראש גולים ע״י היין. היין בגי׳ יללה: (כה) עבד עבדים יהיה. יהי״ה עולה ל׳ רמז לדמי שקלים של עבד:

רש״י

הבטחתו לזרעו ב לתת להם את הארץ כנען: ויהי. להם כנען למס עובד: (כז) יפת אלהים ליפת. מתורגם יפת ימיב: וישכן באהלי שם. ישרה שכינתו בישראל. ומדרש חכמים אע״פ שיפת אלהים ליפת שבנה כורש שהיה מבני יפת בית שני לא שרתה בו שכינה. והיכן שרתה במקדש ראשון שבנה שלמה שהיה מבני שם: ויהי כנען עבד למו. אף משיגלו ל בני שם ימכרו להם

עיקר ש״ח ובאר״ח

כעולם: ה שאין שייך לומר על הבעל שהוא בעל האשה שאין קנוי לאשתו. רק קרא אדון עליה: ו שהם בטבעם מתקלקלים במים יותר מאחרי נטיעות: ז כוא ביחזקאל (כג): ח כי קבורה הוא ג״כ מעין כיסוי: ט כי בשנים היה עם הקטן שבכולם ולא חם כמו שמפורש לקמן: י מ״ד לעיל (פסוק כ״ב) סרסו סוכחתו מכאן. ולמ״ד רבעו משום דלשון וירא חם את ערות אביו הוא לשון ניאה כמו וראה את ערותה (ויקרא כ׳ י״ז) והא דקלל את כנען סא והא הואי. סרסו ורבעו. ובא דלא קלל את הס. פי׳ התוס׳ בסנהדרין לפי שכתוב ויברך אלהים את נח ואת בניו. ואין קללה במקום ברכה: כ מדכתיב עבד למו ולא כתיב עבד לו בלשון יחיד ש״מ דלא קאי על שם כי אם על זרעו: ל דריש מכפל

שכתוב

וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה׃ כט וַיְהִי כָּל־יְמֵי־נֹחַ תְּשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וַיָּמֹת׃ פ

י א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי־נֹחַ שֵׁם חָם וָיָפֶת וַיִּוָּלְדוּ לָהֶם בָּנִים אַחַר הַמַּבּוּל׃ ב בְּנֵי יֶפֶת גֹּמֶר וּמָגוֹג וּמָדַי וְיָוָן וְתֻבָל וּמֶשֶׁךְ וְתִירָס׃ ג וּבְנֵי גֹּמֶר אַשְׁכְּנַז וְרִיפַת וְתֹגַרְמָה׃ ד וּבְנֵי יָוָן אֱלִישָׁה וְתַרְשִׁישׁ כִּתִּים וְדֹדָנִים׃ ה מֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ אִיֵּי הַגּוֹיִם בְּאַרְצֹתָם אִישׁ לִלְשֹׁנוֹ לְמִשְׁפְּחֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ו וּבְנֵי חָם כּוּשׁ וּמִצְרַיִם וּפוּט וּכְנָעַן׃ ז וּבְנֵי כוּשׁ סְבָא וַחֲוִילָה וְסַבְתָּה וְרַעְמָה וְסַבְתְּכָא וּבְנֵי רַעְמָה שְׁבָא וּדְדָן׃ ח וְכוּשׁ יָלַד אֶת־נִמְרֹד הוּא הֵחֵל לִהְיוֹת גִּבֹּר בָּאָרֶץ׃ ט הוּא־הָיָה גִבֹּר־צַיִד לִפְנֵי יְהוָה עַל־כֵּן יֵאָמַר כְּנִמְרֹד גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי יְהוָה׃ י וַתְּהִי רֵאשִׁית מַמְלַכְתּוֹ בָּבֶל וְאֶרֶךְ וְאַכַּד וְכַלְנֵה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר׃ יא מִן־הָאָרֶץ הַהִוא יָצָא אַשּׁוּר וַיִּבֶן אֶת־נִינְוֵה וְאֶת־רְחֹבֹת עִיר וְאֶת־כָּלַח׃ יב וְאֶת־רֶסֶן בֵּין נִינְוֵה וּבֵין כָּלַח הִוא הָעִיר הַגְּדֹלָה׃ יג וּמִצְרַיִם יָלַד אֶת־לוּדִים וְאֶת־עֲנָמִים וְאֶת־לְהָבִים וְאֶת־נַפְתֻּחִים׃ יד וְאֶת־פַּתְרֻסִים וְאֶת־כַּסְלֻחִים אֲשֶׁר יָצְאוּ מִשָּׁם פְּלִשְׁתִּים וְאֶת־כַּפְתֹּרִים׃ ס

טו וּכְנַעַן יָלַד אֶת־צִידֹן בְּכֹרוֹ וְאֶת־חֵת׃ טז וְאֶת־הַיְבוּסִי וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֵת הַגִּרְגָּשִׁי׃ יז וְאֶת־הַחִוִּי וְאֶת־הַעַרְקִי וְאֶת־הַסִּינִי׃ יח וְאֶת־הָאַרְוָדִי וְאֶת־הַצְּמָרִי וְאֶת־הַחֲמָתִי

רש"י

עבדים מבני כנען: (ב) ותירס. זו פרס: (ח) להיות גבור. להמריד כל העולם על הקב"ה בעצת דור הפלגה: (ט) גבור ציד. צד דעתן של בריות בפיו ומטען למרוד במקום: לפני ה'. מתכוין להקניטו על פניו: על כן יאמר. על כל אדם מרשיע בעזות פנים יודע רבונו ומתכוין למרוד בו יאמר זה כנמרוד גבור ציד: (יא) מן הארץ. כיון שראה אשור את בניו

טופנא תלת מאה וחמשין שנין : כט והוו כל יומי נח תשע מאה וחמשין שנין ומית : א ואלין תולדת בני נח שם חם ויפת ואתילידו להון בנין בתר טופנא : ב בני יפת גומר ומגוג ומדי ויון ותובל ומשך ותירס : ג ובני גומר אשכנז וריפת ותוגרמה : ד ובני יון אלישה ותרשיש כתים ודדנים : ה מאלין אתפרשו נגות עממיא בארעהון גבר ללישנה לזרעיתהון בעממיהון : ו ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען : ז ובני כוש סבא וחוילה וסבתה ורעמה וסבתכא ובני רעמה שבא ודדן : ח וכוש אוליד ית נמרד הוא שרי למהוי גבר תקיף בארעא : ט הוא הוה גבר תקיף קדם יי על כן יתאמר כנמרד גבר תקיף קדם יי : י והות ריש מלכותה בבל וארך ואכד וכלנה בארעא דבבל : יא מן ארעא (ס"א עיצה) ההיא נפק אתוראה ובנא ית נינוה וית רחבת (נ"א רחובי) קרתא וית כלח : יב וית רסן בין נינוה ובין כלח היא קרתא רבתא : יג ומצראי (בכל הס' ומצרים) אוליד ית לודאי וית ענמאי וית להבאי וית נפתוחאי : יד וית פתרוסאי וית כסלוחאי די נפקו מתמן פלשתאי וית קפוטקאי : טו וכנען אוליד ית צידון בכרה וית חת : טז וית יבוסאי וית אמוראי וית גרגשאי : יז וית חואי וית ערקאי וית אנתוסאי : יח וית ארודאי וית

רש"י

טומנין לנמרוד ומורדים במקום לבנות מגדל יצא מתוכם : (יב) העיר הגדולה · היא נינוה שנאמר ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים:(יג) להבים· שפניהם דומים ללהב : (יד) פתרוסים וכסלוחים אשר יצאו משם פלשתים ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

שכתוב כי בבל כתיב פ"א ויהי כנען עבד למו : ם הוא מימרא דרב יוסף ביומא פ"ק · ורש"י מבארו יותר מבארי השמות · משום שפירש לעיל בפסוק יפת א' ליפת שבנה כורש שהי' מבני יפת ומנ"ל זה·לכך פי' בתירס זו פרס·וכורש הי' מלך פרס: נ דאל"כ מאי לפני ה' הא בכ"מ שהוא הוא לפני ה':ס דהיא קאי

וְאַחַר נָפֹצוּ מִשְׁפְּחוֹת הַכְּנַעֲנִי׃ יט וַיְהִי גְּבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֹן בֹּאֲכָה גְרָרָה עַד־עַזָּה בֹּאֲכָה סְדֹמָה וַעֲמֹרָה וְאַדְמָה וּצְבֹיִם וצבוים קרי עַד־לָשַׁע׃ כ אֵלֶּה בְנֵי־חָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם בְּגוֹיֵהֶם׃ ס כא וּלְשֵׁם יֻלַּד גַּם־הוּא אֲבִי כָּל־בְּנֵי־עֵבֶר אֲחִי יֶפֶת הַגָּדוֹל׃ כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם׃ כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ׃ כד וְאַרְפַּכְשַׁד יָלַד אֶת־שָׁלַח וְשֶׁלַח יָלַד אֶת־עֵבֶר׃ כה וּלְעֵבֶר יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים שֵׁם הָאֶחָד פֶּלֶג כִּי בְיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ וְשֵׁם אָחִיו יָקְטָן׃ כו וְיָקְטָן יָלַד אֶת־אַלְמוֹדָד וְאֶת־שָׁלֶף וְאֶת־חֲצַרְמָוֶת וְאֶת־יָרַח׃ כז וְאֶת־הֲדוֹרָם וְאֶת־אוּזָל וְאֶת־דִּקְלָה׃ כח וְאֶת־עוֹבָל וְאֶת־אֲבִימָאֵל וְאֶת־שְׁבָא׃ כט וְאֶת־אוֹפִר וְאֶת־חֲוִילָה וְאֶת־יוֹבָב כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי יָקְטָן׃ ל וַיְהִי מוֹשָׁבָם מִמֵּשָׁא בֹּאֲכָה סְפָרָה הַר הַקֶּדֶם׃ לא אֵלֶּה בְנֵי־שֵׁם לְמִשְׁפְּחֹתָם לִלְשֹׁנֹתָם בְּאַרְצֹתָם לְגוֹיֵהֶם׃ לב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־נֹחַ לְתוֹלְדֹתָם בְּגוֹיֵהֶם וּמֵאֵלֶּה נִפְרְדוּ

רש"י

מזניהם יצאו שהיו פתרוסים וכסלוחים מחליפין משכב נשותיהן אלו ע אלו ויצאו מהם פלשתים: (יח) ואחר נפצו · מאלה נפוצו משפחות הרבה: (יט) גבול · סוף אורכו · כל גבול לשון סוף וקצה: באכה · שם דבר ול"נ כאדם האומר לחבירו גבול זה מגיע עד אשר תבא לגבול פלוני: (כ) ללשנתם בארצות' · אף על פי שנחלקו ללשונות וארצות כולם בני חם הם: (כא) אבי כל בני עבר · הנהר היה שם: אחי יפת הגדול · איני יודע אם יפת הגדול אם שם · כשהוא אומר שם בן מאת שנה וגו' שנתים אחר המבול הוי אומר יפת הגדול שהרי בן ת"ק שנה היה נח כשהתחיל להוליד והמבול היה בשנת שש מאות שנה נמצא שהגדול בבניו היה בן מאה שנה ושם לא הגיע למאה צ עד שנתים אחר המבול: אחי יפת · ולא אחי חם שאלו שניהם כבדו את אביהם וזה בזהו: (כה) נפלגה · נתבלבלו הלשונות ונפוצו מן הבקעה ונתפלגו בכל העולם למדנו שהיה עבר נביא שקרא שם בנו על שם העתיד ושנינו

נבדל

צְמָרָאֵי וְיָת־חֲמָתָאֵי וּבָתַר־כֵּן אִתְבַּדַּרוּ זַרְעֲיָת כְּנַעֲנָאֵי: יט וַהֲוָה תְּחוּם כְּנַעֲנָאֵי מִצִּידוֹן מָטֵי לִגְרָר עַד־עַזָּה מָטֵי לִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְאַדְמָה וּצְבוֹיִם עַד־לָשַׁע: כ אִלֵּין בְּנֵי־חָם לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְלִישָּׁנֵיהוֹן בְּאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן: כא וּלְשֵׁם אִתְיְלִיד אַף־הוּא אֲבוּהוֹן דְּכָל בְּנֵי־עֵבֶר אֲחוּהִי דְּיֶפֶת רַבָּא: כב בְּנֵי שֵׁם עֵילָם וְאַשּׁוּר וְאַרְפַּכְשַׁד וְלוּד וַאֲרָם: כג וּבְנֵי אֲרָם עוּץ וְחוּל וְגֶתֶר וָמַשׁ: כד וְאַרְפַּכְשַׁד אוֹלִיד יָת־שָׁלַח וְשָׁלַח אוֹלִיד יָת־עֵבֶר: כה וּלְעֵבֶר אִתְיְלִידוּ תְּרֵין בְּנִין שׁוּם חַד פֶּלֶג אֲרֵי בְּיוֹמוֹהִי אִתְפְּלִיגַת אַרְעָא וְשׁוּם אֲחוּהִי יָקְטָן: כו וְיָקְטָן אוֹלִיד יָת־אַלְמוֹדָד וְיָת־שָׁלֶף וְיָת־חֲצַרְמָוֶת וְיָת־יָרַח: כז וְיָת־הֲדוֹרָם וְיָת־אוּזָל וְיָת־דִּקְלָה: כח וְיָת־עוֹבָל וְיָת־אֲבִימָאֵל וְיָת־שְׁבָא: כט וְיָת־אוֹפִר וְיָת־חֲוִילָה וְיָת־יוֹבָב כָּל־אִלֵּין בְּנֵי יָקְטָן: ל וַהֲוָה מוֹתְבָנְהוֹן מִמֵּשָׁא מָטֵי לִסְפַר טוּר־מַדִּינְחָא: לא אִלֵּין בְּנֵי־שֵׁם לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְלִישָּׁנֵיהוֹן לְאַרְעָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן: לב אִלֵּין זַרְעֲיַת בְּנֵי־נֹחַ לְתוּלְדָתְהוֹן בְּעַמְמֵיהוֹן וּמֵאִלֵּין אִתְפְּרָשׁוּ עַמְמַיָּא בְּאַרְעָא בָּתַר

רש"י

כסדר עולם שבסופימיו נתפלגו ק שא"ת בתחלת ימיו הרי יקטן אחיו לעיר ממנו והוליד כמה משפחות קודם לכן שנא' ויקטן ילד וגו' ואחר כך ויהי כל הארץ וגו' ר וא"ת באמצע ימיו לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש הא למדת שבשנת מות פלג נתפלגו: יקטן. שהיה עניו ומקטין עצמו ש לכך זכה להעמיד כל המשפחות הללו: (כו) חצרמות. על שם מקומו. דברי אגדה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

אמינוס דאי אכלא קאי לא"ל (תוס' פ"ק דיומא): ע דאי אכסלוחים לאחד הו"ל לכתוב וכסלוחים ילדו את פלשתים. מאי אשר יצאו משם: פ ר"ל דלא הטעה דקאי על עבר שם אדם כנו של בלא: צ ובדורות הראשונים הולידו תולדותיהם שנה אחר שנה א"כ מגילא היו חם ויפת גדולים משם כי יפת וחם נולדו בשנת ת"ק ותק"א לחיי נח: ק ומאין ידע זה אלמא שהיה גביא: ר הכי שלא נפלגה בתחלת ימיו: ש מאחר שהי' נביא וקרא את פלג ע"ש שעתיד. פירש ג"כ שקרא את השני יקטן על שם שהיה מקטין יי׳:

כי

הַגּוֹיִם בָּאָרֶץ אַחַר הַמַּבּוּל׃ פ שביעי יא א וַיְהִי כָל־הָאָרֶץ שָׂפָה אֶחָת וּדְבָרִים אֲחָדִים׃ ב וַיְהִי בְּנָסְעָם מִקֶּדֶם וַיִּמְצְאוּ בִקְעָה בְּאֶרֶץ שִׁנְעָר וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃ ג וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ הָבָה נִלְבְּנָה לְבֵנִים וְנִשְׂרְפָה לִשְׂרֵפָה וַתְּהִי לָהֶם הַלְּבֵנָה לְאָבֶן וְהַחֵמָר הָיָה לָהֶם לַחֹמֶר׃ ד וַיֹּאמְרוּ הָבָה ׀ נִבְנֶה־לָּנוּ עִיר וּמִגְדָּל וְרֹאשׁוֹ בַשָּׁמַיִם וְנַעֲשֶׂה־לָּנוּ שֵׁם פֶּן־נָפוּץ עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ׃ ה וַיֵּרֶד יְהוָה לִרְאֹת אֶת־הָעִיר וְאֶת־הַמִּגְדָּל אֲשֶׁר בָּנוּ בְּנֵי הָאָדָם׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה הֵן עַם אֶחָד וְשָׂפָה אַחַת לְכֻלָּם וְזֶה הַחִלָּם לַעֲשׂוֹת וְעַתָּה לֹא־יִבָּצֵר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יָזְמוּ לַעֲשׂוֹת׃ ז הָבָה נֵרְדָה וְנָבְלָה שָׁם שְׂפָתָם אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמְעוּ אִישׁ שְׂפַת רֵעֵהוּ׃ ח וַיָּפֶץ יְהוָה אֹתָם מִשָּׁם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ וַיַּחְדְּלוּ לִבְנֹת הָעִיר׃ ט עַל־כֵּן קָרָא שְׁמָהּ בָּבֶל כִּי־שָׁם בָּלַל יְהוָה שְׂפַת

רש"י

(א) שפה אחת. לשון הקודש: ודברים אחדים. באו בעצה אחת ואמרו לא כל הימנו שיבור לו את העליונים נעלה לרקיע ונעשה עמו מלחמה. ד"א על יחידו של עולם. ד"א ודברים אחדים (ס"א דברים חדים) אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט כשם שעשה בימי המבול בואו ונעשה לו סמוכות (ב"ר): (ב) בנסעם מקדם. שהיו יושבים שם דכתיב למעלה ויהי מושבם וגו' הר הקדם ונסעו משם לתור להם מקום להחזיק את כלם ולא מצאו אלא שנער: (ג) איש אל רעהו. אומה לאומה מצרים לכוש וכוש לפוט ופוט לכנען: הבה. הזמינו עצמכם. כל הבה לשון הזמנה הוא שמכינים עצמן ומתחברים למלאכה או לעצה או למשא: הבה. הזמינו הפרקליי"ד בלע"ז: לבנים. שאין אבנים בבבל שהיא בקעה: ונשרפה לשרפה. כך עושים הלבנים שקורין טיוול"ש שורפים אותם בכבשן: לחמר. לטוח הקיר: (ד) פן נפוץ. שלא יביא עלינו שום מכה להפיצנו מכאן: (ה) וירד ה' לראות. לא הוצרך לכך אלא בא ללמד לדיינים שלא ירשיעו הנדון עד שיראו ויבינו. מדרש רבי תנחומא: בני האדם. אלא בני מי שמא בני חמורים וגמלים אלא בני אדם הראשון שכפה את הטובה ואמר האשה אשר נתתה עמדי אף אלו כפו בטובה למרוד במי שהשפיע טובה ומלטם מן המבול: (ו) הן עם אחד. כל טובה זו יש עמהם שעם

אחד

טופנא: א והוה כל־ארעא לישן חד וממלל חד: ב והוה במטלהון בקדמיתא ואשכחו בקעתא בארעא דבבל ויתיבו תמן: ג ואמרו גבר לחבריה הבו נרמי לבנין ונשרפנון בנורא יוקדתא (נ"י בנורא) והות להון לבנתא לאבנא וחימרא הוה להון לשיע: ד ואמרו הבו נבני לנא קרתא ומגדלא ורישיה מטי עד־צית־שמיא ונעביד לנא שום דילמא נתבדר על־אפי כל־ארעא: ה ואתגלי יי לאתפרעא על־עובדי־קרתא ומגדלא די בנו בני אנשא: ו ואמר יי הא עמא חד ולישן חד לכלהון ודין דשריו למעבד וכען לא־יתמנע מנהון כל־דחשיבו למעבד: ז הבו נתגלי ונבלבל תמן לישנהון דלא ישמעון (גבר) אנש לישן חבריה: ח ובדר יי יתהון מתמן על־אפי כל־ארעא ומנעו למבני (נ"י ואתמנעו מלמבני) קרתא: ט על־כן קרא שמה בבל ארי־תמן בלבל יי לישן כל־ארעא

בעל הטורים

(א) שפה אחת ודברים אחדים· שהרבו לדבר הבלים הרבה· שפה אחת· בגי' ל' סקדם · (ב) בנסעם· ב' במסרה הכא ואידך בנסעם מן המחנה זה הוא שדרשו רז"ל אותו סיום הרו מאחרי ה' משל לתינוק שבורח מן הספר · פי' בנסעם מקדם שנסעו מקדמונו של עולם : (ג) איש אל רעהו הבה · ס"ת שלוה מפני·

רש"י

אחד הן ושפה אחת לכולן ודבר זה החלו לעשות: החלם · כמו אמרם עשותם ב להתחיל הם לעשות: לא יבצר מהם וגו' לעשות · בתמיה יבצר ל' מניעה כתרגומו ודומה לו יבצר רוח נגידים · (ז) הבה נרדה · בבית דינו נמלך מענוותנותו יתירה: הבה-מדה כנגד מדה

הם אמרו הבה נבנה והוא כנגדם מדד ואמר הבה נרדה: ונבלה· ונבלבל נו"ן משמש בלשון רבים וה"א אחרונ' יתירה כה"א של נרדה ג: לא ישמעו · זה שואל לבינה וזה טיט וזה עומד עליו ופוצע את מוחו: (ח) ויפץ ה' אתם משם · בעוה"ז מה שאמרו פן נפוץ

עיקר ש"ח ובאר"ח

ת כי בלה"ק נברא העולם כמו"ש רש"י קאפיטל ב' פסוק כ"ג : א הוכחתו מהכתוב לקמן ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו את שפת רעהו · והתם ע"כ צ"ל אומה באומה · כי לא יתכן שיהיו כ"כ לשונות כמספר האנשים · ע"כ גם כאן פירושו כן : ב הוא מקור עם כינוי הרבים האל כם : ג ויהי' פרשו בלל כאשר

אמר

כָּל־הָאָ֑רֶץ וּמִשָּׁם֙ הֱפִיצָ֣ם יְהוָ֔ה עַל־פְּנֵ֖י כָּל־הָאָֽרֶץ׃ פ י אֵ֚לֶּה
תּוֹלְדֹ֣ת שֵׁ֔ם שֵׁ֚ם בֶּן־מְאַ֣ת שָׁנָ֔ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־אַרְפַּכְשָׁ֑ד
שְׁנָתַ֖יִם אַחַ֥ר הַמַּבּֽוּל׃ יא וַֽיְחִי־שֵׁ֗ם אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־
אַרְפַּכְשָׁ֔ד חֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס
יב וְאַרְפַּכְשַׁ֣ד חַ֔י חָמֵ֥שׁ וּשְׁלֹשִׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־שָֽׁלַח׃
יג וַיְחִ֣י אַרְפַּכְשַׁ֗ד אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־שֶׁ֔לַח שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֔ים
וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס יד וְשֶׁ֥לַח חַ֖י
שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־עֵֽבֶר׃ טו וַֽיְחִי־שֶׁ֗לַח אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ
אֶת־עֵ֔בֶר שָׁלֹ֣שׁ שָׁנִ֔ים וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים
וּבָנֽוֹת׃ ס טז וַֽיְחִי־עֵ֕בֶר אַרְבַּ֥ע וּשְׁלֹשִׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־
פָּֽלֶג׃ יז וַֽיְחִי־עֵ֗בֶר אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־פֶּ֔לֶג שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֔ה
וְאַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס יח וַֽיְחִי־פֶ֖לֶג
שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־רְעֽוּ׃ יט וַֽיְחִי־פֶ֗לֶג אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ
אֶת־רְע֔וּ תֵּ֥שַׁע שָׁנִ֖ים וּמָאתַ֣יִם שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃
ס כ וַיְחִ֣י רְע֔וּ שְׁתַּ֥יִם וּשְׁלֹשִׁ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־שְׂרֽוּג׃
כא וַיְחִ֣י רְע֗וּ אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ אֶת־שְׂר֔וּג שֶׁ֥בַע שָׁנִ֖ים וּמָאתַ֣יִם
שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס כב וַיְחִ֥י שְׂר֖וּג שְׁלֹשִׁ֣ים שָׁנָ֑ה
וַיּ֖וֹלֶד אֶת־נָחֽוֹר׃ כג וַיְחִ֣י שְׂר֗וּג אַחֲרֵ֛י הוֹלִיד֥וֹ אֶת־נָח֖וֹר
מָאתַ֣יִם שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים וּבָנֽוֹת׃ ס כד וַיְחִ֣י נָח֔וֹר תֵּ֥שַׁע
וְעֶשְׂרִ֖ים שָׁנָ֑ה וַיּ֖וֹלֶד אֶת־תָּֽרַח׃ כה וַיְחִ֣י נָח֗וֹר אַחֲרֵי֙ הוֹלִיד֣וֹ
אֶת־תֶּ֔רַח תְּשַׁע־עֶשְׂרֵ֥ה שָׁנָ֖ה וּמְאַ֣ת שָׁנָ֑ה וַיּ֥וֹלֶד בָּנִ֖ים
וּבָנֽוֹת׃ ס כו וַֽיְחִי־תֶ֖רַח שִׁבְעִ֣ים שָׁנָ֑ה וַיּוֹלֶד֙ אֶת־אַבְרָ֔ם
אֶת־נָח֖וֹר וְאֶת־הָרָֽן׃ כז וְאֵ֙לֶּה֙ תּוֹלְדֹ֣ת תֶּ֔רַח תֶּ֚רַח הוֹלִ֣יד

ומתמן בדרנון יי על־אפי כל־ארעא׃ י אלין תולדת שם שם בר־מאה שנין ואוליד ית־ארפכשד תרתין שנין בתר טופנא׃ יא וחיא־שם בתר דאוליד ית־ארפכשד חמש מאה שנין ואוליד בנין ובנן׃ יב וארפכשד חיא תלתין וחמש שנין ואוליד ית־שלח׃ יג וחיא ארפכשד בתר דאוליד ית־שלח ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן׃ יד ושלח חיא תלתין שנין ואוליד ית־עבר׃ טו וחיא־שלח בתר דאוליד ית־עבר ארבע מאה ותלת שנין ואוליד בנין ובנן׃ טז וחיא־עבר תלתין וארבע שנין ואוליד ית־פלג׃ יז וחיא־עבר בתר דאוליד ית־פלג ארבע מאה ותלתין שנין ואוליד בנין ובנן׃ יח וחיא־פלג תלתין שנין ואוליד ית־רעו׃ יט וחיא־פלג בתר דאוליד ית־רעו מאתן ותשע שנין ואוליד בנין ובנן׃ כ וחיא רעו תלתין ותרתין שנין ואוליד ית־שרוג׃ כא וחיא־רעו בתר דאוליד ית־שרוג מאתן ושבע שנין ואוליד בנין ובנן׃ כב וחיא שרוג תלתין שנין ואוליד ית־נחור׃ כג וחיא שרוג בתר דאוליד ית־נחור מאתן שנין ואוליד בנין ובנן׃ כד וחיא נחור עשרין ותשע שנין ואוליד ית־תרח׃ כה וחיא נחור בתר דאוליד ית־תרח מאה ותשע עשר שנין ואוליד בנין ובנן׃ כו וחיא־תרח שבעין שנין ואוליד ית־אברם ית־נחור וית־הרן׃ כז ואלין תולדת תרח

בעל הטורים

שלוה יתירה שהיה להם תחלה: (י) שנתים אחר. ב' דסמיכי. הכא ואידך (עמוס א') שנתים לפני הרעש שגם במבול היה רעש גדול:

רש"י

נתקיים עליהם זאת שאמר שלמה תגורת רשע היא תבואנו: (ט) ומשם הפיצם. למד שאין להם חלק לעוה"ב וכי איזו קשה של דור המבול או של דור הפלגה אלו לא פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו פשטו יד בעיקר להלחם בו ואלו נשטפו ואלו לא נאבדו מן העולם אלא שדור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם לכך נאבדו ואלו היו נוהגים אהבה ורעות ביניהם שנאמ' שפה אחת ודברי' אחדים. למדת ששנאוי המחלוקת וגדול השלום: (י) שם בן מאת שנה. כשהוליד

את

אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן וְהָרָן הוֹלִיד אֶת־לוֹט׃
כח וַיָּמָת הָרָן עַל־פְּנֵי תֶּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלַדְתּוֹ בְּאוּר
כַּשְׂדִּים׃ מפטיר כט וַיִּקַּח אַבְרָם וְנָחוֹר לָהֶם נָשִׁים שֵׁם
אֵשֶׁת־אַבְרָם שָׂרָי וְשֵׁם אֵשֶׁת־נָחוֹר מִלְכָּה בַּת־הָרָן אֲבִי־
מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה׃ ל וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד׃
לא וַיִּקַּח תֶּרַח אֶת־אַבְרָם בְּנוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־הָרָן בֶּן־בְּנוֹ
וְאֵת שָׂרַי כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת אַבְרָם בְּנוֹ וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר
כַּשְׂדִּים לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ עַד־חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם׃
לב וַיִּהְיוּ יְמֵי־תֶרַח חָמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת
תֶּרַח בְּחָרָן׃ פ פ פ

כצ"ל מ"ש

קנ"ג. בצלאל סי'. אנ"י יסכ"ה לו"ט סי': ומפטירין רני עקרה בישעיה סי' נ"ד

רש"י

את ארפכשד שנתים אחר המבול: (כח) על פני תרח אביו. בחיי אביו. ומדרש אגדה יש אומרים שעל ידי אביו מת שקבל תרח על אברם בנו לפני נמרוד על שכתת את צלמיו והשליכו לכבשן האש והרן יושב ואומר בלבו אם אברם נוצח אני משלו ואם נמרוד נוצח אני משלו וכשניצל אברם אמרו לו להרן משל מי אתה אמר להם הרן משל אברם אני השליכוהו לכבשן האש ונשרף וזהו אור כשדים. ומנחם פירש אור בקעה וכן באורים כבדו ה'. וכן מאורת צפעוני כל חור ובקע עומק קרוי אור: (כט) יסכה. זו שרה על שם שסוכה ברוח הקדש. ושהכל סוכים ביופיה (ס"א כמו שנאמר ויראו אותה שרי פרעה) ועוד יסכה הוא לשון נסיכות וכן הוא בסנהדרין להדיא כמו שרה לשון שררה: (לא) ויצאו אתם. ויצא תרח ואברם עם לוט ושרי: (לב) וימת

הפטרת נח בישעיה סימן נד

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים
בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם
אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ
וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי׃ כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ

וְעָרִים

תרח אוליד ית־אברם ית־נחור וית־הרן והרן אוליד ית־לוט: כח ומית הרן על־אפי תרח אבוהי בארעא דילדותיה באורא דכסדאי: כט ונסיב אברם ונחור להון נשין שום אתת־אברם שרי ושום אתת־נחור מלכה בת־הרן אבוהא דמלכה ואבוהא דיסכה: ל והות שרי עקרא לית לה ולד: לא ודבר תרח ית־אברם בריה וית־לוט בר־הרן בר־בריה וית־שרי כלתיה אתת אברם בריה ונפקו עמהון מאורא דכסדאי למיזל לארעא דכנען ואתו עד־חרן ויתיבו תמן: לב והוו יומי־תרח מאתן וחמש שנין ומית תרח בחרן:

בעל הטורים

(כט) שרה בא"ת ב"ש בג"ץ. שהוא בגי' יסכה זה הוא רמז למ"ש חז"ל יסכה זו שרה:

רש"י

תרח בחרן. לאחר שיצא אברם מחרן ובא לארץ כנען והיה שם יותר מס' שנים שהרי כתיב ואברם בן חמש ושבעים שנה בצאתו מחרן ותרח בן שבעים שנה היה כשנולד אברם הרי קמ"ה לתרח כשיצא אברם מחרן עדיין נשארו משנותיו הרבה ולמה הקדים הכתוב מיתתו של תרח ליציאתו של אברם שלא יהא הדבר מפורסם לכל ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו שהניחהו זקן והלך לו. לפיכך קראו הכתוב מת. (ס"א ועוד) שהרשעים אף בחייהם קרויים מתים והצדיקים אף במיתתם קרויים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי: בחרן. הנו"ן הפוכה לומר לך עד אברם חרון אף של מקום:

חסלת פרשת נח

עיקר ש"ח ובאר"ה

אמר הכתוב לקמן כי שם בלל ה' ולא משרש נבל והנו"ן הבא כראשו הוא לרבים מדברים בעדם והה"א בסופו הוא נוסף כמו נרדה: ד ר"ל דשנתים אחר המבול קאי על שם בן מאת שנה. גם על ויולד את ארפכשד: ה דקשה ליה למה לא מנה ג"כ את שרה. לכך פי' שיסכה זו שרה: חסלת פרשת נח

הפטרת נח

וערים נשמות יושיבו: אל־תיראי כי־לא תבושי ואל־תכלמי כי־לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי־עוד: כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך

קדוש

קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא׃ כִּֽי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדוֹלִים אֲקַבְּצֵךְ׃ בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה׃ כִּי־מֵי נֹחַ זֹאת לִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי מֵעֲבֹר מֵי־נֹחַ עוֹד עַל־הָאָרֶץ כֵּן נִשְׁבַּעְתִּי מִקְּצֹף עָלַיִךְ וּמִגְּעָר־בָּךְ׃ כִּי הֶהָרִים יָמוּשׁוּ וְהַגְּבָעוֹת תְּמוּטֶנָה וְחַסְדִּי מֵאִתֵּךְ לֹא־יָמוּשׁ וּבְרִית שְׁלוֹמִי לֹא תָמוּט אָמַר מְרַחֲמֵךְ יְהוָה׃

עד כאן כפי מנהג הספרדים

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי

בראשית יב לך לך

יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֶךְ־לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ׃
ב וְאֶעֶשְׂךָ לְגוֹי גָּדוֹל וַאֲבָרֶכְךָ וַאֲגַדְּלָה שְׁמֶךָ וֶהְיֵה בְּרָכָה׃

רש"י

(א) לך לך. להנאתך ולטובתך ושם אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים ועוד שאודיע טבעך בעולם: (ב) ואעשך לגוי גדול. לפי שהדרך גורמת לשלשה דברים ממעטת פריה ורביה וממעטת את הממון וממעטת את השם לכך הוזקק לשלש ברכות הללו שהבטיחו על הבנים ועל הממון ועל השם (ס"א וזהו ואגדלה שמך סריני מוסיף אות על שמך שעד עכשיו שמך אברם מכאן ואילך אברהם ואברהם עולה רמ"ח כנגד אבריו של אדם. ברש"י ישן): ואברכך. בממון (ב"ר): והיה ברכה. הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי ברכתי לאדם ונח ומעכשיו אתה תברך את אשר

תחפוץ

וממחתה כי לא־תקרב אליך: הן גור יגור אפס מאותי מי־גר
אתך עליך יפול: הן ס חנה קרי אנכי בראתי חרש נפח באש
פחם ומוציא כלי למעשהו ואנכי בראתי משחית לחבל: כל־
כלי יוצר עליך לא יצלח וכל־לשון תקום־אתך למשפט
תרשיעי זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם מאתי נאם־יהוה:
הוי כל־צמא לכו למים ואשר אין־לו כסף לכו שברו ואכלו
ולכו שברו בלוא־כסף ובלוא מחיר יין וחלב: למה תשקלו־
כסף בלוא־לחם ויגיעכם בלוא לשבעה שמעו שמוע אלי
ואכלו־טוב ותתענג בדשן נפשכם: הטו אזנכם ולכו אלי
שמעו ותחי נפשכם ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד
הנאמנים: הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לאמים: הן גוי
לא־תדע תקרא וגוי לא־ידעוך אליך ירוצו למען יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך:

דגש אחר שורק

אונקלוס

א ואמר יי לאברם איזל־לך מארעך ומילדותך ומבית אבוך
לארעא די אחזנך: ב ואעבדנך לעם סגי ואברכנך

בעל הטורים

(א) לך לך פתח באמירה בל' שנברא בו העולם שביו"ד מאמרות נברא העולם וכולו לא נברא אלא בזכות אברהם לכך כתוב עליו מאמר: לך לך רמז לו כשתהיה בן מאה כמנין לך אז ואעשך לגוי גדול שנולד לו יצחק· ד"א רמז לו שלאחר שתלך מחרן תהיה כמנין לך לך שהרי בן ע"ה שנים היה כשיצא וכל שנותיו קע"ה · ד"א רמז לו הגליות השנים שב"ס ילכו בגולה: (ב) ואעשך לגוי גדול כו' · ברכו כאן ז' ברכות (כ"ה במדבר רבה פי"א)

עיקר ש"ח ובאר"ח

(א) ואלו השני דברים לעשותך לגוי גדול · ולהודיע טבעך בעולם הוא פי' של מ"ש להנאתך ולטובתך · וזהו שאמר לך לך : ב ולפיכך ברכו בג' ברכות אלו

ג וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ וּמְקַלֶּלְךָ אָאֹר וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת
הָאֲדָמָה׃ ד וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ
לוֹט וְאַבְרָם בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מֵחָרָן׃
ה וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־
כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְחָרָן
וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ ו וַיַּעֲבֹר
אַבְרָם בָּאָרֶץ עַד מְקוֹם שְׁכֶם עַד אֵלוֹן מוֹרֶה וְהַכְּנַעֲנִי אָז

רש"י

תחסר ממון (ב"ר). ד"א ואעשך לגוי גדול · זה שאומרים אלהי אברהם ג: ואברכך · זה שאומרים אלהי יצחק: ואגדלה שמך · זה שאומרים אלהי יעקב · יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם: מארצך · והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך: אשר אראך · לא גלה לו הארץ מיד כדי לחבבה בעיניו ד ולתת לו שכר על כל דבור ודבור · כיוצא בו את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק כיוצא בו על אחד ההרים אשר אומר אליך · כיוצא בו וקרא אליה את הקריאה אשר אנכי דובר אליך: (ג) ונברכו בך · יש אגדות רבות וזהו פשוטו אדם אומר לבנו תהא כאברהם וכן כל ונברכו בך שבמקרא ה וזה מוכיח בך יברך ישראל לאמר ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: (ה) אשר עשו בחרן · שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשי' ושרי מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאילו עשאום (לכך כתיב אשר עשו) ופשוטו של מקרא עבדים ושפחות שקנו להם כמו עשה את כל הכבוד הזה לשון קנין וישראל עושה חיל לשון קונה וכונס: (ו) ויעבור אברם בארץ ו נכנס לתוכה: עד מקום שכם להתפלל על בני יעקב כשיבאו להלחם בשכם: אלון מורה · הוא שכם הראהו הר גריזים והר עיבל ששם קבלו ישראל ז שבועת התורה: והכנעני אז בארץ · היה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו שנאמר ומלכי צדק מלך שלם ט לפיכך ויאמר אל אברם לזרעך

עיקר ש"ח ובאר"ת

הלנו ולא בשאר ברכות: ג ר"ל לפי שאין אומרים אלהי אלא על רבים כמו אלהי ישראל אלהי העברים · ועל יחיד לא מצינו לשון אלהי · לכך ברכו ואעשך לגוי גדול כי אתה תחשב לרבים ויאמר עליך אלהי אברהם · ובמלת אברכך שמורה עוד על תוספת ברכה · רמז שיאמרו ג"כ על בנו אלהי יצחק · וכן בואגדלה שמך שמורה עוד על תוספות גדולה · רמז שיאמרו ג"כ על בן בנו אלהי יעקב: ד כי למה לו להאריך לכתוב מארצך כו' הל"ל לך לך אל הארץ כו' אלא כדי

לחבב

וְאֲרַבֵּי שְׁמָךְ וּתְהֵי מְבָרַךְ: ג וַאֲבָרֵךְ מְבָרְכָךְ וּמְלַטְטָךְ אֵילוּט וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִילָךְ כֹּל זַרְעִית אַרְעָא: ד וַאֲזַל אַבְרָם כְּמָא דְמַלֵּיל עִמֵּהּ יְיָ וַאֲזַל עִמֵּהּ לוֹט וְאַבְרָם בַּר־שַׁבְעִין וַחֲמֵשׁ שְׁנִין בְּמִפְּקֵהּ מֵחָרָן: ה וּדְבַר אַבְרָם יָת־שָׂרַי אִתְּתֵהּ וְיָת־לוֹט בַּר־אֲחוּהִי וְיָת־כָּל־קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ וְיָת־נַפְשָׁתָא דְשַׁעְבִּידוּ לְאוֹרַיְתָא בְּחָרָן וּנְפָקוּ לְמֵיזַל לְאַרְעָא דִכְנַעַן וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנָעַן: ו וַעֲבַר אַבְרָם בְּאַרְעָא עַד אֲתַר שְׁכֶם עַד מֵישַׁר מוֹרֶה וּכְנַעֲנָאָה בְּכֵן

בעל הטורים

והם אלו·ואעשך לגוי גדול והיא הגדולה שבכלם שיעשהו לגוי שעם זאת נכלל השעבוד והשחרור (אולי כמש"ה הנה עם בני"י רב ועצום הבה נתחכמה : ומה שהשעבוד הוא בשורה אולי ע"ד שאז"ל שבירר לו הגליות) · והשני שבהיות אברם ערם הכניסו בברית יברכהו ברכת הממון כמ"ש ואברם כבד מאד·והשלישית שיגדל שמו מאברם לאברהם (שנעשה אב המון גוים) : והרביעית שיהיה הוא בעצמו ברכה · והחמישית שיברך השם מבורכיו · והששית שיאור כל מבקשי רעתו · והשביעית שיתברכו בו כל משפחות האדמה : אשר אראך· אראך ב' במס' הכא ואידך (בזכריה א') גבי גליות מלמד שהראה הקב"ה לאברהם הגליות: אראך בגי' בעננים מלמד שהיו העננים הולכים לפניו ומראים לו הדרך:ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך · ג' ברכות כנגד ג' ברכות כהנים · וכן מברכיך ג' תגין על כ' לומר לך כי ג"פ כ' הם ס' כנגד ס' אותיות בברכת כהנים והם יברכך יאר ישא:ואברכך בגי' אברהם (ע"ה) : (ג) ואברכך מברכיך· בגי' יהיו כהנים המברכים בניך עם הסיבות· ור"ל שהקב"ה יברך להכהנים כמו שפרש"י בפ' נשא ע"כ מברכיך לשון רבים ומקללך לשון יחיד : ומקללך אאור בגי' (זה)בלעם הבא לקלל בניך:

עיקר ש"ח ובאר"ח

לחבב את ארצו בעיניו·כי ברבוי התוארים שמחבב את ארצו ומולדתו ירבה שכרו בעזיבת המקום ההוא· וככה ירבה שכרו·כי לפום צערא אגרא·וכן בעקדת יצחק הרבה לו בתוארים של בנו כדי לחבב בנו בעיניו · ויגדל צערו ובזה יגדל ג"כ שכרו: ה [ולפי פירוש זה יתפרש ונברכו בך כמו והתברכו בך בהתפעל· כי לפעמים הוראת הנפעל הוא כמו ההתפעל · באר"ח] : ו דהכ"מ פי' ויעבור לעבור הלאה ולא לדור שם · הוצרך לפרש דכאן אין פירושו כן אלא נכנס לתוכה ר"ל לדור בה · ודייק מדכתיב ויעבור בארץ ולא כתיב מהארץ : ז כ"ה בגמ' דסוטה · ואתחר שהוא מקום אחד · למה הזכירו כאן אלון מורה בב' שמות · אלא לרמז על הר גריזים כו' · דהתם מוזכר אלון מורה בפ' ראה : ח דאז משמעו שאח"כ לא היו · ובאמת היו ג"כ בימי משה כי יהושע גרש את הכנעני מן הארץ · לכן פי' דאז ולא קודם אלא הי' כובש וכובש : ט ומלכי צדק זה שם.

בארץ: ז וירא יהוה אל־אברם ויאמר לזרעך אתן את־הארץ הזאת ויבן שם מזבח ליהוה הנראה אליו: ח ויעתק משם ההרה מקדם לבית־אל ויט אהלה בית־אל מים והעי מקדם ויבן־שם מזבח ליהוה ויקרא בשם יהוה: ט ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה: פ י ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה לגור שם כי־כבד הרעב בארץ: יא ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל־שרי אשתו הנה־נא ידעתי כי אשה יפת־מראה את: יב והיה כי־יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אתי ואתך יחיו: יג אמרי־נא אחתי את למען ייטב־לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך: שני יד ויהי כבוא אברם מצרימה ויראו המצרים את־האשה כי־יפה הוא מאד: טו ויראו

רש"י

אתנאת הארץ הזאת עתיד אני להחזירה לבניך שהם מזרעו של שם: (ז) ויבן שם מזבח. על בשורת הזרע ועל בשורת י א"י: (ח) ויעתק משם. אהלו: מקדם לבית אל. במזרחה של בית אל ב נמצאת בית אל במערבו הוא שנא' בית אל מים: אהלה. אהלו כתיב בתחלה נטע את אהל אשתו ואח"כ את שלו. (ב"ר): ויבן שם מזבח. נתנבא שעתידין בניו להכשל שם על עון עכן ל. והתפלל שם עליהם: (ט) הלוך ונסוע. לפרקים יושב כאן חדש או יותר ונוסע משם ונוטה אהלו במקום אחר וכל מסעיו הנגבה ללכת לדרומה של ארץ ישראל והיא לצד ירושלים (פי' ירושלים היא באמצע העולם וסוף א"י כ"פ בישעיה) שהוא בחלקו של יהודה שנטלו בדרומה של ארץ ישראל אל המוריה שהיא נחלתו (ב"ר): (י) רעב בארץ. באותה הארץ לבדה לנסותו אם יהרהר אחר דבריו של הקב"ה שאמר לו ללכת אל ארץ כנען ועכשיו משיאו לצאת ממנה: (יא) הנה נא ידעתי. מדרש אגדה עד עכשיו לא הכיר בה מתוך צניעות שבשניהם ועכשיו הכיר בה על ידי מעשה. ד"א מנהג העולם שע"י טורח הדרך אדם מתבזה וזאת עמדה ביופיה ופשוטו של מקרא הנה נא הגיע השעה שיש לדאוג על יפיך ידעתי זה ימים רבים כי יפת מראה את ם ועכשיו אנו באים בין אנשים שחורים ומכוערי' אחיהם של כושים ולא הורגלו באשה יפה ג ודומה לו הנה נא אדני סורו נא: (יג) למען ייטב לי בעבורך.

בְּאַרְעָא: ז וְאִתְגְּלִי יְיָ לְאַבְרָם וַאֲמַר לִבְנָךְ אֶתֵּן יָת־אַרְעָא הָדָא וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ דְאִתְגְּלִי לֵהּ: ח וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן לְטוּרָא מִמַּדְנַח לְבֵית־אֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ בֵּית־אֵל מִמַּעַרְבָא וְעַי מִמַּדִינְחָא וּבְנָא־תַמָּן מַדְבְּחָא קֳדָם־יְיָ וְצַלִּי בִּשְׁמָא דַיְיָ: ט וּנְטַל אַבְרָם אָזֵל וְנָטֵל לְדָרוֹמָא: י וַהֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא וּנְחַת אַבְרָם לְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא תַמָּן אֲרֵי־תַקִּיף כַּפְנָא בְּאַרְעָא: יא וַהֲוָה כַּד קְרֵיב לְמֵיעַל לְמִצְרָיִם וַאֲמַר לְשָׂרַי אִתְּתֵהּ הָא כְעַן יְדָעִית אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירַת־חֵזוּ אָתְּ: יב וִיהֵי כַּד (נ"י אֲרֵי) יֶחֱזוֹן יָתִיךְ מִצְרָאֵי וְיֵימְרוּן אִתְּתֵהּ דָּא וְיִקְטְלוּן יָתִי וְיָתִיךְ יְקַיְּמוּן: יג אֱמַרִי־כְעַן אֲחָתִי אָתְּ בְּדִיל דְּיֵיטַב־לִי בְּדִילִיךְ וְתִתְקַיַּם נַפְשִׁי בְּפִתְגָמָיִכִי: יד וַהֲוָה כַּד־עַל אַבְרָם לְמִצְרָיִם וַחֲזוֹ מִצְרָאֵי יָת־אִתְּתָא אֲרֵי־שַׁפִּירָא הִיא לַחֲדָא: טו וַחֲזוֹ יָתַהּ רַבְרְבֵי פַרְעֹה

בעל הטורים

(ז) הנראה. ב' במסורת הכא. ואידך ביעקב לומר כשם שנראה לאברהם כשגלה כך נראה ליעקב כשגלה: (יג) אחותי את. ב' במסורת הכא ואידך (משלי ז) אמור לחכמה אחותי את לומר שאברהם וגם שרה היו גדולים בחכמה:

רש"י

יתנו לי ם מתנות: (יד) ויהי כבוא ע מצרימה אלא למד שהטמין אותה
אברם מצרימה · היה לו לומר כבואם בתיבה וע"י שתבעו את המכס פתחו

עיקר ש"ח ובאר"ח

בן נח ומלך שלם הוא מלך ירושלים: י מה שאמר ולזרעך אתן את הארץ: כ בא לפרש דמקדם קאי על ההרה · ר"ל דההר היה ממזרח בית אל · דאין לפרש דהעתקתו היתה מקדם כו' א"כ לא יתכן מ"ש ויט אהלו בית אל מים · כיון שנסיעתו היתה ממזרח בית אל א"כ התרחק עתה ממזרחו לצד אחר · ע"כ פי' דמקדם קאי על ההרה · ומפרש הא"כ המצריים משני הרוחות: ל ולכן בנה עוד מזבח: מ ומחלק את התיבות · הנה נא (הגיע השעה כו' · כי) ידעתי (זה מכבר) כי אשה כו' · וכן הוא בפ' הנה נא אדוני כו' ע"ש בפרש"י: נ ובאבימלך הולך ג"כ לפחות אף כי לא היו שחורים כאמרו שם רק אין יראת כו': ס דמה שייך כאן לשון הטבה אם היה ירא לנפשו שמא יהרגוהו זה מקרי הצלה ולא הטבה · ע"כ פי' יתנו לי מתנות · (ושמעתי דרש"י יפרש זאת כאן לפי שמצינו בסמוך (פ' טז) ולאברהם היטיב בעבורה ויהי לו כו' והוא ממדת כתוב במקום אחד ומפורש במקום אחר) : ע הוקשה לו זאת כאן ולא על הפסוקים הקודמים כמו

ויגד

אֹתָהּ שָׂרֵי פַרְעֹה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פַּרְעֹה וַתֻּקַּח הָאִשָּׁה
בֵּית פַּרְעֹה׃ טז וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ וַיְהִי־לוֹ צֹאן־
וּבָקָר וַחֲמֹרִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַאֲתֹנֹת וּגְמַלִּים׃ יז וַיְנַגַּע
יְהוָה ׀ אֶת־פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דְּבַר שָׂרַי
אֵשֶׁת אַבְרָם׃ יח וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת
עָשִׂיתָ לִּי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הִוא׃ יט לָמָה
אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וָאֶקַּח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה
אִשְׁתְּךָ קַח וָלֵךְ׃ כ וַיְצַו עָלָיו פַּרְעֹה אֲנָשִׁים וַיְשַׁלְּחוּ אֹתוֹ
וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ׃ יג א וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם
הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה׃ ב וְאַבְרָם
כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב׃ ג וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב
וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה
בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי׃ ד אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה
שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם יְהוָה׃ שלישי ה וְגַם־
לְלוֹט הַהֹלֵךְ אֶת־אַבְרָם הָיָה צֹאן־וּבָקָר וְאֹהָלִים׃ ו וְלֹא־
נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא

רש"י

ורא‍ו אותה: (טו) ויהללו אותה אל פרעה. הללו ביניהם לומר הגונה זו למלך: (טז) ולאברם היטיב. פרעה בעבורה: (יז) וינגע ה' וגו'. במכת ראתן לקה שהתשמיש קשה לו (ב"ר): ואת ביתו. כתרגומו ועל אינש ביתיה (ודרשו לרבות כותליו עמודיו וכליו. ברש"י ישן): על דבר שרי. על פי דבורה. שאומרת למלאך הך והוא מכה: (יט) קח ולך. ולא כאבימלך שאמר לו הנה ארצי לפניך שלא אמר לו לך ולא

תאמר שהמצריים שטופי זמה הם שנא' וזרמת סוסים זרמתם: (כ) ויצו עליו. על אודותיו לשלחו ולשמרו: וישלחו. כתרגומו ואלויאו: (א) ויעל אברם הנגבה. לבא לדרומה של ארץ ישראל ר כמו שאמר למעלה הלוך ונסוע הנגבה להר המוריה וכל מקום שהוא הולך ממצרים לארץ כנען מדרום לצפון הוא מהלך שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל כמו שמוכיח במסעות ובגבולי הארץ: (ב) כבד מאד. טעון משאות

ושבחו יתה לפרעה ואדברת אתתא לבית פרעה: טז ולאברם אוטיב בדילה והוו־לה עאן ותורין וחמרין ועבדין ואמהן ואתנן וגמלין : יז ואיתי יי על־פרעה מכתשין רברבין ועל אנש ביתה על־עיסק שרי אתת אברם : יח וקרא פרעה לאברם ואמר מה־דא עבדת לי למא לא־חויתא לי ארי אתתך היא : יט למא אמרת אחתי היא ודברית יתה לי לאתו וכען הא אתתך דבר ואיזל : כ ופקיד עלוהי פרעה גוברין ואלויאו יתה וית־אתתה וית־כל־דילה : א וסליק אברם ממצרים הוא ואתתה וכל דילה ולוט עמה לדרומא : ב ואברם תקיף לחדא בבעירא בכספא ובדהבא : ג ואזל למטלנוהי מדרומא ועד־בית־אל עד־אתרא די פרס תמן משכנה בקדמיתא בין בית־אל ובין עי : ד לאתר מדבחא די־עבד תמן בקדמיתא וצלי תמן אברם בשמא דיי : ה ואף ללוט דאזיל עם־אברם הוה עאן ותורין ומשכנין : ו ולא סוברת יתהון

בעל הטורים

(ו) ולא נשא · ב' במס' · הכא ואידך (ד"ה א' כ"ז) ולא נשא דוד מספרם

רש"י

מצאות : (ג) וילך למסעיו · כשחזר ממצרים לארץ כנען היה הולך ולן במסעיו והאכסניות שלן בהם בהליכתו למצרים למדך דרך ארץ שלא ישנה אדם מאכסניא שלו · ד"א בחזרתו פרע הקפותיו : מנגב · ארץ מצרים בדרומה של ארץ כנען : (ד) אשר עשה שם בראשונה ויקרא שם · ואשר קרא שם אברם בשם ה' · וגם יש לומר ויקרא שם עכשיו בשם ה' : (ה) ההלך את אברם · מי גרם שהיה לו זאת הליכתו עם ש אברם : (ז) ולא נשא אתם

עיקר ש"ח ובאר"ח

וילד אברם מצרימה · ויהי כאשר הקריב כו' למה לא אמר וירדו הקריבו כלי׳ ; לכלול גם שרה עמדו · לפי שזה עיקר הספור סוף מעשה · ויראו המצרים את האשה כו' ע"כ הל"ל כאן ככולם (מהרש"י) : פ דתל"כ הל"ל לפני פרעה או לפרעה : צ כי לפי הלשון הל"ל על אודות שרה : ק סמך על התרגום שמפרש וישלחו ואלויהו · ממילא היה הליווי ג"כ ע"ז : ר דק"ל הלא מצרים בדרומה של א"י כמפורש בסמוך הל"ל ויעל אברם נגבה : ש דככר ידענו שהלך לוט מעמו כמ"ש לעיל

יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו׃ ז וַיְהִי־רִיב בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם וּבֵין רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי אָז יֹשֵׁב בָּאָרֶץ׃ ח וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ׃ ט הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה׃ י וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן כִּי כֻלָּהּ מַשְׁקֶה לִפְנֵי ׀ שַׁחֵת יְהוָה אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה כְּגַן־יְהוָה כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בֹּאֲכָה צֹעַר׃ יא וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן וַיִּסַּע לוֹט מִקֶּדֶם וַיִּפָּרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו׃ יב אַבְרָם יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן וְלוֹט יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר וַיֶּאֱהַל עַד־סְדֹם׃ יג וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים

רש"י

לא היתה יכולה להספיק מרעה למקניהם ולשון קצר הוא וצריך להוסיף עליו כמו ולא נשא אותם מרעה הארץ ת לפיכך כתב ולא נשא בלשון זכר: (ז) ויהי ריב. לפי שהיו רועיו של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל והם אומרים נתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט יורשו ואין זה גזל והכתוב אומר והכנעני והפרזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין: (ח) אנשים אחים. קרובים. ומדרש אגדה דומין בקלסתר פנים: (ט) אם השמאל ואימנה. בכל אשר תשב (ואשב) לא אתרחק ממך א ואעמוד לך למגן ולעזר וסוף דבר הוצרך לו שנא' וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו': ואימנה. אימין את עצמי כמו ואשמאילה אשמאיל את עצמי. וא"ת היה לו לינקד ואימינה ב כך מצינו במקום אחר אם יש להמין ואין נקוד לסימן: (י) כי כלה משקה. ארץ נחלי מים: לפני שחת ה' את סדום ואת עמורה. היה אותו ג מישור: כגון ה'. לאילנות: כארץ מצרים. לזרעים: באכה צער. עד צוער. ומ"א דורשו לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם. במסכת הוריות: (יא) ככר. מישור כתרגומו: מקדם. נסע מאצל אברם (ממזרחה) ד והלך לו למערבו של אברם נמצא נוסע ממזרח למערב ומדרש אגדה הסיע עצמו מקדמונו של עולם אמר אי אפשי לא באברם ולא באלהיו: (יב) ויאהל. נטע אהלים לרועיו ולמקנהו עד סדום: (יג) ואנשי סדום רעים. ואעפ"כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם ורבותינו למדו מכאן שם רשעים ירקב: רעים. בגופם: וחטאים. ה בממונם: נס'

מאוד

ארעא למיתב כחדא ארי הוה קנינהון סגי ולא יכילו למיתב
כחדא: ז והות מצותא בין רעי בעירה דאברם ובין רעי
בעירה דלוט וכנענאה ופרזאה בכן יתיב בארעא: ח ואמר
אברם ללוט לא כען תהי מצותא בינא ובינך ובין רעותי ובין
רעותך ארי גוברין אחין אנחנא: ט הלא כל ארעא קדמך
אתפרש כען מלותי אם את לצפונא ואנא לדרומא ואם את
לדרומא ואנא לצפונא: י וזקף לוט ית עינוהי וחזא ית כל
מישר ירדנא ארי כלה בית שקיא קדם חבלות יי ית סדום
וית עמרה כגינתא דיי כארעא דמצרים מטי לצער: יא ובחר
ליה לוט ית כל מישר ירדנא ונטל לוט מלקדמין ואתפרשו
גבר מלות אחוהי: יב אברם יתב בארעא דכנען ולוט יתב
בקרוי מישרא ופרס עד סדום: יג ואנשי דסדום בישין

בעל הטורים

שהיה להם רכוש הרבה אין מספר: (ז) רעי ב' במסרה הכא ואידך (יחזקאל ל"ד) ואת דרשו רעי את צאני מלמד שהוכיחום על שלא היו רועים הצאן כראוי ועל זה היה הריב וזה ואת דרשו רעי את צאני: (יא) (ויפרדו) איש מעל אחיו אברם ס"ת שלום לומר לך כדי לעשות שלום נתפרדו וגם רמז לו שיהיה שלום לבניו וזהו שנאמר אל תצר את מואב: (יב) אברם ב' בר"פ הכא ואידך (ד"ה א' א') אברם הוא אברהם וזהו שאחז"ל כל מי שנאמר בו הוא הוא בצדקו מתחלה ועד סוף וע"כ אברם הוא אברהם בצדקו מתחלה ועד סוף וע"כ אברם ישב ליפרד מלוט הרשע: (יג) והטאים ד' במסרה הכא ואידך (ישעיה א') ושבר פושעים והטאים יחדו ועוזבי ה' יכלו וחטאים אליך ישובו והטאים בעדת צדיקים פי' רעים וחטאים על כן פושעים וחטאים יחד

עיקר ש"ח ובאר"ח

פי' ולוט עמו: ת דהרן לשון נקבה וכל"ל ולא נשאה אתם הארץ ע"כ פי' דקאי על המרעה ומרעה לשון זכר: א דאל"כ פשיטא אם הוא ילך לשמאל יאחר הוא בימין. לז"א שהיה ממש לימינו שלא אתרחק כו': ב [פי' דפי' לו לכתוב ואי מינה ה"א בפתח וכמו ואשמאילה ובפי הניקוד של נגח בפציל ולכן כתב רש"י כי מלינו הפציל של ימין מנוקד בציר"י כאר"ח]: ג פי' דלפני שחת כו' נפסק לפסוק על כגן כו' אבל לא על שלפניו על כי כולה משקה וכן נראה מסדר הטעמים: ד דקי"ל הלא בית אל בצפון היו כמ"ש לעיל הלון ונסוע הנגבה כל"ל ויסע לוט מצפון לז"א ממזרחו של אברהם כו': ה פי' כאן היפך

מתרגום

לַיהוָה מְאֹד׃ יד וַיהוָה אָמַר אֶל־אַבְרָם אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם צָפֹנָה וָנֶגְבָּה וָקֵדְמָה וָיָמָּה׃ טו כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃ טז וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם זַרְעֲךָ יִמָּנֶה׃ יז קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה׃ יח וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה׃ פ יד רביעי א וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ־שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם׃ ב עָשׂוּ מִלְחָמָה אֶת־בֶּרַע מֶלֶךְ סְדֹם וְאֶת־בִּרְשַׁע מֶלֶךְ עֲמֹרָה שִׁנְאָב ׀ מֶלֶךְ אַדְמָה וְשֶׁמְאֵבֶר מֶלֶךְ צְבֹיִים צבוים קרי וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִיא־צֹעַר׃ ג כָּל־אֵלֶּה חָבְרוּ אֶל־עֵמֶק הַשִּׂדִּים הוּא יָם הַמֶּלַח׃ ד שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה עָבְדוּ אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה מָרָדוּ׃ ה וּבְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה בָּא כְדָרְלָעֹמֶר וְהַמְּלָכִים

רש"י

אחד יודעים רבונם ומתכוונים למרוד בו: (יד) אחרי הפרד לוט · כל זמן שהרשע עמו היה הדבור פורש ממנו (ולעיל שהיה לוט אצלו וכתיב וירא ה' אל אברם בלותה שעה כשר היה וק"ל): (טז) אשר אם יוכל איש · כשם שאי אפשר לעפר למנות כך זרעך לא ימנה: (יח) ממרא · שם אדם: (א) אמרפל · הוא נמרוד שאמר לאברהם פול לתוך כבשן האש: מלך גוים · מקום יש ששמו גוים · על שם שנתקבצו שמה מכמה גוים ומקומות והמליכו איש עליהם ושמו תדעל · ב"ר: (ב) ברע · רע לשמים ורע לבריות: ברשע · שנתעלה ברשעו: שנאב · שונא אביו שבשמים: שמאבר · שם אבר לעוף ולקפוץ ולמרוד בהקדוש ברוך הוא: בלע · שם העיר: (ג) עמק השדים · כך שמו על שם שהיו בו שדות הרבה · ומדרש אגדה ים הרבה: הוא ים המלח · לאחר זמן נמשך הים לתוכו ונעשה ים המלח · ומדרש אגדה אומר שנתבקעו הצורים סביבותיו ונמשכו יאורים לתוכו · (ד) שתים עשרה שנה עבדו · חמשה מלכים

בממונהון וחיבין בגויתהון קדם יי לחדא: יד ויי אמר לאברם בתר דאתפרש לוט מעמה זקוף כען עינך וחזי מן אתרא דאת תמן לצפונא ולדרומא ולמדינחא ולמערבא: טו ארי ית כל ארעא די את חזי לך אתננה ולבניך עד עלם: טז ואשוי ית בניך סגיאין כעפרא דארעא כמא די לא אפשר לגבר למימני ית עפרא דארעא אף בניך לא יתמנון: יז קום הליך בארעא לארכה ולפתיה ארי לך אתננה: יח ופרס אברם ואתא ויתב במישרי ממרא די בחברון ובנא תמן מדבחא קדם יי:

א והוה ביומי אמרפל מלכא דבבל אריוך מלכא דאלסר כדרלעמר מלכא דעילם ותדעל מלכא דעממי: ב סדרו (נ"י עבדו) קרבא עם ברע מלכא דסדום ועם ברשע מלכא דעמורה שנאב מלכא דאדמה ושמאבר מלכא דצבוים ומלכא דבלע היא צער: ג כל אלין אתכנשו למישר חקליא הוא אתר ימא דמלחא: ד תרתי עשרי שנין פלחו ית כדרלעמר ותלת עשרי שנין מרדו: ה ובארבע עשרי שנין אתא כדרלעמר ומלכיא דעמה

בעל הטורים

יכלו אבל אם יעשו תשובה כדכתיב וחטאים אליך ישובו יהיו בעדת צדיקים כדכתיב וחטאים בעדת צדיקים: (יד) צפונה ונגבה וקדמה וימה · וליעקב אמר ימה וקדמה וצפונה ונגבה לאברהם התחיל להראות זכות הקרבנות שנשחטים בצפון · וליעקב הראה שבזכותו יעברו הים והיינו דכתיב וירא ישראל את היד

רש"י

מלכים הללו את כדרלעומר ובארבע לפי שהוא היה בעל המעשה נכנס עשרה שנה ב למרדן: בא כדרלעומר · בעובי הקורה: (ה) והמלכים וגו' · אלו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מתרגום אונקלוס שתרגם בישין בממונהון וחיבין בגויתהון: ו כלומר ולא שם מקום: ז ר"ל כנפים לעופף: ח מדכתיב היא צוער מזה מוכח כי הוא שם העיר: ט פי' כי שם תיבה שלו הים עמק השדים · ונקרא כן בשביל השדות שהי' לו: י כי לא יתכן שיהיה עמק וים בזמן אחד: כ כי א"א לפרש שי"ב שנה עבדו · ובשנת הי"ג מרדו · ובשנת הי"ד לעבדן בא כדרלעומר · דא"כ הל"ל ובשלש עשרה שנה · כדכתיב ובארבע עשרה כו' · ע"כ פירש די"ב שנה

מרדו

אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת־רְפָאִים בְּעַשְׁתְּרֹת קַרְנַיִם וְאֶת־הַזּוּזִים בְּהָם וְאֵת הָאֵימִים בְּשָׁוֵה קִרְיָתָיִם׃ ו וְאֶת־הַחֹרִי בְּהַרְרָם שֵׂעִיר עַד אֵיל פָּארָן אֲשֶׁר עַל־הַמִּדְבָּר׃ ז וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־עֵין מִשְׁפָּט הִוא קָדֵשׁ וַיַּכּוּ אֶת־כָּל־שְׂדֵה הָעֲמָלֵקִי וְגַם אֶת־הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בְּחַצְצֹן תָּמָר׃ ח וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם וּמֶלֶךְ עֲמֹרָה וּמֶלֶךְ אַדְמָה וּמֶלֶךְ צְבֹיִים צבויים קרי וּמֶלֶךְ בֶּלַע הִוא־צֹעַר וַיַּעַרְכוּ אִתָּם מִלְחָמָה בְּעֵמֶק הַשִּׂדִּים׃ ט אֵת כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם וְאַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר וְאַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר אַרְבָּעָה מְלָכִים אֶת־הַחֲמִשָּׁה׃ י וְעֵמֶק הַשִּׂדִּים בֶּאֱרֹת בֶּאֱרֹת חֵמָר וַיָּנֻסוּ מֶלֶךְ־סְדֹם וַעֲמֹרָה וַיִּפְּלוּ־שָׁמָּה וְהַנִּשְׁאָרִים הֶרָה נָּסוּ׃ יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־רְכֻשׁ סְדֹם וַעֲמֹרָה וְאֶת־כָּל־אָכְלָם וַיֵּלֵכוּ׃ יב וַיִּקְחוּ אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם׃ יג וַיָּבֹא הַפָּלִיט וַיַּגֵּד לְאַבְרָם הָעִבְרִי וְהוּא שֹׁכֵן

רש"י

שלשה מלכים: זוזים. הם זמזומים: (ו) בהררם. בהר שלהם: איל פארן. כתרגומו מישר. ואומר אני שאין איל לשון מישור כי אלא מישור של פארן איל שמו ושל ממרא אלוני שמו ושל ירדן ככר שמו ושל שטים אבל שמו אבל השטים וכן בעל גד בעל שמו וכולן מתורגמין מישר וכל אחד שמו עליו: על המדבר. אצל המדבר כמו ועליו מטה מנשה: (ז) עין משפט. הוא קדש. ע"ש העתיד שעתידין משה ואהרן להשפט שם על עסקי אותו מעין והם מי מריבה ואונקלוס תרגמו כפשוטו מקום שהיו בני המדינה מתקבצים שם לכל משפט: שדה העמלקי. עדיין לא נולד עמלק ונקרא על שם העתיד: בחצצן תמר. הוא עין גדי מקרא מלא בדברי הימים (ב' כג) ביהושפט: ארבעה מלכים וגו'. ואעפ"כ נלחו המועטים להודיעך שהגבורים היו ואעפ"כ לא נמנע אברהם מלרדוף אחריהם: (י) בארות בארות חמר. בארות הרבה היו שם שנוטלים משם אדמה לטיט של בנין. ג ומ"א שהטיט מזוגבל בהם ונעשה נס למלך סדום שיצא משם לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש וכיון

ביצא

וּמְחוֹ יָת־גִּבָּרַיָּא דִּי־בְעַשְׁתְּרוֹת קַרְנַיִם וְיָת־תַּקִּיפַיָּא דִּבְהָמְתָא וְיָת־אֵימְתָנֵי דִּבְשָׁוֵה קִרְיָתַיִם: ו וְיָת־חוֹרָאֵי דִּי־בְטוּרְהוֹן דְּשֵׂעִיר עַד מֵישַׁר פָּארָן דִּסְמִיךְ עַל־מַדְבְּרָא: ז וְתָבוּ וַאֲתוֹ לְמֵישַׁר פְּלוּג־דִּינָא הִיא רְקָם וּמְחוֹ יָת־כָּל־חֲקַל עֲמַלְקָאָה וְאַף יָת־אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּעֵין־גֶּדִי: ח וּנְפַק מַלְכָּא דִסְדוֹם וּמַלְכָּא דַעֲמוֹרָה וּמַלְכָּא דְאַדְמָה וּמַלְכָּא דִצְבוֹיִים וּמַלְכָּא דְבֶלַע הִיא צוֹעַר וְסַדַּרוּ עִמְּהוֹן קְרָבָא בְּמֵישַׁר חַקְלַיָּא: ט עִם כְּדָרְלָעֹמֶר מַלְכָּא דְעֵילָם וְתִדְעָל מַלְכָּא דְעַמְמִין וְאַמְרָפֶל מַלְכָּא דְבָבֶל וְאַרְיוֹךְ מַלְכָּא דְאֶלָּסָר אַרְבְּעָה מַלְכִין לָקֳבֵיל חַמְשָׁא: י וּמֵישַׁר חַקְלַיָּא בֵּירִין בֵּירִין מַסְקָן־חֵימָרָא וַעֲרַקוּ מַלְכָּא־דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּנְפַלוּ־תַמָּן וּדְאִשְׁתְּאָרוּ לְטוּרָא עֲרַקוּ: יא וּשְׁבוֹ יָת־כָּל־קִנְיָנָא דִסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְיָת־כָּל־מֵיכַלְהוֹן וַאֲזַלוּ: יב וּשְׁבוֹ יָת־לוֹט וְיָת־קִנְיָנֵהּ בַּר־אֲחוּהִי דְאַבְרָם וַאֲזַלוּ וְהוּא יָתֵב בִּסְדוֹם: יג וַאֲתָא מְשֵׁיזְבָא וְחַוִּי לְאַבְרָם עִבְרָאָה וְהוּא

בעל הטורים

הגדולה וגו' ישראל הנה: (יג) ויבא הפליט · בפדר"א (פכ"ח) בגימ' שהפיל

רש"י

שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע: הרה נסו · להר נסו · הרה כמו להר · כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה · ויש חילוק בין הרה להרה שה"א שבסוף התיבה עומדת במקום למ"ד שבתחלתה אבל (ס"א זו) הינה עומדת במקום למ"ד ונקודה (ס"א נקוד) פתח פתחים והרי הרה כמו להר או כמו אל הר ואינו מפרש לאיזה הר אלא שכל א' נס בהר מלא הר תחלה · וכשהוא נותן ה"א בראשה לכתוב ההרה או המדברה פתרונו כמו אל ההר או כמו להמדבר ומשמע לאותו הר הידוע ומפורש בפרשה: (יב) והוא יושב בסדם · מי גרם לו זאת ישיבתו בסדום: (יג) ויבא הפליט · לפי פשוטו זה עוג שפלט מן המלחמה והוא שכתוב כי רק עוג

עיקר ש"ח ובאר"ח

מרדו אחרי הי"ב שנה שעבדו · ובי"ג שנה למרדן בא כו': ל דייק מדכתיב הכא רפאים ואימים והזוזים ובפ' דברים כתיב רפאים ואימים וזמזומים ודאי זוזים היינו זמזומים: מ די גם על אלוני ממרא פ"א מישור ואיך נוכל לפרש אינו ג"כ כלשון מישור: נ דלא יתכן לפרש שהיו בורות של טיט כפשוטו · דא"כ

בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא הָאֱמֹרִי אֲחִי אֶשְׁכֹּל וַאֲחִי עָנֵר וְהֵם בַּעֲלֵי בְרִית־אַבְרָם׃ יד וַיִּשְׁמַע אַבְרָם כִּי נִשְׁבָּה אָחִיו וַיָּרֶק אֶת־חֲנִיכָיו יְלִידֵי בֵיתוֹ שְׁמֹנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַיִּרְדֹּף עַד־דָּן׃ טו וַיֵּחָלֵק עֲלֵיהֶם לַיְלָה הוּא וַעֲבָדָיו וַיַּכֵּם וַיִּרְדְּפֵם עַד־חוֹבָה אֲשֶׁר מִשְּׂמֹאל לְדַמָּשֶׂק׃ טז וַיָּשֶׁב אֵת כָּל־הָרְכֻשׁ וְגַם אֶת־לוֹט אָחִיו וּרְכֻשׁוֹ הֵשִׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הָעָם׃ יז וַיֵּצֵא מֶלֶךְ־סְדֹם לִקְרָאתוֹ אַחֲרֵי שׁוּבוֹ מֵהַכּוֹת אֶת־כְּדָרְלָעֹמֶר וְאֶת־הַמְּלָכִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֶל־עֵמֶק שָׁוֵה הוּא עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׃ יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מֶלֶךְ שָׁלֵם הוֹצִיא לֶחֶם וָיָיִן וְהוּא כֹהֵן לְאֵל עֶלְיוֹן׃ יט וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמַר בָּרוּךְ אַבְרָם לְאֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ כ וּבָרוּךְ אֵל עֶלְיוֹן

רש"י

נשאר מיתר הרפאים וזהו נאמר שלא הרגוהו אמרפל וחביריו כשהכו הרפאי' בעשתרות קרנים · תנחומא · ומדרש ב"ר זה עוג שפלט מדור המבול וזהו מיתר הרפאים שנאמר הנפילים היו בארץ וגו' ומתכוין שיהרג אברם וישא את שרה: העברי · שבא מעבר הנהר· (ב"ר): בעלי ברית אברם · שכרתו עמו ברית (ס"א ד"א שהשיאו לו עצה על המילה כמו שמפורש במקום אחר): (יד) וירק·כתרגומו וזריז וכן והריקותי אחריכם חרב אזדיין בחרבי עליכם וכן אריק חרבי וכן והרק חנית וסגור: חניכיו · חניכו כתיב (ס"א קרי) זה אליעזר שחנכו למצות והוא לשון תחלת כניסת האדם או כלי לאומנות שהוא עתיד לעמוד בה · וכן חנוך לנער חנוכת המזבח חנוכת הבית ובלע"ז קורין לו אינצייני"ר: שמונה עשר וגו'·

רבותינו אמרו אליעזר לבדו היה והוא מנין גימטריא של שמו: עד דן · שם תשש כחו שראה שעתידין בניו להעמיד שם עגל: (טו) ויחלק עליהם · לפי פשוטו סרס המקרא ויחלק הוא ועבדיו עליהם לילה כדרך הרודפים שמתפלגים אחר הנרדפים כשבורחים זה לכאן וזה לכאן: לילה· כלומר אחר שחשכה לא נמנע מלרדפם· ומ"א שנחלק הלילה ובחצות הראשון נעשה לו נס וחציו השני נשמר ובא לו לחצות לילה של מצרים: עד חובה· אין מקום ששמו חובה ודן קורא חובה ע"ש עבודת כוכבים שעתידה להיות שם: (יז) עמק שוה · כן שמו כתרגומו למישר מפנא פנוי מאילנות ומכל מכשול: עמק המלך · בית ריסא דמלכא · בית ריס א' שהוא שבעים קנים שהיה מיוחד למלך לצחק שם·

ומ"א

שְׁרֵי בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא אֱמוֹרָאָה אֲחוּהִי דְאֶשְׁכּוֹל וַאֲחוּהִי דְעָנֵר
וְאִנּוּן אֱנָשֵׁי־קְיָמֵיהּ דְּאַבְרָם: יד וּשְׁמַע אַבְרָם אֲרֵי אִשְׁתְּבִי
אֲחוּהִי וְזָרֵיז יָת־עוּלֵימוֹהִי יְלִידֵי בֵיתֵיהּ תְּלַת־מְאָה וְתַמְנֵי עֲסַר
וּרְדַף עַד־דָּן: טו וְאִתְפְּלֵג עֲלֵיהוֹן לֵילְיָא הוּא וְעַבְדוֹהִי וּמְחוֹנוּן
וּרְדָפִנּוּן עַד־חוֹבָה דִּי מִצִּפּוּנָא לְדַמֶּשֶׂק: טז וַאֲתֵיב־יָת כָּל־
קִנְיָנָא וְאַף יָת־לוֹט בַּר־אֲחוּהִי וְקִנְיָנֵיהּ אֲתֵיב וְאַף יָת־נְשַׁיָּא
וְיָת־עַמָּא: יז וּנְפַק מַלְכָּא־דִסְדוֹם לְקַדָּמוּתֵיהּ בָּתַר דְּתָב מִלְּמִמְחֵי
יָת־כְּדָרְלָעוֹמֶר וְיָת־מַלְכַיָּא דִּי עִמֵּיהּ לְמֵישַׁר מְפַנָּא הוּא אֲתַר
בֵּית־רֵיסָא דְמַלְכָּא: יח וּמַלְכִּי־צֶדֶק מַלְכָּא דִירוּשְׁלֶם אַפֵּיק
לְחֵם וַחֲמַר וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ קֳדָם־אֵל עִלָּאָה: יט וּבָרְכֵיהּ וַאֲמַר
בְּרִיךְ אַבְרָם לְאֵל עִלָּאָה דְּקִנְיָנֵיהּ שְׁמַיָּא וְאַרְעָא: כ וּבְרִיךְ אֵל

בעל הטורים

הקב"ה להמלט ממקומו אחז בכנפות מיכאל להפילו עמו ופלטו הקב"ה מידו וכן ביחזקאל (לג) בא אלי הפליט מירושלים לאמר הכתה העיר: (יח) מלך שלם. ר"ת שם לומר לך שזה שם בן נח: (יט) ברוך אברם לאל עליון. ז' פסוקים בתורה שכתוב ברכה להקב"ה: ברוך ה' אלהי שם וברוך אל עליון. ויאמר ברוך ה' אלהי אדוני אברהם. ואקוד ואשתחוה לה' ואברך. ויאמר יתרו ברוך ה'. ואכלת ושבעת וברכת את ה'. ולגד אמר ברוך. ובהם ק' תיבות

רש"י

ומ"א עמק ששוו שם כל האומות ליגיעי מלחמה והראה לו שאין בלבו
והמליכו את אברם עליהם לנשיא אלהים עליו על שהרג את בניו צ ומ"א רמז
וקצין: (יח) ומלכי צדק. מ"א הוא לו על המנחות ועל הנסכים שיקריבו
שם בן נח: לחם ויין. כך עושים שם בניו: (יט) קונה שמים וארץ.

עיקר ש"ח ובאר"ח

דא"כ הל"ל ויטבעו שמה כמ"ש ויטבע ירמיהו בטיט ולמה אמר הכתוב ויפלו שמה ולכן פי' כי החמר היה קשה כאדמה ולא שייך שם ויטבעו רק ויפלו: ם בודאי אין מקרא יוצא מידי פשוטו שהלכו עמו שלש מאות ושמנה עשר איש. אך אליעזר לבדו נלחם (והוי' דהייתו מדכתיב וירדוף ל' יחיד) ומה שלקחן עמו היה רק להפחידם. ולקח עמו כמספר הזה גימ' של שמו. לרמז שהכל היה בשביל אליעזר: ע דהא כתיב בכמון וירדפם עד חובה. לזה דרש ששם תשש כחו כו': פ ולפירוש זה נחלק הכתוב. דהוא ועבדיו נמשך למטה על ויכם וירדפם כו': צ דכפי' מהכות את כדרלעומר היה מלך עילם ועילם הוא מבני

אֲשֶׁר־מִגֵּן צָרֶיךָ בְּיָדֶךָ וַיִּתֶּן־לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל׃ חמישי כא וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־סְדֹם אֶל־אַבְרָם תֶּן־לִי הַנֶּפֶשׁ וְהָרְכֻשׁ קַח־לָךְ׃ כב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־מֶלֶךְ סְדֹם הֲרִמֹתִי יָדִי אֶל־יְהוָה אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ כג אִם־מִחוּט וְעַד שְׂרוֹךְ־נַעַל וְאִם־אֶקַּח מִכָּל־אֲשֶׁר־לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשַׁרְתִּי אֶת־אַבְרָם׃ כד בִּלְעָדַי רַק אֲשֶׁר אָכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֵלֶק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָלְכוּ אִתִּי עָנֵר אֶשְׁכֹּל וּמַמְרֵא הֵם יִקְחוּ חֶלְקָם׃ ס

טו א אַחַר ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־אַבְרָם בַּמַּחֲזֶה לֵאמֹר אַל־תִּירָא אַבְרָם אָנֹכִי מָגֵן לָךְ שְׂכָרְךָ הַרְבֵּה מְאֹד׃ ב וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֲדֹנָי יְהוִה מַה־תִּתֶּן־לִי וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי וּבֶן־מֶשֶׁק בֵּיתִי הוּא דַּמֶּשֶׂק אֱלִיעֶזֶר׃ ג וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן־בֵּיתִי יוֹרֵשׁ

רש"י

כמו עושה שמים וארץ על ידי עשייתו קנאן להיות שלו: (כ) אשר מגן · אשר הסגיר וכן אמגנך ישראל: ויתן לו · אברם: מעשר מכל · אשר לו לפי שהיה כהן: (כא) תן לי הנפש · הנפשות מן השבי שלי שהצלת החזר לי השאר לבדם: (כב) הרמותי ידי · לשון שבועה מרים אני את ידי לאל עליון וכן כי נשבעתי נשבע אני וכן נתתי כסף השדה קח ממני נותן אני לך כסף השדה וקחהו ממני: (כג) אם מחוט ועד שרוך נעל · אעכב לעצמי מן השבי: ואם אקח מכל אשר לך · וא"ת לתת לי שכר מבית גנזיך לא אקח: ולא תאמר וגו' · שהקב"ה הבטיחני לעשרני שנאמר ואברכך וגו': (כד) הנערים · עבדי אשר הלכו אתי: ועוד ענר אשכול וממרא וגו' · אע"פ שעבדי נכנסו למלחמה שנאמר הוא ועבדיו ויכם · וענר וחביריו ישבו על הכלים לשמור אעפ"כ הם יקחו חלקם וממנו למד דוד שאמר כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו ולכך נאמר שם ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט · לא נאמר והלאה לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם: (א) אחר הדברים האלה · כ"מ שנאמר אחר סמוך · אחרי מופלג · (ב"ר) · אחר הדברים האלה אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי לכך אמר לו המקום אל תירא אברם: אנכי מגן לך · מן העונש שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת

עלאה דמסר סנאך בידך ויהב ליה חד מן עסרא מכלא: כא ואמר מלכא דסדום לאברם הב לי נפשתא וקנינא (בכל הס' סב) דבר לך: כב ואמר אברם למלכא דסדום ארימית ידי בצלו קדם יי אל עלאה דקנינה שמיא וארעא: כג אם מחוטא ועד ערקת מסנא ואם אסב מכל די לך ולא תימר אנא אעתרית ית אברם: כד לחוד (בכל הס' בר) מדאכלו עולמיא וחלק גבריא די אזלו עמי ענר אשכל וממרא אנון יקבלון חלקהון: א בתר פתגמיא האלין הוה פתגמא דיי עם אברם בנבואה למימר לא תדחל אברם מימרי תקוף לך אגרך סגי לחדא: ב ואמר אברם יי אלהים מה תתן לי ואנא אזיל בלא ולד ובר פרנסא הדין דבביתי הוא דמשקאה אליעזר: ג ואמר אברם הא לי לא יהבת

בעל הטורים

כנגד ק' ברכות שבכל יום וז' פסוקים כנגד ז' ברכות שבשבת ויו"ט. ובחמשה מהם השם אל ברוך כנגד ה' חומשי תורה שצריך לברך עליהם תחלה ואם תצרף עמהם וברוך אל עליון יהיו ששה כנגד ששה סדרים:

רש"י

שהרגת ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד: (ב) הולך ערירי. מנחם בן סרוק פירשו לשון יורש ואשר לו ער ועונה. ערירי בלא יורש כאשר תאמר ובכל תבואתי תשרש תעקר שרשיה כך לשון ערירי חסר בנים ובלע"ז דישפנטו"ן. ולי נראה ער ועונה מגזרת ולבי ער. וערירי לשון חורבן וכן ערו ערו. וכן ערות יסוד וכן ערער תתערער. וכן כי ארזה ערה: ובן משק ביתי. כתרגומו שכל ביתי ניזון על פיו כמו ועל פיך ישק אפוטרופא שלי ואילו היה לי בן היה בני ממונה על שלי: דמשק. לפי התרגום מדמשק היה ולפי מדרש אגדה שרדף המלכים עד דמשק ובגמרא שלנו דרשו נוטריקון דולה ומשקה מתורת רבו לאחרים: (ג) הן לי לא נתת זרע. ומה תועלת בכל אשר תתן

עיקר ש"ח ובאר"ת

שם: ק דק"ל מאי כלשון ואם אקח הלא כבר היו תחת ידו לכן פי' ואם אקח מה שתתן לי מבית גנזיך: ר דא"ת לפרש דענר כו' נמשך למעלה על אשר הלכו אתי. א"כ הם יקחו חלקם נ"ל. דהא כבר כתיב וחלק האנשים גו' ויסתלק הכתוב לשלשה חלקים. בלעדי רק אשר אכלו הנערים. זה עבדיו אשר הלכו אתי:

אֹתִי: ד וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי־אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ: ה וַיּוֹצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט־נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם־תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ: ו וְהֶאֱמִן בַּיהוָה וַיַּחְשְׁבֶהָ לּוֹ צְדָקָה: ששי ז וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כַּשְׂדִּים לָתֶת לְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ: ח וַיֹּאמַר אֲדֹנָי יְהוִה בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה: ט וַיֹּאמֶר אֵלָיו קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל: י וַיִּקַּח־לוֹ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וַיְבַתֵּר אֹתָם בַּתָּוֶךְ וַיִּתֵּן אִישׁ־בִּתְרוֹ לִקְרַאת רֵעֵהוּ וְאֶת־הַצִּפֹּר לֹא בָתָר:

רש"י

לו: (ה) ויוצא אותו החוצה. לפי פשוטו הוציאו מאהלו לחוץ לראות הכוכבים ולפי מדרשו אמר לו צא מאצטגנינות שלך שראית במזלות שאינך עתיד להעמיד בן. אברם אין לו בן אבל אברהם יש לו בן וכן שרי לא תלד אבל שרה תלד. אני קורא לכם שם אחר וישתנה המזל. ד"א הוציאו מחללו של עולם והגביהו למעלה מן הכוכבים וזהו לשון הבטה מלמעלה למטה: (ו) והאמן בה'. לא שאל לו אות על זאת אבל על ירושת הארץ שאל לו אות ואמר לו במה אדע: ויחשבה לו צדקה. הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו. ד"א במה אדע לא שאל לו אות אלא אמר לפניו הודיעני באיזה זכות יתקיימו בה אמר לו הקב"ה בזכות הקרבנות: (ט) עגלה משלשת. ג' עגלים רמז לג' פרים פר יום הכפורים ופר העלם דבר של צבור ועגלה ערופה: ועז משלשת. רמז לשעיר הנעשה בפנים ושעירי מוספין של מועדי' ושעיר חטאת יחיד: ואיל משולש. אשם ודאי ואשם תלוי וכבשה של חטאת יחיד: ותור וגוזל. תור ובן יונה: (י) ויבתר אתם. חלק כל אחד לב' חלקים ואין המקרא יוצא מידי פשוטו לפי שהיה כורת ברית עמו לשמור הבטחתו להוריש לבניו את הארץ כדכתיב ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר וגו' ודרך כורתי ברית לחלק בהמה ולעבור בין בתריה כמה שנאמר להלן העוברים בין בתרי העגל אף כאן תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים הוא שלוחו של שכינה שהוא אש: ואת הצפר לא בתר. לפי שהאומות עובדי כוכבים נמשלו לפרים ואילים ושעירים שנאמר סבבוני פרים רבים וגו' ואומר האיל אשר ראית בעל הקרנים מלך פרס ואומר

וְלָךְ וְהָא בַר־בֵּיתִי יָרֵית יָתִי׃ ד וְהָא פִתְגָמָא דַייָ עִמֵּיהּ לְמֵימַר
לָא יֵירְתִנָּךְ דֵּין אֱלָהֵין בַּר דְּתוֹלִיד הוּא יֵירְתִנָּךְ׃ ה וְאַפֵּיק יָתֵיהּ
לְבָרָא וַאֲמַר אִסְתְּכֵי־כְעַן לִשְׁמַיָּא וּמְנֵי כוֹכְבַיָּא אִם־תִּכּוֹל
לְמִמְנֵי יָתְהוֹן וַאֲמַר לֵיהּ כְּדֵין יְהוֹן בְּנָךְ׃ ו וְהֵימִין בְּמֵימְרָא
דַייָ וְחַשְׁבַהּ לֵיהּ לִזְכוּ׃ ז וַאֲמַר לֵיהּ אֲנָא יְיָ דְּאַפֵּקְתָּךְ מֵאוּרָא
דְכַשְׂדָּאֵי לְמִתַּן לָךְ יָת־אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ׃ ח וַאֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים בְּמָה אִדַּע אֲרֵי אֵירְתִנַּהּ׃ ט וַאֲמַר לֵיהּ קָרֵיב קֳדָמַי
עֶגְלִין תְּלָתָא וְעִזִּין תְּלָתָא וְדִכְרִין תְּלָת וְשַׁפְנִינָא וּבַר־יוֹנָא׃
י וְקָרֵיב־קֳדָמוֹהִי יָת־כָּל־אִלֵּין וּפַלֵּיג יָתְהוֹן בְּשָׁוֵה וִיהַב פַּלְגַיָּא

בעל הטורים

(ה) ויוצא אותו החוצה · בגימטריה מאצטגנינותו [מ"ס שימושית לא קחשיב]: כה יהיה זרעך כשיהיה לו עוד כ"ה שנים במנין כה · יהיה לו זרע שהרי בברית בין הבתרים היה אברהם בן ע"ה שנה: יהיה בגימטרי' עולה למנין ל' לומר לך שאין דור שאין בו ל' צדיקים · וכן נאמר כמנין יהיה יהיו לצדיקים בזרעך שנא' ויאמר לו כה יהיה זרעך: (ו) ויחשבה · ג' במסורה·הכא ואידך ויחשבה לזונה גבי תמר ויחשבה עלי לשכורה גבי חנה (ש"א א') היינו דא"ר יוסי יהא חלקי עם מי שחושדין אותו ואין בו שהרי תמר בשביל שחשדה יהודה זכתה ויצאו ממנה פרץ וזרח שיצאו מהם מלכים ונביאים · וחנה בשביל שחשדה עלי זכתה ויצא ממנה שמואל · ובשביל שנחשדו לזונה ולשכורה נחשב להן לצדקה · אדומי אבי הרב רבינו אשר: (ח) במה אדע כי אירשנה · במה בא"ת ב"ש שי"ן

רש"י

ואומר הנשיר השעיר מלך יון ויש[ר]אל הכלע לפיכך בתר הבהמות רמז על שמשלו לבני יונה שנאמ' יונתי בחגוי עובדי כוכבים שיהיו כלים והולכים·ואת

עיקר ש"ח ובאר"ח

אתו·ואלק האמים אשר הלכו אתי·זה קאי על הניכיו האמורים לעיל·ענר אשכול וממרא הוא חלק השלישי בכתוב: ש דישמעאל שנולד לו בעוד שנקרא אברם לא נחשב לו לבן כי נולד מן המצרית וקרוי בנה ואין יורש אותו: ת ר"ל הבטה שנאמר פה היינו מלמעלה למטה · כי באמת מלינו הבטה ממטה למעלה כמו והביטו אל נחש הנחשת · הביטו אליו (הרא"ם): א ר"ל וכי תעלה על דעתך שאברהם לא האמין בהקב"ה ובהבטחותיו לז"א שלא שאל ממנו אות ע"ז · ומה ששאל אות על ירושת הארץ היינו הרא"ם שהוא מפני שלא אמר לו זאת דרך הבטחה כ"א סיפור דברים אני ה' גו' לתת לך גו' ע"כ שאל ממנו ע"ז אות: ב שאע"פ שהיה מאמין שידשו את הארץ אבי' הסק אולו באיזה זכות התקיים

יא וַיֵּ֥רֶד הָעַ֖יִט עַל־הַפְּגָרִ֑ים וַיַּשֵּׁ֥ב אֹתָ֖ם אַבְרָֽם׃ יב וַיְהִ֤י הַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ לָב֔וֹא וְתַרְדֵּמָ֖ה נָפְלָ֣ה עַל־אַבְרָ֑ם וְהִנֵּ֥ה אֵימָ֛ה חֲשֵׁכָ֥ה גְדֹלָ֖ה נֹפֶ֥לֶת עָלָֽיו׃ יג וַיֹּ֣אמֶר לְאַבְרָ֗ם יָדֹ֨עַ תֵּדַ֜ע כִּי־גֵ֣ר ׀ יִהְיֶ֣ה זַרְעֲךָ֗ בְּאֶ֙רֶץ֙ לֹ֣א לָהֶ֔ם וַעֲבָד֖וּם וְעִנּ֣וּ אֹתָ֑ם אַרְבַּ֥ע מֵא֖וֹת שָׁנָֽה׃ יד וְגַ֧ם אֶת־הַגּ֛וֹי אֲשֶׁ֥ר יַעֲבֹ֖דוּ דָּ֣ן אָנֹ֑כִי וְאַחֲרֵי־כֵ֥ן יֵצְא֖וּ בִּרְכֻ֥שׁ גָּדֽוֹל׃ טו וְאַתָּ֛ה תָּב֥וֹא אֶל־אֲבֹתֶ֖יךָ בְּשָׁל֑וֹם תִּקָּבֵ֖ר בְּשֵׂיבָ֥ה טוֹבָֽה׃ טז וְד֥וֹר רְבִיעִ֖י יָשׁ֣וּבוּ הֵ֑נָּה כִּ֧י לֹא־שָׁלֵ֛ם עֲוֺ֥ן הָאֱמֹרִ֖י עַד־הֵֽנָּה׃ יז וַיְהִ֤י הַשֶּׁ֙מֶשׁ֙ בָּ֔אָה וַעֲלָטָ֖ה

רש"י ה' זעירא

הצפור לא בתר רמז שיהיו ישראל קיימין לעולם: (יא) העיט · הוא עוף על שם שהוא עט ושואף אל הנבלות לטוש עלי אוכל כמו ותעט אל השלל: על הפגרים · על הבתרים ג (ס"א הפגרים מתרגמינן פגליא אלא מתוך שהורגלו לתרגם אית בתרו ויהב פלגיא נתחלף להם תיבת פגלי' לפלגי' ותרגמו הפגרים פלגיא ור"ל המתרגם כן טועה לפי שאין להקיש בתרים לפגרים שבתרים תרגומו פלגיא ופגרים תרגומו פגליא לשון פגול כמו פגול הוא לשון פגר): וישב · לשון נשיבה והפרחה כמו ישב רוחו רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחים אותו מן השמים עד שיבוא מלך המשיח: (יב) והנה אימה חשכה גדולה וגו' · רמז לצרות וחשך של גליות: (יג) כי גר יהיה זרעך · משנולד יצחק עד שיצאו ישראל ממצרים ד' מאות שנה כיצד יצחק בן ששים שנה כשנולד יעקב ויעקב כשירד למצרים אמר ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה הרי ק"ץ ובמצרים היו מאתים ועשר כמנין רד"ו הרי ת' שנה· וא"ת במצרים היו ארבע מאות הרי קהת מיורדי מצרים היה צא וחשוב שנותיו של קהת ושל עמרם ושמונים של משה שהיה כשיצאו ישראל ממצרים אין אתה מוצא אלא שלש מאות וחמשים ואתה צריך להוציא מהם כל השנים שחי קהת אחר לידת עמרם ושחי עמרם אחר לידת ד משה: בארץ לא להם · ולא נאמר בארץ מצרים אלא לא להם משנולד יצחק ויגר אברהם וגו' · ויגר יצחק בגרר · ויעקב גר בארץ חם · לגור בארץ באנו: (יד) וגם את הגוי · וגם לרבות הארבע גליות שאף הם כלים על שעבדו את ישראל: דן אנכי · בעשר מכות: ברכוש גדול · בממון גדול ה כמו שנא' וינצלו את מצרים: (טו) ואתה תבא · ולא תראה כל ו אלה: אל אבותיך · אביו עובד כוכבים והוא מבשרו שיבא אליו ללמדך שעשה תרח תשובה: תקבר בשיבה טובה · בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו ולפיכך מת ה' שנים קודם זמנו ובו ביום מרד ז עשו: (טז) ודור רביעי ישובו הנה · לאחר

פלוג לקבל חבריה וית עופא לא פליג : יא ונחת עופא על פגליא ואפרח יתהון אברם : יב והוה שמשא למיעל ושינתא נפלת על אברם והא אימה קבל סגי נפלת עלוהי : יג ואמר לאברם מדע תדע ארי דיירין יהון בניך בארעא דלא דילהון ויפלחון בהון ויענון יתהון ארבע מאה שנין : יד ואף ית עמא דיפלחון בהון דאין אנא ובתר כן יפקון בקנינא סגי : טו ואת תיעול לות אבהתך בשלם תתקבר בסיבו טבא : טז ודרא רביעאה יתובון הכא ארי לא שלים חובא דאמוראה עד כען : יז והוה שמשא עלת וקבלא הוה

בעל הטורים

ועולה להשבון א' לכך נגזר על בניו גירות ארבע מאות : חשבון כמה ארע שנים ותמשים שנים לא עבר איש ביהודה ושבעים שנה היו בגלות : (יב) ויהי השמש (לבוא) · ב' במסרה הכא ואידך ויהי השמש באה כנגד ב' מקדשים כדכתיב (ישעיה נ"ד) ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך לאבני אקדח · ונחרבו : (יג) כי גר· ס"ת עולה למנין רד"ו: (טז) ודור · ב' במסרה· הכא ואידך דור הולך ודור בא פירוש דור הולך כי עדיין יצאו בניך מהארץ ודור בא לרשת את הארץ: ודור רביעי ישובו הנה· דו"ל שנים יהיו שמה ואז ישובו הנה:(יז) ועלטה

רש"י

שילו למצרים יהיו שם ג' דורות והרביעי ישובו לארץ הזאת לפי שבארץ כנען היה מדבר עמו וכרת ברית זו כדכתי' לתת לך את הארץ הזאת לרשתה וכן ירד יעקב למצרים לא וחשוב דורותיו יהודה פרץ וחצרון וכלב בן חצרון מבאי הארץ היה : כי לא שלם עון האמורי · להיות משתלח מארצו עד אותו זמן שאין הקב"ה נפרע מאומה עד שתתמלא סאתה שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה: (יז) ויהי השמש באה· כמו ויהי הם מריקים שקיהם · ויהי

עיקר ש"ח ובאר"ח

בידם : ג ר"ל שלא ירד רק על הבתרים · אבל על הצפור שלא בתר לא ירד · והצפור רמז לישראל כמ"ש לעיל : ד פי' כי גם ממה שהי קהת קודם ירידתו למצרים · מוכח דארבע מאות שנה לא קאי על ועבדום וגו' וזה על השעבוד כ"א על גר יהיה זרעך שהתחיל משנולד יצחק : ה ור"ל דהוא שם מושאל · כי שם רכוש הונח בלשון על קנינו מה שרכש בעמלו · ופה הוא מביזת מצרים : ו ר"ל העבדות והעינוי· מכל הגרות שהתחילה מיצחק היו ג"כ בימיו : ז כדכתיב ויבא עשו כו' והוא עיף ודרז"ל ברציחה ואותו יום מת אברהם : ח אף שהוא דור הרביעי מיעקב אך בימי יעקב לא היה עדיין השעבוד ורק בימי יהודה התחיל קצת השעבוד : ט דמדכתיב באה על השמש לשון נקבה הל"ל ג"כ ותהי

הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׁן וְלַפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה׃ יח בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהֹוָה אֶת־אַבְרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פְּרָת׃ יט אֶת־הַקֵּינִי וְאֶת־הַקְּנִזִּי וְאֵת הַקַּדְמֹנִי׃ כ וְאֶת־הַחִתִּי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הָרְפָאִים׃ כא וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגִּרְגָּשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי׃ ס טז א וְשָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם לֹא יָלְדָה לוֹ וְלָהּ שִׁפְחָה מִצְרִית וּשְׁמָהּ הָגָר׃ ב וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־אַבְרָם הִנֵּה־נָא עֲצָרַנִי יְהֹוָה מִלֶּדֶת בֹּא־נָא אֶל־שִׁפְחָתִי אוּלַי אִבָּנֶה מִמֶּנָּה וַיִּשְׁמַע אַבְרָם לְקוֹל שָׂרָי׃ ג וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת־אַבְרָם אֶת־הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ ד וַיָּבֹא אֶל־הָגָר וַתַּהַר וַתֵּרֶא כִּי הָרָתָה וַתֵּקַל גְּבִרְתָּהּ בְּעֵינֶיהָ׃ ה וַתֹּאמֶר שָׂרַי אֶל־

רש"י

הם קוברים אש כלומר ויהי דבר זה: השמש באה. שקעה: ועלטה היה. חשך היום: והנה תנור עשן וגו'. רמז לו שיפלו המלכיות עובדי כוכבים בגיהנם: באה. טעמו למעלה לכך הוא מבואר שבאה כבר ואם היה טעמו למטה באל"ף היה מפורש כשהיא שוקעת ואי אפשר לומר כן שהרי כבר כתיב ויהי השמש לבא והעברת תנור עשן לאחר מכאן היתה נמצא שכבר שקעה. וזה חילוק בכל תיבה לשון נקבה שיסודה שתי אותיות כמו בא קם שב כשהטעם למעלה לשון עבר הוא כגון זה וכגון ורחל באה. קמה אלומתי. הנה שבה יבמתך. וכשהטעם למטה הוא לשון הווה דבר שנעשה עכשיו והולך כמו באה עם הצאן. בערב היא באה. ובבקר היא שבה: (יח) לזרעך נתתי. אמירתו של הקב"ה כאלו היא עשויה: עד הנהר הגדול נהר פרת. לפי שהוא דבוק לארץ ישראל קוראהו גדול אע"פ שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן שנאמר והנהר הרביעי הוא פרת. משל הדיוט עבד מלך מלך. הדבק לשחור וישתחוו לך: (יט) את הקיני. עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה גוים והשלשה אדום ומואב ועמון והם קיני קנזי קדמוני עתידים להיות ירושה לעתיד שנאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: ואת הרפאים: ארץ עוג שנאמר בה ההוא יקרא ארץ רפאים: (א) שפחה מצרית. בת פרעה היתה כשראה נסים שנעשו לשרה אמר מוטב שתהא

וְהָא תַנּוּר דִּתְנַן וּבְעוּר דְּאֶשָּׁתָא דִּי עֲדָא בֵּין־פַּלְגַיָּא הָאִלֵּין׃
יח בְּיוֹמָא הַהוּא גְּזַר יְיָ עִם־אַבְרָם קְיָם לְמֵימַר לִבְנָךְ יְהָבִית
יָת־אַרְעָא הָדָא מִן נַהֲרָא דְמִצְרַיִם וְעַד־נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא
פְרָת׃ יט יָת־שַׁלְמָאֵי וְיָת־קְנִזָּאֵי וְיָת־קַדְמוֹנָאֵי׃ כ וְיָת־חִתָּאֵי
וְיָת־פְּרִזָּאֵי וְיָת־גִּבָּרָאֵי׃ כא וְיָת־אֱמוֹרָאֵי וְיָת־כְּנַעֲנָאֵי וְיָת־
גִּרְגְּשָׁאֵי וְיָת־יְבוּסָאֵי׃ א וְשָׂרַי אִתַּת אַבְרָם לָא יְלֵידַת לֵהּ
וְלַהּ אַמְתָא מִצְרֵיתָא וּשְׁמַהּ הָגָר׃ ב וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם
הָא־כְעַן מַנְעַנִי יְיָ מִלְּמֵילַד עוּל־כְּעַן לְוָת־אַמְתִי מָא אִם
אִתְבְּנֵי מִנַּהּ וְקַבֵּיל אַבְרָם לְמֵימַר שָׂרָי׃ ג וּדְבָרַת שָׂרַי אִתַּת
אַבְרָם יָת־הָגָר מִצְרֵיתָא אַמְתַהּ מִסּוֹף עֲשַׂר שְׁנִין לְמִתַּב
אַבְרָם בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וִיהָבַת יָתַהּ לְאַבְרָם בַּעְלַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ׃
ד וְעַל לְוָת־הָגָר וְעַדִּיאַת וַחֲזָת אֲרֵי עַדִּיאַת וּקְלַת רִבּוֹנְתַהּ
בְּעֵינָהָא׃ ה וַאֲמַרַת שָׂרַי לְאַבְרָם דִּין לִי עֲלָךְ אֲנָא יְהָבִית

בעל הטורים

היה והנה תנור ר"ת בהסך תוכו שהראה לו הגליות שדומין לתוהו: (ג) לשבת ב' במסרה' הכא ואידך אשר נשא לשבת ער מי שבאה אשה והיה עשר שנים ולא ילדה דהיינו לשבת עד ישא אחרת ואין ישיבת ח"ל עולה מן המנין דכתיב

רש"י

בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית אחר: (ב) אולי אבנה ממנה. ללמד על מי שאין לו בנים שאינו בנוי אלא הרוס: אבנה ממנה. בזכות שאכניס צרתי לתוך י ביתי: לקול שרי. לרוח הקודש כ שבה: (ג) ותקח שרי. לקחתה בדברים ל אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה: מקץ עשר שנים. מועד הקבוע לאשה ששהתה עשר שנים ולא ילדה לבעלה חייב לישא מ אחרת: לשבת אברם וגו'. מגיד שאין ישיבת חוצה לארץ עולה מן המנין לפי שלא נאמר לו ואעשך לגוי גדול עד שבא לארץ ישראל: (ד) ויבא אל הגר ותהר. מביאה נ ראשונה. ותקל בעיניה. גברתה בעיניה. אמרה שרה אין

עיקר ש"ת ובאר"ח

בע"כ פירש דר"ל ויהי דבר זה. ביאת השמש. והכי אית' לה: י ותתנה פי' בשיבתה: כ מדכתיב לקול שרי ולא כתיב לשרי דריש זה: ל כי קיחה אין שייך על בעלי חיים כידוע. ועיין ברש"י בפ' ויקח קרח: מ דהל"ל ל"ל לכתוב מקץ עשר שנים: נ כי כן משמע לשון הכתוב מיד כשבא אל הגר הרתה.

אַבְרָם חֲמָסִי עָלֶיךָ אָנֹכִי נָתַתִּי שִׁפְחָתִי בְּחֵיקֶךָ וַתֵּרֶא כִּי
הָרָתָה וָאֵקַל בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ׃ ו וַיֹּאמֶר
אַבְרָם אֶל־שָׂרַי הִנֵּה שִׁפְחָתֵךְ בְּיָדֵךְ עֲשִׂי־לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינָיִךְ
וַתְּעַנֶּהָ שָׂרַי וַתִּבְרַח מִפָּנֶיהָ׃ ז וַיִּמְצָאָהּ מַלְאַךְ יְהוָה עַל־
עֵין הַמַּיִם בַּמִּדְבָּר עַל־הָעַיִן בְּדֶרֶךְ שׁוּר׃ ח וַיֹּאמַר הָגָר
שִׁפְחַת שָׂרַי אֵי־מִזֶּה בָאת וְאָנָה תֵלֵכִי וַתֹּאמֶר מִפְּנֵי שָׂרַי
גְּבִרְתִּי אָנֹכִי בֹּרַחַת׃ ט וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה שׁוּבִי אֶל־
גְּבִרְתֵּךְ וְהִתְעַנִּי תַּחַת יָדֶיהָ׃ י וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ יְהוָה הַרְבָּה
אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֵךְ וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב׃ יא וַיֹּאמֶר לָהּ מַלְאַךְ
יְהוָה הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל כִּי־שָׁמַע
יְהוָה אֶל־עָנְיֵךְ׃ יב וְהוּא יִהְיֶה פֶּרֶא אָדָם יָדוֹ בַכֹּל וְיַד
כֹּל בּוֹ וְעַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו יִשְׁכֹּן׃ יג וַתִּקְרָא שֵׁם־יְהוָה הַדֹּבֵר
אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רֳאִי כִּי אָמְרָה הֲגַם הֲלֹם רָאִיתִי אַחֲרֵי

רש"י נקוד על י' בתרא

שהרה כגלוים מראה עצמה כאילו היא צדקת ואינה צדקת שלא זכתה להריון כל השנים הללו ואני נתעברתי מביאה ראשונה: (ה) חמסי עליך · חמס העשוי לי עליך ה אני מטיל העונש כשהתפללת להקב"ה מה תתן לי ואנכי הולך ערירי לא התפללת אלא עליך והיה לך להתפלל על שנינו והייתי אני נפקדת עמך · ועוד דבריך אתה חומס ממני שאתה שומע בזיוני ע ושותק: אנכי נתתי שפחתי גו' · ביני וביניך · כל ביניך שבמקרא חסר וזה מלא קרי ביה וביניך (ר"ל נוכח לנקבה) שהכניסה עין הרע בעיבורה של הגר והפילה עוברה · הוא שהמלאך אומר להגר הנך הרה והלא כבר הרתה והוא מבשר לה שתהר אלא מלמד שהפילה הריון הראשון: (ו) ותענה שרי · היתה משעבדת בה בקושי: (ח) אי מזה באת · מהיכן באת · יודע היה אלא ליתן לה פתח ליכנס עמה בדברים ולשון אי מזה איה המקום שתאמר עליו מזה ה אני באה: (ט) ויאמר לה מלאך ה' וגו' · על כל אמירה היה שלוח לה מלאך אחר לכך נאמר מלאך בכל אמירה ואמירה: (יא) הנך הרה · כשתשובי תהרי כמו הנך הרה דאשת מנוח: וילדת בן · כמו ויולדת צ ודומה לו ישבת בלבנון מקוננת בארזים: וקראת שמו · צווי הוא כמו שאומר

שכר

אמתי לך וחזת ארי עדיאת וקלית בעינהא ידין יי ביני
ובינך: ו ואמר אברם לשרי הא אמתיך בידיך עבידי לה
כדתקין בעיניכי וענינתה שרי וערקת מקדמהא: ז ואשכחה
מלאכא דיי על עינא דמיא במדברא על עינא בארחא
דחגרא: ח ואמר הגר אמתא דשרי מן־אן אתיא ולאן
את־אזלא ואמרת מן קדם שרי רבנתי אנא ערקא (נ"י ערקת):
ט ואמר לה מלאכא דיי תובי לות רבונתך ואשתעבדי תחות
ידהא: י ואמר לה מלאכא דיי אסגאה אסגי ית־בניכי ולא
יתמנון מסגי: יא ואמר לה מלאכא דיי הא־את מעדיא
ותלדין בר ותקרין שמה ישמעאל ארי־קביל יי צלותיך:
יב והוא יהא מרוד באנשא הוא־יהא צריך לכלא וידא דבני
אנשא יהון־צריכין לה ועל־אפי כל־אחוהי ישרי: יג וצליאת
בשמא דיי דמתמלל עמה אמרת את־הוא אלהא דחזי־

בעל הטורים

לשבת אברם בארץ כנען פי' כשישב עד בארץ כנען: (ז) על עין המים ב' במסרה· הכא והידך הנה אנכי נצב על עין המים· שטוב הוא להתפלל על המים כדכתיב (שופטים ה) מקול מחצצים בין משאבים שם יתנו צדקות ה' וכן

רש"י

לזכר וקראת את שמו יצחק: פרא אדם· אוהב מדברות לצוד חיות כמו שכתוב וישב במדבר פארן ויהי רובה קשת: ידו בכל· לסטים: ויד כל בו· הכל שונאין אותו ומתגרין בו: ועל פני כל אחיו ישכון· שיהיה זרעו גדול:

(יג) אתה אל ראי· נקוד ח"ק מפני שהוא שם דבר אלוה הראיה ק שרואה בעלבון של עלובין (ס"א ד"א אתה אל ראי ומשמע שהוא רואה הכל ואין שום דבר רואה אותו): הגם הלם· ל' תימה וכי סבורה הייתי שאף הלום

עיקר ש"ח ובאר"ח

וכיון היתה בתולה כי אם היתה אף נתרפת לאיש או זונה לא לקחה אברהם לאשה: ס כי חמסי יש לפרש בכינוי הפועל ויתפרש חמס שעשיתי ובאמת שרי לא עשתה חמס כלל· ע"כ פי' חמסי שעשוי לי ויהי' הכינוי חמסי כינוי הפעול· נגוד דבריך כו' סוף ד"ה: ע מהגר: פ דס"ל לכתוב מאי זה באת: צ [פי' וקראת ויולדת כמו יולדת שלמ"ד והדל"ת בסגולין· וכן לדעת רש"י נקרא גם יושבת מקוננת בשני סגולין בסוף בהר"ת]: ק [צא לחלק בין ראי שרי"ש בחטף

רֹאִי: יד עַל־כֵּן קָרָא לַבְּאֵר בְּאֵר לַחַי רֹאִי הִנֵּה בֵין־קָדֵשׁ וּבֵין בָּרֶד: טו וַתֵּלֶד הָגָר לְאַבְרָם בֵּן וַיִּקְרָא אַבְרָם שֶׁם־בְּנוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה הָגָר יִשְׁמָעֵאל: טז וְאַבְרָם בֶּן־שְׁמֹנִים שָׁנָה וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּלֶדֶת־הָגָר אֶת־יִשְׁמָעֵאל לְאַבְרָם: ס יז א וַיְהִי אַבְרָם בֶּן־תִּשְׁעִים שָׁנָה וְתֵשַׁע שָׁנִים וַיֵּרָא יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי־אֵל שַׁדַּי הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים: ב וְאֶתְּנָה בְרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ וְאַרְבֶּה אוֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד: ג וַיִּפֹּל אַבְרָם עַל־פָּנָיו וַיְדַבֵּר אִתּוֹ אֱלֹהִים לֵאמֹר: ד אֲנִי הִנֵּה בְרִיתִי אִתָּךְ וְהָיִיתָ לְאַב הֲמוֹן גּוֹיִם: ה וְלֹא־יִקָּרֵא עוֹד אֶת־שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם כִּי אַב־הֲמוֹן גּוֹיִם נְתַתִּיךָ: ו וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בִּמְאֹד מְאֹד וּנְתַתִּיךָ לְגוֹיִם

רש"י

במדברות ראיתי שלוחיו של מקום אחרי רואי אותם בביתו של אברהם שהם היתה רגילה לראות מלאכים ותדע שהיתה רגילה לראות שהרי מנוח ראה את המלאך פעם אחת ואמר מות נמות וזו רואה ארבעה זה אחר זה ולא חרדה: (יד) באר לחי רואי · כתרגומו בירא דמלאך קימא איתחזי · עלה: (טו) ויקרא אברם שם וגו' · אע"פ שלא שמע אברם דברי המלאך שאמר וקראת שמו ישמעאל שרתה רוח הקודש עליו ר וקראו ישמעאל: (טז) ואברם בן שמונים וגו' · לשבחו של ישמעאל נכתב להודיעך שהיה בן י"ג ש שנה כשמול ולא עכב: (א) אני אל שדי · אני הוא שיש די באלהותי לכל בריה ולפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרון · וכן כל מקום שהוא במקרא פירושו כן די שלו וכפי הענין:

התהלך לפני · כתרגומו פלח קדמי · הדבק בעבודתי: והיה תמים · אף זה צווי אחר צווי היה שלם בכל נסיונותי ת ולפי מדרשו התהלך לפני במצות מילה ובדבר הזה תהיה תמים שכל זמן שהערלה בך אתה בעל מום לפני · ד"א והיה תמים · עכשיו אתה חסר ה' איברים · ב' עינים ב' אזנים וראש הגויה · אוסיף לך אות על שמך ויהיו מנין אותיותיך רמ"ח כמנין א אבריך: (ב) ואתנה בריתי · ברית של אהבה וברית הארץ להורישה לך ע"י מצוה זו: (ג) ויפל אברם על פניו · ממורא השכינה שעד שלא מל לא היה בו כח לעמוד ורוה"ק נצבת ב עליו · וזה שנאמר בבלעם נופל וגלוי עינים (בברייתא דר"א מצאתי כן): (ה) כי אב המון גוים · ל' נוטריקון של שמו ורי"ש שהיתה בו בתחלה שלא

כלא ארי אמרת הברם הכא (נ"י האף אנא) שריתי חזיא
בתר דאתגלי־לי: יד על־כן קרא לבארא בארא דמלאך
קימא אתחזי עלה הא־(היא) בין־רקם ובין חגרא: טו וילידת
הגר לאברם בר וקרא אברם שום־ברה דילידת הגר ישמעאל:
טז ואברם בר־תמנן ושית שנין כד־ילידת־הגר ית־ישמעאל
לאברם: א והוה אברם בר־תשעין ותשע שנין ואתגלי יי
לאברם ואמר ליה אנא־אל שדי פלח קדמי והוי שלים:
ב ואתן קימי בין־מימרי ובינך ואסגי יתך לחדא לחדא:
ג ונפל אברם על־אפוהי ומליל עמיה יי למימר: ד אנא הא
(גזר נ"י איננו) קימי עמך ותהי לאב סגי עממין: ה ולא־
יתקרי עוד ית־שמך אברם ויהי שמך אברהם ארי אב־סגי
עממין יהבתך: ו ואפיש יתך לחדא לחדא ואתננך לכנשין

בעל הטורים

שהפלה נמשלה למים דכתיב שפכי כמים לבך: (ד) ב' פעמים אב המון בפרשה והוא עולה בחשבון יצחק וכן אברהם בגימ' יצחק:

רש"י

היה אב לארם שהוא מקומו ועכשיו אב לכל העולם · ואפילו רי"ש שהיה בו מתחלה לא זזה ממקומה שאף יו"ד של שרי נתרעמה על השכינה עד שהוסיפה ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע: (ו) ונתתיך לגוים · ישראל ואדום שהרי ישמעאל כבר היה לו ולא היה מבשרו עליו:

עיקר ש"ח ובאר"ח

קמץ לרואי סרים בחולם · כי בהטף קמץ הוא שם דבר ובחולם הוא בינוני והיו"ד בסוף הוא לכינוי המדבר בעדו · באר"ח]: ר כי המלאך צוה להגר כי תקרא את שמו ישמעאל · ופה כתיב כי אברהם קרא אותו בשם זה ע"כ לא מצווי המלאך רק בשביל רוח הקדש שנחה על אברהם: ש כי כשמל אותו היה בן צ"ט שנה ושנה עליו שכתיב לקמן שהיה בן י"ג שנה ללמד שנמול מחמת יראת השם · ולא שאביו כפה אותו: ת ר"ל כי לפי מדרשו הצווי הוא התהלך לפני · ומילא תהיה תמים · ולפי פשוטו הוא צווי אחר צווי: א הם האברים המסרסרים את האדם לעבירה· והיצר ברשותו של אדם· ולרוב צדקתו מסרם בידו כדכתיב רגלי חסידיו ישמור (רא"ם): ב ואף דמצינו באברהם שראה את ה' גם בטרם שמל את עצמו ולא נפל על פניו אבל אז לא נצטווה עדנה · ורש

אמר

וּמְלָכִים מִמְּךָ יֵצֵאוּ׃ שביעי ז וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי בֵּינִי
וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם לִבְרִית עוֹלָם לִהְיוֹת לְךָ
לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ׃ ח וְנָתַתִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֵת
אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֵת כָּל־אֶרֶץ כְּנַעַן לַאֲחֻזַּת עוֹלָם וְהָיִיתִי לָהֶם
לֵאלֹהִים׃ ט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת־בְּרִיתִי
תִשְׁמֹר אַתָּה וְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ לְדֹרֹתָם׃ י זֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ הִמּוֹל לָכֶם כָּל־
זָכָר׃ יא וּנְמַלְתֶּם אֵת בְּשַׂר עָרְלַתְכֶם וְהָיָה לְאוֹת בְּרִית
בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם׃ יב וּבֶן־שְׁמֹנַת יָמִים יִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר
לְדֹרֹתֵיכֶם יְלִיד בָּיִת וּמִקְנַת־כֶּסֶף מִכֹּל בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר לֹא
מִזַּרְעֲךָ הוּא׃ יג הִמּוֹל ׀ יִמּוֹל יְלִיד בֵּיתְךָ וּמִקְנַת כַּסְפֶּךָ
וְהָיְתָה בְרִיתִי בִּבְשַׂרְכֶם לִבְרִית עוֹלָם׃ יד וְעָרֵל ׀ זָכָר
אֲשֶׁר לֹא־יִמּוֹל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעַמֶּיהָ אֶת־בְּרִיתִי הֵפַר׃ ס טו וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־
אַבְרָהָם שָׂרַי אִשְׁתְּךָ לֹא־תִקְרָא אֶת־שְׁמָהּ שָׂרָי כִּי שָׂרָה
שְׁמָהּ׃ טז וּבֵרַכְתִּי אֹתָהּ וְגַם נָתַתִּי מִמֶּנָּה לְךָ בֵּן וּבֵרַכְתִּיהָ

רש"י

(ז) והקמותי את בריתי · ומה היא הברית להיות לך לאלהים: (ח) לאחוזת עולם · ושם אהיה להם לאלהים אבל בן ישראל הדר בח"ל בזמן הבית כמי שאין לו אלוה: (ט) ואתה · וי"ו זו מוסיף על ענין ראשון אני הנה בריתי אתך ואתה היה זהיר לשמרו · ומה היא שמירתו: (י) זאת בריתי אשר תשמרו גו' המול לכם וגו' ביני וביניכם וגו' · אותם של עכשיו: ובין זרעך אחריך · העתידין להולד אחריך: המול · כמו להמול כמו שאתה אומר עשות כמו לעשות: (יא) ונמלתם · כמו ומלתם והנו"ן בו יתירה ליסוד הנופל בו לפרקים כמו נ' של נושך ונ' של נושא · (ונמלתם כמו ונשאתם אבל ימול לשון יפעל כמו יעשה יאכל · ברש"י ישן אינו): (יב) יליד בית · שילדתו השפחה בבית: ומקנת כסף · שקנאו משנולד: המול ימול יליד ביתך · כאן כפל עליו ולא אמר לח' ימים · ללמדך שיש יליד בית נמול לאחר שמנה ימים כמו שמפורש במסכת שבת: (יד) וערל זכר · כאן למד שהמילה

ומלכין דשליטין בעממיא מנך יפקון: ז ואקים ית קימי בין מימרי ובינך ובין בנך בתרך לדריהון לקים עלם למהוי לך לאלהא ולבניך בתרך: ח ואתן לך ולבניך בתרך ית ארעא תותבותך ית כל ארעא דכנען לאחסנת עלם ואהוי להון לאלהא: ט ואמר יי לאברהם ואת ית קימי תטר את ובניך בתרך לדריהון: י דא קימי די תטרון בין מימרי וביניכון ובין בניך בתרך מגזר לכון כל דכורא: יא ותגזרון ית בשרא דערלתכון ותהי (נ"י ותהא) לאת קים בין מימרי וביניכון: יב ובר תמניא יומין יתגזר (נ"י יגזר) לכון כל דכורא לדרתיכון יליד ביתא וזביני כספא מכל בר עממין דלא מבנך הוא: יג אתגזרא יתגזרון (נ"י מגזר יגזר) יליד ביתך וזבין כספך ותהי קימי בבשריכון לקים עלם: יד וערל דכורא די לא יגזר ית בשר ערלתה וישתיצי אנשא ההיא מעמיה ית קימי אשני: טו ואמר יי לאברהם שרי אתתך לא תקרי ית שמה שרי ארי שרה שמה: טז ואברך יתה ואף אתן

בעל הטורים

(יד) ההי"ב במסרה הכא והידך (פ' שלח) והא מנותו הפר שדורש אותו במדרש על המוהל שלא פרע כמו הפר דהכא בברית מילה אף מנותו הפר בברית מילה:

רש"י

באותו מקום שהוא ניכר בין זכר לנקבה: אשר לא ימול. משיגיע לכלל עונשין. ונכרתה אבל אביו אין ענוש עליו כרת אבל עובר בעשה: ונכרתה הנפש. הולך ערירי ומת קודם זמנו: (טו) לא תקרא את שמה שרי. דמשמע שרי לי ולא לאחרים. כי שרה סתם שמה שתהא שרה על כל: (טז) וברכתי

עיקר ש"ת ובאר"ח

אחר הלידה לא היה בו כח לעמוד עד שמל: ג [רש"י קורא לגזרת חסרי פ"א נו"ן בשם יסוד הנופל יען כי הנו"ן נופל לפעמים כמו ישא מטרם נשא יתן מטרם נתן ובלווי כח בגזרה זו בלי נו"ן כמו שא · גש · ולכן היה צריך לכתוב שא ומלתם · וברש"י ישן כתיב כי כח ונמלתם בנו"ן כמו ונשאתם · וימול הוא נכפל כמו יעשה היו"ד בציר"ה ולפ"ז אינו מגזרת נמל רק מגזרת מול · בהר"ת]: ד מלה פעיל וזכר ערל · וכתיב וערל זכר משמע שהערלות הוא במקום שמבדיל

בין

וְהָיְתָה לְגוֹיִם מַלְכֵי עַמִּים מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ יז וַיִּפֹּל אַבְרָהָם עַל־פָּנָיו וַיִּצְחָק וַיֹּאמֶר בְּלִבּוֹ הַלְּבֶן מֵאָה־שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד׃ יח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים לוּ יִשְׁמָעֵאל יִחְיֶה לְפָנֶיךָ׃ יט וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבָל שָׂרָה אִשְׁתְּךָ יֹלֶדֶת לְךָ בֵּן וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יִצְחָק וַהֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתּוֹ לִבְרִית עוֹלָם לְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ כ וּלְיִשְׁמָעֵאל שְׁמַעְתִּיךָ הִנֵּה ׀ בֵּרַכְתִּי אֹתוֹ וְהִפְרֵיתִי אֹתוֹ וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ בִּמְאֹד מְאֹד שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם יוֹלִיד וּנְתַתִּיו לְגוֹי גָּדוֹל׃ כא וְאֶת־בְּרִיתִי אָקִים אֶת־יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לַמּוֹעֵד הַזֶּה בַּשָּׁנָה הָאַחֶרֶת׃ כב וַיְכַל לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיַּעַל אֱלֹהִים מֵעַל אַבְרָהָם׃ כג וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֵת כָּל־יְלִידֵי בֵיתוֹ וְאֵת כָּל־מִקְנַת כַּסְפּוֹ כָּל־זָכָר בְּאַנְשֵׁי בֵּית אַבְרָהָם וַיָּמָל אֶת־בְּשַׂר עָרְלָתָם בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כַּאֲשֶׁר

רש"י

אתה · ומה היא הברכה שחזרה לנערותיה שנאמר היתה לי עדנה: וברכתיה · בהנקת שדים כשנצרכה לכך ביום משתה של יצחק שהיו מרננים עליהם שהביאו אסופי מן השוק ואומרי' בננו הוא והביאה כל אחת בנה עמה ומניקתה לא הביאה והיא הניקה את כולם · הוא שנאמר הניקה בנים שרה (ב"ר רמוז במקרא): (יז) ויפל אברהם על פניו ויצחק · זה ת"א לשון שמחה וחדי · ושל שרה לשון מחוך · למדת שאברהם האמין ושמח · ושרה לא האמינה ולגלגה וזהו שהקפיד הקב"ה על שרה ולא הקפיד על אברהם: הלבן · יש תמיהות שהן קיימות כמו הנגלה נגליתי · הרואה אתה · אף זו היא קיימת וכן אמר בלבו כעושה חסד זה לאחר מה שהקב"ה עשה לי: ואם שרה הבת תשעים שנה · היתה כדאי לילד · ואף על פי שדורות הראשונים היו מולידים בני ת"ק שנה בימי אברהם נתמעטו השנים כבר ובא תשות כח לעולם · וצא ולמד מעשרה דורות שמנח ועד אברהם שמהרו תולדותיהם בני ס' ובני ע': (יח) לו ישמעאל יחיה · הלואי שיחיה ישמעאל איני כדאי לקבל מתן שכר כזה: יחיה לפניך · יחיה ביראתך כמו התהלך לפני · פלח קדמי: (יט) אבל · לשון אמתת דברים וכן אבל אשמים אנחנו אבל בן אין לה: וקראת את שמו יצחק · על שם הצחוק וי"א על שם עשרה

נסיונות

מִנַהּ לָךְ בַּר וַאֲבָרְכִנַהּ וּתְהֵי לְכִנְשִׁין מַלְכִין דְשַׁלִיטִין בְּעַמְמַיָא מִנַהּ יְהוֹן׃ יז וּנְפַל אַבְרָהָם עַל־אַפּוֹהִי וַחֲדִי וַאֲמַר בְּלִבֵּהּ הַלְבַר מְאָה־שְׁנִין יְהֵי וְלַד וְאִם־שָׂרָה הֲבַת־תִּשְׁעִין שְׁנִין תְּלִיד׃ יח וַאֲמַר אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ לְוַי יִשְׁמָעֵאל יִתְקַיַּם קֳדָמָךְ׃ יט וַאֲמַר יְיָ בְּקוּשְׁטָא שָׂרָה אִתְּתָךְ תְּלִיד לָךְ בַּר וְתִקְרֵי יָת־שְׁמֵהּ יִצְחָק וַאֲקִים יָת־קְיָמִי עִמֵּהּ לִקְיָם עָלַם לִבְנוֹהִי בָתְרוֹהִי׃ כ וְעַל־יִשְׁמָעֵאל קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ הָא בָּרֵכִית יָתֵהּ וְאַפֵּישׁ יָתֵהּ וְאַסְגֵּי יָתֵהּ לַחֲדָא לַחֲדָא תְּרֵין־עֲשַׂר רַבְרְבַיָא יוֹלִיד וְאֶתְּנִנֵּהּ לְעַם סַגִּי׃ כא וְיָת־קְיָמִי אֲקִים עִם־יִצְחָק דִּי תְלִיד לָךְ שָׂרָה לְזִמְנָא הָדֵין בְּשַׁתָּא אָחֳרַנְתָּא׃ כב וְשֵׁצִי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ וְאִסְתַּלַּק יְקָרָא דַיְיָ מֵעִלָּווֹהִי דְאַבְרָהָם׃ כג וּדְבַר אַבְרָהָם יָת־יִשְׁמָעֵאל בְּרֵהּ וְיָת כָּל־יְלִידֵי בֵיתֵהּ וְיָת כָּל־זְבִינֵי כַסְפֵּהּ כָּל־דְכוּרָא

בעל הטורים

(כא) ואת בריתי אקים את יצחק · אקים נוטריקון אשר קדש ידיד מבטן :

רש"י

נשואות . א' שנה של שרה · וא' ימים שנימול וק' שנה של אברהם (ס"א זאת בריתי למה נאמר כבר כתיב ואתה את בריתי תשמור אתה וזרעך וגו' אלא לפי שאומר והקימותי וגו' יכול בני ישמעאל ובני קטורה בכלל הקיום ת"ל והקימותי את בריתי אתו ולא עם אחרים) : ואת בריתי אקים את יצחק · למה נאמר אלא למד שהיה קדוש מבטן · ד"א אמר רבי אבא מכאן למד ק"ו בן הגבירה מבן האמה כתיב הנה ברכתי אותו והרביתי אותו · והפריתי אותו זה ישמעאל וק"ו ואת בריתי אקים את יצחק : את בריתי · ברית המילה תהא מסורה לזרעו של יצחק : (כ) שנים עשר נשיאם · כעננים יכלו כמו נשיאים ורוח : (כב) מעל אברהם · לשון נקיה הוא כלפי שכינה : ולמדנו שהצדיקים מרכבתו של מקום : (כג) בעצם היום · בו ביום שנצטוה ביום ולא בלילה לא נתיירא לא מן הגוים ולא מן הליצנים ושלא יהיו אויביו ובני דורו · אומרים אילו ראינוהו לא הנחנוהו למול ולקיים מצותו של מקום : וימל · לשון ויפעל :

עיקר ש"ח ובאר"ח

בין זכר לנקבה : ה דמשמע דברך אותה ה' מלבד נתינת הבן : ו כי אברהם האמין כמ"ש לעיל · אך תמה ואמר בלבו היעשה גם הסד זה לי · ובא בזה לשנה לס' · אבל שרה לא האמינה והיתה אצלה תמיה שאין קיימת ר"ל שאין באפשרי לבתקיים : ז ר"ל שבתמיה שנו סיתה מאהר שבניהם היו זקנים · ואינם ראוים להוליד

דבר אתו אלהים: מפטיר כד ואברהם בן־תשעים ותשע
שנה בהמלו בשר ערלתו: כה וישמעאל בנו בן־שלש
עשרה שנה בהמלו את בשר ערלתו: כו בעצם היום הזה
נמול אברהם וישמעאל בנו: כז וכל־אנשי ביתו יליד
בית ומקנת־כסף מאת בן־נכר נמלו אתו: פ פ פ

קכ"ו · נמל"ו סימן מכנדב"י סימן · ומפטירין למה תאמר יעקב בישעיה סי' מ'

רש"י

(כה) בהמולו · בהמלו כמו בהברהם: בהמלו את בשר ערלתו · (נטל אברהם סכין ואחז בערלתו ורצה לחתוך והיה מתירא שהיה זקן מה עשה הקב"ה שלח ידו ואחז עמו שנא' וכרות עמו הברית לו לא נאמר אלא עמו ב"ר. רש"י ישן) באברהם לא נאמר את לפי שלא היה חסר אלא חתוך בשר שכבר נתמעך על ידי תשמיש אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתוך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו את · (ב"ר): (כו) בעצם היום הזה שמלאו לאברהם צ"ט שנה וישמעאל י"ג שנים נמול אברהם וישמעאל בנו:

חסלת פרשת לך לך

מצות ב בסדר לך לך יש בה מצות עשה אחת

ב למול את הבן שנאמר זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריך המול לכם כל זכר:

הפטרת לך לך בישעיה סימן מ

למה תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה דרכי מיהוה
ומאלהי משפטי יעבור: הלוא ידעת אם־לא שמעת
אלהי עולם יהוה בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין
חקר לתבונתו: נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה ירבה: ויעפו
נערים ויגעו ובחורים כשול יכשלו: וקוי יהוה יחליפו כח
יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו ילכו ולא ייעפו: החרישו
אלי איים ולאמים יחליפו כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט
נקרבה: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים

ומלכים

באנשי בית אברהם וגזר ית־בשרא דערלתהון בכרן יומא הדין כמא די מליל עמה יי: כד ואברהם בר־תשעין ותשע שנין כד־גזר בשרא דערלתה: כה וישמעאל בריה בר תלת עשרי שנין כד־גזר ית־בשרא דערלתה: כו בכרן יומא הדין אתגזר (נ"י גזר) אברהם וישמעאל בריה: כז וכל אנשי ביתה ילידי ביתא וזביני־כספא מן בר־עממין אתגזרו (נ"י גזרו) עמה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

לאוליד: ח אף שבמס' יבמות איתא שלא ניתנה פריעה לא"א · ר"ל שלא נצטווה עליה רק קיימה מעצמו ככל שאר המצות שקיים בעצמו: ט אע"פ שלמעלה כתוב בעצם היום הזה וא"כ כתיב ואברהם בן תשעים ותשע כו' ה"א דעדיין לא שלמו לו צ"ט שנה אך מקצת שנה ככולה · לכך כפל כאן הכתוב להורות לנו שנשלמו לו צ"ט שנה: חסלת פרשת לך לך

הפטרת לך לך

ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו: ירדפם יעבור שלום ארח ברגליו לא יבוא: מי־פעל ועשה קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון ואת־אחרנים אני־הוא: ראו איים וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו ויאתיון: איש את־רעהו יעזרו ולאחיו יאמר חזק: ויחזק חרש את־צרף מחליק פטיש את־הולם פעם אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו במסמרים לא ימוט: ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי: אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי־אתה בחרתיך ולא מאסתיך: אל־תירא כי עמך אני אל־תשתע כי־אני אלהיך אמצתיך אף־עזרתיך אף־תמכתיך בימין צדקי: הן יבשו ויכלמו כל הנחרים בך

יהיו

יִהְי֧וּ כְאַ֛יִן וְיֹאבְד֖וּ אַנְשֵׁ֥י רִיבֶֽךָ׃ תְּבַקְשֵׁם֙ וְלֹ֣א תִמְצָאֵ֔ם אַנְשֵׁ֖י מַצֻּתֶ֑ךָ יִהְי֧וּ כְאַ֛יִן וּכְאֶ֖פֶס אַנְשֵׁ֥י מִלְחַמְתֶּֽךָ׃ כִּ֗י אֲנִ֛י יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ מַחֲזִ֣יק יְמִינֶ֑ךָ הָאֹמֵ֥ר לְךָ֛ אַל־תִּירָ֖א אֲנִ֥י עֲזַרְתִּֽיךָ׃ אַל־תִּֽירְאִי֙ תּוֹלַ֣עַת יַעֲקֹ֔ב מְתֵ֖י יִשְׂרָאֵ֑ל אֲנִ֤י עֲזַרְתִּיךְ֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה

בראשית יח וירא

יח א וַיֵּרָ֤א אֵלָיו֙ יְהוָ֔ה בְּאֵלֹנֵ֖י מַמְרֵ֑א וְה֛וּא יֹשֵׁ֥ב פֶּֽתַח־הָאֹ֖הֶל כְּחֹ֥ם הַיּֽוֹם׃ ב וַיִּשָּׂ֤א עֵינָיו֙ וַיַּ֔רְא וְהִנֵּה֙ שְׁלֹשָׁ֣ה אֲנָשִׁ֔ים נִצָּבִ֖ים עָלָ֑יו וַיַּ֗רְא וַיָּ֤רָץ לִקְרָאתָם֙ מִפֶּ֣תַח

רש"י

(א) וירא אליו · לבקר את החולה א אמר רבי חמא בר' חנינא יום שלישי למילתו היה ב ובא הקב"ה ושאל בשלומו : באלוני ממרא · הוא שנתן לו עצה על המילה ג לפיכך נגלה אליו בחלקו : ישב · ישב כתיב ד בקש לעמוד א"ל הקב"ה שב ואני אעמוד ואתה סימן לבניך שעתיד אני להתיצב בעדת הדיינין והן יושבין שנא' אלהים נצב בעדת אל : פתח האהל · לראות אם יש עובר ושב ה ויכניסם בביתו : כחם היום · הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה שלא להטריחו באורחים ולפי שראהו מצטער שלא היו אורחים באים הביא מלאכים עליו בדמות אנשים : (ב) והנה שלשה אנשים · אחד לבשר את שרה ואחד להפוך את סדום ואחד לרפאות את אברהם שאין מלאך אחד עושה שתי שליחות תדע לך שהן כל הפרשה הוא מזכירן בלשון רבים ויאכלו ויאמרו אליו · ובבשורה נאמר ויאמר שוב אשוב אליך ובהפיכת סדום הוא אומר כי לא אוכל לעשות דבר לבלתי הפכי · ורפאל שרפא את אברהם הלך משם להציל את לוט ו הוא שנאמ' ויהי כהוציאם אותם החוצה ויאמר המלט על נפשך למדת שהאחד היה מציל : נצבים עליו · לפניו (כמו ועליו מטה מנשה) אבל לשון נקיה הוא כלפי המלאכים : וירא · מהו וירא וירא שני פעמים הראשון כמשמעו והשני לשון הבנה נסתכל שהיו נצבים במקום אחד והבין שלא היו רוצים להטריחו ואף על פי שיודעים היו שיצא לקראתם עמדו במקומם

עיקר ש"ח ובאר"ח

א כיון דלא הזכיר בפסוק למה נראה אליו · משמע שהיה לבקרו · ב כי אז נתגבר החולי כמ"ש ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים לכן נראה אליו ביום השלישי לבקרו : ג מה שנטל עצה על המילה יותר משאר מצות הוא לפי שבעל שאר מצות לא היה צריך ליטול עצה · כי אף שכבר קיים פ"ו· אם יהיה מצוה אח"כ

וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ הִנֵּה שַׂמְתִּיךְ לְמוֹרַג חָרוּץ חָדָשׁ בַּעַל פִּיפִיּוֹת תָּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ תָּשִׂים׃ תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה תָּפִיץ אוֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל׃

אונקלוס

א וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵישְׁרֵי מַמְרֵא וְהוּא יָתֵב בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא כְּמֵיחַם יוֹמָא׃ ב וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא תְּלָתָא גֻּבְרִין (נ״י גַּבְרִין) קָיְמִין עִלָּווֹהִי וַחֲזָא וּרְהַט לְקַדָּמוּתְהוֹן מִתְּרַע

פי' הרשב"ם

והוא מיסוד רבינו שמואל ב"ר מאיר נכד מאור הגולה רש"י ז"ל

(א) וירא אליו ה' · היאך · שבאו אליו שלשה אנשים שהיו מלאכים · שבהרבה מקומות כשנראה המלאך קוראו בלשון שכינה·כדכתיב כי שמי בקרבו שלוחו כמותו · וכן וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וכתוב שם וירא ה' כי סר לראות : כחם היום · מה צורך לכתוב היום אלא להודיעך כי בלוט כתיב ויבאו המלאכים סדמה בערב ולכך אמר להם לוט סורו נא אל בית עבדכם ולינו אבל אברהם לפי שבא אליו כחם היום בבקר שאין דרך אורחים ללון אלא לאכול ולעבור לפיכך לא אמר להם ללון אלא וסעדו לבכם ואחר

בעל הטורים

(א) וירא אליו · כמוך נמולו אצל וירא מלמד שנגלה לו בשביל המילה: וירא אליו ה' · ס"ת אוה מלמד שאוה לשכון באהלו של אברהם : וירא אליו (עם התיבות) בגימ' זה ככבוד מילה נגלה אליו : וירא אליו ה' באלני בגימ' לבקר בחולה : יושב פתח האהל בגימ' להכניס את האורחים: (ב) והנה שלשה·בני' אלו מיכאל גבריאל ורפאל:

עיקר ש"ת ובאר"ח

אא"כ מהקב"ה יוכל לקיים אותה פעם שנית · ויהיו מצווה ועושה · משא"כ מצות מילה שאם נמול פ"א שוב אין יכול לחזור ולמול את עצמו פעם שנית · ע"כ שאל עצה אם לקיימה מעצמו או ימתין על צווי הקב"ה : ד דישב חסר נקרא כמו היו"ד בקמץ וזה לשון עבר שכבר ישב ולא עתה כי אין דרך החולים לשבת בפתח רק לשכב במטה : ה כי אף שבלא"ה היו צריכים לבוא אליו כמו דמפורש ברש"י בפסוק שאח"ז · רק לא בדמות אנשים : ו ולכך לא הביא גם מלאך רביעי להציל את לוט כיון דאין מלאך אחד עושה שתי שליחות · כי רפואה והצלה

הָאֹהֶל וַיִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה׃ ג וַיֹּאמַר אֲדֹנָי אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אַל־נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ׃ ד יֻקַּח־נָא מְעַט־מַיִם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשָּׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ׃ ה וְאֶקְחָה פַת־לֶחֶם וְסַעֲדוּ לִבְּכֶם אַחַר תַּעֲבֹרוּ כִּי־עַל־כֵּן עֲבַרְתֶּם עַל־עַבְדְּכֶם וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ ו וַיְמַהֵר אַבְרָהָם הָאֹהֱלָה אֶל־שָׂרָה וַיֹּאמֶר מַהֲרִי שְׁלֹשׁ סְאִים קֶמַח סֹלֶת לוּשִׁי וַעֲשִׂי עֻגוֹת׃ ז וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם וַיִּקַּח בֶּן־בָּקָר

רש"י קדש

לכבודו לקראתו שלא רצו להטריחו וקדם הוא ורץ לקראתם · (כך הגירסא ברש"י ישן) כתיב נצבים עליו וכתיב וירץ לקראתם כד חזיוהו דהוה שרי ואסר פירשו הימנו מיד וירץ לקראתם: (ג) ויאמר אדני אם נא וגו' · לגדול שבהם אמר ז וקראם כולם אדונים ולגדול אמר אל נא תעבור וכיון שלא יעבור הוא יעמדו חביריו עמו ובלשון זה הוא חול · ד"א קדש והיה אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוץ ויכניס את האורחים ואע"פ שכתוב אחר וירץ לקראתם האמירה קודם לכן היתה ודרך המקראות לדבר כן כמו שפירשתי אצל לא ידון רוחי באדם שנכתב אחר ויולד נח וא"א לומר כן אא"כ קודם גזרת ק"ך שנה · ושתי הלשונות בב"ר: (ד) יקח נא · על ידי שליח ח והקב"ה שלם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע: ורחצו רגליכם · כסבור שהם ערביים שמשתחוים לאבק רגליהם והקפיד שלא להכניס עבודת כוכבים לביתו אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם: תחת העץ · תחת האילן ט: (ה) וסעדו לבכם · בתורה בנביאים ובכתובים מצינו דפתא סעדתא דלבא · בתורה וסעדו לבכם · בנביאים סעד לבך פת לחם · בכתובים ולחם לבב אנוש יסעד · א"ר חמא לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם · מגיד שאין יצה"ר שולט במלאכים: אחר תעבורו · אח"כ י תלכו: כי על כן עברתם · כי הדבר הזה אני מבקש מכם מאחר שעברתם עלי כ לכבודי: כי על כן · כמו על אשר וכן כל כי על כן שבמקרא · כי על כן באו בצל קורתי · כי על כן לא נתתיה · כי על כן ידעת חנותנו: (ו) קמח סלת · סלת לעוגות · קמח לעמילן של טבחים לכסות את הקדירה ולשאוב את ל הזוהמא: (ז) בן בקר רך וטוב · ג' פרים היו כדי להאכילן ג'

עיקר ש"ח ובאר"ח

מה שוה: ז דקי"ל דמתחלה אמר אדוני לשון רבים · ואח"כ אמר בעיניך לשון יחיד · ולכך אמר כי לגדול שבהם אמר: ח אבל הלחם שלקח בעצמו שנאמר ואקחה

משכנא וסגיד על ארעא : ג ואמר יי אם כען אשכחית רחמין קדמך (נ"י בעיניך) לא כען תעבר מעל עבדך · ד יסבון כען זעיר מיא ואסחו רגליכון ואסתמיכו תחות אילנא: ה ואסב פתא דלחמא וסעידו לבכון בתר כן תעברון ארי על כן עברתון על עבדכון ואמרו כן תעביד כמא די מללתא : ו ואוחי אברהם למשכנא לות שרה ואמר אוחא תלת סאין קמחא דסלתא לושי ועבידי גריצן : ז ולות תורי רהט אברהם ודבר בר תורי רכיך וטב ויהב לעולמא ואוחי

רשב"ם

תעבורו : (ו) קמח סלת · קמח של חטים שבכל מקום שכתוב סלת מחטי' הוא כדדרשינן ממלואים דכתיב סלת חטים תעשה אותם: כי על כן עברתם על עבדכם · וכן כי על כן באו בצל קורתי' כי על אשר באוי דרך המקרא לחסר אשר ברוב מקומות : (ז) ואל הבקר רץ אברהם · לפי שאמר להם פת לחם דבר מועט לפי שדרכם נחוץ ללכת הוצרך לרוץ ולמהר לפי שאמר להם מעט ועשה הרבה · ולהגיד חשיבותו של אברהם נכתב כל זה :

בעל הטורים

(ד) יקח · ג' במסורה הכא ואידך (איוב כ"ח) ברזל מעפר יוקח · (ישעיה מ"ט) גם שבי גבור יוקח· פי' גם השבי לצדיק גבור יוקח בזכות יוקח נא מעט מים · ברזל מעפר יוקח פי' ברזל הרב של פורעניות יוקח מישראל שנמשלו לעפר בזכות אברהם שאמר ואנכי עפר ואפר · יוקח נא מעט מים בגי' מכאן זכו לבאר : (ה) ואקחה פת לחם · הי"ל קחו פת לחם מכאן רמז שבעל הבית בוצע : לבכם · ג' במסרה הכא ואידך (תהלים מח) שיתו לבכם לחילה· (ישעיה ס"ו) וראיתם ושש לבכם וזה הוא שאמרו שהיה מצטער על שלא באו לו אורחים וזהו שיתו לבכם שהיה מצטער בלבו כיון שראה אלו ושש לבכם · (ז) ואל הבקר · ג' תגין על הקו"ף · נגזר שג' היו (ר"ל ג' בהמות) ובזכות זה ניתן לו בן למאה שנה (לכך תגין על הקו"ף) ואל הבקר רץ אותיות ואל הקבר רץ שרץ אחריו למערה · ואל

עיקר ש"ח ובאר"ח

ואקחה פת לחם · נתן להם הקב"ה ג"כ את המן בעצמו : ט ולא תמה כן אלהם · וכן פ"א תחות אילנא : י ור"ל אחר שתסעדו לבכם אלכו לדרככם : כ כי לא שמה כוונתם לאכול אלא רק לכבודו : ל כי לא יתכן שצרה עינו של אברהם ממעות לעשות עוגות מסולת נקיה · רק הסלת היה לעוגות והקמח לעמילן וכו' :

ודרים

רַךְ וָטוֹב וַיִּתֵּן אֶל־הַנַּעַר וַיְמַהֵר לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ: ח וַיִּקַּח חֶמְאָה וְחָלָב וּבֶן־הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא־עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ: ט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָאֹהֶל: י וַיֹּאמֶר שׁוֹב אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וְהִנֵּה־בֵן לְשָׂרָה אִשְׁתֶּךָ וְשָׂרָה שֹׁמַעַת פֶּתַח הָאֹהֶל וְהוּא אַחֲרָיו: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים בָּאִים בַּיָּמִים חָדַל לִהְיוֹת לְשָׂרָה אֹרַח כַּנָּשִׁים: יב וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר אַחֲרֵי בְלֹתִי הָיְתָה־לִּי עֶדְנָה וַאדֹנִי זָקֵן:

רש"י

נקוד על איו שבאליו

לשונות הם במקרא: אל הנער· זה ישמעאל לחנכו במצות: (ח) ויקח חמאה וגו'· ולחם לא הביא לפי שפירסה שרה נדה שחזר לה אורח נשים אותו היום ונטמאת העיסה: חמאה· שומן החלב שקולטין מעל פניו: ובן הבקר אשר עשה· אשר תקן· קמא קמא שתיקן אמטי ואייתי ה קמייהו: ויאכלו· נראו כמו שאכלו מכאן שלא ישנה אדם מן המנהג: (ט) ויאמרו אליו· נקוד על אי"ו שבאליו· ותניא רשב"א אומר כ"מ שהכתב רבה על הנקודה אתה דורש הכתב וכו' וכאן הנקודה רבה על הכתב ואתה דורש הנקודה שאף לשרה שאלו איו אברהם· למדנו שישאל אדם באכסניא שלו לאיש על האשה ולאשה על האיש (בב"מ דף פ"ז איתא יודעין היו מלאכי השרת שרה אמנו היכן היתה אלא להודיע שצנועה היתה כדי לחבבה על בעלה אמר רבי יוסי ב"ח כדי לשגר לה כוס של ברכה): הנה באהל· צנועה היא: (י) כעת חיה· כעת הזאת לשנה הבאה ופסח היה ולפסח הבא נולד יצחק מדלא קרינן כעת (כשו"א) אלא כעת ה· כעת חיה· כעת הזאת שאתם חיים לכם שתהיו כלכם שלמים וקיימים: שוב אשוב· לא בשרו המלאך שישוב אליו אלא בשליחותו של מקום אמר לו כמו ויאמר לה מלאך ה' הרבה ארבה והוא אין בידו להרבות אלא בשליחותו של מקום אף כאן בשליחותו של מקום אמר לו כן (ב"ר) (אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן ותאמר אל אדני איש האלהים אל תכזב בשפחתך אותן המלאכים שבשרו את שרה אמרו למועד אשוב אמר לה אלישע אותן המלאכים שהם חיים וקיימים לעולם אמרו למועד אשוב אבל אני ב"ו שהיום חי ומחר מת בין חי ובין מת למועד הזה וגו'): והוא אחריו· הפתח היה אחר המלאך: (יא) חדל להיות· פסק ממנה: אורח כנשים· אורח נדות: (יב) בקרבה· מסתכלת במעיה ואמרה אפשר הקרבים הללו טעונין ולד השדים הללו שצמקו מושכין חלב (תנחומא): עדנה· [illegible]

לְמֶעְבַּד יָתֵהּ: ח וּנְסִיב שְׁמַן וַחֲלָב וּבַר־תּוֹרֵי דִּי עֲבַד וִיהַב קֳדָמֵיהוֹן וְהוּא מְשַׁמֵּשׁ עִלָּוֵיהוֹן תְּחוֹת אִילָנָא וַאֲכַלוּ: ט וַאֲמַרוּ לֵהּ אָן שָׂרָה אִתְּתָךְ וַאֲמַר הָא בְּמַשְׁכְּנָא: י וַאֲמַר מִתַּב אֵתוּב לְוָתָךְ כְּעִדָּן דְּאַתּוּן קַיָּמִין וְהָא בַר לְשָׂרָה אִתְּתָךְ וְשָׂרָה שָׁמַעַת בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְהוּא אֲחוֹרוֹהִי: יא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה סִיבוּ עֲלוּ בְּיוֹמִין פְּסַק מִלְּמֶהֱוֵי לְשָׂרָה אוֹרַח כְּנִשַּׁיָּא: יב וְחַיֵּכַת שָׂרָה בִּמְעָהָא לְמֵימַר בָּתַר דְּסֵיבִית הֲוַת־לִי עוּלֵימוּ וְרִבּוֹנִי סִיב:

רשב"ם

(ח) ויקח חמאה וחלב לפי פשוטו של מקרא לא הוצרך לפרש שהביא את פת לחם על השולחן אלא התוספת שלא אמר להם הוצרך לומר שהביא׳ הבאת פת על השלחן אינו חידוש אבל החמאה והחלב והבשר שאינו מזומן לכל האורחים הוצרך לפרש: עומד עליהם · כשאיש יושב ואחד עומד קוראו עומד עליו · וכן ואראה את ה' יושב על כסא · שרפים [עומדים] ממעל לו · וכן במיכיהו וכל צבא השמי' עומדי' עליו מימינו ומשמאלו: תחת העץ' אילנות שבפרדס: (ט) איה שרה אשתך · אע"פ שהיו יודעים היו שואלים כדרך שמצינו בשכינה שאמר לאדם איכה · וכן בבלעם מי האנשים האלה עמך · וכן ישעיה שהיה יודע שאל כך לחזקיה בשלוחי (אויל) מרודך · וכל זה דרך התחלת הדבור: (י) והוא אחריו · הפתח של אהל שרה היה אחרי המלאך לפיכך שמעה שרה את דבריהם: כעת חיה · כעת יולדת דכתיב עת יולדה ילדה וכן בהלכה קרויה יולדת וקרוב לדבר כי חיות הנה כעין מילדת: (יב) עדנהי יתעדן

בעל הטורים

הבקר בן בקר כנגד בן למערה: (ח) ויאכלו· והדר: (ט) ויאמרו אליו רמז למה שאמרו אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לושט · ויאמרו אליו בגי'

עיקר ש"ת ובאר"ת

ם ודרים בן בקר אחד רך טוב · וטוב שליטי · ולקח שלשה בקרים כדי לתת לכל אחד חלק טוב ושוה ולא יטיל קנאה בסעודה שבכבוד שלאתן שוה בעיניו: נ וקאי על הנער הנזכר למעלה וזה ישמעאל: ס כי אף שהיו ג' פרים כמ"ש נטיל אך קמח כו': ע דכתיב לקמן גבי לוט ומצות אפה וזה היה באותו היום שדבר המלאך: פ כעת בגו"ת אלא כעת בקמ"ץ · משמע כהעת הזאת שאנחנו קיימים *[פי' כי אם כתב כעת בגו"ת אז היה רק כ"ף הדמיון לחוד · וזה כאשר תחיה עתה · אבל לא בבריאות ושלמות הגוף כמו עתה · אבל מדכתיב כעת בקמ"ץ מורה על דמיון כללי וידוע · וזה ההתדמות גם בבריאות ובשלמות הגוף כמו היום · בה"ר"ת]: צ פי' שהקב"ה ישוב אליו כמ"ש לקמן ויאמר ה' כו' למועד אשוב אליך: ק ואף שאותו יום היתה נדה כמ"ש רש"י בפסוק ה'

יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֻמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי׃ יד הֲיִפָּלֵא מֵיְהוָה דָּבָר לַמּוֹעֵד אָשׁוּב אֵלֶיךָ כָּעֵת חַיָּה וּלְשָׂרָה בֵן׃ שני טו וַתְּכַחֵשׁ שָׂרָה ׀ לֵאמֹר לֹא צָחַקְתִּי כִּי ׀ יָרֵאָה וַיֹּאמֶר ׀ לֹא כִּי צָחָקְתְּ׃ טז וַיָּקֻמוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיַּשְׁקִפוּ עַל־פְּנֵי סְדֹם וְאַבְרָהָם הֹלֵךְ עִמָּם לְשַׁלְּחָם׃ יז וַיהוָה אָמָר הַמְכַסֶּה אֲנִי מֵאַבְרָהָם אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה׃ יח וְאַבְרָהָם הָיוֹ יִהְיֶה לְגוֹי גָּדוֹל וְעָצוּם וְנִבְרְכוּ־בוֹ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ יט כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת־בָּנָיו וְאֶת־בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ יְהוָה לַעֲשׂוֹת

רש"י

בשרי. ל' משנה משיר את השער ומעדן את הבשר. ד"א לשון עידן זמן. וסת נדות: (יג) האף אמנם. הגם אמת אלד: ואני זקנתי. שינה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדני זקן: (יד) היפלא. כתרגומו היתכסי וכי שום דבר מופלא ומופרד ומכוסה ממני מלעשות כרצוני: למועד. לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול למועד הזה בשנה האחרת: (טו) כי צחקת. הראשון משמש לשון דהא הוא שנותן טעם לדבר ותכחש שרה לפי שיראה. והשני משמש בלשון אלא ויאמר לא כדבריך הוא אלא צחקת שאמרו רבותינו כי משמש בד' לשונות אי דלמא אלא דהא: (טז) וישקפו. כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת הרוגז לרחמים: לשלחם. ללוותם כסבור אורחים הם: (יז) המכסה אני. בתמיה אשר אני עושה בסדום לא יפה לעשות דבר זה שלא מדעתו

אני נתתי לו את הארץ הזאת וחמשה כרכין הללו שלו הן שנא' גבול הכנעני מצדון באכה סדומה ועמורה וגו' קראתי אותו אברהם אב המון גוים ואשמיד את הבנים ולא אודיע לאב שהוא אוהבי: (יח) ואברהם היו יהיה. מ"א זכר צדיק לברכה שהזכירו וברכו. ופשוטו וכי ממנו אני מעלים והרי הוא חביב לפני להיות לגוי גדול ולהתברך בו כל גויי הארץ: (יט) כי ידעתיו. לשון חבה כמו מודע לאישה. הלא בועז מודעתנו. ואדעך בשם. ואמנם עיקר לשון כולם אינו אלא לשון ידיעה שהמחבב את האדם מקרבו אצלו ויודעו ומכירו. ולמה ידעתיו למען אשר יצוה לפי שהוא מצוה את בניו עלי לשמור דרכי. ואם תפרשהו כתרגומו יודע אני בו שיצוה את בניו וגו' אין למען נופל על הלשון: יצוה. לשון הווה כמו ככה יעשה איוב. ע"פ ה' ר יתמו: למען הביא. כך הוא מצוה לבניו

יג ואמר יי לאברהם למא דנן חיכת שרה למימר הברם בקושטא אוליד ואנא סיבית: יד היתכסי מן קדם יי פתגמא לזמן אתיב לותך כעדן דאתון קימין ולשרה בר: טו וכדיבת שרה למימר לא חיכית ארי דחלת ואמר לא ברם חיכת: טז וקמו מתמן גבריא ואסתכיאו על אפי סדום ואברהם אזל עמהון לאלוואיהון: יז ויי אמר המכסי אנא מאברהם די אנא עבד: יח ואברהם מהוה יהוי לעם סגי ותקיף ויתברכון בדיליה כל עממי ארעא: יט ארי גלי קדמי (ג"י רמב"ן ידעתיה) בדיל די יפקד ית בנוהי וית אנש ביתיה בתרוהי ויטרון

רשב"ם

תבשר ויתפשטו הקמטין: (יג) ויאמר ה'. המלאך הגדול שבהם: ואני זקנתי. שאמרה אחרי בלותי וגו': (יד) היפלא מה'. ששלחנו אליך דברי וכן וה' הממטיר על סדום גפרית ואש מאת ה' מן השמים. הראשון שבפסוק הוא גבריאל. והשני שבפסוק הוא הקב"ה וכן הוא מפורש בספר האגד': (טו) כי צחקת. אלא צחקת רוב כי שאחר לא מתפרשים אלא. שהרי כי משמש בארבעה לשונות אי דלמא אלא דהאי וכן לא תשתחוה לאלהיהם כי הרס תהרסם. לא תקפוץ את ידך כי פתח תפתח וגו': (טז) ויקמו משם האנשים. שנים מהם הלכו לסדום כדכתיב ויבאו שני המלאכים סדמה וגדול שבהם היה מדבר עם אברהם. וזהו שכתב בו וה' אמר המכסה אני וגו' וכן אברהם עודנו עומד לפני ה' שני פסוקים אלו מדברי שלישי: (יז) המכסה אני מאברהם. מה שאני רוצה להפוך את סדום ואני יודע שבניו ישמרו דרך ה' ויזכו להביא עליהם את אשר דבר לאברהם לתת להם את ארץ כנען ואלו העיירות מנחלת

בעל הטורים

אמרו אליו איה (איו): (טז) על פני סדום. ס"ת מיל שביעור מיל הלך עמם לשלחם דשיעור דלויה מיל: הולך עמם לשלחם וס'. מלמד שהשכינה מלוה לצדיקים: (יח) ואברהם (ג') [ה'] ר"ת ואברהם ושרה זקנים. ואברהם היו יהיה. ואברהם זקן. ואברהם בן תשעים ותשע שנים. ואברהם בן מאת שנה. פירוש אע"פ שאברהם ושרה זקנים ואברהם היו יהיה לגוי גדול היו יהיה לגוי בגי' ק' פי' כשיהיה בן ק' אז יהיה לגוי גדול: וזהו שנאמר כ"י כ"ן יבורך גבר: (יט) אשר יצוה את בניו. ס"ת תורה אשר יצוה בגי' תורה

עיקר ש"ת ובאר"ח

אם היתה רק בדרך מקרה: ר כי לא נוכל לפרש כי יצוה אברהם לבניו לעת'ה רק לימים שעתידים ולא על ימי ההוה. כי זה בזה עד שאמת כי אברהם צוה לבניו

צְדָקָה וּמִשְׁפָּט לְמַעַן הָבִיא יְהוָה עַל־אַבְרָהָם אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר עָלָיו׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה זַעֲקַת סְדֹם וַעֲמֹרָה כִּי־רָבָּה וְחַטָּאתָם כִּי כָבְדָה מְאֹד׃ כא אֵרֲדָה־נָּא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעֲקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עָשׂוּ ׀ כָּלָה וְאִם־לֹא אֵדָעָה׃ כב וַיִּפְנוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ סְדֹמָה וְאַבְרָהָם עוֹדֶנּוּ עֹמֵד לִפְנֵי יְהוָה׃ כג וַיִּגַּשׁ אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הַאַף תִּסְפֶּה צַדִּיק עִם־רָשָׁע׃ כד אוּלַי יֵשׁ חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם בְּתוֹךְ הָעִיר הַאַף תִּסְפֶּה וְלֹא־תִשָּׂא לַמָּקוֹם לְמַעַן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם אֲשֶׁר בְּקִרְבָּהּ׃ כה חָלִלָה לְּךָ מֵעֲשֹׂת ׀ כַּדָּבָר הַזֶּה לְהָמִית צַדִּיק עִם־רָשָׁע

רש"י

שמרו ה' כדי שיביא ה' על אברהם וגו'. על בית אברהם לא נאמר אלא על אברהם למדנו כל המעמיד בן צדיק כאילו אינו מת: (כ) ויאמר ה'. אל אברהם שעשה כאשר אמר שלא יכסה ממנו: כי רבה. כל רבה שבמקרא הטעם למטה בבי"ת לפי שהן מתורגמין גדולה או גדלה והולכת. אבל זה טעמו למעלה ברי"ש לפי שמתורגם גדלה כבר כמו שפירשתי ויפי השמש באה. הנה שבה יבמתך: (כא) ארדה נא. למד לדיינים שלא יפסקו דיני נפשות אלא בראיה ש הכל כמו שפרשתי בפרשת הפלגה. ד"א ארדה נא לסוף מעשיהם: הכצעקתה. של ת מדינה: הבאה אלי עשו. וכן עומדים במרדם כלה אני עושה בהם ואם לא יעמדו במרדם אדעה מה אעשה להפרע מהן ביסורין ולא אכלה אותן. וכיוצא בו מצינו במקום אחר ועתה הורד עדיך מעליך ואדעה מה אעשה לך. ולפיכך יש הפסק נקודם פסיק בין עשו לכלה כדי להפריד תיבה מחברתה. ורבותינו דרשו הכצעקתה צעקת ריבה אחת שהרגוה במיתה משונה על שנתנה מזון לעני כמפורש בחלק (דף קט): (כב) ויפנו משם. ממקום שאברהם ליוום שם: ואברהם עודנו עומד לפני ה'. והלא לא הלך לעמוד לפניו אלא הקב"ה בא אצלו ואמר לו זעקת סדום ועמורה כי רבה והיה לו לכתוב וה' עודנו עומד על אברהם אלא תיקון סופרים הוא א זה: (כג) ויגש אברהם. מצינו הגשה למלחמה ויגש יואב וגו'. הגשה לפיוס ויגש אליו יהודה. והגשה לתפלה ויגש אליהו הנביא. ולכל אלה נכנס אברהם לדבר קשות ולפיוס ולתפלה: האף תספה. הגם תספה. ולתרגום של אונקלוס שתרגמו לשון רוגז כך פירושו האף ישחך שתספה צדיק עם רשע: (כד) אולי יש חמשים צדיקים. עשרה צדיקים לכל כרך וכרך כי ה' מקומות יש: (כה) חלילה לך.

ופ"ש

אורחן דתקנן קדם יי למעבד צדקתא ודינא בדיל דייתי יי על אברהם ית דמליל עלוהי: כ ואמר יי קבלת דסדום ועמורה ארי סגיאת וחובתהון ארי תקיפת לחדא: כא אתגלי כען ואדון הכי קבלתהון דעלת לקדמי עבדו אעבד עמהון גמירא (אם לא תיבין) ואם תיבין לא אתפרע: כב ואתפניאו מתמן גבריא ואזלו לסדום ואברהם עד כען משמש בצלו קדם יי: כג וקריב אברהם ואמר הברגז תשיצי זכאה עם חיבא: כד מאים אית חמשין זכאין בגו קרתא הברגז תשיצי ולא תשבוק לאתרא בדיל חמשין זכאין די בגוה: כה קושטא אנון דינך מלמעבד כפתגמא הדין לקטלא זכאה עם חיבא

רשב״ם

בניו הם כדכתיב בגבול בני כנען בפ׳ נח ויהי גבול הכנעני מצידן באכה גררה עד עזה באכה סדומה ועמורה אדמה וצביים עד לשע׳ ואיך אחריב קרקע שלו וקרקע בניו שלא מדעתו: (כ) ויאמר ה׳ · המלאך לאברהם שלוחים הללו אני שולח בשביל זעקת סדום כמו שאמר למעלה ואנשי סדום רעים וחטאים: (כא) עשו כלה · פסיק יש בנתיים להפריד את הדבר כלומר א״כ עשו אעשה אותם כלה: (כב) עומד לפני ה׳ · לפני המלאך לבקש פניו: (כג) תספה · תכלה כדכתיב אספה עלימו רעות חצי אכלה בם׳ אכלה כפל לשון של אספה: (כד) בתוך העיר · סדום ומלך סדם היה ראש לכל

בעל הטורים

וכגי׳ כרים: (כד) צדיקים הצדיקים (ד׳) כנגד ד׳ דיינים שהיו בסדום · וכלם חסרים דהכי דכתבא הוו (ערס״

רש״י

ומ״ש לא יצילו הצדיקים את הרשעים חולין הוא לך יאמרו כך היא אומנתו נפש פעמים ג׳ הצדיקים: חלילה לך · שוטף הכל הצדיקים ורשעים כך עשים

עיקר ש״ח ובאר״ח

לבנין גם הוא לעשות משפט וצדקה · אבל הפעולה אשר היא תמידית בכל יום הבוא בלשון עתיד · בהר״ח]: ש כי הלשון ארדה לא מורה כאדם שיורד מכסאו לראות ולחקור בדבר: ת כי הל״ל הכצעקתם כמ״ש לעיל וחטאתם לכן מפרש דבא הכינוי נקיבה על שם המדינה: א אין כוונה שהוסיפו או שהזילו תיבה אלא ר״ל תיקון סופרים שהם דקדקו ומלאו לפי הוראת כ״א מן הכתובים שעיקר הכוונה איננה כמו שנראה בספר אלא בכוונה הפוכה · וגם כאן הל״ל וה׳ עודנו עומד אלא שכינה הכתוב: ב צ״ל ויגשו בני יהודה והוא שהושע ס׳ י״ב: ג ר״ל דבי מתחלה התפלל שיגינו הצדיקי׳ על הרשעים ואח״כ אמר

וְהָיָה כַצַּדִּיק כָּרָשָׁע חָלִלָה לָּךְ הֲשֹׁפֵט כָּל־הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה
מִשְׁפָּט׃ כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אִם־אֶמְצָא בִסְדֹם חֲמִשִּׁים צַדִּיקִם
בְּתוֹךְ הָעִיר וְנָשָׂאתִי לְכָל־הַמָּקוֹם בַּעֲבוּרָם׃ כז וַיַּעַן
אַבְרָהָם וַיֹּאמַר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־אֲדֹנָי וְאָנֹכִי
עָפָר וָאֵפֶר׃ כח אוּלַי יַחְסְרוּן חֲמִשִּׁים הַצַּדִּיקִם חֲמִשָּׁה
הֲתַשְׁחִית בַּחֲמִשָּׁה אֶת־כָּל־הָעִיר וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית אִם־
אֶמְצָא שָׁם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה׃ כט וַיֹּסֶף עוֹד לְדַבֵּר אֵלָיו
וַיֹּאמַר אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם אַרְבָּעִים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה
בַּעֲבוּר הָאַרְבָּעִים׃ ל וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבֵּרָה
אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם שְׁלֹשִׁים וַיֹּאמֶר לֹא אֶעֱשֶׂה אִם־אֶמְצָא
שָׁם שְׁלֹשִׁים׃ לא וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא הוֹאַלְתִּי לְדַבֵּר אֶל־
אֲדֹנָי אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֶשְׂרִים וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית
בַּעֲבוּר הָעֶשְׂרִים׃ לב וַיֹּאמֶר אַל־נָא יִחַר לַאדֹנָי וַאֲדַבְּרָה
אַךְ־הַפַּעַם אוּלַי יִמָּצְאוּן שָׁם עֲשָׂרָה וַיֹּאמֶר לֹא אַשְׁחִית
בַּעֲבוּר הָעֲשָׂרָה׃ לג וַיֵּלֶךְ יְהוָה כַּאֲשֶׁר כִּלָּה לְדַבֵּר אֶל־

רש"י

לדור המבול ד ולדור הפלגה: כדבר הזה. לא הוא ולא כיוצא בו: חלילה לך. לעולם הבא: השופט כל הארץ. נקוד בחטף פתח ה"א של השופט לשון תמיה וכי מי שהוא שופט לא יעשה משפט אמת: (כו) אם אמצא בסדום וגו' לכל המקום. לכל הכרכים. לפי שסדום היתה מטרפולין וחשובה מכולם תלה בה הכתוב: (כז) הואלתי. רציתי כמו ויואל משה: ואנכי עפר ואפר. וכבר הייתי ראוי להיות עפר על ידי המלכים ואפר ע"י נמרוד לולי רחמיך אשר עמדו לי: (כח) התשחית בחמשה. והרי הן ט' לכל כרך ואתה צדיקו של עולם תצטרף עמהם: (כט) אולי ימצאון שם ארבעים. וימלטו ד' הכרכים. וכן שלשים. יצילו ג' מהם או כ' יצילו ב' מהם או י' ימלטו אחת מהם: (לב) אולי ימצאון שם עשרה. על פחות לא ביקש אמר דור המבול היו ח' נח ובניו ונשיהם ולא הצילו על דורן. ועל ט' ע"י צירוף כבר בקש ולא מצא: (לג) וילך ה' וגו'. כיון שנשתתק הסניגור הלך לו

ויהי זכאה כחיבא קושטא אנון־דיננך דדין (נ"י הדין) כל־ ארעא לא (נ"י ברם) יעבד דינא׃ כו ואמר יי אם־אשכח בסדום חמשין זכאין בגו קרתא ואשבוק לכל־אתרא בדילהון׃ כז ואתיב אברהם ואמר הא־כען שריתי למללא קדם־יי ואנא עפר וקטם׃ כח מאים יחסרון חמשין זכאין חמשא התחבל בחמשא ית־כל־קרתא ואמר לא אחבל אם־אשכח תמן ארבעין וחמשא׃ כט ואוסיף עוד למללא קדמוהי ואמר מאים ישתכחון תמן ארבעין ואמר לא אעבד־גמרא בדיל ארבעין׃ ל ואמר לא־כען יתקף קדם־(נ"י רוגזא) דיי ואמלל מאים ישתכחון תמן תלתין ואמר לא אעבד־גמרא אם־אשכח תמן תלתין׃ לא ואמר הא־כען שריתי למללא קדם־יי מאים ישתכחון תמן עשרין ואמר לא אחבל בדיל עשרין׃ לב ואמר לא־כען יתקף קדם יי ואמלל ברם־זמנא־הדא מאים ישתכחון תמן עשרא ואמר לא אחבל בדיל עשרא׃ לג ואסתלק יקרא־דיי כד שצי למללא עם־אברהם ואברהם

רשב"ם

המלכיות שבמקום ההוא: (כח) השופט כל הארץ · ששלחך כאן לא יעשה משפט: (כו) ויאמר ה' · המלאך:

בעל הטורים

סנהדרין דף ק"ג וק"ט): (כז) ואנכי עפר ואפר · מכאן זכה לאפר פרה ועפר סוטה: עפר בגי' לסוטה (עי' כי תשטה)· ואפר בגי' בפרה: עפר ואפר · ב' במסורה הכא ואידך באיוב (מ"ב) ונחמתי על עפר ואפר וזהו

רש"י

סדין: ואברהם שב למקומו · נסתלק הדיין נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג ולפיכך ויבאו שני המלאכים סדומה להשחית · אחד להשחית את סדום ואחד להציל את לוט הוא אותו שבא לרפאות את אברהם · ושלשתי

עיקר ש"ת ובאר"ת

גם אם לא יגינו על הרשעים חלילה כו' למה תמית את הצדיקים: ד ואף שנאמרו נח ובניו לא נאמרו אלא לקיום המין: ה כדאמרינן בחלק דאנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב: ו כי בקש על ארבעים וחמשה היינו ט' לכל כרך ופ"י צירוף ועי"כ בוה אלא כאלו את עיר אחת מהמשה בקש ולא מצא את ט' ביחיד לאחת׃

אברהם ואברהם שב למקמו: שלישי יט א ויבאו שני המלאכים סדמה בערב ולוט ישב בשער־סדם וירא־לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה: ב ויאמר הנה נא־אדני סורו נא אל־בית עבדכם ולינו ורחצו רגליכם והשכמתם והלכתם לדרככם ויאמרו לא כי ברחוב נלין: ג ויפצר־בם מאד ויסרו אליו ויבאו אל־ביתו ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו: ד טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדם נסבו על־הבית מנער ועד־זקן כל־העם מקצה: ה ויקראו אל־לוט ויאמרו לו איה האנשים אשר־באו אליך הלילה הוציאם אלינו ונדעה אתם: ו ויצא אלהם לוט הפתחה והדלת סגר אחריו: ז ויאמר אל־נא אחי תרעו: ח הנה־נא לי שתי בנות אשר לא־ידעו איש אוציאה־נא אתהן אליכם ועשו להן כטוב

רש"י הנו"ן בדגשי הלמ"ד בדגש

שבא לבשר את שרה כיון שעשה שליחותו נסתלק לו: (א) המלאכים. ולהלן קראם אנשים כשהיתה שכינה עמהם קראם אנשים (ב"ר). ד"א אצל אברהם שכחו גדול והיו המלאכים תדירין אצלו כאנשים קראם אנשים ואצל לוט קראם מלאכים: בערב. וכי כל כך שהו המלאכים מחברון לסדום אלא מלאכי רחמים היו וממתינים שמא יוכל אברהם ללמוד עליהם סנגוריא: ולוט ישב בשער סדום. ישב כתיב אותו היום מינוהו שופט עליהם (ב"ר): וירא לוט וגו'. מבית אברהם למד לחזר על האורחים: (ב) הנה נא אדני. הנה נא אתם אדונים לי אחר שעברתם עלי. ד"א הנה נא צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם וזו היא עצה נכונה (ב"ר): סורו נא. עקמו את הדרך לביתי דרך עקלתון שלא יכירו שאתם נכנסים שם לכך נאמר סורו (ב"ר): ולינו ורחצו רגליכם. וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואח"כ לרחוץ. ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה רחצו רגליכם אלא כך אמר לוט אם כשיבואו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו לפיכך אמר מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהם שיהו נראין כמו שבאו עכשיו לפיכך אמר

לנ

תב לאתרה: א ועלו תרין מלאכיא לסדום ברמשא ולוט יתב בתרעא (נ"י בתרע) דסדום וחזא לוט וקם לקדמותהון וסגיד על אפוהי על ארעא: ב ואמר בבעו כען רבוני זורו כען לבית עבדכון וביתו ואסחו רגליכון ותקדמון ותהכון לארחכון ואמרו לא אלהן ברחובא נבית: ג ואתקיף בהון לחדא וזרו לותה ועלו לביתה ועבד להון משתיא ופטיר אפא להון ואכלו: ד עד לא שכיבו ואנשי קרתא אנשי סדום אקיפו על ביתא מעולימא ועד סבא כל עמא מסופה: ה וקרו ללוט ואמרו לה אן גבריא די אתו לותך ליליא אפקנון לותנא ונדע יתהון: ו ונפק לותהון לוט לתרעא ודשא אחד בתרוהי: ז ואמר בבעו כען אחי לא תבאישון: ח הא כען לי תרתין בנן די לא ידעון גבר אפק כען יתהן לותכון ועבידו להן כדתקן

רשב"ם

(ב) כי ברחוב נלין · אלא ברחוב נלין: (ד) כל העם מקצה · להודיע שאפילו אחד או עשרה שאמר לאברהם . לא נמצא בהם: (ה) ונדעה אותם · משכב

בעל הטורים

מ"ש גדול מה שנאמר באיוב ממה שנא' באברהם: (ג) ומצות · ב' במסרה הכא והידך לא חמץ ומצות · מלמד שפסח היה דילפינן ומצות דהכא מומצות

רש"י

לינו תחלה ואחר כך רחצו: ויאמרו לא · ולאברהם אמרו כן תעשה · מכאן שמסרבין לקטן ואין מסרבין לגדול (ב"ר): כי ברחוב נלין · הרי כי משמש בלשון אלא שאמרו לא נסור אל ביתך אלא ברחובה של עיר נלון: (ג) ויסרו אליו · עקמו את הדרך לצד ביתו: ומצות אפה · פסח היה: (ד) טרם ישכבו ואנשי העיר אנשי סדום · כך דרש בב"ר · טרם ישכבו ואנשי העיר היו בפיהם של מלאכים שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אמר להם רובם רשעים · עודם מדברים בהם ואנשי סדום וגו' ופשוטו של מקרא ואנשי העיר אנשי רשע ח נסבו על הבית ועל שהיו רשעים נקראים אנשי סדום כמ"ש הכתוב ואנשי סדום רעים וחטאים: כל העם מקצה · מקצה העיר עד הקצה שאין אחד מוחה בידם שאפי' צדיק אחד אין ט בהם: (ה) ונדעה

עיקר ש"ח ובאר"ח

מדכתיב ישב בשער ודמליכו גבי בועז: ח בשרלם לומר אנשי רשע אמר אנשי סדום שרשעים הו: ט כי אין לומר שכל אנשי העיר נסבו על הבית כי

נא

בְּעֵינֵיכֶם רַק לָאֲנָשִׁים הָאֵל אַל־תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי־עַל־כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קֹרָתִי׃ ט וַיֹּאמְרוּ ׀ גֶּשׁ־הָלְאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בָּא־לָגוּר וַיִּשְׁפֹּט שָׁפוֹט עַתָּה נָרַע לְךָ מֵהֶם וַיִּפְצְרוּ בָאִישׁ בְּלוֹט מְאֹד וַיִּגְּשׁוּ לִשְׁבֹּר הַדָּלֶת׃ י וַיִּשְׁלְחוּ הָאֲנָשִׁים אֶת־יָדָם וַיָּבִיאוּ אֶת־לוֹט אֲלֵיהֶם הַבָּיְתָה וְאֶת־הַדֶּלֶת סָגָרוּ׃ יא וְאֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־פֶּתַח הַבַּיִת הִכּוּ בַּסַּנְוֵרִים מִקָּטֹן וְעַד־גָּדוֹל וַיִּלְאוּ לִמְצֹא הַפָּתַח׃ יב וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים אֶל־לוֹט עֹד מִי־לְךָ פֹה חָתָן וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ בָּעִיר הוֹצֵא מִן־הַמָּקוֹם׃ יג כִּי־מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ אֶת־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּי־גָדְלָה צַעֲקָתָם אֶת־פְּנֵי יְהוָה וַיְשַׁלְּחֵנוּ יְהוָה לְשַׁחֲתָהּ׃ יד וַיֵּצֵא לוֹט וַיְדַבֵּר ׀ אֶל־חֲתָנָיו ׀ לֹקְחֵי בְנֹתָיו

רש"י

אתם · במשכב זכר כמו אשר לא ידעו איש · (ב"ר): (ח) האל · כמו האלה: כי על כן באו · כי הטובה הזאת תעשו לכבודי על אשר באו בצל קורתי · תרגום בטלל שרותי · תרגום של קורה שרותא: (ט) ויאמרו גש הלאה · קרב להלאה כלומר התקרב לצדדין ב ותתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו זרה הלאה · הנה התאי ממך והלאה · גש הלאה · המשך להלן בלשון לע"ז טריטידנו"ש ודבר נזיפה הוא לאמר אין אנו חוששין לך ודומה לו קרב אליך אל תגש בי · וכן גשה לי ואשבה · המשך לצדדין בעבורי ואשב אצלך · אתה מליץ על האורחים איך מלאך לבך · על שאמר להם על הבנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת · ועל שהיה מליץ על האורחים אמרו ? אחד בא לגור אדם נכרי אל יחידי אתה בינינו שבאת לגור וישפט שפוט · שנעשית מוכיח אותנו: דלת · הסובבת לנעול ולפתוח: (יא) פתח · הוא החלל שבו נכנסין ויוצאין: בסנורים · מכת עורון: מקטן ועד גדול (ב"ר) · הקטנים התחילו בעבירה תחלה שנאמר מנער ועד זקן לפיכך התחילה הפורענות מהם: (יב) עוד מי לך פה · פשוטו של מקרא מי יש לך עוד בעיר הזאת חוץ מאשתך ובנותיך שבבית: חתן ובניך ובנתיך: אם יש לך חתן ש. או בנים ובנות הוצא מן המקום: ובניך · בני בנותיך הנשואות ג ומ"א עוד מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סנגוריא עליהם ש שכל הלילה היה מליץ עליהם טובות · קרי ביה מי לך פה: (יד) חתניו · שתי בנות נשואות היו לו בעיר: לקחי בנותיו · שאותן

שבבית

בעיניכון לחוד לגבריא האלין לא־תעבדון מדעם ארי־על־כן עלו בטלל שרותי : ט ואמרו קרב להלא ואמרו חד אתא־לאתותבא והא־דאין דינא כען נבאש לך מדילהון ותקיפו בגברא בלוט לחדא וקריבו למתבר דשא : י ואושיטו גבריא ית־ידיהון ואיתיאו ית־לוט לותהון לביתא וית־דשא אחדו : יא וית־גבריא די־בתרע ביתא מחו בשברירא מזעירא ועד־רבא ולאיו לאשכחא תרעא : יב ואמרו גבריא ללוט עוד מן־לך הכא חתנא ובנך ובנתך וכל די לך בקרתא אפיק מן־אתרא : יג ארי־מחבלין אנחנא ית־אתרא הדין ארי־סגיאת קבלתהון קדם יי ושלחנא יי לחבלותה : יד ונפק לוט ומליל

רשב״ם

זכר · וכן בפלגש בגבעה : (ח) כי על כן אשר באו : (ט) גש הלאה · כדכתיב קרב אליך אל תגש בי כי קדשתיך התקרב לצד הלאה · כלומר ברח לך מאצלנו : בא לגורי לוט היה זר בסדום : נרע לך מהם · יותר מהם נעשה לך רעה : (יא) בסנורים · מכת עורון ושממון : וילאו · פירוש לא יכלו עוד למצא הפתח לא בקשו הפתח · וכן ונלאו מצרים לשתות מים מן היאור · לא יכלו לשתות מאחר שהיה הדם וכן מוכיח לבסוף לא יכלו לשתות ממימי היאור ובכמה מקומות לשון נלאו מכופל כמו (נלאתי) כלכל לא אוכל · וכן והיה כי יראה כי נלאה מואב על הבמה ובא אל מקדשו להתפלל ולא יוכל · וכן הנסה דבר אליך תלאה ועצור במלין מי יוכל · כלומר בשביל שנסה אותך הקב״ה ביסורים אתה נלאה · כלומר אין אתה יכול להיות שותק וחשבת בלבך ואמרת ועצור במלין מי יוכל : (יב) עוד מי לך פה · העוד לך קרובים בעיר מלבד אלו שבבית : (יג) וישלחנו · משקל דגש · ואף על פי שכל שליחות של שלוחים

בעל הטורים

דהתם : (יב) (מי לך) פה בגי' כוהן רמז לכוהן שילה :

עיקר ש״ח ובאר״ח

לא יכיל אותם המקום · אך לאשר אין מוחה הרי כאילו כולם עשו : י מדכתיב אח״כ הנה נא לי שתי בנות · משמע דגם הם היו מבקשים מקודם משכב זכר : כ דקשה משמעו שיגש אליהם · והלאה משמעו שיתרחק מאתם לכן מפרש קרב והלאה · ור״ל קרב אל המקום הרחוק מפה : ל כי הוא נכרי מוכח ממה שאמרו בא לגור · ויחידי מדכתיב האחד : מ דמדשאלו לו מי לך פה משמע שלא ידעו אם יש לו עוד חתן : נ דאין לפרש בניך ממש היה להם להקדים בניך לפני חתן ובנותיך : ס אף שבתחלה אמר עליהם שהם רשעים · אך כשראה שהמלאכים

וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְּאוּ מִן־הַמָּקוֹם הַזֶּה כִּֽי־מַשְׁחִית יְהוָה אֶת־הָעִיר וַיְהִי כִמְצַחֵק בְּעֵינֵי חֲתָנָיו׃ טו וּכְמוֹ הַשַּׁחַר עָלָה וַיָּאִיצוּ הַמַּלְאָכִים בְּלוֹט לֵאמֹר קוּם קַח אֶת־אִשְׁתְּךָ וְאֶת־שְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ הַנִּמְצָאֹת פֶּן־תִּסָּפֶה בַּעֲוֺן הָעִיר׃ טז וַיִּתְמַהְמָהּ ׀ וַיַּחֲזִיקוּ הָאֲנָשִׁים בְּיָדוֹ וּבְיַד־אִשְׁתּוֹ וּבְיַד שְׁתֵּי בְנֹתָיו בְּחֶמְלַת יְהוָה עָלָיו וַיֹּצִאֻהוּ וַיַּנִּחֻהוּ מִחוּץ לָעִיר׃ יז וַיְהִי כְהוֹצִיאָם אֹתָם הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הִמָּלֵט עַל־נַפְשֶׁךָ אַל־תַּבִּיט אַחֲרֶיךָ וְאַל־תַּעֲמֹד בְּכָל־הַכִּכָּר הָהָרָה הִמָּלֵט פֶּן־תִּסָּפֶה׃ יח וַיֹּאמֶר לוֹט אֲלֵהֶם אַל־נָא אֲדֹנָי׃ יט הִנֵּה־נָא מָצָא עַבְדְּךָ חֵן בְּעֵינֶיךָ וַתַּגְדֵּל חַסְדְּךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ עִמָּדִי לְהַחֲיוֹת אֶת־נַפְשִׁי וְאָנֹכִי לֹא אוּכַל לְהִמָּלֵט הָהָרָה פֶּן־

הצ' דגושה · רש"י · קדש

רש"י

שבנות ארוסות ע להם: (טו) ויאיצו · כתרגומו ודחיקו · מהרוהו: הנמצאות · המזומנות לך בבית להצילם ומ"א יש את ישובו של מקרא: תספה · תהיה כלה · על שם כל הדור מתורגם עד דסף כל דרא: (טז) ויתמהמה · כדי להציל את ממונו: ויחזיקו · אחד מהם היה שליח להצילו והשני להפוך את סדום לכך נאמ' ויאמר המלט ולא נאמר ויאמרו: (יז) המלט על נפשך · דייך להציל נפשות אל תחוס על הממון: אל תביט אחריך · אתה הרשעת עמהם ובזכות אברהם אתה ניצול פ' אינך כדאי לראות בפורענותם ואתה ניצול: בכל הככר · ככר הירדן: ההרה המלט · אצל אברהם ברח שהוא יושב בהר שנאמר ויעתק משם ההרה ואף עכשיו היה יושב שם שנאמר אל המקום אשר היה שם אהלה בתחלה אע"פ שכתוב ויאהל אברם וגו' אהלים הרבה היו לו ונמשכו עד חברון · המלט ל' ממלטט וכן כל המלטה שבמקרא אשמוזי"ר בלע"ז וכן והמליטה זכר שמשמט העובר מן הרחם · כצפור נמלטה · לא יכלו מלט משא · להמליט משא הרעי שבנקביהם: (יח) אל נא אדני · רבותינו אמרו שם זה קדש שנאמר בו להחיות את נפשי מי שיש בידו להמית ולהחיות ותרגומו בבעו כען ה': אל נא · אל תאמרו אלי להמלט ההרה · נא לשון בקשה: (יט) פן תדבקני הרעה · כשהייתי אצל אנשי סדום היה הקב"ה רואה מעשי ומעשי בני העיר והייתי נראה צדיק וכדאי להנצל וכשאבא אצל צדיק אני כרשע · וכן אמרה הצרפית לאליהו כי באת אלי להזכיר את עוני עד שלא באת אלי היה הקב"ה רואה מעשי ומעשי

עמי

עם־חתנוהי נסבי בנתה ואמר קומו פוקו מן־אתרא הדין ארי־ מחבל יי ית־קרתא והוה כמחיך בעיני חתנוהי : טו וכמסק צפרא הוה ודחיקו מלאכיא בלוט למימר קום דבר ית־ אתתך וית־תרתין בנתך דאשתכחן ומהימנא עמך דילמא־ תלקי בחובי קרתא : טז ואתעכב ואתקיפו גבריא בידה ובידא דאתתה ובידא תרתין בנתה כרחם (נ״י כד חס) יי עלוהי ואפקוהי ואשרוהי מברא לקרתא : יז והוה כד־אפיקו יתהון לברא ואמר חוס על־נפשך לא־תסתכי לאחורך ולא־ תקום בכל־מישרא לטורא אשתיזב דלמא תלקי : יח ואמר לוט להון בבעו כען רבוני (נ״י יי) : יט הא־כען אשכח עבדך רחמין קדמך ואסגיתא טיבותך די עבדת עמי לקימא ית־ נפשי ואנא ליתי־אנא יכיל לאשתזבא לטורא דילמא־

רשב״ם

האחרים כתוב בהם וישלח משקל רפי באלו כתב משקל דגש · לפי שהוא שילוח של דשתתה כדכתיב ושן בהמות אשלח בם · ישלח בהם ערוב : (טו) וכמו השחר עלהי נכתב פסוק זה בשביל שכתב לפנינו השמש יצא על הארץ ולוט בא צוערה להודיע שכל כך המתינו לו המלאכים בשביל חבתו של אברהם : (יז) אל תביט אחריך · בשביל צער התניך שבעיר · ועוד כי המביט אחריו מתעכב בדרך גם שלא להסתכל במלאכים ובמעשיהם שלא לצורך כדכתיב מות נמות כי אלהים

בעל הטורים

(יד) קומו צאו מן המקום · ב׳ במסרה הכא ואידך קומו צאו מתוך עמי מלמד שנתחלקו ישראל לכתות ומהם שלא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפילה :

עיקר ש״ח ובאר״ח

רוצים להשחית המלין עליהם : ע דאל״כ לוקחי בנותיו ל״ל : פ אף שפרש״י לקמן על פ׳ ויזכור את אברהם · כי בזכות שהיה לוט יודע שאברהם היא אשתו כו׳ · ואל״כ למה לא הגיל בזכות עצמו · אך אי לאו זכות אברהם שהיה צדיק גדול · לא הועילה לו זכותו להציל מתוך ההפכה · ולכך כתיב ויזכור את אברהם דהציל את לוט : צ לפי זה צ״ל דסכינה חריפה פסקיה להאי קרא · וס״ס ויאמר לוט אליהם אל ור״ל אל תאמרו אלי כו׳ ואח״כ התפלל להקב״ה נא אדני הנה נא כו׳ : ק אף שלעיל פירש אתה הרשעת עמהם ואתה ניצול בזכות אברהם · כאמת כן היה · אבל לוט סבר שהוא ניצול בזכותו :

תַּדְבָּקַנִי הָרָעָה וָמַתִּי׃ כ הִנֵּה־נָא הָעִיר הַזֹּאת קְרֹבָה לָנוּס שָׁמָּה וְהִוא מִצְעָר אִמָּלְטָה נָּא שָׁמָּה הֲלֹא מִצְעָר הִוא וּתְחִי נַפְשִׁי׃ רביעי כא וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נָשָׂאתִי פָנֶיךָ גַּם לַדָּבָר הַזֶּה לְבִלְתִּי הָפְכִּי אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ כב מַהֵר הִמָּלֵט שָׁמָּה כִּי לֹא אוּכַל לַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד־בֹּאֲךָ שָׁמָּה עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הָעִיר צוֹעַר׃ כג הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל־הָאָרֶץ וְלוֹט בָּא צֹעֲרָה׃ כד וַיהוָה הִמְטִיר עַל־סְדֹם וְעַל־עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמָיִם׃ כה וַיַּהֲפֹךְ אֶת־

רש"י

צמי ואני צדקת בימהם ומשבאת אצלי לפי מעשיך אני רשעה : (כ) העיר הזאת קרובה · קרובה ישיבתה נתיישבה מקרוב לפיכך לא נתמלאה סאתה עדיין ומה היא קריבתה מדור הפלגה שנתפלגו האנשים והתחילו להתישב איש איש במקומו והיא היתה בשנת מות פלג ומשם עד כאן נ"ב שנה ר שפלג מת בשנת מ"ח לאברהם כיצד פלג חי אחרי הולידו את רעו ר"ט שנה צא מהם ל"ב כשנולד שרוג' ומשרוג עד שנולד נחור ל' הרי ס"ב ומנחור עד שנולד תרח כ"ט הרי צ"א ומשם עד שנולד אברהם ע' הרי קס"א תן להם מ"ח הרי ר"ט ואותה שנה היתה שנת הפלגה וכשנחרבה סדום היה אברהם בן צ"ט שנה הרי מדור הפלגה עד כאן נ"ב שנה וצוער איחרה ישיבתה אחר ישיבת סדום ושכונותיה שנה אחת הוא שנאמר אמלטה נא · נא בגימטריא נ"א : הלא מצער היא · והלא עוונותיה מועטין ויכול אתה להניחה : ותחי נפשי · כה זהו מדרשו ופשוטו של מקרא הלא עיר קטנה היא ש ונפשי בה מעט אין לך להקפיד אם תניחנה ותחי נפשי בה : (כא) גם לדבר הזה · לא דייך שתנצל אתה אף כל העיר אציל בגללך: הפכי · הופך אני ת כמו עד בואי · אחרי ראותי · מדי דברי בו : (כב) כי לא אוכל לעשות · זה עונשן של מלאכים על שאמרו כי משחיתים אנחנו ותלו הדבר בעצמן לפיכך לא זזו משם עד שהוזקקו לומר שאין הדבר ברשותן : כי לא אוכל · לשון יחיד מכאן אתה למד שהאחד הופך והאחד מציל שאין ב' מלאכים נשלחים לדבר אחד : על כן קרא שם העיר צוער · על שם והיא מצער : (כד) וה' המטיר · כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו : המטיר על סדום · בעלות השחר א כמ"ש וכמו השחר עלה שעה שהלבנה עומדת ברקיע עם החמה לפי שהיו מהם עובדין לחמה ומהם ללבנה אמר הקב"ה אם אפרע מהם ביום יהיו עובדי לבנה אומרים ב אילו היה בלילה שהלבנה מושלת לא היינו חרבין ואם אפרע מהם בלילה יהיו עובדי החמה אומרים אילו היה ביום

כשהחמה

תערענני בשתא ואימות: כ הא כען קרתא הדא קריבא למערוק לתמן והיא זעירא אשתיזב כען תמן הלא זעירא היא ותתקים נפשי: כא ואמר ליה הא נסיבית אפך אף לפתגמא הדין בדיל דלא למהפך ית קרתא דבעיתא עלה: כב אוחי לאשתיזב תמן ארי לא איכול למעבד פתגמא עד מיתך לתמן על כן קרא שמא דקרתא צוער: כג שמשא נפק על ארעא ולוט על לצוער: כד ויי אמטר על סדום ועל עמורה גפריתא ואשתא מן קדם יי מן שמיא: כה והפך ית קרויא

רשב"ם

ראינו. וכן ביעקב כי ראיתי אלהים פנים אל פנים ותנצל נפשי: (כ) הלא מצער הוא. עתה מועטים ויכול אתה להגיחה עכשיו שאין בה רוב חוטאים:

בעל הטורים

(כג) השמש יצא וגו'. הפסוק הזה מתחיל בה"א ומסיים בה"א נלמד שיצא (כד) וה' המטיר. המלאך גבריאל:

רש"י

כשהחמה מושלת לא היינו מבינין לכך כתיב וכמו השחר עלה ונפרע מהם בשעה שהחמה והלבנה מושלים: המטיר וגו' גפרית ואש. בתחלה מטר ונעשה גפרית ואש: מאת ה'. דרך המקראות לדבר כן כמו נשי למך ולא אמר נשיי. וכן אמר דוד קחו עמכם מעבדי אדוניכם ולא אמר מעבדיי. וכן אמר אחשורוש בשם המלך ולא אמר בשמי. אף כאן אמר מאת ה' ולא אמר מאתי: מן השמים. והוא שאמר הכתוב כי בם ידין עמים וגו'. כשבא ליסר הבריות מביא עליהם אש מן השמים כמו שעשה לסדום וכשבא להוריד המן מן השמים הנני ממטיר לכם לחם מן השמים: (כה) ויהפך את הערים וגו'. ארבעת

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר ולא נוכל לומר כי בימים רבים אחר הפלגה נושבו במקום הזה כי הדעת נותנת שמיד אחר הפלגה התחילו להתישב כ"א במקומו: ש קאי על סיפא דקרא הלא מצער ולהלן זה הכתוב אין אנו צריכים לדרש שהביא רש"י אבל מן רישא דקרא ההכרח לדרשו כדרשת חז"ל שישיבתה קרובה ועוונותיה מועטים בשביל קושית הגמ' והא קחזו לה: ת כי לא יתכן לפרש הכינוי למדבר בעדו והוראתו תהיה הופך אותי *[כי נוכל לפרש הפכי הוא שם כמו קדש קדשי הדש חדשי וזה א"א לפרש פה לכן מפרש רש"י כי הוא בינוני פועל והנפרד מזה הוא הופך והכינוי נא הפכי ומביא רש"י הפעלים בוא רואי דברי הבאים כמו זה בכינוי בלא"ת]: א כלומר דוס' המטיר לא קאי אדסמיך ליה על הכתוב השמש יצא גו' כי כבר קודם עלית השחר המטיר כו': ב פי' האנשים היושבים בשאר מקומות המה יאמרו כי מהם לא נבאר אף אחד: ג ולכן כתיב וה' המטיר ולא כתיב וה' הסליך

כי

הערים האל ואת כל־הככר ואת כל־ישבי הערים וצמח האדמה׃ כו ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח׃ כז וישכם אברהם בבקר אל־המקום אשר־עמד שם את־פני יהוה׃ כח וישקף על־פני סדם ועמרה ועל כל־פני ארץ הככר וירא והנה עלה קיטר הארץ כקיטר הכבשן׃ כט ויהי בשחת אלהים את־ערי הככר ויזכר אלהים את־אברהם וישלח את־לוט מתוך ההפכה בהפך את־הערים אשר־ישב בהן לוט׃ ל ויעל לוט מצוער וישב בהר ושתי בנתיו עמו כי ירא לשבת בצוער וישב במערה הוא ושתי בנתיו׃ לא ותאמר הבכירה אל־הצעירה אבינו זקן ואיש אין בארץ לבוא עלינו כדרך כל־הארץ׃ לב לכה נשקה את־אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע׃ לג ותשקין את־אביהן יין בלילה הוא ותבא הבכירה ותשכב את־אביה ולא־ידע בשכבה ובקומה׃ לד ויהי ממחרת ותאמר הבכירה אל־הצעירה הן־שכבתי אמש

נקוד על ו'

רש"י

יושבות בסלע אחד והפכן מלמעלה למטה שנאמר בחלמיש שלח ידו וגו': (כו) ותבט אשתו מאחריו. מאחריו של לוט: ותהי נציב מלח. במלח חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה: (כח) קיטור. תימור של עשן קור"ט בלע"ז: הכבשן. חפירה שצורפין בה את האבנים לסיד וכן כל כבשן שבתורה: (כט) ויזכור אלהים את אברהם. מהו זכירתו של אברהם על לוט. נזכר שהיה לוט יודע ששרה אשתו של אברהם ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא ולא גלה הדבר שהיה חס עליו לפיכך חס הקב"ה עליו: (ל) כי ירא לשבת בצוער. לפי שהיתה קרובה לסדום: (לא) אבינו זקן. ואם לא עכשיו אימתי שמא ימות או יפסוק מלהוליד: ואיש אין בארץ. סבורות היו שכל העולם נחרב כמו בדור המבול (ב"ר): (לג) ותשקין וגו'. יין נזדמן להם במערה להוציא מהן שתי אומות: ותשכב את אביה. ובצעירה כתיב ותשכב עמו צעירה לפי שלא פתחה בזנות אלא אחותה לימדתה וחפתה

עליה

הָאִלֵּין וְיָת כָּל־מֵישְׁרָא וְיָת כָּל־יָתְבֵי קִרְוַיָּא וְצִמְחָא דְּאַרְעָא׃
כו וְאִסְתְּכִיאַת אִתְּתֵהּ מִבַּתְרוֹהִי וַהֲוַת קָמָא דִמְלַח׃ כז וְאַקְדֵּים
אַבְרָהָם בְּצַפְרָא לְאַתְרָא דְּשַׁמֵּישׁ תַּמָּן בִּצְלוֹ קֳדָם יְיָ׃
כח וְאִסְתְּכִי עַל־אַפֵּי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְעַל־כָּל־אַפֵּי אַרְעָא
דְמֵישְׁרָא וַחֲזָא וְהָא סְלֵיק תְּנָנָא דְאַרְעָא כִּתְנָנָא דְאַתּוּנָא׃
כט וַהֲוָה בְּחַבָּלוּת (נ"י כַּד חַבֵּל) יְיָ יָת־קִרְוֵי מֵישְׁרָא וּדְכִיר
יְיָ יָת־אַבְרָהָם וְשַׁלַּח יָת־לוֹט מִגּוֹ הֲפֵכְתָּא כַּד־הֲפַךְ יָת־
קִרְוַיָּא דִּי־הֲוָה יָתֵיב בְּהֵן לוֹט׃ ל וּסְלֵיק לוֹט מִצּוֹעַר וִיתֵיב בְּטוּרָא
וְתַרְתֵּין בְּנָתֵיהּ עִמֵּיהּ אֲרֵי דְחִיל לְמִתַּב בְּצוֹעַר וִיתֵיב בִּמְעַרְתָּא
הוּא וְתַרְתֵּין בְּנָתֵיהּ׃ לא וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לִזְעֶרְתָּא אֲבוּנָא סִיב
וּגְבַר לֵית בְּאַרְעָא לְמֵיעַל עֲלָנָא כְּאוֹרַח כָּל־אַרְעָא׃ לב אִיתָא
נַשְׁקֵי יָת־אֲבוּנָא חַמְרָא וְנִשְׁכּוּב עִמֵּיהּ וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין׃
לג וְאַשְׁקִיאָה יָת־אֲבוּהֶן חַמְרָא בְּלֵילְיָא הוּא וְעַלַּת רַבְּתָא
וּשְׁכִיבָא עִם־אֲבוּהָא וְלָא־יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ וּבְקִימַהּ׃ לד וַהֲוָת
בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וַאֲמֶרֶת רַבְּתָא לִזְעֶרְתָּא הָא־שְׁכֵיבִית רַמְשָׁא

רשב"ם

מאת ה' · שכינה ממש · וכן הוא בבראשי' רבה ובתנחומ': (כח) וישקף · לדעת אם נמצא שם עשרה וניצולו אם לאו: (ל) כי ירא לשבת בצוער · שלא הניחו המלאך אלא שלא היה לו פנאי להמלט ההרה ועכשיו שהיה לו פנאי קיים דברי המלאך לשבת בהר אולי יהפוך העיר: (לא) ואיש אין בארץ · סבורות היו שהעולם נהפך שהביא

בעל הטורים

ה' מילין קודם בילה הבמ: (כו) (ותבט אשתו) בגימט' הית עירית (ע"ה): (לג) ובקומה · נקוד על הוא"ו לומר שבשכבה עמו קודש ו' שעות וקודם הלות בעוד שבנתו חזקה ועל כנלא ידע בקומה אבל רות לא שכבה עם בועז

רש"י

עליה הכתוב ולא פירש גנותה · אבל בכירה שפתחה בזנות פרסמה הכתוב במפורש: ובקומה של בכירה נקוד (הרי כאילו נכתב ובקימה) לומר שבקימה ידע ואעפ"כ לא נשמר ליל שני ד מלשתות · (א"ל לוי כל מי שהוא

עיקר ש"ח ובאר"ח
כי גפרית אינו בכלל מטר: ד דאף דכתי' בכתוב דלא ידע בשכבה ובקומה · אך בליל

אֶת־אָבִי נַשְׁקֶנּוּ יַיִן גַּם־הַלַּיְלָה וּבֹאִי שִׁכְבִי עִמּוֹ וּנְחַיֶּה
מֵאָבִינוּ זָרַע׃ לה וַתַּשְׁקֶיןָ גַּם בַּלַּיְלָה הַהוּא אֶת־אֲבִיהֶן
יָיִן וַתָּקָם הַצְּעִירָה וַתִּשְׁכַּב עִמּוֹ וְלֹא־יָדַע בְּשִׁכְבָהּ וּבְקֻמָהּ׃
לו וַתַּהֲרֶיןָ שְׁתֵּי בְנוֹת־לוֹט מֵאֲבִיהֶן׃ לז וַתֵּלֶד הַבְּכִירָה
בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מוֹאָב הוּא אֲבִי־מוֹאָב עַד־הַיּוֹם׃
לח וְהַצְּעִירָה גַם־הִוא יָלְדָה בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־עַמִּי
הוּא אֲבִי בְנֵי־עַמּוֹן עַד־הַיּוֹם׃ ס כ א וַיִּסַּע מִשָּׁם אַבְרָהָם
אַרְצָה הַנֶּגֶב וַיֵּשֶׁב בֵּין־קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וַיָּגָר בִּגְרָר׃
ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֲחֹתִי הִוא וַיִּשְׁלַח
אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ גְּרָר וַיִּקַּח אֶת־שָׂרָה׃ ג וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
אֲבִימֶלֶךְ בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִנְּךָ מֵת עַל־הָאִשָּׁה
אֲשֶׁר־לָקַחְתָּ וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל׃ ד וַאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלֶיהָ
וַיֹּאמַר אֲדֹנָי הֲגוֹי גַּם־צַדִּיק תַּהֲרֹג׃ ה הֲלֹא הוּא אָמַר־לִי
אֲחֹתִי הִוא וְהִיא־גַם־הִוא אָמְרָה אָחִי הוּא בְּתָם־לְבָבִי
וּבְנִקְיֹן כַּפַּי עָשִׂיתִי זֹּאת׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בַּחֲלֹם

רש״י

לבום אחר כולמוס של ערוות לסוף מאכילין אותו מבשרו: (לו) ותהרין וגו׳ · אף על פי שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה אלו שלטו בעצמן ונתעברו מביאה ראשונה: (לז) מואב · זו שלא היתה צנועה פירשה שמאביה הוא אבל צעירה קראתו בלשון נקיה וקבלה שכר בימי משה שנאמר בבני עמון אל תתגר בם כלל ובמואב לא הזהיר אלא שלא ילחמו בם אבל לצערן התיר לו: (א) ויסע משם אברהם · כשראה שחרבו הכרכים ופסקו העוברים והשבים נסע לו משם · ד״א להתרחק מלוט שיצא עליו שם רע שבא על בנותיו: (ב) ויאמר אברהם · כאן לא נטל רשות אלא על כרחה שלא בטובתה לפי שכבר לוקחה לבית פרעה ע״י כן: אל שרה אשתו · על שרה אשתו וכיוצא בו אל הלקח ארון וגו׳ ואל (מות) חמיה שניהם בלשון על: (ד) לא קרב אליה המלאך מנעו ה כמו שנאמר לא נתתיך לנגוע אליה: הגוי גם צדיק תהרוג · אף אם הוא צדיק תהרגנו שמא כך דרכך לאבד האומות

עִם־אַבָּא נַשְׁקְנֵהּ חַמְרָא אַף בְּלֵילְיָא וְעוּלִי שְׁכִיבִי עִמֵּהּ
וּנְקַיֵּם מֵאֲבוּנָא בְּנִין׃ לה וְאַשְׁקִיאָה אַף בְּלֵילְיָא הַהוּא יָת־
אֲבוּהֵן חַמְרָא וְקָמַת זְעֵרְתָּא וּשְׁכִיבַת עִמֵּהּ וְלָא יְדַע בְּמִשְׁכְּבַהּ
וּבְקִימַהּ׃ לו וַעֲדִיאָן תַּרְתֵּין בְּנַת־לוֹט מֵאֲבוּהֵן׃ לז וִילֵידַת
רַבְּתָא בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ מוֹאָב הוּא אֲבוּהוֹן דְּמוֹאֲבָאֵ עַד־יוֹמָא
דֵין׃ לח וּזְעֵרְתָּא אַף־הִיא יְלֵידַת בַּר וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר עַמִּי
הוּא אֲבוּהוֹן דִּבְנֵי עַמּוֹן עַד־יוֹמָא־דֵין׃ א וּנְטַל מִתַּמָּן אַבְרָהָם
לְאַרְעָא דָרוֹמָא וִיתֵיב בֵּין־רְקָם וּבֵין חַגְרָא וְאִתּוֹתַב בִּגְרָר׃
ב וַאֲמַר אַבְרָהָם עַל־שָׂרָה אִתְּתֵהּ אֲחָתִי הִיא וּשְׁלַח אֲבִימֶלֶךְ
מַלְכָּא דִגְרָר וּדְבַר יָת־שָׂרָה׃ ג וַאֲתָא מֵימַר מִן־קֳדָם יְיָ לְוָת־
אֲבִימֶלֶךְ בְּחֶלְמָא דְלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ הָא־אַתְּ מָיִת עַל־עֵיסַק
אִתְּתָא דִדְבַרְתָּא וְהִיא אִתַּת גְּבַר׃ ד וַאֲבִימֶלֶךְ לָא קְרֵב
לְוָתַהּ וַאֲמַר יְיָ הַעַם אַף־זַכַּאי תִּקְטוֹל׃ ה הֲלָא הוּא אֲמַר־
לִי אֲחָתִי הִיא וְהִיא־אַף־הִיא אֲמָרַת אָחִי הוּא בְּקַשִּׁיטוּת לִבִּי
וּבְזַכָּאוּת יְדַי עֲבָדִית דָּא׃ ו וַאֲמַר לֵהּ מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ

רשב"ם

מבול של אש: (לז) עד היום · בימי משה וכן כל עד היום עד ימי הסופר שכתב את הדבר: (ד) ואבימלך לא קרב אליהי להעיד מה שהקדוש ברוך הוא אומר על כן לא נתתיך לנגוע

בעל הטורים

אלא לאחר שש שעות היינו דכתיב ותקם בטרום יכיר איש את רעהו בזו"ן שלא קמה עד לאחר שש שעות על כן ידע בקומה: הצעירה הן שכבתי אמש- כ"ת למפרע שינה לומר לך שישן היה ולא הרגיש בה: (ד) הגוי- גם צדיק תהרוג׃ פי' אם תהרוג אותי גם אברהם הצדיק תהרוג כי הוא פשע וגרם לי

רש"י

הנה כך עשית לדור המבול ולדור הפלגה אף אני אומר שהרגתם על לא דבר כמו שאתה אומר להרגני: (ה) גם היא · לרבות עבדים וגמלים וחמורים (פירוש שומרי גמלים ורועי חמורים שלה) · את כולם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא: בתם לבבי · שלא דמיתי לחטוא: ובנקיון כפי · נקי אני מן החטא שלא נגעתי

עיקר ש"ח ובאר"ח

בניים כשהתחיל לשתות יין שלא זכר את אשר עשה ואעפ"כ שתה: ה כמ"ש לקמן ואחשוך גם אנכי שלא ה' מנעו ולא כי לא קרב אליה מעצמו.

גַּם אָנֹכִי יָדַעְתִּי כִּי בְתָם־לְבָבְךָ עָשִׂיתָ זֹּאת וָאֶחְשֹׂךְ גַּם־אָנֹכִי אוֹתְךָ מֵחֲטוֹ־חסר א׳ לִי עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיךָ לִנְגֹּעַ אֵלֶיהָ׃ ז וְעַתָּה הָשֵׁב אֵשֶׁת־הָאִישׁ כִּי־נָבִיא הוּא וְיִתְפַּלֵּל בַּעַדְךָ וֶחְיֵה וְאִם־אֵינְךָ מֵשִׁיב דַּע כִּי־מוֹת תָּמוּת אַתָּה וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ ח וַיַּשְׁכֵּם אֲבִימֶלֶךְ בַּבֹּקֶר וַיִּקְרָא לְכָל־עֲבָדָיו וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּירְאוּ הָאֲנָשִׁים מְאֹד׃ ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מֶה־עָשִׂיתָ לָּנוּ וּמֶה־חָטָאתִי לָךְ כִּי־הֵבֵאתָ עָלַי וְעַל־מַמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדֹלָה מַעֲשִׂים אֲשֶׁר לֹא־יֵעָשׂוּ עָשִׂיתָ עִמָּדִי׃ י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ יא וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם כִּי אָמַרְתִּי רַק אֵין־יִרְאַת אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם הַזֶּה וַהֲרָגוּנִי עַל־דְּבַר אִשְׁתִּי׃ יב וְגַם־אָמְנָה אֲחֹתִי בַת־אָבִי הִוא אַךְ לֹא בַת־אִמִּי וַתְּהִי־לִי לְאִשָּׁה׃ יג וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי

רש״י

בה: (ו) ידעתי כי בתם לבבך וגו׳ · אמת שלא דמית מתחלה לחטוא אבל נקיות כפים אין כאן (הדא אמרה משמוש ידים יש כאן): לא נתתיך · לא ממך היה שלא נגעת בה אלא חשכתי אני אותך מחטוא ולא נתתי לך כח וכן ולא נתנו אלהים וכן לא נתנה אביה לבוא: (ז) השב אשת האיש · ואל תהא סבור שמא תתגנה בעיניו ולא יקבלנה או ישנאך ולא יתפלל עליך · א״ל אבימלך ומי מפרסמו שלא נגעתי בה · א״ל: כי נביא הוא · ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל ז בעדך: (ט) מעשים אשר לא יעשו · מכה אשר לא הורגלה לבא על בריה באה לנו על ידך ח עצירת כל נקבים של זרע ושל קטנים ורעי ואזנים וחוטם: (יא) רק אין יראת אלהים · אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו אשתך היא או אחותך היא: (יב) אחותי בת אבי הוא · ובת אב מותרת לבן נח שאין אבות לכנעני׳ וכדי לאמת דבריו ט השיבם כן · ואם תאמר והלא בת אחיו היתה בני בנים הרי הן כבנים והרי היא בתו של תרח וכן הוא אומר ללוט כי אנשים אחים אנחנו · אך לא בת אמי · הרן מאם אחרת היה: (יג) ויהי כאשר התעו אותי וגו׳ · אונקלוס תרגם מה שתרגם ויש ליישב עוד דבר דבור על

בחלמא אף־קדמי גלי ארי בקשיטות־לבך עבדת דא ומנעית אף־אנא יתך מלמחטי קדמי על־כן לא־שבקתך למקרב לותה: ז וכען אתיב אתת־גברא ארי נביא הוא ויצלי עלך ותחי ואם־ליתך מתיב דע ארי־ממת תמות את וכל־די־לך: ח ואקדים אבימלך בצפרא וקרא לכל עבדוהי ומליל ית־כל־פתגמיא האלין קדמיהון ודחילו גובריא לחדא: ט וקרא אבימלך לאברהם ואמר לה מה־עבדת לנא ומה חבית (נ"י חטית) לך ארי־איתיתא עלי ועל־מלכותי חובא רבא עובדין די־לא כשרין לאתעבדא עבדת עמי: י ואמר אבימלך לאברהם מה חזית ארי עבדת ית־פתגמא הדין: יא ואמר אברהם ארי אמרית לחוד לית דחלתא דיי באתרא הדין ויקטלנני על־עיסק אתתי: יב וברם בקושטא אחתי בת־אבא היא ברם לא בת־אמי והות־לי לאנתו: יג והוה כד טעו עממיא בתר עובדי ידה יתי קריב־יי לדחלתיה מבית אבא ואמרית לה דין (נ"י דא) טיבותיך די תעבדי עמי

רש"י

אליה: (ז) כי נביא הוא · לשון ניב שפתים · רגיל אצלי ומדבר את דברי ואני אוהב את דבריו ושומע תפלתו ויתפלל בעדך שהרי היה צריך רחמים כתוב לפניו כי עצור עצר וגו': (יב) אחותי בת אבי כי בני בנים הרי הם כבנים והיא היתה בת הרן בן תרח: אך לא בת אמי · לא אחותי ממש שיצאה מבטן אמי והיא מותרת לי ותהי לי לאשה: (יג) כאשר התעו אותי · הגלני ממקומי שנאמר לך לך מארצך וזהו שכתב ארמי אובד אבי משום שהוגלה משם · כי התעו אותי ואובד אבי כפל לשון הוא כדכתיב תעיתי כשה אובד · צאן אובדות היו עמי: רועיהם התעום: אמרי לי אמרי

עיקר ש"ח ובאר"ח

ו ר"ל שהמניעה אשר לא שכבת עמדה לא היתה ממך: ז כי לכאורה משמע פשט הכתוב שלכך נוה עליו להשיב אותה מפני כי נביא הוא · הטו משום דאשת נביא הוא לכן קפץ ה' עליו והלא היא א"א וב"נ נצטוו על עריות · ע"כ פי' כי נביא ויודע כו': ח כי לא נוכל לפרש דקאי. על אגב דבא אלהים בחלומו לא עשה ל[illegible] מאומה: ט שאמר אחותי היא:

וָאֹמַר לָהּ זֶה חַסְדֵּךְ אֲשֶׁר תַּעֲשִׂי עִמָּדִי אֶל כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר נָבוֹא שָׁמָּה אִמְרִי־לִי אָחִי הוּא׃ יד וַיִּקַּח אֲבִימֶלֶךְ צֹאן וּבָקָר וַעֲבָדִים וּשְׁפָחֹת וַיִּתֵּן לְאַבְרָהָם וַיָּשֶׁב לוֹ אֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ טו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ הִנֵּה אַרְצִי לְפָנֶיךָ בַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ שֵׁב׃ טז וּלְשָׂרָה אָמַר הִנֵּה נָתַתִּי אֶלֶף כֶּסֶף לְאָחִיךְ הִנֵּה הוּא־לָךְ כְּסוּת עֵינַיִם לְכֹל אֲשֶׁר אִתָּךְ וְאֵת כֹּל וְנֹכָחַת׃ יז וַיִּתְפַּלֵּל אַבְרָהָם אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּרְפָּא אֱלֹהִים אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאַמְהֹתָיו וַיֵּלֵדוּ׃ יח כִּי־עָצֹר עָצַר יְהוָה בְּעַד כָּל־רֶחֶם לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־דְּבַר שָׂרָה אֵשֶׁת אַבְרָהָם׃ ס כא א וַיהוָה פָּקַד אֶת־שָׂרָה כַּאֲשֶׁר אָמָר

רש"י

אותי · כשהוציאני הקב"ה מבית אבי להיות משוטט ונד ממקום למקום וידעתי שאעבור במקום רשעים ואומר לה זה חסדך: כאשר התעו · לשון רבים ואל תתמה כי הרבה מקומות לשון אלהות ולשון מרות קרוי ל' רבים אשר הלכו אלהים · אלהים חיים · אלהים קדושים וכל לשון אלהים ל' רבים וכן ויקח אדני יוסף · אדוני האדונים · אדוני הארץ · וכן בעליו עמו · והועד בבעליו · וא"ת מהו ל' התעו כל הגולה ממקומו ואינו מיושב קרוי תועה כמו ותלך ותתע · תעיתי כשה אובד · יתעו לבלי אוכל · ינועו ויתעו לבקש אכ"ם: אמרי לי · עלי וכן וישאלו אנשי המקום לאשתו על אשתו · וכן ואמר פרעה לבני ישראל כמו על בני ישראל · פן יאמרו לי אשה הרגתהו: (יד) ויתן לאברהם · כדי שיתפייס ויתפלל עליו: (טו) הנה ארצי לפניך · אבל פרעה א"ל הנה אשתך קח ולך לפי שנתיירא שהמצרים שטופי זמה:

(טז) ולשרה אמר · אבימלך לכבודה כדי לפייסה · הנה עשיתי לך כבוד זה נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל אשר אתך · יכסו עיניהם שלא יקילוך שאילו השבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך יהיו יודעים שעל כרחי השבותיך וע"י נס: ואת כל · ועם כל באי עולם: ונכחת · יהי לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו ול' תוכחה בכל מקום ברור דברים ובלע"ז אשפרובי"ר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלא שלטו בך ובכל אשר אתך ועל כן תרגמו וחזית יתך ויח כל דעמך ויש מדרש אגדה אבל ישוב לשון המקרא פירשתי: (יז) וילדו · כתרגומו ואתרוחו נפתחו נקביהם והוציאו והיא

לְכָל־אַתְרָא דִּי נְהָךְ לְתַמָּן אֱמַרִי עֲלַי אֲחִי הוּא: יד וּדְבַר אֲבִימֶלֶךְ עָאן וְתוֹרִין וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וִיהַב לְאַבְרָהָם וַאֲתֵיב לֵהּ יָת־שָׂרָה אִתְּתֵהּ: טו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ הָא אַרְעִי קֳדָמָךְ בִּדְתַקִּין בְּעֵינָךְ תִּיב: טז וּלְשָׂרָה אֲמַר הָא יְהָבִית אֲלַף סִלְעִין־דִּכְסַף לְאָחִיךְ הָא הוּא לִיךְ כְּסוּת דִּיקָר (עֲיָנִין) חֲלַף דִּשְׁלַחִית דְּבַרְתִּיךְ וַחֲזֵית יָתִיךְ וְיָת־כָּל־דְּעִמָּךְ וְעַל־כָּל־מָה־דַאֲמַרְתְּ אִתּוֹכַחַת: יז וְצַלִּי אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ וְאַסִּי יְיָ יָת־אֲבִימֶלֶךְ וְיָת־אִתְּתֵהּ וְאַמְהָתֵהּ וְאִתְרְוָחוּ: יח אֲרֵי מֵיחַד אֲחַד יְיָ בְּאַפֵּי כָּל פְּתַח וַלְדָא לְבֵית אֲבִימֶלֶךְ עַל־עֵיסַק שָׂרָה אִתַּת אַבְרָהָם: א וַייָ דְּכִיר יָת־שָׂרָה כְּמָא דִּי אֲמַר וַעֲבַד יְיָ לְשָׂרָה

רשב"ם

עלי: (טז) ולשרה אמרי דברי פיוסים ותנחומים הנה לקחתי אותך בתחלה לא באונס ולא בכח ולא כמנהג נישואין שהרי נתתי מהר ומתן אלף כסף לאחיך בשביל שהייתי סבור שהיה אחיך כמו שאמרת לי ולא זהו מתן של צאן ובקר שנתן אבימלך לאברהם לבסוף אלא קודם שהביאה אל ביתו שאפילו פרעה שנענש יותר כתיב בו ולאברם היטיב בעבורה קודם נישואין וכל שכן אבימלך: נתתי אלף כסף • מתחלה כדכתיב בפרעה וכדכתיב הרבו עלי מהר ומתן וכדכתיב ומגדנות נתן לאחיה ולאמה: הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל • אלף כסף שנתתי לאחיך מתחלה כבוד גדול הוא לך וכסות עיניהם של כל בני ביתך אשר אתך וגם לכל העולם שלא יסתכלו בך לגנאי לומר אשה זו מנהג הפקר נהג בה אבימלך כי הכל ידעו כי דרך כבוד לקחה ובעל כרחה החזירה • כסות עינים שלא יראו בך לגנאי כדכתיב וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ וכשמסתכלים

בעל הטורים

זאת: (טז) ולשרה ב' במסורה ולשרה אמר ולשרה בן • שכתוב כאן גבי שרה הנה הוא לך כסות עינים רמז שיהיה בן לשרה שיהיה לו כסות עינים דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות: (א) וה' פקד • כ"מ שנאמר וה' הוא וב"ד שלמדו עליה סניגוריא ואמרו

רש"י

לידה שלהם: (יח) בעד כל רחם • דבורה של שרה: (א) וה' פקד את שרה וגו' • סמך פרשה זו ללמדך שכל כנגד כל פתח: על דבר שרה • ע"פ

עיקר שפ"ח ובאר"ת

• אפשר בהאם נתגלגלו כדי שיתפלל עליו ורק לפייסה אמר לשרה הדברים שיתן בהאם

וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר׃ ב וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֵּן לִזְקֻנָיו לַמּוֹעֵד אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ ג וַיִּקְרָא אַבְרָהָם אֶת־שֶׁם־בְּנוֹ הַנּוֹלַד־לוֹ אֲשֶׁר־יָלְדָה־לּוֹ שָׂרָה יִצְחָק׃ ד וַיָּמָל אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן־שְׁמֹנַת יָמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה אֹתוֹ אֱלֹהִים׃ חמישי ה וְאַבְרָהָם בֶּן־מְאַת שָׁנָה בְּהִוָּלֶד לוֹ אֵת יִצְחָק בְּנוֹ׃ ו וַתֹּאמֶר שָׂרָה צְחֹק עָשָׂה לִי אֱלֹהִים כָּל־הַשֹּׁמֵעַ יִצְחַק־לִי׃ ז וַתֹּאמֶר מִי מִלֵּל לְאַבְרָהָם הֵינִיקָה בָנִים שָׂרָה כִּי־יָלַדְתִּי בֵן לִזְקֻנָיו׃ ח וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל וַיַּעַשׂ אַבְרָהָם מִשְׁתֶּה גָדוֹל בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת־יִצְחָק׃ ט וַתֵּרֶא שָׂרָה אֶת־בֶּן־הָגָר הַמִּצְרִית אֲשֶׁר־יָלְדָה לְאַבְרָהָם מְצַחֵק׃ י וַתֹּאמֶר לְאַבְרָהָם גָּרֵשׁ

רש"י

שהמבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה שנאמר ויתפלל וגו' וסמיך ליה וה' פקד את שרה שפקדה כבר קודם שריפא את אבימלך: כאשר אמר. בהריון: כאשר דבר. בלידה והיכן היא אמירה והיכן היא דבור. אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו'. דבור, היה דבר ה' אל אברם בברית בין הבתרים ושם נאמר לא יירשך זה וגו' והביא היורש משרה: ויעש ה' לשרה כאשר דבר. לאברהם. (ולאברהם בן וגו'): (ב) למועד אשר דבר. ר' יודן ורבי חמא. רבי יודן אומר מלמד שנולד לט' חדשים שלא יאמרו מביתו של אבימלך הוא. ר' חמא אומר לשבעה חדשים: לזקוניו. שהיה זיו איקונין שלו דומה לו: למועד אשר דבר אתו. דמלול יפים ם את המועד אשר דבר וקבע כשא"ל למועד אשוב אליך שרט לו שריטה בכותל אמר לו כשתגיע חמה לשריטה זו בשנה האחרת תלד: (ו) יצחק לי. ישמח עלי ומדרש אגדה הרבה עקרות נפקדו עמה הרבה חולים נתרפאו בו ביום. הרבה תפלות נענו עמה ורב שחוק היה בעולם: (ז) מי מלל לאברהם. לשון שבח וחשיבות (כמו מי פעל ועשה. מי ברא אלה) ראו מי הוא ומי הוא שומר הבטחתו הקב"ה מבטיח ועושה: מלל. שינה הכתוב ולא אמר דבר גימטריא שלו ק' כלומר לסוף מאה לאברהם: היניקה בנים שרה. ומהו בנים לשון רבים. ביום המשתה הביאו השרות בניהן עמהן והיניקה אותם שהיו אומרות לא ילדה שרה אלא אסופי הביאו מן השוק: (ח) ויגמל. לסוף כ"ד חודש: משתה גדול. שהיו שם גדולי הדור שם ועבר ואבימלך: (ט) מצחק. לשון עבודת כוכבים כמו שנאמר ויקומו לצחק·

כְּמָא דִּי מַלִּיל: ב וְעַדִּיאַת וִילֵידַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם בַּר לְסֵיבְתוּהִי לִזְמַן דִּי מַלִּיל יָתֵהּ יְיָ: ג וּקְרָא אַבְרָהָם יָת־שׁוּם־בְּרֵהּ דְּאִתְיְלִיד־לֵהּ דִּילֵידַת־לֵהּ שָׂרָה יִצְחָק: ד וּגְזַר אַבְרָהָם יָת־יִצְחָק בְּרֵהּ בַּר־תְּמַנְיָא יוֹמִין כְּמָא־דִּי פַקִּיד יָתֵהּ יְיָ: ה וְאַבְרָהָם בַּר מְאָה שְׁנִין כַּד־אִתְיְלִיד לֵהּ יָת יִצְחָק בְּרֵהּ: ו וַאֲמָרַת שָׂרָה חֶדְוָא עֲבַד לִי יְיָ כָּל־דְּשָׁמַע יֶחְדֵי־לִי: ז וַאֲמָרַת מְאַן מְהֵימַן דַּאֲמַר לְאַבְרָהָם קַיָּם דְּתוֹנִיק־בְּנִין שָׂרָה אֲרֵי־יְלֵידִית בַּר לְסֵיבְתוּהִי: ח וּרְבָא רָבְיָא וְאִתְחֲסִיל וַעֲבַד אַבְרָהָם מִשְׁתְּיָא רַבָּא בְּיוֹמָא דְּאִתְחֲסִיל יָת־יִצְחָק: ט וַחֲזָת שָׂרָה יָת־בַּר־הָגָר מִצְרֵיתָא דִּילֵידַת לְאַבְרָהָם מְחַיֵּיךְ: י וַאֲמָרַת לְאַבְרָהָם

רשב"ם

באדם לבזותו כתב לראות בך · עיני תראינ' בהיותהו בציון עינינו ונוכחת מפורסם ומתווכחת יפה כי דרך כבוד נתנתי בך ואל תשימי לבבך רק טובי זהו עיקר לפי פשוטו כי לכבוד של שרה אמר אבימלך כל זה ולא לקנתרה ולהוכיחה: (ו) צחוק · שמחה של תמהון: (ז) ותאמר מי מלל לאברהם · כלומר ידעו ויבינו כל השומעים מי הוא אלהים שמלל לאברהם להיות לו בן משרה כי היניקה בנים שרה אחרי זקנתה ולזקוניו של אברהם כי אין גדול כאלהים: (ח) ויגמל · נגדל מן הדדים כדכתיב בשמואל עד גמלך אותו: ביום הגמל · שעשה אז משתה כמו שמצינו בשמואל כאשר גמלתו הביאתו שילה וקרבנות עמו: (ט) מצחק · שכבר גדל הרבה. ולא רצת' להשהותו

בעל הטורים

אם לא תתן לה עתה בן אם כן יאחר את הקן שגזרת וענו אותם ת' שנה מאות שנה משיהיה לו זרע והוא בן מאה עתה וצריך שיתחיל מעתה: פקד את שרה · בגימ' אף כל העקרות פקד: (ז) מלל · בגי' ק' לומר כשהיה אברהם בן ק' היניקה בנים שרה: (ט) מלחק·

עיקר ש"ח ובאר"ח

באמת: ב דק"ל מה בא להשמיעני הכתוב שפקד את שרה קודם שרפא את אבימלך · ולכן כתב רש"י דבא להשמיענו שכל המבקש כו': ל ר"ל אע"פ שלא אמר הקב"ה לא ייבבזה כ"א לאברהם ולא לשרה · אעפ"כ ויעש ה' לשרה כאשר דבר לאברהם · (מהרש"ל): מ דמליל יתיה הוא ת"א · דק' לרש"י למה כתיב אותו (בחול"ם) הל"ל לנקד אתו (בחירק) תחת האל"ף דהדבור היה עם אברהם · לכן הביא את התרגום יתיה · וקאי על המועד אשר דבר וקבע כו': נ כי ויגמל (מבנין נפעל) משמע שנגמל מעצמו · לכך פי' בסוף כ"ד חדש זמן הנקת הולד והילד פוסק מעצמו מלינק: ס ולא שהמשתה היה גדול באיכותו · כי למה יספר זאת הכתוב ומה שנתן

הָאָמָה הַזֹּאת וְאֶת־בְּנָהּ כִּי לֹא יִירַשׁ בֶּן־הָאָמָה הַזֹּאת עִם־בְּנִי עִם־יִצְחָק׃ יא וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל אוֹדֹת בְּנוֹ׃ יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אַל־יֵרַע בְּעֵינֶיךָ עַל־הַנַּעַר וְעַל־אֲמָתֶךָ כֹּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שָׂרָה שְׁמַע בְּקֹלָהּ כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע׃ יג וְגַם אֶת־בֶּן־הָאָמָה לְגוֹי אֲשִׂימֶנּוּ כִּי זַרְעֲךָ הוּא׃ יד וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם ׀ בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח־לֶחֶם וְחֵמַת מַיִם וַיִּתֵּן אֶל־הָגָר שָׂם עַל־שִׁכְמָהּ וְאֶת־הַיֶּלֶד וַיְשַׁלְּחֶהָ וַתֵּלֶךְ וַתֵּתַע בְּמִדְבַּר בְּאֵר שָׁבַע׃ טו וַיִּכְלוּ הַמַּיִם מִן־הַחֵמֶת וַתַּשְׁלֵךְ אֶת־הַיֶּלֶד תַּחַת אַחַד הַשִּׂיחִם׃ טז וַתֵּלֶךְ וַתֵּשֶׁב לָהּ מִנֶּגֶד הַרְחֵק כִּמְטַחֲוֵי קֶשֶׁת כִּי אָמְרָה אַל־אֶרְאֶה בְּמוֹת הַיָּלֶד וַתֵּשֶׁב מִנֶּגֶד וַתִּשָּׂא אֶת־קֹלָהּ וַתֵּבְךְּ׃ יז וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־קוֹל הַנַּעַר

רש"י

ד"א לשון גילוי עריות כמ"ד לצחק בי. ד"א ל' רציחה כמ"ד יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו': עם בני וגו'. מתשובת שרה כי לא יירש בן האמה עם בני אתה למד שהיה מריב עם יצחק על הירושה ואמר אני בכור ונוטל פי שנים ויוצאים בשדה ונוטל קשתו ויורה בו חצים כד"א כמתלהלה היורה זקים וגו' ואומר הלא משחק אני: (י) עם בני עם יצחק. מכיון שהוא בני אפי' אם אינו הגון כיצחק או הגון כיצחק אפי' אינו בני אין זה כדאי לירש עמו ק"ו עם בני עם יצחק שבשתיהן בו (ב"ר): (יא) על אודות בנו. ששמע שיצא לתרבות רעה. ופשוטו על שאומרת לו לשלחו: (יב) שמע בקולה. בקול רוה"ק שבה. למדנו שהיה אברהם טפל לשרה בנביאות: (יד) לחם וחמת מים. ולא כסף וזהב לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה: ואת הילד. אף הילד שם על שכמה שהכניסה בו שרה עין רעה ואחזתו חמה ולא יכול לילך ברגליו: ותלך ותתע. חזרה לגלולי בית אביה: (טו) ויכלו המים. לפי שדרך חולים לשתות הרבה: (טז) מנגד. מרחוק: כמטחוי קשת. כשתי טיחות והוא ל' יריית חץ בלשון משנה שהטיח באשתו ע"ש שהזרע יורה כחץ וא"ת היה לו לכתוב כמטחי קשת משפט הוי"ו ליכנס לכאן כמו בחגוי הסלע מגזרת והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ומגזרת יחוגו וינועו כשכור וכן קצוי ארץ מגזרת קצה: ותשב מנגד. כיון שקרבה למות הוסיפה להתרחק: (יז) את קול הנער. מכאן שיפה תפלת החולה מתפלת אחרי'

תָּרֵךְ אַמְתָא הָדָא וְיָת־בְּרַהּ אֲרֵי לָא יֵרַת בַּר־אַמְתָא הָדָא עִם־בְּרִי עִם־יִצְחָק׃ יא וּבְאֵישׁ פִּתְגָמָא לַחֲדָא בְּעֵינֵי אַבְרָהָם עַל־עֵיסַק בְּרֵהּ׃ יב וַאֲמַר יְיָ לְאַבְרָהָם לָא־יִבְאַשׁ בְּעֵינָךְ עַל־־עוּלֵימָא וְעַל־־אַמְתָךְ כֹּל דִּי תֵימַר לָךְ שָׂרָה קַבֵּל מִנַּהּ אֲרֵי בְיִצְחָק יִקְרוֹן לָךְ בְּנִין׃ יג וְאַף יָת־־בַּר־־אַמְתָא לְעַם אֲשַׁוִּנֵּהּ אֲרֵי בְנָךְ הוּא׃ יד וְאַקְדֵּים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וּנְסִיב לַחְמָא וְרַקְבָּא דְמַיָּא וִיהַב לְהָגָר שַׁוִּי עַל־כַּתְפַּהּ וְיָת־רַבְיָא וְשַׁלְּחַהּ וַאֲזַלַת וְתָעַת בְּמַדְבְּרָא (נ״א בְּמַדְבַּר) בְּאֵר שָׁבַע׃ טו וּשְׁלִימוּ מַיָּא מִן־רַקְבָּא וּרְמַת יָת־רַבְיָא תְּחוֹת חַד מִן־־אִילָנַיָּא׃ טז וַאֲזַלַת וִיתִיבַת לַהּ מִקָּבֵיל אַרְחֵיקַת (נ״י אַרְחִיק) כְּמֵיגַד קַשְׁתָּא אֲרֵי אֲמֶרֶת לָא־אֶחֱזֵי בְּמוֹתָא דְרַבְיָא וִיתִיבַת מִקָּבֵיל וַאֲרֵימַת יָת־־קָלַהּ וּבְכָת׃ יז וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת־־קָלֵהּ

רשב״ם

עוד פן ירצה להחזיק בירושת אביו עם יצחק: (יב) יקרא לך זרעי בריתי שהקימותי לזרעך לתת להם את ארץ כנען כדכתיב כי גר יהיה זרעך וגו׳ על יצחק הבטחתיך: (יד) ותתע במדבר באר שבע · לפיכך ויכלו המים מן החמת שאילו הלכה דרך ישר היה מספיק לה החמת מים שנתן לה אברהם עד המלון: (כז) כמטחוי ·

בעל הטורים

בגי׳ להרג זהו שאז״ל שהיה יורה בו חץ כדי להרגו: (טו) ויכלו · ג׳ במסרה הכא ואידך (איוב ז) ויכלו באפס תקוה (ירמיה כ) ויכלו בבושת

עיקר ש״ח ובאר״ת

בזה: ע כי ספק מצחק בבנין הכבד כולל ג׳ הדברים שפירש למעלה: פ רש״י בא לפרש למה כפל הכתוב את לשונו עם בני עם יצחק: צ מדכתיב שמע בקולה ולא אמר שמע לדבריה · או שמע אליה כדרך הלשון · ל״ה נקול רוה״ק שבה: ק וקאי ואת הילד על מ״ש לפני זה שם על שכמה ולא על ויתן הכתוב מראה ע״כ כתיב לשון ותשלך את הילד (ר״ל משכמה): ר כי ותלך משמעה שהלכה לרצונה ולדעתה · ואח״כ כתיב ותתע נראה שלא ידעה להיכן הלכה · ל״פ ותלך ותתע כלומר שהלכה ותזרה לתעות לעבודת כוכבים כו׳ · כי על כאשר התעו אותי כו׳ ת״א כד טעו עממיא כו׳: ש דקשה דהל״ל ויכלו הלחם והמים · כי בוודאי נתן אברהם לפי ערך הדרך אכילה ושתיה בשוה · א״ע היה להם נ״פ נסיות כליה בב״א ל״ה לפי כו׳ לשתות הרבה לפיכך כתיב ויכלו המים ולא הלחם: ת כי נגד לא יספרש פה כמו בכ״מ דמאי נ״מ לאיזה צד ישבה · רק פירושו

וַיִּקְרָא מַלְאַךְ אֱלֹהִים אֶל־הָגָר מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר לָהּ מַה־
לָּךְ הָגָר אַל־תִּירְאִי כִּי־שָׁמַע אֱלֹהִים אֶל־קוֹל הַנַּעַר בַּאֲשֶׁר
הוּא־שָׁם׃ יח קוּמִי שְׂאִי אֶת־הַנַּעַר וְהַחֲזִיקִי אֶת־יָדֵךְ
בּוֹ כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימֶנּוּ׃ יט וַיִּפְקַח אֱלֹהִים אֶת־עֵינֶיהָ
וַתֵּרֶא בְּאֵר מָיִם וַתֵּלֶךְ וַתְּמַלֵּא אֶת־הַחֵמֶת מַיִם וַתַּשְׁקְ
אֶת־הַנָּעַר׃ כ וַיְהִי אֱלֹהִים אֶת־הַנַּעַר וַיִּגְדָּל וַיֵּשֶׁב בַּמִּדְבָּר
וַיְהִי רֹבֶה קַשָּׁת׃ כא וַיֵּשֶׁב בְּמִדְבַּר פָּארָן וַתִּקַּח־לוֹ אִמּוֹ
אִשָּׁה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ פ ששי כב וַיְהִי בָּעֵת הַהִוא וַיֹּאמֶר
אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ אֶל־אַבְרָהָם לֵאמֹר אֱלֹהִים
עִמְּךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה עֹשֶׂה׃ כג וְעַתָּה הִשָּׁבְעָה לִּי
בֵאלֹהִים הֵנָּה אִם־תִּשְׁקֹר לִי וּלְנִינִי וּלְנֶכְדִּי כַּחֶסֶד אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי עִמְּךָ תַּעֲשֶׂה עִמָּדִי וְעִם־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־גַּרְתָּה בָּהּ׃

רש"י

עליו א וסיה קודמת להתקבל : באשר
הוא שם · לפי מעשים שהוא עושה
עכשיו הוא נדון ב ולא לפי מה שהוא
עתיד לעשות לפי שהיו מלאכי השרת
מקטרגים ואומרים רבש"ע מי שעתיד
זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו
באר והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק
או רשע אמרו לו צדיק (ר"ל בענין זה
שאינו ראוי לעונש מיתה בצמא ודו"ק)·
אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני
דנו וזהו באשר הוא שם והיכן המית
את ישראל בצמא כשהגלם נבוכדנצר
שנאמר משא בערב וגו' לקראת צמא
התיו מים וגו' כשהיו מוליכין אותם
אצל · ערביים היו ישראל אומרים
לשבאים בבקשה מכם הוליכונו אצל
בני דודנו ישמעאל ורחמו עלינו שנא'
אורחות דודנים א"ת דודנים אלא
דודים ואלו יוצאין לקראתם ומביאין להם
בשר ודג מלוח ונודות נפוחים כסבורים
ישראל שמלאים מים וכשמכניסו לתוך
פיו ופותחו הרוח נכנס בגופו ומת :
(כ) רובה קשת · יורה חצים בקשת :
קשת · על שם האומנות כמו חמר גמל
צייד לפיכך השי"ן ג מודגשת · היה
יושב במדבר ומלסטם את העוברים הוא
שנאמר ידו בכל וגו' : (כא) מארץ
מצרים · ממקום גדוליו שנאמר ולה
שפחה מצרית וגו'· היינו דאמרי אינשי
זרוק חוטרא לאוירא אעיקריה קאי :
(כב) אלהים עמך · לפי שראו שיצא
מהפכת סדום לשלום ועם המלכים נלחם
ונפלו בידו ונפקדה אשתו לזקוניו :
(כג) ולניני · ולנכדי · עד כאן רחמי

האב

דרביא וקרא מלאכא דיי להגר מן שמיא ואמר לה מה ליך הגר לא תדחלי ארי שמיע קדם יי ית קלה דרביא באתר דהוא תמן : יח קומי טולי ית רביא ואתקיפי ית ידיך ביה ארי לעם סגי אשויניה : יט וגלא יי ית עינהא וחזת בירא דמיא ואזלת ומלת ית רקבא מיא ואשקיאת ית רביא : כ והוה מימרא דיי בסעדיה דרביא ורבא ויתב במדברא והוה רבי קשתא : כא ויתב במדברא דפארן ונסיבת ליה אמיה איתתא מארעא דמצרים : כב והוה בעדנא ההיא ואמר אבימלך ופיכל רב חיליה לאברהם למימר מימרא דיי בסעדך בכל די את עבד : כג וכען קיים לי במימרא דיי הכא דלא תשקר בי ובברי ובבר ברי כטיבותא

רשב"ם · בעל הטורים

כתרגום : (יז) באשר הוא שם · לפי שלא היתה רואה אותו שהרי נתרחק מאותו מקום הוצרך לומר במקום אשר הוא שם נתן לו את המים :

ימי כיון שכלו המים ימי קלו ויכלו כבושת שמיתת לנה מגוגה מהד : (כג) לנכדי · גי' בן בני:

(כ) רובה קשת · מושך בקשת · ושני גזרות הן · וימררהו ורבו וגם יסבו עליו רביו מלשון רבב כמו סובו מן סבב · שומו שמים מן שמם : דומו יושבי אי' מן דממ' דקה כולם נכפלים באות אחרונה · אבל רובה מגזרת רבה · עשה' בנה · קנה שיאמר' עושה · בונה · קונה : (כא) במדבר פארן · כדכתיב והוא יהיה פרא אדם : (כב) ויהי בעת ההיא · שנולד יצחק משרה וידע אבימלך נסים שעשה לו הקב"ה לכך בא עתה לכרות ברית עמו · וכן כל בעת ההיא צריך לפרש לפי המאורע : (כג) ולנכדי · בן בני :

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמו מן נגד ר"ל רחקה עצמו מנגדו הרחק לבל תראה במות הילד כו' : א אף שגם היא בכתה שמע אלהים את קול הנער ולא אל בכיית אמו : ב אף שגם עכשיו לא היה צדיק לפי הדרשות דלעיל (פסוק ט') על מצחק · צ"ל שהאגדה הזאת היא אליבא דר"ש דפליג על הדורשין שם לגנאי · והוא דורשו לשבח : ועוד י"ל שהקב"ה דן מדה כנגד מדה והקב"ה שאל למה"ש אם עשה עברה במים · והשיבו לו שעתה אין בידו עברה במים · אך בניו ימיתו את בני ישראל בצמא · וע"ז אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו · כלומר שעתה אין בידו עברה ממים (מהרש"ל): ג והוא שם התואר בעל הקשת וכמו אמר גמל ציד דמורים לתואר האנשים העוסקים

כד וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אָנֹכִי אִשָּׁבֵעַ׃ כה וְהוֹכִחַ אַבְרָהָם אֶת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־אֹדוֹת בְּאֵר הַמַּיִם אֲשֶׁר גָּזְלוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ׃ כו וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ לֹא יָדַעְתִּי מִי עָשָׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְגַם־אַתָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וְגַם אָנֹכִי לֹא שָׁמַעְתִּי בִּלְתִּי הַיּוֹם׃ כז וַיִּקַּח אַבְרָהָם צֹאן וּבָקָר וַיִּתֵּן לַאֲבִימֶלֶךְ וַיִּכְרְתוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִית׃ כח וַיַּצֵּב אַבְרָהָם אֶת־שֶׁבַע כִּבְשֹׂת הַצֹּאן לְבַדְּהֶן׃ כט וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־אַבְרָהָם מָה הֵנָּה שֶׁבַע כְּבָשֹׂת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר הִצַּבְתָּ לְבַדָּנָה׃ ל וַיֹּאמֶר כִּי אֶת־שֶׁבַע כְּבָשֹׂת תִּקַּח מִיָּדִי בַּעֲבוּר תִּהְיֶה־לִּי לְעֵדָה כִּי חָפַרְתִּי אֶת־הַבְּאֵר הַזֹּאת׃ לא עַל־כֵּן קָרָא לַמָּקוֹם הַהוּא בְּאֵר שָׁבַע כִּי שָׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם׃ לב וַיִּכְרְתוּ בְרִית בִּבְאֵר שָׁבַע וַיָּקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ וַיָּשֻׁבוּ אֶל־אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים׃ לג וַיִּטַּע אֶשֶׁל בִּבְאֵר שָׁבַע וַיִּקְרָא־שָׁם בְּשֵׁם יְהוָה אֵל עוֹלָם׃ לד וַיָּגָר אַבְרָהָם בְּאֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים יָמִים רַבִּים׃ פ שביעי כב א וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים

רש"י

כתב על כאן : כחסד אשר עשיתי עמך תעשה עמדי · שאמרתי לך הנה ארצי לפניך (ב"ר) : (כה) והוכח · נתווכח עמו על כך : (ל) בעבור תהיה לי · זאת : לעדה · עדות לשון נקבה כמו. ועדה המצבה : כי חפרתי את הבאר · מריבים היו עליה רועי אבימלך ואומרים אנחנו חפרנוה אמרו ביניהם כל מי שיתראה על הבאר ויעלו המים לקראתו שלו הוא ועלו לקראת אברהם: (לג) אשל · רב ושמואל חד אמר פרדס להביא ממנו פירות לאורחים בסעודה · וחד אמר פונדק לאכסניא וכו כל מיני פירות · ומצינו לשון נטיעה באהלים שנאמר ויטע אהלי אפדנו : ויקרא שם וגו' · על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוה לכל העולם לאחר שאוכלין ושותין אמר להם ברכו למי שאכלתם משלו סבורים אתם שמשלי אכלתם משל מי שאמר והיה העולם אכלתם : (לד) ימים רבים · מרובים על של חברון בחברון עשה כ"ה שנה וכאן כ"ו שהרי בן ע"ה שנה היה בצאתו מחרן · אותה שנה ויבא וישב באלוני ממרא שלא מצינו קודם לכן שנתיישב אלא שם שבכל מקומותיו היה כאורח

דִּי עֲבָדִית עִמָּךְ תַּעְבֵּד עִמִּי וְעִם־אַרְעָא דְּאִתּוֹתַבְתָּא בַהּ: כד וַאֲמַר אַבְרָהָם אֲנָא אֲקַיֵּם: כה וְאוֹכַח אַבְרָהָם יָת־אֲבִימֶלֶךְ עַל־עֵיסַק בֵּירָא דְּמַיָּא דִּי אֲנִיסוּ עַבְדֵי אֲבִימֶלֶךְ: כו וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לָא יְדָעִית מָאן עֲבַד יָת־פִּתְגָּמָא הָדֵין וְאַף־אַתְּ לָא חַוִּיתָ לִי וְאַף אֲנָא לָא־שְׁמָעִית אֱלָהֵין יוֹמָא דֵין: כז וּדְבַר אַבְרָהָם עָאן וְתוֹרִין וִיהַב לַאֲבִימֶלֶךְ וּגְזָרוּ תַרְוֵיהוֹן קְיָם: כח וַאֲקִים אַבְרָהָם יָת־שְׁבַע חוּרְפַן דְּעָאן בִּלְחוֹדֵיהֶן: כט וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם מָה אִנּוּן שְׁבַע חוּרְפַן אִלֵּין דַּאֲקֵימְתָּא בִּלְחוֹדֵיהֶן: ל וַאֲמַר אֲרֵי יָת־שְׁבַע חוּרְפַן תְּקַבֵּל מִן־יְדִי בְּדִיל דִּתְהֵי־לִי לְסַהֲדוּ אֲרֵי חֲפָרִית יָת־בֵּירָא הָדֵין (נ״י הָדָא): לא עַל כֵּן קְרָא לְאַתְרָא הַהוּא בְּאֵר־שָׁבַע אֲרֵי תַמָּן קַיִּמוּ תַרְוֵיהוֹן: לב וּגְזָרוּ קְיָם בִּבְאֵר שָׁבַע וְקָם אֲבִימֶלֶךְ וּפִיכֹל רַב חֵילֵהּ וְתָבוּ לְאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי: לג וּנְצִיב נִצְבָא (נ״י אִילָנָא) בִּבְאֵר שָׁבַע וְצַלִּי תַמָּן בִּשְׁמָא דַּייָ אֱלָהָא דְּעָלְמָא: לד וְאִתּוֹתַב אַבְרָהָם בְּאַרַע פְּלִשְׁתָּאֵי יוֹמִין סַגִּיאִין: א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא

רשב״ם

(לג) ויטע אשל · פרדס היה להתפלל שם: (א) ויהי אחר הדברים האלה·כל

בעל הטורים

(כט) הנה ב׳ במסרה· הנה לבדנה· אתה הנה כל גבולות ארץ · בזכות

רש״י

חונה ונוסע והולך שנא׳ ויעבור אברם· ויעתק משם · ויהי רעב. וירד אברם מצרימה · וממצרים לא עשה אלא שלשה חדשים שהרי שלחו פרעה מיד. וילך למסעיו עד ויבא וישב באלוני ממרא אשר בחברון ושם ישב עד שנהפכה סדום מיד ויסע משם אברהם מפני בושה של לוט ובא לארץ פלשתים ובן צ״ט שנה היה שהרי בשלישי למילתו באו אצלו המלאכים הרי כ״ה שנה וכאן כתיב ימים רבים מרובים על הראשוני׳ ולא בא הכתוב לסתום אלא לפרש ואם היו מרובים עליהם שתי שנים או יותר היה מפרשם ועל כרחך אינם יתרים יותר משנה הרי כ״ו שנה מיד יצא משם וחזר לחברון ואותה שנה קדמה לפני עקידתו של יצחק י״ב שנים ד כך שנויה בסדר עולם:(א) אחר הדברים האלה·

עיקר ש״ח ובאר״ח

כעוסקים ומתפרנסים בזה · (בא״ר) : ד הגיה כאן; זאת הדרשה · נבאר את הדרשה

נִסָּה אֶת־אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ב וַיֹּאמֶר קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ אֶת־יִצְחָק וְלֶךְ־לְךָ אֶל־אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃ ג וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים׃ ד בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו

רש"י

יש מרבותינו אומרים · אחר דבריו של שטן שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר א' או איל א' אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו אלו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב · וי"א אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה אמר לו יצחק באבר אחד אתה מיראני אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב: הנני · כך היא ענייתם של חסידים לשון ענוה הוא ולשון זימון: (ב) קח נא · אין נא אלא לשון בקשה ה אמר לו בבקשה ממך עמוד לי בזה בנסיון שלא יאמרו הראשונות לא היה בהן ממש: את בנך · אמר לו שני בנים יש לי אמר לו את יחידך אמר לו זה יחיד לאמו וזה יחיד לאמו אמר לו אשר אהבת אמר לו שניהם אני אוהב אמר לו את יצחק · ולמה לא גילה לו מתחלה שלא לערבבו פתאום ותזוח דעתו עליו ותטרף וכדי לחבב עליו את המצוה וליתן לו שכר על כל דבור ודבור: ארץ המוריה · ירושלים וכן בדברי הימים לבנות את בית ה' בירושלים בהר המורי'·

ורבותינו ז"ל פירשו על שם שמשם הוראה יוצאה לישראל · ואונקלוס תרגמו על שם עבודת הקטרת שיש בו מור נרד ושאר בשמים: והעלהו · לא אמר לו שחטהו לפי שלא היה חפץ הקדוש ב"ה לשחטו אלא להעלהו להר לעשותו עולה ומשהעלהו אמר לו הורידהו: אחד ההרים · הקב"ה מתהא הצדיקים (ס"א מתהא לצדיקים) ואח"כ מגלה להם וכל זה כדי להרבות שכרן וכן אל הארץ אשר אראך · וכן ביונה וקרא עליה את הקריאה: (ג) וישכם · נזדרז למצוה: ויחבש · הוא בעצמו ולא צוה לאחד מעבדיו שהאהבה מקלקל' השורה: את שני נעריו · ישמעאל ואליעזר ו שאין אדם חשוב רשאי לצאת לדרך בלא ב' אנשים שאם יצטרך האחד לנקביו ויתרחק יהיה השני עמו: ויבקע · תרגומו וצלח כמו וצלחו הירדן לשון ביקוע ז סיכדר"א בלע"ז: (ד) ביום השלישי · למה איחר מלהראותו מיד כדי שלא יאמרו הממו וערבבו פתאום וטרף דעתו ואילו היה לו שהות להמלך אל לבו לא היה עושה: וירא את המקום · ראה ענן קשור על ההר:

האלין וַיי נַסִי יַת־אַבְרָהָם וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם וַאֲמַר הָא־אֲנָא : ב וַאֲמַר דְבַר־כְּעַן יַת־בְּרָךְ יַת־יְחִידָךְ דִי רְחֵמְתָּ יַת־יִצְחָק וְאִיזַל לָךְ לְאַרְעָא פוּלְחָנָא וְאַסְקֵהּ קֳדָמַי תַּמָּן לַעֲלָתָא עַל־חַד מִן טוּרַיָא דִי אֵימַר לָךְ : ג וְאַקְדֵים אַבְרָהָם בְּצַפְרָא וְזָרֵז יַת־חֲמָרֵהּ וּדְבַר יַת־תְּרֵין עוּלֵימוֹהִי עִמֵּהּ וְיַת־יִצְחָק בְּרֵהּ וְצַלַּח אָעֵי לַעֲלָתָא וְקָם וַאֲזַל לְאַתְרָא דִי אֲמַר לֵהּ יְיָ: דְבְיוֹמָא תְלִיתָאָה

רשב"ם

מקום שנאמר אחר הדברים האלה מחובר על הפרשה של מעלה · אחר הדברים האלה שהרג אברהם המלכים

בעל הטורים

להכרס נכרתו כל גבלות ארץ :
(ג) אל ארץ המוריה · בגי' בירושלים:

אמר לו הקב"ה אל תירא אברהם מן האומות·ויהי אחר הדברים האלה שנולד יצחק ויוגד לאברהם לאמר עוד ובתואל ילד את רבקה·וכן אחר הדברי' האלה שהגיד מרדכי על בגתן ותרש גדל המלך אחשורוש את המן שרצה להרוג את מרדכי והציל לו מה שהציל את המלך ונתלה המן · אף כאן אחר הדברי' שכר' אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו של אברהם ונתן לו שבע כבשות הצאן וחרה אפו של הקב"ה על זאת שהרי ארץ פלשתים ניתן לאברהם וגם ביהושע מטילים על ערי חמשת סרני פלשתים גורל בכלל גבול ישראל והקב"ה צוה עליהם לא תחיה כל נשמה לכן והאלהים נסה את אברהם קנתרו וצערו כדכתיב הנסה דבר אליך תלאה · על נסיתם את ה'· מסה ומריבה בחנני ה' ונסני · כלומר·נתגאיתה בהן שנתתיך לכרות ברית ביניכם ובין בניהם · ועתה לך והעלהו לעולה ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך וכן מצאתי אח"כ במדרש של שמואל·ויהי ארון ה' בארץ פלשתים שבעה חדשים · כתיב את שבע כבשות הצאן תקח מידי אמר לו הקב"ה אתה נתת לו שבע כבשות חייך שבניו עושים שבע מלחמות עם בניך ונוצחין אותן · ד"א חייך שבניו הורגים שבע צדיקים מבניך ואלו הן שמשון חפני ופנחס שאול ושלשה בניו · ד"א חייך שבניו מחריבים שבע משכנות ואלו הן אהל מועד וגלגל ושילה נוב ונבעון ובית עולמים · ד"א שארון מחזיר את שדה פלשתים שבעה חדשים · נסה קנטא ריא"ה :
(ב) המוריה· האמוריה ארץ האמורי · הרבה אלפי"ן חסרים · וימש תושך

עיקר ש"ח ובאר"ח

הדרשה דבסמוך על אחר כו' אחר דבריו של שטן · כי ידוע שבכ"מ שכתוב אחר הוא סמוך כמו שפרש"י לעיל · וכאן היה י"ב שנה אח"כ · ע"כ דרש אחר דבריו של שטן · או כפי הד"א אחר דבריו של ישמעאל : ה ר"ל נא האמור כאן הוא לשון בקשה : ו דקשה למה כתיב ושני נעריו · והלא כמה נערים היו לו · ל"פ שני נעריו זה קאי על המיוחדים על ישמעאל ואליעזר : ז ואף כאן לשון בקשה :

וַיַּרְא אֶת־הַמָּקוֹם מֵרָחֹק׃ ה וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו
שְׁבוּ־לָכֶם פֹּה עִם־הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד־כֹּה
וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם׃ ו וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת־עֲצֵי
הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל־יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת־הָאֵשׁ וְאֶת־
הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ ז וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־אַבְרָהָם
אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ
וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה׃ ח וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים
יִרְאֶה־לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ ט וַיָּבֹאוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר־לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם
אֹתוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים׃ י וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת־
יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת־הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת־בְּנוֹ׃ יא וַיִּקְרָא אֵלָיו
מַלְאַךְ יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם ׀ אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר
הִנֵּנִי׃ יב וַיֹּאמֶר אַל־תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל־הַנַּעַר וְאַל־תַּעַשׂ לוֹ
מְאוּמָה כִּי ׀ עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ

נון הב׳ בדגש

רש״י

(ה) עד כה· כלומר דרך מועט למקום אשר לפנינו ומדרש אגדה אראה היכן הוא מה שאמר לי המקום כה יהיה זרעך: ונשובה· נתנבא שישובו שניהם: (ו) המאכלת· סכין על שם שאוכלת את הבשר כמה דתימא ותרבי תאכל בשר ושמאכלת בשר לאכילה· ד״א זאת נקראת מאכלת על שם שישראל אוכלים מתן שכרה: וילכו שניהם יחדו· אברהם שהיה יודע שהולך לשחוט את בנו היה הולך ברצון ושמחה כיצחק שלא היה מרגיש בדבר: (ח) יראה לו השה· כלומר יראה ויבחר לו השה ואם אין שה לעולה בני· ואף על פי שהבין יצחק שהוא הולך להשחט וילכו שניהם יחדו בלב שוה: (ט) ויעקד· ידיו ורגליו מאחוריו הידים והרגלים ביחד היא עקידה והוא לשון עקודים שהיו קרסוליהם לבנים מקום שעוקדין אותן בו היה ניכר: (יא) אברהם אברהם· לשון חבה הוא שכופל את שמו: (יב) אל תשלח· לשחוט· אמר לו א״כ לחנם באתי לכאן אעשה בו חבלה ואוציא ממנו מעט דם א״ל אל תעש לו מאומה

אל

וזקף אברהם ית־עינוהי וחזא ית־אתרא מרחיק׃ ה ואמר אברהם לעולימוהי אוריכו לכון הכא עם־חמרא ואנא ועולימא נתמטי עד־כא ונסגוד ונתוב לותכון׃ ו ונסיב אברהם ית־אעי דעלתא ושוי על־יצחק בריה ונסיב בידיה ית־אשתא וית־סכינא ואזלו תרויהון בתרא (נ״י כחדא)׃ ז ואמר יצחק לאברהם אבוהי ואמר אבא ואמר הא־אנא ברי ואמר הא אשתא ואעיא ואן אימרא לעלתא׃ ח ואמר אברהם קדם יי גלי־ליה אימרא לעלתא ברי ואזלו תרויהון כחדא׃ ט ואתו לאתרא די אמר־ליה יי ובנא תמן אברהם ית־מדבחא וסדר ית־אעיא ועקד ית־יצחק בריה ושוי יתיה על־מדבחא עיל מן אעיא׃ י ואושיט אברהם ית־ידיה ונסיב ית־סכינא למיכס ית בריה׃ יא וקרא ליה מלאכא דיי מן־שמיא ואמר אברהם אברהם ואמר הא אנא׃ יב ואמר לא־תושיט ידך לעולימא ולא תעבד ליה מדעם ארי כען ידענא (נ״י ידעית) ארי־דחלא דיי את ולא

רשב״ם | **בעל הטורים**

כמו ויאמש · לא יהל · כמו לא יאהל שם ערבי: (ו) המאכלת · סכין · ע״ש חרבי תאכל בשר: (יב) כי עתה ידעתי·כלומ׳ עתה אני רואה ונתפרסם לכל העולם כי ירא אלהים אתה:

(ה) ונשובה·ו׳ (מלא) במסו׳ ונשתחוה ונשובה · נתנה ראש ונשובה · השיבנו ה׳ אליך ונשובה · (ש״א ט׳) לכה ונשובה · (איכה ג׳) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה · (הושע ו׳) לכו ונשובה אל ה׳ · בזכות אברהם שאמר נשתחוה ונשובה זכו ישראל לעשות תשובה והיינו לכה ונשובה נחפשה דרכינו השיבנו ה׳ אליך ובזכותם הגליות מתקבלות· לכו ונשובה אל עיר ה׳ [ר״ל כמו שהם אמר שאול לנערו לשוב כן אנחנו נזכה לשוב אל עיר ה׳] ואם לא זכו אומר נתנה ראש ונשובה הכל בזכות אברהם: (יא) ויקרא אליו מלאך ה׳ מן השמים · ס״ת נגי׳ מיכאל הוה (ע״ה) :

רש״י

אל תעש בו מום: כי עתה ידעתי· א״ר אבא א״ל אברהם אפרש לפניך את שיחתי אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע וחזרת ואמרת קח נא את בנך

מכאן אתה אומר לי אל תשלח ידך אל הנער· אמר לו הקב״ה לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה כשאמרתי לך קח מוצא שפתי לא אשנה לא אמרתי ל׳ שחטהו

אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃ יג וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה־אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת־הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ יד וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה ׀ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְהוָה יֵרָאֶה׃ טו וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן־הַשָּׁמָיִם׃ טז וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־יְהוָה כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת־בִּנְךָ אֶת־יְחִידֶךָ׃ יז כִּי־בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃ יח וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃ יט וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל־נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל־בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ פ מפטיר

רש"י

שתעשהו אלא שעלהו השקתיה אחתיה: כי עתה ידעתי. מעתה יש לי מה להשיב לשטן ולאומות התמהים מה היא חיבתי אצלך יש לי פתחון פה עכשיו שרואין כי ירא אלהים אתה: (יג) והנה איל. מוכן היה לכך מששת ימי בראשית: אחר. אחרי שאמר לו המלאך אל תשלח ידך ראהו כשהוא נאחז והוא שמתרגמינן וזקף אברהם עינוהי בתר אילין. (ס"א לפי האגדה אחר כל דברי המלאך והשכינה ואחר טענותיו של אברהם): בסבך. אילן: בקרניו. שהיה רץ אצל אברהם והשטן סובכו ומערבבו באילנות: תחת בנו. מאחר שכתוב ויעלהו לעולה לא חסר המקרא כלום ומהו תחת בנו על כל עבודה שעשה ממנו היה מתפלל ואומר

יה"ר שתהא זו כאילו היא עשויה בבני. כאילו בני שחוט כאילו דמו זרוק כאילו בני מופשט כאילו הוא נקטר ונעשה דשן: (יד) ה' יראה. פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו ולהקריב כאן קרבנות: אשר יאמר היום. שיאמרו לימי הדורות עליו בהר ה' יראה הקדוש ברוך הוא לעמו: היום. הימים העתידין כמו עד היום הזה שבכל המקרא שכל הדורות הבאים הקוראים את המקרא הזה אומרים עד היום הזה על היום שעומדים בו. ומ"א ה' יראה עקידה זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם מן הפורענות כדי שיאמר היום הזה בכל דורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד

מְנַעְתָּ יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ מִנִּי׃ יג וּזְקַף אַבְרָהָם יָת־עֵינוֹהִי
בָּתַר אִלֵּין וַחֲזָא וְהָא־דִכְרָא בָּתַר אֲחִיד בְּאִילָנָא בְּקַרְנוֹהִי
וַאֲזַל אַבְרָהָם וּנְסֵיב יָת־דִּכְרָא וְאַסְּקֵיהּ לַעֲלָתָא חֲלָף בְּרֵיהּ׃
יד וּפְלַח וְצַלִּי אַבְרָהָם תַּמָּן בְּאַתְרָא הַהוּא וַאֲמַר קֳדָם יְיָ הָכָא
יְהוֹן פָּלְחִין דָּרַיָּא בְּכֵן יִתְאֲמַר בְּיוֹמָא הָדֵין בְּטוּרָא הָדֵין
אַבְרָהָם קֳדָם־יְיָ פְּלַח׃ טו וּקְרָא מַלְאֲכָא דַּיְיָ לְאַבְרָהָם תִּנְיָנוּת
מִן שְׁמַיָּא׃ טז וַאֲמַר בְּמֵימְרִי קַיֵּימִית אֲמַר יְיָ אֲרֵי חֲלָף דִּי
עֲבַדְתָּא יָת־פִּתְגָמָא הָדֵין וְלָא מְנַעְתָּא יָת־בְּרָךְ יָת־יְחִידָךְ׃
יז אֲרֵי־בָרָכָא אֲבָרְכִנָּךְ וְאַסְגָּאָה אַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא
וּכְחָלָא דִּי עַל כֵּיף יַמָּא וְיֵירְתוּן בְּנָךְ יָת קִרְוֵי סָנְאֵיהוֹן׃
יח וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל־בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא חֲלָף דִּי קַבֵּילְתָּא
לְמֵימְרִי׃ יט וְתָב אַבְרָהָם לְוָת עוּלֵימוֹהִי וְקָמוּ וַאֲזָלוּ כַּחְדָא

רשב"ם

(יג) וירא והנה איל · עובר לפניו : אחר נאחז בסבך בקרניו׳ כלומר אחרי כן ראה את האיל מדי עברו נאחז בסבכי היער חשב בלבו ודאי זה המלאך בא בשליחותו של הקב"ה וזימן לי איל זה תחת בני ולכן נאחז בסבך שאוכל לקחתו ולהקריבו · וכן קדמו שרים אחר נוגנים · ושבו העבים אחר הגשם · ואח"כ ובאה גשם · וכן ואחר באו משה ואהרן כולם פירושם אחרי כן : (יד) אשר יאמר היום ולמחר בהר ה׳ יראה׳ בהר ה׳ נראה הקב"ה לאברהם :

רש"י

לכפרה : (יז) ברך אברכך · אחת לאב ואחת לבן : והרבה ארבה · אחת לאב ואחת לבן : (יט) וישב אברהם בבאר שבע · לא ישיבה ממש שהרי בחברון היה יושב י"ב שנים לפני עקידתו של יצחק יצא מבאר שבע והלך לו לחברון כמו שנאמר ויגר אברהם בארץ פלשתי׳ ימים רבים מרובים משל חברון

עיקר ש"ח ובאר"ח

ח כי תיבת עתה מורה על הזמן שלפניו והפעל ידעתי הוא על זמן שכבר עבר · וזה תרתי דסתרי · לכן פירש"י עתה יש לי להוכיח ולהשיב לשטן כו׳ התמהים על מה שידעתי מכבר · באר"ח : ט דא"כ והנה ל"ל אם לא להורות דהי׳ מוכן לכך · וכן שיעור הכתוב וישא אברהם את עיניו אחר (ר"ל אחר שא"ל המלאך) וירא והנה איל נאחז כו׳ · וע"כ ת"א וזקף כו׳ בתר אלין : (כ) דכתיב נאחז בלשון נפעל · שהיה נאחז מאחר (ולא אחוז מעצמו) לכ"פ שהשטן סובכו כו׳ :

כ וַיְהִ֗י אַחֲרֵי֙ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וַיֻּגַּ֥ד לְאַבְרָהָ֖ם לֵאמֹ֑ר הִ֠נֵּה יָלְדָ֨ה מִלְכָּ֥ה גַם־הִ֛וא בָּנִ֖ים לְנָח֥וֹר אָחִֽיךָ׃ כא אֶת־ע֥וּץ בְּכֹר֖וֹ וְאֶת־בּ֣וּז אָחִ֑יו וְאֶת־קְמוּאֵ֖ל אֲבִ֥י אֲרָֽם׃ כב וְאֶת־כֶּ֣שֶׂד וְאֶת־חֲז֔וֹ וְאֶת־פִּלְדָּ֖שׁ וְאֶת־יִדְלָ֑ף וְאֵ֖ת בְּתוּאֵֽל׃ כג וּבְתוּאֵ֖ל יָלַ֣ד אֶת־רִבְקָ֑ה שְׁמֹנָ֥ה אֵ֙לֶּה֙ יָלְדָ֣ה מִלְכָּ֔ה לְנָח֖וֹר אֲחִ֥י אַבְרָהָֽם׃ כד וּפִֽילַגְשׁ֖וֹ וּשְׁמָ֣הּ רְאוּמָ֑ה וַתֵּ֤לֶד גַּם־הִוא֙ אֶת־טֶ֣בַח וְאֶת־גַּ֔חַם וְאֶת־תַּ֖חַשׁ וְאֶת־מַעֲכָֽה׃

פ פ פ קמ"ז אמנו"ץ סימן: ומפטירין ואשה אחת במלכים ב' סימן ד'

רש"י

הראשונים והם כ"ו שנה כמו שפירשנו למעלה: (כ) אחרי הדברים האלה ויגד וגו' כשובו מהר המוריה היה אברהם מהרהר ואומר אילו היה בני שחוט כבר היה הולך בלא בנים היה לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא בשרו הקב"ה שנולדה רבקה בת זוגו וזהו הדברים האלה הרהורי דברים שהיו ע"י עקידה: גם היא. אף היא השוותה משפחותיה למשפחות אברהם י"ב מה אברהם י"ב שבטים שנאו מיעקב אף בני הגבירות וד' בני שפחות אף אלו ח' בני גבירות וד' בני פלגש: (כג) ובתואל ילד את רבקה. כל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה: חסלת פרשת וירא

הפטרת וירא במלכים ב סימן ד

וְאִשָּׁ֣ה אַחַ֣ת מִנְּשֵׁ֣י בְנֵֽי־הַ֠נְּבִיאִים צָעֲקָ֨ה אֶל־אֱלִישָׁ֜ע לֵאמֹ֗ר עַבְדְּךָ֤ אִישִׁי֙ מֵ֔ת וְאַתָּ֣ה יָדַ֔עְתָּ כִּ֣י עַבְדְּךָ֔ הָיָ֥ה יָרֵ֖א אֶת־יְהוָ֑ה וְהַ֨נֹּשֶׁ֔ה בָּ֗א לָקַ֜חַת אֶת־שְׁנֵ֧י יְלָדַ֛י ל֖וֹ לַעֲבָדִֽים׃ וַיֹּ֨אמֶר אֵלֶ֤יהָ אֱלִישָׁע֙ מָ֣ה אֶֽעֱשֶׂה־לָּ֔ךְ הַגִּ֣ידִי לִ֔י מַה־יֶּשׁ־לָ֖כִי לך קרי בַּבָּ֑יִת וַתֹּ֗אמֶר אֵין־לְשִׁפְחָתְךָ֥ כֹל֙ בַּבַּ֔יִת כִּ֖י אִם־אָס֥וּךְ שָֽׁמֶן׃ וַיֹּ֗אמֶר לְ֠כִי שַֽׁאֲלִי־לָ֤ךְ כֵּלִים֙ מִן־הַח֔וּץ מֵאֵ֖ת כָּל־שְׁכֵנָ֑יִךְ כִּי שכניך ק' כֵּלִ֥ים רֵקִ֖ים אַל־תַּמְעִֽיטִי׃ וּבָ֗את וְסָגַ֤רְתְּ הַדֶּ֙לֶת֙ בַּעֲדֵ֣ךְ וּבְעַד־בָּנַ֔יִךְ וְיָצַ֕קְתְּ עַ֖ל כָּל־הַכֵּלִ֣ים הָאֵ֑לֶּה וְהַמָּלֵ֖א תַּסִּֽיעִי׃ וַתֵּ֙לֶךְ֙

לִבְאֵר שָׁבַע וִיתֵיב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃ כ וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאִתְחַוָּא לְאַבְרָהָם לְמֵימַר הָא יְלֵידַת מִלְכָּה אַף־הִיא בְּנִין לְנָחוֹר אֲחוּךְ׃ כא יָת־עוּץ בּוּכְרַהּ וְיָת־בּוּז אֲחוּהִי וְיָת־קְמוּאֵל אֲבוּהִי דַאֲרָם׃ כב וְיָת־כֶּשֶׂד וְיָת־חֲזוֹ וְיָת־פִּלְדָּשׁ וְיָת־יִדְלָף וְיָת־בְּתוּאֵל׃ כג וּבְתוּאֵל אוֹלִיד יָת־רִבְקָה תְּמָנְיָא אִלֵּין יְלֵידַת מִלְכָּה לְנָחוֹר אֲחוּהִי דְאַבְרָהָם׃ כד וּלְחֵינְתֵּהּ וּשְׁמַהּ רְאוּמָה וִילֵידַת אַף־הִיא יָת־טֶבַח וְיָת־גַּחַם וְיָת־תַּחַשׁ וְיָת־מַעֲכָה׃

הפטרת וירא

מֵאִתּוֹ וַתִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בַּעֲדָהּ וּבְעַד בָּנֶיהָ הֵם מַגִּשִׁים אֵלֶיהָ וְהִיא מיצקת מוצקת קרי׃ וַיְהִי כִּמְלֹאת הַכֵּלִים וַתֹּאמֶר אֶל־בְּנָהּ הַגִּישָׁה אֵלַי עוֹד כֶּלִי וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ אֵין עוֹד כֶּלִי וַיַּעֲמֹד הַשָּׁמֶן׃ וַתָּבֹא וַתַּגֵּד לְאִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לְכִי מִכְרִי אֶת־הַשֶּׁמֶן וְשַׁלְּמִי אֶת־נִשְׁיֵכִי נשיך ק׳ וְאַתְּ בָּנַיִכִי ובניך קרי תִּחְיִי בַּנּוֹתָר׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיַּעֲבֹר אֱלִישָׁע אֶל־שׁוּנֵם וְשָׁם אִשָּׁה גְדוֹלָה וַתַּחֲזֶק־בּוֹ לֶאֱכָל־לָחֶם וַיְהִי מִדֵּי עָבְרוֹ יָסֻר שָׁמָּה לֶאֱכָל־לָחֶם׃ וַתֹּאמֶר אֶל־אִישָׁהּ הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אִישׁ אֱלֹהִים קָדוֹשׁ הוּא עֹבֵר עָלֵינוּ תָּמִיד׃ נַעֲשֶׂה־נָּא עֲלִיַּת־קִיר קְטַנָּה וְנָשִׂים לוֹ שָׁם מִטָּה וְשֻׁלְחָן וְכִסֵּא וּמְנוֹרָה וְהָיָה בְּבֹאוֹ אֵלֵינוּ יָסוּר שָׁמָּה׃ וַיְהִי הַיּוֹם וַיָּבֹא שָׁמָּה וַיָּסַר אֶל־הָעֲלִיָּה וַיִּשְׁכַּב־שָׁמָּה׃ וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ קְרָא לַשּׁוּנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד לְפָנָיו׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אֱמָר־נָא אֵלֶיהָ הִנֵּה חָרַדְתְּ אֵלֵינוּ אֶת־כָּל־הַחֲרָדָה הַזֹּאת מֶה לַעֲשׂוֹת לָךְ הֲיֵשׁ לְדַבֶּר־לָךְ אֶל־הַמֶּלֶךְ אוֹ אֶל־שַׂר הַצָּבָא וַתֹּאמֶר בְּתוֹךְ עַמִּי אָנֹכִי יֹשָׁבֶת׃ וַיֹּאמֶר

וּמֶה לַעֲשׂוֹת לָהּ וַיֹּאמֶר גֵּיחֲזִי אֲבָל בֵּן אֵין־לָהּ וְאִישָׁהּ זָקֵן׃ וַיֹּאמֶר קְרָא־לָהּ וַיִּקְרָא־לָהּ וַתַּעֲמֹד בַּפָּתַח׃ וַיֹּאמֶר לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אַתְּי את ק׳ חֹבֶקֶת בֵּן וַתֹּאמֶר אַל־אֲדֹנִי אִישׁ הָאֱלֹהִים אַל־תְּכַזֵּב בְּשִׁפְחָתֶךָ׃ וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן לַמּוֹעֵד הַזֶּה כָּעֵת חַיָּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיהָ אֱלִישָׁע׃ וַיִּגְדַּל הַיָּלֶד וַיְהִי הַיּוֹם וַיֵּצֵא אֶל־אָבִיו אֶל־הַקֹּצְרִים׃ וַיֹּאמֶר אֶל־אָבִיו רֹאשִׁי ׀ רֹאשִׁי וַיֹּאמֶר אֶל־הַנַּעַר שָׂאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ׃ וַיִּשָּׂאֵהוּ וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב עַל־בִּרְכֶּיהָ עַד־הַצָּהֳרַיִם וַיָּמֹת׃ וַתַּעַל וַתַּשְׁכִּבֵהוּ עַל־מִטַּת אִישׁ הָאֱלֹהִים וַתִּסְגֹּר בַּעֲדוֹ וַתֵּצֵא׃ וַתִּקְרָא אֶל־אִישָׁהּ וַתֹּאמֶר שִׁלְחָה נָא לִי אֶחָד מִן־הַנְּעָרִים וְאַחַת הָאֲתֹנוֹת וְאָרוּצָה עַד־אִישׁ הָאֱלֹהִים וְאָשׁוּבָה׃ וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ אַתְּי את ק׳ הֹלַכְתְּי הלכת ק׳ אֵלָיו הַיּוֹם לֹא־חֹדֶשׁ וְלֹא שַׁבָּת וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃

קצת קהלות מסיימין ההפטרה כאן

וַתַּחֲבֹשׁ הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר אֶל־נַעֲרָהּ נְהַג וָלֵךְ אַל־תַּעֲצָר־לִי לִרְכֹּב כִּי אִם־אָמַרְתִּי לָךְ׃ וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַר הַכַּרְמֶל וַיְהִי כִּרְאוֹת אִישׁ־הָאֱלֹהִים אוֹתָהּ מִנֶּגֶד וַיֹּאמֶר אֶל־גֵּיחֲזִי נַעֲרוֹ הִנֵּה הַשּׁוּנַמִּית הַלָּז׃ עַתָּה רוּץ־נָא לִקְרָאתָהּ וֶאֱמָר־לָהּ הֲשָׁלוֹם לָךְ הֲשָׁלוֹם לְאִישֵׁךְ הֲשָׁלוֹם לַיָּלֶד וַתֹּאמֶר שָׁלוֹם׃ וַתָּבֹא אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים

בראשית כג חיי שרה

כג א וַיִּהְיוּ חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃ ב וַתָּמָת שָׂרָה בְּקִרְיַת

רש״י

(א) ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים · נכך נכתב

אֶל־הָהָר וַתַּחֲזֵק בְּרַגְלָיו וַיִּגַּשׁ גֵּיחֲזִי לְהָדְפָהּ וַיֹּאמֶר אִישׁ
הָאֱלֹהִים הַרְפֵּה־לָהּ כִּי־נַפְשָׁהּ מָרָה־לָהּ וַיהוָה הֶעְלִים מִמֶּנִּי
וְלֹא הִגִּיד לִי׃ וַתֹּאמֶר הֲשָׁאַלְתִּי בֵן מֵאֵת אֲדֹנִי הֲלֹא אָמַרְתִּי
לֹא תַשְׁלֶה אֹתִי׃ וַיֹּאמֶר לְגֵיחֲזִי חֲגֹר מָתְנֶיךָ וְקַח מִשְׁעַנְתִּי
בְיָדְךָ וָלֵךְ כִּי־תִמְצָא אִישׁ לֹא תְבָרְכֶנּוּ וְכִי־יְבָרֶכְךָ אִישׁ לֹא
תַעֲנֶנּוּ וְשַׂמְתָּ מִשְׁעַנְתִּי עַל־פְּנֵי הַנָּעַר׃ וַתֹּאמֶר אֵם הַנַּעַר חַי־
יְהוָה וְחֵי־נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֶזְבֶךָּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ׃ וְגֵחֲזִי
עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּשְׁעֶנֶת עַל־פְּנֵי הַנַּעַר וְאֵין קוֹל
וְאֵין קָשֶׁב וַיָּשָׁב לִקְרָאתוֹ וַיַּגֶּד־לוֹ לֵאמֹר לֹא הֵקִיץ הַנָּעַר׃
וַיָּבֹא אֱלִישָׁע הַבָּיְתָה וְהִנֵּה הַנַּעַר מֵת מֻשְׁכָּב עַל־מִטָּתוֹ׃
וַיָּבֹא וַיִּסְגֹּר הַדֶּלֶת בְּעַד שְׁנֵיהֶם וַיִּתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה׃ וַיַּעַל
וַיִּשְׁכַּב עַל־הַיֶּלֶד וַיָּשֶׂם פִּיו עַל־פִּיו וְעֵינָיו עַל־עֵינָיו וְכַפָּיו
עַל־כַּפָּו כפיו קרי וַיִּגְהַר עָלָיו וַיָּחָם בְּשַׂר הַיָּלֶד׃ וַיָּשָׁב וַיֵּלֶךְ
בַּבַּיִת אַחַת הֵנָּה וְאַחַת הֵנָּה וַיַּעַל וַיִּגְהַר עָלָיו וַיְזוֹרֵר הַנַּעַר
עַד־שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּפְקַח הַנַּעַר אֶת־עֵינָיו׃ וַיִּקְרָא אֶל־
גֵּיחֲזִי וַיֹּאמֶר קְרָא אֶל־הַשֻּׁנַמִּית הַזֹּאת וַיִּקְרָאֶהָ וַתָּבוֹא אֵלָיו
וַיֹּאמֶר שְׂאִי בְנֵךְ׃ וַתָּבֹא וַתִּפֹּל עַל־רַגְלָיו וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה
וַתִּשָּׂא אֶת־בְּנָהּ וַתֵּצֵא׃

אונקלוס

א וַהֲווֹ חַיֵּי שָׂרָה מְאָה וְעֶשְׂרִין וּשְׁבַע שְׁנִין שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה׃
ב וּמִיתַת שָׂרָה בְּקִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן בְּאַרְעָא

רשב"ם

(א) ויהיו חיי שרה · אע"פ שבשאר נשים לא נתפרש ימי מיתתן בשרה הוצרך לפרש בשביל

בעל הטורים

(א) חיי שרה · כתיב לעיל מיניה ובתואל ילד את רבקה עד שלא שקעה שמשה של שרה זרחה שמשה של

אַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיָּבֹא אַבְרָהָם לִסְפֹּד לְשָׂרָה וְלִבְכֹּתָהּ׃ ג וַיָּקָם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיְדַבֵּר אֶל־בְּנֵי־חֵת לֵאמֹר׃ ד גֵּר־וְתוֹשָׁב אָנֹכִי עִמָּכֶם תְּנוּ לִי אֲחֻזַּת־קֶבֶר עִמָּכֶם וְאֶקְבְּרָה מֵתִי מִלְּפָנָי׃ ה וַיַּעֲנוּ בְנֵי־חֵת אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ׃ ו שְׁמָעֵנוּ ׀ אֲדֹנִי נְשִׂיא אֱלֹהִים אַתָּה בְּתוֹכֵנוּ בְּמִבְחַר קְבָרֵינוּ קְבֹר אֶת־מֵתֶךָ אִישׁ מִמֶּנּוּ אֶת־קִבְרוֹ לֹא־יִכְלֶה מִמְּךָ מִקְּבֹר מֵתֶךָ׃ ז וַיָּקָם אַבְרָהָם וַיִּשְׁתַּחוּ

כ׳ זעירא

רש״י

נכתב שנה בכל כלל וכלל א לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו בת ק׳ כבת כ׳ לחטא מה בת כ׳ לא חטאה שהרי אינה בת עונשין אף בת ק׳ בלא חטא · ובת כ׳ כבת ז׳ ליופי : שני חיי שרה · כלן שוין לטובה : (ב) בקרית ארבע · על שם ארבע ענקים שהיו שם אחימן ששי ותלמי ואביהם · דבר אחר על שם ארבע זוגות שנקברו שם איש ואשתו · אדם וחוה · אברהם ושרה · יצחק ורבקה · יעקב ולאה : ויבא אברהם · מבאר ב שבע : לספוד לשרה ולבכתה · ונסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק לפי שעל ידי בשורת העקידה שנזדמן בנה לשחיטה וכמעט שלא נשחט ג פרחה נשמתה ממנה ומתה : (ד) גר ותושב אנכי עמכם · גר מארץ אחרת ונתישבתי עמכם ומדרש אגדה אם תרצו הריני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לי הקב״ה לזרעך אתן את הארץ הזאת: אחזת קבר · אחזת קרקע לבית ד הקברות : (ו) לא יכלה · לא

עיקר ש״ח ובאר״ח

א ולא כתיב שבע ועשרים שנה לכלול העשירות עם האחדים יחד כמו שמצינו בפרשת בראשית וכה׳ נח לכן פירש״י שכל אחד נדרש לעצמו ויתפרש בת עשרים מלידתה · ובת שבע ג״כ שבע שנים הראשונים מלידתה וא״כ הכ״ז שנים שנזכרו בפסוק היינו כ״ז שנים הראשונים קודם המאה והאחרונים באו במאה הנקיות ג״כ מחטא : ב דכיון דלא נזכר בכתוב מהיכן בא ודאי קאי אמקום שישב שם וזהו בבאר שבע כמו שמצינו בסוף פ׳ וירא שישב בבאר שבע : ג ר״ל שבתחלה הגיד המגיד שנזדמן בנה לשחיטה · ותיכף כששמעה זאת קודם שסיים את דבריו כי לא נשחט פרחה נשמתה כו׳ : ד כי אי דייקא אחוזה על הקבר אשר הוא חלל ואין לו אחוזה ל״ש אחוזת קרקע · והוא יעשה בה מקום קברות · (כי הסמיכות אחוזת לקבר משמע דמעולם היתה זו אחוזה לקבר ובאמת רק אברהם קבר במערה זו לקבר ועפרון לא הקנה אותה לקברות לכן פירש״י כי אשר פה כהסמך קרקע וצריכין לפרש אחוזת קרקע אשר הי׳ לעפרון ממני׳ עשה למקום

דכנען ואתא אברהם למספד לשרה ולמבכה: ג וקם אברהם מעל אפי מיתיה ומליל עם בני חתאה למימר: ד דייר ותותב אנא עמכון הבו לי אחסנת קבורא עמכון ואקבר מיתי מן קדמי: ה ואתיבו בני חתאה ית אברהם למימר ליה: ו קביל מננא רבוננא רב קדם יי את ביננא בשפר קברנא קבר ית מיתך אנש מננא ית קבריה לא ימנע מנך מלמקבר מיתך: ז וקם אברהם וסגיד לעמא דארעא לבני חתאה:

רשב"ם

שהוצרך להזכיר מיתתה בשביל קנין המערה פי' מתי. מתה לאחר תשעים של הורתה: (ב) ויבא אברהם. אפילו לא בא ממקום אחר אעפ"כ ראוי לומר כי בא לספדה: (ד) גר ותושב אנכי. מארץ נכריה באתי לגור כאן ונתישבתי עמכם לכן אין לי מקום קברות אבות הנה: בקרית ארבע. שם האיש ארבע. כדכתיב ביהושע קרית ארבע אבי הענק כמו קרית סיחון: תנו לי אחזת קבר. הניחו לי לקנות קרקע כאן ותתרצו אתם יושבי העיר להניח לי לקבו' בה מתי ממשפחתי כי אחזת קבר אין יכול להיות אלא ברצון כל בני העיר. וכן מוכיח לפנינו כשנתן אברהם הכסף לעפרון ויקם לאברהם למקנה ואח"כ קבר אברהם. וקם לו לאחזת קבר מאת כל בני חת: מלפני. מלפני לקוברו: (ו) נשיא אלהים. ולא גר ותושב ואין אתה צריך לקנות: במבחר קברינו. במקום שקוברין שרי הארץ והרי לך קבר

בעל הטורים

רבקה. שרה מתה שנה ראשי תיבות שמש וזהו וזרח השמש ובא השמש. שני חיי שרה ולא אמר ימי לפי שחזרה לימי הנערות וכשהזקינה עוד פסקו ממנה ימי הנערות לפיכך אמר שני. ד"א מנין ויהי"ו היו עיקר שנותיה. משנולד יצחק דכת תשעים היתה כשנולד וכל ימיה קכ"ז: (ב) ולבכתה. כ"ף קטנה שלא בכה אלא מעט לפי שזקנה היתה. א"נ שהיתה כמו גורמת מיתתה שמסרה דין ועל כן נענשה היא תחלה [אולי ר"ל שבלא הכ"ף הוה כאילו כתיב ולבתה שלבה גרמה זאת וכעין זה אית' בב"ר] והמאבד עצמו לדעת אין מספידין אותו: (ג) ויקם אברהם מעל פני מתו וידבר אל בני חת. מלמד שאסור לספר לפני המת. י"ס בני חת בפרשה לפי שהמברר מקחו של א"א כאילו קיים עשרת הדברות שיש בהם יו"ד פעמים [אות א']: (ו) מסך. ד' במס' הכא ג' ותד (ישעיה כ"ו) יהיו מתיך וגו' וג'דהכא חסרים דבאד את איירי והיא דהתם מלא דאיירי ברבים ר"ש כאן רמז למה שאמרו שמתי א"י חיים תחלה. דהכא כתיב מתך והתם כתיב יחיו מתיך. מתך דהכא יחיו מתיך דהתם [דודאי מתי א"י חשיבי יחיד לגבי מתי ח"ל]: לא יכלה. ב' במס' הכא ואידך (משלי כ"ב) ושבט עברתו יכלה. על כן לא יכלה ממך מקבור מתך כי צריך כל אדם לירא מן המות

לְעַם־הָאָרֶץ לִבְנֵי־חֵת: ח וַיְדַבֵּר אִתָּם לֵאמֹר אִם־יֵשׁ אֶת־
נַפְשְׁכֶם לִקְבֹּר אֶת־מֵתִי מִלְּפָנַי שְׁמָעוּנִי וּפִגְעוּ־לִי בְּעֶפְרוֹן
בֶּן־צֹחַר: ט וְיִתֶּן־לִי אֶת־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר־לוֹ אֲשֶׁר
בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּה לִּי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר:
י וְעֶפְרוֹן יֹשֵׁב בְּתוֹךְ בְּנֵי־חֵת וַיַּעַן עֶפְרוֹן הַחִתִּי אֶת־
אַבְרָהָם בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת לְכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ לֵאמֹר:
יא לֹא־אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי הַשָּׂדֶה נָתַתִּי לָךְ וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־
בּוֹ לְךָ נְתַתִּיהָ לְעֵינֵי בְנֵי־עַמִּי נְתַתִּיהָ לָּךְ קְבֹר מֵתֶךָ:
יב וַיִּשְׁתַּחוּ אַבְרָהָם לִפְנֵי עַם־הָאָרֶץ: יג וַיְדַבֵּר אֶל־עֶפְרוֹן
בְּאָזְנֵי עַם־הָאָרֶץ לֵאמֹר אַךְ אִם־אַתָּה לוּ שְׁמָעֵנִי נָתַתִּי
כֶּסֶף הַשָּׂדֶה קַח מִמֶּנִּי וְאֶקְבְּרָה אֶת־מֵתִי שָׁמָּה: יד וַיַּעַן
עֶפְרוֹן אֶת־אַבְרָהָם לֵאמֹר לוֹ: טו אֲדֹנִי שְׁמָעֵנִי אֶרֶץ
אַרְבַּע מֵאֹת שֶׁקֶל־כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מַה־הִוא וְאֶת־מֵתְךָ
קְבֹר: טז וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל־עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקֹל אַבְרָהָם

רש"י

ימנע ה כמו לא תאבה רחמיך · וכמו ויכלא הגשם : (ח) נפשכם · רצונכם : ופגעו לי · לשון בקשה כמו אל תפגעי בי : (ט) המכפלה · בית ועליה על גביו ו ד"א שכפולה בזוגות : בכסף מלא · שלם כל שוויה וכן דוד אמר לארונה בכסף מלא : (י) ועפרון ישב · כתיב חסר אותו היום מנוהו שוטר עליהם ז מפני חשיבותו של אברהם שהיה צריך לו עלה לגדולה : לכל באי שער עירו · שכולן בטלו ממלאכתן ובאו לגמול חסד לשרה : (יא) לא אדני · לא תקנה אותה בדמים : נתתי לך · הרי היא כמו שנתתיה לך: (יג) אך אם אתה לו שמעני · אתה אומר לי לשמוע לך ולקחת בחנם אני אי אפשי בכך ח אך אם אתה לו שמעני הלואי ותשמעני : נתתי · דוני"ש בלע"ז מוכן הוא אצלי והלואי נתתי לך ט כבר : (טו) ביני ובינך · בין שני אוהבים כמונו מה היא חשובה לכלום אלא י הנח את המכר ואת מתך קבור: (טז) וישקל

עיקר ש"ח ובאר"ח

ה מקום קבר· באר"ח]: ה פי' ולא לשון כליון: ו פלוגתא דאמוראי היא בפ"ק דעירובין: ז ישב בלא וי"ו הוא לשון עבר שכבר ישב · ור"ל שעד היום ישב בסוך

ח ומליל עמהון למימר אם־אית־רעוא בנפשכון למקבר ית־
מיתי מן קדמי קבילו־מני ובעו־לי מן־עפרון בר־צוחר :
ט ויתן־לי ית־מערת כפלתא די לה די בסטר חקלה בכספא
שלים יתנינה לי ביניכון לאחסנת קבורא : י ועפרון יתב בגו
בני־חתאה ואתיב עפרון חתאה ית־אברהם קדם בני־חתאה
לכל־עלי תרע־קרתיה למימר : יא לא־רבוני קביל־מני חקלא
יהבית לך ומערתא די־ביה לך יהביתה לעיני בני־עמי
יהביתה לך קבר מיתך: יב וסגיד אברהם קדם־עמא דארעא:
יג ומליל עם־עפרון קדם־עמא דארעא למימר ברם אם־את
עבד־לי־טיבו קבל מני אתן כספא דמי־חקלא סב מני ואקבר
ית־מיתי תמן: יד ואתיב עפרון ית־אברהם למימר לה: טו רבוני
קביל־מני ארעא שויא ארבע מאה סלעין־דכסף בינא ובינך
מה־היא וית־מיתך קבר : טז וקביל אברהם מן־עפרון ותקל

רשב״ם

מזומן : (ט) מערת המכפלה · כל הבקעה קרוי׳ מכפלה כמו ככר הירדן׳ וכן מוכיח לפנינו שדה עפרון אשר במכפלה : בכסף מלא · בכל שוויו : בתוככם · לעיניכם ותהיו עדים; לאחוזת קבר׳ שתתרצו כלכם לקבור בה מתי: (יא) השדה נתתי לך · נותן אני אותו עכשיו לך · דויי״ץ בלע״ז : והמערה אשר בו · אינך שואל כי אם המערה אשר בקצה השדה ובמכירה אני נותן לך במתנה כל השדה והמערה : (יב) וישתחו אברהם · לעפרון לפני עם הארץ : (טו) ארץ ארבע מאות · ארץ שאינו שוה אלא ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא והית לך לקחתה ממני בחנם ואת מתך קבר בחנם אם תרצה: (טז) וישמע אברהם· די לחכימא ברמיזא ; עובר לסוחר ·

עיקר ש״ח ובאר״ת

בני חת והיה שוה לכולם רק היום מינוהו שוטר עליהם כו׳ · [כי החסרון בא לגרוע ולכן כתיב ישב חסר וי״ו להראות כי לא ראוי הי׳ עפרון לכבוד הזה ורק בשביל אברהם מינוהו לראש · באר״ת] : ח כמשמעו : אך בכל מקום שבא למעט · אף כאן בא למעט ולבטל דבריו של עפרון . ט לעיל (פ׳ י״א) פי׳ על נתתי לך כמו שנתתי לך · דהם מוסב על הקרקע שאינה חסרה נתינה וכאן דקאי על הכסף שמחוסר נתינה מיד ליד ע״כ פי׳ נוכן הוא אצלי והלואי נתתי כו׳ ועתה קח ממני (מהרש״ל) : י כנה את הנכר ר״ל מחיר הקרקע . ואת מתך

קבר

לְעֶפְרֹן אֶת־הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּאָזְנֵי בְנֵי־חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת
שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לַסֹּחֵר׃ שני יז וַיָּקָם ׀ שְׂדֵה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר
בַּמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לִפְנֵי מַמְרֵא הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ
וְכָל־הָעֵץ אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר בְּכָל־גְּבֻלוֹ סָבִיב׃ יח לְאַבְרָהָם
לְמִקְנָה לְעֵינֵי בְנֵי־חֵת בְּכֹל בָּאֵי שַׁעַר־עִירוֹ׃ יט וְאַחֲרֵי־
כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת־שָׂרָה אִשְׁתּוֹ אֶל־מְעָרַת שְׂדֵה
הַמַּכְפֵּלָה עַל־פְּנֵי מַמְרֵא הִוא חֶבְרוֹן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ כ וַיָּקָם
הַשָּׂדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ לְאַבְרָהָם לַאֲחֻזַּת־קָבֶר מֵאֵת
בְּנֵי־חֵת׃ ס כד א וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיהוָה בֵּרַךְ
אֶת־אַבְרָהָם בַּכֹּל׃ ב וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל־עַבְדּוֹ זְקַן בֵּיתוֹ
הַמֹּשֵׁל בְּכָל־אֲשֶׁר־לוֹ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי׃ ג וְאַשְׁבִּיעֲךָ
בַּיהוָה אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה
לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ׃ ד כִּי אֶל־

רש"י

אברהם לעפרן. חסר וי"ו ב לפי שאמר הרבה ואפילו מעט לא עשה שנטל ממנו שקלים גדולים שהן קנטרין שנא' עובר לסוחר. שמתקבלים בשקל בכל מקום ויש מקום ששקליהן גדולים שהן קנטרין. ויינטיג"אר"ש בלע"ז: (יז) ויקם שדה עפרון. תקומה היתה לו שיצאה מיד הדיוט ליד מלך. ופשוטו של מקרא ויקם השדה והמערה אשר בו וכל העץ לאברהם למקנה וגו': (יח) בכל באי שער עירו. בקרב כולם ובמעמד כולם הקנהו מ לו: (א) ברך את אברהם בכל. בכל עולה בגימטריא בן ומאחר שהיה לו בן היה צריך להשיאו נ אשה: (ב) זקן ביתו. לפי שהוא דבוק נקוד זקן (בשו"א): תחת ירכי. לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תור' או מזוזה או תפילין. והמילה היתה מצוה ראשונה לו ובאה לו על ידי צער והיתה חביבה עליו ונטלה. ר"ל מס

עיקר ש"ח ובאר"ח

קבור בתוכם: ב ר"ל שבכל הפרשה כתיב עפרון מלא וי"ו וכאן חסר לכן ניתן לדרוש: ל דאי רק כפשוטו ל"ל דכתיב שדה עפרן. וכי עד השתא לא ידעינן דהיא שדה עפרון לכ"פ שיצאה מיד הדיוט כו': מ כי יקשה הב' של בכל שמשמעו בתוך וזה לא שייך במקום הזה לכ"פ בקרב כולם כו': נ דאל"כ קשה

הסמיכות

אברהם לעפרון ית־כספא דמליל קדם בני־חתאה ארבע מאה סלעין דכסף מתקבל־סחורא (נ"י דמתקבל סחורתא) בכל־מדינתא: יז וקם חקל עפרון די בכפלתא די קדם ממרא חקלא ומערתא די־בה וכל־אילני די בחקלא די בכל־תחומה סחור סחור: יח לאברהם לזבינוהי לעיני בני־חתאה בכל עלי תרע־קרתה: יט ובתר־כן קבר אברהם ית־שרה אתתה במערת חקל כפלתא על־אפי ממרא היא חברון בארעא דכנען: כ וקם חקלא ומערתא די בה לאברהם לאחסנת קבורא מן בני־חתאה: א ואברהם סיב על ביומין ויי בריך ית אברהם בכלא: ב ואמר אברהם לעבדה סבא דביתה דשליט בכל די־לה שוי כען ידך תחות ירכי: ג ואקים עלך במימרא־דיי אלהא דשמיא ואלהא דארעא דלא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די אנא יתב ביניהון: ד אלהין

ר ש ב " ם

כסף צרוף ומתקבל בכל מיני סחורה וכן ביהודה מצינו כסף עובר · טוב בכל מקום · וכן אצבעותיו מור עובר טוב בכל מקום: (יח) לאברהם למקנה קם לאחר נתינת הכסף כדכתיב ונתן הכסף וקם לו אבל לאחוזת קבר מאת בני חת לא קם והוחזק לאברהם עד שקבר שרה אשתו אז ויקם לאחוזת קבר מאת בני חת: (א) בא בימים · והרי הגיע עת להשיא את בנו בחייו: וה' ברך את אברהם · להודיע האמור לפנינו שלא שלח עבדו לקחת אשה ממשפחתו מחמת חוסר נשים בארץ כנען שלא היו רוצים להזדווג לו שהרי נתברך בכל וכל העולם מתאווים להזדווג לו אבל הוא לא רצה כי אם ממשפחתו · וזהו שאמר העבד וה' ברך את אדני מאד ויגדל ולכך הוצרך לפרש תחלה ברך את אברהם בכל · כמו וחם אבי כנען: (ב) שים נא ידך תחת ירכי · וכן ביוסף כשנשבע ליעקב כריתות ברית ושבועה של בן ועבד לאדוניו כך היתה שדומה ענין השעבוד וכן כתב בן יכבד אב ועבד אדוניו אבל בתקיעת כף אל כף או כריתות ברית דבר לשנים ולעבור בין בתריו מצויה בשאר בני אדם: (ד) כי אל ארצי · ולא לאותם שאינם קרובי אלא למולדתי שבארצי תלך:

בעל הטורים

ואם לא יתן לו מקום קבורה גם לו לא יהיה מקום קבורה: (א) ואברהם זקן וסמיך ליה וה' ברך כשהזקין ולא יכול עוד ללאת ולבא ליצא וליבא אז הולך לברכה וס' ברכו: בא בימים כשבא כמנין ימים שנים ברכו כגן שגולי

אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵּלֵךְ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי לְיִצְחָק׃
ה וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָעֶבֶד אוּלַי לֹא־תֹאבֶה הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרַי
אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת הֶהָשֵׁב אָשִׁיב אֶת־בִּנְךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
יָצָאתָ מִשָּׁם׃ ו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תָּשִׁיב
אֶת־בְּנִי שָׁמָּה׃ ז יְהוָה ׀ אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית
אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר־לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לִי
לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ
לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם׃ ח וְאִם־לֹא תֹאבֶה
הָאִשָּׁה לָלֶכֶת אַחֲרֶיךָ וְנִקִּיתָ מִשְּׁבֻעָתִי זֹאת רַק אֶת־בְּנִי
לֹא תָשֵׁב שָׁמָּה׃ ט וַיָּשֶׂם הָעֶבֶד אֶת־יָדוֹ תַּחַת יֶרֶךְ
אַבְרָהָם אֲדֹנָיו וַיִּשָּׁבַע לוֹ עַל־הַדָּבָר הַזֶּה׃ שלישי י וַיִּקַּח
הָעֶבֶד עֲשָׂרָה גְמַלִּים מִגְּמַלֵּי אֲדֹנָיו וַיֵּלֶךְ וְכָל־טוּב אֲדֹנָיו
בְּיָדוֹ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־אֲרַם נַהֲרַיִם אֶל־עִיר נָחוֹר׃ יא וַיַּבְרֵךְ

רש"י

שלא אמר תחת ירכך וה"ל להשביע העבד במילתו לפי שאל אברהם היתה ראשונה לו קודם מילת העבד וק"ל): (ז) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי · ולא אמר ואלהי הארץ ולמעלה הוא אומר ואשביעך ה' וגו' · א"ל עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ שהרגלתיו בפי הבריות אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ שלא היו באי עולם מכירים בו ושמו לא היה רגיל בארץ: מבית אבי · מחרן: ומארץ מולדתי · מאור כשדים: ואשר דבר לי · לצרכי כמו אשר דבר עלי · וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור מפורשים בלשון על · ותרגום שלהם (רצונו שדרך התרגום להשתמש למ"ד במקום בעבור וק"ל) עלי עלוהי עליהון שאין נופל אצל דיבור לשון לי ולו ולהם אלא אלי אליו אליהם · ותרגום שלהם עמי עמיה עמהון אבל אצל אמירה נופל לשון לי ולו ולהם: ואשר נשבע לי · בין הבתרים: (ח) ונקית משבועתי וגו' · וקח לו אשה מבנות ענר אשכול וממרא: רק את בני וגו' · רק מעוט הוא בני אינו חוזר אבל יעקב בן בני סופו לחזור: (י) מגמלי אדוניו · ניכרין היו משאר גמלים שהיו יוצאין זמומין מפני הגזל שלא ירעו בשדות אחרים: וכל טוב אדוניו בידו · שטר מתנה כתב ליצחק על כל אשר לו כדי שיקפצו לשלוח לו בתם: ארם נהרים · בין שתי נהרות: (יא) ויברך הגמלים ·

לְאַרְעִי וּלְיַלָּדוּתִי תֵּיזֵיל וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי לְיִצְחָק: ה וַאֲמַר לֵהּ עַבְדָּא מָאִם לָא תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרַי לְאַרְעָא הָדָא הַאֲתָבָא אֲתֵיב יָת בְּרָךְ לְאַרְעָא דִּי נְפַקְתָּא מִתַּמָּן: ו וַאֲמַר לֵהּ אַבְרָהָם אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תְתֵיב יָת בְּרִי לְתַמָּן: ז יְיָ אֱלָהָא דִשְׁמַיָּא דִּי דַבְּרַנִי מִבֵּית אַבָּא וּמֵאֲרַע יַלָּדוּתִי וְדִי מַלֵּיל לִי וְדִי קַיֵּים לִי לְמֵימַר לִבְרָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא הוּא יִשְׁלַח מַלְאֲכֵהּ קֳדָמָךְ וְתִסַּב אִתְּתָא לִבְרִי מִתַּמָּן: ח וְאִם לָא תֵיבֵי אִתְּתָא לְמֵיתֵי בַּתְרָךְ וּתְהֵי זַכָּאָה מִמּוֹמָתִי דָּא לְחוֹד יָת בְּרִי לָא תְתֵיב לְתַמָּן: ט וְשַׁוִּי עַבְדָּא יָת יְדֵהּ תְּחוֹת יַרְכָּא דְאַבְרָהָם רִבּוֹנֵהּ וְקַיֵּים לֵהּ עַל פִּתְגָּמָא הָדֵין: י וּדְבַר עַבְדָּא עַשְׂרָא גַמְלִין מִגַּמְלֵי רִבּוֹנֵהּ וַאֲזַל וְכָל שְׁפַר רִבּוֹנֵהּ בִּידֵהּ וְקָם וַאֲזַל לַאֲרָם דִּי עַל פְּרָת לְקַרְתָּא דְנָחוֹר: יא וְאַשְׁרֵי גַמְלַיָּא מִבָּרָא

רש״י

(ה) ההשב אשיב את בנך • אל ארץ אבותך • ואע״פ שזרעו של אברהם לא היה שם קורא אותו השבה הואיל והיה אברהם שם: (ז) ה׳ אלהי השמים • שהביאני כאן ונתן לזרעי את הארץ ידעתי שאינו רוצה שירחק זרעי מכאן שא״כ מה לו להקב״ה להביאני כאן לפיכך יודע אני שישלח מלאכו להצליח דרכיך לקיים לי הבטחתו: (ט) על הדבר הזה • על התנאי שפירש לו אברהם: (י) וכל טוב אדוניו • האנשים החשובים של בית אברהם הוא שנאמ׳ לפניו והאנשים אשר עמו: (יא) ויברך הגמלים • שני ברכים יש

בעל הטורים

יצחק: (ז) ישלח מלאכו • כמיוחד לו כדכתיב כי ילך מלאכי לפניך אבל לא אותו שכתוב בו מלאך ושלחתי לפניך מלאך • ושני פעמים כתיב מלאכי בפרשה שבקש על שניהם אחד בהליכה

עיקר ש״ח ובאר״ח

הסמיכות של הפסוק הזה לפרשה שלאחריו: ורמז בתיבת בכל • כי עד שלא היה לו בן אמר מה תתן לי • ועכשיו כל הברכות שלו נשלמו: ס ר״ל ושם נאמר ואלהי הארץ: ע כמ״ש בארץ מולדתו באור כשדים (ס״פ נח): פ כי במבוכתו אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבו נכלל ג״כ ענין אשכול וממרא: צ מדכתיב נהלן ויפתח כו׳ מכלל דעד עתה היו זמומין: ק דאל״כ איך היו הכל בידו: ר כי נקרים הוא שם במספר הזוגי כמו ידים ורגלים אשר הם אברים שנים • וכן ארס אשר היו בין נהרים בין שני

הגמלים מחוץ לעיר אל־באר המים לעת ערב לעת צאת השאבת: יב ויאמר יהוה אלהי אדני אברהם הקרה־נא לפני היום ועשה־חסד עם אדני אברהם: יג הנה אנכי נצב על־עין המים ובנות אנשי העיר יצאת לשאב מים: יד והיה הנער הנערה קרי אשר אמר אליה הטי־נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם־גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק ובה אדע כי־עשית חסד עם־אדני: טו ויהי־הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יצאת אשר ילדה לבתואל בן־מלכה אשת נחור אחי אברהם וכדה על־שכמה: טז והנער והנערה קרי טבת מראה מאד בתולה ואיש לא ידעה ותרד העינה ותמלא כדה ותעל: יז וירץ העבד לקראתה ויאמר הגמיאיני נא מעט־מים מכדך: יח ותאמר שתה אדני ותמהר ותרד כדה על־ידה ותשקהו: יט ותכל להשקתו ותאמר גם לגמליך אשאב עד אם־כלו לשתת: כ ותמהר ותער כדה אל־

רש"י

הגמלים. הרביצם: (יד) אותה הוכחת. ראויה היא לו שתהא גומלת חסדים וכדאי ליכנס בביתו של אברהם ולשון הוכחת ביררת אפרובי"ש בלע"ז: ובה אדע. לשון תחנה הודע לי בה: כי עשית חסד. אם תהיה ממשפחתו והוגנת לו אדע כי עשית חסד: (טז) בתולה. ממקום בתולים: ואיש לא ידעה. שלא כדרכה לפי שבנות הכנענים היו משמרות מקום בתוליהן ומפקירות עצמן ממקום אחר העיד על זו שנקיה מכל: (יז) וירץ העבד לקראתה. לפי שראה שעלו המים לקראתה: הגמיאיני נא. לשון גמיעה הומי"ר בלע"ז: (יח) ותרד כדה. מעל שכמה: (יט) עד אם כלו. הרי אם משמש בלשון אשר: אם כלו. היא די ספוקן שזו היא גמר שתייתן כששתו די ספוקן: (כ) ותער. לשון נפילה והרבה יש בלשון משנה המערה

עיקר ש"ח ובאר"ח

נגרוס בר"ח: ש כי מאין ידע שזהו סימן מובהק: ת דקשה כי מאחר שהם הוא עמד סמוך להמעין כמ"ש הנה גו' על עין המים. למה היה רץ לקראתה

לקרתא לבארא דמיא לעדן רמשא לעדן דנפקן מליתא: יב ואמר יי אלהיה דרבוני אברהם זמין כען קדמי יומא דין ועבד טיבו עם רבוני אברהם: יג הא אנא קאם על עינא דמיא ובנת אנשי קרתא נפקן לממלי מיא: יד ותהי עולמתא דאימר לה ארכיני כען קולתיך ואשתי ותימר אשת ואף גמלך אשקי יתה זמנתא לעבדך ליצחק ובה אידע ארי עבדת טיבו עם רבוני: טו והוה הוא עד לא שיצי למללא והא רבקה נפקת דאתילידת לבתואל בר מלכה אתת נחור אחוהי דאברהם וקולתה על כתפה: טז ועולמתא שפירת חיזו (נ״י שפירא למחזי) לחדא בתלתא וגבר לא ידעה ונחתת לעינא ומלת קולתה וסלקת: יז ורהט עבדא לקדמותה ואמר אשקיני (נ״י אטעמני) כען זעיר מיא מקולתיך: יח ואמרת אשת רבוני ואוחיאת ואחיתת קולתה על ידה ואשקתה: יט ושיציאת לאשקיותה ואמרת אף לגמליך אמלי עד דיספקון למשתי: כ ואוחיאת ונפצת קולתה

רשב״ם

לגמל זה על גב זה וצריך להבריכו פעמים קודם שישתה מפני גובהו הוא שאמרו חכמים בשחיטת חולין כנגדו בגמל ניכר:(יד) אותה הוכחת· כלומר אותה שהוכחת ליצחק היא תאמר לי כן ולא אשה אחרת שלא הוכחת: (טז) ואיש לא ידעה · אפי׳ מעשה תידודין · כי צנועה היתה: (יט) גם לגמליך אשאב · הבין שזימן לו הקב״ה מה שביקש: (כ) ותעריכמו

בעל הטורים

ואחד בחזרה: (יב) עם אדני אברהם· ס״ת מים לומר בשכר יוקח נא מעט מים ענהו על המים · וכשתוסיף דלי״ת של חסד יהיה ס״ת דמים שאמר בזכות דמו שנשפך כאחד שעקידה ענני: (יד) ובה · ג׳ במסרה · הכא והידך (ישעיה יד) ובה יחסו עניי עמו· (ד״ה א׳ כ׳) ובה אבן [יקרה] · פי׳ ובה אדע כי עשית חסד אם תהיה לדקה גומלת חסדים · ובה אבן יקרה שנתן לה כלי כסף וזהב ואבן יקרה · והכי איתא בב״ר רב הונא בשם רבי יוסי אומר אבן יקרה היתה משקלת בקט: (יט) ותכל · ב׳ במס׳ · הכא והידך ש״ב י״ג) ותכל דוד וגו׳ לצאת אל

עיקר ש״ח ובאר״ח

נכים לפי שעלו המים לקראתה לכן רץ: א כי על סורלת כליה תרגומו גמירא:

הַשֹּׁקֶת וַתָּרָץ עוֹד אֶל־הַבְּאֵר לִשְׁאֹב וַתִּשְׁאַב לְכָל־גְּמַלָּיו׃ כא וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה לָהּ מַחֲרִישׁ לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהֹוָה דַּרְכּוֹ אִם־לֹא׃ כב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ הַגְּמַלִּים לִשְׁתּוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם׃ כג וַיֹּאמֶר בַּת־מִי אַתְּ הַגִּידִי נָא לִי הֲיֵשׁ בֵּית־אָבִיךְ מָקוֹם לָנוּ לָלִין׃ כד וַתֹּאמֶר אֵלָיו בַּת־בְּתוּאֵל אָנֹכִי בֶּן־מִלְכָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנָחוֹר׃ כה וַתֹּאמֶר אֵלָיו גַּם־תֶּבֶן גַּם־מִסְפּוֹא רַב עִמָּנוּ גַּם־מָקוֹם

רש"י

מכלי אל כלי ובמקרא יש לו דומה אל תער נפשי · אשר הערה למות נפשו : השקת · אבן חלולה ששותים בה הגמלים : (כא) משתאה · לשון שאיה כמו שאו ערים · תשאה שממה : משתאה · משתומם ומתבהל על שראה דברו קרוב להצליח אבל אינו יודע אם ממשפחת אברהם היא אם לאו · ואל תתמה בתי"ו של משתאה שאין לך תיבה שתחלת יסודה שי"ן ומדברת בלשון מתפעל שאין תי"ו מפרידה בין שתי אותיות של עיקר היסוד כגון משתאה משתולל מגזרת שולל וישתומם מגזרת שממה · וישתמר חקות עמרי מגזרת שמר אף כאן משתאה מגזרת תשאה וכמו שאתה מוצא לשון משומם כאדם נבהל ונאלם ובעל מחשבות · כמו על יומו נשמו אחרונים · שמו שמים · אשתומם כשעה חדא כך פירש לשון שאיה כאדם בהול ובעל מחשבות · ואונקלוס תרגם לשון שהייה וגברא שהי שותק ועומד במקום אחד לראות ההצליח ה' דרכו ואין לתרגם שתיה שהרי אינו לשון שתיה שאין אלף נופלת בלשון ב שתיה : משתאה לה · משתומם עליה כמו אמרי לי אחי הוא וכמו אנשי המקום לאשתו : (כב) בקע · רמז לשקלי ישראל בקע ג לגלגלת : ושני צמידים · רמז לשני לוחות מצומדות : עשרה זהב משקלם · רמז לעשרת הדברות שבהן : (כג) ויאמר בת מי את · לאחר שנתן לה שאלה ד לפי שהיה בטוח בזכותו של אברהם שהצליח הקב"ה דרכו : ללין · לינה אחת לין שם דבר ה והיא אמרה ללון כמה לינות אתם יכול ללון אצלנו : (כד) בת בתואל · השיבתו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון : (כה) מספוא · כל מאכל

עיקר ש"ת ובאר"ח

ב ר"ל לפי התרגום שפי' לשון שהייה אבל השורש הוא שהה בא האל"ף תחת הה"א · אבל אם הוא לשון שאייה ושרשו שאה הרי האל"ף במשתאה יתירה · ג דקשה לרש"י למה יספר הכתוב את משקלו הלא לא היה מופלג · וכן למה אמר הכתוב

לְבֵית שַׁקְיָא וּרְהָטַת עוֹד לְבֵירָא לְמִמְלֵי וּמְלַת לְכָל גַּמְלוֹהִי: כא וְגַבְרָא שָׁהֵי בַהּ מִסְתַּכַּל שָׁתִיק לְמִידַע הַאַצְלַח יְיָ אָרְחֵיהּ אִם לָא: כב וַהֲוָה כַּד סַפִּיקוּ גַּמְלַיָּא לְמִשְׁתֵּי וּנְסִיב גַּבְרָא קְדָשָׁא דְדַהֲבָא תִּקְלָא מַתְקָלֵהּ וּתְרֵין שֵׁירִין עַל יְדָהָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין דְּדַהֲבָא מַתְקַלְהוֹן: כג וַאֲמַר בַּת מַן אַתְּ חַוִּי כְעַן לִי הַאִית בֵּית אֲבוּךְ אֲתַר כָּשַׁר לַנָא לִמְבַת: כד וַאֲמָרַת לֵהּ בַּת בְּתוּאֵל אֲנָא בַּר מִלְכָּה דִּילֵידַת לְנָחוֹר: כה וַאֲמָרַת לֵהּ אַף תִּבְנָא אַף כִּסְתָּא סַגִּי עִמַּנָא אַף אֲתַר

רש"י

ותערה כמו ותכל ותכלה מגזרת וקיר ערה מגן: השוקת מלשון וישק צאן לבן שם דבר כמו בושת מלשון גם בוש לא יבושו: (כא) והאיש משתאה מלשון תשאה שממ׳ והתי"ו כמו תי"ו בישתבח מן שבח וישתמר חוקת עמרי מלשון שמר כלומר משתומם וממחשב על שאמרה לו זאת הנערה והמפרש לשון שתיה אי אפשר מפני שהאל"ף שבו לא תהיה בל׳ שתיה יצוד שלא אמרה לו רבקה להשקות את גמליו עד לאחר שתייתו ואז התחיל להיות מחשב ותוהה: (כב) ויקח האיש נזם זהב יש לומ׳ שאחר ששאל לה בת מי את נתן לה כמו שכתב לפנינו בסיפור דבריו אלא שלא להפסיק סדר דבריו ותשובת דבריה לכן הקדים מעשה לנתינתה שנתן לה: בקע חצי שקל כמו נטה ידך על הים ובקעהו: (כג) מקום לנו ללין מקום לנו בביתך ולמה אנו צריכין ללין לבית לינה שם דבר הוא כמו כי יהיה ריב בין אנשים מן וירב בלבן בין דין לדין שם דבר מן וילן שם בלילה הוא אבל היא שאמרה גם מקום ללון פירושה ללון גופני כמו לקום לשוב מצרימה ואילו אי אמרה גם מקום לכם כמו שאמרו הם מקום לנו היה לה לומר ללין כמו שאמרו הם שהיה משמע גם מקום לכם ולמה לבית לינה אבל ללון אין צריך פי׳ שהרי משמע ללון בו בני אדם וזהו עיקר פשוטו למדקדק לשון הקודש: (כה) גם תבן שלא שאלת גם מקום

בעל הטורים

הכשלוס כי נחס על המנון כי מה ותכל דוד לגאת למה ותכל להשקותו כי שתה כוס תנחומין על המנון: (כב) בקע ב׳ במסרה הכא ואידך בקע לגלגלת שרמז לה זכות השקלים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ושמי למידים כי מעוט למידים שנים לכן מביא רש"י כדרשות הללו: ד ופשט שבפיסוקו אל לבן כתיב שאלה תחל׳ ואח"כ נתן ככבר פרש"י שם שלא יתפסו אותו כו׳: ת כי ללין הוא כמו לשיר וזה מושם שיר וכן פה מצינו לין אבל ללון הוא

הפעל

לָלוּן: כו וַיִּקֹּד הָאִישׁ וַיִּשְׁתַּחוּ לַיהוָה: רביעי כז וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי אַבְרָהָם אֲשֶׁר לֹא־עָזַב חַסְדּוֹ וַאֲמִתּוֹ מֵעִם אֲדֹנִי אָנֹכִי בַּדֶּרֶךְ נָחַנִי יְהוָה בֵּית אֲחֵי אֲדֹנִי: כח וַתָּרָץ הַנַּעֲרָ הנערה קרי וַתַּגֵּד לְבֵית אִמָּהּ כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה: כט וּלְרִבְקָה אָח וּשְׁמוֹ לָבָן וַיָּרָץ לָבָן אֶל־הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל־הָעָיִן: ל וַיְהִי כִּרְאֹת אֶת־הַנֶּזֶם וְאֶת־הַצְּמִדִים עַל־יְדֵי אֲחֹתוֹ וּכְשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי רִבְקָה אֲחֹתוֹ לֵאמֹר כֹּה־דִבֶּר אֵלַי הָאִישׁ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַגְּמַלִּים עַל־הָעָיִן: לא וַיֹּאמֶר בּוֹא בְּרוּךְ יְהוָה לָמָּה תַעֲמֹד בַּחוּץ וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת וּמָקוֹם לַגְּמַלִּים: לב וַיָּבֹא הָאִישׁ הַבַּיְתָה וַיְפַתַּח הַגְּמַלִּים וַיִּתֵּן תֶּבֶן וּמִסְפּוֹא לַגְּמַלִּים וּמַיִם לִרְחֹץ רַגְלָיו וְרַגְלֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ: לג וַיִּישַׂם ויושם ק' לְפָנָיו לֶאֱכֹל וַיֹּאמֶר לֹא אֹכַל עַד אִם־דִּבַּרְתִּי דְּבָרָי וַיֹּאמֶר

רש"י

גמלים קרוי מספוא כגון תבן ועטורים: (כז) בדרך. דרך המזומן דרך הישר באותו דרך שהייתי צריך. וכן כל בי"ת ולמ"ד וה"א המשמשים בראש התיבה ונקודים בפת"ח מדברים בדבר הפשוט שנזכר כבר במקום אחר או שהוא מבורר וניכר באיזו הוא מדבר: (כח) לבית אמה. דרך הבנות להיות להן בית לישב בו למלאכתן ואין הבת מגדת אלא לאמה: (כט) וירץ. למה רץ ועל מה רץ ו ויהי כראות את הנזם אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון: (ל) על הגמלים. לשמרן ז כמו והוא עומד עליהם לשמשם: (לא) פניתי הבית. מעבודת כוכבים: (לב) ויפתח. התיר זמם שלהם שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדו' אחרים: (לג) עד אם דברתי. הרי אם משמש בלשון אשר ובלשון כי ט כמו עד כי יבא שילה וי"א הו"ל כי משמש

עיקר ש"ח ובאר"ח

המשל המגרס על כמה פעמים: ו כי לכאורה הכתובים מסורסים דהל"ל מקודם ויהי כראות גו' וכשמעו גו' וירץ לבן גו' לכ"פ דהפסוק השני מפרש את הראשון: ז דאל"כ רוכב על הגמלים מבעי"ל ועי"כ עמד לשמרן: ח דאל"כ למה יספר הכתוב שפינה את הבית: ט כמו מלת כי משמש בלשון אי והוא אם·כן מלת אם

משמש

כשר למבת: כו וכרע גברא וסגיד קדם יי: כז ואמר בריך
יי אלהא דרבוני אברהם די לא מנע טיבותה וקושטה מן
רבוני אנא באורח תקנא דברני יי בית אחוהי דרבוני:
כח ורהטת עולמתא וחויאת לבית אמה כפתגמיא האלין:
כט ולרבקה אחא ושמה לבן ורהט לבן לות גברא לברא
לות עינא: ל והוא כד חזא ית קדשא וית שיריא על ידי
אחתה וכד שמע ית פתגמי רבקה אחתה למימר כדין מליל
עמי גברא ואתא לות גברא והא קאים עלוי גמליא על
עינא: לא ואמר עול בריכא דיי למא את קאים בברא
ואנא פניתי ביתא ואתר כשר לגמליא: לב ועל גברא לביתא
ושרא גמליא ויהב תבנא וכספא לגמליא ומיא לאסחאה
רגלוהי ורגלי גבריא דעמה: לג ושויאו קדמוהי למיכל

רשב"ם

ללון ששאלת דרך המקרא לכפול כמו גם לי גם לך: (לב) ויפתח. כמו אל יתהלל חוגר כמפתח' התיר חבישתם: (לג) עד אם דברתי דברי. אחרי שראה שהסבים הקב"ה על ידו לא היה לו להתעסק באכילה ושתיה

בעל הטורים

(כט) ולרבקה. ב' במסר'. חד הכא ר"פ וחד ס"פ ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה. שהכהו עיניו מעשן עבודת כוכבים של עשו אבל לרבקה לא הזיק לפי שהיא רגילה כן בבית אביה שהיה כומר לעבודת כוכבים. ועל כן הקדים הכתוב שם יצחק [ואע"פ שהיא רגילה יותר כי האשה יושבת בבית יותר מן האיש] לומר שלא היה מורת רוח לרבקה כמו ליצחק. א"נ רמז למה שאמרו הנושא אשה יבדוק באחיה שרוב בנים דומין לאחי האם ובשביל שהיה אחיה רשע ילדה עשו הרשע וזהו ולרבקה אח ושמו לבן ותהיין מורת רוח ליצחק ולרבקה: (לג) ויושם (קרי) ויישם כתיב מלמד שנתנו לו סם-המות בקערה והיטבו עליו לאכול כדי שלא ירגיש. ויישם ב' דסמיכי הכא ואידך ויישם בארון רמז שרצו להמיתו וליתנו בארון והוא הרגיש ואמר לא אוכל עד אם דברתי דברי כי עבד אברהם אנכי ונהגתי בביתו שלא לאכול עד שאדבר דברי ברכת נט"י וברכת המוציא ובזה תבא כי יגל: שכוס של ברכה לטובה מצטרף ולא לרעה. וכן היה לו שבא מלאך והחזיר סם המות לנגד בתואל ואכל ומת וי"מ שנתנו לו דבר אסור ואמר לא אוכל עד

דַּבֵּר: לד וַיֹּאמַר עֶבֶד אַבְרָהָם אָנֹכִי: לה וַיהוָה בֵּרַךְ אֶת
אֲדֹנִי מְאֹד וַיִּגְדָּל וַיִּתֶּן־לוֹ צֹאן וּבָקָר וְכֶסֶף וְזָהָב וַעֲבָדִם
וּשְׁפָחֹת וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים: לו וַתֵּלֶד שָׂרָה אֵשֶׁת אֲדֹנִי בֵן
לַאדֹנִי אַחֲרֵי זִקְנָתָהּ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ: לז וַיַּשְׁבִּעֵנִי
אֲדֹנִי לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר
אָנֹכִי יֹשֵׁב בְּאַרְצוֹ: לח אִם־לֹא אֶל־בֵּית־אָבִי תֵּלֵךְ וְאֶל־
מִשְׁפַּחְתִּי וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי: לט וָאֹמַר אֶל־אֲדֹנִי אֻלַי
לֹא־תֵלֵךְ הָאִשָּׁה אַחֲרָי: מ וַיֹּאמֶר אֵלָי יְהוָה אֲשֶׁר־
הִתְהַלַּכְתִּי לְפָנָיו יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ אִתָּךְ וְהִצְלִיחַ דַּרְכֶּךָ וְלָקַחְתָּ
אִשָּׁה לִבְנִי מִמִּשְׁפַּחְתִּי וּמִבֵּית אָבִי: מא אָז תִּנָּקֶה מֵאָלָתִי
כִּי תָבוֹא אֶל־מִשְׁפַּחְתִּי וְאִם־לֹא יִתְּנוּ לָךְ וְהָיִיתָ נָקִי
מֵאָלָתִי: מב וָאָבֹא הַיּוֹם אֶל־הָעָיִן וָאֹמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲדֹנִי אַבְרָהָם אִם־יֶשְׁךָ־נָּא מַצְלִיחַ דַּרְכִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֹלֵךְ
עָלֶיהָ: מג הִנֵּה אָנֹכִי נִצָּב עַל־עֵין הַמָּיִם וְהָיָה הָעַלְמָה
הַיֹּצֵאת לִשְׁאֹב וְאָמַרְתִּי אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי־נָא מְעַט־מַיִם
מִכַּדֵּךְ: מד וְאָמְרָה אֵלַי גַּם־אַתָּה שְׁתֵה וְגַם לִגְמַלֶּיךָ אֶשְׁאָב

רש״י

כד׳ לשונות והאחד אני וזהו אם: (לו) ויתן לו את כל אשר לו. שטר מתנה כתב לו: (לז) לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני. אם לא תלך תחלה אל בית אבי ולא תאבה ללכת אחריך: (לט) אלי לא תלך האשה. אלי כתיב בת היתה לו לאליעזר. והיה מחזר למצוא עילה שיאמר לו אברהם לפנות אליו להשיאו בתו אמר לו אברהם בני ברוך ואתה ארור ואין ארור מדבק ל בברוך: (מב) ואבא היום. היום יצאתי והיום באתי מכאן שקפצה לו הארץ אמר רבי אחא יפה שיחתן של עבדי אבות לפני המקום מתורתן של בנים שהרי פרשה של אליעזר כפולה בתורה והרבה גופי תורה לא נתנו אלא ברמיזה: (מד) גם אתה. גם לרבות אנשים שעמו: הוכיח. בירר והודיע

עיקר ש״ח ובאר״ת

משמש בלשון כי דהייט אשר [כי מלת אם משמשת על הרוב על ספק כמו אם

ואמר לא איכול עד דאמלל פתגמי ואמר מלל: לד ואמר עבדא דאברהם אנא: לה ויי בריך ית רבוני לחדא ורבא ויהב לה ען ותורין וכסף ודהב ועבדין ואמהן וגמלין וחמרין: לו וילידת שרה אתת רבוני בר לרבוני בתר דסיבת ויהב לה ית כל דילה: לז וקיים עלי רבוני למימר לא תסב אתתא לברי מבנת כנענאי די אנא יתב בארעה: לח אלהן לבית אבא תיזיל ולזרעיתי ותסב אתתא לברי: לט ואמרית לרבוני מאים לא תיתי אתתא בתרי: מ ואמר לי יי די פלחית קדמוהי ישלח מלאכה עמך ויצלח ארחך ותסב אתתא לברי מזרעיתי ומבית אבא: מא בכן תהי זכי (נ"י זכא) ממומתי ארי תהך לזרעיתי ואם לא יתנון לך ותהי זכי ממומתי: מב ואתית (נ"י ואתיתי) יומא דין לעינא ואמרית יי אלהא דרבוני אברהם אם אית כען רעוא קדמך לאצלחא ארחי די אנא אזיל עלה: מג הא אנא קאים על עינא דמיא ויהי עולמתא דתפוק למימלי ואימר לה אשקיני כען זעיר מיא מקולתיך: מד ותימר לי אף את אשתי ואף לגמליך אמלי

רשב"ם

תחלה: (לה) ברך את אדוני · לכן הקדים למעלה ברך את אברהם בכל ויגדל וכל אנשי המלכות היו חפצים להזדווג עמו אך אינו חפץ: (לו) ויתן לו את כל אשר לו · לא יחלקו אחיו עמו: (מ) ישלח מלאכו · יודע אני שיתנו לך: (מב) ואמר ה' אלהי אדוני אברהם וגו' · כל אריכות דברים להודיעם

בעל הטורים

אם דברתי דברי עבד אברהם אכל' ואיני אוכל דבר איסור: (מח) את הנקה מאלתי ואברהם אמר משבועתי שהוא התיר עליהם לומר שהביאו באלה שהיא חמורה יותר כדי שיתרצו:

עיקר ש"ח ובאר"ח

במקומי אלכו · ופה לא נוכל לפרש עד אם דברת דברי כי אם הוא לספק לכן פירש"י כי שהא במקו' אשר המשמש על הולאי בא"ר"ח]: י כי באמת אם לא תאבה ללכת · אז יוכל ליקח גם מבנות ענר וכו' כמ"ש לעיל: ב כי אל"כ לא היה לו לומר לכם אופן השלישי בלשון אולי לא תלך רק בלשון הן לא תלך: ל כי היה מבני כנען

הִוא הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הֹכִיחַ יְהוָה לְבֶן־אֲדֹנִי׃ מה אֲנִי טֶרֶם
אֲכַלֶּה לְדַבֵּר אֶל־לִבִּי וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת וְכַדָּהּ עַל־שִׁכְמָהּ
וַתֵּרֶד הָעַיְנָה וַתִּשְׁאָב וָאֹמַר אֵלֶיהָ הַשְׁקִינִי נָא׃ מו וַתְּמַהֵר
וַתּוֹרֶד כַּדָּהּ מֵעָלֶיהָ וַתֹּאמֶר שְׁתֵה וְגַם־גְּמַלֶּיךָ אַשְׁקֶה
וָאֵשְׁתְּ וְגַם הַגְּמַלִּים הִשְׁקָתָה׃ מז וָאֶשְׁאַל אֹתָהּ וָאֹמַר
בַּת־מִי אַתְּ וַתֹּאמֶר בַּת־בְּתוּאֵל בֶּן־נָחוֹר אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ
מִלְכָּה וָאָשִׂם הַנֶּזֶם עַל־אַפָּהּ וְהַצְּמִידִים עַל־יָדֶיהָ׃
מח וָאֶקֹּד וָאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה וָאֲבָרֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנִי
אַבְרָהָם אֲשֶׁר הִנְחַנִי בְּדֶרֶךְ אֱמֶת לָקַחַת אֶת־בַּת־אֲחִי
אֲדֹנִי לִבְנוֹ׃ מט וְעַתָּה אִם־יֶשְׁכֶם עֹשִׂים חֶסֶד וֶאֱמֶת
אֶת־אֲדֹנִי הַגִּידוּ לִי וְאִם־לֹא הַגִּידוּ לִי וְאֶפְנֶה עַל־יָמִין
אוֹ עַל־שְׂמֹאל׃ נ וַיַּעַן לָבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מֵיְהוָה יָצָא
הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֵלֶיךָ רַע אוֹ־טוֹב׃ נא הִנֵּה־רִבְקָה
לְפָנֶיךָ קַח וָלֵךְ וּתְהִי אִשָּׁה לְבֶן־אֲדֹנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃
נב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר שָׁמַע עֶבֶד אַבְרָהָם אֶת־דִּבְרֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ
אַרְצָה לַיהוָה׃ חמישי נג וַיּוֹצֵא הָעֶבֶד כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב

רש"י

וכן כל סוכה שבמקרא ברור דבר: (מה) טרם אכלה. טרם שאני מכלה. וכן כל לשון הווה פעמים שהוא מדבר בלשון עבר. כמו טרם כליתי ופעמים שמדבר בלשון עתיד כמו כי אמר איוב הרי ל' עבר. ככה יעשה איוב הרי לשון עתיד ופירוש שניהם לשון הווה כי אומר היה איוב אולי חטאו בני וגו' והיה עושה כך: (מז) ואשאל ואשים. שנה הסדר שהרי הוא תחלה נתן ואחר כך שאל אלא שלא יתפשוהו בדבריו ויאמרו היאך נתת לה ועדיין אינך יודע מי היא: (מט) על ימין. מבנות ישמעאל: על שמאל. מבנות לוט שהיה יושב לשמאלו של אברהם: (נ) ויען לבן ובתואל. רשע היה וקפץ להשיב לפני אביו: לא נוכל דבר אליך. למאן בדבר הזה לא ע"י תשובת דבר רע ולא ע"י תשובת דבר הגון לפי שניכר שמה' יצא הדבר לפי דבריך שזימנה לך: (נב) וישתחו ארצה. מכאן שמודים על בשורה טובה:

ומגדנות

הִיא אִתְּתָא דְּזַמִּין יְיָ לְבַר־רִבּוֹנִי : מה אֲנָא עַד־לָא שֵׁיצֵיתִי לְמַלָּלָא בְּלִבִּי וְהָא רִבְקָה נְפָקַת וְקוּלְתַהּ עַל כַּתְפַּהּ וּנְחָתַת לְעֵינָא וּמְלָת וַאֲמָרִית לַהּ אַשְׁקִינִי־כְעַן : מו וְאוֹחִיאַת וַאֲחֵיתַת קוּלְתַהּ מִנַּהּ וַאֲמָרַת אֲשֵׁתְּ וְאַף גַּמְלָיךְ אַשְׁקֵי וּשְׁתֵיתִי וְאַף גַּמְלַיָּא אַשְׁקִיאַת : מז וּשְׁאֵילִית יָתַהּ וַאֲמָרִית בַּת־מָן אַתְּ וַאֲמָרַת בַּת־בְּתוּאֵל בַּר־נָחוֹר דִּילֵידַת לֵהּ מִלְכָּה וְשַׁוֵּיתִי קְדָשָׁא עַל־אַפַּהּ וְשֵׁירַיָּא עַל־יְדַהָא : מח וּכְרָעִית וּסְגֵדִית קֳדָם יְיָ וּבָרֵכִית יָת יְיָ אֱלָהֵהּ דְּרִבּוֹנִי אַבְרָהָם דְּדַבְּרַנִי בְּאוֹרַח קְשׁוֹט לְמִיסַּב יָת־בַּת־אֲחוּהִי דְּרִבּוֹנִי לִבְרֵהּ : מט וּכְעַן אִם־אִיתֵיכוֹן עָבְדִין טִיבוּ וּקְשׁוֹט עִם־רִבּוֹנִי חַווֹ לִי וְאִם־לָא חַווֹ לִי וְאֶתְפְּנֵי עַל־יַמִּינָא אוֹ עַל שְׂמָאלָא : נ וַאֲתֵיב לָבָן וּבְתוּאֵל וַאֲמַרוּ מִן־קֳדָם־יְיָ נְפַק פִּתְגָּמָא לֵית־אֲנַחְנָא יָכְלִין לְמַלָּלָא עִמָּךְ בִּישׁ אוֹ טָב : נא הָא־רִבְקָה קֳדָמָךְ דְּבַר וְאֵיזֵיל וּתְהֵי אִתְּתָא לְבַר רִבּוֹנָךְ כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ : נב וַהֲוָה כַּד שְׁמַע עַבְדָּא דְּאַבְרָהָם יָת פִּתְגָּמֵיהוֹן וּסְגֵיד עַל אַרְעָא קֳדָם־יְיָ : נג וְאַפֵּק עַבְדָּא מָנִין־דִּכְסַף וּמָנִין־דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין וִיהַב לְרִבְקָה

רשב"ם

שמאת הקב"ה יצא הדבר: (מח) בדרך אמת · שנאמנו דברי הקב"ה לעשות חסד לאברהם ולכם: (מט) על ימין או על שמאל · אל שאר קרובים שיש לאדוני : (נ) לא נוכל דבר אליך רע או טוב · לא הסתירה ולא הבנין תלוי ברצוננו כי על כרחינו רוצים ולא רוצים כי הקדוש ברוך הוא עשה שהיכולת בידו : (נג) כלי כסף וכלי זהב · תכשיטי נשים של כסף וזהב

בעל הטורים

(מז) ואשם הנזם · חסר יו"ד לומר שלא נגע בבשרה מחמת צניעות [ונרמז זה במסורה שיו"ד שלא נגע ביו"ד

עיקר ש"ח ובאר"ח

כנען והיה עבד : ם דקשה לרש"י איך שייך פה הפעל אכלה בעתיד הלא כאשר כלתה רבקה אל העין כבר דבר אלעזר אל לבו · לכן כתב רש"י כי הוא כמו מכלה בהוה כי בעברית יבוא ההוה פעמים בפעל עתיד ופעמים בעבר וכמו שמביא רש"י ז"ל ראיות על זה · בתר"ת : נ ולפיל נבי ויקוד אדנה וישתחו · לא פירש

וּבְגָדִים וַיִּתֵּן לְרִבְקָה וּמִגְדָּנֹת נָתַן לְאָחִיהָ וּלְאִמָּהּ׃ נד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־עִמּוֹ וַיָּלִינוּ וַיָּקוּמוּ בַבֹּקֶר וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֻנִי לַאדֹנִי׃ נה וַיֹּאמֶר אָחִיהָ וְאִמָּהּ תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָ הנערה ק' אִתָּנוּ יָמִים אוֹ עָשׂוֹר אַחַר תֵּלֵךְ׃ נו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־תְּאַחֲרוּ אֹתִי וַיהוָה הִצְלִיחַ דַּרְכִּי שַׁלְּחוּנִי וְאֵלְכָה לַאדֹנִי׃ נז וַיֹּאמְרוּ נִקְרָא לַנַּעֲרָ לנערה קרי וְנִשְׁאֲלָה אֶת־פִּיהָ׃ נח וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הֲתֵלְכִי עִם־הָאִישׁ הַזֶּה וַתֹּאמֶר אֵלֵךְ׃ נט וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־רִבְקָה אֲחֹתָם וְאֶת־מֵנִקְתָּהּ וְאֶת־עֶבֶד אַבְרָהָם וְאֶת־אֲנָשָׁיו׃ ס וַיְבָרְכוּ אֶת־רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֹתֵנוּ אַתְּ הֲיִי לְאַלְפֵי רְבָבָה וְיִירַשׁ זַרְעֵךְ אֵת שַׁעַר שֹׂנְאָיו׃ סא וַתָּקָם רִבְקָה וְנַעֲרֹתֶיהָ וַתִּרְכַּבְנָה עַל־הַגְּמַלִּים וַתֵּלַכְנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וַיִּקַּח הָעֶבֶד אֶת־רִבְקָה וַיֵּלַךְ׃ סב וְיִצְחָק בָּא מִבּוֹא בְּאֵר לַחַי רֹאִי

רש"י

(נג) ומגדנות · לשון מגדים שהביא עמו מיני פירות של א"י: (נד) וילינו · כל לינה שבמקרא לינת לילה א': (נה) ויאמר אחיה ואמה · ובתואל היכן היה הוא היה רוצה לעכב ובא מלאך והמיתו: ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו שכך נותנין לבתולה זמן י"ב חדש לפרנס את עצמה בתכשיטים: או עשור · י' חדשים וא"ת ימים ממש אין דרך המבקשים לבקש דבר מועט ואם לא תרצה תן לנו מרובה מזה: (נז) ונשאלה את פיה · מכאן שאין משיאין את האשה אלא מדעתה: (נח) ותאמר אלך · מעצמי ואף אם אינכם רוצים: (ס) את היי לאלפי רבבה · את וזרעך תקבלו אותה ברכה שנאמר לאברהם בהר המוריה הרבה ארבה את זרעך וגו' · יה"ר שיהא אותו הזרע ממך ולא מאשה אחרת: (סב) מבוא באר לחי ראי · שהלך להביא הגר לאברהם אביו שישאנה: יושב בארץ הנגב · קרוב לאותו באר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ן כי עדיין לא ידע אם הלכה אבל עתה שאמרו לו קח ולך הודה לה': ס כי כשהוכחה אלך: מורה כי לא שלחה את רצונה ברצונם: ע ולכן כתיב וירש זרעך כו'

וּמִגְדָּנִין יְהַב לַאֲחוּהָא וּלְאִמַּהּ׃ נד וַאֲכָלוּ וּשְׁתִיאוּ הוּא וְגוּבְרַיָּא דִּי־עִמֵּהּ וּבָתוּ וְקָמוּ בְצַפְרָא וַאֲמַר שַׁלְּחוּנִי לְוָת־רִבּוֹנִי׃ נה וַאֲמַר אֲחוּהָ וְאִמַּהּ תְּתֵיב עוּלֵמְתָא עִמַּנָא עִדָּן בְּעִדָּן אוֹ עַסְרָא־יַרְחִין בָּתַר כֵּן תֵּיזִיל׃ נו וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תְאַחֲרוּן יָתִי וַייָ אַצְלַח אָרְחִי שַׁלְּחוּנִי וְאֵיהָךְ לְוָת־רִבּוֹנִי׃ נז וַאֲמַרוּ נִקְרֵי לְעוּלֵמְתָא וְנִשְׁמַע מַה־דְּהִיא אָמְרָה׃ נח וּקְרוֹ לְרִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ הֲתֵיזְלִי עִם גַּבְרָא הָדֵין וַאֲמַרַת אֵיזִיל׃ נט וְשַׁלַּחוּ יָת־רִבְקָה אֲחַתְהוֹן וְיָת־מֵינִקְתַּהּ וְיָת־עַבְדָּא דְאַבְרָהָם וְיָת־גַּבְרוֹהִי׃ ס וּבָרִיכוּ יָת־רִבְקָה וַאֲמַרוּ לַהּ אֲחָתָנָא אַתְּ הֲוִי לְאַלְפִין וּלְרִבְוָן וְיֵירְתוּן בְּנַיְכִי יָת־קִרְוֵי סַנְאֵיהוֹן׃ סא וְקָמַת רִבְקָה וְעוּלֵמְתַהָא וּרְכִיבָא עַל גַּמְלַיָּא וַאֲזָלָא בָּתַר גַּבְרָא וּדְבַר עַבְדָּא יָת־רִבְקָה וַאֲזַל׃ סב וְיִצְחָק אֲתָא מִמֵּיתוֹהִי (נ״י עַל־בְּמֵיתוֹהִי) מִבֵּירָא דְמַלְאַךְ קַיָּמָא אִתְחֲזֵי־עֲלַהּ וְהוּא יָתֵב

רשב״ם

כדכתיב איש אשר מצא כלי זהב אצעדה וגו׳ וכתיב ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם: (נו) וה׳ הצליח דרכי · אין הקב״ה רוצה שיהא איחור בדבר שאין זה עיקר הצלחה אם יתעכב: (נז) נקרא לנערה · אם תרצה להתעכב ימים או עשור כדברינו או מיד ליד כדבריך · דרך ארץ הוא כן כלומר אע״פ שהקב״ה חפץ בזווג זה אעפ״כ אמרו לה התלכי מיד עם האיש הזה או עם אדם אחר לאחר ימים או עשור שמנהג הוא כמו ששנינו נותנים לבתולה שנים עשר חדש לפרנס את עצמה: (נח) ותאמר אלך · איני חוששׁ להתעכב בשביל קשוטי עצמי: (ס) את היי לאלפי רבבה ויירש זרעך · ממך יצאו אותם הבנים שנאמ׳ בהם בשעת עקידה וירש זרעך את שער אויביו · זה פירוש ר׳ יוסף בר שמעון קרא: (סב) ויצחק בא מבא · כמו באכה סדומה ויצחק באותו היום שבא העבד בא מבאכה של באר לחי ראי שהרי יצחק יושב בארץ הנגב ששם באר לחי ראי כדכתיב על העין בדרך שור · וכתיב ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין שור ולפי שבא משם ביום ההוא ולא היה יודע מה היו עושים פועלים שלו והיו נוטעים

בעל הטורים

אצבעותיו]: (נו) אל תאחרו אותי וה׳ · ס״ת לויה בלוותו: (נח) עם האיש הזה · ס״ת משה הלך כדת משה

וְהוּא יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב: סג וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה
לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים:
סד וַתִּשָּׂא רִבְקָה אֶת־עֵינֶיהָ וַתֵּרֶא אֶת־יִצְחָק וַתִּפֹּל מֵעַל
הַגָּמָל: סה וַתֹּאמֶר אֶל־הָעֶבֶד מִי־הָאִישׁ הַלָּזֶה הַהֹלֵךְ
בַּשָּׂדֶה לִקְרָאתֵנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנִי וַתִּקַּח הַצָּעִיף
וַתִּתְכָּס: סו וַיְסַפֵּר הָעֶבֶד לְיִצְחָק אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
עָשָׂה: סז וַיְבִאֶהָ יִצְחָק הָאֹהֱלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־
רִבְקָה וַתְּהִי־לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבֶהָ וַיִּנָּחֵם יִצְחָק אַחֲרֵי אִמּוֹ:
פ כה ששי א וַיֹּסֶף אַבְרָהָם וַיִּקַּח אִשָּׁה וּשְׁמָהּ קְטוּרָה:
ב וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־זִמְרָן וְאֶת־יָקְשָׁן וְאֶת־מְדָן וְאֶת־מִדְיָן וְאֶת־

רש"י

שנאמר ויסע משם אברהם ארצה הנגב וישב בין קדש ובין ם שור ושם היה הבאר שנאמ' הנה בין קדש ובין ברד: (סג) לשוח - לשון תפלה כמו ישפך שיחו: (סד) ותרא את יצחק - ראתה אותו הדור ונבהלה (ס"א ותמהה) צ מפניו: ותפל - השמיטה עצמה לארץ כתרגומו ואתרכינת הטתה עצמה לארץ ולא הגיעה עד הקרקע כמו הטי נא כדך - ארכיני - ויט שמים - וארכין ל' מוטה לארץ דומה לו כי יפול לא יוטל כלומר אם יטה לארץ לא יגיע עד הקרקע: (סה) ותתכס - ל' ותתפעל כמו ותקבר ותשבר: (סו) ויספר העבד - גלה לו נסים שנעשו לו שקפצה לו הארץ ושנזדמנה לו רבקה בתפלתו: (סז) האהלה שרה אמו - ויביאה האהלה ש והרי היא שרה אמו כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ת ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו - ב"ר: אחרי אמו - דרך ארץ כל זמן שאמו של אדם קיימת כרוך הוא אצלה ומשמתה הוא מתנחם באשתו: (א) קטורה - זו הגר ונקראת קטורה על שם שנאים מעשיה כקטרת

עיקר ש"ח ובאר"ח

כו' כי ליצחק נכנס הברכה ולא לה: ם כי על ברד ועל שור תרגם אונקלוס של שניהם חגרא ושם כתיב ארצה הנגב מזה מוכח כי ארץ הנגב סמוכה היתה לבאר: צ דמאין ידעה שהוא יצחק - אלא שראתה אותו הדור והבינה שהוא אדם נכבד ושר חשוב: ק מדכתיב מעל הגמל ולא מהגמל: ר רש"י בא להורות לנו כי ותתכס שרשו הוא כסה ושני התוי"ן הוא האחד לנקבה והשני לסימן בנין התפעל אבל לא נטעה לאמור כי שרשו הוא תכס - וגם שהביא ראיה מן ותשבר ותקבר:

בְּאַרַע דָּרוֹמָא׃ סג וּנְפַק יִצְחָק לְצַלָּאָה בְּחַקְלָא לְמִפְנֵי רַמְשָׁא וּזְקַף עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא גַּמְלַיָּא אָתָן׃ סד וּזְקָפַת רִבְקָה יָת עֵינָהָא וַחֲזַת יָת־יִצְחָק וְאִתְרְכִינַת מֵעַל גַּמְלָא׃ סה וַאֲמָרַת לְעַבְדָּא מָן־גַּבְרָא דֵיכִי דִּמְהַלֵּךְ בְּחַקְלָא לְקַדָּמוּתָנָא וַאֲמַר עַבְדָּא הוּא רִבּוֹנִי וּנְסֵיבַת עִיפָא וְאִתְכַּסִּיאַת׃ סו וְאִשְׁתָּעֵי עַבְדָּא לְיִצְחָק יָת כָּל־פִּתְגָּמַיָּא דִּי עֲבָד׃ סז וְאַעֲלַהּ יִצְחָק לְמַשְׁכְּנָא וַחֲזָא וְהָא־תַקְנִין עוֹבָדָהָא כְּעוֹבָדֵי שָׂרָה אִמֵּהּ וּנְסֵיב יָת־רִבְקָה וַהֲוַת־לֵהּ לְאִנְתּוּ וּרְחִימַהּ וְאִתְנְחֵם יִצְחָק בָּתַר־דְּמִיתַת אִמֵּהּ׃ א וְאוֹסֵיף אַבְרָהָם וּנְסֵיב אִתְּתָא וּשְׁמַהּ קְטוּרָה׃ ב וִילֵידַת לֵהּ יָת־זִמְרָן וְיָת־יָקְשָׁן וְיָת־מְדָן וְיָת־

רשב"ם

גנות ופרדסים: (סג) ויצא יצחק לשוח בשדה · כדכתיב וכל שיח השדה · כלומר לטעת אילנות ולראות ענייני פועליו ואז בהיותו בשדה ראה גמלים באים והלך לקראתם לראות אם הם גמלי אביו שהוליך העבד: (סד) ותפול מעל הגמל · לצניעות לפי שהית' רוכבת כמו איש משום ביעתותא דגמלא כדמפרש בפסחים: (סה) הלזה · מרחוק רגיל לומר כן · וכן בעל החלומות הלזה בא · אבל כשאדם בקרוב אומר המן הרע הזה: (סו) ויספר העבד ליצחק · להודיעו נסים שנעשו לו לדעת כי בת מזלו היא: (א) קטורה · לפי

בעל הטורים

וישמעאל: (סב) והוא יושב בארץ הנגב · וסמיך ליה ויצא יצחק לשוח בשדה · רמז למה שאמרו הרוצה שיחכי' ידרים: (סג) לשוח בשדה · היינו שיצחק תקן תפלת המנחה ואז נזדמנה לו רבקה והיינו דכתיב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא דהיינו אשה דכתיב מצא אשה מצא טוב: (סז) ויבאה · ב' בספר בראשית וכתיב חסר עולה כ"ד מלמד שקשטה בכ"ד קשוטין: האהלה · ח' במסרה רמז שבשמנה מקומות שרתה שכינה · משכן · גלגל · שילה · נוב · גבעון · בית ראשון · בית שני · לע"ל: ותהי לו לאשה ויוסף אברהם · דרך ארץ שמי שמתה אשתו ובניתה לו בנים ישיאם קודם שישא אחרת · ד"א זהו שאמרו (ב"ק ד' נ"ב) שפין תכלי מעייה

עיקר ש"ת ובאר"ח

אף כי שם הוא הנפעל · כבר כתב ר"א במור כי הנפעל והמתפעל אחד הוא כדברי רש"י · באר"ת: ש מדלא כתיב לאהל שרה וכתב האוהלה משמע דהאהלה הוא דבור לעצמו ושרה אמו דבור בפני עצמו: ת שלש ברכות כנגד ג' מצות שהנשים נצטוו · וכן נדה · חלה · הדלקת הנר · והענן הוא ענן השכינה ודאי

יִשְׁבָּק וְאֶת־שׁוּחַ׃ ג וְיָקְשָׁן יָלַד אֶת־שְׁבָא וְאֶת־דְּדָן וּבְנֵי דְדָן הָיוּ אַשּׁוּרִם וּלְטוּשִׁם וּלְאֻמִּים׃ ד וּבְנֵי מִדְיָן עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה כָּל־אֵלֶּה בְּנֵי קְטוּרָה׃ ה וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ לְיִצְחָק׃ ו וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת וַיְשַׁלְּחֵם מֵעַל יִצְחָק בְּנוֹ בְּעוֹדֶנּוּ חַי קֵדְמָה אֶל־אֶרֶץ קֶדֶם׃ ז וְאֵלֶּה יְמֵי שְׁנֵי־חַיֵּי אַבְרָהָם אֲשֶׁר־חָי מְאַת שָׁנָה וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְחָמֵשׁ שָׁנִים׃ ח וַיִּגְוַע וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשֵׂיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבֵעַ וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ ט וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ יִצְחָק וְיִשְׁמָעֵאל בָּנָיו אֶל־מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֶל־שְׂדֵה עֶפְרֹן בֶּן־צֹחַר הַחִתִּי אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מַמְרֵא׃ י הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר־קָנָה אַבְרָהָם מֵאֵת בְּנֵי־חֵת שָׁמָּה קֻבַּר אַבְרָהָם וְשָׂרָה אִשְׁתּוֹ׃ יא וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת־יִצְחָק בְּנוֹ וַיֵּשֶׁב יִצְחָק עִם־בְּאֵר לַחַי רֹאִי׃ פ שביעי יב וְאֵלֶּה תֹּלְדֹת יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲשֶׁר יָלְדָה הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחַת שָׂרָה לְאַבְרָהָם׃

רש"י

ושקשרה פתחה שלא נזדווגה לאדם מיום שפרשה מאברהם: (ג) אשורם ולטושים. שם ראשי אומות. ותרגום של אונקלוס אין לי ליישבו על לשון המקרא שפירש למשרין לשון מחנה. ומ"מ שאינו כן מפני שהאל"ף שאינה יסודית הרי לנו תיבות שאין בראשם אל"ף ונתוספה אל"ף בראשם כמו תומת אבק שבולת מן נכה רגלים וכמו אסוך שמן שאולה מן ורחצת וסכת: ולטושים. שם בעלי אהלים המתפזרים אנה ואנה ונטושים. איש באהלו אפדנו וכן הוא אומר והנה נטושים ע"פ כל הארץ שבן למ"ד ונו"ן מתחלפות זו בזו: (ה) ויתן אברהם וגו'. אמר ר' נחמיה ברכה דייתיקי נתן לו א שאמר לו הקב"ה לאברהם והיה ברכה הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה. ואברהם מסרן ליצחק: (ו) הפילגשים. חסר כתיב ב. שלא היתה אלא פלגש אחת היא הגר היא קטורה. נשים בכתובה. פלגשים בלא כתובה. כדאמרי' בסנהדרין בנשים ופלגשים לדוד: נתן אברהם מתנות. פירשו רבותינו שם טומאה מסר להם ג ד"א מה שניתן לו על אודות שרה ושאר מתנות שנתנו לו הכל נתן להם

מדן וית ישבק וית שוח : ג ויקשן אוליד ית שבא וית
דדן ובני דדן הוו למשירין ולשכונין ולנגון : ד ובני מדין
עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה כל אלין בני קטורה :
ה ויהב אברהם ית כל דילה ליצחק : ו ולבני לחינתא די
לאברהם יהב אברהם מתנן ושלחנון מעל יצחק בריה בעוד
דהוא קים קידומא לארע מדינחא : ז ואלין יומי שני חיי
אברהם דחיא מאה ושבעין וחמש שנין : ח ואתנגיד ומית
אברהם בסיבו טבא סיב ושבע יומין ואתכניש לעמה :
ט וקברו יתה יצחק וישמעאל בנוהי במערת כפלתא בחקל
עפרון בר צחר חתאה די על אפי ממרא : י חקלא די זבן
אברהם מן בני חתאה תמן אתקבר אברהם ושרה אתתה :
יא והוה בתר דמית אברהם וברך יי ית יצחק בריה ויתיב
יצחק עם בירא דמלאך קימא אתחזי עלה : יב ואלין תולדת
ישמעאל בר אברהם די ילידת הגר מצרתא אמתא דשרה

רשב"ם

הפשט אין זו הגר : (ו) הפילגשים · הגר וקטורה : מתנות · ממון הרבה :
קדמה אל ארץ קדם · שירשו בניו נחלתיו שיש לו שם : (ח) בשיבה
טובה · כמו שאמר לו הקב"ה ואתה תבוא אל אבותיך בשלום תקבר
בשיבה טוב' שלא אירע העינוי בימיו: (יב) אשר ילדה הגר המצרית· כלומר

רש"י

אלא רצה ליהנות מהם : (ז) מאת שנה · ישמעאל תשובה ד והוליך את יצחק
ושבעים שנה וחמש שנים · בן ק' לפניו והיא שיבה טובה שנאמרה
כבן ע' ובן ע' כבן ה' בלא חטא : באברהם : (יא) ויהי אחרי מות
(ט) יצחק וישמעאל · מכאן שעשה אברהם ויברך וגו' · נחמו תנחומי

עיקר ש"ח ובאר"ח

לרמז על הספרים שהיתה זהירה בנדתה : א דמה שהיה לו כעושר ובמקנה
כבר נתן לו : ב ואף דבכל ספרים המדויקים כתיב הפלגשים מלא ביו"ד · כבר
הזכרן בעל בנין שלמה כי צריך להיות בשני יודי"ן כמו מצריים עבריים וכתיב
ביו"ד אחת (וביו"ד חסר שכתב רש"י סוף יו"ד שני) · (כה"ר) : ג דכבר נתן
כל אשר לו ליצחק : ד דאל"כ הל"ל ישמעאל קודם יצחק שגדול ממנו בשנים :

יג וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמֹתָם לְתוֹלְדֹתָם בְּכֹר יִשְׁמָעֵאל נְבָיֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם׃ יד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא׃ טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה׃ מפטיר טז אֵלֶּה הֵם בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאֵלֶּה שְׁמֹתָם בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם שְׁנֵים־עָשָׂר נְשִׂיאִם לְאֻמֹּתָם׃ יז וְאֵלֶּה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאַת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים וַיִּגְוַע וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ יח וַיִּשְׁכְּנוּ מֵחֲוִילָה עַד־שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרַיִם בֹּאֲכָה אַשּׁוּרָה עַל־פְּנֵי כָל־אֶחָיו נָפָל׃ פ פ פ

ק"ס · יסוידע סימן ומפטירין והמלך דוד במלכים א' סימן א' :

רש"י

ח אבלים · ד"א אף על פי שמסר הקב"ה את הברכות לאברהם נתיירא לברך את יצחק ו מפני שצפה את עשו יוצא ממנו אמר יבא בעל הברכות ויברך את אשר ייטב בעיניו ובא הקב"ה וברכו : (יג) בשמותם לתולדותם · סדר לידתן זה אחר זה: (טז) בחצריהם· כרכים שאין להם חומה · ותרגומו בפצחיהון שהם מפוצחים לשון פתיחה כמו פצחו ורננו : (יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו'· אמר רבי חייא בר אבא למה נמנו· שנותיו של ישמעאל כדי ליחס בהם שנותיו של יעקב מששנותיו של ישמעאל למדנו ששמש יעקב בבית עבר י"ד שנה כשפירש מאביו קודם שבא אצל לבן שהרי כשפירש יעקב מאביו מת ישמעאל שנאמר וילך עשו אל ישמעאל וגו' כמו שמפורש בסוף מגלה נקראת · (ורש"י הביאו סוף פ' תולדות) : ויגוע · לא נאמרה גויעה אלא ז בצדיקים : (יח) נפל · שכן כמו ומדין ועמלק וכל בני קדם נופלים בעמק · כאן הוא אומר לשון נפילה ולהלן הוא אומר על פני כל אחיו ישכון · עד שלא מת אברהם ישכון · משמת אברהם נפל: חסלת פרשת חיי שרה

הפטרת חיי שרה במלכים א סימן א

וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ׃ וַיֹּאמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה וְעָמְדָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וּתְהִי־לוֹ סֹכֶנֶת וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ׃ וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ אֶת־

אבישג

לְאַבְרָהָם: יג וְאִלֵּין שְׁמָהָן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל בִּשְׁמָהַתְהוֹן לְתוֹלְדָתְהוֹן בּוּכְרָא דְיִשְׁמָעֵאל נְבָיוֹת וְקֵדָר וְאַדְבְּאֵל וּמִבְשָׂם: יד וּמִשְׁמָע וְדוּמָה וּמַשָּׂא: טו חֲדַד וְתֵימָא יְטוּר נָפִישׁ וָקֵדְמָה: טז אִלֵּין אִנּוּן בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן בְּפַצְחֵיהוֹן וּבִכְרַכֵּיהוֹן תְּרֵין־עֲסַר רַבְרְבִין לְאֻמֵּיהוֹן: יז וְאִלֵּין שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל מְאָה וּתְלָתִין וּשְׁבַע שְׁנִין וְאִתְנְגִיד וּמִית וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּהּ: יח וּשְׁרוֹ מֵחֲוִילָה עַד־חַגְרָא דִּי עַל־אַפֵּי מִצְרַיִם מָטֵי לְאַתּוּר עַל־אַפֵּי כָל־אֲחוֹהִי שְׁרָא:

רשב״ם

איזה בנו הנקרא על שם זרעו אלא בן שפחה · אבל ביצחק כתב לפנינו אלה תולדת יצחק בן אברהם · כיצד הי׳ בני אברהם הוליד את יצחק · כלומר זה הוא עיקר תולדתו של אברהם כמו פרץ הוליד את חצרון וגו׳: (יז) ואלה שני חיי ישמעאל · חכמים פירשו במגלה למה נמנו שנותיו של ישמעאל · ולפי הפשט לכבודו של אברהם הואיל ונתפרש שעת לידתו ואברהם בן שמונים שנה ושש שנים בלדת הגר את ישמעאל וגם שעת מילתו כדכתיב וישמעאל בנו בן שלש עשרה שנה וגו׳ חזר עתה ופי׳ כל ימי חייו: (יח) על פני כל אחיו נפל · שכן כדכתיב על פני כל אחיו ישכן:

בעל הטורים

לככא דקי׳ חבריה שמע והיכו לא אכיל: (יח) על פני כל אחיו · וסמיך ליה ואלה תולדות יצחק לומר כשיפול ישמעאל באחרית הימים אזי יצמח בן דוד שהוא מתולדות יצחק:

עיקר ש״ח ובאר״ת

ה כי ויברך אלהים נמשך על מה שאמור לפניו אחרי מות וגו׳: ו כי לא מסר ט רק לברך את אחרים: ז ר״ל גויעה אצל אסיפה לא נאמר אלא בצדיקים אבל גויעה לבדה נאמרה גם בדור המבול אף דהיו רשעים:

הפטרת חיי שרה

אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ: וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד־מְאֹד וַתְּהִי לַמֶּלֶךְ סֹכֶנֶת וַתְּשָׁרְתֵהוּ וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ: וַאֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וַחֲמִשִּׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: וְלֹא־עֲצָבוֹ אָבִיו מִיָּמָיו לֵאמֹר מַדּוּעַ כָּכָה

עשית וגם-הוא טוב-תאר מאד ואתו ילדה אחרי אבשלום: ויהיו דבריו עם יואב בן-צרויה ועם אביתר הכהן ויעזרו אחרי אדניה: וצדוק הכהן ובניהו בן-יהוידע ונתן הנביא ושמעי ורעי והגבורים אשר לדוד לא היו עם-אדניהו: ויזבח אדניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזחלת אשר-אצל עין רגל ויקרא את-כל-אחיו בני המלך ולכל-אנשי יהודה עבדי המלך: ואת-נתן הנביא ובניהו ואת-הגבורים ואת-שלמה אחיו לא קרא: ויאמר נתן אל-בת-שבע אם-שלמה לאמר הלוא שמעת כי מלך אדניהו בן-חגית ואדנינו דוד לא ידע: ועתה לכי איעצך נא עצה ומלטי את-נפשך ואת-נפש בנך שלמה: לכי ובאי אל-המלך דוד ואמרת אליו הלא-אתה אדני המלך נשבעת לאמתך לאמר כי-שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי ומדוע מלך אדניהו: הנה עודך מדברת שם עם-המלך ואני אבוא אחריך ומלאתי את-דבריך: ותבא בת-שבע אל-המלך החדרה והמלך זקן מאד ואבישג השונמית משרת את-המלך: ותקד בת-שבע ותשתחו למלך ויאמר המלך מה-לך: ותאמר לו אדני אתה נשבעת ביהוה אלהיך לאמתך כי-שלמה בנך ימלך אחרי והוא ישב על-כסאי: ועתה הנה אדניה מלך ועתה אדני המלך לא ידעת: ויזבח שור ומריא-וצאן לרב ויקרא לכל-בני המלך

בראשית כה תולדת

יט ואלה תולדת יצחק בן-אברהם אברהם הוליד את-

רש"י

(יט) ואלה תולדות יצחק· יעקב ועשו האמורים בפרשה: אברהם הוליד את יצחק· לאחר שקרא הקב"ה שמו אברהם אח"כ הוליד את יצחק·

וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְלִיֹאָב שַׂר הַצָּבָא וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ וְאַתָּה אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ עֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל עָלֶיךָ לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וְהָיָה כִּשְׁכַב אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ עִם־אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה חַטָּאִים׃ וְהִנֵּה עוֹדֶנָּה מְדַבֶּרֶת עִם־הַמֶּלֶךְ וְנָתָן הַנָּבִיא בָּא׃ וַיַּגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתָן הַנָּבִיא וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל־אַפָּיו אָרְצָה׃ וַיֹּאמֶר נָתָן אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אַתָּה אָמַרְתָּ אֲדֹנִיָּהוּ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי׃ כִּי ׀ יָרַד הַיּוֹם וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא־וְצֹאן לָרֹב וַיִּקְרָא לְכָל־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וּלְשָׂרֵי הַצָּבָא וּלְאֶבְיָתָר הַכֹּהֵן וְהִנָּם אֹכְלִים וְשֹׁתִים לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ׃ וְלִי אֲנִי־עַבְדֶּךָ וּלְצָדֹק הַכֹּהֵן וְלִבְנָיָהוּ בֶן־יְהוֹיָדָע וְלִשְׁלֹמֹה עַבְדְּךָ לֹא קָרָא׃ אִם מֵאֵת אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת־עַבְדֶיךָ עבדך קרי מִי יֵשֵׁב עַל־כִּסֵּא אֲדֹנִי־הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קִרְאוּ־לִי לְבַת־שָׁבַע וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּשָּׁבַע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמַר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־פָּדָה אֶת־נַפְשִׁי מִכָּל־צָרָה׃ כִּי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ בַּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי־שְׁלֹמֹה בְנֵךְ יִמְלֹךְ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל־כִּסְאִי תַּחְתָּי כִּי כֵּן אֶעֱשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַתִּקֹּד בַּת־שֶׁבַע אַפַּיִם אֶרֶץ וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעֹלָם׃

אונקלוס

יט וְאִלֵּין תּוּלְדָת יִצְחָק בַּר־אַבְרָהָם אַבְרָהָם אוֹלִיד יָת־יִצְחָק׃

רשב״ם

(יט) ואלה תולדת יצחק · אברהם הוליד את יצחק · לפי

בעל הטורים

(יט) הוליד · בגי' דומה שזיו איקונין של יצחק דומין

יִצְחָק: כ וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה: כא וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיהוָה לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יְהוָה וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: כב וַיִּתְרֹצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי

רש"י

ד"א ע"י שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה א שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזהו שכתב כאן יצחק בן אברה' היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק: (כ) בן ארבעים שנה. שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה ויצחק היה בן ל"ז שנה שהרי בו בפרק מתה שרה ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה ל"ז שנה ובת צ' היתה כשנולד יצחק ובת קכ"ז כשמתה שנאמר ויהיו חיי שרה וגו' הרי ליצחק ל"ז שנים ובו בפרק נולדה רבקה המתין לה עד שתהא ראויה לביאה ג' שנים ב ונשאה: בת בתואל מפדן ארם אחות לבן. וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם אלא להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם: מפדן ארם. על שם ששני ארם היו ארם נהרים וארם צובה קורא אותו פדן לשון צמד בקר תרגום פדן תורין ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם שבלשון ישמעאל קורין לשדה פדן: (כא) ויעתר. הרבה והפציר בתפלה: ויעתר לו. נתפצר ונתפייס ונתפתה לו ג ואומר אני כל לשון עתר לשון הפצרה ורבוי הוא וכן ועתר ענן הקטורת מרבית עליית העשן וכן והעתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות שונא ד דומות למרובות והגס למשא אנקרישט"א בלע"ז: לנכח אשתו. זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ה ומתפללת: ויעתר לו. לו ולא לה ו שאין דומה תפלת צדיק בן רשע לתפלת צדיק בן צדיק לפיכך לו ולא לה: (כב) ויתרוצצו. ע"כ המקרא הזה אומר דרשני שסתם מה היא רציצה זו ז וכתב אם כן למה זה אנכי רבותינו דרשוהו לשון ריצה כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתח עבודת כוכבי' עשו מפרכס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות: ותאמר אם כן. גדול צער העבור: למה זה אנכי. מתאוה ומתפללת על הריון: ופלן

עיקר ש"ח ובאר"ח

א והיו מקוטים את דבריהם. ב והוליד יצחק את יעקב ועשו א' צדיק וא' רשע אמרו

י וַהֲוָה יִצְחָק בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין כַּד־נְסֵיב יָת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל אֲרַמָּאָה מִפַּדַּן אֲרָם אֲחָתֵהּ דְּלָבָן אֲרַמָּאָה לֵהּ לְאִנְתּוּ׃ כא וְצַלִּי יִצְחָק קֳדָם־יְיָ לָקֳבֵל אִתְּתֵהּ אֲרֵי עֲקָרָה הֲוָת וְקַבֵּל צְלוֹתֵהּ יְיָ וְעַדִּיאַת רִבְקָה אִתְּתֵהּ׃ כב וַדְחָקִין בְּנַיָּא בִּמְעָהָא וַאֲמָרַת אִם־כֵּן לְמָה דְנָן אֲנָא וַאֲזַלַת לְמִתְבַּע אוּלְפַן

רשב״ם

פשוטו של מקרא לפי שאמר למעלה בישמעאל בן אברהם אשר ילדה הגר המצרית · אבל כאן יצחק עיקר בן היה לאברהם שהוא הוליד את יצחק מאשתו גמורה כדכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע · וכן בדברי הימים לאחר שכתב כי בני אברהם היו יצחק וישמעאל ובני קטורה הוזר וכותב סתם ויולד אברהם את יצחק : (כ) בן ארבעים שנה · וכתיב בן ששים שנה בלדת אותם משני הפסוקים הללו למדנו שהיתה עקרה עשרים שנה : (כא) ויעתר · רבוי דברים כדכתיב העתרתם עלי דבריכם : לנכח · בשביל : (כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה · לשון רץ לקראת רץ שהיו רצים ומתנענעים בתוך נופה כדרך עוברים · וכן מן קם מתקוממים מן לן מתלוננים · אבל מלשון רצץ עזב דלים היה לו לומר וירצצו כמו בטרם יתנגפו רגליכם :

בעל הטורים

לאברהם : (כא) כי עקרה היא · הוא כתיב לומר לך שאף הוא היה עקר ואית דדריש המקרא לומר היא ולא הוא דהא כתיב כי ביצחק יקרא לך זרע אלמא לאו עקר הוה :(כב) ויתרוצצו · זה הולך אחר לו את בני ישראל וזה הולך אחר עבודת גלולים דכתיב (הושע ה׳) הואיל הלך אחרי צו זה מתיר נוויו של זה וזה מתיר נוויו של זה

עיקר ש״ח ובאר״ת

אמרו כי הצדיק בא מכח שרה והרשע מכח אבימלך · כי אילו היה מאברהם היו שניהם צדיקים · ולכן מסיים רש״י וז״ש כאן ר״ל בלידת יעקב ועשו כי כאן בתולדת יצחק נכללו שניהם כמ״ש לעיל : ב אע״פ שאינה ראויה להריון : ג כי הם דמדבר על מקבל התפלה א״א לפרשו מענין רבוי · כ״א מענין הפצרה הקרוב בענינו לרבוי : [מפני דבכ״מ השרש עתר מורה על רחת ומזרה כתב רש״י כי הם א״א לפרש מסורתה זו אבל הוא מהורתת הפצרה ורבוי ר״ל כי הרבה נתפצר ונתפייס לו · באר״ת] : ד כי לא יתכן שהשוכא יפסק הרבה · כ״א הם דומות למרובות ולמטה אף שיפסק רק פ״א : ה כי אין דרך המתפללים להתפלל פנים כנגד פנים : ו מדלא כתיב ויעתר להם : ז כי אם נפרש ויתרוצצו מלשון ריצה כדרך שאר נשים המעוברות · א״כ מה זה שאמרה א״כ למה זה אנכי הלא דרך נשים גם לה · לכ״פ שהוא מלשון רצוץ והוא שלא כדרך שאר הנשים · ע״כ

אמרה

וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוָה לָהּ שְׁנֵי גֹיִים
גוים קרי בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם
יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר׃ כד וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה
תוֹמִם בְּבִטְנָהּ׃ כה וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת
שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ כו וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ
אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים
שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ כז וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ

רש"י הלמ"ד רפהי מ"ש

לדרוש · לבית מדרשו של שם : לדרוש את ה' · שיגיד לה מה תהא בסופה : (כג) ויאמר ה' לה · על ידי שליח נאמר לה ברוח הקדש והוא אמר לה: שני גוים בבטנך · גיים כתיב כמו גאים · אלו אנטונינוס ורבי שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים: ושני לאומים · אין לאום אלא מלכות : ממעיך יפרדו · מן המעים הם נפרדים זה לרשעו וזה לתומו : מלאום יאמץ · לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכן הוא אומר אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלים : (כד) וימלאו ימיה · אבל בתמר כתיב ויהי בעת לדתה · שלא מלאו ימיה כי לז' חדשים ילדתם : והנה תומם · חסר · ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע : (כה) אדמוני · סימן הוא שיהא שופך דמים : כלו כאדרת שער · מלא שער כטלית של צמר המלאה שער פלוקי"א בלע"ז : ויקראו שמו עשו · הכל קראו לו כן לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה : (כו) ואחרי כן יצא אחיו וגו' · שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו בדין היה אוחז בו לעכבו · יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השנייה צא ולמד משפופרת שפיה קצרה תן בה שתי אבנים זו תחת זו הנכנסת ראשונה תצא אחרונה והנכנסת אחרונה תצא ראשונה נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה ויפטור את רחמה ויטול את הבכורה מן הדין : בעקב עשו · סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו : ויקרא שמו יעקב · הקב"ה · (אמר אתם קריתון לבכוריכם שם אף אני אקרא לבני בכורי שם הה"ד ויקרא שמו יעקב) : דבר אחר אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב : בן ששים שנה · י' שנים משנשאה עד שנעשית בת י"ג שנים וראויה להריון וי' שנים הללו צפה והמתין לה כמו שעשה אביו לשרה כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה ושפחה לא רצה ליקח לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה : (כז) ויגדלו הנערים · ויהי עשו ·

כל

מן קדמוהי: כג ואמר יי לה תרין עממין במעיכי ותרתין מלכון ממעיכי יתפרשן ומלכו ממלכו יתקף ורבא ישתעביד לזעירא: כד ושלימו יומהא למילד והא תיומין במעהא: כה ונפק קדמאה סמוק כלה כגלים (נ"י ככלן) דשער וקרו שמה עשו: כו ובתר כן נפק אחוהי וידה אחידא בעקבא דעשו וקרא שמה יעקב ויצחק בר שתין שנין כד ילידת יתהון: כז ורביו עולמיא והוה עשו גבר נחשירכן גבר נפק

ר ש ב"ם

לדרוש את ה' · אל הנביאים שבאותן הימים כדכתיב לדרוש את ה' מאתו · וכתיב כי יבא אלי העם לדרוש אלהים: (כג) ויאמר ה' לה · על ידי נביא: שני גוים · אל תיראי כי צער העיבור שלך בשביל שתאומים יש בבטנך שמרובה צער העיבור של שנים מעיבור אחד: ושני לאמים · מלכיות · כדכתיב מלכי ארץ וכל לאמים כפל לשון הוא · אבל לאמים הוא עמים ומתוך שהנביא התחיל לומר לה גמר ופירש לה כל העתידות: ורב יעבוד צעיר · ולכן אהבה את יעקב שאהבו הקב"ה וכדכתיב ואהב את יעקב: (כד) והנה תומם · בכל דבר החדש רגיל לומר כן · וכן ויהי בבקר והנה היא לאה כי עד עתה היה סבור שהיא רחל וכן וייקץ פרעה והנה חלום כי לא היה סבר שתיה חלום עד שניעור משנתו: (כה) אדמוני רז"ש בלע"ז: כאדרת שערי שלובשים

בעל הטורים

(ב"ר פס"ג): לדרוש · בגי' מן שם בן נח: (כד) תומם · חסר יו"ד ואלף שחסרה י"א כנגד י"א שבטים שהיתה ראויה להוליד כדאיתא במדרש: (כה) עשו · שהיה עשוי ונגמר · עשו בגי' שלום שאלמלא שמו שהוא שלום היה מחריב העולם: (כו) ואחרי כן יצא אחיו · כ"ן עולה מ' שפ' אומות

עיקר ש"ח ובאר"ת

[illegible] א"כ גדול צער העיבור יותר מצער הלידה למה זה אנכי: ח כי לדרוש [illegible] ה' לא שייך לשון ותלך דהלא מלא כל הארץ כבודו לכן פי' שהלכה לבית מדרש של שם: ט מלא כתיב ויאמר לה ה' · לכ"פ שאמר ה' לשם שהוא יאמר לה: י יו"ד במקום אל"ף [מדוע למכתב גוים בוי"ו תולם וכתב גיים בשני יודי"ן ונקרא כמו בליר"ה גאים מלשון גאה גאה · באר"ת]: כ שילאו מיעקב [illegible]: ל כי יאמץ לא שייך רק אצל מלכים: מ כי על שני גוים כבר נאמר לה [illegible] גוים בבטנך לכן פי' כי יפרדו מורה זה לרשעו וזה לתומו: נ ומ"ש מלאים [illegible] כמו מ"ש אצל מלמדי · ר"ל שכ"א יקח האומן והממשלה מחברו · וכשזה [illegible] זה נופל: ס ושער מוסב על כולו ולא על כאדרת ויתפרש כולו שער כאדרת: ע לבאורים הנ"ל ואחרי כן יצא השני דכתיב לפני זה ויצא הראשון · ע"כ [illegible] · כי לא היה שני רק לראשון: פ דאל"כ קשה וידו אוחזת בו: צ מלשון

יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ כח וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ כט וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף׃ ל וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃ לא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ לב וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃ לג וַיֹּאמֶר

רש"י

כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פי' לעבודת כוכבים: יודע ציד · לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן כסבור אביו שהוא מדקדק במצות: איש שדה · כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות: תם · אינו בקי בכל אלה אלא כלבו כן פיו מי שאינו חריף לרמות קרוי תם: ישב אהלים · אהלו של שם ואהלו של עבר: (כח) בפיו · כתרגומו בפיו של יצחק ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו: (כט) ויזד · לשון בשול כתרגומו: והוא עיף · ברציחה כמה דתימא כי עיפה נפשי להורגים: (ל) הלעיטני · אפתח פי ושפוך הרבה לתוכה כמו ששנינו אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין אותו: מן האדם האדם · עדשים אדומות ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה לפיכך קצר הקב"ה ה' שנים משנותיו שיצחק חי ק"פ שנה וזה קע"ה שנה ובישל יעקב עדשים להברות את האבל ולמה עדשים שדומות לגלגל שהאבלות גלגל החוזר בעולם (ועוד מה עדשים אין להם פה כך האבל אין לו פה שאסור לדבר ולפיכך המנהג להברות את האבל בתחלת מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה כך אבל אין לו פה כדאמרינן במועד קטן אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכ"ש שאינו שואל בתחלה · מג' ועד ז' משיב ואינו שואל וכו' ברש"י ישן):(לא) מכרה כיום · כתרגומו · כיום דילהן כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה: בכרתך · לפי שהעבודה בבכורות אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקדוש ברוך הוא: (לב) הנה אנכי הולך למות · (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא תהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותה ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו · א"ל כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלוין בה כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למות על ידה אם כן מה

לְחַקְלָא וְיַעֲקֹב גְּבַר שְׁלִים מְשַׁמֵּשׁ בֵּית־אוּלְפָנָא : כח וּרְחֵם יִצְחָק יָת־עֵשָׂו אֲרֵי־מִצֵּידֵהּ הֲוָה אָכֵיל וְרִבְקָה רָחֲמַת יָת־יַעֲקֹב : כט וּבַשֵּׁיל יַעֲקֹב תַּבְשִׁילָא וַאֲתָא (נ״י וְעָל) עֵשָׂו מִן־חַקְלָא וְהוּא מְשַׁלְהֵי : ל וַאֲמַר עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אַטְעֵמְנִי כְעַן מִן־סְמוֹקָא סְמוֹקָא הָדֵין אֲרֵי מְשַׁלְהֵי אֲנָא עַל־כֵּן קְרָא־שְׁמֵהּ אֱדוֹם : לא וַאֲמַר יַעֲקֹב זַבִּין כְּיוֹם־דִּלְהֵן יָת־בְּכֵרוּתָךְ לִי : לב וַאֲמַר עֵשָׂו הָא אֲנָא אָזֵיל לִמְמָת וּלְמָה־דְּנַן לִי בְּכֵרוּתָא :

רש״י

הרועים : ויקראו · כל העולם שמו עשו · אדם עשוי ונגמר שהיה בעל שער : (כז) יודע ציד · לצוד ציד להביא: יושב אהלים· רעה צאן אביו· כמו שפירשתי איש יושב אהל ומקנה: (כח) ציד בפיו · פשוטו כתרגום : אוהבת את יעקב · שהיתה מכרת טוטמתו וגם ממה שאמר הקב״ה ורב יעבוד צעיר והוצרך להקדים כאן אהבת יצחק לעשו ורבקה אוהבת את יעקב להודיע מה שכתב לפנינו יצחק רצה לברך עשו ורבקה הערימה לברך את יעקב : (ל) מן האדם האדם הזה · דרך אדם הממהר לשאול מחבירו טפל את דבריו וזה שהיה רעב הרי הוא כאומר תן לי מהרה לאכול · על כן קרא שמו אדום · הוא אדמוני ונתאוה לאכול אדום · ובשביל רעבתנותו מכר בכורתו ולשם בזיון קרא לו כן שבשביל מאכל אדום מכר בכורתו : (לא) מכרה כיום · כלומר לאלתר מיד מכור לי חלק בכורתך הראוי לך בממון אבי שאתן לך ואח״כ אתן לך המאכל לעדות לקיום כדרך שמצינו ויאכלו שם על הגל לקיום ברית בין לבן ליעקב : (לב) הנה אנכי הולך למות · בכל יום אני הולך לצוד חיות ביערים המצויים

בעל הטורים

הן חוץ מיעקב: (כז) איש תם · ס״ת תם שישב באהלי שם ללמוד ת״ס שניס· יוסף משנכנסו לארץ עד שנכנס כבית רמז לאחר ת״ס שנים יושב אהלים של שכינה (כדאיתא בזבחים דף קית) : יושב אהלים עולה ת״י שכן שרתה שכינה באהל : יעקב בגימ׳ מלאך האלהים ובגימ׳ כגן עדן ·. ובגי׳ (וירחק) לא יאסף (ישעיה ס׳) : (ל) הלעיטני נא מן · ר״ת כמן לומר כשם שיעקב קנה מעשו בכורתו בלחם ועדשים כך קנה מרדכי את המן לעבד בפת לחם : (לב) ולמה זה· ב׳ במסורה

עיקר ש״ח ובאר״ח

ואלו זה כתיב ויצחק בן ס׳ שנה ש״מ דעד השתא לאו בילחק מסתפי· ומי קרא אותו אלא הקב״ה·ק אע״ס שמיד כשיצאו מבטן נפרדו זה לרשעו כו׳ כמ״ש לעיל עפ״ז ... כי רק מעשה נערות הוא ולא היו נכרים במעשיהם עד שנעשו בני י״ג שנה ... : ר ולפ״ז יהיה איש ציד השפך מן איש תם : ש ולכן נקרא איש שדה ולא ... כשדה · או איש אדמה כמו נח · או עובד אדמה כמו קין: ת כדכתיב

יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִּי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃ לד וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ פ כו א וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃ ב וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרָיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃ ג גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ׃ ד וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ה עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי׃

רש"י

חפץ לי בה: (לד) ויבז עשו - העיד הכתוב על רשעו א שביזה עבודתו של מקום: (ב) אל תרד מצרימה - שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך: (ג) האל - כמו האלה: (ד) והתברכו בזרעך - אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק ב וכן בכל המקרא וזה אב לכולן בך יברך ישראל לאמר ישימך וגו' ואף לענין הקללה מצינו כן והיתה האשה לאלה שהמקלל שונאו אומר תהא כפלונית וכן והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהנשבע אומר אהא כפלוני אם עשיתי כך וכך: (ה) שמע אברהם בקולי - כשנסיתי אותו: וישמור משמרתי - גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה כגון שניות לעריות ושבות לשבת: מצותי - דברים שאילו לא נכתבו ראוין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים: חקותי - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו: ותורתי - להביא תורה שבעל פה ג הלכה

עיקר ש"ח ובאר"ח

בשביל נזיד עדשים: א פירוש שמכר את בכורתו ש"מ שלא רצה בה ול"ל לכתוב עוד ויבז · אלא להעיד על רשעו בא הכתוב שבזה כו': ב כי אם היה כוונתו שיתברכו במקום זרעך הול"ל והתברכו מזרעך: ג ואף שמשמעו

שיעקב

לג וַאֲמַר יַעֲקֹב קַיֵּם לִי כְּיוֹם דִּלְהֵן וְקַיֵּים לֵהּ וְזַבִּין יָת־בְּכֵרוּתֵהּ לְיַעֲקֹב׃ לד וְיַעֲקֹב יְהַב לְעֵשָׂו לְחֵם וְתַבְשִׁיל דִּטְלוֹפְחִין וַאֲכַל וּשְׁתִי וְקָם וַאֲזַל וְשָׁט עֵשָׂו יָת־בְּכֵרוּתָא׃ א וַהֲוָה כַּפְנָא בְּאַרְעָא בַּר מִכַּפְנָא קַדְמָאָה דִּי הֲוָה בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם וַאֲזַל יִצְחָק לְוָת־אֲבִימֶלֶךְ מַלְכָּא־דִּפְלִשְׁתָּאֵי לִגְרָר׃ ב וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ וַאֲמַר לָא־תֵחוֹת לְמִצְרָיִם שְׁרֵי בְּאַרְעָא דִּי אֵימַר לָךְ׃ ג דּוּר בְּאַרְעָא הָדָא וִיהֵי־מֵימְרִי בְּסַעְדָּךְ וַאֲבָרְכִנָּךְ אֲרֵי־לָךְ וְלִבְנָךְ אֶתֵּן יָת־כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וַאֲקֵם יָת־קְיָמָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם אֲבוּךְ׃ ד וְאַסְגֵּי יָת־בְּנָךְ סַגִּיאִין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְאֶתֵּן לִבְנָךְ יָת־כָּל־אַרְעָתָא הָאִלֵּין וְיִתְבָּרְכוּן בְּדִיל בְּנָךְ כֹּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ה חֲלָף דִּי־קַבִּיל אַבְרָהָם בְּמֵימְרִי וּנְטַר מַטְּרַת־

רשב״ם

שם דובים ואריות וחיות רעות ואני מסוכן למות למה זה להמתין חלק בכורה לאחר מיתת אבינו · כך פי׳ אבי הרב רבי מאיר מ״כ : (לד) ויבז עשו את הבכורה · וימכר את בכורתו בדמים · ואחר כן ויעקב נתן לעשו וגו׳ כמנהג בני אדם לקיום דבר : ויבז עשו · לפי שלסוף נתחרט על כך כדכתיב את בכורתי לקח לכן הקדים כאן להודיע שעתה בשביל אכילה ביזה את הבכורה אבל לבסוף היה מתחרט : ויבז כמו ויבזה מן דבר ה׳ בזה כמו ויקן מן קנה : (א) מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם · כדכתיב ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה · לא הוצרך פסוק זה אלא להודיעך שכשם שאברהם אביו היה הולך בשביל הרעב למצרים כך יצחק היה יורד למצרים דרך ארץ פלשתים · דרך קצרה כדכתיב ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא ולכך אמר לו הקב״ה אל תרד מצרימה לפי שידע הקב״ה שהיה יורד למצרימה : (ג) כי לך וגו׳ · ובשביל שנתתי לו ולזרעו את הארץ הזאת ציותי לו לצאת מארצו וממולדתו כדכתיב שם אל הארץ אשר אראך : (ה) עקב אשר שמע אברהם בקולי · על העקידה דכתיב

בעל הטורים

(במקף) ולמה זה לי בכורה (איוב כו) ולמה זה הבל תהבלו מלמד שכפר בעיקר והלך אחרי ההבל : (לד) ויבז · ב׳ ויבז עשו ויבז בעיניו גבי המן זהיינו בוזה בן בוזה זה המן שיצא מעשו : (ה) עקב אשר שמע וכו׳ · יש בפסוק י׳ תיבות כנגד י׳ הדברות שבהם עק״ב תיבות וכנגדם נתנסה י׳ נסיונות וקיים עולם שנברא בעשרה מאמרות עקב שנים שמע בקולי דבן ג׳ שנים הכיר בוראו ושנותיו קע״ה : עקב אשר שמע אברהם · בגי׳ קיים כל

שני וַיֵּשֶׁב יִצְחָק בִּגְרָר: ז וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא: ח וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: ט וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ: י וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: יא וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת יוּמָת: יב וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה: שלישי יג וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: יד וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן

רש"י

לאשה מסיני : (ז) לאשתו · על אשתו ד כמו אמרי לי אחי הוא : (ח) כי ארכו · אמר מעתה אין לי לדאוג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו · ולא נזהר להיות נשמר : וישקף אבימלך וגו' · שראהו משמש ה מטתו : (י) אחד העם · המיוחד בעם ו זה המלך : והבאת עלינו אשם · אם שכב כבר הבאת ז אשם עלינו : (יב) בארץ ההוא · אע"פ שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה ח כארץ שבעה גוים : בשנה ההיא · אע"פ שאינה כתקנה שהיתה שנת רעבון : בארץ ההיא בשנה ההיא · שניהם למה לומר שהארץ קשה והשנה קשה : מאה שערים · שאמדוה כמה ראויה לעשות ט ועשתה על אחת שאמדוה מאה · ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות י היה : (יג) כי גדל מאד · שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו

עיקר ש"ח ובאר"ח

שיעקב נשא ב' אחיות ושמעון נשא אחותו דינה ועמרם יוכבד אחות אביו · י"ל דלא קיימו רק בא"י והם היו בח"ל (הרמב"ן) : ד ב"ת שאלו לרבקה היה לה להשיב ג"כ : ה מדכתיב מצחק את אשתו משמע דנהג בה מנהג אישות : ו מדכתיב אחד בשני פתחי"ן ולא כתיב אחד בסגול וקמץ : ז כי שכב הוא

מימרי פקודי קימי ואוריתי : ו ויתב יצחק בגרר: ז ושאילו אנשי אתרא (על-עיסק) לאתתיה ואמר אחתי היא ארי דחיל למימר אתתי דלמא-יקטלנני אנשי אתרא על-רבקה ארי-שפירת חיזו היא : ח והוה כד-סגיאו-לה תמן יומיא ואסתכי אבימלך מלכא דפלשתאי מן חרכא וחזא והא יצחק כחייך עם רבקה אתתיה : ט וקרא אבימלך ליצחק ואמר ברם הא אתתך היא ואכדין אמרת אחתי היא ואמר לה יצחק ארי אמרית דלמא אימות עלה : י ואמר אבימלך מה־דא עבדת לנא כזעיר-פון שכיב דמיחד בעמא עם-אתתך ואיתיתא עלנא חובא: יא ופקיד אבימלך ית-כל-עמא למימר דינזק בגברא הדין ובאתתיה אתקטלא יתקטל : יב וזרע יצחק בארעא ההיא ואשכח בשתא ההיא על-חד-מאה בדשערוהי וברכיה יי : יג ורבא גברא ואזל אזיל (ג"י סגי) ורבי עד דירבא לחדא : יד והוה-לה גיתי-ענא וגיתי-תורין ופלחנא

רשב"ם

אשר שמעת בקולי: וישמר משמרתי · כגון מילה דכתיב בה ואתה את בריתי תשמור : מצותיי כגון מצות שמנת ימים דכתיב כאשר צוה אותו אלהים: חקותי ותורותי · לפי עיקר פשוטו [אולי צ"ל מצות] *הניכרות כגון גזל ועריות ותימוד ודינין והכנסת אורחים כלם היו נוהגין קודם מתן תורה אלא שנתחדשו נתפרש לישראל וכרתו ברי' לקיימו:(ח)ויהי כי ארכו לו שם הימי' · לא נזהר מעתה כל כך שלא להתנהג עם אשתו מנהג אישות מאחר שלא נתנו לב לנוזלה ממנו : מצחק · תשמיש כדכתיב בא אלי העבד אשר הבאת לנו לצחק בי ובמקום אחר הוא אומר בא אלי לשכב עמי: (יב) בארץ ההיא · אף על פי שהארץ קשה היא : בשנה ההיא · אע"פ שהיא שנת בצורת ורעבון: מאה שערים · שדה ששיערוהו שיוציא כור א' הוציאה מאה כורין :

בעל הטורים

עקבי תבשילין (ע"ס) · ונתוסף לים ה"א יתיר' על שמו כנגד בקולי משמרתי מצותי חקותי ותורותי : (יג) ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל · ג' גדולות כנגד ג' ברכות שנתברך

עיקר ש"ח ובאר"ח

סוף זמן עבר · פירוש מוכח כי גם והבאת אינו וי"ו ההפוך מעבר לעתיד אבל הוי"ו סוף וי"ו החבור · והכל בלשון עבר: ח דהא גרר הוי נמי א"י: ט ובפירש לשון שיעור מה שעברו בנפשם : י דק"ל למה אמדוה · ולא אין הברכה שולט

וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים׃ טו וְכָל־
הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו
סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר׃ טז וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־
יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ יז וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם
יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ יח וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר ׀
אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם
פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמֹת
אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו׃ יט וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל
וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃ כ וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי
יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי
הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃ כא וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ
וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃ כב וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת
וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב
יְהוָה לָנוּ וּפָרִינוּ בָאָרֶץ׃ רביעי כג וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃
כד וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי

רש"י

של אבימלך: (יד) ועבדה רבה. פעולה רבה בלשון לע"ז אובריינ"א. עבודה משמע עבודה אחת. עבדה (בשור"ק) משמע פעולה רבה: (טו) סתמום פלשתים. מפני שאמרו תקלה הם לנו מפני הגייסות הבאות עלינו. עמונין פלשתי לשון סתימה ובלשון התלמוד מטמטם את הלב: (יז) בנחל גרר. רחוק מן העיר: (יח) וישב ויחפר. הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו. ופלשתים סתמום מקודם שנסע יצחק מגרר חזר וחפרן: (כ) עשק. ערעור: כי התעשקו עמו. נתעסקו עמו עליה במריבה וערעור: (כא) שטנה. טשמנ"ע: (כב) ופרינו בארץ. כתרגומו

עיקר ש"ח ובאר"ח

בדבר המנוי. ל"פ שאומר זה היה למעברות: ה כי עבודה בחול"ם הוא שם המשמש על עבודה וזה עבודה אחת. אך עבודה במלאפו"ם הוא שם הפעולה ומקרא שם המואר וכולל פעולה רבה על עבדות רבות (בא"ר): ל באמת סתמום מפני הקנאה. כדכתיב בפסוק הסמוך לזה ויקנאו אותו פלשתים אך שלא

(נ״י וַעֲבוּדָה)סַגִיאָ וְקַנִיאוּ בֵהּ פְּלִשְׁתָּאֵי: טו וְכָל־בֵּירִין דִּי חֲפַרוּ עַבְדֵי אֲבוּהִי בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי טַמּוֹנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי וּמַלְאֻנוּן עַפְרָא: טז וַאֲמַר אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק אִיזֵל מֵעִמָּנָא אֲרֵי־תְקִיפְתָּא מִנָּנָא לַחֲדָא: יז וַאֲזַל מִתַּמָּן יִצְחָק וּשְׁרָא בְנַחֲלָא־דִגְרָר וִיתֵיב תַּמָּן: יח וְתָב יִצְחָק וְחָפַר יָת־בֵּירֵי דְמַיָּא דִּי חֲפַרוּ בְּיוֹמֵי אַבְרָהָם אֲבוּהִי וְטַמּוֹנוּן פְּלִשְׁתָּאֵי בָּתַר דְּמִית אַבְרָהָם וּקְרָא לְהֵין שְׁמָהָן כִּשְׁמָהָן דִּי הֲוָה קָרֵי לְהֵין אֲבוּהִי: יט וַחֲפַרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בְּנַחְלָא וְאַשְׁכַּחוּ־תַמָּן בֵּירָא דְמַיִּין נָבְעִין: כ וּנְצוֹ רַעֲוָתָא דִגְרָר עִם־רַעֲוָתָא דְיִצְחָק לְמֵימַר דִּי־לָנָא מַיָּא וּקְרָא שְׁמָא־דְבֵירָא עִסְקָא אֲרֵי אִתְעַסִּיקוּ עִמֵּהּ: כא וַחֲפַרוּ בֵּירָא אָחֳרִי וּנְצוֹ אַף־עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ שִׂטְנָה: כב וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן וַחֲפַר בֵּירָא אָחֳרִי וְלָא נְצוֹ עֲלַהּ וּקְרָא שְׁמַהּ רְחֹבוֹת וַאֲמַר אֲרֵי־כְעַן אַפְתִּי יְיָ לָנָא וְנִיפוּשׁ (נ״א וְיַפְשִׁנַּנָא) בְּאַרְעָא: כג וְאִסְתַּלַּק מִתַּמָּן בְּאֵר שָׁבַע: כד וְאִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ

רשב״ם

(יד) ועבודה רבה. עבודת שדה וכרמים: כי סתם עבודה עבודת קרקע היא: (טו) סתמום פלשתים. שלא יחזיקו בניו בהם אחרי מותו והוצרך לכתוב בשביל כשנתרחק משם שב וחפרם דוגמת וחם הוא אבי כנען: (יח) אשר קרא להן אביו. כדי שלא יוכל אדם לערער עליהם: (כב) ולא רבו עליה. לפי שנתרחק ממרעיתם דכתיב ויעתק משם: (כג) ויעל משם

בעל הטורים

בעקידה כי בכך אברכך והתברכו בזרעך: (יד) ועבדה רבה. ב׳ במס׳ הכא ואידך באיוב (א׳) מה שהם גדול מכל בני קדם אף הכא היה גדול מכל ואף אבימלך שהיה מלך: (טו) וימלאום ב׳: הכא ואידך וימלאום למלך שאול (ש״א י״ח) גבי מאה ערלות של פלשתים רמז למה שנוהגין הערלה בעפר: (כ) עשק. כנגד בבל שעשקו את בית יהודה (קהלת ד׳) ומיד עשקיהם כח: (כא) שטנה. כנגד המן שכתב שטנה על ירושלים ולכן שטנה ב׳ דהכא והאי דהתם (עזרא ד׳): (כב) רחובות. כנגד יון שגזרו שלא יעבדו למועש מפריה ורביה ונעשה להם נס ונזדמן להם מקוה. לכל אחד ואחד וזהו ופרינו בארץ: (כד) אנכי אלהי אברהם אביך.

עיקר ש״ח ובאר״ח

הברכות קנאתם אמרו תקלה כו׳ ולכן סתמום ולא מפני הקנאה: מ כי שלא
(ח״א) זיין אבימלך

אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי
אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ כה וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ
וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה וַיֶּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק
בְּאֵר׃ כו וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל
שַׂר־צְבָאוֹ׃ כז וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי
וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם׃ כח וַיֹּאמְרוּ
רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְהוָה עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה
בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ׃ כט אִם־
תַּעֲשֵׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ
רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְהוָה׃ חמישי
ל וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ לא וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר
וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם׃
לב וַיְהִי בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־

רש״י נקוד על ו׳

וניפוש ב בארעא: (כו) ואחזת מרעהו· כתרגומו וסיעת מרחמוהי סיעת מאוהביו · ויש פותרין מרעהו מ׳ מיסוד התיבה כמו שלשים מרעים דשמשון כדי שתהיה סיבת ואחזת דבוקה. אבל אין דרך ארץ לדבר על המלכות כן סיעת אוהביו שאם כן כל סיעת אוהביו הוליך עמו ולא היה לו אלא סיעה אחת של אוהבים לכן יש לפותרו כלשון הראשון · ואל תתמה על ת״ו של ואחזת ואף ע״פ שאינה תיבה סמוכה יש דוגמתה במקרא עזרת מצר· ובכורת ולא מיין : אחזת · לשון קבוצה ואגודה שנאחזין יחד : (כח) ראו ראינו · ראו באביך ראינו בך : תהי נא אלה בינותינו וגו׳ · האלה אשר בינותינו מימי אביך תהי גם עתה בינינו ה וביניך : (כט) לא נגענוך · כשאמרנו לך לך מעמנו · אתה גם אתה (ס״א עתה) עשה לנו כמו ע כן:

עיקר ש״ח ובאר״ח

אבימלך מלך גרר אמר לו לך מעמנו לכן פי׳ כי נחל גרר הוא רחוק מן העיר גרר: ב כדמצינו בכמה מקומות דהעתיד משמש בלשון עבר: ה דאל״כ בינותינו וביניכו הוא כפל לשון: ע הוסיף מלת גם בפסוק לחבר את הכתוב היטב. ויתפרש אחרי כי אנחנו לא עשינו עמך רק טוב לכן גם אתה כאשר כי
עתה

בליליא ההוא ואמר אנא אלהיה דאברהם אבוך לא תדחל ארי בסעדך מימרי ואברכנך ואסגי ית בנך בדיל אברהם עבדי : כה ובנא תמן מדבחא וצלי בשמא דיי ופרס תמן משכניה וכרו תמן עבדי יצחק בירא : כו ואבימלך אזל לותיה מגרר וסיעת מרחמוהי ופיכל רב חיליה : כז ואמר להון יצחק מה דין אתיתון לותי ואתון סניתון יתי ושלחתוני מלותכון : כח ואמרו מחזא חזינא ארי הוה מימרא דיי בסעדך ואמרנא תתקים כען מומתא דהות בין אבהתנא בינגא ובינך ונגזר קים עמך : כט אם תעבד עמנא בישא כמא די לא אנזיקנך וכמא די עבדנא עמך לחוד טב ושלחנך בשלם את כען בריכא דיי : ל ועבד להון משתיא ואכלו ושתיאו : לא ואקדימו בצפרא וקיימו גבר לאחוהי ושלחנון יצחק ואזלו מלותיה בשלם : לב והוה ביומא ההוא ואתו עבדי יצחק וחויאו ליה על עיסק בירא די חפרו ואמרו

רשב"ם

באר שבע · כי היה מתיירא משם שכן מוכיח שאמר לו הקב"ה אל תירא כי אתך אני נמצא שהיה מתיירא : (כה) ויכרו שם עבדי יצחק באר ולא קרא לו יצחק שם עד לבסוף שאבימלך הלך אליו מגרר ונשבעו איש לאחיו ואז באו עבדיו והגידו לו על אדות הבאר אשר חפרו ואז קרא לו שבעה על שם השבועה שנשבעו הוא ואבימלך: (כו) ואחזת מרעהו כתרגום חבורת אהוביו כמו ויתנה למרעהו · והמ"ם כמו מ"ם של מרי"ע ותוקע וכמ"ם של אנכי מסב כלי מלחמה · וכן יתר מרעהו צדיק ודרך רשעים תתעם · הצדיק יתר ויכונן דרך ישר את מרעהו כמו ויתורו את ארץ כנען אבל דרך רשעים לעצמם ושכיניהם תתעם · פיים אשגרור בלע"ז יתור הוא את עצמו · יתר הוא את אחרים כמו ישוב ישיב יקום יקים זה פועל וזה מפעיל : (כח) תהי נא אלה אשר בינותינו · ביני ובין אביך שתתקיים גם עתה שכן היה תנאי אם תשקור לי ולניני ולנכדי : (כט) אתה עתה ברוך ה' · כמו כן כרות ברית עמנו ושלחתנו בשלום כמו שעשינו לך ·

בעל הטורים

ולא כתיב ה' אלהים כמו באברהם ויעקב לפי שנתייסר ביסורין בלי מדת רחמים: (כט) אתה עתה · ג' במסרה הכא ואידך (מ"א כ"א) אתה עתה תעשה מלוכה · (שם י"ב) אתה עתה הקל מן

אתה

אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם׃ לג וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שֶׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ס לד וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי׃ לה וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה׃ ס כז א וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיןָ עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו ׀ בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי׃ ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי׃ ג וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִּי צָיִדה יתיר ה׳׃ ד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִּי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר

רש"י

(לג) שבעה · ע"ש הברית : (לד) בן ארבעים שנה · עשו היה נמשל לחזיר שנאמר יכרסמנה חזיר מיער החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור כך אלו גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים · כל מ׳ שנה היה עשו צד נשים מתחת יד בעליהן ומענה אותם כשהיה בן מ׳ אמר אבא בן מ׳ שנה נשא אשה אף אני כן : (לה) מורת רוח · לשון המראת רוח כמו ממרים הייתם ם כל מעשיהן היו להכעיס ולעצבון : ליצחק ולרבקה · שהיו עובדות עבודת כוכבים : (א) ותכהין · בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודת כוכבים) · ד"א כשנעקד ע"ג המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו · דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות: (ב) לא ידעתי יום מותי · א"ר יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניהן וחמש שנים לאחר כן ויצחק היה בן קכ"ג (כי יעקב בן ס"ג כשנתברך דוק ברש"י סוף הסדר) אמר שמא לפרק אמי אני מגיע והיא בת קכ"ז מתה · והריני בן ה׳ שנים סמוך לפרקה לפיכך לא ידעתי יום מותי שמא לפרק אמי שמא לפרק אבא: (ג) תליך · חרבך שדרך לתלותה : שא נא · לשון השחזה כמו ששנינו אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה : וצודה לי · מן ההפקר צ ולא

עיקר ש"ח ובאר"ח

עשה ברוך ה׳ אתה · עשה גם עמנו טוב : פ פי׳ ולא מלשון מרירות וכמו מרה
[illegible]: צ כי הוראת וצודה לי ציד משמע כציד אשר עייך גם לי ולא שיש לו בעלים:

כידוע

לֵהּ אַשְׁכַּחְנָא מַיָא׃ לג וּקְרָא יָתַהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שְׁמָא־דְקַרְתָּא בֵּאֵרָא דְשָׁבַע (נ״י בְּאֵר שָׁבַע) עַד יוֹמָא הָדֵין׃ לד וַהֲוָה עֵשָׂו בַּר־אַרְבְּעִין שְׁנִין וּנְסִיב אִתְּתָא יָת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי חִתָּאָה וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילוֹן חִתָּאָה׃ לה וַהֲוָאָה מְסָרְבָן וּמַרְגְּזָן עַל־מֵימַר יִצְחָק וְרִבְקָה׃ א וַהֲוָה כַּד־סִיב יִצְחָק וְכָהֲיָא עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי וּקְרָא יָת־עֵשָׂו בְּרֵהּ רַבָּא וַאֲמַר לֵהּ בְּרִי וַאֲמַר לֵהּ הָא אֲנָא׃ ב וַאֲמַר הָא־כְעַן סֵיבִית לֵית־אֲנָא יָדַע יוֹמָא דְאֵימוּת׃ ג וּכְעַן סַב־כְּעַן זֵינָךְ סַיְפָךְ וְקַשְׁתָּךְ וּפוּק לְחַקְלָא וְצוּד לִי צֵידָא׃ ד וְעִבֵד־לִי תַבְשִׁילִין כְּמָא־דִרְחֵימִית וְאָעֵל לִי וְאֵיכוּל בְּדִיל

רשב״ם

עתה שאתה ברוך ה׳ דוגמת בא ברוך ה׳ שכתב בלבן׳ וכן עשה יצחק וילכו מאתו בשלום׃ (לג) על כן שם העיר באר שבע · ואין זו אותו באר שבע של אברהם כי שני באר שבע היו כדכתי׳ ויבא באר שבע אשר ליהודה׃ (לד) ויהי עשו בן ארבעים שנה · ואז היה יצחק בן מאה כי בן ששים היה בלדת רבקה אותם׳ להודיענו בא מה שכתב אחריו ויהי כי זקן יצחק׃ ויקח אשה את יהודית כו׳׃ (מ) ותהיין מרת רוח׳ לפי שעתיד לומר אם לוקח יעקב אשה מבנות חת כאלה לכך הוצרך לפרש תחלה מרת רוח׳כמו מן עושה לזכר יאמר עושה דבריו לנקיבה׳ וכשהוא דבוק יאמר עושת · כן יאמר מן מורה לשון ממרת · מן ימרה את פיך יאמר מורה לנקיבה וכשהוא דבוק יאמר מורת רוח קונט״רדריאנ״ץ · אבל לב יודע מרת נפשו חטף קמ״ץ לפי שהוא שם דבר לשון מרדות אבל זה מלאפום הוא ל׳ פועל ומגזרת כי מרת כריתי מחטיפי למ״ד פעל׃ (א) ותכהין עיניו · מן הזקנה כמו שמצינו בספר שמואל ועיניו החלו כהות׃ (ב) הנה נא׳ אני מבקש ממך בשביל שזקנתי ואני רוצ׳ לתת לך ברכות אשר בידי לחלוק לך בחיי כמו דכתי׳ אצל אברהם בירושת הארץ׃ (ג) שא נא כליך · כופל נא שני בכאן כמו שפירשתי אצל הנה נא

בעל הטורים

הטול מלמד שהמליכו ליצחק עליה׳ וזה אתה עתה תעשה מלוכה והקילו עולם מעליך׃ (לג) שבעה כנגד אדום על כן בכלם כתיב שמה או שם וכאן כתיב ויקרא אתה שבעה ולא כתיב שם משום (עובדים) קטן נתתיך בגוים · ולא שם לו על פני חוץ׃ (א) ותכהין עיניו מראות · דכתיב כי השוחד יעור והוא לקח שוחד מעשו׃ (ג) שא נא כליך · כלומר חדד סכינך כמו (כילה כת) משיאה על גבי חברתה׃ ולא · ב׳ במס׳ · ולא השדה · ולא הלאה כדאיתא בב״ר · כליך זה בבל שבאו שם כלי בהמ״ק · תליך זה מדי ע״ש המן שהיה ממדי · קשתך זה יון · השדה זה אדום ורמז לו כל ד׳ גליות ושעתידין ליפול ביד ישראל שהקב״ה יאמר בהם והיינו דכתיב ולא הלאה בעמלק׃

תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃ ה וְרִבְקָה שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר
יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא׃
ו וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי אֶת־
אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר׃ ז הָבִיאָה לִּי צַיִד
וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי מוֹתִי׃
ח וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ׃ ט לֶךְ־
נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְּדָיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה
אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב׃ י וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ
וְאָכָל בַּעֲבֻר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ יא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק׃
יב אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי
קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה׃ יג וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי
אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי׃ יד וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ

רש"י

מן הגזל: (ה) לצוד ציד להביא· מהו להביא אם לא ימצא ציד יביא מן הגזל: (ז) לפני ה׳· ברשותו שיסכים על ידי: (ט) וקח לי· משלי הם ואינם גזל שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום: שני גדיי עזים· וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק אלא (פסח היה)· באחד הקריב לפסחו ק והאחד עשה מטעמים· בפרקי דרבי אליעזר: כאשר אהב· כי טעם הגדי כטעם הצבי: (יא) איש שעיר· בעל שער: (יב) ימששני· כמו ר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ק כידוע שהקב"ה ממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום · ובאותו יום שנולדו באותו יום ימותו כדכתיב גבי משה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום ופירש"י היום מלאו ימי כי הקב"ה ממלא ימיהם של צדיקים למות באותו יום שנולדו ויצחק נולד בפסח וימות ג"כ בפסח · ומדאמר לא ידעתי יום מותי והשתא שמא ימות היום מכלל דפסח היה: ר רש"י בא לפרש כי לא כפרשו מפרש מום המורה על הסרה והרחקה כי הש"ן הנדגש מורה כי הוא מן הכפולים ומרבו ממש וכמו ממשש בצהרים ואמר זאת על יצחק יען כי קמו עיניו מלראות וימשש בידיו :

די־תברכנך נפשי עד־לא אימות : ה ורבקה שמעת כד־מליל יצחק לות־עשו בריה ואזל עשו לחקלא למיצד צידא לאיתאה : ו ורבקה אמרת לות־יעקב ברה למימר הא שמעית מן־אבוך ממליל עם־עשו אחוך למימר : ז איתי לי צידא ועביד־לי תבשילין ואיכול ואברכנך קדם יי קדם מותי : ח וכען ברי קביל מני למא די־אנא מפקיד יתך : ט איזיל־כען לות־ענא וסב־לי מתמן תרין גדיי (בר) עזין טבן ואעביד יתהון תבשילין לאבוך כמא די־רחים : י ותיתי (נ"י ותעיל) לאבוך וייכול בדיל די־יברכינך קדם מותיה : יא ואמר יעקב לרבקה אמיה הא עשו אחי גבר שערן ואנא גבר שעיע : יב מאים ימשנני אבא ואהי בעינוהי כמתלעב ואהי־מיתי (נ"י ואהי־מיתי) עלי לוטין ולא ברכן : יג ואמרת ליה אמיה עלי אתאמר־בנבואה דלא־ייתון לוטיא עלך ברי ברם קביל מני ואזיל סב־לי : יד ואזל ונסיב ואיתי לאמיה ועבדת אמיה

רשב"ם

ידעתי כי אשה יפת מראה את: תליך אשפתו שתלוים בה החצים : תליך · מגזרת ושר האופים תלה · וכן שביך בן אבינועם · מגזרת שבה (ענה) : (ז) לפני ה' יבשם ה' אבל נמרוד גבור ציד לפני ה' · פירושו בכל העולם : וכן ונינוה היתה עיר גדולה לאלהים · בכל עולמו של הקב"ה לא היתה עיר גדולה כנינוה : (ט) לך נא אל הצאן · ממקום אומנותו שהיה יושב אהלים : גדיי עזים · בשביל העורות ששערן קשה כשער אדם לקח עזים ולא כבשים : (יב) ימששני אביי מן ממשש בצהרים · כמו יסובבנהו ערבי נחל מן סבבי דגש תחת אות החסרה: (יג) עלי קללתך · עלי ועל צוארי כלומר כי

בעל הטורים

(ה) כדבר · ב' הכא ואידך (משלי כ"ג) ותעלזנה כליותי בדבר שפתיך מישרים · שאמרה ליעקב תעלזנה כליותי אם תדבר מישרים ליצחק כדי שיברכך : לצוד בגימ' מן גזל: להביא· בגי' עגלוי (ב' שמושים לא תביב ועי"ש) : (ז) הביאה · ג' הכא ואידך (משלי כ"ג) הביאה למוסר לבך (עמוס ד') האומרות לאדוניהם הביאה ונשתה· שאמרה לו רבקה הביאה למוסר לבך שקח מוסרי ושמע בקולי והביאה לאביך ויאכל וישתה: (ט) (לך) נא אל הצאן· ר"ת נאה פי' אתה לך ונאה לבניך כי טבה היא : וקח גו' שני את' לפסח ואח' לחגיגה : לי משם שני ר"ת משלי (משלו) : משם בגי' משלי שכן כתב

וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו׃ טו וַתִּקַּח רִבְקָה
אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת
וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן׃ טז וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים
הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת צַוָּארָיו׃ יז וַתִּתֵּן אֶת־
הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ׃
יח וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי מִי אַתָּה בְּנִי׃
יט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר
דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרְכַנִּי
נַפְשֶׁךָ׃ כ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְּנִי
וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי׃ כא וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־
יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא׃
כב וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל
יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃ כג וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי
עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃ כד וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי
עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אָנִי׃ כה וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִּי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי
לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ׃

נו"ן הב' דגושה

רש"י

מתמעט בגזרים: (טו) החמודות. הנקיות כתרגמו דכייתא. דבר אחר שחמד אותן מן נמרוד: אשר אתה בבית. והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן: (יט) אנכי עשו בכרך. אנכי הוא המביא לך ועשו הוא בכורך: עשיתי. כמה דברים כאשר דברת אלי: שבה. לשון מיסב על השלחן לכך מתורגם אסתחר: (כא) גשה נא ואמשך. אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו וזה אמר כי הקרה ה' אלהיך: (כב) קול יעקב. שמדבר בלשון תחנונים קום נא אבל עשו בלשון קנטוריא דבר יקום אבי: (כד) ויאמר אני. לא אמר

מיקר ש"ח ובאו"ת

ר"ל כבור לגידם ולפ"ז לא היה משקר יעקב בדבריו: ת אבל מקולו לא הכירו ולכן

תַבְשִׁילִין כְּמָא דִרְחֵם אֲבוּהִי׃ טו וּנְסִיבַת רִבְקָה יָת לְבוּשֵׁי
עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא דְּכִיָתָא דִּי עִמַּהּ בְּבֵיתָא וְאַלְבֵּישַׁת יָת יַעֲקֹב
בְּרַהּ זְעֵירָא׃ טז וְיָת מַשְׁכֵי גַּדְיֵי בְּנֵי עִזֵּי אַלְבֵּישַׁת עַל יְדוֹהִי
וְעַל שְׁעִיעוּת צַוְרֵהּ׃ יז וִיהָבַת יָת תַּבְשִׁילַיָּא וְיָת לַחְמָא דִּי
עֲבַדַת בִּידָא דְיַעֲקֹב בְּרַהּ׃ יח וְעַל לְוָת אֲבוּהִי וַאֲמַר אַבָּא
וַאֲמַר הָא אֲנָא מַן אַתְּ בְּרִי׃ יט וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲבוּהִי אֲנָא
עֵשָׂו בּוּכְרָךְ עֲבָדִית כְּמָא דִּי מַלֵּילְתָּא עִמִּי (נ״י לִי) קוּם כְּעַן
אִסְתַּחַר וֶאֱכוּל מִצֵּידִי בְּדִיל דִּי תְבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ׃ כ וַאֲמַר
יִצְחָק לִבְרֵהּ מַה דֵּין אוֹחִיתָא לְאַשְׁכָּחָא בְּרִי וַאֲמַר אֲרֵי זַמִּין
יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָי׃ כא וַאֲמַר יִצְחָק לְיַעֲקֹב קְרֵיב כְּעַן וַאֲמַשְׁשִׁנָּךְ
בְּרִי הַאַתְּ דֵּין בְּרִי עֵשָׂו אִם לָא׃ כב וּקְרֵיב יַעֲקֹב לְוָת
יִצְחָק אֲבוּהִי וּמַשְׁשֵׁיהּ וַאֲמַר קָלָא קָלָא דְיַעֲקֹב וִידַיָּא יְדוֹהִי
דְעֵשָׂו׃ כג וְלָא אִשְׁתְּמוֹדְעֵהּ אֲרֵי הֲוָאָה יְדוֹהִי כִּידֵי עֵשָׂו
אֲחוּהִי שְׂעִירָן (נ״י שַׂעֲרָנִין) וּבָרְכֵהּ׃ כד וַאֲמַר אַתְּ דֵּין בְּרִי
עֵשָׂו וַאֲמַר הָא אֲנָא׃ כה וַאֲמַר קָרֵיב קֳדָמַי וְאֵיכוּל מִצֵּידָא
דִבְרִי בְּדִיל דִּתְבָרְכִנָּךְ נַפְשִׁי וְקָרֵיב לֵהּ וַאֲכַל וְאַיְתִי (נ״י

רשב״ם

היתה בוטחת במה שאמר לה הקב״ה ורב יעבוד צעיר : (טו) החמודות · שהיה עובד בהן אביו בשעת אכילה: (יט) ואכלה מצידי · חטף קמץ לפי שהוא לשון צווי כמו אכול בשמחה לחמך · אבל ואכלה מציד בני הוא מלאפום שהוא לשון אפעל · כמו זכור ה׳ לדוד יאמר זכרה לחסדי דוד לשון צווי : (כב) הקל קול יעקב · לפי שתאומים היו היה קולן דומות קצת זה לזה ולכך טעה יצחק בקולו מאחר שמצאו איש שער על צווארו : (כד) אתה

בעל הטורים

לה כלתוכתה : (יט) בכרך. ב׳ פשו בכרך · אנכי סרג את בנך בכרך · שאמר יעקב אני הוא שנאמר עלי בני בכורי ישראל אבל עשו בנך בכורך נאמר עליו הנה אנכי סרג את בנך

עיקר ש״ת ובאר״ת

ולכן כשמעו מפי יעקב · אנכי עשו בכורך לא אמר לו מיד הקול קול יעקב :

ותשל

כו וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי׃ כז וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרֲכוֹ יְהוָה׃ ששי כח וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃ כט יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲוּ וישתחוו ק׳ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ׃ ל וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מִצֵּידוֹ׃ לא וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מִצֵּיד בְּנוֹ בַּעֲבֻר תְּבָרְכַנִּי נַפְשֶׁךָ׃ לב וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אָתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃ לג וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־

רש״י

אני עשו אלא אני: (כז) וירח וגו׳ · והלא אין ריח רע יותר משטף העזים אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן: כריח שדה אשר ברכו ה׳ · שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים א כך דרשו רז״ל: (כח) ויתן לך · יתן ויחזור ב ויתן · ולפי פשוטו מוסב לענין הראשון ראה ריח בני שנתן לו הקב״ה כריח שדה וגו׳ ועוד יתן לך מטל השמים וגו׳: מטל השמים · כמשמעו ומדרש אגדה יש להרבה פנים · (ד״א מהו האלהים בדין אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך בין צדיק בין רשע יתן לך · וממנו למד שלמה כשבנה הבית סדר תפלתו ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו הדין לא יקרא עליך תגר לפיכך ונתת לו כדרכיו אשר תדע את לבבו אבל עובדי כוכבי׳ מחוסר אמנה לפיכך אמר ואתה תשמע השמים וגו׳ ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו כדי שלא יקרא עליך תגר · ברש״י ישן מדויק): (כט) בני אמך · ויעקב אמר ליהודה בני אביך לפי שהיו לו בנים מכמה אמהות וכאן שלא נשא אלא אשה אחת אמר בני אמך: אורריך ארור ומברכיך ברוך · ובבלעם הוא אומר מברכיך ברוך ואורריך ארור. הצדיקים תחלתם יסורי׳ וסופן שלוה ואורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם לפיכך יצחק הקדי׳ קללת אוררים לברכת מברכים · והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה: (ל) יצא יצא · זה יוצא וזה ג בא: (לג) ויחרד ·

וְאָעֵל) לֵהּ חַמְרָא וּשְׁתִי: כו וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי קְרִיב־
כְּעַן וְנַשֵּׁק־לִי (נ"י וְשַׁק־לִי) בְּרִי: כז וּקְרֵב וְנַשֵּׁק־לֵהּ וַאֲרַח יָת־
רֵיחָא דִלְבוּשׁוֹהִי וּבָרְכֵהּ וַאֲמַר חֲזוּ (נ"י חֲזִי) רֵיחָא דִבְרִי
כְּרֵיחָא דְחַקְלָא דִּי בָרְכֵהּ יְיָ: כח וְיִתֶּן־לָךְ יְיָ מִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא
וּמִטּוּבָא דְאַרְעָא וּסְגִיאוּת (נ"י וְסַגִּיוּת) עִיבוּר וַחֲמַר: כט יִפְלְחֻנָּךְ
עַמְמִין וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לָךְ מַלְכְּוָן הֱוֵי רַב לְאַחָיךְ וְיִסְגְּדוּן לָךְ בְּנֵי
אִמָּךְ מְלַטְטָיךְ יְהוֹן לִיטִין וּמְבָרְכָיךְ יְהוֹן בְּרִיכִין: ל וַהֲוָה כַּד־
שֵׁיצִי יִצְחָק לְבָרָכָא יָת־יַעֲקֹב וַהֲוָה בְּרַם מִפַּק נְפַק יַעֲקֹב
מִלְוָת אַפֵּי יִצְחָק אֲבוּהִי וְעֵשָׂו אֲחוּהִי אֲתָא (נ"י עַל) מִצֵּידֵהּ:
לא וַעֲבַד אַף־הוּא תַּבְשִׁילִין וְאָעֵיל לְוָת־אֲבוּהִי וַאֲמַר לַאֲבוּהִי
יְקוּם אַבָּא וְיֵיכוּל מִצֵּידָא דִבְרֵהּ בְּדִיל דִּי־תְבָרְכִנַּנִי נַפְשָׁךְ:
לב וַאֲמַר לֵהּ יִצְחָק אֲבוּהִי מַן־אַתְּ וַאֲמַר אֲנָא בְּרָךְ בּוּכְרָךְ
עֵשָׂו: לג וּתְוַה יִצְחָק תְּוְהָא רַבָּא עַד־לַחֲדָא וַאֲמַר מַן־הוּא־

רשב"ם

זה בני עשו · נראה שאתה בני עשו: (כז) ריח בגדיו · החמודות ובגדיהם היה מבושמים במוגמר: אשר ברכו ה'· השדה שהוא מלא נרד וכרכום קנה וקנמון · וכן פייט רבי אליעזר הקליר שדה מבורך כהרית ברכו במתן טל: (כח) ויתן לך · מוסב על ברכו ה' והוא ה"ק יתן לך מעל מטל השמים כעין ברכת השדה: (כט) בני אמך · אבל ביעקב שהיה לו נשים הרבה כתב בו וישתחוו לך בני אביך: (ל) ויהי אך יצא יצא · להגיד נסים שנעשו ליעקב בא הכתוב · שאילו הקדים עשו לבא רגע אחד קודם לא נתברך יעקב: (לג) ויחרד יצחק · על

בעל הטורים

ברכך: (כז) וירח · ב' במסורה הכא ואידך וירח ה' את ריח הניחוח מלמד שנכנסה עמו ריח ג"ע: וירח · בגי' ליל פסח (עם האותיות): כריח ב' · כריח שדה · כריח לבנון שזכות ריח ניחוח השולה מן לבנון פי' בהמ"ק עמד לו: (כח) ויתן לך · י' תיבות כס' וי"ב ברכות נתברך (עם יפתך והיית לקהל עמים דסוף הפרשה) כנגד י' הדברות שעתידין י"ב בניו לקבל: (כט) ישתחו לך ח"ו כנגד ו' דורות שמדוד עד יורם שעבדו אדום את ישראל ומכאן ואילך פשע בו ויש בזו הברכה כ"ו תיבות לומר לך שברכו בשם הנכבד שעולה כ"ו: הוא · ב' במס'

עיקר ש"ת ובאר"ח

א ואשר ברכו ה' קאי על השדה: ב ולהכי כתיב ויתן בוי"ו החבור כי מוגד שברכה אשר ברכו כדכתיב ויברכהו הוסיף ג"כ ברכה על ברכה ויתן לך וזה יתן ויחזור ויתן: ג דשפי יציאות נ"ל · אלא להגיד לנו שזה יצא מאהל אביו

אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא
וָאֲבָרְכֵהוּ גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה׃ לד כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו
וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי
גַם־אָנִי אָבִי׃ לה וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ׃
לו וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַעֲמַיִם אֶת־
בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמַר הֲלֹא־אָצַלְתָּ
לִּי בְּרָכָה׃ לז וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו
לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו
וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי׃ לח וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו
הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו
קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ׃ לט וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי

רש"י

כתרגומו ותוה לשון תמיה · ומדרשו ראה גיהנם ד פתוחה ה מתחתיו: מי אפוא · לשון לעצמו משמש עם כמה דברים · ד"א אפוא איה פה מי הוא ואפוא הוא הצד ציד: ואכל מכל · מכל טעמים שבקשתי לטעום טעמתי בו: גם ברוך יהיה · שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל את הברכות לכך הסכים וברכו ו מדעתו: (לה) במרמה · בחכמה: (לו) הכי קרא שמו · לשון תימה הוא כמו ההכי אחי אתה. שמא לכך נקרא שמו יעקב ע"ש סופו שהוא עתיד ז לעקבני · תנחומא למה חרד יצחק אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים · אמר לו אביו מה עשה לך אמר לו את בכרתי לקח אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה: ויעקבני · כתרגומו וכמני ארבני · וארב וכמן ויש מתרגמין וחכמני נתחכם לי: אצלת · לשון הפרשה כמו ויאצל: (לז) הן גביר · ברכה זו שביעית היא והוא עושה אותה ראשונה אלא אמר לו מה תועלת לך בברכה אם תקנה נכסים שלו הם שהרי גביר שמתיו לך ומה שקנה עבד קנה רבו: ולכה אפוא מה אעשה בני · איה איפה אבקש מה לעשות לך: (לח) הברכה אחת · ה"א זו משמשת לשון תימה כמו הבמחנים·

עיקר ש"ח ובאר"ת

וזה יצא מן השדה: ד ולפי המדרש יתפרש חרדה לשון אחר כמשמעו: ה ר"ל מתחתיו של עשו: ו דאל"כ גם ברוך יהיה ל"ל הא כבר ברכו: ז ר"ל כאשר

דֵיכִי דְצָד־צֵידָא וְאַעֵיל לִי וַאֲכָלִית מִכֹּלָא עַד־לָא תֵיעוֹל וּבָרֵכְתֵּהּ אַף בְּרִיךְ יְהֵי : לד כַּד־שְׁמַע עֵשָׂו יָת־פִּתְגָמֵי אֲבוּהִי וּצְוַח צְוָחָא רַבָּא וּמְרִירָא עַד־לַחֲדָא וַאֲמַר לַאֲבוּהִי בָּרֵכְנִי אַף־אֲנָא (נ"י לִי) אַבָּא : לה וַאֲמַר עַל־אֲחוּךְ בְּחָכְמְתָא וְקַבִּיל בִּרְכְתָךְ : לו וַאֲמַר יָאוּת קְרָא שְׁמֵהּ יַעֲקֹב וְחַכְּמַנִי דְנָן תַּרְתֵּין־זִמְנִין יָת־בְּכֵירוּתִי נְסִיב וְהָא כְעַן קַבִּיל בִּרְכְתִי וַאֲמַר הֲלָא־שְׁבַקְתְּ לִי בִּרְכְתָא : לז וַאֲתֵיב יִצְחָק וַאֲמַר לְעֵשָׂו הָא רַב שַׁוִּיתֵהּ לָךְ (נ"י עֲלָךְ) וְיָת־כָּל־אֲחוֹהִי יְהָבִית לֵהּ לְעַבְדִּין וְעִיבוּר וַחֲמַר סְעַדְתֵּהּ וְלָךְ הָכָא מָה אֶעְבֵּיד בְּרִי : לח וַאֲמַר עֵשָׂו לַאֲבוּהִי הֲבִרְכְתָא חֲדָא הִיא־לָךְ אַבָּא בָּרֵיךְ־לִי אַף־אֲנָא אַבָּא וַאֲרֵים עֵשָׂו קָלֵהּ וּבְכָא : לט וַאֲתֵיב יִצְחָק אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ הָא מִטּוּבָא דְאַרְעָא יְהֵא מוֹתְבָךְ וּמִטַּלָּא דִשְׁמַיָּא מִלְעֵלָּא :

ר ש ב " ם

שמצא שער בחלקת צואריו של יעקב: מי איפוא · תקון לשון הוא כמו איזי שבתלמוד · אימא לי איזי א"תאורש ב"ל: גם ברוך יהיה · שמיהר לעובדני וגם ידע שבעצת רבקה עשה הכל והיא היתה מכרת בו שראוי לברכות: (לו) הכי קרא שמו יעקב · בתמי' הלמען אשר קרא שמו יעקב בשעת לידה בשביל שידו אוחזת בעקבי ונמצאתי אני בכור והוא פשוט והיה לו ליטול פחות ממני יטול פי שנים ממניי וכן הכי אחי אתה ודייך ליטול שכר הרבה ועבדתני חנם בתמיה וכן בבבא בתרא שנינו בפרק מי שמת בזמן שהנכסים מרובין הבנים ירשו והבנות יזונו נכסים מועטים הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים · אדמון אומר וכי בשביל שאני זכר ויפה כחי בנכסים מרובים הורע כחי בנכסים מועטים בתמיה: (לז) נתתי לו לעבדים · מה שקנה

בעל הטורים

הבא והידך (איוב לז) כי לשלג יאמר הוא ארץ · בזכות יעקב יורד גשם ושלג : (לג) ויאמר מי אפוא · ר"ת אמו מי נעשה סרסור בדבר רבקה · איפוא בגי' גהנם שנכנס גיהנם עמו : ואברכהו · ב' הכא והידך (ישעיה נ"א) כי אחד קראתיו ואברכהו גבי אברהם רמז ברכת אברהם ברך את יעקב וכתיב נמי ויתן לך את ברכת אברהם : (לה) ברכתך · ב' במסרה ויקח ברכתך · על עמך ברכתך סלה שמאחר הברכה היא לבניו ברכה סלה : (לו) ברכתי ג' במסרה לקח ברכתי · קח נא את ברכתי · וצויתי את ברכתי · הקב"ה צוה את ברכתו ולא חסר כלום

הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל׃ ס ‎מ וְעַל־חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ׃ ‎מא וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי׃ ‎מב וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ׃ ‎מג וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה׃ ‎מד וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ׃ ‎מה עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד׃ ‎מו וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִּי חַיִּים׃

כח ‎א וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ ‎ב קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם

ק' ועירא | רש"י | תרי טעמי

כשמנה היא כבמות גבל: (לט) משמני הארץ וגו' · זו איטליאה של יון: ועל חרבך · כמו בחרבך יש על שהוא במקום אות ב' כמו ועמדתם על חרבכם בחרבכם · על צבאותם בצבאותם: והיה כאשר תריד · לשון צער כמו אריד בשיחי כלומר כשיעברו ישראל על התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו': (מא) יקרבו ימי אבל אבי · כמשמעו שלא אצער את אבא ומ"א לכמה פנים יש: (מב) ויגד לרבקה · ברוח הקודש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבו: מתנחם לך · נחם על האחוה לחשוב מחשבה אחרת להתנכר לך ולהרגך · ומ"א כבר אתה מת בעיניו ושתה עליך כוס של תנחומים ולפי פשוטו לשון תנחומים מתנחם הוא על הברכות בהריגתך: (מד) אחדים · מועטים: (מה) למה אשכל · אהיה שכולה משניכם · לימד על הקובר את בניו שקרוי שכול וכן ביעקב אמר כאשר שכלתי שכלתי: גם שניכם · אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך ורוח הקודש נזרקה בה ונתנבאה שביום אחד ימותו כמו שמפורש בפ' המקנה לאשתו: (מו) קצתי בחיי · מאסתי בחיי: (ב) פדנה · כמו לפדן:

מ וְעַל־חַרְבָּךְ תֵּחֵי וְיָת־אָחוּךְ תִּפְלַח וִיהֵי כַּד יַעְבְּרוּן בְּנוֹהִי עַל־פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא וְתַעְדֵּי נִירֵהּ מֵעַל צַוְּרָךְ: מא וּנְטַר עֵשָׂו דְּבָבוּ לְיַעֲקֹב עַל־בִּרְכְּתָא דִּי בָרְכֵהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר עֵשָׂו בְּלִבֵּהּ יִקְרְבוּן יוֹמֵי אֶבְלֵי דְאַבָּא וְאֶקְטוֹל יָת־יַעֲקֹב אָחִי: מב וְאִתְחַוָּה לְרִבְקָה יָת־פִּתְגָּמֵי עֵשָׂו בְּרַהּ רַבָּא וּשְׁלַחַת וּקְרַת לְיַעֲקֹב בְּרַהּ זְעֵירָא וַאֲמַרַת לֵהּ הָא עֵשָׂו אָחוּךְ כָּמֵן לָךְ לְמִקְטְלָךְ: מג וּכְעַן בְּרִי קַבֵּל מִנִּי וְקוּם אֱזֵיל־לָךְ לְוָת־לָבָן אָחִי לְחָרָן: מד וְתֵתֵיב עִמֵּהּ יוֹמִין זְעִירִין עַד דְּיִתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךְ: מה עַד דְּיִתוּב רוּגְזָא דְאָחוּךְ מִנָּךְ וְיִתְנְשֵׁי יָת־דִּי־עֲבַדְתְּ לֵהּ וְאֶשְׁלַח וְאֶדְבְּרִנָּךְ מִתַּמָּן לְמָה אֶתְכַּל אַף־תַּרְוֵיכוֹן יוֹמָא חַד: מו וַאֲמַרַת רִבְקָה לְיִצְחָק עָקִית בְּחַיַּי מִן־קֳדָם בְּנַת חִתָּאָה אִם־נָסֵיב יַעֲקֹב אִתְּתָא מִבְּנַת חִתָּאָה כְּאִלֵּין מִבְּנַת אַרְעָא לְמָה לִי חַיִּים: א וּקְרָא יִצְחָק לְיַעֲקֹב וּבָרֵיךְ יָתֵהּ וּפַקְדֵהּ וַאֲמַר לֵהּ לָא־תִסַּב אִתְּתָא מִבְּנַת כְּנָעַן: ב קוּם אֱזֵיל לְפַדַּן אֲרָם לְבֵית בְּתוּאֵל

רשב"ם

עבד קנה רבו: (מ) ועל חרבך תחית · אומנותך שהיית צד חיות בכלי זיינך: כאשר תריד · כמו אריד בשיחי כשיעבוד בך בפרך לא תוכל לסבול · ופרקת עלו: (מה) גם שניכם · אם יהרוג אותך גם הוא יהרג על ידי גואלי הדם: (מו) אם לקח יעקב · דרך חכמה אמרה רבקה ליצחק להרחיק יעקב מעשו ולא גילתה לו שבשביל

בעל הטורים

מכל הדורון כדכתיב ויבא יעקב שלם: (מו) קצתי בחיי · קו"ף קטנה שראתה שעתיד ליחרב הבית שגובהו ק' אמה · וק' של ודבור קן לא גדולה שניקא דוד על ההיכל שגובהו ק' אמה שלא יחרב:

עיקר ש"ח ובאר"ת

שמע משו את דברי אביו שגם אחר שידע שרמאו · על"ז אמר גם ברוך יהיה ולא השגיח בו · אז אמר הכי קרא (ר"ל יצחק) שמו יעקב ע"ש העתיד שהוא עתיד לעקבני: ח כי ומשמני הארץ דלעיל קאי אפירות הארץ · שהתבואות והפירות שבארץ יהיו שמנים אבל כאן שאמר מושבך נאמר על המקום שיהיה מושבך במקום דשן ושמן שבארץ ולא יקשה עוד הא כבר ברך את יעקב בברכת משמני הארץ: ט ר"ל וא"ל נדורשו על כוס של תנחומין: דא"כ

בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ ג וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃ ד וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃ שביעי ה וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃ ו וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ מפטיר ז וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם׃ ח וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו׃ ט וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָחֲלַת ׀ בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם אֲחוֹת נְבָיוֹת

רש"י

ביתה בתואל. לבית בתואל. כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (ג) ואל שדי. מי שדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך: (ד) את ברכת אברהם. שאמר לו ואעשך לגוי גדול. והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות האמורות לך (בשבילך) ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך: (ה) אם יעקב ועשו. איני יודע מה מלמדנו: (ו) וישמע יעקב. מחובר לענין שלמעלה וירא עשו כי ברך יצחק וגו' וכי שלח אותו פדנה ארם וכי שמע יעקב אל אביו והלך פדנה ארם וכי רעות בנות כנען והלך גם הוא אל ישמעאל: (ט) אחות נביות. ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו

[illegible]

קודם נשואיה והשיאה נביות אחיה ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ס"ג שנים שהרי ישמעאל בן ע"ד שנים היה כשנולד יעקב. י"ד שנה היה גדול ישמעאל מיצחק ויצחק בן ס' שנה בלדת אותם הרי ע"ד ושנותיו היו קל"ז שנאמר ואלה שני חיי ישמעאל וגו' נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ס"ג שנים היה ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנה ואחר כך הלך לחרן שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא י"ד שנה שנאמר עבדתיך י"ד שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ובשכר הצאן משנולד יוסף היה שנאמר ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' ויוסף בן ל' שנה היה כשמלך ומשם עד שירד יעקב למצרים ט' שנים. ז' של שובע וב' של רעב ויעקב אמר

אבוהא דאמך: וסב-לך מתמן אתתא מבנת לבן אחוהא דאמך:
ג ואל שדי יברך יתך ויפשך ויסגנך ותהי לכנשת שבטין:
ד ויתן-לך ית-ברכתא דאברהם לך ולבניך עמך למירתך
ית-ארע תותבותך דיהב יי לאברהם: ה ושלח יצחק ית-
יעקב ואזל לפדן ארם לות-לבן בר בתואל ארמאה אחוהא
דרבקה אמה דיעקב ועשו: ו וחזא עשו ארי-בריך יצחק
ית-יעקב ושלח יתה לפדן ארם למסב-לה מתמן אתתא כד-
בריך יתה ופקיד עלוהי למימר לא-תסב אתתא מבנת כנען:
ז וקביל יעקב מן-אבוהי ומן-אמה ואזל לפדן ארם: ח וחזא
עשו ארי בישא בנת כנען בעיני יצחק אבוהי: ט ואזל
עשו לות ישמעאל ונסיב ית-מחלת בת-ישמעאל בר-

רשב"ם

שמימת אחיו עשתה כן: (ד) לרשתך את ארץ מגוריך· מאחר שלא תקח אשה מבנות כנען שהיו עבדים כמו שציוה אברהם ליצחק: (ו) וירא עשו כי ברך יצחק את יעקב· בברכות אחרונות הללו נתן לו את ארץ כנען שניתנה לאברהם וגם אמר לו לקחת אשה ממשפחתו וגם ציוהו שלא לקחת מבנות כנען חשב עשו בלבו מה שנשאתי מבנות כנען גזל ממני ברכת אברהם ולקח את בת ישמעאל ממשפחת אברהם חשב בלבו שמא מעתה אזכה לנחלת אברהם: (ט) אחות נביות· לפי שהיה ראשון שבבני

רש"י

נפרעה ימי שני מגורי שלשי' ומאת שנה· צא מהם י"ד שנה שלפני לידת יוסף ול' של יוסף וט' משמלך עד שבא יעקב הרי נ"ג וכשפירש מאביו היה בן ס"ג הרי קט"ז והוא אומר שלשים ומאת שנה הרי חסרים י"ד שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר י"ד שנים· (אבל לא נענש עליהם בזכות התורה שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא כ"ב שנה דהיינו מי"ז עד ל"ט כנגד כ"ב שפירש יעקב מאביו ולא כבדו והם כ' שנים בבית לבן ושתי שנים ששהה בדרך כדכתיב ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות ופי' רז"ל מזה הפסוק ששהה י"ח חדשים בדרך דבית הוא בימות הגשמי' וסוכות הוא בימות החמה ולחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל משפירש מאביו עד שירד למצרים שהיה בן ק"ל שנים שהם אנו מוצאים עוד י"ד שנים אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם

עיקר ש"ת ובאר"ת

י דאל"כ הי"ל לומר כברכת אברהם מהו את ברכת: כ אבל מסכבר [illegible]

עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה׃ ס ס ס ק"ו פסוקים · על"ו סימן :

ומפטירין בתרי עשר משא דבר ה' במלאכי סימן א' :

רש"י

ולא פירש יוסף ממנו אלא כ"ב שנה רשעתו (ר"ל מרשעת של מרשעית מדה כנגד מדה ע"כ מלאתי ברש"י שהיו לו כבר וק"ל) שלא גרש את ישן) : על נשיו · הוסיף רשעה על הראשונות : חסלת פרשת תולדות.

הפטרת תולדת בתרי עשר במלאכי סימן א

מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי׃ אָהַבְתִּי אֶתְכֶם
אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו
לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב׃ וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים
אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר׃ כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם
רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה
יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם
יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה
מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי
אַיֵּה כְבוֹדִי וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר ׀ יְהוָה צְבָאוֹת
לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ׃
מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ
בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא׃ וְכִי־תַגִּשׁוּן עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין
רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ
הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְעַתָּה חַלּוּ־נָא
פְנֵי־אֵל וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת׃ מִי גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ מִזְבְּחִי חִנָּם
אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה מִיֶּדְכֶם׃
כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם

אַבְרָהָם אֲחָתַהּ דִּנְבִיּוֹת עַל־נְשׁוֹהִי לַהּ לְאִנְתּוּ׃

רשב״ם

ישמעאל קורא אותת אחות נביות וכן ותקח מרים הנביאה אחות אהרן לפי שאהרן נולד קודם משה קורא לה אחות אהרן אבל במקום שהזכיר משה ואהרן בפסוק אחד קורא אותה אחותם כדכתיב ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחותם. וכן ואחות לוטן תמנע לפי שהיה ראשון כדכתיב לוטן ושובל וצבעון וענה׃

הפטרת תולדת

מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם שֻׁלְחַן אֲדֹנָי
מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה אָכְלוֹ׃ וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה וְהִפַּחְתֶּם
אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־הַחוֹלֶה
וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה׃ וְאָרוּר
נוֹכֵל וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל
אָנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם׃ וְעַתָּה אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה
הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים׃ אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב לָתֵת
כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה
וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב׃
הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם
וְנָשָׂא אֶתְכֶם אֵלָיו׃ וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם אֵת הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ בְּרִיתִי הָיְתָה
אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי
נִחַת הוּא׃ תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה לֹא־נִמְצָא
בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב מֵעָוֹן׃
כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ
יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃

י וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה׃ יא וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי־בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא׃ יב וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ׃ יג וְהִנֵּה יְהוָה נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי

רש"י

(י) ויצא יעקב. על ידי שבשביל שרשעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתיב וירא עשו כי ברך וגו' א ומשגמר חזר לענין הראשון: ויצא. לא היה צריך לכתוב אלא וילך יעקב חרנה ולמה הזכיר יציאתו אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם ב שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה. וכן ותצא מן המקום האמור בנעמי ורות: וילך חרנה. יצא ללכת ג לחרן: (יא) ויפגע במקום. לא הזכיר הכתוב באיזה מקום ד אלא במקום הנזכר במקום אחר הוא הר המוריה שנאמר בו וירא את המקום מרחוק: ויפגע. כמו ופגע בירחו ופגע בדבשת ה ורבותינו פירשו לשון תפלה כמו ואל תפגע בי ו ולמדנו שתקן תפלת ערבית ושנה הכתוב ולא כתב ויתפלל ללמדך שקפצה לו הארץ ז כמו שמפורש בפרק גיד הנשה: כי בא השמש. היה לו לכתוב ויבא השמש וילן שם. כי בא השמש משמע ששקעה לו חמה פתאום שלא בעונתה כדי שילין שם: וישם מראשותיו. עשאן כמין מרזב סביב לראשו ח שירא מפני חיות רעות התחילו מריבות זו את זו ט זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וזהו שנאמר ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: וישכב במקום ההוא. לשון מיעוט באותו מקום שכב אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה: (יב) עולים ויורדים. עולים תחלה י ואחר כך יורדים. מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע כ וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו: (יג) נצב עליו. לשמרו: ואלהי יצחק. אף על ל שלא מצינו

עיקר ש"ח ובאר"ת

א דק"ל למה חזר וכתב ויצא יעקב גו' והלא כבר כתיב וישלח יצחק גו' וילך פדנה ארם. לכ"פ לפי שהפסיק כו' חזר לענין הראשון: ב דהוי כאילו נכתב ב' יציאות ללמד שביציאתו יצא ג"כ הודה זיוה והדרה: ג דהלא לא בא תיכף לחרן כי שהה בהליכתו אבל בדעתו הי' ללכת לחרן: ד והכתוב הלא בא לפרש ולא לסתום: ה שפירושו ל' הכייה ולא פגישה: ו ויתפרש ויפגע במקום בהקב"ה שנקרא מקומו של עולם: ז ולכך כתב לשון ויפגע הכולל בקרבו שתי ההוראות הורתה

פגים

• ונפק יעקב מבארא דשבע ואזל לחרן: יא וערע באתרא ובת תמן ארי־על שמשא ונסיב מאבני אתרא ושוי אסדוהי ושכיב באתרא ההוא: יב וחלם והא סלמא נעיץ בארעא ורישה מטי עד־צית־שמיא והא מלאכיא דיי סלקין ונחתין ביה: יג והא יקרא־דיי מעתד עלוהי ואמר

רשב״ם

(י) ויצא וילך חרנה. הלך לצד חרן: (יא) ויפגע במקום. אירע לו דרכו במקום אחד חוץ מעיר לוז: כי בא השמש. ולא היה לו פנאי לכנס בעיר ביום. כדאמר רב יהודה לעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב: ויקח (אחת) מאבני המקום כדכתיב ויקח את האבן אשר שם מראשותיו: (יב) סלם מצב ארצה. מוצב על ידי אחרים. נצב מעצמו וכן

בעל הטורים

(י) ויצא יעקב. יש אומרים שפרשה זו סתומה [ר״ל שאין בכל הסדרה לא פתוחה ולא סתומה] לפי שיצא בסתר וברח בהחבא. ויצא יעקב מבאר (שבע) בגימ׳ שנה זיוה פנה [הודה] הדרה: יעקב מבאר שבע ס״ת עבר שנטמן בבית עבר: ויצא יעקב מבאר שבע ס״ת ארבע. מבאר שבע [ס״ת ע״ר] וסי״ן של שבע עשרי״ד שנים נטמן בבית עבר: מבאר שבע ר״ת שם שגם נטמן בבית שם: וילך. בגימ׳ בו ביום: (יא) ויפגע במקום. ג״פ כתוב מקום בפסוק רמז ג׳ רגלים שיעלו בניו למקום הזה: כי בא השמש ר״ת כבה שכבה מאור השמש שלא בעונתו: (יב) חלום. בגימ׳ זהו בנבואה: סלם. בגימטריא זה כסא הכבוד: סלם בגימ׳ קול שקול תפלת הצדיקים הוא סלם למלאכים לעלות בו. וכן עולה במלאך בלהב הקרבן והתפלה היא העבודה לכך כל מי שמכוין בתפלתו הסולם שלם בשליבותיו ויכולים לעלות בו: סולם בגי׳ ממון ובגימ׳ עוני כי זה ישפיל וזה ירים. והנה סלם בגי׳ וקץ שהראהו קץ הגלות: סלם בגי׳ סיני שהראהו מעמד הר סיני: סולם מוצב [עם התיבות] בגי׳ מרכבו: מצב ג׳ הכא ואידך (שופטים ט׳) אלון מוצב אשר בשכם. (ישעיה כ״ט) וצרתי עליך מוצב שהראהו ביאת הארץ דהיינו מוצב אשר בשכם שאותו מקום כבשו תחלה והגלות ממנה דהיינו וצרתי עליך מוצב: מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה. רמז למי שמושלך לארץ לפי שעה יעלה בשמים. מלאכי אלהים. ב׳ דסמיכי הכא ואידך ויפגעו בו מלאכי אלהים זהו שאמר במדרש מלאכים שליווהו בארץ לא ליווהו בח״ל וזהו מלאכי אלהים. עולים אותם שליווהו בארץ ויפגעו בו

עיקר ש״ח ובאר״ח

הפלה והוראת פגיעת המקום במהירות: ח כי לפת תחת מראשותיו ממש די באבן א׳: ט שלא יכחישו הכתובים זא״ז דהכא כתיב מאבני המקום גו׳ ולהלן כתיב ויקח את האבן גו׳ לכן פירש״י כי מהאבנים הרבות נעשו אבן אחת: י דאל״כ יורדים ועולים מבע״ל דמוצב למעלה הוא ויורדים כמה תחלה: כ כי מלאכי

יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ: יד וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפָרַצְתָּ יָמָּה וָקֵדְמָה וְצָפֹנָה וָנֶגְבָּה וְנִבְרְכוּ בְךָ כָּל־מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה וּבְזַרְעֶךָ: טו וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ: טז וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ יְהוָה בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי: יז וַיִּירָא וַיֹּאמַר מַה־נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם־בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם: יח וַיַּשְׁכֵּם

רש"י

במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנא' הן בקדושיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו (תנחומא): שכב עליה. קיפל הקב"ה כל ארץ ישראל תחתיו ל רמז לו שתהא נוחה ליכבש לבניו כד' אמות (שהוא מקומו של אדם): (יד) ופרצת. וחזקה כמו וכן מ יפרוץ: (טו) אנכי עמך. לפי שהיה ירא מעשו ומלבן: עד אשר אם עשיתי. אם משמש בלשון נ כי: דברתי לך. לצרכך ועליך ס. מה שהבטחתי לאברה' על זרעו לך הבטחתי ולא לעשו שלא אמרתי לו כי יצחק יקרא לך זרע אלא כי ביצחק ולא כל יצחק וכן כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים אצל דבור משמשים לשון על וזה יוכיח שהרי עם יעקב לא דבר קודם לכן: (טז) ואנכי לא ידעתי. שאם ידעתי לא ישנתי במקום קדוש כזה: (יז) כי אם בית אלהים. א"ר אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שפועו ע מגיע כנגד בית המקדש שבאר שבע עומד בדרומה של יהודה וירושלים בצפונה בגבול שבין יהודה ובנימין. ובית אל היה בצפון של נחלת בנימין בגבול שבין בנימין

עיקר ש"ח ובאר"ח

א"י היו עולים ומלאכי ח"ל יורדים ולא היו אלו נשמרו : ל דאל"כ מאי רבותיה דיתן לו הארץ אשר הוא שוכב עלי' כי במה נחשב הוא : מ ולא מהוראת פריצה כמו בכתוב פן יפרץ בם : נ כמו שמלת כי משמש בלשון אם כמ"ש לעיל פ' תולדות : ס [משום דמלת דברתי משמע כי כבר דבר ה' עמדו בזה. ובאמת זה הוא פעם ראשונה אשר דבר ה' עם יעקב. לכן מוכיח רש"י כי לך הכתוב אצל דברתי אינה הכוונה כמו דברתי עמך אבל כמו דברתי אליך עליך ולצרכך. באר"מ] : ע דכאן משמע שהי' בבית אל. ולעיל דכתיב מבא אלא משמע דהי'

בבאר

אנא יי אלההּ דאברהם אבוך ואלההּ דיצחק ארעא די את שרי עלה לך אתננה ולבניך: יד ויהון בניך סגיאין כעפרא-דארעא ותתקף למערבא ולמדינחא ולצפונא ולדרומא ויתברכון בדילך כל-זרעית ארעא ובדיל בניך: טו והא מימרי בסעדך ואטרנך בכל-אתר די-תהך ואתיבנך לארעא הדא ארי לא אשבקנך עד די אעביד ית-דמלילית לך: טז ואתער יעקב משנתיה ואמר בקושטא (אית) יקרא-דיי שרא באתרא הדין ואנא לא-הויתי ידע: יז ודחיל ואמר מה-דחילו אתרא הדין לית דין אתר-הדיוט אלהן אתר דרעוא-בה מן-קדם יי ודין תרע קבל-שמיא: יח ואקדים יעקב בצפרא ונסיב ית-אבנא די שוי אסדוהי ושוי יתה קמא

רשב״ם

נגש אל הערפל מעצמו · מוקטר ומגש על ידי אחרים · וכן אשר אתה מראה בהר · אחרים הראו לו · אבל נראה מעצמו: עולים ויורדים · לפי הפשט אין לדקדק במה שהקדים עולים ליורדים שכן דרך ארץ להזכיר עליה קודם ירידה: (יג) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך · ואם תאמר דבר מועט הוא · ופרצת ימה וקדמה · לארבע רוחות העולם: (יד) ונברכו · לשון מבריך ומרכיב · כלומר יתערבו במשפחתך משפחות האדמה שהרי משקל רפי הוא וכבר פירשתיו בפ׳ לך לך: (טו) כי לא אעזבך · בדרכים עד אשר עשיתי את אשר דברתי עליך · להשיבך אל האדמה הזאת כי בדרכים אתה צריך שמירת מלאכים יותר · כדכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: (טז) אכן יש ה׳ במקום · לא כמה שהייתי סבור כששכבתי כאן שהוא

בעל הטורים

מלאכי אלהים היינו מלאכי אלהים שעלו אז פגעו בו עתה ללוותו בארץ: (ג) ואלהי יצחק תימה למה לא אמר יצחק אביך כמו באברהם וי״א לפי שאמר באברהם אני ה׳ אמר אלהי אברהם אביך וביצחק שלא אמר אני ה׳ לא אמר אלהי אביך [כי גם אביך מורה רחמים כרחמי האב על הבן · וזה לא שייך בו כי שרשו גבורה· כ״כ רבינו בחיי]: (יד) ופרצת ימה [ע״ס]· בגי׳ קריעת ים · וזהו וירא ישראל · ישראל סבא: (טו) והשבותיך אל האדמה [עם התיבות] בגימ׳ זה מארבע מלכיות [ע״ס]: (טז) וייקץ יעקב משנתו ויאמר · ס״ת צבור לומר שאין תפלתו של אדם נשמעת אלא בצבור: משנתו קרי ביה ממשנתו מתוך משנה שוגה בתורה ביום גם בלילה לא שכב לבו מלהגות בו בתלמודו: (יז) וזה שער השמים · וישכם · לומר שבעלות השחר פותחין שער השמים והוא זמן טוב

לתפלה

יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת־הָאֶבֶן אֲשֶׁר־שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ מַצֵּבָה וַיִּצֹק שֶׁמֶן עַל־רֹאשָׁהּ׃ יט וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית־אֵל וְאוּלָם לוּז שֵׁם־הָעִיר לָרִאשֹׁנָה׃ כ וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם־יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן־לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ׃ כא וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל־בֵּית אָבִי וְהָיָה יְהוָה לִי לֵאלֹהִים׃ כב וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן־לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ׃ שני כט א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְנֵי־קֶדֶם׃ ב וַיַּרְא וְהִנֵּה בְאֵר

רש"י

זכין בני יוסף. נמצא סולם שרגליו בבאר שבע ואמצעו בבית אל מגיע אמצע שפועו נגד ירושלים. ולפי שאמרו רבותינו שאמר הקב"ה צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה. ועוד אמרו יעקב קראו לירושלים בית אל וזו לוז היא ולא ירושלים ומהיכן למדו לומר כן. אומר אני שנעקר הר המוריה ובא לכאן וזו היא קפיצת הארץ האמורה בשחיטת חולין שבא בית המקדש לקראתו עד בית אל וזהו ויפגע במקום. וא"ת וכשעבר יעקב על בית המקדש מדוע לא עכבו שם. איהו לא יהיב לביה להתפלל במקום שהתפללו אבותיו ומן השמים יעכבוהו. איהו עד חרן אזל כדאמרינן בפר' גיד הנשה וקרא מוכיח וילך חרנה כי מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי בו. יהב דעתיה למהדר והדר עד בית אל וקפצה לו הארץ. (בית אל לא זה הוא הסמוך לעי אלא לירושלים ועל שם שהיא עיר האלהים קראה בית אל והוא הר המוריה שהתפלל בו אברה' והוא השדה שהתפלל בו יצחק וכן אמרו בפסוק לכו ונעלה וגו' לא כאברהם שקראו הר ולא כיצחק שקראו שדה אלא כיעקב שקראו בית אל ע"כ מפרש"י מדויק): מה נורא. תרגום מה דחילו אתרא הדין. דחילו שם דבר הוא כמו סובלתנו ם וכסו נמלכם: וזה שער השמים. מקום תפלה לעלות תפלתם השמימה. ומדרשו שבית המקדש של מעלה מכוון צ כנגד בית המקדש של מטה: (כ) אם יהיה אלהים עמדי. אם ישמור לי הבטחות הללו שהבטיחני להיות עמדי כמו שאמר לי והנה אנכי עמך: ושמרני. כמו שאמר לי ושמרתיך בכל אשר תלך: ונתן לי לחם לאכול. כמו שאמר כי לא אעזבך. והמבקש לחם הוא קרוי נעזב שנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם: (כא) ושבתי. כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה: בשלום. שלום מן החטא ק שלא אלמד מדרכי לבן: והיה ה' לי לאלהים. שיחול שמו עלי מתחלה ועד סוף שלא

ואריק משחא על רישה: יט וקרא ית־שמא־דאתרא ההוא בית־אל וברם לוז שמא־דקרתא בקדמיתא: כ וקיים יעקב קים למימר אם־יהא מימרא־דיי בסעדי ויטרנני בארחא הדין די אנא אזל ויתן־לי לחמא (נ"י להם) למיכל וכסו למלבש: כא ואתוב בשלם לבית אבא ויהא מימרא־דיי לי לאלהא: כב ואבנא הדא די שויתי קמא תהי די־אהי־פלח־עלה מן־קדם־יי וכל די תתן־לי חד־מן־עשרא אפרשנה קדמך: א ונטל יעקב רגלוהי (נ"י ריגלוהי) ואזל לארע בני־מדינחא: ב וחזא והא בירא בחקלא והא־תמן תלתא עדרין־דען רבעין

רשב״ם

מקום חול אך כן הוא שהוא מקום קודש · וכן כל אבן שבמקרא אך כן ולא כמו שהייתי סבור · וכן אכן נודע הדבר: (יח) ויצק שמן על ראשה· ומשח אותה לקדשה· להקריב עליה קרבנות בשובו כדכתיב במשכן וכליו וימשחם ויקדש אותם וכנמוכיח לפנינו · אנכי האל בית אל אשר משחת שם מצבה וגו' · יהיה בית אלהים לקרבנות: (יט) ואולם לוז שם העיר · ועל שם המקום שחוץ לעיר ששכב שם יעקב נקרא שם העיר עצמה בית אל: (כא) ושבתי בשלום · כמו שאמר לי והשיבותיך אל האדמה הזאת · והיה ה' לי לאלהים · שיסייעני בכל מעשי: (כב) עשר אעשרנו לך · להקריב

בעל הטורים

לתפלה: (כב) עשר אעשרנו [עם האותיות] בגימ' וזהו כל המבזבז אל יבזבז יותר מחומש: (ב) וירא והנה באר בשדה · אמרה לו אמו כמו שאני יפת תואר ונזדמנתי על הבאר כך יהיה לך מבנות אחי אם תראה שהיא כתארי היא בת מזלך [אולי חסר כאן והזדמן לך על הבאר]: והנה באר בשדה ·

רש״י

ימצא פסול בזרעי כמ"ש אשר דברתי לך והבטחה זו הבטיח לאברהם בגמ' להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך · (זרעך מיוחס שלא ימצא בו שום פסול): (כב) והאבן הזאת · כך מפורש וי"ו זו כן והאבן הזאת אם תעשה לי זאת אף אני אעשה זאת: והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו' · כתרגומו אהי פלח עלה קדם ה' וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו קום עלה בית אל מה נאמר שם ויצב יעקב מצבה וגו' ויסך עליה נסך: (א) וישא יעקב

עיקר ש"ח ובאר"ח

באשר שבע הכתוב [illegible] לכ"פ הכולם כו': פ מביא ראיה שהחילו היו לבו רבים בלשון התרגום כ"א שם דבר וכמו סוכלתנו וכנו · שבלה"ק יקראו תבונה ובנגד בלשון יחיד · צ ולפיכך הוא ג"כ שער לעליית התפלה: ק ר"ל שגם הוא

בשדה והנה־שם שלשה עדרי־צאן רבצים עליה כי מן־
הבאר ההוא ישקו העדרים והאבן גדלה על־פי הבאר׃
ג ונאספו־שמה כל־העדרים וגללו את־האבן מעל פי
הבאר והשקו את־הצאן והשיבו את־האבן על־פי הבאר
למקמה׃ ד ויאמר להם יעקב אחי מאין אתם ויאמרו
מחרן אנחנו׃ ה ויאמר להם הידעתם את־לבן בן־נחור
ויאמרו ידענו׃ ו ויאמר להם השלום לו ויאמרו שלום
והנה רחל בתו באה עם־הצאן׃ ז ויאמר הן עוד היום
גדול לא־עת האסף המקנה השקו הצאן ולכו רעו׃ ח ויאמרו
לא נוכל עד אשר יאספו כל־העדרים וגללו את־האבן
מעל פי הבאר והשקינו הצאן׃ ט עודנו מדבר עמם
ורחל באה עם־הצאן אשר לאביה כי רעה הוא׃ י ויהי
כאשר ראה יעקב את־רחל בת־לבן אחי אמו ואת־צאן

רש"י

רגליו · משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת · כך מפורש בבראשית רבה : (ב) ישקו העדרים · משקים הרועים את העדרים והמקרא דבר בלשון קצרה : (ג) ונאספו · רגילים היו להאסף לפי שהיתה האבן גדולה : וגללו · וגוללין ותרגומו ומגדרין · כל לשון הווה משתנה לדבר בלשון עתיד ובל' עבר לפי שכל דבר ההוה תמיד כבר היה ועתיד להיות : והשיבו · תרגומו ומתיבין : (ו) באה עם הצאן · הטעם בה"א ותרגומו אתיא · ורחל באה · הטעם למעלה בבי"ת ותרגומו אתת · הראשון לשון הווה והשני ל' עבר : (ז) הן עוד היום גדול · לפי שראה אותם רובצים כסבור שרוצים לאסוף המקנה הביתה ולא ירעו עוד אמר להן הן עוד היום גדול כלומר אם שכירים אתם לא שלמתם פעולת היום · ואם הבהמות שלכם אף על פי כן לא עת האסף המקנה וגו' : (ח) לא נוכל · להשקות לפי שהאבן גדולה · וגללו · זה מתורגם ויגנדרון לפי שהוא לשון

עיקר ש"ח ובאר"ת

מכלל הבהמות והכל בכלל הבהמות · ואינן חשובות כתנאי : ר פי' היו משקים · אבן ונאספו · וגללו · פי' היו נאספים והיו גוללין תמיד : ש לפי שב' פעמים

עלה ארי מן בירא ההיא משקן עדריא ואבנא רבתא על פומא דבירא: ג ומתכנשין לתמן כל עדריא ומגנדרין ית אבנא מעל פומא דבירא ומשקן ית ענא ומתיבין ית אבנא על פומא דבירא לאתרה: ד ואמר להון יעקב אחי מנן אתון ואמרו מחרן אנחנא: ה ואמר להון הידעתון ית לבן בר נחור ואמרו ידענן: ו ואמר להון השלם לה ואמרו שלם והא רחל ברתה אתיא עם ענא: ז ואמר הא עוד יומא סגי לא עדן למכנש בעיר אשקו ענא ואזילו רעו: ח ואמרו לא נכול עד די מתכנשין כל עדריא ומגנדרין ית אבנא מעל פומא דבירא ונשקי ענא: ט עד דהוא ממלל עמהון ורחל אתת עם ענא די לאבוהא ארי רעיתא היא: י והוה כד חזא יעקב ית רחל בת לבן אחוהא דאמה וית ענא דלבן אחוהא דאמה וקרב יעקב ומגנדר ית אבנא מעל פומא דבירא ואשקי ית ענא

רשב״ם

לפניך עולות: (א) וישא יעקב רגליו׳ מתוך שהבטיחו הקב"ה הלך בשמחה ובמרוצה: בני קדם׳ ארם כדכתיב ארם מקדם: (ב) רובצים עליה׳ ממתינים: (ה) עד אשר יאספו כל העדרים וגללו את האבן: והאבן גדולה על פי הבאר׳ שלא יפול שם

בעל הטורים

רמז לבאר שהיה לישראל במדבר: שלשה עדרי׳ בגימ׳ זה אהרן ומשה ומרים [עם התיבות]: כי מן הבאר ההוא׳ בגי׳ משה: והאבן׳ ב׳ בפרשה ע"ש ב׳ לוחות אבנים: (ו) ויאמרו שלום׳ ולא אמרו שלום לו כי אין שלום אמר אלהי לרשעים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

כתיב וגללו בקרא׳ פה ובכתוב א׳ והתרגום שינה בתרגומו׳ כאן תרגם ומגנדרין בלשון הוה׳ ולהלן ויגנדרון בלשון עתיד׳ לכ"פ את דבריו לפי התרגום [משום דמפשט הכתוב מוכרח כי ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן אינו מדברי יעקב כי יעקב כבר ראה שלשה עדרי צאן רבצים עליה׳ ואיך יאמר עתה כי ונאספו וגו׳׳ וע"כ הוא מדברי הכתוב המספר את מנהגי הרועים בכל עת ויום כי יתאספו שמה׳ ולפ"ז יקשה למה לא כתיב וגוללין את האבן בהוה כמשפט הלשון על דבר ההוה תמיד לכן מפרש רש"י כי ההוה הוא מורכב מעבר ועתיד׳ ויתכן ג"כ כי העבר או העתיד יבוא במקום ההוה׳ באר"ח]: ת דהל"כ למאי כפל בלשונו׳ כיון שאמר עוד היום גדול למה אמר

לבן אחי אמו ויגש יעקב ויגל את־האבן מעל פי הבאר וישק את־צאן לבן אחי אמו: יא וישק יעקב לרחל וישא את־קלו ויבך: יב ויגד יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן־רבקה הוא ותרץ ותגד לאביה: יג ויהי כשמע לבן את־שמע ׀ יעקב בן־אחתו וירץ לקראתו ויחבק־לו וינשק־לו ויביאהו אל־ביתו ויספר ללבן את כל־הדברים האלה: יד ויאמר לו לבן אך עצמי ובשרי אתה וישב עמו חדש ימים: טו ויאמר לבן ליעקב הכי־אחי אתה ועבדתני חנם הגידה לי מה־משכרתך: טז וללבן שתי בנות שם הגדלה לאה ושם הקטנה רחל: יז ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת־תאר ויפת מראה: שלישי יח ויאהב

רש"י

מתיד: (י) ויגש יעקב ויגל. כאדם שמעביר את הפקק א מעל פי צלוחית להודיעך שכחו גדול: (יא) ויבך. לפי שצפה ברוח הקודש שאינה נכנסת עמו לקבורה. ד"א לפי שבא בידים ריקניות אמר אליעזר עבד אבי אבא היו בידיו נזמים וצמידים ומגדנות ואני אין בידי כלום. לפי שרדף אליפז בנו של עשו במצות אביו אחריו להורגו והשיגו ולפי שגדל אליפז בחיקו של יצחק משך ידו א"ל מה אעשה לצווי של אבא אמר לו יעקב טול מה שבידי והעני חשוב כמת: (יב) כי אחי אביה הוא. קרוב לאביה כמו אנשים אחים אנחנו. ומדרשו אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות ואם אדם כשר הוא גם אני בן רבקה אחותו הכשרה: ותגד לאביה. לפי שאמה מתה ולא היה לה להגיד אלא לו:

(יג) וירץ לקראתו. כסבור ממון הוא טעון ב שהרי עבד הבית בא לכאן בעשרה גמלים טעונים: ויחבק. כשלא ראה עמו כלום אמר שמא זהובים הביא והם בחיקו: וינשק לו. אמר שמא מרגליות הביא והם בפיו: ויספר ללבן. שלא בא אלא מתוך אונס אחיו ג ושנטלו ממונו ממנו: (יד) אך עצמי ובשרי. מעתה אין לי לאספך הביתה הואיל ואין בידך כלום אלא מפני קורבה אטפל בך חדש ימים וכן עשה ד ואף זו לא לחנם שהיה רועה צאנו: (טו) הכי אחי אתה. לשון תימה וכי בשביל שאחי אתה תעבדני ה חנם: ועבדתני. כמו ותעבדני וכן כל תיבה שהיא לשון עבר הוסיף וי"ו בראשה והיא הופכת התיבה להבא: (יז) רכות. שהיתה סבורה לעלות בגורלו של עשו ובכתה שהכל

אומרים

דלבן אחוהא דאמה : יא ונשק יעקב לרחל וארים ית קלה ובכא : יב וחוי יעקב לרחל ארי בר אחה דאבוהא הוא וארי בר רבקה הוא ורהטת וחויאת לאבוהא : יג והוה כד שמע לבן ית שמע יעקב בר אחתה ורהט לקדמותה וגפף לה ונשיק לה ואעלה לביתה ואשתעי ללבן ית כל פתגמיא האלין : יד ואמר לה לבן ברם קריבי ובשרי את ויתיב עמה ירח יומין : טו ואמר לבן ליעקב המדאחי את ותפלחנני מגן חוי לי מה אגרך : טז וללבן תרתין בנן שום רבתא לאה ושום זעירתא רחל : יז ועיני לאה יאין ורחל הות שפירא בריוא ויאיא בחזוא : יח ורחם יעקב ית רחל ואמר אפלחנך שבע

רשב״ם

אדם · או שלא ישאבו ממנה שאר בני אדם : (י) ויגל את האבן · לבדו להודיע גבורתו בא הכתוב : (יג) את כל הדברים האלה · שאביו ואמו שלחוהו אל אנשי משפחתו : (יד) אך עצמי ובשרי אתה וגו' · ויפה כוונת לבא אלי : (טז) וללבן שתי בנות · הפסיק תשובת דבריו של יעקב כי לפי שהיה לו שתי בנות והקטנה מצאה חן בעיניו לפיכך ביקש את הקטנה : (יז) רכות · נאות · וור"ש בלע"ז · וכלה שעיניה נאות אין כל גופה צריך בדיקה · ועינים שחורות אינן רכות כלבנים : יפת תאר · כמו

בעל הטורים

(י) ויגל · ב' במסרה הכא ואידך ויגל כבודי · שכיון שראה אותה שרתה עליו רוה"ק וזהו ויגל כבודי כדכתיב עורה כבודי · ד"א אימתי ויגל כבודי כשיתקיים ויגל האבן כשיסור יצר הרע שדומה לאבן : (יג) שמע · ב' הכא ואידך (ישעיה כ"ג) כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור · מתי יהיה זה מקויים כשתבא שמועת גאולת יעקב: (יז) ועיני לאה רכות · ג' ר"פ הכא · ואידך ועיני ישראל כבדו מזוקן · (איוב י"א) ועיני רשעים תכלינה · למה היו עיניה רכות לפי שהיתה יראה שמא תנשא לעשו וכן ועיני ישראל כבדו מזוקן לפי שראה ירבעם ואחאב יצאו ממנו · וזה הוא ועיני לאה רכות ועיני ישראל כבדו בשביל ועיני רשעים : רכות · ב' ועיני לאה רכות · (איוב מ') אם ידבר אליך רכות אעפ"כ לא היה אוהב אותה [ר"ל

עיקר ש"ח ובאר"ח

עוד לא עת וגו' : א לכך כתיב ויגל לשון גילוי ולא כתיב ויגל הג' בפת"ח אז ויגלגל : ב לפיכך רץ לקראתם : ג וזהו את כל הדברים האלה אשר קרה עמדו בעת אביו : ד כמ"ש וישב עמו חדש ימים : ת וסתימה הוא על ופלדתני ח:ס

יַעֲקֹב אֶת־רָחֵל וַיֹּאמֶר אֶעֱבָדְךָ שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בִּתְּךָ הַקְּטַנָּה׃ יט וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי׃ כ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ׃ כא וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ׃ כב וַיֶּאֱסֹף לָבָן אֶת־כָּל־אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם וַיַּעַשׂ מִשְׁתֶּה׃ כג וַיְהִי בָעֶרֶב וַיִּקַּח אֶת־לֵאָה בִתּוֹ וַיָּבֵא אֹתָהּ אֵלָיו וַיָּבֹא אֵלֶיהָ׃ כד וַיִּתֵּן לָבָן לָהּ אֶת־זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה׃ כה וַיְהִי בַבֹּקֶר וְהִנֵּה־הִוא לֵאָה וַיֹּאמֶר אֶל־לָבָן מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי הֲלֹא בְרָחֵל עָבַדְתִּי עִמָּךְ וְלָמָּה רִמִּיתָנִי׃ כו וַיֹּאמֶר לָבָן לֹא־יֵעָשֶׂה כֵן בִּמְקוֹמֵנוּ לָתֵת הַצְּעִירָה לִפְנֵי הַבְּכִירָה׃ כז מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם־אֶת־זֹאת בַּעֲבֹדָה אֲשֶׁר תַּעֲבֹד עִמָּדִי עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃

רש"י

אומרים שתי בנים לרבקה ושתי בנות ללבן הגדולה לגדול והקטנה לקטן: תאר. הוא צורת הפרצוף לשון יתארהו בשרד קונס"לם בלע"ז: מראה. הוא זיו קלסתר: (יח) אעבדך שבע שנים. הם ימים אחדים שאמרה לו אמו וישבת עמו ימים אחדים ותדע שכן הוא שהרי כתיב ויהיו בעיניו כימים אחדים: ברחל בתך הקטנה. כל הסימנים הללו למה לפי שהיה יודע בו שהוא רמאי אמר לו אעבדך ברחל ושמא תאמר רחל אחרת מן השוק תלמוד לומר בתך ושמא תאמר אחליף לאה שמה ואקרא שמה רחל ת"ל הקטנה ואעפ"כ לא הועיל שהרי רמהו: (כא) מלאו ימי. שאמרה לי אמי. ועוד מלאו ימי שהרי אני בן פ"ד שנה ואימתי אעמיד י"ב שבטים וזהו שאמר ואבואה אליה והלא קל שבקלים אינו אומר כן אלא להוליד תולדות אמר כן: (כה) ויהי בבקר והנה היא לאה. אבל בלילה לא היתה לאה לפי שמסר יעקב סימנים לרחל וכשראתה רחל שמכניסין לו לאה אמרה עכשיו תכלם אחותי עמדה ומסרה לה אותן סימנים: (כז) מלא שבע זאת. דבוק הוא שהרי נקוד בחטף (פי' בשו"א) שבוע של זאת והן ז' ימי המשתה תרגמ' ירושלמית במ"ק (וא"א לומר שבוע סתם שאם כן היה צריך לינקד בפתח (ר"ל בקמץ) השי"ן ועוד שהשבוע לשון זכר כדכתיב שבעה שבועות תספר לך לפיכך אין משמע שבוע

שנין ברחל ברתך זערתא : יט ואמר לבן טב דאתן יתה
לך מדאתן יתה לגבר אחרן תיב עמי : כ ופלח יעקב ברחל
שבע שנין והוו בעינוהי כיומין זעירין כד רחם יתה : כא ואמר
יעקב ללבן הב ית אתתי ארי אשלמית יומי פלחני ואיעול
לותה : כב וכנש לבן ית כל אנשי אתרא ועבד משתיא : כג והוה
ברמשא ודבר ית לאה ברתה ואעיל יתה לותה ועל לותה :
כד ויהב לבן לה ית זלפה אמתה ללאה ברתה לאמהו :
כה והוה בצפרא והא היא לאה ואמר ללבן מה דא עבדת
לי הלא ברחל פלחית עמך ולמא שקרת בי : כו ואמר לבן
לא אתעבד כדין באתרנא למתן זערתא קדם רבתא :
כז אשלים שבועתא דדא וניתן לך אף ית דא בפלחנא די

רשב"ם

במחונה יתארדו · דפוס החותם · המצת והפה והלחיים : יפת מראה · לבן ואדמדם : (כא) כי מלאו ימי · שבע שנים עבדתיך: (כה) והנה היא לאה · בדבר שלא נודע תחלה אומר והנה · וכן והנה חלום : (כז) מלא שבוע זאת · שבעת ימי המשתה של לאה : ונתנה · ותנתן לך גם את זאת מיד בעבודה אשר תעבוד עמדי אחרי נשואי רחל : עוד שבע שנים אחרות · כדכתיב ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף ויאמר יעקב אל לבן

רש"י

שבוע אלא שבעה שטיינ"א בלע"ז) : ונתנה לך · לשון רבים ט כמו ונשרפה נרדה ונבלה אף זה לשון רבים ונתנה וגו': גם את זאת· מיד לאחר שבעת ימי

עיקר ש"ח ובאר"ח

ולא על אחי אמה : ו דלכאורה הסברא נותנת כי באהבתו אותה יתגבר אף זמן מעט למרובה כמ"ש פותלת ממושכה גו' לכ"פ דכימים אחדים היינו הימים אחדים שאמרה לו אמו : ז שאין מדרך המוסר שהשכיר ינקש תיכף אחר כלות עבודתו את שכרו : ח [כי שבוע יש לפרש על שמיטה וזה שבע שנים · ולבן אמר למלאת שבע שני עבודה ואז יתן לו את רחל · וגם יש לפרש שבוע על שבוע ממש וזה שבעת ימי המשתה · והנה לפי פירוש הראשון יבוא שבוע לא בסמיכות וצריך להנקד השי"ן בקמץ · ומדכתיב שבוע השי"ן בשוא ע"כ יתפרש בסמיכות שבוע של זאת וזה שבעת ימי המשתה אשר ללאה ואח"ז יתן לו את רחל · באר"ח] : ט [אבל לא יתפרש ונתנה הנו"ן לנפעל ויתפרש כי רחל תנתן לך · כי ונתנה

כח וַיַּעַשׂ יַעֲקֹב כֵּן וַיְמַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־רָחֵל בִּתּוֹ לוֹ לְאִשָּׁה׃ כט וַיִּתֵּן לָבָן לְרָחֵל בִּתּוֹ אֶת־בִּלְהָה שִׁפְחָתוֹ לָהּ לְשִׁפְחָה׃ ל וַיָּבֹא גַּם אֶל־רָחֵל וַיֶּאֱהַב גַּם־אֶת־רָחֵל מִלֵּאָה וַיַּעֲבֹד עִמּוֹ עוֹד שֶׁבַע־שָׁנִים אֲחֵרוֹת׃ לא וַיַּרְא יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה לֵאָה וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ וְרָחֵל עֲקָרָה׃ לב וַתַּהַר לֵאָה וַתֵּלֶד בֵּן וַתִּקְרָא שְׁמוֹ רְאוּבֵן כִּי אָמְרָה כִּי־רָאָה יְהוָה בְּעָנְיִי כִּי עַתָּה יֶאֱהָבַנִי אִישִׁי׃ לג וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר כִּי־שָׁמַע יְהוָה כִּי־שְׂנוּאָה אָנֹכִי וַיִּתֶּן־לִי גַּם־אֶת־זֶה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ שִׁמְעוֹן׃ לד וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר עַתָּה הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי כִּי־יָלַדְתִּי לוֹ שְׁלֹשָׁה בָנִים עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ לֵוִי׃ לה וַתַּהַר עוֹד וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת־יְהוָה עַל־כֵּן קָרְאָה שְׁמוֹ יְהוּדָה וַתַּעֲמֹד מִלֶּדֶת׃ ל א וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הָבָה־לִּי

רש"י

שמחתה · ותעבוד לאחר נשואים : (ל) עוד שבע שנים אחרות · אחרות מקישן לראשונות מה ראשונות באמונה אף האחרונות באמונה ואף על פי שרמאתו בא עליו : (לב) ותקרא שמו ראובן · רבותינו פירשו אמרה ראו מה בין בני לבן חמי שמכר הבכורה ליעקב וזה לא מכרה ליוסף ולא ערער עליו ולא עוד שלא ערער עליו אלא שבקש להוציאו מן הבור : (לד) הפעם ילוה אישי · לפי שהאמהות נביאות היו ויודעות שי"ב שבטים יוצאים מיעקב וד' נשים ישא אמרה מעתה אין לו פתחון פה עלי שהרי נטלתי כל חלקי

בבנים: על כן · כל מי שנאמר בו על כן מרובה באוכלוסין חוץ מלוי שהארון ם היה מכלה בהם : קרא שמו לוי · בכולם כתיב ותקרא שהיא קרא' וזה כתב בו קרא ויש מ"א באלה הדברים רבה ששלח הקב"ה גבריאל והביאו לפניו וקרא לו שם זה ונתן לו כ"ד מתנות כהונה ועל שם שלוהו במתנות קראו לוי: (לה) הפעם אודה · שנטלתי יותר מחלקי מעתה יש לי להודות: (א) ותקנא רחל באחותה · קנאה במעשיה הטובים אמרה אלולי שצדקה ממני לא זכתה לבנים : הבה לי · וכי כך עשה אביך לאמך והלא התפלל עליה : מתה

אנכי

תפלח עמי עוד שבע־שנין אחרנין: כח ועבד יעקב כן ואשלים שבועתא דדא ויהב ליה ית־רחל ברתיה ליה לאנתו: כט ויהב לבן לרחל ברתיה ית־בלהה אמתיה ליה לאמהו: ל ועל אף לות־רחל ורחים אף־ית־רחל מלאה ופלח עמיה עוד שבע־שנין אחרנין: לא וחזא יי ארי־שניאתא לאה ויהב־ לה עדוי ורחל עקרא: לב ועדיאת לאה וילידת בר וקרת שמיה ראובן ארי אמרת ארי־גלי קדם־יי עלבוני ארי כען ירחמנני בעלי: לג ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת ארי־ שמיע קדם־יי ארי־שניאתא אנא ויהב לי אף־ית־דין וקרת שמיה שמעון: לד ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא זמנא יתחבר־לי בעלי ארי־ילידית ליה תלתא בנין על־כן קרא־שמיה לוי: לה ועדיאת עוד וילידת בר ואמרת הדא־זמנא אודה קדם־ יי על־כן קרת שמיה יהודה וקמת מלמילד: א וחזת רחל ארי לא ילידת ליעקב וקניאת רחל באחתה ואמרת ליעקב הבי־

רשב"ם

שלתני וגו׳ כי עכשיו השלמו ארבע עשרה שנה בשתי בנותיו: (ל) ויאהב גם את רחל · וגם אהבה יותר מלאה כלומר בא אליה וגם אהבה · רוב גם הפוכים כן בתורה · וכן וברכתם גם אותי · גם תברכו אותי · וכן גם אותך הרגתי · הנה לחצתי רגלך ונעשיתה שפי ופסח גם עדיין חיית הרגנ אותך: (לא) ורחל עקרה · בשביל שכתוב לפנינו שאמרה ליעקב הבה לי בנים כתב כן: (לב) יאהבני · כמו יאהבני · וכן הבדיל יבדילני (יחזקאל ט) כמו יבדילני (בציר"י): (לד) על כן קרא שמו לוי · יש לומר

בעל הטורים

אע"פ שדיברה אליו רכות: (לג) ותקרא שמו ראובן · ואח"כ כתיב כי אמרה ובאחרים אינו כן אלא שהלה הוא מפרש

עיקר ש"ת ובאר"ח

ומסתם הוא פעל עבר ורחל עדיין לא נתנה לו · באר"ת]: י כמ"ש וימלא שבוע זאת ויתן לו וגו׳: כ כי הלשון עוד שבע שנים משמע שוות לראשונות: ל אף שלא נחשבו במספר הנביאות בפ"ק דמגלה· היינו שלא היו מתנבאות על אחרים· אבל מה שיבוא עליהן היו יודעות (מהרש"ל): מ דשבט לוי היו נושאים הארון: נ מתשובתו של יעקב שהשיב לה אשר מנע ממך (פי׳ ולא ממני) אנו למדין שהזכיר:

בנים ואם־אין מתה אנכי: ב ויחר־אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי אשר־מנע ממך פרי־בטן: ג ותאמר הנה אמתי בלהה בא אליה ותלד על־ברכי ואבנה גם־אנכי ממנה: ד ותתן־לו את־בלהה שפחתה לאשה ויבא אליה יעקב: ה ותהר בלהה ותלד ליעקב בן: ו ותאמר רחל דנני אלהים וגם שמע בקלי ויתן־לי בן על־כן קראה שמו דן: ז ותהר עוד ותלד בלהה שפחת רחל בן שני ליעקב: ח ותאמר רחל נפתולי אלהים נפתלתי עם־אחתי גם־יכלתי ותקרא שמו נפתלי: ט ותרא לאה כי עמדה מלדת ותקח את־זלפה שפחתה ותתן אתה ליעקב לאשה: י ותלד זלפה שפחת לאה ליעקב בן: יא ותאמר לאה בגד בא גד ק' ותקרא את־שמו גד:

רש"י

אנכי · מכאן למי שאין לו בנים שחשוב כמת: (ב) התחת · וכי במקומו אני: אשר מנע ממך · את אומרת שאעשה כאמא אני איני כאמא · אבא לא היו לו בנים אני יש לי בנים · ממך מנע ולא ממני: (ג) על ברכי · כתרגומו ואנא ארבי: ואבנה גם אנכי · מהו גם אמרה לו זקנך אברהם היו לו בנים מהגר וחגר מתניו כנגד שרה · אמר לה זקנתי הכניסה צרתה לביתה אמרה לו אם הדבר הזה מעכב הנה אמתי: ואבנה גם אנכי ממנה · כשרה: (ו) דנני אלהים: דנני וחייבני וזכני: (ח) נפתולי אלהים · מנחם בן סרוק פירשו במחברת צמיד פתיל חבורים מאת המקום נתחברתי עם אחותי לזכות לבנים · ואני מפרשו לשון עקש ופתלתל נתעקשתי והפצרתי פצירות ונפתולים הרבה למקום להיות שוה לאחותי: גם יכלתי · הסכים על ידי ואונקלוס תרגם לשון תפלה · כמו נפתולי אלהים נפתלתי · ק' כמה בקשות התחננתי לפניו נתקבלתי ונעתרתי כאחותי · נפתלתי · נתקבלה תפלתי ומ"א יש רבים בלשון נוטריקון: (י) ותלד זלפה · בכולן נאמר הריון חוץ מזלפה לפי שהיתה בחורה מכולן ותינוקת בשנים ואין הריון ניכר בה · וכדי לרמות ליעקב נתנה לבן ללאה שלא יבין שמכניסין לו את לאה שכן מנהגן ליתן שפחה הגדולה לגדולה והקטנה לקטנה: (יא) בא גד · בא מזל טוב כמו גד גדי וסנוק לא ודומה לו המערכים לגד שלחן · ומדרש אגדה שנולד מהול כמו

לי בנין ואם־לא מיתא אנא : ב ותקיף רוגזא דיעקב ברחל ואמר הא מני את־בעיא הלא מן־קדם יי תבעין ־די־מנע מניך ולדא דמעין : ג ואמרת הא אמתי בלהה עול לותה ותליד ואנא ארבי ואתבני אף־אנא מנה : ד ויהבת לה ית בלהה אמתה לאנתו ועל לותה יעקב : ה ועדיאת בלהה וילידת ליעקב בר : ו ואמרת רחל דנני יי ואף קביל צלותי ויהב־לי בר על־כן קרת שמה דן : ז ועדיאת עוד וילידת בלהה אמתא דרחל בר תנין ליעקב : ח ואמרת רחל קביל יי בעותי באתחננותי בצלותי חמידת דיהי־לי־ולד כאחתי אף־אתיהיב־לי וקרת שמה נפתלי : ט וחזת לאה ארי קמת מלמילד ודברת ית־זלפה אמתה ויהבת יתה ליעקב לאנתו : י וילידת זלפה אמתא דלאה ליעקב בר : יא ואמרת לאה

רשב"ם

שיעקב קרא לו שם : (א) מתה אנכי · טעמו למטה שהוא פועל · אבל מתה עלי רחל טעמו למעלה שהוא לשעבר : (ח) נפתולי אלהים

בעל המורים

טעם הפס אח"כ הפס [צ"ע מה דרש ביה] : (ג) הנה אמתי בלהה · וגא אמרה שפחתי כדכתי' בהגר לפי שהיתה

נפתלתי · חיבור ה"ק נתחברתי · נו"ן ראשונה בשביל נו"ן שניה · וכן נכסוף נכספתה · נשאל נשאל דוד : (יא) בא גד · בא אלינו מזל טוב כמו העורכים לגד שלחן · וכן במסכת שבת גד גדי וסינוק לא · וכן בבבא בתרא אתא כולא דביתא · והמפרש לשון גדוד טועה שאפ"י שהשמות מעין האמירה · כמו ראובן · כי ראה ה' בעניי · שמעון כי שמע ה' ·אמירת האשה אין לנו לכותבה אלא כעין עיקר הדיבור וגד אינו יכול להיות לשון גדוד בלא כפולות של שני דלת"א · יגודו על נפש צדיק דגש

עיקר ש"ח ובאר"ח

שהזכירה לו את אביו כי אני איני כאבא כו' : ס ומלת מתה הוא תיאר כי אנכי נחשבת כמתה : ע ר"ל שהיה שם זכות שניהם לכן הועילה תפלת הבא · מבא"ר כמן שלא היה אלא זכותה לבד כי ליעקב היו לו בנים: פ לשון הב"ר דנני יהייבני ורחל עקרה · דנני וזכני ויתן לי בן : צ ר"ל שלדעתו נפתולי ופתיל הם מענין וחיבור אחד : ק נ"ל כמו נתפולי אלהים נתפלתי · התי"ו קודם לפ"א · כמו כבש כשב ואת"ל מפרש הפשט · (שמעתי וכן ראיתי בהיזה נוסחאות ישנות) :

וגד

יב וַתֵּ֗לֶד זִלְפָּה֙ שִׁפְחַ֣ת לֵאָ֔ה בֵּ֥ן שֵׁנִ֖י לְיַעֲקֹֽב׃ יג וַתֹּ֣אמֶר לֵאָ֔ה בְּאָשְׁרִ֕י כִּ֥י אִשְּׁר֖וּנִי בָּנ֑וֹת וַתִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ אָשֵֽׁר׃ רביעי יד וַיֵּ֨לֶךְ רְאוּבֵ֜ן בִּימֵ֣י קְצִיר־חִטִּ֗ים וַיִּמְצָ֤א דֽוּדָאִים֙ בַּשָּׂדֶ֔ה וַיָּבֵ֣א אֹתָ֔ם אֶל־לֵאָ֖ה אִמּ֑וֹ וַתֹּ֤אמֶר רָחֵל֙ אֶל־לֵאָ֔ה תְּנִי־נָ֣א לִ֔י מִדּוּדָאֵ֖י בְּנֵֽךְ׃ טו וַתֹּ֣אמֶר לָ֗הּ הַמְעַט֙ קַחְתֵּ֣ךְ אֶת־אִישִׁ֔י וְלָקַ֕חַת גַּ֥ם אֶת־דּוּדָאֵ֖י בְּנִ֑י וַתֹּ֣אמֶר רָחֵ֗ל לָכֵן֙ יִשְׁכַּ֤ב עִמָּךְ֙ הַלַּ֔יְלָה תַּ֖חַת דּוּדָאֵ֥י בְנֵֽךְ׃ טז וַיָּבֹ֨א יַעֲקֹ֣ב מִן־הַשָּׂדֶה֮ בָּעֶ֒רֶב֒ וַתֵּצֵ֨א לֵאָ֜ה לִקְרָאת֗וֹ וַתֹּ֙אמֶר֙ אֵלַ֣י תָּב֔וֹא כִּ֚י שָׂכֹ֣ר שְׂכַרְתִּ֔יךָ בְּדוּדָאֵ֖י בְּנִ֑י וַיִּשְׁכַּ֥ב עִמָּ֖הּ בַּלַּ֥יְלָה הֽוּא׃ יז וַיִּשְׁמַ֥ע אֱלֹהִ֖ים אֶל־לֵאָ֑ה וַתַּ֛הַר וַתֵּ֥לֶד לְיַעֲקֹ֖ב בֵּ֥ן חֲמִישִֽׁי׃ יח וַתֹּ֣אמֶר לֵאָ֗ה נָתַ֤ן אֱלֹהִים֙ שְׂכָרִ֔י אֲשֶׁר־נָתַ֥תִּי שִׁפְחָתִ֖י לְאִישִׁ֑י וַתִּקְרָ֥א שְׁמ֖וֹ יִשָּׂשכָֽר׃ יט וַתַּ֤הַר עוֹד֙ לֵאָ֔ה וַתֵּ֥לֶד בֵּן־שִׁשִּׁ֖י לְיַעֲקֹֽב׃ כ וַתֹּ֣אמֶר לֵאָ֗ה זְבָדַ֨נִי אֱלֹהִ֥ים ׀ אֹתִי֮ זֵ֣בֶד טוֹב֒ הַפַּ֙עַם֙ יִזְבְּלֵ֣נִי אִישִׁ֔י כִּֽי־יָלַ֥דְתִּי ל֖וֹ שִׁשָּׁ֣ה בָנִ֑ים וַתִּקְרָ֥א

בצ"ל הב' בצירי א"ת

רש"י

גדו אילנא ר ולא ידעתי על מה נכתב תיבה אחת. דבר אחר למה נקראת תיבה אחת. בגד כמו בגדת בי כשבאת אל שפחתי כאיש שבוגד באשת נעורים: (יד) בימי קציר חטים. להגיד שבחן של שבטים שעת הקציר היה ולא פשט ידו בגזל להביא חטים ושעורים אלא דבר ההפקר שאין אדם מקפיד בו: דודאים. סיגלי עשב הוא ובלשון ישמעאל יסמי"ן: (טו) ולקחת גם את דודאי בני. בתמיה ש ולעשות עוד זאת ליקח גם את דודאי בני ותרגומו ולמיסב: לכן ישכב עמך הלילה. שלי היתה שכיבת לילה זו ואני נותנה לך תחת דודאי בנך ולפי שזלזלה במשכב הצדיק לא זכתה ליקבר עמו: (טז) שכר שכרתיך. נתתי לרחל שכרה: בלילה הוא. הקב"ה סייעו ת שיצא משם יששכר: (יז) וישמע אלהים אל לאה. שהיתה מתאוה א ומחזרת להרבות שבטים: (כ) זבד טוב. כתרגומו: יזבלני. לשון בית זבול דירבריי"ה בלע"ז

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר וגד הוא לשון חתוך שבא לעולם חתוך ומהול: ש [כי נוכל לפרש ולקחת לשון עבר לנוכח נוכחת ויהיה הלמ"ד מלקחת מן השרש כי שרשו לקח ויפרש

אתא גד וקרת ית־שמה גד: יב וילידת זלפה אמתא דלאה בר תנין ליעקב: יג ואמרת לאה תשבחתא־הות־לי ארי־בכן ישבחנני נשיא וקרת ית־שמה אשר: יד ואזל ראובן ביומי חצד־חטין ואשכח יברוחין בחקלא ואיתי יתהון ללאה אמה ואמרת רחל ללאה הבי־כען לי מיברוחי דבריך: טו ואמרת לה הזעיר דדברת ית־בעלי ותסבין אף ית־יברוחי דברי ואמרת רחל בכן ישכוב עמך בליליא חלף יברוחי דבריך: טז ואתא (נ״י ועל) יעקב מן־חקלא ברמשא ונפקת לאה לקדמותה ואמרת לותי תיעול ארי מיגר אגרתיך ביברוחי דברי ושכיב עמה בליליא הוא: יז וקביל יי צלותה דלאה ועדיאת וילידת ליעקב בר חמישא: יח ואמרת לאה יהב יי אגרי דיהבית אמתי לבעלי וקרת שמה יששכר: יט ועדיאת עוד לאה וילידת בר־שתיתי ליעקב: כ ואמרת לאה יהב יי יתה־לי חלק טב הדא־זמנא יהי־מדורה־דבעלי

רשב״ם

תחת דל״ת שני החסרה · כמו וימכו בעונם · ויסלו עלי ארחות אידם · יסבו עלי רביו בכלם דגש תחת אות החסרה: (יג) באשרי · אני עומדת במישור ובשבח שמאשרות אותי בנות: (יד) דודאים · דודאי תאנים׳ כדכתיב הדודאים נתנו ריח: (יח) יששכר · שני שכרים א׳ שכר הדודאים ואחד שכר שנתתי שפחתי לאישי: (כ) זבד · לשון חלק ומנת יפה לפי הענין: יזבלני · כמו בנה בניתי בית זבול לך לשון דירה:

בעל הטורים

כת לכן מפילגש: (יד) דודאים · בגי׳ כאדם [ר״ל כי הדודאים הם בצורת אדם כמ״ש הראב״ע] בכל שמות השבטים אין סמ״ך אלא ליוסף כמו שהוא שטנו של עשו ובכולם אין עי״ן אלא בשמעון ע״ש (איוב כ״ד) ועין נואף שמרה נשף מפני מעשה דזמרי: (טו) לכן ישכב עמך הלילה · וע״כ לא נקברה עמו במערה · לכן בגי׳ מדה במדה · בלוי כתיב כי ילדתי לו ג׳ וביששכר כתיב כי ילדתי לו ו׳ כשילדה ג׳ אמרה כרי ילדתי ג׳ שהם חלקי

עיקר ש״ח ובאר״ח

כי כבר לקחת · ובאמת עדיין לא לקחה · לכן פירש״י כי ולקחת הוא המקור עם הלמ״ד מאותיות בכל״ם · וכמשפט גזרת חסרי פ״א נו״ן אשר המקור מן נגש הוא גשת וכא הם לתמיה ולפלא · באר״ח]: ת ופוא היינו הקב״ה דאל״כ הוה מבעי״ל · ועי׳ בב״ר ע״פ יששכר תמור גרם: א כי שמע לא שייך רק על תפל

אֶת־שְׁמוֹ זְבֻלוּן׃ כא וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמָהּ דִּינָה׃ כב וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־רָחֵל וַיִּשְׁמַע אֵלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת־רַחְמָהּ׃ כג וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן וַתֹּאמֶר אָסַף אֱלֹהִים אֶת־חֶרְפָּתִי׃ כד וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יוֹסֵף לֵאמֹר יֹסֵף יְהוָה לִי בֵּן אַחֵר׃ כה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל־מְקוֹמִי וּלְאַרְצִי׃ כו תְּנָה אֶת־נָשַׁי וְאֶת־יְלָדַי אֲשֶׁר עָבַדְתִּי אֹתְךָ בָּהֵן וְאֵלֵכָה כִּי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־עֲבֹדָתִי אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ׃ כז וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָבָן אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחַשְׁתִּי וַיְבָרְכֵנִי יְהוָה בִּגְלָלֶךָ׃ חמישי כח וַיֹּאמַר נָקְבָה שְׂכָרְךָ עָלַי וְאֶתֵּנָה׃ כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר עֲבַדְתִּיךָ וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקְנְךָ אִתִּי׃ ל כִּי מְעַט אֲשֶׁר־הָיָה לְךָ לְפָנַי וַיִּפְרֹץ לָרֹב וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֹתְךָ לְרַגְלִי וְעַתָּה מָתַי אֶעֱשֶׂה גַם־אָנֹכִי

רש"י

בית מדור · מעתה לא תהא עיקר דירתו אלא עמי שיש לי בנים כנגד כל נשיו: (כא) דינה · פירשו רבותינו שדנה לאה דין בעצמה אם זה זכר לא תהא רחל אחותי כאחת השפחות והתפללה עליו ונהפך לנקבה: (כב) ויזכור אלהים את רחל · זכר לה שמסרה סימניה לאחותה ושהיתה מצירה שלא תעלה בגורלו של עשו שמא יגרשנה יעקב לפי שאין לה בנים ואף עשו הרשע כך עלה בלבו כששמע שאין לה בנים · הוא שייסד הפייט האדמון כבט שלא הרה ב צבה לקחתה לו ונמהלה: (כג) אסף · הכניסה במקום שלא תראה ג וכן אסף חרפתנו · ולא יאסף הביתה · אספו נגהם · וירחך לא יאסף (לא יטמן): חרפתי · שהייתי לחרפה שאני עקרה והיו אומרים עלי שאעלה לחלקו של עשו הרשע · ואגדה כל זמן שאין לאשה בן אין לה במי לתלות סרחונה משיש לה בן תולה בו · מי שבר כלי זה בנך · מי אכל תאנים אלו בנך: (כד) יסף ה' לי בן אחר · יודעת היתה בנבואה שאין יעקב עתיד להעמיד אלא שנים עשר שבטים אמרה יהי רצון שאותו שהוא עתיד להעמיד יהא ממני לכך לא נתפללה אלא על בן אחר: (כה) כאשר ילדה רחל את יוסף · משנולד שטנו של עשו שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש · אש בלא להבה אינו שולט למרחוק משנולד יוסף בטח יעקב בהקב"ה

לותי ארי־ילידת לה שתא בנין וקרת ית־שמה זבולן: כא ובתר־כן ילידת ברתא וקרת ית־שמה דינה: כב ועל דוכרנא־דרחל קדם־יי וקביל־צלותה יי ויהב־לה עדוי: כג ועדיאת וילידת בר ואמרת כנש יי ית־חסודי: כד וקרת ית־שמה יוסף למימר יוסף יי לי בר אחרן: כה והוה כד ילידת רחל ית־יוסף ואמר יעקב ללבן שלחני ואיהך לאתרי ולארעי: כו הב ית־נשי וית־בני די פלחית יתך בהן ואיזיל ארי את ידעת ית־פלחני דפלחתך: כז ואמר לה לבן אם־כען אשכחית רחמין קדמך נסיתי וברכני יי בדילך: כח ואמר פריש אגרך עלי ואתן: כט ואמר לה את ידעת ית דפלחתך וית דהוה בעירך עמי: ל ארי זעיר די־הוה לך קדמי ותקיף למסגי ובריך יי יתך

רשב"ם

(כא) ותקרא את שמה דינה · ולא נכתבה הודאה על לידת הבת לדעת למה נקראת כן שאין מודים על הבת כמו על הבן ולהודיעך בא שכל בני יעקב היו זכרים חוץ מזו וכן בת אשר סרח · בכל שבעים נפש לא היו רק שתי בנות · יוכבד וסרח: (כג) אסף אלהים · כמו ואספתו אל תוך ביתך · וכמו אספתי את שלמי · הכניסה והטמינה את חרפתי שהייתי נקראת עקרה: (כד) ותקרא את שמו יוסף: על שאמרה אסף אלהים את חרפתי · ואם כן תקראהו אסף יו"ד של יוסף למה על שם שהתפללה יוסף ה' לי בן אחר הרי שם זה משמש שני אמירות אסף ויוסף: (כה) שלחני · כי עתה כשנולד יוסף נשלמו שבע שנים אחרות של רחל: (ל) לרגלי ·

רש"י

הקב"ה ורצה לשוב: (כו) תנה את נשי וגו' · איני רוצה לצאת כי אם ברשות: (כז) נחשתי · מנחש הייתי נסיתי בנחוש שלי שעל ידך באה לי ברכה · כשבאת לכאן לא היו לו בנים שנאמר והנה רחל בתו באה עם הצאן אפשר יש לו בנים והוא שולח בתו אצל הרועים ועכשיו היו לו בנים שנאמר וישמע את דברי בני לבן: (כח) נקבה שכרך · כתרגומו פריש אגרך: (כט) ואת אשר היה מקנך אתי · את חשבון מעוט מקנך שבא לידי מתחלה כמה היו: (ל) לרגלי · עם רגלי בשביל ביאת רגלי באת אצלך הברכה כמו העם אשר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ודבור · ופה לא התפלל ולא דברה מאומה ונופל הלשון שמע רק על תפלה ורצון: ב ר"ל עשו שכות אדמוני כשהביט שלא התפלל יעקב בעדה רצה לקחתה כו': ג לא מלשון כנוס וקבלה להשמר אך להסתתר:

לְבֵיתִי׃ לא וַיֹּאמֶר מָה אֶתֶּן־לָךְ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לֹא־תִתֶּן־לִי מְאוּמָה אִם־תַּעֲשֶׂה־לִּי הַדָּבָר הַזֶּה אָשׁוּבָה אֶרְעֶה צֹאנְךָ אֶשְׁמֹר׃ לב אֶעֱבֹר בְּכָל־צֹאנְךָ הַיּוֹם הָסֵר מִשָּׁם כָּל־שֶׂה ׀ נָקֹד וְטָלוּא וְכָל־שֶׂה־חוּם בַּכְּשָׂבִים וְטָלוּא וְנָקֹד בָּעִזִּים וְהָיָה שְׂכָרִי׃ לג וְעָנְתָה־בִּי צִדְקָתִי בְּיוֹם מָחָר כִּי־תָבוֹא עַל־שְׂכָרִי לְפָנֶיךָ כֹּל אֲשֶׁר־אֵינֶנּוּ נָקֹד וְטָלוּא בָּעִזִּים וְחוּם בַּכְּשָׂבִים גָּנוּב הוּא אִתִּי׃ לד וַיֹּאמֶר לָבָן הֵן לוּ יְהִי כִדְבָרֶךָ׃ לה וַיָּסַר בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַתְּיָשִׁים הָעֲקֻדִּים וְהַטְּלֻאִים וְאֵת כָּל־הָעִזִּים הַנְּקֻדּוֹת וְהַטְּלֻאֹת כֹּל אֲשֶׁר־לָבָן בּוֹ וְכָל־חוּם בַּכְּשָׂבִים וַיִּתֵּן בְּיַד־בָּנָיו׃ לו וַיָּשֶׂם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בֵּינוֹ וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רֹעֶה אֶת־צֹאן לָבָן

רש"י

ברגלי · לעם אשר ברגלי · בשבילי עמי: גם אנכי לביתי · לצורך ביתי עכשיו אין עושין לצרכי אלא בני וצריך אני לעשות עמהם לסמכן וזהו גם: (לב) נקד · מנומר בחברבורות דקות כמו נקודות פונטור"א בלע"ז: טלוא · לשון טלאים חברבורות רחבות: חום · שחום דומה לאדום רו"ש בלע"ז לשון שחמומית ובמשנה לענין תבואה: והיה שכרי · אותן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים בעזים וחומים בכשבים יהיו שלי ואותן שישנן עכשיו הפרש משם והפקידם ביד בניך שלא תאמר לי על הנולדים מעתה אלו היו שם מתחלה ועוד שלא תאמר לי ע"פ הזכרים שהן נקודים וטלואים תלדנה הנקבות דוגמתן מכאן ואילך: (לג) וענתה בי וגו' · אם תחשדני שאני נוטל משלך כלום תענה בי צדקתי כי תבוא צדקתי ותעיד על שכרי לפניך שלא תמצא בעדרי כי אם נקודים וטלואים וכל שתמצא בהן שאינו נקוד או טלוא או חום בידוע שגנבתיו לך ובגניבה הוא שרוי אצלי: (לד) הן · ל' קבלת דברים: לו יהי כדברך · הלואי שתחפוץ בכך: (לה) ויסר · לבן · ביום ההוא וגו': התישים · עזים זכרים: כל אשר לבן בו · כל אשר היתה בו חברבורות לבנות: ויתן · לבן ביד

עיקר ש"ח ובאר"ה

ד והו גם אנכי צריך לפרשן: ה ר"ל כתרגום שמתרגם חום בכשבים שחום שפירושו ר"ל אדום: ו ומה שאמר יעקב להלן כל שה נקוד וטלוא דמשמע שגם הכבשים הוא סימן · אפשר לומר דיעקב ה"ל לומר שנקוד וטלוא בכבשים הוא שלו

בְּדִילִי וּכְעַן אֵימָתַי אַעֲבֵיד אַף־אֲנָא לְבֵיתִי : לא וַאֲמַר מָה אֶתֵּן־לָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב לָא־תִתֵּן לִי מִדַּעַם אִם־תַּעֲבֵד־לִי פִּתְגָּמָא הָדֵין אֲתוּב אֶרְעֵי עָנָךְ אֶטַּר : לב אֶעְבַּר בְּכָל־עָנָךְ יוֹמָא דֵין הַעֲדֵי (נ״י אַעְדִּי) מִתַּמָּן כָּל־אִמַּר נְמוֹר וּרְקוֹעַ וְכָל־אִמַּר שְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא וּרְקוֹעַ וּנְמוֹר בְּעִזַּיָּא וִיהֵי אַגְרִי : לג וְתַסְהֵד־בִּי זָכְוָתִי בְּיוֹם דִּמְחַר אֲרֵי־תֵיעוֹל עַל־אַגְרִי קֳדָמָךְ כֹּל דְּלֵיתוֹהִי נְמוֹר וּרְקוֹעַ בְּעִזַּיָּא וּשְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא גְּנוּבָא הוּא עִמִּי : לד וַאֲמַר לָבָן בְּרַם לְוֵי יְהֵי כְּפִתְגָּמָךְ : לה וְאַעְדִּי בְּיוֹמָא הַהוּא יָת־תֵּישַׁיָּא רְגוֹלַיָּא וּרְקוֹעַיָּא וְיָת כָּל עִזַּיָּא נְמוֹרָתָא וּרְקוֹעֲתָא כֹּל דִּי־חִוָּר בַּהּ וְכָל־דִּשְׁחוּם בְּאִמְּרַיָּא וִיהַב בְּיַד־בְּנוֹהִי : לו וְשַׁוִּי מַהֲלַךְ תְּלָתָא יוֹמִין בֵּינוֹהִי וּבֵין יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב רָעֵי יָת־עָנָא

רשב״ם

בשבילי דוגמת לרגל המלאכה אשר לפני : (לא) לא תתן לי מאומה מכל הצאן שיש לך עכשיו שהרי עבדתיך בשביל בנותיך אבל ממה שארעה צאנך מכאן ולהבא תן לי העקדים והנקודים · ואותן עקודים ונקודים שיש עכשיו בצאנך הסר משם ותן ביד בניך שלך להפרידם מעל העתודים שיולדו מעכשיו שיהיו שכרי : (לב) נקד · נראה לי שלאי הקדקד והצואר · שהרי ויקד ארצה כפיפת הצואר והקדקד והוא נדגש שהוא כמו ויפל מגזרת נפל · ונקוד מן ויקוד הוא על שם הקדקד · כמו עקוד ברגל על שם ויעקוד את יצחק קשירת ברגל : הסר משם · לצורכך היה שכרי · מכאן ולהבא אותן שיולדו : (לג) וענתה בי צדקתי · היום ולהבא לפניך · כשתבא לראות שכרי ולא תמצא בהם אלא נקודים ועקודים : חום בכשבים · אבל לא בעזים כי רובם חום הם : (לה) ויתן ביד בניו · של לבן : (לו) ובין יעקב · צאן לבן שהיה רועה נתרחק דרך

בעל הטורים

וכשילדה עוד ג׳ אמרה הפעם ילוה וגו׳ ילדתי ג׳ חלקים : (לג) ביום מחר · ב׳ במסרה הכא ואידך (משלי כ״ז) אל תתהלל ביום מחר אמר הקב״ה ליעקב וכי אתה יודע מה יסיה ביום מחר למחר נתן דינם

עיקר ש״ח ובאר״ח

פכ״ז רולה להסיר ממנו עקודות פה · ומוותר ג״כ עליהם · שגם אותם יסיר מהעדר · ומה שיולדו אח״כ יהיו שייכים לו : ז דהל״ל הן יכולים לעבור את הצאן במנין ומה שיהיו יותר מהממונים ההלו יהיו ליעקב· לכ״פ אלא שאמר כו׳ : ח והתי״ו מן הבות היא כינוי לנקבה כסתרת· ומוסב על צדקתי ולא בא לנוכח : ט ולא מלשון הנה :· י ולא קאי והסר על יעקב שהכי כתיב ויתן ביד בניו ויהם

הַנּוֹתָרֹת׃ לז וַיִּקַּח־לוֹ יַעֲקֹב מַקַּל לִבְנֶה לַח וְלוּז וְעַרְמוֹן וַיְפַצֵּל בָּהֵן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מַחְשֹׂף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל־הַמַּקְלוֹת׃ לח וַיַּצֵּג אֶת־הַמַּקְלוֹת אֲשֶׁר פִּצֵּל בָּרְהָטִים בְּשִׁקֲתוֹת הַמָּיִם אֲשֶׁר תָּבֹאןָ הַצֹּאן לִשְׁתּוֹת לְנֹכַח הַצֹּאן וַיֵּחַמְנָה בְּבֹאָן לִשְׁתּוֹת׃ לט וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל־הַמַּקְלוֹת וַתֵּלַדְןָ הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלֻאִים׃ מ וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב וַיִּתֵּן פְּנֵי הַצֹּאן אֶל־עָקֹד וְכָל־חוּם בְּצֹאן לָבָן וַיָּשֶׁת לוֹ עֲדָרִים לְבַדּוֹ וְלֹא שָׁתָם עַל־צֹאן לָבָן׃ מא וְהָיָה בְּכָל־יַחֵם הַצֹּאן הַמְקֻשָּׁרוֹת וְשָׂם יַעֲקֹב אֶת־הַמַּקְלוֹת לְעֵינֵי

רש״י

בניו: (לו) הנותרות. הרעועות שבהן החולות והעקרות שאינן אלא שיריים אותן מסר לו: (לז) מקל לבנה. עץ הוא ושמו לבנה כמה דתימא תחת אלון ולבנה ואומר אני הוא שקורין טרימבל״א שהוא לבן: לח. כשהוא רטוב: ולוז. ועוד לקח מקל לוז עץ שגדלין בו אגוזים דקים קולדר״י בלע״ז: וערמון. קשטני״ר בלע״ז: פצלות. קלופים קלופים שהיה עושהו מנומר: מחשף הלבן. גלוי לובן של מקל. כשהיה קולפו היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקלוף: (לח) ויצג. תרגומו ודעיץ לשון תחיבה ונעיצה הוא בלשון ארמית והרבה יש בגמ׳ דלה ושלשה דץ ביה מידי דלה כמו דעלה אלא שמקצר את לשונו: ברהטים. במרוצת המים בבריכות העשויות בארץ להשקות שם הצאן: אשר תבאן וגו׳. ברהטים אשר תבאן הצאן לשתות שם הציג המקלות לנכח הצאן:

ויחמנה וגו׳. הבהמה רואה את המקלות והיא נרתעת לאחוריה והזכר רובעה ויולדת כיוצא בו. רבי אושעיא אומר המים נעשין זרע במעיהן ולא היו צריכות לזכר והו ויחמנה וגו׳. (ור״ל בתיבה זו שתחברו לשון זכר ונקבה ב׳ כמ״ש הרא״ב״ע): (לט) אל המקלות. אל מראות המקלות: עקודים. משונים במקום עקידתן הם קרסולי ידיהם ורגליהם: (מ) והכשבים הפריד יעקב. הנולדים עקודים ונקודים הבדיל והפריש לעצמן ועשה אותן עדר עדר לבדו והוליך אותו העדר העקוד לפני הצאן ופני הצאן ההולכות אחריהם צופות אליהם וזהו שנאמר ויתן פני הצאן אל עקוד שהיו פני הצאן אל העקודים ואל כל חום שמצא בצאן לבן: וישת לו עדרים. כמו שפירשתי: (מא) המקושרות. כתרגומו הבכירות ואין לו עד במקרא. ומנחם חברו עם אחיתופל בקושרים ויהי הקשר אמיץ

אותן

דלבן דאשתארן : לז ונסיב-ליה יעקב חוטרין דלבן רטיבין דלוז ודדלוף וקליף בהון קלפין חורין קלוף חור די על-חוטריא : לח ודעיץ ית חוטריא די קליף ברהטיא אתר-בית שקיא דמיא אתר דאתן (נ"י דאתין) ענא למשתי לקבלהון דענא ומתיחמן במיתיהון למשתי : לט ואתיחמא ענא בחוטריא וילידא ענא רגולין נמורין ורקועין : מ ואמריא אפריש יעקב ויהב בריש ענא כל-דרגול וכל-דשחום בענא דלבן ושוי ליה עדרין בלחודוהי ולא ערבנון עם-ענא דלבן : מא והוי בכל-עדן-דמתיחמן ענא מבכרתא ומשוי יעקב ית-חוטריא לעיני

ר ש ב"י ם

שלשת ימים מצאנו של לבן העקודים והנקודים שהסיר מצאנו של לבן : (לז) מקל לבנה · לפי שהוא דבוק · מקל של לבנה לפיכך הוא פתח · וכן מעשר בקר · מספד תמרורים · ובלא דבקים ויך את האתון במקל · בכל רחובות מספד · מעשר מן המעשר : לח · שאינו יבש : מחשוף · גילוי כמו חרוצך חשופה · חשף ה' את זרוע קדשו : (לח) ויחמנה · כמו וישרנה. תפרות · ומלכות מגוי יעמדנה · חציים לשון זכר וחציים לשון נקבה שהיה לו לומר כמו ותקרבנה בנות צלפחד : (לט) ויחמו הצאן · כולן לשון זכר : (מ) והכשבים הפריד יעקב · העקודים והנקודים הפריד מצאן לבן שנה ראשונה ושניית והיה נותן את פני הצאן לבן אלידם כדי שיראו אותם ותתעברנה כמותם · וגם המקלות היה נותן בשקתות המים · שני מעשים הללו הי' עושה כדי שתלדנה עקודים ונקדים : (מא) המקשרות ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

דלך שלשת ימים בינו ובין יעקב : כ דאי סורחתו ממרחק לבן הו"ל לכנס בשות הג' ובקמץ הבי"ת · גם לא היה צריך לקלוף אותו אם הוא לבן בעצמו : ל דתרגום ויכן ורסט : מ אבל לא מן המים דאין דרך המים לחמם · ולדעת ר' אושעיא החמום היא העבור : נ ר"ל שבאה ביו"ד בראשה וזה סימן זכר ונו"ן ה"א בסופה הבאות לרבות נקבות והראוי ותחמנה · ווי"ד הבא בליר"י הוא תמורת יו"ד פ"א הפעל (מכלל יופי) : ס ולא תקשה איך עשה יעקב רמאות כזה בהמקלות · וי"ל דלא עשה זאת רק עבור שאנו דמן הדין היו כל הנולדים מצאנו שלו · אך לבן רצה ליקח ממנו אף הנולדים מצאנו · אותן שלא היו נקודים כו' · לכן עשה זאת התחבולה על שאנו · (מסרס"ל): ע ר"ל אוס בעזים ועקודים וטלואים

הַצֹּאן בָּרְהָטִים לְיַחְמֵנָּה בַּמַּקְלוֹת׃ מב וּבְהַעֲטִיף הַצֹּאן
לֹא יָשִׂים וְהָיָה הָעֲטֻפִים לְלָבָן וְהַקְּשֻׁרִים לְיַעֲקֹב׃ מג וַיִּפְרֹץ
הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי־לוֹ צֹאן רַבּוֹת וּשְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים
וּגְמַלִּים וַחֲמֹרִים׃ לא א וַיִּשְׁמַע אֶת־דִּבְרֵי בְנֵי־לָבָן לֵאמֹר
לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֲשֶׁר לְאָבִינוּ וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה
אֵת כָּל־הַכָּבֹד הַזֶּה׃ ב וַיַּרְא יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה
אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־יַעֲקֹב
שׁוּב אֶל־אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ׃ ד וַיִּשְׁלַח
יַעֲקֹב וַיִּקְרָא לְרָחֵל וּלְלֵאָה הַשָּׂדֶה אֶל־צֹאנוֹ׃ ה וַיֹּאמֶר לָהֶן
רֹאֶה אָנֹכִי אֶת־פְּנֵי אֲבִיכֶן כִּי־אֵינֶנּוּ אֵלַי כִּתְמֹל שִׁלְשֹׁם
וֵאלֹהֵי אָבִי הָיָה עִמָּדִי׃ ו וְאַתֵּנָה יְדַעְתֶּן כִּי בְּכָל־כֹּחִי
עָבַדְתִּי אֶת־אֲבִיכֶן׃ ז וַאֲבִיכֶן הֵתֶל בִּי וְהֶחֱלִף אֶת־
מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים וְלֹא־נְתָנוֹ אֱלֹהִים לְהָרַע עִמָּדִי׃
ח אִם־כֹּה יֹאמַר נְקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן נְקֻדִּים
וְאִם־כֹּה יֹאמַר עֲקֻדִּים יִהְיֶה שְׂכָרֶךָ וְיָלְדוּ כָל־הַצֹּאן

הנו"ן בדגש אחר צירי מ"ש

רש"י

אותן המקושרות יחד למשך שבותן: (מב) ובהעטיף · לשון איחור כתרגומו ובלקישות · ומנחם חברו עם המחלצות והמעטפות לשון עטיפת כסות כלומר מתעטפות בעורן ובצמרן ואינן מתאוות להתייחם ע"י זכרים: (מג) צאן רבות · פרות ורבות יותר משאר צאן: ושפחות ועבדים · מוכר צאנו בדמים יקרים ולוקח לו כל אלה: (א) עשה · כנס כמו ויעש חיל ואך תם שמלם: (ג) שוב אל ארץ אבותיך · ושם אהיה עמך אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך: (ד) ויקרא לרחל וללאה · לרחל תחלה ואח"כ ללאה שהיא היתה עקרת הבית שבשבילה נזדווג יעקב עם לבן ואף בניה של לאה מודים בדבר שהרי בועז ובית דינו משבט יהודה אומרים כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן וגו' הקדימו רחל ללאה: (ז) עשרת מונים · אין מונים ר פחות מעשרה: מונים · לשון סכום כלל החשבון והן עשיריות

ענא ברהטיא ליתמותהון בחוטריא : מב ובלקישות ענא לא
משוי והוו לקישא ללבן ובכיריא ליעקב: מג ותקיף גברא לחדא
לחדא והוו ליה ען סגיאן ואמהן ועבדין וגמלין וחמרין :
א ושמע ית פתגמי בני לבן דאמרין נסיב יעקב ית כל די
לאבונא ומדי לאבונא קנא ית כל נכסיא הדין : ב וחזא
יעקב ית סבר אפי לבן והא ליתוהי עמה כמאתמלי
ומדקמוהי : ג ואמר יי ליעקב תוב לארעא דאבהתך ולילדותך
ויהי מימרי בסעדך: ד ושלח יעקב וקרא לרחל וללאה לחקלא
לות ענה : ה ואמר להן חזי אנא ית סבר אפי אבוכן ארי
ליתוהי עמי כמאתמלי ומדקמוהי ואלהה דאבא הוה בסעדי :
ו ואתין ידעתין ארי בכל חילי פלחית ית אבוכן : ז ואבוכן
שקר בי ואשני ית אגרי עשר זמנין ולא שבקה יי לאבאשא
עמי : ח אם כדין הוה אמר נמורין יהא אגרך וילידן כל ענא
נמורין ואם כדין הוה אמר רגולין יהא אגרך וילידן כל ענא

רשב"ם

בזמן שרובן רגילות להתעבר ביחד : (מב) ובהעטיף · כשעבר זמן המבכירות להתעבר לא היה חושש על המאוחרות : (א) הכבד · עוצם ממון · כמו ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב : (ה) ואלהי אבי היה עמדי · אף על פי שפניו רעים אני לא גזלתי ממנו כלום אלא הקב"ה היה עמדי ונתן לי : (ז) מנים · מניינים · עשר אינו דוקא כמו עשר נשים לחמכם · עשר פעמים תכלימוני · כלומר הרבה מניינים : (ח) וילדו כל הצאן נקדים · בזה לא הועיל מחשף הלבן :

בעל הטורים

יואלה ממך : (ו) ואתנה · ג׳ הכא ואידך (יחזקאל ל"ד) ואתן אתני אתן מרעיתי (הם י"ג) גתם שוטף ואתנה אבני אלגבים תפלנה · מה אתן מרעיתי דלהלן מדבר בישראל אף אתן דהמור כאן דורש במדרש על הגליות · גשם שוטף ואבני אלגבים שאמר להן אתנה ידעתן שהיה גשם שוטף ואבנים יורדים

עיקר ש"ח ובאר"ח

ומלוחים בכשבים שלא הפרידם לבן מעדרו : פ דאין לפרש כמשמעו כי לאו רב היו לו שלא כבר כתיב ויפרוץ האיש גו׳ : צ כי מאין היו לו שפחות ועבדים : ק דעל השמירה בדרך כבר כוכבת כבית אל : ר ויתפרש מונים מלשון מנין וכוא

עשרה

עֲקֻדִּים׃ {ס} וַיַּצֵּל אֱלֹהִים אֶת־מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֶּן־לִי׃ י וַיְהִי בְּעֵת יַחֵם הַצֹּאן וָאֶשָּׂא עֵינַי וָאֵרֶא בַּחֲלוֹם וְהִנֵּה הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים׃ יא וַיֹּאמֶר אֵלַי מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים בַּחֲלוֹם יַעֲקֹב וָאֹמַר הִנֵּנִי׃ יב וַיֹּאמֶר שָׂא־נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה כָּל־הָעַתֻּדִים הָעֹלִים עַל־הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּבְרֻדִּים כִּי רָאִיתִי אֵת כָּל־אֲשֶׁר לָבָן עֹשֶׂה לָּךְ׃ יג אָנֹכִי הָאֵל בֵּית־אֵל אֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ שָּׁם מַצֵּבָה אֲשֶׁר נָדַרְתָּ לִּי שָׁם נֶדֶר עַתָּה קוּם צֵא מִן־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֶּךָ׃ יד וַתַּעַן רָחֵל וְלֵאָה וַתֹּאמַרְנָה לוֹ הַעוֹד לָנוּ חֵלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ׃ טו הֲלוֹא נָכְרִיּוֹת נֶחְשַׁבְנוּ לוֹ כִּי מְכָרָנוּ וַיֹּאכַל גַּם־אָכוֹל אֶת־כַּסְפֵּנוּ׃ טז כִּי כָל־הָעֹשֶׁר אֲשֶׁר הִצִּיל אֱלֹהִים מֵאָבִינוּ לָנוּ הוּא וּלְבָנֵינוּ וְעַתָּה כֹּל אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים אֵלֶיךָ עֲשֵׂה׃ ששי יז וַיָּקָם יַעֲקֹב וַיִּשָּׂא אֶת־בָּנָיו וְאֶת־נָשָׁיו עַל־הַגְּמַלִּים׃ יח וַיִּנְהַג אֶת־כָּל־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־רְכֻשׁוֹ אֲשֶׁר רָכָשׁ מִקְנֵה קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּפַדַּן אֲרָם לָבוֹא אֶל־יִצְחָק אָבִיו אַרְצָה כְּנָעַן׃ יט וְלָבָן הָלַךְ לִגְזֹז אֶת־צֹאנוֹ וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת־הַתְּרָפִים

רש"י קמץ בז"ק

פעמים למדנו שהחליף תנאו מאה פעמים: (י) והנה העתדים. אע"פ שהבדילם לבן כולם שלא יתעברו הצאן דוגמתן היו המלאכים מביאין אותן מעדר המסור ביד בני לבן לעדר שביד יעקב: וברדים. תרגומו ופציחין פיט"ר בלע"ז חוט של לבן מקיף את גופן סביב וחברבורות שלו פתוחה ומפולשת מזו אל זו (ס"א מזו אל זו) אין לי לסייע עד מן המקרא: (יג) האל בית אל. כמו אל בית אל ה"א יתירה ודרך מקראות לדבר כן כמו כי אתם באים אל הארץ כנען: משחת שם. לשון רבוי וגדולה כשנמשח למלכות כך ויצק שמן על ראשה להיות משוחה למזבח: אשר נדרת לי. וצריך אתה לשלם שאמרת יהיה בית אלהים שתקריב שם קרבנות: (יד) העוד לנו. למה נתעכב על ידך מלשוב כלום אנו מיחלות לירש מנכסי אבינו כלום בין

רגולין: ט ואפרש יי ית־גיתי דאבוכון ויהב־לי: י והוה בעדן דאתיחמא ענא וזקפית עיני וחזית בחלמא והא תישיא דסלקין על־ענא רגולין נמורין ופציחין: יא ואמר לי מלאכא דיי בחלמא יעקב ואמרית הא־אנא: יב ואמר זקוף־כען עינך וחזי כל־תישיא דסלקין על־ענא רגולין נמורין ופציחין ארי גלי־קדמי ית כל־די לבן עביד לך: יג אנא אלהא דאתגליתי עלך בבית־אל די משחתא תמן קמא די קימתא קדמי תמן קים כען קום פוק מן־ארעא הדא ותוב לארעא ילדותך: יד ואתיבת רחל ולאה ואמרן לה העוד (כען) ־לנא חלק ואחסנא בבית אבונא: טו הלא נוכראן אתחשבנא ליה ארי זבננא ואכל אף־מיכל ית־כספנא: טז ארי כל־עותרא די אפרש יי מאבונא דילנא הוא ולבננא וכען כל די אמר יי לך עבד: יז וקם יעקב ונטל ית־בנוהי וית־נשוהי על־גמליא: יח ודבר ית־כל־גיתוהי וית־כל־קנינה דקנא גיתי קנינה די קנא בפדן ארם למיתי לות־יצחק אבוהי לארעא כנען: יט ולבן

רשב״ם

(ט) ויצל · הפריש וכן כל לשון ישועה והמלטה וחליצה לשון הפרשה הם: (יג) אשר משחת · להקדישה ועדיין לא הקרבת עליה נדריך: (טו) כספנו · שנשתכר בנו בנישואינו שהיה לך להשתכר ביגיע כפיך לפרנסנו: (יט) יתגנוב

רש״י

הזכרים: (טו) הלא נכריות נחשבנו לו · אפילו בשעה שדרך בני אדם לתת נדוניא לבנותיו בשעת נשואין נהג עמנו כנכריות כי מכרנו לך (שעבדת אותו בנו י״ד שנה ולא נתננו לך אלא) בשכר הפעולה: את כספנו · שעכב דמי שכר ת פעולתך: (טז) כי כל העשר · כי זה משמש בלשון אלא · כלומר משל אבינו אין לנו כלום אלא מה שהציל הקב״ה מאבינו שלנו הוא: הציל: לשון הפרישה, וכן כל לשון הצלה שבמקרא לשון הפרשה שמפרישו מן הרעה ומן האויב: (יז) את בניו ואת נשיו · הקדים זכרים לנקבות ועשו הקדים נקבות לזכרים שנאמר ויקח עשו את נשיו ואת בניו וגו׳: (יח) מקנה קנינו · מה שקנה מצאנו עבדים ושפחות וגמלים וחמורים: (יט) לגזוז את צאנו ·

עיקר ש״ח ובאר״ח

עשרה: ש דאם היו משל יעקב מאי רבותים: ת ר״ל מאותן השש שנים

אֲשֶׁר לְאָבִיהָ׃ כ וַיִּגְנֹב יַעֲקֹב אֶת־לֵב לָבָן הָאֲרַמִּי עַל־בְּלִי הִגִּיד לוֹ כִּי בֹרֵחַ הוּא׃ כא וַיִּבְרַח הוּא וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּקָם וַיַּעֲבֹר אֶת־הַנָּהָר וַיָּשֶׂם אֶת־פָּנָיו הַר הַגִּלְעָד׃ כב וַיֻּגַּד לְלָבָן בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי בָרַח יַעֲקֹב׃ כג וַיִּקַּח אֶת־אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד׃ כד וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלֹם הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תְּדַבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ כה וַיַּשֵּׂג לָבָן אֶת־יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב תָּקַע אֶת־אָהֳלוֹ בָּהָר וְלָבָן תָּקַע אֶת־אֶחָיו בְּהַר הַגִּלְעָד׃ כו וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב מֶה עָשִׂיתָ וַתִּגְנֹב אֶת־לְבָבִי וַתְּנַהֵג אֶת־בְּנֹתַי כִּשְׁבֻיוֹת חָרֶב׃ כז לָמָּה נַחְבֵּאתָ לִבְרֹחַ וַתִּגְנֹב אֹתִי וְלֹא־הִגַּדְתָּ לִּי וָאֲשַׁלֵּחֲךָ בְּשִׂמְחָה וּבְשִׁרִים בְּתֹף וּבְכִנּוֹר׃ כח וְלֹא נְטַשְׁתַּנִי לְנַשֵּׁק לְבָנַי וְלִבְנֹתָי עַתָּה הִסְכַּלְתָּ עֲשׂוֹ׃ כט יֶשׁ־לְאֵל יָדִי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם אֶמֶשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הִשָּׁמֶר לְךָ מִדַּבֵּר עִם־יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד־רָע׃ ל וְעַתָּה הָלֹךְ הָלַכְתָּ כִּי־נִכְסֹף נִכְסַפְתָּה לְבֵית אָבִיךָ לָמָּה גָנַבְתָּ אֶת־אֱלֹהָי׃

רש"י

בנתן ביד בניו א דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב: ותגנב רחל את התרפים. להפריש את אביה מעבודת כוכבים נתכוונה: (כב) ביום השלישי שהרי דרך שלשת ימים היה ביניהם: (כג) את אחיו. קרוביו: דרך שבעת ימים. כל אותן ג' ימים שהלך המגיד להגיד ללבן הלך יעקב לדרכו נמצא יעקב רחוק מלבן ששה ימים ובשביעי השיגו לבן למדנו שכל מה שהלך יעקב בשבעה ימים הלך לבן ביום אחד (שנא' וירדוף אחריו דרך שבעת ימים ולא נאמר וירדוף אחריו ז' ימים): (כד) מטוב עד רע. כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים: (כו) כשביות חרב. כל חיל הבא למלחמה קרוי חרב: (כז) ותגנב אותי. גנבת את דעתי: (כט) יש לאל ידי. יש כח ואיל בידי לעשות עמכם רע וכל אל שבתורה לשון קדש על שם עזוז ורוב אונים הוא: (ל) נכספתה. חמדת והרבה יש במקרא נכספה וגם כלתה

ומתי

אזל למגז ית ענה וכסיאת רחל ית צלמניא די לאבוהא : כ וכסי יעקב מן לבא דלבן ארמאה על דלא חוי לה ארי אזל הוא : כא ואזל הוא וכל די לה וקם ועבר ית פרת ושוי ית אפוהי לטורא דגלעד : כב ואתחוה ללבן ביומא תליתאה ארי אזל יעקב : כג ודבר ית אחוהי עמיה ורדף בתרוהי מהלך שבעת יומין ואדביק יתיה בטורא דגלעד : כד ואתא מימר מן קדם יי לות לבן ארמאה בחלמא דליליא ואמר ליה אסתמר לך דלמא תמליל עם יעקב מטב עד ביש: כה ואדביק לבן ית יעקב ויעקב פרס ית משכניה בטורא ולבן אשרי ית אחוהי בטורא דגלעד: כו ואמר לבן ליעקב מה עבדת וכסיתא מני ודברתא ית בנתי כשביות חרבא: כז למה אטמרתא למיזל וכסיתא מני ולא חויתא לי ושלחתך פון בחדוא ובתושבחן בתופין ובכנרין : כח ולא שבקתני לנשקא לבני ולבנתי כען אסכלתא למעבד : כט אית חילא בידי למעבד עמכון ביש ואלהא דאבוכון ברמשא אמר לי למימר אסתמר לך מלמללא עם יעקב מטב עד ביש: ל וכען מיזל אזלתא ארי חמדא חמדתא

רשב"ם

רחל את התרפים · שלא יגידו ויודיעו ללבן כי רוצה יעקב לברוח כענין שנאמר אין אפוד ותרפים·כי התרפים דברו און · רגילים היו לקסום בהם : (כג) דרך שבעת ימים.· כי יעקב היה הולך לאט בשביל צאנו ולבן שהית רחוק ממנו הלך לגזוז את צאנו כדכתיב וישם דרך שלשת ימים בינו ובין יעקב והוא מיהר לרדוף והשיגו. לסוף שבעת ימים: (כט) ואלהי אביכם

בעל הטורים

עלי כסיותי בשדה עם סלקן : (כב) כי ברח · ב' במסרה· כי ברח יעקב · כי ברח העם · איתא במדרש שעמלק הגיד ללבן על בריחת יעקב וגם לפרעה על בריחת ישראל · כי ברח בגימטריא

עיקר ש"ח ובאר"ח

האחרונים : א ולכך לא נודע לו עד יום השלישי : ב וזהו אמר לאביה : ג ור"ל גם שטוב בעיניך הוא רע אליו : ד כי הול"ל כשבוית חיל לכ"פ כי חיל כו' קרוי חרב

לא וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן כִּי יָרֵאתִי כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־תִּגְזֹל
אֶת־בְּנוֹתֶיךָ מֵעִמִּי׃ לב עִם אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶת־אֱלֹהֶיךָ לֹא
יִחְיֶה נֶגֶד אַחֵינוּ הַכֶּר־לְךָ מָה עִמָּדִי וְקַח־לָךְ וְלֹא־יָדַע
יַעֲקֹב כִּי רָחֵל גְּנָבָתַם׃ לג וַיָּבֹא לָבָן בְּאֹהֶל־יַעֲקֹב ׀ וּבְאֹהֶל
לֵאָה וּבְאֹהֶל שְׁתֵּי הָאֲמָהֹת וְלֹא מָצָא וַיֵּצֵא מֵאֹהֶל לֵאָה
וַיָּבֹא בְּאֹהֶל רָחֵל׃ לד וְרָחֵל לָקְחָה אֶת־הַתְּרָפִים וַתְּשִׂמֵם
בְּכַר הַגָּמָל וַתֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם וַיְמַשֵּׁשׁ לָבָן אֶת־כָּל־הָאֹהֶל
וְלֹא מָצָא׃ לה וַתֹּאמֶר אֶל־אָבִיהָ אַל־יִחַר בְּעֵינֵי אֲדֹנִי כִּי
לוֹא אוּכַל לָקוּם מִפָּנֶיךָ כִּי־דֶרֶךְ נָשִׁים לִי וַיְחַפֵּשׂ וְלֹא
מָצָא אֶת־הַתְּרָפִים׃ לו וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן
יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה־פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי׃
לז כִּי־מִשַּׁשְׁתָּ אֶת־כָּל־כֵּלַי מַה־מָּצָאתָ מִכֹּל כְּלֵי־בֵיתֶךָ
שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ וְיוֹכִיחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ׃ לח זֶה עֶשְׂרִים
שָׁנָה אָנֹכִי עִמָּךְ רְחֵלֶיךָ וְעִזֶּיךָ לֹא שִׁכֵּלוּ וְאֵילֵי צֹאנְךָ לֹא

רש"י

נפשי. למעשה ידיך תכסוף: (לא) כי יראתי וגו'. השיבו על ראשון ראשון שאמר לו ונהג את בנותי וגו': (לב) לא יחיה. ומאותה קללה מתה רחל בדרך: מה עמדי. משלך: (לג) באהל יעקב. הוא אהל רחל ת שהיה יעקב תדיר אצלה וכן הוא אומר בני רחל אשת יעקב ובכולן לא נאמר אשת יעקב: ויבא באהל רחל. כשיצא מאהל לאה חזר לו לאהל רחל קודם שחפש באהל האמהות (ס"א השפחות) וכל כך למה לפי שהיה מכיר בה שהיא ממשמשת: (לד) בכר הגמל. לשון כרים וכסתות כתרגומו בעביטא דגמלא והיא מרדעת העשויה כמין כר ובעירובין הקיפוה בעביטין והן עביטי גמלים בשט"ז בלע"ז: (לו) דלקת. רדפת כמו על ההרים דלקונו וכמו מדלוק אחרי פלשתים: (לז) ויוכיחו. ויבררו עם מי הדין ז אפרובי"ר בלע"ז: (לח) לא שכלו. לא הפילו עיבורם כמו רחם משכיל. תפלט פרתו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מרב: ה כי אם יעקב בעצמו דוודאי לא חשד בזה כי יעבוד את התרפים: ו מלשון
טומה

לבית אבוך למה נסבתא ית דחלתי : לא ואתיב יעקב ואמר
ללבן ארי דחילית ארי אמרית דילמא תנים ית בנתך מני :
לב עם (נ"י אתר) די תשכח ית דחלתך לא יתקים קדם
אחנא אשתמודע לך מה דעמי וסב לך ולא ידע יעקב
ארי רחל נסיבתהון : לג ועל לבן במשכנא דיעקב ובמשכנא
דלאה ובמשכנא דתרתין לחינתא ולא אשכח ונפק ממשכנא
דלאה ועל במשכנא דרחל : לד ורחל נסיבת ית צלמניא
ושותנון בעביטא דגמלא ויתיבת עליהון ומשיש לבן ית כל
משכנא ולא אשכח : לה ואמרת לאבוהא לא יתקף בעיני
רבוני ארי לא אכול למיקם מן קדמך ארי ארח נשין לי
ובלש ולא אשכח ית צלמניא : לו ותקיף ליעקב ונצא עם
לבן ואתיב יעקב ואמר ללבן מה חובי מה סורחני ארי
רדפתא בתרי : לז ארי משמשתא ית כל מני מה אשכחתא
מכל מני ביתך שוי הכא קדם אחי ואחיך ויוכחון בין
תרונא : לח דנן עסרין שנין אנא עמך רחליך ועזיך לא

רשב"ם

תו' : ואני חולק לו כבוד : (לא) כי יראתי וגו' : (לב) עם אשר תמצא · השיב על ראשון ועל אחרון אחרון : לא יחיה · כלומר אני אעשה נקמה מגופו : (לג) ויבא לבן באהל יעקב ואח"כ באהל לאה ואח"כ באהל שתי השפחות ולמה לא מצאם באהל רחל שהרי כשיצא מאהל לאה ויבא באהל רחל ישבה רחל על כר הגמל שהתרפים בתוכו ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל כלום' אע"פ שאמרנו למעלה באהל לאה ובאהל שתי השפחות לא כך היה · אלא בתחלה כשיצא מאהל לאה נכנס באהל רחל אבל מפני אורך דברים שאמר לבן לרחל ורחל ללבן לא היה רוצה להפסיק את הפסוק הראשון : (לד) בכר · כר או כסת שנותנים על הגמל לשבת עליו : (לח) לא שכלו · מתוך חוסר מרעה

בעל הטורים

עמלק : (לג) מאהל · ד' במסרה · ויצא מאהל לאה · מאהל מועד לאמר · ואהיה (מתהלך) מאהל אל אהל (ד"ה א' י"ז) · יתהלך לגלת וגו'. ויטש מאהל (תהלים ע"ח) פי' בשעה שהוקם המשכן נאסרו הבמות והיינו ויקרא אליו מאהל מועד דוקא לאחר שעברו הירדן הותרו הבמות עד שבאו לשילה והיינו ויצא מאהל לאה דהיינו המשכן שעשאו בנ"א שבא משבט יהודה שיצא מלאה ויבא

אֲכַלְתִּי׃ לט טְרֵפָה לֹא־הֵבֵאתִי אֵלֶיךָ אָנֹכִי אֲחַטֶּנָּה מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנָּה גְּנֻבְתִי יוֹם וּגְנֻבְתִי לָיְלָה׃ מ הָיִיתִי בַיּוֹם אֲכָלַנִי חֹרֶב וְקֶרַח בַּלָּיְלָה וַתִּדַּד שְׁנָתִי מֵעֵינָי׃ מא זֶה־לִּי עֶשְׂרִים שָׁנָה בְּבֵיתֶךָ עֲבַדְתִּיךָ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה בִּשְׁתֵּי בְנֹתֶיךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים בְּצֹאנֶךָ וַתַּחֲלֵף אֶת־מַשְׂכֻּרְתִּי עֲשֶׂרֶת מֹנִים׃ מב לוּלֵי אֱלֹהֵי אָבִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וּפַחַד יִצְחָק הָיָה לִי כִּי עַתָּה רֵיקָם שִׁלַּחְתָּנִי אֶת־עָנְיִי וְאֶת־יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים וַיּוֹכַח אָמֶשׁ׃ שביעי מג וַיַּעַן לָבָן וַיֹּאמֶר אֶל־יַעֲקֹב הַבָּנוֹת בְּנֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי וְהַצֹּאן צֹאנִי וְכֹל אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לִי־הוּא וְלִבְנֹתַי מָה־אֶעֱשֶׂה לָאֵלֶּה הַיּוֹם אוֹ לִבְנֵיהֶן אֲשֶׁר יָלָדוּ׃ מד וְעַתָּה לְכָה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וָאָתָּה וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ מה וַיִּקַּח יַעֲקֹב אָבֶן וַיְרִימֶהָ מַצֵּבָה׃ מו וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאֶחָיו לִקְטוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ־גָל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל־הַגָּל׃ מז וַיִּקְרָא־לוֹ לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קָרָא לוֹ גַּלְעֵד׃ מח וַיֹּאמֶר לָבָן הַגַּל הַזֶּה עֵד

רש"י

לא אכלתי: ואילי צאנך · מכאן אמרו איל בן יומו קרוי איל · שאל"כ מה שבחו אילים לא אכלתי אבל כבשים אכלתי א"כ גזלן הוא: (לט) טרפה · ע"י ארי וזאב: אנכי אחטנה · לשון קולע אל השערה ולא יחטיא · אני וכני שלמה חטאים · אנכי אחסרנה אם חסרה חסרה לי שמידי תבקשנה: אנכי אחטנה · תרגומו דהות שגיא מנינא שהיתה נפקדת וממוסרת כמו ולא נפקד ממנו איש תרגומו ולא שגא: גנבתי יום וגנבתי לילה · גנובת יום או גנובת לילה הכל שלמתי: גנבתי · כמו רבתי בגוים שרתי במדינות מלאתי משפט אוסבתי לדוש: (מ) אכלני חרב · לשון אש אוכלה: וקרח · כמו משליך קרחו תרגומו גלידה: שנתי · לשון שינה: (מא) ותחלף את משכרתי · היית משנה תנאי שבינינו מנקוד לטלוא ומעקודים לברודים: (מב) ופחד יצחק · לא רצה לומר אלהי יצחק שאין הקדוש ברוך הוא מייחד שמו על הצדיקים בחייהם ואע"פ שאמר לו בצאתו מבאר שבע אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק בשביל שכהו עיניו והרי הוא כמת · ויעקב נתיירא לומר ואלהי

יצחק

אונקלוס

אִתְאֲכִילוּ וְדִכְרֵי עָנָךְ לָא אֲכָלִית: לט דִּתְבִירָא לָא אַיְתִיתִי לְוָתָךְ דַּהֲוָה שָׁגֵי מִמִּנְיָנָא מִנִּי אַתְּ בָּעֵי לַהּ נְטֵרִית בִּימָמָא וּנְטַרִית בְּלֵילְיָא: מ הֲוֵיתִי בִימָמָא אֲכָלַנִי שַׁרְבָּא וּגְלִידָא נָחֵית עֲלַי בְּלֵילְיָא וְנַדַּת שִׁנְתִּי מֵעֵינָי: מא דְּנַן לִי עַסְרִין שְׁנִין בְּבֵיתָךְ פְּלַחְתָּךְ אַרְבַּע עַסְרֵי שְׁנִין בְּתַרְתֵּין בְּנָתָךְ וְשִׁית שְׁנִין בְּעָנָךְ וְאַשְׁנֵיתָא יָת אַגְרִי עֲשַׂר זִמְנִין: מב אִילוּלָא פוֹן אֱלָהֵהּ דְּאַבָּא אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם וּדְדָחֵיל לֵהּ יִצְחָק הֲוָה בְּסַעְדִי אֲרֵי כְעַן רֵיקָן שַׁלַּחְתַּנִי יָת עַמְלִי וְיָת לֵיאוּת יְדַי גְּלֵי קֳדָם יְיָ וְאוֹכַח בְּרַמְשָׁא: מג וַאֲתֵיב לָבָן וַאֲמַר לְיַעֲקֹב בְּנָתָא בְּנָתִי וּבְנַיָּא בְּנַי וְעָנָא עָנִי וְכֹל דִּי אַתְּ חָזֵי דִּילִי הוּא וְלִבְנָתִי מָה אַעְבֵּיד לְאִלֵּין יוֹמָא דֵין אוֹ לִבְנֵיהֶן דִּילִידָן: מד כְּעַן אֲתָא נִגְזַר קְיָם אֲנָא וְאַתְּ וִיהֵי לְסָהִיד בֵּינִי וּבֵינָךְ: מה וּנְסֵיב יַעֲקֹב אַבְנָא וְזַקְפַהּ קָמָא: מו וַאֲמַר יַעֲקֹב לַאֲחוֹהִי לְקוּטוּ אַבְנִין וּנְסִיבוּ אַבְנִין וַעֲבַדוּ דְגוֹרָא וַאֲכַלוּ תַּמָּן עַל דְּגוֹרָא: מז וּקְרָא לֵהּ לָבָן יְגַר שָׂהֲדוּתָא וְיַעֲקֹב קְרָא לֵהּ גַּלְעֵד:

רש"י

טרפה ומתוך צאנך דרך רועי צאן שמירה פתוחה ואילו במדבר לאכול מן הכבשים הזכרים: (לט) אחטנה כמו אחטאנה אני ובני שלמה חטאים ... אני ובני הפסדתי משלי כמו חסרים: גנבתי יום גנובת יום ... גנובת לילה ... גניבה שלי ... [illegible]

[illegible]

בֵּינִי וּבֵינְךָ הַיּוֹם עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ גַּלְעֵד׃ מט וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר
אָמַר יִצֶף יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי נִסָּתֵר אִישׁ מֵרֵעֵהוּ׃ נ אִם־
תְּעַנֶּה אֶת־בְּנֹתַי וְאִם־תִּקַּח נָשִׁים עַל־בְּנֹתַי אֵין אִישׁ
עִמָּנוּ רְאֵה אֱלֹהִים עֵד בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃ נא וַיֹּאמֶר לָבָן לְיַעֲקֹב
הִנֵּה ׀ הַגַּל הַזֶּה וְהִנֵּה הַמַּצֵּבָה אֲשֶׁר יָרִיתִי בֵּינִי וּבֵינֶךָ׃
נב עֵד הַגַּל הַזֶּה וְעֵדָה הַמַּצֵּבָה אִם־אָנִי לֹא־אֶעֱבֹר אֵלֶיךָ
אֶת־הַגַּל הַזֶּה וְאִם־אַתָּה לֹא־תַעֲבֹר אֵלַי אֶת־הַגַּל הַזֶּה
וְאֶת־הַמַּצֵּבָה הַזֹּאת לְרָעָה׃ נג אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי נָחוֹר
יִשְׁפְּטוּ בֵינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם וַיִּשָּׁבַע יַעֲקֹב בְּפַחַד אָבִיו
יִצְחָק׃ נד וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר וַיִּקְרָא לְאֶחָיו לֶאֱכָל־
לָחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיָּלִינוּ בָּהָר׃ מפטיר לב א וַיַּשְׁכֵּם לָבָן
בַּבֹּקֶר וַיְנַשֵּׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב
לָבָן לִמְקֹמוֹ׃ ב וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ־בוֹ מַלְאֲכֵי
אֱלֹהִים׃ ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה
וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם׃ פ פ פ קמ"ח חלק"ו מחני"ם סי':

חולי משמש קודש וחולי עי' מ"ש ות"ס ומפטירין ויברח יעקב:

רש"י

תרגומו של גלעד. (ע"כ קרא שמו) גלעד. גל עד: (מט) והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר בהר הגלעד. וכמ"ש ויעבר את מצפה גלעד ולמה נקראת שמה מצפה לפי שאמר כל אחד מהם לחברו יצף ה' ביני ובינך אם תעבור את הברית: כי נסתר. ולא נראה איש את רעהו: (נ) בנותי בנותי. ב' פעמים, אף בלהה וזלפה בנותיו היו מפלגש: אם תענה את בנותי. למנוע מהן עונת תשמיש:

(נא) יריתי. כמו ירה בים כזה שהוא יורה החץ: (נב) אם אני. הרי אם משמש בל' אשר כמו עד אם דברתי דברי ופירושו עד אשר דברתי דברי: לרעה. לרעה אי אתה עובר אבל אתה עובר לפרקמטיא: (נג) אלהי אברהם. קדש: ואלהי נחור. חול: אלהי אביהם. חול: (נד) ויזבח יעקב זבח. שחט בהמות למשתה: לאחיו. לאוהביו שעם לבן: לאכל לחם. כל דבר מאכל קרוי לחם כמו עבד לחם רב.

נשמיתה

דגורה הדין סהיד ביני ובינך יומא־דין על־כן קרא־שמה גלעד: מט וסכותא די אמר יסך מימרא דיי ביני ובינך ארי נתכסי גבר מחבריה: נ אם־תעני ית־בנתי ואם־תסב נשין על־בנתי לית אנש עמנא חזי מימרא־דיי סהיד ביני ובינך: נא ואמר לבן ליעקב הא דגורא הדין והא קמתא די אקימית ביני ובינך: נב סהיד דגורא הדין וסהדא קמא אם אנא לא־אעבר לותך ית־דגורא הדין ואם־את לא־תעבר לותי ית־דגורא הדין וית־קמתא הדא לבישו: נג אלהיה דאברהם ואלהיה דנחור ידונון בינגא אלהיה דאבוהון וקיים יעקב בדדחיל ליה אבוהי יצחק: נד ונכס יעקב נכסתא בטורא וקרא לאחוהי למיכל־לחמא ואכלו לחמא וביתו בטורא: א ואקדים לבן בצפרא ונשק לבנוהי ולבנתה ובריך יתהון ואזל ותב לבן לאתרה: ב ויעקב אזל לארחה וערעו־בה מלאכיא דיי: ג ואמר יעקב כד חזנון משריתא מן־קדם יי דין וקרא שמא־דאתרא ההוא מחנים:

רשב"ם

היאך אוכל לעשות להם רעה: (מט) המצפה · דכתיב את מצפה גלעד: יצף · מן צופה נתתיך · כמו ירב בארץ · מן פרה ורבה: (נא) יריתי · זקפתי יעקב ירה כמו ירת בים: (ב) ויפגעו בו · לשומרו כדכתיב והנה שחיתס עם כלחמו: (ב) ויפגעו בו שתי מחנות של חוצה מלאכי אלהים · מלאכים של ארץ ישראל עד ל כאן · ושל ארץ בלו לקראתו ללוותו לארץ: (ג) מחנים ·

בעל הטורים

ח"א הרא"ש ז"ל: (ג) מחנים · נוטריקון מלאכים · נטל יעקב אורחת בעצת לבן והנה אבבי עמך:

רש"י

... לקראתו: חסלת פרשת ויצא

ש פי' ולין רש"י למותקו: י ולא פירש לבניו כמ"ש למעלה דלין עיקר ש"ח ובאר"ח מכחס לבניו: ב כי פס היס ג"כ זנת: ל כי עכבן יחד נומר שמסס בע"כ:

הפטרת ויצא בהושע סימן יב

ויברח יעקב שדה ארם ויעבד ישראל באשה ובאשה שמר: ובנביא העלה יהוה את־ישראל ממצרים

וּבְנָבִיא נִשְׁמָר׃ הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו יִטּוֹשׁ
וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו׃ כְּדַבֵּר אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת׃ וְעַתָּה ׀ יוֹסִפוּ לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה
מִכַּסְפָּם כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים
זֹבְחֵי אָדָם עֲגָלִים יִשָּׁקוּן׃ לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים
הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה׃ וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי׃ אֲנִי
יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת׃ כְּמַרְעִיתָם וַיִּשְׂבָּעוּ שָׂבְעוּ
וַיָּרָם לִבָּם עַל־כֵּן שְׁכֵחוּנִי׃ וָאֱהִי לָהֶם כְּמוֹ־שָׁחַל כְּנָמֵר עַל־דֶּרֶךְ
אָשׁוּר׃ אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם וְאֹכְלֵם שָׁם
כְּלָבִיא חַיַּת הַשָּׂדֶה תְּבַקְּעֵם׃ שִׁחֶתְךָ יִשְׂרָאֵל כִּי־בִי בְעֶזְרֶךָ׃
אֱהִי מַלְכְּךָ אֵפוֹא וְיוֹשִׁיעֲךָ בְּכָל־עָרֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ
תְּנָה־לִּי מֶלֶךְ וְשָׂרִים׃ אֶתֶּן־לְךָ מֶלֶךְ בְּאַפִּי וְאֶקַּח בְּעֶבְרָתִי׃
צָרוּר עֲוֹן אֶפְרָיִם צְפוּנָה חַטָּאתוֹ׃ חֶבְלֵי יוֹלֵדָה יָבֹאוּ לוֹ הוּא־
בֵן לֹא חָכָם כִּי־עֵת לֹא־יַעֲמֹד בְּמִשְׁבַּר בָּנִים׃ מִיַּד שְׁאוֹל
אֶפְדֵּם מִמָּוֶת אֶגְאָלֵם אֱהִי דְבָרֶיךָ מָוֶת אֱהִי קָטָבְךָ שְׁאוֹל נֹחַם

קמץ בז״ק

בראשית לב וישלח

ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה
שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם׃ ה וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה
תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן

רש״י

(ד) וישלח יעקב מלאכים · מלאכים א ממש : ארצה שעיר · לארץ שעיר כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה הכתוב ה״א בסופה:

עיקר ש״ח ובאר״ח

א דאל״כ לפניו ל״ל. נכ״ס מלאכים ממש · ופי׳ לפניו אותן שהיו לפניו שלח

יִסָּתֵר מֵעֵינָי: כִּי הוּא בֵּין אַחִים יַפְרִיא יָבוֹא קָדִים רוּחַ יְהוָה מִמִּדְבָּר עֹלֶה וְיֵבוֹשׁ מְקוֹרוֹ וְיֶחֱרַב מַעְיָנוֹ הוּא יִשְׁסֶה אוֹצַר כָּל־כְּלִי חֶמְדָּה: תֶּאְשַׁם שֹׁמְרוֹן כִּי מָרְתָה בֵּאלֹהֶיהָ בַּחֶרֶב יִפְּלוּ עֹלְלֵיהֶם יְרֻטָּשׁוּ וְהָרִיּוֹתָיו יְבֻקָּעוּ: שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בַּעֲוֺנֶךָ: קְחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אִמְרוּ אֵלָיו כָּל־תִּשָּׂא עָוֺן וְקַח־טוֹב וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ: אַשּׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנוּ עַל־סוּס לֹא נִרְכָּב וְלֹא־נֹאמַר עוֹד אֱלֹהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ אֲשֶׁר־בְּךָ יְרֻחַם יָתוֹם: אֶרְפָּא מְשׁוּבָתָם אֹהֲבֵם נְדָבָה כִּי שָׁב אַפִּי מִמֶּנּוּ: אֶהְיֶה כַטַּל לְיִשְׂרָאֵל יִפְרַח כַּשּׁוֹשַׁנָּה וְיַךְ שָׁרָשָׁיו כַּלְּבָנוֹן: יֵלְכוּ יֹנְקוֹתָיו וִיהִי כַזַּיִת הוֹדוֹ וְרֵיחַ לוֹ כַּלְּבָנוֹן: יָשֻׁבוּ יֹשְׁבֵי בְצִלּוֹ יְחַיּוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ כַגָּפֶן זִכְרוֹ כְּיֵין לְבָנוֹן: אֶפְרַיִם מַה־לִּי עוֹד לָעֲצַבִּים אֲנִי עָנִיתִי וַאֲשׁוּרֶנּוּ אֲנִי כִּבְרוֹשׁ רַעֲנָן מִמֶּנִּי פֶּרְיְךָ נִמְצָא: מִי חָכָם וְיָבֵן אֵלֶּה נָבוֹן וְיֵדָעֵם כִּי־יְשָׁרִים דַּרְכֵי יְהוָה וְצַדִּקִים יֵלְכוּ בָם וּפֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם:

קמץ בז"ק

אונקלוס

ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קֳדָמוֹהִי לְוָת עֵשָׂו אֲחוּהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר לַחֲקַל אֱדוֹם: ה וּפַקֵּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנַן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם־לָבָן דָּרִית

רש"י

(ד) וישלח יעקב׳ ויצו אותם לאמר׳ צוה אותם ואמר להם כה תאמרון׳ והשלוחים לא יודעין דאגתו של יעקב: עם לבן גרתי כאשר ידעת

בעל הטורים

ד עם לבן גרתי׳ כלומר אע"פ שהייתי בבית לבן קיימתי תרי"ג מצות: ואחר עד עתה׳ וא"ת א"כ שקיימתי המצות כא וכלהם עמי ואחר עד עתה כלומר אני צריך להתאחר עד שיעברו עתה ע' של בבל וח' של מצרים וח' אלפים ויצא אלף הששי שבהם ימות

גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה׃ ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ׃ ז וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ׃ ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ ט וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה׃ י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי

רש"י

(ה) גרתי · לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת אביך שברכני הוה גביר לאחיך שהרי לא נתקיימה בי · דבר אחר גרתי בגימטרי' תרי"ג כלומר עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ב ולא למדתי ממעשיו הרעים: (ו) ויהי לי שור וחמור · אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ: שור וחמור · דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור · אדם אומר לחבירו בלילה קרא התרנגול ואינו אומר קראו התרנגולים: ואשלחה להגיד לאדני · להודיע שאני בא ג אליך: למצוא חן בעיניך · שאני שלם עמך ומבקש אהבתך: (ז) באנו אל אחיך אל עשו · שהיית אומר אחי הוא אבל הוא נוהג עמך כעשו הרשע ד עודנו בשנאתו: (ח) ויירא וייצר · ויירא שמא יהרג · וייצר לו אם יהרוג הוא ה את אחרים · (ס"א שמא יהרוג אחרים ועוד גירסות אחרות וצ"ע במזרחי ובספרם שבידינו): (ט) המחנה האחת והכהו · מחנה משמש לשון זכר ולשון ו נקבה · אם תחנה עלי מחנה הרי ל' נקבה · המחנה הזה ל' זכר · וכן יש שאר דברים משמשים לשון זכר ולשון נקבה · השמש יצא על הארץ מקצה השמים מוצאו הרי לשון זכר · והשמש זרחה על המים הרי לשון נקבה · וכן רוח והנה רוח גדולה באה הרי לשון נקבה · ויגע בארבע פנות הבית הרי לשון זכר · ורוח גדולה וחזק מפרק הרים הרי לשון זכר ולשון נקבה · וכן אש ואש יצאה מאת ה' לשון נקבה · אש לוהט לשון זכר: והיה המחנה הנשאר לפליטה · על כרחו כי אלחם ז עמו · התקין עצמו לשלשה דברים לדורון לתפלה ולמלחמה · לדורון ותעבור המנחה על פניו · לתפלה · אלהי אבי אברהם · למלחמה · והיה המחנה הנשאר לפליטה: (י) ואלהי אבי יצחק·

עיקר ש"ח ובאר"ח

ויפגעו בו מלאכי אלהים אותם שלא: ב כלומר ולא תוכל לו כי הברכה שברכך אביני ועל חרבך תחיה הוא על השנאי והיה כאשר תריד אבל אנכי

ואחרית עד־כען : ו והוה־לי תורין וחמרין ען ועבדין ואמהן ושלחית לחואה לרבוני לאשכחא רחמין בעינך : ז ותבו אזגדיא לות־יעקב למימר אתינא לות־אחוך לות־עשו ואף אתי לקדמותך וארבע־מאה גברא עמה : ח ודחיל יעקב לחדא ועקת לה ופליג ית־עמא די־עמה וית־ענא וית־תורי וגמליא לתרין משרין : ט ואמר אם־ייתי עשו למשריתא חדא וימחנה ויהי (נ״י וימחנה ותהי) משריתא דתשתאר לשיזבא : י ואמר יעקב אלהה דאבא אברהם ואלהה דאבא יצחק יי

רשב״ם

במצות אבי ואמו שלא יחשוב בשבילו ברח : ואחר · כמו ואאחר כמו ואהב את יעקב כמו ואאהב וכן ואכל · אחר חסרין אלף של יסוד : (ז) באנו אל אחיך אל עשו · ומצאת חן בעיניו כאשר אמרת וגם הנה והוא מתוך ששמח בביאתך ובאהבתו אותך הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו לכבודך · זהו עיקר פשוטו · וכן גם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו : (ח) ויירא יעקב · בלבו אעפ״י שהראה לשלוחים כי לכבודו מתכוין הוא לא האמין שמחשבת עשו לטובה אלא לרעה : ויצר · מגזרת צרור את המדינים · וכן הוא ותקל גברתה · מן קלל : ויחץ · מן אשר חצה משה : (ט) לפליטה · שהיו רחוקים המחנות זה מזה ואם

בעל הטורים

המשית ואח״כ ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : (ה) ויהי לי שור וחמור · ולא הזכיר מינים אחרים אלא רמז ליוסף שהוא שטנו של עשו וליששכר שעוסקין בתורה לקיים הקול קול יעקב בבתי מדרשות [וגבי יוסף כתיב בכור שורו וגו׳ וגבי יששכר כתיב חמור גרם] : לי שור (ותמור) בגימ׳ שנולד יוסף · שור בגי׳ קרן יוסף : (ז) ויירא יעקב · אע״פ שנאמר לו והיה זרעך כעפר הארץ אפשר שיתקיים בזרע אחר שיוליד :

עיקר ש״ח ובאר״ת

שמרפי פרי״ג מלות לכן לא תוכל לי : ג ולא נוכל לפרש כי שלח להגיד לו עם לבן גרתי כו׳ · דאין להגדה זו סבה למציאת חן · אלא דהשליחות היתה להודיעו מביאתו אליו ובזה ימצא חן בעיניו : ד ולכן כפל הכתוב בתי פעמים אל · אל אחיך אל עשו לכן פירש״י כי הוא עדנה עשו בשנאתו אף כי אחיך הוא : ה ר״ל פן יהרוג המלאכים שבאו עם עשו והם לא באו להרגו : ו [ידוע כי אחת היא לשון נקבה · ומדכתיב המחנה האחת ולא כתיב המחנה האחד מזה מוכח כי מחנה הוא לשון נקבה ואיך יאמר אחר זה והכהו הנאמר על זכר ולא והכתהו לכן פי׳ כי מחנה הוא פעמים לשון זכר ופעמים לשון נקבה ולכן ידבר הכתוב פה בשתי הלשונות כאחת וכמו שמביא הראיה מן רוח גדולה וחזק · בהר״ת] : ז ואז יהיה עת למחנה השניה להמלט · ודייק מן מלת והיה שהוא

יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ׃ יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת׃ יב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים׃ יג וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב׃ שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃ טו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים

רש"י

ולסלן סוא אומר ופחד יצחק ועוד מסו שאמר והזכיר שם המיוחד היה לו לכתוב האומר אלי שוב לארצך וגו' · אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה שתי הבטחות הבטחתני אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע שאמרת לי אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק ושם אמרת לי ושמרתיך בכל אשר תלך · ובבית לבן אמרת לי שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך ח ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו שנאמר ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וגו' בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך : (יא) קטנתי מכל החסדים · נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי לכך אני ירא שמא משהבטחתני נתלכלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו : ומכל האמת · אמתת דבריך ששמרת לי כל ההבטחות שהבטחתני : כי במקלי · לא היה עמי לא כסף ולא זהב ולא מקנה אלא מקלי לבדו · ומדרש אגדה נתן מקלו בירדן ט ונבקע הירדן: (יב) מיד אחי מיד עשו · מיד אחי שאין נוהג עמי כאח אלא כעשו הרשע: (יג) היטב איטיב · היטב בזכותך איטיב בזכות אבותיך : ושמתי את זרעך כחול הים · והיכן א"ל כן והלא לא א"ל אלא והיה זרעך כעפר הארץ · אלא שא"ל שם כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי את אשר דברתי לך ולאברהם אמר הרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים : (יד) הבא בידו · ברשותו וכן ויקח את כל ארצו מידו · ומ"א מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליו' שאדם צר בצרור ונושאם בידו · דבר אחר מן הבא בידו מן החולין שנטל מעשר כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה : (טו) עזים מאתים ותישים עשרים · מאתים עזים צריכות עשרים תישים וכן

עיקר ש"ח ובאר"ח

עתיד מותלט · ולא כתב ויהיה שהיה משמעו אולי יהיה : ח והלא הוא הבטיחני שאשוב לאבותי בשלום: ט ולפ"ז פי' ועתה וגו' כמו ועוד כלומר שעשה לו שתי טובות א' שנבקע לו הירדן והשנית שהיה לב' מחנות · כי לפי פשוטו שפירש"י ז"ל לפני זה אין כאן אלא חסד א' : י ר"ל אף שאולי נתמעטו זכיות·

דִי־אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלָּדוּתָךְ וְאוֹטֵב עִמָּךְ : יא זְעִירָן־זָכְוָתַי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל־טַבְוָן דִּי עֲבַדְתָּ עִם־עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידִי עֲבָרִית יָת־יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוֵיתִי לִתְרֵין (נ"י לְתַרְתֵּין) מַשְׁרְיָן: יב שֵׁיזְבְנִי כְעַן מִידָא דְאָחִי מִידָא דְעֵשָׂו אֲרֵי דָחֵיל אֲנָא מִנֵּיהּ דִּילְמָא־יֵיתֵי וְיִמְחִנַּנִי אִמָּא עַל־בְּנַיָּא : יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וַאֲשַׁוֵּי יָת־בְּנָךְ סַגִּיאִין כְּחָלָא דְיַמָּא דִי לָא יִתְמְנוּן מִסְּגִי : יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסִיב מִן־דְּאַיְתִי בִידֵהּ תִּקְרֻבְתָּא לְעֵשָׂו אֲחוּהִי : טו עִזֵּי מָאתָן וְתֵישַׁיָּא עַסְרִין

רשב"ם

יראו פורענות יברחו: המחנה האחת לשון נקבה הוא כדכתיב אם תחנה עלי מחנה : הנשאר · לשון זכר · הרבה מצינו תיבות פעמים זכר פעמים נקבה · כמו השמש יצא על הארץ · ותך השמש · רוח סערה עושה דברו · ורוח באה מעבר המדבר ויגע בארבע פנות הבית : (י) אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק· שהבטחתני בלשון זה בצאתי מבאר שבע ויאמר אני ה' אלהי אברהם אביך ואלהי יצחק: (יא) קטנתי מכל · נלהיות לי החסדים וגו' וכן קטן מהכיל את העולה ואת השלמים ולפי שעשית לי החסדים ואמת יותר מן הראוי לי ואני עדיין לא קיימתי נדרי ולא עבדתיך כראוי לכך אני ירא אעפ"י שהבטחתני שאינך דן את האדם אלא לפי מעשיו כמו שמצינו בחזקיה שאמר לו הנביא מת אתה ולא תחיה ואעפ"כ בתפלת חזקיה הוסיף הקב"ה על ימיו חמש עשרה שנה : (יב) פן יבא והכני · לפי שקטנתי מכל החסדים כאשר פרשתי : (יג) ואתה אמרת היטב איטיב עמך · אעפ"י שאין אתה מחויב לקיים לי הבטחתך שהרי קטנתי וגו' אעפ"כ עשה למען כבוד שמך שתתקיים הבטחתך כמו שאמר משה להקב"ה

כשרצה

בעל הטורים

אחר כך : (ט) ואיטיבה · מלא יו"ד התפלל שיעמדו לו יו"ד ברכות של אברהם : (י) קטנתי · יו"ד כפופה אע"פ שנתברכתי ביו"ד ברכות ירא אני שמא יגרום לי החטא : במקלי · בגימ' יעקב פי' בגופי לבדי ד"א בזכות יעקב עברו ישראל את הירדן [כדאי' בילקוט רמז קל"א] : (יב) הצילני נא מיד · ר"ת המן רמז להמן שיצא להכות אם על בנים כדכתיב טף ונשים : (יד) מן הבא בידו מנחה לעשו · ששלח לו אבנים טובות שאדם נושא בידו · מנחה בגימ' אבנים : (טו) עזים מאתים · כל הפסוק מסיים במ"ם וכן פסוק ומנחתם ונסכיהם שבשביל הבהמות ששלח לעשו הם תק"ן קרבנות בשנה כדמפורש בפ' פינחס [עי' וי"ר פ' ז' · ות"א לכוין החשבון ואיך שיהיה כוונתם חוץ התמידים ועי' בהקדמת הרמב"ם לס' קדשים] והם ת' ממי"ן וכנגדם מלכו ת' מלכים באדום

רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃ טז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם
שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים
וַעְיָרִם עֲשָׂרָה׃ יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר
אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר׃
יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ
לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ׃ יט וְאָמַרְתָּ
לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־
הוּא אַחֲרֵינוּ׃ כ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם
אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן
אֶל־עֵשָׂו בְּמֹצַאֲכֶם אֹתוֹ׃ כא וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ
יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי

העי' בשו"א · רש"י · כצ"ל · קמץ בד"ק

כולם הזכרים כדי צורך · הנקבות · ובבראשית רבה דורש מכאן לעונה האמורה בתורה · הטיילים בכל יום הפועלים שתים בשבת החמרים אחת בשבת הגמלים אחת לשלשים יום הספנים אחת לששה חדשים ואיני יודע לכוין המדרש הזה בכוון · אך נראה בעיני שלמדנו מכאן שאין העונה שוה בכל אדם אלא לפי טורח המוטל עליו שמצינו כאן שמסר לכל תיש עשר עזים וכן לכל איל לפי שהם פנויים ממלאכה דרכן להרבות תשמיש ולעבר עשר נקבות כ. והבהמה משנתעברה אינה מקבלת זכר · ופרים שעוסקין במלאכה לא מסר לזכר אלא ארבע נקבות · ולחמור שהולך בדרך רחוקה שתי נקבות לזכר · ולגמלים שהולכים דרך יותר רחוקה נקבה אחת לזכר: (טז) גמלים מיניקות שלשים · ובניהם ל עמהם · ומדרש אגדה ובניהם בנאיהם זכר כנגד נקבה ולפי שצנוע בתשמיש לא פרסמו הכתוב: ועירים · חמורים זכרים: (יז) עדר עדר לבדו · כל מין ומין לעצמו: עברו לפני · דרך יום או פחות מ ואני אבוא ב אחריכם: ורוח תשימו · עדר לפני חברו ם מלא עין כדי להשביע עינו של אותו רשע ולתווהו על רבוי הדורון: (יח) למי אתה · של מי אתה מי שולחך ותרגום דמאן את: ולמי אלה לפניך · ואלה שלפניך של מי הם למי המנחה הזאת שלוחה ע למ"ד משמשת בראש התיבה במקום של כמו וכל אשר אתה רואה לי הוא שלי הוא לה' הארץ ומלואה של ה': (יט) ואמרת לעבדך ליעקב · על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון שאלת למי אתה לעבדך ליעקב אני ותרגומו דעבדך דיעקב ושאלת ולמי אלה לפניך מנחה היא שלוחה וגו': והנה גם הוא אחרינו · פ יעקב: (כא) אכפרה פניו · אבטל רוגזו וכ

רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עַסְרִין : טז גַּמְלֵי מֵנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרָתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתְנָן עַסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא : יז וִיהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי עֶדְרָא עֶדְרָא בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבַרוּ קֳדָמַי וְרַוְחָא תְּשַׁווֹן בֵּין עֶדְרָא וּבֵין עֶדְרָא : יח וּפַקֵּד יָת־קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יְעָרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וְיִשְׁאֲלִנָּךְ לְמֵימַר לְמַן־אַתְּ וּלְאָן אַתְּ־אָזֵל וּלְמַן אִלֵּין דִּקְדָמָךְ : יט וְתֵימַר לְעַבְדָּךְ לְיַעֲקֹב תִּקְרֻבְתָּא הִיא דִּמְשַׁלְחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף־הוּא אָתֵי־בַתְרָנָא : כ וּפַקִּיד אַף יָת־תִּנְיָנָא אַף יָת־תְּלִיתָאָה אַף יָת־כָּל־דְּאָזְלִין בָּתַר עֶדְרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָמָא הָדֵין תְּמַלְּלוּן עִם־עֵשָׂו כַּד־תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ : כא וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדָּךְ יַעֲקֹב אָתֵי־בַתְרָנָא אֲרֵי־אֲמַר אֲנִחֵנֵהּ לְרוּגְזֵהּ בְּתִקְרֻבְתָּא דְּאָזְלַת

ר שב״ם

כשרצה לכלות את ישראל ולמה יאמרו מצרים ברעה . ובמקום אחר מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם במדבר וגו' ואמר לו הקב"ה סלחתי כדברך וינחם ה' על הרעה : (טז) ובניהם · לפי פשוטו בניהם ממש והיו בהם זכרים : (יז) ורוח תשימו · דרך כבוד הוא למחנות הרבה זה אחר זה : (יח) למי אתה · עבד . והם השיבו לעבדך ליעקב : (יט) מנחה · כמו שפרשתי בבראשית : (כא) כי אמר אכפרה פניו · כן חשב יעקב בלבו ואין זה מדברי השלוחים : וגם הנה הוא אחרינו · לפי שרצה יעקב לברות

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמ"ש לעיל היטיב לי עכ"פ בזכות אבותי : כ ר"ל כי המה ישמשו רק לקיום המין ואלה הפנויים ממלאכה יעברו גם עשר נקבות עד אשר יתמלא תאוותן אבל הנקבה משנתעברה אינה מקבלת עוד זכר : ל כי אין לומר שלא היו רק שלשים עם הבנים ביחד היה להכתוב להגיגם אחר הפרות · שהפ' מושב כסדר מקודם המספר המרובה ואח"ז מספר המועט · והפרות הלא הין ארבעים ועתה שהין נס"ה ששים גמלים שלשים ובניהם שלשים מכוון הסדר בהמספר · עזים מאתים ועשרים ואח"כ גמלים ששים · ואח"כ פרות המשים · ואח"כ אתונות שלשים · (שמעתי):מ לא לפני ממש כי בסמוך כתיב ותעבור המנחה על פניו והוא לן גו' בלילה ההוא במחנה ואם היה לפני עשו ממש אז הלא לנו יחד במלון אחד : נ כמו שאמרו עבדיו לעשו והנה גם הוא אחרינו : ס ר"ל שאורך הדרך ולא ברותב כי ברותב לא שייך ראשון שני שלישי כי כולם ראשונים הם : ע וא"כ היתה התשובה ע"ז לאדוני לעשו כמ"ש לקמן על ראשון ראשון כו' : פ כמפורש בפ' כ"א ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו · ופירש דבריו שיזכירו בדבריהם

וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי׃ כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה׃ כג וַיָּקָם בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק׃ כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ׃ כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר׃ כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ׃ כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי

רש"י

וכפר כריתכם את מות · לא תוכלי כפרה · ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כלן לשון קנוח והעברה הן ולשון ארמי הוא והרבה בגמרא וכפר ידיה · בעי לכפורי ידיה בההוא גברא · וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש כפורי זהב על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק: (כב) על פניו · כמו לפניו וכן חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד · וכן המכעיסים אותי על פני ומדרש אגדה על פניו אף הוא שרוי בכעס צ שהיה צריך לכל זה: (כג) ואת אחד עשר ילדיו · ודינה היכן היתה נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשו עיניו ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזירנו למוטב ונפלה ביד שכם: יבק · שם הנהר: (כד) את אשר לו · הבהמה והמטלטלים · עשה עצמו כגשר נוטל מכאן ומניח כאן: (כה) ויותר יעקב · שכח פכים קטנים ק וחזר עליהם: ויאבק איש · מנחם פי' ויתעפר איש מל' אבק שהיו מעלים עפר ברגליהם ע"י נענועם · ולי"נ שהוא לשון ויתקשר ולשון ארמי הוא בתר דאביקו ביה ואבק ליה מיבק ל' עניבה שכן דרך שנים שמתעצמים להפיל איש את רעהו שחובקו ר ואובקו בזרועותיו (ופירשו רז"ל שהוא שרו של עשו): (כו) ויגע בכף ירכו · קולית הירך התקועה בקולבוסת קרוי כף ע"ש שהבשר שעליה כמין כף של קדירה: ותקע · נתקעקע ממקום חברתה ודומה לו פן תקע נפשי ממך לשון הסרה ובמשנה לקעקע ביצתן לשרש שרשיהן: (כז) כי עלה השחר · וצריך אני לומר שירה ביום: ברכני · הודה לי על הברכות שברכני אבי ש שעשו מערער

עיקר ש"ח ובאר"ח

שבלך יעקב: צ מדלא כתיב לפניו: ק ולבדו כמו לכדו · בחילוף ב' בכ' (שמעתי בשם הרב אזולאי): ר [לדעת מנחם הפרש מן ויאבק הוא אבק כמשמעו · ולדעת רש"י האל"ף מן אבק הוא במקום ח' וכמו חבק וזה שדייק רש"י שחובקו · בחה"ת]: ש שאין לומר כפשוטו שבקש ממנו שיברכהו ממש · דעשו לא יותב

לֳקָדָמַי וּבָתַר־כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי מָאִים יִסַּב אַפָּי : כב וַעֲבָרַת תִּקְרֻבְתָּא עַל־אַפּוֹהִי וְהוּא בָּת בְּלֵילְיָא־הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא : כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר יָת־תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת־תַּרְתֵּין לְחֵינָתֵיהּ וְיָת־חַד עֲסַר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יָת מַעֲבַר יוּבְקָא: כד וּדְבַרְנוּן וְעַבַּרְנוּן יָת־נַחְלָא וְאַעְבַּר יָת־דִּילֵיהּ : כה וְאִשְׁתְּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדוֹהִי וְאִשְׁתַּדַּל גַּבְרָא עִמֵּיהּ עַד דִּסְלֵק צַפְרָא : כו וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵיהּ וּקְרֵיב בִּפְתֵי־יִרְכֵּיהּ וְזָע פְּתֵי־יִרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּדָּלוּתֵיהּ עִמֵּיהּ : כז וַאֲמַר שַׁלְּחַנִי אֲרֵי סְלֵיק צַפְרָא וַאֲמַר

רשב"ם

בלילה, דרך אחרת אם לא מפני שעכבו. המלאך לכך היה מתכוין להטעותו לעשו שלא יפגעהו:(כג)ויקם בלילה הוא·נתכוין לברוח דרך אחרת לפיכך עבר הנחל בלילה כמו שמצינו בדוד בברחו מפני אבשלום בדרכים הללו של ירדן ומחנים שעבר יעקב ובלילה כמו כן ויאמרו אל דוד קומו עברו את המים וגו' ויקם דוד וכל העם אשר אתו ויעברו את הירדן עד אור הבקר עד אחד לא נעדר אשר לא עבר את הירדן וגו' ודוד בא מחנים ואבשלום עבר את הירדן וגו': מעבר יבק· מעברות המים כדי לברוח : (כה) ויותר יעקב לבדו · כלומר שהעביר כל אשר לו שלא היה עוד לעבור אלא הוא לבדו ורצה לעבור אחריהם כדי לברוח דרך אחרת שלא יפגשנו עשו נתכוין : ויאבק · מלאך עמו שלא יוכל לברוח ויראה קיום של הקב"ה שלא יזיקהו עשו : (כו) כי לא יכול לו · המלאך ורצה לעבור ולברוח בעל כרחו : ותקע · נבדלה מן הירך כמו פן תקע נפשי ממך:(כז) כי עלה השחר·וכיון שהאיר היום מעתה יש לילך לדרכך : כי אם ברכתני · שתשלחני מאתך בשלום שלא אהיה נזוק במה שנתאבקתי עמך כי עתה עלה השחר אז ידע יעקב שהוא מלאך

בעל הטורים

לפני מלך מלך בישראל : (כג) ילדיו · ג' במסרה הכא ואידך (ישעיה כ"ט) כי בראותו ילדיו · (איוב ל"ח) ילדיו אל אל ישועו · זהו שיש במדרש שראה יעקב ל' רבואות מבני בניו כמו שראה י"א ילדיו כך ראה רבואות מילדין וכמו כתב ילדיו אל אל ישועו גם בכאן אמר לילדיו שיתפללו לאל שיצילם מיד עשו כמו שיש בב"ר שהלוה כל אחד לבדו ואמר כל אחד יתפלל לבדו כס"ע : (כד) ויעברם ב' במסרה· הכא ואידך ויעבירם ביבשה · מלמד שנבקע לו מעבר יבק ועבר ביבשה: (כה) ויאבק · בגי' בסא הכבוד [ע"ה] מלמד שהעלו האבק עד כסא הכבוד : (כו) ויגע בכף ירכו · נראה אם הוא מלאך כמותו אם היו לו קפיצים שהמלאכים אין להם קפיצים · א"נ לפוסלו מן העבודה לפי שקנה מעשו הבכורה שבהן העבודה · בכף ירכו · בגי' לפוסלו

אִם־בֵּרַכְתָּנִי׃ כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב׃ כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל׃ ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם׃ שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי׃ לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ׃ לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה׃ לג א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא

רש"י

עליון. (כאן קשה. גרש"י. תברכני הל"ל. אלא הודה וכו' וכן איתא בהדיא בזוהר פרשת תזריע עמוד מ"ה ודו"ק): (כט) לא יעקב. לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה ורמיה כי אם בשררה וגלוי פנים וסופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ת ושם הוא מברכך ואני שם אהיה ואודה לך עליהן וזהו שכתוב וישר אל מלאך ויוכל בכה ויתחנן לו בכה המלאך ויתחנן לו ומה נתחנן לו. בית אל ימצאנו ושם ידבר עמנו. המתן לי עד שידבר עמנו שם ולא רצה יעקב ועל כרחו הודה לו עליהן וזהו ויברך אותו שם שהיה מתחנן להמתין לו ולא רצה: ועם אנשים. עשו ולבן: ותוכל. להם: (ל) למה זה תשאל. אין לנו שם קבוע משתנין שמותינו הכל לפי מצות עבודת השליחות שאנו משתלחים: (לב) ויזרח לו השמש. לשון בני אדם הוא כשהגענו למקום פלוני האיר לנו השחר זהו פשוטו. ומ"א ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעתו כמה דתימא שמש צדקה ומרפא בכנפיה ואותן שעות מיהרה לשקוע בשבילו. כשיצא מבאר שבע מהרה לזרוח בשבילו: והוא צלע. היה צולע כשזרחה א השמש: (לג) גיד הנשה. ולמה נקרא שמו גיד הנשה לפי שנשה ממקומו ועלה והוא לשון קפיצה וכן נשתה גבורתם וכן כי נשני אלהים את כל עמלי: על כף הירך. פולפ"א בלע"ז כל בשר גבוה והלול ועגול קרוי

עיקר ש"ח ובאר"ח

דברי המלאך לא יעקב גו' כי זה אינו ברכה. לכ"פ הודה לי כו' ועי"ז השיב לו לא יעקב וגו' וכמו שפרש"י בכתוב שלאחריו לא יאמר עוד שהברכות באו

לך

לָא אֲשַׁלְּחִנָּךְ אֱלָהֵין בָּרֵכְתָּנִי : כח וַאֲמַר לֵהּ מָה־שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב : כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֱלָהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי־רַבְרְבַת קֳדָם־יְיָ וְעִם־גּוּבְרַיָּא וִיכֵלְתָּא : ל וּשְׁאֵל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי־כְעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנָן אַתְּ־שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבָרֵיךְ יָתֵהּ תַּמָּן : לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דְאַתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי־חֲזֵיתִי מַלְאֲכָיָא־דַייָ אַפִּין בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזֵבַת נַפְשִׁי : לב וּדְנַח־לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָה דִי־עֲבַר יָת־פְּנוּאֵל וְהוּא מַטְלַע עַל יַרְכֵּהּ : לג עַל־כֵּן לָא־יֵיכְלוּן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־גִּידָא דְנַשְׁיָא דִי עַל־פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בִּפְתֵי־יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא : א וּזְקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אָתֵא וְעִמֵּהּ

רשב"ם

(כט) כי שרית · מגזרת שרה את אלהים כמו קנה קנית · עשה עשית · אבל וישר אל מלאך ויוכל מגזרת שב קם רץ שיאמר ויקם וישב וירץ ומה שלקה יעקב ונצלע לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח · וכן מצינו בכל ההולכים בדרך שלא ברצון הקב"ה או ממאנים ללכת שנענשו · במשה כתיב שלח נא ביד תשלח ויחר אף ה' במשה · ולפי הפשט אע"פ שאמרו חכמים בכ"מ חרון אף עושה רושם וכאן מה רושם יש הלא אהרן אחיך הלוי עתיד הוא להיות לוי ואתה כהן ועכשיו הוא יהיה כהן ואתה לוי · אך לפי הפשט לפי שהיה מתעצל ללכת כתיב ויהי בדרך במלון ויפגשהו ה' ויבקש המיתו · וכן ביונה שנבלע במעי הדגה · וכן בבלעם ויחר אף אלהים כי הולך הוא ונעשה חיגר כדכתיב ותלחץ רגל בלעם · וילך שפי חיגר כמו ושפו עצמותיו : (לב) והוא צולע על ירכו · עתה כשהיה השמש ראוהו צולע על ירכו · כמו ויהי בבוקר והנה היא לאה כי עד עכשיו לא נודע שהיא לאה : (לג) על כן לא יאכלו · לזכרון גבורתו של יעקב ונס שעשה לו הקב"ה שלא מת : הירך · טעמו למטה ברי"ש כי כן שמה וכן גדר מזה וכן גזל וכשירך דבוק נהפכים להיות פתח קטן וטעמו באות ראשונה · ירך יעקב · ירך

בעל הטורים

מלכונה : (כז) ברכתני · בגימ' סודה לברכתי · ששרו של עשו היה :

עיקר ש"ח ובאר"ת

לך בעקבה ורמיה ת"ג לפי שלשון ברכתני הוא בלשון עבר ולא כתיב עד שתברכני· באר"ת : ת ומה שאמר המלאך לא יעקב כו' היינו שבשרו שהקב"ה יחליף את שמו : א ר"ל כשהשמש התחיל לזרוח הי' צולע ומיד אחר זריחת השמש נתרפא :

דמי

ועמו ארבע מאות איש ויחץ את־הילדים על־לאה ועל־
רחל ועל שתי השפחות: ב וישם את־השפחות ואת־
ילדיהן ראשנה ואת־לאה וילדיה אחרנים ואת־רחל
ואת־יוסף אחרנים: ג והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה
שבע פעמים עד־גשתו עד־אחיו: ד וירץ עשו לקראתו
ויחבקהו ויפל על־צוארו צואריו ק׳ וישקהו נקוד על וישקהו
ויבכו: ה וישא את־עיניו וירא את־הנשים ואת־הילדים
ויאמר מי־אלה לך ויאמר הילדים אשר־חנן אלהים את־
עבדך: רביעי ו ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוין:
ז ותגש גם־לאה וילדיה וישתחוו ואחר נגש יוסף ורחל
וישתחוו: ח ויאמר מי לך כל־המחנה הזה אשר פגשתי
ויאמר למצא־חן בעיני אדני: ט ויאמר עשו יש־לי רב
אחי יהי לך אשר־לך: י ויאמר יעקב אל־נא אם־נא
מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על־כן ראיתי

רש״י

כף כמו עד שתתמרך הכף בסימני
בגרות: (ב) ואת לאה וילדיה אחרנים.
אחרון אחרון חביב: (ג) עבר לפניהם.
אמר אם יבא אותו רשע להלחם ילחם
בי תחלה: (ד) ויחבקהו. נתגלגלו
רחמיו כשראהו משתחוה כל השתחוואות
הללו: וישקהו. נקוד עליו ויש חולקין
בדבר הזה בברייתא דספרי יש שדרשו
נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו.
א״ר שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע
שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו
באותה שעה ונשקו בכל לבו: (ה) מי
אלה לך. מי אלה ב להיות שלך:
(ז) נגש יוסף ורחל. בכלן האמהות
נגשות לפני הבנים אבל ברחל יוסף
נגש לפניה אמר אמי יפת תואר שמא
יתלה בה עיניו של אותו רשע אעמוד
כנגדה ואעכבנו מלהסתכל בה מכאן
זכה יוסף לברכת עלי עין: (ח) מי
לך כל המחנה. מי כל המחנה אשר
פגשתי · שהוא שלך כלומר למה הוא
לך. פשוטו של מקרא על מוליכי
המנחה ומדרשו כתות של מלאכים פגע
שהיו דוחפין אותו ואת אנשיו ואומרים
להם של מי אתם והם אומרים להם של
עשו והן אומרים הכו הכו ואלו אומרים
הניחו בנו של יצחק הוא ולא היו
משגיחים עליו. בן בנו של אברהם הוא
ולא היו משגיחים. אחיו של יעקב הוא
אומרים להם אם כן משלנו אתם:

אַרְבַּע מְאָה גֻּבְרִין וּפְלִיג יָת־בְּנַיָּא עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא׃ ב וְשַׁוִּי יָת־לְחֵינָתָא וְיָת־בְּנֵיהֶן קַדְמָאִין וְיָת־לֵאָה וּבְנַהָא בָּתְרָאִין וְיָת־רָחֵל וְיָת־יוֹסֵף בָּתְרָאִין׃ ג וְהוּא עֲבַר קֳדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא שְׁבַע זִמְנִין עַד־מִקְרְבֵיהּ עַד־(נ״י לְוָת)־אֲחוּהִי׃ ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדָּמוּתֵיהּ וְגַפְּפֵיהּ וּנְפַל עַל־צַוְּארֵיהּ וְנַשְּׁקֵיהּ וּבְכוֹ׃ ה וּזְקַף יָת־עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת־נְשַׁיָּא וְיָת־בְּנַיָּא וַאֲמַר מַן־אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנַיָּא דִּי־חָס יְיָ יָת־עַבְדָּךְ׃ ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנִּין וּבְנֵיהֶן וּסְגִידָא׃ ז וּקְרִיבָא אַף־לֵאָה וּבְנַהָא וּסְגִידוּ וּבָתַר־כֵּן קְרִיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ׃ ח וַאֲמַר מַן לָךְ כָּל מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עֲרָעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי׃ פ וַאֲמַר עֵשָׂו אִית־לִי סַגִּי אָחִי אַצְלַח בְּדִילָךְ׃ י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ וּתְקַבֵּל תִּקְרֻבְתִּי מִן־

רשב״ם

המשכן׃ (ז) נגש יוסף ורחל · לפי הפשט דרך להזכיר את האיש תחלה אבל למעלה מתוך שאמר לאה וילדיה אמר כמו כן · רחל ויוסף׃ (ח) מי לך כל המחנה · של עדרים · ששלחת׃

בעל הטורים

(ג) וישתחו ארצה שבע פעמים · ע״ש כי שבע יפול צדיק וקם ולהעביר ז׳ תועבות מלבו׃ (ד) וישקהו · נקוד למעלה שכוון לנשכו וישקהו בגי׳ לנושכיהו (משלי כ׳) דור מלבות שיניו בגי׳ עשו׃ (ט) אחי יהי לך אשר לך ·

רש״י

(ט) יהי לך אשר לך · כאן הודה לו על הברכות׃ (י) אל נא · אל נא תאמר לי ד כן׃ אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי כי על כן ראיתי פניך וגו׳ · כי כדאי והגון לך שתקבל מנחתי על אשר ראיתי פניך והן חשובין לי ־ה כראיית פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצית לי למחול על סורחני · ולמה הזכיר לו ראיית המלאך כדי שיתיירא הימנו ויאמר ראה המלאכים ויכול אני יכול לו מעתה׃ ותרצני · נתפייסת לי וכן

עיקר ש״ת ובאר״ת

ב דמי אלא משמע שלא ידע של מי היו והה״ז אשר לך משמע שיודע כי שלו הוא לי״פ להיות שלך אם בניך הם או עבדיך׃ ג כי כאן אין לפרש בשאלה אם המה בניו או עבדיו כדלעיל · כי מעצמו היה יכול להבין שהם עבדיו כדרך מוליכי מנחה וגם תשובתו למצוא חן אינו מעין השאלה׃ ד בשאלת אל דבוק תמיד עם שהבה אחריו׃ ה ופי׳ כי על כן כמו כי על אשר ראיתי גו׳׃ ו ר״ל בזה אדע

פָּנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי׃ יא קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי
אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־
בּוֹ וַיִּקָּח׃ יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ׃ יג וַיֹּאמֶר
אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת
עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן׃ יד יַעֲבָר־נָא
אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנָהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה
אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי
שֵׂעִירָה׃ טו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר
אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי׃ טז וַיָּשָׁב
בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה׃ יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה

רש"י

כל רצון שבמקרא לשון פיוס אפיימנ"ט בלע"ז. וכן כי לא לרצון יהיה לכם הקרבנות באות לפייס ולרצות וכן שפתי צדיק ידעון רצון יודעים לפייס ולרצות: (יא) ברכתי. מנחתי מנחה זו הבאה על ראיית פנים ולפרקים אינה באה אלא לשאילת שלום וכל ברכה שהיא לראיית פנים כגון ויברך יעקב את פרעה. עשו אתי ברכה דסנחריב וכן לשאול לו לשלום ולברכו דתועי מלך חמת. כולם לשון ברכת שלום הן שקורין בלע"ז שלודא"ר אף זו ברכתי מו"ן שלו"ד: אשר הבאת לך. לא טרחת בה ואני יגעתי להגיעה עד שבאה לידך: חנני. נו"ן ראשונה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נוני"ן שהיה לו לומר חננני שאין חנן בלא שני נוני"ן והשלישית לשימוש כמו עשני זבדני: יש לי כל. כל ספוקי ועשו דבר בלשון גאוה יש לי רב יותר ויותר מכדי צרכי: (יב) נסעה. כמו שמעה סלחה שהוא כמו שמע סלח אף כאן נסעה כמו נסע ה׳ ונו"ן יסוד בתיבה

ותרגום של אונקלוס טול (נ"א נטל) וניהך עשו אמר ליעקב נסע מכאן ונלך: ואלכה לנגדך. בשוה לך טובה זו אעשה לך שאאריך ימי מהלכתי ללכת לאט כאשר אתה צריך וזהו לנגדך בשוה לך: (יג) עלות עלי. הצאן והבקר שהן עלות מוטלות עלי לנהלן לאט: עלות. מגדלות עולליהן לשון עולל ויונק. עול ימים. שתי פרות עלות ובלע"ז אנפיטי"ש: ודפקום יום אחד. ואם ידפקום יום אחד ליגעם בדרך במרוצה ומתו כל הצאן: ודפקום. כמו קול דודי דופק נוקש בדלת: (יד) יעבר נא אדני. אל תאריך ימי הליכתך עבור כפי דרכך ואף אם תתרחק: אתנהלה. אתנהל ה"א יתירה כמו ארדה אשמעה: לאטי. לאט שלי לשון נחת כמו ההולכים לאט. לאט לי לנער. לאטי הלמ"ד מן היסוד ואינה משמשת אתנהל נחת שלי: לרגל המלאכה. לפי צורך הליכת רגלי המלאכה המוטלת עלי להוליך: ולרגל הילדים. לפי רגליהם שהם יכולים

יְדִי אֲרֵי עַל־כֵּן חֲזֵיתְנוּן לְאַפָּיךְ כְּחֵיזוּ אַפֵּי רַבְרְבַיָא וְאִתְרְעֵיתָ־
לִי: יא קַבֵּל־כְּעַן יָת־תִּקְרֻבְתִּי דְּאִתּוֹתִיאַת לָךְ אֲרֵי־רַחֵים־
עֲלַי (קֳדָם) יְיָ וַאֲרֵי אִית־לִי־כֹלָּא וְאַתְקִיף־בֵּהּ וְקַבֵּיל: יב וַאֲמַר
נְטַל וּנְהָךְ וְאֵיהַךְ לָקֳבְלָךְ: יג וַאֲמַר לֵהּ רִבּוֹנִי יָדַע אֲרֵי־
יָנְקַיָא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינְקָתָא עָלַי וְדָחֲקִנּוּן יוֹמָא חַד
וִימוּתוּן כָּל־עָנָא: יד יִעְבַּר־כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא
אֲדַבַּר בִּנְיַח לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִּי־קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יָנְקַיָא עַד דִּי־
אֵיעוֹל לְוָת־רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר: טו וַאֲמַר עֵשָׂו אֶשְׁבּוֹק־כְּעַן עִמָּךְ מִן־
עַמָּא דְּעִמִּי וַאֲמַר לְמָא דְנַן אַשְׁכַּח־רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי:
טז וְתָב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵהּ לְשֵׂעִיר: יז וְיַעֲקֹב נְטַל

רשב"ם

(יא) חנני (ס"א חנונני): (יד) עד
אשר אבא אל אדני שעירה · הרחיב

בעל הטורים

בגי' זה סגרכות: (י) כראות פני
אלהים · (עם התיבות) בגי' שר שלך
ברמז לו שראה שרו וניצל ממנו:
(יג) עלות · ה' במסרה · דין ואידך (ש"א ו') פרות עלות ב"פ ובדוד (תהלים
ע"ח) מאחר עלות הביאו ואידך (ישעי' מ') ובחיקו ישא עלות ינהל· אחז"ל דוד
המלך ויעקב היו מרחמין על הצאן והיו מרעין אותן במרעה רך וזהו שכתב
כאן עלות ובדוד מאחר עלות הביאו · ומה היו עושים (שם) כרועה עדרו

רש"י

ילך: עד אשר אבא אל אדני שעירה· הרחיב לו הדרך שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות ואמר עד אשר אבוא אל אדוני שעירה · אמר אם דעתו לעשות לי רעה ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך ואימתי ילך בימי המשיח שנאמר

ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו · ומ"א יש לפרשה זו רבים: (טו) ויאמר למה זה · תעשה לי טובה זו ש שאיני צריך לה: אמצא חן בעיני אדני · ולא תשלם לי עתה שום גמול: (טז) וישב ביום ההוא עשו לדרכו ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

שנתפייסת אם תקבל מנחתי · והוי"ו של ותרצני הוא כמו ועוד: ז רש"י בא לנו להודיענו שאין שורש שהוא מג' אותיות שרשיות · אך הדגש משלים נו"ן החסר: (באר"ח): ח כי אין לפרשו בלשון עתיד והנו"ן הוא נו"ן האית"ן לסימן הרבים המדברים בעדם · דא"כ היה צריך להיות דגש בסמ"ך להשלים נו"ן השורש· לכ"ש שהוא צווי ובאלו כתיב נסע אבל ונלכה הנו"ן הוא לסימן הרבים. וכן ת"א טול · ונהך · טול הוא ג"כ צווי · ונהך הוא פעל עתיד · (באר"ח): ט כלומר שלמה זה אינו מוסב על אמצא חן גו' · כי אדרבה יעקב עשה כן

וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם
סֻכּוֹת: ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ
כְּנַעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן אֶת־
חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי
שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: כ וַיַּצֶּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל
אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס חמישי לד א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר
יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ: ב וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם
בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ
וַיְעַנֶּהָ: ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־
הַנַּעֲרָ הנערה קרי וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָ הנערה קרי: ד וַיֹּאמֶר

רש"י

עשו לבדו. וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד והיכן פרע להם הקב"ה בימי דוד שנאמר כי אם ארבע מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים: (יז) ויבן לו בית. ששה שם י"ח חדש קיץ וחורף וקיץ. סכות קיץ. בית חורף. סכות קיץ: (יח) שלם. שלם בגופו שנתרפא מצלעתו. שלם בממונו שלא חסר כלום מכל אותו דורון. שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן: עיר שכם. כמו לעיר וכמוהו עד בואנה בית לחם: בבאו מפדן ארם. כאדם האומר לחבירו יצא פלוני מבין שיני אריות ובא שלם. אף כאן ויבא שלם מפדן ארם מלבן ומעשו שנזדווגו לו בדרך: ויחן את פני העיר. ערב שבת היה· כשאלום דרך אחאי: (יט) קשיטה. מעה. א"ר עקיבא כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למעה קשיטה. ותרגומו חורפן טובים ל׳ תריסים בכל מקום כגון עובר לסוחר: (כ) ויקרא לו אל אלהי ישראל. לא שהמזבח קרוי אלהי ישראל אלא על שם שהיה הקב"ה עמו והצילו קרא שם המזבח על שם הנס לשום שבחו של מקום נזכר בקריאת השם כלומר מי שהוא אל הוא הקב"ה הוא לאלהים לי ששמי ם ישראל. וכן מצינו במשה ויקרא שמו ה' נסי לא שהמזבח קרוי ה' אלא על שם הנס קרא שם המזבח להזכיר שבחו של הקב"ה ה' נסי. ורבותינו דרשו שהקב"ה קראו ליעקב אל. וד"ת כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים. ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי: (א) בת לאה. ולא בת יעקב. אלא ע"ש יציאתה נקראת בת לאה שאף היא יצאנית היתה שנאמר ותצא לאה לקראתו. (ועליה משלו המשל כאמה כבתה): (ב) וישכב אותה. כדרכה: ויענה. שלא כדרכה: (ג) על לב הנערה. דברים המתיישבים

על

לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל־כֵּן קְרָא שְׁמָא־
דְאַתְרָא סֻכּוֹת : יח וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים לְקַרְתָּא דִשְׁכֶם דִּי
בְּאַרְעָא דִכְנַעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי) קַרְתָּא:
יט וּזְבַן יָת־אַחְסָנַת חַקְלָא דִּי פְרַס־תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִבְנֵי־
חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בִּמְאָה חוּרְפָן : כ וַאֲקֵם־תַּמָּן מַדְבְּחָא
וּפְלַח־עֲלוֹהִי קֳדָם־אֵל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל : א וּנְפַקַת דִּינָה בַּת־
לֵאָה דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנָת אַרְעָא : ב וַחֲזָא יָתַהּ
שְׁכֶם בַּר־חֲמוֹר חִוָּאָה רַבָּא דְאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב יָתַהּ
וְעַנְיַהּ : ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וּרְחֵים יָת־
עוּלֵמְתָּא וּמַלִּיל עַל־לִבָּא דְעוּלֵמְתָּא : ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר

רשב"ם

לו את הדרך : (יח) ויבא יעקב שלם · אל עיר ששמה שלם · כמו ותבאנה בית לחם · ומי שמפרש שלם · שלם בתורתו (שלם) בממונו טועה הוא לפי הפשט שאין דרך המקרא לדבר כך וגם מה צורך וכי בשביל מיעוט דורון שנתן לעשו הוצרך לכתוב כן :
עיר שכם · עירו של שכם כמו כי חשבון עיר סיחון מלך האמרי היא כדכתיב וירא אותה שכם בן חמור החוי : (יט) קשיטה · מין מטבע ששמה כן : (כ) אל אלהי ישראל · שהצילני מלבן ומעשו· כלומר האלהים הוא אלהי יעקב שהצילני מלבן ומעשו וכמו שקורין שם אדם אליעזר עמנואל כמו כן נקרא המזבח כך וכמו שפרשתי פשוטה : (א) ותצא דינה· כי חוץ לעיר נטה אהלו ויצאה משם ונכנסה לעיר : (ב) נשיא הארץ · והמפרש שכם שם העיר טועה הוא שלא מצינו בכל מקום עיר ציון עיר ירושלים אלא העיר נזכרת אחרי השם ואפי' אם זאת היא שכם שמא לזכרון גבורת בני יעקב שמו את שמה שכם כדכתיב בלוז שנקרא בית אל וכדכתי'

בעל הטורים

ירעם : (א) ככנות · ב' במסרה · כבנות הארץ (שופטים י"ד) כבנות אחיך וגו' אשה גבי שמשון לומר בשביל שלא רצה ליתן לאחיו כתו כדאיתא במדרש שהסמיכה בתיבה מפניו נענש שיצאה לראות בבנות הארץ ונעלה שכם:

עיקר ש"ח ובאר"ח

שלדקי למצוא חן בעיניו · ע"כ מפסיק את הפסוק לשנים · ויתפרש למה זה תעשה לי הטובה· תפלי הוא כי אמצא חן וגו' (גם הטעמים מסייעים לזה) :
י הביא זה המדרש כי שהה שם י"ח חדש (אף שאינו לפי פשוטו) כדי לכוין מספר הכ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד או"א כמ"ש בסוף ס' תולדות ע"ש · (רא"ם) : כ מדכתיב שלם סתם משמע בכל מיני שלמות · (מהרש"ל) : ל ולעיל ס' וירא כ"א כ"ח) ת"א על כבשות הלאן הורפני (ועי' ביאור) : מ ופי' ויקרא

שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי־נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה: ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה: ט וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ: יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלָי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי לְאִשָּׁה: יג וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם: יד וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ: טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמֹּל לָכֶם כָּל־זָכָר: טז וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ

רש"י

על הלב ראי אביך בחלקת שדה קטנה כמה ממון בזבז אני אשיאך ותקנה העיר וכל שדותיה: (ז) וכן לא יעשה· לענות את הבתולות שהאומות גדרו עצמן מן העריות על ידי מבול: (ח) חשקה· חפצה: (יב) מהר· כתובה: (יג) במרמה· בחכמה: אשר טמא· הכתוב אומר שלא היתה רמיה שהרי טמא את דינה אחותם: (יד) חרפה הוא· שמץ פסול הוא אצלנו שבא לחרף חברו היה אומר לו ערל אתה או בן ערל· חרפה בכל מקום גדוף: (טו) נאות לכם· נתרצה לכם לשון ויאותו הכהנים (ביהודע): להמל· להיות נמול אינו לשון לפעול אלא לשון להפעל: (טז) ונתנו· נו"ן

דגושה

אבוהי למימר סב־לי ית־עולימתא הדא לאנתו׃ה ויעקב שמע ארי סאיב ית־דינה ברתה ובנוהי הוו עם־גיתוהי בחקלא ושתיק יעקב עד־מיתיהון׃ ו ונפק חמור אבוהי־דשכם לות־יעקב למללא עמה׃ ז ובני יעקב עלו מן־חקלא כד־שמעו ואתנסיסו גבריא ותקיף להון לחדא ארי קלנא עבד בישראל למשכב עם־בת־יעקב וכן לא־כשר לאתעבדא׃ ח ומליל חמור עמהון למימר שכם ברי אתרעיאת נפשה בברתכון הבו כען יתה לה לאנתו׃ ט ותתחתנון בנא בנתיכון תתנון־לנא וית־בנתנא תסבון לכון׃ י ועמנא תתבון וארעא תהי קדמיכון תיבו ועבידו־בה־סחורתא ואחסינו בה׃ יא ואמר שכם לאבוהא ולאחהא אשכח רחמין בעיניכון ודי תימרון לי אתן׃ יב אסגו עלי לחדא מוהרין ומתנן ואתן כמא די־תימרון לי והבו־לי ית־עולימתא לאנתו׃ יג ואתיבו בני־יעקב ית־שכם וית־חמור אבוהי בחכמתא ומלילו די סאיב ית־דינה אחתהון׃ יד ואמרו להון לא נכול למעבד פתגמא הדין למתן ית אחתנא לגבר די־לה ערלתא ארי־חסודא היא לנא׃ טו ברם־בדא נתפס לכון אם־תהוון כותנא למגזר לכון כל־דכורא׃ טז ונתן ית־בנתנא לכון וית־בנתיכון נסב־לנא

ר שב״ם

ויקרא ללשם דן על שם דן אביהם · לזכרון גבורתם שהרגו אנשי העיר · וכדכתיב ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך׃ (ז) ובני יעקב באו מן השדה׳ובתוך כך שיצא חמור לדבר אל יעקב ומצאם וידבר אתם וגו׳ בנותיכם תתנו לנו ואת בנותינו תקחו לכם׳ בבני יעקב תלו החיתונים לכבודם לתת ולקחת · אבל כשספרו את הדבר לאנשי עירם אמרו לטפרע לכבוד בני העיר שהם יהיו הלוקחים והנותנים כדי לפתותם שישמעו אליהם להמול׃ (י) וסחרוה · תו״ת גורמת (הקמץ) וכן מן גאל יגאלנו מן שחט ישחטוהו · מן שאל ישאלוני משפטי צדק · מן בחר בחרוהו · מן פעל יפעלוהו׃ (ט) ונתנו · דגשי במ׳ ונתננו פירוש ניתן · וכן מצרים נתנו

עיקר ש״ת ובאר״ח

נו (ליעקב) אל (ומי קראו) · אלהי ישראל׃ נ ואף שפנויה אינה בכלל עריות · אך כיון שגולה מבית אביה ובא עליה נתחייב הריגה׃ ס פי׳ דכיון נעגל ·

לכם ואת־בנתיכם נקח־לנו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד׃ יז ואם־לא תשמעו אלינו להמול ולקחנו את־בתנו והלכנו׃ יח וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן־חמור׃ יט ולא־אחר הנער לעשות הדבר כי חפץ בבת־יעקב והוא נכבד מכל בית אביו׃ כ ויבא חמור ושכם בנו אל־שער עירם וידברו אל־אנשי עירם לאמר׃ כא האנשים האלה שלמים הם אתנו וישבו בארץ ויסחרו אתה והארץ הנה רחבת־ידים לפניהם את־בנתם נקח־לנו לנשים ואת־בנתינו נתן להם׃ כב אך־בזאת יאתו לנו האנשים לשבת אתנו להיות לעם אחד בהמול לנו כל־זכר כאשר הם נמלים׃ כג מקנהם וקנינם וכל־בהמתם הלוא לנו הם אך נאותה להם וישבו אתנו׃ כד וישמעו אל־חמור ואל־שכם בנו כל־יצאי שער עירו וימלו כל־זכר כל־יצאי שער עירו׃ כה ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים ויקחו שני־בני־יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבאו על־העיר בטח ויהרגו כל־זכר׃ כו ואת־חמור ואת־שכם בנו הרגו לפי־חרב ויקחו את־דינה מבית שכם ויצאו׃ כז בני יעקב באו על־החללים

רש"י

שנייה מודגשת לפי שהיא משמשת במקום שתי נוני"ן ונתננו: ואת בנתיכם נקח לנו. אתה מוצא בתנאי שאמר חמור ליעקב ובתשובת בני יעקב לחמור. שתלו החשיבות בבני יעקב ליקח בנות שכם לא שיבחרו להם ובנותיהם יתנו להם לפי דעתם דכתיב ונתנו את בנותינו לפי דעתנו ואת בנותיכם נקח לנו ככל אשר נחפוץ. וכשדברו חמור ושכם בנו אל יושבי עירם הפכו הדברי' את בנותם נקח לנו לנשים ואת בנותינו נתן להם כדי לרצותם שיאותו להמול: (כא) שלמים. בשלום ובלב שלם: והארץ הנה רחבת ידים. כאדם שידו רחבה וותרנים כלומר אל תפסידו כלום סרקמטיא הרבה באה לכאן ואין לה קונים

ונתוב עמכון ונהי לעמא חד: יז ואם־לא תקבלון מננא למגזר ונדבר ית־ברתנא ונזיל: יח ושפרו פתגמיהון בעיני חמור ובעיני שכם בר־חמור: יט ולא־אוחר עולימא למעבד פתגמא ארי אתרעי בבת יעקב והוא יקיר מכל בית אבוהי: כ ואתא חמור ושכם בריה לתרע קרתהון ומלילו עם־אנשי קרתהון למימר: כא גבריא האלין שלמין אנון עמנא ויתיבון בארעא ויעבדון־בה סחורתא וארעא הא פתיות־ידין קדמיהון ית־בנתיהון נסב־לנא לנשין וית־בנתנא נתן להון: כב ברם־בדא יתפסון לנא גובריא למתב עמנא למהוי לעמא חד למגזר לנא כל דכורא כמא די אנון גזירין: כג גיתיהון וקנינהון וכל־בעירהון הלא דילנא אנון ברם נתפס להון ויתיבון עמנא: כד וקבילו מן־חמור ומן־שכם בריה כל־נפקי תרע קרתה וגזרו כל־דכורא כל נפקי תרע קרתה: כה והוה ביומא תליתאה כד־תקיפו־עליהון כאביהון ונסיבו תרין־בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה גבר חרבה ועלו על־קרתא דיתבון־לרחצן וקטלו כל־דכורא: כו וית־חמור וית־שכם בריה קטלו לפתגם־דחרב ודברו ית־דינה מבית שכם ונפקו: כז בני יעקב עלו

רשב"ם

יד · כמו נתננו: (יט) ולא אחר · מגזרת לא תאחר שהוא משקל כבד כמו תשבר: והוא נכבד· ושמעו לו: (כה) בהיותם כואבים · לפי דרך ארץ· ופשוטו של מקרא או היו כואבים מיום ראשון ושני: ויבואו על העיר ·

רש"י

קונים: (כב) בהמול · בהיות נמול: (כג) אך נאותה להם · לדבר זה ועל ידי כן ישבו אתנו: (כה) שני בני יעקב · בניו היו ואף על פי כן נהגו עצמן שמעון ולוי כשאר אנשים שאינם ע בניו אלא נטלו עצה · סימנו: אחי דינה · לפי שמסרו עצמן עליה פ נקראו אחיה: בטח · שהיו כואבים · ומדרש אגדה בטוחים היו על כחו של צ זקן: (כז) על החללים · לפשט את החללים וכן

עיקר ש"ח ובאר"ח

ושרבו מול מנתי העי"ן · והדגש בנו"ן לתשלום נו"ן נפעל: ע דשני בני יעקב ל"ל אלא להורות לנו כי נהגו מעצמם כשאר אנשים אף שהיו שני בניו: פ דריש מאחי דינה דמיותר ובא לומר שמאד האחוה עשו כן: צ ר"ל יעקב · או תפלת אברהם

וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם׃ כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ׃ כט וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת׃ ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי׃ לא וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ׃ פ

לה א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ׃ ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם׃ ג וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי׃ ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב

רש"י

ת"א לאנזא קטולא: (כט) חילם · ממונם · וכן עשה לי את החיל הזה · וישראל עושה חיל · ועזבו לאחרים חילם: שבו · לשון שביה לפיכך טעמו ק מלרע: (ל) עכרתם · ל' מים עכורים אין דעתי צלולה עכשיו ואגדה צלולה היתה החבית ועכרתם אותה תנחומא · מסורת היתה ביד כנענים שיפלו ביד בני יעקב אלא שהיו אומרי' עד אשר תפרה ר ונחלת את הארץ לפיכך היו ש שותקין: מתי מספר · אנשים מועטים: (לא) הכזונה · ת הפקר: את אחותנו · ית * אחתנא · (הביא התרגום על מלת אחותנו שהוא נראה מתוך הפסוק בג' רבים מדכתיב כאן אחותינו* מלא ביו"ד משא"כ גבי רבקה אחותנו את היי נאלפי רבבה שם חסר יו"ד ולכן מפרש שכאן הוא ל' רבים וקאי על כל בני ישראל אחותיה' הכזונה יעשה ולכן מביא רש"י התרגום שמתרגם ית · אחתנא כאן כמו להלן לסוברת שהוא לשון יחיד · ודו"ק): (א) קום עלה · תנחומא לפי שאחרת בדרך נענשת ב ובא לך זאת מבתך ·

*בכל הספרים שלנו הוא חסר יו"ד עי' חזקוני

הנכר

לחלצא־קטיליא ובזו קרתא די סאיבו אחתהון: כח ית־ענהון וית־תורהון וית־חמריהון וית די־בקרתא וית־די בחקלא בזו: כט וית־כל־נכסיהון וית־כל־טפלהון וית־נשיהון שבו ובזו וית כל־די בביתא: ל ואמר יעקב לשמעון וללוי עכרתון יתי למתן־דבבו ביננא ובין־יתבי ארעא בכנענאה ובפרזאה ואנא עם דמנין ויתכנשון עלי וימחונני ואשתיצי אנא ואנש־ביתי: לא ואמרו הכנפקת־ברא יתעבד (נ"י יעבד ית־) לאחתנא: א ואמר יי ליעקב קום סק לבית־אל ותיב תמן ועבד־תמן מדבחא לאלהא דאתגלי לך במערקך מן־קדם עשו אחוך: ב ואמר יעקב לאנש־ביתה ולכל די עמה אעדו ית־טעות עממיא די ביניכון ואדכו ושנו כסותכון: ג ונקום ונסק לבית־אל ואעבד־תמן מדבחא לאלהא דקביל צלותי ביומא דעקתי והוה־מימרה בסעדי בארחא די אזלית: ד ויהבו ליעקב ית־כל־טעות עממיא די בידיהון וית־קדשיא די באדניהון וטמר יתהון יעקב תחות בטמא די עם־שכם:

ר ש ב " ם

שהיו יושבים בטח ולא נזהרו מהם · וכן כל בטח שבכל מקום על היושבים הוא אומר בין בתורה ובין בנביאים: להבאישני · את ריחי כמו אשר הבאשתם את ריחנו: (ב) אלהי הנכר · שלקחו בעיר:

רש"י

(ב) הנכר · שיש בידכם משלל של שכם: והטהרו · מעבודת כוכבים:

עיקר ש"ת זבאר"ח

שהתפלל עליהם כפרש"י בר"ס פ' לך לך: ק והוא מפורש שנה מגזרת נח בלמ"ד · אבל שוב הוא מנחי העי"ן ע"כ טעמו מלעיל: ר פסוק הוא בפ' משפטים: ש אבל עתה יהיו הבורין שהגיע הזמן ובאין עלינו: ת שהיא לא היתה זונה · רק עשאה כהפקר: א ר"ל לפי התרגום שתרגם את ית · ע"כ פי' הכזונה הוא הפקר · ופירושו האם יעשה כהפקר את אחותנו · ובלא התרגום יש לפרש את כמו עם · ופירושו האם כמו שעושין עם הזונה (והכזונה הוא כמו הכבזונה) יעשה עם אחותנו · ויתפרש זונה ממש: ב כי לעלות בית אל מה

הצריך

תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃ ה וַיִּסָּעוּ וַיְהִי ׀ חִתַּת אֱלֹהִים
עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב׃
ו וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל הוּא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃ ז וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל
בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו׃
ח וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל
תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת׃ פ ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ׃ י וַיֹּאמֶר־
לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־
יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל׃ יא וַיֹּאמֶר
לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה

רש"י

והחליפו שמלותיכם · שמא יש בידכם
כסות של עבודת כוכבים : (ד) האלה
מין אילן ג סרק: עם שכם · אצל שכם:
(ה) חתת · פחד : (ז) אל בית אל ·
הקב"ה בבית אל ד גילוי שכינתו בבית
אל · יש תיבה חסרה בי"ת המשמשת
בראשה כמו הנה הוא בית מכיר בן
עמיאל כמו בבית מכיר · בית אביך
כמו בבית אביך : נגלו אליו האלהים ·
במקומות הרבה יש שם אלהות ואדנות
בל' רבים כמו אדני יוסף אם בעליו
עמו ולא נאמר בעלו וכן אלהות שהוא
ל' שופט ומרות נזכר בל' רבים אבל
אחד מכל שאר השמות לא תמצא בל'
רבים : (ח) ותמת דבורה · מה ענין
דבורה בבית יעקב אלא לפי שאמרה
רבקה ליעקב ושלחתי ולקחתיך משם
שלחה דבורה אצלו לפדן ארם לצאת
משם ח ומתה בדרך · מדברי ר' משה
הדרשן למדתיה : מתחת לבית אל ·
העיר יושבת בהר ונקברה ברגלי ההר :
תחת האלון · בשיפולי מישרא שהיה
מישור מלמעלה בשפוע ההר והקבורה
מלמטה ומישור של בית אל היו קורין
לו אלון · ואגדה נתבשר שם באבל
שני שהוגד לו על אמו שמתה · ואלון
בל' יוני אחר ולפיכך העלימו (ס"א
ולפי שהעלימו) את יום מותה שלא
יקללו הבריות הכרס שיצא ממנו עשו
ז אף הכתוב לא פרסמה : (ט) עוד ·
פעם שני במקום הזה · אחד בלכתו
ואחד בשובו : ויברך אתו · ברכת
אבלים : (י) לא יקרא שמך עוד יעקב
ל' אדם הבא במארב ועקבה אלא ל' שר
ונגיד : (יא) אני אל שדי · שאני כדאי
ח לברך שהברכות שלי : פרה ורבה ·
ע"ש שעדיין לא נולד בנימין ואע"פ
שכבר נתעברה ממנו : גוי · בנימין :

ה וּנְטַלוּ וַהֲוַת דַּחֲלָא דַּיְיָ עַל־עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי־סַחְרָנֵיהוֹן וְלָא רְדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב : ו וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן הִיא בֵּית־אֵל הוּא וְכָל־עַמָּא דִּי־עִמֵּהּ : ז וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית־אֵל אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעִירְקֵהּ מִן־קֳדָם אֲחוּהִי : ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵינִקְתָּא דְּרִבְקָה וְאִתְקְבָרַת מִלְּרַע לְבֵית־אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בְּכִיתָא : ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרֵיךְ יָתֵהּ : י וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא־יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב אֱלָהֵין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל : יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פּוּשׁ וּסְגֵי עַם וּכְנִשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ

רשב"ם

(ז) ויקרא למקום · שחוץ לוז שהקים מצבה שם בבואו מבית אביו : אל בית אל · כי מתחלה נקראת שם העיר בית אל · ואולם לוז שם העיר לראשונה · אבל עכשיו קרא שם המקום בית אל שחוץ לעיר אשר חלם שם אל בית אל לפי שעד עתה הוא היה בעוזרו : (ח) אלון בכות· לא נכתב אלא מפני שכל המקומות שהלך יעקב בחזרתו הולך ומפרש : (ט) וירא אלהים אל יעקב עוד · אחר שנסע מלוז הוא בית אל· קרא עוד את

בעל הטורים

(ה) ויסעו·ב׳ במס׳ חד ר"פ והד ס"פ הכא · ואידך אלה מסעי בנ"י לצבאותם ויסעו מלמד שהיו הדגלים נוסעין כעין מטתו של יעקב לומר מה כאן חתת אלהים על הערים אף להלן היו כל

רש"י

גוים · מנשה ואפרים שעתידים לצאת שאול ואיש בושת שהיו משבט בנימין מיוסף והם במנין השבטים : ומלכים · שעדיין לא נולד ט ופסוק זה דרש

עיקר ש"ת ובאר"ת

שצריך לצוותו כי כבר נדר ע"ז · אלא שלא יתאחר עוד בדרך : ג כי תחת אילן שרק לא ילכו בני אדם ולא יראו את התפילה אבל תחת אילן מאכל ילכו בני אדם ויראו את התפילה ויפתחו אותה וימצאו את הנזמים : ד ולפיכך טעם אל בטפחא שהוא טעם מוכרת : ה כי קודם לכן לא מתה שאלחה את דבורה אצלו · וכשבא אל בית אביו · כתיב ויבא יעקב אל יצחק אביו ולא אל רבקה אמו · ש"מ שמתה עתה : ו ואלון בלשון יווני אחר כנ"ל וכ"ה ברש"י תהלים ק"ט · ור"ל בל׳ יווני נקרא אחר בשם אלון : ז ר"ל כדי שלא ישמע עשו ויבוא מארץ שעיר לעסוק בקבורתה · וע"י זה יקללו את הכרס שיצא ממנה : ח לפיכך תאר שמו כאן שדי : ט לכך כתיב מתלציך שעודו בבטן · והוא בנימין שלא נולד עוד :

כי

מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ׃ ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ׃ יג וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ׃ יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן׃ טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל׃ טז וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ׃ יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן׃ יח וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין׃ יט וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם׃ כ וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קְבֻרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קְבֻרַת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם׃ כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלֹה מֵהָלְאָה

רש"י

אבנר כשהמליך איש בושת ותפשהשבטים דרשוהו וקרבו בנימין דכתיב איש ממנו לא יתן את בתו לבנימין לאשה ותורן ואמרו אלמלא היה עולה מן השבטים לא היה הקב"ה אומר ליעקב ומלכים מחלציך יצאו: גוי וקהל גוים · שגוים עתידים בניו ליעשות כמנין הגוים שהם ע' אומות וכן כל הסנהדרין שבעים · ד"א שעתידים בניו להקריב בשעת איסור במות כגוים בימי אליהו: (יד) במקום אשר דבר אתו · איני יודע · מה מלמדנו: (טז) כברת הארץ · מנחם פי' ל' כביר רבוי מהלך רב ואגדה בזמן שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה שהניר מצוי ב הסתיו עבר והשרב עדיין לא בא ואין זה פשוטו של מקרא שהרי בנעמן מצינו וילך מאתו כברת ארץ · ואומר אני שהוא שם מדת קרקע כמו מהלך פרסה או יותר כמו שאתם אומר צמד כרם חלקת שדה כך במהלך אדם נותן שם מדת קרקע כמו מהלך מיל ל כברת ארץ: (יז) כי גם זה · נוסף לך על יוסף · ורבותינו דרשו עם כל שבט נולדה תאומה ועם בנימין נולדה תאומה יתירה: (יח) בן אוני · בן צערי: בנימין · נראה בעיני לפי שהוא לבדו נולד בארץ כנען שהיא בנגב כשאדם בא מארם נהרים כמו שנאמר בנגב בארץ כנען הלוך ונסוע הנגבה: בנימין · בן ימין ל' דרום וימין אתה בראתם לפיכך הוא מלא · (ד"א בנימין בן ימים שנולד לעת

זקנתו

ומלכין דשליטין בעממיא מנך יפקון: יב וית ארעא די יהבית לאברהם וליצחק לך אתננה ולבניך בתרך אתן ית ארעא: יג ואסתלק מעלוהי יקרא דיי באתרא די מליל עמה: יד ואקים יעקב קמתא באתרא די מליל עמה קמת אבנא ואסיך עלה נסוכין ואריק עלה משחא: טו וקרא יעקב ית שמא דאתרא די מליל עמה תמן יי בית אל: טז ונטלו מבית אל והוה עוד כרובת ארעא למיעל לאפרת וילידת רחל וקשיאת במילדה: יז והוה בקשיותה במילדה ואמרת לה חיתא לא תתדחלי ארי אף דין ליך בר: יח והוה במפק נפשה ארי מיתת (נ"י מיתא) וקרת שמה בר דוי ואבוהי קרא לה בנימין: יט ומיתת רחל ואתקברת באורח אפרת היא בית לחם: כ ואקים יעקב קמתא על קבורתה היא קמת קבורתא דרחל עד יומא דין: כא ונטל ישראל ופרס משכנה מלהלא

רשב"ם

המקום השני בית אל כמו שמפרש והולך: (יד) במקום אשר דבר אתו· כמה פעמים נאמר לשון זה בפרשה זו לפי שהיה המקום באמצע הדרכים ואין שם עיר: (טז) כברת· כמו ירוע כבירים· ואוריד כביר יושבים· לשון רבוי ולפי רבוי ארץ עד אפרת נקברה בדרך: ותקש· כמו ותקשה· כמו ותצו ויתצוה· ותכס ותכסה: (יז) אל תראי כי גם זה לך בן· כאשר התפללת יוסף ה' לי בן אחר ולא חפץ להמיתך אלא קבל תפלתך ולדבר על לבה נתכוונה: (יח) בנימין בן זקונים· בן ימים· כמו לקץ הימין· כמו הימים: (כ) היא מצבת קבורת רחל שאמר שמואל לשאול כשהלך ממנו לאחר שמשחו למלך: (כא) למגדל עדר· סמוך לבית לחם היה כדכתיב בתרי עשר ואתה בית לחם אפרתה וגו' וכתיב בסמוך ואתה מגדל עדר וגו':

עיקר ש"ת ובאר"ת

י פי גבי אברהם שכתוב ג"כ ויעל אלהים מעל אברהם· לא נאמר במקום אשר דבר אתו: כ וא"כ הזמן יפה ללכת בדרך· עכ"ז לא נשאה לאפרת כ"א קברה בדרך· והטעם כמו שפירש"י פ"ז בריש פ' ויחי ע"ש: ל [נלדפ"מ מאחר שהרש מן כברת הוא כבר המורה על רבוי וחוזק ולדעת אגדה הוא ג"כ משרש כבר אבל מהורתא כברה ונפה ורש"י סותר את דבריהם מן הכתוב בנעמן וילך מאתו כברת ארץ· ולכן מפרש כי הוא שם מדה כמו פרסה או יותר· ויהי׳ שרשו ברה [ואולי משום שהמרחק הוא ברור ונראה לעין] והכ"ף מן כברת הוא כ"ף

לְמִגְדַּל־עֵדֶר׃ כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ
רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ
פסקא באמצע פסוק וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר׃ כג בְּנֵי
לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר
וּזְבֻלוּן׃ כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת
רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי׃ כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר
אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם׃ כז וַיָּבֹא יַעֲקֹב
אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־
גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק׃ כח וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה
וּשְׁמֹנִים שָׁנָה׃ כט וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן
וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו׃ פ לו א וְאֵלֶּה
תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת

רש"י

זקנתו ונכתב בנו"ן כמו לקן סימן) : (כב) בשכן ישראל בארץ ההוא · עד שלא בא לחברון אצל יצחק שם ארעוהו כל אלה : וישכב · מתוך שבלבל משכבו מעלה עליו הכתוב כאילו שכבה ולמה בלבל וחלל יצועו שכשמתה רחל נטל יעקב מטתו שהיתה נתונה תדיר באהל רחל ולא בשאר אהלים ונתנה באהל בלהה · בא ראובן ותבע עלבון אמו אמר אם אחות אמי היתה צרה לאמי שפחת אחות אמי תהא צרה לאמי לכך בלבל : ויהיו בני יעקב שנים עשר · מתחיל לענין ראשון משנולד בנימין נשלמה המטה ומעתה ראוים להמנות ומנאן · ורבותינו דרשו ללמדנו בא שכולם שוין וכולם צדיקים שלא חטא ראובן : (כג) בכור יעקב · אפילו בשעת הקלקלה קראו בכור : בכור יעקב · בכור לנחלה בכור לעבודה בכור למנינם ולא נתנה בכורה ליוסף אלא לענין השבט שנעשה לשני שבטים: (כז) ממרא · שם ע המישור : קרית הארבע · שם העיר · ממרא קרית הארבע · אל מישור של קרית ארבע · וא"ת היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר ששמו כפול כגון זה וכגון בית לחם · אבי עזרי · בית אל · אם הוצרך להטיל בו ה"א נותנה בראש התיבה השנית בית הלחמי בעפרת אבי העזרי · בנה חיאל בית האלי : (כט) ויגוע יצחק · אין מוקדם ומאוחר בתורה מכירתו של יוסף קדמה למיתתו של יצחק י"ב שנה שהרי כשנולד יעקב היה יצחק בן ס' שנה שנא' ויצחק בן ששים שנה וגו' ויצחק מת בשנת ק"כ ליעקב אם תוציא ששים מק"ם שנה נשארו

למגדלא־דעדר : כב והוה כד־שרא ישראל בארעא ההיא ואזל ראובן ושכיב עם־בלהה לחינתא דאבוהי ושמע ישראל והוו בני־יעקב תרי עסר : כג בני לאה בוכרא דיעקב ראובן ושמעון ולוי ויהודה ויששכר וזבלון : כד בני רחל יוסף ובנימן : כה ובני בלהה אמתא דרחל דן ונפתלי : כו ובני זלפה אמתא דלאה גד ואשר אלין בני יעקב די אתילידו־ליה בפדן ארם : כז ואתא יעקב לות־יצחק אבוהי ממרא קרית ארבע היא חברון די־דר־תמן אברהם ויצחק : כח והוו יומי יצחק מאה ותמנן שנין : כט ואתנגיד יצחק ומית ואתכניש לעמיה סיב ושבע יומין וקברו יתיה עשו ויעקב בנוהי : א ואלין תולדת עשו הוא אדום : ב עשו נסיב ית־נשוהי מבנת כנען ית־עדה בת־אילון חתאה וית־אהליבמה בת־ענה בת־צבעון

רשב"ם

(כב) וישמע ישראל·לא נכתב זה אלא להודיעך שבשביל ששמע יעקב את הדבר אמר לו בשעת צוואתו פחז כמים אל תותר כי עלית משכבי אביך : ויהיו בני יעקב שנים עשר · עתה כשנולד בנימין היו שנים עשר ועד ששים כל ענין אותה הפרשה לא היה רוצה להפסיק זה : (כט) עשו ויעקב · לפי שהיה בכור ויעקב היה חולק לו כבוד הקדימו הכתוב · אבל בקבורת אברהם הקדים הכתוב יצחק לישמעאל לפי שהיה בן השפחות : (ב) עשו לקח את נשיו מבנות כנען · המדקדק יתן לב כי בפ' ראשונה של

בעל הטורים

כאומות ירחים מהם : (כט) זקן ושבע ימים · ב' במס' ביצחק ובאיוב שבניהם היו צדיקים וכן באברהם זקן ושבע ובצדיקים נאמר כן לשבח וברשעים לגנאי (איוב י"ד) אדם ילוד אשה קצר

רש"י

ק"כ ויוסף נמכר בן י"ז שנה ואותה שנה שנת מאה ושמונה ליעקב כילד בן ששים ושלש נתברך · י"ד שנה נטמן בבית עבר הרי שבעים ושבע וארבע עשרה עבד באשה ובסוף ארבע עשרה נולד יוסף שנא' ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' הרי תשעים ואחת · וי"ז עד שלא נמכר יוסף הרי מאה ושמונה (עוד מפורש מן המקרא משנמכר יוסף עד שבא יעקב מצרימה כ"ב שנה שנא'

עיקר ש"ח ובאר"ח

כ"ף הדמיון · באר"ח] : ס ר"ל לפי שאיחר ביאתו לבית אביו אירע לו כל אלה : ב ר"ל על בגדי כו"ג החשן והאפוד היה שמו נקבע ראשון : ס ר"ל שנתנה ראשון לכל השבטים : ע ר"ל המישור נקרא ממרא · והעיר נקראת קרית הארבע

כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי׃ ג וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת׃ ד וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל׃ ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעִישׁ יעוש ק׳ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו׃ ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם׃ ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ ט וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר׃ י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו

רש״י

יוסף בן שלשים שנה וגו׳ ז׳ שנים שובע ושנתים רעב הרי ל״ט וכתיב ימי שני מגורי ק״ל שנה נמצא יעקב במכירתו ק״ח: (ב) עדה בת אילון. היא בשמת בת אילון ונקראת בשמת ע״ש שהיתה מקטרת בשמים לעבודת כוכבים: אהליבמה. היא יהודית והוא כינה שמה יהודית לומר שהיא כופרת בעבודת כוכבי׳ כדי להטעות את אביו: בת ענה בת צבעון. אם בת ענה לא בת צבעון ענה בנו של צבעון שנאמר ואלה בני צבעון ואיה וענה מלמד שבא צבעון על כלתו אשת ענה ויצאת אהליבמה מבין שניהם והודיעך הכתוב שכלן בני ממזרות היו: (ג) בשמת בת ישמעאל. ולהלן קורא לה מחלת מצינו באגדת מדרש כפר שמואל ג׳ מוחלים להן עונותיהן גר שנתגייר והעולה לגדולה והנושא אשה. ולמד הטעם מכאן לכך נקראת מחלת שנמחלו עונותיה: אחות נביות. על שם שהוא השיאה לו משמת ישמעאל נקראת על שמו: (ה) ואהליבמה ילדה וגו׳. קרח זה ממזר היה ובן אליפז היה שבא על אשת אביו אל אהליבמה אשת עשו שהרי הוא מנוי עם אלופי אליפז בסוף הענין: (ו) וילך אל ארץ. לגור באשר ימצא: (ז) ולא יכלה ארץ מגוריהם. להספיק מרעה לבהמות שלהם. ומדרש אגדה מפני יעקב אחיו. מפני שטר חוב של גזירת כי גר יהיה זרעך המוטל על זרעו של יצחק אמר אלך לי מכאן אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר ומפני הבושה שמכר בכורתו: (ט) ואלה. התולדות שהולידו בניו עכשיו משהלך לשעיר:

חִוָּאָה׃ ג וְיָת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת׃ ד וִילֵידַת
עָדָה לְעֵשָׂו יָת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יְלֵידַת יָת־רְעוּאֵל׃ ה וְאָהֳלִיבָמָה
יְלֵידַת יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְיְלִידוּ־
לֵהּ בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת־נְשׁוֹהִי וְיָת־בְּנוֹהִי וְיָת־
בְּנָתֵהּ וְיָת־כָּל־נַפְשַׁת בֵּיתֵהּ וְיָת־גֵּיתוֹהִי וְיָת־כָּל־בְּעִירֵהּ וְיָת
כָּל־קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן וַאֲזַל לְאַרְעָא־אָחֳרִי מִן־
קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי׃ ז אֲרֵי־הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְּמִתַּב כַּחֲדָא
וְלָא יְכֵילַת אֲרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבָרָא יָתְהוֹן מִן־קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן׃
ח וִיתֵיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם׃ ט וְאִלֵּין תּוּלְדַת
עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר׃ י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי־
עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר־עָדָה אִתַּת עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר־בָּשְׂמַת אִתַּת

רשב״ם

תולדו׳ יצחק נאמר יהודית בת בארי החתי בשמת בת אילון החתי ומחלת בת ישמעאל • ובפ׳ זו לא הוזכר בת בארי כלל לא שמה ולא שם אביה • אבל אילון וישמעאל אביהן של שתי נשיו הראשונות הוזכרו שהוחלפו שמות הבנות כאשר מצינו בכמה מקומות בשמת בת אילון נקראת כאן עדת בת אילון ומחלת בת ישמעאל נקראת כאן בשמת • לכן יש לומר יהודית בת בארי מתה בלא בנים אבל בת אילון ובת ישמעאל היו להם בנים המפורשים כאן • ואהליבמה בת ענה בת צבעון החוי לקח אח״כ אחר שהלך לו לשבת בהר שעיר ונתחתן בבני שעיר החוי ככתוב לפנינו כי אהליבמה היתה בת ענה בת צבעון בן שעיר החורי וגם תמנע פילגש אליפז כתובה שם בבני שעיר ולפי שאהליבמה אשתו אחרונה היתה לפיכך מזכיר אותה ואת בניה בכל הפרשיות האלו לבסוף מפני יעקב אחיו כי יעקב קנה את הבכורה ודינו היה לירש את יצחק לכך ישב בארץ מגורי אביו : (ט) ואלה תולדת עשו •

בעל הטורים

ימים ושבע רוגז : (ז) ולא יכלה ב׳ • הכא ואידך ולא יכלה עוד הצפינו• לפי שיעקב שרתה עליו שכינה ומצרים עבדו עבודת כוכבים ולא היה יכול לסבול :

עיקר ש״ח ובאר״ח

ופירושו בא אל מישור (ממרא) הסמוך לעיר (קרית הארבע) : ם אע״ג דלעיל כתיב בת בארי החתי וכאן בת ענה החוי אולי באו שהיהם על אשה אחת ונולדה אהליבמה מביניהם • (רא״ם) • ומדכתיב בשיו • משמע אותן הנשים שנכתבו לעילם : צ ואין לומר דשני קרח היו • שהרי לא חשב אותו בפסוק י״א בין בני׃

רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן
אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז׃ יב וְתִמְנַע ׀ הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז
בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת
עֵשָׂו׃ יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יד וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה
בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעִישׁ
יעוש קרי וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח׃ טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו
בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ
אַלּוּף קְנַז׃ טז אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה
אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה׃ יז וְאֵלֶּה בְּנֵי
רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף
מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת
אֵשֶׁת עֵשָׂו׃ יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף

קמץ בז"קי פתח בס"פ — רש"י — קמץ בז"קי פתח בס"פ

(יב) ותמנע היתה פילגש. להודיע גדולתו של אברהם כמה היו תאבים לידבק בזרעו. תמנע זו בת אלופים היתה שנא' ואחות לוטן תמנע ולוטן מאלופי יושבי שעיר היה מן החורים שישבו בה לפנים אמרה איני זוכה להנשא לך הלואי שאהיה פילגש. ובדברי הימים מונה אותה בבניו של אליפז מלמד שבא על אשתו של שעיר ר ויצאה תמנע מביניהם וכשגדלה נעשית פילגשו וזהו ואחות לוטן תמנע ולא מנאה עם בני שעיר שהיתה אחותו מן האם ולא מן האב: (טו) אלה אלופי בני עשו. ראשי משפחות

עיקר ש"ת ובאר"ת

של אליפז: ק כי למה מזכיר אמו של עמלק יותר מאמות שאר בניו: ר אף שיש לומר כי אחר במות שעיר החורי נשא אליפז אשתו והוליד ממנה את תמנע. תירץ הרא"ם דכל המשפחות הללו לא נכתבו אלא להודיע קלונם ופסולתם לכך כל היכא דאיכא למיתלי בהו קלקולא תלינן. ובזה יתורץ לקמן ג"כ מה שפרש"י על ענה שבא על אמו כו' דלמא שעיר אביו של צבעון בא על כלתו והוליד את ענה. והעולם היו בקורין שהוא בנו של צבעון. אך מה שיוכל לתלות קלקלה במקולקל

עֵשָׂו: יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפָז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:
יב וְתִמְנַע הֲוָת לְחֵינְתָא לֶאֱלִיפַז בַּר־עֵשָׂו וִילִידַת לֶאֱלִיפַז יָת־
עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה אִתַּת עֵשָׂו: יג וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת
וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו: יד וְאִלֵּין
הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילִידַת
לְעֵשָׂו יָת־יְעוּשׁ וְיָת־יַעְלָם וְיָת־קֹרַח: טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְנֵי־
עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְעֵשָׂו רַבָּא תֵימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא
צְפוֹ רַבָּא קְנַז: טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין
רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפַז בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה: יז וְאִלֵּין בְּנֵי
רְעוּאֵל בַּר־עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה
אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא (דְ)אֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת
עֵשָׂו: יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא

ר ש ב"ם

בני בניו׳כאשר פרשתי באלה תולדת נח:(יב) ותמנע היתה פילגש׳ ראיתי בשוחר טוב ותמנע מחובר גם לפסוק העליון שכן בדברי הימים צפו וגעתם וקנז ותמנע ועמלק׳ ואח"כ הוא אומר בבני שעיר ואחות לוטן תמנע׳דוגמת יחות נביות ׳ אחות אהרן כמו שפרשתי׳ותמנע הית׳ פילגש׳הראשון זכר מבני אליפז והשני נקבה׳ ואחות לוטן תמנע׳וכמוהו יהושע ועתה חלק את הארץ בנחלת לתשעת השבטים וחצי שבט המנשה עמו הראובני והגדי לקחו נחלתם אשר נתן להם משה בעבר הירדן מזרחה׳ על כרחיך פסוק שני חסר ממנו כי היה לו לומר וחצי שבט המנשה כבר לקחו נחלתם לפיכך יש לך לומר כי פסוק זה עונה על סוף הפסוק שכתוב בו וחצי שבט המנשה ׳ אע"פ שמדברים הפסוקים בשני חצאי שבט מנשה לאחד מהם חילק משה ולשני חילק יהושע ׳ ואני שמואל מצאתי פסוק שלישי בדברי הימים דוגמתן במשפחות בני יהונתן בן שאול ׳ ובני מיכה פיתון ומלך ותארע (ואחז) ׳ ואחז הוליד את יהועדה ויהועדה הוליד את עלמת וגו׳ ואותה פרשה נשנית וכפולה בתוך דף אחד תחלת הפרשה אשר נשנית ובגבעון ישב וסוף הפרשה אלה בני אצלי וכתיב בני מיכה פיתון ומלך ותארע ׳ ואחז הוליד וגו׳ בעל כרחיך חסר ואחז מפסוק זה שהיה לו לכתוב ותארע ואחז ואחז הוליד אלא שתיבת ואחז הוליד עונה על פסוק שלמעלה כאילו כתוב ובני מיכה פיתן ומלך ותארע ואחז ואחז הוליד וגו׳ שכך כתוב בפרשה ראשונה: (טו) כל אלופים שבפרשת משרי עיירות וממשפחות ואלוף קרח הנזכר בבני אליפז׳ נראה בעיני שהוא תמנע

יְע֖וּשׁ אַלּ֣וּף יַעְלָ֑ם אַלּ֣וּף קֹ֔רַח אֵ֣לֶּה אַלּוּפֵ֞י אָהֳלִֽיבָמָ֗ה בַּת־עֲנָ֛ה אֵ֥שֶׁת עֵשָֽׂו׃ יט אֵ֧לֶּה בְנֵֽי־עֵשָׂ֛ו וְאֵ֥לֶּה אַלּוּפֵיהֶ֖ם ה֥וּא אֱדֽוֹם׃ ס שביעי כ אֵ֤לֶּה בְנֵֽי־שֵׂעִיר֙ הַֽחֹרִ֔י יֹשְׁבֵ֖י הָאָ֑רֶץ לוֹטָ֥ן וְשׁוֹבָ֖ל וְצִבְע֥וֹן וַעֲנָֽה׃ כא וְדִשׁ֥וֹן וְאֵ֖צֶר וְדִישָׁ֑ן אֵ֣לֶּה אַלּוּפֵ֧י הַֽחֹרִ֛י בְּנֵ֥י שֵׂעִ֖יר בְּאֶ֥רֶץ אֱדֽוֹם׃ כב וַיִּהְי֥וּ בְנֵֽי־לוֹטָ֖ן חֹרִ֣י וְהֵימָ֑ם וַאֲח֥וֹת לוֹטָ֖ן תִּמְנָֽע׃ כג וְאֵ֙לֶּה֙ בְּנֵ֣י שׁוֹבָ֔ל עַלְוָ֥ן וּמָנַ֖חַת וְעֵיבָ֑ל שְׁפ֖וֹ וְאוֹנָֽם׃ כד וְאֵ֥לֶּה בְנֵֽי־צִבְע֖וֹן וְאַיָּ֣ה וַעֲנָ֑ה ה֣וּא עֲנָ֗ה אֲשֶׁ֨ר מָצָ֤א אֶת־הַיֵּמִם֙ בַּמִּדְבָּ֔ר בִּרְעֹת֥וֹ אֶת־הַחֲמֹרִ֖ים לְצִבְע֥וֹן אָבִֽיו׃ כה וְאֵ֥לֶּה בְנֵֽי־עֲנָ֖ה דִּשֹׁ֑ן וְאָהֳלִֽיבָמָ֖ה בַּת־עֲנָֽה׃ כו וְאֵ֖לֶּה בְּנֵ֣י דִישָׁ֑ן חֶמְדָּ֥ן וְאֶשְׁבָּ֖ן וְיִתְרָ֥ן וּכְרָֽן׃ כז אֵ֖לֶּה בְּנֵי־אֵ֑צֶר בִּלְהָ֥ן וְזַעֲוָ֖ן וַעֲקָֽן׃ כח אֵ֥לֶּה בְנֵֽי־דִישָׁ֖ן ע֥וּץ וַאֲרָֽן׃ כט אֵ֖לֶּה אַלּוּפֵ֣י הַחֹרִ֑י אַלּ֤וּף לוֹטָן֙ אַלּ֣וּף שׁוֹבָ֔ל אַלּ֥וּף צִבְע֖וֹן אַלּ֥וּף עֲנָֽה׃ ל אַלּ֥וּף דִּשֹׁ֛ן אַלּ֥וּף אֵ֖צֶר אַלּ֣וּף דִּישָׁ֑ן אֵ֣לֶּה אַלּוּפֵ֧י הַחֹרִ֛י לְאַלֻּפֵיהֶ֖ם בְּאֶ֥רֶץ שֵׂעִֽיר׃ פ לא וְאֵ֙לֶּה֙ הַמְּלָכִ֔ים אֲשֶׁ֥ר מָלְכ֖וּ בְּאֶ֣רֶץ

רש"י

ש משפחות: (כ) יושבי הארץ · שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם ת ורבותינו דרשו שהיו בקיאין בישובה של ארץ מלא קנה זה לזיתים מלא קנה זה לגפנים שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לו: (כד) ואיה וענה · וי"ו יתירה והוא כמו איה וענה · והרבה יש במקרא את יקדם ולכא גרמם · גדם ורכב וסוס: הוא ענה · האמור למעלה שהוא אחיו של צבעון וכאן הוא קורא אותו בנו מלמד שבא צבעון על אמו והוליד את ענה: את הימים · פרדים · הרביע חמור על סוס נקבה וילדה פרד והוא היה ממזר והביא פסולין לעולם ולמה נקרא שמם ימים שאימתן מוטלת על הבריות דאמר רבי חנינא מימי לא שאלני אדם על מכת פרדה לבנה וחיה · (והלא קא חזינן דחיה · אל תקרי וחיה אלא ותיפח כי המכה לא תתרפא לעולם · כרש"י ישן) ולא הוזקק לכתוב לנו משפחות החורי אלא מפני תמנע ולהודיע גדולת אברהם כמו שפירשתי למעלה: (לא) ואלה המלכים וגו' · שמנה היו

ובנגדן

יעלם רבא קרח אלין רברבי אהליבמה בת־ענה אתת עשו : יט אלין בני־עשו ואלין רברבניהון הוא אדום : כ אלין בני־שעיר חוראה יתבי דארעא לוטן ושובל וצבעון וענה : כא ודשון ואצר ודישן אלין רברבי חוראי בני שעיר בארעא דאדום : כב והוו בני־לוטן חורי והימם ואחתיה דלוטן תמנע : כג ואלין בני שובל עלון ומנחת ועיבל שפו ואונם : כד ואלין בני צבעון ואיה וענה הוא ענה די אשכח ית־גבריא במדברא כד־הוה־רעי ית־חמריא לצבעון אבוהי : כה ואלין בני־ענה דשן ואהליבמה בת־ענה : כו ואלין בני דישן חמדן ואשבן ויתרן וכרן : כז אלין בני־אצר בלהן וזעון ועקן : כח אלין בני דישן עוץ וארן : כט אלין רברבי חוראה רבא לוטן רבא שובל רבא צבעון רבא ענה : ל רבא דשן רבא אצר רבא דישן אלין רברבי חוראה לרברבניהון בארעא דשעיר : לא ואלין

רשב"ם

שבני אליפז הנזכר בדברי הימים שהרי בבני אהליבמה יש קרח אחר :

(כ) יושבי הארץ · מתחלה ובני עשו יירשום ככתוב באלה הדברים וישבו תחתם : (כד) ואיה וענה· נראה בעיני כך שנן ופסי ושתי ואע"פ שבדברי הימים כתיב איה וענה אין לדקדק בכך כאשר כתיב בתורה עוץ וחול וגתר ומש · ובדברי הימים ומשך והמפרש לוי"ו יתירה יש לתמוה מה היה לו לכתוב ו' יתירה בזה יותר משאר בנים והראיות שמביאים אינן כי אותן ווי"ן שמביאין אינן יתירות ותשב תמר ושוממה׳ פירוש כמו שבי אלמנה בית אביך כי השיבה הוא כפל לשון של שוממה · והרי הוא כאילו כתיב ותשב בדודה ושוממה · מגערתך אלהי יעקב נרדם ורכב וסוסי כך פירושו מגערת אלהי יעקב חיל שונאינו הנזכר למעלה וגם רכבו וסוסיו כדכתיב סוס ורכבו רמה בים : הוא ענה · שנזכר בימי משה על שם גבורתו · אשר מצא את הימים הגבורים או חיות רעות ונצחם · לפי פשוטו אין לדקדק יותר : (כב) ואחות לוטן תמנע · לפי שהיה גדול שבאחיו

בעל הטורים

(כ) יושבי הארץ · בגימ' היו מריחים

עיקר ש"ח ובאר"ח

נמקולקל · ונכעין סות מקולקל בכח על חכתו סל ענה : ש ר"ל נשיחים ורחפי נפי הרות : ת וכן כתיב בס' דברים ובשעיר ישבו סחורים לפנים (דבק טוב) :

אֱדוֹם לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל : לב וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה : לג וַיָּמָת בָּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה : לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי : לה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית : לו וַיָּמָת הֲדָד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה : לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר : לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר : לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב : מפטיר מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת : מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן : מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף

רש"י

וכנגדן העמיד יעקב ובטל מלכות עשו בימיהם א אלו הן שאול ואיש בשת דוד ושלמה רחבעם אביה אסא יהושפט · ובימי יורם בנו כתיב בימיו פשע אדום מתחת יד יהודה וימליכו עליהם מלך ובימי שאול כתיב ב אין מלך באדום נצב מלך : (לג) יובב בן זרח מבצרה · בצרה מערי מואב היא שנאמר ועל קריות ועל בצרה וגו' · ולפי שהעמידה מלך לאדום עתידה ללקות עמהם שנאמ' כי זבח לה' בבצרה : (לה) המכה את מדין בשדה מואב · שבא מדין על מואב למלחמה והלך מלך אדום לעזור את מואב ומכאן אנו למדים שהיו מדין ומואב מריבים זה עם זה ובימי בלעם עשו שלום להתקשר על ישראל: (לט) בת מי זהב · מהו זהב עשיר היה ואין זהב חשוב בעיניו לכלום : (מ) ואלה שמות אלופי עשו · שנקראו על שם מדינותיהם ג לאחר שמת הדר ופסקה מהם מלכות

עיקר ש"ח ובאר"ח

א כיון דכתיב ולאום מלאום יאמץ · לא יוכלו להיות שוים בגדולה · כשמלכו ח' מלכי ישראל בטלה מלכותן של עשו : ב נ"ל ובימי יהושפט (מלכים א' כ"ב מ"ח) ומלך אין באדום נצב מלך · כי בימי שאול לא מצינו כתוב כזה · ור"ל דבימי יהושפט שהוא היה המלך השמיני · לא היה עוד באדום מלך כנ"ל

מַלְכַיָא דִי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם דִּי־מְלַךְ־מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בַּר־בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה: לג וּמִית בֶּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר־זֶרַח מִבָּצְרָה: לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא דָרוֹמָא: לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר־בְּדַד דְּקַטִּיל יָת מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית: לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחוֹבֵי דְעַל פְּרָת: לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר־עַכְבּוֹר: לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר־עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מְצָרֵף דַּהֲבָא: מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעְיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא תִמְנָע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת: מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִינֹן: מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵימָן

רשב״ם

קורא לה אחות לוטן וכן אחות נביותי וכן מרים הנביאה אחות אהרן: (לא) לפני מלך מלך · לפני משה שהושיע את ישראל · כל שרי עם ושם קורא מלך עד דוד · מצאתי ביוסיפון אחרי אלו המלכים קרוי לארבעים מלכים נקובי שמות זה אחר זה: (לט) בת מי זהב · אינו מדקדק לפי פשוטו בשמות כל כך: (מ) ואלה שמות אלופי עשו למשפחותם למקומתם · באלופים הללו מזכיר מקצתם של אלופים הנאמרים למעלה בבני עשו · ויש לומר שלבסוף נעשו אלו האחרונים עיקר להיות אלופי עיר ועיר דכתיב כאן למקומתם בארץ אחוזתם · וראיה לדבר שבכל פרשיות בני עשו ובני שעיר והמלכי׳ אשר מלכו עד סוף הפרשה כולהי הנם כתובים בדברי הימים ופרשת אלופי בני עשו הראשונה אינה נזכרת שם כלל כי אם אלופי פרשה שניית לבד:

בעל הטורים

כהלכן: (לט) ושם אשתו · מזכיר שם אשתו מלמד שמלך על ידה שהיתה בת גדולים ועשירים: מונה כאן ח׳ מלכים וי״א אלופים וכנגדן נאמרו בישראל י״א שופטים מיהושע עד שמואל וח׳ מלכים עד יורם וזהו ואלכה לנגדך:

עיקר ש״ח ובאר״ח

כל״ל · ובימי יורם בנו המליכו עליהם מלך: ג כ״ל שלא תקשה הא כבר מנה למעלה אלופי בני עשו · וכן אין שוים בשמותם · לכ״פ לקמן על מגדיאל שהוא רומי (והוא ממ״ר) · ונקרא ג״כ על שם מדינתו:

תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר׃ מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה ׀
אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי
אֱדוֹם׃ פפפ קנ"ד. קנ"ט סימן ומפטירין חזון עובדיה כת"ע:

רש"י

והראשונים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בד"ה וימת הדד ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו׳: (מג) מגדיאל. היא רומי:

חסלת פרשת וישלח

ג בסדר וישלח יש בה לא תעשה אחת: לאוין א

שלא לאכול גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את
גיד הנשה אשר על כף הירך עד היום הזה:

הפטרת וישלח בתרי עשר בהושע סימן יא

הפטרה זו וגם הפטרת ויברח יעקב היא הפטרת ויצא לספרדים מפני שהם בנביא אחד אבל האשכנזים מפטירין בויצא רק ויברח יעקב לבד ובוישלח חזון עובדיה כמבואר ברמב"ם ולבוש:

וְעַמִּי תְלוּאִים לִמְשׁוּבָתִי וְאֶל־עַל יִקְרָאֻהוּ יַחַד לֹא יְרוֹמֵם׃
אֵיךְ אֶתֶּנְךָ אֶפְרַיִם אֲמַגֶּנְךָ יִשְׂרָאֵל אֵיךְ אֶתֶּנְךָ כְאַדְמָה
אֲשִׂימְךָ כִּצְבֹאיִם נֶהְפַּךְ עָלַי לִבִּי יַחַד נִכְמְרוּ נִחוּמָי׃ לֹא
אֶעֱשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי לֹא אָשׁוּב לְשַׁחֵת אֶפְרָיִם כִּי אֵל אָנֹכִי וְלֹא־
אִישׁ בְּקִרְבְּךָ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבוֹא בְּעִיר׃ אַחֲרֵי יְהוָה יֵלְכוּ כְּאַרְיֵה
יִשְׁאָג כִּי־הוּא יִשְׁאַג וְיֶחֶרְדוּ בָנִים מִיָּם׃ יֶחֶרְדוּ כְצִפּוֹר מִמִּצְרַיִם
וּכְיוֹנָה מֵאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהוֹשַׁבְתִּים עַל־בָּתֵּיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃ סְבָבֻנִי
בְכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה עֹד רָד עִם־אֵל
וְעִם־קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן׃ אֶפְרַיִם רֹעֶה רוּחַ וְרֹדֵף קָדִים כָּל־הַיּוֹם כָּזָב
וָשֹׁד יַרְבֶּה וּבְרִית עִם־אַשּׁוּר יִכְרֹתוּ וְשֶׁמֶן לְמִצְרַיִם יוּבָל׃
וְרִיב לַיהוָה עִם־יְהוּדָה וְלִפְקֹד עַל־יַעֲקֹב כִּדְרָכָיו כְּמַעֲלָלָיו

רַבָּא מִבְצָר: מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנְהוֹן בְּאַרְעָא אַחְסַנְתְּהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי:

הפטרת. וישלח

יָשִׁיב לוֹ: בַּבֶּטֶן עָקַב אֶת־אָחִיו וּבְאוֹנוֹ שָׂרָה אֶת־אֱלֹהִים: וַיָּשַׂר אֶל־מַלְאָךְ וַיֻּכָל בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ: וַיהוָה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת יְהוָה זִכְרוֹ: וְאַתָּה בֵּאלֹהֶיךָ תָשׁוּב חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שְׁמֹר וְקַוֵּה אֶל־אֱלֹהֶיךָ תָּמִיד: כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֺן אֲשֶׁר־חֵטְא: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה: אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי:

הפטרת וישלח לספרדים בתרי עשר עובדיה א

הגם שנמצא בחומשים כתוב שהיא הפטרה רק לספרדים · אך מבואר ברמב"ם ולבוש שהיא הפטרת וישלח בין לספרדים בין לאשכנזים:

חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִדֵנִי אָרֶץ: אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהוָה: אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ

עֹלֵלוֹת׃ אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו׃ עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה בּוֹ׃ הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו׃ וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן יִכָּרֶת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ לְעוֹלָם׃ בְּיוֹם עֲמָדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו וְעַל־יְרוּשָׁלַםִ יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם׃ וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃ אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם אַל־תֵּרֶא גַם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ׃ וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ

שעריו קרי

בראשית לז וישב

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃

רש"י

(א) וישב יעקב וגו' · אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה שלא היו ספונים וחשובים לפרש היאך נתישבו וסדר מלחמותיהם איך הורישו את החורי פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה כל גלגולי סבתם לפי שהם חשובים לפני המקום להאריך בהם · וכן אתה מוצא בעשרה דורות שמאדם ועד נח פלוני הוליד פלוני וכשבא לנח האריך בו · וכן בעשרה דורות שמנח ועד אברהם קצר בהם ומשהגיע אצל אברהם האריך בו · משל למרגלית שנפלה בין החול אדם ממשמש בחול וכוברו בכברה עד שמוצא את המרגלית ומשמצאה הוא משליך את הצרורות מידו ונוטל המרגלית · (ד"א וישב יעקב הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונים פשתן הפחמי תמה אנה יכנס כל הפשתן הזה היה פיקח אחד משיב לו ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף את כולו.

גמלך ישוב בראשך: כי כאשר שתיתם על־הר קדשי ישתו כל־הגוים תמיד ושתו ולעו והיו כלוא היו: ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם: והיה בית־יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא־יהיה שריד לבית עשו כי יהוה דבר: וירשו הנגב את־הר עשו והשפלה את־פלשתים וירשו את־שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את־הגלעד: וגלת החל־הזה לבני ישראל אשר־כנענים עד־צרפת וגלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב: ועלו מושעים בהר ציון לשפט את־הר עשו והיתה ליהוה המלוכה:

אונקלוס

א ויתיב יעקב בארעא תותבות אבוהי בארעא דכנען:

רשב״ם

(א) וישב יעקב · עשו הלך אל ארץ אחרת מפני יעקב אחיו · אבל יעקב ישב אצל אביו בארץ מגוריו כי לו משפט הבכורה:

בעל הטורים

(א) וישב יעקב · זהו שאמר הכתוב (צפניה ג׳) הסיר ה׳ משפטיך פנה אויבך משל לגדה שנקצרה והזורה מפריח התבן והמוץ ומשליכן והתבואה נשארת במקומה כדכתיב בעשו וילך אל ארץ אבל ביעקב כתיב ביה וישב יעקב: מגורי ב׳ במסורה הכא ואידך (יחזקאל כ״א) מגורי אל חרב אע״פ שהי׳ל מגורי אל חרב ישב לו בניהם: מגורי אביו בגי׳ זה חברון: וישב יעקב בארץ מגורי אביו [עם התיבות] בגי׳ וישב לקיים מצות כבוד · אמר בשכר הכבוד כזה זכה עשו לכל

רש״י

כולו כך יעקב ראה כל האלופים הכתובים למעלה תמה ואמר מי יכול לכבוש את כולן מה כתיב למטה אלה תולדות יעקב יוסף וכתיב והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ניצוץ יוצא מיוסף שמכלה ושורף

עיקר ש״ח ובאר״ת

✡ כלומר שמה שנאמר פה אלה תולדות יעקב גו׳ אין הכוונה למנות תולדותיו וצאצאיו · רק פי׳ תולדות המקרים והמאורעות שאירע לו ולבניו עד בואם למצרים (ש״ח) יו״ד

ב אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם׃

רש"י

את כולם · כרש"י ישן) : (ב) אלה תולדות יעקב · ואלה של תולדות יעקב אלה ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב · סבה ראשונה יוסף בן שבע עשרה וגו' על ידי זה נתגלגלו וירדו למצרים זהו אחר ישוב פשוטו של מקרא להיות דבר דבור על אפניו · ומדרש אגדה דורש תלה הכתוב תולדות יעקב ביוסף מפני כמה דברים אחת שכל עצמו של יעקב לא עבד אצל לבן אלא ב ברחל · ושהיה זיו איקונין של יוסף דומה ג לו · וכל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף זה נשטם וזה נשטם זה אחיו מבקש להרגו וזה אחיו מבקשים להרגו וכן הרבה בב"ר · ועוד נדרש בו וישב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף ד צדיקים מבקשים לישב בשלוה אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה: והוא נער · שהיה עושה מעשה נערות מתקן בשערו ממשמש בעיניו כדי שיהיה נראה יפה : את בני בלהה · כלומר רגיל אצל בני בלהה ה לפי שהיו אחיו מבזין אותן והוא מקרבן : את דבתם רעה · כל רעה שהיה רואה באחיו ו בני לאה היה מגיד לאביו שהיו אוכלין אבר מן החי ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים ז וחשודים על העריות ח ובשלשתן לקה על אבר מן החי וישחטו שעיר עזים במכירתו ולא אכלוהו חי ט (כדי שילקה במדתו) ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים לעבד נמכר יוסף · ועל העריות שספר עליהם ותשא אשת אדוניו וגו': דבתם · כל לשון דבה פרלדי"ץ בלע"ז ·

עיקר ש"ח ובאר"ת

למצרים : ב ואף שגם בנימין נולד מרחל · אך כאשר ילדה רחל את יוסף אמר לבן שלחני גו' : ג כמ"ש לקמן על בן זקונים גו' שהי' זיו איקונין כו' : ד לכך סמך הכתוב אלה תולדות יעקב יוסף לוישב יעקב· ללמד לנו שזאת גרם לו שלא נתקיים מחשבתו לישב בשלוה: ה דה"ל לכתוב והוא נתגדל את בני בלהה גו' ולמה כתיב והוא נער גו' · לכך פי' שהם ב' ענינים· והוא נער שעושה מעשה נערות· את בני בלהה הוא ענין אחר (דב"ש) : ו כי בכ"מ מצינו אצל דבה ל' הוצאה· גבי מרגלים ויוציאו דבת הארץ · ומוציא דבה גו' · וכאן כתיב ויבא ולא כתיב ויוצא יוסף את דבתם · ע"כ דריש דהוא לא הוציא דבה לאמור דבר שלא ראה ולא שמע · כ"א מה שהיה רואה הגיד לאביו : ז כי הוא הי' מקרב ומחבב את בני השפחות כמ"ש לעיל : ח ובאמת טעה בכל הג' דברים · שפסק רק למראה עיניו · אבל לא היו החטאים האלה בשבטי יה כאשר האריכו המפרשים : ט כי לא היו צריכים לאכילת השעיר עזים · כ"א לדמו · ובכ"ז שחטוהו למען ילקה

בזה

ג אִלֵּין תּוּלְדָת יַעֲקֹב יוֹסֵף בַּר־שְׁבַע עַסְרֵי שְׁנִין (כַּד)הֲוָה רָעֵי עִם־אֲחוֹהִי בְּעָנָא וְהוּא מְרַבֵּי עִם־בְּנֵי בִלְהָה וְעִם־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אֲבוּהִי וְאַיְתִי יוֹסֵף יָת־דִּבְּהוֹן בִּישָׁא קמ

רשב״ם

(ב) אלה תולדות יעקב־ישכילו ויבינו אוהבי שכל מה שלימדו רבותינו כי אין מקרא יוצא מידי פשוטו׳ אף כי עיקרה של תורה באה ללמדנו ולהודיענו בראיות הפשט וההגדות וההלכות והדינין ועל ידי אריכות הלשון ועל ידי שלשים ושתים מדות של ר׳ אליעזר בנו של ר׳ יוסי הגלילי ועל ידי י״ג מדרת של ר׳ ישמעאל׳ והראשונים מתוך חסידותם נתעסקו לנטות אחרי הדרשות שהן עיקר ומתוך כך לא הורגלו בעומק פשוטו של מקרא ולפי שאמרו חכמים אל תרבו בניכם בהגיון׳ וגם אמרו העוסק במקרא מדה ואינה מדה׳ העוסק בתלמוד אין לך מדה גדולה מזו ומתוך כך לא הורגלו כל כך בפשוטו של מקראות׳ וכדאמרם במס׳ שבת הוינא בר תמני סרי שנין וגרסי׳ כולה תלמודא ולא הוה ידענא דאין מקרא יוצא מידי פשוטו׳ וגם רבינו שלמה אבי אמי מאיר עיני גולה שפירש תורה נביאים וכתובים נתן לב לפרש פשוטו של מקרא׳ ואף אני שמואל ב״ר מאיר חתנו זצ״ל נתווכחתי עמו ולפניו והודה לי שאילו היה לו פנאי היה צריך לעשות פרושים אחרים לפי הפשטות המתחדשים בכל יום׳ ועתה יראו המשכילים מה שפירשו הראשונים: אלה תולדות יעקב׳ אלה מקראות ומאורעות שאירעו ליעקב (אלה מקראות) והנה זה הבל הוא׳ כי כל אלה תולדות האמורים בתורה ובכתובים יש מהם שמפרש בני האדם ויש מהם רבים שמפרשים בני בנים׳ כאשר פירשתי באלה תולדות נח׳ למעלה בפ׳ בראשית כתיב ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד נח את שם ואת חם ואת יפת׳ ואחרי כן מפרש כי העולם חטאו ונח מצא חן ואחרי כן מפרש אלה תולדות נח בני בניו היאך כי שלשה בנים היה לו וצוה הקב״ה להכניסם בתיבה י״ב חדש ובצאתם ויולדו להם בנים אחר המבול עד שעולים לשבעים בנים שהיו שבעים אומות כדכתיב מאלה נפרדו וגו׳ וכן בעשו פרשה ראשונה מפרש בני עשו שנולדו לו במקום אביו ואחרי כן וילך אל ארץ וגו׳ וישב לו בהר שעיר וכל פרשה וכתיב אלה תולדות עשו אבי אדום בהר שעיר׳ וכל פרשה שניה זאת בבני עשו וכשם שמצינו בעשו שפירש שבניו נולדו במגורי אביו קודם שהלך אל ארץ מפני יעקב ובני בניו נולדו בהר שעיר כן ביעקב למעלה כתב ויהיו בני יעקב שנים עשר וגו׳׳ ומפרש לבסוף אלה בני יעקב אשר יולד

בעל הטורים

הכבוד הזה: (ב) דבתם רעה׳ בגימ׳ שהם אכלו באבר מן החי: דבתם׳ בגי׳ מות׳ מלמד שלה״ר הורג: נער בגימ׳ סוטה זש״ס (משלי י׳) ומוליא

ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים׃ ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם׃ ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי׃ ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶיןָ לַאֲלֻמָּתִי׃ ח וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל

רש"י

כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר : דבה · לשון דובב שפתי ישנים: (ג) בן זקנים · שנולד לו לעת זקנתו · ואונקלוס תרגם בר חכים הוא ליה כל מה שלמד משם ועבר מסר לו · דבר אחר שהיה זיו איקונין שלו דומה לו : פסים · לשון כלי מלת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת הפסים דתמר ואמנון · ומדרש אגדה על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים: (ד) ולא יכלו דברו לשלום· מתוך גנותם למדנו שבחם שלא דברו אחת בפה ואחת בלב : דברו · לדבר עמו : (ז) מאלמים אלומים · כתרגומו מאסרין אסרן עמרין וכן נושא אלומותיו וכמוהו בלשון משנה והאלומות נוטל ומכריז: קמה אלומתי · נזקפה : וגם נצבה · לעמוד על עמדה

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוא בתיבה : י אף שבנימין נולד לו אחר יוסף · אך לאחר שהשה לידת בנימין אחר יוסף יותר מכל השבטים אשר נולדו כולם זה"ז · והיו סבורין שעולם שלא יהיה לו בן אחר · קראו ליוסף בן זקונים ונשתקע כן בשמו : כ [הנה ידענו כי כינוי הוי"ו מולי"ם נגזרת ממלת לו · והרי הוא כאלו כתיב דבר לו ורש"י בעצמו כתב לעיל פרשת ויצא בד"ה דברתי לך כל לי ולו ולך הסמוכים אצל דבור מפורשים עלי עליו והיינו בשבילו ויהיה אם כן משמעות הכתוב דאפילו עם אדם אחר לא יכלו לדבר בשביל יוסף לשלום · וזה אינו כי הם לא הוציאו עליו שום דבה · לכן כתב רש"י דברו לדבר עמו ורצה לומר שכאן כינוי הוי"ו במלת דברו הוא תמורת מלת עמו · כי עם יוסף בעצמו לא יכלו לדבר לשלום אבל עם אדם אחר דברו בשבילו לשלום ומתוך גנותן ניכר שבחן שלא דברו אחת בפה ואחת

בלב

לות־אבוהון : ג וישראל רחם ית־יוסף מכל־בנוהי ארי־בר־חכים הוא לה ועבד לה כתונא דפסי : ד וחזו אחוהי ארי־יתה רחם אבוהון מכל־אחוהי וסנו יתה ולא צבן למללא־עמה לשלם : ה וחלם יוסף חלמא וחוי לאחוהי ואוסיפו עוד סנו יתה : ו ואמר להון שמעו־כען חלמא הדין די חלמית : ז והא אנחנא מאסרין אסרן בגו חקלא והא קמת אסרתי ואף־אזדקפת והא מסתחרן אסרתכון וסגדן לאסרתי : ח ואמרו לה אחוהי המלכו את־מרמי־למלך עלנא אר־

רשב"ם

ילד לו בפדן ארם ויבא אל יצחק אביו וגו' הרי פירש בניו של יעקב והיכן נולדו כאשר עשה בבני עשו ועתה כותב אלה תולדות יעקב בני בניו שהיו שבעים והאיך נולדו · כיצד יוסף הי' בן שבע עשרה שנה ונתקנאו בו אחיו ומתוך כך ירד יהודה מאת אחיו והיה לו בנים בכזיב ובעדולם שלה ופרץ וזרח · ונתגלגל הדבר שיוסף הורד מצרימה ונולדו לו במצרימה מנשה ואפרים ושלח יוסף בשביל אביו וביתו עד שהיו שבעים· וכל זה היה צריך משה רבינו לכתוב שעל זה הוכיחם בשבעים נפש ירדו אבותיך וגו' : בן שבע עשרה שנה · להודיעך כי עשרים ושתים שנה נעלם מאביו יעקב שהרי בן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה ושבע שנים השובע ושני שנים של רעב ואז בא אביו כדכתיב ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר : היה רועה את אחיו בצאן · בני לאה לפי דרך ארץ קורא אחיו ולא בני השפחות : והוא נער את בני בלהה וגו'· נערותו ורגילותו ומשתאיו היו עם בני בלהה ובני זלפה ומתוך כך התחילו אחיו בני לאה לשנוא אותו : את אחיו· עם אחיו רועה ובשמחת נערותו היה נבדל מהם ורגיל (עם) בני השפחות ולא עמהם כמו נער· כדכתיב כי נער ישראל · וכתיב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו· הוליך ומונה כל מיני ענינים שגרמו לשנוא אותו· וגם ויבא יוסף את דבתם רעה· את דבתם של אחיו רעה· במדרש אגדה לפי פירושם שאמר לאביו כך מבזים הם בני השפחות אבל אני אכבדם· ואני רגיל אצלם · פשטנים אחרים לא עמדו על העיקר : (ג) וישראל אהב וגו'· כל זה גרם הקנאה : בן זקונים · כי אחרון היה לי"א בנים אבל מבנימין לא נולד

בעל הטורים

דגה סוף כסיל : (ג) בן זקונים · זקנים כתיב שמסר לו כל מה שקבל מזקנים שהם שם ועבר : בן זקנים סוף נו · ס"ת חמון שמסר לו סתרי תורה שנאמר בה (שם ח') ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים· זקנים נוטריקון זרעים קדשים נשים ישועות מועד [וסדר טהרות י"ל שרמוז במה שלמד לו פ' עגלה ערופה] : פסים · נוטריקון פוטיפר סוחרים ישמעאלים מדינים :

בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־דְּבָרָיו׃
ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים לִי׃ י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה׃ יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר׃ שני יב וַיֵּלְכוּ אֶחָיו לִרְעוֹת אֶת־נקוד על את צֹאן אֲבִיהֶם בִּשְׁכֶם׃ יג וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הֲלוֹא אַחֶיךָ רֹעִים בִּשְׁכֶם לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֲלֵיהֶם וַיֹּאמֶר לוֹ הִנֵּנִי׃ יד וַיֹּאמֶר לוֹ לֶךְ־נָא רְאֵה אֶת־שְׁלוֹם אַחֶיךָ וְאֶת־שְׁלוֹם הַצֹּאן וַהֲשִׁבֵנִי דָּבָר וַיִּשְׁלָחֵהוּ מֵעֵמֶק חֶבְרוֹן

רש"י

ל בזקיפה: (ח) ועל דבריו · על דבתם רעה שהיה מביא לאביהם: (י) ויספר אל אביו ואל אחיו · לאחר שספר אותו לאחיו ם חזר וספרו לאביו בפניהם: ויגער בו · לפי שהיה מטיל שנאה עליו: הבוא נבוא · והלא אמך כבר מתה והוא לא היה יודע שהדברים מגיעין לבלהה שגדלתו כאמו· ורבותינו למדו מכאן שאין חלום בלא דברים בטלים נ ויעקב נתכוין להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו לכך אמר לו הבוא נבוא וגו' כשם שא"א באמך כך השאר הוא בטל: (יא) שמר את הדבר · היה ממתין ומצפה מתי יבוא וכן שומר אמונים וכן לא תשמור על חטאתי לא תמתין: (יב) לרעות את צאן · נקוד על את שלא הלכו אלא לרעות ס את עצמן: (יג) הנני · לשון ענוה וזריזו' מדרז למצות אביו ואע"פ שהיה יודע באחיו ששונאין אותו: (יד) מעמק חברון · והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון אלא מעצה עמוקה של אותו צדיק הקבור בחברון לקיים מה שנאמר לאברהם בין

עיקר ש"ח ובאר"ח

בנב · בתר"ת]: ל וזו החילוק בין קמה לנצבה · כי קמה ר"ל עמדה לפי שעה משכיבתה · ונצבה פי' שעמדה כן על מצבה בזקיפה: ם ומה שלא ספר לאביו את חלומו הראשון · הוא מפני שכבר פתרו לו אחיו לטובה כי מלוך ימלוך אבל בחלום השני שלא פתרו לו אחיו · ספר אותו ג"כ לאביו למען יפתור אותו לטובה: נ ר"ל וגם יעקב היה יודע שאין חלום בלי דברים בטלים · אך נתכוין להוציא

שׁוּלְטָן אַתְּ־סְבִיר־לְמִשְׁלַט בָּנָא וְאוֹסִיפוּ עוֹד סְנוֹ יָתֵהּ עַל־חֶלְמוֹהִי וְעַל־פִּתְגָמוֹהִי׃ ט וַחֲלַם עוֹד חֶלְמָא אָחֳרָנָא וְאִשְׁתָּעֵי יָתֵהּ לַאֲחוֹהִי וַאֲמַר הָא חֲלֵמִית חֶלְמָא עוֹד וְהָא שִׁמְשָׁא וְסִהֲרָא וְחַד עֲשַׂר כּוֹכְבַיָּא סָגְדִין לִי׃ י וְאִשְׁתָּעֵי לַאֲבוּהִי וְלַאֲחוֹהִי וּנְזַף־בֵּהּ אֲבוּהִי וַאֲמַר לֵהּ מָה חֶלְמָא הָדֵין דִּי חֲלַמְתָּא הֲמֵיתָא נֵיתֵי אֲנָא וְאִמָּךְ וְאַחָיךְ לְמִסְגַּד לָךְ עַל־אַרְעָא׃ יא וְקַנִּיאוּ־בֵהּ אֲחוֹהִי וַאֲבוּהִי נְטַר יָת־פִּתְגָמָא׃ יב וַאֲזַלוּ אֲחוֹהִי לְמִרְעֵי יָת־עָנָא דַאֲבוּהוֹן בִּשְׁכֶם׃ יג וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל לְיוֹסֵף הֲלָא אַחָיךְ רָעַן בִּשְׁכֶם אֱתָא וְאֶשְׁלְחִנָּךְ לְוָתְהוֹן וַאֲמַר לֵהּ הָא־אֲנָא׃ יד וַאֲמַר לֵהּ אִיזֵל־כְּעַן חֲזֵי יָת־שְׁלָמָא דְאַחָיךְ וְיָת־שְׁלָמָא דְעָנָא וַאֲתֵבְנִי פִּתְגָמָא וְשַׁלְחֵהּ מִמֵּישַׁר

רשב״ם

אחרי כן עד זמן ארוכה והרבה קודם שנולד בנימין היה לו בן זקונים והתחיל לאוהבו: פסים · מעיל: (ח) ועל דבריו · ויבא יוסף את דבתם רעה: (י) מה החלום הזה וגו׳ · אפי׳ היית׳ אמו קיימת היה אומר להוכיחו: (יא) ואביו שמר את הדברי׳ מה צורך לכתוב זה אלא שכשבאה לו הבשורה ולא האמין לבניו שהוא חי וירא ישראל את העגלות אשר שלח פרעה כי לא נשלחו כי אם על פי המלך כמו שכתוב שם עגלות על פי פרעה אז האמין על ידי החלומות שמוכיחין שסופו להיות מושל · ועגלות הללו על ידי מלכות וממשלה באים·ומתוך כך אמר רב עוד יוסף בני חי · כי תימא גדולה היה היאך האמין אחרי שראה כתנתו מלאה דם כמו שנחרד יצחק על יעקב בשביל שמצא שער בחלקת צואריו: (יג) הלא אחיך רועים בשכם · במקום סכנה שהרגו אנשי המקום · זה שמעתי מר׳ יוסף

בעל הטורים

(י) ויגער בו ב׳ · הכא ואידך ויגער בים סוף ויחרב לומר לך מה ויגער דהכא יעקב אף ויגער דהתם איירי ביעקב שבזכותו נחרב וזהו שדרשו וירא ישראל ישראל סבא: לך נא ראה · לומר שלא ילך אלא בכי טוב בשעה שיכול לראות: והשיבני דבר · נגלה בו רוה״ק שסופו לחזור אליו: עמק · בגי׳ רד״ו שעי״ז נשתעבדו רד״ו שנים· ליוהו עד חברון א״ל אבא חזור בך א״ל כתיב וידינו לא שפכו את הדם הזה שלא פטרנוהו בלא לויה ובזה נפטר ממנו ומתוך כך זכרו והיינו דכתיב וירא את העגלות אשר שלח יוסף וזהו שאמרו אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה שמתוך

עיקר ש״ח ובאר״ת

להוציא מלב בניו: ס כי מאמר שהנקודה ממעטת את הכתב · וה״ע כאילו לא

וַיָּבֹא שְׁכֶמָה׃ טו וַיִּמְצָאֵהוּ אִישׁ וְהִנֵּה תֹעֶה בַּשָּׂדֶה וַיִּשְׁאָלֵהוּ הָאִישׁ לֵאמֹר מַה־תְּבַקֵּשׁ׃ טז וַיֹּאמֶר אֶת־אַחַי אָנֹכִי מְבַקֵּשׁ הַגִּידָה־נָּא לִי אֵיפֹה הֵם רֹעִים׃ יז וַיֹּאמֶר הָאִישׁ נָסְעוּ מִזֶּה כִּי שָׁמַעְתִּי אֹמְרִים נֵלְכָה דֹּתָיְנָה וַיֵּלֶךְ יוֹסֵף אַחַר אֶחָיו וַיִּמְצָאֵם בְּדֹתָן׃ יח וַיִּרְאוּ אֹתוֹ מֵרָחֹק וּבְטֶרֶם יִקְרַב אֲלֵיהֶם וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ׃ יט וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה בַּעַל הַחֲלֹמוֹת הַלָּזֶה בָּא׃ כ וְעַתָּה ׀ לְכוּ וְנַהַרְגֵהוּ וְנַשְׁלִכֵהוּ בְּאַחַד הַבֹּרוֹת וְאָמַרְנוּ חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ וְנִרְאֶה מַה־יִּהְיוּ חֲלֹמֹתָיו׃ כא וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיַּצִּלֵהוּ מִיָּדָם וַיֹּאמֶר לֹא נַכֶּנּוּ נָפֶשׁ׃ כב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם ׀ רְאוּבֵן אַל־תִּשְׁפְּכוּ־דָם הַשְׁלִיכוּ אֹתוֹ אֶל־הַבּוֹר הַזֶּה אֲשֶׁר בַּמִּדְבָּר וְיָד אַל־תִּשְׁלְחוּ־בוֹ לְמַעַן הַצִּיל אֹתוֹ מִיָּדָם לַהֲשִׁיבוֹ אֶל־

רש״י

הבתרים כי גר יהיה זרעך: ויבא שכמה. מקום מוכן לפורענות ע שם קלקלו השבטים שם ענו את דינה שם נחלקה מלכות בית דוד שנאמר וילך רחבעם שכמה: (טו) וימצאהו איש. זה גבריאל פ שנאמר והאיש גבריאל: (יז) נסעו מזה. הסיעו עצמן מן צ האחוה: נלכה דותינה. לבקש לך נכלי דתות שימיתוך בהם ק ולפי פשוטו שם מקום הוא ואין מקרא יוצא מידי פשוטו: (יח) ויתנכלו. נתמלאו נכלים וערמומיות: אתו. כמו אתו עמו כלומר ר אליו: (כ) ונראה מה יהיו חלומותיו. אמר רבי יצחק מקרא זה אומר דרשני רוח הקדש אומרת כן הם אומרים נהרגהו והכתוב מסיים ונראה מה יהיו חלומותיו נראה דבר מי יקום אי שלכם או שלי וא״א שיאמרו הם ונראה מה יהיו חלומותיו שמכיון שיהרגוהו בטלו חלומותיו: (כא) לא נכנו נפש. מכת נפש זו היא מיתה: (כב) למען הציל אתו. רוח הקדש

עיקר ש״ח ובאר״ח

נכתב את. וא״כ נאן אינו דבוק לתיבת לרעות. ודריש הפסוק כאילו כתיב וילכו אחיו לרעות (את עצמן). ונאן אביהם (היה) בשכם: ע דא״כ שכמה ל״ל. הל״ל ויבא שם. ור״ל למקום שאלתו. לכך דריש מקום מוכן כו': פ מדאמר לו הגידה לי ולא אמר לו הודעת איפה הם רועים. ש״מ שידע יוסף שבוא

חֶבְרוֹן וַאֲתָא לִשְׁכֶם: טו וְאַשְׁכְּחֵהּ גַּבְרָא וְהָא־תָעֵי בְּחַקְלָא וּשְׁאֵלְנֵהּ גַּבְרָא לְמֵימָר מָה־אַתְּ־בָּעֵי: טז וַאֲמַר יָת־אַחַי אֲנָא בָעֵי חַוִּי־כְעַן לִי הֵיכָא אִנּוּן רָעַן: יז וַאֲמַר גַּבְרָא נְטָלוּ מִכָּא אֲרֵי שְׁמָעִית דְּאָמְרִין נֵיזֵל לְדֹתָן וַאֲזַל יוֹסֵף בָּתַר אֲחוֹהִי וְאַשְׁכְּחִנּוּן בְּדֹתָן: יח וַחֲזוֹ יָתֵהּ מֵרָחִיק עַד־לָא קְרֵיב לְוָתְהוֹן וְחַשִּׁיבוּ עֲלוֹהִי לְמִקְטְלֵהּ: יט וַאֲמָרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי הָא מָרֵי חֶלְמַיָּא דֵיכִי אָתָא: כ וּכְעַן אֱתוֹ וְנִקְטְלִנֵּהּ וְנִרְמִנֵּהּ בַּחֲדָא מִן־גֻּבַּיָּא וְנֵימַר חַיְתָא בִישְׁתָא אֲכַלְתֵּהּ וְנֶחֱזֵי מָה־יְהוֹן בְּסוֹף חֶלְמוֹהִי: כא וּשְׁמַע רְאוּבֵן וְשֵׁיזְבֵהּ מִידֵיהוֹן וַאֲמַר לָא נִקְטְלִנֵּהּ נְפָשׁ: כב וַאֲמַר לְהוֹן רְאוּבֵן לָא־תוֹשְׁדוּן־דְּמָא רְמוֹ יָתֵהּ לְגֻבָּא הָדֵין דִּי־בְמַדְבְּרָא וִידָא לָא־תוֹשְׁטוּן־בֵּהּ בְּדִיל לְשֵׁיזָבָא יָתֵהּ

רשב״ם · בעל הטורים

קרא חברינו והנאה לי: (יד) ויבא כך זוכרהו: (טו) וישאלהו האיש · שכמה: ולא מצאם: (טו) וימצאהו

איש והנה תועה וגו׳ · להגיד חשיבותו של יוסף נכתב זה שלא רצה לחזור לאביו כשלא מצאם בשכם אלא בקשם עד שמצאם · ואע״פ שהיה יודע שמתקנאים בו הלך ובקשם כמו שאמר לו אביו והשיבני דבר: (יז) בדתן · לפי הפשט שם העיר וגם בשופטים היא נזכרת: (יח) ויתנכלו אותו · נתמלאו נכליות וערמומיות עליו כמו וארור נוכל: בנכליהם אשר נכלו: (יט) הלזה · כל הלזה כשרואים אותו מרחוק וכן מי האיש הלזה צ״ל ב״ל אבל הזה ציש״ט ב״ל כמו המן הרע הזה כשהוא בקרוב: (כ) לכו ונהרגהו · לשון הזמנת בני אדם: וכן לכו ונמכרנו לישמעאלים · וכן הבא נא · הבה נתחכמה · וכן ראה אנכי נותן לפניכם היום: (כא) ויצילהו מידם · שלא נהרג: (כב) השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר · מקום שאין בני אדם מצויין שם וימות מאליו: למען הציל · הפסוק

עיקר ש״ח ובאר״ח

שהוא יודע ודאי · כי הוא היה מלאך · ואיש מצינו אצל גבריאל: צ דאל״כ נסעו מזה נ״ל · הלא גם יוסף ידע שאינם פה: ק דכיון דדרים הסיעו עצמן מהאחוה · אלא כי שמעתי כו׳ · לכ״פ לבקש כו׳: ר כי על ויתנכלו שהוא לשון התפעל אין נופל לשון אותו אלא אליו · לכך פי׳ רש״י באותו כתיב חסר · והוא כמו דכתיב אתו · ואתו הוא כמו עמו · כי הם מתוחפים · ועמו הוא קרוב

ואליו

אביו : שלישי כג ויהי כאשר־בא יוסף אל־אחיו ויפשיטו את־יוסף את־כתנתו את־כתנת הפסים אשר עליו : כד ויקחהו וישלכו אתו הברה והבור רק אין בו מים : כה וישבו לאכל־לחם וישאו עיניהם ויראו והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד וגמליהם נשאים נכאת וצרי ולט הולכים להוריד מצרימה : כו ויאמר יהודה אל־אחיו מה־בצע כי נהרג את־אחינו וכסינו את־דמו : כז לכו ונמכרנו לישמעאלים וידנו אל־תהי־בו כי־אחינו בשרנו הוא וישמעו אחיו : כח ויעברו אנשים מדינים סחרים וימשכו ויעלו את־יוסף מן־הבור וימכרו את־יוסף לישמעאלים בעשרים כסף ויביאו את־יוסף מצרימה :

רש"י

העידה על ראובן שלא אמר זאת ש אלא להציל אותו שיבא הוא ויעלנו משם אמר אני בכור וגדול שבכולן לא יתלה הסרחון אלא בי : (כג) את כתנתו · זה חלוק : את כתנת הפסים · הוא שהוסיף לו אביו ת יותר על אחיו : (כד) והבור רק אין בו מים · ממשמע שנאמר והבור רק איני יודע שאין בו מים מה תלמוד לומר אין בו מים · מים אין בו אבל נחשים ועקרבים א יש בו : (כה) ארחת · כתרגומו שיירת של שם הולכי אורח : וגמליהם נשאים וגו' · למה פרסם הכתוב את משאם להודיע מתן שכרן של צדיקים שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע ולזה נזדמנו בשמים שלא יוזק מריח רע : נכאת · כל כנוס בשמים הרבה קרוי נכאת וכן ויראם את כל בית נכתה מרקחת בשמיו ואונקלוס תרגם לשון שעוה : וצרי · שרף הנוטף מעצי הקטף והוא נטף הנמנה עם סמני הקטורת : ולט · לוטיתא שמו בלשון משנה ורבותינו פי' שרש עשב ושמו אשטרולוזיא"ה במס' נדה : (כו) מה בצע · מה ממון כתרגומו : וכסינו את דמו · ונעלים את ב מיתתו : (כז) וישמעו · וקבילו מניה וכל שמיעה שהיא קבלת דברים כגון זה וכגון וישמע יעקב אל אביו נעשה ונשמע מתורגם נקבל וכל שהיא שמיעת האוזן כגון וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן ורבקה שומעת וישמע ישראל שמעתי את תלונות כלן מתורגם ושמעו ושמעת ושמע שמיע קדמי:(כח)ויעברו אנשי' מדינים · זו היא שיירא אחרת והודיעך הכתוב שנמכר פעמים הרבה: וימשכו · בני יעקב את יוסף מן הבור וימכרוהו לישמעאלים והישמעאלים למדינים

והמדינים

מידיהון לאתבותיה לות אבוהי : כג והוה כד־על יוסף לות־
אחוהי ואשלחו ית־יוסף ית־כתוניה ית־כתונא דפסי די עלוהי:
כד ונסבוהי ורמו יתיה לגובא גובא ריקא לית ביה מיא :
כה ואסחרו למיכל לחמא וזקפו עיניהון וחזו והא שירת
ערבאי אתיא מגלעד וגמליהון טעינין שעף וקטף ולטום אזלין
לאחתא למצרים : כו ואמר יהודה לאחוהי מה־ממון מתהני
לנא ארי־נקטול ית־אחונא ונכסי על־דמיה : כז אתו ונזבניניה
לערבאי וידנא לא־תהי ביה ארי־אחונא בסרנא הוא וקבילו־
מניה אחוהי: כח ועברו גברי מדינאי תגרי ונגידו ואסיקו ית־
יוסף מן־גובא וזבינו ית־יוסף לערבאי בעסרין כסף ואיתיו ית־

רשב״ם

מעיד על ראובן כי להצילו נתכוין כמו שמוכיח סופו : (כג) את כתונת הפסים · לא הזכירה אלא לרמוז לך שהיא גרמה תחלת השנאה·וזה אינו·
אלא לפי שהוא אומר לפניו וישלחו את כתונת הפסים להטעותו שיחשוב בלבו כי חיה רעה אכלתהו · כמו שאמר ויכירה ויאמר כתונת בני לכך הוא מזכירה כאן : (כד) אין בו מים · שאם היה בו מים לא היו משליכין אותו שם שא"כ היו מטביעין אותו וממיתין אותו בידם והם אמרו ויד אל תשלחו בו וידינו אל תהי בו לגרום לו מיתה : (כח) ויעברו אנשים מדינים · ובתוך שהיו יושבים לאכול לחם ורחוקים היו קצת מן הבור לבלתי אכול על הדם וממתינים היו לישמעאלים שראו וקודם שבאו הישמעאלים עברו אנשים מדינים אחרים דרך שם וראוהו בבור ומשכוהו ומכרוהו המדינים לישמעאלים וי"ל שהאחים לא ידעו ואע"פ אשר כתב אשר מכרתם אותי מצרימה י"ל שהגרמת מעשיהם סייעה במכירתו · זה נראה לי לפי עומק דרך פשוטו של מקרא כי ויעברו אנשים מדינים משמע ע"י מקרה והם מכרוהו לישמעאלים · ואף אם באתה לומר

בעל הטורים

בגי' מלאך גבריאל שאלו: (כד) ויקחהו· כתיב חסר וי"ו שלא לקחו אלא אחד והוא שמעון וע"כ ויקח מאתם את

עיקר ש"ח ובאר"ח

נאליו כמוכן · והכתוב לא רצה לכתוב אתו או עמו · כי היו במשמעותו · אשר גם הוא ערום יערום בתחבולותיו להמיתם · כאשר זממו לעשות לו : ש ולא שראובן אמר זאת בעצמו : ת ואשר עליו קאי על הכתונת זה התלוק ולפ"ז לא הי' עליו רק כתונת אחת אשר היתה כתונת פסים : א ועכ"ז נאמר והבור רק · כי המה נכנסים לתורי ולסדקי הבור : ב כי הם לא שפכו את דמו בהשליכם אותו הבורה : ג ובהם ס' היתר מוצא אשר המדינים משכו את יוסף מן הבור ·

כט וַיָּשָׁב רְאוּבֵן אֶל־הַבּוֹר וְהִנֵּה אֵין־יוֹסֵף בַּבּוֹר וַיִּקְרַע
אֶת־בְּגָדָיו׃ ל וַיָּשָׁב אֶל־אֶחָיו וַיֹּאמַר הַיֶּלֶד אֵינֶנּוּ וַאֲנִי
אָנָה אֲנִי־בָא׃ לא וַיִּקְחוּ אֶת־כְּתֹנֶת יוֹסֵף וַיִּשְׁחֲטוּ שְׂעִיר
עִזִּים וַיִּטְבְּלוּ אֶת־הַכֻּתֹּנֶת בַּדָּם׃ לב וַיְשַׁלְּחוּ אֶת־כְּתֹנֶת
הַפַּסִּים וַיָּבִיאוּ אֶל־אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ זֹאת מָצָאנוּ הַכֶּר־נָא
הַכְּתֹנֶת בִּנְךָ הִוא אִם־לֹא׃ לג וַיַּכִּירָהּ וַיֹּאמֶר כְּתֹנֶת בְּנִי
חַיָּה רָעָה אֲכָלָתְהוּ טָרֹף טֹרַף יוֹסֵף׃ לד וַיִּקְרַע יַעֲקֹב
שִׂמְלֹתָיו וַיָּשֶׂם שַׂק בְּמָתְנָיו וַיִּתְאַבֵּל עַל־בְּנוֹ יָמִים רַבִּים׃
לה וַיָּקֻמוּ כָל־בָּנָיו וְכָל־בְּנֹתָיו לְנַחֲמוֹ וַיְמָאֵן לְהִתְנַחֵם וַיֹּאמֶר
כִּי־אֵרֵד אֶל־בְּנִי אָבֵל שְׁאֹלָה וַיֵּבְךְּ אֹתוֹ אָבִיו׃ לו וְהַמְּדָנִים

רש"י

והמדינים מכרו אותו למצרים: (כט) וישב ראובן. במכירתו לא היה שם שהגיע יומו ללך ולשמש את אביו. ד"א עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו: (ל) אנה אני בא. אנה אברח ד מצערו של אבא: (לא) שעיר עזים. דמו דומה לשל אדם: הכתנת. זה שמה וכשהיא דבוקה לתיבה אחרת כגון כתנת יוסף כתנת פסים כתנת בד נקוד כתנת: (לג) ויאמר כתנת בני. היא זו: חיה רעה אכלתהו. נצנצה בו רוח הקדש ה סופו שתתגרה בו אשת פוטיפר. ולמה לא גלה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו את כל מי שיגלה ושתפו להקב"ה עמהם ו אבל יצחק היה יודע שהוא חי אמר היאך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו: (לד) ימים רבים. כ"ב שנה משפירש ממנו עד שירד יעקב למצרים שנא' יוסף בן שבע עשרה שנה וגו' וכן שלשים שנה היה בעמדו לפני פרעה. ושבע שני השובע ושנתים הרעב

כשבא יעקב למצרים הרי כ"ב שנה כנגד כ"ב שנה שלא קיים יעקב כבוד אב ואם כ' שנה שהיה בבית לבן וב' שנים בדרך בשובו מבית לבן שנה וחצי בסכות וששה חדשים בבית אל. וזהו שאמר ללבן זה לי עשרים שנה בביתך לי הן עלי הן וסופי ללקות כנגדן: (לה) וכל בנתיו. רבי יהודה אומר אחיות תאומות נולדו עם כל שבט ושבט ז ונשאום. רבי נחמיה אומר כנעניות היו אלא מהו וכל בנותיו כלותיו שאין אדם נמנע מלקרות לחתנו בנו ולכלתו בתו: וימאן להתנחם. אין אדם מקבל תנחומין על החי וסבור שמת שעל המת נגזרה גזירה שישתכח מן הלב ולא על החי: ארד אל בני. כמו על בני ח והרבה אל משמשין בל' על. אל שאול ואל בית הדמים. אל הלקח ארון האלהים ואל מות חמיה ואישה: אבל שאלה. כפשוטו לשון קבר הוא באבלי אקבר ולא אתנחם כל ט ימי. ומדרשו גיהנם. סימן זה היה

יוסף למצרים: כח ותב ראובן לגובא והא לית־יוסף בגובא ובזע ית־לבושוהי: ל ותב לות־אחוהי ואמר עולימא ליתוהי ואנא לאן אנא־אתי: לא ונסיבו ית־כתונא דיוסף ונכיסו צפיר בר עזי וטבלו ית־כתונא בדמא: לב ושלחו ית־כתונא דפסי ואיתיו לות־אבוהון ואמרו דא אשכחנא אשתמודע־כען הכתונא דברך היא אם־לא: לג ואשתמודעה ואמר כתונא דברי חיתא בישתא אכלתה מקטל קטיל יוסף: לד ובזע יעקב לבושוהי ואסר שקא בחרצה ואתאבל על־בריה יומין סגיאין: לה וקמו כל־בנוהי וכל־בנתה לנחמותה וסריב לקבלא־תנחומין ואמר ארי־אחות לות־(על)־ברי כד־אבילא לשאול ובכא יתה אבוהי: לו ומדינאי זבינו יתה למצרים לפוטיפר רבא דפרעה

רשב״ם

וימכרו את יוסף לישמעאלים כי אחיו מכרוהו אם כן צריך לומר שהם ציוו למדינים סוחרים למושכו מן הבור ואח״כ מכרוהו לישמעאלים: (ל) אנה אני בא · למה באתי אל הבור: (לב) וישלחו · על ידי בני אדם שלא יגידו מי השולחים אלא שאמרו זאת מצאנו: (לח) כי ארד־לא אנחם אלא ארד אל בני אבל שאולה: ויבך אותו אביו ·

בעל הטורים

שמעון: (ל) ואני אנה אני בא · שאמר לא יתלה הסרחון אלא בי שיאמר קנאתי לבכורה שנתנה לו: (לג) הכר נא · ב׳ במסורה · הכא ואידך הכר נא למי החותמת והפתילים בלשון שרימה יהודה את אביו באותו לשון נפרע ממנו:

עיקר ש״ח ובאר״ת

כפשט הכתוב · ואחרי שראו האחים את יוסף בידם ותפשו לקחתו בחזקה מידם התרצו לקנותו בעשרים כסף מידם · אך אחרי כן בהיותם בדרך התנחמו על מקחם · ומכרו אותו לישמעאלים בעשרים הכסף · וז״ש וימכרו (המדינים) כו׳ בעשרים כסף · והישמעאלים מכרוהו אח״כ כשנוך למצרים להמדנים · והמדנים מכרוהו לפוטיפר · אך פוטיפר לא רצה לקחתו מידם · באמרו אולי גנוב הוא אתם · הביאו לו את הישמעאלים אשר מכרוהו לו · וז״ש אצל פוטיפר (מיד הישמעאלים) כו׳ האריכתי בזה · למען התר הספקות מהפסוקים שנראין כסותרין זא״ז: ד דאל״כ וכי מפני שהילד איננו לא נבאר מקום עבורו · לכ״פ אנה אברח מצערו כו׳: ה דמנ״ל שחיה רעה אכלתהו · אולי נהרג מלסטים: נ״ל שגם הקב״ה הסכים על ידם · כדי שיתגלגל הדבר שירדו למצרים ויעקב ילטער א״ע כ״ב שנה: ז ר״ל כ״א נשא התאומה שנולדה עם אחיו שהיתה לו אחות מן האב ולא מן האם · וב״ב לא נלמוו ע״ז: ח ר״ל בעבור בני: ט פי׳ שהאבלות

מָכְר֥וּ אֹת֖וֹ אֶל־מִצְרָ֑יִם לְפֽוֹטִיפַר֙ סְרִ֣יס פַּרְעֹ֔ה שַׂ֖ר הַטַּבָּחִֽים׃ פ רביעי לח א וַיְהִי֙ בָּעֵ֣ת הַהִ֔וא וַיֵּ֥רֶד יְהוּדָ֖ה מֵאֵ֣ת אֶחָ֑יו וַיֵּ֛ט עַד־אִ֥ישׁ עֲדֻלָּמִ֖י וּשְׁמ֥וֹ חִירָֽה׃ ב וַיַּרְא־שָׁ֧ם יְהוּדָ֛ה בַּת־אִ֥ישׁ כְּנַעֲנִ֖י וּשְׁמ֣וֹ שׁ֑וּעַ וַיִּקָּחֶ֖הָ וַיָּבֹ֥א אֵלֶֽיהָ׃ ג וַתַּ֖הַר וַתֵּ֣לֶד בֵּ֑ן וַיִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ עֵֽר׃ ד וַתַּ֥הַר ע֖וֹד וַתֵּ֣לֶד בֵּ֑ן וַתִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ אוֹנָֽן׃ ה וַתֹּ֤סֶף עוֹד֙ וַתֵּ֣לֶד בֵּ֔ן וַתִּקְרָ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ שֵׁלָ֑ה וְהָיָ֥ה בִכְזִ֖יב בְּלִדְתָּ֥הּ אֹתֽוֹ׃ ו וַיִּקַּ֧ח יְהוּדָ֛ה אִשָּׁ֖ה לְעֵ֣ר בְּכוֹר֑וֹ וּשְׁמָ֖הּ תָּמָֽר׃ ז וַיְהִ֗י עֵ֚ר בְּכ֣וֹר יְהוּדָ֔ה רַ֖ע בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה וַיְמִתֵ֖הוּ יְהוָֽה׃ ח וַיֹּ֤אמֶר יְהוּדָה֙ לְאוֹנָ֔ן בֹּ֛א אֶל־אֵ֥שֶׁת אָחִ֖יךָ וְיַבֵּ֣ם אֹתָ֑הּ וְהָקֵ֥ם זֶ֖רַע לְאָחִֽיךָ׃ ט וַיֵּ֣דַע אוֹנָ֔ן כִּ֛י לֹּ֥א ל֖וֹ יִהְיֶ֣ה הַזָּ֑רַע וְהָיָ֞ה אִם־בָּ֨א אֶל־אֵ֤שֶׁת אָחִיו֙ וְשִׁחֵ֣ת אַ֔רְצָה לְבִלְתִּ֥י נְתָן־זֶ֖רַע לְאָחִֽיו׃ י וַיֵּ֛רַע בְּעֵינֵ֥י יְהוָ֖ה אֲשֶׁ֣ר עָשָׂ֑ה וַיָּ֖מֶת גַּם־אֹתֽוֹ׃ יא וַיֹּ֣אמֶר יְהוּדָ֡ה לְתָמָ֣ר כַּלָּת֡וֹ שְׁבִ֣י אַלְמָנָ֣ה בֵית־אָבִ֡יךְ עַד־יִגְדַּל֙ שֵׁלָ֣ה בְנִ֔י כִּ֣י אָמַ֔ר פֶּן־יָמ֥וּת גַּם־ה֖וּא כְּאֶחָ֑יו וַתֵּ֣לֶךְ תָּמָ֔ר

רש"י   הל' ברגשי מ"ש

מסור בידי מפני הגבורה אם לא ימות אחד מבני בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם: ויבך אתו אביו · יצחק היה בוכה מפני צרתו של יעקב אבל לא היה מתאבל · שהיה יודע שהוא חי: (לו) הטבחים · שוחטי בהמות המלך: (א) ויהי בעת ההוא · למה נסמכה פרשה זו לכאן והפסיק בפרשתו של יוסף ללמד שהורידוהו אחיו מגדולתו כשראו בצרת אביהם אמרו אתה אמרת למכרו אילו אמרת להשיבו היינו שומעי' לך: ויט · מאת אחיו: עד איש עדלמי · נשתתף עמו: (ב) כנעני · ב תגרא:

(ה) והיה בכזיב · שם המקום ואומר אני על שם שפסקה מלדת נקרא כזיב לשון היו תהיה לי כמו אכזב · אשר לא יכזבו מימיו · ואם לא כן מה בא להודיענו · ובב"ר ראיתי ותקרא שמו שלה וגו' פסקה: (ז) רע בעיני ה' · כרעתו של אונן משחית זרעו שנאמר באונן וימת גם אותו כמיתתו של ער מיתתו של אונן ולמה היה ער משחית זרעו ל כדי שלא תתעבר ויכחיש יפיה: (ח) והקם זרע · הבן יקרא ע"ש המת: (ט) ושחת ארצה · דש מבפנים וזורה מבחוץ: (יא) כי אמר וגו' · כלומר

רַב קְטוֹלַיָּא : א וַהֲוָה בְּעִדָּנָא הַהִיא וּנְחַת יְהוּדָה מִלְּוָת אֲחוֹהִי
וּסְטָא עַד־גַּבְרָא עֲדֻלָּמָאָה וּשְׁמֵהּ חִירָה : ב וַחֲזָא־תַמָּן יְהוּדָה
בַּת־גְּבַר תַּגָּרָא וּשְׁמֵהּ שׁוּעַ וְנַסְבַהּ וְעַל לְוָתַהּ : ג וְעַדִּיאַת
וִילִידַת בַּר וּקְרָא יָת־שְׁמֵהּ עֵר : ד וְעַדִּיאַת עוֹד וִילִידַת בַּר
וּקְרַת יָת־שְׁמֵהּ אוֹנָן : ה וְאוֹסִיפַת עוֹד וִילִידַת בַּר וּקְרַת יָת־
שְׁמֵהּ שֵׁלָה וַהֲוָה בִּכְזִיב כַּד־יְלִידַת יָתֵהּ : ו וּנְסִיב יְהוּדָה
אִתְּתָא לְעֵר בּוּכְרֵהּ וּשְׁמַהּ תָּמָר : ז וַהֲוָה עֵר בּוּכְרָא דִיהוּדָה
בִּישׁ קֳדָם יְיָ וַאֲמִיתֵהּ יְיָ : ח וַאֲמַר יְהוּדָה לְאוֹנָן עוֹל לְוָת־
אִתַּת אָחוּךְ וְיַבֵּם יָתַהּ וַאֲקִים זַרְעָא לְאָחוּךְ : ט וִידַע אוֹנָן אֲרֵי
לָא עַל־שְׁמֵהּ מִתְקְרֵי זַרְעָא וַהֲוָה כַּד־עָלֵיל לְוָת־אִתַּת אֲחוּהִי
וּמְחַבֵּל־אָרְחֵהּ עַל־אַרְעָא בְּדִיל־דְּלָא לְקַיָּמָא־זַרְעָא לַאֲחוּהִי :
י וּבְאֵישׁ קֳדָם יְיָ דִּי עֲבַד וַאֲמִית אַף־יָתֵהּ : יא וַאֲמַר יְהוּדָה
לְתָמָר כַּלְּתֵהּ תִּיבִי אַרְמְלָא בֵּית־אֲבִיךְ עַד־דְּיִרְבֵּא שֵׁלָה בְרִי
אֲרֵי אֲמַר דִּלְמָא־יְמוּת אַף־הוּא כְּאַחוֹהִי וַאֲזַלַת תָּמָר וִיתִיבַת

ר ש ב " ם

כלומר זמן מרובה׳ ולפי שהוא מיותר דרשו חכמים אביו יצחק אף כי היה יודע שלא נהרג: (לו) והמדנים מכרו אותו אל (מדייני) מצרים׳ מדן ומדין וישמעאלי׳ אחים היו ומדן וישמעאלי׳ אחד הם לפי הפשט לכך הוא אומ׳ כי מדנים (מדינים) מכרוהו וישמעאלים הורידוהו׳ שמה כי שניהם אחד הם לפי הפשט : (ב) כנעני ׳ כתרגומו תגרא ׳ כמו כנעניה נכבדי ארץ ׳ כנען בידו מאזני מרמה כי מבנות כנען היו נזהרים : (ח) והיה בכזיב ׳ יהודה ׳ ושם נולד לו בן : (ט) כי לא לו יהיה הזרע ׳ ומקפידים היו בכך : נתן זרע ׳ חטף קמץ ׳ שכל תיבת מלאפום שטעמת באות אחרונה ותיב׳ שסמוכה לה טעמה באות ראשונה הרי הם במקף והמלאפום נהפך לחטף קמץ וכן ארך אפים וגדל חסד׳ ואם שלש אלה לא יעשה לה׳ ואבל את שלש הערים מלאפום הוא : (י) גם אותו׳ דרשו חכמים כי בעון כזה מת

עיקר ש"ת ובאר"ת

תתאבל עד רדתי בקבר : י כי לא כתיב בקרא רק ויבך ולא ויתאבל : כ כן ת"א׳ דבוודאי היה יהודה ג"כ נזהר שלא נשא בת כנעני כאשר מצינו באברהם בהשיאו אשה ליצחק : ל דעל אונן מפרש הכתוב הטעם לבלתי נתן זרע :
דמדאמר

ותשב בית אביה: יב וירבו הימים ותמת בת־שוע אשת־יהודה וינחם יהודה ויעל על־גזזי צאנו הוא וחירה רעהו העדלמי תמנתה: יג ויגד לתמר לאמר הנה חמיך עלה תמנתה לגז צאנו: יד ותסר בגדי אלמנותה מעליה ותכס בצעיף ותתעלף ותשב בפתח עינים אשר על־דרך תמנתה כי ראתה כי־גדל שלה והוא לא־נתנה לו לאשה: טו ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה: טז ויט אליה אל־הדרך ויאמר הבה־נא אבוא אליך כי לא ידע כי כלתו הוא ותאמר מה־תתן־לי כי תבוא אלי: יז ויאמר אנכי אשלח גדי־עזים מן־הצאן ותאמר אם־תתן ערבון עד שלחך: יח ויאמר מה הערבון אשר אתן־לך ותאמר חתמך ופתילך ומטך אשר בידך ויתן־לה ויבא אליה

רש"י

דוחה היה אותה בקש ם שלא היה בדעתו להשיאה לו: כי אמר פן ימות. מוחזקת היא זו שימותו אנשיה: (יב) ויעל על גוזזי צאנו. ויעל תמנתה לעמוד על גוזזי צאנו: (יג) עולה תמנתה. בשמשון הוא אומר וירד שמשון וגו' תמנתה בשפוע ההר היתה יושבת עולין לה מכאן ויורדין לה מכאן: (יד) ותתעלף. כסתה פניה ב שלא יכיר בה: ותשב בפתח עינים. בפתיחת עינים בפרשת דרכים שעל דרך תמנתה. ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו ם שכל עינים מצפות לראותו: כי ראתה כי גדל שלה וגו'. לפיכך הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים: (טו) ויחשבה לזונה. לפי שיושבת ע בפרשת דרכים: כי כסתה פניה. ולא יכול לראותה ולהכירה. ומדרש רבותינו כי כסתה פניה כשהיתה בבית חמיה היתה צנועה פ לפיכך לא חשדה: (טז) ויט אליה אל הדרך. מדרך שהיה בה נטה אל הדרך אשר היא בה ובלשון לע"ז דשטורני"ר: הבה נא. הכיני עצמך ודעתך לכך. כל לשון הבה ל' הזמנה הוא חוץ ממקום שיש לתרגמו בלשון נתינה ואף אותן של הזמנה קרובים ללשון נתינה הם: (יז) ערבון. משכון: (יח) חתמך ופתילך. עזקתך ושושיפך. טבעת שאתה חותם בה ושמלתך שאתה

עיקר ש"ח ובאר"ת

ם דמדאמר תאלה עד יגדל שלה בני משמע שהי' בדעתו שתנשא לשלה. ואח"כ אמר פן ימות גו' נראה די לא רצה לתת אותה לשלה כלל. וגם מוכח שמה

בֵּית אֲבוּהָא: יב וּסְגִיאוּ יוֹמַיָּא וּמִיתַת בַּת־שׁוּעַ אִתַּת־יְהוּדָה וְאִתְנַחַם יְהוּדָה וּסְלִיק עַל־גָּזְזֵי עָנֵהּ הוּא וְחִירָה רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְתִמְנַת: יג וְאִתְחֲוָא לְתָמָר לְמֵימַר הָא חֲמוּיִךְ סָלֵיק לְתִמְנַת לְמֵיגַז עָנֵהּ: יד וְאַעְדִּיאַת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ מִנַּהּ וְאִתְכַּסִּיאַת בְּעִיפָא וְאִתְקַנַּת וִיתִיבַת בְּפָרָשׁוּת עַיְנִין דִּי עַל־אֹרַח תִּמְנָת אֲרֵי חֲזַת אֲרֵי־רְבָה שֵׁלָה וְהִיא לָא־אִתְיְהִיבַת לֵהּ לְאִנְתּוּ: טו וַחֲזָאַהּ יְהוּדָה וְחַשְׁבַהּ כְּנָפְקַת־בָּרָא אֲרֵי כַסִּיאַת אַפָּהָא: טז וּסְטָא לְוָתַהּ לְאָרְחָא וַאֲמַר הָבִי כְעַן אֵיעוֹל לְוָתִיךְ אֲרֵי לָא יְדַע אֲרֵי כַלְּתֵהּ הִיא וַאֲמָרַת מַה־תִּתֵּן־לִי אֲרֵי תֵיעוֹל לְוָתִי: יז וַאֲמַר אֲנָא אֲשַׁלַּח גַּדְיָא־בַר־עִזֵּי מִן־עָנָא וַאֲמָרַת אִם־תִּתֵּן מַשְׁכּוֹנָא עַד־דְּתִשְׁלַח: יח וַאֲמַר מָה מַשְׁכּוֹנָא דִּי אֶתֵּן־לָךְ וַאֲמָרֶת עִזְקְתָךְ וְשׁוֹשִׁפָּךְ וְחוּטְרָךְ דִּי בִידָךְ וִיהַב־לַהּ וְעַל

רשב״ם

על שהיה משחית זרעו שלא תתעבר ותכחיש יופיה: (יד) ותכס ראשה: בצעיף · שאין זה דרך אלמנות: ותתעלף · כסתה פניה שלא יכירנה יהודה: בפתח עינים · בשער של פרשת דרכים שהכל עוברים ונראים לעינים דרך שם · והמפרשים שם עיר טועה · שהרי כתוב לפנינו היא בעינים ואילו היה שם עיר היה לו לומר בעינים הבי״ת חטף (שו״א) שלא מצינו שיאמר בבית אל ביריחו בירושלים (בקמ״ץ): (טו) כי כסתה פניה · עכשיו לפי הפשט כדכתיב ותתעלף: (יז) עד שלחך · רפי שתשלח שלוחך שיביא הגדי וגם יש רגיל לומר לשון רפי בשליחות דורון כדכתיב מנחה היא שלוחה אני שלחתי את הגדי: (יח) חותמך · טבעתך: פתילך · אזור: ומטך · שלשה

בעל הטורים

(יד) בפתח עינים חסר · ס״ת רמ״ח כמנין אברהם שאמרה יהי רצון שאזכה לזרע אברהם: (טו) לזונה · ב׳ במסורה · ויחשבה לזונה · היכה היתה לזונה · מה תמר בבזיון ולבסוף בכבוד אף ירושלים סופה בכבוד כדכתיב ולכבוד אהיה בתוכה וזה זאת קומתך דמתה לתמר: (יח) ופתילך · תפילך · הפתילים ·

עיקר ש״ת ובאר״ח

שאמר לה עד יגדל גו׳ הי׳ רק דחיה לה · ובאמת לא הי׳ בדעתו כן כי אמר גו׳ יען דהיא מוחזקת בימותו אנשיה: ב וע״ז נאמר להלן כי כסתה פניה: ם הוא גמ׳ פ״ק דסוטה ופרש״י שם בביתו של א״א שהי׳ פתוח לרוחה ע״ש · והרא״ם פי׳ במערתו של א״א · ועי׳ שם ברש״א בח״א: ע וא״ת יהודה איך בא על הזונה הלא האבות ובניהם קיימו את התורה · תי׳ הרא״ם שאולי קדשה בכסף או בשטר · או בא עליה לשם קידושין: פ דרשו כן על צניעותה כי

וַתַּ֥הַר לֽוֹ׃ יט וַתָּ֣קָם וַתֵּ֔לֶךְ וַתָּ֥סַר צְעִיפָ֖הּ מֵעָלֶ֑יהָ וַתִּלְבַּ֖שׁ בִּגְדֵ֥י אַלְמְנוּתָֽהּ׃ כ וַיִּשְׁלַ֨ח יְהוּדָ֜ה אֶת־גְּדִ֣י הָֽעִזִּ֗ים בְּיַד֙ רֵעֵ֣הוּ הָֽעֲדֻלָּמִ֔י לָקַ֥חַת הָעֵרָבֹ֖ון מִיַּ֣ד הָאִשָּׁ֑ה וְלֹ֖א מְצָאָֽהּ׃ כא וַיִּשְׁאַ֞ל אֶת־אַנְשֵׁ֤י מְקֹמָהּ֙ לֵאמֹ֔ר אַיֵּ֧ה הַקְּדֵשָׁ֛ה הִ֥וא בָעֵינַ֖יִם עַל־הַדָּ֑רֶךְ וַיֹּ֣אמְר֔וּ לֹא־הָיְתָ֥ה בָזֶ֖ה קְדֵשָֽׁה׃ כב וַיָּ֙שָׁב֙ אֶל־יְהוּדָ֔ה וַיֹּ֖אמֶר לֹ֣א מְצָאתִ֑יהָ וְגַ֨ם אַנְשֵׁ֤י הַמָּקוֹם֙ אָֽמְר֔וּ לֹא־הָיְתָ֥ה בָזֶ֖ה קְדֵשָֽׁה׃ כג וַיֹּ֤אמֶר יְהוּדָה֙ תִּֽקַּֽח־לָ֔הּ פֶּ֖ן נִהְיֶ֣ה לָב֑וּז הִנֵּ֤ה שָׁלַ֙חְתִּי֙ הַגְּדִ֣י הַזֶּ֔ה וְאַתָּ֖ה לֹ֥א מְצָאתָֽהּ׃ כד וַיְהִ֣י׀ כְּמִשְׁלֹ֣שׁ חֳדָשִׁ֗ים וַיֻּגַּ֨ד לִֽיהוּדָ֤ה לֵאמֹר֙ זָֽנְתָה֙ תָּמָ֣ר כַּלָּתֶ֔ךָ וְגַ֛ם הִנֵּ֥ה הָרָ֖ה לִזְנוּנִ֑ים וַיֹּ֣אמֶר יְהוּדָ֔ה הוֹצִיא֖וּהָ וְתִשָּׂרֵֽף׃ כה הִ֣וא מוּצֵ֗את וְהִ֨יא שָׁלְחָ֤ה אֶל־חָמִ֙יהָ֙ לֵאמֹ֔ר לְאִישׁ֙ אֲשֶׁר־אֵ֣לֶּה לּ֔וֹ אָנֹכִ֖י הָרָ֑ה וַתֹּ֙אמֶר֙ הַכֶּר־נָ֔א לְמִ֞י הַחֹתֶ֧מֶת

רש"י

מתכסה בה: ותהר לו. גבורים כיוצא בו צ נדיקים כיוצא בו: (כא) הקדשה. מקודשת ומזומנת לזנות: (כג) תקח לה. יהיה שלה ק מה שבידה: פן נהיה לבוז. אם תבקשנה עוד יתפרסם הדבר ויהיה גנאי כי מה עלי לעשות עוד לאמת דברי: הנה שלחתי הגדי הזה. ולפי שרמה יהודה את אביו בגדי עזים שהטביל כתנת יוסף בדמו רמוהו גם אותו בגדי עזים: (כד) כמשלש חדשים. רובו של ראשון ורובו של ר אחרון ואמצעי שלם ול' כמשלש חדשים כהשתלש החדשים כמו ומשלוח מנות משלוח ידים וכן תרגום אונקלוס כתלתות ירחיא: הרה לזנונים. שם דבר מעוברת ש כמו אשה הרה וכמו ברה כחמה: ותשרף. אמר אפרים מקשאה משום רבי מאיר בתו של שם היתה ת שהוא כהן לפיכך דנוה א בשריפה: (כה) הוא מוצאת. להשרף: והיא שלחה אל חמיה. לא רצתה להלבין פניו ולומר ממך אני מעוברת אלא לאיש אשר אלה לו אמרה אם יודה מעצמו יודה ואם לאו ישרפוני ואל אלבין פניו. מכאן אמרו נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים: הכר נא. אין נא אלא לשון בקשה הכר נא בוראך ואל

עיקר ש"ח ובאר"ת

בוודאי אם לא משום דלא הכירה בה גם לפ"ז לאחר כן גלתה פניה והיה לו להכירה: צ דהל"ל והסר ממנו וכתיב לו להשוות אליו: ק ע' לא נוכל לפרש

לְוָתַהּ וְעַדִּיאַת לַהּ: יט וְקָמַת וַאֲזַלַת וְאַעְדִּיאַת עֲיָפַהּ מִנַּהּ וּלְבִישַׁת לְבוּשֵׁי אַרְמְלוּתַהּ: כ וְשַׁדַּר יְהוּדָה יָת־גַּדְיָא בַּר־עִזֵּי בִּידָא רַחֲמֵהּ עֲדֻלָּמָאָה לְמִסַּב מַשְׁכּוֹנָא מִידָא דְאִתְּתָא וְלָא אַשְׁכְּחַהּ: כא וּשְׁאֵיל יָת־אֱנָשֵׁי אַתְרַהּ לְמֵימַר לְאָן מְקַדַּשְׁתָּא הִיא בְעֵינַיִן עַל־אָרְחָא וַאֲמַרוּ לֵית הָכָא מְקַדַּשְׁתָּא: כב וְתָב לְוַת־יְהוּדָה וַאֲמַר לָא אַשְׁכַּחְתַּהּ וְאַף אֱנָשֵׁי אַתְרָא אֲמַרוּ לֵית הָכָא מְקַדַּשְׁתָּא: כג וַאֲמַר יְהוּדָה תִּסַּב־לַהּ דִּלְמָא נְהֵי לְחוּךְ הָא שְׁדַרִית גַּדְיָא הָדֵין וְאַתְּ לָא אַשְׁכַּחְתַּהּ: כד וַהֲוָה כִּתְלָתוּת יַרְחַיָּא וְאִתְחַוָּא לִיהוּדָה לְמֵימַר זְנִיאַת תָּמָר כַּלְּתָךְ וְאַף הָא מְעַדְּיָא לִזְנוּתָא וַאֲמַר יְהוּדָה אַפְּקוּהָ וְתִתּוֹקַד: כה הִיא מִתַּפְּקָא וְהִיא שְׁלַחַת לַחֲמוּהָא לְמֵימַר לִגְבַר דִּי־אִלֵּין דִּילֵהּ מִנֵּהּ אֲנָא מְעַדְּיָא וַאֲמָרַת אִשְׁתְּמוֹדַע־כְּעַן לְמַן עִזְקָתָא

רשב״ם

כלים הללו מזומנים לתת כי אינם מלבוש: (כא) הקדשה מיועדת ומזומנ' לכל באיה כדכתיב וגם קדש היה בארץ · ולא תהיה קדשה מבנות ישראל: (כג) תקח לה מה שבידה · כי לא אשלח עוד אליה פן נהיה לבוז לחזור אחר הקדשות: (כד) זנתה תמר כלתך · וא״ת מי יודע אם אמת שזינת' תדע שהרי גם הרה היא כבר · ותשרף לפי הפשט כך היה מנהגם מאחר שזקוקה ליבם: (כה) היא מוצאת · לאחר שהוציאוה שלחה הערבון ועדיין לא רצתה לגלות אלא לאיש

בעל הטורים

התפילין: (כג) לבוז · ב׳ במסרה · הכא והידך (משלי י״ב) ונעוה לב יהיה לבוז · בשביל שעוה לב אביו לומר הכר נא הכתנת בנך היא היה לבוז שאמרה לו הכר נא למי החותמת: (כה) הוא מוצאת · כתיב חסר אל״ף [ר״ל כדאיתא בתוס׳ כתובות ס״ז ע״ב] לומר לך שאמרה אפילו אם יציאו בה האור לא תודה: הכר נא למי החותמת · ס״ת פירא שא״ל תירא את השם ופודה:

עיקר ש״ח ובאר״ח

פקח שתקח עתה דהא כבר לקחה: ר דאע״ג שאין הולד ניכר אלא לשלים ימים שהיא ג׳ חדשים · היינו היכא דיולדת לתשעה אבל פמר ילדה לשבעה והוא ב׳ חדשים ושליש · שליש עבורה: ש דאין לומר כאן הרה לפעל עבר לנקבה דהי׳ צריך להיות הטעם מלעיל כידוע אלא הוא שם דבר · ולכך נקוד מלרע (בא״ר): ת ל״ד בתו אלא ממשפחתו: א אף שלא נתחייבה שרפה כי לא היתה לא ארוסה ולא נשואה · אך מיפתה היפה כדי לאיים על הדור · וכיון דדנוה במיתה דנוה

וְהַפְּתִילִים וְהַמַּטֶּה הָאֵלֶּה׃ כו וַיַּכֵּר יְהוּדָה וַיֹּאמֶר צָדְקָה מִמֶּנִּי כִּי־עַל־כֵּן לֹא־נְתַתִּיהָ לְשֵׁלָה בְנִי וְלֹא־יָסַף עוֹד לְדַעְתָּהּ׃ כז וַיְהִי בְּעֵת לִדְתָּהּ וְהִנֵּה תְאוֹמִים בְּבִטְנָהּ׃ כח וַיְהִי בְלִדְתָּהּ וַיִּתֶּן־יָד וַתִּקַּח הַמְיַלֶּדֶת וַתִּקְשֹׁר עַל־יָדוֹ שָׁנִי לֵאמֹר זֶה יָצָא רִאשֹׁנָה׃ כט וַיְהִי כְּמֵשִׁיב יָדוֹ וְהִנֵּה יָצָא אָחִיו וַתֹּאמֶר מַה־פָּרַצְתָּ עָלֶיךָ פָּרֶץ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פָּרֶץ׃ ל וְאַחַר יָצָא אָחִיו אֲשֶׁר עַל־יָדוֹ הַשָּׁנִי וַיִּקְרָא שְׁמוֹ זָרַח׃ ס

חמישי לט א וְיוֹסֵף הוּרַד מִצְרָיְמָה וַיִּקְנֵהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה שַׂר הַטַּבָּחִים אִישׁ מִצְרִי מִיַּד הַיִּשְׁמְעֵאלִים אֲשֶׁר הוֹרִדֻהוּ שָׁמָּה׃ ב וַיְהִי יְהוָה אֶת־יוֹסֵף וַיְהִי אִישׁ מַצְלִיחַ וַיְהִי בְּבֵית אֲדֹנָיו הַמִּצְרִי׃ ג וַיַּרְא אֲדֹנָיו כִּי יְהוָה אִתּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה יְהוָה מַצְלִיחַ בְּיָדוֹ׃ ד וַיִּמְצָא יוֹסֵף

רש"י

תאבד שלש נפשות: (כו) צדקה. בדבריה: ממני. היא מעוברת. ורבותינו ז"ל דרשו שיצאה בת קול ואמרה ממני ומאתי יצאו הדברים לפי שהיתה צנועה בבית חמיה גזרתי שיצאו ממנה מלכים ומשבט יהודה גזרתי להעמיד מלכים בישראל: כי על כן לא נתתיה. כי בדין עשתה על אשר לא נתתיה לשלה בני: ולא יסף עוד. יש אומרים לא הוסיף ויש אומרים לא פסק וחבירו גבי אלדד ומידד ולא יספו ומתרגמינן ולא פסקו: (כז) בעת לדתה. וברבקה הוא אומר וימלאו ימיה ללדת להלן למלאים וכאן לחסרים: והנה תאומים. מלא ולהלן תומים חסר לפי שהאחד רשע אבל אלו שניהם צדיקים: (כח) ויתן יד. הוציא האחד ידו לחוץ. ולאחר שקשרה על ידו השני החזירה: (כט) פרצת. תוקף עליך חוזק: (ל) אשר על ידו השני. ארבע ידות כתובות כאן כנגד ארבע חרמים שמעל עכן שיצא ממנו וי"א כנגד ארבעה דברים שלקח אדרת שנער ושני מאתים כסף של מאתים שקלים ולשון זהב: ויקרא שמו זרח. על שם זריחת מראות השני: (א) ויוסף הורד. חוזר לענין ראשון אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף לומר לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו. ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו של פוטיפר למעשה תמר לומר לך מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים שראתה באצטרולוגין שלה שעתידה להעמיד בנים ממנו ואינה יודעת אם ממנה אם מבתה: (ג) כי ה' אתו.

וְשׁוֹשִׁפָא וְחוּטְרָא הָאִלֵּין: כו וְאִשְׁתְּמוֹדַע יְהוּדָה וַאֲמַר זַכָּאָה
מִנִּי־מְעַדְּיָא אֲרֵי־עַל־כֵּן לָא־יְהַבְתַּהּ לְשֵׁלָה בְרִי וְלָא־אוֹסִיף
עוֹד לְמִידְעַהּ: כז וַהֲוָה בְּעִדָּן דְּמֵילְדַהּ וְהָא תְיוֹמִין בִּמְעַהָא:
כח וַהֲוָה בְּמֵילְדַהּ וִיהַב־יְדָא וּנְסִיבַת חָיְתָא וּקְטָרַת עַל־יְדֵהּ
זְהוֹרִיתָא לְמֵימַר דֵּין נְפַק קַדְמָאָה: כט וַהֲוָה כַּד־אֲתֵיב יְדֵהּ
וְהָא נְפַק אֲחוּהִי וַאֲמָרַת מָה־תְּקוֹף־סַגִּי עֲלָךְ לְמִתְקַף וּקְרָא
שְׁמֵהּ פָּרֶץ: ל וּבָתַר־כֵּן נְפַק אֲחוּהִי דִּי עַל־יְדֵהּ זְהוֹרִיתָא
וּקְרָא שְׁמֵהּ זָרַח: א וְיוֹסֵף אִתְּחַת לְמִצְרָיִם וּזְבָנֵהּ פּוֹטִיפַר
רַבָּא דְפַרְעֹה רַב קָטוֹלַיָּא גְּבַר מִצְרָאָה מִידָא דַעֲרָבָאֵי דִּי
אַחְתוּהִי לְתַמָּן: ב וַהֲוָה מֵימְרָא־דַייָ בְּסַעְדֵּהּ־דְּיוֹסֵף וַהֲוָה
גְּבַר מַצְלַח וַהֲוָה בְּבֵית רִבּוֹנֵהּ מִצְרָאָה: ג וַחֲזָא רִבּוֹנֵהּ אֲרֵי
מֵימְרָא־דַייָ בְּסַעְדֵּהּ וְכֹל דִּי־הוּא עָבֵד יְיָ מַצְלַח בִּידֵהּ:
ד וְאַשְׁכַּח יוֹסֵף רַחֲמִין בְּעֵינוֹהִי וְשַׁמֵּשׁ יָתֵהּ וּמַנְיֵהּ עַל־בֵּיתֵהּ

רשב״ם

אשר אלה לו: (כו) צדקה ממני יותר ממני שאני צויתיה לשבת בית אביה עד שיגדל שלה היא השלימה תנאי שצויתיה אבל אני לא השלמתי לה תנאי שהתניתי לה כי לא נתתיה לשלה בני וכן על צדקו נפשו מאלהים יותר מאלהים · וכן בשאול ויאמר אל דוד צדיק אתה ממני · יותר ממני: ולא יסף · לא הוסיף שאם אתה מפרשו ולא פסק היה לו לכתוב ולא יסף (נ״א יסוף) עוד לדעתה: (ל) זרח · בשביל השני שהוא אדום וזרח ל׳ אדמומית הוא כדכתיב והצרעת זרחה במצחו וכן כל זריחת שמש בבקר ובערב אדום הוא וכתיב ויהי בבקר והשמש זרחה על המים ויראו מואב מנגד את המים אדומים כדם · וכן בב״ב במוכר את הספינה · האי שמשא סומקתי הוא ההאי דלא סמקא אלא בפניא ורמשא משום דנהורין לא ברי בשביל מאור היום הגדול: (א) שר הטבחים · על ידו נידונין הנרצחים והאסורים בבית

בעל הטורים

(כט) מה פרלת · רמז שהמלך פורץ גדר לעשות לו דרך ואין ממחין בידו: פרץ בא״ת ב״ש עולה י״ד והוא נגי׳ דוד: (א) הורד · ב׳ במס׳ הכא ואידך (ישעיה י״ד) הורד שאול · לומר שסקול

עיקר ש״ח ובאר״ח

בשרפה לפי שמלינו שרפה בבת כהן: ב רש״י נחלק השתי תיבות לשני מובנים · כי לדקה בא להלדיקה בדבריה וממני מורה על הריונה כי בלא״ו לא היך לומר שהיא לדקה יותר ממנו: ג כמו שנקרא פרץ ע״ש הפרלה:

חֵן בְּעֵינָיו וַיְשָׁרֶת אֹתוֹ וַיַּפְקִדֵהוּ עַל־בֵּיתוֹ וְכָל־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדוֹ׃ ה וַיְהִי מֵאָז הִפְקִיד אֹתוֹ בְּבֵיתוֹ וְעַל כָּל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־בֵּית הַמִּצְרִי בִּגְלַל יוֹסֵף וַיְהִי בִּרְכַּת יְהוָה בְּכָל־אֲשֶׁר יֶשׁ־לוֹ בַּבַּיִת וּבַשָּׂדֶה׃ ו וַיַּעֲזֹב כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בְּיַד יוֹסֵף וְלֹא־יָדַע אִתּוֹ מְאוּמָה כִּי אִם־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר־הוּא אוֹכֵל וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה־תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה׃ ששי ז וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּשָּׂא אֵשֶׁת־אֲדֹנָיו אֶת־עֵינֶיהָ אֶל־יוֹסֵף וַתֹּאמֶר שִׁכְבָה עִמִּי׃ ח וַיְמָאֵן וַיֹּאמֶר אֶל־אֵשֶׁת אֲדֹנָיו הֵן אֲדֹנִי לֹא־יָדַע אִתִּי מַה־בַּבָּיִת וְכֹל אֲשֶׁר־יֶשׁ־לוֹ נָתַן בְּיָדִי׃ ט אֵינֶנּוּ גָדוֹל בַּבַּיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְלֹא־חָשַׂךְ מִמֶּנִּי מְאוּמָה כִּי אִם־אוֹתָךְ בַּאֲשֶׁר אַתְּ־אִשְׁתּוֹ וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְחָטָאתִי לֵאלֹהִים׃ י וַיְהִי כְּדַבְּרָהּ אֶל־יוֹסֵף יוֹם ׀ יוֹם וְלֹא־שָׁמַע אֵלֶיהָ לִשְׁכַּב אֶצְלָהּ לִהְיוֹת עִמָּהּ׃ יא וַיְהִי כְּהַיּוֹם הַזֶּה וַיָּבֹא הַבַּיְתָה לַעֲשׂוֹת מְלַאכְתּוֹ וְאֵין אִישׁ מֵאַנְשֵׁי הַבַּיִת שָׁם בַּבָּיִת׃ יב וַתִּתְפְּשֵׂהוּ בְּבִגְדוֹ לֵאמֹר שִׁכְבָה עִמִּי וַיַּעֲזֹב בִּגְדוֹ

רש"י

שם שמים שגור בפיו: (ד) וכל יש לו. הרי לשון קצר חסר אשר: (ו) ולא ידע אתו מאומה. לא היה נותן לבו לכלום: כי אם הלחם. היא אשתו אלא שדבר בלשון נקיה: ויהי יוסף יפה תאר. כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך אני מגרה בך את הדוב מיד: (ז) ותשא אשת אדוניו וגו'. כל מקום שנאמר אחר סמוך: (ט) וחטאתי לאלהים. בני נח נצטוו על העריות: (י) לשכב אצלה. אפי' בלא תשמיש: להיות עמה. לעוה"ב: (יא) ויהי כהיום הזה. כלומר ויהי כאשר הגיע יום מיוחד יום צחוק יום איד שלהם שהלכו כולם לבית ע"ז אמרה אין לי יום הגון להזקק ליוסף כהיום הזה אמרה להם חולה אני ואיני יכולה לילך (תנחומא): לעשות מלאכתו. רב ושמואל חד אמר מלאכתו ממש וחד אמר לעשות צרכיו עמה אלא שנראית לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאי'

במס'

וכל־די־אית־לה מסר בידה: ה והוה מעדן דמני יתה בביתה ועל־כל־די־אית־לה ובריך יי ית־בית מצראה בדיל יוסף והוה ברכתא דיי בכל־די־אית־לה בביתא ובחקלא: ו ושבק כל־די־לה בידא דיוסף ולא־ידע עמה מדעם אלהן לחמא די־הוא אכל והוה יוסף שפיר־בריוא ויאי בחזוא: ז והוה בתר פתגמיא האלין וזקפת אתת־רבונה ית־עינהא ליוסף ואמרת שכוב עמי: ח וסריב ואמר לות־אתת רבונה הא רבוני לא־ידע עמי מה־דבביתא וכל די־אית־לה מסר בידי: ט ליתוהי רב בביתא הדין מני ולא־מנע מני מדעם אלהן יתיך בדיל את־אתתה ואכדין אעביד בישתא רבתא הדא ואחוב קדם יי: י והוה כד־מלילת עם יוסף יום יום ולא קביל מנה למשכב לותה למהוי עמה: יא והוה ביומא הדין ועל לביתא למבדק בכתבי־חשבנה ולית אנש מאנשי ביתא תמן בביתא: יב ואחדתה בלבושה למימר שכוב עמי ושבקה ללבושה

רשב"ם

הסוחר שלו: (ו) ולא ידע אתו מאומה בבית: כי אם הלחם אשר הוא אוכל לא היה מעיין ומביט כלל בכל צרכי ביתו מהיכן בא לו עד שעה שרואה את מאכלו על השלחן ואוכלו כל מיני מאכל קורא אותו לחם כדכתיב עבד לחם רב. וכן כי לפני לחמי אנחתי תבא׳ מאכליי לא ידע אתו מכל צורכי ביתו לא הי׳ רואה רק בשעת אכילה: (ט) ולא חשך ממני. מלהיות שליט על הכל כי אם אותך: (י) להיות עמה נזהר היה אפילו להתיחד עמה עד שאירע מעשה שנשאר יחידי בעל כרחו לעשות מלאכת צורכי הבית כדרכו ואירע באותו יום שלא נותר

בעל הטורים

(ד) וכל יש לו נתן בידו׳ ס״ת לשונו מלמד שבא גבריאל ולמד לו ע׳ לשון ולכך הגליות כנגד גיהנם: (ו) כי אם הלחם אשר הוא אוכל בגימ׳ היא אשתו (ע״ש): (י) להיות עמה בגימ׳ לתוך גיהנם (עם התיבות):

עיקר ש״ת ובאר״ת

ד כי מצינו ג״כ להלן שאמר יוספולא חשך ממני מאומה כי אם אותך גו׳: ה דויהי משמע שהיה עתה דבר חדש ובאמת משעת לידתו הי׳ יפה מראה לכך דרשו כן: ו פי׳ התוס׳ מדכתיב ויבוא הביתה שהוא מלשון ביאה כי בל״ז הוא למותר: ז פי׳ התוס׳ בשם ר״ת הדרשן מדכתיב ואין איש מאנשי הבית שם בבית משמע

בְּיָדָ֔הּ וַיָּ֖נָס וַיֵּצֵ֥א הַחֽוּצָה׃ יג וַֽיְהִי֙ כִּרְאוֹתָ֔הּ כִּֽי־עָזַ֥ב בִּגְד֖וֹ
בְּיָדָ֑הּ וַיָּ֖נָס הַחֽוּצָה׃ יד וַתִּקְרָ֞א לְאַנְשֵׁ֣י בֵיתָ֗הּ וַתֹּ֤אמֶר
לָהֶם֙ לֵאמֹ֔ר רְא֗וּ הֵ֥בִיא לָ֛נוּ אִ֥ישׁ עִבְרִ֖י לְצַ֣חֶק בָּ֑נוּ בָּ֤א
אֵלַי֙ לִשְׁכַּ֣ב עִמִּ֔י וָאֶקְרָ֖א בְּק֥וֹל גָּדֽוֹל׃ טו וַיְהִ֣י כְשָׁמְע֔וֹ
כִּֽי־הֲרִימֹ֥תִי קוֹלִ֖י וָאֶקְרָ֑א וַיַּעֲזֹ֤ב בִּגְדוֹ֙ אֶצְלִ֔י וַיָּ֖נָס וַיֵּצֵ֥א
הַחֽוּצָה׃ טז וַתַּנַּ֥ח בִּגְד֖וֹ אֶצְלָ֑הּ עַד־בּ֥וֹא אֲדֹנָ֖יו אֶל־בֵּיתֽוֹ׃
יז וַתְּדַבֵּ֣ר אֵלָ֔יו כַּדְּבָרִ֥ים הָאֵ֖לֶּה לֵאמֹ֑ר בָּ֣א אֵלַ֞י הָעֶ֧בֶד
הָֽעִבְרִ֛י אֲשֶׁר־הֵבֵ֥אתָ לָּ֖נוּ לְצַ֥חֶק בִּֽי׃ יח וַיְהִ֕י כַּהֲרִימִ֥י קוֹלִ֖י
וָאֶקְרָ֑א וַיַּעֲזֹ֥ב בִּגְד֛וֹ אֶצְלִ֖י וַיָּ֥נָס הַחֽוּצָה׃ יט וַיְהִי֩ כִשְׁמֹ֨עַ
אֲדֹנָ֜יו אֶת־דִּבְרֵ֣י אִשְׁתּ֗וֹ אֲשֶׁ֨ר דִּבְּרָ֤ה אֵלָיו֙ לֵאמֹ֔ר כַּדְּבָרִ֣ים
הָאֵ֔לֶּה עָ֥שָׂה לִ֖י עַבְדֶּ֑ךָ וַיִּ֖חַר אַפּֽוֹ׃ כ וַיִּקַּח֩ אֲדֹנֵ֨י יוֹסֵ֜ף אֹת֗וֹ
וַֽיִּתְּנֵ֙הוּ֙ אֶל־בֵּ֣ית הַסֹּ֔הַר מְק֕וֹם אֲשֶׁר־אֲסוּרֵ֥י אסירי ק׳ הַמֶּ֖לֶךְ
אֲסוּרִ֑ים וַֽיְהִי־שָׁ֖ם בְּבֵ֥ית הַסֹּֽהַר׃ כא וַיְהִ֤י יְהוָה֙ אֶת־יוֹסֵ֔ף
וַיֵּ֥ט אֵלָ֖יו חָ֑סֶד וַיִּתֵּ֣ן חִנּ֔וֹ בְּעֵינֵ֖י שַׂ֥ר בֵּית־הַסֹּֽהַר׃ כב וַיִּתֵּ֞ן
שַׂ֤ר בֵּית־הַסֹּ֙הַר֙ בְּיַד־יוֹסֵ֔ף אֵ֚ת כָּל־הָ֣אֲסִירִ֔ם אֲשֶׁ֖ר בְּבֵ֣ית
הַסֹּ֑הַר וְאֵ֨ת כָּל־אֲשֶׁ֤ר עֹשִׂים֙ שָׁ֔ם ה֖וּא הָיָ֥ה עֹשֶֽׂה׃ כג אֵ֣ין ׀
שַׂ֣ר בֵּית־הַסֹּ֗הַר רֹאֶ֤ה אֶת־כָּל־מְא֙וּמָה֙ בְּיָד֔וֹ בַּאֲשֶׁ֥ר יְהוָ֖ה
אִתּ֑וֹ וַֽאֲשֶׁר־ה֥וּא עֹשֶׂ֖ה יְהוָ֥ה מַצְלִֽיחַ׃ פ שביעי מ א וַיְהִ֗י

רש״י

במס׳ סוטה: (יד) ראו הביא לנו · ה״ז לשון קצרה הביא לנו ולא פירש מי הביאו ועל בעלה אומרת כן: עברי · מעבר הנהר מבני עבר (ס״א מעבר הנהר): (טז) אדניו · של יוסף: (יז) בא אלי · לצחק בו העבד העברי ח אשר הבאת לנו: (יט) ויהי כשמוע אדניו וגו׳ · בשעת תשמיש אמרה לו כן וזהו שאמרה כדברים האלה עשה לי עבדך ענייני תשמיש כאלה: (כא) ויט אליו חסד · שהיה מקובל לכל רואיו · לשון כלה נאה וחסודה שבמשנה: (כב) הוא היה עושה · כתרגומו במימריה הוה מתעביד: (כג) באשר ה׳

בידה וערק ונפק לשוקא: יג והוה כד־חזת ארי שבקה
ללבושה בידה וערק לשוקא: יד וקרת לאנשי ביתה ואמרת
להון למימר חזו איתי לנא גברא עבראה לחיכא בנא על לותי
למשכב עמי וקרית בקלא רבא: טו והוה כד־שמע ארי־
ארימית קלי וקרית ושבקה ללבושה לותי וערק ונפק לשוקא:
טז ואחתתה ללבושה לותה עד־דעל רבונה לביתה: יז ומלילת
עמה כפתגמיא האלין למימר על לותי עבדא עבראה די־
איתיתא לנא לחיכא בי: יח והוה כד־ארימית קלי וקרית
ושבקה ללבושה לותי וערק לשוקא: יט והוה כד שמע רבונה
ית־פתגמי אתתה די מלילת עמה למימר כפתגמיא האלין
עבד לי עבדך ותקף רוגזה: כ ונסיב רבונה דיוסף יתה ומניה
לבית אסירי אתר די־אסירי מלכא אסירין והוה־תמן בבית
אסירי: כא והוה מימרא־דיי בסעדה דיוסף ונגד לה חסדא
ויהבה לרחמין בעיני רב בית־אסירי: כב ומני רב בית־
אסירי בידא־דיוסף ית כל־אסיריא די בבית אסירי וית־כל־
די עבדין תמן על־מימרה הוה מתעבד: כג לית רב בית־
אסירי חזי ית־כל־סרחן בידה בדי מימרא־דיי בסעדה ודי־
הוא עבד יי מצלח: א והוה בתר פתגמיא האלין סרחו שקיא

רשב"ם

איש בבית · ומדרש אגדה שהלכו לראות נילוס נהר מצרים שעלה על כל גדותיו: (יד) ואקרא בקול גדול · לפי שאתם רחוקים ממני שאילו לא

בעל הטורים

(כ) אשר אסורי המלך אסורים· אסורי כתיב ואסירי קרי מלמד שעשר שנים היה אסור על שהוציא דבה על י׳ אחיו ועוד ב׳ שנים על שאמר לשר המשקים

עיקר ש"ח ובאר"ח

דה"ש אחר היה בבית ומנו יעקב: ח ויאמ׳ סדר הכתוב לפי כוונתו · בא אלי העבד העברי אשר הבאת לנו לצחק בי: ט הוסיף התרגום במלת מתעביד · דר"ל שהיו לו עבדים תחתיו וכוא הי׳ רק המלוה והמפקד עליהם מה לעשות:

אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָטְאוּ מַשְׁקֵה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וְהָאֹפֶה
לַאֲדֹנֵיהֶם לְמֶלֶךְ מִצְרָיִם׃ ב וַיִּקְצֹף פַּרְעֹה עַל שְׁנֵי סָרִיסָיו
עַל שַׂר הַמַּשְׁקִים וְעַל שַׂר הָאוֹפִים׃ ג וַיִּתֵּן אֹתָם
בְּמִשְׁמַר בֵּית שַׂר הַטַּבָּחִים אֶל־בֵּית הַסֹּהַר מְקוֹם אֲשֶׁר
יוֹסֵף אָסוּר שָׁם׃ ד וַיִּפְקֹד שַׂר הַטַּבָּחִים אֶת־יוֹסֵף אִתָּם
וַיְשָׁרֶת אֹתָם וַיִּהְיוּ יָמִים בְּמִשְׁמָר׃ ה וַיַּחַלְמוּ חֲלוֹם שְׁנֵיהֶם
אִישׁ חֲלֹמוֹ בְּלַיְלָה אֶחָד אִישׁ כְּפִתְרוֹן חֲלֹמוֹ הַמַּשְׁקֶה
וְהָאֹפֶה אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם אֲשֶׁר אֲסוּרִים בְּבֵית הַסֹּהַר׃
ו וַיָּבֹא אֲלֵיהֶם יוֹסֵף בַּבֹּקֶר וַיַּרְא אֹתָם וְהִנָּם זֹעֲפִים׃
ז וַיִּשְׁאַל אֶת־סְרִיסֵי פַרְעֹה אֲשֶׁר אִתּוֹ בְמִשְׁמַר בֵּית אֲדֹנָיו
לֵאמֹר מַדּוּעַ פְּנֵיכֶם רָעִים הַיּוֹם׃ ח וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו חֲלוֹם
חָלַמְנוּ וּפֹתֵר אֵין אֹתוֹ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הֲלוֹא לֵאלֹהִים
פִּתְרֹנִים סַפְּרוּ־נָא לִי׃ ט וַיְסַפֵּר שַׂר־הַמַּשְׁקִים אֶת־חֲלֹמוֹ
לְיוֹסֵף וַיֹּאמֶר לוֹ בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה־גֶפֶן לְפָנָי׃ י וּבַגֶּפֶן שְׁלֹשָׁה
שָׂרִיגִם וְהִוא כְפֹרַחַת עָלְתָה נִצָּהּ הִבְשִׁילוּ אַשְׁכְּלֹתֶיהָ

רש"י

ס' חטו · בשביל שה' חטו : (א) אחר הדברים האלה · לפי שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כלם לדבר בו בגנותו הביא להם הקב"ה סורחנם של אלו שיפנו אליהם ולא אליו ועוד שתבוא הרווחה לצדיק על ידיהם : חטאו · זה נמצא זבוב בפיילי פוטירין שלו וזה נמצא צרור בגלוסקין שלו : והאופה · את פת המלך ואין לשון אפייה אלא בפת ובלע"ז פיסטו"ר : (ד) ויפקד שר הטבחים את יוסף · להיות אתם : ויהיו ימים במשמר · שנים עשר חדש : (ה) ויחלמו חלום שניהם · ויחלמו שניהם חלום · זהו פשוטו ומדרשו כל אחד חלם חלום שניהם שחלם את חלומו ופתרון חבירו · וזה שנאמר וירא שר האופים כי טוב פתר : איש כפתרון חלומו · כל אחד חלם חלום הדומה לפתרון העתיד לבא עליהם : (ו) זועפים · עצבים כמו סר וזעף · זעף ה' אשא : (י) שריגם · זמורות ארוכות שקורין וידי"ץ : והיא כפרחת · דומה לפורחת והיא כפורחת נדמה לי בחלומי כאילו היא פורחת ואחר הפרח עלתה נצה ונעשו סמדר אשפני"ר בלע"ז · ואח"כ הבשילו · והיא כד הפרחת

מַלְכָּא־דְמִצְרַיִם וְנַחְתּוֹמֵי לְרִבּוֹנֵיהוֹן לְמַלְכָּא דְמִצְרָיִם׃ ב וּרְגַז פַּרְעֹה עַל תְּרֵין רַבְרְבָנוֹהִי עַל רַב שָׁקֵי וְעַל רַב נַחְתּוֹמֵי׃ ג וִיהַב יָתְהוֹן בְּמַטְּרָא בֵּית רַב קָטוֹלַיָא לְבֵית אֲסִירֵי אֲתַר דִּי יוֹסֵף אֲסִיר תַּמָּן׃ ד וּמַנִּי רַב קָטוֹלַיָא יָת־יוֹסֵף עִמְּהוֹן וְשַׁמֵּשׁ יָתְהוֹן וַהֲווֹ יוֹמִין בְּמַטְּרָא׃ ה וַחֲלָמוּ חֶלְמָא תַּרְוֵיהוֹן גְּבַר חֶלְמֵהּ בְּלֵילְיָא חַד גְּבַר כְּפוּשְׁרַן חֶלְמֵהּ שָׁקְיָא וְנַחְתּוֹמֵי דִּי לְמַלְכָּא דְמִצְרַיִם דִּי אֲסִירִין בְּבֵית אֲסִירֵי׃ ו וַאֲתָא לְוָתְהוֹן יוֹסֵף בְּצַפְרָא וַחֲזָא יָתְהוֹן וְהָא־אִנּוּן נְסִיסִין׃ ז וּשְׁאֵל יָת־רַבְרְבֵי פַרְעֹה דִּי עִמֵּהּ בְּמַטְּרָא בֵּית רִבּוֹנֵהּ לְמֵימַר מָא־דֵין אַפֵּיכוֹן בִּישִׁין יוֹמָא־דֵין׃ ח וַאֲמָרוּ לֵהּ חֶלְמָא חֲלֵמְנָא וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף הֲלָא מִן־קֳדָם־יְיָ פּוּשְׁרַן־חֶלְמַיָּא אִשְׁתָּעוּ כְעַן לִי׃ ט וְאִשְׁתָּעֵי רַב־שָׁקֵי יָת־חֶלְמֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ בְּחֶלְמִי וְהָא־גוּפְנָא קֳדָמָי׃ י וּבְגוּפְנָא תְּלָתָא שִׁבְשִׁין וְהִיא כַּד־אַפְרַחַת אַפֵּקַת־לַבְלְבִין וַאֲנִיצַת־נֵץ בַּשִּׁילוּ אִתְכַּלְתָהָא

רשב״ם

הרימותי קולי היה שוכב עמי בעל כרחי: (ד) ויפקד שר הטבחים׳ מינהו על כל צורכי האסורים שם: ויהיו ימים ׳ שנה שלימה כדכתיב ימים תהיה גאולתו וכן ימים או עשור: (ה) איש חלומו׳ חלום הראוי לפתרון הנראה שהוא עיקר ולא חלום של הבלים: (ח) ופותר אין אותו׳ כמו ואין פותר אותו ׳ וכן ביחזקאל ועושים אינם אותם: (י) כפורחת

בעל הטורים

כי אם זכרתני: (ח) ספרו ׳ ג׳ ׳ הכא ואידך ספרו בגוים את כבודו חד בתהלים וחד בד״ה שע״י הסיפור שסיפרו ספרו בגוים כבוד יוסף שהכניסוהו לפני פרעה: (י) שריגם ׳ כתיב חסר בגימ׳ (ע״ה) אבת העולם דאיכא מ״ד אלו האבות:

עיקר ש״ת ובאר״ח

י פיילי הוא כוס בל׳ תרגום ובלשון יון הוא פוטירי וזה שהכרם יתד פיילי פוטירין: ב מעונשין של אלו השרים אתה למד מה היה חטאם ׳ שמה שנמצא זבוב במשקה אינו חטא חמור ׳ דהזבוב נפל מעצמו בלא רשות להכוס לכן הושב על כנו ׳ אבל חטא שר האופים הי׳ בפשיעה שעליו לברור את הסולת בתחלה ולכן נתלה: ל ויתפרש הכתוב כאלו כתיב כו להיות אתם: מ מכרם הכתוב כשי פשוטו ׳ שכ״א חלם חלום שלו: נ וכ״ף של כפורחת הוא כ״ף הדמיון

עֲנָבִים׃ יא וְכוֹס פַּרְעֹה בְּיָדִי וָאֶקַּח אֶת־הָעֲנָבִים וָאֶשְׂחַט אֹתָם אֶל־כּוֹס פַּרְעֹה וָאֶתֵּן אֶת־הַכּוֹס עַל־כַּף פַּרְעֹה׃ יב וַיֹּאמֶר לוֹ יוֹסֵף זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַשָּׂרִגִים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ יג בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשֶׁךָ וַהֲשִׁיבְךָ עַל־כַּנֶּךָ וְנָתַתָּ כוֹס־פַּרְעֹה בְּיָדוֹ כַּמִּשְׁפָּט הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיִיתָ מַשְׁקֵהוּ׃ יד כִּי אִם־זְכַרְתַּנִי אִתְּךָ כַּאֲשֶׁר יִיטַב לָךְ וְעָשִׂיתָ־נָּא עִמָּדִי חָסֶד וְהִזְכַּרְתַּנִי אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵאתַנִי מִן־הַבַּיִת הַזֶּה׃ טו כִּי־גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם־פֹּה לֹא־עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי־שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר׃ טז וַיַּרְא שַׂר־הָאֹפִים כִּי טוֹב פָּתָר וַיֹּאמֶר אֶל־יוֹסֵף אַף־אֲנִי בַּחֲלוֹמִי וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה סַלֵּי חֹרִי עַל־רֹאשִׁי׃ יז וּבַסַּל הָעֶלְיוֹן מִכֹּל מַאֲכַל פַּרְעֹה מַעֲשֵׂה אֹפֶה וְהָעוֹף אֹכֵל אֹתָם מִן־הַסַּל מֵעַל רֹאשִׁי׃ יח וַיַּעַן יוֹסֵף וַיֹּאמֶר זֶה פִּתְרֹנוֹ שְׁלֹשֶׁת הַסַּלִּים שְׁלֹשֶׁת יָמִים הֵם׃ יט בְּעוֹד שְׁלֹשֶׁת יָמִים יִשָּׂא פַרְעֹה אֶת־רֹאשְׁךָ מֵעָלֶיךָ וְתָלָה אוֹתְךָ עַל־עֵץ וְאָכַל הָעוֹף אֶת־בְּשָׂרְךָ

רש"י

אפרחת אפיקת לבלבין ע"כ תרגום של פורחת. נץ גדול מפרח כדכתי' ובוסר גומל יהיה נצה וכתיב ויוצא פרח ויצץ ציץ: (יא) ואשחט. כתרגומו ועצרית והרבה יש בלשון משנה: (יב) שלשת ימים הם. סימן הם לך לשלשת ימים ויש מדרשי אגדה הרבה: (יג) ישא פרעה את ראשך. לשון חשבון כשיפקוד שאר עבדיו לשרת לפניו בסעודה ימנה אותך עמהם: כנך. בסיס שלך ומושבך: (יד) כי אם זכרתני אתך. אחר אם זכרתני אתך מאחר שייטב לך כפתרוני: ועשית נא עמדי חסד. אין נא אלא ל' בקשה הרי אתה עושה עמי חסד: (טז) סלי חורי. סלים של נצרים קלופים חורין חורין ובמקומנו יש הרבה ודרך מוכרי פת כסנין שקורין אובלי"ש לתתם

עיקר ש"ח ובאר"ח

הדמיון: ה ר"ל שפרעה ישא את ראשך ויכבדך עד אשר אם רק תזכירני לפרעה ועשית נא עמדי חסד. ר"ל שבזה תעשה עמדי חסד אם תזכרני כי בוודאי לא

יסיר

ענבין : יא וכסא דפרעה בידי ונסיבית ית־ענביא ועצרית יתהון לכסא דפרעה ויהבית ית־כסא על־ידא דפרעה : יב ואמר לה יוסף דין פשרנה תלתא שבשין תלתא יומין אנון : יג בסוף תלתא יומין ידכרנך פרעה ית־רישך ויתיבנך על־שמושך ותתן כסא־דפרעה בידה כהלכתא קדמאה די הויתא משקי־לה : יד אלהן תדכרנני עמך כד ייטב לך ותעבד־כען עמי טיבו ותדכר עלי קדם־פרעה ותפקנני מן־בית־אסירא הדין : טו ארי־מגנב גניבנא מארעא דעבראי ואף־הכא לא־עבדית מדעם ארי־שויאו יתי בבית אסירי : טז וחזא רב־נחתומי ארי־יאות פשר ואמר ליוסף אף־אנא בחלמי והא תלתא סלין דחירו על־רישי : יז ובסלא עלאה מכל מיכל פרעה עובד נחתום ועופא אכל יתהון מן־סלא מעלוי רישי : יח ואתיב יוסף ואמר דין פשרנה תלתא סלין תלתא יומין אנון : יט בסוף תלתא יומין יעדי פרעה ית־רישך מנך ויצלוב יתך על־צליבא וייכול עופא ית־בשרך

רש״י

עלתה נצה · שם המנהג ויצץ ציץ ויגמול שקדים: (יא) ואשחט · כתרגומו: (יג) ישא פרעה את ראשך · כמו שא את ראש כל עדת וגו׳ ימנה אותך פרעה בתוך עבדיו : ותשיבך · כדי להשיבך על כנך וכן כתיב וישא את ראש שר המשקים בתוך עבדיו · אבל והשיבך ה׳ ממצרים פרושו וישב אותך : (יד) כי אם זכרתני אתך · כלומר כל כך אני בטוח שתשא חן בעיני פרעה שאם תזכרני וגו׳ ידעתי כי תוכל להוציאני מן הבית הזה שהרי לא פשעתי כאן כלום כשאר אסירים · וגם לא מן הדין אני עבד כי׳ גנב וגו׳ וגם פה לא עשיתי מאומה וגו׳ ואיני חייב לא עבודה ולא בית האיסור להיות אסור כאן : (טז) כי טוב פתר · נכרין דברי אמת: סלי חורי · מנוקבים כמו חורי עפר וכפים · ואורגים חורי · לפיכך יכול היה העוף לאכול דרך נקבי אריגת הסל : (יט) ישא פרעה את ראשך · ממש מעליך · וזה אינו נשיאה של חשבון אלא של זקיפת תליה :

עיקר ש״ת ובאר״ח

משוב בקשתך ריקם : ע״כ ר״ל לא אבקש ממך אשר תיכף כשתשוב אל כנך תזכירני

עליך: מפטיר כ ויהי ׀ ביום השלישי יום הלדת את־פרעה ויעש משתה לכל־עבדיו וישא את־ראש ׀ שר המשקים ואת־ראש שר האפים בתוך עבדיו: כא וישב את־שר המשקים על־משקהו ויתן הכוס על־כף פרעה: כב ואת שר האפים תלה כאשר פתר להם יוסף: כג ולא־זכר שר־המשקים את־יוסף וישכחהו: פ פ פ ק״כ · יב״ק סימן

ומפטירין בתרי עשר בעמוס סימן ג׳ כה אמר ה׳ :

רש״י

בראשם שלהם : (כ) יום הלדת את פרעה · יום לידתו וקורין לו יום גינוסיא · ולשון הולדת לפי שאין הולד נולד אלא על ידי אחרים שהחיה מילדת את האשה ועל כן החיה נקראת מילדת וכן ומולדותיך ביום הולדת אותך · וכן אחרי הוכבס את הנגע שכיבוסו על ידי אחרים · וישא את ראש וגו׳ · מנאם עם שאר עבדיו שהיה מונה המשרתים שישרתו לו בסעודתו וזכר את אלו בתוכם כמו שאו את ראש ל׳ מנין : (כג) ולא זכר שר המשקים · בו ביום : וישכחהו · לאחר מכאן מפני שתלה בו יוסף לזכרו הוזקק להיות אסור שתי שנים ק שנאמר אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו ולא פנה אל רהבים · ולא בטח על מצרים הקרויים רהב : חסלת פרשת וישב

הפטרת וישב בתרי עשר בעמוס סימן ב

ואם חל בו שבת ראשון דחנוכה מפטירין רני ושמחי

כה אמר יהוה על־שלשה פשעי ישראל ועל־ארבעה לא אשיבנו על־מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים: השאפים על־עפר־ארץ בראש דלים ודרך ענוים יטו ואיש ואביו ילכו אל־הנערה למען חלל את־שם קדשי: ועל־בגדים חבלים יטו אצל כל־מזבח ויין ענושים ישתו בית אלהיהם: ואנכי השמדתי את־האמרי מפניהם אשר כגבה ארזים גבהו וחסן הוא כאלונים ואשמיד פריו ממעל ושרשיו מתחת: ואנכי העליתי אתכם מארץ מצרים ואולך אתכם במדבר

מִנָּךְ׃ כ וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה יוֹמָא בֵּית־וַלְדָא דְפַרְעֹה וַעֲבַד מִשְׁתְּיָא לְכָל־עַבְדוֹהִי וְאִדְכַּר יָת־רֵישׁ רַב שָׁקֵי וְיָת־רֵישׁ רַב נַחְתּוֹמֵי בְּגוֹ עַבְדוֹהִי׃ כא וַאֲתֵיב יָת־רַב שָׁקֵי עַל־שַׁקְיוּתֵהּ וִיהַב יָת־כַּסָּא עַל יְדָא דְפַרְעֹה׃ כב וְיָת־רַב נַחְתּוֹמֵי צְלַב כְּמָא דִי־פַשַּׁר לְהוֹן יוֹסֵף׃ כג וְלָא־דְכִיר רַב־שָׁקֵי יָת־יוֹסֵף וְאַנְשְׁיֵהּ׃

רשב״ם

(כג) ולא זכר שר המשקים את יוסף · מיד בצאתו כמו שביקש ממנו יוסף כי אם זכרתני אתך: וישכחהו · זמן מרובה אחרי כן · עד שעה שהקב״ה עשה ליוסף נסים והוצרך להזכירו :

עיקר ש״ח ובאר״ת

ע״ד · כ״א כאשר כבר ייטב לך אז והזכרתני כו׳ : ם גנוסיא יום הלידה בלשון יון : צ החיה נקראת מילדת · כי היא העושה הפעולה בלידה הולד נופל הפעל סולדת כי הוא נולד ע״י אמצעי וזה החיה והאם · (נח״ר) ועל ק ולכן סמוך לו ויהי מקץ שנתים כו׳ :

הפטרת וישב

אַרְבָּעִים שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃ וָאָקִים מִבְּנֵיכֶם לִנְבִיאִים וּמִבַּחוּרֵיכֶם לִנְזִרִים הַאַף אֵין־זֹאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה׃ וַתַּשְׁקוּ אֶת־הַנְּזִרִים יָיִן וְעַל־הַנְּבִיאִים צִוִּיתֶם לֵאמֹר לֹא תִּנָּבְאוּ׃ הִנֵּה אָנֹכִי מֵעִיק תַּחְתֵּיכֶם כַּאֲשֶׁר תָּעִיק הָעֲגָלָה הַמְלֵאָה לָהּ עָמִיר׃ וְאָבַד מָנוֹס מִקָּל וְחָזָק לֹא־יְאַמֵּץ כֹּחוֹ וְגִבּוֹר לֹא־יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְתֹפֵשׂ הַקֶּשֶׁת לֹא יַעֲמֹד וְקַל בְּרַגְלָיו לֹא יְמַלֵּט וְרֹכֵב הַסּוּס לֹא יְמַלֵּט נַפְשׁוֹ׃ וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה׃ שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּל־הַמִּשְׁפָּחָה אֲשֶׁר הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה עַל־כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל־עֲוֹנֹתֵיכֶם׃ הֲיֵלְכוּ שְׁנַיִם יַחְדָּו בִּלְתִּי

קמץ בז״ק

אִם־נוֹעָדוּ: הֲיִשְׁאַג אַרְיֵה בַּיַּעַר וְטֶרֶף אֵין לוֹ הֲיִתֵּן כְּפִיר קוֹלוֹ מִמְּעֹנָתוֹ בִּלְתִּי אִם־לָכָד: הֲתִפֹּל צִפּוֹר עַל־פַּח הָאָרֶץ וּמוֹקֵשׁ אֵין לָהּ הֲיַעֲלֶה־פַּח מִן־הָאֲדָמָה וְלָכוֹד לֹא יִלְכּוֹד: אִם־יִתָּקַע

בראשית מא מקץ

מא א וַיְהִי מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים וּפַרְעֹה חֹלֵם וְהִנֵּה עֹמֵד עַל־הַיְאֹר: ב וְהִנֵּה מִן־הַיְאֹר עֹלֹת שֶׁבַע פָּרוֹת יְפוֹת מַרְאֶה וּבְרִיאֹת בָּשָׂר וַתִּרְעֶינָה בָּאָחוּ: ג וְהִנֵּה שֶׁבַע פָּרוֹת אֲחֵרוֹת עֹלוֹת אַחֲרֵיהֶן מִן־הַיְאֹר רָעוֹת מַרְאֶה וְדַקּוֹת בָּשָׂר וַתַּעֲמֹדְנָה אֵצֶל הַפָּרוֹת עַל־שְׂפַת הַיְאֹר: ד וַתֹּאכַלְנָה הַפָּרוֹת רָעוֹת הַמַּרְאֶה וְדַקֹּת הַבָּשָׂר אֵת שֶׁבַע הַפָּרוֹת יְפֹת הַמַּרְאֶה וְהַבְּרִיאֹת וַיִּיקַץ פַּרְעֹה: ה וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית וְהִנֵּה ׀ שֶׁבַע שִׁבֳּלִים עֹלוֹת בְּקָנֶה אֶחָד בְּרִיאוֹת

רש"י

(א) ויהי מקץ · כתרגומו מסוף וכל לשון קץ סוף הוא: על היאר · כל שאר נהרות אינם קרוין יאורים חוץ מנילוס א מפני שכל הארץ עשויין יאורים יאורים בידי אדם ונילוס עולה בתוכם ומשקה אותם לפי שאין גשמים יורדין במצרים תדיר כשאר ארצות: (מן היאר עלת · זהו עקרו של חלום לפי שהשביעתן והרעיבתן מתוך גדולת הנהר ומתוך יבשותו): (ב) יפות מראה · סימן הוא לימי השובע שהבריות נראות יפות זו לזו שאין עין בריה צרה בחברתה: באחו · באגם מריש"ק בלע"ז כמו ישגא אחו: (ג) ודקות בשר · פינבי"ש בלע"ז ב לשון דק: (ד) ותאכלנה · סימן שתהא כל שמחת השבע נשכחת בימי הרעב: (ה) בקנה אחד · טודי"ל בלע"ז: בריאות · שיינ"ש ג בלע"ז:

עיקר ש"ח ובאר"ח

א ר"ל דהיאור עם ה"א הידיעה מורה על יאור הנזכר והידוע במקום אחר · והוא אחד מהד' נהרות שנזכרו בפ' בראשית · כי פישון הוא נילוס · ומה שנקרא כאן בלשון יאור סתם ואין נקרא בשמו · הוא מפני שכל הארץ כו' · ולזה נקרא הוא ג"כ בשם יאור סתם וידוע: ב דלכאורה אין שייך לשון דק על כחישת הבהמה · ע"כ מביא ראיה מלשון לעז שנקרא בהמה כחושה בלשון פיינב"ש שהוא ג"כ לשון דק · ולשון דק שברש"י קאי אפיינב"ש: ג לשון בריאות לא שיי'

שׁוֹפָר בְּעִיר וְעָם לֹא יֶחֱרָדוּ אִם־תִּהְיֶה רָעָה בְּעִיר וַיהוָה לֹא עָשָׂה׃ כִּי לֹא יַעֲשֶׂה אֲדֹנָי יְהוִה דָּבָר כִּי אִם־גָּלָה סוֹדוֹ אֶל־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים׃ אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא אֲדֹנָי יְהוִה דִּבֶּר מִי לֹא יִנָּבֵא׃

קמץ בלא אס"ף

אונקלוס.

א וַהֲוָה מִסּוֹף תַּרְתֵּין שְׁנִין וּפַרְעֹה חָלֵם וְהָא קָאֵם עַל־נַהְרָא׃ ב וְהָא מִן־נַהְרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָן שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָן בְּשַׂר וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה׃ ג וְהָא שְׁבַע תּוֹרָן אָחֳרָנְיָן סָלְקָן בָּתְרֵיהוֹן מִן־נַהְרָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בְּשַׂר וְקָמָן לָקֳבְלֵיהוֹן דְּתוֹרָן עַל־כֵּיף נַהְרָא׃ ד וַאֲכַלָן תּוֹרָתָא בִּישָׁן לְמֶחֱזֵי וַחֲסִירָן בְּשַׂר יָת שְׁבַע תּוֹרָתָא שַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וּפַטִּימָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה׃ ה וּדְמוֹךְ וַחֲלַם תִּנְיָנוּת וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד

רשב"ם

(א) ויהי מקץ שנתים ימים · שתי שנים שלמות כדכתיב ימים תהיה גאולתו׳ ואם לא יגאל עד מלאות לו שנה תמימה · וכן ימים או עשור · וכן למועדה מימים ימימה בפסח מדבר שהוא משנה לשנה שלימה · אבל מקץ שנתים בלא ימים היה משמע מקץ שנה ויום אחד כדכתיב בן שנתו בתוך השנה קורהו בן שנתו: (ב) והנה מן היאור עולות׳ דרך ארץ לשתות חבהמות ביותר החוזרות ועולות ורועות באחו: באחו׳ מקום עשבים כדכתי׳ הישגא אחו בלי מים: (ד) וייקץ פרעה · ויישן מיד ויחלום וגו׳ בין שינה מעט לשינת שניית רגיל חלום להתחלף לענין אחר ועדיין אינו נותן לב להבין שזה חלום הוא עד שנגמרה שינתו וניעור לגמר ואז וייקץ פרעה לבסוף והנה חלום אבל עד עתה לא ידע: (ה) בקנה

בעל הטורים

(א) ויהי מקץ · נאמר כאן מקץ ונאמ׳ באברהם מקץ עשר שנים מה להלן עשר אף כאן לסוף עשר שנים ופי׳ ויהי מקץ דהיינו לסוף עשר ועוד שנתים · ויהי מקץ שנתים ימים [ופרעה חלם] · בגימ׳ מקץ עשר שנתים: (ב) שבע פרות · ע"ש עגלה יפהפיה מצרים (דשור בן יומו קרוי שור וה"ה פרה והיינו עגלה) ולמה שבע ע"ש מצרים לודים ענמים להבים נפתוחי׳ פתרוסים כסלוחים שהם ז׳ · וז׳ עממים מארץ כנען יתפרנסו ממצרים: (ה) בקנה אחד · ג׳ במסרה · ב׳ הכא ואידך גבי

וטבות: ו והנה שבע שבלים דקות ושדופת קדים צמחות אחריהן: ז ותבלענה השבלים הדקות את שבע השבלים הבריאות והמלאות וייקץ פרעה והנה חלום: ח ויהי בבקר ותפעם רוחו וישלח ויקרא את־כל־חרטמי מצרים ואת־כל־חכמיה ויספר פרעה להם את־חלמו ואין־פותר אותם לפרעה: ט וידבר שר המשקים את־פרעה לאמר את־חטאי אני מזכיר היום: י פרעה קצף על־עבדיו ויתן אתי במשמר בית שר הטבחים אתי ואת שר האפים: יא ונחלמה חלום בלילה אחד אני והוא איש כפתרון חלמו חלמנו: יב ושם אתנו נער עברי עבד לשר הטבחים ונספר־לו ויפתר־לנו את־חלמתינו איש כחלמו

רש"י

(ו) ושדופות · השלי"ש בלע"ז · שקיפן קדים ד חבוטות לשון משקוף החבוט תמיד על ידי הדלת המכה עליו: קדים · רוח מזרחית שקורין בי"ש: (ז) הבריאות · פיינ"ש בלע"ז: והנה חלום · והנה נשלם חלום שלם לפניו ה והולך לפותרים: (ח) ותפעם רוחו · ומטרפא רוחיה · מקשקשת בתוכו כפעמון ז ובנבוכדנצר אומר ותתפעם רוחו לפי שהיו שם שתי פעימות שכחת החלום והעלמת פתרונו: חרטמי · הנחרים בטימי מתים ז שואלים בעצמות (טימי הן עצמות בל' ארמי ובמשנה בית שהוא מלא טמיא מלא עצמות): ואין פותר אותם לפרעה · פותרים היו אותם אבל לא לפרעה שלא היה קולן נכנס באזניו ולא היה לו קורת רוח בפתרונם ח שהיו אומרים שבע בנות אתה מוליד שבע בנות אתה קובר: (יא) איש כפתרון חלומו · חלום הראוי לפתרון שנפתר לנו ודומה לו: (יב) נער עברי עבד · ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה שמזכירו בלשון בזיון: נער · שוטה ואין ראוי לגדולה: עברי · אפילו לשוננו אינו מכיר: עבד · וכתוב בנימוסי מצרים שאין עבד מולך ולא לובש בגדי שרים (ס"א שרים וכן גרס רא"ם): איש

עיקר ש"ח ובאר"ת

על שבלים ומביא ג"כ ראיה מלשון לעז שנקראו פיינ"ש שהוא ג"כ לשון בריאות: ד פה היא שקיפן קידוס ור"ל חבוטות מרוח מזרחית: ה כי היקיצה אחר היתה

פַּטִּימָן וְטָבָן: ו וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָא לָקְיָן וּשְׁקִיפָן קִדּוּם צְמַחָן בַּתְרֵיהוֹן: ז וּבְלָעָא שֻׁבְּלַיָא לָקְיָתָא יָת שְׁבַע שֻׁבְּלַיָא פַּטִּימָתָא וּמַלְיָתָא וְאִתְּעַר פַּרְעֹה וְהָא חֶלְמָא: ח וַהֲוָה בְצַפְרָא וּמִטָּרְפָא רוּחֵהּ וּשְׁלַח וּקְרָא יָת־כָּל־חָרָשֵׁי מִצְרַיִם וְיָת־כָּל־חַכִּימַהָא וְאִשְׁתָּעִי פַּרְעֹה לְהוֹן יָת־חֶלְמֵהּ וְלֵית־דִּפְשַׁר יָתְהוֹן לְפַרְעֹה: ט וּמַלֵּיל רַב שָׁקֵי (עִם־) לְפַרְעֹה לְמֵימַר יָת־סָרְחָנַי אֲנָא מַדְכַּר יוֹמָא־דֵין: י פַּרְעֹה רְגִיז עַל־עַבְדּוֹהִי וִיהַב יָתִי בְּמַטְּרַת בֵּית רַב קָטוֹלַיָא יָתִי וְיָת רַב נַחְתּוֹמֵי: יא וַחֲלַמְנָא חֶלְמָא בְּלֵילְיָא חַד אֲנָא וְהוּא גְּבַר כְּפֻשְׁרָן חֶלְמֵהּ חֲלֵמְנָא: יב וְתַמָּן עִמָּנָא עוּלֵם עִבְרָאָה עַבְדָּא לְרַב קָטוֹלַיָא וְאִשְׁתָּעֵינָא־לֵהּ וּפַשַׁר־

רשב"ם

אחד · זהו סימן לשובע לכל גרעין שבע שבלים: (ז) והנה חלום · כמו והנה היא לאה · אבל עד עתה היה סבור שראה ממש ולא חלום: (ח) ותפעם רוחו · נתחלפה דעתו טרישפש"א בלע"ז וחשב לבקר ולדעת הפתרון וכן בדניאל ויאמר המלך חלום חלמתי ותפעם רוחי לדעת את החלום: ואין פותר אותם · דברים המתיישבים לפרעה: (י) פרעה קצף על עבדיו · כל פרעה בלשון מצרים מלך · וכן כל מלכי מצרים נקראים · ושל פלשתים אבימלך אפי' בימי דוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך · ושל ירושלים מלכי צדק ביהושע אדני צדק מלך שלם · ובימי דוד על דברתי אני מבטיח שתהיה מלכי צדק מלך ירושלים · ושל עמלק אגגי בימי משה וירום מאגג מלכו · ובימי שאול אגג מלך עמלק · אף כאן פרעה לשון מלכות כי בשמו של מלך אין אומרים לפניו (דוד) [פרעה] קצף על עבדיו · אלא כך אמר לפניו אדוני קצף על עבדיו · וכן לפנינו אני פרעה · אני ביית המלך לבדי כדכתיב רק הכסא אגדל ממך · לכן נקרא יוסף אברך · אבי המלך · ובספר לקח טוב פירש כמותי: (יב) איש כחלומו פתר · כמשמעו

בעל הטורים

מנורה שהשובע הוא אור לעולם · ולכך ראה בטובות בקנה א' ובשדופות לא

עיקר ש"ח ובאר"ח

היתה סמוך לבוקר · ולזה שכבר כלה חלומו : ו ותפעם רוח מלשון פעמון · כי רוחו נפעמה בקרבו כעינבל בתוך הזוג : ז ר"ל מתממין עצמם (שהיו מניחין אותם תחת בית השחי) בעצמות המתים · וחרטומי היינו חר (מחמם) טומי (עצמות) : ח שהבין שחלום המלך הוא ענין כולל לכל המלוכה ולא רק לעצמו

ומזה

פתר : יג ויהי כאשר פתר־לנו כן היה אתי השיב על־כני
ואתו תלה : יד וישלח פרעה ויקרא את־יוסף ויריצהו מן־
הבור ויגלח ויחלף שמלתיו ויבא אל־פרעה : שני טו ויאמר
פרעה אל־יוסף חלום חלמתי ופתר אין אתו ואני שמעתי
עליך לאמר תשמע חלום לפתר אתו : טז ויען יוסף את־
פרעה לאמר בלעדי אלהים יענה את־שלום פרעה :
יז וידבר פרעה אל־יוסף בחלמי הנני עמד על־שפת
היאר : יח והנה מן־היאר עלת שבע פרות בריאות
בשר ויפת תאר ותרעינה באחו : יט והנה שבע־פרות
אחרות עלות אחריהן דלות ורעות תאר מאד ורקות
בשר לא־ראיתי כהנה בכל־ארץ מצרים לרע :
כ ותאכלנה הפרות הרקות והרעות את שבע הפרות
הראשנות הבריאת : כא ותבאנה אל־קרבנה ולא
נודע כי־באו אל־קרבנה ומראיהן רע כאשר בתחלה
ואיקץ : כב וארא בחלמי והנה שבע שבלים עלת בקנה
אחד מלאת וטבות : כג והנה שבע שבלים צנמות דקות

רש"י

כחלומו · לפי החלום וקרוב לענינו : (יג) השיב על כני · פרעה הנזכר למעלה כמו שאמר פרעה קצף על עבדיו הרי מקרא קצר לשון ולא פירש מי השיב לפי שאין צריך לפרש מי השיב מי שבידו להשיב והוא פרעה וכן דרך כל מקראות קצרים על מי שעליו לעשות הם סותמים את הדבר : (יד) מן הבור · מן בית הסוהר שהוא עשוי כמין גומא וכן כל בור שבמקרא לשון גומא הוא ואף אם אין בו מים קרוי בור פוס"ה בלע"ז : ויגלח · מפני כבוד המלכות : (טו) תשמע חלום לפתור אתו · תאזין ותבין חלום לפתור אותו : תשמע · לשון הבנה והאזנה כמו שומע יוסף · אשר לא תשמע לשונו אנטינדר"א בלע"ז : (טז) בלעדי · אין החכמה משלי · אלא אלהים יענה יתן עניה בפי לשלום פרעה : (יט) דלות · כחושות כמו מדוע אתה ככה דל דאמנון : ורקות בשר · כל לשון רקות שבמקרא חסרי בשר כלוש"ש בלע"ז : (כג) צנומות ·

צנומת

לָנָא יָת־חֶלְמַנָא גְּבַר כְּחֶלְמֵהּ פַּשַּׁר: יג וַהֲוָה כְּמָא דִי־פַשַּׁר לָנָא כֵּן הֲוָה יָתִי אֲתֵיב עַל־שִׁמּוּשִׁי וְיָתֵהּ צְלַב: יד וּשְׁלַח פַּרְעֹה וּקְרָא יָת־יוֹסֵף וְאַרְהִיטוּהִי מִן־בֵּית־אֲסִירֵי וְסַפַּר וְשַׁנִּי כְּסוּתֵהּ וְעַל לְוָת־פַּרְעֹה: טו וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֶלְמָא חֲלֵמִית וּפָשַׁר לֵית לֵהּ וַאֲנָא שִׁמְעֵית עֲלָךְ לְמֵימַר דְּאַתְּ־שָׁמַע חֶלְמָא לְמִפְשַׁר יָתֵהּ: טז וַאֲתֵיב יוֹסֵף יָת־פַּרְעֹה לְמֵימַר בַּר־מִן־חָכְמְתִי אֱלָהֵן מִן־קֳדָם־יְיָ יִתּוֹתַב יָת־שְׁלָמָא דְפַרְעֹה: יז וּמַלֵּיל פַּרְעֹה (עִם־)לְיוֹסֵף בְּחֶלְמִי הָא־אֲנָא קָאֵם עַל־כֵּיף נַהֲרָא: יח וְהָא מִן־נַהֲרָא סָלְקָן שְׁבַע תּוֹרָתָא פַּטִּימָן בְּשַׂר וְשַׁפִּירָן לְמֶחֱזֵי וְרָעְיָן בְּאַחֲוָה: יט וְהָא שְׁבַע תּוֹרָתָא אָחֳרָנְיָן סָלְקָן בַּתְרֵיהוֹן חֲסִיכָן וּבִישָׁן לְמֶחֱזֵי לַחֲדָא וַחֲסִירָן בְּשַׂר לָא־חֲזֵיתִי כְוָתְהֵן בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם לְבִישׁוּ: כ וַאֲכָלָא תּוֹרָתָא חֲסִיכָתָא וּבִישָׁתָא יָת שְׁבַע תּוֹרָתָא קַדְמָיָתָא פַּטִּימָתָא: כא וְעָלָא לִמְעֵיהֵן וְלָא אִתְיְדַע אֲרֵי־עָלוּ לִמְעֵיהֵן וּמֶחֱזֵיהֵן בִּישׁ כַּד בְּקַדְמֵיתָא וְאִתְּעָרִית: כב וַחֲזֵית בְּחֶלְמִי וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא סָלְקָן בְּקַנְיָא חַד מַלְיָן וְטָבָן: כג וְהָא שְׁבַע שֻׁבְּלַיָּא נָצָן לָקְיָן שְׁקִיפָן קִדּוּם

ר ש ב " ם

חלומי פתר וגם כמו שפתר לנו כן היה: (יג) ויהי כאשר פתר וגו' אותי השיב על כני: (טו) תשמע חלום תבין חלום ויודע לפותרו: (טז) בלעדי · אינו תלוי בי אלא הקב"ה יודיעני לפתור חלומך: (כא) ולא נודע כי באו אל קרבנה · כך אמר פרעה עכשיו ליוסף · עתה אני זכור כי בשעת החלום נדמה כאילו לא באו אל קרבנה' אבל למעלה לא היה ראוי לכתוב אלא ראית האכילה שראה שזו אוכלת זו אבל מה שחשב פרעה בלבו על מה שהיה תמיה שמראיהן רע כבתחלה לא היה ראוי לכתוב: (כג) צנומות · פתרונו לפי עניינו ואין לו חבר במקרא · ויש לומר כי לשון צונמא שבתלמוד הוא קשה

בעל הטורים

רלה נקנה ה': (יג) כאשר פתר · בגי' בהחלומות הולכים אחר הפה (עם

עיקר ש"ח ובאר"ת

ומזה הבין כי רק פתרון יוסף אמת הוא כי הרעב נוגע לכל העם: ט וכאשר כתב למעלה במוכו בנים הסהר: י ויתפרש בלעדי כמו ב' תיבות בל עדי · אינו

שְׁדֻפוֹת קָדִים צֹמְחוֹת אַחֲרֵיהֶם׃ כד וַתִּבְלַעְןָ הַשִּׁבֳּלִים
הַדַּקֹּת אֵת שֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבוֹת וָאֹמַר אֶל־הַחַרְטֻמִּים
וְאֵין מַגִּיד לִי׃ כה וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־פַּרְעֹה חֲלוֹם פַּרְעֹה
אֶחָד הוּא אֵת אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה הִגִּיד לְפַרְעֹה׃ כו שֶׁבַע
פָּרֹת הַטֹּבֹת שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים הַטֹּבֹת שֶׁבַע
שָׁנִים הֵנָּה חֲלוֹם אֶחָד הוּא׃ כז וְשֶׁבַע הַפָּרוֹת הָרַקּוֹת
וְהָרָעֹת הָעֹלֹת אַחֲרֵיהֶן שֶׁבַע שָׁנִים הֵנָּה וְשֶׁבַע הַשִּׁבֳּלִים
הָרֵקוֹת שְׁדֻפוֹת הַקָּדִים יִהְיוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב׃ כח הוּא
הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־פַּרְעֹה אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עֹשֶׂה
הֶרְאָה אֶת־פַּרְעֹה׃ כט הִנֵּה שֶׁבַע שָׁנִים בָּאוֹת שָׂבָע גָּדוֹל
בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ל וְקָמוּ שֶׁבַע שְׁנֵי רָעָב אַחֲרֵיהֶן
וְנִשְׁכַּח כָּל־הַשָּׂבָע בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְכִלָּה הָרָעָב אֶת־הָאָרֶץ׃
לא וְלֹא־יִוָּדַע הַשָּׂבָע בָּאָרֶץ מִפְּנֵי הָרָעָב הַהוּא אַחֲרֵי־כֵן
כִּי־כָבֵד הוּא מְאֹד׃ לב וְעַל הִשָּׁנוֹת הַחֲלוֹם אֶל־פַּרְעֹה
פַּעֲמָיִם כִּי־נָכוֹן הַדָּבָר מֵעִם הָאֱלֹהִים וּמְמַהֵר הָאֱלֹהִים
לַעֲשֹׂתוֹ׃ לג וְעַתָּה יֵרֶא פַרְעֹה אִישׁ נָבוֹן וְחָכָם וִישִׁיתֵהוּ
עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ לד יַעֲשֶׂה פַרְעֹה וְיַפְקֵד פְּקִדִים עַל־
הָאָרֶץ וְחִמֵּשׁ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע׃

רש"י

צנומות בלשון ארמי סלע הרי הן כעץ בלי לחלוח וקשות כסלע ותרגומו נצן לקין · נצן אין בהן אלא הקש לפי שנתפרקו מן הזרע: (כו) שבע שנים ושבע שנים · כלן אינן אלא שבע והחלום שנה פעמים לפי שהדבר מזומן כמו שפירש לו בסוף ועל השנות החלום וגו' · בשבע שנים הטובות נאמר הגיד לפרעה לפי שהיה סמוך · ובשבע שני רעב נאמר הראה את פרעה לפי שהיה הדבר מופלג ורחוק נופל בו ל' מראה: (ל) ונשכח כל השבע · הוא פתרון הבליעה: (לא) ולא יודע השבע · הוא פתרון ולא נודע כי באו אל קרבנה: (לב) נכון · מזומן: (לד) וחמש · כתרגומו ויזרז · וכן וחמושים

הם

צמחן בתריהון : כד ובלען שבליא לקיתא ית שבע שבליא טבתא ואמרית לחרשיא ולית די־מחוי לי : כה ואמר יוסף לפרעה חלמא פרעה חד הוא ית־די יי עתיד־למעבד חוי לפרעה : כו שבע תורתא טבתא שבע שנין אנון ושבע שבליא טבתא שבע שנין אנון חלמא חד הוא : כז ושבע תורתא חסיכתא ובישתא דסלקן בתריהון שבע (נ"י שבעא) שנין אנין ושבע שבליא לקיתא דשקיפן קדום יהוין שבע שני כפנא : כח הוא פתגמא די מלילית עם־פרעה די יי עתיד־למעבד אחזי לפרעה : כט הא שבע שנין אתין סבעא (נ"י שבעא) רבא בכל־ארעא דמצרים : ל ויקומון שבע שני כפנא בתריהן ויתנשי כל־סבעא (נ"י שבעא) בארעא דמצרים וישיצי כפנא ית־(עמא־ד) ארעא : לא ולא־יתידע שובעא (נ"י שבעא) בארעא מן־קדם כפנא ההוא דיהי־בתר־כן ארי־תקיף הוא לחדא : לב ועל דאתנית חלמא לפרעה תרתין־זמנין ארי־תקין פתגמא מן־קדם יי ואוחי יי למעבדה : לג וכען יחזי פרעה גבר סוכלתן וחכים ומניה על־ארעא דמצרים : לד יעבד פרעה וימני מהימנין על־ארעא ויזרז ית־ארעא דמצרים בשבע שני שובעא (נ"י שבעא) :

ר ש ב" ם

כאבן בלא ליחלות: (כה) אשר אלהים עושה • מה שעתיד לעשות הגיד לפרעה • כי על המלך תלויים תקנות המלכות: (כט) שבע גדולי כולן קמץ כי טעמו למטה ושם דבר הוא כמו דבר בקר רעב ומהם יאמר דברך בקרך וכו' : (ל) ונשכח כל השבע • דוגמת ולא נודע כי באו אל קרבנה : (לב) ועל השנות החלום וגו' • אבל חלומות של יוסף אע"פ שנשנו באלומות ובכוכבים אילו היה בלילה אחד כאלה היו נמהרים : (לד) ויפקד פקידים וגו' וחמש' שהממונים יגבו חומש כל התבואות לצורך המלך אשר משפטו בשאר שנים לעשר כדכתיב בשמואל את שדותיכ' יעשר

עיקר ש"ח ובאר"ת

אינו שלי : כ ולא מלשון חומש כי לא מצאנו בכתובים הבאים שחמש ורק אחר

לה וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־אֹכֶל הַשָּׁנִים הַטֹּבֹת הַבָּאֹת הָאֵלֶּה וְיִצְבְּרוּ־בָר תַּחַת יַד־פַּרְעֹה אֹכֶל בֶּעָרִים וְשָׁמָרוּ׃ לו וְהָיָה הָאֹכֶל לְפִקָּדוֹן לָאָרֶץ לְשֶׁבַע שְׁנֵי הָרָעָב אֲשֶׁר תִּהְיֶיןָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלֹא־תִכָּרֵת הָאָרֶץ בָּרָעָב׃ לז וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עֲבָדָיו׃ לח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־עֲבָדָיו הֲנִמְצָא כָזֶה אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ אֱלֹהִים בּוֹ׃ שלישי לט וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אַחֲרֵי הוֹדִיעַ אֱלֹהִים אוֹתְךָ אֶת־כָּל־זֹאת אֵין־נָבוֹן וְחָכָם כָּמוֹךָ׃ מ אַתָּה תִּהְיֶה עַל־בֵּיתִי וְעַל־פִּיךָ יִשַּׁק כָּל־עַמִּי רַק הַכִּסֵּא אֶגְדַּל מִמֶּךָּ׃ מא וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף רְאֵה נָתַתִּי אֹתְךָ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מב וַיָּסַר פַּרְעֹה אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתֵּן אֹתָהּ עַל־יַד יוֹסֵף וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ בִּגְדֵי־שֵׁשׁ וַיָּשֶׂם רְבִד הַזָּהָב עַל־צַוָּארוֹ׃

רש"י

(לה) את כל אכל. שם דבר הוא לפיכך טעמו באל"ף ונקוד בפתח קטן (סגו"ל) ואוכל שהוא פועל כגון כי כל אוכל חלב טעמו בכ' ונקוד קמץ קטן (צירי): תחת יד פרעה. ברשותו ובאוצרותיו: (לו) והיה האכל. הצבור כשאר פקדון הגנוז לקיום הארץ: (לח) הנמצא כזה. כתרגומו הנשכח כדין ה"א אם נלך ונבקשנו הנמצא כמוהו. הנמצא לשון תמיהה וכן כל ה"א המשמשת בראש תיבה ונקודה בחטף פתח: (לט) אין נבון וחכם כמוך. לבקש איש נבון וחכם שאמרת לא נמצא כמוך: (מ) ישק. יזון יתפרנס כל צרכי עמי יהיו נעשים על ידך כמו ובן משק ביתי וכמו נשקו בר גרניסו"ן בלע"ז: רק הכסא. שיהיו קורין לי מלך: כסא. לשון של המלוכה כמו ויגדל את כסאו מכסא אדוני המלך: (מא) נתתי אתך. מניתי יתך ואעפ"כ לשון נתינה הוא כמו ולתתך עליון. בין לגדולה בין לשפלות נופל לשון נתינה עליו כמו נתתי אתכם נבזים ושפלים: (מב) ויסר פרעה את טבעתו. נתינת טבעת המלך היא אות למי שנותנה לו להיות שני לו לגדולה: בגדי שש. דבר חשיבות הוא במצרים: רביד. ענק ועל שהוא רצוף בטבעות קרוי רביד

עיקר ש"ח ובאר"ח

זמן הרעב בלה הפקודה (ויגש מ"ז כ"ד) לתת החומש לפרעה: ל עמ"ש בבראשית על פסוק לוטש כל חורש נחושת: מ כי נמצא יש לו שני מוכיחים שהר

נסתר

לה וְיִכְנְשׁוּן יָת־כָּל־עִיבוּר שְׁנַיָּא טָבָן דְאָתְיָן הָאִלֵּין וְיִצְרוּן־עִיבוּרָא תְּחוֹת יְדָא־דְפַרְעֹה עִיבוּר בְּקִרְוַיָּא וְיִטְּרוּן׃ לו וִיהֵי עִיבוּרָא גְנִיז (לְעַמָּא־דְ) לְאַרְעָא לְשְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא דִּי תְהֶוְיָן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְלָא־תִשְׁתֵּיצֵי עַמָּא־דְאַרְעָא בְּכַפְנָא׃ לז וּשְׁפַר פִּתְגָמָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי כָּל־עַבְדּוֹהִי׃ לח וַאֲמַר פַּרְעֹה לְעַבְדוֹהִי הֲיִשְׁתְּכַח כְּדֵין גְּבַר דִּי רוּחַ־נְבוּאָה מִן קֳדָם־יְיָ בֵּהּ׃ לט וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף בָּתַר דְּאוֹדַע יְיָ יָתָךְ יָת־כָּל־דָּא לֵית־סָכְלְתָן וְחַכִּים כְּוָתָךְ׃ מ אַתְּ תְּהֵי־מְמַנָּא עַל־בֵּיתִי וְעַל־מֵימְרָךְ יִתְזַן כָּל־עַמִּי לְחוֹד כָּרְסֵי־מַלְכוּתָא הָדֵין אֵיהֵי־יַקִּיר מִנָּךְ׃ מא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף חֲזֵי מַנֵּיתִי יָתָךְ עַל כָּל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ מב וְאַעְדִּי פַרְעֹה יָת־עִזְקְתֵהּ מֵעַל יְדֵהּ וִיהַב יָתַהּ עַל־יְדָא דְיוֹסֵף וְאַלְבֵּישׁ יָתֵהּ לְבוּשִׁין דְּבוּץ וְשַׁוִּי מָנִיכָא דְדַהֲבָא

רשב״ם

עתה יטול פי שנים וכמו כן הנהיג יוסף לבסוף על אדמת מצרים לפרעה לחומש : (לה) ויצברו בר תחת יד · ממונה פרעה וכל זה היה בעל כרחם של מצרים ולכך כתב ויפקד פקידים ויצברו שכן מצינו באחשורוש ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו ויקבצו כל נערה וגו׳ אל יד הגי וגו׳ ויקבצו היא הגביה מבעלי השדות : ויצברו · היא האסיפה אל ידי שומרי האוצרות וכן ביוסף תמצא ויקבוץ ויצבור אכל בערים · כי כל עיר ועיר יוכלו למכרו בשני הרעב : (לח) אשר רוח אלהים בו · בפתרון חלומות · וכ״ש בהכמת דרך ארץ : (לט) נבון · מבין עתידות ורואה הנולד · חכם קיבץ חכמות ממה שראה ושמע : (מ) ישק · יזדרזו בכלי קרב על מלחמה לצאת על האויבים · לשון עיר מבצר והנשקי נושקי רומי קשת : (מא) נתתי אותך · נותן אני אותך · בשעת נתינת טבעת על ידי יוסף אמר לו כך : (מב) בגדי שש · של מצרים חשובים כדכתי׳ שש ורקמה ממצרי׳ :

בעל הטורים

בתיבות) : (מ) ישק · ב׳ הכא ואידך (משלי כד) שפתים ישק משיב דברים נכוחים בגבול שהשיב דברים נכוחים

עיקר ש״ח ובאר״ח

נסתר מבנין נפעל · או עתיד מד״ב מהקל · לכך מביא התרגום כי תרגמו מלשון עתיד מד״ב · דאם היה עבר היה תרגומו התיבתכת והה״א ה״א התמוה : ב פי׳ כך תרגומו ופירושו יתפרנס · [והשרש במלה הוא נשק ומה שמביא רש״י את השם משק אף כי השרש מן משק הוא שקק · אבל לדעת בעלי השניים עיקר השורש מן נשק ושקק הוא שק · באר״ח] : ס דמצרים היו עובדים לגילום וגילוח

מג וַיַּרְכֵּב אֹתוֹ בְּמִרְכֶּבֶת הַמִּשְׁנֶה אֲשֶׁר־לוֹ וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ וְנָתוֹן אֹתוֹ עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מד וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֲנִי פַרְעֹה וּבִלְעָדֶיךָ לֹא־יָרִים אִישׁ אֶת־יָדוֹ וְאֶת־רַגְלוֹ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מה וַיִּקְרָא פַרְעֹה שֵׁם־יוֹסֵף צָפְנַת פַּעְנֵחַ וַיִּתֶּן־לוֹ אֶת־אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן לְאִשָּׁה וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מו וְיוֹסֵף בֶּן־שְׁלֹשִׁים שָׁנָה בְּעָמְדוֹ לִפְנֵי פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם וַיֵּצֵא יוֹסֵף מִלִּפְנֵי פַרְעֹה וַיַּעֲבֹר בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מז וַתַּעַשׂ הָאָרֶץ בְּשֶׁבַע שְׁנֵי הַשָּׂבָע לִקְמָצִים׃ מח וַיִּקְבֹּץ אֶת־כָּל־אֹכֶל ׀ שֶׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּתֶּן־אֹכֶל בֶּעָרִים אֹכֶל שְׂדֵה־

רש"י

וכן רבדתי ערשי רצפתי ערשי מרבדות· בלשון משנה מוקף רובדין של אבן· על הרובד· שבעזרה· ע והיא רצפה: (מג) במרכבת המשנה· השניה למרכבתו המהלכת אצל שלו: אברך· כתרגומו דין אבא למלכא פ רך בלשון ארמי מלך· בהשותפין לא ריכא ולא בר ריכא· ובדברי אגדה דרש ר' יהודה אברך זה יוסף שהוא אב בחכמה ורך בשנים אמר לו בן דורמסקית עד מתי אתה מעות עלינו את הכתובים צ אין אברך אלא לשון ברכים שהכל היו נכנסין לפניו ויוצאין תחת ידו כענין שנאמר ונתון אותו וגו': (מד) אני פרעה· שיש יכולת בידי לגזור גזרה על מלכותי ואני גוזר שלא ירים איש את ידו: בלעדיך· שלא ברשותך· דבר אחר אני פרעה אני אהיה מלך ובלעדיך וגו' וזהו דוגמת רק הכסא אלא שהולך לפרשה בשעת נתינת הטבעת: את ידו ואת רגלו· כתרגומו: (מה) צפנת פענח· מפרש הצפונות ואין לפענח דמיון במקרא: פוטי פרע· הוא פוטיפר ונקרא פוטיפרע על שנסתרס מאליו ק לפי שחמד את יוסף למשכב זכור: (מז) ותעש הארץ· כתרגומו ואין הלשון נעקר ר מלשון עשיה: לקמצים· קומץ על קומץ יד על יד היו אוצרים: (מח) אכל שדה העיר אשר סביבותיה נתן בתוכה·

עיקר ש"ח ובאר"ת

הוא פישון ולכן נקרא פישון משום שהוא מגדל פשתן כדפירש"י בפ' בראשית הלכך בגדי פשתן חשובין להן וק"ל (דב"ש): ע ר"ל דכך נאמר שם על הרובד והיא רצפה: פ זה אבא למלך: צ פי' לדידך צריך אתה לחלק את התיבה לשתי תיבות וזה דוחק אהרי דשניהם אב ורך הוא עברית אבל לדעת התרגום דמולא התיבה הוא ארמית אין דוחק לחבר שתי תיבות יחד: ק והסירוס נלמד מלשון

עַל־צַוְּארֵהּ: מג וְאַרְכֵּיב יָתֵהּ בִּרְתִכָּא תִנְיֵתָא (נ״י תִּנְיָנָא) דִּי לֵהּ וְאַכְרִיזוּ קֳדָמוֹהִי דֵּין־אַבָּא־לְמַלְכָּא וּמַנִּי יָתֵהּ עַל כָּל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: מד וַאֲמַר פַּרְעֹה לְיוֹסֵף אֲנָא פַרְעֹה וּבַר־מֵימְרָךְ לָא־יְרִים גְּבַר יָת־יְדֵהּ לְמֵיחַד־זֵין וְיָת־רַגְלֵהּ לְמִרְכַּב־עַל־סוּסְיָא בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: מה וּקְרָא פַרְעֹה שׁוּם־יוֹסֵף גַּבְרָא דְמִטַּמְרָן־גַּלְיָן־לֵהּ וִיהַב־לֵהּ יָת־אָסְנַת־בַּת־פּוֹטִי פֶּרַע רַבָּא דְאוֹן לְאִתְּתָא וּנְפַק יוֹסֵף (שַׁלִּיט)־עַל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: מו וְיוֹסֵף בַּר־תְּלָתִין שְׁנִין כַּד־קָם קֳדָם פַּרְעֹה מַלְכָּא־דְמִצְרָיִם וּנְפַק יוֹסֵף־מִן־קֳדָם פַּרְעֹה וַעֲבַר (שַׁלִּיט)־בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם: מז וּכְנָשׁוּ דָיְרֵי־אַרְעָא בְּשֶׁבַע שְׁנֵי שׂוֹבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) עִיבוּרָא־לְאוֹצְרִין: מח וּכְנַשׁ יָת־כָּל עִיבוּר שְׁבַע שְׁנִין דִּי הֲווֹ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וִיהַב־עִיבוּר בְּקִרְוַיָּא עִיבוּר חֲקַל־קַרְתָּא דִּי

ר ש ב ״ ם

רביד · לשון רבד הפרוש ופשוט על האדם · כמו מרבדים רבדתי ערשי: (מג) במרכבת המשנה·סוס או פרידה המיוחדת לרכוב עליה האיש משנה למלך אשר לו: אברך· הוא אב למלך כדאמרי׳ לא רכא ולא בר רכא·כלום׳ אב למלך · וזהו וישמני לאב לפרעה כי פרעה לשון מלך כמו שפרשתי למעלה אב שר לצורך המלך: (מד) אני פרעה· אני מלך וזהו רק הכסא אגדל ממך· לא ירים איש את ידו · לעשות שררה כמו שכתוב בירבעם אשר הרים יד במלך · רמה ידו ושררתו על ידי המלך שלמה כמו שכתוב שם ויפקד אותו לכל סבל בית יוסף: (מה) צפנת פענח · כתרגומו ולשון מצרים הוא · וכן היה דרכם לקרוא לאדם בשעת שממנים אותו על ביתם שם הראוי · וכן ויקרא משה להושע בן נון יהושע כשנעשה משרתו · וכן ויקרא לדניאל בלטשצר · כדכתיב די שמיה בלטשצר כשם אלהי: פוטי פרע· אין זה פוטיפר לפי הפשט: כהן און · של אותה העיר כדכתיב ובני דוד כהנים היו שלטונים: (מו) בן שלשים · וראוי לשררה: (מז) ותעש הארץ · הוציאה הרבה תבואה · כמו ועשת את התבואה לשלש השנים: לקמצים · בקנה אחד מלא קומץ שבלים ולכך היה השבע גדול:

בעל הטורים

זכה לועל פיך ישק כל עמי: (מה) צפנת פענח · בגי׳ מגלה נסתרים · צפנת פענח נוטריקון צדיק פטפט נפש תאוה פוטיפר ענה נפשו תנס · ד״א צופה פודה נביא תומך פותר עניו נבון חוזה:

עיקר ש״ח ובאר״ח

פרע ולא מלכות פוטיפר: ר פירוש והעם הללו שעשה מלכות ופירוש כאלו

העיר אשר סביבתיה נתן בתוכה: מט ויצבר יוסף בר כחול הים הרבה מאד עד כי־חדל לספר כי־אין מספר: נ וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב אשר ילדה־לו אסנת בת־פוטי פרע כהן און: נא ויקרא יוסף את־שם הבכור מנשה כי־נשני אלהים את־כל־עמלי ואת כל־בית אבי: נב ואת שם השני קרא אפרים כי־הפרני אלהים בארץ עניי: רביעי נג ותכלינה שבע שני השבע אשר היה בארץ מצרים: נד ותחלינה שבע שני הרעב לבוא כאשר אמר יוסף ויהי רעב בכל־הארצות ובכל־ארץ מצרים היה לחם: נה ותרעב כל־ארץ מצרים ויצעק העם אל־פרעה ללחם ויאמר פרעה לכל־מצרים לכו אל־יוסף אשר־יאמר לכם תעשו: נו והרעב היה על כל־פני הארץ ויפתח יוסף את־כל־אשר בהם וישבר

רש"י

שכל ארץ וארץ מעמדת פירותיה ונותנין בתבואה מעפר המקום ומעמיד את התבואה מלירקב (נ"ל שהוא דעת רבינו וא"צ כלל להגיה ברש"י כאשר עלה בדעת קצת): (מט) עד כי חדל לספור. עד כי חדל לו הסופר לספור והוא מקרא קצר: כי אין מספר. לפי שאין מספר ש והרי כי משמש בלשון דהא: (נ) בטרם תבוא שנת הרעב. מכאן שאדם אסור לשמש מטתו בשני רעבון: (נה) ותרעב כל ארץ מצרים. שהרקיבה תבואתם שאצרו חוץ משל יוסף: אשר יאמר לכם תעשו. לפי שהיה יוסף אומר להם שימולו וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו אמר להם ולמה לא צברתם בר והלא הכריז לכם ששני הרעב באים אמרו לו אספנו הרבה והרקיבה אמר להם אם כן כל אשר יאמר לכם תעשו הרי גזר על התבואה והרקיבה מה אם יגזור עלינו ונמות: (נו) על כל פני הארץ. מי הם פני הארץ ה אלו העשירים: את כל אשר בהם. כתרגומו די בהון עיבורא: וישבר למצרים. שבר לשון מכר ולשון קנין הוא כאן משמש לשון מכר. שברו לנו מעט אוכל לשון קנין:

עיקר ש"ח ובאר"ח

אנשי הארץ כמו ארץ כי תחטא: ש דהאל משמש שמעצמו חדל ולמה לא ספר

יוסף

בְּמַהְרְנְהָא יָהַב בְּגַוַּהּ: מט וּכְנַשׁ יוֹסֵף עִיבוּרָא כְּחָלָא דְיַמָּא סַגִּי לַחֲדָא עַד דִּי פְסַק לְמִמְנֵי אֲרֵי־לֵית מִנְיָן: נ וּלְיוֹסֵף אִתְיְלִיד תְּרֵין בְּנִין עַד־לָא עֲלַת שַׁתָּא דְכַפְנָא דִּילִידַת־לֵהּ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע רַבָּא דְאוֹן: נא וּקְרָא יוֹסֵף יָת־שׁוּם בּוּכְרָא מְנַשֶּׁה אֲרֵי־אַנְשְׁיַנִי יְיָ יָת־כָּל־עַמְלִי וְיָת־כָּל־בֵּית אַבָּא: נב וְיָת־שׁוּם תִּנְיָנָא קְרָא אֶפְרָיִם אֲרֵי־אַפְשְׁנִי יְיָ בְּאַרַע שִׁעְבּוּדִי: נג וּשְׁלִימָת שְׁבַע שְׁנֵי שׂוּבְעָא (נ״י שִׂבְעָא) דִּי הֲוָה בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: נד וּשְׁרִיאָת שְׁבַע שְׁנֵי כַפְנָא לְמֵיעַל כְּמָא דִּי־אֲמַר יוֹסֵף וַהֲוָה כַפְנָא בְּכָל־אַרְעָתָא וּבְכָל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם הֲוָה לַחְמָא: נה וּכְפְנַת כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם וּצְוַח עַמָּא (קֳדָם)לְפַרְעֹה (עַל)־לַלַחְמָא וַאֲמַר פַּרְעֹה לְכָל־מִצְרָאֵי אִיזִילוּ לְוַת־יוֹסֵף דִּי־יֵימַר לְכוֹן תַּעְבְּדוּן: נו וְכַפְנָא הֲוָה עַל כָּל־אַפֵּי אַרְעָא וּפְתַח יוֹסֵף יָת־כָּל־(אוֹצְרַיָּא) דִּי בְהוֹן־עִיבוּרָא וְזַבִּין לְמִצְרַיִם וּתְקִיף כַּפְנָא

רשב״ם

(נ) בטרם תבא שנת הרעב ולפי שבא יעקב בתחלת ימי הרעב בשנה שנייה ולסוף שבע עשרה שנה בשעת מותו אמר ליוסף שני בניך הנולדים לך עד באי אליך לי הם׳ אבל מולדתך אשר הולדת אחריהם אחרי באי אליך לך יהיו לכך פירשם כאן אפרים ומנשה נולדו לפני שנות הרעב קודם שבא יעקב אבל אחרי כן הוליד בנים ובני בנים שנקראו על שם אחיהם בנחלתם כמו שאמר יעקב: (נא) נשני · מן נשש׳ כמו חנני אלהים מן חנן · הדגש תחת אות החסרה ואילו היה מגזרת לא תנשני נשיתי טוב׳ שהוא מתפעלי למ״ד פעל · היה לו לומר נשני · כמו עבדי רמני · האיש אשר כלני · רמני מן רימה את רעהו · כלני · כלה ה׳ את חמתו: (נד) ובכל ארץ מצרים היה לחם · כי נתן יוסף אוכל בערים: (נו) וישברו · לשון קנין מאכל ומשתה כדכתיב לכו שברו ואכלו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב:

בעל הטורים

(נ) וליוסף · ב׳ במס׳ · הכא ואידך וליוסף אמר מבורכת ה׳ ארצו כדאמרי׳ כל המבקש עצמו עם הצבור בצרתם זוכה ורואה בנחמות צבור [דיוקו מתיפת דקרא בטרם תבוא שנת הרעב כפירש

עיקר ש״ח ובאר״ח

יותר מפני כי אין מספר כלומר בכל כך הרבה היה לכן חדל מפתלה הסופר לספור · הגש״ל: ת כי פני הארץ הוא יקירי וחשובי הארץ וכמו פני הדור כנה׳

לְמִצְרַיִם וַיֶּחֱזַק הָרָעָב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ נז וְכָל־הָאָרֶץ בָּאוּ מִצְרַיְמָה לִשְׁבֹּר אֶל־יוֹסֵף כִּי־חָזַק הָרָעָב בְּכָל־הָאָרֶץ׃

מב א וַיַּרְא יַעֲקֹב כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ׃ ב וַיֹּאמֶר הִנֵּה שָׁמַעְתִּי כִּי יֶשׁ־שֶׁבֶר בְּמִצְרָיִם רְדוּ־שָׁמָּה וְשִׁבְרוּ־לָנוּ מִשָּׁם וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת׃ ג וַיֵּרְדוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עֲשָׂרָה לִשְׁבֹּר בָּר מִמִּצְרָיִם׃ ד וְאֶת־בִּנְיָמִין אֲחִי יוֹסֵף לֹא־שָׁלַח יַעֲקֹב אֶת־אֶחָיו כִּי אָמַר פֶּן־יִקְרָאֶנּוּ אָסוֹן׃ ה וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִשְׁבֹּר בְּתוֹךְ הַבָּאִים כִּי־הָיָה הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ ו וְיוֹסֵף הוּא הַשַּׁלִּיט עַל־הָאָרֶץ הוּא הַמַּשְׁבִּיר לְכָל־עַם הָאָרֶץ וַיָּבֹאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אַפַּיִם אָרְצָה׃ ז וַיַּרְא יוֹסֵף אֶת־אֶחָיו וַיַּכִּרֵם וַיִּתְנַכֵּר אֲלֵיהֶם וַיְדַבֵּר אִתָּם קָשׁוֹת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֵאַיִן

רש"י

אלא שאמר אינו כי אם בתבואה שאף ביין וחלב מצינו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב: (נז) וכל הארץ באו מצרימה. אל יוסף לשבור ואם תדרשנו כסדרו היה צריך לכתוב לשבור מן יוסף: (א) וירא יעקב כי יש שבר במצרים. ומהיכן ראה והלא לא ראה אלא שמע שנאמר הנה שמעתי וגו' ומהו וירא ראה באספקלריא של קדש שעדיין יש לו שבר במצרים ולא היתה נבואה ממש להודיעו בפי' שזה יוסף: למה תתראו. למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים כי באותה שעה עדיין היה להם תבואה. (ול"נ פשוטו למה תראו למה יהו הכל מסתכלין בכם ומתמיהים בכם שאין אתם מבקשים לכם אוכל בטרם שיכלה מה שבידכם). ומפי אחרים שמעתי שהוא לשון כחישה למה תהיו כחושים ברעב. ודומה לו ומרוה גם הוא יורא: (ב) רדו שמה. ולא אמר לכו רמז למאתים ועשר שנים שנשתעבדו למצרים כמנין רד"ו. (ג) וירדו אחי יוסף. ולא כתב בני יעקב מלמד שהיו מתחרטים במכירתו ונתנו לבם להתנהג עמו באחוה ולפדותו בכל ממון שיפסקו עליהם: עשרה. מה ת"ל והלא כתיב ואת בנימין אחי יוסף לא שלח אלא לענין האחוה היו חלוקין לעשרה שלא היתה אהבת כלם ושנאת כלם שוה לו אבל לענין לשבור בר כלם לב אחד להם: (ד) פן יקראנו אסון. ובבית לא יקראנו אסון א"ר אליעזר בן יעקב מכאן שהשטן מקטרג

בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: נו וְכָל דָּיְרֵי אַרְעָא עַלּוּ לְמִצְרַיִם לְמִזְבַּן עִיבוּרָא מִן־יוֹסֵף אֲרֵי־תְקֵיף כַּפְנָא בְּכָל־אַרְעָא: א וַחֲזָא יַעֲקֹב אֲרֵי אִית־עִיבוּרָא מִזְדַּבַּן־בְּמִצְרָיִם וַאֲמַר יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי לְמָה תִתְחֲזוּן: ב וַאֲמַר הָא שְׁמָעִית־אֲמָרִין אֲרֵי אִית־עִיבוּרָא מִזְדַּבַּן־בְּמִצְרָיִם חוּתוּ תַמָּן וּזְבוּנוּ־לָנָא מִתַּמָּן וְנֵיחֵי וְלָא נְמוּת: ג וּנְחָתוּ אֲחֵי־יוֹסֵף עַסְרָא לְמִזְבַּן עִיבוּרָא מִמִּצְרָיִם: ד וְיָת־בִּנְיָמִין אֲחוּהִי דְיוֹסֵף לָא־שְׁלַח יַעֲקֹב עִם־אֲחוֹהִי אֲרֵי־אֲמַר דִּלְמָא־יְעַרְעִנֵּהּ מוֹתָא: ה וַאֲתוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִזְבַּן־עִיבוּרָא בְּגוֹ עָלַיָּא אֲרֵי־הֲוָה כַפְנָא בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן: ו וְיוֹסֵף הוּא דְּשַׁלִּיט עַל־אַרְעָא הוּא דְּזַבִּין־עִיבוּרָא לְכָל־עַמָּא דְאַרְעָא וַאֲתוֹ אֲחֵי יוֹסֵף וּסְגִידוּ־לֵהּ עַל־אַפַּיָּא עַל־אַרְעָא: ז וַחֲזָא יוֹסֵף יָת־אֲחוֹהִי וְאִשְׁתְּמוֹדְעִנּוּן

רשב"ם

(נו) וכל הארץ באו מצרימה · אל יוסף לשבור: (א) למה תתראו · כמו לכה ונתראה פנים דאמציה שהגים דעתו להראות גדולתו ליואש מלך ישראל · אף כאן למה תתראו בפני האנשים שיש להם תבואת כל צרכם

בעל הטורים

רש"י]: (ו) וישתחוו לו · בגימ' בכאן נתקיים החלום: (ז) ויכרם · בגי' לקבלם בסבר פנים יפות ובא המלאך שמלאו תועה והזכירו מיד ויתנכר אליהם ולכן כתיב אח"כ ויכר לשון יחיד · ויתנכר בגי' על ידי מלאך

רש"י

בשעת הסכנה: (ה) בתוך הבאים · מטמינין עצמן שלא יכירום לפי שצוה להם אביהם שלא יתראו כולם בפתח א' אלא שיכנס כל א' בפתחו כדי שלא תשלוט בהם עין הרע שכולם נאים וכולם גבורים: (כי היה הרעב · מוסב על הבאים כי היה הרעב בארץ כנען והיו באים הרבה שיירות משם): (ו) וישתחוו לו אפים · נשתטחו לו על פניהם וכן כל השתחואה פשוט ידים ורגלים הוא: (ז) ויתנכר אליהם · נעשה להם כנכרי א בדברים לדבר

עיקר ש"ח ובאר"ח

בגמ': ת [ידוע הוא כי בנין התפעל יבא לפעמים על צד הדמיון אשר באמת איננו כן וכמו יש מתעשר ואין כל · הוראתו כי נדמה כעשיר ובאמת אין בידו מאומה· וכן יתפרש לנו תתראו כי תראו לשכניכם כשבעים אף כי רעבים אנחנו · וזה שכתב רש"י עוד ומפי אחרים שהוא לשון כחישה ולפ"ז שרשו רזה והאל"ף באה תחת הוי"ו · הנרדף עם שביעה· ובזאת בבנין התפעל הוראתו על צד הדמיון כי לפי הדמיון תשבעו והרוו אבל באמת אתם כחושים ורעבים· באר"ח]: א וס'

ויתנכר

בָּאתֶם וַיֹּאמְרוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ ח וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת־
אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ׃ ט וַיִּזְכֹּר יוֹסֵף אֵת הַחֲלֹמוֹת אֲשֶׁר
חָלַם לָהֶם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מְרַגְּלִים אַתֶּם לִרְאוֹת אֶת־עֶרְוַת
הָאָרֶץ בָּאתֶם׃ י וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לֹא אֲדֹנִי וַעֲבָדֶיךָ בָּאוּ
לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ יא כֻּלָּנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד נָחְנוּ כֵּנִים אֲנַחְנוּ לֹא־
הָיוּ עֲבָדֶיךָ מְרַגְּלִים׃ יב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לֹא כִּי־עֶרְוַת הָאָרֶץ
בָּאתֶם לִרְאוֹת׃ יג וַיֹּאמְרוּ שְׁנֵים עָשָׂר עֲבָדֶיךָ אַחִים
אֲנַחְנוּ בְּנֵי אִישׁ־אֶחָד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנֵּה הַקָּטֹן אֶת־אָבִינוּ
הַיּוֹם וְהָאֶחָד אֵינֶנּוּ׃ יד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יוֹסֵף הוּא אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֲלֵכֶם לֵאמֹר מְרַגְּלִים אַתֶּם׃ טו בְּזֹאת תִּבָּחֵנוּ חֵי

רש״י

קשות: (ח) ויכר יוסף וגו׳ • לפי שהניחם חתומי זקן: והם לא הכירוהו • שיצא מאצלם בלא חתימת זקן ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן • ומ״א ויכר יוסף את אחיו כשנמסרו בידו הכיר שהם אחיו וריחם עליהם והם לא הכירוהו כשנפל בידם לנהוג בו אחוה: (ט) אשר חלם להם • עליהם וידע שנתקיימו שהרי השתחוו לו: ערות הארץ • גלוי הארץ מהיכן היא נוחה ליכבש • כמו את מקורה הערה • וכמו ערום ועריה • וכן כל ערוה שבמקרא לשון גילוי • ות״א בדקא דארעא כמו בדק הבית ב לפום הבית אבל לא דקדק לפרשו אחר לשון המקרא: (י) לא אדני • לא תאמר כן שהרי עבדיך באו לשבר אוכל: (יא) כלנו בני איש אחד נחנו • נצנצה בהם רוח הקדש וכללוהו עמהם שאף הוא בן אביהם: כנים • אמתים כמו כן דברת • כן בנות צלפחד דוברות • ועברתו לא כן בדיו: (יב) כי ערות הארץ באתם לראות • שהרי נכנסתם בעשרה שערי העיר ג למה לא נכנסתם בשער אחד: (יג) ויאמרו שנים עשר עבדיך וגו׳ • ובשביל אותו א׳ שאיננו נתפזרנו בעיר לבקשו: (יד) הוא אשר דברתי • הדבר אשר דברתי שאתם מרגלים הוא האמת והנכון ד זהו לפי פשוטו • ומדרשו א״ל ואילו מצאתם אותו ויפסקו עליכם ממון הרבה

עיקר ש״ח ובאר״ח

ויתנכר הראה עצמו נכרי: ב פירוש סדק של עיר: ג שיוסף היה יודע שאחיו באין לשבור אוכל והיה מצווה לשומרי השער שכל מי שיבא לעיר יכתוב שמו ושם אביו ויביאו לו ועשרה שומרי שער באו ובכל מקום היה מונח בזה ראובן בן יעקב ובזה שמעון בן יעקב ובזה היה יודע שבעשר שערים נכנסו: ד ויתפרש הכתובים

חשיב־מה־דמליל להון ומליל עמהון קשיא ואמר להון מאן אתיתון ואמרו מארעא דכנען למזבן־עיבורא: ח ואשתמודע יוסף ית־אחוהי ואנון לא אשתמודעוהי: ט ודכיר יוסף ית־חלמיא די חלים להון ואמר להון מאללין אתון למחזי ית־בדקא דארעא אתיתון: י ואמרו ליה לא רבוני ועבדיך עלו למזבן עיבורא: יא כלנא בני גברא חד נחנא כיוני אנחנא לא הוו עבדיך אלילי: יב ואמר להון לא ארי־בדקא דארעא אתיתון למחזי: יג ואמרו תרין עסר עבדיך אחין אנחנא בני גברא־חד בארעא דכנען והא זעירא עם אבונא יומא־דין וחד ליתוהי: יד ואמר להון יוסף הוא די מלילית עמכון למימר מאלילי אתון: טו בדא תתבחנון חי פרעה אם־תפקון מכא

ר ש ב " ם

שאתם מתעכבין כאן ואין לכם תבואת וכל העם יורדים מצריכת לקנות תבוא' ואתם יושבים ומתראים כאילו יש לכם: (ז) מאין באתם · הראה להם שאינו מכירם · כי לא שאל להם למה באתם: (ח) והם לא הכירוהו · כי בא עתה לפניהם בחתימת זקן ועוד שראוהו מושל בכל המלכות בבגדי מלכות וגם מן הקול לא היו מכירי' אותי כי ע"י מתורגמן היה מדבר עמהם כדכתיב כי המליץ בינותם: (ט) ערות · פרצות החומות ומאיזה מקום נוחה ליכבש · כדכתיב ערות יסוד · ערו ערו עד היסוד · ערות על יאור · ולפי שהיו בעלי קומה וכולם עשרה היו כל שעה ביחד ולא היו נפרדים אלו מאלו כשאר בני אדם הבאים משאר מקומות לשבור בר אמר להם מרגלים אתם: (יא) כולנו בני איש אחד נחנו' לכך אנו הולכים יחד ולא בשביל עצה רעה כמרגלים: (יב) ויאמר אליהם לא כי ערות הארץ באתם לראות' שאם כן איך לא נשאר אחד מכם את אביכם · כלומר אצלו

בעל הטורים

גבריא: (יא) בני איש אחד נחנו · ולא אמרו אנחנו רמז שאחד ממנו חסר ונתנו סימנו: מרגלים אתם פי' ולא אני היודע שיצא ממני לא היה בעצת מרגלים · והם אמרו לא היו עבדיך מרגלים פי' יהודה שסיבו כי הוא היה ראש המדברים גם ממני יצא כלב שלא היה בעצת המרגלים · לא היו בגימ' כלב: (יג) והאחד איננו וסמך ליה: (יד) ויאמר אליהם יוסף · שהיה מכה בגביע ואומר אני מנחש ששמו יוסף:

עיקר ש"ח ובאר"ח

הכתובים כן · כי הוא אמר מרגלים אתם בשביל שנכנסתם בעשרה שערי העיר והמה אמרו כולנו בני איש אחד נחנו וזה ראי' כי כנים אנחנו כי אב אחד לא

פרעה אם־תצאו מזה כי אם־בבוא אחיכם הקטן הנה׃
טז שלחו מכם אחד ויקח את־אחיכם ואתם האסרו ויבחנו דבריכם האמת אתכם ואם־לא חי פרעה כי מרגלים אתם׃ יז ויאסף אתם אל־משמר שלשת ימים׃ יח ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו את־האלהים אני ירא׃ חמישי יט אם־כנים אתם אחיכם אחד יאסר בבית משמרכם ואתם לכו הביאו שבר רעבון בתיכם׃ כ ואת־אחיכם הקטן תביאו אלי ויאמנו דבריכם ולא תמותו ויעשו־כן׃ כא ויאמרו איש אל־אחיו אבל אשמים אנחנו על־אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו על־כן באה אלינו הצרה הזאת׃ כב ויען ראובן אתם לאמר הלוא אמרתי אליכם ׀ לאמר אל־תחטאו בילד ולא שמעתם וגם־דמו הנה נדרש׃ כג והם

רש"י

תפסוהו. אמרו לו כך א"ל ואם יאמרו לכם שלא יחזירוהו בשום ממון מה טעשו אמרו לכך באנו להרוג או ליהרג. אמר להם הוא אשר דברתי אליכם להרוג בני העיר באתם. מנחש אני בגביע שלי ששנים מכם החריבו כרך גדול של שכם: (טו) חי פרעה. אם יחיה פרעה. כשהיה נשבע לשקר היה נשבע בחיי פרעה: אם תצאו מזה. מן המקום הזה: (טז) האמת אתכם. אם אמת אתכם. לפיכך ה"א נקוד פתח ו שהוא כמו בלשון תימה ואם לא תביאוהו: חי פרעה כי מרגלים אתם:

(יז) משמר. בית האסורים: (יט) בבית משמרכם. שאתם אסורים בו עכשיו: ואתם לכו הביאו. לבית אביכם: שבר רעבון בתיכם. מה שקניתם ט לרעבון אנשי בתיכם: (כ) ויאמנו דבריכם. יאמנו ויתקיימו כמו אמן אמן וכמו יאמן נא דבריך: (כא) אבל. כתרגומו בקושטא. ראיתי בב"ר לישנא דרומאה (לשון בני הנגב) הוא אבל ברם: באה אלינו. טעמו בבי"ת לפי שהוא בלשון עבר שכבר באה ותרגומו אתת לנא: (כב) וגם דמו. אתין וגמין רבויין דמו וגם דם

עיקר ש"ח ובאר"ח

יהיה נפש כל כמו בסכנה לשלחם לרגל ארץ זרה ויוסף לא פנה לדבריהם והוכיח

מזה

אֱלָהֵין בְּמֵיתֵי אֲחוּכוֹן זְעֵירָא הָכָא: טז שְׁלַחוּ מִנְּכוֹן חַד וִידַבַּר
יָת־אֲחוּכוֹן וְאַתּוּן תִּתְאַסְרוּן וְיִתְבַּחֲנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן הַקְשׁוֹט אִתְּכוֹן
אִם־לָא חַי פַּרְעֹה אֲרֵי מְאַלְּלֵי אַתּוּן: יז וּכְנַשׁ יָתְהוֹן
(לְבֵית)־לְמַטְּרָא תְּלָתָא יוֹמִין: יח וַאֲמַר לְהוֹן יוֹסֵף בְּיוֹמָא
תְּלִיתָאָה דָּא עֲבִידוּ וְקַיַּמוּ מִן־קֳדָם־יְיָ אֲנָא דָּחֵל: יט אִם
כֵּינֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד יִתְאֲסַר בְּבֵית מַטַּרְתְּכוֹן וְאַתּוּן אִיזִילוּ
אוֹבִילוּ עִיבוּרָא דַּהֲסִיר בְּבָתֵּיכוֹן: כ וְיָת־אֲחוּכוֹן זְעֵירָא תַּיְתוֹן
לְוָתִי וְיִתְהֵימְנוּן פִּתְגָּמֵיכוֹן וְלָא תְמוּתוּן וַעֲבַדוּ־כֵן: כא וַאֲמַרוּ גְּבַר
לַאֲחוּהִי בְּקוּשְׁטָא חַיָּבִין אֲנַחְנָא עַל־אֲחוּנָא דִּי חֲזֵינָא עָקַת
נַפְשֵׁהּ כַּד־הֲוָה־מִתְחַנַּן לָנָא וְלָא קַבֵּלְנָא־מִנֵּהּ עַל־כֵּן אֲתָא
לְוָתַנָא עָקְתָא הָדָא: כב וַאֲתֵיב רְאוּבֵן יָתְהוֹן לְמֵימַר הֲלָא אֲמָרִית
לְוָתְכוֹן לְמֵימַר לָא־תְחוּבוּן (נ"י תְחַטְאוּן) בְּעוּלֵימָא וְלָא־
קַבֵּלְתּוּן וְאַף־דְּמֵהּ הָא מִתְבְּעֵי: כג וְאִנּוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי שָׁמַע

ר ש ב " ם

ולדעת אם בנימין קיים אמר להם כן׳ והם השיבו שנים עשר עבדיך אנחנו וגו׳ · וכן כתיב לפנינו שאול שאל האיש לנו ולמולדתנו : (כא) הצרה הזאת · מדה כנגד מדה אנחנו

בעל הטורים

(טו) כי אם בבוא · בבוא עולה למנין י"א שלא תצאו מזה עד שיבאו י"א אחים : (יז) אל משמר שלשת ימים · כנגד ג׳ דברים שעשו לו · ויפשיטו וגו׳ את כתנתו · וישליכו · וימכרו :

עיקר ש"ח ובאר"ח

מזה כי ערות הארץ באו לראות כי למה לא עזב האב אחד או שנים לשמשו ויאמרו לו כי באמת נשאר הקטן אצל אביו והאחד איננו · לכן נכנסו בעשרה שערים לבקשו · וזה אשר תפסם יוסף בדברים הוא אשר דברתי וגו׳ כלומר אחרי כי עד היום לא בקשתם את אחיכם האובד מוכח כי לא יחוס האחד על חיי רעהו ולכן לא חסתם לבא יחד לרגל את הארץ · ושמתם נפשם בכפיכם ורק אם תביאו את הקטן והאמת כי עוד לכם אח אז יהיה הדבר בגדר הספק · אבל בלא זה נראה מכל צד כי מרגלים אתם : ה פי׳ לפי פשוטו של קרא אין לו הבנה מש"ה הוסיף מלת אם ויהיה טעמו אם חי פרעה לא תצאו מזה : ו [זה דוקא בתיבות שבא א׳ אחר הה"א · שם נקוד הה"א בפת"ח לבד · כי בלא"ז נקוד בעלמי של ה"א בתמיה הוא בחטף פתח · באר"ח] : ז פי׳ ולא שם שומרים אליהם דהא כתיב אחריו יאסר בבית משמרכם : ח שלא תחשב שהכינוי מורה בממונם נעשה בשבילם : ט ומלת שבר פה מורה על קניית לא על מכר :

לֹא יָדְעוּ כִּי שֹׁמֵעַ יוֹסֵף כִּי הַמֵּלִיץ בֵּינֹתָם׃ כד וַיִּסֹּב מֵעֲלֵיהֶם
וַיֵּבְךְּ וַיָּשָׁב אֲלֵהֶם וַיְדַבֵּר אֲלֵהֶם וַיִּקַּח מֵאִתָּם אֶת־שִׁמְעוֹן
וַיֶּאֱסֹר אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כה וַיְצַו יוֹסֵף וַיְמַלְאוּ אֶת־כְּלֵיהֶם
בָּר וּלְהָשִׁיב כַּסְפֵּיהֶם אִישׁ אֶל־שַׂקּוֹ וְלָתֵת לָהֶם צֵדָה
לַדָּרֶךְ וַיַּעַשׂ לָהֶם כֵּן׃ כו וַיִּשְׂאוּ אֶת־שִׁבְרָם עַל־חֲמֹרֵיהֶם
וַיֵּלְכוּ מִשָּׁם׃ כז וַיִּפְתַּח הָאֶחָד אֶת־שַׂקּוֹ לָתֵת מִסְפּוֹא
לַחֲמֹרוֹ בַּמָּלוֹן וַיַּרְא אֶת־כַּסְפּוֹ וְהִנֵּה־הוּא בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃
כח וַיֹּאמֶר אֶל־אֶחָיו הוּשַׁב כַּסְפִּי וְגַם הִנֵּה בְאַמְתַּחְתִּי
וַיֵּצֵא לִבָּם וַיֶּחֶרְדוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֵאמֹר מַה־זֹּאת עָשָׂה
אֱלֹהִים לָנוּ׃ כט וַיָּבֹאוּ אֶל־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אַרְצָה כְּנָעַן
וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת כָּל־הַקֹּרֹת אֹתָם לֵאמֹר׃ ל דִּבֶּר הָאִישׁ אֲדֹנֵי
הָאָרֶץ אִתָּנוּ קָשׁוֹת וַיִּתֵּן אֹתָנוּ כִּמְרַגְּלִים אֶת־הָאָרֶץ׃
לא וַנֹּאמֶר אֵלָיו כֵּנִים אֲנָחְנוּ לֹא הָיִינוּ מְרַגְּלִים׃ לב שְׁנֵים־עָשָׂר
אֲנַחְנוּ אַחִים בְּנֵי אָבִינוּ הָאֶחָד אֵינֶנּוּ וְהַקָּטֹן הַיּוֹם אֶת־
אָבִינוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ לג וַיֹּאמֶר אֵלֵינוּ הָאִישׁ אֲדֹנֵי הָאָרֶץ
בְּזֹאת אֵדַע כִּי כֵנִים אַתֶּם אֲחִיכֶם הָאֶחָד הַנִּיחוּ אִתִּי וְאֶת־
רַעֲבוֹן בָּתֵּיכֶם קְחוּ וָלֵכוּ׃ לד וְהָבִיאוּ אֶת־אֲחִיכֶם הַקָּטֹן

רש"י

הזקן: (כג) והם לא ידעו כי שומע יוסף. מבין לשונם ובפניו היו מדברים כן: כי המליץ בינותם. כי כשהיו מדברים עמו היה המליץ ביניהם היודע לשון עברי ולשון מצרי והיה מליץ דבריהם ליוסף ודברי יוסף להם לכך היו סבורים שאין יוסף מכיר בלשון עברי: המליץ. זה מנשה בנו: (כד) ויסב מעליהם. נתרחק מעליהם שלא יראוהו בוכה: ויבך. לפי ששמע שהיו מתחרטין: את שמעון. הוא השליכו

לבור הוא שאמר ללוי הנה בעל החלומות הלזה בא. דבר אחר נתכוון יוסף להפרידו מלוי שמא יתיעצו שניהם להרוג אותו: ויאסר אותו לעיניהם. לא אסרו אלא לעיניהם וכיון שיצאו הוציאו והאכילו והשקהו: (כז) ויפתח האחד. הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו: במלון. במקום שלנו בלילה: אמתחתו. הוא השק: (כח) וגם הנה באמתחתי. גם הכסף בו עם התבואה: מה זאת עשה אלהים לנו. להביאנו לידי

יוֹסֵף אֲרֵי מְתֻרְגְּמָן הֲוָה בֵּינֵיהוֹן׃ כד וְאִסְתְּחַר מֵעִלָּוֵיהוֹן וּבְכָא וְתָב לְוָתְהוֹן וּמַלֵּיל עִמְּהוֹן וּדְבַר מִלְּוָתְהוֹן יָת שִׁמְעוֹן וַאֲסַר יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן׃ כה וּפַקֵּיד יוֹסֵף וּמְלוֹ יָת מָנֵיהוֹן עִיבוּרָא וְלַאֲתָבָא כַּסְפֵּיהוֹן גְּבַר לְסַקֵּהּ וּלְמִתַּן לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא וַעֲבַד לְהוֹן כֵּן׃ כו וּנְטָלוּ יָת עִיבוּרְהוֹן עַל חֲמָרֵיהוֹן וַאֲזַלוּ מִתַּמָּן׃ כז וּפְתַח חַד יָת סַקֵּהּ לְמִתַּן כִּסְתָּא לַחֲמָרֵהּ בְּבֵית מְבָתָא וַחֲזָא יָת כַּסְפֵּהּ וְהָא הוּא בְּפוּם טוֹעֲנֵהּ׃ כח וַאֲמַר לַאֲחוֹהִי אִתּוֹתַב כַּסְפִּי וְאַף הָא בְטוֹעֲנִי וּנְפַק מַדַּע לִבְּהוֹן וּתְוָהוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי לְמֵימַר מָה דָא עֲבַד יְיָ לָנָא׃ כט וַאֲתוֹ לְוָת יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן אַרְעָא דִכְנָעַן וְחַוִּיוּ (נ״י וְחַוִּיאוּ) לֵהּ יָת כָּל דְּאַרְעָן יָתְהוֹן לְמֵימַר׃ ל מַלֵּיל גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא עִמָּנָא קַשְׁיָן (נ״י קָשְׁיָן) וִיהַב יָתָנָא כִּמְאַלְּלֵי יָת אַרְעָא׃ לא וַאֲמַרְנָא לֵהּ כֵּיוָנֵי אֲנַחְנָא לָא הֲוֵינָא מְאַלְּלֵי׃ לב תְּרֵין עֲסַר אֲנַחְנָא אַחִין בְּנֵי אֲבוּנָא חַד לֵיתוֹהִי וּזְעֵירָא יוֹמָא דֵין עִם אֲבוּנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן׃ לג וַאֲמַר לָנָא גַּבְרָא רִבּוֹנָא דְאַרְעָא בְּדָא אִדַּע אֲרֵי כֵּיוָנֵי אַתּוּן אֲחוּכוֹן חַד שְׁבוּקוּ לְוָתִי וְיָת עִיבוּרָא דַּחֲסִיר בְּבָתֵּיכוֹן סִיבוּ וְאִזִילוּ׃ לד וְאַיְתִיאוּ יָת אֲחוּכוֹן זְעֵירָא לְוָתִי וְאִדַּע אֲרֵי

רשב״ם

השלכנוהו בבור והנה אנחנו נאסרים בבית השבי: (כג) כי שומע יוסף · מבין · כי עד עתה המליץ בינותם כאילו אינו מבין לשונם: (כד) את שמעון · להפרידו מלוי שלא יתייעצו בין שניהם לעשות חבלה כאשר עשו בשכם: (כח) מה זאת עשה · מרה

בעל הטורים

(לג) ולכו · ג׳ במסרה · הכא ואידך (ש״א כח) ואור לכם ולכו · גם נאנכם גם בקרכם קחו וגו׳ ולכו מלמד שהרשה אותם להוליך צאן ובקר אע״פ שאין יוצאים ממצרים וזהו גם אתכם גם בקרכם קחו וגו׳ ולכו · ואמר להם שלא יצאו אלא בכי טוב וזהו ואור

עיקר ש״ח ובאר״ח

י ר״ל דבכל פעם כשדברו עמו קודם לכן היה מליץ ביניהם ועתה לא היה המליץ ביניהם והיו סבורין שיוסף אינו מבין לשה״ק: כ ולכן לא רגז עליהם כי התחרטו: ל דייק מדכתיב בפ׳ וישב ויאמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות וגו׳ וכתיב שמעון ולוי אחים· רא״ם: מ דאל״כ מאי כאחד בה״א: נ מדכתיב במלון בפת״ח

אֵלַי וְאֵדְעָה כִּי לֹא מְרַגְּלִים אַתֶּם כִּי כֵנִים אַתֶּם אֶת־אֲחִיכֶם אֶתֵּן לָכֶם וְאֶת־הָאָרֶץ תִּסְחָרוּ׃ לה וַיְהִי הֵם מְרִיקִים שַׂקֵּיהֶם וְהִנֵּה־אִישׁ צְרוֹר־כַּסְפּוֹ בְּשַׂקּוֹ וַיִּרְאוּ אֶת־צְרֹרוֹת כַּסְפֵּיהֶם הֵמָּה וַאֲבִיהֶם וַיִּירָאוּ׃ לו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יַעֲקֹב אֲבִיהֶם אֹתִי שִׁכַּלְתֶּם יוֹסֵף אֵינֶנּוּ וְשִׁמְעוֹן אֵינֶנּוּ וְאֶת־בִּנְיָמִן תִּקָּחוּ עָלַי הָיוּ כֻלָּנָה׃ לז וַיֹּאמֶר רְאוּבֵן אֶל־אָבִיו לֵאמֹר אֶת־שְׁנֵי בָנַי תָּמִית אִם־לֹא אֲבִיאֶנּוּ אֵלֶיךָ תְּנָה אֹתוֹ עַל־יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ׃ לח וַיֹּאמֶר לֹא־יֵרֵד בְּנִי עִמָּכֶם כִּי־אָחִיו מֵת וְהוּא לְבַדּוֹ נִשְׁאָר וּקְרָאָהוּ אָסוֹן בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־שֵׂיבָתִי בְּיָגוֹן שְׁאוֹלָה׃

מג א וְהָרָעָב כָּבֵד בָּאָרֶץ׃ ב וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלּוּ לֶאֱכֹל אֶת־הַשֶּׁבֶר אֲשֶׁר הֵבִיאוּ מִמִּצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם שֻׁבוּ שִׁבְרוּ־לָנוּ מְעַט־אֹכֶל׃ ג וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוּדָה לֵאמֹר הָעֵד הֵעִד בָּנוּ הָאִישׁ לֵאמֹר לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ד אִם־יֶשְׁךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־אָחִינוּ אִתָּנוּ נֵרְדָה וְנִשְׁבְּרָה לְךָ אֹכֶל׃ ה וְאִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ לֹא נֵרֵד כִּי־הָאִישׁ אָמַר

רש"י

עלילה זו ם שלא הוסב אלא להתעולל עלינו: (לד) ואת הארץ תסחרו. תסובבו. וכל לשון סוחרים וסחורה על שם שמחזרים וסובבים אחר הפרקמטיא: (לה) צרור כספו. קשר כספו: (לו) אותי שכלתם. מלמד שחשדן שמא הרגוהו או מכרוהו כיוסף: שכלתם. כל מי שבניו אבודים קרוי שכול: (לח) לא ירד בני עמכם. לא קבל דבריו של ראובן אמר בכור שוטה הוא זה. הוא אומר להמית בניו וכי בניו הם ולא בני: (ב) כאשר כלו לאכול. יהודה אמר להם ע המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית: כאשר כלו. כד שיציאו (והמתרגם כד ספיקו טועה. כאשר כלו הגמלים לשתות מתורגם כד ספיקו כשתו די ספוקם הוא גמר שתייתם. אבל זה כאשר כלו לאכול כאשר תם האוכל הוא ומתרגמינן כד שיציאו): (ג) העד העיד. לשון התראה שסתם התראה מתרה בו בפני עדים. וכן העד העידותי באבותיכם. כד העד בעם: לא תראו פני בלתי אחיכם אתכם. לא תראוני בלא אחיכם

לא מאללי אתון ארי כיוני אתון ית־אחוכון אתן לכון וית־ ארעא תתעברון־בה־סחורתא : לה והוה אנון מריקין ספיהון והא־גבר צריר־כספה בסקה וחזו ית־צררי כספיהון אנון ואבוהון ודחילו : לו ואמר להון יעקב אבוהון יתי אתכלתון יוסף ליתוהי ושמעון לא־הוה־הכא (ליתוהי) וית־בנימן תדברון עלי הוו כלהון : לז ואמר ראובן לות־אבוהי למימר ית־תרין בני תמית אם־לא איתניה לותך הב יתיה על ידי ואנא אתבניה לך : לח ואמר לא־יחות ברי עמכון ארי־ אחוהי מית והוא בלחודוהי אשתאר ויערעניה מותא בארחא די תהכון־בה ותחתון ית־שיבתי בדוונא לשאול : א וכפנא תקיף בארעא : ב והוה כד ספיקו (עיין רש"י) למיכל ית־ עיבורא דאיתיאו ממצרים ואמר להון אבוהון תובו זבונו־ לנא זעיר עיבורא : ג ואמר לה יהודה למימר אסהדא אסהיד בנא גברא למימר לא־תחזון אפי אלהין כד־אחוכון עמכון : ד אם איתך משלח ית־אחונא עמנא ניחות ונזבן לך עיבורא : ה ואם־ליתך משלח לא ניחות ארי־גברא אמר לנא לא־

רשב"ם

כנגד מדה יש כאן להוסיף לנו ממון על פרעון עונינו : (לה) כספיהם · לפי שהסמ"ך מבלעת את החטף נדגשת הפ"ה של כספיהם · וכן נסך נסכיהם:

בעל הטורים

לכם ולכו : (לו) כלנה · ב' במסרה · הכא ואידך ואת עלית על כלנה לומר שלעד על בנימין עלה על כל הצער שנצטער משמעון ויוסף לפי שהוחזק בו ג"פ ואמרינן סימן אע"פ שאין נחש יש סימן ד"א כלנה כתיב חסר שעלי מוטל מזון כלותיהם שהם כלותי :

עיקר ש"ח ובאר"ת

משמע ממלון שלנו כבר:ם ופי' מה זאת מה רעה היא זאת ולכן כתיב ויחרדו אל רעהו: ע דאל"כ למה ענה יהודה לבדו על שובו שבכו שזה נאמר לכלם: פ [כי שמה שתו הגמלים עד שלא רצו לשתות עוד לכן תרגם כד ספיקו ופירושו כאשר הי' די להם · אבל פה חפצו לאכול עוד· אך לא הי' להם לחם· לכן נכון לתרגם כד שיציאו ופירושו כאשר תם הלחם· באר"ח]:צ שלא תאמר שכך פירושו אם תראוני בלתי אחיכם לבד יראתי לכ"פ שאינו כן רק שלא תראוני בלתי אחיכם

אֵלֵינוּ לֹא־תִרְאוּ פָנַי בִּלְתִּי אֲחִיכֶם אִתְּכֶם׃ ו וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל
לָמָה הֲרֵעֹתֶם לִי לְהַגִּיד לָאִישׁ הַעוֹד לָכֶם אָח׃ ז וַיֹּאמְרוּ
שָׁאוֹל שָׁאַל־הָאִישׁ לָנוּ וּלְמוֹלַדְתֵּנוּ לֵאמֹר הַעוֹד אֲבִיכֶם חַי
הֲיֵשׁ לָכֶם אָח וַנַּגֶּד־לוֹ עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲיָדוֹעַ נֵדַע
כִּי יֹאמַר הוֹרִידוּ אֶת־אֲחִיכֶם׃ ח וַיֹּאמֶר יְהוּדָה אֶל־יִשְׂרָאֵל
אָבִיו שִׁלְחָה הַנַּעַר אִתִּי וְנָקוּמָה וְנֵלֵכָה וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת
גַּם־אֲנַחְנוּ גַם־אַתָּה גַּם־טַפֵּנוּ׃ ט אָנֹכִי אֶעֶרְבֶנּוּ מִיָּדִי
תְּבַקְשֶׁנּוּ אִם־לֹא הֲבִיאֹתִיו אֵלֶיךָ וְהִצַּגְתִּיו לְפָנֶיךָ וְחָטָאתִי
לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ י כִּי לוּלֵא הִתְמַהְמָהְנוּ כִּי־עַתָּה שַׁבְנוּ
זֶה פַעֲמָיִם׃ יא וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִשְׂרָאֵל אֲבִיהֶם אִם־כֵּן
אֵפוֹא זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ מִזִּמְרַת הָאָרֶץ בִּכְלֵיכֶם וְהוֹרִידוּ
לָאִישׁ מִנְחָה מְעַט צֳרִי וּמְעַט דְּבַשׁ נְכֹאת וָלֹט בָּטְנִים
וּשְׁקֵדִים׃ יב וְכֶסֶף מִשְׁנֶה קְחוּ בְיֶדְכֶם וְאֶת־הַכֶּסֶף הַמּוּשָׁב

רש"י

אתכם. ואונקלוס תרגם אלהין כד אחוכון עמכון יישב הדבר על אופנו ולא דקדק לתרגם ק אחר לשון המקרא: (ז) לנו ולמולדתנו. למשפחותינו. ומדרשו אפילו עצי עריסותינו ר (י"מ ג' עלה שמדברים ביחידות וזהו עצי עריסותינו) גלה לנו: ונגד לו. שי"ש לנו אב ואח: על פי הדברים האלה. ע"פ שאלותיו אשר שאל הוזקקנו להגיד: כי יאמר. אשר יאמר כי משמש בלשון אם ואם משמש בלשון אשר ה"ז שמוש אחד מארבע לשונות שמשמש כי והוא אי שברי כי זה כמו אם כמו עד אם אשר דברתי דברי: (ח) ונחיה. מלנה בו רוה"ק על ידי בליכם זו תחי דוחק ש שכח' ונחי רוח יעקב אביכם:

ולא נמות. ברעב ת בנימין ספק יתפש ספק לא יתפש ואנו כלנו מתים ברעב אם לא נלך מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי: (ט) והצגתיו לפניך. שלא אביאנו אליך מת כי אם חי: וחטאתי לך כל הימים. לעוה"ב: (י) לולא התמהמהנו. על ידך כבר היינו שבים עם שמעון ולא נצטערת כל הימים הללו: (יא) אפוא. כל לשון איפה לשון יתר הוא א לתקן המלה בלשון עברי אם כן אזדקק לעשות שאשאלנו עמכם צריך אני לחזור ולבקש איה פה תקנה ועצה להשיאכם ואומר אני זאת עשו: מזמרת הארץ. מתורגם מדמשבח בארעא שהכל מזמרים עליו כשהוא בא לעולם: נכאת. שעוה.

ברה"ית

תחזון אפי אלהין כד־אחוכון עמכון : ו ואמר ישראל למה אבאשתון לי לחואה לגברא העד־כען לכון אחא : ז ואמרו משאל שאל־גברא לנא ולילדותנא למימר העד־כען אבוכון קים האית לכון אחא וחוינא־ליה על־מימר פתגמיא האלין המידע הוינא־ידעין ארי יימר אוחיתו ית־אחוכון : ח ואמר יהודה לישראל אבוהי שלח עולימא עמי ונקום וניזיל וניחי ולא נמות אף־אנחנא אף־את אף־טפלנא : ט אנא מערבנא בה מן־ידי תבעניה אם־לא איתניה לך ואקימניה קדמך ואהי חטי לך כל־יומיא : י ארי אלולפון ברא־אתעכבנא ארי־כען תבנא דנן תרתין־זמנין : יא ואמר להון ישראל אבוהון אם־כן הוא דא עיבידו סיבו מדמשבח בארעא במניכון ואוחיתו לגברא תקרבתא זעיר קטף וזעיר דבש שעף ולטום בטנין ושגדין : יב וכספא על־חד־תרין סיבו בידכון וית־כספא

רשב"ם

(יב) וכסף משנה · לקנות · אולי משגה הוא · לסימן נתנוהו על פי האמתחות להכיר כל אחד איזה אמתחת שלו לפי חשבון הכסף

בעל הטורים

(ז) על פי ג' במסרה· ע"פ הדברים· ע"פ שנים עדים · שהוצרכנו להגיד לו על פי הדברים האלה כאילו היו עדים בדבר:(ט) לך כל הימים·(עם התיבות) בגימ' בעולם הזה ולבא (עם הכולל):

(י) כי עתה שבנו זה · ס"ת שם בן ד' לומר שהשם מלוה לצדיקים : (יא) מעט צרי ומעט דבש וגו' · ו' מינים הביאו לו מנחה כנגד ו' בני הגבירות כל א'

רש"י

בראשית רבה : בטנים · לא ידעתי מה הם · ובפירוש א"ב של רבי מכיר ראיתי פיסטניק"ש ודומה לי שהם

אפרסקין : יב וכסף משנה · פי' שנים כראשון : קחו בידכם · לשבור אוכל ב שמא הוקר השער: אולי משגה

עיקר ש"ח ובאר"ח

אתכם : ק כי לא תרגם מלת בלתי אבל תרגם את הכוונה ולא שמר את המלות: ר ר"ל אפי' הילדים הקטנים השוכבים בעריסה : ש דמדאמר ולא נמות שביעא דנחיה ונמל"ע ונחיה אלא וכו': ת דק"ל מה מהדר ליה ולא נמות דהא עכ"פ בולע אותם לקנות תבואה ומז"ש בנימין ספק וכו' לכן אמר ולא נמות מהרש"ל: א [כי אם כתיב בקרא אם כן זאת עשו הגי אלא הבא לגמות הלשון · כהר"א] : ב אבל לא מפרש כסף שני חוץ מכסף המושב דא"כ הול"ל מתנה ואת הכסף המושב

בְּפִי אַמְתְּחֹתֵיכֶם תָּשִׁיבוּ בְיֶדְכֶם אוּלַי מִשְׁגֶּה הוּא׃
יג וְאֶת־אֲחִיכֶם קָחוּ וְקוּמוּ שׁוּבוּ אֶל־הָאִישׁ׃ יד וְאֵל שַׁדַּי
יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לִפְנֵי הָאִישׁ וְשִׁלַּח לָכֶם אֶת־אֲחִיכֶם
אַחֵר וְאֶת־בִּנְיָמִין וַאֲנִי כַּאֲשֶׁר שָׁכֹלְתִּי שָׁכָלְתִּי׃ טו וַיִּקְחוּ
הָאֲנָשִׁים אֶת־הַמִּנְחָה הַזֹּאת וּמִשְׁנֶה־כֶּסֶף לָקְחוּ בְיָדָם
וְאֶת־בִּנְיָמִן וַיָּקֻמוּ וַיֵּרְדוּ מִצְרַיִם וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יוֹסֵף׃ ששי
טז וַיַּרְא יוֹסֵף אִתָּם אֶת־בִּנְיָמִין וַיֹּאמֶר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ
הָבֵא אֶת־הָאֲנָשִׁים הַבָּיְתָה וּטְבֹחַ טֶבַח וְהָכֵן כִּי אִתִּי
יֹאכְלוּ הָאֲנָשִׁים בַּצָּהֳרָיִם׃ יז וַיַּעַשׂ הָאִישׁ כַּאֲשֶׁר אָמַר
יוֹסֵף וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף׃ יח וַיִּירְאוּ
הָאֲנָשִׁים כִּי הוּבְאוּ בֵּית יוֹסֵף וַיֹּאמְרוּ עַל־דְּבַר הַכֶּסֶף
הַשָּׁב בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ בַּתְּחִלָּה אֲנַחְנוּ מוּבָאִים לְהִתְגֹּלֵל
עָלֵינוּ וּלְהִתְנַפֵּל עָלֵינוּ וְלָקַחַת אֹתָנוּ לַעֲבָדִים וְאֶת־
חֲמֹרֵינוּ׃ יט וַיִּגְּשׁוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר עַל־בֵּית יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ

רש"י

הוא · שמא הממונה על הבית שכחו שוגג: (יד) ואל שדי · מעתה אינכם חסרים כלום אלא תפלה הריני מתפלל עליכם · אל שדי · שדי בנתינת רחמיו וכדי היכולת בידו ליתן יתן לכם רחמי' זהו פשוטו · ומדרשו מי שאמר לעולם די יאמר די לצרותי שלא שקטתי מנעורי צרת לבן צרת עשו צרת רחל צרת דינה צרת יוסף צרת שמעון צרת בנימין: ושלח לכם · ויפטר לכון כתרגומו · ויפטרנו מאסוריו ג׳ ל׳ לתפשי ישלחנו ואינו נופל בתרגום ל׳ ושלוח שהרי גם הם הולכים אלו: את אחיכם · זה שמעון: אחר · רוח הקודש נזרקה בו לרבות יוסף: ואני · עד שובכם אהיה שכול מספק: כאשר שכלתי · מיוסף ומשמעון: שכלתי · מבנימין: (טו) ואת בנימין · מתרגמינן ודברו ית בנימין לפי שאין לקיחת הכסף ולקיחת האדם שוה בלשון ארמי בדבר הנקח ביד מתרגמינן ונסיב · ודבר הנקח בהנהגת דברים מתרגמינן ודבר: (טז) וטבח טבח והכן · כמו ולטבוח טבח ה ולהכן ואין טבוח לשון צווי שהיה לו לומר וטבח: בצהרים · זה מתורגם בשירותא שהוא לשון סעודה ראשונה ו בלשון ארמי ובלע"ז די"זנר · וכן הרבה בגמרא

דְּאִתּוֹתַב בְּפוּם טוֹעֲנֵיכוֹן תְּתִיבוּן בִּידְכוֹן מָאִים שָׁלוּ הֲוָא׃ יג וְיָת אֲחוּכוֹן דְּבָרוּ וְקוּמוּ תּוּבוּ לְוָת גַּבְרָא׃ יד וְאֵל שַׁדַּי יִתֵּן לְכוֹן רַחֲמִין קֳדָם גַּבְרָא וְיִפְטַר לְכוֹן יָת אֲחוּכוֹן אָחֳרָנָא וְיָת בִּנְיָמִין וַאֲנָא כְּמָא דְאִתְכֵּלִית תְּכֵלִית׃ טו וּנְסִיבוּ גֻבְרַיָּא יָת תִּקְרֻבְתָּא הָדָא וְעַל חַד תְּרֵין כַּסְפָּא נְסִיבוּ בִידֵיהוֹן וּדְבָרוּ יָת בִּנְיָמִין וְקָמוּ וּנְחַתוּ לְמִצְרַיִם וְקָמוּ קֳדָם יוֹסֵף׃ טז וַחֲזָא יוֹסֵף עִמְּהוֹן יָת בִּנְיָמִין וַאֲמַר לְדִי מְמַנָּא עַל בֵּיתֵהּ אַעֵיל יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵיתָא וּנְכוֹס נִכְסְתָא וְאַתְקֵין אֲרֵי עִמִּי יֵיכְלוּן גֻּבְרַיָּא בְּשֵׁירוּתָא׃ יז וַעֲבַד גַּבְרָא כְּמָא דִי אֲמַר יוֹסֵף וְאָעֵיל גַּבְרָא יָת גֻּבְרַיָּא לְבֵית יוֹסֵף׃ יח וּדְחִילוּ גֻבְרַיָּא אֲרֵי אִתָּעֲלוּ לְבֵית יוֹסֵף וַאֲמַרוּ עַל עֵסַק כַּסְפָּא דְאִתּוֹתַב בְּטוֹעֲנָנָא בְּקַדְמֵיתָא אֲנַחְנָא מִתָּעֲלִין לְאִתְרַבְרָבָא עֲלָנָא וּלְאִסְתַּקָּפָא עֲלָנָא וּלְמִקְנֵי יָתָנָא לְעַבְדִּין וּלְמִדְבַּר יָת חֲמָרָנָא׃ יט וּקְרִיבוּ לְוָת גַּבְרָא דִּי מְמַנָּא עַל בֵּית

ר ש ב״ם

ישכחוהו לחזור ולקחתו : (יד) כאשר שכלתי שכלתי · כמו וכאשר אבדתי אבדתי כלומר על הספק אני שולחו מה שיארע יארע : (יח) וידברו אלי

רש״י

שלא לכלכא שירותים · בלע אכולא שירותא · אבל כל תרגום של צהרים שירותא : (יח) וייראו האנשים · כתוב הוא בשני יודי״ן ותרגומו ודחילו : כי הובאו בית יוסף · ואין דרך שאר הבאים לשבור בר ללון בבית יוסף כי אם בפונדקאות שבעיר : ויאמרו · שאין זה אלא לחפש אל משמר : אנחנו מובאים · אל תוך הבית הזה: להתגולל· להיות מתגלגלת עלינו עלילת הכסף ולהיותה נופלת עלינו · ואונקלוס שתרגם ולאסתקפא עלנא הוא ל׳ להתעולל כדמתרגמינן עלילת דברים תסקופי מלין · ולא תרגמו אחר לשון המקרא ·

עיקר ש״ח ובאר״ח

אלא״כ וכסף משנה וגו׳: ג [מדכתיב ושלא הלמ״ד בדגש מורה על חזקת השמוש חס שיפטרנו לגמרי · באר״ח] : ד לא שאני שכול מעתה דא״כ מאי ואל שדי יתן לכם רחמים וגו׳ : ה [ר״ל כי וטבוח הוא המקור ודין המקור לבא בלמ״ד לכן הוסיף רש״י ולעבותי אבל אם ט׳ צווי היה צריך לכתוב וטבח כמו שלח באר״ח]: ו פי׳ בשחרית אבל אין פירושו כשאר צהרים שבמקרא משום דדרך העולם לאכול ד׳ שעות על היום כדאמרינן בגמ׳ בשבת : ז ר״ל על ולהתנפל תירגם כן :

מדכתיב

אֵלָיו פֶּתַח הַבָּיִת׃ כ וַיֹּאמְרוּ בִּי אֲדֹנִי יָרֹד יָרַדְנוּ בַּתְּחִלָּה לִשְׁבָּר־אֹכֶל׃ כא וַיְהִי כִּי־בָאנוּ אֶל־הַמָּלוֹן וַנִּפְתְּחָה אֶת־אַמְתְּחֹתֵינוּ וְהִנֵּה כֶסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ כַּסְפֵּנוּ בְּמִשְׁקָלוֹ וַנָּשֶׁב אֹתוֹ בְּיָדֵנוּ׃ כב וְכֶסֶף אַחֵר הוֹרַדְנוּ בְיָדֵנוּ לִשְׁבָּר־אֹכֶל לֹא יָדַעְנוּ מִי־שָׂם כַּסְפֵּנוּ בְּאַמְתְּחֹתֵינוּ׃ כג וַיֹּאמֶר שָׁלוֹם לָכֶם אַל־תִּירָאוּ אֱלֹהֵיכֶם וֵאלֹהֵי אֲבִיכֶם נָתַן לָכֶם מַטְמוֹן בְּאַמְתְּחֹתֵיכֶם כַּסְפְּכֶם בָּא אֵלָי וַיּוֹצֵא אֲלֵהֶם אֶת־שִׁמְעוֹן׃ כד וַיָּבֵא הָאִישׁ אֶת־הָאֲנָשִׁים בֵּיתָה יוֹסֵף וַיִּתֶּן־מַיִם וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיִּתֵּן מִסְפּוֹא לַחֲמֹרֵיהֶם׃ כה וַיָּכִינוּ אֶת־הַמִּנְחָה עַד־בּוֹא יוֹסֵף בַּצָּהֳרָיִם כִּי שָׁמְעוּ כִּי־שָׁם יֹאכְלוּ לָחֶם׃ כו וַיָּבֹא יוֹסֵף הַבַּיְתָה וַיָּבִיאוּ לוֹ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר־בְּיָדָם הַבָּיְתָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אָרְצָה׃ כז וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם וַיֹּאמֶר הֲשָׁלוֹם אֲבִיכֶם הַזָּקֵן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם הַעוֹדֶנּוּ חָי׃ כח וַיֹּאמְרוּ שָׁלוֹם לְעַבְדְּךָ לְאָבִינוּ עוֹדֶנּוּ חָי וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ׃ כט וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־בִּנְיָמִין אָחִיו בֶּן־אִמּוֹ וַיֹּאמֶר הֲזֶה אֲחִיכֶם הַקָּטֹן אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם אֵלָי וַיֹּאמַר אֱלֹהִים יָחְנְךָ בְּנִי׃ שביעי ל וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי־נִכְמְרוּ

וישתחוו קרי א' דגושה

רש"י

ולהתגולל שתרגם לאתרברבא הוא לשון גאה שוזב · ושלב גאוה העולה שהוא לשון מלכות : (כ) בי אדוני · לשון בעיא ותחנונים הוא בלשון ארמי בייא בייא : ירד ירדנו · ירידה הוא לנו רגילים היינו לפרנס אחרים עכשיו אנו צריכים לך : (כג) אלהיכם · בזכותכם ואם אין זכותכם כדאי אלהי אביכם בזכות אביכם נתן לכם מטמון (תנחומא) : (כד) ויבא האיש · הבאה אחר הבאה לפי שהיו דוחפים אותו חוץ עד שדברו אליו פתח הבית ומשאמר להם שלום לכם נמשכו ובאו אחריו : (כה) ויכינו · הזמינו עטרוהו בכלים נאים : (כו) הביתה · מפרוזדור לטרקלין · (נראה דיוקו דרש"י מהביתה בתרא ויביאו לו את המנחה אשר בידם הביתה דק"ל הלא כבר הובאו ביתו ש:

יוסף

יוסף ומלילו עמה בתרע ביתא : כ ואמרו בבעו רבוני מיחת נחתנא בקדמיתא למזבן עיבורא: כא והוה כד אתינא לבית מבתא ופתחנא ית טוענא והא כסף גבר בפום טוענה כספנא במתקלה ואתיבנא יתה בידנא : כב וכספא אחרנא אוחיתנא בידנא למזבן עיבורא לא ידענא מן שוי כספנא בטוענא : כג ואמר שלם לכון לא תדחלון אלהכון ואלהא דאבוכון יהב לכון סימא בטועניכון כספכון אתא לותי ואפיק לותהון ית שמעון : כד ואעיל גברא ית גבריא לבית יוסף ויהב מיא ואסחו רגליהון ויהב כסתא לחמריהון : כה ואתקינו ית תקרבתא עד דעל יוסף בשירותא ארי שמעו ארי תמן ייכלון לחמא : כו ועל יוסף לביתא ואיתיאו לה ית תקרבתא די בידיהון לביתא וסגידו לה לארעא: כז ושאיל להון לשלם ואמר השלם אבוכון סבא די אמרתון העד כען קים : כח ואמרו שלם לעבדך לאבונא עד כען קים וכרעו וסגידו: כט וזקף עינוהי וחזא ית בנימין אחוהי בר אמיה ואמר הדין אחוכון זעירא די אמרתון לי ואמר מן קדם יי יתרחם עלך ברי : ל ואוחי יוסף ארי אתגוללו רחמוהי על אחוהי

רשב״ם

פתח הבית· קודם שנכנסו:(כג) ואלהי אביכם · הכל היו יודעים שמלומדים בנסים היו : (כה) יכינו את המנחה׳ כי בדרך בשקים הוכחש יופי הפירו׳:

בעל הטורים

מין א׳ : (כט) יחנך · ב׳ במסרה · הכא ואידך (ישעיה ל׳) חנון יחנך לקול זעקך · זהו שיש במדרש שאמרו כמה בנים יש לך ואמר שמם וא״ל שלכולם קרא שמות ע״ש הצרות שאירעו לאחיו וזהו לקול זעקך שא״ל שהיה מצטער על אחיו · (מיד) נכמרו רחמיו ואמר

רש״י

יוסף אלא נ״ל ע״כ מפרוזדור לטרקלין וגו״ק : (כח) ויקדו וישתחוו · על שאלת שלום · קידה כפיפת קדקד · השתחואה משתטח לארץ:(כט) אלהים יחנך בני · בשאר שבטים שמענו חנינה אשר חנן אלהים את עבדך ובנימין עדיין לא נולד לכך ברכו יוסף בחנינה: (ל) כי נכמרו רחמיו · שאלו יש לך אח

עיקר ש״ת ובאר״ת

א מדכתיב לעיל וישתחוו לו אפים ארצה מוכח כי השתחואה הוא לארץ :

רַחֲמָיו אֶל־אָחִיו וַיְבַקֵּשׁ לִבְכּוֹת וַיָּבֹא הַחַדְרָה וַיֵּבְךְּ שָׁמָּה׃ לא וַיִּרְחַץ פָּנָיו וַיֵּצֵא וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ לָחֶם׃ לב וַיָּשִׂימוּ לוֹ לְבַדּוֹ וְלָהֶם לְבַדָּם וְלַמִּצְרִים הָאֹכְלִים אִתּוֹ לְבַדָּם כִּי לֹא יוּכְלוּן הַמִּצְרִים לֶאֱכֹל אֶת־הָעִבְרִים לֶחֶם כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לְמִצְרָיִם׃ לג וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו הַבְּכֹר כִּבְכֹרָתוֹ וְהַצָּעִיר כִּצְעִרָתוֹ וַיִּתְמְהוּ הָאֲנָשִׁים אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ׃ לד וַיִּשָּׂא מַשְׂאֹת מֵאֵת פָּנָיו אֲלֵהֶם וַתֵּרֶב מַשְׂאַת בִּנְיָמִן מִמַּשְׂאֹת כֻּלָּם חָמֵשׁ יָדוֹת וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׁכְּרוּ עִמּוֹ׃ מד א וַיְצַו אֶת־אֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ לֵאמֹר מַלֵּא אֶת־אַמְתְּחֹת הָאֲנָשִׁים אֹכֶל כַּאֲשֶׁר יוּכְלוּן שְׂאֵת וְשִׂים כֶּסֶף־אִישׁ בְּפִי אַמְתַּחְתּוֹ׃ ב וְאֶת־גְּבִיעִי גְּבִיעַ הַכֶּסֶף תָּשִׂים בְּפִי אַמְתַּחַת הַקָּטֹן וְאֵת כֶּסֶף שִׁבְרוֹ וַיַּעַשׂ כִּדְבַר יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֵּר׃ ג הַבֹּקֶר אוֹר וְהָאֲנָשִׁים שֻׁלְּחוּ הֵמָּה וַחֲמֹרֵיהֶם׃ ד הֵם יָצְאוּ אֶת־

רש"י

מאם אמר לו אח היה לי ואיני יודע היכן הוא. יש לך בנים אמר לו יש לי עשרה אמר לו ומה שמם אמר לו בלע ובכר וגו' אמר לו מה טיבן של שמות הללו אמר לו כולם על שם אחי והצרות אשר מצאוהו. בלע שנבלע בין האומות. בכר שהיה בכור לאמו. אשבל ששבאו אל. גרא שנתגייר באכסניא. ונעמן שהיה נעים ביותר. אחי וראש. אחי היה וראשי היה. מפים. מפי אבי למד. וחפים. שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו. וארד. שירד לבין האומות כדאיתא במסכת סוטה מיד נכמרו רחמיו: נכמרו. נתחממו ובלשון משנה על הכומר של זיתים ובלשון ארמי משום מכמר בשרא ובמקרא עורנו כתנור נכמרו נכמרו נתחממו ונקמטו קמטים קמטים מפני זלעפות רעב. וכן דרך כל עור כשמחממין אותו נקמט ונכווץ: (לא) ויתאפק. נתאמץ. והוא לשון ומזיח אפיקים רפה וכן אפיקי מגנים: (לב) כי תועבה היא. דבר שנאוי הוא למצרים לאכול את העברים ואונקלוס נתן טעם לדבר: (לג) הבכר כבכרתו. מכה בגביע וקורא ראובן שמעון לוי יהודה יששכר וזבולון בני אם אחת הסבו כסדר הזה שהוא סדר תולדותיכם וכן כולם. כיון שהגיע לבנימין אמר זה אין לו אם ואני אין לי אם. ישב אצלי: (לד) משאות. מנות: חמש ידות. חלקו עם אחיו ומשאת יוסף ואסנת

ומנשה

ובעא למבכי ועל לאדרון בית משכבא ובכא תמן: לא ואסחי אפוהי ונפק ואתחסין ואמר שויאו לחמא: לב ושויאו ליה בלחודוהי ולהון בלחודיהון ולמצראי דאכלין עמה בלחודיהון ארי לא יכלין מצראי למיכל עם עבראי לחמא ארי בעירא דמצראי דחלין לה עבראי אכלין: לג ואסחרו קדמוהי רבא כרביותה וזעירא כזעירותה ותמהו גבריא גבר לחברה: לד ונטל חלקין מן קדמוהי לקדמיהון וסגי חלקא דבנימן מחלקי דכלהון חמשא חלקין ושתיאו ורויאו עמה: א ופקיד ית די ממנא על ביתה למימר מלי ית טועני גבריא עיבורא כמה די יכלין למטלי ושוי כסף גבר בפום טוענה: ב וית קלידי קלידא דכספא תשוי בפום טוענא דזעירא וית כסף זביניהי ועבד כפתגמא דיוסף די מליל: ג צפרא נהר וגבריא אתפטרו אנון וחמריהון: ד אנון נפקו מן קרתא לא

רשב"ם

(לב) כי תועבה · מאוס ובזוי היה למצרים לאכול עם אנשי עבר הנהר כי נבזים היו בעיניהם ואנשי מצרים גסי רוח היו כדכתיב קראתי לזאת (רהב) הם שבת · וכן כי תועבת מצרים כל רועה צאן · מבוזים היו בעיניהם הרועים כי הצאן היה מאוס בעיניהם · כדכתיב הן נזבח את תועבת מצרי' לעיניהם ולא יסקלונו · דבר המשוקץ למצרים ומאוס נגבה לעיניהם לצורינו ולא יבזו אותנו לסוקלנו באבנים דרך בזיון כמו שמצינו בשמעי בן גרה יצא יצא ויסקל · קילל דוד וסקל בעפר דרך בזיון: (לג) וישבו לפניו · צוה יוסף להושיבם כך: ויתמהו · שהרי כולם נולדו בשבע שנים ואין להבחין איזה קודם לזה: (לד) ותרב · כמו ותרבה נתרבתה מתנתו· וכן ותכל כל עבודת משכן אהל מועד· נשתלמה: (ג) הבקר אור · האיר כמו ראו נא כי אורו עיני לשעברי וכן מה טובו אוהליך יעקב: (ד) יצאו את העיר · כמו עברו וסבו את העיר · וכן כצאתי את העיר ·

בעל הטורים

לו אלהים יחנך בני: (לד) משאת · ב' במסרה ויבא משאות · משאות שוא ומדוחים · כדאיתא במדרש שהיה מכה כגביע ואומר פלוני ופלוני מאם אחת ישבו כיחד ואני אין לי את מאמי ובנימין אין לו את מאמו נשב כיחד וזה היה משאות שוא ומדוחים:

רש"י

ומכנס ולהסים: וישכרו עמו · ומיום יין ולותו היום שתו: (ב) גביע · גמכרוהו לא שתו יין ולא שותה כוס ארוך וקורין לו מדריל"ש:

הָעִיר לֹא הִרְחִיקוּ וְיוֹסֵף אָמַר לַאֲשֶׁר עַל־בֵּיתוֹ קוּם רְדֹף
אַחֲרֵי הָאֲנָשִׁים וְהִשַּׂגְתָּם וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם לָמָּה שִׁלַּמְתֶּם
רָעָה תַּחַת טוֹבָה׃ ה הֲלוֹא זֶה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה אֲדֹנִי בּוֹ וְהוּא
נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ בּוֹ הֲרֵעֹתֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ ו וַיַּשִּׂגֵם וַיְדַבֵּר
אֲלֵהֶם אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ ז וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו לָמָּה יְדַבֵּר
אֲדֹנִי כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלִילָה לַעֲבָדֶיךָ מֵעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הַזֶּה׃
ח הֵן כֶּסֶף אֲשֶׁר מָצָאנוּ בְּפִי אַמְתְּחֹתֵינוּ הֱשִׁיבֹנוּ אֵלֶיךָ
מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְאֵיךְ נִגְנֹב מִבֵּית אֲדֹנֶיךָ כֶּסֶף אוֹ זָהָב׃ ט אֲשֶׁר
יִמָּצֵא אִתּוֹ מֵעֲבָדֶיךָ וָמֵת וְגַם־אֲנַחְנוּ נִהְיֶה לַאדֹנִי לַעֲבָדִים׃
י וַיֹּאמֶר גַּם־עַתָּה כְדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא אֲשֶׁר יִמָּצֵא אִתּוֹ
יִהְיֶה־לִּי עָבֶד וְאַתֶּם תִּהְיוּ נְקִיִּם׃ יא וַיְמַהֲרוּ וַיּוֹרִדוּ אִישׁ
אֶת־אַמְתַּחְתּוֹ אָרְצָה וַיִּפְתְּחוּ אִישׁ אַמְתַּחְתּוֹ׃ יב וַיְחַפֵּשׂ
בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה וַיִּמָּצֵא הַגָּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן׃
יג וַיִּקְרְעוּ שִׂמְלֹתָם וַיַּעֲמֹס אִישׁ עַל־חֲמֹרוֹ וַיָּשֻׁבוּ הָעִירָה׃
יד וַיָּבֹא יְהוּדָה וְאֶחָיו בֵּיתָה יוֹסֵף וְהוּא עוֹדֶנּוּ שָׁם וַיִּפְּלוּ
לְפָנָיו אָרְצָה׃ מפטיר טו וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מָה־הַמַּעֲשֶׂה
הַזֶּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם הֲלוֹא יְדַעְתֶּם כִּי־נַחֵשׁ יְנַחֵשׁ אִישׁ

קמץ בז"ק

רש"י

(ז) חלילה לעבדיך · חולין הוא לנו ל'
גנאי · ותרגום חס לעבדיך חס מאת
הקב"ה יהי עלינו מעשות זאת והרבה
יש בגמרא חס ושלום : (ח) הן כסף
אשר מצאנו · זה אחד מעשרה קל
וחומר האמורים בתורה · וכלן מנויין
בבראשית רבה: (י) גם עתה כדבריכם ·
אף זו מן הדין אמת · כדבריכם כן
הוא שכלכם חייבים בדבר · עשרה
שנמצאת גניבה ביד אחד מהם
כלם נתפשים · אבל אני אעשה לכם
לפנים משורת הדין אשר ימצא אתו
יהיה לי עבד : (יב) בגדול החל ·
שלא ירגישו שהיה יודע היכן הוא :
(יג) ויעמס איש על חמורו · בעלי
זרוע היו ולא הוצרכו לסייע זה את
זה לטעון : וישובו העירה · מטרפולין
היתה והוא אומר העירה העיר כל

שהוא

ארחיקו ויוסף אמר לדי־ממנא על־ביתיה קום רדף בתר גבריא ותדבקנון ותימר להון למה אשלמתון בישא חלף טבתא : ה הלא דין דשתי רבוני ביה והוא בדקא מבדק ביה אבאשתון די עבדתון: ו ואדביקנון ומליל עמהון ית פתגמיא האלין : ז ואמרו ליה למה ימלל רבוני כפתגמיא האלין חס לעבדיך מלמעבד כפתגמא הדין : ח הא כספא די אשכחנא בפום טוענא אתיבנוהי לך מארעא דכנען ואכדין נגנוב מבית רבונך כספא או דהבא (מנין־דכסף או מנין־דדהב): ט די ישתכח עמיה מעבדיך וימות ואף־אנחנא נהי לרבוני לעבדין : י ואמר אף־כען כפתגמיכון כן־הוא די ישתכח עמיה יהי־לי עבדא ואתון תהון זכאין : יא ואוחיאו ונחיתא גבר ית־טועניה לארעא ופתחו גבר טועניה : יב ובלש ברבא שרי ובזעירא שצי ואשתכח קלידא בטוענא דבנימן : יג ובזעו לבושיהון ורמו גבר על־חמריה ותבו לקרתא : יד ועל יהודה ואחוהי לבית יוסף והוא עד־כען תמן ונפלו קדמוהי לארעא : טו ואמר להון יוסף מה־עובדא הדין די עבדתון

רשב"ם

כמו בני יצאוני ממני: (ה) והוא נחש ינחש בו· יש לומר שהיה מראה עצמו לעיניהם כיודע ענינים על ידי קסמי ויש מפרשים חכם כמותי ינחש על ידי הכוס מי נגבו ממני לפי שכתוב לפנינו כי נחש ינחש איש אשר כמוני ואין כתיב שם ינחש בו : (י) כדבריכם כן הוא · שהרי כולכם שותפים וכן מנהג סוחרים ללקות זה על זה אבל איני חפץ אלא הוא לבדו

רש"י

יפות אלא שלא היתה הטובה בעיניכם שם · שהיה ממתין לכם : (טו) הלא
הלא כעיר בינונית של עשרה בני ידעתם כי נחש ינחש וגו' · הלא
אדם לענין כמלחמה : (יד) עודנו ידעתם כי איש חשוב כמוני יודע לנחש

עיקר ש"ח ובאר"ת

ט פי' שמאמר כדבריכם כן הוא הינו שב על אשר ימצא אתו מעבדיך ומת כי במה לא אמרו ומת רק על דרך גוזמא מרוב מרירותם ויוסף אשר ביאר דבריהם יאמר אשר ימצא אתו יהי' לי עבד עבה לפנים משורת הדין · ולא חפץ לענשם

כפי

אשר בידו : (טז) ויאמר יהודה מה־נאמר לאדני מה־נדבר ומה־נצטדק האלהים מצא את־עון עבדיך הננו עבדים לאדני גם־אנחנו גם אשר־נמצא הגביע בידו : (יז) ויאמר חלילה לי מעשות זאת האיש אשר נמצא הגביע בידו הוא יהיה־לי עבד ואתם עלו לשלום אל־אביכם : ס ס ס

קמ"ו · יחזקיהו סי' · אמליה סי' · יהיה לי עבד סי' · וסתיבות אלפים כ"ס :

קמץ בז"ק — רש"י — גרש ב' דגושה

ולדעת מדעת ומסברא וביניה י כי אתה גנבתם הגביע : (טז) האלהים מצא · יודעים אנו שלא סרחנו אבל מאת המקום נהיתה להביא לנו זאת מצא בעל חוב מקום לגבות שטר חובו : ומה נצטדק · לשון צדק וכן כל תיבה שתחלת יסודה צד"י והיא באה לדבר בלשון מתפעל או נתפעל נותן טי"ת במקום תי"ו ואינו נותנה לפני אות ראשונה של יסוד התיבה אלא באמצע אותיות העיקר כגון נצטדק מגזרת צדק ויצטבע מגזרת צבע ויצטיירו מגזר' ציר אמונים ונצטידנו מגזרת צדה לדרך · ותיבה שתחלתה סמ"ך או שי"ן כשהיא מתפעלת התי"ו מפרדת את אותיות העיקר כגון ויסתבל החגב מגזרת סבל · מסתכל הויתי בקרניה מגזרת סכל · וישתמר חקות עמרי מגזרת שמר · וסר מרע משתולל מגזרת מוליך יועצים שולל · משתולל בעמי מגזרת דרך לא סלולה : חסלת פרשת מקץ

הפטרת מקץ במלכים א סימן ג

ואם הוא שבת חנוכה קורין ההפטורה הנמצאת בסוף הספר

ויקץ שלמה והנה חלום ויבוא ירושלם ויעמד ׀ לפני ׀ ארון ברית־־אדני ויעל עלות ויעש שלמים ויעש משתה לכל־־עבדיו : אז תבאנה שתים נשים זנות אל־־המלך ותעמדנה לפניו : ותאמר האשה האחת בי אדני אני והאשה הזאת ישבת בבית אחד ואלד עמה בבית: ויהי ביום השלישי ללדתי ותלד גם־האשה הזאת ואנחנו יחדו אין־זר אתנו בבית זולתי שתים־אנחנו בבית : וימת בן־האשה הזאת לילה אשר שכבה עליו : ותקם בתוך הלילה ותקח את־בני

מאצלי

הֲלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי־בָדָקָא מְבַדֵּק גַּבְרָא דִּי כְוָתִי׃ טז וַאֲמַר יְהוּדָה מַה־נֵּימַר לְרִבּוֹנִי מַה־נְּמַלֵּל וּמַה־נִּזַּכֵּי מִן־קֳדָם יְיָ אִשְׁתְּכַח יָת־חוֹבָא בְּעַבְדָיךְ הָא־אֲנַחְנָא עַבְדִין לְרִבּוֹנִי אַף־אֲנַחְנָא אַף דְּאִשְׁתְּכַח כַּלִּידָא בִּידֵהּ׃ יז וַאֲמַר חַס לִי מִלְּמֶעְבַּד דָּא גַּבְרָא דִּי יִשְׁתְּכַח כַּלִּידָא בִּידֵהּ הוּא יְהֵי־לִי עַבְדָּא וְאַתּוּן סְקוּ לִשְׁלָם לְוָת־אֲבוּכוֹן׃

ר ש ב " ם

יהיה לי עבד:(טו) איש אשר כמוני׳ כי דורך השרי׳ לקסום קסם כמו שמצינו כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסום קסם והנני יודע מי גונב ממוני׃

עיקר ש"ת ובאר"ח

כפי דברי פיהם: י כלומר אע"פ שנגנבה הכוס שאני מנחש בו וא"כ מהיכן יש לי לידע שאתם גנבתם אפ"ה מסברא היה לכם לידע זה כי איש כמוני וכו׳ וק"ל:

הפטרת מקץ

כָּאֶצְלִי וַאֲמָתְךָ יְשֵׁנָה וַתַּשְׁכִּיבֵהוּ בְּחֵיקָהּ וְאֶת־בְּנָהּ הַמֵּת הִשְׁכִּיבָה בְחֵיקִי׃ וָאָקֻם בַּבֹּקֶר לְהֵינִיק אֶת־בְּנִי וְהִנֵּה־מֵת וָאֶתְבּוֹנֵן אֵלָיו בַּבֹּקֶר וְהִנֵּה לֹא־הָיָה בְנִי אֲשֶׁר יָלָדְתִּי׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאַחֶרֶת לֹא כִי בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי וַתְּדַבֵּרְנָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֹמֶרֶת זֶה־בְּנִי הַחַי וּבְנֵךְ הַמֵּת וְזֹאת אֹמֶרֶת לֹא כִי בְּנֵךְ הַמֵּת וּבְנִי הֶחָי׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ־לִי חָרֶב וַיָּבִאוּ הַחֶרֶב לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת־הַיֶּלֶד הַחַי לִשְׁנָיִם וּתְנוּ אֶת־הַחֲצִי לְאַחַת וְאֶת־הַחֲצִי לְאֶחָת׃ וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־בְּנָהּ הַחַי אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי־נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל־בְּנָהּ וַתֹּאמֶר ׀ בִּי אֲדֹנִי תְּנוּ־לָהּ אֶת־הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת אַל־תְּמִיתֻהוּ וְזֹאת אֹמֶרֶת גַּם־לִי גַם־לָךְ לֹא יִהְיֶה גְּזֹרוּ׃ וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תְּנוּ־לָהּ אֶת־

הַיָּלוּד

הַיָּלוּד הַחַי וְהָמֵת לֹא תְמִיתֻהוּ הִיא אִמּוֹ: וַיִּשְׁמְעוּ כָל־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שָׁפַט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי־

בראשית מד ויגש

יח וַיִּגַּשׁ אֵלָיו יְהוּדָה וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנִי יְדַבֶּר־נָא עַבְדְּךָ דָבָר בְּאָזְנֵי אֲדֹנִי וְאַל־יִחַר אַפְּךָ בְּעַבְדֶּךָ כִּי כָמוֹךָ כְּפַרְעֹה: יט אֲדֹנִי שָׁאַל אֶת־עֲבָדָיו לֵאמֹר הֲיֵשׁ־לָכֶם אָב אוֹ־אָח: כ וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי יֶשׁ־לָנוּ אָב זָקֵן וְיֶלֶד זְקֻנִים קָטָן וְאָחִיו מֵת וַיִּוָּתֵר הוּא לְבַדּוֹ לְאִמּוֹ וְאָבִיו אֲהֵבוֹ: כא וַתֹּאמֶר אֶל־עֲבָדֶיךָ הוֹרִדֻהוּ אֵלָי וְאָשִׂימָה עֵינִי עָלָיו: כב וַנֹּאמֶר אֶל־אֲדֹנִי לֹא־יוּכַל הַנַּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעָזַב

רש"י

(יח) ויגש אליו · דבר באזני אדני · יכנסו א דברי באזניך: ואל יחר אפך · מכאן אתה למד שדבר אליו ב קשות: כי כמוך כפרעה · חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו · ומדרשו סופך ללקות עליו בצרעת כמו שלקה פרעה ג על ידי זקנתי שרה על לילה אחת שעכבה · דבר אחר מה פרעה גוזר ואינו מקיים ד מבטיח ואינו עושה אף אתה כן · וכי זו היא שימת עין שאמרת לשום עינך עליו · דבר אחר כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת אדונך: (יט) אדני שאל את עבדיו · מתחלה בעלילה באת עלינו למה היה לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים ה או אחותנו אתה מבקש ואעפ"כ כן ונאמר אל אדוני לא כחדנו ממך דבר: (כ) ואחיו מת · מפני היראה היה מוציא דבר שקר מפיו ו · אמר אם אומר לו שהוא קיים יאמר הביאהו אלי: לבדו לאמו · מאותה האם ז אין לו עוד אח: (כב) ועזב

עיקר ש"ח ובאר"ת

א משום דאין כבוד למלך שאדם שפל ילחוש לו באוזן · רא"ם: ב ולכן פחד פן יהרוס אפו: ג ולפי פי' זה צ"ל דכי כמוך כפרעה קאי אמה שאמר לו ידבר נא עבדך דבר ומהו הדבר שאדבר לך כי כמוך כפרעה כלומר שסופך ללקות וכו': ד פי' שהרי כתב בפנקסו שאין עבד מולך ולא לובש בגדי משי ולא קיים שהרי המליך אותך שאתה היית עבד: ה משום דאין דרך לשאול על הבנים ועל הבנות של האבות ועל האמהות אלא בחתון: ו ואף כי בפעם הראשונה אמרו והאחד איננו (מקץ מ"ב י"ג) ולא אמרו שמת אך עתה מפני היראה ביאר את דבריו בשקר · כי מה שאמרו איננו הכוונה שמת: ז ר"ל דהאי לאמו פירושו מאמו .

חָכְמַת אֱלֹהִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט׃ וַיְהִי הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃

אונקלוס

יח וּקְרֵב לְוָתֵהּ יְהוּדָה וַאֲמַר בְּבָעוּ רִבּוֹנִי יְמַלֵּל־כְּעַן עַבְדָּךְ פִּתְגָּמָא קֳדָם רִבּוֹנִי וְלָא־יִתְקַף רוּגְזָךְ בְּעַבְדָּךְ אֲרֵי כְּפַרְעֹה כֵּן־אַתְּ׃ יט רִבּוֹנִי שְׁאֵיל יָת־עַבְדּוֹהִי לְמֵימַר הַאִית־לְכוֹן אַבָּא אוֹ־אֲחָא׃ כ וַאֲמַרְנָא לְרִבּוֹנִי אִית־לָנָא אַבָּא סָבָא וּבַר סֵיבְתִין זְעֵיר וַאֲחוּהִי מִית וְאִשְׁתְּאַר הוּא בִּלְחוֹדוֹהִי לְאִמֵּהּ וַאֲבוּהִי רָחֵים־לֵהּ׃ כא וַאֲמַרְתְּ לְעַבְדָּיךְ אַחֲתוּהִי לְוָתִי וְאֲשַׁוֵּי עֵינִי עֲלוֹהִי׃ כב וַאֲמַרְנָא לְרִבּוֹנִי לָא־יִכּוּל עוּלֵימָא

רשב״ם

(יח) ויגש אליו. כי כמוך כפרעה. הרי אתה כמלך ויראתי מחרון אפך: (יט) אדוני שאל. אתה גרמת לנו להביאו הנה וחולין הוא לך לעכבו: ואשימה עיני עליו. אפי' פשע גנאי הוא למושל הארץ להכרית דבריו: (כב) ועזב את אביו ומת.

בעל הטורים

(יח) ויגש אליו (יהודה). בגימ' זהו להלחם עם יוסף (ועם האותיות בגי' גם נכנס לפייס דג' דברים נכנס) והפליגית עי' ברכה: ויגש אליו יהודה. ס"ת שוה שא"ל אני שוה לך שכמו שאתה מלך גם אני מלך. וע"ז דורש במדרש כי הנה המלכים נועדו: בי אדוני. פי' בי עשה מה שהרגה והנער יעל עם אחיו: ואל יחר. ב' במסרה. הכא ואידך ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה כי למחיה שלחני אלהים לפניכם. ודרשינן מלמד שנשתנו פניהם כשולי הקדירה כי על מי היה להם לחרות (וא"כ ע"כ פירוש אינו ל' רוגז כ"א ל' שחרות כמו ועצמותי כמוקד נחרו) ה"נ א"ל יהודה אל ישתנו פניך צריך אני לדבר מעט: כמוך כפרעה (עם האותיות והכולל) בגימ' בך אתחיל: (יט) היש לכם אב או אח. ועל אמם לא שאל כי ידע שכבר מתה: (כ) וילד. ב' במסרה. הכא ואידך כי איש הרגתי לפצעי וילד לחבורתי. שאם נגע לבנימין כאן הרי כאילו הרגתי איש דהיינו יעקב לפצעי וילד לחבורתי דהיינו בנימין כי א"א להם להחיות זה בלא זה. וילד זקנים חסר שמסר לו כל מה שלמד מזקנים דהיינו שם ועבר: ויותר. ב' במסרה. הכא ואידך ויותר יעקב לבדו. מה התם מלחמה דכתיב ויאבק איש עמו אף הכא הכין עצמו למלחמה:

והורדתם

אֶת־אָבִ֖יו וָמֵֽת׃ כג וַתֹּ֙אמֶר֙ אֶל־עֲבָדֶ֔יךָ אִם־לֹ֥א יֵרֵ֛ד אֲחִיכֶ֥ם הַקָּטֹ֖ן אִתְּכֶ֑ם לֹ֥א תֹסִפ֖וּן לִרְא֥וֹת פָּנָֽי׃ כד וַיְהִי֙ כִּ֣י עָלִ֔ינוּ אֶל־עַבְדְּךָ֖ אָבִ֑י וַנַּ֨גֶּד־ל֔וֹ אֵ֖ת דִּבְרֵ֥י אֲדֹנִֽי׃ כה וַיֹּ֖אמֶר אָבִ֑ינוּ שֻׁ֖בוּ שִׁבְרוּ־לָ֥נוּ מְעַט־אֹֽכֶל׃ כו וַנֹּ֕אמֶר לֹ֥א נוּכַ֖ל לָרֶ֑דֶת אִם־יֵשׁ֩ אָחִ֨ינוּ הַקָּטֹ֤ן אִתָּ֙נוּ֙ וְיָרַ֔דְנוּ כִּי־לֹ֣א נוּכַ֗ל לִרְאוֹת֙ פְּנֵ֣י הָאִ֔ישׁ וְאָחִ֥ינוּ הַקָּטֹ֖ן אֵינֶ֥נּוּ אִתָּֽנוּ׃ כז וַיֹּ֛אמֶר עַבְדְּךָ֥ אָבִ֖י אֵלֵ֑ינוּ אַתֶּ֣ם יְדַעְתֶּ֔ם כִּ֥י שְׁנַ֖יִם יָֽלְדָה־לִּ֥י אִשְׁתִּֽי׃ כח וַיֵּצֵ֤א הָֽאֶחָד֙ מֵֽאִתִּ֔י וָאֹמַ֕ר אַ֖ךְ טָרֹ֣ף טֹרָ֑ף וְלֹ֥א רְאִיתִ֖יו עַד־הֵֽנָּה׃ כט וּלְקַחְתֶּ֧ם גַּם־אֶת־זֶ֛ה מֵעִ֥ם פָּנַ֖י וְקָרָ֣הוּ אָס֑וֹן וְהוֹרַדְתֶּ֧ם אֶת־שֵׂיבָתִ֛י בְּרָעָ֖ה שְׁאֹֽלָה׃ ל וְעַתָּ֗ה כְּבֹאִי֙ אֶל־עַבְדְּךָ֣ אָבִ֔י וְהַנַּ֖עַר אֵינֶ֣נּוּ אִתָּ֑נוּ וְנַפְשׁ֖וֹ קְשׁוּרָ֥ה בְנַפְשֽׁוֹ׃ שני לא וְהָיָ֗ה כִּרְאוֹת֛וֹ כִּי־אֵ֥ין הַנַּ֖עַר וָמֵ֑ת וְהוֹרִ֨ידוּ עֲבָדֶ֜יךָ אֶת־שֵׂיבַ֨ת עַבְדְּךָ֥ אָבִ֛ינוּ בְּיָג֖וֹן שְׁאֹֽלָה׃ לב כִּ֤י עַבְדְּךָ֙ עָרַ֣ב אֶת־הַנַּ֔עַר מֵעִ֥ם אָבִ֖י לֵאמֹ֑ר אִם־לֹ֤א אֲבִיאֶ֙נּוּ֙ אֵלֶ֔יךָ וְחָטָ֥אתִי לְאָבִ֖י כָּל־הַיָּמִֽים׃ לג וְעַתָּ֗ה יֵֽשֶׁב־נָ֤א עַבְדְּךָ֙ תַּ֣חַת הַנַּ֔עַר עֶ֖בֶד לַֽאדֹנִ֑י וְהַנַּ֖עַר יַ֥עַל עִם־אֶחָֽיו׃ לד כִּי־אֵיךְ֙ אֶֽעֱלֶ֣ה אֶל־אָבִ֔י וְהַנַּ֖עַר אֵינֶ֣נּוּ אִתִּ֑י פֶּ֚ן אֶרְאֶ֣ה בָרָ֔ע אֲשֶׁ֥ר יִמְצָ֖א אֶת־אָבִֽי׃

מה א וְלֹא־יָכֹ֨ל יוֹסֵ֜ף לְהִתְאַפֵּ֗ק לְכֹ֤ל הַנִּצָּבִים֙ עָלָ֔יו וַיִּקְרָ֕א

רש"י

את אביו ומת. אם יעזוב את אביו דואגים אנו שמא ימות בדרך שהרי אמו בדרך מתה: (כט) וקראהו אסון. שהשטן מקטרג בשעת הסכנה: והורדתם את שיבתי וגו'. עכשיו כשהוא אצלי אני מתנחם בו על אמו ועל אחיו ואם ימות זה דומה עלי שכולן מתו ביום אחד: (לא) והיה כראותו כי אין הנער ומת. אביו מצרתו: (לב) כי עבדך ערב את הנער. ואם תאמר למה אני נכנס לתגר יותר משאר אחי. הם כולם מבחוץ ואני נתקשרתי בקשר חזק להיות מנודה בב' עולמות: (לג) ישב נא עבדך וגו'. לכל דבר אני מעולה ממנו לגבורה ולמלחמה ולשמש: (א) ולא יכל יוסף להתאפק

נכל

למשבק ית־אבוהי ואם־ישבוק ית־אבוהי וימות : כג ואמרת לעבדיך אם־לא יחות אחוכון זעירא עמכון לא תוספון למחזי אפי : כד והוה כד סליקנא לעבדך אבא וחוינא לה ית פתגמי רבוני : כה ואמר אבונא תובו זבונו לנא זעיר־עיבורא : כו ואמרנא לא נכול למיחת אם־אית אחונא זעירא עמנא ונחות ארי־לא נכול למחזי אפי גברא ואחונא זעירא ליתוהי עמנא : כז ואמר עבדך אבא לנא אתון ידעתון ארי תרין ילידת־לי אתתי : כח ונפק חד מלותי ואמרית ברם מקטל קטיל ולא חזיתה עד־כען : כט ותדברון אף־ית־דין מן־קדמי ויערעניה מותא ותחתון ית שיבתי בבישתא לשאול : ל וכען כמיתי לות־עבדך אבא ועולימא ליתוהי עמנא ונפשה חביבא־לה כנפשה : לא ויהי כד־יחזי ארי־לית עולימא וימות ויחתון עבדיך ית־שיבת עבדך אבונא בדוונא לשאול : לב ארי עבדך מערב בעולימא מן אבא למימר אם־לא איתניה לותך ואהי־חטי לאבא כל־יומיא : לג וכען יתיב־כען עבדך תחות עולימא עבדא לרבוני ועולימא יסק עם־אחוהי : לד ארי־אכדין אסק לות־אבא ועולימא ליתוהי עמי דלמא אחזי בבישו די ישכח ית־אבא : א ולא־יכיל יוסף לאתחסנא

רש״י

אביו ומת: (ל) ונפשו קשורה בנפשו ולכך בראותו כי אין הנער ומת: (לב) כי עבדך · לכך אני מדבר יותר מכל אחי ואהיה עבד תחתיו: (א) ולא יכול יוסף להתאפק עוד · כי עד עתה

בעל הטורים

(כט) והורדתם · ב׳ במסרה · הכא ואידך והורדתם את אבי הנה · מגלה לפרש שאינה רוצה ליכנס במקום שהכניסו אח ולדה והיא נכנסה בן יעקב לא רצה לירד למצרים ובששמע שיוסף

עיקר ש״ח ובאר״ח

ח דקשה לרש״י דכאן כתיב בשביל בנימין והורדתם את שיבתי ברעה שאולה ולעיל בפרשת וישב כתב כן בשביל יוסף דכתיב כי ארד אל בני אבל שאולה ומתרץ דודאי גבי בשביל יוסף הורידו שיבתו ברעה שאולה אלא עכשיו כמהות וכו׳: ט לגבורה ולוכל לעבוד עבודה קשה · ולמלחמה לעשות חיל נגד הקמים עליך · ולשמש ולא

פיעף

הוֹצִיאוּ כָל־אִישׁ מֵעָלָי וְלֹא־עָמַד אִישׁ אִתּוֹ בְּהִתְוַדַּע
יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו׃ ב וַיִּתֵּן אֶת־קֹלוֹ בִּבְכִי וַיִּשְׁמְעוּ מִצְרַיִם
וַיִּשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה׃ ג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו אֲנִי יוֹסֵף
הַעוֹד אָבִי חָי וְלֹא־יָכְלוּ אֶחָיו לַעֲנוֹת אֹתוֹ כִּי נִבְהֲלוּ מִפָּנָיו׃
ד וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אֶחָיו גְּשׁוּ־נָא אֵלַי וַיִּגָּשׁוּ וַיֹּאמֶר אֲנִי
יוֹסֵף אֲחִיכֶם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם אֹתִי מִצְרָיְמָה׃ ה וְעַתָּה׀ אַל־
תֵּעָצְבוּ וְאַל־יִחַר בְּעֵינֵיכֶם כִּי־מְכַרְתֶּם אֹתִי הֵנָּה כִּי לְמִחְיָה
שְׁלָחַנִי אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם׃ ו כִּי־זֶה שְׁנָתַיִם הָרָעָב בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ וְעוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים אֲשֶׁר אֵין־חָרִישׁ וְקָצִיר׃ ז וַיִּשְׁלָחֵנִי
אֱלֹהִים לִפְנֵיכֶם לָשׂוּם לָכֶם שְׁאֵרִית בָּאָרֶץ וּלְהַחֲיוֹת לָכֶם
לִפְלֵיטָה גְּדֹלָה׃ שלישי ח וְעַתָּה לֹא־אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֹתִי
הֵנָּה כִּי הָאֱלֹהִים וַיְשִׂימֵנִי לְאָב לְפַרְעֹה וּלְאָדוֹן לְכָל־בֵּיתוֹ
וּמֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל־אָבִי וַאֲמַרְתֶּם
אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי אֱלֹהִים לְאָדוֹן לְכָל־
מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל־תַּעֲמֹד׃ י וְיָשַׁבְתָּ בְאֶרֶץ־גֹּשֶׁן וְהָיִיתָ
קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל־
אֲשֶׁר־לָךְ׃ יא וְכִלְכַּלְתִּי אֹתְךָ שָׁם כִּי־עוֹד חָמֵשׁ שָׁנִים רָעָב

רש"י

לכל הנצבים · לא היה יכול לסבול שיהיו מצרים נצבים עליו ושומעין שאחיו מתביישין בהודעו להם : (ב) וישמע בית פרעה · ביתו של פרעה · כלומר עבדיו ובני ביתו · ואין זה לשון בית ממש כ אלא כמו בית ישראל · בית יהודה מיסנ"דה בלע"ז : (ג) נבהלו מפניו · מפני הבושה : (ד) גשו נא אלי · ראה אותם נסוגים לאחור אמר עכשיו אחי נכלמים קרא להם בלשון רכה ותחנונים ל והראה להם שהוא מהול : (ה) למחיה · להיות לכם למחיה : (ו) כי זה שנתים הרעב · עברו משני הרעב : (ח) לאב · לחבר ולפטרון : (ט) ועלו אל אבי · ארץ ישראל גבוה מכל הארצות :

לכל דקימין עלוהי וקרא אפיקו כל אנש מעלוי ולא קם אנש
עמיה כד אתידע יוסף לות אחוהי : ב ויהב ית קליה בבכיתא
ושמעו מצרים ושמע אנש בית פרעה : ג ואמר יוסף לאחוהי
אנא יוסף העד כען אבא קים ולא יכילו אחוהי לאתבא
יתיה פתגם ארי אתבהילו מן קדמוהי : ד ואמר יוסף לאחוהי
קריבו כען לותי וקריבו ואמר אנא יוסף אחוכון די זבינתון יתי
למצרים : ה וכען לא תתנסון ולא יתקף בעיניכון ארי זבינתון
יתי הכא ארי לקימא שלחני יי קדמיכון : ו ארי דנן תרתין
שנין כפנא בגו ארעא ועוד חמש שנין די לית זרועא וחצדא :
ז ושלחני יי קדמיכון לשואה לכון שארא בארעא ולקימא
לכון לשיזבא רבא : ח וכען לא אתון שלחתון יתי הכא
אלהין מן קדם יי ושויני לאבא לפרעה ולרבון לכל אנש ביתיה
ושליט בכל ארעא דמצרים : ט אוחו וסקו לות אבא ותימרון
לה כדנן אמר ברך יוסף שויני יי לרבון לכל מצרים חות
לותי לא תתעכב : י ותתיב בארעא דגשן ותהי קריב לי את
ובנך ובני בניך וענך ותורך וכל די לך : יא ואזון יתך תמן

רשב"ם

היה עושה כל מעשיו על ידי שהיה מתאפק בלבו כמו שכתוב למעלה ויתאפק ויאמר שימו לחם : לכל הנצבים עליו · בפני כל הנצבים עליו ולא יכול עוד להתאפק · ויקרא למשרתיו הוציאו כל הנצבים עלי מן הבית · כך עיקר פשוטו : (ב) וישמעו מצרים · אנשי העיר · ואח"כ וישמע בית פרעה : (ה) כי למחיה שלחני · הקב"ה עשה כל זאת לטובתכם : (ח) כי

עיקר ש"ח ובאר"ח

אינך יומם ולילה : י ויתפרש הפסוק ולא יכול יוסף להתאפק ולמשול ברוחו להראות חרפת אחיו לכל הנצבים עליו להקרא להוציא כל איש : ב לקמן בפסוק ט"ז כתיב והקול נשמע בית פרעה ופירש"י כי הוא כמו בבית פרעה · כי שמה כתיב נשמע בנפעל א"כ אם נוסף הב' אבל פה כתיב וישמע בקל · גם אם נוסף הבי"ת לא יתפרש הכתוב היטב לכן פירש כי בית פרעה הוא יושבי בית פרעה המה שמעו את קול הבכי : ג כי המה נבהלו מפניו כחשבם כי רוחו זרה להם אחרי כי אמר אני יוסף ולא אמר אני יוסף אחיכם ולכן נסוגו אחור · ולקרבם אליו אמר

פֶּן־תִּוָּרֵשׁ אַתָּה וּבֵיתְךָ וְכָל־אֲשֶׁר־לָךְ׃ יב וְהִנֵּה עֵינֵיכֶם רֹאוֹת וְעֵינֵי אָחִי בִנְיָמִין כִּי־פִי הַמְדַבֵּר אֲלֵיכֶם׃ יג וְהִגַּדְתֶּם לְאָבִי אֶת־כָּל־כְּבוֹדִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר רְאִיתֶם וּמִהַרְתֶּם וְהוֹרַדְתֶּם אֶת־אָבִי הֵנָּה׃ יד וַיִּפֹּל עַל־צַוְּארֵי בִנְיָמִן־אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל־צַוָּארָיו׃ טו וַיְנַשֵּׁק לְכָל־אֶחָיו וַיֵּבְךְּ עֲלֵיהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ אֶחָיו אִתּוֹ׃ טז וְהַקֹּל נִשְׁמַע בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר בָּאוּ אֲחֵי יוֹסֵף וַיִּיטַב בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו׃ יז וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף אֱמֹר אֶל־אַחֶיךָ זֹאת עֲשׂוּ טַעֲנוּ אֶת־בְּעִירְכֶם וּלְכוּ־בֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן׃ יח וּקְחוּ אֶת־אֲבִיכֶם וְאֶת־בָּתֵּיכֶם וּבֹאוּ אֵלָי וְאֶתְּנָה לָכֶם אֶת־טוּב אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאִכְלוּ אֶת־חֵלֶב הָאָרֶץ׃ יט וְאַתָּה

רש"י

(יא) פן תורש · דלמא תתמסכן · לשון מוריש ומעשיר : (יב) והנה עיניכם רואות · בכבודי ושאני אחיכם שאני מהול ככם · ועוד כי פי המדבר אליכם בלשון הקדש : ועיני אחי בנימין · השוה את כולם יחד לומר שכשם שאין לי שנאה על בנימין אחי שהרי לא היה במכירתי כך אין בלבי שנאה עליכם : (יד) ויפל על צוארי בנימין אחיו ויבך · על שני מקדשות שעתידין להיות בחלקו של בנימין וסופן להחרב : ובנימין בכה על צואריו · על משכן שילה שעתיד להיות בחלקו של יוסף וסופו להחרב: (ולענ"ד דיוקו של רש"י דביוסף כתב ויפול ויבך תרתי משמע אשני מקדשות ולכך עשה ב' פעולות ע"ז הרמז · משא"כ בנימין דלא כתיב רק ובנימין בכה פעולה אחת שלא רמז רק על חרבן אחד ועיין בביאור ת"י שזה סוד כדרך דרש) : (טו) וינשק · מוסיף בנשיקה מנשק והולך דיבייזי"ר בלע"ז : ואחרי כן · מאחר שראוהו בוכה ולבו שלם עמהם : דברו אחיו אתו · שמתחלה היו בושים ממנו : (טז) והקל נשמע בית פרעה · כמו בבית פרעה וזהו לשון בית ממש : (יז) טענו את בעירכם · ע תבואה : (יח) את טוב ארץ מצרים · ארץ גושן · ניבא ואינו יודע מה ניבא סופה

עיקר ש"ת ובאר"ת

אמר אני יוסף אחיכם והראה להם שהוא מהול · כי זה הוא ברית אחוה בישראל אשר לא תופר לעד: מ [כי השרש מן תורש הוא ירש · ולשרש זה שלש הוראות · א' מענין ירושה ונחלה · וב' מענין גירושין וגלות כמו והורשתם את העיר כי גרשו את יושבי הע"ר · וג' מענין ריש ועוני וכמו מוריש · והנה לשתי הוראות

ארי־עד חמש שנין כפנא דלמא־תתמסכן את ואנש־ביתך וכל־דילך: יב והא עיניכון חזן ועיני אחי בנימין ארי־כלישנכון אנא־ממלל עמכון: יג ותחוון לאבא ית־כל־יקרי במצרים וית כל־דחזיתון ותוחון ותחתון ית־אבא הכא: יד ונפל על־צוארי בנימין־אחוהי ובכא ובנימין בכא על־צוארה: טו ונשק לכל־אחוהי ובכא עליהון ובתר כן מלילו אחוהי עמה: טז וקלא אשתמע לבית פרעה למימר עלו אחי יוסף ושפר בעיני פרעה ובעיני עבדוהי: יז ואמר פרעה ליוסף אמר לאחיך דא עיבידו טעונו ית־בעירכון ואזילו־אובילו לארעא דכנען: יח ודברו ית־אבוכון וית־אנש־בתיכון ועולו לותי ואתן לכון ית־טוב ארעא דמצרים ותיכלון ית־טובא דארעא: יט ואת מפקדא דא עיבידו סיבו־לכון מארעא

רשב״ם

האלהים · אלא האלהים: (יא) פן תורש · תתגרש מן הארץ על ידי רעבון · כמו והורשתם והאבדתם מהר · מגזרת ירש יאמר תורש · מן יקש יאמר תוקש בו: (יב) כי פי המדבר אליכם · ועד עתה על ידי מליץ · ולפי עיקר פשוטו · בשורה שתאמרו לאבי לא מפי שמועה ששמעתם מאחרים שהרי אתם בעיניכם רואים ומכירים כי אני יוסף מדבר אליכם ולפיכך והגדתם את כל כבודי במצרים ואת כל אשר ראיתם: (יג) את כל כבודי · לא ידאג לבא כי יש כח ויכולת לתוסיב לו: (יט) ואתה צויתה · עתה אני מצוה אותך לקחת

בעל הטורים

הם נכנס מיד: (יא) פן תורש · ב׳ במסורה · הכא ואידך (משלי כ׳) אל תאהב שנה פן תורש זש״ה וקרעים תלביש נומה ללמדך כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית קרעים קרעים וזהו אל תאהב שנה בבית המדרש פן תורש מלמודך וכן אמר יוסף ליעקב מוטב שתבא לכאן אף לגבי ח״ל פן תורש מתורה כי לא תוכל ללמוד שם מפני הרעב: (יב) כי פי המדבר אליכם · בגימ׳ בעגלה ערופה · הסי׳ זה מסר להם לאביו הסי׳ ממנו בעגלה

עיקר ש״ח ובאר״ח

פרנסות אין לו מקום פה · ולכן מביא רש״י דברי התרגום דלמא תתמסכן להגיד לנו כי הוא פה מהוראה השלישית · באר״ח]: נ הגם ממה שהוא מקול הכתב נסה כי ברית הלחוה לא תופר · וממה שידבר עמהם בלשון הקודש הכתה נסה כי לא יבוש במקור מחצבתו ולא יסתתר מעמו וממולדתו: ס כי נותר הוה על המקדש כמו שפירש״י בהיר הצירים את הכתוב נותרך כמגדל השן: ע כלומר

צֻוֵּיתָה זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עֲגָלוֹת לְטַפְּכֶם
וְלִנְשֵׁיכֶם וּנְשָׂאתֶם אֶת־אֲבִיכֶם וּבָאתֶם׃ כ וְעֵינְכֶם אַל־
תָּחֹס עַל־כְּלֵיכֶם כִּי־טוּב כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם לָכֶם הוּא׃
כא וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף עֲגָלוֹת עַל־פִּי
פַרְעֹה וַיִּתֵּן לָהֶם צֵדָה לַדָּרֶךְ׃ כב לְכֻלָּם נָתַן לָאִישׁ חֲלִפוֹת
שְׂמָלֹת וּלְבִנְיָמִן נָתַן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְחָמֵשׁ חֲלִפֹת
שְׂמָלֹת׃ כג וּלְאָבִיו שָׁלַח כְּזֹאת עֲשָׂרָה חֲמֹרִים נֹשְׂאִים
מִטּוּב מִצְרָיִם וְעֶשֶׂר אֲתֹנֹת נֹשְׂאֹת בָּר וָלֶחֶם וּמָזוֹן לְאָבִיו
לַדָּרֶךְ׃ כד וַיְשַׁלַּח אֶת־אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל־
תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ׃ כה וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרָיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל־
יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ כו וַיַּגִּדוּ לוֹ לֵאמֹר עוֹד יוֹסֵף חַי וְכִי־הוּא
מֹשֵׁל בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיָּפָג לִבּוֹ כִּי לֹא־הֶאֱמִין לָהֶם׃

רש"י

למצותם כמצולה ם שאין בה דגים : חלב הארץ · כל חלב לשון מיטב הוא : (יט) ואתה צויתה · מפי לומר צ להם: זאת עשו · כך אמור להם שברשותי היא : (כג) שלח כזאת · כחשבון הזה ומהו החשבון עשרה חמורים וגו' · (רעמ) שמלת כזאת המיותרת ובכ"ף הדמיון מורה על כי מעולם לא שלח לו עשרה חמורים וי' אתונות רק הכי קאמר קרא ולאביו שלח בעגלות כזאת וגו' כלומר כחשבון הזה שהוא משא י' חמורים וי' אתונות · והשתא אתי שפיר דלא מצינו נכתב אלא וירא את העגלות ולא שום חמורים ואתונות וק"ל · כהם הגאון מהרי"ל) : מטוב מצרים · מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו · ומ"א גריסין של פול : בר ולחם (ומזון) · כתרגומו : ומזון · ליפתן (כך גירסת רא"ם) : (כד) אל תרגזו בדרך · אל תתעסקו בדבר הלכה ק שלא תרגז עליכם הדרך · דבר אחר אל תפסיעו פסיעה גסה והכנסו בחמה לעיר · לפי פשוטו של מקרא יש לומר לפי שהיו נכלמים היה דואג שמא יריבו בדרך על דבר מכירתו להתוכח זה עם זה ולומר על ידך נמכר אתה ספרת לשון הרע עליו וגרמת לנו לשנאתו : (כו) וכי הוא מושל · ואשר הוא ר מושל : ויפג לבו · נחלף לבו והלך מלהאמין לא

עיקר ש"ח ובאר"ח

איפשטנו הנשמות בתבואה (רא"ם) : ם פירוש דבמים עמוקים אין דגים במוצא
אלא הולכים למעלה : צ דק"ל למה כתב ואתה צויתה בלשון יחיד וזאת עשו בל

דְמִצְרַיִם עֶגְלָן לְטַפְלֵיכוֹן וְלִנְשֵׁיכוֹן וְתִטְלוּן יָת־אֲבוּכוֹן וְתֵיתוּן׃ כ וְעֵינְכוֹן לָא־תְחוּס עַל־מָנֵיכוֹן אֲרֵי־טַב כָּל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּילְכוֹן הוּא׃ כא וַעֲבַדוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהַב לְהוֹן יוֹסֵף עֶגְלָן עַל־מֵימַר פַּרְעֹה וִיהַב לְהוֹן זְוָדִין לְאָרְחָא׃ כב לְכֻלְּהוֹן יְהַב לִגְבַר אִצְטְלָוָן דִּלְבוּשָׁא וּלְבִנְיָמִן יְהַב תְּלָת מְאָה סִלְעִין־דִּכְסַף וְחַמְשָׁא אִצְטְלָוָן דִּלְבוּשִׁין׃ כג וְלַאֲבוּהִי שְׁלַח כְּדָא עַסְרָא חֲמָרִין טְעִינִין מִטּוּבָא דְמִצְרָיִם וַעֲסַר אַתְנָן טְעִינָן עִיבוּר וּלְחֵם וּזְוָדִין לַאֲבוּהִי לְאָרְחָא׃ כד וְשַׁלַּח יָת־אֲחוֹהִי וַאֲזַלוּ וַאֲמַר לְהוֹן לָא־תִתְנַצּוּן בְּאָרְחָא׃ כה וּסְלִיקוּ מִמִּצְרָיִם וַאֲתוֹ לְאַרְעָא דִכְנַעַן לְוַת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן׃ כו וְחַוִּיאוּ לֵהּ לְמֵימַר עוֹד־כְּעַן יוֹסֵף קַיָּם וַאֲרֵי־הוּא שַׁלִּיט בְּכָל־אַרְעָא דְמִצְרָיִם

רשב״ם

עגלות ובהמות למשוך · כי לא היה אדם יכול להוציא מן המלכות עגלה כי אם ע״פ פרעה·ודוגמא זו בתלמודי אין פרה וחזירה יוצאה ממצרים אלא אם כן נטלה האם שלה : (כג) כזאתי כמו כן· עשרה חמורים לעשרה אחיו· אע״פ שבנימין חזר עמהם לא רצה להטריחו · אמרינן בתלמוד · קללת חכם אפי׳ על תנאי והשלים תנאו היא באה מנלן מיהודה שאע״פ שהחזיר את בנימין לאביו היו עצמותיו מגולגלין בארון וכו׳ : (כד) וישלח את אחיו · כל לשון לוויה משקל דגש׳ לשון שליחות החוזר משקל רפי : אל תרגזו · אל תיראו כלום בדרך מפני לסטים כי שלום מכל צד · וכן רגזו ואל תחטאו · היו יראים מן הקב״ה ולא תחטאו׳ וכן ונתן ה׳ לך לב רגז · דחיל כתרגום · וְכן ירגזון יריעות · לשון ניענוע כאדם המתיירא · וכן רגזה בוטחות׳ המרגיז ארץ ממקומה · אבל רגזה (רגזה) של תרגום של דניאל ושל עזרא לשון כעס׳ מרגב״ל לע״ז של רוגז של כ״ד ספרים: (כו) וכי הוא מושלי ואל תירא מלבוא אליו :

בעל הטורים

ערופה : (כד) אל תרגזו · י״מ אל תסמכו · שלא לומר אחיכו גדול האכן לנשות עול לנוס אדם אלא אל תרגזו לנוס אדם בדרך לילך על שדה זרועה ד״א א״ל אל תתעסקו בדבר הלכה · אלכה אל תרגזו (בדרך) כני׳ זהו אל

עיקר ש״ח ובאר״ת

רבים לכ״פ כי אמר לאחד מהם לאמור להם כי יעשו : ק פי׳ אם אתם עוסקים בדבר הלכה צריכים אתם לעיין בו יותר ואין דעתכם על הדרך ומתוך כך טועה אתכם הדרך כלומר תתעו : ר לפי שפי׳ של כי הוא אם ואם הוא אשר ·

מברש״ל

כז וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו אֵת כָּל־דִּבְרֵי יוֹסֵף אֲשֶׁר דִּבֶּר אֲלֵהֶם וַיַּרְא אֶת־הָעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח יוֹסֵף לָשֵׂאת אֹתוֹ וַתְּחִי רוּחַ יַעֲקֹב אֲבִיהֶם׃ רביעי כח וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל רַב עוֹד־יוֹסֵף בְּנִי חָי אֵלְכָה וְאֶרְאֶנּוּ בְּטֶרֶם אָמוּת׃ מו א וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וַיָּבֹא בְּאֵרָה שָּׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו יִצְחָק׃ ב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב ׀ יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ג וַיֹּאמֶר אָנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אָבִיךָ אַל־תִּירָא מֵרְדָה מִצְרַיְמָה כִּי־לְגוֹי גָּדוֹל אֲשִׂימְךָ שָׁם׃ ד אָנֹכִי אֵרֵד עִמְּךָ מִצְרַיְמָה וְאָנֹכִי אַעַלְךָ גַם־עָלֹה וְיוֹסֵף יָשִׁית יָדוֹ עַל־עֵינֶיךָ׃ ה וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר־שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ׃ ו וַיִּקְחוּ

רש"י

היה לבו פוסק אל הדברים ל' מפיגין ש טעמן בלשון משנה · וכמו מחין הפוגות · וריחו לא נמר מתרגמינן וריחיה לא פג : (כז) את כל דברי יוסף-סימן מסר להם במה היה עוסק כשפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה וזהו שנאמר-וירא את העגלות ת אשר שלח יוסף ולא נאמר אשר שלח פרעה: ותחי רוח יעקב · שרתה עליו שכינה א שפירשה ממנו : (כח) רב עוד : רב לי עוד שמחה וחדוה הואיל ועוד יוסף בני חי : (א) בארה שבע · כמו לבאר שבע ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה : לאלהי אביו יצחק · חייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו ב לפיכך תלה ביצחק ולא באברהם : (ב) יעקב יעקב · לשון חבה : (ג) אל תירא מרדה מצרימה · לפי שהיה מצר ע"ל שנזקק לצאת לחוצה לארץ : (ד) ואנכי אעלך · הבטיחו ג להיות

עיקר ש"ח ובאר"ח

מפרש"י : ש [כי נוכל לפרש ויפג לבו מלשון הסרה וחדלה וכמו אל תתני פוגת לך · אבל הכתוב פה לא יתפרש בהוראה זו לכן כתב רש"י כי הוא מלשון מפיגין טעמן · באר"ח] : ת כן דרשו בפרק עגלה ערופה ור"ל העגלות דכתיב בקרא קרינן עגלות בסגו"ל תחת העי"ן וחו"ל תחת הג' ומצינו לפנים כי דברו ברמזים כאופן זה כאשר מצינו בע"ז דף י' גבי רבי ואנטונינוס : א ר"ל רוח הקודש כבואה כדכתיב ורוח לבשה את עמשי : ב דק"ל דסל"ד לאלהי אבותיו ג : דייק

מדכתי

וַהֲוָה מַלְיָא פָּיְגָן עַל־לִבֵּהּ אֲרֵי לָא־הֵימִין לְהוֹן : כז וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ יָת־כָּל־פִּתְגָמֵי יוֹסֵף דִּי מַלִּיל עִמְּהוֹן וַחֲזָא יָת־עֲגַלָתָא דִּשְׁלַח יוֹסֵף לְמִטַּל יָתֵהּ וּשְׁרַת רוּחַ נְבוּאָה לְוָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן : כח וַאֲמַר יִשְׂרָאֵל סַגִּי־לִי־חֶדְוָא עַד־כְּעַן יוֹסֵף בְּרִי קַיָּם אֵזֵיל וְאֶחֱזֵנֵּהּ עַד־לָא אֵמוּת : א וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־דִּי־לֵהּ וַאֲתָא לִבְאֵר שָׁבַע וּדְבַח דִּבְחִין לֶאֱלָהֵהּ אֲבוּהִי יִצְחָק : ב וַאֲמַר יְיָ לְיִשְׂרָאֵל בְּחֶזְוֵי דְלֵילְיָא וַאֲמַר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַאֲמַר הָא אֲנָא : ג וַאֲמַר אֲנָא אֵל אֱלָהָא דַּאֲבוּךְ לָא־תִדְחַל מִלְּמֵיחַת לְמִצְרַיִם אֲרֵי־לְעַם סַגִּי אֲשַׁוֵּינָךְ תַּמָּן : ד אֲנָא אֵחוֹת עִמָּךְ לְמִצְרַיִם וַאֲנָא אַסֵּקִנָּךְ אַף־אַסָּקָא וְיוֹסֵף יְשַׁוֵּי יְדוֹהִי עַל עֵינָיךְ : ה וְקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵרָא דְשָׁבַע וּנְטָלוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל יָת־יַעֲקֹב אֲבוּהוֹן וְיָת־טַפְלְהוֹן וְיָת־נְשֵׁיהוֹן בַּעֲגַלָתָא דִּי־שְׁלַח פַּרְעֹה לְמִטַּל יָתֵהּ : ו וּדְבַרוּ יָת־גֵּיתֵיהוֹן וְיָת־קִנְיָנְהוֹן דִּי קְנוֹ בְּאַרְעָא דִּכְנַעַן

רשב״ם

ויפג לבו · החליף לבו לומר אין זה אמת כי לא האמין להם · כמו אל תתני פוגת לך ויורידתו לא נמר מתורגם וריחו לא פג: (כז) את כל דברי יוסף· שאר דברים שדיבר אלידם הכתובי' למעלה שבכה על צואריהם והכירו בודאי שהוא אחיהם · וגם ראה את העגלות אשר שלח יוסף על פי פרעה· ותחי רוח יעקב כי שמר את הדבר שסוף יוסף להיות מושל [כי] אינן יוצאות ממצרים כי אם על פי מושל כמו שפירשתי למעלה: (כח) רבי דיי בפונת לבי שלא האמנתי אלא ודאי עוד יוסף בני חי · פשטות אחרים של ערמומיות אומרים והגם הבל · ואני הצעיר שמעתי רב עוד יוסף בני חי אותם אומרים עוד יוסף חי וכי הוא מושל רב לי במה שהוא עדיין חי אפי' אינו מושל · אלכה ואראנו בטרם אמות וגו' : (א) לאלהי אביו יצחק · שעשה שם יצחק מזבח בבאר שבע כשנגלה לו הקב"ה כמה שנאמר בפרשת אלה תולדות יצחק ועשה גם הוא שם זבחים כמו שעשה אביו : (ד) אעלך גם עלה · כליכר ארד עמך

בעל הטורים

הדברן כהלכה · אליהם אל תרגזו בדרך בגי' (זהו) אל תפסעו פסיעה גסה : (כז) וירא את העגלות · בגימ' כלה בהלכת עגלה ערופה : (ב) לישראל במראות הלילה · ז' תגין בש"ן ע"ש כי שבע יפול צדיק וקם שבאו עליו ז' צרות וניצל מהם · עשו · לבן · מלאך · דינה · יוסף · שמעון ובנימין : (ד) גם עלה · כתיב בה"א רמז לאחר ה' דורות יעקב לוי קהת עמרם משה : ויוסף ישית ידו על עיניך · יעלים עיניך כשמות הבעיטו שלא יפוח בפניו :

אֶת־מִקְנֵיהֶם וְאֶת־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ מִצְרָיְמָה יַעֲקֹב וְכָל־זַרְעוֹ אִתּוֹ: ז בָּנָיו וּבְנֵי בָנָיו אִתּוֹ בְּנֹתָיו וּבְנוֹת בָּנָיו וְכָל־זַרְעוֹ הֵבִיא אִתּוֹ מִצְרָיְמָה: ס חמישי

ח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרַיְמָה יַעֲקֹב וּבָנָיו בְּכֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן: ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן וְכַרְמִי: י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית: יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי: יב וּבְנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנַעַן וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרֹן וְחָמוּל: יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע וּפֻוָּה וְיוֹב וְשִׁמְרֹן: יד וּבְנֵי זְבֻלוּן סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל: טו אֵלֶּה ׀ בְּנֵי לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִתּוֹ כָּל־נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ: טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן וְחַגִּי שׁוּנִי וְאֶצְבֹּן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי: יז וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחֹתָם וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר וּמַלְכִּיאֵל: יח אֵלֶּה בְּנֵי זִלְפָּה אֲשֶׁר־נָתַן לָבָן לְלֵאָה בִתּוֹ וַתֵּלֶד אֶת־אֵלֶּה לְיַעֲקֹב שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה נָפֶשׁ: יט בְּנֵי רָחֵל אֵשֶׁת יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כ וַיִּוָּלֵד לְיוֹסֵף בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָלְדָה־לּוֹ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אֹן אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם: כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל

רש"י

מקנה בארץ: (ו) אשר רכשו בארץ כנען. אבל מה שרכש בפדן ארם נתן הכל לעשו בשביל חלקו במערת המכפלה אמר נכסי חוצה לארץ אינן כדאי לי וזהו אשר כריתי לי. העמיד לו צבורין של זהב ושל כסף כמין כרי ואמר לו טול את אלו: (ז) ובנות בניו. סרח בת אשר ויוכבד בת לוי: (ח) הבאים מצרימה. על שם השעה קורא להם הכתוב באים. ואין לתמוה על אשר לא כתב אשר באו: (י) בן הכנענית. בן דינה שנבעלה לכנעני. כשהרגו

את

וְאַתוּ לְמִצְרָיִם יַעֲקֹב וְכָל־בְּנוֹהִי עִמֵּהּ׃ ז בְּנוֹהִי וּבְנֵי בְנוֹהִי
עִמֵּהּ בְּנָתֵהּ וּבְנַת בְּנוֹהִי וְכָל־זַרְעֵהּ אָעֵיל עִמֵּהּ לְמִצְרָיִם׃
ח וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל דְּעַלּוּ לְמִצְרַיִם יַעֲקֹב וּבְנוֹהִי
בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן׃ ט וּבְנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ וּפַלּוּא וְחֶצְרֹן
וְכַרְמִי׃ י וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל
בַּר־כְּנַעֲנֵיתָא׃ יא וּבְנֵי לֵוִי גֵּרְשׁוֹן קְהָת וּמְרָרִי׃ יב וּבְנֵי
יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וְשֵׁלָה וָפֶרֶץ וָזָרַח וּמִית עֵר וְאוֹנָן בְּאַרְעָא
דִכְנַעַן וַהֲווֹ בְנֵי־פֶרֶץ חֶצְרוֹן וְחָמוּל׃ יג וּבְנֵי יִשָּׂשכָר תּוֹלָע
וּפֻוָּה וְיוֹב וְשִׁמְרוֹן׃ יד וּבְנֵי זְבֻלוּן סֶרֶד וְאֵלוֹן וְיַחְלְאֵל׃
טו אִלֵּין בְּנֵי לֵאָה דִּילִידַת לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְיָת־דִּינָה
בְרַתֵּהּ כָּל־נֶפֶשׁ בְּנוֹהִי וּבְנָתֵהּ תְּלָתִין וּתְלָת׃ טז וּבְנֵי גָד צִפְיוֹן
וְחַגִּי שׁוּנִי וְאֶצְבּוֹן עֵרִי וַאֲרוֹדִי וְאַרְאֵלִי׃ יז וּבְנֵי אָשֵׁר יִמְנָה
וְיִשְׁוָה וְיִשְׁוִי וּבְרִיעָה וְשֶׂרַח אֲחַתְהוֹן וּבְנֵי בְרִיעָה חֶבֶר
וּמַלְכִּיאֵל׃ יח אִלֵּין בְּנֵי זִלְפָּה דִּיהַב לָבָן לְלֵאָה בְרַתֵּהּ וִילִידַת
יָת־אִלֵּין לְיַעֲקֹב שִׁית עַשְׂרֵי נַפְשָׁא׃ יט בְּנֵי רָחֵל אִתַּת
יַעֲקֹב יוֹסֵף וּבִנְיָמִן׃ כ וְאִתְיְלִידוּ לְיוֹסֵף בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
דִּילִידַת־לֵהּ אָסְנַת בַּת־פּוֹטִי פֶרַע רַבָּא דְאוֹן יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־
אֶפְרָיִם׃ כא וּבְנֵי בִנְיָמִן בֶּלַע וָבֶכֶר וְאַשְׁבֵּל גֵּרָא וְנַעֲמָן אֵחִי

רשב"ם

וגם עלה אעלך׳ כמו וברכתם גם אותי גם עלה שנקבר עם אבותיו במערת המכפלה: ישית ידו על עיניך׳ על עניניך וצרכיך ישתדל לעשותם כדכתיב ישית ידו על שנינו: (ח) יעקב ובניו׳ יעקב מחשבון שבעים נפש כמוכיח לפנינו לפי הפשט: (טו) כל נפש בניו ובנותיו של יעקב ולאה הכל

רש"י

את שכם לא היתה דינה רוצה לצאת עד שנשבע לה שמעון שישאנה: (טו) אלה בני לאה ואת דינה בתו׳ הזכרים תלה בלאה והנקבות תלה ביעקב ללמדך אשה מזרעת תחלה יולדת זכר׳ איש מזריע תחלה יולדת נקבה: שלשים ושלש׳ ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל"ב אלא זו יוכבד שנולדה בין החומות בכניסתן לעיר שנאמר אשר ילדה אותה ללוי במצרי׳ לידתה במצרים ואין הורתה במצרים: (יט) בני רחל אשת יעקב׳ ובכלן לא נאמר בהן אשת אלא שהיתה

גרא ונעמן אחי וראש מפים וחפים וארד: כב אלה בני רחל אשר ילד ליעקב כל־נפש ארבעה עשר: כג ובני־דן חשים: כד ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: כה אלה בני בלהה אשר־נתן לבן לרחל בתו ותלד את־אלה ליעקב כל־נפש שבעה: כו כל־הנפש הבאה ליעקב מצרימה יצאי ירכו מלבד נשי בני־יעקב כל־נפש ששים ושש: כז ובני יוסף אשר־ילד־לו במצרים נפש שנים כל־הנפש לבית־יעקב הבאה מצרימה שבעים: ס

ששי כח ואת־יהודה שלח לפניו אל־יוסף להורת לפניו גשנה ויבאו ארצה גשן: כט ויאסר יוסף מרכבתו ויעל לקראת־ישראל אביו גשנה וירא אליו ויפל על־צואריו ויבך על־צואריו עוד: ל ויאמר ישראל אל־יוסף אמותה הפעם אחרי ראותי את־פניך כי עודך חי: לא ויאמר יוסף אל־אחיו ואל־בית אביו אעלה ואגידה לפרעה

רש"י כצ"ל במקצ' ס"ש

עיקרו של בית: (כו) כל הנפש הבאה ליעקב. שיצאו מארץ כנען לבא למצרים ואין הבאה זו לשון עבר אלא לשון הווה כמו בערב היא באה וכמו והנה רחל בתו באה עם הצאן לפיכך טעמו למטה באל"ף לפי שכשיצאו לבוא מארץ כנען לא היו אלא ששים ושש. ובשני כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים הבאה לשון עבר לפיכך טעמו למעלה בבי"ת לפי שמשבאו שם היו שבעים שמצאו שם יוסף ושני בניו ונתוספה להם יוכבד בין החומות. (ועיין בביאור לפ"י ומשם תמצא לרוות צמאונך בעה"י). ולדברי האומר תאומות נולדו עם השבטים צריכים אנו לומר ד' שמתו לפני ירידתן למצרים שהרי לא נמנו כאן. (מצאתי ביסוד הדרשה) עשו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה. יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד: (כח) להורות לפניו. כתרגומו לפנות לו מקום ולהורות היאך יתיישב בה: לפניו. קודם שיגיע לשם. ומדרש אגדה להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה: (כט) ויאסר יוסף מרכבתו. הוא עצמו אסר את

הסוסים

וראש מפים וחפים וארד: כב אלין בני רחל דאתילידו ליעקב כל־נפשא ארבעה עשר: כג ובני־דן חשים: כד ובני נפתלי יחצאל וגוני ויצר ושלם: כה אלין בני בלהה דיהב לבן לרחל ברתה וילידת ית־אלין ליעקב כל־נפשא שבעא: כו כל־נפשא דעלא ליעקב למצרים נפקי ירכה בר מנשי בני־יעקב כל־נפשתא שתין ושית: כז ובני יוסף די־אתילידו־לה במצרים נפשתא תרין כל־נפשתא לבית־יעקב דעלו למצרים שבעין: כח וית־יהודה שלח קדמוהי לות־יוסף לפנאה קדמוהי לגשן ואתו לארעא דגשן: כט וטקים יוסף רתכוהי וסליק לקדמות ישראל אבוהי לגשן ואתגלי לה ונפל על־צורה ובכא על־צורה עוד: ל ואמר ישראל ליוסף אלו־אנא מית זמנא־הדא מנחם־אנא בתר דחזיתי ית־אפיך ארי עד־כען את־קים: לא ואמר יוסף לאחוהי ולבית אבוהי אסק ואחוי לפרעה

רשב"ם

ל"ג עם יעקב · ורבותינו פירשו זו יוכבד שנולדה בין החומות: (כו) יוצאי ירכו הבאים מצרימה כל נפש ששים ושש · כי יעקב שהוא מחשבון של שלשים ושלש של לאה אינן בכלל יוצאי ירכו כי יוצאי ירכו לא היו כי אם ששים ותשע וכן אמר משה בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה שיעקב ובניו היו שבעים: (כט) עוד · הרבה · כדכתיב כי לא על איש ישים

רש"י

הסוסים למרכבה להזדרז לכבוד אביו: וירא אליו · יוסף ז נראה אל אביו: ויבך על צואריו עוד · לשון הרבות בכיה וכן כי לא על איש ישים עוד ל' רבוי הוא אינו שם עליו עלילות נוספות על צואריו אף כאן הרבה והוסיף בבכי יותר על הרגיל אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו ואמרו רבותינו שהיה קורא את שמע: (ל) אמותה הפעם · פשוטו כתרגומו ח ומדרשו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מדכתיב אעלך משמע לא"י שהיא גבוהה מכל הארצות וק"ל: ד דאל"כ למה לא חשב אותן בחשבון שאר בנים: ה כדכתיב בפ' וישלח ויקח עשו וגו' ואת כל נפשות ביתו: ו [כי להורות לא שייכא רק בענין הוראת איסור והיתר. באר"ח]: ז דאין שייך לומר שיעקב נראה ליוסף שהרי הכתוב מדבר מן יוסף שעלה לקראת אביו: ח כי אמר גם אם אמות אנוח ואשקיט אחרי ראותי פניך אבל לא כי בקש

למות

וְאָמְרָה אֵלָיו אַחַי וּבֵית־אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ־כְּנַעַן בָּאוּ אֵלָי׃
לב וְהָאֲנָשִׁים רֹעֵי צֹאן כִּי־אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאנָם וּבְקָרָם
וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ׃ לג וְהָיָה כִּי־יִקְרָא לָכֶם פַּרְעֹה
וְאָמַר מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם׃ לד וַאֲמַרְתֶּם אַנְשֵׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ
מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־עַתָּה גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבֹתֵינוּ בַּעֲבוּר תֵּשְׁבוּ
בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי־תוֹעֲבַת מִצְרַיִם כָּל־רֹעֵה צֹאן׃ מז א וַיָּבֹא
יוֹסֵף וַיַּגֵּד לְפַרְעֹה וַיֹּאמֶר אָבִי וְאַחַי וְצֹאנָם וּבְקָרָם וְכָל־
אֲשֶׁר לָהֶם בָּאוּ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן וְהִנָּם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ ב וּמִקְצֵה
אֶחָיו לָקַח חֲמִשָּׁה אֲנָשִׁים וַיַּצִּגֵם לִפְנֵי פַרְעֹה׃ ג וַיֹּאמֶר
פַּרְעֹה אֶל־אֶחָיו מַה־מַּעֲשֵׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רֹעֵה
צֹאן עֲבָדֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אֲבוֹתֵינוּ׃ ד וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה
לָגוּר בָּאָרֶץ בָּאנוּ כִּי־אֵין מִרְעֶה לַצֹּאן אֲשֶׁר לַעֲבָדֶיךָ כִּי־
כָבֵד הָרָעָב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וְעַתָּה יֵשְׁבוּ־נָא עֲבָדֶיךָ בְּאֶרֶץ
גֹּשֶׁן׃ ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ וְאַחֶיךָ בָּאוּ
אֵלֶיךָ׃ ו אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הִוא בְּמֵיטַב הָאָרֶץ הוֹשֵׁב
אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אַחֶיךָ יֵשְׁבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וְאִם־יָדַעְתָּ וְיֶשׁ־

רש"י

סבור הייתי למות שתי מיתות בעולם הזה ולעולם הבא שנסתלקה ממני שכינה והייתי אומר שיתבעני הקב"ה מיתתך עכשיו שעודך חי לא אמות אלא פעם אחת: (לא) ואמרה אליו אחי וגו׳ · ועוד אומר לו ט והאנשים רועי צאן וגו׳: (לד) בעבור תשבו בארץ גשן · והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאין במלאכ׳ אחרת ירחיקכם מעליו ויושיבכם שם: כי תועבת מצרים כל רעה צאן · לפי שהם להם אלהות: (ב) ומקצה אחיו · מן הפחותים שבהם לגבורה · שאין נראים גבורים שאם יראה אותם גבורים יעשה אותם אנשי מלחמתו · ואלה הם ראובן שמעון לוי יששכר ובנימין · אותן שלא כפל משה שמותם כשברכן · אבל שמות הגבורים כפל · וזאת ליהודה שמע ה׳ קול יהודה · ולגד אמר ברוך מרחיב גד · ולנפתלי אמר נפתלי · ולדן אמר דן · וכן לזבולן · וכן לאשר · וזהו לשון ב"ר

שהיא

ואימר להּ אחי ובית־אבא די בארעא־דכנען עלו לותי׃ לב וגבריא רעי ענא ארי־גברי מרי־גיתי הוו ועןהון ותורהון וכל־די להון איתיאו׃ לג ויהי ארי־יקרי לכון פרעה ויימר מה־עובדיכון׃ לד ותימרון גברי מרי־גיתי הוו עבדיך מעולמנא ועד־כען אף־אנחנא אף־אבהתנא בדיל די־תיתבון בארעא דגשן ארי־בעירא דמצראי דחלין־לה כל־רעי ענא׃ א ואתא יוסף וחוי לפרעה ואמר אבא ואחי ועןהון ותורהון וכל־די להון אתו מארעא דכנען והא־אנון בארעא דגשן׃ ב ומקצת מן־אחוהי דבר חמשא גברין ואקימנון קדם פרעה׃ ג ואמר פרעה לאחוהי מה־עובדיכון ואמרו לפרעה רעי ענא עבדיך אף־אנחנא אף־אבהתנא׃ ד ואמרו לות־פרעה לאתותבא בארעא אתינא ארי־לית רעיא לענא די לעבדיך ארי־תקיף כפנא בארעא דכנען וכען יתבון־כען עבדיך בארעא דגשן׃ ה ואמר פרעה ליוסף למימר אבוך ואחיך אתו לותך׃ ו ארעא דמצרים קדמך היא בדשפיר בארעא אותיב ית־אבוך וית־אחיך יתבון בארעא דגשן ואם־ידעת ואית־

רשב״ם

עוד׃ (לב) והאנשים רועי צאן׳ כל זה אמר יוסף לא רעה (לד) כי תועבת מצרים׳ נבזים היו בעיניהם כל רועי הצאן כי מאוסה צאן בעיניהם בין לאכילה בין לזבח כדכתיב הן נזבח את תועבת מצרים וגו׳׃ (ד) לגור בארץ׳ ולא מתוך חוסר ממון אלא בשביל מרעה לצאנינו׳ כל זה אמרו

בעל הטורים

(ב) ומקצה אחיו לקח׳ בגימ׳ [זה]

רש״י

שהיא אגדה א״י אבל בגמרא בבלית אלו מינו שאותן שכפל משה שמותן הם החלשים ואותן הביא לפני פרעה יהודה שהוכפל שמו לא הוכפל משום חלשות אלא טעם יש בדבר כדאיתא בב״ק׳ ובברייתא דספרי בזאת הברכה

עיקר ש״ח ובאר״ח

נאום דאדרבה בראות פני בנו טוב לו החיים׃ ט ר״ל דלא תפרש כי והאבות רעה נאמן הוא דברי הכתוב׃ [כי הטעם קמה מורה על פתח׳ ונפרד׳ וגבוה ושפל׳ באר״ח

בָּם אַנְשֵׁי־חַיִל וְשַׂמְתָּם שָׂרֵי מִקְנֶה עַל־אֲשֶׁר־לִי׃ ז וַיָּבֵא
יוֹסֵף אֶת־יַעֲקֹב אָבִיו וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב
אֶת־פַּרְעֹה׃ ח וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה אֶל־יַעֲקֹב כַּמָּה יְמֵי שְׁנֵי חַיֶּיךָ׃
ט וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־פַּרְעֹה יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת
שָׁנָה מְעַט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיַּי וְלֹא הִשִּׂיגוּ אֶת־יְמֵי
שְׁנֵי חַיֵּי אֲבֹתַי בִּימֵי מְגוּרֵיהֶם׃ י וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה
וַיֵּצֵא מִלִּפְנֵי פַרְעֹה׃ שביעי יא וַיּוֹשֵׁב יוֹסֵף אֶת־אָבִיו וְאֶת־
אֶחָיו וַיִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזָּה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּמֵיטַב הָאָרֶץ בְּאֶרֶץ
רַעְמְסֵס כַּאֲשֶׁר צִוָּה פַרְעֹה׃ יב וַיְכַלְכֵּל יוֹסֵף אֶת־אָבִיו
וְאֶת־אֶחָיו וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיו לֶחֶם לְפִי הַטָּף׃ יג וְלֶחֶם אֵין
בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי־כָבֵד הָרָעָב מְאֹד וַתֵּלַהּ אֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ
כְּנַעַן מִפְּנֵי הָרָעָב׃ יד וַיְלַקֵּט יוֹסֵף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא
בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם וּבְאֶרֶץ כְּנַעַן בַּשֶּׁבֶר אֲשֶׁר־הֵם שֹׁבְרִים

רש"י

שנינו כמו בגמ' שלנו : (ו) אנשי חיל · בקיאין באומנתן ב לרעות צאן : על אשר לי · על צאן שלי : (ז) ויברך יעקב · הוא שאילת שלום כדרך כל הנראים לפני המלכים לפרקים שלודי"ר בלע"ז : (ט) שני מגורי · ימי גרותי כל ימי הייתי גר בארץ ולא השיגו בטובה : (י) ויברך יעקב · כדרך כל הנפטרים מלפני שרים מברכים אותם ונוטלים רשות ומה ברכה ברכו שיעלה נילוס לרגליו לפי שאין ארץ מצרים שותה מי גשמים אלא נילוס עולה ומשקה ומברכתו של יעקב ואילך היה פרעה בא אל נילוס והוא עולה לקראתו ומשקה את הארץ (תנחומא) : (יא) רעמסס · מארץ גושן היא : (יב) לפי הטף · לפי הצריך ל לכל בני ביתם : (יג) ולחם אין בכל הארץ · חוזר לענין הראשון מ לתחלת שני הרעב : ותלה · כמו ותלאה נ לשון עיפות כתרגומו ודומה לו כמתלהלה היורה זקים : (יד) בשבר אשר הם

עיקר ש"ח ובאר"ח

באר"ח] : כ [כי לא נוכל לפרש אנשי חיל כמו בכל מקום גבורי כח דהא רש"י ז"ל כתב דהם היו הפחותים בגבורה · כנ"ל] : ל כלומר דרך הטף הוא לפזר הלחם שלא לצורך והכלכלם גם ליותר מכדי צרכם ומכ"ש מה שצריך להם : מ דהא

משנא

בהון גוברין דחילא ותמנינון רבני גיתי על־די־לי: ז ואיתי יוסף ית־יעקב אבוהי ואקימניה קדם פרעה ובריך יעקב ית־פרעה: ח ואמר פרעה ליעקב כמה יומי שני חייך: ט ואמר יעקב לפרעה יומי שני תותבותי מאה ותלתין שנין זעירין ובישין הוו יומי שני חיי ולא אדביקו ית־יומי שני חיי אבהתי ביומי תותבותהון: י ובריך יעקב ית־פרעה ונפק מן־קדם פרעה: יא ואותיב יוסף ית־אבוהי וית־אחוהי ויהב להון אחסנא בארעא דמצרים בדשפיר בארעא בארעא דרעמסס כמא־די פקיד פרעה: יב וזן יוסף ית־אבוהי וית־אחוהי וית־כל־בית אבוהי לחמא לפום טפלא: יג ולחמא לית בכל־ארעא ארי־תקיף כפנא לחדא ואשתלהי עמא־דארעא דמצרים ועמא־דארעא דכנען מן־קדם כפנא: יד ולקיט יוסף ית־כל־כספא דאשתכח בארעא־דמצרים ובארעא דכנען בעיבורא די־אינון זבנין ואיתי יוסף ית־כספא לבית־פרעה:

רשב"ם

שלא יאמר פרעה ליקח משל יוסף באו: (ו) אנשי חיל · ראוים לגבורה ולשררת כמו אשת חיל את · ואני הצעיר מצאתי תרגום שרי מקנה רבנן חילא לפירוש רבינו: (ט) מעט ורעים · לפי שנראה יעקב בעיניו זקן יותר מדאי ששאל לו כמה ימי שני חייך השיב לו יעקב מעט הם אבל רעים הם ולכך אני נראה בעיניך זקן יותר מדאי: (יג) ותלהי כמו ותכה מכעס עיני הה"א עיקר ולפיכך מפיק ה' וכן נגה אור: ארץ מצרים וארץ כנען · אבל הרחוקות יותר מארץ

בעל הטורים

שהלטים: (ז) ויעמדהו ב' במסורה הכא ואידך (פרשת פינחס) ויעמדהו לפני אלעזר הכהן · ושניהם חסרים לפי שיעקב היה זקן והיו צריכין לסומכו כדי שיוכל לעמוד גם יהושע היה מתפחד שנעשה מנהיג לפני משה והיה ירא ממשה שמא יענישהו והיו צריכים לסומכו ולכך חסרים שלא היתה עמידתם שלימה: (יא) במיטב הארץ · בגימ' גושן: ושמתם ב' במס' הכא ואידך ושמתם בארון · מלמד שהיו ממונים ושרים על ראשי החיילים והיו שמם כתובים ומונחים בארגז המלך

עיקר ש"ח ובאר"ח

בשבא יעקב למצרים כלה הרעב כדפירש"י בסמוך: נ שהה"א הוא תמורת הא"ף

כי

וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־הַכֶּסֶף בֵּיתָה פַרְעֹה׃ טו וַיִּתֹּם הַכֶּסֶף מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמֵאֶרֶץ כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ כָל־מִצְרַיִם אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר הָבָה־לָּנוּ לֶחֶם וְלָמָּה נָמוּת נֶגְדֶּךָ כִּי אָפֵס כָּסֶף׃ טז וַיֹּאמֶר יוֹסֵף הָבוּ מִקְנֵיכֶם וְאֶתְּנָה לָכֶם בְּמִקְנֵיכֶם אִם־אָפֵס כָּסֶף׃ יז וַיָּבִיאוּ אֶת־מִקְנֵיהֶם אֶל־יוֹסֵף וַיִּתֵּן לָהֶם יוֹסֵף לֶחֶם בַּסּוּסִים וּבְמִקְנֵה הַצֹּאן וּבְמִקְנֵה הַבָּקָר וּבַחֲמֹרִים וַיְנַהֲלֵם בַּלֶּחֶם בְּכָל־מִקְנֵהֶם בַּשָּׁנָה הַהִוא׃ יח וַתִּתֹּם הַשָּׁנָה הַהִוא וַיָּבֹאוּ אֵלָיו בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־נְכַחֵד מֵאֲדֹנִי כִּי אִם־תַּם הַכֶּסֶף וּמִקְנֵה הַבְּהֵמָה אֶל־אֲדֹנִי לֹא נִשְׁאַר לִפְנֵי אֲדֹנִי בִּלְתִּי אִם־גְּוִיָּתֵנוּ וְאַדְמָתֵנוּ׃ יט לָמָּה נָמוּת לְעֵינֶיךָ גַּם־אֲנַחְנוּ גַּם־אַדְמָתֵנוּ קְנֵה־אֹתָנוּ וְאֶת־אַדְמָתֵנוּ בַּלָּחֶם וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְאַדְמָתֵנוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה וְתֶן־זֶרַע וְנִחְיֶה וְלֹא נָמוּת וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשָׁם׃ כ וַיִּקֶן יוֹסֵף אֶת־כָּל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה כִּי־מָכְרוּ מִצְרַיִם אִישׁ שָׂדֵהוּ כִּי־חָזַק עֲלֵהֶם הָרָעָב וַתְּהִי הָאָרֶץ לְפַרְעֹה׃ כא וְאֶת־הָעָם הֶעֱבִיר אֹתוֹ לֶעָרִים מִקְצֵה גְבוּל־מִצְרַיִם וְעַד־קָצֵהוּ׃ כב רַק

רש"י

שברים. נותנין לו את הכסף: (טו) אפס. כתרגומו שלים: (יז) וינהלם. כמו וינהגם ודומה לו אין מנהל לה. על מי מנוחות ינהלני: (יח) בשנה השנית. שנית לשני הרעב: כי אם תם הכסף וגו'. כי אשר תם הכסף והמקנה ובא הכל אל יד אדוני: בלתי אם גויתנו. כמו אם לא גויתנו. (וס"א רא"ם וכן בדפוס ישן ועיין בב"א מיטב גירסא שניה): (יט) ותן זרע. לזרוע האדמה ✱ ואע"פ שאמר יוסף ועוד חמש שנים אשר אין חריש וקציר מכיון שבא יעקב למצרים באה ברכה לרגליו והתחילו לזרוע וכלה הרעב וכן שנינו בתוספתא דסוטה: לא תשם. לא תהא שממה. לא תבור לשון שדה בור שאינו חרוש: (כ) ותהי הארץ לפרעה. קנויה לו: (כא) ואת העם העביר. יוסף מעיר לעיר לזכרון שאין להם עוד חלק בארץ והושיב של עיר זו בחברתה. ולא הוצרך הכתוב לכתוב זאת אלא להודיעך

טו ושלים כספא מארעא דמצרים ומארעא דכנען ואתו כל מצראי לות יוסף למימר הב לנא לחמא ולמה נמות לקבלך ארי שלים כספא: טז ואמר יוסף הבו גיתיכון ואתן לכון בגיתיכון אם שלים כספא: יז ואיתיו ית גיתיהון לות יוסף ויהב להון יוסף לחמא בסוסותא ובגיתי ענא ובגיתי תורין ובחמרין וזנינון בלחמא בכל גיתיהון בשתא ההיא: יח ושלימת שתא ההיא ואתו לותה בשתא תניתא ואמרו לה לא נכסי מן רבוני אלהין שלים כספא וגיתי בעירא לות רבוני לא אשתאר קדם רבוני אלהין גויתנא וארענא: יט למה נמות לעיניך אף אנחנא אף ארעתנא קני יתנא וית ארעתנא בלחמא ונהי אנחנא וארעתנא עבדין לפרעה והב בר זרעא וניחי ולא נמות וארעא לא תבור: כ וקנא יוסף ית כל ארעא דמצרים לפרעה ארי זבינו מצרים גבר חקלה ארי תקיף עליהון כפנא והות ארעא לפרעה: כא וית עמא אעבר יתה מקרי לקרי מסיפי תחום מצרים ועד סופה: כב לחוד ארעא

רשב"ם

כנען לא היו באים לארץ מצרים כי רחוקות יותר מדאי או שמא לא היה שם רעב גדול כך: (כא) העביר אותו לערים · כמו שעשה סנחריב כדכתיב אל ארץ כארצכם כדי שלא ישעו בה חזקת איש איש בארצו לאחר מכירה:

בעל הטורים

וזה הוא המתים באהרן: (כג) הא · ג' במסרה · הא לכם זרע פ"ה ונתתם חמישית לפרעה ואידך ביחזקאל (ט"ז) הא דרכך בראש נתתי פ"ה (ואל התמהו) זקן בחור ובתולה וטף ונשים (שם ט') הרי חמשה ואידך בדניאל (ב) הא כדי פרזלא · דהבא · כספא · חספא · ונחשא · הרי חמשה דברים:

רש"י

להודיעך שבחו של יוסף שנתכוון להסיר חרפה מעל אחיו שלא יהיו קורין אותם גולים: מקצה גבול מצרים וגו' · כן עשה לכל הערים אשר במלכות מצרים

עיקר ש"ח ובאר"ת

פי' אותיות אהו"י מתחלפים: ם ולא תפרש כשבר מלשון מכר רק מלשון קנין: ע דאל"כ יהא גמם או בר מבמ"ל: פ פי' במצרים ולא כשאר ארצות שהיו ז' שני הרעב כאשר אמר יוסף: צ פי' ולא פחת ממעלתו שגם קודם זה כן היה: ק שלא תאמר פרעה הפסיד לו כי הכונס והמעביר והנותן זרע הכל יוסף ה'

אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לֹא קָנָה כִּי חֹק לַכֹּהֲנִים מֵאֵת פַּרְעֹה וְאָכְלוּ אֶת־חֻקָּם אֲשֶׁר נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה עַל־כֵּן לֹא מָכְרוּ אֶת־אַדְמָתָם׃ כג וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־הָעָם הֵן קָנִיתִי אֶתְכֶם הַיּוֹם וְאֶת־אַדְמַתְכֶם לְפַרְעֹה הֵא־לָכֶם זֶרַע וּזְרַעְתֶּם אֶת־הָאֲדָמָה׃ כד וְהָיָה בַּתְּבוּאֹת וּנְתַתֶּם חֲמִישִׁית לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע הַיָּדֹת יִהְיֶה לָכֶם לְזֶרַע הַשָּׂדֶה וּלְאָכְלְכֶם וְלַאֲשֶׁר בְּבָתֵּיכֶם וְלֶאֱכֹל לְטַפְּכֶם׃ מפטיר כה וַיֹּאמְרוּ הֶחֱיִתָנוּ נִמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי וְהָיִינוּ עֲבָדִים לְפַרְעֹה׃ כו וַיָּשֶׂם אֹתָהּ יוֹסֵף לְחֹק עַד־הַיּוֹם הַזֶּה עַל־אַדְמַת מִצְרַיִם לְפַרְעֹה לַחֹמֶשׁ רַק אַדְמַת הַכֹּהֲנִים לְבַדָּם לֹא הָיְתָה לְפַרְעֹה׃ כז וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֲזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד׃

ק"ו פסוקים · יהללאל סימן : ומפטירין ביחזקאל סימן ל"ז :
בספר תורה אין כאן פסקא כלל כי אם ריוח אות אחת

רש"י

מקצה גבולה ועד קצה גבולה : (כב) הכהנים · הכומרים כל לשון כהן משרת לאלהות הוא חוץ מאותן שהם לשון גדולה כמו כהן מדין · כהן און: חק לכהנים · חק כך וכך לחם ליום : (כג) הא · (כמו הנה כמו וגם אני הא דרכך בראש נתתי): (כד) לזרע השדה · שבכל שנה: ולאשר בבתיכם · ולאכול העבדים והשפחות אשר בבתיכם : טפכם · בנים קטנים : (כה) נמצא חן · לעשות לנו זאת כמו שאמרת : והיינו עבדים לפרעה · להעלות לו המס הזה בכל שנה לחק שלא יעבור : (כז) וישב ישראל בארץ מצרים · והיכן בארץ גשן שהיא מארץ מצרים : ויאחזו בה · לשון אחוזה : חסלת פ' ויגש

הפטרת ויגש ביחזקאל סימן לז

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם קַח־לְךָ עֵץ אֶחָד וּכְתֹב עָלָיו לִיהוּדָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי וּלְקַח עֵץ אֶחָד וּכְתוֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי׃ וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לְךָ לְעֵץ אֶחָד

דְכֻמְרַיָּא לָא זְבַן אֲרֵי חֻלָקָא לְכֻמְרַיָּא מִלְוָת פַּרְעֹה וְאָכְלִין יָת חֻלָקְהוֹן דִּיהַב לְהוֹן פַּרְעֹה עַל־כֵּן לָא זַבִּינוּ יָת־אַרְעֲהוֹן׃ כג וַאֲמַר יוֹסֵף לְעַמָּא הָא זְבֵנִית יָתְכוֹן יוֹמָא־דֵין וְיָת־אַרְעֲכוֹן לְפַרְעֹה הָא־לְכוֹן בַּר־זַרְעָא וְתִזְרְעוּן יָת־אַרְעָא׃ כד וִיהֵי בְּאָעוֹלֵי עֲלַלְתָּא וְתִתְּנוּן חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה וְאַרְבַּע חֻלָקִין יְהֵא לְכוֹן לְבַר־זְרַע חַקְלָא וּלְמֵיכַלְכוֹן וְלֶאֱנָשׁ בְּבָתֵּיכוֹן וּלְמֵיכַל לְטַפְלְכוֹן׃ כה וַאֲמַרוּ קַיֵּמְתָּנָא נַשְׁכַּח־רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי וּנְהֵי עַבְדִּין לְפַרְעֹה׃ כו וְשַׁוִּי יָתַהּ יוֹסֵף לִגְזֵרָא עַד־יוֹמָא הָדֵין עַל־אַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּיהוֹן־יָהֲבִין חַד־מִן־חַמְשָׁא לְפַרְעֹה לְחוֹד אַרְעָא דְכֻמְרַיָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן לָא הֲוָת לְפַרְעֹה׃ כז וִיתֵיב יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּאַרְעָא דְגֹשֶׁן וְאַחְסִינוּ בַהּ וּנְפִישׁוּ וּסְגִיאוּ לַחֲדָא׃

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר פי' כהן סתם אבל כהן מדין וכהן און הוא שר ונשיא : ש לא בשנה ראשונה נגדם : ת כי בנים קטנים כתיב בהדיא לטפכם : א כי קנה רק אדמתם ולא אותם לקנין הגוף : ב (ג"א) שלא תאמר שישבו בשתי ארצות במצרים ובגושן :

הפטרת ויגש

וְהָיוּ לַאֲחָדִים בְּיָדֶךָ׃ וְכַאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ בְּנֵי עַמְּךָ לֵאמֹר הֲלוֹא־תַגִּיד לָנוּ מָה־אֵלֶּה לָּךְ׃ דַּבֵּר אֲלֵהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרָו חבריו קרי וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וַעֲשִׂיתִם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי׃ וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ לְעֵינֵיהֶם׃ וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם׃ וְעָשִׂיתִי

אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא יִהְיֶה־יהיו קרי עוֹד לִשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד׃ וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכֹל פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אוֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם׃ וְהָיָה

בראשית מז ויחי

כח וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁבַע עֶשְׂרֵה שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיָּיו שֶׁבַע שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמְאַת שָׁנָה׃ כט וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־יִשְׂרָאֵל לָמוּת וַיִּקְרָא ׀ לִבְנוֹ לְיוֹסֵף

רש"י

(כח) ויחי יעקב. למה פרשה זו סתומה א לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו ב לשעבדם. דבר אחר שבקש לגלות את הקץ לבניו ונסתם ממנו: (כט) ויקרבו ימי ישראל למות. כל מי שנאמר בו קריבה למות ג לא הגיע לימי אבותיו יצחק חי ק"פ ויעקב קמ"ז. בדוד נאמר קריבה אביו חי פ' שנים והוא חי ע': ויקרא לבנו

עיקר ש"ח ובאר"ח

א. כלומר קבלה היא בידינו מעזרא ע"ה שפ' ויחי היא תחלת פסקא ולא חדא פרשה היא עם וישב ישראל ולכך פרשה סתומה שיעורה ריוח ט' אותיות והכא כולה סתומה ואין בה ריוח כלל: ב ר"ל שלא היה להם שעבוד ממש אלא צרת השעבוד שהיה מבקש מהם שיעבדו לו: ג כי ויקרבו ימי ישראל למות משמע

מִשְׁכָּנִי֙ עֲלֵיהֶ֔ם וְהָיִ֥יתִי לָהֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים וְהֵ֖מָּה יִֽהְיוּ־לִ֥י לְעָֽם׃ וְיָֽדְעוּ֙ הַגּוֹיִ֔ם כִּ֚י אֲנִ֣י יְהוָ֔ה מְקַדֵּ֖שׁ אֶת־יִשְׂרָאֵ֑ל בִּהְי֧וֹת מִקְדָּשִׁ֛י בְּתוֹכָ֖ם לְעוֹלָֽם׃

אונקלוס

כח וַחֲיָא יַעֲקֹב בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם שְׁבַע עַשְׂרֵי שְׁנִין וַהֲווֹ יוֹמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי חַיּוֹהִי מְאָה וְאַרְבְּעִין וּשְׁבַע שְׁנִין׃ כט וּקְרִיבוּ יוֹמֵי־יִשְׂרָאֵל לִמְמָת וּקְרָא לִבְרֵהּ לְיוֹסֵף וַאֲמַר לֵהּ

רשב"ם

(כט) ויחי יעקב׳ ויקרבו ימי ישראל למות · כל מקום שאדם חפץ לצוות את בניו צריך לאמר ויקרבו · וכן ויהי כי זקן יצחק וגו' ויקרא את עשו וגו' לא ידעתי יום מותי · וכן ויקרבו ימי דוד למות ויצו את שלמה בנו׳ ועיקר התחלת פרשה זו מן וישב ישראל בארץ מצרים וגו' כי עליו מחובר ויחי יעקב אלא שלא רצו הקהלות לסיים פרשת ויגש בותהי הארץ לפרעה וסיימות בוישב

בעל הטורים

(כח) ויחי יעקב · וירבו מאד · ויחי יעקב · בגי' ראש ס' ריבוא (ריבוא) וזהו שנאמר ברכותו ילדיו ברכותו אותיות רבואות ילדיו עולה ס' לומר שראה ששים רבוא מילדיו ד"א וירבו מאד ויחי יעקב מלמד שראה ל' רבוא דלקמן (בפ' שמות) קאמר במאד מאד נהוא ס' רבוא והכא לא כתיב אלא חד מאד והיינו התם וכן כתיב לקמן (שם) ו' לשונות והם פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד והכא לא כתיב אלא תלתא ויפרו וירבו מאד ולהאי ליסנא דרש הכי כי ברכותו ילדיו כי עולה ל' שראה ל' רבואות מילדיו ד"א ויחי יעקב בארץ שלא היו ימים טובים בלא צער אלא כמנין ויחי י"ז שנה משנולד יוסף עד שנמכר וי"ז שנה במצרים ד"א ויחי יעקב בארץ מצרים י"ז שנה שבשאר השנים לא היו חיים שהרי אמר כי ארד אל בני אבל שאולה · שבע עשרה שנה כנגד י"ז שנים שגדל הוא ליוסף כלכלו י"ז שנה · ויהי ימי יעקב בכל מקום שנא' ויהי ימי לא הגיע לימי אבותיו ויהי ימי חנוך ויהי ימי למך וכן בכל מקום שנאמר בו קריבה : שבע שנים וארבעים ומאת שנה מנה המעט תחלה מה שלא עשה כן באברהם ויצחק בשביל שהיו ימיו מעטים ורעים הזכיר המעט תחלה ועוד ל"ג שנה פחות מאביו משום דכתיב (משלי כ"ו וע"ש ברש"י) קללת חנם (לא)לו תבא על שקלל רחל ואמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה חסרו לו מנין יחי"ה שהוא ל"ג משנותיו : (כט) ויקרבו ימי · ב' במסרה · הכא ואידך גבי דוד (מ"א ב') ואיתא במדרש אמר הקב"ה אתה עשית קע"ז מזמורים (ערש"י ב"ב דף י"ד שאסף וסיפ'

יוסף

וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ שִׂים־נָא יָדְךָ תַּחַת יְרֵכִי וְעָשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל־נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמִצְרָיִם׃ ל וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתַּנִי בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִדְבָרֶךָ׃ לא וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִי וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל־רֹאשׁ הַמִּטָּה׃ פ מח א וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חֹלֶה וַיִּקַּח אֶת־שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ אֶת־מְנַשֶּׁה וְאֶת־אֶפְרָיִם׃ ב וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בִּנְךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזֵּק יִשְׂרָאֵל וַיֵּשֶׁב עַל־הַמִּטָּה׃ ג וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־יוֹסֵף אֵל שַׁדַּי נִרְאָה־

בשו״א לבדי מ״ש — רש״י

ליוסף • למי שהיה יכולת בידו לעשות : שים נא ידך • והשבע : ד חסד ואמת • חסד שעושין עם המתים הוא חסד של אמת ה שאינו מצפה לתשלום גמול : אל נא תקברני במצרים • סופה להיות עפרה כנים ומרחשין תחת גופי • ושאין מתי חוצה לארץ חיים אלא בצער גלגול מחילות • ושלא יעשוני מצרים עבודת כוכבים : (ל) ושכבתי עם אבותי • ד״ו זו מחובר למעלה לתחלת המקרא ז שים נא ידך תחת ירכי והשבע לי זאני סופי לשכב עם אבותי • ואתה תשאני ממצרים • ואין לומר ושכבתי עם אבותי השכיבני עם אבותי במערה שהרי כתיב אחריו ז ונשאתני ממצרים וקברתני בקבורתם • ועוד מצינו בכל מקום לשון שכיבה עם אבותיו היא הגויעה ולא הקבורה כמו וישכב דוד עם אבותיו ואחר כך ח ויקבר בעיר דוד : (לא) וישתחו ישראל • תעלא בעידניה ט סגיד ליה : על ראש המטה • הפך עצמו לצד השכינה י מכאן אמרו שהשכינה למעלה ממראשותיו של חולה • דבר אחר על ראש המטה על שהיתה מטתו שלימה ולא היה בה רשע שהרי יוסף מלך היה ועוד שנשבה לבין הגוים והרי הוא עומד בצדקו : (א) ויאמר ליוסף • אחד מן המגידים והרי זה מקרא קצר ויש אומרים אפרים היה רגיל לפני יעקב בתלמוד וכשחלה יעקב בארץ גושן הלך כ אפרים אצל אביו למצרים להגיד לו : ויקח את שני בניו עמו • כדי שיברכם יעקב לפני מותו : (ב) ויגד • המגיד ליעקב ולא פירש מי והרבה מקראות ם קצרי לשון : ויתחזק ישראל • אמר אע״פ שהוא בני מלך הוא אחלק לו כבוד מכאן שחולקין כבוד למלכות • כן משה חלק כבוד למלכות וירדו כל עבדיך אלה אלי וכן אליהו וישנס מתניו וגו׳ :

עיקר ש״ת ובאר״ת

צמצם דהימים קרבו ונסקלרו: ד דעת רש״י שלא תאמר דשימת יד הוא השבועה

אִם־כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ שַׁוִּי־כְעַן יְדָךְ תְּחוֹת יַרְכִּי וְתַעְבֵּד עִמִּי טֵיבוּ וּקְשׁוֹט לָא־כְעַן תִּקְבְּרִנַּנִי בְּמִצְרָיִם׃ ל וְאֶשְׁכּוֹב עִם־אֲבָהָתַי וְתִטְּלִנַּנִי מִמִּצְרַיִם וְתִקְבְּרִנַּנִי בְּקִבֻרְתְּהוֹן וַאֲמַר אֲנָא אַעְבֵּד כְּפִתְגָמָךְ׃ לא וַאֲמַר קַיֵּים לִי וְקַיֵּים לֵהּ וּסְגִיד יִשְׂרָאֵל עַל־רֵישׁ עַרְסָא׃ א וַהֲוָה בָּתַר פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין וַאֲמַר לְיוֹסֵף הָא אֲבוּךְ שְׁכִיב־מְרַע וּדְבַר יָת־תְּרֵין בְּנוֹהִי עִמֵּהּ יָת־מְנַשֶּׁה וְיָת־אֶפְרָיִם׃ ב וְחַוִּי לְיַעֲקֹב וַאֲמַר הָא בְּרָךְ יוֹסֵף אָתֵא לְוָתָךְ וְאִתַּקַּף יִשְׂרָאֵל וִיתֵיב עַל־עַרְסָא׃ ג וַאֲמַר יַעֲקֹב לְיוֹסֵף

רשב"ם

ישראל : שים נא ידך׳ כבר פירשתיו אצל עבד אברהם : (לא) וישתחו ישראל׳ ליוסף ממקום שהיה על המטה : (א) ויאמר ליוסף׳ אדם אחד אמר וכן ויגד המגיד ליעקב:(ב)וישב על המטה׳ היו רגליו למטה לארץ ולכך כתוב לפנינו ויוצא יוסף אותם מעם ברכיו וגם להגיד חוזקו של יעקב שכל דברי צואתו עשה בישיב׳ ורגליו על הארץ עד שסיים כל דבריו ואח"כ ויאסוף רגליו אל המטה הכניסם אל המטה כמו ואספתו אל תוך ביתך׳ ואין איש מאסף אותי הביתה : (ג) נראה אלי בלוזי בשובי

בעל הטורים

וידותן היו בימיו׳ לזה י"ל שאותם לא קאשיב כי י"ל שהם בעצמן כהגו דבריהם) כמנין שנות יעקב תוכה כמותו מה הוא ובנו מלכו ביחד אף אתה ימלוך שלמה בנך בחייך ד"א מה יעקב לא הגיע לימי אבותיו אף דוד כן דכתיב ביה (מ"א א׳) והמלך דוד זקן בא בימים וגו׳ : נא ידך׳ בגי׳ מילה : חסד ואמת׳ פירש"י חסד שעושין עם המתים וזהו אמ"ת אמת נוטריקון ארון מטה תכריכין : (לא) וישתחו׳ בגי׳ מודים על בשורה טובה (עם התיבות והכולל) : (ב) על המטה׳ ב׳ במסרה׳ וישב על המטה׳

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי שימת יד הוא רק נקיטת חפץ מלוה בשעת השבועה : ה לאו דווקא חסד שעושין עם המתים אלא כל סיכא דאינו מצפה לתשלום גמול אע"ג שהוא חי שייך ביה חסד ואמת : ו משום דרש"י פי׳ בסמוך ושכבתי הוא הגויעה הו"ל מקודם ושכבתי שהיא המית׳ ואח"כ הו"ל אל נא תקברני ל"ש וי"ו זו וכו׳:ז ויהי׳ ושאתני מיותר לגמרי כיון שאמר כבר השכיבני:ח מזה מוכח כי שכיבה לאו קבורה כיון שנקבר לא במקום ששכב: ט מצאתי בספרי שיש חדש א׳ שהשועל הוא מלך על החיות ועל אותו חדש אמר תעלה בעידניה : י אע"ג ממה שכתב רש"י לפני זה תעלה בעידני׳ משמע דהשתחוה ליוסף ולא לשכינה אבל מה שפנה לראש המטה הי׳ בשביל השכינה : כ ולפ"ז אין זה מקרא קצר : ל כי הגידו לו שאביו הוא חולה ואמר בלבו פן הגיע יום מותו לכן לקח שני בניו עמו לברכם : מ הכא לא תלי רש"י לפרש דתפריס היה דבא ויקח את שני בניו עמו משמע דהיה אגל

אֵלַי בְּלוּז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אֹתִי׃ ד וַיֹּאמֶר אֵלַי הִנְנִי מַפְרְךָ וְהִרְבִּיתִךָ וּנְתַתִּיךָ לִקְהַל עַמִּים וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֲחֻזַּת עוֹלָם׃ ה וְעַתָּה שְׁנֵי־בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי־הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ־לִי׃ ו וּמוֹלַדְתְּךָ אֲשֶׁר־הוֹלַדְתָּ אַחֲרֵיהֶם לְךָ יִהְיוּ עַל שֵׁם אֲחֵיהֶם יִקָּרְאוּ בְּנַחֲלָתָם׃ ז וַאֲנִי ׀ בְּבֹאִי מִפַּדָּן מֵתָה עָלַי רָחֵל בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בַּדֶּרֶךְ בְּעוֹד כִּבְרַת־אֶרֶץ לָבֹא אֶפְרָתָה וָאֶקְבְּרֶהָ שָּׁם בְּדֶרֶךְ אֶפְרָת הִוא בֵּית לָחֶם׃ ח וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר

רש"י

(ד) ונתתיך לקהל עמים. בשרני שעתידים לצאת ממני עוד קהל ועמים ואע"פ שאמר לי גוי וקהל גוים גוי אמר לי על בנימין קהל גוים הרי שנים לבד מבנימין ושוב לא נולד לי בן למדני שעתיד אחד משבטי להחלק ועתה אותה מתנה אני נותן לך: (ה) הנולדים לך גו' עד בואי אליך. לפני בואי אליך ב כלומר שנולדו משפרשת ממני עד שבאתי אליך: לי הם. בחשבון שאר בני הם ליטול חלק בארץ איש כנגדו: (ו) ומולדתך וגו'. אם תוליד עוד ם לא יהיו במנין בני אלא בתוך שבטי אפרים ומנשה יהיו נכללים ולא יהא להם שם בשבטים לענין הנחלה ואע"פ שנחלקה הארץ למנין גלגלותם כדכתיב לרב תרבו נחלתו וכל איש ואיש נטל בשוה חוץ מן הבכורים. מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו (להטיל גורל הארץ למנין שמות השבטים ונשיא לכל שבט ושבט ודגלים לזה ולזה): (ז) ואני בבואי מפדן וגו'. ואף על פי שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם: כברת ארץ. מדת ארץ והם אלפים אמה כמדת תחום שבת כדברי ר' משה הדרשן. ולא תאמר שעכבו עלי גשמים מלהוליכה ולקברה בחברון עת הגריד היה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה: ואקברה שם. ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ פ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבוזראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים שנאמר קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו' ושבו בנים לגבולם. ואונקלוס תרגם כרוב ארעא כדי שיעור חרישת יום (ספרים אחרים ארץ) ואומר אני שהיה להם קצב שהיו קורין אותו כדי מחרישה א' קרואד"א בלע"ז כדאמרי' כריב צ ותני. כמה דמסיק תלא מכי כרבא: (ח) וירא ישראל את בני יוסף. בקש לברכם ונסתלקה שכינה ממנו לפי שעתיד

אֵל שַׁדַי אִתְגְּלִי לִי בְּלוּז בְּאַרְעָא דִכְנַעַן וּבָרֵיךְ יָתִי: ד וַאֲמַר לִי הָא אֲנָא מַפֵּישׁ לָךְ וְאַסְגֵּינָךְ וְאֶתְּנִנָּךְ לִכְנִשַׁת שִׁבְטִין וְאֶתֵּן יָת אַרְעָא הָדָא לִבְנָךְ בַּתְרָךְ אַחְסָנַת עָלַם: ה וּכְעַן תְּרֵין בְּנָךְ דְּאִתְיְלִידוּ לָךְ בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַד מֵיתַי לְוָתָךְ לְמִצְרַיִם דִּילִי אִנּוּן אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן יְהוֹן קֳדָמָי: ו וּבְנָךְ דִּי תוֹלִיד בַּתְרֵיהוֹן דִּילָךְ יְהוֹן עַל שׁוּם אֲחֵיהוֹן יִתְקְרוֹן בְּאַחְסַנְתְּהוֹן: ז וַאֲנָא בְּמֵיתַי מִפַּדָּן מִיתַת עֲלַי רָחֵל בְּאַרְעָא דִכְנַעַן בְּאָרְחָא בְּעוֹד כְּרוּבָא דְאַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וּקְבַרְתַּהּ תַּמָּן בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם: ח וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל

רשב"ם

מפדן ארם · וכתיב אני אל שדי פרה ורבה: (ה) ועתה שני בניך וגו' · כלומר מאחר שנתן לי הקב"ה את ארץ כנען הרי ברשותי לעשותך בכור ליטול פי שני שבטים ולכך שני בניך ישלו כנגד ראובן ושמעון: עד באי · לפני בואי כדכתי' וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב כלומר קודם שבאתי מצרימה: (ו) ומולדתך · בניך או בני בניך שנולדו לך אחרי באי באילו שבע עשרה שנה שהייתי כאן על שם אחיהם יקראו ולא יהיו שבטים כי אם בתי אבות כי כל שבעים נפש שהיו בשעת ביאת יעקב בין בנים בין בני בנים היו בתי אבות ולהם נתחלקה הארץ כדאמרי' בבבא בתרא וכדכתיב בפנחס אפילו בבני פרץ לחצרון משפחת החצרוני לחמול משפחת החמולי · וכן בבני בלע ארד נעמן וגו' וכתיב לבסוף לאלה תחלק הארץ בנחלה וגו' לשמות מטות אבותם ינחלו וכן בני בניו של יוסף שנולדו אחרי כן יקראו על שם אחיהם בנחלתם והיו בתי אבות כדכתיב בפרשת פנחס: (ז) ואני בבאי מפדן · באותו הדרך לאותה שברכני הקב"ה מתה רחל באותו הדרך בעוד הרבה דרך עד היישוב לכן קברתיה בדרך

בעל הטורים

והמן נופל על המטה · שהצדיקים אפי' כשהן חולים מתחזקים שנאמר ויתחזק ישראל וישב על המטה והרשעים אפי' בתוקפן הם נופלים שנאמר והמן נופל על המטה: (ה) אפרים ומנשה · בגי'

עיקר ש"ח ובאר"ח

זקף והלך עמו אל יעקב: נ לא על בואי כמשמעו דהא כתיב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב דהשתא יעקב ליוסף היו כבר שני בנים של רעב עוברים: ס דמלשון אשר משמע דודאי הוא שיוליד לכן פי' אם תוליד דאשר הוא אם: ע כי נחלת כל שבט נקראת על שם השבט נחלת ראובן נחלת שמעון וגם נחלת אפרים ומנשה נקרא נחלת אפרים נחלת מנשה ולא נחלת יוסף: פ לארץ פי' כשיעור שבני אדם יושבים בה דהא היא נקברה בארץ ישראל: צ פי' תורא

מִי־אֵלֶּה׃ ט וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו בָּנַי הֵם אֲשֶׁר־נָתַן־לִי
אֱלֹהִים בָּזֶה וַיֹּאמַר קָחֶם־נָא אֵלַי וַאֲבָרְכֵם׃ שני י וְעֵינֵי
יִשְׂרָאֵל כָּבְדוּ מִזֹּקֶן לֹא יוּכַל לִרְאוֹת וַיַּגֵּשׁ אֹתָם אֵלָיו וַיִּשַּׁק
לָהֶם וַיְחַבֵּק לָהֶם׃ יא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף רְאֹה פָנֶיךָ
לֹא פִלָּלְתִּי וְהִנֵּה הֶרְאָה אֹתִי אֱלֹהִים גַּם אֶת־זַרְעֶךָ׃ יב וַיּוֹצֵא
יוֹסֵף אֹתָם מֵעִם בִּרְכָּיו וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו אָרְצָה׃ יג וַיִּקַּח יוֹסֵף
אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת־אֶפְרַיִם בִּימִינוֹ מִשְּׂמֹאל יִשְׂרָאֵל וְאֶת־
מְנַשֶּׁה בִשְׂמֹאלוֹ מִימִין יִשְׂרָאֵל וַיַּגֵּשׁ אֵלָיו׃ יד וַיִּשְׁלַח
יִשְׂרָאֵל אֶת־יְמִינוֹ וַיָּשֶׁת עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וְהוּא הַצָּעִיר
וְאֶת־שְׂמֹאלוֹ עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה שִׂכֵּל אֶת־יָדָיו כִּי מְנַשֶּׁה
הַבְּכוֹר׃ טו וַיְבָרֶךְ אֶת־יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ
אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ טז הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל־רָע יְבָרֵךְ

רש"י

שעתיד ירבעם ואחאב לצאת מאפרים ויהוא ובניו ממנשה: ויאמר מי אלה. מהיכן יצאו אלו שאינן ראויין לברכה: (ט) בזה. הראה לו שטר אירוסין ק ושטר כתובה ובקש יוסף רחמים על הדבר ונחה עליו רוח הקודש: ויאמר קחם נא אלי ואברכם. זה שאמר הכתוב ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו. תרגלתי רוחי ביעקב בשביל אפרים עד שלקחן על זרועותיו: (יא) לא פללתי. לא מלאני לבי לחשוב מחשבה שאראה פניך עוד. פללתי. לשון מחשבה כמו הביאי עצה עשי פלילה: (יב) ויוצא יוסף אתם. לאחר שנשקם הוציאם יוסף מעם ברכיו כדי ליטלם זה לימין וזה לשמאל לסמוך ידיו עליהם ולברכם: וישתחו לאפיו. כשחזר לאחוריו מלפני אביו: (יג) את אפרים בימינו משמאל ישראל. הבא לקראת חברו ימינו כנגד שמאל חברו וכיון שהוא הבכור מיומן לברכה: (יד) שכל את ידיו. כתרגומו אחכמינון בהשכל ובחכמה ר השכיל את ידיו לכך ומדעת כי יודע היה כי מנשה הבכור ואף על פי כן לא שת ימינו עליו: (טז) המלאך הגאל אותי. מלאך

עיקר ש"ח ובאר"ת

ושונה: ק [כי לא נוכל לפרש אשר נתן לי אלהים בזה בארץ מצרים כי שמות כל
הארצות

ית־בני יוסף ואמר מן אלין: ט ואמר יוסף לאבוהי בני אנון דיהב־לי יי הכא ואמר קרבנון־כען לותי ואברכנון: י ועיני ישראל יקרן מסיבו לא יכול למחזי וקריב יתהון לותה ונשיק להון וגפיף להון: יא ואמר ישראל ליוסף למחזי אפיך לא סברית והא אחזי יתי יי אף ית־בניך: יב ואפיק יוסף יתהון מן קדמוהי וסגיד על־אפוהי על־ארעא: יג ודבר יוסף ית־תרויהון ית־אפרים בימינה מסמאלא דישראל וית־מנשה בסמאלה מימינא דישראל וקריב לותה: יד ואושיט ישראל ית־ימינה ושוי על־רישא דאפרים והוא זעירא וית־סמאלה על־רישא דמנשה אחכימנון לידוהי ארי מנשה בוכרא: טו ובריך ית־יוסף ואמר יי די פלחו אבהתי קדמוהי אברהם ויצחק יי דזן יתי מדאיתני עד־יומא הדין: טז מלאכא די־פרק יתי מכל־בישא יברך ית־עולימיא ויתקרי בהון שמי ושום אבהתי

רשב"ם

כי לא היה פנאי לקוברה אצל לאה במערת המכפלה שלא יפשיעהו יוסף על אמו הוצרך לומר כן: (ח) וירא ישראל· אף ע"פ שכתוב לפנינו ולא יוכל לראות· יש רואה דמות אדם ואין מכיר דמות פניו· וכן לא יראני האדם וכתי' ראיתי (נ"א ואראה) את ה': (ט) בזה· במלכות הזאת: (יא) ראה· כמו ראות וכן עשה כיום הזה: לא פללתי· ולא דנתי בלבי כל פילל לשון דין וכן ויעמוד פינחס ויפלל עשה נקמה· כדכתיב ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו וגו' לשון נקמת דין: (יג) את אפרים בימינו· להושיבו אצל שמאלו של ישראל: (יד) שכל את ידיו· כמו שכל שהוא לשון אדם מעוקם ונפתל: כי מנשה הבכור· יודע היה יעקב שיוסף בנו הביאם שיהא מנשה לימינו של יעקב ואפרים לשמאלו והוא רצה לתת ימינו על ראש הצעיר ושמאלו על ראש הבכור: (טו) ויברך את יוסף· ברכת הבנים היא ברכת

בעל הטורים

ראובן ושמעון (ע"ה): (י) מזקן· כתיב חסר ע"ה ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות כמה שרימה יעקב לאביו בברכתו כשכהו עיניו כך עשה לו בנו בברכו אותם שהחליף לו יוסף מנשה באפרים: (יד) והוא הצעיר· בגי' הוא הקטין עצמו (ע"ה) לכך זכה ויצא ממנו יהושע שהוא מלא חכמה:

עיקר ש"ת ובאר"ת

בה: זה באות בלשון נקבה וכו' צריך להיות בזאת או הזיי"ן בחול"ם לכן פירש"י בזה: נמשך על שטר אירוסין · באר"ת]: ר [כי לא נתנה לפרש בכל מלשון שכיל

אֶת־הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ שלישי יז וַיַּרְא יוֹסֵף כִּי־יָשִׁית אָבִיו יַד־יְמִינוֹ עַל־רֹאשׁ אֶפְרַיִם וַיֵּרַע בְּעֵינָיו וַיִּתְמֹךְ יַד־אָבִיו לְהָסִיר אֹתָהּ מֵעַל רֹאשׁ־אֶפְרַיִם עַל־רֹאשׁ מְנַשֶּׁה׃ יח וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל־אָבִיו לֹא־כֵן אָבִי כִּי־זֶה הַבְּכֹר שִׂים יְמִינְךָ עַל־רֹאשׁוֹ׃ יט וַיְמָאֵן אָבִיו וַיֹּאמֶר יָדַעְתִּי בְנִי יָדַעְתִּי גַּם־הוּא יִהְיֶה־לְּעָם וְגַם־הוּא יִגְדָּל וְאוּלָם אָחִיו הַקָּטֹן יִגְדַּל מִמֶּנּוּ וְזַרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא־הַגּוֹיִם׃ כ וַיְבָרְכֵם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמוֹר בְּךָ יְבָרֵךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכִמְנַשֶּׁה וַיָּשֶׂם אֶת־אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה׃ כא וַיֹּאמֶר יִשְׂרָאֵל אֶל־יוֹסֵף הִנֵּה אָנֹכִי מֵת וְהָיָה אֱלֹהִים עִמָּכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ אֲבֹתֵיכֶם׃ כב וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד

רש"י

הרגיל להשתלח ש אלי בצרתי כענין שנאמר ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגו' אנכי האל בית אל: יברך את הנערים · מנשה ואפרים: וידגו · כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם: (יז) ויתמך יד אביו · הרימה מעל ראש בנו ת ותמכה בידו: (יט) ידעתי בני ידעתי · שהוא הבכור: גם הוא יהיה לעם · ויגדל שעתיד גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו · שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: וזרעו יהיה מלא הגוים · כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו א כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון: (כ) בך יברך ישראל · הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה: וישם את אפרים · בברכתו לפני ב מנשה להקדימו בדגלים ובחנוכת הנשיאים: (כב) ואני נתתי לך · לפי שאתה טורח להתעסק בקבורתי ג וגם אני נתתי לך נחלה שתקבר בה ואיזו זו שכם שנאמר ואת

עיקר ש"ח ובאר"ת

ואלמון כי שם הוא השי"ן ימנית · באר"ת]: ש שאין למלאך כח לגאול שום אדם בלא רשות הקב"ה: ת הוצרך לפרש כן מפני שהרמה שהיא ההסרה עם מלת ויסמוך שמורה על הסמיכה הם שני הפכים: א כי לפי פשוטו שזרעו יהיו נפוצים בכל העולם הלא זה קללה הוא לו: ב ולפ"ז יתפרש וישם את אפרים לא ששם אותו במקום רק שם אותו גבוה במעלה: ג בא לקשר את הכתוב הזה עם

אברהם ויצחק וכנוני ימא יסגון בגו־בני־אנשא על־ארעא : יז וחזא יוסף ארי־שוי אבוהי יד־ימיניה על־רישא דאפרים ובאיש בעינוהי וסעד ידא־דאבוהי לאעדאה יתה מעל רישא דאפרים לאנחותה על־רישא דמנשה : יח ואמר יוסף לאבוהי לא־כן אבא ארי־דין בוכרא שו ימינך על־רישיה : יט וסריב אבוהי ואמר ידענא ברי ידענא אף־הוא יהי לעמא ואף־הוא יסגי וברם אחוהי זעירא יסגי מניה ובנוהי יהון שליטין־בעממיא : כ ובריכנון ביומא ההוא למימר בך יברך ישראל למימר ישוינך יי כאפרים וכמנשה ושוי ית־אפרים קדם מנשה : כא ואמר ישראל ליוסף הא אנא מאית ויהי מימרא־דיי בסעדכון ויתיב יתכון לארעא דאבהתכון : כב ואנא

רשב״ם

האב : (טז) ויקרא בהם שמי שיתיה זרעם וזרע זרעם: וידגו מגזרת תפופי למד פעל של ה״א כמו מן בכה ויבכו מן שבה וישבו : (יז) כי ישית קודם שיברכם וראה יוסף ששיכל את ידיו ויאמר יוסף לאביו לא כן אבי · אין לפרש ולאמר לא יפה אתה עוש׳ אלא היה לו לשאול לאביו. מדוע אתה עושה כן · אלא כך אמר יוסף ליעקב לא כך סדורים הבנים כמו שאתה סבור שלא דקדקתי להביאם בסדר לפי ימינך ושמאלך לתת הבכור לימינך והצעיר לשמאלך אלא בימיני לקחתי הבכור והצעיר בשמאלי לכך אתה מעקם ידיך להבאתי להסיר אותה מעל ראש אפרים כדי לשימה על ראש מנשה וכן כל לשון הסרה כתובים בקוצר׳ סורה אלי אל תירא׳ סורה משם לפנות אלי׳ ויסורו אליו סרו משם לבא אליו: (יח) לא כן אבי לא עשיתי כן אלא הבכור הבאתי לימינך והצעיר לשמאלך׳ אמר לו יעקב ידעתי בני ידעתי כי חכם אתה והביאתם כסדר לפי ימיני ושמאלי מפני שאתה סבור שאשים ימיני על הבכור אבל אני מתכוין לתת ימיני על הצעיר שהוא לימינך: (יט) ואולם׳ ואלא : (כ) בך יברך ישראל · איש איש את בנו : וישם את אפרים לפני מנשה · באומרו ישימך אלהים באפרים ובמנשה׳ וכן לשון שימה נופל בדברים ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם׳ וזאת התורה אשר שם משה · שימה בפיהם: (כא) הנה אנכי מת · וידע אני שאחרי מותי יהיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם

בעל הטורים

(טז) ויקרא׳ ב׳ במסרה׳ ויקרא בהם שמי · ויקרא שמו בישראל (רות ד׳) לומר שכל שבטי ישראל יקראו ע״ש יוסף כדכתיב גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה : (יט) ידעתי · בגי׳ תמשה מלכים (ע״ה) שה׳ מלכים יצאו ממנשה · וזרעו יהיה מלא (ע״ה) בגי׳ יהושע : (כב) שכם אחד · בגי׳ בחלק

עַל־אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי: פ

רביעי מט א וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶל־בָּנָיו וַיֹּאמֶר הֵאָסְפוּ וְאַגִּידָה לָכֶם אֵת אֲשֶׁר־יִקְרָא אֶתְכֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ב הִקָּבְצוּ וְשִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְשִׁמְעוּ אֶל־יִשְׂרָאֵל אֲבִיכֶם: ג רְאוּבֵן בְּכֹרִי אַתָּה כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי יֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עָז: ד פַּחַז כַּמַּיִם אַל־תּוֹתַר כִּי עָלִיתָ מִשְׁכְּבֵי אָבִיךָ אָז חִלַּלְתָּ יְצוּעִי

רש"י

עצמות יוסף אשר העלו וגו' ממצרים קברו בשכם: שכם אחד על אחיך. שכם ממש היא תהיה לך ד חלק אחד יתירה על אחיך: בחרבי ובקשתי. כשהרגו שמעון ולוי את אנשי שכם נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם וחגר יעקב כלי מלחמה כנגדן. ד"א שכם אחד הוא הבכורה שיטלו בניו שני חלקים ושכם ל' חלק הוא כתרגומו והרבה יש לו דומים במקרא כי תשיתמו שכם תשית שונאי לפני להלקים ה אחלקה שכם. דרך ירצחו שכמה איש חלקו. לעבדו שכם אחד: אשר לקחתי מיד האמורי. מיד עשו שעשה מעשה אמורי. דבר אחר שהיה צד אביו באמרי פיו: בחרבי ובקשתי. היא חכמתי ו ותפלתי. (ועיין ברא"ם שכתב דא"א לפרש על חרבם של שמעון ולוי דהא לא עשו מדעתו שהרי כעס עליהם ע"ש. ונעל"ד באמו הכי א"א לפרש עליהם דמה נתינת טעם יהיה על שנתנו ליוסף מפני שלקחוהו שמעון ולוי בחרבם ובקשתם והלא אדרבה מזה הטעם ראוי שיתן לשמעון ולוי ולא ליוסף ודו"ק): (א) ואגידה לכם. בקש לגלות את הקץ ז ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים: (ג) וראשית אוני. היא טפה ראשונה שלו שלא ראה קרי מימיו: אוני. כחי ח כמו מצאתי און לי. מרוב אונים. ולאין אונים: יתר שאת. ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה לשון נשיאות כפים: ויתר עז. במלכות כמו ויתן עז למלכו ומי גרם לך להפסיד כל אלה: (ד) פחז כמים. הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם. לכך אל תותר. אל תרבה ליטול כל היתרונות הללו שהיו ראויות לך. ומהו הפחז אשר פחזת: כי עלית משכבי אביך אז חללת. אותו שם שעלה על יצועי והיא השכינה ט שהיה דרכו להיות עולה על

עיקר ש"ח ובאר"ח

מה שלפניו: ד כי לא ניחא לפרש שכם הוא שם העיר כי כל שמות העירות באים בלשון נקבה וכו' נ"ל שכם אחת ולא אחד: ה הוא פי' על כי תשיתמו שכם: ו כי חרב הוא דבר חריף וחד וזה משל על החכמה ובקשתי הוא מלשון בקשה: ז וכמו"ש באחרית הימים: ח [מפום דיש אוני במורה על אבל ועצב כמו לא אכלתי באוני לכן בא רש"י לפרש כי פה הוא מלשון כח. באר"ח]: ט כי הש"י

טפל

יְהָבִית לָךְ חוּלַק־חַד יַתִּיר עַל־אַחָךְ דִּי נְסֵיבִית מִידָא דֶאֱמוֹרָאָה בִּצְלוֹתִי וּבְבָעוּתִי : א וּקְרָא יַעֲקֹב לִבְנוֹהִי וַאֲמַר אִתְכַּנָּשׁוּ וַאֲחַוֵּי לְכוֹן יָת־דִּי־יְעַרַע יָתְכוֹן בְּסוֹף יוֹמַיָּא : ב אִתְכַּנָּשׁוּ וּשְׁמָעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְקַבִּילוּ אוּלְפַן מִן־יִשְׂרָאֵל אֲבוּכוֹן: ג רְאוּבֵן בּוּכְרִי אַתְּ חֵילִי וְרֵישׁ תָּקְפִּי לָךְ הֲוָה חָזֵי לְמִסַּב תְּלָתָא חוּלָקִין בְּכֵירוּתָא כְּהֻנְּתָא וּמַלְכוּתָא : ד עַל־דַּאֲזַלְתָּא לְקֳבֵל אַפָּיךְ הָא כְמַיָּא בְּרַם לָא־אַהֲנֵיתָא הוּלָק יַתִּיר לָא־תִסַּב אֲרֵי סְלֶקְתָּא בֵּית־מִשְׁכְּבֵי אֲבוּךְ בְּכֵן אַחֲלֶתָּא לְשׁוּוּיִי

ר ש ב " ם

לאחר ד׳ מאות שנה שנא׳ לאבודם: (כב) ואני • באותה הארץ נתתי לך חלק אחד יותר על אחיך שמנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי לקחת שני חלקים בארץ אשר אני ובני עתידים לקחת מיד האמורי בחרבי ובקשתי במלחמת יהושע • ואף ע"פ שכתוב ביהושע לא בחרבך ולא בקשתך אותו פסוק בשני מלכי האמורי מדבר וכמו שאמרו חכמים צרעה לא עברה את הירדן וכתיב ביהושע ואשלח לפניכם את הצרעה • ותגרש אותם שני מלכי האמורי אשר בעבר הירדן לא בחרבך ולא בקשתך

בעל הטורים

בכורה : (א) ויקרא יעקב אל בניו • שרצה לגלות להם הקץ ונסתם ממנו אמר יעקב שמא יש בכם חטא אמרו לו תדקדק בשמותינו ולא תמצא בהם חט (ר"ל אות ח׳ ט׳) ואמר להם גם אין בהם אותיות קץ : (ב) ושמעו אותיות שמע וי"ו שאמר להם שמע ישראל יש בו שש תיבות • ושמעו בני יעקב • ושמעו בגי׳ הוא ביקש לגלות הקץ • ושמעו אל ישראל (עם התיבות) בגי׳ זהו קצו של מלך המשיח : (ג) ראובן • בגי׳ לא בכור • יוסף במלואו (כזה יו"ד וא"ו [וי"ו] סמ"ך פ"א) בגי׳

זכותו של יעקב גרם להם : (א) ויקרא יעקב • שלח בשבילם : האספו • כי שבעים נפש הגדילו באלו שבע עשרה שנה ונעשה עם רב וכדברי רבותינו (לשש) מאות אלף: את אשר יקרא אתכם׳ ענין גבורתם ונחלתם : (ג) כחי וראשית אוני יתר שאת ויתר עז׳ דיבור אחד הוא • דרך המקראות לכפול את דבריהם כחי כמו חילי תילי ממוני • וגם אוני ממוני הוא כדכתב מצאתי און לי וידיו תשבנה אונו כלומר כבודי אתה ומתוך כך חילי וראשית ממוני יתר על אחיך היה לך לשאת ויתר עז הי׳ לך למלוך על אחיך אבל פחזת ובהלה היה לך כמים הנשפכין לכן אל תותר לא הבכורה ולא המלכות : (ד) כי עלית משכבי אביך • וכן כתוב בדברי הימים ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו לבני יוסף בן ישראל ולא להתיחס לבכורה כי יהודה גבר באחיו ולנגיד ממנו והבכורה ליוסף :

יצועי

עָלָֽה׃ פ ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִים כְּלֵי חָמָס מְכֵרֹתֵיהֶֽם׃ ו בְּסֹדָם אַל־תָּבֹא נַפְשִׁי בִּקְהָלָם אַל־תֵּחַד כְּבֹדִי כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ וּבִרְצֹנָם עִקְּרוּ־שֽׁוֹר׃ ז אָרוּר אַפָּם כִּי עָז וְעֶבְרָתָם כִּי קָשָׁתָה אֲחַלְּקֵם בְּיַעֲקֹב וַאֲפִיצֵם בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ פ בראש עמוד סי' בי"ה שמ"ו ח יְהוּדָה אַתָּה יוֹדוּךָ אַחֶיךָ יָדְךָ בְּעֹרֶף

רש"י

יצועי: פתז · שם דבר הוא י לפיכך טעמו למעלה וכלו נקוד פתח · ואילו היה לשון עבר היה נקוד חציו קמץ וחציו פתח וטעמו למטה: יצועי · ל' משכב ע"ש שמציעים אותו על ידי לבדין וסדינין והרבה דומים לו אם זכרתיך על יצועי · אם אעלה על ערש יצועי: (ה) שמעון ולוי אחים · בעצה אחת על שכם ועל יוסף ויאמרו איש אל אחיו וגו' ועתה לכו ונהרגהו · מי הם אי"ת ראובן או יהודה הרי לא הסכימו בהריגתו · אי"ת בני השפחות הרי לא היתה שנאתן שלמה שנאמר והוא נער את בני בלהה ואת בני זלפה וגו' יששכר וזבולן לא היו מדברים בפני אחיהם הגדולים מהם · על כרחך שמעון ולוי הם ב שקראם אביהם אחים: כלי חמס · אומנות זו של רציחה חמס הוא בידכם מברכת עשו הוא זו אומנות שלו היא ואתם חמסתם אותה הימנו: מכרתיהם · לשון כלי זיין הסייף בלשון יוני מכי"ר (תנחומא) · דבר אחר מכרותיהם בארץ מגורתם ל נהגו עצמן בכלי חמס כמו מכורותיך ומולדותיך וזה תרגום של אונקלוס: (ו) בסדם אל תבא נפשי · זה מעשה זמרי כשנתקבצו שבטו של שמעון להביא את המדינית לפני משה ואמרו לו זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך מ אל יזכר שמי בדבר שנאמר זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני ולא כתב בן יעקב: בקהלם · כשיקהיל קרח שהוא משבטו של לוי את כל העדה על משה ועל אהרן: אל תחד כבודי · שם אל יתיחד עמהם שמי שנאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ולא נאמר בן יעקב אבל בדברי הימים כשנתיחסו בני קרח על הדוכן נאמר בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: אל תחד כבודי · כבוד לשון זכר הוא ועל כרחך אתה צריך לפרש כמדבר אל הכבוד נ ואומר אתה כבודי אל תתיחד עמהם כמו לא תחד אתם בקבורה: כי באפם הרגו איש · אלו חמור ואנשי שכם ואינן חשובין כולם אלא כאיש אחד וכן הוא אומר בגדעון והכית את מדין כאיש אחד · וכן במצרים סוס ורוכבו רמה בים · זהו מדרשו · ופשוטו אנשים הרבה קורא איש כל אחד לעצמו באפם הרגו כל איש שכעסו עליו וכן וילמד לטרוף טרף אדם אכל: וברצונם עקרו שור · רצו לעקור את יוסף שנקרא שור שנאמר בכור שורו הדר לו · עקרו אשריטו"ר בלע"ז לשון את סוסיהם תעקר: (ז) ארור אפם כי עז · אפילו בשעת תוכחה לא קלל אלא את אפם וזהו שאמר בלעם מה אקוב לא קבה אל: אחלקם ביעקב · אפרידם זה מזה שלא יהא לוי במנין השבטים והרי הם

בְּרִי סַלְקָתָא: ה שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אַחִין גַּבְרִין גִּבָּרִין בְּאַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן עֲבָדוּ גְּבוּרָא: ו בְּרָזְהוֹן לָא־הֲוַת נַפְשִׁי בְּאִתְכַּנְשֵׁיהוֹן לְמֵהַךְ לָא־נְחָתִית מִן־יְקָרִי אֲרֵי בְּרָגְזֵהוֹן קְטַלוּ קְטוֹל וּבִרְעוּתְהוֹן תַּרְעוּ שׁוּר סַנְאָה: ז לִיט רָגְזֵהוֹן אֲרֵי תַקִּיף וְחֵמַתְהוֹן אֲרֵי קַשְׁיָא אֲפַלְּגִנּוּן בְּיַעֲקֹב וְאֵבַדְּרִנּוּן בְּיִשְׂרָאֵל: ח יְהוּדָה אַתְּ

רשב״ם

יצועי עלה כלומר יצועי היתה עולה׳ הרבה לשון פעל מתפשטים לשון פועל כמו נתתי כסף השדה נותן אני: (ה) מכרותיהם · אחותיהם כפל לשון של שמעון ולוי אחים כלומר שמעון ולוי אחים היו לרעה כלי חמס היתה אחותם · מכרותיך ומולדתיך לשון קרובים · אבל מכרותיהם משקל דגש הוא · כמו מסיבותיהם לשון קורבה אבל הרי״ש במקום החיר״ק נהפכת לצר״י הוא · כמו ברך תחת ברך · איבד ושיבר וכן חרף ה׳ · ושרת את אחיו כלם משקל דגש מכרותיהם לוד פרנטייש בלע״ז: (ו) בסודם אל תבא נפשי · יהי רצון שלא תהא נפשי בעצתם כי כל אל שבתורה להבא הן או קללה או בקשה או ציווי לא ימצא אל לשעבר לכן אין לפרש לא באה נפשי: כי באפם · שהרי באפם עקרו שור כמו ואת סוסיהם תעקר: (ז) ארור אפם׳ לא יצליחו באפם להנקם ולעשות רעה ולכן איני חפץ בקהלם ובחיבורם יחד: אחלקם ביעקב · כי לוי נתפזר בשנים עשר שבטים כדכתיב ביהושע

בעל הטורים

בכורה: (ה) שמעון ולוי אחים · (עם התיבות) בגימ׳ אין להם (חלק) בארץ (עם האותיות): (ח) יהודה · ביה שמו נ״ל בראש הדף · בי״ת בראשית · יו״ד יהודה אתה יודוך · ה״א הבאים אחריכם ביה · שי״ן שמר לך · מ״ם מה טבו אהליך · וי״ו ואעידה בם את השמים · ע״ם כי ביה ה׳ צור עולמים: אחיך ידך כעורף אויביך ר״ת בגי׳ דוד

רש״י

חלוקים · דבר אחר אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון כדי שיהיו נפוצים ושבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות נתן לו תפוצתו ם דרך כבוד: (ח) יהודה אתה יודוך אחיך · לפי שהוכיח את

עיקר ש״ח ובאר״ת

נופל על לחלל קודש ולא על יצועי אשר הוא חול: י [כי סוא גם דבר כמו נער שער · ואם הי׳ פעל אז הי׳ הפ״א מנוקד בקמץ כמו שמר אכל · ויען כי השם פחז לא יתקשר לשם כמים בלי פעל לכן הוסיף רש״י לפני זה בדבריו לאמור „הפחז והבהלה אשר מ ה ר ת להראות כעסך כמים״ „ומהו הפחז אשר פחזת״ · כאר״ת]: כ ומה שדברו שמעון ולוי לפני ראובן הגדול מהם משום שראובן לא הי׳ שם באותו פעם שהלך לשמש את אביו: ל לפי שהכ״ף במלת מכרותיהם נחלפת בגימ״ל שהם מאותיות גיכ״ק: מ ובאמת לפורה גיורת היתה עי״ל דמשה נשאה קודם מתן תורה: נ כי נוכח לזכר היא נסתר לנקבה כמו ככה דמלת תחד הוא ג׳ נסתר לנקבה וג״כ נוכח לזכר וק״ל: ס אחלקם ביעקב קאי אשמעון ואפילו

אֹיְבֶיךָ יִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אָבִיךָ: ט גּוּר אַרְיֵה יְהוּדָה מִטֶּרֶף בְּנִי עָלִיתָ כָּרַע רָבַץ כְּאַרְיֵה וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ: י לֹא־יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו עַד כִּי־יָבֹא שִׁילֹה

רש"י

הראשונים בקנטורים התחיל יהודה לסוג לאחוריו (שלא יוכיחנו על מעשה תמר) וקראו יעקב בדברי רצוי יהודה לא אתה כמותם: ידך בערף אויביך · בימי דוד ואויבי תתה לי עורף: בני אביך · על שם שהיו מנשים הרבה לא אמר בני אמך כדרך שאמר יצחק: (ט) גור אריה · על דוד נתנבא בתחלה גור בהיות שאול מלך עלינו אתה היית המוציא והמביא את ישראל ולבסוף אריה כשהמליכוהו עליהם · וזהו שתרגם אונקלוס שלטון יהא בשרויא · בתחלתו: מטרף · ממה שחשדתיך בטרוף טורף יוסף חיה רעה אכלתהו וזהו יהודה שנמשל לאריה: בני עלית · סלקת את עצמך ואמרת מה בצע וגו' · וכן בהריגת תמר ע שהודה צדקה ממני לפיכך כרע רבץ וגו' בימי שלמה איש תחת גפנו וגו': (י) לא יסור שבט מיהודה · מדוד ואילך פ אלו ראשי גליות שבבבל שרודים את העם בשבט שממונים ע"פ המלכות: ומחקק מבין רגליו · תלמידים אלו נשיאי א"י: עד כי יבא שילה · מלך המשיח שהמלוכה צ שלו · וכן תרגמו אונקלוס · ומדרש אגדה שילו שי לו שנאמר יובילו שי למורא: ולו יקהת עמים · אסיפת העמים שהיו"ד עיקר היא ביסוד כמו יפעתך ופעמים שנופלת ממנו וכמה אותיות משמשות בל' זה והם נקראים עיקר נופל כגון נו"ן של נוגף ושל נושך ואל"ף שבאחותי באזניכם ושבאמתחת חרב (והוא ל' חרב ופירוש אימת חרב והוא ל' זיין) ואסוך שמן · אף זה יקהת עמים אסיפת עמים שנאמר אליו גוים ידרושו ודומה לו עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם · לקבוץ קמטים שבפניה מפני זקנתה ובגמרא דיתבי

עיקר ש"ח ובאר"ת

בישראל קאי על לוי לכן כתיב בישראל דהוא ל' הסיבות: ע ר"ל בני קאי על יהודה משום דהוא סלק עצמו מטרף יוסף ותמר: פ דק"ל והא עד שאול לא היה מלך בישראל ועז"פ מדוד ואילך שהוא משבט יהודה: צ קאי אדלעיל לא יסור שבט מושלים מיהודה ואפילו בזמן הגלות תהיה להם שררה מועטת וכל זה יתנהג עד כי יבא שילה מי שהשבט שלו והרב נקט המלוכה תמורת השבט והיא היא: ק] רש"י בא להוציא מדעת האומרים כי השרש מן יקהת הוא קהה מלשון תקהינה· כי הוראת קהה לא שייכה כאן וגם לפ"ז קהת מבעי לי' כמו דעת · לכן כתב רש"י כי שרשו יקה ונרדף בהוראתו עם אסף וקבל · ורש"י מוסיף עוד כי יו"ד הזה לפעמים נופל וכמו בגזרת חסרי פ"א נו"ן ונחי פ"א ומשום זה נמצא בגמ' ומקהו ויכול הי' לומר קהית עמים בנפילת היו"ד: באר"ח · ובאמת הראיות אשר הביא רש"י מן אחותי אמתחת אסוך צ"ע כי שמה האל"ף איננו לשרש רק למשקל· אם לא דנאמר כי חסר פה ברש"י ומן ואל"ף שבאחותי הוא לדעת האומרי'

אוֹדֵיתָא וְלָא־בְהֵיתְתָא בָּךְ יוֹדוּן אַחָיךְ יְדָךְ תִּתְקַף עַל־
בַּעֲלֵי־דְבָבָךְ יִתְבַּדְּרוּן סַנְאָךְ יְהוֹן מְחַזְרִין קְדָל קֳדָמָךְ וִיהוֹן
מַקְדְּמִין לְמִשְׁאַל בִּשְׁלָמָךְ בְּנֵי אֲבוּךְ׃ ט שִׁלְטוֹן יְהֵי בְשֵׁרוּיָא
וּבְסוֹפָא יִתְרַבָּא מַלְכָּא מִדְּבֵית יְהוּדָה אֲרֵי מִדִּין קַטְלָא בְּרִי
נַפְשָׁךְ סַלֵּקְתָּא יְנוּחַ יִשְׁרֵי־בִתְקוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא וְלֵית־
מַלְכוּ דִתְזַעְזְעִנֵּהּ׃ י לָא־יֶעְדֵּי עָבֵד־שָׁלְטָן מִדְּבֵית יְהוּדָה
וְסָפְרָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי עַד־עָלְמָא עַד דְּיֵיתֵי מְשִׁיחָא דְּדִילֵהּ

רשב״ם

נמצא שמעון לבדו בלא לוי:(ח) יהודה אתה יודוך ׳ המפרש ישבחוך אחיך שטות הוא בידו ׳ אלא לפי שגינה את הראשונים ונטל מלכות מראובן ופיזר שמעון ולוי. אמר ליהודה אבל אתה יתנו לך אחיך הוד מלכות כמו שמוכיח סוף הפסוק ישתחוו לך בני אביך׳וכן ונתתה מהודך עליו׳ תן לו משירותך בחייך ׳ וכן בדניאל ולא נתנו עליו הוד מלכות וכן בשלמה כתיב הוד מלכות ׳ ויתן עליו הוד מלכות בדברי הימים׳ יודוך׳ יטליכוך׳ כמו יהודוך׳ כדכתיב כי על כן עמים יהודוך וכן יושיע ה׳ כמו יהושיע ׳ הוד מלכות׳ אין ה״א עיקר אלא מגזרת חטופי פ״א פעל הוא של אות יו״ד כמו ישב יצא׳ שיאמר הוציא הושיב׳ וכן מן ירה בים הורה ׳ ויורו המורים׳ וכן איש לא הונה מגזרת לא תונו ׳ וכן יאמר הודו לה׳ ׳ יודו לה׳ ׳ הונה וריעהם כלם בראשם אות יו״ד ונופלת לפרקים ובאה אות (יוד) [צ״ל וא״ו] במקומה ׳ וישתחוו ׳ שתמלוך עליהם : בני אביך ׳ לפי שמארבע אמהות היו אמר בני אביך אבל כשבירך יצחק את יעקב כתיב בני אמך: (ח) גור אריה יהודה׳כמו והנה כפיר אריות׳ הנער קרוי גור כדכתיב בתוך כפירים רבתה גוריה ׳ לפי שהוא קל וגבור יותר מאריה זקן ממשיל את יהודה לגור אריות: מטרף בני עלית ׳ את יהודה בני לאחר שתעלה מלטרוף טרף באומות ותכרע ותשכב בעירך לא יבא אויב להחרידך ולהקימך ממקומך׳ זהו עיקר פשוטו׳ והמפרשו בטכירת יוסף לא ידע פשוטו של פסוק ולא בחילוק טעמים כלל : (י) לא יסיר שבט מיהודה׳ המלכות שניתן לו להשתחות לו כל אחיו שנים עשר לא תפסוק ממנו כל אותה הגדולה ולא מחוקק ושררה מזרעו עד כי יבא יהודה׳ שילה׳ כלומר עד כי יבא מלך יהודה הוא רחבעם בן שלמה שבא לחדש המלוכה בשילה שזהו קרוב לשכם אבל אז יסורו עשרת השבטים ממנו מו ליכו את ירבעם ולא נשאר לרחבעם בן שלמה רק יהודה ובנימין :

בעל הטורים

דכתיב ביה ואויבי תתה לי עורף : (ט) גור אריה יהודה ׳ בגי׳ דוד ע״ה ועם התיבות דויד וגם שלמה עם האותיות : (י) ומחקק מבין רגליו ׳ בגי׳ תלמידי חכמים ׳ מחקק עולה כמ״ת שרמ״ת אברים באדם ע״ש ערוכה בכל ושמורה : יבא שילה ׳ בגי׳ משיח ׳ שילה בגי׳ משה ׳ דכתיב

וְלוֹ יִקְּהַת עַמִּים׃ יא אֹסְרִי לַגֶּפֶן עִירֹה עירו קרי וְלַשֹּׂרֵקָה בְּנִי אֲתֹנוֹ כִּבֵּס בַּיַּיִן לְבֻשׁוֹ וּבְדַם־עֲנָבִים סוּתֹה סותו קרי׃ יב חַכְלִילִי עֵינַיִם מִיָּיִן וּלְבֶן־שִׁנַּיִם מֵחָלָב׃ פ יג זְבוּלֻן לְחוֹף יַמִּים יִשְׁכֹּן וְהוּא לְחוֹף אֳנִיֹּת וְיַרְכָתוֹ עַל־צִידֹן׃ פ

רש"י

ומקשו אגדתא ר' במוקי דנהרדעא [דפומבדיתא] במסכת יבמות. ויכול היה לומר קהיית עמים: (יא) אסרי לגפן עירה. נתנבא על ארץ יהודה שתהא מושכת יין כמעין. איש יהודה יאסור לגפן עיר אחד ויטעננו מגפן אחת ומשורק אחד בן אתון אחד: שרקה. זמורה ארוכה קוריי"רא בלע"ז: כבס ביין. כל זה לשון רבוי יין: סותה. לשון מין בגד הוא ואין לו דמיון במקרא: אסרי. כמו אוסר. ותרגמו מקימי מעבר דל היושבי בשמים וכן בני אתונו כענין זה. ואונקלוס תרגם במלך המשיח. גפן הם ישראל. עירה זו ירושלים. שורקה אלו ישראל והכי נטעתיך שורק: בני אתנו. יבנון היכליה לשון שער האיתון בס' יחזקאל. ועוד תרגמו בפנים אחרים. גפן אלו צדיקים. בני אתונו עבדי אורייתא באולפן על שם רוכבי אתונות צחורות. כבס ביין. יהא ארגוון טב לבושיה שליבושו דומה ליין. ולבעוכין הוא לשון סותה שהאשה לובשתן ומסיתה בהן את הזכר ליתן עיניו בה. ואף רבותינו פירשו בגמרא לשון הסתת שכרות במסכת כתובות. ועל היין שמא תאמר אינו מרוה ת"ל סותה: (יב) חכלילי. לשון אודם כתרגומו וכן למי חכלילות עינים שכן דרך שותי יין עיניהם מאדימין: מחלב. מרוב חלב שיהא בארצו מרעה טוב לעדרי צאן. וכן פירוש המקרא אדום עינים יהא מרוב יין ולבן שנים יהא מרוב חלב. ולפי תרגומו עינים ל' הרים שמשם צופים למרחוק. ועוד תרגמו בפנים אחרים לשון מעיינות וקילוח היקבים נעווהי יקבים שלו ולשון ארמי הוא במס' עבודת כוכבים נעוה ארמתו. יחוורן בקעתיה תרגם שנים לשון שני הסלעים: (יג) זבולן לחוף ימים. על חוף ימים תהיה ארצו. חוף כתרגומו ספר מרק"א בלע"ז והוא יהיה מצוי תדיר אל חוף אניות במקום נמל שאניות מביאות שם פרקמטיא שהיה זבולון עוסק בפרקמטיא וממציא מזון לשבט יששכר והם עוסקים בתורה הוא שאמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך זבולון יוצא בפרקמטיא ויששכר עוסק בתורה באהלים (תנחומא): וירכתו על צידן. סוף גבולו יהיה סמוך

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי היו"ד מן יקהת הוא למשקל וכמו יבול מן בול יתור הרים מן תור ומביא לראי' כי גם האל"ף יבוא למשקל כמו אתופי מתרת תוה ועוד ולדעת זו כ'רש"י כי הי' יכול לומר קהית ועיין]: ר מקהילים קהלות: ש והכי משמע הקרא אוסרי לגפן עירה ושכון ישראל על ירושלים ולשורקה בני אתונו וישראל יבנון כ"ה : ת ופסוק

היא מלכותא ולה ישתמעון עממיא : יא יסחר ישראל לקרתה עמא יבנון היכלה יהון צדיקיא סחור־סחור לה ועבדי אוריתא באולפן עמה יהי ארגון־טב לבושהי כסותה מילא מילא צבע זהורי וצבעונין : יב יסמקון טורוהי בכרמוהי יטופון נעווהי בחמר יחורן בקעתה בעיבור ובעדרי ענא : יג זבולן על־ספר ימא ישרי והוא יכבש מחוזין בספינן וטוב ימא

רשב״ם

יקהת עמים · קבוצות האומות שהיו כפופים תחת שלמה אביו כדכתיב הוא רודה בכל עבר הנהר נתקבצו שם להמליך רחבעם כדכתיב וילך רחבעם שכמה כי שכם בא כל ישראל להמליך אותו ושכם אצל שילה כדכתיב ביהושע ויאסוף יהושע כל ישראל שכמה וכל הפרשה · ולבסוף מפרש כל אלו הדברים היה לפני ה׳ בשילה · וגם בשופטים הנה חג ה׳ בשילה במסלה העולה בית אל שכמה וגו׳ וגם בירמיה ויבאו אנשים משכם משלה ומשמרון · וקרקע חלקה היה בשכם סביב האלה אשר עם שכם הראויה להתקבץ שם בני אדם ולכבוד משכן אשר בשילה הסמוך שם · ויעקב עיקר הגדולה של יהודה שמדוד עד רחבעם פירש · אבל חוסר הגדולה (לא) רצה לפרש אלא מכללו של מקרא אתה מדקדק שמשילה ואילך נתמעטה : (יא) אסרי לגפן עירה · עיר בן אתונות צריך לקשור לגפן אחת להטעינו מרוב ענבים : ולשורקה אחת בני אתונו · כפל לשון כדכתיב בשלמה וישראל ויהודה רבים איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו כי משופע ביין היו : כבס ביין לבושו · לאחר שבצרו הענבים הורכים אותן בגיתות מתלכלכין בגדיהם בדריכת היינות · כדכתיב מדוע אדום ללבושך ובגדיך כדורך בגת · וכתוב שם וכל מלבושי אגאלתי · ואחר הדריכה שותים את היין · ולכך הוא אומר חכלילי עינים מיין · כדכתיב למי חכלילות עינים למאחרים על היין : סותה· לשון בגד : (יב) חכלילי · אדמות עינים קרוי כן : ולבן שנים משתיית חלב · כדכתיב שתיתי ייני עם חלבי · וכן בלא כסף ובלא מחיר יין וחלב · ולבן כמו לבן · כשהוא דבוק יאמר ולבן · כמו מן חלב וחלב צאן : (יג) לחוף ימים · שפת הים שהים חופף שם ומתחכך · ואם תאמר מה בצע מאחר ששפת הים גבוהה מאד ואין יכולין לרדת שם לקנות סחורה לכן הוא מפרש והוא לחוף אניות במקום הגמל והשפה נמוכה ובאין האניות ובאין יושבי הארץ וקונים סחורה שבאניות : על צידן · שהוא מקום סחורה רבה כדכתיב סוחר צידון עבר ים מלאוך בישעיה וכתיב בושי צידון כי אמר ים מעוז

בעל הטורים

ב״ה ויתא ראשי עם אלו היתה יהודה לקדמו דכתיב שרי יהודה רגמתם :

חים

יד יִשָּׂשכָר חֲמֹר גָּרֶם רֹבֵץ בֵּין הַמִּשְׁפְּתָיִם: טו וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי נָעֵמָה וַיֵּט שִׁכְמוֹ לִסְבֹּל וַיְהִי לְמַס־עֹבֵד: ס טז דָּן יָדִין עַמּוֹ כְּאַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: יז יְהִי־דָן נָחָשׁ עֲלֵי־דֶרֶךְ שְׁפִיפֹן עֲלֵי־אֹרַח הַנֹּשֵׁךְ עִקְּבֵי־סוּס וַיִּפֹּל

רש"י

לצידון ירכתו סופו כמו ולירכתי המשכן: (יד) יששכר חמור גרם. חמור בעל עצמות סובל עול תורה כחמור חזק שמטעינין אותו משא כבד: רבץ בין המשפתים. כחמור המהלך ביום ובלילה ואין לו לינה בבית וכשהוא רוצה לנוח רובץ בין התחומין בתחומי העיירות שמוליך שם פרקמטיא: (טו) וירא מנוחה כי טוב. ראה לחלקו ארץ מבורכת וטובה להוציא פירות: ויט שכמו לסבל. עול תורה: ויהי. לכל אחיו ישראל: למס עבד. לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עבורין שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים מאתי' ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם: ויט שכמו. השפיל שכמו כמו ויט שמים הטו אזנכם. ואונקלוס תרגם בפנים אחרים ויט שכמו לסבול מלחמות ולכבוש מחוזות שהם יושבים על הספר ויהיה האויב כבוש תחתיו למס עובד: (טז) דן ידין עמו. ינקום נקמת עמו מפלשתים כמו כי ידין ה' עמו: כאחד שבטי ישראל. כל ישראל יהיו כאחד עמו א ואת כלם ידין ועל שמשון נבא נבואה זו ועוד יש לפרש כאחד שבטי ישראל כמיוחד שבשבטים הוא דוד שבא מיהודה: (יז) שפיפן. הוא נחש ואומר אני שקרוי כן על שם שהוא נושף ב כמו ואתה תשופנו עקב: הנושך עקבי סוס. כך דרכו של נחש ודמהו לנחש הנושך עקבי סוס: ויפל רכבו אחור. שלא נגע בו. ודוגמתו מצינו בשמשון וילפת וגו' את שני עמודי התוך וגו' ושעל הגג מתו. ואונקלוס תרגם כחוי חורמן שם מין נחש שאין רפואה לנשיכתו והוא צפעוני וקרוי חורמן על שם שעושה הכל חרם. וכפיתנא כמו פתן. יכמון יארוב:

עיקר ש"ח ובאר"ח

זה קאי על תלמידי חכמים ומכנה את הת"ח בתאר לאורות משום דהת"ח לבשו בגדי' לבנים או דלאורו' קאי ג"כ על אתונות ופירושו כי ירכבו על אתונות לאורו' ממקום למקום ללמוד תורה: א ויתפרש הכתוב כמו שבטי ישראל כאחד ופירושו כי יהיו כל ישראל יחד אז שמשון ידין ויריב את ריבם. וכידוע כי הוא נקם נקמת כל ישראל יחד. ורבה מאד בספרי הקדש השרש דון על נקמה וגמול: ב ולפי פירש"י ז"ל השרש מן שפיפון הוא נשף המורה על שריקה ונשיפת רוח וכמו נשפת ברוחך. אך זה לא יתכן או לדעת בעלי השניים. או כי חסר הנו"ן במשקל שם הזה כאשר נמצאים רבים מגזרת חסרי פ"א נו"ן בחסרים הנוני"ן

יכול תחומה יהי מטי על־צידון : יד יששכר עתיר בנכסין ואחסנתה בין תחומיא : טו וחזא חולקא ארי טב וית־ארעא ארי מעבדא פירין ויכבש מחוזי עממיא וישיצי ית־דיריהון ודאשתארון כהון יהון לה פלחין ומסקי מסין : טז מדבית־דן יתבחר ויקום גברא ביומוהי יתפרק עמה ובשנוהי ינוחון כחדא שבטיא דישראל : יז יהי־גברא דיתבחר ויקום מדבית־דן אימתה תתרמי על־עממיא ומחתה תתקף בפלשתאי כחיוי חורמן ישרי על־ארחא וכפתנא יכמון על־שבילא יקטל גברי משרית פלשתאי פרשין עם־רגלאין יעקר סוסון

רשב"ם

חים וגו' ולכן אמר משה שמח זבולון בצאתך בים לסחורה : (יד) יששכר חמור גרם · לא כזבולון שהולך עם עוברי ימים לסחורה אלא עובד אדמתו והיה כחמור בעל אברים חזק מצוי בין המשפתים תחומי העיר לחרוש ולעבוד את האדמה · כדכתיב על כל מיסמשלחי רגל השור והחמור · לחרוש ולזרוע וכן אמר משה שמח זבולון בצאתך ויששכר באהלך : (טו) וירא · יששכר מנוחת האדמה כי טוב יותר מלצאת למרחקים : ואת הארץ כי נעמה · ומצלחת כדכתיב אל המנוחה ואל הנחלה : ויט שכמו לסבול · עול של מלכי ישראל : ויהי למס · עובד לתת למלכים עישור תבואותיו כדכתיב ואת שדותיכם יעשר וזהו עיקר הפשט · ובשורת עושר הוא לשבט יששכר: (טז) דן ידין עמו · המפרש על שמשון לא ידע בעוסק פשוטו של מקרא כלל · וכי יעקב בא להתנבאות על אדם שנפל ביד פלשתים וינקרו את עיניו ומת עם פלשתים בענין רע · חלילה חלילה · אך על שבטו של דן נתנבא שהוא מאסף לכל המחנות וגם ביהושע כתיב והמאסף הולך אחר הארון ולפי שהיה הולך כל הימים בין בימי משה בין בימי יהושע אחר כל הדגלים והיה צריך להלחם עם כל האומות הרודפים אחריהם לזנב כל הנחשלים אחריהם בדרך ולהנקם מן האומות כי גבורים היו · לכך אמר יעקב דן ידין עמו · ינקום נקמת עמו כאחד כל שבטי ישראל היה נוקם נקמתם ומשמרם מרודפיהם כמו כי ידין ה' את עמו וגו' · דם עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו · וכמו ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה : (יז) יהי · שבטו של דן נחש עלי דרך

בעל הטורים

(טו) למס עובד · ג' במסורה · הכא ואידך (יהושע ט"ז) ולא הורישו וגו' ויהי למס עובד · (מ"א ט') ויעלם שלמה למס עובד · לומר לך די שלמד תורה לכל ישראל אלא שסבלו להם מס ממונו שהיה מספיק לכל מי שיבוא ללמוד : (טז) כאחד שבטי ישראל · סי' כדוד ולכן אותיות של ראשי פסוקים

וְהֽוּא יָגֻד עָקֵֽב׃ וְהוּא יָגֻד עָֽקֵב (ראה בהמשך)

רְגְבוֹ אָחוֹר׃ יח לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְהוָֽה׃ ס חמישי יט גָּד גְּדוּד יְגוּדֶנּוּ וְהוּא יָגֻד עָקֵֽב׃ ס כ מֵאָשֵׁר שְׁמֵנָה לַחְמוֹ וְהוּא יִתֵּן מַעֲדַנֵּי־מֶֽלֶךְ׃ ס כא נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי־שָֽׁפֶר׃ ס כב בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי־עָיִן בָּנוֹת

רש"י

(יח) לישועתך קויתי ה'. נתנבא שינקרו פלשתים את עיניו וסופו לומר זכרני נא וחזקני נא אך הפעם: (יט) גד גדוד יגודנו. כלם לשון גדוד הם וכך חברו מנחם. ואם תאמר אין גדוד בלא שני דלתי"ן יש לומר גדוד הם דבר צריך שני דלתי"ן ג שכן דרך תיבה בת שתי אותיות להכפל בסופה ואין יסודה אלא שתי אותיות וכן אמר כצפור לנוד מגזרת ושבעתי נדודים הם כפל שדוד מגזרת ישוד צהרים אף יגוד יגודנו וגדוד מגזרה אחת הם וכשהוא מדבר בלשון יפעל אינו כפול כמו יגוד ינוד ירום ישוד ישוב וכשהוא מתפעל או מפעיל אחרים הוא כפול כמו יתגודד יתרומם יתבולל יתעודד. בלשון מפעיל יתום ואלמנה יעודד. לשובב יעקב אליו. משובב נתיבות. אף יגודנו האמור כאן אין לשיפעילוהו אחרים אלא כמו יגוד הימנו כמו בני יצאוני ממני. גד גדוד יגודנו גדודים יגודו הימנו שיעברו הירדן עם אחיהם למלחמה כל חלוץ עד שנכבשה הארץ: והוא יגד עקב. כל גדודיו ישובו על עקבם לנחלתם שלקחו בעבר הירדן ולא יפקד מהם איש. עקב. בדרכם ובמסילותם שהלכו ישובו כמו ועקבותיך לא נודעו וכן בעקבי הצאן בלשון לע"ז תרציי"ש: (כ) מאשר שמנה לחמו. מאכל הבא מחלקו של אשר יהא שמן שיהיו זיתים מרובים בחלקו והוא מושך שמן כמעין. וכן ברכו משה וטובל בשמן רגלו כמו ששנינו במנחות פעם אחת הוצרכו אנשי לודקיא לשמן וכו': (כא) אילה שלחה. זו בקעת גינוסר שהיא קלה לבשל פירותיה כאילה זו שהיא קלה לרוץ. אילה שלוחה. אילה משולחת לרוץ: הנתן אמרי שפר. כתרגומו ד"א על מלחמת סיסרא נתנבא ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי וגו' והלכו שם בזריזות וכן נאמר שם לשון שלוח בעמק שלח ברגליו: הנתן אמרי שפר. על ידם שרו דבורה וברק שירה. ורבותינו דרשוהו על יום קבורת יעקב כשערער עשו על המערה במסכת סוטה ותרגומו יתרמי עדביה יפול חבלו ד והוא יודה על חלקו אמרים נאים ושבח: (כב) בן פרת. בן חן והוא ל' ארמי אפריון נמטייה לרבי שמעון בסוף בבא מציעא: בן פרת עלי עין. חנו נטוי על העין הרואה אותו: בנות צעדה עלי שור. בנות

עיקר שפ"ח ובאר"ת

הנוני"ן בלי הבלעה: ג [רש"י בא ללמדנו שה כי גם יגודנו שרשו גדד. וכך בפעלים בא לפעמים בדל"ת אחד. ותחת הדג"ש בדל"ת להשלים את דל"ת החסר. בא נח הוי"ו תמורת דגש. אבל גדוד הוא שם דבר בלא שני הדלתין

כמשפטו

ויתפין ויסגר רוכביהון לאחורא : יח לפורקנך סברית יי : יט מדבית־גד משרית מזינין כד־יעברון ית־ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיאין יתובון לארעהון : כ דאשר טבא ארעה והוא מרביא בתפנוקי מלכין : כא נפתלי בארע טבא יתרמי עדבה ואחסנתה תהי־מעבדא פירין יהון מודן ומברכין עליהון : כב ברי דיסגי יוסף ברי דיתברך כגפן

רשב"ם

להרג את האומות · ויפול רכבו · האויבים נופלים לפניו: (יח) לישועתך דן קיתי ה' · שיושיע אותך וישגבך על האומות : (יט) גד גדוד · גדוד ישראל יגודו אחריו כשיהיו הולכים למלחמת יהושע · וכדכתיב חלוצים תעברו לפני אחיכם ובשוב גד מן המלחמה ישובו של גד אחר עקיבן של ישראל שכן דרך כשיוצאין למלחמת יוצאין תחלה ובחזרתן הם אחרונים לשמור את השבטים מן המלחמה פן ירדפו האויבים אחריהם : (כ) מאשר שמנה לחמו · כי מאשר היו מביאין שמן זית ומטגנים מאכלם בשמן · וכן אמר משה ברוך מבנים אשר · יברכוהו ישראל ויהי רצוי להם לפי שטובל בשמן רגלו : והוא יתן מעדני מלך · מס של שמן היו גובין ממנו מלכי ישראל למשוח בו לעדן את בשרם כדאמרינן במנחות אנפיקנון שמן זית שלא הביא שליש ולמה גובין אותם שמשיר את השער ומעדן את הבשר׳ כמו היתה לי עדנת בשר חלק : (כא) אילה שלוחה · גבורים קלים כאילות כדכתיב וכצבאים על ההרים למהר : הנותן אמרי שפר · בשובם מן המלחמה ממהרים מתוך קלותם לבשר בשורות משופרות של נצחון המלחמ׳ וכדכתי׳ זבלון עם חרף נפשו למות ונפתלי על מרומי שדה כדרך הצבאים הרצים על מרומי הרים : (כב) בן פורת יוסף בן פורת עלי עין׳ הרי פסוק זה דוגמת

בעל הטורים

דן [יהי] לישועתך · בגי' (כדוד) [כדויד] : (כב) בן פרת יוסף · לא הזכירו בשמו כמו שעשה לאחרים שחלק לו כבוד בשביל המלכות והתחיל בשם בניו · בן פרת · בגימ' מנשה ואפרים ד"א בן פורת בן פותר ע"ש פתרון חלומות : בנות צעדה עלי שור · זכה על מלחמת יהושע בידיהו שיורו ט

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמשמעו · ומביא לראי' מן לנוד בפעל דגה בדלת אחד וגדודים אשר הוא שם בא בשני הדלתין · וכן בכל מקום בקל יבא יגוד ימוד יסוב בלי כפל למד הפעל · ורק בהפעל ובפיעל (אשר רש"י קורא זאת מפעיל כי גם הפיעל הוא יוצא לשלישי כמו הכפעיל) יבא בשני דלתין וכמו יתגודד יעודד · וכיון דיגידנו הוא קל ואינו יוצא יקשה למה בא הכינוי כ ז אשר הכינוי הוא מורה על יוצא לשני לכן מפרש רש"י יגודנו הוא כמו יגוד הימנו · וכמו כמי יאחוני יתפרש יאחו ממני · באר"ח] : ד ר"ל בתרגום מפרש את הכתוב נפתלי אילה שלוחה כי ארצו תשים

צָעֲדָה עֲלֵי־שׁוּר׃ כג וַיְמָרְרֻהוּ וָרֹבּוּ וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים׃
כד וַתֵּשֶׁב בְּאֵיתָן קַשְׁתּוֹ וַיָּפֹזּוּ זְרֹעֵי יָדָיו מִידֵי אֲבִיר יַעֲקֹב

רש"י

מצרים היו יוצאות על החומה להסתכל ביופיו ובנות הרבה צעדה כל אחת ואחת ה במקום שתוכל לראותו משם (ד"א כנ"ע · כי לפירוש ראשון הוא שור חומה וק"ל) · עלי שור · על ראייתו כמו אשורנו ולא קרוב · ומ"א יש רבים וזה נוסף ליישב המקרא · פרת · תי"ו שבו ו הוא תקון הלשון כמו על דברת בני האדם : שור · כמו לשור · ד"א עלי שור · בשביל לשור · ותרגום של אונקלוס בנות צעדה עלי שור תרין שבטין יפקון מבנוהי וכו' וכתב בנות על שם בנות מנשה בנות צלפחד שנטלו חלק בשני עברי הירדן · ברי דישני יוסף פורת ג' פריה ורביה ויש מ"א בו המתיישבים על הלשון בשעה שבא עשו לקראת יעקב בכלן קדמו האמהות ללכת לפני בניהם להשתחוות וברחל כתיב נגש יוסף ורחל וישתחוו · אמר יוסף רשע הזה עינו רעה שמא יתן עיניו באמי יצא לפניה והרבה קומתו לכסותה והוא שברכו אביו בן פרת הגדלת עצמך יוסף עלי עין של עשו לפיכך זכית לגדולה : בנות צעדה עלי שור·להסתכל בך בצאתך על מצרים · ועוד דרשוהו לענין שלא ישלוט בזרעו עין הרע· ואף כשברך מנשה ואפרים ברכם כדגים · שאין עין הרע שולטת בהם : (כג) וימררהו ורבו · וימררוהו אחיו וימררוהו פוטיפר ואשתו לאסרו לשון וימררו את חייהם : ורבו · נעשו לו אחיו אנשי ריב ז ואין הלשון הזה לשון פעלו שאם כן היה לו לינקד ורבו (בקמץ הרי"ש) כמו המה מי מריבה אשר רבו וגו' · ואף אם לשון רביית חצים הוא כן היה לו להנקד ואינו אלא לשון פועלו כמו שמו שמים שהוא לשון השמו וכן רמו מעט שהוא לשון הורמו אלא שלשון הורמו והושמו ע"י אחרים ול' שמו רמו רבו מאליהם הוא · משוממים את עצמם· נתרוממו מעצמם נעשו אנשי ריב · וכן דמו יושבי אי כמו נדמו · וכן תרגם אונקלוס ונקמוהי : בעלי חצים · שלשונם כחץ ותרגומו מרי פלגותא לשון ותהי המחלה אותן שהיו ראוים לחלוק עמו נחלה : (כד) ותשב באיתן קשתו · ונתישבה בחוזק : קשתו · חזקו : ויפזו זרעי ידיו · זו היא נתינת טבעת על ידו לשון זהב מופז זאת היתה לו מידי הקב"ה שהוא אביר יעקב ומשם עלה להיות רועה אבן ישראל עיקרן של

עיקר ש"ח ובאר"ת

פוריה כאלו אמר שלוחותיה פתן פרי למרבה ומה שבא הכותן בל"ז על אילה שלוחה מפרש דזה קאי על נפתלי כי הוא יודה לפ' באמרי שפר:ה דק"ל דבנות משמע שהיו הרבה בנות וצעדה משמע אחת ועל זה פירש בנות וכו' כאו"א : ו כלומר לא פי"ו הנקבה כי על הזכר הוא מדבר : ז [כי פעלו הוא הפעולה כדבר אחר וזה אם הי' מנוקד הרי"ש בקמ"ץ והיינו מפרשים כי אחיו רבו עמדו אבל כיון שהוא מנוקד בחול"ם הוא כמו שמו שמים רמו מעט אשר יתפרש כי שמו ורמו מעצמם

וכן

דִּנְצַב עַל־עֵינָא דְמַיָּא תְּרֵין שִׁבְטִין יִפְּקוּן מִבְּנוֹהִי יְקַבְּלוּן
חוּלָקָא וְאַחְסַנְתָּא: כג וְאִתְמַרְרוּ־יָתֵהּ וְנַקְמוּהִי וְאָעִיקוּ־לֵהּ
גֻּבְרִין גִּבָּרִין בַּעֲלֵי פַלְגוּתָא: כד וְתָבַת בְּהוֹן נְבִיאוּתֵהּ עַל־
דְּקַיֵּם אוֹרָיְתָא בְּסִתְרָא וְשַׁוִּי בְתוּקְפָּא רוֹחֲצָנֵהּ בְּכֵן יִתְרְמָא

ר ש ב " ם | בעל הטורים

לחצאים בראש המקרא אלא שמזכיר כמי הוא מדבר וחוזר וכופל חצי ראש המקרא ומסיים דבורו׳ כמו נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות קולם׳כי הנה אויביך ה׳ כי הנה אויביך יאבדו עד מתי רשעים ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל׳ימינך ה׳ נאדרי בכח ימינך ה׳ תרעץ אויב ׳ אף כאן בן פורת יוסף בן פורה וגדל יוסף ועל מה גדול בן פורת עלי עין ׳ גדל ורבה על עין ׳ להסתכל למעלה מן העין בקומתו וביופיו בנות מצרים צעדה כל אחת ואחת עלי שור לשון ראיה ׳ כפל לשון של עלי עין כמו ומגבעות אשורנו שהיו בנות מצרים צועדות והולכות לראות׳ כמו אשת פוטיפר וחברותיה ׳ ומתוך כך וימררהו ורובו מתוך שנתגה אשת פוטיפר עיניה בו השליכהו בבית האסורים: (כג) ורבו׳ כפל לשון של חצים שבפסוק כמו יסבו עליו רביו ׳ חציו ׳ ולכן הוא נרגש ׳ אבל מגזרת מריבה יאמר אשר רבו בני ישראל ׳ כמו מן קם קמו מן שב שבו ׳ כך יאמר מן הרב רב עם ישראל רבו׳ומדמה הפסוק לשון הרע של פוטיפר לחצים כדכתיב חץ שחוט לשונם מרמה דברי׳ וידריכו את לשונם קשתם שקר׳ורבו מגזרת רבבי׳ כמו סבו מן סבבי׳ צהלי ורוני מן רנן׳ירבו שיטרו"ש בלע"ז:(כד) ותשב באיתן קשתו ׳ הקשת החזק שקורין אלבלטרא מושיבין אותו על עץ איתן וחזק שקורין פורקא והמושך בקשת ההוא אם הוא אדם חזק מאד מושך את חבל הקשת בזרועיו ונכפפין זרועיו עד גופו ויורה החץ למרחוק ׳ ואם הוא חלש אינו יכול למשוך החבל וכן פירוש המקראות׳ מצרים ירו בו חצים ונתנוהו בבית הסוהר וענו בכבל רגלו והוא יצא ומלך עליהם כי קשת שלו היה חזק ואיתן משלהם ואסרם כדכתיב לאסור שריו בנפשו׳ ויפוזו זרועי ידיו נכפפו זרועיו במושכו חבל הקשת חורק חציו עליהם כי איש חזק היה למשוך הקשת איתן שקורין פורקא וכן מצינו זרוע אצל דריכת קשת ׳ כדכתיב ונחתה קשת נחושה זרועותי והלשון דריכת קשת וכן כי חציך נחתו בי ׳ ותנחת עלי ידיך: ויפוזו נכפפו ׳ כמו ויתי דוד מפזז ומכרכר ׳ פיזוז בידים׳ כירכור ברגלים: ויפחוי מן פוזי׳ כמו יסובו מן סבב: מידי אביר יעקב׳ ע"י הקב"ה בא לו זה הנצחון והממשלה׳אביר יעקב כפל לשון רועה אבן ישראל׳ וכן אביר הרועים אשר לשאול וגם הרועים קרואים אבירים על הבקר והשוורים הקרואים אבירים׳ כדכתיב עדת אבירים בעגלי עמים׳ וכן סבבוני פרים רבים אבירי בשן כתרוני ׳ מידי אביר יעקב מי גרם לך הקב"ה שהוא
אביר

מִשָּׁם רֹעֶה אֶבֶן יִשְׂרָאֵל׃ כה מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם׃ כו בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל־בִּרְכֹת הוֹרַי עַד־תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו׃ פ ששי כז בִּנְיָמִין זְאֵב יִטְרָף בַּבֹּקֶר יֹאכַל עַד

רש"י קמץ בז"ק

ישראל לשון אבן הראשה לשון מלכות ואונקלוס אף הוא כך תרגמו : ותשב • ותשב בכח נביאותיה החלומות אשר חלם להם על דקיים אורייתא בסתרא תושבות הוא ח ולא מל' עברי שבמקרא ושוי בתוקפא רוחצניה תרגום של באיתן קשתו וכך לשון התרגום על העברי ותשב נביאותו בשביל שאיתנו של הקב"ה היתה לו לקשת ולמבטח בכן יתרמא דהב על דרעוהי לכך ויפזו זרועי ידיו • לשון פז : אבן ישראל • לשון נוטריקון אב ובן אבהן ובנין יעקב ובניו : (כה) מאל אביך • היתה לך זאת והוא יעזרך : ואת שדי • ועם הקב"ה היה לבך כשלא שמעת לדברי אדונתך והוא יברכך : ברכת שדים ורחם • ברכתא דאבא ודאמא כלומר יתברכו המולידים והיולדות שיהיו הזכרים מזריעין טפה הראויה להריון והנקבות לא ישכלו את רחם שלהן להפיל עוברין : שדים • ירה יירה מתרגמינן אשתדאה ישתדי אף שדים כאן י על שם שהזרע יורה כחץ : (כו) ברכת אביך גברו וגו' • הברכות שברכני הקב"ה גברו והלכו על הברכות שבירך את הורי : עד תאות גבעת עולם • לפי שהברכות שלי גברו עד סוף גבולי גבעות עולם שנתן לי ברכה שהולכת בלי מצרים מגעת עד ד' קצות העולם שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' מה שלא אמר לאברהם אבינו ולא ליצחק • לאברהם א"ל שא נא עיניך וראה לצפונה וגו' כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה ולא הראהו אלא ארץ ישראל בלבד • ליצחק אמר לו כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה וגו' זהו שאמר ישעיהו והאכלתיך נחלת יעקב אביך ולא אמר נחלת אברהם : תאות • אשמול"ן כך חברו מנחם בן סרוק : הורי • לשון הריון ב שהורוני במעי אמי כמו הורה גבר : עד תאות • עד קצות כמו והתאויתם לכם לגבול קדמה • תתאו לבא חמת : תהיין : כלם לראש יוסף : נזיר אחיו • פרישא דאחוהי שנבדל מאחיו כמו וינזרו מקדשי בני ישראל • נזורו אחור • ור"ד ותשב באיתן קשתו על כבישת יצרו באשת אדוניו וקוראו קשת על שהזרע יורה כחץ • ויפזו זרועי ידיו • כמו ויפוצו ל שיצא הזרע מבין אצבעות ידיו : מידי אביר יעקב • שנראתה לו דמות דיוקנו של אביו וכו' כדאיתא בסוטה ואונקלוס תרגם תאות עולם לשון תאוה ותמדה ם וגבעות עולם ל' מנוקי ארץ והם הברכות שחמדתן אמו והזקיקתו לקבלם : (כז) בנימין זאב יטרף • הוא זאב אשר יטרף ג נבא על שיהיו עתידין לחטוף

דהב על־דרעוהי ואחסין מלכותא ותקיף דא הות־לה מן־קדם־אל תקיפא דיעקב די במימרה זן אבהן ובנין זרעא דישראל : כה מימר־אלהא דאבוך יהי־בסעדך וית־שדי ויברכנך ברכן דנחתן מטלא־דשמיא מלעלא ברכן דנגדן ממעמקי ארעא מלרע ברכתא דאבוך ודאמך : כו ברכתא דאבוך יתוספן על־ברכתא דילי בריכו אבהתי דחמידו להן רברביא דמן־עלמא יהוין כל־אלין לרישא דיוסף ולגברא פרישא דאחוהי : כז בנימין בארעה תשרי שכנתא ובאחסנתה

רשב״ם

אביר יעקב · האלהים הרועה אותי עד היום הזה · שעל ידי גדולתך זן אותי במצרים · משם הקב"ה גרם להיות רועה אבן ישראל משפחת ישראל שכלכל יוסף את אביו ואת אחיו · אבן לשון אב ומשפחה נ"ן יתירה כמו נ"ן של שגעון ועורון · ומ"ם של ריקם · ותהי הכנם : (כה) מאל אביך · בא לך כל זה · והוא יעזרך ברכות תהום · שהתהום עולה ומשקה את הארץ · ברכות שדים · שלא יהא השדים צומקים ולא ימותו הילדים מחוסר חלב : ורחם · ואף בתוך הרחם לא ימות העוברים ולענין הקללה כתיב למפרע תן להם רחם משכיל ואפי' כשיגדלו יהיו השדים צמוקים · ולא זו אף זו : (כו) ברכות אביך גברו על ברכות הורי · ברכות אביך יעקב שבירכני הקב"ה כדכתיב והנה ה' נצב עליו וגו' גברו על ברכות הרים כדכתיב שם ופרצת ימה וקדמה וגו' נחלה טובה ובלא מצרים העולה מכל הרי עולם : עד תאות · עד סוף גבעות עולם · לשון והתאויתם · תתאו לבא חמת · וברכות משה מוכיחין על פסוק זה · כי הרי לשון כפל של גבעות עולם דכתיב שם ומראש הררי קדם · וממגד גבעות עולם · ואותן ברכות תהיינה לראש יוסף · נזיר אחיו מלך על אחיו : (כז) בנימין זאב יטרף · על שאול שהיה מלך הראשון

בעל הטורים

קשתו · שנתחזק כנגדן : (כה) מעל · ג' במסרה · ברכות שמים מעל · מטל שמים מעל · יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו · פי' כי לדין עמו יקרא אל השמים למנוע טל ומטר ואל

עיקר ש״ת ובאר״ח

וכן יתפרש ורבו כי נעשו אנשי ריב מעלמם · באר"ח] : ח ר"ל שהתרגום הוסיף על המקרא : ט ר"ל התרגום מתרגם על אבן אב ובנין ומנ"ל לתרגם כן ותו"ס ל' נוטריקון אב ובן : י רצה לפרש היאך הוא מלת שדים לשון אב : כ רצה לפ' היאך שייך מלת הורי לשון אב : ל ר"ל דזיי"ן ודל"י מתחלפין בכמה מקומות כמו זעקה שהוא כמו צעקה : מ וכן פי' הפסוק עד תאות גבעות עולם פי' ברכות שברכני אבא גברו כלומר טובים על הברכות שבירך את הורי לפי שהברכות שלי מגיע גדולי עולם ומפרש רש"י מי חמדו שחמדתן אמו וכו' מלאכי : נ ויתפרש

וְלָעֶרֶב יְחַלֵּק שָׁלָל׃ כח כָּל־אֵלֶּה שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל שְׁנֵים עָשָׂר
וְזֹאת אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם אֲבִיהֶם וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אִישׁ אֲשֶׁר
כְּבִרְכָתוֹ בֵּרַךְ אֹתָם׃ כט וַיְצַו אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֲנִי
נֶאֱסָף אֶל־עַמִּי קִבְרוּ אֹתִי אֶל־אֲבֹתָי אֶל־הַמְּעָרָה אֲשֶׁר
בִּשְׂדֵה עֶפְרוֹן הַחִתִּי׃ ל בַּמְּעָרָה אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה
אֲשֶׁר־עַל־פְּנֵי מַמְרֵא בְּאֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־
הַשָּׂדֶה מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי לַאֲחֻזַּת־קָבֶר׃ לא שָׁמָּה קָבְרוּ
אֶת־אַבְרָהָם וְאֵת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ שָׁמָּה קָבְרוּ אֶת־יִצְחָק וְאֵת
רִבְקָה אִשְׁתּוֹ וְשָׁמָּה קָבַרְתִּי אֶת־לֵאָה׃ לב מִקְנֵה הַשָּׂדֶה
וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר־בּוֹ מֵאֵת בְּנֵי־חֵת׃ לג וַיְכַל יַעֲקֹב לְצַוֹּת
אֶת־בָּנָיו וַיֶּאֱסֹף רַגְלָיו אֶל־הַמִּטָּה וַיִּגְוַע וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃
נ א וַיִּפֹּל יוֹסֵף עַל־פְּנֵי אָבִיו וַיֵּבְךְּ עָלָיו וַיִּשַּׁק־לוֹ׃ ב וַיְצַו

רש"י

להיות חטפין וחטפתם לכם איש אשתו
בשלגש בגבעה · ונבא על שאול שיהיה
נוצח באויביו סביב שנאמר ושאול לכד
המלוכה וגו' וילחם וגו' במואב ובאדום
וגו' ובכל אשר יפנה ירשיע: בבקר יאכל
עד · לשון בזה ושלל המתורגם עדאה·
ועוד יש לו דומה בלשון עברית אז חולק
עד שלל · ועל שאול הוא אומר שעמד
בתחלת בוקרן (ס"א פריחתן) וזריחתן
של ישראל: ולערב יחלק שלל · אף
משתשקע שמשן של ישראל על ידי
נבוכדנצר שיגלם לבבל: יחלק שלל ·
מרדכי ואסתר שהם מבנימין יחלקו
את שלל המן שנאמר הנה בית המן
נתתי לאסתר · ואונקלוס תרגם על
שלל הכהנים בקדשי המקדש: (כח) וזאת
אשר דבר להם אביהם ויברך אותם ·
והלא יש מהם שלא ברכם אלא קנטרן
אלא כך פירושו · וזאת אשר דבר להם
אביהם מה שנאמר בענין · יכול שלא
ברך לראובן שמעון ולוי תלמוד לומר
ויברך אותם כלם במשמע: איש אשר
כברכתו · ברכה העתידה לבא על כל
אחד ואחד: ברך אתם · לא היה לו
לומר אלא איש אשר כברכתו ברך אותו
מה ת"ל ברך אותם לפי שנתן ליהודה
גבורת ארי ולבנימן חטיפתו של זאב
ולנפתלי קלותה של אילה יכול שלא
כללן כלם בכל הברכות ת"ל ברך אותם:
(כט) נאסף אל עמי · על שם שמכניסין
הנפשות אל מקום גניזתן · שיש אסיפה
בלשון עברי שהיא ל' הכנסה כגון ואין
איש מאסף אותם הביתה · ואספתו
אל תוך ביתך · ואספתם את תבואת
הארץ

יתבני מקדשא בצפרא ובפניא יהון מקרבין כהניא קרבנא ובעדן רמשא יהון מפלגין מותר חולקהון משאר קדשיא: כח כל־אלין שבטיא דישראל תרין עסר ודא דמליל להון אבוהון ובריך יתהון גבר די כברכתה ברך יתהון: כט ופקד יתהון ואמר להון אנא מתכנש לעמי קברו יתי לות־אבהתי במערתא די בחקל עפרון חתאה: ל במערתא די בחקל כפלתא די־על־אפי ממרא בארעא דכנען די זבן אברהם ית־חקלא מן־עפרן חתאה לאחסנת־קבורא: לא תמן קברו ית־אברהם וית־שרה אתתה תמן קברו ית־יצחק וית־רבקה אתתה ותמן קברית ית־לאה: לב זביני חקלא ומערתא די־בה מן־בני חתאה: לג ושיצי יעקב לפקדא ית־בנוהי וכנש רגלוהי לערסא ואתנגיד ואתכניש לעמה: א ונפל יוסף על־אפי אבוהי ובכא עלוהי ונשק־לה: ב ופקיד יוסף ית־עבדוהי

רשב"ם

נתנבא שפשט בכל סביבותיו בכל האומות וכתב שם בכל אשר יפנה ירשיע · שחבל בכל האומות וגם בנימין היה עם מלכי יהודה הצדיקים אשר גברו על האומות כדכתיב באסא וביהושפט וביחזקיהו: ולערב יחלק שללי שכן מנהגו של זאבי זאב ערבות ישדדם · כזאבי ערב לא גרמו לבקר: (כח) אשר כברכתו · העתיד לבא כמו שאמור למעלה אשר יקרא אתכם באחרית הימים: (ל) לאחוזת קבר · ולא יוכלו לערער מלקוברני: (לג) ויאסוף רגליו · הכניסן בסמתו כי עד עתה היה יושב כדכתיב וישב על המטה · ויוצא אותם יוסף מעם ברכיו · להגיד כח חיבתו של יעקב שנתן הקב"ה בו כח עד עת גויעה:

בעל הטורים

הארץ למנוע את יבולה כדכתיב כי גם ידין עמים: ברכת שדים · גם השמים שיריקו מטר· ורחם היא הארץ שמולדת פירות: (כח) וזאת אשר דבר להם אביהם · סיים בזאת וכן בלשון פתח משה וברכם וזאת הברכה וזהו מזקנים

רש"י

הארץ · הכנסתם לבית מפני הגשמים· באספך את מעשיך · וכל אסיפה האמורה באסיפה אף היא לשון הכנסה: אל אבתי · עם אבותי: (לג) ויאסף רגליו · הכניס רגליו: ויגוע ויאסף · ומיתה לא נאמרה בו ואמרו רז"ל יעקב

אבינו

יוֹסֵף אֶת־עֲבָדָיו אֶת־הָרֹפְאִים לַחֲנֹט אֶת־אָבִיו וַיַּחַנְטוּ
הָרֹפְאִים אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ ג וַיִּמְלְאוּ־לוֹ אַרְבָּעִים יוֹם כִּי כֵּן
יִמְלְאוּ יְמֵי הַחֲנֻטִים וַיִּבְכּוּ אֹתוֹ מִצְרַיִם שִׁבְעִים יוֹם׃
ד וַיַּעַבְרוּ יְמֵי בְכִיתוֹ וַיְדַבֵּר יוֹסֵף אֶל־בֵּית פַּרְעֹה לֵאמֹר
אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵיכֶם דַּבְּרוּ־נָא בְּאָזְנֵי פַרְעֹה לֵאמֹר׃
ה אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי לֵאמֹר הִנֵּה אָנֹכִי מֵת בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי
לִי בְּאֶרֶץ כְּנַעַן שָׁמָּה תִּקְבְּרֵנִי וְעַתָּה אֶעֱלֶה־נָּא וְאֶקְבְּרָה
אֶת־אָבִי וְאָשׁוּבָה׃ ו וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת־אָבִיךָ
כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ׃ ז וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו וַיַּעֲלוּ
אִתּוֹ כָּל־עַבְדֵי פַרְעֹה זִקְנֵי בֵיתוֹ וְכֹל זִקְנֵי אֶרֶץ־מִצְרָיִם׃
ח וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו רַק טַפָּם וְצֹאנָם
וּבְקָרָם עָזְבוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן׃ ט וַיַּעַל עִמּוֹ גַּם־רֶכֶב גַּם־פָּרָשִׁים
וַיְהִי הַמַּחֲנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ י וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן הָאָטָד אֲשֶׁר
בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וַיִּסְפְּדוּ־שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד וַיַּעַשׂ
לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים׃ יא וַיַּרְא יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַכְּנַעֲנִי
אֶת־הָאֵבֶל בְּגֹרֶן הָאָטָד וַיֹּאמְרוּ אֵבֶל־כָּבֵד זֶה לְמִצְרָיִם עַל־
כֵּן קָרָא שְׁמָהּ אָבֵל מִצְרַיִם אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן׃ יב וַיַּעֲשׂוּ

רש"י

אביהו לא מת: (ב) לחנט את אביו. ענין מרקחת בשמים: (ג) וימלאו לו. השלימו לו ימי חניטתו עד שמלאו לו ארבעים יום: ויבכו אותו מצרים שבעים יום. ארבעים לחניטה ושלשים לבכיה לפי שבאה להם ברכה לרגלו שכלה הרעב והיו מי נילוס מתברכין: (ה) אשר כריתי לי. כפשוטו כמו כי יכרה איש. ומדרשו עוד מתישב על הלשון כמו אשר קניתי. אמר ר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה. ועוד מדרשו לשון כרי דגור ע שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה: (ו) כאשר השביעך. ואם לא בשביל השבועה לא הייתי מניחך אבל ירא לומר עבור על השבועה שלא יאמר אם כן אעבור על שבועה שנשבעתי לך שלא אגלה על לשון הקודש שאני מכיר עוד

ית אסותא למחנט ית אבוהי וחנטו אסותא ית ישראל:
ג ושלימו ליה ארבעין יומין ארי כן שלימו יומי חנטיא ובכו
יתיה מצראי שבעין יומין: ד ועברו יומי בכיתיה ומליל יוסף
עם בית פרעה למימר אם כען אשכחית רחמין בעיניכון
מלילו כען קדם פרעה למימר: ה אבא קיים עלי למימר הא
אנא מאית בקברי דאתקנית לי בארעא דכנען תמן תקברנני
וכען אסק כען ואקבר ית אבא ואיתוב: ו ואמר פרעה סק
וקבור ית אבוך כמא דקיים עלך: ז וסליק יוסף למקבר ית
אבוהי וסליקו עמיה כל עבדי פרעה סבי ביתיה וכל סבי
ארעא דמצרים: ח וכל בית יוסף ואחוהי ובית אבוהי לחוד
טפלהון ועניהון ותוריהון שבקו בארעא דגשן: ט וסליקו
עמיה אף רתכין אף פרשין והוה משריתא סגיאה לחדא:
י ואתו עד בית אדרי דאטד די בעברא דירדנא וספדו
תמן מספד רב ותקיף לחדא ועבד לאבוהי אבלא שבעא
יומין: יא וחזא יתב ארעא כנענאה ית אבלא בבית אדרי
דאטד ואמרו אבל תקיף דין למצראי על כן קרא שמה אבל
מצרים די בעברא דירדנא: יב ועבדו בנוהי להון כמא די

רשב"ם

(ב) לחנוט. פתרונו לפי ענינו ומנהם ירשו מגזר' חנטה פגיה: (ח) ואשוב. אל ידאג שאני מניח את ארצו לגמרי: (ט) ויעל עמו. העלה יוסף עמו גם רכב גם וגו'. כמו ויעל עולות לשון מפעיל: (יא) יושב הארץ הכנעני. כלומר וירא הכנעני יושב

בעל הטורים

התבונן: (ה) אנכי מת. ג' במסרה. הדא ביעקב (פרשי דיעקב להד חסיד להון) והידך במשה והידך ביוסף אע"פ שאמרו יעקב לא מת כיון שאמר משם

רש"י

של שבטים לשון ולפי איך מכיר בו כדאיתא במסכת סוטה: (י) גרן האטד. מוקף אטדין היה. רבותינו דרשו על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב עמדו כלן ותלו בו כתריהם והקיפוהו כתרים כגרן המוקף סייג של

עיקר ש"ח ובאר"ח

בנימין יטרף כזאב: פי' שלא נעשה מעשה מיתה כי בלאמת תמוזו וקברוהו: ע' פי'

בָּנָיו לוֹ כֵּן כַּאֲשֶׁר צִוָּם: יג וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ בָנָיו אַרְצָה כְּנַעַן וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ בִּמְעָרַת שְׂדֵה הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר קָנָה אַבְרָהָם אֶת־הַשָּׂדֶה לַאֲחֻזַּת־קֶבֶר מֵאֵת עֶפְרֹן הַחִתִּי עַל־פְּנֵי מַמְרֵא: יד וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו וְכָל־הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת־אָבִיו אַחֲרֵי קָבְרוֹ אֶת־אָבִיו: טו וַיִּרְאוּ אֲחֵי־יוֹסֵף כִּי־מֵת אֲבִיהֶם וַיֹּאמְרוּ לוּ יִשְׂטְמֵנוּ יוֹסֵף וְהָשֵׁב יָשִׁיב לָנוּ אֵת כָּל־הָרָעָה אֲשֶׁר גָּמַלְנוּ אֹתוֹ: טז וַיְצַוּוּ אֶל־יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה לִפְנֵי מוֹתוֹ לֵאמֹר: יז כֹּה־תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא פֶּשַׁע אַחֶיךָ וְחַטָּאתָם כִּי־רָעָה גְמָלוּךָ וְעַתָּה שָׂא נָא לְפֶשַׁע עַבְדֵי אֱלֹהֵי אָבִיךָ וַיֵּבְךְּ יוֹסֵף בְּדַבְּרָם אֵלָיו: יח וַיֵּלְכוּ גַּם־אֶחָיו וַיִּפְּלוּ לְפָנָיו וַיֹּאמְרוּ הִנֶּנּוּ לְךָ לַעֲבָדִים:

ב' טעמי | רש"י | הגו"ן הב' דגושה

קוים: (יב) כאשר צום. מהו אשר צום: (יג) וישאו אתו בניו. ולא בני בניו שכך צום אל ישאו מטתי לא איש מצרי ולא אחד מבניכם שהם מבנות כנען אלא אתם וקבע להם מקום ג' למזרח וכן לארבע רוחות. וכסדרן למסע מחנה של דגלים נקבעו כאן. לוי לא ישא שהוא עתיד לשאת את הארון. ויוסף לא ישא שהוא מלך: מנשה ואפרים יהיו תחתיהם וזהו איש על דגלו באותות באות שמסר להם אביהם לישא מטתו: (יד) הוא ואחיו וכל העולים אתו. בחזרתן כאן הקדים אחיו למצרים העולים אתו ובהליכתן הקדים מצרים לאחיו שנאמר ויעלו אתו כל עבדי פרעה וגו' ואחר כך וכל בית יוסף ואחיו אלא לפי שראו כבוד שעשו מלכי כנען שתלו כתריהם בארונו של יעקב נהגו בהם כבוד: (טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. מהו ויראו הכירו במיתתו אצל יוסף שהיו רגילים לסעוד על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו ומשמת יעקב לא קרבן: לו ישטמנו. שמא ישטמנו. לו מתחלק לענינים הרבה יש לו משמש בלשון בקשה ולשון הלואי כגון לו יהי כדברך. לו שמענו. ולו הואלנו. לו מתנו. ויש לו משמש בלשון אם ואולי כגון לו חכמו לו השכנת למנוסי ולו אנכי שוקל על כפי. ויש לו משמש בלשון שמא לו ישטמנו ואין לו עוד דומה במקרא ▪ והוא לשון אולי כמו אולי לא תלך האשה אחרי לשון שמא הוא. ויש אולי לשון בקשה כגון אולי יראה ה' בעניי אולי ישיב ה' אותי הרי הוא כמו לו יהי כדברך. ויש אולי לשון אם אולי יש חמשים צדיקים: (טז) ויצוו אל יוסף. כמו ויצום אל בני ישראל צוה

למשה

פקדנון: יג ונטלו יתה בנוהי לארעא דכנען וקברו יתה במערת חקל כפלתא די זבן אברהם ית חקלא לאחסנת קבורא מן עפרן חתאה על אפי ממרא: יד ותב יוסף למצרים הוא ואחוהי וכל דסליקו עמה למקבר ית אבוהי בתר דקבר ית אבוהי: טו וחזו אחי יוסף ארי מית אבוהון ואמרו דלמא יטר לנא דבבו יוסף ואתבא יתיב לנא ית כל בישתא די גמלנא יתה: טז ופקידו לות יוסף למימר אבוך פקיד קדם מותה למימר: יז כדין תימרון ליוסף בבעו שבוק כען לחובא אחיך ולחטאיהון ארי בישתא גמלוך וכען שבוק כען לחובא עבדי אלהא דאבוך ובכא יוסף במללותהון עמה: יח ואזלו אף אחוהי ונפלו קדמוהי ואמרו הא אנחנא לך לעבדין:

רשב״ם | בעל הטורים

הארץ ההיא: (טו) ויצוו אל יוסף לאמר · ויצוו לפני צנועים לאמר אל אבי מת אמר אותו גם הוא וכלשון שאמר יעקב אמר גם יוסף: (טו) לו ישטמנו יוסף · כשחזרו מלקבור את אביהם עבר יוסף על הבור שהשליכוהו בו ובירך ואמר ברוך שעשה לי נס במקום הזה אמרו עדיין הוא זוכר מה שעשינו לו י״א לו ישטמנו הלואי ישטמנו יוסף בלבו ולא יעשה לנו מעשה ואם חפץ לעשות ישיב לנו כל הרעה שגמלנוהו כי מה עשינו לו גרמנו שנעשה מלך מחמת שמכרנוהו ונתגלגל הדבר ונעשה מלך במצרים כן יעשה לנו:

רש״י

נפשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל אף זה ויצוו אל שלוחם להיות שלוח אל יוסף לומר לו כן · ואת מי צוו את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה: אביך צוה · שינו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך · אם אביך מת אלהיו קיים והם עבדיו: (יח) וילכו גם אחיו · תוסף על

עיקר ש״ח ובאר״ח

לאסוף ודגור הוא בל׳ תרגום וכרי הוא בל׳ עברי: ם אע״פ שאין לו דומה במקרא מ״מ מצינו למימר דלו ל׳ שמא דהואיל ומצינו דלו הוא לשון אולי כמו שהביא רש״י פסוקים ע״ז ואולי מצינו נמי שהוא לשון שמא אם כן לו נמי ל׳ שמא דהא לו ואולי הכל ל׳ אחד: צ ר״ל מזה נמי מוכח דלו ואולי הכל אחד הוא דהא לו בכמה מקומות ל׳ בקשה ויש אולי נמי ל׳ בקשה וא״כ מצינו למימר שלו נמי לשון שמא כמו אולי ויש אולי לשון אם כמו שהבי׳

יט ויאמר אלהם יוסף אל־תיראו כי התחת אלהים אני: כ ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטבה למען עשה כיום הזה להחית עם־רב: שביעי כא ועתה אל־תיראו אנכי אכלכל אתכם ואת־טפכם וינחם אותם וידבר על־לבם: כב וישב יוסף במצרים הוא ובית אביו ויחי יוסף מאה ועשר שנים: מפטיר כג וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן־מנשה ילדו על־ברכי יוסף: כד ויאמר יוסף אל־אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקד אתכם והעלה אתכם מן־הארץ הזאת אל־הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב: כה וישבע יוסף את־בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעלתם את־עצמתי מזה: כו וימת יוסף בן־מאה ועשר שנים ויחנטו אתו ויישם בארון במצרים: חזק

פ"ה פסוקים · פ"ה תל פ"ה סימן:

סכום פסוקי דספר בראשית אלף וחמש מאות ושלשים וארבעה א"ך ל"ד סימן · וחציו ועל חרבך תחיה · ופרשיותיו י"ב זה שמי לעולם סימן · וסדריו מ"ג ידידיה סימן · ופרקיו נ' י"י חננו לך קוינו סימן · הפתוחות מ"ג והסתומות מ"ח · הכל צ"א פרשיות צא אתה וכל העם אשר ברגליך סימן

נשלם ספר בראשית בעזרת האל

רש"י

בשליחות: (יט) כי התחת אלהים אני · שמא במקומו אני בתמיה אם הייתי רוצה להרע לכם כלום אני יכול והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה והיאך אני לבדי יכול להרע לכם: (כא) וידבר על לבם · דברים המתקבלים על הלב · עד שלא ירדתם לכאן היו מרננים עלי שאני עבד ועל ידיכם נודע שאני בן חורין ואני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהם ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם יש לך אח שהורג את אחיו · דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד כו': (כג) על ברכי יוסף · כתרגומו · גדלן בין ברכיו:

חסלת פרשת ויחי · וספר בראשית בעו"ה:

יט ואמר להון יוסף לא תדחלון ארי דחלא דיי אנא : כ ואתון חשבתון עלי בישא מן קדם יי אתחשבת לטבא בדיל למעבד כיומא הדין לקימא עם סגי : כא וכען לא תדחלון אנא אזון יתכון וית טפלכון ונחם יתהון ומליל תנחומין על לבהון : כב ויתיב יוסף במצרים הוא ובית אבוהי וחיא יוסף מאה ועסר שנין : כג וחזא יוסף לאפרים בנין תליתאין אף בני מכיר בר מנשה אתילידו ורבי יוסף : כד ואמר יוסף לאחוהי אנא מאית ויי מדכר דכיר יתכון ויסק יתכון מן ארעא הדא לארעא די קיים לאברהם ליצחק וליעקב : כה ואומי יוסף ית בני ישראל למימר מדכר דכיר יי יתכון ותסקון ית גרמי מכא : כו ומית יוסף בר מאה ועסר שנין . וחנטו יתה ושמוהי בארונא במצרים : חזק

רשב"ם

יוסף : (כ) אלהים חשבה לטובה · הקב"ה גרם לכם ואתם לא פשעתם כי לטובתכם נתכוין הקב"ה :(כג) גם בני מכיר · בנים שניים וס"מ של אפרים פרו ורבו יותר כמו שאמר יעקב אחיו הקטן יגדל ממנו : (כד) ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת והאלהים פקוד יפקוד וגו' · והפסוק שאחריו מוכיח שהשביעם להעלות עמדם :(כו) ויישם כמו ויושם · וכן ויקץ נח כמו ויוקץ מן (ישב) (נ"א שב) ויושב · מן יצא המוצאים היא מוצאת · מן ירד · והורד המשכן : בארון ונקבר בארץ כי עתידים היו להעלות בארון · כששבת מהם אף וחרון · ועברו ירדן בשמחה ורון · חבצלת השרון : ונתסל ויחי · אשפוך את שיחי · להודי ושבחי · לאמץ את כחי · השב נרחי · ואם אבד נצחי · מבטן גוחי · ירח ניחוחי · מבור רק שלחי · דברים עד תומם · הספר נהסל · מפי רב דמם · עד כי הוא סלסל · לוחות המרוממ' איש ענו פסל · ובראש אלה שמות · יסוד החכמות · לאוילים ראמות · את צור ראש אומות · ילביש מאמות · לו שארית חמות · יבנה הנשמות · הרושות בשדמות · יחיה מערמות · עפר החומות · ואבנים שלימות · כולם מתאימות · כפרת אשמות · נפשות העגומות · יבנה בחומות · בהר ממקומות · ולא יעלו במות חלבי הבהמות :

נשלם ספר בראשית מיסוד רבינו שמואל בעזרת האל

[?]קר ש"ח ובאר"ת

הפי' נפיל ח"ע נו ונוני ככל מ' סוף : ק כי י"ב שבטים כנגד י"ב כוכבים המאירים את כל העולם :

וַיִּקְרְבוּ יְמֵי־דָוִד לָמוּת וַיְצַו אֶת־שְׁלֹמֹה בְנוֹ לֵאמֹר׃ אָנֹכִי הֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ כָּל־הָאָרֶץ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ׃ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו לִשְׁמֹר חֻקֹּתָיו מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְעֵדְוֹתָיו כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לְמַעַן תַּשְׂכִּיל אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר תִּפְנֶה שָׁם׃ לְמַעַן יָקִים יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֶּר עָלַי לֵאמֹר אִם־יִשְׁמְרוּ בָנֶיךָ אֶת־דַּרְכָּם לָלֶכֶת לְפָנַי בֶּאֱמֶת בְּכָל־לְבָבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם לֵאמֹר לֹא־יִכָּרֵת לְךָ אִישׁ מֵעַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל׃ וְגַם אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לִי יוֹאָב בֶּן־צְרוּיָה אֲשֶׁר עָשָׂה לִשְׁנֵי־שָׂרֵי צִבְאוֹת יִשְׂרָאֵל לְאַבְנֵר בֶּן־נֵר וְלַעֲמָשָׂא בֶן־יֶתֶר וַיַּהַרְגֵם וַיָּשֶׂם דְּמֵי־מִלְחָמָה בְּשָׁלֹם וַיִּתֵּן דְּמֵי מִלְחָמָה בַּחֲגֹרָתוֹ אֲשֶׁר בְּמָתְנָיו וּבְנַעֲלוֹ אֲשֶׁר בְּרַגְלָיו׃ וְעָשִׂיתָ כְּחָכְמָתֶךָ וְלֹא־תוֹרֵד שֵׂיבָתוֹ בְּשָׁלֹם שְׁאֹל׃ וְלִבְנֵי בַרְזִלַּי הַגִּלְעָדִי תַּעֲשֶׂה־חֶסֶד וְהָיוּ בְּאֹכְלֵי שֻׁלְחָנֶךָ כִּי־כֵן קָרְבוּ אֵלַי בְּבָרְחִי מִפְּנֵי אַבְשָׁלוֹם אָחִיךָ׃ וְהִנֵּה עִמְּךָ שִׁמְעִי בֶן־גֵּרָא בֶן־הַיְמִינִי מִבַּחֻרִים וְהוּא קִלְלַנִי קְלָלָה נִמְרֶצֶת בְּיוֹם לֶכְתִּי מַחֲנָיִם וְהוּא־יָרַד לִקְרָאתִי הַיַּרְדֵּן וָאֶשָּׁבַע לוֹ בַיהוָה לֵאמֹר אִם־אֲמִיתְךָ בֶּחָרֶב׃ וְעַתָּה אַל־תְּנַקֵּהוּ כִּי אִישׁ חָכָם אָתָּה וְיָדַעְתָּ אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לּוֹ וְהוֹרַדְתָּ אֶת־שֵׂיבָתוֹ בְּדָם שְׁאוֹל׃ וַיִּשְׁכַּב דָּוִד עִם־אֲבֹתָיו וַיִּקָּבֵר בְּעִיר דָּוִד׃ וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ דָּוִד עַל־יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּחֶבְרוֹן מָלַךְ שֶׁבַע שָׁנִים וּבִירוּשָׁלַםִ מָלַךְ שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים׃ וּשְׁלֹמֹה יָשַׁב עַל־כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וַתִּכֹּן מַלְכֻתוֹ מְאֹד׃

רני ושמחי בת־ציון כי הנני־בא ושכנתי בתוכך נאם־יהוה:
ונלוו גוים רבים אל־יהוה ביום ההוא והיו לי לעם
ושכנתי בתוכך וידעת כי־יהוה צבאות שלחני אליך: ונחל
יהוה את־יהודה חלקו על אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם:
הס כל־בשר מפני יהוה כי נעור ממעון קדשו: ויראני את־
יהושע הכהן הגדול עמד לפני מלאך יהוה והשטן עמד על־
ימינו לשטנו: ויאמר יהוה אל־השטן יגער יהוה בך השטן
ויגער יהוה בך הבחר בירושלם הלוא זה אוד מצל מאש:
ויהושע היה לבש בגדים צואים ועמד לפני המלאך: ויען
ויאמר אל־העמדים לפניו לאמר הסירו הבגדים הצאים
מעליו ויאמר אליו ראה העברתי מעליך עונך והלבש אתך
מחלצות: ואמר ישימו צניף טהור על־ראשו וישימו הצניף
הטהור על־ראשו וילבשהו בגדים ומלאך יהוה עמד: ויעד
מלאך יהוה ביהושע לאמר: כה־אמר יהוה צבאות אם־
בדרכי תלך ואם את־משמרתי תשמר וגם־אתה תדין
את־ביתי וגם תשמר את־חצרי ונתתי לך מהלכים בין
העמדים האלה: שמע־נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך
הישבים לפניך כי־אנשי מופת המה כי־הנני מביא את־
עבדי צמח: כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על־
אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות
ומשתי את־עון הארץ־ההיא ביום אחד: ביום ההוא נאם יהוה
צבאות תקראו איש לרעהו אל־תחת גפן ואל־תחת תאנה:
וישב המלאך הדבר בי ויעירני כאיש אשר־יעור משנתו:

וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמַר ואמר קרי רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת
זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה
מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד
מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן
וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל
וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־
הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה
תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ

הפטרה לשבת שניה דחנוכה במלכים א סימן ז

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל
חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־
רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת
לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת
אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת
עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־
הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל האלה קרי אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם
לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם
הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה

אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃
וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרֹת
חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח
וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב׃ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת
וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לְהֵיכָל זָהָב׃

הפטרת ערב ראש חודש שחל בשבת (בשמואל א׳ סימן כ)

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃
וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ
שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת
הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־
הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־
כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃
וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־
עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־אל קרי
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־
מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה
הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ
לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן

אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר
שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי
וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־
יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־
יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח
וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל
אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו
לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף
וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי
הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד
וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר
עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי החצים ק׳
וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד
יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב
וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן

לדוד

לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

קריאה למפטיר בשבת וראש חודש

בשבת וראש חודש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא · ובספר שני קורין פרשה זו :

במדבר כח ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃ עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃ פ וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד׃ וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

הפטרה לשבת וראש חודש (בישעיה סימן ס"ו)

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־

אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין
עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־
חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה
בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל
יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא
חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה
הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־
יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה
אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ
וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים
עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ
וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד
תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן
אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַםִ תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם
וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם
אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט
וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים
אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד אחת קרי בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ

את

אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו

ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יי׃

מנהג ספרדים אם חל ר״ח ביום ש״ק וביום א׳ לגוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש׃

סדר הקריאה לר״ח לחנוכה ולת״צ

לראש חודש קורין ארבעה גברי בפ׳ פינחס מן את קרבני לחמי לאשי עד יעשה ונסכו ואם חל ר״ח בשבת קורא המפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו׃

לחנוכה ביום ראשון קורין ג׳ גברי בפרשת נשא מן ויהי ביום כלות משה עד זה קרבן נחשון בן עמינדב ובשאר הימים קורין ג׳ גברי בנשיא של יום וא׳ ביום שאחריו וביום השמיני קורין עד כן עשה את המנורה׃

לתענית צבור בשחרית ובמנחה קורין ג׳ גברי בפרשת כי תשא מן ויחל עד לעשות לעמו ומדלגין עד פסל לך וקורין עד אשר אני עושה עמך׃

ואלו הן הלאוין שחלק רמב"ן במנין רמב"ם

נמי סימני ספר זה.

י"ב כ"ד כ"ז כ"ח מ"ז קס"ד קס"ה קס"ו קע"א קפ"ט רס"א רע"ז רע"ח רפ"ט ר"צ רצ"א ש"ה ש"ו תמ"ד תמ"ח תנ"ז תפ"ז הצ"ד תקכ"ה תקנ"ז תר"ט תרי"י סהכל כ"ז לאוין :

ועוד היה חסר בספר המצות להרמב"ם שלשי הרמב"ן ז' לאוין סהכל ל"ד לאוין :

ואלו להרמב"ן להשלים

(א) שלא לשכוח אמונת אלהות
(ב) שלא נשכח מעמד הר סיני
(ג) שלא לשנות הגהת כלי' במקדש
(ד) שלא לשחוט קרבן במחשבת חוץ לזמנו וחוץ למקומו
(ה) שלא לאכול קרבן שנשחט במחשבת חוץ למקומו
(ו) שלא לאכול צפור שנשחט לטהרת מצורע
(ז) שלא ליתן ת"מ כוהרע על היפה
(ח) שלא לקבל שקלים לצורך קרבנות צבור מעובד כוכבים
(ט) שלא לקבל עדות מיוחדת בד"נ
(י) שלא יבא למלחמה מי שרך לבו
(יא) שלא לעשות במלחמה דבר הגורם סילוק שכינה
(יב) שלא להעביר חלק בכורה מבכור
(יג) שלא להמול על רוצח
(יד) שלא יבא יבם על יבמתו אחר חליצה
(טו) שלא יבא איש על אשתו שזנתה
(טז) שלא ידע לבנו בשלחנו עבד עברי חפשי
(יז) שלא ירע לבנו בנתינת צדקה
(יח) שלא לגנוב כלי שרת
(יט) שלא יעבוד לוי אחר נ' שנים
(כ) שלא יניחו בית דין למגרש להחזיר גרושתו משנשאת
(כא) שלא לחלוק על הכהונה ולא להחזיק במחלוקת
(כב) שלא ליהנות מעגלה ערופה
(כג) שלא ליהנות מפטר חמור קודם פדיון
(כד) אזהר' כפול' בא"י על שופך דם
(כה) לא יצא הכהן בשעת עבודה ולא יחלל שני לאוין
(כו) שלא להשיא בתו למי שאין קרושין תופסין לו בה
(כז) לא יבא עמוני ומואבי ב"ל
(כח) כל שאור וכל דבש לא תקטירו ב' לאוין
(כט) אתנן זונה ומחיר כלב ב"ל
(ל) בפסח נא ומבושל ב' לאוין
(לא) אלמנה ויתום לא תענון ב"ל
(לב) ונקי וצדיק אל תהרוג ב' לאוין
(לג) לא יצא בצבא ולא יעבור ב"ל
(לד) בבן סורר ומורה ב' לאוין
(לה) שלא לעשות עם עמון מלחמה
(לו) שלא לעשות עם מואב מלחמה
(לז) שלא לעשות עם שעיר מלחמה

אלו הן העשין שסילק הרמב"ן מחשבון הרמב"ם

נ"ג מצות עשה ואלו הם ע"פ סימני ספר זה :

מ"ח ג' ק"ב קט"ז קי"ז קל"ט קמ"א קמ"ב קנ"ד קנ"ז קנ"ט ק"ס קס"א
קס"ב קס"ז ק"ע קע"ג קע"ט קע"ח קפ"א קפ"ב קפ"ג רס"ב שצ"ט ת'
ת"ז תל"ד תל"ו תנ"ד תע"א תקנ"ה תקע"ג :

ואלו הן מצות עשה לדעת רמב"ן להשלים רמ"ח

(א) לאכול בכור ומע"ש בירושלים
(ב) לאכול תרומה טהורה דוקא
(ג) לאכול פירות שביעית ולא לסחורה
(ד) לשבת בארץ ישראל
(ה) להניח לעיר מצור מקום לנוס
(ו) זכור אשר עשה למרים (הו מצות) לזכור אשר הקצפנו להש"י (ע"ז מסופק רמב"ן)
(ז) תמים תהיה עם יי אלהיך
(ח) להפריש תרומה מן היפה או מן השוה ולא מן הרע
(ט) להקרי' קרבן מבהמה ולא מחיה
(י) להקריב כל הקרבנות בין ב' תמידין
(יא) לאכול הפסח בלילה ולא ביום
(יב) מצוה ביד גה"ד להמית הרוצח
(יג) להתרחק מליהנות מבגד המנוגע
(יד) לברך ברכת התורה
(טו) להחיות גר תושב
(טז) להחזיר רבית שלקח מישראל
(יז) להתרחק מליהנות משער נזיר
(יח) לעשות ארון וכפורת
(יט) לקיים נדרי גבוה ונדרי איסור ב' מצות
(כ) מצות קדוש החודש ועבור שנים ב' מצות
(כא) תמיד הבוקר ותמיד הערב ב' מצות
(כב) קטורת בבוקר ובערב ב"מ
(כג) ק"ש שחרית וערבית ב"מ
(כד) ליתן לבכור פי שנים בירושה
(כה) שיצא עבד כנעני לחירות בראשי אברים
(כו) להמית המחויב מיתה
(כז) שיעבדו כהני' עבודת קרקעות
(כח) הפרשת תרומה וליתנה לכהן ב' מצות
(כט) להפריש חלה וליתנה לכהן ב' מצות
(ל) להפריש מ"ר וליתן ללוי ב"מ
(לא) להפריש מ"ע וליתן לעני ב"מ
(לב) לשאול באורים ותומים
(לג) לאכול מאילנות שסביב עיר מצור *)

---

*) נודע הוא למעיינים כי כן במ"ע וכן במל"ת המספר אינו מדויק בזה מעט כי כמונה הוסיף קלת על המספר כחסר מעט מעט ספק :

ברכה שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ברכות שאומרים אחר ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן דָּוִד: ע״כ בת״צ

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

סדר ציצת ותפלין

קודם נטילת הטלית קטן יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצת:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

כשהוא בודק ציצית של טלית גדול יאמר זה:

ברכי נפשי את יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:

וקודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מתעטף גופי בציצת כן תתעטף נשמתי ורמ"ח אברי ושס"ה גידי באור ציצת העולה תרי"ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן. ועל ידי מצות ציצת תנצל נפשי רוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ותהא חשובה מצות ציצת לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויכוין קודם הטיפתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצת:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר ד' פסוקים אלו:

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירויון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משך חסדך לידעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפלין יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מכוין בהנחת תפלין לקים מצות בוראי שצונו להניח תפלין ככתוב בתורה וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך והם ארבע פרשיות אלו. שמע. והיה אם שמע. קדש. והיה כי יביאך. שיש בהם יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם ושנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים. ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו. ועל הראש נגד המח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משעבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קדש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו. ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפלין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך

העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין:

ותיכף יכרוך ז' כריכות על הזרוע ולא יפסיק ואח"כ יניח תפלה של ראש ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין:

ותיכף יאמר:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי. ומבינתך תבינני, ובחסדך תגדיל עלי, ובגבורתך תצמית אויבי וקמי. ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה. להשפיע טובך לבריותיך: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

וכורך ג' כריכות על האצבע האמצעי ואומר:

וארשתיך לי לעולם: וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים: וארשתיך לי באמונה וידעת את יי:

ואחר הנחת תפלין יאמר פרשה זו:

וידבר יי אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג ליי: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יי בפיך כי ביד חזקה הוצאך יי ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה: והיה כי יבאך יי אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם ליי וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליי כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יי ממצרים:

תפלת שחרית

כשיכנס לבית הכנסת יאמר זה:

ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: בבית אלהים נהלך ברגש:

מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל: ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך: ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי עשי: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

אדון עולם אשר מלך. בטרם כל יציר נברא: לעת נעשה בחפצו כל. אזי מלך

שמו נקרא: ואחרי ככלות הכל. לבדו ימלוך נורא: והוא היה והוא הוה, והוא יהיה בתפארה: והוא אחד ואין שני. להמשיל לו להחבירה: בלי ראשית בלי תכלית. ולו העז והמשרה: והוא אלי וחי גאלי, וצור חבלי בעת צרה: והוא נסי ומנוס לי. מנת כוסי ביום אקרא: בידו אפקיד רוחי. בעת אישן ואעירה: ועם רוחי גויתי. יי לי ולא אירא:

יגדל אלהים חי וישתבח. נמצא ואין עת אל מציאותו: אחד ואין יחיד כיחודו. נעלם וגם אין סוף לאחדותו: אין לו דמות הגוף ואינו גוף. לא נערוך אליו קדשתו: קדמון לכל דבר אשר נברא. ראשון ואין ראשית לראשיתו: הנו אדון עולם לכל נוצר. יורה גדלתו ומלכותו: שפע נבואתו נתנו. אל אנשי סגלתו ותפארתו: לא קם בישראל כמשה עוד. נביא ומביט את תמונתו: תורת אמת נתן לעמו אל. על יד נביאו נאמן ביתו: לא יחליף האל ולא ימיר דתו. לעולמים לזולתו: צופה ויודע סתרינו. מביט לסוף דבר בקדמתו: גומל לאיש חסד כמפעלו. נותן לרשע רע כרשעתו: ישלח לקץ הימין משיחנו. לפדות מחכי קץ ישועתו: מתים יחיה אל ברב חסדו. ברוך עדי עד שם תהלתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם

או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקים ולעמוד לפניך (אפילו שעה אחת): ברוך אתה יי רופא כל בשר ומפליא לעשות:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה:

והערב נא יי אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפי עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה: ברוך אתה יי המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו: ברוך אתה יי נותן התורה:

וידבר יי אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

אלו דברים שאין להם שעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה: אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא. ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שחרית וערבית והכנסת אורחים ובקור חולים והכנסת כלה ולוית המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם:

אלהי. נשמה שנתת בי טהורה היא

אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

נשים מברכות בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִּי כָּל צָרְכִּי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי:

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים. מֵאָדָם רָע. וּמֵחָבֵר רָע. וּמִשָּׁכֵן רָע. וּמִפֶּגַע רָע. וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח ככתוב בתורתך:

ויהי

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו: ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי יראה אשר יאמר היום בהר יי יראה: ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יי כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין. ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך וקיים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור. וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. מה אנחנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו. מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי

הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ . וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל :

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ. עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ : אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ . אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם :

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

וקורין פרשה ראשונה של ק״ש :

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים :

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים . אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים . קַבֵּץ קוֶֹיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ . יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ . אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה . אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ :

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם : וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם : בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַייָ : וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ : וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַייָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד : אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם : וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין :

עלת תמיד העשיה בהר סיני לריח ניחח אשה ליי׃ ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליי׃ ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליי׃

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי זרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב׃

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא אמירה זו חשובה ומקבלת ומרצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ובמקומו וכהלכתו׃

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש היה קים. כאשר צוית אותם על יד משה נביאך ככתוב בתורתך׃

ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה׃ ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש׃ ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם׃ ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה׃ ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם׃

תנו רבנן פטום הקטרת כיצד. שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה. ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן הצרי והצפרן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה׃

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה למה היא באה כדי לשפות בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד׃

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק מפני שהקול יפה לבשמים. פטמה לחצאין כשרה. לשליש ולרביע לא שמענו׃ אמר רבי יהודה זה הכלל אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה׃

תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין׃ ועוד תני בר קפרא אלו היה

נתן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה אמרה כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

ג"פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג"פ יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: ג"פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול. מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטרת. ומערכה שניה של קטרת קודמת לסדור שני גזרי עצים. וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי. ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות. והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד. ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות. והטבת שתי נרות קודמת לקטרת. וקטרת קודמת לאברים. ואברים למנחה. ומנחה לחביתין. וחביתין לנסכין. ונסכין למוספין. ומוספין לבזיכין. ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים. שנאמר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם:

אנא בכח גדלת ימינך תתיר צרורה: קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא: נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם: ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם: חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך: יחיד גאה לעמך פנה. זוכרי קדשתך: שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו. ולהיות כהנים בעבודתם. ולוים בדוכנם. וישראל במעמדם. ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו. ולא לוי בדוכנו. ולא ישראל במעמדו. ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו. לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקבל ומרצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו. ועמדנו על מעמדו:

לשבת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה:

לר"ח ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם: ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד: ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליי: ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה: ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על עלת התמיד יעשה ונסכו:

איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן

בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת: שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מִזְרָחִית צְפוֹנִית. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת. אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי: שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד. שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים. מִכְּלָל וּפְרָט. וּמִפְּרָט וּכְלָל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט: מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד

לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש. דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו. וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: קדיש דרבנן

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור: זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: שמע יי וחנני יי היה עזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ק״י

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך עשה בראשית. ברוך אומר ועשה. ברוך גוזר ומקים. ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבריות. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך חי לעד וקים לנצח. ברוך פודה ומציל ברוך שמו: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהלל בפי עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך. נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות. נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו אלהינו. יחיד חי העולמים מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאתיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד: זכרו נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה: ויתהלכו מגוי

אל

אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַיְיָ כָּל הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים כאן צריך להפסיק וַיְיָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקוֹמוֹ: הָבוּ לַיְיָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַיְיָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיְיָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: לַיְיָ הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָמַל עָלָי:

א״א מזמור לתודה לא בשבת ולא ביו״ט ולא בע״פ ולא בחוה״מ של פסח ולא בעיו״כ:

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַיְיָ כָּל הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי יְיָ הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:

בשבת וביו״ט אומרים זה:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ

שָׂם אֹֽהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹֽרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָֽפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּֽתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָֽיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶֽדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת צָֽדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹֽפֶת צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵֽקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּֽנִי: גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּֽיתִי מִפֶּֽשַׁע רָב: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶֽיךָ יְיָ צוּרִי וְגֹאֲלִי:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶֽלֶךְ וַיְגָרְשֵֽׁהוּ וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָֽחוּ: גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: דָּרַֽשְׁתִּי אֶת יְיָ וְעָנָֽנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָֽנִי: הִבִּֽיטוּ אֵלָיו וְנָהָֽרוּ וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּֽרוּ: זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵֽעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּֽבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ: יְראוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵֽבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶֽיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵֽהוּ: עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְיָ בְּעֹֽשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶֽרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵֽעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רֽוּחַ יוֹשִֽׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶֽנּוּ יְיָ: שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵֽנָּה לֹא נִשְׁבָּֽרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָֽׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ נֶֽפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִֽיתָ לָּֽנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶֽרֶם הָרִים יֻלָּֽדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶֽרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּֽאמֶר שֽׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶֽלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶֽיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּֽיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּֽקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּֽקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶֽרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִֽינוּ בְאַפֶּֽךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָֽלְנוּ: שַׁתָּה שת כ׳ עֲוֹנֹתֵֽינוּ לְנֶגְדֶּֽךָ עֲלֻמֵֽנוּ לִמְאוֹר פָּנֶֽיךָ: כִּי כָל יָמֵֽינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶֽךָ כִּלִּֽינוּ שָׁנֵֽינוּ כְמוֹ הֶֽגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵֽינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָֽוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻֽפָה: מִי יוֹדֵֽעַ עֹז אַפֶּֽךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶֽךָ: לִמְנוֹת יָמֵֽינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶֽיךָ: שַׂבְּעֵֽנוּ בַבֹּֽקֶר חַסְדֶּֽךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵֽינוּ: שַׂמְּחֵֽנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָֽנוּ שְׁנוֹת רָאִֽינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶֽיךָ פָעֳלֶֽךָ וַהֲדָרְךָ

על

על בניהם: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: אמר ליי מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו: לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: כי אתה יי מחסי עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי: יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: ארך ימים וגו׳

הללויה הללו את שם יי הללו עבדי יי: שעמדים בבית יי בחצרות בית אלהינו: הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי גדול יי ואדנינו מכל אלהים: כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אתות ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יי שמך לעולם יי זכרך לדר ודר: כי ידין יי עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: בית ישראל ברכו את יי בית אהרן ברכו את יי: בית הלוי ברכו את יי יראי יי ברכו את יי: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו:
הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו:
לעשה נפלאות גדלות לבדו כל״ח:
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו:
לרקע הארץ על המים כי לעולם חסדו:
לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו:
את השמש לממשלת ביום כל״ח:
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו:
למכה מצרים בבכוריהם כל״ח:
ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו:
ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו:
לגזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו:
והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו:
ונער פרעה וחילו בים סוף כל״ח:
למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו:
למכה מלכים גדלים כי לעולם חסדו:
ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו:
לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו:
ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו:

ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו:
נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו:
שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו:
ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו:
נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו:
הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: הודו ליי בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יי וכל מעשהו באמונה: אהב צדקה ומשפט חסד יי מלאה הארץ: בדבר יי שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות: ייראו מיי כל הארץ ממנו יגורו כל ישבי תבל: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת יי לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר: אשרי הגוי אשר יי אלהיו העם בחר לנחלה לו: משמים הביט יי ראה את כל בני האדם: ממכון שבתו השגיח אל כל ישבי הארץ: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח: שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט: הנה עין יי אל יראיו למיחלים לחסדו: להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך:

מזמור שיר ליום השבת: טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון: להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור: כי שמחתני יי בפעלך במעשי ידיך ארנן: מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבתיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעלם יי: כי הנה איביך יי כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און: ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יי בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה עלתה כ׳ בו:

יי מלך גאות לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקלות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יי: עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יי לארך ימים:

יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: יי שמך לעולם יי זכרך לדר ודר: יי בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך יי מלך יי ימלך לעולם ועד: יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות

עמים: רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום: עצת יי לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: כי בחר יי בציון אוה למושב לו: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי לא יטש יי עמו ונחלתו לא יעזב: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאותיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלתך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך אפים וגדל חסד: טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו: יודוך יי כל מעשיך וחסידיך יברכוכה: כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע לבני האדם גבורתיו וכבוד הדר מלכותו: מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודר: סומך יי לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים: עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם את אכלם בעתו:

פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: צדיק יי בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו: קרוב יי לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת: רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר יי את כל אהביו ואת כל הרשעים ישמיד: תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

הללויה הללי נפשי את יי: אהללה יי בחיי אזמרה לאלהי בעודי: אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה: תצא רוחו ישב לאדמתו ביום ההוא אבדו עשתנתיו: אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על יי אלהיו: עשה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השמר אמת לעולם: עשה משפט לעשוקים נתן לחם לרעבים יי מתיר אסורים: יי פקח עורים יי זקף כפופים יי אהב צדיקים: יי שמר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים יעות: ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה: בונה ירושלים יי נדחי ישראל יכנס: הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם: מונה מספר לכוכבים לכלם שמות יקרא: גדול אדונינו ורב כח

תְּבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ, מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה, זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים, הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר, הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ, לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ, לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו, אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת יְיָ, הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ, בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם, חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ, עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר, כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים, לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם, יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב, חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי, וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם, הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם, הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו, הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ, הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם, וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ, כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם, חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ, תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר, רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת, עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה, רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים, שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת, זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ, כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ, הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ, תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ, הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ, תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו, בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל, בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ, יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד, יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם, וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם, תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים, וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב, הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו, הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ, הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו, הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר, הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל, הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע, הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ, הַלְלוּיָהּ: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם, אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן, שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם, הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם, וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ, אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל, וַיֹּאמֶר דָּוִיד, בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ, מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח

והוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך

וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי והגרגשי לתת לזרעו ותקם את דבריך כי צדיק אתה: ותרא את עני אבתינו במצרים ואת זעקתם שמעת על ים סוף: ותתן אתת ומפתים בפרעה ובכל עבדיו ובכל עם ארצו כי ידעת כי הזידו עליהם ותעש לך שם כהיום הזה: והים בקעת לפניהם ויעברו בתוך הים ביבשה ואת רדפיהם השלכת במצולת כמו אבן במים עזים:

ויושע יי ביום ההוא את ישראל מיד מצרים וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים:

וירא ישראל את היד הגדלה אשר עשה יי במצרים וייראו העם את יי ויאמינו ביי ובמשה עבדו:

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת ליי ויאמרו לאמר אשירה ליי כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארממנהו: יי איש מלחמה יי שמו: מרכבת פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלשיו טבעו בים סוף: תהמת יכסימו ירדו במצולת כמו אבן: ימינך יי נאדרי בכח ימינך יי תרעץ אויב: וברב גאונך תהרס קמיך תשלח חרנך יאכלמו כקש: וברוח אפיך נערמו מים נצבו כמו נד נזלים קפאו תהמת בלב ים: אמר אויב ארדף אשיג אחלק שלל תמלאמו נפשי אריק חרבי תורישמו ידי: נשפת ברוחך כסמו ים צללו כעופרת במים אדירים: מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: נטית ימינך תבלעמו ארץ: נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך: שמעו עמים ירגזון חיל אחז ישבי פלשת: אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמגו כל ישבי כנען: תפל עליהם אימתה ופחד בגדל זרועך ידמו כאבן עד יעבר עמך יי עד יעבר עם זו קנית: תבאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת יי מקדש אדני כוננו ידיך: יי ימלך לעלם ועד: יי ימלך לעלם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב יי עלהם את מי הים ובני ישראל

הלכו ביבשה בתוך הים: כי ליי המלוכה ומושל בגוים: ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליי המלוכה: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: בשבת ובי"ט מפסיקין כאן בשבת

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות מעתה ועד עולם: ברוך אתה יי אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים: ח"ק

בשבת מסמן חזן ברכו ואומרים הקהל יתברך

חזן ברכו את יי המברך:

ק"ה ברוך יי המברך לעולם ועד:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו. ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפאר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אל ברוך גדול דעה. הכין ופעל זהרי חמה. טוב יצר כבוד לשמו. מאורות נתן סביבות עזו. פנות צבאיו קדושים רוממי שדי. תמיד מספרים כבוד אל וקדשתו: תתברך יי אלהינו על שבח מעשה ידיך. ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו. יוצר משרתים. ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם עשים באימה וביראה רצון קונם: וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים ומקדישים וממליכים:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים עליהם על מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים ואומרים ביראה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו.

למלך

לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִרוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת. זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמוֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ. כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן. וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ. לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִרוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

לִמוּסָף וּלְמִנְחָה אוֹמְרִים כִּי שֵׁם

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי

יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעשי״ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בעשי״ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

כחזרת הש״ץ אומרים כאן נקדש:

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ

כָּתוּב לֵאמֹר: קו״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לדור לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה:

במוצ״ש ובמוצאי יו״ט לחוה״מ אומרים זה

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ:

() חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת:

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ. כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ראה נא בענינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל חזק אתה: ברוך אתה יי גואל ישראל:

בתענית צבור אומר הש"ץ כאן עננו

רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה. והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו. כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה: ברוך אתה יי רופא חולי עמו ישראל:

ברך עלינו יי אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה. ותן בק"ץ ברכה (בחורף טל ומטר לברכה) על פני האדמה ושבענו מטובה וברך שנתנו כשנים הטובות: ברוך אתה יי מברך השנים:

תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ: ברוך אתה יי מקבץ נדחי עמו ישראל:

השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה יי לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט: ברוך אתה יי מלך אוהב צדקה ומשפט: (בעשי"ת המלך המשפט:)

ולמלשינים אל תהי תקוה וכל הרשעה כרגע תאבד וכל אויביך מהרה יכרתו והזדים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניע במהרה בימינו: ברוך אתה יי שובר איבים ומכניע זדים:

על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך יי אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם לעולם ולא נבוש כי בך בטחנו: ברוך אתה יי משען ומבטח לצדיקים:

ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם. וכסא דוד מהרה לתוכה תכין: בתשעה באב במנחה אומרים כאן נחם ברוך אתה יי בונה ירושלים:

בתשעה באב במנחה אומרים זה:

נחם יי אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים. ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה. והחרבה ממעונותיה. והבזויה מכבודה. והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה לגיונות. ויירשוה עובדי זרים. ויטילו את עמך ישראל לחרב.

נחמנו בבנין חסדי עליון. על כן ציון במר תבכה. וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יי באש הצתה. ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום: ברוך אתה יי מצמיח קרן ישועה:

שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה. ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו:

כאן יתודה במחשבה ובהרהור לב:

אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך והרע בעיניך עשיתי. רבונו של עולם עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על עוני וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי עד היום הזה. ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

בט״צ קודם כי אתה אומרים זה:

עננו יי עננו ביום צום תעניתנו. כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו ואל תסתר פניך ממנו. ואל תתעלם מתחנתנו. היה נא קרוב לשועתנו. יהי נא חסדך לנחמנו. טרם נקרא אליך עננו. כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה. עוד הם מדברים ואני אשמע. כי אתה יי העונה בעת צרה. פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

ביחיד כי אתה וכו׳ ובש״ץ מסיים ברוך אתה יי העונה בעת צרה:

כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים: ברוך אתה יי שומע תפלה:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל. ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

בראש חדש ובחול המועד אומרים זה:

אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום

לר״ח	לחוהמ״פ	לחוהמ״ס
ראש החדש	חג המצות	חג הסכות

הזה: זכרנו יי אלהינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות

מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחיינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

לחנוכה

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

לפורים

בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

לש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך. האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

לשחרית שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור

פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

למנחה ולמעריב אומרים שלום רב

שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעש״ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: ברוך אתה יי עשה השלום:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך: למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם

וכשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשי״ת

אבינו מלכנו חטאנו לפניך:
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה:
אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך:
אבינו מלכנו ברך (בעש״ת חדש) עלינו שנה טובה:
א״מ בטל מעלינו כל גזרות קשות:
אבינו מלכנו בטל מחשבות שונאינו:
אבינו מלכנו הפר עצת אויבינו:
א״מ כלה כל צר ומשטין מעלינו:
א״מ סתום פיות משטינינו ומקטריגנו:
אבינו מלכנו כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון מבני בריתך:
אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך:
אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עונותינו:
אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך:
אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו:
א״מ החזירנו בתשובה שלמה לפניך:
א״מ שלח רפואה שלמה לחולי עמך:
אבינו מלכנו קרע רוע גזר דינינו:
אבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך:

לתענית צבור

אבינו מלכנו זכרנו לחיים טובים:
אבינו מלכנו זכרנו לגאלה וישועה:
א״מ זכרנו לפרנסה וכלכלה:
אבינו מלכנו זכרנו לזכיות:
אבינו מלכנו זכרנו לסליחה ומחילה:

לעשרת ימי תשובה

אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים טובים:
אבינו מלכנו כתבנו בספר גאלה וישועה:
א״מ כתבנו בספר פרנסה וכלכלה:
אבינו מלכנו כתבנו בספר זכיות:
אבינו מלכנו כתבנו בספר סליחה ומחילה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:
אָ״מ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:
אָ״מ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
אָ״מ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:
אָ״מ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:
אָ״מ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:
אָ״מ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
אָ״מ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:
אָ״מ נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:
אָ״מ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:
אָ״מ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

לשני וחמישי

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כְחַטָּאֵינוּ תַּעֲשֶׂה לָּנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעֲנֵנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל צִדְקֹתֶיךָ יָשָׁב נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר קָדְשֶׁךָ: כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל סְבִיבוֹתֵינוּ: וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי:

הַטֵּה אֱלֹהַי אָזְנְךָ וּשְׁמָע פְּקַח עֵינֶיךָ וּרְאֵה שׁוֹמְמוֹתֵינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר נִקְרָא שִׁמְךָ עָלֶיהָ כִּי לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים: אֲדֹנָי שְׁמָעָה אֲדֹנָי סְלָחָה אֲדֹנָי הַקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אַל תְּאַחַר לְמַעַנְךָ אֱלֹהַי כִּי שִׁמְךָ נִקְרָא עַל עִירְךָ וְעַל עַמֶּךָ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַרְאֵנוּ אוֹת לְטוֹבָה וְקַבֵּץ נְפוּצוֹתֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל הַגּוֹיִם כִּי אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְעַתָּה יְיָ אָבִינוּ אַתָּה אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאַתָּה יֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדְךָ כֻּלָּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ. חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְאַל תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל בָּם גּוֹיִם. לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם: יָדַעְנוּ כִּי חָטָאנוּ וְאֵין מִי יַעֲמֹד בַּעֲדֵנוּ שִׁמְךָ הַגָּדוֹל יַעֲמָד לָנוּ בְּעֵת צָרָה: יָדַעְנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: כְּרַחֵם אָב עַל בָּנִים כֵּן תְּרַחֵם יְיָ עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: חֲמֹל עַל עַמְּךָ רַחֵם עַל נַחֲלָתְךָ חוּסָה נָא כְּרֹב רַחֲמֶיךָ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי לְךָ יְיָ הַצְּדָקָה עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל עֵת:

הַבֶּט נָא רַחֶם נָא עַל עַמְּךָ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים יְיָ אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם וְהוֹשִׁיעָה צֹאן מַרְעִיתֶךָ וְאַל יִמְשָׁל בָּנוּ קֶצֶף כִּי לְךָ עֵינֵינוּ תְלוּיוֹת וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ רַחֵם עָלֵינוּ לְמַעַן בְּרִיתֶךָ. הַבִּיטָה וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ

נ״א

יְיָ הַיְשׁוּעָה: בְּךָ תוֹחַלְתֵּנוּ אֱלוֹהַּ סְלִיחוֹת אָנָּא סְלַח נָא אֵל טוֹב וְסַלָּח כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה:

אָנָּא מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם זְכוֹר וְהַבֵּט לִבְרִית בֵּין הַבְּתָרִים וְתֵרָאֶה לְפָנֶיךָ עֲקֵדַת יָחִיד לְמַעַן יִשְׂרָאֵל: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי שִׁמְךָ הַגָּדוֹל נִקְרָא עָלֵינוּ. עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת בְּכָל עֵת עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּחַסְדֶּךָ חַנּוּן וְרַחוּם הַבִּיטָה וַעֲנֵנוּ בְּעֵת צָרָה כִּי לְךָ יְיָ הַיְשׁוּעָה: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַחֲסֵנוּ אַל תַּעַשׂ עִמָּנוּ כְּרֹעַ מַעֲלָלֵינוּ זְכוֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ וּכְרֹב טוּבְךָ הוֹשִׁיעֵנוּ וַחֲמָל נָא עָלֵינוּ כִּי אֵין לָנוּ אֱלוֹהַּ אַחֵר מִבַּלְעָדֶיךָ צוּרֵנוּ. אַל תַּעַזְבֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַל תִּרְחַק מִמֶּנּוּ כִּי נַפְשֵׁנוּ קְצָרָה מֵחֶרֶב וּמִשְּׁבִי וּמִדֶּבֶר וּמַגֵּפָה וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ כִּי לְךָ קִוִּינוּ וְאַל תַּכְלִימֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהָאֵר פָּנֶיךָ בָּנוּ: וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: רְאֵה בְצָרוֹתֵינוּ וּשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל פֶּה:

אֵל רַחוּם וְחַנּוּן רַחֵם עָלֵינוּ וְעַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ כִּי אֵין כָּמוֹךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אָנָּא שָׂא נָא פְשָׁעֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ צוּרֵנוּ וְגוֹאֲלֵנוּ אֵל חַי וְקַיָּם הַחֲסִין בַּכֹּחַ חָסִיד וָטוֹב עַל כָּל מַעֲשֶׂיךָ: כִּי אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים עֲשֵׂה עִמָּנוּ כְּרֹב רַחֲמֶיךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִיַּד אוֹיְבֵינוּ

הצילנו

הַצִּילֵנוּ . שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ
וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ : אָבִינוּ
מַלְכֵּנוּ אָתָּה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא
אַל תַּנִּיחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ
וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בּוֹרְאֵנוּ וְאַל
תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן
וְרַחוּם אָתָּה :

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין כָּמוֹךָ
אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת הוֹשִׁיעֵנוּ
בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מֵרַעַשׁ וּמֵרֹגֶז הַצִּילֵנוּ :
זְכוֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב
אַל תֵּפֶן אֶל קָשְׁיֵנוּ וְאֶל רִשְׁעֵנוּ וְאֶל
חַטָּאתֵנוּ : שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל
הָרָעָה לְעַמֶּךָ : וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמָּוֶת כִּי
רַחוּם אָתָּה כִּי כֵן דַּרְכֶּךָ עֹשֶׂה חֶסֶד חִנָּם
בְּכָל דּוֹר וָדוֹר : חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ
וְהַצִּילֵנוּ מִזַּעְמֶךָ וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת
הַמַּגֵּפָה וּגְזֵרָה קָשָׁה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵר
יִשְׂרָאֵל : לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת
הַפָּנִים : מַה נִּתְאוֹנֵן מַה נֹּאמַר מַה
נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק : נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ
וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה אֵלֶיךָ כִּי יְמִינְךָ פְשׁוּטָה
לְקַבֵּל שָׁבִים : אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא . אָנָּא
יְיָ הַצְלִיחָה נָא : אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ :
לְךָ יְיָ חִכִּינוּ . לְךָ יְיָ קִוִּינוּ . לְךָ יְיָ נְיַחֵל אַל
תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ כִּי נָאֲמוּ גוֹיִם אָבְדָה
תִקְוָתָם כָּל בֶּרֶךְ וְכָל קוֹמָה לְךָ לְבַד
תִּשְׁתַּחֲוֶה :

הַפּוֹתֵחַ יָד בִּתְשׁוּבָה לְקַבֵּל
פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים נִבְהֲלָה נַפְשֵׁנוּ
מֵרֹב עִצְּבוֹנֵנוּ אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ נֶצַח
קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי חָסִינוּ בָךְ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אִם אֵין בָּנוּ צְדָקָה
וּמַעֲשִׂים טוֹבִים זְכָר לָנוּ אֶת
בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְעֵדוֹתֵינוּ בְּכָל
יוֹם יְיָ אֶחָד . הַבִּיטָה בְעָנְיֵנוּ כִּי
רַבּוּ מַכְאוֹבֵינוּ וְצָרוֹת לְבָבֵנוּ
חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּאֶרֶץ שִׁבְיֵנוּ
וְאַל תִּשְׁפּוֹךְ חֲרוֹנְךָ עָלֵינוּ כִּי
אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ : אֵל
הַבִּיטָה דַּל כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם
וְשִׁקְּצוּנוּ כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה . עַד
מָתַי עֻזְּךָ בַּשְּׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד
צָר . עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ וְקִנְאָתְךָ
עַל אוֹיְבֶיךָ הֵם יֵבוֹשׁוּ וְיֵחַתּוּ
מִגְּבוּרָתָם וְאַל יִמְעֲטוּ לְפָנֶיךָ
תְּלָאוֹתֵינוּ . מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ
רַחֲמֶיךָ בְּיוֹם צָרוֹתֵינוּ . וְאִם לֹא
לְמַעֲנֵנוּ לְמַעַנְךָ פְעַל וְאַל
תַּשְׁחִית זֵכֶר שְׁאֵרִיתֵנוּ וְחוֹן
אוֹם הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ פַּעֲמַיִם
בְּכָל יוֹם תָּמִיד בְּאַהֲבָה .
וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ
אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

אין אומרים תחנון לא בר"ח ובחנוכה ופורים קטן ופורים גדול ב' ימים ולא בכל חודש ניסן ולא בל"ג בעומר ולא מר"ח סיון עד אחר א"ח ולא בט"ו בשבט ולא בתשעה באב ולא בט"ו באב ולא בער"ה ולא בעיוה"כ עד אחר א"ח ולא בבית האבל :

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל גָּד צַר לִי מְאֹד
נִפְּלָה נָּא בְיַד יְיָ כִּי רַבִּים רַחֲמָיו וּבְיַד
אָדָם אַל אֶפֹּלָה :

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְיָ מָלֵא

רַחֲמִים רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנָי: יְיָ אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְיָ כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְיָ עַד מָתָי: שׁוּבָה יְיָ חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה לָּךְ: יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי: שָׁמַע יְיָ תְּחִנָּתִי יְיָ תְּפִלָּתִי יִקָּח: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע:

כשאומרים והוא רחום אומרים ה׳ אלהי ישראל וכו׳:

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה כִּי הָיִינוּ לַעַג וָקֶלֶס בַּגּוֹיִם. נֶחְשַׁבְנוּ כַּצֹּאן לַטֶּבַח יוּבָל לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וּלְמַכָּה וּלְחֶרְפָּה:

וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יי

זָרִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה. חֹן אוֹם לְשִׁמְךָ מְקַוֶּה. טָהוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ קָרְבָה. יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח לָנוּ. רַחֲמֶיךָ יִכְבְּשׁוּ אֶת כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ:

אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי

חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ וְאַל תִּתְּנֵנוּ בִּידֵי אַכְזָרִים. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם. לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד וְאַל תְּאַחַר:

אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי

קוֹלֵנוּ תִשְׁמַע וְתָחֹן וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בְּיַד אֹיְבֵינוּ לִמְחוֹת אֶת שְׁמֵנוּ. זְכֹר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲכֶם. וְעַתָּה נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה:

וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יי

עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: יי

בימים שא״א והוא רחום מתחילין כאן

שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל. וְאַל יֹאבַד יִשְׂרָאֵל. הָאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל:

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם אֶחָד. וְאַל יֹאבַד גּוֹי אֶחָד. הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם קָדוֹשׁ. וְאַל יֹאבַד גּוֹי קָדוֹשׁ. הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת לְקָדוֹשׁ:

מִתְרַצֶּה בְּרַחֲמִים וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים הִתְרַצֵּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: ח״ק

בשני ובחמישי אומרים זה וצריך לומר בעמידה:

מנהג אשכנז	מנהג ק״ק
אל ארך אפים ורב חסד ואמת אל באפך תוכיחנו. חוסה יי על עמך והושיענו מכל רע. חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:	אל ארך אפים ומלא רחמים אל תסתר פניך ממנו חוסה יי על שארית ישראל עמך והצילנו מכל רע חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:

בשעת הוצאת ספר תורה אומרים זה:

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים: ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך. ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין. יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבותא ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אוריתה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואוריתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תושבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באורייתא ותשלים משאלין דלבאי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם אמן:

בשבת ויו״ט מתחילין כאן ובחול גדלו:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: אחד (הוא) אלהינו גדול אדונינו קדוש (בר״ה ויו״כ ונורא) שמו:

חזן גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו:

קהל לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: ובחול מתחילין אב הרחמים

בשבת וביו״ט אומרים זה:

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל: צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות: היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם: קדשתו על החיות וקדשתו על כסא הכבוד: ובכן יתקדש שמך בנו יי אלהינו לעיני כל חי. ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו ככתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: ונאמר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים

ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים. וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים:

כשמגביהין הס"ת אומרים זה:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה:

עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: ארך ימים בימינה בשמאלה עשר וכבוד: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

כשמחזירין הס"ת להיכל אומרים זה:

חזן יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו:

והקהל אומרים הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

ואח"כ אומרים בחול ובר"ח ובי"ט ובשבת במנחה לדוד מזמור תמצא בשיר ש"י. ובשבת בשחרי' אומרים מזמור לדוד תמצא בקבלת שבת:

בשעת הכנסת ס"ת להיכל אומרים זה:

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: קומה יי למנוחתך אתה וארון עזך: כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו: בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: אשרי וכו'

א"א למנצח בר"ח ובחנוכה ובפורים קטן ב' ימים ובפורים גדול ב' ימים ולא בע"פ ולא בתוה"מ ולא בע"כ ולא בעיו"כ גם א"א בנים האבל:

למנצח מזמור לדוד: יענך יי ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב: ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך: יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה: יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגל ימלא יי כל משאלותיך: עתה ידעתי כי הושיע יי משיחו יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו: אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי אלהינו נזכיר: המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יי: ואני זאת בריתי אותם אמר יי רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתיה קדיש על ארעא עובד גבורתיה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא: יי צבאות מליא כל ארעא זיו יקריה: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי ממקומו: ונטלתני רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא

דיי

דיי מאתר בית שכינתה: יי ימלך לעולם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ברוך (הוא) אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשיך יי: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

חזן יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: קהל יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:

חזן יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא. בריך הוא לעלא (בעשי"ת ולעלא) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן:

קהל קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

חזן תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן:

קהל יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

חזן יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

קהל עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:

חזן עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

כשמסיים קדיש דרבנן תוספות יתגדל עד בעלמא ואמרו אמן ואח"כ תוספות זה:

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מן דעסקין באורייתא. די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמין וחיין אריכין ומזונא רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון דבשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא וכו'

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב יקרו בשמים ממעל. ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד: אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו. וידעת היום והשבות אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

על כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון: לפניך יי אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. ככתוב בתורתך יי ימלך לעלם ועד: ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא: עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט: קדיש

שיר של יום

בראשון בשבת היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל ויושבי בה: כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה: מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

בשני בשבת היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

שיר מזמור לבני קרח: גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב: אלהים בארמנותיה נודע למשגב: כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו: המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו: רעדה אחזתם שם חיל כיולדה: ברוח קדים תשבר אניות תרשיש: כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה:

דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ׃ כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ׃ יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ׃ סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ׃ שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן׃ כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת׃

בשלישי בשבת הַיּוֹם יוֹם שְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ׃

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט׃ עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה׃ שִׁפְטוּ דָל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ׃ פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ׃ לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם׃ אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ׃ קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם׃

ברביעי בשבת הַיּוֹם יוֹם רְבִיעִי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ׃

אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ׃ הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים׃ עַד מָתַי רְשָׁעִים יְיָ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ׃ יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ עַמְּךָ יְיָ יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ׃ אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב׃ בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ׃ הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט׃ הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת׃ יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל׃ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ

תְלַמְּדֶנּוּ׃ לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת׃ כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב׃ כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב׃ מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן׃ לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי׃ אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְיָ יִסְעָדֵנִי׃ בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי׃ הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי חֹק׃ יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ׃ וַיְהִי יְיָ לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי׃ וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ׃ לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ׃ נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ׃ כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים׃

בחמישי בשבת הַיּוֹם יוֹם חֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ׃

לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף׃ הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל׃ תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֵּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ׃ כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע׃ הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה׃ בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה׃ שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי׃ לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר׃ אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ׃ וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי׃ וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם׃ לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ׃ כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב

ידי

ידי: משנאי יי יכחשו לו ויהי עתם לעולם: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך:

בששי במנחה היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

יי מלך גאות לבש וכו׳ כולה לעיל:

במנחה אומרים היום יום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת וכו׳ כולה לעיל:

מן ר״ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבוקר ובערב בכל יום אומרים זה:

לדוד יי אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד: בקרב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואיבי לי המה כשלו ונפלו: אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת שאלתי מאת יי אותה אבקש שבתי בבית יי כל ימי חיי לחזות בנעם יי ולבקר בהיכלו: כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני: ועתה ירום ראשי על איבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי: שמע יי קולי אקרא וחנני וענני: לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי אבקש: אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי: כי אבי ואמי עזבוני ויי יאספני: הורני יי דרכך ונחני בארח מישור למען שררי: אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: לולא האמנתי לראות בטוב יי בארץ חיים: קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי:

שש זכירות

(זכירת יציאת מצרים) למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:

(זכירת מעמד הר סיני) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב:

(זכירת מעשה עמלק) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: ימח שמו וזכרו ונמח זכורו מלהזכירו:

(זכירת מעשה העגל) זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר:

(זכירת מרים) זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים:

(זכירת יום השבת) זכור את יום השבת לקדשו:

שלשה עשר עקרים

(א) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים:

(ב) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה:

(ג) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל:

(ד) אני מאמין באמונה שלמה

שהבורא

שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון:

(ה) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל:

(ו) אני מאמין באמונה שלמה שכל דברי נביאים אמת:

(ז) אני מאמין באמונה שלמה שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית ושהוא היה אב לנביאים לקודמים לפניו ולבאים אחריו:

(ח) אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום:

(ט) אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו:

(י) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם שנאמר היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם:

(יא) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו:

(יב) אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבא:

(יג) אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים:

לישועתך קויתי יי:
קויתי יי לישועתך:
יי לישועתך קויתי:
לפורקנך סברית יי:
סברית יי לפורקנך:
יי לפורקנך סברית:

בבוקר ובערב קודם כל הפסוקים יאמר זה:

יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמר מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי קרובים אל יי אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי יי הוא האלהים אין עוד:

יי נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך: ואני בתמי אלך פדני וחנני: פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני: רגלי עמדה במישור במקהלים אברך יי: יי שמרי יי צלי על יד ימיני: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: יי ישמר צאתי ובאי לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש:

אל הכבוד אתן לך שיר והלל ואעבד לך יום וליל: ברוך יחיד ומיוחד. היה הוה ויהיה: יי אלהים אלהי ישראל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: הוא אלהים חיים מלך חי וקים לעד ולעולמי עד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: לישועתך קויתי יי: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואני אלך בשם יי אלהים חיים ומלך עולם: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: יי ימלך לעלם ועד:

ויאמר למנצח בנגינות (תהלים ס״ז) ומזמור לדוד ה׳ רועי (כ״ג):

כשרוצה לצאת מביהכ״נ יאמר פסוק זה ויאמר:

אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

ובמ״כ יאמר ויאמר:

כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואני

אלך בשם יי אלהים חיים ומלך עולם: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: יי ימלך לעלם ועד:

והח״כ ילך אל פתח לאחוריו וישתחוה אל ארון הקודש ויאמר:

יי נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך:

ואח״כ כשהולך יאמר ג׳ פסוקים אלו:

גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב: ניתי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: ונח מצא חן בעיני יי:

אם כשעמד לילך בהותר יום לעסוק במשא ובמתן יאמר זה:

עזרי מעם יי עושה שמים וארץ: השלך על יי יהבך והוא יכלכלך: שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום: בטח ביי ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה: אני רוצה לילך היום לעשות מו״מ ברשות הש״י ולמען שמו ולישא וליתן באמונה לשם יחוד וכו׳: רבש״ע בדברי קדשך כתוב לאמר הבוטח ביי חסד יסובבנו. וכתיב ואתה מחיה את כלם יי אלהים אמת תן ברכה והצלחה בכל מעשה ידי, כי בטחתי בך שעל ידי משא ומתן ועסקים שלי תשלח לי ברכה כדי שאוכל לפרנס את עצמי ובני ביתי בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור. לחיים ולשלום. ויקוים בי מקרא שכתוב השלך על יי יהבך והוא יכלכלך אמן:

תפלת הדרך

א״צ תפלת הדרך אלא פעם אחת בכל יום שהולך:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום. ותדריכנו לשלום. ותסמכנו לשלום. ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום. (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום) ותצילנו מכף כל אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם ותשלח ברכה

בכל מעשה ידינו. ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך אתה יי שומע תפלה:

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

ג״פ **שלום עליכם: עליכם שלום:**

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יי שמרך יי צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

ואומרים ג״פ לישועתך. ג״פ ויהי נועם. ג״פ יברכך. ג״פ המלאך הגואל סי׳ ע״ו:

תפלת הים

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב האל הגדול הגבור והנורא המוכתר בכתר האמונה שתעשה למען קדשת שלש עשרה מדותיך של רחמים. ולמען קדשת שערי הרחמים. ולמען זכות ישני חברון אברהם יצחק ויעקב אהוביך ותמימיך. ולמען זכות עקדתו של יצחק יחידך

שנעקד

שנעקד על גבי המזבח והיה עולה תמימה קדושה וטהורה ולמען זכותם וקדושתם ונבואתם של שמואל הנביא ושל אליהו הנביא ושל אלישע הנביא נביאיך נביאי אמת ולמען זכות כל הצדיקים והחסידים שהיו בכל דור מגנים על ישראל. שתשמיד הים מזעפו ויחשו גליו ותעשה רצון לבנו והוליכנו מהרה אל מחוז חפצנו לטובה כאשר בידך לעשות ותשמע תפלתנו ותאזין תחנתנו ועננו בשעה הזאת שאנו מתפללים ומתחננים לפניך ותוליכנו בנחת רוח טוב כפי הצורך ותשמרנו מהמון גלים ומשאון משברי ים מרוח סועה מסער ומצער ומבלבול עתים ומחלוף זמנים ומהבריות הרעות הגדולות בים וביבשה ומכל נזק ומכל הפסד ואל יעכבנו לא משבית ולא מבריח ולא משטין לא מצר ולא מזיק ולא מבלבל ולא מפחיד ולא מחריד ולא מאים ותוציא רוח טוב מאוצרותיך להנהיג הספינה ותחזק כל תופשי משוט ומנהיגיה ומלחיה וחובליה ואמניה שינהגו אותה כראוי בלא עצות ובלא חשול ובלא תשות כח ותגיענו אל מחוז חפצנו בלי שום נזק ובלי שום צער ובלי שום הפסד כדכתיב אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם: הקם סערה לדממה ויחשו גליהם: שמרה נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

סדר קבלת שבת

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו: באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יי עשנו: כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקלו תשמעו: אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר: אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי: ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי: אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי:

שירו ליי שיר חדש שירו ליי כל הארץ: שירו ליי ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו: ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים. ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו: השתחוו ליי בהדרת קדש חילו מפניו כל הארץ: אמרו בגוים יי מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במישרים: ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלאו: יעלז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער: לפני יי כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו:

יי מלך תגל הארץ ישמחו איים רבים: ענן וערפל סביביו צדק ומשפט מכון כסאו: אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו: האירו ברקיו תבל ראתה ותחל הארץ: הרים כדונג נמסו מלפני יי מלפני אדון כל הארץ: הגידו השמים צדקו וראו כל העמים כבודו: יבשו כל עובדי פסל המתהללים באלילים השתחוו לו כל אלהים: שמעה ותשמח ציון ותגלנה בנות יהודה למען משפטיך יי: כי אתה יי עליון על כל הארץ מאד נעלית על כל אלהים: אהבי יי שנאו רע שמר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם: אור זרע לצדיק ולישרי לב שמחה: שמחו צדיקים ביי והודו לזכר קדשו:

מזמור שירו ליי שיר חדש כי נפלאות עשה הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו: הודיע יי ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו: זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו: הריעו ליי כל הארץ פצחו ורננו וזמרו: זמרו ליי בכנור בכנור וקול זמרה: בחצצרות וקול שופר הריעו לפני המלך יי: ירעם הים ומלאו תבל וישבי בה: נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו: לפני יי כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים במישרים:

יי מלך ירגזו עמים ישב כרובים תנוט הארץ: יי בציון גדול ורם הוא על כל העמים: יודו שמך גדול ונורא קדוש הוא: ועז מלך משפט אהב אתה כוננת מישרים משפט וצדקה ביעקב אתה עשית: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: משה ואהרן בכהניו ושמואל בקראי שמו קראים אל יי והוא יענם: בעמוד ענן ידבר אליהם שמרו עדתיו וחק נתן למו: יי אלהינו אתה עניתם אל נשא היית להם ונקם על עלילותם: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו:

מזמור לדוד הבו ליי בני אלים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו השתחוו ליי בהדרת קדש: קול יי על המים אל הכבוד הרעים יי על מים רבים: קול יי בכח קול יי בהדר: קול יי שבר ארזים וישבר יי את ארזי הלבנון: וירקידם כמו עגל לבנון ושרין כמו בן ראמים: קול יי חצב להבות אש: קול יי יחיל מדבר יחיל יי מדבר קדש: קול יי יחולל אילות ויחשף יערות ובהיכלו כלו אמר כבוד: יי למבול ישב וישב יי מלך לעולם: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

אנא בכח וכו׳

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה . פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה : לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד . הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד . יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד . לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה : לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה . כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה . מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה . סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה : לכה

מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה . קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה . רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא . וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה : לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי . לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִּפְאַרְתֵּךְ עַמִּי . עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי . קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ : לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי . כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי . עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי . כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה : לכה

לֹא תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי . מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי . בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי . וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ : לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ . וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ . יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ . כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה : לכה

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי . וְאֶת יְיָ תַּעֲרִיצִי . עַל יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי . וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה : לכה

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ . גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה . תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה . בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה : לכה

מזמור שיר ליום השבת תמצא לעיל דף קי״ז:

תְּפִלַּת עַרְבִית

בחול וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ :

בשבת וביו״ט מתחילין כאן :

חזן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ :

קהל וחזן בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ . בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר . וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ : אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים :

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ . תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ . עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד . כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ . וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה . וְאַהֲבָתְךָ אַל תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :

ק״ש תמצא בתפלת שחרית

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ . הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל הֶעָרִיצִים . הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ . וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ . הָעֹשֶׂה גְדוֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר . הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ . הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל שׂוֹנְאֵינוּ . הָעֹשֶׂה לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם . הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת

עולם: המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו: ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו: יי ימלך לעולם ועד: ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו: ברוך אתה יי גאל ישראל:

השכיבנו יי אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לחיים. ופרוש עלינו סכת שלומך. ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו למען שמך. והגן בעדנו. והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו ומצילנו אתה. כי אל מלך חנון ורחום אתה. ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: ופרוש ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד:

נ״נם ופרוש עלינו סכת שלומך: ברוך אתה יי הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים: אמן

נ״נס ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ח״ק

לחול ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: כי לא יטש יי את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם: וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים. יי הוא האלהים: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: ברוך יי ביום. ברוך יי בלילה. ברוך יי בשכבנו. ברוך יי בקומנו. כי בידך נפשות החיים והמתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת: אלהינו שבשמים יחד שמך וקים מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד:

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמור לציון מלך אלהיך: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו מלך אלא אתה: ברוך אתה יי המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו:

ח״ק . כמו״ש של חול כמלת לעיל . אחר מבו״ש [illegible] בקבלה . עלינו [illegible]

מתפללין שמ"ע עד האל הקדוש ומה"כ אומרים

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ. תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל הַיָּמִים. וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל הַזְּמַנִּים. וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים וכו'

הש"ץ והקהל אומרים ויכלו:

לש"ץ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יחיד מתחיל מגן אבות ונכנס שחל יו"ט א' של פסח א"א הנלכה כולה. גם א"א בכית האבל ובבית החתן:

קו"ה מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ הָאֵל (בש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

הש"ץ אומר אלהינו וכו'. ק"ש:

א"א במה מדליקין ביו"ט שחל בע"ש. ובמנס תוה"מ. וכן יו"כ ויו"ט שחל בשבת א"א:

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכַלָּךְ. וְלֹא בִּפְתִילַת הָאִידָן. וְלֹא בִּפְתִילַת הַמִּדְבָּר. וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם: לֹא בְזֶפֶת. וְלֹא בְשַׁעֲוָה. וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק. וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה. וְלֹא בְאַלְיָה. וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת בְּעִטְרָן וּבְנֵפְטְ. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבַד: כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִשְׁתָּן. וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִשְׁתָּן: פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ: לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר. בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת. וַאֲפִלּוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד: לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר: הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי

רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם: על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן. על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר: שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם ערבתם הדליקו את הנר. ספק חשכה ספק אינה חשכה. אין מעשרין את הודאי. ואין מטבילין את הכלים. ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי. ומערבין. וטומנין את החמין:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: קדיש דרבנן

מקדשין על היין ומתחיל בברכת בורא פרי הגפן. עלינו. ק"י. אדון עולם. כמו לעיל:

שחרית לשבת

מתפללין כל סדר התפלה עד ישתבח ואחר כך אומרים נשמת:

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו. ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע. פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך אלא אתה: אלהי הראשונים והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המהלל ברוב התשבחות המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים. ויי לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים. והמקיץ נרדמים. והמשיח אלמים. והמתיר אסורים. והסומך נופלים. והזוקף כפופים. לך לבדך אנחנו מודים. אלו פינו מלא שירה כים. ולשוננו רנה כהמון גליו. ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח. וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות. אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו: ממצרים גאלתנו יי אלהינו. ומבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו. ובשבע כלכלתנו. מחרב הצלתנו. ומדבר מלטתנו. ומחלים רעים ונאמנים דליתנו: עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו יי אלהינו לנצח: על כן אברים שפלגת בנו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו. ולשון אשר שמת בפינו. הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו. כי כל פה לך יודה. וכל לשון לך תשבע. וכל ברך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל לבבות ייראוך. וכל קרב וכליות יזמרו לשמך. כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי מי כמוך. מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו: מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך: האל הגדול הגבור

הַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

שׁוֹכֵן עַד. מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל. וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: ח״ק

חזן **בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:**

ק״ח **בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:**

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל:

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח. וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּה. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו. שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל נְשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ

יוצרם בדעת בבינה ובהשכל. כח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נוגה. נאה זיום בכל העולם. שמחים בצאתם וששים בבואם. עושים באימה רצון קונם: פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורנה לזכר מלכותו. קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש:

לאל אשר שבת מכל המעשים. ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה. ענג קרא ליום השבת. זה שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו. ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי. לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו. שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קדש: שמך יי אלהינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו. עמ״ד עד האל הקדוש:

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת לו. בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לוחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

ולא נתתו יי אלהינו לגויי הארצות. ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים. וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים. כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו׳

בחזרת ש״ץ אומרים נקדש

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו״ח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

חזן אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים.

לעמתם

לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: ק״ו בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: ק״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לש״ץ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעש״ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

הש״ץ גומר התפלה עד בשלום. ק״ש:

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

מוציאין ס״ת ואומרים ויהי בנסוע הארון. בריך שמיה. על הכל סמלה נעיל:

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את (פב״פ) בעבור שעלה לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד השבת ובשכר זה הקב״ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה מכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

מי שברך ליולדת

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פב״פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב (ויקרא שמו בישראל פב״פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בעבורם. בשכר זה יגדלו (יגדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

מי שברך לחולה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב״פ) בעבור (פפב״פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקדוש ברוך הוא ימלא רחמיו עליו (עליה) להחלימו (להחלימה) ולרפאותו (ולרפאותה) ולהחזיקו (ולהחזיקה) ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ״ח איבריו ושס״ה גידיו (לנקבה לרמ״ח איבריה ושס״ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן:

יְקוּם פּוּרְקָן מִן שְׁמַיָּא. חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי. וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא. זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא. דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא: לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָאן

דעסקין באורייתא. מלכא דעלמא יברך יתהון יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא. זרעא חיא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אורייתא: לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה. ומי שבאים בתוכם להתפלל. ומי שנותנים נר למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים. וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

תפלה בעד שלום הקיסר יר״ה

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים מלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדונינו הקיסר

אלכסנדר אלכסנדראוויטש

ירום הודו עם אשתו הקיסרית הכבודה

מאריא טעאדאראוונא

ובנו יורש עצר

ניקאלאי אלכסנדראוויטש

ואת כל בית מלכנו הרם ירום הודם. מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל. בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח. ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן:

כשמברכין החודש אומרים זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלמה חיים של עשר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שימלא יי משאלות לבנו לטובה אמן סלה:

מי שעשה נסים לאבותינו. וגאל אתם מעבדות לחרות. הוא יגאל אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ.

חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

הש"ץ אומר ר"ח פלוני ואומר כל אחד עמו ולא כקצת שנוהגין שא"א בעצמם :

הש"ץ לוקח הס"ת בידו ואומר :

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה :

יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם . לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה . לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה . וְנֹאמַר אָמֵן :

אל מלא רחמים שוכן במרומים . המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פ"פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים . ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן :

בשבת שמברכין החודש ור"ח ויו"ט וחנוכה ופורי' וכשיש חתן בבית הכנסת וברית מילה א"א (אב הרחמים). ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש . וכן אומרים בבית האבל :

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים . בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים . קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ . מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ . לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה. עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים . הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ . כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם . וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי . וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן : וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר . לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ : וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים : וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה : מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ : אשרי .

כשמברכין בה"ב יאמר הש"ץ זה :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני בשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

הש"ץ אומר יהללו ומכניסין הס"ת להיכל ובנוחה יאמר וכו' ח"ק :

מוסף לשבת

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש והש"צ אומרים זה .

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ. מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ . טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ . אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ . וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת

כראוי

בראוי: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום השבת הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו. קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך ושמחנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו'

כשהש"ץ חוזר התפלה אומרים זה:

נעריצך ונקדישך כסוד שיח שרפי קדש. המקדישים שמך בקדש ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו"ח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן כבודו מלא עולם משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו. לעמתם ברוך יאמרו: קו"ח ברוך כבוד יי ממקומו: חזן ממקומו הוא יפן ברחמים ויחון עם המיחדים שמו ערב ובקר בכל יום תמיד פעמים באהבה שמע אומרים: קו"ח שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: חזן הוא אלהינו הוא אבינו הוא מלכנו הוא מושיענו. והוא ישמיענו ברחמיו שנית לעיני כל חי להיות לכם לאלהים: קו"ח אני יי אלהיכם:

חזן ובדברי קדשך כתוב לאמר: קו"ח ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

לש"ץ לדור ודור וכו'

הש"ץ גומר התפלה עד בשלום. ק"ש.

קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי: אין קדוש כיי כי אין בלתך ואין צור כאלהינו: כי מי אלוה מבלעדי יי ומי צור זולתי אלהינו:

אין כאלהינו. אין כאדונינו. אין כמלכנו. אין כמושיענו: מי כאלהינו. מי כאדונינו. מי כמלכנו. מי כמושיענו: נודה לאלהינו. נודה לאדונינו. נודה למלכנו. נודה למושיענו: ברוך אלהינו. ברוך אדונינו. ברוך מלכנו. ברוך מושיענו: אתה הוא אלהינו. אתה הוא אדונינו.

אתה הוא מלכנו. אתה הוא מושיענו. אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים:

פטום הקטרת הצרי והצפרן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר. וקלופה שלשה. וקנמון תשעה. ברית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חוריין עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא. ואם נתן בה דבש פסלה. ואם חסר אחת מכל סממניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. ברית כרשינה ששפין בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד:

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש: ביום הראשון היו אומרים. ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה: בשני היו אומרים. גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: בשלישי היו אומרים. אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: ברביעי היו אומרים. אל נקמות יי אל נקמות הופיע: בחמישי היו אומרים. הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: בששי היו אומרים. יי מלך גאות לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: בשבת היו אומרים. מזמור שיר ליום השבת. מזמור שיר לעתיד לבא. ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: קדיש דרבנן

עלינו. קדיש יתום

שיר היחוד ליום השבת

חזן אז ביום השביעי נחת. יום השבת על כן ברכת:

קהל ועל כל פועל תהלה ערוכה. חסידיך בכל עת יברכוכה:

חז׳ ברוך יי יוצר כלם. אלהים חיים ומלך עולם:

ק׳ כי מעולם על עבדיך. רוב רחמיך וחסדיך:

חז׳ ובמצרים התלות. להודיע כי מאד נעלית:

ק׳ על כל אלהים בעשותך בהם. שפטים גדולים ובאלהיהם:

חז׳ בבקעך ים סוף עמך ראו. היד הגדולה וייראו:

ק׳ נחית עמך לעשות לך. שם תפארת להראות גדלך:

ח׳ ידברת עמם מן השמים. הגב העבים נטפו מים:

ק׳ יָדַעְתָּ לֶכְתָּם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבַר:

ח׳ תִּתֵּן לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וְכֶעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מַיִם:

ק׳ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

ח׳ בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:

ק׳ וַיִּתְעַנְּגוּ בְּבִרְעַת שֶׁמֶן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:

ח׳ בְּנוֹתָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:

ק׳ וַתֹּאמַר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים. צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:

ח׳ כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:

ק׳ וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

ח׳ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:

ק׳ הֵטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן הֵיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:

ח׳ יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:

ק׳ אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב. וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:

ח׳ יְיָ תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:

ק׳ וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:

ח׳ זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:

ק׳ וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

ח׳ וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ. הַבֶּט נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ:

ק׳ בְּחַרְתָּנוּ לִהְיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה. וְעַל עַמְּךָ בִּרְכָתְךָ סֶּלָה:

ח׳ וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:

ק׳ וּמִבִּרְכָתְךָ עַמְּךָ יְבֹרָךְ. כִּי אֶת כָּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ:

ח׳ וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בוֹרְאִי. וַאֲבָרְכֵהוּ כָּל יְמֵי צְבָאִי:

ק׳ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ לְעוֹלָם. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם:

כַּכָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא: וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה: וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ: וְנֶאֱמַר וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם:

שִׁיר הַכָּבוֹד

פותחין הארון

חזן אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג. כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:

קהל נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ. לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ:

ח׳ מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ. הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ:

ק׳ עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:

א׳ אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:
ק׳ ביד נביאיך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:
ח׳ גדלתך וגבורתך. כנו לתקף פעלתך:
ק׳ דמו אותך ולא כפי ישך. וישוך לפי מעשיך:
ח׳ המשילוך ברוב חזיונות. הנך אחד בכל דמיונות:
ק׳ ויחזו בך זקנה ובחרות. ושער ראשך בשיבה ושחרות:
ח׳ זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב. כאיש מלחמות ידיו לו רב:
ק׳ חבש כובע ישועה בראשו. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:
ח׳ טללי אורות ראשו נמלא. קוצותיו רסיסי לילה:
ק׳ יתפאר בי כי חפץ בי. והוא יהיה לי לעטרת צבי:
ח׳ כתם טהור פז דמות ראשו. וחק על מצח כבוד שם קדשו:
ק׳ לחן ולכבוד צבי תפארה. אמתו לו עטרה עטרה:
ח׳ מחלפות ראשו כבימי בחרות. קוצותיו תלתלים שחורות:
ק׳ נוה הצדק צבי תפארתו. יעלה נא על ראש שמחתו:
ח׳ סגלתו תהי בידו עטרת. וצניף מלוכה צבי תפארת:
ק׳ עמוסים נשאם עטרת ענדם. מאשר יקרו בעיניו כבדם:
ח׳ פארו עלי ופארי עליו. וקרוב אלי בקראי אליו:
ק׳ צח ואדום ללבושו אדום. פורה בדרכו בבואו מאדום:
ח׳ קשר תפלין הראה לענו. תמונת יי לנגד עיניו:
ק׳ רוצה בעמו ענוים יפאר. יושב תהלות בם להתפאר:
ח׳ ראש דברך אמת קורא מראש. דור ודור עם דורשך דרוש:
ק׳ שית המון שירי נא עליך. ורנתי תקרב אליך:
ח׳ תהלתי תהי לראשך עטרת. ותפלתי תכון קטרת:
ק׳ תיקר שירת רש בעיניך. כשיר יושר על קרבניך:
ח׳ ברכתי תעלה לראש משביר. מחולל ומוליד צדיק כביר:
ק׳ ובברכתי תנענע לי ראש. ואותה קח לך כבשמים ראש:
ח׳ יערב נא שיחי עליך. כי נפשי תערוג אליך:

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו: ק׳

ש״ץ. ק׳. אדון עולם

סדר הלל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל

גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

בנ״ם חנוכה אומרים לא לנו:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: כ״פ

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדלים: יוסף יי עליכם עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

בנ״ם חנוכה אומרים אהבתי:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שמר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב: כ״פ

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן כי ל״ח:
יאמרו נא יראי יי כי ל״ח:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביי מבטח באדם: טוב לחסות ביי

מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת: לר"ח ולי"ט ולחה"מ ק"ש ולחנוכה ח"ק:

בר"ח קורין ד' גברי בפ' פינחס. ואחר קה"ת אומרים אשרי. ובנל"ג ח"ק ומתפללין מוסף:

מוסף לראש חודש

מתפללין עד האל הקדוש ואח"כ אומרים זה:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתָתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם. זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ. וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא. מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין. וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו. וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן

ונסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון, (בשנת העיבור ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה וכו׳. ק״ש. עלינו. ק״י:

מוסף לשבת וראש חודש

מתפללין עד האל הקדוש ואח״כ אומרים זה.

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי. אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת: ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו. ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד השלוחה במקדשך: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוספי יום השבת הזה ויום ראש החדש הזה. נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה לפרנסה ולכלכלה לחיים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בשנת העיבור ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות. ושבת קדשך להם הודעת וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים: רצה. ק״ש. ח״ב. עלינו. ק״י. מש״ש:

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך אורריך ארור ומברכיך ברוך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך:

המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: יי אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יי אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: יצו יי אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר יי אלהיך נתן לך: יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: כי יי אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך:

מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי עשה יי הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי גאל יי יעקב ובישראל יתפאר: גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל:

ישראל נושע ביי תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יי אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יי אלהיכם ואין עוד

ולא יבשו עמי לעולם: (ופדויי יי ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה): כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יי כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יי קוינו לו. נגילה ונשמחה בישועתו:

בית יעקב לכו ונלכה באור יי: והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת יראת יי היא אוצרו: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה. חי יי אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת: ופדויי יי ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגון נסו יגון ואנחה: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: ולא אבה יי אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפך יי אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יי אלהיך: אז תשמח בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם:

בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו: ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום. שלום לך ושלום לעוזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד: ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

אמר רבי יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מוצא ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה. ושנוי בנביאים ומשלש בכתובים:

כתוב בתורה כי יי אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: וכתיב בתריה עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה: שנוי בנביאים דכתיב כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: משלש בכתובים דכתיב שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: וכתיב בתריה אבי יתומים ודין אלמנות אלהים במעון קדשו: יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבתינו אל יעזבנו ואל יטשנו: ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום: כי נחם יי ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יי ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: שיר המעלות אשרי כל ירא יי

לוח המולדות וראשי חדשים

משנת תרמ״ט עד תרנ״ה

תרמ״ט (הש״ג)		[illegible]	[illegible]	[illegible]	ר״ח
חשון	יום ו׳ מחלק״י .	20	5	5	וז
כסליו	יום ח׳ נבקר . .	4	6	6	אב
טבת	יום ג׳ בערב . .	48	7	6	גד
שבט	יום ד׳ נבקר . .	32	8	7	ה
אדר א	יום ה׳ בערב . .	16	9	8	וז
אדר ב	יום ש״ק נבקר .	=	10	9	אב
ניסן	יום א׳ בערב .	44	11	9	ג
אייר	יום ג׳ נבקר . .	28	12	10	דה
סיון	יום ה׳ בערב .	12	13	11	ו
תמוז	יום ו׳ נבקר . .	56	14	11	זא
אב	מולאי ש״ק . . .	14	15	12	ב
אלול	יום ב׳ מחלק״י .	24	16	1	גד

תר״נ (הכ״ז)		[illegible]	[illegible]	[illegible]	ר״ח
חשון	יום ה׳ מחלק״י .	53	=	2	ח
כסליו	ל״ל שבת קודש .	27	1	3	א
טבת	יום א׳ מחלק״י .	21	2	4	בג
שבט	ג קודם חול היו׳	5	3	5	ד
אדר	ד׳ מחלק״י . .	49	4	5	הו
ניסן	ו׳ קודם חול היום	33	5	6	ז
אייר	ש״ק בערב . . .	17	6	7	אב
סיון	יום ג׳ נבקר .	1	7	8	ג
תמוז	יום ג׳ בערב . .	45	8	8	דה
אב	יום ה׳ נבקר .	29	9	9	ו
אלול	ל״ל שבת קודש .	18	10	10	זא

תרנ״א (בח״ה)		[illegible]	[illegible]	[illegible]	ר״ח
חשון	יום ב׳ בערב . .	41	12	11	גד
כסליו	יום ד׳ נחלק״י .	25	13	12	ה
טבת	ל״ל ו׳ מחלק״ל .	9	14	1	ו
שבט	שבת קודש ביום .	53	15	1	ז
אדר א	ב׳ קודם היום .	37	16	2	אב
אדר ב	ג׳ מחלק״י . . .	21	17	3	גד
ניסן	ה׳ קודם היום .	6	=	4	ה
אייר	יום ו׳ ביום . .	50	1	4	וז
סיון	יום א׳ נבקר .	34	2	5	א
תמוז	יום ב׳ ביום . .	18	3	6	בג
אב	יום ד׳. נבקר .	2	4	7	ד
אלול	יום ה׳ בערב .	46	5	7	הו

תרנ״ב (זש״ג)		[illegible]	[illegible]	[illegible]	ר״ח
חשון	יום א׳ בערב . .	14	7	9	אב
כסליו	יום ג׳ נבקר .	58	8	9	גד
טבת	ד׳ בערב . . .	42	9	10	הו
שבט	יום ו׳ נבקר .	26	10	11	ז
אדר	מולאי ש״ק . :	10	11	12	אב
ניסן	ב׳ נחצות . . .	54	12	12	ג
אייר	ד׳ קודם היום .	38	13	1	דה
סיון	ה׳ אחר חלק״י .	22	14	2	ו
תמוז	ש״ק נבקר . .	6	15	3	זא
אב	יום א׳ ביום . .	50	16	3	ב
אלול	ג׳ קודם היום .	34	17	4	גד

תרנ״ג (חכ״ז)		[illegible]	[illegible]	[illegible]	ר״ח
חשון	יום ו׳ נבקר . .	8	1	6	ח
כסליו	מוצש״ק בערב .	47	2	6	א
טבת	יום ב׳ נבקר .	31	3	7	בג
שבט	יום ג׳ בערב .	15	4	8	ד
אדר	יום ה׳ גבקר .	59	5	8	הו
ניסן	ל״ל ש״ק . . .	43	6	9	ז
אייר	יום א׳ נבקר . .	27	7	10	אב
סיון	יום ב׳ בערב . .	11	8	11	ג
תמוז	יום ד׳ קוחלק״י	55	9	11	דה
אב	ל״ל ה׳ קוחל״ל .	39	10	12	ו
אלול	ש״ק מחלס״י . .	23	11	1	זא

תרנ״ד (בש״ז)		[illegible]	[illegible]	[illegible]	ר״ח
חשון	יום ג׳ מחלק״י .	51	13	2	גד
כסליו	ל״ל ד׳ מחט״ל .	35	14	3	הו
טבת	יום ו׳ מחלק״י .	19	15	4	זא
שבט	יום א׳ קוה״י .	3	16	5	ב
אדר א	יום ב׳ מחלק״י .	47	17	5	גד
אדר ב	יום ד׳ קוה״י .	32	=	6	הו
ניסן	יום ה׳ בערב . .	16	1	7	ז
אייר	ש״ק נבקר . .	=	2	8	אב
סיון	יום א׳ בערב . .	44	3	8	ג
תמוז	יום ג׳ נבקר . .	28	4	9	דה
אב	יום ד׳ בערב . .	12	5	10	ו
אלול	יום ו׳ נבקר . .	56	6	10	זא

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ספר תורת אלהים

חומש

שמות

ווילנא

ХУМЕШЪ. т. е. Пять книгъ Моисея.
Новое изданіе съ изданія 1875 г.
Часть II.

ВИЛЬНА. Въ тип. вдовы и братьевъ Роммъ.
На жмуд. пер. въ домахъ № 327 и 328
1879.

Дозволено цензурою 11 Мая 1877 года. Вильна.

ספר

שמות

עם תרגום אונקלוס

התרגום הוגה ונתקן ע"פ כ"י ישנים וע"פ דקדוק לשון ארמי עם הערות מאת הרווה"ה.

ועם

פירוש רש"י מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל (נדפס ע"פ פירש"י שהגיה הרווה"ה ע"פ כ"י ישנים).

השב"ם מאת רבינו שמואל בר מאיר ז"ל (עם הגהות חדשות).

בעל הטורים פרפראות מגמטריאות וגם טעמי המסורת, מאת רבינו יעקב בר אשר ז"ל.

מנין המצות מס' אלה המצות להגאון מהר"ם חאגיז ז"ל (בסוף כל סדר נפקדות המצות שבו, ומקורן בכתובים).

וראו זה חדש הוא

עיקר שפתי חכמים ובאר רחובות (עקרי דברי שני הספרים האלה ותמצית באוריהם לפירש"י ז"ל, נאספו וחוברו יחדו ע"י שני חכמים מובהקים, בטוב טעם ודעת).

גם הצגנו פה סדר התפלה לכל שבתות השנה עם דגושים ומתגים.

(הוגה בעיון רב על פי דרכי המסורה וכללי הדקדוק)

ווילנא

בדפוס יהוצאת האלמנה והאחים ר א ם

שנת תרל"ט לפ"ק

א א וְאֵלֶּה

שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבָּאִים מִצְרָיְמָה אֵת יַעֲקֹב אִישׁ וּבֵיתוֹ בָּאוּ׃ ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה׃ ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן׃ ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר׃ ה וַיְהִי כָּל־נֶפֶשׁ יֹצְאֵי יֶרֶךְ־יַעֲקֹב שִׁבְעִים נָפֶשׁ וְיוֹסֵף הָיָה בְמִצְרָיִם׃ ו וַיָּמָת יוֹסֵף וְכָל־אֶחָיו וְכֹל הַדּוֹר הַהוּא׃ ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל פָּרוּ וַיִּשְׁרְצוּ וַיִּרְבּוּ וַיַּעַצְמוּ בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּמָּלֵא הָאָרֶץ אֹתָם׃ פ ח וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ עַל־מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא־יָדַע אֶת־יוֹסֵף׃ ט וַיֹּאמֶר אֶל־עַמּוֹ הִנֵּה עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רַב וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ י הָבָה

רש"י

(א) ואלה שמות בני ישראל. אף על פי שמנאן בחייהן בשמותם חזר ומנאן במיתתן ב להודיע חבתן שנמשלו לכוכבים ג שמוציאן ומכניסן במספר ובשמותם שנא' המוציא במספר צבאם ד לכלם בשם יקרא: (ה) ויוסף היה במצרים. והלא הוא ובניו היו בכלל שבעים ה ומה בא ללמדנו וכי לא היינו יודעים שהוא היה במצרים. אלא להודיעך צדקתו של יוסף. הוא יוסף הרועה את צאן אביו. הוא יוסף שהיה במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו: (ז) וישרצו. שהיו יולדות ששה ו בכרס אחד: (ח) ויקם מלך חדש. רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו ז גזירותיו: אשר לא ידע. עשה עצמו כאילו ח לא ידע: (י) הבה נתחכמה לו. כל הבה ל' הכנה והזמנה

עיקר ש"ח ובאר"ח

א לעיל בפ' ויגש (מ"ו ח): ב ולא מנה אותם בשמותם במיתתן דלא מנאם פה אלא בכללם שבעים נפש: ג כמו שהכוכבים קיימין ביום ובלילה כך ישראל קיימין בעה"ז ובעה"ב: ד בקרא כתיב המוציא במספר. והכנסה בשם יקרא בכלל וכוונת רש"י ג"כ כזה. כי בהכנסתם בזווג קרא אותם בשמותם ופה בהוצאה קרא אותם במספר דרך כלל: ה ולמה לא הוזכר שמו של יוסף קודם בפסוק בכללם. אך אפשר לפרש הא דקאמר ויוסף ר"ל עם יוסף הי' ע' נפש וכ"ה בש"ר. ע"ז קשה הל"ל ג"כ ובניו כי כל השבטים נכלל בדבור איש וביתו. אלא א"א לפרש כך. שבניו כבר נכלל בדיבור שבעים נפש. וצריך לפרש ויוסף הי' וכו' שהי' במצרים וע"ז מקשה ומה בא ללמדנו: ו הרא"ם כתב דאיתא בש"ר דילפינן מששה התיבות פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד: ז דאל"כ דהי' חדש ממש וימת וימלוך מבעי לי' ת"ל למ"ד שנתחדשו גזירותיו נ"ע שפירושו אשר לא ידע את יוסף עשה את עצמו כאלו לא ידע את יוסף: [שורש

א וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּעַלּוּ לְמִצְרָיִם עִם יַעֲקֹב גְּבַר וֶאֱנָשׁ בֵּיתֵהּ עַלּוּ : ב רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן לֵוִי וִיהוּדָה : ג יִשָּׂשכָר זְבוּלֻן וּבִנְיָמִן : ד דָּן וְנַפְתָּלִי גָּד וְאָשֵׁר : ה וַהֲוָה כָּל נַפְשָׁתָא נַפְקֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב שַׁבְעִין נַפְשָׁן וְיוֹסֵף דַּהֲוָה בְמִצְרָיִם : ו וּמִית יוֹסֵף וְכָל אֲחוֹהִי וְכֹל דָּרָא הַהוּא : ז וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְפִישׁוּ וְאִתְיְלָדוּ וּסְגִיאוּ וּתְקִיפוּ לַחֲדָא לַחֲדָא וְאִתְמְלִיאַת אַרְעָא מִנְּהוֹן : ח וְקָם מַלְכָּא חַדְתָּא עַל מִצְרָיִם דְּלָא מְקַיֵּם גְּזֵרַת יוֹסֵף : ט וַאֲמַר לְעַמֵּהּ הָא עַמָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל סַגַּן וְתַקִּיפִין מִנַּנָא : י הָבוּ נִתְחַכַּם לְהוֹן דִּלְמָא יִסְגּוֹן וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעִנָּנָא קְרָב

רשב"ם

(א) ואלה שמות · מפני שרוצה לפרש ולומר ובני ישראל פרו וישרצו וגו' · הוצרך לכפול ולומר בבואם למצרים לא היו אלא שבעים · ואחר מות דור ההוא פרו וישרצו: ויקם מלך חדש· ונתחכם עליהם למעטם ולא הועיל לו: (ו) וכל הדור ההוא · שבעים נפש : (ז) פרו · בהריון : וישרצו · לידה · שלא יכלו ברחם · שבכל מקום קטנים קרוין שרץ על הארץ: וירבו · גדלו ונעשו הקטנים גדולים ולא מתו בקטנותם: ויעצמו · שלא מתו אנשים · אלא חיו הרבה ועצמו במאד מאד עד שנתמלאה הארץ אותם · וכן והחצר מלאה את נוגה כבוד ה' · כמו מילאה · וכן ושוליו מלאים את ההיכל כמו

בעל הטורים

(א) ואלה שמות בני ישראל הבאים · ר"ת שביה · שאף כשהיו בשביה שמות ב"י לא שינו שמותם שבשביל ג' דברים נגאלו ממצרים בשביל שלא שינו שמותם כו' וג"כ ואלה וא"ו מוסיף על ענין וימת יוסף ואלה שמות שצוה להם שלא ישנו שמותם ואמר להם אע"פ ששינו שמי לפנת פענח אתם אל תשנו שמותיכם · ישראל הבאים ר"ת וס"ת עולה מילה · את יעקב איש ס"ת שבת לומר לך שבשביל שבת ומילה ששמרו במצרים נגאלו · הפסוק מתחיל בוא"ו ומסיים בוא"ו כנגד י"ב שבטים משל לבונה פלטין בעמוד אחד ונפל וחזר ובנה בשני עמודים ונפל בג' עמודים ונפל מה עשה בנאו בי"ב עמודים ועמד כך אברהם ויצחק יצא מהם פסולת עד י"ב שבטים שלא היה בהם פסולת · וזהו ווי העמודים שהם עמודי העולם : (ז) ופרו וגו' במאד מאד · ו' לשונות הן כנגד ששה שהיו יולדות בכרס א' : (ט) אל עמו · עי"ן עקומה אמר בשבעים נפש ירדו לכאן וככר נתרבו ממנו : (י) הבה · עולה י"ב כלומר שנתחכם על י"ב שבטים :

עיקר ש"ח ובאר"ח

שמלה מן סבה הוא יהב והיו"ד נפל פמו מן יען השם עלה ומן ידע השם דעת

נִתְחַכְּמָה לוֹ פֶּן־יִרְבֶּה וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף
גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ וְנִלְחַם־בָּנוּ וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ׃ יא וַיָּשִׂימוּ
עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת
לְפַרְעֹה אֶת־פִּתֹם וְאֶת־רַעַמְסֵס׃ יב וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ כֵּן
יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ וַיָּקֻצוּ מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפָרֶךְ׃ יד וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה
קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל־עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל־עֲבֹדָתָם
אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ׃ טו וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַמְיַלְּדֹת

רש"י

לדבר הוא כלומר הזמינו עצמיכם לכך: נתחכמה לו. לעם. נתחכמה מה לעשות לו י ור"ד נתחכם למושיען של ישראל כ לדונם במים ל שכבר נשבע שלא יביא מבול מ לעולם (והם לא הבינו שעל כל העולם אינו מביא אבל הוא מביא על אומה אחת כרש"י ישן): ועלה מן הארץ. על כרחנו. ור"ד כאדם שמקלל עצמו ותולה קללתו באחרים והרי הוא כאילו כתב ועלינו מן הארץ והם יירשוה: (יא) עליו. על העם: מסים. לשון מס. שרים שגובין מהם המס. ומהו המס שיבנו ערי מסכנות לפרעה: למען ענותו בסבלתם. של נ מצרים: ערי מסכנות. כתרגומו. וכן לך בא אל הסוכן הזה גזבר הממונה על האוצרות: את פיתם ואת רעמסס. שלא היו ראויות מתחלה לכך ועשאום חזקות ס ובצורות לאוצר: (יב) וכאשר יענו אותו. בכל מה שהם נותנין לב לענות ע כן לב הקב"ה להרבות ולהפרין. ד"א כן ירבה־כן רבה וכן פרץ. ומדרשו רוח הקודש אומרת כן. אתם אומרים פן ירבה ואני אומר כן ירבה: ויקצו. קצו פ בחייהם. (ויש מפרשים המצרים בעיני עצמם וק"ע). ור"ד כקוצים היו בעיניהם: (יג) בפרך. בעבודה קשה המפרכת את הגוף ומשברתו: (טו) למילדת. הוא לשון מולידות

עיקר ש"ח ובאר"ח

אבל הוראת הפעל הזה איננה מן תקוה ותוחלת כאשר יפרשו את הכתוב השלך על ה' יהבך אבל הוראתו הוא הכנה והזמנה. ואולי יתפרש גם שם השלך על ה' יהבך כל אשר לך להכין ולהזמין. באר"ח] : י כי אין לפרש שיהיו יותר חכמים ממנו דא"כ הל"ל נתחכם ממנו. ומהו לו לכן פי' מה לעשות לו : כ פי' כנגד הקב"ה לכך כתיב כל הפרשה בלשון יחיד : ל והא דנוס להמית כל הבן הילוד זה היה שלא מדעת מצרים אלא פרעה עצמו לוה שהמילדות יעשו זאת ולא יענש ע"ז : מ פי' שהקב"ה אינו משלם אלא מדה כנגד מדה : נ דק"ל דקוי

ויתוספון אף אנון על סנאנא ויגיחון בנא קרב ויסקון מן ארעא: יא ומניאו עליהון שלטונין מבאישין בדיל לענואהון בפלחנהון ובנו קרוי בית אוצרא לפרעה ית פיתם וית רעמסס: יב וכמא דמענן להון כן סגן וכן תקפין ועקת למצראי מן קדם בני ישראל: יג ואפלחו מצראי ית בני ישראל בקשיו: יד ואמררו ית חייהון בפלחנא קשיא בטינא ובלבנין ובכל פלחנא בחקלא ית כל פלחנהון דאפלחו בהון בקשיו: טו ואמר מלכא דמצרים לחיתא יהודיתא דשום חדא

רשב״ם

ממלאים את ההיכל: (י) נתחכמה לוי שלא ירבה · שאם ירבה והיה כי תקראנה מלחמה משנאינו · כמו ידה ליתד תשלחנה · מצינו לשון יחיד אצל רבים: כי תקראנה · כי תארענה כמו מקראי קודש · מארע קודשא לשון מאורע: ונלחם בנו ועלה מן הארץ · לשוב אל ארץ אבותיהם ולא טוב לנו · לאבד עבדינו וקראו לי מלכותא קטיעא: (יא) מסים · מן הכפולים הוא מסס · כמו פתות אותו פתים · מן פתת: מסכנות · אוצרות · כמו אל הסוכן הזה לשבנא אשר על הבית: (יב) כן ירבה · כמו כן הרבו מלפנים: ויקוצו בחייהם · כמו קצתי בחיי · וכן אשר אתה קץ מפני שני מלכיה: (יג) בפרך · לשון שברון הוא · בתלמוד מפרכין באגוזים: (יד) ובכל עבודה בשדה · חריש וקציר: את כל עבודתם · עם כל עבודתם: אשר עבדו בהם בפרך · בהם בתוך העיר · בפרך: (טו) למילדות העבריות ·

בעל הטורים

(יא) רעמסס · ראשון ראשון מתרוסס: (יג) בפרך · בפה רך שאמר להם זכו לכם עריס לשבת · באמר חסר והוא אותיות ברמ״ת ברמ״ת אברים · וארבעה מיני עינוי בפסוק · וימררו את חייהם · בעבודה קשה · בחומר ובלבנים · ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך · לכן היתה כל מכה ומכה של ד׳ מכות ולמ״ד של ה׳ מכות

עיקר ש״ח ובאר״ח

דהוי ליה למימר ענותו בסבלותו: ס דק״ל דהל״ל ויבן את פיתום ואת רעמסס לערי מסכנות אלא שהיו בנויות מכבר וכו׳: ע דק״ל אדרבה שהעינוי ממעט פרי׳ ורביה עז״פ בכל כו׳ שלא יצא לפועל מחשבתו · [כי היודי״ן יענו ירבה יפרוץ מורה על העתיד ופה מספר הכתוב את אשר עבר וכבר נעשה ולכן הוסיף רש״י כל מה שהיו נותנין לב כי מדרך לשון העברי לדבר על המחשבה ביו״ד בראשו וכמו״ש רש״י על פסוק אז ישיר · ולפירוש הב׳ בא פה העתיד במקום עבר ולפי הנדרש מספר הכתוב מה שרות הקודש אמר להם אז בשעה שהתחכמו על ישראל · כאר״ת]: פ דק״ל מה דכתיב מפני בני ישראל והלא

העברית אשר שם האחת שפרה ושם השנית פועה: טז ויאמר בילדכן את־העבריות וראיתן על־האבנים אם־בן הוא והמתן אתו ואם־בת הוא וחיה: יז ותיראן המילדת את־האלהים ולא עשו כאשר דבר אליהן מלך מצרים ותחיין את־הילדים: שני יח ויקרא מלך־מצרים למילדת ויאמר להן מדוע עשיתן הדבר הזה ותחיין את־הילדים: יט ותאמרן המילדת אל־פרעה כי לא כנשים המצרית העבריה כי־חיות הנה בטרם תבוא אלהן המילדת וילדו: כ וייטב אלהים למילדת וירב העם

רש"י

אלא שזה לשון קל וזה לשון כבד כמו שובר ומשבר דובר ומדבר ...ן מוליד ומילד: שפרה - זו יוכבד על ש... את הולד: פועה - זו מר...ם שמשפרת שפועה ומדברת וה...ים ק על שם הנשים המפייסות ...גה לולד כדרך לשון צעקה כמ...ינוק הבוכה. פועה - (טז) בילדכ...ו כיולדה אפעה: האבנים ...כמו בהולידכן: על אחר ...מושב האשה היולדת ובמקום מלאכ...רא משבר. וכמוהו עושה י...ה על האבנים - מושב כלי אומנות ...ר כלי חרס: אם בן הוא וגו' - לא היה מקפיד אלא על הזכרים ...ר שאמרו לו אצטגניניו שעתיד להוליד בן המושיע אותם: ותיה ... ש ותחיה: (יז) ותחיין את הילדים - מספקות להם מים ומזון ת תרגום הראשון וקיימא ובשני

וקיימתון לפי שלשון עבר לנקבות רבות תיבה זו וכיוצא בה משמשת לשון פעלנו ול' פעלתם. כגון ותאמרנה איש מצרי לשון עבר כמו ויאמרו לזכרים. ותדברנה בפיכם ל' דברתם כמו ותדברו לזכרים. וכן ותחללנה אותי אל עמי לשון עבר חללתם. כמו ותחללו לזכרים: (יט) כי חיות הנה - בקיאות כמילדות. תרגום מילדות חייתא. ורבותינו דרשו הרי הן משולות לחיות השדה שאינן צריכות מילדות. והיכן משולות לחיות. גור אריה. זאב יטרף. בכור שורו. אילה שלוחה. ומי שלא נכתב בו הרי הכתוב כללן (ס"א ויברך אותם ועוד כתיב) מה אמך לביאה: (כ) וייטב - הטיב להן וזה חלוק בתיבה שיסודה בי

עיקר ש"ח ובאר"ח

היו המוקים מסס בעיר גושן ועוד דהל"ל בבני ישראל: צ שזה בלמ"ד דגש נקרא כבד ובלא דגש נקרא קל. ופירושם שוה: ק דכתיב לקמן ויעש להם בתים בתי כהונה ומלכות ולא מצינו אלא מיוכבד ומרים וצריכין לפרש שם שפרה זו יוכבד היא. ומרים בגלל זה נקראת בשם פועה: ר דא"ל בשביל כי רב ועצום הוא

שפרה ושום תניתא פועה: טז ואמר כד תהוין מולדן ית יהודיתא ותחזין על מתברא אם בר הוא תקטלן יתה ואם ברתא היא ותקימנה: יז ודחילא חיתא מן קדם יי ולא עבדא כמא דמליל עמהן מלכא דמצרים וקימא ית בניא: יח וקרא מלכא דמצרים לחיתא ואמר להן מה דין עבדתין ית פתגמא הדין וקימתין ית בניא: יט ואמרא חיתא לפרעה ארי לא כנשיא מצריתא יהודיתא ארי חכימן אנון עד*) לא עלת לותהן חיתא וילידן: כ ואוטיב יי לחיתא וסגי עמא ותקיפו

*) עד, בקמץ, כן נקד רוו"ה, ובכל הספרים מנוקד עַד, בפתח.

רשב"ם

למילדות שהם העבריות: (טז) על האבנים. על המשבר. כדאמרינן באו בנים עד משבר. גם בכלי יוצר כתב בירמיה עושה מלאכה על האבנים: וחיה. טעמו למעלה. כמו מן ישב ישבהי מן ארפכשד חי יאמר לנקבה חיה. אבל ואלו חיה אלף שנים פעמים. טעמו למטה ולשון זכר מנזרת עשה עלה ראה: (יז) ותיראן. לשון יראה אבל ותראנה בלא יו"ד לשון ראייה שהרי יאמר ותראה: ותחיין. אין חילוק בין פעלו לפעלתם: (יט) כי חיות הנה. בריאות ופקחות מספקות להם מים ומזון (לכך ב"פ ותחיין רמז לחיות נשמה וגוף):

בעל הטורים

השיב נמי ויעבידו מצרים את בני ישראל בפרך: (טו) שפרה. שנים במסרה. מתרי ליששני ברוחו שמים שפרה (איוב כ"ו) כי דרך המילדת שפעמים שהולד נולד מת לוקחת המילדת שפופרת של קנה ומשימה תוך מעיו של הולד ומנפחת בו ומשיבה רוח לולד וזהו שפרה לשון שפופרת ד"א למה נקראת שמה שפרה שמספרת את הולד אף ברוחו שמים שפרה ע"ש שהקדוש ברוך הוא שפר השמים: (יז) המילדת. בגי' יוכבד בת לוי: ותחיין. ב' במסרה בהאי פרשה כדאיתא בפ"ק דסוטה לא דיין שלא המיתום אלא שהי

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוא נוס להמית את הנולדים ה"ל להמית ג"כ הנקבות. ועוד הא נתבטלה בגזירת שרי מסים אלא שאמרו וכו': ש כוונתו דזה והיה לשון נקיבה כי טעמו מלמיל על פי"ת פירושו ותהי'. ועוד כוונתו שהוי"ו מהפך אותו להבא ת מהכתיב ולא עשו כאשר דיבר אלא המיתו א"כ מאי תו ותחיין אלא שהספיקו וכו'. [ומ"ש עוד תרגום הראשון וקיימא כו' משום דבין הנסתרות לעתיד בין הנמצאות לעבר אין הפרש בלשון בבניהם הוא ותחיינה. אך רש"י בא לפרש דלא יקשה למה שינה בלשונו התרגום כיון דהפירש ותחיין הראשון ג"כ מספיקות וכו' לכן פירש הראשון וקיימי לנמצאות והשני וקיימתון לשעבר. באר"ח]
א כי לפי פירש הראשון קשה שאפילו מילדות צריכה למילדת אחרת: ב כנס

וַיַּעַצְמוּ מְאֹד׃ כא וַיְהִי כִּי־יָרְאוּ הַמְיַלְּדֹת אֶת־הָאֱלֹהִים
וַיַּעַשׂ לָהֶם בָּתִּים׃ כב וַיְצַו פַּרְעֹה לְכָל־עַמּוֹ לֵאמֹר כָּל־
הַבֵּן הַיִּלּוֹד הַיְאֹרָה תַּשְׁלִיכֻהוּ וְכָל־הַבַּת תְּחַיּוּן׃ פ ב א וַיֵּלֶךְ
אִישׁ מִבֵּית לֵוִי וַיִּקַּח אֶת־בַּת־לֵוִי׃ ב וַתַּהַר הָאִשָּׁה וַתֵּלֶד בֵּן
וַתֵּרֶא אֹתוֹ כִּי־טוֹב הוּא וַתִּצְפְּנֵהוּ שְׁלֹשָׁה יְרָחִים׃ ג וְלֹא־

רש"י

אותיות ונשאר לה וי"ו יו"ד כראשה
כשהיא באה לדבר בלשון ויפעיל הוא
נקוד היו"ד בציר"י שהוא קמץ קטן כגון
וייטב אלהים למילדות · וירב בבת
יהודה · הרבה תאניה · וכן ויגל את
השארית · כמתרגמינן הגלה את השארית ·
ויפן זנב אל זנב · הפנה הזנבות זו לזו ·
כל אלו לשון מפעיל את אחרים · וכשהוא
מדבר בל' ויפעל ג הוא נקוד היו"ד
בחיר"ק · כגון וייטב בעיניו ל' הוטב ·
וכן וירב העם נתרבה העם · ויגל
יהודה נגלה יהודה · ויפן כה וכה
הפנה לכאן ולכאן · ואל תשיבני וילך
וישב וירד ויצא לפי שאינן מגזרתן של
אלו שהרי היו"ד יסוד בהן ד ירד יצא
ישב ילך יו"ד אות שלישית בו : וייטב
אלהים למילדת · מהו הטובה :
(כא) ויעש להם בתים ה בתי כהונה
ולויה ומלכות שקרויין בתים · ויבן את
בית ה' ואת בית המלך כהונה ולויה
מיוכבד · ומלכות ממרים כדאיתא
במסכת סוטה : (כב) לכל עמו · אף
עליהם גזר ו יום שנולד משה אמרו
לו אצטגניניו היום נולד מושיען ואין
אנו יודעים אם ממצרים אם מישראל
ורואין אנו שסופו ללקות במים לפיכך
גזר אותו היום אף על המצריים שנאמר
כל הבן הילוד ולא נאמר הילוד לעברים
והם לא היו יודעים שסופו ללקות על
מי מריבה : (א) ויקח את בת לוי ·
פרוש היה ממנה מפני גזירת פרעה
(וחזר ולקחה וזהו וילך שהלך בעצת בתו
שאמרה לו גזרתך קשה משל פרעה אם
פרעה גזר על הזכרים ואתה גם כן
על הנקבות · ברש"י ישן) והחזירה
ז ועשה בה לקוחין שניים · ואף היא
נהפכה להיות ח נערה · ובת ק"ל שנה
היתה שנולדה בבואה למצרים בין
החומות · ומאתים ועשר נשתהו שם ·
וכשיצאו היה משה בן שמונים שנה ·
אם כן כשנתעברה ממנו היתה בת מאה
ושלשים וקורא אותה בת לוי: (ב) כי טוב

עיקר ש"ח ובאר"ח

ישראל נמשלו לכוכבים : ג [לבאר דברי רש"י מראשו לסופו לנו לדעת כי
מה שכתב רש"י בתיבה שיסודה שתי אותיות ר"ל כי לא נשמע בדבור רק שתי
אותיות ואות השלישית משורש נעלמת ונחה כמו קום טוב וכדומה · או דדעת
רש"י כדעת חכמי צרפת שאומרים כי יש שורש בשתי אותיות ומ"ש כשהיא באה
לדבר לשון ויפעיל הוא נקוד היו"ד בציר"ה נראה כי לפני רש"י הי' מנוקד
וירב ויגל ויפן היודי"ן בציר"ה · וזה הוא ההפעיל · ואם נקוד היו"ד בחיר"ק

הוא

לְחַיָא: כא וַהֲוָה כַּד דְחִילָא חַיָתָא מִן קֳדָם יְיָ וַעֲבַד לְהוֹן בָּתִּין: כב וּפַקִּיד פַּרְעֹה לְכָל עַמֵּהּ לְמֵימַר כָּל בְּרָא דְיִתְיְלִיד לִיהוּדָאֵי בְּנַהֲרָא תִּרְמְנֵהּ וְכָל בְּרַתָּא תְּקַיְמוּן: א וַאֲזַל גַּבְרָא מִדְבֵית לֵוִי וּנְסִיב יָת בַּת לֵוִי: ב וְעַדִּיאַת אִתְּתָא וִילֵידַת בַּר וַחֲזַת יָתֵהּ אֲרֵי טַב הוּא וְאַטְמַרְתֵּהּ תְּלָתָא יַרְחִין: ג וְלָא

ר״ש ב״ם

וממהרות לילד: (כא) ויעש להם בתים לשמרם פן ילכו לעבריות היולדות: (כב) ויצו פרעה לכל עמו לאמר · וכן אמר להם שכן כל לאמר שבתורה כפל לשון של ויצו או של ויקרא או של וידבר או של ויאמר כמו שפירשתי באלה תולדות נח: (א) וילך איש מבית לוי · הוא עמרם: ויקח את יוכבד בת לוי · אשר ילדה אותה ללוי במצרים · והרבה שנים לקחה מלפני לידת משה שהרי אהרן בן שלש ושמונים ומשה בן שמונים בדברם אל פרעה: (ב) ותהר האשה · בעת גזירת פרעה בהשליך הזכרים ליאר · ותלד בן: ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו · המפרש לפי שראתהו שטוב הוא הטמינתהו שקר הוא שכל הוולדות אמותן מרחמות עליהן · א״ב צריך לפרש ותרא כמו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד · הסתכל והבים כל מעשיו וכל פעולותיו שעשה אם יש לתקן שום דבר בהם והנה כולם יפים ומתוקנים

בעל הטורים

(א) וילך איש·ב׳ במס׳ יהכא ואידך וילך איש מבית לחם יהודה (רות א׳) ע״י הליכה זו בא גואל הראשון על ידי אותם הליכה יבא גואל האחרון שהוא משיח בן דוד: (ב) כי טוב הוא · ה׳ תגין ב׳ בטי״ת וא׳ בוא״ו וב׳ בכי״ת לומר שעתיד לקבל חמשה חומשי תורה (שנאמר עליה) כי לקח טוב נתתי לכם:

עיקר ש״ח ובאר״ח

הוא הקג׳ · אמנם בכל הספרים היודי״ן האלה מנוקדים בסגו״ל · וכן כתבו כל המדקדקים כי בנתי ל״ה עם וי״ו ההפוך יבוא הפעיל בשני סגולין וכ״כ רש״י במלכים ב׳ י״ז ד״ה ויגל · וכדי שלא יהיו דברי רש״י נגד כל המדקדקים ולא יסתור את דברי עצמו במלכים ראוי לגרוס גם פה סגו״ל תחת צר״ס · אף כי לא יתישבו דברי רש״י בזה · באר״ת]: ד [גם זה נגד דברי המדקדקים כי לדבריהם היו״ד הכתובה הוא יו״ד השימוש ואות השורש חסרה· ותם שסיים אות שלישית בו·למפרע קחשיב· כי לפי הסדר היודי״ן מן ילך ירד ישב המה אות הראשונה· הכ״לן]: ה ויעש הוא הפירוש של וייטב· כי הטיב להם במה שעשה להם בתים: ו מקיון העולם א״כ מאי דכתיב הבה נתחכמה לו למושיען של ישראל כדפירש״י לעיל הא אצטגניניו אמרו שצריכין לכך· וי״ל כי התחכמותן על ישראל לכך הי׳ בכל יום אבל אותו יום שנולד משה היה הליווי אף על המצרים שלא ידעו אם המצרים הוא כדפירש״י: ז דהא מיד אחר ליקוחים נתעברה את משה ואהרן ומרים היו גדולים יותר ממשה לכ״פ ליקוחים שני׳: ח דהא כתיב

יְכֹלָה עוֹד הַצְּפִינוֹ וַתִּקַּח־לוֹ תֵּבַת גֹּמֶא וַתַּחְמְרָה בַחֵמָר
וּבַזָּפֶת וַתָּשֶׂם בָּהּ אֶת־הַיֶּלֶד וַתָּשֶׂם בַּסּוּף עַל־שְׂפַת
הַיְאֹר׃ ד וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדֵעָה מַה־יֵּעָשֶׂה לוֹ׃
ה וַתֵּרֶד בַּת־פַּרְעֹה לִרְחֹץ עַל־הַיְאֹר וְנַעֲרֹתֶיהָ הֹלְכֹת עַל־
יַד הַיְאֹר וַתֵּרֶא אֶת־הַתֵּבָה בְּתוֹךְ הַסּוּף וַתִּשְׁלַח אֶת־
אֲמָתָהּ וַתִּקָּחֶהָ׃ ו וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת־הַיֶּלֶד וְהִנֵּה־נַעַר
בֹּכֶה וַתַּחְמֹל עָלָיו וַתֹּאמֶר מִיַּלְדֵי הָעִבְרִים זֶה׃ ז וַתֹּאמֶר

ה׳ בלא מפיק

רש״י

הוא · כשנולד נתמלא הבית כלו ט אורה: (ג) ולא יכלה עוד הצפינו · שמנו לה המצרים מיום שהחזירה והיא ילדתו לששה חדשים ויום א׳ שהיולדת לשבעה יולדת למקוטעין י והם בדקו אחריה לסוף ט׳: גמא · גמי בלשון משנה ובלע״ז יונ״קו ודבר רך הוא ועומד בפני רך ובפני קשה: בחמר ובזפת · זפת מבחוץ וטיט מבפנים כדי שלא יריח אותו צדיק כ ריח רע של זפת: ותשם בסוף · הוא לשון אגם רוזי״ל בלע״ז ודומה לו קנה וסוף קמלו: (ה) לרחץ על היאור · סרס המקרא ופרשהו ותרד בת פרעה על היאור לרחוץ בו: על יד היאור · אצל היאור כמו ראו חלקת יואב על ידי והוא לשון יד ממש שיד האדם סמוכה לו · ור״ד הולכות לשון מיתה כמו הנה אנכי הולך למות · הולכות למות לפי שמיחו ל בה והכתוב מסייען כי למה לנו לכתוב ונערותיה הולכות: את אמתה · את מ שפחתה · ורבותינו דרשו לשון יד אבל לפי דקדוק לשון הקודש היה לו לנקד אמתה מ״ם דגושה · והם דרשו את אמתה את ידה שנשתרבבה נ אמתה אמות הרבה: (ו) ותפתח ותראהו · את מי ראתה הילד זהו פשוטו · ומדרשו שראתה ס עמו שכינה: והנה נער

עיקר ש״ח ובאר״ת

בת דהיינו נערה: ט דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב: י אע״פ שהוא לששה חדשים ויום אחד הוא חי: כ עיין לעיל פרשת נח אש״ם: ל השפחות מיחו בבת פרעה שלא להציל את משה: מ וא״ת הא פירש״י הולכות לשון מיתה שהמית את השפחות · תירצו בגמרא שהשאיר לה שפחה אחת בשביל כבוד מלכות ואותה שלחה לה: נ מדלא כתיב את שפחתה ומדלא כתיב ג״כ ידה דרשו שנשתרבב הרבה אמות · [דקדוק דברי רש״י כן הוא · כ״י מפרש אמתה מן אמה ושפחה ואמה בכינוי נהפך ה״א השרש לתי״ו וה״א אחר״ז הוא לכנוי · ולדעת רז״ל כי הוא אמה ומדה הבא במ״ם דגושה ומקשה רש״י כי הדגש לא יחסר לעולם גם בכינוי ונטיה ויקשה למה יחסר פה הדגש · [ונראה מה יש מחלוקת בניקוד אמתה כי רבינו סעדיה כתב כי הוא מנוקד כאל״ף

יכלת עוד לאטמרותה ונסיבת לה תבותא דגמא וחפתה בחמרא ובזפתא ושויאת בה ית רביא ושויתה ביערא על כיף נהרא : ד ואתעתדת אחתה מרחיק למידע מה יתעבד לה : ה ונחתת בת פרעה למסחי על נהרא ועולימתהא מהלכן על כיף נהרא וחזת ית תבותא בגו יערא ואושטת ית אמתה ונסבתה : ו ופתחת וחזת ית רביא והא עולימא בכי וחסת עלוהי ואמרת מבני יהודאי הוא דין : ז ואמרת

רשב"ם

אף כאן לפי שמשה נולד לסוף ששה חדשים כמו שמצינו בשמואל שנולד לתקופת הימים · שתי תקופות ושני ימים · ולפיכך יכלה להצפינו שלשה חדשים שהמצריים היו מבקרים למעוברות לסוף תשעה חדשים לכן נסתכלה בו בשעת לידה אם הוא נפל ולא תטרח בהטמנתו וראתהו כי טוב ויפה הוא כי גמרו סימניו שערו וצפרניו כמו ששנינו ביבמות וידעה שהוא בר קיימא ותצפנהו שלשה ירחי' עד סוף ט' ירחים שהוא זמן לידת רוב נשים וכשבאו לבודקה אמרה להם נפל היה או השליכוהו המצריים ליאור : (ג) בחמרי מבפנים · ובזפת מבחוץ שלא יכנסו בו המים : ותשם בסוף · אשר סמוך לשפת היאר והטמינתו יפה שההולכים על שפת היאר לא יוכלו לראות התיבה · אבל הרוחץ בתוך הנהר יכול לראותה כי יוכבד לא נכנסה בנהר להצפינו מכל צדדיו היטב ולכך ראתהו בת פרעה שהיתה רוחצת בתוך היאור אבל נערותיה שהיו הולכות על שפתו לא יכלו לראותה : (ה) אמתה · שפחתה : (ו) ותפתח ותראהו את הילד · המפרש שראתה את הילד טועה הוא · וכי מי אינו יודע שאם פתחה את התיבה שתראה את הילד · אלא כך פירושו פתחה את התיבה והביטה בילד אם זכר אם נקבה וראתה כי נער הוא · כלומר זה הילד זכר הוא ולא נקבה וראתה בזכרותו שהוא מהול ולכך נטבן ואינו אסופי שאם היה בת יש

בעל הטורים

(ג) ולא יכלה · ג' במסרה · הכא ואידך ולא יכלה ארץ מגוריהם מלמד שעשתה לו מערה בארץ ואפילו תחת הקרקע הטמנו אחריו מפני שידעו שמשם יצא הגואל וזהו ולא יכלה ארץ ולא יכלה עוד הצפינו : (ו) והנה נער בכה · זה אהרן שהניחתו אצל התיבה · נער בכה · בגימ' (ע"ה) זה אהרן

עיקר ש"ח ובאר"ת

האל"ף נפת"ח וסמ"ס כדגש וכמו"ש הרד"ק בשרש אמה בשרשיו · ולפ"ז קאי דרש רז"ל לפי גרסת רבינו סעדיה] ומ"ש רש"י שנשתרבבה אמתה אמות הרבה ע"כ מוכח הדרש הזה דהה"א הנוספת באמתה ולא כתיב אמה במפיק מורה על רבוי והפלגה וכמו"ש הרד"ק ביהושע ו' ד"ה התנהלתה גם בפסוק נפלאתה אהבתך לי בא להראות על הפלגת האהבה:באר"ח] : ם משום שהכינוי הן מתיבת ותראהו

אֲחֹתוֹ֮ אֶל־בַּת־פַּרְעֹה֒ הַאֵלֵ֗ךְ וְקָרָ֤אתִי לָךְ֙ אִשָּׁ֣ה מֵינֶ֔קֶת מִ֖ן
הָֽעִבְרִיֹּ֑ת וְתֵינִ֥ק לָ֖ךְ אֶת־הַיָּֽלֶד׃ ח וַתֹּֽאמֶר־לָ֥הּ בַּת־פַּרְעֹ֖ה
לֵ֑כִי וַתֵּ֙לֶךְ֙ הָֽעַלְמָ֔ה וַתִּקְרָ֖א אֶת־אֵ֥ם הַיָּֽלֶד׃ ט וַתֹּ֧אמֶר לָ֣הּ
בַּת־פַּרְעֹ֗ה הֵילִ֜יכִי אֶת־הַיֶּ֣לֶד הַזֶּה֮ וְהֵינִקִ֣הוּ לִי֒ וַאֲנִ֖י אֶתֵּ֣ן
אֶת־שְׂכָרֵ֑ךְ וַתִּקַּ֧ח הָאִשָּׁ֛ה הַיֶּ֖לֶד וַתְּנִיקֵֽהוּ׃ י וַיִּגְדַּ֣ל הַיֶּ֗לֶד
וַתְּבִאֵ֙הוּ֙ לְבַת־פַּרְעֹ֔ה וַֽיְהִי־לָ֖הּ לְבֵ֑ן וַתִּקְרָ֤א שְׁמוֹ֙ מֹשֶׁ֔ה
וַתֹּ֕אמֶר כִּ֥י מִן־הַמַּ֖יִם מְשִׁיתִֽהוּ׃ שלישי יא וַיְהִ֣י ׀ בַּיָּמִ֣ים
הָהֵ֗ם וַיִּגְדַּ֤ל מֹשֶׁה֙ וַיֵּצֵ֣א אֶל־אֶחָ֔יו וַיַּ֖רְא בְּסִבְלֹתָ֑ם וַיַּרְא֙
אִ֣ישׁ מִצְרִ֔י מַכֶּ֥ה אִישׁ־עִבְרִ֖י מֵאֶחָֽיו׃ יב וַיִּ֤פֶן כֹּה֙ וָכֹ֔ה

רש"י

בוכה. קולו ע כנער: (ז) מן העבריות. שהחזירתו על מצריות הרבה לינק ולא ינק לפי שהיה עתיד לדבר עם השכינה: (ח) ותלך העלמה. הלכה בזריזות ועלמות כעלם: (ט) היליכי. נתנבאה ולא ידעה מה נתנבאה פ הי שליכי: (י) משיתהו. כתרגומו שחלתיה הוא לשון הוצאה בל' ארמי כמשחל בניתא צ מחלבא. ובל' עברי משיתהו לשון הסירותיו כמו לא ימוש לא משו. כך חברו מנחם. ואני אומר שאינו ממחברת מש וימוש אלא מגזרת משה ולשון הוצאה הוא כמו ימשני ממים רבים. שאלו היה ממחברת מש לא יתכן לומר משיתהו אלא המישותיהו כאשר יאמר מן קם הקימותיו ומן שב השיבותיו ומן בא הביאותיו או משתיהו כמו ומשתי את עון הארץ. אבל משיתי אינו אלא מגזרת תיבה שפעל שלה מיוסד בה"א בסוף התיבה. כגון משה בנה עשה צוה פנה כשיבא לומר בהם פעלתי תבא היו"ד במקום ה"א כמו עשיתי בניתי פניתי צויתי: (יא) ויגדל משה. והלא כבר כתב ויגדל הילד. א"ר יהודה בר"א הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו: וירא בסבלותם. נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם: איש מצרי. נוגש היה ק ממונה על שוטרי ישראל והיה מעמידם מקרות הגבר ר למלאכתם: מכה איש עברי. מלקהו ש ורודהו ובעלה של שלומית בת דברי היה ת ונתן עיניו בה ובלילה העמידו והוציאו מביתו והוא חזר ונכנס לבית ובא על אשתו א כסבורה שהוא בעלה וחזר האיש לביתו והרגיש בדבר וכשראה אותו מצרי שהרגיש בדבר היה מכהו ורודהו כל היום: (יב) ויפן כה וכה. ראה

עיקר ש"ח ובאר"ח

מיותר דהא כתיב אח"ז את הילד לכן דרשו על השכינה: ע דק"ל הלא מתחלה קרא ילד לכ"ש קולו בנער: פ מדלא כתיב הא לך לכן פירש הא מה שליכי כי לך הוא:

אִתְּתָא לְבַת פַּרְעֹה הַאֵיזִיל וְאֶקְרֵי לִיךְ אִתְּתָא מֵינִקְתָּא מִן יְהוּדִיתָא וְתוֹנִיק לִיךְ יָת רַבְיָא: ח וַאֲמֶרֶת לַהּ בַּת פַּרְעֹה אִיזִילִי וַאֲזַלַת עוּלֵימְתָא וּקְרַת יָת אִמֵּהּ דְּרַבְיָא: ט וַאֲמֶרֶת לַהּ בַּת פַּרְעֹה אוֹבִילִי יָת רַבְיָא הָדֵין וְאוֹנְקִיהִי לִי וַאֲנָא אֶתֵּן יָת אַגְרִיךְ וּנְסֵיבַת אִתְּתָא יָת רַבְיָא וְאוֹנְקָתֵיהּ: י וּרְבָא רַבְיָא וְאֵיתִיתֵיהּ לְבַת פַּרְעֹה וַהֲוָה לַהּ לְבַר וּקְרַת שְׁמֵיהּ מֹשֶׁה וַאֲמֶרֶת אֲרֵי מִן מַיָּא שְׁחַלְתֵּיהּ: יא וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וּרְבָא מֹשֶׁה וּנְפַק לְוָת אֲחוֹהִי וַחֲזָא בְּפָלְחַנְהוֹן וַחֲזָא גְּבַר מִצְרִי מָחֵי לִגְבַר יְהוּדִי מֵאֲחוֹהִי: יב וְאִתְפְּנֵי לְכָא וּלְכָא וַחֲזָא אֲרֵי לֵית גַּבְרָא

רשב"ם

לומר אסופי הוא וכן מצינו כתוב מה נעשה לנער היולד · ביום הולדו קרוי נער ז׳ והנה נער בוכה ותחמול עליו וגו׳ · לפי שהיה בוכה לכך ותחמול עליו ולפי שראתהו נער זכר מהול אמרה מילדי העברים זה · ודוגמא זו ולחנה יתן מנה אחת אפים · חלק בחור ולמה כי את חנה אהב ולכך נתן לה אפים מקערה שלפניו וא"כ למה מנה אחת כי ה׳ סגר רחמה אבל לפנינה ולכל בנותיה ובניה נתן מנות הרבה כי בנים רבים היו לה: ותראהו את הילד והנה הוא נער בוכה: (ז) ותינק לשון מפעיל ותינק · כשהיא עצמה יונקת ותניקהו · אין צריך לומר שהוא שתי אותיות כמו · באי שבי קמי שיאמר בלשון מפעיל ותשיבהו ותביאהו ותקימהו אלא מגזרת ינק הוא · ולקצר את התיבה הוא אומר ותניקהו במקום ותינקיהו: (י) משיתיהו משכתיהו לשון זה נופל במשיכה מן המים כדכתיב ימשני ממים רבים מגזרת קנה יאמר קניתיהו בלשון פועל יקנני בלשון מפעיל: (יא) מכה

בעל הטורים

[הכהן]: (ז) האלך · ג׳ במסרה הכא · ואידך האלך והכיתי בפלשתים גבי דוד (ש"א כ"ג) ואידך האלך על רמות גלעד (מ"א כ"ב) לומר שדברי

עיקר ש"ח ובאר"ח

צ נקראת נער מן הלב: ק מדסמך וירא בסבלותם · מכה איש עברי דמשמע שהכאה היה בשביל הסבלות לכ"פ נוגש וכו׳: ר מיד שקורין השתרגולים אין צריכין לעמוד למלאכתם: ש הא דלא פירש"י שהמית אותו · כיון שכתיב וירא כי אין איש ופירש"י. כי אין איש טוב לצאת ממנו ולמה היה צריך לראות זאת · הלא בבן נח נפש כתיב נפש תחת נפש · אלא שהלקהו ולא לו היה בן ע"כ צריך לראות כי אין איש טוב לצאת ממנו ולא קשה א"כ למה הרגו י"ל על בני נח אזהרתן זו היא מיתתן והן מוזהרין אהכאה כישראל ובאם היה רואה איש טוב לצאת ממנו היה דן אותו בדיני ישראל ולא בדין בן נח: ת דלקמן פירש"י שכתוב פירסמה שלא היתה זונה בלעדה עכ"ל שזאת היתה היא עצמה: א ובזה מתורץ ג"כ קושיא דלעיל למה הרגו · כיון שבא על אשתו

וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת־הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַּחוֹל׃ יג וַיֵּצֵא
בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וְהִנֵּה שְׁנֵי־אֲנָשִׁים עִבְרִים נִצִּים וַיֹּאמֶר לָרָשָׁע
לָמָּה תַכֶּה רֵעֶךָ׃ יד וַיֹּאמֶר מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ שַׂר וְשֹׁפֵט
עָלֵינוּ הַלְהָרְגֵנִי אַתָּה אֹמֵר כַּאֲשֶׁר הָרַגְתָּ אֶת־הַמִּצְרִי
וַיִּירָא מֹשֶׁה וַיֹּאמַר אָכֵן נוֹדַע הַדָּבָר׃ טו וַיִּשְׁמַע פַּרְעֹה
אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וַיְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג אֶת־מֹשֶׁה וַיִּבְרַח מֹשֶׁה מִפְּנֵי
פַרְעֹה וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ־מִדְיָן וַיֵּשֶׁב עַל־הַבְּאֵר׃ טז וּלְכֹהֵן
מִדְיָן שֶׁבַע בָּנוֹת וַתָּבֹאנָה וַתִּדְלֶנָה וַתְּמַלֶּאנָה אֶת־
הָרְהָטִים לְהַשְׁקוֹת צֹאן אֲבִיהֶן׃ יז וַיָּבֹאוּ הָרֹעִים וַיְגָרְשׁוּם
וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיּוֹשִׁעָן וַיַּשְׁקְ אֶת־צֹאנָם׃ יח וַתָּבֹאנָה אֶל־
רְעוּאֵל אֲבִיהֶן וַיֹּאמֶר מַדּוּעַ מִהַרְתֶּן בֹּא הַיּוֹם׃ יט וַתֹּאמַרְןָ

רש"י

מה עשה לו בבית ומה עשה לו בשדה · ולפי פשוטו כמשמעו: וירא כי אין איש· עתיד לצאת ממנו ב שמתגייר: (יג) שני אנשים עברים · דתן ואבירם הם ג שהותירו מן המן: נצים · מריבים: למה תכה · אף על פי שלא הכהו נקרא רשע ד בהרמת יד: רעך · רשע ה כמותך: (יד) מי שמך לאיש · והרי עודך נער: הלהרגני אתה אמר · מכאן אנו למדים שהרגו ו בשם המפורש: ויירא משה · כפשוטו · ומדרשו דאג לו על שראה בישראל רשעים דלטורין ז אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל: אכן נודע הדבר · כמשמעו · ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים בעבודת ח פרך · אבל רואה אני שהם ראויים לכך: (טו) וישמע פרעה · הם ט הלשינו עליו: ויבקש להרג את משה · מסרו לקוסטינר להרגו ולא שלטה בו החרב הוא שאמר משה ויצילני מחרב פרעה: וישב בארץ מדין · נתעכב שם כמו וישב יעקב: וישב על הבאר · לשון ישיבה למד מיעקב שנזדווג לו זווגו על הבאר: (טז) ולכהן מדין · רב שבהן י ופירש לו מעבודת כוכבים ונידוהו מאצלם: את הרהטים · את בריכות מרוצות המים העשויות בארץ: (יז) ויגרשום · מפני הנידוי:

עיקר ש"ח ובאר"ח

דגבי בני נח כתיב ודבק באשתו ולא באשת חבירו וחייב מיתה ע"ז כי הוא משבע מצות בני נח: ב דק"ל למה כתיב וירא כי אין איש ולא כתיב אדם

וּמְחָא יָת מִצְרָאָה וְטַמְרֵהּ בְּחָלָא׃ יג וּנְפַק בְּיוֹמָא תִנְיָנָא וְהָא
תְּרֵין גֻּבְרִין יְהוּדָאִין נָצַן וַאֲמַר לְחַיָּבָא לְמָא אַתְּ מָחֵי לְחַבְרָךְ׃
יד וַאֲמַר מַן שַׁוְיָךְ לִגְבַר רַב וְדַיָּן עֲלָנָא הֲלְמִקְטְלִי אַתְּ אֲמַר
כְּמָא דִקְטַלְתְּ יָת מִצְרָאָה וּדְחִיל מֹשֶׁה וַאֲמַר בְּקוּשְׁטָא אִתְיְדַע
פִּתְגָמָא׃ טו וּשְׁמַע פַּרְעֹה יָת פִּתְגָמָא הָדֵין וּבְעָא לְמִקְטַל יָת מֹשֶׁה
וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָם פַּרְעֹה וִיתֵיב בְּאַרְעָא דְמִדְיָן וִיתֵיב עַל
בֵּירָא׃ טז וּלְרַבָּא דְמִדְיָן שְׁבַע בְּנָן וַאֲתָאָה וּדְלָאָה וּמְלָאָה יָת
רַהֲטַיָּא לְאַשְׁקָאָה עָנָא דַאֲבוּהֵן׃ יז וַאֲתוֹ רָעַיָּא וּטְרָדוּנוּן וְקָם
מֹשֶׁה וּפָרְקִנּוּן וְאַשְׁקֵי יָת עָנְהֵן׃ יח וַאֲתָאָה לְוָת רְעוּאֵל אֲבוּהֵן
וַאֲמַר מָה דֵין אוֹחֵיתִין לְמֵיתֵי יוֹמָא דֵין׃ יט וַאֲמַרָא גַּבְרָא

רשב"ם

שמא הכהו ולא הרגו: (יד) הלהרגני אתה אומר · בשביל שאני מכה את חבירי · כאשר הרגת את המצרי בשביל שהיה מכה איש עברי: אכן · אך כן · לא כמו שהייתי סבור כשטמנתיו בחול שלא נודע אלא כן הוא שנודע: וישב בארץ מדין· כולל ואח"כ מפרש באיזה עלילה ישב במדין בתחלה וישב על הבאר שם נח תחלה כאדם שעומד לפוש:(טז)ולכהן מדין· אל רעואל אבי אביהן· א"כ שם אביהן יתרו וחובב בן רעואל האמור לפנינו בפ' בהעלותך ויאמר משה לחובב בן רעואל (הוא חובב הוא יתרו · ואם רעואל הוא יתרו א"כ בן יתרו היה) ומה שכתוב בנביאים

בעל הטורים

נביאים מתקיימים כדברי אורי' ותומים שמרים נתנבאת על משה קודם שנולד כמו שדרז"ל: (יג) נצים · ג' · עברים נצים וגבי סנחריב להשאות גלים נצים ערים בצורות חד במ"ב (י"ט) וחד בישעיה (ל"ז) לומר שהרשעים ישלחו שממה וחרוב יחרבו דכתיב כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך ודרז"ל דהיינו דתן ואבירם שירדו מנכסיהם

עיקר ש"ח ובאר"ח

אלא כוונתו איש צדיק שעתיד לסתגייר: ג דכתיב הכא שני אנשים וכתיב הת... סורו נא מעל אהלי האנשים בפ' קרח: ד כי תכה סוא העתיד ופירושו למ... אתה תרצה להכות רעיך: ה דקראו רעיך כמותו: ו מדכתיב הלהרגני אתה... אומר משמע באמירה הרגו: ז פי' מלשינים: ח דאע"ג דככל נגזרים ועבדו... וענו אותם ת"מ הא הי' לאברהם אחר בנים · ועוד בעבודת פרך לא נגזר... ם דתן ואבירם כדמשמע פ"ט דנדרים מפסוק כי מתו כל האנשים וכו': י דק"... דכיון שהי' כהן למה גרשום הרועים את נאחנו · אלא ודאי פרוש הי' מעבוד...
כוכבים

אִישׁ מִצְרִי הִצִּילָנוּ מִיַּד הָרֹעִים וְגַם־דָּלֹה דָלָה לָנוּ וַיַּשְׁקְ
אֶת־הַצֹּאן׃ כ וַיֹּאמֶר אֶל־בְּנֹתָיו וְאַיּוֹ לָמָּה זֶּה עֲזַבְתֶּן
אֶת־הָאִישׁ קִרְאֶן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם׃ כא וַיּוֹאֶל מֹשֶׁה לָשֶׁבֶת
אֶת־הָאִישׁ וַיִּתֵּן אֶת־צִפֹּרָה בִתּוֹ לְמֹשֶׁה׃ כב וַתֵּלֶד בֵּן וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ פ כג וַיְהִי
בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיֵּאָנְחוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל מִן־הָעֲבֹדָה וַיִּזְעָקוּ וַתַּעַל שַׁוְעָתָם אֶל־הָאֱלֹהִים
מִן־הָעֲבֹדָה׃ כד וַיִּשְׁמַע אֱלֹהִים אֶת־נַאֲקָתָם וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים
אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב׃ כה וַיַּרְא
אֱלֹהִים אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֵּדַע אֱלֹהִים׃ ס רביעי ג א וּמֹשֶׁה
הָיָה רֹעֶה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֹתְנוֹ כֹּהֵן מִדְיָן וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן
אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֹא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵבָה׃ ב וַיֵּרָא מַלְאַךְ

רש"י

(כ) למה זה עזבתן · הכיר בו שהוא מזרעו של יעקב כ שהמים עולים לקראתו: ויאכל לחם · שמא ישא אחת מכם ל כד"א כי אם הלחם אשר הוא אוכל: (כא) ויואל · כתרגומו מ (ס"א כמשמעו) ודומה לו הואל נא ולין · ולו הואלנו · הואלתי לדבר · ומדרשו לשון אלה נשבע לו שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו: (כג) (ויהי בימים הרבים ההם · שהיה משה גר במדין וימת מלך מצרים והוצרכו ישראל לתשועה · ומשה היה רועה וגו' ובאת תשועה על ידו ולכך נסמכו פרשיות הללו · כר"י): וימת מלך מצרים · נצטרע נ והיה שוחט תינוקות ישראל ורוחץ בדמם: (כד) נאקתם · צעקתם · וכן מעיר מתים ינאקו: את בריתו את אברהם · עם אברהם: (כה) וידע אלהים · נתן עליהם לב ולא העלים עיניו: (א) אחר המדבר · להתרחק מן הגזל שלא ירעו

עיקר ש"ת ובאר"ת

כוכבים של מדין לעבודת כוכבים אחרת כדפירש"י שהתנה עם משה בן אחד וכו' ולא נתגייר ממש עד ששמע קריעת ים סוף: כ דק"ל ממ"נ אם היו יודעות שהרועים באים תחלה למה באו הן בעת שהרועים באים · ואם לפעמים יאחרו הרועים לבוא · א"כ מה זה ששאל למה זה מהרתן אפשר שהרועים אחרו והן השקו את צאנם לפני הרועים · אלא עכ"ל שמהרו היום לבא שאף אם לא באו הרועים לא היו באות כ"כ מהרה · לכן שאל אותן מה זה מהרתן וכו' והן השיבו

מִצְרָאָה שֵׁזְבַנָא מִיַּד רָעֲיָא וְאַף מִדְלָא דְלָא לָנָא וְאַשְׁקִי יָת עָנָא: כ וַאֲמַר לִבְנָתֵיהּ וְאָן הוּא לְמָה דְנָן שְׁבַקְתִּין יָת גַּבְרָא קְרָן לֵהּ וְיֵיכוּל לַחְמָא: כא וּצְבִי מֹשֶׁה לְמִיתַּב עִם גַּבְרָא וִיהַב יָת צִפּוֹרָה בְּרַתֵּהּ לְמֹשֶׁה: כב וִילֵידַת בַּר וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ גֵּרְשֹׁם אֲרֵי אֲמַר דַּיָּר הֲוֵיתִי בַּאֲרַע נוּכְרָאָה: כג וַהֲוָה בְּיוֹמַיָּא סַגִּיאַיָּא הָאִנּוּן וּמִית מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וְאִתְאַנָּחוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן פֻּלְחָנָא דַּהֲוָה קְשֵׁי עֲלֵיהוֹן וּזְעִיקוּ וּסְלֵיקַת קְבֵלְתְּהוֹן לִקְדָם יְיָ מִן פֻּלְחָנָא: כד וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ יָת קְבֵלְתְּהוֹן וּדְכִיר יְיָ יָת קְיָמֵהּ דְּעִם אַבְרָהָם דְּעִם יִצְחָק וּדְעִם יַעֲקֹב: כה וּגְלֵי קֳדָם יְיָ שִׁעְבּוּדָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ לְמִפְרְקְהוֹן יְיָ: א וּמֹשֶׁה הֲוָה רָעֵי יָת עָנָא דְיִתְרוֹ חֲמוּהִי רַבָּא דְמִדְיָן וּדְבַר יָת עָנָא לַאֲתַר שְׁפַר רַעְיָא לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְטוּרָא דְּאִתְגְּלִי עֲלוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ לְחֹרֵב: ב וְאִתְגְּלִי מַלְאֲכָא

רשב"ם

מבני חובב חותן משה מוכיח שחובב הוא יתרו שבכל מקום שמזכיר חתן משה מזכיר יתרו: (כב) בארץ נכריה' שכך משמע גרשום גר שם בארץ רחוקה: (כג) ויהי בימים הרבים ההם' לאחר שהרג משה את המצרי ובקש פרעה מלך מצרים להרוג את משה ויברח מפניו עד שהיה עתה בן שמונים שנה כשדיבר הקב"ה עמו וימת עתה המלך שהי' מבקש להורגו

וישראל נאנחו עד עתה וראה הקב"ה בעניים: (כד) ויזכור אלהים את בריתו · שנשבע לשלשתם לתת להם את ארץ כנען ועתה נתקרב הזמן של ד' מאות שנה שאמר לאברהם: (א) ומשה היה רועה צאן וגו' ונראה לו הקב"ה וציוהו לשוב למצרים ולא היה משה רוצה כי היה מתיירא עד שאמר לו הקב"ה כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך זה פרעה שמת'

עיקר ש"ח ובאר"ח

הביאו שעלה המים לקראתו ולא הוצרכנו לשאוב המים · מדכתיב לעיל ותמלאנה את הרהטים והם אמרו וישק את הצאן בלא הרהטים: ל כמו שפירש ויואל ונתרצה משה משמע שביקש ממשה שישא בתו והאיך נרמז בפסוק אלא ודאי ויאכל לחם שמא ישא אחת מהם וכו' ועוד שלשון למה זה עזבתן משמע כן: מ [דמתרגם ויואל וצבי וזה לשון רצון וחפץ ולפ"ז פירשו יאל ולדעת המדרש פירשו אלה · בהר"ח]: נ דאי פירושו שמת למה זעקו אפשר שמלך החדש ייטיב עמהם

לנ"ס

יְהוָה אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסְּנֶה וַיַּרְא וְהִנֵּה הַסְּנֶה
בֹּעֵר בָּאֵשׁ וְהַסְּנֶה אֵינֶנּוּ אֻכָּל׃ ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אָסֻרָה־
נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה מַדּוּעַ לֹא־יִבְעַר הַסְּנֶה׃
ד וַיַּרְא יְהוָה כִּי סָר לִרְאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ
הַסְּנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ ה וַיֹּאמֶר אַל־
תִּקְרַב הֲלֹם שַׁל־נְעָלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה
עוֹמֵד עָלָיו אַדְמַת־קֹדֶשׁ הוּא׃ ו וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אָבִיךָ
אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה
פָּנָיו כִּי יָרֵא מֵהַבִּיט אֶל־הָאֱלֹהִים׃ ז וַיֹּאמֶר יְהוָה רָאֹה
רָאִיתִי אֶת־עֳנִי עַמִּי אֲשֶׁר בְּמִצְרָיִם וְאֶת־צַעֲקָתָם שָׁמַעְתִּי
מִפְּנֵי נֹגְשָׂיו כִּי יָדַעְתִּי אֶת־מַכְאֹבָיו׃ ח וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ
מִיַּד מִצְרַיִם וּלְהַעֲלֹתוֹ מִן־הָאָרֶץ הַהִוא אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה
וּרְחָבָה אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֶל־מְקוֹם הַכְּנַעֲנִי
וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי׃ ט וְעַתָּה הִנֵּה
צַעֲקַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּאָה אֵלָי וְגַם־רָאִיתִי אֶת־הַלַּחַץ אֲשֶׁר

רש"י

בשדות אחרים: אל הר האלהים · על שם העתיד: (ב) בלבת אש · בשלהבת אש ולבו של אש כמו לב השמים · בלב ים אלה · ואל תתמה על התי"ו שיש לנו כיוצא בו · מה אמולה לבתך: מתוך הסנה · ולא אילן אחר משום עמו אנכי בצרה: אכל־נאכל כמו לא עבד בה · אשר לקח משם: (ג) אסרה נא · אסורה מכאן להתקרב שם: (ה) של · שלוף והוצא · כמו ונשל הברזל · כי ישל זיתך: אדמת קודש הוא · ע המקום: (ז) כי ידעתי את מכאוביו · כמו וידע אלהים כלומר כי שמתי לב להתבונן ולדעת את

עיקר ש"ח ובאר"ח

לכ"ם שנלטרע ותשוב כמת: ם [לדעת רש"י בלבת שרשו הוא לבב וזה בלב האש · וכמו השלהבת עולה מתוך האש כן בלבת אש הוא מתוך ומלב האש · ומה שבא התי"ו בשם לבת ולא כתיב בלב אש · זה כמו שמצינו בקרא מה אמולה לבתך ·
באר"ח

דַיְיָ לֵהּ בְּשַׁלְהוֹבִית אֶשָׁתָא מִגּוֹ אַסְנָא וַחֲזָא וְהָא אַסְנָא בָּעַר
בְּאֶשָׁתָא וְאַסְנָא לֵיתוֹהִי מִתְאֲכִיל : ג וַאֲמַר מֹשֶׁה אֶתְפְּנֵי
כְּעַן וְאֶחֱזֵי יָת חֶזְוָנָא רַבָּא הָדֵין מָא דֵין לָא מִתּוֹקַד אַסְנָא :
ד וַחֲזָא יְיָ אֲרֵי אִתְפְּנֵי לְמֶחֱזֵי וּקְרָא לֵהּ יְיָ מִגּוֹ אַסְנָא וַאֲמַר
מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַאֲמַר הָא אֲנָא : ה וַאֲמַר לָא תִקְרַב הַלְכָא שְׁרִי
סֵינָךְ מֵעַל רַגְלָךְ אֲרֵי אַתְרָא דְּאַתְּ קָאִים עֲלוֹהִי אֲתַר קַדִּישׁ
הוּא : ו וַאֲמַר אֲנָא אֱלָהָא דְאָבוּךְ אֱלָהָא דְאַבְרָהָם אֱלָהָא
דְיִצְחָק וֵאלָהָא דְיַעֲקֹב וּכְבַשׁנוּן מֹשֶׁה לְאַפּוֹהִי אֲרֵי דְחֵיל
מִלְאִסְתַּכָּלָא בְּצֵית יְקָרָא דַיְיָ : ז וַאֲמַר יְיָ מִגְלָא גְלֵי קֳדָמַי יָת
שִׁעְבּוּד עַמִּי דִּי בְמִצְרָיִם וְיָת קְבֶלְתְּהוֹן שְׁמִיעַ קֳדָמַי מִן קֳדָם
מַפְלְחֵיהוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי יָת כֵּיבֵיהוֹן : ח וְאִתְגְּלֵיתִי לְשֵׁיזָבוּתְהוֹן
מִידָא דְמִצְרָאֵי וּלְאַסָּקוּתְהוֹן מִן אַרְעָא הַהִיא לְאַרְעָא טָבָא
וּפְתַיָא לַאֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ לַאֲתַר כְּנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי
וֶאֱמוֹרָאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי : ט וּכְעַן הָא קְבֵילַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל עֲלַת קֳדָמַי וְאַף גְּלֵי קֳדָמַי יָת דּוּחֲקָא דִּי מִצְרָאֵי דָּחֲקִין

רשב״ם

לכך הוא אומר וימת מלך מצרים · להעיד על מה שאמר הקב"ה כי מתו כל האנשים וגו׳ כמו וחם הוא אבי כנען : (ב) איננו אוכל · אפי׳ במקום יציאת הלהבה מן הסנה לא היה גחלת כלל : (ד) וירא ה׳ · המלאך קורא על שמו של הקב"ה: (ה) של׳ השלך· מגזרת ונשל גוים רבים · כאשר יאמר מן נסע סע · כן יאמר סע לשון צווי וגם של׳ תשלו לה : (ז) ואת צעקתם שמעתי מפני נוגשיו · צעקתם שצועקי׳ מפני שנוגשים אותם שמעתי : (ח) וארד · כאן לדבר אליך כדי

בעל הטורים

ותרגו בתיהם : (ו) ויסתר משה פניו · ב׳ במס׳ · הכא ואידך ויסתר עמל מעיני (איוב ג׳) שאילו היה מביט בזיו השכינה בתוקפה והיה מבקש רחמים על ישראל לא היו גולים יותר כי הסנה הוא סימן עמו אנכי בצרה וזהו ויסתר עמל מעיני שאם לא היה מסתיר פניו היה מסתיר עמל מעיני : (ז) ראה · (ראיתי) כתיב בה"א כנגד ה׳ העבודות · בפרך · מרר · לחץ · עינוי·

עיקר ש"ח ובאר"ח

נה״ה] : ע דק״ל שתיבת אדמת לשון נקיבה ותיבת הוא הוא לשון זכר. לכ״פ שתיבה

מִצְרַיִם לֹחֲצִים אֹתָם׃ י וְעַתָּה לְכָה וְאֶשְׁלָחֲךָ אֶל־פַּרְעֹה וְהוֹצֵא אֶת־עַמִּי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים מִי אָנֹכִי כִּי אֵלֵךְ אֶל־פַּרְעֹה וְכִי אוֹצִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ יב וַיֹּאמֶר כִּי־אֶהְיֶה עִמָּךְ וְזֶה־לְּךָ הָאוֹת כִּי אָנֹכִי שְׁלַחְתִּיךָ בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת־הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעַבְדוּן אֶת־הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה׃ יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָאֱלֹהִים הִנֵּה אָנֹכִי בָא אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתִּי לָהֶם אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם וְאָמְרוּ־לִי מַה־שְּׁמוֹ מָה

רש"י

מכאוביו ולא העלמתי עיני ולאטום את אזני מצעקתם: (י) ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. ואם תאמר מה תועיל פ והוצא את עמי יועילו דבריך ותוציאם משם: (יא) מי אנכי. מה אני חשוב צ לדבר עם המלכים: וכי אוציא את בני ישראל. ואף אם חשוב אני ק מה זכו ישראל שתעשה להם נס ותוציאם ממצרים: (יב) ויאמר כי אהיה עמך. השיבו על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. שאמרת מי אנכי כי אלך אל פרעה לא שלך היא כי אם משלי כי אהיה עמך וזה המראה אשר ראית בסנה לאות ר כי אנכי שלחתיך ותצליח בשליחותי ש וכדאי אני להציל כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק. ושאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים דבר גדול יש לי על הוצאה זו שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלשה חדשים ת שיצאו ממצרים. דבר אחר כי אהיה עמך וזה שתצליח בשליחותך לך האות על הבטחה אחרת שאני מבטיחך שכשתוציאם ממצרים תעבדון אותי על ההר הזה שתקבלו התורה עליו והיא הזכות העומדת לישראל. ודוגמת ל' זה מצינו וזה לך האות אכול השנה ספיח

עיקר ש"ח ובאר"ח

שתיבת הוא קאי על המקום: פ דק"ל הל"ל לכה ואשלחך להוציא ולמה אמר והוצא לכן הוסיף וא"ת כי אתה תוציאם וכו': צ ומי במקום מה כי לא נכון לפרש על ההוצאה דהא כתיב אחריו וכי אוציא: ק מתשובת הקב"ה בהוציאך את העם שיקבלו התורה משמע שאמר לו משה כן: ר ולא תחשוב שהוא חזיון בעלמא: ש דאל"כ לך ל"ל אלא לך האות שאין אתה ניזוק בשליחותי: ת וא"ת זה השלשה חדשים דקאמר אי מדיבור זה הלא היו עשר מכות בנתים והיו יותר מעשרה חדשים ואי מיציאת מצרים הלא גם שני חדשים לא היו וי"ל דקאמר על תורה שבע"פ דלא נתנה עד מ' יום אחר שירד מסיני וכתיב ע"פ הדברים האלה

להון: י וכען איתא ואשלחנך לות פרעה ואפיק ית עמי בני ישראל ממצרים: יא ואמר משה קדם יי מן אנא ארי איזיל לות פרעה וארי אפיק ית בני ישראל ממצרים: יב ואמר ארי יהי מימרי בסעדך ודין לך אתא ארי אנא שלחתך באפקותך ית עמא ממצרים תפלחון קדם יי על טורא הדין: יג ואמר משה קדם יי הא אנא אתי לות בני ישראל ואימר להון אלהא דאבהתכון שלחני לותכון ויימרון לי מה שמה מה אימר להון:

רשב"ם

להצילו מיד מצרים: (י) והוצא את עמי בני ישראל ממצרים·ע"פ הדברי' שתאמר אל פרעה מאתי: (יא) ויאמר משה מי אנכי · מי שרוצה לעמוד על עיקר פשוטו של מקראות הללו ישכיל בפירושי זה. כי הראשונים ממני לא הבינו בו כלל·משה השיב על שני דברים שאמר לו הקב"ה ללכת אל פרעה וגם להוציא את בני ישראל ע"י מצות פרעה · ומשה השיב על ראשון ראשון · מי אנכי כי אלך אל פרעה · אפילו להביא לו מנחה ודורון · וכי ראוי אני ליכנס בחצר המלך איש נכרי כמוני · וכי אוציא את בני ישראל ממצרים כלומר ואפילו ראוי אני ליכנס אל פרעה שוטה אני לשער דברים איזה דבר המתקבל לפרעה לאמר לו · וכי שוטה הוא פרעה לשמוע לי לשלוח עם רב שהם עבדיו חפשי מארצו ואיזה דבר המתקבל אומר לו שע"י אותו הדיבור אוציאם ממצרים ברשות פרעה·והקב"ה השיב לו על ראשון ראשון ואמר כי אהיה עמך ואתן חנך בעיני המלך ותלך אל פרעה ולא תירא: וזה לך האות · ומה שאתה ירא מפני פרעה · כי אנכי שלחתיך · הלא אתה רואה בתבערת הסנה כי שלוחו של הקב"ה אני וזה האות לך הוא להיות בטוח שאהיה עמך · וכן מצינו בגדעון שאמר לו המלאך הלא שלחתיך · ועל מה שאתה אומר וכי אוציא את בני ישראל ממצרים· כלומר באיזה טענה שאומר לפרעה ישמע אלי להוציאם · בהוציאך את העם ממצרים אני מצווה לך עכשיו שתעבדו את האלהים על ההר הזה ותקריבו עולות · וטענה זו תוכל לומר כי יזבחו לאלהים ויניחם ללכת· ואף ע"פ שכאן לא פירש · לבסוף מפרש ושמעו לקולך ובאת אתה וזקני ישראל אל מלך מצרים וגו' · ועתה נלכה נא דרך שלשת ימים במדבר ונזבחה·וכן בכל פעם ופעם היה משה אומר כך לפרעה · וכן מצינו בשמואל כשציוהו הקב"ה למשוח את דוד אמר שמואל להקב"ה ושמע שאול והרגני · והקב"ה אמר לו עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי · אף כאן דרך חכמה צוה למשה בהוציאך וגו' וכן תוכל לומר לו · ומי שמפרשים ענינים אחרים אינם אלא טועים גמורים: (יג) מה אומר אליהם

בעל הטורים

עבודה קשה · וכנגדה ה' פעמים סנה בפרשה: (יג) (ואמרו) לי מה שמו מה·

אָמַר אֲלֵהֶם׃ יד וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה אֶהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה וַיֹּאמֶר כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם׃ טו וַיֹּאמֶר עוֹד אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם זֶה־שְּׁמִי לְעֹלָם וְזֶה זִכְרִי לְדֹר דֹּר׃ חמישי טז לֵךְ וְאָסַפְתָּ אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם נִרְאָה אֵלַי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב לֵאמֹר פָּקֹד פָּקַדְתִּי אֶתְכֶם וְאֶת־הֶעָשׂוּי לָכֶם בְּמִצְרָיִם׃ יז וָאֹמַר אַעֲלֶה אֶתְכֶם מֵעֳנִי מִצְרַיִם אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ יח וְשָׁמְעוּ לְקֹלֶךָ

רש"י

וגו' א' מפלת סנחריב שהיה לך לאות על הבטחה אחרת · שארנכם חריבה מעירות ואני אברך השפיחו': (יד) אהיה אשר אהיה · אהיה עמם בצרה זאת אשר אהיה עמם בשעבוד שאר מלכיות · אמר לפניו רבונו של עולם מה אני מזכיר להם צרה אחרת דיים בצרה זו · אמר לו יפה אמרת כה תאמר וגו' · (לא שהשכיל אלילה משה ביותר אלא שלא הבין דברי השם יתברך כי לא מחשבתו מחשבת השם יתברך שמאז כך היתה דעתו באומרו יתברך אהיה אשר אהיה למשה לבדו הגיד לא שיגיד לישראל וזהו יפה אמרת שגם דעתי מתחלה כך היתה שלא תגיד לבני ישראל כדברים האלה אלא כה תאמר לבני ישראל אהיה פעם אחת וכן משמע ברבה ודו"ק): (טו) זה שמי לעלם · חסר וי"ו לומר העלימהו שלא יקרא ככתבו: וזה זכרי · למדו היאך נקרא וכן דוד הוא אומר ה' שמך לעולם ה' זכרך לדור ודור: (טז) את זקני ישראל · מיוחדים לישיבה · ואם תאמר זקנים סתם היאך אפשר לו לאסוף זקנים של ס' רבוא: (יח) ושמעו לקולך · מאליהם מכיון שתאמר להם לשון זה ישמעו לקולך שכבר סימן זה מסור בידם מיעקב ומיוסף שבלשון זה הם

עיקר ש"ח ובאר"ח

סלה כרתי וכו' דהיינו תורה שבע"פ ועוד י"ל בחודש השלישי כמו והיו נכונים לשלשת ימים דפי' ליום השלישי: א' פי' דרוצה להביא ראייה שהקב"ה תולה הבטחתו בהבטחה אחרת אע"פ שגם היא עדיין אינה נעשית כמו שמצינו במפלת סנחריב

יד ואמר יי למשה אהיה אשר אהיה ואמר כדנן תימר לבני
ישראל אהיה שלחני לותכון: טו ואמר עוד יי למשה כדנן
תימר לבני ישראל יי אלהא דאבהתכון אלהה דאברהם
אלהה דיצחק ואלהה דיעקב שלחני לותכון דין שמי לעלם
ודין דכרני לכל דר ודר: טז איזיל ותכנוש ית סבי ישראל
ותימר להון יי אלהא דאבהתכון אתגלי לי אלהה דאברהם
יצחק ויעקב למימר מדכר דכירנא יתכון וית דאתעבד לכון
במצרים: יז ואמרית אסיק יתכון משעבוד מצראי לארע
כנענאי וחתאי ואמוראי ופרזאי וחואי ויבוסאי לארעא
עבדא חלב ודבש: יח ויקבלון למימרך ותיתי את וסבי

רש"י

אליהם · כי איני מכיר ויודע שמך
המיוחד: (יד) ויאמר אלהים אל משה·
אם אינך ידע שמי אני אומר לך כי
שמי אהיה לעולם ויכול אני לקיים מה
שאני מבטיח · ומעתה שאמרתי לך
כי שמי אהיה · כה תאמר לישראל
אהיה שלחני אליכם : (טו) ויאמר
עוד אלהים למשה · לא נאה שיקראו
אותי בשמי בכל דבריהם כשם שאנו
קורים המלכים בשמם אלא ה' אלהי
אבותיכם וגו' שהוא לשון אדנות
ומלכות כשם שאומרים למלכים יחי
המלך · המלך ציוני דבר : זה שמי
לעולם · אהיה האמור בפסוק ראשון :
וזה זכרי · ה' האמור בפסוק שני
שהוא ל' מלכות ובענין הזה מזכירין
את המלכים ולא בשמם · ומה שכתב
בי"ת אפרש בא"ת ב"ש יצפ"ת דפנ"ת
והי"ף תצמ"ץ פתס"ף דפנמ"י תפא"ף
מצמ"ץ פמ"ף שידפ"י מפ"ק לי"ף
ל"מ י"ץ צפ"ץ כתק"י והו עיקר עומק

בעל הטורים

ס"ת שם בן ד' אותיות שמסר לו השם
וכתיב בתריה לך ואספת את זקני ישראל
שאין מוסרין אותו אלא לזקנים שבדור:
(יד) ג"פ אהיה · כנגד ג' אבות והם
אברהם יצחק ויעקב אברהם והיה ברכה
יצחק גור בארץ הזאת ואהיה עמך
יעקב שוב אל ארץ אבותיך ואהיה
עמך : אהיה · עולה כ"א וכן בתחלת
ג' שמות של י"ג מדות י"י י"י אל וכן
כ"א אברהם יצחק יעקב וכן בתחלת
חמשה חומשי תורה ב' ו' ו' א' :
ב"פ אהיה עולה בחשבון מ"ב שמסר לו
שם של מ"ב אותיות : ג"פ עולה ס"ג ·
והם י"ב אותיות כנגד י"ב שבטים והם
כ' אותיות צרף עמהם י"ג אותיות של
שמות האבות ויהיה החשבון ס"ג :
(טו) זה שמי לעלם · זה עולה כמנין
י"ב מלמד שמסר לו שם של י"ב
אותיות [קדושין דע"א וע"ב] :
(יח) ושמעו לקולך · ר"ל שאינך צריך
להרבות בקול כי מיד ישמעו לך :

אמר

וּבָאתָ אַתָּה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ וְעַתָּה נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ יט וַאֲנִי יָדַעְתִּי כִּי לֹא־יִתֵּן אֶתְכֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לַהֲלֹךְ וְלֹא בְּיָד חֲזָקָה׃ כ וְשָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וְהִכֵּיתִי אֶת־מִצְרַיִם בְּכֹל נִפְלְאֹתַי אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה בְּקִרְבּוֹ וְאַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם׃ כא וְנָתַתִּי אֶת־חֵן הָעָם־הַזֶּה בְּעֵינֵי מִצְרָיִם וְהָיָה כִּי תֵלֵכוּן לֹא תֵלְכוּ רֵיקָם׃ כב וְשָׁאֲלָה אִשָּׁה מִשְּׁכֶנְתָּהּ וּמִגָּרַת בֵּיתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת וְשַׂמְתֶּם עַל־בְּנֵיכֶם וְעַל־בְּנֹתֵיכֶם וְנִצַּלְתֶּם אֶת־מִצְרָיִם׃ ד א וַיַּעַן מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר וְהֵן לֹא־יַאֲמִינוּ לִי וְלֹא יִשְׁמְעוּ בְּקֹלִי כִּי יֹאמְרוּ לֹא־נִרְאָה

קמץ בז"ק · רש"י · הע' בשו"א' מ"ש

נגאלים ב יעקב אמר להם פקוד יפקוד אתכם ג יוסף אמר להם פקוד יפקד אלהים אתכם: (אלהי העבריים · יו"ד יתירה רמז לי' מכות ברש"י ישן) : נקרה עלינו · לשון מקרה וכן ויקר אלהים · ואנכי אקרה כה · אהא נקרה מאתו ד הלום: (יט) לא יתן אתכם מלך מצרים להלך · אם אין אני מראה לו ידי החזקה כלומר כל עוד שאין אני מודיעו ידי החזקה לא יתן אתכם להלך: לא יתן · לא ישבוק · כמו על כן לא נתתיך · לא נתנו אלהים להרע עמדי · וכלן לשון נתינה הם · וי"מ ולא ביד חזקה · ולא בשביל שידו חזקה ה כי מאז אשלח את ידי והכיתי את מצרים וגו' ומתרגמינן אותו ולא מן קדם דחילים תקיף · משמו של רבי יעקב ברבי מנחם נאמר לי: (כב) ומגרת ביתה · מאותה שהיא גרה אתה בבית:

ונצלתם · כתרגומו ותרוקנון · וכן וינצלו את מצרים · ויתנצלו בני ישראל את עדים והנו"ן בו יסוד · ומנחם חברו במחברת צד"י עם ויצל אלהים את מקנה אביכם · אשר הציל אלהים מאבינו · ולא יתמנו דבריו כי אם לא היתה הנו"ן יסוד והיא נקודה בחיר"ק לא תהא משמשת בלשון ופעלתם אלא בלשון ונפעלתם · כמו ונסחתם מן האדמה · ונתתם ביד אויב · ונגפתם לפני אויביכם · ונתכתם בתוכה · ואמרתם נצלנו לשון נפעלנו · וכל נו"ן שהיא באה בתיבה לפרקים ונופלת ממנה כנו"ן של נוגף נושא נותן נושך כשהיא מדברת לשון ופעלתם תנקד בשו"א בחטף · כגון ונשאתם את אביכם · ונתתם להם את ארץ הגלעד · ונמלתם את בשר ערלתכם · לכן אני אומר שזאת הנקודה בחיר"ק מן היסוד

היא

ישראל לות מלכא דמצרים ותימרון ליה יי אלהא דיהודאי אתקרי עלנא וכען נזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח קדם יי אלהנא : יט וקדמי גלי ארי לא ישבוק יתכון מלכא דמצרים למיזל ולא מן קדם דחיליה תקיף : כ ואשלח פון ית מחת גבורתי ואמחי ית מצראי בכל פרשותי די אעבד ביניהון ובתר כן ישלח יתכון : כא ואתן ית עמא הדין לרחמין בעיני מצראי ויהי ארי תהכון לא תהכון ריקנין : כב ותשאל איתתא משבבתה ומקריבת ביתה מנין דכסף ומנין דדהב ולבושין ותשוון על בניכון ועל בנתיכון ותרוקנון ית מצרים : א ואתיב משה ואמר והא לא יהמנון לי ולא

רשב"ם

פשוטו של מקראות הללו ואין מגלין אותם אלא לצנועים : (יח) אלהי העבריים · שהרי מעברי הנהר באו הנה ואלהי מלכותם צריכים לעבוד : (יט) ואני ידעתי וגו' · אל ירך לבבך על שמתחלה לא ישמע לדברי לשלחם ולא מתוך יד חזקה שלו כי אין לו יכולת נגדי אך אני אקשה את לבו כדי לשלוח בו ידי תחלה וידעו הכל רמת ידי וידעו ע"י נפלאותי כי אני ה' והיכולת בידי : (כב) ושאלה אשה משכנתה · במתנה גמורת וחלוטה · שהרי ונתתי את חן העם · כמו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך · זהו עיקר פשוטו ותשובה למינים : כלי כסף וכלי זהב · תכשיטין לכבוד החג שתחוגו במדבר : ושמתם · אותם על

בעל הטורים

(כ) אשר אעשה בקרבו · אשר ג' דל"ך עד"ש כאמ"ב שבקרבו הוו

רש"י

פיה ויסוד שם דבר כגון סוף מן כשידבר בלשון ופעלתם ינקד בחיר"ק שמונות הכבדים כמו דבור כפור למוד כמו ודברתם אל הסלע · וכפרתם את

עיקר ש"ח ובאר"ח

שמעיד שהבית מזה אות על הבעתה אחרת אכול ססטיאים:ב ומשה הי' בן י"ב שנה.בעת שברח ממצרים והם לא מסרו זה הסימן אלא לגדולים:ג אע"ג דהכתוב הזה.כתיב גבי יוסף שמא מדכתיב גבי יוסף ב' פסוקים הללו בודאי אחד שמע מיעקב אביו ואמר משמו : ד הכוונה שהשם נקרא אליו כמו ויקר אלהים אל בלעם ויקרא.כה כמו לא שמעת עד כה:ה דה"פ דקרא כי לא יתן אתכם להלוך אלא בשביל שידו חזקה וכו' : ו [לדעת מנחם הפרש מן ונצלתם הוא צלל והנו"ן הוא לנפעל כמו ונסחתם ורש"י לקח דבריו כי פה אינו מדבר ממקבל הפעולה שיהא בנפעל · הלא מדבר מעושה הפעולה ולכן מפרש רש"י כי שרשו נצל ומה

הכא

אֵלֶיךָ יְהוָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מַזֶּה מה זה ק׳ בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר מַטֶּה׃ ג וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃ ה לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃ ז וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃ ח וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן׃ ט וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃ י וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא

רש"י

כבית · ולמדתם אותם את בניכם : (ב) מזה בידך · לכך נכתב תיבה אחת לדרוש · מזה שבידך אתה חייב ללקות שחשדת בכשרים · ופשוטו זה כאדם שאומר לחבירו מודה אתה שזו שלפניך אבן היא אומר לו הן אמר לו הריני עושה אותה עץ : (ג) ויהי לנחש · רמז לו שסיפר לשון הרע על ישראל באומרו לא יאמינו לי ותפש אומנתו של נחש : (ד) ויחזק בו · לשון אחיזה הוא והרבה יש במקרא · ויחזיקו האנשים בידו · והחזיקה במבושיו · והחזקתי בזקנו · כל לשון חזוק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה הוא : (ו) מצורעת כשלג · דרך צרעת להיות לבנה · אם בהרת לבנה היא אף באות זה רמז לו שלשון הרע ספר באומרו לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו שלקתה מרים על לשון הרע : (ז) ויוציאה מחיקו והנה שבה וגו' · מכאן שמדה טובה ממהרת לבא ממדת פורענות שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו : (ח) והאמינו לקול האות האחרון · משתאמר להם בשבילכם לקיתי על שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע להם לוקים בנגעי' כגון פרעה ואבימלך

בשביל

יְקַבְּלוּן מִנִּי אֲרֵי יֵימְרוּן לָא אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ : ב וַאֲמַר לֵהּ יְיָ מָה דֵּין בִּידָךְ וַאֲמַר חוּטְרָא : ג וַאֲמַר רְמִיהִי לְאַרְעָא וּרְמָהִי לְאַרְעָא וַהֲוָה לְחִוְיָא וַעֲרַק מֹשֶׁה מִן קֳדָמוֹהִי : ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אוֹשִׁיט יְדָךְ וֶאֱחוֹד בְּזַנְבֵהּ וְאוֹשִׁיט יְדֵהּ וְאַתְקֵף בֵּהּ וַהֲוָה לְחוּטְרָא בִּידֵהּ : ה בְּדִיל דִּיהֵימְנוּן אֲרֵי אִתְגְּלִי לָךְ יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהַתְהוֹן אֱלָהֵהּ דְּאַבְרָהָם אֱלָהֵהּ דְּיִצְחָק וֵאלָהֵהּ דְּיַעֲקֹב : ו וַאֲמַר יְיָ לֵהּ עוֹד אָעֵיל כְּעַן יְדָךְ בְּעִטְפָךְ וְאָעֵיל יְדֵהּ בְּעִטְפֵּהּ וְאַפְּקַהּ וְהָא יְדֵהּ חִוָּרָא כְּתַלְגָּא : ז וַאֲמַר אֲתֵיב יְדָךְ לְעִטְפָּךְ וַאֲתֵיב יְדֵהּ לְעִטְפֵּהּ וְאַפְּקַהּ מֵעִטְפֵּהּ וְהָא תָבַת הֲוָת כְּבִסְרֵהּ : ח וִיהֵי אִם לָא יְהֵימְנוּן לָךְ וְלָא יְקַבְּלוּן לְקָל אָתָא קַדְמָאָה וִיהֵימְנוּן לְקָל אָתָא בַתְרָאָה : ט וִיהֵי אִם לָא יְהֵימְנוּן אַף לִתְרֵין אָתַיָּא הָאִלֵּין וְלָא יְקַבְּלוּן מִנָּךְ וְתִסַּב מִמַּיָּא דִּבְנַהֲרָא וְתֵשׁוֹד לְיַבֶּשְׁתָּא וִיהוֹן מַיָּא דִּי תִסַּב מִן נַהֲרָא וִיהוֹן לִדְמָא בְּיַבֶּשְׁתָּא : י וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ בְּבָעוּ יְיָ לָא גְבַר דְּמִלּוּל אֲנָא אַף מִתְּמַלֵּי

רשב"ם

בניכם : (ט) והיו המים וגו' · כפולות כעין נשאו נהרות ה' נשאו נהרות

רש"י

בשביל שרה: (ט) ולקחת ממימי היאר· רמז להם שבמכה ראשונה נפרע מאלהותם (פירוש כשהקב"ה נפרע מן האומות נפרע מאלהותם תחלה שהיו עובדים לנילוס המחיה אותם והפכם לדם · ברש"י ישן) : והיו המים וגו' · והיו והיו שני פעמים· נראה בעיני אלא נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואף כשירדו לארץ יהיו

עיקר ש"ת ובאר"ת

שלא הנו"ן בחיר"ק ודגש בלד"י הוא משום דלא בבנין הכבד וכמו ודברתם אל הסלע · באר"ת] : ז מלתא באנפי נפשה והוא בא לתרץ וכי לא ידע שבידו מקל לכ"פ כאדם וכו': ח דאל"כ מאי אולמי' דהות האחרון מהראשון · וכ"ת מאי אולמי' אות הדם יותר מהראשונים י"ל אות הדם הראה בפניהם ע"כ יאמינו יותר ולא רצה הקב"ה שמשה יראה בפניהם אותות הראשונים דממ"כ אם הי' עונש על אשר חטא הרי קבל עונשו · ואם לא מתמת חטא למה יצטער חנם :

אֵלֶיךָ יְהוָה׃ ב וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה מַזֶּה מה זה ק׳ בְיָדֶךָ וַיֹּאמֶר
מַטֶּה׃ ג וַיֹּאמֶר הַשְׁלִיכֵהוּ אַרְצָה וַיַּשְׁלִכֵהוּ אַרְצָה וַיְהִי
לְנָחָשׁ וַיָּנָס מֹשֶׁה מִפָּנָיו׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה שְׁלַח
יָדְךָ וֶאֱחֹז בִּזְנָבוֹ וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיַּחֲזֶק בּוֹ וַיְהִי לְמַטֶּה בְּכַפּוֹ׃
ה לְמַעַן יַאֲמִינוּ כִּי־נִרְאָה אֵלֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֱלֹהֵי
אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב׃ ו וַיֹּאמֶר יְהוָה לוֹ
עוֹד הָבֵא־נָא יָדְךָ בְּחֵיקֶךָ וַיָּבֵא יָדוֹ בְּחֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ וְהִנֵּה
יָדוֹ מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג׃ ז וַיֹּאמֶר הָשֵׁב יָדְךָ אֶל־חֵיקֶךָ וַיָּשֶׁב
יָדוֹ אֶל־חֵיקוֹ וַיּוֹצִאָהּ מֵחֵיקוֹ וְהִנֵּה־שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ׃ ח וְהָיָה
אִם־לֹא יַאֲמִינוּ לָךְ וְלֹא יִשְׁמְעוּ לְקֹל הָאֹת הָרִאשׁוֹן וְהֶאֱמִינוּ
לְקֹל הָאֹת הָאַחֲרוֹן׃ ט וְהָיָה אִם־לֹא יַאֲמִינוּ גַּם לִשְׁנֵי
הָאֹתוֹת הָאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁמְעוּן לְקֹלֶךָ וְלָקַחְתָּ מִמֵּימֵי הַיְאֹר
וְשָׁפַכְתָּ הַיַּבָּשָׁה וְהָיוּ הַמַּיִם אֲשֶׁר תִּקַּח מִן־הַיְאֹר וְהָיוּ
לְדָם בַּיַּבָּשֶׁת׃ י וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה בִּי אֲדֹנָי לֹא

רש"י

שבית · ולמדתם אותם את בניכם :
(ב) מזה בידך · לכך נכתב תיבה אחת
לדרוש · מזה שבידך אתה חייב ללקות
שחשדת בכשרים · ופשוטו ז כאדם
שאומר לחבירו מודה אתה שזו שלפניך
אבן היא אומר לו הן אמר לו הריני
עושה אותה עץ : (ג) ויהי לנחש · רמז
לו שסיפר לשון הרע על ישראל באומרו
לא יאמינו לי ותפש אומנתו של נחש :
(ד) ויחזק בו · לשון אחיזה הוא והרבה
יש במקרא · ויחזיקו האנשים בידו ·
והחזיקה במבושיו · והחזקתי בזקנו ·
כל לשון חזוק הדבוק לבי"ת לשון אחיזה
הוא : (ו) מצורעת כשלג · דרך צרעת להיות
לבנה · אם בהרת לבנה היא אף באות
זה רמז לו שלשון הרע ספר באומרו
לא יאמינו לי לפיכך הלקהו בצרעת כמו
שלקתה מרים על לשון הרע : (ז) ויוציאה
מחיקו והנה שבה וגו' · מכאן שמדה
טובה ממהרת לבא ממדת פורענות
שהרי בראשונה לא נאמר מחיקו :
(ח) והאמינו לקול האות האחרון ·
משתאמר להם בשבילכם לקיתי על
שספרתי עליכם לשון הרע יאמינו לך
ח שכבר למדו בכך שהמזדווגין להרע
להם לוקים בנגעי' כגון פרעה ואבימלך
בשביל

יקבלון מני ארי יימרון לא אתגלי לך יי׃ ב ואמר ליה יי מה דין בידך ואמר חוטרא׃ ג ואמר רמיהי לארעא ורמהי לארעא והוה לחויא וערק משה מן קדמוהי׃ ד ואמר יי למשה אושיט ידך ואחוד בזנביה ואושיט ידיה ואתקף ביה והוה לחוטרא בידיה׃ ה בדיל דיהמנון ארי אתגלי לך יי אלהא דאבהתהון אלהיה דאברהם אלהיה דיצחק ואלהיה דיעקב׃ ו ואמר יי ליה עוד אעיל כען ידך בעטפך ואעיל ידיה בעטפיה ואפקה והא ידיה חורא כתלגא׃ ז ואמר אתיב ידך לעטפך ואתיב ידיה לעטפיה ואפקה מעטפיה והא תבת הות כבשריה׃ ח ויהי אם לא יהימנון לך ולא יקבלון לקל אתא קדמאה ויהימנון לקל אתא בתראה׃ ט ויהי אם לא יהימנון אף לתרין אתיא האלין ולא יקבלון מנך ותסב ממיא דבנהרא ותשוד ליבשתא ויהון מיא די תסב מן נהרא ויהון לדמא ביבשתא׃ י ואמר משה קדם יי בבעו יי לא גבר דמלול אנא אף מתמלי

ר ש ב״ם

בניכם׃ (ט) והיו המים וגו׳ · כפולות כעין נשאו נהרות ה׳ נשאו נהרות

רש״י

בשביל שרה׃ (ט) ולקחת ממימי היאר׳ רמז להם שבמכה ראשונה נפרע מאלהותם (פירוש כשהקב״ה נפרע מן האומות נפרע מאלהותם תחלה שהיו עובדים לנילוס המחיה אותם והפכם לדם · ברש״י ישן)׃ והיו המים וגו׳ · והיו והיו שני פעמים· נראה בעיני אלו נאמר והיו המים אשר תקח מן היאור לדם ביבשת שומע אני שבידו הם נהפכים לדם ואז כשירדו לארץ יהיו

עיקר ש״ח ובאר״ח

שהא הנו״ן בחיר״ק ודגש בלד״י הוא משום דבא בבנין הכבד וכמו ודברתם אל הסלע · באר״ת]׃ ז מלתא באנפי נפשה והוא בא לתרץ וכי לא ידע שבידו מקל לכ״פ כאדם וכו׳׃ ח דאל״כ מאי אולמי׳ האות האחרון מהראשון · וכ״ת מאי אולמי׳ אות הדם יותר מהראשונים י״ל אות הדם הראה בפניהם ע״כ יאמינו יותר ולא רצה הקב״ה שמשה יראה בפניהם אותות הראשונים דממ״כ אם הי׳ עונש על אשר חטא הרי קבל עונשו · ואם לא מחמת חטא למה יצטער חנם׃

אִישׁ דְּבָרִים אָנֹכִי גַּם מִתְּמוֹל גַּם מִשִּׁלְשֹׁם גַּם מֵאָז דַּבֶּרְךָ
אֶל־עַבְדֶּךָ כִּי כְבַד־פֶּה וּכְבַד לָשׁוֹן אָנֹכִי: יא וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלָיו מִי שָׂם פֶּה לָאָדָם אוֹ מִי־יָשׂוּם אִלֵּם אוֹ חֵרֵשׁ אוֹ פִקֵּחַ
אוֹ עִוֵּר הֲלֹא אָנֹכִי יְהוָה: יב וְעַתָּה לֵךְ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־
פִּיךָ וְהוֹרֵיתִיךָ אֲשֶׁר תְּדַבֵּר: יג וַיֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי שְׁלַח־נָא
בְּיַד־תִּשְׁלָח: יד וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הֲלֹא אַהֲרֹן
אָחִיךָ הַלֵּוִי יָדַעְתִּי כִּי־דַבֵּר יְדַבֵּר הוּא וְגַם הִנֵּה־הוּא
יֹצֵא לִקְרָאתֶךָ וְרָאֲךָ וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ: טו וְדִבַּרְתָּ אֵלָיו וְשַׂמְתָּ
אֶת־הַדְּבָרִים בְּפִיו וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִם־פִּיךָ וְעִם־פִּיהוּ

רש"י

כהוייתן אבל עכשיו מלמדנו שלא יהיו דם עד שיהיו ביבשה: (י) גם מתמול וגו'. למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך בשליחותו. מתמול שלשום מאז דברך הרי שלשה ושלשה גמין רבויין הם הרי ששה והוא היה עומד ביום הז' כשאמר לו זאת עוד שלח נא ביד תשלח עד שחרה בו וקבל עליו. וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר (הלא אהרן אחיך הלוי וגו' ועוד נאמר בעלי הכהן הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים הוא אהרן. וכן ואודע להם בארץ מצרים וגו' ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו ואותה נבואה לאהרן נאמרה): כבד פה. בכבידות אני מדבר ובלשון לע"ז בלב"ו: (יא) מי שם פה וגו'. מי למדך לדבר כשהיית נדון לפני פרעה על המצרי: או מי ישום אלם. מי עשה פרעה אלם שלא נתאמץ במצות הריגתך ואת משרתיו

חרשים שלא שמעו בצוותו עליך ולאספקלטורין ההורגים מי עשאם עורים שלא ראו כשברחת מן הבימה ונמלטת (תנחומא): הלא אנכי. שמי ה' עשיתי כל זאת: (יג) ביד תשלח. ביד מי שאתה רגיל לשלח והוא אהרן. דבר אחר ביד אחר שארצה לשלוח שאין סופי להכניסם לארץ ולהיות גואלם לעתיד יש לך שלוחים הרבה: (יד) ויחר אף. רבי יהושע בן קרחה אומר כל חרון אף שבתורה עושה רושם וזה לא נאמר בו רושם ולא מצינו שבא עונש על ידי אותו חרון אמר לו רבי יוסי אף בזו נאמר בו רושם. הלא אהרן אחיך הלוי. שהיה עתיד להיות לוי ולא כהן והכהונה הייתי אומר לצאת ממך מעתה לא יהיה כן אלא הוא יהיה כהן ואתה לוי שנאמר ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי: הנה הוא יוצא לקראתך. כשתלך למצרים: וראך ושמח בלבו. לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה

אף מקדמוהי אף מעדן דמללתא עם עבדך ארי יקיר ממלל ועמיק לישן אנא : יא ואמר יי ליה מן שוי פומא לאנשא או מן שוי אלמא או חרשא או פקחא או עוירא הלא אנא יי : יב וכען איזיל ומימרי יהא עם פומך ואלפנך די תמליל : יג ואמר בבעו יי שלח כען ביד מן דכשר דתשלח : יד ותקיף רוגזא דיי במשה ואמר הלא אהרן אחוך לואי גלי קדמי ארי מללא ימלל הוא ואף הא הוא נפק לקדמותך ויחזנך ויחדי בלבה : טו ותמלל עמה ותשוי ית פתגמיא בפומה ומימרי יהי עם פומך ועם פומה ואליף יתכון ית די

רשב"ם

קולם · עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו : (י) כי כבד פה וכבד לשון אנכי · איני בקי בלשון מצרים בחיתוך לשון כי בקטנותי ברחתי משם ועתה אני בן שמונים · וכן מצינו ביחזקאלי שמי שאינו בקי בל' המלכות קרוי כן דכתיב ויאמר אלי בן אדם לך בא אל בית ישראל ודברת דברי אליהם · כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון אתה שלוח אל בית ישראל · לא אל עמים עמקי שפה וכבדי לשון אשר לא תשמע דבריהם וגו' · וכי אפשר נביא אשר ידעו השם פנים אל פנים וקיבל תורה מידו לידו היה מגמגם בלשונו · ואין דבר זה בדברי התנאים והאמוראים ואין לחוש לספרים החצונים: (יג) ביד תשלח · ביד אשר תרצה לשלוח ולא אותי: (יד) ויחר אף ה' במשה·וחרון אף עשה רושם לפי הפשט כאמור לפנינו ויפגשהו ה' ויבקש המיתו כדפרשתי אצל יעקב כשנעשה צולע על ירכו : כי דבר ידבר הוא · הוא

בעל הטורים

רשומות הסמכות : (יא) מי שם פה לאדם או מי ישום אלם · שם לא נאמר אלא ישום לעתיד · התאלמנה שפתי שקר ליום הדין שלא ימלאו מענה : (יב) והוריתיך · ה' תגין על ה' לומר והוריתיך על פי חמשה חומשי תורה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ט וכן דכתב בתחלת הפסוק אורחה דקרא הוא : י והקשה·רא"ם בלא שפרעה נעשה אלם למה צריך לעשות משרתיו חרשים וסומים·ותירץ כשהגידו לו שברח מן הבימה אחר. שנעשה צווארו כשיש תיכף צוה למשרתיו לרדוף אחריו · ונעשו משרתיו חרשים וסומים · וכשראה שלא הביאוהו לא נתאמן פרעה לשלוח עוד שלוחים סרבם ונתאלם : כ ולפ"ז קשה למה לא נכתב ביד אהרן ע"ז פי' ד"ה ולד"א

וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ טז וְדִבֶּר־הוּא לְךָ אֶל־הָעָם וְהָיָה הוּא יִהְיֶה־לְּךָ לְפֶה וְאַתָּה תִּהְיֶה־לּוֹ לֵאלֹהִים׃ יז וְאֶת־הַמַּטֶּה הַזֶּה תִּקַּח בְּיָדֶךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־בּוֹ אֶת־הָאֹתֹת׃ פ ששי יח וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב ׀ אֶל־יֶתֶר חֹתְנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֵלְכָה־נָּא וְאָשׁוּבָה אֶל־אַחַי אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעוֹדָם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם׃ יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְיָן לֵךְ שֻׁב מִצְרָיִם כִּי־מֵתוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים הַמְבַקְשִׁים אֶת־נַפְשֶׁךָ׃ כ וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־בָּנָיו וַיַּרְכִּבֵם עַל־הַחֲמֹר וַיָּשָׁב אַרְצָה מִצְרָיִם וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּה הָאֱלֹהִים בְּיָדוֹ׃ כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּלֶכְתְּךָ לָשׁוּב מִצְרַיְמָה רְאֵה כָּל־הַמֹּפְתִים אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְיָדֶךָ וַעֲשִׂיתָם לִפְנֵי פַרְעֹה וַאֲנִי אֲחַזֵּק אֶת־לִבּוֹ וְלֹא יְשַׁלַּח אֶת־הָעָם׃ כב וְאָמַרְתָּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר יְהוָה בְּנִי בְכֹרִי

רש"י

עולם לגדולה · ומשם זכה אהרן לעדי ל החשן הנתון על הלב : (טז) ודבר הוא לך · בשבילך ידבר אל העם מ וזה יוכיח על כל לך ולי ולו ולכם ולהם הסמוכים לדבור שכולם לשון על הם : יהיה לך לפה · למליץ לפי שאתה כבד פה : לאלהים · לרב ולשר : (יח) וישב אל יתר חתנו · ליטול רשות שהרי נשבע לו (שלא יזוז ממדין כי אם ברשותו · מכילתא) ושבעה שמות היו לו רעואל יתר יתרו קיני וכו' : (יט) כי מתו כל האנשים · מי הם דתן ואבירם חיים היו · אלא שירדו מנכסיהם ב והעני חשוב כמת : (כ) על החמור · חמור המיוחד הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק והוא שעתיד מלך המשיח להגלות עליו שנאמר עני ורוכב על החמור : וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה · אין מוקדם ומאוחר ס מדוקדקים במקרא : (כא) בלכתך לשוב מצרימה וגו' · דע שעל מנת כן תלך שתהא גבור בשליחותי לעשות כל מופתי לפני פרעה ולא תירא ממנו : אשר שמתי בידך · לא על שלשה אותות האמורות למעלה שהרי לא לפני פרעה צוה לעשותם אלא לפני ישראל שיאמינו לו ולא מצינו שעשאם לפניו אלא מופתים שאני עתיד לשום בידך במצרים כמו כי ידבר אליכם פרעה וגו' ואל תתמה על אשר כתיב אשר שמתי שכן משמעו כשתדבר עמו כבר שמתים בידך : (כב) ואמרת אל פרעה · כשתשמע

שלבו

תעבדון: טז וימליל הוא לך לעמא ויהי הוא יהי לך למתורגמן ואת תהי ליה לרב: יז וית חטרא הדין תסב בידך דתעביד ביה ית אתיא: יח ואזל משה ותב לות יתר חמוהי ואמר ליה איזיל כען ואיתוב לות אחי די במצרים ואחזי העד כען קימין ואמר יתרו למשה איזיל לשלם: יט ואמר יי למשה במדין איזיל תוב למצרים ארי מיתו כל גבריא דבעו למקטלך: כ ודבר משה ית אתתיה וית בנוהי וארכבנון על חמרא ותב לארעא דמצרים ונסיב משה ית חוטרא דאתעבידו ביה נסין מן קדם יי בידיה: כא ואמר יי למשה במהכך למתוב למצרים חזי כל מופתיא דשויתי בידך ותעבדנון קדם פרעה ואנא אתקיף ית לביה ולא ישלח ית עמא: כב ותימר לות פרעה

רשב"ם

נתגדל שם ויש לו חיתוך ל' מצרים: (טז) ודבר הוא לך' בשבילך: תהיה לו לאלהים· שר ושופט מה שתצוה לו יעשה: (יח) וישב· מן המדבר אל יתר חותנו: (יט) ויאמר ה' אל משה במדין· שנתיישב שם בברחו מפני פרעה וישב במדין ואתה אמר לו במדין שוב כי מת אותו פרעה המבקש את נפשך כדכתיב ויברח מפני פרעה וישב במדין: ועתה אמר לו במדין שוב כי מת פרעה והמלשינים· כדכתיב וימת מלך מצרים אחר בריחתו של משה:

בעל הטורים

שאתן לך: (טו) והוריתי· ב' במסורה· הכא ואידך והוריתי אתכם בדרך הטובה והישרה [ש"א י"ב] מלמד שהקב"ה הורה להם דרך ולא תעו באותו דרך: (יח) אל יתר· ב' במסורה· אל יתר חותנו· אל יתר זקני הגולה [ירמיה כ"ט] יתר זכה שישבו בניו בלשכת הגזית עם הזקנים שסנהדרין יצאו ממנו: (יט) שב· ב' במסורה· לך שב מצרים· שב שבע פעמים [מ"א י"ח]

עיקר ש"ח ובאר"ח

ולד"א קשה כי היה מוציא דבר רע מפיו: ל לעדי לשון קישוט: מ סה כודאי לשון בשבילך במקומך כי לא שייך אל העם באם יפרש לך לשון אליך: נ ואע"ג דגם סומא ומצורע דמי שאין לו בנים ג"כ חשובין כמתים· הכא מוכח שאין כאן כ"א עניות כי א"א שהם היו סומין שהרי במחלוקתו של קרח כתיב העיני האנשים תנקר· ומצורע א"א דהא כתיב בקרב המחנה ומושב המצורע הוא מחוץ למחנה· וגם א"א דכוונת הכתוב שלא היו להם בנים· דמשום שלא היו להם בנים לא יכלו נמלטין לפרעה ע"כ מוכח שירדו מנכסיהן: ס דהא לקח

יִשְׂרָאֵל: כג וָאֹמַר אֵלֶיךָ שַׁלַּח אֶת־בְּנִי וְיַעַבְדֵנִי וַתְּמָאֵן
לְשַׁלְּחוֹ הִנֵּה אָנֹכִי הֹרֵג אֶת־בִּנְךָ בְּכֹרֶךָ: כד וַיְהִי בַדֶּרֶךְ
בַּמָּלוֹן וַיִּפְגְּשֵׁהוּ יְהוָה וַיְבַקֵּשׁ הֲמִיתוֹ: כה וַתִּקַּח צִפֹּרָה
צֹר וַתִּכְרֹת אֶת־עָרְלַת בְּנָהּ וַתַּגַּע לְרַגְלָיו וַתֹּאמֶר כִּי חֲתַן־
דָּמִים אַתָּה לִי: כו וַיִּרֶף מִמֶּנּוּ אָז אָמְרָה חֲתַן דָּמִים
לַמּוּלֹת: פ כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵךְ לִקְרַאת מֹשֶׁה
הַמִּדְבָּרָה וַיֵּלֶךְ וַיִּפְגְּשֵׁהוּ בְּהַר הָאֱלֹהִים וַיִּשַּׁק־לוֹ: כח וַיַּגֵּד
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ וְאֵת כָּל־
הָאֹתֹת אֲשֶׁר צִוָּהוּ: כט וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיַּאַסְפוּ אֶת־

רש"י

שלבו חזק ויתאו לשלוח אמור לו כן :
בני בכורי · לשון גדולה כמו אף אני
בכור אתנהו זהו פשוטו · ומדרשו כאן
חתם הקב"ה על מכירת הבכורה שלקח
יעקב מעשו : (כג) ואומר אליך ·
בשליחותו של מקום : שלח את בני
וגו' · הנה אנכי הורג וגו' · היא מכה
אחרונה ובה התרהו תחלה מפני שהיא
קשה · וזהו שנאמר באיוב הן אל
ישגיב בכחו לפיכך מי כמוהו מורה ·
בשר ודם המבקש להנקם מחבירו
מעלים את דבריו שלא יבקש הצלה אבל
הקב"ה ישגיב בכחו ואין יכולת להמלט
מידו כי אם בשובו אליו לפיכך הוא
מורהו ומתרה בו לשוב : (כד) ויהי
בדרך במלון · ע משה : ויבקש המיתו ·
למשה לפי שלא מל את אליעזר בנו ועל
שנתרשל נענש עונש מיתה · תניא אמר
רבי יוסי חס ושלום נתרשל אלא אמר
אמול ואצא לדרך סכנה היא לתינוק עד
שלשה ימים · אמול ואשהה שלשה ימים
הקדוש ברוך הוא צוני לך שוב מצרים
ומפני מה נענש מיתה ~ לפי שנתעסק
במלון תחלה · (במסכת נדרים) והיה
המלאך נעשה כמין נחש ובולעו מראשו
ועד ירכיו וחוזר ובולעו מרגליו ועד
אותו מקום הבינה צפורה ~ שבשביל
המילה הוא : (כה) ותגע לרגליו ·
השליכתו לפני רגליו של משה: ותאמר
על בנה : כי חתן דמים אתה לי · אתה
היית גורם להיות החתן שלי נרצח עליך
הורג איש אתה לי: (כו) וירף · המלאך
ממנו : אז · הבינה ~ שעל המילה בא
להורגו : אמרה חתן דמים למולת ·
חתני היה נרצח על דבר המילה·(פירש
רש"י בלשונו לעיל כתב אתה היית
גורם·דקשה לרש"י מה זה אז אמרה חתן
דמים והלא גם לעיל אמרה חתן דמים·
אלא מתחלה סברה דזה וזה גורם אתה
המילה ועתה אמר אח"כ כשראתה
וירף לגמרי אז הבינה דעל דבר המילה
לבד בא ובזה מתורץ גם כן שינוי לשון
בתרגום אונקלוס בחתן דמים ודו"ק
כנ"ל) : למולת · על דבר המולות שם

כדנן אמר יי ברי בוכרי ישראל: כג ואמרית לך שלח ית ברי ויפלח קדמי ואם סריב את לשלחותיה הא אנא קטיל ית ברך בוכרך: כד והוה בארחא בבית מבתא וערע ביה מלאכא דיי ובעא למקטליה: כה ונסיבת צפורה טנרא וגזרת ית ערלת ברה וקריבת לקדמוהי ואמרת ארי בדמא דמהלתא הדין אתיהב חתנא לנא: כו ונח מניה בכן אמרת אלולי דמא דמהלתא הדין אתחיב חתנא קטול: כז ואמר יי לאהרן איזיל לקדמות משה למדברא ואזל וערעיה בטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי ונשק ליה: כח וחוי משה לאהרן ית כל פתגמיא דיי די שלחיה וית כל אתיא די פקדיה: כט ואזל משה ואהרן

רשב"ם

(כד) ויפגשהו ה'· המלאך · כי היה סתעצל בהליכתו מוליך אשתו ובניו: (כה) צר· כמו חרבות צורים · תער מלוטש איזמל חריף · וכן אף תשיב צור חרבו · נתעקם ונכפף חידוד חרבו · ולכך לא הקמותי במלחמה: ותכרות וגו' · הועילה לו למשה המצוה להצילו כמו קרבן כעין שעשו גדעון ומנוח כשנראה להם המלאך: ותגע · לשון מפעיל · אבל ויגע בארבע פנות הבית · לשון פועל נגע לרגליו של משה והתרצה המלאך בכך· כי לרגליו של מלאך איני רוצה לפרש · כי מי יודע אם ראתה רגלי המלאך: כי חתן דמים אתה לי · בדמים הללו ישאר לי חתני: חתני · בעלי: (כו) וירף · המלאך ממנו· מן רפה היום לערוב יאמר וירף· מן קנהו· ויקן: אז אמרה חתן דמים למולות · על עכוב המילה · נתחייב בעלי מיתה· כי המילה הצילתו עתה: (כז) לך לקראת משה · לקיים מה שאמר לו

בעל הטורים

ואיתא במדרש שז' פעמים הלך משה למצרים וחזר: (כד) ויפגשהו · ב' במס' · ויפגשהו ה' ויבקש המיתו · ויפגשהו בהר האלהים לומר בשעה שנתרשל משה מן המילה באו אף וחמה לבלעו ולא היה יכול להם עד שבא אהרן וסייעו שנאמר ויפגשהו בהר האלהים

עיקר ש"ח ובאר"ת

את המשה במדין וס"ל לכתוב תחלה: ע מדלא פירש למי פגש ע"כ פירש ע משה: פ דמלון שלן משה הי' קרוב למצרים ובדרך קצר לא יהיה סכנה ונזק: צ ע"כ הכינה לפורה שעל המילה הי' · ומדכתיב או אמר לפורס משמע דעד עכשיו לא הבינה: ק הרא"ם הגיה בל"ע דלעיל פירש מדבלע וכו' הבינה ·

וכאן

כָּל־זִקְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ל וַיְדַבֵּר אַהֲרֹן אֵת כָּל־הַדְּבָרִים
אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וַיַּעַשׂ הָאֹתֹת לְעֵינֵי הָעָם׃
לא וַיַּאֲמֵן הָעָם וַיִּשְׁמְעוּ כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְכִי רָאָה אֶת־עָנְיָם וַיִּקְּדוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ׃ שביעי ה א וְאַחַר
בָּאוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיָחֹגּוּ לִי בַּמִּדְבָּר׃ ב וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה מִי
יְהוָה אֲשֶׁר אֶשְׁמַע בְּקֹלוֹ לְשַׁלַּח אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַעְתִּי
אֶת־יְהוָה וְגַם אֶת־יִשְׂרָאֵל לֹא אֲשַׁלֵּחַ׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵי
הָעִבְרִים נִקְרָא עָלֵינוּ נֵלֲכָה־נָּא דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים בַּמִּדְבָּר
וְנִזְבְּחָה לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ פֶּן־יִפְגָּעֵנוּ בַּדֶּבֶר אוֹ בֶחָרֶב׃
ד וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֶלֶךְ מִצְרַיִם לָמָּה מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן תַּפְרִיעוּ אֶת־
הָעָם מִמַּעֲשָׂיו לְכוּ לְסִבְלֹתֵיכֶם׃ ה וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה הֵן־רַבִּים
עַתָּה עַם הָאָרֶץ וְהִשְׁבַּתֶּם אֹתָם מִסִּבְלֹתָם׃ ו וַיְצַו פַּרְעֹה

רש"י

דבר הוא והלמ"ד משמשת בלשון על כמו ואמר פרעה לבני ישראל · ואונקלוס תרגום דמים ד על דם המילה : (א) ואחר באו משה ואהרן וגו' · אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלטין לפי שיראו ללכת ובסיני נפרע להם ונגש משה לבדו והם לא יגשו · החזירום לאחוריהם : (ג) פן יפגענו · פן יפגעך היו צריכים לומר אלא שחלקו כבוד למלכות פגיעה זו לשון מקרה מות הוא : (ד) תפריעו

את העם ממעשיו · תבדילו ותרחיקו אותם ממלאכתם שנשמעין לכם וסבורים לנוח מן המלאכה · וכן פרעהו אל תעבר בו רחקהו · וכן ותפרעו כל עצתי · כי פרוע הוא נרחק ונתעב : לכו לסבלותיכם · לכו למלאכתכם שיש לכם לעשות בבתיכם · אבל מלאכת שעבוד מצרים לא היתה על שבטו של לוי ותדע לך שהרי משה ואהרן יוצאים ובאים שלא ברשות : (ה) הן רבים עתה עם הארץ · שהעבודה מוטלת עליהם ואתם משביתים אותם מסבלותם הפסד גדול הוא זה :

עיקר שי"ח ובאר"ח

וכאן פירש מן וירף הבינה : ר ולפרש"י דמים לשון רציחה הוא · [ומ"ש למולות על דבר המולות כו' · משום דדין המקור להשתמש באותיות בכל"ם וזה א"א נפרש

וכנשו ית כל סבי בני ישראל: ל ומליל אהרן ית כל פתגמיא
די מליל יי עם משה ועבד אתיא לעיני עמא: לא והימן עמא
ושמעו ארי דכיר יי ית בני ישראל וארי גלי קדמוהי
שעבודהון וכרעו וסגידו: א ובתר כן עלו משה ואהרן ואמרו
לפרעה כדנן אמר יי אלהא דישראל שלח ית עמי ויחגון
קדמי במדברא: ב ואמר פרעה שמא דיי לא אתגלי לי די
אקבל למימרה לשלחא ית ישראל לא אתגלי לי שמא דיי
ואף ית ישראל לא אשלח: ג ואמרו אלהא דיהודאי
אתגלי עלנא ניזיל כען מהלך תלתא יומין במדברא ונדבח
קדם יי אלהנא דלמא יערעננא במותא או בקטול: ד ואמר
להון מלכא דמצרים למא משה ואהרן תבטלון ית עמא
מעובדיהון אזילו לפלחנכון: ה ואמר פרעה הא סגיאין כען
עמא דארעא ותבטלון יתהון מפלחנהון: ו ופקיד פרעה

רשב״ם

הקב״ה וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו: (ב) מי ה׳ אשר אשמע בקולו לשלח את ישראל שהם עבדי מארצי לעבדו מה חלק יש לו בעם הזה שיעבודהו: (ג) ויאמרו אלהי העברים וגו׳ כלומר עם ישראל מעבר הנהר באו לגור הנה וזהו אלהי בני עבר הנהר והן עמו וצריכין לעובדו פן יפגענו וגו׳: (ד) תפריעו תבטלו או תנתקו ותפרידו כמו ופרע

בעל הטורים

ובזכותו גאל: (לא) ויאמן ב׳ במסורה ויאמן העם ויאמן אכיש בדוד [ש״א כ״ז] שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד משה אמר מחני דוד אמר אבי נא ידך בי ואלה הצאן מה עשו שני פרנסים נאמנים היו ולכך האמינו בהם (דבמשה נמי כתיב ויאמינו וגו׳): (ג) נקרא בגי׳ שנה [עם האותיות ואולי קאי אלעיל ג׳ י״א] רמז לו עשר מכות יהיו לו בשנה

עיקר ש״ח ובאר״ת

נפרש לטולות כי סגא המקור עם הלמ״ד דהא המקור לא יתרבה ולמה בא פה מולות בסימן הרבים לכן מפרש רש״י פי מולות הוא שם דבר והלמ״ד מן למולות הוא במקום על דבר בא״ר״ת]: ש הרא״ם הקשה דהא כתיב וגם משה לבדו וא״כ אהרן והלב ואביהוא מה תעשו י״ל הכי רש״י פירש אחה מתחלה נשמטו והרן לגמרי והזקנים היו בתוך העם ולא הי׳ להם מחילה בסיני וזהו מפני

בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־הַנֹּגְשִׂים בָּעָם וְאֶת־שֹׁטְרָיו לֵאמֹר׃ ז לֹא תֹאסִפוּן לָתֵת תֶּבֶן לָעָם לִלְבֹּן הַלְּבֵנִים כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם הֵם יֵלְכוּ וְקֹשְׁשׁוּ לָהֶם תֶּבֶן׃ ח וְאֶת־מַתְכֹּנֶת הַלְּבֵנִים אֲשֶׁר הֵם עֹשִׂים תְּמוֹל שִׁלְשֹׁם תָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם לֹא תִגְרְעוּ מִמֶּנּוּ כִּי־נִרְפִּים הֵם עַל־כֵּן הֵם צֹעֲקִים לֵאמֹר נֵלְכָה נִזְבְּחָה לֵאלֹהֵינוּ׃ ט תִּכְבַּד הָעֲבֹדָה עַל־הָאֲנָשִׁים וְיַעֲשׂוּ־בָהּ וְאַל־יִשְׁעוּ בְּדִבְרֵי־שָׁקֶר׃ י וַיֵּצְאוּ נֹגְשֵׂי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וַיֹּאמְרוּ אֶל־הָעָם לֵאמֹר כֹּה אָמַר פַּרְעֹה אֵינֶנִּי נֹתֵן לָכֶם תֶּבֶן׃ יא אַתֶּם לְכוּ קְחוּ לָכֶם תֶּבֶן מֵאֲשֶׁר תִּמְצָאוּ כִּי אֵין נִגְרָע מֵעֲבֹדַתְכֶם דָּבָר׃ יב וַיָּפֶץ הָעָם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם לְקֹשֵׁשׁ

רש"י

(ו) הנוגשים · מצריים היו והשוטרים היו ישראלים. הנוגש ממונה על כמה שוטרים והשוטר ממונה לרדות בעושי המלאכה: (ז) תבן · אשטו"בלא היו גובלין אותו עם הטיט: לבנים · טיוול"ש בלע"ז שעושים מטיט ומיבשין אותן בחמה ויש ששורפין אותן בכבשן: כתמול שלשם · כאשר הייתם עושים עד הנה: וקששו · ולקטו: (ח) ואת מתכנת הלבנים · סכום חשבון הלבנים שהיה כל אחד עושה ליום כשהיה התבן נתן להם אותו סכום תשימו עליהם גם עתה למען תכבד העבודה עליהם: כי נרפים · מן העבודה הם לכך לבם פונה אל הבטלה וצועקים לאמר נלכה וגו': מתכנת · ותכן לבנים · ולו נתכנו עלילות · את הכסף המתוכן · כולן לשון חשבון הם: נרפים · המלאכה רפויה בידם ועזובה מהם והם נרפים ממנה רפי"יש בלע"ז: (ט) ואל ישעו בדברי שקר · ואל יהגו וידברו תמיד בדברי רוח לאמר נלכה נזבחה · ודומה לו ואשעה בחקיך תמיד · למשל ולשנינה מתרגמינן לשועין ויספר ואשתעי וא"א לומר ואל ישעו ל' וישע ה' אל הבל וגו' ואל קין ואל מנחתו לא שעה ב ולפרש אל ישעו אל יפנו שא"כ היה לו לכתוב ואל ישעו אל דברי שקר או לדברי שקר כי כן גזרת כלם · ישעה האדם על עושהו · ולא שעו אל קדוש ישראל · ולא ישעה אל המזבחות · ולא מצאתי שמוש של בי"ת סמוכה לאחריהם אבל אחר לשון דבור כמתעסק לדבר בדבר נופל לשון שמוש בי"ת כגון הנדברים בך · ותדבר מרים ואהרן במשה · המלאך הדובר בי · לדבר בם · ואדברה בעדותיך · אף כאן אל ישעו בדברי שקר אל יהיו נדברים בדברי שוא והבאי: (יא) אתם לכו קחו לכם תבן · וצריכים אתם ללך בזריזות כי אין נגרע דבר

מכל

ביומא ההוא ית שלטונין דעמא וית סרכוהי למימר : ז לא תוספון למתן תבנא לעמא למרמי לבנין כמתמלי ומדקמוהי אנון יהכון ויגבבון להון תבנא : ח וית סכום לבניא די אנון עבדין מתמלי ומדקמוהי תמנון עליהון לא תמנעון מנה ארי בטלנין אנון על כן אנון צוחין למימר נזיל נדבח קדם אלהנא : ט תתקף פלחנא על גבריא ויתעסקון בה ולא יתעסקון בפתגמין בטלין : י ונפקו שלטוני עמא וסרכוהי ואמרו לעמא למימר כדנן אמר פרעה לית אנא יהב לכון תבנא : יא אתון אזילו סיבו לכון תבנא מאתר דתשכחון ארי לא יתמנע מפלחנכון מדעם : יב ואתבדר עמא בכל

רשב"ם

את ראש האשה: לסבלותיכם· למלאכה שלכם ואל תבטלו מעסקיכם. וגם תבטלו אחרים ממלאכה שלי : (ו) הנוגשים · ממונים על השוטרים כמו שופטים ושוטרים ממונים לצוות את השוטרים והשוטרים רודים בעם לעשות מה שהשופטים מצוים: (ז) לתת תבן· תבן היו מערבים בחומר ועושין ממנו לבנים : (ח) מתכנת · חשבון : כי נרפים הם· ויכולים לעשות יותר : (ט) ישעו · אימנדאנ"ט בלע"ז · כמו וישע אל הבל· ולא ישעה אל המזבחות (ישעיה יז) : (יא) כי אין נגרע· קמץ גרוע · לשון פועל · ואילו היה פתח היה לשעבר · וכן נשבב קמץ · אבל

בעל הטורים

אמת : (ט) ישעו · ב' במסרה · ואל ישעו בדברי שקר · ישעו ואין מושיע [ש"ב כ"ב] אותם שאין מכוונים בתפלתם וישעו בדברי שקר שאינם מכוונים בלבם מה שהם מוציאי' מפיהם עליהם נאמר ישעו ואין מושיע אבל המכוונים בלבם במה שמוציאים מפיהם עליהם נאמר אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני [ישעיה נ"ח] וזהו שאמר דוד האזינה תפלתי בלא שפתי מרמה אימתי תאזין תפלתי כשהיא בלא שפתי מרמה נסכמים בלב ולומר דבר שאינו

רש"י

הכל סכום לבנים שהייתם עושים ליום כשהיה התבן נתן לכם מזומן מבית המלך : (יב) לקושש קש לתבן · לאסוף האסיפה ללקוט לקש לצורך תבן הטיט :

עיקר ש"ח ובאר"ח

הפירשון : ת דאל"כ למה היו השוטרים לועקים ולמה היו השוטרים מוכים ולא הנוגשים : א ופי' תמול כל זמן העבר כמו תמול אתמול ולא כדע ולא הי' ל"ל שלשום אלא אורחא דקרא הוא : ב וכפ' בראשית הביא ראי' מכאן שפירש ישע בודאי לשון ויפן· שפירש אל ישעו יש מפרשים לשון אל יפנה: ג דכי אין

צרע

קַשׁ לַתֶּבֶן׃ יג וְהַנֹּגְשִׂים אָצִים לֵאמֹר כַּלּוּ מַעֲשֵׂיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ כַּאֲשֶׁר בִּהְיוֹת הַתֶּבֶן׃ יד וַיֻּכּוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂמוּ עֲלֵהֶם נֹגְשֵׂי פַרְעֹה לֵאמֹר מַדּוּעַ לֹא כִלִּיתֶם חָקְכֶם לִלְבֹּן כִּתְמוֹל שִׁלְשֹׁם גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם׃ טו וַיָּבֹאוּ שֹׁטְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּצְעֲקוּ אֶל־פַּרְעֹה לֵאמֹר לָמָּה תַעֲשֶׂה כֹה לַעֲבָדֶיךָ׃ טז תֶּבֶן אֵין נִתָּן לַעֲבָדֶיךָ וּלְבֵנִים אֹמְרִים לָנוּ עֲשׂוּ וְהִנֵּה עֲבָדֶיךָ מֻכִּים וְחָטָאת עַמֶּךָ׃ יז וַיֹּאמֶר נִרְפִּים אַתֶּם נִרְפִּים עַל־כֵּן אַתֶּם אֹמְרִים נֵלְכָה נִזְבְּחָה לַיהוָה׃ יח וְעַתָּה לְכוּ עִבְדוּ וְתֶבֶן לֹא־יִנָּתֵן לָכֶם וְתֹכֶן לְבֵנִים תִּתֵּנוּ׃ יט וַיִּרְאוּ שֹׁטְרֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֹתָם בְּרָע לֵאמֹר לֹא־תִגְרְעוּ מִלִּבְנֵיכֶם דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ׃ כ וַיִּפְגְּעוּ

רש״י

קש · לשון לקוט על שם שדבר המתפזר הוא וצריך לקוששו קרוי קש בשאר מקומות: (יג) אצים · דוחקים: דבר יום ביומו · חשבון של כל יום כלו ביומו כאשר עשיתם בהיות התבן מוכן: (יד) ויכו שטרי בני ישראל · השוטרי' ישראלים היו וחסים על חבירי' מלדחקם וכשהיו משלימין הלבנים לנוגשים שהם מצריים והיה חסר מן הסכום היו מלקין אותם על שלא דחקו את עושי המלאכה · לפיכך זכו אותן שוטרים להיות סנהדרין ונאצל מן הרוח אשר על משה והושם עליהם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל מאותן שידעת הטובה שעשו במצרים כי הם זקני העם ושוטריו: ויכו שטרי בני ישראל · אשר שמו נגשי פרעה אותם לשוטרים עליהם ה לאמר מדוע וגו' · לאמר ויכו שהיו אומרים להם ו מדוע

לא כליתם גם תמול גם היום חק הקצוב עליכם ללבון כתמול השלישי שהוא יום שלפני התמול והוא היה בהיות התבן נתן להם: ויכו · לשון ויופעלו הוכו מיד אחרים · הנוגשים ז הכום: (טז) ולבנים אומרים לנו עשו · הנוגשים אומרים לנו עשו לבנים ח כחשבון הראשון: וחטאת עמך · אילו היה נקוד פתח הייתי אומר שהוא דבוק ודבר זה חטאת עמך הוא ט עכשיו שהוא קמץ שם דבר הוא וכך פירושו ודבר זה מביא חטאת על עמך י כאילו כתוב וחטאת לעמך כמו כבאנה בית לחם שהוא כמו לבית לחם וכן הרבה: (יח) ותכן לבנים · חשבון הלבנים וכן את הכסף המתוכן המנוי כמו שאמר בעמין ויצורו וימנו את הכסף: (יט) ויראו שטרי בני ישראל · את חבריהם הנרדים על ידם: ברע · ראו

אַרְעָא דְמִצְרָיִם לְגַבָּבָא גִילֵי לְתִבְנָא: יג וְשִׁלְטוֹנַיָא דָחֲקִין לְמֵימַר אַשְׁלִימוּ עוּבָדֵיכוֹן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵהּ כְּמָא דַהֲוֵיתוּן עָבְדִין כַּד אִתְיְהֵב לְכוֹן תִּבְנָא: יד וּלְקוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי מַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן שִׁלְטוֹנֵי פַרְעֹה לְמֵימַר מָא דֵין לָא אַשְׁלֵמְתּוּן גְּזֵרַתְכוֹן לְמִרְמֵי (לִבְנִין) כְּמֵאִתְמַלֵּי וּמִדְּקַמּוֹהִי אַף תְּמַלֵּי אַף יוֹמָא דֵין: טו וַאֲתוֹ סָרְכֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּצְוַחוּ (קֳדָם) לְפַרְעֹה לְמֵימַר לְמָא תַעְבֵּד כְּדֵין לְעַבְדָּיךְ: טז תִּבְנָא לָא מִתְיְהֵב לְעַבְדָּיךְ וּלְבֵנַיָא אָמְרִין לָנָא עֲבִידוּ וְהָא עַבְדָּיךְ לְקַן וְחָטַן עֲלֵיהוֹן עַמָּךְ: יז וַאֲמַר בַּטְלָנִין אַתּוּן בַּטְלָנִין עַל כֵּן אַתּוּן אָמְרִין נֵיזִיל נְדַבַּח קֳדָם יְיָ: יח וּכְעַן אֱזִילוּ פְּלָחוּ וְתִבְנָא לָא יִתְיְהֵב לְכוֹן וּסְכוּם לְבֵנַיָא תִּתְּנוּן: יט וַחֲזוֹ סָרְכֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָתְהוֹן בְּבִישׁ לְמֵימַר לָא תִמְנְעוּן מִלִּבְנֵיכוֹן פִּתְגָם יוֹם בְּיוֹמֵהּ: כ וַעֲרָעוּ יָת

רשב"ם

נשנב פתח לשעבר ואילו היה לשעבר היה לו לכתוב כי לא נגרע: (יג) אצים· דחקים וממהרים כמו ויאיצו המלאכים: (טז) תבן אין נתן· קמץ· אין נותן לנו· אבל נתן פתח לשעברי נתן הסכל (קהלת י'): וחטאת עמך· אם דגש וקמץ הוא כן צריך לפרשו·

בעל הטורים

מכוין כלבו: (יח) לבנים · ג' ותוכן לבנים תתנו · נלבנם לבנים · לבנים נפלו (ישעיה ט') וזהו שדרשו שכל מה שהיו בונין ביום היה נופל בלילה וזהו לבנים נפלו וכן באנשי המגדל אמרו שלישו נפל ושלישו נשקע בארץ ושלישו עודנו קיים:

רש"י

אותם ברעה ונרה המוטלת אותם שנגרעו וגו': (כ) ויפגעו· אנשים מישראל כ את משה ואת אהרן וגו'. שהכבידה העבודה עליהם לאמר לא

עיקר שפתי חכמים ובאר"ח

נגרע דכתיב אחריו לא שייך לנתינת טעם למעלה· לכ"פ אסיו וריזין וכו' כי אין נגרע מסכום וכו' כאשר בהיות התבן וכו': ד שלא תפרש לשון מהירות: ה שלא יטעו לפרש לשון הכתוב בהיפך שוטרי בני ישראל שמו עליהם נוגשי פרעה: ו שכל לאמור שאחר דיבור הוא ביאור דבור הכללי על הפרטי או לאמר לאחרים· וכ"ז לא שייך הכא ע"ז פי' למה ויוכו שהיו אומרים וכו': ז הא דמפרש וויכו וכו' אחר שפירש לעיל למה ויוכו· כי מדוע לא כליתם הוא טעם המכים והם הנוגשים לכ"פ ויוכו לשון וויפעלו מיד אחרים ובאמרו ולמה ויוכו כאלו אמר למה הכום: ח עיקר תרעומתן על עשיית ממין הראשון: ט ר"ל החטאת של פנריים: י ר"ל על ישראל: כ אנשים פשוטים · ועוי"ל דגם הם היו משפוטרים

אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן נִצָּבִים לִקְרָאתָם בְּצֵאתָם מֵאֵת פַּרְעֹה׃ כא וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם יֵרֶא יְהוָה עֲלֵיכֶם וְיִשְׁפֹּט אֲשֶׁר הִבְאַשְׁתֶּם אֶת־רֵיחֵנוּ בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עֲבָדָיו לָתֶת־חֶרֶב בְּיָדָם לְהָרְגֵנוּ׃ מפטיר כב וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אֲדֹנָי לָמָה הֲרֵעֹתָה לָעָם הַזֶּה לָמָּה זֶּה שְׁלַחְתָּנִי׃ כג וּמֵאָז בָּאתִי אֶל־פַּרְעֹה לְדַבֵּר בִּשְׁמֶךָ הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא־הִצַּלְתָּ אֶת־עַמֶּךָ׃ ו א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַתָּה תִרְאֶה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לְפַרְעֹה כִּי בְיָד חֲזָקָה יְשַׁלְּחֵם וּבְיָד חֲזָקָה יְגָרְשֵׁם מֵאַרְצוֹ׃ ס ס ס קכ"ד · ויק"ח סימן · מפד"י סימן׃

ומפטירין הבאים ישרש יעקב בישעיה כ"ז

רש"י

ורבותינו דרשו כל נצים ונצבים דתן ואבירם היו שנאמר בהם יצאו נצבים: (כב) למה הרעתה לעם הזה. ואם תאמר מה איכפת לך קובל אני על ששלחתני: (כג) הרע. לשון הפעיל הוא הרבה רעה עליהם. ותרגומו אבאיש: (א) עתה תראה וגו'. הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך אמרתי לו העלהו לעולה ולא הרהר אחרי מדותי. לפיכך עתה תראה. העשוי לפרעה תראה ולא העשוי למלכי שבעה אומות כשאביאם לארץ: כי ביד חזקה ישלחם. מפני יד החזקה שתחזק על פרעה ישלחם: וביד חזקה יגרשם מארצו. על כרחם של ישראל יגרשם ולא יספיקו לעשות להם צדה. וכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו': חסלת פרשת שמות

הפטרת שמות כמנהג אשכנזים בישעיה סימן כז

הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל תְּנוּבָה׃ הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם קָדִים׃ לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב וְזֶה כָּל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ ׀ כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים׃ כִּי עִיר בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה

מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן קָיְמִין לְקַדָּמוּתְהוֹן בְּמִפַּקְהוֹן מִקֳּדָם פַּרְעֹה: כא וַאֲמַרוּ לְהוֹן יִתְגְּלֵי יְיָ עֲלֵיכוֹן וְיִתְפְּרַע דִּי אַבְאֶשְׁתּוּן יָת רֵיחַנָא בְּעֵינֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַבְדוֹהִי לְמִתַּן חַרְבָּא בִּידֵיהוֹן לְקַטָּלוּתָנָא: כב וְתָב מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וַאֲמַר יְיָ לְמָא אַבְאֶשְׁתָּא לְעַמָּא הָדֵין וּלְמָא דְנַן שְׁלַחְתָּנִי: כג וּמֵעִדָּן עָלֵית לְוָת פַּרְעֹה לְמַלָּלָא בִשְׁמָךְ אַבְאֵשׁ לְעַמָּא הָדֵין וְשֵׁיזָבָא לָא שֵׁיזֵבְתָּא יָת עַמָּךְ: א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּעַן תֶּחֱזֵי דְּאַעְבֵּד לְפַרְעֹה אֲרֵי בִידָא תַקִּיפָא יְשַׁלְּחִנּוּן וּבִידָא תַקִּיפָא יְתָרְכִנּוּן מֵאַרְעֵהּ:

רשב"ם

אנו מוכים והרי חטאת עושים עמך · אבל אילו היה חטאת פתח היה פתרונו חטאת של עמך: (כב) וישב משה · אל המקום שהיה מדבר עמו שם: למה הרעתה׳ בשביל שהוא סמוך (לה"י) [ס"א לעי"ן] למה הרעתה לעם הזה · ואם תאמר כי נתחייבו בשביל רוב חטאתם ואין ראוי לינאל · א"כ למה זה שלחתני אם אינן ראוין לגאולה ולהושע: (א) כי ביד חזקה ישלחם· בעל כרחם של ישראל יגרשם לסוף מארצם כדכתיב ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם מן הארץ:

עיקר ש"ח ובאר"ת

דכתיב בלאתם מאת פרעה · ולא קאי על משה ואהרן דלא היו אללו: ל א"ל הא בפ' בהעלותך פרש"י דסבור משה שיכנס לארץ · י"ל דסבור שיכנס לארץ גמזות קודם שיכבשו הז' אומות והא דפרש"י לעיל שלא נא ביד תשלח אין סופי להכניסם לארץ אפשר דסבור שיכנס לארץ כשאר אים ישראל ולא כמושל ושר · והא דפרש"י בפסוק תביאמו ותטעמו נתנבאו שלא יכנס לארץ י"ל ניבאו ולאינו יודע מה ניבאו: מ אבל לא תפרש שפרעה ישלחם ביד חזקה כי זה כתוב בסופו דקרא וביד חזקה יגרשם בשביל יד חזקה של הקב"ה שתחזק על מלרים יגרשם:

הפטרת שמות

עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ וְכִלָּה סְעִפֶיהָ: בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ: וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ לְאַחַד

אַחַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְהָיָה ׀ בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל
וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם׃ הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי אֶפְרַיִם
וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי
יָיִן׃ הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם
כַּבִּירִים שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד׃ בְּרַגְלַיִם תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת
גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם׃ וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר
עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה
אוֹתָהּ בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת
לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה לִשְׁאָר עַמּוֹ׃ וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט
לַיּוֹשֵׁב עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי מִלְחָמָה שָׁעְרָה׃ וְגַם־
אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ
מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ כִּי כָּל־
שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃ אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־
מִי יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי מִשָּׁדָיִם׃ כִּי צַו לָצָו צַו
לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ כִּי בְּלַעֲגֵי שָׂפָה
וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ אֲשֶׁר ׀ אָמַר אֲלֵיהֶם זֹאת
הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ וְהָיָה
לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם
זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם
לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאֹתוֹ
יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ
יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ
בִּנְיָמִן׃ אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־
אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ׃ וַיְהִי בִּימֵי
יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַםִ בַּחֹדֶשׁ
הַחֲמִישִׁי׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצָּוֹרְךָ אצרך קרי
בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם
נְתַתִּיךָ׃ וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־
נַעַר אָנֹכִי׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־
כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃ אַל־
תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח
יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי
בְּפִיךָ׃ רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת
לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃ וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד
אֲנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי
עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה
אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃
כִּי הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה
וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַםִ וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ
סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־
רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי

ידיהם

יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־

שמות ו וארא

ב וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְהוָה׃ ג וָאֵרָא אֶל־אַבְרָהָם אֶל־יִצְחָק וְאֶל־יַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדָּי וּשְׁמִי יְהוָה לֹא נוֹדַעְתִּי לָהֶם׃ ד וְגַם הֲקִמֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן אֵת אֶרֶץ מְגֻרֵיהֶם

רש"י

(ב) וידבר אלהים אל משה. דבר אתו משפט א על שהקשה לדבר ולומר למה הרעותה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה'. נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים לפני. ולא לחנם שלחתיך ב כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים. ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן להפרע. כשהוא אומר אצל עונש כגון וחללת את שם אלהיך אני ה'. וכשהוא אומר אצל קיום מצות כגון ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה' נאמן ליתן שכר: (ג) וארא. אל האבות: באל שדי. הבטחתים הבטחות ובכלן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם. לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי ג לא נכרתי להם במדת אמתית שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי שהרי הבטחתי ד ולא קיימתי: (ד) וגם הקמתי את בריתי וגו'. וגם כשנראיתי להם באל שדי הצבתי והעמדתי בריתי ביני וביניהם: לתת להם את ארץ כנען. לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי וגו' ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך. ליצחק כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם ואותה שבועה שנשבעתי לאברהם באל שדי אמרתי ליעקב אני אל שדי פרה ורבה וגו' ואת

עיקר ש"ח ובאר"ת

א דייק מדכתיב אלהים שהוא מדת הדין: א"נ דדייק מדכתיב וידבר ולא כתיב אחריו לאמר לשון קשה הוא. דהא דכתיב ויאמר אליו אני ה' מלתא בפני עצמו. דקאי על מה שאמר משה למה זה שלחתני. כדפירש"י. מדכתיב אחריו

יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

אונקלוס

ב וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וַאֲמַר לֵהּ אֲנָא יְיָ׃ ג וְאִתְגְּלֵיתִי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב בְּאֵל שַׁדַּי וּשְׁמִי יְיָ לָא הוֹדַעִית לְהוֹן׃ ד וְאַף אֲקֵימִית יָת קְיָמִי עִמְּהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן יָת אַרְעָא דִּכְנַעַן

רשב״ם

(ב) וידבר אלהים אל משה · בארץ מצרים: אני ה' · ושמי מתפרש שיש בידי לקיים הבטחתי: (ג) באל שדי · הבטחתי על העתיד ולא קיימתי עדיין: ושמי ה' · כך צריך לפרש · אני נראתי להם באל שדי ועיקר שמי ה' הוא · וזה כפל לשון לא נודעתי להם לא נתגליתי להם בעיקר השם אלא באל שדי אבל אליך גליתי עיקר שמי אהיה וזכרי ה' ובימיך אקיים הבטחתי לתת להם את ארץ כנען · ושמי מחובר למעלה כמו שפירשתי · ואילו היה כתוב לא

בעל הטורים

(א) וארא · לעיל מיניה כתיב יגרשם מארצו וסמיך ליה · (ב) וידבר אלהים · מלמד שלא היה הדבור עמו בארצו אלא חוץ לארץ: (ג) וארא · ו' וארא · ששה פעמים כתיב באבות וירא ג' באברהם ב' ביצחק א' ביעקב · אלהים · בגימטריא הוא דיין · שדבר אתו משפט · וארא אל אברהם ס"ת אלם שעשו עצמם אלמים ולא הרהרו אחר מדותי: (ד) לתת להם את ארץ כנען · לתת עולם ת"י ת"ך רמז לשני מקדשים שעמדו ת"י ת"ך שנים · אשר גרו בה מגין אשר גרו בה

עיקר ש"ח ובאר"ח

אני ה': ב דבר אתו משפטים על שהקשה לדבר למה הרעותה וכו' ולמה זה שלחתני שהם על כבוד עצמו · ועוד אמר לו הקב"ה למשה שמא לא תצליח בשליחותך הלא לא לחנם שלחתיך וכו': ג דק"ל דהא כתיב אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים · ועז"פ לא הודעתי וכו': ד רש"י מפרש ההפרש מה בין שם אל שדי ובין שם ה' ועז"פ שהרי הבטחתי ולא קיימתי שעדיין לא זכו מצד מעשיהם · אבל ההבטחה בשם ה' הוא בלא תנאי אפי' לא זכו: ה דק"ל מאי שייך וגם הקימותי על מה דכתיב ושמי ה' לא נודעתי להם ועז"פ דקאי וגם הקימותי

אֲשֶׁר־גָּרוּ בָהּ׃ ה וְגַם ׀ אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת־נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מַעֲבִדִים אֹתָם וָאֶזְכֹּר אֶת־בְּרִיתִי׃ ו לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים׃ ז וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם׃ ח וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לָתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מוֹרָשָׁה אֲנִי יְהוָה׃ ט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה כֵּן אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל־

רש"י

הארץ אשר וגו' הרי שנדרתי להם ו ולא קיימתי: (ה) וגם אני. כמו שהצבתי והעמדתי הברית ז יש עלי לקיים. לפיכך שמעתי את נאקת בני ישראל הנואקים: אשר מצרים מעבידים אתם ואזכר. אותו הברית. כי בברית בין הבתרים אמרתי לו וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי: (ו) לכן. ע"פ אותה השבועה: אמר לבני ישראל אני ה'. הנאמן בהבטחתי: והוצאתי אתכם. כי כן הבטחתיו ואחרי כן יצאו ברכוש גדול: סבלת מצרים. טורח משא ח מצרים: (ח) נשאתי את ידי. הרימותיה להשבע ט בכסאי: (ט) ולא שמעו אל משה. לא קבלו י תנחומין: מקצר רוח. כל מי שהוא מצר רוחו ונשימתו קצרה ואינו יכול להאריך כ בנשימתו. קרוב לענין זה שמעתי בפרשה זו מרבי ברוך בר' אליעזר והביא לי ראיה ממקרא זה הנני בפעם הזאת אודיעם את ידי ואת גבורתי וידעו כי שמי ה'. למדנו כשהקדוש ברוך הוא מאמן את דבריו אפילו לפורענות מודיע שהוא ה' ל וכל שכן האמנה לטובה. ורבותינו דרשוהו לענין של מעלה שאמר משה למה הרעותה מ אמר לו הקדוש ברוך הוא חבל על דאבדין ולא משתכחין יש לי להתאונן על מיתת

עיקר ש"ח ובאר"ח

הקימותי אותה וכו' באל שדי. שלא תאמר בשביל שנראיתי להם בשם אל שדי לא אקיים הבטחתי כי גם הקימותי וכו' הצבתי וקיימתי בריתי וכו' ועתה צריך אני לקיים הבטחתי בשביל ב' דברים דהיינו אל שדי והברית: ו וזה בא לתרץ על שאמר למה זה שלחתני משום שעדיין לא קיים את הנדרים: ז דק"ל מאי וגם אני שמעתי משמע שגם אחרים שמעו. ע"כ פי' וגם אני צריך לקיים בשביל

ב'

ית ארעא תותבותהון דאתותבו בה: ה ואף קדמי שמיע ית קבילת בני ישראל די מצראי מפלחין בהון ודכירנא ית קימי: ו בכן אמר לבני ישראל אנא יי ואפיק יתכון מגו דחוק פלחן מצראי ואשיזיב יתכון מפלחנהון ואפרוק יתכון בדרעא מרמא ובדינין רברבין: ז ואקריב יתכון קדמי לעמא ואהוי לכון לאלה ותדעון ארי אנא יי אלהכון דאפיק יתכון מגו דחוק פלחן מצרים: ח ואעיל יתכון לארעא די קימית במימרי למתן יתה לאברהם ליצחק וליעקב ואתן יתה לכון ירתא אנא יי: ט ומליל משה כן לבני ישראל ולא קבילו מן משה

רשב"ם

הודעתי להם ואז היה מוסב ושמי ה' לא הודעתי: (ט) ולא שמעו אל משה: עתה אעפ"י שהאמינו מתחל' כדכתי'

בעל הטורים

עמדו עשרה שבטים בארץ: (ו) והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי · ד' לשונות של גאולה כנגד ד' גליות ובאחרון כתיב ולקחתי כנגד אדום ועל כן כתיב ביה ולקחתי כאדם הלוקח בחזקה שהוא קשה מכולם: והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי בגי' (זה עני) [והעני] כישראל לא יפחתו לו מארבע כוסות (של יין): (ח) מורשה · ב' במסרה · הכא ואידך מסה מורשה קהלת יעקב שבזכות התורה ירשו הארץ כדכתיב ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו וכתיב מורשה ולא כתיב ירושה רמז שמורישים ולא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב' דברים ושמעתי מלתא באפי נפשיה ר"ל לפיכך שמעתי · והפי' של פרשה זו וידבר אלהים משפטים · ויאמר אליו על שאמר משה למה זה שלחתני א"ל הקב"ה אני ה' שנאמן לקיים הבטחתי · ואל תאמר כיון שלא הבטחתים בשם ה' כי אם באל שדי איני מוכרח לקיים · אבל וגם הקימותי את ברית וכו' לכך וגם אני צריך לקיימו הלכך שמעתי וכו' · וצריך להוציאם ממצרים וצריך אני לקיים ועבדום וכו' וגם את הגוי יעבודו דן אנכי ואזכור את בריתי זהו ברית בין הבתרים שהבטחתי על הארץ · וגם על דן אנכי בפעם אחת וזה התשובה על למה זה שלחתני וכו': ח ר"ל העבודה של מצרים דומה עליהן כמשא והוי כאלו מוציא אותן מתחתיו וע"ז שייך לשון תחת: ט כאלו אמר שישבע במלכותו כי הכסא מורה על המלוכה כדכתיב רק הכסא אגדל ממך: י ושמיעה זו לשון קבלה שסברו שא"א לגאלם מעבודה קשה כזו · ואל משה פי' לתנחומיו: כ כאילו כתיב ולא שמעו אל משה מחמת שהי' בצרה גדולה: ל דהא מדה טובה מרובה ממדת פורענות ובוודאי פירושו על אני ה' לשלם שכר וכו' הוא נכון: מ לפי פי' רבותינו קאי כל הפרשה על למה הרעותה וכו' ואגב הוכיחו על שאמר מה שמו

משֶׁה מִקֹּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה׃ פ י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־משֶׁה לֵּאמֹר׃ יא בֹּא דַבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם וִישַׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ יב וַיְדַבֵּר משֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לֵאמֹר הֵן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמָעֵנִי פַרְעֹה וַאֲנִי עֲרַל שְׂפָתָיִם׃ פ יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־משֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וַיְצַוֵּם אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרָיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שני יד אֵלֶּה רָאשֵׁי בֵית־אֲבֹתָם בְּנֵי רְאוּבֵן בְּכֹר יִשְׂרָאֵל חֲנוֹךְ וּפַלּוּא

רש"י

האבות הרבה פעמים נגליתי עליהם : באל שדי ולא אמרו לי מה שמך ואתה אמרת מה שמו ב מה אומר אליהם : וגם הקימותי וגו' . וכשבקש אברהם לקבור את שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים מרובים ס וכן ביצחק ערערו עליו על הבארות אשר חפר . וכן ביעקב ויקן את חלקת השדה לנטות אהלו ולא הרהרו אחר מדותי ואתה אמרת למה הרעותה . ואין המדרש מתישב אחר המקרא מפני כמה דברים אחת שלא נאמר ושמי ה' לא שאלו לי ע ואם תאמר לא הודיעם שכך שמו הרי תחלה כשנגלה לאברהם בין הבתרים נאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים . ועוד היאך הסמיכה נמשכת בדברים פ שהוא סומך לכאן וגם אני שמעתי וגו' . לכן אמור לבני ישראל . לכך אני אומר יתישב המקרא על פשוטו דבר דבור על אופניו והדרש תדרש שנאמר הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע צ מתחלק לכמה ניצוצות : (יב) ואיך ישמעני פרעה . זה אחד ק מעשרה ק"ו שבתורה : ערל שפתים . אטום שפתים . וכן כל לשון ערלה אני אומר שהוא אטום . ערלה אזנם אטומה משמוע . ערלי לב אטומים מהבין . שתה גם אתה והערל. והאטם משכרות כוס הקללה (נ"א התרעלה) . ערלת בשר שהגיד אטום ומכוסה בה . וערלתם ערלתו עשו לו אוטם וכיסוי האיסור שיבדיל בפני אכילתו . שלש שנים יהיה לכם ערלים אטום ומכוסה ומובדל מלאכלו : (יג) וידבר ה' אל משה ואל אהרן . לפי שאמר משה ואני ערל שפתים צירף לו הקב"ה את אהרן להיות לו לפה ולמליץ : ויצום אל בני ישראל . צום עליהם להנהיגם בנחת ר ולסבול אותם : ואל פרעה מלך מצרים . צום עליו לחלוק לו כבוד בדבריהם זהו מדרשו . ופשוטו צום על דבר ישראל ועל שליחותו אל פרעה . ודבר הצווי מהו מפורש בפרשה שנים לאחר סדר היחס . אלא מתוך שהזכיר משה ואהרן הפסיק הענין באלה ראשי בית אבותם ללמדנו היאך נולדו משה ואהרן וכמי נתיחסו : (יד) אלה ראשי בית אבותם . מתוך

שהוזקק

ממעק רוחא ומפלחנא דהוה קשיא עליהון: י ומליל יי עם משה למימר: יא עול מליל לות פרעה מלכא דמצרים וישלח ית בני ישראל מארעה: יב ומליל משה קדם יי למימר הא בני ישראל לא קבילו מני ואכדין יקבל מני פרעה ואנא יקיר ממלל: יג ומליל יי עם משה ועם אהרן ופקדנון לות בני ישראל ולות פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני ישראל מארעא דמצרים: יד אלין רישי בית אבהתהון בני ראובן בוכרא דישראל חנוך ופלוא חצרון וכרמי אלין זרעית ראובן:

רשב"ם

ויאמן העם שהיו סבורים לנוח מעבודה קשה והנה עתה הכביד עליהם יותר: (יד) אלה ראשי בית אבותם · מפרש במכילתא אלו שלשה שבטים שגינת אותם יעקב בעת צוואתו ויחסם עתה הכתוב להודיע שחשובים הם · ולפי הפשט עד משה ואהרן הוצרך לייחס כאן ועד קרח ובני עוזיאל ופנחס הנזכרים לפנינו בתורה לדעת מי הם הנזכרים לפנינו:

עיקר ש"ת ובאר"ח

מה אומר עליהם: ב ר"ל לאבות הראשונים לא נודעתי להם רק באל שדי ולא הרהרו אחר מדותיו ולך ע"י ששאלת מה אומר אליהם הודעתיך שמי ה' להורות שנאמן וכו' ואפ"ה הרהרת אחרי: ס ר"ל וגם הקימותי את בריתי אתם ולא קיימת בימיהם שהיו צריכין לקנות בדמים יקרים הגם שהבטחתים לתת להם את ארץ וכו' · ולא הרהרו אחרי: ע ר"ל כיון שלפי' רבותינו וארא וכו' שנגלתי עליהם באל שדי ולא שאלו לי מה שמי · ויקשה הפסוק לא נודעתי להם · ואם ירצה לא נודעתי כמשמעו וגם לא שאלו לי הלא נאמר לאברהם אני ה' וכו' וא"א לפרש לא נכרתי כדפרש"י. דמשמע אבל שמו הודיעם להם · שוב לא הי' להם לשאול: פ וא"ע בשביל חביבות האבות וגם אני שמעתי וכו' אע"פ שאינם הגונים · דא"כ למה לא השיבו הקב"ה למשה כשאמר מי אנכי וכו' וכי אוציא וכו' בשביל חביבות האבות: צ ר"ל הסלע מתחלק ע"י הפטיש לכמה ניצוצות ותוס' שבת פ"ח מפרשים בענין אחר: ק שלא תאמר ואיך ישמעני פרעה דיבור אחר לכ"פ זה אחד מעשרה ק"ו וכו' ובזה ניחא מה שהיפך רש"י (לפי קצת נוסחאות) פי' על ערל שפתים קודם שפי' על ואיך ישמעני וכו' · והק"ו הוא ומה ישראל לא שמעו אע"פ שהי' לטובתם · ואיך וכו' וא"ל דלמא להכי לא שמעו כדכתיב מקוצר רוח וכו' י"ל משה לא ידע זה שהוא סבר שמחמת שהי' ערל שפתים ע"כ אמר ק"ו לפי דעתו · ואח"כ גילה לו הטעם מקוצר רוח: ר שמפסוק משמע ויצום אל בני ישראל שיוציאו את עצמן לכ"פ שויצום קאי על משה ואהרן להנהיג את ישראל בנחת ואל פרעה לנהוג בו כבוד · ומלת להוציא

מילתא

חֶצְרֹן וְכַרְמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת רְאוּבֵן׃ טו וּבְנֵי שִׁמְעוֹן יְמוּאֵל וְיָמִין וְאֹהַד וְיָכִין וְצֹחַר וְשָׁאוּל בֶּן־הַכְּנַעֲנִית אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת שִׁמְעוֹן׃ טז וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־לֵוִי לְתֹלְדֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי וּשְׁנֵי חַיֵּי לֵוִי שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ יז בְּנֵי גֵרְשׁוֹן לִבְנִי וְשִׁמְעִי לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ יח וּבְנֵי קְהָת עַמְרָם וְיִצְהָר וְחֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל וּשְׁנֵי חַיֵּי קְהָת שָׁלֹשׁ וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ יט וּבְנֵי מְרָרִי מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְתֹלְדֹתָם׃ כ וַיִּקַּח עַמְרָם אֶת־יוֹכֶבֶד דֹּדָתוֹ לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וּשְׁנֵי חַיֵּי עַמְרָם שֶׁבַע וּשְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה׃ כא וּבְנֵי יִצְהָר קֹרַח וָנֶפֶג וְזִכְרִי׃ כב וּבְנֵי עֻזִּיאֵל מִישָׁאֵל וְאֶלְצָפָן וְסִתְרִי׃ כג וַיִּקַּח אַהֲרֹן אֶת־אֱלִישֶׁבַע בַּת־עַמִּינָדָב אֲחוֹת נַחְשׁוֹן לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר׃ כד וּבְנֵי קֹרַח אַסִּיר וְאֶלְקָנָה וַאֲבִיאָסָף אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת

רש"י

שהוזקק ליחס שבטו של לוי עד משה ואהרן בשביל משה ואהרן התחיל ליחסם דרך תולדותם ש מראובן. (בפסיקתא גדולה ראיתי לפי שקנטרם יעקב אבינו לשלשה שבטים הללו בשעת מותו חזר הכתוב ויחסם כאן לבדם לומר שחשובים הם): (טז) ושני חיי לוי וגו'. למה נמנו שנותיו של לוי להודיע כמה ימי השעבוד שכל זמן שאחד מן השבטים קיים לא היה שעבוד שנאמר וימת יוסף וכל אחיו ואחר כך ויקם מלך חדש ולוי האריך ימים ת על כולם: (יח) ושני חיי קהת. ושני חיי עמרם וגו'. מחשבון זה אנו למדים על מושב בני ישראל ארבע מאות שנה שאמר הכתוב שלא בארץ מצרים לבדה היו אלא מיום שנולד יצחק. שהרי קהת מיורדי מצרים היה חשוב כל שנותיו ושנות עמרם ושמונים של משה לא תמצאם ד' מאות שנה והרבה שנים נבלעים לבנים בשני האבות: (כ) יוכבד דדתו. אחת אבוה א בת לוי אחות קהת: (כג) אחות

עיקר ש"ח ובאר"ת

מלתא באנפי נפשי' וקאי לשניהם לבשר לישראל שיוציאם וכו' ולהתרות לפרעה שייסר אותו ביסורים: ש וכתב הרמב"ן שלהודיע שנאחר ראובן בכור ליחוס מע"פ

טו וּבני שמעון ימואל וימין ואהד ויכין וצחר ושאול בר
כנעניתא אלין זרעית שמעון : טז ואלין שמהת בני לוי
לתולדתהון גרשון וקהת ומררי ושני חיי לוי מאה ותלתין
ושבע שנין : יז בני גרשון לבני ושמעי לזרעיתהון : יח ובני
קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל ושני חיי קהת מאה ותלתין
ותלת שנין : יט ובני מררי מחלי ומושי אלין זרעית לוי
לתולדתהון : כ ונסיב עמרם ית יוכבד אחת אבוהי ליה לאנתו
וילידת ליה ית אהרן וית משה ושני חיי עמרם מאה ותלתין
ושבע שנין : כא ובני יצהר קרח ונפג וזכרי : כב ובני עזיאל
מישאל ואלצפן וסתרי : כג ונסיב אהרן ית אלישבע בת
עמינדב אחתה דנחשון ליה לאנתו וילידת ליה ית נדב וית
אביהוא ית אלעזר וית איתמר : כד ובני קרח אסיר ואלקנה

ר ש ב " ם

(טז)ושני חיי לוי·לפי הפשט שפרשתי בבראשית שכל שנות הדורות הוא מונה עד שני (חייהם)(נ"א חשוביהם) מנח ועד אברהם· ואחר אברהם שנות יצחק ואחריו שנות יעקב ואחריו שנו' לוי בנו ואחריו שנו' קהת ואחריו שנו' עמרם ואחריו שנו' משה ואחריו יהושע ושופטים והמלכים וגלות בבל שבעים וגם שנות בית שני בדניאל: (יח)ובני קהת עמרם ויצהר וחברון ועזיאל · על שלשה בני קהת עמרם ויצהר ועזיאל מפרש בניהם · ועל חברון לא פירש· וא"ת כי לא היו לו בנים והלא בחומש הפקודים כתיב משפחת החברוני · ולמה לא פירש כאן בני חברון · לפי שאינן נזכרים בתורה לפנינו שמותם אבל אלו שלשה עמרם ויצהר ועוזיאל הוזכרו בניהם בתורה· עמרם בשביל אהרן משה ומרים· בני יצהר בשביל קרח · דכתיב ויקח קרח בן יצהר וגו' · בני עוזיאל בשביל מישאל ואלצפן· דכתיב ויקרא משה אל מישאל ואל אלצפן בני עוזיאל דוד אהרן: ובני קרח אסיר ואלקנה · לפי שכתוב לפנינו ובני קרח לא מתו · ובני אהרן· על שם שכתוב ואל משה אמר עלה אל ה' אתה ואהרן נדב ואביהוא : ואלעזר בן אהרן וגו' · בשביל פינחס אלעזר אבל בבני איתמר לא פירש כאן שאין צריך

עיקר ש"ח ובאר"ח

לפ"ש שמשה היה מלוי : ת והי' שעבודה קי"ו שנים כי לוי הי' בן מ"ג שנים בעת כניסתן למצרים וחי' שם צ"ד ונשאר מרד"ו שהי' שם קי"ו שנים : א שלא הפרש כמו דודתו כנאמר בעריות אשת דודו דהיא היתה אחות אביו קשה ;

הַקָּרְחִי׃ כה וְאֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן לָקַח־לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאֵל לוֹ לְאִשָּׁה וַתֵּלֶד לוֹ אֶת־פִּינְחָס אֵלֶּה רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כו הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃ כז הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם הוּא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ כח וַיְהִי בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ס שלישי כט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר אֲנִי יְהוָה דַּבֵּר אֶל־פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲנִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃ ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה הֵן אֲנִי עֲרַל שְׂפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פַּרְעֹה׃ פ

ז א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפַרְעֹה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ יִהְיֶה נְבִיאֶךָ׃ ב אַתָּה תְדַבֵּר אֵת כָּל־

רש"י

מחשון · מכאן למדנו הנושא אשה צריך לבדוק ב באחיה: (כה) מבנות פוטיאל · מזרע יתרו שפטם עגלים ג לעבודת כוכבים · ומזרע יוסף ד שפטפט ביצרו: (כו) הוא אהרן ומשה · אלו שהוזכרו למעלה שילדה יוכבד לעמרם · הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש מקומות שמקדים משה לאהרן לומר לך ששקולין כאחד: על צבאותם · בצבאותם ה כל צבאם לשבטיהם · יש על שאינו אלא במקום אות אחת ועל חרבך תחיה כמו בחרבך · עמדתם על חרבכם כמו בחרבכם: (כז) הם המדברים וגו' · הם שנצטוו הם שקיימו: הוא משה ואהרן · הם בשליחותם ובצדקתם מתחלה ועד סוף: (כח) ויהי ביום דבר וגו' · מחובר ו למקרא שלאחריו: (כט) וידבר ה' · הוא הדבור עצמו האמור למעלה בא דבר אל פרעה מלך מצרים אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו: אני ה' · כדאי אני לשלחך ולקיים דברי שליחותי: (ל) ויאמר משה לפני ה' · היא האמירה שאמר למעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי ז ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין וכך היא השטה כאדם האומר נחזור על הראשונות: (א) נתתיך אלהים לפרעה · שופט ורודה לרדותו במכות ויסורין: יהיה נביאך · כתרגומו יהי מתורגמנך · וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזרת ניב שפתים · ינוב חכמה · ויכל מהתנבאות דשמואל ח ובלע"ז קורא"ן לו פרעדי"גר: (ב) אתה תדבר

ואביאסף אלין זרעית קרח: כה ואלעזר בר אהרן נסיב ליה מבנת פוטיאל ליה לאנתו וילידת ליה ית פינחס אלין רישי אבהת ליואי לזרעיתהון: כו הוא אהרן ומשה די אמר יי להון אפיקו ית בני ישראל מארעא דמצרים על חיליהון: כז אנון דממללין עם פרעה מלכא דמצרים לאפקא ית בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן: כח והוה ביומא דמליל יי עם משה בארעא דמצרים: כט ומליל יי עם משה למימר אנא יי מליל עם פרעה מלכא דמצרים ית כל די אנא ממליל עמך: ל ואמר משה קדם יי הא אנא יקיר ממלל ואכדין יקבל מני פרעה: א ואמר יי למשה חזי מניתך רב לפרעה ואהרן אחוך יהי מתרגמנך: ב את תמליל ית כל די אפקדנך ואהרן אחוך

רשב"ם

להוכירן לפנינו בתורה: (כו) הוא אהרן ומשה: אהרן זה שאמר שנולד לפני משה · ומשה זה ואהרן · הם אשר אמר ה' להם המדברים וגו' הוא משה שאצל הדבור היה הוא תחלה ואהרן אחריו · ואצל הלידה מקדים אהרן למשה ולענין הדבור מקדים משה לאהרן: (ל) ואיך ישמע אלי פרעה · פרשה ע היא פרשת שלמעלה הן בני ישראל לא שמעו אלי וגו' אבל למעלה קיצר דבריו עד שיפרש אלה ראשי בית אבותם לדעת מי הם משה ואהרן בדברם אל פרעה: (א) נביאך · דבקן תחתיך:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב אבל גמי לבן דרשו להגיד שכתה דלא שייך שבדק בלבן ועוד דלא הל"ל אחיה ומקומה דכבר נאמר ולא שייך הטעם דבדק באחיה ובמקומה ועוד דלמה לא בדק אהרן באחיה בלבד דהא שם אחיה לא מיותר · עיין בפרש"י פ' תולדות: ג שאביו ואמו אחד מהם הי' משבטו של יוסף וא' מזרע יתרו ודייק מדכתיב פוטיאל ביו"ד ועוד מדכתיב מבנות ל' רבים שני יחוסים ואיתא שבא הכתוב ליחסם דכתיב ויקח אהרן את אלישבע וכו' · עיין בסוטה דף מ"ג ע"א: ד י"מ שמרד · וי"מ שזלזל: ה שלא תפרש על צבאותם לבד צבאותם · א"כ שהוציאו את צבאותם בתחלה: ו דאל"כ מאי ויהי ביום דיבר וכו' מה הי': ז הרא"ם כתב דכוונת רש"י שבפרשה שניה נשנית אני ערל שפתים הנכתב בראשונה אחר ולא שמעו אלי · ועי"ל דכוונת רש"י דנשנית כל הפרשה ראשונה · דקשה למה היפך הכתוב בשני' והקדים תיבות אני ערל שפתים המאוחר בפרשה ראשונה · אלא ה"ק הן בני ישראל שלעובדם הי' לא שמעו מחמת שאני ערל שפתים כו' וזה ק"ו הנכתב בס' א': ח [כי אין נפרע מלשון נבואה מפה ויסי' מאמש

אשר אצוך ואהרן אחיך ידבר אל־פרעה ושלח את־בני־ישראל מארצו: ג ואני אקשה את־לב פרעה והרביתי את־אתתי ואת־מופתי בארץ מצרים: ד ולא־ישמע אלכם פרעה ונתתי את־ידי במצרים והוצאתי את־צבאתי את־עמי בני־ישראל מארץ מצרים בשפטים גדלים: ה וידעו מצרים כי־אני יהוה בנטתי את־ידי על־מצרים והוצאתי את־בני־ישראל מתוכם: ו ויעש משה ואהרן כאשר צוה יהוה אתם כן עשו: ז ומשה בן־שמנים שנה ואהרן בן־שלש ושמנים שנה בדברם אל־פרעה: פ רביעי ח ויאמר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: ט כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל־אהרן קח את־מטך והשלך לפני־פרעה יהי לתנין: י ויבא משה ואהרן אל־פרעה ויעשו כן כאשר צוה יהוה וישלך אהרן את־מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין: יא ויקרא גם־פרעה לחכמים ולמכשפים

רש"י

פעם אחת ט כל שליחות ושליחות כפי שמעת מפי ואהרן אחיך ימליצנו ויטעימנו באזני פרעה: (ג) ואני אקשה · מאחר שהרשיע והתרים כנגדי י וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי כוכבים לתת לב שלם לשוב טוב לי שיתקשה לבו למען הרבות בו אותותי כ ותכירו את גבורותי · וכן מדתו של הקדוש ברוך הוא מביא פורענות על רשעי עובדי כוכבים כדי שישמעו ישראל וייראו שנא' הכרתי גוים נשמו פנותם וגו' אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר ואף על פי כן בחמש מכות הראשונות לא נאמר ויחזק ה' את לב פרעה ל אלא ויחזק לב פרעה · (ועיין ברא"ם שגורס כאן דבור המתחיל בלכתך לשוב עד הכל שמתי בידך וכדלעיל פרשת שמות בפסוק בלכתך לשוב ע"ש): (ד) את ידי · יד ממש להכות בהם: (ט) מופת · אות מ להודיע שיש צורך נ (צרוך) במי ששולח אתכם: (י) לתנין · ס נחש:

עיקר ש"ח ובאר"ת

אהרן קבל הנבואה מאת ה' ומסרה למשה · דהא איפכא הוא כי משה קבל

ימלל עם פרעה וישלח ית בני ישראל מארעה : ג ואנא
אקשי ית לבא דפרעה ואסגיתי ית אתותי וית מופתי בארעא
דמצרים : ד ולא יקבל מנכון פרעה ואתן ית מחת גבורתי
במצרים ואפיק ית חילי ית עמי בני ישראל מארעא דמצרים
בדינין רברבין : ה וידעון מצרים ארי אנא יי כד ארים ית
מחת גבורתי על מצרים ואפיק ית בני ישראל מביניהון :
ו ועבד משה ואהרן כמא דפקיד יי יתהון כן עבדו : ז ומשה
בר תמנן שנין ואהרן בר תמנן ותלת שנין במללותהון עם
פרעה : ח ואמר יי למשה ולאהרן למימר : ט ארי ימלל לותכון
פרעה למימר הבו לכון אתא ותימר לאהרן סב ית חוטרך
ורמא קדם פרעה יהי לתנינא : י ועל משה ואהרן לות פרעה
ועבדו כן כמא דפקיד יי ורמא אהרן ית חוטריה קדם פרעה
וקדם עבדוהי והוה לתנינא : יא וקרא אף פרעה לחכימיא

רשב"ם

(ב) וישלח · שיאמר לו אהרן שישלח בני ישראל מארצו : (ה) וידעו מצרים כי אני ה' · אדון ומושל שעד עתה אמרו

בעל הטורים

יורשים שלא יכנסו לארץ : (ג) ואני אקשה · ועליו נאמר עם עקש תתפל · עקש בגימ' מלך מצרים : (ט) והשלך לפני פרעה יהי לתנין · ולא אמר ויהי אלא אמר שהשליך אותו אמור למטה יהי תנין כדי שישמע פרעה שעל פי דבורך יחזור לתנין ולמה לתנין לפי שפרעה אמר על עצמו התנין הגדול הרובץ בתוך יאוריו ורמז לו כשם שזה הוא תנין וחזר להיות עץ יבא כך יחזור

עיקר ש"ת ובאר"ת

הנבואה מאת ה' לכן הביא דברי התרגום מתורגמנך · באר"ת] : ט ר"ל אתה תדבר פעם א' ואהרן אחיך ימליצנו כמה פעמים : י וכי דרך של הקב"ה לעשות כן שיעבור על רצונו עוז"ה גלוי לפני שאם לא אקשה את לבו אז ישיב בלא לב שלם וכשאביא פורענות עליו אז יאמרו הבריות שמביא פורעניות על בעל תשובה והם לא יודעים שהי' בלא לב שלם לכך אקשה את לבו ואני אביא עליו פורעניו' בפרסום : כ ועוד אני ארבה את אותותיו בשביל שיכירו ישראל את גבורתי : ל ורצה לפרש רשעתו בה' מכות שנתחזק מעצמו : מ לא כמו שפי' בפ' ואתחנן מוספתים מכות מופלאות אלא פי' אות ר"ל שיש כח וממשלה במי שאומר אתכם : נ כמו שכתוב יזבחו לשדים לא אלוה ומתרגמינן דלית בהון צורך : ס שם תנין

ניכסס

וַיַּעֲשׂוּ גַם־הֵם חַרְטֻמֵּי מִצְרַיִם בְּלַהֲטֵיהֶם כֵּן׃ יב וַיַּשְׁלִיכוּ
אִישׁ מַטֵּהוּ וַיִּהְיוּ לְתַנִּינִם וַיִּבְלַע מַטֵּה־אַהֲרֹן אֶת־מַטֹּתָם׃
יג וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס
יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כָּבֵד לֵב פַּרְעֹה מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם׃
טו לֵךְ אֶל־פַּרְעֹה בַּבֹּקֶר הִנֵּה יֹצֵא הַמַּיְמָה וְנִצַּבְתָּ לִקְרָאתוֹ
עַל־שְׂפַת הַיְאֹר וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר־נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ תִּקַּח בְּיָדֶךָ׃
טז וְאָמַרְתָּ אֵלָיו יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שְׁלָחַנִי אֵלֶיךָ לֵאמֹר
שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי בַּמִּדְבָּר וְהִנֵּה לֹא־שָׁמַעְתָּ עַד־כֹּה׃
יז כֹּה אָמַר יְהוָה בְּזֹאת תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה הִנֵּה אָנֹכִי
מַכֶּה בַּמַּטֶּה אֲשֶׁר־בְּיָדִי עַל־הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיְאֹר וְנֶהֶפְכוּ
לְדָם׃ יח וְהַדָּגָה אֲשֶׁר־בַּיְאֹר תָּמוּת וּבָאַשׁ הַיְאֹר וְנִלְאוּ
מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מַיִם מִן־הַיְאֹר׃ ס יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן קַח מַטְּךָ וּנְטֵה־יָדְךָ עַל־מֵימֵי מִצְרַיִם
עַל־נַהֲרֹתָם ׀ עַל־יְאֹרֵיהֶם וְעַל־אַגְמֵיהֶם וְעַל כָּל־מִקְוֵה

רש"י

(יא) בלהטיהם. בלחשיהן ואין לו דמיון במקרא ויש לדמות לו להט החרב המתהפכת דומה שהיא מתהפכת ע"י לחש: (יב) ויבלע מטה אהרן. מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כלן: (יד) כבד. תרגומו יקיר ולא אתיקר מפני שהוא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר: (טו) הנה יוצא המימה. לנקביו שהיה עושה עצמו אלוה ואומר שאינו צריך לנקביו ומשכים ויוצא לנילוס ועושה שם צרכיו: (טז) עד כה. עד הנה ומדרשו עד שתשמע ממני מכת בכורות שאפתח בה בכה ק כה אמר ה' כחצות הלילה: (יז) והפכו לדם. לפי שאין גשמים יורדים במצרים ונילוס עולה ומשקה את הארץ ומצרים עובדים לנילוס לפיכך הלקה את יראתם ואחר כך הלקה אותם: (יח) ונלאו מצרים. לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות: (יט) אמר אל אהרן. לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרן: נהרתם. הם נהרות המושכים כמין נהרות שלנו: יאריהם. הם בריכות נגרים העשויות בידי אדם משפת הנהר לשדות ונילוס מימיו מתברכים ועולה דרך היאורים ומשקה השדות: אגמיהם.

קבוצ

ולחרשיא ועבדו אף אנון חרשי מצרים בלחשיהון כן : יב ורמו גבר חוטריה והוו לתניניא ובלע חטרא דאהרן ית חטריהון : יג ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי : יד ואמר יי למשה אתיקר (לפרש"י יקיר) לבא דפרעה סריב לשלחא עמא : טו איזיל לות פרעה בצפרא הא נפיק למיא ותתעתד לקדמותה על כיף נהרא וחוטרא דאתהפיך לחויא תסב בידך : טז ותימר לה יי אלהא דיהודאי שלחני לותך למימר שלח ית עמי ויפלחון קדמי במדברא והא לא קבלתא ע' כען : יז כדנן אמר יי בדא תדע ארי אנא יי הא אנא מחי בחטרא די בידי על מיא די בנהרא ויתהפכון לדמא : יח ונוני די בנהרא תמות ויסרי נהרא וילאון מצראי למשתי מיא מן נהרא : יט ואמר יי למשה אמר לאהרן טול חטרך וארים ידך על מיא דמצרים על נהריהון על

רשב"ם

לא ידעתי את ה': (יג) ויחזק לב פרעה׳ לומר כי גם אהרן במכשפות עשה : (יד) כבד · מכביד פרעה את לבו כאשר פירשתי למעלה · כי מתיבות התלוים בגוף האדם יאמר וישמן · ויכבדי וישפלי ויזקין׳ ויחכם · ומהם יאמר בשעבר זקן כבד שמן ושפל רום אנשים׳כולם לשון פעל:(טו) הנה יוצא המימה · כדרך השרים לטייל בבקר ולרכוב אנה ואנה : (יז) בזאת תדע כי אני ה' · שהרי אמרת לא ידעתי את ה' : (יח) ונלאו · כבר פירשתיו בפרשת לוט · שכל ונלאו כפל לשון שלא יוכלו אנוי"י בלע"ז :

בעל הטורים

פרעה להיות עפר רמה ותולעה : (טז) והנה לא שמעת עד כה· כה אמר ה' כתגות הלולה · כה בא"ת ב"ש ל"ך וב"פ ל"ך עולה ר"מ וכל כך מכות לקו · במצרים מ' ועל הים ר' וזהו מרמז לו לא תשמע עד שתלקה כמנין כך כה וזהו שנאמר לך פכה ופתי

עיקר ש"ת ובאר"ת

ביבשה נתם ובמים דג : ע חרב מתספכת מאליו ודומה כאלו ע"י אדם וא"כ פי' להם אתם : פ מדכתיב מטה אהרן והי' גם בתוך גם : צ [כי כבד יש נפרש לפעל עבר או בינוני · אמנם בפ' יתרו כי כבד ממך הדבר שם הוא ע"כ שם דבר׳ לכן פירש"י גם פה כי הוא שם דבר וכדעת התרגום· באר"ח]: ק גבי שאר מכות לא כתיב בה רק בהתראה · ובמכות בכורים במכה גופה כתיב כה אמר

סיסיהם ויהיו־דם והיה דם בכל־ארץ מצרים ובעצים ובאבנים: כ ויעשו־כן משה ואהרן כאשר צוה יהוה וירם במטה ויך את־המים אשר ביאר לעיני פרעה ולעיני עבדיו ויהפכו כל־המים אשר־ביאר לדם: כא והדגה אשר־ביאר מתה ויבאש היאר ולא־יכלו מצרים לשתות מים מן־היאר ויהי הדם בכל־ארץ מצרים: כב ויעשו־כן חרטמי מצרים בלטיהם ויחזק לב־פרעה ולא־שמע אלהם כאשר דבר יהוה: כג ויפן פרעה ויבא אל־ביתו ולא־שת לבו גם־לזאת: כד ויחפרו כל־מצרים סביבת היאר מים לשתות כי לא יכלו לשתת ממימי היאר: כה וימלא שבעת ימים אחרי הכות־יהוה את־היאר: פ כו ויאמר יהוה אל־משה בא אל־פרעה ואמרת אליו כה אמר יהוה שלח את־עמי ויעבדני: כז ואם־מאן אתה

רש"י

קוות מים שאינן נובעין ואינן מושכין אלא עומדין במקום אחד וקורין לו אשטנ"ק: בכל ארץ מצרים. אף במרחצאות ובאמבטאות שבבתים: ובעצים ובאבנים. מים שבכלי עץ ר ובכלי אבן: (כב) בלטיהם. לחש שאומרין אותו בלט ובחשאי. ורבותינו אמרו בלטיהם מעשה ש שדים. בלהטיהם מעשה כשפים: ויחזק לב פרעה. לומר על ידי מכשפות אתם עושים כן אתם מכניסין לעפריים עיר שכולה תבן. אף אתם מביאין מכשפות למצרים שכולה כשפים: (כג) גם לזאת. למופת המטה שנהפך לתנין ולא לזה של דם: (כה) וימלא. מנין שבעת ימים ת שלא שב היאור לקדמותו שהיתה המכה משמשת רביע חדש. ושלשה חלקים היה מעיד ומתרה בהם: (כז) ואם מאן אתה. ואם סרבן אתה. מאן כמו ממאן מסרב אלא כנוי האדם על שם המפעל א כמו שלו ושקט סר

עיקר ש"ח ובאר"ת

אמר ה': ר פי' בעצים ובאבנים במים שבהם תהי' המכה לא בהם עצמם: ש פי' שדים הולכים בלט. כמו ותבא בלט: ת מלא כתיב וימלאו בל"ר ש"מ דקאי על מנין שבעת הימים ותוסף לא סי' כי אם שאר ימים ושרע נכס

ארתיהון ועל אגמיהון ועל כל בית כנישות מימיהון ויהון דמא ויהי דמא בכל ארעא דמצרים ובמני אעא ובמני אבנא: כ ועבדו כן משה ואהרן כמא דפקיד יי וארים בחטרא ומחא ית מיא די בנהרא לעיני פרעה ולעיני עבדוהי ואתהפיכו כל מיא די בנהרא לדמא: כא ונוני די בנהרא מיתו וסרי נהרא ולא יכילו מצראי למשתי מיא מן נהרא והוה דמא בכל ארעא דמצרים: כב ועבדו כן חרשי מצרים בלחשיהון ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: כג ואתפני פרעה ועל לביתה ולא שוי לבה אף לדא: כד וחפרו כל מצראי סחרנות נהרא מיא למשתי ארי לא יכילו למשתי ממיא דנהרא: כה ואשלם שבעת יומין בתר דמחא יי ית נהרא: כו ואמר יי למשה עול לות פרעה ותימר לה כדנן אמר יי שלח ית עמי ויפלחון קדמי: כז ואם סריב

רשב״ם

(כ) לעיני פרעה · וזהו כבודו של משה · שאהרן שלוחו היה מרים במטה ומכה בו תדיר: (כא) מתה · טעמו למעלה שהוא לשעבר · אבל מתה אנכי להבא טעמו למטה · מתה עלי רחל טעמו למעלה שהוא לשעבר: (כג) גם לזאת · שכבר ויחזק לב פרעה מעצמו וגם עתה נחזק מאליו · אבל בצפרדע שכתיב והכבד את לבו שהוא עצמו נתכוין להכביד את לבו · לכן כתוב בפרשת ערוב ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת שהרי כבר הכביד את לבו פעם אחרת: (כה) שבעת ימים · כך היה מכות היאור: (כו) ויאמר ה׳ אל משה בא אל פרעה · שני פעמים היה משה מתרה את פרעה בשני מכות ובשלישי לא היה מתרה · וכן כל הסדר (בכל שלשה מכות אינו מתרה) בדם ובצפרדע התרה · בכנים לא התרה · בערוב ובדבר התרה · בשחין לא התרה · בברד בארבה התרה · בחשך

בעל הטורים

יפרים כמנין לן לן: (כא) ויבאש ב׳ · ויבאש היאור · וירם תולעים ויבאש · מלמד שגם ביאור גדלו תולעים שנבאש

עיקר ש״ח ובאר״ח

ניס כדכתיב ויס טענן והחושך כו׳: א דמשמע מאן אסס לעולס וזס אינו דאס הוא מסרב עתה מ״ס יהי׳ תמיד מסרב · ועז״ס כמו שלין וסר׳ וזעף דמשמע לעולס ואינן אלא לפי שעס · [ט מאן הוא שם התאר ומשמע כי ימאן

כל

לְשַׁלֵּחַ הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת־כָּל־גְּבוּלְךָ בַּצְפַרְדְּעִים׃ כח וְשָׁרַץ הַיְאֹר צְפַרְדְּעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתֶךָ וּבַחֲדַר מִשְׁכָּבְךָ וְעַל־מִטָּתֶךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאֲרוֹתֶיךָ׃ כט וּבְכָה וּבְעַמְּךָ וּבְכָל־עֲבָדֶיךָ יַעֲלוּ הַצְפַרְדְּעִים׃

ח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־יָדְךָ בְּמַטֶּךָ עַל־הַנְּהָרֹת עַל־הַיְאֹרִים וְעַל־הָאֲגַמִּים וְהַעַל אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ב וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ עַל מֵימֵי מִצְרָיִם וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּעַ וַתְּכַס אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם וַיַּעֲלוּ אֶת־הַצְפַרְדְּעִים עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ד וַיִּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְיָסֵר הַצְפַרְדְּעִים מִמֶּנִּי וּמֵעַמִּי וַאֲשַׁלְּחָה אֶת־הָעָם וְיִזְבְּחוּ לַיהוָה׃ ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפַרְעֹה הִתְפָּאֵר עָלַי לְמָתַי ׀ אַעְתִּיר לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וּלְעַמְּךָ לְהַכְרִית

רש"י דין לחוד הצד"י דגושהי מ"ש

ונגף: נגף את כל גבולך. מכה וכן כל לשון מגפה אינו לשון מיתה אלא לשון מכה. וכן ונגפו אשה הרה אינו לשון מיתה. וכן ובטרם יתנגפו רגליכם. פן תגוף באבן רגלך. ולאבן נגף: (כח) ועלו. מן היאור: בביתך. ואחר כך בבית עבדיך. הוא התחיל בעצה תחלה ויאמר אל עמו וממנו התחילה הפורענות: (כט) ובכה ובעמך. בתוך מעיהם נכנסין ב ומקרקרין: (ב) ותעל הצפרדע. צפרדע אחת היתה והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים זהו מדרשו. ופשוטו יש לומר שרוץ הצפרדעים קורא לשון יחידות. וכן ותהי הכנם הרחשה פדולי"רא בלע"ז ואף ותעל הצפרדע גרינולי"א בלע"ז: (ה) התפאר עלי. כמו היתפאר הגרזן על החוצב בו משתבח לומר אני גדול ממך ונט"יר בלע"ז. וכן התפאר עלי השתבח להתחכם ולשאול דבר גדול ולומר ג שלא אוכל לעשותו: למתי אעתיר לך. את אשר אעתיר לך היום על הכרתת הצפרדעים למתי תרצה שיכרתו ד ותראה אם אשלים דברי למועד שתקבע לי. אילו נאמר מתי אעתיר היה משמע מתי אתפלל. עכשיו שנא' למתי משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי אמור לאיזה יום תרצה שיכרתו: אעתיר. העתירו והעתרתי ולא נאמר ה אעתר עתרו ועתרתי מפני שכל לשון עתר הרבוי

את לשלחא הא אנא מחי ית כל תחומך בערדעניא : כח וירבי נהרא ערדעניא ויסקון ויעלון בביתך ובאדרון בית משכבך ועל ערסך ובבית עבדיך ובעמך ובתנורך ובאצותך: כט ובך ובעמך ובכל עבדיך יסקון ערדעניא : א ואמר יי למשה אמר לאהרן ארים ית ידך בחטרך על נהריא על ארתיא ועל אגמיא ואסיק ית ערדעניא על ארעא דמצרים : ב וארים אהרן ית ידה על מיא דמצראי וסליקת ערדעניא וחפת ית ארעא דמצרים : ג ועבדו כן חרשיא בלחשיהון ואסיקו ית ערדעניא על ארעא דמצרים : ד וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר צלו קדם יי ויעדי ערדעניא מני ומעמי ואשלח ית עמא וידבחון קדם יי: ה ואמר משה לפרעה שאל לך גבורא הב לי זמן לאמתי אצלי עלך ועל עבדיך ועל עמך לשיצאה ערדעניא מנך ומבתיך לחוד בנהרא תשתארן:

רשב"ם

לא התרה : (כז) נגף · מכה : (ה) התפאר · התנשא עלי לבקש חפצך ואעשה · כמו (שופטים ז') יתפאר עלי ישראל לאמר ידי הושיעה לי : למתי אעתיר לך · לאיזה יום וזמן אתה רוצה שימותו כל הצפרדעי' ואני אעתיר מיד שימותו עד אותו זמן שתבקש ממני כי אין מנהג למות כלן

בעל הטורים

מהם : (כח) ועלו ובאו בביתך וגו' · ובבית עבדיך ובעמך · הרי הקדים עבדיך לעם ובתר הכי כתיב ובכה ובעמך ובכל עבדיך והיינו טעמא דכשלקו בגופן כדדרשינן מוכח שהיו מקרקרין בגופן אז לקו הוא והעם תחלה שהיו בעצה כדכתיב ויאמר אל עמו ואח"כ בעבדיהם אבל כשעלו

עיקר ש"ח ובאר"ח

בכל עת · אמנם אם התאר לא יתחבר עם מלא הגוף אתה ומדכתיב ואם מאן אתה מוכיח רש"י כי הוא בינוני וכמו ממאן המתחבר עם מלות הגוף · ומה שהביא רש"י המלות להיות מלות שקט ושלו הוא רק להראות כי מלת מאן הוא שם התואר וכדבריו הראשונים · ולא יחזקו דבריו האחרונים · באר"ח] : ב מקרקר לשון צעקה : ג אם תוכל לשאול דבר שלא תוכל לעשותו שתוכל להתפאר עלי : ד מאה שאל אל פרעה באם יתרצה לשלח את ישראל מיד או יסיר מעליו את המכה מיד היום : ה אעתיר העתיר לשון הפעיל שעל יונה לשלישי ותפלה איננו פעל יונה לכן פי' מפני וכו' וקל' והעתרתי

הַֽצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ ו וַיֹּאמֶר לְמָחָר וַיֹּאמֶר כִּדְבָרְךָ לְמַעַן תֵּדַע כִּי־אֵין כַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ חמישי ז וְסָרוּ הַצְפַרְדְּעִים מִמְּךָ וּמִבָּתֶּיךָ וּמֵעֲבָדֶיךָ וּמֵעַמֶּךָ רַק בַּיְאֹר תִּשָּׁאַרְנָה׃ ח וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מֵעִם פַּרְעֹה וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה עַל־דְּבַר הַצְפַרְדְּעִים אֲשֶׁר־שָׂם לְפַרְעֹה׃ ט וַיַּעַשׂ יְהוָה כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיָּמֻתוּ הַצְפַרְדְּעִים מִן־הַבָּתִּים מִן־הַחֲצֵרֹת וּמִן־הַשָּׂדֹת׃ י וַיִּצְבְּרוּ אֹתָם חֳמָרִם חֳמָרִם וַתִּבְאַשׁ הָאָרֶץ׃ יא וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי הָיְתָה הָרְוָחָה וְהַכְבֵּד אֶת־לִבּוֹ וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־אַהֲרֹן נְטֵה אֶת־מַטְּךָ וְהַךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכִנִּם בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יג וַיַּעֲשׂוּ־כֵן וַיֵּט אַהֲרֹן אֶת־יָדוֹ בְמַטֵּהוּ וַיַּךְ אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה כָּל־עֲפַר הָאָרֶץ הָיָה כִנִּים בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן הַחַרְטֻמִּים בְּלָטֵיהֶם לְהוֹצִיא אֶת־הַכִּנִּים וְלֹא יָכֹלוּ וַתְּהִי הַכִּנָּם בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ טו וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל־פַּרְעֹה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הִוא וַיֶּחֱזַק

רש"י

פלל הוא וכאשר יאמר הרבו אהבה והרביתי לשון מפעיל. כך יאמר העתיר העתירו והעתרתי דברים. ואב לכלם העתרתם עלי דבריכם הרביתם: (ו) ויאמר למחר. התפלל היום ז שיכרתו למחר: (ח) ויצא. ויצעק. מיד שיכרתו למחר: (י) חמרם חמרם. צבורים צבורים כתרגומו דגורין. גלין: (יא) והכבד את לבו. ל' פעול הוא ז כמו הלוך ונסוע. וכן והכות את מואב. ושאול לו באלהים. הכה ופצוע: כאשר דבר ה'. והיכן דבר ולא ישמע אליכם פרעה: (יב) אמר אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול ולקה ע"י אהרן: (יג) ותהי הכנם. הרחישה ח פדולירי"א בלע"ז: (יד) להוציא את הכנים. לבראותם (נ"א ולהוציאם ט ממקום אחר): ולא יכלו. שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה: (טו) אצבע אלהים הוא. מכה זו אינה ע"י כשפים

מאת

ו ואמר למחר ואמר כפתגמך בדיל דתדע ארי לית כיי אלהנא : ז ויעדון ערדעניא מנך ומבתיך ומעבדיך ומעמך לחוד בנהרא ישתארן : ח ונפק משה ואהרן מלות פרעה וצלי משה קדם יי על עסק ערדעניא די שוי לפרעה : ט ועבד יי כפתגמא דמשה ומיתו ערדעניא מן בתיא מן דרתא ומן חקלתא : י וכנשו יתהון דגורין דגורין וסריאו ארעא : יא וחזא פרעה ארי הות רוחתא ויתיקר ית לבה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי : יב ואמר יי למשה אמר לאהרן ארים ית חטרך ומחא ית עפרא דארעא ויהא לקלמתא בכל ארעא דמצרים : יג ועבדו כן וארים אהרן ית ידה בחטרה ומחא ית עפרא דארעא והות קלמתא באנשא ובבעירא כל עפרא דארעא הות קלמתא בכל ארעא דמצרים : יד ועבדו כן חרשיא בלחשיהון לאפקא ית קלמתא ולא יכילו והות קלמתא באנשא ובבעירא : טו ואמרו חרשיא לפרעה הא

רש"י

בפעם אחת : (ו) ויאמר למחר · התפלל עתה שימותו עד מחר : (י) חמרים · צבורים : (יא) והכבד · לפי שהמכה הזאת גדולה היתה לא נתחזק לבו מאליו אלא הוא הרשיע להכביד את לבו : (יב) לכנם · מיני (כינהו) [נ"א כינה] ופרעושין : (יג) הכנם · כמו מ"ם של ריקם : (טו) אצבע אלהים הוא · מכת מדינה ולא על ידיהם של אלו היה זו שאילו

עיקר ש"ת ובאר"ח

והמתלמדי להעתיר על דברים וזהו כאילו נכתב והעתרתי דברים וכו' : ו ר"ל שההמתנה היתה על זמן הכרתת הצפרדעים : ז [ר"ל כי הכבד הוא המקור מן ההפעיל המורה על פועל יוצא לשלישי וזה שכתב רש"י לשון פעול כמו הלוך פירושו כי הוא המקור · אך גם הוא מבנין הקל · אך הכוס את מוהב הכה והנוע הוא המקור מבנין הפעיל · ורק הנוע הוא מבנין הקל · באר"ח] : ח [כי והבי הוא לנקבה יחידה וצ"ל ותהי הכנה · לכן פירש"י כי הכנם הוא שם מן הקיבוץ · ושם מין הזה בא"ה בלשון נקבה · ומ"ש פדולייר"א בלע"ז ידוע כי פיעד כנרסת הוא רגל ופדולייר"א היא בעלת הרגלים ורש"י בא לנו לפרש למה בא כנים בל"ר יען כי לכנה יש רגלים רבות ועל שם רגליה נקראת כנה כיהשם כן נרדף לפעמים עם רגל ולכן בא בל"ר כמשפט שמות האברים יד רגל עין אזן ועוד הרבה בל"ר · באר"ח] : ט נאו לכסירם מעליהם דכתיב ויעשו כן

לֵב־פַּרְעֹה וְלֹא־שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס טז וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה הִנֵּה
יוֹצֵא הַמָּיְמָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁלַּח עַמִּי
וְיַעַבְדֻנִי׃ יז כִּי אִם־אֵינְךָ מְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מַשְׁלִיחַ
בְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמְּךָ וּבְבָתֶּיךָ אֶת־הֶעָרֹב וּמָלְאוּ בָּתֵּי
מִצְרַיִם אֶת־הֶעָרֹב וְגַם הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הֵם עָלֶיהָ׃
יח וְהִפְלֵיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת־אֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר עַמִּי עֹמֵד
עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הֱיוֹת־שָׁם עָרֹב לְמַעַן תֵּדַע כִּי אֲנִי יְהוָה
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ׃ ששי יט וְשַׂמְתִּי פְדֻת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ
לְמָחָר יִהְיֶה הָאֹת הַזֶּה׃ כ וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיָּבֹא עָרֹב
כָּבֵד בֵּיתָה פַרְעֹה וּבֵית עֲבָדָיו וּבְכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם תִּשָּׁחֵת
הָאָרֶץ מִפְּנֵי הֶעָרֹב׃ כא וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
וַיֹּאמֶר לְכוּ זִבְחוּ לֵאלֹהֵיכֶם בָּאָרֶץ׃ כב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לֹא
נָכוֹן לַעֲשׂוֹת כֵּן כִּי תּוֹעֲבַת מִצְרַיִם נִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ

רש"י

מאת המקום היא : כאשר דבר ה' · ולא ישמע אליכם פרעה : (יז) משליח בך · מגרה בך · וכן ושן בהמות אשלח בם לשון שסוי איצליט"ר בלע"ז : את הערב · כל מיני חיות רעות ונחשים ועקרבים בערבוביא והיו משחיתים בהם · ויש טעם בדבר באגדה · בכל מכה ומכה למה זו ולמה זו · בטכסיסי מלחמות מלכים בא עליהם כסדר מלכות · כשצרה על עיר בתחלה מקלקל מעיינותיה ואחר כך תוקעין עליהם ומריעין בשופרות ליראם ולבהלם וכן הצפרדעים מקרקרים וצווחים וכו' כדאי' במדרש רבי תנחומא : (יח) והפליתי · והפרשתי וכן והפלה ה' וכן לא נפלאת היא ממך לא מובדלת ומופרשת היא ממך : למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ · אע"פ ששכינתי בשמים גזרתי מתקיימת בתחתונים : (יט) ושמתי פדת · שיבדיל בין עמי ובין עמך : (כ) תשחת הארץ · נשחתה הארץ ב אתחבלת ארעא : (כא) זבחו לאלהיכם בארץ · במקומכם ל ולא תלכו במדבר : (כב) תועבת מצרים .

עיקר ש"ח ובאר"ח

החרטומים כמו שעשו משה ואהרן: י מכות דם וצפרדע היו כדי להלקות יראתם· וכינים כדי להראות שאין יכולת לחרטומים להוציאן ומ"ט על הערוב לכ"ל ויש

מחא מן קדם יי היא ואתקף לבא דפרעה ולא קביל מנהון כמא דמליל יי: טז ואמר יי למשה אקדם בצפרא ואתעתד קדם פרעה הא נפק למיא ותימר ליה כדנן אמר יי שלח עמי ויפלחון קדמי: יז ארי אם ליתך משלח ית עמי הא אנא משלח בך ובעבדיך ובעמך ובבתיך ית ערובא ויתמלון בתי מצרים ית ערובא ואף ארעא דאנון עלה: יח ואפריש ביומא ההוא ית ארעא דגשן דעמי קאים עלה בדיל דלא למהוי תמן ערובא בדיל דתדע ארי אנא יי שליט בגו ארעא: יט ואשוי פורקן לעמי ועל עמך איתי מחא למחר יהא אתא הדין: כ ועבד יי כן ואתא ערובא תקיף לבית פרעה ולבית עבדוהי ובכל ארעא דמצרים אתחבלת ארעא מן קדם ערובא: כא וקרא פרעה למשה ולאהרן ואמר איזילו דבחו קדם אלהכון בארעא: כב ואמר משה לא תקין למעבד

רשב״ם

באו ע״י מכשפות אף אנו היינו עושי׳ כן: (יז) הערב. אומר אני כי מיני זאבים הם שנקראים ערוב על שם שדרכם לטרוף בלילות כדכתיב (ירמיה ה׳) זאב ערבות ישדדם וכתי׳ (צפני׳ ג׳) זאבי ערב לא גרמו לבקר׳ וכאשר יאמר מאודם אדום (נ״א מאדם אדום) כן יאמרו מעומק עמוק. מערב ערוב. נו״י טרינ״ד בלע״ז. שהזאב ערוב הוא שהוא הולך בערבי׳ עמק שם דבר. והמעשה קרוי עמוק. אדום שחור: (יח) והפליתי ביום ההוא. לפי שהחיות רעות קלים הם ללכת בכל המלכות כשהמכה משולח׳ הוצרך לומר לשון הבדלה והפרשה יותר משאר מכות. וכן בדבר של בהמות: (יט) ושמתי פדת. לשון הבדלה וכן ישועה והצלה וחלצה ופורקן כולן לשון הפרשה והבדלה זה מזה: למחר יהיה. שלא תאמר מקרה הוא היה לנו: (כב) כי תועבת

בעל הטורים

נכנסו פתח׳ בביתו ובבית עבדיו ואח״כ בעמו: (יט) פדת. ג׳ במסרה. דין חסר וב׳ מלאים. פדות שלח לעמו. והרבה עמו פדות. כי לא זה היה פדות שלשלח מפני הערוב אבל לעתיד הרבה עמו פדות ויהיה גאולה שלימה:

עיקר ש״ח ובאר״ת

טעם וכו׳: כ סבית רא״ה מהתרגום התחבלית הרעה לשון עבר או בינוני לא לשון תמיד: ל דק״ל וכי בשמים יזבחו ועו״ס ולא הלכו במדבר כמו שהתם אומרים

הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו: כג דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו ליהוה אלהינו כאשר יאמר אלינו: כד ויאמר פרעה אנכי אשלח אתכם וזבחתם ליהוה אלהיכם במדבר רק הרחק לא תרחיקו ללכת העתירו בעדי: כה ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל יהוה וסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו מחר רק אל יסף פרעה התל לבלתי שלח את העם לזבח ליהוה: כו ויצא משה מעם פרעה ויעתר אל יהוה: כז ויעש יהוה כדבר משה ויסר הערב מפרעה מעבדיו ומעמו לא נשאר אחד: כח ויכבד פרעה את לבו גם בפעם הזאת ולא שלח את העם: פ

ט א ויאמר יהוה אל משה בא אל פרעה ודברת אליו כה אמר יהוה אלהי העברים שלח את עמי ויעבדני: ב כי אם מאן אתה לשלח ועודך מחזיק בם: ג הנה יד יהוה הויה במקנך אשר בשדה בסוסים בחמרים בגמלים בבקר ובצאן דבר כבד מאד: ד והפלה יהוה בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים ולא ימות מכל לבני ישראל דבר:

רש"י

יראת מצרים כמו ולמלכם תועבת בני עמון ואלה ישראל קורא אותם תועבה. ועוד יש לומר כל' אחר תועבת מצרים דבר שנאוי הוא למצרים כ זביחה שאנו זובחים שהרי יראתם אנו זובחים: ולא יסקלנו · בתמיה: (כה) התל · כמו להתל: (כו) ויעתר אל ה' · נתאמץ בתפלה · וכן אם בא לומר ויעתיר היה יכול לומר ומשמע וירבה בתפלה · עכשיו כשהוא אומר בל' ויפעל משמע וירבה להתפלל: (כז) ויסר הערב · ולא מתו כמו שמתו הצפרדעים שאם מתו יהיה להם הנאה בעורותם: (כח) גם בפעם הזאת · אע"פ שאמר אנכי אשלח אתכם לא קיים הבטחתו: (ב) מחזיק בם · אוחז בם כמו והחזיקה במבושיו: (ג) הנה יד ה' הויה · לשון הוה כי כן יאמר בלשון נקבה על שעבר היתה ועל העתיד תהיה ועל העומד הויה ם כמו עושה רוצה רועה: (ד) והפלה

כן ארי בעירא דמצראי דחלין לה מנה אנחנא נסבין לדבחא
קדם יי אלהנא הא נדבח ית בעירא דמצראי דחלין לה
ואנון יהון חזן הלא יימרון למרגמנא : כג מהלך תלתא יומי
ניזיל במדברא ונדבח קדם יי אלהנא כמא דיימר לנא
כד ואמר פרעה אנא אשלח יתכון ותדבחון קדם יי אלהכו
במדברא לחוד ארחקא לא תרחקון למיזל צלו אף עלי
כה ואמר משה הא אנא נפק מעמך ואצלי קדם יי ויעד
ערובא מפרעה מעבדוהי ומעמה מחר לחוד לא יוסף פרעה
לשקרא בדיל דלא לשלחא ית עמא לדבחא קדם יי
כו ונפק משה מן קדם פרעה וצלי קדם יי : כז ועבד יי כפתגמא
דמשה ואעדי ערובא מפרעה מעבדוהי ומעמה לא אשתאר
חד : כח ויקר פרעה ית לבה אף בזמנא הדא ולא שלח ית
עמא : א ואמר יי למשה עול לות פרעה ותמליל עמה כדנ
אמר יי אלהא דיהודאי שלח ית עמי ויפלחון קדמי : ב ארי
אם סריב את לשלחא ועד כען את מתקיף בהון : ג הא
מחא מן קדם יי הויא בבעירך דבחקלא בסוסותא בחמר
בגמלי בתורי ובענא מותא תקיף לחדא : ד ואפריש יי בי
בעירא דישראל ובין בעירא דמצרים ולא ימות מכל לבנ

רשב"ם

מצרים · צאן דבר מאוס היה בעיר מצרים : ולא יסקלנו · בתמיה · דרך בזיון הוא · כדכתיב בשמעי (ש"ב ט"ז) ושמעי הלך בצלע ההר לעומתו הלוך ויקלל ויסקל באבנים לעומתו ועפר בעפר : (כה) והעתרתי · כמו והחרמתי את עריהם · והחזקת בו · והאבדתי חכמים מאדום והעליתי · כולם פתרונן

להבא ופתחין וכן והעבדתיך כ
אותיות גורמים · אבל לשעבר יאמו
העברתי מעליך עוניך העליתיך
האבדתי · כולם נפתחין בפתח קטן
אבל בשאר אותיות יאמר והכרתי
פסיליך · והשמדתי · כולם בחירק
בין לשעבר בין להבא : (כח) גם בפעם
הזאת · כמו שהכביד בצפרדעים

עיקר ש"ח ובאר"ח

אומרים לזבוח שם : מ לישראל הי' אומר כן : נ פורפס פי' שנאוי ולפ"
מלות לומר דלמצרים עלמן אומר כן : ס פי' כי הבינוני נזכר בה הפי"ן שע

ה וַיָּשֶׂם יְהוָה מוֹעֵד לֵאמֹר מָחָר יַעֲשֶׂה יְהוָה הַדָּבָר הַזֶּה בָּאָרֶץ׃ ו וַיַּעַשׂ יְהוָה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה מִמָּחֳרָת וַיָּמָת כֹּל מִקְנֵה מִצְרָיִם וּמִמִּקְנֵה בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לֹא־מֵת אֶחָד׃ ז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וְהִנֵּה לֹא־מֵת מִמִּקְנֵה יִשְׂרָאֵל עַד־אֶחָד וַיִּכְבַּד לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־הָעָם׃ פ ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן קְחוּ לָכֶם מְלֹא חָפְנֵיכֶם פִּיחַ כִּבְשָׁן וּזְרָקוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמַיְמָה לְעֵינֵי פַרְעֹה׃ ט וְהָיָה לְאָבָק עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְהָיָה עַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה לִשְׁחִין פֹּרֵחַ אֲבַעְבֻּעֹת בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ י וַיִּקְחוּ אֶת־פִּיחַ הַכִּבְשָׁן וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי פַרְעֹה וַיִּזְרֹק אֹתוֹ מֹשֶׁה הַשָּׁמָיְמָה וַיְהִי שְׁחִין אֲבַעְבֻּעֹת פֹּרֵחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה׃ יא וְלֹא־יָכְלוּ הַחַרְטֻמִּים לַעֲמֹד לִפְנֵי מֹשֶׁה מִפְּנֵי הַשְּׁחִין כִּי־הָיָה הַשְּׁחִין בַּחַרְטֻמִּם וּבְכָל־מִצְרָיִם׃ יב וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שָׁמַע אֲלֵהֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ ס יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הַשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי פַרְעֹה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים שַׁלַּח אֶת־עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ יד כִּי ׀ בַּפַּעַם הַזֹּאת אֲנִי שֹׁלֵחַ אֶת־כָּל־

רש"י

והבדיל: (ח) מלא חפניכם. יולוניי"ש בלע"ז: פיח כבשן. דבר הנפח מן הגחלים עמומים הנשרפים בכבשן ובלע"ז אולב"ש. פיח לשון הפחה שהרוח מפיחן ומפריחן: וזרקו משה. וכל דבר הנזרק בכח אינו נזרק אלא ביד אחת ע"כ הרי נסים הרבה. אחד שהחזיק קומצו של משה מלא חפנים שלו ושל אהרן. ואחד שהלך האבק על כל ארץ מצרים:

(ט) לשחין פרח אבעבועות. כתרגומו לשחין סגי אבעבועין שעל ידו צומחין בהן בועות: שחין. ל' חמימות. וכן בלשון משנה שנה שחונה: (י) באדם ובבהמה. ואם תאמר מאין היו להם בהמות והלא כבר נאמר וימת כל מקנה מצרים אלא לא נגזרה גזרה אלא על אותן שבשדות בלבד שנאמר במקנך אשר בשדה והירא את דבר ה' הניס את מקנהו אל הבתים. וכן שנויס

ישראל מדעם: ה ושוי יי זמנא למימר מחר יעבד יי פתגמא
הדין בארעא: ו ועבד יי ית פתגמא הדין ביומא דבתרוהי
ימית כל בעירא דמצרים ומבעירא דבני ישראל לא מית
חד: ז ושלח פרעה והא לא מית מבעירא דישראל עד חד
ואתיקר לבא דפרעה ולא שלח ית עמא: ח ואמר יי למשה
ולאהרן סיבו לכון מלי חפניכון פיחא דאתונא ויזרקנה משה
לצית שמיא לעיני פרעה: ט ויהי לאבקא על כל ארעא
דמצרים ויהי על אנשא ועל בעירא לשיחנא סגי אבעבעין
בכל ארעא דמצרים: י ונסיבו ית פיחא דאתונא וקמו
קדם פרעה וזרק יתה משה לצית שמיא והוה שיחנא
אבעבעין סגי באנשא ובבעירא: יא ולא יכילו חרשיא
למיקם קדם משה מן קדם שיחנא ארי הוה שיחנא בחרשיא
ובכל מצראי: יב ותקיף יי ית לבא דפרעה ולא קביל מנהון
כמא דמליל יי עם משה: יג ואמר יי למשה אקדים בצפרא
ואתעתד קדם פרעה ותימר ליה כדנן אמר יי אלהא דיהודאי
שלח ית עמי ויפלחון קדמי: יד ארי בזמנא הדא אנא שלח

רשב״ם

(ה) מועד לאמר. שלא יאמרו מכת שמתנפח ברוח: (ט) פרח. מגדל
מדינה היא: (ח) פיח. אפר דק אבעבועות מלאות מורסא וליחלוח:

עיקר ש״ח ובאר״ח

בסגו״ל. כגזרת נל״ה ולנקבה יבוא בקמ״ץ. ויען כי יד הוא לשון נקבה לכן בא
פה היו״ד מן הויה בקמ״ץ ולא בסגו״ל. באר״ח]: ע מדכתב השמימה ולא
כתיב על השמים כמו דכתיב גבי ברד ומדשני קרא בודאי פירושו שהגביה עד
לשמים. ועי״ל מדכתיב וזרקו כל דבר הנזרק היינו בכח גדול ובידו אחת
ועיין בב״ר פ״ה ובויקרא רבה פ״ו; פ אין הכוונה דהנס הי׳ שהלך לנרתוק
דאז הי׳ הנס יותר גדול אם זרקו בשתי ידיו ושלא בכח. אלא הנס הי׳ שקומץ
א׳ הספיק להתפשט על כל ארץ מצרים ועוד דכתבנו לעיל דרש״י דייק ממלת
השמימה שזרקו בכח א״כ בוודאי זרקו ביד אחת שלא סמך על הנס:
צ רש״י פי׳ ססין לשון תמימות כי מחמת תמימות פרחו האבעבועות:
אין

מַגֵּפֹתַי אֶל־לִבְּךָ וּבַעֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ בַּעֲבוּר תֵּדַע כִּי אֵין כָּמֹנִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ טו כִּי עַתָּה שָׁלַחְתִּי אֶת־יָדִי וָאַךְ אוֹתְךָ וְאֶת־עַמְּךָ בַּדָּבֶר וַתִּכָּחֵד מִן־הָאָרֶץ׃ טז וְאוּלָם בַּעֲבוּר זֹאת הֶעֱמַדְתִּיךָ בַּעֲבוּר הַרְאֹתְךָ אֶת־כֹּחִי וּלְמַעַן סַפֵּר שְׁמִי בְּכָל־הָאָרֶץ׃ שביעי יז עוֹדְךָ מִסְתּוֹלֵל בְּעַמִּי לְבִלְתִּי שַׁלְּחָם׃ יח הִנְנִי מַמְטִיר כָּעֵת מָחָר בָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־הָיָה כָמֹהוּ בְּמִצְרַיִם לְמִן־הַיּוֹם הִוָּסְדָה וְעַד־עָתָּה׃ יט וְעַתָּה

רש"י הה"א רפה

במכילתא אבל ויקח שש מאות רכב בחור: (יד) את כל מגפתי. למדנו מכאן שמכת ק בכורות (נ"א בכורות) שקולה כנגד כל המכות: (טו) כי עתה שלחתי את ידי וגו'. כי אילו רציתי כשהושטה ידי במקנך שהכיתים בדבר שלחתי והכיתי אותך ואת עמך ר עם הבהמות: ותכחד מן הארץ. אבל בעבור זאת העמדתיך וגו': (יז) עודך מסתולל בעמי. כתרגומו כבישת ביה בעמי והוא מגזרת מסלה דמתרגמינן אורח כבושא ובלע"ז קלקי"ר. וכבר פירשתי בסוף ויהי מקץ כל תיבה שתחלת יסודה סמ"ך והיא באה לדבר בלשון מתפעל נותן התי"ו של שמוש באמצע אותיות של עיקר כגון זו וכגון ויסתבל החגב מגזרת סבל. כי משתרר עלינו מגזרת שר ונגיד. וכן מסתכל הוית: (יח) כעת מחר. כעת הזאת למחר ש שרט לו שריטה בכותל למחר כשתגיע חמה לכאן ירד הברד: הוסדה. שנתיסדה וכל תיבה שתחלת יסודה יו"ד כגון יסד ילד ידע יסר כשהיא מתפעלת תבא הוי"ו במקום היו"ד כמו הוסדה. הולדה. ויודע. ויולד ליוסף. בדברים לא יוסר עבד:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ק אין לפרש מכות הבכורים ממש דא"כ מאי בא להשמיענו כאן. אלא פי' ר"ת מאורלייאנש כי הבי"ת נקראת בחיריק והכ"ף בדגש בכורות פי' מלשון בכורים כי הברד לא לקה אלא התבואה שבכרו ונשלם כל צרכה כדכתיב כי השעורה אביב והפשתה גבעול כדפרש"י שבכרו וא"ת בפ' שמות פרש"י בפסוק הנה אנכי הורג את בנך בכורך שמכת בכורות קשה מכולן. וי"ל דוודאי בעיני פרעה היה קשה מכת בכורות. אבל בעיני העם היה קשה מכת. ברד שלא היה להם לאכול. ועוד י"ל מכת ברד היה קשה יותר ממכות שעברו אבל המכות האחרונות היו קשים יותר: ר ופי' ואך אותך וגם אותך ועמך: ש רש"י דייק מדכתיב כאן כעת מחר. ובמכות דבר לא כתב כעת רק מחר לבד משום דכאן שרט וכו' אבל בדבר שהיה על הבהמות הנמצאות על פני השדה לא היה ניכר העת לפרעה ומה היה תועלת בשריטה

יָת כָּל מַחְתַי לְלִבָּךְ וּבְעַבְדָיךְ וּבְעַמָּךְ בְּדִיל דְּתִדַּע אֲרֵי לֵית דִּכְוָתִי שַׁלִּיט בְּכָל אַרְעָא: טו אֲרֵי כְעַן קְרִיב קֳדָמַי דְּאֶשְׁלַח יָת מְחַת גְּבוּרְתִי וְאִמְחֵי יָתָךְ וְיָת עַמָּךְ בְּמוֹתָא וְשֵׁיצֵיאת מִן אַרְעָא: טז וּבְרַם בְּדִיל דָּא קַיֶּמְתָּךְ בְּדִיל לְאַחֲזָיוּתָךְ יָת חֵילִי וּבְדִיל דִּיהוֹן מִשְׁתָּעַן גְּבוּרַת שְׁמִי בְּכָל אַרְעָא: יז עַד כְּעַן אַתְּ כְּבֵישַׁת בַּהּ בְּעַמִּי בְּדִיל דְּלָא לְשַׁלָּחוּתְהוֹן: יח הָא אֲנָא מַחֵית מִטְרָא בְּעִדָּנָא הָדֵין מְחַר בַּרְדָּא תַּקִּיף לַחֲדָא דִּי לָא הֲוָה דִּכְוָתֵיהּ בְּמִצְרַיִם לְמִן יוֹמָא דְּאִשְׁתַּכְלָלַת וְעַד כְּעַן: יט וּכְעַן שְׁלַח כְּנוֹשׁ יָת בְּעִירָךְ וְיָת כָּל דִּי לָךְ בְּחַקְלָא כָּל

רשב״ם

(יד) מגפתי · מיני חבלות והבאות אש וברד ואבני אלגביש ונפרית ושלג וקיטור: (טו) כי עתה כשהיה הדבר של בהמות היתה דעתי לשלוח יד כמו כן בך ובעמך למות בדבר והיית נכחד מן הארץ: (טז) ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי וגו׳ · להודיעך שטותך שאמרת לא ידעתי את ה׳: (יז) מסתולל · מתפעל מן (ישעיה ס״ב) סולו המסלה כובש אותם לעבדים כדכתיב (ירמיה ל״ד) ויכבשום לעבדים ולשפחות · ולהודיעך שיטת המתפעלים כי כל תיבת המתפעלים באה תוספת תי״ו בראש חוץ מאותן שאוציא מן הכלל לבסוף · מן אמר יאמר (תהלים צ״ד) יתאמרו כל פועלי און · יתבודד · יתגדל · (יחזקאל ל״ח) והתגדלתי · יתהלל · המתהלל · יתווכח · ויתחבא · לשוא תתיפי · (ישעיה כ״ח) והמסכה צרה כהתכנס · יתלכדו · ויתלקטו ויתמרמר · מתנשא · התעללתי · אתפלל · והתקדשתי · מתרושש והון רב תהי לך כל האלפ״א בית״א תי״ו בראשם חוץ משבעת אותיות אלו דז״ט ס״ץ ש״ת · השי״ן והסמ״ך באה התי״ו אחריהם במתפעל שלהם מן סלל מסתוללי מן שר תשתרר עלינו · מן שבח ישתבחו · מן שמר (מיכה ו׳) וישתמר חקות עמרי · מן שבר משתבר · הצד״י והזי״ן לא יבא התי״ו במתפעל שלהם אלא אחרי הצד״י תבא טי״ת במקום תי״ו של מתפעל · מן צדק יאמר נצטדק · מן צבע יצטבע בדניאל · מן ציד הצטיידנו ביהושע · מן צרף מצטרף · ואחר הזיי״ן תבא דל״ת במקום תי״ו של מתפעל · מן זמן הזדמנתון בדניאל · אבל תוספות הן בתיבות · ט׳ של נצטדק ד׳ של הזדמנתון · ותי״ו של יתאמרו · לעשתן מתפעל כמו

בעל הטורים

(טז) ספר · ב׳ במסרה · הכא ואידך הזכירני נשפטה יחד. ספר אתה למען תצדק (ישעיה מ״ג) כשהקב״ה עושה דין ברשעים שמו מתעלה וזהו נשפטה יחד ספר שמי בכל הארץ שמו מתעלה בכך: (יז) עודך מסתולל בעמי לבלתי · ר״ת בלעם שעל ידו אנך מעלהם דג׳

שְׁלַח הָעֵז אֶת־מִקְנְךָ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה כָּל־הָאָדָם
וְהַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־יִמָּצֵא בַשָּׂדֶה וְלֹא יֵאָסֵף הַבַּיְתָה וְיָרַד
עֲלֵהֶם הַבָּרָד וָמֵתוּ׃ כ הַיָּרֵא אֶת־דְּבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי
פַּרְעֹה הֵנִיס אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־מִקְנֵהוּ אֶל־הַבָּתִּים׃ כא וַאֲשֶׁר
לֹא־שָׂם לִבּוֹ אֶל־דְּבַר יְהוָה וַיַּעֲזֹב אֶת־עֲבָדָיו וְאֶת־
מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה׃ פ כב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־
יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי בָרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־הָאָדָם
וְעַל־הַבְּהֵמָה וְעַל כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כג וַיֵּט
מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־הַשָּׁמַיִם וַיהוָה נָתַן קֹלֹת וּבָרָד וַתִּהֲלַךְ־
אֵשׁ אָרְצָה וַיַּמְטֵר יְהוָה בָּרָד עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כד וַיְהִי
בָרָד וְאֵשׁ מִתְלַקַּחַת בְּתוֹךְ הַבָּרָד כָּבֵד מְאֹד אֲשֶׁר לֹא־
הָיָה כָמֹהוּ בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָז הָיְתָה לְגוֹי׃ כה וַיַּךְ
הַבָּרָד בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם אֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה מֵאָדָם וְעַד־
בְּהֵמָה וְאֵת כָּל־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה הִכָּה הַבָּרָד וְאֶת־כָּל־עֵץ
הַשָּׂדֶה שִׁבֵּר׃ כו רַק בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן אֲשֶׁר־שָׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לֹא הָיָה בָּרָד׃ כז וַיִּשְׁלַח פַּרְעֹה וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם חָטָאתִי הַפָּעַם יְהוָה הַצַּדִּיק וַאֲנִי וְעַמִּי
הָרְשָׁעִים׃ כח הַעְתִּירוּ אֶל־יְהוָה וְרַב מִהְיֹת קֹלֹת אֱלֹהִים

רש״י

(יט) שלח העז · כתרגומו שלח כנוש׳ וכן יושבי הגבים העיזו · העיזו בני בנימן · ולא יאסף הביתה · לשון הכנסה הוא : (כ) הניס · הבריח ל׳ וינס : (כב) על השמים · לצד השמים ומדרש אגדה הגביהו הקב״ה למשה למעלה מן השמים : (כד) מתלקחת בתוך הברד · נס בתוך נס האש והברד מעורבין והברד מים הוא ולעשות רצון קונם עשו שלום ביניהם : (כח) ורב · די לו במה שהוריד כבר:

כצאתי

אנשא ובעירא דאשתכח בחקלא ולא יתכנש לביתא ויחו
עליהון ברדא וימותון : כ דדחיל מפתגמא דיי מעבדי פרע
כנש ית עבדוהי וית גיתוהי לבתיא : כא ודי לא שוי לב
לפתגמא דיי שבק ית עבדוהי וית גיתוהי בחקלא : כב ואמ
יי למשה ארים ית ידך על צית שמיא ויהי ברדא בכ
ארעא דמצראי על אנשא ועל בעירא ועל כל עסבא דחקל
בארעא דמצרים : כג וארים משה ית חטרה על צית שמי
ויי יהב קלין וברדא ומהלכא אשתא על ארעא ואמטר
ברדא על ארעא דמצרים: כד והוה ברדא ואשתא משתלהב
בגו ברדא תקיף לחדא די לא הוה דכותה בכל ארע
דמצרים מעדן דהות לעם : כה ומחא ברדא בכל ארע
דמצרים ית כל די בחקלא מאנשא ועד בעירא וית כ
עסבא דחקלא מחא ברדא וית כל אילן דבחקלא תבר
כו לחוד בארעא דגשן די תמן בני ישראל לא הוה ברדא
כז ושלח פרעה וקרא למשה ולאהרן ואמר להון חביו
זמנא הדא יי זכאה ואנא ועמי חיבין : כח צלו קדם י

רשב״ם

שפירשתי וכן כולם אבל הם עצמם
כשהם ראש התיבה לא היה בה תוס׳
אות להתפעל כמו וישמע את הקול
מדבר אליו (לא יאמר) (נ״א כמו)
מתדבר · ולא יטמא בעלי (לא יאמר)
כמו יתטמא · ועם עקש (ופתלתל)
(צ״ל) תתפתל (נ״א תתפל) לא יאמר
(תתפתל) תתמם·לא יאמ׳ תתתמם:
(יט) העז · אסוף כמו העיזו אנשי
בנימין · יושבי הגבים העיזו :
(כז) חטאתי הפעם · עתה הפעם אני

בעל הטורים

היו בעלה : (יט) [צ״ל ולא] יאסף
ב׳ במסרה · [ולא] יאסף הביתה
עשיר ישכב ולא יאסף (איוב כ״ז) שמ
שהיה עשיר והיה לו מקנה רב לפי שע
ישכב ולא יאסף שהכהו הברד
(כ) הירא · ב׳ במסרה · הירא ואיד
איש הירא ורך הלבב מה התם שירא
מעבירה שבידו קחשבא נמי היו ירא
מעבירות שבידם מכאן אמרו טו
שבמצריים הרוג שהרי כתיב הירא א
דבר ה׳ וסמיך ליה וירד עליהם הבר

עיקר ש״ח ובאר״ח

בפריסה · לכן אמר מאמר סתם : ת ר״ל מעתה יהיה לי ממעלה גם בשמי
שנתן לו מכה משמים : א אין לפרש דהכא הא׳ היה מה שירדה האש למט

וּבָרָד וַאֲשַׁלְּחָה אֶתְכֶם וְלֹא תֹסִפוּן לַעֲמֹד׃ כט וַיֹּאמֶר אֵלָיו מֹשֶׁה כְּצֵאתִי אֶת־הָעִיר אֶפְרֹשׂ אֶת־כַּפַּי אֶל־יְהוָה הַקֹּלוֹת יֶחְדָּלוּן וְהַבָּרָד לֹא יִהְיֶה־עוֹד לְמַעַן תֵּדַע כִּי לַיהוָה הָאָרֶץ׃ ל וְאַתָּה וַעֲבָדֶיךָ יָדַעְתִּי כִּי טֶרֶם תִּירְאוּן מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים׃ לא וְהַפִּשְׁתָּה וְהַשְּׂעֹרָה נֻכָּתָה כִּי הַשְּׂעֹרָה אָבִיב וְהַפִּשְׁתָּה גִּבְעֹל׃ לב וְהַחִטָּה וְהַכֻּסֶּמֶת לֹא נֻכּוּ כִּי אֲפִילֹת הֵנָּה׃ מפטיר לג וַיֵּצֵא מֹשֶׁה מֵעִם פַּרְעֹה אֶת־הָעִיר וַיִּפְרֹשׂ כַּפָּיו אֶל־יְהוָה וַיַּחְדְּלוּ הַקֹּלוֹת וְהַבָּרָד וּמָטָר לֹא־נִתַּךְ אָרְצָה׃ לד וַיַּרְא פַּרְעֹה כִּי־חָדַל הַמָּטָר וְהַבָּרָד וְהַקֹּלֹת וַיֹּסֶף לַחֲטֹא וַיַּכְבֵּד לִבּוֹ הוּא וַעֲבָדָיו׃ לה וַיֶּחֱזַק לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

(כט) כצאתי את העיר · מן העיר אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהיתה מלאה גלולים: (ל) טרם תיראון · עדיין לא תיראון · וכן כל טרם שבמקרא עדיין לא הוא ואינו לשון קודם · כמו טרם ישכבו עד לא שכיבו · טרם יצמח עד לא צמח אף זה כן הוא ידעתי כי עדיין אינכם יראים · ומשתהיה הרווחה תעמדו בקלקולכם · (לא) והפשתה והשעורה נכתה · נשברו לשון פרעה נכה · נכאים · וכן לא נכו · ולא יתכן לפרשו ל' הכאה שאין נו"ן במקום ה"א לפרש נוכתה כמו הוכתה: ב נכו כמו הכו אלא הנו"ן שורש בתיבה והרי הוא מגזרת ושפו עצמותיו: כי השעורה אביב · כבר בכרה ועומדת בקשיה ונשתברו ונפלו · וכן הפשתה גדלה כבר והוקשה לעמוד בגבעוליה: השעורה אביב · עמדה באביה · לשון באבי הנחל: (לב) כי אפילת הנה · מאוחרות ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה · ואע"פ שנאמר ואת כל עשב השדה הכה הברד יש לפרש פשוטו של מקרא בעשבים העומדים בקמה הראויים ללקות בברד · ומדרש רבי תנחומא יש מרבותינו שנחלקו על זאת ודרשו כי אפילות פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו: (לג) לא נתך · לא הגיע ואף אותן שהיו באויר לא הגיעו לארץ ודומה לו ותתך עלינו האלה והשבועה דעזרא ותגיע עלינו · ומנחם בן סרוק חברו בחלק ג כהתוך כסף לשון יציקת מתכת · ורואה אני את דבריו כתרגומו ויתך ואתיך · לנקת לאתכא · אף זה לא נתך לארץ לא הוצק לארץ: חסלת פ' וארא

וסגי קדמוהי רוח דלא יהון עלנא קלין דלוט כאלין מן קדם יי וברדא ואשלח יתכון ולא תוספון לאתעכבא : כט ואמר לה משה במפקי מן קרתא אפרוש ידי בצלו קדם יי קליא יתמנעון וברדא לא יהי עוד בדיל דתדע ארי דיי ארעא : ל ואת ועבדיך ידענא ארי עד כען לא אתכנעתון מן קדם יי אלהים : לא וכתנא וסערי לקו ארי סעריא אביבין וכתנא גבעולין : לב וחטאה וכנתיא לא לקו ארי אפילתא אנון : לג ונפק משה מלות פרעה ית קרתא ופרש ידוהי בצלו קדם יי ויתמנעון קליא וברדא ומטרא דהוה נחית לא מטא על ארעא : לד וחזא פרעה ארי אתמנע מטרא וברדא וקליא ואוסף למחטי ויקרה ללבה הוא ועבדוהי : לה ואתקף

רשב״ם

מודה שחטאתי: (ל) כי טרם תיראון. כתרגום עדיין לא תיראון: (לב) לא נכו׳ לה׳ דיעך. שמה שלא שיבר הברד אכל הארבה. הברד מקלקל את הקשה והארבה אוכל את הרך: (לג) נתך. לשון יציקה כמו כהתוך כסף בתוך כור כן תותכו בתוכה. ומטר לא הוצק ארצה: (לד) ויסף לחטא. עד עתה לא נתכוין לחטוא במזיד אבל כשהודה על הברד ואני ועמי הרשעים לכן קוראו עכשיו מזיד :

בעל הטורים

ומתו: (ל) תיראון ב׳ במסורה. הכא ואידך לא תערצון ולא תיראון שא״ל משה ידעתי כי עד שתסור המכה תיראון אבל כשיסור המכה לא תערצון ולא תיראון: (לג) נתך ב׳. לא נתך ארצה. ועד נתך מים עליהם גבי בני שאול המוקעים (ש״ב כ״א). כאשר נתך אפי וחמתי על יושבי ירושלים (ירמיה מ״ב) לומר שתפלת הצדיקים מעצרת את המטר כמו הכא גבי משה. ותפלת הצדיקים מוריד אותו כמו גבי דוד שעשה דין גבי בני

עיקר, ש״ח ובאר״ח

ודרכם לעלות מעלה. דהא עדיין לא נאמר הפסוק והנה את ארצה. אבל כפל הנס היה כי האש והברד עשו שלום והתערבו יחד ונעשו ביחד דלקו : ב [המפרש כי רש״י בא להבדיל בין הוראת שבירה אשר שרשה הוא נכה ובין הוראת הכאה כי שרשה יהיה נכה טועה הוא כי לשתי הוראות האלה שרש אחד להם נכה. אבל רש״י בא לתרץ אחרי כי מצינו רק את ההפעיל וההפעל בשרש נכה היה לו לאמר גם כאן הכאה הכו בה״א ובקובץ. ולמה בא הנו״ן בראשו. לכן בא רש״י לפרש כי הוא הפועל וכמו ושפו. אבל הנו״ן אינו במקום ה״א בתר״ם בשם הרב ר׳ שמואל פוזנא] : ג ר״ל כאותו אלף היתו ביסוד ובשורש של כהתוך כסף (מכילתא יד מהר״ן ז״ל) :

כאשר דבר יהוה ביד־משה: פ פ פ קכ״א· גיבעו״ל סי׳· יעיא״ל סי׳

ומפטירין כה אמר ה׳ ביחזקאל סימן כח

הפטרת וארא ביחזקאל סימן כח

כה־אמר אדני יהוה בקבצי ׀ את־בית ישראל מן־העמים
אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני הגוים וישבו על־
אדמתם אשר נתתי לעבדי ליעקב: וישבו עליה לבטח
ובנו בתים ונטעו כרמים וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל
השאטים אותם מסביבותם וידעו כי אני יהוה אלהיהם:
בשנה העשרית בעשרי בשנים עשר לחדש היה דבר־יהוה
אלי לאמר: בן־אדם שים פניך על־פרעה מלך מצרים
והנבא עליו ועל־מצרים כלה: דבר ואמרת כה־אמר ׀ אדני
יהוה הנני עליך פרעה מלך־מצרים התנים הגדול הרבץ
בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני עשיתני: ונתתי חחיים
חחים ק׳ בלחייך והדבקתי דגת־יאריך בקשקשתיך והעליתיך
מתוך יאריך ואת כל־דגת יאריך בקשקשתיך תדבק:
ונטשתיך המדברה אותך ואת כל־דגת יאריך על־פני השדה
תפול לא תאסף ולא תקבץ לחית הארץ ולעוף השמים
נתתיך לאכלה: וידעו כל־ישבי מצרים כי אני יהוה יען
היותם משענת קנה לבית ישראל: בתפשם בך בכפך בכף
קרי תרוץ ובקעת להם כל־כתף ובהשענם עליך תשבר
והעמדת להם כל־מתנים: לכן כה אמר אדני יהוה הנני
מביא עליך חרב והכרתי ממך אדם ובהמה: והיתה ארץ־
מצרים לשממה וחרבה וידעו כי־אני יהוה יען אמר יאר לי

לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ
בִּידָא דְמשֶׁה׃

בעל הטורים

גדול והפסלת על השם וכפר להם וכן יכפר ה׳ לירושלים על ידי פסלת
הצדיקים דכתיב וכפר אדמתו עמו :

הפטרת וארא

וַאֲנִי עָשִׂיתִי׃ לָכֵן הִנְנִי אֵלֶיךָ וְאֶל־יְאֹרֶיךָ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ
מִצְרַיִם לְחָרְבוֹת חֹרֶב שְׁמָמָה מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ׃
לֹא תַעֲבָר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבָר־בָּהּ וְלֹא תֵשֵׁב
אַרְבָּעִים שָׁנָה׃ וְנָתַתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁמָמָה בְּתוֹךְ
אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מָחֳרָבוֹת תִּהְיֶיןָ שְׁמָמָה
אַרְבָּעִים שָׁנָה וַהֲפִצֹתִי אֶת־מִצְרַיִם בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִים בָּאֲרָצוֹת׃
כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה מִקֵּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֲקַבֵּץ אֶת־
מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נָפֹצוּ שָׁמָּה׃ וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת
מִצְרַיִם וַהֲשִׁבֹתִי אֹתָם אֶרֶץ פַּתְרוֹס עַל־אֶרֶץ מְכוּרָתָם וְהָיוּ
שָׁם מַמְלָכָה שְׁפָלָה׃ מִן־הַמַּמְלָכוֹת תִּהְיֶה שְׁפָלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא
עוֹד עַל־הַגּוֹיִם וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בַּגּוֹיִם׃ וְלֹא יִהְיֶה־
עוֹד לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מַזְכִּיר עָוֹן בִּפְנוֹתָם אַחֲרֵיהֶם וְיָדְעוּ
כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ וַיְהִי בְּעֶשְׂרִים וָשֶׁבַע שָׁנָה בָּרִאשׁוֹן
בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהֹוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ־בָּבֶל הֶעֱבִיד אֶת־חֵילוֹ עֲבֹדָה גְדוֹלָה אֶל־צֹר כָּל־רֹאשׁ
מֻקְרָח וְכָל־כָּתֵף מְרוּטָה וְשָׂכָר לֹא־הָיָה לוֹ וּלְחֵילוֹ מִצֹּר עַל־
הָעֲבֹדָה אֲשֶׁר־עָבַד עָלֶיהָ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה הִנְנִי
נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ

רשלל

וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם

שמות י בא

י א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בֹּא אֶל־פַּרְעֹה כִּי־אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת־לִבּוֹ וְאֶת־לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שִׁתִי אֹתֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ׃ ב וּלְמַעַן תְּסַפֵּר בְּאָזְנֵי בִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ אֵת אֲשֶׁר הִתְעַלַּלְתִּי בְּמִצְרַיִם וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בָם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד־מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי שַׁלַּח עַמִּי וְיַעַבְדֻנִי׃ ד כִּי אִם־מָאֵן אַתָּה לְשַׁלֵּחַ אֶת־עַמִּי הִנְנִי מֵבִיא מָחָר אַרְבֶּה בִּגְבֻלֶךָ׃ ה וְכִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְלֹא יוּכַל לִרְאֹת אֶת־הָאָרֶץ וְאָכַל אֶת־יֶתֶר הַפְּלֵטָה הַנִּשְׁאֶרֶת לָכֶם מִן־הַבָּרָד וְאָכַל אֶת־כָּל־

רש"י

(א) ויאמר ה' אל משה בא אל פרעה · והתרה בו : שתי · אותותי שאשית אני : (ב) התעללתי · שחקתי כמו כי התעללת בי · הלא כאשר התעולל בהם האמור במצרים ואינו ל' פועל ומעללים שאם כן היה לו לכתוב עוללתי כמו ועולל למו כאשר עולל לי · אשר עולל לי : (ג) לענות · כתרגומו לאתכנעא ג והוא מגזרת עני · מאנת להיות עני ושפל מפני : (ה) את עין הארץ · את מראה ד הארץ : ולא יוכל וגו' · הרואה לראות את

עיקר ש"ח ובאר"ח

א מדכתיב כי אני הכבדתי וכו' וכל כי הוא נתינת טעם למעלה · לכ"פ נסתרות בו · וה"ק הקב"ה למשה שאע"פ שפרעה הודה ואמר חטאתי הפעם ואפ"ה לא שלח את בני ישראל וא"כ לא תועיל ההתראה וע"ז נותן טעם כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו ר"ל דצריך ההתראה משום עבדיו דעד עכשיו כתיב הירא את דבר ה' וכו' ולולא שהכביד גם את לב עבדיו היה מסייעין בו לשלוח את בני ישראל לפיכך הכביד גם את לב עבדיו למען שיתי אותותי · ואע"ג שאמרו שלח את האנשים וכו' הא לא היתה תשובתם שלימה

אֲדֹנָ֥י יֱהֹוִֽה׃ בַּיּ֣וֹם הַה֗וּא אַצְמִ֤יחַ קֶ֙רֶן֙ לְבֵ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל וּלְךָ֛ אֶתֵּ֥ן פִּתְחֽוֹן־פֶּ֖ה בְּתוֹכָ֑ם וְיָדְע֖וּ כִּֽי־אֲנִ֥י יְהֹוָֽה׃

אונקלוס

א וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה עוּל לְוָת פַּרְעֹה אֲרֵי אֲנָא יַקָּרִית יָת לִבֵּהּ וְיָת לִבָּא דְעַבְדוֹהִי בְּדִיל לְשַׁוָאָה אָתַי אִלֵּין בֵּינֵיהוֹן׃ ב וּבְדִיל דְּתִשְׁתָּעֵי קֳדָם בְּרָךְ וּבַר בְּרָךְ יָת נִסִּין דִּי עֲבָדִית בְּמִצְרַיִם וְיָת אָתְוָתַי דִּי שַׁוִּיתִי בְהוֹן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ ג וַאֲתָא משֶׁה וְאַהֲרֹן לְוָת פַּרְעֹה וַאֲמָרוּ לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דִיהוּדָאֵי עַד אֵמָתַי מְסָרֵב אַתְּ לְאִתְכְּנָעָא מִן קֳדָמַי שַׁלַּח עַמִּי וְיִפְלְחוּן קֳדָמָי׃ ד אֲרֵי אִם סָרִיב אַתְּ לְשַׁלָּחָא יָת עַמִּי הָא אֲנָא מַיְתֵי מְחַר גּוֹבָא בִּתְחוּמָךְ׃ ה וִיחַפֵּי יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא וְלָא יִכּוּל לְמֶחֱזֵי יָת אַרְעָא וְיֵיכוּל יָת שְׁאָר שֵׁיזָבְתָא דְאִשְׁתְּאַר לְכוֹן מִן בַּרְדָּא וְיֵיכוּל יָת כָּל אִילָנָא

רשב"ם

(א) בא אל פרעה כי אני הכבדתי וגו' · בכל מכות לא מצינו שהודיע הקב"ה למשה שחיזק את לבו · אך בזאת שהודה פרעה שהוא הצדיק ואני ועמי הרשעים · ובזאת כתיב ויוסף לחטוא לכך הוזקק לומר כי אני הכבדתי וגו' ואת לב עבדיו שכך כתיב למעלה ויכבד לבו: שתי שומי: (ב) התעללתי · פעולת עלילות · (ג) לענת · מן ענה לענות· כמו ראה לראות · והוא לשון עוני ועינוי להכנע להיות עני מלפני : (ה) ולא יוכל · הרואה לראות הארץ : העץ הצמח ·

בעל הטורים

(א) בא אל פרעה · כשהיה אומר לו לבוא לביתו היה אומר לו בא [כלומר ואלך עמך] וכשהיה אומר לו לילך אליו המימה היה אומר לו לך [בעצמך כי אין כבוד השכינה לילך שמה · כן הגהתי מס' פענח רזא] : (ב) באזני בנך ובן בנך · שעד כאן נתמו השג על הבן אי נמי כנגד ג'

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמו שאמר פרעה לכו נא הגברים : ב שלא תפרש שתי מלשון השתות יהרסון או מל' מלחמה שות שתו השערה אלא שפי' מלשון שימה · ואע"פ שהשי"ן נקוד בחירק וחסר יו"ד אפ"ה פי' שהוא מלשון שימה : ג שלא תפרש מענין שעבוד כמו והשעני תחת ידיה : ד עין הארץ זו זריחת השמש אשר על ידה אנחנו

הָעֵץ הַצֹּמֵחַ לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה׃ ו וּמָלְאוּ בָתֶּיךָ וּבָתֵּי כָל־עֲבָדֶיךָ וּבָתֵּי כָל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֲבֹתֶיךָ וַאֲבוֹת אֲבֹתֶיךָ מִיּוֹם הֱיוֹתָם עַל־הָאֲדָמָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפֶן וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה׃ ז וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי פַרְעֹה אֵלָיו עַד־מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שַׁלַּח אֶת־הָאֲנָשִׁים וְיַעַבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם הֲטֶרֶם תֵּדַע כִּי אָבְדָה מִצְרָיִם׃ ח וַיּוּשַׁב אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן אֶל־פַּרְעֹה וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִי וָמִי הַהֹלְכִים׃ ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בִּנְעָרֵינוּ וּבִזְקֵנֵינוּ נֵלֵךְ בְּבָנֵינוּ וּבִבְנוֹתֵנוּ בְּצֹאנֵנוּ וּבִבְקָרֵנוּ נֵלֵךְ כִּי חַג־יְהוָה לָנוּ׃ י וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יְהִי כֵן יְהוָה עִמָּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲשַׁלַּח אֶתְכֶם וְאֶת־טַפְּכֶם רְאוּ כִּי רָעָה נֶגֶד פְּנֵיכֶם׃ יא לֹא כֵן לְכוּ נָא הַגְּבָרִים וְעִבְדוּ אֶת־יְהוָה כִּי אֹתָהּ אַתֶּם

רש"י

הארץ ולשון קללה דבר: (ז) הטרם תדע. העוד לא ידעת ה כי אבדה מצרים: (ח) ויושב. הושבו ע"י שליח ו שלחו אחריהם והשיבום אל פרעה: (י) (כאשר אשלח אתכם וגו'. אף כי אשלח גם את הצאן ז ואת הבקר כאשר אמרתם): ראו כי רעה נגד פניכם. כתרגומו. ומדרש אגדה שמעתי כוכב אחד יש ששמו רעה אמר להם פרעה רואה אני באיצטגנינות שלי אותו כוכב עולה לקראתכם במדבר והוא סימן דם והריגה. וכשחטאו ישראל בעגל ובקש הקב"ה להרגם אמר משה בתפלתו למה יאמרו מצרים לאמר ברעה הוציאם זו היא שאמר להם ראו כי רעה נגד פניכם מיד וינחם ה' על הרעה והפך את הדם לדם מילה שמל יהושע אותם. וזהו שנאמר היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם שהיו אומרים לכם דם אנו רואין עליכם במדבר: (יא) לא כן. כאשר אמרתם להוליך הטף עמכם אלא לכו הגברים ועבדו את ה': כי אתה אתם מבקשים. (אותה ח מבודש) בקשתם עד הנה. נזבחה לאלהינו ואין דרך הטף לזבוח: ויגרש אותם. הרי זה לשון קצר ט ולא פי' מי המגרש:

עיקר ש"ת ובאר"ת

אנחנו רואים ואת השמש לא יכלו לראות: ה דפרש לשון עדיין לא כמ"ש בפ' בראשית. ותדע הוא ל' עבר אבל לא יתפרש טרם לשון קודם ותדע לשון עתיד: ו דק"ל דהל"ל וישובו וכתיב בהפעל המורה על קבלת הפעולה מאחר: ז שהצאן ובקר

דאצמח לכון מן חקלא : ו וימלון בתיך ובתי כל עבדיך ובתי כל מצרים די לא חזו אבהתך ואבהת אבהתך מיומא דמהויהון על ארעא עד יומא הדין ואתפני ונפק מן קדם פרעה : ז ואמרו עבדי פרעה ליה עד אמתי יהי דין לנא לתקלא שלח ית גבריא ויפלחון קדם יי אלההון העד כען לא ידעת ארי אבדת מצרים : ח ואתותב ית משה וית אהרן לות פרעה ואמר להון איזילו פלחו קדם יי אלהכון מן ומן דאזלין : ט ואמר משה בעולמנא ובסבנא נזיל בבננא ובבנתנא בענננא ובתורנא נזיל ארי חגא קדם יי לנא : י ואמר להון יהי כן מימרא דיי בסעדכון כד אשלח יתכון וית טפלכון חזו ארי בישא דאתון סבירין למעבד לקביל אפיכון לאסתחרא : יא לא כן איזילו כען גבריא ופלחו קדם

רש"י

כי תבר שיבר את כל עץ השדה · ומה שיצמח אחרי כן יאכל הארבה : (ז) הטרם תדע · וכי עדיין לא ידעת כי אבדה מצרי' בדבר ובברד ובשאר מכות : (י) כי רעה נגד פניכם · אתם חושבים רעה בלבבכם · וזה מוכיח הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבונים: (יא) ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים · לעבוד את ה' אתם מבקשים פני · וא"כ טף ונשים למה (ולכם שאמר) (נ"א לכם אמר) להם יהי כן ה' עמכם : ויגרש אותם ·

בעל הטורים

דורות שהיו במצרים : (ז) עד מתי יהיה זה לנו למוקש · זה היט משה כדכתיב כי זה משה האיש : שלח את האנשים · האנשים בגימ' גדלים עם קטנים : (ח) מי ומי ההלכים · אמר פרעה למשה מה אתם מבקשים כל כך ללכת וכי אתם סבורים ליכנס לארץ מי ומי ההולכים ליכנס לארץ כי כלם ימותו במדבר חוץ מיהושע וכלב · מי ומי ההלכים · בגי' כלב ובן נון · השיבו משה בנערינו ובזקנינו נלך כי לא נגזרה גזרה לא על פחות מבן כ'

עיקר ש"ח ובאר"ח

ובקר היו חשובין בעיני פרעה יותר מטפם · דהא במכת חושך אמר רק צאנכם ובקרכם יוצג וגו' וא"כ פי' דקרא יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח וגו' ואת טפכם ומכ"ש כי לא אשלח גם את צאנכם וכו' : ח דלא קאי על הגברים דא"כ הל"ל אותם · אלא קאי על העבודה · וה"ל דאותה אתם מבקשים עכשיו דהרי בקשו גם הטף והצאן והבקר : ט דה"ל שפרעה גרש אותם · דהרי כתיב

מלפ

מְבַקְשִׁים וַיְגָרֶשׁ אֹתָם מֵאֵת פְּנֵי פַרְעֹה׃ ס שני יב וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם בָּאַרְבֶּה וְיַעַל
עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיֹאכַל אֶת־כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
הִשְׁאִיר הַבָּרָד׃ יג וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־מַטֵּהוּ עַל־אֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיהוָה נִהַג רוּחַ־קָדִים בָּאָרֶץ כָּל־הַיּוֹם הַהוּא וְכָל־הַלָּיְלָה
הַבֹּקֶר הָיָה וְרוּחַ הַקָּדִים נָשָׂא אֶת־הָאַרְבֶּה׃ יד וַיַּעַל
הָאַרְבֶּה עַל כָּל־אֶרֶץ מִצְרַיִם וַיָּנַח בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם כָּבֵד
מְאֹד לְפָנָיו לֹא־הָיָה כֵן אַרְבֶּה כָּמֹהוּ וְאַחֲרָיו לֹא יִהְיֶה־כֵּן׃
טו וַיְכַס אֶת־עֵין כָּל־הָאָרֶץ וַתֶּחְשַׁךְ הָאָרֶץ וַיֹּאכַל אֶת־
כָּל־עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֵת כָּל־פְּרִי הָעֵץ אֲשֶׁר הוֹתִיר הַבָּרָד
וְלֹא־נוֹתַר כָּל־יֶרֶק בָּעֵץ וּבְעֵשֶׂב הַשָּׂדֶה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם׃
טז וַיְמַהֵר פַּרְעֹה לִקְרֹא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חָטָאתִי
לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם׃ יז וְעַתָּה שָׂא נָא חַטָּאתִי אַךְ
הַפַּעַם וְהַעְתִּירוּ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְיָסֵר מֵעָלַי רַק אֶת־הַמָּוֶת
הַזֶּה׃ יח וַיֵּצֵא מֵעִם פַּרְעֹה וַיֶּעְתַּר אֶל־יְהוָה׃ יט וַיַּהֲפֹךְ
יְהוָה רוּחַ־יָם חָזָק מְאֹד וַיִּשָּׂא אֶת־הָאַרְבֶּה וַיִּתְקָעֵהוּ
יָמָּה סּוּף לֹא נִשְׁאַר אַרְבֶּה אֶחָד בְּכֹל גְּבוּל מִצְרָיִם׃

רש"י

(יב) בארבה · בשביל מכת הארבה: (יג) ורוח הקדים · רוח מזרחית נשא את הארבה · לפי שבאת כנגדו שמצרים בדרומית מערבית היתה כמו שמפורש במקום אחר: (יד) ואחריו לא יהיה כן · ואותו שהיה בימי יואל שנאמר כמוהו לא נהיה מן העולם למדנו שהיה כבד משל משה [כי של יואל היה] ע"י מינין הרבה שהיו יחד ארבה ילק חסיל גזם אבל של משה [לא היה אלא של] מין אחד (רא"ם גרס כמוהו) וכמוהו · לא היה ולא יהיה: (טו) כל ירק · עלה ב ירוק· ויאדו"רא בלע"ז: (יט) רוח ים · רוח מערבי: ימה סוף · אומר אני שים סוף היה מקצתו במערב כנגד כל רוח דרומית וגם במזרחה של ארץ ישראל לפיכך רוח ים תקעו לארבה בימה סוף כנגדו · וכן מצינו לענין התחומין שסוף

יי ארי יתה אתון בען ותריך יתהון מן קדם פרעה: יב ואמר
יי למשה ארים ידך על ארעא דמצרים ויתי גובא ויסק
על ארעא דמצרים ויכול ית כל עסבא דארעא ית כל די
אשאר ברדא: יג וארים משה ית חטרה על ארעא דמצרים
ויי דבר רוח קדומא בארעא כל יומא ההוא וכל ליליא
צפרא הוה ורוח קדומא נטל ית גובא: יד וסליק גובא
על כל ארעא דמצרים ושרא בכל תחום מצרים תקיף לחדא
קדמוהי לא הוה כן גובא דכותיה ובתרוהי לא יהי כן:
טו וחפא ית עין שמשא דכל ארעא וחשוכת ארעא ואכל
ית כל עסבא דארעא וית כל פירי אילנא די אשאר ברדא
ולא אשתאר כל ירוקא באילנא ובעסבא דחקלא בכל ארעא
דמצרים: טז ואוחי פרעה למקרי למשה ולאהרן ואמר חבית
קדם יי אלהכון ולכון: יז וכען שבוק כען לחובי ברם זמנא
הדא וצלו קדם יי אלהכון ויעדי מני לחוד ית מותא הדין:
יח ונפק מלות פרעה וצלי קדם יי: יט והפך יי רוחא
מערבא תקיף לחדא ונטל ית גובא ורמהי לימא דסוף לא

רשב״ם

המגרש: (יט) ויהפך ה׳ רוח ים׳ כי
רוח הקדים הביאו מן הים ורוח

בעל הטורים

ולא על יתר מכן כ׳: (יד) וינח · כ׳
במסרה׳ דין והידך וינח ביום השביעי
מלמד שנח הארבה בשבת · ד״א רמז
לשה דאיתא בתענית מתריעין ומתענין על הארבה כמו׳ אבל לא בשבת וזהו
וינח בכל גבול מצרים אפי׳ אם נח הארבה בכל הגבול אע״פ כן וינח

רש״י

שהוא פונה לצד מזרח שנאמר מים סוף
ועד ים פלשתים ממזרח למערב שים
פלשתים במערב שים שנאמר בפלשתים
יושבי חבל הים גוי כרתים: לא נשאר

עיקר ש״ח ובאר״ח

מאת פני פרעה: י. וכן פרש״י בס׳ יואל אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו
אותו של פרעה · ולדברי מהר״ש דבשל יואל היה רבוי המינים · ובמצרים
היה רק ארבה וילק וחסל · ולא היה גזם שם: כ דדייק רש״י דלא שייך ירק
בעץ רק בעשב · נ״ל שאלו כתיב עלה ירוק וע״ז כלפ״ז ווידרו״א כמו שקוראים
נלפ״ק

כ וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ
כא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל־הַשָּׁמַיִם וִיהִי חֹשֶׁךְ עַל־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְיָמֵשׁ חֹשֶׁךְ׃ כב וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַשָּׁמָיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ־אֲפֵלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ כג לֹא־רָאוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו וְלֹא־קָמוּ אִישׁ מִתַּחְתָּיו שְׁלֹשֶׁת יָמִים וּלְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אוֹר בְּמוֹשְׁבֹתָם׃
שלישי כד וַיִּקְרָא פַרְעֹה אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לְכוּ עִבְדוּ אֶת־יְהוָה רַק צֹאנְכֶם וּבְקַרְכֶם יֻצָּג גַּם־טַפְּכֶם יֵלֵךְ עִמָּכֶם׃ כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה גַּם־אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת וְעָשִׂינוּ לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ כו וְגַם־מִקְנֵנוּ יֵלֵךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׁאֵר פַּרְסָה כִּי מִמֶּנּוּ נִקַּח לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ לֹא־נֵדַע

רש"י

ארבה אחד · אף המלוחים שמלחו מהם : (כא) וימש חשך · ויחשיך עליהם חשך יותר מחשכו של לילה ם ומשך של לילה יאמיש ויחשיך עוד : וימש · כמו ויאמש · יש לנו תיבות הרבה חסרות אל"ף לפי שאין הכרת האלף נכרת כ"כ אין הכתוב מקפיד על חסרונה כגון לא יכול שם ערבי כמו לא יאכל לא יטה אהלו · וכן ותזרני חיל כמו ותאזרני · ואונקלוס תרגם לשון הסרה כמו לא ימוש בתר דיעדי קביל ליליא ב כשיגיע סמוך לאור היום · אבל אין הדבור מיושב על וי"ו של וימש לפי שהוא כתוב אחר ויהי חשך · ומדרש אגדה פותרו לשון ממשש בצהרים שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש : (כב) ויהי חשך אפלה וגו' שלשת ימים וגו' · חשך של אופל שלא ראו איש את אחיו ג' ימים · ועוד שלשת ימים אחרים חשך מוכפל על זה שלא קמו איש מתחתיו · יושב אין יכול לעמוד ועומד אין יכול לישב · ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו · ועוד שחפשו ישראל וראו את כליהם וכשיצאו ם והיו שואלין מהן והיו אומרים אין בידינו כלום אומר לו אני ראיתיו בביתך ובמקום פלוני הוא : שלשת ימים · שלוש של ג' ימים · טרציי"נא בלע"ז וכן ז' ימים בכל מקום שטיי"נא של ימים : (כד) יצג · יהא מוצג ם במקומו : (כה) גם אתה תתן · לא דייך שמקננו ילך עמנו אלא גם משלך תתן : (כו) פרסה · פרסת רגל פלנט"א בלע"ז : לא נדע מה נעבד · כמה תכבד העבודה צ שמא ישאל

יותר

אִשְׁתְּאַר גּוֹבָא חַד בְּכֹל תְּחוּם מִצְרָיִם : כ וְאַתְקֵף יְיָ יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יְדָךְ עַל צֵית שְׁמַיָּא וִיהֵי חֲשׁוֹכָא עַל אַרְעָא דְמִצְרָיִם בָּתַר דְּיֶעְדֵּי קְבַל לֵילְיָא : כב וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ עַל צֵית שְׁמַיָּא וַהֲוָה חֲשׁוֹךְ קְבַל בְּכָל אַרְעָא דְמִצְרַיִם תְּלָתָא יוֹמִין : כג לָא חֲזוֹ אֱנָשׁ יָת אֲחוּהִי וְלָא קָמוּ אֱנָשׁ מִתְּחוֹתוֹהִי תְּלָתָא יוֹמִין וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲוָה נְהוֹרָא בְּמוֹתְבָנְהוֹן : כד וּקְרָא פַרְעֹה לְמֹשֶׁה וַאֲמַר אֱזִילוּ פְּלַחוּ קֳדָם יְיָ לְחוֹד עָנְכוֹן וְתוֹרְכוֹן שְׁבוּקוּ אַף טַפְלְכוֹן יֵיזִיל עִמְּכוֹן : כה וַאֲמַר מֹשֶׁה אַף אַתְּ תִּמְסַר בִּידָנָא נִכְסַת קוּדְשִׁין וַעֲלָוָן וְנַעְבֵּד קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא : כו וְאַף בְּעִירָנָא יֵיזִיל עִמָּנָא לָא תִשְׁתְּאַר מִדַּעַם אֲרֵי מִנֵּהּ

רשב"ם

מערבי החזירו לים: (כא) וימש חשך· כמו ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל כלומר החשך של לילה יאמש ויאפיל זמן מרובה שלא האירה לילה עד שלשה ימים: (כב) חשך אפלה· חשך גדול: (כג) מתחתיו· מביתו לפי פשוטה שלא ידעו היכן ילכו: היה אור במושבותם· אפילו שהוא

עיקר ש"ת ובאר"ח

בנס"ק שלש ירוק : ל מדכתיב וישא את הארבה צ"ל לא נשאר וכו' לכ"פ אף המלוחים וכו'. אבל גבי ערוב לא הוצרך לגלות שלא נשארו אף המלוחים כיון שהיו חיות טורפות לא היו נדין אותם מפחד : מ [כי לדעת רש"י דהואת וימש הוא ואמש כי ימשך א"כ למה כתיב בקרא שלש פעמים חשך· ויהי חשך וגו' וימש חשך· לכן כתב רש"י כי ביום יכפל החשך כשני חשכת לילה· ובלילה הגיע עוד חשכת לילה ויהיה לפ"ז שלשה חשכי לילה· בא"ר"ח]: נ אחר שהסיר חושך של לילה והתחיל היום באותו זמן התחיל החשך : ס דקשה לרש"י למה היה מתחלה חשך לבד ולבסוף חשך מוכפל וכו' עז"פ שמתחלה לא רצו לשנות הטבע כ"כ כי היה די בחשך המורגל שלא יראו במפלתן של רשעי ישראל ולבסוף ג' ימים שמתו כולם הביא עליהם חשך מוכפל שלא יוכלו לעמוד כדי שישראל ילכו לבתיהם ויראו כליהם· וא"ל למה הוצרך לכל זה הא כתיב וה' נתן את חן העם בעיני מצרים· וי"ל דבזה נתן להם חן לפי שראו המצרים שהיה בכולתם ליקח את כל אשר להם בימי החושך ולא לקחו נשאו חן בעיניהם ושאילום בעל כרחם : ע דשלשת לשון דביקות ואיך משל לשון דביקות על ימים דשלשת ל' נקבה וימים לשון זכר עז"פ וכו' : פ ר"ל לא שיהי' מונע מכאן ואילך שהרי הי' מדבר : צ שלא תפרש שלא הי' יודע העבודה שהר

מַה־נַּעֲבֹד אֶת־יְהוָה עַד־בֹּאֵנוּ שָׁמָּה׃ כז וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא אָבָה לְשַׁלְּחָם׃ כח וַיֹּאמֶר־לוֹ פַרְעֹה לֵךְ מֵעָלָי הִשָּׁמֶר לְךָ אַל־תֹּסֶף רְאוֹת פָּנַי כִּי בְּיוֹם רְאֹתְךָ פָנַי תָּמוּת׃ כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֵּן דִּבַּרְתָּ לֹא־אֹסִף עוֹד רְאוֹת פָּנֶיךָ׃ פ יא א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עוֹד נֶגַע אֶחָד אָבִיא עַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם אַחֲרֵי־כֵן יְשַׁלַּח אֶתְכֶם מִזֶּה כְּשַׁלְּחוֹ כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ אֶתְכֶם מִזֶּה׃ ב דַּבֶּר־נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וְיִשְׁאֲלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ וְאִשָּׁה מֵאֵת רְעוּתָהּ כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב׃ ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרָיִם גַּם הָאִישׁ מֹשֶׁה גָּדוֹל מְאֹד בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי־פַרְעֹה וּבְעֵינֵי הָעָם׃ ס רביעי ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר יְהוָה כַּחֲצֹת הַלַּיְלָה אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרָיִם׃ ה וּמֵת כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ

רש"י

יותר ממה שיש בידינו : (כט) כן דברת · יפה דברת ובזמנו דברת ק אמת שלא אוסיף עוד ראות פניך : (א) כלה · גמירא · כלה כליל ר כולכם ישלח : (ב) דבר נא · אין נא אלא לשון בקשה בבקשה ממך הזהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם ועבדום ועינו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם : (ד) ויאמר משה כה אמר ה' · כשעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו : כחצות הלילה · כהחלק הלילה כחצות כמו כעלות בחרות חפס בנו ש וזהו פשוטו ליישבו על אופניו שאין חצות שם דבר של חצי ור"ד כמו כבחצו' הלילה ואמרו שאמר משה כחצות דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא אבל הקדוש ברוך הוא

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמה פעמים אמר לעבוד ולזבוח לה' : ק הוא פירושו של כן דברת כתרגומו · ולמה הוא יפה לפי שבזמנו דברת · לפי שאמרת לא אוסיף וכו' : ר שלא תפרש מלשון כליה · אלא כולו כמו כליל תקטר : ש [ידוע הוא כי הכ"ף הבא לפני המקור · משמש במקום כאשר · והכ"ף הבא לפני השם הוא כ"ף הדמיון · והנה אם נפרש חצות לשם יהי' כ"ף לדמיון הלא יקשה ומי איכא ספיקא קמי שמיא ·

ולכן

אֲנַחְנָא נַסְבִין לְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהֲנָא וַאֲנַחְנָא לֵית אֲנַחְנָא יָדְעִין מָה נִפְלַח קֳדָם יְיָ עַד מֵיתָנָא תַמָּן׃ כז וְאַתְקֵיף יְיָ יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְלָא אֲבָה לְשַׁלָּחוּתְהוֹן׃ כח וַאֲמַר לֵהּ פַּרְעֹה אֱזֵיל מֵעִלָּוָי אִסְתַּמַּר לָךְ לָא תוֹסֵיף לְמֶחֱזֵי אַפַּי אֲרֵי בְּיוֹמָא דְתִתְחֲזֵי אַפַּי תְּמוּת׃ כט וַאֲמַר מֹשֶׁה יָאוּת מַלֵּילְתָּא לָא אוֹסֵיף עוֹד לְמֶחֱזֵי אַפָּיךְ׃ א וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עוֹד מַכְתָּשׁ חַד אַיְתֵי עַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם בָּתַר כֵּן יְשַׁלַּח יָתְכוֹן מִכָּא כְּשַׁלָּחוּתֵהּ גְּמִירָא תָּרָכָא יְתָרֵךְ יָתְכוֹן מִכָּא׃ ב מַלֵּיל כְּעַן קֳדָם עַמָּא וְיִשְׁאֲלוּן גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְאִתְּתָא מִן חַבְרְתַהּ מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב׃ ג וִיהַב יְיָ יָת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרָאֵי אַף גַּבְרָא מֹשֶׁה רַב לַחֲדָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה וּבְעֵינֵי עַמָּא׃ ד וַאֲמַר מֹשֶׁה כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּפַלְגוּת לֵילְיָא אֲנָא מִתְגְּלֵי בְּגוֹ מִצְרָיִם׃ ה וִימוּת כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא

רשב״ם

יושב אצל בית חמצרי׃ (א) ויאמר ה׳ אל משה · בעמדו לפני פרעה׃ עוד נגע אחד וגו׳ ואחרי כן השיב משה לפרעה כה אמר ה׳ כחצות הלילה וגו׳׃ כלאי הכל גברים ונשים וטף ומקנה׃ (ב) וישאלו׳ לשם מתנה גמורה כמו שאל ממני ואתנה גוים נחלתך׃ (ד) ויאמר משה · לפרעה כה אמר ה׳ כחצות · כחצות מן חצה כמו כעשות מן עשה · כעלות המנחה מן עלה · כלומר כשיגיע זמן יציאת ישראל כשיחצה הלילה אני יוצא בתוך מצרים · ובשעת מעשה ראוי לכתוב ויהי בחצי הלילה בבי״ת זהו לפי פשוטו · כי כשאמר למשה לפני הזמן של מכת בכורות אז ראוי לומר כחצות כלומר כשיגיע אותו זמן

בעל הטורים

ביום השביעי׃ (כח) לך מעלי · מעלי בגימטריא פסח רמז שבפסח יצאו׃ לא תוסף · ב׳ במסרה (ר״ל בתורה) דין ולידך לא תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה לא ספי קללת הדיוט קלה בעיניך בשביל שאמר לו לא תוסף ראות פני כי ביום ראותך פני תמות אמר לו השם בעת מותו לא תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה׃ (ג) גם האיש משה · ס״ת השם ובספק משה רמז שנכפלה גדולתו׃

עיקר ש״ח ובאר״ח

ולכן פירש״י כי הוא מקור כמו בעלות בחרות וכב״ף הוא כמו כאשר וזה שכתב רש״י כתנום כהפסק הלילה · אבל דעת רז״ל כי כתנום הוא בם ועל סקופיא ומי הוכה

מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרֵחָיִם וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה׃ ו וְהָיְתָה צְעָקָה גְדֹלָה בְּכָל־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָתָה וְכָמֹהוּ לֹא תֹסִף׃ ז וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יֶחֱרַץ־כֶּלֶב לְשֹׁנוֹ לְמֵאִישׁ וְעַד־בְּהֵמָה לְמַעַן תֵּדְעוּן אֲשֶׁר יַפְלֶה יְהוָה בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ח וְיָרְדוּ כָל־עֲבָדֶיךָ אֵלֶּה אֵלַי וְהִשְׁתַּחֲווּ־לִי לֵאמֹר צֵא אַתָּה וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בְּרַגְלֶיךָ וְאַחֲרֵי־כֵן אֵצֵא וַיֵּצֵא מֵעִם־פַּרְעֹה בָּחֳרִי־אָף׃ ס ט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֹא־יִשְׁמַע אֲלֵיכֶם פַּרְעֹה לְמַעַן רְבוֹת מוֹפְתַי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ י וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֶת־כָּל־הַמֹּפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פַרְעֹה וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה וְלֹא־שִׁלַּח אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצוֹ׃ ס יב א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ

רש"י

יודע עתיו ורגעיו אמר כחצות: (ה) עד בכור השבי · למה לקו השבויים כדי שלא יאמרו יראתם תבעה עלבונם והביאה פורענות על מצרים: מבכור פרעה עד בכור השפחה · כל הפחותים מבכור פרעה וחשובים מבכור השפחה היו בכלל · ולמה לקו בני השפחות שאף הם היו משתעבדים בהם ושמחים בצרתם: וכל בכור בהמה · לפי שהיו עובדין לה · כשהקב"ה נפרע מן האומה נפרע מאלהיה: (ז) לא יחרץ כלב לשונו · אומר אני שהוא לשון שנון לא ישנן · וכן לא חרץ לבני ישראל לאיש את לשונו לא שנן · אז תחרץ תשנן · למורג חרוץ שנון · מחשבות חרוץ אדם חריף ושנון ויד חרוצים · פעמים חריפים סוחרים שנונים: אשר יפלה · יבדיל: (ח) וירדו כל עבדיך · חלק כבוד למלכות שהרי בסוף ירד פרעה בעצמו אליו בלילה ואמר קומו צאו מתוך עמי ולא אמר לו משה מתחלה וירדת אלי והשתחוית לי: אשר ברגליך · ההולכים אחר עצתך והלוכך: ואחרי כן אצא · עם כל העם מארצך: ויצא מעם פרעה · כשגמר דבריו ב יצא מלפניו: בחרי אף · על שאמר לו אל תוסף ראות ג פני: (ט) למען רבות מופתי · מופתי שנים רבות שלשה מכת בכורות וקריעת ים סוף ולנער ד את מצרים: (י) ומשה ואהרן עשו וגו' · כבר כתב לנו זאת בכל המופתים ולא שנאה כאן אלא בשביל לסמכה לפרשה שלאחריה: (א) ויאמר ה' אל משה

ואל

דְּמִצְרַיִם מִבּוּכְרָא דְּפַרְעֹה דַּעֲתִיד לְמִתַּב עַל כָּרְסֵי מַלְכוּתֵהּ עַד בּוּכְרָא דְּאַמְתָא דִּי בָּתַר רֵיחַיָּא וְכֹל בּוּכְרָא דִּבְעִירָא׃ ו וּתְהֵי צְוַחְתָּא רַבָּא בְּכָל אַרְעָא דְּמִצְרַיִם דִּכְוָתַהּ לָא הֲוָת וְדִכְוָתַהּ לָא תוֹסֵף׃ ז וּלְכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַנְזֵק כַּלְבָּא לִישָׁנֵהּ לְמִנְבַּח לְמֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא בְּדִיל דְּתִתְדְּעוּן דְּיַפְרֵישׁ יְיָ בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ ח וְיֵחֲתוּן כָּל עַבְדָּיךְ אִלֵּין לְוָתִי וְיִבְעוֹן מִנִּי לְמֵימַר פּוּק אַתְּ וְכָל עַמָּא דִּי עִמָּךְ וּבָתַר כֵּן אֶפּוֹק וּנְפַק מִלְּוָת פַּרְעֹה בִּתְקוֹף רְגַז׃ ט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לָא יְקַבֵּל מִנְּכוֹן פַּרְעֹה בְּדִיל לְאַסְגָּאָה מוֹפְתַי בְּאַרְעָא דְּמִצְרָיִם׃ י וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עֲבַדוּ יָת כָּל מוֹפְתַיָּא הָאִלֵּין קֳדָם פַּרְעֹה וְתַקֵּיף יְיָ יָת לִבָּא דְּפַרְעֹה וְלָא שַׁלַּח יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעֵהּ׃ א וַאֲמַר יְיָ

בעל הטורים

(ה) אשר אחר (ה) ב' מסה ואל אחרן כארץ מצרים הרחים · ולהלן הוא אומר עד בכור

רשב"ם

שחצה הלילה :

השבי אשר בבית הבור · שני הפסוקים אחד הם · כי בכור השבי הוא אחר הרחים שהיו מטחינים אותם כמו שאמר ויהי טוחן בבית האסורים : (ו) אשר כמוהו לא נהיתה · הרבה מצינו לשון זכר ולשון נקבה בדבר אחד · המחנה האחת והכהו : (ז) לא יחרץ כלב · המלאך המזיק ומשחית בכורי מצרים · אבל בבורי ישראל אפילו קול ניבוח של מזיקי החיות לא יזיק אותם : (ח) וירדו כל עבדיך · דרך כבוד אמרו לו שהרי בשעת מעשה ויקם פרעה לילה ויקרא למשה ולאהרן לילה · וכל זה אמר לו משה לקיים מה שאמר לו לא אוסיף עוד ראות פניך · אתה ועבדיך תבואו אלי : (ט) לא ישמע אליכם פרעה · כלומר אחר כל מכה ומכה היה אומר הקדוש ברוך הוא למשה ולאהרן לא ישמע אליכם · עד לבסוף · ויחזק ה'

עיקר ש"ח ובאר"ת

אינא ספיקא קמי שמיא הביא רש"י תירוצם שמא יטעו וכו' · באר"ת] : ה לפי כי פה בקרא לא כתיב בכור השבי רק בכור השפחה ורק גבי מכה (לקמן י"ב כ"ט) כתיב מבכור פרעה היושב על כסאו עד בכור השבי אבל בא הכתוב הזה ולמד על זה כי בבכור השפחה אשר אחר הרחים נכלל גם כן בכור השבי השועבד עבודת הרחים כשבים : א [כדי שלא תפרש מלשון אם חרוצים ימיו כנרדף בבורלתו עם קלב וכרם · לכן פירש מלשון שנן · באר"ת] : ב ולא יצא מלפניו עד שנגמר כל הפרשה בתלות וכו' : ג דק"ל אדרבה פרעה ה"ל לקצוף שמשה דבר אליו קשות נכ"ם : ד דק"ל דכתיב בארץ מצרים והמופתים הי' תוך לארץ

מִצְרַיִם לֵאמֹר: ב הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: ג דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת: ד וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי

רש"י

ואל אהרן · בשביל שאהרן עשה וטרח במופתי' כמשה חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור : בארץ מצרים · חוץ לכרך או אינו אלא בתוך הכרך תלמוד לומר כצאתי את העיר וגו' · ומה תפלה קלה לא התפלל בתוך הכרך לפי שהיתה מלאה גלולים דבר חמור כזה לא כ"ש : (ב) החדש הזה · הראהו לבנה בחדושה ואמר לו כשהירח מתחדש יהיה לך ר"ח · ואין מקרא יוצא מידי פשוטו על חדש ניסן אמר לו זה יהיה ראש לסדר מנין החדשים שיהא אייר קרוי שני סיון שלישי: הזה · נתקשה משה על מולד הלבנה באיזו שעור תראה ותהיה ראויה לקדש ה והראה לו באצבע את הלבנה ברקיע ואמר לו כזה ראה וקדש · וכיצד הראהו והלא לא היה מדבר עמו אלא ביום שנאמר ויהי ביום דבר ה' · ביום צותו · מן היום אשר צוה ה' והלאה אלא סמוך לשקיעת החמה נאמרה לו פרשה זו והראהו עם חשכה : (ג) דברו אל כל עדת · וכי אהרן מדבר והלא כבר נאמר אתה תדבר אלא חולקין כבוד זה לזה ואומרים זה לזה למדני והדבור יוצא מבין שניהם כאלו שניהם מדברים: דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש · דברו היום בראש חודש ו שיקחוהו בעשור לחודש: הזה · פסח מצרים מקחו מבעשור ז ולא פסח דורות : שה לבית אבות · למשפחה אחת ח הרי שהיו מרובין יכול שה אחד לכלן תלמוד לומר שה לבית : (ד) ואם ימעט הבית מהיות משה · ואם יהיו מועטין מהיות משה אחד שאין יכולין לאכלו ויבא לידי נותר ולקח הוא ושכנו וגו' זהו משמעו לפי פשוטו · ועוד יש בו מדרש ללמד שאחר שנמנו עליו יכולין להתמעט ולמשוך ידיהם הימנו ולהמנו' על שה אחר · אך אם באו למשוך ידיהם ולהתמעט · מהיות משה יתמעטו בעוד השה קיים ט בהיותו בחיים ולא משנשחט : במכסת · חשבון וכן מכסת הערכך : לפי אכלו · הראוי לאכילה

עיקר ש"ח ובאר"ח

מצרים : ה כדאיתא בר"ה דף כ' א"ר נחמן כ"ד שעי מכסי סיהרא לדידן שית מעתיקא וכו' ע"ש ובזה השיעור הי' מתקשה : ו מדכתב לאמר קודם בעשור לחדש משמע שהאמירה הי' בר"ח ובעשור לחודש קאי אויקחו : ז ר"ל הזה מיעוטא הוא · ופרש"י פי' דקי"ל דהל"ל ויקחו להם בעשור וכו' אלא משמע שפסח מצרים וכו' : ח מדכתב לקמן משפחותיכם מזה מוכח כי בית אב

למשה ולאהרן בארעא דמצרים למימר: ב ירחא הדין לכון ריש ירחין קדמאי הוא לכון לירחי שתא: ג מלילו עם כל כנשתא דישראל למימר בעסרא לירחא הדין ויסבון להון גבר אמר לבית אבא אמר לביתא: ד ואם יזעיר ביתא מלאתמנאה על אמרא ויסב הוא ושיבבה דקריב לביתה במנין נפשתא גבר לפום מיכלה תתמנון על אמרא:

רשב"ם

בכל פעם ופעם: (ב) בארץ מצרים לאמר · החדש הזה וגו' לפי שפרשה זו על מצות קידוש החדש הצריך לפרש שמצות הללו נצטוו במצרים אבל שאר מצות יש מהם בהר סיני ויש מהם באהל מועד ויש מהם בערבות מואב: ראש חדשים וגו' · זהו כר' יהושע שבניסן נברא העלם:

לחדשי השנה · בכל מקום שאומר לכם בחדש שמיני תשיעי לחודש הזה הם · ולר' אליעזר האומר בתשרי נברא העולם · עיקר פשוטו כך · החודש הזה לכם אעפ"י שאינו ראש חדשים לשאר אומות לכם יהיה ראש חדשים למנות ששי שביעי שמיני תשיעי חדש שנים עשר הוא חדש אדר · ממנו תמנו להיות לכם זכרון בו יצאתם ממצרים · וכשנאמר בתורה · ובחדש השביעי · לירח יציאת מצרים פירושו · וכן רגילים הפסוקים לקחת חשבונם ליציאת מצרים כדכתי' בחדש השלישי לצאת בני ישראל וגו' וכן בבנין הבית ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים: (ג) לבית אבות · משפחות בית אחד רגילים לאכול יחד בבית אחד כי הפסח לא יאכל בשני בתים · דכתיב שה לבית בבית אחד יאכל: (ד) ואם ימעט · שלא יוכלו לאוכלו כולו: במכסת · מנין · כדכתיב ויהי המכס לה' מן הצאן · המס עיקר · כמו מס של מלך · מכסת כמו שכבת הטל · אבל תכוסו · מגזרת כסס' כמו תסובו או סבבי ואינו מגזרת מכס לה' כלל · ואפילו אם היה המ"ם של מכסת תוספת ולא מעיקר התיבה כמו מצוה מקנה מראה מעשה לא יהיה [מ]גזרת תכוסו אלא מגזרת כסה עשה ראת מחטופי למ"ד פעל · וז"א שכולם אות שאחרי השם בחטף · תקוה תגרת · מצות · אבל משוב · קמי וינר מואב · יאמר תשובה תקומה · ומגורתם אביא להם · חטף באות ראשונה:

בעל הטורים

לאמר · וסמיך ליה החודש לומר שהחדש בית דין אומר מקודש · ד"א אל משה ואל אהרן שהחודש לומר שעדות החודש כשרה בקרובים כמשה ואהרן: (ד) איש לפי אכלו · בגימ' אכל כזית לומר לך שאם אכל כזית יצא: תכסו על השה גם תשה · שצריך ב' שיים א' לפסח

עיקר ש"ח ובאה"ח

ומשמשה הכל אחד: מ מכיום כמו מתיום דאותיות אחה"ע מתחלפים דכא

אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה׃ ה שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ ו וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ ז וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ ח וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ ט אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃ י וְלֹא־

רש"י

פרט לחולה ולזקן שאינו יכול לאכול כזית (מכילתא): תכסו · כמו תחשבו: (ה) תמים · בלא מום: בן שנה · כל שנתו קרוי בן שנה כלומר שנולד בשנה זו: מן הכבשים ומן העזים · או מזה או מזה שאף עז קרוי שה שנאמר ושה עזים: (ו) והיה לכם למשמרת · זהו לשון בקור שטעון בקור ממום ארבעה ימים קודם שחיטה ומפני מה הקדים לקיחתו לשחיטתו ארבעה ימים מה שלא צוה כן בפסח דורות היה ר' מתיא בן חרש אומר הרי הוא אומר ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים הגיעה שבועה שנשבעתי לאברהם שאגאל את בניו ולא היו בידם מצות להתעסק בהם כדי שיגאלו שנאמר ואת ערום ועריה ונתן להם שתי מצות דם פסח ודם מילה שמלו באותו הלילה שנאמר מתבוססת בדמיך בשני דמים ואומר גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו והיו שטופים בעבודת כוכבים אמר להם משכו וקחו לכם · משכו ידיכם מעבודת כוכבים וקחו לכם צאן של מצוה: ושחטו אתו וגו' · וכי כלן שוחטין אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו: קהל עדת ישראל · קהל ועדה וישראל · מכאן אמרו פסחי צבור נשחטין בשלש כתות זו אחר זו נכנסה כת ראשונה ננעלו דלתות העזרה וכו' כדאיתא בפסחים: בין הערבים · משש שעות ולמעלה קרוי בין הערבים שהשמש נוטה לבית מבואו לערוב ולשון בין הערבים נראה בעיני אותן שעות שבין עריבת היום לעריבת הלילה עריבת היום בתחלת שבע שעות מכי ינטו צללי ערב ועריבת הלילה בתחלת הלילה · ערב לשון נשף וחשך כמו ערבה כל שמחה: (ז) ולקחו מן הדם · זו קבלת הדם יכול ביד תלמוד לומר אשר בסף: המזוזות · הם הזקופות אחת מכאן לפתח ואחת מכאן: המשקוף · הוא העליון שהדלת שוקף עליו כשסוגרין אותו לינט"ל בלע"ז · ולשון שקיפה חבטה כמו קול עלה נדף · טרפא דשקיף · חבורה משקופי: על הבתים אשר יאכלו אתו בהם · ולא על משקוף ומזוזות שבבית התבן ובבית

ה אמר שלים דכר בר שתה יהי לכון מן אמריא ומן עזיא תסבון: ו ויהי לכון למטרא עד ארבעא עסרא יומא לירחא הדין ויכסון יתיה כל קהלא כנשתא דישראל בין שמשיא: ז ויסבון מן דמא ויתנון על תרין ספיא ועל שקפא על בתיא דיכלון יתיה בהון: ח ויכלון ית בסרא בליליא ההוא טוי נור ופטיר על מררין יכלנה: ט לא תיכלון מנה כד חי ואף לא בשלא מבשל במיא אלהן טוי נור רישה על כרעוהי ועל גוה: י ולא תשארון מנה עד צפרא ודישתאר מנה עד

רשב"ם

(ז) המשקוף · מפתן העליון הנראה לעין כל בכניסת הבית כמו וישקף אבימלך · והמפרש לשון שקיפה וחבטת הדלת צריך למצוא לו חבר בלשון תורה ונביאים בלשון העברים: (ח) ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש וגו' · כל עניני אכילה דרך חפזון ומהירות הוא כאדם הנחפז ללכת: (ט) נא · נראה לשון צלי קדרה המבושל בלא מים ובלא צלי אש הכתוב כאן: ראשו על כרעיו · כל זה

בעל הטורים

ואחד לחגיגה: (ה) וי"ו שה בפרשה כשתצרף עמהם מן הכבשים רמז שאין פוחתין מששה טלאים מבוקרין: (ח) ואכלו את הבשר · הפסוק מתחיל ומסיים באכילה על מרורים יאכלוהו רמז שצריך שתי אכילות אכילת פסח ואכילת חגיגה: יאכלוהו · וסמיך ליה אל תאכל לומר שיאכלוהו דוקא לשם

רש"י

שבקר ש שאין דרין בתוכו: (ח) את הבשר · ולא גידים ועצמות: על מררים · כל עשב מר נקרא מרור וציוה לאכול מרור זכר לוימררו את חייהם: (ט) אל תאכלו ממנו נא · שאינו צלוי כל צרכו קוראו נא בלשון ערבי: ובשל מבושל · כל זה באזהרת אל תאכלו: במים · מנין לשאר משקין ת"ל ובשל מבושל מכל מקום: כי אם צלי אש · למעלה גזר עליו במצות עשה וכאן הוסיף עליו לא תעשה אל תאכלו ממנו כי אם צלי אש: ראשו על כרעיו ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

י דהא פסח נאכל על השובע ומאי נ"מ אם הוא חולה עכ"פ ראוי לאכילה בעיק: ב שלא תאמר שמא את אחרים לכ"פ תתמנון פ"י אחרים · וע"כ שלא תפרש תכסו שמשו · כמו שתרגום על לא תשמטו: ל ר"ל לאחר שעבר שכתו פסול הוא: מ ועוד טעם אחר שהיו שטופים וכו': נ דהוי לו למימר ונתנו מן הדם · וכתיב ולקחו · לכן מפרש זה: ס הכל בית שראוי לדור שם אע"פ שאין אוכלין בשם · ונותנין שם דם דכתיב והי' הדם לכם לאות על הבתים אשר אתם שם: ע [דברי רש"י הם דברי הגמ' פסחים מ"א והגאון בעל תוי"ט כתב בשם הרמב"ם

תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ
תִּשְׂרֹפוּ׃ יא וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם
בְּרַגְלֵיכֶם וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא
לַיהוָה׃ יב וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי
כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי
מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי יְהוָה׃ יג וְהָיָה הַדָּם לָכֶם
לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם
וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ יד וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג

רש"י

צולהו כלו כאחד עם ראשו ועם כרעיו ועם קרבו ובני מעיו נותן לתוכו אחר הדחתן · ולשון על כרעיו ועל קרבו כלשון על צבאותם כמו בצבאותם כמות שהן אף זה כמות שהוא כל בשרו משלם : (י) והנותר ממנו עד בקר · מה תלמוד לומר עד בקר פעם שניה ליתן בקר על בקר שהבקר משמעו משעת הנץ החמה צ ובא הכתוב להקדים שאסור באכילה משעלות השחר זהו לפי משמעו · ועוד מדרש אחר למד שאינו נשרף ביו"ט אלא ממחרת וכך מדרשו והנותר ממנו בבקר ראשון עד בקר שני תעמוד ותשרפנו: (יא) מתניכם חגורים · מזומנים לדרך: בחפזון · לשון בהלה ומהירות כמו ויהי דוד נחפז ללכת · אשר השליכו ארם בחפזם : פסח הוא לה' · הקרבן הוא קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה שהקדוש ברוך הוא מדלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי וישראל אמצעי נמלט ואתם עשו כל עבודותיו לש"ם דרך דילוג וקפיצה זכר לשמו שקרוי פסח · וגם פסח לשון פסיעה: (יב) ועברתי · כמלך העובר ממקום למקום ובהעברה אחת וברגע אחד כולן לוקין (מכילתא): כל בכור בארץ מצרים · אף בכורות אחרים והם במצרים · ומנין אף בכורי מצרים שבמקומות אחרים תלמוד לומר למכה מצרים בבכוריהם : מאדם ועד בהמה · מי שהתחיל בעבירה תחלה ממנו מתחלת הפורענות : ובכל אלהי מצרים · של עץ נרקבת ושל מתכת נמסת ונתכת לארץ : אעשה שפטים אני ה' · אני בעצמי ולא ע"י שליח: (יג) והיה הדם לכם לאת · לכם לאות ולא לאחרים לאות · מכאן שלא נתנו הדם אלא מבפנים : וראיתי את הדם · הכל גלוי לפניו אלא אמר הקדוש ב"ה נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצותי ופוסח אני עליכם : ופסחתי · וחמלתי ודומה לו פסוח והמליט ואני אומר כל פסיחה ל' דלוג וקפיצה · ופסחתי · מדלג הייתי מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה

בתוך

צִפְּרָא בְּנוּרָא תּוֹקְדוּן: יא וּכְדֵין תֵּיכְלוּן יָתֵהּ חַרְצֵיכוֹן יְהוֹן אֲסִירִין מְסָנֵיכוֹן בְּרַגְלֵיכוֹן וְחֻטְרֵיכוֹן בִּידֵיכוֹן וְתֵיכְלוּן יָתֵהּ בִּבְהִילוּ פִּסְחָא הוּא קֳדָם יְיָ: יב וְאֶתְגְּלֵיתִי בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּלֵילְיָא הָדֵין וְאֶקְטוֹל כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם מֵאֱנָשָׁא וְעַד בְּעִירָא וּבְכָל טַעֲוַת מִצְרַיִם אֶעְבֵּד דִּינִין אֲנָא יְיָ: יג וִיהֵי דְמָא לְכוֹן לְאָת עַל בָּתַּיָּא דִּי אַתּוּן תַּמָּן וְאֶחְזֵי יָת דְּמָא וְאֵיחוֹס עֲלֵיכוֹן וְלָא יְהֵי בְכוֹן מוֹתָא לְחַבָּלָא בְּמִקְטְלִי בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: יד וִיהֵי יוֹמָא הָדֵין לְכוֹן לְדוּכְרָנָא וּתְחַגּוּן יָתֵהּ חַגָּא

רשב״ם

דרך מהירות: (יא) פסח הוא לה׳ · שהמלאך ידלג ויניח בית ישראל להכות בכורות שבבתי העובדי כוכבים: (יב) אעשה שפטים · לפי שהיה בוטח באלהי מצרים ואמר מי

בעל הטורים

פסח ולא לבם אכילה גסה: (י) ולא תותירו ממנו עד בקר · עד בקר בגי׳ הוא השני ליתן בקר שני לשריפתו: (יג) והיה הדם לכם · לכם בגי׳ המילה שבאותו לילה מלו: נאתי כתיב חסר וי״ו · לומר לך שממילת יצחק עד יציאת מצרים היו תל״ח שנה (אולי צ״ל שממילת אברהם כו׳ היו ת״ח שנה ·

רש״י

בתוך זה·וכן פוסחים על שתי הסעיפים וכן כל הפסחים הולכים כקופצים· וכן פסוח והמליט מדלגו וממלטו מבין המומתים: ולא יהיה בכם נגף · אבל הווה הוא במצרים · (מכילתא) הרי שהיה מצרי בביתו של ישראל יכול ימלט תלמוד לומר ולא יהיה בכם נגף אבל הווה במצרי שבבתיכם · הרי שהיה ישראל בביתו של מצרי שומע אני ילקה כמותו תלמוד לומר ולא יהיה בכם נגף: (יד) לזכרון · ג לדורות: וחגתם אתו יום שהוא לך לזכרון אתה

עיקר ש״ת ובאר״ח

הרמב״ם כי ובשל הוא המקור והורא ת המקור לכלול כל מיני הפעולה מהוראה זו · בארי״ח]: פ שלא תפרש דגוף הכבש צלאו לבדו וראשו וכרעיו וקרבינו לבדם לכ״פ כולו כאחד · כל הכבש בכלל: צ עיין רש״י ברכות דף ט׳ ופסחים דף ק״כ דפירש כי בקר הוא עה״ש · וצ״ע: ק דלא תפרש באם תשרפנו והולך עד בקר שני·אלא התחלת השריפה לא תהא אלא בבקר שני: ר כלומר לאו דווקא מתניכם חגורים אלא שהיו ממהרים כמו שרוצין לילך לדרך: ש כי פסח הוא לה׳ הוא טעם על ואכלתם אותו בחפזון: ת ועובר בדרך ישרה כן הקב״ה כי׳ עובר בדרך ישרה ובאותו העברה לקו בכורי מצרים כולם· דאל״כ ועברתי ל״ל: א דאל״כ בארץ מצרים ל״ל: ב מדכתיב אעשה שפטים משמע בעצמו: ג בל״ת מדכתיב

לַיהוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃ טו שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ טז וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃ יז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם׃ יח בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה

רש"י

תוגגו ועדיין לא שמענו אי זהו יום הזכרון ד תלמוד לומר זכור את היום הזה אשר יצאתם למדנו שיום היציאה הוא יום של זכרון ואיזה יום יצאו תלמוד לומר ממחרת הפסח יצאו הוי אומר יום ט"ו בניסן הוא של י"ט שהרי ליל ט"ו אכלו את הפסח ולבקר יצאו (מכילתא) : לדרתיכם וגו'. שומע אני מעוט דורות שנים תלמוד לומר חקת עולם תחגהו (מכילתא) : (טו) שבעת ימים. שטיי"נא של ימים: שבעת ימים מצות תאכלו. ובמקום אחר הוא אומר ששת ימי' תאכל מצות· למד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצה ובלבד שלא יאכל חמץ מנין אף ששה רשות תלמוד לומר ששת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל ה ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו בלבד יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא מה שביעי רשות אף ששה רשות יכול אף לילה הראשון רשות תלמוד לומר בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו

חובה: אך ביום הראשון תשביתו שאר· מערב יום טוב וקרוי ראשון לפי שהוא לפני השבעה ומצינו מוקדם קרוי ראשון כמו הראשון אדם תולד הלפני אדם נולדת · או אינו אלא ראשון של שבעה תלמוד לומר לא תשחט על חמץ · לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים (מכילתא) : הנפש ההוא · כשהיא בנפשה ובדעתה ו פרט לאנוס מישראל שומע אני תכרת מישראל ותלך לה לעם אחר ת"ל במקום אחר מלפני בכל מקום שהוא רשותי : (טז) מקרא קדש·מקרא שם דבר ז קרא אותו קדש לאכילה ח ושתייה וכסות (מכילתא) : לא יעשה בהם · אפי' ע"י אחרים : הוא לבדו · (יכול אף לגוים ת"ל הוא לבדו יעשה לכם לכם ולא לגוים) הוא ולא מכשיריו שאפשר לעשותן מערב יום טוב : לכל נפש· אפילו לבהמה ט יכול אף לנכרים ת"ל לכם (נ"א אך) : (יז) ושמרתם את המצות · שלא יבאו לידי חמוץ מכאן אמרו תפח · תלטוש בצונן ·

קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלָם תְּחַגְּנֵהּ: טו שִׁבְעַת יוֹמִין פַּטִּיר תֵּיכְלוּן בְּרַם בְּיוֹמָא קַדְמָאָה תְּבַטְּלוּן חֲמִיעַ מִבָּתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוּל חֲמִיעַ וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא קַדְמָאָה עַד יוֹמָא שְׁבִיעָאָה: טז וּבְיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידָא לָא יִתְעֲבֵד בְּהוֹן בְּרַם דִּי מִתְאֲכֵל לְכָל נְפַשׁ הוּא בִלְחוֹדוֹהִי יִתְעֲבֵד לְכוֹן: יז וְתִטְּרוּן יָת פַּטִּירָא אֲרֵי בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיקִית יָת חֵילֵיכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם וְתִטְּרוּן יָת יוֹמָא הָדֵין לְדָרֵיכוֹן קְיָם עָלָם: יח בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעָא עֲסַר יוֹמָא לְיַרְחָא

רשב״ם

ה׳: (יד) תתגוהו · חטף קמץ נמצא בספרי מלכיות אחרות והוא עיקר שמגזרת חגג יאמר תתגוהו כמו מן סבב יסבוהו ערבי נחל · אבל התגוהו מן גזרת ה״י הוא שיאמר מן כלה תכלוהו מן צוה תצווהו: (טז) אך אשר יאכל לכל נפש וגו׳ ולכך כתיב בכל ימים טובים מלאכת עבודה לא תעשו למעוטי אוכל נפש אבל בשבת ויום הכפורים כתיב כל מלאכה: (יז) ושמרתם את המצות · לאוכלם ביום הזה לזכרון · כי בעצם היום הזה הוצאתי וגו׳ ולא הספיק בצקם להחמיץ · כדכתיב ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות

בעל הטורים

ולמ״ד שמוסיף לא קחשיב · שמעתי): (טו) אך ביום הראשון תשביתו · אך בגי׳ חובה שאין חובה אלא ביום הראשון: הראשון · חסר וא״ו עד ששה שעות מותר להשהות המן: (יח) בערב תאכלו מצת · חסר וי״ו ו׳ ימים רשות

רש״י

רבי יאשיה אומר אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות כ כדרך שאין מחמיצין את המצות כך אין מחמיצין את המצוות אלא אם באה לידך עשה אותה מיד: ושמרתם את היום הזה · ממלאכה: לדרתיכם חקת עולם · לפי

עיקר ש״ת ובאר״ת

מדכתיב לכם הוא דוקא לדור הזה לכ״פ לדורות: ד שהרי כתוב יום קודם בעשור ולרבעה עשר: ה פי׳ רשב״ם פסחים (דף ק״כ) דשבעה בכל שבעת ימים תאכלו מצות ויצא מן הכלל דכתב וביום השביעי עצרת ולא כתב תאכל מצות ללמד לעצמו שהוא רשות ומן המדה הזאת למדנו על הכלל כולו שהוא רשות: ו פי׳ במזיד: ז [ולפ״ז המ״ם מן מקרא הוא למשקל · כי אם היה מ״ם היתה אז בא דגש בקו״ף וכמו משמים · באר״ת]: ח פי׳ קריאת קדש ע״י כסות אכילה ושתיה: ט משום דמזונתן עליך: י פי׳ אם המצוה קרוב להחמיץ תעשה כי המצוה בזונן משום חיוב ושמרתם: כ דק״ל דאין כאן מקומו דס״ל לכתוב

עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד
וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ יט שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא
בְּבָתֵּיכֶם כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא
מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ כ כָּל־מַחְמֶצֶת לֹא
תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃ פ חמישי כא וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה לְכָל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם
צֹאן לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפָּסַח׃ כב וּלְקַחְתֶּם אֲגֻדַּת
אֵזוֹב וּטְבַלְתֶּם בַּדָּם אֲשֶׁר־בַּסַּף וְהִגַּעְתֶּם אֶל־הַמַּשְׁקוֹף
וְאֶל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת מִן־הַדָּם אֲשֶׁר בַּסָּף וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ
אִישׁ מִפֶּתַח־בֵּיתוֹ עַד־בֹּקֶר׃ כג וְעָבַר יְהוָה לִנְגֹּף אֶת־
מִצְרַיִם וְרָאָה אֶת־הַדָּם עַל־הַמַּשְׁקוֹף וְעַל שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת
וּפָסַח יְהוָה עַל־הַפֶּתַח וְלֹא יִתֵּן הַמַּשְׁחִית לָבֹא אֶל־בָּתֵּיכֶם
לִנְגֹּף׃ כד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה לְחָק־לְךָ וּלְבָנֶיךָ עַד־

רש"י

שלא נאמר דורות וחקת עולם על המלאכה אלא על החגיגה לכך חזר ושנאו. כאן שלא תאמר אזהרת כל מלאכה לא יעשה לא לדורות נאמרה אלא לאותו הדור: (יח) עד יום האחד ועשרים. למה נאמר והלא כבר נאמר שבעת ימים לפי שנאמר ימים. לילות מנין. ת"ל עד יום האחד וגו': (יט) לא ימצא בבתיכם. מנין לגבולין ל ת"ל בכל גבולך. מה ת"ל בבתיכם מה ביתך ברשותך אף גבולך שברשותך יצא חמצו של עובד כוכבים שהוא אצל ישראל ולא קבל עליו אחריות: כי כל אכל מחמצת. לענוש כרת על השאור והלא כבר ענש על החמץ ם אלא שלא תאמר חמץ שראוי לאכילה ענש עליו שאור שאינו ראוי לאכילה לא יענש עליו ואם ענש על השאור ולא ענש על החמץ הייתי אומר שאור שהוא מחמץ אחרים ענש עליו חמץ שאינו מחמץ אחרים לא יענש עליו. לכך נאמרו שניהם (מכילתא): בגר ובאזרח הארץ. לפי שהנס נעשה לישראל הוצרך לרבות את הגרים: (כ) מחמצת לא תאכלו. אזהרה ב על אכילת שאור: כל מחמצת. להביא את תערובתו: בכל מושבתיכם תאכלו מצות. ס זה בא ללמד שתהא ראויה להאכל בכל מושבתיכם פרט למעשר שני ע וחלות תודה (מכילתא ע"ש) (שאינם ראויים להאכל בכל מושבות אלא בירושלים): (כא) משכו. מי שיש לו צאן ימשוך משלו: וקחו. מי שאין

בְּרַמְשָׁא תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא עַד יוֹמָא עֶסְרִין וְחַד לְיַרְחָא בְּרַמְשָׁא׃ יט שִׁבְעַת יוֹמִין חֲמִיר לָא יִשְׁתְּכַח בְּבָתֵּיכוֹן אֲרֵי כָּל דְּיֵיכוּל מַחְמְעָא וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִכְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּגִיּוֹרָא וּבְיַצִּיבָא דְאַרְעָא׃ כ כָּל מַחְמְעָא לָא תֵיכְלוּן בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן תֵּיכְלוּן פַּטִּירָא׃ כא וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל סָבֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן אִתְנְגִידוּ וְסִיבוּ לְכוֹן (מִן בְּנֵי) עָנָא לְזַרְעֲיָתְכוֹן וְכוֹסוּ פִסְחָא׃ כב וְתִסְּבוּן אֱסָרַת אֵזוֹבָא וְתִטְבְּלוּן בִּדְמָא דִבְמָנָא וְתַדּוֹן לְשַׁקְפָא וְלִתְרֵין סִפַּיָּא מִן דְּמָא דִבְמָנָא וְאַתּוּן לָא תִפְּקוּן אֱנַשׁ מִתְּרַע בֵּיתֵיהּ עַד צַפְרָא׃ כג וְאִתְגְּלֵי יְיָ לְמִמְחֵי יָת מִצְרָיִם וְיֶחֱזֵי יָת דְּמָא עַל שַׁקְפָא וְעַל תְּרֵין סִפַּיָּא וְיֵיחוֹס יְיָ עַל תַּרְעָא וְלָא יִשְׁבּוֹק לְחַבָּלָא לְמֵיעַל לְבָתֵּיכוֹן לְמִמְחֵי׃ כד וְתִטְּרוּן יָת

רשב"ם | בעל הטורים

כי לא חמץ כי גורשו וגו' : (כ) בכל לאכול מזה : (כג) מן הדם · נגי' מושבותיכם תאכלו מצות · אפילו
בגבולין שאין שם פסחים נשחטין : (כא) למשפחותיכם · כדכתיב לעיל
לבית אבות : (כב) בסף · בכלי כדכתיב שומרי הסף · ספות כסף :

רש"י

שאין לו יקח מן השוק : למשפחותיכם · זה לבית אבות : (כב) אזוב · מין ירק שיש לו גבעולין : אגדת אזוב · ג' קלחין פ קרויין אגודה : אשר בסף · בכלי כמו ספות כסף : מן הדם אשר בסף · למה חזר ושנאו שלא תאמר טבילה אחת לשלש המתנות לכך נאמר עוד אשר בסף שתהא כל נתינה ונתינה

מן הדם אשר בסף על כל הנגיעה טבילה : ואתם לא תצאו וגו' · מגיד שמאחר שנתנה רשות למשחית לחבל צ אינו מבחין בין צדיק לרשע ולילה רשות למחבלים הוא שנאמר בו תרמוש כל חיתו יער (מכילתא) : (כג) ופסח · וחמל וי"ל ודלג : ולא יתן המשחית · ולא יתן לו יכולת לבא כמו ולא נתנו

עיקר ש"ח ובאר"ח

לעיל אמר שבעת ימים מצות תאכלו ובמרחם לכ"ם דקאי על המצוות : ל כגון ש:וה וכרמים · וכיוצא : מ ותימי שאור מק"ו מחמץ שאור שחמוצו קשה שמחמץ אחרים לכ"ם שחייב כרת : נ דעוכה שטעמו מכל אוכל מחמצת : ס דק"ל למה כתיב בכל מושבותיכם והלא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל לכ"ם זה בא וכו' : פי' אף בירושלים אע"פ שאינה נוהגת בו חובת מצה כיון דלא נאכל בכל מושבותיכם: פ אבל לא ה' קלחים ועיין בתוס' סוכה י"ג: צ פי' משחית סתם שבכל עולם איננו

עוֹלָם: כה וְהָיָה כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִתֵּן יְהוָה
לָכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת: כו וְהָיָה
כִּי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבֹדָה הַזֹּאת לָכֶם:
כז וַאֲמַרְתֶּם זֶבַח־פֶּסַח הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר פָּסַח עַל־בָּתֵּי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת־מִצְרַיִם וְאֶת־בָּתֵּינוּ הִצִּיל
וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ: כח וַיֵּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ: ס ששי כט וַיְהִי
בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיהוָה הִכָּה כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר
פַּרְעֹה הַיֹּשֵׁב עַל־כִּסְאוֹ עַד בְּכוֹר הַשְּׁבִי אֲשֶׁר בְּבֵית הַבּוֹר
וְכֹל בְּכוֹר בְּהֵמָה: ל וַיָּקָם פַּרְעֹה לַיְלָה הוּא וְכָל־עֲבָדָיו
וְכָל־מִצְרַיִם וַתְּהִי צְעָקָה גְדֹלָה בְּמִצְרָיִם כִּי־אֵין בַּיִת אֲשֶׁר
אֵין־שָׁם מֵת: לא וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר
קוּמוּ צְּאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי גַּם־אַתֶּם גַּם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ

צ' דגושה

רש"י

אלהים נפרע ממני: (כה) והיה כי תבאו. תלה הכתוב מצוה זו בביאתם לארץ ולא נתחייבו במדבר אלא פסח אחד שעשו בשנה השנית על פי הדבור: כאשר דבר. והיכן דבר והבאתי אתכם אל הארץ וגו': (כז) ויקד העם. על בשורת הגאולה וביאת הארץ ובשורת הבנים שיהיו להם: (כח) וילכו ויעשו בני ישראל. וכי כבר עשו והלא מראש חודש נאמר להם אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו (מכילתא): וילכו ויעשו. אף ההליכה מנה הכתוב ליתן שכר להליכה ושכר לעשייה: כאשר צוה ה' את משה ואהרן. להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו דבר מכל מצות משה ואהרן ומשה כן עשו אף משה ואהרן כן עשו: (כט) וה'. כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו שהוי"ו לשון תוספת הוא כמו פלוני ופלוני: הכה כל בכור. אף של אומה אחרת והוא במצרים: מבכר פרעה. אף פרעה בכור היה ונשתייר מן הבכורות ועליו הוא אומר בעבור זאת העמדתיך בעבור הראתך את כחי בים סוף: עד בכור השבי. שהיו שמחין לאידם של ישראל. ועוד שלא יאמרו יראתנו הביאה הפורענות ובכור השפחה בכלל היה שהרי מנה מן החשוב שבכלן עד הפחות ובכור השפחה חשוב משבוי: (ל) ויקם פרעה. ממטתו: לילה. ולא כדרך המלכים בשלש שעות ביום: הוא. תחלה ואחר כך עבדיו

מלמד

פתגמא הדין לקים לך ולבנך עד עלם : כה ויהי ארי תעלון לארעא דיתן יי לכון כמא די מליל ותטרון ית פלחנא הדין : כו ויהי ארי יימרון לכון בניכון מה פלחנא הדין לכון : כז ותימרון דבח חיס הוא קדם יי די חס על בתי בני ישראל במצרים כד הוה מחי ית מצראי וית בתנא שזיב וכרע עמא וסגידו : כח ואזלו ועבדו בני ישראל כמא דפקיד יי ית משה ואהרן כן עבדו : כט והוה בפלגות ליליא ויי קטל כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דפרעה דעתיד למתב על כרסי מלכותיה עד בוכרא דשביא די בבית אסירי וכל בוכרא דבעירא : ל וקם פרעה ליליא הוא וכל עבדוהי וכל מצרים והות צוחתא רבתא במצרים ארי לית ביתא די לית הוה בה תמן מיתא : לא וקרא למשה ולאהרן ליליא ואמר קומו פוקו מגו עמי אף אתון אף בני ישראל ואזילו פלחו קדם יי

רשב"ם

לא תצאו·כי סימני הדם אשר במזוזו' יגן עליהם : (כו) מה העבודה הזאת· המשונה משאר הימים טובים בכמה דברים : (כז) אשר פסח· דילג ועבר: (כט) בחצי הלילה · כשהיו אוכלין את פסחיהן: הישב על כסאו· העתיד

בעל הטורים

דמי מילה : (כט) בחצי הלילה · ג' במסרה · הכא ואידך ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש (רות ג') לומר שגם בכאן חרדו חרדה גדולה ואידך גבי שמשון ויקם בחצי הלילה (שופטים ט"ז) בענינא דעזה לומר לך שהקב"ה עושה

רש"י

מלמד שהיה הוא מחזר על בתי עבדיו ומעמידן : כי אין בית אשר אין שם מת · יש שם בכור מת אין שם בכור גדול שבבית קרוי בכור שנאמר אף אני בכור אתנהו · דבר אחר מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנויים ש והיו להם בכורות הרבה פעמים חמשה לאשה אחת כל אחד בכור לאביו : (לא) ויקרא למשה ולאהרן לילה · מגיד שהיה מחזר על פתחי העיר וצועק היכן משה שרוי ת היכן אהרן שרוי: גם אתם·הגברים: גם בני ישראל · הטף : ולכו עבדו וגו' כדברכם · הכל כמו שאמרתם

עיקר ש"ח ובאר"ח

אינו מבחין : ק אע"פ שהיה סכנה לזבוח תועבתם לעיניהם : ר דייק דוכן עשו מיותר דהא כתיב וילכו ויעשו לכ"פ דקאי אמשה ואהרן : ש פנוים פי' בל רווקים : ת דייק מדכתיב ויקרא למשה ולא כתיב אל משה · לכן פירש ויקרא

אֶת־יְהוָה כְּדַבֶּרְכֶם׃ לב גַּם־צֹאנְכֶם גַּם־בְּקַרְכֶם קְחוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם וָלֵכוּ וּבֵרַכְתֶּם גַּם־אֹתִי׃ לג וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל־הָעָם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן־הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ כֻּלָּנוּ מֵתִים׃ לד וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת־בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם צְרֻרֹת בְּשִׂמְלֹתָם עַל־שִׁכְמָם׃ לה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּשְׁאֲלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי־כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלֹת׃ לו וַיהוָה נָתַן אֶת־חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וַיַּשְׁאִלוּם וַיְנַצְּלוּ אֶת־מִצְרָיִם׃ פ לז וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס סֻכֹּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּף׃ לח וְגַם־עֵרֶב רַב עָלָה אִתָּם וְצֹאן וּבָקָר מִקְנֶה כָּבֵד מְאֹד׃ לט וַיֹּאפוּ אֶת־הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי־גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם־צֵדָה לֹא־

רש"י — הפ' בקמץ ע"פ המסורה

ולא כשאמרתי אני בעל לא תשאר פרסה בעל מי ומי ההולכים. בעל רק צאנכם ובקרכם יצג: גם צאנכם גם בקרכם קחו. מהו כאשר דברתם גם אתה תתן בידינו זבחים ועולות: (לב) וברכתם גם אותי. התפללו עלי שלא אמות א שאני בכור: (לג) כלנו מתים. אמרו לא כגזרת משה הוא שהרי אמר ומת כל בכור ואלו אף הפשוטים מתים ה' או י' בבית אחד (מכילתא): (לד) טרם יחמץ. המצריים לא הניחום להחמיץ: משארתם. שירי ב מצה ומרור (מכילתא): על שכמם. אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם מחבבים היו את המצוה (מכילתא): (לה) כדבר משה. שאמר להם במצרים וישאלו איש מאת רעהו: ושמלות. אף הן היו חשובות להם מן הכסף ומן הזהב והמאוחר בפסוק חשוב (מכילתא): וישאלום. אף מה שלא היו שואלים מהם ד היו נותנים להם אתה אומר אחד טול שנים ולך: וינצלו. ורוקינו: (לז) מרעמסס סכתה. ק"ך מיל היו ה ובאו שם לפי שעה שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים: הגברים. מבן כ' שנה ו ומעלה: (לח) ערב רב. תערובות אומות עובדי כוכבים של גרים: (לט) עגת מצות. חררה של מצה. בצק שלא החמיץ קרוי מצה: וגם צדה לא עשו להם לדרך. מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו האיך נצא למדבר בלא צדה אלא האמינו והלכו הוא שמפורש בקבלה ז זכרתי לך חסד נעוריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר

כְּמָא דְהֲוֵיתוּן אָמְרִין: לב אַף עָנְכוֹן אַף תּוֹרְכוֹן דְּבָרוּ כְּמָא דִי מַלֶּלְתּוּן וְאֱזִילוּ וְצַלּוֹ אַף עֲלָי: לג וּתְקֵיפַת מִצְרַיִם עַל עַמָּא לְאוֹחָאָה לְשַׁלָּחוּתְהוֹן מִן אַרְעָא אֲרֵי אֲמַרוּ כּוּלָּנָא מֵיתִין: לד וּנְטַל עַמָּא יָת לֵישֵׁיהוֹן עַד לָא חֲמַע מוֹתַר אֲצְוָתְהוֹן צְרִיר בִּלְבָשֵׁיהוֹן עַל כַּתְפֵּיהוֹן: לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדוּ כְּפִתְגָּמָא דְמשֶׁה וּשְׁאִילוּ מִמִּצְרַיִם מָנִין דִּכְסַף וּמָנִין דִּדְהַב וּלְבוּשִׁין: לו וַיָי יְהַב יָת עַמָּא לְרַחֲמִין בְּעֵינֵי מִצְרַיִם וּשְׁאִילְנוּן וְרוֹקִינוּ יָת מִצְרָיִם: לז וּנְטָלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מֵרַעְמְסֵס לְסֻכּוֹת כְּשִׁית מְאָה אַלְפִין רַגְלָאִין גֻּבְרַיָּא בַּר מִטַּפְלָא: לח וְאַף נוּכְרָאִין סַגִּיאִין סְלִיקוּ עִמְּהוֹן וְעָנָא וְתוֹרִין בְּעִירָא סַגִּי לַחֲדָא: לט וַאֲפוֹ יָת לֵישָׁא דִי אַפִּיקוּ מִמִּצְרַיִם גְּרִיצָן פַּטִּירָן אֲרֵי לָא חֲמַע אֲרֵי אִתָּרְכוּ מִמִּצְרַיִם וְלָא יְכִילוּ לְאִתְעַכָּבָא וְאַף זְוָדִין לָא עֲבָדוּ

רשב"ם

לישב על כסאו אילו חיה: (לב) וברכת' גם אותי · וגם תברכו אותי: (לד) בצקו · מן בצק מן כסף כספו: משארותם · הוא הכלי שנותנין בו הבצק וזה מוכיח ברוך טנאך ומשארתך · כשם שהטנא הוא הסל שנותנין בה את הפרי כן משארותם כלי שניתנין בו את העיסה וזה ברכות הכלים שיהיו מלאים פירות ועיסה: (לו) נתן את חן העם · לתת להם במתנה כדכתיב באלה שמות ונתתי את חן העם בעיני מצרים · וישאילום מצרי לישראל שראל היו השואלים ומצרים המשאילים · השלימו שאילתם ומתנה היתה · מי (שפועל) (נ"א ששואל) את הדבר קרוי פועל ומי שמוסר לו מה ששואל קרוי הפעיל · משאיל נותן לי מה ששאל: וינצלו את מצרים · עדיים טוב מלבושיהן שאלו ונתני על בניהם ועל בנותיהם וכדכתי' ויתנצלו בני ישראל את עדיים מהר חורב: (לח) ערב רבי לשון תערובת כדכתי' ויתערבו בגוים: (לט) עוגות · כי אין לחם אלא האפוי בתנור: כי לא חמץ · כי לא החמיץ · וכן כבד לב פרעה · לשון פעל · וכן אהב אביו · והמלך

עיקר ש"ח ובאר"ח

למכה בעבור מכה: א דאל"כ וברכתם הוא מיותר: ב אבל לא בירי פכת שהרי הוא נותר וצריך שריפה: ג דק"ל ל"ל ובשמלות לכן פי' דהשמלות חשובות היו להן מן הכסף: ד דייק וישאילום הוא מיותר כיון דכתיב וישאלו לכן כתב דלא לרבות אף מה שלא שאלו: ה דק"ל מרעמסס מיותר דהא היו ברעמסס · לכן כתב דלא להשמיעינו המרחק שבאו לפי שעה: ו דייק מס' במדבר דלא מנאם אלא מבן כ' ובשנה זו הי': ז הנכריאים נקיא קללה

עָשׂוּ לָהֶם׃ מ וּמוֹשַׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בְּמִצְרָיִם
שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה׃ מא וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל־
צִבְאוֹת יְהוָה מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ מב לֵיל שִׁמֻּרִים הוּא לַיהוָה
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הוּא־הַלַּיְלָה הַזֶּה לַיהוָה שִׁמֻּרִים
לְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם׃ פ מג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן זֹאת חֻקַּת הַפָּסַח כָּל־בֶּן־נֵכָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ מד וְכָל־
עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת־כָּסֶף וּמַלְתָּה אֹתוֹ אָז יֹאכַל בּוֹ׃ מה תּוֹשָׁב
וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ מו בְּבַיִת אֶחָד יֵאָכֵל לֹא־תוֹצִיא

רש"י

במדבר בארץ לא זרועה מה שכר מפורש אחריו קודש ישראל לה' וגו' (מכילתא): (מ) אשר ישבו במצרים. אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם: שלשים שנה וארבע מאות שנה. בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה משהיה לו זרע לאברהם נתקיים כי גר יהיה זרעך ושלשים שנה היו משנגזרה גזרת בין הבתרים עד שנולד יצחק. ואי אפשר לומר בארץ מצרים לבדה שהרי קהת מן הבאים עם יעקב היה צא וחשוב כל שנותיו וכל שנות עמרם בנו ושמונים של משה לא תמצאם כל כך ועל כרחך הרבה שנים היו לקהת עד שלא ירד למצרים והרבה משנות עמרם נבלעים בשנות קהת והרבה משמונים של משה נבלעים בשנות עמרם הרי שלא תמצא ארבע מאות לביאת מצרים והוזקקת לומר על כרחך שאף שאר הישיבות נקראו גרות ואפי' בחברון כענין שנאמר אשר גר שם אברהם ויצחק ואומר את ארץ מגוריהם אשר גרו בה לפיכך אתה צריך לומר כי גר יהיה זרעך משהיה לו זרע. וכשתמנה ארבע מאות שנה משנולד יצחק תמצא מביאתן למצרים עד יציאתן ר"י שנה וזה אחד מן הדברים ששינו לתלמי המלך: (מא) ויהי מקץ שלשים שנה וגו' ויהי בעצם היום הזה. מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום כהרף עין בט"ו בניסן באו מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו. בחמשה עשר בניסן נולד יצחק ובט"ו בניסן נגזרה גזרת בין הבתרים (מכילתא): (מב) ליל שמורים. שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים: הוא הלילה הזה לה'. הוא הלילה שאמר לאברהם בלילה הזה אני גואל את בניך: שמורים לכל בני ישראל לדרתם. משומר ובא מן המזיקין ט כענין שנא' ולא יתן המשחית וגו': (מג) זאת חקת הפסח. בי"ד בניסן נאמרה להם פרשה זו: כל בן נכר. שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ואחד

נכרי

לְהוֹן׃ מ וּמוֹתַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יְתִיבוּ בְּמִצְרָיִם אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין׃ מא וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבַּע מְאָה וּתְלָתִין שְׁנִין וַהֲוָה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין נְפָקוּ כָּל חֵילַיָּא דַיְיָ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ מב לֵילֵי נְטִיר הוּא קֳדָם יְיָ לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם הוּא לֵילְיָא הָדֵין קֳדָם יְיָ נְטִירִין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדָרֵיהוֹן׃ מג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן דָּא גְּזֵירַת פִּסְחָא כָּל בַּר יִשְׂרָאֵל דְּיִשְׁתַּמַּד לָא יֵיכוֹל בֵּהּ׃ מד וְכָל עֲבַד גְּבַר זְבִינֵי כַסְפָּא וְתִגְזַר יָתֵהּ בְּכֵן יֵיכוֹל בֵּהּ׃ מה תּוֹתָבָא וַאֲגִירָא לָא יֵיכוֹל בֵּהּ׃ מו בַּחֲבוּרָא

רשב"ם

דוד זקן · הזקין : וגם צדה לדרך לא עשו ולכך הוצרכו להתלונן ללחם ולמים : (מ) ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים עד סוף שלשים שנה וארבע מאות שנה משנאמר לאברהם בין הבתרים כי בן שבעים שנה היה אברהם אבינו כשנדבר עמו בין הבתרים והארבע מאות של גר יהיה זרעך התחילו מיצחק כמו שפירשתי הכל בפרשת בין הבתרים : (מא) ויהי מקץ שלשים של ברית בתרים וארבע מאות שנה של לידת יצחק : ויהי בעצם היום הזה וגו' · ומכל מקום במצרים לא ישבו אלא מאתים ועשר של סוף ארבע מאות ושלשים : (מב) ליל שמורים הוא לה' · מימות אביהם היה הקב"ה מצפה לזה הלילה להוציא את בני ישראל ממצרים כמו שהבטיחם· ולישראל הוא ליל שמורי'. לדורותם · לכל דורותם שמצפים לזה הלילה לחוג בו חג הפסח כמשפטיו :

בעל הטורים

גם לצדיקים בהאי סגולה: (מב) שמורים· ב' במסרה · ובפסוק · שחלק הקב"ה ליל ט"ו לשנים חציו ליציאת מצרים וחציו השני לגאולה לעתיד לבא :

רש"י

עובד כוכבים ואחד ישראל מומר במשמע·(מכילתא): (מד) ומלתה אתו אז יאכל בו· רבו· מגיד שמילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח דברי רבי יהושע · רבי אליעזר אומר אין מילת עבדיו מעכבתו מלאכול בפסח · א"כ מה תלמוד לומר אז יאכל בו· העבד :

(מה) תושב· זה גר תושב: ושכיר· זה העובד כוכבים ומה תלמוד לומר והלא ערלים הם ונאמר וכל ערל לא יאכל בו אלא כגון ערבי מהול וגבעוני מהול והוא תושב או שכיר : (מו) בבית אחד יאכל· בחבורה אחת שלא יעשו הנמנין עליו שתי חבורות ויחלקו בו · אתה

עיקר ש"ת ובאר"ח

ח וע"ל ס' לך לך שאברהם הי' בן שבעים בברית ב"ה : ט פי' לילה ש"ס בכל שנה לדורותם יהי' משומר מן המזיקין: י דאי בר"ת ה"ל לכותבה פרשה זו לעיל

כס'

מִן־הַבַּיִת מִן־הַבָּשָׂר חוּצָה וְעֶצֶם לֹא תִשְׁבְּרוּ־בוֹ׃ מז כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ מח וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה הִמּוֹל לוֹ כָל־זָכָר וְאָז יִקְרַב לַעֲשֹׂתוֹ וְהָיָה כְּאֶזְרַח הָאָרֶץ וְכָל־עָרֵל לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ מט תּוֹרָה אַחַת יִהְיֶה לָאֶזְרָח וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ נ וַיַּעֲשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן כֵּן עָשׂוּ׃ ס נא וַיְהִי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצִיא יְהוָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל־צִבְאֹתָם׃ פ שביעי יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב קַדֶּשׁ־לִי כָל־בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל־רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה לִי הוּא׃ ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם זָכוֹר אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם מִזֶּה וְלֹא יֵאָכֵל חָמֵץ׃ ד הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב׃ ה וְהָיָה כִי־יְבִיאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי וְהַחִוִּי

רש"י

אומר בחבורה אחת או אינו אלא בבית אחד כמשמעו וללמד שאם התחילו והיו אוכלים בחצר וירדו גשמים שלא יכנסו לבית תלמוד לומר על הבתים אשר יאכלו אותו בהם מכאן שהאוכל אוכל בשני מקומות: לא תוציא מן הבית · מן החבורה: ועצם לא תשברו בו · הראוי לאכילה כגון שיש עליו כזית בשר יש בו משום שבירת עצם אין עליו כזית בשר או מוח אין בו משום שבירת עצם: (מז) כל עדת ישראל יעשו אותו · למה נאמר לפי שהוא אומר בפסח מצרים שה לבית אבות שנמנו עליו למשפחות יכול אף פסח דורות כן תלמוד לומר כל עדת ישראל יעשו אותו: (מח) ועשה פסח · יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד תלמוד לומר והיה כאזרח הארץ · מה אזרח בי"ד אף גר בי"ד: וכל ערל לא יאכל בו · להביא את שמתו אחיו מחמת מילה שאינו מומר לערלות ואינו נלמד מבן נכר לא יאכל בו: (מט) תורה אחת וגו' · להשוות גר לאזרח אף לשאר מצות שבתורה (מכילתא): (ב) פטר כל רחם · שפתח את הרחם תחלה כמו פוטר מים ראשית מדון · וכן יפטירו בשפה יפתחו שפתים: לי הוא · לעצמי קניתים ל על ידי שהכיתי בכורי מצרי':

זכור

חֲדָא יִתְאֲכֵל לָא תַפֵּיק מִן בֵּיתָא מִן בִּסְרָא לְבָרָא וְגַרְמָא לָא תְתַבְּרוּן בֵּהּ: מז כָּל כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל יַעְבְּדוּן יָתֵהּ: מח וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמָּךְ גִּיּוֹרָא וְיַעְבֵּד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ מִגְּזַר לֵהּ כָּל דְּכוּרָא וּבְכֵן יִקְרַב לְמֶעְבְּדֵהּ וִיהֵי כְּיַצִּיבָא דְאַרְעָא וְכָל עַרְלָא לָא יֵיכוּל בֵּהּ: מט אוֹרָיְתָא חֲדָא יְהֵא לְיַצִּיבָא וּלְגִיּוֹרָא דְיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן: נ וַעֲבָדוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וְיָת אַהֲרֹן כֵּן עֲבָדוּ: נא וַהֲוָה בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אַפֵּיק יְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם עַל חֵילֵיהוֹן: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב אַקְדֵּשׁ קֳדָמַי כָּל בּוּכְרָא פְּתַח כָּל וַלְדָּא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא דִילִי הוּא: ג וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא הֲווֹ דְכִירִין יָת יוֹמָא הָדֵין דִּי נְפַקְתּוּן מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא אֲרֵי בִּתְקוֹף יְדָא אַפֵּיק יְיָ יָתְכוֹן מִכָּא וְלָא יִתְאֲכֵל חֲמִיעַ: ד יוֹמָא דֵין אַתּוּן נָפְקִין בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא: ה וִיהֵי אֲרֵי יַעֲלִנָּךְ יְיָ לְאַרְעָא דִכְנַעֲנָאָה וְחִתָּאֵי וֶאֱמוֹרָאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ

רשב״ם

שמורים · לשון המתנה כמו ואביו שמר את הדבר: (מו) ועצם לא תשברו בו · כדרך אכילתו בחפזון: (מח) וכל ערל · ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולא נימול: (נא) ויהי בעצם היום וגו' · אע"פ שכבר (נאמר) זה למעלה חוזר וכופלו עתה לומר לך שביום שיצאו אמר הקב"ה למשה קדש לי כל בכור: (ב) פטר · לשון פתיחה' כמו פוטר מים ראשית מדון: באדם·עבודה מתחלה הית' בבכורות: (ד) האביב · ביכור ובישול תבואה · כמו עודנו באבו לא יקטף · באבי הנחל · הדגש (בבי"ת) במקום אות

רש״י

(ג) זכור את היום הזה· למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום: (ד) בחדש האביב· וכי לא היינו יודעין באיזה חדש יצאו אלא כך אמר להם ראו חסד שגמלכם שהוציא אתכם בחדש שהוא כשר לצאת לא חמה ולא צנה ולא גשמים· וכן הוא אומר מוציא אסירים בכושרות חדש שהוא כשר לצאת: (ה) אל ארץ הכנעני וגו'· ואע"פ שלא מנה אלא חמשה עממין כל שבעה גוים במשמע

עיקר ש״ח ובאר״ח

כפ' החדש הזה:ב פי' אפי' משפחות מעורבות:ל דק"ל והלא כל העולם שלו לכ"פ לעצמו קניתים הוא קדוש בעצמו וכו' אך אתה קדש לי כל בכור כדי שתקבל שכר ·ז:מ מדכתיב זכור בקמ"ז משמע זכור תמיד כפירש"י פ' יתרו· או מדכתי' כוס

וְהַיְבוּסִי אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ וְעָבַדְתָּ אֶת־הָעֲבֹדָה הַזֹּאת בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה׃ ו שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מַצֹּת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי חַג לַיהוָה׃ ז מַצּוֹת יֵאָכֵל אֵת שִׁבְעַת הַיָּמִים וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלֶךָ׃ ח וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְהוָה לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם׃ ט וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְהוָה בְּפִיךָ כִּי בְּיָד חֲזָקָה הוֹצִאֲךָ יְהוָה מִמִּצְרָיִם׃ י וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָהּ מִיָּמִים יָמִימָה׃ פ יא וְהָיָה כִּי־יְבִאֲךָ יְהוָה אֶל־אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ׃ יב וְהַעֲבַרְתָּ כָל־פֶּטֶר־רֶחֶם לַיהוָה וְכָל־פֶּטֶר

רש"י

שכולן בכלל כנעני הם ואחת ממשפחות כנען היתה שלא נקרא לה שם אלא כנעני (תנחומא): נשבע לאבותיך וגו'. באברהם הוא אומר ביום ההוא כרת ה' את אברם וגו'. וביצחק הוא אומר גור בארץ הזאת וגו'. וביעקב הוא אומר הארץ אשר אתה שוכב עליה וגו': זבת חלב ודבש. חלב זב מן העזים והדבש זב מן התמרים ומן התאנים: את העבודה הזאת. של פסח והלא כבר נאמר למעלה. והיה כי תבאו אל הארץ וגו'. ולמה חזר ושנאה בשביל דבר שנתחדש בה. בפרשה ראשונה נאמר והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם בבן רשע הכתוב מדבר שהוציא את עצמו מן הכלל. וכאן והגדת לבנך בבן שאינו יודע לשאול והכתוב מלמדך שתפתח לו אתה בדברי אגדה המושכין את הלב:

(ח) בעבור זה. בעבור שאקיים מצותיו כגון פסח מצה ומרור הללו: עשה ה' לי. רמז תשובה לבן רשע לומר עשה ה' לי ולא לך שאילו היית שם לא היית כדאי ליגאל (מכילתא): (ט) והיה לך לאות. יציאת מצרים תהיה לך לאות: על ידך ולזכרון בין עיניך. רוצה לומר שתכתוב פרשיות הללו ותקשרם בראש ובזרוע: על ידך. על יד שמאל לפיכך ידכה מלא בפרשה שנייה לדרוש בה יד שהיא כהה: (י) מימים ימימה. משנה לשנה: (יא) והיה כי יבאך. יש מרבותינו שלמדו מכאן שלא קדשו בכורות הנולדים במדבר והאומר שקדשו מפרש ביאה זו אם תקיימו במדבר תזכו ליכנס לארץ ותקיימוהו שם: (יא) נשבע לך. והיכן נשבע לך והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי וגו': ונתנה לך.

ארעא עבדא חלב ודבש ותפלח ית פלחנא הדא בירחא הדין ו שבעה יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה חגא קדם יי׃ ז פטיר יתאכל ית שבעת יומין ולא יתחזי לך חמיע ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך׃ ח ותחוי לברך ביומא ההוא למימר בדיל דין עבד יי לי במפקי ממצרים׃ ט ויהי לך לאת על ידך ולדכרנא בין עינך בדיל דתהי אוריתא דיי בפומך ארי בידא תקיפא אפקך יי ממצרים׃ י ותטר ית קימא הדא לזמנה מזמן לזמן׃ יא ויהי ארי יעלנך יי לארעא דכנענאי כמא די קיים לך ולאבהתך ויתננה לך׃ יב ותעבר כל פתח ולדא קדם

רשב״ם

בי״ת החסירה׃ (ח) בעבור זה׳ שעשה לי נסים במצרים׳ אני עובד עבודה הזאת׳ וכן זה היום אשר עשה ה׳ לי שהייתי לראש פנה׳ נגילה ונשמחה בו׃ (ט) לאות על ידך׃ לפי עומק פשוטו׳ יהיה לך לזכרון תמיד כאלו כתוב על ידך׳ כעין שמני כחותם על לבך׃ בין עיניך׳ כעין תכשיט ורביד זהב שרגילין ליתן על המצח לנוי׃ את החוקה׳ חוקת הפסח׃ (יב) והעברת׳ הסירהו מבהמותיך ותנהו לכהן ויקריבו׃ שגר׳ לשון

בעל הטורים

(ט) והיה לך לאות על ידך׳ בגי׳ (ע״ה) [אולי צ״ל זרע חסר ו׳] זרוע שמאל׃ תורת יהוה בפיך׳ בגימ׳ זה סוף קריאת שמע׃ (י) למועדה׳ מלא וי״ו לומר לך ששה ימים בשבוע חייב בתפילין ויש ששה ימי מועד שאין בהם תפילין והם׳ פסח׳ עצרת׳ ראש השנה׳ יום הכפורים׳ סוכות׳ שמיני עצרת׃ פאר׳ך חבוש׳ בגי׳ אלו תפילין׃ (יא) ונתנה לך׳ ג׳ תגין על הה״א לומר לך אם תשמור ה׳ חומשי תורה יתננה לך׃ (יג) וכל פטר׳ ב׳ במס׳

רש״י

תהא בעיניך צ כאילו נתנה לך בו ביום ואל תהי בעיניך כירושת אבות׃ (יב) והעברת׳ אין והעברת אלא לשון הפרשה וכן הוא אומר והעברתם את

עיקר ש״ח ובאר״ח

משמע בכל יום יהי׳ בעיניך כאלו היום יצאתם ממצרים׃ג מדכתיב זה שמרמז לו פסח וכו׳׃ם וא״ת למה מרמז תשובה לרשע בתוך תשובת שאינו יודע לשאול׳ וי״ל דגם לשאינו יודע לשאול יש תשובה בזה הרמז כיון דהקב״ה לא עשה נסים אלא בשביל הצדיקים שיודעים את התורה אבל עמי הארצות לא נגאלו אלא בזכות הצדיקים ולרשע התשובה לי ולא לו שהוא לא הי׳ נגאל כלל ולא הואילו לסם זכות הצדיקים כי גם הוא הי׳ מת בג׳ ימי אפילה׃ ע ידכה לשון כהה פי׳ הופך א יד שמאלית שהיא גרועה מהימנית׃ פ דק״ל דבפרשה דלעיל כתיב נשבע לאבותיך וכאן כתיב נשבע לך׳ לכך תי׳ שהיא שבועה אחרת דכתיב אל הארץ אשר נשאתי את ידי לאותה שבועה שיתה לך׃צ דק״ל למה נאמר ונתנה לך פשיטא

שֶׁגֶר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ הַזְּכָרִים לַיהוָֹה׃ יג וְכָל־
פֶּטֶר חֲמֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ וְכֹל
בְּכוֹר אָדָם בְּבָנֶיךָ תִּפְדֶּה׃ מפטיר יד וְהָיָה כִּי־יִשְׁאָלְךָ
בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מַה־זֹּאת וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ
יְהוָֹה מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ טו וַיְהִי כִּי־הִקְשָׁה פַרְעֹה
לְשַׁלְּחֵנוּ וַיַּהֲרֹג יְהוָֹה כָּל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכֹר אָדָם
וְעַד־בְּכוֹר בְּהֵמָה עַל־כֵּן אֲנִי זֹבֵחַ לַיהוָֹה כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם
הַזְּכָרִים וְכָל־בְּכוֹר בָּנַי אֶפְדֶּה׃ טז וְהָיָה לְאוֹת עַל־יָדְכָה
וּלְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ יְהוָֹה מִמִּצְרָיִם׃

ס ס ס ק"ס · ימנ"ה סימן : ומפטירין הדבר אשר דבר בירמיה סי' מ"ו

רש"י

נהלתו לכתו : שגר בהמה · נפל שהשגרתו אמו ושלחתו בלא עתו ולמדך הכתוב שהוא קדוש בבכורה לפטור את הבא אחריו ואף שאינו נפל קרוי שגר כמו שגר אלפיך · אבל זה לא בא אלא ללמד על הנפל שהרי כבר כתב כל פטר רחם · ואם תאמר אף בכור בהמה טמאה במשמע בא ופירש במקום אחר בבקרך ובצאנך · לשון אחר יש לפרש והעברת כל פטר רחם בבכור אדם ק הכתוב מדבר : (יג) פטר חמור · ולא פטר שאר בהמה טמאה וגזרת הכתוב היא לפי שנמשלו בכורי מצרים לחמורים · ועוד שסייעו את ישראל ביציאתן ממצרים [שאין לך אחד מישראל שלא נטל הרבה חמורים] טעונים מכספם וזהבם של מצרים : תפדה בשה · נותן שה לכהן ופטר חמור מותר בהנאה והשה ר חולין ביד כהן : וערפתו · עורפו בקופיץ מאחוריו והורגו · הוא הפסיד ממונו של כהן לפיכך יפסיד ממונו · (מכילתא) : וכל בכור אדם בבניך תפדה · חמש סלעים פדיונו קצוב במקום אחר : (יד) כי ישאלך בנך מחר · יש מחר שהוא עכשיו ויש מחר שהוא לאחר זמן כגון זה וכגון מחר יאמרו בניכם לבנינו דבני גד ובני ראובן : מה זאת · זה תינוק טפש שאינו יודע להעמיק שאלתו וסותם ושואל מה זאת ובמקום אחר הוא אומר מה העדות והחקים והמשפטים וגו' הרי זאת שאלת בן חכם · דברה תורה כנגד ארבעה בנים : תם רשע ושאינו יודע לשאול · והשואל דרך חכמה :

עיקר ש"ח ובאר"ח

כיון שיביאנו שם שיטו' נתון לכם לכ"פ תהיה וכו' : ק ושגר הוא שאינו נפל
ר לא שהשה אסור בהנאה כמו פטר חמור : ש פי' בכתפי הוא שם מקום
ואפיקי נ"כ שם מקום :

יי׃ וכל פתח ולד בעירא די יהי לך דכרין תקדש קדם יי׃ יג וכל פתח (בוכרא) דחמרא תפרוק באמרא ואם לא תפרוק ותנקפה וכל בוכרא דאנשא בבנך תפרוק׃ יד ויהי ארי ישאלנך בנך מחר למימר מא דא ותימר לה בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים מבית עבדותא׃ טו והוה ארי אקשי פרעה לשלחותנא וקטל יי כל בוכרא בארעא דמצרים מבוכרא דאנשא ועד בוכרא דבעירא על כן אנא דבח קדם יי כל פתח ולדא דוכרין וכל בוכרא דבני אפרוק׃ טז ויהי לאת על ידך ולתפלין בין עינך ארי בתקוף ידא אפקנא יי ממצרים׃

רשב"ם

שילות מן הבטן: (יג) תפדהי לאחר שנתקדשו הלוים תחת כל בכור בשנה שנייה שהוקם המשכן׳ ולקחת חמשת שקלים לגולגולת וכתיב ופדויו מבן חודש תפדה בערכך וגו׳: (טו) ויהי כי הקשה· כל זה תאמר לבנך׃ וכן מוכיח מדכתיב הוציאנו ה׳ ממצרים׃ כי הקב"ה אמר למשה כל פרשה זו· וישראל אומר לבנו הוציאנו ה׳ וגו׳ כי משה לא אמר לישראל פסוק זה מעצמו שיאמר משה לישראל והיה לאות על ידכה כי בחוזק יד הוציאנו וגו׳ אלא האב אמר לבנו כך:

בעל הטורים

וכל פטר שגר בהמה· וכל פטר חמור תפדה בשה כדאיתא בבכורות פרה שילדה כמין חמור וחמור כמין סוס פטורין מן הבכורה שנאמר פטר חמור פטר שגר ב׳ פעמים עד שיהא שילד והנולד חמור: (טז) והיה לאות על ידכה· ה׳ תגין על הה"א כנגד ה׳ פרקים עד הפרק שמניחין בו תפלין: ולטוטפות בין עיניך· בגימטריא אלו ארבעה (ארבע) בתים:

רש"י

(טז) ולטוטפות בין עיניך· תפילין ועל שם שהם ארבעה בתים קרוין טוטפות טט בכתפי ש שתים פת באפריקי שתים ומנחם חברו עם והטף אל דרום· אל תטיפו לשון דבור כמו ולזכרון בין עיניך האמורה בפרשה ראשונה שהרואה אותם קשורים בין העינים יזכור הנס וידבר בו: השלמת פרשת בא

תרי"ג נסדר בא יש כ׳ מצות· תשעה עשין וי"א לאוין:

עשין

(ד) ג לקדש חדשים ולחשוב שנים בבית דין בלבד שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה:

(ח) ד לשחוט כבש הפסח בזמנו שנאמר ושחטו אתו כל קהל עדת ישראל בין הערבים:

(ו) ה לאכול בשר פסח בליל ט"ו בניסן שנאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו :
(ז) שלא לאכול בשר פסח נא ומבושל שנאמר אל תאכלו ממנו נא ובשל מבשל במים : ב
(ח) שלא להותיר מבשר הפסח שנאמ' ולא תותירו ממנו עד בקר : ג
(ט) ו לבער חמץ ביום ארבעה עשר בניסן שנאמר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם :
(י) ז לאכול מצה בליל ט"ו בניסן שנאמר בראשון בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות :
(יא) שלא ימצא חמץ כל שבעה שנאמר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם : ד
(יב) שלא לאכול תערובת חמץ שנאמר כל מחמצת לא תאכלו : ה
(יג) שלא להאכיל בשר פסח לישראל מומר שנא' זאת חוקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו : ו
(יד) שלא להאכילו לתושב ושכיר שנא' תושב ושכיר לא יאכל בו : ז
(טו) שלא להוציא הבשר מחבורה שנאמר בבית אחד יאכל לא תוציא מן הבית מן הבשר חוצה : ח
(טז) שלא לשבור עצם מהבשר שנאמר ועצם לא תשברו בו : ט
(יז) שלא יאכל ערל בשר פסח שנאמר וכל ערל לא יאכל בו : י
(יח) ח לקדש הבכור שנאמר קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא :
(יט) שלא לאכול חמץ בפסח שנאמר ולא יאכל חמץ : יא
(כ) שלא יראה חמץ כל שבעה שנאמר ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך : יב
(כא) ט לספר ביציאת מצרים עם הבן ליל ט"ו בניסן שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים:
(כב) י לפדות פטר חמור וליתן פדיונו לכהן שנאמר וכל פטר חמור תפדה בשה :
(כג) יא לערוף פטר חמור אם לא יפדהו שנא' ואם לא תפדה וערפתו :

הפטרת בא בירמיה סימן מו

הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר דִּבֶּ֣ר יְהוָ֔ה אֶֽל־יִרְמְיָ֖הוּ הַנָּבִ֑יא לָב֗וֹא נְבוּכַדְרֶאצַּר֙ מֶ֣לֶךְ בָּבֶ֔ל לְהַכּ֖וֹת אֶת־אֶ֥רֶץ מִצְרָֽיִם׃ הַגִּ֤ידוּ בְמִצְרַ֙יִם֙ וְהַשְׁמִ֣יעוּ בְמִגְדּ֔וֹל וְהַשְׁמִ֥יעוּ בְנֹ֖ף וּבְתַחְפַּנְחֵ֑ס אִמְרוּ֙ הִתְיַצֵּ֣ב וְהָכֵ֣ן לָ֔ךְ

לָךְ כִּי־אָכְלָה חֶרֶב סְבִיבֶיךָ׃ מַדּוּעַ נִסְחַף אַבִּירֶיךָ לֹא עָמַד
כִּי יְהוָה הֲדָפוֹ׃ הִרְבָּה כּוֹשֵׁל גַּם־נָפַל אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וַיֹּאמְרוּ
קוּמָה ׀ וְנָשֻׁבָה אֶל־עַמֵּנוּ וְאֶל־אֶרֶץ מוֹלַדְתֵּנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב
הַיּוֹנָה׃ קָרְאוּ שָׁם פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרַיִם שָׁאוֹן הֶעֱבִיר הַמּוֹעֵד׃
חַי־אָנִי נְאֻם־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ כִּי כְּתָבוֹר בֶּהָרִים
וּכְכַרְמֶל בַּיָּם יָבוֹא׃ כְּלֵי גוֹלָה עֲשִׂי־לָךְ יוֹשֶׁבֶת בַּת־מִצְרָיִם
כִּי־נֹף לְשַׁמָּה תִהְיֶה וְנִצְּתָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ עֶגְלָה יְפֵה־פִיָּה
מִצְרָיִם קֶרֶץ מִצָּפוֹן בָּא בָא׃ גַּם־שְׂכִרֶיהָ בְקִרְבָּהּ כְּעֶגְלֵי
מַרְבֵּק כִּי־גַם־הֵמָּה הִפְנוּ נָסוּ יַחְדָּיו לֹא עָמָדוּ כִּי יוֹם אֵידָם בָּא
עֲלֵיהֶם עֵת פְּקֻדָּתָם׃ קוֹלָהּ כַּנָּחָשׁ יֵלֵךְ כִּי־בְחַיִל יֵלֵכוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת
בָּאוּ לָהּ כְּחֹטְבֵי עֵצִים׃ כָּרְתוּ יַעְרָהּ נְאֻם־יְהוָה כִּי לֹא יֵחָקֵר
כִּי רַבּוּ מֵאַרְבֶּה וְאֵין לָהֶם מִסְפָּר׃ הֹבִישָׁה בַּת־מִצְרָיִם נִתְּנָה
בְּיַד עַם־צָפוֹן׃ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי פוֹקֵד
אֶל־אָמוֹן מִנֹּא וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל־מִצְרַיִם וְעַל־אֱלֹהֶיהָ וְעַל־
מְלָכֶיהָ וְעַל־פַּרְעֹה וְעַל הַבֹּטְחִים בּוֹ׃ וּנְתַתִּים בְּיַד מְבַקְשֵׁי
נַפְשָׁם וּבְיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד עֲבָדָיו וְאַחֲרֵי־כֵן
תִּשְׁכֹּן כִּימֵי־קֶדֶם נְאֻם־יְהוָה׃ וְאַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב
וְאַל־תֵּחַת יִשְׂרָאֵל כִּי הִנְנִי מוֹשִׁעֲךָ מֵרָחוֹק וְאֶת־זַרְעֲךָ
מֵאֶרֶץ שִׁבְיָם וְשָׁב יַעֲקוֹב מלא ו' וְשָׁקַט וְשַׁאֲנַן וְאֵין מַחֲרִיד׃
אַתָּה אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה כִּי אִתְּךָ אָנִי כִּי אֶעֱשֶׂה
כָלָה בְּכָל־הַגּוֹיִם ׀ אֲשֶׁר הִדַּחְתִּיךָ שָׁמָּה וְאֹתְךָ לֹא־אֶעֱשֶׂה
כָלָה וְיִסַּרְתִּיךָ לַמִּשְׁפָּט וְנַקֵּה לֹא אֲנַקֶּךָּ׃

ויהי

יז וַיְהִי בְּשַׁלַּח פַּרְעֹה אֶת־הָעָם וְלֹא־נָחָם אֱלֹהִים דֶּרֶךְ אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא כִּי ׀ אָמַר אֱלֹהִים פֶּן־יִנָּחֵם הָעָם בִּרְאֹתָם מִלְחָמָה וְשָׁבוּ מִצְרָיְמָה׃ יח וַיַּסֵּב אֱלֹהִים ׀ אֶת־הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר יַם־סוּף וַחֲמֻשִׁים עָלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ יט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הַשְׁבֵּעַ הִשְׁבִּיעַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹהִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִיתֶם אֶת־עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם׃ כ וַיִּסְעוּ מִסֻּכֹּת וַיַּחֲנוּ בְאֵתָם בִּקְצֵה הַמִּדְבָּר׃

רש"י

(יז) ויהי בשלח פרעה וגו' ולא נחם. ולא נהגם א כמו לך נחה את העם. בהתהלכך תנחה אותך: כי קרוב הוא. ונוח לשוב באותו הדרך למצרים. ב ומדרש אגדה יש הרבה: בראותם מלחמה. כגון מלחמת וירד העמלקי והכנעני וגו' אם הלכו דרך ישר היו חוזרים ומה אם כשהקיפם דרך מעוקם אמרו נתנה ראש ג ונשובה מצרימה אם הוליכם בפשוטה על אחת כמה וכמה. (לפי סדר הכתוב נראה הרשימות מהופכים ועיין ברא"ם ובג"א ובמ"י ישוב נכון ע"ז): פן ינחם. יחשבו מחשבה ד על שיצאו ויתנו לב לשוב: (יח) ויסב. הסיבם מן הדרך הפשוטה לדרך העקומה: ים סוף. כמו לים סוף וסוף הוא לשון אגם ה שגדלים בו קנים: כמו ותשם בסוף. קנה וסוף קמלו: וחמשים. אין חמושים אלא מזויינים (לפי שהסיבתן במדבר גרם להם שעלו חמושים שאילו היה דרך ישוב לא היו מחומשים להם כל מה שצריכין אלא כאדם שעובר ממקום למקום ונזדמנו לקנות שם מה שיצטרך אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן כל הצורך וכתוב זה לא נכתב כי אם לשבר את האוזן. שלא תאמר במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם כלי זיין שהכו ישראל בחרב. ברש"י ישן) וכן הוא אומר ואתם תעברו חמושים. וכן תרגם אונקלוס מזרזין כמו וירק את חניכיו וזריז. דבר אחר חמושים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפילה: (יט) השבע השביע. השביעם ו שישביעו לבניהם (מכילתא) ולמה לא השביע לבניו שיוליכוהו לארץ כנען מיד ז כמו שהשביע יעקב. אמר יוסף אני שליט הייתי במצרים והיה ספק בידי לעשות אבל בני לא יניחום מצרים לעשות לכך השביעם לכשיגאלו ויצאו משם שישאוהו: והעליתם את עצמותי מזה אתכם. לאחיו השביע כן ח למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהן שנאמר אתכם: (כ) ויסעו מסכות. ביום השני שהרי בראשון באו מרעמסס לסכות

יז וַהֲוָה כַּד שַׁלַּח פַּרְעֹה יָת עַמָּא וְלָא דַבָּרִינוּן יְיָ אֹרַח אֲרַעָא פְּלִשְׁתָּאֵי אֲרֵי קָרִיבָא הוּא. אֲרֵי אֲמַר יְיָ דִּילְמָא יְזוּעוּן עַמָּא בְּמֶחֱזֵיהוֹן קְרָבָא וִיתוּבוּן לְמִצְרָיִם: יח וְאַסְחַר יְיָ יָת עַמָּא אֹרַח מַדְבְּרָא יַמָּא דְסוּף וּמְזָרְזִין סְלִיקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: יט וְאַסֵּיק מֹשֶׁה יָת גַּרְמֵי יוֹסֵף עִמֵּהּ אֲרֵי אוֹמָאָה אוֹמֵי יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מִדְכַּר דְּכִיר יְיָ יָתְכוֹן וְתַסְקוּן יָת גַּרְמַי מִכָּא עִמְּכוֹן: כ וּנְטַלוּ מִסֻּכּוֹת וּשְׁרוֹ בְאֵתָם בִּסְטַר מַדְבְּרָא:

רשב"ם

(יז) **ויהי** בשלח פרעה את העם · ונתכוון הקב"ה להביאם לארץ כנען ולא רצה הקב"ה להנחותם דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא·דרך ישר ליכנס מיד בארץ כנען·ולכשיבאו למורת מלחמות ארץ כנען · יתנו ראש וישובו למצרים · כמו שעשו כמה פעמים כדכתיב הלא טוב לנו שוב מצרימה · נתנה ראש ונשובה מצרימה · זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים · לפיכך ויסב את העם דרך המדבר ארץ רחוקה · כדכתיב אחד עשר יום מחורב וגו׳ · אבל פלשתים לבדם היו מפסיקין בין מצרים ובין ארץ כנען׳ כמו שמוכית ביצחק שהיה יורד מארץ כנען · ללכת דרך ארץ פלשתים לארץ מצרים מפני הרעב עד שאמר לו הקב"ה גור בארץ הזאת · וישב יצחק בגרר: (יח) וחמושים · בכלי זיין שהיו הולכים לירש את א״ץ כנען כמו שכתוב למעלה ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ

בעל הטורים

(יט) **השבע השביע** · ב׳ במסרה הכא והידך גבי שאול השבע השביע אביך את העם (ש"א י"ד) כדדרשינן הכא מלמד שהשביע את אחיו שישביעו לבניהם אף התם נמי השביע לעם שישביעו אף לאותם שלא היו שם כשהשביעם ולכן נלכד יהונתן

עיקר ש"ח ובאר"ח

א מ"ס של נחם הוא כינוי ושרשו נחה הנרדף בהולאתו עם הנהגה: ב דק"ל כי בכ"מ מלת כי הוא לנתינת טעם · והכא יהי׳ הטעם להפך כי אם קרוב הוא טוב הוא לנחותם בדרך קרוב·לכ"פ ונוח לשוב וכו׳ובכתוב שאחריו כתיב כי אמר אלהים בראותם מלחמה ושבו מצרימה והמלחמה היא הסיבה לשוב מצרימה: ג ובשביל שהי׳ דרך רחוקה אמרו נתנה ראש וכו׳ אבל אם היה הדרך קרוב היו חוזרין תיכף בלי ראש · שהדרך פשוטה: ד פי׳ לשון ינחם הוא הפיכת המחשבה וע׳ רש"י בראשית ו׳ ו׳: ה דל"ת סוף לשון קץ וסוף הים אלא סוף לשון אגם יש שהוא מלא אגם · וים סוף הוא כמו ים סוף: ו בא לתרץ כפל הלשון של השבע השביע כי השביע אותם להשביע לבניהם: ז פי׳ ולא היה צריך להשביעם שישביעו אחרים · ותי׳ אמר יוסף וכו׳: ח ופי׳ בני ישראל זה בני יעקב ולאמור

כא וַיהוָה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: כב לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם: פ

יד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשֻׁבוּ וְיַחֲנוּ לִפְנֵי פִּי הַחִירֹת בֵּין מִגְדֹּל וּבֵין הַיָּם לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן נִכְחוֹ תַחֲנוּ עַל־הַיָּם: ג וְאָמַר פַּרְעֹה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְבֻכִים הֵם בָּאָרֶץ סָגַר עֲלֵיהֶם הַמִּדְבָּר: ד וְחִזַּקְתִּי

רש״י

לסכות: (כא) לנחתם הדרך. נקוד פתח שהוא כמו להנחותם ט כמו לראותכם בדרך אשר תלכו בה שהוא כמו להראותכם. אף כאן להנחותם על ידי שליח ומי הוא השליח עמוד הענן והקדוש ב״ה בכבודו י מוליכו לפניהם. ומכל מקום את עמוד הענן הכין להנחותם על ידו שהרי על ידי עמוד הענן הם הולכים. עמוד האש אינו לאורה אלא להאירם הדרך: (כב) לא ימיש. הקב״ה כ את עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה. מגיד שעמוד הענן משלים לעמוד האש ועמוד האש משלים לעמוד הענן. שעד שלא ישקע זה עולה זה: (ב) וישבו. לאחוריהם לצד מצרים היו מקרבין כל יום השלישי כדי להטעות את פרעה שיאמר תועים הם בדרך כמו שנאמר ואמר פרעה לבני ישראל וגו׳: ויחנו לפני פי החירות. הוא פיתום ל ועכשיו נקרא פי החירות על שם שנעשו שם בני חורין והם שני סלעים גבוהים זקופים והגיא שביניהם קרוי פי הסלעים: לפני בעל צפון. הוא נשאר מכל אלהי מצרים מ כדי להטעותן שיאמרו קשה יראתן ועליו פירש איוב משגיא לגוים ויאבדם: (ג) ואמר פרעה. כשישמע שהם שבים לאחוריהם: לבני ישראל. על בני ישראל. וכן ה׳ ילחם לכם עליכם. אמרי לי אחי הוא אמרי עלי: נבכים הם. כלואים ומשוקעים ובלע״ז שיר״ר כמו בעמק הבכא מבכי נהרות

עיקר ש״ח וב״אר״ח

ולאמור פקוד יפקוד אלהים אתכם שהם בניכם שיהיו במקומכם: ט [פי׳ נקוד הלמ״ד הוא בשוא ואם יבוא האות שאחריו בשו״א ולא יבואו שני שואין בראש המלה אז תתהפך נקודתו לחיר״ק. אבל במקור מבנין הפעיל אשר יבא ה״א בראש בניקוד פתח כמו הפקד. אז לפעמים נשמט הה״א ונקודת הפתח אשר בה״א יבוא על הלמ״ד להורות חסרון הה״א. ולפ״ז לנחותם הוא כמו להנחותם וכן הוא במלת לראותכם. בא״ר״ח]: י דק״ל הא כתיב וה׳ הולך לפניהם וכו׳ לכ״פ הקב״ה הי׳ מוליך את עמוד הענן ולא תקשי לך למה צריך לעמוד הענן לכ״פ ומ״מ צריך להנחותם וכו׳: כ פי׳ הוא מבנין הפעיל פועל יוצא לשלישי מדלא נקוד ימוש במלאפום

כא וַיָי מְדַבַּר קֳדָמֵיהוֹן בִּימָמָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא לְדַבָּרוּתְהוֹן בְּאוֹרְחָא וְלֵילְיָא בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא לְאַנְהָרָא לְהוֹן לְמֵיזַל בִּימָמָא וּבְלֵילְיָא׃ כב לָא עָדֵי עַמּוּדָא דַעֲנָנָא בִּימָמָא וְאַף לָא עַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא בְּלֵילְיָא קֳדָם עַמָּא׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיתוּבוּן וְיִשְׁרוּן קֳדָם פּוּם חִירָתָא בֵּין מִגְדּוֹל וּבֵין יַמָּא קֳדָם בְּעֵיל צְפוֹן לְקִבְלֵהּ תִּשְׁרוּן עַל יַמָּא׃ ג וְיֵימַר פַּרְעֹה עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעַרְבְּלִין אִנּוּן בְּאַרְעָא אֲחַד עֲלֵיהוֹן מַדְבְּרָא׃ ד וְאֶתַקֵּף יָת לִבָּא דְפַרְעֹה וְיִרְדֹּף בָּתְרֵיהוֹן

רשב״ם

הכנעני וגו׳ וכן תעברו חמושים ליהושע׃ (כא) וה׳ הולך מלאך שהיה מוליך לפני ישראל עמוד האש ועמוד הענן יומם ולילה שכשישמע פרעה יאמר בורחים הם וירדפו אחריהם׃ (כב) לא ימיש הקב״ה לשון מפעיל ממיש את אחרים׃ אבל לא ימוש ספר תורה לשון פועל׃ (ג) נבוכים הם לפניהם כמו נבכי ים׳ לפיכך שבו אחור שלא ידעו היכן ילכו כי סגר עליהם המדבר את דרכם שהוא מקום נחש שרף ועקרב וחיות רעות ודואגים שם מאחריהם׳ ולפיכך שבו ממקום שהיו חוני׳ באתם בקצה המדבר ועתה באו בין מגדול ובין הים לחנות על הים והרי נבוכים ים לפניהם הרי אין להם מקום לנוס לא לפנים ולא לאחור נבוכים סגורים בגבכי ים שלפניהם כדכתיב הבאת

בעל הטורים

אע״פ שלא שמע את השבועה׃ (כב) לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש וגו׳ שעמוד אש משלים לעמוד הענן מדכתיב לפני העם ולא כתיב מלפני העם משמע שלפעמים היו שניהם לפני העם (עי׳ שבת ד׳ כ״ג ע״ב ברש״י ובר״ן): לא ימיש ב׳ במס׳ [בתורה] הכא ואידך גבי יהושע לא ימיש מתוך האהל כמו שהעננים היו משלימים זה מזה כך עשה יהושע משכים בבוקר כנגד עמוד האש ללמוד ולערב הקדים ולמד עד עמוד הענן והיינו לא ימיש כמו שהעננים לא מש כך יהושע לא מש מתוך האהל ועל כן זכה לילך לפני העם׃ (ג) נכחו ב׳ במסרה נכחו תחנו על הים כי נכחו יצא (ביחזקאל מ״ו) מה התם בשער שנכנס לא יצא כדכתיב לא ישוב דרך השער אשר בא בו כי נכחו יצא אף כאן פרעה ומילו שדרך אשר נכנסו בים לא יצאו בו אלא אגד אחר כדאיתא בפסחים שאמרו ישראל כמו שאנו עולין מצד זה כך הם

עיקר ש״ח ובאר״ח

במאפוס׃ ל דהא לא הוזכר פי החירות במקרא וא״כ לא ידענו עדנה איפה היו חונים לכ״פ הוא פיתום ופיתום כבר נזכר במקרא׃ מ אע״פ שכתוב וככל אלהי

אֶת־לֵב־פַּרְעֹה וְרָדַף אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה וַיַּעֲשׂוּ־כֵן׃ ה וַיֻּגַּד לְמֶלֶךְ מִצְרַיִם כִּי בָרַח הָעָם וַיֵּהָפֵךְ לְבַב פַּרְעֹה וַעֲבָדָיו אֶל־הָעָם וַיֹּאמְרוּ מַה־זֹּאת עָשִׂינוּ כִּי־שִׁלַּחְנוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵעָבְדֵנוּ׃ ו וַיֶּאְסֹר אֶת־רִכְבּוֹ וְאֶת־עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ׃ ז וַיִּקַּח שֵׁשׁ־מֵאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכֹל רֶכֶב מִצְרָיִם וְשָׁלִשִׁם עַל־כֻּלּוֹ׃ ח וַיְחַזֵּק יְהוָה אֶת־לֵב פַּרְעֹה מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה׃ שני

רש"י

נבכי ים · נבכים הם כלואים הם במדבר שאינן יודעין לצאת ממנו ולהיכן ילכו: (ד) ואכבדה בפרעה · כשהקדוש ברוך הוא מתנקם ברשעים שמו מתגדל ומתכבד · וכן הוא אומר ונשפטתי אתו וגו' ואחר כך והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי וגו' ואומר שמה שבר רשפי קשת ואחר כך נודע ביהודה אלהים ואומר נודע ה' משפט עשה: בפרעה ובכל חילו · הוא התחיל בעבירה וממנו התחילה הפורענות · ויעשו כן · להגיד שבחן ששמעו לקול משה ולא אמרו היאך נתקרב אל רודפינו אנו צריכים לברוח אלא אמרו אין לנו אלא דברי בן עמרם: (ה) ויוגד למלך מצרים · איקטורין שלח עמהם וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים באו והגידו לפרעה ביום הרביעי · ובחמישי ובששי רדפו אחריהם · וליל שביעי ירדו לים · בשחרית אמרו שירה והוא יום שביעי של פסח · לכך אנו קורין השירה ביום השביעי:

ויהפך · נהפך ממה שהיה שהרי אמר להם קומו צאו מתוך עמי ונהפך לבב עבדיו שהרי לשעבר היו אומרים לו עד מתי יהיה זה לנו למוקש ועכשיו נהפכו לרדוף אחריהם בשביל ממונם שהשאילום: מעבדנו · מעבוד אותנו: (ו) ויאסר את רכבו · הוא בעצמו: ואת עמו לקח עמו · משכם בדברים לקינו ונטלו ממוננו ושלחנום בואו עמי ואני לא אתנהג עמכם כשאר מלכים · דרך שאר מלכים עבדיו קודמין לו במלחמה ואני אקדים לפניכם שנאמר ופרעה הקריב · הקריב עצמו ומהר לפני חיילותיו · דרך שאר מלכים ליטול ביזה בראש כמו שיבחר · אני אשוה עמכם בחלק שנאמר אחלק שלל: (ז) בחור · נבחרים · בחור לשון יחיד כל רכב ורכב שבמנין זה היה בחור: וכל רכב מצרים · ועמהם כל שאר הרכב ומהיכן היו הבהמות הללו אם תאמר משל מצרים הרי נאמר וימת כל מקנה מצרים · ואם תאמר משל ישראל והלא נאמר וגם מקננו ילך עמנו · משל מי היו משל

מה

ואתיקר בפרעה ובכל משריתיה וידעון מצראי ארי אנא יי ועבדו כן: ה ואתחוא למלכא דמצרים ארי אזל עמא ואתהפיך לבא דפרעה ועבדוהי לעמא ואמרו מה דא עבדנא ארי שלחנא ית ישראל מפלחננא: ו וטקים ית רתכיה וית עמיה דבר עמיה: ז ודבר שית מאה רתכין בחירן וכל רתכי מצראי וגברין ממנן על כלהון: ח ותקיף יי ית לבא דפרעה מלכא דמצרים

רשב"ם

עד נבכי ים · מבכי נהרות : (ה) כי ברח העם · מתוך ששבו אחור : מעבדינו · חטף קמץ · מעבוד אותנו · וכן משמרו את השבועה · באכל האש · באכלנו לחם לשובע : (ז) רכב בחורי רכב חשוב ומובחר : ושלישים · שרים לפי שכתוב לפנינו ומבחר שלישיו טבעו בים סוף : (ח) יוצאים ביד רמה · לא היו דואגים כלל עד שראו פרעה ועמו רודפים אחריהם · אז

רש"י

את דבר ה' מכאן היה רבי שמעון כלו · שרי לנאות כתרגומו: (ח)ויחזק האומר כשר שבמצרים הרוג טוב ה' את לב פרעה · שהיה תולה אם שבנחשים רצוץ את מוחו : ושלשים על לרדוף אם לאו וחזק את לבו לרדוף :

עיקר ש"ח ובאר"ת

אלהי מצרים העשה שפטים הוא כאמר כדי להטעותן וכו' : נ דק"ל דויעשו כן מיותר הוא דהא כתיב וישיגו אותם וכו' על פי החירות וא"כ ויעשו כן מיותר לכ"פ להגיד שבחן וכו' : ס דק"ל הא פרעה שלח אותם מדעתו וידע שיצאו ממצרים ומהו ויוגד לכ"פ איקטורין וכו' : ע הרא"ם כתב הא דפירש"י פ' שלח דישראל אמרו שירה בשביעי של פסח · שמא הגדות חלוקות הן · ועוד י"ל דהתם קאי בחשבון מיום ע"פ זמן שחיטת הפסח ולענין קדשים חשיב הלילה אחר היום דלפניו ונחשב יום ע"פ עם לילו דלאחריו כיום שלם ויום ז' הוי יום שמיני מיום ע"פ · והכא קאמר יום ז' של חג הפסח ממש : פ דק"ל בשלמא פרעה רדף אחריהם דאמר כי שלחנו את ישראל מעבדינו והוא לא רצה לשלחם גם בתחלה אבל עבדי פרעה אמרו בתחלה עד מתי יהיה זה לנו למוקש שלח וכו' ועכשיו אמרו למה עשינו וגו' אלא ודאי שהם אמרו בשביל ממונם : צ [כי לקח שייך רק בדברים שאין בהם רוח חיים ונלקחים ביד · אבל האדם דנושא את עצמו לא שייך עליו ל' לקיחה לכן פירש דמשכם בדברים והשרש לקח מורה לפעמים על דבור ועי' ברש"י ריש ויקח קרח · באר"ת] : ק כי בחור פה לא בא לאפוקי זקן רק מהובחר בחירה : ר דק"ל מתחלה כתיב שש מאות רכב ואח"כ כתיב וכל רכב מצרים ע"כ פי' דהעיקר היו השש מאות ועמהם וכו' דלאותן שש

ט וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם אַחֲרֵיהֶם וַיַּשִּׂיגוּ אוֹתָם חֹנִים עַל־הַיָּם כָּל־סוּס רֶכֶב פַּרְעֹה וּפָרָשָׁיו וְחֵילוֹ עַל־פִּי הַחִירֹת לִפְנֵי בַּעַל צְפֹן׃ י וּפַרְעֹה הִקְרִיב וַיִּשְׂאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֵינֵיהֶם וְהִנֵּה מִצְרַיִם ׀ נֹסֵעַ אַחֲרֵיהֶם וַיִּירְאוּ מְאֹד וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהֹוָה׃ יא וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה הֲמִבְּלִי אֵין־קְבָרִים בְּמִצְרַיִם לְקַחְתָּנוּ לָמוּת בַּמִּדְבָּר מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ לְהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרָיִם׃ יב הֲלֹא־זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֵלֶיךָ בְמִצְרַיִם לֵאמֹר חֲדַל מִמֶּנּוּ וְנַעַבְדָה אֶת־מִצְרָיִם כִּי טוֹב לָנוּ עֲבֹד אֶת־מִצְרַיִם מִמֻּתֵנוּ בַּמִּדְבָּר׃ יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ אֶת־יְשׁוּעַת יְהֹוָה אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה לָכֶם הַיּוֹם כִּי אֲשֶׁר רְאִיתֶם אֶת־מִצְרַיִם הַיּוֹם לֹא תֹסִפוּ לִרְאֹתָם עוֹד עַד־עוֹלָם׃ יד יְהֹוָה יִלָּחֵם לָכֶם וְאַתֶּם תַּחֲרִשׁוּן׃ פ שלישי טו וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה מַה־תִּצְעַק אֵלָי דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְיִסָּעוּ׃ טז וְאַתָּה

רש"י

ביד רמה. בגבורה גבוהה ומפורסמת: (י) ופרעה הקריב. היה לו לכתוב ופרעה קרב מהו הקריב הקריב עצמו ונתאמץ לקדם לפניהם כמו שהתנה עמהם: נסע אחריהם. בלב אחד כאיש אחד. דבר אחר והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים שנוסע מן השמים לעזור למצרים. (תנחומא): ויצעקו. תפשו אומנות אבותם. באברהם הוא אומר אל המקום אשר עמד שם. ביצחק לשוח בשדה. ביעקב ויפגע במקום: (יא) המבלי אין קברים. וכי מחמת חסרון קברים ת שאין קברים במצרים ליקבר שם לקחתנו משם. שיפו"ר פלינגש"א דינו"ן פיפי"ט: (יב) אשר דברנו אליך במצרים. והיכן דברו א ירא ה' עליכם וישפוט: ממתנו. מאשר נמות ואם היה נקוד מלאפום (ר"ל חולם כנודע לבעלי דקדוק שקראו חולם מלאפום ועיין לקמן פרשת יתרו ברש"י פסוק פן יפרוץ) היה נאמר ממיתתנו. עכשיו שנקוד בשורק נאמר מאשר נמות. וכן מי יתן מותנו שנמות וכן מי יתן מותי דאבשלום שאמות. כמו ליום קומי לעד. עד יום שובי בשלום. שאקום. שאשוב: (יג) כי אשר ראיתם את מצרים וגו'. מה שראיתם אותם אינו

אלא

וּרְדַף בָּתַר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָפְקִין בְּרֵישׁ גְּלֵי : ט וּרְדַפוּ
מִצְרָאֵי בַּתְרֵיהוֹן וְאַדְבִּיקוּ יָתְהוֹן כַּד שָׁרַן עַל יַמָּא כָּל סוּסָוָת
רְתִכֵּי פַּרְעֹה וּפָרָשׁוֹהִי וּמַשִּׁרְיָתֵהּ עַל פּוּם חִירָתָא קֳדָם בְּעֵיל
צְפוֹן : י וּפַרְעֹה קָרֵיב וּזְקַפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת עֵינֵיהוֹן וְהָא מִצְרָאֵי
נָטְלִין בַּתְרֵיהוֹן וּדְחִילוּ לַחֲדָא וּזְעִיקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ :
יא וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה הֲמִדְּלֵית קְבָרִין בְּמִצְרַיִם דְּבַרְתַּנָא לִמְמַת
בְּמַדְבְּרָא מַה דָא עֲבַדְתָּא לָנָא לְאַפָּקוּתָנָא מִמִּצְרָיִם: יב הֲלָא דֵין
פִּתְגָּמָא דִי מַלֵּלְנָא עִמָּךְ בְּמִצְרַיִם לְמֵימַר שְׁבוֹק מִנָּנָא וְנִפְלַח יָת
מִצְרָאֵי אֲרֵי טַב לָנָא דְּנִפְלַח יָת מִצְרָאֵי מִדִּנְמוּת בְּמַדְבְּרָא :
יג וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אִתְעַתְּדוּ וַחֲזוֹ יָת פֻּרְקָנָא
דַּייָ דְּיַעֲבֵד לְכוֹן יוֹמָא דֵין אֲרֵי כְּמָא דַחֲזֵיתוּן יָת מִצְרָאֵי יוֹמָא
דֵין לָא תוֹסְפוּן לְמֶחֱזֵיהוֹן עוֹד עַד עָלְמָא : יד יְיָ יְגִיחַ לְכוֹן קְרָב
וְאַתּוּן תִּשְׁתְּקוּן : טו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה קַבֵּלִית צְלוֹתָךְ מַלֵּיל עִם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִטְּלוּן : טז וְאַתְּ טוֹל יָת חֻטְרָךְ וַאֲרֵים יָת יְדָךְ עַל

רשב"ם

וייראו מאד: (יא)המבלי אין קברים· כפל לשון : למות במדבר· אשר אין לחם ואין מים ואפי' אין רודף אחרינו

בעל הטורים

עולין מנגד אחר · אמר הקב"ה לים ופלטן נגד שיצאו בו ישראל:(י)ופרעה· ג' במס'·ופרעה הקריב· ופרעה הולם· כאשר כבדו מצרים ופרעה [וגו'] הלא כאשר התעולל בהם (שמואל א' ו') פי' אע"פ שפרעה חלם ופתר לו יוסף חלומותיו לא זכר לו זו הטובה ופרעה הקריב להלחם עם ישראל ע"כ התעלל בהם : הקריב · ב' במסרה · ופרעה הקריב · הקריב את קרבנו כיון שבא לפני בעל צפון הקריב קרבן לו · (עי' ת"י) : (יד) תחרשון · ב'· הכא ואידך מי יתן החרש תחרישון וגו' (איוב י"ג) שאמר להם משה מי יתן החרש

רש"י

אלא היום · היום הוא שראיתם אותם אם לא תריכון · וכן ואשר דבר לי ·
ולא תוסיפו עוד : (יד) ילחם לכם · וכן האתם תריכון לבעל : (טו) מה
בשבילכם · וכן כי ה' נלחם להם · וכן תצעק אלי · למדנו שהיה משה עומד

עיקר ש"ת ובאר"ת

מאות היו עבדים : ש ושר של מצרים הוא שמו מצרים וזהו כוונת הכתוב והנה מצרים זה שמו : ת [דק"ל למה כפל הכתוב את השלילות המבלי אין לכן הביא רש"י משפט לע"ז כי מדרך הלשון לכפול את השלילה· באר"ת]: א והפי' עכשיו

הָרֵם אֶת־מַטְּךָ וּנְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וּבְקָעֵהוּ וְיָבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה׃ יז וַאֲנִי הִנְנִי מְחַזֵּק אֶת־לֵב מִצְרַיִם וְיָבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם וְאִכָּבְדָה בְּפַרְעֹה וּבְכָל־חֵילוֹ בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃ יח וְיָדְעוּ מִצְרַיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּהִכָּבְדִי בְּפַרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו׃ יט וַיִּסַּע מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים הַהֹלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ מֵאַחֲרֵיהֶם וַיִּסַּע עַמּוּד הֶעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֹד מֵאַחֲרֵיהֶם׃ כ וַיָּבֹא בֵּין ׀ מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הֶעָנָן וְהַחֹשֶׁךְ וַיָּאֶר אֶת־הַלָּיְלָה וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלָּיְלָה׃ כא וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיּוֹלֶךְ יְהוָה ׀ אֶת־הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עַזָּה כָּל־הַלַּיְלָה

רש"י

ומתפלל. אמר לו הקדוש ברוך הוא לא עת עתה להאריך בתפלה שישראל נתונין בצרה. ד"א מה תצעק אלי עלי ב הדבר תלוי ולא עליך כמו שנאמר להלן על בני ועל פועל ידי תצווני: דבר אל בני ישראל ויסעו. אין להם אלא ליסע שאין הים עומד ג בפניהם כדאי זכות אבותיהם והם והאמונה שהאמינו בי ויצאו לקרוע להם הים: (יט) וילך מאחריהם. להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל חצים ובליסטראות ד של מצרים. בכל מקום הוא אומר מלאך ה' וכאן מלאך האלהים אין אלהים בכל מקום אלא דין מלמד שהיו ישראל נתונין בדין באותה שעה אם להנצל אם להאבד עם מצרים: ויסע עמוד הענן. כשחשכה והשלים עמוד הענן את המחנה לעמוד האש לא נסתלק הענן כמו שהיה רגיל להסתלק ערבית לגמרי אלא נסע והלך ט מאחריהם להחשיך למצרים: (כ) ויבא בין מחנה מצרים. משל למהלך בדרך ובנו מהלך לפניו. באו לסטים לשבותו נטלו מלפניו ונתנו לאחריו. בא זאב מאחריו נתנו לפניו. באו לסטים לפניו וזאבים מאחריו נתנו על זרועו ונלחם בהם. כך ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו: ויהי הענן והחשך. למצרים: ויאר. עמוד האש ה את הלילה לישראל והלך לפניהם כדרכו ללכת כל הלילה. והחשך של ערפל נגד מצרים: ולא קרב זה אל זה. מחנה אל מחנה: (כא) ברוח קדים עזה. ברוח קדים שהיא עזה שברוחות

עיקר ש"ח ובאר"ח

אנחנו רואים כי נכונים היו דברינו אז שיותר טוב היה לנו עבוד את מצרים ממותנו במדבר: ב פי' כי הנגינה שתחת תצעק הוא טפחא להורות שאינו

סמוך

ימא ובזעוהי ויעלון בני ישראל בגו ימא ביבשתא: יז ואנא הא אנא מתקף ית לבא דמצראי ויעלון בתריהון ואתיקר בפרעה ובכל משריתה ברתיכוהי ובפרשוהי: יח וידעון מצראי ארי אנא יי באתיקרותי בפרעה ברתכוהי ובפרשוהי: יט ונטל מלאכא דיי דמדבר קדם משריתא דישראל ואתא מבתריהון ונטל עמודא דעננא מן קדמיהון ושרא מבתריהון: כ ועל בין משריתא דמצראי ובין משריתא דישראל והוה עננא וקבלא למצראי ולישראל נהר כל ליליא ולא אתקריבו דין לות דין כל ליליא: כא וארים משה ית ידה על ימא ודבר יי ית ימא ברוח קדומא תקיף כל ליליא ושוי ית ימא ליבשתא

רשב"ם

נמות ברעב: (טז) ובקעהו· העי"ן נורמת· כמו שטענו אדוני אבל מן זכור יאמר זכרני: (יט) ויסע מלאך האלהים· המוליך את עמוד הענן· לפני מחנה ישראל: וילך· המלאך מאחריהם ומתוך כך ויסע העמוד מפניהם ויעמוד מאחריהם· כי המלאך הוליכו להפסיק בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל וישם מאפל ביניהם כדכתיב ביהושע· שלא יוכלו לקרב זה אל זה כל הלילה: (כ) ויהי הענן והחשך· למצרים: ויאר· עמוד האש לישראל כל הלילה: ולא קרב זה אל זה· מצרים לא קרב לישראל כל הליל': (כא) ברוח קדים· כדרך ארץ עשה הקב"ה שהרוח מייבש ומקריש את הנהרות:

בעל הטורים

תחרישון כי ה' נלחם לכם ואין לכם לצעוק אלא תחרישון ותהי לכם לחכמה· כי הבטחתו בה': (טז) ובקעהו· בזכות ויבקע עצי עולה ובזכות בקע לגלגולת קרי ביה בקע וכו (א' מכמות ע"ב) שבזה השם נבקעו המים: (כא) ויולך· ד' במסורה· הכא ואידך ויולך אותם שומרונה (מ"ב ו') גבי אלישע כשהכה לעבדי מלך ארם בסנורים· לומר שגם מצרים הוכו בסנורים· ואידך ויקח אותם נבוזראדן וגו' ויולך אותם על מלך בבל רבלתה (מ"ב כ"ה) ואידך גבי אחרית הגולה (ירמיה נ"ב) (כן ציין הע"ב ובמסורה חשיב דמ"ב ודירמיה לחד וחשיב עוד וילך חושך ולא אור דאיכה ג') שחשכו עיניהם מהגלות כאילו הוכו בסנורים: ברוח קדים· ב' במסורה· הכא ואידך ברוח קדים תשבר אניות תרשיש· מלמד שנשברו

עיקר ש"ח ובאר"ח

סמוך לנאת אלי לומר דאלי פי' עלי הדבר תלוי: ג פי' מה תצעק מה תועיל תפלתך כי כדאי זכות וכו' והאמונה וכו' וזה תועיל להם: ד פי' שנסיעת המלאך היה מיד כשבאו מצרים עליהם כדי להבדיל בין מחנה מצרים ובין מחנה ישראל ולקבל החצים וכו' והעמוד ענן הי' להחשיך למצרים: ה פי' ויאר המאיר

וַיָּשֶׂם אֶת־הַיָּם לֶחָרָבָה וַיִּבָּקְעוּ הַמָּיִם׃ כב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְהַמַּיִם לָהֶם חוֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ כג וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אַחֲרֵיהֶם כֹּל סוּס פַּרְעֹה רִכְבּוֹ וּפָרָשָׁיו אֶל־תּוֹךְ הַיָּם׃ כד וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיַּשְׁקֵף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וְעָנָן וַיָּהָם אֵת מַחֲנֵה מִצְרָיִם׃ כה וַיָּסַר אֵת אֹפַן מַרְכְּבֹתָיו וַיְנַהֲגֵהוּ בִּכְבֵדֻת וַיֹּאמֶר מִצְרַיִם אָנוּסָה מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי יְהוָה נִלְחָם לָהֶם בְּמִצְרָיִם׃ פ רביעי כו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נְטֵה אֶת־יָדְךָ עַל־הַיָּם וְיָשֻׁבוּ הַמַּיִם עַל־מִצְרַיִם עַל־רִכְבּוֹ וְעַל־פָּרָשָׁיו׃ כז וַיֵּט מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ עַל־הַיָּם וַיָּשָׁב הַיָּם לִפְנוֹת בֹּקֶר לְאֵיתָנוֹ וּמִצְרַיִם נָסִים לִקְרָאתוֹ וַיְנַעֵר יְהוָה

רש"י

היא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים שנאמר ברוח קדים אפיצם יבוא קדים רוח ה' · רוח הקדים שבכך בלב ימים הנה ברוחו הקשה ביום קדים: ויבקעו המים · כל מים ו שבעולם: (כג) כל סוס פרעה · וכי סוס אחד היה ז מגיד שאין כולם חשובין לפני המקום אלא כסוס אחד: (כד) באשמורת הבקר · שלשת חלקי הלילה קרויין אשמורת ואותה שלפני הבקר קורא אשמורת הבוקר · ואומר אני לפי שהלילה חלוק למשמרות שיר של מלאכי השרת כת אחר כת לשלשה חלקים לכך קרוי אשמורת וזהו שתרגם אונקלוס ח מטרת: וישקף · ויבט כלומר פנה אליהם ט להשחיתם · ותרגומו ואסתכי אף הוא לשון הבטה כמו שדה צופים חקל סכותא: בעמוד אש וענן · עמוד ענן יורד ועושה אותו כטיט ועמוד אש מרתיחו י ופלסי

סוסיהם משתמטות: ויהם · לשון מהומה אשטורד"יטון בלע"ז ערבבם נטל סגניות כ שלהם · ושנינו בפרקי ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי כל מקום שנאמר בו מהומה הרעשת קול הוא וזה אב לכאן וירעם ה' בקול גדול וגו' על פלשתים ויהומם: (כה) ויסר את אופן מרכבותיו · מכח האש נשרפו הגלגלים והמרכבות נגררות והיושבים בהם נעים ואבריהן מתפרקין: וינהגהו בכבדות · בהנהגה שהיא כבדה וקשה להם במדה שמדדו ויכבד לבו הוא ועבדיו אף כאן וינהגהו בכבדות: נלחם להם במצרים · במצריים · דבר אחר במצרים · בארץ מצרים · שכשם שאלו לוקים על הים כך לוקים אותם שנשארו במצרים: (כו) וישובו המים · שזקופים ועומדים כחומה ל ישובו למקומם ויכסו על מצרים: (כז) לפנות בקר · לעת שהבוקר פונה לבא: לאיתנו:

וְאִתְבְּזָעוּ מַיָּא׃ כב וַעֲלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּגוֹ יַמָּא בְּיַבֶּשְׁתָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִמִּימִינְהוֹן וּמִסְּמָאלְהוֹן׃ כג וּרְדַפוּ מִצְרָאֵי וְעָלוּ בָתְרֵיהוֹן כֹּל סוּסָוַת פַּרְעֹה רְתִכּוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי לְגוֹ יַמָּא׃ כד וַהֲוָה בְּמַטְּרַת צַפְרָא וְאִסְתְּכֵי יְיָ לְמַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי בְּעַמּוּדָא דְאֶשָּׁתָא וַעֲנָנָא וְשַׁגִּישׁ יָת מַשְׁרִיתָא דְמִצְרָאֵי׃ כה וְאַעְדִּי יָת גַּלְגַּלֵּי רְתִכּוֹהִי וּמְדַבְּרִין לְהוֹן בִּתְקוֹף וַאֲמַר מִצְרָאֵי נֵעֵירוֹק מִן קֳדָם יִשְׂרָאֵל אֲרֵי דָא הִיא גְּבוּרְתָא דַיְיָ דַּעֲבַד לְהוֹן קְרָבִין בְּמִצְרָיִם׃ כו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אֲרֵים יָת יְדָךְ עַל יַמָּא וִיתוּבוּן מַיָּא עַל מִצְרָאֵי עַל רְתִכֵּיהוֹן וְעַל פָּרָשֵׁיהוֹן׃ כז וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ עַל יַמָּא וְתָב יַמָּא לְעִדָּן צַפְרָא לְתָקְפֵּהּ וּמִצְרָאֵי עָרְקִין לְקַדָּמוּתֵהּ וְשַׁנִּיק יְיָ

רשב"ם

(כד) בעמוד אש וענן · בקולות של ברד ואש מתלקחת וענן · כדכתיב וירעם ה' בקול גדול ויהומם : ויהם · מהומת קול : (כה) ויסר את אופן מרכבותיו · כשראו מצרים שנתהממו היו טורחים את אופני העגלות להסותם אחריהם כדי לנום ולברוח אחור ולא יכלו אלא היו מנהגים ומטים אותם לפנות לאחור בכבדות ובקושי גדול כי היו העגלות והרכב מרובות זו לפני זו . ולמה היו עושים כך לפי שאמרו מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם עתה בנו במצרים : (כו) נטה את ידך. כשעברו ישראל על שפת הים מעבר לים : (כז) ומצרים נסים לקראתו . כשהיו הופכים אופני

בעל הטורים

כל חניות שבים כשנבקע: (כד) באשמורת הבוקר · ב' · הכא ואידך ויבאו בתוך המחנה באשמורת הבוקר (ש"א י"א) גבי שאול כהלחמו עם אנשי יבש גלעד שהוא עת רצון שהקב"ה עושה בה נס לצדיקים : (כה) וינהגהו בכבדות · על שאמר תכבד העבודה : (ה) לפנות בקר · ב' · הכא ואידך יעזרה אלהים לפנות בוקר (תהלים מ"ו) שעזרם

עיקר ש"ת ובאר"ח

ה הוא עמוד האש ולא המלאך : ו דק"ל דהל"ל ויבקע הים . לכ"פ כל מים וכו' : ז דייק דמלת כל לשון רבים וסוס לשון יחיד . וכאן לא כתיב ורכב כדלעיל דלעיל קאי מלת כל גם ארכב כלומר כולם יחד לכ"פ מגיד וכו' : ח מטרת הוא לשון המתנה : ט שכל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה ממעון קדשך שגדול כח מתנות עניים וכו' : י אחר שעברו ישראל ביבשה בא הענן ומלחלח הארץ שבתוך הים ונעשה כטיט ואח"כ בא עמוד האש ורתחו וכו' : כ מלשון סגנון אחד עולה וכו' : ל דק"ל כי ישובו משמע מתחלה היו על מצרים ועתה ישובו שנית על רכב ופרשיו ובאמת עדיין לא כסה עליהם אלא יתפרש ישובו

אֶת־מִצְרַיִם בְּתוֹךְ הַיָּם׃ כח וַיָּשֻׁבוּ הַמַּיִם וַיְכַסּוּ אֶת־הָרֶכֶב וְאֶת־הַפָּרָשִׁים לְכֹל חֵיל פַּרְעֹה הבאים בראש עמוד סי' ביה שמ"ו הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם בַּיָּם לֹא־נִשְׁאַר בָּהֶם עַד־אֶחָד׃ כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם וְהַמַּיִם לָהֶם חֹמָה מִימִינָם וּמִשְּׂמֹאלָם׃ ל וַיּוֹשַׁע יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־מִצְרַיִם מֵת עַל־שְׂפַת הַיָּם׃ לא וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת־הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת־יְהוָה וַיַּאֲמִינוּ בַּיהוָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ׃ פ טו א אָז יָשִׁיר־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיהוָה וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה

רש"י

לתקפו הראשון: נסים לקראתו · שהיו מהוממים ומטורפים ורצין לקראת המים: וינער ה' · כאדם שמנער את הקדירה והופך העליון למטה והתחתון למעלה כך היו עולין ויורדין ומשתברין בים ונתן הקדוש ברוך הוא בהם חיות לקבל היסורין: וינער · והניע וזהו לשון ניעור בלשון ארמי והרבה יש במדרש אגדה: (כח) ויכסו את הרכב וגו' לכל חיל פרעה · כך דרך המקראות לכתוב למ"ד יתירה כמו לכל כליו תעשה נחשת · וכן לכל כלי המשכן בכל עבודתו ויתדותיו ומיתריהם לכל כליהם ואינו אלא תקון לשון: (ל) וירא ישראל את מצרים מת · שפלטן הים על שפתו כדי שלא יאמרו ישראל כשם שאנו עולים מצד זה כך הם עולין מצד אחר רחוק ממנו וירדפו אחרינו: (לא) את היד הגדולה · את הגבורה הגדולה שעשתה ידו של הקדוש ברוך הוא · הרבה לשונות נופלין על לשון יד וכלן לשון יד ממש הן והמפרשו יתקן הלשון אחר ענין הדבור: (א) אז ישיר משה · אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה · וכן אז ידבר יהושע · וכן ובית יעשה לבת פרעה חשב בלבו שיעשה לה · אף כאן ישיר אמר לו לבו שישיר וכן עשה ויאמרו לאמר אשירה לה' · וכן ביהושע כשראה הנס אמר לו לבו שידבר וכן עשה ויאמרו לעיני כל ישראל · וכן שירת הבאר שפתח בה אז ישיר ישראל פי' אחריו עלי באר ענו לה · אז יבנה שלמה במה פירשו בו חכמי ישראל שבקש לבנות ולא בנה למדנו שהיו"ד על שם המחשבה נאמרה זהו ליישב פשוטו · אבל מדרשו אמרו רז"ל מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה וכן בכלן חוץ משל שלמה שפירשוהו בקש לבנות ולא בנה · ואין לומר וליישב לשון הזה כשאר דברים הנכתבים בלשון עתיד והן מיד כגון ככה יעשה איוב ע"פ ה' יחנו ויש אשר

ישכון

יָת מִצְרָאֵי בְּגוֹ יַמָּא: כח וְתָבוּ מַיָּא וַחֲפוֹ יָת רְתִכַּיָּא וְיָת פָּרָשַׁיָּא לְכֹל מַשִּׁרְיַת פַּרְעֹה דְּעָלוּ בַתְרֵיהוֹן בְּיַמָּא לָא אִשְׁתְּאַר בְּהוֹן עַד חַד: כט וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלִיכוּ בְיַבֶּשְׁתָּא בְּגוֹ יַמָּא וּמַיָּא לְהוֹן שׁוּרִין מִימִּינֵהוֹן וּמִסְּמָאלְהוֹן: ל וּפְרַק יְיָ בְּיוֹמָא הַהוּא יָת יִשְׂרָאֵל מִידָא דְמִצְרָאֵי וַחֲזוֹ יִשְׂרָאֵל יָת מִצְרָאֵי מֵיתִין עַל כֵּיף יַמָּא: לא וַחֲזָא יִשְׂרָאֵל יָת גְּבוּרְתָּא יְדָא רַבְּתָא דִּי עֲבַד יְיָ בְּמִצְרַיִם וּדְחִילוּ עַמָּא מִן קֳדָם יְיָ וְהֵימִינוּ בְּמֵימְרָא דַּיְיָ וּבִנְבִיאוּת מֹשֶׁה עַבְדֵּהּ: א בְּכֵן שַׁבַּח מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם יְיָ וַאֲמָרוּ לְמֵימַר נְשַׁבַּח וְנוֹדֵה קֳדָם יְיָ אֲרֵי אִתְגָּאֵי עַל גֵּוְתָנַיָּא

רשב"ם

מרכבותם לנוס פגעם הים קודם שנהפכו לגמרי ובא להם הים לקראת פניהם: (כט) ובני ישראל · כאשר הלכו ביבשה בתוך הים: (ל) וירא ישראל אשר על שפת הים יאת מצרי' מתים וטבועים בים: על שפת הים כשהיו ישראל על שפת הים ראו מיד את הים שב על פני המצרים וטבעו בתוכו זהו עיקר פשוטו · ובענין זה פרשתי בבראשית · וישמעו את קול ה' אלהים מתהלך בגן לרוח היום: (לא) ויאמינו בה' · שאף במדבר לא

בעל הטורים

אלהים לפנות בוקר: (כט) חמה מימינם ומשמאלם · חמה כתיב חסר שהקב"ה נתמלא עליהם חמה על פסל מיכה שעבר עמהם בים והיינו דכתיב ועבר בים צרה (זכריה י') ס"ת רמ"ה שהוא בגי' פסל מיכה: (לא) ויאמינו · ב'· ויאמינו בה' ויאמינו אנשי נינוה באלהים (יונה ג') כדאיתא במדרש לא נשאר בהם עד אחד שלא נשאר אלא אחד והוא פרעה והלך לנינוה ומלך שם וזהו ויאמינו אנשי נינוה באלהים נזכר למה שראה במצרים ועל הים: ובמשה· ב'· ובמשה עבדו: וידבר העם באלהים ובמשה (במדבר כ"א) לומר לך החולק על רבו כחולק על השכינה והמאמין

רש"י

ישכון הענן · לפי שהן דבר ההווה תמיד ונופל בו בין לשון עתיד בין לשון עבר אבל זה שלא היה אלא לשעה אינו יכול ליפול בלשון הזה: כי גאה גאה · כתרגומו · (דבר אחר בא הכפל לומר שעשה דבר שאי אפשר לבשר ודם לעשות כשהוא נלחם בחבירו ומתגבר עליו מפילו מן הסוס וכאן סוס ורוכבו

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי היו זקופים עד שנטה ידו על הים לכ"פ וישובו למקומם: מ דק"ל מאי וירא הא נטבעו בים: נ דק"ל דאו לשון הוה ויפיר לשון עתיד לכ"פ עלה וכו' דקאי על המחשבה: ס והמפרש פי' דיפיר לשון עתיד כמשמעו:

לַיהוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: ב עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: ג יְהוָה אִישׁ מִלְחָמָה יְהוָה שְׁמוֹ: ד מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ

רש"י

רמה בים וכל שאי אפשר לעשות על ידי זולתו נופל בו לשון גאות כמו כי גאות עשה וכן כל השירה תמצא כפולה עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה ה' איש מלחמה ה' שמו וכן כולה ברש"י ישן) · דבר אחר כי גאה גאה · על כל השירות וכל מה שאקלס בו עוד יש בו תוספת ולא כמדת בשר ודם שמקלסין אותו ואין בו : סוס ורכבו · שניהם קשורים זה בזה והמים מעלין אותם לרום ומורידין אותם לעומק ואינן נפרדין: רמה השליך וכן תרגמו לגו אתון נורא · ומדרש אגדה כתוב אחד אומר רמה וכתוב אחד אומר ירה מלמד שהיו עולין לרום ויורדין לתהום כמו מי ירה אבן פנתה מלמעלה למטה: (ב) עזי וזמרת יה · אונקלוס תרגם תוקפי ותושבחתי עזי כמו עזי בשורק וזמרת כמו זמרתי ואני תמה על לשון המקרא שאין לו . כמוהו בנקודתו ע במקרא אלא בשלשה מקומות שהוא סמוך אצל וזמרת וכל שאר מקומות נקוד שורק ה' עזי ומעזי · עזי אליך אזמרה · וכן כל תיבה בת שתי אותיות הנקודה מלאפו"ם כשהיא מארכת באות שלישית ואין השניה ס בשו"א בחטף הראשונה נקודה בשור"ק כגון עז עזי רוק רוקי חק חקי פול פולי ישוב עולו כל כלו ושלישית של כת · ואלו שלשה עזי וזמרת של כאן ושל ישעיה ושל תהלים נקודה בקמ"ץ חטף · ועוד אין באחד מהם כתוב וזמרתי אלא וזמרת וכלם סמוך להם צ ויהי לי לישועה · לכך אני אומר לישב לשון המקרא שאין עזי כמו עוזי ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא עזי שם דבר הוא כמו היושבי בשמים שוכני בחגוי סלע שוכני סנה · וזהו השבח עזי וזמרת יה הוא היה לי לישועה וזמרת דבוק הוא לתיבת ה' כמו לעזרת ה' בעברת ה' על דברת בני האדם · ולשון וזמרת לשון לא תזמור · זמיר עריצים לשון כסוח וכריתה עזו ונקמתו של אלהינו היה לנו לישועה · ואל תתמה על לשון ויהי שלא נאמר היה שיש לנו מקראות מדברים בלשון זה וזה דוגמתו את קירות הבית סביב להיכל ולדביר ויעש צלעות סביב היה לו לומר עשה צלעות סביב · וכן ובני ישראל היושבים בערי יהודה וימלוך עליהם רחבעם היה לו לומר מלך עליהם רחבעם · מבלתי יכולת ה' וגו' וישחטם היה לו לומר שחטם והאנשים אשר שלח משה וגו' וימתו מתו היה לו לומר ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזוב היה לו לומר עזב : זה אלי · בכבודו נגלה עליהם והיו מראין אותו באצבע ראתה שפחה על הים מה שלא ראו נביאים : ואנוהו · אונקלוס תרגם לשון נוה · נוה שאנן · נוה נאן · דבר אחר ואנוהו. לשון נוי אספר נוי ושבחו לבאי עולם כגון מה דודך מדוד דודי צח ואדום וכל הענין : אלהי אבי · הוא ק זה וארוממנהו · אלהי אבי

וְגֵאוּתָא דִּילֵהּ הִיא סוּסְיָא וְרָכְבֵהּ רְמָא בְיַמָּא: ב תְּקְפִּי וְתֻשְׁבַּחְתִּי דְּחִילָא יְיָ וַאֲמַר בְּמֵימְרֵהּ וַהֲוָה לִי לְפָרִיק דֵּין אֱלָהִי וְאֶבְנֵי לֵהּ מַקְדְּשָׁא אֱלָהָא דַּאֲבָהָתִי וְאֶפְלַח קֳדָמוֹהִי: ג יְיָ מָרֵי נִצְחָן קְרָבַיָּא יְיָ שְׁמֵהּ: ד רְתִכֵּי פַּרְעֹה וּמַשִׁרְיָתֵהּ שְׁדִי בְיַמָּא

רשב"ם

ימותו ברעב: (א) גאה גאה · נצחון מלחמה קורין גאות בכמה מקומות · השב גמול על גאים · בית גאים יסח ה' הגוזלים והחומסים בגאות רשע ידלק עני: רמה בים · תרגום של השליך · וכן רומי קשת: (ב) עזי וזמרת יה · עוז וזמרת שבח ישראל יה והוא היה לי לישועה · עזי חטף קמץ ויו"ד יתירה כמו רבתי בגוים · היושבי בשמים · שכני בחגוי סלע: אבל עזי אליך אשמורה · פירוש עוז שלי: וזמרת · כמו ושכורת ולא מיין · וכן תסמר שערת בשרי · כפילו של ראש הפסוק ורוח על פני יחלוף · תסמר שערת הרות בשרי · וכן תירגם רב יוסף תצלהב שלהי ביתא בישרי · הרי זמרת חסר כמו שכורת ושערת · ואנוהו (ואייפהו) · כמו הנוה והמעונגה דמיתי בת ציון · ואינו לשון נוה משלח · כי כפל סופו מוכיח: וארוממנהו ואנוהו · שניהם לשון כיבוד להקב"ה: (ג) ה' שמו · נודע

בעל הטורים

בדבכי חכמים כמאמין בסכינה: (ד) מרכבת · ד' במסרה· הכא ואידך ואת מרכבות השמש שרף באש (מ"ב כ"ג) גבי יאשיהו כשביער ע"ז מלמד שפרעה ואילו היו מציירין ע"ז שלהם

רש"י

לא אני תחלת הקדושה אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי: (ג) ה' איש מלחמה · בעל מלחמה כמו איש נעמי וכל איש ואישך מתורגמין בעל וכן וחזקת והיית לאיש לגבור: ה' שמו · מלחמותיו לא בכלי

עיקר ש"ח ובאר"ת

ע פי' בחטף קמץ: פ זה אות אמצעי מן עזי דהוא זיי"ן: צ ואי וזמרת כמו וזמרתי מהו ויהי לי לישועה וכי ה"לו השבח לישועה· [הנה אנחנו רואים כי היו"ד ממלת עזי הוא כנוי הקנין · וזה עוז שלי ומלת וזמרת בתי"ו הוא כעין הסמיכות למלת יה· וזה נגד טעם הלשון· כי צ"ל או שיהיה בכנוי עזי וזמרתי או שניהם בסמיכות · והאונקלוס אשר תרגם תוקפי ותשבחתי הוסיף כינוי על מלת וזמרת · ורש"י דחה זאת אחרי כי שלש פעמים נמצא בתנ"ך וזמרת יה· ואין באחד מהם כנוי · וגם מקשה למה נקוד בשלשה מקומות אלה עזי העיי"ן בקמץ ולא בקבוץ כמשפטו בכל מקום · וכמו דמצינו ג"כ חק רק יבוא בכינוי בקבוץ לכן כתב כי עזי וזמרת שניהם המה בסמיכות ליה · והיו"ד במלת עזי איננו לכינוי רק נוסף הוא · ויתפרש הכתוב עוז ה' ונקמתו להכרית עריצים זה היה לי לישועה · ורש"י מקשה עוד למה נאמר ויהי אשר הוי"ו מהפכו מעתיד לעבר ולמה לא אמר היה לי לישועה· ומביא רש"י דדרך הכתובים כן הוא זה הוא תוכן דברי רש"י · באר"ת] : ק ופשוט הכתוב הוא זה אלי הוא גם אלהי אבי לכן וארוממנהו :

יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם־סוּף׃ ה תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ־אָבֶן׃ ו יְמִינְךָ יְהוָה נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְהוָה תִּרְעַץ אוֹיֵב׃ ז וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ׃ ח וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם

רש"י

אין אלא בשמו הוא נלחם כמו שאמר דוד ואנכי בא אליך בשם ה' צבאות. דבר אחר ה' שמו אף בשעה שהוא נלחם ונוקם מאויביו אוחז הוא במדתו לרחם על ברואיו ולזון את כל באי עולם ולא כמדת מלכי אדמה כשהוא עוסק במלחמה פונה עצמו מכל עסקיו ואין בו כח לעשות זו וזו: (ד) ירה בים. שדי בימא שדי לשון ירייה. וכן הוא אומר או ירה יירה. אף אשתדאה איתשדי והתי"ו משמש באלו במקום יתפעל: ומבחר. שם דבר. כמו מרכב משכב מקרא קדש: טבעו. אין טביעה אלא במקום טיט כמו טבעתי ביון מצולה. ויטבע ירמיה בטיט. מלמד שנעשה הים טיט לגמול להם כמדתם ששעבדו את ישראל בחמר ובלבנים: (ה) יכסימו. כמו יכסום והיו"ד האמצעית יתירה בו ש ודרך המקראות בכך כמו ובקרך וצאנך ירביון. ירויון מדשן ביתך והיו"ד ראשונה שמשמעה לשון עתיד כך פרשהו טבעו בים סוף כדי שיחזרו המים ויכסו אותן. יכסימו אין דומה לו במקרא בנקודתו ודרכו להיות בנקודתו יכסיומו במלא"פום (גם כאן מוכח להיות חולם כמ"ש): כמו אבן. ובמקום אחר צללו כעופרת ובמקום אחר יאכלמו כקש. הרשעים כקש הולכים ומטורפין עולין ויורדין. בינונים כאבן. והכשרים כעופרת שנחו מיד: (ו) ימינך. ימינך. שני פעמים כשישראל עושין את רצונו של מקום השמאל נעשית ימין: ימינך ה' נאדרי בכח. להציל את ישראל וימינך השנית תרעץ אויב. ול"נ אותה ימין עצמה תרעץ אויב מה שאי אפשר לאדם לעשות שתי מלאכות ביד אחת ופשוטו של מקרא ימינך הנאדרת בכח מה מלאכתה ימינך היא תרעץ אויב וכמה מקראות דוגמתו כי הנה אויביך ה' כי הנה אויביך יאבדו. עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו. נשאו נהרות ה' נשאו נהרות קולם. לא לנו ה' ולא לנו. אענה נאום ה' אענה את השמים. אנכי לה' אנכי אשירה·לולי ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם. עורי עורי דבורה עורי עורי דברי שיר. תרמסנה רגל רגלי עני. ונתן ארצם לנחלה נחלה לישראל עבדו: נאדרי. היו"ד יתירה כמו רבתי עם שרתי במדינות גנובתי יום: תרעץ אויב. תמיד היא רוצצת ומשברת האויב ת ודומה לו וירעצו וירוצצו את בני ישראל בשופטים. דבר אחר ימינך הנאדרת בכח היא משברת ומלקה אויב: (ז) וברב גאונך. אם היד בלבד רוצצת האויב כשהוא מרימה ברוב גאונו אז יהרוס קמיו ואם ברוב גאונו נגד אויביו נהרסים קל וחומר כששולח בם חרון אף יאכלמו): תהרס.

תמיד

וּשְׁפַר גִּבָּרוֹהִי אִטַּבַּעוּ בְּיַמָּא דְסוּף : ה תְּהוֹמַיָּא חֲפוֹ עֲלֵיהוֹן נְחַתוּ לְעוּמְקַיָּא כְּאַבְנָא : ו יַמִּינָךְ יְיָ אַדִּיר בְּחֵילָא יַמִּינָךְ יְיָ תְּבָרַת סָנְאָה : ז וּבִסְגֵי תָקְפָּךְ תְּבַרְתִּנּוּן לְדְקָמוּ עַל עַמָּךְ שַׁלַּחְתָּ רוּגְזָךְ שֵׁיצִנּוּן כְּנוּרָא לְקַשָּׁא : ח וּבְמֵימַר פּוּמָךְ חַכִּימוּ

רשב״ם

ה׳ משפט עשה : (ד) ירת בימי כמו ויורו המורים ירדך והשליך : יכסיומו יכסיומו היה לו לומר (פי׳ בחולם) אך בשביל אות הראשון (בשורק) בא גם השני · וכן מוצאיו ומבאיו · היה לו לומר מבואיו · מן בא מבוא · או מן קם · מקום · מן לן מלון · אבל בשביל מוצאיו אמר מובאיו : (ו) ימינך ה׳ · שאתה נאדרי בכח הוא תרעץ אויב · ימין היא לשון נקבה כדכתיב ימין ה׳ רוממה · מקרא זה כעין (נשאו נהרות ה׳) נשאו נהרות קולם · עד מתי רשעים ה׳ עד מתי רשעים יעלוזו · כי הנה אויביך ה׳ · כי הנה אויביך יאבדו · חצי הראשון אינו מסיים דבריו עד שיבא חצי האחרון וכופלו ומשלים דברו · אך בחצי הראשון מזכיר במי הוא מדבר : (ז) תהרס קמיך · לשון הסרה משפיל ומכניע הדבר מקומתו · וכן פן יהרסו אל ה׳ ממקומם להתקרב ולראות · וכן וממעמדך יהרסך : (ח) וברוח אפך · ברוח קדים עזה כל הלילה : נערמו ·

בעל הטורים

בנגדיהם והידך גבי שבנא מרכבות כבודך (ישעיה כ״ב) שהלך להשלים עם סנחריב ולעבוד ע״ג אבל אני לא ידעתי נפשי כתיב ע״ג אלא מרכבות עמי נדיב (שיר ו׳) כדכתיב רוכב שמים בעזרך : (ו) ככח · ד׳ במס׳ · הכא והידך ברימי ככח קולך (ישעיה מ׳) דאיתקש גאולה אחרונה לראשונה והידך אים חיל ככח (ד״ה א׳ כ״ו) · קול ה׳ בכח · זה הוא שאמרו שמדנין אותו לבריותיו

רש״י

תמיד אתה הורס קמיך הקמים נגדך ומי הם הקמים כנגדו אלו הקמים על ישראל וכן הוא אומר כי הנה אויביך ומשנאיך ומה היא ההמיה על עמך יערימו סוד ועל זה קורא אותם אויביו של מקום : (ח) וברוח אפיך · היוצא משני נחיריים של אף דבר הכתוב כביכול בשכינה דוגמת מלך בשר ודם כדי להשמיע את הבריות כפי ההוה שיוכלו להבין דבר כשאדם כועס יוצא רוח מנחיריו וכן עלה עשן באפו וכן ומרוח אפו יכלו וזהו שאמר למען שמי אאריך אפי כשזעפו נחה א נשימתו ארוכה וכשהוא כועס נשימתו קצרה ·

עיקר ש״ח ובאר״ח

ד דל״ם מ״ם הוא לשמות במקום מנכי לפ״ז הי׳ צריך הכ׳ להדגש: ש [דברי רש״י הוא לדעת המדקדקים האומרים כי יש שרשים בני שתי אותיות · כי לדעת שאר המדקדקים שרשו הוא כסה והיו״ד בא במקום ה״א כמו בכל גזרת נל״ה · באר״ח]: ח נל״ם שהוא לשון עפיד וכן פי׳ מלת הסרוס : א ר״ל שלא הכעוס דכשזעפו

נִצְּב֥וּ כְמוֹ־נֵ֖ד נֹזְלִ֑ים קָֽפְא֥וּ תְהֹמֹ֖ת בְּלֶב־יָֽם׃ ט אָמַ֥ר
אוֹיֵ֛ב אֶרְדֹּ֥ף אַשִּׂ֖יג אֲחַלֵּ֣ק שָׁלָ֑ל תִּמְלָאֵ֣מוֹ נַפְשִׁ֔י אָרִ֣יק
חַרְבִּ֔י תּוֹרִישֵׁ֖מוֹ יָדִֽי׃ י נָשַׁ֥פְתָּ בְרוּחֲךָ֖ כִּסָּ֣מוֹ יָ֑ם צָֽלֲלוּ֙
כַּֽעוֹפֶ֔רֶת בְּמַ֖יִם אַדִּירִֽים׃ יא מִֽי־כָמֹ֤כָה בָּֽאֵלִם֙ יְהוָ֔ה מִ֖י

רש"י

ותהלתי אחטם לך ולמען תהלתי אפים
חטם ב באפי לסתום נחירי בפני האף
והרוח שלא יצאו · לך בשבילך אחטם
כמו נאקה בחטם ג במסכת שבת כך
נראה בעיני · וכל אף וחרון שבמקרא
אני אומר כן חרה אף כמו ועצמי חרה
מני חורב לשון שרפה ומוקד שהנחירים
מתחממים ונחרים בעת הקצף והרון
מגזרת חרה ד כמו רצון מגזרת רצה
וכן חמה לשון חמימות על כן הוא
אומר וחמתו בערה בו וכנוח החמה
אומר נתקררה דעתו : נערמו מים ·
אונקלוס תרגם לשון ערמימות ולשון
צחות המקרא כמו ערמת חטים ונצבו
כמו נד יוכיח : נערמו מים · ממוקד
רוח שיצא מאפך יבשו המים והם נעשו
כמין גלים וכריות של ערמה שהם
גבוהים : כמו נד · כתרגומו כשור
כחומה : נד · לשון צבור וכנוס כמו
נד קציר ביום נחלה כונס כנד לא
כתב כונס כנאד אלא כנד ואילו היה
כנד ה כמו כנאד וכונס לשון הכנסה
היה לו לכתוב מכניס כבנאד מי הים
אלא כונס לשון אוסף וצובר הוא וכן
קמו נד אחד ויעמדו נד אחד ואין ל'
קימה ועמידה בנאדות אלא בחומות
וצבורים ולא מצינו נאד נקוד אלא
במאפוס כמו שימה דמעתי בנאדך ·
את נאד החלב : קפאו · כמו וכגבינה
תקפיאני שהוקשו ונעשו כאבנים והמים
זורקים את המצרים על שאבן כנא
ונלחמים בם בכל מיני קושי : בלב ים ·
בחוזק הים ודרך המקראות לדבר כן ·
עד לב השמים · בלב האלה· לשון עקרו
ותקפו של דבר : (ט) אמר אויב ·
לעמי כשפיתם בדברים ארדוף ואשיגם
ואחלק שלל עם שרי ועבדי : תמלאמו ·
תמלא מהם : נפשי · רוחי ורצוני ז ואל
תתמה על תיבה המדברת בשתים ·
תמלאמו תמלא ו מהם · יש הרבה
כלשון הזה כי ארץ הנגב נתתני כמו
נתת לי· ולא יכלו דברו לשלום כמו דבר
עמו· בני יצאוני כמו יצאו ממני· ממספר
צעדי אגידנו כמו אגיד לו · אף כאן
תמלאמו תמלא נפשי מהם: אריק חרבי·
אשלוף ועל שם שהוא מריק את התער
בשליפתו ונשאר ריק נופל בו לשון הרקה
כמו מריקים שקיהם · וכליו יריקו · ואל
תאמר אין לשון ריקות נופל על היוצא
אלא על התיק ועל השק ועל הכלי שיצא
ממנה אבל לא על החרב ועל היין
ולדחוק ולפרש אריק חרבי כלשון וירק
את חניכיו אודיין בחרבי מצינו הלשון
מוסב אף על היוצא שמן תורק ולא
הורק מכלי אל כלי · לא הורק הכלי
אין כתיב כאן אלא לא הורק היין
מכלי אל כלי מצינו הלשון מוסב על
היין · וכן והריקו חרבותם על יפי
חכמתך דמירם : תורישמו · לשון
רישות ודלות כמו מוריש ומעשיר

נשפת

מיא קמו כשור אזליא קפו תהומין בלבא דימא : ט דהוה אמר סנאה ארדוף אדבק אפלג בזתא תשבע מנהון נפשי אשלוף חרבי תשיצנון ידי : י אמרת במימרך חפא עליהון ימא אשתקעו כאברא במין תקיפין : יא לית בר מנך דאת הוא אלהא יי לית אלא את אדיר בקודשא דחל תשבחן

רשב״ם

גבהו למעלה כמו ערימת חטים : נד׳ לשון גובה וכן בירדן קמו נד אחד : קפאו כמו וכגבינה תקפיאני : (ט) אמר אויב · כשראה הים לחרבה : אריק חרבי · אריק תערי בהוצאת חרבי וכן כי חציך נחתו בי · ע״ש נחיצת דריכת קשת הוא יורה החצים כדכתי׳ ותנחת עלי ידיך ונחתה קשת נחושה זרועותי לכך הוא קורא ירידת החצים נחיתה : צללו כעופרת · במימות שהן אדירים · במים של ים אע״פ שהן אדירים (ס״א כדכתיב אדירים משברי ים) : (יא) מי כמכה באלם ה׳ · מי כמכה נאדר בקודש · גם זה מן הכפולים שפרשתי אצל ימינך ה׳ נאדרי בכח · וכן פירושו מי כמכה באלם ה׳ שנאדרת בקודש

בעל הטורים

(כדי לספר את האוזן) : (ח) נצבו כמו נד · ג׳ · הכא ואידך דרך אניה בלב ים (משלי ל׳) פי׳ ישראל הלכו כים בדרך ישרה וסלולה כדרך שאניה בלב ים כדכתי׳ דרך לעבור גאולים אבל מצרים הלכו מטורפים בלא דרך והיו כשוכב בלב ים (שם כ״ג) : (יא) באלים · ב׳ במסרה · הכא ואידך הנחמים באלים (ישעיה נ״ז) דרשו [על] ע״ז שעושין אותה תחת אילנות כמו תחת האלה (פ׳ וישלח) ורגילים לעשות שיש לה צל כי יש אברות שיש להם פירות ואין להם צל ואלה יש לה צל ואין לה פירות אבל הקב״ה צלו נאה ופירותיו מתוקים ויש

רש״י

(י) נשפת · לשון הפחה וכן וגם נשף בהם : צללו · שקעו עמקו לשון מצולה · כעופרת אבר פלו״ס בלע״ז : (יא) באלים · בחזקים כמו ואת אילי

עיקר ש״ח ובאר״ת

...זכר׳ : ב פי׳ נזם כמו שמפרש לסתום נחירי וכו׳ : ג פי׳ בערוך נוקבים ...: ותמימים טבעת לתוכה ומנהיגים אותה בו וכן פירש״י שם : ד ר״ל ...: בתחה לשון טריפה כדפי׳ גם תרון הבא מגזרת חיה הוא ג״כ לשון טריפה: ה [מסום דסא׳ במלת נאד הוא נאה ואינה נרגשת במבטא ולכן יש לפרש כי ... הוא כמו נאד · ולכן בא רש״י לסתור זה משלשה טעמים · טעם האחד הוא כי נאד הוא בית קבול אשר בו מכניסים וא״כ צ״ל הכניס המים כמו בנאד · וטעם ... כי בנאד לא שייך לשון נצב ומדכתיב נצבו כמו נד ע״כ לאו נאד הוא · וטעם ... כי שם נאד לא בא בכ״מ בחולם ומדכתיב נד בצירה ע״כ נד הוא תומס׳ ...ם]: ו כי בני רצון שייך׳ אלא כנו למלאת רצון אבין שבשמים: ז דאד תיבה

כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה־פֶלֶא׃ יב נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ׃ יג נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם־זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל־נְוֵה קָדְשֶׁךָ׃ יד שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת׃ טו אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן׃ טז תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד־יַעֲבֹר עַמְּךָ יְהוָה עַד־יַעֲבֹר עַם־זוּ קָנִיתָ׃ יז תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְהוָה מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי

רש"י הג' דגושת

הארץ לקח. אילותי לעזרתי חושה: נורא תהלת. יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמ"ש לך דומיה תהלה: (יב) נטית ימינך. כשהקדוש ברוך הוא נוטה ידו הרשעים כלים ונופלים לפי שהכל נתון בידו ונופלים בהטייתה וכן הוא אומר וה' יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזור משל לכלי זכוכית הנתונים ביד אדם מטה ידו מעט והן נופלין ומשתברין: תבלעמו ארץ. מכאן שזכו לקבורה בשכר שאמרו ה' הצדיק: (יג) נהלת. לשון מנהל ואונקלוס תרגם לשון נושא וסובל ולא דקדק לפרש אחר לשון העברית: (יד) ירגזון. ח מתרגזין: ישבי פלשת. מפני שהרגו את בני אפרים שמהרו את הקץ ט ויצאו בחזקה כמפורש בדברי הימים והרגום אנשי גת: (טו) אלופי אדום אילי מואב. והלא לא היה להם לירא כלום שהרי לא עליהם הולכים י אלא מפני אנינות שהיו מתאוננים ומצטערים כ על כבודם של ישראל: נמוגו. נמסו כמו ברביבים תמוגגנה. אמרו עלינו הם באים לכלותינו ולירש את ארצנו: (טז) תפל עליהם אימתה. על הרחוקים: ופחד. על הקרובים ל כענין שנאמר כי שמענו את אשר הוביש וגו': עד יעבר. עד יעבר. כתרגומו: קנית. חבבת משאר אומות מ כחפץ הקנוי בדמים יקרים שחביב על האדם: (יז) תבאמו. נתנבא משה שלא יכנס לארץ לכך לא נאמר תביאנו (נראה שצ"ל שלא יכנסו לארץ וכו' והכי איתא בהדיא פ' יש נוחלין דף קי"ט ובמכילתא הבנים יכנסו ולא האבות אף שלא נגזרה גזרת מרגלים עדיין מכל מקום ניבא ולא ידע מה ניבא. מהרש"ל): מכון לשבתך. מקדש של מטה נ מכוון כנגד כסא של מעלה אשר פעלת: מקדש. הטעם עליו זקף גדול להפרידו מתיבת השם שלאחריו המקדש אשר כוננו ידיך ה'. חביב בית המקדש שהעולם נברא ביד אחת שנא' אף ידי יסדה ארץ ומקדש בשתי ידים ואימתי יבנה בשתי ידים בזמן שה' ימלוך לעולם ועד לעתיד לבא שכל המלוכה

עבד פרישן : יב ארמת ימינך בלעתנון ארעא : יג דברתהי בטבותך עמא דנן דפרקת סוברתהי בתקפך לדירא דקדשך : יד שמעו עממיא וזעו דחלא אחדתנון דהוו יתבין בפלשת : טו בכן אתבהילו רברבי אדום תקיפי מואב אחדתנון רתיתא אתברו כל דהוו יתבין בכנען : טז תפיל עליהון אימתא ודחלתא בסגי תקפך ישתקון כאבנא עד דיעבר עמך יי ית ארנונא עד דיעבר עמא דנן די פרקתא ית ירדנא : יז תעלנון ותשרתנון בטורא דאחסנתך אתר לבית שכנתך אתקנתא יי

רשב״ם

כמותך : נורא תהלות · תהלות האמורות בך על ידיהם · אתה יראוי ומאויים כדכתיב וייראו העם את ה׳: (יב) נטית ימינך· ויאמר ה׳ אל משה נטה את ידך על הים וישובו וגו׳ : (יג) נהלת בעזך · מנהל אתה את ישראל עכשיו כדי להכניסם ולהוריש׳ את ארץ כנען שהוא נוה קדשך : (יד טו) יושבי פלשת · אלופי אדום · אילי מואב· כל אלו שכיני ארץ ישראל: (טז) עד יעבור · שניהם עד יעבור את הירדן אל ארץ ישראל כפלי אחד של עברת הירדן כעין ימינך ה׳ · לפי הפשט בגדול זרועך· כמו בזרוע גדלך · וכן קדוש היכלך בתהלים · כמו היכל קדשך : (יז) מקדש · קוף של מקדש דגושה ודל״ת רפה · וכן הצפינו׳ וכן משתי עיני מפלשתים · הדגש שבקוף של מקדש עושה את החטף (שבו) מניע · ולכך הדל״ת של אחריו רפה ·

בעל הטורים

לו צל והיינו דכתיב בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי: (יז) לשבתך פעלת · ג׳ במסרה׳ מכון לשבתך פעלת· ואידך בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים (מ״א ח׳) ותבירו [בד״ה ב׳ ו] זהו שאמרו חז״ל ב״ה של מטה מכוון כנגד ב״ה של מעלה : מכון לשבתך פעלת ה׳ בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך כנגדו : לשבתך · בגי׳ ירושלים

עיקר ש״ת ובאר״ת

כמו ב׳ תיבות : ח סוא לשון הוה ולא לשון עתיד : ט שהם חשבו מזמן בין הבתרים שהי׳ ל׳ שנה קודם שנולד יצחק : י ר״ל כי נלטוו אל מלר ואל תתגר בם מלחמה : כ ונתיילאו כיון שכבודם מתגבר שמא יעשו עמהם מריבה על ריב שבין רועי אברהם ושבין יעקב ועשו : ל דייק מקאמר תרתי אימתה ופחד : מ דקי״ל והלא כל העולם כולו שלו הוא שנאמר קונה שמים וארץ : נ מדלא כתיב מקום · ופסי׳ תבאמו ותטעמו בהר נחלתך והר זה מכון לשבתך מכוון לשבתך אשר פעלת לכסא של מעלה ונגד אותו הר מכוון זה המקדש אשר כוננו ידיך :

ר״ל

כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ׃ יח יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד׃ יט כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְהֹוָה עֲלֵהֶם אֶת־מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם׃ פ כ וַתִּקַּח מִרְיָם הַנְּבִיאָה אֲחוֹת אַהֲרֹן אֶת־הַתֹּף בְּיָדָהּ וַתֵּצֶאןָ כָל־הַנָּשִׁים אַחֲרֶיהָ בְּתֻפִּים וּבִמְחֹלֹת׃ כא וַתַּעַן לָהֶם מִרְיָם שִׁירוּ לַיהֹוָה כִּי־גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם׃ ס כב וַיַּסַּע מֹשֶׁה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּם־סוּף וַיֵּצְאוּ אֶל־מִדְבַּר־שׁוּר וַיֵּלְכוּ שְׁלֹשֶׁת־יָמִים בַּמִּדְבָּר וְלֹא־מָצְאוּ מָיִם׃ כג וַיָּבֹאוּ מָרָתָה וְלֹא יָכְלוּ לִשְׁתֹּת מַיִם מִמָּרָה כִּי מָרִים הֵם עַל־כֵּן קָרָא־

רש"י

שמלוכה שלו: (יח) לעולם ועד. ל' עולמית הוא והוי"ו בו יסוד לפיכך היא פתוחה ס אבל ואנכי היודע ועד שהוי"ו בו שמוש קמוצה ע היא: (יט) כי בא סוס פרעה. כאשר פ בא: (כ) ותקח מרים הנביאה. היכן נתנבאה כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא בסוטה. דבר אחר אחות אהרן לפי שמסר נפשו עליה כשנצטרעה נקראת על שמו: את התף. כלי של מיני זמר: בתפים ובמחלת. מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם נסים והוציאו תפים ממצרים: (כא) ותען להם מרים. משה אמר שירה לאנשים. הוא אומר והם עונין אחריו. ומרים אמרה שירה צ לנשים: (כב) ויסע משה. הסיען בעל כרחם ק שעטרו מצרים את סוסיהם בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותם בים וגדולה היתה ביזת הים מביזת מצרים שנאמר תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף ר לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם: (כג) ויבאו מרתה. כמו למרה. ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחלתה והתי"ו היא במקום ה"א הנשרשת בתיבת מרה ובסמיכתה כשהיא נדבקת לה"א שהוא מוסיף במקום הלמ"ד תהפך הה"א של שרש לתי"ו וכן כל ה"א שהיא שרש בתיבה תתהפך לתי"ו בסמיכתה כמו חמה אין

עיקר ש"ת ובאר"ח

ס ר"ל סגול תחת עיי"ן של ועד שרש"י נקיט פתח קטן: ע ר"ל שעיי"ן הוא בצירה כי הוי"ו בקמץ·[מה שכתב רש"י הוי"ו בו יסוד אין פירושו כי שרשו ועד כי לא נמצא שרש כזה בעברית אבל שרשו יעד. והוי"ו הוא תמורת אות יו"ד. ומ"ש לפיכך היא פתוחה תדע כי לפני רש"י היה באמת הוי"ו נקוד בפתח כמו"ש במסורה קטנה ובחומשים גדולים דפוס בזל. אבל ואנכי היודע ועד מנוקד הוי"ו

מקדשא יי אתקנוהי ידיך : יח יי מלכותיה קאם לעלם ולעלמי עלמיא : יט ארי עלו סוסות פרעה ברתכוהי ובפרשוהי בימא ואתיב יי עליהון ית מי ימא ובני ישראל הליכו ביבשתא בגו ימא : כ ונסיבת מרים נביאתא אחתיה דאהרן ית תפא בידהא ונפקו כל נשיא בתרהא בתפין ובחנגין : כא ומעניא להון מרים שבחו ואודו קדם יי ארי אתגאי על גותניא וגאותא דילה היא סוסיא ורכביה רמא בימא : כב ואטיל משה ית ישראל מימא דסוף ונפקו למדברא דחגרא ואזלו תלתא יומין במדברא ולא אשכחו מיא : כג ואתו למרה ולא יכילו למשתי מיא ממרה ארי מרירין אנון על כן קרא שמיה מרה :

רשב"ם

זכן הצפינו · וכן משתי : (יח) ה' ימלוך · לאחר שתתישבו בארץ ישראל תוודע מלכותו של הקב"ה בכל המלכיות : (יט) כי בא סוס · ונוערו בים וישראל כבר הלכו ביבשה בתוך הים · אז ותקח מרים הנביאה וגו' וכמה כאשר צוה ה' את משה · ויניחהו אהרן לפני העדות למשמרת · וכן בירמיה כי בא ירמיה אל בית הבור ואל החנויות וישב שם ירמיה ימים רבים וישלח המלך צדקיהו ויקחהו : (כ) הנביאה · קורא בעל* דברי שבח או תוכחות בני אדם : אחות אהרן · על שם הבכור קורא אחות כמו שפירשתי אצל אחות נביות ואחות לוטן : (כב) ויסע · הפעילי אבל ויסע · הוא עצמו נסע · וכן ויפל

בעל הטורים

ליון : ידיך · יו"ד יתירה בשביל י' נסים שנעשו במקדש ובשביל י' קדושות שנתקדשה הארץ : (יח) ה' ימלוך · פסיק לומר לך כשיבא העת שיאמרו ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד אז תפסוק מלכות עובדי כוכבים : משה הקדים ה' למלכות ודוד הקדים מלכות לה' שנאמר ימלוך ה' לעולם לפי שהיה ודרך רשעים יעוות לא רצה להזכיר ה' על הרעה: (כב) ויסע · ג' במס' דין ואידך ויסע כצאן עמו (תהלים ע"ח) מלמד שהיו מוצאים שם אבנים טובות בקרקעית הים והסיעם משה בעל כרחם כצאן הזה שהרועה מסיעו מעדר לעדר ועוד אד (באיוב י"ט) ויסע כעץ תקותי · שע"י פרעה שהיה עמו בעצתו בעבודת פרך נפרע לו מדה כנגד מדה

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוי"ו בקמץ · כאל"ח · ודמה בזה דברי בעל ש"ח] : פ ר"ל כאשר בא סוס פרעה לסיבך ותקח מרים : צ ר"ל שמרים אמרה לנשים כל השירה כולה : ק כי בלא זה תיבת ויסע מיותר הוא דהא תמיד היו נוסעים ע"פ הגבורה : ר ר"ל תורי זהב הוא ביזת הים ונקודת הכסף הוא ביזת מצרים :

*) אולי כוונתו כי נביאה הוא מסורתא ניב שפתים ר"ל

שְׁמָהּ מָרָה׃ כד וַיִּלֹּנוּ הָעָם עַל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַה־נִּשְׁתֶּה׃ כה וַיִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיּוֹרֵהוּ יְהוָה עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ אֶל־הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמָּיִם שָׁם שָׂם לוֹ חֹק וּמִשְׁפָּט וְשָׁם נִסָּהוּ׃ כו וַיֹּאמֶר אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַיָּשָׁר בְּעֵינָיו תַּעֲשֶׂה וְהַאֲזַנְתָּ לְמִצְוֺתָיו וְשָׁמַרְתָּ כָּל־חֻקָּיו כָּל־הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי בְמִצְרַיִם לֹא־אָשִׂים עָלֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה רֹפְאֶךָ׃ ס חמישי כז וַיָּבֹאוּ אֵילִמָה וְשָׁם שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עֵינֹת מַיִם וְשִׁבְעִים תְּמָרִים וַיַּחֲנוּ־שָׁם עַל־הַמָּיִם׃ טז א וַיִּסְעוּ מֵאֵילִם וַיָּבֹאוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־מִדְבַּר־סִין אֲשֶׁר בֵּין־אֵילִם וּבֵין סִינָי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי

רש"י

לו. ותמתו נערה בו. הרי ה"א של שורש נהפכת לתי"ו מפני שנסמכת אל הוא"ו הנוספת. וכן עבד ואמה. הנה אמתי בלהה. לנפש חיה. ויהמתו איתו לנפש. בין הרמה. ותשובתו הרמתה: (כד) וילנו. לשון נפעל הוא וכן התרגום לשון נפעל הוא ואתרעמו וכן דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם ש מתלונן מתרועם ולא אמר לונן רועם וכן יאמר בלעז דקומפ"ל ישנ"ק ש"יי מוסב הדבור אליו באמרו ש"יי: (כה) שם שם לו. במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם שבת ופרה אדומה ת ודינין: ושם נסהו. לעם וראה קשי ערפן שלא נמלכו במשה בלשון יפה בקש עלינו רחמים שיהיו לנו מים לשתות אלא נתלוננו: (כו) אם שמוע תשמע. זו קבלה שיקבלו עליהם: תעשה. הוא עשיים: והאזנת. תטה אזנים לדקדק בהם: כל חקיו. דברים שאינן אלא גזירת מלך בלא שום טעם ויצה"ר מקנטר עליהם מה איסור באלו למה נאסרו כגון לבישת כלאים ואכילת חזיר ופרה אדומה וכיוצא בהם: לא אשים עליך. ואם אשים הרי הוא כלא הושמה א כי אני ה' רופאך זהו מדרשו. ולפי פשוטו כי אני ה' רופאך מלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם כרופא הזה שאומר לאדם אל תאכל דברי' שמביאי' אותך לידי חולי וזהו היזון מצות וכן הוא אומר ב רפאות תהי לשרך: (כז) שתים עשרה עינת מים. כנגד י"ב שבטים נזדמנו להם ג ושבעים תמרים כנגד ע' זקנים: (א) בחמשה עשר יום. נתפרש היום של חנייה זו לפי שבו ביום כלתה החררה שהוציאו ממצרים והוצרכו למן ללמדנו שאכלו משירי הבצק או משירי המצה ששים ואחת סעודות ד וירד להם מן בט"ו באייר

כד ואתרעמו עמא על משה למימר מה נשתי: כה וצלי קדם יי ואלפיה יי אעא ורמא למיא ובסימו מיא תמן גזר ליה קים ודין ותמן נסיה: כו ואמר אם קבלא תקבל למימרא דיי אלהך ודכשר קדמוהי תעבד ותצית לפקודוהי ותטר כל קימוהי כל מרעין די שויתי במצרים לא אשוינון עלך ארי אנא יי אסך: כז ואתו לאילם ותמן תרי עסר מבועין דמין ושבעין דקלין ושרו תמן על מיא: א ונטלו מאילם ואתו כל כנשתא דבני ישראל למדברא דסין די בין אילם ובין סיני בחמשת עסרא

רש"י

בקרב מחנהו · ויגש את פר לשון מפעיל · אבל ויפל ויגש לשון פועל: (כה) ויורהו · לשון יורו משפטיך: שם שם לו חוק ומשפט · שם במרה על ידי עלילות (הנסיון) אשר שם (להצמיאם) למים ואח"כ ריפא להם את המים התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדם והוא יעשה צורכיהם: והאיך. שם לו חוק ומשפט שאמר להם אם שמוע תשמע בקול ה' אלהיך וגו' ושמרת כל חקיו שצוה אתכם: (כו) כל המחלה אשר שמתי במצרי' שעשיתי. מימיהם דם ולא היה להם מים לשתות. לא אשים עליך כי אני ה' רפאך אשר רפאתי למים· כדכתיב לשון זה באלישע כשריפא המים · כל המחלה במים מדבר כדכתיב וברך את לחמך ואת מימיך והסירותי מחלה מקרבך: (א) בחמשה עשר יום

בעל הטורים

שאמר ויסע כנען תקותי: (כה) שם שם לו חק ומשפט · זה פרה אדומה שהשם שזה המר ממתיק המרים כך פרה אדומה מטהרת הטמאים ומטמאת הטהורים · שם בגי' (ע"ה) פרה אדומה: (כו) מחלה · אותיות הלאה ואותיות המלח לומר לך שפ"ג מיני חלאים תלוים במרה ופת שחרית במלח וקיתון של מים מבטלתן (ב"מ ק"ז ע"ב) ולכך סמך לו עינות מים: רפאך · הפ"א רפויה שרפואה שבידי שמים באה בגופו ושבידי אדם באה בקושי ע"כ ורפא (בפרשת משפטים) דגוש:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ש ר"ל שאדם המוציא התלונה גם הוא מקבל הפעולה ויהיה הנפעל כהוראת בנין התפעל: ת שבת מפרש הקרא מיד אהליו · ועוד מדכתיב כאשר צויתיך ופרש"י במרה · ודינין הם חק וגם בפרה אדומה כתיב חקת: א דק"ל כיון דכתיב לא אשים למה אמר אני ה' רופאך · לכ"פ ואם אשים וכו' והפי' אם שמוע וכו' לא אשים אבל אם לא תשמע ח"ו כי אין צדיק וכו' אז אשים עליך אבל אני וכו': ב שהתורה היא רפואה ושמיעה שמונעת לבא: ג ר"ל שמאלו אבל כבר נבראו כי אין כל חדש וגו': ד והע"פ שאכלו ע"ז ימים מגיסן וט"ו מאייר

ויהיה

לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ב וַיִּלִּינוּ וילונו קרי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּמִּדְבָּר׃ ג וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִי־יִתֵּן מוּתֵנוּ בְיַד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּשִׁבְתֵּנוּ עַל־סִיר הַבָּשָׂר בְּאָכְלֵנוּ לֶחֶם לָשֹׂבַע כִּי־הוֹצֵאתֶם
אֹתָנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת־כָּל־הַקָּהָל הַזֶּה
בָּרָעָב׃ ס ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנְנִי מַמְטִיר לָכֶם
לֶחֶם מִן־הַשָּׁמָיִם וְיָצָא הָעָם וְלָקְטוּ דְּבַר־יוֹם בְּיוֹמוֹ לְמַעַן
אֲנַסֶּנּוּ הֲיֵלֵךְ בְּתוֹרָתִי אִם־לֹא׃ ה וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר־יָבִיאוּ וְהָיָה מִשְׁנֶה עַל אֲשֶׁר־יִלְקְטוּ
יוֹם ׀ יוֹם׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֶרֶב
וִידַעְתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ז וּבֹקֶר

רש"י

באייר ויום א' בשבת היה כדאיתא במסכת שבת: (ב) וילונו. לפי שכלה הלחם: (ג) מי יתן מותנו. שנמות ואינו שם דבר כמו מותנו (בחולם) אלא כמו עשותנו חנותנו שובנו. לעשות אנחנו לחנות אנחנו למות אנחנו. ותרגומו ו לוי דמיתנא. לו מתנו. הלואי והיינו מתים: (ד) דבר יום ביומו. צורך אכילת יום ז ילקטו ביומו ולא ילקטו היום לצורך מחר: למען אנסנו הילך בתורתי. אם ישמרו מצות התלויות בו ח שלא יותירו ממנו ולא יצאו בשבת ללקוט: (ה) והיה משנה. ליום ולמחרת: משנה. על שהיו רגילים ללקוט יום יום של שאר ימות השבוע ט ואומר אני אשר יביאו והיה משנה לאחר שיביאו ימצאו משנה במדידה על אשר ילקטו וימדו יום יום וזהו לקטו לחם משנה בלקיטתו היה נמצא לחם משנה. וזהו על כן הוא נותן לכם ביום הששי לחם יומים נותן לכם ברכה (פוי"שן) בבית למלאות העומר פעמים ללחם יומים: (ו) ערב. כמו י לערב: וידעתם כי ה' הוציא אתכם מארץ מצרים. לפי שאמרתם לנו כי הוצאתם אותנו תדעו כי לא אנחנו המוציאים אלא ה' הוציא אתכם שיגיז לכם את השליו: (ז) ובקר וראיתם. לא על הכבוד שנאמר והנה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ויהי' ס"ס ס"ב סעודו' וי"ל סעודה ראשונה אכלו במצרים היינו ליל ט"ו ובשחרית יצאו: ה מדכתיב ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי לירידתו שבת הוא ולא יהיה בו: ו פי' הלואי והיינו מתים כמו שתרגם על לו מתנו: ז כי דבר יום יתפרש צורך אכילת היום ותיבת ביומו דבוק למלת ולקטו ביומו: ח למען אנסנו

יומא לירחא תנינא למפקהון מארעא דמצרים: ב ואתרעמו כל כנשתא דבני ישראל על משה ועל אהרן במדברא: ג ואמרו להון בני ישראל לוי דמיתנא קדם יי בארעא דמצרים כד הוינא יתבין על דודי בסרא כד הוינא אכלין לחמא ושבעין ארי אפקתון יתנא למדברא הדין לקטלא ית כל קהלא הדין בכפנא: ד ואמר יי למשה הא אנא מחית לכון לחמא מן שמיא ויפקון עמא וילקטון פתגם יום ביומה בדיל דאנסנון היהכון באורייתי אם לא: ה ויהי ביומא שתיתאה ויתקנון ית דייתון ויהי על חד תרין על דילקטון יום יום: ו ואמר משה ואהרן לכל בני ישראל ברמשא ותדעון ארי יי אפיק יתכון מארעא דמצרים: ז ובצפרא ותחזון ית יקרא דיי כד שמיע

ר ש"י

בחדש השני · אז פסקו להם עוגות שהוציאו ממצרים: (ג) בידה' ימיתת (חבאים) בבלח אלי קבר ולא ברעב: על סיר הבשר · כמו ועליו מטה מנשה: (ד) ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו · אף אם יתכוונו ללקוט הרבה לא ימצאו בבתים אלא (יום) דבר יום ביומו כדכתי' וימודו בעומר איש לפי אכלו לקטו: למען אנסנו · מתוך שבכל יום ויום עיניהם תלויות למזונותיהם אלי מתוך כך יאמינו בי וילכו בתורתי כמו שמפורש בפרשת והיה עקב ויענך וירעיבך: (ה) והכינו את אשר תאפו אפו ואת אשר תבשלו בשלו: והיה משנה · אע"פ שבכל יום לא מצאו אלא עומר לגולגולת ביום הששי ימצאו כפלים שני העומר לאחד: (ו) כי ה' הוציא אתכם · ולא כמה שאמרתם כי הוצאתם אותנו:

בעל הטורים

(ג) לשבע ד' במס' הכא ואידך ואכלתם לשבע (פ' בהר) ואכלתם לחמכם לשבע (פרשת בחקותי) לידה שלא להם לשבע (תהלים ע"ח) מלמד שגם במצרים זימן להם הקב"ה סיפוקיהם כמו שדרשו רז"ל הדגה אשר נאכל במצרים חנם וכי תעלה על דעתך שנתנו להם בחנם הפסח אפילו תבן לא נתנו להם כו' אלא שהקדוש ברוך הוא היה מזמין להם דגים בכדיהם וזה הוא לידה שלא להם לשבע: (ד) אנסנו הילך בתורתי שלא ניתנה התורה אלא לאוכלי המן: (ה) והיה משנה · כל מעשה השבת כפולים · שני כבשים · שני ככרים · שתי נרות ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

אנסנו קאי על לחם מן השמים במצות התלויות בו שלא ילקטו לנותר מחר ושמירת שבת: ט ולא כמובן מן הכתוב משנה מן כל השבוע וגם יו"ד עומרים: י גרסינן

כמו

וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם עַל־
יְהוָה וְנַחְנוּ מָה כִּי תַלּוֹנוּ תלינו קרי עָלֵינוּ׃ ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
בְּתֵת יְהוָה לָכֶם בָּעֶרֶב בָּשָׂר לֶאֱכֹל וְלֶחֶם בַּבֹּקֶר לִשְׂבֹּעַ
בִּשְׁמֹעַ יְהוָה אֶת־תְּלֻנֹּתֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מַלִּינִם עָלָיו וְנַחְנוּ
מָה לֹא־עָלֵינוּ תְלֻנֹּתֵיכֶם כִּי עַל־יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
אֶל־אַהֲרֹן אֱמֹר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קִרְבוּ לִפְנֵי יְהוָה
כִּי שָׁמַע אֵת תְּלֻנֹּתֵיכֶם׃ י וַיְהִי כְּדַבֵּר אַהֲרֹן אֶל־כָּל־עֲדַת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיִּפְנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר וְהִנֵּה כְּבוֹד יְהוָה נִרְאָה
בֶּעָנָן׃ פ ששי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יב שָׁמַעְתִּי
אֶת־תְּלוּנֹּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר בֵּין הָעַרְבַּיִם
תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבַבֹּקֶר תִּשְׂבְּעוּ־לָחֶם וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ יג וַיְהִי בָעֶרֶב וַתַּעַל הַשְּׂלָו וַתְּכַס אֶת־הַמַּחֲנֶה
וּבַבֹּקֶר הָיְתָה שִׁכְבַת הַטַּל סָבִיב לַמַּחֲנֶה׃ יד וַתַּעַל שִׁכְבַת

דגש אחר שורקי מ"ש — רש"י — קמץ בז"ק

כבוד ה' נראה בענן נאמר כ' אלא כך אמר להם ערב וידעתם כי היכולת בידו ליתן תאותכם ובשר יתן אך לא בפנים מאירות יתננה לכם כי שלא כהוגן שאלתם אותו ל' ומכרס מלאה והלחם ששאלתם לצורך בירידתו לבקר תראו את כבוד אור פניו שיורידהו לכם דרך חבה בבקר שיש שהות להכינו וטל מלמעלה וטל מלמטה כמונח בקופסא: את תלנותיכם על ה'. כמו אשר על ה': ונחנו מה. מה אנחנו חשובין: כי תלינו עלינו. שתרעימו עלינו את הכל את בניכם ונשיכם ובנותיכם וערב רב. ועל כרחי אני זקוק לפרש תלינו בלשון הפעילו מפני דגשותו וקרייתו מ שאילו היה רפה הייתי מפרשו בלשון תפעלו כמו וילן העם על משה או אם היה דגוש ואין בו יו"ד וקרא תלונו הייתי מפרשו לשון תתלוננו עכשיו הוא משמע תלינו את אחרים כמו במרגלים וילינו עליו את כל העדה: (ח) בשר לאכול. ולא לשובע. למדה תורה דרך ארץ שאין אוכלין בשר לשובע. ומה ראה להוריד לחם בבקר ובשר בערב לפי שהלחם שאלו כהוגן שא"א לו לאדם בלא לחם אבל בשר שאלו שלא כהוגן שהרבה בהמות היו להם ועוד שהיה אפשר להם בלא בשר לפיכך נתן להם בשעת טורח שלא כהוגן: אשר אתם מלינים עליו. את האחרים השומעים אתכם מתלוננים: (ט) קרבו. למקום שהענן ירד: (יג) השלו. מין

עוף

(קדמוהי) ית תרעמותכון על מימרא דיי ונחנא מה ארי אתרעמתון עלנא: ח ואמר משה בדיתן יי לכון ברמשא בסרא למיכל ולחמא בצפרא למסבע בדשמיען קדם יי ית תרעמותכון די אתון מתרעמין עלוהי ונחנא מה לא עלנא תרעמותכון אלהן על מימרא דיי: ט ואמר משה לאהרן אמר לכל כנשתא דבני ישראל קריבו קדם יי ארי שמיען קדמוהי ית תרעמותכון: י והוה כד מליל אהרן עם כל כנשתא דבני ישראל ואתפניו למדברא והא יקרא דיי אתגלי בעננא: יא ומליל יי עם משה למימר: יב שמיע קדמי ית תרעמת בני ישראל מליל עמהון למימר בין שמשיא תיכלון בסרא ובצפרא תשבעון לחמא ותדעון ארי אנא יי אלהכון: יג והוה ברמשא וסליקת סליו וחפת ית משריתא ובצפרא הות נחתת טלא סחור למשריתא: יד וסליקת נחתת טלא והא

רשב"ם

(ז) ובוקר וראיתם את כבוד ה'. שימטיר לכם לחם בבוקר: (יב) וידעתם כי אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (יד) ותעל שכבת הטל. שהיה מצפה את המן ומכסהו. דרך טל לעלות:

בעל הטורים

זכור ושמור: (י) ויהי כדבר אהרן. ולא משה כי בזכות אהרן היו הענן לכך סמך והנה כבוד ה' נראה בענן:

רש"י

שוף ושמן מאד: היתה שכבת הטל. הטל שוכב על המן ובמקום אחר הוא אומר וברדת הטל וגו' הטל יורד על הארץ והמן יורד עליו וחוזר ויורד טל עליו והרי הוא כמונח בקופסא: (יד) ותעל שכבת הטל וגו'. כשהחמה

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמו בערב כמו שכתוב בתת ה' לכם בערב: כ שהכבוד ה' נראה באותו יום ולא בבוקר למחרתו: ל שהבשר הוא מהמותרות לא מהכרחיות ועוד שאלתם שבקשו מלאה שהרבה בהמות היו להם: מ [לפרש דברי רש"י לשיטתו. ומפרשים אנשו לאמר כי לדעתו יש שני שרשים להוראה זו שרש לון ושורש לין ושרש לון הוא עומד גם בהפעיל אך השרש לין הוא בהפעיל יוצא וזה שכתב רש"י אלו היה רפה הייתי מפרשו בל' תפעלו וזה לפועל עומד כי הי' ההפעיל מגזרת נמי ע"ו וזה מגזרת לון ואם היה בו דגש ואין בו יו"ד היינו מפרשים אותו

הַטַּ֑ל וְהִנֵּ֞ה עַל־פְּנֵ֣י הַמִּדְבָּ֗ר דַּ֚ק מְחֻסְפָּ֔ס דַּ֥ק כַּכְּפֹ֖ר עַל־הָאָֽרֶץ׃ טו וַיִּרְא֣וּ בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֗ל וַיֹּ֨אמְר֜וּ אִ֤ישׁ אֶל־אָחִיו֙ מָ֣ן ה֔וּא כִּ֛י לֹ֥א יָדְע֖וּ מַה־ה֑וּא וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֲלֵהֶ֔ם ה֣וּא הַלֶּ֔חֶם אֲשֶׁ֨ר נָתַ֧ן יְהוָ֛ה לָכֶ֖ם לְאָכְלָֽה׃ טז זֶ֤ה הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֣ר צִוָּ֣ה יְהוָ֔ה לִקְט֣וּ מִמֶּ֔נּוּ אִ֖ישׁ לְפִ֣י אָכְל֑וֹ עֹ֣מֶר לַגֻּלְגֹּ֗לֶת מִסְפַּר֙ נַפְשֹׁ֣תֵיכֶ֔ם אִ֛ישׁ לַאֲשֶׁ֥ר בְּאָהֳל֖וֹ תִּקָּֽחוּ׃ יז וַיַּעֲשׂוּ־כֵ֖ן בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וַֽיִּלְקְט֔וּ הַמַּרְבֶּ֖ה וְהַמַּמְעִֽיט׃ יח וַיָּמֹ֣דּוּ בָעֹ֔מֶר וְלֹ֤א הֶעְדִּיף֙ הַמַּרְבֶּ֔ה וְהַמַּמְעִ֖יט לֹ֣א הֶחְסִ֑יר אִ֥ישׁ לְפִֽי־אָכְל֖וֹ לָקָֽטוּ׃ יט וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֲלֵהֶ֑ם אִ֕ישׁ אַל־יוֹתֵ֥ר מִמֶּ֖נּוּ עַד־בֹּֽקֶר׃ כ וְלֹא־שָׁמְע֣וּ אֶל־מֹשֶׁ֗ה וַיּוֹתִ֨רוּ אֲנָשִׁ֤ים מִמֶּ֙נּוּ֙ עַד־

רש"י

וזרחה עולה הטל שעל המן לקראת החמה כדרך טל עולה לקראת החמה אף אם תמלא שפופרת של ביצה טל ותסתום את פיה ותניחה בחמה היא עולה מאליה באויר · ור"ד שהטל עולה מן הארץ באויר ג ונעלות שכבת הטל נתגלה המן וראו ס והנה על פני המדבר וגו': דק · דבר דק: מחספס · מגולה ואין דומה לו במקרא · וי"ל מחוספס לשון חפיסה ודלוסקמא ע שבלשון משנה כשנתגלה משכבת הטל ראו שהיה דבר דק מחוספס בתוכו בין שתי שכבות טל · ואונקלוס תרגם מקלף לשון מחשוף הלבן: ככפר · כפור יולי"דא בלע"ז דעדק כגיר כאבני גיר והוא מין צבע שחור כדאמרינן גבי כסוי הדם הגיר והזרניך · דעדק כגיר כגלידא על ארעא דק היה כגיר פ וכוכב מוגלד כקרח על הארץ וכן פירושו דק ככפור שוה קלוש ומוקפא כגליד · דק טינב"ש בלע"ז שהיה מגליד גלד דק מלמעלה וכגיר שתרגם אונקלוס תוספת הוא על לשון העברית ואין לו תיבה בפסוק: (טו) מן הוא · הכנת מזון הוא כמו וימן להם המלך: כי לא ידעו מה הוא · שיקראוהו בשמו: (טז) עמר · שם מדה: מספר נפשתיכם · כפי מנין נפשות שיש לאיש באהלו תקחו עומר לכל גולגולת: (יז) המרבה והממעיט · יש שלקטו הרבה ויש שלקטו מעט צ וכשבאו לביתם מדדו בעומר איש איש מה שלקטו ומצאו שהמרבה ללקוט לא העדיף על עומר לגולגולת אשר באהלו והממעיט ללקוט לא מצא חסר מעומר לגולגולת וזהו נס גדול שנעשה בו: (כ) ויותירו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מכנין נספל מגזרת לון והיה עומד כמו"ש רש"י לעיל על פסוק וילונו· ועכשיו דכתיב

עַל אַפֵּי מַדְבְּרָא דַּעְדַּק מְקַלַּף דַּעְדַּק כְּגִיר כִּגְלִידָא עַל אַרְעָא: טו וַחֲזוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרוּ גְּבַר לַאֲחוּהִי מַנָּא הוּא אֲרֵי לָא יְדַעוּ מַה הוּא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן הוּא לַחְמָא דִּיהַב יְיָ לְכוֹן לְמֵיכַל: טז דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ לְקוּטוּ מִנֵּהּ גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵהּ עֻמְרָא לְגֻלְגַּלְתָּא מִנְיַן נַפְשָׁתֵיכוֹן גְּבַר לְדִי בְמַשְׁכְּנֵהּ תִּסְּבוּן: יז וַעֲבַדוּ כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְקַטוּ דְּאַסְגֵּי וּדְאַזְעֵר: יח וּכְלוּ בְעֻמְרָא וְלָא אוֹתַר דְּאַסְגֵּי וּדְאַזְעַר לָא חַסִּיר גְּבַר לְפוּם מֵיכְלֵהּ לְקַטוּ: יט וַאֲמַר מֹשֶׁה לְהוֹן אֱנָשׁ לָא יַשְׁאַר מִנֵּהּ עַד צַפְרָא: כ וְלָא קַבִּילוּ מִן מֹשֶׁה וְאַשְׁאַרוּ גֻּבְרַיָּא מִנֵּהּ עַד צַפְרָא וּרְחֵשׁ רִיחֲשָׁא

רשב״ם

מחספס · אין חבר ופתרונו (לפי) עניינו מפוזר ככפור שקורין גריש ל״א: (טו) ויאמרו איש אל אחיו מן הוא · לפי שלא ידעו מה הוא · וגם דונש פתרו כן· וסוף המקרא מוכיח· כי לא ידעו מה הוא· ואני אומר מן הוא תרגומו של מי ולפי שהוא לשון מצרי ובאותו לשון היו רגילין׳ כתבו משה באותו לשון שאמרו · להודיענו שלפיכך ויקראו בית ישראל את שמו מן על שהיו תמיהים ואומרים מן הוא · כמו מה הוא · וכן יגר שהדותא· וכמוהו הפיל פור הוא הגורל · לא היה צריך לכתוב אלא הפיל הגורל תואיל ובלשון הקדש נכתבה המגילה · אלא להודיענו על כן קראו לימים האלה פורים על שם הפור · ואילו לא נכתב מתחלה בלשון שהיו אומרים באותה המלכות לא היינו יודעים למה נקרא פורים: (יז) וילקטו · בלא אומד ובלא מדה: (יח) וימודו · בבתי׳ · וימודו · מן מדד · סבב · מן ויסובו:

בעל הטורים

(יד) מתספס· בגימ׳ עולה רמ״ח ששיז המן נבלע ברמ״ח איברים: (טז) זה הדבר אשר צוה ה׳ · בזה הפסוק יש אלפא ביתא · לומר לך כל המקיים את התורה הקב״ה מזמין לו פרנסתו בלא טורח כאוכלי המן: (כ) ויותרו · ב׳ במסרה · הכא ואידך ויותרו כדבר ה׳ (מ״ב ד׳) שתם שהותירו כדבר ה׳ נתקיימה בו ברכה והכא שעברו על

עיקר ש״ת ובאר״ת

דכתיב דגש בלמ״ד ויו״ד אחריו ע״כ פירשו נלן וכמו תגישו · ומפרש זה הוא יונה אחר תלינו את האחרים · באר״ת]: כ לא כאשר הוא מעולם שכאן היה נוסף לחם מן השמים וטל עולה מן הארץ: ס אבל לפי מדרש חז״ל שהטל מן הארץ פי׳ שכתוב ותעל וכו׳ והנה על פני המדבר אחר היות הטל מן הארץ ירד המן: ע מיני גודות: פ לא שדומה ממש לגיר שגיר הוא שחור והמן הוא לבן: צ לא שעברו וסרבו והמעיטו שהרי כתיב ויעשו כן:

כל

בֹּקֶר וַיָּרֻם תּוֹלָעִים וַיִּבְאַשׁ וַיִּקְצֹף עֲלֵהֶם מֹשֶׁה׃ כא וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס׃ כב וַיְהִי בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לָקְטוּ לֶחֶם מִשְׁנֶה שְׁנֵי הָעֹמֶר לָאֶחָד וַיָּבֹאוּ כָּל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה וַיַּגִּידוּ לְמֹשֶׁה׃ כג וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם הוּא אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה שַׁבָּתוֹן שַׁבַּת־קֹדֶשׁ לַיהוָה מָחָר אֵת אֲשֶׁר־תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר־תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ וְאֵת כָּל־הָעֹדֵף הַנִּיחוּ לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד־הַבֹּקֶר׃ כד וַיַּנִּיחוּ אֹתוֹ עַד־הַבֹּקֶר כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וְלֹא הִבְאִישׁ וְרִמָּה לֹא־הָיְתָה בּוֹ׃

פתח באתנח

רש"י

אנשים· דתן ק ואבירם : וירם תולעים· לשון ר רמה: ויבאש · ה"ז מקרא הפוך שבתחלה הבאיש ולבסוף התליע כענין שנאמר ולא הבאיש ורמה לא היתה בו וכן דרך כל המתליעים : (כא) וחם השמש ונמס · הנשאר בשדה ש נמוח ונעשה נחלים ושותין ממנו אילים וצבאים ואומות העולם צדין מהם וטועמים בהם טעם מן, ויודעים מה שבחן של ישראל · ונמס פשר ת לשון פושרים ע"י השמש מתחמם ומפשיר : ונמס·דישטנ"פריר· ודוגמתו בסנהדרין בסוף ד' מיתות : (כב) לקטו לחם משנה · כשמדדו את לקיטתם באהליהם א מצאו כפלים שני העומר לאחד · ומדרש אגדה לחם משונה אותו היום נשתנה לשבח בריחו וטעמו (שאם לנגיד ששנים היו והלא כתיב שני העומר לא': אלא משונה בטעם וריח) : ויגידו למשה · שאלוהו מה היום מיומים ומכאן יש ללמוד שעדיין לא הגיד להם משה פרשת שבת שנצטוה לומר להם והיה ביום הששי והכינו וגו' עד ששאלו את זאת אמר להם הוא אשר דבר ה' שנצטויתי לומר לכם ולכך ענשו הכתוב שאמר לו עד אנה מאנתם ולא הוציאו מן הכלל: (כג) את אשר תאפו אפו · מה שאתם רוצים לאפות בתנור אפו היום ב הכל לשני ימים ומה שאתם צריכים לבשל ממנו במים בשלו היום · לשון אפייה נופל בלחם ולשון בישול בתבשיל : למשמרת · ג לגניזה :

עיקר ש"ח ובאר"ח

ק כל מקום שנאמר אנשים הם דתן ואבירם : ר כאלו כתיב והתליעו תולעים : ש אבל לא קאי ונמס על אשר לקטו דא"כ מה אכלו : ת פשר תרגום של ונמס : א אבל לא כוונו ללקוט כפלים בעד שני הימים כיון שלמחר לא יהיה בו : שא"כ למה באו הנשיאים להגיד זאת למשה והוא השיבם הוא אשר דבר וכו' : ב כי לפי פשוטו משמע שיאפו את האפוי ויבשלו את המבושל וזה זר הוא לדעת לכ"פ מה שאתם רוצים כו' : ג כמו והיה׳ לעדת ב"י למשמרת :

וסריו ורגז עליהון משה: כא ולקטו יתה בצפר בצפר גבר לפום מיכלה ומה דמשתאר מנה על אפי חקלא כד חמא עלוהי שמשא פשר: כב והוה ביומא שתיתאה לקטו לחמא על חד תרין תרין עמרין לחד ואתו כל רברבי כנשתא וחויאו למשה: כג ואמר להון הוא די מליל יי שבתא שבת קודשא קדם יי מחר ית די אתון עתידין למפא אפו וית די אתון עתידין לבשלא בשילו וית כל מותרא אצנעו לכון למטרת עד צפרא: כד ואצנעו יתה עד צפרא כמא דפקיד

רשב"ם

(כב) ויגידו למשה·מה שמצאו משנה ואם יותירו ממנו עד מחרי ומשה לא הגיד להם עד עתה מה שאמר לו הקב"ה מיום הראשון · והיה ביום הששי (וגו' יביאו) והביאו את אשר לקטו והיה משנה: (כג) ויאמר אליהם הוא אשר דבר ה' · מיום ראשון ואני לא הגדתי לכם · ומשה נתכוון שיהיו תמיהים כשימצאו משנה להודיע להם עתה כבודו של השבת: אפו אפו היה לו לומר בחטף פתח קטן· כמו מן אכלי· אכל · מן אמר אמר · מן אפה אפה לשון צווי אלא בשביל שאינו מחובר לאחריו אלא מנוגן ברביע שהוא מנגוני המלכים לכן נקוד בצירי ולא מצאתי דוגמתו אלא הבו · הבו קלון מגניה (הושע ד' י"ח): (כד) ולא הבאיש · ואפילו רימה שרגילה לבא

בעל הטורים

דבר ה' והותירו נבלת בו קללה: וירם· ג' הכא וחד וירם כבוד ה' מעל הכרוב (יחזקאל י') וחד שבעו וירם לבם (הושע י"ג) וירם לבם זה גסות הרוח ולכן נסתלקה השכינה שנאמר וירם כבוד ה' מעל הכרוב דאמרינן בפ"ק דסוטה (דף ה' וע"ש) כל מי שיש בו גסות הרוח כאילו דוחק רגלי השכינ'· ועוד וירם לבם שאם רם לבבו שיש בו גסות הרוח ירם תולעים · וזהו ששנינו מאד מאד הוי שפל רוח שתקות אנוש רמה: (כג) שבתון שבת קדש · הקדים שבתון לשבת ואח"כ קדש ובפ' ויקהל הקדים קדש לשבת·יהיה לכם קדש שבת שבתון לה' לומר שמוסיפין מחול על הקודש בכניסתו וביציאתו שצריך שבית' קודם שבת עיקר הקדושה ואחר שיצא' קדושה (כי שבתון מורה על תוספת שבת ועי' מ"ש המדקדקים על אותיות האמנתי"ו ותבין היטב) וכן במקום אחד נאמר את שבתותי תשמרו הקדים שבת לשמירה ובמקום אחר הקדים שמירה לשבת כדאיתא דתנן לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה ושמירה אחריו שאסור ליהנות ממעשה שבת כגון לרחוץ במרחץ שנתחמם לצורך ישראל: (כד) ורמה · שנים במסרה · ורמה לא היתה בו · ורמה תכסה עליהם (איוב כ"א) לומר לך שאין הרמה שולטת במתים בשבת ואין רמה שולטת באוכלי

כה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אִכְלֻהוּ הַיּוֹם כִּי־שַׁבָּת הַיּוֹם לַיהוָה הַיּוֹם לֹא תִמְצָאֻהוּ בַּשָּׂדֶה׃ כו שֵׁשֶׁת יָמִים תִּלְקְטֻהוּ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לֹא יִהְיֶה־בּוֹ׃ כז וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יָצְאוּ מִן־הָעָם לִלְקֹט וְלֹא מָצָאוּ׃ ס כח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה מֵאַנְתֶּם לִשְׁמֹר מִצְוֺתַי וְתוֹרֹתָי׃ כט רְאוּ כִּי־יְהוָה נָתַן לָכֶם הַשַּׁבָּת עַל־כֵּן הוּא נֹתֵן לָכֶם בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי לֶחֶם יוֹמָיִם שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו אַל־יֵצֵא אִישׁ מִמְּקֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי׃ ל וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם בַּיּוֹם הַשְּׁבִעִי׃ לא וַיִּקְרְאוּ בֵית־יִשְׂרָאֵל אֶת־שְׁמוֹ מָן וְהוּא כְּזֶרַע גַּד לָבָן וְטַעְמוֹ כְּצַפִּיחִת בִּדְבָשׁ׃ לב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה מְלֹא הָעֹמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יִרְאוּ אֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֶאֱכַלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם

רש"י

(כה) ויאמר משה אכלוהו היום וגו' · שחרית שהיו רגילין לצאת וללקוט באו לשאול אם נצא אם לאו ד אמר להם את שבידכם אכלו · לערב חזרו לפניו ושאלוהו מהו לצאת אמר להם שבת היום ראה אותם דואגים שמא פסק המן ולא ירד עוד אמר להם היום לא תמצאוהו מה ת"ל היום היום לא תמצאוהו אבל מחר תמצאוהו׃ (כו) וביום השביעי שבת · שבת הוא המן לא יהיה בו · ולא בא הכתוב אלא לרבות יום הכפורים ה וימים טובים׃ (כח) עד אנה מאנתם · משל הדיוט הוא בהדי הוצא לקי כרבא ו ע"י הרשעים מתגנין הכשרין׃ (כט) ראו · בעיניכם כי ה' בכבודו מזהיר אתכם על השבת שהרי נס נעשה בכל ערב שבת ז לתת לכם לחם יומים׃ שבו איש תחתיו · מכאן סמכו חכמים ד' אמות ליוצא חוץ לתחום ח ג' לגופו וא' לפישוט ידים ורגלים׃ אל יצא איש ממקומו · אלו אלפים אמה של תחום שבת ולא במפורש שאין תחומין אלא מדברי סופרים ועיקרו של מקרא על לוקטי המן נאמר׃ (לא) והוא כזרע גד לבן · עשב ששמו קולייינד"רי וזרע שלו עגול ואינו לבן והמן היה לבן ואינו נמשל לזרע גד אלא לענין העגול כזרע גד היה והוא לבן׃ כצפיחת · בצק שמטגנין אותו בדבש וקורין לו אסקריטין בלשון משנה והוא תרגום של אונקלוס׃ (לב) למשמרת · לגניזה׃ לדרתיכם · בימי ירמיהו · כשהיה ירמיהו מוכיחם למה אין אתם עוסקים בתורה והם אומרים נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה מהיכן נתפרנס הוציא

להם

משה ולא סרי ורחשא לא הוה בה: כח ואמר משה אכלוהי יומא דין ארי שבתא יומא דין קדם יי יומא דין לא תשכחנה בחקלא: כו שתא יומין תלקטנה וביומא שביעאה שבתא לא יהי בה: כז והוה ביומא שביעאה נפקו מן עמא למלקט ולא אשכחו: כח ואמר יי למשה עד אימתי אתון מסרבין למטר פקודי ואוריתי: כט חזו ארי יי יהב לכון שבתא על כן הוא יהב לכון ביומא שתיתאה לחם תרין יומין תיבו אנש תחותוהי לא יפוק אנש מאתרה ביומא שביעאה: ל ונחו עמא ביומא שביעאה: לא וקרו בית ישראל ית שמה מן והוא כבר זרע גדא חור וטעמה כאסקריטון בדבש: לב ואמר משה דין פתגמא די פקיד יי מלי עומרא מנה למטרא לדריכון בדיל דיחזון ית לחמא די אוכלית יתכון במדברא באפקותי

רשב"ם

מדה לא היתה בו: (כו) לא יהיה בו המן: וישבתו העם מכאן ואילך ביום השביעי: (לא) וטעמו כצפיחית בדבש· ולדלן הוא אומר והיה טעמו כטעם לשד השמן· פירשו רבותינו כדבש לתינוקות שמן לזקנים· ואני אומר לפי פשוטו כשאוכלין אותו כמות שהוא בלא טחינה הוא כצפיחי' בדבש· כמו האגוזים קודם טחינה וכתישה מתוקין הם· אבל להלן כתיב וטחנו ברחים או דכו במדוכה לפיכך והיה טעמו (כשמנ') לשמנונית· כמו האגוזים שנעשים שמן לאחר כתישה וכן הזיתים·ולפיכך כתיב כאן וטעמו (ס"א שם והיה טעמו כטעם לשד השמן) שמתחלף טעם המתיקות ונעשה טעם שמן: כצפיחית· אין לו חבר אבל צפחת מים כלי הוא: גד· מין קטניות הוא עגול כזרע גד לבן כעין הבדולח כדכתיב להלן ועינו

עיקר ש"ח ובאר"ת

ד כי שבת היום הוא נתינת טעם למה שלפניו וזה על שאלתם אם יצאו ללקוט· שייך התשובה ע"ז כי שבת היום כו': ה כי הכתוב וביום השביעי שבת הוא מיותר דהא כבר כתיב כי שבת היום לה': ו פי' אם יבקש לנקות את הגן מן הקוצים יתלוש עמהם גם כרוב וירק טוב כן בגלל החוטאים ילקו גם הצדיקים הנקיים מעון: ז ומזה תבינו כי ה' חפץ אשר תנוחו ביום השבת: ח כי מלשון שבו משמע כי ישבו על מקומן ולא יזוזו מזה וזה אי אפשר דהא מצינו שהלכו בשבת ממקום למקום לכן דרשו שבו על מרחב שיסובב אשר לכל איש וכן דרשו

מגלם

מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ לג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח צִנְצֶנֶת
אַחַת וְתֶן־שָׁמָּה מְלֹא־הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה
לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם׃ לד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיַּנִּיחֵהוּ אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמָרֶת׃ לה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אָכְלוּ אֶת־הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־בֹּאָם אֶל־אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת
אֶת־הַמָּן אָכְלוּ עַד־בֹּאָם אֶל־קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן׃ לו וְהָעֹמֶר
עֲשִׂרִית הָאֵיפָה הוּא׃ פ שביעי יז א וַיִּסְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מִמִּדְבַּר־סִין לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה וַיַּחֲנוּ בִּרְפִידִים
וְאֵין מַיִם לִשְׁתֹּת הָעָם׃ ב וַיָּרֶב הָעָם עִם־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ
תְּנוּ־לָנוּ מַיִם וְנִשְׁתֶּה וַיֹּאמֶר לָהֶם מֹשֶׁה מַה־תְּרִיבוּן
עִמָּדִי מַה־תְּנַסּוּן אֶת־יְהוָה׃ ג וַיִּצְמָא שָׁם הָעָם לַמַּיִם
וַיָּלֶן הָעָם עַל־מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה הֶעֱלִיתָנוּ מִמִּצְרַיִם
לְהָמִית אֹתִי וְאֶת־בָּנַי וְאֶת־מִקְנַי בַּצָּמָא׃ ד וַיִּצְעַק מֹשֶׁה
אֶל־יְהוָה לֵאמֹר מָה אֶעֱשֶׂה לָעָם הַזֶּה עוֹד מְעַט וּסְקָלֻנִי׃

רש"י

להם צנצנת המן אמר להם אתם ראו דבר ה' שמעו לא נאמר אלא ראו בזה נתפרנסו אבותיכם הרבה שלוחין יש לו למקום להכין מזון ליראיו: (לג) צנצנת. צלוחית של חרס כתרגומו: והנח אותו לפני ה'. לפני הארון ולא נאמר מקרא זה עד שנבנה אהל מועד אלא שנכתב כאן בפרשת המן: (לה) ארבעים שנה. והלא חסר ל' יום שהרי בט"ו באייר ירד להם המן תחלה ובט"ו בניסן פסק שנאמ' וישבות המן ממחרת אלא מגיד שהעוגות שהוציאו ישראל ממצרים טעמו בהם טעם מן: אל ארץ נושבת. לאחר שעברו את הירדן (ס"א שאותה שבעבר הירדן מיושבת וטובה שנאמר אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ותרגום של נושבת יתבתא ר"ל מיושבת. רש"י ישן): אל קצה ארץ כנען. בתחלת הגבול קודם שעברו את הירדן והוא ערבות מואב. נמצאו מכחישין זה את זה אלא בערבות מואב כשמת משה בז' באדר פסק המן מלירד ונסתפקו ממן שלקטו בו ביום עד שהקריבו העומר בששה עשר בניסן שנא' ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח: (לו) עשירית האיפה. האיפה שלש סאין והסאה ו' קבין והקב ד' לוגין והלוג ו' ביצים

נמצא

יתבון מארעא דמצרים : לג ואמר משה לאהרן סב צלוחית
חרא והב תמן מלי עמרא מן ואצנע יתה קדם יי למטרת
לדריכון : לד כמא די פקיד יי למשה ואצנעה אהרן קדם
סהדותא למטרא : לה ובני ישראל אכלו ית מנא ארבעין
שנין עד דמיתיהון לארעא יתבתא ית מנא אכלו עד דאתו
לסיפי ארעא דכנען : לו ועמרא חד מן עסרא בתלת סאין
הוא : א ונטלו כל כנשתא דבני ישראל ממדברא דסין
למטלניהון על מימרא דיי ושרו ברפידים ולית מיא למשתי
עמא : ב ונצא עמא עם משה ואמרו הבו לנא מיא ונשתי
ואמר להון משה מה אתון נצן עמי מה מנסן אתון קדם יי :
ג וצחי תמן עמא למיא ואתרעם עמא על משה ואמר למא
דנן אסקתנא ממצרים לקטלא יתי וית בני וית בעירי
בצחותא : ד וצלי משה קדם יי למימר מה אעבד לעמא

ר ש ב " ם

כעין הבדולחי אבל זרע גד אינו לבן: (לג) ויאמר משה אל אהרן · לאחר שהוקם המשכן בשנה שניית שהיה שם ארון העדות : קח צנצנת אחת וגו' : (לד) לפני העדות · הארון : (לה) אל קצה ארץ כנען · כדכתיב

בעל הטורים

כאוכלי המן כדאיתא בהמוכר את הספינה (ע"ב ד' ע"ג) : (ב) תריבון ג' · הכא, ואידך האתם תריבון לבעל (שם) אם לאל תריבון (איוב יג) ללמדך שכל המריב עם רבו כאילו מריב עם הקב"ה וכאילו מריב בלשון עבודת כוכבים וזה האתם תריבון לבעל :

(ג) למים · ה' · ונצמא שם העם למים · רפאתי למים (מ"ב ב') הוי כל צמא לכו למים (ישעיה נ"ה) ואדיריהם שלחו צעיריהם למים (ירמיה י"ד) · ולא צמא למים (עמוס ח') פירוש אם יצמאו למים שאדיריהם ישלחו צעיריהם ולא ימצאו מים לכו למים דהיינו תורה ויתרפאו למים ולא יהיה לא רעב ללחם

רש"י

כמאה עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ביצה · והוא שיעור לחלה ולמנחות : (ב) מה תנסון · לומר היוכל לתת מים בארץ ציה : (ד) עוד מעט · אם

עיקר ש"ח ובאר"ח

ממלא תחתיו על מרחב המקום אשר לכל איש בשבת : ט כי הכל ביחד מ"ג ביצים

ה ויאמר יהוה אל־משה עבר לפני העם וקח אתך מזקני ישראל ומטך אשר הכית בו את־היאר קח בידך והלכת: ו הנני עמד לפניך שם על־הצור בחרב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם ויעש כן משה לעיני זקני ישראל: ז ויקרא שם המקום מסה ומריבה על־ריב בני ישראל ועל נסתם את־יהוה לאמר היש יהוה בקרבנו אם־אין: פ ח ויבא עמלק וילחם עם־ישראל ברפידם: ט ויאמר משה אל־יהושע בחר־לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על־ראש הגבעה ומטה האלהים בידי: י ויעש יהושע כאשר אמר־לו משה להלחם בעמלק ומשה אהרן וחור עלו ראש הגבעה: יא והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכאשר יניח ידו וגבר עמלק: יב וידי משה כבדים ויקחו־אבן וישימו

רש"י

אמתין עוד מעט ויסקלוני: (ה) עבור לפני העם. וראה אם יסקלוך למה הוצאת לעז על בני: וקח אתך מזקני ישראל. לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם: ומטך אשר הכית בו את היאור. מה תלמוד לומר אשר הכית בו את היאור אלא שהיו ישראל אומרים על המטה שאינו מוכן אלא לפורענות בו לקה פרעה ומצרים כמה מכות במצרים ועל הים לכך נאמר אשר הכית בו את היאור יראו עתה שאף לטובה הוא מוכן: (ו) והכית בצור. על הצור לא נאמר אלא בצור מכאן שהמטה היה של מין דבר חזק ושמו סנפירינון והצור נבקע מפניו: (ח) ויבא עמלק וגו'. סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין. חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שנייה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו: (ט) בחר לנו. לי ולך השוהו לו מכאן אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וכבוד חברך כמורא רבך מנין שנאמר ויאמר אהרן אל משה

כי

הָדֵין עוֹד זְעֵיר פּוֹן וְיִרְגְּמֻנַנִי : ה וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה עֲבַר קֳדָם עַמָּא וּדְבַר עִמָּךְ מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְחֻטְרָךְ דִּי מְחֵיתָא בֵהּ יָת נַהֲרָא סַב בִּידָךְ וְתֵיזִיל : ו הָא אֲנָא קָאֵם קֳדָמָךְ תַּמָּן עַל טִנָּרָא בְּחֹרֵב וְתִמְחֵי בְטִנָּרָא וְיִפְּקוּן מִנֵּהּ מַיָּא וְיִשְׁתֵּי עַמָּא וַעֲבַד כֵּן משֶׁה לְעֵינֵי סָבֵי יִשְׂרָאֵל : ז וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא נִסֵּיתָא וּמַצּוּתָא עַל דִּנְצוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל דְּנַסִּיאוּ קֳדָם יְיָ לְמֵימַר הַאִית שְׁכִנְתָּא דַיְיָ בֵּינָנָא אִם לָא : ח וַאֲתָא עֲמָלֵק וַאֲגִיחַ קְרָבָא עִם יִשְׂרָאֵל בִּרְפִידִם : ט וַאֲמַר משֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ בְּחַר לָנָא גֻבְרַיָּא וּפוּק אֲגִיחַ קְרָבָא בַּעֲמָלֵק מְחַר אֲנָא קָאֵם עַל רֵישׁ רָמְתָא וְחֻטְרָא דְּאִתְעֲבִידוּ בֵהּ נִסִּין מִן קֳדָם יְיָ בִּידִי : י וַעֲבַד יְהוֹשֻׁעַ כְּמָא דַאֲמַר לֵהּ משֶׁה לְאַגָּחָא קְרָבָא בַּעֲמָלֵק וּמשֶׁה אַהֲרֹן וְחוּר סְלִיקוּ לְרֵישׁ רָמְתָא : יא וְהָוֵי כַּד יָרֵים משֶׁה יְדוֹהִי וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְכַד מַנַּח יְדוֹהִי וּמִתְגַּבְּרִין דְּבֵית עֲמָלֵק : יב וִידֵי משֶׁה יְקִרָא וּנְסִיבוּ אַבְנָא וְשַׁוִּיאוּ

רשב"ם

ביהושע וישבת המן ממחרת:(ו)היש ה' בקרבנו · אם יתן לנו מים : (יא) כאשר ירים משה' ידו והמטה : וגבר ישראל·שכן דרך עורכי מלחמה כל זמן שרואים הרמת ניסים קונפט"ן ב"ל הן מתגברין · וכשהוא מושל

בעל הטורים

ולא נמא למים : (ח) ברפידים · כנ ידים שרפו ידיהם מן המצות · ע ישראל ברפידם בגימ' רפו ידיהם מ

רש"י

בי אדני והלא אהרן גדול ממנו היה ועושה את חבירו כרבו · ומורא רבך כמורא שמים מנין שנאמר אדני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאינן מרדו בהקב"ה : ונא הלחם · לא מן הענן והלחם בו מחר · בעת המלחמה י אנכי נלב בחר לנו אנשים · גבורים ויראי חטא שתהא זכותן מסייעתן · דבר אחר בחר לנו אנשים שיודעין לבטל כשפים לפי שבני עמלק מכשפים היו : (י) ומשה אהרן וחור · מכאן לתענית שצריכי שלשה לעבור לפני התיבה שבתעני היו שרויים : חור · בנה של מרים הי וכלב בעלה : (יא) כאשר ירים מש ידו · וכי ידיו של משה נוצחות ה המלחמה וכו' כדאיתא בר"ה (יב) וידי משה כבדים · בשביל שנתע

עיקר ש"ח ובאר"ת

בלים והמעשר מזה הוא מ"ג ומומש וכו'· שמלא מחר כמוך על אנכי נלב לגומ

תַּחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עָלֶיהָ וְאַהֲרֹן וְחוּר תָּמְכוּ בְיָדָיו מִזֶּה אֶחָד וּמִזֶּה אֶחָד וַיְהִי יָדָיו אֱמוּנָה עַד־בֹּא הַשָּׁמֶשׁ׃ יג וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת־עֲמָלֵק וְאֶת־עַמּוֹ לְפִי־חָרֶב׃ פ מפטיר יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי־מָחֹה אֶמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ טו וַיִּבֶן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יְהוָה ׀ נִסִּי׃ טז וַיֹּאמֶר כִּי־יָד עַל־כֵּס יָהּ מִלְחָמָה לַיהוָה בַּעֲמָלֵק מִדֹּר דֹּר׃ פ פ פ

קע"ז · י"ד אמונ"ה סימן: ומפטירין ודבורה אשה נביאה בשופטים סי' ד':

רש"י

במלוה ומנה אחר תחתיו נתייקרו ידיו: ויקחו · אהרן וחור: אבן וישימו תחתיו · ולא ישב לו על כר וכסת אמר ישראל שרויין בצער אף אני אהיה עמהם בצער: ויהי ידיו אמונה · ויהי משה ב ידיו באמונה פרושות השמים בתפלה נאמנה ל ונכונה: עד בא השמש · שהיו עמלקים מחשבין את השעות באיצטרו"לוגיאה באיזו שעה הם נוצחים והעמיד להם משה חמה ועירבב את השעות: (יג) ויחלש יהושע· חתך ראשי גבוריו ולא השאיר אלא חלשים שבהם ולא הרגם כלן מ מכאן אנו למדים שעשו על פי הדבור של שכינה: (יד) כתב זאת זכרון · שבא עמלק להזדווג לישראל קודם לכל האומות: ושים באזני יהושע· המכניס את ישראל לארץ שיצוה את ישראל לשלם לו את גמולו כאן נרמז לו למשה שיהושע מכניס את ישראל לארץ: כי מחה אמחה · לכך אני מזהירך כן · כי חפץ אני למחותו: (טו) ויקרא שמו · של מזבח: ה' נסי · הקב"ה עשה לנו כאן נס גדול · לא שהמזבח קרוי ה' אלא המזכיר שמו של מזבח זוכר את הנס שעשה המקום ה' הוא נס שלנו: (טז) ויאמר · משה: כי יד על כס יה· ידו של הקדוש ברוך הוא ב הורמה לישבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו · נשבע הקדוש ברוך הוא שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כלו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם שנאמר האויב תמו חרבות לנצח זהו עמלק שכתוב בו ועברתו שמרה נצח וערים נתשת אבד זכרם המה מהו אומר אחריו וה' לעולם ישב הרי השם שלם· כונן למשפט כסאו הרי הכסא שלם: חסלת פ' בשלח

תרי"ג — בפרשת בשלח יש בה מצות לא תעשה אחת: — לאוין

(כד) שלא ילך האדם חוץ לתחום בשבת שנאמ' אל יצא איש ממקומו ביום השביעי:

תחותוהי ויתב עלה ואהרן וחור סעדן בידוהי מכא חד ומכא חד והוה ידוהי פריסן בצלו עד דעל שמשא : יג ותבר יהושע ית עמלק וית עמה לפתגם דחרב : יד ואמר יי למשה כתב דא דוכרנא בספרא ושוי קדם יהושע ארי ממחא אמחי ית דוכרנא דעמלק מתחות שמיא : טו ובנא משה מדבחא ופלח עלוהי קדם יי דעבד לה נסין : טז ואמר בשבועה אמירא דא מן קדם דחילא דשכינתה על כרסה יקרה דעתיד דאתגח קרבא קדם יי בדבית עמלק לשיציותהון מדרי עלמא :

רשב״ם

רגילין לנוס ולהנצח : (יב) אמונה · קיומו לדור דור · וכן וחלים רעים ונאמנים · חלאים ארוכים וקיימים : (יג) ויחלש · נצחם כדכתיב קול ענות חלושה : (יד) באזני יהושע · שימלוך עליהם ויקיים מצותו למחות את שם עמלק : כי מחה אמחה וגו' · כי אני רוצה שימחה את שמו : (טו) ה' נסי · שהממה של הקב"ה היה לנס על הגבעה וגם לעתיד ירים אותו הקב"ה לנס על ההרים להלחם בעמלק שהרי אמר לו עכשיו כי מחה אמחה את זכר עמלק וזהו שמפרש והולך : (טז) ויאמר כי יד על כס יה וגו' · לכך אני קורא שם המזבח ה' נסי · דוגמת שם אדם ששמו אליעזר או עמנו אל שהרי הרים הקב"ה את ידו על כסאו וישבע כי מלחמה לו בעמלק מדר דר דוגמת כי אשא אל שמים ידי · וזהו עיקר פשוטו וי"מ כשתהיה ידי חוזק על כס יה שזהו כסא מלכי ישראל אז תהיה מלחמה בעמלק · ואין נראה כלל בעיני שכי תהיה יד היה לו לומר · אבל למעלה הוא מוסב כמו שפירשתי ופירושו שהרי על כס יה :

בעל הטורים

המלות (ע"ה) : (יב) אמונה עד בא השמש · שהזכיר זכות אבות אמונה זה אברהם דכתיב והאמין בה' · עד בא · יצחק דכתיב ביה ויצחק בא מבא · השמש זה יעקב דכתיב ביה וילן שם כי בא השמש : (טז) כי יד · יו"ד של כי בגימטריא דוד (נ"ל דויד · או נ"ל וד' של יד ור"ל שס"ת כגי' דוד) : מדר דר · בגימטריא לימות המשיח (נ"ל לימי משיח) :

עיקר ש״ח ובאר״ח

בעת המלחמה· אנכי נצב להתפלל לזרז ליהושע שיהיה בטוח וכו': כ ויהי קאי על משה ולא על ידיו מדלא כתיב ותהיינה: ל פי' מכוונת: מ ויתפרש הכתוב דהשאיר אך את החלשים כי את עמו הגבורים הכה לפי חרב ומה שהשאיר את החלשים ולא הרג את כלם יען דזה היה ע"פ הדבור : נ דל"ת יד של משה לכ"פ ידו של הקב"ה וכו' · והוכחה פי' לפי שמה כמו כי אשא אל שמים ידי וכו' :

ודבורה אשה נביאה אשת לפידות היא שפטה את־ישראל בעת ההיא׃ והיא יושבת תחת־תמר דבורה בין הרמה ובין בית־אל בהר אפרים ויעלו אליה בני ישראל למשפט׃ ותשלח ותקרא לברק בן־אבינעם מקדש נפתלי ותאמר אליו הלא־צוה יהוה אלהי־ישראל לך ומשכת בהר תבור ולקחת עמך עשרת אלפים איש מבני נפתלי ומבני זבלון׃ ומשכתי אליך אל־נחל קישון את־סיסרא שר־צבא יבין ואת־רכבו ואת־המונו ונתתיהו בידך׃ ויאמר אליה ברק אם־תלכי עמי והלכתי ואם־לא תלכי עמי לא אלך׃ ותאמר הלך אלך עמך אפס כי לא תהיה תפארתך על־הדרך אשר־אתה הולך כי ביד אשה ימכר יהוה את־סיסרא ותקם דבורה ותלך עם־ברק קדשה׃ ויזעק ברק את־זבולן ואת־נפתלי קדשה ויעל ברגליו עשרת אלפי איש ותעל עמו דבורה׃ וחבר הקיני נפרד מקין מבני חבב חתן משה ויט אהלו עד־אלון בצענים בצעננים קרי אשר את־קדש׃ ויגדו לסיסרא כי עלה ברק בן־אבינעם הר־תבור׃ ויזעק סיסרא את־כל־רכבו תשע מאות רכב ברזל ואת־כל־העם אשר אתו מחרשת הגוים אל־נחל קישון׃ ותאמר דברה אל־ברק קום כי זה היום אשר נתן יהוה את־סיסרא בידך הלא יהוה יצא לפניך וירד ברק מהר תבור ועשרת אלפים איש אחריו׃ ויהם יהוה את־סיסרא ואת־כל־הרכב ואת־כל־המחנה לפי־חרב לפני ברק וירד סיסרא מעל המרכבה וינס ברגליו׃ וברק רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה

עד

עד הרשת הגוים ויפל כל־מחנה סיסרא לפי־חרב לא נשאר
עד־אחד׃ וסיסרא נס ברגליו אל־אהל יעל אשת חבר הקיני
כי שלום בין יבין מלך־חצור ובין בית חבר הקיני׃ ותצא
יעל לקראת סיסרא ותאמר אליו סורה אדני סורה אלי אל־
תירא ויסר אליה האהלה ותכסהו בשמיכה׃ ויאמר אליה
השקיני־נא מעט־מים כי צמתי ותפתח את־נאוד החלב
ותשקהו ותכסהו׃ ויאמר אליה עמד פתח האהל והיה אם־
איש יבא ושאלך ואמר היש־פה איש ואמרת אין׃ ותקח
יעל אשת־חבר את־יתד האהל ותשם את־המקבת בידה
ותבא אליו בלאט ותתקע את־היתד ברקתו ותצנח בארץ
והוא־נרדם ויעף וימת׃ והנה ברק רדף את־סיסרא ותצא
יעל לקראתו ותאמר לו לך ואראך את־האיש אשר־אתה
מבקש ויבא אליה והנה סיסרא נפל מת והיתד ברקתו׃
ויכנע אלהים ביום ההוא את יבין מלך־כנען לפני
בני ישראל׃ ותלך יד בני־ישראל הלוך וקשה על יבין
מלך־כנען עד אשר הכריתו את יבין מלך־כנען׃ ותשר
דבורה וברק בן־אבינעם ביום ההוא לאמר׃ בפרע פרעות
בישראל בהתנדב עם ברכו יהוה׃ שמעו מלכים האזינו
רזנים אנכי ליהוה אנכי אשירה אזמר ליהוה אלהי ישראל׃
יהוה בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום ארץ רעשה גם־
שמים נטפו גם־עבים נטפו מים׃ הרים נזלו מפני יהוה זה
סיני מפני יהוה אלהי ישראל׃ בימי שמגר בן־ענת בימי
יעל חדלו ארחות והלכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות׃

חסר אל

חָדְלוּ פְרָזוֹן בְּיִשְׂרָאֵל חָדֵלּוּ עַד שַׁקַּמְתִּי דְּבוֹרָה שַׁקַּמְתִּי אֵם בְּיִשְׂרָאֵל: יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אָז לָחֶם שְׁעָרִים מָגֵן אִם־יֵרָאֶה וָרֹמַח בְּאַרְבָּעִים אֶלֶף בְּיִשְׂרָאֵל: לִבִּי לְחוֹקְקֵי יִשְׂרָאֵל הַמִּתְנַדְּבִים בָּעָם בָּרְכוּ יְהוָה: רֹכְבֵי אֲתֹנוֹת צְחֹרוֹת יֹשְׁבֵי עַל־מִדִּין וְהֹלְכֵי עַל־דֶּרֶךְ שִׂיחוּ: מִקּוֹל מְחַצְצִים בֵּין מַשְׁאַבִּים שָׁם יְתַנּוּ צִדְקוֹת יְהוָה צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אָז יָרְדוּ לַשְּׁעָרִים עַם־יְהוָה: עוּרִי עוּרִי דְּבוֹרָה עוּרִי עוּרִי דַּבְּרִי־שִׁיר קוּם בָּרָק וּשֲׁבֵה שֶׁבְיְךָ בֶּן־אֲבִינֹעַם: אָז יְרַד שָׂרִיד לְאַדִּירִים עָם יְהוָה יְרַד־לִי בַּגִּבּוֹרִים: מִנִּי אֶפְרַיִם שָׁרְשָׁם בַּעֲמָלֵק אַחֲרֶיךָ בִנְיָמִין בַּעֲמָמֶיךָ מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחֹקְקִים וּמִזְּבוּלֻן מֹשְׁכִים בְּשֵׁבֶט סֹפֵר: וְשָׂרַי בְּיִשָּׂשכָר עִם־דְּבֹרָה וְיִשָּׂשכָר כֵּן בָּרָק בָּעֵמֶק שֻׁלַּח בְּרַגְלָיו בִּפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים חִקְקֵי־לֵב: לָמָּה יָשַׁבְתָּ בֵּין הַמִּשְׁפְּתַיִם לִשְׁמֹעַ שְׁרִקוֹת עֲדָרִים לִפְלַגּוֹת רְאוּבֵן גְּדוֹלִים חִקְרֵי־לֵב: גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן שָׁכֵן וְדָן לָמָּה יָגוּר אֳנִיּוֹת אָשֵׁר יָשַׁב לְחוֹף יַמִּים וְעַל־מִפְרָצָיו יִשְׁכּוֹן: זְבֻלוּן עַם חֵרֵף נַפְשׁוֹ לָמוּת וְנַפְתָּלִי עַל מְרוֹמֵי שָׂדֶה: בָּאוּ מְלָכִים נִלְחָמוּ אָז נִלְחֲמוּ מַלְכֵי כְנַעַן בְּתַעְנַךְ עַל־מֵי מְגִדּוֹ בֶּצַע כֶּסֶף לֹא לָקָחוּ:

שמות יח יתרו

יח א וַיִּשְׁמַע יִתְרוֹ כֹהֵן מִדְיָן חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהִים לְמֹשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ כִּי־

רש"י

(א) וישמע יתרו · מה שמועה שמע ובא · קריעת ים סוף ומלחמת עמלק: יתרו · שבע שמות נקראו לו רעואל יתר יתרו חובב חבר קיני פוטיאל (מכילתא) יתר ע"ש שיתר פרשה אחת בתורה ואתה תחזה · יתרו לכשנתגייר וקיים המצות הוסיפו לו אות אחת על שמו · חובב שחבב את

מִן־שָׁמַיִם נִלְחָמוּ הַכּוֹכָבִים מִמְּסִלּוֹתָם נִלְחֲמוּ עִם סִיסְרָא׃
נַחַל קִישׁוֹן גְּרָפָם נַחַל קְדוּמִים נַחַל קִישׁוֹן תִּדְרְכִי נַפְשִׁי עֹז׃ אָז
הָלְמוּ עִקְּבֵי־סוּס מִדַּהֲרוֹת דַּהֲרוֹת אַבִּירָיו׃ אוֹרוּ מֵרוֹז אָמַר
מַלְאַךְ יְהֹוָה אֹרוּ אָרוֹר יֹשְׁבֶיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֶזְרַת יְהֹוָה לְעֶזְרַת
יְהֹוָה בַּגִּבּוֹרִים׃ תְּבֹרַךְ מִנָּשִׁים יָעֵל אֵשֶׁת חֶבֶר הַקֵּינִי מִנָּשִׁים
בָּאֹהֶל תְּבֹרָךְ׃ מַיִם שָׁאַל חָלָב נָתָנָה בְּסֵפֶל אַדִּירִים הִקְרִיבָה
חֶמְאָה׃ יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה וִימִינָהּ לְהַלְמוּת עֲמֵלִים וְהָלְמָה
סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ׃ בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע
נָפַל שָׁכָב בֵּין רַגְלֶיהָ כָּרַע נָפָל בַּאֲשֶׁר כָּרַע שָׁם נָפַל שָׁדוּד׃
בְּעַד הַחַלּוֹן נִשְׁקְפָה וַתְּיַבֵּב אֵם סִיסְרָא בְּעַד הָאֶשְׁנָב מַדּוּעַ
בֹּשֵׁשׁ רִכְבּוֹ לָבוֹא מַדּוּעַ אֶחֱרוּ פַּעֲמֵי מַרְכְּבוֹתָיו׃ חַכְמוֹת
שָׂרוֹתֶיהָ תַּעֲנֶינָּה אַף־הִיא תָּשִׁיב אֲמָרֶיהָ לָהּ׃ הֲלֹא יִמְצְאוּ
יְחַלְּקוּ שָׁלָל רַחַם רַחֲמָתַיִם לְרֹאשׁ גֶּבֶר שְׁלַל צְבָעִים לְסִיסְרָא
שְׁלַל צְבָעִים רִקְמָה צֶבַע רִקְמָתַיִם לְצַוְּארֵי שָׁלָל׃ כֵּן יֹאבְדוּ
כָל־אוֹיְבֶיךָ יְהֹוָה וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ וַתִּשְׁקֹט
הָאָרֶץ אַרְבָּעִים שָׁנָה

אונקלוס

א וּשְׁמַע יִתְרוֹ רַבָּא דְמִדְיָן חֲמוּהִי דְמשֶׁה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְמשֶׁה וּלְיִשְׂרָאֵל עַמֵּהּ אֲרֵי אַפֵּיק יְיָ יָת יִשְׂרָאֵל

רשב"ם

(א) אשר עשה אלהים למשה · שלא הזיקו פרעה ושהגדילו הקב"ה בעיני פרעה ועבדיו ועשה

בעל הטורים

(א) וישמע יתרו · אמרו רבותינו ששמע קריעת ים סוף כשנקרע הים נעשה נהמה גדולה עד ששמעו כל

עיקר ש"ח ובאר"ח

א פי' מפני מה התעורר לבא וגם מדכתיב וישמע משמע דשמע דבר אשר העמים

(ח"ב) ואו

הוֹצִיא יְהוָה אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם׃ ב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה אֶת־צִפֹּרָה אֵשֶׁת מֹשֶׁה אַחַר שִׁלּוּחֶיהָ׃ ג וְאֵת שְׁנֵי בָנֶיהָ אֲשֶׁר שֵׁם הָאֶחָד גֵּרְשֹׁם כִּי אָמַר גֵּר הָיִיתִי בְּאֶרֶץ נָכְרִיָּה׃ ד וְשֵׁם הָאֶחָד אֱלִיעֶזֶר כִּי־אֱלֹהֵי אָבִי בְּעֶזְרִי וַיַּצִּלֵנִי מֵחֶרֶב פַּרְעֹה׃ ה וַיָּבֹא יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ אֶל־מֹשֶׁה אֶל־הַמִּדְבָּר אֲשֶׁר־הוּא חֹנֶה שָׁם הַר הָאֱלֹהִים׃ ו וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה אֲנִי חֹתֶנְךָ יִתְרוֹ בָּא אֵלֶיךָ וְאִשְׁתְּךָ וּשְׁנֵי בָנֶיהָ עִמָּהּ׃ ז וַיֵּצֵא מֹשֶׁה לִקְרַאת חֹתְנוֹ וַיִּשְׁתַּחוּ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיִּשְׁאֲלוּ אִישׁ־לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ

רש"י

התורה וחובב הוא יתרו ב שנאמר מבני חובב חותן משה. וי"א רעואל אביו של יתרו היה ג ומהו אומר ותבאנה אל רעואל אביהן שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. בספרי: חתן משה. (מכילתא) כאן היה יתרו מתכבד במשה אני חותן המלך ולשעבר היה משה תולה הגדולה בחמיו שנאמר וישב אל יתר חותנו: למשה ולישראל. שקול משה ד כנגד כל ישראל: את כל אשר עשה. לגם בירידת המן ה ובבאר ובעמלק: כי הוציא ה' וגו'. זו גדולה על כולם (מכילתא): (ב) אחר שלוחיה. כשאמר לו הקב"ה במדין לך שוב מצרים ויקח משה את אשתו ואת בניו וגו' ויצא אהרן לקראתו ויפגשהו בהר האלהים. אמר לו מי הם הללו אמר לו זו היא אשתי שנשאתי במדין ואלו בני. אמר לו והיכן אתה מוליכן אמר לו למצרים. אמר לו על הראשונים אנו מצטערים ואתה בא להוסיף עליהם. אמר לה לכי לבית אביך נטלה שני בניה ו והלכה לה: (ד) ויצלני מחרב פרעה. כשגלו דתן ואבירם על דבר המצרי ובקשו להרוג את משה נעשה צוארו כעמוד של שיש (מכילתא): (ה) אל המדבר. אף אנו יודעים שבמדבר היה אלא בשבחו של יתרו דבר הכתוב שהיה יושב בכבודו של עולם ונדבו לבו לצאת אל המדבר מקום תהו לשמוע דברי תורה: (ו) ויאמר אל משה. ז ע"י שליח: אני חתנך יתרו וגו'. אם אין אתה יוצא בגיני צא בגין אשתך ח ואם אין אתה יוצא בגין אשתך צא בגין שני בניה (מכילתא): (ז) ויצא משה. כבוד גדול נתכבד יתרו באותה שעה כיון שיצא משה יצא אהרן נדב ואביהוא ומי הוא שראה את אלו יוצאין ולא יצא: וישתחו וישק לו. איני יודע מי השתחוה למי כשהוא אומר איש לרעהו מי הקרוי איש זה משה שנאמר והאיש משה (מכילתא):

ויספר

ממצרים : ב ודבר יתרו חמוהי דמשה ית צפרה אתת משה בתר דפטרה : ג וית תרין בנהא די שום חד גרשם ארי אמר דייר הויתי בארעא נוכראה : ד ושום חד אליעזר ארי אלהא דאבא הוה בסעדי ושזבני מחרבא דפרעה : ה ואתא יתרו חמוהי דמשה ובנוהי ואתתה לות משה למדברא די הוא שרי תמן לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי : ו ואמר למשה אנא חמוך יתרו אתי לותך ואתתך ותרין בנהא עמה : ז ונפק משה לקדמות חמוהי וסגיד ונשיק לה ושאילו גבר

רשב"ם

לישראל נסים על ידו : (ב) אחר שלוחיה · לאחר שהחזירה ושלחה משה ממצרים שלא ראינו עד עכשיו שהחזירה לבית חמיו וי"מ ואחרי כן שלח לה נדוניתה כדכתיב שלוחים לבת פרעה · ונראה הוא פשט שלא מצינו מקראות בענין זה אלא קודם ששלחה יתרו לה ולבניה במדבר היה לו לכתוב למעלה אחרי פרשת דמים למולות ואח"כ חזר משה ושלחה אצל אביה (לה לבניה) דוגמת וחם הוא אבי כנען: אחר שלוחיה · כמו ואחר אחר וכמו שפירשתי אחר נאחז בסבך · קדמו שרים אחר נוגנים : (ו) ויאמר · שליח יתרו אל משה :

בעל הטורים

מלכי מזרח ומערב וזהו שנאמר וינהום עליו [וגו'] כנהמת ים (ישעיה ה') ואמרו גם כן שמעו מלחמת עמלק : עשה האלהים · ב' במסורה הכא ואידך לעיל (פ' מקץ) מה זאת עשה אלהים לנו · שבאותו לשון שנצטערו באותו ל' הרווח להם בעלייתם משם : (ה) חנה · ב' במסורה · דין ואידך חנה מלאך ה' סביב ליראיו מלמד שלא הוצרך יתרו לשאול על אהל משה אלא כאן ענן קשור עליו ובזה הכירו והוא חנה מלאך ה' סביב ליראיו אל המדבר אשר

עיקר ש"ח ובאר"ת

רגזו ואלו וזה קריעת ים סוף ומלחמת עמלק: ב דל"ת חובב הוא כנו של יתרו: ג זה הוא לדעת המכילתא שרק ב' שמות היה לו חובב ויתרו ויתר ויתרו א' הוא כמו אברם ואברהם ושאר שמות ע"ש משפחתו אך ע"ש רעואל ז"ל אביו של יתרו הוא וכו' : ד כי למשה הוא מיותר שהרי בכלל ישראל לכ"פ שקול וכו' : ה דק"ל דהוי להקדים וישמע יתרו את כל אשר עשה אלהים לישראל ולמשה כי עיקר הנס היה לישראל · ע"כ פי' את כל אשר עשה וכו' כירידת המן וכו' כי בהם היה מעשה העיקר בשפלתו · ואח"ז מונה את הגדול מכולם וזה יציאת מצרים : ו ולא הקפיד על השעבוד בכיון שהרי על שבט לוי לא היה השעבוד אלא שיעבוד אמתו : ז ר"ל ע"י שליח שיאמר בשמו אני חותנך בא · ואח"כ כשב ויצא משה : ח דייק מדמפסיק בסיבות בא אליך · בין חותנך יתרו לאשתך לכ"פ את

הָאֹֽהֱלָה׃ ח וַיְסַפֵּר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְפַרְעֹה וּלְמִצְרַיִם עַל אוֹדֹת יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתַם בַּדֶּרֶךְ וַיַּצִּלֵם יְהוָה׃ ט וַיִּחַדְּ יִתְרוֹ עַל כָּל־הַטּוֹבָה אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הִצִּילוֹ מִיַּד מִצְרָיִם׃ י וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ בָּרוּךְ יְהוָה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד פַּרְעֹה אֲשֶׁר הִצִּיל אֶת־הָעָם מִתַּחַת יַד־מִצְרָיִם׃ יא עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי־גָדוֹל יְהוָה מִכָּל־הָאֱלֹהִים כִּי בַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם׃ יב וַיִּקַּח יִתְרוֹ חֹתֵן מֹשֶׁה עֹלָה וּזְבָחִים לֵאלֹהִים וַיָּבֹא אַהֲרֹן וְכֹל ׀ זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל לֶאֱכָל־לֶחֶם עִם־חֹתֵן מֹשֶׁה לִפְנֵי הָאֱלֹהִים׃ שני יג וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּשֶׁב

רש"י

(ח) ויספר משה לחתנו · למשוך את לבו לקרבו לתורה (מכילתא): את כל התלאה · שעל הים ושל עמלק (מכילתא): התלאה · למ"ד אל"ף מן היסוד של תיבה והתי"ו הוא תיקון ויסוד הטפל ממנו לפרקים וכן תרומה תנופה תקומה תנואה: (ט) ויחד יתרו · וישמח יתרו זהו פשוטו · ומ"א נעשה בשרו חדודין חדודין · מיצר על אבוד מצרים היינו דאמרי אינשי גיורא עד עשרה דרי לא תבזי ארמאה באפיה: על כל הטובה · טובת המן והבאר והתורה · ועל כולן אשר הצילו מיד מצרים עד עכשיו לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה הארץ מסוגרת ואלו יצאו ששים רבוא (מכילתא): (י) אשר הציל אתכם מיד מצרים · אומה קשה: ומיד פרעה · מלך קשה: מתחת יד מצרים · כתרגומו לשון רדוי ומרות היד שהיו מכבידים עליהם היא העבודה: (יא) עתה ידעתי · מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר: מכל האלהים · מלמד שהיה מכיר בכל עבודת כוכבים שבעולם שלא הניח עבודת כוכבים שלא עבדה: כי בדבר אשר זדו עליהם · כתרגומו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים: אשר זדו · אשר הרשיעו · ורבותינו דרשוהו לשון ויזד יעקב נזיד בקדרה אשר בשלו בה נתבשלו: (יב) עולה · כמשמעה שהיא כולה כליל: זבחים · שלמים: ויבא אהרן וגו' · ומשה היכן הלך והלא הוא שיצא לקראתו וגרם לו את כל הכבוד אלא שהיה עומד ומשמש לפניהם: לפני האלהים · מכאן שהנהנה מסעודה שתלמידי חכמים מסובין בה כאילו נהנה מזיו השכינה: (יג) ויהי ממחרת · מוצאי יום הכפורים היה כך שנינו בספרי ומהו ממחרת למחרת רדתו מן ההר · ועל כרחך אי אפשר לומר אלא ממחרת יום הכפורים שהרי קודם מתן

לְחַבְרֵהּ לִשְׁלָם וְעָלוּ לְמַשְׁכְּנָא : ח וְאִשְׁתְּעִי מֹשֶׁה לַחֲמוּהִי יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ לְפַרְעֹה וּלְמִצְרָאֵי עַל עֵיסַק יִשְׂרָאֵל יָת כָּל עָקְתָא דִּי אַשְׁכַּחְתִּנּוּן בְּאָרְחָא וְשֵׁיזְבִנּוּן יְיָ : ט וַחֲדִי יִתְרוֹ עַל כָּל טָבְתָא דִּי עֲבַד יְיָ לְיִשְׂרָאֵל דִּי שֵׁיזְבִנּוּן מִידָא דְמִצְרָאֵי : י וַאֲמַר יִתְרוֹ בְּרִיךְ יְיָ דִּי שֵׁיזֵיב יָתְכוֹן מִידָא דְמִצְרָאֵי וּמִידָא דְפַרְעֹה דִּי שֵׁיזֵיב יָת עַמָּא מִתְּחוֹת מָרוּת מִצְרָאֵי : יא כְּעַן יָדַעְנָא אֲרֵי רַב יְיָ וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנֵּהּ אֲרֵי בְּפִתְגָּמָא דַּחֲשִׁיבוּ מִצְרָאֵי לְמִדַּן יָת יִשְׂרָאֵל בֵּהּ דָּנִנּוּן : יב וְקָרֵיב יִתְרוֹ חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה עֲלָוָן וְנִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ וַאֲתָא אַהֲרֹן וְכֹל סָבֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵיכַל לַחְמָא עִם חֲמוּהִי דְמֹשֶׁה קֳדָם יְיָ : יג וַהֲוָה

ר ש ב " ם

(ח) התלאה אשר מצאתם בדרך · רדיפת פרעה מים · ומן · ובשר שנתן להם הקב"ה: (ט) ויחד· מגזרת (חדה) [חדוה] כמו עוז וחדוה כיון (ס"א ביו"ד) כל תיבה של בג"ד כפ"ת שמגזרת חסופי למד פעל שסופם דגשים מן בכה ויבך · מן פתהי ויפת בסתר לבו · יפת אלהים ליפת · אל תוסף על דבריו · מן שבה וישב : (י) אשר הציל אתכם · משה ואהרן מיד מצרים ומיד פרעה ואת העם הושיע משעבוד מצרים : (יא) מכל האלהים · כי אין כח בדם לנקום צרת מאמיניהם : כי בדבר · כלומר כי על כל דבר אשר זדו מצרים עלידם נתעולל בהם · זהו עיקר פשוטו : (יב) ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה · לכבוד יתרו באו · ומשה לא הוצרך להזכיר

בעל הטורים

סוף תנה שם : ויחד יתרו על · בגימ' הן הטלו בשרו חדודים (חדודים) : (יג) ממחרת · בגי' למחר יום כפורים (עם הלותיות מסוג הראשון והתיבות

עיקר ש"ח ובאר"ה

בגיני וכו' : ט מדלא כתיב וישמח : י [ולפ"ז לדעת רש"י פירשו חדה אשר מזה נכנס בשם חדוה ותסר הה"א בסופו בשביל הוי"ו הבא בראשיתו וכמו בכל פירשי נ"ס ולדעת רז"ל פירשו חדד · ובא פה ע"ד הכסוליס· בחר"ת] : כ משמע מיד מצרים על העבודה ולא מרשות מצרים דהא כתיב מיד פרעה וזה משמע מרשותו ותרתי למ"ל : ל דק"ל דעתה משמע עכשיו וידעתי משמע לשעבר ע"ש לשעבר הייתי וכו' : מ דייק מדכתיב מכל האלהים בה"א הידיעה משמע דידועים הן לו : נ מדלא כתיב חסר הרשעו וכתב זדו לשון נזיד : ס דל"ת למתחו של אכילה דמאי סימן הוא זה וכי אנו יודעין זמנו : למ"ד

מֹשֶׁה לִשְׁפֹּט אֶת־הָעָם וַיַּעֲמֹד הָעָם עַל־מֹשֶׁה מִן־הַבֹּקֶר
עַד־הָעָרֶב׃ יד וַיַּרְא חֹתֵן מֹשֶׁה אֵת כָּל־אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה
לָעָם וַיֹּאמֶר מָה־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה לָעָם מַדּוּעַ
אַתָּה יוֹשֵׁב לְבַדֶּךָ וְכָל־הָעָם נִצָּב עָלֶיךָ מִן־בֹּקֶר עַד־עָרֶב׃
טו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְחֹתְנוֹ כִּי־יָבֹא אֵלַי הָעָם לִדְרֹשׁ אֱלֹהִים׃
טז כִּי־יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי וְשָׁפַטְתִּי בֵּין אִישׁ וּבֵין
רֵעֵהוּ וְהוֹדַעְתִּי אֶת־חֻקֵּי הָאֱלֹהִים וְאֶת־תּוֹרֹתָיו׃ יז וַיֹּאמֶר
חֹתֵן מֹשֶׁה אֵלָיו לֹא־טוֹב הַדָּבָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹשֶׂה׃

רש"י

תורה א"א לומר והודעתי את חקי וגו' ומשנתנה תורה עד יוה"כ לא ישב משה לשפוט את העם שהרי בי"ז בתמוז ירד ושבר את הלוחות ולמחר עלה בהשכמה ושהה שמונים יום וירד ביוה"כ · ואין פרשה זו כתובה כסדר ע שלא נאמר ויהי ממחרת עד שנה שנייה אף לדברי האומר יתרו קודם מ"ת בא שילוחו אל ארצו לא היה אלא עד שנה שנייה פ שהרי נאמר כאן וישלח משה את חותנו ומצינו במסע הדגלים שאמר לו משה נוסעים אנחנו אל המקום וגו' אל נא תעזוב אותנו ואם זה קודם מתן תורה משלחו והלך צ היכן מצינו שחזר · וא"ת שם לא נאמר יתרו אלא חובב ובנו של יתרו היה הוא חובב הוא יתרו שהרי כתיב מבני חובב חותן משה: וישב משה וגו' ויעמוד העם · יושב כמלך וכולן עומדים והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודן של ישראל והוכיחו על כך ק שנאמר מדוע אתה יושב לבדך וכלם נצבים: מן הבקר עד הערב · אפשר לומר כן ר אלא כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת מעלה עליו הכתוב כאילו עוסק בתורה כל היום וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשי' ש שנאמר בו ויהי ערב וגו': (טו) כי יבא · כי בא · לשון הוה: לדרש אלהים · כתרגומו למתבע אולפן לשאול תלמוד מפי הגבורה: (טז) כי יהיה להם דבר בא אלי · מי שהיה לו הדבר א בא אלי: (יז) ויאמר חתן משה · דרך כבוד קוראו הכתוב חותנו של מלך:

עיקר ש"ח נבאר"ת

ע לפ"ד שיתרו לאחר מ"ת בא סוף שלא כסדר מתחילת הפרשה · ולמ"ד שקודם מ"ת בא מ"מ מן ויהי ממחרת ואילך הוא שלא כסדר: פ ר"ל שמוכיח דמן ויהי ממחרת נכתב שלא כסדר שהרי וכו': צ מוכח מזה דלאחר מ"ת שלחו כי לא הזכיר חזרתו דהרי קיבל התורה אבל באם היה שלוחו לארצו קודם מ"ת היה צריך להזכיר חזרתו לקבל התורה: ק והרא"ב"ע הקשה הלא כל דרך השופטים כן לישב וכו' ·

ומהרש"א

מיומא דבתרוהי ויתיב משה למדן ית עמא וקם עמא עלוהי דמשה מן צפרא עד רמשא : יד וחזא חמוהי דמשה ית כל דהוא עבד לעמא ואמר מה פתגמא הדין די את עבד לעמא מה דין את יתב בלחודך וכל עמא קימין עלוך מן צפרא עד רמשא : טו ואמר משה לחמוהי ארי אתן לותי עמא למתבע אלפן מן קדם יי : טז כד הוי להון דינא אתן לותי ודאיננא בין גברא ובין חבריה ומהודענא להון ית קימיא דיי וית אוריתיה : יז ואמר חמוהי דמשה ליה לא תקין פתגמא דאת

רשב"ם

כי האהל שלו הוא : (יג) לשפט את העם · אפילו אם בא יתרו קודם מ"ת דיני ממונות היה להם מעולם· אף כי אמרו רבותינו כי במרה נתנו להם דינים כדכתיב שם שם לו חק ומשפט · ונראים הדברים שאחר מ"ת בא · כתיב כאן אשר הוא חנה שם הר האלהים·ולפנינו הוא אומר בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה באו מדבר סיני·ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני ויחן שם ישראל נגד ההר· נמצאת פרשת רפידים וחניית ההר קדמה לפרשה זו וכדי שלא לתפסיקבפרשיות של מצות הקדים פרשת יתרו:מן הבקר עד הערב·לפי שהוא לבדו שפט את כל העם ואין לו מסייעים: (יד) מדוע אתה יושב לבדך· ולפיכך כל העם נצב עליך מן בקר עד ערב : (טו) כי יבא אלי העם לדרש אלהים· כלומר אני לבדי צריך לשאל אל אלהים ואין בהם רגיל לדבר אל

בעל הטורים

מסוג הג') : מן הבקר עד הערב · לא אמר ועד רמז שזמן בית דין עד ו' שעות · וכנגד ו' פעמים שכתוב בפ' לשפוט ושפטתי ושפטו וכתיב הבקר עד הערב הס"ת יתירה. שלמטה אינו אומר אלא מן בקר עד ערב לומר כל הדן דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשי' שנכרת בס"ת:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ומהרש"ל תירץ דמה דכתיב ועמדו שני האנשים מכאן שבעלי דינין עומדין היינו בשעת הדין אבל גבי משה היו עומדין אף שלא בעת דין שלא היו יכולין לבא לפניו כי היה יחיד דן והיו צריכין להמתין ולעמוד עד הערב· וע"ז הוכיחו: ר דק"ל והא פ' זו ממחרת יוה"כ נאמרו הלא היה צריך להקהיל לצוות על מעשה המשכן והאיך היה דן מן הבקר עד הערב:ש דייק כי העולם עומד על הדין א"כ מי שדן דין אמת מתקיים העולם ע"י ונעשה שותף וכו':ת כי יבא] כי לפי כוונת הכתוב כאלו דבכר עמדו לפני משה וא"כ צ"ל כי בא בלשון עבר ולמה כתיב כי יבוא בעתיד לכן כתב רש"י כי גם כי יבא וכן כי בא הוא לשון הווה· ודרך הכתוב לכתוב דבר ההוה ורגיל להיות בלשון עתיד וכמו ככה יעשה איוב וע' נכס"י מי שרה על פסוק ערס אכלה· בארח] : א דק"ל דפתח בלשון לביס כי

יח נָבֹל תִּבֹּל גַּם־אַתָּה גַּם־הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר עִמָּךְ כִּי־כָבֵד
מִמְּךָ הַדָּבָר לֹא־תוּכַל עֲשֹׂהוּ לְבַדֶּךָ׃ יט עַתָּה שְׁמַע
בְּקֹלִי אִיעָצְךָ וִיהִי אֱלֹהִים עִמָּךְ הֱיֵה אַתָּה לָעָם מוּל
הָאֱלֹהִים וְהֵבֵאתָ אַתָּה אֶת־הַדְּבָרִים אֶל־הָאֱלֹהִים׃
כ וְהִזְהַרְתָּה אֶתְהֶם אֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַתּוֹרֹת וְהוֹדַעְתָּ
לָהֶם אֶת־הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ וְאֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן׃
כא וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל־הָעָם אַנְשֵׁי־חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים
אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים
שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ כב וְשָׁפְטוּ אֶת־
הָעָם בְּכָל־עֵת וְהָיָה כָּל־הַדָּבָר הַגָּדֹל יָבִיאוּ אֵלֶיךָ וְכָל־
הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפְּטוּ־הֵם וְהָקֵל מֵעָלֶיךָ וְנָשְׂאוּ אִתָּךְ׃
כג אִם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה תַּעֲשֶׂה וְצִוְּךָ אֱלֹהִים וְיָכָלְתָּ עֲמֹד

רש"י

(יח) נבל תבל · כתרגומו · ולשונו ל' כמישה פליי"שטר"א · כמו והעלה נבל · כנבול עלה מגפן וגו' שהוא כמוש ע"י חמה וע"י קרח וכחו תש ונלאה: גם אתה · לרבות אהרן וחור וע' זקנים: כי כבד ממך · כובדו רב יותר מכחך: (יט) איעצך ויהי אלהים עמך · בעצה אמר לו לך המלך בגבורה: היה אתה לעם מול האלהים · שליח ומליץ בינותם למקום ושואל משפטים מאתו: את הדברים · דברי ריבותם: (כא) ואתה תחזה · ברה"ק שעליך: אנשי חיל · עשירים שאין צריכין להחניף ולהכיר פנים: אנשי אמת · אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם שע"י כן יהיו דבריהם נשמעין: שונאי בצע · ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרינן כל דיינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דיינא הוא: שרי אלפים · הם היו שש מאות שרים לשש מאות אלף: שרי מאות · ששת אלפים היו: שרי חמשים · י"ב אלף: שרי עשרות · ששים אלף (מה שפירש"י על כל השרים כמה היו והוא לכאורה ללא צורך והוא באמת תיקן בזה ותירץ קושיא בפסוק דקחשיב מלמעלה למטה ר"ל המספר מרובה קודם מספר המועט ולא היל"ל אלא מתחלה שרי עשרות ברחשונה ואח"כ בהדרגה כולם ולפי פירושו שהזכיר ופרט הכום מנין השרים לא ותשוב וכשתדקדק במניינם וגבייהו אתי שפיר מספר המועט תחלה ואח"כ בהדרגה כן נכון ודו"ק): (כב) ושפטו · וידונו ג לשון צווי: והקל מעליך · דבר זה להקל ד מעליך · והקל · כמו והכבד את לבו · והכות את מואב ה לשון הווה: (כג) וצוך אלהים ויכלת עמד · המלך בגבורה אם מצוה אותך לעשות

עֲבַד׃ יח מִלְאָה תִלְאֵה אַף אַתְּ אַף עַמָּא הָדֵין דְעִמָּךְ אֲרֵי יַקִּיר מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לָא תִכּוֹל לְמֶעְבְּדֵהּ בִּלְחוֹדָךְ׃ יט כְּעַן קַבֵּל מִנִּי אֲמַלְכִנָּךְ וִיהֵי מֵימְרָא דַייָ בְּסַעְדָּךְ הֱוֵי אַתְּ לְעַמָּא (תָּבַע) אֻלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וּתְהֵי מַיְתִי אַתְּ יָת פִּתְגָּמַיָּא לִקְדָם יְיָ׃ כ וְתַזְהַר יָתְהוֹן יָת קְיָמַיָּא וְיָת אוֹרָיְתָא וּתְהוֹדַע לְהוֹן יָת אוֹרְחָא דִיהָכוּן בַּהּ וְיָת עוֹבָדָא דְיַעְבְּדוּן׃ כא וְאַתְּ תִּחֱזֵי מִכָּל עַמָּא גֻבְרִין דְּחֵילָא דַּחֲלַיָּא דַייָ גֻּבְרִין דִּקְשׁוֹט דְּסָנַן לְקַבָּלָא מָמוֹן וּתְמַנֵּי עֲלֵיהוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין רַבָּנֵי מָאוָתָא רַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עֲשׂוֹרְיָתָא׃ כב וִידוּנוּן יָת עַמָּא בְּכָל עִדָּן וִיהֵי כָּל פִּתְגָּם רַב יַיְתוֹן לְוָתָךְ וְכָל פִּתְגָּם זְעֵר יְדוּנוּן אִנּוּן וְיֵקְלוּן מִנָּךְ וִיסוֹבְרוּן עִמָּךְ׃ כג אִם יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין תַּעְבֵּד וִיפַקְדִנָּךְ יְיָ

רש״י

אלהים כי אם אני לבדי׃ (יח) נבל תבל · כמו ונבלה שם שפתם אשר לא ישמעו איש שפת רעהו · לשון שלך מתבלבלת להשיב לכמה בני אדם יחד וגם הם מתבלבלים לשונם זה צועק וזה צועק ואין בך כח להשיב לכולם כסדר זה אחר זה׃ (יט) ויהי אלהים עמך׳ כלומר ויכלת עמוד · היה אתה לעם מול האלהים · לאותם דינים שצריך לדרוש אלהים אתה תשמע מה יאמר לך הקב״ה והזהרת אתהם וזהו הדבר הקשה יביאו אליך אבל שאר דינים תנודעים (בקל) לחכמי ישראל שתשים עליהם ישפטו הם והקל מעליך׃ (כא) אנשי חיל · אנשי ממון וגבורה שלא יגורו מפני איש׃ שונאי בצע · שוחד וגזל קרוי בצע בכל מקום הוי בוצע בצע רע לביתו׳ מה בצע כי נהרוג את אחינו מה שכר כי יבצע כי ישל אלוה נפשו׃ (כב) כל הדבר · לדרוש אלהים׃ (כג) וצוך אלהים · כשיצוך אלוה לשפטם׃ ויכלת עמוד · ע״י מסייעך׃

בעל הטורים

(כ) והזהרתה אתהם · (ס״א) [ב׳ הסין] (יתירים) [יתירים] אלו (ה׳) [יו״ד] דברים שהן דיני ממונות לדיני נפשות׃ (כג) וצוך · ב׳ · הכא והידך וצוך לנגיד (ש״א כ״ה) פי׳ אם יצוך אלהים בזה תוכל לסיום נגיד כי כענין אחר

עיקר ש״ח ובאר״ת

יסוף להם והיינו בל״י בא אלי עז״ם מי וכו׳ : ב דייק מלשון והמוס ל׳ מזון : ג ושפטו הכלשון פי׳ שלווה שיהיו דנין בכל עת ושפטו השני מתרגם ודינין יהיו דנים בכל עת וזה העבר : ד פי׳ במנוי הדיינים תוכל להקל מעליך : ה [לשון הוה פי׳ המקור · ורש״י בא לפרש כי והקל אינו הציווי להקל כי זה אינו תלוי ברצון משה רק בדבר ה׳ · אבל הוא המקור ופירושו כי ע״י זה יקל

וְגַם כָּל־הָעָם הַזֶּה עַל־מְקֹמוֹ יָבֹא בְשָׁלוֹם׃ שלישי כד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֹתְנוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמָר׃ כה וַיִּבְחַר מֹשֶׁה אַנְשֵׁי־חַיִל מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֹתָם רָאשִׁים עַל־הָעָם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת׃ כו וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם בְּכָל־עֵת אֶת־הַדָּבָר הַקָּשֶׁה יְבִיאוּן אֶל־מֹשֶׁה וְכָל־הַדָּבָר הַקָּטֹן יִשְׁפּוּטוּ הֵם׃ כז וַיְשַׁלַּח מֹשֶׁה אֶת־חֹתְנוֹ וַיֵּלֶךְ לוֹ אֶל־אַרְצוֹ׃ פ רביעי יט א בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בַּיּוֹם הַזֶּה בָּאוּ מִדְבַּר סִינָי׃ ב וַיִּסְעוּ מֵרְפִידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינַי וַיַּחֲנוּ בַּמִּדְבָּר וַיִּחַן־שָׁם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר׃ ג וּמֹשֶׁה עָלָה אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּקְרָא אֵלָיו יְהוָה מִן־הָהָר לֵאמֹר כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב וְתַגֵּיד לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד אַתֶּם רְאִיתֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְמִצְרָיִם

רש"י

כן תוכל עמוד ואם יעכב על ידך לא תוכל לעמוד: וגם כל העם הזה. אהרן נדב ואביהוא וע' זקנים הנלוים עתה עמך: (כו) ושפטו. ודיינון ית עמא: יביאון. מייתין: ישפוטו הם. כמו ישפטו וכן לא תעבורי כמו לא תעברי. ותרגומו דיינין אינון. מקראות הראשונים הן לשון צווי לכך מתורגמין וידונון ייתון ידונון ומקראות הללו לשון עשייה: (כז) וילך לו אל ארצו. לגייר בני משפחתו: (א) ביום הזה. ז בר"ח. לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא מהו ביום הזה שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאילו היום ניתנו: (ב) ויסעו מרפידים. למה הוצרך לחזור ולפרש מהיכן נסעו והלא כבר כתב שברפידים היו חונים בידוע שמשם נסעו אלא להקיש נסיעתן מרפידים לביאתן למדבר סיני מה ביאתן למדבר סיני בתשובה אף נסיעתן מרפידים בתשובה: ויחן שם ישראל. כאיש אחד בלב אחד אבל שאר כל החניות בתרעומות ובמחלוקת: נגד ההר. למזרחו וכל מקום שאתה מוצא נגד פנים למזרח: (ג) ומשה עלה. ביום השני. וכל עליותיו בהשכמה היו שנאמר וישכם משה בבקר: כה תאמר. בלשון הזה וכסדר הזה: לבית יעקב. אלו הנשים תאמר להם בלשון רכה: ותגיד לבני ישראל. עונשין ודקדוקין פי' לזכרים דברים הקשין כגידין: (ד) אתם ראיתם. לא מסורת היא בידכם לא בדברים אני משגר לכם לא בעדים אני מעיד עליכם אלא אתם ראיתם אשר עשיתי למצרים על כמה עבירות היו

חייבין

ותכול למיקם ואף כל עמא הדין על אתרה יהך בשלם : כד וקביל משה למימרא דחמוהי ועבד כל די אמר : כה ובחר משה גברין דחילא מכל ישראל ומני יתהון רישין על עמא רבני אלפין רבני מאותא רבני חמשין ורבני עשורייתא : כו ודינין ית עמא בכל עדן ית פתגם קשי מיתן לות משה וכל פתגם זער דינין אנון : כז ושלח משה ית חמוהי ואזל לה לארעה : א בירחא תליתאה למפק בני ישראל מארעא דמצרים ביומא הדין אתו למדברא דסיני : ב ונטלו מרפידים ואתו למדברא דסיני ושרו במדברא ושרא תמן ישראל לקבל טורא : ג ומשה סלק לקדם יי וקרא לה יי מן טורא למימר כדנן תימר לבית יעקב ותחוי לבני ישראל : ד אתון חזיתון די עבדית למצרים ונטלית יתכון כדעל גדפי נשרין

רשב"ם

וגם כל העם הזה · הנצב עליך מן הבקר ועד הערב יבא מהרה איש איש אל ביתו בשלום : (כו) ישפוטו הם · כמו לא תעבורי מזה : בכמה מקומות (או במקום אל) : (כ) נגד ההר · הנזכר למעלה · תעבדון את האלהים על ההר הזה : (ג) ותגיד לבני ישראל · מלה

בעל הטורים

לא תוכל לעמוד: על מקומו · ב' במסרה הכא ואידך והתבוננת על מקומו ואיננו לומר אם תעשה דין למטה הרי הוא שלום · ואם לאו יעשה לו דין למעלה וזהו והתבוננת על מקומו ואיננו : (א) לגאת · ג' · הכא ואידך לגאת ב"י על ענין הבית (מ"א ו') וכן הכא בנו משכן · ואידך על מיתת אהרן (בפ' אלה מסעי) בשנת הארבעים לגאת ב"י שמיתת הצדיקים מכפרת : ביום הזה באו מדבר סיני · על אותו יום שנאמר

עיקר ש"ת ובאר"ח

מעלין אם הקב"ה יסכים לזה · כאר"ח] : ו דאל"כ למה תלוי השליחות במשה אלא לכבוד משה כתיב שגייר בני משפחתו וכו': ז כתיב הכא בחדש השלישי ביום הזה וכתב התם החדש הזה לכם מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח · וס"פ בחדש השלישי ביום הזה זה בר"ח : ח דייק מדכתב ויחן ישראל לשון יחיד : ט כי מנגד פירושו נוכח פני האדם ומזרח נקרא פנים : י דייק מדכתיב התם ומשה עלה והכתוב לא בא לסתום אלא לפרש וביום בואם ע"כ לא עלה כיון שכל עליותיו לא היו אלא בהשכמה: כ דקי"ל דהמאמר בא להודיע חביבותם ומאי הוא החביבות

וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל־כַּנְפֵי נְשָׁרִים וָאָבִא אֶתְכֶם אֵלָי׃
ה וְעַתָּה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ בְּקֹלִי וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־בְּרִיתִי
וִהְיִיתֶם לִי סְגֻלָּה מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־לִי כָּל־הָאָרֶץ׃ ו וְאַתֶּם
תִּהְיוּ־לִי מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
תְּדַבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ חמישי ז וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיִּקְרָא לְזִקְנֵי
הָעָם וַיָּשֶׂם לִפְנֵיהֶם אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּהוּ
יְהוָה׃ ח וַיַּעֲנוּ כָל־הָעָם יַחְדָּו וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה
נַעֲשֶׂה וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃ ט וַיֹּאמֶר

רש"י

חייבין לי קודם שנזדווגו לכם ולא נפרעתי מהם אלא על ידכם: ואשא אתכם. זה היום שבאו ישראל לרעמסס שהיו ישראל מפוזרין בכל ארץ גושן ולשעה קלה כשבאו ליסע ולצאת נקבצו כלם לרעמסס. ואונקלוס תרגם ואשא כמו ואטיל אתכם ואטלית יתכון תיקן את הדבור דרך כבוד למעלה: על כנפי נשרים. כנשר ל הנושא גוזליו על כנפיו שכל שאר העופות נותנים את בניהם בין רגליהם לפי שמתיראין מעוף אחר שפורח על גביהם אבל הנשר הזה אינו מתירא אלא מן האדם שמא יזרוק בו חץ לפי שאין עוף פורח על גביו לכך נותנו על כנפיו אומר מוטב יכנס החץ בי ולא בבני. אף אני עשיתי כן ויסע מלאך האלהים וגו'. ויבא בין מחנה מצרים וגו'. והיו מצרים זורקים חצים ואבני בליסטראות והענן מקבלם:

ואבא אתכם אלי. כתרגומו: (ה) ועתה. אם עתה תקבלו מ עליכם יערב לכם מכאן ואילך שכל התחלות קשות: ושמרתם את בריתי. שאכרות עמכם נ על שמירת התורה: סגלה. אוצר חביב כמו וסגלת מלכים כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם. כך אתם תהיו לי סגולה משאר אומות ולא תאמרו אתם לבדכם שלי ואין לי אחרים עמכם. ומה יש לי עוד שתהא חבתכם נכרת כי לי כל הארץ והם בעיני ולפני לכלום: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים. שרים כמה דאת אמר ובני דוד כהנים היו: אלה הדברים. לא פחות ולא יותר: (ח) וישב משה את דברי העם וגו'. ביום המחרת שהוא יום שלישי שהרי בהשכמה עלה וכי צריך היה משה להשיב אלא בא הכתוב ללמדך דרך ארץ

עיקר ש"ח ובאר"ח

שמא נפרע מהם בשביל שחטאו לכ"פ על כמה עבירות וכו': ל הרא"ם גורס ד"א כנשר וכו' שהני פירושים הם הא' הנאמר לפני זה פי' על הקלוה וכו' והב' פי' כנשר הנושא על התיבה: מ דייק רש"י ופי' כאלו כתב אם עתה תקבלו כי

כל

וְקָרְבִית יָתְבוּן לְפָלְחָנִי: ה וּכְעַן אִם קַבָּלָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְתִטְּרוּן יָת קְיָמִי וּתְהוֹן קֳדָמַי חַבִּיבִין מִכָּל עַמְמַיָּא אֲרֵי דִי לִי כָּל אַרְעָא: ו וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי מַלְכִין כָּהֲנִין וְעַם קַדִּישׁ אִלֵּין פִּתְגָמַיָּא דִּי תְמַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ז וַאֲתָא מֹשֶׁה וּקְרָא לְסָבֵי עַמָּא וְסַדַּר קֳדָמֵיהוֹן יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין דְּפַקְּדֵהּ יְיָ: ח וַאֲתִיבוּ כָּל עַמָּא כַּחֲדָא וַאֲמַרוּ כֹּל דִּי מַלֵּיל יְיָ נַעְבֵּד וַאֲתֵיב מֹשֶׁה יָת פִּתְגָמֵי עַמָּא קֳדָם יְיָ: ט וַאֲמַר יְיָ

רשב״ם

האלהים על ההר הזה: (ד) על כנפי נשרים · שהעברתי אתכם את הים ביבשה כנשרים שעוברים ימים דרך פריחת גם שלא הוזקתם כדכתיב כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף: ואביא אתכם אלי · להיות אני לכם לאלהים: (ה) כי לי כל הארץ · וכל העמים שלי ולא בחרתי כי אם אתכם לבדכם: (ו) ממלכת כהנים · שרים כמו ובני דוד כהנים היו: (ח) וישב משה את דברי העם אל ה' · למחר כמו שמפרש והולך ויאמר ה' אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וגו' אז ויגד משה את דברי העם אל ה' · זהו וישב משה וגו' כולל · ואח"כ מפרש כך אמר לו משה להקב"ה כבר מאתמול קבלו עליהם לעשות מה שתצוום · וכמוהו ותצא אש מלפני ה' ותאכל את העולה ובתוך כך וגו' ותצא אש מלפני ה' מצא נדב בהקריבם עליו אש זרה ושרפם ויצא הנחושת שבעזרה חוץ להיכל · וכן בספר שופטים בפ' מיכה וישב את אלף ומאה הכסף לאמו ותאמר אמו הקדש הקדשתי את הכסף לה' וגו' וישב את הכסף לאמו · בתחלה אמר הכתוב וישב את הכסף לאמו ופירש

בעל הטורים

יו"ד שתגיד להם עשרת הדברים: (ה) והייתם לי סגלה מכל (העמים) · ס"ת מילה: (ו) ואתם תהיו לי ממלכת כהנים · אלו זכו ישראל היו כולם כהנים גדולים ולעתיד לבא תחזור להם שנאמ' (ישעיה ס"א) ואתם כהני ה' תקראו: ממלכת · ד' במסרה · ממלכת כהנים · ממלכת יש ויתן להם משה וגו' את ממלכת סיחון מלך האמרי ואת ממלכת עוג מלך הבשן (פ' מטות) בשביל ממלכת כהנים זכו למלוכה וליתן להם ממלכת האומות: וגוי · ד' · וגוי קדוש · וגוי לא ידעוך אליך ירוצו (ישעיה נ"ה) · ושנים (ירמיה ו' כ"ב) על חרבן הבית · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · אם תהיו גוי קדוש וגוי לא ידעוך אליך ירוצו ואם לאו גוי . גדול ויקחו שני בני אהרן נדב ואביהוא ואביהוא לפני מזבח הזהב שבהיכל לחוץ ואכל את העולה על מזבח

עיקר ש"ח ובאר"ח

כל אלא סוף מגלי השאו בזמן: נ לבד הדברים שבכבר כרתי על שבת ועל המילה: דק"ל

יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעַב הֶעָנָן בַּעֲבוּר
יִשְׁמַע הָעָם בְּדַבְּרִי עִמָּךְ וְגַם־בְּךָ יַאֲמִינוּ לְעוֹלָם וַיַּגֵּד
מֹשֶׁה אֶת־דִּבְרֵי הָעָם אֶל־יְהוָה׃ י וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵךְ אֶל־הָעָם וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר וְכִבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃
יא וְהָיוּ נְכֹנִים לַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי כִּי ׀ בַּיּוֹם הַשְּׁלִשִׁי יֵרֵד יְהוָה
לְעֵינֵי כָל־הָעָם עַל־הַר סִינָי׃ יב וְהִגְבַּלְתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב
לֵאמֹר הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר וּנְגֹעַ בְּקָצֵהוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ
בָּהָר מוֹת יוּמָת׃ יג לֹא־תִגַּע בּוֹ יָד כִּי־סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ־
יָרֹה יִיָּרֶה אִם־בְּהֵמָה אִם־אִישׁ לֹא יִחְיֶה בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל
הֵמָּה יַעֲלוּ בָהָר׃ יד וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר אֶל־הָעָם וַיְקַדֵּשׁ

רש"י

ממשה שלא אמר הואיל וידע מי ששלחני איני צריך להשיב : (ט) בעב הענן · במעבה הענן ס וזהו ערפל : וגם בך · גם בנביאים הבאים אחריך : ויגד משה וגו' · ביום המחרת ע שהוא רביעי לחדש : את דברי העם וגו' · תשובה על דבר זה שמעתי מהם שרצונם לשמוע ממך אינו דומה השומע מפי שליח לשומע מפי המלך רצוננו פ לראות את מלכנו : (י) ויאמר ה' אל משה · אם כן שמזקיקין לדבר עמם לך אל העם : וקדשתם · וזמנתם שיכינו עצמם היום ומחר : (יא) והיו נכונים · מובדלים צ מאשה · מכילתא : ליום השלישי · מכילתא · שהוא ששה בחדש ובחמישי בנה משה את המזבח תחת ההר ושתים עשרה מצבה כל הענין האמור בפרשת ואלה המשפטים ואין מוקדם ומאוחר בתורה : לעיני כל העם · מלמד שלא היה בהם סומא ק שנתרפאו כולם : (יב) והגבלת · קבע להם תחומין לסימן שלא יקרבו מן הגבול והלאה : לאמר · הגבול אומר להם השמרו מעלות מכאן והלאה ואתה הזהירם על כך : ונגע בקצהו · אפילו ר בקצהו : (יג) ירה יירה · מכאן לנסקלין שהם נדחין למטה מבית הסקילה שהיה גבוה ש שתי קומות : ירה · יושלך למטה לארץ כמו ירה בים : במשך היבל · כשימשך היובל קול ארוך הוא סימן סלוק שכינה והפסקת הקול ת וכיון שנסתלק הם רשאין לעלות : היבל · הוא שופר של איל שכן בערביא קורין לדכרא יובלא ושופר של אילו א של יצחק היה : (יד) מן ההר אל העם · מלמד שלא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ס דק"ל כא עב נמי הוא ענן דכתיב והנה ה' רוכב על עב קל · וענן הוא כמו לשון

למשה הא אנא מתגלי לך בעיבא דעננא בדיל דישמע עמא במללותי עמך ואף בך יהימנון לעלם וחוי משה ית פתגמי עמא קדם יי׃ י ואמר יי למשה איזיל לות עמא ותזמנון יומא דין ומחר ויחורון לבושיהון׃ יא ויהון זמינין ליומא תליתאה ארי ביומא תליתאה יתגלי יי לעיני כל עמא על טורא דסיני׃ יב ותתחם ית עמא סחור סחור למימר אסתמרו לכון מלמסק בטורא ולמקרב בסופה כל דיקרב בטורא אתקטלא יתקטל׃ יג לא תקרב ביה ידא ארי אתרגמא יתרגים או אשתדאה ישתדי אם בעירא אם אנשא לא יתקים במיגד שופרא אנון מרשן למסק בטורא׃ יד ונחת משה מן טורא לות

רשב"ם

אחר כך כיצד · ותאמר אמו וגו'׃ (ט) בעב הענן · עב וחשך שלא לתסתכל בשכינה׃ (י) וקדשתם · ל' חזמנה כמו התקדשו למחר ואכלתם בשר׃ (יא) ירד ה' לעיני כל העם · י"ל ויאמר ה' של תחלת הפסוק ע"י מלאך · לכן ירד ה' ולא הקב"ה בעצמו מדלא כתיב ארד · כמו שפרשתי וה' המטיר על סדום וגו' מאת ה' מן השמים · וגם בהגדות · ראשון שבפסוק גבריאל· והשני הקב"ה׃ (יב) והגבלת · הראה להם ועשה להם סימני גבול עד היכן יכולין לקרב׃ (יג) לא תגע בו יד · הנוגע בהר שאמרתי · מות יומת · מרחוק ימיתוהו שלא יקרבו אל ההר להמיתו ויתחייבו גם הם מיתה · לכן לא תגע בו יד להמיתו אלא יורה בחצים מרחוק או ישליכו עליו אבנים לסקלו׃ במשך היובל · בהסתלק שכינה ויפסקו קול השופרות והלפידים׃

בעל הטורים

יפול׃ (ט) לעולם · ב' מלחים · הכא ואידך לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם (פ' תצא) וכן יש במדרש לימות המשיח יבא משה ויוליך עמו דור המדבר וכנגא להזהיר בעמוני ומואבי שלא נדרוש שלומם וטובתם

עיקר ש"ח ובאר"ח

לשון נקיה וכו'׃ ע שהרי כל עליותיו בהשכמה היו׃ פ שהרי מתשובתו של הקב"ה שהשיב כי ביום הג' ירד ה' וכו' למדין שבקשו זה׃ צ דכתב להלן והיו נכונים ליום השלישי אל תגשו אל אשה׃ ק זו תשובה על שבקשו רצוננו לראות וכו'׃ ר דק"ל דכיון שיעלה הלא סוא נוגע אלא פי' אפי' בקצהו נגיעה לאוד אסורה בלא עליה׃ ש מדכתיב ירה יורה שני פעמים׃ ת כן דרך המנגנים שיאליכו הקול בהפסקה׃ א דייק מדכתיב היובל בה"א הידיעה׃

אֶת־הָעָם וַיְכַבְּסוּ שִׂמְלֹתָם׃ טו וַיֹּאמֶר אֶל־הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל־תִּגְּשׁוּ אֶל־אִשָּׁה׃ טז וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיֹת הַבֹּקֶר וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וְעָנָן כָּבֵד עַל־הָהָר וְקֹל שֹׁפָר חָזָק מְאֹד וַיֶּחֱרַד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בַּמַּחֲנֶה׃ יז וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה וַיִּתְיַצְּבוּ בְּתַחְתִּית הָהָר׃ יח וְהַר סִינַי עָשַׁן כֻּלּוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ וַיַּעַל עֲשָׁנוֹ כְּעֶשֶׁן הַכִּבְשָׁן וַיֶּחֱרַד כָּל־הָהָר מְאֹד׃ יט וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחָזֵק מְאֹד מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל׃ ששי כ וַיֵּרֶד יְהוָה עַל־הַר סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ

רש"י

היה משה פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם: (טו) היו נכונים לשלשת ימים. לסוף שלשת ימים ב הוא יום רביעי שהוסיף משה יום אחד מדעתו כדברי רבי יוסי ולדברי האומר בששה בחדש ניתנו עשרת הדברות לא הוסיף משה כלום. לשלשת ימים כמו ליום השלישי: אל תגשו אל אשה. כל שלשת ימים הללו כדי שיהיו הנשים טובלות ליום השלישי ותהיינה טהורות לקבל תורה שאם ישמשו תוך ג' ימים שמא תפלוט האשה שכבת זרע לאחר טבילתה ותחזור ותטמא אבל משששהתה שלשה ימים כבר הזרע מסריח ואינו ראוי להזריע וטהור מלטמא את הפולטת: בהיות הבקר. מלמד שהקדים על ידם מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן שיהא הרב ממתין לתלמיד וכן מצינו קום צא אל הבקעה וגו' ואקום ואצא אל הבקעה והנה שם כבוד ה' עומד: (יז) לקראת האלהים. מגיד שהשכינה יצאה לקראתם ג כחתן היוצא לקראת כלה וזהו שנאמר ה' מסיני בא ולא נאמר לסיני בא: בתחתית ההר. לפי פשוטו ברגלי ההר ומדרשו שנתלש ההר ממקומו ונכפה עליהם ד כגיגית: (יח) עשן כלו. אין עשן זה שם דבר שהרי נקוד העי"ן פתח אלא לשון פועל כמו אמר שמר שמע. לכך תרגומו תנן כוליה ולא תרגם תננא ה וכל עשן שבמקרא נקודים קמץ מפני שהם שם דבר: הכבשן. של סיד יכול ככבשן זה ולא יותר תלמוד לומר בוער באש עד לב השמים. ומה תלמוד לומר כבשן לשבר את האזן מה שהיא יכולה לשמוע נותן לבריות סימן הניכר להם. כיוצא בו כאריה ישאג וכי מי נתן כח באריה אלא הוא והכתוב מושלו כאריה אלא אנו מכנין ומדמין אותו לבריותיו כדי לשבר את האזן מה שיכולה לשמוע. כיוצא בו וקולו כקול מים רבים וכי מי נתן קול למים אלא הוא. ואתה

עמא וזמינו ית עמא וחורו לבושיהון : טו ואמר לעמא הוו זמינין לתלתא יומין לא תקרבון לצד אתתא : טז והוה ביומא תליתאה במהוי צפרא והוה קלין וברקין ועננא תקיף על טורא וקל שופרא תקיף לחדא וזע כל עמא די במשריתא : יז ואפיק משה ית עמא לקדמות מימרא דיי מן משריתא ואתעתדו בשפולי טורא : יח וטורא דסיני תנן כליה מן קדם דאתגלי עלוהי יי באשתא וסליק תנניה כתננא דאתונא וזע כל טורא לחדא : יט והוה קל שופרא אזל ותקיף לחדא משה ממלל ומן קדם יי מתעני ליה בקל : כ ואתגלי יי על טורא דסיני לריש טורא וקרא יי למשה לריש טורא וסליק משה :

רשב"ם

(יח) עשן כלו · חציו קמץ וחציו פתח כי לשון פעל הוא · העשן כולו · אבל עשן שהוא שם דבר כולו קמץ · כענין פומיאה בלע"ז · ואילו היה שם דבר היה לו לומר כעשן הכבשן בח"פ כאשר נאמר מן דבר דבר השמיטה · מן בקר בקר זבח השלמים · כן יאמר מן הבית ימלא עשן · עשן הכבשן כשהוא דבוק : (יט) משה ידבר · אל הקב"ה ואין קולו נשמע לשום אדם אלא הקב"ה · אבל הקב"ה יעננו למשה בקול גדול בשביל קול השופר שהולך וחזק מאד וצריך שיהיה קולו של הקב"ה נוצח

בעל הטורים

לעולם : (יז) בתחתית ההר וכל סיני · מלמד שנתלש ההר ממקומו ונעשה ככר על גבי הר :

רש"י

מכניס אותו לדמותו לבריותיו כדי לשבר את האזן : (יט) הולך וחזק מאד · מנהג הדיוט כל זמן שהוא מאריך לתקוע קולו מחליש וכוהה אבל כאן הולך וחזק מאד ולמה כך מתחלה לשבר אזניהם מה שיכולין לשמוע : משה ידבר · כשהיה משה מדבר ומשמיע הדברות לישראל שהרי לא שמעו מפי הגבורה אלא אנכי ולא יהיה לך והקדוש ברוך הוא מסייעו לתת בו כח להיות קולו מגביר ונשמע : יעננו בקול · יעננו על דבר הקול כמו אשר יענה באש על דבר האש להורידו : (כ) וירד ה' על הר סיני · יכול ירד עליו ממש תלמוד לומר כי מן השמים דברתי עמכם מכילתא · מלמד שהרכין שמים

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב דייק מדלא כתיב ליום השלישי כמו שאמר הקב"ה : ג דלשון לקראת פי' זה כנגד זה כמו לקראתך : ד אף שהדבר אמרו נעשה ונשמע שמא מתוך שראו האש הגדול הן חוזרין ע"כ כפה וכו' : ה כמו שתרגם על כעשן הכבשן :

הָהָ֖ר וַיַּ֥עַל מֹשֶֽׁה׃ כא וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה רֵ֖ד הָעֵ֣ד
בָּעָ֑ם פֶּן־יֶהֶרְס֤וּ אֶל־יְהוָה֙ לִרְא֔וֹת וְנָפַ֥ל מִמֶּ֖נּוּ רָֽב׃ כב וְגַ֧ם
הַכֹּהֲנִ֛ים הַנִּגָּשִׁ֥ים אֶל־יְהוָ֖ה יִתְקַדָּ֑שׁוּ פֶּן־יִפְרֹ֥ץ בָּהֶ֖ם יְהוָֽה׃
כג וַיֹּ֤אמֶר מֹשֶׁה֙ אֶל־יְהוָ֔ה לֹא־יוּכַ֣ל הָעָ֔ם לַעֲלֹ֖ת אֶל־הַ֣ר
סִינָ֑י כִּֽי־אַתָּ֞ה הַעֵדֹ֤תָה בָּ֙נוּ֙ לֵאמֹ֔ר הַגְבֵּ֥ל אֶת־הָהָ֖ר וְקִדַּשְׁתּֽוֹ׃
כד וַיֹּ֨אמֶר אֵלָ֤יו יְהוָה֙ לֶךְ־רֵ֔ד וְעָלִ֥יתָ אַתָּ֖ה וְאַהֲרֹ֣ן עִמָּ֑ךְ
וְהַכֹּהֲנִ֣ים וְהָעָ֗ם אַל־יֶֽהֶרְס֛וּ לַעֲלֹ֥ת אֶל־יְהוָ֖ה פֶּן־יִפְרָץ־בָּֽם׃
כה וַיֵּ֥רֶד מֹשֶׁ֖ה אֶל־הָעָ֑ם וַיֹּ֖אמֶר אֲלֵהֶֽם׃ ס כ א וַיְדַבֵּ֣ר
אֱלֹהִ֔ים אֵ֛ת כָּל־הַדְּבָרִ֥ים הָאֵ֖לֶּה לֵאמֹֽר׃ כצבור קורין בטעם
העליון תמצא בסוף הספר ס ב אָנֹכִ֖י יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ אֲשֶׁ֧ר הוֹצֵאתִ֛יךָ

רש"י

עליונים ותחתונים והציען על גבי ההר כמצע על המטה וירד כסא הכבוד עליהם: (כא) העד בעם. התרה בהם שלא לעלות בהר: פן יהרסו וגו'. שלא יהרסו את מצבם על ידי שתאותם אל ה' לראות ויקרבו לצד ההר: ונפל ממנו רב. כל מה שיפול מהם ואפילו הוא יחידי חשוב לפני רב: פן יהרסו. כל הריסה מפרדת אסיפת הבנין אף הנפרדין ממצב אנשים הורסים את המצב: (כב) וגם הכהנים. אף הבכורות שהעבודה בהם: הנגשים אל ה'. להקריב קרבנות אף הם לא יסמכו על חשיבותם לעלות: יתקדשו. יהיו מזומנים להתיצב על עמדן: פן יפרץ. לשון פרצה יהרוג בהם ויעשה בהם פרצה: (כג) לא יוכל העם. איני צריך להעיד בהם שהרי מותרין ועומדין הם היום שלשת ימים ולא יוכלו לעלות שאין להם רשות: (כד) לך רד. והעד בהם שנית שמזרזין את האדם קודם מעשה וחוזרין ומזרזין אותו בשעת מעשה: ועלית אתה ואהרן עמך והכהנים. יכול אף הם עמו ת"ל ועלית אתה. אמור מעתה אתה מחיצה לעצמך ואהרן מחיצה לעצמו והכהנים מחיצה לעצמם משה נגש יותר מאהרן ואהרן יותר מן הכהנים והעם כל עיקר אל יהרסו את מצבם לעלות אל ה': פן יפרץ בם. אע"פ שהוא נקוד חטף קמץ אינו זז מגזרתו כך דרך כל תיבה שנקודתה מלאפום כשהיא סמוכה במקף משתנה הנקוד לחטף קמץ: (כה) ויאמר אליהם. התראה זו: (א) וידבר אלהים. אין אלהים אלא דיין וכן הוא אומר אלהים לא תקלל ותרגומו דיינא לפי שיש פרשיות בתורה שאם עשאן אדם מקבל שכר ואם לאו אינו מקבל עליהם פורענות יכול אף עשרת הדברות כן ת"ל וידבר אלהים דיין להפרע: את כל הדברים האלה. מלמד שאמר הקדוש ברוך הוא

עשרת

כא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה חוּת אַסְהֵיד בְּעַמָּא דִילְמָא יִפַגְּרוּן קֳדָם יְיָ לְמֶחֱזֵי וְיִפֵּל מִנְּהוֹן סַגִּי: כב וְאַף כָּהֲנַיָּא דְּקָרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ יִתְקַדְּשׁוּן דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן יְיָ: כג וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ לָא יִכּוֹל עַמָּא לְמִסַּק לְטוּרָא דְסִינַי אֲרֵי אַתְּ אַסְהֵדְתְּ בָּנָא לְמֵימַר תַּחִים יָת טוּרָא וְקַדְּשֵׁהּ: כד וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֱזֵיל חוּת וְתִסַּק אַתְּ וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְכָהֲנַיָּא וְעַמָּא לָא יִפַגְּרוּן לְמִסַּק לְקֳדָם יְיָ דִּילְמָא יִקְטוֹל בְּהוֹן: כה וּנְחַת מֹשֶׁה לְעַמָּא וַאֲמַר לְהוֹן: א וּמַלִּיל יְיָ יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְמֵימָר: ב אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ

רשב"ם

קול השופר להשמיע למשה: (כא) פן יהרסו · ממצבם להתקרב ולראות: (כב) הכהנים · הבכורות: יתקדשו · בעמידתן: (כג) ויאמר משה אל ה' לא יוכל העם וגו' המפרש שכך אמר משה כבר אמרת לנו זה שלשת ימים הגבל את ההר · השמרו לכם עלות בהר · ולמה אתה צריך לומר לי עכשיו פעם שנייה · טעות הוא שהרי מוזרים לאדם בשעת מעשה אף לאחר שזירזוהו קודם מעשה שמזרזים לאדם פעם שנייה בשעת מעשה לומר עתה הגיע הזמן לעשות מה שאמרתי · ועוד ספק שני שחזר אמר לו לך רד מה בא לחדש · אלא כך אמר משה להקב"ה דרך שאלה וכך שאל לו אתמול שלשום אמרת לי שלא יוכל העם לעלות אל הר סיני כשהזהרת את העם ע"י בהגבלה · אמרת לי השמרו לכם עלות בהר ועכשיו אתה אומר לי פן יהרסו אל ה' שמא אתה מוסיף שאפילו להתקרב מעט כדי להסתכל ולראות אפילו רחוק מן ההר אסור · והשיב לו הקב"ה לך רד ועלית אתה ואהרן עמך · והכהנים והעם אל יהרסו לעלות אל ה' · וגם עתה לראות בלא עלייה לא אמרתי לך: (כה) ויאמר אליהם · מצות

בעל הטורים

(א) וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר · בגימ' ע"ה שהכל מה שכתוב וגם כל מה (כמ"ק) בעל פה: אנכי · בגימ' כסא לומר שקרע כל הרקיעים עד כסא הכבוד · ובגי' מלא ועוד עשרה וזהו כלא את השמים ואת הארץ אני מלא · ויש לו (ששה) [וכ"א מלאתי יו"ד] הויות · לאשון ואחרון בשמים ובארץ וד' רוחות ועומק ורום: (ב) אשר הוצאתיך · ג' במסרה · ב' בדברות · ואידך אשר הוצאתיך מתוך

עיקר ש"ח ובאר"ח

ו כפד פי' התרגום שמתרה בעדים: ז כי לשון הריסה נופל על הפרדת דבר מדבר כמו הפרדת בנין או איש מאנשי המצבה דייק מדכתיב לשוניהם ונפל ואין שייך ע"ז רב נכ"פ וכו': ח ר"ל הכהנים וכו': י דהיינו שלא בעידן ריתחא עיין במנחות

פרק

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ ג לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ ד לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ ה לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ ו וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי

רש"י

עשרת הדברות בדבור אחד מה שאי אפשר לאדם לומר כן · אם כן מה תלמוד לומר עוד אנכי ולא יהיה לך ב שחזר ופירש על כל דבור ודבור בפני עצמו · (קושיית א"כ כו' פירוש לפי זה שמוכח מזה כל הדברים האלה שגם שאר עשרת הדברות כולם אמר הקב"ה בדבור אחד אם כן מה תלמוד לומר אנכי וגו' ר"ל מה בא להודיענו במה שפרט לשון ב' דברות אלו מהשאר מדהוציאם בלשון זה שהמשמעות דווקא אלו שנים בפרט מפי הגבורה יצאו והלא לפי זה כולם כמו"כ הקב"ה בכבודו ובעצמו דיברם · ותירץ שחזר ופירש וכו' ור"ל באותה החזרה לא החזיר ללמד על הכלל יצא אלא על הפרט אלו שתי דברות ראשונות ביחוד ודו"ק): לאמר · מלמד שהיו עונין ל על הן הן ועל לאו לאו · מכילתא: (ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים · כדאי היא ההוצאה מ שתהיו משועבדים לי · דבר אחר לפי שנגלה בים כגבור מלחמה ב ונגלה כאן כזקן מלא רחמים שנאמר ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר זו היתה לפניו בשעת השעבוד ובעצם השמים משנגאלו הואיל ואני משתנה במראות אל תאמרו שתי רשויות הן אנכי הוא אשר הוצאתיך ממצרים ועל הים · דבר אחר לפי שהיו שומעין קולות הרבה ס שנאמר את הקולות קולות באין מד' רוחות ומן השמים ומן הארץ אל תאמרו רשויות הרבה הן ולמה אמר לשון יחיד אלהיך ליתן פתחון פה למשה ללמד סניגוריא במעשה העגל וזה הוא שאמר למה ה' יחרה אפך בעמך לא להם צוית לא יהיה לכם אלהים אחרים אלא לי לבדי: מבית עבדים · מבית פרעה שהייתם עבדים לו או אינו אומר אלא מבית עבדים שהיו עבדים לעבדים תלמוד לומר ויפדך מבית עבדים מיד פרעה מלך מצרים אמור מעתה עבדים למלך היו ולא עבדים לעבדים: (ג) לא יהיה לך · למה נאמר לפי שנאמר לא תעשה לך אין לי אלא שלא יעשה העשוי כבר מנין ע שלא יקיים תלמוד לומר לא יהיה לך · מכילתא: אלהים אחרים · שאינן אלהות אלא אחרים עשאום אלהים עליהם (מכילתא) ולא יתכן לפרש אלהים אחרים זולתי שגנאי הוא כלפי מעלה לקרותם אלהות אצלו · דבר אחר אלהים אחרים שהם אחרים לעובדיהם צועקים אליהם ואינן עונים אותם ודומה כאילו הוא אחר שאינו מכירו מעולם: על פני · כל זמן שאני קיים שלא תאמר לא נצטוו על עבודת

דִּי אַפֵּיקְתָּךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדוּתָא: ג לָא יְהֵי לָךְ אֱלָהּ אָחֳרָן בַּר מִנִּי: ד לָא תַעְבֵּד לָךְ צְלֵם וְכָל דְּמוּת דִּי בִשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְדִי בְּאַרְעָא מִלְּרַע וְדִי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא: ה לָא תִסְגּוּד לְהוֹן וְלָא תִפְלְחִנּוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהָךְ אֵל קַנָּא מַסְעַר חוֹבֵי אֲבָהָן עַל בְּנִין מָרָדִין עַל דָּר תְּלִיתַי וְעַל דָּר רְבִיעַי לְשָׂנְאַי כַּד מַשְׁלְמִין בְּנַיָּא לְמֶחְטֵי בָּתַר אֲבָהָתְהוֹן: ו וְעָבֵד

רשב"ם

ויגבלה מעכשיו: (ג) לא יהיה וגו' · שאני לבדי הוצאתיך: (ה) לשנאי · אם הבנים שנאי: (ו) ועושה חסד לאלפים · לבנים שלשים רבעים חמשיים עשריים מאות ואלפים בנים אלפים הם אלף דור · ולא קשו קראי אהדדי לפי הפשט בכאן מדבר בבני' ובבני בנים וכל בנים דור אחד ובני בניהם דור שני והבנים של דור

בעל הטורים

כשדים · שהוציאו מאור כשדים ליתן לבניו התורה: (ד) תמונה · בגי' פרצוף אדם: ואשר בארץ · בגי' אלו (אולי צ"ל ואלו ולא דרים ו' שמושית דואשר בס' פענח רזא גרס אילן) הכרים והגבעות: (ו) ועשה חסד · ד' במסו'·ב' בדברות וב' גבי דוד ועשה חסד למשיחו (ש"ב כ"ב תהלים י"ח) לומר מי שעושה חסד לאחרים עושין עמו חסד ודוד היה גומל חסד אף לנכרים דכתיב (ש"ב י) ויאמר דוד אעשה חסד עם חנון לכך עשו עמו חסד: ולשומרי מצותי · סמיך

רש"י

כוכבים אלא אותו הדור · מכילתא: (ד) פסל · על שם שנפסל: וכל תמונה · תמונת כל דבר שבשמים: (ה) אל קנא · מקנא להפרע ואינו עובר על מדתו למחול על עון עבודת כוכבי' · כל לשון קנא אנפרי"מנט בלע"ז נותן לב להפרע: לשנאי · כתרגומו כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם: (ו) נוצר חסד · שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור שמדה טובה נמצאת מדה טובה

עיקר ש"ח ובאר"ח

פרק התכלת: כ דק"ל דכיון שכולם בדיבור אחד נאמרו מאי דכתיב אחת דיבר אלהים שתים זו שמעתי שהתי הדברות לבד בדיבור אחד נאמרו לכ"פ שחזר ופי' בהזכתו פי' שני הדברות לבד בדבור אחד ושארי דברות משה פירשם: ל דק"ל כ"מ וידבר כלל נאמר פרט והכל את כל הדברים האלה פרט הי"ל לאמר מיותר אלא לדרוש: מ דק"ל למה לא כתב אשר בראתי שמים וארץ ע"ז פי' כדאי וכו': נ הד"א סובר שלא אלו אלוהותו ביציאת מצרים אלא לשי וכו' וכא דכתב יציאת מצרים הלא ההשתנות היה על הים אלא שיצ"מ תכליתו היה על הים לכן קרי ליה יצ"מ: ס כמו שהייתי אחד ביצ"מ הייו על הים כן עתה וכו' תאמינו שאני הוא וכו': ע ר"ל שהוא לא עשה אלא מצא מנין שלא יקיים: פ מלשון פסל לך: צ של"ת כי תמונה הוא שם על עבודת כוכבים: ק מהמת הקנאה יפרע: ר דאל"כ הא כתיב לא יומתו אבות על בנים: ש דייק דק"ל

מִצְוֺתָֽי׃ ס ז לֹ֥א תִשָּׂ֛א אֶת־שֵֽׁם־יְהֹוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לַשָּׁ֑וְא כִּ֣י לֹ֤א יְנַקֶּה֙ יְהֹוָ֔ה אֵ֛ת אֲשֶׁר־יִשָּׂ֥א אֶת־שְׁמ֖וֹ לַשָּֽׁוְא׃ פ ח זָכ֛וֹר אֶת־י֥וֹם הַשַּׁבָּ֖ת לְקַדְּשֽׁוֹ׃ ט שֵׁ֤שֶׁת יָמִים֙ תַּֽעֲבֹ֔ד וְעָשִׂ֖יתָ כָּל־מְלַאכְתֶּֽךָ׃ י וְי֙וֹם֙ הַשְּׁבִיעִ֔י שַׁבָּ֖ת לַיהֹוָ֣ה אֱלֹהֶ֑יךָ לֹֽא־תַעֲשֶׂ֣ה כָל־מְלָאכָ֡ה אַתָּ֣ה וּבִנְךָ֣ וּבִתֶּ֗ךָ עַבְדְּךָ֤ וַאֲמָֽתְךָ֙ וּבְהֶמְתֶּ֔ךָ וְגֵרְךָ֖ אֲשֶׁ֥ר בִּשְׁעָרֶֽיךָ׃ יא כִּ֣י שֵֽׁשֶׁת־יָמִים֩ עָשָׂ֨ה יְהֹוָ֜ה אֶת־הַשָּׁמַ֣יִם וְאֶת־הָאָ֗רֶץ אֶת־הַיָּם֙ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּ֔ם וַיָּ֖נַח בַּיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֑י עַל־כֵּ֗ן בֵּרַ֧ךְ יְהֹוָ֛ה אֶת־י֥וֹם הַשַּׁבָּ֖ת

רש"י

יתירה על מדת פורעניות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים: (ז) לשוא. (השני ל' שקר כתרגומו כמה דתימר) אי זהו שבועת שוא נשבע לשנות את הידוע על עמוד של אבן שהוא של זהב (הראשון לשון מגנא כתרגומו זה הנשבע לחנם ולהבל) על של עץ עץ אבן אבן. (מכילתא): (ח) זכור. זכור ושמור בדבור אחד נאמרו א וכן מחלליה מות יומת וביום השבת שני כבשים וכן לא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך. וכן ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה. הוא שנאמר אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי. זכור לשון פעול הוא ב כמו אכול ושתו. הלוך ובכה וכן פתרונו תנו לב לזכור תמיד את יום השבת שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת: (ט) ועשית כל מלאכתך. כשתבא שבת יהא בעיניך כאילו כל מלאכתך עשויה שלא תהרהר אחר מלאכה (מכילתא): (י) אתה ובנך ובתך. אלו קטנים או אינו אלא גדולים אמרת הרי כבר מוזהרין הם אלא לא בא אלא להזהיר גדולים על שביתת הקטנים וזה ששנינו קטן שבא לכבות אין שומעים לו ג מפני ששביתתו עליך: (יא) וינח ביום השביעי. כביכול הכתיב בעצמו מנוחה ללמד הימנו ק"ו לאדם שמלאכתו בעמל וביגיעה שיהא נח בשבת: ברך. ויקדשהו. ברכו במן לכופלו בששי לחם משנה וקדשו במן שלא היה יורד

עיקר ש"ח ובאר"ח

דא"ת כפשוטה דהא העולם לא יגיע אף לאלף דור לפי החשבון דשתא אלפי שני הוי קיימא עלמא ומאי קאמר לאלפים. לכ"פ לאשמועינן שמדה טובה מרובה וכו': ת כוונת רש"י שמה שתרגם למגנא פירושו הבל שאין בו ממש: א כוונת רש"י כי זכור הוא מצות עשה. ושמור הוא ל"ת כדאמר כ"מ שנאמר השמר וכו' ולכן סתרי אהדדי כמו הפסוקים שמביא רש"י: ב שתהא תמיד זכירת שבת בלבך ומלת זכור איננו צווי דא"כ היה הזיי"ן מנוקד בשוא אלא הוא מקור:

טַיְבוּ לְאַלְפֵי דָרִין לְרָחֲמַי וּלְנָטְרֵי פִקּוֹדָי: ז לָא תֵימֵי יָת שְׁמָא דַיָי אֱלָהָךְ לְמַגָּנָא אֲרֵי לָא יְזַכֵּי יְיָ יָת דְיֵימֵי בִשְׁמֵהּ לְשִׁקְרָא: ח הֱוֵי דְכִיר יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא לְקַדָשׁוּתֵהּ: ט שִׁתָּא יוֹמִין תִּפְלַח וְתַעֲבֵד כָּל עֲבִדְתָּךְ: י וְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעֲבֵד כָּל עֲבִדְתָּא אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ עַבְדָּךְ וְאַמְתָךְ וּבְעִירָךְ וְגִיוֹרָךְ דִי בְקִרְוָךְ: יא אֲרֵי שִׁתָּא יוֹמִין עֲבַד יְיָ יָת שְׁמַיָא וְיָת אַרְעָא יָת יַמָא וְיָת כָּל דִי בְהוֹן וְנָח בְּיוֹמָא

ר ש ב " ם

אחרון · אחרון של אלף קרוים בנים · בנים אלפים · אבל במשנה תורה שאינו מזכיר לא בנים ולא שלשים ולא רבעים הוא וידעת כי ה' אלהיך הוא האלהים וגו' לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור ואותו אלף הוא בנים אלפים: (ז) לא תשא וגו' · כל זה מכבודו של הקב"ה וגם שמירת שבת שאחריו · וגם כבוד אב ואם שהוקש כבודם לכבוד של מקום כדכתיב כבד את ה' מהונך: (ח) זכור את יום השבת · כל זכירת עונה על ימים שעברו · כמו זכור ימות עולם וגו' בהנחל עליון גוים·זכור את היום הזה · לעולם כי לשעבר ביום הזה יצאתם ממצרים · זכור אל תשכח את אשר הקצפת את ה' אלהיך במדבר· זכור רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה · אף כאן זכור את יום השבת של ששת ימי בראשית · כמו שמפרש והולך כי ששת ימים עשה ה' וגו' כמ"ש כאן· ולפיכך נכתב כאן זכור כדי לקדש להיות שובת ממלאכה: (יא) על כן ברך ה' את יום השבת כמו שפרשתי בבראשית · כי על כן אשר ברך ה' את יום השבת · שבהגיע את יום השבת כבר ברא הקב"ה כל צורכי הבריות ומזונותם , ונמצא השבת מבורך מכל טוב · ולכך ויקדשהו

בעל הטורים

ליה · (ז) לא תשא · מלמד שהמורה שבועת שוא ככל המצות ד"א לומר כשתשמור המצות הזהר שלא תעשה אותם לשוא שלא לשמם אלא עשה אותם לשמם · על כ"ן דלא תשא יש ז' תגין כנגד ז' פעמים כזב בירמי' (נ"ל יחזקאל) ז' תועבות בלבו (משלי כ"ו) שבע שמאות בתוכחה· ז' עונותיהם מגלים ז' שמות לינה"ר ז' מדריגות לגיהנם: (ח) זכור· זה הפסוק הוא פסוק ז' *) ומתחיל בז' בשביל שהשבת הוא שביעית וז' מוזכרים בפסוק · אתה ובנך · ובתך · עבדך · ואמתך · ובהמתך · וגרך אשר בשעריך · וכנגדם תקנו שבע מנוחות באתה אחד · וכ' תיבות בפסוק זכור לומר לך כל המקיים את השבת כאילו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מקור המורה על הפעולה מתמדת וזה תגו לב וכו' : ג הרא"ס כתב כשאינו עושה ע"ד הגדול א"מ להפריסו · וי"א והכיבו לאו דמוזהרין להפריסו :

*) כן היה במסורתו

וַֽיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס יב כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס יג לֹא תִּרְצָח ס לֹא תִּנְאָף ס לֹא תִּגְנֹב ס לֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס יד לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ פ שביעי טו וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשֵׁן וַיַּרְא הָעָם וַיָּנֻעוּ וַיַּעַמְדוּ מֵרָחֹק׃ טז וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר־אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ כִּי לְבַעֲבוּר נַסּוֹת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים וּבַעֲבוּר

רש"י

נו: (יב) למען יאריכון ימיך. אם תכבד יאריכון ימיך ואם לאו יקצרון שדברי תורה נוטריקון הם נדרשים מכלל הן לאו ומכלל לאו הן: (יג) לא תנאף. אין ניאוף אלא באשת איש שנאמר מות יומת הנואף והנואפת ואומר האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים: לא תגנוב. בגונב נפשות הכתוב מדבר. לא תגנובו בגונב ממון או אינו אלא זה בגונב ממון והלן בגונב נפשות אמרת דבר הלמד מענינו מה לא תרצח לא תנאף מדבר בדבר שחייבין עליהם מיתת בית דין אף לא תגנוב דבר שחייב עליו מיתת בית דין: (טו) וכל העם רואים. מלמד שלא היה בהם אחד סומא ומנין שלא היה בהם אלם תלמוד לומר ויענו כל העם ומנין שלא היה בהם חרש תלמוד לומר נעשה ונשמע. (מכילתא): רואים את הקולות. רואין את הנשמע שאי אפשר לראות במקום אחר: את הקולות. היוצאין מפי הגבורה: וינעו. אין נוע אלא זיע: ויעמדו מרחק. היו נרתעין לאחוריהם שנים עשר מיל כאורך מחניהם ומלאכי השרת באין ומסייעין אותן להחזירם שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון: (יז) לבעבור נסות אתכם. לגדל אתכם בעולם שיצא לכם שם באומות שהוא בכבודו נגלה עליכם: נסות. לשון הרמה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ה דל"ם רואים את הקולות קאי אקולות דקודם מ"ת כדכתיב לעיל ויהי קולות וברקים וכו' לכ"פ דזה קאי אשעת מ"ת: ו דל"ת כי וינעו הוא מהורכבת נע ונד הוא אלא לשון זיע ופחד כדפירש על ויעמדו מרחוק:

ולכן

שְׁבִיעָאָה עַל כֵּן בָּרִיךְ יְיָ יָת יוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְקַדְּשֵׁהּ: יב יַקַּר יָת אֲבוּךְ וְיָת אִמָּךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ עַל אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ: יג לָא תִקְטוֹל נְפַשׁ: לָא תְגוּף: לָא תִגְנוּב: לָא תַסְהֵד בְּחַבְרָךְ סַהֲדוּתָא דְשִׁקְרָא: יד לָא תַחְמֵד בֵּית חַבְרָךְ לָא תַחְמֵד אִתַּת חַבְרָךְ וְעַבְדֵּהּ וְאַמְתֵהּ וְתוֹרֵהּ וַחֲמָרֵהּ וְכֹל דִּי לְחַבְרָךְ: טו וְכָל עַמָּא חָזַן יָת קָלַיָּא וְיָת בְּעוֹרַיָּא וְיָת קָל שׁוֹפָרָא וְיָת טוּרָא תָּנֵן וַחֲזָא עַמָּא וְזָעוּ וְקָמוּ מֵרָחִיק: טז וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה מַלֵּל אַתְּ עִמָּנָא וּנְקַבֵּל וְלָא יִתְמַלֵּל עִמָּנָא מִן קֳדָם יְיָ דִּילְמָא נְמוּת: יז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא לָא תִדְחֲלוּן אֲרֵי בְּדִיל לְנַסָּאָה יָתְכוֹן אִתְגְּלִי לְכוֹן יְקָרָא דַּייָ וּבְדִיל דִּתְהֵי דַחַלְתֵּהּ

רשב"ם

לשבות בו לעדות כמו ששבת הקב"ה שברא תחלה הכל ואחר כך שבת: (יג) לא תרצח · כל רצוח הריגה בחנם הוא בכל מקום · מות יומת הרוצח · הרצחת וגם ירשת · צדק ילין בה ועתה מרצחים · אבל הריגה ומיתה יש בחנם כמו ויהרגהו דקין · ויש בדין כמו והרגת את האשה · ומה שכתב אשר ירצח את רעהו בבלי דעת · לפי שמדבר בענין רוצח במזיד לכך הוא אומר ואם רציחתו זו בבלי דעת פטור זו תשובה שהשבתי למכחישים והודו לי · ואע"פ שיש בספריהם אני אמית ואחיה בלשון לטי"ן של לא תרצח · הם לא דקדקו: (טו) ראים את הקולת · הברד והאבנים כדכתיב קולות אלהים וברד: (טז) ויאמרו אל משה לאחר ששמעו עשרת הדברים: דבר אתה עמנו · ואלמלא שאמרו כך יש לומר שהיה אומר להם הקב"ה כל המצות מפיו: (יז) נסות · להוכיח אתכם:

בעל הטורים

קיים חמשה חומשי תורה: (יב) כבד את אביך ואת אמך · סמך אב ואם לשבת לומר לך כשם שחייב לכבד את השבת כך חייב לכבד אביו ואמו: למען יארכון · חסר יו"ד שאין אריכת ימים בעולם הזה (רק בעוה"ב שנברא ביו"ד ולכך נעלמה כמו עוה"ב שנעלם מעיני כל חי): (יד) עשרת הדברות מתחילין באל"ף ומסיימין בכ"ף וזהו אך טוב לישראל ויש בהם תר"כ אותיות כנגד תרי"ג מצות ושבע מצות של בני נח (ועי' במג"ע אוסן ע"ה וברבה פ' במדבר ופ' קרח) וסימנם כת"ר תורה לומר לך שאם אדם לומד תורה לשמה היא כתר לראשו ואם לומד שלא לשמה יתזור כרת: (טו) וירא העם וינעו · על כן מתנענעים בשעת לימוד התורה לפי שהתורה ניתנה באימה ברתת ובזיע: (יז) לבעבור · ג' במסרה · הכא ואידך לבעבור סבב את פני הדבר (ש"ב י"ד) גבי דוד בענין אבשלום הפקועית · לבעבור הביא פ' אל אבשלום

תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל־פְּנֵיכֶם לְבִלְתִּי תֶחֱטָאוּ׃ יח וַיַּעֲמֹד הָעָם מֵרָחֹק וּמֹשֶׁה נִגַּשׁ אֶל־הָעֲרָפֶל אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים׃ ס
מפטיר יט וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֹּה תֹאמַר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם רְאִיתֶם כִּי מִן־הַשָּׁמַיִם דִּבַּרְתִּי עִמָּכֶם׃ כ לֹא תַעֲשׂוּן אִתִּי אֱלֹהֵי כֶסֶף וֵאלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם׃ כא מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי וְזָבַחְתָּ עָלָיו אֶת־עֹלֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלָמֶיךָ אֶת־צֹאנְךָ וְאֶת־בְּקָרֶךָ בְּכָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבֵרַכְתִּיךָ׃ כב וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־

רש"י

וגדולה כמו הרימו נס · הרים נסי · וכנס על הגבעה ; שהוא זקוף : ובעבור תהיה יראתו · ע"י שראיתם אותו יראתו ומאויים תדעו כי אין זולתו ותיראו מפניו : (יח) נגש אל הערפל · לפנים משלש מחיצות חושך ענן וערפל שנאמר וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל · ערפל הוא עב הענן שאמר לו הנה אנכי בא אליך בעב הענן: (יט) כה תאמר · בלשון הזה : אתם ראיתם · יש הפרש בין מה שאדם רואה למה שאחרים מסיחין לו שמה שאחרים מסיחין לו פעמים שלבו חלוק מלהאמין: כי מן השמים דברתי · וכתוב אחד אומר וירד ה' על הר סיני בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ הראך את אשו הגדולה כבודו בשמים ואשו וגבורתו על הארץ ד"א הרכין השמים ושמי השמים והציען על ההר וכן הוא אומר ויט שמים וירד : (כ) לא תעשון אתי · לא תעשון דמות שמשי המשמשים לפני במרום · (מכילתא) : אלהי כסף · בא להזהיר על הכרובים שאתה עושה לעמוד אתי שלא יהיו של כסף שאם שניתם לעשותם של כסף הרי הן לפני כאלוהות : ואלהי זהב · בא להזהיר שלא יוסיף על ב' שאם עשית ד' הרי הן לפני כאלהי זהב : לא תעשו לכם · לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים לכך נאמר לא תעשו לכם : (כא) מזבח אדמה · מחובר באדמה שלא יבננו על גבי עמודים או על גבי כיפין (נ"א בסיס) (מכילתא) · ד"א שהיה ממלא את חלל מזבח הנחושת אדמה בשעת חנייתן : תעשה לי · שתהא תחלת עשייתו לשמי : וזבחת עליו · אצלו כמו ועליו מטה מנשה · (מכילתא) או אינו אלא עליו ממש ת"ל הבשר והדם על מזבח ה' אלהיך ואין שחיטה בראש המזבח: את עלתיך ואת שלמיך · אשר מ צאנך ומבקרך: את צאנך ואת בקרך · פירוש לאת עלתיך ואת שלמיך: בכל המקום אשר אזכיר את שמי · אשר אתן לך רשות להזכיר שם המפורש שלי שם אבוא אליך ובברכתיך אשרה שכינתי עליך

עַל אַפֵּיכוֹן בְּדִיל דְּלָא תְחוּבוּן: יח וְקָם עַמָּא מֵרָחִיק וּמֹשֶׁה קְרֵב לְצַד אֲמִיטְתָא דְּתַמָּן יְקָרָא דַּייָ: יט וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כִּדְנַן תֵּימַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן חֲזֵיתוּן אֲרֵי מִן שְׁמַיָּא מַלֵּילִית עִמְּכוֹן: כ לָא תַעְבְּדוּן קֳדָמַי דַּחֲלָן דִּכְסַף וְדַחֲלָן דִּדְהַב לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן: כא מַדְבַּח אַדְמְתָא תַּעְבֵּד קֳדָמַי וּתְהֵי דָבַח עֲלוֹהִי יָת עֲלָוָתָךְ וְיָת נִכְסַת קוּדְשָׁךְ מִן עָנָךְ וּמִן תּוֹרָךְ בְּכָל אַתְרָא דִּי אַשְׁרֵי יָת שְׁכִנְתִּי לְתַמָּן אֶשְׁלַח בִּרְכְּתִי לָךְ וַאֲבָרְכִנָּךְ: כב וְאִם מַדְבַּח אַבְנִין תַּעְבֵּד קֳדָמַי לָא תִבְנֵי יָתְהֵן פְּסִילָן

רשב"ם

(כ) אלהי כסף ואלהי זהב · אפילו לזכרון שמים לא תעשו שיש בהם טועים וסבורים שיש בהם ממש ואע"פ שצוה הקב"ה לעשות כרובים על הארון לשבתו · נעשה דוגמת כרובי כסא של מעלה ולא להשתחוות להם: (כא) מזבח אדמה תעשה לי · לפי שהאומות עושים אשריהם על המזבחות כדכתי' בגדעון ואת האשרה אשר עליה תכרת וכתיב כזכר בניהם מזבחותם ואשריהם וגו' לא תטע לך אשרה כל עץ אצל

בעל הטורים

לנסות את העם (שם י"ז) פירוש לבעבור נסות אתכם ואם תעמדו בנסיון תהיו כדוד כמו שנאמר בענין ואדוני אתם וגו' כמלאך האלהים ואם לאו לבעבור הביא ה' הרעה: תחטאו · ב' במסרה · הכא ואידך רגזו ואל תחטאו · הבושה מונעת מן החטא והכעס מביא לידי חטא וזהו ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו כל מי שיש לו בושת פנים לא במהרה הוא חוטא וזהו רגזו ואל תחטאו כי הכעס מביא לידי חטא: יראתו על פניכם · בגימטריא [זה הוא] בושת [ה] פנים (ועמש"ל): (כא) אבוא אליך · אבוא עולה עשרה לומר שאם המצא עשרה בבית הכנסת אבוא אליך וברכתיך:

רש"י

אליך מכאן אתה למד · שלא ניתן רשות להזכיר שם המפורש אלא במקום שהשכינה באה שם וזהו בית הבחירה שם ניתן רשות לכהנים להזכיר שם המפורש בנשיאת כפים לברך את העם: (כב) ואם מזבח אבנים · רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' ואם מזבח אבנים תעשה לי הרי

עיקר ש"ח ובאר"ח

ז ולכן נקרא בשם זה יען שהוא מרומם מכל: ח דק"ל למה קראו מזבח אדמה שהרי היו מעצי שטים ומלופה נחושת לכ"פ מחובר וכו': ט קושיא שלא אמר לפרש את גופך מן גופך וכללי אומנות: י להזכיר הוא פעל יוצא בלשוני · ופי' שמי המיוחד שלא ניתן להזכיר כ"א בביהמ"ק:

לִי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְלֶהָ׃ כג וְלֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו׃ פ פ פ ע"ב · יוגדב סימן :

ומפטירין בשנת מות המלך עוזיהו בישעיה סימן ו'

רש"י

אם זה משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים · שנאמר אבנים שלמות תבנה · וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנאמר והעבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר · וכן ואם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו תלוין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים : גזית · ל' גזיזה שפוסלן ומכתתן בברזל: כי חרבך הנפת עליה · הרי כי זה משמש בלשון פן שהוא דילמא פן · תניף חרבך עליה : ותחללה · הא למדת שאם הנפת עליה ברזל חללת (פ"ג דמדות) שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם אין זה בדין שיונף המקצר על המאריך · ועוד שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים לפיכך לא יבא עליו כורת ומחבל הרי דברים קל וחומר ומה אבנים שאינם רואות ולא שומעות ולא מדברות ע"י שמטילות שלום אמרה תורה לא תניף עליהם ברזל המטיל שלום בין איש לאשתו בין משפחה למשפחה בין אדם לחבירו על אחת כמה וכמה שלא תבואהו פורענות : (כג) ולא תעלה במעלת · כשאתה בונה כבש למזבח · לא תעשהו מעלות מעלות אשקלונ"ש בלע"ז אלא חלק יהא ומשופע: אשר לא תגלה ערותך · שע"י המעלות אתה צריך להרחיב פסיעותיך ואע"פ שאינו גלוי ערוה ממש שהרי כתיב ועשה להם מכנסי בד מ"מ הרחבת הפסיעות קרוב לגלוי ערוה הוא ואתה נוהג בם מנהג בזיון והרי דברים ק"ו ומה אבנים הללו שאין בהם דעת להקפיד על בזיונן אמרה תורה הואיל ויש בהם צורך לא תנהג בהם מנהג בזיון חבירך שהוא בדמות יוצרך ומקפיד על בזיונו על אחת כמה וכמה : חסלת פרשת יתרו.

תרי"ג כסדר יתרו יש י"ז מצות · שלש עשין וי"ד לאוין :

	עשין		לאוין
(כה)	יב	לידע שיש שם אלוה שנאמר אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים :	
(כו)		שלא לעלות במחשבה שיש אלוה זולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני :	יד
(כז)		שלא יעשה ולא יעשו לו אחרים שום צורה שתעבד שנאמר לא תעשה לך פסל וכל תמונה :	טו

שלא

לָא תְרִים חַרְבָּךְ עֲלַהּ וּתְחַלְלִנַּהּ : כג וְלָא תִסַּק בְּדַרְגִּין עַל מַדְבְּחִי דְּלָא תִתְגְּלֵי עֶרְיְתָךְ עֲלוֹהִי :

רשב״ם

מזבח · לכך אומר הקב״ה ואפי׳ אם תעשה לי מזבח לא תעשהו אלא מאדמה שאין רגילי׳ בו ציורים וצלמי׳ כי אם מלאכה חלקה ואף אם תרצה לעשות מזבח אבנים · שלימות תבנה את מזבח ה׳ אלהיך · מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל ככתוב במשנה התורה: (כב) לא תבנה אתהן גזית׳ כי כשבונין אותו גזית בכלי ברזל רגילין המפתחים לעשות בהם ציורי׳ וצלמים כדכתיב בישעיה גבי צלמים הרש ברזל מעצד ופעל בפחם ובמקבות יצרהו · יתאוהו בשרד · יעשהו במקצעות׳ ובמחוגה יתארהו: (כג) לא תעלה במעלות · לפיכך עשו של אבנים משופע גבוהה עשר וארכו של שלשים וגם מלח משליכים עליו שלא יחליקו הכהנים בעלותם בו :

חסלת פרשת יתרו מיסוד רבינו שמואל

עיקר ש״ח ובאר״ח

כ דלת תימה מה הוכחת להכן הס יעלה עליו כרגל לכ״פ ללמד ק״ו וכו׳ :

מנין המצות

תרי״ג עשין לאוין

(כח) שלא להשתחוות לעבודת כוכבי׳ אפילו אין דרך עבודתה בכך שנאמר לא תשתחוה להם : טו

(כט) שלא לעבוד עבודת כוכבים בדברים שדרכה להעבד אף על פי שעבודתה דרך בזיון שנאמר ולא תעבדם : יז

(ל) שלא לישבע לשוא שנא׳ לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא : יח

(לא) יג לקדש יום השבת שנאמר זכור את יום השבת לקדשו :

(לב) שלא לעשות מלאכה בשבת שנאמר לא תעשה כל מלאכה : יט

(לג) יד לכבד אב ואם שנאמר כבד את אביך ואת אמך :

(לד) שלא להרוג נפש שנאמר לא תרצח : כ

(לה) שלא לבא על אשת איש שנאמר לא תנאף : כא

(לו) שלא לגנוב נפש מישראל שנאמר לא תגנוב : כב

(לז) שלא להעיד שקר שנאמר לא תענה ברעך עד שקר : כג

(לח) שלא לחמוד דבר שלחברו שנאמר לא תחמוד : כד

(לט) שלא לעשות צורת אדם ואפי׳ שאינה אלא לנוי שנאמר לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם : כה

(מ) שלא לבנות אבני המזבח גזית שנאמר ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית : כו

(מא) שלא לעלות במעלות על המזבח כדי שלא תתגלה ערות חשולה שנאמר ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו : כז

משנת

בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־הַהֵיכָל: שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד בִּשְׁתַּיִם ׀ יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: וְקָרָא זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן: וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי: וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָגַע זֶה עַל־שְׂפָתֶיךָ וְסָר עֲוֺנֶךָ וְחַטָּאתְךָ תְּכֻפָּר: וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אֹמֵר אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יֵלֶךְ־לָנוּ וָאֹמַר הִנְנִי שְׁלָחֵנִי: וַיֹּאמֶר לֵךְ וְאָמַרְתָּ לָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל־תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל־תֵּדָעוּ: הַשְׁמֵן לֵב־הָעָם הַזֶּה וְאָזְנָיו הַכְבֵּד וְעֵינָיו הָשַׁע פֶּן־יִרְאֶה בְעֵינָיו וּבְאָזְנָיו יִשְׁמָע וּלְבָבוֹ יָבִין וָשָׁב וְרָפָא לוֹ: וָאֹמַר עַד־מָתַי אֲדֹנָי וַיֹּאמֶר עַד אֲשֶׁר אִם־שָׁאוּ עָרִים מֵאֵין יוֹשֵׁב וּבָתִּים מֵאֵין אָדָם וְהָאֲדָמָה תִּשָּׁאֶה שְׁמָמָה: וְרִחַק יְהוָה אֶת־הָאָדָם וְרַבָּה הָעֲזוּבָה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: וְעוֹד בָּהּ עֲשִׂירִיָּה וְשָׁבָה וְהָיְתָה לְבָעֵר כָּאֵלָה וְכָאַלּוֹן אֲשֶׁר בְּשַׁלֶּכֶת מַצֶּבֶת בָּם זֶרַע קֹדֶשׁ מַצַּבְתָּהּ: כאן מסיימין הספרדים

שמות כא משפטים

כא א וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם: ב כִּי תִקְנֶה

רש"י

(א) ואלה המשפטים · כל מקום שנאמר אלה פסל את הראשונים

ויהי בימי אחז בן־יותם בן־עזיהו מלך יהודה עלה רצין מלך־ארם ופקח בן־רמליהו מלך־ישראל ירושלם למלחמה עליה ולא יכל להלחם עליה: ויגד לבית דוד לאמר נחה ארם על־אפרים וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי־יער מפני־רוח: ויאמר יהוה אל־ישעיהו צא־נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב בנך אל־קצה תעלת הברכה העליונה אל־מסלת שדה כובס: ואמרת אליו השמר והשקט אל־תירא ולבבך אל־ירך משני זנבות האודים העשנים האלה בחרי־אף רצין וארם ובן־רמליהו: יען כי־יעץ עליך ארם רעה אפרים ובן־רמליהו לאמר: נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו ונמליך מלך בתוכה את בן־טבאל: כי־ילד ילד־לנו בן נתן־לנו ותהי המשרה על־שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי־עד שר־שלום: לםרבה למרבה קרי המשרה ולשלום אין־קץ על־כסא דוד ועל־ממלכתו להכין אתה ולסעדה במשפט ובצדקה מעתה ועד־עולם קנאת יהוה צבאות תעשה־זאת:

אונקלוס

א ואלין דיניא די תסדר קדמיהון: ב ארי תזבן עבדא בר

רשב"ם

(ידעו ויבינו יודעי שכל כי לא באתי לפרש הלכות אע"פ שהם עיקר כמו שפירשתי בבראשית כי מיתור המקראות נשמעים ההגדות וההלכות ומקצתן ימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי זצ"ל. ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי ואפרש הדינים וההלכות לפי דרך ארץ. ואעפ"כ ההלכות עיקר כמו שאמרו רבותינו הלכה עוקרת משנה):

(ב) כי תקנה עבד עברי. במכרוהו ב"ד הכתוב מדבר כדכתיב ואם

בעל הטורים

(א) ואלה. נוטריקון. וחייב אדם לחקור הדין: המשפטים. נוטריקון הדיין מלווה שיפסוק פשרה טרם יעשה משפט: אשר. נוטריקון אם שניהם

עֶבֶד עִבְרִי שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד וּבַשְּׁבִעִת יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם׃ ג אִם־בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא אִם־בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ׃ ד אִם־אֲדֹנָיו יִתֶּן־לוֹ אִשָּׁה

רש"י

ואלה מוסיף על הראשונים א מה הראשונים מסיני · אף אלו מסיני ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א המזבח · ופירוש בעזרה) : אשר תשים לפניהם · אמר לו הקב"ה למשה לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם הפרק והלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו ב לכך נאמר אשר תשים לפניהם כשלחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם : לפניהם · ולא לפני עובדי כוכבים ג ואפי' ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל אל תביאהו בערכאות שלהם שהמביא דיני ישראל לפני הכנענים מחלל את השם ומייקר שם העובד כוכבים להשביחם (ס"א להחשיבם) שנאמר כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים כשאויבינו פלילי' זהו עדות לעלוי יראתם: (ב) כי תקנה עבד עברי · עבד שהוא עברי או אינו אלא עבדו של עברי ד עבד כנעני שלקחתו מישראל ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד ומה אני מקיים והתנחלתם אותם בלקוח מן הכנענים אבל בלקוח מישראל יצא בשש ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי לא אמרתי אלא ה באחיך: כי תקנה · מיד ב"ד שמכרוהו בגנבתו ו כמו שנאמר אם אין לו ונמכר בגנבתו או אינו אלא במוכר עצמו מפני דחקו אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך הרי מוכר עצמו מפני דחקו אמור ומה אני מקיים כי תקנה בנמכר בבית דין : לחפשי · לחירות : (ג) אם בגפו יבא · שלא היה נשוי אשה כתרגומו אם בלחודוהי ולשון בגפו בכנפו שלא בא אלא כמות שהוא יחידי בתוך לבושו ז בכנף בגדו : בגפו יצא · מגיד שאם לא היה נשוי מתחלה אין רבו מוסר לו שפחה כנענית ח להוליד ממנה עבדים : אם בעל אשה הוא · ט ישראלית (מכילתא) : ויצאה אשתו עמו · וכי מי הכניסה שתצא אלא מגיד הכתוב שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו : (ח) אם אדניו יתן לו אשה · מכאן שהרשות ביד רבו

עיקר ש"ח ובאר"ח

א ר"ל אי הוה כתב אלה פסל את הראשונים אבל עתה דכתיב ואלה מוסיף על הראשונים היינו על עשרת הדברות כמו שהם נתנו במעמד כל הקהל בסיני וכו' · לאפוקי שאחרי מצות שנתנו למשה באותו מ' יום שהיה בהר ולכן ק"ל למה הפסיק בפרשת מזבח אדמה ביניהם לומר לך וכו' : ב דק"ל בכוב המצות כתיב דבר ואמרת ולמה כתיב כאן אשר תשים לפניהם לכ"פ וכו' להבינם טעמי תורה : ג לפירש"י פ"ק דסנהדרין לפניהם קאי אסנהדרין ולתוס' קאי אעד אלהים יבא וכו' ולא להדיוטות: ד [כי עבד אשר הוא במשקל סגול בשני סגול"ין לא ישתנה בסמיכות מאמר הוא בנפרד ולכן נוכל לפרשו בין עבד שהוא עברי בנפרד ובין

יִשְׂרָאֵל שִׁית שְׁנִין יִפְלַח וּבִשְׁבִיעֵתָא יִפּוֹק לְבַר חוֹרִין מַגָּן : ג אִם בִּלְחוֹדוֹהִי יֵיעוֹל בִּלְחוֹדוֹהִי יִפּוֹק אִם בְּעֵל אִתְּתָא הוּא וְתִפּוֹק אִתְּתֵיהּ עִמֵּיהּ : ד אִם רִבּוֹנֵיהּ יִתֵּן לֵיהּ אִתְּתָא וּתְלִיד

רשב״ם

אינו נמכר בגנבתו אבל מוכר עצמי בעניותו כתוב בפ' בהר סיני כי ימוך אחיך ונמכר לך וגו' וכתוב בו עד שנת היובל יעבוד עמך · ובכאן הוא אומר שש שנים יעבוד במכרוהו ב"די יש מרבותינו שמשוה דינם בגזירה שוה · ואם יובל קודם לשש שנים יוצא ביובל · ויש שנותן חילוק ביניהם:ובשביעית·שביעית למכירתו ולא שביעית לשמטה : יצא לחפשי פעולה · שאלו היה לשון אדם שהוא חפשי · היה לו לינקד בחטף לחפשי: (ג) אם בגפו יבא בגפו יצא · כולל ואח"כ מפרש אם בגפו לבדו שיכנס בבית אדוניו שאין לו אשה עדיין שתכנס עמו · או אפילו אדוניו יתן לו אשה מ"מ יצא בגפו · שהאשה שנתן לו אדוניו תהיה לאדוניה·ועתה אפרש כיצד שאם בעל אשה הוא אז לא יצא בגפו אלא תצא אשתו עמו · אבל אם אדוניו יתן לו אשה וגו' כמו שנכנס בגפו כן יצא בגפו ·

בעל הטורים

רולין : תשים · נוטריקון תשמע שניהם יחד מדברים : לפניהם · נוטריקון לא פני נדיב יהדר התנכר מהם : סמך משפטים לולא תעלה במעלות לומר שהו מתונין בדין כלומר לא יעלו אלא ילכו במתון · מעלות בגי' מתונים · וסמך משפטים לאלהי כסף לומר שלא ימנה דיין בשביל ממון וכתיב לעיל מיניה כי חרבך הנפת עליה שצריך הדיין לראות כאלו חרב מונחת לו על יריכו וסמך דינין לעבודה שהם עג' שהעולם עומד עליהם וסמך אותם למזבח לומר כל המעמיד דיין הגון כאילו בנה מזבח הפך ממי שמעמיד את שאינו הגון כאילו נוטע אשרה אצל המזבח·ואלה המשפטי' אשר תשים· ס"ת מרמה שאם יבא דין מרומה לפני הדיין יחקור וידרוש כדי להוציאו לאמיתו : המשפטים אשר · אלו מגעל שופר רצועה [ר"ל ס' סוף דהמשפטים ואשר נוטריקון כן] : אשר תשים לפניהם · בגי' דקדוקי התורה ודקדוקי סופרים·ויש בפסוק ה' תיבות לומר לך שכל הדן דין אמת לאמיתו כאילו קיים ה' חומשי תורה וכאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית :

עיקר ש"ח ובאר"ח

עבד של עברי בסמיכות · לכן הוכרח רש"י לכוכית מקרא דלקמן כי יתפרש עבד שהוא עברי באר"ח]: ה דילפינן עברי עברי לגז"ש : ו והקדים רש"י לפרש לפני זה תיבת עבד עברי שהוא עברי ותקנה הוא מב"ד אבל אם תפרש עבד כנעני שקנה מעברי לא נוכל לפרש שקנה מב"ד : ז בגפו פי' כנף בגדו והמנהג לומר על היחיד עני שאין לו אלא לבושו וגפו: ח דק"ל דהל"ל אם בגפו יבוא כן יצא לכ"ש מגיד וכו' כי בגפו קמא פי' בלא אשה ישראלית ובגפו בתרא פי' בלא שפחה כנענית ; ט כי בכנענית כתיב האשה וילדיה תהיה לאדוניה

וְיָלְדָה־לוֹ בָנִים אוֹ בָנוֹת הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לַאדֹנֶיהָ וְהוּא יֵצֵא בְגַפּוֹ׃ ה וְאִם־אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת־אֲדֹנִי אֶת־אִשְׁתִּי וְאֶת־בָּנָי לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי׃ ו וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל־הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל־הַדֶּלֶת אוֹ אֶל־הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת־אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם׃ ס ז וְכִי־יִמְכֹּר אִישׁ אֶת־בִּתּוֹ לְאָמָה לֹא תֵצֵא כְּצֵאת הָעֲבָדִים׃ ח אִם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ אֲשֶׁר־לֹא לו קרי יְעָדָהּ וְהֶפְדָּהּ

רש"י

למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים: או בנות. או אינו אלא ישראלית ת"ל האשה וילדיה תהיה לאדוניה הא אינו מדבר אלא בכנענית שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנאמר אחיך העברי או העבריה מלמד שאף העבריה יוצאה בשש: (ה) את אשתי. השפחה: (ו) אל האלהים. (מכילתא) לבית דין צריך שימלך במוכריו שמכרוהו לו: אל הדלת או אל המזוזה. יכול שתהא המזוזה כשרה לרצוע עליה ת"ל ונתתה באזנו ובדלת. בדלת ולא במזוזה הא מה ת"ל או אל המזוזה הקיש דלת למזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת מעומד: ורצע אדניו את אזנו. הימנית או אינו אלא של שמאל תלמוד לומר אזן אזן לגזירה שוה נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו ונאמר במצורע תנוך אזנו הימנית. מה להלן הימנית אף כאן הימנית. ומה ראה אזן לירצע מכל שאר אברים שבגוף אמר ר' יוחנן בן זכאי אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע ואם מוכר עצמו אזן ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים והלך וקנה אדון לעצמו תרצע. ר"ש היה דורש מקרא זה כמין חומר (פ"ל קשר צרור מבושם שתולין בצואר לתכשיט) מה נשתנו דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: ועבדו לעולם. עד היובל או אינו אלא לעולם כמשמעו. ת"ל ואיש אל משפחתו תשובו מגיד שחמשים שנה קרויים עולם ולא שיהא עובדו כל נ' שנה אלא עובדו עד היובל בין סמוך בין מופלג: (ז) וכי ימכר איש את בתו לאמה. (מכילתא) בקטנה הכתוב מדבר יכול אפילו הביאה סימנים אמרת קל וחומר ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף שאנו דורשים אותו לסימני נערות שאינו מכורה אינו דין שלא תמכר: לא תצא כצאת העבדים. כיציאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין אבל זו לא תצא בשן ועין אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין וכל הקודם קודם לחירותה

ונותן

לה בנין או בנן אתתא ובנהא תהי לרבונהא והוא יפוק בלחודוהי: ה ואם מימר ימר עבדא רחמנא ית רבוני ית אתתי וית בני לא אפוק לבר חורין: ו ויקרבנה רבונה לקדם דיניא ויקרבנה לות דשא או לות (נ"א דילות) מזותא וירצע רבונה ית אודנה במרצעא ויהי ליה עבד פלח לעלם: ז וארי יזבן גבר ית ברתה לאמהו לא תפוק כמפקנות עבדיא: ח אם בישא בעיני רבונה דיקימה לה ויפרקנה לגבר אחרן לית

רשב"ם

ובשפחה כנענית שמסר לו אדוניו מדבר: (ו) אל האלהים · דיינים: הדלת או אל המזוזה · לעין כל רוצע אזנו לסימן עבדות · ומזוזות אפילו בבית אבנים של עץ הם ויכול לרצוע באזנו ובדלת: לעולם · לפי הפשט כל ימי חייו כמו שנאמר בשמואל וישב שם עד עולם: (ז) לא תצא כצאת העבדים · בשש שנים · אלא יקחנה לו לאשה כמו שמפרש והולך: (ח) אם רעה בעיני אדונית · שאינו רוצה לקיים: לא תצא כצאת העבדים · דמשמע שיקחנה לאשה: אם רעה · מבוערת היא בעיני אדוניה · אשר

בעל הטורים

(ז) כצאת · ג' במסרה · ואידך כצאת משה אל האהל (פ' תצא) כצאת השמש בגבורתו (שופטים ה) וזהו שאמרו (ב"ב ע"ה) פני משה כפני חמה · וזה הוא כצאת השמש בגבורתו וכן הא דאמרי' פועל ביציאתו משל בעה"ב פירוש שאינו צריך לצאת למלאכתו אלא משיצא השמש אע"פ שאינו מתחיל מלאכתו עד אחר שעה שיצא השמש שהרי מתבטל מבעה"ב שיצא השמש שהוא יוצא מביתו עד שיגיע למלאכה לא אמרינן שימהר לצאת · כדי

רש"י

ונותן לה דמי עינה או דמי שינה או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביובל ת"ל כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו מה עברי יוצא בשש וביובל אף עבריה יוצאה בשש וביובל ומהו לא תצא כצאת העבדים לא תצא בראשי אברים כעבדים כנענים יכול העברי יוצא בראשי איברים ת"ל העברי או העבריה מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים אף הוא אינו יוצא בראשי איברים: (ח) אם רעה בעיני אדניה · שלא נשאה חן בעיניו לכנסה (מכילתא): אשר לא יעדה · שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה וכסף קנייתה הוא

עיקר ש"ח ובאר"ח

י ד"ל ע"כ בשפחה קמיירי שקאמר בבית האדון כלאהו לפסוף ולא תהיה אהבת האדון ואשתו ובניו שוין שלא ירצה להפרד מהם · אבל באמה ישראלית גם היא אמת שמדו"ב דכי תקנה מיירי בשבורהו ב"ד:ל פי' אף ליובל דאי לשש כתיב כי ימכר

לך

לְעַם נָכְרִי לֹא־יִמְשֹׁל לְמָכְרָהּ בְּבִגְדוֹ־בָהּ׃ ט וְאִם־לִבְנוֹ יִיעָדֶנָּה כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ׃ י אִם־אַחֶרֶת יִקַּח־לוֹ שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע׃ יא וְאִם־שְׁלָשׁ־אֵלֶּה לֹא יַעֲשֶׂה לָהּ וְיָצְאָה חִנָּם אֵין כָּסֶף׃ ס יב מַכֵּה אִישׁ וָמֵת מוֹת יוּמָת׃ יג וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹהִים אִנָּה לְיָדוֹ

רש"י

כסף קדושים וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד ורמז לך מ שאינה צריכה קדושין אחרים: והפדה. יתן לה מקום להפדות ולצאת שאף הוא מסייע בפדיונה ג ומה הוא מקום שנותן לה שמגרע מפדיונה כמספר השני' שעשתה אצלו כאילו היא שכורה אצלו. כיצד הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו ב' שנים אומרים לו יודע היית שעתידה לצאת לסוף שש שנים נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה ועשתה אצלך ב' שנים הרי שלישית המנה טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך: לעם נכרי לא ימשל למכרה. שאינו רשאי למכרה לאחר לא האדון ס ולא האב: בבגדו בה. אם בא לבגוד בה שלא לקיים בה מצות יעוד וכן אביה מאחר שבגד בה ומכרה לזה: (ט) ואם לבנו ייעדנה. האדון ע מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו ואינו צריך לקדשה קדושין אחרים פ אלא אומר לה הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיך: כמשפט הבנות. צ שאר כסות ועונה: (י) אם אחרת יקח לו. עליה (מכילתא): שארה כסותה ועונתה לא יגרע. מן האמה ק שייעד לו כבר: שארה. מזונות: כסותה. כמשמעו: ענתה. תשמיש: (יא) ואם שלש אלה לא יעשה לה. אם אחת ר משלש אלה לא יעשה לה ומה הן השלש ש ייעדנה לו או לבנו או יגרע מפדיונה ותצא וזה לא יעדה לא לו ולא לבנו והיא לא היה בידה לפדות את עצמה: ויצאה חנם. ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים ומה היא היציאה ללמדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עוד עד שתביא סימנין ת ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא שנא' העברי או העבריה ועבדך שש שנים ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים תצא בהן. או אינו אומר שתצא אלא בבגרות ת"ל אין כסף לרבות יציאת בגרות ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר ויצאה חנם זו בגרות לכך נאמרו שניהם שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק: (יב) מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין ומה שבידי לפרש למה באו כולם אפרש: מכה איש ומת. למה נאמר לפי שנאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת שומע אני הכאה בלא מיתה ת"ל מכה איש ומת אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש. הכה את האשה ואת הקטן מנין ת"ל כי יכה כל נפש אדם אפי' קטן ואפי'

אשה

לַהּ רְשׁוּ לְזַבּוֹנַהּ בְּמִשְׁלְטֵהּ בַּהּ : ט וְאִם לִבְרֵהּ יְקַיְמִנַּהּ כְּהִלְכַת
בְּנַת יִשְׂרָאֵל יַעְבֵּד לַהּ : י אִם אָחֳרַנְתָּא יִסַּב לֵהּ זְיוּנַהּ כְּסוּתַהּ
וְעוֹנְתַהּ לָא יִתְמְנַע : יא וְאִם תְּלָת אִלֵּין לָא יַעְבֵּד לַהּ וְתִפּוֹק
מַגָּן בְּלָא כְסַף : יב דְּיִמְחֵי לֶאֱנָשׁ וְיִקְטְלִנֵּהּ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל :
יג וְדִי לָא כְמַן לֵהּ וּמִן קֳדָם יְיָ אִתְמְסַר לִידֵהּ וַאֲשַׁוֵּי לָךְ אֲתַר

רשב"ם

אינו רוצה ליעדה לו לאשה : בבגדו בה · מאחר שהוא בוגד בה שאינו מייעדה כדכתיב במלאכי באשת נעורים אשר בגדת בה והיא חברתך ואשת בריתך : והפדה · מגרע בפדיונה ויוצאה בפדיון לפי מותר שנים הנותרות : (י) שארה · מזונות' כמו ואשר אכלו שאר עמי: כסותה · מלבושים : ועונתה · בית דירה לפי הפשט לשון מעון · כי חמ"ם של מעון כמו מ"ם של מקום ושל מלון שאינו עיקר הרי מזון וכסות ומעון : (יא) ואם שלש אלה · שלא יקחנה ולא לבנו ייעדנה ולא יניח לפדותה: ויצאה חנם · ע"י ב"ד · וחכמים פירשו שתצא בסימני נערות אע"פ שלא הגיע לא שש ולא יובל : (יג) ואשר לא צדה · כמו ואתה צודה את נפשי לקחתה · שלא הערים להרגו : אנה

בעל הטורים

שיתחיל במלאכה ביציאת השמש וזהו כצאת העבדים שאינן חייבין לצאת אלא כצאת השמש : (י) וענתה · חסר וי"ו לומר לך שעיקר עונה בשבת ולא בשאר

רש"י

אשה · ועוד אילו נאמר מכה איש שומע אני אפילו קטן שהכה והרג א יהא חייב ת"ל ואיש כי יכה ולא קטן שהכה ועוד כי יכה כל נפש אדם אפי' נשים במשמע ת"ל. מכה איש שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש : (יג) ואשר לא צדה · לא ארב לו ולא נתכוין · צדה לשון ארב וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה ולא יתכן לומר צדה ל' הצד ציד שצידה

עיקר ש"ח ובאר"ח

לך וכו' העברי' וכו' : מ מדייק מדקאמר אם רעה וגו' משמע אם אינה רעה מגוה ליעדה ומדלא אמר אשר לא קדשה רמז שאין צריכה וכו' : נ מדכתיב והפדה בהפעיל ולא כתיב ונפדה משמע שאף האדון מסייעה וכו' : ס מדצריך האדון ליעדה בוודאי אינה ראוי למכרה · וע"כ צ"ל לא ימשול למכרה. פי' אפי' האב: ע שהרי האב אינו ראוי ליתנה לאחר · וכל הנאמר פה בפרשה. קאי רק על האדון : פ מדלא כתיב ואם לבנו יקדשנה אלא ייעדנה משמע בכסף קנייתו : צ פי' כמשפט שאר בנות ישראל : ק דלא יגרע משמע מאותה שהיו לה מכבר כדכתיב כמשפט הבנות וכו' שהיו לו מכבר : ר דשלשתן יחד א"א ליעדה. לו ולבנו ולגרעה עכ"פ או וכו' : ש דייק דאי קאי אשאר כסות ועונה הרי אשתו היא וצריכה גט. ולמה יוצאה חנם : ת לא שתצא מיד כשלא עשה בה א' משלש אלה : א פי'. דס"ד כיון שכתוב מכה איש אפי' קטן שהרג אע"ג דפטור מכל

וְשַׂמְתִּי לְךָ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה: ס יד וְכִי־יָזִד אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ לְהָרְגוֹ בְעָרְמָה מֵעִם מִזְבְּחִי תִּקָּחֶנּוּ לָמוּת: ס טו וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: ס טז וְגֹנֵב אִישׁ וּמְכָרוֹ וְנִמְצָא בְיָדוֹ מוֹת יוּמָת: ס יז וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת

רש"י

חיות אין נופל ה"א בפועל שלה ב' ואם דבר בה ליד וזה שם דבר בו לדייה ופועל שלו לודה וזהו פועל שלו צד. ואומר אני פתרונו כתרגומו ודלא כמן ליה. ומנחם חברו בחלק צד ציד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו באחת ממחלוקת של צד נחברנו בחלק על צד תשאנו צדה אורח ומלין לצד עלאה ימלל אף כאן אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מיתה ואף זה יש לפרש עליו מכל מקום לשון ארב הוא: והאלהים אנה לידו. זמן לידו לשון לא תאונה אליך רעה לא יאונה לצדיק כל און מתאנה הוא לי מזדמן למצוא לי עילה: והאלהים אנה לידו. ולמה תצא זאת מלפניו הוא שאמר דוד כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע ומשל הקדמוני הוא התורה שהיא משל הקב"ה שהוא קדמונו של עולם והיכן אמרה תורה מרשעים יצא רשע והאלהים אנה לידו במה הכתוב מדבר בשני בני אדם אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד ולא היו עדים בדבר שיעידו זה לא נהרג וזה לא גלה והקב"ה מזמנן לפונדק א' זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות נמצא זה שהרג בשוגג גולה וזה שהרג במזיד נהרג: ושמתי לך מקום. אף במדבר שינוס שמה ואי זה מקום קולטו. זה מחנה לויה: (יד) וכי יזיד. למה נאמר לפי שנאמר מכה איש וגו' שומע אני אפילו רופא שהמית ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים והאב המכה את בנו והרב הרודה את תלמידו והשוגג תלמוד לומר וכי יזיד ולא שוגג להרגו בערמה ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו שאף על פי שהם מזידין אין מערימין: מעם מזבחי. אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה תקחנו למות: (טו) ומכה אביו ואמו. לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה: אביו ואמו. או זה או זה: מות יומת. בחנק: (טז) וגנב איש ומכרו. למה נאמר לפי שנאמר כי ימצא איש גונב נפש מאחיו אין לי אלא איש שגנב נפש. אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין תלמוד לומר וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש אין לי אלא גונב איש. גונב אשה מניין תלמוד לומר וגונב נפש לכך הוצרכו שניהם מה שחסר זה גלה זה: ונמצא בידו. שראוהו עדים שגנבו ומכרו ונמצא כבר בידו קודם מכירה: מות יומת. בחנק כל מיתה האמורה בתורה סתם בחנק היא והפסיק הענין וכתב וגונב איש בין

דיעירוק לתמן : יד וארי ירשע גבר על חבריה למקטליה בנכילו מן מדבחי תדברניה לממת : טו ודימחי אבוהי ואמיה אתקטלא יתקטל : טז ודיגנוב נפשא מן בני ישראל ויזבניה וישתכח בידיה אתקטלא יתקטל : יז ודילוט אבוהי ואמיה

רשב"ם

לידו · כי חייב מיתה בידי שמים היה: ושמתי לך מקום · כשיהיו ערים לשבת · לפי שאמר להם כבר לא תרצח וגם כבד את אביך · לפיכך פי' כאן עונשן · גם וגונב איש ומכרו לפי שאמר לא תגנב ופירשוהו חכמים בגונב נפש דבר הלמד מעניינו שמדבר בחייבי מיתות ב"ד: (טו) ומכה אביו · בעושה חבורה

בעל הטורים

שבת ימי הסתו: (יד) על רעהו · ה' במסרה · הכא ואידך כאשר יקום איש על רעהו (פ' תצא) ושעיר על רעהו יקרא (ישעיה ל"ד) גבי מפלת אדום · כה תאמרו איש על רעהו (ירמיה כ"ג) בענין נביאי השקר · גבר מחליק על רעהו (משלי כ"ט) לומר מי שמחליק על רעהו בשפת חלקות ומתנבא לו נביאות שקר להחליקו בדברים כאלו מהריגו · וזהו ושעיר על רעהו יקרא · וכאילו הרגו וזהו ורצחו נפש: בערמה · ב' במסרה הכא ואידך ויעשו גם המה בערמה בגבעונים (יהושע ט') זה שהזיד להרוג בערמה ויתק עצמו מעלת

רש"י

מכה אביו ואמו למקלל אביו ואמו · ונראה לי היינו פלוגתא דמר סבר מקשינן הכאה לקללה ומ"ס לא מקשינן: (יז) ומקלל אביו ואמו · למה נאמר

עיקר ש"ח ובאר"ת

במכות · ע"ז ת"ל ואיש כי יכה להוציא הקטן : ב [לפי גרסת בעל באר"ת מכאן ואילך צ"ל ברש"י בלשון הזה אלא הפועל שלה צד בקמץ ושם דבר בה ציד · וזה שם דבר כן צדיה ופועל שלה צדה · והאומר אני שפתרונו כתרגומו ודלא כמין ציה ומנחם חברו בחלק צד ואין אני מודה לו ואם יש לחברו ממחלוקת של צד נתבררנו בחלק וכו' וביאר את דבריו · אם נפרשו מלשון צד ציד כי הוראתו תהיה ואשר לא צדה כי לא חפץ לצודנו · ע"ז מקשה רש"י מאין לקח פה צדה הה"א בסוף כי גזרת ציד הוא צוד מנע"ו וצדה ע"כ מגזרת נל"ה וזה ע"כ כפירוש התרגום ודלא כמין ציה ומנחם חברו בחלק צד ויהיה שרשו צדד וע"ז כתב רש"י ואין אני מודה לו כי הה"א בסופו מורה כי הוא מגזרת נל"ה ומ"ש רש"י ואם יש לחברו ממחלוקת של צד יתחבר רק כמו באופן הכתובים על צד תנשאו צדה אורה לי אשר הדל"ת בא בדגש ויכולנו לדחוק ולפרש אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מיתה אבל על זה יש להעיר כי הה"א בסופו מורה כי הוא מהורלה אורכו] : ג פי' ונופל דרך ירידתו · כי בנופל דרך עלייתו אינו גולה כדאיתא במכות : ד מדכתיב ושמתי לך מקום הלא הקב"ה אמר זאת למשה אשר היה במחנה לויה כי משה היה לוי : ה דכתיב מכה בהמה וגו' מכה אדם מה בהמה עד שיעשה חבורה אף אדם עד שיעשה חבורה : ו לאפוקי מכרו ואח"כ גנבו

יוּמָת׃ ס יח וְכִֽי־יְרִיבֻ֣ן אֲנָשִׁ֔ים וְהִכָּה־אִישׁ֙ אֶת־רֵעֵ֔הוּ בְּאֶ֖בֶן א֣וֹ בְאֶגְרֹ֑ף וְלֹ֥א יָמ֖וּת וְנָפַ֥ל לְמִשְׁכָּֽב׃ יט אִם־יָק֞וּם וְהִתְהַלֵּ֥ךְ בַּח֛וּץ עַל־מִשְׁעַנְתּ֖וֹ וְנִקָּ֣ה הַמַּכֶּ֑ה רַ֥ק שִׁבְתּ֛וֹ יִתֵּ֖ן וְרַפֹּ֥א יְרַפֵּֽא׃ ס שני כ וְכִֽי־יַכֶּה֩ אִ֨ישׁ אֶת־עַבְדּ֜וֹ א֤וֹ אֶת־אֲמָתוֹ֙ בַּשֵּׁ֔בֶט וּמֵ֖ת תַּ֣חַת יָד֑וֹ נָקֹ֖ם יִנָּקֵֽם׃ כא אַ֥ךְ אִם־י֛וֹם א֥וֹ יוֹמַ֖יִם יַעֲמֹ֑ד לֹ֣א יֻקַּ֔ם כִּ֥י כַסְפּ֖וֹ הֽוּא׃ ס כב וְכִֽי־יִנָּצ֣וּ

רש"י

לפי שהוא אומר איש איש אשר יקלל את אביו אין לי אלא איש שקלל את אביו. אשה שקללה את אביה מנין ת"ל ומקלל אביו ואמו סתם. בין איש ובין אשה אם כן למה נאמר איש אשר יקלל להוציא את הקטן: מות יומת. בסקילה וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה ובנין אב לכלם באבן ירגמו אותם דמיהם בם ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו: (יח) וכי יריבון אנשים. למה נאמר לפי שנאמר עין תחת עין לא למדנו אלא דמי איבריו אבל שבת ורפוי לא למדנו ז לכך נאמרה פרשה זו: ונפל למשכב. כתרגומו ויפול לבוטלן לחולי שמבטלו ממלאכתו: (יט) על משענתו. על בוריו וכחו: ונקה המכה. וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג אלא ללמדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה וכן משמעו כשקם זה והלך על משענתו אז ונקה המכה אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה: רק שבתו. בטול מלאכתו מחמת החולי אם קטע ידו או רגלו רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאילו הוא שומר קשואין שהרי אף לאחר החולי אינו ראוי למלאכת יד ורגל והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל: ורפא ירפא. כתרגומו ישלם שכר הרופא: (כ) וכי יכה איש את עבדו או את אמתו. בעבד כנעני הכתוב מדבר או אינו אלא בעברי תלמוד לומר כי כספו הוא מה כספו קנוי לו עולמית אף עבד הקנוי לו עולמית והרי היה בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל להיות נדון בדין יום או יומים שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת פטור: בשבט. כשיש בו כדי להמית הכתוב מדבר או אינו אפילו אין בו כדי להמית תלמוד לומר בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה (או בכלי עץ יד גי' רא"ם) הכהו והלא דברים ק"ו ומה ישראל חמור אין חייב עליו אא"כ הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו עבד הקל לא כ"ש: נקם ינקם. מיתת סייף וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית: (כא) אך אם יום או יומים יעמד לא יקם. אם על יום אחד הוא פטור על יומים לא כ"ש אלא יום שהוא כיומים ואיזה זה מעת לעת: לא יקם כי כספו הוא. הא אחר שהכהו ט אף על פי ששהה מעת לעת קודם שמת חייב: (כב) וכי ינצו אנשים. זה עם זה ונתכוין להכות את חבירו והכה את

אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל: יח וַאֲרֵי יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחֵי גְּבַר יָת חַבְרֵהּ בְּאַבְנָא אוֹ בְכוּרְמֵיזָא וְלָא יְמוּת וְיִפֵּל לְבוּטְלָן: יט אִם יְקוּם וִיהַלֵּיךְ בְּבָרָא עַל בּוּרְיֵהּ וִיהֵי זַכָּאָה מַחְיָא לְחוֹד בּוּטְלָנֵהּ יִתֵּן וַאֲגַר אָסְיָא יְשַׁלֵּם: כ וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עַבְדֵּהּ אוֹ יָת אַמְתֵהּ בְּשַׁלְטָן וִימוּת תְּחוֹת יְדֵהּ אִתְדָּנָא יִתְדָּן: כא בְּרַם אִם יוֹמָא אוֹ תְרֵין יוֹמִין יִתְקַיָּם לָא יִתְדָּן אֲרֵי כַּסְפֵּהּ הוּא: כב וַאֲרֵי

רשב״ם

פירשו רבותינו: (יח) או באגרוף · לפי הפשט כתרגום מין אבן או לבנת שהרי בהשלכת אבן מדבר הכתוב · וכן מצאתי בתורת כהנים בנגעי בתים אצל וחלצו האבנים · בלבנים או (בכורמזין) וכן להכות באגרוף רשע · באבן גדולה אשר ימות ויתבל בה: (יט) אם יקום והתהלך וגו' · ואם ימות אפילו לזמן מרובה מות יומת מכהו · אבל בעבדו אינו חייב אלא אם מת תחת ידו אבל אם יום או יומים יעמוד פטור: שבתו · בטול מלאכתו: (כ) בשבט · בדבר שאדם רגיל להכות את עבדו להוכיחו · אבל בחרב לפי הפשט אחר יום או יומים חייב מיתה שאין זה דרך תוכחה אלא דרך רציחה · ובעבד כנעני מדבר אבל עבד עברי ישראל אינו כספו אלא כשכיר כתושב יהיה עמך ודינו כישראל לכל דבריו אלא שמוסר לו רבו שפחה כנענית: (כא) כי כספו הוא · ודינו להכותו

בעל הטורים

ישראל על כן מעם מזבחי תקחנו למות אבל בגבעונים שבערמה קרבו עצמם לעדת ישראל זכו להיות חוטבי עצים ושואבי מים למזבח · זה נתרחק מן המזבח ואלו נתקרבו למזבח: א״א הרא״ש ז״ל: (יט) אם יקום · הפסוק הזה מתחיל בא' ומסיים בא' ירפא לומר לך שהקב״ה שולח יסורים על האדם וגוזר עליהם שילכו לאותו יום ולאותה שעה (אולי ר״ל שא' מתחלף בע' נוטריקון עת): ונקה· ג' במסרה· ונקה המכה · ונקה האיש מעון (פ' נשא) מי שלח ידו במשיח ה' ונקה (ש״א כ״ו) ג' מוחלין להם על כל עונותיהם חולה שנתרפא חתן ומלך אם יקום והתהלך בחוץ כגון שנתרפא ונקה מעונותיו ונקה האיש היינו ע״י שישקנה והיא תמות והוא יקח אחרת אז ונקה האיש מעון · מי שלח ידו במשיח ה' ונקה היינו מלך: רק שבתו יתן· למעוטי

עיקר ש״ח ובאר״ח

דפטור כדין גונב ממון וטבח ומכר ברשות הבעלים דפטור: ז כי נער ובושת ילפינן מכתובים אחרים: ח דאי משעבדו ממש א״כ עדיין חולה הוא למה כתיב ונקה המכה: ט כי זה הנותנת מעם כי קנין כספו למותר הוא אם לא לדווקא הא אחר כו': י אבל לא הפרם כי שני הנשים נגו עם האשה: דא״ל

אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים׃ כג וְאִם־אָסוֹן יִהְיֶה וְנָתַתָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ כד עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן יָד תַּחַת יָד רֶגֶל תַּחַת רָגֶל׃ כה כְּוִיָּה תַּחַת כְּוִיָּה פֶּצַע תַּחַת פָּצַע חַבּוּרָה תַּחַת חַבּוּרָה׃ ס כו וְכִי־יַכֶּה אִישׁ אֶת־עֵין עַבְדּוֹ אוֹ־אֶת־עֵין אֲמָתוֹ וְשִׁחֲתָהּ לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת עֵינוֹ׃ כז וְאִם־שֵׁן עַבְדּוֹ אוֹ־שֵׁן אֲמָתוֹ יַפִּיל לַחָפְשִׁי יְשַׁלְּחֶנּוּ תַּחַת שִׁנּוֹ׃ פ כח וְכִי־יִגַּח שׁוֹר אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וָמֵת סָקוֹל יִסָּקֵל הַשּׁוֹר וְלֹא

רש"י

הכתוב: ונגפו. אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה כמו פן תגוף באבן רגלך. ובטרם יתנגפו רגליכם. ולאבן נגף: ולא יהיה אסון. באשה: ענוש יענש. לשלם דמי ולדות לבעל שמין אותה כמה היתה ראויה להמכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה: ענוש יענש. יגבו ממנו ממון כמו וענשו אותו מאה כסף: כאשר ישית עליו וגו'. כשיתבענו הבעל בב"ד להשית עליו עונש על כך: ונתן. המכה דמי ולדות: בפלילים. על פי הדיינים: (כג) ואם אסון יהיה. באשה: ונתתה נפש תחת נפש. רבותינו חולקים בדבר יש אומרים נפש ממש ויש אומרים ממון אבל לא נפש ממש שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק: (כד) עין תחת עין. סימא עין חבירו נותן לו דמי עינו כמה שפחתו דמיו למכור בשוק וכן כולם ולא נטילת אבר ממש כמו שדרשו רבותינו בפ' החובל: (כה) כויה תחת כויה. מכות אש ועד עכשיו דבר בחבלה שיש בה פחת דמים ועכשיו בשאין בה פחת דמים אלא צער כגון כואו בשפוד על צפרניו אומדים כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך: פצע. היא מכה המוציאה דם שפצע את בשרו נפצ"דור בלע"ז הכל לפי מה שהוא אם יש בו פחת דמים נותן נזק ואם נפל למשכב נותן שבת ורפוי ובשת וצער. ומקרא זה יתר הוא ובהחובל דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק שאף על פי שנותן לו דמי ידו אין פוטרין אותו מן הצער לומר הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה בכל מה שירצה אלא אומרים יש לו לחתכה בסם שאינו מצטער כל כך וזה חתכה בברזל וצערו: חבורה. היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא אלא שמאדים הבשר כנגדו לשון חבורה טק"א בלע"ז כמו ונמר חברבורותיו ותרגומו משקופי

לשון

יִנְצוּן גֻּבְרִין וְיִמְחוֹן אִתְּתָא מְעַדְיָא וְיִפְּקוּן וַלְדַהָא וְלָא יְהֵא מוֹתָא אִתְגַּבָאָה יִתְגְּבֵי כְּמָא דִּישַׁוֵּי עֲלוֹהִי בַּעְלַהּ דְּאִתְּתָא וְיִתֵּן עַל מֵימַר דַּיָּנַיָּא׃ כג וְאִם מוֹתָא יְהֵא וְתִתֵּן נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא׃ כד עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף שִׁנָּא יְדָא חֲלָף יְדָא רַגְלָא חֲלָף רַגְלָא׃ כה כְּוָאָה חֲלָף כְּוָאָה פִּדְעָא חֲלָף פִּדְעָא מַשְׁקוֹפֵי חֲלָף מַשְׁקוֹפֵי׃ כו וַאֲרֵי יִמְחֵי גְּבַר יָת עֵינָא דְּעַבְדֵּהּ אוֹ יָת עֵינָא דְּאַמְתֵּהּ וִיחַבְּלִנַּהּ לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֲלָף עֵינֵהּ׃ כז וְאִם שִׁנָּא דְעַבְדֵּהּ אוֹ שִׁנָּא דְּאַמְתֵּהּ יַפֵּל לְבַר חוֹרִין יִפְטְרִנֵּהּ חֲלָף שִׁנֵּהּ׃ כח וַאֲרֵי יִגַּח תּוֹרָא יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וִימוּת אִתְרְגָמָא יִתְרְגֵם תּוֹרָא וְלָא יִתְאֲכֵל יָת בִּסְרֵהּ וּמָרֵהּ

רשב"ם

דרך תוכחה: (כב) ולא יהיה אסון · באשה: בפללים · בשומת הדיינים: (כג) ונתתה נפש תחת נפש · ופטור מדמי וולדות: (כד) עין תחת עין · דמי עין דכוותה · וכל אלו הדברים דרשו מה צורך עין תחת עין וגו' · פסוק זה כולו בחסרון אברים: (כה) כויה תחת כויה · אע"פ שאין בכלל אלו חסרון אבר חייב דמי צער ובשת ורפוי פצע מכת חרב וחבורה בציפורניו דבר מועט: (כו) תחת עינו · בעבד כנעני: (כח) סקול יסקל השור · לפי הפשט ולא יאכל את בשרו לא לנכרי לאחר שנסקל · ואף על פי שהנבלה וטריפה כתוב כבר או מכור לנכרי לכלב תשליכון אותו כאן אינו מותר בהנאה לאחר סקילה · וחכמים פירשו משנגמר

רש"י

ך תכמה בסדור"ה בלע"ז וכן מדופות קדים שקיפן קדוס תכוטות ברות · וכן על המשקוף מגל שם שהדלת נוקש עליו: (כו) את עין עבדו · כנעני אבל עברי אינו יוצא בשן ועין כמו שאמרנו. אלא כ לא תצא כצאת העבדים: תחת עינו · וכן בכ"ד ראשי אברים שאינם חוזרים הידים והרגלים ושתי אזנים והחוטם ורא"ש הגויה בסוף גיד האמה · ולמה נאמר שן ועין שאם נאמר עין ולא נאמר שן הייתי אומר מה עין שנבראת עמו אף כל שנבראת עמו והרי שן לא נבראת עמו · ואם נאמר שן ולא נאמר עין הייתי אומר אפי' שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר עין: (כח) וכי יגח שור · אחד שור ואחד כל בהמה וחיה

עיקר ש"ח ובאר"ח

כ דא"ל בוולדות הכתיב ואם יהיה אסון וגו' נפש וגו' ובוולדות אין חיוב מיתה: ל דייק וכמן בפלילים משמע שלא נגנו עדיין: ם לאפוקי דמי האשה המוכה: נ וילוף מהקישא עברי לעבדים: ס וילוף משן ועין שהן מומין שאינן חוזרים ובגלוי

יֵאָכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשּׁוֹר נָקִי׃ כט וְאִם שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם וְהוּעַד בִּבְעָלָיו וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהֵמִית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה הַשּׁוֹר יִסָּקֵל וְגַם־בְּעָלָיו יוּמָת׃ ל אִם־כֹּפֶר יוּשַׁת עָלָיו וְנָתַן פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־יוּשַׁת עָלָיו׃ לא אוֹ־בֵן יִגָּח אוֹ־בַת יִגָּח כַּמִּשְׁפָּט הַזֶּה יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ לב אִם־עֶבֶד יִגַּח הַשּׁוֹר אוֹ אָמָה כֶּסֶף שְׁלֹשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לַאדֹנָיו וְהַשּׁוֹר יִסָּקֵל׃ ס לג וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי־יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל־שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר׃ לד בַּעַל

הג׳ בקמ״ץ ת״ס רש״י הל׳ רפה

ושוף ע אלא שדבר הכתוב בהווה: ולא יאכל את בשרו · ממשמע שנא׳ סקול יסקל השור איני יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא מה ת״ל ולא יאכל את בשרו שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה בהנאה מנין ת״ל ובעל השור נקי כאדם האומר לחברו יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום וזה מדרשו · ופשוטו כמשמעו לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי: (כט) מתמול שלשום · הרי שלש פ נגיחות: והועד בבעליו · ל׳ התראה בעדים כמו העד העיד בנו האיש: והמית איש וגו׳ · לפי שנאמר כי יגח אין לי אלא שהמיתו בנגיחה · המיתו בנשיכה · דחיפה · ובעיטה מניין · ת״ל צ והמית: וגם בעליו יומת · בידי שמים · יכול בידי אדם ת״ל מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו: (ל) אם כפר יושת עליו · אם זה אינו תלוי והרי הוא כמו אם כסף תלוה לשון אשר זה משפטו שישיתו עליו ב״ד כופר: ונתן פדיון נפשו · דמי ניזק דברי רבי ישמעאל · ר״ע אומר דמי מזיק: (לא) או בן יגח · בן שהוא קטן: או בת · שהיא קטנה לפי שנאמר והמית איש או אשה יכול אינו חייב אלא על הגדולים ת״ל או בן יגח וגו׳ לחייב על הקטנים כגדולים: (לב) אם עבד או אמה · ק כנעניים: שלשים שקלים יתן · גזירת הכתוב הוא בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר והשקל משקלו ד׳ זהובים שהם חצי אונקיא למשקל היושר של קלוני״א: (לג) וכי יפתח איש בור · שהיה מכוסה וגלהו: או כי יכרה · למה נאמר אם על פתיחה חייב על כרייה לא כל שכן אלא להביא כורה אחר כורה שהוא ר חייב: ולא יכסנו · הא אם כסהו ש פטור ובחופר ברשות הרבים ת דבר הכתוב: שור או חמור · הוא הדין לכל בהמה וחיה שבכל מקום שנא׳ שור וחמור אנו למדין אותו שור שור משבת שנאמר למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך

דְתוֹרָא יְהֵי זַכָּאָה : כט וְאִם תוֹר נַגַח הוּא מֵאִתְמַלֵי וּמִדְקַמוֹהִי וְיִתַסְהַד בְּמָרֵיהּ וְלָא נַטְרֵיהּ וְיִקְטוֹל גַבְרָא אוֹ אִתְּתָא תוֹרָא יִתְרְגֵם וְאַף מָרֵיהּ יִתְקְטֵל : ל אִם מָמוֹן יְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי וְיִתֵּן פּוּרְקַן נַפְשֵׁיהּ כְּכֹל דִישַׁוּוֹן עֲלוֹהִי : לא אוֹ לְבַר יִשְׂרָאֵל יַגַח תוֹרָא אוֹ לְבַת יִשְׂרָאֵל יַגַח כְּדִינָא הָדֵין יִתְעֲבֵד לֵיהּ : לב אִם לְעַבְדָא יַגַח תוֹרָא אוֹ לְאַמְתָא כְּסַף תְּלָתִין סִלְעִין יִתֵּן לְרִבּוֹנֵיהּ וְתוֹרָא יִתְרְגֵם : לג וַאֲרֵי יִפְתַּח גְבַר גוּב אוֹ אֲרֵי יִכְרֵה גְבַר גוּב וְלָא יְכַסִּנֵּיהּ וְיִפֵּל תַּמָּן תוֹרָא אוֹ חֲמָרָא : לד מָרֵי דְגוּבָא יְשַׁלֵּם

ר ש ב " ם

דינו אסור אפילו שחטו לאחר גמר דין : ובעל השור נקי · כל זמן שלא הועד בו : (ל) וגם בעליו יומת · בידי שמים ואם יתן כופר פטור ממיתה בידי שמים : (לב) אם עבד · כנעני יגח השור המועד או שור תם פטור : (לג) כי יפתח איש בור · שהוא עמוק ונגמרה מלאכתו כבר ופשע ולא כיסהו · או אפילו כי יכרה איש בור ולא יכסנו בכל יום לעת ערב בצאתו ממלאכתו לפי שעדיין למחר צריך ליכנס בו ולחפור עוד וטורח הוא לו לכסותו בכל יום

בעל הטורים

אם עבר על דברי הכופא : (ל) פדין · ב' במסרה · הכא ואידך ויקר פדיון נפשם (תהלים מ"ט) רמז למאן דאמר כופרא כפרה · בשביל שיקרה נפשם בעיני הקב"ה נתן להם כופר לכפרה : פדיון נפשו · בגי' הדמים של מזיק ובגימ' הדמים של ניזק (והוא פלוגתא דרבנן ור"י בב"ק דף כ"ז א׳ · בדניזק

רש"י

אף כאוכל בהמה וחיה כשור ולא נאמר שור וחמור אלא שור ולא אדם א חמור ולא ב כלים : (לד) בעל הבור · בעל התקלה אע"פ שאין הבור שלו שעשאו

עיקר ש"ח ובאר"ח

ובגלוי וכו' : ע ויליף שור שור משבת כמו שפירש"י לקמן : פ תמול אד שלשום תרי ונגיחה שנגח היום זה הג' ולהכי חייב עד שיגח רביעית : צ כי והמית מיותר דהא כתיב לעיל וכי יגח וגו' ומת. לכן פי' כי בא לרבות נשיכה דאיפה כו' : ק מדמשלם שלשים שקלים ולא כופר · ע"כ לא בע"ע איירי : ר שאם אחד חפר תשעה ובא' השלימו לעשר האחרון חייב אף על הנזקים · והא' פטור אף על הנזקין דממיתה פשיטא דפטור : ש דל"ת דלא סגי בכסוי עד שימלאנה עפר : ת גם בכ"מ חייב · אך בא למעט אם חפר ברה"י של מזיק דיכול לומר פורך ברשותי מאי בעי : א גזירת הכתוב דעל אדם פטור בבור אפילו בלילה וסומא דלא יכלו לעיינו בהילוכא : ב אפילו חמור וכליו פטור על הכלים :

דאילו

הַבּוֹר יְשַׁלֵּם כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס לה וְכִי־
יִגֹּף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת וּמָכְרוּ אֶת־הַשּׁוֹר
הַחַי וְחָצוּ אֶת־כַּסְפּוֹ וְגַם אֶת־הַמֵּת יֶחֱצוּן׃ לו אוֹ נוֹדַע
כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא מִתְּמוֹל שִׁלְשֹׁם וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ בְּעָלָיו שַׁלֵּם
יְשַׁלֵּם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה־לּוֹ׃ ס לז כִּי יִגְנֹב־
אִישׁ שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ חֲמִשָּׁה בָקָר יְשַׁלֵּם
תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע־צֹאן תַּחַת הַשֶּׂה׃ כב א אִם־בַּמַּחְתֶּרֶת
יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְהֻכָּה וָמֵת אֵין לוֹ דָּמִים׃ ב אִם־זָרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ

רש"י

כדמות הרגלים עשאו הכתוב בעלים להתחייב עליו בנזקיו: כסף ישיב לבעליו · ישיב לרבות שוה כסף ואפילו סובין (ויסא דכתיב מיטב שדהו וכתב רש"י שהניזקין מן העידית תירץ בגמ' דפ"ק דב"ק רב הונא בריה דרב יהושע דזהו אם בא לגבות קרקע אבל מטלטלי כל מילי מיטב הוא דאי לא מזדבן הכא מזדבן הכא): והמת יהיה לו · לניזק שמין את הנבלה ונוטלה בדמים ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו: (לה) וכי יגף · ידחוף בין בקרניו בין בגופו בין ברגליו בין שנשכו בשיניו כולן בכלל נגיפה הם שאין נגיפה אלא לשון מכה: שור איש · שור של איש: ומכרו את השור וגו' · בשוים הכתוב מדבר שור שוה ר' שהמית שור שוה ר' בין שהנבלה שוה הרבה בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת נמצא כל א' מפסיד חצי נזק שהזיקו המיתה למדנו שהתם משלם חצי נזק שמן השוין אתה למד לשאינן שוין כי דין התם לשלם חצי נזק לא פחות ולא יותר או יכול אף בשאינן שוין כדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב ומכרו את שניהם אם אמרת כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה כשהנבלה שוה לימכר לעובד כוכבים הרבה יותר מדמי שור המזיק ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוין יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דבר הכתוב אלא בשוין ולמדך שהתם משלם חצי נזק ומן השוין תלמוד לשאינן שוין שהמשתלם חצי נזקו שמין לו את הנבלה ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר ישלם חציו ללמד שאין התם משלם אלא מגופו ואם נגח ומת אין הניזק נוטל אלא הנבלה ואם אינה מגעת לחצי נזקו יפסיד · או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות וזו אינו נוטל אלא את השור שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה: (לו) או נודע · או לא היה תם אלא נודע כי שור נגח

הוא

כספא יתיב למרוהי ומיתא יהא דילה: לה וארי יגוף תור דגבר ית תורא דחבריה וימות ויזבנון ית תורא חיא ויפלגון ית כספיה ואף ית דמי מיתא יפלגון: לו או אתידע ארי תור נגח הוא מאתמלי ומדקמוהי ולא נטריה מריה שלמא ישלם תורא חלף תורא ומיתא יהא דילה: לז ארי יגנוב גבר תור או אמר ויכסניה או זבניה חמשא תורין ישלם חלף תורא וארבע ענא חלף אמרא: א אם במחתרתא ישתכח גנבא ויתמחי וימות לית ליה דם: ב אם עינא דסהדיא נפלת

רשב"ם

אעפ"כ חייב הוא בעל הבור הפותח או הכורה: (לד) והמת יהיה לו. לפי הפשט כיון שמשלם כל דמיו בדין הוא שהמת יהיה למזיק אבל חכמים פירשו לניזק כי פחת הנבילה דניזק הוא: (לה) והצו את כספו. חכמים פירשו כל הפסוק כי עולה הכל לתשלומי חצי נזק ופירשו שוויו של חי ושל מת לפי ענין חצי נזק: (לז) חמשה בקר. אמרו חכמים שור שביטלו ממלאכתו חמשה: (א) אם במחתרת. ובלילה או להרוג או ליהרג בא. לפיכך אין לו דמים תשלומי דמים אלא פטור ההורגו: (ב) אם זרחה השמש. שהיה גונב

בעל הטורים

שיימינן או כדמזיק): (לד) לבעליו ג' הכא ואידך ישלם לבעליו בשומר שכר עושר שמור לבעליו לרעתו (קהלת ה) שזה מחמת עשרו הרה בור כרה"ל והוא לרעתו שמחייבו לשלם כנזקו וכו' היכי דדרשינן הכא ישיב אפילו סובין

רש"י

הוא היום ומתמול שלשם הרי ג' נגיחות: שלם ישלם שור. נזק שלם: והמת יהיה לו. לניזק ועליו ישלים המזיק עד שישלם ניזק כל נזקו: (לז) חמשה בקר וגו'. אמר ר' יוחנן בן זכאי חס המקום על כבודן של בריות שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם ה' שה שנושאו על כתפו משלם ד' הואיל ונתבזה בו. אר"ע בא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה שור שבטלו ממלאכתו ה' שה שלא בטלו ממלאכתו ד': תחת השור. תחת השה. שנאן הכתוב לומר זה שאין מדת תשלומי ד' וה' נוהגת אלא בשור ושה בלבד: (א) אם במחתרת. כשהיה חותר את הבית: אין לו דמים. אין

עיקר ש"ח ובאר"ת

ג דאילו למזיק קאמר כיון דכתיב ישלם והמת יהיה לו ל"ל וכו':
ד ולא תפרש כי השור יגח את האיש דהא כתיב אחריו את שור רעהו:
ה דל"ת ילפינן שור שור משבת והכל בכלל עז"פ שנאן פי' שה דריש גשר דסיפא נמ"ל לאשמעינן שור ושה אין וכו': ו פי' בעת התפירה כוונתו

עָלָיו דָּמִים לוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם אִם־אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ׃ ג אִם־הִמָּצֵא תִמָּצֵא בְיָדוֹ הַגְּנֵבָה מִשּׁוֹר עַד־חֲמוֹר עַד־שֶׂה חַיִּים שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם׃ ס שלישי ד כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְשִׁלַּח אֶת־בְּעִירֹה בעירו קרי וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם׃ ס ה כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה אוֹ הַשָּׂדֶה שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִר אֶת־הַבְּעֵרָה׃ ס ו כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ כֶּסֶף אוֹ־כֵלִים לִשְׁמֹר וְגֻנַּב מִבֵּית הָאִישׁ אִם־יִמָּצֵא הַגַּנָּב יְשַׁלֵּם

רש"י

זו רציחה הרי הוא כמת מעיקרו · כאן למדתך תורה אם בא להרגך השכם להרגו וזה להרגך בא שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממונו בפניו ושותק לפיכך על מנת כן בא שאם יעמוד בעל הממון כנגדו יהרגנו: (ב) אם זרחה השמש עליו · אין זה אלא כמין משל אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך כשמש הזה שהוא שלום בעולם כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו כגון אב שהותר לגנוב ממון הבן בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות: דמים לו · כחי הוא חשוב ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית: שלם ישלם · הגנב ממון את שגנב ואינו חייב מיתה · ואונקלוס תרגם אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי נקט לו שטה אחרת לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית וכשבא בעל הבית נגדו התרו בו שלא יהרגהו דמים לו חייב עליו אם הרגו שמאחר שיש רואים לו אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות ולא יהרוג את בעל הממון:

(ג) אם המצא תמצא בידו · ברשותו שלא טבח ולא מכר: משור עד חמור · כל דבר בכלל תשלומי כפל בין שיש בו רוח חיים בין שאין בו רוח חיים שהרי נאמר במקרא אחר על שה על שלמה על כל אבדה וגו' ישלם שנים לרעהו: חיים שנים ישלם · ולא ישלם לו מתים אלא חיים או דמי חיים: (ד) כי יבער · את בעירה · ובער · כולם לשון בהמה כמו אנחנו ובעירנו: כי יבער · יוליך בהמותיו בשדה וכרם של חבירו ויזיק אותו באחת משתי אלו או בשלוח את בעירה או בבעור · ופירשו רבותינו ושלח הוא נזקי מדרך כף רגל · ובער הוא נזקי השן האוכלת ומבערת: בשדה אחר · בשדה של איש אחר: מיטב שדהו ישלם · שמין את הנזק ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזקו כ ישלם לו ממיטב שדותיו אם היה נזקו סלע יתן לו שוה סלע מעידית שיש לו · למדך הכתוב שהנזקין שמין להם בעידית: (ה) כי תצא אש · אפילו ל מעצמה: ומצאה קוצים · קרדונ"ש בלע"ז: ונאכל גדיש · שלחכה בקוצים עד שהגיעה לגדיש:

עֲלוֹהִי דְּמָא לֵהּ שַׁלְמָא יְשַׁלֵּם אִם לֵית לֵהּ וְיִזְדַּבַּן בִּגְנֻבְתֵּהּ : ג אִם אִשְׁתְּכָחָא יִשְׁתְּכַח בִּידֵהּ גְּנֻבְתָּא מִתּוֹר עַד חֲמָר עַד אִמַּר דְּאִנּוּן חַיִּין עַל חַד תְּרֵין יְשַׁלֵּם : ד אֲרֵי יַאֲכִיל גְּבַר חֲקַל אוֹ כְרַם וִישַׁלַּח יָת בְּעִירֵהּ וְיֵיכוֹל בַּחֲקַל אָחֳרָן שְׁפַר חַקְלֵהּ וּשְׁפַר כַּרְמֵהּ יְשַׁלֵּם : ה אֲרֵי תִתַּפַּק נוּר וְיַשְׁכַּח כּוּבִין וְיֵיכוֹל גְּדִישִׁין אוֹ קָמָא אוֹ חַקְלָא שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם דְּאַדְלֵיק יָת דְּלֵקְתָּא : ו אֲרֵי יִתֵּן גְּבַר לְחַבְרֵהּ כְּסַף אוֹ מָנִין לְמִטַּר וְיִתְגַּנְּבוּן

ר ש ב" ם

ביום : (ג) אם המצא תמצא בידו • שלא מכרו : חיים • שלא טבחו אז שנים ישלם ולא ארבעה וחמשה : (ד) כי יבער • מאכל את בעירו בשדה אחר : מיטב שדהו וגו' • מעידית שבנכסיו ישלם לו קרקע או שוה כסף כך פירשו רבותינו • ולפי פשוטו משמע לפי מיטב שדהו וכרמו של זה הניזק ישלם כי שמא מן מיטב אכלו בהמותיו של מזיק : (ה) כי תצא אש • שלא שמר בעל האש את אשו יפה והזיק ע"י רוח המצוי : גדיש • שנקצר כבר או אפי' הקמה מחוברת או אפילו השדה ליחכה וסיכסכה אבניו : (ו) כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור • מטלטלים הם ולשמרם בתוך ביתו כשאר חפציו נתנו לו • לפיכך אם גנבוהו בביתו פטור כי שמרו כשמירת חפציו • אבל פ' שנייה שכתוב בה כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור ודרך בהמות לרעות בשדה וודאי כשהפקידם ע"מ לשמרם מגנבים הפקידם לו • ולכן אם נגנבו

רש"י

לגדיש או לקמה המחוברת בקרקע :
או השדה • שלחכה את נירו וצריך
לניר אותה פעם שניה : שלם ישלם
המבעיר • אע"פ שהדליק בתוך שלו
והיא יצאה מעצמה ע"י קוצים שמצאה
חייב לשלם לפי שלא שמר את גחלתו
שלא תצא ותזיק: (ו) וגנב מבית האיש •
לפי מ דבריו : אם ימצא הגנב • ישלם

עיקר ש"ח ובאר"ת

ז כוונתו אם ברור לך כגון אב על הבן אבל באם לאו כוודאי להרוג את הנפש והרוג אותו וכו': ח דל"ם על הבעה"ב קאמר דישלם כופר ולא יהרג• שהרי כתיב אחריו ונמכר בגנבתו על הגנב קאמר: ט פי' והזיקה ברגל או באכילת השן: י פי' שבשו"ת של הפי"ן שבשדה מורה על הסמיכות : כ פי' באם שירצה לשלם בקרקע ישלם לו ממיטב אבל אם משלם במטלטלין כל מילי מיטב הוא: ל מדלא כתיב כי יבעיר כמו המבעיר את הבעירה: מ דק"ל הא כתב ונקרב בעה"ב לשבועה שגנב ממנו. ועוד לקמן דרשינן אם לא ימצא שגנב הוא עצמו והכא קאמר וגונב שגנב ולא הוא בעצמו לכ"פ

שְׁנָיִם׃ ז אִם־לֹא יִמָּצֵא הַגַּנָּב וְנִקְרַב בַּעַל־הַבַּיִת אֶל־הָאֱלֹהִים אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ׃ ח עַל־כָּל־דְּבַר־פֶּשַׁע עַל־שׁוֹר עַל־חֲמוֹר עַל־שֶׂה עַל־שַׂלְמָה עַל־כָּל־אֲבֵדָה אֲשֶׁר יֹאמַר כִּי־הוּא זֶה עַד הָאֱלֹהִים יָבֹא דְּבַר־שְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר יַרְשִׁיעֻן אֱלֹהִים יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ׃ ס ט כִּי־יִתֵּן אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ חֲמוֹר אוֹ־שׁוֹר אוֹ־שֶׂה וְכָל־בְּהֵמָה לִשְׁמֹר וּמֵת אוֹ־נִשְׁבַּר אוֹ־נִשְׁבָּה אֵין רֹאֶה׃ י שְׁבֻעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם אִם־לֹא שָׁלַח יָדוֹ

רש"י

הגנב שנים לבעלים: (ז) אם לא ימצא הגנב. וכא השומר הזה שהוא בעל הבית: ונקרב. אל הדיינין לדון עם זה שלא שלח ידו בשלו: (ח) על כל דבר פשע. שימצא שקרן בשבועתו שיעידו עדים שהוא עצמו גנבו וירשיעוהו אלהים על פי העדים: ישלם שנים לרעהו. למדך הכתוב שהטוען בפקדון לומר נגנב הימנו ונמצא שהוא עצמו גנבו משלם תשלומי כפל ואימתי בזמן שנשבע ואח"כ באו עדים. שכך ד"ר. ונקרב בעל הבית אל האלהים. קריבה זו שבועה היא. אתה אומר לשבועה או אינו אלא לדין שכיון שבא לדין וכפר לומר נגנבה מיד יתחייב בכפל אם באו עדי' שהוא בידו. נאמר כאן שליחות יד ונאמר למטה שליחות יד שבועת ה' תהיה בין שניהם אם לא שלח ידו מה להלן שבועה אף כאן שבועה: אשר יאמר כי הוא זה. לפי פשוטו אשר יאמר העד כי הוא זה שנשבעת עליו הרי הוא אצלך עד הדיינין יבא דבר שניהם ויחקרו את העדות אם כשרים הם וירשיעוהו לשומר זה ישלם שנים ואם ירשיעו את העדים שנמצאו זוממין ישלמו הם שנים לשומר. ורז"ל דרשו כי הוא זה ללמד שאין מחייבין אותו שבועה אלא אם כן הודה במקצת כ לומר כך וכך אני חייב לך והמותר נגנב ממני: (ט) כי יתן איש אל רעהו חמור או שור. פרשה ראשונה נאמרה בשומר חנם לפיכך פטר בו את הגנבה כמו שכתוב וגונב מבית האיש אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית לשבועה למדת שפוטר עצמו בשבועה זו ופרשה זו אמורה בש"ש לפיכך אינו פטור אם נגנבה כמו שכתוב אם גנוב יגנב מעמו ישלם אבל על האונס כמו מת מעצמו או נשבר או נשבה בחזקה ע"י לסטים: אין רואה. שיעיד בדבר: (י) שבעת ה' תהיה. ישבע שכן הוא כדבריו והוא לא שלח בה יד להשתמש בה לעצמו שאם שלח בה יד ואחר כך נאנסה חייב ם באונסים: ולקח בעליו. השבועה: ולא ישלם. לו השומר כלום:

אם

מבית גברא אם ישתכח גנבא ישלם על חד תרין : ז אם לא ישתכח גנבא ויתקרב מרי דביתא לקדם דיניא אם לא אושיט ידה במה דמסר לה חברה : ח על כל פתגם דחוב על תור על חמר על אמר על כסו על כל אבדתא די יימר ארי הוא דין לקדם דיניא ייעול דין תרויהון די יחיבון דיניא ישלם על חד תרין לחברה : ט ארי יתן גבר לחבריה חמר או תור או אמר וכל בעירא למטר ומית או אתבר או אשתבי לית דחזי : י מומתא דיי תהי בין תרויהון אם לא אושיט ידה במה דמסר לה חברה ויקבל מרה מנה מומתא

רשב"ם

חייב : (ז) אם לא ימצא הגנב ונקרב וגו' · פירשו רבותינו אם לא ימצא כמו שאמר השומר נגנב ממני אבל הוא עצמו גנבו · ואם נקרב ונשבע בפני הדיינים · ישלם הוא כפל כשירשיעון אותו הדיינים וישלם שנים לרעהו · ואני לפי הפשט אפרשנו · אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית הוא השומר שלא שלח ידו במלאכת רעהו אלא נגנבה הימנו ויפטר: (ח) על כל דבר פשע· אבידה שנגנב הפקדון בין שור בין שה בין שלמה בין כל אבידה שיאמר המפקיד כי הוא זה הממון שגנב הימנו · או הגנב או השומר אשר ירשיעון הדיינים ע"פ עדים ישלם שנים לרעהו : (ט) ומת או נשבר · שטרפו ארי או חיה רעה שכשם שמת או נשבה מדבר שאבדה כל הבהמה· הוא הדין לנשבר · שכל הבהמה הופסדה שהרגה ארי או חיה רעה · שכן מצינו בנביא שהרגו הארי וחמור והאריה עומדים אצל הנבילה ולא אכל האריה את הנבילה ולא שבר את החמור : אין רואה שבועת ה' ·

בעל הטורים

הכא נמי בש"ס אמרינן אפי' סוכין : (ז) אם לא ימצא הגנב ונקרב · ר"ת אליהו רמז לשנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים זה אומר מאתים שלי וזה אומר מאתים שלי כיון שאינו נמצא מי רוצה לגנוב יהא מונח עד שיבא אליהו · אם לא ימצא הגנב · בגי' הוא עצמו גנב : (ח) על חמור · ב' · הכא ואידך עני ורוכב על חמור (זכריה ט') איירי במשיח · כי היכי דכתיב הכא אשר ירשיעון התם נמי איירי במאן דכתיב ביה ובכות שפתיו ימית רשע : יאמר · בגימ' זה מין הטענה : אשר יאמר כי הוא זה · בגי' מודה במקצת טענה (נ"ל שחשב האותיות והכולל מסוג הראשון) :

עיקר ש"ח ובאר"ח

לפ"ש כי וגונב הוא נפי דבריו:נ אשר יאמר כי הוא זה משמע שיאמר לנע"ס שאין בידו כי אם זה:ס בש"ס איירי שישבע אסלא שלא ידו ויפטו' באתסין:לבד:ע דל"ס

בִּמְלֶאכֶת רֵעֵהוּ וְלָקַח בְּעָלָיו וְלֹא יְשַׁלֵּם: יא וְאִם־גָּנֹב
יִגָּנֵב מֵעִמּוֹ יְשַׁלֵּם לִבְעָלָיו: יב אִם־טָרֹף יִטָּרֵף יְבִאֵהוּ עֵד
הַטְּרֵפָה לֹא יְשַׁלֵּם: פ יג וְכִי־יִשְׁאַל אִישׁ מֵעִם רֵעֵהוּ
וְנִשְׁבַּר אוֹ־מֵת בְּעָלָיו אֵין־עִמּוֹ שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם: יד אִם־
בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יְשַׁלֵּם אִם־שָׂכִיר הוּא בָּא בִּשְׂכָרוֹ: ס טו וְכִי־
יְפַתֶּה אִישׁ בְּתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וְשָׁכַב עִמָּהּ מָהֹר
יִמְהָרֶנָּה לּוֹ לְאִשָּׁה: טז אִם־מָאֵן יְמָאֵן אָבִיהָ לְתִתָּהּ לוֹ
כֶּסֶף יִשְׁקֹל כְּמֹהַר הַבְּתוּלֹת: ס יז מְכַשֵּׁפָה לֹא תְחַיֶּה:

רש"י

(יב) אם טרף יטרף. ע"י חיה רעה: יבאהו עד. יביא עדים פ שנטרפה באונס ופטור: הטרפה לא ישלם. אינו אומר טרפה לא ישלם אלא הטרפה יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם. טרפת חתול ושועל ונמיה משלם. טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם ומי ליתסך צ לדון כן שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל אף שבר ושביה שאין יכול להציל: (יג) וכי ישאל. בא ללמד על השואל שהוא חייב באונסין: בעליו אין עמו. אם בעליו של שור אינו עם השואל ק במלאכתו: (יד) אם בעליו עמו. בין שהוא באותה מלאכה בין שהוא במלאכה אחרת. היה עמו בשעת שאלה אינו צריך להיות עמו בשעת שבירה ומיתה: אם שכיר הוא. אם השור ר אינו שאול אלא שכור בא בשכרו ליד השוכר הזה ולא בשאלה ש ואין כל הנאה שלו שהרי ע"י שכרו נשתמש ואין לו משפט שואל להתחייב באונסין. ולא פירש מה דינו אם כש"ח או כש"ש לפיכך נחלקו בו חכמי ישראל שוכר כיצד משלם רבי מאיר אומר כשומר חנם רבי יהודה אומר כשומר שכר: (טו) וכי יפתה. מדבר על לבה עד ששוכבת לו וכן תרגומו וארי ישדל. שדול בלשון ארמי כפתוי בלשון עברי: מהר ימהרנה. יפסוק לה ת מוהר כמשפט איש לאשתו שכותב לה א כתובה וישאנה: (טז) כמהר הבתולות. שהוא קצוב נ' כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס שנאמר ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף: (יז) מכשפה לא תחיה. אלא תומת בבית דין ב ואחד זכרים ואחד נקבות ג אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים

עיקר ש"ת ובאר"ת

ולא ישלם הכפל אבל הקרן ישלם לכ"פ כלום: פ כי על פי שנים עדים יקום דבר: צ פי' מי לאש באזניך לחלק בין ארי לאתול הא סתמא כתיב: ק דל"ת עמו פירושו במקום אחד לכ"פ עמו במלאכתו: ר דשכיר קאי אשור

אשר

וְלָא יְשַׁלֵּם: יא וְאִם אִתְגְּנָבָא יִתְגְּנֵב מֵעִמֵּהּ יְשַׁלֵּם לְמָרוֹהִי: יב אִם אִתְבְּרָא יִתְּבַר יַיְתֵי סַהֲדִין דִּתְבִירָא לָא יְשַׁלֵּם: יג וַאֲרֵי יִשְׁאַל גְּבַר מִן חַבְרֵהּ וְיִתְּבַר אוֹ מִית מָרֵהּ לֵית עִמֵּהּ שַׁלָּמָא יְשַׁלֵּם: יד אִם מָרֵהּ עִמֵּהּ לָא יְשַׁלֵּם אִם אֲגִירָא הוּא עַל בְּאַגְרֵהּ: טו וַאֲרֵי יְשַׁדֵּל גְּבַר בְּתֻלְתָּא דְּלָא מְאָרְסָא וְיִשְׁכּוּב עִמַּהּ קַיָּמָא יְקַיְּמִנַּהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ: טז אִם מִצְבָּא לָא יִצְבֵּי אֲבוּהָא לְמִתְּנַהּ לֵהּ כַּסְפָּא יִתְקוֹל כְּמוֹהַרֵי בְּתֻלְתָּא: יז חָרָשָׁא לָא תְחֵי: יח כָּל

רשב"ם

יפטור באונסים: (י) ולקח בעליו · השבועה: (יב) יביאהו עד · קצת מאברי הטרפה לעדות כדכתיב כאשר יציל הרועה מפי הארי שני כרעים או בדל אוזן: (יג) וכי ישאלי בהמה לעשות בה מלאכתו: ונשבר או מת נטרפה או מת · בעליו אין עמו · במלאכת אותה הבהמה לפי הפשט ·. ובמדרש חכמים אפילו במלאכה אחרת אם הוא עמו במלאכ' פטור השואל מנשבר או מת:

בעל הטורים

(יז) תחיה · ג' במסרה · הכא ואידך· לא תחיה כל נשמה (דברים כ) · החכמה תחיה בעליה (קהלת ז)·במדרש יש שעמלקים מכשפים היו ועשו עצמם כדמות בהמות למלט עצמם לכך צוה הקב"ה והמתה מאיש עד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור (ש"א ט"ו) וזהו בשביל חכמה שהיתה בהם ורצו לחיות עצמם בחכמת' זוה שכתוב לא תחיה כל נשמה[ומכשפה

(יד) אם שכיר הוא · ששכר בהמות חבירו לעשות בה מלאכתו: בא בשכרו · כלומר שכר הוא נותן לו · ואינו דומה לשואל לפיכך פטור מאונסין אבל בגניבה ואבידה חייב כשומר שכר · ויש מי שאומר שאף מגניבה ואבידה הוא פטור ואינו חייב (אבל) [נ"ל אלא] בפשיעה כשומר חנם · מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בבבא קמא: (טו) אשר לא אורשה · שאם ארשה חייב סקילה כדכתיב במשנה תורה: מהר ימהרנה · כמוהר הבתולות · חמשים כסף כאונס את הבתולה · ונתן לאבי הנערה חמשים כסף · והוא הדין למפתה: (יז) מכשפה לא תחיה · לפי שדרך נשים כשפניות לעשות מעשיהם בסתר במחבואות במערות·

עיקר ש"ח ובאר"ח

אשר עליו קאי ג"כ וכי ישאל שור: ש להודיע הטעם למה הוא פטור באונסין שלא כשואל לכ"פ שלא בא לידו בשאלה אלא בשכירות · ואחר דיניו. לא כתיב ע"פ מלקו וכו': ת דל"ת דלשון מסירות הוא דא"כ היה הת"ס מנוקד בפת"ת כבנין פיעל: א דל"ת שיתנהו עכשיו בדרך קנס דהרי כתיב אם מאן וגו' יתנהו: ב דל"ת שתומת ביד כל אדם כמו לא תחיה כל נשמה: נ דגבי אוב וידעוני

כתיב

יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת׃ ס יט זֹבֵחַ לָאֱלֹהִים יָחֳרָם בִּלְתִּי לַיהוָה לְבַדּוֹ׃ כ וְגֵר לֹא־תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כא כָּל־אַלְמָנָה וְיָתוֹם לֹא תְעַנּוּן׃ כב אִם־עַנֵּה תְעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם־צָעֹק יִצְעַק

רש"י

מצויים מכשפות: (יח) (כל שוכב עם בהמה מות יומת · בסקילה רובע כנרבעת שכתוב בהן דמיהם בם): (יט) לאלהים · לעבודת כוכבים · אילו היה נקוד לאלהים (הלמ"ד בציר״) היה צריך לפרש ולכתוב אחרים עכשיו שאמר לאלהים אין צריך לפרש אחרים ד שכל למ"ד ובי"ת וה"א המשמשות בראש התיבה אם נקוד בחטף כגון למלך למדבר לעיר צריך לפרש להיזה מלך להיזה מדבר להיזה עיר וכן למלכים ולרגלים בחיר"ק צריך לפרש להיזה ואם אינו מפרש כל מלכים במשמע וכן לאלהים (בציר״) כל אלהים במשמע אפי' קודש אבל כשהיא נקודה פתח כמו למלך למדבר לעיר (פתח וקמץ ענין אחד בענין זה וגם י"ל כדכך אחר כמ"ש בדקדוקי רש"י · עיין בו) נודע באיזה מלך מדבר וכן לעיר נודע באיזה עיר מדבר וכן לאלהי' לאותם שהוזהרתם עליהם במ"א כיוצא בו אין כמוך באלהים לפי שלא פירש הוצרך לינקד פתח: יחרם · ה יומת · למה נאמר יחרם והלא כבר נאמרה בו מיתה במ"א והוצאת את

כצ"ל בצירי מ"ש

האיש ההוא או את האשה ההיא וגו' אלא לפי שלא פירש על איזו עבודה חייב מיתה שלא תאמר כל עבודות במיתה בא ופירש לך כאן זובח לאלהים לומר לך מה זביחה עבודה הנעשית בפנים לשמים אף אני מרבה המקטיר והמנסך שהם עבודות פנים וחייבין עליהם לכל עבודת כוכבים בין שדרכה לעבדה בכך בין שאין דרכה לעבדה בכך ו אבל שאר עבודות כגון המכבד והמרבץ והמגפף והמנשק ז אינו במיתה אלא באזהרה: (כ) וגר לא תונה · אונאת דברים (קונטרליאר"ר בלע"ז) כמו והאכלתי את מוניך את בשרם: ולא תלחצנו · בגזילת ממון: כי גרים הייתם · אם הוניתו אף הוא יכול להונותך ח ולומר לך אף אתה מגרים באת מום שבך אל תאמר לחברך · כל לשון גר אדם שלא נולד באותה מדינה אלא בא ממדינה אחרת לגור שם: (כא) כל אלמנה ויתום לא תענון · הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מצוי לענותם: (כב) אם ענה תענה אתו · הרי זה מקרא קצר · גזם ולא פירש

עיקר ש"ח ובאר"ח

בפיב איש או אשה: ד [זה ידוע כי נקודת ה"א הידיעה היא בפת"ח ואחריו דגש כמו השמים הכוכבים השמש ואם האות שאחר הה"א היא מאותיות אהחע"ר שאינן מקבלות דגש אז יהפך הפת"ח שתחתיו לקמץ כמו הארץ·העיר· וזה נקרא ש (כלומר תנועה גדולה המושכת אחריה נה) תמורת דגש · ואם יבוא אחד

באותיות

וְיִשְׁתֵּיזֵב עִם בְּעִירָא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵיל: יט דְּדָבַח לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא יִתְקְטֵיל אֱלָהֵן לִשְׁמָא דַייָ בִּלְחוֹדוֹהִי: כ וְגִיּוֹרָא לָא תוֹנוּן וְלָא תְעִיקוּן אֲרֵי דַיָּרִין הֲוֵיתוּן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם: כא כָּל אַרְמְלָא וְיִתַּם לָא תְעַנּוּן: כב אִם עַנָּאָה תְעַנֵּי יָתֵיהּ אֲרֵי אִם

רשב"ם

כמו שמצינו בשמוגים נשים באשקלון שתלה שמעון בן שטח · לכן הוא אומר לא תחיה· לא תתיאש מלחקור אחריהם · לא תניחם לחיות ע"י עצלות אלא חקור אחריהם להורגן: (יט) זבח לאלהים · פתח · אבל לאלהים משמע לשמו של הקב"ה: לאלהים · לאותו שאמרתי לך לא יהיה לך אלהים אחרים: יחרם · יהרג: (כ) לא תונה · בדברים· שהרי בממון כתוב לא תונו איש את עמיתו אחיו· וה"ה לכל ישראל אלא שדיבר הכתוב בהווה שיכול להונות את הגר במעשה אבותיו ועל מעשיו בגיות: לא תלחצנו · לעשות מלאכתך· לפי שהוא בלא גואל כדכתיב וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם: כי גרים הייתם· כמו שמפורש לפנינו ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם ולפי שצרתו מרובה עונשו מרובה: (כא) לא תענון · כמו למען ענותו בסבלותם ודיבר הכתוב בהווה:

בעל הטורים

לא תחיה]: (יט) זבח · ב' במסרה · זובח לאלהים · זובח תודה יכבדנני (תהלים נ')זובח ומודה להקב"ה מכבדו ויראה בישע אלהים· אבל זובח לאלהים יחרם: (כב) תענה · ב' · אם ענה תענה · אם תענה את בנותי · זהו שדרשו אם ענה מתמעים דילפינן מהכא דכתיב אלמנה ויתום לא תענון וסמיך ליה אם ענה תענה שלא יענה אותם כענין אלמנות שלא יניחם צרורות כאלמנות חיות: לא תענון · בנו"ן ל' רבים · אם ענה תענה אתו · ל' יחיד · לומר א' עמי מרובה וא' ענוי מועט · ד"א לומר שכל ישראל ערבים זה בזה שאפי' עם ענה האחד כאילו ענו כולן: ענה תענה · צעק יצעק · שמע אשמע · הכל כפול לומר הכל במדה שמעשה לו

עיקר ש"ח ובאר"ח

באותיות בכ"ל לפני ה"א הזה אז נשמט הה"א לפעמים וספת"ח יבוא תחת אותיות השלם ודגש אחריהם כמו כשמים בשמים לשמים ואם האות שאחריהם לא יקבל דגש יבא תחתיהם הקמץ לתשלום הדגש וכמו בארץ לארץ כארץ וזה שכתב רש"י אלו היה נקוד לאלהים פי' הלמ"ד בציר"ה אז לא אמרנו כי נשמט ה"א הידיעה אחריו · ואז נאמר על כל אלהים בין קדש ובין חול אם לא בא מפורש אחריו אחרים·אבל מדכתיב לאלהים הלמ"ד בקמץ מוכח כי נשמט ה"א הידיעה מאחריו ומזה מוכח כי קאי על עבודת כוכבי' סידופים לאיסור·באר"ח]:ח וכמו דכתיב כל אדם אשר יחרם וגו' מות יומת:ו מלא כתיב עובד אלהים בזביחה יומת פ"מ אפי' אין העבודה שלו: ז פי' שאין עבודתה בכך אבל באם עבודתה בכך מחויב יעבדו יליף שכולם במיתה כדפירש"י בפ' כאם: ח והטעם כי גרים הייתם

אֵלַי שָׁמֹעַ אֶשְׁמַע צַעֲקָתוֹ׃ כג וְחָרָה אַפִּי וְהָרַגְתִּי אֶתְכֶם בֶּחָרֶב וְהָיוּ נְשֵׁיכֶם אַלְמָנוֹת וּבְנֵיכֶם יְתֹמִים׃ פ כד אִם־כֶּסֶף ׀ תַּלְוֶה אֶת־עַמִּי אֶת־הֶעָנִי עִמָּךְ לֹא־תִהְיֶה לוֹ כְּנֹשֶׁה לֹא־תְשִׂימוּן עָלָיו נֶשֶׁךְ׃ כה אִם־חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ עַד־בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ׃ כו כִּי הִוא כְסוּתֹה כסותו קרי לְבַדָּהּ הִוא שִׂמְלָתוֹ לְעֹרוֹ בַּמֶּה יִשְׁכָּב וְהָיָה כִּי־יִצְעַק אֵלַי וְשָׁמַעְתִּי כִּי־חַנּוּן אָנִי׃ חצי הספר ס רביעי כז אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר׃ כח מְלֵאָתְךָ

רש"י

ענשו (והא דכתיב והיו נשיכם וגו'. זהו אם צעוק יצעק אבל בהם לא יצעק לא פירש וק"ל) כמו לכן כל הורג קין גזם ולא פירש ענשו אף כאן אם ענה תענה אותו לשון גזום כלומר סופך ליטול את שלך למה כי אם צעק יצעק אלי וגו' אשמענו ואנקמנו: (כג) והיו נשיכם אלמנות. ממשמע שנאמר והרגתי אתכם איני יודע שנשיכם אלמנות ובניכם יתומים אלא הרי זו קללה אחרת שיהיו הנשים צרורות כאלמנות חיות שלא יהיו עדים למיתת בעליהן ותהיינה אסורות להנשא והבנים יהיו יתומים שלא יניחום בית דין לירד לנכסי אביהם לפי שאין יודעים אם מתו אם נשבו: (כד) אם כסף תלוה את עמי. רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה א' מהן: את עמי. עמי ועובד כוכבים עמי קודם. עני ועשיר עני קודם. עניי עירך ועניי עיר אחרת עניי עירך קודמין: וזה משמעו אם כסף תלוה את עמי תלוהו קודם לעובד כוכבים ולאיזה מעמי את העני ולאיזה עני לאותו שעמך. (ד"א את העני שאת תנהוג בו מנהג בזיון בהלואה שהוא עמי: את העני עמך. הוי מסתכל בעצמך כאילו אתה עני): לא תהיה לו כנשה. לא תתבענו בחזקה אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו אלא כאילו לא הלויתו כלומר לא תכלימהו: נשך. רבית שהוא כנשיכת נחש שנחש נושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו. כך רבית אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה: (כה) אם חבל תחבל. כל לשון חבלה אינו משכון בשעת הלואה אלא שממשכנין את הלוה כשמגיע הזמן ט ואינו פורע (חבול תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמים אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה אצלי כל אמש ואמש ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני ואני מחזיר' לך אף אתה טול והשב טול והשב): עד בא השמש תשיבנו לו. כל היום תשיבנו לו עד בא השמש. וכבוא השמש תחזור ותטלנו עד שיבא בקר של מחר ובכסות יום הכתוב מדבר שאין צריך לה בלילה: (כו) כי הוא כסותה. זו

מְקַבָּלָא יְקַבֵּל קֳדָמַי קַבָּלָא אֲקַבֵּל קְבִלְתֵּיהּ׃ כג וְיִתְקֵף רוּגְזִי וְאֶקְטוֹל יָתְכוֹן בְּחַרְבָּא וִיהוֹן נְשֵׁיכוֹן אַרְמְלָן וּבְנֵיכוֹן יַתְמִין׃ כד אִם כַּסְפָּא תוֹזֵיף בְּעַמִּי לַעֲנְיָא דִּי עִמָּךְ לָא תְהֵי לֵהּ כְּרַשְׁיָא לָא תְשַׁוּוֹן עֲלוֹהִי חִבּוּלְיָא׃ כה אִם מִשְׁכּוֹנָא תִסַּב כְּסוּתָא דְחַבְרָךְ עַד מֵעַל שִׁמְשָׁא תְּתִיבִנֵּהּ לֵהּ׃ כו אֲרֵי הִיא כְסוּתֵהּ בִּלְחוֹדַהּ הִיא תוֹתָבָה לְמַשְׁכֵּהּ בְּמָה יִשְׁכּוֹב וִיהֵי אֲרֵי יִקְבֵּל קֳדָמַי וְאֶקַבֵּל קְבִלְתֵּיהּ אֲרֵי חַנָּנָא אֲנָא׃ כז דַּיָּנָא לָא תְקִיל וְרַבָּא בְעַמָּךְ לָא תְלוּט׃ כח בִּכּוּרָךְ וְדִמְעָךְ לָא תְאַחֵר בּוּכְרָא

רשב"ם

(כג) והיו נשיכם וגו' · מדה כנגד מדה: (כד) לא תהיה לו כנושה · כשיגיע זמן מלוה לגבות אל תדחק אותו לקחת משכון כדכתיב והנושה בא לקחת וגו' · או מי מנושי אשר מכרתי אתכם לו · כל נושה כשמגיע הזמן בא לקחת משכון: לא תשימון עליו נשך · למען הרחיב את זמנו: (כה) אם חבל תחבל · ע"י ב"ד כדכתיב בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אותו החוצה· אבל אתה לא תבוא אל ביתו לעבוט עבוטו וזהו לא תהיה לו כנושה: עד בא השמש· כל היום השיבהו לו כי חכמים פירשוהו בכסות יום: (כו) ושמעתי כי חנון אני · אע"פ שמן הדין יש לו משכון אינו חייב להחזירו אלא לפנים משורת הדין ולא היה לו לשמוע צעקתו אם לא מפני שרחום וחנון אני· אבל למעלה אצל אלמנה ויתום לא תענון כתיב שמוע אשמע צעקתו· הואיל ומן הדין שומע הקב"ה צעקתו לפיכך לא כתיב שם כי חנון אני: (כז) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור · דבר הכתוב בהווה לפי שהמלכים והדיינים דנין דיני ממונות ונפשות רגילים בני אדם לקללם · וכן הוא אומר גם במדעך

בעל הטורים

אעשה לך: (כג) ובניכם יתומים · וסמיך ליה אם כסף תלוה לומר שבעון רבית ימותו ויהיו בניו יתומים כדכתיב (ביחזקאל י"ח) וחי לא יחיה: (כד) לא תשימון עליו נשך· בגימ' [אחד] הלוה והמלוה [ואחד] הסופר [ואחד הערב] עוברים בלאו: (כה) אם חבול תחבל· וסמיך ליה אלהים לא תקלל לפי שבבא

רש"י

סלית: שמלתו · זה חלוק: במה ישכב· תקלל · הרי זו אזהרה לברכת השם לרבות את הנשיא: (כז) אלהים לא ואזהרה כ לקללת דיין: (כח) מלאתך·

עיקר ש"ח ובאר"ח

דייתם קאי על אונאת דברים ולא על גזילת ממון: ט ופ"ז קאי עד בא השמש תשיבנו לו · אבל כמשכנו בשעת הלואתו אינו חייב להחזיר: י ומה דכתיב במה ישכב בא לרבות גם כסות לילה אבל עד בא השמש מיירי בכסות יום: כ מדכתיב

וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּתֶּן־לִי׃ כט כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְשֹׁרְךָ לְצֹאנֶךָ שִׁבְעַת יָמִים יִהְיֶה עִם־אִמּוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּתְּנוֹ־לִי׃ ל וְאַנְשֵׁי־קֹדֶשׁ תִּהְיוּן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ׃ ס כג א לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל־תָּשֶׁת יָדְךָ עִם־רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס׃ ב לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרָעֹת וְלֹא־תַעֲנֶה עַל־רִב לִנְטֹת

רש"י

חובה המוטלת עליך ל כשתתבשל תבואתך להתבשל והם בכורים: ודמעך. התרומה ואיני יודע מהו לשון דמע: לא תאחר. לא תשנה סדר הפרשתן לאחר את המוקדם ולהקדים את המאוחר ם שלא יקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה: בכור בניך תתן לי. לפדותו בחמש סלעים מן הכהן ב והלא כבר נאמר עליו במקום אחר אלא כדי לסמוך לו כן תעשה לשורך ם מה בכור אדם לאחר ל' יום פודהו שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה אף בכור בהמה דקה מטפל בו ל' יום ואח"כ נותנו לכהן: (כט) שבעת ימים יהיה עם אמו. זו אזהרה לכהן שאם בא למהר את קרבנו לא ימהר קודם שמנה ע לפי שהוא מחוסר זמן: ביום השמיני תתנו לי. יכול יהא חובה לבו ביום נאמר כאן שמיני ונאמר להלן ומיום השמיני והלאה ירצה מה שמיני האמור להלן להכשיר משמיני ולהלן אף שמיני האמור כאן להכשיר משמיני ולהלן וכן משמעו וביום השמיני אתה רשאי ליתנו לי: (ל) ואנשי קודש תהיון לי. אם אתם קדושים ופרושים משקוצי נבלות וטרפות ם הרי אתם שלי ואם לאו אינכם שלי: ובשר בשדה טרפה. אף בבית כן אלא שדבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליטרף וכן כי בשדה מצאה. וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדבר הכתוב בהווה. ואונקלוס תרגם ובשר דתליש מן חיוא חיתא בשר שנתלש על ידי טרפת זאב או ארי מנחיה כשרה או מבהמה כשרה בחיים: לכלב תשליכון אותו. ולמדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב"ה תנו לו שכרו: (א) לא תשא שמע שוא. כתרגומו לא תקבל שמע דשקר אזהרה למקבל לשון הרע ולדיין שלא ישמע דברי בעל דין עד שיבא בעל דין חבירו: אל תשת ידך עם רשע. הטוען את חבירו תביעת שקר צ שהבטיחהו להיות לו עד חמס: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעת. יש במקרא זה מדרשי חכמי ישראל אבל אין ל' המקרא מיושב בהן על אופניו מכאן דרשו שאין מטין לחובה בהכרעת דיין אחד וסוף המקרא דרשו: אחרי רבים להטות. שאם יש שנים מחייבין יותר על המזכין הטה הדין על פיהם לחובה. ובדיני נפשות הכתוב מדבר ואמצע המקרא דרשו. ולא תענה על רב. על רב שאין

עונין

דבנך תפרש קדמי: כט כן תעבד לתורך לענך שבעא יומין יהי עם אמה ביומא תמינאה תפרשנה קדמי: ל ואנשין קדישין תהון קדמי ובשר תליש מן חיוא חיא לא תיכלון לכלבא תרמון יתה: א לא תקבל שמע דשקר לא תשוי ידך עם חיבא למהוי לה סהיד שקר: ב לא תהי בתר סגיאין לאבאשא ולא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא בתר

רשב"ם

מלך אל תקלל וכה"א כי קללת אלהים תלוי. בשרואים את האדם תלוי מקללים את הדיינים לכך צוה לא תלין נבלתו: (כח) מלאתך ודמעך לא תאחר: זה הוא שכתוב ראשית דגנך תירשך ויצהרך. המלאה תרומת התבואה. כדכתיב המלאה הזרע. ודמעך הוא התירוש. ושמן זית יצהר שהם צלולים וכעין דמעה ומזוקקים: וכן פירש מנחם: לא תאחרי אלא ראשית ותחלה לכל המעשרות: בכור בניך' כן תעשה לשורך וגו' כל אלו ענייני ראשית הם: (ל) ואנשי קדש שלא לאכול דבר טמא כגון טרפה. וכ"כ לא תאכלו כל נבלה וגו' כי עם קדוש אתה: (א) לא תשא שמע שוא. כמו שהעד מוזהר לא תענה ברעך עד שקר. כמו כן הדיינים מוזהרין שלא לקבל עדות ולשמוע שקר אלא ודרשת וחקרת ואפי' אם יש שני עדי שקר אל תצטרף עמהם להעיד כמותם ואע"פ שיוגמר על פיהם כי אין מכחישים: (ב) לא תהיה אחרי רבים לרעות. אם הם דנין שלא כדין לפי דעתך ואע"פ שלא יאמינו לך כי אם למרובים: ולא תענה על ריב לנטות

בעל הטורים

למשפט שליח ב"ד מוזהר שלא יקלל הדיין: (כח) לא תאחר. בכור בנך. אלא תתן מיד אחר ל' יום: (ל) תשליכון אתו. ל' יתירה ללמדך שמרחיקין הנבלות מן העיר נ' אמה. לכלב תשליכון אתו וסמיך ליה לא תשא שמע

רש"י

חולקין על מופלא שבב"ד לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שואלין תחלה שיאמרו את דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא: לא תהיה אחרי רבים לרעות. לחייב מיתה בשביל דיין אחד שירבו מחייבין על המזכין: ולא תענה על רב. לנטות מדבריו ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטות. ויש רבים שאתה נוטה אחריהם ואימתי בזמן שהן

עיקר ש"ת ובאר"ח

מקלל ולא תקלל קאי אתרוייהו ואלהים ג"כ אתרוייהו: ל ופי' אם תהיה לך מלאתך לא תאחר אבל לא בכל אדם נאמר: מ דא"ל לא תאחר מליתן הבכורים דאין זמן מפורש אלא לא תאחר וכו': נ פי' תתן לי הפדיה שהרי כתיב אך פדה תפדה וכו': ס ע"ס וצ"ל נלאק שהרי מסיים מה בהמה דקה: ע פי' להקריבו אבל להקדישו מותר אפי' בן יום א': פ כדכתיב אחר זה ובשר בשדה טרפה לא תאכלו: צ ר"ל אל תשתתף עם עד שקר שהוא רשע:

אחרי רבים להטת׃ ג ודל לא תהדר בריבו׃ ס ד כי תפגע שור איבך או חמרו תעה השב תשיבנו לו׃ ס ה כי־תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזב לו עזב תעזב עמו׃ ס חמישי ו לא תטה משפט אבינך בריבו׃ ז מדבר־שקר תרחק ונקי וצדיק אל־תהרג כי לא־אצדיק רשע׃ ח ושחד לא תקח כי השחד יעור

רש"י

שנים שמכריעין במחייבין יותר מן המזכין ומשמע שנא' לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני אבל היה עמהם לטובה מכאן אמרו דיני נפשות מטין ע"פ אחד לזכות ועל פי שנים לחובה ואונקלוס תרגם לא תתמנע מלאלפא מה דבעינך על דינא ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש: לא תענה על רב לנטת. אם ישאלך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחד ולסלק עצמך מן הריב אלא הוי דן אותו לאמיתו ואני אומר ליישבו על אופניו כפשוטו וכך פתרונו: לא תהיה אחרי רבים לרעת. אם ראית רשעים מטין משפט לא תאמר הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם: ולא תענה על רב לנטת וגו'. ואם ישאלך הנדון על אותו המשפט אל תעננו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו אלא אמור את המשפט כאשר הוא ק וקולר יהא תלוי בצואר הרבים: (ג) לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר דל הוא אזכנו ר ואכבדנו: (ה) כי תראה חמור שנאך וגו'. הרי כי משמש בלשון דלמא שהוא מד' לשונות של שמושי כי וכה פתרונו שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו: וחדלת מעזב לו. בתמיה:

עזב תעזב עמו. עזיבה זו לשון עזרה וכן עזור ועזוב וכן ויעזבו את ירושלים עד החומה מלאוה עפר לעזוב ולסייעה את חוזק החומה. כיוצא בו כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' שמא תאמר כן בתמיה לא תירא מהם ומדרשו כך דרשו רבותינו כי תראה וחדלת פעמים שאתה חודל ופעמים שאתה עוזר הא כיצד זקן ואינו לפי כבודו וחדלת. או בהמת עובד כוכבים ומשאו של ישראל וחדלת: עזב תעזב עמו. לפרק המשא מלמשקל ליה מליפול משאוי ממנו: (ו) אבינך. לשון איבה שהוא מדולדל ותאב ש לכל טובה: (ז) ונקי וצדיק אל תהרג. מנין ליוצא מב"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו ת"ל ונקי אל תהרוג ואע"פ שאינו צדיק שלא נצטדק בב"ד מ"מ נקי הוא מדין מיתה שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מב"ד זכאי ואמר אחד יש לי ללמד עליו חובה שאין מחזירין אותו לב"ד תלמוד לומר וצדיק אל תהרג וזה צדיק הוא שנצטדק בב"ד: כי לא אצדיק רשע. אין עליך להחזירו כי אני לא אצדיקנו בדינו אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה: (ח) ושחד לא תקח. אפילו לשפוט

סגיאי שלם דינא: ג ועל מסכינא לא תרחם בדינה: ד ארי תפגע תורא דסנאך או חמרה דטעי אתבא תתיבנה לה: ה ארי תחזי חמרא דסנאך רביע תחות טוענה ותתמנע מלמשבק לה משבק תשבוק מה דבלבך עלוהי ותפרק עמה: ו לא תצלי דין מסכינך בדינה: ז מפתגמא דשקרא הוי רחיק ודזכי ודי נפק (דכי) מן דינא לא תקטול ארי לא אזכי חיבא: ח ושוחדא לא תקבל ארי שוחדא מעור חכימין

רשב״ם

אחרי רבים להטות משפט · ואפי׳ כשהם מזכים אדם ופוטרים ממיתה: (ג) ודל לא תהדר׳ כדכתיב לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול אלא בצדק תשפוט עמיתך: (ה) חמור שנאך · דבר בהווה: עזב תעזב · לשון סיוע וחיזוק · כדכתיב ויעזבו את ירושלים עד החומה׳ ואפס עצור ועזוב: (ז) מדבר שקר תרחק · ואם נראה בעיניך דין מרומה ועדים רמאים ואין אתה יכול להכחישן התרחק מאותו הדין ואל תדין בו כלל · ואעפ״כ אם הוא נקי וצדיק בדין שכבר נגמר הדין לזכות אל תהרגנו עוד מאחר שכבר קבלת העדי׳ ונגמרת הדין ולא נתת לבך על זה עד לסוף · שאם אתה הנחתו אני לא אצדיקנו וחייב מיתה כדכתיב והאלהים אנה לידו: (ח) יעור פקחים׳

בעל הטורים

שוא כל המספר לה״ר ראוי להשליכו לכלבים: (ג) בריבו · ד׳ · הכא ואידך צדיק הראשון בריבו (משלי י״ח) · לא תטה משפט אביונך בריבו · לעות אדם בריבו (איכה ג׳) לומר לך אף אם הוא דל לא תשמע דבריו תחלה להצדיקו בדינו ולעות בעל דינו הבא אחריו: (ד) תעה · ג׳ במסורה · חמורו תועה · והנה תועה בשדה (פרשה וישב) · אדם תועה מדרך (משלי כ״א) וזהו שאמרו מצא פרה רועה אין זו אבידה חמור וכלים הפוכים הרי זו אבידה · וזהו חמורו תועה שהוא תועה בשדה ויצא מהדרך: (ה) רבץ · ג׳ במסורה · הכא ואידך לפתח חטאת רבץ (פ׳ בראשית) רובץ בין המשפתים (פ׳ ויחי) לפתח חטאת רובץ זה יצר הרע שאם הלך אחרי יצרו והרבה עון עד אשר הוא רובץ תחת משאו מתי תקנתיה יעסוק בתורה כיששכר שהיה רובץ בין המשפתים כדאמרינן אם פגע בך מנוול

עיקר ש״ח ובאר״ח

ק אל תאמר כיון שאני יחיד ויהיה ללא תועלת מה שאני אדין לאמתו: ר כי ההידור לא שייך לעני אלא לעשיר כדכתיב לא תשא פני גדול אלא במה שמזכה אותו בדין וא״צ לפרוע וכיון דאין לו ויזולזל ועתה נתכבד: ש רש״י בא פה להבדיל בין שם עני ובין שם אביון · כי עני נשי הוראתו הוא רוחו מעונה ומדוכה ·

ולא

פִּקְחִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים׃ ט וְגֵר לֹא תִלְחָץ וְאַתֶּם יְדַעְתֶּם אֶת־נֶפֶשׁ הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ י וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אַרְצֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃ יא וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְיִתְרָם תֹּאכַל חַיַּת הַשָּׂדֶה כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ׃ יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת לְמַעַן יָנוּחַ שׁוֹרְךָ וַחֲמֹרֶךָ וְיִנָּפֵשׁ בֶּן־אֲמָתְךָ וְהַגֵּר׃ יג וּבְכֹל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל־פִּיךָ׃ יד שָׁלֹשׁ רְגָלִים תָּחֹג לִי

רש"י

אמת וכ"ש כדי להטות את הדין שסרי כדי להטות את הדין נאמר כבר לא תטה משפט: יעור פקחים · ואפילו חכם בתורה ונוטל שוחד סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכהה מאור עיניו: ויסלף · כתרגומו ומקלקל: דברי צדיקים · דברים המצודקים משפטי אמת וכן תרגומו פתגמין תריצין ישרים: (ט) וגר לא תלחץ · בהרבה מקומות הזהירה תורה על הגר מפני שסורו א רע: את נפש הגר · כמה קשה לו כשלוחצים אותו: (י) ואספת את תבואתה · לשון הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך: (יא) תשמטנה · ב מעבודה: ונטשתה · מאכילה אחר זמן הביעור · ד"א תשמטנה מעבודה גמורה כגון חרישה וזריעה · ונטשתה מלזבל ג ומלקשקש: ויתרם תאכל חית השדה · להקיש מאכל אביון למאכל חיה מה חיה אוכלת בלא מעשר אף אביונים אוכלים בלא מעשר מכאן אמרו אין מעשר בשביעית: כן

תעשה לכרמך · והתחלת המקרא מדבר בשדה הלבן כמו שאמור למעלה ממנו תזרע את ארצך · (יב) וביום השביעי תשבת · אף בשנה השביעית לא תעקר שבת בראשית ממקומה שלא תאמר הואיל וכל השנה קרויה שבת לא תנהג בה שבת בראשית: למען ינוח שורך וחמורך · תן לו נייח ה להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית אמרת אין זה נייח אלא צער: בן אמתך · בעבד ערל ו הכתוב מדבר: והגר · זה גר ז תושב: (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו · לעשות כל מצות עשה באזהרה שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו: לא תזכירו · שלא יאמר לו שמור לי בצד עבודת כוכבים פלונית או תעמוד עמי ביום עבודת כוכבים פלונית · דבר אחר ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו ללמדך ששקולה עבודת כוכבים כנגד כל המצות: כולם

והנזהר

יסקלקל פתגמין תריצין : ט וגיורא לא תעיקון ואתון ידעתון ית נפשא דגיורא ארי דיירין הויתון בארעא דמצרים : י ושית שנין תזרע ית ארעך ותכנוש ית עללתה : יא ושביעתא תשמטנה ותרטשנה וייכלון מסכני עמך ושארהון תיכול חיות ברא כן תעביד לכרמך לזיתך : יב שתא יומין תעביד עובדך וביומא שביעאה תנוח בדיל דינוח תורך וחמרך וישקוט בר אמתך וגיורא : יג ובכל די אמרית לכון תסתמרון ושום טעות עממיא לא תדכרון לא ישתמע על פומכון :

ר שב "ם

אצל פיקות עין נופל לשון עורון · ואצל צדיק סילוף : (י) ואספת את תבואתה· בביתך· ולא תניחנה הפקר אלא בשביעית תשמטנה שלא תזרעי ונטשת שלא תאסוף תבואתה : (יא) לכרמך לזיתך· כמו מן תבואה· דרך המקרא להזכיר דגן ותירוש ויצהר וה"ה לכל אוכלין שהן גידולי קרקע כדכתיב בפרשת בהר סיני : (יג) ובכל אשר אמרתי אליכם· מיום התחלת הדברות עד עכשיו תשמרו· חוזר וכופל ושונה אזהרותיו ורבותינו

בעל הטורים

זה משכהו לבכמ"ד : (י) את תבואתה והשביעית· לאסור פירות ערב שביעית שנכנסו לשביעית : (יג) ושם אלהים אחרים · שלש רגלים · לומר לך כל המבזה את המועדות כאלו עובד עבודת כוכבים · סמך פסח לעבודת כוכבים לומר מה עבודת כוכבים אסורה בהנאה ואוסרת בכל שהוא אף חמץ בפסח אסור בהנאה ואוסר בכל

רש"י

והנזהר בה כשומר את כולן : לא ישמע · מן העובד כוכבים : על פיך · שלא תעשה שותפות עם עובדי כוכבים וישבע לך בעבודת כוכבים שלו נמצאת שאתה גורםשיזכיר על ידך:(יד)רגלים· פעמים וכן כי הכיתני זה שלש רגלים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ואינקידו מחומה גסרים ולבשת את רותו· ואביונסות המתאום ואובה לחיות בטובה ואין לו: ת דין תורה דכתיב משפטי ה' אמת : א י"מ כמו שאור שבעיסה פירט היצה"ר שלו קשה וכות לפתות· וי"מ שכיון שיסור מהדרך שוב לא יוכל להחזירהו: ב פי' להשמט מעבודה ולעזבה : ג פי' שמכסין לשרשין בקש ובזבל בימי החורף שלא יתקלקל בקור:ד ר"ל כן תעשה לכרמך כמו בשדה הלבן: ת דהא כבר כתיב בעשרת הדברות ולמה נכפלה פה אלא תן לו ניחא וכו': ו בעשרת הדברות דבר בעבד כנעני שנימול · וכאן בעבד כנעני ערל ועדיין הוא בי"ב חדש מקנתו אך נאמר י"ב חדש אינו רשאי לקיימו ערל : ז דאי גר צדק הכתיב וגרך אשר

בשנה: טו את־חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתך למועד חדש האביב כי־בו יצאת ממצרים ולא־יראו פני ריקם: טז וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה וחג האסף בצאת השנה באספך את־מעשיך מן־השדה: יז שלש פעמים בשנה יראה כל־זכורך אל־פני האדן יהוה: יח לא־תזבח על־חמץ דם־זבחי ולא־ילין חלב־חגי עד־בקר: יט ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך לא־תבשל גדי

רש"י

(טו) חדש האביב. שהתבואה מתמלאת בו באביה. אביב לשון אב. בכור וראשון לבשל פירות: ולא יראו פני ריקם. כשתבאו לראות פני ברגלים ח תביאו לי עולות: (טז) וחג הקציר. הוא חג ט שבועות: בכורי מעשיך. שהוא זמן הבאת בכורים שתי הלחם שבאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש שנאמר וביום הבכורים וגו': וחג האסף. הוא חג הסוכות: באספך את מעשיך. שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות ובחג אוספים אותה אל הבית מפני הגשמים: (יז) שלש פעמים וגו'. לפי שהענין מדבר בשביעית י הוצרך לומר שלא יעקרו שלש רגלים ממקומן: כל זכורך. הזכרים כ שבך: (יח) לא תזבח על חמץ וגו'. לא תשחט את הפסח בי"ד בניסן עד שתבער החמץ: ולא ילין חלב חגי וגו'. חוץ ל למזבח עד בקר. יכול אף על המערכה יפסל בלינה תלמוד לומר על מוקדה על המזבח כל מ הלילה: ולא ילין. אין לינה אלא בעמוד השחר שנאמר עד בקר אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח: (יט) ראשית בכורי אדמתך. אף השביעית חייבת בבכורים לכך נאמר אף כאן בכורי אדמתך. נ כיצד אדם נכנס לתוך שדהו רואה תאנה שבכרה כורך עליה גמי לסימן ס ומקדישה ואין בכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא ארץ חטה ושעורה וגו': לא תבשל גדי. אף עגל וכבש בכלל גדי שאין גדי אלא לשון ולד רך ממה שאתה מוצא בהרבה מקומות בתורה שכתוב גדי ע והוצרך

עיקר ש"ח ובאר"ח

בשפריך ועוד הא ישראל גמור הוא. אלא וכו': ח דאין מקבלין פני אדון אלא בקרבן: ט כמו שנאמר וביום הבכורים וכו' בחג השבועות מיירי: י דקשה לה כבר נאמר. וכאן הפי' כיון דקרו רגלים ע"ש החגים. אשר במלאכת התבואה חג האסיף וחג האביב וחג הקציר לא תאמר כי בשביעית דבטל ממלאכה נ"כ יבטלו הרגלים: כ זכורך כמו זכר נקמן ואמר שבך ר"ל הנמצאים בינך: ל פי'

בשגורם

יד תְּלָת זִמְנִין תֵּחוֹג קֳדָמַי בְּשַׁתָּא: טו יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דְפַקֵּידְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא אֲרֵי בֵהּ נְפַקְתְּ מִמִּצְרָיִם וְלָא יִתְחֲזוּן קֳדָמַי רֵיקָנִין: טז וְחַגָּא דַחֲצָדָא בִּכּוּרֵי עוֹבָדָיךְ דִּי תִזְרַע בְּחַקְלָא וְחַגָּא דִכְנָשָׁא בְּמִפְּקָא דְשַׁתָּא בְּמִכְנְשָׁךְ יָת עוֹבָדָיךְ מִן חַקְלָא: יז תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזוּן כָּל דְּכוּרָךְ קֳדָם רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ: יח לָא תִכּוֹס עַל חֲמִיעַ דַּם פִּסְחִי וְלָא יְבִיתוּן בַּר מִן מַדְבְּחָא תַּרְבֵּי נִכְסַת חַגָּא עַד צַפְרָא: יט רֵישׁ בִּכּוּרֵי אַרְעָךְ תַּיְתֵי

רשב"ם

דרשו לרבות שביתת כלים: (טו) וחג הקציר · קרבנות הכתובים בפ׳ שור או כשב ושתי הלחם שהם מנחה חדשה: בכורי מעשיך· להתיר חדש במקדש: וחג האסיף חג הסוכות · בשעת אסיף אשר מלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהרי וצוה הכתוב לישב בסוכות לזכרון כי במדבר ישבו באהלים ולא היה להם קרקע ולא דגן ותירוש ויצהר · הרי שלשה רגלים תלוים כולם בפירות הארץ · אביב · וקציר · ואסיף: (יז) האדון ה׳ · והארץ שלו שלא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות כמו שמפורש בפ׳ כי תשא · שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני האדון ה׳ אלהי ישראל וסמיך ליה כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות וגו׳ · וכן בכל מקום לפי ענין המעשה (בהקב"ה) שבפרש׳ קורא את הקב"ה וגם רבותינו דרשו הנה האדון ה׳ צבאות מסעפפארה בכל מקום שאתה מוצא את הלשון הזה מוציא דיורין ומכנים דיורין: (יח) לא תזבח על חמץ · שתהא השבתת שאור קודמת לוא"ו שעות של ארבעה עשר שהוא זמן שחיטת פסח משבע ולמעלה: חלב חגי · הפסחי כתוב בו ולא תותירו ממנו עד בקר · וה"ה לאימורין: (יט) ראשית בכורי אדמתך · משבעת המינים האמורים בפ׳ כי תבא ולקחת מראשית כל פרי האדמה · בעלותך ברגלים אז תביא בכוריך: לא תבשל גדי בחלב אמו · דרך העזים ללדת שני גדיים יחד · ורגילים היו לשחוט אחד מהם ומתוך שרוב חלב בעזים כדכתיב ודי חלב עזים ללחמך וגו׳ ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

כשנזרק דמו ביום והחלבים סוגת חוץ למזבח עד שעלה ע"ס נפסלו בלינה: מ ר"ל כחם שהעלה על המזבח קודם ע"ס כשר להקטיר: נ בקלת נוסחאות אינו אבנוסה הוא כתיב בכורי אדמתך חדש נכנס וכו׳ דבשביעית פטור בביכורים דאינו יכול לומר האדמה אשר נתת לי:ם לדעת כי זה ספרי בכרה מרחם: ע כיון

בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ ששי כ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי: כא הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל־תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: כב כִּי אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאָיַבְתִּי אֶת־אֹיְבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת־צֹרְרֶיךָ: כג כִּי־יֵלֵךְ מַלְאָכִי לְפָנֶיךָ וֶהֱבִיאֲךָ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי וְהַכְּנַעֲנִי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי וְהִכְחַדְתִּיו: כד לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם כִּי הָרֵס תְּהָרְסֵם וְשַׁבֵּר תְּשַׁבֵּר מַצֵּבֹתֵיהֶם: כה וַעֲבַדְתֶּם אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּבֵרַךְ אֶת־לַחְמְךָ וְאֶת־מֵימֶיךָ וַהֲסִרֹתִי מַחֲלָה מִקִּרְבֶּךָ: ס שביעי כו לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ אֶת־מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא: כז אֶת־

רש"י

לפרש אחריו עזים כגון אנכי אשלח גדי עזים את גדי העזים · שני גדיי עזים · ללמדך שכל מקום שנאמר גדי סתם אף עגל וכבש במשמע ובג' מקומות נכתב בתורה · א' לאיסור אכילה וא' לאיסור הנאה וא' לאיסור בשול: (כ) הנה אנכי שולח מלאך · כאן נתבשרו שעתידין לחטוא ושכינה אומרת להם כי לא אעלה בקרבך: אשר הכנתי · אשר זמנתי לתת לכם זהו פשוטו · ומדרשו אל המקום אשר הכינותי כבר ® מקומי ניכר כנגדו וזה אחד מן המקראות שאומרים שבהמ"ק של מעלה מכוון כנגד בהמ"ק של מטה: (כא) אל תמר בו · לשון המראה כמו אשר ימרה את פיך: כי לא ישא לפשעכם · אינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאינן חוטאין ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו: כי שמי בקרבו · מחובר לראש המקרא השמר מפניו כי שמי משותף בו ורבותינו אמרו זה מטטרון ששמו כשם רבו · מטטרון בגימטריא שדי: (כב) וצרתי · כתרגומו צ ואעיק: (כד) הרס תהרסם · לאותם ק אלהות: מצבותיהם · אבנים שהם מציבין להשתחוות להם: (כו) לא תהיה משכלה · אם תעשה ר רצוני: משכלה · מפלת נפלים או קוברת את בניה קרוב

עיקר ש"ח ובאר"ח

שאפס מוצא בכתב מקומות גדי העזים משמע דגדי סתם כולל הכל: ® מדלא כתיב הכינותי לך דרשו כי הכינותי לעצמי: צ שלא תפרש מלשון ולרם הכסף:

ולא

לבית מקדשא דיי אלהך לא תיכלון בשר בחלב: כ הא אנא שלח מלאכא קדמך למטרך בארחא ולאעלותך לאתרא דאתקנית: כא אסתמר מן קדמוהי וקבל למימרה לא תסרב לקבלה ארי לא ישבוק לחוביכון ארי בשמי מימרה: כב ארי אם קבלא תקבל למימרה ותעבד כל דאמליל ואסני ית סנאך ואעיק לדמעיקין לך: כג ארי יהך מלאכי קדמך ויעלנך לות אמוראי וחתאי ופרזאי וכנענאי חואי ויבוסאי ואשיצנון: כד לא תסגוד לטעותהון ולא תפלחנון ולא תעבד כעובדיהון ארי פגרא תפגרנון ותברא תתבר קמתהון: כה ותפלחון קדם יי אלהכון ויברך ית מיכלך וית משתיך ואעדי מרעין בישין מבינך: כו לא תהי מתכלא ועקרא בארעך ית מנין יומך אשלים: כז ית אימתי אשלח קדמך ואתפר (נ"א ואשגש)

ר ש ב " ם

היו רגילים לבשלו בחלב האם ולפי ההוה דבר הכתוב · וגנאי הוא הדם ובליעה ורעבתנות לאכול חלב האם עם הבנים · ודוגמא זו באותו ואת בנו ושילוח הקן ללמדך דרך תרבות צוה הכתוב לפי שברגל היו אוכלים בהמות הרבה · הזהיר בפ' רגלים שלא לבשל ולא לאכול גדי בחלב אמו · וה"ה לכל בשר בחלב כמו שפירשו רבותינו בשחיטת חולין: (כ) שולח מלאך וגו' · כדכתיב ביהושע כי אני שר צבא ה' עתה באתי להושיע את ישראל: (כא) אל תמר בו · מגזירת אם המר ימירנו · ואם הוא דגש · הרי הוא וריתי לא גמרי כמו אל תפל דבר מגזירת נפל · אבל אינו מגזירת סרבנות מן מרה מריתם · שא"כ היה לומר אל תמרה כמו כל איש אשר ימרה את פיך: כי שמי בקרבו · בשמי הוא מצוה לכם · אבל לשאת לפשעכם אין בידו רשות: (כג) כי ילך · שהרי ילך: (כד) כי הרס תהרסם · מדעתי הגהתיו תהרסם משקל דגש מנעוריי ושבשתי ספרי צרפת שנקד בהם תהרסם · והוא משקל רפי · כמו הרג תהרגנו · אבל מאחר כי הרס משקל דגש צ"ל כמו כן משקל דגש תהרסם דוגמת שבר תשבר · ושוב מצאתי בכל ספרי אספמיא ואשכנז כמו שהגהתי משקל דגש: (כה) והסירותי מחלה · שבאה ע"י מים רעים כמו שפירשתי במרה: (כו) לא תהיה משכלה · ואפי' בגודלו לא ימות · אלא את מספר ימיך

עיקר ש"ח ובאר"ח

ק"ונת לעובדיהון : יד קאי על ועבדתם את ה' אלהיכם וכתנאי זה יברך לחמך וגו'

אֵימָתִי אֲשַׁלַּח לְפָנֶיךָ וְהַמֹּתִי אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר תָּבֹא בָּהֶם וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ אֵלֶיךָ עֹרֶף׃ כח וְשָׁלַחְתִּי אֶת־הַצִּרְעָה לְפָנֶיךָ וְגֵרְשָׁה אֶת־הַחִוִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַחִתִּי מִלְּפָנֶיךָ׃ כט לֹא אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ בְּשָׁנָה אֶחָת פֶּן־תִּהְיֶה הָאָרֶץ שְׁמָמָה וְרַבָּה עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ ל מְעַט מְעַט אֲגָרְשֶׁנּוּ מִפָּנֶיךָ עַד אֲשֶׁר תִּפְרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת־הָאָרֶץ׃ לא וְשַׁתִּי אֶת־גְּבֻלְךָ מִיַּם־סוּף וְעַד־יָם פְּלִשְׁתִּים וּמִמִּדְבָּר עַד־הַנָּהָר כִּי ׀ אֶתֵּן בְּיֶדְכֶם אֵת יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגֵרַשְׁתָּמוֹ מִפָּנֶיךָ׃ לב לֹא־תִכְרֹת לָהֶם וְלֵאלֹהֵיהֶם בְּרִית׃ לג לֹא יֵשְׁבוּ בְּאַרְצְךָ פֶּן־יַחֲטִיאוּ אֹתְךָ לִי כִּי תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־יִהְיֶה לְךָ לְמוֹקֵשׁ׃ פ כד א וְאֶל־

רש"י

מהלכה: (כז) והמתי. כמו והממתי ותרגומו ואשגש. וכן כל תיבה שפועל שלה בכפל אות אחרונה כשהיא נהפכת לדבר בלשון פעלתי יש מקומות שנוטל אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלאפו"ם כגון והמותי מגזרת והמם גלגל עגלתו. וסבותי מגזרת וסבב בית אל. דלותי מגזרת דללו וחרבו. על כפים חקותיך מגזרת חקקי לב. את מי רנותי מגזרת רנן עוז דלים. והמתרגם והמותי ואקטל טועה הוא שאילו מגזרת מיתה היתה אין ה"א שלה בפת"ח ולא מ"ם שלה מודגשת ולא נקודה מלאפו"ם. אלא והמתי כגון והמתה את העם הזה והתי"ו מודגשת לפי שהיא במקום ב' תוי"ן. האחת נשרשת לפי שאין מיתה בלא תי"ו והאחרת משמשת כמו אמרתי עשיתי. וכן ונתתי התי"ו מודגשת שהיא באה במקום שתים לפי שהיה צריך שלשה תוי"ן שתים ליסוד כמו ביום תת ה' את האמורי. והשלישית לשמוש: ערף. שינוסו מלפניך ויהפכו לך ערפם: (כח) הצרעה. מין שרץ העוף והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה בהם ארס והם מתים. והצרעה לא עברה את הירדן: והחתי והכנעני. הם ארץ סיחון ועוג לפיכך מכל ז' אומות לא מנה כאן אלא אלו. וחוי אע"פ שהוא מעבר הירדן והלאה שנו רבותינו במסכת סוטה על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה: (כט) שממה. ריקנית מבני אדם לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה: ורבה עליך. ותרבה עליך: (ל) עד אשר תפרה. תרבה לשון פרי כמו פרו ורבו: (לא) ושתי. לשון שמה והתי"ו מודגשת מפני שבאה

תחת

יָת כָּל עַמָּא דְּאַתְּ אָתֵי לַאֲגָחָא בְּהוֹן וְאֶמְסַר יָת כָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ קֳדָמָךְ מְחַזְרֵי קְדָל : כח וְאֶשְׁלַח יָת עַרְעִיתָא קֳדָמָךְ וּתְתָרֵךְ יָת חִוָּאֵי יָת כְּנַעֲנָאֵי וְיָת חִתָּאֵי מִן קֳדָמָךְ : כט לָא אֲתָרֵכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ בְּשַׁתָּא חֲדָא דִּילְמָא תְהֵי אַרְעָא צַדְיָא וְתִסְגֵּי עֲלָךְ חֵיוַת בָּרָא : ל זְעֵיר זְעֵיר אֲתָרֵכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ עַד דְּתִסְגֵּי וְתַחְסֵן יָת אַרְעָא : לא וְאֶשַׁוֵּי יָת תְּחוּמָךְ מִיַּמָּא דְסוּף וְעַד יַמָּא דִפְלִשְׁתָּאֵי וּמִמַּדְבְּרָא עַד פְּרָת אֲרֵי אֶמְסַר בִּידֵיכוֹן יָת יָתְבֵי אַרְעָא וּתְתָרֵכִנּוּן מִן קֳדָמָךְ : לב לָא תִגְזַר לְהוֹן וּלְטַעֲוָתְהוֹן קְיָם : לג לָא יִתְּבוּן בְּאַרְעָךְ דִּילְמָא יְחַיְּבוּן יָתָךְ קֳדָמַי אֲרֵי תִפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי יְהוֹן לָךְ לְתַקְלָא : א וּלְמֹשֶׁה

רשב״ם

אמלא · לבא בכלח אלי קבר : (כז) את אימתי · תתת אלהים על בעלי מלחמתך : והמתי · והממתי מהומת קולי · כדכתיב וירעם ה׳ בקול גדול על פלשתים ויהומם · וכן ברק ויהום · כמו מן סבב סבותי · אבל לשון מיתה יאמר והמתי כמו והמתתי · ושתי כמו ושתתי · וכן כרתי ברית כמו כרתתי : (לא) מים סוף · שהוא בתחלת מזרח א״י כמו שמוכיח בפרשת אלה הדברים : ועד ים פלשתים · שהוא במערב כדכתיב ופלשתים מאחור · ומדבר שהלכו בו ישראל מדרום : עד הנהר · נהר

רש״י

תחת שתים שאין שיהא בלא תי״ו והאחת לשמוש : עד הנהר · פרת : וגרשתמו · א ותגרשם : (לג) כי תעבד וגו׳ · הרי אלו כי משמשין במקום אשר וכן בכמה מקומות וזהו

לשון אי ב שהוא אחד מד׳ לשונות שהכי משמש · וגם מצינו בהרבה מקומות אם משמש בלשון אשר כמו ואם תקריב מנחת בכורים שהוא חובה : (א) ואל משה אמר · פרשה זו נאמרה קודם

עיקר ש״ח ובאר״ח

וכו׳ ולא תהיה : ש [דברי רש״י מתבארין מעצמן כי במלת והמותי שרשו הוא המ״ם והוא כמו והממתי , וכן וסבותי הוא כמו וסבבתי · כי אם היה מסורשת מות אז היה צ״ל והמתי סה״א בציר״ה ואין דגש במ״ם והתי״ו דגושה׳ ומ״ש רש״י וכן ונתתי התי״ו מודגשת כו׳ דעת רש״י הוא כי השרש מן נתן אינכו מחסרי הקצוות אבל שרשו הוא נתת וכמו״ש ר״א בחור בפירושו לספר מהלך בבנין הקל · באר״ח] : ת דהא יהושע עשה מלחמה עמהם שבע שנים בלי ספרתם : א לשון עקיד ורכיס : ב כי משמש בלשון אי אשר הוא אחד מהארבע שורשיו

מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה אַתָּה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחֹק׃ ב וְנִגַּשׁ מֹשֶׁה לְבַדּוֹ אֶל־יְהוָה וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ׃ ג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה׃ ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הָהָר וּשְׁתֵּים עֶשְׂרֵה מַצֵּבָה לִשְׁנֵים עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וַיִּשְׁלַח אֶת־נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים׃ ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כֹּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע׃ ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל־הָעָם וַיֹּאמֶר הִנֵּה דַם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה׃ ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב

רש"י

עשרת הדברות ג' וכ"ד בסיון נאמר לו עלה : (ב) ונגש משה לבדו · אל הערפל : (ג) ויבא משה ויספר לעם · בו ביום : את כל דברי ה' · מצות פרישה והגבלה : ואת כל המשפטים · ז' מצות שנצטוו בני נח · ושבת וכבוד אב ואם ופרה אדומה ודינין שניתנו להם במרה : (ד) ויכתב משה · מבראשית ועד מתן תורה וכתב מצות שנצטוו במרה: וישכם בבקר · בחמשה בסיון: (ה) את נערי · את הבכורות : (ו) ויקח משה חצי הדם · מי חלקו מלאך בא וחלקו : באגנת · שתי אגנות אחד לחצי דם עולה ואחד לחצי דם שלמים להזות אותם על העם · ומכאן למדו רבותינו שנכנסו אבותינו לברית במילה וטבילה והזאת דמים שאין הזאה בלא טבילה : (ז) ספר הברית · מבראשית ועד מתן תורה ומצות שנצטוו במרה: (ח) ויזרק · ענין הזאה ותרגומו ודרק

עיקר ש"ח ובאר"ח

פולאותיו· כי אז סיינו אם : ג מדכתיב ויספר לעם בו ביום את כל דברי ה' מצות פרישה והגבלה כד' בסיון היה : ד מדכתיב וישכם בבוקר ויבן מזבח וכו'

אֲמַר סַק לִקְדָם יְיָ אַתְּ וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל וְתִסְגְּדוּן מֵרָחִיק׃ ב וְיִתְקָרֵב מֹשֶׁה בִּלְחוֹדוֹהִי קֳדָם יְיָ וְאִנּוּן לָא יִתְקָרְבוּן וְעַמָּא לָא יִסְקוּן עִמֵּהּ׃ ג וַאֲתָא מֹשֶׁה וְאִשְׁתָּעִי לְעַמָּא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַּייָ וְיָת כָּל דִּינַיָּא וַאֲתִיב כָּל עַמָּא קָלָא חַד וַאֲמַרוּ כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד׃ ד וּכְתַב מֹשֶׁה יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דַּייָ וְאַקְדֵּם בְּצַפְרָא וּבְנָא מַדְבְּחָא בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא וְתַרְתָּא עַשְׂרֵי קָמָן לִתְרֵי עֲסַר שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ ה וּשְׁלַח יָת בּוּכְרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַסִּיקוּ עֲלָוָן וְקָרִיבוּ נִכְסַת קוּדְשִׁין קֳדָם יְיָ תּוֹרִין׃ ו וּנְסִיב מֹשֶׁה פַּלְגּוּת דְּמָא וְשַׁוִּי בְּמִזְרְקַיָּא וּפַלְגּוּת דְּמָא זְרַק עַל מַדְבְּחָא׃ ז וּנְסִיב סִפְרָא דִקְיָמָא וּקְרָא קֳדָם עַמָּא וַאֲמַרוּ כֹּל דִּי מַלִּיל יְיָ נַעְבֵּד וּנְקַבֵּל׃ ח וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת דְּמָא וּזְרַק עַל מַדְבְּחָא לְכַפָּרָא עַל עַמָּא וַאֲמַר הָא דֵין דַּם קְיָמָא דִּגְזַר יְיָ עִמְּכוֹן עַל כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין׃ ט וּסְלִיק מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִין מִסָּבֵי

רשב״ם

ארח בצפון · כדכתיב מצפון תפתח הרעה כי בבל בצפון׃ (א) ואל משה אמרי משה נגש אל הערפל אשר שם האלהים ויאמר ה׳ אל משה כה תאמרי כל הפרשיות הללו עד (כאן) אל בני ישראל ביום ששמעו עשרת הדברים׳ ואל משה אמר לבדו בשעת ירידתו בו ביום עלה אל ה׳ למחר אתה ואהרן וגו׳ ואח״כ מיד ירד משה ויספר לעם את כל דברי ה׳ וגו׳ ואח״כ ירד ולמחר בנה מזבח והקריב קרבנות ובו ביום עלה ויכסהו הענן ששת ימים וגו׳׃ ואל משה אמר · מלאך · עלה אל ה׳ מדלא כתב אלי כמ״ש לפנינו עלה אלי ההרה׃ (ד) לשנים עשר שבטי ישראל · לעד שכולם נתרצו בקיום הברית׃ (ה) את נערי · בכורות׃ (ז) ספר הברית · דכתיב למעלה ויכתוב משה וגו׳׃ נעשה ונשמע · נעשה מה שדיבר

עיקר ש״ח ובאר״ת

וזה היה ביום ס׳ כמו שפירש״י בפ׳ יתרו וזה היה ביום שלפניו וזה ד׳ בסיון׃ ח כתוב זה להודיענו שמתן תורה היה בו׳ סיון׃ ו על הקמת המשכן העבודה היתה בבכורות׃ ז מדלא כתיב מקודם שתלקו נהגיו׃ ח לכך כא כה״ח הודיען בכבריס

וַאֲבִיהוּא וְשִׁבְעִים מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר וּכְעֶצֶם הַשָּׁמַיִם לָטֹהַר׃ יא וְאֶל־אֲצִילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יָדוֹ וַיֶּחֱזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וֶהְיֵה־שָׁם וְאֶתְּנָה לְךָ אֶת־לֻחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם׃ יג וַיָּקָם מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ מְשָׁרְתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הַר הָאֱלֹהִים׃ יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר שְׁבוּ־לָנוּ בָזֶה עַד אֲשֶׁר־נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אַהֲרֹן וְחוּר עִמָּכֶם מִי־בַעַל דְּבָרִים יִגַּשׁ אֲלֵהֶם׃ מפטיר טו וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־הָהָר׃ טז וַיִּשְׁכֹּן

רש״י

על מזבח ט לכפרה על עמו: (י) ויראו את אלהי ישראל · נסתכלו והציצו י ונתחייבו מיתה אלא שלא רצה הקב״ה לערבב שמחת התורה והמתין לנדב ואביהוא עד יום חנוכת המשכן ולזקנים עד ויהי העם כמתאוננים וגו׳ ותבער בם אש ה׳ ותאכל בקצה המחנה בקצינים שבמחנה: כמעשה לבנת הספיר · היא היתה לפניו בשעת השעבוד לזכור צרתן של ישראל שהיו משועבדי׳ במעשה לבנים: וכעצם השמים לטהר · משנגאלו היה אור וחדוה לפניו: וכעצם · כתרגומו לשון מראה: לטהר · לשון ברור וצלול: (יא) ואל אצילי · הם נדב ואביהוא והזקנים: לא שלח ידו · מכלל שהיו ראוי׳ להשלח בהם יד: ויחזו את האלהים · היו מסתכלין בו בלב גס מתוך אכילה ושתיה כך מדרש תנחומא · ואונקלוס לא תרגם כן · אצילי לשון גדולים כמו ומאציליה קראתיך · ויאצל מן הרוח · שש אמות אצילה: (יב) ויאמר ה׳ אל משה · לאחר מתן תורה: עלה אלי ההרה והיה שם · מ׳ יום: את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם · כל שש מאות ושלש עשרה מצות ב בכלל עשרת הדברות הן · ורבינו סעדיה פירש באזהרות שיסד לכל דבור ודבור מצות התלויות בו: (יג) ויקם משה ויהושע משרתו · לא ידעתי מה טיבו של יהושע כאן · ואומר אני שהיה התלמיד מלוה לרב עד מקום הגבלת תחומי ההר שאינו רשאי לילך משם והלאה ומשם ויעל משה לבדו אל הר האלהים ויהושע נטה שם אהלו ונתעכב שם כל מ׳ יום שכן מצינו כשירד משה וישמע יהושע את קול העם ברעה למדנו שלא היה יהושע עמהם: (יד) ואל הזקנים אמר · בצאתו ל מן המחנה: שבו לנו בזה · והתעכבו כאן מ עם שאר העם במחנה להיות נכונים לשפוט לכל איש ריבו: חור · בנה של

ישראל : י וחזו ית יקר אלהא דישראל ותחות כרסא יקרה כעובד אבן טבא וכמחזי שמיא לברירו : יא ולרברבי בני ישראל לא הוה נזקא וחזו ית יקרא דיי והוו חדן בקרבניהון דאתקבלו כאלו אכלין ושתן : יב ואמר יי למשה סק לקדמי לטורא והוי תמן ואתן לך ית לוחי אבנא ואוריתא ותפקדתא דכתבית לאלופיהון : יג וקם משה ויהושע משמשנה וסלק משה לטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי : יד ולסביא אמר אוריכו לנא הכא עד דנתוב לותכון והא אהרן וחור עמכון מן דאית ליה דינא יתקרב לקדמיהון : טו וסליק משה לטורא וחפא עננא ית טורא : טז ושרא יקרא דיי על טורא דסיני

רשב"ם

וגם נשמע מה שיצוינו עוד מכאן ולהבא ונקיים : (י) ויראו את אלהי ישראל · כעין וראית את אחורי : לבנת · לובן : וכעצם · מראה כמו (איכה ד') אדמו עצם מפנינים : לטהר · כשהשמים ברור בלא עננים : (יא) ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו · אע"פ שראו את אלהי ישראל לא שלח הקב"ה ידו · אע"פ שראה את אלהי ישראל כמ"ש כבלע את הקדש ומתו · וכן באנשי בית שמש כי ראו בארון ה' · ובמשה רבינו כי ירא מהביט וכאן חלק להם הקב"ה כבוד ומפני כריתות הברית נראה להם כמו שפרשתי בברית בין הבתרים אשר עבר בין הגזרים האלה · וכתוב שם ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית וגו' וכן לפנינו בכריתות ברית פ' כי תשא וראית את אחורי · וכתיב ויעבור ה' על פניו וגו' וכתיב בתריה הנה אנכי כורת ברית : ויאכלו וישתו · העולות הקריבו והשלמים אכלו · שכתב למעלה ויזבחו זבחים שלמים : (יב) אשר כתבתי · הלוחות מכתב אלהים שנתן לו בסוף ארבעים :

בעל הטורים

ססות : (יח) ויחזו ב' · הכא ואידך ויחזו לך משאות שוא ומדוחים (איכה ב') הם אמרו ויחזו את האלהים וזה היה משאות שוא ד"א ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו מה הכא אכילה ושתי' אף ויחזו משאות שוא על ידי אכילה ושתיה דכתיב (יחזקאל י"ג) ותחללנה אותי וגו' בפתותי לחם שבשביל אכילה ושתיה שנתנו להם אמרו להם נבואת שקר : (טז) וישכן · ב' במסרה · הכא

עיקר ש"ח ובאר"ח

בהברית להודיע שקבלו על התורה וכו' שאמר ויכתוב משה : ט כדכתיב לעיל זרק על המזבח : י ר"ל נסתכלו בלב אבל לא ראייה ממש דהא כתיב כי לא יראני האדם וגו' : כ דאשר כתבתי להורותם לא יתפרש על כל התורה שהרי אחר זמן כתב משה את כל התורה שנאמר ויכתוב משה וכו' עד תמם וכו' אע"כ עשרת הדברות קאמר : ל שהזקנים היו במחנה עז"ס כלאתו וכו' : מ ופי' שבו לגון

כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינַי וַיְכַסֵּהוּ הֶעָנָן שֵׁשֶׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן׃ יז וּמַרְאֵה כְּבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן וַיַּעַל אֶל־הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לָיְלָה׃ פ פ פ ק"ח · עוזיאל סימן · תנ"י סימן

ומפטירין הדבר אשר היה בירמיה סימן לד

רש"י

מרים היא ב ואביו כלב בן יפנה שנא' ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור · אפרת · זו מרים כדאי' בסוטה: מי בעל דברים · מי שיש לו דין: (טו) ויכסהו הענן · רבותינו חולקין בדבר · יש מהם אומרים אלו ששה ימים שמר"ח עד עצרת (יום מתן תורה · רש"י ישן): ויכסהו הענן · ע להר: ויקרא אל משה ביום השביעי · לומר עשרת הדברות ה ומשה וכל בני ישראל עומדים אלא שחלק הכתוב כבוד למשה · וי"א ויכסהו הענן למשה ו' ימים לאחר עשרת הדברות והם היו בתחלת מ' יום שעלה משה לקבל לוחות ולמדך שכל הנכנס למחנה שכינה טעון פרישה ששה ימים: (יח) בתוך הענן · ענן זה כמין עשן הוא ועשה לו הקב"ה שביל בתוכו: חסלת פ' משפטים

תרי"ג פרשת משפטים יש בה נ"ג מצות כ"ד עשין וכ"ט לאוין:

עשין לאוין

(מב) כו לדון בדין עבד עברי בכל הלכותיו שנאמר כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם:

(מג) כז ליעד אמה העבריה לו או לבנו שנאמר אם רעה בעיני אדניה אשר לא יעדה וגו' · ואם לבנו יעדנה:

(מד) יז לפדות אמה העבריה אם לא רצה ליעדה שנאמר והפדה:

(מה) שלא למכור אמה העבריה שנאמר לעם נכרי לא ימשול למכרה בבגדו בה: כח

(מו) שלא למנוע מאמה העבריה ומכל שכן משאר בנות ישראל שארה והוא מזונות · כסותה כפשוטו · ועונתה דרך ארץ שנאמר אם אחרת יקח לו שארה כסותה ועונתה לא יגרע: כט

(מז) שלא להכות אב ואם שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת: ל

(מח) יח לדון בחנק שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת:

(מט) יט לדון דיני קנסות שנאמר וכי ידיבון אנשים והכה איש את רעהו וגו':

(נ) כ להיות ב"ד הורגין בסייף שנאמר נקם ינקם:

(נא) כא לדון דין שור שנאמר וכי יגח שור את איש:

(נב) שלא לאכול בשר שור הנסקל שנאמר ולא יאכל את בשרו: לא

לדון

וַהֲפָהִי עֲנָנָא שִׁתָּא יוֹמִין וּקְרָא לְמשֶׁה בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מִגּוֹ עֲנָנָא: יז וְחֵיזוּ יְקָרָא דַיְיָ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא בְּרֵישׁ טוּרָא לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יח וְעַל משֶׁה בְּגוֹ עֲנָנָא וּסְלֵק לְטוּרָא וַהֲוָה משֶׁה בְּטוּרָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן:

בעל הטורים

ולהלן וישכן הענן במדבר פארן (פ' סיני היה עמהם לעולם כל זמן שלא בהעלותך) וישכן ישראל בטח בדד (פ' הרשיעו במעשיהם אבל משהרשיעו ברכה) וישכון בירושלים עד לעולם (ד"ה וישכן עליהם נכחדות ונחרב הבית א' כ"ג) וישכון עליהם נכחדות (איוב ונסתלקה השכינה [העתידה לחזור ט"ו) לומר שכבוד ה' ששכן על הר לנו בב"א]:

עיקר ש"ת ובאר"ח

עכוב • בזה מורה על מקום • והעכבנו במקום הזה לשפוט את העם: ג כי המה לא דנו כיחד כי קרובים היו לאהרן בשני אלא כ"א דן כיחיד מומחה כו': ם דל"ת מי הוא לשון שאלה ובעל דברים הוא בעל לשון עז"ם וכו':ע כי הכינוי של ויכסהו קאי על ההר אשר הוא נושא המאמר ולא על משה: פ הע"ם שעלה אלי ההרה נודאי אחר מ"ת היה חזר וסדר פה על הסדר:

תרי"ג מנין המצות

עשין לאוין

(נג) כב לדון דיני בור שנאמר כי יפתח איש בור:

(נד) כג לדון דיני גנב שנאמר וכי יגנוב איש שור או שה:

(נה) כד לדון בנזקי מבעה והוא הנקרא נזקי שן ורגל שנאמר כי יבער איש שדה או כרם ושלח את בעירה ובער בשדה אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם:

(נו) כה לדון בנזקי האש שנא' כי תצא אש ומצא קוצים ונאכל גדיש או הקמה או השדה שלם ישלם המבעיר את הבערה:

(נז) כו לדון בדין שומר חנם שנאמר כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור וגונב מבית האיש:

(נח) כז לדון בדין טוען ונטען שנאמר על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבדה וגו':

(נט) כח לדון בדין שומר שכר שנאמר כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וגו':

(ס) כט לדון דיני שואל שנאמר וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר או מת בעליו אין עמו שלם ישלם:

(סא) ל לקנוס המפתה שנא' וכי יפתה איש בתולה אשר לא ארשה וגו'

(סב) שלא להחיות מכשף שנאמר מכשפה לא תחיה: לב

(סג) שלא להונות לגר צדק בדברים שנאמר וגר לא תונה: לג

(סד) שלא להונות גר צדק בממון שנאמר ולא תלחצנו: לד

תרי"ג עשין
לאוין

(סה) שלא לענות יתום ואלמנה שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון : לה

(סו) לא להלוות לעניי ישראל שנאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך :

(סז) שלא יתבע ללוה עני ולא יצר לו כשידע שאין לו שנאמר לא תהיה לו כנושה : לו

(סח) שלא להשית יד בין מלוה ברבית ללוה להיות ערב סופר ועד שנאמר לא תשימון עליו נשך : לז

(סט) שלא לברך השם שנאמר אלהים לא תקלל : לח

(ע) שלא לקלל לדיינים שנאמר אלהים לא תקלל : לט

(עא) שלא לקלל נשיא או מלך שנאמר ונשיא בעמך לא תאור מ

(עב) שלא להקדים תרומה לבכורים ומעשר לתרומה שנאמר מלאתך ודמעך לא תאחר : מא

(עג) שלא לאכול מבהמה טרפה שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו : מב

(עד) שלא לשמוע לאחד מבעלי הדין כשאין חבירו עמו שנאמר לא תשא שמע שוא : מג

(עה) שלא יעיד בעל עבירות שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמם : מד

(עו) שלא להרוג עד שיהיו המחייבים יותר על המזכים שנים שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות : מה

(עז) שלא ילמד חובה מי שלמד זכות תחלה בדיני נפשות שנאמר לא תענה על ריב לנטות : מו

(עח) לב לנטות אחרי הרוב שנאמר אחרי רבים להטות :

(עט) שלא לרחם על העני בדין שנאמר ודל לא תהדר בריבו : מז

(פ) לג לפרוק מעל בהמת חברו הרובצת תחת משאה שנאמר כי תראה חמור שנאך רבץ תחת משאו וחדלת מעזוב לו עזוב תעזוב עמו :

(פא) שלא להטות הדין על האביון במצות שנא' לא תטה משפט אביונך בריבו : מח

(פב) שלא לחתוך הדין באומד הדעת אפילו ראהו רודף ובידו חרב ובה דם וההרוג מפרפר עד שיראו עדים גופו של דבר שנא' ונקי וצדיק אל תהרוג : מט

(פג) שלא ליקח שוחד שנאמר ושוחד לא תקח : נ

(פד) לד להשמיט בשנה השביעית מה שתוציא הארץ שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה :

(פה) לה לשבות בשבת שנאמר וביום השביעי תשבות :

(פו) שלא לישבע בשם עבודת כוכבים שנאמר ושם אלהים אחרים לא תזכירו : נא

שלא

(פז) שלא להדיח אחר עבודת כוכבים שנאמר לא ישמע על פיך : נג
(פח) לו לחוג בשלש רגלים שנאמר שלש רגלים תחג לי בשנה :
(פט) שלא לשחוט הפסח ועדיין החמץ קיים שנאמר לא תזבח על חמץ דם זבחי : נג
(צ) שלא להלין אמורי הפסח שנא' ולא ילין חלב חגי עד בקר : נד
(צא) לז להביא בכורים לבית הבחירה שנאמר ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך :
(צב) שלא לבשל בשר בחלב שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו : נה
(צג) שלא לכרות ברית עם אחד משבעה עממין שנאמר לא תכרות להם ולאלהיהם ברית : נו
(צד) שלא להושיב עבודת כוכבים בארץ ישראל שנאמר לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי : נז

הפטרת מִשְׁפָּטִים בירמיה סימן לד

הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה אַחֲרֵי כְּרֹת הַמֶּלֶךְ צִדְקִיָּהוּ בְּרִית אֶת־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַם לִקְרֹא לָהֶם דְּרוֹר : לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִי וְהָעִבְרִיָּה חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם בִּיהוּדִי אָחִיהוּ אִישׁ : וַיִּשְׁמְעוּ כָל־הַשָּׂרִים וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־בָּאוּ בַבְּרִית לְשַׁלַּח אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ חָפְשִׁים לְבִלְתִּי עֲבָד־בָּם עוֹד וַיִּשְׁמְעוּ וַיְשַׁלֵּחוּ : וַיָּשׁוּבוּ אַחֲרֵי־כֵן וַיָּשִׁבוּ אֶת־הָעֲבָדִים וְאֶת־הַשְּׁפָחוֹת אֲשֶׁר שִׁלְּחוּ חָפְשִׁים וַיִּכְבִּישׁוּם ויכבשום קרי לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת : וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר : כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצִאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר : מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם : וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר

בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃ וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי אֶתְכֶם לְזַעֲוָה לזועה קרי לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנָי הָעֵגֶל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו׃ שָׂרֵי יְהוּדָה

שמות כה תרומה

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ־לִי תְּרוּמָה מֵאֵת כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר יִדְּבֶנּוּ לִבּוֹ תִּקְחוּ אֶת־תְּרוּמָתִי׃ ג וְזֹאת הַתְּרוּמָה

רש"י

(ב) ויקחו לי תרומה · לי א לשמי: תרומה · הפרשה ב יפרישו לי ממונם נדבה: ידבנו לבו · לשון נדבה ג והוא לשון רצון טוב פישנ"ט בלע"ז: תקחו את תרומתי · א"ר ג' תרומות אמורות כאן · ד אחת תרומת בקע לגלגלת שנעשו מהם האדנים כמו שמפורש באלה פקודי · ואחת תרומת המזבח בקע לגלגלת לקופות לקנות מהן קרבנות לצבור · ואחת תרומת המשכן נדבת כל א' וא' שהתנדבו · י"ג דברים ה האמורים בענין כולם הוצרכו למלאכת המשכן או לבגדי כהונה כשתדקדק בהם: (ג) זהב וכסף

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דהא כל העולם ומלואה שלו הוא · [דא"א לפרש ויקחו לי כמו לקירוב ולדבוק · כי א"א לדבק בהקב"ה אשר הוא אש אוכלה · וע"כ יתפרש לי לשמי · באר"ח] : ב דל"ת לשון הגבהה הזאת כמו שוק התרומה : ג כאלו כתוב ידבנו והנו"ן נבלע בתוך הדל"ת כמנהג חסרי פ"נ: ד כאן לא פי' כ"א תרומת המשכן אך נרמזת ג' תרומות מכיתור תרומת וזאת התרומה : ה כי תכלת

וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִסִים וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׃ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם׃ הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־שָׂמְתִּי׃ גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב אשיב ק׳ אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃

מלא ו׳

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיַפְרְשׁוּן קֳדָמַי אַפְרָשׁוּתָא מִן כָּל גְּבַר דְּיִתְרְעֵי לִבֵּהּ תִּסְּבוּן יָת אַפְרָשׁוּתִי׃ ג וְדָא אַפְרָשׁוּתָא דְּתִסְּבוּן מִנְּהוֹן

רשב״ם

(פרשיות של משכן תכן ותפוד אקצר בפירושן וימצאו בפירושי רבינו שלמה אבי אמי ז״ל:

(ב) תרומה · הפרשה מממונם:

בעל הטורים

(ב) ויקחו לי תרומה · פתח דבר אל בני ישראל בלשון פיוס כמו דברו על לב ירושלים בשביל שהיה בו חסרון כיס פייסם והיתה במדרש אמר ר׳ אבהו ומה לעשות משכן כבוד וכפרה לישראל אמר דבר אל בני ישראל לשון פיוס הדוחקים את ישראל וגוטלים את ממונם מה תהא עליהם: תרומה אותיות מ׳ תורה שהתורה שניתנה למ׳ יום היא לאוכלי תרומה כדאית דאמרי׳ לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שנים לא לאוכלי תרומה וזהו ויקחו לי לשמי שכל מי שעוסק בתורה כאלו לוקח לי שאין לו להקב״ה בעולמו אלא ד׳ אמות של הלכה בלבד ועל כן סמך פ׳ ויקחו לי

עיקר ש״ח ובאר״ת

וארגמן ותולעת שני לאחד הם נתחבות דכולם מאמר הם א״כ לא חשיב רש״י אבני שוהם

אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאִתָּם זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת: ד וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים: ה וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים: ו שֶׁמֶן לַמָּאֹר בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים: ז אַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן: ח וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם: ט כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ אֵת תַּבְנִית הַמִּשְׁכָּן וְאֵת תַּבְנִית כָּל־כֵּלָיו וְכֵן תַּעֲשׂוּ: ס י וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם

רש"י

ונחשת וגו' · כולם באו בנדבה איש איש מה שנדבו לבו חוץ מן הכסף שבא בשוה מחצית השקל לכל אחד · ולא מצינו בכל מלאכת המשכן שהוצרך שם כסף יותר שנאמר וכסף פקודי העדה וגו' בקע לגלגלת וגו' ושאר הכסף ו הבא שם בנדבה עשאוהו לכלי שרת: (ד) ותכלת · צמר צבוע בדם חלזון וצבעו ירוק: וארגמן · צמר צבוע ממין צבע ששמו ארגמן: ושש · הוא פשתן: ועזים · נוצה של עזים ז לכך ת"א ומעזי דבר הבא מן העזים ולא עזים עצמן שתרגום של עזים עזיא: (ה) מאדמים · צבועות היו אדום ח לאחר עבודן: תחשים · מין חיה ולא היתה אלא לשעה ט והרבה גוונים היו לה לכך מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגוונין שלו: ועצי שטים · ומאין היו להם במדבר י פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקדש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים: (ו) שמן למאור · שמן זית זך ב להעלות נר תמיד: בשמים לשמן המשחה · שנעשה למשוח ל כלי המשכן והמשכן לקדשו והוצרכו לו בשמים כמו שמפורש בכי תשא: ולקטרת הסמים · שהיו מקטירין בכל ערב ובקר כמו שמפורש באתה תצוה מ ולשון קטרת העלאת קיטור ותמרות עשן: (ז) אבני שהם · שתים הוצרכו שם לצורך האפוד האמור באתה תצוה: מלאים · על שם שעושין להם בזהב מושב כמין גומא ונותנין האבן שם למלאות הגומא קרויים אבני מלואים ומקום המושב קרוי משבצת: לאפד ולחשן · אבני השהם לאפוד נ ואבני המלואים לחשן · וחשן ואפוד מפורשים באתה תצוה והם מיני תכשיט: (ח) ועשו לי מקדש · ועשו לשמי ס בית קדושה: (ט) ככל אשר אני מראה אותך · כאן את תבנית ע המשכן · המקרא הזה מחובר למקרא שלמעלה הימנו ועשו לי מקדש ככל אשר אני מראה אותך: וכן תעשו · לדורות אם יאבד אחד מן הכלים או כשתעשו לי כלי בית עולמים כגון שולחנות ומנורות וכיורות ומכונות שעשה שלמה כתבנית אלו תעשו אותם ואם לא היה המקרא מחובר למקרא שלמעלה הימנו לא היה לו לכתוב וכן תעשו אלא כן תעשו והיה מדבר על עשיית אהל מועד וכליו: (י) ועשו ארון · כמין ארונות שעושים בלא רגלים עשוים כמין ארגז

דַהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא : ד וְתִכְלָא וְאַרְגְוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמְעַזֵי : ה וּמַשְׁכֵי דְדִכְרֵי מְסַמְקֵי וּמַשְׁכֵי סַסְגוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין : ו מִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא בּוּסְמַיָא לִמְשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָא : ז אַבְנֵי בוּרְלָא וְאַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא : ח וְיַעְבְּדוּן קֳדָמַי מַקְדְשָׁא וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן : ט כְּכֹל דִי אֲנָא מַחֲזֵי יָתָךְ יָת דְמוּת מַשְׁכְּנָא וְיָת דְמוּת כָּל מָנוֹהִי וְכֵן תַּעְבְּדוּן : י וְיַעְבְּדוּן אֲרוֹנָא דְאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין

רשב"ם בעל הטורים

ד) ותולעת שני · צמר הצבוע תרומה לס' של תורה : (י) ועשו ארון·
בצבע אדום קרוי תולעת והצבע
קרוי שני · כדכתיב (נחום ב') אנשי חיל מתולעים· מלובשים בגדים צבועים· וכן האמונים עלי תולע · בגד צבוע · וכן מוכיח אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו · אם יאדימו כתולע כצמר יהיו השני והשלג שם של צבעים זה אדום וזה לבן · אבל תולע והצמר שניהם צמר אלא שהתולע צמר צבוע והצמר הוא לבן בלא צבע · ושש · פשתן אבל שאר המינים הם צמר צמע· ועזים · מטוה של שערי עזים :· (ו) לשמן המשחה · מפורש בכי תשא : ולקטרת הסמים · כלומר לצורך קטרת הביאו סמים כדכתיב בקטרת קח לך סמים בכי תשא : (ז)· מלאים · שהאבן ממלא עומק המשבצות כעין אבני הטבעת: (ח) מקדש·לשון מועד שמתקדש ומזדמן אליהם לדבר מוכן כדכתיב ונועדתי שמה לבני ישראל: (ט) ככל אשר אני מראה·ככל הראיות של כלים ושל בנינים הראה לו ה' למשה כמו שמצינו ביחזקאל בבנין ב' שהראהו בבבל בכל מראות אלהים וגם בדיבור הראה לו ופירש לו כמה שכתוב וכן מוכיח לפנינו ככל אשר אתה מראה בהר אם בדבור לבד היה אומר אשר אתה מראה למה הוצרך לומר בהר : (י) ועשו ארון עצי שטים· לפי שהוא

עיקר ש"ח ובאר"ת

שוהם ואבני מילואים שהנשיאים לבדן הביאו : ו פי' זה הכסף היה מלבד בקע לגולגולת והיה לכלי שרת : ז מדלא כתיב עורות של עזים א"כ קאי אנוצה כו' : ח דאי מתחלת בריאתן הול"ל אדומים : ט ותחש שהיה בימי יחזקאל היה מין היה ממנה : י ומה דכתיב אתן במדבר ארז וגו' זה יהיה לעתיד ולא עכשיו: כ דק"ל למאור ל"ל אלא דמשונה משאר שמנים כדי שלא יכבו וידלק יפה : ל ואינו סתם בשמים אלא כמו שמפורש בפ' תשא מיני בשמים: מ כלומר שם מפורש רק שהיו מקטרים ערב ובקר כי הסמים עצמם מפורשים בכי תשא: נ דל"ת כי אבני שהם ואבני מילואים שניהם היו לשניהם לחשן ולאפוד: ס דק"ל היכי קאמר לי הא כל העולם שלו עז"ם לשמי בית קדושה: ע דל"ם ככל אשר אני מראה לעשה דא"כ פל"ל

וַחֲצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ יא וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ וְעָשִׂיתָ עָלָיו זֵר זָהָב סָבִיב׃ יב וְיָצַקְתָּ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּה עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ יג וְעָשִׂיתָ בַדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב׃ יד וְהֵבֵאתָ אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן בָּהֶם׃ טו בְּטַבְּעֹת הָאָרֹן יִהְיוּ הַבַּדִּים לֹא יָסֻרוּ מִמֶּנּוּ׃ טז וְנָתַתָּ אֶל־הָאָרֹן אֵת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֶתֵּן אֵלֶיךָ׃ שני יז וְעָשִׂיתָ כַפֹּרֶת זָהָב טָהוֹר אַמָּתַיִם

רש"י

שקורין איסקריי"ן יושב על שוליו: (יא) מבית ומחוץ תצפנו. ג' ארונות עשה בצלאל ב' של זהב וא' של עץ ד' כתלים ושולים לכל אחד ופתוחים מלמעלה. נתן של עץ בתוך של זהב ושל זהב בתוך של עץ וחפה שפתו העליונה בזהב נמצא מצופה מבית ומחוץ: זר זהב. כמין כתר מוקף לו סביב למעלה משפתו שעשה הארון החיצון גבוה מן הפנימי עד שעלה למול עובי הכפרת ולמעלה כימנו משהו וכשהכפרת שוכב על עובי הכתלים עולה הזר למעלה מכל עובי הכפורת כל שהוא והוא סימן לכתר תורה: (יב) ויצקת. לשון התכה כתרגומו: פעמתיו. כתרגומו זויתיה. ובזויות העליונות סמוך לכפרת היו נתונים שתים מכאן ושתים מכאן לרחבו פ של ארון והבדים נתונים בהם וארכו של ארון מפסיק בין הבדים אמתים וחצי בין בד לבד שיהיו שני בני אדם הנושאין את הארון מהלכין ביניהם וכן מפורש במנחות בפ' שתי הלחם: ושתי טבעת על צלעו האחת. הן הן ד' טבעות שבתחלת המקרא ופירש לך היכן הן והוי"ו זו יתירה היא ופתרונו כמו שתי טבעות ויש לך ליישבה כן ושתי מן הטבעות האלו על צלעו האחת: צלעו. לדו: (יג) בדי. מוטות: (טו) לא יסרו ממנו. צ לעולם: (טז) ונתת אל הארן. כמו בארון: העדת. התורה ק שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובות בה: (יז) כפרת. כסוי על הארון שהיה פתוח מלמעלה ומניחו עליו כמין דף: אמתים וחצי ארכה. כארכו של ארון ורחבה כרחבו של ארון ומונחת על עובי הכתלים הרבעה ואע"פ שלא

עיקר ש"ח ובאר"ח

הל"ל ארוך לכ"פ מראה כאן: פ דל"ת לארכו של ארון ב' טבעות דא"כ לא היו יכולים שני בני אדם הנושאין לעמוד ברחבו שהוא אמה וחצי: צ כי לא יסורו ממנו

אמין ופלגא ארכיה ואמתא ופלגא פתיה ואמתא ופלגא רומיה: יא ותחפי יתיה דהב דכי מגו ומברא תחפיניה ותעבד עלוהי זיר דדהב סחור סחור: יב ותתיך ליה ארבע עזקן דדהב ותתן על ארבע זויתיה ותרתין עזקן על סטריה חד ותרתין עזקן על סטריה תניתא: יג ותעבד אריחי דאעי שטין ותחפי יתהון דהבא: יד ותעל ית אריחיא בעזקתא על סטרי ארונא למטל ית ארונא בהון: טו בעזקתא דארונא יהון אריחיא לא יעדון מנה: טז ותתן בארונא ית סהדותא די אתן לך: יז ותעבד כפרתא דדהב דכי תרתין אמין ופלגא

רשב"ם

ד"ה ק ארון של שטים נקוד תמף פתחי ואע"פ שבמעשה בצלאל מצינו שעש' תחלה משכן ואח"כ כלים ארון ומנורה ושלחן · שהיכן יכניס את הארון והשלחן כל זמן שאין משכן עשוי אלא בצווי הוצרך לפרש עשיית הארון והשלחן שבשביל הארון שהוא עיקר של ועשו לי מקדש הוצרך לעשות משכן: (יא) זהב טהור · מזוקק: (יב) ויצקת לו · בולטין מגוף הארון ולא מחוברות: ושתי טבעת · מן הארבע טבעות: על צלעו האחת · מצד רחבו שהרי בולטין היו הבדים לצד ההיכל · ובע"כ ארכו של ארון מצפון לדרום והבדים ממזרח למערב: (טו) את העדת · הלוחות שהם עדות וברית בין הקדוש ב"ה לישראל ולכך נקראו לוחות הברית: (יז) כפרת · לשון כיסוי: אמתים וחצי ארכה וגו' · כמדת ארכו ורחבו של ארון:

בעל הטורים

בכלם כתיב ועשית חוץ מבארון דכתיב ועשו שכל הכלים עשה שלמה כיוצא בהן חוץ מארון: ארון · אותיות אורן שיש בו אורן של ישראל ואותיות נורא כי הוא אש אוכלה · ארון בגימטריא כתר שכתר תורה עולה על כל הכתרים לכן כתיב ועשית עליו זר זהב ובשלחן כתיב ועשית לו לומר שכתר תורה עולה על שאר הכתרים: אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו ואמה וחצי קומתו · כל מדותיו היו שבורות בחצאי אמות ללמד שכל מי שלומד תורה צריך לשבר ולהשפיל עצמו: (יא) זהב טהור מבית ומחוץ · ב' דזהב עם טהור מבית ומחוץ · בגימ' הנה החכם יהיה תוכו כברו [סוג הראשון א' יותר ובא' לא דק · וא"כ צ"ק למ"ל לצרף ב' דזהב ואולי כי החכם מכונה בשם זהב ע"ד דאיתא בגמרא למה ת"ח דומה כו' בתחלה כקיתון של זהב כו']:

עיקר ש"ח ובאר"ח

שמנו פי' אחר שהרי כתיב בטבעות הארון יהיו הבדים: ק דל"ת העדות זו לוחות

וחצי ארכה ואמה וחצי רחבה: יח ועשית שנים כרבים זהב מקשה תעשה אתם משני קצות הכפרת: יט ועשה כרוב אחד מקצה מזה וכרוב־אחד מקצה מזה מן־הכפרת תעשו את־הכרבים על־שני קצותיו: כ והיו הכרבים פרשי כנפים למעלה סככים בכנפיהם על־הכפרת ופניהם איש אל־אחיו אל־הכפרת יהיו פני הכרבים: כא ונתת את־הכפרת על־הארן מלמעלה ואל־הארן תתן את־העדת אשר אתן אליך: כב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים אשר על־ארן העדת את כל־אשר אצוה אותך אל־בני ישראל: פ כג ועשית שלחן עצי שטים אמתים ארכו

רש"י

נתן שיעור לעוביה פירשו רבותינו שהיה עוביה טפח: (יח) כרבים. דמות פרצוף תינוק להם: מקשה תעשה. שלא תעשם בפני עצמם ותחברם בראשי הכפרת לאחר עשייתם כמעשה צורפים שקורין שולד"ץ אלא הטיל זהב הרבה בתחלת עשיית הכפרת והכה בפטיש ובקורנס באמצע והראשין בולטין למעלה וצייר הכרובים בבליטת קצותיו: מקשה. בטדי"ץ בלע"ז כמו דא לדא נקשן: קצות הכפרת. ראשי הכפרת: (יט) ועשה כרוב אחד מקצה. שלא תאמר שנים כרובים לכל קצה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה: מן הכפרת. עצמה תעשה את הכרובים זהו פירושו של מקשה תעשה אותם שלא תעשם בפני עצמם ותחברם לכפרת: (כ) פרשי כנפים. שלא תעשה כנפיהם שוכבים אלא פרושים וגבוהים למעלה אצל ראשיהם שיהא י' טפחים בחלל שבין הכנפים לכפורת כדאיתא בסוכה: (כא) ואל הארן תתן את העדת. לא ידעתי למה נכפל שהרי כבר נאמר ונתת אל הארון את העדות ויש לומר שבא ללמד שבעודו ארון לבדו בלא כפרת יתן תחלה העדות לתוכו ואחר כך יתן את הכפורת עליו וכן מצינו כשהקים את המשכן נאמר ויתן את העדות אל הארון ואח"כ ויתן את הכפרת על הארון מלמעלה: (כב) ונועדתי. כשאקבע מועד לך לדבר עמך אותו מקום אקבע למועד שאבא שם לדבר אליך: ודברתי אתך מעל הכפרת. ובמקום אחר הוא אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר זה המשכן מחוץ לפרכת נמצאו שני כתובים מכחישים זה את זה בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם ובא משה אל אהל

מועד

אַרְכַּהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא פּוּתְיַהּ: יח וְתַעְבֵּד תְּרֵין כְּרוּבִין דִּדְהַב נְגִיד תַּעְבֵּד יָתְהוֹן מִתְּרֵין סִטְרֵי כַּפֻּרְתָּא: יט וְעָבֵד כְּרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא מִן כַּפֻּרְתָּא תַּעְבְּדוּן יָת כְּרוּבַיָּא עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי: כ וִיהוֹן כְּרוּבַיָּא פְּרִיסָן גַּדְפֵיהוֹן לְעֵלָּא מְטַלְּלִין בְּגַדְפֵיהוֹן עַל כַּפֻּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד לָקֳבֵל חַד לָקֳבֵל כַּפֻּרְתָּא יְהוֹן אַפֵּי כְרוּבַיָּא: כא וְתִתֵּן יָת כַּפֻּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא מִלְעֵלָּא וּבַאֲרוֹנָא תִּתֵּן יָת סַהֲדוּתָא דִּי אֶתֵּן לָךְ: כב וְאֶזְמֵן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן וַאֲמַלֵּל עִמָּךְ מֵעִלָּוֵי כַּפֻּרְתָּא מִבֵּין תְּרֵין כְּרוּבַיָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא יָת כָּל דִּי אֲפַקֵּד יָתָךְ לְוַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כג וְתַעְבֵּד פָּתוֹרָא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין

רשב"ם

(יח) כרבים · עופות כדכתיב (יחזקאל כ"ח) את כרוב ממשח הסוכך · עוף גדול בעל כנפים · וחכמים פירשו פני תינוק: מקשה · מעובי זהב הכפורת · הקשו בקורנס להבליט ממנו כרוב ולא נתחבר שם · (יט) מקצה · מאמצעות גבול רחבו של כפורת שיהיו פני שכינה הנראה אליו לצד ההיכל: (כ) למעלה · לצד ראשיהם · ופניהם איש אל אחיו · שזה

בעל הטורים

(יח) שנים כרבים ופניהם איש אל אחיו · כמו שני חברים שנושאין ונותנין בדברי תורה · כרובים [מלא] · בגי' מראה כבוד · כרבים [חסר] כרביא · כי נער ישראל ואוהבהו · שנים [נ"ל שני] כרובים · בגי' אברהם יצחק ויעקב · שהיו שם כדי להזכיר זכות אבות: (כב) ונועדתי · ב' במסרה · ונועדתי לך · ונועדתי שמה לבני ישראל (פ' תצוה) זהו שדרשו אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבודי אמר משה לאהרן יודע הייתי שיתקדש המשכן בקרוביו של מקום והייתי סבור שיתקדש בנו ומהיכן ידע מכאן שאמר לו ונועדתי לך פירש על ידך · על כן כאן כתיב ונועדתי לך ולקמן ונועדתי שמה לבני ישראל: מבין שני הכרובים ר"ת משה:

רש"י

מועד וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת וגו' משה היה נכנס למשכן וכיון שבא בתוך הפתח קול יורד מן השמים לבין הכרובים ומשם יוצא ונשמע למשה באהל מועד: ואת כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל · הרי וי"ו זו

עיקר ש"ח ובאר"ח

שהרי כתיב אשר אני אתן והלוחות מכבר ניתן שכ"פ על התורה וכו': ר כי נער בתרגום הוא כרבים: ש ויפרשו פורשי כנפים כמו פרושי כנפים:

וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ: כד וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב: כה וְעָשִׂיתָ לּוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח סָבִיב וְעָשִׂיתָ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב: כו וְעָשִׂיתָ לּוֹ אַרְבַּע טַבְּעֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו: כז לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶיןָ הַטַּבָּעֹת לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן: כח וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשָּׂא־בָם אֶת־הַשֻּׁלְחָן: כט וְעָשִׂיתָ קְּעָרֹתָיו וְכַפֹּתָיו וּקְשׂוֹתָיו וּמְנַקִּיֹּתָיו

רש״י

'תירה ת וטפלה וכמוהו הרבה במקרא וכה תפתר ואת אשר אדבר עמך שם את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל הוא: (כג) קומתו. גובה רגליו עם עובי השלחן: (כד) זר זהב. סימן לכתר מלכות שהשולחן שם עושר וגדולה כמו שאומרים שלחן מלכים: (כה) מסגרת. כתרגומו גדנפא ונחלקו חכמי ישראל בדבר י"א למעלה היתה סביב לשולחן כמו לבזבזין שבשפת שולחן שרים ויש אומרים למטה היתה תקועה מרגל לרגל בארבע רוחו' השולחן ודף השולחן שוכב על אותה מסגרת: ועשית זר זהב למסגרתו. הוא זר האמור למעלה ופי' לך כאן שעל המסגרת היתה: (כז) לעמת המסגרת תהיין הטבעת. ברגלים תקועות כנגד ראשי המסגרת: לבתים לבדים. אותן טבעות יהיו בתים להכניס בהן הבדים: לבתים. לצורך א בתים: לבדים. כתרגומו לאתרא לאריחיא: (כח) ונשא בם. לשון נפעל יהיה נשא בם את השולחן: (כט) ועשית קערתיו וכפתיו. קערותיו

הק׳ דגושהי מ״ש

זה הדפוס שהיה עשוי כדפוס הלחם והלחם היה עשוי כמין תיבה פרוצה משתי רוחותיה שולים לו למטה וזוקף מכאן ומכאן ב כלפי מעלה כמין כותלים ולכך קרוי לחם הפנים שיש לו פנים רואין לכאן ולכאן לצדי הבית מזה ומזה נותן ארכו לרחבו של שולחן וכותליו זקופים כנגד שפת השולחן ג והיה עשוי לו דפוס זהב ודפוס ברזל. בשל ברזל הוא נאפה וכשמוציאו מן התנור נותנו בשל זהב עד למחר בשבת שמסדרו על השולחן ואותו דפוס קרוי קערה: וכפתיו. בזיכין שנותנין בהם לבונה שתים היו לשני קומצי לבונה שנותנין על שתי המערכות שנא' ונתת על המערכת לבונה זכה: וקשותיו. הן כמין חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן דוגמתן עשה של זהב ומסדר ג' על ראש כל לחם שיהא לחם האחד על גבי אותן הקנים ומבדילין בין לחם ללחם כדי שתכנס הרוח ביניהם ולא יתעפשו ובלשון ערבי כל דבר חלול קרוי קס"ות: ומנקיותיו. תרגומו ומכילתיה

ארכה ואמתא פתיה ואמתא ופלגא רומה : כד ותחפי יתה דהב דכי ותעבד לה זיר דדהב סחור סחור : כה ותעבד לה גדנפא רומה פשכא סחור סחור ותעבד זיר דדהב לגדנפה סחור סחור : כו ותעבד לה ארבע עזקן דדהב ותתן ית עזקתא על ארבע זויתא די לארבע רגלוהי : כז לקבל גדנפא יהוין עזקתא לאתרא לאריחיא למטל ית פתורא: כח ותעבד ית אריחיא דאעי שטין ותחפי יתהון דדהבא ויהון נטלין בהון ית פתורא : כט ותעבד מגיסוהי ובזכוהי וקסותה ומכילתה

רשב"ם

הוא אל אמצעות הכפורת׳ יהיו פני הכרובים : (כה) מסגרת · כעין לבובזין שעושין לשלחנות ויש מרבותינו שאומרים מסגרתו למטה היתה: (כז) לעמת המסגרת · בשלחן למטה מן המסגרת יהיו הטבעות קבועות ולא במסגרת עצמה: (כט) קערתיו · דפוס כעין תיבה פרוצה לעשות בה הלחם : וכפתיו · לצורך שני בזיכי לבונה כדכתיב ונתת על המערכת לבונה זכה : וקשותיו ומנקיותיו׳מפורשים במנחות׳ לפי שהיה הלחם שתים מערכות שש המערכת זה על גב זה והיו מזלגות מכאן ומכאן לשלחן · וקשותיו שהיו כחצאי קנים ממזלג למזלג והלחם על הקשות וכן בין לחם ללחם ששה זה על זה ולפיכך נקראים במקום אחר קשות הנסך שמסככין על הלחם בין לחם ללחם: אשר

רש"י

ומכילתיה הן סניפים כמין יתדות זהב עומדין בארץ וגבוהים עד למעלה מן השלחן הרבה כנגד גובה מערכת הלחם ומפוצלים ששה (הרא"ם גורס חמשה) פצולים זה למעלה מזה וראשי הקנים שבין לחם ללחם סמוכין על אותן פצולין כדי שלא יכבד משא הלחם העליונים על התחתונים וישברו ולשון מכילתיה סבלותיו כמו נלאיתי הכיל · אבל לשון מנקיות איני יודע איך נופל על סניפין ויש מחכמי ישראל אומרים קשותיו אלו סניפין שמקשין אותו ומחזיקים אותו שלא ישבר : ומנקיותיו · אלו הקנים שמנקין אותו שלא יתעפש אבל אונקלוס שתרגם מכילתיה היה שונה כדברי האומר מנקיות הן סניפין : אשר יסך בהן · אשר יכוסה בהן ועל קשותיו הוא אומר אשר יוסך שהיו עליו

עיקר ש"ת ובאר"ת

ת בס"ת של רש"י כתוב ואת בוי"ו: א הטבעו׳יהיו עבור הבתים והבתי׳יהיו לבדים: ב הבלק היה זקוף מכאן ומכאן ככותלים ובאמצע היה אויר ביניהם והיה כמין ח׳ הפוכה: ג היה נותן לחם הפנים בשפת השולחן ועוטי השלחן נמשכשווה למעלה עם לחם הפנים וכן בשפתו השנית ונראה לגדדי הבית׳ דאורך השולחן עומד כרוחב המשכן

אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב טָהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ ל וְנָתַתָּ עַל־הַשֻּׁלְחָן
לֶחֶם פָּנִים לְפָנַי תָּמִיד׃ פ שלישי לא וְעָשִׂיתָ מְנֹרַת זָהָב טָהוֹר
מִקְשָׁה תֵּיעָשֶׂה הַמְּנוֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ
וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה יִהְיוּ׃ לב וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ
שְׁלֹשָׁה ׀ קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה
מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃ לג שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד
כַּפְתֹּר וָפֶרַח וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר
וָפָרַח כֵּן לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ לד וּבַמְּנֹרָה
אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ לה וְכַפְתֹּר

רש"י

כמין סכך וכסוי ד וכן במקום אחר הוא אומר ואת קשות הנסך · וזה וזה יוסך והנסך לשון סכך וכסוי הם : (ל) לחם הפנים · שהיה לו פנים כמו שפירשתי ומנין הלחם וסדר מערכותיו מפורשים באמור אל הכהנים : (לא) מקשה תיעשה המנורה · שלא יעשנה חוליות ולא יעשה קניה ונרותיה איברים איברים ואחר כך ידביקם כדרך הצורפים שקורין שולדי"ר אלא כולה באה מחתיכה אחת ומקיש בקורנס וחותך בכלי האומנות ומפריד הקנים אילך ואילך : מקשה · תרגומו נגיד לשון המשכה שממשיך את האיברים מן העשת לכאן ולכאן בהקשת הקורנס ולשון מקשה מכת קורנס בטדי"ן בלע"ז כמו דא לדא נקשן : תיעשה המנורה · מאליה לפי שהיה משה מתקשה בה · אמר לו הקב"ה השלך את הככר לאור והיא נעשית מאליה לכך לא נכתב תעשה : ירכה · הוא הרגל של מטה העשוי כמין תיבה ושלשה רגלים יוצאין הימנה ולמטה : וקנה · הקנה האמצעי

שלה העולה באמצע הירך זקוף כלפי מעלה ועליו נר האמצעי עשוי כמין בזך לצוק השמן לתוכו ולתת הפתילה: גביעיה · הן כמין כוסות שעושין מזכוכית ארוכים וקצרים וקורין להם מדריגו"ש ואלו עשויין מזהב ובולטין ויוצאין מכל קנה וקנה כמנין שנתן בהם הכתוב ולא היו בה אלא לנוי : כפתריה · כמין תפוחים היו עגולין סביב בולטין סביבות הקנה האמצעי כדרך שעושין למנורות שלפני השרים וקורין להם פומיל"ש ומנין שלהם כתוב בפרשה כמה כפתורים בולטין ממנה וכמה חלק שבין כפתור לכפתור : ופרחיה · ציורין עשוין בה כמין פרחין : ממנה יהיו · הכל מקשה יוצא מתוך חתיכת העשת ולא יעשם לבדם וידביקם : (לב) יוצאים מצדיה · לכאן ולכאן באלכסון נמשכים ועולין עד כנגד גובהה של מנורה שהוא קנה האמצעי ויוצאין מתוך קנה האמצעי זה למעלה מזה · התחתון ארוך ושל מעלה קצר הימנו והעליון קצר הימנו לפי

שסים

דִּיתְנְסֵךְ בְּהֵן דְּהַב דְּכֵי תַּעְבֵּד יָתְהוֹן׃ ל וְתִתֵּן עַל פָּתוֹרָא לְחֵם אַפַּיָּא קֳדָמַי תְּדִירָא׃ לא וְתַעְבֵּד מְנָרְתָּא דִּדְהַב דְּכֵי נְגִיד תִּתְעֲבֵד מְנָרְתָּא שִׁדַּהּ וּקְנַהּ כַּלִּידָהָא חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא מִנַּהּ יְהוֹן׃ לב וְשִׁתָּא קְנִין נָפְקִין מִסִּטְרָהָא תְּלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסִּטְרַהּ חַד וּתְלָתָא קְנֵי מְנָרְתָּא מִסִּטְרַהּ תִּנְיָנָא׃ לג תְּלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בִּקְנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן וּתְלָתָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין בִּקְנְיָא חַד חֵזוּר וְשׁוֹשַׁן כֵּן לְשִׁתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנָרְתָּא׃ לד וּבִמְנָרְתָּא אַרְבְּעָא כַלִּידִין מְצַיְּרִין חֵזוּרָהָא וְשׁוֹשַׁנָּהָא׃

רשב״ם

יסדי בקשותי כמו שפירש: (ל) לחם פנים · לפי פשוטו · לחם הראוי לפני שרים לחם נאה כדכתיב ולקחת סלת ואפית אותה וגו׳ וכתיב וישא משאת מאת פניו אליהם׳ וכתיב ולחנה יתן מנה אחת אפים · חלק יפה מקערה של פני אלקנה החשובה שנותנים לפני בעל הבית · כי את חנה אהב לכך אפים חשובי׳ וה׳ סגר רחמה׳ לכך מנה אחת ולא שתים ולא מנות הרבה כמו לפנינה שהיו לה בנים ובנות: (לא) ועשית מנרת וגו׳ · להאיר על השלחן׳ כדכתיב ואת המנרת נכח השלחן: מקשה · עשת זהב לקח ופעול בה קנים וגביעים בקורנס: ירכה׳ הוא הרגל הרחב של צד קרקע שעומד עליו כל המנורה: וקנה׳ הוא הקנה האמצעי שיוצאים ומתפצלים ממנה שלשה קנים מכאן ושלשה מכאן: גביעיה כפתריה ופרחיה ממנה יהיו · בקנה האמצעי שמכל כפתור יוצאים שתי קנים כדכתי׳ וכפתור תחת שני הקנים ממנה:(לג) שלשה גבעים׳ חלולים כמין כוסות גומות גומות בקנה: משקדים · כעין שקדים של בליטות בכותלי הגביעים כעין שעושים כלי כסף מצויירים בליטות כעין כפות או כעין תפוחים שקורין קולייר״ץ בלע״ז · ושוב שמעתי שכן מפרשים בנרבונא׳ אמונגלי״ץ בלע״ז לשון שקדים: כפתר ופרח · באמצע כל קנה לגוי׳:

רש״י

שהיה גובה הלשון שוה לגובהו של קנה האמצעי השביעי שממנו יוצאים הששה קנים: (לג) משקדים׳ כתרגומו מצויירים היו כדרך שעושין לכלי כסף וזהב שקורין ניילא״ר: ושלשה גבעים בולטין מכל קנה וקנה: כפתר ופרח · היה לכל קנה וקנה: (לד) ובמנרה ארבעה גבעים · בגופה של מנורה היו ארבעה גביעים אחד בולט בה למטה מן הקנים והג׳ למעלה מן יציאת הקנים היוצאין מצדיה: משקדים כפתריה ופרחיה · זה אחד מחמשה מקראות שאין

עיקר ש״ח ובאר״ח

המשכן: ד פי׳ חלאי קנים שבין לחם ללחם היה כסכך על הלחם · אמר יוסף בסן פלי נמי שצריך לכיסוי איינו לחם: ח פי׳ בראשונה נתקשה וכראשי של

תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה
וְכַפְתֹּר תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים
מִן־הַמְּנֹרָה׃ לו כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה יִהְיוּ כֻּלָּהּ
מִקְשָׁה אַחַת זָהָב טָהוֹר׃ לז וְעָשִׂיתָ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה
וְהֶעֱלָה אֶת־נֵרֹתֶיהָ וְהֵאִיר עַל־עֵבֶר פָּנֶיהָ׃ לח וּמַלְקָחֶיהָ
וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר׃ לט כִּכָּר זָהָב טָהוֹר יַעֲשֶׂה אֹתָהּ
אֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֵלֶּה׃ מ וּרְאֵה וַעֲשֵׂה בְּתַבְנִיתָם אֲשֶׁר־

רש"י

להם הכרע · אין ידוע אם גביעים משוקדים או משוקדי' כפתריה ופרחיה: (לה) וכפתר תחת שני הקנים · מתוך הכפתור היו הקנים נמשכים משני צדיה אילך ואילך · כך שנינו במלאכת המשכן גובהה של מנורה י"ח טפחים הרגלים והפרח ג' טפחים הוא הפרח האמור בירך שנאמר עד ירכה עד פרחה וטפחיים חלק וטפח שבו גביע מהארבעה גביעים וכפתור ופרח משני כפתורים ושני פרחים האמורי' במנורה עצמה שנא' משוקדים כפתוריה ופרחיה למדנו שהיו בקנה שני כפתורים ושני פרחים לבד מן הג' כפתורים שהקנים נמשכין מתוכן שנאמר וכפתור תחת שני הקנים וגו' וטפחיים חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו אילך ואילך נמשכים ועולים כנגד גובהה של מנורה טפח חלק וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו וטפח חלק (וטפח כפתור ושני קנים יוצאים ממנו) ונמשכים ועולין כנגד גובהה של מנורה וטפחיים חלק נשתיירו שם ג' טפחים שבהם ג' גביעים וכפתור ופרח נמצאו גביעים כ"ב י"ח לששה קנים ג' לכל אחד ואחד וארבעה בגופה של מנורה הרי כ"ב · ואחד עשר כפתורים ו' בששת הקנים וג' בגופה של מנורה שהקנים יוצאים מהם ושנים עוד במנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ומיעוט כפתורים שנים האחד למטה אצל הירך והאחד בג"ט העליונים עם ג' הגביעים · ותשעה פרחים היו לה ו' לששת הקנים שנאמר בקנה האחד כפתור ופרח וג' למנורה שנאמר משוקדים כפתוריה ופרחיה ומיעוט פרחים שנים ואחד האמור בפרשת בהעלותך עד ירכה עד פרחה · ואם תדקדק במשנה זו הכתובה למעלה תמצאם כמנינם איש איש במקומו: (לז) את נרותיה · כמין בזיכין שנותנין בתוכן השמן והפתילות: והאיר על עבר פניה · עשה פי ששת הנרות שבראשי הקני' היוצאים מצדיה מוסבים כלפי האמצעי כדי שיהיו הנרות כשתדליקם מאירים אל עבר פניה מוסב אורם אל צד פני הקנה ו האמצעי שהוא גוף המנורה: (לח) ומלקחיה · הם הצבתים העשויין ליקח בהם הפתילה מתוך השמן לישבן ולמשכן בפי הנרות ועל שם שלוקחים בהם קרויים מלקחים · ובימתהא שת"א לשון צבת טנליי"ש בלע"ז: ומחתתיה · הם כמין בזיכין קטנים שחותה בהן את האפר

לה וְחַזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ וְחַזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ וְחַזוּר תְּחוֹת תְּרֵין קְנִין מִנַּהּ לְשִׁתָּא קְנִין דְּנָפְקִין מִן מְנַרְתָּא: לו חֲזוּרֵיהוֹן וּקְנֵיהוֹן מִנַּהּ יְהוֹן כֻּלַּהּ נְגִידָא חֲדָא דִּדְהַב דְּכֵי: לז וְתַעְבֵּד יָת בּוֹצִינָהָא שִׁבְעָא וְתַדְלֵק יָת בּוֹצִינָהָא וִיהוֹן מְנַהֲרִין עַל קֳבֵל אַפָּהָא: לח וְצִבְיָתָהָא וּמַחְתְּיָתָהָא דִּדְהַב דְּכֵי: לט כַּכְּרָא דִּדְהַב דְּכֵי יַעְבֵּד יָתַהּ יָת כָּל מָנַיָּא הָאִלֵּין: מ וַחֲזֵי וְעַבֵּד כִּדְמוּתְהוֹן

רשב"ם

(לה) וכפתר תחת שני הקנים ממנה · היוצאים ממנה מקנה האמצעי שהוא עיקר המנורה: לששת הקנים שלשה פעמים וכפתור וכפות לא הוצרך לכתוב כן לששת הקנים כאשר כתוב בפסוק ראשון לפי שמנה את כולם : (לז) נרתיה · לוצי"ש בלע"ז שנותנים את השמן והפתילות והעלה הכהן את נרותיה שבעה על שבעה הקנים : והאיר על עבר פניה · ידליק הפתילות אל עבר מול המנורה שזהו לצד השלחן שכנגדו כדכתיב ואת המנרה נוכח השלחן וכן כתוב אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות שכל שבעתן מאירין לצד השלחן שכנגדו לפניה : (לח) ומלקחיה · שלוקחין בהן הפתילות ונותנין בנרות : ומחתתיה · בהטיבו את הנרות בבקר תותה בהן

רש"י

שבכל בבקר בבקר כשהוא מטיב את הנרות מאפר הפתילות שדלקו הלילה וכבו ולשון מחתה פוישד"א בלע"ז כמו לחתות אש מיקוד : (לט) ככר זהב טהור · שלא יהיה משקלה עם כל כליה אלא ככר לא פחות ולא יותר והככר של חול ששים מנה ושל קדש היה כפול ק"ך מנה והמנה היא ליטרא שקולין בה כסף למשקל קולוני"א והם ק' זהובים כ"ה סלעים והסלע ארבעה זהובים : (מ) וראה ועשה · ראה כאן בהר ז תבנית שאני מראה אותך · מגיד

עיקר ש"ח ובאר"ח

אם · ואח"כ נתקשה עוד אמר לו השלך את הככר לאש וכו' והיה ע"י בצלאל · ודרש זה מן היו"ד יתירה של תיעשה: [ידענו כי יש שני מיני נפעל · המין הא' הוא כי הוא מוכרח לקבל הפעולה מן השני · והמין השני כי הוא נפעל מעצמו · כי זה האיש הפועל הוא גם הנפעל . וזה שכתב רש"י תעשה המנורה מאליה · כי זה הנפעל מן תעשה הוא מן מין השני · ולמען לא תקשה פן הוא הנפעל ממין הראשון כי המנורה תעשה ע"י אחר לכן כתב רש"י לכך לא כתי' תעשה בלי יו"ד אחר התי"ו כי גם אם תקרא התי"ו בפת"ח תהיה הוראה אחת לנפעל ממין הראשון · וע"כ כתיב היו"ד אחר התי"ו להורות כי הוא נפעל דוקא וזה הנפעל ממין השני אשר הוראה אחרת היא מענין הקל · בהר"ת]: ו ולפ"ז הלשון והאיר וכן והעלה לא קאי אהדלקה דכאן איירי בעשייתה ולא מהדלקה אלא קאי אאומן שיעשה באופן שיעלה והאיר על עבר פניה ובאיזה אופן יהיה שמסובב שש הקנים לאמצע: ז דק"ל

אַתָּה מָרְאֶה בָּהָר׃ ס כו א וְאֶת־הַמִּשְׁכָּן תַּעֲשֶׂה עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ ב אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ ג חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת תִּהְיֶיןָ חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ ד וְעָשִׂיתָ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּחֹבָרֶת וְכֵן תַּעֲשֶׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ ה חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת תַּעֲשֶׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ׃ ו וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים

רש"י

שנתקשה משה במעשה המנורה עד שהראה לו הקב"ה מנורה של אש: אשר אתה מראה · כתרגומו דאת מתחזי בטורא · אילו היה נקוד מראה בפת"ח היה פתרונו אתה מראה לאחרים עכשיו שנקוד חטף קמץ פתרונו דאת מתחזי שאחרים מראים לך (שהנקוד מפריד בין עושה לנעשה): (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעת · להיות לו לגג ולמחיצות מחוץ לקרשים שהיריעות תלויות מאחוריהן לכסותן: שש משזר ותכלת וארגמן ותלעת שני · הרי ארבע מינין יחד בכל חוט וחוט א' של פשתים וג' של צמר וכל חוט וחוט כפול ו' הרי ד' מינין כשהן שזורין יחד כ"ד כפלים לחוט (ברייתא דמלאכת המשכן): כרבים מעשה חשב · כרובים היו מצויירין בהם באריגתן ולא ברקימה שהוא מעשה מחט · אלא באריגה בשני כותליה פרצוף אחד מכאן ופרצוף אחד מכאן · ארי מצד זה ונשר מצד זה ב כמו שאורגין חגורות של משי שקורין בלע"ז פיישי"ש: (ג) תהיין חברת · תופרן במחט זו בצד זו חמש לבד וחמש לבד: אשה אל אחתה · כך דרך המקרא לדבר בדבר שהוא לשון נקבה · ובדבר שהוא לשון זכר אומר איש אל אחיו כמו שנאמר בכרובים ופניהם איש אל אחיו: (ד) ללאת · לצו"לש בלע"ז וכן ת"א ענובין לשון עניבה: מקצה בחברת · באותה יריעה שבסוף החבור · קבוצת חמשת היריעות קרויה חוברת: וכן תעשה בשפת היריעה הקיצונה במחברת השנית · באותה יריעה שהיא קיצונה לשון קצה כלומר לסוף החוברת: (ה) מקבילת הללאות אשה אל אחתה · שמור שתעשה הלולאות במדה אחת מכוונות הבדלתן זו מזו וכמדתן ביריעה

זו

דְאַתְּ מִתְחֲזֵי בְּטוּרָא: א וְיָת מַשְׁכְּנָא תַּעְבֵּד עֲשַׂר יְרִיעָן דְּבוּץ שְׁזִיר וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי צוּרַת כְּרוּבִין עוֹבַד אֻמָּן תַּעְבֵּד יָתְהוֹן: ב אֻרְכָּא דִירִיעֲתָא חֲדָא עַשְׂרִין וְתַמְנֵי אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין דִירִיעֲתָא חֲדָא מִשְׁחֲתָא חֲדָא לְכָל יְרִיעֲתָא: ג חֲמֵשׁ יְרִיעָן יְהוֹיָן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא וְחָמֵשׁ יְרִיעָן מְלַפְּפָן חֲדָא עִם חֲדָא: ד וְתַעְבֵּד עֲנוּבִין דְּתִכְלָא עַל שִׂפְתָא דִירִיעֲתָא חֲדָא מִסִּטְרָא בֵּית לוֹפֵי וְכֵן תַּעְבֵּד בְּשִׂפְתָא דִירִיעֲתָא בְּסִטְרָא דְּבֵית לוֹפֵי תִּנְיֵתָא: ה חַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּד בִּירִיעֲתָא חֲדָא וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין תַּעְבֵּד בְּסִטְרָא דִירִיעֲתָא דְּבֵית לוֹפֵי תִּנְיֵתָא מְכֻוְּנָן עֲנוּבַיָּא חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא: ו וְתַעְבֵּד חַמְשִׁין פּוּרְפִין דִּדְהַב וּתְלַפֵּף יָת יְרִיעֲתָא חֲדָא עִם

רשב"ם

גחלי הנרות ומותר השמן שבנרות. (ט) מראהי לשון מופעל ע"י אחרים. אמושטרי"ץ בלע"ז. אשר אתה מראה. ממש הראו לו תבנית המנורה אמושטרי"ץ בלע"ז. אבל לה' הנראה אליו (אליך) מעצמו סובדו"ק בלע"ז: (א) ואת המשכן תעשה עשר יריעת. חמש תחתונות קרוי משכן כי תחתיהם הארון מקום שהשכינה שורה: (ג) חברת. נתפרות יחד במחט: (ד) מקצה בחוברת. בשפת

בעל הטורים

(א) משזר. בגימ' חוט כפל שמונה. עשר יריעות. כנגד עשרת הדברות: (ג) חמש וגו' חברת. כנגד ה' דברות על לוח אחד וכנגד ה' שעל לוח השני:

רש"י

זו כן יהא בחברתה כשתפרוש חוברת אלא חוברת יהיו הלולאות של יריעה זו מכוונות כנגד לולאות של זו ל וזהו לשון מקבילות. זו כנגד זו תרגומו של

עיקר ש"ח ובאר"ח

דלא כתוב בשום מקום שהראהו כמו עז"ש ראה כאן: ח [ר"ל אלו היה כתב מראה. בפת"ח היה בינוני פועל. מבנין הפעיל והיה הוראתו אשר אתה מראה לאחרים אבל מדכתיב מראה המ"ם בקמץ הוא הבינוני פעול מבנין זה והוראתו כמו אשר הראה מאשר יראוך אחרים. ומ"מ פתרונו דאת מתחזי אף כי מתחזי הוא מבנין התפעל. אבל דרך רש"י והתרגום לבאר הפעלים המורים על קבלת הפעולה בבנין התפעל או נפעל. באר"ח]: ט כי משזר מורה שהיו שזורין יחד והוי"ו של ותכלת וארגמן הוא כאלו אמר שש משזר בתכלת: י שהפרצוף נראית שוה מב' צדדין: כ אלי ונשר הם מארבעה פנים אשר במרכבה: ל שלאות כנגד לולאות וסרסים

קַרְסֵי זָהָב וְחִבַּרְתָּ אֶת־הַיְרִיעֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ בַּקְּרָסִים וְהָיָה הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ ז וְעָשִׂיתָ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ ח אֹרֶךְ ׀ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ ט וְחִבַּרְתָּ אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְכָפַלְתָּ אֶת־הַיְרִיעָה הַשִּׁשִּׁית אֶל־מוּל פְּנֵי הָאֹהֶל׃ י וְעָשִׂיתָ חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת הַקִּיצֹנָה בַּחֹבָרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יא וְעָשִׂיתָ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים וְהֵבֵאתָ אֶת־הַקְּרָסִים

רש"י

כנגד לקבל. שיריעות ארכן כ"ח ורחבן ארבע וכשחבר חמש יריעות יחד נמצא רחבן כ' וכן החוברת השנית. והמשכן ארכו שלשים מן המזרח למערב שנאמר עשרים קרשים לפאת נגב תימנה וכן לצפון וכל קרש אמה וחצי האמה הרי שלשים מן המזרח למערב. רוחב המשכן מן הצפון לדרום עשר אמות שנאמר ולירכתי המשכן ימה וגו' וששה קרשים ומקצעות הרי עשר ובמקומם אפרש למקראות הללו. נותן היריעות ארכן לרחבו של משכן עשר אמות אמצעיות לגג חלל רוחב המשכן ואמה מכאן ואמה מכאן לעובי ראשי הקרשים שעוביים אמה נשתיירו ח"י אמה ח' לצפון וח' לדרום מכסות קומות הקרשי' שגבהן עשר נמצאו שתי אמו' התחתונות מגולות. רחבן של יריעות ארבעים אמה כשהן מחוברות עשרים אמה לחוברות שלשים מהן לגג חלל המשכן לארכו ואמה כנגד עובי ראשי הקרשים שבמערב ואמה לכסות עובי העמודים שבמזרח שלא היו קרשים במזרח אלא ד' (ברש"י ישן חמשה) עמודי' שהמסך פרוס ותלוי בווין שבהן כמין וילון נשתיירו ח' אמות התלויין על אחורי המשכן שבמערב ושתי אמות התחתונו' מגולות. זו מצאתי בברייתא דמסכת מדות. אבל במסכת שבת (פ' הזורק) אין היריעות מכסות את עמודי המזרח וט' אמות תלויות אחורי המשכן והכתוב בפרשה זו מסייענו ונתת את הפרוכת תחת הקרסים ואם כדברי הברייתא הזאת נמצאת פרוכת משוכה מ מן הקרסים ולמערב אמה: (ו) קרסי זהב. פירמיל"ש בלע"ז ומכניסין ראשן אחד בלולאות שבחוברת זו וראשן אחד בלולאות שבחוברת זו ומחברן בהן: (ז) יריעת עזים. מנוצה של עזים: לאהל על המשכן. לפרוס אותן על היריעות התחתונות: (ח) שלשים באמה. שכשנותן ארכן לרוחב המשכן

חֲדָא בְּפוּרְפַּיָא וִיהֵי מַשְׁכְּנָא חַד: ז וְתַעְבֵּד יְרִיעָן מְעַזֵי לִפְרָסָא עַל מַשְׁכְּנָא חֲדָא עַסְרֵי יְרִיעָן תַּעְבֵּד יָתְהוֹן: ח אֻרְכָּא דִירִיעֲתָא חֲדָא תְּלָתִין אַמִּין וּפוּתְיָא אַרְבַּע אַמִּין דִירִיעֲתָא חֲדָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לַחֲדָא עַסְרֵי יְרִיעָן: ט וּתְלָפֵף יָת חֲמֵשׁ יְרִיעָן לְחוֹד וְיָת שֵׁית יְרִיעָן לְחוֹד וְתֵיעוּף יָת יְרִיעֲתָא שְׁתִיתֵיתָא לָקֳבֵל אַפֵּי מַשְׁכְּנָא: י וְתַעְבֵּד חַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל שִׂפְתָא דִירִיעֲתָא חֲדָא בִּסְטְרָא בֵּית לוֹפֵי וְחַמְשִׁין עֲנוּבִין עַל שִׂפְתָא דִירִיעֲתָא דְבֵית לוֹפֵי תִּנְיֵיתָא: יא וְתַעְבֵּד פּוּרְפִּין דִּנְחָשָׁא חַמְשִׁין וְתָעֵיל יָת פּוּרְפַּיָא בַּעֲנוּבַיָא וּתְלָפֵף יָת מַשְׁכְּנָא וִיהֵי

רשב״ם

יריעה חמישית: (ו) וחברתי על ידי קרסים בלולאית תתחבר שתי המחברות: והית המשכן אחד׳ עשר היריעות הקרויים משכן יהיה עתה אחד: (ט) וכפלת את היריעה הששית׳ לומר חציו תולה למטה אל מול פני האהל. וחציה של אחרונה תסרח על אחורי המשכן יותר מיריעות המשכן שתי אמות׳ כיצד עשר התחתונות כשנתחברו יחד ארכן מ׳ ורחבן עשרים ושמונה׳ והמשכן ארכו שלשים אמות כי לעשרים קרש שבצפון ועשרים שבדרום יש שלשים אמה כי רוחב הקרש אמה וחצי כשפירש׳ על המשכן ארכן שלשים אמה לאורך המשכן והרי עשר אמות תלויו׳ אחורי המשכן ולצד צפון ולצד דרום מן העשרים ושמנה אמות עשר על המשכן ולצדדים תלוים תשעה מכאן בכותל צפוני ותשעה בכותל דרומי

בעל הטורים

(ו) חמשים קרסי׳ כנגד נ׳ שערי בינה׳ (ט) הששית׳ ב׳ בתורה׳ היריעה הששית׳ וצויתי את ברכתי לכם בשנה הששית (פ׳ בהר) בזכות השלחן שהיה במשכן נשלחה ברכה בכל העולם:

רש״י

כמו שנתן את הכתונות נמצאו אלו עודפות אמה מכאן ואמה מכאן לכסות אמת מכסתי אמות שנשארו מגולות מן הקרשים, והאמה התחתונה של קרש אין היריעה מכסה אותו היא האמה התקועה בנקב האדן שהאדנים גובהן אמה: (ט) וכפלת את היריעה הששית׳ העודפת באלו העליונות יותר מן התחתונות: אל מול פני האהל׳ חצי רחבה היה תלוי ב וכפל על המסך שבמזרח כנגד הפתח דומה לכלה צנועה המכוסה בצעיף על פניה:

עיקר ש״ח ובאר״ח

והקרסים מחברן יחד: מ פי׳ כפרוכת מכוסה מפסקת אהל מועד כ׳ אמות והיריעה המחברת היה כ׳ אמות נמצא שהקרסים מכוונים נגד הפרוכת: נ מדכתיב

פני

בַּלֻּלָאֹת וְחִבַּרְתָּ אֶת־הָאֹהֶל וְהָיָה אֶחָד׃ יב וְסֶרַח הָעֹדֵף
בִּירִיעֹת הָאֹהֶל חֲצִי הַיְרִיעָה הָעֹדֶפֶת תִּסְרַח עַל אֲחֹרֵי
הַמִּשְׁכָּן׃ יג וְהָאַמָּה מִזֶּה וְהָאַמָּה מִזֶּה בָּעֹדֵף בְּאֹרֶךְ יְרִיעֹת
הָאֹהֶל יִהְיֶה סָרוּחַ עַל־צִדֵּי הַמִּשְׁכָּן מִזֶּה וּמִזֶּה לְכַסֹּתוֹ׃
יד וְעָשִׂיתָ מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת
תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה׃ רביעי טו וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן
עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ טז עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה
וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ יז שְׁתֵּי יָדוֹת לַקֶּרֶשׁ

רש"י

(יב) וסרח העודף ביריעות האהל · על יריעות המשכן · יריעות האהל הן העליונות של עזים שקרויים אהל כמו שנאמר בהן לאהל על המשכן וכל אהל האמור כאן אינו אלא ל' גג שמאהילות ומסככות על התחתונות והנה הן עודפו' על התחתונות חצי היריעה למערב שהחצי של יריעה אחת י"א היתירה היה נכפל אל מול פני האהל נשארו ב' אמות רוחב אליה עודף על רוחב התחתונות: תסרח על אחורי המשכן · לכסות ב' אמו' שהיו מגולות בקרשים : אחורי המשכן · הוא צד מערבי לפי שהפתח במזרח שהן פניו וצפון ודרום קרויין צדדין לימין ולשמאל: (יג) והאמה מזה והאמה מזה · לצפון ולדרום: בעדף בארך יריעת האהל · שהן עודפות על אורך יריעות המשכן שתי אמות: יהיה סרוח על צדי המשכן · לצפון ולדרום כמו שפירשתי למעלה · למדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה : (יד) מכסה לאהל · לאותו גג של יריעות עזים עשה עוד מכסה אחד של עורות אילים מאדמים ועוד למעלה ממנו ם מכסה עורות תחשים ואותן מכסאות לא היו מכסין אלא את הגג ארכן ל' ורחבן י' אלו דברי רבי נחמיה ולדברי רבי יהודה מכסה אחד היה חציו של עורות אילים מאדמים וחציו של עורות תחשי': (טו) ועשית את הקרשים · הל"ל ועשית קרשים כמו שנאמר בכל דבר ודבר מהו הקרשים מאותן העומדין ומיוחדין לכך · יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת צוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותן לעשות משכן במדבר מעצי שטים ראו שיהיו מזומנים בידכם והוא שיסד הכבלי בפיוט שלו טס מטע מזורזים · קורות בתינו ארזים · שנזדרזו להיות מוכנים בידם מקודם לכן : עצי שטים עמדים · איטשטנביי"ש בלע"ז שיהא אורך הקרשים זקוף למעלה בקירות המשכן ולא תעשה הכתלים בקרשים שוכבים להיות רוחב הקרשים לגובה הכתלים קרש על קרש: (טז) עשר אמות ארך הקרש · למדנו גבהו של משכן עשר אמות : ואמה וחצי האמה רחב · למדנו ארכו של משכן לכ' קרשים שהיו

שהיו

חָד׃ יב וְסַרְחָא דְיַתִּירָא בִּירִיעַת מַשְׁכְּנָא פַּלְגוּת יְרִיעֲתָא דְיַתִּירָא תִּסְרַח עַל אֲחוֹרֵי מַשְׁכְּנָא׃ יג וְאַמְּתָא מִכָּא וְאַמְּתָא מִכָּא בְּדְיַתִּירָא בְּאוֹרְכָּא יְרִיעֲתָא דְמַשְׁכְּנָא יְהֵי סְרִיחַ עַל סִטְרֵי מַשְׁכְּנָא מִכָּא וּמִכָּא לְכַסָּיוּתֵיהּ׃ יד וְתַעְבֵּד חוּפָאָה לְפָרָסָא מַשְׁכֵּי דִדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וְחוּפָאָה מַשְׁכֵּי דְסַסְגּוֹנָא מִלְּעֵלָא׃ טו וְתַעְבֵּד יָת דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין קָיְמִין׃ טז עֲשַׂר אַמִּין אוּרְכָּא דְדַפָּא וְאַמְּתָא וּפַלְגוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא דְדַפָּא חָד׃ יז תַּרְתֵּין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְּבִין חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא כֵּן

רשב״ם

יכשפירש עליה יריעות עזים שהן ארכן ארבעים וארבעה חצי היריעה שהן שתי אמות נכפלות למטה והשלשים על המשכן בשוה ליריעות התחתונות וי״ב הנותרות העשר מהן תלויות אחורי המשכן בשוה ליריעות התחתונות וחצי היריעה העודפת שהן שתי אמות יותר מן התחתונות׳ וכשפירש רחבו שהוא שלשים אמה לאחר שנתחברו אז כל רחבו של המשכן מהן עשר אמות׳ ועשר אמות תלויות לצד צפון וכןלצד דרום ונמצאו עודפות אמה מכאן ואמת מכאן על התחתונות שהן נגררות תשע מכאן ואלו עשרי וזהו שכתוב והאמה מזה והאמה מזה וגו׳׃ (יג) על צדי המשכן · לכסות האמה של האדנים עד הקרקע · שהרי גובה הקרשים עשר אמות עם האדנים׃ (יד) ומכסה ערת תחשים מלמעלה · כלמעלה של עורות אילים וכן פשוטו משמע · ויש מפרשים כך במסכת שבת׃ (טו) עצי שטים עמדים · זקופים נותנים אותם ולא שוכבים׃ (יז) שתי ידות לקרש האחד · חרוצים היו הקרשים באמצעיתן להניח שתי ידות בהן׃ משלבת · הידות זה כנגד זה · וכל סביב הידות היה הקרש חרוץ מכל צד כדי שיכנסו הידות של כל קרש וקרש בתוך שני ארנים שתחת הקרש האחד · וגם האדנים היו חלולים

רש״י

שיהיו בלפון ובדרום מן המזרח למערב ל׳ אמה׃ (יז) שתי ידות לקרש האחד · היה חורץ את הקרש מלמטה באמצעו בגובה אמה ומניח רביע רחבו מכאן ורביע רחבו מכאןוהן הן הידות והחריץ חצי רוחב הקרש באמצע (רולה לומר קרש נקרא מה שנשאר לאחר שחרץ מכאן ומכאן · ואז נשאר רוחב אמה · נמצא חצי רוחב הקרש שבאמצע הוא חצי אמה · וכן פירש רש״י בהדיא בפ׳

עיקר ש״ח ובאר״ח

חצי היריעה תסרח אחורי המשכן נמצא שתלים האחרת תסרח על פני המשכן׃ ם והיה על הגג בלבד׃ ע ולפ״ז האדנים הידועים היו מיוחדין לקרשים ולכן

הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ יח וְעָשִׂיתָ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קֶרֶשׁ לִפְאַת נֶגְבָּה תֵימָנָה׃ יט וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף תַּעֲשֶׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקָּרֶשׁ שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ כ וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עֶשְׂרִים קָרֶשׁ׃ כא וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ כב וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה תַּעֲשֶׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ כג וּשְׁנֵי קְרָשִׁים תַּעֲשֶׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ כד וְיִהְיוּ תֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים עַל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת

רש"י

הזורק דף ל"ח שהבריח באמצע רחב חצי אמה · והיה אורך רביעית אמה מכל צד · וכל יד היה רוחב רביעית אמה · וכן כל שפת אדן היה רוחב רביעית אמה · ודוק היטב · ואז סרה תלונת הרמב"ן ותמיהתו מסולקת) ואותן הידות מכניס באדנים שהיו חלולים והאדנים גבהן אמה ויושבים רצופים מ' זה אצל זה וידות הקרש הנכנסות בחלל האדנים חרוצות משלשה צדיהן רוחב החריץ כעובי שפת האדן שיכסה הקרש את כל ראש האדן שאם לא כן נמצא ריוח בין קרש לקרש כעובי שפת שני האדנים שיפסיקו ביניהם וזהו שנאמר ויהיו תואמים מלמטה שיחרוץ את צדי הידות כדי שיתחברו הקרשים זה אצל זה: משלבת · עשויות כמין שליבות סולם מובדלות זו מזו ומשופין ראשיהם ליכנס בתוך חלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב בתוך עמודי הסולם: אשה אל אחותה · מכוונות זו כנגד זו שיהיו חריציה' שוים זו כמדת זו כדי שלא יהיו שתי ידות זו משוכה לצד פנים וזו משוכה לצד חוץ בעובי הקרש שהוא אמה ותרגום של ידות צירין לפי שדומות לצירי הדלת הנכנסים בחורי המפתן: (יח) לפאת נגבה תימנה · אין פאה זו לשון מקצוע אלא כל הרוח קרויה פאה כתרגומו לרוח עיבר דרומא: (כב) ולירכתי · לשון סוף כתרגומו ולסיפי · ולפי שהפתח במזרח קרוי מזרח פנים והמערב אחורים וזהו סוף · שהפנים הוא הראש: תעשה ששה קרשים · הרי ט' אמות רוחב: (כג) ושני קרשים תעשה למקצעות · אחד למקצוע צפונית מערבית ואחד למערבית דרומי' כל שמונה קרשים בסדר אחד הן · אלא שאלו

תַעְבֵּד לְכָל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא: יח וְתַעְבֵּד יָת דַּפַיָא לְמַשְׁכְּנָא עַסְרִין דַּפִּין לְרוּחַ עֵבַר דָּרוֹמָא: יט וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דִּכְסַף תַּעְבֵּד תְּחוֹת עַסְרִין דַּפִּין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִדּוֹהִי וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִדּוֹהִי: כ וְלִסְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיֵתָא לְרוּחַ צִפּוּנָא עַסְרִין דַּפִּין: כא וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חָד: כב וּלְסִיפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא תַּעְבֵּד שִׁתָּא דַפִּין: כג וּתְרֵין דַּפִּין תַּעְבֵּד לְזָוְיָת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן: כד וִיהוֹן מְכַוְּנִין מִלְּרַע וְכַחֲדָא יְהוֹן מְכַוְּנִין עַל רֵישֵׁהּ לְעִזְקְתָא

רשב״ם

להכנים בהן הידות:(כב)ולירכתי המשכן ימה תעשה ששה קרשים·שהן תשע אמות מצפון לדרום נשאר חצי אמה בקרן מערבית אצל הצפון מכאן ואצל הדרום מכאן ובאין שני הקרשים של מקצעות שהן אמה וחצי וממלאים אחת לצד צפון חצי אמה והאמה מן הקרש ממלא ומשוה המשכן ומכסה את עובי הקרש צפוני וכן אמת קרש השני מכסה עובי קרש דרומי · תמצא האויר שבתוך המשכן עשר אמות רוחב ופגם יש של מקצעות מכוסה ושוה מכאן ומכאן

רש״י

שאלו השתים אינן בחלל המשכן אלא חצי האמה מזו וחצי אמה מזו נראות בחלל להשלים רחבו ר לעשר והאמה מזה והאמה מזה באות כנגד אמות עובי קרשי המשכן הצפון והדרום כדי שיהא המקצוע מבחוץ שוה : (כד)ויהיו תאמים מלמטה · כל הקרשים תאומים זה לזה מלמטה שלא יפסיק עובי שפת שני האדנים ביניהם להרחיקן זו מזו כמו שפרשתי שיהיו נירי הידות חרוצים מצידיהן שיהא רוחב הקרש בולט לצדיו חוץ לידי הקרש לכסות את שפת האדן וכן הקרש שאצלו ונמצאו תאומים זה לזה וקרש המקצוע שבסדר המערב חרוץ לרחבו בעביו כנגד חריץ של צד קרש הצפוני והדרומי כדי שלא יפרידו האדנים ביניהם : ויחדו יהיו תמים · כמו תאומים : על ראשו · של קרש : אל הטבעת האחת · כל קרש וקרש היה חרוץ מלמעלה ברחבו שני חריצין בשני צדיו כמו עובי טבעת ומכניסו בטבעת אחת נמצא מתאים לקרש

עיקר ש״ת ובאר״ח

כתיב הקרשים בה״א הידיעה : פ וכן לד התיכון והפנימי כעוביין והצד של רחב הקרש מצד א׳: צ אשה אל אחותה קאי על חיזי הידות שמג׳ רוחותיו לא ע׳ חיזי הקרשים : ק ויהיו הקרשים עומדים בשפוע : ר דילפינן מבית עולמים דהיה שלש כ׳ על סמ״ך ה״נ המשכן היה יו״ד על למ״ד רחבו כשלש ארכו ·

כֵּן יִהְיֶה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת יִהְיוּ׃ כה וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ כו וְעָשִׂיתָ בְרִיחִם עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָד׃ כז וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ כח וְהַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מַבְרִחַ מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ כט וְאֶת־הַקְּרָשִׁים תְּצַפֶּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וְצִפִּיתָ אֶת־הַבְּרִיחִם זָהָב׃

רש"י

שלשתן. אבל אותן טבעות לא ידעתי אם קבועות הן ש אם מטולטלות. ובקרש שבמקצוע היתה טבעת בעובי הקרש (נראה כי מלות הדרומי והצפוני אלמטה קאי. ורוצה לומר שהדרומי והצפוני וראש קרש כו' נכנס לתוכו ומה שכתוב היתה טבעת בעובי קרש רוצה לומר בעובי קרש המערבי. ודו"ק) הדרומי והצפוני וראש קרש המקצוע שבסדר מערב נכנס לתוכו נמצאו את שני הכתלים מחוברים: כן יהיה לשניהם. לשני הקרשים שבמקצוע לקרש שבסוף צפון ולקרש א המערבי וכן לשני המקצועות: (כה) והיו שמנה קרשים. הן האמורות למעלה ששה קרשים ושני קרשים תעשה למקצועות נמצאו שמנה קרשים בסדר מערבי. כך שנויה במשנה מעשה סדר הקרשים במלאכת המשכן. היה עושה את האדנים חלולים וחורץ את הקרש מלמטה רביע מכאן ורביע מכאן והסריץ חציו באמצע ב ועשה לו שתי ידות כמין שני חמוקין. (ולי נראה שהגרסא כמין שני חווקין) כמין שני שליבות סולם המובדלות זו מזו ומשופות להכנס בחלל האדן כשליבה הנכנסת בנקב עמוד הסולם והוא לשון משולבות עשויות כמין שליבה ומכניסן לתוך שני אדנים שנאמר שני אדנים שני אדנים וחורץ את הקרש מלמעלה אצבע מכאן ואצבע מכאן ונותנן לתוך טבעת אחת של זהב כדי שלא יהיו נפרדין זה מזה שנאמר ויהיו תואמים מלמטה וגו' כך היא המשנה והפירוש שלה שלעתי למעלה בסדר המקראות: (כו) בריחם. כתרגומו עברין ובלע"ז אשפ"ריש: חמשה לקרשי צלע המשכן. אלו ה' ג' הן אלא שהבריח העליון והתחתון עשוי משתי חתיכות זה מבריח עד חצי הכותל וזה מבריח עד חצי הכותל זה נכנס בטבעת מצד זה וזה נכנס בטבעת מצד זה עד שמגיעין זה לזה נמצא שעליון ותחתון שנים שהן ארבע אבל האמצעי ארכו כנגד כל הכותל ומבריח מקצה הכותל

חדא כן יהי לתרויהון לתרין זוין יהון: כה ויהון תמניא דפין וסמכיהון דכסף שתא עשר סמכין תרין סמכין תחות דפא חד ותרין סמכין תחות דפא חד: כו ותעבד עברי דאעי שטין חמשא לדפי סטר משכנא חד: כז וחמשא עברין לדפי סטר משכנא תנינא וחמשא עברין לדפי סטר משכנא לסופיהון מערבא: כח ועברא מציעאה בגו דפיא מעבר מן סיפי לסיפי: כט וית דפיא תחפי דהבא וית עזקתהון תעבד

רשב"ם

מרובע לגמרי זויות המשכן מבחוץ: (כו) בריחים וגו' המשתי חמשה טבעות בכל קרש מבחוץ זה תחת זה להכנים בהן הבריחים מלבד הבריח התיכון שבתוך הקרשים שהיו נקובים כולם להכנים הבריח התיכון בתוכם בתוך חלל הקרשים הרי האדנים מלמטה והבריחים החיצונים ובריח התיכון הרי חוזק התיכון בתוכם בתוך חלל נקבי הקרשים גדול · לפי פשוטו של מקרא שלשה בריחים תיכונים היו אחד בצפון ואחד בדרום ואחד במערב מן הקצה אל הקצה · מקצה כותל צפוני לקצהו השני וכן בדרום וכן במערב

רש"י

הכותל ועד קצהו שנא' והבריח התיכון וגו' מבריח מן הקצה אל הקצה שהעליונים והתחתונים היו להן טבעות בקרשים להכנס לתוכן שתי טבעות לכל קרש משולשים בתוך עשר אמות של גובה הקרש חלק אחד מן הטבעת העליונה ולמעלה וחלק אחד מהתחתונ' ולמטה וכל חלק הוא רביע אורך הקרש ושני חלקים בין טבעת לטבעת כדי שיהיו כל הטבעות מכוונות זו כנגד זו אבל לבריח התיכון אין טבעות אלא הקרשים נקובין בעובים והוא נכנס בהם דרך הנקבים שהם מכוונין זה מול זה וזהו שנא' בתוך הקרשים· הבריחים העליונים והתחתונים שבצפון ושבדרום אורך כל אחד ט"ו אמה והתיכון ארכו ל' אמה וזהו מן הקצה אל הקצה מן המזרח ועד המערב וה' בריחים שבמערב אורך העליונים והתחתונים ו' אמות והתיכון ארכו י"ב כנגד רוחב ח' קרשים כך היא מפורשת במלאכת המשכן: (כט) בתים לבריחים· הטבעות שתעשה בהן יהיו בתים להכנים בהן הבריחים: וצפית את

עיקר ש"ת ובאר"ת

ש פי' אם הטבעת היה קבועה באחד מן הקרשים אבל הטבעת שהבריחים נכנסין בהן בוודאי קבועות היו: ת פי' הטבעת נכנס בתוך עוביו הקרשים · והדרומי והצפוני ורא"ש הקרש המערבי נכנסו בהטבעות: א דבא יהיה מיותר ע"כ כן יהיה לשניהם הוא דבור בפ"ע ולשני המקצעות יהיה דבור בפ"ע שיהיו מרובים להיות תאמים: ב פי' כמו שפירש"י לעיל התרין באמצע חצי אמה שבצאר ידום

ל וַהֲקֵמֹתָ֖ אֶת־הַמִּשְׁכָּ֑ן כְּמִ֨שְׁפָּט֔וֹ אֲשֶׁ֥ר הָרְאֵ֖יתָ בָּהָֽר׃ ס
חמישי לא וְעָשִׂ֣יתָ פָרֹ֗כֶת תְּכֵ֛לֶת וְאַרְגָּמָ֥ן וְתוֹלַ֖עַת שָׁנִ֑י וְשֵׁ֣שׁ
מָשְׁזָ֔ר מַעֲשֵׂ֥ה חֹשֵׁ֛ב יַעֲשֶׂ֥ה אֹתָ֖הּ כְּרֻבִֽים׃ לב וְנָתַתָּ֣ה אֹתָ֗הּ
עַל־אַרְבָּעָה֙ עַמּוּדֵ֣י שִׁטִּ֔ים מְצֻפִּ֣ים זָהָ֔ב וָוֵיהֶ֖ם זָהָ֑ב עַל־
אַרְבָּעָ֖ה אַדְנֵי־כָֽסֶף׃ לג וְנָתַתָּ֣ה אֶת־הַפָּרֹכֶת֮ תַּ֣חַת
הַקְּרָסִים֒ וְהֵבֵאתָ֥ שָׁ֙מָּה֙ מִבֵּ֣ית לַפָּרֹ֔כֶת אֵ֖ת אֲר֣וֹן הָעֵד֑וּת
וְהִבְדִּילָ֤ה הַפָּרֹ֙כֶת֙ לָכֶ֔ם בֵּ֣ין הַקֹּ֔דֶשׁ וּבֵ֖ין קֹ֥דֶשׁ הַקֳּדָשִֽׁים׃
לד וְנָתַתָּ֙ אֶת־הַכַּפֹּ֔רֶת עַ֖ל אֲר֣וֹן הָעֵדֻ֑ת בְּקֹ֖דֶשׁ הַקֳּדָשִֽׁים׃
לה וְשַׂמְתָּ֤ אֶת־הַשֻּׁלְחָן֙ מִח֣וּץ לַפָּרֹ֔כֶת וְאֶת־הַמְּנֹרָה֙ נֹ֣כַח
הַשֻּׁלְחָ֔ן עַ֛ל צֶ֥לַע הַמִּשְׁכָּ֖ן תֵּימָ֑נָה וְהַשֻּׁלְחָ֕ן תִּתֵּ֖ן עַל־צֶ֥לַע

רש"י

הבריחם זהב. לא שהיה הזהב מדובק על הבריחים שאין עליהם שום צפוי אלא בקרש היה קובע כמין ב' פיפיות של זהב כמין ב' סדקי קנה חלול וקובען אצל הטבעות לכאן ולכאן ג ארכן ממלא את רוחב הקרש מן הטבעת לכאן וממנה לכאן והבריח נכנס לתוכו וממנו לטבעת ומן הטבעת לפה השני נמצאו הבריחים מצופים זהב כשהן תחובין בקרשים והבריחים הללו מבחוץ היו בולטות. הטבעות והפיפיות לא היו נראות בתוך המשכן אלא כל הכותל חלק מבפנים: (ל) והקמות את המשכן. לאחר שיגמור ד הקימהו: הראית בהר. קודם לכן שאני עתיד ללמדך ולהראותך סדר הקמתו: (לא) פרכת. לשון מחיצה הוא ובלשון חכמים פרגוד דבר המבדיל בין המלך ובין העם: תכלת וארגמן. כל מין ומין היה כפול בכל חוט וחוט ו' חוטין: מעשה חשב. כבר פרשתי שזו היא אריגה של שתי קירות והציורין שמשני עבריה אינן דומין זה לזה: כרבים. ציורין של בריות יעשה בה. ד' עמודים תקועים בתוך ד' אדנים ואונקליות קבועין בהן עקומין למעלה להושיב עליהן כלונס שראש הפרוכת כרוך בה והאונקליות הן ווין שהרי כמין ווין הן עשויים והפרוכת ארכה י' אמות לרחבו של משכן ורחבה י' אמות כגבהן של קרשים ה פרוסה בשליש של משכן שיהא הימנה ולפנים עשר אמות והימנה ולחוץ כ' אמה נמצא בית קדשי הקדשים עשר על עשר שנאמר ונתת את הפרכת תחת הקרסים המחברים את שתי חוברות של יריעות המשכן רוחב החוברת כ' אמה וכשפרשם על גג המשכן מן הפתח למערב כלתה בשני שלישי המשכן והחוברת השנית כסתה שלישו של משכן והמותר תלוי לאחוריו לכסות את הקרשים: (לה) ושמת את השלחן. שלחן בצפון משוך מן הכותל הצפוני

שתי

דַהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָּא וְתַחְפֵּי יָת עַבְרַיָּא דַּהֲבָא׃ ל וּתְקִים
יָת מַשְׁכְּנָא כְּהִלְכְתֵהּ דִּי אִתַּחֲזֵיתָא בְּטוּרָא׃ לא וְתַעְבֵּד
פָּרֻכְתָּא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אֻמָּן
יַעְבֵּד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין׃ לב וְתִתֵּן יָתַהּ עַל אַרְבְּעָא עַמּוּדֵי
שִׁטִּין מְחַפַּן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא עַל אַרְבְּעָא סַמְכֵי דִכְסַף׃
לג וְתִתֵּן יָת פָּרֻכְתָּא תְּחוֹת פּוּרְפַּיָּא וְתַעֵיל תַּמָּן מִגָּו לְפָרֻכְתָּא
יָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְתַפְרֵשׁ פָּרֻכְתָּא לְכוֹן בֵּין קוּדְשָׁא וּבֵין
קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא׃ לד וְתִתֵּן יָת כַּפֻּרְתָּא עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא
בְּקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא׃ לה וּתְשַׁוֵּי יָת פָּתוֹרָא מִבָּרָא לְפָרֻכְתָּא וְיָת
מְנָרְתָא לָקֳבֵל פָּתוֹרָא עַל צִדָּא דְמַשְׁכְּנָא דָּרוֹמָא וּפָתוֹרָא

רשב"ם

וע"י המקצעות נתחבר כל המשכן כל שלש כותליו יחד שהרי בריחי הצפון והדרום נכנסו גם במקצעות שהרי אמה מן המקצוע מכסה עובי קרש של מקצוע השני והרי קבועים ראשי הבריחים של צפון ודרום במקוצעות׳ ולפי דברי רבותינו בריח התיכון מתעגל בתוך שלשה הכתלים מן הקצה אל הקצה ע"י נס: (לא) פרוכת׳ לפי ענינו לשון מחיצה והבדלה בין בית לבית: מעשה חושב׳ אומן כעין מעילים ציוריהן מעשה אורג אבל רוקם ציור מטוה במחט מבחוץ: (לב) וויהם׳ כעין מזלג בעמודים קבועים להכנים בהם שפת הפרוכת מלמעלה: (לג) ונתת את הפרכת תחת הקרסים׳ של זהב שהם לסוף עשרים אמה של יריעות הפרוכת בתחלת המשכן כי המשכן ארכו שלשים והקרסים באמצע של ארבעים אמה של עשר יריעות נמצא עד הפרוכת עד פתח מזרח עשרים של היכל וממנו לצד מערב עשר אמות

בעל הטורים

(ל) והקמות׳ ב׳ במס׳ ׳ הכא ואידך אתה הראת לדעת (פ׳ ואתחנן) פי׳ בשר הראית לדעת כי ה׳ הוא האלהים ואין עוד שהראיך שמי שמים על ההר והראך שהוא לבדו מושל בעליונים ובתחתונים:

רש"י

שתי אמות ומחצה׳ ומנורה בדרום ומחצה׳ ומזבח הזהב נתון כנגד אויר משוכה מן הכותל הדרומי שתי אמות שבין שלחן למנורה משוך קמעא כלפי

עיקר ש"ח ובאר"ח

ידות רביעית אמה מכאן ומכאן לשני אדנים: ג והטבעת נקבעת באמצע הקרש ברחבה ומשני הצדדין היו מלופה זהב: ד פי׳ לאחר שיגמור כל המשכן יקימוהו ולא לפרקים: ה ואע"ג דלא שייך אורך ורוחב במרובעת אבל על הצורות קאי שהצורות

צפון: לו ועשית מסך לפתח האהל תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר מעשה רקם: לז ועשית למסך חמשה עמודי שטים וצפית אתם זהב וויהם זהב ויצקת להם חמשה אדני נחשת: ס ששי כז א ועשית את־המזבח עצי שטים חמש אמות ארך וחמש אמות רחב רבוע יהיה המזבח ושלש אמות קמתו: ב ועשית קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו תהיין קרנתיו וצפית אתו נחשת: ג ועשית סירתיו לדשנו ויעיו ומזרקתיו ומזלגתיו ומחתתיו לכל־כליו תעשה נחשת: ד ועשית לו מכבר מעשה רשת נחשת ועשית על־הרשת ארבע טבעת נחשת על

רש"י

המזרח וכלם נתונים מן חצי המשכן ולפנים. כיצד אורך המשכן מן הפתח לפרוכת עשרים אמה המזבח והשלחן והמנורה משוכים מן הפתח לצד מערב עשר אמות: (לו) ועשית מסך. וילון הוא מסך כנגד הפתח כמו סכת בעדו ל' מגין: מעשה רקם. הצורות עשויות בו מעשה מחט כפרצוף של עבר זה כך פרצוף של עבר זה: רוקם. שם האומן ולא שם האומנות ותרגומו עובד צייר ולא עובד ציור. מדת המסך כמדת הפרוכת י' אמות על י' אמות: (א) ועשית את המזבח וגו' ושל"ש אמות קומתו. דברים ככתבן דברי ר' יהודה ר"י אומר נאמר כאן רבוע ונא' בפנימי רבוע מה להלן גבהו פי שנים כארכו אף כאן גבהו פי שנים כארכו ומה אני מקיים ש"ג אמות קומתו משפת סובב ולמעלה: (ב) ממנו תהיין קרנתיו. שלא יעשם לבדם ויחברם בו: וצפית אותו נחשת. לכפר על עזות מצח שנאמר ומצחך נחושה: (ג) סירתיו. כמין יורות: לדשנו. להסיר דשנו לתוכה והוא שת"א למספי קטמיה לספות הדשן לתוכם כי יש מלות בל' עברית מלה אחת מתחלפת בפתרון לשמש בנין וסתירה כמו ותשרש שרשיה. אויל משריש. וחלופו ובכל תבואתי תשרש. וכמוהו בסעיפיה פוריה. וחלופו מסעף פארה מפשח סעיפיה וכמוהו וזה האחרון ענינו שבר עצמותיו וכמוהו ויסקלוהו באבנים וחלופו סקלו מאבן הסירו אבנים. וכן ויעזקהו ויסקלהו אף כאן לדשנו להסיר דשנו ובלע"ז אדשנדר"יר: ויעיו. כתרגומו מגרפוא שנוטל בהם הדשן והן כמין כסוי קדרה של מתכת דק ולו בית יד ובלע"ז ווד"יל: ומזרקותיו. לקבל בהם דם הזבחים: ומזלגתיו. כמין אונקליות כפופים

ומכה

תְּתֵּן עַל סְטַר צִפּוּנָא: לו וְתַעְבֵּד פְּרָסָא לִתְרַע מַשְׁכְּנָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר: לז וְתַעְבֵּד לִפְרָסָא חַמְשָׁא עַמּוּדֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא וְתַתִּיךְ לְהוֹן חַמְשָׁא סַמְכֵי נְחָשָׁא: א וְתַעְבֵּד יָת מַדְבְּחָא דְּאָעֵי שִׁטִּין חֲמֵשׁ אַמִּין אֻרְכָּא וַחֲמֵשׁ אַמִּין פּוּתְיָא מְרַבַּע יְהֵי מַדְבְּחָא וּתְלָת אַמִּין רוּמֵהּ: ב וְתַעְבֵּד קַרְנוֹהִי עַל אַרְבַּע זָוְיָתֵהּ מִנֵּהּ תְּהֶוְיָן קַרְנוֹהִי וְתַחֲפֵי יָתֵהּ נְחָשָׁא: ג וְתַעְבֵּד פְּסַכְתְּרָוָתֵהּ לְמִסְפֵּי קִטְמֵהּ וּמַגְרוֹפְיָתֵהּ וּמִזְרְקָתֵהּ וְצִנּוֹרְיָתֵהּ וּמַחְתְּיָתֵהּ לְכָל מָנוֹהִי תַּעְבֵּד נְחָשָׁא: ד וְתַעְבֵּד לֵהּ סְרָדָא עוֹבַד מְצַדְתָּא דִּנְחָשָׁא וְתַעְבֵּד עַל מְצַדְתָּא אַרְבַּע עִזְקָן דִּנְחָשָׁא עַל אַרְבַּע

רשב"ם

של בית קדש הקדשים: (לו) מסך לפתח האהל. שאין שם יריעה לבד חצי היריעה הכפולה למעלה: מסך. כמו מסיך. וכן מגן מגין. לפי' אפילו כשהם דבוקים אינן נחטפים בראשיתם לפי שהן לשון פועל כדכתיב מסך פתח אוהל מועד. מגין של פתח. וכן (שמואל ב' א') מגן שאול בלי משוח בשמן. אבל דבר. בקר. שהוא שם דבר כשהוא דבוק נקוד בחטף בקר זבח השלמים. דבר השמטה: (א) ועשית את המזבח. מזבח חיצון שבעזרה: (ב) ממנו תהיין קרנותיו. ולא מחוברות: (ג) ויעיו. שקורין וויד"ל בלע"ז לקבץ בהן הדשן ולתת אותו בתוך סירותיו להוציא בהן הדשן כאמור בצו את אהרן: ומזרקותיו. לקבל דמי הקרבנות לחוץ על המזבח: ומזלגותיו: לקחת בהן אברי הקרבנות ולהפכן על גחלי המערכה להקטירן: ומחתותיו. לחתות בהן הנחלים כדכתיב לחתות אש מיקוד. היחתה איש אש בחיקו. (ד) מכבר. ככברה. כדכתיב כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ:

רש"י

ומכה בהם בבשר ומתכים בו ומתהפכין בהן על גחלי המערכה שיהא ממהר שריפתן ובלע"ז קרוצי"ש ובלשון הכמים צנוריות: ומחתותיו. בית קבול יש להם ליטול בהן גחלים מן המזבח לשאתם על מזבח הפנימי לקטרת ועל שם תהייתן קרויים מחתות כמו לחתות אש מיקוד לשון שליכת אש ממקומה וכן היחתה איש אש בחיקו: לכל כליו. כמו וכל כליו: (ד) מכבר. לי כברה שקורין קריבל"ש כמין לבוש עשוי לו למזבח עשוי חורין חורין כמין רשת

עיקר ש"ח ובאר"ח

שהלורות שהיה בפרוכת היה ארכן לרוחב המשכן: ו שהכלים עצמן תעשה נחושת והלמ"ד

אַרְבַּע קְצוֹתָיו׃ ה וְנָתַתָּה אֹתָהּ תַּחַת כַּרְכֹּב הַמִּזְבֵּחַ מִלְּמָטָּה וְהָיְתָה הָרֶשֶׁת עַד חֲצִי הַמִּזְבֵּחַ׃ ו וְעָשִׂיתָ בַדִּים לַמִּזְבֵּחַ בַּדֵּי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם נְחֹשֶׁת׃ ז וְהוּבָא אֶת־בַּדָּיו בַּטַּבָּעֹת וְהָיוּ הַבַּדִּים עַל־שְׁתֵּי צַלְעֹת הַמִּזְבֵּחַ בִּשְׂאֵת אֹתוֹ׃ ח נְבוּב לֻחֹת תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר הֶרְאָה אֹתְךָ בָּהָר כֵּן יַעֲשׂוּ׃ ס שביעי ט וְעָשִׂיתָ אֵת חֲצַר הַמִּשְׁכָּן לִפְאַת נֶגֶב־תֵּימָנָה קְלָעִים לֶחָצֵר שֵׁשׁ מָשְׁזָר מֵאָה בָאַמָּה אֹרֶךְ לַפֵּאָה הָאֶחָת׃ י וְעַמֻּדָיו עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים

רש"י

ומקרא זה מסורס וכה פתרונו ועשית לו מכבר נחשת מעשה רשת: (ה) כרכב המזבח. סובב כל דבר המקיף סביב בעגול קרוי כרכב כמו ששנינו בהכל שוחטין אלו הן גולמי כלי עץ כל שעתיד לשוף ולכרכב והוא כמו שעושין חריצין עגולין בקרשי דפני התיבות וספסלי העץ אף למזבח עשה חריץ סביבו והיה רחבו אמה בדפנו לנוי והוא לסוף שלש (ס"א ו') אמות של גבהו כדברי האומר גבהו פי שנים כארכו הא מה אני מקיים וג' אמות קומתו משפת סובב ולמעלה. אבל סובב להלוך הכהני' לא היה למזבח הנחשת אלא על ראשו לפנים מקרנותיו וכן שנינו בזבחים איזהו כרכוב בין קרן לקרן והיה רוחב אמה ולפנים מהן אמה של הלוך רגלי הכהנים שתי אמות שלנו קרויים כרכוב. ודקדקנו שם והכתיב תחת כרכוב המזבח מלמטה למדנו שהכרכוב בדפנו הוא ולבוש המכבר תחתיו. ופירך המתרץ תרי הוו חד לנוי וחד לכהנים דלא ישתרגו. זה שבדופן לנוי היה ומתחתיו הלבישו המכבר ומגיע רחבו עד חצי המזבח נמצא שהמכבר רחב אמה והוא היה סימן לחצי גבהו להבדיל בין דמים העליונים לדמים התחתונים וכנגדו עשו למזבח בית עולמים דוגמת חוט הסקרא באמצעו. והכבש שהיו עולין בו אע"פ שלא פירשו בענין זה כבר שמענו בפ' מזבח אדמה תעשה לי לא תעלה במעלות לא תעשה לו מעלות בכבש שלו. אלא כבש חלק למדנו שהיה לו כבש. כך שנינו במכילתא. ומזבח אדמה הוא מזבח הנחשת שהיו ממלאין חללו אדמה ז במקום חנייתן והכבש היה בדרום המזבח מובדל מן המזבח מלא חוט השערה ורגליו מגיעין עד אמה סמוך לקלעי החצר שבדרום לדברי האומר י' אמות קומתו. ולדברי האומר דברים ככתבן ג' אמות קומתו לא היה אורך הכבש אלא י' אמות כך מצאתי במשנת מ"ט מדות וזה שהיה מובדל מן המזבח מלא החוט במסכת זבחים למדוהו מן המקרא: (ז) בטבעות. בארבע טבעות שנעשו למכבר: (ח) נבוב לחת. כתרגומו חליל לוחין לוחות עצי שטים מכל צד והחלל באמצע:

ולא

סִטְרוֹהִי : ה וְתִתֵּן יָתַהּ תְּחוֹת סוֹבָבֵי מַדְבְּחָא מִלְּרַע וּתְהֵי
מְצַרְתָּא עַד פַּלְגּוּת מַדְבְּחָא : ו וְתַעְבֵּד אֲרִיחַיָּא לְמַדְבְּחָא
אֲרִיחֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין וְתַחְפֵּי יָתְהוֹן נְחָשָׁא : ז וְיָעֵל יָת אֲרִיחוֹהִי
בְּעִזְקָתָא וִיהוֹן אֲרִיחַיָּא עַל תְּרֵין סִטְרֵי מַדְבְּחָא בְּמִטַּל יָתֵהּ :
ח חֲלִיל לוּחִי תַּעְבֵּד יָתֵהּ כְּמָא דִּי אַחֲזִי יָתָךְ בְּטוּרָא כֵּן יַעְבְּדוּן :
ט וְתַעְבֵּד יָת דָּרַת מַשְׁכְּנָא לְרוּחַ עֵבַר דָּרוֹמָא סְרָדִין לְדָרְתָא
דְּבוּץ שְׁזִיר מְאָה בְּאַמִּין אֻרְכָּא לְעֵבַר חָד : י וְעַמּוּדוֹהִי עַסְרִין

רשב"ם

כרכבי כניסת המזבח · שמקצר למעלה ללכת על אותה הכניסה סביב המזבח' וגם בהלכה קרוי כן בשחיטת חולין עד שיכרכב בליפות וציורין שבכלי וגומות שעושין בהן קרויין כן: עד חצי המזבח' להבדיל בין דמים העליונים לתחתונים · וסימנך עולת העוף למעלה חטאת העוף למטה' ובבהמה למפרע חטאת למעלה ועולה למטה · הכל במסכת זבחים : (ח) נבוב לוחות · חלולי' וכן ואיש נבוב ילבב · וכשחונים ממלאים אותו עפר ואח"כ מקריבים עליו : (ט) קלעים · פי' ר' מנחם ענין יריעות האהל ומחלוקת שנויה פירוש קולע אליהם מקלעות · כרובים פקעים · ענין פיתוח המה · ואני אומר כי יש לומר שגף קלעים של חצר המשכן היו עשויים כענין

רש"י

ולא יהא כלו עץ אחד שיהא עביו ה' אמות על ה' אמות כמין סדן : (ט) קלעים · עשוין כמין קלעי ספינה נקבים נקבים מעשה קליעה ולא מעשה אורג ותרגומו סרדין כתרגום של מכבר המתורגם סרדא לפי שהן מנוקבין ככברה : לפאת האחת · כל הרוח קרוי פאה : (י) ועמדיו עשרים · חמש אמות בין עמוד א לעמוד : ואדניהם · של העמודים ט נחשת האדנים יושבים על הארץ והעמודים תקועין לתוכן היה עושה כמין קונדסין · שקורין פלא"ש וארכן ו' טפחים ורחבן ג' וטבעת נחשת קבוע בו באמצעו וכורך שפת הקלע סביביו במיתרים כנגד כל עמוד ועמוד ותולה הקונדס דרך טבעתו

עיקר ש"ח ובאר"ח

ושלמ"ד מיותר הוא לתקון הלשון : ז כדי להקריב עליו קרבנות : ח פי' שהחמש אמות היה עם רוחב העמוד שהיה אמה וכ' עמודים היו לכל רוח · ומקלוע דרומית מזרחית התחילו כ' העמודים · וכלו לסוף נ"ה אמות ומקלוע מערבית דרומית התחילו יו"ד עמודים וכלו לסוף מ"ה ומקלוע מערבית צפונית התחילו כ' עמודים עד סוף נ"ה אמות · ובמקלוע צפונית מזרחית הג' עמודים של הכתף השער כפירש"י לקמן : ט והכינוי של עמודיו קאי להצר ואדניהם לשון רבים על העמודים: י לקח עץ אחד ועשה אותו כמין קונדסין וארכו ו' טפחים:

נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא וְכֵן לִפְאַת צָפוֹן בָּאֹרֶךְ קְלָעִים מֵאָה אֹרֶךְ וְעַמֻּדָו ועמדיו ק׳ עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יב וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה׃ יג וְרֹחַב הֶחָצֵר לִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ יד וַחֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה קְלָעִים לַכָּתֵף עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ טו וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה קְלָעִים עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ טז וּלְשַׁעַר הֶחָצֵר מָסָךְ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה׃ מפטיר יז כָּל־עַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף וָוֵיהֶם כָּסֶף וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ יח אֹרֶךְ הֶחָצֵר מֵאָה בָאַמָּה וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בַּחֲמִשִּׁים וְקֹמָה חָמֵשׁ אַמּוֹת

רש"י

באונקליות שבעמוד העשוי כמין וי"ו ראשו זקוף למעלה וראשו אחד תקוע בעמוד כאונקליות שעושין להציב דלתות שקורין גונזי"ש ורחב הקלע תלוי מלמטה והיא קומת מחיצות החצר: ווי העמודים. הם האונקליות: וחשוקיהם. מוקפות היו העמודים בחוטי כסף סביב ואיני יודע אם על פני כולן אם בראשם ואם באמצעם אך יודע אני שחשוק לשון חגורה שכך מצינו בפילגש בגבעה ועמו צמד חמורים חבושים תרגומו חשוקים: (יג) לפאת קדמה מזרחה. פני המזרח קרוי קדם לשון פנים. אחור לשון אחורים לפיכך המזרח קרוי קדם שהוא פנים ומערב קרוי אחור כד"א הים האחרון ימא מערבא: חמשים אמה. אותן נ' אמה לא היו סתומים כולם בקלעים לפי שיש הפתח אלא ט"ו אמה קלעים לכתף הפתח מכאן וכן לכתף השנית נמצא רוחב חלל הפתח בנתים כ' אמה וזהו שנאמר ולשער החצר מסך עשרים אמה וילון למסך כנגד הפתח כ' אמה ארך כרוחב הפתח: (יד) עמדיהם שלשה. חמש אמות בין עמוד לעמוד בין עמוד שבראש הדרום העומד במקצוע דרומית מזרחית עד עמוד שהוא מן הג' שבמזרח ה' אמות וממנו לשני חמש אמות ומן השני לשלישי חמש אמות וכן לכתף השנית והארבעה עמודים למסך הרי י' עמודים למזרח כנגד י' למערב: (יז) כל עמודי החצר סביב וגו'

וסמכיהון עשרין, נחשא ווי עמודיא וכבושיהון כסף : יא וכן לרוח צפונא בארכא סרדין מאה ארכא ועמודוהי עשרין וסמכיהון עשרין נחשא ווי עמודיא וכבושיהון דכסף : יב ופותיא דדרתא לרוח מערבא סרדין חמשין אמין עמודיהון עשרא וסמכיהון עשרא: יג ופותיא דדרתא לרוח קדומא מדינחא חמשין אמין: יד וחמש עשרי אמין סרדין לעברא עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא : טו ולעברא תנינא חמש עשרי סרדין עמודיהון תלתא וסמכיהון תלתא: טז ולתרע דרתא פרסא עשרין אמין תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר עובד צייר עמודיהון ארבעא וסמכיהון ארבעא : יז כל עמודי דרתא סחור סחור מכבשין כסף וויהון כסף וסמכיהון נחשא : יח ארכא דדרתא מאה באמין ופותיא חמשין בחמשין

רשב״ם

מקלעות וציורים : (יא) עמודיהם עשרים · לכל חמש אמות של פרישת עמוד אחד ותמש עשרה אמה קלעים לכתף לצד מזרח בכניסת העזרה שיש רוחב חמשים אמה מצד זה קלעים וכן לצד השני ומסך עשרים באמצע · הרי חמשים אמות מכוסים ורוחב חמשים בחמשים · כיצד החצר ארכו מאה אמה ממזרח למערב שהרי כותל צפוני מאה אמה קלעים · וכן דרומי · ומצפון לדרום חמשים אמה רוחב החצר · ומשכן ארכו שלשים ורחבו עשר׳ העמיד המשכן על שפת חמשים מן האמצע ונשאר חצר מן המשכן חמשים בחמשים מרובעים ובשלשה רוחות חצר עשרים אמה שהרי ארכו שלשים ונשארו אחריו למערב עשרים מן החמשים של אורך מאה אמה · ורחבו עשרים ונשארו לצד צפון עשרים מן החמשים רוחב וכן לצד

רש״י

וגו' · לפי שלא פירש ווין וחשוקים ואדני נחשת אלא לצפון ולדרום אבל למזרח ולמערב לא נאמר ווין וחשוקים ואדני נחשת לכך בא ולמד כאן : (יח) אורך החצר · הצפון והדרום שמן המזרח למערב מאה באמה : ורחב חמשים בחמשים · חצר שבמזרח היתה מרובעת חמשים ב על חמשים שהמשכן ארכו שלשים ורחבו עשר העמיד מזרח פתחו בשפת נ' החיצונים של אורך

עיקר ש״ח ובאר״ח

ב דק״ל בחמשים יתירא למדרש שבמזרח היה שוה לפני השפת נ' על נ' :

ש'

שֵׁשׁ מָשְׁזָר וְאַדְנֵיהֶם נְחֹשֶׁת׃ יט לְכֹל כְּלֵי הַמִּשְׁכָּן בְּכֹל עֲבֹדָתוֹ וְכָל־יְתֵדֹתָיו וְכָל־יִתְדֹת הֶחָצֵר נְחֹשֶׁת׃ ססס

ל"ו יע"ו סימן · סל"ו סימן : ומפטירין וה' נתן חכמה לשלמה במלכים א סי' ה

רש"י

החצר נמצא כלו נחמשי' הפנימים וכלה ארכו לסוף ל' נמצאו כ' אמה ריוח לאחוריו בין הקלעים שבמערב ליריעות של אחורי המשכן ורוחב המשכן עשר אמות באמצע רוחב החצר נמצאו לו עשרים אמה ריוח לצפון ולדרום מן קלעי החצר ליריעות המשכן וכן למערב וחמשים על חמשים חצר לפניו : וקומה חמש אמות · גובה מחיצות החצר והוא רוחב הקלעים : ואדניהם נחשת· להביא אדני המסך שלא תאמר לא נאמרו אדני נחשת אלא לעמודי הקלעים אבל אדני המסך של מין אחר· כך נראה בעיני שלכך אזר ושנאן : (יט) לכל כלי המשכן· שהיו צריכין להקמתו ולהורדתו כגון מקבות ל לתקוע יתדות ועמודים: יתדות · כמין נגרים נחשת עשויין ליריעות האהל ולקלעי החצר קשורים במיתרים סביב בשפוליהן כדי שלא תגבה הרוח מגביהתן ואיני יודע אם תחובין בארץ או קשורין ותלויין וכובדן מכביד שפולי היריעו' שלא ינועו ברוח ואומר אני ששמן מוכיח עליהם שהם תקועין בארץ לכך נקראו יתדות ומקרא זה מסייעני אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח : חסלת פ' תרומה

תרי"ג בפרשת תרומה יש בה ג' מצות ב' עשין ואחד לאוין :

(צה) לח לבנות בית הבחירה בכניסתם לארץ שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם : עשין

(צו) שלא להוציא בדי הארון (בשאת אותו) שנאמר בטבעות הארן יהיו הבדים לא יסורו ממנו : נח לאוין

(צז) לט להסדיר הכהנים לחם הפנים ולבונה זכה לפני ה' בכל שבת שנאמר ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד :

הפטרת תרומה במלכים א סימן ה

וַיהֹוָה נָתַן חָכְמָה לִשְׁלֹמֹה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ וַיְהִי שָׁלֹם בֵּין חִירָם וּבֵין שְׁלֹמֹה וַיִּכְרְתוּ בְרִית שְׁנֵיהֶם׃ וַיַּעַל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה מַס מִכָּל־יִשְׂרָאֵל וַיְהִי הַמַּס שְׁלֹשִׁים אֶלֶף אִישׁ׃ וַיִּשְׁלָחֵם לְבָנוֹנָה עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים בַּחֹדֶשׁ חֲלִיפוֹת חֹדֶשׁ יִהְיוּ בַלְּבָנוֹן שְׁנַיִם חֳדָשִׁים בְּבֵיתוֹ וַאֲדֹנִירָם עַל־הַמַּס׃ וַיְהִי

לשלמה

וְרוּמָא חֲמֵשׁ אַמִּין דְּבוּץ שְׁזִיר וְסַמְכֵיהוֹן נְחָשָׁא׃ יט לְכֹל מָאנֵי
מַשְׁכְּנָא בְּכֹל פָּלְחָנֵהּ וְכָל סִכּוֹהִי וְכָל סִכֵּי דַרְתָּא נְחָשָׁא׃

רשב״ם

דרום: (יט) יתדותיו · הקשורים בקלעים ותוחבין אותן בקרקע שלא ירגזון יריעות מלמטה לכאן ולכאן ברוח:

עיקר ש״ח ובאר״ח

ל פי׳ פטיש להלוס על סיתדות כי יתקעו בעומק:ם כמין כריתים להחזיקם יחד:

הפטרת תרומה

לִשְׁלֹמֹה שִׁבְעִים אֶלֶף נֹשֵׂא סַבָּל וּשְׁמֹנִים אֶלֶף חֹצֵב בָּהָר׃
לְבַד מִשָּׂרֵי הַנִּצָּבִים לִשְׁלֹמֹה אֲשֶׁר עַל־הַמְּלָאכָה שְׁלֹשֶׁת
אֲלָפִים וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת הָרֹדִים בָּעָם הָעֹשִׂים בַּמְּלָאכָה׃ וַיְצַו
הַמֶּלֶךְ וַיַּסִּעוּ אֲבָנִים גְּדֹלֹת אֲבָנִים יְקָרוֹת לְיַסֵּד הַבָּיִת אַבְנֵי
גָזִית׃ וַיִּפְסְלוּ בֹּנֵי שְׁלֹמֹה וּבֹנֵי חִירוֹם וְהַגִּבְלִים וַיָּכִינוּ הָעֵצִים
וְהָאֲבָנִים לִבְנוֹת הַבָּיִת׃ וַיְהִי בִשְׁמוֹנִים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּשָּׁנָה הָרְבִיעִית
בְּחֹדֶשׁ זִו הוּא הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לִמְלֹךְ שְׁלֹמֹה עַל־יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן
הַבַּיִת לַיהוָה׃ וְהַבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה לַיהוָה שִׁשִּׁים־
אַמָּה אָרְכּוֹ וְעֶשְׂרִים רָחְבּוֹ וּשְׁלֹשִׁים אַמָּה קוֹמָתוֹ׃ וְהָאוּלָם
עַל־פְּנֵי הֵיכַל הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה אָרְכּוֹ עַל־פְּנֵי רֹחַב הַבָּיִת
עֶשֶׂר בָּאַמָּה רָחְבּוֹ עַל־פְּנֵי הַבָּיִת׃ וַיַּעַשׂ לַבָּיִת חַלּוֹנֵי שְׁקֻפִים
אֲטֻמִים׃ וַיִּבֶן עַל־קִיר הַבַּיִת יָצוֹעַ יציע קרי סָבִיב אֶת־קִירוֹת
הַבַּיִת סָבִיב לַהֵיכָל וְלַדְּבִיר וַיַּעַשׂ צְלָעוֹת סָבִיב׃ הַיָּצוֹעַ
היציע ק׳ הַתַּחְתֹּנָה חָמֵשׁ בָּאַמָּה רָחְבָּהּ וְהַתִּיכֹנָה שֵׁשׁ בָּאַמָּה
רָחְבָּהּ וְהַשְּׁלִישִׁית שֶׁבַע בָּאַמָּה רָחְבָּהּ כִּי מִגְרָעוֹת נָתַן לַבַּיִת

סביב

סָבִיב חוּצָה לְבִלְתִּי אֲחֹז בְּקִירוֹת הַבָּיִת׃ וְהַבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ אֶבֶן שְׁלֵמָה מַסָּע נִבְנָה וּמַקָּבוֹת וְהַגַּרְזֶן כָּל־כְּלִי בַרְזֶל לֹא־נִשְׁמַע בַּבַּיִת בְּהִבָּנֹתוֹ׃ פֶּתַח הַצֵּלָע הַתִּיכֹנָה אֶל־כֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית וּבְלוּלִּים יַעֲלוּ עַל־הַתִּיכֹנָה וּמִן־הַתִּיכֹנָה אֶל־הַשְּׁלִשִׁים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַבַּיִת וַיְכַלֵּהוּ וַיִּסְפֹּן אֶת־הַבַּיִת גֵּבִים וּשְׂדֵרֹת בָּאֲרָזִים׃ וַיִּבֶן אֶת־הַיָּצוּעַ היציע קרי עַל־כָּל־הַבַּיִת חָמֵשׁ

שמות כז תצוה

כ וְאַתָּה תְּצַוֶּה ׀ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זַיִת זָךְ כָּתִית לַמָּאוֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד׃ כא בְּאֹהֶל מוֹעֵד מִחוּץ לַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן וּבָנָיו מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם מֵאֵת

רש"י

(כ) ואתה תצוה. זך. בלי שמרים א כמו ששנינו במנחות מגרגרו ב בראש הזית וכו': כתית. הזיתים היה כותש במכתשת ואינו טוחנן בריחים כדי שלא יהו ג בו שמרים ואחר שהוציא טפה ראשונה ד מכניסן לריחים וטוחנן. והשמן השני פסול למנורה וכשר למנחות שנא' כתית למאור ולא כתית למנחות: להעלות נר תמיד. מדליק עד שתהא שלהבת ה עולה מאליה: תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד ו כמו שאתה אומר עולת תמיד ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חביתין נאמר תמיד ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב. אבל תמיד האמור בלחם הפנים ז משבת לשבת הוא: (כא) מערב עד בקר. תן לה מדתה ח שתהא דולקת מערב ועד בקר. ושיערו חכמים חצי לוג ללילי טבת הארוכין וכן לכל הלילות ואם

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דק"ל האיך מצינו שמן בלא שמרים דהתנן בכ"מ לוג ומחצה שמרים למאה פנ"ס כמו ששנינו וכו': ב לוקט אותן שבראש הזית שנתבשלו [illegible] גרגיר אחד טוכס· ואין בהם שמרים: ג דאע"פ שמגרגרו אם יעתנם יהיו בהם שמרים: ד והשמן השני פסול שיש בהם שמרים ע"כ אינו ראוי אלא טפה הראשונה: ה דהו"ל להדליק וכתב להעלות שלא יניחנה עד שהשלהבת וכו': ו ואע"פ שאינו דולק אלא בלילה קרוי תמיד כמו שמביא ראיה מתמיד וממנחת חביתין

כיון

אַמּוֹת קוֹמָתוֹ וַיֶּאֱחֹז אֶת־הַבַּיִת בַּעֲצֵי אֲרָזִים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהֹוָה אֶל־שְׁלֹמֹה לֵאמֹר׃ הַבַּיִת הַזֶּה אֲשֶׁר־אַתָּה בֹנֶה אִם־תֵּלֵךְ בְּחֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשֶׂה וְשָׁמַרְתָּ אֶת־כָּל־מִצְוֹתַי לָלֶכֶת בָּהֶם וַהֲקִמֹתִי אֶת־דְּבָרִי אִתָּךְ אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־דָּוִד אָבִיךָ׃ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא אֶעֱזֹב אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃

אונקלוס

כ וְאַתְּ תְּפַקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ מִשְׁחָא דְזֵיתָא דַכְיָא כְּתִישָׁא לְאַנְהָרָא לְאַדְלָקָא בּוֹצִינַיָּא תְּדִירָא׃ כא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא מִבָּרָא לְפָרֻכְתָּא דְּעַל סָהֲדוּתָא יְסַדַּר יָתֵהּ אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי מֵרַמְשָׁא עַד צַפְרָא קֳדָם יְיָ קְיָם עָלַם לְדָרֵיהוֹן

רשב"ם

(כ) ואתה תצוה · למעלה הוא אומר דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה לפי שעה לצורך המשכן · אבל כאן שצוה זה לכל הדורות לתת שמן למאור לכל שנה ושנה לכך הוא אומר ואתה תצוה שינה הלשון לפי שכל לשון צוואה לדורות ומיד וכה"א בת"כ ובספרי כי כל לשון צווי אינו אלא מ ד ולדורות : זך · בלי שמרים הזיתים כותשם במכתשת כי הטוחני' בריחים אינו זך כל כך :(כא) לפרוכת ·

בעל הטורים

(כ) ואתה תצוה · לא נזכר משה בזה הסדר מה שאין כן בכל החומש שמשעה שנולד משה אין סדר שלא הוזכר בה (נ"ל דמשנה תורה לא קחשיב ואף ע"כ גם שם לא דבר רק הוא וה' יאיר עינינו) והטעם משום שאמר מחני נא מספרך אשר כתבת וקללת חכם אפילו על תנאי באה ונתקיים בזה · וכתב צוואה במנורה וכן בתמיד צו את בני ישראל · לפי שבשניהם נוהגים בכל יום ויום ויש בהם חסרון כיס לפיכך צריך זירוז לכן אמר בהם ל' צוואה : תצוה · בגימ' נשים זה · רמז להדלקת נר לנשים חובה בשבת : ויקחו אליך · אבל אני איני צריך לאורה · כתית · רמז ת"י ת"כ שנים היה נוהג הדלקת המנורה :

עיקר ש"ת ובאר"ת

כיון שכן לעולם קרוין תמיד : ז פי' מלאת השנים אין ראיה דהיה משבת לשבת בלא הפסק לעולם דזה מוסכין וזה מניחין אחרים : ח דמפסוק משמע שיערוך אותו מערב עד בוקר דהמשון הערכה זמנזה א"כ מתי דולק עז"ש תלה כמדהם

ופי'

בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ ס כח א וְאַתָּ֡ה הַקְרֵ֣ב אֵלֶיךָ֩ אֶת־אַהֲרֹ֨ן אָחִ֜יךָ וְאֶת־בָּנָ֣יו אִתּ֗וֹ מִתּ֛וֹךְ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵ֖ל לְכַהֲנוֹ־לִ֑י אַהֲרֹ֕ן נָדָ֧ב וַאֲבִיה֛וּא אֶלְעָזָ֥ר וְאִיתָמָ֖ר בְּנֵ֥י אַהֲרֹֽן׃ ב וְעָשִׂ֥יתָ בִגְדֵי־קֹ֖דֶשׁ לְאַהֲרֹ֣ן אָחִ֑יךָ לְכָב֖וֹד וּלְתִפְאָֽרֶת׃ ג וְאַתָּ֗ה תְּדַבֵּר֙ אֶל־כָּל־חַכְמֵי־לֵ֔ב אֲשֶׁ֥ר מִלֵּאתִ֖יו ר֣וּחַ חָכְמָ֑ה וְעָשׂ֞וּ אֶת־בִּגְדֵ֧י אַהֲרֹ֛ן לְקַדְּשׁ֖וֹ לְכַהֲנוֹ־לִֽי׃ ד וְאֵ֨לֶּה הַבְּגָדִ֜ים אֲשֶׁ֣ר יַעֲשׂ֗וּ חֹ֤שֶׁן וְאֵפוֹד֙ וּמְעִ֔יל וּכְתֹ֥נֶת תַּשְׁבֵּ֖ץ מִצְנֶ֣פֶת וְאַבְנֵ֑ט וְעָשׂ֨וּ בִגְדֵי־קֹ֜דֶשׁ לְאַהֲרֹ֥ן אָחִ֛יךָ וּלְבָנָ֖יו לְכַהֲנוֹ־לִֽי׃ ה וְהֵם֙ יִקְח֣וּ אֶת־הַזָּהָ֔ב וְאֶת־הַתְּכֵ֖לֶת וְאֶת־הָֽאַרְגָּמָ֑ן וְאֶת־תּוֹלַ֥עַת

רש"י

יותר אין בכך כלום: (א) ואתה הקרב אליך. לאחר שתגמר ם מלאכת המשכן: (ג) לקדשו לכהנו לי. לקדשו להכניסו בכהונה י ע"י הבגדים שיהא כהן לי ולשון כהונה שירות הוא שנדי"אה בלע"ז: (ד) חשן. תכשיט כנגד הלב: ואפוד. לא שמעתי ולא מצאתי בברייתא פי' תבניתו. ולבי אומר לי שהוא חגור לו מאחוריו רחבו כרוחב גב איש כמין סינר שקורין פרלי"נט שחוגרות השרות כשרוכבות על הסוסים. כך מעשהו מלמטה ב שנאמר ודוד חגור אפוד בד למדנו שהאפוד ל חגורה היא. וא"א לומר שאין בו אלא חגורה לבדה שהרי נאמר ויתן עליו את האפוד ואח"כ ויחגור אותו בחשב האפוד ותרגם אונקלוס בהמיין אפודא למדנו שהחשב הוא החגור והאפוד שם תכשיט לבדו וא"א לומר שבשביל שתי הכתפות שבו הוא קרוי אפוד שהרי נאמר שתי כתפות האפוד למדנו שהאפוד שם לבד והכתפות שם לבד והחשב שם לבד לכך אני אומר שעל שם הסינר של מטה קרוי אפוד ע"ש שאופדו מ ומקשטו בו כמו שנאמר ויאפד לו בו והחשב הוא חגור של מעלה הימנו והכתפות קבועות בו. ועוד אומר לי לבי שיש ראיה שהוא מין לבוש שתרגם יונתן ודוד חגור אפוד בד כרדוט דבוץ. ותרגם כמו כן מעילים ב כרדוטין במעשה תמר אחות אבשלום כי כן תלבשנה בנות המלך הבתולות מעילים: ומעיל. הוא כמין חלוק וכן הכתונת אלא שהכתונת סמוך לבשרו ומעיל קרוי חלוק העליון: תשבץ. עשויין משבצות לנוי והמשבצות הם כמין גומות העשויות בתכשיטי זהב למושב קביעת אבנים טובות ומרגליות כמו שנאמר באבני האפוד מוסבות משבצות זהב ובלע"ז קורין אותו קשטו"נס: מצנפת. כמין כיפת ם כובע שקורין קופ"יא שהרי במקום אחר קורא להם מגבעות ומתרגמינן ע כובעין: ואבנט. היא

חגורה

מן בני ישראל: א ואת קרב לותך ית אהרן אחוך וית בנוהי עמה מגו בני ישראל לשמשא קדמי אהרן נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר בני אהרן: ב ותעבד לבושי קודשא לאהרן אחוך ליקר ולתשבחן: ג ואת תמלל עם כל חכימי לבא דאשלמית עמה רוח חכמתא ויעבדון ית לבושי אהרן לקדשותה לשמשא קדמי: ד ואלין לבושיא דיעבדון חושנא ואפודא ומעילא וכתונא מרמצא מצנפתא והמינא ויעבדון לבושי קודשא לאהרן אחוך ולבנוהי לשמשא קדמי: ה ואנון יסבון ית דהבא וית תכלא וית ארגונא וית צבע זהורי וית

רשב"ם

לפני העדות: (ד) ואלה הבגדים וגו' · כולם מפורשים לפנינו · חשן לפי ענינו ופשוטו כעין נרתק וכיס שהרי כפול היה: אפוד · לשון מלבוש שמתקשט בו ומכוסה בו האדם למעלה מכל בגדיו: תשבץ · כעין גומות גומות הוא עשוי: מצנפת · כובע בראש כדכתיב וצניף מלוכה: ואבנט · אזור לפי הפשט · מכנסיים לא הוצרך להזכיר כאן

בעל הטורים

(ג) חכמי לב אשר · בגימ' מי שמלא יראת השם · והיינו שנאמר ראשית חכמה יראת ה': (ד) ואלה הבגדים· ולא הזכיר מכנסים [שלא היו] לכבוד ולתפארת· ולא הזכיר ציץ לפי שלא היה

רש"י

חגורה על הכתונת והאפוד חגורה על המעיל כמו שמצינו בסדר לבישתן ויתן עליו את הכתונת ויחגור אותו באבנט וילבש אותו את המעיל ויתן עליו את האפוד: בגדי קדש · מתרומה המקודשת לשמי פ יעשו אותם: (ה) והם יקחו · אותם חכמי לב צ שיעשו הבגדים יקבלו מן המתנדבים

עיקר ש"ח ובאר"ח

ופי' יפלוך הוא כפי ערך מעלתו עד בקר: ט לא מעלתו אלא ע"י הבגדים והמשכן כדכתיב ועשו את וכו': י לכהנו אינו ר"ל שיעשו כהן לי אלא שיכניסו לכהונה פי' לשירות ע"י הבגדים ובזה מקדשו: כ למטה פי' נגד רגלין וכרותב גב איש לאו דווקא אלא רחב מעט: ל כמין מלבוש על המעיל: מ דעת רש"י שאפוד לשון קישוט לכהן ותשב הוא חגור: נ וכיון דמעילים הוא לבוש אפוד הוא ג"כ לבוש: ס מסרש כי מצנפת קבה הוא שיש לה כיפין ואינו שוכב על הראש: ע פי' דמצינו ביומא כי מגבעות דכהנים נקראים מצנפת ע"ש שנכפף ראשו כמצנפת ומתרגמינן כובעים שהם ככובעים לכסות ראשן: פ דק"ל דקרו ליה בגדי קדש הכי לא קדש אלא נאתר לבישתן עז"פ מתרומה: צ והם קאי על חכמי לב

הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ פ ו וְעָשׂוּ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת-
וְאַרְגָּמָן תּוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ ז שְׁתֵּי
כְתֵפֹת חֹבְרֹת יִהְיֶה־לּוֹ אֶל־שְׁנֵי קְצוֹתָיו וְחֻבָּר׃ ח וְחֵשֶׁב
אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו כְּמַעֲשֵׂהוּ מִמֶּנּוּ יִהְיֶה זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן

רש"י

את הזהב ואת התכלת לעשות מהן את הבגדים: (ו) ועשו את האפד · אם באתי לפרש מעשה האפוד והחשן על סדר המקראות הרי פירושן פרקים וישגה הקורא בצרופן לכך אני כותב מעשיהם כמות שהוא למען ירוץ הקורא בו ואח"כ אפרש על סדר המקראות · האפוד עשוי כמין סינר של נשים רוכבות סוסים וחוגר אותו מאחוריו כנגד לבו למטה מאציליו רחבו כמדת רוחב גבו של אדם ויותר ומגיע עד עקביו והחשב מחובר בראשו על פני רחבו ולא במחט אלא מעשה אורג ומאריך לכאן ולכאן כדי להקיף ולחגור בו והכתפות מחוברות בחשב א' לימין ואחד לשמאל מרוחקות זו מזו שיעור הבדלת כתפים מאחורי הכהן לשני קצות רחבו של סינר וכשזוקפן עומדות לו על שני כתפיו והן כמין שתי רצועות עשויות ממין האפוד ארוכות כדי שיעור לזקפן אצל צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו למטה מכתפיו מעט ואבני השהם קבועות בהם אחת על כתף ימין ואחת על כתף שמאל והמשבצות נתונות בראשיהם לפני כתפיו ושתי עבותות הזהב תחובות בשתי טבעות שבחשן בשני קצות רחבו העליון אחת לימין ואחת לשמאל ושני ראשי השרשרות תקועים במשבצות לימין וכן שני ראשי ד השרשרות השמאלית תקועין במשבצת שבכתף שמאל נמצא החשן תלוי במשבצות האפוד על לבו מלפניו ועוד שתי טבעות בשני קצות החשן בתחתיתו וכנגדם שתי טבעות בשתי כתפות האפוד מלמטה בראשו התחתון המחובר בחשב וטבעות החשן אל מול טבעות האפוד שוכבים זה על זה ש ומרכסן בפתיל תכלת תחוב בטבעת האפוד והחשן שיהא תחתית החשן דבוק לחשב האפד ולא יהא נד ונבדל הולך וחוזר: זהב תכלת וארגמן ותולעת שני ושש משזר · חמשה מינים הללו שזורין בכל חוט וחוט· היו מרדדין את הזהב כמין טסים דקין וקוצצין פתילים מהם ושוזרין אותן חוט של זהב עם ששה חוטין של תכלת וחוט של זהב עם ששה חוטין של ארגמן וכן בתולעת שני וכן בשש שכל המינין חוטן כפול ששה וחוט של זהב עם כל א' ואחד ואח"כ שוזר את כלם כאחד נמצא חוטן כפול כ"ח וכן מפורש במס' יומא ולמד מן המקרא הזה וירקעו את פחי הזהב וקצץ פתילים לעשות (את פתילי הזהב) בתוך התכלת ובתוך הארגמן וגו' · למדנו שחוט של זהב שזור עם כל מין ומין: מעשה חשב· כבר פרשתי שהוא אריגת שתי קירות שאין צורת שט עבריה דומות זו לזו: (ז) שתי כתפת וגו' · הסינר מלמטה וחשב האפוד היא החגורה ולמודה לו מלמעלה דוגמת סינר הנשים ומגבו של כהן היו מתחברות בחשב שתי חתיכות כמין שתי רצועות רחבות אחת כנגד כל כתף וכתף וזוקפן

על

בּוּצָא: ו וְיַעְבְּדוּן יָת אֵפוֹדָא דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא צְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אֻמָּן: ז תַּרְתֵּין כַּתְפִּין מְלַפְּפָן יְהוֹן לַהּ עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי וְיִתְלָפַף: ח וְהֶמְיַן תִּקּוּנֵהּ דִּי עֲלוֹהִי

רשב״ם

שאינו מזכיר אלא בגדים הנראים העשויים לכבוד: (ו) ועשו את האפוד · אפוד וחשן זקני פירשם · אך אני אפרש בהם דברים שלא נתפרשו: (ז) שתי כתפות וגו' · האפוד עשוי לפי דעתי כמו חצי מלבוש ממתניו של אדם ולמטה ומכסהו בין מלפניו בין מלאחריו · וזהו שכתוב ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו · שהחשב עשוי כמין אזור עשוי בתוך שפת האפוד בגוף האפוד והכתפות הללו שתיהם חוברות ממש מכל וכל ומכסים את כל הגוף של אדם · ואחריו ממתניו ולמעלה · וזהו שכתב פעם שנית וחובר שמלבד שהיו הכתפות אשה אל אחותה עד כתפי האדם מלמעלה · חוזר ומחבר אותם מלמטה אל האפוד והחשן לפניו על לבו זרת ארכו וזרת רחבו מחובר למעלה בכתפות ומלמטה באפוד נמצא הכל מלבוש אחד · תמצא כל גוף הכהן מכוסה באפוד המחובר לחשן ולכתפות האפוד · שאם לא היו חוברות הכתפות יחד אלא באו שתים רצועות עולות על צוארו ומתחברות לשרשרות החשן מלפניו · אם כן כשהכהן עסיק בעבודה וכופף את צוארו למטה יהו נופלות הכתפות ומתפרדות · והחשן נופל אל שני קצותיו · שמחברין לאחריו של כהן · קצות האפוד העליונות מעל החשב: (ח) וחשב אפודתו · שבחשב היה

בעל הטורים

מין בגד: (ו) וגם מצור · (עם האותיות) בגי' שלבים ושנים חוטים (עם הכולל) וכנגד התורה שמתחלת בבי"ת ומסיימת

רש״י

על שתי כתפותיו עד שנקפלות לפניו כנגד החזה ועל ידי חבורן לטבעות החשן נאחזין מלפניו כנגד לבו שאין נופלת כמו שמפורש בענין והיו זקופות והולכות כנגד כתפיו ושתי אבני שהם קבועות בהן אחת בכל אחת: אל שני קצותיו · אל רחבו של אפוד שלא היה רחבו אלא כנגד גבו של כהן וגבהו עד כנגד האצילים שקורין קודי"ש שנאמר לא יחגרו ביזע אין חוגרין במקום זיעה לא למעלה מאציליהם ולא למטה ממתניהם אלא כנגד אציליהם: וחבר · האפוד עם אותן שתי כתפות האפוד יחבר אותם במחט למטה בחשב ולא יארגם עמו אלא אורגם לבד ואח"כ מחברם: (ח) וחשב אפדתו · והחגור שעל ידו הוא מאפדו ומתקנהו לכהן ומקשטו: אשר עליו · למעלה בשפת הסינר היא. החגורה: כמעשהו · כאריגת הסינר מעשה חשב ומחמשת

עיקר ש"ח ובאר"ח

נג והלשון ויקחו אינו לשון קנין אלא קבלה מהנותנים המתנדבים: ק והמשבצות נתונות על כתפיו ואבני שהם קבועים בו: ר פי' המשבצות הן שתי עבותות הזהב שמונחים בטבעות החשן כפול ומחובר למשבצות שבכתפות האפוד: ש טבעות

וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ ט וְלָקַחְתָּ אֶת־שְׁתֵּי אַבְנֵי־שֹׁהַם וּפִתַּחְתָּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י שִׁשָּׁה מִשְּׁמֹתָם עַל הָאֶבֶן הָאֶחָת וְאֶת־שְׁמוֹת הַשִּׁשָּׁה הַנּוֹתָרִים עַל־הָאֶבֶן הַשֵּׁנִית כְּתוֹלְדֹתָם׃ יא מַעֲשֵׂה חָרַשׁ אֶבֶן פִּתּוּחֵי חֹתָם תְּפַתַּח אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצוֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ יב וְשַׂמְתָּ אֶת־שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁתֵּי כְתֵפָיו לְזִכָּרֹן׃ ס שני יג וְעָשִׂיתָ מִשְׁבְּצֹת זָהָב׃ יד וּשְׁתֵּי שַׁרְשְׁרֹת זָהָב טָהוֹר מִגְבָּלֹת תַּעֲשֶׂה אֹתָם מַעֲשֵׂה עֲבֹת וְנָתַתָּה אֶת־

רש"י

מינין כך אריגת החשב מעשה חושב ומחמשת מינים: ממנו יהיה. עמו יהיה ארוג ולא יארגנו לבד ויחברנו: (י) כתולדותם. כסדר שנולדו ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי על האחת. ועל השניה גד אשר יששכר זבולן יוסף ובנימין מלא שכן הוא כתוב במקום תולדתו כ"ה אותיות בכל אחת ואחת: (יא) מעשה חרש אבן. מעשה אומן של אבנים חרש זה א דבוק הוא לתיבה שלאחריו ולפיכך הוא נקוד פתח בסופו. וכן חרש עצים נטה קו חרש של עצים. וכן חרש ברזל מעצד כל אלה דבוקים ופתוחים: פתוחי חותם. כתרגומו. כתב מפרש כגלף ב דעזקא. חרוצות האותיות בתוכן כמו שחורצין חותמי טבעות שהם לחתום אגרות כתב ניכר ומפורש: על שמות. כמו ג בשמות: מסבות משבצות. מוקפות האבנים במשבצות זהב ד שעושה מושב האבן בזהב כמין גומא למדת האבן ומשקעה במשבצות נמצאת המשבצת סובבת את האבן סביב ומחבר המשבצות בכתפות האפוד: (יב) לזכרון. שיהא רואה הקדוש ברוך הוא את השבטים כתובים לפניו ה ויזכור צדקתם: (יג) ועשית משבצות. מיעוט משבצות שהיא ולא פירש לך עתה בפרשה זו אלא מקצת צרכן ובפרשת החשן גומר לך פירושן: (יד) שרשרת זהב. שלשלאות: מגבלות. לסוף גבול החשן תעשה אותם: מעשה עבת. מעשה קליעת חוטין ולא מעשה נקבים וכפלים כאותן שעושין ו לבורות אלא כאותן שעושין לעדסקאות ז שקורין אינשיינשייר"ש: ונתתה את שרשרת. של עבותות העשויות מעשה עבות על משבצות הללו ולא זה הוא מקום צוואת עשייתן של שרשרות ולא צוואת קביעותן ואין תעשה האמור כאן ל' צווי. ואין ונתתה האמור כאן ל' צווי אלא ל' עתיד כי בפרשת החשן חוזר ומצוהו על עשייתן ועל קביעותן

אלא

כעובדוהי מנה יהי דהבא תכלא וארגונא וצבע זהורי ובוץ שזיר: ט ותסב ית תרתין אבני בורלא ותגלוף עלהן שמהת בני ישראל: י שתא משמהתהון על אבנא חדא וית שמהת שתא דאשתארו על אבנא תניתא כתולדתהון: יא עובד אמן אבן טבא כתב מפרש כגלף דעזקן תגלוף ית תרתין אבניא על שמהת בני ישראל משקען מרמצן דדהב תעבד יתהון: יב ותשוי ית תרתין אבניא על כתפי אפודא אבני דכרנא לבני ישראל ויטול אהרן ית שמהתהון קדם יי על תרין כתפוהי לדכרנא: יג ותעבד מרמצן דדהב: יד ותרתין תכין דהב דכי מתחמן תעבד יתהון עובד גדילו ותתן ית

רשב״ם

חוגרו ומחברו· כדכתיב ויחגור אותו בחשב האפוד ויאפוד לו בו: (יא) מעשה חרש אבן· דבוק הוא לכך הרי״ש פתח חרש של אבן· אומן לפתח ומשקל דגש הוא כמו גנב לכן החי״ת קמוצה ולא חטופה: פתוחי חותם· כעין פתוחי עורות של חותמות שעושים בטבעות: (יב) על כתפות האפוד· כתפות האפוד באים עד צוארו מכאן ומכאן ונקפלות לפניו ושם קבועים שתי אבנים בראשי הכתפות יש בהן שרשרות שמגיעות עד החשן שכנגד לבו והוא תלוי בהן: אבני זכרון· כמו שמפרש לפנינו אצל ציץ שכתוב בו קודש לה׳: (יג) ועשית משבצות זהב טהור· כעין פס של זהב שיש גומות באמצעיתו להכניס בו ראשי השרשרות לחתיכה אחת גסה שדומה לגבול לסוף כעין גומין שעושין בראשי החגורות של משי כדי שתכנס במשבצות: (י) מעשה עבות· לפי שיש שלשלאות בענין אחר

בעל הטורים

בלמ״ד: (ט) שתי אבני שהם· כנגד ב׳ לוחות שהם במילוי שי״ן ה״א מ״ם [נ״ל שי״ן ה״י מ״ס״ם׳ עיטור בכורים] בגימ׳ הלוחות: (י) ששה משמותם על· ר״ת שמע שאומר שמע ישראל וכו׳:

עיקר ש״ת ובאר״ח

באפוד היו בתוך ובתוכן היו בפנים· וממתכן בפתיל: ת של״ת כתולדותם מי שהעמיד תולדות תחלה הוא כמספרם עז״פ כסדר שנולדו: א [כי הניקוד של חרש בנפרד הוא בשני קמצין· והרי״ש המנוקד בפת״ח מוכיח כי הוא דבוק לאבן ויתפרש מעשה חרש של אבני הוא מעשה חרש ואומן של אבנים· באר״ח]: ב כגלף זו כהקיקת ועזקא הוא טבעת ופי׳ כמו שחוקקין על הטבעת החותם ניכר ומפורש כן יחקוק על האבנים: ג פי׳ שתפתח האבנים עם השמות ועל הוא כמו עם: ד שהאבנים מוסבות ממשבצות לא שהאבנים יסבו למשבצות: ה לזכרון לא קאי על אבן אלא על שמותם שיהיו נזכרים וכו׳: ו למלאות מים: ז שקים

שַׁרְשְׁרֹת הָעֲבֹתֹת עַל־הַמִּשְׁבְּצֹת׃ ס טו וְעָשִׂיתָ חֹשֶׁן
מִשְׁפָּט מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד תַּעֲשֶׂנּוּ זָהָב תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ טז רָבוּעַ
יִהְיֶה כָּפוּל זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ׃ יז וּמִלֵּאתָ בוֹ מִלֻּאַת
אֶבֶן אַרְבָּעָה טוּרִים אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר
הָאֶחָד׃ יח וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ יט וְהַטּוּר
הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ כ וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ
וְשֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מְשֻׁבָּצִים זָהָב יִהְיוּ בְּמִלּוּאֹתָם׃ כא וְהָאֲבָנִים
תִּהְיֶיןָ עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם
פִּתּוּחֵי חוֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ תִּהְיֶיןָ לִשְׁנֵי עָשָׂר שָׁבֶט׃
כב וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשֹׁת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב

רש"י

ולא נכתב כאן אלא להודיע מקצת צורך המשבצות שצוה לעשות עם האפוד וכתב לך זאת לומר לך המשבצות הללו יזקקו לך לכשתעשה שרשרות מגבלות על החשן תתנם על המשבצות הללו:
(טו) חשן משפט. שמכפר על קלקול הדין. ד"א משפט שמברר דבריו והבטחתו אמת. דרישנמנ"ט בלע"ז. שהמשפט משמש ג' לשונות דברי טענות בעלי הדין וגמר הדין ועונש הדין אם עונש מיתה אם עונש מכות אם עונש ממון. וזה משמש לשון בירור דברים שמפרש ומברר דבריו: כמעשה אפד. מעשה חושב ומתכת מינין:
(טז) זרת ארכו וזרת רחבו. כפול ומוטל לו לפניו כנגד לבו שנאמר והיו על לב אהרן תלוי בכתפות האפוד הבאות מאחוריו על כתפיו ונקפלות ויורדות לפניו מעט והחשן תלוי בהן בשרשרות וטבעות כמו שמפורש בענין:
(יז) ומלאת בו. על שם שהאבנים ממלאות גומות המשבצות שמתוקנות להם קורא אותן בלשון מלואים:
(כ) משבצים זהב. יהיו הטורים במלואתם מוקפים משבצות זהב בעומק שיעור שיתמלא בעובי האבן זהו לשון במלואותם כשיעור מלוי עביין של אבנים יהיה עומק המשבצות לא פחות ולא יותר: (כא) איש על שמו. כסדר תולדותם סדר האבנים. אודם לראובן פטדה לשמעון. וכן כולם: (כב) על החשן. בשביל החשן לקבעם בטבעותיו כמו שמפורש למטה בענין: שרשת. לשון שרשי אילן שמאחזין לאילן להאחז ולהתקע בארץ אף אלו יהיו מאחיזין לחשן שבהם יהיה תלוי באפוד והן שתי שרשרות האמורות למעלה בענין המשבצות ואף שרשרות שתי

שכתב

תִּכַּיָא גְדִילָתָא עַל מְרַמְּצָתָא : טו וְתַעְבֵּד חֹשֶׁן דִּינָא עוֹבַד אֻמָּן כְּעוֹבַד אֵפוֹדָא תַּעְבְּדִנֵּיהּ דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר תַּעְבֵּד יָתֵיהּ : טז מְרַבַּע יְהֵי עִיף זַרְתָּא אֻרְכֵּהּ וְזַרְתָּא פְּתָיֵהּ : יז וְתַשְׁלֵם בֵּהּ אַשְׁלָמוּת אַבְנָא אַרְבְּעָא סִדְרִין אֶבֶן טָבָא סִדְרָא קַדְמָאָה סַמְקָן יַרְקָן וּבַרְקָן סִדְרָא חַד : יח וְסִדְרָא תִּנְיָנָא אִזְמַרַגְדִּין וְשַׁבְזִיז וְסִבְהֲלוֹם : יט וְסִדְרָא תְּלִיתָאָה קַנְכֵּרֵי טַרְקְיָא וְעֵין עֶגְלָא : כ וְסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא וּפַנְטֵרֵי מְרַמְּצָן דִּדְהַב יְהוֹן בְּאַשְׁלָמוּתְהוֹן : כא וְאַבְנַיָּא יְהֶוְיָן עַל שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּי עַסְרֵי עַל שְׁמָהָתְהוֹן כְּתַב מְפָרַשׁ כִּגְלוֹף דְּעִזְקָא גְּבַר עַל שְׁמֵיהּ תְּהֶוְיָן לִתְרֵין עֲסַר שִׁבְטִין : כב וְתַעְבֵּד עַל תּוּשְׁנָא תִּכִּין מִתַּחְמָן

רשב"ם

תחובות זו בתוך זו כעין לולאות לכך צריך לפרש שלא היו עשויות כעין חבלים שלנו : ונתתה את שרשרות העבותות על המשבצות · ועדיין לא פירש כאן באיזה מקום יקבעום · ולפנינו מפרש ששני ראשיהם של שרשרות יתן בטבעות החשן ושני ראשיהן שנותנים במשבצות יתן בכתפות האפוד אל מול פניו : (טו) חשן משפט· לפי שנותנים בהם האורים והתומים שמגידים משפט ישראל וצרכיהם כדכתיב ושאל לו במשפט האורים לכן קרוי משפט : כפול · כענין כיס · לפי שנותנים בתוכם האורים והתומים: (יז)ומלאת בו · גומות להושיב בהן האבנים : (כב)ועשית על החשן שרשות גבלות·

בעל הטורים

(טו) חשן משפט · שמכפר על עוות משפט · ומה משפט בימים אף שלשת אורים ותומים בימים · חשן משפט · בגי' מכפר על הכהור הלב [אולי צ"ל בגי' מכפר הכהור לב כ"ל כס' עיטור בכורים] : (יז) ד' טורים · כנגד ד' דגלים וד' אמהות · בכל אבן היו שם אותיות · כי שמות שלשה האבות ובשבטי ישורון מצטרף עם כל אחד ואחד עד שיהיה ו' אותיות כמו ראובן וא' דאברהם · שמעון ב' · לוי רה"ס · יהודה וי' דיצחק · יששכר צ' · זבלון ח' · דן ק' יע"ק · נפתלי ב' · גד שבטי · אשר ישר · יוסף רן · ובנימין לא היה צריך צירוף כי היו בו ו' אותיות : (כ) ישפה · בגי' [בנימין] בן יעקב · שישפה היה לבנימין :

עיקר ש"ח ובאר"ח

שקוטרים בחלל קטן : ח דבר שהיה מסופק בידו לעשות היה שואל באו"ת וכו היו כל האותיות והיו בולטים האותיות המסיבות על שאלתם : ט ומשפט זה פי' גמר דין ברור דברים : י כסדר תולדותם מי שנולד תחלה הוא מוקדם

טָהוֹר׃ כג וְעָשִׂיתָ עַל־הַחֹשֶׁן שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעוֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ כד וְנָתַתָּה אֶת־שְׁתֵּי עֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת אֶל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ כה וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת תִּתֵּן עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצוֹת וְנָתַתָּה עַל־כִּתְפוֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ כו וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְשַׂמְתָּ אֹתָם עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפוֹד בָּיְתָה׃ כז וְעָשִׂיתָ שְׁתֵּי טַבְּעוֹת זָהָב וְנָתַתָּה אֹתָם עַל־שְׁתֵּי כִתְפוֹת הָאֵפוֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל

רש"י

מנחם בן סרוק לשון שרשים ואמר שהרי"ש יתירה כמו מ"ם שבשלשם ומ"ם שבריקם ואיני רואה את דבריו אלא שרשרת בלשון עברית כשלשלת בל' משנה: גבלת. הוא מגבלות האמור למעלה שתתקעם בטבעו' שיהיו בגבול החשן וכל גבול ל' קצה אשומי"ל בלע"ז: מעשה עבות. מעשה קליעה: (כג) על החשן. לצורך החשן כדי לקבעם בו. ולא יתכן לומר שתהא תחלת עשייתן עליו שאם כן מה הוא שחוזר ואומר ונתת את שתי הטבעות והלא כבר נתונים בו היה לו לכתוב בתחלת המקרא ועשית על קצות החשן ב' שתי טבעות זהב ואף בשרשרות צריך אתה לפתור כן: על שני קצות החושן. לשתי פאות שכנגד הצואר לימנית ולשמאלית הבאים מול כתפות האפוד: (כד) ונתתה את שתי עבתת הזהב. הן הן שרשות גבלות הכתובות למעלה ולא פירש מקום קבוען בחשן עכשיו מפרש לך שיהא תוחב אותן בטבעות ותדע לך שהן הן הראשונות שהרי בפרשת אלה פקודים לא הוכפלו: (כה) ואת שתי קצות. של שתי העבותות ב' ראשיהם של כל אחת ואחת: תתן על שתי המשבצות. הן הן הכתובות למעלה בין פרשת החשן ופרשת האפוד ולא פירש את צרכן ואת מקומן עכשיו מפרש שיתקע בהן ראשי העבותות התחובות בטבעות החשן לימין ולשמאל אצל הצואר שני ראשי שרשרות הימנית תוקע במשבצות של ימין וכן בשל שמאל שני ראשי שרשרות השמאלית: ונתתה. המשבצות על כתפות האפוד אחת בזו ואחת בזו נמצאו כתפות האפוד מחזיקין את החשן שלא יפול ובכן הוא תלוי ועדיין שפת החשן התחתונה הולכת ובאה ונוקשת על כריסו ואינה דבוקה לו יפה לכך הוצרך עוד ב' טבעות לתחתיתו כמו שמפרש והולך: אל מול פניו. של אפוד שלא יתן המשבצות בעבר הכתפות שכלפי המעיל אלא בעבר העליון שכלפי החוץ והוא קרוי מול

עובד גדילו דדהב דכי: כג ותעבד על חושנא תרתין עזקן דדהב ותתן ית תרתין עזקתא על תרין סטרי חושנא: כד ותתן ית תרתין גדילן דדהב על תרין עזקתא לסטרי חושנא: כה וית תרתין גדילן דעל תרתין סטרוהי תתן על תרתין מרמצתא ותתן על כתפי אפודא לקבל אפוהי: כו ותעבד תרתין עזקן דדהב ותשוי יתהון על תרין סטרי חושנא על ספתה די לעברא דאפודא מלגיו: כז ותעבד תרתין עזקן דדהב ותתן יתהון על תרתין כתפי אפודא מלרע מלקבל

רשב״ם

הם שרשרות שעל המשבצות האמורים למעלה: (כג) ועשית על החשן · על שתי קצותיו העליונים שתי טבעות להכנים בהן שתי העבותות ושתי קצותם התונים במשבצות תתן על כתפות האפוד ונמצא החשן תלוי באפוד ועדיין צידו של החשן התחתון להיות מנענע הנה והנה עד שמחברו אל האפוד כמו שמפרש והולך שעושה בקצות החשן מבפנים שתי טבעות אחת מכאן ואחת מכאן ושתי טבעות בקצות האפוד על סוף הכתפות מקום חיבורן מלמטה אל האפוד והחשן מלמעלה · היו של חשן מלמטה ושל אפוד מלמעלה · כשיבא פתיל תכלת מטבעות האפוד אל טבעות החשן*) מלמעלה והאפוד

רש״י

פניו של אפוד כי אותו עבר שאינו נראה אינו קרוי פנים: (כו) על שני קצות החשן · הן שתי פאותיו התחתונות לימין ולשמאל: על שפתו אשר אל עבר האפוד ביתה · הרי לך שני סימנין האחד שיתנם בשני קצות של תחתיתו שהוא כנגד האפוד שעליונו אינו כנגד האפוד שהרי סמוך לצואר הוא והאפוד נתון על מתניו ועוד נתן סימן שלא יקבעם בעבר החושן שכלפי החוץ אלא בעבר שכלפי פנים שנאמר ביתה · ואותו העבר הוא לצד האפוד שחשב האפוד חוגרו לכהן וכפל הסינר לפני הכהן על מתניו וקצת כריסו מכאן ומכאן עד כנגד קצות החשן וקצותיו שוכבין עליו: (כז) על שתי כתפות האפוד מלמטה · שהמשבצות נתונות בראשי כתפות האפוד העליונים הבאים על כתפיו כנגד גרונו ונקפלות ויורדות לפניו והטבעות צוה ליתן בראשן השני שהוא מחובר נ לאפוד והוא שנאמר לעמת מחברתו סמוך למקום חבורן

עיקר ש״ח ובאר״ח

ויששכר וזבולון קודם לדן ויצא אבן לשם לדן כמ״ש ביהושע ויקרא ללשם דן כשם דן אביהם: כ וה״פ שעשה שלשלת להיות לו לשרבות: ל אלא ודאי פי׳ לצורך החשן: מ כי שם בפרשת עשיית החשן לא הוזכרו טבעותות: נ לחשב האפוד.

[*] אולי צ״ל והחשן

לְחֵשֶׁב הָאֵפוֹד׃ כח וְיִרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן מִטַּבְּעֹתָו מטבעתיו ק
אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפוֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיוֹת עַל־חֵשֶׁב הָאֵפוֹד
וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפוֹד׃ כט וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־שְׁמוֹת
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט עַל־לִבּוֹ בְּבֹאוֹ אֶל־הַקֹּדֶשׁ
לְזִכָּרֹן לִפְנֵי־יְהוָה תָּמִיד׃ ל וְנָתַתָּ אֶל־חֹשֶׁן הַמִּשְׁפָּט אֶת־
הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים וְהָיוּ עַל־לֵב אַהֲרֹן בְּבֹאוֹ לִפְנֵי יְהוָה
וְנָשָׂא אַהֲרֹן אֶת־מִשְׁפַּט בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־לִבּוֹ לִפְנֵי יְהוָה
תָּמִיד׃ ס שלישי לא וְעָשִׂיתָ אֶת־מְעִיל הָאֵפוֹד כְּלִיל תְּכֵלֶת׃
לב וְהָיָה פִי־רֹאשׁוֹ בְּתוֹכוֹ שָׂפָה יִהְיֶה לְפִיו סָבִיב מַעֲשֵׂה
אֹרֵג כְּפִי תַחְרָא יִהְיֶה־לּוֹ לֹא יִקָּרֵעַ׃ לג וְעָשִׂיתָ עַל־שׁוּלָיו
רִמֹּנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי עַל־שׁוּלָיו סָבִיב וּפַעֲמֹנֵי

רש"י

האפוד למעלה מן החגורה מעט שהמחברת היא לעמת החגורה ואלו נתונים מעט בגובה זקיפת הכתפות הוא שנאמר ממעל לחשב האפוד והן כנגד סוף החשן ונותן פתיל תכלת באותן הטבעות ובטבעות החשן ורוכסן באותו פתיל לימין ולשמאל שלא יהא תחתית החשן הולך לפנים וחוזר לאחור ונוקש על כריסו ונמצא מיושב על המעיל יפה: ממול פניו. בעבר החיצון: (כח) וירכסו. לשון חבור וכן מרוכסי איש חבורי חברי רשעים וכן והרכסים לבקעה הרים הסמוכים זה לזה שאי אפשר לירד לגיא שביניהם אלא בקושי גדול שמתוך סמיכתן הגיא זקופה ועמוקה יהיו לבקעת מישור ונוחה לילך: להיות על חשב האפוד. להיות החשן דבוק אל חשב האפוד: ולא יזח. לשון ניתוק ולשון ערבי הוא כדברי דונש בן לברט: (ל) את האורים ואת התמים. הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומתמם את דבריו ובמקדש שני היה החשן שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים אבל אותו השם לא היה בתוכו ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט שנא' ושאל לו במשפט האורים: את משפט בני ישראל. דבר שהם נשפטים ונוכחים על ידו אם לעשות דבר אם לא לעשות ולפי מדרש אגדה שהחשן מכפר על מעוותי הדין נקרא משפט ע"ש סליחת המשפט: (לא) את מעיל האפוד. שהאפוד ניתן עליו ע לחגורה: כליל תכלת. כולו תכלת שאין מין אחר מעורב בו: (לב) והיה פי ראשו. פי המעיל בגבהו הוא פתיחת בית הצואר: בתוכו. כתרגומו כפול לגויה. כפול לתוכו

אַפּוֹהִי לָקֳבֵל בֵּית לוֹפֵי מֵעִלָּוֵי לְהֶמְיַן אֵפוֹדָא׃ כח וְיֵחֲדוּן יָת תּוּשְׁנָא מֵעִזְקָתֵהּ לְעִזְקָתָא דְאֵפוֹדָא בְּחוּטָא דִתְכִלְתָּא לְמֶהֱוֵי עַל הֶמְיַן אֵפוֹדָא וְלָא יִתְפָּרַק תּוּשְׁנָא מֵעִלָּוֵי אֵפוֹדָא׃ כט וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת שְׁמָהַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּחֹשֶׁן דִּינָא עַל לִבֵּהּ בְּמֵעֲלֵהּ לְקוּדְשָׁא לְדוּכְרָנָא קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃ ל וְתִתֵּן בְּחֹשֶׁן דִּינָא יָת אוּרַיָּא וְיָת תֻּמַּיָּא וִיהוֹן עַל לִבָּא דְאַהֲרֹן בְּמֵעֲלֵהּ קֳדָם יְיָ וְיִטּוֹל אַהֲרֹן יָת דִּינָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לִבֵּהּ קֳדָם יְיָ תְּדִירָא׃ לא וְתַעְבֵּד יָת מְעִילָא דְאֵפוֹדָא גְּמִיר תִּכְלָא׃ לב וִיהֵי פוּם רֵישֵׁהּ כָּפִיל לְגַוֵּהּ תּוֹרָא יְהֵא מַקַּף לְפוּמֵהּ סְחוֹר סְחוֹר עוֹבַד מָחֵי כְּפוּם שִׁרְיָן יְהֵי לֵהּ לָא יִתְבְּזַע׃ לג וְתַעְבֵּד עַל שִׁיפּוֹלוֹהִי

רשב"ם

מלמטה: (כח) וירכסו · ויחגרו: (ל) את האורים ואת התומים · כעין השבעות של שמות בדבר הקב"ה שהיה נותן בחושן להגיד משפטן וצרכיהם · אם האומות מגידים להם תרפים וקסמים שלהם ברוח טומאה להבדיל כמה הבדלות בין טומאה לטהרה ק"ו לקדושה שמגדת: (לא) מעיל האפוד · שלובש עליו את האפוד כליל תכלת· כולה תכלת ונראה בעיני לפי שהיא נראית תחת האפוד והחשן שבאים לזכרון וגם התכלת שדומה לרקיע הרי הוא לזכרון כמו שכתבו רבותינו אצל תכלת שבציצית שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לכסא הכבוד לפיכך הוא תכלת כולו ולא ארגמן ולא תולעת השני: (לב) לא יקרע · לא יפתח בית צוארו למטה כעין מלבושים שלנו

בעל הטורים

(ל) אורים תמים · בגי' אור ישראל: את האורים ואת התמים · בגי' שם (בא) [בן] שבעים ושתים: (לב) שפה יהיה לפיו · שהמעיל מכפר על לשון הרע שאמתעא בלה"ר יעשה שפה לפיו שימנע מלה"ר ויעשה תשובה ויתכפר לו:

רש"י

להיות לו לשפה כפילתו והיה מעשה אורג ולא במחט: כפי תחרא · למדנו שהשריונים שלהם פיהם כפול: לא יקרע · כדי שלא יקרע פ והקורעו עובר בלאו שזה ממנין לאוין שבתורה וכן לא יזח החשן · וכן לא יסורו ממנו הנאמר בבדי הארון: (לג) רמוני · עגולים ותלולים היו כמין רמונים

עיקר ש"ת ובאר"ח

ס הכתפות היה מחוברים בטבעות לאפוד ומגיע סוף החשן לתחלת החשב ומחברן בפתיל: ע דק"ל הלא אפוד הוא מלבוש בפ"ע ומעיל בפ"ע והאיך כתוב מעיל האפוד: פ דייק מדלא כתיב שלא יקרע משמע דלאו בפ"ע הוא· ואיכו מעס אדלעיל

זָהָ֛ב בְּתוֹכָ֖ם סָבִֽיב׃ לד פַּעֲמֹ֤ן זָהָב֙ וְרִמּ֔וֹן פַּעֲמֹ֥ן זָהָ֖ב וְרִמּ֑וֹן עַל־שׁוּלֵ֥י הַמְּעִ֖יל סָבִֽיב׃ לה וְהָיָ֥ה עַֽל־אַהֲרֹ֖ן לְשָׁרֵ֑ת וְנִשְׁמַ֣ע ק֠וֹלוֹ בְּבֹא֨וֹ אֶל־הַקֹּ֜דֶשׁ לִפְנֵ֧י יְהוָ֛ה וּבְצֵאת֖וֹ וְלֹ֥א יָמֽוּת׃ ס
לו וְעָשִׂ֥יתָ צִּ֖יץ זָהָ֣ב טָה֑וֹר וּפִתַּחְתָּ֤ עָלָיו֙ פִּתּוּחֵ֣י חֹתָ֔ם קֹ֖דֶשׁ לַֽיהוָֽה׃ לז וְשַׂמְתָּ֤ אֹתוֹ֙ עַל־פְּתִ֣יל תְּכֵ֔לֶת וְהָיָ֖ה עַל־הַמִּצְנָ֑פֶת אֶל־מ֥וּל פְּנֵֽי־הַמִּצְנֶ֖פֶת יִהְיֶֽה׃ לח וְהָיָה֮ עַל־מֵ֣צַח אַהֲרֹן֒ וְנָשָׂ֨א אַהֲרֹ֜ן אֶת־עֲוֺ֣ן הַקֳּדָשִׁ֗ים אֲשֶׁ֤ר יַקְדִּ֙ישׁוּ֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל לְכָֽל־מַתְּנֹ֖ת קָדְשֵׁיהֶ֑ם וְהָיָ֤ה עַל־מִצְחוֹ֙ תָּמִ֔יד

רש"י

העשויים כביצת תרנגולת: ופעמני זהב· זגין עם ענבלין שבתוכם: בתוכם סביב· ביניהם סביב בין שני רמונים פעמון אחד דבוק ותלוי בשולי המעיל: (לד) פעמן זהב ורמון פעמן זהב ורמון· פעמון זהב ורמון אצלו: (לה) ולא ימות· מכלל לאו אתה שומע הן אם יהיו לו לא יתחייב מיתה הא אם יכנס מחוסר אחד מן הבגדים הללו חייב מיתה בידי שמים: (לו) ציץ· כמין טס של זהב היה רוחב ב' אצבעות מקיף על המצח מאוזן לאוזן: (לז) על פתיל תכלת· ובמקום אחר הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ועוד כתיב כאן והיה על המצנפת ולמטה הוא אומר והיה על מצח אהרן· ובשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפלין למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה להכנס בה כל הראש עד המצח והציץ מלמטה והפתילים היו בנקבים ותלויין בו בשני ראשים ובאמצעו שהם צ בג' מקומות הללו פתיל מלמעלה א' מבחוץ אחד מבפנים כנגדו וקושר ראשי הפתילים מאחורי העורף שלשתן ונמצאו בין אורך הטס ופתילי ראשיו מקיפין את הקדקד ופתיל האמצעי שבראשו קשור עם ראשי השנים והולך על פני רוחב הראש מלמעלה נמצא עשוי כמין כובע ועל פתיל האמצעי הוא אומר והיה על המצנפת· והיה נותן הציץ על ראשו כמין כובע על המצנפת· והפתיל האמצעי מחזיקו שאינו נופל והטס תלוי כנגד מצחו ונתקיימו כל המקראות פתיל על הציץ וציץ על הפתיל ופתיל על המצנפת מלמעלה: (לח) ונשא אהרן· לשון סליחה ואע"פ כן אינו זז ממשמעו אהרן נושא את המשא של עון נמצא מסולק העון מן הקדשים: את עון הקדשים· לרצות על הדם ועל החלב שקרבו בטומאה כמו ששנינו אי זה עון הוא נושא אם עון פגול הרי כבר נאמר לא ירצה ואם עון נותר הרי נאמר לא יחשב ואין לומר שיכפר על עון הכהן שהקריב טמא שהרי עון הקדשים נאמר ולא עון המקריבים הא אינו מרצה אלא להכשיר הקרבן: והיה על מצחו תמיד· אי אפשר לומר שיהא

על

רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי על שיפולוהי סחור סחור וזגין דדהבא בניהון סחור סחור: לד זגא דדהבא ורמונא זגא דדהבא ורמונא על שיפולי מעילא סחור סחור: לה ויהי על אהרן לשמשא וישתמע קליה במעליה לקודשא קדם יי ובמפקיה ולא ימות: לו ותעבד ציצא דדהב דכי ותגלוף עלוהי כתב מפרש קדש ליי: לז ותשוי יתיה על חוטא דתכלתא ויהי על מצנפתא לקבל אפי מצנפתא יהי: לח ויהי על בית עינוהי דאהרן ויטול אהרן ית עוית קודשיא די יקדשון בני ישראל לכל מתנת קודשיהון ויהי על בית עינוהי תדירא לרעוא להון קדם יי:

רשב"ם

אלא למעלה שבשפת אריגה מניחים בו צואר: (לג) בתוכם · בין רמון לרמון ולא בתוך הרמון: (לה) ונשמע קולו בבואו אל הקדש · שפעמונים נוקשים ומכים זה לזה אע"פ שבליטת הרמונים ביניהם ולפי שצוה הקב"ה וכל אדם לא יהיה באהל מועד בבאו לכפר בקדש עד צאתו לכך צוה הקב"ה ונשמע קולו בבאו ויתרחקו השומעים משם: (לו) ועשית ציץ · לפי שנותנו על מצח מקום ראיית בני אדם קרוי ציץ כמו מציץ מן החרכים כמו שפירשתי על המשקוף כך נראה בעיני: קדש לה' · על האפוד ועל החושן היו שמות בני ישראל לזכרון שכפר הקב"ה על עון הקדשים שיקדישו בני ישראל הכתובים למטה מן הציץ באבני האפוד והחשן: קדש לה' · כלומר הקב"ה מרצה עון הקדשים: (לז) ושמת אותו על פתיל תכלת · פתיל אחד היה בשני ראשי הציץ שמגיע מאזן לאזן שיהא הציץ מקושר בהן וג' חוטין מלמעלה על הראש והיה עשוי על החוטין כעין כובע על המצנפת: אל מול פני המצנפת יהיה · הציץ על מצחו מקיף מאזן לאזן: (לח) ונשא אהרן את עון הקדשים וגו' · לפי פשוטו לא דבר הכתוב בטומאת הקדשים אלא כך פירושו כל קרבנות שיביאו ישראל או עולה או חטאת או אשם לכפר עליהם שיסייע הציץ עם הקרבן להזכירן לפני הקב"ה שיהא

רש"י

על מצחו תמיד שהרי אינו עליו אלא בשעת העבודה אלא תמיד לרצות להם אפילו אינו על מצחו שלא היה כהן גדול עובד באותה שעה ולדברי האומר עודהו על מצחו מכפר ומרצה ואם לאו אינו מרצה נדרש על מצחו תמיד מלמד

עיקר ש"ח ובאר"ח

אדלעיל: צ כיון שתוהבין הפתילות דרך הנקב היה כ"א כפול ומשלשה היה שש והפתיל אמצעי שמחזיקו שאינו נופל היה באמצע הציץ ותוט אחד מלמעלה ואחד

לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי יְהֹוָה׃ לט וְשִׁבַּצְתָּ הַכְּתֹנֶת שֵׁשׁ וְעָשִׂיתָ מִצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאַבְנֵט תַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃ מ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעֲשֶׂה כֻתֳּנֹת וְעָשִׂיתָ לָהֶם אַבְנֵטִים וּמִגְבָּעוֹת תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃ מא וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם אֶת־אַהֲרֹן אָחִיךָ וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם וּמִלֵּאתָ אֶת־יָדָם וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם וְכִהֲנוּ־לִי׃ מב וַעֲשֵׂה לָהֶם מִכְנְסֵי־בָד לְכַסּוֹת בְּשַׂר עֶרְוָה מִמָּתְנַיִם וְעַד־יְרֵכַיִם יִהְיוּ׃ מג וְהָיוּ עַל־אַהֲרֹן וְעַל־בָּנָיו בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא־יִשְׂאוּ עָוֹן וָמֵתוּ חֻקַּת עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו׃ ס רביעי כט א וְזֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה לָהֶם לְקַדֵּשׁ אֹתָם לְכַהֵן לִי לְקַח פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר וְאֵילִם שְׁנַיִם תְּמִימִם׃ ב וְלֶחֶם מַצּוֹת וְחַלֹּת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן

רש"י

שממשמש בו בעודו על מצחו שלא יסיח דעתו ממנו: (לט) ושבצת. עשה אותם משבצות משבצות וכולם משבצות של שש: (מ) ולבני אהרן תעשה כתנת. ארבעה בגדים הללו ולא יותר ק כתונת ואבנט ומגבעות היא מצנפת ומכנסים כתובים למטה בפרשה: (מא) והלבשת אותם את אהרן. אותם האמורין באהרן חשן ואפוד ומעיל וכתונת תשבץ מצנפת ואבנט וציץ ומכנסים הכתובים למטה בכולם: ואת בניו אתו. אותם ד' הכתובים בהם: ומשחת אותם. את אהרן ואת בניו ש בשמן המשחה: ומלאת את ידם. כל מלוי ידים לשון חנוך כשהוא נכנס לדבר להיות מוחזק בו מאותו יום והלאה ובלשון לע"ז כשממנין אדם על פקידת דבר נותן השליט בידו בית יד של עור שקורין גואנ"ט ועל ידו הוא מחזיקו בדבר וקורין לאותו מסירה ווי"סטיר ת והוא מלוי ידים: (מב) ועשה להם. לאהרן ולבניו: מכנסי בד. הרי ח' בגדים לכהן גדול וארבעה לכהן הדיוט: (מג) והיו על אהרן. כל הבגדים האלה על אהרן הראויין לו: ועל בניו. האמורין בהם: בבואם אל אהל מועד. להיכל וכן למשכן: ומתו. הא למדת שהמשמש מחוסר בגדים במיתה: חקת עולם לו. כל מקום שנאמר חקת עולם הוא גזירה מיד ולדורות לעכב בו: (א) לקח. כמו קח ושתי גזרות הן א' אחת של קיחה ואחת של לקיחה וכן פתרון א': פר אחד. לכפר על מעשה העגל שהוא

לט וּתְרַמֵּץ כִּתּוּנָא בּוּצָא וְתַעְבֵּד מִצְנֶפְתָּא דְבוּצָא וְהִמְיָנָא תַּעְבֵּד עוֹבַד צַיָּר: מ וְלִבְנֵי אַהֲרֹן תַּעְבֵּד כִּתּוּנִין וְתַעְבֵּד לְהוֹן הֶמְיָנִין וְכוֹבָעִין תַּעְבֵּד לְהוֹן לִיקָר וּלְתֻשְׁבְּחָן: מא וְתַלְבֵּשׁ יָתְהוֹן יָת אַהֲרֹן אֲחוּךְ וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּהּ וּתְרַבֵּי יָתְהוֹן וּתְקָרֵב יָת קֻרְבָּנְהוֹן וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן וִישַׁמְּשׁוּן קֳדָמָי: מב וַעֲבֵד לְהוֹן מִכְנְסִין דְּבוּץ לְכַסָּאָה בְּשַׂר עֶרְיְתָא מֵחַרְצִין וְעַד יַרְכִּין יְהוֹן: מג וִיהוֹן עַל אַהֲרֹן וְעַל בְּנוֹהִי בְּמֵעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אוֹ בְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא לְשַׁמָּשָׁא בְקֻדְשָׁא וְלָא יְקַבְּלוּן חוֹבָא וִימוּתוּן קְיָם עָלַם לֵהּ וְלִבְנוֹהִי בַתְרוֹהִי: א וְדֵין פִּתְגָמָא דִּי תַעְבֵּד לְהוֹן לְקַדָּשָׁא יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי סַב תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי וְדִכְרִין תְּרֵין שַׁלְמִין: ב וּלְחֵם פַּטִּיר וּגְרִיצָן פַּטִּירָן

רשב"ם

לרצון ולזכרון לבני ישראל להתכפר להם : (מ) לכבוד ולתפארת · לפי שהמגבעות על הראש צריכים יפוי נאה ביותר : (מא) והלבשת אותם · כשאקים את המשכן : (ב) ולחם מצות · אפוי בתנור קרוי לחם · וגם שמו היה כן כי הוא לחם האמור עם חלות ורקיקין בעשיית מלואים בפ'

רש"י

ב שהוא פר : (ב) ולחם מצות וחלת מצות ורקיקי מצות · הרי אלו ג' מינין רבוכה וחלות ורקיקין · לחם מצות היא

הקרויים למטה בענין חלת לחם ג' שמן על שם שנותן שמן ברבוכה כנגד החלות והרקיקין וכל המינין באים עשר עשר

עיקר ש"ח ובאר"ח

וא' מלמטה וזהו שאמר כאן על פתיל ובמקום אחר אומר עליו פתיל:ק ס"פ מה' בגדים אשר לאהרן תעשה ד' לבניו:ר שהם הכתונת והמצנפת והאבנט עשהמכנסים: ש ואותם קאי על אהרן ובניו ולא על הבגדים : ת כל מה שתופס בידו בחזקה מכנה במילוי היד לסימן שיחזיק בדבר שיתמנה עליו:[א לדעת רש"י הן ב' שרשים א'מנע"ו קות·והב' משלמים לקח ואיננו כדעת המדקדקים האומרי' כי נשרש לקח דין חסרי פ"א נו"ן סות:]ב דק"ל למה לקח פר ולא מין אחר : ג רצונו להוכיח שלחם מצות הוא רבוכה מקרא זה קרבן אהרן ובניו ביום המשח אותו וגו'·ומה למדנו לבניו מיום המשח אותו אלא מקיש חינוך דהדיוט לדורות לקרבן אהרן בכל יום שהוא חביתין כדכתיב מרובכת תביאנה · והרבוכה היא סלת בלולה בשמן ותלוטה ברותחין ונאפת בתנור ומטגנה במחבת והרקיק נמשח בשמן אחר אפייתו ושאר השמן נאכל לכהנים וי"א מושחן עד שיכלה השמן שבלוג :

וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן סֹלֶת חִטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתָם׃ ג וְנָתַתָּ אוֹתָם עַל־סַל אֶחָד וְהִקְרַבְתָּ אֹתָם בַּסָּל וְאֶת־הַפָּר וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִם׃ ד וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ ה וְלָקַחְתָּ אֶת־הַבְּגָדִים וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וְאֵת מְעִיל הָאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָפַדְתָּ לוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃ ו וְשַׂמְתָּ הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וְנָתַתָּ אֶת־נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ עַל־הַמִּצְנָפֶת׃ ז וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְיָצַקְתָּ עַל־רֹאשׁוֹ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ׃ ח וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּם כֻּתֳּנֹת׃ ט וְחָגַרְתָּ אֹתָם אַבְנֵט אַהֲרֹן וּבָנָיו וְחָבַשְׁתָּ לָהֶם מִגְבָּעֹת וְהָיְתָה לָהֶם כְּהֻנָּה לְחֻקַּת עוֹלָם וּמִלֵּאתָ יַד־אַהֲרֹן וְיַד־בָּנָיו׃ י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְסָמַךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר׃ יא וְשָׁחַטְתָּ אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יב וְלָקַחְתָּ מִדַּם הַפָּר וְנָתַתָּה עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ בְּאֶצְבָּעֶךָ וְאֶת־כָּל־הַדָּם תִּשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ׃ יג וְלָקַחְתָּ אֶת־כָּל־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד

רש"י

חלות: בלולות בשמן. כשהן קמח יוצק בהן שמן ובוללן: משוחים בשמן. אחר אפייתן מושחן כמין כ"ף יוונית שהיא עשויה כנו"ן שלנו: (ג) והקרבת אותם. אל חצר המשכן ביום הקמתו: (ד) ורחצת. זו טבילת כל הגוף: (ה) ואפדת. קשטו ותקן החגורה והסינר סביבותיו: (ו) נזר הקדש. זה הציץ: על המצנפת. כמו שפירשתי למעלה על ידי הפתיל האמצעי ושני פתילין שבראשו הקשורין שלשתן מאחורי העורף הוא נותנו על המצנפת כמין כובע: (ז) ומשחת אותו. אף משיחה זו כמין כ"י נותן שמן על ראשו ובין ריסי עיניו ומחברן באצבעו: (ט) והיתה להם. מלוי ידים זה לכהונת עולם: ומלאת. על ידי הדברים האלה: יד אהרן ויד בניו. במילוי ופקודת הכהונה: (יא) פתח אהל מועד. בחצר המשכן שלפני

הפתח

דפילן במשח ואספוגין פטירין דמשיחין במשח סלתא חטין תעבד יתהון: ג ותתן יתהון על סלא חד ותקרב יתהון בסלא וית תורא וית תרין דכרין: ד וית אהרן וית בנוהי תקרב לתרע משכן זמנא ותסחי יתהון במיא: ה ותסב ית לבושיא ותלבש ית אהרן ית כתונא וית מעיל אפודא וית אפודא וית חושנא ותתקן ליה בהמין אפודא: ו ותשוי מצנפתא על רישיה ותתן ית כלילא דקודשא על מצנפתא: ז ותסב ית משחא דרבותא ותריק על רישיה ותרבי יתיה: ח וית בנוהי תקרב ותלבשנון כתונין: ט ותזרז יתהון המינין אהרן ובנוהי ותתקן להון כובעין ותהי להון כהנתא לקים עלם ותקרב קרבנא דאהרן וקרבנא דבנוהי: י ותקרב ית תורא לקדם משכן זמנא ויסמוך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא: יא ותכוס ית תורא קדם יי לתרע משכן זמנא: יב ותסב מדמא דתורא ותתן על קרנת מדבחא באצבעך וית כל דמא תישוד ליסודא דמדבחא: יג ותסב ית כל תרבא דחפי ית

רשב״ם

צו את אהרן · חלות ורקיקין מפורשי' במסכת מנחות ומכל מין ומין עשר הם: (ג) והקרבת אותם · תביאם לעזרה: (ט) וחגרת אותם אבנט אהרן ובניו · כן נחלקו במסכת יומא לפי שאין סדר לבישתן הכתוב כאן בס'

רש״י

הפתח: (יב) על קרנת· למעלה בקרנות ממש: ואת כל הדם · שירי הדם: אל יסוד המזבח · כמין בליטת בית קבול עשוי לו סביב סביב לאחר שעלה אמה מן הארץ: (יג) החלב המכסה את הקרב · הוא הקרום שעל הכרס שקורין

עיקר ש״ח ובאר״ח

ד דק״ל למה משנה הקרא כאן בלולה ולא בכולן: ה ולא נקרב אל המזבח אלא אחד מכל מין · ודייק מן ביום הקמתו פי' בעת הקמתו היינו ר״ח ניסן כי שבעת ימי המלואים היה בונה וסותר: ו ולא קידוש ידיו ורגליו דנעים בפת״ח הבי״ת כמו במים הידועים היינו מי מקוה טבילת כל גופו: ז ר״ל תיפס שמן: ח ר״ל הדברים הכתובים אח״ז ושתעת · והקרבת: ט כל מילוי ידים הוא לשון חנוך ומפרש באיזה דבר נתחנך: י לא בפתח · ממש נשתמש שבפי הפתח נשתמש בצפון המזבח אלא כנגד הפתח: כ אלא שיזרוק למטה מחוט הסיקרא בכותל כנגד הקרן כמו נעולה אלא בקרנות ממש: ל דק״ל מאי ואת כל הדם

ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר עליהן והקטרת
המזבחה: יד ואת־בשר הפר ואת־ערו ואת־פרשו תשרף
באש מחוץ למחנה חטאת הוא: טו ואת־האיל האחד
תקח וסמכו אהרן ובניו את־ידיהם על־ראש האיל:
טז ושחטת את־האיל ולקחת את־דמו וזרקת על־המזבח
סביב: יז ואת־האיל תנתח לנתחיו ורחצת קרבו וכרעיו
ונתת על־נתחיו ועל־ראשו: יח והקטרת את־כל־
האיל המזבחה עלה הוא ליהוה ריח ניחוח אשה ליהוה
הוא: חמישי יט ולקחת את האיל השני וסמך אהרן ובניו
את־ידיהם על־ראש האיל: כ ושחטת את־האיל
ולקחת מדמו ונתתה על־תנוך אזן אהרן ועל־תנוך אזן
בניו הימנית ועל־בהן ידם הימנית ועל־בהן רגלם
הימנית וזרקת את־הדם על־המזבח סביב: כא ולקחת
מן־הדם אשר על־המזבח ומשמן המשחה והזית על־
אהרן ועל־בגדיו ועל־בניו ועל־בגדי בניו אתו וקדש
הוא ובגדיו ובניו ובגדי בניו אתו: כב ולקחת מן־האיל
החלב והאליה ואת־החלב המכסה את־הקרב ואת
יתרת הכבד ואת שתי הכלית ואת־החלב אשר עליהן

רש״י

טי״לא: ואת היותרת. הוא טרפשא דכבדא שקורין איבר״ש: על הכבד. אף מן הכבד יטול עמה: (יד) תשרף באש. לא מצינו חטאת חיצונה נשרפת אלא זו: (טז) וזרקת. בכלי. נוטלו במזרק וזורק כנגד הקרן כדי שיראה לכאן ולכאן ואין קרבן טעון מתנה באצבע אלא חטאת בלבד אבל שאר זבחים אינן טעונין קרן ולא אצבע שמתן דמם מחצי המזבח ולמטה ואינו עולה בכבש אלא עומד בארץ וזורק: סביב. כך מפורש בשחיטת קדשים שאין סביב אלא ב׳ מתנות שהן ארבע האחת בקרן זוית זו והאחת בקרן שכנגדה באלכסון וכל מתנה נראית בשני צדי הקרן אילך ואילך נמצא הדם נתון בד׳

רוחות

גוא וית חצרא דעל כבדא וית תרתין כליין וית תרבא די
עליהן ותסיק למדבחא: יד וית בסרא דתורא וית משכה
וית אוכליה תוקיד בנורא מברא למשריתא חטאתא הוא:
טו וית דכרא חד תסב ויסמכון אהרן ובנוהי ית ידיהון על
ריש דכרא: טז ותכוס ית דכרא ותסב ית דמה ותזרוק על
מדבחא סחור סחור: יז וית דכרא תפלג לאברוהי ותחליל
גוה וכרעוהי ותתן על אברוהי ועל רישה: יח ותסיק ית כל
דכרא למדבחא עלתא הוא קדם יי לאתקבלא ברעוא
קרבנא קדם יי הוא: יט ותסב ית דכרא תנינא ויסמוך אהרן
ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: כ ותכוס ית דכרא ותסב
מדמה ותתן על רום אודנא דאהרן ועל רום אודנא דבנוהי
דימינא ועל אליון ידיהון דימינא ועל אליון רגליהון דימינא
ותזרוק ית דמא על מדבחא סחור סחור: כא ותסב מן דמא
די על מדבחא וממשחא דרבותא ותדי על אהרן ועל
לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמה ויתקדש הוא
ולבושוהי ובנוהי ולבושי בנוהי עמה: כב ותסב מן דכרא
תרבא ואליתא וית תרבא דחפי ית גווא וית חצר כבדא וית
תרתין כליין וית תרבא די עליהן וית שוקא דימינא ארי

רש"י

רוחות סביב ולכך קרוי סביב: (יז) על נתחיו. עם נתחיו ם מוסף על שאר נתחים: (יח) ריח ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: אשה. לשון אש ם. והיא הקטרת איברים שעל האש: (כ) תנוך. הוא הסחוס האמצעי שבתוך האוזן שקורין טנרו"ס: בהן. הגודל ובפרק צ: (כב) החלב. זה חלב הקיבה: והאליה. מן הכליות

עיקר ש"ח ובאר"ח

באה זרק על הקרבנות ב"כ ענו"ם כל הנתחי: ם כדלקמן בפ' שמיני
פירוש מן הכבד ועל סוף כמו עם: נ אף היינו אלא בהלכה ת"ל וזרקת
אותו בכלי וכו': ס על סוף כמו עם הנתחים ודייק מדכתיב על ראשו
אזן על שנים אלא פי' על כמו עם. מוסף על שאר הנתחים ועל
ולק"ל דבא אין ריח רע יותר מבשר ששורפין וגם העצמות לכ"פ כתיב
אשה על שעולה סוף אשה שכלו נאש: צ כמו בתנוך האמצעי עפ"ס

וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין כִּי אֵיל מִלֻּאִים הוּא׃ כג וְכִכַּר לֶחֶם אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת וְרָקִיק אֶחָד מִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה׃ כד וְשַׂמְתָּ הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וְהֵנַפְתָּ אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ כה וְלָקַחְתָּ אֹתָם מִיָּדָם וְהִקְטַרְתָּ הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה לְרֵיחַ נִיחוֹחַ לִפְנֵי יְהוָה אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃ כו וְלָקַחְתָּ אֶת־הֶחָזֶה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וְהֵנַפְתָּ אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ לְמָנָה׃ כז וְקִדַּשְׁתָּ אֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת שׁוֹק הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הוּנַף וַאֲשֶׁר הוּרָם מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים מֵאֲשֶׁר לְאַהֲרֹן וּמֵאֲשֶׁר לְבָנָיו׃ כח וְהָיָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי תְרוּמָה הוּא וּתְרוּמָה יִהְיֶה מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיהֶם תְּרוּמָתָם לַיהוָה׃ כט וּבִגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן יִהְיוּ לְבָנָיו אַחֲרָיו לְמָשְׁחָה בָהֶם וּלְמַלֵּא־בָם אֶת־יָדָם׃

רש"י

כמו שמפורש בויקרא שנא' לעמת העצה יסירנה מקום שהכליות יועצות ובאמורי הספר לא נאמר אליה שאין אליה קריבה אלא בכבש וכבשה ואיל אבל שור ועז אין טעונים אליה: ואת שוק הימין. לא מצינו הקטרה בשוק הימין עם האמורים אלא זו בלבד: כי איל מלאים הוא. שלמים לשון שלמות שהושלם בכל. מגיד הכתוב שהמלואים שלמים שמשימים שלום למזבח ולעובד העבודה ולבעלים (ס"א שלום עם המזבח והעובד והבעלים) לכך אני מצריכו החזה להיות לעובד העבודה למנה וזהו משה ששמש במלואים והשאר אכלו אהרן ובניו שהם בעלים כמפורש בענין: (כג) וככר לחם. מן החלות: וחלת לחם שמן. ממין ש הרבוכה: ורקיק. מן הרקיקין אחד מעשר שבכל מין ומין. ולא מצינו תרומת לחם הבא עם זבח נקטרת אלא זו בלבד שתרומת לחמי תודה ואיל נזיר נתונה לכהנים עם חזה ושוק ומזה לא היה למשה למנה אלא חזה בלבד: (כד) על כפי אהרן וגו' והנפת. שניהם עסוקין ת בתנופה הבעלים והכהן הא כיצד כהן מניח ידו תחת יד הבעלים ומניף ובזה היו אהרן ובניו בעלים ומשה כהן: תנופה. מוליך ומביא א למי שארבע רוחות העולם שלו ותנופה מעכבת ומבטלת פורעניות ורוחות רעות. תרומה מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו ומעכבת טללים רעים: (כה) על העלה. על האיל הראשון ב שהעלית עולה: לריח ניחוח. לנחת רוח לפני

דכר קרבנא הוא : כג ופתא דלחם חד וגרצתא דלחם משח חדא ואספוג חד מסלא דפטיריא די קדם יי : כד ותשוי כלא על ידא דאהרן ועל ידא דבנוהי ותרים יתהון ארמותא קדם יי : כה ותסב יתהון מידיהון ותסיק למדבחא על עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי קרבנא הוא קדם יי : כו ותסב ית חדיא מדכר קרבניא די לאהרן ותרים יתה ארמותא קדם יי ויהי לך לחלק : כז ותקדש ית חדיא דארמותא וית שוקא דאפרשותא די אתרם ודי אתפרש מדכר קרבניא מדי לאהרן ומדי לבנוהי : כח ויהי לאהרן ולבנוהי לקים עלם מן בני ישראל ארי אפרשותא הוא ואפרשותא יהי מן בני ישראל מנכסת קודשיהון אפרשותהון קדם יי : כט ולבושי קודשא די לאהרן יהון לבנוהי בתרוהי לרבאה בהון ולקרבא בהון ית קרבנהון :

רשב"ם

צו את אהרן · ולפי הפשט אין לדקדק : (כז) אשר הונף ואשר הורם הם שניהם לשון הפרשה אפס החזה קורין תנופה כי לבדו הונף ונאכל אבל השוק של כאן נקטר · אבל של דורות שניהם נאכלין : (כט) למשחה

רש"י

שאמר ונעשה רצונו : אשה · לאש נתן : לה' · לשמו של מקום : תנופה · לשון הולכה והבאה · ויינטליי"ר בלע"ז : (כז) וקדשת את חזה התנופה ואת שוק · התרומה וגו' · קדשם לדורות ב להיות נוהגת תרומתם והנפתם בחזה ושוק של שלמים אבל לא להקטרה אלא וסיה לאהרן ולבניו לאכול : הורם · לשון מעלה ומוריד : (כח) לחק עולם מאת בני ישראל · שהשלמים לבעלים ואת החזה ואת השוק יתנו לכהן : כי תרומה הוא · החזה ושוק הזה : (כט) לבניו אחריו · למי שבא בגדולה ד אחריו : למשחה · להתגדל בהם

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג"ל בפרק .המלמעי : ק גם לא מיינו תרומת לחם מעלמים נקטרת אלא נתנין לכהנים וכאן הורחת שעה היתה : ר והמלואים פי' ממולאים וכל מלא הוא שלם : שמדכתיב ואלות לחם שמן מריבוי שמן שבו נקראת רבוכה : ת דייק מדכתיב ושמת וגו' על כפי אהרן ובנפת ע"כ שניהם מניפים : א תנופה לשון הנפה מעלה ומוריד דכתיב אשר הורם הוא למעלה ואין עלייה בלא הורדה : ב דהקטרת תמורי שלמים יהיה אחר הקרבת העולה : ג הפסוק וקדשת וגו' והיו וגו' לא קאי על אלו המילואים דאלו כבר נעשו מצותן ונתנו למשה אלא קאי לדורו' נוהג בהם כבמילואים אבל לא להקטיר השוק אלא והיה לאהרן : ד למלא מקומו

ל שִׁבְעַת יָמִים יִלְבָּשָׁם הַכֹּהֵן תַּחְתָּיו מִבָּנָיו אֲשֶׁר יָבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ׃ לא וְאֵת אֵיל הַמִּלֻּאִים תִּקָּח וּבִשַּׁלְתָּ אֶת־בְּשָׂרוֹ בְּמָקֹם קָדֹשׁ׃ לב וְאָכַל אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־בְּשַׂר הָאַיִל וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בַּסָּל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ לג וְאָכְלוּ אֹתָם אֲשֶׁר כֻּפַּר בָּהֶם לְמַלֵּא אֶת־יָדָם לְקַדֵּשׁ אֹתָם וְזָר לֹא־יֹאכַל כִּי־קֹדֶשׁ הֵם׃ לד וְאִם־יִוָּתֵר מִבְּשַׂר הַמִּלֻּאִים וּמִן־הַלֶּחֶם עַד־הַבֹּקֶר וְשָׂרַפְתָּ אֶת־הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי־קֹדֶשׁ הוּא׃ לה וְעָשִׂיתָ לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו כָּכָה כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִי אֹתָכָה שִׁבְעַת יָמִים תְּמַלֵּא יָדָם׃ לו וּפַר חַטָּאת תַּעֲשֶׂה לַיּוֹם עַל־הַכִּפֻּרִים וְחִטֵּאתָ עַל־הַמִּזְבֵּחַ

רש"י

ה שיא משיחה שהיא לשון סררה כמו לך נתתים למשחה· אל תגעו במשיחי: ולמלא בם את ידם · ע"י הבגדים הוא מתלבש ו' בכהונה גדולה: (ל) שבעת ימים · ז רצופין: ילבשם הכהן · אשר יקום מבניו תחתיו ח לכהונה גדולה כשימנוהו להיות כהן גדול: אשר יבא אל אהל מועד· אותו כהן המוכן להכנס לפני ולפנים ט ביום הכפורים וזהו כהן גדול שאין עבודת יום הכפורים כשרה אלא בו: תחתיו מבניו · מלמד שאם יש לו לכהן גדול בן ממלא את מקומו י ימנוהו כהן גדול תחתיו: הכהן תחתיו מבניו · מכאן ראיה כל לשון כהן ל' פועל עובד כ ממש לפיכך ניגון תכיר נמשך לפניו: (לא) במקום קדש· בחצר אהל מועד ל שהשלמים הללו מ קדשי קדשים היו: (לב) פתח אהל מועד· כל החצר קרוי כן: (לג) ואכלו אתם · אהרן ובניו · לפי שהם בעליהם: אשר כפר בהם · להם כל זרות נ ותיעוב: למלא את ידם · באיל ולחם ס הללו: לקדש אתם · שעל ידי המלואים הללו נתמלאו ידיהם ונתקדשו לכהונה: כי קדש הם · קדשי קדשים ומכאן למדנו אזהרה לזר האוכל קדשי קדשי'ע שנתן המקרא טעם לדבר משום דקדש הם: (לה) ועשית לאהרן ולבניו ככה · שנה הכתוב וכפל לעכב שאם חסר דבר אחד מכל האמור בענין לא נתמלאו ידיהם להיות כהנים ועבודתם פסולה: אתכה · כמו אותך: שבעת ימים תמלא וגו' · בענין הזה ובקרבנות הללו פ בכל יום: (לו) על

עיקר ש"ח ובאר"ח

להיות כה"ג: ה [כי לא נוכל לפרש למשיחה ממש כי הבגדי כהונה לא נמשחו במנחה? ויפרש לממשלה לגדולה כי הבגדי כהונה נותנים גדולה וכבוד ללובשיהם· באר"ח

ל שבעת יומין ילבשנון כהנא תחותוהי מבנוהי די ייעול למשכן זמנא לשמשא בקודשא : לא וית דכר קורבניא תסב ותבשל ית בסרה באתר קדיש : לב וייכול אהרן ובנוהי ית בסר דכרא וית לחמא די בסלא לתרע משכן זמנא : לג וייכלון יתהון די יתכפר בהון לקרבא ית קרבנהון לקדשא יתהון וחלוני לא ייכול ארי קודשא אנון : לד ואם ישתאר מבסר קורבניא ומן לחמא עד צפרא ותוקיד ית דאשתאר בנורא לא יתאכל ארי קודשא הוא : לה ותעבד לאהרן ולבנוהי כדין ככל די פקדית יתך שבעת יומין תקרב קרבנהון : לו ותורא דחטאתא תעבד ליומא על כפוריא ותדכי על

רשב"ם

בחם · להתגדל בהם כעין משיחת שמן וגם בכל מקום קורא הגדולים משוחים · אל תגעו במשיחי: ילבשם הכהן בהתחנכו להיות כהן גדול : (ל) שבעת ימים תמלא ידם · שבעת ימים לפני יום השמיני. שהית' עבודה באהרן ובניו · היה משה מקים את המשכן בכל יום ומקריב קרבנות בכל יום ולערב היה מפרקו וביום השמיני הוא באחד בניסן הוקם המשכן לגמרי כדכתיב באלה פקודי· ומכאן ואילך עבודה באהרן ובניו :

עיקר ש"ח ובאר"ח

באר"ת] : ו דכתיב וחבשת וגו' והיתה להם כהונת עולם ומחוסר בגדים כזר דמי : ז דק"ל מאי שבעת ימים הלא בכל עבודה ילבשם · אלא קאי אמילואים דיהא לגופים : ח תחתיו מבניו פי' כמו מבניו אשר יקום תחתיו · לכה"ג : ט דאין לפרש אהל מועד פי' היכל וכמו בכ"מ דהא כל הכהנים מותרין ליכנס אלי זה הסימן · אלא פי' לפני ולפנים וכו' : י כדכתיב אשר ימלא את ידו הוא ממלא מקום אבותיו : כ [כי כהן יש לפרש לשם התאר ונקרא כן גם בשעה שאינו מכהן · ואם יבא להגיד כי הוא גם עובד כעת צריך להוסיף עליו אשר יכהן · וגם יש לפרש לבינוני פועל ונקרא כן על שם הפעולה אשר הוא עושה עתה וכמו עובד פועל המורים שעובדים ופועלים עתה · וכן יתפרש פה ילבשם הכהן שמכהן עתה · ולכן הוא נקוד בתביר להמשיכו אל מה שלפניו · ואחר זה בא תחתיו מבניו לבאר כי ילבשם זה הכהן אשר יכהן ויעבוד עבודה עתה תחתיו מבניו · באר"ה בשם לבוש אורה] : ל כדכתיב בס' צו במקום קדוש בחצר אהל מועד : מ דאל"כ הא שלמים קדשים קלים הם ונאכלין לזרים : נ על ידי המלואים והלחם כפר להם הזרות והתיעוב אשר עשו : ס לא פי' אכילתם אלא ע"י עשייתם יתחזקו בכהונתם : ע מכל מיני קדשי הקדשים לא מאלו בלבד : פ דל"א שבעת ימים קאי אכל הקרבנות כולם נחלק לז' ימים

בְּכַפֶּרְךָ עָלָיו וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ: לז שִׁבְעַת יָמִים תְּכַפֵּר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים כָּל־הַנֹּגֵעַ בַּמִּזְבֵּחַ יִקְדָּשׁ: ס ששי לח וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד: לט אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: מ וְעִשָּׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כָּתִית רֶבַע הַהִין וְנֵסֶךְ רְבִיעִת הַהִין יָיִן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד: מא וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכָּהּ תַּעֲשֶׂה־

רש"י

הכפורים · בשביל הכפורים לכפר על המזבח מכל זרות ותיעוב ולפי שנאמר שבעת ימים תמלא ידם אין לי אלא דבר הבא בשבילם כגון האילים והלחם· אבל הבא בשביל המזבח כגון פר שהוא לחטוי המזבח לא שמענו לכך הוצרך צ מקרא זה · ומדרש ת"כ אומר כפרת המזבח הוצרכה שמא התנדב איש דבר גזול במלאכת המשכן והמזבח: וחטאת · ותדכי לשון מתנת דמים הנתונים באצבע קרוי חטוי: ומשחת אתו · בשמן המשחה וכל המשיחות כמין כ"ף יונית: (לז) והיה המזבח קדש · ומה היא קדושתו כל הנוגע במזבח יקדש אפילו קרבן פסול שעלה עליו קדשו המזבח להכשירו שלא ירד מתוך שנאמר כל הנוגע וגו' יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי כגון דבר שלא היה פסולו בקדש כגון הנוגע והנרבע ומוקצה ונעבד ר והטריפה והיוצא בכהן ת"ל וזה אשר תעשה הסמוך אחריו מה עולה ראויה אף כל ראויה שנראה לו כבר ונפסל משבא לעזרה כגון הלן והיוצא והטמא ושנשחט במחשבת חוץ לזמנו ש וחוץ למקומו והיוצא כהן: (מ) ועשרון סלת · עשירית האיפה מ"ג ביצים וחומש ת ביצה: בשמן כתית · לא לחובה נאמר כתית אלא להכשיר לפי שנאמר כתית למאור ומשמע למאור ולא למנחות יכול נפסלו למנחות ת"ל כאן כתית ולא נאמר כתית למאור אלא למעט מנחות שאין צריך כתית שאף הטחון ברחיים כשר בהן: רבע ההין · שלשה לוגין: ונסך · לספלים א כמו ששנינו במסכת סוכה שני ספלים של כסף היו בראש המזבח ומנוקבים כמין שני חוטמים דקים נותן היין לתוכו והוא מקלח ויוצא דרך החוטם ונופל על גג המזבח ומשם יורד לשיתין ב במזבח בית עולמים · ובמזבח הנחשת יורד מן המזבח לארץ:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ובכל אחד מהז' ימים יעשה אחת מהן אלא בכל יום יעשה כל הקרבנות:
צ דק"ל הפסוק וסר העתה וגו' מיותר דהכתיב שבעת ימים תמלא וגו' ומילא

מדבחא בכפרותך עלוהי ותרבי יתה לקדשותה: לז שבעת יומין תכפר על מדבחא ותקדש יתה ויהי מדבחא קדש קודשיא כל דיקרב במדבחא יתקדש: לח ודין די תעבד על מדבחא אמרין בני שנא תרין ליומא תדירא: לט ית אמרא חד תעבד בצפרא וית אמרא תנינא תעבד בין שמשיא: מ ועסרונא סלתא דפילא במשח כתישא רבעות הינא ונסכא רבעות הינא חמרא לאמרא חד: מא וית אמרא תנינא תעבד בין שמשיא כמנחת צפרא וכנסכה תעבד לה

רשב״ם

(לז) כל הנוגע · וקרב אל המזבח נקדש בכבודי · שהאש נראה לישראל כשאקים המשכן ותבא אש מלמעלה ותאכל את הקרבנו׳ כדכתי׳ ביום שמיני כי היום ה׳ נראה אליכם וכתיב וירא כבוד ה׳ אל כל העם · ותצא אש מלפני ה׳ ותאכל את העלה

בעל הטורים

(לח) כתיב הכא שנים ליום תמיד ובפנחס הוסיף לומר שנים ליום עולה תמיד · קרי ביה ליום עולה · פירוש כנגד שהיום עולה דהיינו כנגד השמש· שנים ליום תמיד ר״ת עולה על תש״ל · דמנין תש״ל תמידין היו קרבים לשס״ה ימים :·(לט) את הכבש אחד · ובפנחס כתיב אחד הכא כתיב האחד שעולה י״ח למנ׳ לי״ח ברכות שבתפלה תקנו כנגד תמידין · והתם כתיב אחד דמנין אחד היו כהנים עסוקים בתמיד לפעמים (דשחיטה כשרה בזר) כדאיתא במס׳ יומא (פ״ב מ״ג) את הכבש האחד תעשה בבקר · תעשה אותיות תשעה שתשעה כהנים עסוקים (שלשה) בתמיד של שחר (פ״ט פ״ב מ״ה) ובערב מוסיף עליהם (שתה) [נ״ל שנ״ל שנים ודרש סמוכים השני תעשה ר״ל שנים תשעה] שבידם שני גזרי עצים· וכתיב כאן תעשה ל׳ יחיד ובפנחס כתיב תעשו ל׳ רבים לומר שהיחיד יכול למסור תמידין משלו לצבור · כבשים הכבש לכבש הכבש הרי ששה (למיעוט כבשים שנים)אין פוחתינמו׳ טלאים המבוקרים בלשכת הטלאים וכנגדם ו׳ פעמים עולה בפ׳ עקידה: (מ) הכא כתיב ועשרן ובפנחס כתיב ועשירית רמז לת״י שנים שיעמוד בית ראשון והכא כתיב בלול והתם כתיב בלולה ה׳ יתירה רמז

עיקר ש״ח ובאר״ח

ידם הוא פר החטאת ושני אילים עו״פ וכו׳: ק וזה כצורת כ׳ שלמו: ר שכל אלו נפסלין מקודם שהביאו לעזרה : ש שכל אלו נפסלין אחר שהביאן לעזרה הלן פי׳ שלן הדם או הבשר והאמורים · והיוצא שיצאו חוץ למקום אכילתן והנשחט חוץ למקומן פי׳ בשעת שחיטה חשב לאכול חוץ למקותן · וחוץ לזמנו ג״כ במחשבה חוץ לזמן אכילתו : ת האיפה ג׳ סאין והסאה ו׳ קבין וקב ד׳ לוגין ולוג ו״ו ביצים נמצא האיפה תל״ב ביצים ועשירתו מ״ג ביצים וחומש : א פי׳ תגנום · כמו כהפל אדירים וגו׳ ב נקבים ביסוד המזבח כמו התהום יהרסון :

לָהּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ מב עֹלַת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם׃ מג וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי׃ מד וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אֲקַדֵּשׁ לְכַהֵן לִי׃ מה וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים׃ מו וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשָׁכְנִי בְתוֹכָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם׃ פ שביעי ל א וְעָשִׂיתָ מִזְבֵּחַ מִקְטַר קְטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ ב אַמָּה אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ יִהְיֶה וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ קַרְנֹתָיו׃ ג וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־קַרְנֹתָיו וְעָשִׂיתָ לּוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ ד וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב תַּעֲשֶׂה־לּוֹ מִתַּחַת לְזֵרוֹ עַל שְׁתֵּי צַלְעֹתָיו תַּעֲשֶׂה עַל־שְׁנֵי צִדָּיו וְהָיָה לְבָתִּים לְבַדִּים לָשֵׂאת אֹתוֹ בָּהֵמָּה׃ ה וְעָשִׂיתָ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי

רש"י

(מא) לריח ניחח · על המנחה נאמר שמנחת נסכי' בולה כלול וסדר הקרבתם האיברים בתחלה ואח"כ המנחה שנאמ' עולה ומנחה: (מב) תמיד · מיום אל יום ולא יפסיק יום בנתיים: אשר אועד לכם · כשאקבע מועד לדבר אליך שם אקבענו ג לבא ויש מרבותינו למדים מכאן שמעל מזבח הנחשת היה הקב"ה מדבר עם משה משסוקם המשכן וי"א מעל הכפרת כמו שנאמר ודברתי אתך מעל הכפורת · ואשר אועד לכם האמור כאן אינו אמור על המזבח אלא על אהל מועד הנזכר במקרא: (מג) ונעדתי שמה · אתועד עמם בדבור כמלך הקובע מקום מועד לדבר עם עבדיו שם: ונקדש המשכן: בכבודי · שתשרה שכינתי בו · ומ"א אל תקרי בכבודי אלא במכובדי במכובדי' שלי כאן רמז לו מיתת בני אהרן ביום הקמתו וזהו שאמר משה הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש והיכן דבר ונקדש בכבדי: (מו) לשכני בתוכם · על מנת לשכון אני בתוכם: (א) מקטר קטרת · להעלות עליו קיטור עשן סמים: (ג) את גגו · זה היה לו גג אבל מזבח העולה לא היה לו גג אלא ממלאים חללו אדמה בכל חנייתם: זר זהב · סי' הוא לכתר כהונה:

לנטפיו

לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֻרְבַּנָא קֳדָם יְיָ: מב עֲלָתָא תְדִירָא לְדָרֵיכוֹן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם יְיָ דְּאֲזַמֵּן מֵימְרִי לְכוֹן תַּמָּן לְמַלָּלָא עִמָּךְ תַּמָּן: מג וַאֲזַמֵּן מֵימְרִי תַּמָּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְקַדַּשׁ בִּיקָרִי: מד וַאֲקַדֵּשׁ יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת מַדְבְּחָא וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי אֲקַדֵּשׁ לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי: מה וְאַשְׁרֵי שְׁכִנְתִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ: מו וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתִּי בֵּינֵיהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן: א וְתַעְבֵּד מַדְבְּחָא לְאַקְטָרָא עֲלוֹהִי קְטוֹרֶת בּוּסְמַיָּא דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּעְבֵּד יָתֵהּ: ב אַמְּתָא אָרְכֵּהּ וְאַמְּתָא פְּתָיֵהּ מְרַבַּע יְהֵי וְתַרְתֵּין אַמִּין רוּמֵהּ מִנֵּהּ קַרְנוֹהִי: ג וְתַחֲפֵי יָתֵהּ דְּהַב דְּכֵי יָת אִגָּרֵהּ וְיָת כָּתְלוֹהִי סְחוֹר סְחוֹר וְיָת קַרְנוֹהִי וְתַעְבֵּד לֵהּ דֵּיר דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר: ד וְתַרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב תַּעְבֵּד לֵהּ מִלְּרַע לְדֵירֵהּ עַל תַּרְתֵּין זִוְיָתֵהּ תַּעְבֵּד עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי וִיהֵי לְאַתְרָא לַאֲרִיחַיָּא לְמִטַּל יָתֵהּ בְּהוֹן: ה וְתַעְבֵּד

רשב"ם

(מו) הוצאתי אותם מארץ מצרים. כדי לשכני בתוכם: (א) מקטר קטרת. ולא עולה ושלמים ומנחות

בעל הטורים

וגו'. לה' מיני מנחות שבאים לכפר על הנפש שיש לה ה' שמות: (ד) בהמה. ג' במסרה. הכא ותידך אשר נתן ה' חכמה ותבונה בהמה (פ' ויקהל) כי בהמה שמן חלקו (חבקוק א') זהו שכתוב החכמה תחיה את בעליה. חכמה ותבונה בהמה. כי בהמה שמן חלקו. ועוד שהיא מגדלתו ומרוממתו דכתיב לשאת אותו בהמה:

רש"י

(ד) צלעתיו. כאן סוא לשון זוויות שתי זוויותיו שבשני צדיו: והיה מעשה ו כתרגומו לפי שנאמר על שני צדיו על הטבעות ז האלה: לבתים לבדים.

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב אשר אועד לך אל הדבר אליך ולא שהם שני ענינים: ד גם ונועדתי לך אל הדבר שלפניו עז"ה כמלך הקובע וכו': ה כי ע"י השראת השכינה מתקדש המשכן: ו צדיו בב"מ פאה וצד. ולפ"ז צלעותיו פי' זווית. ואין לפרש צלעותיו היינו צדיו אלא שתי צלעותיו שבשני צדיו ועל זה במקום כ"מ: ז והיה לך על

שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב׃ ו וְנָתַתָּה אֹתוֹ לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה׃ ז וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת־הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה׃ מפטיר ח וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת־הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְהֹוָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ט לֹא־תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה וְנֶסֶךְ לֹא תִסְּכוּ עָלָיו׃ י וְכִפֶּר אַהֲרֹן עַל־קַרְנֹתָיו אַחַת בַּשָּׁנָה מִדַּם חַטַּאת הַכִּפֻּרִים אַחַת בַּשָּׁנָה יְכַפֵּר עָלָיו לְדֹרֹתֵיכֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהֹוָה׃ פ פ פ קי"א · מיכא"ל סי'

ומפטירין אתה בן אדם ביחזקאל סימן מ"ג

רש"י

לכל בית השבעה א' לנגד: (ו) לפני הפרכת. שמא תאמר משוך מכנגד הארון לצפון או לדרום ת"ל לפני הכפרת מכוון כנגד הארון מבחוץ: (ז) בהיטיבו. לשון נקוי הבזיכין של המנורה מדשן הפתילות שנשרפו בלילה והיה מטיבן בכל בקר ובקר: הנרת. לוצי"ש בלע"ז וכן כל נרות האמורות במנורה תוך ממקום שנא' שם העלאה שהוא לשון הדלקה: (ח) ובהעלת. כשידליקם להעלות להבתן: יקטירנה. בכל יום פרס מקטיר שחרית ופרס מקטיר בין הערבים: (ט) לא תעלו עליו. על מזבח זה: קטרת זרה. שום קטורת של נדבה כולן זרות לו חוץ מזו: ועלה ומנחה. ולא עולה ומנחה. עולה של בהמה ועוף ומנחה היא של לחם: (י) וכפר אהרן. מתן דמים: אחת בשנה. ביום הכפורים הוא שנא' באחרי מות ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו: חטאת הכפרים. הם פר ושעיר של יום הכפורים המכפרים על טומאת מקדש וקדשיו: קדש קדשים. המזבח מקודש לדברים הללו בלבד ולא לעבודה אחרת: חסלת פ' תצוה

בסדר תצוה יש ז' מצות. ד' עשין ושלשה לאוין:

תרי"ג עשין | לאוין

(צח) מ לערוך הכהנים נרות המנורה לפני ה' שנא' באהל מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו:

(צט) מא ללבוש בגדי כהונה לעבודה שנאמר ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו לכהנו לי:

(ק) שלא יזח החשן מעל האפוד שנא' ולא יזח החשן מעל האפד: נט

(קא) שלא יקרע המעיל שנאמר שפה יהיה לפיו סביב מעשה אורג כפי תחרא יהיה לו לא יקרע: ס

יָת אֲרִיחַיָא דְאָעֵי שִׁטִּין וְתַחֲפֵי יָתְהוֹן דַּהֲבָא: ו וְתִתֵּן יָתֵהּ קֳדָם פָּרֻכְתָּא דִּי עַל אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא לִקֳדָם כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל סַהֲדוּתָא דִּי אֲזַמֵּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן: ז וְיַקְטַר עֲלוֹהִי אַהֲרֹן קְטוֹרֶת בּוּסְמִין בִּצְפַר בִּצְפַר בְּאַתְקָנוּתֵהּ יָת בּוֹצִינַיָא יַסְקִנֵּהּ: ח וּבְאַדְלָקוּת אַהֲרֹן יָת בּוֹצִינַיָא בֵּין שִׁמְשַׁיָא יַסְקִנֵּהּ קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא תְּדִירָא קֳדָם יְיָ לְדָרֵיכוֹן: ט לָא תַסְּקוּן עֲלוֹהִי קְטֹרֶת בּוּסְמִין נוּכְרָאִין וַעֲלָתָא וּמִנְחָתָא וְנִסְכָּא לָא תְנַסְּכוּן עֲלוֹהִי: י וִיכַפַּר אַהֲרֹן עַל קַרְנוֹהִי חֲדָא בְּשַׁתָּא מִדְּמָא חַטַּאת כִּפּוּרַיָא חֲדָא בְשַׁתָּא יְכַפַּר עֲלוֹהִי לְדָרֵיכוֹן קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ:

רשב״ם

ונסכים: (ו) ונתת אותו לפני הפרכת' כדכתיב באחרי מות ויצא אל המזבח בהיכל: אשר על ארון העדות' אשר לפני ה' וגו' אבל בכל השנה היא הפרכת להבדיל בינו להיכל: כולה לא היו עליו דמים אלא קטרת: (י) אחת בשנה' ביום הכפורים'

עיקר ש״ח ובאר״ח

שמעשה החסר במקרא דאל״כ והיו מבע״ל: ח הטבעת יהיה בעבור כיח לבד ולא לבדים: ט פרש פי' תלי מנה וכו': י אבל על מזבח הנחושת אתה מקריב: כ ולא כראש הכתוב קאי גם אעולה ומנחה דכתיב בקרא: ל פי' כשידע בטומאה ושגג במקדש או בקדשים או שגג בטומאה וידע במקדש או בקדשים ע״ז מכפר פר ושעיר של יוה״כ:

מנין המצות

תרי״ג עשין לאוין

(קב) מב לאכול כהנים בשר קדש והבעלים מתכפרים שנאמר ואכלו אותם אשר כופר בהם:

(קג) מג להקטיר הכהן קטרת בכל יום שנא' והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרות יקטירנה:

(קד) שלא להקריב במזבח הזהב שבהיכל שום דבר עבודה חוץ מהקטרת שבכל יום והזאת הדמים ביוה״כ שנאמר לא תעלו עליו קטרת זרה וגו': סא

הפטרת תצוה ביחזקאל סימן מ״ג

אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֺנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית: וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל

אשר־עשו צורת הבית ותכונתו ומוצאיו ומובאיו וכל־צורתו
צורותיו קרי ואת כל־חקתיו וכל־צורתו צורותיו קרי וכל־תורתו
תורותיו ק׳ הודע אותם וכתב לעיניהם וישמרו את־כל־צורתו
ואת־כל־חקתיו ועשו אותם: זאת תורת הבית על־ראש
ההר כל־גבלו סביב ׀ סביב קדש קדשים הנה־זאת תורת
הבית: ואלה מדות המזבח באמות אמה אמה וטפח וחיק
האמה ואמה רחב וגבולה אל־שפתה סביב זרת האחד
וזה גב המזבח: ומחיק הארץ עד־העזרה התחתונה שתים
אמות ורחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד־העזרה
הגדולה ארבע אמות ורחב האמה: וההראל ארבע אמות
ומהאראיל ומהריאל קרי ולמעלה הקרנות ארבע: והאראיל
והאריאל קרי שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע
אל ארבעת רבעיו: והעזרה ארבע עשרה ארך בארבע
עשרה רחב אל ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי
האמה והחיק־לה אמה סביב ומעלתהו פנות קדים: ויאמר
אלי בן־אדם כה אמר אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום
העשותו להעלות עליו עולה ולזרק עליו דם: ונתתה אל־

שמות ל תשא

יא וידבר יהוה אל־משה לאמר: יב כי תשא את־ראש בני־ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר

רש״י

(יב) כי תשא. לשון קבלה א כתרגומו לדעת כמה הם אל תמנם לגלגלות ב אלא כשתתפוץ לקבל סכום מנינם יתנו כל אחד מחצית השקל ותמנה את

עיקר ש״ח ובאר״ח

א מלשון לא תשא שמע שוא׳ ולא מלשון הרמה כמו ישא פרעה: ב דלא תפרס

הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם אֲשֶׁר הֵם מִזֶּרַע צָדוֹק הַקְּרֹבִים אֵלַי נְאֻם
אֲדֹנָי יֱהֹוִה לְשָׁרְתֵנִי פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת: וְלָקַחְתָּ מִדָּמוֹ
וְנָתַתָּה עַל־אַרְבַּע קַרְנֹתָיו וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה וְאֶל־
הַגְּבוּל סָבִיב וְחִטֵּאתָ אוֹתוֹ וְכִפַּרְתָּהוּ: וְלָקַחְתָּ אֵת הַפָּר הַחַטָּאת
וּשְׂרָפוֹ בְּמִפְקַד הַבַּיִת מִחוּץ לַמִּקְדָּשׁ: וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי תַּקְרִיב
שְׂעִיר־עִזִּים תָּמִים לְחַטָּאת וְחִטְּאוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר חִטְּאוּ
בַּפָּר: בְּכַלּוֹתְךָ מֵחַטֵּא תַּקְרִיב פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְאַיִל מִן־
הַצֹּאן תָּמִים: וְהִקְרַבְתָּם לִפְנֵי יְהֹוָה וְהִשְׁלִיכוּ הַכֹּהֲנִים עֲלֵיהֶם
מֶלַח וְהֶעֱלוּ אוֹתָם עֹלָה לַיהֹוָה: שִׁבְעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׂעִיר־
חַטָּאת לַיּוֹם וּפַר בֶּן־בָּקָר וְאַיִל מִן־הַצֹּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ:
שִׁבְעַת יָמִים וְכִפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדָו ידיו ק':
וִיכַלּוּ אֶת־הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים
עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצָאתִי אֶתְכֶם
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: יכפרו ק'

אונקלוס

יא וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: יב אֲרֵי תְקַבֵּל יָת חֻשְׁבַּן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְמִנְיָנֵיהוֹן וְיִתְּנוּן גְּבַר פֻּרְקַן נַפְשֵׁהּ קֳדָם יְיָ

רשב"ם

(יא) וידבר וגו' · כשקבצם משה לישראל להפריש תרומות המשכן מנאם וזה הכסף ניתן לעבודת המשכן כדכתיב באלה פקודי וכסף פקודי העדה מאת וגו' :

בעל הטורים

(יב) כי תשא · סמך קרנותיו לכי תשא רמז למה שאמרו (ב"ב דף י') רמה קרנו של ישראל בכי תשא · וסמך יום הכפורים לכופר נפשו לומר שביום הכפורים צריך ליתן כופר נפשו כי אז כל העם נמנין ועוברין לפניו ולכך נהגו לפסוק צדקה ביוה"כ · תשא את ראש בני · ר"ת עולה כמנין תר"ג שכך היו האלפים שש מאות אלף ושלשת אלפים וכן בני ישראל עולה תר"ג : ונתנו · אם תקראנו למפרע יהיה ג"כ ונתנו · לומר על כל מה שאדם נותן לצדקה

נפשו ליהוה בפקד אתם ולא־יהיה בהם נגף בפקד אתם׃ יג זה ׀ יתנו כל־העבר על־הפקדים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה ליהוה׃ יד כל העבר על־הפקדים מבן עשרים שנה ומעלה יתן תרומת יהוה׃ טו העשיר לא־ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל לתת את־תרומת יהוה לכפר על־נפשתיכם׃ טז ולקחת את־כסף הכפרים מאת בני ישראל ונתת אתו על־עבדת אהל מועד והיה לבני

רש"י

השקלים והדבר מביאם: ולא יהיה בהם נגף. שהמנין שולט בו עין הרע והדבר בא עליהם כמו שמצינו בימי דוד: (יג) זה יתנו. הראה לו כמין מטבע של אש ומשקלה מחצית השקל ואמר לו כזה יתנו: העובר על הפקודים. דרך המונין מעבירין את הנמנין זה אחר זה וכן כל אשר יעבור תחת השבט וכן תעבורנה הצאן על ידי מונה: מחצית השקל בשקל הקדש. במשקל השקל שקבעתי לך לשקול בו שקלי הקדש כגון שקלים האמורין בפרשת ערכין ושדה אחוזה: עשרים גרה השקל. עכשיו פירש לך כמה הוא: גרה. לשון מעה וכן בשמואל יבא להשתחות לו לאגורת כסף וככר לחם: עשרים גרה השקל. שהשקל השלם ד' זוזים והזוז מתחלתו חמש מעות אלא באו והוסיפו עליו שתות והעלוהו לשש מעה כסף ומחצית השקל הזה שאמרתי לך יתנו תרומה לה': (יד) מבן עשרים שנה ומעלה. למדך כאן שאין פחות מבן עשרים יוצא לצבא ונמנה בכלל אנשים: (טו) לכפר על נפשתיכם. שלא תנגפו על ידי מנין. ד"א לכפר על נפשותיכם לפי שרמז להם כאן ג' תרומות שנכתב כאן תרומת ה' ג' פעמים אחת תרומת אדנים שמנאן כשהתחילו בנדבת המשכן שנתנו כל אחד ואחד מחצית השקל ועלה למאת הככר שנאמר וכסף פקודי העדה מאת ככר ומהם נעשו האדנים שנאמר ויהי מאת ככר הכסף וגו'. והשנית אף היא ע"י מנין שמנאן משהוקם המשכן הוא המנין האמור בתחלת חומש הפקודים באחד לחדש השני בשנה השנית ונתנו כל אחד מחצית השקל והן לקנות מהן קרבנות צבור של כל שנה ושנה והושוו בהם עניים ועשירים ועל אותה תרומה נאמ' לכפר על נפשותיכם שהקרבנות לכפרה הם באים. והשלישית היא תרומת המשכן כמו שנאמר כל מרים תרומת כסף ונחשת ולא היתה יד כלם שוה בה אלא איש איש מה שנדבו לבו: (טז) ונתת אתו על עבדת אהל מועד. למדת שנצטוו למנותם בתחלת נדבת המשכן אחר מעשה העגל מפני שנכנס בהם מגפה כמו שנאמר ויגף ה' את

העם

כד תמני יתהון ולא יהי בהון מותא כד תמני יתהון: יג דין יתנון כל דעבר על מניניא פלגות סלעא בסלעי קודשא עסרין מעין סלעא פלגות סלעא אפרשותא קדם יי: יד כל דעבר על מניניא מבר עסרין שנין ולעלא יתן אפרשותא קדם יי: טו דעתיר לא יסגי ודמסכן לא יזער מפלגות סלעא למתן ית אפרשותא קדם יי לכפרא על נפשתיכון: טז ותסב ית כסף כפוריא מן בני ישראל ותתן יתה על פלחן משכן זמנא ויהי לבני ישראל לדכרנא קדם יי לכפרא על נפשתיכון:

רשב״ם

(יג) עשרים גרה · מין מטבע הוא · (טז) כסף הכפורים · כסף כופר נפש: על עבודת אהל מועד · כדכתיב מאת אדנים למאת ככר ככר

בעל הטורים

לגדקה יחזור אליו ולא יחסר לו בשביל זה כלום: (יג) פקודים · ג׳ בפ׳ · וג״ם מתנית השקל בפ׳ · וג״ם כופר נפשו · וג״ם לכפר · וג״ם בני ישראל לכפר על שלשה דברים על המלחמה ורעב ודבר וכן אמר גד החוזה לדוד כשמנה את ישראל (ש״ב כ״ד) שלש אני נוטל עליך: שקל · בגימטריא נפש שבא לכפר על הנפש: (יד) מבן עשרים שנה · ס״ת המן שבא להכריע שקלים של המן · שנה ומעלה · בגימ׳ לעונשים · עשרים שנה ומעלה ר״ת עשו ואתן אדם תחתיך (עיין בככות דף ס״ב): (טז) הכפורים · ב׳ במסרה (ר״ל במעשה המשכן) הכא ואידך מדם חטאת הכפורי׳ אחת בשנה יכפר · וגם זה רמז לפסוק לדקה ביום הכפורים: והיה לבני ישראל לזכרון · מלא וי״ו · על שני כתפיו לזכרן · חסר וא״ו שלא היו לזכרון אלא בעודם על כתפיו אבל כל זמן שהן קיימין ועומדין לא היו לזכרון [ר״ל אבל כסף הכפורים תמיד לזכרון עי׳ ברכות דף ס״ב ע״ב וברי״ף שם]:

רש״י

טעם משל לאחן התכיבה על בעליה שנפל בה דבר ומשפסק אמר לו לרועה בנקשה ממך מנה את לאני ודע כמה נותרו בהם להודיע שהיא חביבה עליו וא״א לומר שהמנין הזה הוא האמור בחומש הפקודים שהרי נאמר בו באחד לחדש השני והמשכן הוקם באחד לחדש הראשון שנאמר ביום החדש הראשון באחד לחדש תקים וגו׳ ומהמנין הזה נעשו האדנים משקלים שלו שנאמר ויהי מאת ככר הכסף לצקת וגו׳ · הא למדת שבשתים היו אחת בתחלת נדבתן אחר

עיקר ש״ח ובאר״ח

שיתנו אחר המנין את אחד שקליהם עז״ש וכו׳ וזה התבונה שלא תשלוט בהן עין הרע ואגב יהיו הכסף לאדנים: ג דייק דכתיב זה וגו׳ שרמז לו על דבר הנראה לעין: ד לאגורת לשון מעה: ה ועשרים גרה היה קודם הוספה ואח״כ היה כ״ד מעות: ו לא לכפרה על חטאים דמה שייך כפרה אלא

יִשְׂרָאֵל לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם: פ יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: יט וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם: כ בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ־מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַיהוָה: כא וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק־עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם: פ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כג וְאַתָּה קַח־לְךָ בְּשָׂמִים רֹאשׁ מָר־דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְקִנְּמָן־בֶּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וּקְנֵה־

רש"י

יום הכפורים בשנה ראשונה ואחת בשנה שנייה באייר משהוקם המשכן · וא"ת וכי אפשר שבשניהם היו ישראל שוים ו' מאות אלף וג' אלפים וה' מאות וג' שהרי בכסף פקודי העדה נאמר כן ובחומש הפקודים אף בו נאמר כן ויהיו כל הפקודים שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים והלא בשתי שנים היו וא"א שלא היו בשעת מנין הראשון בני י"ט שנה שלא נמנו ובשנייה נעשו בני כ' · תשובה לדבר אבל שנות האנשים בשנה אחת נמנו אבל למנין יציאת מצרי' היו שתי שנים לפי שליציאת מצרים מונין ניסן כמו ששנינו במס' ר"ה בשנה ונבנה המשכן בראשונה והוקם בשנייה שנתחדשה שנה באחד בניסן אבל שנות האנשים מנויין למנין שנות עולם המתחילין מתשרי נמצאו שני המניינים בשנה אחת ז המנין הראשון היה בתשרי לאחר יום הכפורי' שנתרצה המקום לישראל לסלוח להם ונצטוו על המשכן והשני באחד באייר: על עבודת אהל מועד · הן האדנים שנעשו בו: (יח) כיור · כמין דוד גדולה ולה דדים המריקים בפיהם מים: וכנו · כתרגומו בסיסיה מושב מתוקן לכיור: לרחצה · ח מוסב על הכיור: ובין המזבח · מזבח העולה שכתוב בו שהוא לפני פתח משכן אהל מועד והיה הכיור משוך קמעא ועומד כנגד אויר שבין המזבח והמשכן ואינו מפסיק כלל בנתיי' משום שנאמר ואת מזבח העולה שם פתח משכן אהל מועד כלומר מזבח לפני אהל מועד ואין כיור לפני אהל מועד הא כיצד משוך קמעא כלפי הדרום כך שנויה בזבחים: (יט) את ידיהם ואת רגליהם · בבת אחת היה מקדש ידיו ט ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קדוש ידים ורגלים מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ומקדשן: (כ) בבאם אל אהל מועד · להקטיר

הקטרים

יז ומליל יי עם משה למימר: יח ותעבד כיורא דנחשא ובסיסה נחשא לקדוש ותתן יתה בין משכן זמנא ובין מדבחא ותתן תמן מיא: יט ויקדשון אהרן ובנוהי מנה ית ידיהון וית רגליהון: כ במיעלהון למשכן זמנא יקדשון מיא ולא ימותון או במקרבהון למדבחא לשמשא לאסקא קרבנא קדם יי: כא ויקדשון ידיהון ורגליהון ולא ימותון ותהי להון קים עלם לה ולבנוהי לדריהון: כב ומליל יי עם משה למימר: כג ואת סב לך בוסמין רישא מירא דכיא מתקל חמש מאה וקנמן בשם פלגותה מתקל מאתן וחמשין וקנה בוסמא מתקל

רשב"ם

לאדן: (כג) בשמים ראש. חשובים כדכתיב עם כל ראשי בשמים. ונראה בעיני כי בשמים גידולי אילנות כדכתיב הפיחי גני יזלו בשמיו. אבל בשמים ראש מיני שרף אילן או דברים שמוציאין מן הקרקע: מר דרור. חשוב וכן מר עבר. חשוב

בעל הטורים

(יח) ועשית כיור. סמך כיור לפרשת שקלים לומר שהשקלים נעשים בשביל

רש"י

שחרית ובין הערבים. קטרת זו להזות מדם פר כהן המשיח ושעירי עבודת כוכבים: ולא ימותו. הא אם לא ירחצו ימותו שבתורה נאמרו כללות ומכלל לאו אתה שומע הן: אל המזבח. החיצון שאין כאן ביאת אהל מועד אלא בחצר: (כא) ולא ימותו. לחייב מיתה על המשמש במזבח ואינו רחוץ ידים ורגלים שמיתה הראשונה לא שמענו אלא על הנכנס להיכל: (כג) בשמים ראש. חשובים: וקנמן בשם. לפי שהקנמון קליפת עץ הוא יש שהוא טוב ויש בו ריח טוב וטעם ויש שאינו אלא כעץ לכך הוצרך לומר קנמן בשם מן הטוב: מחציתו חמשים ומאתים. מחצית הבאתו תהא חמשי'

עיקר ש"ח ובאר"ח

מניין: ז ואין יכולים לבא לכלל שנה אלא עד ר"ה ואפי' אותן שנולדו קודם ר"ה כשבא ר"ה בא לכלל שנה: ח דק"ל היאך יכולים לרחוץ מן הכיור עכ"פ כי מושב על הכיור: ט כי את בא לרבות שיהיו ידיהם ורגליהם בבת אחת: י ומלת לפרש קאי גם אבבואם אל אהל מועד: כ דק"ל הא מנהג הכתוב לפרש העונש שמתחייב ולמה לא כתיב ואם לא ירחצו ימותו עכ"פ שבתורה נאמר כללות וכו': ל דק"ל הא פשיטא כיון דאסור לכנס לאהל מועד בלא רחיצה האיך יוכל לבא למזבח עכ"פ במזבח החיצון: מ דאין לפרש מחציתו של מר דרור שהם ר"ן דא"כ ל"ל מחציתו וגם חמשים ומאתים ע"כ מחציתו קאי אקנמון להביאם בב' מחצית:

שאין

בשם חמשים ומאתים: כד וקדה חמש מאות בשקל הקדש ושמן זית הין: כה ועשית אתו שמן משחת־קדש רקח מרקחת מעשה רקח שמן משחת־קדש יהיה: כו ומשחת בו את־אהל מועד ואת ארון העדת: כז ואת־השלחן ואת־כל־כליו ואת־המנרה ואת־כליה ואת מזבח הקטרת: כח ואת־מזבח העלה ואת־כל־כליו ואת־הכיר ואת־כנו: כט וקדשת אתם והיו קדש קדשים כל־הנגע בהם יקדש: ל ואת־אהרן ואת־בניו תמשח וקדשת אתם לכהן לי: לא ואל־בני ישראל תדבר לאמר שמן משחת־קדש יהיה זה לי לדרתיכם: לב על־בשר אדם לא ייסך ובמתכנתו לא תעשו כמהו קדש הוא קדש

רש"י

ומאתים נמצא כלו חמש מאות כמו שיעור מר דרור א"כ למה נאמר בו חצאין גזרת הכתוב היא להביאו לחצאין להרבות בו ב' הכרעות שאין שוקלין פין כעין ג. וכך שנויה בכריתות: וקנה בשם. קנה של בשם לפי שיש קנים שאינן של בשם הוצרך לומר בשם: חמשים ומאתים. סך משקל ע כולו: (כד) וקדה. שם שורש עשב ובלשון חכמים קציעה: הין. י"ב לוגין ונחלקו בו חכמי ישראל ר' מאיר אומר בו שלקו את העקרין אמר לו רבי יהודה והלא לסוך את העקרין אינו סיפק פ. אלא שרוים צ במים שלא יבלעו את השמן ואח"כ הציף עליהם השמן עד שקלט הריח. וקפחו ק לשמן מעל העקרין: (כה) רקח מרקחת. רקח שם דבר הוא והטעם מוכיח שהוא למעלה ר והרי הוא כמו רקע רגע ש והוא כמו רוגע הים וכמו רוקע הארץ שהטעם למטה וכל דבר המעורב בחבירו. עד שזה קופה מזה ת או ריח או טעם קרוי מרקחת: רקח מרקחת. רקח העשוי ע"י אומנות ותערובות: מעשה רקח. שם האומן בדבר: (כו) ומשחת בו. כל המשיחות כמין כ"יוונית א חוץ משל מלכים שהן כמין נזר: (כט) וקדשת אתם. משיחה זו מקדשתם ב להיות קדש קדשים ומה היא קדושתם כל הנוגע וגו' כל הראוי לכלי שרת משנכנס לתוכו קדוש קדושת הגוף להפסל ביוצא ולינה וטבול יום ואינו נפדה לצאת לחולין אבל דבר שאינו ראוי להם אין מקדשן ושנויה היא משנה שלימה אצל מזבח מסוף שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי בין שאינו ראוי ת"ל כבשים מה כבשים ראויים אף כל ראויים.

מָאתָן וְחַמְשִׁין: כד וּקְצִיעֲתָא מַתְקַל חֲמֵשׁ מְאָה בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
וּמְשַׁח זֵיתָא מְלֵא הִינָא: כה וְתַעְבֵּד יָתֵהּ מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא
בְּסַם מְבַסַּם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְשַׁח רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵא: כו וּתְרַבֵּי
בֵהּ יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא: כז וְיָת פָּתוּרָא
וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת מְנָרְתָּא וְיָת מָנָהָא וְיָת מַדְבְּחָא דִקְטֹרֶת
בּוּסְמַיָּא: כח וְיָת מַדְבַּח דַעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא
וְיָת בְּסִיסֵהּ: כט וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן וִיהוֹן קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא כָּל דְיִקְרַב
בְּהוֹן יִתְקַדָּשׁ: ל וְיָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי תְּרַבֵּי וּתְקַדֵּשׁ יָתְהוֹן
לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמָי: לא וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימַר מְשַׁח
רְבוּת קוּדְשָׁא יְהֵי דֵין קֳדָמַי לְדָרֵיכוֹן: לב עַל בִּסְרָא דַאֲנָשָׁא
לָא יִתְנַסַּךְ וּבִדְמוּתֵהּ לָא תַעְבְּדוּן כְּוָתֵהּ קוּדְשָׁא הוּא קוּדְשָׁא

רשב"ם

בכל סוחרי מדינות: מחציתו· מפורש בכריתות: (כה) רוקח מרקחת · לפי הפשט כתושים ונתונים בשמן ועירבם יפה: (כט) כל הנוגע בהם יקדש · לטהר תחלה קודם שיגע בהם לאחר שנמשחו: (לב) ובמתכונתו · בחשבון

רש"י

לאויס · כל משיחת משכן וכהנים ומלכים מתורגם לשון רבוי לפי שאין צורך משיחתן אלא לגדולה כי כן יסד המלך שזה חנוך גדולתן ואלו משיחות כמו רקיקין משוחין וראשית שמנים ימשחו לשון ארמית כהן כלשון עברית: (לא) לדרתיכם · מכאן למדו רבותינו לומר שכולו קיים לעתיד לבא: זה · בגימטריא תריסר לוגין הוו: (לב) לא ייסך · בשני יודי"ן ל' לא יפעל כמו למען ייטב לך: על בשר אדם לא ייסך· מן השמן הזה עצמו: ובמתכנתו לא תעשו כמהו · בסכום סממניו לא תעשו אחר כמוהו במשקל סממנין הללו לפי מדת הין שמן ג אבל אם פחת או רבה בסממנין לפי מדת הין שמן מותר

עיקר ש"ח ובאר"ח

נ שאין יכול לשקול שוה שוה בלי הכרע: ס אלא עץ גמור: ע שלא תפרש מחציתו של קנה בשם הוא ר"ן כמו קנמן בשם דא"כ לכתוב קנמן וקנה בשם מחציתו ומחציתו ר"ן אלא מחציתו דקנמן קאי אגופא דמחציתו · אבל מחציתו דקנה בשם קאי אקנמון וקנה כולו שיהיה ר"ן: פ פי' אינו די: צ לשון שרייה: ק שפכו וקנהו השמן מעל העקרים: ר כלומר בראש התיבה ונקרא בפי המדקדקים מלעיל: ש רגע בסגול תחת הרי"ש אבל רוגע הוא בינוני פעול: ת כלומר זה כוסל מזה: א כ"ף יוונית כמו נו"ן שלנו: ב לא שהקדוש הוא ענין בפ"ע אלא במה נתקדש במשיחה: ג שאלו כתב ובמתכונתו לבד ה"א אפילו פיחת

יִהְיֶה לָכֶם׃ לג אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל־זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ ס לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ סַמִּים נָטָף ׀ וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה׃ לה וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ׃ לו וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם׃ לז וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ

רש"י

ואף העשוי במתכונתו של זה אין הסך ממנו חייב אלא הרוקחו : ובמתכנתו · לשון חשבון כמו מתכנת הלבנים וכן במתכנתה של קטורת : (לג) ואשר יתן ממנו · מאותו של משה : על זר · שאינו צורך כהונה ומלכות: (לד) נטף · הוא צרי ועל שאינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף קרוי נטף ובלע"ז גו"מא והצרי קורין לו טרי"אקה : ושחלת · שורש בשם חלק ומצהיר כצפורן ובלשון המשנה קרוי צפורן וזהו שתרגם אונקלוס ומופרא : וחלבנה · בשם שריחו רע וקורין לו גלב"נא ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת ד ללמדנו שלא יקל בעינינו לצרף עמנו באגודת תעניותינו ותפלתנו את פושעי ישראל ה שיהיו נמנין עמנו : סמים · אחרים: ולבנה זכה · מכאן למדו רבותינו י"א סממנין נאמרו לו למשה בסיני מעוט סמים שנים נטף ושחלת וחלבנה ג' הרי ה' · סמים לרבות ו עוד כמו אלו הרי עשר · ולבונה הרי י"א ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה מר וקציעה שבלת נרד וכרכם הרי ח' שהשבלת ונרד אחד שהנרד דומה לשבלת · הקשט והקלופה והקנמון הרי י"א · בורית כרשינה אינו נקטר אלא בו שפין את הצפורן ללבנה שתהא נאה : בד בבד יהיה · אלו הארבעה הנזכרים כאן יהיו שוין משקל במשקל כמשקלו של זה כך משקלו של זה וכן שנינו הצרי והצפורן והחלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה ול' בד נראה בעיני שהוא ל' יחיד אחד באחד יהיה · זה כמו זה : (לה) ממלח · כתרגומו מעורב שיערב שחיקתן יפה יפה זה עם זה ואומר אני שדומה לו ויראו המלחים · מלחיך וחובליך על שם שמהפכין את המים במשוטות כשמנהיגים את הספינה כאדם המהפך בכף ביצים טרופות לערבן עם המים וכל דבר שאדם רוצה לערב יפה יפה מהפכו באצבע או בכזך : ממלח טהור קדש · ממולח יהיה וטהור יהיה ז וקדש יהיה : (לו) ונתתה ממנה וגו' · היא קטרת שבכל יום ויום ח שעל המזבח הפנימי שהוא באהל מועד : אשר אועד לך שמה · כל מועדי דבור שאקבע לך ט אני קובעם לאותו מקום: (לז) במתכנתה · במנין סממניה :

קדש

יְהֵי לְכוֹן: לג גְּבַר דִּי יְבַסֵּם דִּכְוָתֵהּ וְדִי יִתֵּן מִנֵּהּ עַל חִלּוֹנַי וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּהּ: לד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַב לָךְ בּוּסְמִין נְטוֹפָא וְטוּפְרָא וְחֶלְבְּנְתָּא בּוּסְמִין וּלְבוֹנְתָא דָכִיתָא מַתְקַל בְּמַתְקַל יְהֵא: לה וְתַעְבֵּד יָתַהּ קְטֹרֶת בּוּסְמִין בְּסַם עוֹבַד בּוּסְמָנוּ מְעָרַב דְּכֵי קוּדְשָׁא: לו וְתִשְׁחוֹק מִנַּהּ וְתַדִּיק וְתִתֵּן מִנַּהּ קֳדָם סַהֲדוּתָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי אֱזַמֵּן מֵימְרִי לָךְ תַּמָּן קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין תְּהֵי לְכוֹן: לז וּקְטֹרֶת בּוּסְמִין דִּי תַעְבֵּד בִּדְמוּתַהּ לָא תַעְבְּדוּן

רש״י

הבשמים של פרשה זו: (לג) ואשר יתן ממנו. משמן שעשה משה: (לד) סמים. כבר פרשתיו למעלה: סמים ולבונה זכה. לפי הפשט בתחלת כלל קח לך סמים ופירש מה הם סמים נטף ושחלת וחלבנה תרי אלו סמים שצויתי שתקח לך מרקחת: ולבונה זכה. לפי הפשט לבונה זכה אינה סמים וסמים אחרון הם היו סמים ראשון שבפסוק וכן דרך מקרא כולל ומפרש וחוזר ואומר הרי לך כלל שאמרתי לך וכן בנח ויאמר אלהים אל נח זאת אות הברית אשר הקימותי וגו׳: (לה) ממולח. מעורב כמנהיגי ספינות בים שקורין מלחים מפני שמערבים המים בלכתם: (לו) ושחקת ממנה וגו׳. לקיים ביום הכפורים מה שכתוב באחרי מות וקטורת סמים דקה והביא מבית

בעל הטורים

פוסקי לדקה ואינן נותנין: (לג) קדש הוא קדש יהיה לכם. בגי׳ למלכות בית דוד [נ״ל דדרש אם למקרא קודש מנא וי״ו]: (לד) קח לך סמים. ס״ת מכה תמרה וריחני פיקחין: זכה. ג׳ במסו׳. ולבונה זכה. ונתת על המערכת לבונה זכה (פ׳ אמור) ותפלתי זכה (איוב ט״ז) זה הוא שאמר הכתוב׳ תכון תפלתי קטרת לפניך שהתפלה דומה לקטורת כשם שזו זכה כך התפלה צריכה שתהיה זכה: (לה) רוקח. ב׳ מלאים. מעשה רוקח. זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח (קהלת י׳) זהו שדרשו רבותינו שהיו מכניסים אחר הקטורת לומר כשם שאין נדב ואביהוא כשם שמתו עדת קרח שנאמר מות גבי רוקח דהיינו קטרת ואמר להם משה כלו שאין הקטרת ממית אלא אדרבה מחיה שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר על העם דכתיב סמור

עיקר ש״ח ובאר״ת

או ריבה לפי מדת הין חייב לכך כתיב לא תעשו כמוהו וכו׳: ד דהל״ל לכתוב אותו כראש או בסוף הסממנים: ה אלא כדי שירא׳ הקב״ה שאפילו הפושעים ישובו בתשובה ויתאו עלינו: ו הוכחתו מדכתיב סמים אחר שלשה סמנין ומדלא כתיב סמים סמים בהדדי ע״כ לרבות כמו אלו: ז דק״ל כי ועשית לא שייך על טהור וקדש לכן פירש כי ועשית קאי על ממולח וטהור קדש מאליו יהיה: ח כי ונתת ממנה פי׳ לא היית למבמרת וכו׳ אלא מקטיר בכ״י וכו׳: ט וזה הוא הטעם בכתוב למה נקרא אהל מועד לפי שכל מקום ועד זמן

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לְךָ לַיהוָה׃ לח אִישׁ אֲשֶׁר־
יַעֲשֶׂה כָמוֹהָ לְהָרִיחַ בָּהּ וְנִכְרַת מֵעַמָּיו׃ לא ס א וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב רְאֵה קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־
אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ ג וָאֲמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים
בְּחָכְמָה וּבִתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ ד לַחְשֹׁב
מַחֲשָׁבֹת לַעֲשׂוֹת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ ה וּבַחֲרֹשֶׁת
אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־מְלָאכָה׃ ו וַאֲנִי
הִנֵּה נָתַתִּי אִתּוֹ אֵת אָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן
וּבְלֵב כָּל־חֲכַם־לֵב נָתַתִּי חָכְמָה וְעָשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
צִוִּיתִךָ׃ ז אֵת ׀ אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הָאָרֹן לָעֵדֻת וְאֶת־
הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עָלָיו וְאֵת כָּל־כְּלֵי הָאֹהֶל׃ ח וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן
וְאֶת־כֵּלָיו וְאֶת־הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ וְאֵת
מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת׃ ט וְאֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־
הַכִּיּוֹר וְאֶת־כַּנּוֹ׃ י וְאֵת בִּגְדֵי הַשְּׂרָד וְאֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ

רש״י

קדש תהיה לך לה' · שלא תעשנה אלא לשמי: (לח) להריח בה · אבל עושה אתה במתכונתה משלך כדי למסרה לצבור: (ב) קראתי בשם · לעשות מלאכתי את בצלאל: (ג) בחכמה · מה שאדם שומע דברים מאחרים ולמד: ובתבונה · מבין דבר מלבו מתוך דברים שלמד: ובדעת · רוח הקדש: (ד) לחשב מחשבת · אריגת מעשה חשב: (ה) ובחרשת · לשון אומנות כמו חרש חכם ואונקלוס פירש ושנה בפירושן באומן אבנים קרוי אומן וחרש עץ קרוי נגר: למלאת · להושיבה במשבצת שלה במלואה לעשות המשבצת למדת מושב האבן ועביה: (ו) ובלב כל חכם לב וגו' · ועוד שאר חכמי לב שבכם וכל אשר נתתי בו חכמה ועשו את כל אשר צויתיך: (ז) ואת הארן לעדת · לצורך לוחות העדות: (ח) הטהרה · על שם זהב טהור: (י) ואת בגדי השרד · אומר אני לפי פשוטו של מקרא שאי אפשר לומר שבבגדי כהונה מדבר לפי שנאמר אצלם ואת בגדי הקדש לאהרן הכהן ואת בגדי בניו לכהן אלא אלו בגדי השרד הם בגדי התכלת והארגמן ותולעת שני האמורים בפרשת מסעות ונתנו עליו בגד תכלת ונתנו עליו בגד ארגמן ונתנו עליהם בגד

תולעת

לְכוֹן קוּדְשָׁא תְּהֵי לָךְ קֳדָם יְיָ: לח גְּבַר דִּיַעְבֵּד דִּכְוָתַהּ לְאָרָחָא בַהּ וְיִשְׁתֵּצֵי מֵעַמֵּהּ: א וּמַלֵּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: ב חֲזֵי דְרַבֵּיתִי בְשׁוּם בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַר חוּר לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה: ג וְאַשְׁלֵמִית עִמֵּהּ רוּחַ מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא וּבְסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל עֲבִידָא: ד לְאַלָּפָא אוּמָנְוָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא: ה וּבְאֻמָּנוּת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד בְּכָל עֲבִידָא: ו וַאֲנָא הָא יְהָבִית עִמֵּהּ יָת אָהֳלִיאָב בַּר אֲחִיסָמָךְ לְשִׁבְטָא דְדָן וּבְלִבָּא כָל חַכִּימֵי לִבָּא יְהָבִית חָכְמְתָא וְיַעְבְּדוּן יָת כָּל דִּי פַקֵּדְתָּךְ: ז יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת אֲרוֹנָא לְסָהֲדוּתָא וְיָת כַּפָּרְתָּא דִּי עֲלוֹהִי וְיָת כָּל מָנֵי מַשְׁכְּנָא: ח וְיָת פָּתוֹרָא וְיָת מָנוֹהִי וְיָת מְנָרְתָּא דְכִיתָא וְיָת כָּל מָנַהָא וְיָת מַדְבְּחָא דִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא: ט וְיָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְיָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ: י וְיָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא וְיָת

רשב״ם

(ו) ובלב כל חכם לב׳ כבר נתתי בהם חכמה ועשו וגו׳: (י) בגדי השרד׳ כמין קליעות והם בגדים שמצפים בהם הארון והשלחן והמנורה המפורשים בפרשת במדבר סיני ופרשו עליו בגד כליל תכלת׳ בגד ארגמן׳ בגד תולעת שני׳ ואותן בגדים עשויים כעין שרד וקליעות:

בעל הטורים

קדש אלא החטא ממית: (ז) לחשב מחשבת׳ חסר וי״ו שבששה ימים יש לפרוכת: (ו)

רש״י

תולעת שני׳ ונראין דברי שאומר ומן התכלת והארגמן ותולעת השני עשו בגדי שרד לשרת בקדש ולא הוזכר שם עמהם ואם בבגדי כהונה מדבר לא מצינו באחד מהם ארגמן או תולעת שני בלא שש: בגדי השרד׳ י״מ לשון עבודה ושירות כתרגומו לבושי שמושא ואין לו דמיון במקרא ואני אומר שהוא לשון ארמי כתרגום של קלעים ותרגום של מכבר ל שהיו ארוגים במחט עשויים

עיקר ש״ח ובאר״ח

שאקבע לך וכו׳: י דק״ל דהל״ל קראתי שם לבצלאל אלא הפי׳ קראתי בשם לעשות מלאכתי למי לבצלאל: כ דק״ל האם שאר כלים לא היו טהורים לכ״פ שר״ל מזוקק ע״ש וכו׳: ל שמתורגם סרדין פ״מ שהיו וכו׳ א״כ שרד נמי פירושו

לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן׃ יא וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְאֶת־קְטֹרֶת הַסַּמִּים לַקֹּדֶשׁ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוִּיתִךָ יַעֲשׂוּ׃ פ
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יג וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ כִּי אוֹת הִוא בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם לָדַעַת כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ יד וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַשַּׁבָּת כִּי קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם מְחַלְלֶיהָ מוֹת יוּמָת כִּי כָּל־הָעֹשֶׂה בָהּ מְלָאכָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמֶּיהָ׃ טו שֵׁשֶׁת יָמִים יֵעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן קֹדֶשׁ לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה מְלָאכָה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת מוֹת יוּמָת׃ טז וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת־הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם׃ יז בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִוא לְעֹלָם כִּי־שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ׃ ס שני

רש"י

נקבים נקבים לצי"דין בלע"ז: (יא) ואת קטורת הסמים לקדש. לצורך הקטרת ההיכל שהוא קדש: (יג) ואתה דבר אל בני ישראל. ואתה אע"פ שהפקדתיך לצוותם על מלאכת המשכן אל יקל בעיניך לדחות את השבת מפני אותה מלאכה: אך את שבתתי תשמרו. אף על פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה שבת אל תדחה מפניה כל אכין ורקין מעוטין למעט שבת ממלאכת המשכן: כי אות היא ביני וביניכם. אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי לכם את יום מנוחתי למנוחה: לדעת. האומות בה כי אני ה' מקדשכם: (יד) מות יומת. אם יש עדים והתראה: ונכרתה. בלא התראה: מחלליה. הנוהג בה חול בקדושתה: (טו) שבת שבתון. מנוחת מרגוע ולא מנוחת עראי: שבת שבתון. לכך כפלו הכתוב לומר שאסור בכל מלאכה אפי' אוכל נפש וכן יוה"כ שנאמר בו שבת שבתון היא לכם אסור בכל מלאכה אבל יום טוב לא נאמר בו כ"א ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון אסורים בכל מלאכת עבודה ומותרים במלאכת אוכל נפש: קדש לה'. שמירת קדושתה לשמי ובמצותי: (יז) וינפש. כתרגומו ונח וכל לשון נופש הוא לשון נפש שמשיב נפשו ונשימתו בהרגיעו מטורח המלאכה ומי שכתוב בו לא ייעף ולא ייגע וכל פעלו במאמר הכתיב מנוחה לעצמו לסבר האוזן

לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא : יא וית משחא דרבותא וית קטרת בוסמיא לקודשא ככל די פקדתך יעבדון : יב ואמר יי למשה למימר : יג ואת מלל עם בני ישראל למימר ברם ית יומי שביא די לי תטרון ארי את היא בין מימרי וביניכון לדריכון למדע ארי אנא יי מקדשכון : יד ותטרון ית שבתא ארי קודשא היא לכון מחללנה אתקטלא יתקטל ארי כל דיעבד בה עבידא וישתצי אנשא ההוא מגו עמה : טו שתא יומין יתעבד עבידא וביומא שביעאה שבת שבתא קודשא קדם יי כל דיעבד עבידתא ביומא דשבתא אתקטלא יתקטל : טז ויטרון בני ישראל ית שבתא למעבד ית שבתא לדריהון קים עלם : יז בין מימרי ובין בני ישראל את היא לעלם ארי שתא יומין עבד

רשב"ם

(יג) אך את שבתותי · אפי׳ מלאכת המשכן לא תעשו בשבת : כי אות היא · שאתם שובתים כמוני לפי

בעל הטורים

לחשוב ולעשות ולא בשביעי : (יג) אך את שבתתי תשמרו · אך מיעוט למעט פיקוח נפש וקרבנות צבור · (ועוד כדתה) [נ"ל ועד כדתה] אפילו בשבת (עיין שבת דף י"ט) שכל אלו דוחין שבת · סמך פרשת שבת למלאכת המשכן דילפינן מלאכת שבת ממלאכת המשכן : (יד) את השבת · ד׳ · ג׳ בהאי ענינא ואד בעזרא (נחמיה י"ג) לחלל את השבת; והיינו כדאיתא בפ"ק דסנהדרין ראוי היה שתנתן תורה ע"י עזרא אלא שקדמו משה דילפינן את השבת דהתם מהכא : (יז) וביום השביעי שבת וינפש · ס"ת שתים שאתים נפשות יש לאדם בשבת ועל כל פ"א דוינפש כפולה משום ב׳ נפשות : וינפש · בגי׳ (ע"ה) אלו שבגיהנם · שאף אור של גיהנם שובת בשבת : השביעי שבת וינפש · בגימ׳ (פ"ה) דכיון שהוא שבת אבדה נפש (עיין ביצה דף ט"ז) : שבת וינפש ויתן אל משה · מלמד שנתנה תורה בשבת · וינפש וי נפש וסמיך ליה פרשת העגל:

עיקר ש"ח ובאר"ח

פירושו כן : ם והלמ"ד במקום בעבור · ולא נוכל לפרש כי לקדש קאי על שמן המשחה לקדש בהם דא"כ ה"ל למינקד הקו"ף בפת"ח אבל נקוד הלמ"ד בפת"ח במקום הידיעה משמע שכבר הוא קדש : ב דק"ל האיך שייכה הפרשה זו לכאן : ם פי׳ מנוחה חשובה : ע לשון קושיא הוא הקב"ה שכתוב לא ייעף וכו׳ : ם סוף

יח וַיִּתֵּן אֶל־מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים׃ לב א וַיַּרְא הָעָם כִּי־בֹשֵׁשׁ מֹשֶׁה לָרֶדֶת מִן־הָהָר וַיִּקָּהֵל הָעָם עַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו קוּם ׀ עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַהֲרֹן פָּרְקוּ נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵי נְשֵׁיכֶם בְּנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְהָבִיאוּ אֵלָי׃ ג וַיִּתְפָּרְקוּ כָּל־הָעָם אֶת־נִזְמֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיָּבִיאוּ

רש"י

מה שהיא יכולה לשמוע: (יח) ויתן אל משה וגו׳ · אין מוקדם ומאוחר בתורה מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה שהרי בי"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן (נ"ע עובא דיולמא הכל כסדר וצווי הקב"ה למשה היה בארבעים ימים הראשונים טרם עשותם העגל וקודם רדתו מההר עשו העגל ומשה לא הגיד לישראל צווי המשכן עד למחרת יום הכפורים שהיו ישראל מרוצים להקב"ה וכן הוא בהדיא בזוהר ויקהל אשר על כן בצווי הקב"ה כתיב מאת כל איש דהיינו גם ערב רב כמו שדרשו רבותינו ז"ל איש איש מלמד וכו׳ · ומשה בציווי אמר לישראל קחו מאתכם דייקא ולא מערב רב לפי שהם גרמו בנזקים וק"ל): ככלתו · ככלתו כתיב חסר שנמסרה לו תורה במתנה ככלה לחתן שלא היה יכול ללמוד צ כולה בזמן מועט כזה · דבר אחר מה כלה מתקשטת בכ"ד קשוטין הן האמורים בספר ישעי׳ אף ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים: לדבר אתו · החקים והמשפטים שבואלה המשפטים: לדבר אתו · מלמד שהיה משה שומע מפי הגבורה וחוזרין ושונין ק את ההלכה שניהם יחד: לחת · לחת כתיב שהיו ר שתיהן שוות: (א) כי בשש משה · כתרגומו לשון איחור וכן בשש רכבו ויחילו עד בוש כי כשעלה משה להר אמר להם לסוף ארבעים יום אני בא בתוך׳ שעות כסבורים הם שאותו יום שעלה מן המנין הוא והוא אמר להם שלימים ארבעים יום ולילו עמו ויום עלייתו אין לילו עמו שהרי בז׳ בסיון עלה נמצא יום ארבעים בשבעה עשר בתמוז בט"ז בא השטן וערבב את העולם והראה דמות חשך ואפלה וערבוביא לומר ודאי מת משה לכך בא ערבוביא לעולם אמר להם מת משה שכבר באו ש שש שעות ולא בא וכו׳ כדאיתא במס׳ שבת וא"א לומר שלא טעו אלא ביום המעונן בין קודם חצות בין לאחר חצות · שהרי לא ירד משה עד יום המחרת שנאמר וישכימו ממחרת ויעלו עולות: אשר ילכו לפנינו

יְיָ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שְׁבַת וְנָח: יח וִיהַב לְמֹשֶׁה כַּד שֵׁיצֵי לְמַלָּלָא עִמֵּהּ בְּטוּרָא דְּסִינַי תְּרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא לוּחֵי אַבְנָא כְּתִיבִין בְּאֶצְבְּעָא דַּיְיָ: א וַחֲזָא עַמָּא אֲרֵי אוֹחַר מֹשֶׁה לְמֵחַת מִן טוּרָא וְאִתְכְּנֵשׁ עַמָּא עַל אַהֲרֹן וַאֲמָרוּ לֵהּ קוּם עֲבֵיד לָנָא דַּחֲלָן דִּיהָכוּן קֳדָמָנָא אֲרֵי דֵין מֹשֶׁה גַּבְרָא דִּי אַסְּקָנָא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לָא יְדַעְנָא מָה הֲוָה לֵהּ: ב וַאֲמַר לְהוֹן אַהֲרֹן פְּרִיקוּ קָדָשֵׁי דְּדַהֲבָא דִּי בְּאוּדְנֵי נְשֵׁיכוֹן בְּנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְאֵיתִיוּ לְוָתִי: ג וְאִתְפְּרִיקוּ כָּל עַמָּא יָת קָדָשֵׁי

רשב"ם

שאתם עמי: (א) אשר ילכו לפנינו · בעין תרפים העשויים במכשפות

בעל הטורים

שנתחייבו מיתה ונאסרה נפשם: (יח) ויתן אל משה · (תיבת משה הוא תוספת ביאור ואינו בחשבון). בגימ' זה התלמוד: ככלתו · כתיב חסר מה כלה מקושטת בכ"ד קישוטין המנויין בישעיה אף תלמיד חכם צריך להיות מקושט בכ"ד ספרים: (א) כי בשש משה · חסר וי"ו לומר שבאו שש שעות: בשש · ב' · הכא ואידך מדוע בשש רכבו לבא (שופטים ה') מה התם מת אף הכא היו סבורים שמת כמו שדרשו חז"ל שהראה להם דמות מטתו ברקיע · כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו · בגימ' שהראה להם השטן מטתו של מש"ר:

רש"י

לפנינו · אלהות הרבה איוו להם: כי זה משה האיש · כמין דמות משה הראה להם השטן שנושאים אותו באויר רקיע השמים: אשר העלנו מארץ מצרים · והיה מורה לנו דרך אשר נעלה בה עתה צריכין אנו לאלהות אשר ילכו לפנינו: (ב) באזני נשיכם · אמר אהרן בלבו הנשים והילדים חסים בתכשיטיהן שמא יתעכב הדבר ובתוך כך יבא משה והם לא המתינו ופרקו מעל עצמן: פרקו · לשון צווי הוא מגזרת פרק לאחיד כמו ברכו מגזרת ברך: (ג) ויתפרקו · לשון פריקת משא כשנטלום מאזניהם נמצאו הם מפורקים מנזמיהם דישקרקי"ר בלע"ז: את נזמי · כמו מנזמי כמו כצאתי את העיר מן העיר:

עיקר ש"ח ובאר"ח

נתן רשות לכתוב מנוחה עליו: צ ע"כ מסרה לו ככלה שהיא קשויה לו: ק מדכתיב לדבר אתו ולא אליו אלא מלמד וכו': ר כאילו היה אחד: ש בשש נוטריקון באו שש: ת [כי לא נטעה לפרש אשר פרקו הוא פעל עבר שמנוקד פ"א הפעל בקמץ · לכן פירש"י כי הוא הצווי וכנראה מן הענין ומה שבא בקמץ הוא בשביל השלמת הדגש כי הוא מבנין פיעל וראוי לנקד הפ"א בפת"ח ואחריו דגש ויען כי הרי"ש לא יקבל דגש לכן בא הפ"א בקמץ לתשלום-הר"ת]: א לכן פירש"י את"כ את נזמי מנזמי בשביל שהתפעל אשר בא לפניו

אֶל־אַהֲרֹן׃ ד וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיָּצַר אֹתוֹ בַּחֶרֶט וַיַּעֲשֵׂהוּ עֵגֶל
מַסֵּכָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ ה וַיַּרְא אַהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אַהֲרֹן
וַיֹּאמַר חַג לַיהוָה מָחָר׃ ו וַיַּשְׁכִּימוּ מִמָּחֳרָת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת
וַיַּגִּשׁוּ שְׁלָמִים וַיֵּשֶׁב הָעָם לֶאֱכֹל וְשָׁתוֹ וַיָּקֻמוּ לְצַחֵק׃ פ
ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֶךְ־רֵד כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר

רש"י

(ד) ויצר אתו בחרט. יש לתרגמו בשני פנים. האחד ויצר לשון קשירה, בחרט לשון סודר כמו והמטפחות והחריטים, ויצר ככרים כסף בשני חריטים. והב' ויצר לשון צורה, ב בחרט כלי אומנות הצורפין שחורצין וחורטין בו צורות בזהב, כעט סופר החורט אותיות בלוחות ופנקסין, כמו וכתוב עליו בחרט אנוש. וזהו שת"א וצר יתיה בזיפא, לשון זיוף הוא כלי אומנות שחורצין בו בזהב אותיות ושקדים שקורין בלע"ז ניי"ל ומזייפין על ידו חותמות: עגל מסכה. כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפי ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשאוהו בכשפים. ויש אומרים מיכה היה שם שיצא מתוך דמוסי ג בנין שנתמעך בו במצרים, והיה בידו שם וטס שכתב בו משה עלה שור להעלות ארונו של יוסף מתוך נילוס, והשליכו לתוך הכור ד ויצא העגל: מסכה. לשון מתכת. דבר אחר קכ"ה קנטרין זהב היו בו כגימטריא של מסכה: אלה אלהיך. ולא נאמר אלה אלהינו, מכאן שערב רב שעלו ממצרים הם שנקהלו על אהרן והם הם שעשאוהו ואחר כך הטעו את ישראל אחריו: (ה) וירא אהרן. שהיה בו רוח חיים שנאמר בתבנית שור אוכל עשב ו וראה שהצליח מעשה שטן ז ולא היה לו פה לדחותם לגמרי: ויבן מזבח. לדחותם: ויאמר חג לה' מחר. ולא היום, שמא יבא משה קודם שיעבדוהו. זהו פשוטו. ומדרשו בויקרא רבה, דברים הרבה ראה אהרן. ראה חור בן אחותו שהיה מוכיחם והרגוהו, וזהו ויבן מזבח לפניו ח ויבן (לשון בינה) מזבוח לפניו. ועוד ראה ואמר מוטב שיתלה בי הסרחון ולא בהם. ועוד ראה ואמר אם הם בונים את המזבח זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצאת מלאכתן עשויה בבת א', מתוך שאני בונה אותו ומתעצל במלאכתי בין כך ובין כך משה בא: חג לה'. בלבו היה לשמים, בטוח היה שיבא משה ויעבדו את המקום: (ו) וישכימו. השטן זרזם כדי שיחטאו: לצחק. יש במשמע הזה גלוי עריות כמו שנאמר לצחק בי, ושפיכות דמים כמו שנאמר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו, אף כאן נהרג חור: (ז) וידבר. לשון קושי ט הוא כמו וידבר אתם קשות: לך רד. רד מגדולתך, לא נתתי לך גדולה אלא בשבילם. באותה שעה נתנדה משה מפי ב"ד של מעלה: שחת עמך.

דהבא די באודניהון ואיתיו לאהרן: ד ונסיב מידיהון וצר יתה בזיפא ועבדה עגל מתכא ואמרו אלין דחלתך ישראל די אסקוך מארעא דמצרים: ה וחזא אהרן ובנא מדבחא קדמוהי וקרא אהרן ואמר חגא קדם יי מחר: ו ואקדימו ביומא דבתרוהי ואסיקו עלון וקריבו נכסין ואסחר עמא למיכל ולמשתי וקמו לחיכא: ז ומליל יי עם משה איזל חות

רשב״ם

שיגידו צרכיהם: (ד) ויצר אותו בחרט · הזהב לקח מיד כל אחד וקבץ אותו וקשר את כולם בבגד עד שעשו דפוס של חמר ושל שעוה כדרך המתיכין ועשו בו צורת עגל והשליכו הזהב בתוכו ונעשה עגל · כדכתיב ואשליכהו באש ויצא העגל הזה · וכתיב ויצר בכרים כסף בשני חריטים: אלה אלהיך ישראל אשר העלוך · וכי שוטים היו שלא היו יודעים שעגל זה שנולד היום לא יעלם ממצרים כל עובדי עבודת כוכבים יודעים שאלהינו בשמים ברא את העולם · אך בזה היו טועים שהתרפים יש בהם רוח טומאה כמו הנביאים שיש בהם רוח הקדש וסבורים שהעגל שהיה מדבר ברוח הטומאה כאילו היה מדבר ברוח הקדש של מעלה ולכך אומרים אלה אלהיך ישראל אשר העלוך · כלומר רוח הקדש יש בו וכאילו רוח הקדש הולך לפנינו · וכן לבן אמר על התרפים למה גנבת את אלהי · ולנסות בו את ישראל נתן בו רוח הטומאה ·

בעל הטורים

(ד) אלה אלהיך · שאוו לאלהות הרבה: (ה) מזבח לפניו · בגי׳ (ע״ה) זכו

עיקר ש״ח ובאר״ח

אבל אי כתיב ויפרקו לא היה מוכיח את נזמי מתמשמעותו: ב [ולשון ראשון פירש מן ויצר הוא צרר ונמצא בדברי רז״ל בהוראה זו לצרורים וקשורים · וללשון השני פירשו הוא יצר וכמו כל כלי יוצר ומלת בחרט הוראתו כלי אומנות לעשות צורה · בהג״ה]: ג פי׳ כשהיו ישראל במצרים היו המצרים נותנין הילדים מישראל ומניחם בבנין ואמר משה להקב״ה למה יענשו הקטנים אמר הקב״ה אין סופן לטובה מוטב שימותו זכאין וכו׳ ומשה נטל אחד מהבנין שנמעך בה וזה היה מיכה: ד והיה כתוב על הטס עלה שור · ועלה העגל: ה והמה אמרו אלה אלהיך ישראל וגו׳: ו ר״ל על העגל קאי: ז כי השטן ערבב את העולם בשעה שית והגלית כמעשיו: ח דק״ל מאי ויבן מזבח הלא היה בנוי מכבר כמו שכתוב בפ׳ משפטים ע״כ על פשוטו פי׳ לדחותם להאריך להם השעה עמא יבא משה ומדרשו הביא דק״ל למה אהרן דוקא בנה עו״א ויבן פי׳ מלשון בינה שהבין מזבות לפניו שהיה חור מוכיחן והרגו ע״כ ירא אהרן מלהוכיחן: ג כ״מ שנאמר וידבר ה׳ אל משה נאמר אין זה לשון הקשה אבל כאן לא כתיב

הֶעֱלֵיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ח סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם
עָשׂוּ לָהֶם עֵגֶל מַסֵּכָה וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ וַיִּזְבְּחוּ־לוֹ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה
אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ ט וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה רָאִיתִי אֶת־הָעָם הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃
י וְעַתָּה הַנִּיחָה לִּי וְיִחַר־אַפִּי בָהֶם וַאֲכַלֵּם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ
לְגוֹי גָּדוֹל׃ יא וַיְחַל מֹשֶׁה אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהָיו וַיֹּאמֶר
לָמָה יְהוָה יֶחֱרֶה אַפְּךָ בְּעַמֶּךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּכֹחַ גָּדוֹל וּבְיָד חֲזָקָה׃ יב לָמָּה יֹאמְרוּ מִצְרַיִם לֵאמֹר
בְּרָעָה הוֹצִיאָם לַהֲרֹג אֹתָם בֶּהָרִים וּלְכַלֹּתָם מֵעַל פְּנֵי
הָאֲדָמָה שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל־הָרָעָה לְעַמֶּךָ׃
יג זְכֹר לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ
לָהֶם בָּךְ וַתְּדַבֵּר אֲלֵהֶם אַרְבֶּה אֶת־זַרְעֲכֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם

רש"י

שחת העם לא נאמר אלא עמך ערב רב שקבלת מעצמך וגיירתם ולא נמלכת בי ואמרת טוב שידבקו גרים בשכינה הם שחתו והשחיתו: (ט) קשה ערף · מחזירין קשי ערפם לנגד מוכיחיהם וממאנים לשמוע: (י) הניחה לי · עדיין לא שמענו שהתפלל משה עליהם והוא אומר הניחה לי אלא כאן פתח לו פתח והודיעו שהדבר תלוי בו שאם יתפלל עליהם לא יכלם: (יא) למה ה' יחרה אפך · כלום מתקנא אלא חכם בחכם גבור בגבור: (יב) והנחם · התעשת מחשבה אחרת · להיטיב להם: על הרעה · אשר חשבת להם: (יג) זכור לאברהם · אם עברו על עשרת הדברות אביהם נתנסה בעשר נסיונות ועדיין לא קבל שכרו ב תנהו לו ויצאו

עשר בעשר: לאברהם ליצחק ולישראל · אם לשרפה הם זכור לאברהם ל שמסר עצמו להשרף עליך באור כשדים · אם להריגה זכור ליצחק שפשט צוארו לעקידה · אם לגלות זכור ליעקב שגלה לחרן ואם אינן נצולין בזכותן מה אתה אומר לי ואעשה אותך לגוי גדול ואם כסא של שלש רגלים אינו עומד לפניך בשעת כעסך ק"ו לכסא של רגל אחד: אשר נשבעת להם בך · לא נשבעת להם בדבר שהוא כלה לא בשמים ולא בארץ לא בהרים ולא בגבעות אלא בך שאתה קיים ושבועתך קיימת לעולם שנא' בי נשבעתי נאם ה' וליצחק נאמר והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך וליעקב נאמר אני אל שדי פרה ורבה נשבע לו באל

ארי חביל עמך די אסקתא מארעא דמצרים: ח סטו בפריע מן אורחא די פקדתנון עבדו להון עגל מתכא וסגידו לה ודבחו לה ואמרו אלין דחלתך ישראל די אסקוך מארעא דמצרים: ט ואמר יי למשה גלי קדמי עמא הדין והא עמא קשי קדל הוא: י וכען הנח בעותך מן קדמי ויתקף רוגזי בהון ואשיצנון ואעביד יתך לעם סגי: יא וצלי משה קדם יי אלהה ואמר למא יי יתקף רוגזך בעמך די אפקתא מארעא דמצרים בחיל רב ובידא תקיפא: יב למא יימרון מצראי למימר בבישתא אפקתנון לקטלא יתהון ביני טוריא ולשיציותהון מעל אפי ארעא תוב מתקוף רוגזך ואתיב מן בישתא דמלילתא למעבד לעמך: יג אדכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך די קימתא להון במימרך ומלילתא עמהון

רשב"ם

שלכל מיני מכשפות ואוב וידעוני כח בו להכחיש פמליא של מעלה ולהגיד נולדות · לדעת אם יהיה תמים לה' אלהיהם · ולא יהיה בהם מעונן ומנחש ומכשף ולא מאמין לאות ומופת של רוח הטומאה כדכתיב כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים את ה' אלהיכם וגו': (יא) עמך אשר הוצאת · עמך ולא עמי: אשר הוצאת · ולא אני העליתי אלא אתה: (יב) למה יאמרו · עשה

בעל הטורים

חור · דדרשינן מזבח לפניו: (י) ואכלם · ב' במסורה · הכא ואידך ואכלם ואמחצם (ש"ב כ"ב) · וזהו שדרשו שאין פורענות שאין בה פרעון ממעשה העגל: ואעשה אותך · מלא וי"ו שיצאו ממך שש מאות אלף: (יא) ויחל · ד' במסורה · הכא ואידך ויחל איש האלהים בענין ירבעם (מ"א י"ג) ויחל יהואחז (מ"ב י"ג) ויחל חזקיהו [ר"ל גבי חזקיה ירמיה כ"ו] והיינו דאיתא בברכות בסוף תפלת השחר כמה ישהה בין תפלה לתפלה כדי שתתחולל דעתו עליו ומפרש ליה מויחל ומפרשינן בירושלמי שהוא ד' אמות כנגד ד' פעמים ויחל: (יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך · כאן הקדים

עיקר ש"ח ובאר"ח

אחריו נאמר הוא לשון קושי: י [מלת התעשת הוא מלשון מחשבה ועשתונות כידוע · ורש"י בא להזהר כי לא נפרש והנחם מלשון תנחומין · וגם לא נפרש והנחם בנפעל אשר הפועל הוא אחר כי אצל השם לא שייך קבלת הפעולה · ומי יפקיד עליו דרכו · אבל פירושו הוא כמו ההתפעל שתנחם לבדך במחשבתך · כא"ח]: כ דאל"כ מאי זכור לאברהם אם הוא היה צדיק הרי כבר קבל שכרו ומה לו לבניו: ל דאל"כ

וְכָל־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֶתֵּן לְזַרְעֲכֶם וְנָחֲלוּ לְעֹלָם: יד וַיִּנָּחֶם יְהוָה עַל־הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבֶּר לַעֲשׂוֹת לְעַמּוֹ: פ טו וַיִּפֶן וַיֵּרֶד מֹשֶׁה מִן־הָהָר וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיָדוֹ לֻחֹת כְּתֻבִים מִשְּׁנֵי עֶבְרֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה הֵם כְּתֻבִים: טז וְהַלֻּחֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים הֵמָּה וְהַמִּכְתָּב מִכְתַּב אֱלֹהִים הוּא חָרוּת עַל־הַלֻּחֹת: יז וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת־קוֹל הָעָם בְּרֵעֹה ברעו קרי וַיֹּאמֶר אֶל־מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה: יח וַיֹּאמֶר אֵין קוֹל עֲנוֹת גְּבוּרָה וְאֵין קוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה קוֹל עַנּוֹת אָנֹכִי שֹׁמֵעַ: יט וַיְהִי כַּאֲשֶׁר קָרַב אֶל־הַמַּחֲנֶה וַיַּרְא אֶת־הָעֵגֶל וּמְחֹלֹת וַיִּחַר־אַף מֹשֶׁה וַיַּשְׁלֵךְ מִיָּדָו מידיו קרי אֶת־הַלֻּחֹת וַיְשַׁבֵּר אֹתָם תַּחַת הָהָר: כ וַיִּקַּח אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשׂוּ וַיִּשְׂרֹף בָּאֵשׁ וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דָּק וַיִּזֶר עַל־פְּנֵי הַמַּיִם וַיַּשְׁקְ אֶת־

רש"י

שדי: (טו) משני עבריהם. היו האותיות נקראות ומעשה נסים ם היה: (טז) מעשה אלהים המה. כמשמעו הוא בכבודו עשאן. ד"א כאדם האומר לחברו כל עסקיו של פלוני במלאכה פלונית. כך כל שעשועיו של הקב"ה בתורה: חרות. לשון חרת וחרט אחד הוא שניהם לשון חיקוק אינטליי"ר בלע"ז: (יז) ברעה. בהריעו שהיו מריעים ושמחים ושוחקים: (יח) אין קול ענות גבורה. אין קול הזה נראה קול עניית גבורים הצועקים נצחון ולא קול חלשים שצועקים ווי אוי ניסה: קול ענות. קול חרופין וגדופין נ המענין את נפש שומען כשנאמרין לו: (יט) וישלך מידו וגו'. אמר מה פסח שהוא אחד מן המצות אמרה תורה כל בן נכר לא יאכל בו התורה כלה כאן וכל ישראל מומרים ואתננה להם: תחת ההר. לרגלי ם ההר: (כ) ויזר. לשון נפוץ וכן יזורה על נוהו גפרית וכן כי חנם מזורה הרשת שזורין בה דגן וקטניות: וישק את בני ישראל. נתכוין לבדקם כסוטות ע שלש מיתות נדונו שם אם יש עדים והתראה בסייף כמשפט אנשי עיר הנדחת פ שהן מרובין. עדים בלא התראה במגפה שנאמר ויגוף ה' את העם. לא עדים ולא התראה בהדרוקן

עיקר ש"ח ובאר"ח

למה נזכרו שלשתן בהברהם שני: ם מעשה נסים הוא היינו מ"ם פתוחה וסמ"ך דהיו חקוקים סביב ולא היה מחובר בכל צד והיו עומדים:

בנס

אַסְגֵּי יָת בְּנֵיכוֹן כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא וְכָל אַרְעָא הָדָא דִּי אֲמָרִית אֶתֵּן לִבְנֵיכוֹן וְיַחְסְנוּן לְעָלַם׃ יד וְתָב יְיָ מִן בִּישְׁתָא דִּי מַלִּיל לְמֶעְבַּד לְעַמֵּיהּ׃ טו וְאִתְפְּנִי וּנְחַת מֹשֶׁה מִן טוּרָא וּתְרֵין לוּחֵי סַהֲדוּתָא בִּידֵיהּ לוּחֵי כְּתִיבִין מִתְּרֵין עִבְרֵיהוֹן מִכָּא וּמִכָּא אִנּוּן כְּתִיבִין׃ טז וְלוּחַיָּא עוֹבָדָא דַּייָ אִנּוּן וּכְתָבָא כְּתָבָא דַּייָ הוּא מְפָרַשׁ עַל לוּחַיָּא׃ יז וּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ יָת קָל עַמָּא כַּד מְיַבְּבִין וַאֲמַר לְמֹשֶׁה קָל קְרָבָא בְּמַשְׁרִיתָא׃ יח וַאֲמַר לָא קָל גִּבָּרִין דְּנָצְחִין בִּקְרָבָא וְאַף לָא קָל חַלָּשִׁין דְּמִתַּבְּרִין קָל דִּמְחַיְּכִין אֲנָא שָׁמַע׃ יט וַהֲוָה כַּד קְרִיב לְמַשְׁרִיתָא וַחֲזָא יָת עֶגְלָא וְחִנְגִּין וּתְקֵיף רוּגְזָא דְּמֹשֶׁה וּרְמָא מִידוֹהִי יָת לוּחַיָּא וְתַבַּר יָתְהוֹן בְּשִׁפּוֹלֵי טוּרָא׃ כ וּנְסֵיב יָת עֶגְלָא דִּי עֲבַדוּ וְאוֹקֵיד בְּנוּרָא וְשָׁף עַד דַּהֲוָה דַּקִּיק וּזְרָא עַל אַפֵּי מַיָּא וְאַשְׁקִי יָת בְּנֵי

רשב״ם

למען שמך שלא יתחלל: (טז) מעשה אלהים המה · ולא פסל אותם משה · אבל האחרונים כתוב בהם פסל לך: חרות · כמו חרט: (יח) חלושה · נצחון כדכתיב ויחלוש יהושע: (יט) וישלך מידיו · כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח להשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את רגליו בנפלם כדרך כל משליכי משוי כשאין בהם כח לשאת · וכן ראיתי בפרקים של רבי אליעזר ועיקר פשוטו כך: (כ) ויזר · ויפזר ·

בעל הטורים

אבות לעבדיך וכתיב התם [ס׳ עקב] זכור לעבדיך לאברהם וגו׳ והקדים עבדיך לאבות לומר כי היו עבדיו מתחלה ועד סוף · כיוצא בו (יחזקאל ל״ז) ועבדי דוד (שם) ודוד עבדי: (יז) ברעה · כתיב בה״א בשביל חמשה דברים שעשו אכלו ושתו · ויקומו לצחק · וישתחוו · ויזבחו · ומחולות: (יח) קול ענות אנכי שמע · בגימטריא שנהרג חור ועבדו עבודת כוכבים: ענות · ב׳ · קול ענות · יום ענות אדם נפשו (ישעיה נ״ח) שזה שענות לא נתכפר

עיקר ש״ח ובאר״ח

נ [הנה גם ענות הנאמר פעמים לפני זה בקמץ וגם ענות השלישי לכולם שרש אחד הוא ענה רק הלשון תבדילם כי בשתי פעמים הראשונות כתיב העי״ן בחטף פת״ח וזה מבנין הקל שמה מורים רק על הרמת הקול נגד אבל זה השלישי דבא העי״ן בפת״ח ובנין דגש וזה מבנין הכבד מורה על דבר המענה ומרגיז את הנפש וזה קול חירופין וגדופים · באר״ח] : ס אבל לא כפשוטו באלו הכל: ע כי גם שמה זנו מאת ה׳ אחר העגל: פ ר״ל שעיר הנדחה נידון

בסייף

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן מֶה־עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי־הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה׃ כב וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אַל־יִחַר אַף אֲדֹנִי אַתָּה יָדַעְתָּ אֶת־הָעָם כִּי בְרָע הוּא׃ כג וַיֹּאמְרוּ לִי עֲשֵׂה־לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ כִּי־זֶה ׀ מֹשֶׁה הָאִישׁ אֲשֶׁר הֶעֱלָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֹא יָדַעְנוּ מֶה־הָיָה לוֹ׃ כד וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ־לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה׃ כה וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי־פְרָעֹה אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם׃ כו וַיַּעֲמֹד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמַּחֲנֶה וַיֹּאמֶר מִי לַיהוָה אֵלָי וַיֵּאָסְפוּ אֵלָיו כָּל־בְּנֵי לֵוִי׃ כז וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שִׂימוּ אִישׁ־חַרְבּוֹ עַל־יְרֵכוֹ עִבְרוּ וָשׁוּבוּ מִשַּׁעַר לָשַׁעַר בַּמַּחֲנֶה וְהִרְגוּ אִישׁ־אֶת־אָחִיו וְאִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־קְרֹבוֹ׃ כח וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וַיִּפֹּל מִן־הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא כִּשְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי אִישׁ׃ כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלְאוּ יֶדְכֶם הַיּוֹם לַיהוָה כִּי אִישׁ בִּבְנוֹ וּבְאָחִיו וְלָתֵת

רש"י

שבדקום המים וצבו בטניהם: (כא) מה עשה לך העם · כמה יסורים סבלת שיסרוך עד שלא תביא עליהם חטא זה: (כב) כי ברע הוא · בדרך צ רע הם הולכין תמיד ובנסיונות לפני המקום: (כד) ואמר להם · דבר אחד למי זהב לבד ק והם מהרו והתפרקו ויתנו לי: ואשלכהו באש · ולא ידעתי שיצא העגל הזה ר ויצא: (כה) פרוע · מגולה נתגלה שמצו וקלונו כמו ופרע את ראש האשה: לשמצה בקמיהם · להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמי' עליהם: (כו) מי לה' אלי · יבא ש אלי: כל בני לוי · מכאן שכל השבט כשר: (כז) כה אמר וגו' · והיכן אמר · זובח לאלהי' יחרם כך שנויה במכילתא: אחיו · מאמו ת והוא ישראל: (כט) מלאו ידכם · אתם ההורגים אותם בדבר זה תתחנכו א להיות כהני' למקום: כי איש · מכם ימלא ידו בבנו

עיקר ש"ח ובאר"ח

נפייס ולא בסקילה כמו שהיה: צ ר"ל כי ברע הוא קאי על הדרך ולא על ישראל

ישראל : כא ואמר משה לאהרן מה עבד לך עמא הדין ארי איתיתא עלוהי חובא רבא : כב ואמר אהרן לא יתקף רוגזא דרבוני את ידעת ית עמא ארי בביש הוא : כג ואמרו לי עביד לנא דחלן די יהכן קדמנא ארי דין משה גברא די אסקנא מארעא דמצרים לא ידענא מה הוה ליה : כד ואמרית להון למן דהבא פריקו ויהבו לי ורמיתיה בנורא ונפק עגלא הדין : כה וחזא משה ית עמא ארי בטיל הוא ארי בטילנון אהרן לאסבותהון שום ביש לדריהון : כו וקם משה בתרע משריתא ואמר מן דחליא דיי ייתון לותי ואתכנשו לותיה כל בני לוי : כז ואמר להון כדנן אמר יי אלהא דישראל שוו גבר חרביה על ירכיה עברו ותובו מתרע לתרע במשריתא וקטולו גבר ית אחוהי וגבר ית חבריה ואנש ית קריביה : כח ועבדו בני לוי כפתגמא דמשה ונפל מן עמא ביומא ההוא כתלתא אלפין גברא : כט ואמר משה קריבו ידכון קרבנא יומא דין קדם יי ארי גבר בבריה ובאחוהי ולאיתאה עליכון יומא

רשב״ם

בעל הטורים

ויקן · מן קנה · ויזר מן זרת · הנה להם: (כב) כי ברע · אותיות ערב שערב הוא זורה · ואת האש זרה הלאה :

וישק את בני ישראל · כדקן כסוטות : (כד) ויצא העגל הזה · נגמרה מלאכתו · כדכתיב ויצא לצורף כלי · ומוציא כלי למעשהו : (כה) כי פרוע הוא · בטל מן המצות ממצות בוראו · כדכתיב ויפרעו כל עצתי · פרעהו אל תעבר בו : לשמצה · לדברי לעג וקלס בשנאיהם כמו ותקח אזני שמץ מנהו · באין דבור : (כז) איש את אחיו · החוטא בעגל : (כט) מלאו ידכם היום · כמו כי מלאו אחרי ה׳ לשעבר · היום · חנכו כל יד ויד

עיקר ש״ח ובאר״ח

ישראל כי הם הולכים תמיד בדרך הרע : ק ר״ל דאהרן לא אמר אלא למי זהב והם בעצמם התפרקו : ר ואלא משמע שיצא מעצמו ולא ידע מזה כלום ומה שכתב לעיל ויצר אותו בחרט הטעים ממשה וכו׳ : ש ויתפרע מי לה׳ מי הוא הירא את ה׳ הוא יבא אלי : ת דק״ל כיון דכל שבט לוי כשרים היו מאי הרגו איש את אחיו הא אחיו ג״כ הוא לוי עו״פ אחיו מאמו : א מתחלה היו הבכורים עובדים

עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה: ל וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם אַתֶּם חֲטָאתֶם חֲטָאָה גְדֹלָה וְעַתָּה אֶעֱלֶה אֶל־יְהוָה אוּלַי אֲכַפְּרָה בְּעַד חַטַּאתְכֶם: לא וַיָּשָׁב מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב: לב וְעַתָּה אִם־תִּשָּׂא חַטָּאתָם וְאִם־אַיִן מְחֵנִי נָא מִסִּפְרְךָ אֲשֶׁר כָּתָבְתָּ: לג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה מִי אֲשֶׁר חָטָא־לִי אֶמְחֶנּוּ מִסִּפְרִי: לד וְעַתָּה לֵךְ נְחֵה אֶת־הָעָם אֶל אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מַלְאָכִי יֵלֵךְ לְפָנֶיךָ וּבְיוֹם פָּקְדִי וּפָקַדְתִּי עֲלֵהֶם חַטָּאתָם: לה וַיִּגֹּף יְהוָה אֶת־הָעָם עַל אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הָעֵגֶל אֲשֶׁר עָשָׂה אַהֲרֹן: ס לג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵךְ עֲלֵה מִזֶּה אַתָּה וְהָעָם אֲשֶׁר הֶעֱלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה: ב וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגֵרַשְׁתִּי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֱמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִוִּי וְהַיְבוּסִי:

תרי טעמי

רש"י

ב ונאמיו: (ל) אכפרה בעד חטאתכם - אשים כופר וקנוח וסתימה לנגד ג חטאתכם להבדיל ביניכם ובין החטא: (לא) אלהי זהב - אתה הוא שגרמת להם ד שהשפעת להם זהב וכל חפצם מה יעשו שלא יחטאו משל למלך שהיה מאכיל ומשקה את בנו ומקשטו ותולה לו כיס בצוארו ומעמידו בפתח בית זונות מה יעשה הבן שלא יחטא: (לב) ועתה אם תשא חטאתם - הרי טוב איני אומר לך מחני: ואם אין מחני - וזה מקרא קצר וכן הרבה: מספרך - מכל התורה כולה שלא יאמרו עלי שלא הייתי כדאי לבקש עליהם רחמים: (לד) אל אשר דברתי לך - יש כאן לך אצל דבור במקום אליך ה וכן לדבר לו על אדוניהו: הנה מלאכי - ולא ו אני: וביום פקדי וגו' - עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד תמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה עם שאר העונות ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עון העגל: (לה) ויגוף ה' את העם - מיתה בידי שמים לעדים בלא התראה: (א) לך עלה מזה - ארץ ישראל גבוה מכל הארצות לכך נאמר עלה - ד"א כלפי שאמר לו בשעת הכעס לך רד א"ל בשעת רצון לך עלה: אתה והעם - כאן לא אמר ועמך: (ב) וגרשתי את

דִין בִּרְכָן: ל וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וַאֲמַר מֹשֶׁה לְעַמָּא אַתּוּן חַבְתּוּן חוֹבָא רַבָּא וּכְעַן אֶסַּק קֳדָם יְיָ מָאִים אֲכַפַּר עַל חוֹבֵיכוֹן: לא וְתַב מֹשֶׁה לָקֳדָם יְיָ וַאֲמַר בְּבָעוּ חַב עַמָּא הָדֵין חוֹבָא רַבָּא וַעֲבַדוּ לְהוֹן דַּחֲלָן דִּדְהַב: לב וּכְעַן אִם שָׁבֵקְתְּ לְחוֹבֵיהוֹן וְאִם לָא מְחֵינִי כְעַן מִסִּפְרָךְ דִּי כְתַבְתָּא: לג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מַן דִּי חַב קֳדָמַי אֶמְחֵינֵּהּ מִסִּפְרִי: לד וּכְעַן אֱזֵיל דַּבַּר יָת עַמָּא לַאֲתַר דִּי מַלֵּלִית לָךְ הָא מַלְאָכִי יְהַךְ קֳדָמָךְ וּבְיוֹם אַסְעָרוּתִי וְאַסְעַר עֲלֵיהוֹן חוֹבֵיהוֹן: לה וּמְחָא יְיָ יָת עַמָּא עַל דִּי אִשְׁתַּעְבָּדוּ לְעֶגְלָא דִּי עֲבַד אַהֲרֹן: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה אֱזֵיל סַק מִכָּא אַתְּ וְעַמָּא דְּאַסֶּקְתָּא מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמֵימַר לִבְנָיךְ אֶתְּנִנַּהּ: ב וְאֶשְׁלַח קֳדָמָךְ מַלְאֲכָא וַאֲתָרֵךְ יָת כְּנַעֲנָאֵי אֱמוֹרָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי

רשב"ם

שלכם כקרבן לה'· שהרי איש בבנו ובאחיו שלחתם ידיכם לשמים: (לב) מספרך: ספר חיים: אשר כתבת· כדכתיב כל הכתוב לחיים בירושלים:(לד) נחהי לארץ ישראל: וביום פקדי· כלומר לפרקים

בעל הטורים

רב גרמו להם לעשותו: (ל) אכפרה · ב׳ · הכא ואידך אכפרה פניו במנחה (פ׳ וישלח) זהו שאמרו לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה· אכפרה בעד חטאתכם להתפלל עליכם · מתי אכפרה פניו במנחה: (לד) הנה מלאכי ילך לפניך · מלאכי עולה בגימטריא מאה ואחד · ילך עולה כמנין הלכה · רמז למה שאמרו אינו דומה מי ששונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד שעל ידי כן ילך ההלכה לפניו גם הנה עולה כמנין הלכה · גם ישקני מנשיקות פיהו (ר״ל מלת פיהו) עולה מאה ואחד · (הנה) מלאכי אותיות מיכאל שהוא מלאכי המיוחד לי: (א) העלית · ג׳ · הכא ואידך ושמעו מצרים כי העלית ככתך (פ׳ שלח)·

עיקר ש״ת ובאר״ת

עובדים מעתה תהיו אתם התחם והתהככו במילוי ידיכם: ב אף דכתוב כתיב רק את אחיו רעהו וקרובו אבל לזרים אמר כי לא יחוסו גם בן בטנם: ג כי רש״י סובר אשר כל בעד במקרא הוא לשון נגד לכ״פ אכפרה לשון קינות וכסימה לנגד וכו׳: ד דק״ל למה אמר משה אלהי זהב ולא סתמא אלהים אחרים וכן פי׳ דבא לרמז בזה אתה גרמת כו׳: ה ר״ל הנה שכל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דיבור וכו׳ פירושם עלי עליך עליהם אבל הכא פירושו אליך מנגם וכו׳ עיין בפ׳ ב״ש: ו דק״ל הא רוצה להוכיחם ומהו והנה מלאכי ילך

ג אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף אַתָּה פֶּן־אֲכֶלְךָ בַּדָּרֶךְ׃ ד וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה וַיִּתְאַבָּלוּ וְלֹא־שָׁתוּ אִישׁ עֶדְיוֹ עָלָיו׃ ה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף רֶגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְקִרְבְּךָ וְכִלִּיתִיךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֶדְיְךָ מֵעָלֶיךָ וְאֵדְעָה מָה אֶעֱשֶׂה־לָּךְ׃ ו וַיִּתְנַצְּלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עֶדְיָם מֵהַר חוֹרֵב׃ ז וּמֹשֶׁה יִקַּח אֶת־הָאֹהֶל וְנָטָה־לוֹ ׀ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה הַרְחֵק מִן־הַמַּחֲנֶה וְקָרָא לוֹ אֹהֶל מוֹעֵד וְהָיָה כָּל־מְבַקֵּשׁ יְהוָה יֵצֵא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ ח וְהָיָה כְּצֵאת מֹשֶׁה אֶל־הָאֹהֶל יָקוּמוּ כָּל־הָעָם וְנִצְּבוּ אִישׁ פֶּתַח אָהֳלוֹ וְהִבִּיטוּ אַחֲרֵי מֹשֶׁה עַד־

רש"י

הכנעני וגו' · ששה אומות הן והגרגשי עמד ופנה מפניהם מאליו : (ג) אל ארץ זבת חלב ודבש · אני אומר לך ז להעלותם : כי לא אעלה בקרבך · לכך אני אומר לך ח ושלחתי לפניך מלאך : כי עם קשה ערף אתה · וכששכינתי בקרבכם ואתם ממרים בי מרבה אני עליכם זעם : אכלך · ל' כליון : (ד) הדבר הרע · שאין השכינה שורה ומהלכת עמם : איש עדיו · כתרים שניתנו להם בחורב כשאמרו נעשה ונשמע : (ה) רגע אחד אעלה בקרבך וכליתיך · אם אעלה בקרבך ואתם ממרים בי בקשיות ערפכם אזעום עליכם רגע אחד שהוא שיעור זעמי שנאמר חבי כמעט רגע עד יעבר זעם ואכלה אתכם לפיכך טוב לכם שאשלח מלאך : ועתה · פורענות זו תלקו מיד שתורידו עדיכם מעליכם : ואדעה מה אעשה לך · כפקודת שאר העון אני יודע ט מה שבלבי לעשות לך : (ו) את עדים מהר חורב · את עדים שהיה בידם י מהר חורב : (ז) ומשה · מאותו עון והלאה : יקח את האהל · לשון הווה הוא כ לוקח אהלו ונוטהו מחוץ למחנה אמר מנודה לרב ל מנודה לתלמיד : הרחק · אלפים אמה מ כענין שנאמר אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה במדה : וקרא לו · והיה קורא לו אהל מועד הוא בית ועד למבקשי תורה : כל מבקש ה' · מכאן למבקש פני זקן כמקבל פני שכינה : יצא אל אהל מועד · כמו יוצא · ד"א והיה כל מבקש ה' אפילו מלאכי השרת נ כשהיו שואלים מקום שכינה חבריהם אומרים להם הרי הוא באהלו של משה : (ח) והיה לשון הווה : כצאת משה מן המחנה · ללכת אל האהל : יקומו כל העם · עומדים מפניו ואין יושבין עד שנתכסה מהם : והביטו אחרי משה ·

חִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי: ג לְאַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ אֲרֵי לָא אֲסַלֵּק שכנתי מבינך ארי עם קשי קדל את דילמא אשיצנך בארחא: ד ושמע עמא ית פתגמא בישא הדין ואתאבלו ולא שויו גבר תקון זינה עלוהי: ה ואמר יי למשה אימר לבני ישראל אתון עם קשי קדל שעה חדא אסלק שכנתי מבינך ואשיצנך וכען אעדי תקון זינך מנך גלי קדמי מה אעבד לך: ו ואעדיאו בני ישראל ית תקון זיניהון מטורא דחורב: ז ומשה נסיב ית משכנא ופרסה לה מברא למשריתא ארחיק מן משריתא וקרי לה משכן בית אולפנא ויהי כל דתבע אולפן מן קדם יי נפק למשכן בית אולפנא מברא למשריתא: ח והוה כד נפק משה למשכנא קימין כל עמא ומתעתדין גבר בתרע משכנה ומסתכלין אחורי משה עד

רשב״ם

לכשארצה ולא הכל ביחד: (ג) פן אכלך · כמו אוכלך אוכל אותך · כי ה׳ אלהיך אש אוכלה הוא: (ד) עדיו · מיני תכשיטין · לפי שנהגו אבלות כדכתיב ויתאבלו ולא שתו איש עדיו עליו · שהרי אמר להם הקב״ה הורד עדיך: (ז) יקח · לקח: הרחק · שנוהג בהן כמנודים שלא חפץ הקב״ה לדבר עם משה

בעל הטורים

העלית מן שאול נפשי (תהלים ל׳) מלמד ששקול שעבוד גליות כנגד גיהנם וזהו העלית מארץ מצרים העלית מן שאול נפשי: (ד) עדיו · ג׳ במסורה · הכא ועדיך וצבי עדיו לגאון שמהו (יחזקאל ז׳) · במתג ורסן עדיו לבלום (תהלי׳ ל״ב) בשביל שנתגאו בצבי עדיים כמו שדרשו רז״ל בשביל רוב זהב וכסף שנתת להם עשו עגל זהב על כן לא שתו איש עדיו ונעשה פיהם שלא היה להם פתחון פה כמו מתג ורסן שבולם עדיו של סוס: (ז) והיה כל מבקש

עיקר ש״ח ובאר״ח

לפיכך פירש דזו רעה להם דמתחלה השכינה הלכה לפניהם: ז דקאי על הפסוק לך עלה מזה וגו׳ אל ארץ זבת וגו׳: ח דזה טעם אלעיל שנה מלאכי ילך לפניך מטעם כי לא אעלה וכו׳: ט ולא קאי אהורדת עדיים כי לא שייך לידע מה לעשות בזה: י לא שהסירו עדייםבעוד שהיו בהר חורב שהרי זה היה אחר מעשה עגל הלא פי׳ שמהר חורב וחסר שי״ן לפני מהר: כ [כי יקח הוא העתיד · ובאמת ידבר פה הכתוב מן ההוה הרגיל להיות · אבל מדרך הלשון הוא לדבר בעתיד במקום ההוה · וכמ״ש רש״י בפ׳ יתרו על פסוק כי יבא אלי בחא״ח]: ל מנודה להקב״ה מנודה למשה: מ כדי שיכולין כל מבקשי ה׳ לבוא בשבת לאהל משה: נ מרבוי דכל

בֹּ֥אוֹ הָאֹֽהֱלָה׃ ט וְהָיָ֗ה כְּבֹ֤א מֹשֶׁה֙ הָאֹ֔הֱלָה יֵרֵד֙ עַמּ֣וּד הֶֽעָנָ֔ן וְעָמַ֖ד פֶּ֣תַח הָאֹ֑הֶל וְדִבֶּ֖ר עִם־מֹשֶֽׁה׃ י וְרָאָ֤ה כָל־הָעָם֙ אֶת־עַמּ֣וּד הֶֽעָנָ֔ן עֹמֵ֖ד פֶּ֣תַח הָאֹ֑הֶל וְקָ֤ם כָּל־הָעָם֙ וְהִֽשְׁתַּחֲוּ֔וּ אִ֖ישׁ פֶּ֥תַח אָהֳלֽוֹ׃ יא וְדִבֶּ֨ר יְהוָ֤ה אֶל־מֹשֶׁה֙ פָּנִ֣ים אֶל־פָּנִ֔ים כַּאֲשֶׁ֛ר יְדַבֵּ֥ר אִ֖ישׁ אֶל־רֵעֵ֑הוּ וְשָׁב֙ אֶל־הַֽמַּחֲנֶ֔ה וּמְשָׁ֨רְת֜וֹ יְהוֹשֻׁ֤עַ בִּן־נוּן֙ נַ֔עַר לֹ֥א יָמִ֖ישׁ מִתּ֥וֹךְ הָאֹֽהֶל׃ פ שלישי יב וַיֹּ֨אמֶר מֹשֶׁ֜ה אֶל־יְהוָ֗ה רְ֠אֵה אַתָּ֞ה אֹמֵ֤ר אֵלַי֙ הַ֚עַל אֶת־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה וְאַתָּה֙ לֹ֣א הֽוֹדַעְתַּ֔נִי אֵ֥ת אֲשֶׁר־תִּשְׁלַ֖ח עִמִּ֑י וְאַתָּ֤ה אָמַ֙רְתָּ֙ יְדַעְתִּ֣יךָֽ בְשֵׁ֔ם וְגַם־מָצָ֥אתָ חֵ֖ן בְּעֵינָֽי׃ יג וְעַתָּ֡ה אִם־נָא֩ מָצָ֨אתִי חֵ֜ן בְּעֵינֶ֗יךָ הוֹדִעֵ֤נִי נָא֙ אֶת־דְּרָכֶ֔ךָ וְאֵדָ֣עֲךָ֔ לְמַ֥עַן

רש"י

לשבח אשרי ילוד אשה שכך מובטח שהשכינה תכנס אחריו לפתח אהלו: (ט) ודבר עם משה. כמו מדבר ם עם משה. תרגומו ומתמלל עם משה שהוא כבוד שכינה כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואינו קורא מדבר (בשו"א) אליו כשהוא קורא מדבר (בחיר"ק) פתרונו הקול מדבר בינו לבין עצמו וההדיוט שומע מאליו וכשהוא קורא מדבר (בשו"א) משמע שהמלך מדבר עם ההדיוט: (י) והשתחוו. לשכינה: (יא) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים. ומתמלל עם משה: ושב אל המחנה. לאחר שנדבר עמו ע היה שב משה אל המחנה ומלמד לזקנים מה שלמד והדבר הזה ▪ נהג משה מיום הכפורים עד שהוקם המשכן ולא יותר שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות ובי"ח שרף את העגל ודן את החוטאים ובי"ט עלה שנאמר ויהי ממחרת ויאמר משה אל העם וגו' ועשה שם ארבעים יום ובקש רחמים שנאמר ואתנפל לפני ה' וגו' ובראש חדש אלול נאמר לו ועלית בבקר אל הר סיני לקבל לוחות האחרונות ועשה שם מ' יום שנאמר בהם ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים וגו' מה הראשונים ברצון אף האחרונים ברצון אמור מעתה אמצעיים היו בכעס. בי' בתשרי נתרצה הקב"ה לישראל בשמחה ובלב שלם ואמר לו למשה סלחתי כדברך ומסר לו לוחות אחרונות וירד והתחיל לצוותו על מלאכת המשכן ועשאוהו עד א' בניסן ומשהוקם לא נדבר עמו עוד אלא מאהל מועד: ושב אל המחנה. תרגומו ותב למשריתא לפי שהוא לשון הווה וכן כל הענין וראה כל העם וחזן. ונצבו וקיימין. והביטו ומסתכלין והשתחוו וסגדין. ומדרשו ודבר ה' אל משה שישוב אל המחנה אמר לו אני בכעס ואתה בכעס א"כ מי יקרבם: (יב) ראה אתה אומר אלי. ראה תן עינך ולבך על דבריך אתה אומר אלי וגו' ואתה לא הודעתני וגו' ואתה אמרת לי הנה

דְּעָלֵל לְמַשְׁכְּנָא: ט וַהֲוָה כַּד עָלֵל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא נָחֵית עַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָאֵים בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וּמִתְמַלֵּל עִם מֹשֶׁה: י וְחָזַן כָּל עַמָּא יָת עַמּוּדָא דַעֲנָנָא קָאֵם בִּתְרַע מַשְׁכְּנָא וְקַיְמִין כָּל עַמָּא וְסָגְדִין גְּבַר בִּתְרַע מַשְׁכְּנֵהּ: יא וּמִתְמַלֵּל יְיָ עִם מֹשֶׁה מַמְלַל עִם מַמְלַל כְּמָא דִּמְמַלֵּל גְּבַר עִם חַבְרֵהּ וְתָאֵב לְמַשְׁרִיתָא וּמְשׁוּמְשָׁנֵהּ יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן עוּלֵימָא לָא עָדֵי מִגּוֹ מַשְׁכְּנָא: יב וַאֲמַר מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ חֲזֵי דְּאַתְּ אָמַר לִי אַסֵּיק יָת עַמָּא הָדֵין וְאַתְּ לָא הוֹדַעְתַּנִי יָת דִּי תִשְׁלַח עִמִּי וְאַתְּ אֲמַרְתְּ רַבֵּיתָךְ בְּשׁוּם וְאַף אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין קֳדָמָי: יג וּכְעַן אִם כְּעַן אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ הוֹדַעְנִי כְעַן יָת אוֹרַח טוּבָךְ וְאִדַּע רַחֲמָךְ בְּדִיל

רשב״ם

בתוך מחנה ישראל: (יב) ראה אתה אומר אלי העל · כדכתיב לעיל לך נחה את העם: ואתה לא הודעתני · אלא הנה מלאכי ילך

בעל הטורים

ס' יצא · מכאן שצריך אדם לגלות כדי שילמוד תורה: (יא) ידבר איש אל רעהו · בגימ' (ע״ה) שהוא מסביר לו

לפניך ואיני חפץ כי אם בלכתך עמנו בעצמך: (יג) הודיעני נא את דרכך · אתה עצמך תהיה מודיע לנו את הדרך שתראני דרכך ואני אלך

רש״י

אנכי שולח מלאך צ אין זו הודעה שאין אני חפץ בה: ואתה אמרת ידעתיך בשם הכרתיך מאשר בני אדם בשם חשיבות ק שהרי אמרת לי הנה

אנכי בא אליך בעב הענן וגו' וגם בך יאמינו לעולם: (יג) ועתה · אם אמת שמצאתי חן בעיניך הודיעני נא את דרכיך מה שכר אתה נותן ר למוצאי

עיקר ש״ת ובאר״ח

מרבה ליה: ם [כי ודבר הוא פעל עבר ובאמת לפי הענין הוא הבינוני לכן פירש כי ודבר הוא כמו מדבר הבינוני · אבל למען לא יתפרשו כי הוא הבינוני מבנין פיעל שמים בשו״א אשר זה איננו כבוד לה' לדבר עם ההדיוט לכן כתב רש״י כי המ״ם הוא בחיר״ק ובדל״ת הוא דגש להשלים את התי״ו החסר וזה מבנין המפעל אשר הוראתו כי הקול יצא מעצמו וההדיוט שומע· וע' בסוף ס' נשא ובראש סדר ברכה בד״ה מדברותיך· באר״ח]: ע דהל״ל למה היה שב אל המחנה: פ ר״ל סדר לימודו היה מיו״כ וכו' שהיה על ההר עד יו״כ אבל לקיחת האהל היה תיכף אחר מעשה העגל: צ זה הפסוק הנה אנכי שולח וגו' אמר קודם העגל והוא שבוש וצ״ל הפסוק הנה מלאכי ילך לפניך: ק כי לא וכל לפרש ידעתיך בשם לא על השגחה וידיעתו כי אין מדת הצדיק להמנע מבוא השגחות וידיעות הבורא אלא קאי אחשיבות הכרה וכו': ר דהל״ל מה

אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וּרְאֵה כִּי עַמְּךָ הַגּוֹי הַזֶּה׃ יד וַיֹּאמַר פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ׃ טו וַיֹּאמֶר אֵלָיו אִם־אֵין פָּנֶיךָ הֹלְכִים אַל־תַּעֲלֵנוּ מִזֶּה׃ טז וּבַמֶּה ׀ יִוָּדַע אֵפוֹא כִּי־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמֶּךָ הֲלוֹא בְּלֶכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלֵינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל־הָעָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ פ רביעי יז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה גַּם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי־מָצָאתָ חֵן בְּעֵינַי וָאֵדָעֲךָ בְּשֵׁם׃ יח וַיֹּאמַר הַרְאֵנִי נָא אֶת־כְּבֹדֶךָ׃ יט וַיֹּאמֶר אֲנִי אַעֲבִיר כָּל־טוּבִי עַל־פָּנֶיךָ וְקָרָאתִי

רש"י

חן בעיניך: ואדעך למען אמצא חן בעיניך. ואדע בזו מדת תגמוליך מה היא מציאת חן ש שמצאתי בעיניך. ופתרון למען אמצא חן למען אכיר ת כמה שכר מציאת החן: וראה כי עמך הגוי הזה. שלא תאמר ואעשה אותך לגוי גדול ואת אלה תעזוב ראה כי עמך הם מקדם ואם בהם תמאס איני סומך על היוצאים מחלצי שיתקיימו ואת תשלום השכר שלי בעם הזה א תודיעני ורבותינו דרשוהו במסכת ברכות ואני ליישב המקראות על אופניהם ועל סדרם באתי: (יד) ויאמר פני ילכו. כתרגומו לא אשלח עוד מלאך אני בעצמי אלך כמו ופניך הולכים בקרב: (טו) ויאמר אליו. בזו אני חפץ כי ע"י מלאך אל תעלנו מזה: (טז) ובמה יודע אפוא. יודע מציאת החן הלא בלכתך עמנו ועוד ד"א אני שואל ממך שלא תשרה שכינתך ב עוד על עובדי כוכבים: ונפלינו אני ועמך. ונהיה מובדלים בדבר הזה מכל העם כמו והפלה ה' בין מקנה ישראל וגו': (יז) גם את הדבר הזה. שלא תשרה שכינתי עוד על עובדי כוכבים אעשה ואין דבריו של בלעם הרשע ע"י שריית שכינה אלא נופל וגלוי עיני' כגון ואלי דבר יגונב שומעין ע"י שליח: (יח) ויאמר הראני נא את כבודך. ראה משה שהיה עת רצון ודבריו מקובלים ג והוסיף לשאול להראותו מראית כבודו: (יט) ויאמר אני אעביר וגו'. הגיעה שעה שתראה בכבודי מה שארשה אותך לראות לפי

עיקר ש"ח ובאר"ח

ענין הבקשה לכאן: ש וקאי אהודיעני נא את דרכך מה שכר אתה נותן למוצא חן בעיניך אז אדע המציאות חן שלי: ת פירש למען אכיר התועלת מהמציאות חן אז אדע המציאות חן שלי: א פי' כמו שאני מבקש שתודיעני המציאות חן כן תודיעני מהשכר מהנהגת העם שאני מנהיג אותם. דאל"כ מה ענין זה לכאן: ב ר"ל שבקשת ונפלינו היינו כבקשת הראשונה מידיעת השכר וכו' אלא שלא ישרה שכינתו כ"א בישראל: ג דאל"כ מה ענין לבקשה

זאת

דְאַשְׁכַּחַת רַחֲמִין קֳדָמָךְ וּגְלֵי קֳדָמָךְ אֲרֵי עַמָּךְ עַמָּא הָדֵין׃ יד וַאֲמַר שְׁכִנְתִּי תְּהָךְ וְאָנִיחַ לָךְ׃ טו וַאֲמַר קֳדָמוֹהִי אִם לֵית שְׁכִנְתָּךְ מְהַלְּכָא בֵּינָנָא לָא תַסְּקִינָנָא מִכָּא׃ טז וּבְמָה יִתְיְדַע הָכָא אֲרֵי אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ אֲנָא וְעַמָּךְ הֲלָא בְּמֵהָךְ שְׁכִנְתָּךְ עִמָּנָא וְיִתְעַבְדָן לָנָא פְּרִישָׁן לִי וּלְעַמָּךְ מְשַׁנֵּי מִכָּל עַמָּא דִי עַל אַפֵּי אַרְעָא׃ יז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אַף יָת פִּתְגָמָא הָדֵין דִּי מַלֶּלְתָּא אֶעְבֵּד אֲרֵי אַשְׁכַּחְתָּא רַחֲמִין קֳדָמַי וְרַבִּיתָךְ בְּשׁוּם׃ יח וַאֲמַר אַחֲזֵינִי כְעַן יָת יְקָרָךְ׃ יט וַאֲמַר אֲנָא אַעְבַּר כָּל טוּבִי

ר ש ב " ם

אחריך: (יד) פני ילכו׳ אני בעצמי אלך כמו שבקשת כדכתיב ופניך הולכים בקרב: והניחותי לך׳ אלך עמך לכבוש את הארץ עד שאניח לך מכל אויביך מסביב כדכתיב עד אשר יניח ה׳ לאחיכם ככם׳ והיה בהנית ה׳ אלהיך לך מכל אויביך וגו׳ והמפרש והניחותי לך הנחת רוח אעשה׳ כמו שאעשה בקשתך׳ שטות הוא׳ וכי כל דברים שהיה הקב"ה מתרצה לבקשת משה יאמר לו והניחותי לך׳ והלא ייתור *)לשון חכמה: (טו) אם אין פניך וגו׳ כלומר שאם אין אתה בא עמנו: (טז) ובמה יודע אפוא וגו׳ ונפלינו אני ועמך וגו׳ תחלת בקשה אחרת היא׳ עוד אני מבקש ממך שיופלא ויובדל אני לבדי מכל עם ישראל לדעת כי אני נאמן לנביא ולמוכיח ויהיו שומעין לדברי׳ וגם עמך יהיה נפלא במה שתלך עמהם מכל העם אשר על פני האדמה: (יז) גם את הדבר הזה אשר דברת׳ אלי להיות מופלא ונראה שופט וגדול עליהם מלבד ההליכה שאלך עמהם אשר נתרציתי לך כבר וזהו קירון פנים שכתוב בו לפנינו נגד כל עמך אעשה נפלאות׳ הכל כמו שמפורש שם: (יח) הראני נא את כבודך׳ תמה על עצמך היאך מלאו לבו למשה רבינו ליהנות מזיו השכינה והלא הכתוב משבחו ויסתר משה פניו כי ירא מהביט אל האלהים׳ ח"ו לא נתכוון אלא לכרות לו ברית על שני דברים שנתרצה לו הקב"ה על קירון שלו ונפלינו אני ועמך׳ ושל פני ילכו להניח לך מכל אויביך׳ וכן אמר הראני נא את כבודך׳ בכריתת ברית על מה שהבטחתני כמו שעשה לאברהם כשאמר במה אדע׳ וכתוב שם והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים וסמיך ליה ביום ההוא כרת ה׳ את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי׳ אף כאן שאל משה להקב"ה קיום ברית ונתרצה לו הקב"ה שיראה לו בכריתות ברית כדכתיב ויעבור ה׳ על פניו ויקרא וגו׳

*) אינו

בעל הטורים

פניס: (יט) ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וקראתי בשם יהוה לפניך [עם התיבות והאותיות]׳ בגימטריא שהקב"ה נתעטף כשליח

בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ וְחַנֹּתִי אֶת־אֲשֶׁר אָחֹן וְרִחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם׃ כ וַיֹּאמֶר לֹא תוּכַל לִרְאֹת אֶת־פָּנָי כִּי לֹא־יִרְאַנִי הָאָדָם וָחָי׃ כא וַיֹּאמֶר יְהוָה הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר׃ כב וְהָיָה בַּעֲבֹר כְּבֹדִי וְשַׂמְתִּיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר וְשַׂכֹּתִי כַפִּי עָלֶיךָ עַד־עָבְרִי׃ כג וַהֲסִרֹתִי אֶת־כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֹרָי וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ׃ פ חמישי לד א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וְכָתַבְתִּי עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ׃ ב וֶהְיֵה נָכוֹן לַבֹּקֶר וְעָלִיתָ בַבֹּקֶר אֶל־הַר סִינַי וְנִצַּבְתָּ לִי שָׁם עַל־רֹאשׁ הָהָר׃ ג וְאִישׁ לֹא־יַעֲלֶה עִמָּךְ

רש"י

שאני רוצה וצריך ללמדך סדר תפלה שכשנצרכת לבקש רחמים על ישראל הזכרת לי זכות אבות כסבור אתה שאם תמה זכות אבות אין עוד תקוה אני אעביר כל מדת טובי לפניך על הצור ואתה צפון במערה וקראתי בשם ה' לפניך · ללמדך סדר בקשת רחמים אף אם תכלה זכות אבות · וכסדר זה שאתה רואה אותי מעוטף וקורא י"ג מדות הוי מלמד את ישראל לעשות כן וע"י שיזכירו לפני רחום וחנון · יהיו נענין כי רחמי ד לא כלים : וחנותי את אשר אחן · אותן פעמים ה שארצה לחון : ורחמתי · עת שאחפוץ לרחם עד כאן לא הבטיחו אלא עתים אענה ועתים לא אענה אבל בשעת מעשה אמר לו הנה אנכי כורת ברית הבטיחו שאינן חוזרות ריקם : (כ) ויאמר לא תוכל וגו' · אף כשאעביר כל טובי על פניך איני נותן לך רשות לראות את פני : (כא) הנה מקום אתי · בהר אשר אני מדבר עמך ו תמיד יש מקום מוכן לי לצרכך שאטמינך שם שלא תזוק ומשם תראה מה שתראה זהו פשוטו ומדרשו על מקום שהשכינה שם מדבר ואומר המקום אתי ואינו אומר אני במקום שהקב"ה מקומו של עולם ואין עולמו מקומו : (כב) בעבר כבודי · כשאעבור ז לפניך : בנקרת הצור · כמו העיני האנשים ההם תנקר · יקרוה עורבי נחל · אני קרתי ושתיתי מים גזרה אחת להם : נקרת הצור · כריית ח הצור : ושכותי כפי · מכאן שנתנה רשות למחבלים לחבל ותרגומו ואגין במימרי ט כנוי הוא לדרך כבוד של מעלה שאינו צריך לסוכך עליו בכף י ממש : (כג) והסרתי את כפי · ואעדי ית דברת כ יקרי כשאסלק הנהגת כבודי מכנגד פניך ללכת משם ולהלן : וראית את אחרי · הראהו קשר של תפילין : (א) פסל לך · הראהו מחצב סנפירינון מתוך אהלו ואמר לו הפסולת יהיה שלך משם נתעשר משה הרבה: פסל לך · אתה שברת הראשונים

על אפיך ואקרי בשמא דיי קדמך ואחון למן דאחון וארחם על מן דארחם : כ ואמר לא תיכול למחזי ית אפי שכנתי ארי לא יחזינני אנשא ויתקים : כא ואמר יי הא אתר מתקן קדמי ותתעתד על טנרא : כב ויהי במעבר יקרי ואשוינך במערת טנרא ואגין במימרי עלך עד דאעבר : כג ואעדי ית דברת יקרי ותחזי ית דבתרי ודקדמי לא יתחזון : א ואמר יי למשה פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא די הוו על לוחיא קדמאי די תברתא : ב והוי זמין לצפרא ותסק בצפרא לטורא דסיני ותתעתד קדמי תמן על ריש טורא : ג ואנש לא יסק עמך ואף אנש

רשב"ם

וגו' וכתיב בתריה הנה אנכי כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות כמו שבקשת ונפלינו אני ועמך וגו' כי נורא הוא כדכתיב וייראו מגשת אליו : (יט) וחנותי את אשר אחון וגו' · ושם אפרש לך את מדותי : (כג) וראית את אחורי · לאחר שאעבור על פניך כריתות ברית

רש"י

אתה פסל לך אחרות · משל לעשיר שהלך למדינת הים והניח ארוסתו עם השפחו' מתוך קלקול השפחות יצא עליה שם רע עמד שושבינה וקרע כתובתה אמר אם יאמר העשיר להורגה אומר לו עדיין אינה אשתך בדק העשיר ומצא שלא היה הקלקול אלא מן השפחות נתרצה לה אמר לו שושבינה כתוב לה כתובה אחרת שנקרעה הראשונה אמר לו העשיר אתה קרעת אותה אתה קנה לה נייר אחר ואני אכתוב לה בכתב ידי כן העשיר זה הקדוש ב"ה השפחות אלו ערב רב והשושבין זה משה ארוסתו של הקב"ה אלו ישראל לכך נאמר פסל לך : (ב) נכון · ל מזומן : (ג) ואיש לא יעלה עמך · הראשונות על ידי

עיקר ש"ח ובאר"ת

זאת לכאן : ד משא"כ זכות אבות לפעמים יכלה : ה דק"ל את אשר אחון משמע שכבר יש לו חינון ומאי צריך לו חינון עוד אלא אחון אותן פעמים שארצה וכו' : ו אשר מלת אשר בהר שמדבר עמו תמיד שם ולשון אתי משמע מקום מוכן וכו' : ז ומלת כבודי מורה על עצמו כמו דכתיב עד עברי במקום כבודי : ח פי' נקיקת הצור מלשון כי יכרה · [לדעת רש"י שרשו נקר אך לפעמים יחסר הנו"ן כמו אני קרתי · אבל המדקדקים אינם מודים בזה וסוברים כי קרתי שרשו קור · נאר"ח] : ט זה התרגום של ושכותי כפי : י אלא במאמרו יכול להציל עליו : כ זה תרגומו של והסירותי את כפי ופירש"י כשאסלק כו' : ל כמו שאמר מנות לאין נכון לו שפירושו מזומן · ולא כמו

וְגַם־אִישׁ אַל־יֵרָא בְּכָל־הָהָר גַּם־הַצֹּאן וְהַבָּקָר אַל־יִרְעוּ אֶל־מוּל הָהָר הַהוּא: ד וַיִּפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם מֹשֶׁה בַבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל־הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: ה וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם וַיִּקְרָא בְשֵׁם יְהוָה: ו וַיַּעֲבֹר יְהוָה ׀ עַל־פָּנָיו וַיִּקְרָא יְהוָה ׀ יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וֶאֱמֶת: ז נֹצֵר חֶסֶד לָאֲלָפִים נֹשֵׂא עָוֺן וָפֶשַׁע וְחַטָּאָה וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד ׀ עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים: ח וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ: ט וַיֹּאמֶר אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנָי יֵלֶךְ־נָא אֲדֹנָי בְּקִרְבֵּנוּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא וְסָלַחְתָּ

רש״י ג׳ רבתי

שהיו בתשואות ם וקולות וקולות שלטה בהן עין רעה אין לך יפה מן הצניעות: (ה) ויקרא בשם ה׳ מתרגמינן ג וקרא בשמא דה׳: (ו) ה׳ ה׳ מדת רחמים היא אחת קודם ם שיחטא ואחת לאחר שיחטא ע וישוב: אל אף זו מדת רחמים וכן הוא אומר אלי אלי למה עזבתני ואין לומר למדת הדין למה עזבתני כך מצאתי במכילתא: ארך אפים מאריך אפו פ ואינו ממהר ליפרע שמא יעשה תשובה: ורב חסד לצריכי חסד שאין להם צ זכיות כל כך: ואמת לשלם שכר טוב לעושי רצונו: (ז) נוצר חסד שהאדם עושה ק לפניו: לאלפים לשני אלפים דורות: עונות אלו הזדונות: פשעים אלו המרדים שאדם עושה להכעיס: ונקה לא ינקה לפי פשוטו משמע שאינו מוותר על העון לגמרי אלא נפרע ממנו מעט מעט. ור״ד מנקה הוא לשבים ר ולא ינקה לשאינן שבים: פקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם שכבר פירש במקרא אחר לשנאי: ועל רבעים דור רביעי נמצאת מדה טובה מרובה על מדת פורענות אחת לחמש ש מאות שבמדה טובה הוא אומר נוצר חסד לאלפים: (ח) וימהר משה כשראה משה שכינה עוברת ושמע קול הקריאה מיד וישתחו: (ט) ילך נא ה׳ בקרבנו כמו שהבטחת מאחר שאתה נושא עון ואם עם קשה עורף הוא וימרו בך ואמרת על זאת פן אכלך בדרך אתה תסלח לעונינו וגו׳ יש כי ת במקום אם: ונחלתנו ותתננו לך לנחלה (ס״א שתתן לנו) נחלה מיוחדת זו היא בקשת ונחלינו

לא יתחזי בכל טורא אף ענא ותורי לא ירעון לקביל טורא ההוא : ד ופסל תרין לוחי אבניא כקדמאי ואקדים משה בצפרא וסליק לטורא דסיני כמא דפקיד יי יתיה ונסב בידיה תרין לוחי אבניא : ה ואתגלי יי בעננא ואתעתד עמיה תמן וקרא בשמא דיי : ו ואעבר יי שכינתיה על אפוהי וקרא יי יי אלהא רחמנא וחננא מרחיק רגז ומסגי למעבד טבון וקשוט : ז נטר טיבו לאלפי דרין שבק לעוין ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין לאוריתיה ולדלא תיבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין ועל בני בנין מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי : ח ואוחי משה וכרע על ארעא וסגיד : ט ואמר אם כען אשכחית רחמין קדמך יי תהך כען שכינתא דיי ביננא ארי עם קשי קדל הוא ותשבוק לחובנא ולחטאנא ותחסננא :

רשב"ם

לראות· כעין העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו · דרך העברה היו כורתים ברית : (ה) ויתיצב עמו · עם משה הנצב שם כדכתיב ונצבת על הצור : ויקרא בשם ה' · הקב"ה קרא כשהיה עובר בשם כמו שהולך ומפרש · שכן כתוב למעלה וקראתי בשם ה' לפניך : (ח) וימהר משה · משראה הקב"ה עובר ושמע קולו מיד התחיל להשתחוות : (ט) כי עם קשה עורף הוא · יכול אתה ללכת

בעל הטורים

מכור [עם האותיות] : (ג) וגם איש · שנים · וגם איש אל ירא · וגם איש היה מתנבא (ירמיה כ"ו) לומר אפילו אם יהיה נביא לא יסמוך על נבואתו

עיקר ש"ח ובאר"ח

הנה אמת נכון הדבר שפירושו מכוון : מ לשון הרמת קול : נ מן התרגום מוכח כי משה הוא הקורא ולא ה' : ס ר"ל אע"ג שגלוי לפניו שעתיד לחטוא : ע ואינו כתמים הפשוטות כמו מדת השם בן ד' אותיות : פ אע"פ שמדת השם השני מורה לאחר שחטא וישוב היינו מיד ומדת ארך אפים מורה שמאנף להם שמא יעשו תשובה : צ מדכתיב ורב חסד מורה שאע"פ שזכיותיו מועטים מטה כלפי חסד : ק נוצר חסד שאדם עושה לא החסד שהקב"ה יעשה דלא שייך על זה לשון נוצר : ר מדה זאת מורה שמוותרת ומנקה את העון מכל אבל לא יעשה לו טובה · והמדה השנית מהשם שגם עושה לו טובה ומפשוטו משמע שמדה זו מורה שנפרע ממנו מעט מעט ומדרשו הוא שמוותר העון לגמרי : ש דור אחד במדת פורעניות היא במדה טובה ה' מאות כנגד הד' דורות שבמדת פורעניות הוא ב' אלפים במדה טובה : ת דה"ל אדרבה בשביל שהם עם קשה עורף לא

לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו: ששי י ויאמר הנה אנכי כרת
ברית נגד כל־עמך אעשה נפלאת אשר לא־נבראו
בכל־הארץ ובכל־הגוים וראה כל־העם אשר־אתה
בקרבו את־מעשה יהוה כי־נורא הוא אשר אני עשה
עמך: יא שמר־לך את אשר אנכי מצוך היום הנני גרש
מפניך את־האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבוסי:
יב השמר לך פן־תכרת ברית ליושב הארץ אשר אתה
בא עליה פן־יהיה למוקש בקרבך: יג כי את־מזבחתם
תתצון ואת־מצבתם תשברון ואת־אשריו תכרתון:
יד כי לא תשתחוה לאל אחר כי יהוה קנא שמו אל קנא
הוא: טו פן־תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם
וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו: טז ולקחת
מבנתיו לבניך וזנו בנתיו אחרי אלהיהן והזנו את־
בניך אחרי אלהיהן: יז אלהי מסכה לא תעשה־לך:
יח את־חג המצות תשמר שבעת ימים תאכל מצות
אשר צויתך למועד חדש האביב כי בחדש האביב
יצאת ממצרים: יט כל־פטר רחם לי וכל־מקנך תזכר

בראש עמוד בי"ה שמ"ו סימן ד' רבתי

רש"י

ונפלינו אני ועמך א שלא תשרה
שכינתך על עובדי כוכבים.
(י) כרת ברית. על ב זאת: אעשה
נפלאת. ל' ונפלינו שתהיו מובדלים בזו
מכל האומות עובדי כוכבים שלא תשרה
שכינתי עליהם: (יא) את האמרי וגו'.
ו' אומות יש כאן כי הגרגשי עמד
ופנה מפניהם: (יג) אשריו. הוא
אילן שעובדים אותו: (יד) קנא שמו.
מקנא לפרע ואינו מוותר וזהו כל לשון
קנאה אוחז בנצחונו ופורע מעוזביו:
(טו) ואכלת מזבחו. כסבור אתה שאין
עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה
בעבודתו שמתוך כך אתה בא ולוקח
מבנותיו לבניך: (יח) חדש האביב.
חדש הביכור שהתבואה מתבכרת
בבישולה: (יט) כל פטר רחם לי.
באדם: וכל מקנך תזכר וגו'. וכל
מקנך אשר תזכר בפטר שור ושה ג אשר
יפטור זכר את רחמה. פטר. לשון

י וַאֲמַר הָא אֲנָא גָזַר קְיָם קֳדָם כָּל עַמָּךְ אֶעְבֵּד פְּרִישָׁן דִּי לָא אִתְבְּרִיאוּ בְּכָל אַרְעָא וּבְכָל עַמְמַיָּא וְיֶחֱזֵי כָל עַמָּא דִּי אַתְּ בֵּינֵיהוֹן יָת עוֹבָדָא דַיְיָ אֲרֵי דְחִיל הוּא דִּי אֲנָא עָבֵד עִמָּךְ: יא טַר לָךְ יָת דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין הָא אֲנָא מְתָרֵךְ מִן קֳדָמָךְ יָת אֱמוֹרָאֵי וּכְנַעֲנָאֵי וְחִתָּאֵי וּפְרִזָּאֵי וְחִוָּאֵי וִיבוּסָאֵי: יב אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִגְזַר קְיָם לְיָתֵב אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל עֲלַהּ דִּילְמָא יְהֵי לְתַקְלָא בֵּינָךְ: יג אֲרֵי יָת אֲגוֹרֵיהוֹן תְּתָרְעוּן וְיָת קָמָתְהוֹן תְּתַבְּרוּן וְיָת אֲשֵׁרֵיהוֹן תְּקַצְּצוּן: יד אֲרֵי לָא תִסְגּוּד לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ קַנָּא שְׁמֵהּ אֵל קַנָּא הוּא: טו דִּילְמָא תִגְזַר קְיָם לְיָתֵב אַרְעָא וְיִטְעוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וִידַבְּחוּן לְטַעֲוָתְהוֹן וְיִקְרוֹן לָךְ וְתֵיכוֹל מִדִּבְחֵיהוֹן: טז וְתִסַּב מִבְּנָתְהוֹן לִבְנָךְ וְיִטְעֲיָן בְּנָתְהוֹן בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וְיִטְעֲיָן יָת בְּנָךְ בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן: יז דַּחֲלָן דְּמַתְּכָא לָא תַעְבֵּד לָךְ: יח יָת חַגָּא דְפַטִּירַיָּא תִּטַּר שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא כְּמָא דִי פַקֵּדְתָּךְ לִזְמַן יַרְחָא דַאֲבִיבָא אֲרֵי בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא נְפַקְתָּא מִמִּצְרָיִם: יט כָּל פְּתַח וַלְדָּא דִּילִי וְכָל בְּעִירָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּשׁ בְּכוֹר תּוֹר וְאִמַּר:

רשב"ם

בקרבנו מאחר שסולחן ורחמן אתה : (י) הנה אנכי כורת ברית · על זאת שאלך עמהם · וגם את הדבר הזה אשר דברת אעשה · שאמרת ונפלינו אני ועמך · שנגד כל עמך אעשה לך הפלאה וראה כל העם את הגדולה שאני עושה עמך כי נורא כדכתיב וייראו מגשת אליו וכתב ויראו בני ישראל את פני משה כי קרן וגו' : (יט) כל פטר רחם לי · לפי שעל ידי מכת בכורות נתקדשו כל בכור ביציאתו ממצרים נכתב כאן :

בעל הטורים

לעבור על סליוני : (יח) סמך את חג המצות לאלהי מסכה לומר שעבודת כוכבים אסורה בהנאה כחמץ בפסח :

עיקר ש"ח ובאר"ח

ילך עמהם עו"ש כי כמו אם וכו' : א שתתן לנו נחלה מיוחדת פי' שתהיה השכינה שוכנת בנו בלבד : ב פי' על בקשת ונפלינו כמו שכתוב אעשה נפלאות פי' ונפלינו : ג חסר מלות אשר לתזכר וכו"ת לפטר · ופי' וכל מקנך אשר יפטור זכר את רחמה : [כי לא נוכל לפרש התי"ו מן הזכר לנוכח זכר אשר אתה

פֶּטֶר שׁוֹר וָשֶׂה׃ כ וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וְאִם־לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ כֹּל בְּכוֹר בָּנֶיךָ תִּפְדֶּה וְלֹא־יֵרָאוּ פָנַי רֵיקָם׃ כא שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת בֶּחָרִישׁ וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת׃ כב וְחַג שָׁבֻעֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים וְחַג הָאָסִיף תְּקוּפַת הַשָּׁנָה׃ כג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי הָאָדֹן יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ כד כִּי־אוֹרִישׁ גּוֹיִם מִפָּנֶיךָ וְהִרְחַבְתִּי אֶת־גְּבֻלֶךָ וְלֹא־יַחְמֹד אִישׁ אֶת־אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה׃ כה לֹא־תִשְׁחַט עַל־חָמֵץ

רש"י

פתיחה וכן פוטר מים ראשית מדון. פטר של זכר לשון נקבה היא מוסב על היולדת: (כ) ופטר חמור. ולא שאר בהמה טמאה: תפדה בשה. נותן שה לכהן והוא חולין ביד כהן ופטר חמור מותר בעבודה לבעלים: וערפתו. עורפו בקופיץ הוא הפסיד ממון כהן לפיכך יופסד ממונו: כל בכור בניך תפדה. חמשה סלעים פדיונו קצוב שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה: ולא יראו פני ריקם. לפי פשוטו של מקרא דבר בפני עצמו הוא ואינו מוסב על הבכור שאין במצות בכור ראיית פנים אלא אזהרה אחרת היא וכשתעלו לרגל לראות לא יראו פני ריקם מצוה עליכם להביא עולת ראיית פנים ולפי מדרש ברייתא מקרא יתר הוא ומופנה לגזרה שוה ללמד על הענקתו של עבד עברי שהוא חמשה סלעים מכל מין ומין כפדיון בכור במסכת קדושין: (כא) בחריש ובקציר תשבת. למה נזכר חריש וקציר יש מרבותינו אומרים על חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ללמדך שמוסיפין מחול על הקדש וכך משמעו ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות ועבודת ו' הימים שהתרתי לך יש שנה שהחריש והקציר אסור ואין צריך לומר חריש וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו' וי"א שאינו מדבר אלא בשבת וחריש וקציר שהוזכר בו לומר לך מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר שהוא מצוה ודוחה את השבת: (כב) בכורי קציר חטים. שאתה מביא בו שתי הלחם מן החטים. בכורים שהיא מנחה ראשונה הבאה מן החדש של חטים למקדש כי מנחת העומר הבאה בפסח מן השעורים היא: וחג האסיף. בזמן שאתה אוסף תבואתך מן השדה לבית. אסיפה זו ל' הכנסה לבית כמו ואספתו אל תוך ביתך: תקופת השנה. שהיא בחזרת השנה בתחלת השנה הבאה: תקופה. לשון

מסיבה

כ ובוכרא דחמרא תפרוק באימרא ואם לא תפרוק ותנקפה כל בוכרא דבניך תפרוק ולא יתחזון קדמי ריקנין : כא שתא יומין תפלח וביומא שביעאה תנוח בזרועא ובחצדא תנוח : כב וחגא דשבועיא תעבד לך בכורי חצד חטין וחגא דכנשא במפקא דשתא : כג תלת זמנין בשתא יתחזון כל דכוריך קדם רבון עלמא יי אלהא דישראל : כד ארי אתריך עממין מן קדמך ואפתי ית תחומך ולא יחמד אנש ית ארעך במסקך לאתחזאה קדם יי אלהך תלת זמנין בשתא : כה לא תכוס על חמיע דם פסחי ולא יביתון לצפרא בר ממדבחא

רשב״ם

(כא) ששת ימים תעבוד · עבודת קרקע כדכתיב כי תעבוד את האדמה · עובד אדמתו ישבע לחם : בחריש ובקציר תשבות · שהיא חשובה ועריבה לבריות וכ״ש שאר מלאכות : (כג) את פני האדון · כבר פירשתיו

בעל הטורים

(כ) ולא יראו פני ריקם · וסמיך ליה

רש״י

מסיבה והקפה : (כג) כל זכורך · כל הזכרים ח שבך הרבה מצות בתורה נאמרו וכפלו ויש מהם שלש פעמים וארבע לחייב ולענוש על מנין לאוין שבהם ועל מנין עשה שבהם : (כד) אוריש · כתרגומו אתריך וכן הטל רש וכן ויורש את האמורי ל׳ גירושין : והרחבתי את גבולך · ואתה רחוק מבית הבחירה ואינך יכול לראות לפני תמיד לכך אני קובע לך ט שלש רגלים הללו : (כה) לא תשחט וגו׳ · לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים · י אזהרה לשוחט או לזורק או לאחד כ מבני חבורה : ולא ילין · כתרגומו אין לינה מועלת ל בראש

עיקר ש״ח ובאר״ח

תעשה לזכר · כי זה לא תליא ביד האדם · אבל יתפרש תזכר לנקבה על הבהמה שיולדת · באר״ח] : ד מאת״כ באחר פסולי המוקדשין שגם תמורתן אסורין בגיזה ועבודה : ה דק״ל הא בשבת אסור גם שאר מלאכות אלא ערב שביעית אסור לחרוש שמועיל לשביעית יקצור מתבואה שביעית וכו׳ : ו מה חריש רשות שאין לך חריש של מצוה וכו׳ ללמד שמצוה לקצור אפילו מלאכה קציר וגם דוחה שבת : ז פי׳ זמן שהתחלת מנחות מן החטים החדשים : ח פי׳ הנמצאים בך : ט דאל״כ מאי כי אוריש וגו׳ מה זה טעם למה שלפניו : י פי׳ על החמץ שעדיין החמץ קיים ולא עליו ממש : כ אם לאחד מאלו יש להם חמץ בביתם עוברים כולם : ל מועלת הוא מלשון מעילה דאין לינה פוסלת בעוד שהקרבן

מונח

דַּם־זִבְחִי וְלֹא־יָלִין לַבֹּקֶר זֶבַח חַג הַפָּסַח : כו רֵאשִׁית בִּכּוּרֵי אַדְמָתְךָ תָּבִיא בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ : פ שביעי כז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כְּתָב־לְךָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל־פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת־יִשְׂרָאֵל : כח וַיְהִי־שָׁם עִם־יְהוָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַל וּמַיִם לֹא שָׁתָה וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֵת דִּבְרֵי הַבְּרִית עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים : כט וַיְהִי בְּרֶדֶת מֹשֶׁה מֵהַר סִינַי וּשְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרִדְתּוֹ מִן־הָהָר וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אִתּוֹ : ל וַיַּרְא אַהֲרֹן וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו : לא וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה וַיָּשֻׁבוּ

רש"י

המזבח ואין לינה אלא מ בעמוד השחר: זבח חג הפסח · אמוריו · נ ומכאן אתה למד לכל הקטר ם חלבים ואברים: (כו) ראשית בכורי אדמתך · משבעת המינין האמורים בשבח ארצך ארץ חטה ושעורה וגפן וגו' ודבש הוא ע דבש תמרים : לא תבשל גדי · אזהרה לבשר וחלב פ ושלשה פעמים כתוב בתורה א' לאכילה ואחד להנאה ואחד לאיסור בישול : גדי · כל ולד רך במשמע ואף עגל וכבש ממה שהולך לפרש בכמה מקומות גדי עזים צ למדת שגדי סתם כל יונקים במשמע : בחלב אמו · פרט לעוף שאין לו חלב אם שאין איסורו מן התורה אלא מדברי סופרים :

(כז) את הדברים האלה · ולא אתה רשאי לכתוב ק תורה שבעל פה : (כט) ויהי ברדת משה · כשהביא לוחות אחרונות ביום הכפורים : כי קרן · לשון קרנים שהאור מבהיק ובולט כמין קרן ומהיכן זכה משה לקרני ההוד ר רבותינו אמרו מן המערה שנתן הקדוש ברוך הוא ידו על פניו שנאמר ושכותי כפי : (ל) וייראו מגשת אליו · בא וראה כמה גדול כחה של עבירה שעד שלא פשטו ידיהם בעבירה מהו אומר ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל ולא יראים ולא מזדעזעים ומשעשו את העגל אף מקרני הודו של

עיקר ש"ת ובאר"ח

מונח על ראש המזבח אע"פ שלא נקרבו : מ אבל אם הקטיר קודם שעלה ע"ה אין זה לינה : נ דהא הפסח אין נקרב אלא תימוריו : ם מדכתיב זבח ולא כתיב

תרבי נכסת חגא דפסחא: כו ריש בכורי ארעך תיתי לבית מקדשא דיי אלהך לא תיכלון בשר בחלב: כז ואמר יי למשה כתב לך ית פתגמיא האלין ארי על מימר פתגמיא האלין גזרית עמך קים עם ישראל: כח והוה תמן קדם יי ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכל ומיא לא שתי וכתב על לוחיא ית פתגמי קימא עשרא פתגמין: כט והוה כד נחת משה מטורא דסיני ותרין לוחי סהדותא בידא דמשה במחתיה מן טורא ומשה לא ידע ארי סגי זיו יקרא דאפוהי במללותיה עמיה: ל וחזא אהרן וכל בני ישראל ית משה והא סגי זיו יקרא דאפוהי ודחילו מלאתקרבא לותיה: לא וקרא להון משה ותבו לותיה אהרן וכל רברביא בכנשתא

רשב"ם

באלה המשפטים: (כו) לא תבשל וגו'. כבר פירשתיו: (כז) כתב לך את הדברים האלה. האמורים בפרשה זו הנני גורש מפניך וגו': כי על פי הדברי' האלה. שלא תלכו אחרי אלהים אחרים ושלא תכרות ברית ליושב הארץ ולא להתחתן בם ולעלות לרגל: (כח) ויכתב על הלוחות. שכן אמר למעלה וכתבתי על הלוחות במכתב הראשון: (כט) כי קרן. לשון הוד והמדמהו לקרני ראם קרניו אינו אלא שטות. כי שתי מחלוקות הם כרוב תיבות שבתורה וגם מנחם כן פירש:

בעל הטורים

שבת ימים לומר דאין נדרים ונדבות קריבים ביום טוב: (כז) כי על פי הדברים האלה. וסמיך ויהי שם עם ה' ארבעים יום לומר שבשביל דברים שבעל פה שהה שם מ' יום: כי על פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. אלו דברים שבעל פה. פי הדברים האלה כרתי אתך ברית. ס"ת בגימ' התלמוד: (כט) כי קרן עור פניו. וזכה לקירון פנים מושכותי כפי עליך ויש אומרים מכתיבת הלוחות זכה לקירון. (קרנים) מידו לו ושם חביון (עוזו) (חבקוק ג') ר"ת מלוח:

עיקר ש"ח ובאר"ח

כתיב חג הפסח אלא לרבות כל הזבחים שנפסלו בלינה: ע דק"ל דבו' המינים כתיב נמי דבש ודבש אינו פרי וביכורים צריך פרי עז"פ דבש הוא מתמרים והוא פרי: פ וה"ה בחלב עצמו ובחלב אמו לאפוקי עוף שאין לאמו חלב: צ כיון דבכמה פסוקים כתיב גדי עזים בפירוש אבל היכא דלא כתיב כגון הכא דכתיב גדי סתם משמע כל יונקים: ק דאלה מיעוט הוא: ר שבלוחות האחרונות

זכה

אליו אהרן וכל־הנשאים בעדה וידבר משה אלהם :
לב ואחרי־כן נגשו כל־בני ישראל ויצום את כל־אשר
דבר יהוה אתו בהר סיני : מפטיר לג ויכל משה מדבר
אתם ויתן על־פניו מסוה : לד ובבא משה לפני יהוה
לדבר אתו יסיר את־המסוה עד־צאתו ויצא ודבר אל־
בני ישראל את אשר יצוה : לה וראו בני־ישראל את־
פני משה כי קרן עור פני משה והשיב משה את־
המסוה על־פניו עד־באו לדבר אתו : פ פ פ קל"ט · תנכה"ל סי'

ומפטירין ויהי ימים רבים במלכים א' סימן י"ח

רש"י

משה היו מרתיעים ומזדעזעים : (לא) הנשאים בעדה · כמו נשיאי העדה : וידבר משה אליהם · שליחותו של מקום ולשון הגוה הוא ש כל הענין הזה : (לב) ואחרי כן נגשו · אחר שלמד לזקנים חוזר ומלמד הפרשה או ההלכה לישראל · תנו רבנן כיצד סדר המשנה משה היה לומד מפי הגבורה נכנס אהרן שנה לו משה פרקו נסתלק אהרן וישב לו לשמאל משה נכנסו בניו שנה להם משה פרקם נסתלקו הם ישב אלעזר לימין משה ואיתמר לשמאל אהרן וכו' נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם נסתלקו זקנים ישבו לצדדין נכנסו כל העם שנה להם משה פרקן נמצא ביד כל העם א' ביד הזקנים ב' ביד בני אהרן שלשה ביד אהרן ארבעה וכו' כדאיתא בעירובין : (לג) ויתן על פניו מסוה · כתרגומו בית אפי · לשון ארמי הוא בגמרא סוי לבא ועוד בכתובות הוה קא מסוה ואפה לשון הבטה היה מסתכל בה אף כאן מסוה בגד הניתן כנגד הפרצוף ובית העינים ולכבוד קרני ההוד שלא יזונו הכל מהם היה נותן המסוה כנגדן ונוטלו בשעה שהיה מדבר עם ישראל ובשעה שהמקום נדבר עמו עד צאתו ובצאתו יצא בלא מסוה : (לד) ודבר אל בני ישראל · וראו קרני ההוד בפניו · וכשהוא מסתלק מהם : (לה) והשיב משה את המסוה על פניו עד באו לדבר אתו · וכשבא לדבר אתו נוטלו מעל פניו : חסלת פ' כי תשא

תרי"ג פרשת תשא יש בה ט' מצות ארבעה עשין וחמשה לאוין :

עשין | לאוין

(קה) מד לתת מחצית השקל בכל שנה שנאמר זה יתנו כל העובר על הפקודים מחצית השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל בשקל תרומה לה' :

(קו) מת לקדש הכהן ידיו ורגליו לעבודה שנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם :

וּמַלֵּל מֹשֶׁה עִמְּהוֹן: לב וּבָתַר כֵּן אִתְקְרִיבוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפַקֵּדִנּוּן יָת כָּל דִּי מַלֵּל יְיָ עִמֵּהּ בְּטוּרָא דְסִינָי: לג וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה מִלְּמַלָּלָא עִמְּהוֹן וִיהַב עַל אַפּוֹהִי בֵּית אַפֵּי: לד וְכַד עָלֵל מֹשֶׁה לִקֳדָם יְיָ לְמַלָּלָא עִמֵּהּ אַעְדֵּי יָת בֵּית אַפּוֹהִי עַד מִפְּקֵהּ וְנָפֵק וּמְמַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דִּי מִתְפַּקַּד: לה וַחֲזַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת אַפֵּי מֹשֶׁה אֲרֵי סְגֵי זִיו יְקָרָא דְאַפֵּי מֹשֶׁה וַאֲתֵיב מֹשֶׁה יָת בֵּית אַפֵּי עַל אַפּוֹהִי עַד דְּעָלֵל לְמַלָּלָא עִמֵּהּ:

ר ש ב " ם

(לב) את כל אשר דבר ה' אתו · מלפני העגל כל מה שכתוב בפרשת תרומה עד כי בשש משה וכל האמור בפרשה זו: (לד) מסוה · בנגד הקרוי כן והוי"ו בו עיקר כמו וי"ו של מקוה ישראל · וגם וא"ו של סותה עיקר ושני מלבושים הם ושני גזרות · וכן פתר דונש והדין עמו: יסיר את המסוה · בגילוי פנים לישראל את אשר יצוה ואח"כ תוזר ומתכסה במסוה לדבר עם שכינה: (לה) עד באו לדבר אתו · עם השכינה חוזר ומתגלת:

חסלת כי תשא מיסוד רבינו שמואל:

עיקר ש"ח ובאר"ח

זכה לקרני הוד יותר מלותות הלתבוכות: ש מכיון שלין כלן דבור מיוחד ע"כ זה קלי על עלותו ליפרלל ללמדם כל התורה בכל זמן:

מנין המצות

תרי"ג

עשין		לאוין
(קז) מז	למשות כהנים גדולים ומלכים בשמן המשחה שנאמר ועשית אותו שמן משחת קדש:	
(קח)	שלא למשוח זר בשמן האמור שנאמר על בשר אדם לא יסך:	סב
(קט)	שלא לעשות שמן כשמן האמור שנאמר ובמתכנתו לא תעשו כמוהו:	סג
(קי)	שלא לעשות כמתכונת הקטורת וכמשקלה להרית בה שנאמר והקטרת אשר תעשה במתכונתה לא תעשו לכם:	סד
(קיא)	שלא לאכול ולשתות שום דבר מתקרובת עובדי כוכבים ומזלות שנאמר פן תכרות ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו:	סה
(קיב) מז	לשבות מעבודת הארץ בשנה השביעית שנאמר ששת ימים תעבוד וביום השביעי תשבות בחריש ובקציר תשבות:	
(קיג)	שלא לאכול בשר בחלב (ולא ליהנו' ממנו) שנאמר לא תבשל גדי בחלב אמו:	סו

וַיְהִי יָמִים רַבִּים וּדְבַר יְהוָה הָיָה אֶל־אֵלִיָּהוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית
לֵאמֹר לֵךְ הֵרָאֵה אֶל־אַחְאָב וְאֶתְּנָה מָטָר עַל־פְּנֵי
הָאֲדָמָה׃ וַיֵּלֶךְ אֵלִיָּהוּ לְהֵרָאוֹת אֶל־אַחְאָב וְהָרָעָב חָזָק בְּשֹׁמְרוֹן׃
וַיִּקְרָא אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא
אֶת־יְהוָה מְאֹד׃ וַיְהִי בְּהַכְרִית אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וַיִּקַּח
עֹבַדְיָהוּ מֵאָה נְבִאִים וַיַּחְבִּיאֵם חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וְכִלְכְּלָם
לֶחֶם וָמָיִם׃ וַיֹּאמֶר אַחְאָב אֶל־עֹבַדְיָהוּ לֵךְ בָּאָרֶץ אֶל־כָּל־
מַעְיְנֵי הַמַּיִם וְאֶל כָּל־הַנְּחָלִים אוּלַי ׀ נִמְצָא חָצִיר וּנְחַיֶּה סוּס
וָפֶרֶד וְלוֹא נַכְרִית מֵהַבְּהֵמָה׃ וַיְחַלְּקוּ לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ לַעֲבָר־
בָּהּ אַחְאָב הָלַךְ בְּדֶרֶךְ אֶחָד לְבַדּוֹ וְעֹבַדְיָהוּ הָלַךְ בְּדֶרֶךְ־אֶחָד
לְבַדּוֹ׃ וַיְהִי עֹבַדְיָהוּ בַּדֶּרֶךְ וְהִנֵּה אֵלִיָּהוּ לִקְרָאתוֹ וַיַּכִּרֵהוּ
וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו וַיֹּאמֶר הַאַתָּה זֶה אֲדֹנִי אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ אָנִי
לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר מֶה חָטָאתִי כִּי־אַתָּה נֹתֵן
אֶת־עַבְדְּךָ בְּיַד אַחְאָב לַהֲמִיתֵנִי׃ חַי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אִם־יֶשׁ־גּוֹי
וּמַמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־שָׁלַח אֲדֹנִי שָׁם לְבַקֶּשְׁךָ וְאָמְרוּ אָיִן וְהִשְׁבִּיעַ
אֶת־הַמַּמְלָכָה וְאֶת־הַגּוֹי כִּי לֹא יִמְצָאֶכָּה׃ וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ
אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ׃ וְהָיָה אֲנִי ׀ אֵלֵךְ מֵאִתָּךְ וְרוּחַ יְהוָה ׀
יִשָּׂאֲךָ עַל־אֲשֶׁר לֹא־אֵדָע וּבָאתִי לְהַגִּיד לְאַחְאָב וְלֹא יִמְצָאֲךָ
וַהֲרָגָנִי וְעַבְדְּךָ יָרֵא אֶת־יְהוָה מִנְּעֻרָי׃ הֲלֹא־הֻגַּד לַאדֹנִי אֵת
אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בַּהֲרֹג אִיזֶבֶל אֵת נְבִיאֵי יְהוָה וָאַחְבִּא מִנְּבִיאֵי
יְהוָה מֵאָה אִישׁ חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים אִישׁ בַּמְּעָרָה וָאֲכַלְכְּלֵם
לֶחֶם וָמָיִם׃ וְעַתָּה אַתָּה אֹמֵר לֵךְ אֱמֹר לַאדֹנֶיךָ הִנֵּה אֵלִיָּהוּ
וַהֲרָגָנִי׃ וַיֹּאמֶר אֵלִיָּהוּ חַי יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו

כי

כי היום אראה אליו: וילך עבדיהו לקראת אחאב ויגד־
לו וילך אחאב לקראת אליהו: ויהי כראות אחאב את־
אליהו ויאמר אחאב אליו האתה זה עכר ישראל: ויאמר
לא עכרתי את־ישראל כי אם־אתה ובית אביך בעזבכם
את־מצות יהוה ותלך אחרי הבעלים: ועתה שלח קבץ
אלי את־כל־ישראל אל־הר הכרמל ואת־נביאי הבעל
ארבע־מאות וחמשים ונביאי האשרה ארבע מאות אכלי
שלחן איזבל:

כאן מתחילין הספרדים והאיטליאני

וישלח אחאב בכל־בני ישראל ויקבץ את־הנביאים אל־
הר הכרמל: ויגש אליהו אל־כל־העם ויאמר עד־
מתי אתם פסחים על־שתי הסעפים אם־יהוה האלהים לכו
אחריו ואם־הבעל לכו אחריו ולא־ענו העם אתו דבר:
ויאמר אליהו אל־העם אני נותרתי נביא ליהוה לבדי
ונביאי הבעל ארבע־מאות וחמשים איש: ויתנו־לנו שנים
פרים ויבחרו להם הפר האחד וינתחהו וישימו על־העצים
ואש לא ישימו ואני אעשה את־הפר האחד ונתתי על־העצים
ואש לא אשים: וקראתם בשם אלהיכם ואני אקרא בשם־
יהוה והיה האלהים אשר־יענה באש הוא האלהים ויען כל־
העם ויאמרו טוב הדבר: ויאמר אליהו לנביאי הבעל בחרו
לכם הפר האחד ועשו ראשנה כי אתם הרבים וקראו בשם
אלהיכם ואש לא תשימו: ויקחו את־הפר אשר־נתן להם
ויעשו ויקראו בשם־הבעל מהבקר ועד־הצהרים לאמר

הבעל

הַבַּעַל עֲנֵנוּ וְאֵין קוֹל וְאֵין עֹנֶה וַיְפַסְּחוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר עָשָׂה:
וַיְהִי בַצָּהֳרַיִם וַיְהַתֵּל בָּהֶם אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר קִרְאוּ בְקוֹל־גָּדוֹל
כִּי־אֱלֹהִים הוּא כִּי־שִׂיחַ וְכִי־שִׂיג לוֹ וְכִי־דֶרֶךְ לוֹ אוּלַי
יָשֵׁן הוּא וְיִקָץ: וַיִּקְרְאוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיִּתְגֹּדְדוּ כְּמִשְׁפָּטָם בַּחֲרָבוֹת
וּבָרְמָחִים עַד־שְׁפָךְ־דָּם עֲלֵיהֶם: וַיְהִי כַּעֲבֹר הַצָּהֳרַיִם וַיִּתְנַבְּאוּ
עַד לַעֲלוֹת הַמִּנְחָה וְאֵין־קוֹל וְאֵין־עֹנֶה וְאֵין קָשֶׁב: וַיֹּאמֶר
אֵלִיָּהוּ לְכָל־הָעָם גְּשׁוּ אֵלַי וַיִּגְּשׁוּ כָל־הָעָם אֵלָיו וַיְרַפֵּא אֶת־
מִזְבַּח יְהוָה הֶהָרוּס: וַיִּקַּח אֵלִיָּהוּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה אֲבָנִים כְּמִסְפַּר
שִׁבְטֵי בְנֵי־יַעֲקֹב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו לֵאמֹר יִשְׂרָאֵל
יִהְיֶה שְׁמֶךָ: וַיִּבְנֶה אֶת־הָאֲבָנִים מִזְבֵּחַ בְּשֵׁם יְהוָה וַיַּעַשׂ
תְּעָלָה כְּבֵית סָאתַיִם זֶרַע סָבִיב לַמִּזְבֵּחַ: וַיַּעֲרֹךְ אֶת־הָעֵצִים
וַיְנַתַּח אֶת־הַפָּר וַיָּשֶׂם עַל־הָעֵצִים: וַיֹּאמֶר מִלְאוּ אַרְבָּעָה

שמות לה ויקהל

לה א וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לַעֲשֹׂת אֹתָם: ב שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם

רש"י

(א) ויקהל משה· למחרת יום הכפורים א כשירד מן ההר והוא ל' הפעיל ב שאינו אוסף אנשים בידים אלא הן נאספים על פי דבורו ותרגומו ג ואכניש: (ב) ששת ימים· הקדים להם אזהרת שבת לצווי מלאכת המשכן ד לומר שאינו דוחה את השבת:

לא

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דלעיל כתיב בירידת משה מן ההר והיה למחרת יוה"כ וכתיב בסמוך ויקהל מ"מ גם זה היה למחרת יוה"כ: ב מדנקוד היו"ד בפת"ח ולא בחיר"ק צורה שהוא מלשון הפעיל כמו ויסע משה את העם וכמו מלינים: ג כמו שמתרגם על ויקהל עליהם קרח והכנש לא וכנשו: ד דק"ל למה הוזהרו עוד על שבת

פה

כדים מים ויצקו על־העלה ועל־העצים ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו׃ וילכו המים סביב למזבח וגם את־התעלה מלא־מים׃ ויהי ׀ בעלות המנחה ויגש אליהו הנביא ויאמר יהוה אלהי אברהם יצחק וישראל היום יודע כי־אתה אלהים בישראל ואני עבדך ובדבריך ובדברך ק׳ עשיתי את כל־הדברים האלה׃ ענני יהוה ענני וידעו העם הזה כי־אתה יהוה האלהים ואתה הסבת את־לבם אחרנית׃ ותפל אש־יהוה ותאכל את־העלה ואת־העצים ואת־האבנים ואת־העפר ואת־המים אשר־בתעלה לחכה׃ וירא כל־העם ויפלו על־פניהם ויאמרו יהוה הוא האלהים יהוה הוא האלהים׃

אונקלוס

א ואכנש משה ית כל כנשתא דבני ישראל ואמר להון אלין פתגמיא די פקד יי למעבד יתהון׃

ב שתא יומין תתעבד עבדתא וביומא שביעאה יהי לכון

רשב״ם

(א) ויקהל משה לקחת מכל אחד לנגלגלת׳ וגם להזהירם

בעל הטורים

(א) כתיב לעיל כי קרן עור פניו וסמך לו פרשת שבת שאינו דומה קירון פניו של שבת לשאר ימים׃ ויקהל לפי שבא לומר פרשת שבת רמז בשבתות וימים טובים יקהלים לשמוע הדרשה · אלה הדברים · דרשו מכאן ל״ט מלאכות לשבת כמנין אלה ודברים משמע שנים וה׳ דהדברים לרבות א׳ הרי ל״ט · ואפילו דבכמה מקומות כתיב אלה הדברים ולא דרשי׳ ליה שאני הכא דכתיב במלאכת המשכן זה הדבר ושני הכא לכתוב אלה הדברי׳ לדרשה:הזכיר לא תבערו (ר״ל כעין שדרשו בגמרא למה יצאה הבערה מן הכלל) לפי שצריך הבערת אש למלאכת המשכן לבשל סממנים ולצבוע ולצרף כסף ונחשת וזהב (ולעיזה כ׳ בס׳פענח רזא שהזהיר על הבערה ביותר לפי שהיא צריכה תדיר) : (ב) ששת · בגימטריא ארבעים חסר אחת :

הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן לַיהוָה כָּל־הָעֹשֶׂה
בוֹ מְלָאכָה יוּמָת׃ ג לֹא־תְבַעֲרוּ אֵשׁ בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת׃ פ ד וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר׃ ה קְחוּ מֵאִתְּכֶם
תְּרוּמָה לַיהוָה כֹּל נְדִיב לִבּוֹ יְבִיאֶהָ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה
זָהָב וָכֶסֶף וּנְחֹשֶׁת׃ ו וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ
וְעִזִּים׃ ז וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים וַעֲצֵי שִׁטִּים׃
ח וְשֶׁמֶן לַמָּאוֹר וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃
ט וְאַבְנֵי־שֹׁהַם וְאַבְנֵי מִלֻּאִים לָאֵפֹד וְלַחֹשֶׁן׃ י וְכָל־חֲכַם־
לֵב בָּכֶם יָבֹאוּ וְיַעֲשׂוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ יא אֶת־
הַמִּשְׁכָּן אֶת־אָהֳלוֹ וְאֶת־מִכְסֵהוּ אֶת־קְרָסָיו וְאֶת־קְרָשָׁיו
אֶת־בְּרִיחָו בריחיו קרי אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנָיו׃ יב אֶת־
הָאָרֹן וְאֶת־בַּדָּיו אֶת־הַכַּפֹּרֶת וְאֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ׃ יג אֶת־
הַשֻּׁלְחָן וְאֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֵת לֶחֶם הַפָּנִים׃

רש"י

(ג) לא תבערו אש · יש מרבותינו אומרים הבערה ה ללאו יצאת ויש אומרים לחלק ז יצאת: (ד) זה הדבר אשר צוה ה' · לי ח לאמר לכם: (ה) נדיב לבו · על שם שלבו נדבו קרוי נדיב לב כבר פירשתי נדבת המשכן ומלאכתו במקום צואתם: (יא) את המשכן · יריעות התחתונות ט הנראות בתוכו קרוים משכן: את אהלו · הוא אהל יריעות עזים י העשוי לגג: ואת מכסהו · מכסה עורות אילים והתחשי': (יב) ואת פרכת המסך · פרוכת המחיצה · כל דבר המגין בין למעלה ל בין מכנגד קרוי מסך וסכך וכן סכת בעדו · הגני סך את דרכך: (יג) לחם הפנים · כבר פירשתי על שם שהיו לו פנים

עיקר ש"ח ובאר"ת

הא ככר הזכירה · אלא וכו': ה דק"ל הא הבערה בכלל כל מלאכה היא: ו פירוש שאינה אב מלאכה להתחייב סקילה אלא לאו בעלמא: ז דהו"א שאם עשה כל הל"ט מלאכות בהעלם אחד שאינו חייב אלא חטאת אחת לכך יצאה לחלק לחייב ל"ט חטאות: ח פי' לי צוה שאומר לכם בהקהל לא כשאר אמירותי

שלא

קוּדְשָׁא שַׁבָּא שַׁבְּתָא קֳדָם יְיָ כָּל דְּיַעְבֵּד בֵּהּ עֲבִידְתָּא יִתְקְטֵל׃ ג לָא תְבַעֲרוּן אֶשָּׁתָא בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא׃ ד וַאֲמַר מֹשֶׁה לְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ לְמֵימָר׃ ה סַבוּ מִנְּכוֹן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ כֹּל דְּיִתְרְעֵי לִבֵּהּ יַיְתֵי יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ דַּהֲבָא וְכַסְפָּא וּנְחָשָׁא׃ ו וְתִכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמַעֲזֵי׃ ז וּמַשְׁכֵי דִדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי דְסַסְגּוֹנָא וְאָעֵי שִׁטִּין׃ ח וּמִשְׁחָא לְאַנְהָרוּתָא וּבוּסְמַיָּא לִמְשַׁח רְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ ט וְאַבְנֵי בּוּרְלָא וְאַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא׃ י וְכָל חַכִּימֵי לִבָּא בְּכוֹן יֵיתוֹן וְיַעַבְדוּן יָת כָּל דִּי פַקֵּיד יְיָ׃ יא יָת מַשְׁכְּנָא יָת פְּרָסֵהּ וְיָת חוּפָאֵהּ יָת פּוּרְפוֹהִי וְיָת דַּפּוֹהִי יָת עַבְּרוֹהִי יָת עַמּוּדוֹהִי וְיָת סַמְכוֹהִי׃ יב יָת אֲרוֹנָא וְיָת אֲרִיחוֹהִי יָת כַּפֻּרְתָּא וְיָת פָּרֻכְתָּא דִפְרָסָא׃ יג יָת פָּתוֹרָא וְיָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת

רשב"ם

על מלאכת המשכן: (ג) לא תבערו אש · לפי שבימים טובים כתיב אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם ושם הותרת הבערת אש לאפות ולבשל · אבל בשבת כתב את אשר תאפו אפו מבעוד יום · ואת אשר תבשלו בשלו לכך מזהיר כי בשבת לא תבערו אש למלאכת אוכל נפש וכ"ש שאר מלאכות שאסורים אפילו ביום טוב: (ח) ולקטרת · לצורך קטורת תביאו הסמים:

בעל הטורים

(ג) לא תבערו אש · אמר הקב"ה אור שלי פי' של גיהנם שובת בשבילכם גם אור שלכם יהא שובת: השבת ויאמר · ר"ת וס"ת תורה שעיקר לימוד התורה בשבת כשאדם פנוי מעסקיו: (ה) יביאה את תרומת ה' · היה לו לומר יביאו אלא בשביל שמדבר בנדבות המשכן שמתנדבים תכשיטי זהב וכסף כלי הנשים לכך יביאה פי' שלא יביא מכל תכשיטי אשה אלא מרצונה: לבו יביאה · בגימטריא לב הוא ושיא:

עיקר ש"ח ובאר"ח

שלא היה בהקהל: ט למה כתיב את אהלו ואת מכסהו הא בכלל המשכן הם · נל"פ וכו': י כמו דכתיב ועשית יריעות עזים לאהל על המשכן: כ כמו דכתיב ועשית מכסה לאהל עורות אילים מאדמים ועורות תחשים: ל דייק פרוכת משמע וילון שהוא תלוי כנגד הפתח ומסך פעמים נשון מחיצה ופעמים לשון

 ספר

יד וְאֶת־מְנֹרַת הַמָּאוֹר וְאֶת־כֵּלֶיהָ וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֵת שֶׁמֶן
הַמָּאוֹר: טו וְאֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְאֶת־בַּדָּיו וְאֵת שֶׁמֶן
הַמִּשְׁחָה וְאֵת קְטֹרֶת הַסַּמִּים וְאֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לְפֶתַח
הַמִּשְׁכָּן: טז אֵת ׀ מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־
לוֹ אֶת־בַּדָּיו וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו אֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ: יז אֵת
קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדָיו וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֵת מָסַךְ שַׁעַר
הֶחָצֵר: יח אֶת־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־יִתְדֹת הֶחָצֵר וְאֶת־
מֵיתְרֵיהֶם: יט אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו לְכַהֵן: כ וַיֵּצְאוּ כָּל־
עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה: שני כא וַיָּבֹאוּ כָּל־אִישׁ
אֲשֶׁר־נְשָׂאוֹ לִבּוֹ וְכֹל אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אֹתוֹ הֵבִיאוּ אֶת־
תְּרוּמַת יְהוָה לִמְלֶאכֶת אֹהֶל מוֹעֵד וּלְכָל־עֲבֹדָתוֹ וּלְבִגְדֵי
הַקֹּדֶשׁ: כב וַיָּבֹאוּ הָאֲנָשִׁים עַל־הַנָּשִׁים כֹּל ׀ נְדִיב לֵב
הֵבִיאוּ חָח וָנֶזֶם וְטַבַּעַת וְכוּמָז כָּל־כְּלִי זָהָב וְכָל־אִישׁ
אֲשֶׁר הֵנִיף תְּנוּפַת זָהָב לַיהוָה: כג וְכָל־אִישׁ אֲשֶׁר־נִמְצָא

רש"י

לכאן ולכאן ה שהיה עשוי כמין תיבה פרוצה: (יד) ואת כליה. מלקחים ומחתות: נרותיה. לוצי"ש בלע"ז בזיכים שהשמן והפתילות נתונין בהן: ואת שמן המאור. אף הוא צריך חכמי לב שהוא משונה משאר שמני' כמו שמפורש במנחו' מגרגרו בראש הזית והוא כתית וזך: (טו) מסך הפתח. וילון שלפני המזרח שלא היה שם קרשי' ולא יריעו': (יז) את עמודיו ואת אדניה. חצר קרוי כאן לשון זכר ולשון נקבה וכן דברים הרבה: ואת מסך שער החצר. וילון פרוס נגד המזרח עשרים אמה אמצעיות של רוחב החצר שהיה חמשים רחב וסתומין היינו נגד לפתח ט"ו אמה וכן לדרום שנאמר וחמש עשרה אמה קלעים לכתף: (יח) יתדות. לתקוע ולקשור בהם סופי היריעות בארץ שלא ינועו ברוח: מיתריהם. חבלים לקשור: (יט) בגדי השרד. לכסות הארון והשלחן והמנורה והמזבחות בשעת סילוק מסעות: (כב) על הנשים. עם הנשים ג וסמוכין אליהם (מה שבפרגום הנים

כל מנוהי וית לחם אפיא : יד וית מנרתא דאנהורי וית מנאה וית בוצינהא וית משחא דאנהורותא : טו וית מדבחא דקטרת בוסמיא וית אריחוהי וית משחא דרבותא וית קטרת בוסמיא וית פרסא דתרעא לתרע משכנא : טז ית מדבחא דעלתא וית סרדא דנחשא דילה ית אריחוהי וית כל מנוהי ית כיורא וית בסיסה : יז ית סרדי דרתא ית עמודוהי וית סמכהא וית פרסא דתרע דרתא : יח ית סכי משכנא וית סכי דרתא וית אטוניהון : יט ית לבושי שמושא לשמשא בקודשא ית לבושי קודשא לאהרן כהנא וית לבושי בנוהי לשמשא : כ ונפקו כל כנשתא דבני ישראל מן קדם משה : כא ואתו כל גבר דאתרעי לבה וכל די אשלמת רוחה יתה איתיאו ית אפרשותא קדם יי לעבידת משכן זמנא ולכל פלחנה וללבושי קודשא : כב ומיתן גבריא על נשיא כל דאתרעי לבה איתיאו שירין ושבכין ועזקן ומחוך כל מן דדהב וכל גבר די ארים ארמות דדהבא קדם יי : כג וכל גבר

רשב"ם

(יט) לשרת בקדש · לכסות כלי המשכן בעת שנוסעים : (כא) למלאכת אהל מועד · יריעות המשכן והפרוכת ולכל קלעי החצר וכלי הקדש :

רש"י

שנית של כפשוטו משום דלא מתרגם ויבאו שהנשים ואתו גבריא כמו שמתרגם לעיל מיניה רק מתרגם ומייתן וכלם נומר שהביאו חח וגם בעודן על הנשים כמו שכתב רש"י על שוו את השנוים) : חח · הוא תכשיט של זהב עגול נתון על הזרוע ם והוא כצמיד : וכומז · כלי זהב הוא נתון כנגד אותו מקום לאשה ורבותינו פירשו שם ע כומז כאן מקום זמה : (כג) וכל איש אשר נמצא אתו · תכלת או ארגמן אין תולעת שני או עורות אילים

עיקר ש"ח ובאר"ח

שפך על שנג : מ דק"ל והא כל אשה יכולה לאפות לחם עז"פ וכו' לכן צריך אכם לב : נ דק"ל והא אין מקבלין נדקה מן הנשים לב"פ עם האנשים : ס דמתרגם על חח שירין וכן אלעדם נמי מתרגם שירין : ע דק"ל על הפירוש שלו כן שם זה שהוא נערות הלא בלש"ק גא נמצאו שמות מיוחדים לזה ומטעם זה נקרא לב"ק לב"ם

אִתּוֹ תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ וְעִזִּים וְעֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וְעֹרֹת תְּחָשִׁים הֵבִיאוּ׃ כד כָּל־מֵרִים תְּרוּמַת כֶּסֶף וּנְחֹשֶׁת הֵבִיאוּ אֵת תְּרוּמַת יְהוָה וְכֹל אֲשֶׁר נִמְצָא אִתּוֹ עֲצֵי שִׁטִּים לְכָל־מְלֶאכֶת הָעֲבֹדָה הֵבִיאוּ׃ כה וְכָל־אִשָּׁה חַכְמַת־לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת־הַתְּכֵלֶת וְאֶת־הָאַרְגָּמָן אֶת־תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת־הַשֵּׁשׁ׃ כו וְכָל־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ אֶת־הָעִזִּים׃ כז וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֵת אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאֵת אַבְנֵי הַמִּלֻּאִים לָאֵפוֹד וְלַחֹשֶׁן׃ כח וְאֶת־הַבֹּשֶׂם וְאֶת־הַשָּׁמֶן לְמָאוֹר וּלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטֹרֶת הַסַּמִּים׃ כט כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה אֲשֶׁר נָדַב לִבָּם אֹתָם לְהָבִיא לְכָל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּיַד־מֹשֶׁה הֵבִיאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל נְדָבָה לַיהוָה׃ פ שלישי שני

כסדרן מחוברין ל וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל רְאוּ קָרָא יְהוָה בְּשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ לא וַיְמַלֵּא אֹתוֹ רוּחַ אֱלֹהִים בְּחָכְמָה בִּתְבוּנָה וּבְדַעַת וּבְכָל־מְלָאכָה׃ לב וְלַחְשֹׁב מַחֲשָׁבֹת לַעֲשֹׂת בַּזָּהָב וּבַכֶּסֶף וּבַנְּחֹשֶׁת׃ לג וּבַחֲרֹשֶׁת אֶבֶן לְמַלֹּאת וּבַחֲרֹשֶׁת עֵץ לַעֲשׂוֹת בְּכָל־

רש"י

את תחשים כולם הביאו: (כו) טוו את העזים. היא היתה אומנות יתירה שמעל גבי העזים היו טוון אותם: (כז) והנשאם הביאו. אמר ר' נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנא' והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו' לכך התנדבו בחנוכת המזבח תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאם כתיב: (ל) חור. בנה של מרים היה:

ולמלאת

דְאִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ וּמַעֲזֵי
וּמַשְׁכֵי דִדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וּמַשְׁכֵי סַסְגוֹנָא אַיְתִיאוּ: כד כָּל
דַאֲרִים אַרְמוּת כְּסַף וּנְחָשׁ אַיְתִיאוּ יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם
יְיָ וְכֹל דִי אִשְׁתְּכַח עִמֵּהּ אָעֵי שִׁטִּין לְכָל עֲבִידַת פֻּלְחָנָא
אַיְתִיאוּ: כה וְכָל אִתְּתָא חַכִּימַת לִבָּא בִּידָהָא מְעַזְלָא וּמַיְתָן
כַּד עֲזִיל יָת תִּכְלָא וְיָת אַרְגְּוָנָא יָת צְבַע זְהוֹרִי וְיָת בּוּצָא: כו וְכָל
נְשַׁיָא דְאִתְרְעִי לִבְּהֶן עִמְּהֶן בְּחָכְמְתָא עֲזָלָן יָת מַעֲזַיָא:
כז וְרַבְרְבַיָא אַיְתִיאוּ יָת אַבְנֵי בּוּרְלָא וְיָת אַבְנֵי אַשְׁלָמוּתָא
לְשַׁקָּעָא בְּאֵפוֹדָא וּבְחוּשְׁנָא: כח וְיָת בּוּסְמָא וְיָת מִשְׁחָא
לְאַנְהָרוּתָא וּלְמִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְלִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָא: כט כָּל גְּבַר
וְאִתְּתָא דְאִתְרְעִי לִבְּהוֹן עִמְּהוֹן לְאַיְתָאָה לְכָל עֲבִידְתָּא דִי
פַקֵּיד יְיָ לְמֶעְבַּד בִּידָא דְמשֶׁה אַיְתִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל נְדַבְתָּא
קֳדָם יְיָ: ל וַאֲמַר משֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲזוֹ דְרַבִּי יְיָ בְּשׁוּם
בְּצַלְאֵל בַּר אוּרִי בַר חוּר לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה: לא וְאַשְׁלֵים עִמֵּהּ
רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ בְּחָכְמְתָא בְּסוּכְלְתָנוּ וּבְמַדַּע וּבְכָל
עֲבִידָא: לב וּלְאַלָּפָא אוּמָנָוָן לְמֶעְבַּד בְּדַהֲבָא וּבְכַסְפָּא וּבִנְחָשָׁא:
לג וּבְאוּמָנוּת אֶבֶן טָבָא לְאַשְׁלָמָא וּבְנַגָּרוּת אָעָא לְמֶעְבַּד

רשב"ם

(כה) חכמת לב · אשה חכמה · אבל חכמת חטף קמץ הוא שם דבר · כמו חכמת מצרים: בידיה · כל אחת ואחת טוו · כמו ידה ליתד תשלחנה: (כז) והנשיאם הביאו את אבני השהם · שהרי שמות שבטיהם כתובים עליהם: (כח) ולשמן המשחה · שמן זית הין:

בעל הטורים

(כז) והנשאם · ב׳ · הכא חסר · ויסב פנחס וגו׳ והנשיאים (יהושע כ״ב) מלא · אלו שנתעצלו בנדבת המשכן לכך חסר · אבל אותם שנזדרזו להשלים בין השבטי׳ ובני ראובן וגד לכך הוא מלא דמלא · והנשאם היינו תרגום ירושלמי ועננא אייתיאו מלבון מעלה נשיאים (תהלים קל״ה): (ל) ראו קרא ס׳ · שאין

עיקר ש"ת ובאר"ח

ללי״ם כשם רבותינו: ◼ דק״ל לנגה לא יחסו אלא עד חור · ומפרן לפי שחור כנס

מְלֶאכֶת מַחֲשָׁבֶת׃ לד וּלְהוֹרֹת נָתַן בְּלִבּוֹ הוּא וְאָהֳלִיאָב בֶּן־אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה־דָן׃ לה מִלֵּא אֹתָם חָכְמַת־לֵב לַעֲשׂוֹת כָּל־מְלֶאכֶת חָרָשׁ ׀ וְחֹשֵׁב וְרֹקֵם בַּתְּכֵלֶת וּבָאַרְגָּמָן בְּתוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבַשֵּׁשׁ וְאֹרֵג עֹשֵׂי כָּל־מְלָאכָה וְחֹשְׁבֵי מַחֲשָׁבֹת׃ לו א וְעָשָׂה בְצַלְאֵל וְאָהֳלִיאָב וְכֹל ׀ אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה וּתְבוּנָה בָּהֵמָּה לָדַעַת לַעֲשֹׂת אֶת־כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה׃ ב וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־בְּצַלְאֵל וְאֶל־אָהֳלִיאָב וְאֶל כָּל־אִישׁ חֲכַם־לֵב אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה חָכְמָה בְּלִבּוֹ כֹּל אֲשֶׁר נְשָׂאוֹ לִבּוֹ לְקָרְבָה אֶל־הַמְּלָאכָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ ג וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל־הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִמְלֶאכֶת עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ לַעֲשֹׂת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר׃ ד וַיָּבֹאוּ כָּל־הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל־מְלֶאכֶת הַקֹּדֶשׁ אִישׁ־אִישׁ מִמְּלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר־הֵמָּה עֹשִׂים׃ ה וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר מַרְבִּים הָעָם לְהָבִיא מִדֵּי הָעֲבֹדָה לַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת אֹתָהּ׃ ו וַיְצַו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אַל־יַעֲשׂוּ־עוֹד מְלָאכָה לִתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּכָּלֵא הָעָם מֵהָבִיא׃ ז וְהַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם לְכָל־הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ

רש"י

(לד) ואהליאב. משבט דן מן הירודין שבשבטים מבני השפחות והשוהו המקום לבצלאל למלאכת המשכן והוא מגדולי השבטים לקיים מה שנאמר ולא נכר שוע לפני דל: (ה) מדי העבודה. יותר מכדי צורך העבודה: (ו) ויכלא. לשון מניעה: (ז) והמלאכה היתה דים. לכל המלאכה. ומלאכת ההבאה היתה דים של עושי המשכן לכל המלאכה של משכן לעשות אותה

ולהותר.

בכל עבידת אומנן: לד ולאלפא יהב בלבה הוא ואהליאב
בר אחיסמך לשבטא דדן: לה אשלם עמהון חכימות לבא
למעבד כל עבידת נגר ואמן וצייר בתכלא ובארגונא בצבע
זהורי ובבוצא ומחי עבדי כל עבידא ומלפי אומנון: א ועבד
בצלאל ואהליאב וכל גבר חכים לבא דיהב יי חכמא
וסוכלתנותא בהון למדע למעבד ית כל עבידת פלחן קודשא
לכל די פקיד יי: ב וקרא משה לבצלאל ולאהליאב ולכל
גבר חכים לבא דיהב יי חכמתא בלבה כל דאתרעי לבה
למקרב לעבדתא למעבד יתה: ג ונסיבו מן קדם משה ית
כל אפרשותא די איתיאו בני ישראל לעבידת פלחן קודשא
למעבד יתה ואנון מיתן ליה עוד נדבתא בצפר בצפר:
ד ואתו כל חכימיא דעבדין ית כל עבידת קודשא גבר גבר
מעבידתה דאנון עבדין: ה ואמרו למשה למימר מסגן עמא
לאיתאה מסת פלחנא לעבדתא דפקיד יי למעבד יתה:
ו ופקיד משה ואעברו כרוזא במשריתא למימר גבר ואתתא
לא יעבדון עוד עבדתא לאפרשות קודשא ופסק עמא
מלאיתאה: ז ועבדתא הות מסת לכל עבדתא למעבד יתה

רשב"ם

(לד) ולהורות· לאחרים: (ו) אל יעשו עוד מלאכה שהיו שוים בביתם כדכתיב ויביאו משוה: (ז) דים·

בעל הטורים

מעמידין פרנס על הצבור אלא מדעתם: (לד) ולהורתי ב׳· הכא ואידך ולהורת את בני ישראל (פרשת שמיני) שהיה יודע בצלאל להורות לבני ישראל בכל מיני חכמה: (ו) ויצו משה ויעבירו קול במחנה· בשבת נתנה תורה א״כ יום הכפורים של אותה שנה היה יום שלישי וביום ד׳ אמר להם מלאכת המשכן והם הביאו לו בבקר בבקר והיינו יום ה׳ ויום ו׳ ובשבת ויצו משה ויעבירו קול במחנה: איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש· בגימ׳ (אל

עיקר ש״ח ובאר״ח

של מרים לכך זכה לזה: צ המ״ם זו מן מדי העבודה הוא מ״ם היתרון כמו ויאכל נאמר כאל מלאכה והם הביאו צרכי העבוד׳ ולא עבודה צ עצמה והמלאכה המלאכה

וְהוֹתֵר׃ ס רביעי ח וַיַּעֲשׂוּ כָל־חֲכַם־לֵב בְּעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֶת־הַמִּשְׁכָּן עֶשֶׂר יְרִיעֹת שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי כְּרֻבִים מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָם׃ ט אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁמֹנֶה וְעֶשְׂרִים בָּאַמָּה וְרֹחַב אַרְבַּע בָּאַמָּה הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְכָל־הַיְרִיעֹת׃ י וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אֶחָת וְחָמֵשׁ יְרִיעֹת חִבַּר אַחַת אֶל־אֶחָת׃ יא וַיַּעַשׂ לֻלְאֹת תְּכֵלֶת עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִקָּצָה בַּמַּחְבָּרֶת כֵּן עָשָׂה בִּשְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצוֹנָה בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית׃ יב חֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה בַּיְרִיעָה הָאֶחָת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה בִּקְצֵה הַיְרִיעָה אֲשֶׁר בַּמַּחְבֶּרֶת הַשֵּׁנִית מַקְבִּילֹת הַלֻּלָאֹת אַחַת אֶל־אֶחָת׃ יג וַיַּעַשׂ חֲמִשִּׁים קַרְסֵי זָהָב וַיְחַבֵּר אֶת־הַיְרִיעֹת אַחַת אֶל־אַחַת בַּקְּרָסִים וַיְהִי הַמִּשְׁכָּן אֶחָד׃ פ יד וַיַּעַשׂ יְרִיעֹת עִזִּים לְאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת עָשָׂה אֹתָם׃ טו אֹרֶךְ הַיְרִיעָה הָאַחַת שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה וְאַרְבַּע אַמּוֹת רֹחַב הַיְרִיעָה הָאֶחָת מִדָּה אַחַת לְעַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת׃ טז וַיְחַבֵּר אֶת־חֲמֵשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד וְאֶת־שֵׁשׁ הַיְרִיעֹת לְבָד׃ יז וַיַּעַשׂ לֻלָאֹת חֲמִשִּׁים עַל שְׂפַת הַיְרִיעָה הַקִּיצֹנָה בַּמַּחְבָּרֶת וַחֲמִשִּׁים לֻלָאֹת עָשָׂה עַל־שְׂפַת הַיְרִיעָה הַחֹבֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ יח וַיַּעַשׂ קַרְסֵי נְחֹשֶׁת חֲמִשִּׁים לְחַבֵּר אֶת־הָאֹהֶל לִהְיֹת אֶחָד׃

רש"י

והותר: והותר · כמו והכבד את לבו · והכות את מואב:

עיקר ש"ח ובאר"ח

שהתשובה נאמרה לעושי המלאכה כי היתה דים ופעם שני לכל המלאכה כאמרם
על

ויתרת: ח ועבדו כל חכימי לבא בעבדי עבדתא ית משכנא עשר יריען דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי צורת כרובין עובד אמן עבד יתהון: ט ארכא דיריעתא חדא עסרין ותמניא אמין ופותיא ארבע אמין דיריעתא חדא משחתא חדא לכל יריעתא: י ולפף ית חמש יריען חדא עם חדא וחמש יריען לפף חדא עם חדא: יא ועבד ענובין דתכלא על ספתא דיריעתא חדא מסטרא בית לופי כן עבד בספתא דיריעתא בסטרא בית לופי תניתא: יב חמשין ענובין עבד ביריעתא חדא וחמשין ענובין עבד בסטרא דיריעתא דבית לופי תניתא מכונן ענוביא חדא לקבל חדא: יג ועבד חמשין פורפין דדהב ולפף ית יריעתא חדא עם חדא בפורפיא והוה משכנא חד: יד ועבד יריען דמעזי לפרסא על משכנא חד עסר יריען עבד יתהן: טו ארכא דיריעתא חדא תלתין באמין וארבע אמין פותיא דיריעתא חדא משחתא חדא לחד עשר יריען: טז ולפף ית חמש יריען לחוד וית שת יריען לחוד: יז ועבד ענובין חמשין על ספתא דיריעתא בסטרא בית לופי וחמשין ענובין עבד על ספתא דיריעתא דבית לופי תניתא: יח ועבד פורפין

רשב"ם

כמו מ"ם מן ריקם · ותהי הכנס : (ח) ויעשו כל חכם לב וגו' · תחלה עשו המשכן ואח"כ כלים כמו שפירשתי בפרשת ויקחו לי תרומה:

בעל הטורים

יוציאו) וזהו אל יוציאו ממשה מרבות סיתיד לרבות סכבים : (ז) והותר ג' · הכא ואידך כי כה אמר ה' אכול והותר (מ"ב ד') מאחל התרומה לבית בית ה' אכול ושבוע והותר (דה"ב ל"א) שבזכות התורה ובית המקדש בא שובע לעולם כדכתיב למן היום אשר יוסד היכל ה' וגו' מן היום הזה אברך (חגי ב') : (ח) בעושי · ג' ביו"ד הכא ואידך פני ה' בעושי רע (תהלים ל"ד) אל תקנא בעושי עולה (שם ל"ז) וכמי

עיקר ש"ח ובאר"ח

על מלאכת המשכן : ק והותר אינגו לשון אלא מקור וכמו ולהותר :

יט וַיַּעַשׂ מִכְסֶה לָאֹהֶל עֹרֹת אֵילִם מְאָדָּמִים וּמִכְסֵה עֹרֹת תְּחָשִׁים מִלְמָעְלָה׃ ס חמישי כ וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֲצֵי שִׁטִּים עֹמְדִים׃ כא עֶשֶׂר אַמֹּת אֹרֶךְ הַקָּרֶשׁ וְאַמָּה וַחֲצִי הָאַמָּה רֹחַב הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ כב שְׁתֵּי יָדֹת לַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד מְשֻׁלָּבֹת אַחַת אֶל־אֶחָת כֵּן עָשָׂה לְכֹל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן׃ כג וַיַּעַשׂ אֶת־הַקְּרָשִׁים לַמִּשְׁכָּן עֶשְׂרִים קְרָשִׁים לִפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה׃ כד וְאַרְבָּעִים אַדְנֵי־כֶסֶף עָשָׂה תַּחַת עֶשְׂרִים הַקְּרָשִׁים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת־הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד לִשְׁתֵּי יְדֹתָיו׃ כה וּלְצֶלַע הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית לִפְאַת צָפוֹן עָשָׂה עֶשְׂרִים קְרָשִׁים׃ כו וְאַרְבָּעִים אַדְנֵיהֶם כָּסֶף שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד וּשְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ כז וּלְיַרְכְּתֵי הַמִּשְׁכָּן יָמָּה עָשָׂה שִׁשָּׁה קְרָשִׁים׃ כח וּשְׁנֵי קְרָשִׁים עָשָׂה לִמְקֻצְעֹת הַמִּשְׁכָּן בַּיַּרְכָתָיִם׃ כט וְהָיוּ תוֹאֲמִם מִלְּמַטָּה וְיַחְדָּו יִהְיוּ תַמִּים אֶל־רֹאשׁוֹ אֶל־הַטַּבַּעַת הָאֶחָת כֵּן עָשָׂה לִשְׁנֵיהֶם לִשְׁנֵי הַמִּקְצֹעֹת׃ ל וְהָיוּ שְׁמֹנָה קְרָשִׁים וְאַדְנֵיהֶם כֶּסֶף שִׁשָּׁה עָשָׂר אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים שְׁנֵי אֲדָנִים תַּחַת הַקֶּרֶשׁ הָאֶחָד׃ לא וַיַּעַשׂ בְּרִיחֵי עֲצֵי שִׁטִּים חֲמִשָּׁה לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הָאֶחָת׃ לב וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי צֶלַע־הַמִּשְׁכָּן הַשֵּׁנִית וַחֲמִשָּׁה בְרִיחִם לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן לַיַּרְכָתַיִם יָמָּה׃ לג וַיַּעַשׂ אֶת־הַבְּרִיחַ הַתִּיכֹן לִבְרֹחַ בְּתוֹךְ הַקְּרָשִׁים מִן־הַקָּצֶה אֶל־הַקָּצֶה׃ לד וְאֶת־הַקְּרָשִׁים צִפָּה זָהָב וְאֶת־טַבְּעֹתָם עָשָׂה זָהָב בָּתִּים לַבְּרִיחִם וַיְצַף אֶת־

תַּבְרִיחִם זָהָב׃ לה וַיַּעַשׂ אֶת־הַפָּרֹכֶת תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב עָשָׂה אֹתָהּ כְּרֻבִים׃

אונקלוס

דִּנְחָשָׁא חַמְשִׁין לְלַפָּפָא יָת מַשְׁכְּנָא לְמֶהֱוֵי חָד׃ יט וַעֲבַד חוּפָאָה לְמַשְׁכְּנָא מַשְׁכֵי דִּדְכְרֵי מְסַמְּקֵי וְחוּפָאָה מַשְׁכֵי דְּסַסְגּוֹנָא מִלְּעֵלָּא׃ כ וַעֲבַד יָת דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא דְּאָעֵי שִׁטִּין קָיְמִין׃ כא עֲשַׂר אַמִּין אָרְכָּא דְּדַפָּא וְאַמְּתָא וּפַלְגּוּת אַמְּתָא פּוּתְיָא דְּדַפָּא חָד׃ כב תַּרְתֵּין צִירִין לְדַפָּא חַד מְשַׁלְּבִין חֲדָא לָקֳבֵל חֲדָא כֵּן עֲבַד לְכֹל דַּפֵּי מַשְׁכְּנָא׃ כג וַעֲבַד יָת דַּפַּיָּא לְמַשְׁכְּנָא עֶסְרִין דַּפִּין לְרוּחַ עֵבַר דָּרוֹמָא׃ כד וְאַרְבְּעִין סַמְכִין דִּכְסַף עֲבַד תְּחוֹת עֶסְרִין דַּפִּין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִירוֹהִי וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד לִתְרֵין צִירוֹהִי׃ כה וְלִסְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָתָא לְרוּחַ צִפּוּנָא עֲבַד עֶסְרִין דַּפִּין׃ כו וְאַרְבְּעִין סַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד וּתְרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חָד׃ כז וְלְסִיְפֵי מַשְׁכְּנָא מַעַרְבָא עֲבַד שִׁתָּא דַפִּין׃ כח וּתְרֵין דַּפִּין עֲבַד לְזָוְיָת מַשְׁכְּנָא בְּסוֹפֵיהוֹן׃ כט וַהֲווֹ מְכֻוּנִין מִלְּרַע וְכַחֲדָא הֲווֹ מְכֻוּנִין עַל רֵישֵׁהּ לְעִזְקְתָא חֲדָא כֵּן עֲבַד לְתַרְוֵיהוֹן לִתְרֵין זָוְיָן׃ ל וַהֲווֹ תְּמַנְיָא דַפִּין וְסַמְכֵיהוֹן דִּכְסַף שִׁתָּא עֲשַׂר סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּרֵין סַמְכִין תְּחוֹת דַּפָּא חַד׃ לא וַעֲבַד עַבְרֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין חַמְשָׁא לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא חַד׃ לב וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי סְטַר מַשְׁכְּנָא תִּנְיָתָא וְחַמְשָׁא עַבְרִין לְדַפֵּי מַשְׁכְּנָא לְסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא׃ לג וַעֲבַד יָת עַבְרָא מְצִיעָאָה לְאַעְבָּרָא בְּגוֹ דַפַּיָּא מִן סִיְפֵי לְסִיְפֵי׃ לד וְיָת דַּפַּיָּא חֲפָא דַהֲבָא וְיָת עִזְקָתְהוֹן עֲבַד דַּהֲבָא אַתְרָא לְעַבְרַיָּא וַחֲפָא יָת עַבְרַיָּא דַּהֲבָא׃ לה וַעֲבַד יָת פָּרֻכְתָּא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד אֻמָּן עֲבַד יָתַהּ צוּרַת כְּרוּבִין׃ לו וַעֲבַד

לה

לו וַיַּעַשׂ לָהּ אַרְבָּעָה עַמּוּדֵי שִׁטִּים וַיְצַפֵּם זָהָב וָוֵיהֶם זָהָב
וַיִּצֹק לָהֶם אַרְבָּעָה אַדְנֵי־כָסֶף׃ לז וַיַּעַשׂ מָסָךְ לְפֶתַח הָאֹהֶל
תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר מַעֲשֵׂה רֹקֵם׃
לח וְאֶת־עַמּוּדָיו חֲמִשָּׁה וְאֶת־וָוֵיהֶם וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם
וַחֲשֻׁקֵיהֶם זָהָב וְאַדְנֵיהֶם חֲמִשָּׁה נְחֹשֶׁת׃ פ לז א וַיַּעַשׂ
בְּצַלְאֵל אֶת־הָאָרֹן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ וְאַמָּה
וָחֵצִי רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ ב וַיְצַפֵּהוּ זָהָב טָהוֹר
מִבַּיִת וּמִחוּץ וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ ג וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע
טַבְּעֹת זָהָב עַל אַרְבַּע פַּעֲמֹתָיו וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ
הָאֶחָת וּשְׁתֵּי טַבָּעֹת עַל־צַלְעוֹ הַשֵּׁנִית׃ ד וַיַּעַשׂ בַּדֵּי עֲצֵי
שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב׃ ה וַיָּבֵא אֶת־הַבַּדִּים בַּטַּבָּעֹת
עַל צַלְעֹת הָאָרֹן לָשֵׂאת אֶת־הָאָרֹן׃ ו וַיַּעַשׂ כַּפֹּרֶת זָהָב
טָהוֹר אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכָּהּ וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבָּהּ׃ ז וַיַּעַשׂ
שְׁנֵי כְרֻבִים זָהָב מִקְשָׁה עָשָׂה אֹתָם מִשְּׁנֵי קְצוֹת הַכַּפֹּרֶת׃
ח כְּרוּב אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה וּכְרוּב־אֶחָד מִקָּצָה מִזֶּה מִן־
הַכַּפֹּרֶת עָשָׂה אֶת־הַכְּרֻבִים מִשְּׁנֵי קְצוֹתָו קצותיו קרי׃
ט וַיִּהְיוּ הַכְּרֻבִים פֹּרְשֵׂי כְנָפַיִם לְמַעְלָה סֹכְכִים בְּכַנְפֵיהֶם
עַל־הַכַּפֹּרֶת וּפְנֵיהֶם אִישׁ אֶל־אָחִיו אֶל־הַכַּפֹּרֶת הָיוּ פְּנֵי
הַכְּרֻבִים׃ פ י וַיַּעַשׂ אֶת־הַשֻּׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּתַיִם
אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ וְאַמָּה וָחֵצִי קֹמָתוֹ׃ יא וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב
טָהוֹר וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ יב וַיַּעַשׂ לוֹ מִסְגֶּרֶת טֹפַח
סָבִיב וַיַּעַשׂ זֵר־זָהָב לְמִסְגַּרְתּוֹ סָבִיב׃ יג וַיִּצֹק לוֹ אַרְבַּע

רש"י

(א) ויעש בצלאל. לפי שנתן נפשו על המלאכה יותר משאר חכמים נקראת על שמו:

לַהּ אַרְבְּעָא עַמּוּדֵי שִׁטִּין וַחֲפָנוּן דַּהֲבָא וָוֵיהוֹן דַּהֲבָא וְאַתִּיךְ
לְהוֹן אַרְבְּעָא סַמְכִין דִּכְסַף: לז וַעֲבַד פְּרָסָא לִתְרַע מַשְׁכְּנָא
תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר עוֹבַד צַיָּר: לח וְיָת
עַמּוּדוֹהִי חַמְשָׁא וְיָת וָוֵיהוֹן וַחֲפָא רֵישֵׁיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דַּהֲבָא
וְסַמְכֵיהוֹן חַמְשָׁא נְחָשָׁא: א וַעֲבַד בְּצַלְאֵל יָת אֲרוֹנָא דְּאָעֵי
שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא אָרְכֵּהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא פְּתָיֵהּ וְאַמְּתָא
וּפַלְגָּא רוּמֵהּ: ב וַחֲפָהִי דְּהַב דְּכֵי מִגָּו וּמִבָּרָא וַעֲבַד לֵהּ דֵּיר
דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר: ג וְאַתִּיךְ לֵהּ אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב עַל אַרְבַּע
זָוְיָתֵהּ וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סִטְרֵהּ חַד וְתַרְתֵּין עִזְקָן עַל סִטְרֵהּ תִּנְיָנָא:
ד וַעֲבַד אֲרִיחֵי דְּאָעֵי שִׁטִּין וַחֲפָא יָתְהוֹן דַּהֲבָא: ה וְאָעֵיל יָת
אֲרִיחַיָּא בְּעִזְקָתָא עַל סִטְרֵי אֲרוֹנָא לְמִטַּל יָת אֲרוֹנָא: ו וַעֲבַד
כַּפֻּרְתָּא דִּדְהַב דְּכֵי תַּרְתֵּין אַמִּין וּפַלְגָּא אָרְכַּהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא
פְּתָיַהּ: ז וַעֲבַד תְּרֵין כְּרוּבִין דִּדְהַב נְגִיד עֲבַד יָתְהוֹן מִתְּרֵין סִטְרֵי
כַּפֻּרְתָּא: ח כְּרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא וּכְרוּבָא חַד מִסִּטְרָא מִכָּא
מִן כַּפֻּרְתָּא עֲבַד יָת כְּרוּבַיָּא מִתְּרֵין סִטְרוֹהִי: ט וַהֲווֹ כְרוּבַיָּא
פְּרִיסָן גַּדְפֵיהוֹן לְעֵלָּא מְטַלְּלִין בְּגַדְפֵיהוֹן עַל כַּפֻּרְתָּא וְאַפֵּיהוֹן חַד
לָקֳבֵל חַד לָקֳבֵל כַּפֻּרְתָּא הֲווֹ אַפֵּי כְרוּבַיָּא: י וַעֲבַד יָת פָּתוֹרָא
דְּאָעֵי שִׁטִּין תַּרְתֵּין אַמִּין אָרְכֵּהּ וְאַמְּתָא פְּתָיֵהּ וְאַמְּתָא וּפַלְגָּא
רוּמֵהּ: יא וַחֲפָא יָתֵהּ דְּהַב דְּכֵי וַעֲבַד לֵהּ דֵּיר דִּדְהַב סְחוֹר סְחוֹר:
יב וַעֲבַד לֵהּ גְּדַנְפָא רוּמֵהּ פּוּשְׁכָּא סְחוֹר סְחוֹר וַעֲבַד דֵּיר דִּדְהַב
לִגְדַנְפֵהּ סְחוֹר סְחוֹר: יג וְאַתִּיךְ לֵהּ אַרְבַּע עִזְקָן דִּדְהַב וִיהַב

בעל הטורים

הקנה בעושי כל חכם לב: (א) ויעש בצלאל את הארון · בכלם לא הזכיר בצלאל אלא על הארון לומר שהיה בצלאל יודע סוד הארון והמרכבה שהארון הוא כנגד כסא הכבוד · וג"פ ארון בפרשה שג' ארונות עשה וסמך

עיקר ש"ח ובאר"ח

ד׳ כי בכל המלאכות כתיב ויעש ולא הזכיר שם בצלאל אלא גבי ארון כתיב ויעש בצלאל מפו' שבכל הכליםלא היה עוסק לבדו אלא ביחד לאהליאב ולתלמידו כי יעשו

אר

טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתֵּן אֶת־הַטַּבָּעֹת עַל אַרְבַּע הַפֵּאֹת אֲשֶׁר
לְאַרְבַּע רַגְלָיו׃ יד לְעֻמַּת הַמִּסְגֶּרֶת הָיוּ הַטַּבָּעֹת בָּתִּים
לַבַּדִּים לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ טו וַיַּעַשׂ אֶת־הַבַּדִּים עֲצֵי
שִׁטִּים וַיְצַף אֹתָם זָהָב לָשֵׂאת אֶת־הַשֻּׁלְחָן׃ טז וַיַּעַשׂ
אֶת־הַכֵּלִים ׀ אֲשֶׁר עַל־הַשֻּׁלְחָן אֶת־קְעָרֹתָיו וְאֶת־כַּפֹּתָיו
וְאֵת מְנַקִּיֹּתָיו וְאֶת־הַקְּשָׂוֹת אֲשֶׁר יֻסַּךְ בָּהֵן זָהָב טָהוֹר׃
פ ששי שלישי כשהן מחוברין יז וַיַּעַשׂ אֶת־הַמְּנֹרָה זָהָב טָהוֹר
מִקְשָׁה עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה יְרֵכָהּ וְקָנָהּ גְּבִיעֶיהָ כַּפְתֹּרֶיהָ
וּפְרָחֶיהָ מִמֶּנָּה הָיוּ׃ יח וְשִׁשָּׁה קָנִים יֹצְאִים מִצִּדֶּיהָ שְׁלֹשָׁה ׀
קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הָאֶחָד וּשְׁלֹשָׁה קְנֵי מְנֹרָה מִצִּדָּהּ הַשֵּׁנִי׃
יט שְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בַּקָּנֶה הָאֶחָד כַּפְתֹּר וָפֶרַח
וּשְׁלֹשָׁה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים בְּקָנֶה אֶחָד כַּפְתֹּר וָפָרַח כֵּן
לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִן־הַמְּנֹרָה׃ כ וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה
גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ׃ כא וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי
הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר תַּחַת שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה וְכַפְתֹּר
תַּחַת־שְׁנֵי הַקָּנִים מִמֶּנָּה לְשֵׁשֶׁת הַקָּנִים הַיֹּצְאִים מִמֶּנָּה׃
כב כַּפְתֹּרֵיהֶם וּקְנֹתָם מִמֶּנָּה הָיוּ כֻּלָּהּ מִקְשָׁה אַחַת זָהָב
טָהוֹר׃ כג וַיַּעַשׂ אֶת־נֵרֹתֶיהָ שִׁבְעָה וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ
זָהָב טָהוֹר׃ כד כִּכָּר זָהָב טָהוֹר עָשָׂה אֹתָהּ וְאֵת כָּל־
כֵּלֶיהָ׃ פ כה וַיַּעַשׂ אֶת־מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת עֲצֵי שִׁטִּים אַמָּה
אָרְכּוֹ וְאַמָּה רָחְבּוֹ רָבוּעַ וְאַמָּתַיִם קֹמָתוֹ מִמֶּנּוּ הָיוּ קַרְנֹתָיו׃
כו וַיְצַף אֹתוֹ זָהָב טָהוֹר אֶת־גַּגּוֹ וְאֶת־קִירֹתָיו סָבִיב וְאֶת־
קַרְנֹתָיו וַיַּעַשׂ לוֹ זֵר זָהָב סָבִיב׃ כז וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב

עשה־לו: מתחת לזרו על שתי צלעתיו על שני צדיו
לבתים לבדים לשאת אתו בהם: כח ויעש את־הבדים

אונקלוס

ית עזקתא על ארבע זויתא די לארבע רגלוהי: יד לקבל
גדנפא הוו עזקתא אתרא לאריחיא למטל ית פתורא: טו ועבד
ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון דהבא למטל ית
פתורא: טז ועבד ית מניא די על פתורא ית מגיסוהי וית
בזיכוהי וית מכילתה וית קשותא די יתנסך בהון דהב דכי:
יז ועבד ית מנרתא דהב דכי נגיד עבד ית מנרתא שידה
וקנה כלידהא חזורהא ושושנהא מנה הוו: יח ושתא קנין
נפקין מסטרהא תלתא קני מנרתא מסטרה חד ותלתא
קני מנרתא מסטרה תנינא: יט תלתא כלידין מצירין בקניא
חד חזור ושושן ותלתא כלידין מצירין בקניא חד חזור ושושן
כן לשתא קנין דנפקין מן מנרתא: כ ובמנרתא ארבעא
כלידין מצירין חזורהא ושושנהא: כא וחזור תחות תרין קנין מנה
וחזור תחות תרין קנין מנה וחזור תחות תרין קנין מנה לשתא
קנין דנפקין מנה: כב חזוריהון וקניהון מנה הוו כלה נגידא
חדא דהב דכי: כג ועבד ית בוצינהא שבעא וצביתהא
ומחתיתהא דהב דכי: כד ככרא דהב דכי עבד יתה וית כל
מנהא: כה ועבד ית מדבחא דקטרת בוסמיא דאעי שטין
אמתא ארכה ואמתא פתיה מרבע ותרתין אמין רומה מנה
הוו קרנוהי: כו וחפא יתה דהב דכי ית אגרה וית כתלוהי
סחור סחור וית קרנוהי ועבד לה דיר דדהב סחור סחור:
כז ותרתין עזקן דדהב עבד לה מלרע לדירה על תרתין זויתה
על תרין סטרוהי לאתרא לאריחיא למטל יתה בהון: כח ועבד

עצי שטים ויצף אתם זהב: כט ויעש את שמן המשחה קדש ואת קטרת הסמים טהור מעשה רקח: ס שביעי רביעי

כשהן מחוברין

לח א ויעש את מזבח העלה עצי שטים חמש אמות ארכו וחמש אמות רחבו רבוע ושלש אמות קמתו: ב ויעש קרנתיו על ארבע פנתיו ממנו היו קרנתיו ויצף אתו נחשת: ג ויעש את כל כלי המזבח את הסירת ואת היעים ואת המזרקת את המזלגת ואת המחתת כל כליו עשה נחשת: ד ויעש למזבח מכבר מעשה רשת נחשת תחת כרכבו מלמטה עד חציו: ה ויצק ארבע טבעת בארבע הקצות למכבר הנחשת בתים לבדים: ו ויעש את הבדים עצי שטים ויצף אתם נחשת: ז ויבא את הבדים בטבעת על צלעת המזבח לשאת אתו בהם נבוב לחת עשה אתו: ס ח ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד: ס ט ויעש את החצר לפאת נגב תימנה קלעי החצר שש משזר מאה באמה:

רש"י

(ז) נבוב לחת. נבוב הוא חלול וכן ונביו ארבע אצבעות נבוב: נבוב לחת. הלוחות של עצי שטים לכל רוח והחלל באמצע: (ח) במראת הצבאת. בנות ישראל היו בידן מראות שרואות בהן כשהן מתקשטות ואף אותן לא עכבו מלהביא לנדבת המשכן והיה מואס משה בהן מפני שעשוים ליצר הרע אמר לו הקב"ה קבל כי אלו חביבין עלי מן הכל שעל ידיהם העמידו הנשים צבאות רבות במצרים כשהיו בעליהם יגעים בעבודת פרך היו הולכות ומוליכות להם מאכל ומשתה ומאכילות אותם ונוטלות המראות וכל אחת רואה עצמה עם בעלה במראה ומשדלתו בדברים לומר אני נאה ממך ומתוך כך מביאות לבעליהם לידי תאוה ונזקקות להם ומתעברות ויולדות שם שנאמר תחת התפוח עוררתיך וזהו שנאמר במראות הצובאות. ונעשה הכיור מהם שהוא לשום שלום בין איש לאשתו ולהשקות ממים

יָת אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון דהבא : כט ועבד יָת משחא דרבותא קודשא וית קטרת בוסמיא דכי עובד בוסמנו : א ועבד ית מדבחא דעלתא דאעי שטין חמש אמין ארכה וחמש אמין פתיה מרבע ותלתא אמין רומה : ב ועבד קרנוהי על ארבע זויתה מנה הוו קרנוהי וחפא יתה נחשא : ג ועבד ית כל מני מדבחא ית פסכתרותא וית מגרופיתא וית מזרקתא ית צנוריתא וית מחתיתא כל מנוהי עבד נחשא : ד ועבד למדבחא סרדא עובד מצדתא דנחשא תחות סובבה מלרע עד פלגה : ה ואתיך ארבע עזקתא בארבע סטרתא לסרדא דנחשא אתרא לאריחיא : ו ועבד ית אריחיא דאעי שטין וחפא יתהון נחשא : ז ואעיל ית אריחיא בעזקתא על סטרי מדבחא למטל יתה בהון חליל לוחין עבד יתה : ח ועבד ית כיורא נחשא וית בסיסה נחשא במחזין נשיא דאתין לצלאה בתרע משכן זמנא : ט ועבד ית דרתא לרוח עבר דרומא

בעל הטורים

[illegible] השלחן חסר לפני ה' : במראת · ד' במסרה · במראת הצבאת · ויאמר אלהים לישראל במראות (ס' ויגש) · במראת אלהים תרי (ביחזקאל בסימן ח' ובסימן ט') שאלו הנשים סרו מתאות העולם ונתנו מראותיהן לנדבת המשכן ונחה עליהם רוח אלהים :

רש"י

ממים שבתוכו למי שקנא לה בעלה א ונסתרה ותדע לך שכן המראות ממש שהרי נאמר ונחשת התנופה שבעים ככר וגו' ויעש בה וגו' וכיור וכנו לא הוזכרו שם · למדת שלא היה נחשת של כיור מנחשת התנופה כך דרש רבי תנחומא וכן תרגם אונקלוס במחזין נשיא והוא תרגום של מראות מירוא"ש בלע"ז · וכן מצינו בישעיה והגליונים מתרגמינן ומחזיתא: חסר נבאו· לפני

עיקר ש"ח ובאר"ח

אך באהרן בשביל רב קדושתו עשה בעצמו : ש הנוכחות לשון רבים ר"ל המראות אשר באו מהם צבאות רבים : ת פיתוי דברים כי יפתה מתרגם ארי ישדל : א מי שמקנא לאשתו משקה לה מים מהכיור בס' נשא : ב אונקלוס תרגם נמי מראות שמתקשטין בהם ורואות וכן תרגם על והגליונים מחזייתא מראות כשמתקשטים : ג צבאו לשון צבא שמתקבצין צבא רב לנדבה נדבתן :

דגה

י עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יא וְלִפְאַת צָפוֹן מֵאָה בָאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֶשְׂרִים וְאַדְנֵיהֶם עֶשְׂרִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ יב וְלִפְאַת־יָם קְלָעִים חֲמִשִּׁים בָּאַמָּה עַמּוּדֵיהֶם עֲשָׂרָה וְאַדְנֵיהֶם עֲשָׂרָה וָוֵי הָעַמֻּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כָּסֶף׃ יג וְלִפְאַת קֵדְמָה מִזְרָחָה חֲמִשִּׁים אַמָּה׃ יד קְלָעִים חֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה אֶל־הַכָּתֵף עַמּוּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ טו וְלַכָּתֵף הַשֵּׁנִית מִזֶּה וּמִזֶּה לְשַׁעַר הֶחָצֵר קְלָעִים חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה עַמֻּדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַדְנֵיהֶם שְׁלֹשָׁה׃ טז כָּל־קַלְעֵי הֶחָצֵר סָבִיב שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ יז וְהָאֲדָנִים לָעַמֻּדִים נְחֹשֶׁת וָוֵי הָעַמּוּדִים וַחֲשׁוּקֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם כָּסֶף וְהֵם מְחֻשָּׁקִים כֶּסֶף כֹּל עַמֻּדֵי הֶחָצֵר׃

מפטיר יח וּמָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר מַעֲשֵׂה רֹקֵם תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר וְעֶשְׂרִים אַמָּה אֹרֶךְ וְקוֹמָה בְרֹחַב חָמֵשׁ אַמּוֹת לְעֻמַּת קַלְעֵי הֶחָצֵר׃ יט וְעַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנֵיהֶם אַרְבָּעָה נְחֹשֶׁת וָוֵיהֶם כֶּסֶף וְצִפּוּי רָאשֵׁיהֶם וַחֲשֻׁקֵיהֶם כָּסֶף׃ כ וְכָל־הַיְתֵדֹת לַמִּשְׁכָּן וְלֶחָצֵר סָבִיב נְחֹשֶׁת׃ ס ס ס קכ״ב · סנוא״ה סימן :

ומפטירין ויעש חירום במלכים א׳ סימן ז׳

רש״י

נ נדבתן : (יח) לעמת קלעי החצר · כמדת ד קלעי החצר : חסלת פ׳ ויקהל

מנין המצות

תרי״ג פרשת ויקהל יש בה לאו אחד לאוין

(קיד) שלא לענוש מי שחייב מלקות או א׳ מארבע מיתות בשבת סנ
שנאמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת :

סַרְדֵי דָרְתָא דְבוּץ שְׁזִיר מְאָה בְּאַמִּין : י עַמּוּדֵיהוֹן עַסְרִין וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרִין נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דִכְסַף : יא וְלִרְוּחַ צִפּוּנָא מְאָה אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן עַסְרִין וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרִין נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דִכְסַף : יב וְלִרְוּחַ מַעַרְבָא סַרְדִין חַמְשִׁין בְּאַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן עַסְרָא וְסַמְכֵיהוֹן עַסְרָא וָוֵי עַמּוּדַיָא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דִכְסַף : יג וְלִרְוּחַ קִדּוּמָא מָדִינְחָא חַמְשִׁין אַמִּין : יד סַרְדִין חֲמֵשׁ עַסְרֵי אַמִּין לְעִבְרָא עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא : טו וּלְעִבְרָא תִנְיָתָא מִכָּא וּמִכָּא לִתְרַע דָרְתָא סַרְדִין חֲמֵשׁ עַסְרֵי אַמִּין עַמּוּדֵיהוֹן תְּלָתָא וְסַמְכֵיהוֹן תְּלָתָא : טז כָּל סַרְדֵי דָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר דְבוּץ שְׁזִיר : יז וְסַמְכַיָא לְעַמּוּדַיָא נְחָשָׁא וָוֵי עַמּוּדַיָא וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דִכְסַף וְחִפּוּי רֵישֵׁיהוֹן דִכְסַף וְאִנּוּן מְכַבְּשִׁין דִכְסַף כָּל עַמּוּדֵי דָרְתָא : יח וּפְרָסָא דִתְרַע דָרְתָא עוֹבַד צַיָר תִּכְלָא וְאַרְגְוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר וְעַסְרִין אַמִּין אָרְכָּא וְרוּמָא בְּפוּתְיָא חֲמֵשׁ אַמִּין לָקֳבֵל סַרְדֵי דָרְתָא : יט וְעַמּוּדֵיהוֹן אַרְבְּעָא וְסַמְכֵיהוֹן אַרְבְּעָא נְחָשָׁא וָוֵיהוֹן דִכְסַף וְחִפּוּי רֵישֵׁיהוֹן וְכִבּוּשֵׁיהוֹן דִכְסַף : כ וְכָל סִכַּיָא לְמַשְׁכְּנָא וּלְדָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר דִנְחָשָׁא :

עיקר ש"ח ובאר"ת

ד דלא שייך למכתב לעומת אלא מה שהוא כנגד הכל זה שיש לנדדים גכ"ס לעומת כמדת כלומר שישים כמדתו :

הפטרת ויקהל כמנהג הספרדים והאיטליאני במלכים א סימן ז

וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיִּקַּח אֶת־חִירָם מִצֹּר : בֶּן־אִשָּׁה אַלְמָנָה הוּא מִמַּטֵּה נַפְתָּלִי וְאָבִיו אִישׁ־צֹרִי חֹרֵשׁ נְחֹשֶׁת וַיִּמָּלֵא אֶת־הַחָכְמָה וְאֶת־הַתְּבוּנָה וְאֶת־הַדַּעַת לַעֲשׂוֹת

כל

כָּל־מְלָאכָה בַּנְּחֹשֶׁת וַיָּבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וַיַּעַשׂ אֶת־כָּל־
מְלַאכְתּוֹ׃ וַיָּצַר אֶת־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים נְחֹשֶׁת שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה
אַמָּה קוֹמַת הָעַמּוּד הָאֶחָד וְחוּט שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה אַמָּה יָסֹב אֶת־
הָעַמּוּד הַשֵּׁנִי׃ וּשְׁתֵּי כֹתָרֹת עָשָׂה לָתֵת עַל־רָאשֵׁי הָעַמּוּדִים
מֻצַק נְחֹשֶׁת חָמֵשׁ אַמּוֹת קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הָאֶחָת וְחָמֵשׁ אַמּוֹת
קוֹמַת הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ שְׂבָכִים מַעֲשֵׂה שְׂבָכָה גְּדִלִים מַעֲשֵׂה
שַׁרְשְׁרוֹת לַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים שִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת
הָאֶחָת וְשִׁבְעָה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הָעַמּוּדִים וּשְׁנֵי
טוּרִים סָבִיב עַל־הַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת אֶת־הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר
עַל־רֹאשׁ הָרִמֹּנִים וְכֵן עָשָׂה לַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וְכֹתָרֹת אֲשֶׁר
עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה שׁוּשַׁן בָּאוּלָם אַרְבַּע אַמּוֹת׃
וְכֹתָרֹת עַל־שְׁנֵי הָעַמּוּדִים גַּם־מִמַּעַל מִלְּעֻמַּת הַבֶּטֶן אֲשֶׁר
לְעֵבֶר שְׂבָכָה השבכה קרי וְהָרִמּוֹנִים מָאתַיִם טֻרִים סָבִיב עַל
הַכֹּתֶרֶת הַשֵּׁנִית׃ וַיָּקֶם אֶת־הָעַמֻּדִים לְאֻלָם הַהֵיכָל וַיָּקֶם
אֶת־הָעַמּוּד הַיְמָנִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יָכִין וַיָּקֶם אֶת־הָעַמּוּד
הַשְּׂמָאלִי וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ בֹּעַז׃ וְעַל רֹאשׁ הָעַמּוּדִים מַעֲשֵׂה
שׁוֹשָׁן וַתִּתֹּם מְלֶאכֶת הָעַמּוּדִים׃ וַיַּעַשׂ אֶת־הַיָּם מוּצָק עֶשֶׂר
בָּאַמָּה מִשְּׂפָתוֹ עַד־שְׂפָתוֹ עָגֹל ׀ סָבִיב וְחָמֵשׁ בָּאַמָּה קוֹמָתוֹ
וְקָוה וקו קרי שְׁלֹשִׁים בָּאַמָּה יָסֹב אֹתוֹ סָבִיב׃ וּפְקָעִים מִתַּחַת
לִשְׂפָתוֹ ׀ סָבִיב סֹבְבִים אֹתוֹ עֶשֶׂר בָּאַמָּה מַקִּפִים אֶת־הַיָּם
סָבִיב שְׁנֵי טוּרִים הַפְּקָעִים יְצֻקִים בִּיצֻקָתוֹ׃ עֹמֵד עַל־שְׁנֵי
עָשָׂר בָּקָר שְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ צָפוֹנָה וּשְׁלֹשָׁה פֹנִים ׀ יָמָּה וּשְׁלֹשָׁה ׀
פֹּנִים נֶגְבָּה וּשְׁלֹשָׁה פֹּנִים מִזְרָחָה וְהַיָּם עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה

וכל

וְכָל־אָחֳרֵיהֶם בָּיְתָה׃ וְעָבְיוֹ טֶפַח וּשְׂפָתוֹ כְּמַעֲשֵׂה שְׂפַת־
כּוֹס פֶּרַח שׁוֹשָׁן אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל׃

הפטרת ויקהל כמנהג האשכנזים במלכים א סימן ז

והיא הפטרת פקודי כפי מנהג הספרדים והאיטליאנים

וַיַּעַשׂ חִירוֹם אֶת־הַכִּיֹּרוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקוֹת וַיְכַל
חִירָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה לַמֶּלֶךְ
שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה׃ עַמֻּדִים שְׁנַיִם וְגֻלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר־עַל־
רֹאשׁ הָעַמֻּדִים שְׁתָּיִם וְהַשְּׂבָכוֹת שְׁתַּיִם לְכַסּוֹת אֶת־שְׁתֵּי גֻּלּוֹת
הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הָרִמֹּנִים אַרְבַּע מֵאוֹת
לִשְׁתֵּי הַשְּׂבָכוֹת שְׁנֵי־טוּרִים רִמֹּנִים לַשְּׂבָכָה הָאֶחָת לְכַסּוֹת
אֶת־שְׁתֵּי גֻּלֹּת הַכֹּתָרֹת אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָעַמּוּדִים׃ וְאֶת־הַמְּכֹנוֹת
עֶשֶׂר וְאֶת־הַכִּיֹּרֹת עֲשָׂרָה עַל־הַמְּכֹנוֹת׃ וְאֶת־הַיָּם הָאֶחָד וְאֶת־
הַבָּקָר שְׁנֵים־עָשָׂר תַּחַת הַיָּם׃ וְאֶת־הַסִּירוֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־
הַמִּזְרָקוֹת וְאֵת כָּל־הַכֵּלִים הָאֹהֶל האלה קרי אֲשֶׁר עָשָׂה חִירָם
לַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה נְחֹשֶׁת מְמֹרָט׃ בְּכִכַּר הַיַּרְדֵּן יְצָקָם
הַמֶּלֶךְ בְּמַעֲבֵה הָאֲדָמָה בֵּין סֻכּוֹת וּבֵין צָרְתָן׃ וַיַּנַּח שְׁלֹמֹה
אֶת־כָּל־הַכֵּלִים מֵרֹב מְאֹד מְאֹד לֹא נֶחְקַר מִשְׁקַל הַנְּחֹשֶׁת׃
וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה אֵת כָּל־הַכֵּלִים אֲשֶׁר בֵּית יְהוָה אֵת מִזְבַּח
הַזָּהָב וְאֶת־הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים זָהָב׃ וְאֶת־הַמְּנֹרוֹת
חָמֵשׁ מִיָּמִין וְחָמֵשׁ מִשְּׂמֹאול לִפְנֵי הַדְּבִיר זָהָב סָגוּר וְהַפֶּרַח
וְהַנֵּרֹת וְהַמֶּלְקָחַיִם זָהָב׃ וְהַסִּפּוֹת וְהַמְזַמְּרוֹת וְהַמִּזְרָקוֹת וְהַכַּפּוֹת
וְהַמַּחְתּוֹת זָהָב סָגוּר וְהַפֹּתוֹת לְדַלְתוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי לְקֹדֶשׁ
הַקֳּדָשִׁים לְדַלְתֵי הַבַּיִת לַהֵיכָל זָהָב׃

כא אֵ֣לֶּה פְקוּדֵ֤י הַמִּשְׁכָּן֙ מִשְׁכַּ֣ן הָעֵדֻ֔ת אֲשֶׁ֥ר פֻּקַּ֖ד עַל־פִּ֣י מֹשֶׁ֑ה עֲבֹדַת֙ הַלְוִיִּ֔ם בְּיַד֙ אִיתָמָ֔ר בֶּֽן־אַהֲרֹ֖ן הַכֹּהֵֽן׃ כב וּבְצַלְאֵ֛ל בֶּן־אוּרִ֥י בֶן־ח֖וּר לְמַטֵּ֣ה יְהוּדָ֑ה עָשָׂ֕ה אֵ֛ת כָּל־אֲשֶׁר־צִוָּ֥ה יְהוָ֖ה אֶת־מֹשֶֽׁה׃ כג וְאִתּ֗וֹ אָהֳלִיאָ֛ב בֶּן־אֲחִֽיסָמָ֖ךְ לְמַטֵּה־דָ֑ן חָרָ֣שׁ וְחֹשֵׁ֔ב וְרֹקֵ֗ם בַּתְּכֵ֙לֶת֙ וּבָֽאַרְגָּמָ֔ן וּבְתוֹלַ֥עַת הַשָּׁנִ֖י וּבַשֵּֽׁשׁ׃ ס כד כָּל־הַזָּהָ֗ב הֶֽעָשׂוּי֙ לַמְּלָאכָ֔ה בְּכֹ֖ל מְלֶ֣אכֶת הַקֹּ֑דֶשׁ וַֽיְהִי׀ זְהַ֣ב הַתְּנוּפָ֗ה תֵּ֤שַׁע וְעֶשְׂרִים֙ כִּכָּ֔ר וּשְׁבַ֤ע מֵאוֹת֙ וּשְׁלֹשִׁ֣ים שֶׁ֔קֶל בְּשֶׁ֖קֶל הַקֹּֽדֶשׁ׃ כה וְכֶ֥סֶף פְּקוּדֵ֛י הָעֵדָ֖ה מְאַ֣ת כִּכָּ֑ר וְאֶ֨לֶף וּשְׁבַ֜ע מֵא֗וֹת וַחֲמִשָּׁ֧ה

רש"י

(כא) אלה פקודי · בפרשה זו נמנו כל משקלי נדבת המשכן א לכסף ולזהב ולנחשת ונמנו כל כליו לכל עבודתו: המשכן משכן · שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין ב על עונותיהן של ישראל: משכן העדת · עדות ב לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל שהרי השרה שכינתו ביניהם: עבודת הלוים · פקודי המשכן וכליו היא עבודה המסורה ללוים במדבר לשאת ולהוריד ג ולהקים איש איש למשאו המופקד עליו כמו שנאמר בפרשת נשא: ביד איתמר · הוא היה פקיד עליהם למסור לכל בית אב עבודה שעליו: (כב) ובצלאל בן אורי וגו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה · אשר צוה אותו משה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה ה' את משה אפילו דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו למה שנא' למשה בסיני כי משה צוה לבצלאל לעשות תחלה כלים ואח"כ משכן (לא

לענין צווי להתנדב קאמר דהא אדרבה להיפך צוה הקב"ה בפרשת תרומה מתחלה הכלים שלחן מנורה יריעות ואח"כ ציווי הקרשים · וציווי משה רבינו ע"ה ריש ויקהל תחלה המשכן ואהלו ואח"כ הכלים הא מיירי לענין ציווי לפועל איך יפעול כסדר · ותמצא בפרשת כי תשא ראה קראתי בשם בצלאל וגו' הוזכר מתחלה את אהל מועד ואח"כ הכלים אבל לענין להתנדב להכין מה שיהיו צריכין מה לי מה שמתנדב תחלה ועיין בתוספות פרק הרואה · וא"ת מנלן שמרע"ה צוה לבצלאל הפך הענין · וי"ל כיון דכתיב בפרשת ויקהל ויקרא משה אל בצלאל ואל אהליאב וגו' וקאי מה שדיבר עמהם והאי קרא מדכתיב כל אשר צוה ה' את משה אזלינן דהיה מצוה להם בהיפך · ודוק היטב) · אמר לו בצלאל מנהג העולם לעשות תחלה בית ואחר כך משים כלים בתוכו אמר לו כך שמעתי מפי הקב"ה אמר משה בצל

אל

כא אלין מניני משכנא משכנא דסהדותא די אתמני על מימרא דמשה פלחן ליואי בידא דאיתמר בר אהרן כהנא: כב ובצלאל בר אורי בר חור לשבטא דיהודה עבד ית כל די פקיד יי ית משה: כג ועמה אהליאב בר אחיסמך לשבטא דדן נגר ואמן וציר בתכלא ובארגונא ובצבע זהורי ובבוצא: כד כל דהבא דיתעבד לעבידא בכל עבידת קודשא והוה דהב ארמותא עסרין ותשע ככרין ושבע מאה ותלתין סלעין בסלעי קודשא: כה וכסף מניני כנשתא מאה ככרין ואלף ושבע מאה ושבעין וחמשא סלעין בסלעי קודשא:

רשב"ם

(כא) **אלה** פקודי · חשבון הכסף והזהב והנחשת:
(כה) וכסף פקודי העדה מאת ככר וגו' · כי השש מאות אלף בקע לגלגלותם שלש מאות אלף שקלים ומנה כ"ה שקלים ומנה של קודש כפול היה חמשים שקל והככר ששים מנה הרי לכל ככר ג' אלפים שקל ולמאת הככר ג' מאות אלפים שקל:

בעל הטורים

(כא) אלה פקודי · מלא וי"ו שפקד לכל ו' מאות אלף שלא יתפקדו שלקח מן הכסף: (כב) ובצלאל בן אורי בן חור · ג"פ בתורה נתייחס כנגד שלשה מעלות שהיו בו חכמה ותבונה ודעת: (כד) כל הזהב · ה' מיני זהב · חח · ונזם · וטבעת · וכומז · וכל כלי זהב · כנגד שעשו להם ה' ענויין · פרך · מרר · ענוי · לחץ.

רש"י

אלא היא כי בוודאי כך צוה לי הקב"ה וכן עשה המשכן תחלה ואחר כך עשה כלים: (כד) ככר · ששים מנה ומנה של קדש כפול היה הרי הככר ק"כ מנה והמנה כ"ה סלעים הרי ככר של קדש שלשת אלפים שקלים לפיכך מנה בפרוטרוט כל השקלים שפחותין במנינם מג' אלפים שאין מגיעין

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דק"ל למה לא כתיב ואלה בוי"ו המוסיף ומתרץ דלא תטעה לומר דקאי דווקא אכלי המשכן ולא אמשקלות ויקשה אמאי כתוב כאן משקלות ע"כ כתוב בלא וי"ו המוסיף משום דקאי נמי אמשקלות: **ב** אבל מה שנתן להם הלוחות אינו עדות די"ל לומר דנתן להם שלא לדחותן בידים כיון שקבלו התורה והמצות ואע"פ שחטאו ישראלים הם וכו': **ג** דק"ל דמפשוטו משמע משבודם הלוים סוף פקודי המשכן וזה המנין לכ"פ לשאת ולהוריד וכו': **ד** דאי לא כפול היה הרי ט"ו מאות שקלים עולין לככר ולמה מנה בפרוטרוט אלף ושבע מאות וכו' הרי עולין יותר מככר אלא מנה של קדש כפול היה וג' אלפים שקלים

וְשִׁבְעִים שָׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ כו בֶּקַע לַגֻּלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ לְכֹל הָעֹבֵר עַל־הַפְּקֻדִים מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ כז וַיְהִי מְאַת כִּכַּר הַכֶּסֶף לָצֶקֶת אֵת אַדְנֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֵת אַדְנֵי הַפָּרֹכֶת מְאַת אֲדָנִים לִמְאַת הַכִּכָּר כִּכָּר לָאָדֶן׃ כח וְאֶת־הָאֶלֶף וּשְׁבַע הַמֵּאוֹת וַחֲמִשָּׁה וְשִׁבְעִים עָשָׂה וָוִים לָעַמּוּדִים וְצִפָּה רָאשֵׁיהֶם וְחִשַּׁק אֹתָם׃ כט וּנְחֹשֶׁת הַתְּנוּפָה שִׁבְעִים כִּכָּר וְאַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת שָׁקֶל׃ ל וַיַּעַשׂ בָּהּ אֶת־אַדְנֵי פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת וְאֶת־מִכְבַּר הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר־לוֹ וְאֵת כָּל־כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ לא וְאֶת־אַדְנֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאֶת־אַדְנֵי שַׁעַר הֶחָצֵר וְאֵת כָּל־יִתְדֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־יִתְדֹת הֶחָצֵר סָבִיב׃ לט א וּמִן־הַתְּכֵלֶת וְהָאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת הַשָּׁנִי עָשׂוּ בִגְדֵי־שְׂרָד לְשָׁרֵת בַּקֹּדֶשׁ וַיַּעֲשׂוּ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר לְאַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שני וחמישי כשהן מחוברין ב וַיַּעַשׂ אֶת־הָאֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ ג וַיְרַקְּעוּ

רש"י

ככר: (כו) בקע · הוא שם משקל של מחצית השקל: לשש מאות אלף וגו' · כך היו ישראל וכך עלה מנינם אחר שהוקם המשכן ו בספר במדבר ואף עתה בנדבת המשכן כך היו ומנין אלפי השקלים של שש מאות אלף הוא מאה ככר כל אחד של שלשת אלפים שקלים כיצד שש מאות אלף חצאין הרי הן ג' מאות אלף שלמים הרי מאה ככר והשלשת אלפים וחמש מאות וחמשים חצאין עולין אלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקלים: (כז) לצקת · כתרגומו לאתכא: את אדני הקדש · של קרשי המשכן שהם מ"ח קרשים ולהן צ"ו אדנים ואדני פרכת ארבעה הרי מאה וכל שאר האדנים נחשת כתיב בהם: (כח) וצפה ראשיהם · של עמודים ז מהן · שבכולן כתיב וצפה ראשיהם וחשוקיהם כסף: (א) ומן התכלת והארגמן וגו' · שש לא נאמר כאן ומכאן אני אומר שאין בגדי שרד אלו בגדי כהונה שבבגדי כהונה היה

בו תִּקְלָא לְגֻלְגַּלְתָּא פַּלְגוּת סִלְעָא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לְכֹל דְּעָבַר עַל מִנְיָנַיָּא מִבַּר עַסְרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא לְשִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין: כז וַהֲוָה מְאָה כַּכְּרִין דִּכְסַף לְאַתָּכָא יָת סַמְכֵי קוּדְשָׁא וְיָת סַמְכֵי דְּפָרֻכְתָּא מְאָה סַמְכִין לִמְאָה כַּכְּרִין כַּכְּרָא לְסַמְכָא: כח וְיָת אַלְפָא וּשְׁבַע מְאָה וְשִׁבְעִין וְחַמְשָׁא עֲבַד וָוִין לְעַמּוּדַיָּא וַחֲפָא רֵישֵׁיהוֹן וְכַבֵּשׁ יָתְהוֹן: כט וּנְחָשָׁא דַּאֲרָמוּתָא שִׁבְעִין כַּכְּרִין וּתְרֵין אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה סִלְעִין: ל וַעֲבַד בַּהּ יָת סַמְכֵי תְּרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיָת מַדְבְּחָא דִּנְחָשָׁא וְיָת סְרָדָא דִּנְחָשָׁא דִּי לֵהּ וְיָת כָּל מָנֵי מַדְבְּחָא: לא וְיָת סַמְכֵי דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְיָת סַמְכֵי תְּרַע דַּרְתָּא וְיָת כָּל סִכֵּי מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל סִכֵּי דַרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר: א וּמִן תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי עֲבַדוּ לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא וַעֲבַדוּ יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא דִּי לְאַהֲרֹן כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: ב וַעֲבַד יָת אֵפוֹדָא דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר: ג וְרַדִּידוּ יָת טַסֵּי דַּהֲבָא וְקַצִּיצוּ חוּטִין לְמֶעְבַּד בְּגוֹ תִּכְלָא וּבְגוֹ

בעל הטורים

עבודה קשה: (כז) מאת האדנים. גי' ק' ופה י"ל שקלי של הקרשים כנגד מיוסדים על אדני פז [ר"ל על שהיו מצופים זהב וה"ק הכתוב

עיקר ש"ח ובאר"ח

שקלים עולין לככר ע"כ מנה בפרוטרוט מה שלא עלה לסך הככר שלם. ועוד אי לא היה כפול ועולין ע"ו מאות שקלים לככר א"כ המספר שקלים שהיה ממניינם היינו ס' אלף ואלף ושבעה מאות ושבעים וחמשה עולים לר"א וי"א מנה והכתוב מנה מאת הככר ואלף שבע מאות וחמשה ושבעים שקלים אלא ע"כ כפול היה: ה בקע אינו לשון ביקוע כמו בכ"מ אלא שם משקל וכו': ו דק"ל האיך היה המספר שוה למספר שבמדבר שאם לא היה בתוך המספר רק ישראלים שהלוים לא התפקדו וכו' וכאן היו מביאים גם הלוים נדבתן וכו' לכ"פ כי השקלים בקע לגולגלת לא היו מביאים רק הישראלים לכפר על העגל אבל הלוים לא עבדו את העגל ולא היה מביאים השקלים לכן היה כמניין שבספר במדבר: ז דק"ל משמעות של הפסוק משמע דקאי ונפה על הווין הלא הווין עצמו היה מכסף עצמו אלא קאי אעמודים וגם הווין נעשה מהשקלים מפרוטרוט ממה שלא עלה

לסכום

אֶת־פַּחֵי הַזָּהָב וְקִצֵּץ פְּתִילִם לַעֲשׂוֹת בְּתוֹךְ הַתְּכֵלֶת וּבְתוֹךְ הָאַרְגָּמָן וּבְתוֹךְ תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וּבְתוֹךְ הַשֵּׁשׁ מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב׃ ד כְּתֵפֹת עָשׂוּ־לוֹ חֹבְרֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹוֹתָו קצותיו קרי חֻבָּר׃ ה וְחֵשֶׁב אֲפֻדָּתוֹ אֲשֶׁר עָלָיו מִמֶּנּוּ הוּא כְּמַעֲשֵׂהוּ זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס ו וַיַּעֲשׂוּ אֶת־אַבְנֵי הַשֹּׁהַם מֻסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב מְפֻתָּחֹת פִּתּוּחֵי חוֹתָם עַל־שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ז וַיָּשֶׂם אֹתָם עַל כִּתְפֹת הָאֵפֹד אַבְנֵי זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ ח וַיַּעַשׂ אֶת־הַחֹשֶׁן מַעֲשֵׂה חֹשֵׁב כְּמַעֲשֵׂה אֵפֹד זָהָב תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי וְשֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ ט רָבוּעַ הָיָה כָּפוּל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן זֶרֶת אָרְכּוֹ וְזֶרֶת רָחְבּוֹ כָּפוּל׃ י וַיְמַלְאוּ־בוֹ אַרְבָּעָה טוּרֵי אָבֶן טוּר אֹדֶם פִּטְדָה וּבָרֶקֶת הַטּוּר הָאֶחָד׃ יא וְהַטּוּר הַשֵּׁנִי נֹפֶךְ סַפִּיר וְיָהֲלֹם׃ יב וְהַטּוּר הַשְּׁלִישִׁי לֶשֶׁם שְׁבוֹ וְאַחְלָמָה׃ יג וְהַטּוּר הָרְבִיעִי תַּרְשִׁישׁ שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה מוּסַבֹּת מִשְׁבְּצֹת זָהָב בְּמִלֻּאֹתָם׃ יד וְהָאֲבָנִים עַל־שְׁמֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵנָּה שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה עַל־שְׁמֹתָם פִּתּוּחֵי חֹתָם אִישׁ עַל־שְׁמוֹ לִשְׁנֵים עָשָׂר שָׁבֶט׃ טו וַיַּעֲשׂוּ עַל־הַחֹשֶׁן שַׁרְשְׁרֹת גַּבְלֻת מַעֲשֵׂה עֲבֹת זָהָב טָהוֹר׃ טז וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי מִשְׁבְּצֹת זָהָב וּשְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב וַיִּתְּנוּ אֶת־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃ יז וַיִּתְּנוּ שְׁתֵּי

רש"י

שם אלא הם בגדים שמכסים בהם כלי הקדש · כתרגומו ורדידו טסין היו
מקדש בשעת סלוק מסעות שאלו היה מרדדין מן הזהב אשטנ"דרא בלע"ז
כסה שם : (ג) וירקעו · כמו לרוקע טסין דקים · כאן הוא מלמדך כיצד

היו

אַרְגְוָנָא וּבְגוֹ צְבַע זְהוֹרִי וּבְגוֹ בוּצָא עוֹבַד אֻמָּן: ד פַּתְּפִן עֲבָדוּ לַהּ מְלַפְּפָן עַל תְּרֵין סִטְרוֹהִי יִתְלַפֵּף: ה וְהִמְיַן תִּקּוּנֵהּ דִּי עֲלוֹהִי מִנֵּהּ הוּא כְּעוֹבָדוֹהִי דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: ו וַעֲבָדוּ יָת אַבְנֵי בוּרְלָא מְשַׁקְּעָן מְרַמְּצָן דִּדְהַב גְּלִיפָן כְּתַב מְפָרַשׁ עַל שְׁמָהָן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ז וְשַׁוִּי יָתְהוֹן עַל כִּתְפֵּי אֵפוֹדָא אַבְנֵי דוּכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: ח וַעֲבַד יָת חוּשְׁנָא עוֹבַד אֻמָּן כְּעוֹבָדֵי אֵפוֹדָא דַּהֲבָא תִּכְלָא וְאַרְגְוָנָא וּצְבַע זְהוֹרִי וּבוּץ שְׁזִיר: ט מְרַבַּע הֲוָה עִיף עֲבָדוּ יָת חוּשְׁנָא זַרְתָּא אָרְכֵּהּ וְזַרְתָּא פְּתָיֵהּ עִיף: י וְאַשְׁלִימוּ בֵהּ אַרְבְּעָא סִדְרֵי אֶבֶן טָבָא סִדְרָא קַדְמָאָה סָמְקָן יַרְקָן וּבַרְקָן סִדְרָא חַד: יא וְסִדְרָא תִּנְיָנָא אִזְמַרַגְדִּין שַׁבְזִיז וְסַבְהֲלוֹם: יב וְסִדְרָא תְּלִיתָאָה קַנְכֵּרֵי טַרְקְיָא וְעֵין עֶגְלָא: יג וְסִדְרָא רְבִיעָאָה כְּרוּם יַמָּא וּבוּרְלָא וּפַנְתֵּרֵי מְשַׁקְּעָן מְרַמְּצָן דִּדְהַב בְּאַשְׁלָמוּתְהוֹן: יד וְאַבְנַיָּא עַל שְׁמָהָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנִּין תַּרְתֵּי עַסְרֵי עַל שְׁמָהָתְהוֹן כְּתַב מְפָרַשׁ כִּגְלוֹף דְּעִזְקָא גְּבַר עַל שְׁמֵהּ לִתְרֵין עֲסַר שִׁבְטִין: טו וַעֲבָדוּ עַל חוּשְׁנָא תִּכִּין מְתַחְמָן עוֹבַד גְּדִילוּ דַּהַב דְּכֵי: טז וַעֲבָדוּ תַּרְתֵּין מְרַמְּצָן דִּדְהַב וְתַרְתֵּין עִזְקָן דִּדְהַב וִיהַבוּ יָת תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל תְּרֵין סִטְרֵי חוּשְׁנָא: יז וִיהַבוּ תַּרְתֵּין גְּדִילָתָא דִּדְהַב עַל תַּרְתֵּין עִזְקָתָא עַל סִטְרֵי

בעל הטורים

מיוסדים פו על אדני] וכנגדם תקנו ק' ברכות בכל יום: (ג) וקצץ · ב'. וקצץ פתילים וקצץ חנית (תהלים מ"ו) ותד קצץ עבות רשעים (שם קכ"ט) שבזכות המשכן היו מתגברים על אויביהם ומקצצים חניתותיהם:

רש"י

היו סווין את סוהב עם החוטין ולפוד שנאמר בכהן זהב חוטן אחד של פלדלים טסין דקין וקוצצין מהן זהב עם ששה חוטין של תכלת וכן עם פתילים למוך ששם לעשות אותן כל מין ומין שכל המינין חוטן כפול שמונה מעורבים עם כל מין ומין בתשן ששה וסוזהב תום שביעי עם כל אחד

ולפי

הָעֲבֹתֹת הַזָּהָב עַל־שְׁתֵּי הַטַּבָּעֹת עַל־קְצוֹת הַחֹשֶׁן׃
יח וְאֵת שְׁתֵּי קְצוֹת שְׁתֵּי הָעֲבֹתֹת נָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמִּשְׁבְּצֹת
וַיִּתְּנֻם עַל־כִּתְפֹת הָאֵפֹד אֶל־מוּל פָּנָיו׃ יט וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי
טַבְּעֹת זָהָב וַיָּשִׂימוּ עַל־שְׁנֵי קְצוֹת הַחֹשֶׁן עַל־שְׂפָתוֹ
אֲשֶׁר אֶל־עֵבֶר הָאֵפֹד בָּיְתָה׃ כ וַיַּעֲשׂוּ שְׁתֵּי טַבְּעֹת זָהָב
וַיִּתְּנֻם עַל־שְׁתֵּי כִתְפֹת הָאֵפֹד מִלְּמַטָּה מִמּוּל פָּנָיו לְעֻמַּת
מַחְבַּרְתּוֹ מִמַּעַל לְחֵשֶׁב הָאֵפֹד׃ כא וַיִּרְכְּסוּ אֶת־הַחֹשֶׁן
מִטַּבְּעֹתָיו אֶל־טַבְּעֹת הָאֵפֹד בִּפְתִיל תְּכֵלֶת לִהְיֹת עַל־
חֵשֶׁב הָאֵפֹד וְלֹא־יִזַּח הַחֹשֶׁן מֵעַל הָאֵפֹד כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שלישי ששי כשהן מחוברין כב וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִיל
הָאֵפֹד מַעֲשֵׂה אֹרֵג כְּלִיל תְּכֵלֶת׃ כג וּפִי־הַמְּעִיל בְּתוֹכוֹ
כְּפִי תַחְרָא שָׂפָה לְפִיו סָבִיב לֹא יִקָּרֵעַ׃ כד וַיַּעֲשׂוּ עַל־
שׁוּלֵי הַמְּעִיל רִמּוֹנֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מָשְׁזָר׃
כה וַיַּעֲשׂוּ פַעֲמֹנֵי זָהָב טָהוֹר וַיִּתְּנוּ אֶת־הַפַּעֲמֹנִים בְּתוֹךְ
הָרִמֹּנִים עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב בְּתוֹךְ הָרִמֹּנִים׃ כו פַּעֲמֹן
וְרִמֹּן פַּעֲמֹן וְרִמֹּן עַל־שׁוּלֵי הַמְּעִיל סָבִיב לְשָׁרֵת כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כז וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הַכָּתְנֹת שֵׁשׁ מַעֲשֵׂה
אֹרֵג לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ כח וְאֵת הַמִּצְנֶפֶת שֵׁשׁ וְאֶת־פַּאֲרֵי
הַמִּגְבָּעֹת שֵׁשׁ וְאֶת־מִכְנְסֵי הַבָּד שֵׁשׁ מָשְׁזָר׃ כט וְאֶת־
הָאַבְנֵט שֵׁשׁ מָשְׁזָר וּתְכֵלֶת וְאַרְגָּמָן וְתוֹלַעַת שָׁנִי מַעֲשֵׂה
רֹקֵם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס ל וַיַּעֲשׂוּ אֶת־צִיץ
נֵזֶר־הַקֹּדֶשׁ זָהָב טָהוֹר וַיִּכְתְּבוּ עָלָיו מִכְתַּב פִּתּוּחֵי חוֹתָם

רש״י

ואחד: (כח) ואת פארי המגבעות · מפארות את המגבעות · המגבעות
כמסואלרום

חושנא: יח וית תרתין גדילא דעל תרתין סטרוהי יהבו על תרתין מרמצתא ויהבנון על כתפי אפודא לקבל אפוהי: יט ועבדו תרתין עזקן דדהב ושויאו על תרין סטרי חושנא על ספתה די לעברא דאפודא מלגיו: כ ועבדו תרתין עזקן דדהב ויהבנון על תרתין כתפי אפודא מלרע מלקבל אפוהי לקבל בית לופי מעלוי להמין אפודא: כא ויחדון ית חושנא מעזקתה לעזקתא דאפודא בחוטא דתכלתא למהוי על המין אפודא ולא יתפרק חושנא מעלוי אפודא כמא די פקיד יי ית משה: כב ועבד ית מעילא דאפודא עובד מחי גמיר תכלא: כג ופום מעילא כפיל לגויה כפום שרין תורא מקף לפומה סחור סחור לא יתבזע: כד ועבדו על שפולי מעילא רמוני תכלא וארגונא וצבע זהורי שזיר: כה ועבדו זגיא דהב דכי ויהבו ית זגיא בגו רמוניא על שפולי מעילא סחור סחור בגו רמוניא: כו זגא ורמונא זגא ורמונא על שפולי מעילא סחור סחור לשמשא כמא די פקיד יי ית משה: כז ועבדו ית כתונין דבוצא עובד מחי לאהרן ולבנוהי: כח וית מצנפתא דבוצא וית שבח כובעיא דבוצא וית מכנסי בוצא דבוץ שזיר: כט וית המינא דבוץ שזיר ותכלא וארגונא וצבע זהורי עובד ציר כמא די פקיד יי ית משה: ל ועבדו ית ציצא כלילא דקודשא דהב דכי וכתבו עלוהי גליפן כתב

רשב"ם

(פס) ואת האבנט שש משזר • בדבר הזה נחלקו רבותינו אם מדבר מאבנט

בעל הטורים

(כז) את הכתנת וגו' את ציץ (בפסוק ל') כל הנך אתין לרבות שהיה לכל א' וא'

עיקר ש"ת ובאר"ח

להתבון ככר שמהמלות הככר נעשה להדנים : ח דל"פ פלרי לשון מסעף פארה במפרלה (ישעיה י"ד) ל"פ שהוא לשון ספארת ופארי הוא ביחיד פאר • וגם סמגבעות

קדש ליהוה: לא ויתנו עליו פתיל תכלת לתת על־המצנפת מלמעלה כאשר צוה יהוה את־משה: ס לב ותכל כל־עבדת משכן אהל מועד ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה יהוה את־משה כן עשו: פ רביעי לג ויביאו את־המשכן אל־משה את־האהל ואת־כל־כליו קרסיו קרשיו בריחו בריחיו קרי ועמדיו ואדניו: לד ואת־מכסה עורת האילם המאדמים ואת־מכסה ערת התחשים ואת פרכת המסך: לה את־ארון העדת ואת־בדיו ואת הכפרת: לו את־השלחן את־כל־כליו ואת לחם הפנים: לז את־המנרה הטהרה את־נרתיה נרת המערכה ואת־כל־כליה ואת שמן המאור: לח ואת מזבח הזהב ואת שמן המשחה ואת קטרת הסמים ואת מסך פתח האהל: לט את ׀ מזבח הנחשת ואת־מכבר הנחשת אשר־לו את־בדיו ואת־כל־כליו את־הכיר ואת־

רש"י

המפוארות: (לא) לתת על המצנפת מלמעלה. וע"י הפתילים היה מושיבן על המצנפת כמין כתר וא"א לומר שאין על המצנפת שהרי בשחיטת קדשים שנינו שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין והציץ היה נתון על המצח הרי המצנפת למעלה והציץ למטה ומהו על המצנפת מלמעלה. ועוד הקשיתי כה' כאן הוא אומר ויתנו עליו פתיל תכלת ובענין הצוואה הוא אומר ושמת אותו על פתיל תכלת. ואומר אני פתיל תכלת זה חוטין הן לקשרו בהן במצנפת לפי שהציץ אינו אלא מאוזן לאוזן ובמה יקשרנו במצחו והיו קבועין בו חוטי תכלת לשני ראשיו וכאמצעיתו שבהן קושרו ותולהו במצנפת כשהוא בראשו ושני חוטין היו בכל קצה וקצה אחת ממעל ואחת מתחת לנגד מצחו וכן באמצעו שכך הוא נוח לקשור ואין דרך קשירה בפחות משני חוטין לכך נאמר על פתיל תכלת. ועליו פתיל תכלת וקושר ראשיהם השנים כולם יחד מאחוריו למול ערפו ומושיבו על המצנפת. ואל תתמה שלא נאמר פתילי תכלת הואיל ומרובין הן שהרי מצינו בחשן ואפוד וירכסו את החשן וגו' וע"כ פחות משנים לא היו שהרי בשתי קצות החשן היו ב' טבעות החשן וכב' כתפות האפוד היו ב' טבעות האפוד שכנגדן ולפי דרך קשירה ד'

מפרש קדש ליי: לא ויהבו עלוהי חוטא תכלתא למתן על מצנפתא מלעלא כמא די פקיד יי ית משה: לב ושלים כל פלחן משכנא משכן זמנא ועבדו בני ישראל ככל די פקיד יי ית משה כן עבדו: לג ואיתיו ית משכנא למשה ית משכנא וית כל מנוהי פורפוהי דפוהי עברוהי ועמודוהי וסמכוהי: לד וית חופאה משכי דדכרי מסמקי וית חופאה משכי דססגונא וית פרכתא דפרסא: לה ית ארונא דסהדותא וית אריחוהי וית כפרתא: לו ית פתורא ית כל מנוהי וית לחם אפיא: לז ית מנרתא דכיתא ית בוצינהא בוציני סדרא וית כל מנהא וית משחא דאנהרותא: לח וית מדבחא דדהבא וית משחא דרבותא וית קטרת בוסמיא וית פרסא דתרע משכנא: לט ית מדבחא דנחשא וית סרדא דנחשא דילה

רשב"ם

של הדיוט או בכהן גדול לבדו: (לב) ותכלי כמו ותרב משאת בנימן:

בעל הטורים

ספיק שלו: (לג) ותכל כל עבדת משכן' בגימ' בעשרים ותשעה בכסלו נגמר · ותכל · א"ת לומר כי עתה כלה מלאכה כל העולם [ולכך לא שייך לומר עוד ותכל וגם קודם לזה עדיין לא כלתה · ולכך נמסר במסרה לית כ"ל שלית עוד בכל המקרא מלה זו]:

רש"י

מוצין הן ומ"מ פחות מבנים א"א: (לב) ויעשו בני ישראל · את המלאכה ט ככל אשר צוה ה' וגו': (לג) ויביאו את המשכן וגו' · שלא היו יכולין י להקימו ולפי שלא עשה משה שום מלאכה במשכן הניח לו הקב"ה הקמתו שלא היה יכול להקימו שום אדם מחמת כובד הקרשים שאין כח באדם לזקפן ומשה העמידו אמר משה לפני הקב"ה איך אפשר הקמתו ע"י אדם א"ל עסוק אתה בידך נראה כמקימו והוא נזקף וקם מאליו וזהו שנאמר הוקם המשכן

עיקר ש"ח ובאר"ח

המבלעות היו מפוארים: ט דק"ל כיון דכתיב ותכל כל עבודת המשכן מאי עוד ויעשו וכו' אלא נסורות שלא שינו בנ"י את המלאכה כאשר צוה וכו': י דק"ל למה הביאו אצבעים אחרים היה להם להקימו ואח"כ היה להם להראות למשה בניינם בשלמות לכ"פ שלא היו יכולים וכו' ותו ק"ל הלא בכל מסעות שלהם הקימו עז"פ כיון שמשה הקים פעם ראשונה מאליו ומן היום והלאה הקימו ג"כ בנם אבל בשבת דף צ"ב מבמע שמשמע שמשה היה גבוה קומתו עשר אמות היה

כַּנּוֹ: מ אֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר אֶת־עַמֻּדֶיהָ וְאֶת־אֲדָנֶיהָ וְאֶת־
הַמָּסָךְ לְשַׁעַר הֶחָצֵר אֶת־מֵיתָרָיו וִיתֵדֹתֶיהָ וְאֵת כָּל־כְּלֵי
עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל מוֹעֵד: מא אֶת־בִּגְדֵי הַשְּׂרָד לְשָׁרֵת
בַּקֹּדֶשׁ אֶת־בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו
לְכַהֵן: מב כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הָעֲבֹדָה: מג וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הַמְּלָאכָה
וְהִנֵּה עָשׂוּ אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה כֵּן עָשׂוּ וַיְבָרֶךְ אֹתָם
מֹשֶׁה: פ חמישי שביעי כשהן מחוברין מ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ
תָּקִים אֶת־מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד: ג וְשַׂמְתָּ שָׁם אֵת אֲרוֹן
הָעֵדוּת וְסַכֹּתָ עַל־הָאָרֹן אֶת־הַפָּרֹכֶת: ד וְהֵבֵאתָ אֶת־
הַשֻּׁלְחָן וְעָרַכְתָּ אֶת־עֶרְכּוֹ וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמְּנֹרָה וְהַעֲלֵיתָ
אֶת־נֵרֹתֶיהָ: ה וְנָתַתָּה אֶת־מִזְבַּח הַזָּהָב לִקְטֹרֶת לִפְנֵי
אֲרוֹן הָעֵדֻת וְשַׂמְתָּ אֶת־מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן: ו וְנָתַתָּה
אֵת מִזְבַּח הָעֹלָה לִפְנֵי פֶּתַח מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד: ז וְנָתַתָּ
אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁם מָיִם:
ח וְשַׂמְתָּ אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב וְנָתַתָּ אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר:
ט וְלָקַחְתָּ אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמָשַׁחְתָּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־
כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְהָיָה קֹדֶשׁ:
י וּמָשַׁחְתָּ אֶת־מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְקִדַּשְׁתָּ אֶת־
הַמִּזְבֵּחַ וְהָיָה הַמִּזְבֵּחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים: יא וּמָשַׁחְתָּ אֶת־
הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ: יב וְהִקְרַבְתָּ אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־

רש"י

הוקם מאליו · מדרש רבי תנחומא: י"ר שתשרה שכינה במעשה ידיכם ·
(מג) ויברך אתם משה · אמר להם · ויהי נועם ה' אלהינו עלינו וגו' והוא

יָת אֲרִיחוֹהִי וְיָת כָּל מָנוֹהִי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ׃ מ יָת סְרָדֵי דָרַתָּא יָת עַמּוּדָהָא וְיָת סַמְכָהָא וְיָת פְּרָסָא לִתְרַע דַּרְתָּא יָת אַטּוּנוֹהִי וְסִכַּהָא וְיָת כָּל מָנֵי פָּלְחַן מַשְׁכְּנָא לְמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ מא יָת לְבוּשֵׁי שִׁמּוּשָׁא לְשַׁמָּשָׁא בְקוּדְשָׁא יָת לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְיָת לְבוּשֵׁי בְנוֹהִי לְשַׁמָּשָׁא׃ מב כְּכֹל דִּי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל פָּלְחָנָא׃ מג וַחֲזָא מֹשֶׁה יָת כָּל עִבִדְתָּא וְהָא עֲבָדוּ יָתַהּ כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ כֵּן עֲבָדוּ וּבָרִיךְ יָתְהוֹן מֹשֶׁה׃ א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב בְּיוֹמָא יַרְחָא קַדְמָאָה בְּחַד לְיַרְחָא תְּקִים יָת מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ג וּתְשַׁוֵּי תַמָּן יָת אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וְתַטֵּל עַל אֲרוֹנָא יָת פָּרֻכְתָּא׃ ד וְתָעֵיל יָת פָּתוֹרָא וְתַסְדַּר יָת סִדְרֵהּ וְתָעֵיל יָת מְנָרְתָּא וְתַדְלֵק יָת בּוֹצִינָהָא׃ ה וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא דְדַהֲבָא לִקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא קֳדָם אֲרוֹנָא דְסַהֲדוּתָא וּתְשַׁוֵּי יָת פְּרָסָא דִּתְרָעָא לְמַשְׁכְּנָא׃ ו וְתִתֵּן יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא קֳדָם תְּרַע מַשְׁכְּנָא מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ז וְתִתֵּן יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וְתִתֵּן תַּמָּן מַיָּא׃ ח וּתְשַׁוֵּי יָת דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּן יָת פְּרָסָא דִּתְרַע דַּרְתָּא׃ ט וְתִסַּב יָת מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וּתְרַבֵּי יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל דִּי בֵהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵהּ וְיָת כָּל מָנוֹהִי וִיהֵי קוּדְשָׁא׃ י וּתְרַבֵּי יָת מַדְבְּחָא דַעֲלָתָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וּתְקַדֵּשׁ יָת מַדְבְּחָא וִיהֵי מַדְבְּחָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין׃ יא וּתְרַבֵּי יָת כִּיּוֹרָא וְיָת בְּסִיסֵהּ וּתְקַדֵּשׁ יָתֵהּ׃ יב וּתְקָרֵב יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי לִתְרַע

בעל הטורים

(מ) עמדיה · ד' במסרה · את עמודיה · אנכי תכנתי עמודיה (תהלים ע"ה) חצבה עמודיה (משלי ט') ועמודיה יתפלצון (איוב ט') שעמודי המשכן הם עמודי עולם שבזכותם עולם עומד :

רש"י

אחד מי"א מזמורים שבתפלה למשה : מתילא כיה : (ד) וערכת את ערכו · (ג) וסכת על הארן · לשון הגנה שהרי שתי מערכות של לחם הפנים :

בָּנָיו אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְרָחַצְתָּ אֹתָם בַּמָּיִם׃ יג וְהִלְבַּשְׁתָּ
אֶת־אַהֲרֹן אֵת בִּגְדֵי הַקֹּדֶשׁ וּמָשַׁחְתָּ אֹתוֹ וְקִדַּשְׁתָּ אֹתוֹ
וְכִהֵן לִי׃ יד וְאֶת־בָּנָיו תַּקְרִיב וְהִלְבַּשְׁתָּ אֹתָם כֻּתֳּנֹת׃
טו וּמָשַׁחְתָּ אֹתָם כַּאֲשֶׁר מָשַׁחְתָּ אֶת־אֲבִיהֶם וְכִהֲנוּ לִי
וְהָיְתָה לִהְיֹת לָהֶם מָשְׁחָתָם לִכְהֻנַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם׃ טז וַיַּעַשׂ
מֹשֶׁה כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ כֵּן עָשָׂה׃ ס ששי יז וַיְהִי
בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם
הַמִּשְׁכָּן׃ יח וַיָּקֶם מֹשֶׁה אֶת־הַמִּשְׁכָּן וַיִּתֵּן אֶת־אֲדָנָיו
וַיָּשֶׂם אֶת־קְרָשָׁיו וַיִּתֵּן אֶת־בְּרִיחָיו וַיָּקֶם אֶת־עַמּוּדָיו׃
יט וַיִּפְרֹשׂ אֶת־הָאֹהֶל עַל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֶת־מִכְסֵה הָאֹהֶל
עָלָיו מִלְמָעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כ וַיִּקַּח
וַיִּתֵּן אֶת־הָעֵדֻת אֶל־הָאָרֹן וַיָּשֶׂם אֶת־הַבַּדִּים עַל־הָאָרֹן
וַיִּתֵּן אֶת־הַכַּפֹּרֶת עַל־הָאָרֹן מִלְמָעְלָה׃ כא וַיָּבֵא אֶת־
הָאָרֹן אֶל־הַמִּשְׁכָּן וַיָּשֶׂם אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וַיָּסֶךְ עַל אֲרוֹן
הָעֵדוּת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כב וַיִּתֵּן אֶת־
הַשֻּׁלְחָן בְּאֹהֶל מוֹעֵד עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן צָפֹנָה מִחוּץ לַפָּרֹכֶת׃
כג וַיַּעֲרֹךְ עָלָיו עֵרֶךְ לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כד וַיָּשֶׂם אֶת־הַמְּנֹרָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד נֹכַח
הַשֻּׁלְחָן עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן נֶגְבָּה׃ כה וַיַּעַל הַנֵּרֹת לִפְנֵי יְהוָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס כו וַיָּשֶׂם אֶת־מִזְבַּח
הַזָּהָב בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הַפָּרֹכֶת׃ כז וַיַּקְטֵר עָלָיו קְטֹרֶת
סַמִּים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס שביעי כח וַיָּשֶׂם אֶת־
מָסַךְ הַפֶּתַח לַמִּשְׁכָּן׃ כט וְאֵת מִזְבַּח הָעֹלָה שָׂם פֶּתַח

משכן

משכן זמנא ותסחי יתהון במיא: יג ותלבש ית אהרן ית לבושי
קודשא ותרבי יתיה ותקדש יתיה וישמש קדמי: יד וית בנוהי
תקרב ותלבש יתהון כתונין: טו ותרבי יתהון כמא די רביתא
ית אבוהון וישמשון קדמי ותהי למהוי להון רבותהון לכהנות
עלם לדריהון: טז ועבד משה ככל די פקיד יי יתיה כן עבד:
יז והוה בירחא קדמאה בשתא תניתא בחד לירחא אתקם
משכנא: יח ואקים משה ית משכנא ויהב ית סמכוהי ושוי ית
דפוהי ויהב ית עברוהי ואקים ית עמודוהי: יט ופרס ית פרסא
על משכנא ושוי ית חופאה דמשכנא עלוהי מלעלא כמא די
פקיד יי ית משה: כ ונסיב ויהב ית סהדותא לארונא ושוי
ית אריחיא על ארונא ויהב ית כפרתא על ארונא מלעלא:
כא ואעיל ית ארונא למשכנא ושוי ית פרכתא דפרסא ואטיל
על ארונא דסהדותא כמא די פקיד יי ית משה: כב ויהב ית
פתורא במשכן זמנא על שדא דמשכנא צפונא מברא
לפרכתא: כג וסדר עלוהי סדור דלחם קדם יי כמא די פקיד
יי ית משה: כד ושוי ית מנרתא במשכן זמנא לקבל
פתורא על שדא דמשכנא לדרומא: כה ואדלק בוצינהא
קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: כו ושוי ית מדבחא
דדהבא במשכן זמנא קדם פרכתא: כז ואקטר עלוהי קטרת
בוסמין כמא די פקיד יי ית משה: כח ושוי ית פרסא דתרעא
למשכנא: כט וית מדבחא דעלתא שוי בתרע משכנא משכן

בעל הטורים

(יח) ויקם משה את המשכן · משכן לא נאמר אלא המשכן (בס"א סידעס) לרבות משכן של מעלה דאיתא בפסיקתא שצוה הקב"ה למלאכים של מעלה להקים

רש"י

(יט) ויפרש את האהל · הן יריעות העזים : (כ) את העדת · הלוחות : (כב) על ירך המשכן צפונה · בחצי הצפוני של רוחב הבית : ירך · כתרגומו לצדא כירך הזה שהוא בצדו של אדם : (כז) ויקטר עליו קטרת · שחרית וערבית כמו שנאמר בבקר בבקר בהטיבו את הנרות וגו׳ :

מִשְׁכַּן אֹהֶל־מוֹעֵד וַיַּעַל עָלָיו אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס ל וַיָּשֶׂם אֶת־הַכִּיֹּר בֵּין־
אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן שָׁמָּה מַיִם לְרָחְצָה׃ לא וְרָחֲצוּ
מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם וְאֶת־רַגְלֵיהֶם׃
לב בְּבֹאָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּבְקָרְבָתָם אֶל־הַמִּזְבֵּחַ יִרְחָצוּ
כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ס לג וַיָּקֶם אֶת־הֶחָצֵר סָבִיב
לַמִּשְׁכָּן וְלַמִּזְבֵּחַ וַיִּתֵּן אֶת־מָסַךְ שַׁעַר הֶחָצֵר וַיְכַל מֹשֶׁה
אֶת־הַמְּלָאכָה׃ פ מפטיר לד וַיְכַס הֶעָנָן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד
וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ לה וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לָבוֹא
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הֶעָנָן וּכְבוֹד יְהוָה מָלֵא
אֶת־הַמִּשְׁכָּן׃ לו וּבְהֵעָלוֹת הֶעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַסְעֵיהֶם׃ לז וְאִם־לֹא יֵעָלֶה הֶעָנָן וְלֹא

רש"י

(כט) ויעל עליו וגו'. אף ביום השמיני למלואים שהוא יום הקמת המשכן שמש משה כ והקריב קרבנות צבור חוץ מאותן שנצטוה אהרן בו ביום שנאמר קרב אל המזבח וגו': את העלה. עולת ל התמיד: ואת המנחה. מנחת נסכים מ של תמיד כמו שנאמר ועשרון סלת בלול בשמן וגו': (לא) ורחצו ממנו משה ואהרן ובניו. יום שמיני למלואים השוו כולם לכהונה ותרגומו ומקדשין מניה. נ בו ביום קדש משה עמהם: (לב) ובקרבתם. כמו נ ובקרבם. כשיקרבו: (לה) ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד. וכתוב א' אומר ויבא משה אל אהל מועד בא הכתוב השלישי והכריע ביניהם כי שכן עליו הענן אמור מעתה כל זמן שהיה עליו הענן לא היה יכול לבוא נסתלק

עיקר ש"ח ובאר"ח

יכול להקימו בכחו: כ הא דכתיב ויקטר עליו קטורת קאי על משה שהקטיר כל ז' ימי המילואים ואף ביום השמיני חוץ מהקרבנות שנצטוו לאהרן ובניו לבו ביום: ל ר"ל עולת התמיד הקריב משה אבל עולת אהרן ועולת העם ביום השמיני הקריב אהרן כמו"ש בפ' שמיני: מ ואת המנחה קאי אעולה דסמוך ליה דא"כ הי"ל להזכיר בס"ע ע"כ אמנחת התמיד קאי דבכלל התמיד הוא דכתיב את הכבש אחד וגו' ועשירית האיפה סולת למנחה וגו': נ [כי המקור עם תוספות בכל"ם יבוא לפעמים עם ה"א בסופו כמו לאהבה · ולפעמים יבוא

בלא

זִמְנָא וְאַסֵּק עֲלוֹהִי יָת עֲלָתָא וְיָת מִנְחָתָא כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ ל וְשַׁוִּי יָת כִּיּוֹרָא בֵּין מַשְׁכַּן זִמְנָא וּבֵין מַדְבְּחָא וִיהַב תַּמָּן מַיָּא לְקִדּוּשׁ׃ לא וִיקַדְּשׁוּן מִנֵּהּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יָת יְדֵיהוֹן וְיָת רַגְלֵיהוֹן׃ לב בְּמֵעַלְהוֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּבְמִקְרַבְהוֹן לְמַדְבְּחָא יְקַדְּשׁוּן כְּמָא דִי פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ לג וַאֲקֵם יָת דַּרְתָּא סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא וּלְמַדְבְּחָא וִיהַב יָת פְּרָסָא דִּתְרַע דַּרְתָּא וְשֵׁיצִי מֹשֶׁה יָת עֲבִידְתָּא׃ לד וַחֲפָא עֲנָנָא יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וִיקָרָא דַיְיָ אִתְמְלֵי יָת מַשְׁכְּנָא׃ לה וְלָא יָכִיל מֹשֶׁה לְמֵיעַל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא אֲרֵי שְׁרָא עֲלוֹהִי עֲנָנָא וִיקָרָא דַיְיָ אִתְמְלֵי יָת מַשְׁכְּנָא׃ לו וּבְאִסְתַּלָּקוּת עֲנָנָא מֵעִלָּוֵי מַשְׁכְּנָא נָטְלִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכֹל מַטְלָנֵיהוֹן׃ לז וְאִם לָא יִסְתַּלַּק עֲנָנָא וְלָא נָטְלִין

ר ש ב " ם

(כט) ויעל עליו · אהרן ובניו את העולה ואת המנחה כל הימים: (לה) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד · בשעת הקמתו: כי שכן עליו הענן · מיד להראות חיבתו של הקב"ה על ישראל אח"כ היה מסתלק הענן מתוך האהל ושכן על הארון כדכתיב ונועדתי שמה ודברתי אתך מבין שני הכרובים · ואז בא משה אל אהל מועד כדכתיב ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול וגו' מבין שני הכרובים וידבר אליו · וכן אתה מוצא בבית עולמים ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת מפני הענן כי מלא כבוד ה' את בית ה' בשעת השלמת הבית היה הקב"ה מקדשו בענן ואחר כך היה מצמצם שכינתו על הארון בין הבדים:

חסלת ספר ואלה שמות
מיסוד רבינו שמואל

בעל הטורים

משכן למעלה: (לג) ולמזבח · ב' במסרה · למשכן ולמזבח · בין האולם ולמזבח (יואל ב') רמז למ"ד שמעל מזבח הנחושת היה כדבור כא למשה פי' למשכן ולמזבח שהשכינה שורה על המזבח וכן כתיב בין האולם ולמזבח וגו' ויאמרו חוסה ה' על עמך · שהם היו עומדים ומתפללים: כאשר צוה ה' את משה·כתיב על כל דבר ודבר כנגד מה שאמר משה מחמי נא הרכה להזכירו · והם י"ח פעמים כאשר צוה ה' את משה וכל אשר צוה ה' [וככל אשר צוה ה' את משה] וכנגדם תקנו י"ח ברכות ואחר [נ"ל ואחד] כאשר צוה ה' (את משה) כן עשו ותקנו כנגדו ברכת ולמלשינים · ויש בהם קי"ג תיבות וכן בסופי הברכות כמו ברוך אתה ה' מגן אברהם ברוך אתה ה' מחיה המתים וכו קי"ג תיבות וקי"ג פעמים לב כתומם שצריכין כוונת הלב: חסלת פרשת פקודי

יִסְעוּ עַד־יוֹם הֵעָלֹתוֹ׃ לח כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל־בֵּית־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מַסְעֵיהֶם׃ חזק

ומפטירין ותשלם כל המלאכה במלכים א׳ סימן ז׳ :

סכום פסוקי דספר ואלה שמות אלף ומאתים ותשעה • אר״ט סימן • וחציו אלהים לא תקלל • ופרשיותיו י״א אי זה בית אשר תבנו לי סימן • וסדריו כ״ט ולילה ללילה יחוה דעת סימן • ופרקיו מ תורת אלהיו בלבו סימן • מנין הפתוחות תשע וששים והסתומות חמש ותשעים סך הכל מאה וששים וארבע פרשיות ישלח עזרך מקודש ומציון יסעדך סימן :

רש״י

הענן נכנס ומדבר עמו : (לח) לעיני אף הוא קרוי ם מסע וכן וילך כל בית ישראל בכל מסעיהם • בכל למסעיו וכן אלה מסעי • לפי שממקום מסע שהיו נוסעים היה הענן שוכן שחניים חזרו ונסעו לכך נקראו במקום אשר יחנו שם • מקום חנייתן כולן מסעות : חסלת פרשת פקודי

הפטרת פקודי במלכים א סימן ז כמנהג האשכנזים

והפטרת הספרדים והאיטליאנים הוא ויעש חירום המלא בסדר ויקהל

וַתִּשְׁלַם כָּל־הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה בֵּית יְהוָה וַיָּבֵא שְׁלֹמֹה אֶת־קָדְשֵׁי ׀ דָּוִד אָבִיו אֶת־הַכֶּסֶף וְאֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכֵּלִים נָתַן בְּאֹצְרוֹת בֵּית יְהוָה׃ אָז יַקְהֵל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת נְשִׂיאֵי הָאָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה יְרוּשָׁלָםִ לְהַעֲלוֹת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה מֵעִיר דָּוִד הִיא צִיּוֹן׃

ביום שני של סוכות מתחילין כאן

וַיִּקָּהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בְּיֶרַח הָאֵתָנִים בֶּחָג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃ וַיָּבֹאוּ כֹּל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל

וישאו

עַד יוֹמָא דְאִסְתַּלָּקוּתֵהּ: לח אֲרֵי עֲנָנָא יְקָרָא דַיְיָ עַל מַשְׁכְּנָא בִּימָמָא וְחֵיזוּ אִשָּׁתָא הֲוֵי בְלֵילְיָא בֵּהּ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַטְלָנֵיהוֹן: חזק

עיקר ש"ת ובאר"ח

ה"א כסופו גם בלי הותיות בכל"ס· ובכנוי יתהפך הה"א לתי"ו ויהיה נקרנהס· וזה שכתב רש"י ונקרנתם כמו ונקרנם כי הוא המקור·והנה המקור הלא יבוא ג"כ תחת פעל עתיד · וזה שכתב רש"י עוד כשיקרנו · בהר"ח]: ם דק"ל מאי דכתיב בכל מסעיהם הא לא חנה הענן על המשכן בעת נסיעתן אלא פירושו כמו בכל חנייתן מקום חנייתן וכו':

הפטרת פקודי

וַיִּשְׂאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָרוֹן: וַיַּעֲלוּ אֶת־אֲרוֹן יְהוָה וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר בָּאֹהֶל וַיַּעֲלוּ אֹתָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם: וְהַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה וְכָל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל הַנּוֹעָדִים עָלָיו אִתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן מְזַבְּחִים צֹאן וּבָקָר אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפְרוּ וְלֹא יִמָּנוּ מֵרֹב: וַיָּבִאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֶל־מְקוֹמוֹ אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אֶל־תַּחַת כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים: כִּי הַכְּרוּבִים פֹּרְשִׂים כְּנָפַיִם אֶל־מְקוֹם הָאָרוֹן וַיָּסֹכּוּ הַכְּרֻבִים עַל־הָאָרוֹן וְעַל־בַּדָּיו מִלְמָעְלָה: וַיַּאֲרִכוּ הַבַּדִּים וַיֵּרָאוּ רָאשֵׁי הַבַּדִּים מִן־הַקֹּדֶשׁ עַל־פְּנֵי הַדְּבִיר וְלֹא יֵרָאוּ הַחוּצָה וַיִּהְיוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה: אֵין בָּאָרוֹן רַק שְׁנֵי לֻחוֹת הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הִנִּחַ שָׁם מֹשֶׁה בְּחֹרֵב אֲשֶׁר כָּרַת יְהוָה עִם־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וַיְהִי בְּצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהֶעָנָן מָלֵא אֶת־בֵּית יְהוָה: וְלֹא־יָכְלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשָׁרֵת מִפְּנֵי הֶעָנָן כִּי־מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־בֵּית יְהוָה: אָז אָמַר שְׁלֹמֹה יְהוָה אָמַר לִשְׁכֹּן בָּעֲרָפֶל: בָּנֹה בָנִיתִי בֵּית זְבֻל לָךְ

מְכוֹן לְשִׁבְתְּךָ עוֹלָמִים׃ וַיַּסֵּב הַמֶּלֶךְ אֶת־פָּנָיו וַיְבָרֶךְ אֵת כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל וְכָל־קְהַל יִשְׂרָאֵל עֹמֵד׃ וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּפִיו אֵת דָּוִד אָבִי וּבְיָדוֹ מִלֵּא לֵאמֹר׃ מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם לֹא־בָחַרְתִּי בְעִיר מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל לִבְנוֹת בַּיִת לִהְיוֹת שְׁמִי שָׁם וָאֶבְחַר בְּדָוִד לִהְיוֹת עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי עִם־לְבַב דָּוִד אָבִי לִבְנוֹת בַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־דָּוִד אָבִי יַעַן אֲשֶׁר הָיָה עִם־לְבָבְךָ לִבְנוֹת בַּיִת לִשְׁמִי הֱטִיבֹתָ כִּי הָיָה עִם־לְבָבֶךָ׃ רַק אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבָּיִת כִּי אִם־בִּנְךָ הַיֹּצֵא מֵחֲלָצֶיךָ הוּא־יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי׃ וַיָּקֶם יְהוָה אֶת־דְּבָרוֹ אֲשֶׁר דִּבֵּר וָאָקֻם תַּחַת דָּוִד אָבִי וָאֵשֵׁב ׀ עַל־כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה וָאֶבְנֶה הַבַּיִת לְשֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃ וָאָשִׂם שָׁם מָקוֹם לָאָרוֹן אֲשֶׁר־שָׁם בְּרִית יְהוָה אֲשֶׁר כָּרַת עִם־אֲבֹתֵינוּ בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃

הפטרת מחר חודש (בשמואל א׳ סימן כ)

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃

והדבר

וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־
עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־אל קרי
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־
מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה
הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ
לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר
שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי
וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־
יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־
יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח
וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל
אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו
לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף
וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי
הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד
וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר

עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי החצים ק׳
וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד
יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב
וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן
לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה
לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

קריאה למפטיר בשבת וראש חודש

בשבת ור״ח חודש מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעולה · ובספר שני קורין פרשה זו :

במדבר כח ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃ עֹלַת
שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃ פ וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם
תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לָאַיִל הָאֶחָד׃ וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ
הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין
יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת
עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת
לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ׃

כֹּה אָמַר יְהֹוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהֹוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהֹוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהֹוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהֹוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהֹוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהֹוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַםִ תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהֹוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם

אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט
וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים
אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד אחת קרי בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ
אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־
הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים
הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי
וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־
הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם
אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים
וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן
יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת
בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ
וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת
וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה׳׃

מנהג ספרדים גם על ר"ח ביום ש"ק וביום א׳ להוסיף פסוק ראשון ואחרון
של הפטרת מחר חודש

שבת שלפני ר"ח אדר מוציאין שני ספרים בראשון קורין ז' גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא · ובספר שני קורא המפטיר בפרשת כי תשא מתחלת הפרשה עד לכפר על נפשותיכם ומפטירין הפטרת שקלים · ואם חל ר"ח להיות בשבת מוציאין שלשה ספרים בראשון קורין ששה גברי בפרשת השבוע ולא יאמר קדיש ובספר שני קורא המשלים וביום השבת עד ונסכו וקדיש לעילא ובספר שלישי קורא המפטיר פרשת שקלים ומפטירין הפטרה זו :

הפטרת פרשת שקלים במלכים ב סימן יא

כאן מתחילין הספרדים

וַיִּכְרֹת יְהוֹיָדָע אֶת־הַבְּרִית בֵּין יְהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם לִהְיוֹת לְעָם לַיהוָה וּבֵין הַמֶּלֶךְ וּבֵין הָעָם׃ וַיָּבֹאוּ כָל־עַם הָאָרֶץ בֵּית־הַבַּעַל וַיִּתְּצֻהוּ אֶת־מִזְבְּחֹתָו מזבחותיו קרי וְאֶת־צְלָמָיו שִׁבְּרוּ הֵיטֵב וְאֵת מַתָּן כֹּהֵן הַבַּעַל הָרְגוּ לִפְנֵי הַמִּזְבְּחוֹת וַיָּשֶׂם הַכֹּהֵן פְּקֻדֹּת עַל־בֵּית יְהוָה׃ וַיִּקַּח אֶת־שָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְאֶת־הַכָּרִי וְאֶת־הָרָצִים וְאֵת ׀ כָּל־עַם הָאָרֶץ וַיֹּרִידוּ אֶת־הַמֶּלֶךְ מִבֵּית יְהוָה וַיָּבוֹאוּ דֶּרֶךְ־שַׁעַר הָרָצִים בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא הַמְּלָכִים׃ וַיִּשְׂמַח כָּל־עַם־הָאָרֶץ וְהָעִיר שָׁקָטָה וְאֶת־עֲתַלְיָהוּ הֵמִיתוּ בַחֶרֶב בֵּית־*מֶלֶךְ המלך קרי׃ כאן מתחילין האשכנזים בֶּן־שֶׁבַע שָׁנִים יְהוֹאָשׁ בְּמָלְכוֹ׃ בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְיֵהוּא מָלַךְ יְהוֹאָשׁ וְאַרְבָּעִים שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִָם וְשֵׁם אִמּוֹ צִבְיָה מִבְּאֵר שָׁבַע׃ וַיַּעַשׂ יְהוֹאָשׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה כָּל־יָמָיו אֲשֶׁר הוֹרָהוּ יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן׃ רַק הַבָּמוֹת לֹא־סָרוּ עוֹד הָעָם מְזַבְּחִים וּמְקַטְּרִים בַּבָּמוֹת׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹאָשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים כֹּל כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יוּבָא בֵית־יְהוָה כֶּסֶף עוֹבֵר אִישׁ כֶּסֶף נַפְשׁוֹת עֶרְכּוֹ כָּל־כֶּסֶף אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל לֶב־אִישׁ לְהָבִיא בֵּית יְהוָה׃ יִקְחוּ לָהֶם הַכֹּהֲנִים אִישׁ מֵאֵת מַכָּרוֹ וְהֵם יְחַזְּקוּ אֶת־בֶּדֶק הַבַּיִת לְכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא שָׁם בָּדֶק׃ וַיְהִי

בִּשְׁנַת עֶשְׂרִים וְשָׁלֹשׁ שָׁנָה לַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לֹא־חִזְּקוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ וַיִּקְרָא הַמֶּלֶךְ יְהוֹאָשׁ לִיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן וְלַכֹּהֲנִים וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מַדּוּעַ אֵינְכֶם מְחַזְּקִים אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת וְעַתָּה אַל־תִּקְחוּ־כֶסֶף מֵאֵת מַכָּרֵיכֶם כִּי־לְבֶדֶק הַבַּיִת תִּתְּנֻהוּ׃ וַיֵּאֹתוּ הַכֹּהֲנִים לְבִלְתִּי קְחַת־כֶּסֶף מֵאֵת הָעָם וּלְבִלְתִּי חַזֵּק אֶת־בֶּדֶק הַבָּיִת׃ וַיִּקַּח יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן אֲרוֹן אֶחָד וַיִּקֹּב חֹר בְּדַלְתּוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ בַּיָּמִין מימין קרי בְּבוֹא־אִישׁ בֵּית יְהוָה וְנָתְנוּ־שָׁמָּה הַכֹּהֲנִים שֹׁמְרֵי הַסַּף אֶת־כָּל־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ וַיְהִי כִּרְאוֹתָם כִּי־רַב הַכֶּסֶף בָּאָרוֹן וַיַּעַל סֹפֵר הַמֶּלֶךְ וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַיָּצֻרוּ וַיִּמְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵית־יְהוָה׃ וְנָתְנוּ אֶת־הַכֶּסֶף הַמְתֻכָּן עַל־יַד ידי קרי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה הַפְּקֻדִים המפקדים קרי בֵּית יְהוָה וַיּוֹצִיאֻהוּ לְחָרָשֵׁי הָעֵץ וְלַבֹּנִים הָעֹשִׂים בֵּית יְהוָה׃ וְלַגֹּדְרִים וּלְחֹצְבֵי הָאֶבֶן וְלִקְנוֹת עֵצִים וְאַבְנֵי מַחְצֵב לְחַזֵּק אֶת־בֶּדֶק בֵּית־יְהוָה וּלְכֹל אֲשֶׁר־יֵצֵא עַל־הַבַּיִת לְחָזְקָה׃ אַךְ לֹא־יֵעָשֶׂה בֵּית יְהוָה סִפּוֹת כֶּסֶף מְזַמְּרוֹת מִזְרָקוֹת חֲצֹצְרוֹת כָּל־כְּלִי זָהָב וּכְלִי־כָסֶף מִן־הַכֶּסֶף הַמּוּבָא בֵית־יְהוָה׃ כִּי־לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה יִתְּנֻהוּ וְחִזְּקוּ־בוֹ אֶת־בֵּית יְהוָה׃ וְלֹא יְחַשְּׁבוּ אֶת־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יִתְּנוּ אֶת־הַכֶּסֶף עַל־יָדָם לָתֵת לְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה כִּי בֶאֱמֻנָה הֵם עֹשִׂים׃ כֶּסֶף אָשָׁם וְכֶסֶף חַטָּאוֹת לֹא יוּבָא בֵּית יְהוָה לַכֹּהֲנִים יִהְיוּ׃

מנהג ספרדים אם חל ר"ח אדר ביום א' לומר אחר הפטרת שקלים פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש · ואם חל ר"ח אדר בשבת אומרים אחר הפטרת שקלים פסוק ראשון ואחרון של הפטרת שבת ור"ח :

סימן להפסקת הארבע פרשיות

אם חל ר"ח אדר בשנים פשוטים או ואדר במעוברות ביום שבת הוא **זטו** · אם חל ביום ב' הוא **בו** · אם חל ביום ד' הוא **דד** · ואם חל ביום ו' הוא **ובין** כלומר שתי הפסקות :

קריאה לפרשת זכור

בשבת שלפני פורים מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת **השבוע** וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר בפרשה זו :

זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם: אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ וַיְזַנֵּב בְּךָ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ וְלֹא יָרֵא אֱלֹהִים: וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ מִסָּבִיב בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא תִּשְׁכָּח :

הפטרת פרשת זכור (בשמואל אי סי' ט"ו)

כאן מתחילים הספרדים

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל אֹתִי שָׁלַח יְהוָה לִמְשָׁחֳךָ לְמֶלֶךְ עַל־עַמּוֹ עַל־יִשְׂרָאֵל וְעַתָּה שְׁמַע לְקוֹל דִּבְרֵי יְהוָה:

כאן מתחילים האשכנזים כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה עֲמָלֵק לְיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־שָׂם לוֹ בַּדֶּרֶךְ בַּעֲלֹתוֹ מִמִּצְרָיִם: עַתָּה לֵךְ וְהִכִּיתָה אֶת־עֲמָלֵק וְהַחֲרַמְתֶּם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלֹא תַחְמֹל עָלָיו וְהֵמַתָּה מֵאִישׁ עַד־אִשָּׁה מֵעֹלֵל וְעַד־יוֹנֵק מִשּׁוֹר וְעַד־שֶׂה מִגָּמָל וְעַד־חֲמוֹר: וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת־הָעָם וַיִּפְקְדֵם בַּטְּלָאִים מָאתַיִם אֶלֶף רַגְלִי וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים אֶת־אִישׁ יְהוּדָה: וַיָּבֹא שָׁאוּל עַד־עִיר עֲמָלֵק וַיָּרֶב בַּנָּחַל: וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי לְכוּ סֻּרוּ רְדוּ מִתּוֹךְ עֲמָלֵקִי פֶּן־אֹסִפְךָ עִמּוֹ וְאַתָּה עָשִׂיתָה חֶסֶד עִם־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

בעלותם

בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃ וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי דְּבַר יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־הַלָּיְלָה׃ וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ ויאמר קרי לוֹ דַּבֵּר׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא

אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וְאֶת־עֲמָלֵק הֶחֱרַמְתִּי׃ וַיִּקַּח הָעָם מֵהַשָּׁלָל צֹאן וּבָקָר רֵאשִׁית הַחֵרֶם לִזְבֹּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּגִּלְגָּל׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַחֵפֶץ לַיהוָה בְּעֹלוֹת וּזְבָחִים כִּשְׁמֹעַ בְּקוֹל יְהוָה הִנֵּה שְׁמֹעַ מִזֶּבַח טוֹב לְהַקְשִׁיב מֵחֵלֶב אֵילִים׃ כִּי חַטַּאת קֶסֶם מֶרִי וְאָוֶן וּתְרָפִים הַפְצַר יַעַן מָאַסְתָּ אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ מִמֶּלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל חָטָאתִי כִּי־עָבַרְתִּי אֶת־פִּי־יְהוָה וְאֶת־דְּבָרֶיךָ כִּי יָרֵאתִי אֶת־הָעָם וָאֶשְׁמַע בְּקוֹלָם׃ וְעַתָּה שָׂא נָא אֶת־חַטָּאתִי וְשׁוּב עִמִּי וְאֶשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל לֹא אָשׁוּב עִמָּךְ כִּי מָאַסְתָּה אֶת־דְּבַר יְהוָה וַיִּמְאָסְךָ יְהוָה מִהְיוֹת מֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּסֹּב שְׁמוּאֵל לָלֶכֶת וַיַּחֲזֵק בִּכְנַף־מְעִילוֹ וַיִּקָּרַע׃ וַיֹּאמֶר אֵלָיו שְׁמוּאֵל קָרַע יְהוָה אֶת־מַמְלְכוּת יִשְׂרָאֵל מֵעָלֶיךָ הַיּוֹם וּנְתָנָהּ לְרֵעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּךָּ׃ וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר וְלֹא יִנָּחֵם כִּי לֹא אָדָם הוּא לְהִנָּחֵם׃ וַיֹּאמֶר חָטָאתִי עַתָּה כַּבְּדֵנִי נָא נֶגֶד־זִקְנֵי עַמִּי וְנֶגֶד יִשְׂרָאֵל וְשׁוּב עִמִּי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ וַיָּשָׁב שְׁמוּאֵל אַחֲרֵי שָׁאוּל וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁאוּל לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל הַגִּישׁוּ אֵלַי אֶת־אֲגַג מֶלֶךְ עֲמָלֵק וַיֵּלֶךְ אֵלָיו אֲגַג מַעֲדַנֹּת וַיֹּאמֶר אֲגַג אָכֵן סָר מַר־הַמָּוֶת׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל כַּאֲשֶׁר שִׁכְּלָה נָשִׁים חַרְבֶּךָ כֵּן־תִּשְׁכַּל מִנָּשִׁים אִמֶּךָ וַיְשַׁסֵּף שְׁמוּאֵל אֶת־אֲגַג לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל׃ וַיֵּלֶךְ שְׁמוּאֵל הָרָמָתָה וְשָׁאוּל עָלָה אֶל־בֵּיתוֹ גִּבְעַת שָׁאוּל׃

קריאה לפרשת פרה

בשבת שקודם שבת האחרונה מר"ח אדר (ואם חל ר"ח חדש ניסן בשבת אזי בשבת האחרונה של אדר) מוציאין שני ספרים בראשון קורין ששה גברי

[illegible]

קריאה לפרשת פרה

בפרשת השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר פרשה זו :

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר : זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה לֵאמֹר דַּבֵּר ׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ
אֵלֶיךָ פָרָה אֲדֻמָּה תְּמִימָה אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ מוּם אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
עָלֶיהָ עֹל : וּנְתַתֶּם אֹתָהּ אֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְהוֹצִיא אֹתָהּ אֶל־
מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׁחַט אֹתָהּ לְפָנָיו : וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ
בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים :
וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־
פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף : וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת
וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה : וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ
בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב :
וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־
הָעָרֶב : וְאָסַף ׀ אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ
לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת
לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא : וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־
בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם
לְחֻקַּת עוֹלָם : הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים :
הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־
לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר : כָּל־
הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן
יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־
זֹרַק עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ : זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם
כִּי־יָמוּת בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא
שִׁבְעַת יָמִים : וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו

טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ
בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃
וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־
הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ
בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה
טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא
עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת
תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

ומפטירין הפטרה זו (ביחזקאל סימן לו)

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים
עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת
הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם
אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם
בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא
אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר
לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי
אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר
לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִֹה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה
בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־

בָּאתֶם שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַֽמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָֽדְעוּ הַגּוֹיִם כִּֽי־אֲנִי יְהֹוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
בְּהִקָּֽדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיכֶם׃ וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי
אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי
עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם
אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃ וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן
בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב
בָּשָׂר׃ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי
תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃
וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי
אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃
וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים
וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם׃ לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם
בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל
עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת׃ וְהָאָרֶץ
הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃
וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת
וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי יְהֹוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי
הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃ כאן מסיימין הספרדים כֹּה

*) לפי דעת המ"ס צ"ל לְעֵינֵיהֶם

אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם
בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ
כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃

לפרשת החודש

שבת שלפני ר"ח ניסן מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת
השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר בפרשת בא אל פרעה מתחילת
החודש הזה לכם עד בכל מושבותיכם תאכלו מצות · ואם חל ר"ח ניסן
בשבת מוציאין שלשה ספרים בראשון קורין ששה גברי בפרשת השבוע ולא
יאמר קדיש ובספר שני קורא השביעי וביום השבת עד ונסכו וקדיש לעילא
ובספר שלישי קורא המפטיר בפרשת החודש ומפטירין הפטורת פרשת החודש:

הפטרה לפרשת החודש (ביחזקאל סי' מה)

כאן מתחילין האשכנזים

כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים
וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא יַעֲשֶׂה
אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר
בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל׃

כאן מתחילים הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־
בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ׃ וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם
הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה
לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית׃ וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה
בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת׃ בָּרִאשׁוֹן
בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת
יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃ וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד

כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת: וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה
לַיהוָה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת
הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם: וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה
לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם
לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה
וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית
הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת
יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ: וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר
מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־
שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר
עַד־הָעָרֶב: וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת
וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָה: וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָה
בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים: וּמִנְחָה אֵיפָה
לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: וּבְיוֹם
הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ:
וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא
וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא: וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא
דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־
שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־
בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצֵאו יצא קרי: וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא
וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ: וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה
לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה:
וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה

וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ יעשו ק׳ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃ כאן מסיימין הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה כִּֽי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִֽי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

מנהג ספרדים אם חל ר״ח ניסן ביום א׳ אומר אחר הפטרת החודש פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש · ואם חל ר״ח בשבת אומרים פסוק ראשון ואחרון של הפטרת שבת ור״ח :

סדר פרשיות ויקהל ופקודי חבוריהן והפרדתן

אחר ידיעת סי׳ השנה ונרשמו בו גם כן סימני הפסקת ארבע פרשיות:

שנים פשוטות			שנים מעוברות		
בחג	מחוברות	(בו)	בחה	נפרדות	(דד)
בשה	מחוברות	(דד)	בשז	נפרדות	(וביו)
גכה	מחוברות	(דד)	גכז	נפרדות	(וביו)
הכז	מחוברות	(וביו)	החא	נפרדות	(זטו)
השא	נפרדות	(זטו)	השג	נפרדות	(ובו)
זהא	מחוברות	(זטו)	זחג	נפרדות	(בו)
זשג	מחוברות	(בו)	זשה	נפרדות	(דד)

אלו הן הפרשיות הנהוגות להתחבר בח״ק זה הוא ושאר הפרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבוא בשלום :

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־
לְךָ פֶסֶל ׀ וְכָל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ
מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם
וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֹן
אָבֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי וְעֹשֶׂה
חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָי׃ ס לֹא תִשָּׂא אֶת־
שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־
יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ פ זָכוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָל־מְלַאכְתֶּךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי
שַׁבָּת ׀ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־
וּבִתֶּךָ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ וּבְהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ כִּי
שֵׁשֶׁת־יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ אֶת־
הַיָּם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל־כֵּן בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ׃ ס כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־
אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ׃ ס לֹא תִּרְצָח׃ ס לֹא תִּנְאָף׃ ס לֹא תִּגְנֹב׃ ס לֹא־
תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁקֶר׃ ס לֹא תַחְמֹד בֵּית רֵעֶךָ ס לֹא־תַחְמֹד
אֵשֶׁת רֵעֶךָ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ וְשׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃

(א) הקורא את המגילה מברך לפניה ג' ברכות על מקרא מגילה ושע"נ ושהחיינו ・ וכן ביום מברך ג' ברכות הללו : (ב) יכוין ביום בברכת שהחיינו על המגילה לצאת בה על מצות משלוח מנות וסעודת פורים והש"ץ יכוין להוציאם בשביל זה ・ אם אבל קורא המגילה יברך אחר הברכות מפני שהחיינו והאבל יקרא : (ג) לאחריה בצבור מברך הרב כו' אשר הניא וביום א"א אשר הניא רק שושנת יעקב ・ אבל ביחיד אין מברך לאחריה : (ד) מי שיצא כבר מברך להוציא אחרים י"ח ואם יודעים לברך יברכו הם בעצמם והאחר יקרא ・ והנשים כשמברכות בעצמן יאמרו אקב"ו לשמוע מגילה ושוב שיקרא לנשים אחר יציאת בהכ"נ דמצוה שיצא הוא בקריאת הצבור ואם צריך לקרות לנשים קודם יכוין שלא לצאת באותה קריאה י"ח :

זמן קריאת המגילה ודיניה

(א) חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום ושל לילה זמנה כל הלילה משעת צה"כ ・ ושל יום מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה עה"ש יצא בדיעבד : (ב) הכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים ומחנכים את הקטנים : (ג) ראוי ונכון שיהא לכ"א מגילה כשירה כדי שיאמר בעצמו מלה במלה בלחש כי א"א לשמוע כל תיבה מהש"ץ מחמת הרעש ובלבול ואם חיסר תיבה אחת לא יצא :

ברכות קודם המגילה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִקְרָא מְגִלָּה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁהֶחֱיָנוּ וְקִיְּמָנוּ וְהִגִּיעָנוּ לַזְּמַן הַזֶּה :

ברכה אחר קריאת המגילה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם ・ הָרָב אֶת רִיבֵנוּ ・ וְהַדָּן אֶת דִּינֵנוּ ・ וְהַנּוֹקֵם אֶת נִקְמָתֵנוּ ・ וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ ・ וְהַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַנִּפְרָע לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִכָּל צָרֵיהֶם ・ הָאֵל הַמּוֹשִׁיעַ :

אֲשֶׁר הֵנִיא עֲצַת גּוֹיִם וַיָּפֶר מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמִים: בְּקוּם עָלֵינוּ אָדָם רָשָׁע · נֵצֶר זָדוֹן מִזֶּרַע עֲמָלֵק: גָּאָה בְעָשְׁרוֹ וְכָרָה לוֹ בּוֹר · וּגְדֻלָּתוֹ יָקְשָׁה לוֹ לָכֶד: דִּמָּה בְנַפְשׁוֹ לִלְכּוֹד וְנִלְכַּד · בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד וְנִשְׁמַד מְהֵרָה: הָמָן הוֹדִיעַ אֵיבַת אֲבוֹתָיו · וְעוֹרֵר שִׂנְאַת אַחִים לַבָּנִים: וְלֹא זָכַר רַחֲמֵי שָׁאוּל · כִּי בְחֶמְלָתוֹ עַל אֲגָג נוֹלַד אוֹיֵב: זָמַם רָשָׁע לְהַכְרִית צַדִּיק · וְנִלְכַּד טָמֵא בִּידֵי טָהוֹר: חֶסֶד גָּבַר עַל שִׁגְגַת אָב · וְרָשָׁע הוֹסִיף חֵטְא עַל חֲטָאָיו: טָמַן בְּלִבּוֹ מַחְשְׁבוֹת עֲרוּמָיו · וַיִּתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת רָעָה: יָדוֹ שָׁלַח בִּקְדוֹשֵׁי אֵל · כַּסְפּוֹ נָתַן לְהַכְרִית זִכְרָם: כִּרְאוֹת מָרְדְּכַי כִּי יָצָא קֶצֶף · וְדָתֵי הָמָן נִתְּנוּ בְשׁוּשָׁן: לָבַשׁ שַׂק וְקָשַׁר מִסְפֵּד · וְגָזַר צוֹם וַיֵּשֶׁב עַל הָאֵפֶר: מִי זֶה יַעֲמוֹד לְכַפֵּר שְׁגָגָה · וְלִמְחוֹל חַטַּאת עֲוֹן אֲבוֹתֵינוּ: נֵץ פָּרַח מִלּוּלָב · הֵן הֲדַסָּה עָמְדָה לְעוֹרֵר יְשֵׁנִים: סָרִיסֶיהָ הִבְהִילוּ לְהָמָן · לְהַשְׁקוֹתוֹ יֵין חֲמַת תַּנִּינִים: עָמַד בְּעָשְׁרוֹ וְנָפַל בְּרִשְׁעוֹ · עָשָׂה לוֹ עֵץ וְנִתְלָה עָלָיו: פִּיהֶם פָּתְחוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל · כִּי פוּר הָמָן נֶהְפַּךְ לְפוּרֵנוּ: צַדִּיק נֶחֱלַץ מִיַּד רָשָׁע · אוֹיֵב נִתַּן תַּחַת נַפְשׁוֹ: קִיְּמוּ עֲלֵיהֶם לַעֲשׂוֹת פּוּרִים · וְלִשְׂמוֹחַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה: רָאִיתָ אֶת תְּפִלַּת מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר · הָמָן וּבָנָיו עַל הָעֵץ תָּלִיתָ:

בשחרית מתחילין כאן

שׁוֹשַׁנַּת יַעֲקֹב צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה · בִּרְאוֹתָם יַחַד תְּכֵלֶת מָרְדְּכָי · תְּשׁוּעָתָם הָיִיתָ לָנֶצַח וְתִקְוָתָם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר · לְהוֹדִיעַ שֶׁכָּל קוֹיךָ לֹא יֵבֹשׁוּ וְלֹא יִכָּלְמוּ לָנֶצַח כָּל הַחוֹסִים בָּךְ: אָרוּר הָמָן אֲשֶׁר בִּקֵּשׁ לְאַבְּדִי · בָּרוּךְ מָרְדְּכַי הַיְּהוּדִי · אֲרוּרָה זֶרֶשׁ אֵשֶׁת מַפְחִידִי · בְּרוּכָה אֶסְתֵּר בַּעֲדִי · וְגַם חַרְבוֹנָה זָכוּר לַטּוֹב:

בלילה אומרים ואתה קדוש · ואם חל במוצאי שבת אומרים ויהי נועם וא"ק ק"ש בלא תתקבל · ביום אומרים אחר קריאת המגילה אשרי ובא לציון ק"ש · עלינו · ק"י:

א א וַיְהִי בִּימֵי אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הוּא אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הַמֹּלֵךְ מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה׃ ב בַּיָּמִים הָהֵם כְּשֶׁבֶת ׀ הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ אֲשֶׁר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה׃ ג בִּשְׁנַת שָׁלוֹשׁ לְמָלְכוֹ עָשָׂה מִשְׁתֶּה לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו חֵיל ׀ פָּרַס וּמָדַי הַפַּרְתְּמִים וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת לְפָנָיו׃ ד בְּהַרְאֹתוֹ אֶת־עֹשֶׁר כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ וְאֶת־יְקָר תִּפְאֶרֶת גְּדוּלָּתוֹ יָמִים רַבִּים שְׁמוֹנִים וּמְאַת יוֹם׃ ה וּבִמְלוֹאת ׀ ובמלאות קרי הַיָּמִים הָאֵלֶּה עָשָׂה הַמֶּלֶךְ לְכָל־הָעָם הַנִּמְצְאִים בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה לְמִגָּדוֹל וְעַד־קָטָן מִשְׁתֶּה שִׁבְעַת יָמִים בַּחֲצַר גִּנַּת בִּיתַן הַמֶּלֶךְ׃ ו חוּר ׀ כַּרְפַּס וּתְכֵלֶת אָחוּז בְּחַבְלֵי־בוּץ וְאַרְגָּמָן עַל־גְּלִילֵי כֶסֶף וְעַמּוּדֵי שֵׁשׁ מִטּוֹת ׀ זָהָב וָכֶסֶף עַל רִצְפַת בַּהַט־וָשֵׁשׁ וְדַר

ח רבתי

רש"י

(א) **ויהי** בימי אחשורוש · מלך פרס היה שמלך תחת א כורש לסוף שבעים שנה של גלות בבל : הוא אחשורוש · הוא ב ברשעו מתחלתו ועד סופו: המולך · שמלך ג מעצמו ולא היה מזרע המלוכה : מהודו ועד כוש וגו' · המולך על מאה ועשרים ושבע מדינות כמו שמולך מהודו ועד כוש שעומדים זה אצל זה וכנכי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח ועד עזה שהיה רודה בכל עבר הנהר כמו שהוא רודה מתפסח ועד עזה: (ב) כשבת המלך אחשורוש וגו' · כשנתקיים המלכות ד בידו ורבותינו פירשוהו בענין אחר במסכת מגילה : (ג) הפרתמים · שלטונים בלשון פרס : (ד) ימים רבים · עשה להם ה משתה : (ה) גנת · מקום זרעוני ירקות : ביתן · נטוע באילנות : (ו) חור כרפס ותכלת · מיני בגדים צבועים פרש להם למצעות : אחוז בחבלי בוץ וארגמן · מרוקמים בפתילי בוץ וארגמן אותן פרש להם על גלילי כסף ועל עמודי שש : מטות זהב וכסף · מכן ליסב עליהם לסעודה : על רצפת · קרקעית של בהט ושש וגו' מיני אבנים טובות

עיקר שפתי חכמים

א כי היה אחשורוש אחר אשר לא היה מלך : ב ולכן לא אמר בקיצור בימי אחשורוש המולך להראות כי הוא היה ברשעו כו' : ג כי בדריוש בן אחשורוש כתיב בדניאל ט' אשר המלך יען כי אותו המליכו העם ופה כתיב המלך כי לא היה בן מלך רק מלך מעצמו : ד כי כן מורה הפעל ישב על עכבה כמו שאמרו רז"ל במגילה כ"א: ה ולפ"ז המאמר בהראותו וגו' הוא מאמר המוסגר וימים רבים נמשך על

וְסֹחָרֶת׃ ז וְהַשְׁקוֹת בִּכְלֵי זָהָב וְכֵלִים מִכֵּלִים שׁוֹנִים וְיֵין מַלְכוּת רָב כְּיַד הַמֶּלֶךְ׃ ח וְהַשְּׁתִיָּה כַדָּת אֵין אֹנֵס כִּי־כֵן ׀ יִסַּד הַמֶּלֶךְ עַל כָּל־רַב בֵּיתוֹ לַעֲשׂוֹת כִּרְצוֹן אִישׁ־וָאִישׁ׃ ס ט גַּם וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה עָשְׂתָה מִשְׁתֵּה נָשִׁים בֵּית הַמַּלְכוּת אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ י בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כְּטוֹב לֵב־הַמֶּלֶךְ בַּיָּיִן אָמַר לִמְהוּמָן בִּזְּתָא חַרְבוֹנָא בִּגְתָא וַאֲבַגְתָא זֵתַר וְכַרְכַּס שִׁבְעַת הַסָּרִיסִים הַמְשָׁרְתִים אֶת־פְּנֵי הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ יא לְהָבִיא אֶת־וַשְׁתִּי הַמַּלְכָּה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ בְּכֶתֶר מַלְכוּת לְהַרְאוֹת הָעַמִּים וְהַשָּׂרִים אֶת־יָפְיָהּ כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִיא׃ יב וַתְּמָאֵן הַמַּלְכָּה וַשְׁתִּי לָבוֹא בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּיַד הַסָּרִיסִים וַיִּקְצֹף הַמֶּלֶךְ מְאֹד וַחֲמָתוֹ בָּעֲרָה בוֹ׃ ס יג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לַחֲכָמִים יֹדְעֵי הָעִתִּים כִּי־כֵן דְּבַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי כָּל־יֹדְעֵי דָּת וָדִין׃ יד וְהַקָּרֹב

רש"י

פירשו רבותינו ולפי משמעות המקרא כך שמה: (ז) והשקות בכלי זהב· כמו ולהשקות: שונים· משונים זה מזה וכן ודתיהם שונות ור"ד מה שדרשו: ויין מלכות רב· הרבה ורבותינו אמרו שהשקה אותם כל אחד ואחד יין שהוא זקן ממנו: (ח) כדת· לפי שיש סעודות שכופין את המסובין לשתות כלי גדול ויש שאינו יכול לשתותו כי אם בקושי אבל כאן אין אונס: יסד· לשון יסוד כלומר כן תקן וצוה: על כל רב ביתו· על כל שרי הסעודה שר האופים ושר הטבחים ושר המשקים: לעשות כרצון איש ואיש· לכל אחד ואחד כרצונו: (י) ביום השביעי· רבותינו אמרו ז שבת היה: (יב) ותמאן המלכה ושתי· רבותינו אמרו לפי שפרחה בה צרעת ח כדי שתמאן ותהרג לפי שהיתה מפשטת בנות ישראל ערומות ועושה בהן מלאכה בשבת נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת: ויקצף· שלחה ט לו דברי גנאי: כי כן דבר המלך· כי כן מנהג המלך בכל משפט י לשום את הדבר לפני כל יודעי דת ודין: (יד) והקרוב אליו·

עיקר ש"ח

הכתוב עשה משתה אשר לפניו: ו ונמשך על שלאחריו כי להשקות בכלי זהב היו כלים מכלים שונים ויין מלכות רב: ז כן הוא בפ"ק דמגילה: ח דיוקא דרבותינו כי גם היא היתה פרוצה ולמה לא באה אם לא משום דפרח' בה צרעת: ט כי בלא"ה למה בערה בו חמתו כ"כ וגם מהכתוב וי"ז להבזות בעליהן וגו' הוכיח רש"י כזה: י לכן הביא גם את

אליו כרשנא שתר אדמתא תרשיש מרס מרסנא ממוכן שבעת שרי פרס ומדי ראי פני המלך הישבים ראשנה במלכות: טו כדת מה־לעשות במלכה ושתי על אשר לא־עשתה את־מאמר המלך אחשורוש ביד הסריסים: ס

טז ויאמר מומכן ממוכן קרי לפני המלך והשרים לא על־המלך לבדו עותה ושתי המלכה כי על־כל־השרים ועל־כל־העמים אשר בכל־מדינות המלך אחשורוש: יז כי־יצא דבר־המלכה על־כל־הנשים להבזות בעליהן בעיניהן באמרם המלך אחשורוש אמר להביא את־ושתי המלכה לפניו ולא־באה: יח והיום הזה תאמרנה שרות פרס־ומדי אשר שמעו את־דבר המלכה לכל שרי המלך וכדי בזיון וקצף: יט אם־על־המלך טוב יצא דבר־מלכות מלפניו ויכתב בדתי פרס־ומדי ולא יעבור אשר לא־תבוא ושתי לפני המלך אחשורוש ומלכותה יתן המלך לרעותה הטובה ממנה: כ ונשמע פתגם המלך אשר־יעשה בכל־מלכותו כי רבה היא וכל־הנשים יתנו יקר לבעליהן למגדול ועד־קטן: כא וייטב הדבר בעיני

רש"י

לערוך דבריו לפניהם אלו הם כרשנא שתר וגו': (טו) כדת מה לעשות. מוסב על ויאמר המלך לחכמים: (טז) עותה. לשון עון: (יז) כי יצא דבר המלכה על כל הנשים. זה שביזתה את המלך על כל הנשים להבזות אף הן את בעליהן: (יח) תאמרנה שרות פרס ומדי וגו' לכל שרי המלך. את הדבר הזה והרי זה מקרא קצר: וכדי בזיון. ויש בדבר הזה הרבה בזיון וקצף: (יט) דבר מלכות. גזרת ב מלכות של נקמה שלוה להורגה: ויכתב בדתי פרס ומדי. בספרי חוק מנהג המלכות: ולא יעבור. חוק זה מביניהם שיהא זה חוק ודת לכל שכוונה היא בעולם: אשר לא תבא ושתי. ולכן ל נהרגה:

עיקר ש"ח

משפט ושפי לפני יודעי דת ודין אבל בעניינים אחרים לא פנה המלך בדבריו אליהם: ב דק"ל דבר המלך מבע"ל נכ"פ גזירת מלכות כו': ל כדי שלא תבוא

ומדבר

הַמֶּלֶךְ וְהַשָּׂרִים וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ כִּדְבַר מְמוּכָן׃ כב וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֶל־מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְאֶל־עַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ לִהְיוֹת כָּל־אִישׁ שֹׂרֵר בְּבֵיתוֹ וּמְדַבֵּר כִּלְשׁוֹן עַמּוֹ׃

ב א אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּשֹׁךְ חֲמַת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ זָכַר אֶת־וַשְׁתִּי וְאֵת אֲשֶׁר־עָשָׂתָה וְאֵת אֲשֶׁר־נִגְזַר עָלֶיהָ׃ ב וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי־הַמֶּלֶךְ מְשָׁרְתָיו יְבַקְשׁוּ לַמֶּלֶךְ נְעָרוֹת בְּתוּלוֹת טוֹבוֹת מַרְאֶה׃ ג וְיַפְקֵד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל־מְדִינוֹת מַלְכוּתוֹ וְיִקְבְּצוּ אֶת־כָּל־נַעֲרָה־בְתוּלָה טוֹבַת מַרְאֶה אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים אֶל־יַד הֵגֶא סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וְנָתוֹן תַּמְרוּקֵיהֶן׃ ד וְהַנַּעֲרָה אֲשֶׁר תִּיטַב בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ תִּמְלֹךְ תַּחַת וַשְׁתִּי וַיִּיטַב הַדָּבָר בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ וַיַּעַשׂ כֵּן׃ ס ה אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן־שִׁמְעִי בֶּן־קִישׁ אִישׁ יְמִינִי׃ ו אֲשֶׁר הָגְלָה מִירוּשָׁלַיִם עִם־הַגֹּלָה אֲשֶׁר הָגְלְתָה עִם יְכָנְיָה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל׃ ז וַיְהִי אֹמֵן אֶת־הֲדַסָּה הִיא אֶסְתֵּר בַּת־דֹּדוֹ כִּי אֵין לָהּ אָב וָאֵם וְהַנַּעֲרָה יְפַת־תֹּאַר וְטוֹבַת מַרְאֶה וּבְמוֹת אָבִיהָ וְאִמָּהּ לְקָחָהּ מָרְדֳּכַי לוֹ לְבַת׃ ח וַיְהִי בְּהִשָּׁמַע דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ

רש"י	עיקר ש"ח

עוד לעולם: מ"ד קא"ל קרי ליה יהודי

(כב) ומדבר כלשון עמו · כופה את אשתו ללמוד את לשונו אם היא בת לשון אחר:

(א) זכר את ושתי · את יפיה ונעצב: (ג) ויפקד המלך פקידים · לפי שכל פקיד ופקיד ידועות לו נשים היפות שבמדינתו: תמרוקיהן · הן דברים המחליקין כמו ומורק ושוטף שמן ערב ומיני סממני' ובשמים המטהרים ומעדנים את הבשר: (ה) איש יהודי · על שגלה מ עם גלות יהודה כל אותן שגלו עם מלכי יהודה היו קרויים יהודים בין עובדי כוכבים ואפילו משבט אחר הם: איש ימיני · מבנימין היה כך פשוטו ורבותינו דרשו מה שדרשו: (ז) לו לבת · רבותינו פירשו לבית לאשה:

ויבל

יִבְהִקָּבֵץ נְעָרוֹת רַבּוֹת אֶל־שׁוּשַׁן הַבִּירָה אֶל־יַד הֵגָי וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־בֵּית הַמֶּלֶךְ אֶל־יַד הֵגַי שֹׁמֵר הַנָּשִׁים׃ ט וַתִּיטַב הַנַּעֲרָה בְעֵינָיו וַתִּשָּׂא חֶסֶד לְפָנָיו וַיְבַהֵל אֶת־תַּמְרוּקֶיהָ וְאֶת־מָנוֹתֶהָ לָתֵת לָהּ וְאֵת שֶׁבַע הַנְּעָרוֹת הָרְאֻיוֹת לָתֶת־לָהּ מִבֵּית הַמֶּלֶךְ וַיְשַׁנֶּהָ וְאֶת־נַעֲרוֹתֶיהָ לְטוֹב בֵּית הַנָּשִׁים׃ י לֹא־הִגִּידָה אֶסְתֵּר אֶת־עַמָּהּ וְאֶת־מוֹלַדְתָּהּ כִּי מָרְדֳּכַי צִוָּה עָלֶיהָ אֲשֶׁר לֹא־תַגִּיד׃ יא וּבְכָל־יוֹם וָיוֹם מָרְדֳּכַי מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי חֲצַר בֵּית־הַנָּשִׁים לָדַעַת אֶת־שְׁלוֹם אֶסְתֵּר וּמַה־יֵּעָשֶׂה בָּהּ׃ יב וּבְהַגִּיעַ תֹּר נַעֲרָה וְנַעֲרָה לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ מִקֵּץ הֱיוֹת לָהּ כְּדָת הַנָּשִׁים שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ כִּי כֵּן יִמְלְאוּ יְמֵי מְרוּקֵיהֶן שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בְּשֶׁמֶן הַמֹּר וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים בַּבְּשָׂמִים וּבְתַמְרוּקֵי הַנָּשִׁים׃ יג וּבָזֶה הַנַּעֲרָה בָּאָה אֶל־הַמֶּלֶךְ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תֹּאמַר יִנָּתֵן לָהּ לָבוֹא עִמָּהּ מִבֵּית הַנָּשִׁים עַד־בֵּית הַמֶּלֶךְ׃ יד בָּעֶרֶב הִיא בָאָה וּבַבֹּקֶר הִיא שָׁבָה אֶל־בֵּית הַנָּשִׁים שֵׁנִי אֶל־יַד שַׁעֲשְׁגַז סְרִיס הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַפִּילַגְשִׁים לֹא־תָבוֹא עוֹד אֶל־הַמֶּלֶךְ כִּי אִם־חָפֵץ בָּהּ הַמֶּלֶךְ וְנִקְרְאָה בְשֵׁם׃ טו וּבְהַגִּיעַ

רש"י

(ט) ויבהל את תמרוקיה · זריז ומהר בשלה משל כולן : הראויות לתת לה · לשרתה וכן עושין לכולן ורבותינו דרשו ב מה שדרשו : וישנה · שינה אותה :

עיקר ש"ח

וקרי ליה ימיני · לכ"פ על שגלה כו' : ב כי דרשו מלשון הראויות כי לשחורות מסר נערה שחורה לשרתה ולקרה נער'

(י) אשר לא תגיד · כדי שיאמרו שהיא ממשפחה בזויה וישלחוה שאם ידעו שהיא ממשפחת שאול המלך היו מחזיקים בה : (יא) ומה יעשה בה · זה אחד מב' צדיקים שניתן להם רמז ישועה דוד ומרדכי שנאמר גם את הארי גם את הדוב הכה עבדך אמר לא בא לידי דבר זה אלא לסמוך עליו להלחם עם זה וכן מרדכי אמר לא אירע לצדקת זו שתלקח למשכב עובד כוכבים אלא שעתידה לקום להושיע לישראל לפיכך היה מחזר לדעת מה יהא בסופה: (יב) תר · זמן : (יג) כל אשר תאמר · כל שחוק ומיני זמר : (יד) אל בית הנשים שני

בשני

תֹּר־אֶסְתֵּר בַּת־אֲבִיחַיִל דֹּד מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר לָקַח־לוֹ לְבַת לָבוֹא
אֶל־הַמֶּלֶךְ לֹא בִקְשָׁה דָּבָר כִּי אִם אֶת־אֲשֶׁר יֹאמַר הֵגַי סְרִיס־
הַמֶּלֶךְ שֹׁמֵר הַנָּשִׁים וַתְּהִי אֶסְתֵּר נֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינֵי כָּל־רֹאֶיהָ׃
טז וַתִּלָּקַח אֶסְתֵּר אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶל־בֵּית מַלְכוּתוֹ
בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי הוּא־חֹדֶשׁ טֵבֵת בִּשְׁנַת־שֶׁבַע לְמַלְכוּתוֹ׃
יז וַיֶּאֱהַב הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר מִכָּל־הַנָּשִׁים וַתִּשָּׂא־חֵן וָחֶסֶד
לְפָנָיו מִכָּל־הַבְּתוּלוֹת וַיָּשֶׂם כֶּתֶר־מַלְכוּת בְּרֹאשָׁהּ וַיַּמְלִיכֶהָ
תַּחַת וַשְׁתִּי׃ יח וַיַּעַשׂ הַמֶּלֶךְ מִשְׁתֶּה גָדוֹל לְכָל־שָׂרָיו וַעֲבָדָיו
אֵת מִשְׁתֵּה אֶסְתֵּר וַהֲנָחָה לַמְּדִינוֹת עָשָׂה וַיִּתֵּן מַשְׂאֵת כְּיַד
הַמֶּלֶךְ׃ יט וּבְהִקָּבֵץ בְּתוּלוֹת שֵׁנִית וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־
הַמֶּלֶךְ׃ כ אֵין אֶסְתֵּר מַגֶּדֶת מוֹלַדְתָּהּ וְאֶת־עַמָּהּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה
עָלֶיהָ מָרְדֳּכָי וְאֶת־מַאֲמַר מָרְדֳּכַי אֶסְתֵּר עֹשָׂה כַּאֲשֶׁר הָיְתָה
בְאָמְנָה אִתּוֹ׃ ס כא בַּיָּמִים הָהֵם וּמָרְדֳּכַי יֹשֵׁב בְּשַׁעַר־הַמֶּלֶךְ
קָצַף בִּגְתָן וָתֶרֶשׁ שְׁנֵי־סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ מִשֹּׁמְרֵי הַסַּף וַיְבַקְשׁוּ
לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ׃ כב וַיִּוָּדַע הַדָּבָר לְמָרְדֳּכַי וַיַּגֵּד
לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַמֶּלֶךְ בְּשֵׁם מָרְדֳּכָי׃ כג וַיְבֻקַּשׁ
הַדָּבָר וַיִּמָּצֵא וַיִּתָּלוּ שְׁנֵיהֶם עַל־עֵץ וַיִּכָּתֵב בְּסֵפֶר דִּבְרֵי

עיקר ש"ח רש"י

קראה: ס כן דרשו בפ"ק דמגילה: השני: (טז) בחדש העשירי. עת צינה שהגוף נהנה מן הגוף זימן הקב"ה אותו עת צינה כדי לחבבה עליו: (יז) מכל הנשים. הבעולות שאף נשים בעולות קבץ: (יח) והנחה למדינות עשה. לכבודה הניח להם מן המס שעליהן: ויתן משאת. שלח דורונות להם והכל כדי לפתותה ס אולי תגיד מולדתה ואף על פי כן. (כ) אין אסתר מגדת מולדתה. לפי שמרדכי יושב בשער המלך המזרזה והמרמזה על כך: (כא) לשלוח יד. להשקותו סם המות: (כב) ויודע הדבר למרדכי. שהיו מספרים דבריהם לפניו בלשון טורסי ואין יודעים שהיה מרדכי מכיר בע' לשונות שהיה מיושבי לשכת הגזית: (כג) ויכתב בספר דברי הימים. הטובה

שעשה

הַיָּמִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ס ג א אַחַר ׀ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה גִּדַּל הַמֶּלֶךְ
אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ אֶת־הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי וַיְנַשְּׂאֵהוּ וַיָּשֶׂם אֶת־
כִּסְאוֹ מֵעַל כָּל־הַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃ ב וְכָל־עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר־
בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים לְהָמָן כִּי־כֵן צִוָּה־לוֹ הַמֶּלֶךְ
וּמָרְדֳּכַי לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה׃ ג וַיֹּאמְרוּ עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ
אֲשֶׁר־בְּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ לְמָרְדֳּכָי מַדּוּעַ אַתָּה עוֹבֵר אֵת מִצְוַת
הַמֶּלֶךְ׃ ד וַיְהִי בְּאָמְרָם כאמרם קי אֵלָיו יוֹם וָיוֹם וְלֹא שָׁמַע
אֲלֵיהֶם וַיַּגִּידוּ לְהָמָן לִרְאוֹת הֲיַעַמְדוּ דִּבְרֵי מָרְדֳּכַי כִּי־הִגִּיד
לָהֶם אֲשֶׁר־הוּא יְהוּדִי׃ ה וַיַּרְא הָמָן כִּי־אֵין מָרְדֳּכַי כֹּרֵעַ
וּמִשְׁתַּחֲוֶה לוֹ וַיִּמָּלֵא הָמָן חֵמָה׃ ו וַיִּבֶז בְּעֵינָיו לִשְׁלֹחַ יָד
בְּמָרְדֳּכַי לְבַדּוֹ כִּי־הִגִּידוּ לוֹ אֶת־עַם מָרְדֳּכָי וַיְבַקֵּשׁ הָמָן
לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ עַם
מָרְדֳּכָי׃ ז בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא־חֹדֶשׁ נִיסָן בִּשְׁנַת שְׁתֵּים
עֶשְׂרֵה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ הִפִּיל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לִפְנֵי הָמָן
מִיּוֹם ׀ לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר׃ ס
ח וַיֹּאמֶר הָמָן לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ יֶשְׁנוֹ עַם־אֶחָד מְפֻזָּר וּמְפֹרָד
בֵּין הָעַמִּים בְּכֹל מְדִינוֹת מַלְכוּתֶךָ וְדָתֵיהֶם שֹׁנוֹת מִכָּל־עָם

רש"י | עיקר ש"ח

(א) אחר הדברים שעשה מרדכי למלך: ע דק"ל מה העיד לנו הכתוב שלא גדל
האלה · שנבראת ע רפואה זו להיות עד שבא המעשה הזה לכ"פ אחר שנבראת
לתשועה לישראל:גדל המלך וגו' את המן·
שהקב"ה בורא רפואה למכתן של ישראל קודם שיביא המכה עליהם: (ב) כורעים
ומשתחוים · שעשה עצמו אלוה לפיכך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: (ד) היעמדו
דברי מרדכי · האומר שלא ישתחוה עולמית כי הוא יהודי והוזהר על עבודת
כוכבים : (ז) הפיל פור · הפיל מי שהפיל ולא פירש מי ומקרא קצר הוא ·
הוא הגורל · הכתוב מפרש ומהו הפור הוא גורל השל הגורל באיזה חודש
ילדה

וְאֶת־דָּתֵי הַמֶּלֶךְ אֵינָם עֹשִׂים וְלַמֶּלֶךְ אֵין־שֹׁוֶה לְהַנִּיחָם׃ ט אִם־
עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יִכָּתֵב לְאַבְּדָם וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כִּכַּר־כֶּסֶף
אֶשְׁקוֹל עַל־יְדֵי עֹשֵׂי הַמְּלָאכָה לְהָבִיא אֶל־גִּנְזֵי הַמֶּלֶךְ׃
י וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ מֵעַל יָדוֹ וַיִּתְּנָהּ לְהָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא
הָאֲגָגִי צֹרֵר הַיְּהוּדִים׃ יא וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן הַכֶּסֶף נָתוּן לָךְ
וְהָעָם לַעֲשׂוֹת בּוֹ כַּטּוֹב בְּעֵינֶיךָ׃ יב וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי הַמֶּלֶךְ בַּחֹדֶשׁ
הָרִאשׁוֹן בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה הָמָן
אֶל אֲחַשְׁדַּרְפְּנֵי־הַמֶּלֶךְ וְאֶל־הַפַּחוֹת אֲשֶׁר ׀ עַל־מְדִינָה וּמְדִינָה
וְאֶל־שָׂרֵי עַם וָעָם מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשׁוֹנוֹ
בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ נִכְתָּב וְנֶחְתָּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ׃
יג וְנִשְׁלוֹחַ סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים אֶל־כָּל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ לְהַשְׁמִיד
לַהֲרֹג וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד־זָקֵן טַף וְנָשִׁים
בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר
וּשְׁלָלָם לָבוֹז׃ יד פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה
גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים לִהְיוֹת עֲתִדִים לַיּוֹם הַזֶּה׃ טו הָרָצִים יָצְאוּ
דְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וְהַמֶּלֶךְ

עיקר ש"ח | רש"י

רפואה כו': פ' לאפוקי שאינו נו"נ ושאית"ן יצליח: מיום ליום · באיזה יום בחודש
יצליח: (ח) ואת דתי המלך · לתת מס
לעבודת המלך: אין שוה · אין הנאה כלומר אין בצע: (ט) יכתב לאבדם ·
יכתב ספרים לשלוח לשרי המדינות לאבדם: (י) ויסר המלך את טבעתו · הוא
מתן כל דבר גדול שישאלו מאת המלך להיות מי שהטבעת בידו שליט בכל דבר
המלך: (יג) ונשלוח ספרים · ויהיו נשלחים ה' ספרים איפיסטר"א פרמי"ש בלע"ז
והוא מגזרת אם נאחוז נאחז עלה נגליתי כדמה כדמיתי: בשלשה עשר לחודש
שנים עשר · ביום י"ג ואותו חודש שהוא י"ב לחדשי השנה: (יד) פתשגן · לשון
ארמי ספור הכתוב דריסמנ"ט בלע"ז: להנתן דת · צווי הכתב שהיה אומר
להנתן חוק גזירת המלך: גלוי לכל העמים · דבר זה: (טו) והדת נתנה
בשושן

וְהָמָן֙ יָשְׁב֣וּ לִשְׁתּ֔וֹת וְהָעִ֥יר שׁוּשָׁ֖ן נָבֽוֹכָה׃ ס ד א וּמָרְדֳּכַ֗י
יָדַע֙ אֶת־כָּל־אֲשֶׁ֣ר נַעֲשָׂ֔ה וַיִּקְרַ֤ע מָרְדֳּכַי֙ אֶת־בְּגָדָ֔יו וַיִּלְבַּ֥שׁ שַׂ֖ק
וָאֵ֑פֶר וַיֵּצֵא֙ בְּת֣וֹךְ הָעִ֔יר וַיִּזְעַ֛ק זְעָקָ֥ה גְדוֹלָ֖ה וּמָרָֽה׃ ב וַיָּב֕וֹא
עַ֖ד לִפְנֵ֣י שַֽׁעַר־הַמֶּ֑לֶךְ כִּ֣י אֵ֥ין לָב֛וֹא אֶל־שַׁ֥עַר הַמֶּ֖לֶךְ בִּלְב֥וּשׁ
שָֽׂק׃ ג וּבְכָל־מְדִינָ֣ה וּמְדִינָ֗ה מְקוֹם֙ אֲשֶׁ֨ר דְּבַר־הַמֶּ֤לֶךְ וְדָתוֹ֙
מַגִּ֔יעַ אֵ֤בֶל גָּדוֹל֙ לַיְּהוּדִ֔ים וְצ֥וֹם וּבְכִ֖י וּמִסְפֵּ֑ד שַׂ֣ק וָאֵ֔פֶר יֻצַּ֖ע
לָֽרַבִּֽים׃ ד וַתָּב֨וֹאינָה ותבאנה ק׳ נַעֲר֤וֹת אֶסְתֵּר֙ וְסָרִיסֶ֙יהָ֙ וַיַּגִּ֣ידוּ
לָ֔הּ וַתִּתְחַלְחַ֥ל הַמַּלְכָּ֖ה מְאֹ֑ד וַתִּשְׁלַ֨ח בְּגָדִ֜ים לְהַלְבִּ֣ישׁ אֶת־
מָרְדֳּכַ֗י וּלְהָסִ֥יר שַׂקּ֛וֹ מֵעָלָ֖יו וְלֹ֥א קִבֵּֽל׃ ה וַתִּקְרָא֩ אֶסְתֵּ֨ר
לַהֲתָ֜ךְ מִסָּרִיסֵ֤י הַמֶּ֙לֶךְ֙ אֲשֶׁ֣ר הֶעֱמִ֣יד לְפָנֶ֔יהָ וַתְּצַוֵּ֖הוּ עַֽל־מָרְדֳּכָ֑י
לָדַ֥עַת מַה־זֶּ֖ה וְעַל־מַה־זֶּֽה׃ ו וַיֵּצֵ֥א הֲתָ֖ךְ אֶל־מָרְדֳּכָ֑י אֶל־רְח֣וֹב
הָעִ֔יר אֲשֶׁ֖ר לִפְנֵ֥י שַֽׁעַר־הַמֶּֽלֶךְ׃ ז וַיַּגֶּד־ל֣וֹ מָרְדֳּכַ֔י אֵ֖ת כָּל־
אֲשֶׁ֣ר קָרָ֑הוּ וְאֵ֣ת ׀ פָּרָשַׁ֣ת הַכֶּ֗סֶף אֲשֶׁ֨ר אָמַ֤ר הָמָן֙ לִשְׁק֣וֹל עַל־
גִּנְזֵ֥י הַמֶּ֛לֶךְ בַּיְּהוּדִ֖יים יתיר י׳ לְאַבְּדָֽם׃ ח וְאֶת־פַּתְשֶׁ֣גֶן כְּתָֽב־
הַדָּ֡ת אֲשֶׁר־נִתַּ֨ן בְּשׁוּשָׁ֤ן לְהַשְׁמִידָם֙ נָ֣תַן ל֔וֹ לְהַרְא֥וֹת אֶת־אֶסְתֵּ֖ר
וּלְהַגִּ֣יד לָ֑הּ וּלְצַוּ֣וֹת עָלֶ֗יהָ לָב֨וֹא אֶל־הַמֶּ֧לֶךְ לְהִֽתְחַנֶּן־ל֛וֹ וּלְבַקֵּ֥שׁ

רש"י

בשושן · מקום שהיה המלך שם ניתן צו החוק בו ביום להיות עתידים ליום י"ג לחודש אדר לכך · והעיר שושן נבוכה · ק היהודים שבה : (א) ומרדכי ידע · בעל החלום אמר לו שהסכימו העליונים על כך לפי שהשתחוו לצלם בימי נבוכדנצר ושנהנו ר מסעודת אחשורוש:(ב) כי אין לבוא· אין דרך אדם לבוא אל שער המלך בלבוש שק: (ג) דבר המלך ודתו · כשהשלוחים נושאי הספרים עוברים שם נתנה הדת בעיר: (ז) פרשת הכסף · פירוש הכסף ;

עיקר ש"ח

ומביא ראיה מגזרת אם נלחום כו׳ צ דק"ל הרי בכל מדינ׳ ניתן הדת ולמה אמר בשושן לכ"פ מקום שהמלך כו׳: ק אבל לא שאר יושבי העיר אשר שמחו לאיד ישראל: ר אע"ג דתרי דעות נינהו בפ"ק דמגילה ובמדרש ילקוט · כתב רש"י שניהם יחד דס"ל דחטא הצלם וחטא

מִלְּפָנָיו עַל־עַמָּהּ׃ ט וַיָּבוֹא הֲתָךְ וַיַּגֵּד לְאֶסְתֵּר אֵת דִּבְרֵי
מָרְדֳּכָי׃ י וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר לַהֲתָךְ וַתְּצַוֵּהוּ אֶל־מָרְדֳּכָי׃ יא כָּל־
עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ וְעַם מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ יוֹדְעִים אֲשֶׁר כָּל־אִישׁ וְאִשָּׁה
אֲשֶׁר־יָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֶל־הֶחָצֵר הַפְּנִימִית אֲשֶׁר לֹא־יִקָּרֵא
אַחַת דָּתוֹ לְהָמִית לְבַד מֵאֲשֶׁר יוֹשִׁיט־לוֹ הַמֶּלֶךְ אֶת־שַׁרְבִיט
הַזָּהָב וְחָיָה וַאֲנִי לֹא נִקְרֵאתִי לָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ זֶה שְׁלוֹשִׁים
יוֹם׃ יב וַיַּגִּידוּ לְמָרְדֳּכָי אֵת דִּבְרֵי אֶסְתֵּר׃ יג וַיֹּאמֶר מָרְדֳּכַי
לְהָשִׁיב אֶל־אֶסְתֵּר אַל־תְּדַמִּי בְנַפְשֵׁךְ לְהִמָּלֵט בֵּית־הַמֶּלֶךְ
מִכָּל־הַיְּהוּדִים׃ יד כִּי אִם־הַחֲרֵשׁ תַּחֲרִישִׁי בָּעֵת הַזֹּאת רֶוַח
וְהַצָּלָה יַעֲמוֹד לַיְּהוּדִים מִמָּקוֹם אַחֵר וְאַתְּ וּבֵית־אָבִיךְ תֹּאבֵדוּ
וּמִי יוֹדֵעַ אִם־לְעֵת כָּזֹאת הִגַּעַתְּ לַמַּלְכוּת׃ טו וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר
לְהָשִׁיב אֶל־מָרְדֳּכָי׃ טז לֵךְ כְּנוֹס אֶת־כָּל־הַיְּהוּדִים הַנִּמְצְאִים
בְּשׁוּשָׁן וְצוּמוּ עָלַי וְאַל־תֹּאכְלוּ וְאַל־תִּשְׁתּוּ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לַיְלָה
וָיוֹם גַּם־אֲנִי וְנַעֲרֹתַי אָצוּם כֵּן וּבְכֵן אָבוֹא אֶל־הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר
לֹא־כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי׃ יז וַיַּעֲבֹר מָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ

עיקר ש"ח

הסעודה שנהנו גרמו הגזירה ועל החטא אחד תכה ה' להם לתשובה: ש פי' עד עכשיו נבעלתי באונס ועכשיו אלך

רש"י

(יג) אל תדמי בנפשך · אל תחשבי כמו והיה כאשר דמיתי · אל תדמי בנפשך · אל תהא סבורה להמלט ביום ההריגה בבית המלך שאין את רוצה לסכן את עצמך עכשיו על הספק לבוא אל המלך שלא ברשות: (יד) ומי יודע אם לעת כזאת הגעת · ומי יודע אם יחפוץ בך המלך לשנה הבאה שהוא זמן ההריגה: לעת כזאת · שהוא היה עומד בניסן וזמן ההריגה באדר לשנה הבאה: הגעת למלכות · אם תגיע לגדולה שאת בה עכשיו: (טז) אשר לא כדת · שאין דת ליכנס אשר לא יקרא · ומ"א אשר לא כדת שעד עתה באונס ש ועכשיו ברצון: וכאשר אבדתי אבדתי · וכאשר התחלתי אלך לאבוד אלך ואמות · ומ"א כאשר אבדתי מבית אבא אובד ממך שמעכשיו שאני ברצון נבעלתי לעובד כוכבים אני אסורה לך: (יז) ויעבור מרדכי · על דת נתענות

כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוְּתָה עָלָיו אֶסְתֵּר: ה א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי
וַתִּלְבַּשׁ אֶסְתֵּר מַלְכוּת וַתַּעֲמֹד בַּחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַפְּנִימִית
נֹכַח בֵּית הַמֶּלֶךְ וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת
נֹכַח פֶּתַח הַבָּיִת: ב וַיְהִי כִרְאוֹת הַמֶּלֶךְ אֶת־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה
עֹמֶדֶת בֶּחָצֵר נָשְׂאָה חֵן בְּעֵינָיו וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֶת־
שַׁרְבִיט הַזָּהָב אֲשֶׁר בְּיָדוֹ וַתִּקְרַב אֶסְתֵּר וַתִּגַּע בְּרֹאשׁ
הַשַּׁרְבִיט: ג וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ מַה־לָּךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּמַה־
בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְיִנָּתֵן לָךְ: ד וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־
עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן הַיּוֹם אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־
עָשִׂיתִי לוֹ: ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַהֲרוּ אֶת־הָמָן לַעֲשׂוֹת אֶת־דְּבַר
אֶסְתֵּר וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר:
ו וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן לָךְ
וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ: ז וַתַּעַן אֶסְתֵּר וַתֹּאמַר
שְׁאֵלָתִי וּבַקָּשָׁתִי: חצי הספר בפסוקים ח אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֵי
הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב לָתֵת אֶת־שְׁאֵלָתִי וְלַעֲשׂוֹת אֶת־
בַּקָּשָׁתִי יָבוֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה לָהֶם

רש"י

להתענות ת ביו"ט ראשון של פסח שהתענה י"ד בניסן וט"ו וט"ז שהרי ביום י"ג נכתבו הספרים: (א) מלכות· בגדי מלכות ורבותינו אמרו שלבשתה א רוח הקודש כמה דאת אמר ורוח לבשה את עמשי: (ג) עד חצי המלכות· דבר שהוא באמצע ובחצי המלכות הוא בהמ"ק שהתחילו לבנותו בימי כורש וחזר בו ונוס לבטל המלאכה והאחשורוש שעמד אחריו גם הוא ביטל המלאכה ופשוטו של מקרא אף אם תשאלי ממני חצי המלכות אני אתן לך: (ד) יבוא המלך והמן· רבותינו אמרו טעמים הרבה בדבר מה ראתה אסתר שזימנה את המן כדי לקנאו במלך ובשרים שהמלך יחשוב שהוא עוסק אליה ויהרגנו ועוד טעמים רבים: (ה) אל המשתה· כל סעודה נקראת על שם היין שהוא עיקר: ומהר אעשה כדבר המלך· מה שבקשת ממני כי

עיקר ש"ח

מדעתי: ת כי לשון ויעבור משמע שעבר על דת כו': א דאל"כ בגדי מלכות

פעמים

ומחר אעשה כדבר המלך׃ ט ויצא המן ביום ההוא שמח
וטוב לב וכראות המן את־מרדכי בשער המלך ולא־קם ולא־
זע ממנו וימלא המן על־מרדכי חמה׃ י ויתאפק המן ויבוא
אל־ביתו וישלח ויבא את־אהביו ואת־זרש אשתו׃ יא ויספר
להם המן את־כבוד עשרו ורב בניו ואת כל־אשר גדלו
המלך ואת אשר נשאו על־השרים ועבדי המלך׃ יב ויאמר
המן אף לא־הביאה אסתר המלכה עם־המלך אל־המשתה
אשר־עשתה כי אם־אותי וגם־למחר אני קרוא־לה עם־
המלך׃ יג וכל־זה איננו שוה לי בכל־עת אשר אני ראה
את־מרדכי היהודי יושב בשער המלך׃ יד ותאמר לו זרש
אשתו וכל־אהביו יעשו־עץ גבה חמשים אמה ובבקר אמר
למלך ויתלו את־מרדכי עליו ובא עם־המלך אל־המשתה
שמח וייטב הדבר לפני המן ויעש העץ׃ ס ו א בלילה
ההוא נדדה שנת המלך ויאמר להביא את־ספר הזכרנות
דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך׃ ב וימצא כתוב
אשר הגיד מרדכי על־בגתנא ותרש שני סריסי המלך משמרי

עיקר ש"ח　　　רש"י

מבע"ל פ"ק דמגילה:ב כי כמגיל' אסתר סימנים לגלות לך את עמי ואת מולדתי:
יסופר רק נפלאות ה' ולא מקרים זרים: (י) ויתאפק - נתחזק לעמוד על כעסו
כי היה ירא לנקום בלא רשות ויתאפק
אישטנדר"ר בלע"ז: (יג) איננו שוה לי - אינני חש לכל הכבוד אשר לי: בכל
עת וגו' - אמרו רבותינו שהיה מראה לו שטר מכירה שמכר עצמו לעבד על
עסקי מזונות כשנתמנו ראשי גייסות מרדכי והמן במלחמה אחת: (א) נדדה
שנת המלך - ב נס היה ויש אומרים שם את לבו על שזימנה אסתר את המן
שמא נתנה עיניה בו ויהרגהו: להביא את ספר הזכרונות - דרך המלכים כשאינן
נרדמים אומרים לפניהם משלים ושיחות עד שהשינה חוזרת עליהם - ורבותינו
אמרו מתוך שנתן לבו על המן ואסתר אמר א"א שלא ידע אדם עצתם שהוא
אוהבי ויגלה לי וחזר ואמר שמא עשה לי אדם טובה ולא גמלתיו ואין מוסרין
עוד

הַסַּף אֲשֶׁר בִּקְשׁוּ לִשְׁלֹחַ יָד בַּמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ׃ ג וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ
מַה־נַּעֲשָׂה יְקָר וּגְדוּלָּה לְמָרְדֳּכַי עַל־זֶה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ
מְשָׁרְתָיו לֹא־נַעֲשָׂה עִמּוֹ דָּבָר׃ ד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מִי בֶחָצֵר
וְהָמָן בָּא לַחֲצַר בֵּית־הַמֶּלֶךְ הַחִיצוֹנָה לֵאמֹר לַמֶּלֶךְ לִתְלוֹת
אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לוֹ׃ ה וַיֹּאמְרוּ נַעֲרֵי הַמֶּלֶךְ
אֵלָיו הִנֵּה הָמָן עֹמֵד בֶּחָצֵר וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ יָבוֹא׃ ו וַיָּבוֹא הָמָן
וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ מַה־לַּעֲשׂוֹת בָּאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ
וַיֹּאמֶר הָמָן בְּלִבּוֹ לְמִי יַחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ לַעֲשׂוֹת יְקָר יוֹתֵר מִמֶּנִּי׃
ז וַיֹּאמֶר הָמָן אֶל־הַמֶּלֶךְ אִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃
ח יָבִיאוּ לְבוּשׁ מַלְכוּת אֲשֶׁר לָבַשׁ־בּוֹ הַמֶּלֶךְ וְסוּס אֲשֶׁר רָכַב
עָלָיו הַמֶּלֶךְ וַאֲשֶׁר נִתַּן כֶּתֶר מַלְכוּת בְּרֹאשׁוֹ׃ ט וְנָתוֹן הַלְּבוּשׁ
וְהַסּוּס עַל־יַד־אִישׁ מִשָּׂרֵי הַמֶּלֶךְ הַפַּרְתְּמִים וְהִלְבִּישׁוּ אֶת־
הָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ וְהִרְכִּיבֻהוּ עַל־הַסּוּס בִּרְחוֹב
הָעִיר וְקָרְאוּ לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ
בִּיקָרוֹ׃ י וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מַהֵר קַח אֶת־הַלְּבוּשׁ וְאֶת־
הַסּוּס כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וַעֲשֵׂה־כֵן לְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הַיּוֹשֵׁב בְּשַׁעַר
הַמֶּלֶךְ אַל־תַּפֵּל דָּבָר מִכֹּל אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ׃ יא וַיִּקַּח הָמָן אֶת־
הַלְּבוּשׁ וְאֶת־הַסּוּס וַיַּלְבֵּשׁ אֶת־מָרְדֳּכָי וַיַּרְכִּיבֵהוּ בִּרְחוֹב הָעִיר
וַיִּקְרָא לְפָנָיו כָּכָה יֵעָשֶׂה לָאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ׃
יב וַיָּשָׁב מָרְדֳּכַי אֶל־שַׁעַר הַמֶּלֶךְ וְהָמָן נִדְחַף אֶל־בֵּיתוֹ אָבֵל
וַחֲפוּי רֹאשׁ׃ יג וַיְסַפֵּר הָמָן לְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל־אֹהֲבָיו אֵת

פתח באתנח — רש"י — דגש אחר שורק

סוד לו לפיכך ויאמר להביא את ספר הזכרונות: (ט) ונתון הלבוש והסוס על
יד איש · ואת הכתר לא הזכיר שראה עינו של מלך רעה על שאמר שיתנו
הכתר בראש אדם: (יב) וישב מרדכי · לשקו ולתעניתו: אבל וחפוי ראש ·
רבותינו

כָּל־אֲשֶׁר קָרָהוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ חֲכָמָיו וְזֶרֶשׁ אִשְׁתּוֹ אִם מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר הַחִלּוֹתָ לִנְפֹּל לְפָנָיו לֹא־תוּכַל לוֹ כִּי־נָפוֹל תִּפּוֹל לְפָנָיו׃ יד עוֹדָם מְדַבְּרִים עִמּוֹ וְסָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ הִגִּיעוּ וַיַּבְהִלוּ לְהָבִיא אֶת־הָמָן אֶל־הַמִּשְׁתֶּה אֲשֶׁר־עָשְׂתָה אֶסְתֵּר׃ ז א וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן לִשְׁתּוֹת עִם־אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה׃ ב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר גַּם בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי בְּמִשְׁתֵּה הַיַּיִן מַה־שְּׁאֵלָתֵךְ אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְתִנָּתֵן לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עַד־חֲצִי הַמַּלְכוּת וְתֵעָשׂ׃ ג וַתַּעַן אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וַתֹּאמַר אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הַמֶּלֶךְ וְאִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב תִּנָּתֶן־לִי נַפְשִׁי בִּשְׁאֵלָתִי וְעַמִּי בְּבַקָּשָׁתִי׃ ד כִּי נִמְכַּרְנוּ אֲנִי וְעַמִּי לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וְאִלּוּ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ הֶחֱרַשְׁתִּי כִּי אֵין הַצָּר שֹׁוֶה בְּנֵזֶק הַמֶּלֶךְ׃ ה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וַיֹּאמֶר לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה מִי הוּא זֶה וְאֵי־זֶה הוּא אֲשֶׁר־מְלָאוֹ לִבּוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן׃ ו וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִישׁ צַר וְאוֹיֵב הָמָן הָרָע הַזֶּה וְהָמָן נִבְעַת מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְהַמַּלְכָּה׃ ז וְהַמֶּלֶךְ קָם בַּחֲמָתוֹ

עיקר ש"ח · הל' דגושה · רש"י

ג בגמרא בפ"ק דמגילה דייק מכיפיה דקרא כי נפול תפול לפניו שתי נפילות אלו למה מלמד שאמרו לו אומה זו

רבותינו פירשו הדבר במסכת מגילה: (יג) אשר החלות לנפול וגו' · אמרה אומה זו נמשלו לכוכבים ג ולעפר כשהם יורדים יורדים עד לעפר וכשהם עולים

עולים עד לרקיע ועד הכוכבים: (ג) תנתן לי נפשי · שלא אהרג בי"ג באדר בגזרת גזירת הריגה על עמי ומולדתי: ועמי · ינתן בבקשתי שלא יהרגו ואם תאמר מה איכפת לך כי איככה אוכל וראיתי וגו': (ד) כי אין הצר שוה בנזק המלך · אינו חושש בנזק המלך שאילו רודף אחר הנאתך היה לו לומר מכור אותם לעבדים ולשפחות וקבל הממון או החיה אותם להיות לך לעבדים הם וזרעם: (ה) ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה · כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר שני פעמים אינו אלא למדרש ומדרשו של זה בתחלה היה מדבר עמה על ידי שליח עכשיו שידע שממשפחת מלכים היא דבר עמה הוא

בעצמו

מִמִּשְׁתֵּה הַיַּיִן אֶל־גִּנַּת הַבִּיתָן וְהָמָן עָמַד לְבַקֵּשׁ עַל־נַפְשׁוֹ מֵאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה כִּי רָאָה כִּי־כָלְתָה אֵלָיו הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ׃ ח וְהַמֶּלֶךְ שָׁב מִגִּנַּת הַבִּיתָן אֶל־בֵּית ׀ מִשְׁתֵּה הַיַּיִן וְהָמָן נֹפֵל עַל־הַמִּטָּה אֲשֶׁר אֶסְתֵּר עָלֶיהָ וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת־הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת הַדָּבָר יָצָא מִפִּי הַמֶּלֶךְ וּפְנֵי הָמָן חָפוּ׃ ט וַיֹּאמֶר חַרְבוֹנָה אֶחָד מִן־הַסָּרִיסִים לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ גַּם הִנֵּה־הָעֵץ אֲשֶׁר־עָשָׂה הָמָן לְמָרְדֳּכַי אֲשֶׁר דִּבֶּר־טוֹב עַל־הַמֶּלֶךְ עֹמֵד בְּבֵית הָמָן גָּבֹהַּ חֲמִשִּׁים אַמָּה וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תְּלֻהוּ עָלָיו׃ י וַיִּתְלוּ אֶת־הָמָן עַל־הָעֵץ אֲשֶׁר־הֵכִין לְמָרְדֳּכָי וַחֲמַת הַמֶּלֶךְ שָׁכָכָה׃ ס ח א בַּיּוֹם הַהוּא נָתַן הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה אֶת־בֵּית הָמָן צֹרֵר הַיְּהוּדִיים יתיר יו"ד וּמָרְדֳּכַי בָּא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי־הִגִּידָה אֶסְתֵּר מַה הוּא־לָהּ׃ ב וַיָּסַר הַמֶּלֶךְ אֶת־טַבַּעְתּוֹ אֲשֶׁר הֶעֱבִיר מֵהָמָן וַיִּתְּנָהּ לְמָרְדֳּכָי וַתָּשֶׂם אֶסְתֵּר אֶת־מָרְדֳּכַי עַל־בֵּית הָמָן׃ ג וַתּוֹסֶף אֶסְתֵּר וַתְּדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתִּפֹּל לִפְנֵי רַגְלָיו וַתֵּבְךְּ וַתִּתְחַנֶּן־לוֹ לְהַעֲבִיר אֶת־רָעַת הָמָן הָאֲגָגִי וְאֵת מַחֲשַׁבְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים׃ ד וַיּוֹשֶׁט

רש"י

בעלמו: (ז) כי כלתה · נגמרה הרעה ד והשנאה והנקמה: (ח) והמן נופל · ה המלאך דחפו: על המטה אשר אסתר עליה · דרכן היה לישב בסעודה על גדן על גב המטות כמו שאמר בראש הספר מטות זהב וכסף לבני המשתה: הגם לכבוש · לשון תימה הוא · לכבוש לאנוס בחזקה כמו ונכבשה הארץ: (ט) גם הנה העץ · גם רעה אחרת עשה שהכין העץ לתלות אוהבו של מלך שהציל המלך ממס המות: (א) מה הוא לה · איך הוא קרוב לה: (ג) להעביר את רעת המן · שלא תתקיים עצתו הרעה:

עיקר ש"ח

נמשלת לעפר ולכוכבים וכו': ד פי' כי כלתה נגמרה רעה עשו לו שהומר כלתה הרעה ועוד במה ידע שנגמרה הרעה ופי' של הרעה הוא השנאה והנקמה כלומר נגמר השנאה לעשות בו נקמה: ח והמן נפל מבע"לי לכ"פ המלאך דחפו וכן פירש"י בפ"ק דמגילה כי נופל משמע נוס׳ תמיד רוצה לנקוף ומלאך מפילו:

הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר אֵת שַׁרְבִט הַזָּהָב וַתָּקָם אֶסְתֵּר וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ ה וַתֹּאמֶר אִם־עַל־הַמֶּלֶךְ טוֹב וְאִם־מָצָאתִי חֵן לְפָנָיו וְכָשֵׁר הַדָּבָר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְטוֹבָה אֲנִי בְּעֵינָיו יִכָּתֵב לְהָשִׁיב אֶת־הַסְּפָרִים מַחֲשֶׁבֶת הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי אֲשֶׁר כָּתַב לְאַבֵּד אֶת־הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ׃ ו כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בָּרָעָה אֲשֶׁר־יִמְצָא אֶת־עַמִּי וְאֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי בְּאָבְדַן מוֹלַדְתִּי׃ ס ז וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וּלְמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי הִנֵּה בֵית־הָמָן נָתַתִּי לְאֶסְתֵּר וְאֹתוֹ תָּלוּ עַל־הָעֵץ עַל אֲשֶׁר־שָׁלַח יָדוֹ בַּיְּהוּדִיים יתיר יו״ד׃ ח וְאַתֶּם כִּתְבוּ עַל־הַיְּהוּדִים כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וְחִתְמוּ בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ כִּי־כְתָב אֲשֶׁר־נִכְתָּב בְּשֵׁם־הַמֶּלֶךְ וְנַחְתּוֹם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ אֵין לְהָשִׁיב׃ ט וַיִּקָּרְאוּ סֹפְרֵי־הַמֶּלֶךְ בָּעֵת־הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי הוּא־חֹדֶשׁ סִיוָן בִּשְׁלוֹשָׁה וְעֶשְׂרִים בּוֹ וַיִּכָּתֵב כְּכָל־אֲשֶׁר־צִוָּה מָרְדֳּכַי אֶל־הַיְּהוּדִים וְאֶל הָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחוֹת וְשָׂרֵי הַמְּדִינוֹת אֲשֶׁר ׀ מֵהֹדּוּ וְעַד־כּוּשׁ שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מְדִינָה וּמְדִינָה כִּכְתָבָהּ וְעַם וָעָם כִּלְשֹׁנוֹ וְאֶל־הַיְּהוּדִים כִּכְתָבָם וְכִלְשׁוֹנָם׃ י וַיִּכְתֹּב בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרֹשׁ וַיַּחְתֹּם בְּטַבַּעַת הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁלַח סְפָרִים בְּיַד הָרָצִים בַּסּוּסִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים בְּנֵי הָרַמָּכִים׃

רש״י — עיקר ש״ת

ו כי לכאורה אין זה תשובה לשאלתה (ז) הנה בית המן וגו׳ · ומעתה
ונספר את מחשבת המן · לכ״פ ומעתה ו הכל רואים שאני חפץ בכם וכל
מה שתאמרי יאמינו הכל שמאתי הוא

לפיכך אין צריכין אתם להשיבם אלא כתבו ספרים אחרים כטוב בעיניכם :
(ח) אין להשיב · אין נאה להשיבו ולעשות כתב המלך כזיוף : (ט) ככתבה ·
באותיות שלה : כלשונו · הוא הדיבור : (י) ביד הרצים · רוכבי סוסים שלוח
נכס

יא אֲשֶׁר נָתַן הַמֶּלֶךְ לַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּכָל־עִיר־וָעִיר לְהִקָּהֵל וְלַעֲמֹד עַל־נַפְשָׁם לְהַשְׁמִיד וְלַהֲרֹג נס"ס כ"י ולהרג בוי"ו ונפקא מינה לדינא וּלְאַבֵּד אֶת־כָּל־חֵיל עַם וּמְדִינָה הַצָּרִים אֹתָם טַף וְנָשִׁים וּשְׁלָלָם לָבוֹז׃ יב בְּיוֹם אֶחָד בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר׃ יג פַּתְשֶׁגֶן הַכְּתָב לְהִנָּתֵן דָּת בְּכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה גָּלוּי לְכָל־הָעַמִּים וְלִהְיוֹת הַיְּהוּדִיים יתיר יו"ד עֲתוּדִים עתידים קרי לַיּוֹם הַזֶּה לְהִנָּקֵם מֵאֹיְבֵיהֶם׃ יד הָרָצִים רֹכְבֵי הָרֶכֶשׁ הָאֲחַשְׁתְּרָנִים יָצְאוּ מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים בִּדְבַר הַמֶּלֶךְ וְהַדָּת נִתְּנָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה׃ ס טו וּמָרְדֳּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר שׁוּשָׁן צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה׃ טז לַיְּהוּדִים הָיְתָה אוֹרָה וְשִׂמְחָה וְשָׂשֹׂן וִיקָר׃ יז וּבְכָל־מְדִינָה וּמְדִינָה וּבְכָל־עִיר וָעִיר מְקוֹם אֲשֶׁר דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ מַגִּיעַ שִׂמְחָה וְשָׂשׂוֹן לַיְּהוּדִים מִשְׁתֶּה וְיוֹם טוֹב וְרַבִּים מֵעַמֵּי הָאָרֶץ מִתְיַהֲדִים כִּי־נָפַל פַּחַד־הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם׃ ט א וּבִשְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ אֲדָר בִּשְׁלוֹשָׁה עָשָׂר יוֹם בּוֹ אֲשֶׁר הִגִּיעַ דְּבַר־הַמֶּלֶךְ וְדָתוֹ לְהֵעָשׂוֹת בַּיּוֹם אֲשֶׁר שִׂבְּרוּ אֹיְבֵי הַיְּהוּדִים לִשְׁלוֹט בָּהֶם וְנַהֲפוֹךְ הוּא אֲשֶׁר יִשְׁלְטוּ הַיְּהוּדִים הֵמָּה בְּשֹׂנְאֵיהֶם׃ ב נִקְהֲלוּ

רש"י

לשם לרוץ: האחשתרנים - מין גמלים הממהרים לרוץ: (יא) ושללם לבוז - כאשר נכתב בראשונות והם בבזה לא שלחו את ידם שהראו לכל שלא נעשה לשם ממון: (יג) פתשגן - אגרת מפורש: (יד) מבוהלים - וממהרים אותם לעשות מהרה לפי שלא היה להם פנאי שהיה להם להקדים רצים הראשונים להעבירם: (טו) ותכריך בוץ - מעטה בוץ טלית העשוי להתעטף: (יז) מתיהדים - מתגיירים

הַיְּהוּדִים בְּעָרֵיהֶם בְּכָל־מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ לִשְׁלֹחַ יָד
בִּמְבַקְשֵׁי רָעָתָם וְאִישׁ לֹא־עָמַד בִּפְנֵיהֶם כִּי־נָפַל פַּחְדָּם עַל־
כָּל־הָעַמִּים׃ ג וְכָל־שָׂרֵי הַמְּדִינוֹת וְהָאֲחַשְׁדַּרְפְּנִים וְהַפַּחוֹת
וְעֹשֵׂי הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר לַמֶּלֶךְ מְנַשְּׂאִים אֶת־הַיְּהוּדִים כִּי־נָפַל
פַּחַד־מָרְדֳּכַי עֲלֵיהֶם׃ ד כִּי־גָדוֹל מָרְדֳּכַי בְּבֵית הַמֶּלֶךְ וְשָׁמְעוֹ
הוֹלֵךְ בְּכָל־הַמְּדִינוֹת כִּי־הָאִישׁ מָרְדֳּכַי הוֹלֵךְ וְגָדוֹל׃ ה וַיַּכּוּ
הַיְּהוּדִים בְּכָל־אֹיְבֵיהֶם מַכַּת־חֶרֶב וְהֶרֶג וְאַבְדָן וַיַּעֲשׂוּ
בְשֹׂנְאֵיהֶם כִּרְצוֹנָם׃ ו וּבְשׁוּשַׁן הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד
חֲמֵשׁ מֵאוֹת איש בראש הדף ואת בסופה וצריך לכותבם כעין שירת האזינו
וכדף אחד לבדו אִישׁ׃ ז וְאֵת ׀ פַּרְשַׁנְדָּתָא וְאֵת ׀ דַּלְפוֹן וְאֵת ׀
אַסְפָּתָא׃ ח וְאֵת ׀ פּוֹרָתָא וְאֵת ׀ אֲדַלְיָא וְאֵת ׀ אֲרִידָתָא׃
ט וְאֵת ׀ פַּרְמַשְׁתָּא וְאֵת ׀ אֲרִיסַי וְאֵת ׀ אֲרִידַי וְאֵת ׀ וַיְזָתָא׃
י עֲשֶׂרֶת בְּנֵי הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא צֹרֵר הַיְּהוּדִים הָרָגוּ וּבַבִּזָּה לֹא
שָׁלְחוּ אֶת־יָדָם׃ יא בַּיּוֹם הַהוּא בָּא מִסְפַּר הַהֲרוּגִים בְּשׁוּשַׁן
הַבִּירָה לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ׃ יב וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בְּשׁוּשַׁן
הַבִּירָה הָרְגוּ הַיְּהוּדִים וְאַבֵּד חֲמֵשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְאֵת עֲשֶׂרֶת
בְּנֵי־הָמָן בִּשְׁאָר מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ מֶה עָשׂוּ וּמַה־שְּׁאֵלָתֵךְ וְיִנָּתֵן
לָךְ וּמַה־בַּקָּשָׁתֵךְ עוֹד וְתֵעָשׂ׃ יג וַתֹּאמֶר אֶסְתֵּר אִם־עַל־

נ"א בלמ"ד · מ"ש

רש"י

מתגיירים: (ג) ועושי המלאכה · אותם שהיו ממונים לעשות צרכי המלך:
(י) עשרת בני המן · ראיתי בסדר עולם אלו עשרה שכתבו שטנה על יהודה
וירושלים כמ"ש בספר עזרא ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה על
יהודה וירושלים ומה היא השטנה לבטל העולים מן הגולה בימי כורש שהתחילו
לבנות את הבית והלשינו עליהם הכותים והחדילום וכשמת כורש ומלך אחשורוש
והתגאה המן ודאג שלא יתעסקו אותן שבירושלים בבנין ושלחו בשם אחשורוש
לשרי עבר הנהר לבטלן: וכבזה לא שלחו את ידם · שלא יתן המלך עין צרה
בממון

הַמֶּ֣לֶךְ ט֔וֹב יִנָּתֵ֣ן גַּם־מָחָ֗ר לַיְּהוּדִים֙ אֲשֶׁ֣ר בְּשׁוּשָׁ֔ן לַעֲשׂ֖וֹת כְּדָ֣ת הַיּ֑וֹם וְאֵ֛ת עֲשֶׂ֥רֶת בְּנֵי־הָמָ֖ן יִתְל֥וּ עַל־הָעֵֽץ׃ יד וַיֹּ֤אמֶר הַמֶּ֙לֶךְ֙ לְהֵעָשׂ֣וֹת כֵּ֔ן וַתִּנָּתֵ֥ן דָּ֖ת בְּשׁוּשָׁ֑ן וְאֵ֛ת עֲשֶׂ֥רֶת בְּנֵֽי־הָמָ֖ן תָּלֽוּ׃ טו וַיִּֽקָּהֲל֞וּ הַיְּהוּדִיים יתיר יו״ד אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁ֗ן גַּ֠ם בְּי֨וֹם אַרְבָּעָ֤ה עָשָׂר֙ לְחֹ֣דֶשׁ אֲדָ֔ר וַיַּֽהַרְג֣וּ בְשׁוּשָׁ֔ן שְׁל֥שׁ מֵא֖וֹת אִ֑ישׁ וּבַ֨בִּזָּ֔ה לֹ֥א שָֽׁלְח֖וּ אֶת־יָדָֽם׃ טז וּשְׁאָ֣ר הַיְּהוּדִ֡ים אֲשֶׁר֩ בִּמְדִינ֨וֹת הַמֶּ֜לֶךְ נִקְהֲל֣וּ ׀ וְעָמֹ֣ד עַל־נַפְשָׁ֗ם וְנ֙וֹחַ֙ מֵאֹ֣יְבֵיהֶ֔ם וְהָרוֹג֙ בְּשֹׂ֣נְאֵיהֶ֔ם חֲמִשָּׁ֥ה וְשִׁבְעִ֖ים אָ֑לֶף וּבַ֨בִּזָּ֔ה לֹ֥א שָֽׁלְח֖וּ אֶת־יָדָֽם׃ יז בְּיוֹם־שְׁלוֹשָׁ֥ה עָשָׂ֖ר לְחֹ֣דֶשׁ אֲדָ֑ר וְנ֗וֹחַ בְּאַרְבָּעָ֤ה עָשָׂר֙ בּ֔וֹ וְעָשֹׂ֣ה אֹת֔וֹ י֖וֹם מִשְׁתֶּ֥ה וְשִׂמְחָֽה׃ יח וְהַיְּהוּדִיים יתיר י׳ אֲשֶׁר־בְּשׁוּשָׁ֗ן נִקְהֲלוּ֙ בִּשְׁלוֹשָׁ֤ה עָשָׂר֙ בּ֔וֹ וּבְאַרְבָּעָ֥ה עָשָׂ֖ר בּ֑וֹ וְנ֗וֹחַ בַּחֲמִשָּׁ֤ה עָשָׂר֙ בּ֔וֹ וְעָשֹׂ֣ה אֹת֔וֹ י֖וֹם מִשְׁתֶּ֥ה וְשִׂמְחָֽה׃ יט עַל־כֵּ֞ן הַיְּהוּדִ֣ים הַפְּרָזִ֗ים הפרזים קרי הַיֹּֽשְׁבִים֮ בְּעָרֵ֣י הַפְּרָזוֹת֒ עֹשִׂ֗ים אֵ֠ת י֣וֹם אַרְבָּעָ֤ה עָשָׂר֙ לְחֹ֣דֶשׁ אֲדָ֔ר שִׂמְחָ֥ה וּמִשְׁתֶּ֖ה וְי֣וֹם ט֑וֹב וּמִשְׁל֥וֹחַ מָנ֖וֹת אִ֥ישׁ לְרֵעֵֽהוּ׃ כ וַיִּכְתֹּ֣ב מָרְדֳּכַ֔י אֶת־הַדְּבָרִ֖ים הָאֵ֑לֶּה וַיִּשְׁלַ֨ח סְפָרִ֜ים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִ֗ים אֲשֶׁר֙ בְּכָל־מְדִינוֹת֙ הַמֶּ֣לֶךְ אֲחַשְׁוֵר֔וֹשׁ הַקְּרוֹבִ֖ים וְהָרְחוֹקִֽים׃ כא לְקַיֵּם֮ עֲלֵיהֶם֒

רש״י

בממון: (יג) ואת עשרת בני המן יתלו על העץ · אותן שנהרגו: (יד) ותנתן דת · נגזר חוק מאת המלך: (יט) הפרזים · שאינם יושבים בערי חומה בי״ד ומוקפים חומה בט״ו כשושן ז והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רבותינו: ומשלוח · שם דבר כמו משמר משמע לפיכך הפי״ן נקודה רפי: (כ) ויכתוב מרדכי · היא המגילה

עיקר ש״ח

הכל רואים וכו׳: ז פי׳ מדקאמר דפרזים בי״ד ש״מ מוקפים אינם בי״ד ולא ידענא באיזה יום ואשכחן שושן שעשו בט״ו מסתברא שאותו היום שייך למוקפים והיקף זה צריך שיהיה מימות יהושע בן נון כך דרשו ולמדו רז״ל בג״מ

לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת יוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ אֲדָר וְאֵת יוֹם־
חֲמִשָּׁה עָשָׂר בּוֹ בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ כב כַּיָּמִים אֲשֶׁר־נָחוּ בָהֶם
הַיְּהוּדִים מֵאֹיְבֵיהֶם וְהַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לָהֶם מִיָּגוֹן לְשִׂמְחָה
וּמֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מִשְׁתֶּה וְשִׂמְחָה וּמִשְׁלֹחַ
מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמַתָּנוֹת לָאֶבְיֹנִים׃ כג וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים אֵת
אֲשֶׁר־הֵחֵלּוּ לַעֲשׂוֹת וְאֵת אֲשֶׁר־כָּתַב מָרְדֳּכַי אֲלֵיהֶם׃ כד כִּי
הָמָן בֶּן־הַמְּדָתָא הָאֲגָגִי צֹרֵר כָּל־הַיְּהוּדִים חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים
לְאַבְּדָם וְהִפִּל פּוּר הוּא הַגּוֹרָל לְהֻמָּם וּלְאַבְּדָם׃ כה וּבְבֹאָהּ
לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ אָמַר עִם־הַסֵּפֶר יָשׁוּב מַחֲשַׁבְתּוֹ הָרָעָה אֲשֶׁר־
חָשַׁב עַל־הַיְּהוּדִים עַל־רֹאשׁוֹ וְתָלוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו עַל־הָעֵץ׃
כו עַל־כֵּן קָרְאוּ לַיָּמִים הָאֵלֶּה פוּרִים עַל־שֵׁם הַפּוּר עַל־כֵּן
עַל־כָּל־דִּבְרֵי הָאִגֶּרֶת הַזֹּאת וּמָה־רָאוּ עַל־כָּכָה וּמָה הִגִּיעַ
אֲלֵיהֶם׃ כז קִיְּמוּ וְקִבְּלֻ וקבלו קרי הַיְּהוּדִים עֲלֵיהֶם ׀ וְעַל־זַרְעָם
וְעַל כָּל־הַנִּלְוִים עֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲבוֹר לִהְיוֹת עֹשִׂים אֵת־שְׁנֵי
הַיָּמִים הָאֵלֶּה כִּכְתָבָם וְכִזְמַנָּם בְּכָל־שָׁנָה וְשָׁנָה׃ כח וְהַיָּמִים
הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים בְּכָל־דּוֹר וָדוֹר מִשְׁפָּחָה וּמִשְׁפָּחָה

רש"י

המגילה הזאת כמו שהיא : (כד) כי המן בן המדתא · חשב להומם ולאבדם : (כה) ובבאה · אסתר אל המלך להתחנן לו : אמר עם הספר · אמר המלך בפיו וצוה לכתוב ספרים שתשוב מחשבתו הרעה בראשו : (כו) על כן על כל דברי האגרת הזאת · נקבעו הימים האלה ולכך נכתבה לדעת דורות הבאים : ומה ראו · עושי המעשים האלו שעשאום : ומה הגיע אליהם · מה ראה אחשורוש שנשתמש בכלי הקודש ומה הגיע אליהם שבא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי ומה ראה המן שנתקנא במרדכי ומה הגיע אליו שתלו אותו ואת בניו ומה ראה מרדכי שלא יכרע ולא ישתחוה ומה ראתה אסתר שזמנה להמן : (כז) הנלוים עליהם · גרים העתידים להתגייר : ככתבם · שתהא המגילה כתובה כתב אשורית : (כח) נזכרים · בקריאת המגילה : ונעשים · משתה ושמחה ויו"ט לתת מנות ומתנות : משפחה ומשפחה · מתאספין יחד ואוכלין ושותין יחד וכן זבלו

מְדִינָה וּמְדִינָה וְעִיר וָעִיר וִימֵי הַפּוּרִים הָאֵלֶּה לֹא יַעַבְרוּ מִתּוֹךְ הַיְּהוּדִים וְזִכְרָם לֹא־יָסוּף מִזַּרְעָם׃ ס כט וַתִּכְתֹּב אֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה בַת־אֲבִיחַיִל וּמָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי אֶת־כָּל־תֹּקֶף לְקַיֵּם אֵת אִגֶּרֶת הַפֻּרִים הַזֹּאת הַשֵּׁנִית׃ ל וַיִּשְׁלַח סְפָרִים אֶל־כָּל־הַיְּהוּדִים אֶל־שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים וּמֵאָה מְדִינָה מַלְכוּת אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ דִּבְרֵי שָׁלוֹם וֶאֱמֶת׃ לא לְקַיֵּם אֶת־יְמֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה בִּזְמַנֵּיהֶם כַּאֲשֶׁר קִיַּם עֲלֵיהֶם מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי וְאֶסְתֵּר הַמַּלְכָּה וְכַאֲשֶׁר קִיְּמוּ עַל־נַפְשָׁם וְעַל־זַרְעָם דִּבְרֵי הַצּוֹמוֹת וְזַעֲקָתָם׃ לב וּמַאֲמַר אֶסְתֵּר קִיַּם דִּבְרֵי הַפֻּרִים הָאֵלֶּה וְנִכְתָּב בַּסֵּפֶר׃ ס י א וַיָּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁרֵשׁ אחשורוש קרי מַס עַל־הָאָרֶץ וְאִיֵּי הַיָּם׃ ב וְכָל־מַעֲשֵׂה תָקְפּוֹ וּגְבוּרָתוֹ וּפָרָשַׁת גְּדֻלַּת מָרְדֳּכַי אֲשֶׁר גִּדְּלוֹ הַמֶּלֶךְ הֲלוֹא־הֵם כְּתוּבִים עַל־סֵפֶר דִּבְרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי מָדַי וּפָרָס׃ ג כִּי ׀ מָרְדֳּכַי הַיְּהוּדִי מִשְׁנֶה לַמֶּלֶךְ אֲחַשְׁוֵרוֹשׁ וְגָדוֹל לַיְּהוּדִים וְרָצוּי לְרֹב אֶחָיו דֹּרֵשׁ טוֹב לְעַמּוֹ וְדֹבֵר שָׁלוֹם לְכָל־זַרְעוֹ׃ ת׳ רבתי

סכום פסוקי מגלת אסתר מאה ושישים וששה וסימן על כן קראו לימים האלה פורים. וסדריו עשרה והסימן בא גד והציו ות״ן אסתר ותאמר:

רש״י	עיקר ש״ת
קבלו עליהם שימי הפורים לא יעברו: וזכרם · קריאת מגילה: לא יסוף תרגום של יתום דמתרגם עד תום עד דסף ח וא״א לו להיות מגזרת פן תספה	כפ״ק דמגילה ע״ש: ח כן הוא בתרגום דברים ב׳ י״ד: ט כי לשון כל תקף משמע תקף של כל הנס: חסלת מגלת אסתר

מגזרת עתה אספה יום אחד שא״כ היה לו לכתוב לא יספה מזרעם: (כט) את כל תקף· תוקפו של נס של אחשורוש ושל המן ושל מרדכי ושל אסתר: השנית· לשנה השניה תזרו ושלחו ספרים שיעשו פורים: (לב) ומאמר אסתר קיים וגו׳· אסתר בקשה מאת חכמי הדור לקבעה ולכתוב ספר זה עם שאר הכתובים וזהו ונכתב בספר: (ג) לרוב אחיו· ולא לכל אחיו מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין לפי שנעשה קרוב למלכות וסיה בטל מתלמודו: לכל זרעו· מוסב על עמו לכל זרע עמו:

נשלם מגלת אסתר בעזרת האל יתברך:

ברכה שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ברכות שאומרים אחר ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאֹמֵר וְעֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לּוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן דָּוִד: ע״כ בתי״צ

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קודם לבישת טלית קטן יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִת:

בשעת בדיקת ציצית של טלית גדול יאמר זה:

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה:

וקודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל · הריני מתעטף גופי בציצת כן תתעטף נשמתי ורמ"ח אברי ושס"ה גידי באור הציצת העולה תרי"ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן · ועל ידי מצות ציצת תנצל נפשי ורוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ותהא חשובה מצות ציצת לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר ד' פסוקים אלו:

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפילין יאמר זה:

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל · הִנְנִי מְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי שֶׁצִּוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ וְהֵם אַרְבַּע פַּרְשִׁיּוֹת אֵלּוּ · שְׁמַע · וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ · קַדֶּשׁ · וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ · שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בָּעוֹלָם וְשֶׁנִּזְכּוֹר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם · וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ · וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוֹעַ הַנְּטוּיָה וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בָּזֶה תַּאֲוַת וּמַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ · וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמֹּחַ שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁבְּמֹחִי עִם שְׁאָר חוּשַׁי וְכֹחוֹתַי כֻּלָּם יִהְיוּ

מְשֻׁעְבָּדִים

משעבדים לעבודתו יתברך שמו · ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קדש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו · ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפלין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה :

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך :

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין :

ותיכף יכרוך ז׳ כריכות על הזרוע ולא יותר ואח״כ יניח תפלה של ראש ויברך :

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין :

ותיכף יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי · ומבינתך תבינני · ובחסדך תגדיל עלי · ובגבורתך תצמית אויבי וקמי · ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה · להשפיע טובך לבריותיך : פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון :

ואח״כ כורך שלש כריכות על האצבע האמצעי ואומר :

וארשתיך לי לעולם : וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים · וארשתיך לי באמונה וידעת את יי :

לאחר הנחת תפלין יאמר פרשה זו :

וידבר יהוה אל משה לאמר : קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא : ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ : היום אתם יוצאים בחדש האביב : והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה : שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג ליהוה : מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך : והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים : והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כי ביד חזקה הוציאך יהוה ממצרים : ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה : והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה

לך: והעברת כל פטר רחם ליהוה וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליהוה: וכל פטר חמור תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליהוה כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יהוה ממצרים:

כשיכנס לבית הכנסת יאמר זה:

מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל: וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ: יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ: וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשִׂי: וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ:

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ · בְּטֶרֶם כָּל יְצִיר נִבְרָא: לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא: וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא: וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה: וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה: בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה: וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה: וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא: בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי: בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה: וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח · נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ: אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ · נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ: אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גּוּף · לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ: קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא · רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ: הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצָר · יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ: שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ · אֶל אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ: לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד · נָבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ: תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל · עַל יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ: לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ · לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ: צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ · מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ: גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ · יִתֵּן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ: יִשְׁלַח לְקֵץ הַיָּמִין מְשִׁיחֵנוּ · לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ: מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ · בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ אֲפִילוּ שָׁעָה אֶחָת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה רוֹפֵא כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָֹה אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: יְבָרֶכְךָ יְהוָֹה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָֹה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָֹה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרְאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה · אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא: וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי · נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ. מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

נשים אומרות בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי:

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים · מֵאָדָם רָע · וּמֵחָבֵר רָע · וּמִשָּׁכֵן רָע · וּמִפֶּגַע רָע · וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית · מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח ככתוב בתורתך:

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃ וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים׃ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם׃ וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה׃ וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו׃ וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים׃ וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי׃ וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי׃ וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ׃ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְיָ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְיָ יֵרָאֶה׃ וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְיָ אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן הַשָּׁמָיִם׃ וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְיָ כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידֶךָ׃ כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו׃ וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי׃ וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע׃

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך וקים לנו יי אלהינו את הדבר

שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור · וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים · מה אנחנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו · מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי השכל כי רוב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אבל אנחנו עמך בני בריתך בני אברהם אהבך שנשבעת לו בהר המוריה · זרע יצחק יחידו שנעקד על גב המזבח · עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אתו ומשמחתך ששמחת בו קראת את שמו ישראל וישרון:

לפיכך אנחנו חיבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש ולתת שבח והודיה לשמך: אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו · אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל יום:

שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה | אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ויאמר פרשה ראשונה על הסדר:

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרים ותגביה קרננו: ברוך אתה יהוה מקדש את שמך ברבים:

אתה הוא יי אלהינו בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים · אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים · קבץ קויך מארבע כנפות הארץ · יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ · אתה עשית את השמים ואת הארץ את

חַיִּים וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַּתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה · אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֵּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ :

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם : וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם : בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַייָ : וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור :

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר : צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ : וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַייָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד : אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם : וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין : עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ : וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַייָ : וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ :

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ, וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב :

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם · כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאָךְ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתָךְ : וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה : וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ : וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם : וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת

סַמִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּהֵיטִיבוֹ אֶת הַנֵּרֹת יַקְטִירֶנָּה: וּבְהַעֲלֹת אַהֲרֹן אֶת הַנֵּרֹת בֵּין הָעַרְבַּיִם יַקְטִירֶנָּה קְטֹרֶת תָּמִיד לִפְנֵי יְיָ לְדֹרֹתֵיכֶם:

תָּנוּ רַבָּנָן פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת כֵּיצַד • שְׁלשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנָה מָנִים הָיוּ בָהּ • שְׁלשׁ מֵאוֹת וְשִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּמִנְיַן יְמוֹת הַחַמָּה • מָנֶה לְכָל יוֹם פְּרַס בְּשַׁחֲרִית וּפְרַס בֵּין הָעַרְבַּיִם • וּשְׁלשָׁה מָנִים יְתֵרִים שֶׁמֵּהֶם מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים • וּמַחֲזִירָן לְמַכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים • וְשׁוֹחֲקָן יָפֶה יָפֶה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַקָּה מִן הַדַּקָּה • וְאַחַד עָשָׂר סַמָּנִים הָיוּ בָהּ • וְאֵלּוּ הֵן הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה • מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה • הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר וְקִלּוּפָה שְׁלשָׁה וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין • יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא • וְאִם לֹא מָצָא יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק • מֶלַח סְדוֹמִית רוֹבַע הַקָּב • מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא • רַבִּי נָתָן הַבַּבְלִי אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף • בֹּרִית כַּרְשִׁינָה לָמָּה הִיא בָאָה כְּדֵי לְיַפּוֹת בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה • יֵין קַפְרִיסִין לָמָּה הוּא בָא כְּדֵי לִשְׁרוֹת בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה • וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בַּמִּקְדָּשׁ מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

תַּנְיָא רַבִּי נָתָן אוֹמֵר כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הָדֵק הֵיטֵב הֵיטֵב הָדֵק מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל יָפֶה לַבְּשָׂמִים • פִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין כְּשֵׁרָה לִשְׁלִישׁ וְלִרְבִיעַ לֹא שָׁמָעְנוּ: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה זֶה הַכְּלָל אִם כְּמִדָּתָהּ כְּשֵׁרָה לַחֲצָאִין וְאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

תַּנְיָא בַּר קַפָּרָא אוֹמֵר אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיְתָה בָאָה שֶׁל שִׁירַיִם לַחֲצָאִין: וְעוֹד תָּנֵי בַּר קַפָּרָא אִלּוּ הָיָה נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַייָ:

ג״פ יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: ג״פ יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: ג״פ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת:

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטורת ומערכה שניה של קטורת קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודמת לקטורת וקטורת קודמת לאברים ואברים למנחה ומנחה לחבתין וחבתין לנסכין ונסכין למוספין ומוספין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם:

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם: בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם: חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ: יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו · ולהיות כהנים בעבודתם · ולוים בדוכנם · וישראל במעמדם · ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו · ולא לוי בדוכנו · ולא ישראל במעמדו · ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו · לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

לר"ח וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ עַל עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת · שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא

עִכֵּב:

עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת · שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית · מִזְרָחִית צְפוֹנִית · צְפוֹנִית מַעֲרָבִית · מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית · שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי · וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת · אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי · שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן · וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה · וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע · וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד · שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם · וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת · מִקַּל וָחֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה · מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד · וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים · מִכְּלָל

ופרט ומפרט וכלל · כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט: מכלל שהוא צריך לפרט · ומפרט שהוא צריך לכלל: כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש · דבר הלמד מענינו · ודבר הלמד מסופו · וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות:

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור: זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: שמע יי וחנני יי היה עזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ק״י

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך שאמר והיה העולם · ברוך הוא · ברוך עשה בראשית · ברוך אומר ועשה · ברוך גוזר ומקים · ברוך מרחם על הארץ · ברוך מרחם על הבריות · ברוך משלם שכר טוב ליראיו · ברוך חי לעד וקים לנצח · ברוך פודה ומציל ברוך שמו: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהלל בפי עמו משבח ומפואר בלשון חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך · נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר

שמך ונמליכך מלכנו אלהינו · יחיד חי העולמים מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול : ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות :

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו : שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו : התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי : דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד : זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו : זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו : הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו : זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור : אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק : ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם : לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם : בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה : ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר : לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים : אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו : שירו ליי כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו : ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו : כי גדול יי ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים : כי כל אלהי העמים אלילים כאן צריך להפסיק ויי שמים עשה : הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו : הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועז : הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליי בהדרת קדש : חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט : ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך : ירעם הים ומלאו יעלץ השדה וכל אשר בו : אז ירננו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ : הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו : ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך : ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל ליי : רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא : רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו : והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו : אתה יי לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני : זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה : תנו עז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים : נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצמות לעם ברוך אלהים : אל נקמות יי אל נקמות הופיע : הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים : ליי הישועה על עמך ברכתך סלה : יי צבאות עמנו משגב

לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בוטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הראנו יי חסדך וישעך תתן לנו: קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליי כי גמל עלי:

אין אומרים מזמור לתודה לא בשבת ולא ביו"ט ולא בע"פ ולא בחוה"מ של פסח ולא בערב יום כפור:

מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ: עבדו את יי בשמחה באו לפניו ברננה: דעו כי יי הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו: כי טוב יי לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו:

שבת וביו"ט אומרים זה:

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת: אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם: בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש שם אהל בהם: והוא כחתן יצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ ארח: מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו: תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי: פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים: יראת יי טהורה עומדת לעד משפטי יי אמת צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי יבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך: אברכה את יי בכל עת תמיד תהלתו בפי: ביי תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו: גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו: דרשתי את יי וענני ומכל מגורותי הצילני: הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו: זה עני קרא ויי שמע ומכל צרותיו הושיעו: חנה מלאך יי סביב ליראיו ויחלצם: טעמו וראו כי טוב יי אשרי

הגבר יחסה בו: יראו את יי קדשיו כי אין מחסור ליראיו: כפירים רשו ורעבו ודרשי יי לא יחסרו כל טוב: לכו בנים שמעו לי יראת יי אלמדכם: מי האיש החפץ חיים אהב ימים לראות טוב: נצר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה: סור מרע ועשה טוב בקש שלום ורדפהו: עיני יי אל צדיקים ואזניו אל שועתם: פני יי בעשי רע להכרית מארץ זכרם: צעקו ויי שמע ומכל צרותם הצילם: קרוב יי לנשברי לב ואת דכאי רוח יושיע: רבות רעות צדיק ומכלם יצילנו יי: שמר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה: תמותת רשע רעה ושנאי צדיק יאשמו: פודה יי נפש עבדיו ולא יאשמו כל החסים בו:

תפלה למשה איש האלהים אדני מעון אתה היית לנו בדר ודר: בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם עד עולם אתה אל: תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם: כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבר ואשמורה בלילה: זרמתם שנה יהיו בבקר כחציר יחלף: בבקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש: כי כלינו באפך ובחמתך נבהלנו: שתה עונתינו לנגדך עלמנו למאור פניך: כי כל ימינו פנו בעברתך כלינו שנינו כמו הגה: ימי שנותינו בהם שבעים שנה ואם בגבורת שמונים שנה ורהבם עמל ואון כי גז חיש ונעפה: מי יודע עז אפך וכיראתך עברתך: למנות ימינו כן הודע ונבא לבב חכמה: שובה יי עד מתי והנחם על עבדיך: שבענו בבקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו: שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה: יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: אמר ליי מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו: לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: כי אתה יי מחסי עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונך פן תגף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע

שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וגו׳

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ: שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְיָ וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְיָ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְיָ בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים — כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃ הוֹדוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ׃ שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃ כִּי יָשָׁר דְּבַר יְיָ וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃ אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם׃ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃ יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃ עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃ אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃ מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם׃ מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם׃ אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ׃ שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט׃ הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב׃ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃ כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃ יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ׃

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהוֹדוֹת לַייָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃

כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יְיָ בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יְיָ: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יְיָ כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יְיָ צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה עלתה כ׳ בו:

יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יְיָ נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יְיָ: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ יְיָ לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: יְיָ בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד

הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת יְיָ הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד. יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ

תנינים וכל תהומות: אש וברד שלג וקיטור רוח סערה עשה דברו: ההרים וכל גבעות עץ פרי וכל ארזים: החיה וכל בהמה רמש וצפור כנף: מלכי ארץ וכל לאמים שרים וכל שפטי ארץ: בחורים וגם בתולות זקנים עם נערים: יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרבו הללויה:

הללויה שירו ליי שיר חדש תהלתו בקהל חסידים: ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם: יהללו שמו במחול בתף וכנור יזמרו לו: כי רוצה יי בעמו יפאר ענוים בישועה: יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם: רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם: לעשות נקמה בגוים תוכחות בלאמים: לאסר מלכיהם בזקים ונכבדיהם בכבלי ברזל: לעשות בהם משפט כתוב הדר הוא לכל חסידיו הללויה:

הללויה הללו אל בקדשו הללוהו ברקיע עזו: הללוהו בגבורתיו הללוהו כרב גדלו: הללוהו בתקע שופר הללוהו בנבל וכנור: הללוהו בתף ומחול הללוהו במנים ועגב: הללוהו בצלצלי שמע הללוהו בצלצלי תרועה: כל הנשמה תהלל יה הללויה: כ ה ת י ה:

ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן:

ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם: לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל ובידך כח וגבורה ובידך לגדל ולחזק לכל: ועתה אלהינו מודים אנחנו לך ומהללים לשם תפארתך: אתה הוא יי לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים: אתה הוא יי האלהים אשר בחרת באברם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם: ומצאת את לבבו נאמן לפניך:

וכרות עמו הברית לתת את ארץ הכנעני החתי האמרי והפרזי והיבוסי

וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף: וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו וּבְכָל עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּייָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַייָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְיָ תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְיָ עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: בשבת וביו"ט מתחילין כאן נשמת

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ ׳

כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת · בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חַי הָעוֹלָמִים: ח״ק

בעשי״ת אומרים זה קודם חצי קדיש:

שיר המעלות ממעמקים קראתיך יי: אדני שמעה בקולי תחיינה אזניך קשובות לקול תחנוני: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד: כי עמך הסליחה למען תורא: קויתי יי קותה נפשי ולדברו הוחלתי: נפשי לאדני משומרים לבוקר שומרים לבוקר: יחל ישראל אל יי כי עם אדני החסד והרבה עמו פדות: והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

בשעה שהחזן אומר ברכו אומרים הקהל יתברך

חזן בָּרְכוּ אֶת יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ:

ק״ח בָּרוּךְ יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל:

הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים · וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז · הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ · אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה · הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה · טוֹב יָצַר כָּבוֹד לִשְׁמוֹ · מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ · פִּנּוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי · תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ: תִּתְבָּרַךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים · יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים · וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם: וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם

בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים: אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה · וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדֻשָּׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ:

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ · לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִרוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ · כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת · זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת: הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ · כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן · וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת · לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה · אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל

לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ ׃ לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיָּמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים ׃ עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ

אֲבוֹתֵינוּ גּוֹאֲלֵנוּ גּוֹאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ· כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִירוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ· מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יְהֹוָה יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל· גֹּאֲלֵנוּ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

למנחה כִּי שֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעשי"ת
זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים • סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר • מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

כעשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים :

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

כחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש :

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם • כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָֹה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ : קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָֹה מִמְּקוֹמוֹ : חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר : קו"ח יִמְלֹךְ יְהוָֹה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד • כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הָאֵל (כעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הָאֵל (כעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה :

במוצ"ש ובמוצאי יו"ט אפילו מיו"ט לחול המועד אומרים זה :

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ • וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ • וַתַּבְדֵּל יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ • בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה • אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ :

וְ) חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה חוֹנֵן הַדָּעַת :

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה :

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ •

כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

בתענית צבור אומר הש"ץ כאן עננו:

רְפָאֵנוּ יְהֹוָה וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מַכּוֹתֵינוּ ׃ כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (בחורף טַל וּמָטָר לִ) בְּרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה ׃ וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבָהּ וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְהֹוָה לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט):

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה וְכָל הָרִשְׁעָה כְּרֶגַע תֹּאבֵד וְכָל אֹיְבֵי עַמְּךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ נָא רַחֲמֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין: (בת"ב למנחה אומרים כאן נחם)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

בתשעה באב במנחה אומרים זה:

נַחֵם יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת אֲבֵלֵי צִיּוֹן וְאֶת אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלַיִם · וְאֶת הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַבְּזוּיָה וְהַשּׁוֹמֵמָה · הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ · וְהַחֲרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ · וְהַבְּזוּיָה מִכְּבוֹדָהּ · וְהַשּׁוֹמֵמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב · וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה · וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת · וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים · וַיָּטִילוּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לֶחָרֶב · וַיַּהַרְגוּ בְזָדוֹן חֲסִידֵי עֶלְיוֹן · עַל כֵּן צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה · וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ · לִבִּי לִבִּי עַל חַלְלֵיהֶם · מֵעַי מֵעַי עַל חַלְלֵיהֶם · כִּי אַתָּה יְהוָה בָּאֵשׁ הִצַּתָּהּ · וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד לִבְנוֹתָהּ · כָּאָמוּר וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נְאֻם יְהוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְנַחֵם צִיּוֹן וּבוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה:

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ · כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל תְּשִׁיבֵנוּ:

יחיד המתענה וכן הש"ץ בתפלת לחש אומר כאן עננו עד וצוקה:

עֲנֵנוּ יְהוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ · כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ · אַל תֵּפֶן אֶל רִשְׁעֵנוּ וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ הֱיֵה נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ · כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה · עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע · כִּי אַתָּה יְהוָה הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה · פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה: ויחיד כי אתה שומע וכו' והש"ץ מסיים בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה:

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

רְצֵה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּבִתְפִלָּתָם · וְהָשֵׁב אֶת הָעֲבוֹדָה לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וְאִשֵּׁי יִשְׂרָאֵל · וּתְפִלָּתָם בְּאַהֲבָה תְקַבֵּל בְּרָצוֹן וּתְהִי לְרָצוֹן תָּמִיד עֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ :

בר"ח וכחול המועד אומרים זה :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבֹא וְיַגִּיעַ וְיֵרָאֶה וְיֵרָצֶה וְיִשָּׁמַע וְיִפָּקֵד וְיִזָּכֵר זִכְרוֹנֵנוּ וּפִקְדוֹנֵנוּ וְזִכְרוֹן אֲבוֹתֵינוּ וְזִכְרוֹן מָשִׁיחַ בֶּן דָּוִד עַבְדֶּךָ · וְזִכְרוֹן יְרוּשָׁלַיִם עִיר קָדְשֶׁךָ · וְזִכְרוֹן כָּל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְפָנֶיךָ · לִפְלֵיטָה לְטוֹבָה לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם בְּיוֹם לר"ח רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה : לחוהמ"פ חַג הַמַּצּוֹת הַזֶּה : לחוהמ"ס חַג הַסֻּכּוֹת הַזֶּה : זָכְרֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בּוֹ לְטוֹבָה · וּפָקְדֵנוּ בוֹ לִבְרָכָה · וְהוֹשִׁיעֵנוּ בוֹ לְחַיִּים · וּבִדְבַר יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים חוּס וְחָנֵּנוּ וְרַחֵם עָלֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי אֵלֶיךָ עֵינֵינוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה :

וְתֶחֱזֶינָה עֵינֵינוּ בְּשׁוּבְךָ לְצִיּוֹן בְּרַחֲמִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן :

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ שָׁאַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד צוּר חַיֵּינוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ · אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת · עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם · הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ :

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך · ברוך אל ההודאות :

בחנוכה ובפורים אומרים כאן על הנסים :

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה :

לחנוכה בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת אַנְטִיּוֹכוֹס עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ ׃ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת רִיבָם דַּנְתָּ אֶת דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל ׃

לפורים בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז ׃ וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ ׃ וַהֲשֵׁבוֹתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ ׃ וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ ׃

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד ׃

בעשי״ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ ׃

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת ׃ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת ׃

כש״ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ ׃ הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר ׃ יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ ׃ יָאֵר יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ ׃ יִשָּׂא יְהוָה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם ׃

לשחרית

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ ׃ בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ ׃ כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם ׃

למנחה ולמעריב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בספר בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בעשי״ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה. פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ. עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ. לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליהוה מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשרת ימי תשובה

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בָּרֵךְ (בעשי״ת חַדֵּשׁ) עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:
א״מ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:
א״מ כַּלֵּה כָּל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:
א״מ סְתוֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵנוּ וּמְקַטְרִיגֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית וְעָוֹן וּשְׁמַד מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:
א״מ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

לתענית צבור	לעשי״ת
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים:	א״מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִגְאֻלָּה וִישׁוּעָה:	א״מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה:

לה"צ

אָ"מ זָכְרֵנוּ לְפַרְנָסָה וְכַלְכָּלָה *) :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִזְכֻיּוֹת :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִסְלִיחָה וּמְחִילָה:

לעשי"ת

אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר פַּרְנָסָה וְכַלְכָּלָה*):
אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר זְכֻיּוֹת :
אָ"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר סְלִיחָה וּמְחִילָה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע :
אָ"מ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ :
אָ"מ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
אָ"מ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ :
אָ"מ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ :

אָ"מ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ :
אָ"מ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ :
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ :
אָ"מ נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ :
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ :
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים :
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ :
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ :

לשני וחמישי

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ : אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ : הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד : כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא : לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ : אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ : זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה : יַעַנְנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ : אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ : אֲדוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ

והושיענו

---

*) יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לי ולבני ביתי ולכל הסמוכים על שולחני היום ובכל יום ויום מזונותי בכבוד בזכות שמך הגדול (דיקרנוסא) הממונה על הפרנסה :

והושיענו למען שמך: ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו: אדני ככל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים הר קדשך: כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו האב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ: יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו: ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך צורנו מלכנו וגואלנו· חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים: למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ידענו כי חטאנו ואין מי יעמד בעדנו שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה· ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו ועננו כי לך יי הצדקה עשה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך ברחמיך הרבים יי אלהינו חוס ורחם והושיעה צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות הושיענו למען שמך: רחם עלינו למען בריתך הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה· בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלח נא אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד למען ישראל: אבינו מלכנו חננו ועננו כי שמך הגדול נקרא עלינו· עשה נפלאות בכל עת עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו זכור רחמיך יי וחסדיך וכרוב טובך הושיענו וחמל נא עלינו כי אין לנו אלוה אחר מבלעדיך צורנו· אל תעזבנו יי אלהינו אל תרחק ממנו כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי ומדבר וממגפה ומכל צרה ויגון הצילנו כי לך

קוינו ואל תכלימנו יי אלהינו והאר פניך בנו : וזכר לנו את ברית אבותינו
והושיענו למען שמך· ראה בצרותינו ושמע קול תפלתנו כי אתה שומע
תפלת כל פה :

אל רחום וחנון רחם עלינו ועל כל מעשיך כי אין כמוך יי אלהינו אנא
שא נא פשעינו אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקים החסין בכח חסיד
וטוב על כל מעשיך· כי אתה הוא יי אלהינו אל ארך אפים ומלא רחמים עשה
עמנו כרוב רחמיך והושיענו למען שמך· שמע מלכנו תפלתנו ומיד איבינו
הצילנו· שמע מלכנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו : אבינו מלכנו אתה
ושמך עלינו נקרא אל תניחנו אל תעזבנו אבינו ואל תטשנו בוראנו ואל
תשכחנו יוצרנו כי אל מלך חנון ורחום אתה :

אין כמוך חנון ורחום יי אלהינו אין כמוך אל ארך אפים ורב חסד ואמת
הושיענו ברחמיך הרבים מרעש ומרגז הצילנו : זכור לעבדיך לאברהם ליצחק
וליעקב אל תפן אל קשינו ואל רשענו ואל חטאתנו : שוב מחרון אפך והנחם
על הרעה לעמך : והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך עשה
חסד חנם בכל דור ודור : חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך והסר ממנו
מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל : לך אדני הצדקה ולנו
בשת הפנים : מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק· נחפשה
דרכינו ונחקרה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים : אנא יי
הושיעה נא· אנא יי הצליחה נא· אנא יי עננו ביום קראנו : לך יי חכינו
לך יי קוינו לך יי ניחל אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אבדה תקותם
כל ברך וכל קומה לך לבד תשתחוה :

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו
אל תשכחנו נצח קומה והושיענו כי חסינו בך : אבינו מלכנו אם אין בנו
צדקה ומעשים טובים זכר לנו את ברית אבותינו ועדותינו בכל יום יי אחד :
הביטה בענינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו· חוסה יי עלינו בארץ שבינו ואל
תשפוך חרונך עלינו כי אנחנו עמך בני בריתך : אל הביטה דל כבודנו בגוים
ושקצונו כטמאת הנדה· עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר· עוררה
גבורתך וקנאתך על אויביך· הם יבושו ויחתו מגבורתם· ואל ימעטו
לפניך תלאותינו· מהר יקדמונו רחמיך ביום צרתנו ואם לא למעננו
למענך פעל· ואל תשחית זכר שאריתנו· וחון אום המיחדים שמך

פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם תָּמִיד בְּאַהֲבָה אוֹמְרִים ׃ שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד ׃

ויאמר דוד אל גד צר לי מאד נפלה נא ביד יי כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה ׃

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְהֹוָה מָלֵא רַחֲמִים רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנָי ׃ יְהֹוָה אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי ׃ חָנֵּנִי יְהֹוָה כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְהֹוָה כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי ׃ וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְהֹוָה עַד מָתָי ׃ שׁוּבָה יְהֹוָה חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ ׃ כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה לָּךְ ׃ יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה ׃ עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל צוֹרְרָי ׃ סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי שָׁמַע יְהֹוָה קוֹל בִּכְיִי ׃ שָׁמַע יְהֹוָה תְּחִנָּתִי יְהֹוָה תְּפִלָּתִי יִקָּח ׃ יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע ׃

כשאומרים והוא רחום אומרים ה׳ אלהי ישראל וכו׳ ׃

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ ׃

הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה כִּי הָיִינוּ לַעַג וָקֶלֶס בַּגּוֹיִם ׃ נֶחְשַׁבְנוּ כַּצֹּאן לַטֶּבַח יוּבָל לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וּלְמַכָּה וּלְחֶרְפָּה ׃ וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ ׃

יי

זָרִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה ׃ חוֹן אוֹם לְשִׁמְךָ מְקַוֶּה ׃ טָהוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ קָרְבָה ׃ יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח לָנוּ ׃ רַחֲמֶיךָ יִכְבְּשׁוּ אֶת כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ ׃ אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ ׃

יי

חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ וְאַל תִּתְּנֵנוּ בִּידֵי אַכְזָרִים ׃ לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם ׃ לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד וְאַל תְּאַחַר ׃ אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ ׃

יי

קוֹלֵנוּ תִשְׁמַע וְתָחֹן וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בְּיַד אֹיְבֵינוּ לִמְחוֹת אֶת שְׁמֵנוּ ׃ זְכוֹר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲכֶם ׃ וְעַתָּה נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה ׃ וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ ׃

יי

עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ ׃ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ ׃

בימים שאין אומרים והוא רחום מתחילין כאן ׃

שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל ׃ שְׁמוֹר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל ׃ וְאַל יֹאבַד יִשְׂרָאֵל ׃ הָאֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ׃

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד · שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם אֶחָד · וְאַל יֹאבַד גּוֹי אֶחָד · הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ · שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם קָדוֹשׁ · וְאַל יֹאבַד גּוֹי קָדוֹשׁ · הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת לְקָדוֹשׁ :

מִתְרַצֶּה בְרַחֲמִים · וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים · הִתְרַצֶּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר : אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ :

וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ : זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה : יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ : אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד : חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז : בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר · כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ : עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ : ח"ק וביום שיש בו מוסף אומרים גם תתקבל :

א"א תח"א בר"ח ותנוכה ופורים וע"פ ועיו"כ ות"ב גם א"א בבית אבל :

מנהג קצת קהלות	בשני ובחמישי מנהג אשכנז
אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ חוּסָה יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל :	אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ · חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל :

בשעת הוצאת ספר תורה. אומרים זה :

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ : כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ :

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא · בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ · יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם · וּפוּרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ · וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ · וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין · יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא וְלֶהֱוֵי אֲנָא פְּקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל · אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא · אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא · אַנְתְּ הוּא דְשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא · וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא · אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא

בְּרִיךְ הוּא דִּסְגִידְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמָּא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן · לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא · דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט · וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט · וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט · וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט · בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ · וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תּוּשְׁבְּחָן · יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם אָמֵן :

בשבת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

אֶחָד (הוּא) אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ שְׁמוֹ :

בחול מתחילין כאן גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו :

קהל לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ : לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא : רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו :

בשבת אומרים זה :

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל : צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת : הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם : קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד : וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי · וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב : שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו : וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב : כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן : וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר :

כהול אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים :

בכל פעם כשקורין אומר כהזן ותגלה וכו׳ חוץ משחרית של שבת :

כהול ותגלה ותראה מלכותו עלינו בזמן קרוב ויחון פליטתנו ופליטת עמו בית ישראל לחן ולחסד ולרחמים ולרצון | בשבת ויעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו

ונאמר אמן · הכל הבו גודל לאלהינו ותנו כבוד לתורה כהן קרב יעמוד (פב"פ) הכהן : ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו :

תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי: פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: האל תמים דרכו אמרת יי צרופה מגן הוא לכל החוסים בו:

קהל ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום:

כשמגביהין הס"ת אומרים זה:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: ארך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

כשמחזירין הס"ת להיכל אומרים זה:

חזן יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:

וקהל אומרים הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

ואח"כ אומרים בחול ובר"ח ובשבת במנחה לדוד מזמור תפלה בשיר של יום ובשבת בשחרית אומרים מזמור לדוד תפלה בקבלת שבת:

בשעת הכנסת ס"ת להיכל אומרים זה:

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: קומה יי למנוחתך אתה וארון עזך: כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו: בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום: השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: אשרי וכו'

א"א למנצח בר"ח ובחנוכה ובפורים קטן ב' ימים ובפורים גדול ב' ימים ולא בע"פ. ולא בחוה"מ ולא בע"כ ולא בעיו"כ גם א"א בבית האבל:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעַנְךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ: יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶיךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה: יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְיָ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְיָ מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ

וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשִׁמְעֵת בַּתְרַי קָל זִיעַ סַגִּיא דִּמְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא דַיְיָ מֵאֲתַר בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיִשְׂרָאֵל אֲבוֹתֵינוּ שָׁמְרָה זֹּאת לְעוֹלָם לְיֵצֶר מַחְשְׁבוֹת לְבַב עַמֶּךָ וְהָכֵן לְבָבָם אֵלֶיךָ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: כִּי אַתָּה אֲדֹנָי טוֹב וְסַלָּח וְרַב חֶסֶד לְכָל קֹרְאֶיךָ: צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם: בָּרוּךְ אֲדֹנָי יוֹם יוֹם יַעֲמָס לָנוּ הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: בָּרוּךְ (הוּא) אֱלֹהֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְהִבְדִּילָנוּ מִן הַתּוֹעִים וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ הוּא יִפְתַּח לִבֵּנוּ בְּתוֹרָתוֹ וְיָשֵׂם בְּלִבֵּנוּ אַהֲבָתוֹ וְיִרְאָתוֹ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּלֵבָב שָׁלֵם לְמַעַן לֹא נִיגַע לָרִיק וְלֹא נֵלֵד לַבֶּהָלָה: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁנִּשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ בָּעוֹלָם הַזֶּה וְנִזְכֶּה וְנִחְיֶה וְנִרְאֶה וְנִירַשׁ טוֹבָה וּבְרָכָה לִשְׁנֵי יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא: לְמַעַן יְזַמֶּרְךָ כָבוֹד וְלֹא יִדֹּם יְיָ אֱלֹהַי לְעוֹלָם אוֹדֶךָּ: בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיְיָ וְהָיָה יְיָ מִבְטַחוֹ: בִּטְחוּ בַיְיָ עֲדֵי עַד כִּי בְּיָהּ יְיָ צוּר עוֹלָמִים: וְיִבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ כִּי לֹא עָזַבְתָּ דֹרְשֶׁיךָ יְיָ: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

יי אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ: חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי: קדיש עם תתקבל

עָלֵינוּ לְשַׁבֵּחַ לַאֲדוֹן הַכֹּל לָתֵת גְּדֻלָּה לְיוֹצֵר בְּרֵאשִׁית שֶׁלֹּא עָשָׂנוּ כְּגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת וְלֹא שָׂמָנוּ כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה שֶׁלֹּא שָׂם חֶלְקֵנוּ כָּהֶם וְגוֹרָלֵנוּ כְּכָל הֲמוֹנָם: וַאֲנַחְנוּ כֹּרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים וּמוֹדִים לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: שֶׁהוּא נוֹטֶה שָׁמַיִם וְיוֹסֵד אָרֶץ · וּמוֹשַׁב יְקָרוֹ בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּשְׁכִינַת עֻזּוֹ בְּגָבְהֵי מְרוֹמִים · הוּא אֱלֹהֵינוּ אֵין עוֹד: אֱמֶת מַלְכֵּנוּ אֶפֶס

זולתו ככתוב בתורתו ׃ וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ׃

על כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך ׃ להפנות אליך כל רשעי ארץ ׃ יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון ׃ לפניך יי אלהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו ׃ ויקבלו כלם את עול מלכותך ׃ ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד ׃ כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ׃ ככתוב בתורתך יי ימלך לעולם ועד ׃ ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד ׃

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא ׃ עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל ׃ ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט ׃ קדיש יתום

שיר של יום

בראשון כשבת היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש ׃

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה ׃ כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה ׃ מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו ׃ נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה ׃ ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו ׃ זה דור דרשיו מבקשי פניך יעקב סלה ׃ שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד ׃ מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה ׃ שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד ׃ מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה ׃

בשני כשבת היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש ׃

שיר מזמור לבני קרח ׃ גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו ׃ יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב ׃ אלהים בארמנותיה נודע למשגב ׃ כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו ׃ המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו ׃ רעדה אחזתם שם חיל כיולדה ׃ ברוח קדים תשבר אניות תרשיש ׃ כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות בעיר אלהינו אלהים

יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל־קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת:

בשלישי כבכת היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

פב מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ דַל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

ברביעי כבכת היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

צד אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: עַד מָתַי רְשָׁעִים יְיָ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ: יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יְיָ יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב: מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְיָ יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי חֹק: יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יְיָ לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ: לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים:

בחמישי בשבת היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש :

פא לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף : הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל : תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ : כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב : עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע : הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה : בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה : שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי : לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר . אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ : וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי : וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם : לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ : כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי : מְשַׂנְאֵי יְיָ יְכַחֲשׁוּ לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם : וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ :

בששי בשבת היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש : יי מלך גאות לבש וכו׳ תמצא לעיל :

בשבת אומרים היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש : מזמור שיר ליום השבת וכו׳ תמצא לעיל :

מן ר״ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבוקר ובערב אומרים זה :

כז לְדָוִד יְיָ אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְיָ מָעוֹז חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד : בִּקְרֹב עָלַי מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ : אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לִבִּי אִם תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ : אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת יְיָ אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ כָּל יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ : כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּירֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי : וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַייָ : שְׁמַע יְיָ קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי : לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת פָּנֶיךָ יְיָ אֲבַקֵּשׁ : אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל תִּטְּשֵׁנִי וְאַל תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי : כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַייָ יַאַסְפֵנִי : הוֹרֵנִי יְיָ דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי : אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ בִי עֵדֵי שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס : לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְיָ בְּאֶרֶץ חַיִּים : קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ :

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל מִינֵי פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ · כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ג"פ שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם · עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם:

שיר למעלות אשא עיני וכו' ותח"כ ג"פ לישועתך · ג"פ ויהי נועם · ג"פ יברכך · ג"פ המלאך הגואל סי' נוי"ס:

סדר קבלת שבת

לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם רָאוּ פָעֳלִי: אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי:

שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַייָ בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו:

הִשְׁתַּחֲווּ לַיְיָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר: לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ: הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְיָ מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ: כִּי אַתָּה יְיָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יְיָ שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם: אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּייָ וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ:

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְיָ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ: יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַייָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יְיָ חֹצֵב

לַהֲבוֹת אֵשׁ׃ קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ׃ קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד׃ יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם׃ יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם׃ אנא בכח וכו׳

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה׃ לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד · הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד · יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד · לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה׃ לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה · כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה · מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה · סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה׃ לכה

מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה · קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה · רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא · וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה׃ לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי · לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי · עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי · קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ׃ לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי · כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי · עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי · כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה׃ לכה

לֹא תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי · מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי · בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי · וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ׃ לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ · וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ · יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ · כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה׃ לכה

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי · וְאֶת יְיָ תַּעֲרִיצִי · עַל יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי · וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה׃ לכה

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ · גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה · תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה · בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה׃ לכה

ואומרים מזמור שיר ליום השבת וכו׳ תמצא לעיל · ק״י׃

סדר תפלת ערבית

בחול וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ׃ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ׃

בשבת מתחילין כאן חזן בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְבֹרָךְ׃

קהל וחזן בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמת פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו · בורא יום ולילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור · ומעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה יי צבאות שמו : אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד : ברוך אתה יהוה המעריב ערבים :

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת · תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת · על כן יי אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד · כי הם חיינו וארך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה : ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים : ברוך אתה יהוה אוהב עמו ישראל : ק״ש תמצא לעיל

אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו כי הוא יי אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו הפודנו מיד מלכים מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים האל הנפרע לנו מצרינו · והמשלם גמול לכל איבי נפשנו · העשה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר · השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו · המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שנאינו · העשה לנו נסים ונקמה בפרעה אותות ומופתים באדמת בני חם · המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם : המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו : ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם :

מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא : מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו : יי ימלך לעלם ועד : ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו : ברוך אתה יהוה גאל ישראל :

השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים · ופרוש עלינו סכת שלומך · ותקננו בעצה טובה מלפניך והושיענו למען שמך · והגן בעדנו והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון · והסר שטן מלפנינו ומאחרינו · ובצל כנפיך תסתירנו · כי אל שומרנו ומצילנו אתה · כי אל מלך חנון ורחום

אַתָּה ׃ וּשְׁמוֹר צֵאתֵנוּ וּבוֹאֵנוּ לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם ׃ וּפְרוֹשׂ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה שׁוֹמֵר עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל לָעַד ׃

לשבת וּפְרוֹשׂ עָלֵינוּ סֻכַּת שְׁלוֹמֶךָ ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַפּוֹרֵשׂ סֻכַּת שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָיִם ׃

לשבת וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם ׃ בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ ׃ ח״ק

בחול בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן ׃ בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ ׃ בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ ׃ וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן ׃ יְהִי כְבוֹד יְיָ לְעוֹלָם יִשְׂמַח יְיָ בְּמַעֲשָׂיו ׃ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם ׃ כִּי לֹא יִטּוֹשׁ יְיָ אֶת עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְיָ לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם ׃ וַיַּרְא כָּל הָעָם וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים ׃ יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים ׃ וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד ׃ יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ ׃ הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ ׃ כָּל גּוֹיִם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ יָבוֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְפָנֶיךָ אֲדֹנָי וִיכַבְּדוּ לִשְׁמֶךָ ׃ כִּי גָדוֹל אַתָּה וְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת אַתָּה אֱלֹהִים לְבַדֶּךָ ׃ וַאֲנַחְנוּ עַמְּךָ וְצֹאן מַרְעִיתֶךָ נוֹדֶה לְּךָ לְעוֹלָם לְדוֹר וָדוֹר נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ ׃ בָּרוּךְ יְיָ בַּיּוֹם ׃ בָּרוּךְ יְיָ בַּלָּיְלָה ׃ בָּרוּךְ יְיָ בְּשָׁכְבֵנוּ ׃ בָּרוּךְ יְיָ בְּקוּמֵנוּ ׃ כִּי בְיָדְךָ נַפְשׁוֹת הַחַיִּים וְהַמֵּתִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ נֶפֶשׁ כָּל חָי וְרוּחַ כָּל בְּשַׂר אִישׁ ׃ בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי פָּדִיתָה אוֹתִי יְיָ אֵל אֱמֶת ׃ אֱלֹהֵינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם יַחֵד שִׁמְךָ וְקַיֵּם מַלְכוּתְךָ תָּמִיד וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד ׃

יִרְאוּ עֵינֵינוּ וְיִשְׂמַח לִבֵּנוּ וְתָגֵל נַפְשֵׁנוּ בִּישׁוּעָתְךָ בֶּאֱמֶת בֶּאֱמֹר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ ׃ יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד ׃ כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד ׃ כִּי אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַמֶּלֶךְ בִּכְבוֹדוֹ תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד וְעַל כָּל מַעֲשָׂיו ׃ ח״ק

שמ״ע של חול תמצא לעיל ׃ אחר שמ״ע קדיש תתקבל ׃ עלינו ׃ ק״י ׃

תפלת ערבית לשבת

מתפללין שמ״ע עד האל הקדוש ואחר כך אומרים זה ׃

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ ׃ תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ ׃

ובחרתו מכל הימים · וקדשתו מכל הזמנים · וכן כתוב בתורתך :

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם : ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה : ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות :

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בה ישראל מקדשי שמך : ברוך אתה יי מקדש השבת : רצה ומודים וכו'

סש"ץ וקהל אומרים ויכלו עד ברא אלהים לעשות :

חזן ברוך אתה יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ :

מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו האל הקדוש (בש"ת המלך הקדוש) שאין כמוהו · המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם · לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות · אל ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדשה לעם מדשני עונג זכר למעשה בראשית :

ואומר הש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו עד מקדש השבת · ק"ש :

במה מדליקין ובמה אין מדליקין · אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך · ולא בפתילת האידן · ולא בפתילת המדבר · ולא בירוקה שעל פני המים : לא בזפת · ולא בשעוה · ולא בשמן קיק · ולא בשמן שרפה · ולא באליה · ולא בחלב · נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבשל · וחכמים אומרים אחד מבשל ואחד שאינו מבשל אין מדליקין בו : אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב · רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת · וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שמשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט · רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד : כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן · וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טמאת אהלים אלא פשתן :

פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ • רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ • רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ : לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר • בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת • וַאֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס • וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר • אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד : לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת • וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר : הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה אוֹ בִּשְׁבִיל הַחוֹלֶה שֶׁיִּישַׁן פָּטוּר • כְּחָס עַל הַנֵּר • כְּחָס עַל הַשֶּׁמֶן • כְּחָס עַל הַפְּתִילָה חַיָּב • רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַפְּתִילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשָׂה פֶּחָם : עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן • עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה בַּחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר : שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה • עִשַּׂרְתֶּם עֵרַבְתֶּם הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר • סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה • אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי • וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים • וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת • אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי • וּמְעָרְבִין • וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין :

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּגָדָיו בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיֵצֵא : אָמַר רַב יוֹסֵף הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבַּתָּא :

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך • אל תקרי בניך אלא בוניך : שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול : יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך : למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך : למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך : יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום : קדיש דרבנן מקדשין על היין ומתחיל בברכת בורא פס״ג • עלינו • ק״י • אדון עולם :

שחרית לשבת

מתפללין כל סדר התפלה עד ישתבח ואח״כ אומרים נשמת :

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד • מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל • וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ • פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה • אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה • אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים • אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת • הַמְהֻלָּל בְּרוֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת • הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד • וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים • וַיְיָ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן • הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים •

וְהַפּוֹתֵחַ אִלְּמִים וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים • לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים • אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם • וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו • וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ • וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ • וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם • וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת • אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ • מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ • וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ • בְּרָעָב זַנְתָּנוּ • וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ • מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ • וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ • וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ • עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח : עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ • וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ • וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ • הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ • כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה • וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע • וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע • וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה • וְכָל לְבָבוֹת יִירָאוּךָ • וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ • כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יְיָ מִי כָמוֹךָ • מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ • מִי יִדְמֶה לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ : הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ : נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ :

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ • הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ • הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ • הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא :

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ • וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה : בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל • וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ • וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם • וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ :

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים • לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ :

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ
כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה
נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות · ברכות והודאות
מעתה ועד עולם : ברוך אתה יהוה אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות
אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים : ח"ק

חזן ברכו את יהוה המברך :

ק"ח ברוך יהוה המברך לעולם ועד :

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא
חשך עשה שלום ובורא את הכל :

הכל יודוך והכל ישבחוך · והכל יאמרו אין קדוש כיי : הכל ירוממוך
סלה יוצר הכל · האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח · ובוקע חלוני
רקיע · מוציא חמה ממקומה ולבנה ממכון שבתה · ומאיר לעולם כלו
וליושביו שברא במדת רחמים : המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ·
ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית · המלך המרומם לבדו מאז · המשבח
והמפאר והמתנשא מימות עולם : אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו
אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו : אין כערכך ואין זולתך
אפס בלתך ומי דומה לך : אין כערכך יי אלהינו בעולם הזה · ואין זולתך
מלכנו לחיי העולם הבא · אפס בלתך גואלנו לימות המשיח · ואין דומה
לך מושיענו לתחית המתים :

אל אדון על כל המעשים · ברוך ומבורך בפי כל נשמה · גדלו וטובו
מלא עולם · דעת ותבונה סובבים אותו : המתגאה על חיות הקדש ·
ונהדר בכבוד על המרכבה · זכות ומישור לפני כסאו · חסד ורחמים לפני
כבודו : טובים מאורות שברא אלהינו · יצרם בדעת בבינה ובהשכל · כח
וגבורה נתן בהם · להיות מושלים בקרב תבל : מלאים זיו ומפיקים נוגה ·
נאה זיום בכל העולם · שמחים בצאתם וששים בבואם · עשים באימה רצון
קונם : פאר וכבוד נותנים לשמו · צהלה ורנה לזכר מלכותו · קרא לשמש

ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש:

לאל אשר שבת מכל המעשים. ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה ענג קרא ליום השבת. זה שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי. לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קדש: שמך יי אלהינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת. תתברך מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו וכו' שמ"ע עד האל הקדוש:

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל תפארת בראשו נתת (לו) בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לוחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

ולא נתתו יהוה אלהינו לגויי הארצות. ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים. וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים. כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך. וטהר לבנו לעבדך באמת. והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו'

(ש"ץ) נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום.

בַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: ק"ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: ק"ה בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: ק"ה יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

כש"ן גומר סתפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום · ק"ש:

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם · כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

מוציאין ס"ת ואומרים ויהי בנסוע · בריך שמיה · על הכל תמצא לעיל:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא · חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי · וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מְעַלְיָא · זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא · דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְבָבֶל לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא: לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא · מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין · מָרַן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן:

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מְעַלְיָא · זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין · רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא טַפְלָא וּנְשַׁיָּא · מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן

ארכא לשניכון . ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין . מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב . הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש . הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם . ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה . ומי שבאים בתוכם להתפלל . ומי שנותנים נר למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים . וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה . הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם . וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

תפלה בעד שלום הקיסר יר״ה

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים מלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדונינו הקיסר אלכסנדר אלכסנדראוויטש ירום הודו עם אשתו הקיסרית הכבודה מאריא טעאדאראוונא ובנו יורש עצר ניקאלאי אלכסנדראוויטש ואת כל בית מלכנו הרם יר״ה . מלך מלכי המלכים ברחמיו יחייהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידפר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח . מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל . בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן :

כשמברכין החודש אומרים זה :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה . ותתן לנו חיים ארוכים . חיים של שלום . חיים של טובה . חיים של ברכה . חיים של פרנסה . חיים של חלוץ עצמות . חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא . חיים שאין בהם בושה וכלמה . חיים

של

שֶׁל עוֹשֶׁר וְכָבוֹד · חַיִּים שֶׁתְּהֵא בָנוּ אַהֲבַת תּוֹרָה וְיִרְאַת שָׁמַיִם · חַיִּים שֶׁיִּמָּלְאוּ מִשְׁאֲלוֹת לִבֵּנוּ לְטוֹבָה אָמֵן סֶלָה :

מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ וְגָאַל אוֹתָם מֵעַבְדוּת לְחֵרוּת · הוּא יִגְאַל אוֹתָנוּ בְּקָרוֹב · וִיקַבֵּץ נִדָּחֵינוּ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ · חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

כשהש"ץ אומר ר"ח פלוני יאמר כל אחד עמו ולא כקלת שנוהגין שא"א בפלמס:

הש"ץ לוקח הס"ת בידו ואומר

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) תבא עלינו ועל כל ישראל לטובה :

יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל · לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה · לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה · וְנֹאמַר אָמֵן :

בשבת שמברכין החודש ור"ח ויום טוב וחנוכה ופורים וכשיש חתן בבית הכנסת ובריח מילה אין אומרים · ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש · וכן אומרים בבית האבל :

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים · בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים · הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים · הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים · קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם · הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ · מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ · לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם : יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה · עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם · וְיִנְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ : כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים · הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם · וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי · וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן : וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר · לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ : וְאוֹמֵר כִּי דֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים : וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה : מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ : אשרי וכו׳

הש"ץ אומר יהללו ומכניסין הס"ת להיכל · ובנוחה יאמר וכו׳ ח"ק :

מוסף לשבת

מתפללין שמ"ע עד האל הקדוש ואחר כך אומרים זה :

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ · צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ · מְעַנְּגֶיהָ

לעולם

לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ · טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ · וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ · אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ · וַתְּצַוֵּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי · יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם · וְאֶת מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר :

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ : עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ :

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג · עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ · וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ · חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת : רצה וכו׳

(ש״ץ נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ · הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ · כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קהל קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָֹה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ : קהל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָֹה מִמְּקוֹמוֹ : חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים : קהל שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ יְהוָֹה אֶחָד : חזן הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים : קהל אֲנִי יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם : חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר : קו״ח יִמְלֹךְ יְהוָֹה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

הש״ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום · ק״ש :

קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ : אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ : כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ :

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ · אֵין כַּאדוֹנֵינוּ · אֵין כְּמַלְכֵּנוּ · אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ : מִי כֵאלֹהֵינוּ · מִי

כַּאדוֹנֵינוּ מִי כְמַלְכֵּנוּ מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ · בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ · בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ · בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ · אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ · אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ · אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ · אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה · הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר · וְקִלּוּפָה שְׁלשָׁה · וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה · בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין · יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא · וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק · מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע הַקָּב · מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא · רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא · וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ · וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף · בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה · יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה · וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים לַיָי הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיוֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבוֹא לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות:

אמר רבי אלעזר וכו׳ · קדיש דרבנן ואומרים עלינו · קדיש יתום:

ואומרים היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש: מזמור שיר ליום השבת כמו לעיל · קדיש יתום · אדון עולם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל׃

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ׃ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃ מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ׃ רָם עַל כָּל גּוֹיִם יְיָ עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ׃ מִי כַּייָ אֱלֹהֵינוּ הַמַּגְבִּיהִי לָשָׁבֶת׃ הַמַּשְׁפִּילִי לִרְאוֹת בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃ מְקִימִי מֵעָפָר דָּל מֵאַשְׁפֹּת יָרִים אֶבְיוֹן׃ לְהוֹשִׁיבִי עִם נְדִיבִים עִם נְדִיבֵי עַמּוֹ׃ מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּיָהּ׃

בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז׃ הָיְתָה יְהוּדָה לְקָדְשׁוֹ יִשְׂרָאֵל מַמְשְׁלוֹתָיו׃ הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר׃ הֶהָרִים רָקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן׃ מַה לְּךָ הַיָּם כִּי תָנוּס הַיַּרְדֵּן תִּסֹּב לְאָחוֹר׃ הֶהָרִים תִּרְקְדוּ כְאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן׃ מִלִּפְנֵי אָדוֹן חוּלִי אָרֶץ מִלִּפְנֵי אֱלוֹהַּ יַעֲקֹב׃ הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם׃

בשבת חנוכה אומרים לא לנו׃

לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ׃ לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם׃ וֵאלֹהֵינוּ בַשָּׁמַיִם כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ עָשָׂה׃ עֲצַבֵּיהֶם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם׃ פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ׃ אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יִשְׁמָעוּ אַף לָהֶם וְלֹא יְרִיחוּן׃ יְדֵיהֶם וְלֹא יְמִישׁוּן רַגְלֵיהֶם וְלֹא יְהַלֵּכוּ לֹא יֶהְגּוּ בִּגְרוֹנָם׃ כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם׃ יִשְׂרָאֵל בְּטַח בַּייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ בֵּית אַהֲרֹן בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃ יִרְאֵי יְיָ בִּטְחוּ בַייָ עֶזְרָם וּמָגִנָּם הוּא׃

יְיָ זְכָרָנוּ יְבָרֵךְ יְבָרֵךְ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל יְבָרֵךְ אֶת בֵּית אַהֲרֹן׃ יְבָרֵךְ יִרְאֵי יְיָ הַקְּטַנִּים עִם הַגְּדֹלִים׃ יֹסֵף יְיָ עֲלֵיכֶם עֲלֵיכֶם וְעַל בְּנֵיכֶם׃ בְּרוּכִים אַתֶּם לַייָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַייָ וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם׃ לֹא הַמֵּתִים יְהַלְלוּ יָהּ וְלֹא כָּל יֹרְדֵי דוּמָה׃ וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ׃

בשבת חנוכה אומרים אהבתי׃

אָהַבְתִּי כִּי יִשְׁמַע יְיָ אֶת קוֹלִי תַּחֲנוּנָי׃ כִּי הִטָּה אָזְנוֹ לִי וּבְיָמַי אֶקְרָא׃ אֲפָפוּנִי חֶבְלֵי מָוֶת וּמְצָרֵי שְׁאוֹל מְצָאוּנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא׃ וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי׃ חַנּוּן יְיָ וְצַדִּיק וֵאלֹהֵינוּ מְרַחֵם׃ שֹׁמֵר פְּתָאִים יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ׃ שׁוּבִי נַפְשִׁי לִמְנוּחָיְכִי כִּי יְיָ גָּמַל עָלָיְכִי׃ כִּי חִלַּצְתָּ נַפְשִׁי מִמָּוֶת

אֶת עֵינִי מִן דִּמְעָה אֶת רַגְלִי מִדֶּחִי: אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים: הֶאֱמַנְתִּי כִּי אֲדַבֵּר אֲנִי עָנִיתִי מְאֹד: אֲנִי אָמַרְתִּי בְחָפְזִי כָּל הָאָדָם כֹּזֵב:

מָה אָשִׁיב לַייָ כָּל תַּגְמוּלוֹהִי עָלָי: כּוֹס יְשׁוּעוֹת אֶשָּׂא וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: יָקָר בְּעֵינֵי יְיָ הַמָּוְתָה לַחֲסִידָיו: אָנָּה יְיָ כִּי אֲנִי עַבְדֶּךָ אֲנִי עַבְדְּךָ בֶּן אֲמָתֶךָ פִּתַּחְתָּ לְמוֹסֵרָי: לְךָ אֶזְבַּח זֶבַח תּוֹדָה וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא: נְדָרַי לַייָ אֲשַׁלֵּם נֶגְדָה נָּא לְכָל עַמּוֹ: בְּחַצְרוֹת בֵּית יְיָ בְּתוֹכֵכִי יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: כִּי גָבַר עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וֶאֱמֶת יְיָ לְעוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמַר נָא יִשְׂרָאֵל	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא בֵית אַהֲרֹן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
יֹאמְרוּ נָא יִרְאֵי יְיָ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

מִן הַמֵּצַר קָרָאתִי יָּהּ עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: יְיָ לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם: יְיָ לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: טוֹב לַחֲסוֹת בַּייָ מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דַּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:	אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:	אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ הודו

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ · כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת :

מוּסָף לְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ :

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה :

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם :

אַתָּה גִבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֶּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ :

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגָּשֶׁם :

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר · מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ :

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתַתָּ · זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם · בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם · זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ · וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא · מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין · וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו · וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן · וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם בְּרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר : וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם · וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים

כסדרם ומוספים כהלכתם · ואת מוסף יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה · לששון ולשמחה · לישועה ולנחמה · לפרנסה ולכלכלה · לחיים ולשלום · למחילת חטא ולסליחת עון (בשנת העבור ולכפרת פשע) · כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יהוה מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה יהוה אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל · ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון: מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך · ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת · ערב ובקר וצהרים · הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

בחנוכה אומרים כאן על הנסים:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יהוה הטוב שמך ולך נאה להודות: לש"ץ ברכת כהנים

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יהוה אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום · וטוב בעיניך

לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך · עשה למען ימינך · עשה למען קדושתך · עשה למען תורתך · למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננו: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון וכו׳

סש״ץ חוזר התפלה · ק״ש · עלינו · ק״י:

תפלת מוסף לשבת וראש חודש

מתפללין שמ״ע עד האל הקדוש ואח״כ אומרים זה:

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם · כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ · וַתִּתֶּן לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה · וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ · וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד הַשְּׁלוּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה · נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל

וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן כְּנִסְכּוֹ וְשָׂעִיר לְכַפֵּר וּשְׁנֵי תְמִידִים כְּהִלְכָתָם:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג · עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי · כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ · וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ · חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ · זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ וְחַדֵּשׁ עָלֵינוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה אֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה · לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה · לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה · לְפַרְנָסָה וּלְכַלְכָּלָה · לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם · לִמְחִילַת חֵטְא וְלִסְלִיחַת עָוֹן (בשנת העבור וּלְכַפָּרַת פָּשַׁע) · כִּי בְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בָּחַרְתָּ מִכָּל הָאֻמּוֹת · וְשַׁבַּת קָדְשְׁךָ לָהֶם הוֹדַעְתָּ · וְחֻקֵּי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לָהֶם קָבָעְתָּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים: רצה ומודים וכו׳

קדיש שלם · אין כאלהינו · עלינו · ק״י:

שיר הכבוד

חזן אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג · כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:

קהל נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ · לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ:

חז׳ מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ · הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ:

ק׳ עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת · וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:

חז׳ אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ · אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:

ק׳ בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ · דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:

חז׳ גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ · כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:

ק׳ דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ · וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:

חז׳ הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת · הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:

ק׳ וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת · וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:

חז׳ זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב · כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:

ק׳ חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

חז׳ טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא · קְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה ·

ק׳ יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי · וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:

שיר הכבוד

ח׳ כתם טהור פז דמות ראשו • וחק על מצח כבוד שם קדשו :

ק׳ לחן ולכבוד צבי תפארה • אמתו לו עטרה עטרת :

ח׳ מחלפות ראשו כבימי בחרות • קוצותיו תלתלים שחורות :

ק׳ נוה הצדק צבי תפארתו • יעלה נא על ראש שמחתו :

ח׳ סגלתו תהי בידו עטרת • וצניף מלוכה צבי תפארת :

ק׳ עמוסים נשאם עטרת ענדם • מאשר יקרו בעיניו כבדם :

ח׳ פארו עלי ופארי עליו • וקרוב אלי בקראי אליו :

ק׳ צח ואדום ללבושו אדום • פורה בדרכו בבואו מאדום :

ח׳ קשר תפלין הראה לענו • תמונת יי לנגד עיניו :

ק׳ רוצה בעמו ענוים יפאר • יושב תהלות בם להתפאר :

ח׳ ראש דברך אמת קורא מראש • דור ודור עם דורשך דרוש :

ק׳ שית המון שירי נא עליך • ורנתי תקרב אליך :

ח׳ תהלתי תהי לראשך עטרת • ותפלתי תכון קטרת :

ק׳ תיקר שירת רש בעיניך • כשיר יושר על קרבניך :

ח׳ ברכתי תעלה לראש משביר • מחולל ומוליד צדיק כביר :

ק׳ ובברכתי תנענע לי ראש • ואותה קח לך כבשמים ראש :

ח׳ יערב נא שיחי עליך • כי נפשי תערוג אליך :

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ : לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו : ק׳

יוצר לפרשת שקלים

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן והח"כ מתחילין כאן

מסוד חכמים ונבונים · ומלמד דעת מבינים · אפתחה פי בשיר ורננים · להודות ולהלל פני שוכן מעונים :

אז מאז זמות בכל פועל · במספר במשקל כל לך להעל · גדרת בכן למשוי ממי שעל · דעת מפקד ויופי פעמי נעל · העל המירו כבוד רע בבעל · וזה ללא זה פצחו במעל · זנתו בחרון אף ונגף וגעל · חל בעדם חבר והצרי תעל : טורח משאם הגד לו שאת · ישרם להליץ תלוי ראש לשאת : חזן כפרם פץ תת לאמים משאת · לנטלם לנשאם בכי תשא את :

ראשי על כל ראש נשאת · גוי על מרומי קרת התנשאת :
חזן אהבה על כל פשע כסית · בנין צל ימינך לגונני התנשאת :
ברוך אתה יי מגן אברהם : אתה גבור עד להחיות מתים

מעתיק פלוסים צר ובורא רוח · ממדד ומשקל נזל עם רוח · נגף לבל יזיק לנדכאי רוח · נובבתם תת פדיון לכל רוח : שריג זד שעיר טרם עמד · סקרת כי למוקש ולצנין יעמד · עצת זה לזה שמע במעמד · עתוד שקלים מראש חדש ללמד : פרשה זאת להגות בקץ זה · פלסיה להקדים לפלם צר ובוזה : חזן צורת מטבע כחז אבי חוזה · צוה צור לציר כן תת מתן זה :

שמו משתתף בעם לו עמותים · ועליו כל היום הם מומתים :
חזן יעיר ויחשוף זרוע ויד ממתים · בזיל נטפי לקש להחיות מתים : ברוך אתה יי מחיה המתים :

קצובה היא זאת לשועים וקלים · קצינים ורשים יחד בה שקולים · קצין לבל יעוז מול מקהלים · קרא לומר הוני

פְּדָאֳנִי מֵעֲקוּלִים: רוֹב עָם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר · רַב עַם צָעִיר מְעֻשָּׂרִים לְהִסָּפֵר · רְאוּיִם לְעוֹנֶשׁ וְנִזְהָר בְּסֵדֶר לְהִתְפַּר · רֶשַׁע וְכָל פֶּשַׁע לְכַפֵּר וּלְהָפֵר: שְׁעוּרִים בָּזֶה שְׁעוּר בְּמִפְקָד לְהִגָּבֵר · שְׁתִּילֵימוֹ לִנְשִׂיאַת רֹאשׁ אוֹתָם לְחַבֵּר: חזן שִׁקְלֵי כֶסֶף כִּפּוּרִים כְּפָרָם לְהַדְבֵּר · שְׁמוּרִים לְזִכָּרוֹן תֵּת לְכָל הָעוֹבֵר:

תָּמְדוּ מֵאָז כָּל עֲדַת קְדוֹשִׁים · תְּרוּם בִּשְׁלשָׁה פְּרָקִים תְּרוּמַת קֳדָשִׁים: חזן תְּכוּנָה לְבֶדֶק הַבַּיִת וְכָל אִשִּׁים · תֵּת בְּיַד הַכֹּהֲנִים כֶּסֶף הַקֳּדָשִׁים:

תַּחְפֵּן בְּאוֹן פִּיד טִיט רְפָשֵׁנוּ · תַּבִּיט בִּדְכָיֵנוּ וְעוֹד בַּל תַּכְפִּישֵׁנוּ: חזן תִּקְרָא דְרוֹר כְּמֵאָז בּוֹ לְהַחְפִּישֵׁנוּ · תֵּת הָמוֹן עָרִיצִים תַּחַת נַפְשֵׁנוּ:

תִּזְכּוֹר לְהַעֲלוֹת נְשׂוּאֵי רַחַם מְדֻכָּיִם · תְּמוּכִים נְזוּרִים בְּהוֹד טוּב עֲדָיִם: חזן תֹּקֶף עוֹז אַדִּירוּךְ עַל יָם · תִּזְכּוֹר לָעָם מִסְפָּרָם כְּחוֹל הַיָּם:

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

מִי יוּכַל לְשַׁעֵר כָּל הַפְּקוּדִים · אֲשֶׁר בְּחֶבֶל וּבְחֶלֶשׁ לֹא נִפְקָדִים · בְּרִית כְּרוּתָה לָמוֹ מֵאָז בִּפְקוּדִים · לְבַל יֶחְסַר הַמֶּזֶג מֵחוּמָשׁ פְּקוּדִים: אִם כְּתוֹרֶן וְכַנֵּס יִשָּׂרְדוּ מִפְּקָדִים · לֹא יִמְעֲטוּ מִשִּׁשִּׁים רִבּוֹא מְנֻקָּדִים · וְאִם לְנֶגֶף וְאָנֵף בְּאַף מוּפְקָדִים · כֶּסֶף תֵּת כּוֹפֶר הֵם מוּפְקָדִים · וּבְכָל עֶרֶב נִשְׁמָתָם בְּיָדְךָ מַפְקִידִים · וּבְכָל רִגְעֵי בֹּקֶר נִבְחָנִים וְנִפְקָדִים · וְלִי מַה יָּקְרוּ עָלַי הַפְּקוּדִים · אֵלֶּה הַפְּקוּדִים וְהַמִּתְפַּקְּדִים · שָׁמוּר פְּקוּדִים וְנִפְקָדִים וְשׁוֹקְדִים · לִהְיוֹת מְשַׁקְּדִים וּלְךָ קוֹדִים:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

אֹמֶן בְּשָׁמְעוֹ כִּי תִשָּׂא אֶת רֹאשׁ · חָל וַיֵּחַת אֵיךְ אוֹתָם

דָּרוּשׁ: לְעַם אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר ׃ אֵיכָכָה אֲסַפְּרֵם וְלֹא נְתָנוּ לְהִסָּפֵר: עִקָּרָם כְּנֶאֱמַר לוֹ הַבֵּט וּסְפוֹר ׃ שַׁב וַיּוֹשֵׁב אִם תּוּכַל לִסְפּוֹר: זַרְעָם כְּחוֹל יַמִּים וְכוֹכְבֵי סְפוּרִים ׃ וַאֲנִי אֵיךְ אֲסַפְּרֵם וְלָעַד פָּרִים: רָם חִוָּה לוֹ אוֹת מִסְפָּרָם ׃ אֵיךְ לִמְנוֹתָם וְלַעֲמוֹד עַל סִפְרָם: בְּפָקוֹר רָאשֵׁי שְׁמוֹתָם לְחֶשְׁבּוֹן תַּעֲלֶה ׃ וּמִדַּת מִנְיָנָם בְּיָדְךָ אָז תַּעֲלֶה: יָקָר שְׁלִישִׁי בְּתוֹכָם לֹא הָפְקַד ׃ כִּי לִגְיוֹן מֶלֶךְ לְבַדּוֹ נִפְקַד: רָשׁוּם מִבֶּטֶן לְהִפָּקֵד בְּמִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ ׃ וּצְבָאוֹ וּפְקוּדָיו נִמְנִים מִבֶּן חֹדֶשׁ: בְּשָׁמְעוֹ אֹמֶר וְנָתְנוּ אִישׁ כֹּפֶר ׃ פָּץ בַּמֶּה יִתְרַצֶּה אֶשְׁכּוֹל הַכֹּפֶר: יְצִיר מַה יִתֵּן פִּדְיוֹן נַפְשׁוֹ ׃ וְיִמְצָא חֲנִינָה פְּנֵי שָׁם נַפְשׁוֹ: קָדוֹשׁ כְּחָפֵץ לְהַצְדִּיק עַם זֶה ׃ כְּמִין מַטְבֵּעַ אֵשׁ הֶרְאָהוּ בְּמַחֲזֶה: לִמְּדוֹ זֶה יִתְּנוּ וְלֹא יִתְמַהְמְהוּ ׃ וְלַכֹּל יִתְּנוּ אֶת אֲשֶׁר נָתְנוּ: יָהּ לֹא מְצָאנוּךָ שַׂגִּיא כֹחַ ׃ כַּאֲשֶׁר נִקִּית חֵטְא גִּבּוֹרֵי כֹחַ: חִזֵּק רַחוּם כְּרַחֲמֶיךָ נְשׂוּאֶיךָ בְּכֶסֶף כִּפּוּרִים ׃ כֵּן שְׁעֵה שִׂפְתֵינוּ בְּשִׁלּוּם פָּרִים:

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ ׃ וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ ׃ וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא ׃ הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ ׃ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים ׃ מַלְכוּתוֹ נֶצַח ׃ נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ ׃ סַפְּרוּ עֻזּוֹ ׃ פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו ׃ קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ ׃ רוֹן שִׁיר וָשֶׁבַח תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

חוּ״ק עַד אֶשָּׂא רֹאשׁ ׃ כְּמוֹ מֵרֹאשׁ ׃ לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ:

חוּ״ק עַד בְּמֹאזְנֵי צֶדֶק ׃ יַכְרִיעֵנִי לְצֶדֶק ׃ נוֹרָא וְקָדוֹשׁ:

אֵלֶּה אֶזְכְּרָה אֶת אֲשֶׁר נַעֲשָׂה ׃ בִּהְיוֹתִי בֶּטַח וְשֶׁקֶט בְּנָכוֹן וְנִשָּׂא ׃ גּוֹעַלְתִּי בְּעֵבֶר וּשְׁקָלַי אֵיךְ אֶשָּׂא: דֵּי שְׁקָלַי עַד לֹא שָׁקַלְתִּי ׃ הִנָּם לְמַס עוֹבֵד הַיּוֹם שֻׁקַּלְתִּי ׃ וּבְחֵטְא עָוֹל שֶׁקֶל לָרֶשַׁע נִשְׁקַלְתִּי: זוּנֵי לְלֹא תַתִּי לְשֹׁכְנֵי בְּגִילָה ׃ חֻבַּבְתִּי לְתַשְׁלוּם דַּרְכְּמוֹן לְעוּלֵי גוֹלָה ׃ טָבְעוּ גַּם הֵם וְהוּעֲרַמְתִּי מְגֻלָּה ׃ יְנֻשַּׁר שָׁלֹשׁ קֻפּוֹת מְשֻׁלָּשׁוֹת. סְאִים ׃ כְּנוּסוֹת לִמְקַח שַׁי מְרִיאִים

וְשִׁיִּים • לְקָחוּ וְאֵין עוֹד בְּצָעֵי נוֹשְׂאִים : מִדַּת שׁוֹפְרוֹת תִּקְּלִין תַּדְרִין וַעֲתִיקִין • נְדָבוֹת אֲשֶׁר בָּם הָיוּ מַעֲתִיקִין • סָרוּ כַּמָּה מָנֵי וְהַדְּבָרִים עַתִּיקִין : עוֹצֶם הָמוֹן חוֹגֵג שׁוֹטֵף כַּנָּהָר • פִּזֵּר וְנוֹתַרְתִּי כַּתֹּרֶן בְּרֹאשׁ הָהָר • צֶדֶק מְלוֹנִי שׁוֹעֵרָר כְּתֵל הַר : קַן צִפּוֹר קָרָא לִמְרוֹם הָרִים • רֹאשׁ נְשׂוּאֶיךָ כְּמֵאָז בּוֹ לְהָרִים • שִׁבְעָה וּשְׁמוֹנָה עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ תָּרִים : חִין עַד אֶשָּׂא רֹאשׁ • כְּמוֹ מֵרֹאשׁ • לְהַקְדִּישׁ לְקָדוֹשׁ :

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

אָז רָאִיתָ וְסִפַּרְתָּ • וַהֲכִנוֹתָ וְחָקַרְתָּ וּמָדַדְתָּ וְכִלְתָּ וְשָׁקַלְתָּ • וְאָמַדְתָּ וְצָבַרְתָּ • וּפָקַדְתָּ וְחָשַׁבְתָּ וְסִכַּמְתָּ • וּמָנִיתָ וְסָפַרְתָּ • וְקָצַבְתָּ וְחָרַצְתָּ וְגָזַרְתָּ • וְטִפַּחְתָּ וְשִׁעַרְתָּ וְהִבַּטְתָּ • וְהֵבַנְתָּ וְהִשְׂכַּלְתָּ וְשַׁרְתָּ וְסָקַרְתָּ • וְכָתַבְתָּ וְחָרַטְתָּ וְחָקַקְתָּ וְצִיַּנְתָּ וְחִדַּתָּ • וְלִמַּדְתָּ וְהוֹדַעְתָּ • וְחִוִּיתָ וְהוֹרֵיתָ וְגָזַרְתָּ • וְצִוִּיתָ וְקָרָאתָ וְעָנִיתָ • וְדִבַּרְתָּ וְאָמַרְתָּ • כָּל מִנְיָן וּמִפְקָד וְחֶשְׁבּוֹן וּמִסְפָּרָיו • כָּל מִשְׁקָל וָפֶלֶס וְכִיס וּגְזוּרָיו • כָּל כֵּיל לַח וְיָבֵשׁ וּמְשׂוּרָיו • כָּל קַו וְקֶצֶב מַדּוּ וְשִׁעוּרָיו : הֵיאַךְ לְדַקְדֵּק חֶשְׁבּוֹן לְכָל דָּבָר • לְכָל יְגַלֵּם חֶשְׁבּוֹן וְיִשְׁטֹף וְיַעֲבֹר • מַתְחִיל בִּמְדִידָה מֵחֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה • עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּאֶצְבַּע הַקְּטַנָּה • דֶּרֶךְ יוֹם הוּא בְּעֶשֶׂר פַּרְסָה • וְאַרְבַּעַת מִיל הִיא כָּל פַּרְסָה : וּמִדַּת הַמִּיל שִׁבְעָה וּמֶחֱצָה רִיס • וּבִשְׁלֹשִׁים קָנִים הוּא קֶצֶב הָרִיס : וְשִׁעוּר הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת וָזֶרֶת • וְכָל אַמָּה מוֹדֶדֶת שְׁלִישׁ בְּזֶרֶת : וְהַזֶּרֶת מוֹתַחַת עַד שְׁנַיִם בְּפִיט • וְאַרְבַּע אֶצְבָּעוֹת הוּא הַטֶּפַח וְהַפִּיט : וּכְמוֹ נִתְּנָה מִדָּה לִמְדִידַת הָאָרֶץ • כֵּן נָתַן כֵּיל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ • מַתְחִיל מִמֵּאָה וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ שָׁנָה • עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בִּשְׁתּוֹת אֶצְבַּע קְטַנָּה : זֶה הַיָּם הַגָּדוֹל בִּשְׁלִישׁ יוֹשֵׁב • בְּמֵאָה וְשִׁשִּׁים וָשֵׁשׁ וְעוֹד מִתְחַשֵּׁב : וְעָמְקוֹ בְּעֶשְׂרִים

וְאַרְבָּעָה לְמַטָּה סוֹף • וְסוֹף בְּשִׁבְעִים וּשְׁנַיִם לְעוֹגֶל גִּיחוֹן • וְגִיחוֹן מַכְפִּיל שִׁשִּׁים כְּמִדַּת פְּרָת • וְהַפְּרָת תָּקְפּוֹ כְּנֶגֶד שְׁנֵי הַנְּהָרוֹת • וּשְׁנֵי הַנְּהָרוֹת מַעֲדִיפִים בְּאֹרֶךְ הַיַּרְדֵּן • וְהַיַּרְדֵּן מַרְחִיב חֲמִשָּׁה כְּיַם הַזְּבוּל • וְיַם הַזְּבוּל מֵאָה וַחֲמִשִּׁים מִקְוָאוֹת • וּמִדַּת הַמִּקְוֶה כִּשְׁנֵי חֳמָרִים בְּיָבֵשׁ • וְשִׁעוּר כָּל חוֹמֶר כִּשְׁנֵי לְתָכִים • וְכָל לֶתֶךְ יָכִיל חֲמֵשֶׁת אֵיפוֹת • וְכָל אֵיפָה עוֹשָׂה עֲשָׂרָה עֳמָרִים • וְכָל עוֹמֶר שִׁבְעָה רֶבַע וּכְלָה • וְהַכְּלָה אֶחָד מִמֵּאָה וְעוֹד בִּסְּאָה • וּסְאַת יָבֵשׁ חֲסֵרָה שְׁלִישׁ בַּלַּח • וּסְאַת הַלַּח אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה בַּבַּת • וְכָל בַּת מַחֲזֶקֶת שִׁשָּׁה בַּהִין • וְהַהִין כֻּלּוֹ שְׁנֵים עָשָׂר לוֹג • וְעוֹד הַלּוֹג מִתְחַלֵּק לְאַרְבַּעַת רְבָעִים • וְרֶבַע מוּכָן לְרִבּוּעַ כּוֹס יְשׁוּעוֹת • וְהַכּוֹס סוֹבֵב אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם • וְעַל גֹּובַהּ חָסֵר שְׁתּוּת מֵאֶצְבָּעַיִם • וּכְמוֹ נָתַן כַּיִל לְתוֹלְדוֹת הָאָרֶץ • כֵּן נָתַן קֵץ לִימֵי הָאָרֶץ • מַתְחִיל לִמְנוֹת מִשֵּׁשֶׁת אַלְפֵי עֶרֶץ • עַד שֶׁהוּא מְכַלֶּה בְּרִגְעֵי אָרֶץ • כִּי כָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֵׁשֶׁת אֲלָפִים • עוֹשִׂים חֲמִשָּׁה וּשְׁתֵּי יָדַיִם מַחֲזוֹרוֹת • וּמִנְיַן הַמַּחֲזוֹר בְּעֶשְׂרִים וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת • וּשְׁנַת הַיּוֹבֵל שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים • וְשַׁבְּתוֹת הַשָּׁנִים בְּעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה תְּקוּפוֹת • וִימוֹת הַתְּקוּפָה תִּשְׁעִים וְאֶחָד יוֹם וּשְׁלִישׁ • וְעוֹנוֹת הַיּוֹם חָמֵשׁ מֵאוֹת וְשִׁבְעִים וָשֵׁשׁ • וְרִגְעֵי הָעוֹנָה כְּעוֹנוֹת כָּל הַיּוֹם: וְהַמְדַקְדֵּק מְחַלֵּק הָרֶגַע לְכַמָּה רְגָעִים • וּכְמוֹ נָתַן חֶשְׁבּוֹן עַל כֹּל • כֵּן נָתַן מִשְׁקָל וָפֶלֶס לַכֹּל • מַתְחִיל מִכִּכָּר עַד פְּרוּטָה הַקְּטַנָּה • כִּכָּר הַגָּדוֹל כְּגֹדֶל שְׁנֵי מָנָה (נוסח הגר"א כִּכָּר הַגָּדוֹל כְּגוֹדֶל שִׁשִּׁים מָנֶה וְהַמָּנֶה מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע וְהַסֶּלַע וכו׳ כי בקע ושקל הכל אחד) וְהַמָּנֶה עוֹלֶה עַד שִׁשִּׁים שֶׁקֶל • וְהַשֶּׁקֶל מִתְחַשֵּׁב בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ סֶלַע • וְהַסֶּלַע חֶצְיוֹ בֶּקַע וּרְבִיעַ זוּז •

וְהַזוּז מִתְחַלֵּק לְפֶּלֶג · וְחוּמְשׁוֹ מָעָה · נִמְצָא הַזוּז חָמֵשׁ מָעוֹת כֶּסֶף · וְהַמָּעָה שְׁנֵי פֻּנְדְּיוֹנוֹת · בְּאִסַּר דָּת · וְהָאִסָּר עוֹלֶה עַד שְׁמוֹנָה פְּרוּטוֹת · נִמְצָא הַבֶּקַע כְּאַרְבַּע מֵאוֹת פְּרוּטוֹת · וְהֵם בִּכְתָב חֲרוּטוֹת · וּבְפֶה מְפוֹרָשׁוֹת : וְעַד מָקוֹם שֶׁאֱנוֹשׁ יָכוֹל לִמְנוֹת · נִמְסַר לוֹ לִמְדּוֹד וְגַם לִמְנוֹת : לְפִי כֹּחוֹ וּלְפִי מִעוּט חֵילוֹ · הֻקְצַב לוֹ מִעוּט הוֹן שִׁקְלוֹ · וּלְפִי שִׂכְלוֹ כֵּן יְהֵא הִלּוּלוֹ · גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ חֵילוֹ · לָכֵן עַל כֵּן אוֹחִיל לוֹ · כִּי מִדָּתוֹ וְשִׁקְלוֹ לְפִי גָדְלוֹ · כָּל אוֹצְרוֹת רוּחַ פִּלֵּס בְּמִשְׁקָלוֹ · וּמֵי בְרֵאשִׁית מָדַד מְלֹא שָׁעֳלוֹ · וּשְׁמֵי רוּם תִּכֵּן זַרְתּוֹ מְלֹא · וְכָל הַרְרֵי קֶדֶם בְּאֶצְבָּעוֹ שְׁקָלוֹ · וְגִבְעוֹת עוֹלָם תָּמַךְ בְּהוֹד אֲגֻדָּלוֹ · גַּיְא וְכָל עֲפָרָהּ בִּצְרָדָה הֱכִילוֹ · לְחוּלֵל תְּנִין מְיֻמֶּנֶת הֵכִין לוֹ : נִמְצֵאת כָּל מִדַּת יְצִירַת עוֹלָמוֹ · כִּמְלֹא פֶּסֶת יָד הִיא רְשׁוּמוֹ · וּכְקָמִיעַ בְּיַד גִּבּוֹר בִּזְרוֹעַ חוֹתָמוֹ · וְאֵין לִקְצוֹב רוֹב מֶחְקְרֵי תַּעֲצוּמוֹ · אֲשֶׁר מָדַד וְקָצַב וְשִׁעֵר בִּמְרוֹמוֹ · עַל כָּל מִדַּת כִּסְאוֹ וַהֲדוֹמוֹ : מִדַּת בַּת מֶלֶךְ בְּכָל מַעֲלָה · בְּאֹרֶךְ בְּרוֹחַב בְּעוֹמֶק בְּגוֹבַהּ נִתְעַלָּה · יֵשׁ קֵץ לְכָל תִּכְלָה · וְאִמְרָהּ רְחָבָה לְעַד לֹא כָלָה · מִדַּת עוֹלָם כִּמְלֹא פִּסַּת יָד · וּמִדָּתָהּ נְתוּנָה בְּיָמִין וּזְרוֹעַ יָד : מִדַּת עוֹלָם כִּמְזֶרֶת וְעַד אֲגֻדָּל · וּמִדָּתָהּ בְּקַו אֲשֶׁר מְאֹד גָּדָל : מִדַּת עוֹלָם נִמְדֶּדֶת בְּשָׁלִישׁ אַמָּה · וּמִדָּתָהּ עוֹלָה וְנוֹסֶבֶת כְּאַלְפַּיִם אַמָּה : כְּמַרְאֵה הַמִּדָּה אֲשֶׁר צִיר רָאָה · מְגִלָּה עֶשְׂרִים עַל עֶשֶׂר אַמָּה · עָפָה אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנָה מֵאוֹת אַמָּה · (נ״א עָפָה אַרְבָּעִים עַל עֶשְׂרִים אַמָּה אַרְבָּעִים וְעֶשְׂרִים וּשְׁמוֹנֶה מֵאוֹת אַמָּה) וְכָל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ בְּשָׁלִישׁ אַמָּה : נִמְצֵאת דָּת בְּמִדּוֹתֶיהָ רְחָבָה וַאֲרֻכָּה · אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת בְּעוֹלָם מַאֲרִיכָהּ וְהִיא נִתְּנָה לְעוֹלָם מַרְפֵּא וַאֲרוּכָה · וּבִימִינָהּ קוֹצֶבֶת כָּל יְמֵי אַרְכָּא · וּבִשְׂמֹאלָהּ שׁוֹקֶלֶת עוֹשֶׁר וְכָבוֹד וּבְרָכָה : וְהִיא

הודיעה

הוֹדִיעָה אֶת כָּל חֶבְיוֹן סְתוּרוֹת׃ וְהִיא קָצְבָה כָּל מִדּוֹת סְפוּרוֹת׃ וְהִיא פָּתְחָה אֶת כָּל סְגוּרוֹת ׃ וְהִיא שָׁקְלָה וְאָצְרָה אֶת כָּל אוֹצָרוֹת׃ וְהִיא חָקְרָה הֲמוֹן מִפְקַד תַּחְתּוֹנִים ׃ וְהִיא נָתְנָה מִסְפַּר גְּדוּדֵי עֶלְיוֹנִים ׃ וְהִיא שִׁעֲרָה קוֹמַת אַלְפֵי שִׁנְאַנִּים ׃ אֲשֶׁר זֶה מִזֶּה בְּקוֹמָתָם מְשֻׁנִּים׃ יֵשׁ כְּמִדַּת הַיָּם הַגָּדוֹל קוֹמָתָם ׃ וְיֵשׁ כַּחֲלָלוֹ שֶׁל עוֹלָם הֲקָמָתָם׃ יֵשׁ כִּמְלֹא כָּל הָעוֹלָם תְּקוּמָתָם ׃ יֵשׁ לִשְׁתֵּי טִיסוֹת טִסִּים עוֹלָם ׃ וְיֵשׁ לְטִיסָה אַחַת עָפִים עוֹלָם׃ וְכָל אֶחָד וְאֶחָד בְּמַחֲנֵהוּ נֶעְלָם ׃ וּבִמְחִיצָתוֹ צָג וְחָשׁ וְדוּמָם וְנֶאֱלָם ׃ עַד יִתֵּן רְשׁוּת מֶלֶךְ הָעוֹלָם ׃ וְחָשִׁים עַד יַמְלִיכוּהוּ עַם עוֹלָם׃ וְאָז יִפְצְחוּ לְפָאֵר אֱלֹהֵי עוֹלָם ׃ וּמִשֶּׁהֵם מְפָאֲרִים עוֹד לֹא שׁוֹנִים ׃ כִּי כִּנְהַר דִּינוּר שָׁחִים וְנִתָּנִים ׃ וְעוֹד מִמֶּנּוּ נֶחֱצָבִים וּמִתְחַדְּשִׁים כָּרִאשׁוֹנִים ׃ שֶׁבַח וְהַלֵּל וָרוֹן לָאֵל מְשַׁנְּנִים ׃ וּכְפֵי קֶשֶׁת עִם כְּנַף רְנָנִים ׃ זֶמֶר וְשִׁיר וָעוֹז וָרֶנֶן מְרַנְּנִים ׃ וּשְׂרָפִים הַמְּעֻלִּים עַל כָּל שִׁנְאַנִּים ׃ שֵׁשׁ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם בְּגֵוִים חֲנוּנִים ׃ מִמַּעַל לְיוֹשֵׁב עֲרָבוֹת לָכֵם נְתוּנִים ׃ וּלְיוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא בִּתְחִלָּה מְנַגְּנִים׃ מְצוֹא חֵן בְּנִגּוּנָם הֵם מְחַנְּנִים ׃ וְקוֹדֵם לְכָל צְבָא מַעַל עוֹנִים׃ וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְרָם וְנִשָּׂא נוֹתְנִים ׃ כּוֹרְעִים וּמִשְׁתַּחֲוִים הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים׃ לְנַעֲרָץ בְּסוֹד אַלְפֵי רִבְבוֹת עֶלְיוֹנִים ׃ וְנִקְדָּשׁ בְּאַלְפֵי רִבְבוֹת תַּחְתּוֹנִים ׃ ככתוב וכו׳

מוסף לפרשת שקלים

שש"ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן ׃

אֶשְׁכּוֹל ׃ אִוּוּי תַּאֲוַת כָּל נֶפֶשׁ ׃ בְּצִלּוֹ חִמַּדְתִּי שֶׁבֶת מְצֹא נוֹפֶשׁ ׃ בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו וּפִצִּיתִי בְּטֶפֶשׁ ׃ חָמַק וְעָבַר מִלְּהַדְרִיר לִי חוֹפֶשׁ ׃ גָּזַלְתִּי שִׁקְלֵי מִתַּת כּוֹפֶר נֶפֶשׁ ׃ וְטֻבַּעְתִּי

בְּמֵי צוּל טִיט וָרֶפֶשׁ : חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא · גּוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן אֵל רָם וְנִשָּׂא : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם :

אתה גבור עד להחיות מתים :

הַכּוֹפֶר · דְּעוּ דִּרְשׁוּ מֵעַל סֵפֶר · כְּמוֹ הוּא חָרוּת בְּאִמְרֵי שֶׁפֶר · הַתְשִׁירוּ בוֹ פְּנֵי נִדְמָה לָעוֹפֶר · וְיִזְכּוֹר לָכֶם זְכוּת נָם אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר · וְלֹא יִהְיֶה בָכֶם נֶגֶף וְחֵפֶר · בְּתִתְּכֶם מַתָּן זֶה לְשֵׁם כּוֹפֶר : חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא · הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם אֵל רָם וְנִשָּׂא : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

נעריצך · לדור ודור עד וקדוש אתה :

דּוֹדִי · זְכוֹר לִי שִׁקְלֵי עֶפְרוֹן · אֲשֶׁר שָׁקַל אָב בְּמַכְפֵּל חֶבְרוֹן · חֵקֶר שִׁקְלֵי יְבוּסִי מַשְׁבִּיתֵי חָרוֹן · זָכְרָה לִי עַד לְדוֹר אַחֲרוֹן · טַעַם חִין אֲשֶׁר אֶקְרָא בְּגָרוֹן · שְׁעֵה מֶנִּי אֵל שׁוּבִי לְבִצָּרוֹן : חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא · וְנַקְדִּישְׁךָ קָדוֹשׁ אֵל רָם וְנִשָּׂא : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ :

תכנת שבת וכו׳ עד מקדשי שמך (וכשר״ח אתה יצרת עד קבעת) :

לִי · יִשָּׂא עַל אֶבְרַת נֶשֶׁר · כִּי יַגִּיד מֵלִיץ עָלַי שִׂיחַ יוֹשֶׁר · כּוֹפֶר מִשֶּׁלוֹ אֶתֵּן לוֹ תֶשֶׁר · כִּי מִלְּפָנָיו הוֹן וְכָבוֹד וָעוֹשֶׁר · לְהַצְדִּיק אֱנוֹשׁ לְהַמְצִיא לוֹ כוֹשֶׁר · שָׁת לוֹ פִּדְיוֹן לִמְצֹא אוֹשֶׁר : חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה עֶרְךָ כִּי תִשָּׂא · עַנֵּנוּ בְּנוֹפֶשׁ אֵל

רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (לשר"ח וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים): רצה עד לציון ברחמים

בִּכְרָמַי · מָלוֹן בֵּין שְׁנֵי שָׂדַי · אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר הֲלִינוֹתִי שַׁדַּי · נָח בְּשָׁכְנָם וְנָם יֵשׁ דַּי · וּבְכֵם וַהֲדוֹם לֹא נָם שַׁדַּי · סָע וְעָף בְּבֶצַע שִׁקְלֵי חֲשָׁדַי · וְנִשְּׂאוּ אֶת רְדִידֵי מֵעָלַי שׁוֹדְדַי: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה יֶעֱרַךְ כִּי תִשָּׂא · רְצֵנוּ כְּשַׁי אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים עד ועזרתנו סלה

עַיִן · עוֹצֶם הָמוֹן מִסְפַּר שְׁנֵי עֳפָרִים · מִי מָנָה וּפָקַד בְּחֹדֶשׁ וּפוּרִים · פְּקָדָם פּוֹקֵד בְּחִמּוּשׁ סְפָרִים · וְגַם עוֹד חֹמֶשׁ בְּכָל הַסְּפָרִים · צַחוּת נִיב שְׂפָתֵינוּ יְשַׁלֵּם פָּרִים · כִּי אֶפֶס כֶּסֶף שִׁקְלֵי כִפּוּרִים: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה יֶעֱרַךְ כִּי תִשָּׂא · וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו וכו' · שים שלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך

גְּדִי · קָשׁוּר יָדַיִם בְּרָכוֹת לִשָּׂא · בְּאֹהַב עוֹר גְּדָיָו שְׁכִינָה נִתְעַלְּסָה · רְעֵה גְדִיּוֹתָיו עַל אֶבֶן מַעֲמָסָה · צֹאנוֹ עַל שֶׁכֶם וְחוֹצֶן נֶעֱמָסָה · שְׁחוּת בְּנֵי מְעַנֶּיהָ בְּאַף מְעַשֶּׂהָ · תִּלְבּוֹשֶׁת הוֹד עֲדִי עֲדָיִים מְכוּסָּה: חזן אוֹר פָּנֶיךָ עָלֵינוּ אָדוֹן נְשָׂא · וְשֶׁקֶל אֶשָּׂא בְּבַיִת נָכוֹן וְנִשָּׂא · וּבְצֶדֶק הֶגֶה יֶעֱרַךְ כִּי תִשָּׂא · בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם אֵל רָם וְנִשָּׂא: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם: קדיש שלם · אין כאלהינו · עלינו · ק"י

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן :

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים · אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

אַזְכִּיר סֶלָה זִכְרוֹן מַעֲשִׂים · בַּיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים · גָּחוֹן גַּת מֵבִין עֲכָסִים · הֶרְאוּנוּ לְהַזְכִּיר לְרָקָב כְּעָסִים : הַחוֹתַ הַנֵּץ מְגַלְגֵּל וְרַדְּדֵר · וּמִדּוֹר לְדוֹר גִּלְגַּל וְהִדְרַדֵּר · זֵכֶר עֲוֹן אֲבוֹתָיו הֻקְדַּר · חַטֹּאת אִמּוֹ בְּלִי לְהֵעָדֵר : טָרַף אַף וַיְשַׁחֵת רַחַם · יְחוּמָתוֹ מִקְּלוּט בְּהֵרָיוֹן יֵחַם · כְּהוּפְקַד לְשָׁלִישׁוֹ חֵטְא נוֹחַם · לָבַט לְהִלָּחֵם בְּלוֹחֲמֵי לָחֶם : מַהֲלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה · נָע וָנָד מִכְּמוּרֶת לְפַרְסָה · סָע מִשֵּׂעִיר וְהִכְמִין פְּרוּסָה · עָיֵף וְיָגֵעַ מִבּוּשָׁיו לְסַרְסָה : פּוֹעֵל שְׁטִימַת בְּכוֹרָה לַעֲכוֹר · צְמִיתוּת צֹאן קָדָשִׁים לִמְכּוֹר : קְלוֹנוֹ הוּחֲרַט בְּעֵט לִזְכּוֹר · רֵאשִׁית גּוֹיִם לְגַלַּע בְּזָכוּר : שַׁדַּי זָכַר לַיְלָה חוֹלֵק · שֹׁרֶשׁ וְעָנָף בְּחַלַקְלַק לְהַחֲלֵק : חזן תְּמוּר כִּי חֲשָׁלָיו הִמְלֵק · תָּבַע לְהִזָּכֵר מַעַשׂ עֲמָלֵק :

לָאַחֲרוֹנָה יִסְעוּ שֵׁבֶם שָׁלַט · כִּי הָעָנָן מַטָּם פָּלַט : חזן לָעֵת יִמָּחֶה לֹא יִמָּלֵט · יְגוֹנֵן עַם גָּנוּן וּמְפֻלָּט : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם : אתה גבור עד להחיות מתים :

תְּמִימִים בְּעוֹדָם בְּסִין רְפוּדִים · שִׁבּוּץ עֲדִי עֲדָיִים אֲפוּדִים · רָצוּ שָׁלוֹל מֵתַּן לַפִּידִים · קָפְצוּ יָדַיִם רָפוֹת בִּרְפִידִים : צוֹרֵר אָסַף כָּל אֲסַפְסוּף · פּוֹשֵׁעַ סְבִיבוֹת מַחֲנָם אָסוּף · עֲלוּת פְּעָמָיו מִמְּצוּלוֹת סוּף · סִבֵּר לְקַמְּלָם כְּקָנֶה וָסוּף · נָדַד וַיָּעַף שָׁלֹשׁ פְּעָמִים : מְהַזֵּר בְּנִינֵי חֲמִשָּׁה עֲמָמִים · לֵץ הִכָּה וּפְתִי הֶעֱמִים · כִּלֵּל לְהִתְיַחֵס נְדִיבֵי עַמִּים : יְהַר לֵץ וְהֶעֱמִיד מְסִלָּה · טִכּוּס בַּחוּרֵי בְזִמָּה סֹלָה · חֲמוּקֵי יְרֵכַי בָּם לְפַסְּלָה · זֶרַע לְהַרְבִּיעַ וּלְהַתְעִיב סְגֻלָּה · וַיִּשְׁטוֹם שְׂטִימַת יְשִׁישׁוֹ הַמְחֻבָּא ·

הֵחֵל לָבוֹא מֵרֹאשׁ בְּמַחְבָּא • דָּגַר שֵׁנִית בְּחֶרֶב לְהוֹבָה • גָּשׁ בְּשָׁלִישִׁי בַּעֲלִיל בְּחוֹבָה: בְּמָשְׁלוֹ שֶׁשָּׁכֵי בְּאוּם מוֹשְׁלִים • בְּפֶרֶק עָמַד מְסוֹר נְשׁוּלִים: חזן אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִיד כְּכַשְּׁלִים • אָז מָאז זִנֵּב כָּל הַנֶּחֱשָׁלִים:

שׂוֹנְאֶיךָ הֵם יִלְבְּשׁוּ בֹשֶׁת • כְּמוֹ בְצִלְעִי שָׂמְחוּ בְיַבֶּשֶׁת: חזן בְּעַטּוּתְךָ עֲטֶרֶת עֲדָיֵי תִלְבּוֹשֶׁת • לְהַגִּישִׁים תְּהִי לְצוֹלַעַת תְּחִבּוֹשֶׁת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

אֲצִילֵי מֵרֵעִי נֶגֶד שֵׂעִיר • תּוֹלְדוֹת אֵלֶּה בְּנֵי שֵׂעִיר • בְּבַקְּשָׁם אֲצוּ אִשֵּׁי לְהַבְעִיר • שְׁאוֹנָם חָרְשׁוּ כְּשָׂדֶה עִיר: גּוֹי גָּדוֹל שֶׁלֹּא הִזְכַּרְתָּ • רִשְׁיוֹנוֹתָיו לָמָּה אָז זָכַרְתָּ • דְּגָלִים בְּלֹא הוֹן מְכַרְתָּ • קְדוֹשִׁים בְּזוֹנָה וּבְיַיִן הַמְּכַרְתָּ: הַזָּכֵר לְאֲדוֹמִים נָוֶה נֵאֲרוּ • צָרִים אֲשֶׁר חוֹמוֹת עַרְעֲרוּ • וְעַד הַיְסוֹד עָרוּ עָרוּ • פִּימוֹ דִבְּרוּ בְגַאֲוֹת וּפָעֲרוּ: זֶה אֵין לְפָנֶיךָ שִׁכְחָה • עֶבְרָתָם שְׁמָרָהּ נֶצַח סַלְשַׁכְּחָה • חֵלֶף לֹא יָדְעוּ עֲשׂוֹת נְכוֹחָה • סְפָרָם חָתוּם לְיוֹם תּוֹכֵחָה: טַעַם חוֹק בְּדַת מוֹכִחִי נִזְכַּר כִּי לֹא תִשָּׁכַח: חזן יוֹם בֹּא עַמָּם לְהִתְוַכַּח • מִכָּאן צִוִּיתָ לְעַמְּךָ לֹא תִשְׁכָּח:

יָקֵשׁ לֵץ לְחָרֵף צְבָאוֹת • הַתְּתוּמֵי בְרִית בְּצָבָא וָאוֹת • וְהוּפְקַד מִדָּה בְּמִדָּה לְתוֹצָאוֹת: חזן דַּעַת כִּי לְעֵת הַמְּצִיאוֹת • הוּא יִפָּקֵד בְּשֵׁם יְיָ צְבָאוֹת:

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אַל נָא בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר הִזְכַּרְתָּ לְזוֹכְרֶיךָ זְכוֹר • כּוֹ בְּלָשׁוֹן הַזְכִּירוּךָ נָא אַתָּה זְכוֹר • וְאִם הֵמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית סַלִּזְכּוֹר • וְאַתָּה אֵל וְלֹא אִישׁ לָמָּה לֹא תִזְכּוֹר • בְּזֹאת יָדַעְתִּי כִּי יֵשׁ לְךָ לִזְכּוֹר • אֲבָל תְּשׁוּחַ נַפְשִׁי עַד זָכוֹר תִּזְכּוֹר • וּמַה כֹּחִי כִּי אֲיַחֵל לְקֵץ זָכוֹר • וּמַה קִצִּי כִּי אַאֲרִיךְ נַפְשִׁי עַד שֶׁתִּזְכּוֹר •

אם לא למעני תזכור · למענך ולמען ירושלים זכור · חוק כי
לא תשכח עדות זכור · ואומר אם אשכחך עתה לה זכור ·
ותפקוד ותזכור כאב צר לעכור · פיהו לסכור · לנוע כשכורי
ועוד כל תמכור · נקובי בן בכור : חזן נכורי בלתך וכור ·
ופארך אזכור · וארצך לזכור · בפרשת זכור :

חי וקים נורא ומרום וקדוש :

אץ קוצץ בן קוצץ · קצוצי לקצץ · בדבור מפוצץ רצוצי
לרצץ · לץ בבא ללוצץ · פלץ ונתלוצץ · כעץ מחצצים לחצץ ·
כנץ על צפור לנצץ : עב בקע מראש · יחידים ממנו גרוש · חל
וילך ויפרוש · וישב על גבי חרוש · זמן והונקב לראש · ראשית
גוים לרע לדרוש · היות לכל בוגדים ראש · וצפעו תלות
במבחר ברוש : רץ והקרה בדרך · עיפי טרחות דרך · ופץ
לא זו הדרך · תעו במדבר בישימון דרך · כנחש עלי דרך ·
שלח יד בחמוקי ירך · ועל כל ראש דרך · זנב כל עוברי דרך :
יעף ועף וחש · ומחור פתן רחש · ונודע כי הוחש · משורש
נחש : רגש ולחש · ועת לדתו נחש · ובכשפיו הוכחש ·
וכחלש נחלש ולא חש : בכשפיו הללו · ובקסמיו חללו · יום
העמיד וחללו · שמש הדמים וזללו · יגע ולא הונח לו · ולחרפות
נחלו · עד בא השמש הזחילו · להמחות הוא וכל חילו : קט
ושן הרק · ונאצות שרק · זמורה באפו הרק · ותרבו הברק ·
למילה פרק · וכלפי מעלה זרק · ולשם שמן תורק · בעזות
ירוק ירקיה אשכול הכופר · צו אל משול עופר · זכרון משלי
אפר · כתוב זאת זכרון בספר · רשם בזה ספר · בתורה
ובנביאים ובכתובים להחפר · להמחות מספר · ולא יכתב
עם כל הכתוב לחיים בספר :

אל נא לעולם תערץ · ולעולם תקדש · ולעולמי עולמים תמלוך ותתנשא ·

האל

יוצר לפרשת זכור

האל מלך נורא מרום וקדוש · כי אתה הוא מלך מלכי המלכים · מלכותו נצח · נוראותיו שיחו · ספרו עזו · פארוהו צבאיו · קדשוהו רוממוהו · רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו :

ובכן זכור את אשר עשה לך עמלק :

חזן וקהל ומה שמו וזכרו · ונמח זכורו מלהזכירו · בזכרון קדוש :
תו"ק יען אשר לא זכרי ונחשב כנכר מלהזכר · בזכרון קדוש :

זכור איש אשר הגויע אב ללא עתו · ברצות ונגוב ונאוף בעתו · נרע חמש שנים ממחיתו : זכור בוזה על גמילות חסד · גועל את עש לזקנו חסד · דומה לכפס מרעהו חסד : זכור גלה ערות מצואת שדה · דם שפך בבואו מן השדה · הפך לב אב שח בשדה : זכור דחוי באזן הערלה · הבוזה בכורה בכוס התרעלה · ופרק ממנו עול ומשך לו ערלה : זכור הפכפך דרך איש וזר · והכהה מאור אב בעשן עבודת זר · זמם בלב היות לאח לאכזר : זכור ונתעולל לרבע כאשה · זרון לבו השיאו באשה · חתו גבוריו היות כלב אשה · זכור זרע מרעים נתעב ונאלח · חלק להשחית ולומר האח · טמנו גאים פח לחבל אח · זכור חנט ממנו עמלקי · טם כילק לאבד חלקי · ירוע כבירים לעין כל ללוקקי : זכור טפש מהערימה · ירד וכתת עמי עד חרמה · כמו כן חיב להחרימה : זכור יושב נגב בלי עול כערד · כסות ולשון שנה היות מלך ערד · לשבות שבי מרד וחרד : זכור כסיל שונה באולתו · לתערובת מדין בעלותו · מהר ירבשת וגלה נבלותו : זכור לקעקע בצתו משורש · מלעזוב לו ענף וגם שורש · נענש קישי כי השאיר לו שורש : זכור מעשה אגג מעדנות · נשים כשכלה חרבו לענות · סורם שארו לשסוף יענות : זכור נגיד לחמלו הספים · סר ממלוכה מבין נסיכים · עולל הנותר עמד

לשבים

לַשָּׁמַיִם: זָכוֹר סִבֵּב צִקְלַג וְנֶגֶב · עֲמָלֵק יוֹשֵׁב בְּאֶרֶץ הַנֶּגֶב · פִּגְרוֹ טוֹב רוֹאֵי מְנַשֵּׁף בְּעֶגֶב: זָכוֹר עָרִיץ בְּעַמּוֹנִים נֶחְבָּא · פֶּרֶץ כַּרְמֵי עֵין גֶּדִי כְּהוֹבָא · צוֹרְבוֹ אִישׁ בְּאָחִיו בְּחֶרֶב לְהוֹבָה: זָכוֹר פְּלִיטִים אֲשֶׁר בְּאַף הַסְּעִיר · צְבָאֵי בְּלֶכְתָּם אֶל הַר שֵׂעִיר · קַנָּא לִנְקוֹם עֲיָרוֹת שֵׂעִיר: זָכוֹר צָג בְּפֶרֶק לְהַסְגִּיר שְׂרִידֵי · קָם בְּרֹאשׁ דְּרָכִים לִסְעוֹר אֶת רוֹדֵי · רָדַף וּמָסַר בְּיָדָם פְּרוּדֵי רְפוּדֵי: זָכוֹר קָפַץ לְשַׁעַר הַשָּׁמַיִם · רָעַשׁ וְשָׁאַג מִי לִי בַשָּׁמַיִם · שָׁלַט וַיִּגְדַּל עַד לַשָּׁמָיִם: זָכוֹר רָד אֶל חָנַף לְהַחֲנִיף מַמְלֶכֶת · שְׁמָשִׁי אֲשֶׁר שִׁמְשׁוֹ מְאֻמֶּשֶׁת וְהוֹלֶכֶת · תַּמָּה הַלָּשׁוֹן לְרַפּוֹתָהּ מִמְּלָאכֶת: זָכוֹר שָׁקַל אֲלָפִים עֲשָׂרָה · שְׁתִילִים מֵאָה הֶחֱנִיט לְסַבְּרָה · שִׁעֵר מֵהֶם עֲשָׂרָה לְשָׂרְרָה: זָכוֹר תָּבַע לְהָפֵר חֲמִשִּׁים · תְּמִימָה קָצַב לְכַלּוֹת חֲמִשִּׁים · תַּכְלִית שִׁבְעִים נִתְלָה עַל חֲמִשִּׁים:

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֱלֹהִים אַל דֳּמִי לָךְ · כְּקוֹל מַיִם רַבִּים נַשְׁמִיעַ קוֹלָךְ · מַשְׁמִיעַ וּמְצַוֶּה לְעַמְּךָ בְּקִנְיַן פָּעֳלָךְ: זָכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ · אֲשֶׁר קָרְךָ וַיְחַשֵּׁלְךָ · וְהָיָה בְּהָנִיחַ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָךְ · תִּמְחֶה זִכְרוֹ מִכָּל גְּבוּלָךְ · וְהֵם יָשִׁיבוּ וְיֹאמְרוּ לָךְ · וּמִשֶּׁלְּךָ עוֹד יִתְּנוּ לָךְ · אָנָּא הָקֵם אֶת דְּבַר מִלּוּלָךְ · עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנוּ הַזָּכֵר לָךְ · אַתָּה זְכוֹר אֵת אֲשֶׁר עָשׂוּ לָךְ · זְכוֹר יְיָ אֶת יוֹם זְבוּלָךְ · הַמִּתְנַשְּׂאִים וְנֶאֱמִים פֹּה מַה לָּךְ · הַשּׁוֹלְחִים זְמוֹרוֹת בְּאַף לְחַלְּלָךְ · זְכוֹר כִּסֵּא כְּבוֹד גָּדְלָךְ · אֲשֶׁר מָגְרוּ וְנִאֲצוּ לְמוּלָךְ · וְשִׁלְּחוּ בָאֵשׁ הֵיכָלָךְ · וַיְשִׂימוּ כָּל גְּבוּלָךְ: וְשִׁדְּדוּ וְנִתְּקוּ יְרִיעוֹת אָהֳלָךְ · אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא יָבֹאוּ בִּקְהַל לָךְ · אָמְרוּ לְכוּ וְנַכְחִידֵם מִגּוֹי בִּגְלָלָךְ · וְלֹא יִזָּכֵר שֵׁם הִלּוּלָךְ · עָלֶיךָ יַעֲזוֹב חֵילָךְ · יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר עָשׂוּ לָנוּ עָשׂוּ לָךְ · אוֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר נִלְחֲמוּ

וְאוֹתְךָ בְּיִשּׁוּב נִתְלַחֲמוּ • אוֹתָנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה הָמוּ • וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נֶהֱמוּ • אוֹתָנוּ פְּלֵיטֵי עָנָן זָמֲמוּ • וְאוֹתְךָ כַּפּוֹרֶת עָנָן גָּמֲמוּ • אוֹתָנוּ לַחֲשׁוּלֵי עָב דָּמוּ • וְאוֹתְךָ עָלוֹת עַל בָּמֳתֵי עָב דָּמֲמוּ • אוֹתָנוּ חוּץ לַמְּחִיצָה קָמוּ • וְאוֹתְךָ לִפְנַי וְלִפְנִים קִדְּמוּ • אוֹתָנוּ בְּרִחוּק מָקוֹם אִשְּׁמוּ • וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב מְקוֹמְךָ שִׁמְּמוּ • אוֹתָנוּ חוּץ מִישִׁיבָתֵנוּ רָמוּ • וְאוֹתְךָ בִּמְכוֹן שִׁבְתְּךָ דָּמוּ • אוֹתָנוּ אוֹת בְּרִית מִשְּׁאֵר הֵרִימוּ • וְאוֹתְךָ עֲשֶׂרֶת אַבִּירֵי בְּרִית הֶחֱרִימוּ • אוֹתָנוּ בַּהֲנָחַת יְדֵי עָנָיו הֵרִימוּ • וְאוֹתְךָ תְּלוּת יַד לְמוֹלְךָ הֵרִימוּ • אוֹתָנוּ נִתְיָעֲצוּ וְסוֹד הֶעֱרִימוּ • וְאוֹתְךָ כְּרוּבֵי סוֹדְךָ לַחֲרָפוֹת הִגְרִימוּ : וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב • וְהוּא נֶגְדְּךָ בְּמִטָּה יוֹשֵׁב • תָּפוּשׂ מִדְבָּר וְכָל הַיִּשּׁוּב • אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד בְּלֵב מִתְחַשֵּׁב • אִם לֹא עַתָּה תָקוּם וְתַקְשִׁיב • בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה קִימוֹת נְקָמוֹת לְחַשֵּׁב • בְּפַחַד וָפַחַת וָפַח לִפְקוֹד עַל הַיּוֹשֵׁב • וְאִם אֵין כַּגֵּר תְּחַשֵּׁב • וְכָל הַמּוֹנֶה וְסוֹפֵר וְחוֹשֵׁב • קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְחַשֵּׁב • נָשְׁתָה גְבוּרָתוֹ מִמַּחֲשֵׁב • וְלֹא יִמְצָא מַעֲנֶה לְהָשֵׁב • וְיֶחֱשֶׁה דוּמִיָּה מֵהַקְשֵׁב • וּבֶאֱמוּנָה כְּסָלָיו יְיַשֵּׁב • וְזֹאת עַל לִבּוֹ יָשֵׁב • וַיֹּאמַר עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשֵׁב : וְנֶחֱשַׁבְתִּי כְּעֵד זוֹמֵם • כָּל הַיּוֹם מְדַמֵּם • וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וּמִשְׁתּוֹמֵם • וְאַתָּה יְיָ עַד מָתַי רוֹאֶה וְדוֹמֵם • זְכוֹר בֵּית מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם • כָּל עוֹבֵר עָלָיו מִשְׁתּוֹמֵם • מָתַי תִּתְנַשֵּׂא וְתִתְרוֹמֵם • וְזֵכֶר אֹמֶר פִּיךָ קוֹסֵם • בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת עֲמָלֵק לְהָמֵם • בְּשָׁלֹשׁ מִיתוֹת זִכְרָם לְהַדְמֵם • בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה נָגְהָם לְהַעֲמֵם • בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה לְהַרְשִׁימֵם • בַּעֲשָׂרָה מִינֵי שְׁמַד לְהַאֲשִׁימֵם : וּכְמוֹ מֵעֲשָׂרָה דְּבָרִים עִכְּבוּ עִם מְעָנוֹת • וּמִשִּׁבְעַ מִצְוֹת הַמִּישָׁנוֹת • כֵּן בְּעֶשֶׂר וָשֶׁבַע יְשַׁבְּרוּ לַעֲנוֹת • וּבַת קוֹל תֵּצֵא מִמְּעוֹנוֹת • וְתָפוּץ בְּכָל הַמַּחֲנוֹת • זִכְרוֹן דְּבָרִים לְהַגִּיד וְלַעֲנוֹת • אַל

תזכרו

תִּזְכְּרוּ רִאשׁוֹנוֹת · בִּינוּ נָא יְשׁוּעוֹת אַחֲרוֹנוֹת · וְהַזְכִּירוּ זֵכֶר רְנָנוֹת · עֲמָלֵק אֲשֶׁר בָּא וְעִוֵּת מַחֲנוֹת · וְהֵקַר אֶתְכֶם בִּפְנֵי בָנוֹת · וַיֵּצֵא לוֹ שֵׁם בְּכָל הַמְּדִינוֹת · רְאוּ עַתָּה לְתַנּוֹת · אֵיךְ נִמְחָה בְּחֶתֶף בְּכָל פִּנּוֹת · וּצְבָא הַמָּרוֹם אֲשֶׁר בִּמְעוֹנוֹת · אֲשֶׁר הוּסְמַךְ עֲלֵיהֶם בְּמַשְׁעֵנוֹת · יִפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת הָעֲוֹנוֹת · לְרוֹב יָמִים לְהִמָּנוֹת · לַחֲשׁוֹב עֲלֵיהֶם חִשְׁבּוֹנוֹת · לְהַפִּילָם לְתוֹפֶת הַדְּרָאוֹנוֹת : הֲמוֹן לְאֻמִּים וְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת · עַל עוֹזֵר וְעָזוּר יִשְׂאוּ קִינוֹת · וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזוּר מְקוֹנְנוֹת : וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי לֹא שְׁכַחְתָּ · וְיָבִין כָּל יְצִיר כִּי שָׁמָּם שִׁכַּחְתָּ · וְשֵׂעִיר וְשָׂרָיו אָז וְכִחַתָּ · וַעֲמָלֵק וְטַפְסְרָיו הוֹכַחְתָּ · וְאִתָּם בְּמִשְׁפָּט נִתְוַכַּחְתָּ · וְיִזָּכְרוּ עַם אֲשֶׁר זָכַרְתָּ · כִּי לְטוֹבָה אוֹתָם זָכַרְתָּ · וּבְזִכְרוֹן טוֹב אִתָּם נִזְכַּרְתָּ : חזן וְהַמַּזְכִּירִים אֶת יְיָ · יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְיָ · וְיֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְיָ · כֵּן יֹאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ יְיָ · וְהָעוֹמְדִים בְּבֵית יְיָ · וְהַבּוֹטְחִים בַּיְיָ · וְהַשְּׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ · יֶחֱזוּ בְּנֹעַם יְיָ · וְיַגִּידוּ כִּי אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ · כִּי אֵל רַחוּם יְיָ · אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ · טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ · טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ · רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ · קוֹל אוֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ · כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ · זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ · כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ · בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ · שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ : ע״כ

וְאִם כָּל הַמּוֹעֲדִים יִהְיוּ בְּטֵלִים · יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים · וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנְּטָלִים · וְיִזָּכְרוּ לָעַד גְּאוּלִים · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים · מִפְּעָלוֹת אֱלֹהִים מְגַלִּים · וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתָיו מַגְדִּילִים · וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים · בַּעֲשָׂרָה מִינֵי עָשׂוֹר מְסַלְסְלִים · בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים · בַּעֲשָׂרָה מִינֵי הַלֵּל מְהַלְלִים · בַּעֲשָׂרָה מִינֵי שִׂמְחָה צוֹהֲלִים · וְשָׂרְפֵי הַקֹּדֶשׁ הַמְּעֻלִּים · כְּתַלְמִיד לָרַב יִהְיוּ לָמוֹ שׁוֹאֲלִים · מַה פָּעַל אֵל אֵלִים : כִּי אֵלֶּה יִהְיוּ מִבִּפְנִים · וְאֵלֶּה מִלִּפְנֵיהֶם מִפְּנִים · וְאֵלֶּה חוּצָה לָמוֹ פּוֹנִים ·

וְאֵלֶּה לִפְנֵי וְלִפְנִים • בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנְנִים • וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת הַצְּפוּנִים • קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה מְצַפִּינִים • בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים צְפוּנִים • הַהוֹגִים בְּיִקְרַת מִפְּנִינִים • וְקִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נוֹגְנִים • לָדַעַת אֵיךְ הֵם מְנַגְּנִים • בְּגַאֲוַת אֲפִיקֵי מְגִנִּים • בְּצַלְמֵי הֲיוֹת גְּנוּנִים • וּבְאֶבְרָתָם מִתְגּוֹנְנִים • וְעַל חוֹמוֹתָם מִתְמַנִּים • לַשּׁוֹעֲרִים וְלַשּׁוֹמְרִים מְמֻנִּים • כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים • לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים • לְהַעֲרִיץ זְכִירַת גּוֹי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים • וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתְכַּנִּים • וּבִשְׁלוֹשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים • שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים מְשַׁפִּינִים • וְאַחַת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מְתַקְּנִים • וּבִשְׁלָשְׁתָּם הֵם נְכוֹנִים • כִּסֵּא שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם מְכִינִים • וּבִשְׁלוֹשׁ קְדֻשָּׁה עֲנוֹת כְּאָז מְבִינִים • קָרוֹא זֶה אֶל זֶה מְכֻוָּנִים • וּבְכִנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַנִּים : ככתוב וכו׳

יוצר לפרשת פרה

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן ולתה״כ מתחילין כאן :

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים • וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים • אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים • לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

אֲצוּלַת אוֹמֶן בְּצֵרוּף וְזִקּוּקָה • בְּנִבְכֶיהָ זֹאת כְּלָלָם פְּקוּקָה • גְּלוּמָה עֲלוּמָה וּנְקוּקָה • דִּבּוּרָהּ עַל אוֹפָן חֲקוּקָה • הַמְּסֻקָּלָה וְהַמְעֻזָּקָה • וּדְשׁוּנָה דִּשּׁוּן לְמִשְׁמֶרֶת חֻקָּה־זֵר שִׁבְעָתַיִם מְזֻקָּקָה • חוּק טָהוֹר מְטַמֵּא מְחֻזָּקָה • טְבוּעָה בְּלֹא רְחוּקָה • וְהִיא רְחוּקָה • יְחוּסָה אֲטוּרָה וּדְחוּקָה : חזן כְּתֶמֶת חֲמוּקָה בָּהּ מְחוּקָה • לְטָהֳרַת חֲשׁוּקָה • נֶחְקְקָה זֹאת חֻקָּה :

מְקוֹמָהּ יְגַדֵּהּ מַעֲמַקֶּיהָ יִדְלֶה : חזן לָעֵת יְגַלֶּה גְּנוּנָיו יַעֲלֶה :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם : אתה גבור עד להחיות מתים

מִמְּרָה חֻקַּת גֵּזֶר · מִגַּבְנוּן אִמְרָה נִגְזַר · נֶאֱמַן לְאָזְנָהּ נִתְאַזָּר · נֵצַח עֲדֵי כֵן בִּגְזֵרָה נָזָר · סְלוּל צְפוּנֶיהָ חֵלֶץ אֵזוֹר · סָקַר בְּאֶבְיָהּ וְנֶחְשַׁב לְמוֹ זָר · עָרַךְ בָּהּ חוֹק לְעַם מְפֻזָּר · עָבוּר מִלְּפַתֵּל עִקֵּשׁ כְּמִין וָזָר · פֵּאֵר בִּקְרִיָּה בְּאֵגֶד מְשֻׁזָּר · פְּעֻלָּתָהּ בְּסֶגֶן בְּעֶדְיֵי מְשֻׁזָּר: חזן צְפוּנָה לְטַהֲרַת עַם אֵל עָזָר · צִוָּה צוּר לְצִיר צוּר צְרוּרָה לְאֶלְעָזָר:

עוֹלָם וּמְלֹאוֹ שֶׁלָּךְ · חֶפְצְךָ לְהַצְדִּיק קְהָלָךְ: חזן עַל כֵּן אוֹחִיל לָךְ · לְהַגְשִׁים תְּחִי אֲטוּמֵי פָעֳלָךְ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

קְפָאוֹן חוֹק אֻלְפַּת הַיָּקָר · לוּטָה בְּאוֹר יָקָר · חָשׂוּף לְעַם מְיֻקָּר · לַעֲמוֹד עַל עִקָּר: רְעֵבִים לְפַעֲנֵחַ דָּתֶיהָ · פַּעֲנֵחַ מְדוּתֶיהָ · צְמֵאִים גְּמוּת חִידוֹתֶיהָ · גִּלָּה לָהֶם עֵדוֹתֶיהָ: שֶׁמֶן דְּגָלִים טַהֵר · מְצָרֵף וּמְטַהֵר · הֶרֶב לְכַבְּסָם תְּמַהֵר · מְעֻוָּיִם אוֹתָם לְטַהֵר · תִּקְרָא כֹהֵן · בְּחַטְּאָךְ בְּאֵזוֹב מְתַכֵּהֵן: חזן טְהוֹרִים זָרוּק בִּמְכַהֵן · תְּמוּר דַּם סֶקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן:

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ:

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא:

אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה · שָׁת אִיתִיאֵל עֲדֵי זֹאת חֻקָּה · בְּלֹא נִפְלֵאת הִיא וְלֹא רְחוֹקָה · זֹאת פְּלִיאָה הִיא וּמְחֻקָּה · מִלְּפָנֶיהָ מִשְׁפָּט וְחֻקָּה · וּמֵאַחֲרֶיהָ תּוֹרָה וְחֻקָּה · בְּחָרוּת חֲקוּקָה · וּבְלוּחַ לֵב מְחֻקָּה · מִדּוּק תְּלוּלָה וּמִשְּׁאוֹל עֲמוּקָה · מִדְּבְרֵי אַרְקָא · מְסִלָּתָהּ חֲסוּקָה: בְּכֵן אֵין לַעֲמוֹד בְּסוֹדָהּ · וְאֵין לְהַגִּיעַ יְסוֹדָהּ · וְאֵין לַחֲקוֹר חֻקָּהּ · וְאֵין לְהַחֲלִישׁ חֶלְקָהּ · וְאֵין לֵידַע עֶרְכָּהּ · וְאֵין לְהָבִין דַּרְכָּהּ · אֱלֹהִים הֵבִין דַּרְכָּהּ:

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ:

אֲצוּרָה וּמְפוֹרָשָׁה · עֲצוּרָה וְלֹא מְפוֹרָשָׁה · וְזֹאת חֻקַּת הַפָּרָשָׁה · בְּכָל שָׁנָה מִתְפָּרָשָׁה: לְבַעֲלֵי אֲסוּפוֹת · חִידוֹתֶיהָ

חשופות · וכל צרורות כסופות · דקדוקיה ספות : ערוכה
ושמורה · קצובה וגמורה · דרושה ואמורה · בקלה וחמורה :
זינה לעניו · כפניני מעוניו · והגיה עיניו · בפוץ מעיניו :
רעד כהסכית טעם תחלת משנתה · פרה בת שתים עגלה
בת שנתה : בצר ציר תחן כקשב שמועתה · נא מני יפרה
מורה הלכה לשעתה · ידעו בה הליכות ושנון הלכות · אלה
הנערכות · ואלה המתהלכות · ראיתה איך להזות · דמה
איך להזות · באגדה מלהבזות · לחוות למי זאת : בדבור
אמור אל הכהנים שנה עוז פניו · שב ויערוך זאת לפניו
והאיר עיניו : יען כנאמר לו ולקחו לטמא · פלצות בעתתו
ושח מי יתן טהור מטמא : קושט אמרי פרה · כל טהור
מטמאה · ואיך היא תעביר רוח הטמאה : לו הגיד אל תקה
חקתי · ומה תיגע לידע · עמוקה משאול מה תדע : יבא אפר
פרה · להלבין טנוף בן פרה · היות כפרה · לסוררה כפרה :
חזן רמז בויקחו אליך פרה · היות פרתו מותמדת · שכל
הפרות כלות ושלך לעד עומדת : אל נא וכו'

לטהר טמאים · לטמא טהורים · באומר קדוש :

אמרה סגונה וצרופה · גדולה בדתה מערופה : גדלה
כרענן להתרופה : דרושה בזקוק שבעה משבעה · הזיות
טבילות וכבוסים שבעה · ופרות וכהנים טהורים וטמאים
שבעה : זקני גזית תמימים ממום · חבואיה יבקרו לבל היות
בה מום · טהורה תהיה לאדמות כממום : יעשה מהון כהן
כבש פרה כפה מול אטם בהוד תפארה · להוציא בה תמימה
חטא תמה מפירה : מסעדיו אתו יצאו להר המשחה · נתץ
טבול שנית עבור פורה שוחה · סדר מערכת ולא שהה :
עמד מקדם ופניו למערב · פרה שחט ודם לא ערב · צת בה

חֲרֵיוֹת וּמוּקְדָה: הֶרֶב : קָם מוּל שַׁעַר אֵיתוֹן וְרָם שֶׁבַע יַזֶּה • רַעֲנָן אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי יְחַזֶּה • שְׁמַע לְכֹל עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה : תִּרְגְלָה וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים • כָּל מִשְׁמָרוֹת מְנָה מַחְלְקִים • תְּכוּנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּקִים יְקִים : לטהר וכו׳

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

אֵין לְשׂוֹחֵחַ עוֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ • אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר דָּתוֹתֶיךָ • אֵין לְהָבִין תּוֹקֶף מִפְעֲלוֹתֶיךָ • אֵין לְפַעֲנֵחַ עוֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ • אֵין לַעֲמוֹד עַל סֵפֶן מִדּוֹתֶיךָ • אֵין לַחֲקוֹר סוֹד חִידוֹתֶיךָ • וְאֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלּוֹתֶיךָ • אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ : הַמְּפוֹרָשׁוֹת סְתוּמוֹת • הַנִּגְלוֹת עֲלוּמוֹת • הַמְבוֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת • הַמְשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת • הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת : הַחֲסֵרוֹת מְיֻתָּרוֹת • הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת • הַשְּׁחוֹרוֹת צְחוֹרוֹת • הַחֲשׂוּפוֹת אֲטוּרוֹת • הַפְּרוּשׂוֹת אֲצוּרוֹת • הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת • הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת • מוֹצִיא מַזָּלוֹת יְקָרוֹת • מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת • נוֹתֵן מִטְּמֵאוֹת טְהוֹרוֹת : מִן הַחֵלֶב שׁוּמַן הַלֵּב • מִן הַדָּם טְחוֹל הַדָּם • וּמִבָּשָׂר בְּחָלָב כְּחַל הֶחָלָב • מִכִּלְאַיִם בְּגָדִים תְּכֵלֶת בְּסָדִין • מֵאֵשֶׁת אָח יְבוּם הָאָח • מֵאֵשֶׁת אִישׁ יְפַת תֹּאַר לְאִישׁ • מִטְּמֵאַת נִדָּה • טְהֶרֶת בְּתוּלֵי אִשָּׁה : מֵהֶתֵּר אִסּוּר • וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר • מִטָּמֵא טָהוֹר • וּמִטָּהוֹר טָמֵא • בַּהֶרֶת מְמוּעָט תְּטַמֵּא • פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ עוֹד כָּל תְּטַמֵּא • הַמֵּת בְּבַיִת אֵינוֹ טָמֵא • יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא • שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר עַל כָּל טָמֵא • וְכָל מִתְעַסְּקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא : פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה • וְהִיא עֲשׂוּיָה לְטַהֵר כָּל טְמֵאָה • וְאֶפְרָהּ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה • וְהִיא מְטַהֶרֶת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה : בְּכֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֶךָ • וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ • וְלֹא צֵרוּף גְּזֵרוֹתֶיךָ : בְּכֵן אֵין לְהָמִיר • וְלֹא לְהִתְמִיר • אֵין לְהַרְהֵר • וְלֹא לְחַרְחֵר • אֵין לֵידַע • וְלֹא לְיַדֵּעַ • עֲמֻקָּה מִשְּׁאוֹל

מה תדע · נעו מעגלותיה לא תדע : זו באמירה · וזו בגזרה ·
זו באסיפה · וזו בחסיפה · זו בנשיקה · וזו בתשוקה · זו
בכבישה · וזו בהפרשה · זו בדרישה · וזו בחרישה : וכל אמרה
החקוק בה חקה · אין להרהר ולומר על מה נחקקה · שכך
נתנה בנשיקה · וכלם נכוחים למבין · וכל המשכיל יבין ·
חוץ מטעמי פרה שאין להבין · וכל חכם לב ידל מבין ·
חפציה אין להבין : ובשמות תעודה היא נקובה · לכל קרבן
שי לא שוה · שהם זכרים והיא נקבה · לטהר שמצת עגל
תועבה · הם המירו כבוד בבן פרה · וסררו בו כפרה · תבא
אמו אשר היא פרה · ותהיה לעם כפרה : הם האדימו בו
פנים · ואדמו עצם מפנינים · תבא אמו אשר היא אדמת
פנים · ובה צח ואדום ישא פנים : הם חרטוהו היות צג
כתמים · ובה חיבו מהיות תמימים · תבא אמו תמימת
תמימים · ובה יטהר תמה הצור תמים : הם שחתו לפסל
כל מום · ונענשו בו היות בעלי מום · תבא אמו אשר אין בה
מום · להדיח דמי יפה ואין בה מום : הם זממו בעגל למעול ·
ויזבחו לו ויפרקו עול · תבא אמו אשר לא עלה עליה עול ·
ותנתן על שכמם כעול : הם נקהלו עבורו אל כהן · ואנף
בהשמיד איש מכהן · תבא אמו ותנתן לכהן · ויכפר בה
עון כהן : וכמו באש נשרף · כן באש תשרף · וכמו טוחן
והודק עד עפר · כן תודק ותעשה עפר : וכמו הושלך עפרו
אל המים · כן תושלך אפרה אל המים : וכמו נפלו בו שלשת
אלפי יושר · כן יפלו בה שלשת מיני כושר : וכמו טנף עם
טהור · כן תטמא במגע כל טהור : וכמו טהר עם בו נטמא ·
כן תטהר איש אשר נטמא : וכמו פזר פשעו לכל הזר שמור
לחטאת · כן תהא למשמרת למי חטאת : להדיח דמים · לכבס

כְּתָמִים • לְנַקּוֹת טִנּוּפִים • לְהַרְחִיץ צוֹאִים • לְהַלְבִּין חֲטָאִים • לְטַהֵר טְמֵאִים • לְקַדֵּשׁ קְדוֹשִׁים • לְהַצְדִּיק עֲמוּסִים • בְּעֵץ אֶרֶז לַעֲנָפִים כְּאֶרֶז • בְּאֵזוֹב לְנִדְכָּאִים כְּאֵזוֹב • בִּשְׁנִי לְשִׂפְתוֹתֶיהָ כַּשָּׁנִי • בְּתוֹלַעַת לְאַל תִּירָאִי תּוֹלַעַת • לְבַל יִתְגָּאֶה מִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז • שֶׁאִם לֹא יָמַךְ כְּאֵזוֹב וְיֵחָשֵׁב כְּתוֹלַעַת • לֹא יִטָּהֵר בְּאֵזוֹב וּבִשְׁנִי תוֹלַעַת • וְאִם לֹא יִשְׁפּוֹךְ לֵב כַּמַּיִם • לֹא יִטָּהֵר בִּזְרִיקַת מַיִם • וּמַה יִּתְגָּאֶה חָצִיר יָבֵשׁ • נוֹכַח אֵשׁ אוֹכְלָה אֵשׁ : וּמַה יָּעוֹז צִיץ גָּאֶה • נוֹכַח אֵל גָּאֹה גָּאָה : וְהוּא רוֹכֵב שְׁחָקִים בְּגַאֲוָה • גָּאָה עַל גֵּאִים • מִתְנַשֵּׂא עַל נִשָּׂאִים • וּמִתְגָּאֶה כְּאֶרֶז עַל מִתְגָּאִים • וְעָנָיו כְּאֵזוֹב עַל נִדְכָּאִים • וְצָר בְּעוֹלָמוֹ חֲמִשָּׁה מִינֵי גֵאִים • שׁוֹר בַּבְּהֵמָה • אַרְיֵה בַּחַיָּה • נֶשֶׁר בִּמְעוֹפְפִים • אֶרֶז בָּעֵצִים • וְאָדָם בְּכֻלָּם • וּמֶלֶךְ מִתְגָּאֶה עַל כֻּלָּם • לָבֵשׁ גֵּאוּת מִכֻּלָּם : חֲקָקָם בְּכֵס שְׁבִיבֵי אֵשׁ • אַרְבָּעָה בְּכֵס מַעְלָה • וְאֶחָד בְּכֵס מַטָּה • כִּי כֵס מַעְלָה מְכֻוָּן כְּנֶגֶד כֵּס מַטָּה • וְכָל אֲשֶׁר יֵשׁ בְּמַעְלָה יֵשׁ בְּמַטָּה • כִּסֵּא מוּל כִּסֵּא • הֵיכָל מוּל הֵיכָל • מִקְדָּשׁ מוּל מִקְדָּשׁ • זְבוּל מוּל זְבוּל • מִזְבֵּחַ מוּל מִזְבֵּחַ • בָּנִים מוּל בָּנִים • עֲבָדִים מוּל עֲבָדִים • מַלְאָכִים מוּל מַלְאָכִים • מְשָׁרְתִים מוּל מְשָׁרְתִים • צְבָאוֹת מוּל צְבָאוֹת • כְּרוּבִים מוּל כְּרוּבִים • אֲלָפִים מוּל אֲלָפִים • רְבָבוֹת מוּל רְבָבוֹת • קְדוֹשִׁים מוּל קְדוֹשִׁים • מַחֲנוֹת מוּל מַחֲנוֹת • מַעֲרִיצִים מוּל מַעֲרִיצִים • מַקְדִּישִׁים מוּל מַקְדִּישִׁים • וּקְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מְשַׁלְּשִׁים : ככתוב וכו׳

יוצר לפרשת החודש

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן :

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים • וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים • אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים • לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

אֲתִיַּת עֵת דּוֹדִים כְּנָגְעָה • בְּאַחַת וְעֶשֶׂר פּוּט נְגָעָה • גִּישַׁת

צקון מכפל כפגעה · בלג פעם וזאת רגעה : השגית עופר מחרך ארבות · וחתל ארך בתכם תערובות · וזמן קפץ עשות רבות · חדשים וגם ישנים להרבות : טס וידא ועדן שנה · יקץ כישן ועור כמשנה : חזן כסף ודפק בפתחי ישנה · לחפשה בראשון לחדשי השנה :

לי עוד תגנון · בפסות וגנון : חזן בגוננך לבנון · במגנת ינון : ברוך אתה יי מגן אברהם : אתה גבור עד לחחיות מתים

מרימי עול עגלה להלאות · מכאב הגת להראות אות · נאקה התישה קץ הפלאות · נחצו למאתים ועשר ארבע מאות · שה המסבך לעקד צור · סים זכרו בפקד נצור · עמוסים כאתיו לעת בצור · עדימו לשי יהא עצור : פלא עשות נגד אבות · פץ מבעשור לאסרו בעבות : חזן צליתת ירדן בו להתוות · צפית שה לבית אבות :

לך עוד נקשיבה · ממעיני הישועה נשאבה : חזן ששון ישעך לנו השיבה · ובתחית גשם נחשבה : ברוך אתה יי מחיה המתים :

קיתת עלית עקד · היא נצבה בפקד · תויכת בתרי שקד · רשפי לוד ליקד : רחש ישנים כערב · דם תבוסה כערב · קץ חש וקרב · לעורר בתנין קרב : שמע מכסת פסחים · אשר כסו פסוחים · היא צמתה כסלוחים · להציתם פקוצים כסיחים : תרפים כדי למעט · מנויי מתי מעט : חזן תוקף הדרת מלך מלהמעט · הורשם להמנות בואם ימעט :

החדש הזה לכם לשמור · בסכם אסופי הר מור · ואתם אל יגמור · שלשת אותות בו לשמור : הורש זה חדש בחדשו · לאות ולמופת קדשו : חזן ידידי. עם קדושו · הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו :

הָדוּם מִגֵּר נָזוּד עֶדֶשׁ · כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחֻדַּשׁ בְּגוֹדֶשׁ :
חִזֵּן וְנוֹבִיל שַׁי בַּקֹּדֶשׁ · בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ :

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ :

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחִשַּׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ · מִפְּעֻלוֹתֶיךָ פְּעוֹל בְּסֵדֶר סִפַּרְתָּ · לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֶבְלוֹ שִׁפַּרְתָּ · לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צִפַּרְתָּ · לַאֲלָפִים וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה וְמַנּוֹ בֵּאַרְתָּ · וּבִתְשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ · וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לְעַם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ · לָכֵן עַל כָּל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ · סִפְּרוּ בִּקַּרְתָּ · קִצְּבוּ חֲקַרְתָּ · גִּלּוּ הֵקַרְתָּ · פִּלְאוּ סִקַּרְתָּ · מוֹעֲדוּ יִקַּרְתָּ · וּבוֹ יָקַרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ :

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

אֲבִי כָּל חוֹזֶה · חָל בּוֹ בְּמַחֲזֶה · כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה · תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה : לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ · מִתְּחִלָּתוֹ וְאֹרֶךְ מְלַאכְתּוֹ · עַד תַּכְלִיתוֹ : עִמְּתוֹ לְהַרְאֵהוּ · וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ · עַד בְּאֶצְבַּע הֶרְאָהוּ · אָז בָּן וְרָאָהוּ : זוֹהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ · תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ · פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ · כָּל עַיִן יַעֲשֵׁשׁ : רוֹאָיו לְבַקֵּר · עָדָיו לַחֲקֹר · מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר · מְמִירָיו לְעַקֵּר : בְּמֵדֶד לוֹ שִׁעֵר · עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר · עַד שְׁטִיפַת שַׂעַר · יְקַבְּלוּ יוֹשְׁבֵי שַׁעַר : יָדְעוּ תְבוּנָה · לְחַוּוֹת לְאוֹם נְכוֹנָה · לְהוֹרוֹת לְיוֹדְעֵי בִינָה · עֶרְכְּךָ לְבָנָה : רְגָלִים לְיַשֵּׁב · זְמַנִּים לְחַשֵּׁב · בְּעִבּוּר אֵיךְ לְיַשֵּׁב · וְסוֹד מַה לְהַקְשֵׁב : בְּפָנָיו צִוּוּ אֵלַי קֹדֶשׁ · לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ · וְאַל נִתְעַטֵּף בַּקֹּדֶשׁ · כִּמְקַדְּשֵׁי חֹדֶשׁ : יָהּ בְּדָקָם לְעֵינוֹ · וְעֵדוּתָם דִּקְדֵּק בְּמַחֲנוֹ · וְהַכֹּל צִוָּהוּ בִּמְעוֹנוֹ · מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ : קֵץ מוֹלַדְתּוֹ חָל לְהַקְצוֹת · בְּיוֹם רְבִיעִי בַּחֲצוֹת · וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת · לֹא נִכַּר בַּחוּצוֹת · לָאֶה צִיר וּפַחַד : וְיֶתֶר מְעַט לְעֵת

סִפּוּר אֶחָד • וְצוּר פָּץ לוֹ וַיִּחַד • מֵעֶרֶב וְעַד עֶרֶב מְנוֹת אֶחָד: יַלְדוּת חֶרֶס. וְסַהַר בּוֹ בְּיוֹם חֶשְׁבּוֹן מִצּוֹ • וּבִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחִלּוּן אֶחָד נִמְצָאוּ: חזן רֵעִים כְּנִתַּן לָמוֹ מְסוֹרֶת אִמְּצוּ • לַחְשֹׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סְפוּרוֹת כְּמָצְאוּ:

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ • וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ • וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא • הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ • כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים • מַלְכוּתוֹ נֶצַח • נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ • סַפְּרוּ עֻזּוֹ • פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו • קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ • רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ:

חזן וקהל רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם • לִפְסוֹחַ עֲלֵיכֶם • לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם • קָדוֹשׁ:

חזן וקהל לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן • נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן • לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן • קָדוֹשׁ:

אָדוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוֹ רֹאשׁ־בֵּינוּ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ • גִּלָּהוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ: דּוֹרֵשׁ לְהַשְׁווֹת בּוֹ גּוֹיָהּ וְאִישׁוֹן • הוּפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן • וְלֹא הוּמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן: זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בְּשׂוֹרָה • חָנוּט לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹסֵרָה • טַפֶּיהָ בְּכֵן בּוֹ בִּשְּׂרוּ בְשׂוֹרָה: יֶרַח אֲשֶׁר לֹא פִּעְנֵחַ לָרִאשׁוֹנִים • כָּמוּס לִצְפּוֹן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים • לְרֹאשׁ הוּשַׂם לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים: מוֹעֲדִים מְזֻמָּן לְנִדְגָּלִים • נוֹעָדִים בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים • סִפּוּר הוּא לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים: עִבּוּר מְעֻבָּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ • פֶּרַח וְאָבִיב תְּקוּפָה בָּם לְוַעֲדוֹ • צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יְצָרְפוּ לְסַעֲדוֹ: קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ חֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמוֹר • לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לָחֹגֹג לִקְצוֹר וְלִגְמוֹר • רָשַׁם בְּכָל דּוֹר • שָׁמוּר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר: שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ בְּיַרְדֵּן עָמְדָה • שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל הִשְׁמִידָה: תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינֵי הֶעֱמִידָה:

לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן • נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן • לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן • קָדוֹשׁ:

זבכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע :
הוא נקרא ראש וראשון • ונואמו נקרא ראש וראשון •
ומועדו נקרא ראש וראשון : ואוויו נקרא ראש וראשון •
ונוחליו נקראו ראש וראשון • ואויבם נקרא ראש וראשון •
ואהבם נקרא ראש וראשון • וגואלם נקרא ראש וראשון •
הנה העת יבא בראש וראשון : בקץ אשר הוא ראש
וראשון • לעבור בראש וראשון • לכונן נכון בראש וראשון •
ואתו נוצר ברות ראש וראשון • לקעקע שרידי עמלק ראש
וראשון • לעורר צורים החצובים בראש וראשון • לפעול
חדשות בראש וראשון • לרצות חדוש תשורת ראש וראשון •
להוביל בו שי לראש וראשון : ועוד בל יזכרו ראשונים • כי
יתחדשו חדשים וגם ישנים • פלאים מפלאים משנים • ויקיצו
כל ישנים • מהללים ומשוררים שירים משננים : ולא
יאמרו עוד אשר העלה בנביא • כי אם חי יי אשר העלה
ואשר הביא • ואז אל ישאג כלביא • לערוך קרבי • חדשות
להביא • ביד איש נביא • משבט לוי • להשיב לבבי • לחדש
קרבי : ויצמיח צמח נקוב שבעה • ואתו יהו רועים שבעה •
ויתחדשו לאום דברים שבעה • ויתכסה מהם שבעים שבעה :
וישוב ויגלה לעם קרושים • אשר עמו יהו מקדשים • ולא
לעדרי צאן קדשים • עד קץ ששה חדשים • עד בא ראשון
לראשי חדשים • ואז יראה לעדת קדושים • הנשארים מעול
קדשים • ויראה למו אותות חדשים • לחדש שמים החדשים •
למשות קדש קדשים • לפתוח דלת לקדושים • בשבתות
ובחדשים : ואז יצוה חדוש עבודת חדש • מה להעלות
בראש כל חדש • ועבודת ראשון כל חדש • היא תקדים
תחלה לכל חדש • כי כמו היה ראש לכל חדש • כן יהיה

רֹאשׁ לְכָל חֹדֶשׁ: וְתַעֲשֶׂה בּוֹ חֲדָשָׁה · לִבְרֹאת אֶרֶץ חֲדָשָׁה · לְהִנָּתֵן דֵּעָה חֲדָשָׁה · לִכְרוֹת בְּרִית חֲדָשָׁה · לְהִבָּרְאוֹת בְּרִיָּה חֲדָשָׁה · לְהִתְחַדֵּשׁ רוּחַ חֲדָשָׁה · לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי מִנְחָה חֲדָשָׁה: וְחַמָּה וּלְבָנָה תִּתְחַדֵּשׁ · וְאוֹרָם שִׁבְעָתַיִם יְחַדֵּשׁ · שְׁתַּיִם בַּשָּׁנָה יִתְחַדָּשׁ · וִיצַמְצֵם שְׁכִינָתוֹ בְּתוֹךְ שַׁעַר הֶחָדָשׁ · וְיִקָּרֵא לוֹ שֵׁם חָדָשׁ · כְּשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַמִּקְדָּשׁ · וְיִנָּתֵן לָעָם לֵב חָדָשׁ · לְשׁוֹרֵר בְּפִיהֶם שִׁיר חָדָשׁ · שִׁיר מְפוֹאָר וּמְחֻדָּשׁ · עַל כָּל שִׁיר מְהֻלָּל וּמְקֻדָּשׁ: כִּי שִׁירֵי אֶרְאֶלִּים · אֲשֶׁר שִׁיר וְתִשְׁבָּחוֹת מְהַלְּלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא חֲלִים · וְנִצּוּחַ אֵלִים · אֲשֶׁר קוֹל הַמּוּלָּה צוֹהֲלִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְמַלְּלִים: וְרֶנֶן גַּלְגַּלִּים · אֲשֶׁר אִם הוּרְשׁוּ כָּל גּוֹלְלִים·לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא כוֹלְלִים: וְאֵימַת כְּרוּבִים·אֲשֶׁר הֵם צָגִים כְּמוֹ רוֹבִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַרְבִּים: וְהַדְרַת אוֹפַנִּים · אֲשֶׁר הֵם מְרֻבְּעֵי פָנִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא סוֹפְנִים: וַהֲמוֹן גְּדוּדִים · אֲשֶׁר הֵם הוֹד אֵל מַגִּידִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא נֶאֱגָדִים: וְסוֹד עִירִין · אֲשֶׁר כְּעֵין קָלָל בּוֹעֲרִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְפָאֲרִים:וְרֶגֶשׁ קַדִּישִׁין·אֲשֶׁר לַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים· לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מַקְדִּישִׁים: וְנַהַם שִׁנְאַנִּים · אֲשֶׁר טַעְמָם לֹא מְשַׁנִּים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא מְשַׁנְּנִים: וּפַחַד שְׂרָפִים · אֲשֶׁר בְּרֶגַע כֹּל שׂוֹרְפִים · לִפְנֵי שִׁיר זֶה לֹא רוֹפְפִים: כִּי כָל מַחֲנוֹת מְשָׁרְתִים קְדוֹשִׁים · מְשָׁרְתָיו יְהוּ מַקְדִּישִׁים: וְגַם הֲמוֹן צְבָא מַלְאָכִים · מְנֻעִימִים יְהוּ מַמְלִיכִים: וּמְרוּצוֹת חֵיל זִקִּים · כֹּחָם יְהוּ מְחַזְּקִים · וְזִיו מִשְׁלַחַת בְּרָקִים · פְּנֵיהֶם יְהוּ מַבְרִיקִים: וְחוּצָה לְמוֹ הוֹיִם · מִתְעַלְּסִים בְּאֳהָבִים · וְעַד מְחִיצָתָם לֹא בָאִים: בְּאִשָּׁם נִלְהָבִים · וּבְגַחֲלְתָּם נִכְוִים · וּבְפְאֵרָם הֵם נֶאֱלָמִים: וְעֵת כִּי יַתְחִילוּ יָחִישׁוּ · וְעֵת כִּי יִתְכַּלּוּ יְחִילוּ · וְעֵת כִּי יִגְמוֹרוּ יַעֲרִיצוּ · וְעֵת כִּי יָחִישׁוּ יַקְדִּישׁוּ · וְעֵת כִּי

ישתוקו

יִשְׁתּוֹקוּ יְשַׁלֵּשׁוּ · קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת ׃ ככתוב על יד נביאך וכו׳

מוסף לפרשת החודש

הש"ץ מתחיל התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן ׃

רִאשׁוֹן · אִמַּצְתָּ לְפֶרַח שׁוֹשַׁנִּים · אִמּוּץ לְעוֹרֵר מֻרְדָּם
יְשֵׁנִים · בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשׁוֹנִים · בְּצָפוּן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים ·
גָּלוּתוֹ בְּדַת שְׁנוּנִים · גְּזַר רֹאשׁ לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים
חזן אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים בְּמַחֲוֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה ׃
כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · לְגוֹנְנֵמוֹ בְּמָגֵן בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה ׃
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם ׃ אתה גבור עד להחיות מתים

לְצִיּוֹן · דְּרוֹר חַשְׁתָּ בּוֹ קְפוּת · דְּבַר אוֹר יְקָרוֹת לְקִפּוֹת ·
הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מַקִּיפוֹת · הַחוֹסִים בּוֹ מַתְקִיפוֹת · וּמִנּוּ
מַתְחִילוֹת וְתוֹקְפוֹת · וְעַד רֹאשׁ לְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת ׃ חזן אַרְבַּע
תְּקוּפוֹת בַּשָּׁנָה · תְּחַדֵּשׁ אוֹרָם כְּבָרִאשׁוֹנָה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן
עוֹד חִישׁ נָא · הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה ׃ בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים ׃ נעריצך לדור ודור עד וקדוש אתה

הִנֵּה · זֶה בָּא לִפְרָקִים · זִמּוּן לִגְאוֹל רְצוּצִים מֵאֲרָקִים · הַחֹדֶשׁ
אֲשֶׁר רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים · חַשְׁרַת מַיִם לְמַלֹּאת רֵקִים · טִיעַת
לְרַוּוֹת וִירָקִים · מְלָאִים בּוֹ לְהָקִים · בְּאַרְבָּעָה פְרָקִים ׃ חזן אַרְבָּעָה
פְרָקִים כְּבַמַּחֲוֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד
נֶחֱזֶה · וְנַעֲרִיצְךָ קָדוֹשׁ בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ ׃
תכנת שבת וכו׳ עד מקדשי שמך (ובשר"ח אתה יצרת עד קבעת) ׃

הִנָּם · יָמִים הַמְּבוֹרָכִים · יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּאִבָּם פּוֹרְכִים ·
כֹּחַ תֵּת בְּאֲבִיבִים רַכִּים · כַּרְמֶל לְהַקְלִיא אָבִיב פְּרוּכִים ·
לְשַׁנֵּן מַפְעָלוֹת מֵצִיץ מֵחֲרַכִּים · לְפָנָיו קוֹרְאִים עִנְיַן אַרְבָּעָה

ערכים

עֲרֵכִים: חזן אַרְבָּעָה עֲרָכִים אֲשַׁנְּנָה· סִפּוּר מִסּוֹת פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנָּה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא· עַנְּנֵנוּ בְּנוֹפֶשׁ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (לשר״ח וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים): רצה עד לציון ברחמים

וְלִירוּשָׁלַיִם· טוֹפַת הוּחַק בּוֹ כָּסוּת· מַעְיַן כָּל חַי לְהִתְכַּסּוּת· נְקָמוֹת אֲשֶׁר בְּלֵב מְכֻסּוֹת· נִתְכְּנוּ כְּמוֹעֵד זֶה הֱיוֹת מְכוּסוֹת· שֶׂה לְבֵית אָבוֹת מָנוֹת בְּמִכְסוֹת· סַבּוֹת עָלָיו עֲסִיס אַרְבַּע כּוֹסוֹת: חזן אַרְבַּע כּוֹסוֹת כְּבַמַּחֲזֶה· בַּאֲרַתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה· רְצֵנוּ כְּשֵׂי בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים עד ועזרתנו סלה

מְבַשְּׂרֵי עַם זָכִיּוֹת· עֲצוּרִים לְהַעֲלוֹת מִצּוּל דָּכְיוֹת· פְּדוּיִם חִוָּה בְּמַשְׂכִּיּוֹת· פְּצוֹחַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת· צְבָאוֹת כָּל חֶמְדַּת שְׂכִיּוֹת· צֶאֱצָן יַצִּיעַ לְרוֹשֵׁשׁ אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת: חזן אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת לָדוּשׁ אוֹתָנָה· מָרוֹת פְּעֻלָּתָם כְּבָרִאשׁוֹנָה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא· וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו וכו׳· שים שלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך

אֵתָן· קוֹל כְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים· קָרָא בְּגָרוֹן בְּגֵיא הַחֲרָשִׁים· רָאשֵׁי תַגִּינִים אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי חוֹרְשִׁים· רְאוּתָם בְּזֶה חֹדֶשׁ מְגוֹרָשִׁים· שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶה מְדָרְשִׁים· תְּרַנֵּנָּה שְׂפָתַי בְּשׁוּרֵי אַרְבָּעָה חֳרָשִׁים: חזן אַרְבָּעָה חֳרָשִׁים כְּבַמַּחֲזֶה· בַּאֲרַתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה· כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה· בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

קדיש שלם· אין כאלהינו· עלינו· ק״י:

לוח המולדות משנת תרמ"ו

		ר"ח
חשון	דאנערשטאג בייא נאכט 10 מינוט מיט 4 חלקים אויף 2	ו
כסליו	שבת קודש נאך האלבין טאג 54 מינוט מיט 5 חלקים אויף 2	אב
טבת	זונטאג נאך האלבע נאכט 38 מינוט מיט 6 חלקים אויף 3	גד
שבט	דינסטאג נאך האלבין טאג 22 מינוט מיט 7 חלקים אויף 4	ה
אדר	דאנערשטאג פאר טאג 6 מינוט מיט 8 חלקים אויף 5	ו
ואדר	פרייטאג פאר נאכט 50 מינוט מיט 9 חלקים אויף 5	אב
ניסן	זונטאג פאר טאג 34 מינוט מיט 10 חלקים אויף 6	ג
אייר	מאנטאג פאר נאכט 18 מינוט מיט 11 חלקים אויף 7	דה
סיון	מיטוואך פריא 2 מינוט מיט 12 חלקים אויף 8	ו
תמוז	דאנערשטאג אווינד 46 מינוט מיט 13 חלקים אויף 8	זא
אב	שבת פריא 30 מינוט מיט 14 חלקים אויף 9	ב
אלול	זונטאג בייא נאכט 14 מינוט מיט 15 חלקים אויף 10	גד

לוח המולדות משנת תרמ"ז

חשון	מיטוואך בייא נאכט 42 מינוט מיט 17 חלקים אויף 11	ו
כסליו	פרייטאג פאר האלבין טאג 27 מינוט אויף 12	א
טבת	שבת נאך נאכט 11 מינוט מיט 1 חלק אויף 1	בג
שבט	מאנטאג נאך האלבין טאג 55 מינוט מיט 2 חלקים אויף 1	ד
אדר	דינסטאג נאך האלבע נאכט 39 מינוט מיט 3 חלקים אויף 2	הו
ניסן	דאנערשטאג בייא טאג 23 מינוט מיט 4 חלקים אויף 3	ז
אייר	שבת פאר טאג 7 מינוט מיט 5 חלקים אויף 4	אב
סיון	זונטאג בייא טאג 51 מינוט מיט 6 חלקים אויף 4	ג
תמוז	דינסטאג פאר טאג 35 מינוט מיט 7 חלקים אויף 5	דה
אב	מיטוואך פאר נאכט 19 מינוט מיט 8 חלקים אויף 6	ו
אלול	פרייטיג פריא 3 מינוט מיט 9 חלקים אויף 7	זא

לוח המולדות משנת תרמ"ח

חשון	מאנטאג פריא 31 מינוט מיט 11 חלקים אויף 8	גד
כסליו	דינסטאג בייא נאכט 15 מינוט מיט 12 חלקים אויף 9	ה
טבת	דאנערשטאג פריא 59 מינוט מיט 13 חלקים אויף 9	ו
שבט	פרייטאג צו נאכט 43 מינוט מיט 14 חלקים אויף 10	ז
אדר	זונטאג פריא 27 מינוט מיט 15 חלקים אויף 11	אב
ניסן	מאנטאג בייא נאכט 11 מינוט מיט 16 חלקים אויף 12	ג
אייר	מיטוואך פאר האלבין טאג 55 מינוט מיט 17 חלקים אויף 12	דה
סיון	דאנערשטאג נאך האלבע נאכט 40 מינוט אויף 2	ו
תמוז	שבת בייא טאג 24 מינוט מיט 1 חלק אויף 2	זא
אב	זונטאג נאך האלבע נאכט 8 מינוט מיט 2 חלקים אויף 3	ב
אלול	דינסטאג בייא טאג 52 מינוט מיט 3 חלקים אויף 3	גד

я.

ммъ.
28

ספר תורת אלהים

חומש

ויקרא

ווילנא

ХУМЕШЪ. т. е. Пять книгъ Моисея.
Новое изданіе съ изданія 1875 г.
Часть III.

ВИЛЬНА. Въ тип. вдовы и братьевъ Роммъ.
На жмуд. пер. въ домахъ № 327 и 328
1879.

ספר תורת אלהים

חומש

ויקרא

ווילנא

ХУМЕШЪ. т. е. Пять книгъ Моисея.
Новое изданіе съ изданія 1875 г.
Часть III.

ВИЛЬНА. Въ тип. вдовы и братьевъ Роммъ.
На жмуд. пер. въ домахъ № 327 и 328
1879.

Дозволено цензурою 11 Мая 1877 года. Вильна.

ספר

ויקרא

עם תרגום אונקלוס

התרגום הוגה ונתקן ע"פ כ"י ישנים וע"פ דקדוק לשון ארמי עם הערות מאת הרוו"ה.

ועם

פירוש רש"י מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל (נדפס ע"פ פירש"י שהגיה הרוו"ה ע"פ כ"י ישנים).

רשב"ם מאת רבינו שמואל בר מאיר ז"ל (עם הגהות חדשות).

בעל הטורים פרפראות מגמטריאות וגם טעמי המסורת, מאת רבינו יעקב בר אשר ז"ל.

מנין המצות מס' אלה המצות להגאון מהר"ם חאגיז ז"ל (בסוף כל סדר נפקדות המצות שבו, ומקורן בכתובים).

וראו זה חדש הוא

עיקר שפתי חכמים ובאר רחובות (עקרי דברי שני הספרים האלה ותמצית באוריהם לפירש"י ז"ל, נאספו וחוברו יחדו ע"י שני חכמים מובהקים, בטוב טעם ודעת).

גם הצגנו בו סדר התפלה לכל שבתות השנה עם דגושים ותגים.

(סוגה נעיון רב על פי דרכי המסורה וכללי הדקדוק).

ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ר"ם

שנת תרל"ט לפ"ק

א א וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם כִּי־יַקְרִיב מִכֶּם קָרְבָּן לַיהוָה מִן־הַבְּהֵמָה

א׳ זעירא

רש״י

(א) ויקרא אל משה · לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים א קדמה קריאה לשון חבה ב לשון שמלאכי השרת משתמשין בו שנאמר וקרא זה אל זה אבל לנביאי האומות עובדי כוכבים נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה שנאמר ויקר אלהים אל בלעם : ויקרא אל משה · הקול הולך ומגיע לאזניו וכל ישראל לא שומעין יכול אף להפסקות ד היתה קריאה ת״ל וידבר לדבור היתה קריאה ולא להפסקות ומה היו הפסקות משמשות ה ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה ובין ענין לענין ק״ו להדיוט הלמד מן ההדיוט : אליו · למעט את אהרן רבי יהודה אומר י״ג דברות נאמרו בתורה למשה ולאהרן וכנגדם נאמרו י״ג ו מיעוטין ללמדך שלא לאהרן נאמרו אלא למשה שיאמר לאהרן ואלו הן י״ג מיעוטין לדבר אתו · מדבר אליו · וידבר אליו · ונועדתי לך כולן בתורת כהנים יכול שמעו את קול הקריאה (הרא״ם גורס ישמע את קול הדיבור וקאי על אהרן) · תלמוד לומר קול לו קול אליו משה שמע ז וכל ישראל לא שמעו (מ״כ בשם הר״ן שדיוקו דרש״י ממה שהתיבה המתייחדת הדבור מורגשת במבטא יותר מאלו היה כתוב לו שגם כן מורה על יחוד הדבור אבל אינה מורגשת וכתב אליו שג״כ היא תיבה המייחדת הדבור ואמנם מורגשת במבטא לסורות יחוד יותר והוא שמשה שמע וכל ישראל לא שמעו ודו״ק מצאתי) : מאהל מועד · מלמד שהיה הקול נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל ח יכול מפני שהקול נמוך ת״ל את הקול מהו הקול הוא הקול המפורש בתהלים קול ה׳ בכח קול ה׳ בהדר קול ה׳ שובר ארזים א״כ למה נאמר מאהל מועד מלמד שהיה הקול נפסק כיוצא בו וקול כנפי הכרובים נשמע עד החצר החיצונה יכול מפני שהקול נמוך ת״ל כקול אל שדי בדברו א״כ למה נאמר עד החצר החיצונה שכיון שמגיע שם היה נפסק · מאהל מועד לאמר · יכול מכל הבית ת״ל מעל הכפורת יכול מעל הכפורת כולה ת״ל מבין שני הכרובים : לאמר · צא ואמור להם דברי כבושים בשבילכם הוא נדבר עמי שכן מצינו שכל ל״ח שנה שהיו ישראל במדבר כמנודים מן המרגלים ואילך לא נתייחד הדבור עם משה שנאמר ויהי כאשר תמו כל אנשי המלחמה למות וידבר ה׳ אלי לאמר אלי היה הדבור ד״א צא ואמור להן דברי והשיבני אם יקבלום כמו שנאמר וישב משה את דברי העם וגו׳ : (ב) אדם כי יקריב מכם · כשיקריב · בקרבנות ט נדבה דבר הענין : אדם · למה נאמר י מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל : הבהמה · יכול אף חיה

בכלל

א וּקְרָא לְמשֶׁה וּמַלִּיל יְיָ עִמֵּיהּ מִמַּשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר: ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֱנָשׁ אֲרֵי יְקָרֵב מִנְּכוֹן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ מִן בְּעִירָא מִן תּוֹרֵי וּמִן עָנָא תְּקָרְבוּן

רשב"ם

וזה יסוד רבינו שמואל בר מאיר נכדו · ואשר גם לבו לדבר יוצרנו אל יזוז מנמוקי זקני רבינו שלמה ואל ימוש מהם כי רוב הלכות ודרשות שבהם קרובים לפשוטי המקראות והלכון ויש ללמוד כולם וטוב אשר תאחוז בזה אשר פירשתי וגם מזה אל תנח ידיך · ספר ויקרא הלכות אגודות בו והתבוננו החכמים בפירושי זקני כי לא האריך אלא במקומות שיש לפרש פשוטי מקראות:

(א) **ויקרא** אל משה. לפי שכתב למעלה בסוף הספר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד וגו' לכך קראהו הקב"ה מתוך אהל מועד· וכן פירוש המקרא ויקרא אל משה מאהל מועד וידבר אליו לאמר: מאהל· מוסב על ויקרא כמו ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר · וישמע את הקול מדבר מאהל · מעל האהל שמע את הקול · ויקרא אליו אלהים מתוך הסנה לאמר · כפל לשון של וידבר כמו שפרשתי בפרשת נח · כאשר יאמר דבר אל אהרן ואמרת · כן יאמר וידבר למשה לאמר למשה: (ב) כי יקריב: כשיתנדב קרבן

בעל הטורים

(א) ויקרא אל משה · כתיב לעיל ואש תהיה בו וסמיך ליה ויקרא אל משה לומר מתוך שקראו ודבר עמו היו פניו בוערות כאש: אל"ף דויקרא זעירא שמשה לא רצה לכתוב אלא ויקר כדרך שנאמר בבלעם כאילו לא נראה לו השם אלא במקרה וא"ל הקב"ה לכתוב גם באל"ף וכתבה קטנה· ויקרא אל משה ר"ת אמו בעטרה שעטרה לו אמו [ועפ"ד דתענית]· הקדים משה לשם כביכול כאחד המדבר עם חבירו ומקדימו דרך כבוד · חמשה אלפי"ן בפסוק כנגד ה' חומשי תורה ותשעה תיבות יש בו וכן יש ע' תיבות בפ' אנכי ה' אלהיך לומר שכל שלומד תורה כאילו הקריב כל הקרבנות וכן ע' תיבות בפסוק

עיקר ש"ח ובאר"ח

א קשה לרש"י כפל הלשון מן ויקרא וידבר לכך פי' דהקריאה היתה מקודם משום חיבה: ב כי מה שנאמר כאן ויקרא לפני הדבור הוא בנין אב לכל מקום שנאמר וידבר או ויאמר או צו שקדמה קריאה לכולם: ד כלומר בין פרשה לפרשה: ה כלומר מאחר שלא היה דבור בפ"ע למה הפסיק בנתים: ו ר"י לא פליג אלא מפרש דלא הוצרך פה למעט את אהרן כיון דאהרן לא נזכר רק בי"ג דברות וכו': ז ר"ל דבפ' נשא נאמר וישמע את הקול מדבר אליו דהי"ל לכתוב מדבר לו וכתב אליו למעט דכל ישראל לא שמעו אפי' את קול הקריאה: ח כי לכך נסמך אליו אל מאהל מועד ללמד שאליו כלומר רק למשה נשמע הקול· לפי שהיה באהל מועד: ט מדכתיב כי יקריב כו' ר"ל אם יקריב הרי אינו מדבר אלא בקרבן נדבה: י דה"ל למכתב המקריב קרבן לה' מן הבהמה וגו':

מִן־הַבָּקָר וּמִן־הַצֹּאן תַּקְרִיבוּ אֶת־קָרְבַּנְכֶם׃ ג אִם־עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן־הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יַקְרִיב אֹתוֹ לִרְצֹנוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ ד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֹלָה וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו׃ ה וְשָׁחַט אֶת־בֶּן הַבָּקָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִקְרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם וְזָרְקוּ אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ו וְהִפְשִׁיט אֶת־הָעֹלָה וְנִתַּח אֹתָהּ לִנְתָחֶיהָ׃

רש"י

בכלל ב ת"ל בקר וצאן: מן הבהמה. ולא כולה להוציא את הרובע ל ואת הנרבע: מן הבקר. להוציא את הנעבד: מן הצאן. להוציא ם את המוקצה: ומן הצאן. להוציא את הנוגח נ שהמית. כשהוא אומר למטה מן הענין מן הבקר שאין ת"ל להוציא את הטריפה: תקריבו. מלמד ששנים ס מתנדבים עולה בשותפות: קרבנכם. מלמד שהיא באה נדבת צבור היא עולת קיץ המזבח ע הבאה מן המותרות: (ג) זכר. ולא נקבה כשהוא אומר זכר למטה שאין ת"ל זכר ולא טומטום ואנדרוגינוס: תמים. בלא מום: אל פתח אהל מועד. מטפל בהבאתו פ עד העזרה מהו אומר יקריב יקריב אפילו נתערב עולה לאובן בעולת שמעון יקריב כל אחד לשם מי שהוא וכן עולה בחולין ימכרו החולין לצרכי עולות והרי הן כולן עולות ותקרב כל אחד לשם מי שהוא יכול אפילו נתערב בפסולין צ או בשאינו מינו ק ת"ל יקריבנו: יקריב אותו. מלמד שכופין אותו יכול בעל כרחו ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני: לפני ה'. וסמך. אין סמיכה ר בבמה:

(ד) על ראש העולה. להביא עולת חובה לסמיכה ולהביא עולת הצאן: העולה. פרט ש לעולת העוף: ונרצה לו. על מה הוא מרצה לו א"ת על כריתות ומיתות ב"ד או מיתה בידי שמים או מלקות הרי עונשן אמור הא אינו מרצה אלא על עשה ועל לאו ת שנתק לעשה: (ה) ושחט והקריבו הכהנים. מקבלה ואילך מצות כהונה למד על השחיטה שכשרה בזר: לפני ה'. בעזרה: והקריבו. זו קבלה שהיא ראשונה ומשמעה לשון הולכה א למדנו שתיהן (ס"א שתיהן) בבני אהרן: בני אהרן. יכול חללים ת"ל הכהנים: את הדם וזרקו את הדם. מה ת"ל דם דם ב' פעמים להביא את שנתערב במינו או בשאינו מינו ב יכול אף בפסולין או בחטאת הפנימיות נ או בחטאת החיצוניות ד שאלו למעלה ה ואלו למטה ת"ל במקום אחר את דמו: וזרקו. עומד למטה ו וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כנגד הזויות לכך נאמר סביב שיהא הדם ניתן בד' רוחות המזבח או יכול יקיפנו כחוט ת"ל וזרקו ואי אפשר להקיף בזריקה אי וזרקו יכול בזריקה אחת ת"ל סביב הא כיצד נותן שתי

יָת קֻרְבַּנְכוֹן : ג אִם עֲלָתָא קֻרְבָּנֵהּ מִן תּוֹרֵי דְּכַר שְׁלִים
יְקָרְבִנֵּהּ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יְקָרֵב יָתֵהּ לְרַעֲוָא לֵהּ קֳדָם יְיָ :
ד וְיִסְמוֹךְ יְדֵהּ עַל רֵישׁ עֲלָתָא וְיִתְרְעֵי לֵהּ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי :
ה וְיִכּוֹס יָת בַּר תּוֹרֵי קֳדָם יְיָ וִיקָרְבוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יָת
דְּמָא וְיִזְרְקוּן יָת דְּמָא עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר דִּי בִתְרַע
מַשְׁכַּן זִמְנָא : ו וְיַשְׁלַח יָת עֲלָתָא וִיפַלֵּג יָתַהּ לְאֵבְרָהָא :

רשב״ם

שאינו חובה בשביל חטא : (ג) אם עלה · שהתנדב בלשון זה · ולפנינו מפרש ואם זבח שלמים : לרצנו · אם זכר תמים יקריבנו ולפתח אהל מועד אז יהיה לו לרצון · אבל בחולה ובעל מום כתיב הירצך או הישא פניך · וכן מנחה לא ארצה מידכם : (ה) והקריבו · קבלת הדם והולכתו כדי לזרקו אל המזבח · וגם רבותי כך פירשוהו : אשר פתח אהל מועד ·

רש״י

מתנות ז שהן ד׳ : אשר פתח אהל (ו) והפשיט את העולה · מה ת״ל מועד · ולא בזמן שהוא מפורק : העולה ח לרבות את כל העולות

עיקר ש״ח ובאר״ח

כ כיון דהיה בכלל בהמה · ל ר״ל ע״פ אחד או ע״פ הבעלים דע״פ עדים בר סקילה הוא : מ ר״ל שהוקצה לעבודת כוכבים : נ את האדם : ס לאו דוקא בניה אפי׳ אתה : ע פי׳ מאותרי בקי הלשכה מבנה שעברה : פ ופי׳ יקריבנו שיגיה ויקריב קרוב עד העזרה · ומה דכתיב שתי פעמים יקריב בא להורות לנו אם נתערבו : צ כגון רובע ונרבע וכיוצא : ק כמו חטאת ואשם : ר כי וסמך נדרש על לפניו שנאמר לפני ה׳ : ש דהעולה יתירה כיון דכתיב למעלה עולה ובא לרבות · וה״א דהעולה בא למעט עולת עוף : ת כמו כותר דכתיב לא תותירו כו׳ והנותר כו׳ באש תשרופו וכדומה : א לפי שמשמעות של והקריבו הוא לשון הולכה · אך מדא״א להולך כ״א כשיקבל תחלה · צריכין אנו לפרש על הקבלה · וממילא משתמע גם הולכה מדאפקוה בלשון הולכה : ב ר״ל דם עולת ראובן בדם עולת שמעון · ושאינו מינו עולה באשם : ג ר״ל שדמן טעון הזיה על הפרוכת ועל מזבח הזהב : ד ר״ל שדמן נזרק על מזבח החיצון : ה שחוט סיקרא היה באמצע המזבח להבדיל בין דמים הניתנים למעלה ממנו · והם חטאת בהמה ועולת עוף · ובין שערי הדמים שניתנין למטה ממנו : ו ר״ל בארץ סמוך למזבח (ול״נ דכל״ל כרש״י עומד וזורק מן הכלי לכותל המזבח למטה מחוט הסיקרא כו׳): ז שזורק בזוית המזבח בקרן מזרחית צפונית וכנגדו באלכסון בקרן מערבית דרומית · והדם מתפשט לשתי הרוחות · והוי כמין ג״ם יוונית והיא ככ״ף פשוטה שלנו · ונמצא שבשתי מתנות הללו · נראה הדם על ארבע רוחות המזבח וזהו שנאמר סביב : ח דהעולה מיותר דהא בעולה קאי והל״ע

ז ונתנו בני אהרן הכהן אש על־המזבח וערכו עצים על־האש: ח וערכו בני אהרן הכהנים את הנתחים את־הראש ואת־הפדר על־העצים אשר על־האש אשר על־המזבח: ט וקרבו וכרעיו ירחץ במים והקטיר הכהן את־הכל המזבחה עלה אשה ריח־ניחוח ליהוה: ס

י ואם־מן־הצאן קרבנו מן־הכשבים או מן־העזים לעלה זכר תמים יקריבנו: יא ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יהוה וזרקו בני אהרן הכהנים את־דמו על־המזבח סביב: יב ונתח אתו לנתחיו ואת־ראשו ואת־פדרו וערך הכהן אתם על־העצים אשר על־האש אשר על־המזבח: יג והקרב והכרעים ירחץ במים והקריב הכהן את־הכל והקטיר המזבחה עלה הוא אשה ריח ניחח ליהוה: פ שני יד ואם מן־העוף עלה קרבנו ליהוה והקריב מן־התרים או מן־בני היונה

רש"י

להפשט ונתוח: אותה לנתחיה · ולא נתחיה לנתחים: (ז) ונתנו אש· אע"פ שהאש יורדת מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט: בני אהרן הכהן· כשהוא בכיהונו הא אם עבד בבגדי כהן הדיוט עבודתו פסולה: (ח) בני אהרן הכהנים · כשהם בכיהונם הא כהן הדיוט שעבד בשמונה בגדים עבודתו פסולה: את הנתחים את הראש · לפי שאין הראש בכלל הפשט שכבר הותז בשחיטה לפיכך הוצרך למנותו לעצמו: ואת הפדר · למה נאמר ללמדך שמעלהו עם הראש ומכסה בו את בית השחיטה וזהו דרך

כבוד של מעלה: אשר על המזבח · שלא יהיו הגזירין יוצאין חוץ למערכה: (ט) עולה · לשם עולה יקטירנו: אשה · כשישחטנו יהא שוחטו לשם האש וכל אשה לשון אש פוייר בלע"ז: ניחוח · נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: (י) ואם מן הצאן · וי"ו מוסיף על ענין ראשון ולמה הופסק ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה: מן הצאן · מן הכשבים · או מן העזים· הרי אלו ג' מעוטין פרט לזקן לחולה ולמזוהם: (יא) על ירך המזבח· על צד המזבח: צפונה לפני ה' · ואין

צפון

ז וְיִתְּנוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנָא אֶשָּׁתָא עַל מַדְבְּחָא וִיסַדְּרוּן אָעַיָּא עַל אֶשָּׁתָא: ח וִיסַדְּרוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יָת אֵבְרַיָּא יָת רֵישָׁא וְיָת תַּרְבָּא עַל אָעַיָּא דִּי עַל אֶשָּׁתָא דִּי עַל מַדְבְּחָא: ט וְגַוֵּהּ וּכְרָעוֹהִי יְחַלֵּל בְּמַיָּא וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת כֹּלָּא לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: י וְאִם מִן עָנָא קֻרְבָּנֵהּ מִן אִמְּרַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי עִזַּיָּא לַעֲלָתָא דְּכַר שְׁלִים יְקָרְבִנֵּהּ: יא וְיִכּוֹס יָתֵהּ עַל צִדָּא דְּמַדְבְּחָא צִפּוּנָא קֳדָם יְיָ וְיִזְרְקוּן בְּנֵי אַהֲרֹן כַּהֲנַיָּא יָת דְּמֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: יב וִיפַלֵּג יָתֵהּ לְאֶבְרוֹהִי וְיָת רֵישֵׁהּ וְיָת תַּרְבֵּהּ וִיסַדַּר כַּהֲנָא יָתְהוֹן עַל אָעַיָּא דִּי עַל אֶשָּׁתָא דִּי עַל מַדְבְּחָא: יג וְגַוָּא וּכְרַעַיָּא יְחַלֵּל בְּמַיָּא וִיקָרֵב כַּהֲנָא יָת כֹּלָּא וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא עֲלָתָא הוּא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: יד וְאִם מִן עוֹפָא עֲלָתָא קֻרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ וִיקָרֵב מִן שַׁפְנִינַיָּא אוֹ מִן בְּנֵי

רשב"ם

ולא מזבח הזהב שבתוך אהל מועד: (ח) הפדר · חלב: (ט) וכרעיו ·

בעל הטורים

זאת התורה לעולה: (יא) צפונה כדי להגין ממה שנאמר מצפון תפתח הרעה · כתיב צפון בצאן כנגד יצחק שאפרו צפון · וכן בעזים כתיב צפון כנגד יעקב שנאמר בו ואת עורות

רש"י

צפון בבהמה: (יד) מן העוף · ולא כל העוף לפי שנאמר תמים זכר בבקר בכשבים ובעזים תמות וזכרות בבהמה ואין תמות וזכרות בעופות יכול אף מחוסר אבר ת"ל מן העוף: תורים · גדולים ולא קטנים: בני יונה · קטנים ולא גדולים: מן התורים או מן בני היונה · פרט לתחלת הציהוב שבזה ושבזה שהוא פסול שהוא גדול אצל בני יונה וקטן אצל תורים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

והפשיטה וכא לרבות כל העולות להפשט וניתוח: ט אין פירושו שיורדת בכל יום · אלא שירדה בימי משה לא נסתלקה עוד עד בנין שלמה · וכשירדה אז לא נסתלק עד ימי מנשה: י דהכהן · כן הכהנים דבסמוך ל"ל אלא לדרשה אתא: כ כי מה שנתחכו הסימנין קרי הותז: ל הם בקעיות עצים שארכן אמה: מ ר"ל שישרפו לגמרי · ולא רק לגלותם על גחלים: נ כלומר כיון דכתיב ואם מוסף על ענין ראשון למה הפסיק הענין: ס כי בן מורה על צעיר וכד: ע ר"ל שמתחילין הנוצות להתאדם:

והקריבו

אֶת־קָרְבָּנוֹ׃ טו וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה וְנִמְצָה דָמוֹ עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ׃ טז וְהֵסִיר אֶת־מֻרְאָתוֹ בְּנֹצָתָהּ וְהִשְׁלִיךְ אֹתָהּ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ קֵדְמָה אֶל־מְקוֹם הַדָּשֶׁן׃ יז וְשִׁסַּע אֹתוֹ בִכְנָפָיו לֹא יַבְדִּיל וְהִקְטִיר אֹתוֹ הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ עֹלָה הוּא אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ ס ב א וְנֶפֶשׁ כִּי־תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה לַיהוָה סֹלֶת יִהְיֶה קָרְבָּנוֹ וְיָצַק עָלֶיהָ

רש"י

(טו) והקריבו · אפילו פרידה א אחת יביאה: הכהן ומלק · אין מליקה בכלי אלא בעצמו צ של כהן קוצץ בצפרנו ממול העורף ק וחותך מפרקת עד שמגיע לסימנין וקוצצן: ונמצה דמו · לשון מיץ אפיס · כי אפס המץ׳ כובש בית השחיטה על קיר המזבח והדם מתמצה ויורד: ומלק והקטיר ונמצה · אפשר לומר כן מאחר שהוא מקטיר הוא מולק ר אלא מה הקטרה הראש בעצמו והגוף בעצמו וכו׳ אף מליקה כן ופשוטו של מקרא מסורס הוא ומלק והקטיר וקודם הקטרה ונמצה דמו כבר: (טז) מראתו · מקום הרעי ש וזה הזפק: בנוצתה · עם בני מעיה ונוצה ל׳ דבר המאוס כמו כי נצו גם נעו וזהו שתרגם אונקלוס באוכליה וזהו מדרשו של אבא יוסי בן חנן שאמר נוטל את הקורקבן עמה ורבותינו ז"ל אמרו קודר סביב הזפק בסכין כעין ארובה ונוטלו עם הנוצה שעל העור · בעולת בהמה שאינה אוכלת אלא באבוס בעלים נאמר והקרב והכרעים ירחץ במים והקטיר · בעוף שנזון מן הגזל נאמר והשליך את המעים שאכלו מן הגזל: אצל המזבח קדמה · במזרחו ת של כבש: אל מקום הדשן · מקום שנותנין שם תרומת הדשן בכל בוקר ודישון מזבח הפנימי והמנורה וכולם נבלעים א שם במקומן: (יז) ושסע · אין שיסוע אלא ביד וכן הוא אומר בשמשון וישסעהו כשסע הגדי: בכנפיו · עם כנפיו אינו צריך למרוט כנפי נוצתו: בכנפיו · נוצה ממש והלא אין לך הדיוט שמריח ריח רע של כנפים נשרפים ואין נפשו קצה עליו ולמה אמר הכתוב והקטיר כדי שיהא המזבח שבע ומהודר בקרבנו של עני: לא יבדיל · אינו מפרקו לגמרי לב׳ חתיכות אלא קורעו מגבו · נאמר בעוף ריח ניחוח ונאמר בבהמה ריח ניחוח לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים: (א) ונפש כי תקריב · לא נאמר נפש בכל קרבנות נדבה אלא במנחה מי דרכו להתנדב מנחה עני אמר הקב"ה מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו: סלת יהיה קרבנו · האומר הרי עלי מנחה סתם מביא מנחת סלת שהיא הראשונה ב שבמנחות ונקמצת כשהיא סולת כמו שמפורש בענין לפי שנאמרו כאן ה׳ מיני מנחות וכולן באות אפויות

וינה ית קרבנה : טו ויקרבנה כהנא למדבחא וימלוק ית רישה ויסק למדבחא ויתמצי דמה על כתל מדבחא : טז ויעדי ית זפקה באכלה וירמי יתה לסטר מדבחא קדומא לאתר דמושדין קטמא : יז ויפרק יתה בגדפוהי לא יפרש ויסק יתה כהנא למדבחא על אעיא די על אשתא עלתא הוא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי : א ואנש ארי יקרב קרבן מנחתא קדם יי סלתא יהי קרבנה ויריק עלה

רשב"ם

רגליו : (טו) ומלק · חכמים פירשו האך מדכתיב ומלק את ראשו ולא כתיב ומלק אותו כמו שכתב ושחט אותו · פירש דונ"ש · כי ראיה הוא לדברי רבותינו שראו עבודת בית המקדש כי הוא חותך בצפורנו שדרה ומפרקת מאחריו עד שמגיע לצואר ויורד וקוצץ עד שמגיע לסימנין וקוצצן : ונמצה · בדבר רך ראוי לומר כך כדכתיב את קובעת כוס התרעלה שתית מצית · אף שמרית ימצו : (טז) מראתו · כמו ושמתיך כראי · הוי מוראה ונגאלהי עגון מגוף המה · ותרגומו זפקיה · והוא כרעי וזבל : בנצתה · גם הנוצה עם הזפק : (א) מנחה · כבר פירשתי לשון דורון בבראשית · מגזרת נחת

בעל הטורים

גדיי העזים (בראשית כז): (טו) ומלק את ראשו · מליקה מן העורף לפי שהיו הכהנים פורשת מחזרת הסימנין על גבי העורף · ועולת העוף למעלה (נעשה למעלה מחוץ הסיקרא) על שם יצחק שנקרא יונת אלם שהועלה למעלה על המזבח : (א) ונפש כי תקריב קרבן מנחה · אמר נפש במנחה לפי שבנפש היא באה שהעני טורח בנפשו עד שהשיג להביאה · בעוף ובמנחה לא נאמר לפני ה' כמו בבן בקר לפי שעניים מביאים אותם מתביישים

עיקר ש"ח ובאר"ת

פ מדלא כתיב והקריב הכהן ולא היה במשמע דיקריב שני התורים או בני היונה הנזכרים לפני זה ומדכתיב והקריבו משמע גם אחד מהם : צ דהכהן עומד דהכא זר לא קרב לגבי מזבח : וע"כ להורות דהכהן בידו דוקא צריך למלוק : ק נלמד בגז"ש מלהלן (ה' ח') שנאמר ממול ערפו שהיא מול הרואה את העורף : ר פי' כי הוא מולה לפני הקטרה וצ"ל ומלק ונמצה ואח"כ והקטיר אבל נהפך כתיב והקטיר אלא ומלק להקיש מה הקטרה הראש בעצמו וכו' אף מליקה כן · ופשוטו של מקרא הוא כאלו כתיב ומלק ונמצה והקטיר כי הוא מקרא מסורס : ש כי בעברית נמצא ומתפיך כראי אשר בארמית הוא רעי בתירגום ע' כאלו"ף · וגם מן מראתה שרשו ראה : ת והאצל המזבח קאי אחבש שהיה אצל המזבח בדרומו : א מדכתיב מקום הדשן · משמע דשם נבלעו : ב ר"ל שהיא מיוחדת בזה שנקראת סולת · וכן הלשון במשנה מיוחדת

שֶׁמֶן וְנָתַן עָלֶיהָ לְבֹנָה׃ ב וֶהֱבִיאָהּ אֶל־בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים וְקָמַץ מִשָּׁם מְלֹא קֻמְצוֹ מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ ג וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ ס ד וְכִי תַקְרִב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר סֹלֶת חַלּוֹת מַצֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן׃ ס ה וְאִם־מִנְחָה עַל־הַמַּחֲבַת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן מַצָּה תִהְיֶה׃ ו פָּתוֹת אֹתָהּ פִּתִּים

רש"י

קודם קמיצה חוץ מזו לכך קרויה מנחת סלת: סלת. אין סלת אלא מן החטין שנא' סלת חטים. ואין מנחה פחותה מעשרון שנאמר ועשרון סלת למנחה עשרון לכל מנחה: ויצק עליה שמן. על כולה: ונתן עליה לבונה. על מקצתה מניח קומץ לבונה עליה לצד אחד ומה ראית לומר כן שאין ריבוי ג אחר ריבוי בתורה אלא למעט. ד"א שמן על כולה מפני שהוא נבלל עמה כמו שנאמר מסלתה ומשמנה ולבונה על מקצתה שאינה נבללת עמה ולא נקמצת עמה ד שנאמר על כל לבונתה שלאחר שקמץ מלקט את הלבונה כולה מעליה ומקטירה: ויצק. ונתן. והביאה. מלמד שיציקה ובלילה כשרים בזר: (ב) הכהנים וקמץ. מקמיצה ואילך מצות כהונה: וקמץ משם. ממקום שרגלי הזר עומדות ללמדך שהקמיצה כשרה בכל מקום בעזרה אף בי"א אמה של מקום דריסת רגלי ישראל: מלא קמצו. יכול מבורץ ה מבצבץ ויוצא לכל צד ת"ל במקום אחר והרים ממנו בקמצו לא יהא יתר אלא מה שבתוך הקומץ. אי בקמצו יכול חסר ת"ל מלא הא כיצד חופה שלש אצבעותיו על פס ו ידו וזהו קומץ במשמע לשון העברית: על כל לבונתה. לבד כל הלבונה יהא הקומץ מלא: לבונתה והקטיר. אף הלבונה בהקטרה: מלא קמצו מסלתה ומשמנה. הא אם קמץ ועלה בידו גרגיר מלח או קורט לבונה פסולה: אזכרתה. הקומץ העולה לגבוה הוא זכרון המנחה שבו נזכר בעליה לטובה ולנחת רוח: (ג) לאהרן ולבניו. כהן גדול נוטל חלק בראש שלא במחלוקת והדיוט במחלוקת: קדש קדשים. היא להם: מאשי ה'. אין להם חלק בה אלא אחר מתנות האישים: (ד) וכי תקריב וגו'. שאמר הרי עלי מנחת מאפה ז תנור ולמד הכתוב שיביא או חלות או רקיקין החלות בלולות והרקיקין משוחין ונחלקו רבותינו במשיחתן י"א מושחן וחוזר ומושחן עד שיכלה כל השמן שבלוג שכל המנחות טעונות לוג שמן וי"א מושחן כמין כ"ף יונית ושאר השמן נאכל בפני עצמו לכהנים ומה ת"ל בשמן בשמן שני פעמים להכשיר

מִשְׁחָא וְיִתֵּן עֲלַהּ לְבֻנְתָּא : ב וְיַיְתִנַּהּ לְוָת בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא וְיִקְמוֹץ מִתַּמָּן מְלֵי קֻמְצֵהּ מִסֻּלְתַּהּ וּמִמִּשְׁחַהּ עַל כָּל לְבֻנְתַּהּ וְיַסֵּק כַּהֲנָא יָת אַדְכַּרְתַּהּ לְמַדְבְּחָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ : ג וּדְאִשְׁתְּאַר מִן מִנְחָתָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּייָ : ד וַאֲרֵי תְקָרֵב קֻרְבַּן מִנְחָתָא מַאֲפֵה תַנּוּרָא סֻלְתָּא גְּרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאֶסְפּוֹגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשָׁח : ה וְאִם מִנְחָתָא עַל מַסְרֵיתָא קֻרְבָּנָךְ סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח פַּטִּיר תְּהֵי : ו בְּצַע יָתַהּ בְּצוּעִין וּתְרִיק עֲלַהּ

ר ש ב " ם

את העם : (ב) מלא קמצו · חכמים פירשו במסכת יומא שקומץ בשלש אצבעותיו האמצעיים : אזכרתה · לשון זכר רגיל לומר בלבנה מפני הריח העולה וכן כתיב מזכיר לבונה וכן והיתה ללחם לאזכרה · מיני מנחות הכתובות כאן מפורשים במנחות מנין חלותיהם וכמה לבונה וכמה שמן בכל אחת ומהו מחבת ומה היא

בעל הטורים

להביא אותם לפני הכל לכך אמר במנחה לאהרן ולבניו שאינו בפרהסיא והזכיר לאהרן לומר שאף הכהן הגדול לא יבזה מנחת הדל :

רש"י

להכשיר שמן שני ושלישי היוצא מן הזיתים ואין צריך שמן ראשון אלא למנורה שנאמר בו זך · ושנינו במנחות כל המנחות האפויות לפני קמיצתן ונקמצות ע"י פתיתה כולן באות עשר עשר חלו' והאמור בה רקיקין באה עשר רקיקין : (ה) ואם מנחה על המחבת · שאמר הרי עלי מנחת מחבת וכלי הוא שהיה במקדש שאופין בו מנחה זו על האור בשמן והכלי אינו עמוק אלא צף ח ומעשה המנחה שבתוכו קשין שמתוך שהיא צפה האור שורף את השמן וכולן טעונות ג' מתנות · יציקה ובלילה ומתן שמן ט בכלי קודם לעשייתן : סלת בלולה בשמן · מלמד שבוללן בעודן סלת : (ו) פתות אותה

עיקר ש"ח ובאר"ח

שבמנחות : ג ר"ל כי ונתן עליה שמן מרבה הכל שצריך לבלול השמן ולמה כתב שנית ונתן עליה לבונה ולא די לו לכתוב ונתן לבונה זה הוי רבוי אחר רבוי הבא למעט : ד כלומר שקומץ את הסולת והשמן שנבלל במנחה אבל גבי לבונה כתיב על כל לבונתה משום שאינה נבללת עם הסולת שמלקטה כולה מעליה : ה הוא פירוש של מבורץ:ו ובשתי האצבעות באגודל ובזרת היה מוחק שלא יהיה הקומץ מבורץ:ז דבאומר סתם הרי עלי מנחה מביא מנחת סולת כדלעיל בפסוק א' : ח כיון דדופני הכלי אינם גבוהות שולטת האש בתוך המחבת ושורפת את השמן : ט כי מה שחסר במנחת מרחשת גלה במנחת מחבת וכן לסיפך :

וְיָצַקְתָּ עָלֶיהָ שָׁמֶן מִנְחָה הִוא׃ ס שלישי ז וְאִם־מִנְחַת מַרְחֶשֶׁת קָרְבָּנֶךָ סֹלֶת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה׃ ח וְהֵבֵאתָ אֶת־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מֵאֵלֶּה לַיהוָה וְהִקְרִיבָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְהִגִּישָׁהּ אֶל־הַמִּזְבֵּחַ׃ ט וְהֵרִים הַכֹּהֵן מִן־הַמִּנְחָה אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ י וְהַנּוֹתֶרֶת מִן־הַמִּנְחָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו קֹדֶשׁ קָדָשִׁים מֵאִשֵּׁי יְהוָה׃ יא כָּל־הַמִּנְחָה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה לֹא תֵעָשֶׂה חָמֵץ כִּי כָל־שְׂאֹר וְכָל־דְּבַשׁ לֹא־תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ יב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אֹתָם לַיהוָה וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא־יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחֹחַ׃ יג וְכָל־קָרְבַּן מִנְחָתְךָ בַּמֶּלַח תִּמְלָח וְלֹא תַשְׁבִּית מֶלַח בְּרִית אֱלֹהֶיךָ מֵעַל מִנְחָתֶךָ עַל כָּל־קָרְבָּנְךָ תַּקְרִיב מֶלַח׃ ס יד וְאִם־תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַיהוָה אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ

רש"י

פתים · לרבות כל המנחות הנאפות קודם קמיצה לפתיתה: ויצקת עליה שמן מנחה הוא · לרבות כל המנחות ליציקה יכול אף מנחת מאפה תנור כן ת"ל עליה · הוציא את החלות ולא הוציא את הרקיקין תלמוד לומר הוא: (ז) מרחשת · כלי הוא שהיה במקדש עמוק ומתוך שהיא עמוקה שמנה צבור ואין האור שורפו לפיכך מעשה מנחה העשויין לתוכה רוחשין כל דבר רך על ידי משקה נראה כרוחש ומנענע: (ח) אשר יעשה מאלה · מאחד מן המינים הללו: והקריבה · בעליה אל הכהן: והגישה · הכהן: אל המזבח · מגישה לקרן דרומית מערבית של מזבח: (ט) את אזכרתה · הוא הקומץ: (יא) וכל דבש · כל מתיקת פרי כ קרוי דבש: (יב) קרבן ראשית תקריבו · מה יש לך להביאו מן השאור ומן הדבש קרבן ראשית שתי הלחם של עצרת הבאים מן השאור שנאמר חמץ תאפינה · ובכורים מן הדבש כמו בכורי תאנים ותמרים: (יג) מלח ברית · שהברית כרותה למלח מששת ימי בראשית שהובטחו המים התחתונים ליקרב במזבח במלח וניסוך המים בחג: על כל קרבנך · על עולות בהמה ועוף ואמורי כל הקדשים כולן: (יד) ואם תקריב · הרי אם משמש בלשון כי שהרי אין זה רשות שהרי במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא חובה וכן ואם יהיה היובל וגו'

משחא מנחתא היא: ז ואם מנחת רדתא קרבנך סלתא במשח תתעבד: ח ותיתי ית מנחתא די יתעבד מאלין קדם יי ויקרבנה לות כהנא ויקרבנה למדבחא: ט ויירים כהנא מן מנחתא ית אדכרתה ויסק למדבחא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: י ודאשתאר מן מנחתא לאהרן ולבנוהי קדש קודשין מקרבניא דיי: יא כל מנחתא די תקרבון קדם יי לא תתעבד חמיע ארי כל חמיר וכל דבש לא תסקון מנה קרבנא קדם יי: יב קרבן קדמי תקרבון יתהון קדם יי ולמדבחא לא יתסקון לאתקבלא ברעוא: יג וכל קרבן מנחתך במלחא תמלח ולא תבטל מלח קים אלהך מעל מנחתך על כל קרבנך תקרב מלחא: יד ואם תקרב מנחת בכורין קדם יי אביב קלי בנור פרוכן רכיכן תקרב

רשב"ם

מרחשת: מרחשת · כלי עמוק ומעשיה רוחשין · אבל מחבת אינו עמוק וכולן באות מצה כמ"ש בצו את אהרן: (יא) וכל דבש · פירות האילן תמרים קרויין דבש: (יב) קרבן ראשית · שתי הלחם בעצרת הקרויין מנחה חדשה · ובכורי פירות המפורשים בכי תבא: תקריבו אותם לה' · בעזרה תביאו אותם לתנופה ולא לקרבן המזבח: (יד) ואם תקריב · לכשתקריב מנחת העומר: גרש · כמו ויגרס בחצץ שיהא טחון ברחים של גרוסות:

בעל הטורים

(יא) לא תעשה חמץ · לפי שיצר הרע דומה לשאור ומטעם זה ג"כ הזהיר על הדבש שיצה"ר מתוק לאדם כדבש:

רש"י

וגו': מנחת בכורים · במנחת העומר הכתוב מדבר שהיא באה אביב בשעת ביכור התבואה ומן השעורים היא באה נאמר כאן אביב ונאמר להלן כי השעורה אביב: קלוי באש · שמייבשין אותו על האור באבוב של קלאים (פירש"י במנחות שם הכלי של מוכרי קליות) שאלולי כן אינה נטחנת בריחים לפי שהיא לחה: גרש כרמל · גרוסה בעודה לחה: גרש · לשון

עיקר ש"ח ובאר"ת

י הריבוי הוא מסיפא דקרא מדכתיב מנחה היא לרבות כל המנחות לפתיתה וליציקה · ואותה דכתיב גבי פתות הוא מיעוט ובא למעט שתי הלחם ולחם הפנים מפתיתה: כ ר"ל ולא דבש דבורים וזה מוכח ממה שאמר הכתוב שאח"ז קרבן ראשית תקריבו מן הדבש · ובכורים הלא אינן באין אלא משבעת המינין אשר

כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ׃ טו וְנָתַתָּ עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְשַׂמְתָּ עָלֶיהָ לְבֹנָה מִנְחָה הִוא׃ טז וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־אַזְכָּרָתָהּ מִגִּרְשָׂהּ וּמִשַּׁמְנָהּ עַל כָּל־לְבֹנָתָהּ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ פ רביעי ג א וְאִם־זֶבַח שְׁלָמִים קָרְבָּנוֹ אִם מִן־הַבָּקָר הוּא מַקְרִיב אִם־זָכָר אִם־נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ ב וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וּשְׁחָטוֹ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ ג וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִירוּ אֹתוֹ בְנֵי־אַהֲרֹן הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה אֲשֶׁר עַל־הָעֵצִים אֲשֶׁר עַל־הָאֵשׁ אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ פ ו וְאִם־מִן־הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה זָכָר אוֹ נְקֵבָה תָּמִים יַקְרִיבֶנּוּ׃ ז אִם־כֶּשֶׂב הוּא־מַקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ וְהִקְרִיב אֹתוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ ח וְסָמַךְ אֶת־

רש"י

שבירה ומתינה גורסה כריתים של גרוסות כמו ויגרס בחצץ וכן גרסה נפשי: כרמל. בעוד הכר מלא שהתבואה לחה ומלאה בקשין שלה ועל כן נקראים המלילות כרמל וכן כרמל בצקלונו: (א) שלמים. שמטילים שלום בעולם. ד"א שלמים שיש בהם שלום למזבח ולכהנים ולבעלים: (ג) ואת כל החלב וגו'. להביא חלב שעל הקבה דברי רבי ישמעאל רבי עקיבא אומר להביא חלב שעל הדקין: (ד) הכסלים. (פלנקי"ן בלע"ז) שהחלב שעל הכליות כשהבהמה חיה הוא בגובה הכסלים והן מלמטה וזה החלב שתחת המתנים שקורין בלע"ז לונבילו"ש לוכן הכרחה למעלה בגובה הכסלים ובתחתיתו הבשר חופהו: היותרת. היא דופן המסך נ שקורין איברי"ש ובלשון ארמי חצרא דכבדא: על הכבד. שיטול מן הכבד עמה מעט ובמקום אחר הוא אומר ואת היותרת מן הכבד: על הכבד על הכליות. לבד מן הכבד ע ולבד מן הכליו' יסירנה לו: (ה) על העולה. מלבד

ית מנחת בכורך: טו ותתן עלה משחא ותשוי עלה לבונתא מנחתא היא: טז ויסק כהנא ית אדכרתה מגרסה וממשחה על כל לבונתה קרבנא קדם יי: א ואם נכסת קודשיא קרבנה אם מן תורי הוא מקריב אם דכר אם נקבא שלים יקרבנה קדם יי: ב ויסמוך ידה על ריש קרבנה ויכסנה בתרע משכן זמנא ויזרקון בני אהרן כהניא ית דמא על מדבחא סחור סחור: ג ויקרב מנכסת קודשיא קרבנא קדם יי ית תרבא דחפי ית גווא וית כל תרבא די על גווא: ד וית תרתין כלין וית תרבא די עליהן די על גססיא וית חצרא דעל כבדא על כליתא יעדנה: ה ויסקון יתה בני אהרן למדבחא על עלתא די על אעיא די על אשתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: ו ואם מן ענא קרבנה לנכסת קודשיא קדם יי דכר או נקבא שלים יקרבנה: ז אם אמר הוא מקרב ית קרבנה ויקרב יתה קדם יי: ח ויסמוך ית ידה על ריש

רשב״ם

(א) שלמים · מאחר שאינו לשון עולה אינו כליל אלא לשון שלמים · שמשמע לשון נדר וצריך לשלם את נדריו שהוא לשון תשלומים אז יהא דינו כמו שמפרש והולך ורבותינו פירשו לשון שלום שהכל זכין בו אימוריו לגבוה חזה ושוק לכהנים בשרו נאכל לבעלים: (ד) היותרת · שמייתר וגדל על הכבד ·

בעל הטורים

(ג) את החלב המכסה את הקרב · לפי שבא לכפר על החטא שנעשה מחמת רוב שומנו כדכתיב שמנת עבית כשית (האזינו) · וכתיב וישמן ישורון ויבעט (שם) לכן מביא החלב וכאילו הקריב חלבו:

רש״י

בעולם למדנו שתקדים עולת תמיד לכל קרבן על המערכה: (ז) אם כשב · לפי שיש באמורי הכשב מה שאין באמורי העז שהכשב אליתו קריבה לכן

עיקר ש״ח ובאר״ח

אשר בהם דבש תמרים. אבל לא מדבש דבורים: ל כי כרמל הוא מלא מורכבת כל מלא: מ וכ״ש שעל הדקין · ולר״ע דוקא שעל הדקין כמפורש בפרק ואלו טרפות: נ פי׳ מסך המבדיל בין אברי הנשימה ובין הדקין והכרס: ס וזה ראיה שמה שנאמר בכתוב על הכבד הכוונה שיטול מעט מן הכבד: ע ר״ל כי על יש לו שתי הוראות · עם ולבד · ולבד מן הכבד

יָדוֹ עַל־רֹאשׁ קָרְבָּנוֹ וְשָׁחַט אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ
בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ ט וְהִקְרִיב
מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַיהוָה חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְמִימָה לְעֻמַּת
הֶעָצֶה יְסִירֶנָּה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־
הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ י וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־
הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת
עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ יא וְהִקְטִירוֹ הַכֹּהֵן
הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ פ יב וְאִם־עֵז קָרְבָּנוֹ
וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה׃ יג וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְשָׁחַט
אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־דָּמוֹ עַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ קָרְבָּנוֹ אִשֶּׁה לַיהוָה
אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עַל־הַקֶּרֶב׃ טו וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר
עֲלֵהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־
הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ טז וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ כָּל־חֵלֶב לַיהוָה׃ יז חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם
בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל־חֵלֶב וְכָל־דָּם לֹא תֹאכֵלוּ׃ פ חמישי
ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר נֶפֶשׁ כִּי־תֶחֱטָא בִשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת יְהוָה
אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה׃ ג אִם הַכֹּהֵן

רש"י

נחלקו פ לשתי פרשיות : (ח) וזרקו· שתי מתנות שהן ד' וע"י הכלי הוא זורק ואינו נותן באצבע אלא בחטאת: (ט) חלבו· המובחר שבו ומה הוא זהו האליה תמימה : לעומת העצה· למעלה מן הכליות היועצות : (יא) לחם אשה לה'· לחמו של אש צ לשם גבוה : לחם· לשון מאכל וכן נשחיתה עץ בלחמו· עבד לחם רב· לשחוק עושים לחם : (יז) חקת עולם· יפה מפורש בת"כ כל הפסוק הזה : (ב) מכל מצות ה'· פירשו רבותינו אין חטאת

קרבנה ויכוס יתה קדם משכן זמנא ויזרקון בני אהרן ית
דמה על מדבחא סחור סחור: ט ויקרב מנכסת קודשיא
קרבנא קדם יי תרבה אליתא שלמתא לקבל שזרתא יעדנה
וית תרבא דחפי ית גווא וית כל תרבא די על גווא: י וית
תרתין כלין וית תרבא די עליהן די על גססיא וית חצרא
דעל כבדא על כליתא יעדנה: יא ויסקנה כהנא למדבחא
לחם קרבנא קדם יי: יב ואם מן בני עזיא קרבנה ויקרבנה
קדם יי: יג ויסמוך ית ידה על רישה ויכוס יתה קדם
משכן זמנא ויזרקון בני אהרן ית דמה על מדבחא סחור
סחור: יד ויקרב מנה קרבנה קרבן קדם יי ית תרבא דחפי
ית גווא וית כל תרבא די על גווא: טו וית תרתין כלין
וית תרבא די עליהן די על גססיא וית חצרא די על
כבדא על כליתא יעדנה: טז ויסקנון כהנא למדבחא לחם
קרבנא לאתקבלא ברעוא כל תרבא קדם יי: יז קים עלם
לדרתיכון בכל מותבניכון כל תרבא וכל דמא לא תיכלון:
א ומליל יי עם משה למימר: ב מלל עם בני ישראל למימר
אנש ארי יחוב בשלו מכל פקודיא דיי די לא כשרין
לאתעבדא ויעבד מן חד מנהון: ג אם כהנא רבא יחוב

רשב"ם

(י) הכליות · חכמים פירשו בשחיטת חולין היאך מסירין אותו: (יז) בכל מושבותיכם כל חלב וכל דם לא תאכלו · אפי' בכל מושבותיכם שנאכלין חולין ואין שם קרבן וחלב ודם למזבח: (ב) אשר לא תעשינה· בכל חייבי כריתות שהם בלא תעשה פירשו חכמים בכריתות ובהוריות חוץ מפסח ומילה:

רש"י

באה אלא על דבר שזדונו לאו ק וכרת ממקצת אחת מהן כגון הכותב בשבת
ושגגתו חטאת: מאחת מהנה · שם משמעון נח מנחור דן מדניאל:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר"ל מן יותרת הכבד · שלקחו הכל עם אותו מקצת שדבק בכבד: פ ר"ל
נלה כמו שנכלל למעלה בעולת נדבה בפסוק אחד דכתיב מן הכשבים או מן
העזים: צ ויסיה אחד בסמיכות נאמר כי משקל פעל בשם נקודות לא
ישתנה בנפרד ובסמוך: ק לאפוקי מילה ופסח דהם עשה אף דהם מחייבי

הַמָּשִׁיחַ יֶחֱטָא לְאַשְׁמַת הָעָם וְהִקְרִיב עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא פַּר בֶּן־בָּקָר תָּמִים לַיהוָה לְחַטָּאת׃ ד וְהֵבִיא אֶת־הַפָּר אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַפָּר וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ ה וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר וְהֵבִיא אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ ו וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וְהִזָּה מִן־הַדָּם שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת־פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ׃ ז וְנָתַן הַכֹּהֵן מִן־הַדָּם עַל־קַרְנוֹת מִזְבַּח קְטֹרֶת הַסַּמִּים לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת כָּל־דַּם הַפָּר יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ח וְאֶת־כָּל־חֵלֶב פַּר הַחַטָּאת יָרִים מִמֶּנּוּ אֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב׃ ט וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה׃ י כַּאֲשֶׁר יוּרַם מִשּׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן עַל מִזְבַּח

רש"י

(ג) אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם · מדרשו אינו חייב אלא בהעלם דבר עם שגגת מעשה כמו שנאמר לאשמת העם · ונעלם דבר מעיני הקהל ועשו · ופשוטו לפי אגדה כשהכהן גדול חוטא אשמת העם הוא זה שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם ונעשה מקולקל: פר · יכול זקן ת"ל בן · אי בן יכול קטן ת"ל פר הא כיצד זה פר בן ג': (ה) אל אהל מועד · למשכן ובבית עולמים להיכל: (ו) את פני פרכת הקדש · כנגד מקום קדושתה מכוון כנגד בין הבדים ולא היו נוגעים דמים בפרכת ואם נגעו נגעו: (ז) ואת כל דם · שירי הדם: (ח) ואת כל חלב פר · חלבו היה לו לומר מה ת"ל פר לרבות פר של יום הכפורים לכליות ולחלבים ויותרת: החטאת · להביא שעירי עבודת כוכבים לכליות ולחלבים ויותרת: ירים ממנו · מן המחובר שלא ינתחנו קודם הסרת חלבו · (ת"כ): (י) כאשר יורם · מאותן אמורין המפורשין בשור זבח שלמים וכי מה פירש בזבח השלמים שלא פי' כאן אלא להקישו לשלמים מה שלמים לשמם אף זה לשמו ומה שלמים שלום לעולם אף זה שלום לעולם ·

לחובת עמא ויקרב על חובתיה די חב תור בר תורי שלים קדם יי לחטאתא: ד ויתי ית תורא לתרע משכן זמנא לקדם יי ויסמוך ית ידיה על ריש תורא ויכוס ית תורא קדם יי: ה ויסב כהנא רבא מדמא דתורא ויעיל יתיה למשכן זמנא: ו ויטבול כהנא ית אצבעיה בדמא וידי מן דמא שבע זמנין קדם יי קדם פרכתא דקודשא: ז ויתן כהנא מן דמא על קרנת מדבחא דקטרת בוסמין לקדם יי די במשכן זמנא וית כל דמא דתורא ישוד ליסודא דמדבחא דעלתא די בתרע משכן זמנא: ח וית כל תרב תורא דחטאתא יפרש מניה ית תרבא דחפי על גווא וית כל תרבא די על גווא: ט וית תרתין כליין וית תרבא די עליהון די על גססיא וית חצרא דעל כבדא על כליתא יעדינה: י כמא די מתפרש מתור נכסת קודשיא ויסקינון כהנא על מדבחא

רשב"ם

שהם מצות עשה: מאחת מהנה · פירשו חכמים מקצת של אחת מהנה כגון שם משמעון: (ג) אם הכהן המשיח יחטא· בהוראתו גם להחטיא את העם עמו: לאשמת העם · חכמים דרשו הרי משיח כצבור בהוריות · אך לפי הפשט משמע לפי שבכהנים נאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וכל שכן כהן גדול שהוא מומחה לרבים: והקריב על חטאתו וגו' על שפך הדשן · דכתיב בצו את אהרן והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: (ו) את פני פרכת · לפי פשטו את פני הפרכת הקדש · פרכת המבדיל בין הקדש ובין קדשי

בעל הטורים

(ז) מזבח קטרת הסמים · בפ' כהן משיח כתיב קטרת הסמים ובפרשה שלאחריה כתיב מזבח הקטרת לפי שכה"ג מתעשר בקטורת הוסיף לומר סמים ·

עיקר ש"ת ובאר"ח

בריתות ולאפוקי חייבי מיתות ב"ד שאין בהם כרת אף שיש בהם לאו: ה ר"ל שנעלם ממנו ההוראה בשגגה · ועשה בעצמו ג"כ ע"פ הוראתו: ו ר"ל דכ"ת שנאמר בן הוא בן שתי שנים · ופר משמע שור בן ד' או ה' שנים ובשאר דכתיב פר וגם בן ע"כ צ"ל פר הסמוך לבן והיינו בן ג' שנים: ת דהקודש צ"ל ולא סגי ליה לכתוב את פני פרוכת אלא ללמד דדוקא נגד מקום קדושתה דהיינו נגד בין הבדים: א מדלא כתיב על הפרוכת משמע אלא נגיעה דיינו: ב ומה דכתיב כל הדם אע"ג שהגר הזה מעט ממנו שיריים דרובו הכולו: ג וממעט פי' בעודו שלם: ד דכתיב ואם זבח

הָעֹלָה׃ יא וְאֶת־עוֹר הַפָּר וְאֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ עַל־רֹאשׁוֹ וְעַל־כְּרָעָיו וְקִרְבּוֹ וּפִרְשׁוֹ׃ יב וְהוֹצִיא אֶת־כָּל־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר אֶל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן וְשָׂרַף אֹתוֹ עַל־עֵצִים בָּאֵשׁ עַל־שֶׁפֶךְ הַדֶּשֶׁן יִשָּׂרֵף׃ פ יג וְאִם כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל יִשְׁגּוּ וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה וְאָשֵׁמוּ׃ יד וְנוֹדְעָה הַחַטָּאת אֲשֶׁר חָטְאוּ עָלֶיהָ וְהִקְרִיבוּ הַקָּהָל פַּר בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְהֵבִיאוּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃ טו וְסָמְכוּ זִקְנֵי הָעֵדָה אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה וְשָׁחַט אֶת־הַפָּר לִפְנֵי יְהוָה׃ טז וְהֵבִיא הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדַּם הַפָּר אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד׃ יז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶצְבָּעוֹ מִן־הַדָּם וְהִזָּה שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֵת פְּנֵי הַפָּרֹכֶת׃ יח וּמִן־הַדָּם יִתֵּן עַל־קַרְנֹת הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר לִפְנֵי יְהוָה אֲשֶׁר בְּאֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת כָּל־הַדָּם יִשְׁפֹּךְ אֶל־

רש"י

ובשחיטת קדשים מצריכו ללמוד הימנו שאין למדין למד מן הלמד ה בקדשים בפרק איזהו מקומן: על הכבד על הכליות על ראשו ועל כרעיו. כולן לשון תוספת הן כמו מלבד: (יב) אל מקום טהור. לפי שיש מחוץ לעיר מקום מוכן לטומאה להשליך אבנים מנוגעות ולבית הקברות הוצרך לומר מחוץ למחנה זה שהוא חוץ לעיר שיהא המקום טהור: מחוץ למחנה. חוץ לשלש מחנות ובבית עולמים חוץ לעיר ו כמו שפירשוהו רבותינו במס' יומא ובסנהדרין: אל שפך הדשן. מקום ששופכין בו הדשן המסולק מן המזבח ז כמו שנאמר והוציא את הדשן אל מחוץ למחנה: על שפך הדשן ישרף. שאין ת"ל אלא ללמד שאפילו אין שם דשן: (יג) עדת ישראל. אלו ח סנהדרין: ונעלם דבר. טעו להורות באחת מכל כריתות שבתורה שהוא מותר: הקהל ועשו. שעשו ט צבור על פיהם: (יז) את פני הפרכת. ולמעלה הוא אומר את פני פרכת הקדש משל למלך שסרחה עליו מדינה אם מועטה סרחה פמליא שלו מתקיימת ואם כולם סרחו אין פמליא שלו מתקיימת אף כאן כשחטא כהן משיח עדיין שם קדושת המקום על המקדש

ועלתא : יא וית משך תוראוית כל בסרה על רישה ועל
כרעוהי וגוה ואכלה : יב ויפק ית כל תורא מברא למשריתא
לאתר דכי לאתר בית מישד קטמא ויוקיד יתה על אעיא
באשתא על אתר בית מישד קטמא יתוקד : יג ואם כל
כנשתא דישראל ישתלון ויהי מכסא פתגמא מעיני קהלא
ויעבדון חד מכל פקודיא דיי די לא כשרין לאתעבדא
ויחובון : יד ותתידע חובתא די חבו עלה ויקרבון קהלא תור
בר תורי לחטאתא וייתון יתה לקדם משכן זמנא : טו ויסמכון
סבי כנשתא ית ידיהון על ריש תורא קדם יי ויכוס ית
תורא קדם יי : טז ויעל כהנא רבא מן דמא דתורא למשכן
זמנא : יז ויטבול כהנא אצבעה מן דמא וידי שבע זמנין
קדם יי (ית) קדם פרכתא : יח ומן דמא יתן על קרנת
מדבחא די קדם יי די במשכן זמנא וית כל דמא ישוד

רשב"ם

הקדשים · ופה הפרש שם פרכת
הקדש משמע שיהיו ההזאות כנגד
אמצעות הפרוכת מבחוץ שכנגד

בעל הטורים

'בכל הכפרות כתיב כפרה וסליחה חוץ
מכה"ג לפי שבגגת תלמוד עולה זדון :
(יב) על שפך הדשן ישרף · נותה
תורה לשרוף קרבנו של כהן משיח
בפרהסיא בחוץ על שפך הדשן שלא יתבייש אדם להתוודות על חטאו שהרי
כה"ג חטא והתודה והביא קרבן על חטאו :

עיקר ש"ח ובאר"ח

שלמים שיהא מזבח לפס שלמים : ה ר"ל דכל דבר שנלמד בחחת מן י"ג
מדות שהתורה נדרשת בהן · לא נחשב בקדשים כדבר המפורש בתורה ולא
יוכל ללמוד מן הלמד הזה עוד למד חדש · ולכן כתיב כאשר יורם בפירוש
למען נוכל ללמוד מזה למד חדש · אבל אם למדנו זה באחת מי"ג מדות לא
לא יכולנו ללמוד מזה למד חדש : ו ר"ל חוץ לירושלים (כ"ח) : ז ר"ל לא
הדשן שתרם בכל יום לתרומת הדשן כי הוא ניתן במזרחו של כבש · אלא
הדשן המוציא מכתפות כשרבה הדשן ושופכו חוץ לג' מחנות : ח נאמר
כאן עדה ונאמר להלן ושפטו העדה מה להלן ב"ד אף כאן ב"ד · ומדכתיב
עדת ישראל למדנו שהם סנהדרי גדולה של ע"א : ט ומלת הקהל
נדרש למעלה ולמטה · למעלה נדרש מעיני הקהל שטעו הב"ד · ולמטה נדרש
הקהל

יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה אֲשֶׁר־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יט וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יָרִים מִמֶּנּוּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כ וְעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְפַר הַחַטָּאת כֵּן יַעֲשֶׂה־לּוֹ וְכִפֶּר עֲלֵהֶם הַכֹּהֵן וְנִסְלַח לָהֶם׃ כא וְהוֹצִיא אֶת־הַפָּר אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְשָׂרַף אֹתוֹ כַּאֲשֶׁר שָׂרַף אֵת הַפָּר הָרִאשׁוֹן חַטַּאת הַקָּהָל הוּא׃ פ כב אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא־תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה וְאָשֵׁם׃ כג אוֹ־הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ שְׂעִיר עִזִּים זָכָר תָּמִים׃ כד וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשָׁחַט אֹתוֹ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה לִפְנֵי יְהוָה חַטָּאת הוּא׃ כה וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת בְּאֶצְבָּעוֹ וְנָתַן עַל־קַרְנֹת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת־דָּמוֹ יִשְׁפֹּךְ אֶל־יְסוֹד מִזְבַּח הָעֹלָה׃ כו וְאֶת־כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כְּחֵלֶב זֶבַח הַשְּׁלָמִים וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן

רש"י

המקדש מבחוץ וכולם ח"ו נסתלקה הקדושה: (יח) יסוד מזבח העולה אשר פתח אהל מועד. זה יסוד מערבי שהוא כנגד הפתח: (יט) ואת כל חלבו ירים. ואף על פי שלא פירש כאן יותרת ושתי כליות למדין הם מועשה לפר כאשר עשה וגו' ומפני מה לא נתפרשו בו תנא דבי ר' ישמעאל משל למלך שזועם על אוהבו ומיעט בסרחונו מפני חיבתו: (כ) ועשה לפר. זה: כאשר עשה לפר החטאת. כמו שמפורש בפר כהן משיח להביא יותרת ושתי כליות שפירש שם מה שלא פירש כאן. ולכפול במצות העבודות מלמד שאם חסר אחת מכל המתנות פסול לפי שמצינו בניתנין על המזבח החיצון שנתנן במתנה אחת כפר הוצרך לומר כאן שמתנה אחת מהן מעכבת: (כב) אשר נשיא יחטא. לשון אשרי. אשרי הדור שהנשיא שלו נותן לב להביא כפרה על שגגתו ק"ו שמתחרט על זדונותיו: (כג) או הודע. כמו אם הודע הרבה או יש משמשין בלשון אם ואם במקום או וכן או נודע כי שור נגח הוא: הודע אליו. כשחטא היה סבור שהוא היתר ולאחר מכאן נודע לו שאיסור היה: (כד) במקום אשר ישחט את העולה. בצפון שהוא

מפורש

ליסודא דמדבחא דעלתא די בתרע משכן זמנא : יט וית כל תרבה יפרש מנה ויסק למדבחא : כ ויעבד לתורא כמא די עבד לתורא דחטאתא כן יעבד־לה ויכפר עליהון כהנא וישתבק להון : כא ויפק ית תורא לכברא למשריתא ואוקיד יתה כמא די אוקיד ית תורא קדמאה חטאת קהלא הוא : כב אם רבא יחוב ויעבד חד מכל פקודיא דיי אלהה די לא כשרין לאתעבדא בשלו ויחוב : כג או אתידע לה חובתה די חב בה וייתי ית קרבנה צפיר בר עזין דכר שלים : כד ויסמוך ידה על רישא דצפירא ויכוס יתה באתר דייכס ית עלתא לקדם יי חטאתא הוא : כה ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעה ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית דמה ישוד ליסודא מדבחא דעלתא : כו וית כל תרבה יסק למדבחא כתרב נכסת קודשיא ויכפר

רשב"ם

ארון הקודש שמבפנים : (כב) אשר נושא יחטא · כמו ואשר ניתן כתר מלכות בראשו · כמו וכתר מלכות אשר ניתן בראשו : מצות ה' אלהיו כלומר אם ירא שמים הוא ולא במזיד אלא בשוגג : (כג) או הודע · כמו אם הודע · כך רגילין לפרש · ואני אומר ואשם או הודע אליו על ידי אחרים : (כח) מזבח העולה החיצון

בעל הטורים

(כא) חטאת הקהל הוא · וסמיך ליה אשר נשיא יחטא לומר לך כל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא חטא:(כג) את קרבנו· נאמר בקרבן נשיא ליתי לומר שיביא קרבן שמן וגדול לפי שבכל יום אוכל פטומות ולא יהא שולחנו מלא ושלחן רבו ריקם · שעו כתיב · שעיר עזים זכר שעירת עזים נקבה לפי שאין בשמו חילוק לזכר ונקבה שהכל נקרא עז לכך צריך לפרש זכר או נקבה אבל כבש יש חילוק בשם לזכר כשבה לנקבה :

רש"י

מפורש בעולה : חטאת הוא · לשמו דמו · שירי הדם : (כו) כחלב זבח השלמים · כאותן אמורין המפורשים בעז האמור אצל שלמים : (כה) ואת דמו · שירי הדם

עיקר ש"ת ובאר"ח

הקהל ועשו שעשו הצבור על פיהם : י ר"ל ועוד בא לכלול במצות העבודות לאמר שאם חסר וכו' : כ מדלא כתיב ואם נשיא וכמו דכתיב אם הכהן המשיח · וגו' ואם כל עדת ישראל לכן מדרים אשרי וכו' : ל דהוה משמע

מחטאתו ונסלח לו: פ ששי כז ואם־נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצות יהוה אשר לא־תעשינה ואשם: כח או הודע אליו חטאתו אשר חטא והביא קרבנו שעירת עזים תמימה נקבה על־חטאתו אשר חטא: כט וסמך את־ידו על ראש החטאת ושחט את־החטאת במקום העלה: ל ולקח הכהן מדמה באצבעו ונתן על־קרנת מזבח העלה ואת־כל־דמה ישפך אל־יסוד המזבח: לא ואת־כל־חלבה יסיר כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים והקטיר הכהן המזבחה לריח ניחח ליהוה וכפר עליו הכהן ונסלח לו: פ לב ואם־כבש יביא קרבנו לחטאת נקבה תמימה יביאנה: לג וסמך את־ידו על ראש החטאת ושחט אתה לחטאת במקום אשר ישחט את־העלה: לד ולקח הכהן מדם החטאת באצבעו ונתן על־קרנת מזבח העלה ואת־כל־דמה ישפך אל־יסוד המזבח: לה ואת־כל־חלבה יסיר כאשר יוסר חלב הכשב מזבח השלמים והקטיר הכהן אתם המזבחה על אשי יהוה וכפר עליו הכהן על־חטאתו אשר־חטא ונסלח לו: פ ה א ונפש כי־תחטא ושמעה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם־לוא יגיד ונשא עונו: ב או נפש אשר תגע בכל־דבר טמא או בנבלת

רש"י

בעז ה האמור אצל שלמים: (לא) כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כאימורי עז האמורים בשלמים: (לג) ושחט אותה לחטאת. שתהא שחיטתה לשם חטאת: (לה) כאשר יוסר חלב הכשב. שנתרבו אימורין באליה אף חטאת כשהיא באה כבשה טעונה אליה עם האימורין: על אשי ה'. על מדורות האש העשויות לשם. פואייל"ש בלע"ז: (א) ושמעה קול אלה. בדבר שהוא עד בו שהשביעוהו שבועה שאם יודע לו בעדות שיעיד לו: (ב) או

עלוהי כהנא מחובתה וישתבק לה : כז ואם אנש חד יחוב
בשלו מעמא דארעא במעבדה חד מפקודיא דיי די לא
כשרין לאתעבדא ויחוב : כח או אתידע לה חובתה די
חב וייתי קרבנה צפירת עזין שלמתא נקבתא על חובתה
די חב : כט ויסמוך ית ידה על ריש חטאתא ויכוס ית
חטאתא באתר דעלתא : ל ויסב כהנא מדמה באצבעה
ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד ליסודא
דמדבחא : לא וית כל תרבה יעדי כמא די מתעדא תרב
מעל נכסת קודשיא ויסק כהנא למדבחא לאתקבלא ברעוא
קדם יי ויכפר עלוהי כהנא וישתבק לה : לב ואם אמר ייתי
קרבנה לחטאתא נקבא שלמתא ייתנה : לג ויסמוך ית ידה
על רישא דחטאתא ויכוס יתה לחטאתא באתרא די יכוס
ית עלתא : לד ויסב כהנא מדמא דחטאתא באצבעה
ויתן על קרנת מדבחא דעלתא וית כל דמה ישוד
ליסודא דמדבחא : לה וית כל תרבה יעדי כמא די
מתעדא תרב אמרא מנכסת קודשיא ויסק כהנא יתהון
למדבחא על קרבניא דיי ויכפר עלוהי כהנא על חובתה
די חב וישתבק לה : א ואנש ארי יחוב וישמע קל מומי
והוא סהיד או חזא או ידע אסלא יחוי ויקבל חובה:ב או אנש

רשב"ם

ולא על הפנימית כמשיח וציבור : (לה) באשר יוסר חלב הכשב · חלבו האליה תמימה לעמת העצה :

בעל הטורים

(כז) בעשתה · בגימטריא (ע"ס) אם כולה ולא מקצתה (עם התיבות) : (א) אם לוא יגיד ונשא עונו · אם לוא יגיד מלא וי"ו קרי ביה אם לו יגיד בוי"ו פירוש שהגיד לו כבר שוב אינו חוזר ומגיד :

עיקר ש"ת ובאר"ת

כמוהו יצא ואם דוקא לשמו : מ וזה להוציא העורות וכליות : נ ר"ל שלא נכרת אלא ה' אף ממנו שירדה מאת ה' מן השמים · רק אחרי כ' שנעשה לשם ה' : ס ר"ל לאפוקי אם אינו עד כדבר כגון שהוא קרוב או פסול · ויליף מדכתיב וכו'

חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם׃ ג אוֹ כִי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם׃ ד אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע ׀ אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא־יָדַע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה׃ ה וְהָיָה כִי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ׃ ו וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן־הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ־שְׂעִירַת עִזִּים לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ׃ ז וְאִם־לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דֵּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ־שְׁנֵי בְנֵי־יוֹנָה לַיהוָה אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה׃ ח וְהֵבִיא אֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן וְהִקְרִיב אֶת־אֲשֶׁר לַחַטָּאת רִאשׁוֹנָה וּמָלַק אֶת־רֹאשׁוֹ מִמּוּל עָרְפּוֹ וְלֹא יַבְדִּיל׃ ט וְהִזָּה מִדַּם הַחַטָּאת

יתיבי מ"ש — רש"י

נפש אשר תגע וגו' · ולאחר הטומאה הזו יאכל קדשים או יכנס למקדש שהוא דבר שזדונו כרת · במסכת שבועות נדרש כן : ונעלם ממנו · הטומאה : ואשם · באכילת קודש או ביאת מקדש : (ג) בטמאת אדם · זו טומאת מת : לכל טמאתו · לרבות טומאת מגע זבין וזבות : אשר יטמא · לרבות הנוגע בבועל נדה : בה · לרבות בולע נבלת עוף טהור : ונעלם ולא ידע · ששכח את הטומאה : ואשם · באכילת קודש או בביאת מקדש : (ד) בשפתים · ולא בלב : להרע · לעצמו : או להיטיב · לעצמו כגון אוכל ולא אוכל אישן ולא אישן : לכל אשר יבטא · לרבות לשעבר : ונעלם ממנו · ועבר על שבועתו · כל אלה בקרבן עולה ויורד כמפורש כאן אבל שבועה שיש בה כפירת ממון אינה בקרבן זו אלא באשם : (ח) והקריב את אשר לחטאת ראשונה · חטאת קודמת לעולה למה"ד לפרקליט שנכנס לרצות ריצה פרקליט נכנס דורון אחריו : ולא יבדיל · אינו מולק אלא סימן אחד : ערפו · הוא גובה הראש המשופע לצד הצואר : ממול ערפו · מול הרואה את העורף והוא אורך כל אחורי הצואר : (ט) והזה מדם החטאת · בעולה

די יקרב בכל מדעם מסאב או בנבלת חיתא מסאבא או בנבלת בעירא מסאבא או בנבלת רחשא מסאב ויהי מכסא מנה והוא מסאב וחב: ג או ארי יקרב בסואבת אנשא לכל סובתה די יסתאב בה ויהי מכסא מנה והוא ידע וחב: ד או אנש ארי יקים לפרשא בספון לאבאשא או לאוטבא לכל די יפרש אנשא בקיום ויהי מכסא מנה והוא ידע וחב לחדא מאלין: ה ויהי ארי יחוב לחדא מאלין ויודי די חב עלה: ו וייתי ית אשמה קדם יי על חובתה די חב נקובתא מן ענא אמרתא או צפירת עזין לחטאתא ויכפר עלוהי כהנא מחובתה: ז ואם לא תמטי ידה כמסת שיתא וייתי ית חובתה די חב תרתין שפנינין או תרין בני יונה קדם יי חד לחטאתא וחד לעלתא: ח וייתי יתהון לות כהנא ויקרב ית די לחטאתא קדמיתא וימלוק ית רישה מלקבל קדלה ולא יפרש: ט וידי מדמא

רשב"ם

(ב) ונעלם והוא טמא ואשם · על ששכח שהוא טמא ונכנס למקדש או אכל קדש ששניהם במזיד בכרת: (ג) והוא ידע ואשם · שנודע לו עכשיו שהוא טמא ויודע שהוא אשם: (ח) ולא יבדיל · סימן אחד מלק ולא שנים: (ט) והזה מדם החטאת · אוחז בנף ומזה מרחוק והנשאר ימצה

עיקר ש"ח ובאר"ח

וסוף עד: ע ר"ל שלא תאמר על נגיעה בטומאה לבד מביא קרבן · לכן כתיב דוקא כשאכל קדשים אח"ז ויליף מדכתיב ואשם · משמע דעשה מעשה אח"ז · ויליף ג"ש דכאן כתיב לכל טומאתו ובפ' חקת כתיב לענין טומאת מקדש עוד טומאתו בו וכתיב כאן בטומאת אדם · ובפ' צו כתיב בטומאת אדם מה התם אכילת קדשים אף כאן אכילת קדשים: פ ולא ידע את הטומאה היינו ששכח אותה כי מתחלה ידע שנטמא ואח"כ שכח · ולזה נקרא ידיעות הטומאה בשבועות פ"ב ע"ש: צ ר"ל שאם רק חשב בלבו השבועה אינו כלום: ק לאפוקי אם נשבע להרע לאחרים אינו חייב קרבן דילפינן להרע או להיטיב מה הטבה רשות אף הרעה רשות לאפוקי הרעת אחרים דאין לו רשות דכתיב לא תעשוק · אבל על הטבת אחרים חייב ג"כ · ומ"ש להיטב לעצמו איידי דקאמר הרעה לעצמו נקיט ליה: ר כדמסיים הפסוק ואשם לאחת מאלה דמוכח כי עבר ועשה מעשה: ש ר"ל עופות (היינו כשבה או שעירה) לעשיר ויורד לעני (היינו בדלות הזרים וכ"י ובדלי דלות עשירית האיפה): ת ר"ל

עַל־קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַנִּשְׁאָר בַּדָּם יִמָּצֵה אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ
חַטָּאת הִוא׃ י וְאֶת־הַשֵּׁנִי יַעֲשֶׂה עֹלָה כַּמִּשְׁפָּט וְכִפֶּר
עָלָיו הַכֹּהֵן מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא וְנִסְלַח לוֹ׃ ס שביעי
יא וְאִם־לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לִשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ לִשְׁנֵי בְנֵי־
יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת־קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה
סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא־יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה
כִּי חַטָּאת הִוא׃ יב וֶהֱבִיאָהּ אֶל־הַכֹּהֵן וְקָמַץ הַכֹּהֵן ׀
מִמֶּנָּה מְלוֹא קֻמְצוֹ אֶת־אַזְכָּרָתָהּ וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה עַל
אִשֵּׁי יְהוָה חַטָּאת הִוא׃ יג וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן עַל־
חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא מֵאַחַת מֵאֵלֶּה וְנִסְלַח לוֹ וְהָיְתָה
לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה׃ ס יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
טו נֶפֶשׁ כִּי־תִמְעֹל מַעַל וְחָטְאָה בִּשְׁגָגָה מִקָּדְשֵׁי יְהוָה

רש"י

בעולה לא הטעין אלא מצוי ובחטאת הזאה ומצוי אוחז בעורף ומתיז והדם ניתז והולך למזבח: חטאת הוא. לשמה כשרה א שלא לשמה פסולה: (י) כמשפט. כדת האמור בעולת העוף ב של נדבה בראש הפרשה: (יא) כי חטאת הוא. ואין בדין שיהא קרבנו מהודר: (יב) חטאת הוא. נקמצה ונקטרה לשמה ג כשרה שלא לשמה פסולה: (יג) על חטאתו אשר חטא. כאן שנה הכתוב שהרי בעשירות ובדלות נאמר מחטאתו וכאן בדלי דלות נאמר על חטאתו. דקדקו רבותינו מכאן שאם חטא כשהוא עשיר והפריש מעות לכשבה או שעירה והעני יביא ממקצתן שתי תורים הפריש מעות לשתי תורים והעני יביא ממקצתן עשירית האיפה (לכך נאמר מחטאתו) הפריש מעות לעשירית האיפה והעשיר יוסיף עליהן ויביא קרבן עשיר לכך נאמר כאן על חטאתו: מאחת מאלה. מאחת משלש כפרות ד האמורות בענין או בעשירות או בדלות או בדלי דלות. ומה ת"ל שיכול החמורים שבהם יהיו בכשבה או שעירה והקלין ה יהיו בעוף והקלין שבקלין יהיו בעשירית האיפה ת"ל מאחת מאלה להשוות קלין לחמורין לכשבה ושעירה אם השיגה ידם. ואת החמורין לקלין לעשירית האיפה בדלי דלות: והיתה לכהן כמנחה. ללמד על מנחת חוטא שיהו שיריה נאכלין ו וזהו לפי פשוטו. ורבותינו דרשו והיתה לכהן. ואם חוטא זה כהן הוא תהא כשאר מנחת נדבת כהן ז שהיא בכליל תהיה לא תאכל: (טו) כי תמעול מעל. אין מעילה

דְחַטָּאתָא עַל כֹּתֶל מַדְבְּחָא וּדְאִשְׁתְּאַר בִּדְמָא יִתְמְצֵי לִיסוֹדָא
דְמַדְבְּחָא חַטָּאתָא הוּא׃ י וְיָת תִּנְיָנָא יַעֲבֵּד עֲלָתָא כִּדְחָזֵי
וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא מֵחוֹבְתֵהּ דִּי חָב וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ׃ יא וְאִם
לָא תַדְבֵּק יְדֵהּ לְתַרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ לִתְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְיַיְתֵי
יָת קֻרְבָּנֵהּ דִּי חָב חַד מִן עַסְרָא בִּתְלָת סְאִין סֻלְתָּא לְחַטָּאתָא
לָא יְשַׁוֵּי עֲלַהּ מִשְׁחָא וְלָא יִתֵּן עֲלַהּ לְבֻנְתָּא אֲרֵי חַטָּאתָא
הִיא׃ יב וְיַיְתִנַּהּ לְוָת כַּהֲנָא וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִנַּהּ מְלֵי קֻמְצֵהּ
יָת אַדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא עַל קֻרְבָּנַיָּא דַּייָ חַטָּאתָא הִיא׃
יג וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל חוֹבְתֵהּ דִּי חָב מֵחֲדָא מֵאִלֵּין
וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ וּתְהֵי לְכַהֲנָא כְּמִנְחָתָא׃ יד וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ טו אֱנַשׁ אֲרֵי יְשַׁקַּר שְׁקַר וְיֵחוֹב בְּשָׁלוּ מִקּוּדְשַׁיָּא

רשב"ם

אבל עולת העוף אין בו הזייה אלא ונמצה : (יג) מאחת מאלה · על אחת משלש עבירות אלה : ושמעה קול אלה · ושבועת ביטוי · וטומאת מקדש וקדשיו : (טו) מקדשי ה' · נהנה מן הקדש וזהו אשם מעילות :

רש"י

מעילה בכל מקום אלא שינוי וכן הוא אומר וימעלו באלהי אבותיהם ח ויזנו אחרי אלהי עמי הארץ וכן הוא אומר בסוטה ומעלה בו מעל: וחטאה בשגגה מקדשי ה' · הנהנה מן ההקדש והיכן הוזהר נאמר כאן חטא ונאמר להלן חטא בתרומה ולא ישאו עליו חטא מה להלן הזהיר אף כאן הזהיר · אי מה

עיקר ש"ח ובאר"ח

דהכשר שחיטה בעוף הוא. סימן אחד ואם מלק גם סימן שני מקרי הבדלה : א מפורש לעיל בחטאת בהמה : ב היינו מליקת שני סימנים ושאר העבודות המפורשות בה : ג דבעינן דיעשה גם הקמילה לשם מנחת מחבת שהביאו . לזה ולא לשם מנחת מרחשת וכן להפך. אם הביאו למרחשת וקמץ לשם מחבת פסולה: ד א' כשהם או שעירה׳ ב' תורים וב"י"נ' עשירית האיפה : ה .אמורים · היינו טומאת מקדש וקדשיו שהם בכרת · וקלים שבועת העדות שאין זדונן כרת אבל השוה בה הכתוב לחייב שוגג כמזיד וקלי קלים שבועת ביטוי · שלא השוה בה את המזיד כשוגג כשבועת העדות : ו ופי' כמנחה כמנחת נדבה : ז ויתפרש והיתה לכהן כי אם תהיה מנחת חוטא כהן · תהיה לכהן ·כמנחה כמו מנחת נדבה : ח שמעלו ושינו לחול והגירסא שלפנינו ברש"י אין בכל מקום אלא שינוי הוא ע"ש וצ"ל אין מעילה במקום הזה אלא שינוי :
כלומר

וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ
כֶּסֶף־שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל־הַקֹּדֶשׁ לְאָשָׁם׃ טז וְאֵת אֲשֶׁר חָטָא
מִן־הַקֹּדֶשׁ יְשַׁלֵּם וְאֶת־חֲמִישִׁתוֹ יוֹסֵף עָלָיו וְנָתַן אֹתוֹ
לַכֹּהֵן וְהַכֹּהֵן יְכַפֵּר עָלָיו בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ׃ פ יז וְאִם־
נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְעָשְׂתָה אַחַת מִכָּל־מִצְוֹת יְהוָה אֲשֶׁר
לֹא תֵעָשֶׂינָה וְלֹא־יָדַע וְאָשֵׁם וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ יח וְהֵבִיא
אַיִל תָּמִים מִן־הַצֹּאן בְּעֶרְכְּךָ לְאָשָׁם אֶל־הַכֹּהֵן וְכִפֶּר
עָלָיו הַכֹּהֵן עַל שִׁגְגָתוֹ אֲשֶׁר־שָׁגָג וְהוּא לֹא־יָדַע וְנִסְלַח לוֹ׃
יט אָשָׁם הוּא אָשֹׁם אָשַׁם לַיהוָה׃ פ כ וַיְדַבֵּר יְהוָה

רש"י

לשון לא הזהיר אלא על האוכל ט אף
כאן לא הזהיר אלא על האוכל תלמוד
לומר תמעול מעל ריבה: קדשי ה'.
המיוחדים לשם. יצאו קדשים קלים:
איל. לשון קשה כמו ואת אילי הארץ
לקח אף כאן קשה בן שתי שנים:
בערכך כסף שקלים. שיהא שוה ב שתי
סלעים: (טז) ואת אשר חטא מן הקדש
ישלם. קרן ל וחומש להקדש: (יז) ולא
ידע ואשם והביא. הענין הזה מדבר
במי שבא ספק כרת לידו ולא ידע אם
עבר עליו אם לאו כגון חלב ושומן
לפניו וכסבור ששתיהן היתר ואכל את
האחת אמרו לו אחת של חלב היתה
ולא ידע אם זו של חלב אכל הרי זה
מביא אשם תלוי ומגין עליו כל זמן
שלא נודע לו שודאי חטא ואם יודע לו
לאחר זמן יביא חטאת: ולא ידע
ואשם ונשא עונו. רבי יוסי הגלילי
אומר הרי הכתוב ענש את מי שלא
ידע על אחת כמה וכמה שיענש את
שידע רבי יוסי אומר אם נפשך לידע
מתן שכרן של צדיקים צא ולמד מאדם
הראשון שלא נצטוה אלא על מצות לא
תעשה ועבר עליה ראה כמה מיתות
נקנסו עליו ולדורותיו וכי איזו מדה
מרובה של טובה או של פורענות הוי
אומר מדה טובה. אם מדת פורענות
המעוטה ראה כמה מיתות נקנסו לו
ולדורותיו. מדה טובה המרובה היושב
לו מן הפגולין והנותרות והמתענה
ביוה"כ עאכ"ו שיזכה לו ולדורותיו
ולדורות דורותיו עד סוף כל הדורות.
רע"א הרי הוא אומר ע"פ ב' עדים או
ג' עדים וגו' אם מתקיימת העדות
בשנים למה פרט לך הכתוב בג' אלא
להביא שלישי להחמיר עליו ולעשות
דינו כיוצא באלו לענין עונש והזמה
אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי
עבירה כעוברי עבירה עאכ"ו שישלם
שכר טוב לנטפל לעושי מצוה כעושי
מצוה. ראב"ע אומר כי תקצור קצירך
בשדך ושכחת עומר בשדה הרי הוא
אומר למען יברכך וגו' קבע הכתוב
ברכה למי שבאת על ידו מצוה בלא
ידע. אמור מעתה היתה סלע צרורה

דיי: וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵהּ קֳדָם יְיָ דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפֻרְסָנֵהּ כְּסַף סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא לַאֲשָׁמָא: טז וְיָת דִּי חָב מִן קוּדְשָׁא יְשַׁלֵּם וְיָת חֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי וְיִתֵּן יָתֵהּ לְכַהֲנָא וְכַהֲנָא יְכַפַּר עֲלוֹהִי בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ: יז וְאִם אֱנָשׁ אֲרֵי יְחוֹב וְיַעֲבֵד חֲדָא מִכָּל פִּקּוּדַיָּא דַייָ דִּי לָא כָשְׁרִין לְאִתְעֲבָדָא וְלָא יְדַע וְיָחוֹב וִיקַבֵּל חוֹבֵהּ: יח וְיַיְתֵי דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפֻרְסָנֵהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא עַל שָׁלוּתֵהּ דְּאִשְׁתְּלִי וְהוּא לָא יְדַע וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ: יט אֲשָׁמָא הוּא עַל חוֹבְתֵהּ דְּהוּא חָב אֲשָׁמָא יְקָרֵב קֳדָם יְיָ: כ וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: כא אֱנָשׁ אֲרֵי

רשב"ם

(טו) ונתן אותו לכהן · את איל אשם יתן לכהן לכפר בו: (יז) ולא ידע ואשם · באשם תלוי מדבר כמו שנאמר על שגגתו אשר שגג: (יח) והוא לא ידע · כשנתחלף לו חלב בשומן ואכלו ולא ידע שיש כאן חלב · אבל לבסוף כשהוא שמע שספק חלב ספק שומן אכל ואשם והביא איל תמים מן הצאן לאשם עד שנודע שודאי חלב אכל יביא חטאת:

רש"י

בכנפיו ונפלה הימנו ומצאה העני ונתפרנס בה הרי הקב"ה קובע לו ברכה: (יח) בערכך לאשם · בערך האמור מ למעלה: אשר שגג והוא לא ידע · הא אם ידע לאחר זמן לא נתכפר לו באשם זה עד שיביא חטאת הא למה זה דומה לעגלה ערופה שנתערפה ואח"כ נמצא ההורג הרי זה יהרג: (יט) אשם הוא אשם אשם · הראשון כולו קמץ שהוא שם דבר נ והאחרון חציו קמץ וחציו פתח שהוא לשון פעל וא"ת מקרא שלא לצורך הוא כבר דרוש הוא בת"כ: אשם אשם · להביא אשם שפחה חרופה שיהא איל

עיקר ש"ח ובאר"ח

ט כלומר שאם הוא דבר שנפגם · אע"פ שנהנה ממנו לא מעל עד שיפגום בשוה פרוטה · וכל דבר שאין בו פגם כיון שנהנה מעל: י ר"ל שהותרו לאכילת הדיוט ע"כ אין מועלין בבשר ק"ק בין לפני זריקה ובין לאחר זריקה· וקדשי קדשים קודם זריקה מועלין · ולאחר זריקה שכבר הותרו לאכילת כהנים אין בהם מעילה: כ כי בערכך מורה על ערך ושיווי: ל ויתפרנס ואת אשר חטא ר"ל כי החסיר מן הקדש ולא על החטא שחטא ומשלם את הקרן והחומש להקדש: מ ר"ל שוה שתי סלעים: נ [דבר הנמצא בכל זמן בין בעבר ובין

אל־משה לאמר : כא נפש כי תחטא ומעלה מעל ביהוה וכחש בעמיתו בפקדון או־בתשומת יד או בגזל או עשק את־עמיתו : כב או־מצא אבדה וכחש בה ונשבע על־שקר על־אחת מכל אשר־יעשה האדם לחטא בהנה : כג והיה כי־יחטא ואשם והשיב את־הגזלה אשר גזל או את־העשק אשר עשק או את־הפקדון אשר הפקד אתו או את־האבדה אשר מצא : מפטיר כד או מכל אשר־ישבע עליו לשקר ושלם אתו בראשו וחמשתיו יסף עליו לאשר הוא לו יתננו ביום אשמתו : כה ואת־אשמו יביא ליהוה איל תמים מן־הצאן בערכך לאשם אל־הכהן : כו וכפר עליו הכהן לפני יהוה ונסלח לו על־אחת מכל אשר־יעשה לאשמה בה : פ פ פ

קמץ בז"ק

קי"א · דעוא"ל · ליו"ה סימן : ומפטירין עם זו יצרתי לי בישעיה סימן מ"ג

רש"י

(בן שתי שנים) (ע"ה הוא דבשפחה חרופה ג"כ כתיב איל שהוא לשון קשה ות"ל לימוד · ובת"כ הגי' שיהא בכסף שקלים· מזרחי) יכול שאני מרבה אשם נזיר ואשם מצורע ת"ל הוא (ומה ראית כו' עי' בת"כ) : (כא) נפש כי תחטא · אמר ר"ע מה ת"ל ומעלה מעל בה' לפי שכל המלוה והלוה והנושא והנותן אינו עושה אלא בעדים ובשטר לפיכך בזמן שהוא מכחש מכחש בעדים ובשטר אבל המפקיד אצל חבירו ואינו (נ"ל אינו וכ"ה בת"כ ומזרחי) רוצה שתדע בו נשמה אלא שלישי שביניהם לפיכך כשהוא מכחש מכחש בשלישי שביניהם (ותו או דלקמיה אוכחש בעמיתו לתודיה קאי ולא אמעל בה'): בתשומת יד · ששם בידו ממון להתעסק או במלוה : או בגזל · שגזל מידו כלום : או עשק · הוא שכר שכיר : (כב) וכחש בה · שכפר על אחת מכל אלה אשר יעשה האדם לחטא ולהשבע על שקר לכפירת ממון : (כג) כי יחטא ואשם · כשיכיר בעצמו לשוב בתשובה ולדעת ולהתודות כי יחטא (גי' ס"א ובדעתו להתודות כי חטא) ואשם : (כד) בראשו · הוא הקרן ראש הממון : וחמשתיו · רבתה תורה חמשיות הרבה לקרן אחת שאם כפר בחומש ונשבע והודה חוזר ומביא חומש על אותו חומש וכן מוסיף והולך עד שיתמעט הקרן שנשבע עליו פחות משוה פרוטה : לאשר הוא לו · (לאפוקי בנו ושלוחו) · למי ר שהממון שלו : תשלם פרשת ויקרא

יְחוֹב וִישַׁקַּר שְׁקַר קֳדָם יְיָ וִיכַדֵּב בְּחַבְרֵהּ בְּפִקְדוֹנָא אוֹ בְשׁוּתָּפוּת יְדָא אוֹ בְגִזְלָא אוֹ אֲנִיס יָת חַבְרֵהּ: כב אוֹ אַשְׁכַּח אֲבֵדְתָּא וִיכַדֵּב בַּהּ וְאִשְׁתְּבַע עַל שִׁקְרָא עַל חֲדָא מִכֹּל דִּי יַעְבֵּד אֱנָשָׁא לְמֵיחַב בְּהֵן: כג וִיהֵי אֲרֵי יֶחֱטֵי וְיֵחוֹב וְיָתֵב יָת גְּזֵלָא דִּי גְזַל אוֹ יָת עֻשְׁקָא דִּי עֲשַׁק אוֹ יָת פִּקְדוֹנָא דִּי אִתַּפְקַד לְוָתֵהּ אוֹ יָת אֲבֵדְתָּא דִּי אַשְׁכַּח: כד אוֹ מִכֹּל דִּי יִשְׁתְּבַע עֲלוֹהִי לְשִׁקְרָא וִישַׁלֵּם יָתֵהּ בְּרֵישֵׁהּ וְחֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי לְדִי הוּא דִילֵהּ יִתְּנִנֵּהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵהּ: כה וְיָת אֲשָׁמֵהּ יַיְתֵי לִקְדָם יְיָ דְּכַר שְׁלִים מִן עָנָא בְּפֻרְסָנֵהּ לַאֲשָׁמָא לְוָת כַּהֲנָא: כו וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ עַל חֲדָא מִכֹּל דִּי יַעְבֵּד לְמֵיחַב בַּהּ:

רשב"ם

(כא) וכחש בעמיתו וגו' אשם גזילות בפרשה זו: (כד) ביום אשמתו כשיתודה לשוב מחטאתו על אחד מכל האמורים למעלה פקדון או גזל או עושק או אבידה:

בעל הטורים

(כא) כס' וכחש בעמיתו · סו"ל וכחש בין כס' ובין בעמיתו שמכחש בדבר שאינו יודע בו אלא הקב"ה וחבירו: (כד) לאשר הוא לו יתננו · ב' במסרס · ככא ואידך ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו (קהלת ב') וסיינו כדאיתא כסגוזל הגוזל מחבירו אפילו שוה פרוטה יוליכנו אחריו אפילו למדי:

עיקר ש"ח ובאר"ח

במתיד נקרא שם דבר ודבר סנופל תחת סזמן · אשר בעבור סזמן יחדל נסיות' נקרא פעל ופעל על זמן סעבר מנוקד בקמן ופתח ואין פעל סמנוקד בשני קמצים רק שם דבר יבוא במשקלים ובניקוד שונים · ולכן אשם בשני קמצין הוא שם דבר ואשם סאמצעי סבא בקמץ ומוגם סוא סמקור אשר בא לפני ספעל כמו סמחשבם סבאה לפני סמעשם · כי סמקור כולל בין את סשם ובין את ספעל · בהר"ח]: ם וממעט נזיר ומצורע ולא שפחה שבכן לא נאמר איל רק כבש · ובשפחה כתיב ג"כ איל: ע זה סקב"ה: פ ר"ל שלא תאמר או בגזל הוא ג"כ כי כבר היה בידו בהיתר והוא תובע מידו ואיננו משיב לו אשר דאל"כ היינו וכחש בעמיתו בפקדון דכתב קרא: צ דאל"כ מי יכריח אותו להשיב כיון שאין עדים · אלא שהכיר בלבבו את חטאו ושב בתשובה: ק ר"ל שרש בממון ובאשיתו: ר ר"ל לאפוקי מן ולא את קדשיו לו יהיה · דס' נשא (ס' י') דסם פירושו דשייך לו ויכול ליתנו לכל כהן שירצה: אבל סכא אין שייך לפרש כן כ"א נמי שסממון שלו:

תרי"ג פרשת ויקרא יש בה י"א מצות י"א עשין והמשה לאוין:

עשין			לאוין
(קטו)	מח	לעשות מעשה העולה כמשפטה שנאמר אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו:
(קטז)	מט	לעשות מעשה המנחה כמשפטה שנאמר ונפש כי תקריב קרבן מנחה:
(קיז)		שלא להקטיר שאור ודבש שנאמר כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה':	סח
(קיח)		שלא להשבית מלח מעל הקרבנות שנאמר ולא תשבית מלח ברית אלהיך מעל מנחתך:	סט
(קיט)	נ	למלוח כל קרבן שנאמר על כל קרבנך תקריב מלח:
(קכ)	נא	להקריב ב"ד קרבן אם הורו שלא כהלכה שנאמר ואם כל עדת ישראל ישגו וגו' והקריבו הקהל פר בן בקר לחטאת:
(קכא)	נב	להביא היחיד קרבן קבוע על שגגת חיוב כרת שנאמר ואם נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ וגו' והביא קרבנו שעירת עזים:
(קכב)	נג	להעיד כל מי שיודע עדות לחברו בבית דין שנאמר אם לא יגיד ונשא עונו:
(קכג)	נד	להביא קרבן על עבירות ידועות כל אחד כפי אשר תשיג ידו שנאמר והביא את אשמו לה' על חטאתו אשר חטא נקבה מן הצאן:
(קכד)		שלא להבדיל חטאת העוף שנאמר ומלק את ראשו ממול ערפו ולא יבדיל:	ע
(קכה)		שלא יתן שמן במנחת חוטא שנא' לא ישים עליה שמן:	עא
(קכו)		שלא ליתן לבונה במנחת חוטא שנאמר ולא יתן עליה לבונה:	עב
(קכז)	נה	להוסיף החוטא במעילה מן הקדש חומש על הקרן ויחזירנו שנאמר ואת חמשיתו יוסף עליו:
(קכח)	נו	להביא היחיד אשם על עון אם נסתפק לו אם חטא אם לא חטא בחטאים שחייבים על זדונם כרת ועל שגגתם חטאת שנא' והביא איל תמים מן הצאן בערכך לאשם:
(קכט)	נז	להשיב את הגזלה שנאמר והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל:
(קל)	נח	להקריב קרבן על עבירות ידועות חשוגג במעילה או בגזלה או בשפחה חרופה או כופר בפקדון ונשבע על שקר שנא' ואת אשמו יביא לה' איל תמים מן הצאן

עם

עם־זו יצרתי לי תהלתי יספרו׃ ולא־אתי קראת יעקב
כי־יגעת בי ישראל׃ לא־הביאת לי שה עלתיך
וזבחיך לא כבדתני לא העבדתיך במנחה ולא הוגעתיך
בלבונה׃ לא־קנית לי בכסף קנה וחלב זבחיך לא הרויתני
אך העבדתני בחטאותיך הוגעתני בעונתיך׃ אנכי אנכי
הוא מחה פשעיך למעני וחטאתיך לא אזכר׃ הזכירני
נשפטה יחד ספר אתה למען תצדק׃ אביך הראשון חטא
ומליציך פשעו בי׃ ואחלל שרי קדש ואתנה לחרם יעקב
וישראל לגדופים׃ ועתה שמע יעקב עבדי וישראל בחרתי
בו׃ כה־אמר יהוה עשך ויצרך מבטן יעזרך אל־תירא
עבדי יעקב וישרון בחרתי בו׃ כי אצק־מים על־צמא ונזלים
על־יבשה אצק רוחי על־זרעך וברכתי על־צאצאיך׃
וצמחו בבין חציר כערבים על־יבלי־מים׃ זה יאמר ליהוה
אני וזה יקרא בשם־יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם
ישראל יכנה׃ כה־אמר יהוה מלך־ישראל וגאלו יהוה
צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים׃ ומי־
כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי משומי עם־עולם ואתיות
ואשר תבאנה יגידו למו׃ אל־תפחדו ואל־תרהו הלא
מאז השמעתיך והגדתי ואתם עדי היש אלוה מבלעדי
ואין צור בל־ידעתי׃ יצרי־פסל כלם תהו וחמודיהם בל־
יועילו ועדיהם נקוד על המה המה בל־יראו ובל־ידעו למען
יבשו׃ מי־יצר אל ופסל נסך לבלתי הועיל׃ הן כל־
חבריו יבשו וחרשים המה מאדם יתקבצו כלם יעמדו יפחדו

יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃ חָרַשׁ עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֳרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־יָעַר נָטַע אֹרֶן ן' זעירא וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ וְהָיָה לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃ חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר׃ וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגּוֹד־ יתיר ו' לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃

ויקרא ו צו

ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הָעֹלָה הִוא הָעֹלָה עַל מוֹקְדָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ כָּל־הַלַּיְלָה עַד־הַבֹּקֶר וְאֵשׁ

מ' זעירא

רש"י

(ב) צו את אהרן · אין צו אלא לשון זרוז מיד ולדורות אר"ש ביותר צריך הכתוב לזרז במקום שיש בו חסרון כיס (ובעולה יש ח"כ לכהן שכולה כליל): זאת תורת העולה וגו' · הרי הענין הזה בא ללמד על הקטר חלבים ואיברים שיהא כשר כל הלילה וללמד על הפסולין איזה אם עלה ירד ואיזה אם עלה לא ירד שכל תורה לרבות הוא בא לומר תורה אחת לכל העולים ואפילו פסולין שאם עלו לא ירדו: הוא העולה · למעט את

עיקר ש"ח ובאר"ח

א זירוז כמו שמצינו וצו את יהושע וחזקהו ואמצהו · לדורות כדכתיב צו את בני ישראל גו' מערב עד בוקר גו' לדורותיכם וכאן צריך זרוז מפני שיש חסרון כיס להקריב בכל יום ב' כבשים [שבני אלתא מלות זרוז מיד ולדורות כא רש"י ללמד לנו ממלא צו כי צו הוא מענין הכבד לכן מורה על זרוז ומה דכתיב צו ולא כתיב מצוה כמו בכמה מקומות דבא כעתיד במקום

לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ כִּי טַח מֵרְאוֹת עֵינֵיהֶם מֵהַשְׂכִּיל לִבֹּתָם׃
וְלֹא־יָשִׁיב אֶל־לִבּוֹ וְלֹא דַעַת וְלֹא־תְבוּנָה לֵאמֹר חֶצְיוֹ
שָׂרַפְתִּי בְמוֹ־אֵשׁ וְאַף אָפִיתִי עַל־גֶּחָלָיו לֶחֶם אֶצְלֶה
בָשָׂר וְאֹכֵל וְיִתְרוֹ לְתוֹעֵבָה אֶעֱשֶׂה לְבוּל עֵץ אֶסְגּוֹד׃ רֹעֶה
אֵפֶר לֵב הוּתַל הִטָּהוּ וְלֹא־יַצִּיל אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא יֹאמַר הֲלוֹא
שֶׁקֶר בִּימִינִי׃ זְכָר־אֵלֶּה יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל כִּי עַבְדִּי־אָתָּה
יְצַרְתִּיךָ עֶבֶד־לִי אַתָּה יִשְׂרָאֵל לֹא תִנָּשֵׁנִי׃ מָחִיתִי כָעָב
פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאותֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ׃ רָנּוּ שָׁמַיִם
כִּי־עָשָׂה יְהוָה הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר
וְכָל־עֵץ בּוֹ כִּי־גָאַל יְהוָה יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּיד יָת אַהֲרֹן וְיָת
בְּנוֹהִי לְמֵימַר דָּא אוֹרַיְתָא דַעֲלָתָא הִיא עֲלָתָא
דְּמִתּוֹקְדָא עַל מַדְבְּחָא כָּל לֵילְיָא עַד צַפְרָא וְאֶשָּׁתָא

רשב״ם

(ב) צו את אהרן׳ זאת תורת העולה׳ כל הקרבנו׳ האמורי׳ בפרשת ויקרא חוזר וגומר כל דיניהם: הוא העולה׳ הנקטרת ביום׳ כדכתיב ביום זבחכם ביום הקריבו את זבחו: כל הלילה׳ תגמור הקטרתה: ואש

בעל הטורים

(ב) משה לאמר צו את · ס״ת תורה · צוה אותם שיעסקו בתורה · צו את אהרן מה כתיב לעיל מיניה ואשמה כה צו את אהרן לומר שיהיו זריזין בתורה ובמצות ששגגת תלמוד עולה זדון: זאת תורת העולה היא העולה · לומר כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה הקרבנות נקראו אשה ותורה נקראת אש שנא׳ (ירמיה כ״ג) הלא כה דברי כאש · (מימינו אש) דת לנו אותיות תלמוד [זה כתיב על תורה שבע״פ] הקרבנות נקראו לחם את קרבני לחמי ותורה נקראת לחם לכו לחמו בלחמי (משלי ט׳) כשם שא״א לעולם בלא לחם כך א״א לעולם

עיקר ש״ח ובאר״ח

שמרי זב הוא משום דלו מורה מיד · ולא כן היא הורלאה תלוה הכא בעתיד· ולהדובם ילפינן בגמ׳ קדושין כ״ט ע״א· כאר״ת] : ב שהמזנה יקדשי ופסולין

הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד בּוֹ: ג וְלָבַשׁ הַכֹּהֵן מִדּוֹ בַד וּמִכְנְסֵי־בַד
יִלְבַּשׁ עַל־בְּשָׂרוֹ וְהֵרִים אֶת־הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל
הָאֵשׁ אֶת־הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ:
ד וּפָשַׁט אֶת־בְּגָדָיו וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְהוֹצִיא אֶת־
הַדֶּשֶׁן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה אֶל־מָקוֹם טָהוֹר: ה וְהָאֵשׁ
עַל־הַמִּזְבֵּחַ תּוּקַד־בּוֹ לֹא תִכְבֶּה וּבִעֵר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן
עֵצִים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ
חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים: ו אֵשׁ תָּמִיד תּוּקַד עַל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא
תִכְבֶּה: ס ז וְזֹאת תּוֹרַת הַמִּנְחָה הַקְרֵב אֹתָהּ בְּנֵי־
אַהֲרֹן לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פְּנֵי הַמִּזְבֵּחַ: ח וְהֵרִים מִמֶּנּוּ

רש"י

הרובע ואת הנרבע והיוצא בהן שלא
היה פסולן בקדש שנפסלו קודם שבאו
לעזרה: (ג) מדו בד. היא הכתונת
ומה ת"ל מדו שתהא כמדתו: על
בשרו. שלא יהא דבר חוצץ בינתיים:
והרים את הדשן. היה חותה מלא
מחתה מן המאוכלות הפנימיות ונותנן
במזרחו של כבש: הדשן אשר תאכל
האש את העולה. ושאכלתה דשן.
מאותו דשן ירים תרומה: ושמו אצל
המזבח (על המזבח. מלא אברים
שעדיין לא נתאכלו. מחזירן על המזבח
לאחר שחתה גחלים אילך ואילך ונטל
מן הפנימיות שנאמר את העולה על
המזבח. בר"י): (ד) ופשט את בגדיו.
אין זו חובה אלא ד"א שלא ילכלך
בהוצאת הדשן בגדים שהוא משמש
בהן תמיד. בגדים שבשל בהן קדרה
לרבו אל ימזוג בהן כוס לרבו לכך
ולבש בגדים אחרים פחותין מהן:
והוציא את הדשן. הצבור בתפוח

ו כשהוא רבה ואין מקום למערכה
מוציאו משם ואין זה חובה בכל יום
אבל התרומה חובה בכל יום: (ה) והאש
על המזבח תוקד בו. ריבה כאן
יקידות הרבה על מוקדה ואש המזבח
תוקד בו והאש על המזבח תוקד בו
אש תמיד תוקד על המזבח כולן
נדרשו במסכת יומא שנחלקו רבותינו
במנין המערכות שהיו שם: וערך
עליה העולה. עולת תמיד היא תקדים
(בר"י. מנין שלא יהא דבר קודם על
המערכה לתמיד של שחר ת"ל העולה
עולה ראשונה): חלבי השלמים. אם
יביאו שם שלמים ורבותינו למדו מכאן
ז עליה על עולת הבוקר השלם כל
הקרבנות כולם מכאן שלא יהא דבר
מאוחר לתמיד של בין הערבים:
(ו) אש תמיד. אש שנאמר בה תמיד
היא שמדליקין בה את הנרות שנאמר
בה להעלות נר תמיד אף היא מעל
המזבח החיצון תוקד: לא תכבה.

המכבה

דְמַדְבְּחָא תְּהֵא יָקְדָא בֵהּ: ג וְיִלְבַּשׁ כַּהֲנָא לְבוּשִׁין דְּבוּץ וּמִכְנְסִין דְּבוּץ יִלְבַּשׁ עַל בִּסְרֵהּ וְיַפְרֵשׁ יָת קִטְמָא דִּי תֵיכוּל אֶשָּׁתָא יָת עֲלָתָא עַל מַדְבְּחָא וִישַׁוִּנֵּהּ בִּסְטַר מַדְבְּחָא: ד וְיִשְׁלַח יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִלְבַּשׁ לְבוּשִׁין אָחֳרָנִין וְיַפֵּק יָת קִטְמָא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא לַאֲתַר דְּכֵי: ה וְאֶשָּׁתָא עַל מַדְבְּחָא תְּהֵי יָקְדָא בֵהּ לָא תִטְפֵּי וִיבָעַר עֲלַהּ כַּהֲנָא אָעַיָא בִּצְפַר בִּצְפַר וְיַסְדַּר עֲלַהּ עֲלָתָא וְיַסֵּק עֲלַהּ תַּרְבֵּי נִכְסַת קוּדְשַׁיָא: ו אֶשָּׁתָא תְּדִירָא תְּהֵי יָקְדָא עַל מַדְבְּחָא לָא תִטְפֵּי: ז וְדָא אוֹרַיְתָא דְּמִנְחָתָא דִּיקָרְבוּן יָתַהּ בְּנֵי אַהֲרֹן קֳדָם יְיָ לִקְדָם מַדְבְּחָא: ח וְיַפְרֵשׁ מִנַּהּ בִּקְמְצֵהּ מִסֻּלְתָּא

רשב"ם

המזבח תוקד בו · בלילה כמו ביום: (ג) מדו · כמו בגדו; ומדיו קרועים לשון בגדים: והרים את הדשן · זוהי מצותה בכל יום לתמיד של שחר אבל והוציא את הדשן הוא לזמן מרובה לפנות את המזבח מרוב דשן

רש"י

המכבה אש על המזבח עובר בשני לאוין: (ז) וזאת תורת המנחה · תורה אחת לכולן להטעינן שמן ולבונה האמורין בענין. שיכול אין לי טעונות שמן ולבונה אלא מנחת ישראל שהיא נקמצת מנחת כהנים שהיא כליל מנין ת"ל תורת: הקרב אותה · היא הגשה ט בקרן מערבית דרומית י: לפני ה' · הוא מערב שהוא נגד אהל מועד: אל פני המזבח · הוא הדרום שהוא פניו של מזבח שהכבש נתון לאותו הרוח: (ח) והרים ממנו · מהמחובר שיהא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר"ל שהיה פסולם בקודש: ג ולא כתיב כתונת: ד על בשרו קאי אתרוייהו אכתונת ומכנסים: ה דכתיב הכא אצל המזבח ולעיל (א' ט"ז) כתב אצל המזבח קדמה אל מקום הדשן אלמא שהיתה במזרח: ו ואין זה והרים את הדשן הכתוב לעיל שזה היה מרים בכל יום. מהדשן המאוכל על המזבח וכאן מה שנאכל כתפוח כשהיה רבה על המזבח: ז דה"א השלמים מיותר ולמה לא כתיב חלבי שלמים לכך דרשו אותו מלשון השלמה: ח כי שתי פעמים כתיב בקרא לא תכבה: ט אבל לא נוכל לפרש הקרב כמו הקטר דהקטרת הקומץ כתיב לקמן והקטיר המזבחה: י ומפרש רש"י מיד בעצמו בהדבור לפני ה' הוא מערב ואל פני המזבח הוא דרום אלמא דהיינו קרן מערבית דרומית:

מדכתיב

בְּקֻמְצוֹ מִסֹּלֶת הַמִּנְחָה וּמִשַּׁמְנָהּ וְאֵת כָּל־הַלְּבֹנָה אֲשֶׁר עַל־הַמִּנְחָה וְהִקְטִיר הַמִּזְבֵּחַ רֵיחַ נִיחֹחַ אַזְכָּרָתָהּ לַיהוָה׃ ט וְהַנּוֹתֶרֶת מִמֶּנָּה יֹאכְלוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מַצּוֹת תֵּאָכֵל בְּמָקוֹם קָדֹשׁ בַּחֲצַר אֹהֶל־מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ׃ י לֹא תֵאָפֶה חָמֵץ חֶלְקָם נָתַתִּי אֹתָהּ מֵאִשָּׁי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא כַּחַטָּאת וְכָאָשָׁם׃ יא כָּל־זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה חָק עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם מֵאִשֵּׁי יְהוָה כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בָּהֶם יִקְדָּשׁ׃ פ שני יב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יג זֶה קָרְבַּן אַהֲרֹן וּבָנָיו אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת מִנְחָה תָּמִיד מַחֲצִיתָהּ בַּבֹּקֶר וּמַחֲצִיתָהּ בָּעָרֶב׃ יד עַל־מַחֲבַת בַּשֶּׁמֶן תֵּעָשֶׂה מֻרְבֶּכֶת תְּבִיאֶנָּה תֻּפִינֵי מִנְחַת פִּתִּים תַּקְרִיב רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃

רש"י

עשרון שלם בבת אחת בשעת קמיצה (בר"י): בקמצו. שלא יעשה מדה לקומץ: מסלת המנחה ומשמנה. מכאן שקומץ ממקום שנתרבה שמנה: המנחה. שלא תהא מעורבת באחרת: ואת כל הלבונה אשר על המנחה והקטיר. שמלקט את לבונתה לאחר קמיצה ומקטירו. ולפי שלא פירש כן אלא באחת מן המנחות בויקרא הוצרך לשנות פרשה זו לכלול כל המנחות כמשפטן: (ט) במקום קדש. ואיזהו בחצר אהל מועד: (י) לא תאפה חמץ חלקם. אף השירים אסורים בחמץ: כחטאת וכאשם. מנחת חוטא הרי היא כחטאת לפיכך קמצה שלא לשמה פסולה. מנחת נדבה הרי היא כאשם לפיכך קמצה שלא לשמה כשרה: (יא) כל זכר. אפילו בעל מום למה נאמר אם לאכילה הרי כבר אמור לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו'. אלא לרבות בעלי מומין למחלוקת: כל אשר יגע וגו'. קדשים קלים או חולין שיגעו בה ויבלעו ממנה: יקדש. להיות כמוה שאם פסולה יפסלו ואם כשרה יאכלו כחומר המנחה: (יג) זה קרבן אהרן ובניו. אף ההדיוטות מקריבין עשירית האיפה ביום שהן מתחנכין לעבודה אבל כהן גדול בכל יום שנאמר מנחה תמיד וגו' והכהן המשיח תחתיו מבניו חקת עולם וגו': (יד) מרבכת. חלוטה ברותחין כל צרכה: תפיני. אפויה אפיות הרבה שאחר חליטתה אופה בתנור וחוזר ומטגנה במחבת (דרש תפיני נוטריקון תופי נאה) והחליטה בפת נמי אפייה נקראת

ושפיכן

דְמִנְחָתָא וּמִמִּשְׁחַהּ וְיָת כָּל לְבֻנְתָּא דִּי עַל מִנְחָתָא וְיַסֵּק
לְמַדְבְּחָא לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא אַדְכָּרְתַהּ קֳדָם יְיָ׃ ט וּדְאִשְׁתְּאַר
מִנַּהּ יֵיכְלוּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי פַּטִּיר תִּתְאֲכֵל בַּאֲתַר קַדִּישׁ בְּדָרַת
מַשְׁכַּן זִמְנָא יֵיכְלֻנַּהּ׃ י לָא תִתְאֲפֵי חֲמִיעַ חֳלָקְהוֹן יְהָבִית
יָתַהּ מִקֻּרְבָּנַי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא כְּחַטָּאתָא וְכַאֲשָׁמָא׃ יא כָּל
דְּכוּרָא בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֵיכְלִנַּהּ קְיָם עָלַם לְדָרֵיתְכוֹן מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּייָ
כֹּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יִתְקַדַּשׁ׃ יב וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר׃
יג דֵּין קֻרְבַּן אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי דִּי יְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמָא דְּרַבִּיאוּ
יָתֵהּ חַד מִן עַסְרָא בִּתְלַת סְאִין סֻלְתָּא מִנְחָתָא תְּדִירָא
פַּלְגוּתַהּ בְּצַפְרָא וּפַלְגוּתַהּ בְּרַמְשָׁא׃ יד וְעַל מַסְרֵיתָא בִּמְשַׁח
תִּתְעֲבֵד רְבִיכָא תַּיְתִנַּהּ תּוּפִינֵי מִנְחַת בִּצּוּעִין תְּקָרֵב

רשב"ם

שעלין : (ט) בחצר אהל מועד · בעזרה ולא בירושלים : (יא) יקדש · קודם תנגיעה יהיה טהור : (יג) זה קרבן אהרן ובניו · לפי הפשט · בני אהרן הכהנים הגדולים העומדים תחתיו · וחכמים דרשו על כהן הדיוט כשעושה עבודה ראשונה צריך חינוך במנחה : (יד) מרבכת · לפי ענינו רכה בשמן ולפי שהיה מאפה תנור צריך לרביכה בשמן : תפיני ·

רש"י

ושמיהן צ"ל בעודה נאה א"כ מנחת פתים מלמד כו' מזרחי · ועיין
שהטיגון בא לבסוף) : מנחת פתים · מנחות ע"ס) : (בכ"י ולא פתיתה ממש
מלמד שטעונה פתיתה (אע"ג דלא בלועין ופרורין לפי שאינה נקמצת אלא
כתיב בסדיא פתות אותה · מדקרייה כופלה לשנים וחוזר וכופלה לד' שתי

עיקר ש"ח ובאר"ת

פ דכתיב בקומצו ולא מלא קומצו מוכח דבעינן כיד : ל דאל"כ צ"ל ומשמנה
בא ככר כתיב שהשמן מעורב עם הסולת · אלא וי"ו ומשמנה הוא וי"ו הביאור
כאילו אמר כאיזה מקום קומץ וזה ומשמנה: מ ואע"ג דכתיב בחצר אהל מועד
מסורה בא במקום קדוש לרבות הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש
שהשרים לאכילת המנחה : נ דבחטאת כתיב היא בהויתה תהא · אבל באשם
לא כתיב היא אלא לאחר הקטרת אימורים · והוא עצמו שלא הקטירו אימורין
כשר : ם שנוטלים חלק מהמנחה כתמימים : ע דאינו לפנים מהקלעים ליום
ולילה : פ ומנחה תמיד הכתוב בקרא מוסב רק על אהרן המשוח אבל בניו
ההדיוטים אין מקריבין רק ביום חנוכם · וקרבן הזה שוין אהרן ובניו :
צ והש"י מודיע לנו בזה כי השרש מן תפיני הוא אפה ונחסר האל"ף : והיה
צריך להיות התי"ו מנוקד בחול"ם וכמו ולעמשא אמרו דנחסר האל"ף וגם

טו וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו יַעֲשֶׂה אֹתָהּ חָק־עוֹלָם לַיהוָה כָּלִיל תָּקְטָר: טז וְכָל־מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל: פ יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר זֹאת תּוֹרַת הַחַטָּאת בִּמְקוֹם אֲשֶׁר תִּשָּׁחֵט הָעֹלָה תִּשָּׁחֵט הַחַטָּאת לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא: יט הַכֹּהֵן הַמְחַטֵּא אֹתָהּ יֹאכְלֶנָּה בְּמָקוֹם קָדֹשׁ תֵּאָכֵל בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד: כ כֹּל אֲשֶׁר־יִגַּע בִּבְשָׂרָהּ יִקְדָּשׁ וַאֲשֶׁר יִזֶּה מִדָּמָהּ עַל־הַבֶּגֶד אֲשֶׁר יִזֶּה עָלֶיהָ תְּכַבֵּס בְּמָקוֹם קָדֹשׁ: כא וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר תְּבֻשַּׁל־בּוֹ יִשָּׁבֵר וְאִם־בִּכְלִי נְחֹשֶׁת בֻּשָּׁלָה וּמֹרַק וְשֻׁטַּף בַּמָּיִם: כב כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא:

רש"י

וערב והיינו מבדיל וכן מקטיר לאשים (ת"כ מפרש לה): (טו) המשיח תחתיו מבניו · המשוח מבניו ק תחתיו: כליל תקטר · אין נקמצת להיות שיריה נאכלין אלא כולה כליל וכן כל מנחת כהן ר של נדבה כליל ש תהיה: (טז) כליל · כולה שוה לגבוה: (יט) המחטא אותה · העובד עבודותיה שהיא נעשית חטאת על ידו: המחטא אותה יאכלנה · הראוי לעבודה יצא טמא בשעת זריקת דמים ת שאינו חולק בבשר וא"א לומר שאוסר שאר כהנים באכילתה חוץ מן הזורק דמה שהרי נאמר למטה כל זכר בכהנים יאכל אותה: (כ) כל אשר יגע בבשרה · כל דבר אוכל אשר יגע ויבלע ממנה:

יקדש · להיות כמוה אם פסולה תפסל ואם היא כשרה תאכל כחומר שבה: ואשר יזה מדמה על הבגד · ואם הוזה מדמה על הבגד · אותו מקום דם א (הבגד אשר יזה עליה) תכבס בתוך העזרה: אשר יזה · יהא נזה ב כמו ולא יטה לארץ מנלם · יהא נטוי: (כא) ישבר · לפי שהבליעה שנבלעת בו נעשה נותר וזהו הדין לכל הקדשים: ומרק · לשון תמרוקי הנשים: ג אשקורי"ר בלע"ז: ומרק ושטף · לפלוט את בליעתו אבל כלי חרס למדך הכתוב כאן שאינו יוצא מידי דפיו לעולם: (כב) כל זכר בכהנים יאכל אותה · הא למדת שהמחטא אותה האמור למעלה לא להוציא שאר הכהנים אלא להוציא את שאינו ראוי

עיקר ש"ח ובאר"ת

בתול"ם ורק פה בא בקבוץ תמורת החולם · ובדגש הפ"א תמורת הא' הנחה ואפויות הרבה מוכח ממה שבא הנו"ן במלת תפיני בניק"ס· בא"ר] והיה ראוי להיות

לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: טו וְכַהֲנָא דִמְרַבָּא תְּחוֹתוֹהִי
מִבְּנוֹהִי יַעְבֵּד יָתַהּ קְיָם עָלַם קֳדָם יְיָ גְּמִיר תִּתַּסַּק: טז וְכָל
מִנְחָתָא דְכַהֲנָא גְּמִיר תְּהֵי לָא תִתְאֲכֵל: יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימַר: יח מַלֵּל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי לְמֵימַר דָּא אוֹרַיְתָא
דְחַטָּאתָא בְּאַתְרָא דִּי תִתְנְכֵס עֲלָתָא תִּתְנְכֵס חַטָּאתָא קֳדָם
יְיָ קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא: יט כַּהֲנָא דִּמְכַפַּר יָתַהּ*) יֵיכְלִנַּהּ
בַּאֲתַר קַדִּישׁ תִּתְאֲכֵל בְּדָרַת מַשְׁכַּן זִמְנָא: כ כֹּל דִּי יִקְרַב
בְּבִסְרַהּ יִתְקַדַּשׁ וְדִי יַדֵּי מִדְּמַהּ עַל לְבוּשׁ דִּי יַדֵּי עֲלַהּ
תִּתְחַוַּר בַּאֲתַר קַדִּישׁ: כא וּמָן דַּחֲסַף דִּי תִתְבַּשַּׁל בֵּהּ יִתְּבַר
וְאִם בְּמָנָא דִנְחָשָׁא תִתְבַּשַּׁל וְיִתְמְרַק וְיִשְׁתַּטַּף בְּמַיָּא:
כב כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא יֵיכוּל יָתַהּ קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא: כג וְכָל

(נ"א בִּדְמַהּ) רשב"ם

לשון אפייה · אלף חסירה · והרבה וימש חשך כמו ויאמש: (כ) תכבס·
ישו · ולא יהל שם ערבי · ולא יאהלי שלא יהא נאסר בנותר שבשרפה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

לשון תאפיני או תפיני · וכתיב הסיני כתב רש"י כי לא נדרש ונחלק את
הפיכה לשנים וכאילו כתיב תאפה נאה · כי כאשר תהיה מרבכת וזה תלוטה
ברותחין חוזר ומטגנה כדי שתאפה היטב] : ק כי לפי משמעות הכתוב כולל
לפרש באותה המנחה יעשה אותה תמיד בן הכה"ג · לכן שינה רש"י והירה
הכתוב כי רק הכהן המשוח תחתיו יעשה:ר פי וכל מנחת כהן הנאמר בקרא לא
להכות אף מנחת נדבה : ש מדכתיב לא תאכל : ת דאין לפרש שדוקא המחטאת
יאכל ולא בעל מום דהא כתיב כל זכר בבני אהרן יאכלנה לרבות בעלי מומין
כדלעיל · ורלה לרבות בעלי מומין שראוין לאכול לאפוקי מש"כ טמא וטבו"י
שאין ראוין לאכול עד אחר שהערבו לכן בא למעטן : א מדכתיב אשר יזה
עליה ר"ל על מקום שהזה ולא כל הבגד : ב [ר"ל השרש מן יזה הוא נזה ·
והיו"ד הוא סימן לעתיד והדגש בזיי"ן הוא משלים את הנו"ן השרש שחסר ·
וכאלו כתיב ינזה וכמו יטה שרשו נטה והדגש בטי"ת משלים את חסרון הנו"ן
וכאלו כתיב ינטה· בא"ר]: ג [ר"ל כי מ"ם מן ומרק הוא מ"ם השרש והוראתו
שמרוקי הנשים אשר פירושו הנקיון והרחיצה · והוא מבנין פועל תולדת
הפיעל · ורלוי להיות המ"ם בקובץ וכמו ושטף רק בשביל רפיון הרי"ש
לקבל דגש בא המ"ם בחול"ם להשלים את הדגש ורש"י בא להוציא כי לא נטעה
לומר אשר השרש מן ומרק הוא ריק וזה להריק · והמ"ם הוא נוסף · אבל
הוא

כג וְכָל־חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ פ ז א וְזֹאת תּוֹרַת הָאָשָׁם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ ב בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־דָּמוֹ יִזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ ג וְאֵת כָּל־חֶלְבּוֹ יַקְרִיב מִמֶּנּוּ אֵת הָאַלְיָה וְאֶת־הַחֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת־הַקֶּרֶב׃ ד וְאֵת שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן אֲשֶׁר עַל־הַכְּסָלִים וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת עַל־הַכָּבֵד עַל־הַכְּלָיֹת יְסִירֶנָּה׃ ה וְהִקְטִיר אֹתָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה אִשֶּׁה לַיהוָה אָשָׁם הוּא׃ ו כָּל־זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכְלֶנּוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ יֵאָכֵל קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ ז כַּחַטָּאת כָּאָשָׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ לוֹ יִהְיֶה׃ ח וְהַכֹּהֵן הַמַּקְרִיב אֶת־עֹלַת אִישׁ עוֹר הָעֹלָה אֲשֶׁר הִקְרִיב לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ ט וְכָל־מִנְחָה אֲשֶׁר תֵּאָפֶה בַּתַּנּוּר וְכָל־נַעֲשָׂה בַמַּרְחֶשֶׁת וְעַל־מַחֲבַת לַכֹּהֵן

רש"י

לחטוי: (כג) וכל חטאת וגו'. שאם הכניס מדם חטאת החיצונה לפנים פסולה. (וכל לרבות שאר קדשים): (א) קדש קדשים הוא. הוא קרב ואין תמורתו ד קרבה: (ב) ישחטו. ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בצבור שנאמר ישחטו רבים. ופלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון (ר"ל שיכולה דאי למצוה כבר נאמר צפון בעולה גופיה וכ"ל דל"צ צבור דלכל מין עולה ריבה. ק"א. ומה שתלה החטאת בעולה למדו בת"כ עולת חובה לצפון ור"ל למצוה. ושיכולה דאשם למדוהו בת"כ מן אשם הוא. אך במזרחי ל"צ כלל ברש"י כל דבור זה): (ג) ואת כל חלבו וגו'. עד כאן לא נתפרשו אמורין באשם לכך הוצרך לפרשם כאן אבל חטאת כבר נתפרשו בה בפרשת ויקרא: את האליה. לפי שאשם אינו בא אלא איל או כבש. ואיל וכבש נתרבו באליה: (ה) אשם הוא. עד שינתק שמו ממנו לימד על אשם שמתו בעליו או שנתכפרו בעליו ה אע"פ שעומד לשיות דמיו עולה לקיץ המזבח אם שחטו סתם אינו כשר לעולה קודם שנתק לרעיה ואינו בא ללמד על האשם שיהא פסול שלא לשמו כמו שדרשו הוא הכתוב בחטאת לפי שאשם לא נאמר בו אשם הוא אלא לאחר הקטרת אמורין והוא עצמו שלא הוקטרו

חַטָּאתָא דִּי יִתָּעַל מִדְּמַהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְכַפָּרָא בְקוּדְשָׁא לָא
תִתְאֲכֵל בְּנוּרָא תִתּוֹקַד: א וְדָא אוֹרָיְתָא דַּאֲשָׁמָא קֹדֶשׁ
קוּדְשִׁין הוּא: ב בְּאַתְרָא דִּי יִכְּסוּן יָת עֲלָתָא יִכְּסוּן יָת
אֲשָׁמָא וְיָת דְּמֵהּ יִזְרוֹק עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: ג וְיָת כָּל
תַּרְבֵּהּ יַפְרֵשׁ מִנֵּהּ יָת אֲלִיתָא וְיָת תַּרְבָּא דְּחָפֵי יָת גַּוָּא:
ד וְיָת תַּרְתֵּין כָּלְיָן וְיָת תַּרְבָּא דִּי עֲלֵיהֶן דִּי עַל גִּסְסַיָּא וְיָת
חִצְרָא דְּעַל כַּבְדָּא עַל כָּלְיָתָא יַעְדִּנַּהּ: ה וְיַסֵּק יָתְהוֹן כַּהֲנָא
לְמַדְבְּחָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ אֲשָׁמָא הוּא: ו כָּל דְּכוּרָא בְּכַהֲנַיָּא
יֵיכְלִנֵּהּ בַּאֲתַר קַדִּישׁ יִתְאֲכֵל קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא: ז כְּחַטָּאתָא
כַּאֲשָׁמָא אוֹרָיְתָא חֲדָא לְהוֹן כַּהֲנָא דִּי יְכַפַּר בֵּהּ דִּילֵהּ יְהֵא:
ח וְכַהֲנָא דִּמְקָרֵב יָת עֲלַת גְּבַר מְשַׁךְ עֲלָתָא דִּי יְקָרֵב לְכַהֲנָא
דִּילֵהּ יְהֵא: ט וְכָל מִנְחָתָא דִּי תִתְאֲפֵי בְּתַנּוּרָא וְכָל
דְּתִתְעֲבֵד בְּרְדָתָא וְעַל מַסְרֵיתָא לְכַהֲנָא דִּמְקָרֵב יָתַהּ דִּילֵהּ

רשב"ם

(כג) וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו'· חטאות הפנימיות· פר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור ופר ושעיר של יום הכפורים ושעירי עבודת כוכבים כל אלו ה' כתיב בהם מתנות לפנים בהיכל על הפרכת

רש"י

אמוריו ו בשר: (ו) קדש קדשים הוא· נאכלת לכהנים הוא נדרש (בת"כ דריש גם לאינך דכתיבי גבי חטאת אך לפי פשוטו של מקרא צריכין הן לעצמן וק"ל (מזרחי): (ז) תורה אחת להם· בדבר זה: הכהן אשר יכפר בו· הראוי [illegible] ז חולק בו פרט לטבול יום ח ומחוסר כפורים ט ואונן: (ח) עור העולה אשר הקריב לכהן לו יהיה· פרט לטבול יום ומחוסר כפורי' י ואונן שאינן חולקים בעורות: (ט) לכהן המקריב אותה וגו'· יכול לו לבדו ת"ל לכל בני אהרן תהיה יכול לכולן ת"ל לכהן המקריב הא כיצד לבית אב של

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוא נרדף בתורתו עם ובטף· בא"ל]: ד מ"מ א"א עניה קדושה מפרעה עד שנפסלה ותמכר ודמיה יפלו לנדבת המזבח: ה בדינה שירעו עד שיסתאבו ודמיו יקריבו עולה· וצריך שיהיו ניתקין לרעיה ר"ל שיומסרו לרועה אבל מניחין לרעיה ושחטו שהם כשר: ו דאין כפרה אלא בדם: ז ותורה אחת מוסב על הכהן אשר יכפר בו וגו': ח פי' שלא העריב שמשו: ט פי' המעלים שצריכין להביא קרבן למחר: י לעיל מיעטם מחלוקת בשר וכאן

ממעטן

הַמַּקְרִיב אֹתָהּ לוֹ תִהְיֶה׃ י וְכָל־מִנְחָה בְלוּלָה־בַשֶּׁמֶן וַחֲרֵבָה לְכָל־בְּנֵי אַהֲרֹן תִּהְיֶה אִישׁ כְּאָחִיו׃ פ
שלישי יא וְזֹאת תּוֹרַת זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר יַקְרִיב לַיהוָה׃ יב אִם עַל־תּוֹדָה יַקְרִיבֶנּוּ וְהִקְרִיב ׀ עַל־זֶבַח הַתּוֹדָה חַלּוֹת מַצּוֹת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וְסֹלֶת מֻרְבֶּכֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשָּׁמֶן׃ יג עַל־חַלֹּת לֶחֶם חָמֵץ יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ עַל־זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו׃ יד וְהִקְרִיב מִמֶּנּוּ אֶחָד מִכָּל־קָרְבָּן תְּרוּמָה לַיהוָה לַכֹּהֵן הַזֹּרֵק אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים לוֹ יִהְיֶה׃ טו וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו בְּיוֹם קָרְבָּנוֹ יֵאָכֵל לֹא־יַנִּיחַ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר׃ טז וְאִם־נֶדֶר ׀ אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ בְּיוֹם הַקְרִיבוֹ אֶת־זִבְחוֹ יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר מִמֶּנּוּ יֵאָכֵל׃ יז וְהַנּוֹתָר מִבְּשַׂר

רש"י

אותו יום כ שמקריבין אותם : (י) בלולה בשמן · זו מנחת נדבה : וחרבה · זו מנחת חוטא ומנחת קנאות שאין בהן שמן : (יב) אם על תודה יקריבנו · אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שהם צריכין להודות שכתוב בהן יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה · אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו · שלמי תודה הן וטעונות לחם האמור בענין ואינן נאכלין אלא ליום ולילה כמו שמפורש כאן : והקריב על זבח התודה · ד' מיני לחם · חלות ורקיקין ורבוכה ג' מיני מצה וכתיב על חלות לחם חמץ וגו' וכל מין ומין י' חלות כך מפורש במנחות ושעורן ה' סאין ירושלמיות שהן ו' מדבריות כ' עשרון : מרבכת · לחם חלוט ברותחין כל צרכו : (יג) יקריב קרבנו על זבח · מגיד שאין הלחם קדוש קדושת הגוף להפסל ביוצא וטבול יום ולצאת לחולין בפדיון עד שישחט הזבח : (יד) אחד מכל קרבן · לחם אחד מכל מין ומין יטול תרומה לכהן העובד עבודתו והשאר נאכל לבעלים ובשרה לבעלים חוץ מחזה ושוק שבה כמו שמפורש למטה תנופת חזה ושוק בשלמים והתודה קרויה שלמים : (טו) ובשר זבח תודת שלמיו · יש כאן ריבויין הרבה לרבות חטאת ואשם ואיל נזיר וחגיגת י"ד (הכא פי' חגיגה דבן תימא ובפרשת ראה על פסוק ולא ילין פירש כרבנן) שיהיו נאכלין ליום ולילה : ביום קרבנו יאכל · וכזמן בשרה זמן הלחם : לא יניח

ממנו

תְּהֵא : י וְכָל מִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח וּדְלָא פִילָא לְכָל בְּנֵי
אַהֲרֹן תְּהֵי גְּבַר כַּאֲחוּהִי : יא וְדָא אוֹרָיְתָא דְּנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא
דִּי יְקָרֵב קֳדָם יְיָ : יב אִם עַל תּוֹדְתָא יְקָרְבִנֵּהּ וִיקָרֵב עַל
נִכְסַת תּוֹדְתָא גְּרִיצָן פַּטִּירָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאַסְפּוֹגִין פַּטִּירִין
דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וְסֻלְתָּא רְבִיכָא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשָׁח : יג עַל
גְּרִיצָן דִּלְחֵים חֲמִיעַ יְקָרֵב קֻרְבָּנֵהּ עַל נִכְסַת תּוֹדַת נִכְסַת
קוּדְשׁוֹהִי : יד וִיקָרֵב מִנֵּהּ חַד מִכָּל קֻרְבָּנָא אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם
יְיָ לְכַהֲנָא דְּיִזְרוֹק יָת דַּם נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּילֵהּ יְהֵא :
טו וּבְסַר נִכְסַת תּוֹדַת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי בְּיוֹם קֻרְבָּנֵהּ יִתְאֲכֵל
לָא יַצְנַע מִנֵּהּ עַד צַפְרָא : טז וְאִם נִדְרָא אוֹ נְדַבְתָּא
נִכְסַת קֻרְבָּנֵהּ בְּיוֹמָא דִּי יְקָרֵב נִכְסְתֵהּ יִתְאֲכֵל וּבְיוֹמָא
דְבַתְרוֹהִי וּדְאִשְׁתְּאַר מִנֵּהּ יִתְאֲכֵל : יז וּדְאִשְׁתְּאַר מִבְּסַר

רשב"ם

מזבח הזהב ׳ וזהו פשוטו:(י)ותרבהי מנחת חוטא ומנחת סוטה : (יב) אם על תודה ׳ שנדר בלשון תודה ׳ ולא הזכיר לשון שלמים ׳ וסתם תודה מביא קרבן על שניצל מצרותיו כמו שאמרו חכמים ארבעה צריכין להודות ׳ ורבותינו פירשו כל החלות ארבעים הם ופירשו שמנן כמה וכמה עשרונים : (טז) ואם נדר או נדבה ׳ שאמר הרי עלי שלמים שזהו לשון נדר ותשלומי׳ כמו שפרשתי למעלה ׳ כלומר שאינו תודה אלא נדר : ביום הקריבו ׳ ביום שהקריב הוא כבר את זבחו יאכל לאחר הקרבה :

בעל הטורים

כלא תורה : (י) לכל בני אהרן תהיה איש כאחיו ׳ וסמיך ליה וזאת תורת לומר שהניה שעוסקין בתורה נעשים כאחים ואף אם מקטרגים זה את זה כדדרשינן ואת והב בסופה :

רש"י

ממנו עד בקר ׳ אבל אוכל הוא כל סלילה א"כ למה אמרו עד חצות כדי להרחיק אדם מן העבירה : (טז) ואם נדר או נדבה׳ שלא הביאה על הודאת נס איננה טעונה לחם ונאכלת לב׳ ימים כמו שמפורש בענין : וממחרת והנותר

עיקר ש"ת ובאר"ח

שמשון אף מתילוק עורות : כ שכל משמר נחלק לששה או לשבעה בתי אבות וכל בית אב עובד את יומו : ל פי׳ מנחת סולת המפורשת בויקרא : מ ואחר שהליעה היה אופה אותם : נ דבכר כתיב והקריב על זבח התודה חלות גו׳ אבא ללמד שאין הלחם קדוש כו׳ : ס ר"ל דנאכל ג"כ ליום ולילה כמו הקרבן :

הַזָּבַח בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ יח וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר־זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֺנָהּ תִּשָּׂא׃ יט וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא יֵאָכֵל בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף וְהַבָּשָׂר כָּל־טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר׃ כ וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תֹּאכַל בָּשָׂר מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ כא וְנֶפֶשׁ כִּי־תִגַּע בְּכָל־טָמֵא בְּטֻמְאַת אָדָם אוֹ בִּבְהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּכָל־שֶׁקֶץ טָמֵא וְאָכַל מִבְּשַׂר־זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כג דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל־חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ׃ כד וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה יֵעָשֶׂה לְכָל־מְלָאכָה וְאָכֹל לֹא תֹאכְלֻהוּ׃ כה כִּי

רש"י

ממנו · בראשון ע יאכל · (פי' יאכל בשני) (ס"א והנותר ממנו יאכל) · וי"ו זו יתירה היא ויש כמוה הרבה במקרא כגון ואלה בני צבעון ואיה וענה את וקדש ולבא מרמס: (יח) ואם האכל יאכל וגו' · במחשב בשחיטה לאכלו בשלישי הכתוב מדבר יכול אם אכל ממנו בשלישי יפסל למפרע ת"ל המקריב אתו לא יחשב בשעת הקרבה הוא נפסל ואינו נפסל בשלישי · וכן פירושו בשעת הקרבתו לא תעלה זאת במחשבה ם ואם חשב פגול יהיה: והנפש האוכלת ממנו · אפי' בתוך הזמן צ עונה תשא: (יט) והבשר · של קדש שלמים אשר יגע בכל טמא לא יאכל: והבשר · לרבות אבר שיצא מקצתו ק שהפנימי מותר: כל טהור יאכל בשר · מה ת"ל לפי שנאמר ודם זבחיך ישפך והבשר תאכל · יכול לא יאכלו שלמים אלא הבעלים לכך נאמר כל טהור יאכל בשר: (והבשר כל טהור יאכל בשר · כלומר כל מה שאסרתי לך בחטאת ואשם שאם יצאו חוץ לקלעים אסורה כמו שכתוב בחצר אהל מועד יאכלוה בבשר זה אני אומר לך כל טהור יאכל בשר אפילו בכל העיר): (כ) וטומאתו עליו · בטומאת הגוף ר הכתוב מדבר אבל טהור שאכל את הטמא אינו ענוש כרת אלא אזהרה והבשר אשר יגע בכל טמא וגו' · ואזהרת טמא שאכל את הטהור אינה מפורשת בתורה אלא חכמים למדוה בגזרה שוה · ש ג' כריתות אמורות (הכא שנים וא' בפ' אמור כל איש

נכסתא ביומא תליתאה בנורא יתוקד: יח ואם אתאכלא יתאכל מבסר נכסת קודשוהי ביומא תליתאה לא יהא לרעוא דמקרב יתה לא יתחשב לה מרחק יהא ואנש דתיכול מנה חובה יקבל: יט ובסר קודשא די יקרב בכל מסאב לא יתאכל בנורא יתוקד ובסר קודשא כל די דכי בקודשא ייכול בסר קודשא: כ ואנש די תיכול בסרא מנכסת קודשיא די קדם יי וסובתה עלוהי וישתיצי אנשא ההיא מעמה: כא ואנש ארי תקרב בכל מסאב בסואבת אנשא או בבעירא מסאבא או בכל שקצא מסאב וייכול מבסר נכסת קודשיא די קדם יי וישתיצי אנשא ההיא מעמה: כב ומליל יי עם משה למימר: כג מליל עם בני ישראל למימר כל תרב תור ואמר ועזא לא תיכלון: כד ותרב נבילא ותרב תבירא יתעבד לכל

רשב״ם

(יח) ואם האכל יאכלי חכמים עקרוהו מפשוטו · ופירשוהו במחשב לאכול מזבחו ביום השלישי באחד מד׳ עבודות שחישב בשחיטה או בהולכת הדם או בקבלה או בזריקה: (יט) כל טהור יאכל בשר · טהור:

רש״י

אשר יקרב וגו׳ ופי׳ חז״ל דהאי יקריב אכילה היא) באוכלי קדשים בטומאת הגוף ודרשוה רבותינו בשבועות אחת לכלל ואחת לפרט ואחת ללמד על קרבן עולה ויורד שלא נאמר אלא על טומאת מקדש וקדשיו: (כד) יעשה לכל מלאכה׳ כא ולימד על החלב שאינו מטמא ת טומאת נבלות: ואכל לא

עיקר ש״ח ובאר״ת

ע דלא שאמר דקאי והנותר ממנו על יום השני יאכל ביום השלישי דהא כתיב לקמן ואם האכל גו׳ ביום השלישי לא ירצה גו׳ לכ״ם פירוש דוממחרת קאי אלמטה ויתפרש והנותר ממנו ממחרת ליום הראשון וכוי״ו דוהנותר הוא יתורא ומדלא כתיב והנותר ממנו למחרת יאכל למדו שאכלם לכתחלה לשני ימים: פ ר״ל שבשעת הקרבה לא יחשוב לאכלו ביום השלישי היינו חוץ לזמן כי הוא מפגל את הקרבן במחשבתו · ואם חשב לאכלו חוץ למקומו כמו חוץ לעזרה בקדשים קלים · וחוץ לקלעים בקדשי קדשים נפסל הקרבן ולא נתפגל: צ מאחר שכבר נתפגל במחשבה: ק שיצא מקלת אבר חוץ לעזרה בקדשי קדשים או בקדשים קלים חוץ לחומת ירושלים ואסר מ״מ הפנימי שנשאר מותר באכילה: ר דיליף וטומאתו דכאן מטומאתו דכתיב גבי כרת ושם מפורש טומאת הגוף: ש מן ולא יעמתו את מתפסם בפ׳ נשא: ת דלהיפר שנאה כבר כתיב גבי

כָּל־אֹכֵל חֵלֶב מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה
לַיהוָה וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ׃ כו וְכָל־דָּם לֹא
תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה׃ כז כָּל־נֶפֶשׁ
אֲשֶׁר־תֹּאכַל כָּל־דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ פ
כח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כט דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הַמַּקְרִיב אֶת־זֶבַח שְׁלָמָיו לַיהוָה יָבִיא
אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה מִזֶּבַח שְׁלָמָיו׃ ל יָדָיו תְּבִיאֶינָה אֵת
אִשֵּׁי יְהוָה אֶת־הַחֵלֶב עַל־הֶחָזֶה יְבִיאֶנּוּ אֵת הֶחָזֶה
לְהָנִיף אֹתוֹ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ לא וְהִקְטִיר הַכֹּהֵן אֶת־
הַחֵלֶב הַמִּזְבֵּחָה וְהָיָה הֶחָזֶה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו׃ לב וְאֵת
שׁוֹק הַיָּמִין תִּתְּנוּ תְרוּמָה לַכֹּהֵן מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵיכֶם׃
לג הַמַּקְרִיב אֶת־דַּם הַשְּׁלָמִים וְאֶת־הַחֵלֶב מִבְּנֵי אַהֲרֹן

רש"י

תאכלהו. אמרה תורה יבוא איסור נבלה וטרפה ויחול על איסור חלב שאם אכלו יתחייב אף על לאו של נבלה ולא תאמר אין איסור חל על איסור: (כו) לעוף ולבהמה. פרט לדם דגים וחגבים: בכל מושבותיכם. לפי שהיא חובת הגוף ואינה חובת קרקע א נוהגת בכל מושבות ובמסכת קדושין בפ"א מפרש למה הוצרך לומר: (ל) ידיו תביאינה וגו'. שתהא יד הבעלים מלמעלה והחלב והחזות נתונין בה ויד כהן ב מלמטה ומניפן: את אשי ה'. ומה הן האשים את החלב על החזה: יביאנו. כשמביאו מבית המטבחים נותן החלב על החזה וכשנותנו ליד הכהן המניף נמצא החזה למעלה והחלב למטה וזהו האמור במקום אחר שוק התרומה וחזה התנופה על אשי החלבים יביאו להניף וגו' ולאחר התנופה נותנו לכהן המקטיר ונמצא החזה למטה וזהו שנא' וישימו את החלבים על החזות ויקטר החלבים המזבחה למדנו שג' כהנים ג זקוקין לה כך מפורש במנחות: את החלב על החזה יביאנו. ואת החזה למה מביא להניף אותו יצא מביאו ולא שיהא הוא מן האשים ד לפי שנאמ' את אשי ה' את החלב על החזה יכול שתהא אף החזה לאשים (ואע"ג דכתיב והיה החזה לאהרן וגו' הי"א דמקצתן לאשים ומקצתן לאהרן כמו גבי כבד - ג"א) לכך נאמר את החזה להניף וגו': (לא) והקטיר הכהן את החלב. ואח"כ והיה החזה לאהרן ה למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה מן המזבח: (לב) שוקי

מן

עבדתא ומיכל לא תיכלנה׃ כה ארי כל דיכול תרבא מן
בעירא די יקרבון מנה קרבנא קדם יי וישתיצי אנשא
די תיכול מעמה׃ כו וכל דמא לא תיכלון בכל מותבניכון
דעופא ודבעירא׃ כז כל אנשא די תיכול כל דמא וישתיצי
אנשא ההיא מעמה׃ כח ומליל יי עם משה למימר׃
כט מלל עם בני ישראל למימר דמקרב ית נכסת קודשוהי
קדם יי ייתי ית קרבנה לקדם יי מנכסת קודשוהי׃ ל ידוהי
תיתון ית קרבניא דיי ית תרבא על חדיא ייתנה ית חדיא
לארמא יתה ארומא קדם יי׃ לא ויסק כהנא ית תרבא
למדבחא ויהי חדיא לאהרן ולבנוהי׃ לב וית שוקא דימינא
תתנון אפרשותא לכהנא מנכסת קודשיכון׃ לג דמקרב ית
דם נכסת קודשיא וית תרבא מבני אהרן דילה תהי

רשב"ם

(כה) מן הבהמה אשר יקריב · ממין אותה הבהמה: אשה לה' · אפי' חולין: (כו) בכל מושבותיכם · אע"פ שודאי הן חולין בגבולין:

רש"י

מן הפרק של ארכובה שנמכרת עם את דם השלמים וגו' · מי שהוא ראוי
הראש עד הפרק האמצעי ו שהוא סובך לזריקתו ולהקטיר חלביו יצא טמא
של רגל [נ"א ירך]: (לג) המקריב בשעת זריקת דמים או בשעת הקטר

עיקר ש"ח ובאר"ח

נבלה לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה או מכור וגו' אע"כ בא הכתוב יעשה
לכל מלאכה להתיר למשוח עורות בחלב וכדומה משום דאינו מטמא: א דס"ד
הואיל בענינא דקרבנות כתיבי דוקא בזמן דאיכא קרבן נאסר דם · וכן אין
לומר דבכל מושבותיכם בא לרבות אף דם דגים וחגבים דבכל אימעיטו מלעוף
ולבהמה כמ"ש רש"י לפני זה · ולכך הקדים רש"י המיעוט של עוף ולבהמה
לפני מושבותיכם אף כי בקרא כתיב בכל מושבותיכם לפני לעוף ולבהמה:
ב דמצינו שצריך ג"כ יד כהן מדכתיב גבי בכורים ולקח הכהן הטנא מידך ·
הא כיצד יד הבעלים מלמעלה כו': ג משום ברוב עם לכן בעינן ג' כהנים:
ד וקאי את החזה אלמטה להניף אותו: ה דמדכתיב למעלה דהחזה הוא
להניף ולא להקטיר מכלל דנאכל לכהן · ל"ל דכתיב עוד והיה החזה וגו'
אלא ללמד שאין הבשר כו': ו כבר העיר ע"ז התוי"ט בספ"י דחולין
ד"ה עד סובך כו' למה שבק רש"י לת"ק ומפרש אליבא דר' יהודה שאין

הלכה

לוֹ תִהְיֶה שׁוֹק הַיָּמִין לְמָנָה: לד כִּי אֶת־חֲזֵה הַתְּנוּפָה
וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה לָקַחְתִּי מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִזִּבְחֵי
שַׁלְמֵיהֶם וָאֶתֵּן אֹתָם לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן וּלְבָנָיו לְחָק־עוֹלָם
מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לה זֹאת מִשְׁחַת אַהֲרֹן וּמִשְׁחַת בָּנָיו
מֵאִשֵּׁי יְהוָה בְּיוֹם הִקְרִיב אֹתָם לְכַהֵן לַיהוָה: לו אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה לָתֵת לָהֶם בְּיוֹם מָשְׁחוֹ אֹתָם מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתָם: לז זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה לַמִּנְחָה
וְלַחַטָּאת וְלָאָשָׁם וְלַמִּלּוּאִים וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים: לח אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי בְּיוֹם צַוֹּתוֹ אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶת־קָרְבְּנֵיהֶם לַיהוָה בְּמִדְבַּר סִינָי: פ
רביעי ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב קַח אֶת־
אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו אִתּוֹ וְאֵת הַבְּגָדִים וְאֵת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה
וְאֵת ׀ פַּר הַחַטָּאת וְאֵת שְׁנֵי הָאֵילִים וְאֵת סַל הַמַּצּוֹת:
ג וְאֵת כָּל־הָעֵדָה הַקְהֵל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ד וַיַּעַשׂ
מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַתִּקָּהֵל הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעֵדָה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה לַעֲשׂוֹת: ו וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו

רש"י

חלבים שאינו חולק בבשר: (לד) התנופ'. התרומ'. מוליך ומביא מעלה ומוריד: (לז) ולמלואים. ליום חינוך הכהונה: (ב) קח את אהרן. פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת המשכן שאין מוקדם ומאוחר בתורה: קח את אהרן. קחנו בדברים ומשכהו: ואת פר החטאת וגו'. אלו האמורים בענין צוואת המלואים באתה פרשה ועכשיו ביום ראשון למלואים הזהירו בשעת מעשה: (ג) הקהל אל פתח אהל מועד. זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: (ה) זה הדבר. דברים שתראו שאני עושה לפניכם צוני

עיקר ש"ח ובאר"ח

הלכה כמותו וכן הסמ"ג עשין סי' קפ"ג סעיף ע"ז ; ז דהכסף הוא סינך וסינך נמדין

שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא לְחֻלָק : לד אֲרֵי יָת חֶדְיָא דַּאֲרָמוּתָא וְיָת
שׁוֹקָא דְּאַפְרָשׁוּתָא נְסֵבִית מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִנִּכְסַת קוּדְשֵׁיהוֹן
וִיהָבִית יָתְהוֹן לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא וְלִבְנוֹהִי לִקְיָם עָלַם מִן בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל : לה דָּא רְבוּת אַהֲרֹן וּרְבוּת בְּנוֹהִי מִקֻּרְבָּנַיָּא דַּייָ
בְּיוֹמָא דִּי יְקָרְבוּן יָתְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם יְיָ : לו דִּי פַּקִּיד יְיָ
לְמִתַּן לְהוֹן בְּיוֹמָא דְּרַבִּי יָתְהוֹן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קְיָם עָלַם
לְדָרֵיהוֹן : לז דָּא אוֹרָיְתָא לַעֲלָתָא לְמִנְחָתָא וּלְחַטָּאתָא
וְלַאֲשָׁמָא וּלְקֻרְבָּנַיָּא וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא : לח דִּי פַּקִּיד יְיָ יָת
מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְּסִינַי בְּיוֹמָא דְּפַקֵּדֵהּ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקָרָבָא
יָת קֻרְבָּנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְּסִינַי : א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר : ב קָרֵב יָת אַהֲרֹן וְיָת בְּנוֹהִי עִמֵּהּ וְיָת לְבוּשַׁיָּא
וְיָת מִשְׁחָא דִּרְבוּתָא וְיָת תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא וְיָת תְּרֵין דִּכְרִין
וְיָת סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא : ג וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּנֵשׁ לִתְרַע מַשְׁכַּן
זִמְנָא : ד וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דִּי פַּקִּיד יְיָ יָתֵהּ וְאִתְכְּנִישַׁת
כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא : ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לִכְנִשְׁתָּא דֵּין
פִּתְגָמָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֶעְבַּד : ו וְקָרִיב מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן וְיָת

רשב"ם

(לה) זאת משחת אהרן ובניו · שכר משחת אהרן ובניו כמו שנאמר
בצו את אהרן עור העולה בשר חטאת ואשם לחמי תודה, וחזה ושוק של
שלמים הנותרת מן המנחה :

עיקר ש"ח ובאר"ת

לנדרין · ותרומה מלשון הרמה למעלה וממילא מוריד ג"כ · ונותנין את
החמור בזה כזה ואת החמור כזה בזה שהכניסה צריכין תרומה והנפה :
ח דהקמה המשכן היה בר"ח ניסן · והמלואים התחילו בכ"ג אדר · ומ"ש
דכתיב ופתח אוהל מועד תשבו גו' אף שלא הוקם עוד · אך ליווה שישבו
במקום הנועד : ט [כי לקח בהוראת אחיזה והפיסה לא שייך רק בדבר שאין
בו רוח חיים ולא על האדם שהוא נושא את עצמו · לכן מפרש רש"י דהוא
מהוראת דבור זך ויפה וכמו יערוף כמטר לקחי (דברים לב ב) זך לקחי (איוב יא)
תם קחנו בדברים ומשכהו כי תדבר על לבו והוא ימשך אחריך במ"כ] :
י כי כאן לא נזכר שום דבר שיאמר עליו זה הדבר לכ"פ דברים שאמרו כו':

וַיִּרְחַץ אֹתָם בַּמָּיִם: ז וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הַכֻּתֹּנֶת וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בָּאַבְנֵט וַיַּלְבֵּשׁ אֹתוֹ אֶת־הַמְּעִיל וַיִּתֵּן עָלָיו אֶת־הָאֵפֹד וַיַּחְגֹּר אֹתוֹ בְּחֵשֶׁב הָאֵפֹד וַיֶּאְפֹּד לוֹ בּוֹ חצי התורה בפסוקים: ח וַיָּשֶׂם עָלָיו אֶת־הַחֹשֶׁן וַיִּתֵּן אֶל־הַחֹשֶׁן אֶת־הָאוּרִים וְאֶת־הַתֻּמִּים: ט וַיָּשֶׂם אֶת־הַמִּצְנֶפֶת עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשֶׂם עַל־הַמִּצְנֶפֶת אֶל־מוּל פָּנָיו אֵת צִיץ הַזָּהָב נֵזֶר הַקֹּדֶשׁ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: י וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם: יא וַיַּז מִמֶּנּוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַע פְּעָמִים וַיִּמְשַׁח אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־כָּל־כֵּלָיו וְאֶת־הַכִּיֹּר וְאֶת־כַּנּוֹ לְקַדְּשָׁם: יב וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ: יג וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיַּלְבִּשֵׁם כֻּתֳּנֹת וַיַּחְגֹּר אֹתָם אַבְנֵט וַיַּחֲבֹשׁ לָהֶם מִגְבָּעוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: חמישי יד וַיַּגֵּשׁ אֵת פַּר הַחַטָּאת וַיִּסְמֹךְ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ פַּר הַחַטָּאת: טו וַיִּשְׁחָט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּתֵּן עַל־קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב בְּאֶצְבָּעוֹ וַיְחַטֵּא אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ וַיְקַדְּשֵׁהוּ לְכַפֵּר עָלָיו: טז וַיִּקַּח אֶת־כָּל־הַחֵלֶב אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה הַמִּזְבֵּחָה: יז וְאֶת־הַפָּר וְאֶת־עֹרוֹ וְאֶת־בְּשָׂרוֹ וְאֶת־פִּרְשׁוֹ שָׂרַף בָּאֵשׁ

רש"י

הקב"ה לעשות ואל תאמרו לכבודי ולכבוד אחי אני עושה · כל הענין הזה בפרשת המלואים פירשתי בואתה תצוה: (ח) את האורים · כתב של שם המפורש: (ט) וישם על המצנפת · פתילי תכלת הקבועים בציץ נתן על המצנפת

בנוהי ואסחי יתהון במיא: ז ויהב עלוהי ית כתונא וזרז יתה בהמינא ואלביש יתה ית מעילא ויהב עלוהי ית אפודא וזרז יתה בהמין אפודא ואתקן לה בה: ח ושוי עלוהי ית חושנא ויהב בחושנא ית אוריא וית תמיא: ט ושוי ית מצנפתא על רישה ושוי על מצנפתא לקבל אפוהי ית ציצא דדהבא כלילא דקודשא כמא די פקיד יי ית משה: י ונסיב משה ית משחא דרבותא ורבי ית משכנא וית כל די בה וקדיש יתהון: יא ואדי מנה על מדבחא שבע זמנין ורבי ית מדבחא וית כל מנוהי וית כיורא וית בסיסה לקדשותהון: יב ואריק ממשחא דרבותא על רישא דאהרן ורבי יתה לקדשותה: יג וקריב משה ית בני אהרן ואלבשנון כתונין וזרז יתהון המינין ואתקן להון כובעין כמא די פקיד יי ית משה: יד וקריב ית תורא דחטאתא וסמך אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש תורא דחטאתא: טו ונכס ונסיב משה ית דמא ויהב על קרנת מדבחא סחור סחור באצבעה ודכי ית מדבחא וית דמא אריק ליסודא דמדבחא וקדשה לכפרא עלוהי: טז ונסיב ית כל תרבא די על גווא וית חצר כבדא וית תרתין כלין וית תרבהן ואסק משה למדבחא: יז וית תורא וית משכה וית בסרה וית אכלה אוקיד בנורא מברא למשריתא

רש"י

המצנפת ב כמלא הציץ תלוי במצנפת: (יא) ויז ממנו על המזבח · לא ידעתי היכן נצטוה בהזאות הללו: (יב) ויצק וימשח · בתחלה יוצק על ראשו ואח"כ נותן בין ריסי עיניו ומושך באצבעו מזה לזה: (יג) ויחבש · לשון קשירה: (טו) ויחטא את המזבח · חטאו וטהרו מזרות לכנס לקדושה: ויקדשהו · בעבודה זו: לכפר עליו · מעתה כל הכפרות: (טז) ואת יותרת הכבד · לבד הכבד · שהיה נוטל מעט מן הכבד עמה (דבפ' תצוה כתיב על

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב פי' לעיל בפ' תצוה (שמות כ"ח ל"ו) ברש"י שם דביאר הכל באר היטב:

מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: יח וַיַּקְרֵב
אֵת אֵיל הָעֹלָה וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־
רֹאשׁ הָאָיִל: יט וַיִּשְׁחָט וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־
הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: כ וְאֶת־הָאַיִל נִתַּח לִנְתָחָיו וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה
אֶת־הָרֹאשׁ וְאֶת־הַנְּתָחִים וְאֶת־הַפָּדֶר: כא וְאֶת־הַקֶּרֶב
וְאֶת־הַכְּרָעַיִם רָחַץ בַּמָּיִם וַיַּקְטֵר מֹשֶׁה אֶת־כָּל־הָאַיִל
הַמִּזְבֵּחָה עֹלָה הוּא לְרֵיחַ־נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: ששי כב וַיַּקְרֵב אֶת־הָאַיִל הַשֵּׁנִי
אֵיל הַמִּלֻּאִים וַיִּסְמְכוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁ
הָאָיִל: כג וַיִּשְׁחָט ׀ וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִדָּמוֹ וַיִּתֵּן עַל־תְּנוּךְ
אֹזֶן־אַהֲרֹן הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ
הַיְמָנִית: כד וַיַּקְרֵב אֶת־בְּנֵי אַהֲרֹן וַיִּתֵּן מֹשֶׁה מִן־הַדָּם
עַל־תְּנוּךְ אָזְנָם הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדָם הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן רַגְלָם הַיְמָנִית וַיִּזְרֹק מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם עַל־הַמִּזְבֵּחַ
סָבִיב: כה וַיִּקַּח אֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הָאַלְיָה וְאֶת־כָּל־הַחֵלֶב
אֲשֶׁר עַל־הַקֶּרֶב וְאֵת יֹתֶרֶת הַכָּבֵד וְאֶת־שְׁתֵּי הַכְּלָיֹת
וְאֶת־חֶלְבְּהֶן וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין: כו וּמִסַּל הַמַּצּוֹת אֲשֶׁר ׀
לִפְנֵי יְהוָה לָקַח חַלַּת מַצָּה אַחַת וְחַלַּת לֶחֶם שֶׁמֶן אַחַת
וְרָקִיק אֶחָד וַיָּשֶׂם עַל־הַחֲלָבִים וְעַל שׁוֹק הַיָּמִין: כז וַיִּתֵּן
אֶת־הַכֹּל עַל כַּפֵּי אַהֲרֹן וְעַל כַּפֵּי בָנָיו וַיָּנֶף אֹתָם תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה: כח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֹתָם מֵעַל כַּפֵּיהֶם וַיַּקְטֵר

רש"י

הכבד ופי' מן הכבד · מזרחי) : לשון זה רק באיל השני וע"ל פ' תלוש
(כב) איל המלואים · איל השלמים ואולי י"ל שהשלמות והשלום ענין א'·
(דאי פירושו מלשון חינוך לא הוה פריך · מזרחי) שמלואים ל' שלמים שממלאים
ומשלימים

במא די פקיד יי ית משה: יח וקריב ית דכרא דעלתא
וסמכו אהרן ובנוהי ית ידיהון על ריש דכרא: יט ונכס
וזרק משה ית דמא על מדבחא סחור סחור: כ וית דכרא
פליג לאברוהי ואסק משה ית רישא וית אבריא וית
תרבא: כא וית גווא וית כרעיא חליל במיא ואסק משה
ית כל דכרא למדבחא עלתא הוא לאתקבלא ברעוא
קרבנא הוא קדם יי כמא די פקיד יי ית משה: כב וקריב
ית דכרא תנינא דכר קרבניא וסמכו אהרן ובנוהי ית
ידיהון על ריש דכרא: כג ונכס ונסיב משה מן דמא ויהב
על רום אודנא דאהרן דימינא ועל אליון ידה דימינא
ועל אליון רגלה דימינא: כד וקריב ית בני אהרן ויהב
משה מן דמא על רום אודנהון דימינא ועל אליון ידיהון
דימינא ועל אליון רגלהון דימינא וזרק משה ית דמא על
מדבחא סחור סחור: כה ונסיב ית תרבא וית אליתא
וית כל תרבא די על גווא וית חצר כבדא וית תרתין
כלין וית תרבהן וית שוקא דימינא: כו ומסלא דפטיריא
די קדם יי נסיב גריצתא פטירא חדא וגריצתא דלחם משח
חדא ואספוג חד ושוי על תרביא ועל שוקא דימינא:
כז ויהב ית כלא על ידי אהרן ועל ידי בנוהי וארים יתהון
ארמא קדם יי: כח ונסיב משה יתהון מעל ידיהון ואסק

בעל הטורים

(כח) מלאים · חסר [ר״ל] ח״ו כתיב כי נספו לכם לתומם [שמתו נדב

רש״י

ומשמנים את הלחמים ברבוכתם : ורקיקין · כך מפורש במנחות :
(כו) וחלת לחם שמן · היא רבוכה (כח) ויקטר המזבחה · משה שמש כל
שהיה מרבה בה שמן ל כנגד סלתות שבעת ימי המלואים מ בחלוק לבן (קתי

עיקר ש״ח ובאר״ת

ל ולכך לא כתיב שמן רק חלה וחלת לחם : מ לפי שכהן נגמר עבודת המזבח
אבל פירש״י כאן · ולכך שינה כאן ג״כ להקפיד גם את הפסוק על המזבח

הַמִּזְבֵּחָה עַל־הָעֹלָה מִלֻּאִים הֵם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה הוּא לַיהוָה׃ כט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הֶחָזֶה וַיְנִיפֵהוּ תְנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵיל הַמִּלֻּאִים לְמֹשֶׁה הָיָה לְמָנָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ שביעי ל וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן־הַדָּם אֲשֶׁר עַל־הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל־אַהֲרֹן עַל־בְּגָדָיו וְעַל־בָּנָיו וְעַל־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בִּגְדֵי בָנָיו אִתּוֹ׃ לא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו בַּשְּׁלוּ אֶת־הַבָּשָׂר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְשָׁם תֹּאכְלוּ אֹתוֹ וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר בְּסַל הַמִּלֻּאִים כַּאֲשֶׁר צִוֵּיתִי לֵאמֹר אַהֲרֹן וּבָנָיו יֹאכְלֻהוּ׃ לב וְהַנּוֹתָר בַּבָּשָׂר וּבַלָּחֶם בָּאֵשׁ תִּשְׂרֹפוּ׃ מפטיר לג וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ שִׁבְעַת יָמִים עַד יוֹם מְלֹאת יְמֵי מִלֻּאֵיכֶם כִּי שִׁבְעַת יָמִים יְמַלֵּא אֶת־יֶדְכֶם׃ לד כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בַּיּוֹם הַזֶּה צִוָּה יְהוָה לַעֲשֹׂת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ לה וּפֶתַח אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא תָמוּתוּ כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃ לו וַיַּעַשׂ אַהֲרֹן וּבָנָיו אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ססס

צ"ו · ל"ו פסוקים : ומפטירין כה אמר ה' צבאות · בירמיה סימן ז' :

רש"י

על כל הענין רק שהמתין לפ' עד סוף כל שמונה של משה) : על העולה · אחר העולה ולא מצינו שוק של שלמים קרב בכל מקום חוץ מזה : (לד) לעשת · כל שבעת ה' הימים · ורבותינו ז"ל דרשו לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יום הכפורים ולמד שכהן גדול טעון פרישה קודם יום הכפורים שבעת ימים וכן הכהן

השורף את הפרה : (לה) ולא תמותו · הא אם לא תעשו כן הרי אתם חייבים מיתה: (לו) ויעש אהרן ובניו · להגיד שבחן שלא הטו ימין ושמאל (המ"ס שלא שמעו מפי הקב"ה רק מפי משה · ש"ח · וכן דייק לשון הכ"כ שהיו שמחים לקבל מפי משה כשומע מפי הקב"ה) :

תשלת פרשת צו

למדבחא על עלתא קרבניא אנון לאתקבלא ברעוא קרבנא הוא קדם יי : כט ונסיב משה ית חדיא וארימה ארמא קדם יי מדכר קרבניא למשה הוה לחלק כמא די פקיד יי ית משה : ל ונסיב משה ממשחא דרבותא ומן דמא די על מדבחא ואדי על אהרן על לבושוהי ועל בנוהי ועל לבושי בנוהי עמה וקדיש ית אהרן ית לבושוהי וית בנוהי וית לבושי בנוהי עמה : לא ואמר משה לאהרן ולבנוהי בשילו ית בסרא בתרע משכן זמנא ותמן תיכלון יתה וית לחמא די בסל קרבניא כמא די פקדית למימר אהרן ובנוהי ייכלנה : לב ודאשתאר בבשרא ובלחמא בנורא תוקדון : לג ומתרע משכן זמנא לא תפקון שבעא יומין עד יום משלם יומי קרבניכון ארי שבעא יומין יקרב ית קרבנכון : לד כמא די עבד ביומא הדין פקיד יי למעבד לכפרא עליכון : לה ובתרע משכן זמנא תיתבון ימם ולילי שבעא יומין ותטרון ית מטרת מימרא דיי ולא תמותון ארי כן אתפקדית : לו ועבד אהרן ובנוהי ית כל פתגמיא די פקיד יי בידא דמשה :

בעל הטורים

והפיסוק] : (לד) לעשות · חסר וי"ו פרט שהיו מזין עליו כל שבעת הימים דאמר בפ"ק דיומא לעשות זו מעשה ולא היו מזין עליו בשבת :

עיקר ש"ח ובאר"ח

ולא נתנם ג"כ למנה כמו החזה · והוא כדי לעשות היכר בינו ובין אהרן · שהוא לא קיבל רק את החזה · ואהרן ובניו יקבלו את שניהם החזה והשוק : ג ולפי זה הוא מקרא קצר ויתפרש כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות כל שבעת הימים ולדעת רז"ל יתפרש הכתוב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות עוד בשנה וזה כאשר יכינו פר לטהר את העמדים וכן כאשר יבואו לכפר עליכם וזה ביום הכפורים דכשנכנס לפנים הכהן פרישה : ס דלעולם לא איצטרך דסבירא דלא ימותו ורק לדיוקא : ע ובכמה מקומות פירשו כן ויש אלה מקומות שלא פירשו כן ומפורש בהרא"ם :

תרי"ג — בפרשת צו יש בה י"ח מצות תשע עשין ותשע לאוין :

עשין · — לאוין

(קלא) נט להרים הדשן מעל המזבח שנאמר והרים את הדשן אשר תאכל האש את העולה :

(קלב) ס להדליק אש על המזבח תמיד שנאמר והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה וביער וגו' :

(קלג) שלא לכבות אש מעל המזבח שנאמר לא תכבה : — עג

(קלד) סא לאכול כהנים שיירי מנחות שנאמר והנותרת ממנו יאכלו אהרן ובניו :

(קלה) שלא לעשות שיירי מנחות חמץ שנאמר לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי : — עד

(קלו) סב להקריב כהן גדול מנחה בכל יום שנאמר זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' :

(קלז) שלא תאכל מנחת כהן שנאמר וכל מנחת כהן כליל תהיה לא תאכל : — עה

(קלח) סג לעשות מעשה החטאת כמשפטה שנאמר זאת תורת החטאת :

(קלט) שלא יאכל מבשר חטאות הנעשות בפנים שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף : — עו

(קמ) סד לעשות מעשה האשם שנאמר וזאת תורת האשם קדש קדשים הוא :

(קמא) סה לעשות זבח השלמים כמשפטו שנאמר וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה' :

(קמב) שלא להותיר מקרבן התודה עד מחרת יום זביחתו שנאמר ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר : — עז

(קמג) סו לשרוף הנותר מבשר הקדשים אחר עבור זמן אכילתן המוגבל לכל אחד ואחד שנאמר והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף :

(קמד) שלא לאכול פיגול שנאמר לא יחשב לו פגול יהיה : — עח

(קמה) שלא לאכול בשר הקדשים שנטמא שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל : — עט

(קמו) סז לשרוף קדשים שנטמאו שנאמר והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל באש ישרף :

(קמז) שלא לאכול כל חלב בהמה טהורה שנאמר כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו : — פ

(קמח) שלא לאכול דם בהמת חיה ועוף שנאמר וכל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם לעוף ולבהמה : — פא

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹלוֹתֵיכֶם סְפוּ עַל־
זִבְחֵיכֶם וְאִכְלוּ בָשָׂר : כִּי לֹא־דִבַּרְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
וְלֹא צִוִּיתִים בְּיוֹם הוֹצִיא הוציאי קרי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
עַל־דִּבְרֵי עוֹלָה וָזָבַח : כִּי אִם־אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם
לֵאמֹר שִׁמְעוּ בְקוֹלִי וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי
לְעָם וַהֲלַכְתֶּם בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה אֶתְכֶם לְמַעַן יִיטַב
לָכֶם : וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיֵּלְכוּ בְּמֹעֵצוֹת
בִּשְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע וַיִּהְיוּ לְאָחוֹר וְלֹא לְפָנִים : לְמִן־הַיּוֹם
אֲשֶׁר יָצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה וָאֶשְׁלַח
אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדַי הַנְּבִיאִים יוֹם הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ : וְלוֹא
שָׁמְעוּ אֵלַי וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם הֵרֵעוּ
מֵאֲבוֹתָם : וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְלֹא
יִשְׁמְעוּ אֵלֶיךָ וְקָרָאתָ אֲלֵיהֶם וְלֹא יַעֲנוּכָה : וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם
זֶה הַגּוֹי אֲשֶׁר לוֹא־שָׁמְעוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָיו וְלֹא לָקְחוּ
מוּסָר אָבְדָה הָאֱמוּנָה וְנִכְרְתָה מִפִּיהֶם : גָּזִּי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי
וּשְׂאִי עַל־שְׁפָיִם קִינָה כִּי מָאַס יְהוָה וַיִּטֹּשׁ אֶת־דּוֹר עֶבְרָתוֹ :
כִּי־עָשׂוּ בְנֵי־יְהוּדָה הָרַע בְּעֵינַי נְאֻם־יְהוָה שָׂמוּ שִׁקּוּצֵיהֶם
בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא־שְׁמִי עָלָיו לְטַמְּאוֹ : וּבָנוּ בָּמוֹת הַתֹּפֶת
אֲשֶׁר בְּגֵיא בֶן־הִנֹּם לִשְׂרֹף אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם בָּאֵשׁ
אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עָלְתָה עַל־לִבִּי : לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים
נְאֻם־יְהוָה וְלֹא־יֵאָמֵר עוֹד הַתֹּפֶת וְגֵיא בֶן־הִנֹּם כִּי אִם־גֵּיא
הַהֲרֵגָה וְקָבְרוּ בְתֹפֶת מֵאֵין מָקוֹם : וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה
לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד : וְהִשְׁבַּתִּי

מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלִָם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל
חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחׇרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ׃ בָּעֵת הַהִיא נְאֻם־
יְהוָה ויוציאו יוציאו ק׳ אֶת־עַצְמוֹת מַלְכֵי־יְהוּדָה וְאֶת־
עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת־עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת ׀ עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים
וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי־יְרוּשָׁלִָם מִקִּבְרֵיהֶם׃ וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ
וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל ׀ צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם
וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם

ויקרא ט שמיני

ט א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו
וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיֹּאמֶר אֶל־אַהֲרֹן קַח־
לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב
לִפְנֵי יְהוָה׃ ג וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־
עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וָכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה׃
ד וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה אֲלֵיכֶם׃ ה וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר
צִוָּה מֹשֶׁה אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כׇּל־הָעֵדָה וַיַּעַמְדוּ

רש״י

(א) ויהי ביום השמיני · א למלואים הוא ר״ח ניסן ב שהוקם המשכן בו ביום ונטל עשר עטרות השנויות בסדר עולם : ולזקני ישראל · להשמיעם ג שעל פי הדבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס : (ב) קח לך עגל · להודיע שמכפר לו הקב״ה ד ע״י עגל זה על מעשה העגל שעשה· (ת״כ· והא דאין קטיגור נעשה סניגור היינו דוקא בעבודת פנים) : (ד) כי היום ה׳ נראה אליכם · להשרות שכינתו

עיקר ש״ח ובאר״ח

א מדכתיב בסוף פ׳ ח ופתח אה״מ תשבו שבעת ימים · ואח״כ כתיב ביום השמיני קאי אמה שלפניו אאותן שבעת ימים : ב שיום ראשון של המלואים היה בכ״ג באדר כדפרשנו לעיל ממילא יום השמיני היה בר״ח

לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ׃ וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן־הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל־הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃

אונקלוס

א וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְמִינָאָה קְרָא משֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי וּלְסָבֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַאֲמַר לְאַהֲרֹן סַב לָךְ עֵגֶל בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא שַׁלְמִין וְקָרֵב קֳדָם יְיָ׃ ג וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימַר סִיבוּ צְפִיר בַּר עִזִּין לְחַטָּאתָא וְעֵגֶל וְאִמַּר בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין לַעֲלָתָא׃ ד וְתוֹר וּדְכַר לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְדַבָּחָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתָא דְּפִילָא בִמְשַׁח אֲרֵי יוֹמָא דֵין יְקָרָא דַייָ מִתְגְּלֵי לְכוֹן׃ ה וּנְסִיבוּ יָת דִּי פַקֵּיד משֶׁה לִקְדָם

רשב״ם

(א) ויהי ביום השמיני · למלואים שהוקם המשכן ונתחנכו כבר אהרן ובניו לעבודה: (ד) כי היום ה' נראה·ויוציא אש מןהשמים

בעל הטורים

(א) (ויהי ביום) השמיני קרא משה · בגימטריא היה ביום ראש חדש ניסן · אמר משה לפי ששרתי ז' ימים בכהנה לכן לא זכיתי לשמש אלא ז': (ב) עגל בן בקר · בגימט' לכפר חטא העגל (ע"ה): (ג) ועגל וכבש · כבש לכבוש מעשה עגל ואיל

עיקר ש"ת ובאר"ח

ניסן: ג כי לא מצינו לכאן בפסוק שדבר עמהם כלום ורק לאהרן צוה לדבר אם בני ישראל להקריב קרבן ולמה קרא נמי אלא להפתיעם כו': ד כי למה צוה לו להקריב עגל לחטאת הלא חטאת של כהן המשיח הוא פר אלא להודיע

לִפְנֵי יְהוָה: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה: ז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ
וְכַפֵּר בַּעַדְךָ וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם וְכַפֵּר
בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: ח וַיִּקְרַב אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ
וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ: ט וַיַּקְרִבוּ בְּנֵי
אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּטְבֹּל אֶצְבָּעוֹ בַּדָּם וַיִּתֵּן עַל־
קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־הַדָּם יָצַק אֶל־יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ:
י וְאֶת־הַחֵלֶב וְאֶת־הַכְּלָיֹת וְאֶת־הַיֹּתֶרֶת מִן־הַכָּבֵד מִן־
הַחַטָּאת הִקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה:
יא וְאֶת־הַבָּשָׂר וְאֶת־הָעוֹר שָׂרַף בָּאֵשׁ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה:
יב וַיִּשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֵלָיו אֶת־
הַדָּם וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב: יג וְאֶת־הָעֹלָה הִמְצִיאוּ
אֵלָיו לִנְתָחֶיהָ וְאֶת־הָרֹאשׁ וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ: יד וַיִּרְחַץ
אֶת־הַקֶּרֶב וְאֶת־הַכְּרָעָיִם וַיַּקְטֵר עַל־הָעֹלָה הַמִּזְבֵּחָה:
טו וַיַּקְרֵב אֵת קָרְבַּן הָעָם וַיִּקַּח אֶת־שְׂעִיר הַחַטָּאת
אֲשֶׁר לָעָם וַיִּשְׁחָטֵהוּ וַיְחַטְּאֵהוּ כָּרִאשׁוֹן: טז וַיַּקְרֵב אֶת־
הָעֹלָה וַיַּעֲשֶׂהָ כַּמִּשְׁפָּט: שני יז וַיַּקְרֵב אֶת־הַמִּנְחָה וַיְמַלֵּא

רש"י

ח במעשה ידיכם לכך קרבנות הללו
באין חובה ליום זה: (ז) קרב אל
המזבח. שהיה אהרן בוש וירא לגשת
אמר לו משה למה אתה בוש לכך
נבחרת: את חטאתך. עגל בן בקר:
ואת עולתך. איל: קרבן העם.
שעיר עזים: ועגל וכבש. כל מקום
שאומר עגל בן שנה הוא ומכאן אתה
למד. (כדמפרש קרא בן שנה ות"כ
ע"כ בן בקר בן ב' שנים וכזה מיתת
דלא כלל שקרא גבי בני אהרן המטתה
והמולה ולכתוב קרבניך משום דלא
היינו יכולין לטעות ולומר דהיינו בן
בקר היינו פר דסתם קרבן הכהן פר
בן ג' הוא): (יא) ואת הבשר ואת
העור וגו'. לא מצינו חטאת חיצונה

נשרפת

מַשְׁכַּן זִמְנָא וְקָרִיבוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא וְקָמוּ קֳדָם יְיָ: ו וַאֲמַר משֶׁה דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ תַּעַבְדוּן וְיִתְגְּלֵי לְכוֹן יְקָרָא דַּייָ: ז וַאֲמַר משֶׁה לְאַהֲרֹן קְרַב לְמַדְבְּחָא וַעֲבֵד יָת חַטָּאתָךְ וְיָת עֲלָתָךְ וְכַפַּר עֲלָךְ וְעַל עַמָּא וַעֲבֵד יָת קֻרְבַּן עַמָּא וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ: ח וּקְרֵב אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא וּנְכֵס יָת עֶגְלָא דְחַטָּאתָא דִּי לֵהּ: ט וְקָרִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יָת דְּמָא לֵהּ וּטְבַל אֶצְבְּעֵהּ בִּדְמָא וִיהַב עַל קַרְנַת מַדְבְּחָא וְיָת דְּמָא אֲרִיק לִיסוֹדָא דְמַדְבְּחָא: י וְיָת תַּרְבָּא וְיָת כָּלְיָתָא וְיָת חִצְרָא מִן כַּבְדָּא מִן חַטָּאתָא אַסֵּק לְמַדְבְּחָא כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת משֶׁה: יא וְיָת בִּשְׂרָא וְיָת מַשְׁכָּא אוֹקִיד בְּנוּרָא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא: יב וּנְכֵס יָת עֲלָתָא וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן לֵהּ יָת דְּמָא וּזְרָקֵהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: יג וְיָת עֲלָתָא אַמְטִיאוּ לֵהּ לְאֵבְרָהָא וְיָת רֵישָׁא וְאַסֵּק עַל מַדְבְּחָא: יד וְחַלֵּיל יָת גַּוָּא וְיָת כְּרָעַיָּא וְאַסֵּק עַל עֲלָתָא לְמַדְבְּחָא: טו וְקָרֵב יָת קֻרְבַּן עַמָּא וּנְסֵיב יָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דִּי לְעַמָּא וְנַכְסֵהּ וְכַפַּר בִּדְמֵהּ כְּקַדְמָאָה: טז וְקָרֵב יָת עֲלָתָא וַעֲבָדַהּ כִּדְחָזֵי: יז וְקָרִיב יָת מִנְחָתָא וּמְלָא יְדֵהּ מִנַּהּ וְאַסֵּק

בעל הטורים

שהיה מרקד לפניהם כאיל והיינו דכתיב וירקדם כמו עגל: (ז) וכפר י' [הכא כתב פסוקא אחר תשיבי לענין הרמז] ולהלן וכפר על העם גבי קטרת וכפר על חטאתנו לומר כמו שקרבן מכפר על חטא כך הקטרת

רש"י

נתרפת אלא זו ושל מלואים וכולן על פי הדבור: (יב) וימצאו · לשון הושטה ו והזמנה: (טו) ויחטאהו · עשהו כמשפט חטאת: כראשון · כעגל זה שלו: (טו) ויעשה כמשפט · המפורש בעולת נדבה ה בויקרא: (יז) וימלא כפו ·

עיקר ש"ח ובאר"ת

מכפר לו הקב"ה כו': ח כדכתיב לכהן ושלא אש מלפני ה' ותאכל כו' וזהו סימה יתירה נודעת להם שנתקבלו הקרבנות לרצון: ו [ולא מלשון מציאת אבדה כי הוראה זו לא שייכה הכא כלל בא"ל]: ז שלא תטעה לומר דקאי אאלפתו שאולה נכ"פ דקאי אעגל שלו: ח לומר שטעונה סמיכה כעולת נדבה

כַּפּוֹ מִמֶּנָּה וַיַּקְטֵר עַל־הַמִּזְבֵּחַ מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר׃ יח וַיִּשְׁחַט אֶת־הַשּׁוֹר וְאֶת־הָאַיִל זֶבַח הַשְּׁלָמִים אֲשֶׁר לָעָם וַיַּמְצִאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶת־הַדָּם אֵלָיו וַיִּזְרְקֵהוּ עַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב׃ יט וְאֶת־הַחֲלָבִים מִן־הַשּׁוֹר וּמִן־הָאַיִל הָאַלְיָה וְהַמְכַסֶּה וְהַכְּלָיֹת וְיֹתֶרֶת הַכָּבֵד׃ כ וַיָּשִׂימוּ אֶת־הַחֲלָבִים עַל־הֶחָזוֹת וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה׃ כא וְאֵת הֶחָזוֹת וְאֵת שׁוֹק הַיָּמִין הֵנִיף אַהֲרֹן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה׃ כב וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת־יָדָו ידיו קרי אֶל־הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים׃ כג וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת־הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעָם׃ שלישי כד וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־

רש"י

היא קמיצה: מלבד עולת הבקר. כל אלה עשה אחר עולת התמיד: (יט) והמכסה. חלב המכסה את הקרב: (כ) וישימו את החלבים על החזות. לאחר התנופה נתנן כהן המניף לכהן אחר להקטירם. נמצאו העליונים למטה: (כב) ויברכם. ברכת כהנים יברכך יאר ישא: וירד. מעל המזבח. מקרא מסורס הוא: וירד מעשות וגו'. דאל"כ הו"ל וירד מעשות וגו' ומלברך: (כג) ויבא משה ואהרן וגו'. למה נכנסו מצאתי בפ' מלואים בברייתא הנוספת על ת"כ שלנו למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. או לא נכנס אלא לדבר אחר הריני דן ירידה וביאה טעונות ברכה מה ירידה מעין עבודה אף ביאה מעין עבודה הא למדת למה נכנס משה עם אהרן ללמדו על מעשה הקטרת. דבר אחר כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה מצטער ואומר יודע אני שכעס הקדוש ב"ה עלי ובשבילי לא ירדה שכינה לישראל אמר לו למשה משה אחי כך עשית לי שנכנסתי ונתביישתי מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל: ויצאו ויברכו את העם. אמרו ויהי נועם ה' אלהינו עלינו יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם לפי שכל שבעת ימי המלואים שהעמידו משה למשכן ושמש בו ופרקו בכל יום לא שרתה בו שכינה והיו ישראל נכלמים ואומרים למשה משה רבינו כל הטורח שטרחנו שתשרה שכינה בינינו ונדע שנתכפר לנו עון

עַל מַדְבְּחָא בַּר מֵעֲלַת צַפְרָא: יח וּנְכַס יָת תּוֹרָא וְיָת דִּכְרָא נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לְעַמָּא וְאַמְטִיאוּ בְּנֵי אַהֲרֹן יָת דְּמָא לֵיהּ וּזְרָקֵיהּ עַל מַדְבְּחָא סְחוֹר סְחוֹר: יט וְיָת תַּרְבַּיָּא מִן תּוֹרָא וּמִן דִּכְרָא אֲלִיתָא וְחָפֵי גַוָּא וְכָלְיָתָא וַחֲצַר כַּבְדָּא: כ וְשַׁוִּיאוּ יָת תַּרְבַּיָּא עַל חַדְוָתָא וְאַסֵּיק תַּרְבַּיָּא לְמַדְבְּחָא: כא וְיָת חַדְוָתָא וְיָת שׁוֹקָא דְּיַמִּינָא אֲרֵים אַהֲרֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ כְּמָא דִּי פַּקֵּיד מֹשֶׁה: כב וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָת יְדוֹהִי עַל עַמָּא וּבָרֵכִנּוּן וּנְחַת מִלְּמֶעְבַּד חַטָּאתָא וַעֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא· כג וְעַל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפָקוּ וּבָרִיכוּ יָת עַמָּא וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַּייָ לְכָל עַמָּא: כד וּנְפַקַת אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכַלַת עַל מַדְבְּחָא יָת עֲלָתָא וְיָת תַּרְבַּיָּא וַחֲזָא כָּל עַמָּא

רשב"ם

להקטיר קרבנות: (יז) ויקטר על המזבח · שם אותם על המזבח ובבא אש מעלה נקטר: (כג) ויבא משה ואהרן אל אהל מועד· להתפלל שתרד האש: וירא כבוד ה' אל כל העם · כיצד: (כד) ותצא אש מלפני ה' · מבית קודש הקדשים דרך מזבח הזהב להקטיר קטורת שהוא קודם להקטרת תמיד כדאמר במס' יומא · ושם מצא בני אהרן אצל מזבח הזהב ושרפם ואחר כך יצא ובא לו על המזבח ותאכל על המזבח את העולה

בעל הטורים

מכפר על חטא: (טו) ויעשה: ב' · הכא ואידך (ש"ב י"ב) ויעשה לאיש הבא אליו גבי דוד בענין ולרש אין כל כי אם כבשה פי' ויעשה כמשפט שהוא בעצמו חרץ משפטו ואת הכבשה ישלם ארבעתים: (כא) תנופה· וסמיך ליה וישא ידיו שהנושא כפיו צריך להניף בידיו: (כב) וישא אהרן את ידיו · זכה במתנות כהונה: ויברכם · ג' ברכות ברכם כנגד ג' מיני קרבנות · ברכה אחת כנגד חטאת וירד מן החטאת שנאמר רגלי חסידיו ישמור ·

רש"י

העגל לכך אמר: לכם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה' אהרן אחי כדאי וחשוב ממני שעל ידי קרבנותיו ועבודתו תשרה שכינה בכם

עיקר ש"ח ובאר"ח

(ביאור י"ז): ם פי' מלבד עולת הבוקר אשר עשה מקודם דאי ללמד שהיה זה הקרבן חוץ מעולת התמיד שלא עשה כלל הול"ל מלבד עולת הבוקר בסוף הפרשה אחר הקרבת כל הקרבנות: י עי' לעיל פ' ז פסוק ידיו תביאנה גו': כ ג' פסוקי כ"כ: ל כי אין מחנכין את מזבח הזהב אלא בקטורת של בה"ע · א"כ הקטורת שהקטיר עתה בבוקר קודם החינוך לא היה אלא ללמדו מעשה הקטורת: מ כי ברכת כהנים כבר בירך אהרן אותם:

הָעֹלָה וְאֶת־הַחֲלָבִים וַיַּרְא כָּל־הָעָם וַיָּרֹנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ י א וַיִּקְחוּ בְנֵי־אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ בָהֵן אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עָלֶיהָ קְטֹרֶת וַיַּקְרִיבוּ לִפְנֵי יְהוָה אֵשׁ זָרָה אֲשֶׁר לֹא צִוָּה אֹתָם׃ ב וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי יְהוָה וַתֹּאכַל אוֹתָם וַיָּמֻתוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ ג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן הוּא אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה ׀ לֵאמֹר בִּקְרֹבַי אֶקָּדֵשׁ וְעַל־פְּנֵי כָל־הָעָם אֶכָּבֵד וַיִּדֹּם אַהֲרֹן׃ ד וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־מִישָׁאֵל וְאֶל אֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל דֹּד אַהֲרֹן

רש״י

ותדעו שהמקום בחר בו: (כד) וירנו. כתרגומו: (ב) ותצא אש. רבי אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא על ידי שהורו הלכה בפני משה רבן. ר' ישמעאל אומר שתויי יין נכנסו למקדש (ואשר לא צוה אינו סבת מיתתם אלא להודיע שמעצמם התנדבו בו) תדע שאחר מיתתן הזהיר הנותרים שלא יכנסו שתויי יין למקדש. משל למלך שהיה לו בן בית וכו' כדאיתא בויקרא רבה: (ג) הוא אשר דבר וגו'. היכן דבר ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי. אל תקרי בכבודי אלא במכובדי. א"ל משה לאהרן אהרן אחי יודע הייתי שיתקדש הבית במיודעיו של מקום והייתי סבור או בי או בך עכשיו רואה אני שהם גדולים ממני וממך: וידום אהרן. קבל שכר על שתיקתו ומה שכר קבל שנתייחד עמו הדבור שנאמרה לו לבדו פרשת שתויי יין: בקרובי. בבחירי: ועל פני כל העם אכבד. כשהקב"ה עושה דין בצדיקים מתירא ומתעלה ומתקלס. אם כן באלו כ"ש ברשעים וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך: (ד) דד

רשב״ם

ואת השלמים: (א) ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא. קודם שיצא האש מלפני ה' כבר לקחו איש מחתתו להקטיר קטורת לפנים על מזבח הזהב שהרי קטורת של שחר קודמת לאיברים ונתנו בהן אש זרה אשר לא צוה אותם משה ביום הזה שאע"פ שבשאר ימים כתיב ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח היום לא צוה ולא רצה משה שיביאו אש של הדיוט לפי שהיו מצפים לרידת אש גבוה ולא טוב היום להביא את זה כדי להתקדש שם שמים שידעו הכל כי אש באה מן השמים כמו שאמר אליהו ואש לא תשימו לפי שהיה רוצה לקדש שם שמים בירידת האש מלמעלה: (ב) ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם. והוא ותצא אש של פסוק ראשון. כמו שפירשתי אצל וישב משה את דברי העם. וכן וישב את הכסף לאמו. שכתוב שני פעמים בפסל מיכה ששניהם אחד

וְשַׁבַּחוּ וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן: א וּנְסִיבוּ בְּנֵי אַהֲרֹן נָדָב וַאֲבִיהוּא גְּבַר מַחְתִּיתֵהּ וִיהָבוּ בְהֵן אֶשָּׁתָא וְשַׁוִּיאוּ עֲלַהּ קְטֹרֶת וְקָרִיבוּ קֳדָם יְיָ אֶשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא דִּי לָא פַּקֵּיד יָתְהוֹן: ב וּנְפַקַת אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וַאֲכָלַת יָתְהוֹן וּמִיתוּ קֳדָם יְיָ: ג וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן הוּא דִּי מַלִּיל יְיָ לְמֵימַר בְּקָרִיבַי אֶתְקַדַּשׁ וְעַל אַפֵּי כָל עַמָּא אֶתְיַקַּר וּשְׁתִיק אַהֲרֹן: ד וּקְרָא מֹשֶׁה לְמִישָׁאֵל וּלְאֶלְצָפָן בְּנֵי עֻזִּיאֵל אַח אֲבוּהִי דְּאַהֲרֹן וַאֲמַר לְהוֹן קְרִיבוּ

רשב״ם

הם · אף כאן שני הפסוקים אחד הם · כשיצא האש ותאכל את השלמים של מזבח החיצון כשלקחו בני אהרן והקריבו אש זרה על המזבח הפנימי ותצא אש מלפני ה' להקטיר קטורת לפנים תחלה ופגעה בני אהרן שם ומתו ואחר כך יצאה משם ובאה אל מזבח החיצון ותאכל את העולה: וימותו לפני ה'· ומיד כששמע אהרן היה רוצה להניח העבודה ולהתאבל על בניו: (ג) ויאמר משה אל אהרן· אל תתאבל ואל תבכה ואל תחדל מן העבודה· כי הדבר הזה אשר אני אומר לך הוא אשר דבר ה' בקרובי אקדש · בכהנים גדולים הקרובים אלי לשרתני אני רוצה להתקדש ולא שיתחלל שמי ועבודתי שכן אמר לי הקב"ה והכהן הגדול מאחיו וגו' את ראשו לא יפרע ובגדיו לא יפרם · ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו·הא אם לא יצא קידש · ואין מוקדם ומאוחר בתורה · ולכך אל תנית העבודה שאתה כהן גדול ולא תצא ולא תחלל אלא יתקדש הקב"ה ועבודתו על ידך: ועל פני כל העם אכבד · זהו כבוד השכינה שרואה בניו מתים ומניח אבלו בעבודת בוראו: וידום אהרן · מאבלותו ולא בכה ולא התאבל שכן כתוב ביחזקאל בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך במגפה וגו' האנק דום מתים אבל לא תעשה אף כאן וידום ממה שהיה רוצה להתאבל ולבכות · וזה מוסר ואמיתת פשוטו · אבל האגדה שאומר שהיה מנחמו משה לאהרן על שאמר לו הקב"ה ונקדש בכבודי וסבור הייתי או אני או אתה עכשיו תדע שהם גדולים ממני וממך אין זה לפי הפשט

בעל הטורים

יחד כנגד עולה שנאמר בעלותך להעלות · שלום כנגד שלמים: (א) אשר לא צוה · אין לומר לא צוה להביא אש זרה וגם לא צוה שלא להביאו אלא פירש אשר צווי של לא·צוה אותם [פי' שא"ל שלא היה צווי כלל על ההבאה הן להביא הן שלא להביא דא"כ למה מתו אלא פי' אשר צוה אותם לא · פירוש שאמר להם בפירוש שלא להביא · וכ"ה כפי' אשר לא צויתי בפ' שופטים עי' פירש"י שם] וכן לכל צבא השמים אשר לא צויתי: (ב) אותם · מלא וי"ו · שחטאו בששה דברים : אש זרה· הורו בפני רבם · שתויי יין · בנים לא היו להם [וזה היה ע"י שלא הי"ל נשים עי' יבמות דף ס"ד] נתנו עיניהם

וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם קִרְבוּ הקורא יטעים הגריש קודם התלשא שְׂאוּ
אֶת־אֲחֵיכֶם מֵאֵת פְּנֵי־הַקֹּדֶשׁ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה׃ ה וַיִּקְרְבוּ
וַיִּשָּׂאֻם בְּכֻתֳּנֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה׃
ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וּלְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר ׀ בָּנָיו
רָאשֵׁיכֶם אַל־תִּפְרָעוּ ׀ וּבִגְדֵיכֶם לֹא־תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ
וְעַל כָּל־הָעֵדָה יִקְצֹף וַאֲחֵיכֶם כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת־
הַשְּׂרֵפָה אֲשֶׁר שָׂרַף יְהוָה׃ ז וּמִפֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא תֵצְאוּ
פֶּן־תָּמֻתוּ כִּי־שֶׁמֶן מִשְׁחַת יְהוָה עֲלֵיכֶם וַיַּעֲשׂוּ כִּדְבַר
מֹשֶׁה׃ פ ח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ט יַיִן וְשֵׁכָר
אַל־תֵּשְׁתְּ ׀ אַתָּה ׀ וּבָנֶיךָ אִתָּךְ בְּבֹאֲכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד
וְלֹא תָמֻתוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ י וּלְהַבְדִּיל בֵּין

רש״י

אהרן · עוזיאל אחי עמרם היה שנא' ובני קהת וגו' : שאו את אחיכם וגו' · כאדם האומר לחבירו העבר את המת ג מלפני הכלה שלא לערבב את השמחה: (ה) בכתנתם · של מתים (דכל כתנת האמור בת"כ של בגדי כהונה · ומישאל ואלצפן לוים היו אע"כ של מתים) מלמד שלא נשרפו בגדיהם אלא נשמתם כמין שני חוטין של אש נכנסו לתוך חוטמיהם: (ו) אל תפרעו · אל תגדלו ם שער מכאן שאבל אסור בתספורת · אבל אתם אל תערבבו שמחתו של מקום : ולא תמתו · הא אם תעשו כן ע תמותו : ואחיכם כל בית ישראל · מכאן שצרתן של ת"ח מוטלת על הכל להתאבל בה : (ט) יין ושכר · יין דרך פ שכרותו : בבאכם אל אהל מועד · אין לי אלא בבואם להיכל · בגשתם למזבח מנין נאמר כאן ביאת אהל מועד ונאמר בקדוש ידים ורגלים ביאת אהל מועד מה להלן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד אף כאן עשה גישת מזבח כביאת אהל מועד : (י) ולהבדיל · כדי שתבדילו בין עבודת

עיקר ש"ת ובאר"ת

ג ולכן כתיב שאו וגו' מאת פני הקדש ולא כתיב שאו וקברום : ם ובפ' סוטה גבי ופרע את ראש האשה פי' רש"י שסותר את שערה · היינו נמי גדול שער כי כשהשערות קלועים אין נראים גדולים · ובסתירת הקליעה נראה כאלו נתגדלו השערות: ע כי אין לומר דבא להזהיר אותם שאסור להם גידול שער דא"כ ל"ל עוד אזהרת לא תמותו · הלא די הוא בהזהירם אל תפרעו · אלא מכאן שאבל אסור בתספורת · ע"כ הוצרך להזהיר אותם באזהרת מיתה שלא ירצו להחמיר על עצמם בזה כשאר האבלים : פ הא אם הפסיק בשתיתו או אם נתן בו מים

טולו ית אחוכון מן קדם אפי קודשא למברא למשריתא : ה וקריבו ונטלנון בכתניהון למברא למשריתא כמא די מליל משה : ו ואמר משה לאהרן ולאלעזר ולאיתמר בנוהי רישיכון לא תרבון פרוע ולבושיכון לא תבזעון ולא תמותון ועל כל כנשתא יהי רוגזא ואחיכון כל בית ישראל יבכון ית יקדתא די אוקיד יי : ז ומתרע משכן זמנא לא תפקון דילמא תמותון ארי משח רבותא דיי עליכון ועבדו כפתגמא דמשה : ח ומליל יי לאהרן למימר : ט חמר ומרוי לא תשתי את ובניך עמך במעלכון למשכן זמנא ולא תמותון קים עלם לדריכון : י ולאפרשא בין קודשא ובין חלא

רשב"ם

וכי היה מבשר הקב"ה למשה עשו לי משכן ובו ביום ימותו הגדולים שבכם : (ו) ראשיכם אל תפרעו וגו' · כך אמר לאלעזר ולאיתמר · אע"פ שכהנים הדיוטים אתם ואין אתם מצווים בפריעת ראש ובפרימת בגדים כי בכהן גדול כן ולא בהדיוט הרי אתם היום ככהן גדול לדורות · למה? (ז) כי שמן משחת ה' עליכם · אתם נמשחים מחדש עם אביכם ובכהן גדול כתיב טעם זה ראשו לא יפרע וגו' ומן המקדש לא יצא ולא יחלל את מקדש אלהיו · כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני ה' : (י) ולהבדיל · ולהורות · כמו שאמרו

בעל הטורים

פרנסות · לא נטלו עלה : (ד) קרבו · יש בו שני טעמים מלמד שלא קרבו אליהם להיכל אלא הטילו בהם חנית של ברזל וגררום והוציאו אותם לחוץ (כי הת"ג נקרא תרסא הוא מלשון תריס וחנית · וגרם הוא מל' גרירה): (ו) ויאמר משה אל אהרן ולאלעזר ולאיתמר · הפך פניו כנגד אהרן ודבר עמו פה אל פה ולכך כתוב אל אהרן אבל לא הפך פניו כנגד אלעזר ואיתמר ולכך לא נאמר בהם אל · ולאיתמר בניו פסק (ר"ל שיש פסיק ביניהם) לומר שאף הם היו ראויים אלא שפסקה מהם הגזירה וזה הוא שנאמר בסיני וגם הכהנים ה' כהנים אלו אהרן וד' בניו אלא שבזכות אהרן ניצולו :

תפרעו · ב' במסרה · הכא ואידך שמעו מוסר וחכמו ואל תפרעו (משלי ח') בשביל שלא שמעו מוסר ופרעו שהורו בפני רבם או שהכניסו אש זרה גרמו לנשארים שנצטוו באל תפרעו : ועל כל העדה יקצוף · לפי שהיו שלוחי צבור ושליח צבור שטעה סימן רע לשולחיו : ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השרפה · שתלמיד חכם שמת הכל נעשים קרוביו : (ט) תשת · נוטריקון "שפלת "שכור "תועבה · יין ושכר · אין פסוק מתחיל

יין

הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֹל וּבֵין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהוֹר׃ יא וּלְהוֹרֹת
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הַחֻקִּים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיהֶם
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ רביעי יב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל
אֶלְעָזָר וְאֶל־אִיתָמָר ׀ בָּנָיו הַנּוֹתָרִים קְחוּ אֶת־הַמִּנְחָה
הַנּוֹתֶרֶת מֵאִשֵּׁי יְהוָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ כִּי
קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִוא׃ יג וַאֲכַלְתֶּם אֹתָהּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ כִּי
חָקְךָ וְחָק־בָּנֶיךָ הִוא מֵאִשֵּׁי יְהוָה כִּי־כֵן צֻוֵּיתִי׃
יד וְאֵת חֲזֵה הַתְּנוּפָה וְאֵת ׀ שׁוֹק הַתְּרוּמָה תֹּאכְלוּ
בְּמָקוֹם טָהוֹר אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ אִתָּךְ כִּי־חָקְךָ וְחָק־
בָּנֶיךָ נִתְּנוּ מִזִּבְחֵי שַׁלְמֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ טו שׁוֹק הַתְּרוּמָה
וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יָבִיאוּ לְהָנִיף תְּנוּפָה
לִפְנֵי יְהוָה וְהָיָה לְךָ וּלְבָנֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה

רש"י

קודש למחוללת צ הא למדת שאם עבד עבודתו פסולה: (יא) ולהורות· למד שאסור שיכור בהוראה יכול יהא חייב מיתה ת"ל אתה ובניך אתך ולא תמותו כהנים בעבודתם ק במיתה ואין חכמים בהוראתם במיתה: (יב) הנותרים· מן המיתה מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל· הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כלוי בנים שנאמר ואשמיד פריו ממעל ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם ר בעד אהרן בעת ההיא: קחו את המנחה· אע"פ שאתם אוננין וקדשים אסורים לאונן (דאל"כ למה הוצרך לומר להם הא כבר נאמר בפ' צו והנותרת וגו' יאכלו אהרן ובניו): את המנחה· זו מנחת שמיני ש ומנחת נחשון: ואכלוה מצות· מה ת"ל לפי שהיא מנחת צבור ת ומנחת שעה ואין כיוצא בה לדורות הוצרך לפרש בה דין שאר מנחות: (יג) וחק בניך· אין לבנות חק בקדשים: כי כן צויתי· באנינות יאכלוה: (יד) ואת חזה התנופה· של שלמי א צבור: תאכלו במקום טהור· וכי את הראשונים אכלו במקום טמא אלא הראשונים שהם קדשי קדשים הוזקקה אכילתם במקום קדוש אבל אלו אין צריכים תוך הקלעים אבל צריכין הם להאכל תוך מחנה ישראל ב שהוא טהור מלהכנס שם מצורעים מכאן שקדשים קלים נאכלין בכל העיר: אתה ובניך ובנותיך· אתם ובניכם בחלק אבל

[illegible]

וּבֵין מְסָאֲבָא וּבֵין דַכְיָא: יא וּלְאַלָפָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קְיָמַיָא דִי מַלִיל יְיָ לְהוֹן בִּידָא דְמשֶׁה: יב וּמַלִיל משֶׁה עִם אַהֲרֹן וְעִם אֶלְעָזָר וְעִם אִיתָמָר בְּנוֹהִי דְאִשְׁתְּאָרוּ סִיבוּ יָת מִנְחֲתָא דְאִשְׁתְּאָרַת מִקֻּרְבָּנַיָא דַייָ וְאִכְלוּהָ פַּטִיר בִּסְטַר מַדְבְּחָא אֲרֵי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא: יג וְתֵיכְלוּן יָתַהּ בַּאֲתַר קַדִישׁ אֲרֵי חֳלָקָךְ וַחֲלַק בְּנָךְ הִיא מִקֻּרְבָּנַיָא דַייָ אֲרֵי כֵן אִתְפַּקָדִית: יד וְיָת חַדְיָא דַאֲרָמוּתָא וְיָת שׁוֹקָא דְאַפְרָשׁוּתָא תֵּיכְלוּן בַּאֲתַר דְכֵי אַתְּ וּבְנָךְ וּבְנָתָיךְ עִמָּךְ אֲרֵי חֳלָקָךְ וַחֲלַק בְּנָךְ אִתְיְהִיבוּ מִנִּכְסַת קוּדְשַׁיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: טו שׁוֹקָא דְאַפְרָשׁוּתָא וְחַדְיָא דַאֲרָמוּתָא עַל קֻרְבָּנֵי תַרְבַּיָא יַיְתוּן לַאֲרָמָא אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וִיהֵי לָךְ וְלִבְנָךְ עִמָּךְ לִקְיַם

בעל הטורים

יין אלא זה שהביא יללה בעולם כמ"ד שתויי יין היו ולכך מתו: (י) הבדל· ב׳ · הכא ואידך כובד האבן ונטל החול (משלי כ"ז) כיון שנגדל בין קודש לחול למוצאי שבת איכא כובד האבן ונטל החול שאדם כבד במוצאי שבת בשביל נשמה שאבדה (דהייא קליל ממיתא): יין ושכר ושמיך ליה ולהבדיל שמבדילין על היין:

רש"י

בנותיך לא בחלק אלא אם תתנו להם מתנות רשאות הן לאכול בחזה ושוק או אינו אלא אף הבנות בחלק ת"ל כי חקך וחק בניך נתנו · חק לבנים ואין חק לבנות: (טו) על אשי החלבים· מכאן שהחלבים למטה בשעת תנופה ויסוד המקראו׳ שלא יכחישו זה את זה כבר פרשתי את שלשתן בצו את אהרן:

עיקר ש"ת ובאר"ת

כ"ש פטור: צ ר"ל אם עבד בבכורות כל העבודות מחוללות: ק דאתך יתורא היא אלא ללמד כהנים בעבודתם כו׳: ר וגם לרבות את הבנים: ש כי הוא היה הראשון לנשיאים · והקריב בר"ח את קרבנו ולאפוקי מנחת קרבן ר"ח שבני המנחות האלו היו קדשי שעה לכך הוהרו לאכלם · משא"כ קרבן ר"ח שהוא קדשי דורות וכדלקמן: ת וזה היה חידוש שחלוקים מאחר מנחות: א לעיל לענין אכילת הוצרך לרבות גם ממנחת נחשון דחידוש הוא · משא"כ כאן לענין חזה התנופה שאין בו חדוש יותר מאחר שלמים לא הוצרך לרבות שלמי נחשון: ב ומדלא כתיב במקום קדוש · ש"מ דלא צריך רק מקום טהור

במקלת

יְהוָה׃ חמישי טז וְאֵ֣ת ׀ שְׂעִ֣יר הַֽחַטָּ֗את דָּרֹ֥שׁ דָּרַ֛שׁ חצי התורה בתיבות דרש מכאן ודרש מכאן מֹשֶׁ֖ה וְהִנֵּ֣ה שֹׂרָ֑ף וַ֠יִּקְצֹ֠ף עַל־אֶלְעָזָ֤ר וְעַל־אִיתָמָר֙ בְּנֵ֣י אַהֲרֹ֔ן הַנּֽוֹתָרִ֖ם לֵאמֹֽר׃ יז מַדּ֗וּעַ לֹא־אֲכַלְתֶּ֤ם אֶת־הַֽחַטָּאת֙ בִּמְק֣וֹם הַקֹּ֔דֶשׁ כִּ֛י קֹ֥דֶשׁ קָֽדָשִׁ֖ים הִ֑וא וְאֹתָ֣הּ ׀ נָתַ֣ן לָכֶ֗ם לָשֵׂאת֙ אֶת־עֲוֹ֣ן הָֽעֵדָ֔ה לְכַפֵּ֥ר עֲלֵיהֶ֖ם לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ יח הֵ֚ן לֹֽא־הוּבָ֣א אֶת־דָּמָ֔הּ אֶל־הַקֹּ֖דֶשׁ פְּנִ֑ימָה אָכ֨וֹל תֹּאכְל֥וּ אֹתָ֛הּ בַּקֹּ֖דֶשׁ כַּאֲשֶׁ֥ר צִוֵּֽיתִי׃ יט וַיְדַבֵּ֨ר אַהֲרֹ֜ן אֶל־מֹשֶׁ֗ה הֵ֣ן הַ֠יּוֹם הִקְרִ֨יבוּ אֶת־חַטָּאתָ֤ם וְאֶת־עֹֽלָתָם֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה

רש"י

(טז) שעיר החטאת. שעיר מוספי ר"ח. ושלשה שעירי חטאות קרבו בו ביום שעיר עזים ושעיר נחשון ושעיר ר"ח ומכולן לא נשרף אלא זה ונחלקו בדבר חכמי ישראל י"א מפני טומאה שנגעה בו נשרף וי"א מפני אנינות נשרף לפי שהוא קדשי דורות אבל בקדשי שעה סמכו על משה שאמר להם במנחה ואכלוה מצות: דרש דרש. שתי דרישות הללו. מפני מה נשרף זה ומפני מה לא נאכלו ג אלו כך הוא בת"כ: על אלעזר ועל איתמר. בשביל כבודו של אהרן הפך פניו כנגד הבנים וכעס: לאמר. אמר להם השיבוני ד על דברי: (יז) מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וכי חוץ לקדש אכלוה והלא שרפוה ה ומהו אומר במקום הקדש אלא אמר להם שמא חוץ לקלעים יצאה ונפסלה: כי קדש קדשים היא. ונפסלת ביוצא והם אמרו לו לאו. אמר להם הואיל ובמקום הקדש היתה מדוע לא אכלתם אותה. ואתה נתן לכם לשאת וגו'. שהכהנים אוכלים ובעלים מתכפרים: לשאת את עון העדה. מכאן למדנו ששעיר ראש חדש היה שהוא מכפר על עון טומאת מקדש וקדשיו שחטאת שמיני וחטאת נחשון לא לכפרה באו: (יח) הן לא הובא וגו'. שאילו הובא היה לכם לשרפה כמו שנאמר וכל חטאת אשר יובא מדמה וגו': אכול תאכלו אתה. היה לכם לאכלה ו אע"פ שאתם אוננים: כאשר צויתי. לכם ז במנחה: (יט) וידבר אהרן. אין לשון דבור אלא לשון עז שנא' וידבר העם וגו'. אפשר משה קצף על אלעזר ועל איתמר ואהרן מדבר הא ידעת שלא היתה אלא מדרך כבוד אמרו אינו בדין שיהא אבינו יושב ואנו מדברים לפניו ואינו בדין שיהא התלמיד משיב את רבו. יכול מפני שלא היה באלעזר להשיב ת"ל ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו' הרי כשרצה דבר לפני משה ולפני הנשיאים. ח

מגלתי

עָלַם כְּמָא דִי פַקִיד יְיָ : טז וְיָת צְפִירָא דְחַטָאתָא מִתְבַּע תְּבָעֵי משֶׁה וְהָא אִתּוֹקַד וּרְגֵז עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר בְּנֵי אַהֲרֹן דְאִשְׁתְּאָרוּ לְמֵימָר : יז מָדֵין לָא אֲכַלְתּוּן יָת חַטָאתָא בַּאֲתַר קַדִישׁ אֲרֵי קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הִיא וְיָתַהּ יְהַב לְכוֹן לְסַלָחָא עַל חוֹבֵי כְּנִשְׁתָּא לְכַפָּרָא עֲלֵיהוֹן קֳדָם יְיָ : יח הָא לָא אִתָּעַל יָת דְמַהּ לְבֵית קוּדְשָׁא גַוָּאָה מֵיכַל תֵּיכְלוּן יָתַהּ בְּקוּדְשָׁא כְּמָא דִי פַקֵדִית : יט וּמַלִּיל אַהֲרֹן עִם משֶׁה הָא יוֹמָא דֵין קָרִיבוּ יָת חַטָאתְהוֹן וְיָת עֲלָתְהוֹן קֳדָם יְיָ וְעָרְעָא

רשב"ם

חכמים שכור אל יורה : (טז) ואת שעיר החטאת · חכמים פירשו בשעיר של ר"ח שהוא קדשי דורות אבל שעיר העדה ושעיר נחשון נאכלו׳ (יז) לשאת את עון העדה· טומאת מקדש וקדשיו· כמפורש בשבועות: (יח) הן לא הובא את דמה אל הקדש פנימה׳ בהיכל· שכל חטאות הפנימיות נשרפין כמו שכתוב וכל חטאת אשר יובא מדמה אל אהל מועד לכפר בקדש לא תאכל באש תשרף · אבל זו חטאת חיצונה היא : (יט) הן היום הקריבו את חטאתם ואת עולתם · היא העולה והחטאת של אהרן ובניו שכתוב למעלה קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעולה תמימים והבנים סייעו לאהרן בקבלת הדם כאמור למעלה · וכן אמר אהרן למה קצפת על בני הלא היום הזה הקריבו אני ובני קרבנותינו שנתחנכו בהב לעבודה ובתוך הגדולה הזאת באה לנו צרה גדולה ותקראנה אותי כאלה והאיך אוכל חטאת של קדשי קדשים ביום הזה שנתקלקל ונתערבר

רש"י

מצאתי בספרי של פנים שני : הן היום במה זרקתם דמה אונגים שהאונן הקריבו׳ מהו אומר אלא אמר לו משה שעבד הלל אמר לו אהרן וכי הם

עיקר ש"ח ובאר"ח

במקלת וזה מתנה ישראל : ג ה"ג הרא"ש · מ"מ לא נאכלו אלו הנאכלים ביום אלא הניתו מלאכול עד שערב שכלה אז זמן האנינות אליבא דר"י ור"ש· וא"ש שהיו שני דרישות · מדוע נשרף זה׳ ואלו הנאכלים מ"מ לא נאכלו ביום רק בלילה : ד דהכא אין לפרש כמו לאמר בכל מקום לאמר לאחרים · לכ"פ א"ל השיבוני כו׳ : ה ר"ל כי אין לפרש כפשוטו ששאלם מדוע לא אכלוה במקום הקודש מאחר שלא אכלוה כלל · כ"א נשרפה · אלא אמר להם זה אחר ששאלם אם לא יצאה חוץ לקלעים · והם השיבו לו לאו · חזר ושאלם א"כ שהיתה במקום הקודש מדוע לא אכלוה : ו סי׳ קודש שנשרפה : ז שהיא נ"כ קדשי קדשים ואכילתה בקודש אבל מחזה ושוק שנאכלים במקום טהור אין ראיה משום דהם קדשים קלים לכנקלים הם לאכול באנינות· ולא היה

וְתִּקְרֶאנָה אֹתִי כָּאֵלֶּה וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כ וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטַב בְּעֵינָיו׃ פ ששי יא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אֲלֵהֶם׃ ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הַחַיָּה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ מִכָּל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ׃ ג כֹּל ׀ מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע פְּרָסֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ד אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִסֵי הַפַּרְסָה אֶת־הַגָּמָל כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה אֵינֶנּוּ מַפְרִיס טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ה וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הוּא וּפַרְסָה לֹא יַפְרִיס טָמֵא

רש"י

הקריבו את שהם הדיוטות אני שהקרבתי שאני כהן גדול ומקריב אונן: ותקראנה אותי כאלה. אפילו לא היו המתים בני אלא שאר קרובים שאני חייב להיות אונן עליהם כאלו כגון כל האמורי' בפרשת כהנים שהכהן מטמא להם: ואכלתי חטאת. ואם אכלתי הייטב וגו': היום. אבל אנינות לילה מותר שאין אונן אלא ביום קבורה: הייטב בעיני ה'. אם שמעת בקדשי שעה אין לך להקל בקדשי דורות: (כ) וייטב בעיניו. הודה ולא בוש לומר לא שמעתי (אלא אמר שמעתי ושכחתי כ"ה בהדיא בגמ' שם): (א) אל משה ואל אהרן. למשה אמר שיאמר לאהרן: לאמר אליהם. אמר שיאמר לאלעזר ולאיתמר או אינו אלא לאמר לישראל כשהוא אומר דברו אל בני ישראל הרי דבור אמור לישראל הא מה אני מקיים לאמר אליהם לבניו לאלעזר ולאיתמר: (ב) דברו אל בני ישראל. את כולם השוה להיות שלוחים בדבור זה לפי שהושוו בדמימה

וקבלו עליהם גזירת המקום מאהבה: זאת החיה. לשון חיים (דאם לא כן זאת הבהמה מבע"ל. מזרחי) לפי שישראל דבוקים במקום וראויין להיות חיים לפיכך הבדילם מן הטומאה וגזר עליהם מצות ולאומות העולם לא אסר כלום. משל לרופא שנכנס לבקר את החולה וכו' כדאיתא במדרש רבי תנחומא: זאת החיה. (תורת כהנים חולין כ"ט) מלמד שהיה משה אוחז בחיה ומראה אותה לישראל זאת תאכלו וזאת לא תאכלו: את זה תאכלו וגו'. אף בשרצי המים אחז מכל מין ומין והראה להם. וכן בעוף ואת אלה תשקצו מן העוף וכן בשרצים וזה לכם הטמא: זאת החיה מכל הבהמה. מלמד שהבהמה בכלל חיה: (ג) מפרסת. כתרגומו סדיקא (ואינו מל' פרסה כי גם גמל שפן וארנבת יש פרסה שדורסים בו על הארץ): פרסה. פלאנט"ה בלע"ז: ושסעת שסע. שמובדלת מלמעלה ולמטה בשתי צפרנין כתרגומו ומטלפא טלפין

יתי עקן באלין אלו פון אכלית חטאתא יומא דין התקן קדם יי: כ ושמע משה ושפר בעינוהי: א ומליל יי עם משה ולאהרן למימר להון: ב מלילו עם בני ישראל למימר דא חיתא די תיכלון מכל בעירא די על ארעא: ג כל די סדיקן פרסתא ומטלפן טלפין פרסתא מסקא פשרא בבעירא יתה תיכלון: ד ברם ית דין לא תיכלון ממסקי פשרא וממסדיקי פרסתא ית גמלא ארי מסיק פשרא הוא ופרסתא לא סדיקא מסאב הוא לכון: ה וית טפזא ארי מסיק

רשב"ם

שמתתנו דוגמת עלובה כלה שזינתה תוך חופתה: (א) לאמר אלהם. למשה ולאהרן. ומזה יש להוכיח על כל לאמר הכתוב וידבר ה' אל משה כי פירושו לאמר למשה ולפי שמלמעלה נתייחד הדבור לאהרן לבדו נאמר כאן לאמר אליהם לשניהם: (ג) מפרסת פרסה' ציפורן אחד כעין מנעל ולא צפרנים בכל אצבע כארנבת ושפן: ושסעת שסע. מובדלת הפרסה לשנים ולא פרסה אחת שלימה כסוס וחמור. ולפי פשוטו של מקרא ותשובת המינים. כל הבהמות והחיות והעופות והדגים ומיני ארבה ושרצים שאסר הקב"ה לישראל מאוסים הם ומקלקלים ומחממים את הגוף ולפיכך נקראו טמאים. ואף רופאים מובהקים אומרים כן. וכן נמצא בתלמוד עובדי כוכבים שאוכלים שקצים ורמשים תבול גופייהו: מעלת גרה. מעלת

בעל הטורים

(ד) ממעלי הגרה. מלא יו"ד (ר"ל ממעלי הוא ביו"ד ולא בה"א) י' מינין מעלה גרה שור כבש ועז וז' מיני

רש"י

שיש שפרסותיו סדוקות מלמעלה ואינן שסועות ומובדלות לגמרי שמלמטה מחוברות: מעלת גרה. מעלה ומקיאה האוכל ממעיה ומחזרה אותו לתוך פיה לכתשו ולטחנו הדק: גרה. כך שמו ויתכן להיותו מגזרת מים הנגרים שהוא נגרר אחר הפה ותרגומו פישרא שעל ידי הגרה האוכל נפשר ונמוח: בבהמה. תיבה זו יתירה היא ונדרשה להתיר את השליל הנמצא במעי אמו: אתה תאכלו. ולא בהמה טמאה והלא באזהרה היא אלא לעבור עליה

עיקר ש"ח ובאר"ח

נפש ללמוד מהם: ח ופי' כן הקריבו כמו הם. ור"ל האם הם הקריבו שהם כהנים הדיוטים ונפסלה מחמת אנינותם. וזה היתה תשובה על שאלת משה שפת' היו אוננים ונפסלו מחמת זה הקרבן. והשיב שהוא בעצמו הקריב והוא מקריב אונן: ט די"ג מיעוטים נאמרו בתורה למעט אהרן כדלעיל בריש פ' ויקרא

הוּא לָכֶם׃ ו וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת כִּי־מַעֲלַת גֵּרָה הִוא וּפַרְסָה
לֹא הִפְרִיסָה טְמֵאָה הִוא לָכֶם׃ ז וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס
פַּרְסָה הוּא וְשֹׁסַע שֶׁסַע פַּרְסָה וְהוּא גֵּרָה לֹא־יִגָּר טָמֵא
הוּא לָכֶם׃ ח מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ
טְמֵאִים הֵם לָכֶם׃ ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם
כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם בַּיַּמִּים וּבַנְּחָלִים
אֹתָם תֹּאכֵלוּ׃ י וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּיַּמִּים
וּבַנְּחָלִים מִכֹּל שֶׁרֶץ הַמַּיִם וּמִכֹּל נֶפֶשׁ הַחַיָּה אֲשֶׁר בַּמָּיִם
שֶׁקֶץ הֵם לָכֶם׃ יא וְשֶׁקֶץ יִהְיוּ לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ
וְאֶת־נִבְלָתָם תְּשַׁקֵּצוּ׃ יב כֹּל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת
בַּמָּיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ יג וְאֶת־אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן־הָעוֹף
לֹא יֵאָכְלוּ שֶׁקֶץ הֵם אֶת־הַנֶּשֶׁר וְאֶת־הַפֶּרֶס וְאֵת הָעָזְנִיָּה׃
יד וְאֶת־הַדָּאָה וְאֶת־הָאַיָּה לְמִינָהּ׃ טו אֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ׃
טז וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ

רש"י

בעשה ולא י תעשה: (ח) מבשרם לא תאכלו. אין לי אלא אלו שאר בהמה טמאה שאין לה שום סימן טהרה מנין אמרת ק"ו ומה אלו שיש בהן קצת סימני טהרה אסורות וכו': מבשרם. על בשרם באזהרה ולא על עצמות וגידים וקרני' וטלפים: ובנבלתם לא תגעו. יכול יהו ישראל מוזהרים על מגע נבלה ת"ל אמור אל הכהנים וגו' כהנים מוזהרין ואין ישראל מוזהרין קל וחומר מעתה ומה טומאת המת חמורה לא הזהיר בה אלא כהני' טומאת נבלה קלה לא כ"ש ומה ת"ל לא תגעו. ברגל ב (זהו שאמרו חייב אדם לטהר עצמו ברגל): (ט) סנפיר. אלו ששט בהם: קשקשת. אלו קליפין הקבועים בו כמו שנאמר ושריון קשקשים הוא לבוש: (י) שרץ. בכ"מ משמעו דבר נמוך שרוחש ונד על הארץ: (יא) ושקץ יהיו. לאסור את ערוביהן ל אם יש בו בנותן מ טעם: מבשרם. אינו מוזהר על הסנפירים ועל העצמות: ואת נבלתם תשקצו. (חולין ס"ו) לרבות יבחושין ם שסיננן. יבחושין מושיילונ"ש בלע"ז: (יב) כל אשר אין לו וגו'. מה תלמוד לומר שיכול אין לי שיהא מותר אלא המעלה סימנין שלו ליבשה. השירן במים מנין ת"ל כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים הא אם היו לו במים

פִּשְׁרָא הוּא וּפַרְסְתָא לָא סְדִיקָא מְסָאַב הוּא לְכוֹן : ו וְיָת
אַרְנְבָא אֲרֵי מַסְּקָא פִשְׁרָא הִיא וּפַרְסְתָא לָא סְדִיקָא מְסָאֲבָא
הִיא לְכוֹן : ז וְיָת חֲזִירָא אֲרֵי סְדִיק פַּרְסְתָא הוּא וּמְטַלְּפָן
טִלְפִין פַּרְסָתֵהּ וְהוּא פִּשְׁרָא לָא פָשַׁר מְסָאַב הוּא לְכוֹן :
ח מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וּבִנְבִלְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן מְסָאֲבִין
אִנּוּן לְכוֹן : ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל דִּי בְמַיָּא כֹּל דִּי לֵהּ
צִיצִין וְקַלְפִין בְּמַיָּא בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחֲלַיָּא יָתְהוֹן תֵּיכְלוּן : י וְכֹל
דִּי לֵית לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִין בְּיַמְמַיָּא וּבְנַחֲלַיָּא מִכֹּל רִחֲשָׁא
דְמַיָּא וּמִכֹּל נַפְשָׁתָא חַיְתָא דִּי בְמַיָּא שִׁקְצָא אִנּוּן לְכוֹן :
יא וְשִׁקְצָא יְהוֹן לְכוֹן מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵיכְלוּן וְיָת נִבְלָתְהוֹן
תְּשַׁקְּצוּן : יב כֹּל דִּי לֵית לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִין בְּמַיָּא שִׁקְצָא
הוּא לְכוֹן : יג וְיָת אִלֵּין תְּשַׁקְּצוּן מִן עוֹפָא לָא יִתְאַכְלוּן
שִׁקְצָא אִנּוּן נִשְׁרָא וְעָר וְעַזְיָא : יד וְדַיְתָא וְטָרְפִיתָא לִזְנַהּ :
טו יָת כָּל עוֹרְבָא לִזְנֵהּ : טז וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר

רשב״ם

את מאכלה בגרגרת לאחר אכילתה : (ח) ובנבלתם לא תגעו · בשעה שאתם צריכים ליגע בקדש או לאכול קודש כדכתיב כל הנוגע בהם יקדש · יקדש את עצמו · גם בכלי שרת גם במזבח גם בבשר חטאת כולם כתיב כל הנוגע בהם יקדש

בעל הטורים

חיות (הנמנין בפ׳ ראה) : (ח) טמאים הם לכם · וסמיך ליה את זה תאכלו רמז תמרה דימא שרי : לא הזכיר בדגים שמות לפי שמכוסים מבני אדם אין להם שמות : (יג) את הנשר · פתח בנשר שהוא מלך בעופות : נשר נושר נוצתו דכתיב תתחדש כנשר נעוריכי : (טו) בשרצים לא התיר בהם כלום בשביל שנחש שהוא מהם : [(טז) התחמס · חומס ואוכל : הנץ ·

רש״י

אע״פ שהשירן בעלייתו מותר: (יג) לא יאכלו · לחייב את המאכילן לקטנים שכך משמעו לא יהיו נאכלים על ידך או אינו אלא לאסרן בהנאה ת״ל לא תאכלו ע באכילה אסורין בהנאה מותרין · כל עוף שנאמר בו למינה

עיקר ש״ת ובאר״ת

ויקרא : י דלאו הבא מכלל עשה עשה : כ ר״ל ביו״ט שחייב להביא עולת ראיה לעזרה ע״כ חייב לטהר את עצמו : ל כי מקרא יתורא הוא דהא כתב לעיל שקץ הם : ם היינו מין במינו ומין בשאינו מינו יש שיעורים אחרים : ס ר״ל המתגלים בהכלים ופירשו מהם · כי אם לא פירשו כלל מותרים : ע ר״ל

לְמִינֵהוּ׃ יז וְאֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַשָּׁלָךְ וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף׃ יח וְאֶת־הַתִּנְשֶׁמֶת וְאֶת־הַקָּאָת וְאֶת־הָרָחָם׃ יט וְאֵת הַחֲסִידָה הָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְאֶת־הַדּוּכִיפַת וְאֶת־הָעֲטַלֵּף׃ כ כֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ כא אַךְ אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל שֶׁרֶץ הָעוֹף הַהֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע אֲשֶׁר־לא (לו קרי) כְרָעַיִם מִמַּעַל לְרַגְלָיו לְנַתֵּר בָּהֵן עַל־הָאָרֶץ׃ כב אֶת־אֵלֶּה מֵהֶם תֹּאכֵלוּ אֶת־הָאַרְבֶּה לְמִינוֹ וְאֶת־הַסָּלְעָם לְמִינֵהוּ וְאֶת־הַחַרְגֹּל לְמִינֵהוּ וְאֶת־הֶחָגָב לְמִינֵהוּ׃ כג וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף אֲשֶׁר־לוֹ אַרְבַּע רַגְלָיִם שֶׁקֶץ הוּא לָכֶם׃ כד וּלְאֵלֶּה תִּטַּמָּאוּ כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כה וְכָל־הַנֹּשֵׂא מִנִּבְלָתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ כו לְכָל־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר הִוא מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֶׁסַע ׀ אֵינֶנָּה שֹׁסַעַת וְגֵרָה אֵינֶנָּה מַעֲלָה טְמֵאִים

רש"י

למינו למינהו יש באותו המין שאין דומין זה לזה במראיהם ואת בשמותם וכולן מין אחד: (טו) הנץ- אישפרווי"ר: (יז) השלך פירשו רבותינו זה השולה דגים מן הים וזה שתרגם אונקלוס ושלינונא: כוס וינשוף. הם צואיטי"ש הצועקים בלילה ויש להם לסתות כאדם. ועוד אחר דומה לו שקורין ייב"ן: (יח) תנשמת. היא קלב"א שורי"ץ ודומה לעכבר ופורחת בלילה ותנשמת האמורה בשרצים היא דומה לה ואין לה עינים וקורין לה טלפ"א: (יט) החסידה. זו דיה לבנה ציגוני"ה ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה במזונות: האנפה. היא דיה רגזנית ונראה לי שהיא שקורין לה היירו"ן:

דוכיפת. תרנגול הבר וכרבלתו כפולה ובלע"ז הרו"פא ולמה נקרא שמו דוכיפת שהודו כפות וזו היא כרבלתו ונגר טורא נקרא על שם מעשיו כמו שפירשו רבותינו במסכת גיטין בפ' מי שאחזו: (כ) שרץ העוף. הם הדקים הנמוכים הרוחשין על הארץ כגון זבובים וצרעין ויתושין וחגבים: (כא) על ארבע. על ד' רגלים: ממעל לרגליו. סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגלים לבד ד' רגליו וכשרוצה לעוף ולקפוץ מן הארץ מתחזק באותן שתי כרעים ופורח ויש מהן הרבה באותן שקורין לנגוסט"א אבל אין אנו בקיאין בהן שארבעה סימני טהרה נאמרו בהם ארבע רגלים וד'. כנפים וקרסולין אלו כרעים הכתובים כאן

שחפא ונצא לזנוהי: יז וקדיא ושלי נונא וקפופא: יח ובותא וקאתא ויררקא: יט וחורתא ואבו לזנה ונגר טורא ועטלפא: כ כל רחשא דעופא דמהלך על ארבע שקצא הוא לכון: כא ברם ית דין תיכלון מכל רחשא דעופא דמהלך על ארבע די לה קרצולין מעלוי רגלוהי לקפצא בהון על ארעא: כב ית אלין מנהון תיכלון ית גובא לזנה וית רשונא לזנוהי וית חרגולא לזנוהי וית חגבא לזנוהי: כג וכל רחשא דעופא די לה ארבע רגלין שקצא הוא לכון: כד ולאלין תסתאבון כל דיקרב בנבלתהון יהי מסאב עד רמשא: כה וכל דיטול מנבלתהון יצבע לבושוהי ויהי מסאב עד רמשא: כו לכל בעירא די היא סדיקא פרסתא וטלפין ליתהא מטלפא ופשרא ליתהא מסקא מסאבין אנון

רשב"ם

יקדש ויטהר תחלה · שאם נגע בנבילה או בשאר טומאות הכתובות בתורה יקדש ויטהר ויטבול תחלה קודם נגיעתו בקודש: (כא) ההולך על ארבע · כעין דבורים: לנתר · כתרגום ויתר גוים · כמו וינתר · כמו ויפל · מן נפל: על כפיו · כגון הדוב והכלב: (כד) ולאלה תטמאו · אם תגעו בנבלתם ומפרשת והולך בהמות טמאות · הבהמה אע"פ שהיא מפרסת פרסה · אבל שסע איננה סדוקה כגון סוס וחמור: (כו) וגרה איננה מעלה · כל הנוגע בהן · בין מתים בין שחוטים

בעל הטורים

בעל נוצה סרכה ומגלה שאר העופות

רש"י

כנפיו חופין את רובו · וכל סימנים הללו מצויין באותן שבינותינו אבל יש שראשן ארוך ויש שאין להם זנב * וצריך שיהא שמו חגב ובזה אין אנו יודעים להבדיל ביניהם: (כג) וכל שרץ העוף וגו' · בא ולמד שאם יש לו * חמש טהור: (כד) ולאלה · העתידין להאמר למטה בענין: תטמאו · כלומר בנגיעתם יש טומאה: (כה) וכל הנשא מנבלתם · כל מקום שנאמרה טומאת משא חמורה מטומאת מגע שהיא טעונה כבוס בגדים (ת"כ והלא דין הוא מה משא כו' מגע לא כ"ש ת"ל כו' וזהו שבא רש"י להשמיענו · מזרחי): (כו) מפרסת פרסה ושסע איננה שוסעת · כגון גמל שפרסתו

עיקר ש"ח ובאר"ח

במשנה תורה ומשמע רק איסור אכילה ולא הנאה: * לפי סוגית הגמ' דחולין ס"ו ע"א צריך להגיה בפרש"י ויש שיש להם זנב וצריך כו' כן פירש הרמב"ן לדעת המפרשים הביאו הרב המגיד (מהרש"א בחולין) * דאל"כ הא

הֵם לָכֶם כָּל־הַנֹּגֵעַ בָּהֶם יִטְמָא׃ כז וְכֹל ׀ הוֹלֵךְ עַל־כַּפָּיו
בְּכָל־הַחַיָּה הַהֹלֶכֶת עַל־אַרְבַּע טְמֵאִים הֵם לָכֶם כָּל־
הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כח וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָם
יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב טְמֵאִים הֵמָּה לָכֶם׃ ס כט וְזֶה
לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ הַחֹלֶד וְהָעַכְבָּר
וְהַצָּב לְמִינֵהוּ׃ ל וְהָאֲנָקָה וְהַכֹּחַ וְהַלְּטָאָה וְהַחֹמֶט
וְהַתִּנְשָׁמֶת׃ לא אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל־הַשָּׁרֶץ כָּל־
הַנֹּגֵעַ בָּהֶם בְּמֹתָם יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ לב וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל
עָלָיו מֵהֶם ׀ בְּמֹתָם יִטְמָא מִכָּל־כְּלִי־עֵץ אוֹ בֶגֶד אוֹ־עוֹר
אוֹ שָׂק כָּל־כְּלִי אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה מְלָאכָה בָּהֶם בַּמַּיִם יוּבָא
וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְטָהֵר׃ שביעי לג וְכָל־כְּלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־
יִפֹּל מֵהֶם אֶל־תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא וְאֹתוֹ תִשְׁבֹּרוּ׃
לד מִכָּל־הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל אֲשֶׁר יָבוֹא עָלָיו מַיִם יִטְמָא

רש״י

סדוקה למעלה אבל למטה היא מחוברת. כאן למדך שנבלת בהמה טמאה מטמאה ובענין שבסוף הפרשה פירש על בהמה טהורה (ואיצטריך הכתוב שטמאה אין שחיטתה מטהרתה מידי נבלה. שם): (כז) על כפיו. כגון כלב ודוב וחתול: טמאים הם לכם. למגע: (כט) וזה לכם הטמא. כל טומאות הללו אינן לאיסור אכילה אלא לטומאה ממש להיות טמא במגען ונאסר לאכול תרומה וקדשים ולהכנס במקדש: החלד. מוסטיל״א: והצב. פויי״ט שדומה לצפרדע: (ל) אנקה. הריצו״ן: הלטאה. ליסרד״א: החמט. לימצ״א: התנשמת. טלפ״א: (לב) במים יובא. ואף לאחר טבילתו טמא הוא לתרומה: עד הערב. ואח״כ:

ועבר. כהערב השמש: (לג) אל תוכו. אין כלי חרס מטמא אלא מאוירו: כל אשר בתוכו יטמא. הכלי חוזר ומטמא מה שבאוירו (ס״א נ״ל בתוכו): ואתו תשברו. למד שאין לו טהרה במקוה: (לד) מכל האכל אשר יאכל. מוסב על מקרא העליון: כל אשר בתוכו יטמא. מכל האכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא וכן כל משקה אשר ישתה בכל כלי והוא בתוך כלי חרס הטמא יטמא. למדנו מכאן דברים הרבה למדנו שאין אוכל מוכשר ומתוקן לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים פעם אחת ומשבאו עליו מים פעם אחת מקבל טומאה לעולם ואפי׳

לְכוֹן כָּל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאָב׃ כז וְכֹל דִּמְהַלֵּךְ עַל יְדוֹהִי
בְּכָל חַיְתָא דִּמְהַלְּכָא עַל אַרְבַּע מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן כָּל
דְּיִקְרַב בִּנְבִלַתְהוֹן יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא׃ כח וּדְיִטּוֹל יָת
נִבְלַתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא מְסָאֲבִין
אִנּוּן לְכוֹן׃ כט וְדֵין לְכוֹן מְסָאֲבָא בְּרִחְשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא
חֻלְדָּא וְעַכְבְּרָא וְצַבָּא לִזְנוֹהִי׃ ל וְיַלָּא וְכֹחָא וְחַלְטֵיתָא
וְחֻמְטָא וְאָשׁוּתָא׃ לא אִלֵּין דִּמְסָאֲבִין לְכוֹן בְּכָל רִחְשָׁא כָּל
דְּיִקְרַב בְּהוֹן בְּמוֹתְהוֹן יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא׃ לב וְכֹל דִּי
יִפֵּל עֲלוֹהִי מִנְּהוֹן בְּמוֹתְהוֹן יְהֵי מְסָאָב מִכָּל מָן דְּאָע אוֹ
לְבוּשׁ אוֹ מְשַׁךְ אוֹ שַׂק כָּל מָאן דִּי תִתְעֲבֵד עֲבִידָא בְהוֹן
בְּמַיָּא יִתָּעַל וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי׃ לג וְכָל מָאן
דַּחֲסַף דִּי יִפֵּל מִנְּהוֹן לְגַוֵּהּ כֹּל דִּי בְגַוֵּהּ יִסְתָּאַב וְיָתֵהּ
תְּתַבְּרוּן׃ לד מִכָּל מֵיכְלָא דְּמִתְאֲכֵל דִּי יֵעֲלוּן עֲלוֹהִי מַיָּא

ר ש ב " ם

וכאן לא פירש במותם · אבל בבהמה טהורה כתיב לפנינו וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה וגו' דוקא מתה אבל שחוטה טהורה ואפי' טריפה: (כח) והנושא' מסיט ממקומה אע"פ שלא נגעו · אבל אם טענוהו נבלה על כתיפו ולא נגע ולא זז ממקומו אינו טמא · וכן שנינו במסכת זבחים · ואפילו מת מוטל על המטה ותחתיו נייר המפסיק בין המת לכלים שתחתיו טהורים הם שמת אינו מטמא אלא במשא שהוא היסט וכן שנינו שם · ובתרגום ירושלמי מתורגם נושא מסיט: (לב) מכל כלי עץ · ולא כלי אבנים ולא כלי אדמה: שק · טלית של נוצת עזים: אשר יעשה מלאכה בהם · ולא תשמיש כסוי שאין עושין בתוכם כלום: (לד) אשר יבא עליו מים יטמא · מי שרוצה לתת טעם במצות לפי דרך ארץ ולתשובת המינין לא הזקיק הקב"ה טומאה למיני אוכלים ומשקין עד שתיקנם לצורך מאכל ונתינת מים היא תחלת תיקונם ועיקר חשיבותם לצורך

עיקר ש"ח ובאר"ח

פסוק יתורא הוא דהא לעיל כתיב אך את זה תאכלו גו' ההולך על ארבע מכלל דשאר מינים שיש להם ד' רגלים טמאים אלא ללמד כו': ק שאין לכות רגליהם מכוסות בטלפים: ר ר"ל אם הגיע טומאה לאוירו אף שלא נגעה בו טמא · וגבו עסוק אפי' נגעה בו טומאה: ש אע"פ שלא נגעה מדלא כתיב כל אשר יגע בתוכו: ת שאין לו תקנה להוציאו מידי טומאה אלא בשבירה: א ולא על

ואוטו

וְכָל־מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל־כְּלִי יִטְמָא׃ לה וְכֹל אֲשֶׁר־יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עָלָיו יִטְמָא תַּנּוּר וְכִירַיִם יֻתָּץ טְמֵאִים הֵם וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם׃ לו אַךְ מַעְיָן וּבוֹר מִקְוֵה־מַיִם יִהְיֶה טָהוֹר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא׃ לז וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל־כָּל־זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא׃ לח וְכִי יֻתַּן־מַיִם עַל־זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא לָכֶם׃ ס לט וְכִי יָמוּת

רש"י

עוף. והיין והשמן וכל הנקרא משקה מכשיר זרעים לטומאה כמים שכך יש לדרוש המקרא אשר יבוא עליו מים או כל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא האוכל. ועוד למדו רבותינו מכאן שאין ולד הטומאה מטמא כלים שכך שנינו יכול יהו כל הכלים מטמאין מאויר כלי חרס תלמוד לומר כל אשר בתוכו יטמא מכל האוכל. אוכל ומשקה ב מיטמא מאויר כלי חרס ואין כל הכלים מיטמאין מאויר כלי חרס לפי שהשרץ אב הטומאה והכלי שנטמא ממנו ולד הטומאה לפיכך אינו חוזר ומטמא כלים שבתוכו ולמדנו עוד שהשרץ שנפל לאויר תנור והפת בתוכו ולא נגע השרץ בפת התנור ראשון, והפת שנייה ולא נאמר רואין את התנור כאילו מלא טומאה ותהא הפת תחילה שאם אתה אומר כן לא נתמעטו כל הכלים מלהטמא מאויר כלי חרס שהרי טומאה עצמה נגעה בהן מגבן. ולמדנו עוד על ביאת מים שאינה מכשרת זרעים אלא אם כן נפלו עליהן משנתלשו ג שאם אתה אומר מקבלין הכשר במחובר אין לך שלא באו עליו מים ומהו אומר אשר יבוא עליו מים. ולמדנו עוד שאין אוכל ד מטמא אחרים אלא אם כן יש בו כביצה שנאמר אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת. ושיערו חכמים אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת: (לה) תנור וכירים. כלים המטלטלין ה הם והן של חרס ויש להן תוך ושופת את הקדרה על נקב החלל ושניהם פיהם למעלה: יותץ. שאין לכלי חרס טהרה בטבילה: וטמאים יהיו לכם. שלא תאמר מצווה אני לנותצם תלמוד לומר וטמאים יהיו לכם אם רצה לקיימן בטומאתן רשאי: (לו) אך מעין ובור מקוה מים. המחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ועוד יש לך ללמוד: יהיה טהור. הטובל בהם מטומאתו: ונוגע בנבלתם יטמא. אפילו הוא בתוך מעין ובור ונוגע בנבלתם יטמא. שלא תאמר קל וחומר אם מטהר את הטמאים מטומאתם קל וחומר שיציל את הטהור מליטמא לכך נאמר ונוגע בנבלתם יטמא: (לז) זרע זרוע. זריעה של מיני זרעונין. זרוע שם דבר הוא ו כמו ויתנו לנו מן הזרעונים: טהור הוא. למדך הכתוב שלא הוכשר ונתקן לקרות יז אוכל לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים: (לח) וכי יתן

מים

יְהֵי מְסָאַב וְכָל מַשְׁקֵה דִּי יִשְׁתַּתֵי בְּכָל מָאן יְהֵי מְסָאַב׃ לה וְכֹל דִּי יִפֵּל מִנְּבִלְתְּהוֹן עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאַב תַּנּוּר וְכִירַיִם יִתָּרְעוּן מְסַאֲבִין אִנּוּן וּמְסַאֲבִין יְהוֹן לְכוֹן׃ לו בְּרַם מַעְיַן וְגוֹב בֵּית כְּנִישׁוּת מַיָּא יְהֵי דְכֵי וּדְיִקְרַב בִּנְבִלְתְּהוֹן יְהֵי מְסָאַב׃ לז וַאֲרֵי יִפֵּל מִנְּבִלְתְּהוֹן עַל כָּל בַּר זְרַע זֵרוּעַ דִּי יִזְדְּרַע דְּכֵי הוּא׃ לח וַאֲרֵי יִתְיְהֲבוּן מַיָּא עַל (בַּר) זַרְעָא וְיִפֵּל מִנְּבִלְתְּהוֹן עֲלוֹהִי מְסָאַב הוּא לְכוֹן׃ לט וַאֲרֵי יְמוּת מִן

רשב"ם

אכילה: (לו) אך מעין ובור· לפי הפשט אין מקבלין טומאת מים המכונסים בקרקע אלא כמו שפי' למעלה וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא: (לז) אשר יזרע טהור· כל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאת: זרע זרוע· זרע של זרעונים· כמו ויתנו לנו מן הזרעונים בדניאל ל' רבים· זרוע לשון יחיד: (לט) וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלת וגו'· אבל אם נשחטה אינה נבלה ואפילו נמצאת טרפה אבל בנבלת

רש"י

מים על זרע· לאחר שנתלש שאם בתורת כהנים: ונפל מנבלתם עליו· תאמר יש הכשר במחובר אין לך זרע אף משנגב מן המים שלא הקפידה שלא הוכשר: מים על זרע· בין מים תורה אלא להיות עליו שם אוכל בין שאר משקין ה בין הם על הזרע ומשירד עליו הכשר קבלת טומאה בין זרע ט נפל לתוכן הכל נדרש פעם אחת שוב אינו נעקר הימנו:

עיקר ש"ת ובאר"ח

ואותו תשבורו הסמוך: ב הכא"ם מוחק תיבת ומשקה· דהכשר מפיק ליה על הכשר משקה· ואחרים סוברין שאין למשקה טומאה דאורייתא עי' בפסחים פ"ק: ג כ"ל שנתלשו הפירות מהקרקע: ד ר"ל אדם האוכלן: ה דאי מחוברים לקרקע אין מקבלין טומאה ומה דכתיב יותר דמשמע שאין להם טהרה במקוה מיירי בכלי חרס שיש להם תוך דהא כ"ח לית נטמא אלא מאוירו: ו [זה ידוע כי השמות הבאים במשקל שם או המש נקודות שוים המה בנפרד ובסמיכות וכמו כנגד ספר וכן זרע הוא ממשקל זה כי הפת"ח בא תחת הסגו"ל בשביל הרחבת אות הגרון הבאה אחריו וכמו מלח פלא וזה שכתב רש"י כי זרע זרוע שניהם הם שמות ובאו בסמיכות·והההבדל בהוראתם במקום הזה כי זרע הוא שם הפעולה על הזריעה וזרוע הוא שם דבר וזה הגרעינין הנזרעים· כתר"ח]· ז מדכתיב בתריה וכי יותן גו' טמא הוא מכלל דהאי קרא דכתיב טהור הוא איירי כשנטמא קודם שנפל עליו מים ולא הוכשר: ח מדכתיב לעיל וכל משקה אשר ישתה גו': ט שדי ונפל דכתיב בקרא אלפניו ג"כ ר"ל שאם

נפל

מִן־הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר־הִיא לָכֶם לְאָכְלָה הַנֹּגֵעַ בְּנִבְלָתָהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ מ וְהָאֹכֵל מִנִּבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהַנֹּשֵׂא אֶת־נִבְלָתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ מא וְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכֵל׃ מב כֹּל הוֹלֵךְ עַל־גָּחוֹן וי"ו דגחון חצי התורה באותיות והוי"ו רבתי וְכֹל הוֹלֵךְ עַל־אַרְבַּע עַד כָּל־מַרְבֵּה רַגְלַיִם לְכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל־הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלוּם כִּי־שֶׁקֶץ הֵם׃ מג אַל־תְּשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם וְנִטְמֵתֶם בָּם׃ מד כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי וְלֹא תְטַמְּאוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּכָל־הַשֶּׁרֶץ הָרֹמֵשׂ עַל־הָאָרֶץ׃ מפטיר מה כִּי אֲנִי יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיֹת לָכֶם

רש"י

(לט) בנבלתה. ולא בעצמות וגידים ולא בקרנים וטלפים ולא בעור: (מ) והנשא את נבלתה. חמורה טומאת משא מטומאת מגע שהנושא מטמא בגדים והנוגע אין בגדיו טמאין שלא נאמר בו וכבס בגדיו: והאכל מנבלתה. יכול תטמאנו באכילתו כשהוא אומר בנבלת עוף טהור נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אותה מטמאה בגדים באכילתה ואין נבלת בהמה מטמאה בגדים באכילתה בלא משא כגון אם תחבה לו חבירו בבית הבליעה א"כ מה ת"ל האכל ליתן שיעור לנושא ולנוגע כדי אכילה והוא כזית: וטמא עד הערב. אע"פ שטבל צריך הערב שמש: (מא) השרץ על הארץ. להוציא את היתושין שבכליסין ושבפולין ואת הזיזין שבעדשים שהרי לא שרצו על הארץ אלא בתוך האוכל אבל משיצאו לאויר ושרצו הרי נאסרו: לא יאכל. לחייב על המאכיל כאוכל ואין קרוי שרץ אלא דבר נמוך קצר רגלים שאינו נראה אלא כרוחש ונד: (מב) הולך על גחון. זה נחש ולשון גחון שחייה שהולך שח ונופל על מעיו: כל הולך. להביא השלשולין ואת הדומה לדומה: הולך על ארבע. זה עקרב: כל. להביא את החפושית אשקרבו"ט בלע"ז ואת הדומה לדומה: מרבה רגלים. זה נדל שרץ שיש לו רגלים מראשו ועד זנבו לכאן ולכאן וקורין צינטפיד"ש: (מג) אל תשקצו. באכילתן שהרי כתיב נפשותיכם ואין שקוץ נפש במגע וכן ולא תטמאו באכילתם: ונטמתם בם. אם אתם מטמאין בהן בארץ אף אני

בְּעִירָא דִּי הִיא לְכוֹן לְמֵיכַל דְּיִקְרַב בִּנְבִלְתַּהּ יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: מ וּדְיֵיכוּל מִנְּבִלְתַּהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָת נְבִלְתַּהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: מא וְכָל רִחְשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא שִׁקְצָא הוּא לָא יִתְאֲכֵל: מב כֹּל דִּמְהַלֵּךְ עַל מְעוֹהִי וְכֹל דִּמְהַלֵּךְ עַל אַרְבַּע עַד כָּל סְגִיאוּת רַגְלַיִן לְכָל רִחְשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא לָא תֵיכְלֻנּוּן אֲרֵי שִׁקְצָא אִנּוּן: מג לָא תְשַׁקְּצוּן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן בְּכָל רִחְשָׁא דְּרָחֵשׁ וְלָא תִסְתַּאֲבוּן בְּהוֹן וְתִסְתָּאֲבוּן פּוּן בְּהוֹן: מד אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתִתְקַדְּשׁוּן וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא וְלָא תְסַאֲבוּן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן בְּכָל רִחְשָׁא דְּרָחֵשׁ עַל אַרְעָא: מה אֲרֵי אֲנָא יְיָ דְּאַסֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם

רשב"ם

בהמה טמאה לא הזכיר בה מיתה לפי שאפילו אם נשחטה היא נבלה ומטמאה · ותכמים דרשו מן הבהמה מקצת בהמה מטמא ומקצתה אינה מטמאה · זו טריפה ששחטה טהורה מידי נבלה: (מ) והאוכל מנבלתה · פירשו חכמים שיעור הוא שאם נושא שיעור אכילה או נוגע טמא · וזהו כזית · ולפי הפשט אוכל טמא אע"פ שלא נגע בידיו כמו שכתבי נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה:

רש"י

מטמא אתכם בעולם הבא ובישיבת מעלה: (מד) כי אני ה' אלהיכם · כשם שאני קדוש שאני ה' אלהיכם כך והתקדשתם קדשו את עצמכם למטה: והייתם קדושים · לפי שאני אקדש אתכם למעלה ולעולם הבא: ולא תטמאו וגו' · לעבור עליהם בלאוין הרבה נ וכל לאו מלקות וזהו שאמרו בגמ' אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש צרעה לוקה שש: (מה) כי אני ה' המעלה אתכם · על מנת שתקבלו מצותי העליתי אתכם (דבר אחר כי אני ה' המעלה אתכם בכולן כתיב והוצאתי וכאן כתיב המעלה תנא דבי רבי ישמעאל אלמלי לא העליתי את ישראל ממצרים אלא בשביל שאין

עיקר ש"ח ובאר"ח

נפל האוכל בתוך המים ג"כ הוכשר: י פי' כשפרשו מהגוף אבל בעודן מחוברין הנוגע בהן כנוגע בבשר משום יד או משום שומר: כ מה שלא פרש"י על סדר הכתוב · כי סמך והנושא להנוגע להודיע ההבדל שביניהם שטומאת משא חמורה מטומאת מגע: ל והוא ערך חצי ביצה · ואף שבית הבליעה מחזיק ביצה הוא מדוקדק: אבל דרך אכילה היא כזית: מ הם הפילעים הנולדים בהאשפות ונמצאים ביותר אחר שיפסוק הגשם: נ דהכא כתיב בפסוק מ"ג ולא

לֵאלֹהִים וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אָנִי׃ מו זֹאת תּוֹרַת הַבְּהֵמָה וְהָעוֹף וְכֹל נֶפֶשׁ הַחַיָּה הָרֹמֶשֶׂת בַּמָּיִם וּלְכָל־נֶפֶשׁ הַשֹּׁרֶצֶת עַל־הָאָרֶץ׃ מז לְהַבְדִּיל בֵּין הַטָּמֵא וּבֵין הַטָּהֹר וּבֵין הַחַיָּה הַנֶּאֱכֶלֶת וּבֵין הַחַיָּה אֲשֶׁר לֹא תֵאָכֵל׃

פ פ פ צ"א פסוקים · עבדי"ה סימן : ומפטירין ויוסף עוד דוד בש"ב סי' ו

רש"י

מטמאין בשרצים כמו מצרים וכנענים דיים ומעליותא היא לגבייהו וזהו ל' מעלה): (מז) להבדיל. לא בלבד השונה אלא ש שתהא יודע ומכיר ובקי בהן: בין הטמא ובין הטהור. צריך לומר בין חמור לפרה והלא כבר מפורשים הם אלא בין טמאה לך ע לטהורה לך בין נשחט חציו של קנה לנשחט רובו: ובין החיה הנאכלת. צריך לומר בין צבי לערוד והלא כבר מפורשים הם אלא בין שנולדו בה סימני טרפה פ כשרה לנולדו בה סימני טרפה צ פסולה:

חסלת פרשת שמיני

תרי"ג — בסדר שמיני יש י"ז מצות שהם עשין וי"א לאוין:

	עשין		לאוין
(קמט)		שלא יכנסו הכהנים למקדש פרועי ראש דהיינו מגודלי שער כאבלים שנאמר ראשיכם אל תפרעו :	פב
(קנ)		שלא יכנסו שם הכהנים קרועי בגדים שנאמר ובגדיכם לא תפרומו :	פג
(קנא)		שלא יצאו הכהנים מן המקדש בשעת עבודה שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו :	פד
(קנב)		שלא להכנס למקדש כשהוא שתוי יין ולא שאר דברים המשכרים שנאמר יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך בבואכם אל אוהל מועד :	פה
(קנג)	סח	לבדוק סימני בהמה וחיה כשנרצה לאוכלם שיהיו מעלה גרה ושוסעת שסע שנאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ כל מפרסת פרסה ושסעת שסע פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו :	
(קנד)		שלא לאכול מבהמה וחיה טמאה שנאמר אך את זה לא תאכלו ממעלי הגר' וממפריסי הפרסה את הגמל וגו'׃	פו
(קנה)	סט	לבדוק סימני הדגים כשנרצה לאוכלם שיהיה להם סנפיר וקשקשת שנאמר את זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר לו סנפיר וקשקשת במים בימים ובנחלים אתם תאכלו :	
(קנו)		שלא לאכול דג טמא שנאמר ושקץ יהיו לכם מבשרם לא תאכלו ואת נבלתם תשקצו :	פז

לְסָהֲנֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וּתְהוֹן קַדִּישִׁין אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא : מו דָּא אוֹרַיְתָא דִּבְעִירָא וּדְעוֹפָא וּדְכָל נַפְשָׁתָא חַיְתָא דְּרָחֲשָׁא בְּמַיָּא וּלְכָל נַפְשָׁא דְּרָחֲשָׁא עַל אַרְעָא : מז לְאַפְרָשָׁא בֵּין מְסָאֲבָא וּבֵין דַּכְיָא וּבֵין חַיְתָא דְּמִתְאַכְלָא וּבֵין חַיְתָא דִּי לָא מִתְאַכְלָא :

בעל הטורים

ותופסם : (מז) להבדיל · הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד ימז לרוב איסורין שביעורן בס' :

עיקר ש"ת ובאר"ח

תטמאו בהם : ס ר"ל שיוכל בעצמו להבדיל : ע שטמאה וטהורה ע"י פעולתן : פ כגון ניקבה הגרגרת או נפסקה הגלגלת ולא ניקב קרום של מוח וכן כל הכשרין שנשנו במשנה : צ וכן י"ח טרפות שמנו חכמים :

מנין המצות

תרי"ג	עשין		לאוין
(קנז)		שלא לאכול עוף טמא שנאמר ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם :	פח
(קנח)	ע	לבדוק בסימני החגבים כשנרצה לאוכלם שיהיה להם כרעים ממעל לרגליו שנא' אך את זה תאכלו מכל שרץ העוף ההולך על ארבע אשר לו כרעים ממעל לרגליו וגו' :	
(קנט)	עא	להיות השמנה שרצים הכתובים בתורה טמאים ומטמאים שנאמר וזה לכם הטמא בשרץ השורץ על הארץ החלד והעכבר וגו' :	
(קס)	עב	להיות כל האוכלין אחר שנתלשו ובא עליהן מים או כל דבר הנקרא משקה* מכשיר זרעים לטומא' שנאמר מכל האוכל אשר יאכל אשר יבא עליו מים יטמא :	
(קסא)	עג	להיות הנבלה טמאה ומטמאה במגע ובמשא שנאמר וכי ימות מן הבהמה אשר היא לכם לאכלה וגו' :	
(קסב)		שלא לאכול שרץ הארץ שנאמר וכל שרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל :	פט
(קסג)		שלא לאכול מיני שרצים הנולדים בפירות ובזרעים שנאמר וכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום וגו' :	צ
(קסד)		שלא לאכול משרץ המים שנאמר אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ וגו' :	צא
(קסה)		שלא לאכול מן השרצים המתהוים מן העפוש שנאמר ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ :	צב

* והם השמונים י"ד שה"ע ד"ס

וַיֹּסֶף עוֹד דָּוִד אֶת־כָּל־בָּחוּר בְּיִשְׂרָאֵל שְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ וַיָּקָם ׀ וַיֵּלֶךְ דָּוִד וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִבַּעֲלֵי יְהוּדָה לְהַעֲלוֹת מִשָּׁם אֵת אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־נִקְרָא שֵׁם שֵׁם יְהוָה צְבָאוֹת יֹשֵׁב הַכְּרֻבִים עָלָיו׃ וַיַּרְכִּבוּ אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים אֶל־עֲגָלָה חֲדָשָׁה וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה וְעֻזָּא וְאַחְיוֹ בְּנֵי אֲבִינָדָב נֹהֲגִים אֶת־הָעֲגָלָה חֲדָשָׁה׃ וַיִּשָּׂאֻהוּ מִבֵּית אֲבִינָדָב אֲשֶׁר בַּגִּבְעָה עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וְאַחְיוֹ הֹלֵךְ לִפְנֵי הָאָרוֹן׃ וְדָוִד ׀ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל מְשַׂחֲקִים לִפְנֵי יְהוָה בְּכֹל עֲצֵי בְרוֹשִׁים וּבְכִנֹּרוֹת וּבִנְבָלִים וּבְתֻפִּים וּבִמְנַעַנְעִים וּבְצֶלְצֶלִים׃ וַיָּבֹאוּ עַד־גֹּרֶן נָכוֹן וַיִּשְׁלַח עֻזָּא אֶל־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֹּאחֶז בּוֹ כִּי שָׁמְטוּ הַבָּקָר׃ וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּעֻזָּה וַיַּכֵּהוּ שָׁם הָאֱלֹהִים עַל־הַשַּׁל וַיָּמָת שָׁם עִם אֲרוֹן הָאֱלֹהִים׃ וַיִּחַר לְדָוִד עַל אֲשֶׁר פָּרַץ יְהוָה פֶּרֶץ בְּעֻזָּה וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם הַהוּא פֶּרֶץ עֻזָּה עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ וַיִּרָא דָוִד אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיֹּאמֶר אֵיךְ יָבֹא אֵלַי אֲרוֹן יְהוָה׃ וְלֹא־אָבָה דָוִד לְהָסִיר אֵלָיו אֶת־אֲרוֹן יְהוָה עַל־עִיר דָּוִד וַיַּטֵּהוּ דָוִד בֵּית עֹבֵד־אֱדֹם הַגִּתִּי׃ וַיֵּשֶׁב אֲרוֹן יְהוָה בֵּית עֹבֵד אֱדֹם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיְבָרֶךְ יְהוָה אֶת־עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־בֵּיתוֹ׃ וַיֻּגַּד לַמֶּלֶךְ דָּוִד לֵאמֹר בֵּרַךְ יְהוָה אֶת־בֵּית עֹבֵד אֱדֹם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ בַּעֲבוּר אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיֵּלֶךְ דָּוִד וַיַּעַל אֶת־אֲרוֹן הָאֱלֹהִים מִבֵּית עֹבֵד אֱדֹם עִיר דָּוִד בְּשִׂמְחָה׃ וַיְהִי כִּי צָעֲדוּ נֹשְׂאֵי אֲרוֹן־יְהוָה שִׁשָּׁה צְעָדִים וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיא׃ וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל־עֹז לִפְנֵי יְהוָה וְדָוִד חָגוּר אֵפוֹד בָּד׃

וְדָוִד֙ וְכָל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל מַעֲלִ֖ים אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֑ה בִּתְרוּעָ֖ה
וּבְק֥וֹל שׁוֹפָֽר׃ וְהָיָה֙ אֲר֣וֹן יְהוָ֔ה בָּ֖א עִ֣יר דָּוִ֑ד וּמִיכַ֨ל בַּת־
שָׁא֜וּל נִשְׁקְפָ֣ה ׀ בְּעַ֣ד הַחַלּ֗וֹן וַתֵּ֨רֶא אֶת־הַמֶּ֤לֶךְ דָּוִד֙ מְפַזֵּ֤ז
וּמְכַרְכֵּר֙ לִפְנֵ֣י יְהוָ֔ה וַתִּ֥בֶז ל֖וֹ בְּלִבָּֽהּ׃ וַיָּבִ֜אוּ אֶת־אֲר֣וֹן יְהוָ֗ה
וַיַּצִּ֤גוּ אֹתוֹ֙ בִּמְקוֹמ֔וֹ בְּת֣וֹךְ הָאֹ֔הֶל אֲשֶׁ֥ר נָֽטָה־ל֖וֹ דָּוִ֑ד וַיַּ֨עַל
דָּוִ֥ד עֹל֛וֹת לִפְנֵ֥י יְהוָ֖ה וּשְׁלָמִֽים׃ וַיְכַ֣ל דָּוִ֔ד מֵהַעֲל֥וֹת הָעוֹלָ֖ה
וְהַשְּׁלָמִ֑ים וַיְבָ֣רֶךְ אֶת־הָעָ֔ם בְּשֵׁ֖ם יְהוָ֥ה צְבָאֽוֹת׃ וַיְחַלֵּ֨ק לְכָל־
הָעָ֜ם לְכָל־הֲמ֣וֹן יִשְׂרָאֵ֗ל לְמֵאִישׁ֙ וְעַד־אִשָּׁ֔ה לְאִ֗ישׁ חַלַּ֥ת
לֶ֙חֶם֙ אַחַ֔ת וְאֶשְׁפָּ֣ר אֶחָ֔ד וַאֲשִׁישָׁ֖ה אֶחָ֑ת וַיֵּ֥לֶךְ כָּל־הָעָ֖ם
אִ֥ישׁ לְבֵיתֽוֹ׃ וַיָּ֥שָׁב דָּוִ֖ד לְבָרֵ֣ךְ אֶת־בֵּית֑וֹ פסקא באמצע פסוק
וַתֵּצֵ֞א מִיכַ֤ל בַּת־שָׁאוּל֙ לִקְרַ֣את דָּוִ֔ד וַתֹּ֗אמֶר מַה־נִּכְבַּ֨ד
הַיּ֜וֹם מֶ֣לֶךְ יִשְׂרָאֵ֗ל אֲשֶׁ֨ר נִגְלָ֤ה הַיּוֹם֙ לְעֵינֵי֙ אַמְה֣וֹת עֲבָדָ֔יו
כְּהִגָּל֥וֹת נִגְל֖וֹת אַחַ֥ד הָרֵקִֽים׃ וַיֹּ֣אמֶר דָּוִד֮ אֶל־מִיכַל֒ לִפְנֵ֣י
יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֨ר בָּֽחַר־בִּ֤י מֵֽאָבִיךְ֙ וּמִכָּל־בֵּית֔וֹ לְצַוֺּ֨ת אֹתִ֥י נָגִ֛יד
עַל־עַ֥ם יְהוָ֖ה עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וְשִׂחַקְתִּ֖י לִפְנֵ֥י יְהוָֽה׃ וּנְקַלֹּ֤תִי ע֙וֹד֙
מִזֹּ֔את וְהָיִ֥יתִי שָׁפָ֖ל בְּעֵינָ֑י וְעִם־הָֽאֲמָהוֹת֙ אֲשֶׁ֣ר אָמַ֔רְתְּ עִמָּ֖ם
אִכָּבֵֽדָה׃ וּלְמִיכַל֙ בַּת־שָׁא֔וּל לֹא־הָ֥יָה לָ֖הּ יָ֑לֶד עַ֖ד י֥וֹם
מוֹתָֽהּ׃ וַיְהִ֕י כִּֽי־יָשַׁ֥ב הַמֶּ֖לֶךְ בְּבֵית֑וֹ וַיהוָ֛ה הֵנִֽיחַ־ל֥וֹ מִסָּבִ֖יב
מִכָּל־אֹיְבָֽיו׃ וַיֹּ֤אמֶר הַמֶּ֙לֶךְ֙ אֶל־נָתָ֣ן הַנָּבִ֔יא רְאֵ֣ה נָ֔א אָנֹכִ֥י
יוֹשֵׁ֖ב בְּבֵ֣ית אֲרָזִ֑ים וַאֲרוֹן֙ הָאֱלֹהִ֔ים יֹשֵׁ֖ב בְּת֥וֹךְ הַיְרִיעָֽה׃
וַיֹּ֤אמֶר נָתָן֙ אֶל־הַמֶּ֔לֶךְ כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר בִּֽלְבָבְךָ֖ לֵ֣ךְ עֲשֵׂ֑ה כִּ֥י יְהוָ֖ה
עִמָּֽךְ׃ וַיְהִ֖י בַּלַּ֣יְלָה הַה֑וּא פסקא באמצע פסוק וַיְהִי֙ דְּבַר־יְהוָ֔ה
אֶל־נָתָ֖ן לֵאמֹֽר׃ לֵ֣ךְ וְאָמַרְתָּ֞ אֶל־עַבְדִּ֣י אֶל־דָּוִ֔ד כֹּ֖ה אָמַ֣ר

יְהוָה הַאַתָּה תִּבְנֶה־לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי׃ כִּי לֹא יָשַׁבְתִּי בְּבַיִת
לְמִיּוֹם הַעֲלֹתִי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה
וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן׃ בְּכֹל אֲשֶׁר־הִתְהַלַּכְתִּי בְּכָל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲדָבָר דִּבַּרְתִּי אֶת־אַחַד שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
צִוִּיתִי לִרְעוֹת אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לָמָּה לֹא־
בְנִיתֶם לִי בֵּית אֲרָזִים׃ וְעַתָּה כֹּה־תֹאמַר לְעַבְדִּי לְדָוִד
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן־הַנָּוֶה מֵאַחַר הַצֹּאן
לִהְיוֹת נָגִיד עַל־עַמִּי עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וָאֶהְיֶה עִמְּךָ בְּכֹל
אֲשֶׁר הָלַכְתָּ וָאַכְרִתָה אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ וְעָשִׂתִי לְךָ
שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ׃ וְשַׂמְתִּי מָקוֹם לְעַמִּי
לְיִשְׂרָאֵל וּנְטַעְתִּיו וְשָׁכַן תַּחְתָּיו וְלֹא יִרְגַּז עוֹד וְלֹא־יֹסִיפוּ
בְנֵי־עַוְלָה לְעַנּוֹתוֹ כַּאֲשֶׁר בָּרִאשׁוֹנָה׃ וּלְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
צִוִּיתִי שֹׁפְטִים עַל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וַהֲנִיחֹתִי לְךָ מִכָּל־אֹיְבֶיךָ
וְהִגִּיד לְךָ יְהוָה כִּי־בַיִת יַעֲשֶׂה־לְּךָ יְהוָה׃ כִּי ׀ יִמְלְאוּ יָמֶיךָ

ויקרא יב תזריע

יב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר
וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים כִּימֵי נִדַּת דְּוֹתָהּ תִּטְמָא׃ ג וּבַיּוֹם
הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ׃ ד וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת

רש״י

(ב) אשה כי תזריע · א״ר שמלאי כשם שיצירתו של אדם אחר כל בהמה חיה ועוף במעשה בראשית א כך תורתו נתפרשה אחר תורת בהמה חיה ועוף : כי תזריע · לרבות שאפילו ילדתו מחוי ב שנמחה ונעשה כמין זרע אמו טמאה לידה : כימי נדת דותה תטמא · כסדר כל טומאות. שאמורה בנדה ג מטמאה בטומאת לידה ואפילו נפתח הקבר בלא דם : דותה · לשון דבר הזב ד מגופה · לשון אחר לשון מדוה וחולי שאין אשה

וְשָׁכַבְתָּ֙ אֶת־אֲבֹתֶ֔יךָ וַהֲקִימֹתִ֤י אֶת־זַרְעֲךָ֙ אַחֲרֶ֔יךָ אֲשֶׁ֥ר יֵצֵ֖א מִמֵּעֶ֑יךָ וַהֲכִינֹתִ֖י אֶת־מַמְלַכְתּֽוֹ׃ ה֥וּא יִבְנֶה־בַּ֖יִת לִשְׁמִ֑י וְכֹנַנְתִּ֛י אֶת־כִּסֵּ֥א מַמְלַכְתּ֖וֹ עַד־עוֹלָֽם׃ אֲנִי֙ אֶֽהְיֶה־לּ֣וֹ לְאָ֔ב וְה֖וּא יִהְיֶה־לִּ֣י לְבֵ֑ן אֲשֶׁר֙ בְּהַֽעֲוֺת֔וֹ וְהֹֽכַחְתִּיו֙ בְּשֵׁ֣בֶט אֲנָשִׁ֔ים וּבְנִגְעֵ֖י בְּנֵ֥י אָדָֽם׃ וְחַסְדִּ֖י לֹא־יָס֣וּר מִמֶּ֑נּוּ כַּאֲשֶׁ֤ר הֲסִרֹ֙תִי֙ מֵעִ֣ם שָׁא֔וּל אֲשֶׁ֥ר הֲסִרֹ֖תִי מִלְּפָנֶֽיךָ׃ וְנֶאְמַ֨ן בֵּיתְךָ֧ וּמַֽמְלַכְתְּךָ֛ עַד־עוֹלָ֖ם לְפָנֶ֑יךָ כִּסְאֲךָ֕ יִהְיֶ֥ה נָכ֖וֹן עַד־עוֹלָֽם׃ כְּכֹל֙ הַדְּבָרִ֣ים הָאֵ֔לֶּה וּכְכֹ֖ל הַחִזָּי֣וֹן הַזֶּ֑ה כֵּ֛ן דִּבֶּ֥ר נָתָ֖ן אֶל־דָּוִֽד׃

אונקלוס

א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר אִתְּתָא אֲרֵי תְעַדֵּי וּתְלִיד דְּכַר וּתְהֵי מְסָאֲבָא שִׁבְעַת יוֹמִין כְּיוֹמֵי רִחוּק סוֹבְתַהּ תְּהֵי מְסָאֲבָא: ג וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה יִגְּזַר בְּסַר עָרְלְתֵהּ: ד וּתְלָתִין וּתְלָתָא

רשב"ם

(ב) **אשה** כי תזריע · כי תתעבר בין זכר בין נקבה: אם זכר תלד · יהא דינו כך · ואם נקבה תלד · כך וכך דינה · כולל ואחר כך מפרש: שבעת ימים · אפילו לא ראתה דם: כימי נדת דותה · כימי ריחוק תלייה המפורש לפנינו על ידי ראיית דם טמא ראיית דם לידה: נדת · לשון נדוד ומרוחק מבעלה: דותה · לשון חולי · כמו לבי דוי:

בעל הטורים

(ב) תזריע וילדה · בגימ' לורת אדם: זכר · בגמטריא ברכה · וטמאה שבעת ימים · וכן ז' ימי אבילות כל עומת שבא כן ילך: (ג) וביום השמיני · פסוק זה יש בו תיבות ואותיו' כמו שבפסוק ויכולו לומר שמילה דוחה שבת: וביום השמיני ימול בשר ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

א ומפורש הטעם במס' סנהדרין ל"ח מפני מה נברא אדם בע"ש ע"ש:
ב ולכן נאמר כי תזריע וילדה וגו' ולא כתיב אשה כי תלד זכר:
ג דנלמד שהיא טמאה שבעה כנדה מפורש בכתוב וטמאה שבעת ימים אלא ללמד על כל דיני טומאה שמטמאה במשכב ומושב כנדה ואפי' נפתח הרחם בלא דם דהוי לידה יעיסתא: ד כי זב מתרגמינן דב:

רל

יָמִים תֵּשֵׁב בִּדְמֵי טָהֳרָה בְּכָל־קֹדֶשׁ לֹא־תִגָּע וְאֶל־הַמִּקְדָּשׁ לֹא תָבֹא עַד־מְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ׃ ה וְאִם־נְקֵבָה תֵלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשֵׁשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל־דְּמֵי טָהֳרָה׃ ו וּבִמְלֹאת ׀ יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן־יוֹנָה אוֹ־תֹר לְחַטָּאת אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן׃ ז וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי יְהוָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה׃ ח וְאִם־לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי־תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה׃ פ יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ב אָדָם כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ שְׂאֵת אוֹ־סַפַּחַת אוֹ בַהֶרֶת וְהָיָה בְעוֹר־בְּשָׂרוֹ

רש"י

רואה דם שלא תשמש ואיבריה כבדין עליה: (ד) תשב. אין תשב אלא לשון עכבה כמו ותשבו בקדש. וישב באלוני ממרא: בדמי טהרה. אף על פי שרואה טהורה: בדמי טהרה. לא מפיק ה"א והוא שם דבר כמו טוהר: ימי טהרה. מפיק ה"א ימי טוהר שלה: לא תגע. אזהרה לאוכל ו וכו' כמו ששנויה ביבמות: בכל קדש. לרבות את התרומה לפי שזו טבולת יום ארוך שטבלה לסוף שבעה ואין שמשה מעריב לטהרה עד שקיעת החמה של ז יום ארבעים שלמחר תביא את כפרת טהרתה: (ז) והקריבו. ללמדך שאין מעכבה לאכול בקדשים אלא א' מהם ח ואי זה הוא זה חטאת שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה מי שהוא בא לכפר בו הטהרה תלויה: וטהרה. מכלל שעד כאן קרויה ט טמאה: (ח) אחד לעולה ואחד לחטאת. לא הקדימה הכתוב אלא למקראה. אבל להקרבה חטאת קודם לעולה כן שנינו בזבחים בפרק כל התדיר: (ב) שאת או ספחת וגו'. שמות נגעים הם ולבנות זו מזו: בהרת. חברבורות טיי"אר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ח [ר"ל כי בלא מפיק בה"א. יתפרש הה"א לנוסף ולמשקל. וכמו השם חכמה עצמה ערמה ערלה. אבל טהרה במפיק הוא הכנוי לנקבה נסתרת וזה טוהר לה. והטעם למה נאמר בדמי טהרה בלא מפיק הא. ועד מלאת ימי טהרה במפיק משום דכתוב הזמן של שלשים יום ושלשת ימים כיון דהדמים טהורים ולא

יוֹמִין תֵּיתֵב בִּדְּם דְּכוּ בְּכָל קוּדְשָׁא לָא תִקְרַב וּלְמַקְדְּשָׁא לָא תֵעוֹל עַד מִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוּתַהּ: ה וְאִם נְקוּבְתָּא תְלִיד וּתְהֵי מְסָאֲבָא אַרְבְּעָה עֲסַר כְּרִחוּקַהּ וְשִׁתִּין וְשִׁתָּא יוֹמִין תֵּיתֵב עַל דַּם דְּכוּ: ו וּבְמִשְׁלַם יוֹמֵי דְכוּתַהּ לִבְרָא אוֹ לִבְרַתָּא תַּיְתֵי אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא וּבַר יוֹנָה אוֹ שַׁפְנִינָא לְחַטָּאתָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְוָת כַּהֲנָא: ז וִיקָרְבִנַּהּ קֳדָם יְיָ וִיכַפַּר עֲלַהּ וְתִדְכֵּי מִסּוֹאֲבַת דְּמַהָא דָּא אוֹרַיְתָא דְּיָלֶדְתָּא לִדְכוּרָא אוֹ לִנְקוּבְתָּא: ח וְאִם לָא תַשְׁכַּח יְדַהּ כְּמִסַּת אִמְּרָא וְתִסַּב תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה חַד לַעֲלָתָא וְחַד לְחַטָּאתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא וְתִדְכֵּי: א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר: ב אֱנָשׁ אֲרֵי יְהֵי בִמְשַׁךְ בִּסְרֵהּ עֲמָקָא אוֹ עֲדָיָא אוֹ בַהֲרָא

רשב"ם

(ד) בדמי טהרה׳ שאינו דם נידות · פשוטו כמאן דאמר שני מעיינות הן · זה של ל"ג ימים מעיין טהור הוא: (ח) וטהרה · לאכול קדשים· כך פירשו חכמים · כי מחוסר כפורים הוא אוכל תרומה מבערב · כשהעריב שמשו · אבל בקדשים אינו אוכל עד לאחר כפרה: (ב) אדם כי יהיה בעור בשרו · כל פרשיות נגעי אדם ונגעי בגדים ונגעי בתים ומראותיהן וחשבון הסגרים ושערות לבנות ושער שחור וצהוב אין לנ

בעל הטורים

בגימטריא שכל היום יהיה כשר למול: (ז) דמיה · ג' במס' · הכא ואידך והיא גלתה את מקור דמיה · וגלתה הארץ את דמיה ולא תכסה עוד על הרוגיה (ישעיה כ"ו) דאיתקש גילוי עריות לשפיכות דמים כדכתיב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש

עיקר ש"ת ובאר"ח

צריכה למבדק את עצמה · לכן דמי טהרה נא בלי כנוי שלה · אבל הימים לספור שלא מוטל עליה לדעת מתי יכלה הזמן · לכן כתיב ימי טהרה שלה בכנוי· כא"כ]: ו מדכתיב בסמוך ואל המקדש לא תבוא והבא אל המקדש בטומאה הוא בכרת וגמרינן בכל קודש לא תגע מביאת מקדש דג"כ בכרת א"כ ע"כ צ"ל דלא תגע ר"ל אכילה דעל מגע קדשים בטומאה אין בו כרת: ז דהא תרומה מותר באכילה לאחר הערב שמש · כדתנן העריב שמשו אוכל בתרומה · לכ"פ שדינה כטבולת יום ר"ל קודם הערב שמש עד שקיעת החמה כו': ח מדלא כתיב והקריבה בכנוי הרבים: ט ור"ל ואסורה לאכול בקדשים עד אחר כפרה · דתרומה מותרת לאכול בשקיעת החמה שלפני יום הארבעים כדלעיל: י ר"ל שסקורא יקרא בתורה עולה קודם החטאת אבל לא להקרבה ·

לְנֶגַע צָרָעַת וְהוּבָא אֶל־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אוֹ אֶל־אַחַד מִבָּנָיו
הַכֹּהֲנִים׃ ג וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בְּעוֹר־הַבָּשָׂר
וְשֵׂעָר בַּנֶּגַע הָפַךְ לָבָן וּמַרְאֵה הַנֶּגַע עָמֹק מֵעוֹר בְּשָׂרוֹ
נֶגַע צָרַעַת הוּא וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְטִמֵּא אֹתוֹ׃ ד וְאִם־
בַּהֶרֶת לְבָנָה הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְעָמֹק אֵין־מַרְאֶהָ מִן־
הָעוֹר וּשְׂעָרָה לֹא־הָפַךְ לָבָן וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע
שִׁבְעַת יָמִים׃ ה וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה
הַנֶּגַע עָמַד בְּעֵינָיו לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר וְהִסְגִּירוֹ
הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ שני ו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֹתוֹ בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי שֵׁנִית וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע וְלֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בָּעוֹר
וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן מִסְפַּחַת הִוא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ ז וְאִם־
פָּשֹׂה תִפְשֶׂה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר אַחֲרֵי הֵרָאֹתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן

לא מפיק ה"א

רש"י

בלע"ז וכן בהיר הוא בשחקים: אל אהרן וגו' · גזה"כ הוא שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן: (ג) ושער בנגע הפך לבן · מתחלה שחור ונהפך ללבן בתוך כ הנגע ומעוט שער שנים: עמק מעור בשרו · כל מראה לבן עמוק הוא ל כמראה חמה עמוקה מן הצל: וטמא אתו · יאמר לו טמא אתה שהשער לבן סימן טומאה הוא גזירת הכתוב: (ד) ועמק אין מראה · לא ידעתי מ פירושו: והסגיר · יסגירנו בבית אחד נ ולא יראה עד סוף השבוע ויוכיחו סימנים עליו: (ה) בעיניו · במראהו ובשיעורו ס הראשון: והסגירו שנית · הא אם פשה בשבוע ראשון טמא מוחלט: (ו) כהה · הוכהה ממראיתו הא אם עמד במראיתו או פשה טמא: מספחת · שם נגע טהור: וכבס בגדיו וטהר · הואיל ונזקק להסגר נקרא טמא וצריך

עיקר ש"ח ובאר"ה

ולא פירש זה לעיל דכתיב ג"כ תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת · לפי שהם מדבר הכתוב בעולת בהמה ובחטאת העוף ובהמה באמת קודמת לעופות · אבל כאן למדבר בעולת העוף ובחטאת העוף ובמינים שוים החטאת קודמת להקרבה: כ ר"ל דוקא בתוך הנגע ולא מסביב הנגע · וגם דוקא שנהפך ללבן אחר שכבר נראה סימני הטומאה בנגע וגם דוקא שנים כי אז מוכח כי לא מקרה הוא כי המקרה לא יתרבה: ל ר"ל עמוק ורחוק המראים בעין · כי עיקר ראיית האדם הוא בשחור שבעין · ומקבל הראות

אונקלוס

ויהי במשך בסרה למכתש סגירו ויתתי לות אהרן כהנא
או לות חד מבנוהי כהניא : ג ויחזי כהנא ית מכתשא
במשך בסרא ושער במכתשא אתהפיך למיחור ומחזי
מכתשא עמיק במשך בסרה מכתש סגירותא הוא ויחזניה
כהנא ויסאב יתיה : ד ואם בהרא חורא היא במשך בסרה
ועמיק לית מחזהא מן משכא ושערא לא אתהפיך מיחור
ויסגר כהנא ית מכתשא שבעא יומין : ה ויחזניה כהנא
ביומא שביעאה והא מכתשא קם כד הוה לא אוסף מכתשא
במשכא ויסגרניה כהנא שבעא יומין תנינות : ו ויחזי כהנא
יתיה ביומא שביעאה תנינות והא עמיא מכתשא ולא אוסף
מכתשא במשכא וידכניה כהנא עדיתא היא ויצבע לבושוהי
וידכי : ז ואם אוספא תוסף עדיתא במשכא בתר דאתחזי

רשב"ם

אחר פשוטו של מקרא כלום ולא על
בקיאות דרך ארץ של בני אדם אלא
המדרש של חכמים ותוקותיהם
וקבלותיהן מפי החכמים הראשונים
הוא העיקר : כי יהיה בעור
בשרו׳ לפי שלפנינו יאמר כי יהיה בו נגע בראש או בזקן (כט) הוצרך כאן
לומר בעור בשרו : שאת · לשון גובה · שאינה לבנה כל כך כבהרת ·
אבל הבהרת לבנה היא כדכתיב בהיר הוא בשחקים ונראית עמוקה
יותר מבהרת (נ"א מעור) כמראה חמה עמוקה מן הצל : ספחת ·
טפילה לשאת · או טפילה לבהרת · תולדת שאת · וגם יש תולדת לבהרת
לתצטרף עמה כדכתיב ספחני נא אל אחת הכהונות · לשון טפילה וצירוף ·
כך פירשו חכמים : (ג) ומראה הנגע עמוק · לבן · ועמוק אין מראהו ·
שאינו לבן מאחד ממראות נגעים המפורש במסכת נגעים : נגע
צרעת · שיהיה מקום הנגע· בשר לבן כדכתיב מצורעת כשלג · כך נקרא

בעל הטורים

כן הדבר הזה : (ה) והנה הנגע · לשון
והנה נופל על דבר שלא נודע קודם
לכן כמו בכאן שהיה סגור עד עתה
וכן (ויהי בבקר) והנה היא לאה·(עי׳

עיקר ש"ת ובאר"ח

הדבר שחור יותר מן הלבן ע"כ נראה לו הגל השחור יותר קרוב אליו ממראה
הלבן · והלבן נראה אליו עמוק : מ שמעתי ע"ז שכוונת רש"י היא דקשה
לו הלשון עמוק אין מראה · כי לפי דרך הלשון היו לכתוב מראה אין עמוק ·
וגו"פ לא ידעתי פירשו·כי גם שם נהפך הלשון· כי הלועז יאמר איך ווייס ניכט·
ובלה"ק היא הפוך·וגם כאן נהפך הלשון: נ שלא תאמר שיכסה את הנגע:ם שאי

לְטָהֳרָתוֹ וְנִרְאָה שֵׁנִית אֶל־הַכֹּהֵן׃ ח וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשְׂתָה הַמִּסְפַּחַת בָּעוֹר וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן צָרַעַת הִוא׃ פ ט נֶגַע צָרַעַת כִּי תִהְיֶה בְּאָדָם וְהוּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ י וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־לְבָנָה בָּעוֹר וְהִיא הָפְכָה שֵׂעָר לָבָן וּמִחְיַת בָּשָׂר חַי בַּשְׂאֵת׃ יא צָרַעַת נוֹשֶׁנֶת הִוא בְּעוֹר בְּשָׂרוֹ וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן לֹא יַסְגִּרֶנּוּ כִּי טָמֵא הוּא׃ יב וְאִם־פָּרוֹחַ תִּפְרַח הַצָּרַעַת בָּעוֹר וְכִסְּתָה הַצָּרַעַת אֵת כָּל־עוֹר הַנֶּגַע מֵרֹאשׁוֹ וְעַד־רַגְלָיו לְכָל־מַרְאֵה עֵינֵי הַכֹּהֵן׃ יג וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כִסְּתָה הַצָּרַעַת אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטִהַר אֶת־הַנָּגַע כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא׃ יד וּבְיוֹם הֵרָאוֹת בּוֹ בָּשָׂר חַי יִטְמָא׃ טו וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַבָּשָׂר הַחַי וְטִמְּאוֹ הַבָּשָׂר הַחַי טָמֵא הוּא צָרַעַת הוּא׃ טז אוֹ כִי יָשׁוּב הַבָּשָׂר

השי״ן רפה מ״ש

רש״י

טבילה : (ח) וטמאו הכהן · ומשטמאו הרי הוא מוחלט וזקוק לצפרי׳ ולתגלחת ולקרבן האמור בפרשת זאת תהיה : צרעת היא · המספחת הזאת · צרעת · לשון נקבה : נגע · לשון זכר : (י) ומחית · שנימינ״ט בלע״ז שנהפך מקצת הלובן שבתוך השאת למראה בשר אף הוא סימן טומאה · שער לבן בלא מחיה ומחיה בלא שער לבן ואע״פ שלא נאמרה מחיה אלא בשאת אף בכל המראות ותולדותיהן הוא סימן טומאה : (יא) צרעת נושנת היא · מכה ישנה היא תחת המחיה וחבורה זו נראית בריאה מלמעלה ותחתיה מליאה לחה שלא תאמר הואיל ועלתה מחיה אטהרנה : (יב) מראשו · של אדם ועד רגליו : לכל מראה עיני הכהן · פרט לכהן שחשך מאורו : (יד) וביום הראות בו בשר חי · אם צמחה בו מחיה הרי כבר פירש שהמחיה סימן טומאה אלא הרי שהיה הנגע באחד מעשרים וארבעה ראשי איברים שאין מטמאין משום מחיה לפי שאין נראה הנגע כולו כאחד שמשופע אילך ואילך וחזר ראש האבר ונתגלה שמנו על ידי שומן כגון שהבריא ונעשה רחב ונראית בו המחיה למדנו הכתוב שתטמא : וביום · מה תלמוד לומר ללמד יש יום שאתה רואה בו ויש יום שאין אתה רואה בו מכאן אמרו חתן נותנין לו כל שבעת ימי המשתה לו ולאצטליתו ולכסותו ולביתו וכן ברגל נותנין לו כל ימי הרגל : (טו) צרעת הוא · הבשר הוא : בשר · לשון זכר

לְכָהֲנָא לְדַכּוּתָהּ וְיִתַּחְזֵי תִּנְיָנוּת לְכָהֲנָא: ח וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא אוֹסֵפַת עֲדִיתָא בְּמַשְׁכָּא וִיסָאֲבִנֵּהּ כַּהֲנָא סְגִירוּתָא הִיא: ט מַכְתַּשׁ סְגִירוּ אֲרֵי תְהֵי בַּאֲנָשָׁא וְיִתְּתֵי לְוָת כַּהֲנָא: י וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא עַמְקָא חִוָּרָא בְּמַשְׁכָּא וְהִיא הֲפָכַת שַׂעַר לְחִוָּר וְרשֶׁם בִּסְרָא חַיְתָא בְּעַמְקְתָא: יא סְגִירוּת עַתִּיקָא הִיא בִּמְשַׁךְ בִּסְרֵהּ וִיסָאֲבִנֵּהּ כַּהֲנָא לָא יַסְגְּרִנֵּהּ אֲרֵי מְסָאַב הוּא: יב וְאִם מִסְנָא תִסְגֵּי סְגִירוּתָא בְּמַשְׁכָּא וְתַחְפֵּי סְגִירוּתָא יָת כָּל מְשַׁךְ מַכְתָּשָׁא מֵרֵישֵׁהּ וְעַד רַגְלוֹהִי לְכָל חֵיזוּ עֵינֵי כַהֲנָא: יג וְיֶחֱזֵי כַּהֲנָא וְהָא חֲפַת סְגִירוּתָא יָת כָּל בִּסְרֵהּ וִידַכֵּי יָת מַכְתָּשָׁא כֻּלֵּהּ אִתְהֲפִיךְ לְמֶחֱוַר דְּכֵי הוּא: יד וּבְיוֹמָא דְאִתַּחְזֵי בֵהּ בִּסְרָא חַיָּא יְהֵי מְסָאַב: טו וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת בִּסְרָא חַיָּא וִיסָאֲבִנֵּהּ בִּסְרָא חַיָּא מְסָאַב הוּא סְגִירוּת הוּא: טז אוֹ אֲרֵי

רשב"ם

הנגע כשהוא לבן: (ח) צרעת היא ומוחלט היא וישב בדד עד שיתרפא ויביא צפרים: (י) ומחית בשר חי לא כמו בשר מבושל כי אם חי שנגדלה חתיכת בשר בתוך

בעל הטורים

מגלה ד' י"ג): (ט) באדם ד' הכא ואידך או באדם אשר יטמא לו (פ' אמור) ובוגדים באדם תוסיף (משלי כג) אשר שלט האדם באדם ובוגדים באדם תוסיף איירי באשה זרה שמפתה האדם עד שישמע לה וזהו אשר שלט האדם באדם שהיא שולטת בו ואם ישמע לה סוף שילקה בצרעת ויטמא כמת (הוא כמו ד"א) הקב"ה אומר לולד אם תיטיב מעשיך ראה מה ברכתי למעלה ממך בשמש ותיה גמאלכך ואם הרעות מעשיך הרי נגעים בלדך:

עיקר ש"ח ובאר"ח

צביעורו דפרש"י הוא פירוש על לא פשה דבפסוק · דאם כהה מראיתו אחר הסגר הראשון וגם לא פשה נטהר: ע משא"כ מוסגר אין זקוק לצפרים ותגלחת: פ ר"ל המספחת שנראה שם לנגע טהור כמ"ש רש"י לעיל בפסוק ו' נתהוה לצרעת: צ כי לעיל בפסוק כתיב נגע צרעת הוא אלמא נגע לשון זכר הוא: ק ומחית דכתיב בקרא היא כמו או מחית · דלקמן בפסוק (י"ד) כתיב וביום הראות בו בשר חי יטמא · אלמא דמחיה מטמאה לבדה בלא שער לבן: ר והכתוב נותן טעם למה מחיה היא סימן טומאה · לפי שהצרעת נושנת כו': ש דהל"ל הו"ל לכתוב ובהראות ולא וביום: ת מין

הַחַי וְנֶהְפַּךְ לְלָבָן וּבָא אֶל־הַכֹּהֵן׃ יז וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ הַנֶּגַע לְלָבָן וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע טָהוֹר הוּא׃ פ

שלישי יח וּבָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בוֹ־בְעֹרוֹ שְׁחִין וְנִרְפָּא׃ יט וְהָיָה בִּמְקוֹם הַשְּׁחִין שְׂאֵת לְבָנָה אוֹ בַהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדָּמֶת וְנִרְאָה אֶל־הַכֹּהֵן׃ כ וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה מַרְאֶהָ שָׁפָל מִן־הָעוֹר וּשְׂעָרָהּ הָפַךְ לָבָן וְטִמְּאוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע־צָרַעַת הִוא בַּשְּׁחִין פָּרָחָה׃ כא וְאִם ׀ יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בָּהּ שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִיא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים׃ כב וְאִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע הִוא׃ כג וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַּעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא פָשָׂתָה צָרֶבֶת הַשְּׁחִין הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס

רביעי שני כשהן מחוברין כד אוֹ בָשָׂר כִּי־יִהְיֶה בְעֹרוֹ מִכְוַת־אֵשׁ וְהָיְתָה מִחְיַת הַמִּכְוָה בַּהֶרֶת לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת אוֹ לְבָנָה׃ כה וְרָאָה אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה נֶהְפַּךְ שֵׂעָר לָבָן בַּבַּהֶרֶת וּמַרְאֶהָ עָמֹק מִן־הָעוֹר צָרַעַת הִוא בַּמִּכְוָה פָּרָחָה וְטִמֵּא אֹתוֹ הַכֹּהֵן נֶגַע צָרַעַת הִוא׃ כו וְאִם ׀ יִרְאֶנָּה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה אֵין־בַּבַּהֶרֶת שֵׂעָר לָבָן וּשְׁפָלָה אֵינֶנָּה מִן־הָעוֹר וְהִוא כֵהָה וְהִסְגִּירוֹ הַכֹּהֵן שִׁבְעַת יָמִים׃ כז וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אִם־פָּשֹׂה תִפְשֶׂה בָּעוֹר וְטִמֵּא הַכֹּהֵן אֹתוֹ נֶגַע

רש"י

זכר: (יח) שחין. לשון חמום שנתחמם בבשר בלקוי א הבא לו מחמת מכה שלא מחמת האור: ונרפא. השחין העלה ארוכה ובמקומו העלה נגע אחר: (יט) או בהרת לבנה אדמדמת. שאין הנגע לבן חלק אלא פתוך ומעורב בשתי מראות לובן ואודם: (כ) מראה שפל. ואין ממשו שפל אלא מתוך לבנוניתו הוא נראה שפל ועמוק כמראה חמה עמוקה מן הצל: (כב) נגע היא. השאת הזאת או הבהרת: (כג) תחתיה. במקומה: צרבת השחין. כתרגומו רושם שיחנא אינו אלא רושם החמום הניכר

יתוב בסרא חיא ויתהפיך למחור וייתי לות כהנא : יז ויחזנה כהנא והא אתהפיך מכתשא למחור וידכי כהנא ית מכתשא דכי הוא : יח ובסרא ארי יהי בה במשכה שחנא ויתסי : יט ויהי באתר שחנא עמקא חורא או בהרא חורא סמקא ויתחזי לכהנא : כ ויחזי כהנא והא מחזהא מכיך מן משכא ושערה אתהפיך למחור ויסאבנה כהנא מכתש סגירותא היא בשחנא סגיאת : כא ואם יחזנה כהנא והא לית בה שער חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגרנה כהנא שבעא יומין : כב ואם אוספא תוסף במשכא ויסאב כהנא יתה מכתשא היא : כג ואם באתרהא קמת בהרתא לא אוספת רשם שחנא היא וידכנה כהנא : כד או בסרא ארי יהי במשכה כואה דנור ותהי רשם כואה בהרא חורא סמקא או חורא : כה ויחזי יתה כהנא והא אתהפיך שער חור בבהרתא ומחזהא עמיק מן משכא סגירותא היא בכואה סגיאה ויסאב יתה כהנא מכתש סגירותא היא : כו ואם יחזנה כהנא והא לית בבהרתא שער חור ומכיכא ליתהא מן משכא והיא עמיא ויסגרנה כהנא שבעא יומין : כז ויחזנה כהנא ביומא שביעאה אם אוספא תוסף במשכא

רשב״ם

תנגע : (יח) שחין · פירשו רבותינו שבא על ידי חמימות מלקות שחבוהו אבל שחין של מכות אש הוא שבא על ידי חמימות אש :

רש״י

בבשר · כל נרפא לשון רפיאת עור הנרפא מחמת חימום כמו ונרפאו בה אבל פניס ריימרי״ד בלע״ז : נרפא · ליימרי״ממענט בלע״ז : (כד) מחית המכוה · שנימ״ט בלע״ז כשחיתה המכוה נהפכה לבהרת פתוכה או לבנה חלקה · וסימני מכוה וסימני שחין שוים הם ולמה חלקן הכתוב לומר שאין מצטרפין זה עם זה נולד חצי גריס בשחין וחצי גריס במכוה לא ידונו

עיקר ש״ח ובאר״ת

נגעים : א וכ״ש אם עלה מאליו אלא מחמת מכה :

מדכסיג

צָרַעַת הִוא׃ כח וְאִם־תַּחְתֶּיהָ תַעֲמֹד הַבַּהֶרֶת לֹא־פָשְׂתָה
בָעוֹר וְהִוא כֵהָה שְׂאֵת הַמִּכְוָה הִוא וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן כִּי־
צָרֶבֶת הַמִּכְוָה הִוא׃ פ חמישי כט וְאִישׁ אוֹ אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה
בוֹ נָגַע בְּרֹאשׁ אוֹ בְזָקָן׃ ל וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה
מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וּבוֹ שֵׂעָר צָהֹב דָּק וְטִמֵּא אֹתוֹ
הַכֹּהֵן נֶתֶק הוּא צָרַעַת הָרֹאשׁ אוֹ הַזָּקָן הוּא׃ לא וְכִי־יִרְאֶה
הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק וְהִנֵּה אֵין־מַרְאֵהוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר
וְשֵׂעָר שָׁחֹר אֵין בּוֹ וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־נֶגַע הַנֶּתֶק שִׁבְעַת
יָמִים׃ לב וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה
לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק וְלֹא־הָיָה בוֹ שֵׂעָר צָהֹב וּמַרְאֵה הַנֶּתֶק
אֵין עָמֹק מִן־הָעוֹר׃ לג וְהִתְגַּלָּח וְאֶת־הַנֶּתֶק לֹא יְגַלֵּחַ
וְהִסְגִּיר הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק שִׁבְעַת יָמִים שֵׁנִית׃ לד וְרָאָה
הַכֹּהֵן אֶת־הַנֶּתֶק בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּתֶק
בָּעוֹר וּמַרְאֵהוּ אֵינֶנּוּ עָמֹק מִן־הָעוֹר וְטִהַר אֹתוֹ הַכֹּהֵן
וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְטָהֵר׃ לה וְאִם־פָּשֹׂה יִפְשֶׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר
אַחֲרֵי טָהֳרָתוֹ׃ לו וְרָאָהוּ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּתֶק בָּעוֹר
לֹא־יְבַקֵּר הַכֹּהֵן לַשֵּׂעָר הַצָּהֹב טָמֵא הוּא׃ לז וְאִם־בְּעֵינָיו

ג' רבתי

רש"י

בגדים: (כט) בראש או בזקן. בא הכתוב לחלק בין נגע שבמקום שער לנגע שבמקום בשר שזה סימנו בשער לבן וזה סימנו בשער צהוב: (ל) ובו שער צהוב. שנהפך שער שחור שבו לצהוב: נתק הוא. כך שמו של נגע שבמקום שער: (לא) ושער שחור אין בו. הא אם היה בו שער שחור טהור ואין צריך להסגר ששער שחור סימן טהרה הוא בנתקים כמו שנאמר ושער שחור צמח בו וגו': (לב) והנה לא פשה וגו'. הא אם פשה או היה בו שער צהוב טמא: (לג) והתגלח. סביבות הנתק: ואת הנתק לא יגלח. מניח שתי שערות סמוך לו סביב כדי שיהא ניכר אם פשה שאם יפשה יעבור השערות ויצא למקום הגילוח: (לה) אחרי טהרתו. אין לי אלא פושה לאחר הפטור מנין אף בסוף שבוע ראשון ובסוף שבוע שני תלמוד

וִיסָאֵב כַּהֲנָא יָתֵהּ מַכְתַּשׁ סְגִירוּתָא הִיא׃ כח וְאִם בְּאַתְרַהּ קָמַת בַּהַרְתָּא לָא אוֹסֵפַת בְּמַשְׁכָּא וְהִיא עַמְיָא עֲמַק כְּוָאָה הִיא וִידַכֵּינֵּהּ כַּהֲנָא אֲרֵי רשֶׁם כְּוָאָה הִיא׃ כט וּגְבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי יְהֵא בֵהּ מַכְתָּשָׁא בְּרֵישָׁא אוֹ בְדִקְנָא׃ ל וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא וְהָא מֶחֱזוֹהִי עַמִּיק מִן מַשְׁכָּא וּבֵהּ שְׂעַר סֻמָּק דַּעְדַּק וִיסָאֵב יָתֵהּ כַּהֲנָא נִתְקָא הוּא סְגִירוּת רֵישָׁא אוֹ דִקְנָא הוּא׃ לא וַאֲרֵי יֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת מַכְתַּשׁ נִתְקָא וְהָא לֵית מֶחֱזוֹהִי עַמִּיק מִן מַשְׁכָּא וּשְׂעַר אֻכָּם לֵית בֵּהּ וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת מַכְתַּשׁ נִתְקָא שִׁבְעַת יוֹמִין׃ לב וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת מַכְתָּשָׁא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא אוֹסֵף נִתְקָא וְלָא הֲוָה בֵהּ שְׂעַר סֻמָּק וּמֶחֱזֵי נִתְקָא לֵית עַמִּיק מִן מַשְׁכָּא׃ לג וְיִגַּלַּח סַחְרָנֵי נִתְקָא וּדְעִם נִתְקָא לָא יְגַלַּח וְיַסְגַּר כַּהֲנָא יָת נִתְקָא שִׁבְעָא יוֹמִין תִּנְיָנוּת׃ לד וְיֶחֱזֵי כַהֲנָא יָת נִתְקָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְהָא לָא אוֹסֵף נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא וּמֶחֱזוֹהִי לֵיתוֹהִי עַמִּיק מִן מַשְׁכָּא וִידַכֵּי יָתֵהּ כַּהֲנָא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיִדְכֵּי׃ לה וְאִם אוֹסָפָא יוֹסֵף נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא בָּתַר דְּכוּתֵהּ׃ לו וְיֶחֱזִנֵּהּ כַּהֲנָא וְהָא אוֹסֵף נִתְקָא בְּמַשְׁכָּא לָא יְבַקַּר כַּהֲנָא לִשְׂעַר סֻמָּק מְסָאַב הוּא׃ לז וְאִם כַּד הֲוָה קָם נִתְקָא וּשְׂעַר אֻכָּם צְמַח

רשב״ם

(ל) נתק׳ צרעת מקום שער קורא נתק שעל כך מתנתק השער: (לא) ושער שחור אין בו · והסגיר שאם היה בו שער שחור הרי הוא טהור לגמרי ואין צריך הסגר שכך כתוב לפנינו ושער שחור צמח בו נרפא הנתק טהור הוא וטהרו הכהן:

בעל הטורים

(לג) והתגלח׳ גימ״ל גדולה׳ שג׳ גלוחין גילות גדול בכל מקום שיש שער׳ נזיר׳ ומצורע · ולוים [מסה״כ כיפת תואר]: (לו) לא יבקר · ב׳ במסורה · הכא ואידך לא יבקר בין טוב לרע · בשביל לא יבקר בין טוב לרע על כן לא יבקר הכהן ויטמאנו שעל ז׳ דברים נגעים

עיקר ש״ח ובאר״ח

ב מדכתיב נגע הנתק הקיש נגע לנתק כמו ששער כחור אינו מטמא כ״א הפוך כדכתיב הפך לבן אף הצהוב בנתק אינו מטמא כ״א הפוך: ג ולא היה בו פירש

וגם

עָמַד הַנֶּתֶק וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח־בּוֹ נִרְפָּא הַנֶּתֶק טָהוֹר הוּא
וְטִהֲרוֹ הַכֹּהֵן׃ ס לח וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בְעוֹר־
בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת בֶּהָרֹת לְבָנֹת׃ לט וְרָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה בְעוֹר־
בְּשָׂרָם בֶּהָרֹת כֵּהוֹת לְבָנֹת בֹּהַק הוּא פָּרַח בָּעוֹר טָהוֹר
הוּא׃ ס ששי שלישי כשהן מחוברין מ וְאִישׁ כִּי יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ
קֵרֵחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ מא וְאִם מִפְּאַת פָּנָיו יִמָּרֵט רֹאשׁוֹ
גִּבֵּחַ הוּא טָהוֹר הוּא׃ מב וְכִי־יִהְיֶה בַקָּרַחַת אוֹ בַגַּבַּחַת
נֶגַע לָבָן אֲדַמְדָּם צָרַעַת פֹּרַחַת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃
מג וְרָאָה אֹתוֹ הַכֹּהֵן וְהִנֵּה שְׂאֵת־הַנֶּגַע לְבָנָה אֲדַמְדֶּמֶת
בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ כְּמַרְאֵה צָרַעַת עוֹר בָּשָׂר׃ מד אִישׁ־
צָרוּעַ הוּא טָמֵא הוּא טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ הַכֹּהֵן בְּרֹאשׁוֹ נִגְעוֹ׃
מה וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר־בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ
יִהְיֶה פָרוּעַ וְעַל־שָׂפָם יַעְטֶה וְטָמֵא ׀ טָמֵא יִקְרָא׃ מו כָּל־
יְמֵי אֲשֶׁר הַנֶּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בָּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ

רש"י

לומר פשה יפשה. (לז) ושער שחור. מנין אף הירוק והאדום שאינו צהוב תלמוד לומר ושער. ולשון צהוב דומה לתבנית הזהב צהוב כמו זהוב אור"בלא בלע"ז: טהור הוא וטהרו הכהן. הא טמא שטהרו הכהן לא טהור: (לח) בהרות. חברבורות: (לט) כהות לבנות. שאין לובן שלהן עז אלא כהה: בוהק. כמין לובן הנראה בבשר אדם אדום שקורין רוס"ו. בין חברבורות אדמימותו קרוי בהק כאיש עדשן שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח: (מ) קרח הוא טהור הוא. טהור מטומאת נתקין שאינו נדון בסימני ראש וזקן שהם מקום שער אלא

בסימני נגעי עור בשר בשער לבן ומחיה ופשיון: (מא) ואם מפאת פניו. משפוע קדקד כלפי פניו קרוי גבחת ואף הצדעין שמכאן ומכאן בכלל ומשפוע קדקד כלפי אחוריו קרוי קרחת: (מב) נגע לבן אדמדם. פתוך. מנין שאר המראות ת"ל כמראה צרעת עור בשר כמראה הצרעת האמור בפרשת עור בשר. אדם כי יהיה בעור בשרו. ומהו האמור בו מטמא בארבע מראות ונדון בשני שבועות ולא כמראה צרעת האמור בשחין ומכוה שהוא נדון בשבוע אחד. ולא כמראה נתקין של מקום שער שאין מטמאין בארבע מראות אלא

[illegible]

בה אתסי נתקא דכי הוא וידכיניה כהנא: לח וגבר או אתתא ארי יהי במשך בסרהון בהרן בהרן חורן: לט ויחזי כהנא והא במשך בסרהון בהרן עמין חורן בהקא הוא סגי במשכא דכי הוא: מ וגבר ארי יתר שער רישה קרח הוא דכי הוא: מא ואם מלקבל אפוהי יתר שער רישה גלוש הוא דכי הוא: מב וארי יהי בקרחותה או בגלושותה מכתש חור סמוק סגירות סגיא היא בקרחותה או בגלושותה: מג ויחזי יתה כהנא והא עמיק מכתשא חורא סמקא בקרחותה או בגלושותה כמחזי סגירותא משך בסרא: מד גבר סגיר הוא מסאב הוא סאבא יסאביניה כהנא ברישה מכתשה: מה וסגירא די בה מכתשא לבושוהי יהון מבזעין ורישה יהי פריע ועל שפם כאבלא יתעטף ולא תסתאבון ולא תסתאבון יקרי: מו כל יומי די מכתשא בה יהי מסאב מסאב הוא

בעל הטורים

באים (רבה ר"פ מצורע): (מד) טמא יב' במסרה· הכא ואידך למען טמא את מקדשי (פ' קדושים) רמז לזר שאוכל שלוקה בצרעת פי' למען טמא את מקדשי שזר שנכנס בו לעבוד טמא יטמאנו והיינו דכתיב בעוזיהו (ד"ה ב' כ"ו) ובידו מקטרת להקטיר והצרעת זרחה במצחו: (מה) וראשו · ד' במסורה· הכא ואידך מגדל וראשו בשמים · וראשו מגיע השמימה · וראשו לעב יגיע (איוב כ') בשביל שהגיע ראשו עד לשמים על כן נגעים באים עליו וראשו יהיה פרוע: (מו) בדד ישב · לפי שהלא מדנים בין אחים בלשון הרע וגרם ליפרד לזה לבד

רש"י

ושולדתם בכרת ותולדתה: (מד) בראשו נגעו · אין לי אלא נתקין ד מנין לרבות שאר המנוגעים ת"ל טמא יטמאנו לרבות את כלן · על כלן הוא אומר בגדיו יהיו פרומים וגו': (מה) פרומים · קרועים: פרוע · מגודל שער: ועל שפם יעטה· כאבל: שפם · שער השפתים גרינו"ן בלע"ז: וטמא טמא יקרא· משמיע שהוא טמא ויפרשו ממנו: (מו) בדד ישב · שלא יהיו שאר טמאים יושבים עמו · ואמרו רבותינו מה נשתנה משאר טמאים לישב בדד הואיל והוא הבדיל בלשון הרע בין איש לאשתו ובין איש לרעהו

עיקר ש"ח ובאר"ח

וגם לא היה גדולה יתפרש הוי"ו של ולא במקום או מדכתיב פסוק ל"ו ורואהו וגו' לא יבקר גו' שמיד שהשה הוא טמא·מפילא אמרינן נמי דאם יש בו שער הסוב שם שלא הפסק ג"כ טמא: ד פי' אינלי אלא נתקין שאכילהיום בגדין פרומים

לַמַּחֲנֶה מוֹשָׁבוֹ׃ ס מז וְהַבֶּגֶד כִּי־יִהְיֶה בוֹ נֶגַע צָרָעַת בְּבֶגֶד
צֶמֶר אוֹ בְּבֶגֶד פִּשְׁתִּים׃ מח אוֹ בִשְׁתִי אוֹ בְעֵרֶב לַפִּשְׁתִּים
וְלַצָּמֶר אוֹ בְעוֹר אוֹ בְּכָל־מְלֶאכֶת עוֹר׃ מט וְהָיָה הַנֶּגַע
יְרַקְרַק ׀ אוֹ אֲדַמְדָּם בַּבֶּגֶד אוֹ בָעוֹר אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב
אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר נֶגַע צָרַעַת הוּא וְהָרְאָה אֶת־הַכֹּהֵן׃
נ וְרָאָה הַכֹּהֵן אֶת־הַנָּגַע וְהִסְגִּיר אֶת־הַנֶּגַע שִׁבְעַת יָמִים׃
נא וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי כִּי־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד
אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בָעוֹר לְכֹל אֲשֶׁר־יֵעָשֶׂה הָעוֹר
לִמְלָאכָה צָרַעַת מַמְאֶרֶת הַנֶּגַע טָמֵא הוּא׃ נב וְשָׂרַף אֶת־
הַבֶּגֶד אוֹ אֶת־הַשְּׁתִי ׀ אוֹ אֶת־הָעֵרֶב בַּצֶּמֶר אוֹ בַפִּשְׁתִּים
אוֹ אֶת־כָּל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה בוֹ הַנָּגַע כִּי־צָרַעַת
מַמְאֶרֶת הִוא בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף׃ נג וְאִם יִרְאֶה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה
לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבֶּגֶד אוֹ בַשְּׁתִי אוֹ בָעֵרֶב אוֹ בְּכָל־כְּלִי־
עוֹר׃ נד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְכִבְּסוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע וְהִסְגִּירוֹ
שִׁבְעַת־יָמִים שֵׁנִית׃ שביעי רביעי כשהן מחוברין נה וְרָאָה הַכֹּהֵן
אַחֲרֵי ׀ הֻכַּבֵּס אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה לֹא־הָפַךְ הַנֶּגַע אֶת־עֵינוֹ

רש"י

אף סוף יבדל: מחוץ למחנה · חוץ
לג' מחנות: (מח) לפשתים ולצמר ·
של פשתים או של צמר: או בעור ·
זה עור שלא נעשה בו מלאכה: או
בכל מלאכת עור · זה עור שנעשה בו
מלאכה: (מט) ירקרק · ירוק
שבירוקין: אדמדם · אדום שבאדומים:
(נא) צרעת ממארת · לשון סלון
ממאיר פויי"נט בלע"ז · ומדרשו
תן בו מארה שלא תהנה הימנו:
(נב) בצמר או בפשתים · של צמר או
של פשתים זהו פשוטו ומדרשו יכול

יביא גיזי צמר ואניצי פשתן וישרפם
עמו ת"ל היא באש תשרף אינה צריכה
דבר אחר עמה א"כ מה ת"ל בצמר או
בפשתים להוציא את האימריות שבו
שהן ממין אחר · אימריות לשון שפה
כמו אימרא: (נד) את אשר בו הנגע ·
יכול מקום הנגע בלבד ת"ל את אשר
בו הנגע יכול כל הבגד כולו טעון
כבוס ת"ל הנגע · הא כיצד יכבס מן
הבגד עמו: (נה) אחרי הכבס · ל
אחר הכבוס: לא הפך הנגע את עינו ·
לא כוהה ממראיהו: והנגע לא פשה·

בלחודוהי יתיב מברא למשריתא מותביה : מז ולבושא ארי
יהי ביה מכתש סגירו בלבוש עמר או בלבוש כתן : מח או
בשתיא או בערבא לכתנא ולעמרא או במשכא או בכל
עביד משך : מט ויהי מכתשא ירוק או סמוק בלבושא או
במשכא או בשתיא או בערבא או בכל מאן דמשך מכתש
סגירותא הוא ויתחזי לכהנא : נ ויחזי כהנא ית מכתשא
ויסגר ית מכתשא שבעת יומין : נא ויחזי ית מכתשא ביומא
שביעאה ארי אוסיף מכתשא בלבושא או בשתיא או בערבא
או במשכא לכל די יתעבד משכא לעבידא סגירות מחזרא
מכתשא מסאב הוא : נב ויוקיד ית לבושא או ית שתיא
או ית ערבא בעמרא או בכתנא או ית כל מאן דמשך די יהי
ביה מכתשא ארי סגירות מחזרא היא בנורא תתוקד : נג ואם
יחזי כהנא והא לא אוסיף מכתשא בלבושא או בשתיא או
בערבא או בכל מאן דמשך : נד ויפקד כהנא ויחורון ית
די ביה מכתשא ויסגרניה שבעת יומין תנינות : נה ויחזי
כהנא בתר דחורו ית מכתשא והא לא שנא מכתשא מן כד

בעל הטורים

ולזה לבד : (נה) י"פ כתיב נגע לרעת בכי תזריע ובפ' זאת תהיה שעל ידי יו"ד דברים נגעים באים [עיין וי"ר פי"ז]· זאת תורת נגעי תורת המצורע · תורת אשר בו · זאת התורה · תורת הצרעת ה"פ [תורה] כנגד ה' חומשים לומר שהמספר לשה"ר כאילו עובר על ה' חומשי תורה · עשרה פרשיות של נגעים הם בין נגעי אדם ובין נגעי בגדים ונגעי בתים [בהרת · שאת · שחין · מכוה · נתק הראש · נתק הזקן · קרחת · גבחת · בגדים · בתים] שאם יקיימו יו"ד דברות ינצלו מאלו יו"ד :

עיקר ש"ח ובאר"ח

ורחצו גו' ר"ל טמא יטמאנו לרבות כולן · ועל כולן הוא אומר בסמוך בגדיו גו' וקאי אלמעלה אראשו נגעו : ה מדכתיב בדד ישב משמע שאף עם שאר טמאים לא יתערב : ו פי' קוץ מכאיב : ז ר"ל לקמן פסוק (נו) והנה כהה הנגע אחרי הוכבס אותו : ח [העשות הוא המקור מבנין נפעל · והכבס הוא מבנין התפעל · ומ"מ כתב רש"י כי הכבס הוא לשון העשות : כי כמו שהנפעל הוא תולדת הקל כן הוא ההתפעל תולדת הפעיל · ואינו מדבר מן הפועל בלתי

וְהַנֶּגַע לֹא־פָשָׂה טָמֵא הוּא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ פְּחֶתֶת הִוא בְּקָרַחְתּוֹ אוֹ בְגַבַּחְתּוֹ׃ נו וְאִם רָאָה הַכֹּהֵן וְהִנֵּה כֵּהָה הַנֶּגַע אַחֲרֵי הֻכַּבֵּס אֹתוֹ וְקָרַע אֹתוֹ מִן־הַבֶּגֶד אוֹ מִן־הָעוֹר אוֹ מִן־הַשְּׁתִי אוֹ מִן־הָעֵרֶב׃ מפטיר נז וְאִם־תֵּרָאֶה עוֹד בַּבֶּגֶד אוֹ־בַשְּׁתִי אוֹ־בָעֵרֶב אוֹ בְכָל־כְּלִי־עוֹר פֹּרַחַת הִוא בָּאֵשׁ תִּשְׂרְפֶנּוּ אֵת אֲשֶׁר־בּוֹ הַנָּגַע׃ נח וְהַבֶּגֶד אוֹ־הַשְּׁתִי אוֹ־הָעֵרֶב אוֹ־כָל־כְּלִי הָעוֹר אֲשֶׁר תְּכַבֵּס וְסָר מֵהֶם הַנָּגַע וְכֻבַּס שֵׁנִית וְטָהֵר׃ נט זֹאת תּוֹרַת נֶגַע־צָרַעַת בֶּגֶד הַצֶּמֶר ׀ אוֹ הַפִּשְׁתִּים אוֹ הַשְּׁתִי אוֹ הָעֵרֶב אוֹ כָּל־כְּלִי־עוֹר לְטַהֲרוֹ אוֹ לְטַמְּאוֹ׃ פ פ פ ס"ז פסוקים · בני"ה סימן :

ומפטירין ואיש בא מבעל שלישה במלכים ב' סימן ד' :

רש"י

שממנו שאם לא הפך ולא פשה טמא ואין צריך לומר לא הפך ופשה הפך ולא פשה איני יודע מה יעשה לו ת"ל והסגיר את הנגע מכל מקום דברי רבי יהודה וחכמים אומרים וכו' כדאיתא בתורת כהנים ורמזתים כאן ליישב המקרא על אופניו : פחתת היא · לשון גומא כמו באחת הפחתים כלומר שפלה היא נגע שמראיו שוקעין : בקרחתו או בגבחתו · כתרגומו בשחיקותיה או בחדתותיה : קרחתו · שחקים ישנים · ומפני המדרש שהוצרך לגזירה שוה מנין לפריחה בבגדים שהיא טהורה נאמרה קרחת וגבחת באדם ונאמרה קרחת וגבחת בבגדים מה להלן פרח בכולו טהור אף כאן פרח בכולו טהור לכך אחז הכתוב לשון קרחת וגבחת ולענין פירושו ותרגומו זהו משמעו קרחת לשון ישנים וגבחת לשון חדשים כאילו נכתב באחריתו או בקדמותו שהקרחת לשון אחורים והגבחת לשון פנים כמו שכתוב ואם מפאת פניו וגו' והקרחת כל ששופע ויורד מן הקדקד ולאחריו · כך מפורש בתורת כהנים : (נו) וקרע אתו · יקרע מקום הנגע מן הבגד וישרפנו : (נז) פרחת היא · דבר החוזר וצומח : באש תשרפנו · את כל הבגד : (נח) וסר מהם הנגע · אם כשכבסוהו בתחלה על פי כהן סר ממנו הנגע לגמרי : וכבס שנית · לשון טבילה · תרגום של כבוסין שבפרשה זו לשון לבון ויתחוור חוץ מזה שאינו ללבון אלא לטבול לכך תרגומו ויצטבע וכן כל כבוסי בגדים שהן לטבילה מתורגמין ויצטבע : תמלת ס' תזריע

חֲזֵהּ וּמַכְתָּשָׁא לָא אוֹסֵף מְסָאַב הוּא בְּנוּרָא תּוֹקְדִנֵּהּ תַּבְרָא הִיא בִּשְׁחִיקוּתֵהּ אוֹ בְחַדְּתוּתֵהּ: נו וְאִם חֲזָא כַהֲנָא וְהָא עֲמְיָא מַכְתָּשָׁא בָּתַר דְּחַוָּרוּ יָתֵהּ וּבְזַע יָתֵהּ מִן לְבוּשָׁא אוֹ מִן מַשְׁכָּא אוֹ מִן שִׁתְיָא אוֹ מִן עַרְבָא: נז וְאִם תִּתְחֲזֵי עוֹד בִּלְבוּשָׁא אוֹ בְשִׁתְיָא אוֹ בְעַרְבָא אוֹ בְכָל מָאן דִּמְשַׁךְ סַגְיָא הִיא בְּנוּרָא תוֹקְדִנֵּהּ יָת דִּי בֵהּ מַכְתָּשָׁא: נח וּלְבוּשָׁא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ דִּי יִתְחַוַּר וְיֶעְדֵּי מִנְּהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִצְטַבַּע תִּנְיָנוּת וְיִדְכֵּי: נט דָּא אוֹרָיְתָא דְּמַכְתַּשׁ סְגִירוּ בִּלְבוּשׁ עֲמַר אוֹ כִתָּנָא אוֹ שִׁתְיָא אוֹ עַרְבָא אוֹ כָל מָאן דִּמְשַׁךְ לְדַכָּיוּתֵהּ אוֹ לְסָאָבוּתֵהּ:

ר ש ב " ם

(נא) צרעת ממארת· כמו סלון ממאיר וקוץ מכאיב· וכן המארה והמהומה לשון קללה וחסרון: (נה) פחתת· לשון מארה שמפחתת ומחסר:

עיקר ש"ח ובאר"ח

מתקבל הפעולה · אבל עדיין צריכין אנו לדברי הרב ר' אליהו בחור שכתב בספר הרכבה שלו · כי הוכבס הוא מרכב מן בנין הָפעל ומבנין התפעל כי אם היתה מהָפעל לבד אז הי' הכ"ף מן הכבס מנוקד בשו"א והב' בפת"ח · ואם היתה התפעל לבד היה הה"א מנוקד בחיר"ק או בא"ה התכבסי · נא"כ]: ט אף שאין מסורה כאן שיהא למדוהו בתו"כ שמעון הריפה :

תרי"ג פרשת תזריע יש בה שבע מצות חמשה עשין ושני לאוין :

עשין | לאוין

(קסו) עד לטמא היולדת שנאמר אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וגו':

(קסז) צג שלא יאכל הטמא מן הקדשים עד שיטבול ויעריב שמשו ואם צריך כפרה עד שיביאה שנאמר בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא וגו':

(קסח) עה שתקריב היולדת קרבן כשישלימו ימי הטוהר שלה שנאמר ובמלאות ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעולה ובן יונה או תור לחטאת וגו':

(קסט) עו שכל מי שיהיה מצורע יבא אל הכהן לשאול את פיו לטהרו או לטמאו שנאמר אדם כי יהיה בעור בשרו שאת או ספחת או בהרת וגו' ובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו וגו':

תרי״ג עשין | לאוין

(קצ) שלא לגלח שער שעל מקום הנתק שנא׳ ואת הנתק לא יגלח ׃ — צר

(קצא) עז שיתנהג המצורע כמשפט הכתוב בפרשה שנאמר והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וגו׳ ׃

(קצב) עח לעשות בנגעי בגדים כמשפט הכתוב בפרשה שנאמר והבגד כי יהיה בו נגע צרעת וגו׳ ׃

הפטרת הזריע במלכים ב סימן ד

וְאִישׁ בָּא מִבַּעַל שָׁלִשָׁה וַיָּבֵא לְאִישׁ הָאֱלֹהִים לֶחֶם בִּכּוּרִים
עֶשְׂרִים־לֶחֶם שְׂעֹרִים וְכַרְמֶל בְּצִקְלֹנוֹ וַיֹּאמֶר תֵּן לָעָם
וְיֹאכֵלוּ׃ וַיֹּאמֶר מְשָׁרְתוֹ מָה אֶתֵּן זֶה לִפְנֵי מֵאָה אִישׁ וַיֹּאמֶר
תֵּן לָעָם וְיֹאכֵלוּ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אָכֹל וְהוֹתֵר׃ וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם
וַיֹּאכְלוּ וַיּוֹתִרוּ כִּדְבַר יְהוָה׃ וְנַעֲמָן שַׂר־צְבָא מֶלֶךְ־אֲרָם הָיָה
אִישׁ גָּדוֹל לִפְנֵי אֲדֹנָיו וּנְשֻׂא פָנִים כִּי־בוֹ נָתַן־יְהוָה תְּשׁוּעָה
לַאֲרָם וְהָאִישׁ הָיָה גִּבּוֹר חַיִל מְצֹרָע׃ וַאֲרָם יָצְאוּ גְדוּדִים
וַיִּשְׁבּוּ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל נַעֲרָה קְטַנָּה וַתְּהִי לִפְנֵי אֵשֶׁת נַעֲמָן׃
וַתֹּאמֶר אֶל־גְּבִרְתָּהּ אַחֲלֵי אֲדֹנִי לִפְנֵי הַנָּבִיא אֲשֶׁר בְּשֹׁמְרוֹן
אָז יֶאֱסֹף אֹתוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיָּבֹא וַיַּגֵּד לַאדֹנָיו לֵאמֹר כָּזֹאת
וְכָזֹאת דִּבְּרָה הַנַּעֲרָה אֲשֶׁר מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ־אֲרָם
לֶךְ־בֹּא וְאֶשְׁלְחָה סֵפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ עֶשֶׂר
כִּכְּרֵי־כֶסֶף וְשֵׁשֶׁת אֲלָפִים זָהָב וְעֶשֶׂר חֲלִיפוֹת בְּגָדִים׃ וַיָּבֵא
הַסֵּפֶר אֶל־מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר וְעַתָּה כְּבוֹא הַסֵּפֶר הַזֶּה אֵלֶיךָ
הִנֵּה שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ אֶת־נַעֲמָן עַבְדִּי וַאֲסַפְתּוֹ מִצָּרַעְתּוֹ׃ וַיְהִי
כִּקְרֹא מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַסֵּפֶר וַיִּקְרַע בְּגָדָיו וַיֹּאמֶר הַאֱלֹהִים
אָנִי לְהָמִית וּלְהַחֲיוֹת כִּי־זֶה שֹׁלֵחַ אֵלַי לֶאֱסֹף אִישׁ מִצָּרַעְתּוֹ

כי

כִּי אַךְ־דְּעוּ־נָא וּרְאוּ כִּי־מִתְאַנֶּה הוּא לִי׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ ׀ אֱלִישָׁע
אִישׁ־הָאֱלֹהִים כִּי־קָרַע מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל אֶת־בְּגָדָיו וַיִּשְׁלַח אֶל־
הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר לָמָּה קָרַעְתָּ בְּגָדֶיךָ יָבֹא־נָא אֵלַי וְיֵדַע כִּי יֵשׁ
נָבִיא בְּיִשְׂרָאֵל׃ וַיָּבֹא נַעֲמָן בְּסוּסָו בסוסיו קרי וּבְרִכְבּוֹ וַיַּעֲמֹד
פֶּתַח־הַבַּיִת לֶאֱלִישָׁע׃ וַיִּשְׁלַח אֵלָיו אֱלִישָׁע מַלְאָךְ לֵאמֹר
הָלוֹךְ וְרָחַצְתָּ שֶׁבַע־פְּעָמִים בַּיַּרְדֵּן וְיָשֹׁב בְּשָׂרְךָ לְךָ וּטְהָר׃
וַיִּקְצֹף נַעֲמָן וַיֵּלַךְ וַיֹּאמֶר הִנֵּה אָמַרְתִּי אֵלַי ׀ יֵצֵא יָצוֹא וְעָמַד
וְקָרָא בְּשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהָיו וְהֵנִיף יָדוֹ אֶל־הַמָּקוֹם וְאָסַף
הַמְּצֹרָע׃ הֲלֹא טוֹב אֲבָנָה אמנה קרי וּפַרְפַּר נַהֲרוֹת דַּמֶּשֶׂק
מִכֹּל מֵימֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא־אֶרְחַץ בָּהֶם וְטָהָרְתִּי וַיִּפֶן וַיֵּלֶךְ בְּחֵמָה׃
וַיִּגְּשׁוּ עֲבָדָיו וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ אָבִי דָּבָר גָּדוֹל הַנָּבִיא דִּבֶּר
אֵלֶיךָ הֲלוֹא תַעֲשֶׂה וְאַף כִּי־אָמַר אֵלֶיךָ רְחַץ וּטְהָר׃ וַיֵּרֶד
וַיִּטְבֹּל בַּיַּרְדֵּן שֶׁבַע פְּעָמִים כִּדְבַר אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיָּשָׁב בְּשָׂרוֹ
כִּבְשַׂר נַעַר קָטֹן וַיִּטְהָר׃ וַיָּשָׁב אֶל־אִישׁ הָאֱלֹהִים הוּא וְכָל־
מַחֲנֵהוּ וַיָּבֹא וַיַּעֲמֹד לְפָנָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא יָדַעְתִּי כִּי אֵין
אֱלֹהִים בְּכָל־הָאָרֶץ כִּי אִם־בְּיִשְׂרָאֵל וְעַתָּה קַח־נָא בְרָכָה
מֵאֵת עַבְדֶּךָ׃ וַיֹּאמֶר חַי־יְהוָה אֲשֶׁר־עָמַדְתִּי לְפָנָיו אִם־אֶקָּח
וַיִּפְצַר־בּוֹ לָקַחַת וַיְמָאֵן׃ וַיֹּאמֶר נַעֲמָן וָלֹא יֻתַּן־נָא לְעַבְדְּךָ
מַשָּׂא צֶמֶד־פְּרָדִים אֲדָמָה כִּי לוֹא־יַעֲשֶׂה עוֹד עַבְדְּךָ עֹלָה וָזֶבַח
לֵאלֹהִים אֲחֵרִים כִּי אִם־לַיהוָה׃ לַדָּבָר הַזֶּה יִסְלַח יְהוָה לְעַבְדֶּךָ
בְּבוֹא אֲדֹנִי בֵית־רִמּוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת שָׁמָּה וְהוּא ׀ נִשְׁעָן עַל־
יָדִי וְהִשְׁתַּחֲוֵיתִי בֵּית רִמֹּן בְּהִשְׁתַּחֲוָיָתִי בֵּית רִמֹּן יִסְלַח־נָא
נא כתיב ולא קרי יְהוָה לְעַבְדְּךָ בַּדָּבָר הַזֶּה׃ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ
לְשָׁלוֹם וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ׃

יד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב זֹאת תִּהְיֶה
תּוֹרַת הַמְּצֹרָע בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל־
הַכֹּהֵן׃ ג וְיָצָא הַכֹּהֵן אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְרָאָה הַכֹּהֵן
וְהִנֵּה נִרְפָּא נֶגַע־הַצָּרַעַת מִן־הַצָּרוּעַ׃ ד וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְלָקַח
לַמִּטַּהֵר שְׁתֵּי־צִפֳּרִים חַיּוֹת טְהֹרוֹת וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת
וְאֵזֹב׃ ה וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפּוֹר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־
חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים׃ ו אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה יִקַּח אֹתָהּ וְאֶת־
עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת־שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֶת־הָאֵזֹב וְטָבַל אוֹתָם
וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחֻטָה עַל הַמַּיִם הַחַיִּים׃
ז וְהִזָּה עַל הַמִּטַּהֵר מִן־הַצָּרַעַת שֶׁבַע פְּעָמִים וְטִהֲרוֹ
וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה׃ ח וְכִבֶּס הַמִּטַּהֵר
אֶת־בְּגָדָיו וְגִלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר וְאַחַר
יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים׃ ט וְהָיָה
בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלַּח אֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ אֶת־רֹאשׁוֹ וְאֶת־זְקָנוֹ

רש"י

(ב) זאת תהיה תורת וגו' · מלמד שאין מטהרין אותו בלילה:
(ג) אל מחוץ למחנה · חוץ לשלש מחנות א שנשתלח שם בימי חלוטו:
(ד) חיות · פרט ב לטרפות: טהורות · פרט לעוף טמא ג לפי שהנגעים באים על לשון הרע שהוא מעשה פטפוטי דברים לפיכך הוזקקו לטהרתו צפרים שמפטפטים תמיד בצפצוף קול: ועץ ארז · לפי שהנגעים באין על גסות ד הרוח: ושני תולעת ואזוב · מה תקנתו ויתרפא ישפיל עצמו מגאותו כתולעת וכאזוב: עץ ארז · מקל ה של ארז: ושני תולעת · לשון של צמר צבוע זהורית:
(ה) על מים חיים · נותן אותם תחלה בכלי ו כדי שיהא דם צפור ניכר בהם וכמה הם רביעית:
(ו) את הצפור החיה יקח אותה · מלמד שאינו אוגדה עמהם אלא מפרישה ז לעצמה אבל העץ והאזוב כרוכין יחד בלשון הזהורית כענין שנאמר ואת עץ הארז ואת שני התולעת ואת האזוב קיחה אחת לשלשתן יכול כשם שאינה בכלל אגודה כך לא תהא בכלל טבילה ת"ל וטבל אותם ואת הצפור החיה החזיר את הצפור לכלל טבילה:
(ח) וישב מחוץ לאהלו · מלמד שאסור בתשמיש המטה:

את

א ומליל יי עם משה למימר: ב דא תהי אוריתא דסגירא
ביומא דדכותיה ויתיתי לות כהנא: ג ויפוק כהנא
למברא למשריתא ויחזי כהנא והא אתסי מכתש סגירותא
מן סגירא: ד ויפקד כהנא ויסב למדכי תרתין צפרין חיין
דכין ואעא דארזא וצבע זהורי ואזובא: ה ויפקד כהנא
ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע: ו ית צפרא
חיתא יסב יתה וית אעא דארזא וית צבע זהורי וית אזובא
ויטבול יתהון וית צפרא חיתא בדמא דצפרא דנכיסא על מי
מבוע: ז וידי על דמדכי מן סגירותא שבע זמנין וידכניה
וישלח ית צפרא חיתא על אפי חקלא: ח ויצבע דמדכי
ית לבושוהי ויגלח ית כל שערה ויסחי במיא וידכי ובתר כן
יעול למשריתא ויתיב מברא למשכניה שבעת יומין: ט ויהי
ביומא שביעאה יגלח ית כל שערה ית רישה וית דקניה וית

ר שב"ם

(ח) זאת תהיה תורת המלורע · שסי אותו המטהר מצרעתו:

בעל הטורים

(ב) (זאת תהיה)· והזה שבע פעמים· לפרים ע"ש כלפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו דכתיב ביה בדד ישב לכך טהרתו בלפרים: (ז) והזה על המטהר· שבע פעמים כנגד ז' דברים שנגעים באים עליהם מזה עליו ז' פעמים:

רש"י

(ט) את כל שערו וגו' · כלל ופרט וכלל להביא כל מקום כנוס שער ם

עיקר ש"ח ובאר"ח

א והא דכתיב והובא אל הכהן פירושו ענין טהרתו אבל הוא עצמו אסור לבוא אל הכהן אל המחנה: ב דטרפה איננה חיה: ג ואף שגם לפור הונא רק על עוף טהור כדאיתא בפ' שלוח הקן · אך הו"א דכיון שהטעם הוא משום פטפוט והטמאים משמיעים קול יותר · לכן עוף טמא הוא מלוה מן המובחר ולפור נרבות שאפי' עוף טהור כשר · לכך כתוב טהורות: ד לכך לריך ליקח עץ ארז שהוא גבוה מכל האילנות: ה ולא לריך כל האילן: ו ותקיימו שניסם אל כלי (שיתננו בתחלה בכלי) ועל מים חיים שיהיה הדם ניכר במים: ז מדלא כתיב את הלפור החיה וגו' ואת האזוב יקח אותם קיחה אחת לכולן: ח דגמרינן אהלו מאהליכם דכתיב גבי מ"ת שובו לכם לאהליכם כדי שיגעו נשיהם: ט לאפוקי שער בית הבתי שאינו נראה · ולאפוקי שער

שע"ג

וְאֶת־גַּבֹּת עֵינָיו וְאֶת־כָּל־שְׂעָרוֹ יְגַלֵּחַ וְכִבֶּס אֶת־בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְטָהֵר׃ י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי־כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְלֹג אֶחָד שָׁמֶן׃ יא וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן הַמְטַהֵר אֵת הָאִישׁ הַמִּטַּהֵר וְאֹתָם לִפְנֵי יְהוָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יב וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד וְהִקְרִיב אֹתוֹ לְאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף אֹתָם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ שני יג וְשָׁחַט אֶת־הַכֶּבֶשׂ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הָעֹלָה בִּמְקוֹם הַקֹּדֶשׁ כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא׃ יד וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן הַכֹּהֵן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית׃ טו וְלָקַח הַכֹּהֵן מִלֹּג הַשָּׁמֶן וְיָצַק עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃ טז וְטָבַל הַכֹּהֵן אֶת־אֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית וְהִזָּה מִן־הַשֶּׁמֶן בְּאֶצְבָּעוֹ שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ יז וּמִיֶּתֶר הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ יִתֵּן הַכֹּהֵן

רש"י

ונראה: (י) וכבשה אחת. לחטאת: ושלשה עשרונים. לנסכי שלשה כבשים הללו שמנחתו ואשמו של מצורע טעונין נסכים: ולוג אחד שמן. להזות עליו שבע וליתן ממנו על תנוך אזנו ומתן בהונות: (יא) לפני ה'. בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים: (יב) והקריב אתו לאשם. יקריבנו לתוך העזרה לשם אשם: להניף. שהוא טעון תנופה חי: והניף אתם. את האשם ואת הלוג: (יג) במקום אשר ישחט וגו'. על ירך המזבח בצפון ומה תלמוד לומר והלא כבר נאמר בתורת אשם בפרשת צו את אהרן שהאשם טעון שחיטה בצפון לפי שיצא זה מכלל אשמות לידון בהעמדה יכול תהא שחיטתו במקום העמדתו לכך נאמר ושחט במקום אשר ישחט וגו': כי כחטאת. כי ככל החטאות: האשם. הזה. הוא לכהן. בכל עבודות התלויות בכהן הושוה אשם זה לחטאת שלא תאמר הואיל ויצא

ויצא

גביני עינוהי וית כל שערה יגלח ויצבע ית לבושוהי ויסחי
ית בסרה במיא וידכי: י וביומא תמינאה יסב תרין אמרין
שלמין ואמרתא חדא בת שתא שלמתא ותלתא עסרונין
סלתא מנחתא דפילא במשח ולגא חד דמשחא: יא ויקים
כהנא דמדכי ית גברא דמדכי ויתהון קדם יי בתרע משכן
זמנא: יב ויסב כהנא ית אמרא חדא ויקרב יתיה לאשמא
וית לגא דמשחא וירים יתהון ארמא קדם יי: יג ויכוס ית
אמרא באתר די יכוס ית חטאתא וית עלתא באתר קדיש
ארי כחטאתא אשמא הוא לכהנא קדש קודשין הוא: יד ויסב
כהנא מדמא דאשמא ויתן כהנא על רום אודנא דמדכי
דימינא ועל אליון ידיה דימינא ועל אליון רגליה דימינא:
טו ויסב כהנא מלגא דמשחא ויריק על ידא דכהנא דסמאלא:
טז ויטבול כהנא ית אצבעיה דימינא מן משחא די על ידיה
דסמאלא וידי מן משחא באצבעיה שבע זמנין קדם יי:
יז ומשאר משחא די על ידיה יתן כהנא על רום אודנא דמדכי

רש"י

ויצא דמו מכלל שאר האשמות להנתן על תנוך ובהונות לא יצא טעון מתן דמים והמורים לגבי מזבח לכך נאמר כי כחטאת האשם הוא לכהן יכול יהא דמו ניתן למעלה ע כחטאת תלמוד לומר וכו' כתורת כהנים: (יד) תנוך. גדר אמצעי שבאוזן ולשון תנוך לא נודע לי והפותרים קורים לו טנדרו"ן: בהן. גודל: (יח) לפני ה'. כנגד ם בית קדשי הקדשים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

שע"ג הידים שאינם מקום כנוס שער׳ י והבי כבשים אשר לקח היו אחד לעולה ואחד לאשם שאינו באים נקבות: כ אף שאמר חטאות והאשמות אינן טעונין נסכים: ל והיא לא נתקדש בקדושת עזרה: מ דהא אח"כ כתב ושחט את הכבש · ואיך יקריבנו לפני השחיטה לכן מפרש דהקריב לעזרה: נ אבל החטאת והעולה אינן טעונין תנופה: ס ואף דגם החטאת והעולה יצאו מכלל לידון בהעמדה כדכתיב לעיל והעמיד וגו' ואותם · עכ"ז לא הוצרך הכתוב לפרש מקום שחיטתם · דמסיכי תיתי שלא ישחטו בצפון · אך לגבי אשם שצריך ליתן מדמו על בהונות האיש המיטהר · הו"א דמותר לשוחטו במקום עמידת האיש הולך לגלות דגם שחיטתו צריך להיות דוקא בצפון: ע ר"ל למעלה מחוט הסיקרא: פ כי ככר הובא כפרתו · ע"כ מותר לו ליכנס לפנים מן העזרה:

עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־
בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל דַּם הָאָשָׁם׃ יח וְהַנּוֹתָר בַּשֶּׁמֶן אֲשֶׁר
עַל־כַּף הַכֹּהֵן יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן
לִפְנֵי יְהוָה׃ יט וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הַחַטָּאת וְכִפֶּר עַל־
הַמִּטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ וְאַחַר יִשְׁחַט אֶת־הָעֹלָה׃ כ וְהֶעֱלָה
הַכֹּהֵן אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַמִּנְחָה הַמִּזְבֵּחָה וְכִפֶּר עָלָיו
הַכֹּהֵן וְטָהֵר׃ ס שלישי חמישי כשהן מחוברין כא וְאִם־דַּל הוּא
וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר
עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן׃
כב וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה
אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה׃ כג וְהֵבִיא אֹתָם בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי
לְטָהֳרָתוֹ אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה׃
כד וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־כֶּבֶשׂ הָאָשָׁם וְאֶת־לֹג הַשָּׁמֶן וְהֵנִיף
אֹתָם הַכֹּהֵן תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ כה וְשָׁחַט אֶת־כֶּבֶשׂ
הָאָשָׁם וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הָאָשָׁם וְנָתַן עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן־
הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ
הַיְמָנִית׃ כו וּמִן־הַשֶּׁמֶן יִצֹק הַכֹּהֵן עַל־כַּף הַכֹּהֵן הַשְּׂמָאלִית׃
כז וְהִזָּה הַכֹּהֵן בְּאֶצְבָּעוֹ הַיְמָנִית מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־
כַּפּוֹ הַשְּׂמָאלִית שֶׁבַע פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה׃ כח וְנָתַן הַכֹּהֵן
מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּפּוֹ עַל־תְּנוּךְ אֹזֶן הַמִּטַּהֵר הַיְמָנִית
וְעַל־בֹּהֶן יָדוֹ הַיְמָנִית וְעַל־בֹּהֶן רַגְלוֹ הַיְמָנִית עַל־מְקוֹם
דַּם הָאָשָׁם׃ כט וְהַנּוֹתָר מִן־הַשֶּׁמֶן אֲשֶׁר עַל־כַּף הַכֹּהֵן
יִתֵּן עַל־רֹאשׁ הַמִּטַּהֵר לְכַפֵּר עָלָיו לִפְנֵי יְהוָה׃ ל וְעָשָׂה

דימינא ועל אליון ידה דימינא ועל אליון רגלה דימינא על
דמא דאשמא: יח ודאשתאר במשחא די על ידא דכהנא
יתן על ריש דמדכי ויכפר עלוהי כהנא קדם יי: יט ויעבד
כהנא ית חטאתא ויכפר על דמדכי מסובתה ובתר כן יכוס
ית עלתא: כ ויסק כהנא ית עלתא וית מנחתא למדבחא
ויכפר עלוהי כהנא וידכי: כא ואם מסכן הוא ולית ידה
מדבקא ויסב אמר חד אשמא לארמא לכפרא עלוהי ועשרונא
סלתא חד דפיל במשח למנחתא ולגא דמשחא: כב ותרתין
שפנינין או תרין בני יונה די תדבק ידה ויהי חד חטאתא
וחד עלתא: כג וייתי יתהון ביומא תמינאה לדכיותה לות
כהנא לתרע משכן זמנא לקדם יי: כד ויסב כהנא ית אמרא
דאשמא וית לגא דמשחא וירים יתהון כהנא ארמא קדם יי:
כה ויכוס ית אמרא דאשמא ויסב כהנא מדמא דאשמא
ויתן על רום אודנא דמדכי דימינא ועל אליון ידה דימינא
ועל אליון רגלה דימינא: כו ומן משחא יריק כהנא על ידא
דכהנא דשמאלא: כז וידי כהנא באצבעה דימינא מן
משחא די על ידה דשמאלא שבע זמנין קדם יי: כח ויתן
כהנא מן משחא די על ידה על רום אודנא דמדכי דימינא
ועל אליון ידה דימינא ועל אליון רגלה דימינא על אתר
דמא דאשמא: כט ודישתאר מן משחא די על ידא דכהנא
יתן על רישא דמדכי לכפרא עלוהי קדם יי: ל ויעבד ית

רש"י

(כ) ואת המנחה · מנחת נסכים של הכתוב לפרש : (כג) ביום השמיני
בהמה: (כא) ועשרון סלת אחד· לכבש לטהרתו · שמיני לצפרים צ ולהזאת
זה שכולו אחד יבית עשרון א' לנסכיו: עץ ארז ואזוב ושני תולעת : (כח) על
ולוג שמן · לתת ממנו על הבהונות מקום דם האשם · אפילו נתקנח הדם
והשמן של נסכי המנחה לא הוזקק למד שאין הדם גורם אלא המקום

עיקר ש"ח ובאר"ח

כדכתיב לעיל והיה ביום השביעי (ר"ל לצפרים) יגלח גו' וביום השמיני

אֶת־הָאֶחָד מִן־הַתֹּרִים אוֹ מִן־בְּנֵי הַיּוֹנָה מֵאֲשֶׁר תַּשִּׂיג
יָדוֹ׃ לא אֵת אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־
הָאֶחָד עֹלָה עַל־הַמִּנְחָה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל הַמִּטַּהֵר לִפְנֵי
יְהוָֹה׃ לב זֹאת תּוֹרַת אֲשֶׁר־בּוֹ נֶגַע צָרָעַת אֲשֶׁר לֹא־
תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ׃ פ רביעי ששי כשהן מחוברין לג וַיְדַבֵּר
יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ לד כִּי תָבֹאוּ אֶל־אֶרֶץ
כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם לַאֲחֻזָּה וְנָתַתִּי נֶגַע צָרַעַת בְּבֵית
אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם׃ לה וּבָא אֲשֶׁר־לוֹ הַבַּיִת וְהִגִּיד לַכֹּהֵן
לֵאמֹר כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבָּיִת׃ לו וְצִוָּה הַכֹּהֵן וּפִנּוּ אֶת־
הַבַּיִת בְּטֶרֶם יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל־
אֲשֶׁר בַּבָּיִת וְאַחַר כֵּן יָבֹא הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֶת־הַבָּיִת׃
לז וְרָאָה אֶת־הַנֶּגַע וְהִנֵּה הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבַּיִת שְׁקַעֲרוּרֹת
יְרַקְרַקֹּת אוֹ אֲדַמְדַּמֹּת וּמַרְאֵיהֶן שָׁפָל מִן־הַקִּיר׃ לח וְיָצָא
הַכֹּהֵן מִן־הַבַּיִת אֶל־פֶּתַח הַבָּיִת וְהִסְגִּיר אֶת־הַבַּיִת שִׁבְעַת
יָמִים׃ לט וְשָׁב הַכֹּהֵן בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה
הַנֶּגַע בְּקִירֹת הַבָּיִת׃ מ וְצִוָּה הַכֹּהֵן וְחִלְּצוּ אֶת־הָאֲבָנִים
אֲשֶׁר בָּהֵן הַנָּגַע וְהִשְׁלִיכוּ אֶתְהֶן אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־
מָקוֹם טָמֵא׃ מא וְאֶת־הַבַּיִת יַקְצִעַ מִבַּיִת סָבִיב וְשָׁפְכוּ

רש״י

גורה : (לד) ונתתי נגע צרעת בשורה היא להם · שהנגעים באים עליהם לפי שהטמינו אמוריים מטמוניות של זהב בקירות בתיהם כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר ועל ידי הנגע נותץ הבית ומוצאן : (לה) כנגע נראה לי בבית · אפילו תלמיד חכם שיודע שהוא נגע ודאי לא יפסוק דבר ברור לומר נגע נראה לי אלא כנגע נראה לי : (לו) בטרם יבא הכהן וגו' · שכל זמן שאין כהן נזקק לו אין שם תורת טומאה : ולא יטמא כל אשר בבית · שאם לא יפנהו ויבא הכהן ויראה הנגע נזקק להסגר וכל מה שבתוכו יטמא ועל מה חסה תורה אם על כלי שטף יטבילם ויטהרו · ואם

של

חַד מִן שַׁפְנִינַיָא אוֹ מִן בְּנֵי יוֹנָה מִדִּי תַדְבֵּק יְדֵהּ׃ לא יָת דִּי תַדְבֵּק יְדֵהּ יָת חַד חַטָּאתָא וְיָת חַד עֲלָתָא עַל מִנְחָתָא וִיכַפַּר כַּהֲנָא עַל דְּמִדַּכֵּי קֳדָם יְיָ׃ לב דָּא אוֹרָיְתָא דִּי בֵהּ מַכְתַּשׁ סְגִירוּ דִּי לָא תַדְבֵּק יְדֵהּ בִּדְכוּתֵהּ׃ לג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר׃ לד אֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לְכוֹן לְאַחְסָנָא וְאֶתֵּן מַכְתַּשׁ סְגִירוּ בְּבֵית אֲרַע אַחֲסָנַתְכוֹן׃ לה וְיֵיתֵי דְּדִילֵהּ בֵּיתָא וִיחַוֵּי לְכַהֲנָא לְמֵימַר כְּמַכְתָּשָׁא אִתַּחֲזֵי לִי בְּבֵיתָא׃ לו וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִיפַנּוּן יָת בֵּיתָא עַד לָא יֵיעוֹל כַּהֲנָא לְמֶחֱזֵי יָת מַכְתָּשָׁא וְלָא יִסְתָּאַב כָּל דִּי בְּבֵיתָא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל כַּהֲנָא לְמֶחֱזֵי יָת בֵּיתָא׃ לז וְיֶחֱזֵי יָת מַכְתָּשָׁא וְהָא מַכְתָּשָׁא בְּכָתְלֵי בֵיתָא פַּחְתִּין יָרְקָן אוֹ סַמְקָן וּמֶחֱזֵיהוֹן מַכִּיךְ מִן כָּתְלָא׃ לח וְיִפּוֹק כַּהֲנָא מִן בֵּיתָא לִתְרַע בֵּיתָא וְיַסְגַּר יָת בֵּיתָא שִׁבְעָא יוֹמִין׃ לט וִיתוּב כַּהֲנָא בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְיֶחֱזֵי וְהָא אוֹסֵף מַכְתָּשָׁא בְּכָתְלֵי בֵיתָא׃ מ וִיפַקֵּד כַּהֲנָא וִישַׁלְּפוּן יָת אַבְנַיָא דִּי בְהוֹן מַכְתָּשָׁא וְיִרְמוּן יָתְהוֹן לְמִבָּרָא לְקַרְתָּא לַאֲתַר מְסָאָב׃ מא וְיָת בֵּיתָא יְקַלְּפוּן מִגָּיו סְחוֹר סְחוֹר וְיִרְמוּן

רשב"ם

(לז) שקערורות · מין אחד מן המראות הוא שחביריו מוכיחים עליו ירקרקות אדמדמות · בזכרים כמו שמצינו אמוצים ברודים בתרי עשרי מיני מראות : (מא) יקציע · יקליף · כמו יעשהו במקצועות ·

רש"י

על אוכלין ומשקין יטמאו בימי טומאתו הא לא חסה התורה אלא על כלי חרס ר שאין להם טהרה במקוה : (לז) שקערורת · שוקעות ש במראיהן: (מ) וחלצו את האבנים · כתרגומו וישלפון יטלום משם כמו וחלצה נעלו לשון הסרה : אל מקום טמא · מקום שאין טהרות משתמשות שם למדך הכתוב שהאבנים הללו מטמאות את מקומן בעודן בו : (מא) יקציע ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

(ר"ל למחרתו) אף כאן היינו ביום השמיני לכפרים : ק דהל"ל הו"ל כי תהיה נגע צרעת : ר ואולי ישתמש בהם בעת טהרתו : ש וסיפיה דקרא ומראיהן שפל הוא פירוש על שקערורות : ת דקרקע עולם אינו טמא (דב"ע) :

דלס

אֶת־הֶעָפָר אֲשֶׁר הִקְצוּ אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ מב וְלָקְחוּ אֲבָנִים אֲחֵרוֹת וְהֵבִיאוּ אֶל־תַּחַת הָאֲבָנִים וְעָפָר אַחֵר יִקַּח וְטָח אֶת־הַבָּיִת׃ מג וְאִם־יָשׁוּב הַנֶּגַע וּפָרַח בַּבַּיִת אַחַר חִלֵּץ אֶת־הָאֲבָנִים וְאַחֲרֵי הִקְצוֹת אֶת־הַבַּיִת וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ׃ מד וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה הַנֶּגַע בַּבָּיִת צָרַעַת מַמְאֶרֶת הִוא בַּבַּיִת טָמֵא הוּא׃ מה וְנָתַץ אֶת־הַבַּיִת אֶת־אֲבָנָיו וְאֶת־עֵצָיו וְאֵת כָּל־עֲפַר הַבָּיִת וְהוֹצִיא אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־מָקוֹם טָמֵא׃ מו וְהַבָּא אֶל־הַבַּיִת כָּל־יְמֵי הִסְגִּיר אֹתוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ מז וְהַשֹּׁכֵב בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו וְהָאֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת־בְּגָדָיו׃ מח וְאִם־בֹּא יָבֹא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא־פָשָׂה הַנֶּגַע בַּבַּיִת

רש"י

דריזי"ר בלע"ז ובלשון משנה יש הרבה: מבית · מבפנים: א סביב · סביבות ב הנגע · בת"כ נדרש כן שיקלוף הטיח שסביב אבני הנגע: הקצו · ל' קצה אשר קצו בקצוע הנגע סביב: (מג) הקצות · ל' העשות וכן הטוח ג אבל חלץ את האבנים מוסב הלשון אל האדם שחלצן והוא משקל לשון כבד כמו כפר דבר: ואם ישוב הנגע וגו' · יכול חזר בו ביום יהא טמא ת"ל ושב הכהן ואם ישוב מה שיבה האמורה להלן בסוף שבוע אף שיבה האמורה כאן בסוף שבוע: (מד) ובא הכהן וראה והנה פשה · יכול לא יהא החוזר טמא אלא אם כן פשה נאמר צרעת ממארת בבתים ונאמר צרעת ממארת בבגדים מה להלן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה אף כאן טמא את החוזר אע"פ שאינו פושה א"כ מה ת"ל והנה פשה אין כאן מקומו של

מקרא זה אלא ונתץ את הבית הוה לו לכתוב אחר ואם ישוב הנגע ד וראה והנה. פשה הא לא בא ללמד אלא על נגע העומד בעיניו בשבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני ומצאו שפשה שלא פי' בו הכתוב למעלה כלום בעומד בעיניו בשבוע ראשון ולמדך כאן בפסוק זה שאינו מדבר אלא בעומד בראשון ופשה בשני ומה יעשה לו יכול יתצנו כמו שסמך לו ונתץ את הבית ת"ל ושב הכהן ובא הכהן נלמד ביאה משיבה מה שיבה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע אף ביאה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע · ואם חזר נותץ לא חזר טהור ומנין שאם עמד בזה ובזה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע תלמוד לומר (ובא) ואם בא יבא במה הכתוב מדבר · אם בפושה בראשון הרי כבר אמור אם בפושה בשני הרי כבר אמור הא אינו אמור (ובא) ואם בא יבא אלא אם

ית עפרא די קליפו למברא לקרתא לאתר מסאב: מב ויסבון אבניא אחרנין ויתון באתר אבניא ועפר אחרן יסב וישוע ית ביתא: מג ואם יתוב מכתשא ויסגי בביתא בתר דשליפו ית אבניא ובתר דקליפו ית ביתא ובתר דאתשע: מד וייעול כהנא ויחזי והא אוסף מכתשא בביתא סגירות מחזרא היא בביתא מסאב הוא: מה ויתרע ית ביתא ית אבנוהי וית אעוהי וית כל עפר ביתא ויפק למברא לקרתא לאתר מסאב: מו ודייעול לביתא כל יומין דיסגר יתה יהי מסאב עד רמשא: מז ודישכוב בביתא יצבע ית לבושוהי ודייכול בביתא יצבע ית לבושוהי: מח ואם מיעל ייעול כהנא ויחזי והא לא אוסף

רשב"ם

ובתלמוד המקצע מכולן טפח: אשר הקצו · הקצות את הבית מחטופי' פעל היה הוא · מן קצה יאמר הקצו · וי"ל שפתרונו לשון קיצוע מדכתיב אחרי הקצות את הבית נמצא שהקיצוע קרוי הקצות שהרי הלשון כתוב למעלה ואת הבית יקציע:

רש"י

שבא בסוף שבוע ראשון ובא בסוף שבוע שני וראה והנה לא פשה · זה העומד מה יעשה לו יכול יפטר וילך כמו שכתוב כאן וטהר את הבית · ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא הרפוי מה יעשה לו ביאה אמורה למעלה וביאה אמורה למטה מה בעליונה חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע דגמר לה זהו שיבה זהו ביאה אף בתחתונה כך וכו' כדאיתא בתורת כהנים · גמרו של דבר אין נתיצה אלא בנגע החוזר אחר חליצה וקצוי וטיחה ואין החוזר צריך פשיון · וסדר המקראות כך הוא · ואם ישוב ונתץ · והבא אל הבית: והאוכל בבית · ובא הכהן וראה והנה פשה · ודבר הכתוב בעומד בראשון שנותן לו שבוע שני להסגרו ובסוף שבוע שני להסגרו בא וראהו שפשה ומה יעשה לו חולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע חזר נותץ לא חזר טעון צפרים שאין בנגעים יותר משלשה שבועות: (מח) ואם בא יבא · לסוף שבוע שני: וראה והנה לא פשה · מקרא זה בא

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דאם כוונתו מן הבית הל"ל מהבית: ב ור"ל שיקציע רק בקצה הנגע וסביביו ולא את כותלי הבית מסביב: ג [ר"ל הקצות והטוח שניהם המקור מבנין נפעל וזה מורה על קבלת הפעולה כי נקצה הבית ונטוח · אבל חלץ הוא מבנין פיעל וזה מורה על עושה הפעולה כי חלץ והסיר את האבנים · בא"ר]: ד דגבעת ממהרת שבכתוב מוסב על פסוק הקודם ואם ישוב הנגע וגו' ואחרי

אַחֲרֵי הִטֹּחַ אֶת־הַבָּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת־הַבַּיִת כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע: מט וְלָקַח לְחַטֵּא אֶת־הַבַּיִת שְׁתֵּי צִפֳּרִים וְעֵץ אֶרֶז וּשְׁנִי תוֹלַעַת וְאֵזֹב: נ וְשָׁחַט אֶת־הַצִּפֹּר הָאֶחָת אֶל־כְּלִי־חֶרֶשׂ עַל־מַיִם חַיִּים: נא וְלָקַח אֶת־עֵץ־הָאֶרֶז וְאֶת־הָאֵזֹב וְאֵת ׀ שְׁנִי הַתּוֹלַעַת וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה וְטָבַל אֹתָם בְּדַם הַצִּפֹּר הַשְּׁחוּטָה וּבַמַּיִם הַחַיִּים וְהִזָּה אֶל־הַבַּיִת שֶׁבַע פְּעָמִים: נב וְחִטֵּא אֶת־הַבַּיִת בְּדַם הַצִּפּוֹר וּבַמַּיִם הַחַיִּים וּבַצִּפֹּר הַחַיָּה וּבְעֵץ הָאֶרֶז וּבָאֵזֹב וּבִשְׁנִי הַתּוֹלָעַת: נג וְשִׁלַּח אֶת־הַצִּפֹּר הַחַיָּה אֶל־מִחוּץ לָעִיר אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וְכִפֶּר עַל־הַבַּיִת וְטָהֵר: חמישי נד זֹאת הַתּוֹרָה לְכָל־נֶגַע הַצָּרַעַת וְלַנָּתֶק: נה וּלְצָרַעַת הַבֶּגֶד וְלַבָּיִת: נו וְלַשְׂאֵת וְלַסַּפַּחַת וְלַבֶּהָרֶת: נז לְהוֹרֹת בְּיוֹם הַטָּמֵא וּבְיוֹם הַטָּהֹר זֹאת תּוֹרַת הַצָּרָעַת: פ טו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר: ב דַּבְּרוּ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמַרְתֶּם אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא:

רש"י השי"ן רפה

נלמד בעומד בעיניו כראשון ובשני מה יעשה לו יכול יטהרנו כמשמעו של מקרא וטהר הכהן את הבית ת"ל כי נרפא הנגע לא טהרתי אלא את הרפוי ואין רפוי אלא הבית שהוקצה וטוח ולא חזר הנגע אבל זה טעון חליצה וקצוי וטיחה ושבוע שלישי וכן המקרא נדרש ואם בא יבא בשני וראה והנה לא פשה יטיחנו ואין טיחה בלא חלוץ וקצוי ואחרי הטוח את הבית וטהר הכהן את הבית אם לא חזר לסוף השבוע כי נרפא הנגע. ואם חזר כבר פירש על החוזר שטעון נתיצה: (מו) כל ימי הסגיר אותו. ולא ימים שקלף ה את נגעו יכול שאני מוציא המוחלט שקלף את נגעו ו ת"ל כל ימי: יטמא עד הערב. מלמד שאין מטמא בגדים יכול אפילו שהה כדי אכילת פרס ז ת"ל והאוכל בבית יכבס את בגדיו. אין לי אלא אוכל שוכב מנין ת"ל והשוכב אין לי אלא אוכל ושוכב לא אוכל ולא שוכב מנין ת"ל יכבס יכבס ריבה א"כ למה נאמר אוכל ושוכב ליתן שיעור לשוכב כדי אכילת פרס: (נז) להורות ביום הטמא וגו'. איזה יום מטהרו ח ואיזה יום מטמאו:

כי

מכתשא בביתא בתר דאתשע ית ביתא וידכי כהנא ית ביתא ארי אתסי מכתשא: מט ויסב לדכאה ית ביתא תרתין צפרין ואעא דארזא וצבע זהורי ואזובא: נ ויכוס ית צפרא חדא למאן דחסף על מי מבוע: נא ויסב ית אעא דארזא וית אזובא וית צבע זהורי וית צפרא חיתא ויטבול יתהון בדמא דצפרא דנכיסא ובמי מבוע וידי לביתא שבע זמנין: נב וידכי ית ביתא בדמא דצפרא ובמי מבוע ובצפרא חיתא ובאעא דארזא ובאזובא ובצבע זהורי: נג וישלח ית צפרא חיתא למברא לקרתא לאפי חקלא ויכפר על ביתא וידכי: נד דא אוריתא לכל מכתש סגירותא ולנתקא: נה ולסגירות לבושא ולביתא: נו ולעמקא ולעדיא ולבהרא: נז לאלפא ביומא מסאבא וביומא דכיא דא אוריתא דסגירותא: א ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: ב מלילו עם בני ישראל ותימרון להון גבר גבר ארי יהי דאיב מבשרה דובה מסאב הוא:

רשב"ם

(נו) ולבהרת · ה"א אתה"ע גורמת להפוך את התיבה באתנחתא · וסוף הפסוק [מן] בהרת בהרת · השעיר החי · באתנחתא השעיר החי · כזה וכזה תאכל החרב · וכבסו בגדיהם והטהרו · והטהרו בלא אתנחתא:

(ב) זב מבשרו · רבותינו פירשו מראה זב ומראה קרי:

בעל הטורים

(ב) דברו אל בני ישראל · ובפרשת נגעים לא אמר דברו לפי שע"י העגל שעשה אהרן באו נגעים על ישראל:

רש"י

(ב) כי יהיה זב · יכול זב מכל מקום אמר שחלק הכתוב בין בשר לבשר ט יהא טמא ת"ל מבשרו ולא כל בשרו · זכיתי לדין טמא בזב וטמא בזבה מה

עיקר ש"ח ובאר"ח

הקלות וגו' · ואח"כ ונתץ גו' והבא אל הבית וגו' והשכב וגו' · ואח"כ יבוא הכתוב ובא הכהן וראה והנה פשה דינו בחולץ וקוצה וטח ונותן לו שבוע כמו ושב הכהן דלעיל דזו היא שיבה זו היא ביאה ויתר הדברים מבוארים בפירש"י: ה שהימים שהוא חולץ וטח אינו מטמא בביאה: ו כיון דלנתיצה קאי מטמא בביאה: ז והיא ד' בימים: ח וכ"ש דביום ר"ל בענין יום הטמא ויום הטהור ומגילה נשמע ג"כ דהטהרה והטומאה היא דוקא ביום ולא בלילה: ט מפיו

ג וְזֹאת תִּהְיֶה טֻמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת־זוֹבוֹ אוֹ־הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טֻמְאָתוֹ הִוא׃ ד כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב יִטְמָא וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא׃ ה וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכָּבוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ו וְהַיֹּשֵׁב עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־יֵשֵׁב עָלָיו הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ חצי הספר ז וְהַנֹּגֵעַ בִּבְשַׂר הַזָּב יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ח וְכִי־יָרֹק הַזָּב בַּטָּהוֹר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ט וְכָל־הַמֶּרְכָּב אֲשֶׁר יִרְכַּב עָלָיו הַזָּב

רש"י

זבה ממקום שהיא מטמאה טומאה קלה נדה י מטמאה טומאה חמורה זיבה· אף הזב ממקום שמטמא טומאה קלה קרי· מטמא טומאה חמורה זיבה: זובו טמא· למד על הטפה שהיא מטמאה· זוב דומה למי בצק של שעורין ודהוי כ ודומה ללובן ביצה ל המוזרת· שכבת זרע קשור כלובן ביצה שאינה מוזרת: (ג) רר· לשון ריר שזב את בשרו: את זובו· כמו ריר שיוצא צלול: או החתים· שיוצא עב וסותם את פי האמה ונסתם בשרו מטפת זובו זהו פשוטו ומדרשו מנה הכתוב הראשון ראיות שתים וקראו טמא שנאמר זב מבשרו זובו טמא הוא ומנה הכתוב השני ראיות שלש וקראו טמא שנאמר טומאתו בזובו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו טומאתו היא· הא כיצד שתים מ לטומאה והשלישית מזקיקתו לקרבן: (ד) כל המשכב· הראוי למשכב יכול אפילו מיוחד למלאכה אחרת ת"ל אשר ישכב אשר שכב לא נאמר אלא אשר ישכב המיוחד תמיד לכך יצא זה שאומרים לו עמוד נ ונעשה מלאכתנו: אשר ישב· ישב לא נאמר אלא אשר ישב עליו הזב ס במיוחד תמיד לכך: (ה) ואיש אשר יגע במשכבו· לימד על המשכב שחמור מן המגע שזה נעשה אב הטומאה לטמא אדם לטמא בגדים והמגע שאינו משכב אינו אלא ולד הטומאה ע ואינו מטמא אלא אוכלין ומשקין: (ו) והיושב על הכלי· אפילו לא נגע אפילו עשרה כלים זה על זה כולן מטמאין משום מושב פ וכן במשכב: (ח) וכי ירוק הזב בטהור· ונגע בו או נשאו צ שהרוק מטמא במשא: (ט) וכל המרכב· אע"פ שלא ישב עליו כגון התפוס של סלגא ק שקורין לו ארצו"ן טמא משום מרכב

עיקר ש"ח ובאר"ת

או מחוטמו ומאזנו: י ר"ל שאינה זקוקה לז' נקיים ולקרבן לכן נקראת טומאה קלה

ג וְדָא תְּהֵי סוֹבְתֵהּ בְּדוֹבֵהּ רָר בִּשְׂרֵהּ יָת דּוֹבֵהּ אוֹ חָתִים
בִּשְׂרֵהּ מִדּוֹבֵהּ סוֹבְתֵהּ הִיא : ד כָּל מִשְׁכְּבָא דִּי יִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי
דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאָב וְכָל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי יְהֵי מְסָאָב : ה וּגְבַר
דִּי יִקְרַב בְּמִשְׁכְּבֵהּ יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב
עַד רַמְשָׁא : ו וּדְיִתֵּיב עַל מָנָא דְּיִתֵּיב עֲלוֹהִי דּוֹבָנָא יְצַבַּע
לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא : ז וּדְיִקְרַב
בִּבְסַר דּוֹבָנָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד
רַמְשָׁא : ח וַאֲרֵי יָרוֹק דּוֹבָנָא בְּדַכְיָא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי
בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא : ט וְכָל מֶרְכְּבָא דִּי יִרְכּוּב עֲלוֹהִי

רשב״ם

(ג) רר בשרו את זובו · כמו ויורד רירו על זקנו · כלומר אם מריר ומטפטף
בשרו את זובו · שהזוב קלוש כעין קרי : או החתים · שהוא מודבק על
הבשר : (ד) אשר ישכב עליו · אפילו הוא תחת האבן שלא נגע בו כלל ·
כללו של דבר זב וזבת ונדה כולן מטמאין מה שתחתיהם טומאה חמורה
לטמא אדם ובגדים אם הכלים שתחתיו מיוחדין לישיבה אע"פ שלא

עיקר ש"ת ובאר"ח

קלה וזבה נקראת טומאה חמורה שצריכה ז' נקיים וקרבן : ב דחוי כמו
דוהה ר"ל מראה עכור : ל ר"ל דספנא מארעא ולא מזכר שאינה מגדלת
אפרוחין : פ ראיה ראשונה הוא כרואה ש"ז ומטמא במגע ולא במשא . ראיה
שניה מטמאה במשא ומטמא משכב ומושב וטעון ז' נקיים · ראיה שלישית חייב ג"כ
בקרבן : נ שבעת ששוכב א"א לו להשתמש במלאכה אחרת : ס [כי הכלי לא
נטמא רק אחר שכבר שכב וישב · והיה צריך לומר בפעל עבר ולמה נאמר
בעתיד ישכב וישב · וזה תדרך לשון העברי כי דבר הרגיל להעשות פעם אחר
פעם כתיב בעתיד וכמו ככה יעשה איוב כל הימים · ומזה מוכח כי מדבר
פה בכלים המיוחדים תמיד לכך · כא"ר] : ע ר"ל ראשון לטומאה ובשעת חבורו
מטמא כלי שטף במגע ולא אדם וכלי חרס ולאחר פרישתו אין מטמא אלא
אוכלין ומשקין : פ דישיבת הטהור הוקשה לישיבת הזב · מה הזב מטמא אף
כשאין יושב על הכלי · דמטמא ג"כ על אבן מסמא (הוא אבן שמונחו ע"ג
יתידות וכלים תחתיו) כדכתיב כל אשר יהיו תחתיו · ומשכב גמרינן במה
מצינו ממושב : צ דדרשינן וכי ירוק הזב בטהור מה שביד טהור · היינו
שירוק הזב על המקל שביד טהור · והוא נושאו טמא : ק דהאוכף שרוכב עליו
ויושב עליו מטמא משום מושב · אלא מרכב נקרא התפוס שלפני האוכף או
לאחריו

יִטְמָא׃ י וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה תַחְתָּיו יִטְמָא עַד־הָעָרֶב וְהַנּוֹשֵׂא אוֹתָם יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יא וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע־בּוֹ הַזָּב וְיָדָיו לֹא־שָׁטַף בַּמָּיִם וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יב וּכְלִי־חֶרֶשׂ אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַזָּב יִשָּׁבֵר וְכָל־כְּלִי־עֵץ יִשָּׁטֵף בַּמָּיִם׃ יג וְכִי־יִטְהַר הַזָּב מִזּוֹבוֹ וְסָפַר לוֹ שִׁבְעַת יָמִים לְטָהֳרָתוֹ וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם חַיִּים וְטָהֵר׃ יד וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח־לוֹ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וּבָא ׀ לִפְנֵי יְהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּנְתָנָם אֶל־הַכֹּהֵן׃ טו וְעָשָׂה אֹתָם הַכֹּהֵן אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹבוֹ׃ ס ששי שביעי כשהן מחוברין טז וְאִישׁ כִּי־תֵצֵא מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יז וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־עוֹר אֲשֶׁר־יִהְיֶה עָלָיו שִׁכְבַת־זָרַע וְכֻבַּס בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ יח וְאִשָּׁה אֲשֶׁר יִשְׁכַּב

רש"י

והאוכף שקורין אליו"ש טמא טומאת מושב: (י) וכל הנוגע בכל אשר יהיה תחתיו · של זב בא ולימד על המרכב שיהא הנוגע בו טמא ואין עעון כבוס בגדים והוא חומר במשכב מבמרכב: והנושא אותם · כל האמור בענין הזב זובו ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו והמשכב והמרכב משאן מטמא אדם לטמא בגדים: (יא) וידיו לא שטף במים · בעוד שלא טבל מטומאתו ואפילו פסק מזובו וספר שבעה ומחוסר טבילה מטמא בכל טומאותיו וזה שנויה הכתוב טבילה גופו של זב בלשון שטיפת ידים ללמדך שאין בית הסתרים צריך ביאת מים אלא אבר הנגלוי כמו הידים: (יב) וכלי חרש אשר יגע בו הזב · יכול אפילו נגע בו מאחוריו וכו' כדאיתא בתורת כהנים עד איזהו מגעו שהוא ככולו הוי אומר זה היסיטו: (יג) וכי יטהר · כשיפסוק: שבעת ימים לטהרתו · שבעת ימים טהורים

עיקר ש"ח ובאר"ח

לאחריו שהרוכב מחזיק בו בידיו שלא יפול וזהו שנקרא מרכב: ר כלומר שלא קאי על תחתיו של מרכב הסמוך בפסוק שלמעלה · אלא על תחתיו של זב והוא המרכב

דּוֹבָנָא יְהֵי מְסָאָב : י וְכָל דְּיִקְרַב בְּכֹל דִּי יְהֵי תְחוֹתוֹהִי יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וּדְיִטּוֹל יָתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא : יא וְכֹל דִּי יִקְרַב בֵּהּ דּוֹבְנָא וִידוֹהִי לָא שְׁטַף בְּמַיָּא וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא : יב וּמָאן דַּחֲסַף דִּי יִקְרַב בֵּהּ דּוֹבְנָא יִתְּבַר וְכָל מָאן דְּאָע יִשְׁתְּטֵף בְּמַיָּא : יג וַאֲרֵי יִדְכֵּי דּוֹבְנָא מִדּוֹבֵהּ וְיִמְנֵי לֵהּ שִׁבְעַת יוֹמִין לְדָכוּתֵהּ וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בִּשְׂרֵהּ בְּמֵי מַבּוּעַ וְיִדְכֵּי : יד וּבְיוֹמָא תְּמִינָאָה יִסַּב לֵהּ תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְיֵיתֵי לִקְדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וְיִתְּנִנּוּן לְכַהֲנָא : טו וְיַעְבֵּד יָתְהוֹן כַּהֲנָא חַד חַטָּאתָא וְחַד עֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ מִדּוֹבֵהּ : טז וּגְבַר אֲרֵי תִפּוֹק מִנֵּהּ שִׁכְבַת זַרְעָא וְיַסְחֵי בְמַיָּא יָת כָּל בִּשְׂרֵהּ וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא : יז וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מְשַׁךְ דִּי יְהֵי עֲלוֹהִי שִׁכְבַת זַרְעָא וְיִצְטַבַּע בְּמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא : יח וְאִתְּתָא דִּי יִשְׁכּוּב גְּבַר

רשב"ם

נגע בהם כלל : (יא) וידיו לא שטף במים · הזב לא טבל · כך דרשו חכמים · ולי נראה לפי פשוטו לפי שאמר למעלה רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו שהונלד ונדבק על בשרו · לכך דבר לשון נקיה וידיו לא שטף במים שאם לא שפשף יפה את בשרו וגם פי האמה שהחתים כמפורש במסכת נדה אע"פ שטבל עדיין טמא הואיל ולא שפשף יפה קודם טבילת כל הנוגע בו יטמא · ולפי שדרך פי האמה הזוב יוצא וצריך שישפשף דיבר לשון שטיפת ידיו למשל כעין מה שכתוב אצל זונה אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און · וכן אך מסיך הוא את רגליו · לפי שמדבר על יציאת חוץ · אף כאן שטיפת ידים על מקום יציאת הזוב מאותו מקום · וגם לשון שטף מוכיח שהוא להעביר לכלוך שום דבר ממקומו · כמו ומורק ושוטף במים · להעביר שומן של חטאת בבלי · וכן מים כבירים שוטפים · וכן

בעל הטורים

(טו) ורחץ במים את כל בשרו · בגי' (ע"ס) ולא יהא בו חציצה כבשרו ושערו:

עיקר ש"ח ובאר"ח

המרכב שהנוגע בו טמא ואין טעון כבוס בגדים : ש וקאי אזב ולא על הנוגע בו : ת כגון הקמטין ותוך פיו וכיוצא : א ר"ל שנתנדנד והוסט הכלי מכח

אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זָרַע וְרָחֲצוּ בַמַּיִם וְטָמְאוּ עַד־הָעָרֶב׃
פ יט וְאִשָּׁה כִּי־תִהְיֶה זָבָה דָּם יִהְיֶה זֹבָהּ בִּבְשָׂרָהּ שִׁבְעַת
יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ וְכָל־הַנֹּגֵעַ בָּהּ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃
כ וְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁכַּב עָלָיו בְּנִדָּתָהּ יִטְמָא וְכֹל אֲשֶׁר־תֵּשֵׁב
עָלָיו יִטְמָא׃ כא וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּמִשְׁכָּבָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ כב וְכָל־הַנֹּגֵעַ בְּכָל־כְּלִי אֲשֶׁר־
תֵּשֵׁב עָלָיו יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃
כג וְאִם עַל־הַמִּשְׁכָּב הוּא אוֹ עַל־הַכְּלִי אֲשֶׁר־הִוא יֹשֶׁבֶת־
עָלָיו בְּנָגְעוֹ־בוֹ יִטְמָא עַד־הָעָרֶב׃ כד וְאִם שָׁכֹב יִשְׁכַּב
אִישׁ אֹתָהּ וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים וְכָל־
הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־יִשְׁכַּב עָלָיו יִטְמָא׃ ס כה וְאִשָּׁה כִּי־יָזוּב
זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים בְּלֹא עֶת־נִדָּתָהּ אוֹ כִי־תָזוּב עַל־

כצ"ל מ"ש — רש"י

מטומאת זיבה שלא ראתה זוב וכולן רצופין: (יח) ורחצו במים. גזרת מלך היא שתטמא האשה בביאה ואין הטעם משום נוגע בשכבת זרע שהרי מגע בית הסתרים הוא: (יט) כי תהיה זבה. יכול מאחד מכל אבריה ת"ל והיא גלתה את מקור דמיה אין דם מטמא אלא הבא מן המקור: דם יהיה זובה בבשרה. אין זובה קרוי זוב לטמא אלא א"כ הוא אדום: בנדתה. כמו ומכל יודעיו שהיא מנודה ממגע כל אדם: תהיה בנדתה. אפילו לא ראתה אלא ראייה ראשונה: (כג) ואם על המשכב הוא. השוכב או היושב על משכבה או על מושבה אפילו לא נגע בה אף הוא בדת טומאה

האמורה במקרא העליון טעון כבוס בגדים: על הכלי. לרבות את המרכב: בנגעו בו יטמא. אינו מדבר אלא על המרכב שנתרבה מעל הכלי: בנגעו בו יטמא. ואינו טעון כבוס בגדים שהמרכב אין מגעו מטמא אדם לטמא בגדים (אבל משאו מטמא אדם לטמא בגדים): (כד) ותהי נדתה עליו. יכול יעלה לרגלה ד שאם בא עליה בחמישי לנדתה לא יטמא אלא שלשה ימים כמותה ת"ל וטמא שבעת ימים ומה ת"ל ותהי נדתה עליו מה היא מטמאה אדם וכלי חרס אף הוא מטמא אדם וכלי חרס: (כה) ימים רבים. שלשה ימים: בלא עת נדתה. אחר

עיקר ש"ח ובאר"ח

כב · והוציאו שכתוב בלשון מגע לומר מה מגע מאבראי כך היסט מאבראי·

יתה שכבת זרעא ויסחון במיא ויסאבון עד רמשא :
יט ואתתא ארי תהי דיבא דם יהי דובה בבשרה שבעא
יומין תהי ברחוקה וכל דיקרב בה יהי מסאב עד רמשא :
כ וכל די תשכוב עלוהי ברחוקה יהי מסאב וכל די תיתב
עלוהי יהי מסאב : כא וכל דיקרב במשכבה יצבע לבושוהי
ויסחי במיא ויהי מסאב עד רמשא : כב וכל דיקרב בכל
מנא די תיתב עלוהי יצבע לבושוהי ויסחי במיא ויהי מסאב
עד רמשא : כג ואם על משכבא הוא או על מנא די היא יתבא
עלוהי במקרבה בה יהי מסאב עד רמשא : כד ואם משכב
ישכוב גבר יתה ותהי רחוקה עלוהי ויהי מסאב שבעת יומין
וכל משכב די ישכוב עלוהי יהי מסאב: כה ואתתא ארי ידוב
דוב דמה יומין סגיאין בלא עדן רחוקה או ארי תדוב על

רשב"ם

תשטף ספיחיה עפר ארץ · אף כאן להעביר את הזוב שעל בשרו:(יט)דם יהיה זבה · אדמימות מטמא בה ולא לובן כזוב ושכבת זרע שהם לבנים : (כג) ואם על המשכב הוא וגו' יהשוכב או היושב על מדרס שלו אע"פ שאינו נוגע בו יטמא עד הערב· לטמא אוכלין ומשקין כמ"ש בנגעו בו וטמא עד הערב כמו ששנינו במסכת נדה שעליונו של זב מטמא אדם לטמא אוכלין ומשקין : בנגעו בו יטמא עד הערב · כלומר או אפי' נגע במרכב יטמא עד הערב · ולא יטמא לטמא בגדים שהמרכב חלק מגעו ממשאו· שהנושאו מטמא אדם לטמא בגדים ולא הנוגע מטמא אלא האדם ולא בגדים : אשר היא ישבת עליו · פירשו חכמים במרכב : (כד) אשר ישכב עליו יטמאי אוכלין ומשקין · תחתונו של בועל נדה כעליונה של זב · בפרק בנות כותים· (כה) בלא עת נדתה · לאחר ימי נדתה · כמפורש במסכת נדה אין אשה קרויה זבה להביא קרבן אלא

בעל הטורים

(יט)תהיה בנדתה·[עם האותיות] בגי' עד שהית תבא במים [עם התיבות] :

עיקר ש"ח ובאר"ח

לאפוקי קנה בקומטו של זב (בבית הסתרים) והינו מסור כיון דהיסטו בה שלא בית הסתרים : ב דכתיב לטהרתו משמע טהרה אחת · ואם ראה באמצע סותר לשלפניו ואחר ומונה שבעת ימים טהורים מראשה : ג ר"ל אפי' הכלים שהם תחת אבן מסמא כדלעיל ובנגעו בו שבפסוק קאי רק על המרכב כפרש"י לקמן : ד ר"ל בבילה כי הוא יהיה כאוב לא בטומאה וטהרה : ה וכן שנינו

נִדָּתָהּ כָּל־יְמֵי זוֹב טֻמְאָתָהּ כִּימֵי נִדָּתָהּ תִּהְיֶה טְמֵאָה הִוא׃ כו כָּל־הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר־תִּשְׁכַּב עָלָיו כָּל־יְמֵי זוֹבָהּ כְּמִשְׁכַּב נִדָּתָהּ יִהְיֶה־לָּהּ וְכָל־הַכְּלִי אֲשֶׁר תֵּשֵׁב עָלָיו טָמֵא יִהְיֶה כְּטֻמְאַת נִדָּתָהּ׃ כז וְכָל־הַנּוֹגֵעַ בָּם יִטְמָא וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ כח וְאִם־טָהֲרָה מִזּוֹבָהּ וְסָפְרָה לָּהּ שִׁבְעַת יָמִים וְאַחַר תִּטְהָר׃ שביעי כט וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי תִּקַּח־לָהּ שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיאָה אוֹתָם אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ל וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה מִזּוֹב טֻמְאָתָהּ׃ מפטיר לא וְהִזַּרְתֶּם אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִטֻּמְאָתָם וְלֹא יָמֻתוּ בְּטֻמְאָתָם בְּטַמְּאָם אֶת־מִשְׁכָּנִי אֲשֶׁר בְּתוֹכָם׃ לב זֹאת תּוֹרַת הַזָּב וַאֲשֶׁר תֵּצֵא

רש"י

אחר שילאו שבעת ו ימי נדתה: או כי תזוב. את שלשת הימים הללו: על נדתה. מופלג מנדתה ז יום אחד זו היא זבה. ומשפטה חרוץ בפרשה זו ולא כדת הנדה שזו טעונה ספירת שבעה נקיים וקרבן והנדה אינה טעונה ספירת ז' נקיים אלא שבעת ימים תהיה בנדתה בין רואה בין שאינה רואה ודרשו בפרשה זו י"א יום שבין סוף נדה לתחלת ח נדה שכל שלשה רצופין שתראה באחד עשר יום הללו תהא זבה: (לא) והזרתם. אין נזירה ט אלא פרישה וכן נזורו אחור וכן נזיר אחיו: ולא ימתו בטמאתם. הרי הכרת של מטמא מקדש קרוי מיתה: (לב) זאת תורת הזב. בעל ראייה אחת ומהו תורתו: ואשר תצא ממנו שכבת זרע. הרי הוא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ת"כ ימים שמים רבים שלשה או אינו אלא עשרה ת"ל ימים ואמר רבים מה ימים מיעוט ימים שנים אף מיעוט רבים שלשה יכול שנים ושלשה הרי תמש וכי נאמר ימים ורבים וכו': ו ר"ל דכראתה ג' ימים אחר ימי הנדה הרי היא זבה גדולה וטעונה ז' נקיים וקרבן. ופרשה ראשונה כי תהיה זבה מיירי בראתה רק יום אחד או שני ימים שהיא זבה קטנה ושומרת יום כנגד יום לערב טובלת וטהורה: ז דאין לומר סמוך לנדתה ממש שלא פסקה מלראות כל ז' ימי נדתה. וביום שמיני לנדתה ראתה ג"כ. א"כ עדיין נדה היא. ואינה

נאה

רְחוּקַהּ כָּל יוֹמֵי דּוֹב סוֹבְתַהּ כְּיוֹמֵי רִחוּקַהּ תְּהֵי מְסָאֲבָא הִיא׃
כו כָּל מִשְׁכְּבָא דִּי תִשְׁכּוּב עֲלוֹהִי כָּל יוֹמֵי דוֹבַהּ כְּמִשְׁכַּב
רִחוּקַהּ יְהֵי לַהּ וְכָל מָנָא דִּי תֵיתֵב עֲלוֹהִי מְסָאָב יְהֵי כְּסוֹאֲבַת
רִחוּקַהּ׃ כז וְכָל דְּיִקְרַב בְּהוֹן יְהֵי מְסָאָב וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי
וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא׃ כח וְאִם דְּכִיאַת מִדּוֹבַהּ
וְתִמְנֵי לַהּ שִׁבְעַת יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תִּדְכֵּי׃ כט וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה
תִּסַּב לַהּ תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה וְתַיְתֵי יָתְהוֹן לְוָת
כַּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא׃ ל וְיַעְבֵּד כַּהֲנָא יָת חַד חַטָּאתָא
וְיָת חַד עֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלַהּ כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ מִדּוֹב סוֹבְתַהּ׃
לא וְתַפְרְשׁוּן יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִסּוֹאֲבָתְהוֹן וְלָא יְמוּתוּן
בְּסוֹאֲבָתְהוֹן בְּסָאָבְהוֹן יָת מַשְׁכְּנִי דִּי בֵינֵיהוֹן׃ לב דָּא אוֹרַיְתָא
דְּדוֹבָנָא וְדִי תִפּוֹק מִנֵּהּ שִׁכְבַת זַרְעָא לְאִסְתָּאָבָא בַהּ׃

רשב״ם

לאחר שבעת ימי נדה בין אם תראה ג׳ ימים רצופים בתוך אחד עשר יום בתחלתו בין בסופו צריך שבעת ימים נקיים רצופים וקרבן בשמיני :

בעל הטורים

(כו) כטומאת · ב׳ · הכא ואידך כטומאת הנדה תהיה וגו׳ כדאיתא במדרש · שנמשלה אותן לטומאת נדה מה נדה יש לה טהרה במים אף ישראל יש להן טהרה שנאמר וזרקתי עליכם וגו׳ · אי נמי מה נדה הכהן נכנס עמה בבית אף ישראל אע״פ שהן טמאים שכינה ביניהם שנאמר השוכן אתם בתוך טומאותם ולא כמת שאין הכהן נכנס עמו בבית :

עיקר ש״ת ובאר״ת

באה לכלל זבה כ״א שתפסוק ותטהר לכל הפחות יום אחד ממעין נדתה : ת פירוש שכל דמי הראה משתקבע לה וסת עד שתמות או עד שתעקר הוסת מנינה ליום אחד סופרת שבעה מתחלת הוסת · ואח״כ י״א יום ואחריהן שבעה וכן חוזרת חלילה · ובאותן שבעת הימים כל דם שתראה בהן אפילו ראתה כל שבעת הימים וסופה דם בהן ופסקה ביום ז׳ לערב טובלת ומשמשת וא״צ לא ז׳ נקיים ולא קרבן · אבל בתוך י״א יום שבין נדה לנדה הן ימי זיבה וזה נשפטה אם ראתה בהן יום א׳ או ב׳ ימים היא שומרת יום כנגד יום ואינה טמאה אלא יום הראיה ולמחר אם לא ראתה טובלת וטהורה · ואם ראתה ג׳ רצופים או טעונה ז׳ נקיים וקרבן : ט כי דגש הזיי״ן מן והזרתם

הוא

מִמֶּנּוּ שִׁכְבַת־זֶרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ לג וְהַדָּוָה בְּנִדָּתָהּ וְהַזָּב אֶת־זוֹבוֹ לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה וּלְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עִם־טְמֵאָה׃

פ פ פ צ' פסוקים · עיד"ו סימן :

ומפעירין וארבעה אנשים במלכים ב' סימן ז'

רש"י

כבעל קרי טמא טומאת ערב : לאיות י ובעל שלש לאיות שתורתן (לג) והזב את זובו · בעל שתי מפורשת למעלה : תסלת פ' מצורע

תרי"ג פרשת מצורע יש בה אחד עשר עשין

עשין

(קעג) עש לעשות טהרת המצורע כמשפט הכתוב בפרשה שנאמר זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו :

(קעד) פ שיגלח המצורע את כל שערו שנאמר וגלח את כל שערו וגו' :

(קעה) פא שנטבול עצמינו במי מקוה של מ' סאה כדי להטהר מכל טומאה ונוכל אז לאכול בקדשים וליכנס למקדש שנאמר ורחץ את בשרו במים וטהר וגו' :

(קעו) פב שיקריב המצורע קרבן כשיתרפא שנאמר וביום השמיני יקח שני כבשים תמימים וכבשה אחת בת שנתה תמימה ושלשה עשרונים וגו' :

(קעז) פג לטמא בית המנוגע שנאמר ובא אשר לו הבית והגיד לכהן לאמר כנגע נראה לי בבית :

(קעח) פד להיות הזב בשתי ראיות טמא ומטמא שנאמר וזאת תהיה טמאתו בזובו רר בשרו את זובו :

(קעט) פה שיקריב הזב קרבן כשיתרפא שנאמר וביום השמיני יקח לו שתי תורים או שני בני יונה :

(קפ) פו להיות השכבת זרע של אדם טמא בכל שהוא ומטמא בכעדשה שנאמר ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב :

(קפא) פז להיות הנדה טמאה ומטמאה שנאמר ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וכל הנוגע בה יטמא עד הערב :

(קפב) פח להיות הזבה טמאה ומטמאה שנאמר ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה וגו' :

(קפג) פט שתקריב הזבה קרבן כשתתרפא שנאמר וביום השמיני תקח לה שתי תורים וגו' :

לג וּלְדִסוֹבְתָה בְּרִחוּקַהּ וְלִדְדָאִיב יָת דּוֹבֵהּ לִדְכַר וּלְנֻקְבָּא
וְלִגְבַר דִּי יִשְׁכּוּב עִם מְסָאֲבָא׃

עיקר ש"ח ובאר"ח

שוה מזלים נו"ן החסר מהזרה · כי הזורה הוא נזר : י כי בפסוק שלמעלה
סופה לבעל קרי והוא בכלל ראיה אחת · וכאן סופה לנדה והיא בעל בתי
ראיות שמטמא טומאה חמורה · וא"ל קרבן · ומדהזכיר הכתוב ביחד ג'
זיבות מורה על בעל ג' ראיות שמביא ג"כ קרבן כמו זבה גדולה :

הפטרת מצורע במלכים ב סימן ז

וְאַרְבָּעָה אֲנָשִׁים הָיוּ מְצֹרָעִים פֶּתַח הַשָּׁעַר וַיֹּאמְרוּ אִישׁ
אֶל־רֵעֵהוּ מָה אֲנַחְנוּ יֹשְׁבִים פֹּה עַד־מָתְנוּ׃ אִם־
אָמַרְנוּ נָבוֹא הָעִיר וְהָרָעָב בָּעִיר וָמַתְנוּ שָׁם וְאִם־יָשַׁבְנוּ
פֹה וָמָתְנוּ וְעַתָּה לְכוּ וְנִפְּלָה אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם אִם־יְחַיֻּנוּ נִחְיֶה
וְאִם־יְמִיתֻנוּ וָמָתְנוּ׃ וַיָּקֻמוּ בַנֶּשֶׁף לָבוֹא אֶל־מַחֲנֵה אֲרָם
וַיָּבֹאוּ עַד־קְצֵה מַחֲנֵה אֲרָם וְהִנֵּה אֵין־שָׁם אִישׁ׃ וַאדֹנָי
הִשְׁמִיעַ׀ אֶת־מַחֲנֵה אֲרָם קוֹל רֶכֶב קוֹל סוּס קוֹל חַיִל גָּדוֹל
וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו הִנֵּה שָׂכַר־עָלֵינוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֶת־
מַלְכֵי הַחִתִּים וְאֶת־מַלְכֵי מִצְרַיִם לָבוֹא עָלֵינוּ׃ וַיָּקוּמוּ וַיָּנוּסוּ
בַנֶּשֶׁף וַיַּעַזְבוּ אֶת־אָהֳלֵיהֶם וְאֶת־סוּסֵיהֶם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם
הַמַּחֲנֶה כַּאֲשֶׁר הִיא וַיָּנֻסוּ אֶל־נַפְשָׁם׃ וַיָּבֹאוּ הַמְצֹרָעִים הָאֵלֶּה
עַד־קְצֵה הַמַּחֲנֶה וַיָּבֹאוּ אֶל־אֹהֶל אֶחָד וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּשְׂאוּ
מִשָּׁם כֶּסֶף וְזָהָב וּבְגָדִים וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ וַיָּשֻׁבוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־
אֹהֶל אַחֵר וַיִּשְׂאוּ מִשָּׁם וַיֵּלְכוּ וַיַּטְמִנוּ׃ וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
לֹא־כֵן׀ אֲנַחְנוּ עֹשִׂים הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם־בְּשֹׂרָה הוּא וַאֲנַחְנוּ
מַחְשִׁים וְחִכִּינוּ עַד־אוֹר הַבֹּקֶר וּמְצָאָנוּ עָווֹן וְעַתָּה לְכוּ

ונבאה

ונבאה ונגידה בית המלך: ויבאו ויקראו אל־שער העיר ויגידו להם לאמר באנו אל־מחנה ארם והנה אין־שם איש וקול אדם כי אם־הסוס אסור והחמור אסור ואהלים כאשר המה: ויקרא השערים ויגידו בית המלך פנימה: ויקם המלך לילה ויאמר אל־עבדיו אגידה־נא לכם את אשר־עשו לנו ארם ידעו כי־רעבים אנחנו ויצאו מן־המחנה להחבה בהשדה בשדה קרי לאמר כי־יצאו מן־העיר ונתפשם חיים ואל־העיר נבא: ויען אחד מעבדיו ויאמר ויקחו־נא חמשה מן־הסוסים הנשארים אשר נשארו־בה הנם ככל־ההמון המון קרי ישראל אשר נשארו־בה הנם ככל־המון ישראל אשר־תמו ונשלחה ונראה: ויקחו שני רכב סוסים וישלח המלך אחרי מחנה־ארם לאמר לכו וראו: וילכו אחריהם עד־הירדן והנה כל־הדרך מלאה בגדים וכלים

ויקרא טז אחרי מות

טז א וידבר יהוה אל־משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני־יהוה וימתו: ב ויאמר יהוה אל־משה דבר אל־אהרן אחיך ואל־יבא בכל־עת אל־

רש"י

(א) וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מה תלמוד לומר א (ס"א אין אנו יודעים מה נאמר לו בדבור ראשון) היה רבי אלעזר בן עזריה מושלו משל לחולה שנכנס אצלו רופא אמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב בא אחר ואמר לו אל תאכל צונן ואל תשכב בטחב שלא תמות כדרך שמת פלוני זה זרזו יותר מן הראשון לכך נאמר אחרי מות שני בני אהרן: (ב) ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא.

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דקשה לרש"י כפול לשון וידבר ה' גו' אחרי מות גו' ובכתוב השני כתיב ויאמר

אֲשֶׁר־הִשְׁלִיכוּ אֲרָם בְּהֵחָפְזָם בחפזם ק׳ וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים וַיַּגִּדוּ לַמֶּלֶךְ׃ וַיֵּצֵא הָעָם וַיָּבֹזּוּ אֵת מַחֲנֵה אֲרָם וַיְהִי סְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל וְסָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל כִּדְבַר יְהוָה׃ וְהַמֶּלֶךְ הִפְקִיד אֶת־הַשָּׁלִישׁ אֲשֶׁר נִשְׁעָן עַל־יָדוֹ עַל־הַשַּׁעַר וַיִּרְמְסֻהוּ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר דִּבֶּר בְּרֶדֶת הַמֶּלֶךְ אֵלָיו׃ וַיְהִי כְּדַבֵּר אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶל־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר סָאתַיִם שְׂעֹרִים בְּשֶׁקֶל וּסְאָה־סֹלֶת בְּשֶׁקֶל יִהְיֶה כָּעֵת מָחָר בְּשַׁעַר שֹׁמְרוֹן׃ וַיַּעַן הַשָּׁלִישׁ אֶת־אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמַר וְהִנֵּה יְהוָה עֹשֶׂה אֲרֻבּוֹת בַּשָּׁמַיִם הֲיִהְיֶה כַּדָּבָר הַזֶּה וַיֹּאמֶר הִנְּךָ רֹאֶה בְּעֵינֶיךָ וּמִשָּׁם לֹא תֹאכֵל׃ וַיְהִי־לוֹ כֵּן וַיִּרְמְסוּ אֹתוֹ הָעָם בַּשַּׁעַר וַיָּמֹת׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בָּתַר דְּמִיתוּ תְּרֵין בְּנֵי אַהֲרֹן בְּקָרוֹבֵיהוֹן אִשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ וּמִיתוּ׃ ב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה מַלֵּל עִם אַהֲרֹן אָחוּךְ וְלָא יְהֵי עָלֵל בְּכָל עִדָּן לְקוּדְשָׁא מִגָּיו

רשב״ם

(א) אחרי מות · הזהיר את אהרן שלא ימות כבניו על

בעל הטורים

(ג) ויאמר ה׳ אל משה · והלא כבר נאמר וידבר אלא הדבור הא׳ לומר לו מעשה פרה שגם היא צריכה פרישת ז׳ ימים קודם · אחרי מות שני כ״ת · בגימ׳ פרה אדומה :

עיקר ש״ת ובאר״ח

ויאמר ה׳ וגו׳ · ולא כתיב מה דבר אתו בפעם הראשון · ע״כ הביא המשל עם החולה דהשני שהזהירו וכו׳ שלא תמות כדרך שמת פלוני וזהו יותר מהראשון · אף כאן · בראשונה דבר ה׳ אל משה שיאמר לאהרן ויזהירו שלא יבוא בכל עת גו׳ ולא יזכירו ממיתת בניו והכתוב מספר שהדבור השני היה עם מ ה אחרי מות גו׳ ואח״כ חזר הקב״ה לאמר למשה שידבר אל אהרן וגו׳ ולא ימות כלומר כמו שמתו בניו · וזהו בזה יותר : ב שתב היא לשון

קר

הקדש מבית לפרכת אל־פני הכפרת אשר על־הארן ולא ימות כי בענן אראה על־הכפרת: ג בזאת יבא אהרן אל־הקדש בפר בן־בקר לחטאת ואיל לעלה: ד כתנת־בד קדש ילבש ומכנסי־בד יהיו על־בשרו ובאבנט בד יחגר ובמצנפת בד יצנף בגדי־קדש הם ורחץ במים את־בשרו ולבשם: ה ומאת עדת בני ישראל יקח שני־שעירי עזים לחטאת ואיל אחד לעלה: ו והקריב אהרן את־פר החטאת אשר־לו וכפר בעדו ובעד ביתו: ז ולקח את־שני השעירם והעמיד אתם לפני יהוה פתח אהל מועד: ח ונתן אהרן על־שני השעירם גרלות גורל

רש"י

שלא ימות כדרך שמתו בניו: ולא ימות. שאם בא הוא מת: כי בענן אראה. כי תמיד אני נראה שם עם עמוד ענני ג ולפי שגלוי שכינתי שם יזהר שלא ירגיל לבא זהו פשוטו. ומדרשו לא יבא כי אם בענן ד הקטרת ביום הכפורים: (ג) בזאת. גימטריא שלו ארבע מאות ועשר רמז לבית ראשון: בזאת יבא אהרן וגו'. ואף זו לא בכל עת כי אם ביום הכפורים כמו שמפורש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחדש: (ד) כתנת בד וגו'. מגיד שאינו משמש לפנים בשמנה בגדים שהוא משמש בהם בחוץ שיש בהם זהב לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אלא בארבעה ככהן הדיוט ושל בוץ: קדש ילבש. שיהיו ה משל הקדש: יצנף. כתרגומו יחית ברישיה ו יניח בראשו כמו ותנח בגדו ואחתתיה: ורחץ במים. אותו היום טעון טבילה בכל חליפותיו. וחמש פעמים היה מחליף ז מעבודת פנים לעבודת חוץ ומחוץ לפנים ומשנה מבגדי זהב לבגדי לבן ומבגדי לבן לבגדי זהב ובכל חליפה טעון טבילה ושני קדושי ידים ורגלים מן הכיור: (ו) את פר החטאת אשר לו. האמור למעלה ולמדך כאן שמשלו הוא בא ולא משל צבור: וכפר בעדו ובעד ביתו. מתודה עליו עונותיו ח ועונות ביתו: (ח) ונתן אהרן על שני השעירים גורלות. מעמיד אחד לימין ואחד לשמאל ונותן שתי ידיו בקלפי ונוטל גורל בימין וחברו בשמאל ונותן עליהם. את

עיקר ש"ח ובאר"ח

קך ולא: ב לפי זה יתפרש כי בענן אראה וגו' מלשון דהא בענן אראה תמיד לכן לא יבוא שם בכל עת ולדברי המדרש יהיה כי מלשון אלא: ד בענן הקטורת שיקטיר שם בבית קדשי הקדשים. ולא שיביא עם ענן הקטורת שהביא

לפרכתא לקדם כפרתא די על ארונא ולא ימות ארי בעננא אנא מתגלי על בית כפרתא: ג בדא יהי עליל אהרן לקודשא בתור בר תורי לחטאתא ודכר לעלתא: ד כתונא דבוצא קודשא ילבש ומכנסין דבוץ יהון על בסרה ובהמינא דבוצא יסר ובמצנפתא דבוצא יחית ברישה לבושי קודשא אנון ויסחי במיא ית בסרה וילבשנון: ה ומן כנשתא דבני ישראל יסב תרין צפירי עזין לחטאתא ודכר חד לעלתא: ו ויקרב אהרן ית תורא דחטאתא די לה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתה: ז ויסב ית תרין צפירין ויקים יתהון קדם יי בתרע משכן זמנא: ח ויתן אהרן על תרין צפירין עדבין

רשב״ם

ביאת מקדש שלא כדת: (ב) כי בענן אראה על הכפורת· לפי פשוטו שהרי מתוך עמוד הענן אני נראה כל שעה על הכפורת כדכתיב ודברתי אתך מעל הכפורת· מבין שני הכרובים ואם יראה הכהן ימות· לפיכך כשנכנס ביום הכפורים צוהו הקב״ה להקטיר קטורת בפנים תחלה להחשיך את הבית בענן הקטורת ואח״כ יביא דם הפר ודם השעיר והקריב אהרן בעזרה את פר החטאת

בעל הטורים

(ג) בזאת· עולה ת״י רמז לבית ראשון שעמד ת״י שנה: (ד) ולבשם· אותיות בלו שם שטעונין גניזה [עי׳ יומא ד׳ י״ב]: וכפרי בגימ׳ זה בוידוי דברים

עיקר ש״ח ובאר״ח

מבחוץ כי זה הוא דעת הצדוקים: ה דאין לפרש שהיו קודש קודש לגיבתו משנה העברה דהא מיד אחר יו״כ טעונין גניזה שלא ישתמש בהם ליו״כ הבא כדכתיב והניחם שם· אלא קודש פירושו משל הקדש· ולא כהפר שבא משלו: ו [משום דמצנפת הוא שבים לראש המקיף וסובב את כל הראש· אבל פה לא יתכן לפרש יצנוף כי יסובב ויקיף את כל הראש דרש״י בעצמו פי׳ בפ׳ תצוה (שמות כ״ח ל״ז) למדנו שהמצנפת למעלה בגובה הראש ואינה עמוקה ליכנס בה כל הראש לכן הביא את התרגום יחית ברישיה פי׳ כי שהיה מונחת בגובה הראש· ולא שתהא מקפת את כל הראש· באר״ח]: ז ואלו סדר העבודות ביום הכפורים· בשחר טבל ולבש בגדי זהב לתמיד השחר שהיא עבודת חוץ· אח״כ פשט ולבש בגדי לבן לפר ושעיר הפנימי וקטרת של פנים אח״כ פשט ולבש בגדי זהב לאילו ואיל העם ומקצת המוספין בחוץ אח״כ פשט ולבש בגדי לבן להוציא הכף והמחתה אח״כ פשט ולבש בגדי זהב לשירי המוספין ותמיד הערב וקטורת הסמים· ובכל פעם שמשנה מבגדי זהב ללבן או להפך טעון שתי קידושי ידים ורגלים (א׳ לפשיטה וא׳ ללבישה וטבילה): ח דכפרה

אֶחָד לַיהוָה וְגוֹרָל אֶחָד לַעֲזָאזֵל: ט וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־הַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַיהוָה וְעָשָׂהוּ חַטָּאת: י וְהַשָּׂעִיר אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַעֲזָאזֵל יָעֳמַד־חַי לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו לְשַׁלַּח אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל הַמִּדְבָּרָה: יא וְהִקְרִיב אַהֲרֹן אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד בֵּיתוֹ וְשָׁחַט אֶת־פַּר הַחַטָּאת אֲשֶׁר־לוֹ: יב וְלָקַח מְלֹא־הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי־אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי יְהוָה וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת: יג וְנָתַן אֶת־הַקְּטֹרֶת עַל־הָאֵשׁ לִפְנֵי יְהוָה וְכִסָּה ׀ עֲנַן הַקְּטֹרֶת אֶת־הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָעֵדוּת וְלֹא יָמוּת: יד וְלָקַח מִדַּם הַפָּר וְהִזָּה בְאֶצְבָּעוֹ עַל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת קֵדְמָה וְלִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת יַזֶּה שֶׁבַע־

רש"י

שכתוב בו לשם הוא לשם ואת שכתוב בו לעזאזל משתלח לעזאזל: עזאזל · הוא הר עז וקשה צוק גבוה שנאמר ארץ גזרה · חתוכה: (ט) ועשהו חטאת · כשמניח הגורל עליו קורא לו שם ואומר לה' חטאת: (י) יעמד חי · כמו יועמד חי על ידי אחרים כ ותרגומו יתקם כד חי · מה תלמוד לומר לפי שנאמר לשלח אותו לעזאזל ואיני יודע שלוחו אם למיתה אם לחיים לכך נאמר יעמד חי עמידתו חי עד שישתלח מכאן ששילוחו למיתה: לכפר עליו · שיתודה עליו ל כדכתיב והתודה עליו וגו': (יא) וכפר בעדו וגו' · וידוי שני עליו ועל אחיו הכהנים שהם כלם קרוים ביתו שנאמר בית אהרן ברכו את ה' וגו' מכאן שהכהנים מתכפרים בו וכל כפרתו אינה אלא על טומאת מקדש וקדשיו כמו שנאמר וכפר על הקדש מטומאות וגו': (יב) מעל המזבח · החיצון: מלפני ה' · מצד שלפני הפתח והוא צד מערבי: דקה · מה תלמוד לומר דקה והלא כל הקטורת דקה היא שנאמר ושחקת ממנה הדק אלא שתהא דקה מן הדקה שמערב יום הכפורים היה מחזירה למכתשת: (יג) על האש · שבתוך המחתה: ולא ימות · הא אם לא עשאה כתקנה חייב מיתה: (יד) והזה באצבעו · הזאה אחת ם במשמע: ולפני הכפרת יזה שבע · הרי אחת למעלה ושבע למטה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ממש לא הוי אלא לאחר זריקת דם: ט והיא כמו עז ואל · ואל ג"כ לשון חוזק כמו ואת אילי הארץ · ומ"ש רש"י ארץ גזרה חתוכה · כלומר נבדלה · שסביבותיה עמוקים וההר גבוה: י דשחיטתו לא היה עמה · דלקמן

עַדְבָא חַד לִשְׁמָא דַייָ וְעַדְבָא חַד לַעֲזָאזֵל׃ ט וִיקָרֵב אַהֲרֹן יָת צְפִירָא דִּי סְלֵיק עֲלוֹהִי עַדְבָא לִשְׁמָא דַייָ וְיַעְבְּדִנֵּיהּ חַטָּאתָא׃ י וּצְפִירָא דִּי סְלֵיק עֲלוֹהִי עַדְבָא לַעֲזָאזֵל יִתָּקַם כַּד חַי קֳדָם יְיָ לְכַפָּרָא עֲלוֹהִי לְשַׁלַּח יָתֵהּ לַעֲזָאזֵל לְמַדְבְּרָא׃ יא וִיקָרֵב אַהֲרֹן יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא דִּי לֵהּ וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל אֱנָשׁ בֵּיתֵהּ וְיִכּוֹס יָת תּוֹרָא דְחַטָּאתָא דִּי לֵהּ׃ יב וְיִסַּב מְלֵי מַחְתִּיתָא גּוּמְרִין דְּאֶשָּׁא מֵעִלָּוֵי מַדְבְּחָא מִן קֳדָם יְיָ וּמְלֵי חָפְנוֹהִי קְטֹרֶת בּוּסְמִין דַּקִּיקִין וְיַעֵל מִגָּיו לְפָרָכְתָּא׃ יג וְיִתֵּן יָת קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא עַל אֶשָּׁתָא לִקֳדָם יְיָ וְיַחֲפֵי עֲנָנָא קְטֹרְתָּא יָת כַּפֻּרְתָּא דִּי עַל סָהֲדוּתָא וְלָא יְמוּת׃ יד וְיִסַּב מִדְּמָא דְתוֹרָא וְיַדֵּי בְּאֶצְבְּעֵהּ עַל אַפֵּי כַפֻּרְתָּא קִדּוּמָא וְלִקֳדָם כַּפֻּרְתָּא יַדֵּי

רשב"ם

אשר לו וכפר בעדו יתוודה עליו מיד · ולפי הפשט יביאנו בעזרה כדי להקריב אותו לכפרה כמו שמפרש לפנינו ושחט את פר החטאת אשר לו : (י) לשלח אותו לעזאזל המדברה · לפי פשוטו לשלח אותו חי אל ההרים אשר במדבר כמו שמצינו בצפורי מצורע ושלח את הצפור החיה על פני השדה לטהרו מטומאתו · אף כאן לטהר את ישראל מעונותם משלחו אל המדבר והוא מקום מרעה הבהמות כדכתיב וינהג את הצאן אחר המדבר · ובתלמוד מדבריות בייתיות · במס' ביצה : לעזאזל · למ"ד יתירה כלמ"ד בית ארבאל שהוא מלשון וארב לו · וכן מ"ם של ריקם ותנם

בעל הטורים

כמתודה על פרו : (ה) וגורל · ב' במסרה · הכא ואידך (ישעיה י"ז) וגורל לבוזזינו דהיינו המן שנאמר בו ויבז בעיניו והפיל גורלות על ישראל ואמר הקב"ה אינו בזה לך ככר הפלתי גורלות ונפל חבלי בישראל מכל ע' אומות וזהו שכתוב גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל שמכפר עונותם של ישראל דכתיב ונשא עונותם עונות תם הוא מכפר · ג"פ כתיב לעזאזל [נ"ל דלא חשיב דמשלח] כנגד נושא עון ופשע וחטאה שבזכות שלשה אבות :

עיקר ש"ח ובאר"ח

כתיב ושחט את את בשיר גו' : [כ שזה הוא הבנין הֻפְעַל תולדת ההפעיל · והוראתו הוא על הפעולה הבאה ע"י שלישי ועיקרו העצמי ראוי להיות היו"ד נקובה · ופה בא בקמץ תחת הקובוץ· וכזה תבין דברי רש"י בא"ר] : ל ולא כפרת דמים כי לא היה נקרב : מ מדכתיב מלפני ה' והוא עד מערבי · א"כ ע"כ הוא מזבח החיצון · דמזבח הפנימי הוא כולו לפני ה' : נ היינו שאם חיסר אחת מכל הסממנים חייב מיתה : ס דיליף ג"ש מן וכזה אותו דגבי

פעמים מן-הדם באצבעו: טו ושחט את-שעיר החטאת
אשר לעם והביא את-דמו אל-מבית לפרכת ועשה את-
דמו כאשר עשה לדם הפר והזה אתו על-הכפרת ולפני
הכפרת: טז וכפר על-הקדש מטמאת בני ישראל
ומפשעיהם לכל-חטאתם וכן יעשה לאהל מועד השכן
אתם בתוך טמאתם: יז וכל-אדם לא-יהיה באהל
מועד בבאו לכפר בקדש עד-צאתו וכפר בעדו ובעד
ביתו ובעד כל-קהל ישראל: שני יח ויצא אל-המזבח
אשר לפני-יהוה וכפר עליו ולקח מדם הפר ומדם השעיר
ונתן על-קרנות המזבח סביב: יט והזה עליו מן-הדם
באצבעו שבע פעמים וטהרו וקדשו מטמאת בני
ישראל: כ וכלה מכפר את-הקדש ואת-אהל מועד ואת-
המזבח והקריב את-השעיר החי: כא וסמך אהרן את-
שתי ידו ידיו קרי על-ראש השעיר החי והתודה עליו את-
כל-עונת בני ישראל ואת-כל-פשעיהם לכל-חטאתם

רש"י

(טו) אשר לעם · מה שהפר מכפר על הכהנים ע מכפר השעיר על ישראל והוא השעיר שעלה עליו הגורל לשם: כאשר עשה לדם הפר · אחת למעלה ושבע למטה: (טז) מטמאות בני ישראל · על הנכנסין למקדש בטומאה ולא נודע להם בסוף שנאמר לכל חטאתם וחטאת היא שוגג: ומפשעיהם · אף הנכנסין מזיד ב בטומאה: וכן יעשה לאהל מועד · כשם שהזה משניהם בפנים אחת למעלה ושבע למטה כך מזה על הפרוכת מבחוץ משניהם אחת למעלה ושבע למטה: השוכן אתם בתוך טמאותם · אע"פ שהם טמאים שכינה ביניהם: (יח) אל המזבח אשר לפני ה' · זה מזבח הזהב שהוא לפני ה' בהיכל ומה ת"ל ויצא לפי שהזה ההזאות על הפרוכת ועמד מן המזבח ולפנים והזה ובמתנות המזבח הזקיקו לצאת מן המזבח ולחוץ צ ויתחיל מקרן מזרחית צפונית: וכפר עליו · ומה היא כפרתו ולקח מדם הפר ומדם השעיר מעורבין ק זה לתוך זה: (יט) והזה עליו מן הדם · אחר שנתן מתנות באצבעו על קרנותיו מזה שבע הזאות על ר גגו: וטהרו · ממה שעבר:

שבע זמנין מן דמא באצבעה : טו ויכוס ית צפירא דחטאתא די לעמא ויעל ית דמה למגיו לפרכתא ויעבד לדמה כמא די עבד לדמא דתורא וידי יתה על כפרתא ולקדם כפרתא : טז ויכפר על קודשא מסואבת בני ישראל וממרדיהון לכל חטאיהון וכן יעבד למשכן זמנא דשרי עמהון בגו סואבתהון : יז וכל אנש לא יהי במשכן זמנא במעלה לכפרא בקודשא עד מפקה ויכפר עלוהי ועל אנש ביתה ועל כל קהלא דישראל : יח ויפוק למדבחא די קדם יי ויכפר עלוהי ויסב מדמא דתורא ומדמא דצפירא ויתן על קרנת מדבחא סחור סחור : יט וידי עלוהי מן דמא באצבעה שבע זמנין וידכניה ויקדשניה מסואבת בני ישראל : כ וישיצי מלכפרא על קודשא ועל משכן זמנא ועל מדבחא ויקרב ית צפירא חיא : כא ויסמוך אהרן ית תרתין ידוהי על ריש צפירא חיא ויודי עלוהי ית כל עוית בני ישראל וית כל מרדיהון לכל חטאיהון ויתן יתהון על ריש צפירא וישלח ביד גבר

בעל הטורים

(טו) ולפני הכפרת יזה שבע פעמים · למה מזה א' למעלה ושבעה למטה כי די לתחתונים שיהיה אחד משבעה בעליונים וכן אמר דוד ז' הללו את ה' מן השמים וא' הללו את ה' מן הארץ וכן משה לא הזכיר השם בהאזינו אלא לאחר כ"א תיבות אמר די שאהיה מז' המלאכים שמזכירים השם אחר ג' תיבות : (טז) השוכן אתם בתוך · בגימטריא אע"פ שהם היו טמאים

עיקר ש"ח ובאר"ת

שעיר דכתיב אותו מיעוטא בפעם אחת יזה ולא יותר : ע ואשר לעם פירושו שמכפר על העם · ומהו מכפר על טומאת מקדש וקדשיו כדמפרש לקמן וכפר על הקודש מטומאות וגו' : פ וצריכי לכתוב תרווייהו דשוגג צריך כפרה · ומזיד אף דתמור הוא מ"מ מתכפר בשעיר הזה : צ דמדכתיב ויצא משמע שיצא לגמרי מהמקום שהיה בו שהזה ההזאות דלפנים · וכשיצא תוך להמזבח· ואח"כ הפך פניו להמזבח· וכל פינות שהוא פונה היה למזרח ולימין· נמצא צד ימינו לרוח צפון· ע"כ יתחיל מקרן מזרחית צפונית ואח"כ לצפונית מערבית עד שגומר כל הד' מתנות להד' קרנות : ק מדכתיב בסוף פ' אלה וכפר אהרן על קרנותיו אחת בשנה · ואם לא היו מעורבין היה ע"כ נותן ב' פעמים · אלא ש"מ שמערב ב' הדמים דם הפר ודם השעיר יחד ונותן על הקרנות : ר דעליו

וְנָתַן אֹתָם עַל־רֹאשׁ הַשָּׂעִיר וְשִׁלַּח בְּיַד־אִישׁ עִתִּי
הַמִּדְבָּרָה׃ כב וְנָשָׂא הַשָּׂעִיר עָלָיו אֶת־כָּל־עֲוֺנֹתָם אֶל־
אֶרֶץ גְּזֵרָה וְשִׁלַּח אֶת־הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר׃ כג וּבָא אַהֲרֹן
אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת־בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ
אֶל־הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם׃ כד וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַמַּיִם בְּמָקוֹם
קָדוֹשׁ וְלָבַשׁ אֶת־בְּגָדָיו וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־
עֹלַת הָעָם וְכִפֶּר בַּעֲדוֹ וּבְעַד הָעָם׃ שלישי שני כשהן מחוברין
כה וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת יַקְטִיר הַמִּזְבֵּחָה׃ כו וְהַמְשַׁלֵּחַ אֶת־
הַשָּׂעִיר לַעֲזָאזֵל יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרָחַץ אֶת־בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְאַחֲרֵי־
כֵן יָבוֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ כז וְאֵת פַּר הַחַטָּאת וְאֵת ׀ שְׂעִיר
הַחַטָּאת אֲשֶׁר הוּבָא אֶת־דָּמָם לְכַפֵּר בַּקֹּדֶשׁ יוֹצִיא אֶל־

רש"י

וקדשו · לעתיד לבא: (כא) איש עתי · המוכן לכך מיום ש אתמול: (כג) ובא אהרן אל אהל מועד · אמרו רבותינו שאין זה מקומו של מקרא זה ונתנו טעם לדבריהם במסכת יומא ת ואמרו כל הפרשה כולה נאמרה על הסדר חוץ מביאה זו שהיא אחר עשיית עולתו ועולת העם והקטרת אמורי פר ושעיר הנעשים בחוץ בבגדי זהב וטובל ומקדש ופושטן ולובש בגדי לבן: ובא אל אהל מועד · להוציא את הכף ואת המחתה שהקטיר בה הקטרת לפני ולפנים: ופשט את בגדי הבד · אחר שהוציאם ולובש בגדי זהב לתמיד של בין הערבים וזהו סדר העבודות · תמיד של שחר בבגדי זהב · עבודת פר ושעיר הפנימיים וקטרת של מחתה בבגדי לבן · ואילו ואיל העם ומקצת המוספין בבגדי זהב · והוצאת כף ומחתה בבגדי לבן · ושירי המוספין ותמיד של בין הערבים וקטורת ההיכל שעל מזבח הפנימי בבגדי זהב · וסדר המקראות לפי סדר העבודות כך הוא· ושלח את השעיר במדבר· ורחץ את בשרו במים וגו' · ויצא ועשה את עולתו וגו' · ואת חלב החטאת וגו' · וכל הפרשה עד ואחרי כן יבא אל המחנה ואחרי כן ובא אהרן: והניחם שם · מלמד שטעונין גניזה ולא ישתמש באותן ארבעה בגדים ליום כפורים אחר: (כד) ורחץ את בשרו וגו' · למעלה למדנו מורחץ את בשרו ולבשם שכשהוא משנה מבגדי זהב לבגדי לבן טעון טבילה (שבאותה טבילה פשט בגדי זהב שעבד בהן עבודת תמיד של שחר ולובש בגדי לבן לעבודת היום) וכאן למדנו שכשהוא משנה מבגדי לבן לבגדי זהב טעון טבילה:

במקום

דִּזְמִין לִמְהָךְ לְמַדְבְּרָא: כב וְיִטּוֹל צְפִירָא עֲלוֹהִי יָת כָּל חוֹבֵיהוֹן לַאֲרַע דְּלָא יָתְבָא וִישַׁלַּח יָת צְפִירָא בְּמַדְבְּרָא: כג וְיֵיעוֹל אַהֲרֹן לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְיַשְׁלַח יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא דִּי לְבַשׁ בְּמֵעֲלֵהּ לְקוּדְשָׁא וְיַצְנְעִנּוּן תַּמָּן: כד וְיַסְחֵי יָת בִּסְרֵהּ בְּמַיָּא בַּאֲתַר קַדִּישׁ וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשׁוֹהִי וְיִפּוֹק וְיַעְבֵּד יָת עֲלָתֵהּ וְיָת עֲלַת עַמָּא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי וְעַל עַמָּא: כה וְיָת תַּרְבָּא דְּחַטָּאתָא יַסֵּק לְמַדְבְּחָא: כו וּדְמוֹבִיל יָת צְפִירָא לַעֲזָאזֵל יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּסְרֵהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא: כז וְיָת תּוֹרָא דְּחַטָּאתָא וְיָת צְפִירָא דְחַטָּאתָא דִּי אִתָּעַל מִדְּמְהוֹן לְכַפָּרָא בְקוּדְשָׁא יִתַּפְּקוּן לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא

רשב"ם

יתירה לתיקון פעולה כמו נו"ן של שנעון ועצבון ועשרון: (כא) ביד איש עתי · איש הבקי בדרכים ובמדברות ורגיל בכל עת ששולחין אותו: (כב) גזרה: ארץ חרבת שאין בה שום תבואה שהיא גזורה

בעל הטורים

שהיה נכנס [ע"ס ועם התיבות]: (כג) והניחם שם · אותיות וי"ח מנה בנקר היה לבוש כנגד יה של י"ח מנה:

רש"י

במקום קדוש · המקודש בקדושת עזרה והיא היתה בגג בית הפרוה א וכן ד' טבילות הבאות תוכה ליום · אבל הראשונה היתה ב בחול: ולבש את בגדיו · שמנה בגדים שהוא עובד בהן כל ימות ג השנה: ויצא · מן ההיכל אל החצר במזבח העולה שם: ועשה את עולתו · איל לעולה האמור למעלה בזאת יבא אהרן וגו': ואת עולת העם · ואיל לעולה האמור למעלה ומאת עדת בני ישראל וגו': (כה) ואת חלב החטאת · אמורי פר ד ושעיר: יקטיר המזבחה · על מזבח החיצון דאילו בפנימי כתיב לא תעלו עליו קטרת זרה ועולה ומנחה: (כז) אשר הובא את דמם · להיכל ולפני ולפנים:

עיקר שפ"ח ובאר"ח

שהשמש על גגו: ש ועתי ר"ל שהורגל לכך מעתים הרבה (רד"ק בשורש עת): ת הוא ביומא (דף לב) ופירשו שם דגמירי חמש טבילות ועשרה קידושין טובל ומקדש מן היום כמו שפרשנו למעלה אות ז' · ואם תפרשהו כסדרן לא משכחת כן ג' טבילות אם היה עבודת היום והוצאות כף ומחתה כטבילה אחת ע"ש בפרש"י: א מכשף א' וכמו פרוה בגאה: ב דהא כל יומא נמי איתא: ג וקרוין בגדיו שהוא עובד בהם כל השנה: ד מדלא כתיב ואת חלב החטאת אשר לו · כדכתיב לעיל את פר החטאת אשר לו:

דלגישת

מחוץ למחנה ושרפו באש את־ערתם ואת־בשרם ואת־
פרשם׃ כח והשרף אתם יכבס בגדיו ורחץ את־בשרו
במים ואחרי־כן יבוא אל־המחנה׃ כט והיתה לכם
לחקת עולם בחדש השביעי בעשור לחדש תענו את־
נפשתיכם וכל־מלאכה לא תעשו האזרח והגר הגר
בתוככם׃ ל כי־ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל
חטאתיכם לפני יהוה תטהרו׃ לא שבת שבתון היא
לכם ועניתם את־נפשתיכם חקת עולם׃ לב וכפר הכהן
אשר־ימשח אתו ואשר ימלא את־ידו לכהן תחת אביו
ולבש את־בגדי הבד בגדי הקדש׃ לג וכפר את־מקדש
הקדש ואת־אהל מועד ואת־המזבח יכפר ועל הכהנים
ועל־כל־עם הקהל יכפר׃ לד והיתה־זאת לכם לחקת
עולם לכפר על־בני ישראל מכל־חטאתם אחת בשנה
ויעש כאשר צוה יהוה את־משה׃ פ יז רביעי א וידבר
יהוה אל־משה לאמר׃ ב דבר אל־אהרן ואל־בניו ואל
כל־בני ישראל ואמרת אליהם זה הדבר אשר־צוה יהוה
לאמר׃ ג איש איש מבית ישראל אשר ישחט שור או־
כשב או־עז במחנה או אשר ישחט מחוץ למחנה׃ ד ואל־
פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן ליהוה לפני

רש"י קמץ בז"ק

(לב) וכפר הכהן אשר ימשח וגו'. כפרה זו של יום הכפורים אינה כשרה אלא בכהן גדול לפי שנאמרה כל הפרשה באהרן הוצרך לומר בכהן גדול הבא אחריו שיהא כמוהו: ואשר ימלא את ידו. אין לי אלא המשוח בשמן המשחה מרובה בגדים מנין ת"ל ואשר ימלא את ידו וגו' והם כל הכהנים גדולים שעמדו מיאשיהו ואילך שבימיו נגנזה צלוחית של שמן המשחה: לכהן תחת אביו. ללמד שאם בנו ממלא את מקומו הוא קודם לכל אדם: (לד) כאשר צוה ה' וגו'. כשהגיע יום הכפורים עשה כסדר

וְיוֹקְדוּן בְּנוּרָא יָת מַשְׁכֵּיהוֹן וְיָת בִּסְרְהוֹן וְיָת אֻכְלֵיהוֹן׃ כח וּדְמוֹקִיד יָתְהוֹן יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי יָת בִּסְרֵהּ בְּמַיָּא וּבָתַר כֵּן יֵיעוֹל לְמַשְׁרִיתָא׃ כט וּתְהֵי לְכוֹן לִקְיָם עָלַם בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַסְרָא לְיַרְחָא תְּעַנּוֹן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן וְכָל עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן יַצִּיבָא וְגִיּוֹרָא דְּיִתְגַּיְּרוּן בֵּינֵיכוֹן׃ ל אֲרֵי בְיוֹמָא הָדֵין יְכַפֵּר עֲלֵיכוֹן לְדַכָּאָה יָתְכוֹן מִכֹּל חוֹבֵיכוֹן קֳדָם יְיָ תִּדְכּוּן׃ לא שַׁבַּת שַׁבְּתָא הִיא לְכוֹן וּתְעַנּוֹן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן קְיָם עָלָם׃ לב וִיכַפַּר כַּהֲנָא דִּי רַבִּי יָתֵהּ וְדִי יְקָרֵב יָת קֻרְבָּנֵהּ לְשַׁמָּשָׁא תְּחוֹת אֲבוּהִי וְיִלְבַּשׁ יָת לְבוּשֵׁי בוּצָא לְבוּשֵׁי קוּדְשָׁא׃ לג וִיכַפַּר עַל מִקְדַּשׁ קוּדְשָׁא וְעַל מַשְׁכַּן זִמְנָא וְעַל מַדְבְּחָא יְכַפַּר וְעַל כַּהֲנַיָּא וְעַל כָּל עַמָּא דִקְהָלָא יְכַפַּר׃ לד וּתְהֵי דָא לְכוֹן לִקְיָם עָלָם לְכַפָּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִכָּל חוֹבֵיהוֹן חֲדָא בְּשַׁתָּא וַעֲבַד כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּל עִם אַהֲרֹן וְעִם בְּנוֹהִי וְעִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין פִּתְגָמָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֵימָר׃ ג גְּבַר גְּבַר מִבֵּית יִשְׂרָאֵל דִּי יִכּוֹס תּוֹר אוֹ אִמַּר אוֹ עֵזָא בְּמַשְׁרִיתָא אוֹ דִּי יִכּוֹס מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא׃ ד וְלִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לָא אַיְתֵהּ לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ קֳדָם מַשְׁכְּנָא דַיְיָ דְּמָא יִתְחַשַּׁב

רשב״ם

ונכרתה מכל טוב׃ (לב) וכפר הכהן אשר ימשח אותו. לפי שאמר בזאת יבא אהרן. ואם אין אהרן תהיה עבודת יום הכפורים בכהן המשיח תחתיו׃ (לד) ויעש אהרן

בעל הטורים

(ג) ותמרת א׳ ליסם. מלא יו״ד לומר לך שצריך לפרסם הדבר בעשרה׃

רש״י

הזה ו והגיד שבחו של אהרן שלא כשמלך׃ (ג) אשר ישחט שור או כשב. היה לובשן לגדולתו אלא כמקיים גזרת המקום׃ ז הכתוב מדבר שנאמר

עיקר ש״ח ובאר״ח

ח דלבישת בגדים היא מילוי ידים כדכתיב בפ׳ תצוה והלבשת גו׳ ומלאת גו׳: ו ולא מיד כי מיתתן של בני אהרן היה ביום ח׳ למלואים שהיה בר״ח ניסן. לכ״פ כשהגיע יוה״כ כו׳: ז פי׳ קדשים ששחטן בחוץ

מִשְׁכַּן יְהוָה דָּם יֵחָשֵׁב לָאִישׁ הַהוּא דָּם שָׁפָךְ וְנִכְרַת
הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ: ה לְמַעַן אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אֶת־זִבְחֵיהֶם אֲשֶׁר הֵם זֹבְחִים עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה וֶהֱבִיאֻם
לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל־הַכֹּהֵן וְזָבְחוּ זִבְחֵי שְׁלָמִים
לַיהוָה אוֹתָם: ו וְזָרַק הַכֹּהֵן אֶת־הַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה
פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְטִיר הַחֵלֶב לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: ז וְלֹא־
יִזְבְּחוּ עוֹד אֶת־זִבְחֵיהֶם לַשְּׂעִירִם אֲשֶׁר הֵם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם
חֻקַּת עוֹלָם תִּהְיֶה־זֹּאת לָהֶם לְדֹרֹתָם: חמישי שלישי כשהן
מחוברין ח וַאֲלֵהֶם תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר
אֲשֶׁר־יָגוּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר־יַעֲלֶה עֹלָה אוֹ־זָבַח: ט וְאֶל־פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד לֹא יְבִיאֶנּוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַיהוָה וְנִכְרַת הָאִישׁ
הַהוּא מֵעַמָּיו: י וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר הַגָּר
בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל־דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת
אֶת־הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ: יא כִּי נֶפֶשׁ הַבָּשָׂר
בַּדָּם הִוא וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־
נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי־הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר: יב עַל־כֵּן אָמַרְתִּי
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל־נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא־תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר

רש"י קמץ בז"ק

להקריב קרבן: במתנה חוץ לעזרה: (ד) דם יחשב · כשופך דם האדם שמתחייב בנפשו: דם שפך · לרבות את הזורק דמים בחוץ: (ה) אשר הם זובחים · אשר הם רגילים לזבוח: (ז) לשעירים · לשדים כמו ושעירים ירקדו שם: (ח) אשר יעלה עולה · לחייב על המקטיר איברים בחוץ כשוחט בחוץ שאם שחט אחד והעלה אחר שניהם חייבים:

(ט) ונכרת · זרעו נכרת וימיו נכרתין: (י) כל דם · לפי שנאמר בנפש יכפר יכול לא יהא חייב אלא על דם המוקדשים ת"ל כל דם: ונתתי פני · פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו: (יא) כי נפש הבשר · של כל בריה בדם היא תלויה ולפיכך נתתיו על המזבח לכפר על נפש האדם תבוא נפש ותכפר על הנפש: (יב) כל נפש מכם · להוציא

לגברא ההוא דמא אשד וישתיצי אנשא ההוא מגו עמה:
ה בדיל די ייתון בני ישראל ית דבחיהון די אנון דבחין
על אפי חקלא וייתנון לקדם יי לתרע משכן זמנא לות
כהנא ויכסון נכסת קודשין קדם יי יתהון: ו ויזרוק כהנא
ית דמא על מדבחא דיי בתרע משכן זמנא ויסק תרבא
לאתקבלא ברעוא קדם יי: ז ולא ידבחון עוד ית דבחיהון
לשדין די אנון טען בתריהון קים עלם תהי דא להון לדריהון:
ח ולהון תימר גבר גבר מבית ישראל ומן גיורא דיתגירון
ביניכון די יסק עלתא או נכסת קודשיא: ט ולתרע משכן
זמנא לא איתנה למעבד יתה קדם יי וישתיצי אנשא ההוא
מעמה: י וגבר גבר מבית ישראל ומן גיורא דיתגירון ביניכון
די ייכול כל דמא ואתן רוגזי באנשא דייכול ית דמא
ואשיצי יתה מגו עמה: יא ארי נפש בסרא בדמא היא
ואנא יהבתה לכון על מדבחא לכפרא על נפשתיכון ארי
דמא הוא על נפשא מכפר: יב על כן אמרית לבני ישראל
כל אנש מנכון לא ייכול דמא וגיורא דיתגירון ביניכון לא

רשב"ם

כשהג"ע יום הכפורים כאשר צוה ה' את משה: (ד) דם יחשב לאיש ההוא דם שפך · חיוב מיתה · יחשב משמים לאיש ההוא אותו דם ששפך בשעת שחיטת חוץ: (ה) אשר הם זבחים על פני השדה · ויש מהם

עיקר ש"ח ובאר"ח

ח כאילו כתיב דם אדם שפך: ט דמדכתיב להלן ובחנו מכלל דאיכא הם זובחים פירושו שרגילים לזבוח: י דפרשה האמורה מדברת בשוחט · ושניה במעלה בחוץ· ר"ל אף אם שחט כבר אחד בחוץ ונפסל הקרבן· ואח"כ הקטיר אחד בחוץ אף שלא הקריב אלא דבר פסול אעפ"כ חייב: כ מדכתיב ונכרת וגו' מעמיו בל"ר קאי גם על הבנים: ל ובפ"ק בכריתות אמר רבא שלש כריתות האמורות בדם ל"ל כו' ע"ש: מ כי נתינת פנים האמור אצל המקום ב"ה הוא הכל לטובה לכ"פ פני לשון פנאי: נ כל בריה נקראת בשם בשר כמו כי השחית כל בשר · וקיומו אינו אלא בדם · כי בהעדר הדם תפסד הנפש · ואני נתתיו בקרא יפרש כמו ולכך נתתיו לפי שהדם הוא חיות הנפש · לפיכך ניתן הדם לכפר על הנפש

בְּתוֹכְכֶם לֹא־יֹאכַל דָּם׃ יג וְאִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־
הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יָצוּד צֵיד חַיָּה אוֹ־עוֹף אֲשֶׁר יֵאָכֵל
וְשָׁפַךְ אֶת־דָּמוֹ וְכִסָּהוּ בֶּעָפָר׃ יד כִּי־נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ
בְנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל־בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ
כִּי נֶפֶשׁ כָּל־בָּשָׂר דָּמוֹ הִוא כָּל־אֹכְלָיו יִכָּרֵת׃ טו וְכָל־נֶפֶשׁ
אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ
בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד־הָעֶרֶב וְטָהֵר׃ טז וְאִם לֹא יְכַבֵּס וּבְשָׂרוֹ
לֹא יִרְחָץ וְנָשָׂא עֲוֺנוֹ׃ פ יח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם׃ ג כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם־בָּהּ לֹא
תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ־כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה

רש"י

גדולים על הקטנים: (יג) אשר יצוד. אין לי אלא ציד. אווזין ותרנגולין מנין תלמוד לומר ציד מכל מקום. אם כן למה נאמר אשר יצוד שלא יאכל בשר ם אלא בהזמנה זאת: אשר יאכל. פרט ע לטמאים: (יד) דמו בנפשו הוא. דמו הוא לו במקום הנפש שהנפש תלויה בו: כי נפש כל בשר דמו היא. הנפש היא הדם. דם ובשר לשון זכר. נפש ם לשון נקבה: (טו) אשר תאכל נבלה וטרפה. בנבלת עוף טהור צ דבר הכתוב שאין לה טומאה אלא בשעה שנבלעת בבית הבליעה ולמדך כאן שמטמאה באכילתה ואינה מטמאה במגע. וטרפה האמורה כאן לא נכתבה אלא לדרוש וכן שנינו יכול תהא נבלת עוף טמא מטמאה בבית הבליעה תלמוד לומר טרפה מי שיש במינו טרפה ק יצא עוף טמא שאין במינו טרפה: (טז) ונשא עונו. אם יאכל קדש ר או יכנס למקדש חייב על טומאה זו ככל שאר טומאות: ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. על רחיצת גופו ענוש כרת. ש ועל כבוס בגדים במלקות: (ב) אני ה' אלהיכם. אני הוא שאמרתי בסיני אנכי ה' אלהיך וקבלתם עליכם מלכותי מעתה קבלו גזרותי. ר' אומר גלוי וידוע לפניו שסופן לנתק בעריות בימי עזרא לפיכך בא עליהם בגזרה אני ה' אלהיכם דעו מי גוזר עליכם. דיין להפרע ת ונאמן לשלם שכר: (ג) כמעשה ארץ מצרים. מגיד שמעשיהם של מצריים ושל כנעניים מקולקלים מכל האומות ואותו מקום א שישבו בו ישראל מקולקל מן הכל: אשר אני מביא אתכם שמה. מגיד שאותן עממין שכבשו ישראל מקולקלים

יֵיכוּל דְּמָא : יג וּגְבַר גְּבַר מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן גִּיּוֹרָא דְּיִתְגַּיְּרוּן
בֵּינֵיכוֹן דִּי יְצוּד צֵידָא חַיְתָא אוֹ עוֹפָא דִּי מִתְאֲכֵל וְיֵישׁוֹד
יָת דְּמֵהּ וִיכַסֵּנֵּהּ בְּעַפְרָא : יד אֲרֵי נְפַשׁ כָּל בִּסְרָא דְּמֵהּ
בְּנַפְשֵׁהּ הוּא וַאֲמָרִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בִּסְרָא לָא תֵיכְלוּן
אֲרֵי נְפַשׁ כָּל בִּסְרָא דְּמֵהּ הִיא כָּל דְּיֵיכְלִנֵּהּ יִשְׁתֵּיצֵי : טו וְכָל
אֱנָשׁ דִּי יֵיכוּל נְבִילָא וּתְבִירָא בְּיַצִּיבָא וּבְגִיּוֹרָא וִיצַבַּע
לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְיִדְכֵּי : טז וְאִם
לָא יְצַבַּע וּבִסְרֵהּ לָא יַסְחֵי וִיקַבֵּל חוֹבֵהּ : א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר : ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן :
ג כְּעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דְמִצְרַיִם דִּי יְתֶבְתּוּן בַּהּ לָא תַעְבְּדוּן
וּכְעוֹבָדֵי עַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא מָעֵיל יָתְכוֹן תַּמָּן לָא

רשב"ם

שטועים לשעירים ולא לשמים : (יג) וכסהו בעפר · כי אז לא יהא ראוי לאכילה : (טו) אשר תאכל נבלה' אפי' קטן יטמא : (טז) ונשא עונו' אם יאכל קודש או נכנס למקדש:

בעל הטורים

(יג) ושפך את דמו וכסהו בעפר' דם חיה ועוף טעונין כסוי שאין מקריבין ממנו על המזבח [חוץ מתורים ובנ"י ולא פלוג בעופות] שלא תהא מדה"ד מקטרגת אין דם יאכל דם לכך

עיקר ש"ח ובאר"ת

הנפש: ס ר"ל שלא יאכל בשר תדיר שלא יעני : ע אבל טרפה חייב בכיבוס וזה כדברי ר"ת שסובר דהטעם שא"ר שמה שחיטה: פ [כי לפעמים נמצא בפ' זו היא מלת הגוף לנקבה · ופעמים מצינו הוא מלת הגוף לזכר · ולכן פירש"י כי דם ובשר הוא לשון זכר · ונפש הוא לשון נקיבה · ואם מלת הגוף מוסבה על דם ובשר כתיב הוא · ואם מוסבה על הנפש כתיב היא· בא"ר]: צ ר"ל להלן בפ' אמור (כ"ב ח) דכתיב נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה שמדבר בנבלת עוף טהור כדפרש"י שם ע"ש שאין לה טומאה אלא ע"י אכילה· ולאפוקי מנבלת בהמה שמטמאה במגע ומשא וכאן למדך שנבלת העוף טהור אינה מטמאה רק בבית הבליעה ולא כנבלת בהמה במגע ומשא: ק ר"ל שהיה לו שעת הכשר קודם שנטרפה: ר כי למה ישא עונו אם מטמא את עצמו: ש דבשר יתורא הוא דהא קאי על האמור בכתוב שלפני זה ורחץ במים למדרש דעל רחיצת כו': ת דה' הוא מדת הרחמים · ואלהיכם דין וכתב שניהם יחד לומר דיין ליפרע מהמועלי· ונאמן לשלם טוב לשומר המצות: א ר"ל

מארץ

לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ: ד אֶת־מִשְׁפָּטַי תַּעֲשׂוּ וְאֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ לָלֶכֶת בָּהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ה וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם אֲנִי יְהוָה: ס ששי ו אִישׁ אִישׁ אֶל־כָּל־שְׁאֵר בְּשָׂרוֹ לֹא תִקְרְבוּ לְגַלּוֹת עֶרְוָה אֲנִי יְהוָה: ס ז עֶרְוַת אָבִיךָ וְעֶרְוַת אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה אִמְּךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ: ס ח עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָבִיךָ הִוא: ס ט עֶרְוַת אֲחוֹתְךָ בַת־אָבִיךָ אוֹ בַת־אִמֶּךָ מוֹלֶדֶת בַּיִת אוֹ מוֹלֶדֶת חוּץ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן: ס י עֶרְוַת בַּת־בִּנְךָ אוֹ בַת־בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה: ס יא עֶרְוַת בַּת־אֵשֶׁת אָבִיךָ מוֹלֶדֶת אָבִיךָ אֲחוֹתְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה

רש"י

יותר מכולם: ובחקותיהם לא תלכו · מה הניח הכתוב שלא אמר אלא אלו נמוסות שלהן דברים החקוקין להם כגון ב טרטיאות ג ואצטדיאות רבי מאיר אומר אלו דרכי האמורי שמנו חכמים: (ד) את משפטי תעשו · אלו דברים האמורים בתורה ד במשפט שאילו לא נאמרו היו כדאי לאומרן: ואת חקותי תשמרו · דברים שהן גזרת המלך שיצר הרע משיב עליהם למה לנו לשומרן ועובדי כוכבים משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז וטהרת מי חטאת לכך נאמר אני ה' גזרתי עליכם אי אתם רשאים ליפטר: ללכת בהם · אל תפטר מתוכם שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת המצריים והכשדים: (ה) ושמרתם את חקותי · לרבות ה שאר דקדוקי הפרשה שלא פרט הכתוב בהם · דבר אחר ליתן שמירה ועשייה לחוקים ושמירה ועשייה למשפטים לפי שלא נתן אלא עשייה למשפטים ושמירה לחוקים: וחי בהם · לעולם הבא שאם תאמר בעולם הזה והלא סופו הוא מת: אני ה' · נאמן לשלם שכר: (ו) לא תקרבו · להזהיר הנקבה ו כזכר לכך נאמר לשון רבים: אני ה' · נאמן לשלם שכר: (ז) ערות אביך · זו אשת אביך או אינו אלא כמשמעו ז נאמר כאן ערות אביך ונאמר להלן ערות אביו גלה מה להלן אשת אביו אף כאן אשת אביו: וערות אמך · להביא אמו ח שאינה אשת אביו: (ח) ערות אשת אביך · לרבות לאחר מיתה: (ט) בת אביך · אף בת אנוסה במשמע: מולדת בית או מולדת חוץ · בין שאומרים לו לאביך קיים את אמה ובין שאומרים

לו

תעבדון ובנימוסיהון לא תהכון : ד ית דיני תעבדון וית קימי תטרון להלכא בהון אנא יי אלהכון : ה ותטרון ית קימי וית דיני די יעבד יתהון אנשא ויחי בהון לחיי עלמא אנא יי : ו גבר גבר לכל קריב בסרה לא תקרבון לגלאה עריא אנא יי : ז ערית אבוך וערית אמך לא תגלי אמך היא לא תגלי עריתה : ח ערית אתת אבוך לא תגלי ערית אבוך היא : ט ערית אחתך בת אבוך או בת אמך דילידא מן אבוך מן אתרא אחרי או מן אמך לגבר אחרן לא תגלי עריתהן : י ערית בת ברך או בת ברתך לא תגלי עריתהן ארי עריתך אנין : יא ערית בת אתת אבוך דילידא מן

רשב"ם

(ה) וחי בהם · אבל אם לא יעשה ונכרתו הנפשו' העושות מקרב עמם: (ט) מולדת בית או מולדת חוץ · פנויה כך נראה בעיני לפי פשוטו :

בעל הטורים

זוג לכסותו · סמך לפרשת דם : (ג) ובחוקותיהם לא תלכו · רמז שאין שוחטין בתוך הגומא שלא יתקשה את המינין כחולין · [ר"ל במסכת חולין מבואר זה] : (ה) וחי בהם · וסמיך ליה לא תקרבו לגלות ערוה לומר אע"פ שאמרתי וחי בהם לא תקרבו לגלות ערוה כי בגילוי עריות יהרג ואל יעבור : אני ה' ערות אביך וערות אמך כי שלשה שותפין יש באדם :

רש"י

לו סולא את האמה כגון ממזרת או נתינה : (י) ערות בת בנך וגו' · בבתו מאנוסתו הכתוב מדבר ובתו ובת בתו מאשתו אנו למדין מערות אשה ובתה שנאמר כאן לא תגלה בין שהיא ממנו בין שהיא מאיש אחר : ערות בת בנך · קל וחומר לבנך אלא לפי שאין מזהירין מן הדין · למדוה מגזרה שוה במס' יבמות : (יא) ערות בת אשת אביך · לימד שאינו חייב על אחותו משפחה ומעובדת כוכבי' לכך נאמר בת אשת אביך הראויה

עיקר ש"ח ובאר"ת

מארץ גושן : ב ר"ל מקום משחק וטיול : ג ר"ל שמסיתים שוורים להלחם זה בזה ולנגח איש את רעהו בקרנותיו ורבים יתקבצו לראות המשחק הזה : ד כגון גזל ורציחה : ה דבכר כתיב ואת חקותי תשמרו אלא לרבות ט"ו : ו דהתחיל בלשון יחיד איש איש ומסיים בלשון רבי' לא תקרבו ללמד שהנקבה חייבת ג"כ ולא תאמר שהיא קרקע עולם ותפטר : ז ר"ל משכב זכור ולחייב שתים : ח כגון שנולד מאנוסת או ממפותת אביו : ט ר"ל לבתך מן האנוסה דמן כנשואה

עֶרְוָתָהּ׃ ס יב עֶרְוַת אֲחוֹת־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה שְׁאֵר אָבִיךָ הִוא׃ ס יג עֶרְוַת אֲחוֹת־אִמְּךָ לֹא תְגַלֵּה כִּי־שְׁאֵר אִמְּךָ הִוא׃ ס יד עֶרְוַת אֲחִי־אָבִיךָ לֹא תְגַלֵּה אֶל־אִשְׁתּוֹ לֹא תִקְרָב דֹּדָתְךָ הִוא׃ ס טו עֶרְוַת כַּלָּתְךָ לֹא תְגַלֵּה אֵשֶׁת בִּנְךָ הִוא לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָהּ׃ ס טז עֶרְוַת אֵשֶׁת־אָחִיךָ לֹא תְגַלֵּה עֶרְוַת אָחִיךָ הִוא׃ ס יז עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה אֶת־בַּת־בְּנָהּ וְאֶת־בַּת־בִּתָּהּ לֹא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ שַׁאֲרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא׃ יח וְאִשָּׁה אֶל־אֲחֹתָהּ לֹא תִקָּח לִצְרֹר לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ עָלֶיהָ בְּחַיֶּיהָ׃ יט וְאֶל־אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ׃ כ וְאֶל־אֵשֶׁת עֲמִיתְךָ לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְזָרַע לְטָמְאָה־בָהּ׃ כא וּמִזַּרְעֲךָ לֹא־תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃

שביעי רביעי כשהן מחוברין

כב וְאֶת־זָכָר לֹא תִשְׁכַּב מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה הִוא׃ כג וּבְכָל־בְּהֵמָה לֹא־תִתֵּן שְׁכָבְתְּךָ לְטָמְאָה־בָהּ וְאִשָּׁה לֹא־תַעֲמֹד לִפְנֵי בְהֵמָה לְרִבְעָהּ תֶּבֶל הוּא׃ כד אַל־תִּטַּמְּאוּ בְּכָל־אֵלֶּה כִּי בְכָל־אֵלֶּה נִטְמְאוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם׃ כה וַתִּטְמָא הָאָרֶץ

רש"י

לקידושין: (יד) ערות אחי אביך לא תגלה. ומה היא ערותו אל אשתו לא תקרב: (טו) אשת בנך הוא. לא אמרתי אלא בשיש לבנך אישות בה פרט לאנוסה ושפחה ועובדת כוכבי': (יז) ערות אשה ובתה. לא אסר הכתוב אלא ע"י נשואי הראשונה. לכך נאמר לא תקח לשון קיחה וכן לענין עונש אשר יקח את אשה ואת אמה לשון קיחה אבל אנס אשה מותר לישא בתה: שארה הנה. קרובות זו לזו: זמה. עצה כתרגומו עצת חטאין שיצרך יועצך לחטוא: (יח) אל אחותה. שתיהן זו כאחת: לצרור. לשון צרה לעשות את זו צרה לזו: בחייה. למדך שאם גרשה לא ישא את אחותה כל זמן שהיא בחיים: (כא) למלך. עבודת כוכבים היא ששמה מולך וזו היא עבודתה שמוסר בנו לכומרים ועושין שתי מדורות גדולות ומעבירין את הבן ברגליו

אבוך אחתך היא לא תגלי ערייתה: יב ערית אחת אבוך לא תגלי קריבת אבוך היא: יג ערית אחת אמך לא תגלי ארי קריבת אמך היא: יד ערית אח אבוך לא תגלי לאתתה לא תקרב אתת אח אבוך היא: טו ערית כלתך לא תגלי אתת ברך היא לא תגלי ערייתה: טז ערית אתת אחוך לא תגלי ערית אחוך היא: יז ערית אתתא וברתה לא תגלי ית בת ברה וית בת ברתה לא תסב לגלאה ערייתה קריבן אנין עצת חטאין היא: יח ואתתא עם אחתה לא תסב לעקאה לגלאה ערייתה עלה בחייהא: יט ולאתתא ברחוק סובתה לא תקרב לגלאה ערייתה: כ ובאתת חברך לא תתן שכבתך לזרעא לאסתאבא בה: כא ומבנך לא תתן לאעברא למלך ולא תחל ית שמא דאלהך אנא יי: כב ועם דכורא לא תשכוב משכבי אתתא תועבתא היא: כג ובכל בעירא לא תתן שכבתך לאסתאבא בה ואתתא לא תקום קדם בעירא למשלט בה תבלא הוא: כד לא תסתאבון בכל אלין ארי בכל אלין אסתאבו עממיא די אנא מגלי מן קדמיכון: כה ואסתאבת

רשב"ם

(יח) לצרר · כמו וכעסתה צרתה · שתי נשים לאיש אחד נקראות צרות זו לזו:

רש"י

כרגליו בין שתי מדורות האש: לא (כג) תבל הוא · לשון קדש וערוה
תתן · זו היא מסירתו לכומרים: וניאוף וכן ואפי על תבליתם · מ דבר
להעביר למלך · זו העברת האש: אחר תבל הוא לשון בלילה וערבוב

עיקר ש"ח ובאר י"ת

הכוונה מערות אשה ובתה ילפינן: י ולעיל דאסרינן בת אנוסה היינו דוקא שהיא בתו · אבל לא בת אנוסה מאיש אחר: כ והוא מדרש ומס כמו זומם רשע לצדיק ודגש המ"ס לתשלום אות הכפל: ל ר"ל אפי' שהיתן כאחת · ומכ"ש בזו אחר זו: מ [לפי פירש"י הפרש מן תבל הוא בלה כמו ואפי על תבליתם · והוראתו דבר הכלה והובד או כי מכית פליון ואבדון · וללשון השני הוא מן בלילה ותערובות · אבל לא סעטה לפרש בהוראת תבל הבא בבני נירוי"ן

וָאֶפְקֹד עֲוֺנָהּ עָלֶיהָ וַתָּקִא הָאָרֶץ אֶת־יֹשְׁבֶיהָ׃ כו וּשְׁמַרְתֶּם אַתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי וְלֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה הָאֶזְרָח וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם׃ כז כִּי אֶת־כָּל־הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אַנְשֵׁי־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וַתִּטְמָא הָאָרֶץ׃ מפטיר כח וְלֹא־תָקִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמַּאֲכֶם אֹתָהּ כַּאֲשֶׁר קָאָה אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם׃ כט כִּי כָּל־אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה וְנִכְרְתוּ הַנְּפָשׁוֹת הָעֹשֹׂת מִקֶּרֶב עַמָּם׃ ל וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת מֵחֻקּוֹת הַתּוֹעֵבֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לִפְנֵיכֶם וְלֹא תִטַּמְּאוּ בָּהֶם אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

פ' פסוקים · כ"י כ"ל כי' · עד"ו סימן :

ומפטירין הלא כבני כושיים בת"ע בעמוס סימן ט' הגם שהיא כתובה בפרשת קדושים מ"מ משמעות הרמ"א סוף סימן תכ"ח שהיא הפטרת אחרי מות :

רש"י

זרע אדם וזרע בהמה: (כח) ולא תקיא הארץ אתכם · משל לבן מלך שהאכילוהו דבר מאוס שאין עומד במעיו אלא מקיאו כך ארץ ישראל אינה מקיימת עוברי עבירה ותרגומו ולא תרוקן לשון ריקון מריקה עצמה מהם : (כט) הנפשות העושות · הזכר והנקבה במשמע : (ל) ושמרתם את משמרתי · להזהיר בית דין ע"ל כך : ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם · הא אם תטמאו אינני אלהיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני ה' אלהיכם : חסלת פרשת אחרי

תרי"ג בפרשת אחרי מות יש בה כ"ח מצות · שני עשין. וכ"ו לאוין :

עשין | | לאוין

(קפד) שלא יכנסו הכהנים אל מקומות המקדש אלא כדי לעשות עבודתם בעת שנצטוו בה ולא זולת שנאמר ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת אל פני הכפרת אשר על הארן ולא ימות : — ל"ת

(קפה) ע — שיעשה הכהן גדול כל עבודת יום הכפורים על סדר הכתוב שנאמר בזאת יבא אהרן אל הקדש בפר בן בקר לחטאת ואיל לעולה וגו' :

(קפו) שלא להקריב קדשים בחוץ שנאמר ואל פתח אהל מועד לא הביאו להקריב קרבן לה' וגו' : — ל"ת

ארעא ואסערית חובה עלה ורוקינת ארעא ית יתבהא : כו ותטרון אתון ית קימי וית דיני ולא תעבדון מכל תועבתא האלין יציבא וגיורא דיתגירון ביניכון : כז ארי ית כל תועבתא האלין עבדו אנשי ארעא די קדמיכון ואסתאבת ארעא : כח ולא תרוקן ארעא יתכון בסאביכון יתה כמא דרוקינת ית עממיא די קדמיכון : כט ארי כל די יעבד מכל תועבתא האלין וישתיצון נפשתא דיעבדון מגו עמהון : ל ותטרון ית מטרת מימרי בדיל דלא למעבד מנימוסי תועבתא דאתעבדא קדמיכון ולא תסתאבון בהון אנא יי אלהכון :

עיקר ש"ת ובאר"ח

נירוים כי בשני נירוים הורלתו אלד ואכן אבל מאחת המדות וערבוב הדמים לא בשני סגולין · באר"ח] : נ ולפי פשוטו משמע שלא תקיא הארץ אותם בשיתמאו בלבד (ר"ל שלא יאמרו כי בזאת לבד יכופרו עונם) אלא כי כ, אשר יעשה גו' : ס דליהרא ככל הזהיר ושמרתם את חקותי גו' : (ע) לכן כפל כאן אני ה' אלהיכם :

מנין המצות

תרי"ג עשין			לאוין
(קפז)	צא	לכסות את דם חיה ועוף אחר שחיטתן שנא' כי יצוד ציד חיה או עוף וגו' ושפך את דמו וכסהו בעפר :	
(קפח)		שלא נתעדן ונתקרב לאחת מן העריות בשום מין קירוב בחבוק ונשוק וכדומה לעידונים אלו שנא' איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' :	צז
(קפט)		שלא לגלות ערות האב שנא' ערות אביך לא תגלה :	צח
(קצ)		שלא לגלות ערות האם שנאמר וערות אמך לא תגלה אמך היא לא תגלה ערותה :	צט
(קצא)		שלא לגלות ערות אשת האב לעולם שנאמר ערות אשת אביך לא תגלה :	ק
(קצב)		שלא לגלות ערות אחותו מאביו או מאמו אף שתהא מאנוסת אביו או שתהא אחותו מאמו מן הזונות בכל ענין שתהיה נאסרה עליו שנאמר ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ לא תגלה ערותן :	קא

שלא

תרי"ג		לאוין
(קצג)	שלא לגלות ערות בת הבן שנאמר ערות בת בנך לא תגלה :	קב
(קצד)	שלא לגלות ערות בת הבת שנאמר או בת בתך לא תגלה ערותן כי ערותך הנה :	קג
(קצה)	שלא לגלות ערות הבת ק"ו מערות בת בנך ולפי שאין עונשין מן הדין לא למדה הכתוב אלא מגזרה שוה כמבואר במס' יבמות דף ג' (והרי היא מגופי תורה):	קד
(קצו)	שלא לגלות ערות בת אשת אביו דהיינו אחותו מנשואת אביו שנאמר ערות בת אשת אביך מולדת אביך אחותך היא לא תגלה ערותה :	קה
(קצז)	שלא לגלות ערות אחות האב מכל מקום שנאמר ערות אחות אביך לא תגלה שאר אביך היא :	קו
(קצח)	שלא לגלות ערות אחות האם בכל ענין שתהיה שנא' ערות אחות אמך לא תגלה כי שאר אמך היא :	קז
(קצט)	שלא לגלות ערות אחי אביו בכל ענין שיהיה נקרא אחיו שנאמר ערות אחי אביך לא תגלה :	קח
(ר)	שלא לגלות ערות אשת אחי אביו שנאמר אל אשתו לא תקרב דודתך היא :	קט
(רא)	שלא לגלות ערות אשת מי שקרוי בנו ואפילו ממזר פרט לבן שפחה ונכרית כי אין זה קרוי בנו שנאמר ערות כלתךלא תגלה אשת בנך היא לא תגלה ערותה:	קי
(רב)	שלא לגלות ערות אשת אחיו בכל ענין שתהיה חוץ מכשהיא במקום מצוה שהתורה התם התירו בפירוש והכא אסרו שנאמר ערות אשת אחיך לא תגלה ערות אחיך היא :	קיא
(רג)	שלא לגלות ערות אשת ובתה שנאמר ערות אשה ובתה לא תגלה וגו' :	קיב
(רד)	שלא לגלות ערות אשה ובת בנה על ידי נשואי הראשונה כנזכר במצוה הקודמת שנאמר את בת בנה ואת בת בתה לא תקח וגו' :	קיג
(רה)	שלא לגלות ערות אשה ובת בתה על ידי נשואי הראשונה שנאמר ואת בת בתה לא תקח לגלות ערותה שארה הנה זמה היא .	קיד
(רו)	שלא יקח אדם אחות אשתו כל זמן שאשתו בחיים ואפילו שגרש את אשתו אחותה אסורה עליו בכל ענין עד שתמות אשתו זו שנתקדשה לו ראשונה שנאמר ואשה אל אחותה לא תקח • לצרור • לגלות ערותה • עליה בחייה :	קטו
(רז)	שלא לבוא על האשה נדה ולא יקרב אליה בשום צד	קטז

קירוב ונגיעה שנאמר ואל אשה בנדת טומאתה לא תקרב :

(רח) שלא למסור אחד או שנים מבניו כדי להעבירם באש כדרך עבודת המולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך : קיז

(רט) שלא לבא על הזכר ולא להביא הזכר עליו שנאמר ואת זכר לא תשכב משכבי אשה תועבה היא : קיח

(רי) שלא לבוא על שום בהמה וחיה ולא יביאם עליו שנאמר ובכל בהמה לא תתן שכבתך לטמאה בה : קיט

(ריא) שלא תביא האשה בהמה על עצמה שנאמר ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה תבל היא : קכ

הפטרת אחרי מות ביחזקאל סימן כב (לד"ק)

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט
אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ
וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ
וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־
שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃
הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת
הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־
דָּם׃ אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם
וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי
רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ זִמָּה
עָשׂוּ בְתוֹכֵךְ׃ עֶרְוַת־אָב גִּלָּה־בָךְ טְמֵאַת הַנִּדָּה עִנּוּ־בָךְ׃ וְאִישׁ
אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ עָשָׂה תּוֹעֵבָה וְאִישׁ אֶת־כַּלָּתוֹ טִמֵּא בְזִמָּה
וְאִישׁ אֶת־אֲחֹתוֹ בַת־אָבִיו עִנָּה־בָךְ׃ שֹׁחַד לָקְחוּ־בָךְ לְמַעַן
שְׁפָךְ־דָּם נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית לָקַחַתְּ וַתְּבַצְּעִי רֵעַיִךְ בַּעֹשֶׁק וְאֹתִי

שָׁכַחַתְּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה: וְהִנֵּה הִכֵּיתִי כַפִּי אֶל־בִּצְעֵךְ אֲשֶׁר עָשִׂית וְעַל־דָּמֵךְ אֲשֶׁר הָיוּ בְּתוֹכֵךְ: הֲיַעֲמֹד לִבֵּךְ אִם־תֶּחֱזַקְנָה יָדַיִךְ לַיָּמִים אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה אוֹתָךְ אֲנִי יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי

ויקרא יט קדשים

יט א וַיְדַבֵּר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם קְדֹשִׁים תִּהְיוּ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם: ג אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם. ד אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֱלִילִם וֵאלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֲנִי יְהֹוָה

רש"י

(ב) דבר אל כל עדת בני ישראל · מלמד שנאמרה פרשה זו בהקהל א מפני שרוב גופי תורה תלויין בה: קדשים תהיו · הוו פרושים ב מן העריות ומן העבירה שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה · אשה זונה וחללה וגו' · אני ה' מקדשכם · ולא יחלל זרעו · אני ה' מקדשו · קדושים יהיו · אשה זונה וחללה וגו': (ג) איש אמו ואביו תיראו · כל אחד מכם תיראו ג אביו ואמו · זהו פשוטו · ומדרשו אין לי אלא איש אשה מנין כשהוא אומר תיראו ד הרי כאן שנים א"כ למה נאמר איש שהאיש סיפק בידו לעשות אבל אשה רשות אחרים ה עליה: אמו ואביו תיראו · כאן הקדים אם לאב לפי שגלוי לפניו שהבן ירא את אביו יותר מאמו ובכבוד הקדים אב לאם לפי שגלוי לפניו שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו ו בדברים: ואת שבתותי תשמרו · סמך שמירת שבת למורא אב לומר אף על פי שהזהרתיך על מורא אב אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו ז וכן בשאר כל המצוה: אני ה' אלהיכם · אתה ואביך חייבים בכבודי לפיכך לא תשמע לו לבטל את דברי · איזהו מורא לא ישב במקומו ח ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו · ואיזהו כבוד ט מאכיל ומשקה מלביש ומנעיל מכניס ומוציא: (ד) אל תפנו אל האלילים · לעבדם י אלילים לשון אל כלא הוא חשוב: ואלהי מסכה · תחלתן אלילים הם כ אם אתה פונה אחריהם סופך לעשותן אלהות: לא תעשו לכם · לא תעשו לאחרים ל ולא אחרים לכם וא"ת

עיקר ש"ח ובאר"ח

א אף שכל התורה שנה משה לכל ישראל · אך י"ל דשנה להם לא בהקהל כי אם כשהיו כתות כתות סדרה זמ"ו · אבל פרשה ע נאמר בהקהל כל עדת

וְעָשִׂיתִי׃ וַהֲפִיצוֹתִי אוֹתָךְ בַּגּוֹיִם וְזֵרִיתִיךְ בָּאֲרָצוֹת וַהֲתִמֹּתִי טֻמְאָתֵךְ מִמֵּךְ׃ וְנִחַלְתְּ בָּךְ לְעֵינֵי גוֹיִם וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּל עִם כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן קַדִּישִׁין תְּהוֹן אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ג גְּבַר מִן אִמֵּהּ וּמִן אֲבוּהִי תְּהוֹן דָּחֲלִין וְיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי תִּטְּרוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ ד לָא תִתְפְּנוּן בָּתַר טָעֲוָן וְדַחֲלָן דְּמַתְּכָא לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃

רשב״ם

(ב) קדשים תהיו · מפני שהרבה מצות הוזהרו להתקדש ולשמור׃ (ג) ואת שבתותי תשמרו · כשם שבעשרת הדברות נאמר כבוד

בעל הטורים

(ב) קדושים תהיו · לעיל כתיב ושמרתם את משמרתי וסמיך ליה קדושים תהיו שאם ישמור עצמו מן החטא שוב אין חטא בא על ידו ומקדשין אותו מלמעלה׃ אני ה׳ אלהיכם וסמיך ליה דבר אל [כל עדת] בני ישראל לומר שבני ישראל ייחדו השם ויאמרו ה׳ אחד׃ עדת בני ישראל וסמיך ליה קדושים שדבר שבקדושה צריך עשרה דהיינו עדה · וכן י״פ אני ה׳ אלהיכם בפרשה זו׃ אני ה׳ אלהיכם איש אמו ואביו תיראו לומר ששקול כבוד אב ואם ומוראם לכבוד השם ומוראו׃ (ג) אלהיכם · וסמיך ליה׃ (ד) אל תפנו · כלומר

עיקר ש״ח ובאר״ח

בני ישראל יחד ונשים וטף וכולן שמעו ביחד׃ ב כי קדושה לא שייך אלא במצות עשה כי בהם הם ניכרים אשר הם מעם ישראל אבל במצות ל״ת לא יודעו בכן כי הם מבני ישראל שבפ׳ קדושים הוו פרושים מן העריות שבכל מקום כו׳ · ג דק״ל כי איש הוא לשון יחיד ותראו לשון רבים לכ״פ כל אחד וכו׳׃ ד אף דהשוה הכתוב אשה לאיש בכל התורה גם במקומות דנאמר בלשון זכר אך היכא דכתיב איש ממעטינן אשה אי לאו רבוית דתיראו׃ ה וגרושה ואלמנה דאין רשות אחרים עליה מרבינן מתיראו הרי כאן שנים׃ ו כי יפתה תרגומו ישדל׃ ז שלא תאמר דוקא שבת דחמיר ויש בו עשה ול״ת עדיף מכבוד או״א אבל שאר כל המצות לא ת״ל אני ה׳ אלהיך לרבות כל המצות׃ ח י״מ במקום המיוחד לו לא ידבר שמה וי״מ במקומו היינו תחתיו כמושב הזקנים לא ימלא את מקומו לדבר תחתיו אם איננו שם׃ ט היינו ככד שבעשרת הדברים׃ י שלא יהיה מתסתכל לעובדם׃ כ כי מתחלה קראם בלשון אלילים · ואמר כך בלשון ואלהי׃ ל חלק את הפסוק לשנים ·

אֱלֹהֵיכֶם׃ ה וְכִי תִזְבְּחוּ זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה לִרְצֹנְכֶם תִּזְבָּחֻהוּ׃ ו בְּיוֹם זִבְחֲכֶם יֵאָכֵל וּמִמָּחֳרָת וְהַנּוֹתָר עַד־יוֹם הַשְּׁלִישִׁי בָּאֵשׁ יִשָּׂרֵף׃ ז וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׃ ח וְאֹכְלָיו עֲוֺנוֹ יִשָּׂא כִּי־אֶת־קֹדֶשׁ יְהוָה חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׃ ט וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לִקְצֹר וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט׃ י וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ יא לֹא תִּגְנֹבוּ וְלֹא־תְכַחֲשׁוּ וְלֹא־תְשַׁקְּרוּ אִישׁ בַּעֲמִיתוֹ׃

רש"י

לא תעשו לעצמכם אבל אחרים עושין לכם הרי כבר נאמר לא יהיה לך לא שלך ולא של אחרים: (ה) וכי תזבחו וגו'. לא נאמרה פרשה זו אלא ללמד שלא תהא זביחתן אלא על מנת להאכל בתוך הזמן הזה שאם לקבוע להם זמן אכילה הרי כבר נאמר ואם נדר או נדבה זבח קרבנו וגו': לרצונכם תזבחהו. תחלת זביחתו תהא על מנת נחת רוח שיהא לכם לרצון שאם תחשבו עליו מחשבת פסול לא ירצה עליכם לפני: לרצונכם. אפיימנ"טו זהו לפי פשוטו. ורבותינו למדו מכאן למתעסק בקדשים שפסול שצריך שיתכוין לשחוט: (ו) ביום זבחכם יאכל. כשתזבחוהו תשחטוהו על מנת זמן זה שקבעתי לכם כבר: (ז) ואם האכל יאכל וגו'. אם אינו ענין לחוץ לזמנו שהרי כבר נאמר ואם האכל יאכל מבשר זבח שלמיו וגו' תנהו ענין לחוץ למקומו יכול יהיו חייבין כרת על אכילתו תלמוד לומר והנפש האוכלת ממנו עונה תשא ממנו ולא מחבירו יצא הנשחט במחשבת חוץ למקומו: פגול. מתועב כמו ומרק פגולים כליהם: (ח) ואוכליו עונו ישא. בנותר גמור הכתוב מדבר ואינו ענוש כרת על שנשחט חוץ למקומו שכבר מעטו הכתוב. וזהו בנותר גמור מדבר. ובמסכת כריתות למדוהו מגזרה שוה: (ט) לא תכלה פאת שדך. שיניח פאה בסוף שדהו: ולקט קצירך. שבלים הנושרים בשעת קצירה אחת או שתים אבל שלש אינן לקט: (י) לא תעולל. לא תטול עוללות שבה והן ניכרות איזהו עוללת כל שאין לה לא כתף ולא נטף: ופרט כרמך. גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה: אני ה' אלהיכם. דיין להפרע ואיני גובה מכם אלא נפשות שנאמר אל תגזל דל וגו' כי ה' יריב ריבם וגו': (יא) לא תגנבו. אזהרה לגונב ממון אבל לא תגנוב שבעשרת הדברות אזהרה לגונב נפשות דבר הלמד מענינו דבר שחייבין עליו מיתת בית דין: ולא תכחשו. לפי שנאמר וכחש בה משלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת"ל ולא

ה וארי תכסון נכסת קודשיא קדם יי לרעוא לכון תכסנה: ו ביומא דיתנכס יתאכל וביומא דבתרוהי ודאשתאר עד יומא תליתאה בנורא יתוקד: ז ואם אתאכלא יתאכל ביומא תליתאה מרחק הוא לא יהי לרעוא: ח ודייכלנה חוביה יקבל ארי ית קודשא דיי אחל וישתיצי אנשא ההוא מעמה: ט ובמחצדכון ית חצדא דארעכון לא תשיצי פאתא דחקלך למחצד ולקטא דחצדך לא תלקט: י וכרמך לא תעלל ונתרא דכרמך לא תלקט לעניי ולגיורי תשבוק יתהון אנא יי אלהכון: יא לא תגנבון ולא תכדבון ולא תשקרון אנש

רשב״ם

אב ואם אצל שמירת שבת שהושוו כבודם לכבוד המקום אף כאן שטכן הכתוב · לפי פשוטו: (ה) לרצנכם · שיהא תמים לסמיכה ולכל משפטיו של קרבן וכמו שמפרש והולך · (ז) ואם האכל יאכל · במחשבה לאוכלו חוץ ממקומו פירשו חכמים: (י) לא תעולל · פאה משמע כדכתיב עולל יעוללו כגפן: (יא) לא תגנבו · ממון: לא תכחשו · כפירת הממון המופקד בידו · כדכתיב וכחש בה: לא תשקרו · ממון שהלוהו:

בעל הטורים

אלא שעשיתם מדעתכם אל תפנו לו: (ח) ונכרתה · וסמיך ליה ובקצרכם מי שגוזל את העניים וקבע את קובעיהם נפש · ובקצרכם קרי ביה ובקצירכם שצריך לשייר לשנות א׳ מששים שהיא שיעור של פאה: (י) לא תלקט · וסמיך ליה (יא) לא תגנובו להזהיר לבעה״ב שלא יגנוב ממה שראוי לעניים וכן להזהיר לעני שלא יגנוב משל בעה״ב יותר מהראוי כדתנן ב׳ לקט ג׳ אינו לקט: לא תגנובו וסמיך ליה לא תכחשו וגו׳ שהגונב בא לידי לא

רש״י

תכחשו: ולא תשקרו · לפי שנאמר ונשבע על שקר ישלם קרן וחומש למדנו עונש אזהרה מנין ת״ל ולא תשקרו · לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא

עיקר ש״ח ובאר״ח

ואלהי מסכה לא תעשו אף לאחרים לא תעשו לכם היינו אף אחרים לא יעשו לכם: מ כגון שזרק סכין ונעלה בכותל והלכה ושחטה: נ ר״ל שמחשב בשעת שחיטה לזרק הדם או להקטיר את האימורים למחר · וחוץ למקומו היינו שחושב בשעת שחיטה לזרוק דמו או להקטיר אימוריו חוץ לקלעים: ס ולא קאי על חוץ למקומו דלעיל שאין עליו עונש כרת: ע פי׳ אם האשכולות שענבים קשורים ושכובים זה כזה ואחד שוכב על השני כמשא על כתף איש זה נקרא כתף · ואם הם מובדלים ותלוים למטה זה נקרא נטף · כי המה כטיפים נבדלים נוטפים למטה ואם יש רק גרגרי ענבים בראשי הגפנים זה נקרא עוללות כי המה קטנים כעוללים ויונקים: פ ר״ל דהם כתיבי לא [illegible]

יב וְלֹא־תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר וְחִלַּלְתָּ אֶת־שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָֹה: יג לֹא־תַעֲשֹׁק אֶת־רֵעֲךָ וְלֹא תִגְזֹל לֹא־תָלִין פְּעֻלַּת שָׂכִיר אִתְּךָ עַד־בֹּקֶר: יד לֹא־תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָֹה: שני חמישי כשהן מחוברין טו לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט לֹא־תִשָּׂא פְנֵי־דָל וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל בְּצֶדֶק תִּשְׁפֹּט עֲמִיתֶךָ: טז לֹא־תֵלֵךְ רָכִיל

רש"י

תשקרו · אם גנבת סופך לכחש סופך לשקר סופך לישבע לשקר: (יב) ולא תשבעו בשמי · למה נאמר לפי שנא' לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא יכול לא יהא חייב אלא על שם המיוחד מניין לרבות כל הכנויין ת"ל לא תשבעו בשמי לשקר כל שם שיש לי: (יג) לא תעשק · זה הכובש שכר שכיר: לא תלין · ל' נקבה מוסב על הפעולה: עד בוקר · בשכיר יום הכתוב מדבר שיציאתו משתשקע חמה לפיכך זמן גבוי שכרו כל הלילה ובמקום אחר הוא אומר ולא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שהשלמת פעולתו משיעלה עמוד השחר לפיכך זמן גבוי שכרו כל היום לפי שנתנה תורה זמן לבעל הבית עונה לבקש מעות: (יד) לא תקלל חרש · אין לי אלא חרש מניין לרבות כל אדם ת"ל בעמך לא תאור א"כ למה נאמר חרש מה חרש מיוחד שהוא בחיים אף כל שהוא בחיים יצא המת שאינו בחיים: ולפני עור לא תתן מכשול · לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו אל תאמר מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו: ויראת מאלהיך · לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה ויכול להשמט ולומר לטובה נתכוונתי לפיכך נאמר בו ויראת מאלהיך המכיר מחשבותיך וכן כל דבר המסור ללבו של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו נאמר בו ויראת מאלהיך: (טו) לא תעשו עול במשפט · מלמד שהדיין המקלקל את הדין קרוי עול · שנאוי · ומשוקץ · חרם · ותועבה · שהעול קרוי תועבה שנאמר כי תועבת ה' וגו' כל עושה עול ת' והתועבה קרויה שקץ וחרם שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו שקץ תשקצנו וגו': לא תשא פני דל · שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: ולא תהדר פני גדול · שלא תאמר עשיר הוא זה בן גדולים הוא זה היאך אביישנו ואראה בבשתו עונש יש בדבר לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: בצדק תשפט עמיתך · כמשמעו · דבר אחר הוי דן את חבירך לכף זכות: (טז) לא תלך רכיל · אני אומר על שם שכל משלחי מדנים ומספרי לשון הרע הולכים בבתי רעיהם לרגל מה יראו רע או מה

ישמעו

בְּחַבְרֵהּ: יב וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן בִּשְׁמִי לְשִׁקְרָא וְתַחֵל יָת שְׁמָא דֶאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: יג לָא תַעֲשׁוֹק יָת חַבְרָךְ וְלָא תֶאֱנוֹס לָא תְבִית אַגְרָא דַאֲגִירָא לְוָתָךְ עַד צַפְרָא: יד לָא תְלוּט דְּלָא שָׁמַע וּקְדָם דְּלָא חָזֵי לָא תְשִׂים תַּקְלָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲנָא יְיָ: טו לָא תַעְבְּדוּן שְׁקַר בְּדִינָא לָא תִסַּב אַפֵּי מִסְכֵּנָא וְלָא תְהַדַּר אַפֵּי רַבָּא בְּקוּשְׁטָא תְּדִינֵהּ לְחַבְרָךְ: טז לָא תֵיכוּל

רשב"ם

(יב) ולא תשבעו אפילו בלא כפירת ממון: (יג) לא תעשק · עושק שכר שכיר וממוגר: לא תגזול · כעין ויגזול את החנית מידו: ולא תלין · שכיר לילה: (יד) לא תקלל חרש · בהווה דבר הכתוב · ומעמו ברי"ש כי משקל דגש הוא · כמו עור גבן: (טז) לא תלך רכילי המחזר בעיירות מהלך לומר לשון הרע מזה אל זה · ותרגום לא תיכול קורצין· לא תכריז רכילות· וכן בדניאל· אכלו קורציהון דיהודאי· הכריזו· וכן ירעם משמים מתורגם אכלי מן שמיא · לשון

בעל הטורים

תכחשו ולידי לא תשקרו ולידי לא תשבעו: (יג) לא תלין פעלת שכיר וסמיך ליה: (יד) לא תקלל · כי אף אם ילין שכרך אל תקללהו אלא תתבעהו בב"ד: לא תתן מכשל· חסר וי"ו לומר אפי' אינו נותן מכשול ממש אלא אפי' ליעצו לפי דרכו: ויראת מאלהיך· וסמיך ליה: (טו) לא תעשו עול במשפט· כי לא לאדם תשפטו כי אם לה' : בצדק תשפוט עמיתך וסמיך ליה : (טז) לא תלך רכיל · אזהרה לדין שלא יהא רך לזה וקשה לזה ולא יאמר אני מזכה וחבירי מחייבין · רכיל בעמיך עולה יו"ד שהרכיל עובר בי' הדברות ·

בירושלמי מותר לומר לשון הרע על בעלי מריבה שנאמר לא תלך רכיל [בעמיך בעושה מעשה עמך נ"ל] אבל לא תעמוד על דם רעך וכן מצינו בנתן

רש"י

ישמעו רע לספר בשוק נקראים הולכי רכיל הולכי רגילה אספיי"מנט בלע"ז· וראיה לדברי שלא מצינו רכילות שאין כתוב בלשון הליכה לא תלך רכיל .

עיקר ש"ח ובאר"ח

לא תנאף שהם במיתת ב"ד · אף לא תגנוב האמורים מיירי בגונב נפשות שהיא ג"כ במיתת ב"ד · וכאן שמדבר בעניני ממון· ממילא לא תגנובו האמור כאן בגונב ממון מדבר : צ כי הפעל תלין יש לו שני מובנים · לשון נוכח לזכר· ולשון נסתרת לנקבה· וכאן היא מלשון נקבה נסתרת ומוסב על הפעולה· דאל"כ מלת אתך מיותרת: ק עונה היא או יום או לילה האחי ממעט לעת ולכן כאן דקבע לו זמן כל הלילה עד בוקר מדבר בשכיר יום · ובפ' תצא שנקבע לו זמן עד הלילה מדבר בשכיר לילה: ר שלא תאמר שחייב ג"כ על המקלל לאחר מיתה כמו המקלל אביו ואמו : ש ר"ל בעקבה ובמרמה והוא מלשון ויעקבני שנתלפהבי"ם בפ"א שהם ממולא אחד:ת ותועבה נקראת שנואה דכתיב

בְּעַמֶּיךָ לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ אֲנִי יְהוָה׃ יז לֹא־תִשְׂנָא אֶת־אָחִיךָ בִּלְבָבֶךָ הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת־עֲמִיתֶךָ וְלֹא־תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא׃ יח לֹא־תִקֹּם וְלֹא־תִטֹּר אֶת־בְּנֵי עַמֶּךָ וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ אֲנִי יְהוָה׃ יט אֶת־חֻקֹּתַי תִּשְׁמְרוּ בְּהֶמְתְּךָ לֹא־תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם שָׂדְךָ לֹא־תִזְרַע כִּלְאָיִם וּבֶגֶד כִּלְאַיִם שַׁעַטְנֵז לֹא יַעֲלֶה עָלֶיךָ׃ כ וְאִישׁ כִּי־יִשְׁכַּב אֶת־אִשָּׁה שִׁכְבַת־זֶרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא

רש"י

הולכי רכיל נחש וכרזל ושאר לשון הרע אין כתוב בו הליכה מלשני בסתר רעהו לשון רמיה לשון מדברת גדולות לכך אני אומר שהלשון הולך ומרגל שהכ"ף נחלפה בגימ"ל שכל האותיות שמוצאיהם ממקום אחד מתחלפות זו בזו א בי"ת בפ"א וגימ"ל בכ"ף וקו"ף בכ"ף ונו"ן בלמ"ד וזי"ן בצד"י וכן וירגל בעבדך רגל במרמה לאמר עלי רעה וכן לא רגל על לשונו וכן רוכל הסוחר ומרגל אחר כל סחורה וכל המוכר בשמים להתקשט בהם הנשים על שם שמחזר תמיד בעיירות נקרא רוכל לשון רוגל ותרגומו לא תיכול קורצין כמו ואכלו קורציהון די יהודאי אכל ביה קורצא בי מלכא ונראה בעיני שהיה משפטם לאכול בבית המקבל דבריהם שום הלעטה והוא גמר חזוק שדבריו מקויימים ומעמידם על האמת ואותה הלעטה נקראת אכילת קורצין לשון קורץ בעיניו שכן דרך כל הולכי רכיל לקרוץ בעיניהם ולרמוז דברי רכילותן שלא יבינו שאר השומעים: לא תעמד על דם רעך. לראות במיתתו ואתה יכול להצילו כגון טובע בנהר וחיה או לסטים באים עליו: אני ה'. נאמן לשלם שכר ונאמן להפרע: (יז) ולא תשא עליו חטא. לא תלבין את פניו ברבים: (יח) לא תקם. אמר לו השאילני מגלך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני קרדומך אמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואיזו היא נטירה א"ל השאילני את קרדומך אמר לו לאו למחר אמר לו השאילני מגלך אמר לו הא לך ואיני כמותך שלא השאלתני זו היא נטירה שנוטר האיבה בלבו אף על פי שאינו נוקם: ואהבת לרעך כמוך. אמר ר' עקיבא זה כלל גדול בתורה: (יט) את חקתי תשמרו. ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים וגו' חקים אלו גזרות מלך שאין טעם לדבר. ובגד כלאים. למה נאמר לפי שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו יכול לא ילבש גיזי צמר ואניצי פשתן ת"ל בגד מניין לרבות הלבדים ת"ל שעטנז דבר שהוא שוע טווי ונוז ואומר אני נוז לשון דבר הנמלל ושזור ד זה עם זה לחברו מישטי"ר בלע"ז כמו תויין לנאזי דאיס בהון שאנו

מפרשים

קוּרְצִין בְּעַמָּךְ לָא תְקוּם עַל דְּמָא דְחַבְרָךְ אֲנָא יְיָ׃ יז לָא תִשְׂנֵי יָת אֲחוּךְ בְּלִבָּךְ אוֹכָחָא תוֹכַח יָת חַבְרָךְ וְלָא תְקַבֵּל עַל דִּילֵהּ חוֹבָא׃ יח לָא תִקּוֹם וְלָא תִטַּר דְּבָבוּ לִבְנֵי עַמָּךְ וּתְרַחֵם לְחַבְרָךְ כְּוָתָךְ אֲנָא יְיָ׃ יט יָת קְיָמַי תִּטְּרוּן בְּעִירָךְ לָא תַרְכֵּב עֵרוּבִין חַקְלָךְ לָא תִזְרַע עֵרוּבִין וּלְבוּשׁ עֵרוּבִין שַׁעַטְנֵזָא לָא יִסַּק עֲלָךְ׃ כ וּגְבַר אֲרֵי יִשְׁכּוּב עִם אִתְּתָא שְׁכְבַת זַרְעָא וְהִיא אַמְתָא אֲחִידָא לִגְבַר וְאִתְפְּרָקָא לָא אִתְפְּרִיקַת בְּכַסְפָּא אוֹ

ר ש ב״ם

השמעת קול׃ ולא תעמוד על דם רעך · לא תעמוד מנגד אלא ניתן להצילו בנפשו של רודף׃ (יז) לא תשנא את אחיך בלבבך · אם גמלך רעה לא תתראה לפניו כאוהב · ובקרבו ישים ארבו לא טוב אל תשנאהו בלבך אלא הוכח תוכיחהו על מה שעשה ומתוך כך יהיה שלום׃ ולא תשא עליו חטא · בלבבך׃ (יח) לא תקם · לגמול לו רעה תחת רעה׃ ולא תטר · אפי׳ בלבבך אלא עבור על מדתך׃ ואהבת לרעך כמוך· רעך הוא אם טוב הוא אבל לא אם הוא רשע כדכתיב יראת ה׳ שנאת רע׃ (יט) בהמתך לא תרביע כלאים· לפי דרך ארץ ותשובת המינין · כשם שצוה הכתוב שכל אחד וא׳ יוציא פרי למינהו במעשה בראשית כך צוה להנהיג את העולם בבהמות בשדות ואילנות וגם בחרישת שור וחמור׳ שהם שני מינים · וגם בצמר ופשתים אחר שזה מין בהמות וזה מין קרקע וגידוליו · ולמינים אמרתי הצמר צבוע והפשתן אינו צבוע וקפיד בבגד של שני מראות וחכמי הדור הודו לי׃ (כ) נחרפת · מסורה ומיוחדת לעבד עברי אם אדוניו יתן לו אשה · ודומה לו עם חרף נפשו למות מסר נפשו · וכן בתרגום׃ לא נפדתה · שאינה משוחררת · ואיננת

רש״י

מפרשין לשון כמה ת פליסטר״א ולשון במקרא ובשפחה כנענית בתליה שפחה שעטנז פירש מנחם מחברת למר ותליה בת חורין המאורסת לעבד ובפים׃ (כ) נחרפת לאיש· מיועדת עברי שמותר בשפחה הכתוב מדבר׃ ומיוחדת לאיש ואיני יודע לו דמיון ונפדה לא נפדתה · פדויה ואינה

עיקר ש״ח ובאר״ת

בל פוענת ה׳ אבר שנא בפ׳ כלה׃ א וגירס״ק מוללס מן הסף׃ ב בכר למקיימים ועונס להעוברים׃ ג כמו שאמר הלל הזקן כל מה דעלך סאני שנברך לא תעביד זהו כל התורה כולה (ר״ל במלות שבין אדם לחבירו) ושבותר מלות שבין אדם לחבירו ישמור בוודאי אחר מלות התורה שהן בין אדם למקום׃ ד ר״ל נמשך ומעורב יחד׃ ה סוף דבר שנתחבר יחד ע״י הכלה

כמו

נִפְדָּתָה אוֹ חֻפְשָׁה לֹא נִתַּן־לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמְתוּ כִּי־לֹא חֻפָּשָׁה׃ כא וְהֵבִיא אֶת־אֲשָׁמוֹ לַיהוָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֵיל אָשָׁם׃ כב וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי יְהוָה עַל־חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא׃ פ שלישי כג וְכִי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל־עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת־פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שָׁנִים יִהְיֶה לָכֶם עֲרֵלִים לֹא יֵאָכֵל׃ כד וּבַשָּׁנָה הָרְבִיעִת יִהְיֶה כָּל־פִּרְיוֹ קֹדֶשׁ הִלּוּלִים לַיהוָה׃ כה וּבַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁת תֹּאכְלוּ אֶת־פִּרְיוֹ לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כו לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם לֹא תְנַחֲשׁוּ וְלֹא תְעוֹנֵנוּ׃

ההא"א רפה — רש"י — כצ"ל בלי יו"ד מ"ש

פדויה ו ופדה פדיון בכסף: או חפשה · בשטר: בקרת תהיה · היא לוקה ולא הוא · יש על בית דין לבקר את הדבר שלא לחייבה מיתה כי לא חפשה ואין קדושיה גמורין · ורבותינו למדו מכאן שמי שהוא במלקות יהא בקריאה ז שהדיינים המלקין קורין על הלוקה אם לא תשמור לעשות · וגו' והפלא ה' את מכותך וגו': כי לא חפשה · לפיכך אין חייב עליה מיתה שאין קדושיה קדושין הא אם חופשה קדושיה קדושין וחייב מיתה: (כב) ונסלח לו מחטאתו אשר חטא · לרבות את המזיד ח כשוגג: (כג) וערלתם ערלתו · ואטמתם אטימתו: יהא אטום ונסתם מליהנות ממנו: שלש שנים יהיה לכם ערלים · מאימתי מונה לו משעת נטיעתו יכול אם הצניעו לאחר שלש שנים יהא מוסר ט ת"ל יהיה בהווייתו יהא: (כד) יהיה כל פריו קדש · כמעשר שני שכתוב כו וכל מעשר הארץ וגו' קדש לה' · מה מעשר שני אינו נאכל חוץ לחומת ירושלים אלא בפדיון אף זה כן · ודבר זה הלולים לה' הוא שנושאו שם לשבח ולהלל לשמים: (כה) להוסיף לכם תבואתו · המצוה הזאת שתשמרו תהיה להוסיף לכם תבואתו שבשכרה אני מברך לכם פירות הנטיעות היה רבי עקיבא אומר דברה תורה כנגד יצר הרע שלא יאמר אדם הרי ארבע שנים אני מצטער בו חנם לפיכך נא' להוסיף לכם תבואתו: אני ה' · אני ה' המבטיח על כך ונאמן לשמור הבטחתי: (כו) לא תאכלו על הדם · להרבה פנים נדרש בסנהדרין אזהרה שלא יאכל מבשר קדשים לפני זריקת דמים ואזהרה לאוכל מבהמת חולין טרם שתצא נפשה ועוד הרבה: לא תנחשו · כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות י פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך: לא תעוננו · לשון עונות

ושעות

חֵרוּתָא לָא אִתְיְהִיבַת לַהּ בִּשְׁטָר בִּקָרְתָּא תְּהֵי לָא יוּמְתוּן אֲרֵי לָא אִתְחָרָרַת: כא וְיַיְתֵי יָת אֲשָׁמֵהּ קֳדָם יְיָ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא דְּכַר לַאֲשָׁמָא: כב וִיכַפַּר עֲלוֹהִי כַּהֲנָא בְּדִכְרָא דַאֲשָׁמָא קֳדָם יְיָ עַל חוֹבְתֵהּ דִּי חָב וְיִשְׁתְּבֵק לֵהּ מֵחוֹבְתֵהּ דִּי חָב: כג וַאֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרְעָא וְתִצְבוּן כָּל אִלַּן דְּמֵיכַל וּתְרַחֲקוּן רַחָקָא יָת אִבֵּהּ תְּלָת שְׁנִין יְהֵי לְכוֹן מְרַחַק לְאַבָּדָא לָא יִתְאֲכֵל: כד וּבְשַׁתָּא רְבִיעֵתָא יְהֵי כָּל אִבֵּהּ קֹדֶשׁ תֻּשְׁבְּחָן קֳדָם יְיָ: כה וּבְשַׁתָּא חֲמִשֵׁתָא תֵּיכְלוּן יָת אִבֵּהּ לְאוֹסָפָא לְכוֹן עֲלַלְתֵּהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כו לָא תֵיכְלוּן עַל דְּמָא לָא תְנַחֲשׁוּן וְלָא

רשב"ם

כאשת איש לידון בחנק: בקרת תהיה · כמו לא יבקר הכהן · כן פתרוהו דונ"ש ומנחם · יחקרו ב"ד אם לא חופשה לא יחייבו מיתה כאשת איש: (כג) וערלתם · לשון סתימה ואטימה והרתקה · ערלה אזנם · ערל לבי שתה גם אתה והערל: (כד) קודש הלולים · קדש כמעשר שני לאוכלו בירושלים ולהלל לבורא שכן מצינו במעשר שני שיאכלוהו במקום אשר יבחר למען תלמד ליראה את ה' אלהיך כל הימים: (כה) להוסיף לכם תבואתו · לכך תזכו אם תעשו כאשר צויתי: (כו) לא תאכלו על הדם לפי פשוטו דבר למד מענינו: לא תנחשו ולא תעוננו · אף זה יעשו כחקות הגוים שאוכלים על קבר ההרוג לשם מכשפות שלא ינקום או מכשפות אחר כעין שאנו אומרים בטסמר מן

בעל הטורים

הנביא ואני אבא אחריך ומלאתי את דבריך: סמך · (כו) לא תאכלו על הדם לערלה · לומר שאסור לאכול בלא ברכה כערלה בלא חילול · לא תאכלו על הדם וסמיך ליה לא תנחשו שלא ינחשו באכילה כדרך שעושין הרוצחים שאוכלין לחם על ההרוג שלא ינקמו

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמו הלבדין: ו כמ"ש והפדה לא נפדתה שפירושו פדויה ואינה פדויה: ז מדכתיב בלשון בקורת מדרש מלשון קריאה: ח דהאי מחטאתו אשר חטא יתירה היא למדרש מיניה דגם על המזיד מביא קרבן בשפחה חרופה: ט דיכול דיהיו לכם ערלים קאי על פריו · ור"ל דהפירות של נטיעה הראשונה לא יאכל שלש שנים ואם הגיעו לאחר ג' שנים יהא מותר ת"ל יהיה בהוויתו ר"ל שהפירות של ערלה אסורין לעולם · א"כ מה שנאמר שלש שנים פירושו שכל הנטיעות משלשה השנים אסורין לעולם: י בקריאתן או בפגיעתן ינחש אם הוא לטובה או לרעה · אבל לסימן בעלמא אין איסור כמו שמצינו באליעזר

כז לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית אֵת פְּאַת זְקָנֶךָ׃ כח וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם וּכְתֹבֶת קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בָּכֶם אֲנִי יְהוָה׃ כט אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמָלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה׃ ל אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ לא אַל־תִּפְנוּ אֶל־הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים אַל־תְּבַקְשׁוּ לְטָמְאָה בָהֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לב מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵּאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְהוָה׃ ס רביעי ששי כשהן מחוברין לג וְכִי־יָגוּר אִתְּךָ גֵּר בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ אֹתוֹ׃ לד כְּאֶזְרָח מִכֶּם יִהְיֶה

הם"ס דגושהי מ"ש

רש"י

ושעות שאומר יום פלוני יפה להתחיל מלאכה שעה פלונית קשה לצאת : (כז) לא תקפו פאת ראשכם · זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו כ ונמצא הקף ראשו עגול סביב שעל אחורי אזניו עקרי שערו למעלה מצדעיו הרבה : פאת זקנך · סוף הזקן וגבוליו והן חמש שתים בכל לחי ולחי למעלה אצל הראש ל שהוא רחב ויש בו שתי פאות ואחת למטה בסנטרו מקום חבור שני הלחיים יחד : (כח) ושרט לנפש · כן דרכן של אמוריים ם להיות משרטין בשרם כשמת להם מת : וכתבת קעקע · כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם : קעקע · לשון והוקע אותם · והוקענום · תוחבין עץ בארץ ותולין אותם עליהם ונמצאו מחוקין ותחובין בקרקע פורפו"ינט בלע"ז : (כט) אל תחלל את בתך להזנותה · במוסר בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין : ולא תזנה הארץ · אם אתה עושה כן הארץ מזנה את פירותיה לעשותן במקום אחר ולא בארצכם · וכן הוא אומר וימנעו רביבים וגו' : (ל) ומקדשי תיראו · לא יכנס לא במקלו ובמנעלו ובאפונדתו ובאבק שעל רגליו ואע"פ שאני מזהירכם על המקדש את שבתותי תשמורו אין בנין בית המקדש דוחה שבת : (לא) אל תפנו אל האובות · אזהרה לבעל אוב וידעוני : בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו · וידעוני המכניס עצם חיה ששמה ידוע נ לתוך פיו והעצם מדבר : אל תבקשו · להיות עסוקים בם שאם תתעסקו בם אתם מטמאין לפני ואני מתעב אתכם : אני ה' אלהיכם · דעו את מי אתם מחליפין במי : (לב) מפני שיבה תקום · יכול זקן אשמאי ס ת"ל זקן · אין זקן אלא שקנה ע חכמה : והדרת פני זקן · איזהו הדור לא ישב במקומו ולא יסתור את דבריו · יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו לכך נאמר ויראת · מאלהיך שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו שאין מכיר בו אלא

תעונון : כז לא תקפון פאתא דרישכון ולא תחבל ית פאתא
דדקנך : כח ותבול על מית לא תתנון בבסרכון ורושמין חריתין
לא תתנון בכון אנא יי : כט לא תחל ית ברתך לאטעיותה
ולא תטעי ארעא ותתמלי ארעא עצת חטאין : ל ית יומי
שביא דילי תטרון ולבית מקדשי תהון דחלין אנא יי :
לא לא תתפנון בתר בדין ודכורו לא תתבעון לאסתאבא
בהון אנא יי אלהכון : לב מן קדם דספר באוריתא תקום ותהדר
אפי סבא ותדחל מאלהך אנא יי : לג וארי יתגיר עמך גיורא
בארעכון לא תונון יתה : לד כיציבא מנכון יהי לכון גיורא

רשב"ם

הצלוב · ורבותינו דרשוהו בכמה
ענינים במס' סנהדרין : (כט) להזנותה ·
זנות של פנויה להיות בקדשה :

בעל הטורים

גוולי הסרוג : (כט) ומלאה הארץ
זמה וסמיך ליה · (ל) את שבתותי
לומר שקבא דשתא ריגלא [חבורה של
כל השנה הרגל] · כלומר כיון שאוכלין
ושותין ובטלים ממלאכתן מיחדין ובאין לידי עבירה · ערוך · וערש"י
(קדושין דף פ"א ע"א) שאוכלין ושותין ושמחין בשבתות · והיינו דכתיב זנות
ויין ותירוש יקח לב · סמך שבתותי תשמרו לאל תפנו אל האובות שהשואל
אוב אינו מודה בשבת [שידוע שאינו מודיע בשבת כדאיתא בסנהדרין
(דס"ה) ואעפ"כ הוא שואל באוב ע"כ שאינו מודה בשבת] · אני ה' וסמיך
ליה : (לב) מפני שיבה תקום · אמר הקב"ה אני כבדתי זקנים שנאמר ונגד
זקניו כבוד : זקן ויראת אזהרה לזקן שלא יטריח · מפני שיבה תקום וסמיך :
(לג) וכי יגור אתך גר · לומר אפי' מפני זקן אשמאי : אני ה' וסמיך ליה
וכי יגור אתך גר לומר כל המטה דינו של גר כאילו מטה דינו של הקב"ה :

רש"י

הוא ולכל דבר המסור ללב נאמר בו דברים פ לא תאמר לו אמש היית
ויראת מאלהיך : (לג) לא תונו · אונאת עובד עבודת כוכבים ועכשיו אתה בא

עיקר ש"ח ובאר"ח

עבד אברהם : כ פלחת הוא המלח ולדעיו הם בסמוך להאזנים לגד המלח :
ל ועוד יש פירושים אחרים עי' בטוי"ד סי' קפ"א : מ ולכן סמכו ושרט לנפש
אצל לא תנחשו גו' : נ ובלשון משנה נקרא אבני השדה והוא מחובר בחבל
מטיבורו לארץ · ואין כל אדם רשאי לקרב אליו כמלא פי החבל · ובשרוגים
לגודו זורקים חץ בחבל ובשיפסוק מת מיד : ס רש"י בקדושין פי' מלשון אשם
ותשא כלומר זקן רשע ור"ת מפרש שהוא בור וע"ש מלשון לא תבא ותרגומו
לא תבור : ע דיליף זקן מזקני ישראל שהיו חכמים : פ דלאונאת ממון כתיב

לָכֶם הַגֵּר ׀ הַגָּר אִתְּכֶם וְאָהַבְתָּ לוֹ כָּמוֹךָ כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ לה לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל
בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה׃ לו מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־
צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק יִהְיֶה לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ לז וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־
כָּל־חֻקֹּתַי וְאֶת־כָּל־מִשְׁפָּטַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה׃ פ
חמישי כ א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
תֹּאמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר ׀ הַגָּר בְּיִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יִתֵּן מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ מוֹת יוּמָת עַם הָאָרֶץ יִרְגְּמֻהוּ
בָאָבֶן׃ ג וַאֲנִי אֶתֵּן אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ
מִקֶּרֶב עַמּוֹ כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ לְמַעַן טַמֵּא אֶת־מִקְדָּשִׁי
וּלְחַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי׃ ד וְאִם הַעְלֵם יַעְלִימוּ עַם הָאָרֶץ
אֶת־עֵינֵיהֶם מִן־הָאִישׁ הַהוּא בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ לְבִלְתִּי
הָמִית אֹתוֹ׃ ה וְשַׂמְתִּי אֲנִי אֶת־פָּנַי בָּאִישׁ הַהוּא

רש"י

ללמוד תורה שנתנה מפי הגבורה: (לד) כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחברך: אני ה' אלהיכם. אלהיך ואלהיו אני: (לה) לא תעשו עול במשפט. אם לדין הרי כבר נאמר לא תעשו עול במשפט ומהו משפט השנוי כאן היא המדה והמשקל והמשורה מלמד שהמודד נקרא דיין שאם ישקר במדה הרי הוא כמקלקל את הדין וקרוי עול שנאוי ומשוקץ חרם ותועבה. וגורם לחמשה דברים האמורין בדיין מטמא את הארץ ומחלל את השם ומסלק את השכינה ומפיל את ישראל בחרב ומגלה אותם מארצם: במדה. זו מדת הארץ: במשקל. כמשמעו: ובמשורה. היא מדת הלח

(והיבש): (לו) אבני צדק. הם המשקלות ששוקלין כנגדן: איפה. היא מדת היבש: הין. זו היא מדת הלח: אשר הוצאתי אתכם. על מנת כן. ד"א אני הבחנתי במצרים בין טיפה של בכור לטיפה שאינה של בכור ואני הנאמן להפרע ממי שטומן משקלותיו במלח להונות את הבריות שאין מכירין בהם: (ב) ואל בני ישראל תאמר. עונשין על האזהרות: מות יומת. בבית דין ואם אין כח לבית דין עם הארץ מסייעין אותן: עם הארץ. עם שבגינו נבראת הארץ. ד"א עם שעתידין לירש את הארץ ע"י מצות הללו: (ג) אתן את פני. פנאי שלי פונה אני מכל עסקי ועוסק בו:

דיתגיר ביניכון ותרחם לה כותך ארי דירין הויתון בארעא
דמצרים אנא יי אלהכון: לה לא תעבדון שקר בדין במשחתא
במתקלא ובמכלתא: לו מאזנון דקשוט מתקלין דקשוט מכילן
דקשוט והינין דקשוט יהון לכון אנא יי אלהכון די אפקית
יתכון מארעא דמצרים: לז ותטרון ית כל קימי וית כל דיני
ותעבדון יתהון אנא יי: א ומליל יי עם משה למימר: ב ועם
בני ישראל תימר גבר גבר מבני ישראל ומן גיורא
דיתגירון בישראל די יתן מזרעה למלך אתקטלא יתקטל
עמא בית ישראל ירגמנה באבנא: ג ואנא אתן ית רוגזי
בגברא ההוא ואשיצי יתה מגו עמה ארי מזרעה יהב למלך
בדיל לסאבא ית מקדשי ולאחלא ית שמא דקודשי: ד ואם
מכבש יכבשון עמא בית ישראל ית עיניהון מן גברא
ההוא בדיהב מזרעה למלך בדיל דלא לקטלא יתה:
ה ואשוי אנא ית רוגזי בגברא ההוא ובסעדוהי ואשיצי יתה

רשב"ם

(לה) במדה · במדת קרקע: ובמשורה · מדת הלח כמו שאמרו ומים במשורה תשתה: (לו) והין · מדת הלח:

בעל הטורים

(לו) והין צדק יהיה לכם · וסמיך ליה · (לז) ושמרתם את כל חקותי · לומר שהמעוות המדות כאלו עובר על המצות כלם: (ג) ואני אתן · ב' במס' · ואני אתן את פני באיש ההוא · ואני אתן את שכרך שאם תחזור בתשובה

רש"י

באיש · ולא בצבור ב שאין כל הצבור נכרתין: כי מזרעו נתן למולך · לפי שנאמר מעביר בנו ובתו באש בן בנו ובן בתו מנין תלמוד לומר כי מזרעו נתן למולך · זרע פסול מנין תלמוד לומר בתתו מזרעו למולך: למען טמא את מקדשי · את כנסת ישראל ג שהיא מקודשת לי כלשון ולא יחלל את מקדשי: (ד) ואם העלם יעלימו · אם העלימו בדבר אחד סוף שיעלימו

עיקר ש"ח ובאר"ח

כבר נפ׳ בהר ולא תונו גו׳: צ מדכתיב במשפט משמע דהוא עוסק משפט במדידתו: ק שנאמר אלא המן והעומר עשירית האיפה וגם היה מדת היבש: ר שנאמר אלא יין רביעית ההין: ש י"מ שהמוכר מותן למעט את המשקל מגביהים הפלס · וי"מ שהלוקח מימנס להכבידם ע"י לחלוחית המלח: ת כי אזכרתם כתיב בפ׳ אחרי: א דהל"כ מות יומת ל"ל: ב ר"ל שאם כל הצבור נתנו מזרעם למולך אינן נכרתין: ג כי מה ענין טומאת מקדש אל כתובת

וּבְמִשְׁפַּחְתּוֹ וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ וְאֵת ׀ כָּל־הַזֹּנִים אַחֲרָיו לִזְנוֹת
אַחֲרֵי הַמֹּלֶךְ מִקֶּרֶב עַמָּם׃ ו וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תִּפְנֶה אֶל־
הָאֹבֹת וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים לִזְנוֹת אַחֲרֵיהֶם וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי
בַּנֶּפֶשׁ הַהִוא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקֶּרֶב עַמּוֹ׃ ז וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם
וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ששי שביעי כשהן מחוברין
ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־חֻקֹּתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃
ט כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ מוֹת
יוּמָת אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל דָּמָיו בּוֹ׃ י וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־
אֵשֶׁת אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת־יוּמַת הַנֹּאֵף
וְהַנֹּאָפֶת׃ יא וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־אֵשֶׁת אָבִיו עֶרְוַת
אָבִיו גִּלָּה מוֹת־יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם דְּמֵיהֶם בָּם׃ יב וְאִישׁ
אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־כַּלָּתוֹ מוֹת יוּמְתוּ שְׁנֵיהֶם תֶּבֶל עָשׂוּ
דְּמֵיהֶם בָּם׃ יג וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת־זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה
תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם׃ יד וְאִישׁ
אֲשֶׁר יִקַּח אֶת־אִשָּׁה וְאֶת־אִמָּהּ זִמָּה הִוא בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ
אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא־תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם׃ טו וְאִישׁ אֲשֶׁר

רש"י

נדברים הרבה · אם שעלימו סנהדרי קטנה סוף שיעלימו סנהדרי גדולה : (ה) ובמשפחתו · אמר רבי שמעון וכי משפחה מה חטאה אלא ללמדך שאין לך משפחה שיש בה מוכס שאין כולם מוכסין שכולם מחפין עליו : והכרתי אתו · למה נאמר לפי שנאמר ובמשפחתו יכול יהיו כל המשפחה בהכרת תלמוד לומר אותו · אותו בהכרת ולא כל המשפחה בהכרת אלא ביסורין : לזנות אחרי המולך · לרבות אחר עבודת כוכבים שעבדה בכך ואפי' אין זו עבודתה : (ז) והתקדשתם · זו פרישות עבודת כוכבים : (ט) אביו ואמו קלל · לרבות לאחר מיתה : דמיו בו · זו סקילה וכן כל מקום שנאמר דמיו בו דמיהם בם ולמדנו מאוב וידעוני שנאמר בהם באבן ירגמו אותם דמיהם בם · ופשוטו של מקרא כמו דמו בראשו אין נענש על מיתתו אלא הוא שהוא גרם לעצמו שיהרג : (י) ואיש · פרט לקטן : אשר ינאף

וית כל דטען בתרוהי למטעי בתר מלך מגו עמהון : ו ואנש די יתפני בתר בדין ודכורו למטעי בתריהון ואתן ית רוגזי באנשא ההיא ואשיצי יתה מגו עמה : ז ותתקדשון ותהון קדישין ארי אנא יי אלהכון : ח ותטרון ית קימי ותעבדון יתהון אנא יי מקדשכון : ט ארי גבר גבר די ילוט ית אבוהי וית אמה אתקטלא יתקטל אבוהי ואמה לט קטלא חיב : י וגבר די יגוף ית אתת גבר די יגוף ית אתת חברה אתקטלא יתקטל גיפא וגיפתא : יא וגבר די ישכוב עם אתת אבוהי עריתא דאבוהי גלי אתקטלא יתקטלון תרויהון קטלא חיבין : יב וגבר די ישכוב ית כלתה אתקטלא יתקטלון תרויהון תבלא עבדו קטלא חיבין : יג וגבר די ישכוב ית דכורא משכבי אתתא תועבתא עבדו תרויהון אתקטלא יתקטלון קטלא חיבין : יד וגבר די יסב ית אתתא וית אמה עצת חטאין היא בנורא יוקדון יתה ויתהן ולא תהי עצת חטאין ביניכון : טו וגבר די יתן שכבתה בבעירא אתקטלא

רשב"ם

(ט) דמיו בו · דמיו בראשו · הוא חייב עצמו מיתה : (י) את אשת רעהו · ולא עובד כוכבים :

בעל הטורים

ואני אתן את שככך שעונותיו נחשבין כזכיות : (ח) אני ה' מקדשכם · סמך אלל אביו ואמו כי ג' שותפין יש באדם : בכלם לא נאמר ינאף אלא על אשת רעהו שהקב"ה נואף אף שאוסרה על בעלה :

רש"י

את אשת איש · פרט לאשת קטן למדנו שאין לקטן קדושין ועל איזו אשת איש חייבתי לך : אשר ינאף את אשת רעהו · פרט לאשת עובד כוכבים למדנו שאין קדושין לעובד כוכבים : מות יומת הנואף והנואפת · כל מיתה האמורה בתורה סתם ו אינה אלא חנק : (יב) תבל עשו · גנאי · לשון מבלבלין זרע האב בזרע הבן : (יג) משכבי אשה · מכניס כמכחול בשפופרת : (יד) ישרפו אותו ואתהן · אי אתה יכול לומר אשתו הראשונה

עיקר. ש"ת ובאר"ה

במולך לכן מפרש דקאי על כנסת ישראל: ד ר"ל שמהפכין בזכותו : ה ר"ל שהות אינו כענין·אבל היא נענשה אם הוא רק בן תשע שנים שביאתו ביאה ו מפורש בסנהדרין

יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרגו׃ טז ואשה אשר תקרב אל כל בהמה לרבעה אתה והרגת את האשה ואת הבהמה מות יומתו דמיהם בם׃ יז ואיש אשר יקח את אחתו בת אביו או בת אמו וראה את ערותה והיא תראה את ערותו חסד הוא ונכרתו לעיני בני עמם ערות אחתו גלה עונו ישא׃ יח ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה את מקרה הערה והוא גלתה את מקור דמיה ונכרתו שניהם מקרב עמם׃ יט וערות אחות אמך ואחות אביך לא תגלה כי את שארו הערה עונם ישאו׃ כ ואיש אשר ישכב את דדתו ערות דדו גלה חטאם ישאו ערירים ימתו׃ כא ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה הוא ערות אחיו גלה ערירים יהיו׃ כב ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם ולא תקיא אתכם

במקפי א'ת

רש"י

ישרפו שהרי נשאה בהיתר ולא נאסרה עליו • אלא אשה ואמה הכתובות כאן בתיהן לאסור • שנשא את חמותו ואמה • ויש מרבותינו שאומרים אין כאן אלא חמותו ומהו אתהן את אחת מהן ולשון יוני הוא הן אחת: (טו) ואת הבהמה תהרגו • אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא מפני שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב הסקל • קל וחומר לאדם שיודע להבחין בין טוב לרע וגורם רעה לחבירו לעבור עבירה • כיוצא בדבר אתה אומר אבד תאבדון את כל המקומות הרי דברים ק"ו ומה אילנות שאינן רואין ואינן שומעין על שבאת תקלה על ידם אמרה תורה השחת שרוף וכלה • המטה את חבירו מדרך חיים לדרכי מיתה על אחת כמה וכמה: (יז) חסד הוא • לשון ארמי חרפה חסודא ומדרשו אם תאמר קין נשא אחותו חסד עשה המקום לבנות עולמות ממנו שנאמר עולם חסד יבנה: (יח) הערה • גלה וכן כל לשון ערוה גלוי הוא והוי"ו יורדת בתיבה לשם דבר ז כמו זעוה מגזרת ולא קם ולא זע • וכן אחוה מגזרת אח • והערא׳ה זו נחלקו בה רבותינו יש אומרים זו נשיקת שמש ויש אומרים זו הכנסת עטרה: (יט) וערות אחות אמך • שנה הכתוב באזהרתן לומר שהוזהר עליהן בין על

פתוח

יתקטל וית בעירא תקטלון: טז ואתתא די תקרב לכל בעירא למשלט בה ותקטול ית אתתא וית בעירא אתקטלא יתקטלון קטלא חיבין: יז וגבר די יסב ית אחתה בת אבוהי או בת אמה ויחזי ית עריתה והיא תחזי ית עריתה קלנא הוא וישתיצון לעיני בני עמהון עריית אחתה גלי חובה יקבל: יח וגבר די ישכוב ית אתתא סואבתא ויגלי ית עריתה ית קלנה גלי והיא תגלי ית סואבת דמהא וישתיצון תרויהון מגו עמהון: יט ועריית אחת אמך ואחת אבוך לא תגלי ארי ית קריבה גלי חובהן יקבלון: כ וגבר די ישכוב ית אתת אח אבוהי עריית אח אבוהי גלי חובהן יקבלון בלא ולד ימותון: כא וגבר די יסב ית אתת אחוהי מרחקא היא עריתא דאחוהי גלי בלא ולד יהון: כב ותטרון ית כל קימי וית כל דיני ותעבדון יתהון ולא תרוקן יתכון ארעא די אנא מעיל יתכון

ר ש ב ם

(יז) חסד הוא· כמו פן יחסדך שומע וכן וחסד לאומים חטאת· קלון לאומים על ידי חטאת וכן תרגם יוסף וחיסוד דעמא הסאוהי: (כ) ערירים ימותו· לא יניחוהו מהשמים להחיות להוליד בנים:

רש"י

אחות אביו ואמו מן האב בין על אחיותיהן מן האם אבל ערות אשת אחי אביו לא הוזהר אלא על אשת אחי אביו מן האב: (כ) אשר ישכב את דודתו· המקרא הזה בא ללמד על כרת האמור למעלה ח שהוא בעונש הליכת ערירי: ערירים· כתרגומו בלא ולד ודומה לו ואנכי הולך ערירי יש לו בנים קוברן אין לו בנים מת בלא בנים לכך שנה בשני מקראות אלו ערירים ימותו ערירים יהיו· ערירים ימותו אם יהיו לו בשעת עבירה לא יהיו לו כשימות לפי שקוברן בחייו· ערירים יהיו שאם אין לו בשעת עבירה יהיה כל ימיו כמו שהוא עכשיו: (כא) נדה היא· השכיבה הזאת מנודה היא ומאוסה· ורבותינו דרשו לאסור העראה בה כנדה

עיקר ש"ח ובאר"ח

בסנהדרין פ' ד' מיתות: ז [לדעת רש"י הוי"ו בשמות ערוה אחוה זעוה הוא רק לתאר השם דבר או למשקל· ולדעת המדקדקים בא הוי"ו תמורת ה"א כי כולם הם מגזרת גל"ה וצריך להיות ה"א אחד לשורש וה"א השני לסימן נקבה· ונחלף ה"א אחד לוי"ו· ועי' ברש"י בשלח על פסוק ויבואו מרתה· בא"ר]: ח פי' למעלה בסוף פ' אחרי שמפורש אחר כל העריות ונכרתו

הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לָשֶׁבֶת בָּהּ׃ שביעי כג וְלֹא תֵלְכוּ בְּחֻקֹּת הַגּוֹי אֲשֶׁר־אֲנִי מְשַׁלֵּחַ מִפְּנֵיכֶם כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה עָשׂוּ וָאָקֻץ בָּם׃ כד וָאֹמַר לָכֶם אַתֶּם תִּירְשׁוּ אֶת־אַדְמָתָם וַאֲנִי אֶתְּנֶנָּה לָכֶם לָרֶשֶׁת אֹתָהּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים׃ מפטיר כה וְהִבְדַּלְתֶּם בֵּין־הַבְּהֵמָה הַטְּהֹרָה לַטְּמֵאָה וּבֵין־הָעוֹף הַטָּמֵא לַטָּהֹר וְלֹא־תְשַׁקְּצוּ אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בַּבְּהֵמָה וּבָעוֹף וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּרְמֹשׂ הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־הִבְדַּלְתִּי לָכֶם לְטַמֵּא׃ כו וִהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה וָאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי׃ כז וְאִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי־יִהְיֶה בָהֶם אוֹב אוֹ יִדְּעֹנִי מוֹת יוּמָתוּ בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם׃ פ פ פ

ס"ד· ונג"ה סימן· מ"י זס"ב סי' : ומפטירין הלוא כבני כשיים בעמוס סי' ט'

רש"י

שהערלה מפוטמת בה את מקורה הערה: (כג) ואקץ· לשון מיאוס כמו קצתי בחיי כאדם שהוא קץ במזונו: (כה) והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה· אין צריך לומר בין פרה לחמור שהרי מובדלין וניכרין הם אלא בין טהורה לך לטמאה לך בין שנשחט רובו של סימן לנשחט חציו וכמה בין רובו לחציו מלא שערה: אשר הבדלתי לכם לטמא· ט לאסור: (כו) ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי· אם אתם מובדלים מהם הרי אתם שלי ואם לאו הרי אתם של נבוכדנצר וחביריו והגלו מארץ הקדושה· ר"א בן עזריה אומר מנין שלא יאמר אדם נפשי קצה בבשר חזיר אי אפשי ללבוש כלאים אבל יאמר אפשי ומה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי ת"ל ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי שתהא הבדלתכם מהם לשמי פורש מן העבירה ומקבל עליו עול מלכות שמים: (כז) כי יהיה בהם אוב וגו'· כאן נאמר בהם מיתה ולמעלה כרת· עדים והתראה בסקילה מזיד בלא התראה בהכרת ושגגתם חטאת וכן בכל חייבי מיתות שנאמר בהם כרת: חסלת פ' קדושים

עיקר ש"ת ובאר"ח

נ' שהיא כמוכת עריות : ט פי' טהורה וטמאה ע"י שעולך :

תמן למתב בה: כג ולא תהכון בנימוסי עממיא די אנא מגלי מן קדמיכון ארי כל אלין עבדו ורחיק מימרי יתהון: כד ואמרית לכון אתון תירתון ית ארעהון ואנא אתננה לכון למירת יתה ארעא עבדא חלב ודבש אנא יי אלהכון די אפרשית יתכון מן עממיא: כה ותפרשון בין בעירא דכיא למסאבא ובין עופא מסאבא לדכי ולא תשקצון ית נפשתיכון בבעירא ובעופא ובכל די תרחש ארעא די אפרשית לכון לסאבא: כו ותהון קדמי קדישין ארי קדיש אנא יי ואפרשית יתכון מן עממיא למהוי פלחין קדמי: כז וגבר או אתתא ארי יהי בהון בדין או דכור אתקטלא יתקטלון באבנא ירגמון יתהון קטלא חיבין:

בעל הטורים

(כו) אשר הבדלתי אתכם· שבעים מלות בפרשת קדושים [כ"ה ברנה ול"ע גם זה] כנגד ע' אומות שהבדלתי אתכם מהם ואבדיל אתכם מן העמים וסמיך ליה איש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני כי אני הבדלתי אתכם מהעמים והשריתי שכינתי ביניכם ואינכם צריכים לאוב וידעוני כשאר אומות בימי קדם שאין עמהם נביא ולא יודע מה ולכך צריכין לאוב ולידעוני:

תרי"ג בסדר קדושים יש נ"א מצות· י"ג עשין ושמנה ושלשים לאוין:

	עשין		לאוין
(ריב)	צב	ליראה מהאבות שאפילו הכו לבן וירקו בפניו לא יכלימם שנאמר איש אמו ואביו תיראו:	
(ריג)		שלא לפנות אחר העבודת כוכבים לא במחשבה ולא בדבור ולא בפחו' שבראיה שנא' אל תפנו אל האלילים:	קכא
(ריד)		שלא לעשות פסילים ואפי' לעבד כוכבים שנאמר ואלהי מסכה לא תעשו לכם:	קכב
(רטו)		שלא לאכול הנותר מן הקדשים אחר זמן המוגבל לאכילתו שנאמר והנותר עד יום השלישי באש ישרף וגו' ואוכליו עונו ישא וגו':	קכג
(רטז)		שלא לקצור כל זרע השדה · שנאמר ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שדך לקצור:	קכד
(ריז)	צג	להניח פאה מזרע השדה לעניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם:	

שלא

תרי"ג עשין לאוין

(ריח) שלא ללקט השבלים הנופלים בשעת הקציר שנאמר ולקט קצירך לא תלקט : קכה

(ריט) צד לעזוב אותם השבלים שילקטו העניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם :

(רכ) שלא לאסוף כל פירות הכרם שנאמר וכרמך לא תעולל : קכו

(רכא) צה להניח פאה ועוללות בכרם לעניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם :

(רכב) שלא נלקט פרט הכרם שהן גרגיר אחד או שנים הנפרטים מן האשכול בשעת הבציר שנאמר ופרט כרמך לא תלקט : קכז

(רכג) צו לעזוב פרט הכרם הנזכר לעניים שנאמר לעני ולגר תעזוב אותם :

(רכד) שלא לגנוב ממון חבירו אפילו להכעיסו לשעה ואפי' על מנת לשלם ארבעה וחמשה שנא' לא תגנבו: קכח

(רכה) שלא לכחש ממון אחרים שבידו באיזה אופן שיהיה שנאמר ולא תכחשו : קכט

(רכו) שלא לישבע על כפירת ממון חבירו שכפר בו וכחשו ואם נשבע עובר גם על מה שנאמר ולא תשקרו איש בעמיתו : קל

(רכז) שלא לישבע לשקר שנא' ולא תשבעו בשמי לשקר : קלא

(רכח) שלא להזיק בממון חבירו דרך אלמות או דחיית ורמאות וזהו שנאמר לא תעשוק את רעך : קלב

(רכט) שלא ליטול דבר מאת חבירו בעל כרחו בכח וזרוע ובפירסום שנאמר ולא תגזול : קלג

(רל) שלא לאחר פרעון השכר שכיר עד אחר הזמן המוגבל שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר : קלד

(רלא) שלא לקלל בשם כל אדם כשר מישראל שהוא בחיים ודומה לחרש שנאמר לא תקלל חרש : קלה

(רלב) שלא לייעץ לאיש תם וישר שהוא סומא בדברי העולם ואינו מבחין בין טוב לרע · עצה שידע בה היועץ · שאינה הגונה למתייעץ בין בצורכי הגוף בין לצורך תיקון הנפש · שנא' ולפני עור לא תתן מכשול : קלו

(רלג) שלא יעוות הדיין המשפט דהיינו שידון נגד מה שידע בו שהוא האמת בדין התורה שנאמר לא תעשו עול במשפט : קלז

(רלד) שלא לכבד לאחד מבעלי הדין בשעה שעומדין בדין ואפילו לגדול ונשוא פנים שראוי לכבוד שנאמר ולא תהדר פני גדול : קלח

תרי"ג	עשין		לאוין
(רלה)	צו	להשוות בעלי הריב בכל הדברים ולדון ביניהם הדין תורה כמו שיודע בו ואם יעשה פשרה שיש בה שלום מה טוב לו כמו שנא' בצדק תשפוט עמיתך :	
(רלו)		שלא להגיד לחבירו דברים הרעים ששכנגדו דובר עליו שלא בפניו שנאמר לא תלך רכיל בעמך :	קלט
(רלז)		שלא להמנע מלהציל נפש מישראל כשנראה אותו בסכנה ויש בידינו להצילו בשום צד שנאמר לא תעמוד על דם רעך :	קם
(רלח)		שלא לשנוא את אחד מאחיו שנאה הכבושה בלב שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך :	קמא
(רלט)	צח	להוכיח אפי' מאה פעמים ואפי' קטן לגדול שנראה בו שאינו מתנהג כשורה בין בדברים שבין אדם לחבירו ומכ"ש בדברים שבין אדם למקום שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך :	
(רם)		שלא לבייש פני חבירו ברבים ואפי' בתחלת התוכחה בדברים שביןאדם למקום שנא' ולא תשא עליו חטא:	קמב
(רמא)		שלא לגמול לחבירו כמעשהו הרע שהרע לו שזהו נטילת נקימה ואסור שנאמר לא תקום :	קמג
(רמב)		שלא לשמור בלב הדבר שהרע לו חבירו · אפילו שאינו כדאי להרע לו · אלא להזכירו בלבד אסור · שנאמר ולא תטור :	קמד
(רמג)	צט	לאהוב כל אחד מהכשרים אהבת הנפש וכמו שחומל על עצמו ועל ממונו כך צריך לחמול על חבירו כי זה כלל גדול בתורה שנאמר ואהבת לרעך כמוך :	
(רמד)		שלא להרביע שום בהמה וחיה במין שאינו מינו שנא' את חקותי תשמרו בהמתך לא תרביע כלאים:	קמה
(רמה)		שלא לזרוע בא"י שני מיני זרעים כגון חטה ושעורה או פול ועדשה באחד שנא' שדך לא תזרע כלאים :	קמו
(רמו)		שלא לאכול ערלה כל שלש שנים הראשונים לנטיעת האילן שנא' שלש שנים יהיה לכם ערלים לא יאכל:	קמז
(רמז)		להיות כל פירות היוצאים באילן בשנה הרביעית לנטיעתו קדש כדי שיאכלום הבעלים כמו מעשר שני בירושלים שנאמר ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים :	
(רמח)		שלא להרבות באכילה ושתיה המביאה לשפוך דם והיא אכילת הבן סורר ומורה שלהיותו זולל וסובא חייב מיתה וזהו שהזהירה התור' לא תאכלו על הדם:	קמח
(רמט)		שלא יאמר אדם דבר זה אירע לי טוב או אינו טוב	קמט

ומפני כך ימנע מלעשות שום מעשה כי זהו ניחוש שהוזהרנו עליו שנאמר לא תנחשו :

(רנ) קנ שלא לקבוע עתים ולומר שעה פלונית טובה לעשות בה פעולה פלונית או להפך שנאמר ולא תעוננו :

(רנא) קנא שלא לגלח ולהשוות שערות ראשו לאחורי אזנו ולפדחתו כי זהו הנקרא הקפת פאתי הראש שאסרה תורה שנאמר לא תקיפו פאת ראשיכם :

(רנב) קנב שלא לגלח אפילו פאה אחת מחמשת פיאות הזקן שהן שתים בכל לחי ואחת מלמטן שנקרא שבולת הזקן ועל כל אחת מהן לוקה מלקות אחד ואם גלחם בבת אחת לוקה חמש שנאמר ולא תשחית את פאת זקנך :

(רנג) קנג שלא לכתוב בבשרנו כתב חקוק ורשום בדיו או בשאר מיני צבעונים שמניחים רושם הכתב החקוק ואינו נמחק לעולם שזהו הנקרא כתובת קעקע שאסרה תורה שנאמר וכתבת קעקע לא תתנו בכם אני ה' :

(רנד) קא לירא מן המקדש דהיינו לנהוג בו כבוד ולא יקל ראשו כי לא מן המקדש אתה ירא אלא ממי שצוה על מוראו שנאמר ומקדשי תיראו אני ה' :

(רנה) קנד שלא לעשות מעשה אוב ולא לפנות לשאול בו ואז"ל אוב זה פיתום המדבר משחיו שנאמר אל תפנו אל האובות :

(רנו) קנה שלא לעשות מעשה ידעוני שהוא מעשה דומה לאוב להניח עצם בתוך פיו והוא מדבר מאליו ויש בשניהם שמץ עבודת כוכבים ומזלות שנאמ' ואל הידעונים אל תבקשו לטמאה בהם אני ה' אלהיכם:

(רנז) קב לכבד את החכמים ולקום מפניהם שנא' מפני שיבה תקום והדרת פני זקן :

(רנח) קנו שלא להונות במדת הלח והיבש ולא במאזנים ולא בכל דבר הנמדד במדת הקרקעות והבגדים שנאמר לא תעשו עול במשפט' במדה' במשקל' ובמשורה :

(רנט) קג לצדק המאזנים והמשקלות והמדות ולישר אותם בתכלית יושר האמיתית באופן שלא יהיה בהן שום צד רמאות להונות הבריות ולגנוב אותן באמצעותן אלא יהיו כולם מיושרות ומכוונות אל האמת יפה יפה שנאמר מאזני צדק · אבני צדק · איפת צדק · והין צדק יהיה לכם אני ה' וגו' :

(רס) קנז שלא לקלל אב ואם ואפילו לאחר שמתו בשם כן תשמות המיוחדים ואם קללם מיתתו בסקילה

שנאמר כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל · דמיו בו :

(רסא) קד להיות ב"ד עושין במקצת עבירות משפט בשריפה ואחת מהן היא הבא על אשה ועל אמה שנא' ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו׳ אותו ואתהן :

(רסב) שלא ללכת בחקות ונימוסי העובדי כוכבים שנאמר ולא תלכו בחקות הגוי אשר אני משלח מפניכם : קנח

הפטרת קדושים כמנהג האשכנזים בעמוס סימן ט

הֲלוֹא כִבְנֵי כֻשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה הֲלוֹא אֶת־יִשְׂרָאֵל הֶעֱלֵיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וַאֲרָם מִקִּיר׃ הִנֵּה עֵינֵי ׀ אֲדֹנָי יֱהֹוִה בַּמַּמְלָכָה הַחַטָּאָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֹתָהּ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֶפֶס כִּי לֹא הַשְׁמֵיד אַשְׁמִיד אֶת־בֵּית יַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־הִנֵּה אָנֹכִי מְצַוֶּה וַהֲנִעוֹתִי בְכָל־הַגּוֹיִם אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר יִנּוֹעַ בַּכְּבָרָה וְלֹא־יִפּוֹל צְרוֹר אָרֶץ׃ בַּחֶרֶב יָמוּתוּ כֹּל חַטָּאֵי עַמִּי הָאֹמְרִים לֹא־תַגִּישׁ וְתַקְדִּים בַּעֲדֵינוּ הָרָעָה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָקִים אֶת־סֻכַּת דָּוִיד הַנֹּפֶלֶת וְגָדַרְתִּי אֶת־פִּרְצֵיהֶן וַהֲרִסֹתָיו אָקִים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם׃ לְמַעַן יִירְשׁוּ אֶת־שְׁאֵרִית אֱדוֹם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹּאת׃ הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְנִגַּשׁ חוֹרֵשׁ בַּקֹּצֵר וְדֹרֵךְ עֲנָבִים בְּמֹשֵׁךְ הַזָּרַע וְהִטִּיפוּ הֶהָרִים עָסִיס וְכָל־הַגְּבָעוֹת תִּתְמוֹגַגְנָה׃ וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּבָנוּ עָרִים נְשַׁמּוֹת וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְשָׁתוּ אֶת־יֵינָם וְעָשׂוּ גַנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶם׃ וּנְטַעְתִּים עַל־אַדְמָתָם וְלֹא יִנָּתְשׁוּ עוֹד מֵעַל אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם אָמַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃

ויהי

כמנהג הספרדים וכמנהג האיטליאנים

ויהי דבר־יהוה אלי לאמר׃ בן־אדם דבר את־זקני ישראל
ואמרת אלהם כה אמר אדני יהוה הלדרש אתי אתם
באים חי־אני אם־אדרש לכם נאם אדני יהוה׃ התשפט
אתם התשפוט בן־אדם את־תועבות אבותם הודיעם׃ ואמרת
אליהם כה־אמר אדני יהוה ביום בחרי בישראל ואשא
ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואשא ידי
להם לאמר אני יהוה אלהיכם׃ ביום ההוא נשאתי ידי להם
להוציאם מארץ מצרים אל־ארץ אשר־תרתי להם זבת חלב
ודבש צבי היא לכל הארצות׃ ואמר אלהם איש שקוצי
עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל־תטמאו אני יהוה אלהיכם׃
וימרו־בי ולא אבו לשמע אלי איש את־שקוצי עיניהם לא
השליכו ואת־גלולי מצרים לא עזבו ואמר לשפך חמתי
עליהם לכלות אפי בהם בתוך ארץ מצרים׃ ואעש למען
שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר־המה בתוכם אשר
נודעתי אליהם לעיניהם להוציאם מארץ מצרים׃ ואוציאם
מארץ מצרים ואבאם אל־המדבר׃ ואתן להם את־חקותי
ואת־משפטי הודעתי אותם אשר יעשה אותם האדם וחי

ויקרא כא אמור

כא ׳ ויאמר יהוה אל־משה אמר אל־הכהנים בני
אהרן ואמרת אלהם לנפש לא־יטמא

רש״י

(א) אמור אל הכהנים · אמור ואמרת
להזהיר גדולים על הקטנים:
בני אהרן · יכול חללים תלמוד לומר
הכהנים : בני אהרן · אף בעלי מומין
במשמע : בני אהרן · ולא בנות אהרן:
לא יטמא בעמיו · בעוד שהמת בתוך

בהם: וגם את־שבתותי נתתי להם להיות לאות ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה מקדשם: וימרו־בי בית־ישראל במדבר בחקותי לא־הלכו ואת־משפטי מאסו אשר יעשה אתם האדם וחי בהם ואת־שבתתי חללו מאד ואמר לשפך חמתי עליהם במדבר לכלותם: ואעשה למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר הוצאתים לעיניהם: וגם־אני נשאתי ידי להם במדבר לבלתי הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי זבת חלב ודבש צבי היא לכל־הארצות: יען במשפטי מאסו ואת־חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך: ותחס עיני עליהם משחתם ולא־עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר אל־בניהם במדבר בחוקי אבותיכם אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־תשמרו ובגלוליהם אל־תטמאו: אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־משפטי שמרו ועשו אותם: ואת־שבתותי קדשו והיו לאות ביני וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם:

דגש אחר שורק

אונקלוס

א ואמר יי למשה אמר לכהניא בני אהרן ותימר להון על

רשב״ם

(א) **לנפש** לא יטמא בעמיו · איש בעם הכהנים לא יטמא לנפש אדם · כמו בתולה מעמיו יקח

בעל הטורים

(א) **אמור** אל הכהנים · סמך אזהרת כהנים שלא יטמאו לאוב · שגם בו נאמר אזהרה שלא ליטמא בו· א״נ להכי סמך אמור אל הכהנים לאוב וידעוני שאם תאמרו ממי נדע העתידות הרי לא נדרש באוב וידעוני לכך סמך לו אמור אל הכהנים הרי לך כהן שישאל לך באורים ותומים והכי איתא בתנחומא: אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרת · ואמרת בגימטריא עדורות (ע״ה) · ואמרת הם אותיות אמרו״ם עסורות · אמור ואמרת · אמירה ראשונה כדי שלא ליטמא במת ואמירה שניה ליטמא למת מצוה: לנפש

לא

בְּעַמָּיו׃ ב כִּי אִם־לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וְלִבְנוֹ
וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו׃ ג וְלַאֲחֹתוֹ הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר
לֹא־הָיְתָה לְאִישׁ לָהּ יִטַּמָּא׃ ד לֹא יִטַּמָּא בַּעַל בְּעַמָּיו
לְהֵחַלּוֹ׃ ה לֹא־יִקְרְחָה יקרחו קרי קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת
זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבִבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת׃ ו קְדֹשִׁים
יִהְיוּ לֵאלֹהֵיהֶם וְלֹא יְחַלְּלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה
לֶחֶם אֱלֹהֵיהֶם הֵם מַקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ׃ ז אִשָּׁה זֹנָה
וַחֲלָלָה לֹא יִקָּחוּ וְאִשָּׁה גְּרוּשָׁה מֵאִישָׁהּ לֹא יִקָּחוּ כִּי־קָדֹשׁ
הוּא לֵאלֹהָיו׃ ח וְקִדַּשְׁתּוֹ כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מַקְרִיב
קָדֹשׁ יִהְיֶה־לָּךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי יְהוָה מְקַדִּשְׁכֶם׃ ט וּבַת אִישׁ

ב׳ טעמים רש״י כצ״ל במקף׳ מ״ש

עמיו א יצא מת ב מצוה : (ב) כי אם
לשארו · אין שארו אלא ג אשתו :
(ג) הקרובה · לרבות את הארוסה :
אשר לא היתה לאיש · למשכב : לה
יטמא · ד מצוה : (ד) לא יטמא בעל
בעמיו להחלו · לא יטמא לאשתו פסולה
שהוא מחולל בה בעודה עמו וכן
פשוטו של מקרא לא יטמא בעל בשארו
בעוד שהיא בתוך עמיו שיש לה קוברין
שאינה מת מצוה ובאיזה שאר אמרתי
באותו שהוא להחלו להתחלל הוא
מכהונתו : (ה) לא יקרחו קרחה ·
על מת ה והלא אף ישראל הוזהרו על
כך אלא לפי שנאמר בישראל בין
עיניכם יכול לא יהא חייב על כל
הראש ת״ל בראשם ו וילמדו ישראל
מכהנים בגזרה שוה נאמר כאן קרחה
ונאמר להלן בישראל קרחה מה כאן כל
הראש אף להלן כל הראש במשמע כל
מקום שיקרח בראש ומה להלן על מת
אף כאן על מת : ופאת זקנם לא
יגלחו · לפי שנאמר בישראל לא תשחית
יכול לקטו במלקט ורהיטני לכך נאמר
לא יגלחו שאינו חייב אלא על דבר
הקרוי גלוח ויש בו השחתה וזהו תער:
ובבשרם לא ישרטו שרטת · לפי שנאמר
בישראל ושרט לנפש לא תתנו יכול
שרט חמש שריטות לא יהא חייב אלא
אחת תלמוד לומר לא ישרטו שרטת
לחייב על כל שריטה ושריטה שתיבה
זו יתירה היא לדרוש שהיה לו לכתוב
לא ישרטו ואני יודע שהיא שרטת :
(ו) קדשים יהיו · על כרחם יקדישום
ז ב״ד בכך : (ז) זונה · שנבעלה
בעילת ישראל האסור לה כגון חייבי
כריתות או נתין או ממזר : חללה ·
שנולדה מן הפסולים שבכהונה כגון
בת אלמנה מכהן גדול או בת גרושה
(וחלוצה) מכהן הדיוט וכן שנתחללה מן
הכהונה על ידי ביאת אחד מן הפסולין
לכהונה : (ח) וקדשתו · על כרחו
שאם לא רצה לגרש הלקהו ח ויסרהו
עד שיגרש : קדש יהיה לך · נהוג בו
קדושה לפתוח ראשון בכל דבר ולברך

מִית לָא יִסְתָּאַב בְּעַמֵּיהּ: ב אֱלָהֵן לְקָרִיבֵהּ דְּקָרִיב לֵיהּ לְאִמֵּיהּ וּלְאֲבוּהִי וְלִבְרֵיהּ וְלִבְרַתֵּיהּ וְלַאֲחוּהִי: ג וְלַאֲחָתֵיהּ בְּתֻלְתָּא דִּקְרִיבָא לֵיהּ דִּי לָא הֲוָת לִגְבַר לַהּ יִסְתָּאַב: ד לָא יִסְתָּאַב רַבָּא בְּעַמֵּיהּ לְאַחֲלוּתֵיהּ: ה לָא יְמָרְטוּן מְרַט בְּרֵישֵׁיהוֹן וּפָאתָא דְדִקְנְהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּבְבִשְׂרְהוֹן לָא יְחַבְּלוּן חִבּוּל: ו קַדִּישִׁין יְהוֹן קֳדָם אֱלָהֲהוֹן וְלָא יְחַלּוּן שְׁמָא דֶּאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי יָת קֻרְבָּנַיָּא דַּייָ קֻרְבַּן אֱלָהֲהוֹן אִנּוּן מְקָרְבִין וִיהוֹן קַדִּישִׁין: ז אִתְּתָא מַטְעֲיָא וּמְחַלְּלָא לָא יִסְּבוּן וְאִתְּתָא דִּמְתָרְכָא מִבַּעְלַהּ לָא יִסְּבוּן אֲרֵי קַדִּישׁ הוּא קֳדָם אֱלָהֵיהּ: ח וּתְקַדְּשִׁנֵּיהּ אֲרֵי יָת קֻרְבַּן אֱלָהָךְ הוּא מְקָרֵב קַדִּישׁ יְהֵי לָךְ אֲרֵי קַדִּישׁ אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן: ט וּבַת גְּבַר כָּהֵן אֲרֵי תִתְחַל לְמִטְעֵי מְקַדֶּשֶׁת

רשב״ם

אשה · אבל אילו היה כתוב לעמיו היה משמע לא יטמא לעמיו · כמו שכתוב לנפש לא יטמא: לאחיו ולאחותו לא יטמא · להם · ולא נאמר להם · גם יש לפרש לנפש הנמצא בעמיו לא יטמא: (ד) לא יטמא בעל בעמיו · שום בעל בעם הכהנים לא יטמא לאשתו: להחלו · שהרי מתחלל מכהונתו · ולפי דברי חכמים · לא מטמא לאשתו פסולה וחללה אבל מטמא לאשתו כשרה: (ה) לא יקרחו · על מת · והוא הדין לישראל: (ז) וחללה · באותן שכתוב בהן

בעל הטורים

לא · בגמטריא כדם המת: (ה) לא יקרחה · כתיב בה״א לחייב על ה׳ קרחות · אפילו קרח תמשתן בפעם א׳ [ר״ל אפי׳ בתדא התראה ועי׳ מכות ד׳ כ׳ דרשוהו מיתורא דקרחה והרמז בא למנות שחייב ה׳ בפעם אחת]: (ח) וקדשתו · ג׳ קדושות בפסוק לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו

עיקר ש״ח ובאר״ח

א שיש לו מתעסקים לקוברו: ב שאין לו קוברין והיינו כל שקורא ואין אחרים עונים אותו: ג ר״ל שאינו דכתיב כאן · ואף שכתוב הקרוב ועל אשתו הלא נ״ל הקרובה י״ל לפי שהשאר הוא לשון בשר ובשר הוא לשון זכר לכך כתיב הקרוב: ד דאי לא כתיב לה יטמא ה״א דרשות לטמא לקרובים אבל לא מצוה: ה גם זו נלמד מג״ש שהביא רש״י לקמן: ו והא דכתיב בישראל בין עיניכם איצטריך לג״ש אחרת לענין תפילין דכתיב ביה נ״כ בין עיניכם שיהא דוקא על הראש במקום השער וליף בין עיניכם בתפילין מבין עיניכם דקרחה שהיא במקום שער: ז מדלא כתיב קדושים הם וכתיב יהיו למשמע בע״כ: ח דקדושים יהיו דפסוק ו׳ קאי לקדשם בע״כ מאיסור טומאה וככא

כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת־אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ
תִּשָּׂרֵף׃ ס י וְהַכֹּהֵן הַגָּדוֹל מֵאֶחָיו אֲשֶׁר־יוּצַק עַל־
רֹאשׁוֹ ׀ שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִלֵּא אֶת־יָדוֹ לִלְבֹּשׁ אֶת־
הַבְּגָדִים אֶת־רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרָע וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם׃ יא וְעַל
כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא׃ יב וּמִן־
הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר
שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְהוָֹה׃ יג וְהוּא אִשָּׁה
בִבְתוּלֶיהָ יִקָּח׃ יד אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וַחֲלָלָה זֹנָה אֶת־
אֵלֶּה לֹא יִקָּח כִּי אִם־בְּתוּלָה מֵעַמָּיו יִקַּח אִשָּׁה׃ טו וְלֹא־
יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו כִּי אֲנִי יְהוָֹה מְקַדְּשׁוֹ׃ ס שני טז וַיְדַבֵּר
יְהוָֹה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יז דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ
מִזַּרְעֲךָ לְדֹרֹתָם אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם לֹא יִקְרַב לְהַקְרִיב
לֶחֶם אֱלֹהָיו׃ יח כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם לֹא יִקְרָב אִישׁ
עִוֵּר אוֹ פִסֵּחַ אוֹ חָרֻם אוֹ שָׂרוּעַ׃ יט אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־

רש"י

ראשון בסעודה: (ט) כי תחל לזנות. כשתתחלל על ידי זנות שהיתה בה זיקת בעל והזנתה או מן האירוסין או מן הנשואין. ורבותינו נחלקו בדבר והכל מודים שלא דבר הכתוב בפנויה: את אביה היא מחללת. חללה ובזתה את כבודו שאומרים עליו ארור שזו ילד ארור שזו גדל: (י) לא יפרע. לא יגדל פרע על אבל ואיזהו גידול פרע יותר משלשים יום: (יא) ועל כל נפשות מת. באהל המת: נפשות מת. להביא רביעית דם מן המת שמטמאה באהל: לאביו ולאמו לא יטמא. לא בא אלא להתיר לו מת מצוה: (יב) ומן המקדש לא יצא. אינו הולך אחר המטה ועוד מכאן למדו רבותינו שכהן גדול מקריב אונן וכן משמעו אף אם מתו אביו ואמו אינו צריך לצאת מן המקדש אלא עובד עבודה: ולא יחלל את מקדש. שאינו מחלל בכך את העבודה שהתיר לו הכתוב הא כהן הדיוט שעבד אונן חלל: (יד) וחללה. שנולדה מן פסולי כהונה: (טו) ולא יחלל זרעו. הא אם נשא אחת מן הפסולות זרעו הימנה חלל מדין קדושת כהונה: (יז) לחם אלהיו. מאכל אלהיו כל סעודה קרויה לחם כמו עבד לחם רב: (יח) כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אינו דין שיקרב כמו הקריבהו נא לפחתך: חרם. שחוטמו שקוע בין שתי העינים שכוחל שתי עיניו

אֲבוּהָ הִיא מַתֲּלָא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד: י וְכָהֲנָא דְאִתְרַבָּא מֵאֲחוֹהִי
דִּיתְרִיק עַל רֵישֵׁהּ מִשְׁחָא דִרְבוּתָא וְדִי קָרִיב יָת קֻרְבָּנֵהּ לְמִלְבַּשׁ
יָת לְבוּשַׁיָּא יָת רֵישֵׁהּ לָא יְרַבֵּי פֵרוּעַ וּלְבוּשׁוֹהִי לָא יְבַזַּע: יא וְעַל
כָּל נַפְשַׁת מֵתָא לָא יֵיעוֹל לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּהּ לָא יִסְתָּאָב: יב וּמִן
מַקְדְּשָׁא לָא יִפּוֹק וְלָא יַחֵל יָת מַקְדְּשָׁא דֶאֱלָהֵהּ אֲרֵי כְּלִיל מְשַׁח
רְבוּתָא דֶאֱלָהֵהּ עֲלוֹהִי אֲנָא יְיָ: יג וְהוּא אִתְּתָא בִּבְתוּלְתַּהָא
יִסַּב: יד אַרְמְלָא וּמְתָרְכָא וְחַלִּילָא מַטְעֲיָא יָת אִלֵּין לָא יִסַּב
אֱלָהֵין בְּתֻלְתָּא מֵעַמֵּהּ יִסַּב אִתְּתָא: טו וְלָא יַחֵל זַרְעֵהּ בְּעַמֵּהּ
אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדְּשֵׁהּ: טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: יז מַלֵּל עִם
אַהֲרֹן לְמֵימַר גְּבַר מִבְּנָךְ לְדָרֵיהוֹן דִּי יְהֵי בֵהּ מוּמָא לָא יִקְרַב
לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם אֱלָהֵהּ: יח אֲרֵי כָּל גְּבַר דִּי בֵהּ מוּמָא
לָא יִקְרַב גְּבַר עֲוִיר אוֹ חֲגִיר אוֹ חָרִים אוֹ שְׂרִיעַ: יט אוֹ גְבַר דִּי

רשב"ם

ולא יחלל זרעו: (ט) ובת איש כהן. ארוסה. ומפורש בסנהדרין: (יח) חרום ושרוע. מפורש בבכורות:

בעל הטורים

מנה יפה לאשון: (י) והכהן הגדול. ה' גדול מאחיו. בנוי. בכח. בעושר. בחכמה. ובשנים: ללבוש. ב'. הכא ואידך ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש כדדרשינן גדלהו משל אחיו וזהו כיון שמלא ידו ללבוש הבגדים אז ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: (יג) והוא אשה בבתוליה. והוא עולה י"ח רמז

עיקר ש"ח ובאר"ח

קאי להרתיקס בע"כ מנשואי איסור: ט ר"ל שקשורה לבעל ע"י קדושין או נישואין: י ומ"ש רש"י כי תחל כשתתחלל הודיע לנו בזה כי השרש מן תחל הוא משורש חלל מהוראת החלול. והתי"ו הוא לנקבה נסתרת. ונקודת התי"ו בא בציר"ה כי הוא מבנין נפעל וכמו ותקע ירך. וזה שכתב רש"י כשתתחלל בהתפעל כי הנפעל וההתפעל שוים הם לפעמים בהוראה וכמו"ש המדקדקים על ונברכו והתברכו וכדומה: י דילפינן מנזיר דכתיב ביה יהיה גדל פרע והוא שלשים יום כי יהיה בגימטריא ל': כ מדכתיב לא יבוא וזה ביאת אהל: ל דהא כבר כתיב ועל כל נפשות מת גו' וע"כ אף אביו ואמו בכלל דלשאר בני אדם פשיטא מי גרע מכהן הדיוט. אלא לדיוקא בא דלאביו ואמו לא יטמא הא למת מצוה אף כ"ג מותר ליטמא: מ שלא תאמר והללה שהיא זונה ר"ל שנבעלה לפסול לה לכ"ה שחללה היינו שנולדה מפסולי כהונה ופי' חללה או זונה: נ כי לאיסור כבר כתיב בקרא הקודם לא יקרב: ס כיון שחוטמו שקוע סמוך לעיניו

ונב!

יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד׃ כ אוֹ־גִבֵּן אוֹ־דַק אוֹ תְּבַלֻּל בְּעֵינוֹ אוֹ גָרָב אוֹ יַלֶּפֶת אוֹ מְרוֹחַ אָשֶׁךְ׃ כא כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם מִזֶּרַע אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת־אִשֵּׁי יְהוָה מוּם בּוֹ אֵת לֶחֶם אֱלֹהָיו לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב׃ כב לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וּמִן־הַקֳּדָשִׁים יֹאכֵל׃ כג אַךְ אֶל־הַפָּרֹכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי־מוּם בּוֹ וְלֹא יְחַלֵּל אֶת־מִקְדָּשַׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ כד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

כב א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְיִנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי אֲשֶׁר הֵם מַקְדִּשִׁים לִי אֲנִי יְהוָה׃ ג אֱמֹר אֲלֵהֶם לְדֹרֹתֵיכֶם כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־יִקְרַב מִכָּל־זַרְעֲכֶם אֶל־הַקֳּדָשִׁים

רש"י

כאחת: שרוע. שאחד מאבריו גדול מחברו עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה או שוקו אחת ארוכה מחברתה: (כ) או גבן. שורציליו"ש בלע"ז שגביני עיניו שערן ארוך ושוכב: או דק. שיש לו בעיניו דוק שקורין טיל"ה כמו הנוטה כדוק: או תבלל. דבר המבלבל את העין כגון חוט לבן שנמשך מן הלבן ופוסק בסירא שהוא עוגל המקיף את השחור שקוראים פרוני"לא והחוט הזה פוסק את העוגל ונכנס בשחור ותרגום תבלל חיליז לשון חלזון שהוא דומה לתולעת אותו החוט וכן כינוהו חכמי ישראל במומי הבכור חלזון נחש ענבי: גרב וילפת. מיני שחין הם גרב זו החרס שהוא יבש מבפנים ומבחוץ: ילפת. היא חזזית המצרים ולמה נקראת ילפת שמלפפת

והולכת עד יום המיתה והוא לח מבחוץ ויבש מבפנים ובמקום אחר קורא לגרב שחין הלח מבחוץ ויבש מבפנים שנאמר ובגרב ובחרס כשסמוך גרב אצל חרס קורא לילפת גרב וכשהוא סמוך אצל ילפת קורא לחרס גרב כך מפורש בבכורות: מרוח אשך. לפי התרגום מריס פחדין שפחדיו מרוססין שבילים שלו כתותין. פחדין כמו גידי פחדיו ישורגו: (כא) כל איש אשר בו מום. לרבות שאר צ מומין: מום בו. בעוד מומו בו פסול הא אם עבר מומו כשר: לחם אלהיו. כל מאכל קרוי לחם: (כב) מקדשי הקדשים. אלו קדשי הקדשים: ומן הקדשים יאכל. אלו קדשים קלים. ואם נאמרו קדשי הקדשים למה נאמרו קדשים קלים

יהי בה תבר רגלא או תבר ידא : כ או גבין או דקא או חלין בעינה או גרבן או חזזן או מרס פחדין : כא כל גבר די בה מומא מזרעא דאהרן כהנא לא יקרב לקרבא ית קרבניא דיי מומא ביה ית קרבן אלהה לא יקרב לקרבא : כב קרבן אלהה מקדש קודשיא ומן קודשיא ייכול : כג ברם לפרכתא לא ייעול ולמדבחא לא יקרב ארי מומא ביה ולא יחל ית מקדשי ארי אנא יי מקדשהון : כד ומליל משה עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל : א ומליל יי עם משה למימר : ב מלל עם אהרן ועם בנוהי ויתפרשון מקודשיא דבני ישראל ולא יחלון ית שמא דקודשי די אנון מקדשין קדמי אנא יי : ג אמר להון לדריכון כל גבר די יקרב מכל בניכון

רשב"ם

(כ) מרוח אשך · מעוך ביצים : (ב) ויגזרו·מאכילת קדשים בטומאת הגוף : (ג) אשר יקרב · לאכול :

בעל הטורים

כן י"ח שנה לתוספה · וכן וזהו כחתן יוצא מחופתו : (כב) לחם אלהיו · הפסוק מתחיל בל' ומסיים בל' רמז

רש"י

אם לא נאמר הייתי אומר בקדשי קדשים יאכל בעל מום שמצינו שהותרו לזר שאכל משה בשר המלואים אבל בחזה ושוק של קדשים קלים לא יאכל שלא מצינו זר חולק בהן לכך נאמרו קדשים קלים · כך מפורש בזבחים : (כג) אך אל הפרכת · להזות שבע הזאות שעל הפרוכת : ואל המזבח · החיצון ק ושניהם הוצרכו להכתב ומפורש בתורת כהנים : ולא יחלל את מקדשי · שאם עבד עבודתו ר מחוללת להפסל: (כד) וידבר משה· המצוה הזאת : אל אהרן וגו' ואל כל בני ישראל · להזהיר ב"ד על הכהנים: (ב) וינזרו · אין נזירה אלא פרישה וכן הוא אומר וינזרו מאחריו · נזורו אחור · יפרשו מן הקדשים בימי טומאתן ד"א וינזרו מקדשי בני ישראל אשר הם מקדישים לי ולא יחללו את שם קדשי ש סרס המקרא ודרשהו : אשר הם מקדישים לי · לרבות קדשי כהנים עצמן : (ג) כל איש אשר יקרב· אין קריבה זו אלא אכילה וכן מצינו שנאמרה אזהרת אכילת קדשים

עיקר ש"ח ובאר"ח

יוכל לכחול בשתי עיניו בכחילה אחת ואין חוטמו מעכבו בזה : ע ר"ל שיש לו מספחת בעיניו כמו חלזון או נחש או כגרגיר של ענב : פ וכן בגשון ארמית נקרא הביצים פחדין : צ ר"ל אפי' מומין עוברין פסול לעבודה בעודן עליו : ק דאי למזבח הפנימי א"כ ואל הפרוכת ל"ל דכ"ש הוא : ר ואת מקדשי ר"ל עבודה שבמקדש : ש בס' מוגה כנלא מתוקן יותר דבור הלז וכן הגי' מן

אֲשֶׁר יַקְדִּישׁוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה וְטֻמְאָתוֹ עָלָיו וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִלְּפָנַי אֲנִי יְהוָה׃ ד אִישׁ אִישׁ מִזֶּרַע אַהֲרֹן
וְהוּא צָרוּעַ אוֹ זָב בַּקֳּדָשִׁים לֹא יֹאכַל עַד אֲשֶׁר יִטְהָר
וְהַנֹּגֵעַ בְּכָל־טְמֵא־נֶפֶשׁ אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר־תֵּצֵא מִמֶּנּוּ
שִׁכְבַת־זָרַע׃ ה אוֹ־אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל־שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא־
לוֹ אוֹ בְאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא־לוֹ לְכֹל טֻמְאָתוֹ׃ ו נֶפֶשׁ אֲשֶׁר
תִּגַּע־בּוֹ וְטָמְאָה עַד־הָעָרֶב וְלֹא יֹאכַל מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי
אִם־רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם׃ ז וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהֵר וְאַחַר יֹאכַל
מִן־הַקֳּדָשִׁים כִּי לַחְמוֹ הוּא׃ ח נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל
לְטָמְאָה־בָהּ אֲנִי יְהוָה׃ ט וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי וְלֹא־
יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא וּמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃
י וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא־יֹאכַל קֹדֶשׁ׃

רש"י

בטומאה בלשון נגיעה בכל קדש לא
תגע אזהרה לאוכל ולמדוה רבותינו
מגזרה שוה וא"א לומר שחייב על
הנגיעה שהרי נאמר כרת על האכילה
בצו את אהרן שתי כריתות זו אצל זו
ואם על הנגיעה חייב לא הוצרך לחייבו
על האכילה וכן נדרש בת"כ וכי יש
נוגע חייב א"כ מה תלמוד לומר יקרב
משיכשר להקרב שאין חייבין עליו
משום טומאה אלא אם כן קרבו
מתיריו ת ואם תאמר שלש כריתות
בטומאת כהנים למה א כבר נדרשו
במסכת שבועות אחת לכלל ואחת
לפרט וכו': וטמאתו עליו. וטומאת
האדם עליו יכול בבשר הכתוב מדבר
וטומאתו של בשר עליו ובטהור שאכל
את הטמא הכתוב מדבר על כרחך
מתמעטו אתה למד במי שטומאתו
פורשת ממנו הכתוב מדבר ב וזהו
האדם שיש לו טהרה בטבילה: ונכרתה
וגו'. יכול מצד זה לצד זה יכרת
ממקומו ויתישב במקום אחר תלמוד
לומר אני ה' בכל מקום אני: (ד) בכל
טמא נפש. במי שנטמא במת: (ה) בכל
שרץ אשר יטמא לו. בשיעור הראוי
לטמא ג בכעדשה: או באדם. במת:
אשר יטמא לו. כשיעורו לטמא וזהו
כזית: לכל טומאתו. לרבות נוגע בזב
וזבה נדה ויולדת: (ו) נפש אשר
תגע בו. באחד מן הטמאים הללו:
(ז) ואחר יאכל מן הקדשים. נדרש
ביבמות בתרומה ד שמותר לאכלה
בהערב השמש: מן הקדשים. ולא
כל הקדשים: (ח) נבלה וטרפה לא
יאכל לטמאה בה. לענין הטומאה
הזהיר כאן ה שאם אכל נבלת עוף
טהור שאין לה טומאת מגע ומשא
אלא טומאת אכילה בבית הבליעה

לְקוּדְשַׁיָּא דִּי יְקַדְּשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ וְסָאֳבְתֵהּ עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּיצֵי אֲנָשָׁא הַהוּא מִן קֳדָמַי אֲנָא יְיָ: ד גְּבַר גְּבַר מִזַּרְעָא דְאַהֲרֹן וְהוּא סְגִיר אוֹ דָאִיב בְּקוּדְשַׁיָּא לָא יֵיכוֹל עַד דִּי יִדְכֵּי וּדְיִקְרַב בְּכָל טְמֵא נַפְשָׁא אוֹ גְבַר דִּי תִפּוֹק מִנֵּהּ שִׁכְבַת זַרְעָא: ה אוֹ גְבַר דִּי יִקְרַב בְּכָל רִחֲשָׁא דִּי יִסְתָּאַב לֵהּ אוֹ בַאֲנָשָׁא דִּי יִסְתָּאַב לֵהּ לְכֹל סָאֳבְתֵהּ: ו אֱנָשׁ דִּי יִקְרַב בֵּהּ וִיהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא וְלָא יֵיכוֹל מִן קוּדְשַׁיָּא אֱלָהֵן אַסְחֵי בִשְׂרֵהּ בְּמַיָּא: ז וּבְמֵעַל שִׁמְשָׁא וְיִדְכֵּי וּבָתַר כֵּן יֵיכוֹל מִן קוּדְשַׁיָּא אֲרֵי לַחְמֵהּ הוּא: ח נְבִילָא וּתְבִירָא לָא יֵיכוֹל לְאִסְתָּאָבָא בַהּ אֲנָא יְיָ: ט וְיִטְּרוּן יָת מַטְּרַת מֵימְרִי וְלָא יְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא וִימוּתוּן בֵּהּ אֲרֵי יְחַלְּנֵהּ אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁהוֹן: י וְכָל חִלּוֹנַי לָא יֵיכוֹל קוּדְשָׁא תּוֹתָבָא דְכַהֲנָא וַאֲגִירָא לָא יֵיכוֹל קוּדְשָׁא:

רשב"ם

(ח) נבלת וטרפה לא יאכל · אע"פ שמליקת העוף הותרה להם · שדומה לנבלה: (י) וכל זר לא יאכל קדש ·

בעל הטורים

לשמים מומין באדם: (י) תושב כהן ושכיר [עם התיבות] בגימטריא [זהו] קנוי קנין עולם [וקנוי] קנין שנים:

רש"י

אסור לאכול בקדשים וצריך לומר וטרפה · מי שיש במינו טרפה יצא נבלת עוף טהור שאין במינו טרפה: (ט) ושמרו את משמרתי · מלאכול תרומה בטומאת הגוף: ומתו בו · למדנו שהיא מיתה בידי שמים: (י) לא יאכל קדש · בתרומה הכתוב מדבר שכל הענין דבר בה: תושב כהן

עיקר ש"ח ובאר"ח

הקדשים בימי טומאתן · וינזרו מקדשי בני ישראל גו' את שם קדשי הרס המקרא ודרשהו · ולפי' זה ר"ל וינזרו שהכהנים הוזהרו שלא יאכלו את הקדשים כ"א אחר הקרבם למזבח · ד"א אשר הם מקדישים אלו קדשי כהנים עצמן: ת דבר המתיר את הקרבן דהיינו דם ואימורין: א כמו שמפורש ברש"י בס' צו (ז' כ') ע"ש: ב דאי אבשר קאי הנ"ל והוא טמא מאחר דאין לו טהרה: ג דאל"כ לכתוב אשר יגע בכל שרץ ול"ל לתכתב אשר יטמא לו: ד דכתיב מן הקדשים ולא כל הקדשים דאיירי בתרומה: ה כי לאכילה כבר נאמר אזהרה דנבלה וטרפה בס' צו (ז' כ"ד) ואכל לא תאכלהו · אלא הכא להזהיר כאן על טומאת נבלת עוף טהור בבית הבליעה · ולכך כתיב לא יאכל לטמאה ללמד שאינה מטמאה רק בבית הבליעה: ו דהא קדשים שהם חמורים מתרומה

יא וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ
הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ׃ יב וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא
בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל׃ יג וּבַת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה
אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ
כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל־זָר לֹא־יֹאכַל בּוֹ׃ יד וְאִישׁ
כִּי־יֹאכַל קֹדֶשׁ בִּשְׁגָגָה וְיָסַף חֲמִשִׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לַכֹּהֵן
אֶת־הַקֹּדֶשׁ׃ טו וְלֹא יְחַלְּלוּ אֶת־קָדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵת
אֲשֶׁר־יָרִימוּ לַיהוָה׃ טז וְהִשִּׂיאוּ אוֹתָם עֲוֺן אַשְׁמָה בְּאָכְלָם
אֶת־קָדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשָׁם׃ פשלישי יז וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יח דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו וְאֶל כָּל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל
וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יַקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם
וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה׃ יט לִרְצֹנְכֶם
תָּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים׃ כ כֹּל אֲשֶׁר־בּוֹ מוּם

רש״י

ושכיר. תושבו של כהן ושכירו לפיכך
תושב זה נקוד פתח לפי שהוא דבוק
ואיזהו תושב זה נרצע שהוא קנוי לו
עד היובל ואיזהו שכיר זה קנוי קנין
שנים היוצא בשש בא הכתוב ולמדך
כאן שאין גופו קנוי לאדוניו לאכול
בתרומתו: (יא) וכהן כי יקנה נפש.
עבד כנעני שקנוי לגופו: ויליד ביתו.
אלו בני השפחות. ואשת כהן אוכלת
בתרומה מן המקרא הזה שאף היא
קנין כספו ועוד למד ממקרא אחר כל
טהור בביתך וגו' בספרי: (יב) לאיש
זר. ללוי וישראל: (יג) אלמנה
וגרושה. מן האיש הזר: וזרע אין
לה. ממנו: ושבה. הא אם יש לה
זרע ממנו אסורה בתרומה כל זמן
שהזרע קיים: וכל זר לא יאכל בו.
לא בא אלא להוציא את האונן שמותר
בתרומה זרות אמרתי לך ולא אנינות:
(יד) כי יאכל קדש. תרומה:
ונתן לכהן את הקדש. דבר הראוי
להיות קדש. שאינו פורע לו מעות
אלא פירות של חולין והן נעשין
תרומה: (טו) ולא יחללו וגו'.
להאכילם לזרים: (טז) והשיאו אותם.
את עצמם יטענו עון באכלם את
קדשיהם שהובדלו לשם תרומה וקדשו
ונאסרו עליהם ואונקלוס שתרגם
במיכלהון בסואבא שלא לצורך כ תרגמו
כן: והשיאו אותם. זה אחד משלשה

יא וכהן ארי יקני נפש קנין כספה הוא ייכול בה ויליד ביתה אנון ייכלון בלחמה: יב ובת כהן ארי תהי לגבר חלוני היא באפרשות קודשיא לא תיכול: יג ובת כהן ארי תהי ארמלא ומתרכא ובר לית לה ותתוב לבית אבוהא כרביותהא מלחמא דאבוהא תיכול וכל חלוני לא ייכול בה: יד וגבר ארי ייכול קודשא בשלו ויוסף חומשה עלוהי ויתן לכהנא ית קודשא: טו ולא יחלון ית קודשיא דבני ישראל ית די יפרשון קדם יי: טז ויקבלון עליהון עוין חובין במיכלהון*) ית קודשיהון ארי אנא יי מקדשהון: יז ומליל יי עם משה למימר: יח מליל עם אהרן ועם בנוהי ועם כל בני ישראל ותימר להון גבר גבר מבית ישראל ומן גיורא בישראל די יקרב קרבנה לכל נדריהון ולכל נדבתהון די יקרבון קדם יי לעלתא: יט לרעוא לכון שלים דכורא בתורי באמריא ובעזיא: כ כל די בה מומא לא תקרבון ארי לא לרעוא יהי

*נ"א במיכלהון בסואבא וכן גרס רש"י עיין פירושו

רשב"ם

תרומה: (יד) כי יאכל קדש. תרומה: (טו) באכלם. את קדשיהם: תרומה:

בעל הטורים

(יג) כנעוריה. מלא וי"ו לומר לך שאין בין נערות לבגרות אלא שנה

רש"י

אתים שהיה רבי ישמעאל דורש בתורה שמלבריס באדם עצמו וכן ביוס מלאת ימי נזרו יביא אותו יביא את עצמו וכן ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו כך נדרש בספרי: (יח) נדריהם. הרי ל עלי: נדבותם. הרי זו: (יט) לרצונכם. הביאו דבר הראוי לרצות אתכם לפני שיהא לכם לרצון אפיימנ"ט בלע"ז ואיזהו הראוי לרצון: תמים זכר בבקר בכשבים

עיקר ש"ח ובאר"ח

שתרומה אם אכלה אינו חייב מיתה כ"ד כמפורש לעיל פ' תזריע (י"ב ד') תרומה הקלה לא כ"ש. ועוד מדסמך לזה אני ה'. לומר אני ה' נאמן ליפרע שהאמת אותו וזה מיתה בידי שמים: ז שהם זרים אלה: ח אבל אם מת מותרת לאכול תרומה: ט דכל הפרשה נאמרה בתרומה: י להקדש שבכל אכל אית שוב לינתנו לכהן: כ שלפי תרגומו מוסב ולא יחללו לאמעלה על וינזרו גו'. אבל אין צורך לזה שפי' ולא יחללו שלא יאכיל לזרים: ל לפיכך אם בנדרים חייב באחריותה אבל אם אמר הרי זו ונאבדה אינו חייב באחריותה:

לא תקריבו כי־לא לרצון יהיה לכם : כא ואיש כי־יקריב
זבח־שלמים ליהוה לפלא־נדר או לנדבה בבקר או
בצאן תמים יהיה לרצון כל־מום לא יהיה־בו : כב עורת
או שבור או־חרוץ או־יבלת או גרב או ילפת לא־
תקריבו אלה ליהוה ואשה לא־תתנו מהם על־המזבח
ליהוה : כג ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו
ולנדר לא ירצה : כד ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא
תקריבו ליהוה ובארצכם לא תעשו : כה ומיד בן־נכר לא
תקריבו את־לחם אלהיכם מכל־אלה כי משחתם בהם
מום בם לא ירצו לכם : ס כו וידבר יהוה אל־משה לאמר :
כז שור או־כשב או־עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת
אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה ליהוה :

רש"י

ובעזים · אבל בעולת העוף אין צריך תמות וזכרות ואינו נפסל במום אלא בחסרון אבר : (כא) לפלא נדר · להפריש בדיבורו : (כב) עורת · שם דבר של מום ג עורון בלשון נקבה שלא יהא בו מום של עורת : או שבור · לא יהיה : חרוץ · ריס של עין שנסדק או שנפגם וכן שפתו שנסדקה או נפגמה : יבלת · ורוא"ה בלע"ז : גרב · מין חזזית וכן ילפת ולשון ילפת כמו וילפת שמשון · שאחוזה בו עד יום מיתה שאין לה רפואה : לא תקריבו · שלשה פעמים להזהיר על הקדשן ועל שחיטתן ועל זריקת דמן : ואשה לא תתנו · אזהרת הקטרתן : (כג) שרוע · אבר גדול מחבירו : קלוט · פרסותיו קלוטות : נדבה תעשה אותו · לבדק הבית : ולנדר · למזבח : לא ירצה · אי זה הקדש בא לרצות הוי אומר זה הקדש המזבח : (כד) ומעוך וכתות ונתוק וכרות · בביצים או בגיד : מעוך · ביציו מעוכין ביד : כתות · כתושים יותר ממעוך : נתוק · תלושין ביד עד שנפסקו חוטים שתלויים בהן אבל נתוני' הם בתוך הכיס והכיס לא נתלש : וכרות · כרותין בכלי ועודן בכיס : ומעוך · תרגומו ודמריס זהו לשונו בארמית לשון כתישה : וכתות · תרגומו ודריס כמו · הבית הגדול רסיסים בקיעות דקות וכן קנה המרוסס : ובארצכם לא תעשו · דבר זה לסרס שום בהמה וחיה ואפילו טמאה לכך נאמר בארצכם לרבות כל אשר בארצכם שאי אפשר לומר לא נצטוו על הסרום אלא בארץ שהרי סרוס חובת הגוף הוא

לְכוֹן: כא וּגְבַר אֲרֵי יְקָרֵב נִכְסַת קוּדְשַׁיָא קֳדָם יְיָ לְפָרָשָׁא נִדְרָא אוֹ לִנְדַבְתָּא בְּתוֹרֵי אוֹ בְעָנָא שְׁלִים יְהֵא לְרַעֲוָא כָּל מוּמָא לָא יְהֵי בֵהּ: כב עֲוִיר אוֹ תְבִיר אוֹ פְּסִיק אוֹ יַבְּלָן אוֹ גַרְבָן אוֹ חֲזָזָן לָא תְקָרְבוּן אִלֵּין קֳדָם יְיָ וְקֻרְבְּנָא לָא תִתְּנוּן מִנְּהוֹן עַל מַדְבְּחָא קֳדָם יְיָ: כג וְתוֹר וְאִמַּר יַתִּיר וַחֲסִיר נְדַבְתָּא תַּעְבֵּד יָתֵהּ וּלְנִדְרָא לָא יְהֵא לְרַעֲוָא: כד וְדִי מְרִיס וְדִי רְסִיס וְדִי שְׁלִיף וְדִי גְזִיר לָא תְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ וּבְאַרְעֲכוֹן לָא תַעְבְּדוּן: כה וּמִן בַּר עַמְמִין לָא תְקָרְבוּן יָת קֻרְבַּן אֱלָהֲכוֹן מִכָּל אִלֵּין אֲרֵי חִבּוּלְהוֹן בְּהוֹן מוּמָא בְהוֹן לָא לְרַעֲוָא יְהוֹן לְכוֹן: כו וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: כז תּוֹר אוֹ אִמַּר אוֹ עִזָּא אֲרֵי יִתְיְלִיד וִיהֵי שִׁבְעָא יוֹמִין בָּתַר אִמֵּהּ וּמִיּוֹמָא תְמִינָאָה וּלְהָלָא יִתְרְעֵי

רשב"ם

(כג) וקלוט · פרסותיו קלוטות: נדבה תעשה · לבדק הבית: ולנדר ·

בעל הטורים

חדשים בלבד: (כד) ובארצכם לא תעשו · וסמיך ליה ומיד בן נכר לומר שאסור לסרס אפי' ע"י נכרי:

(כז) שור או כשב או עז · סמך לבן נכר לומר שאין מקבלין קרבן מוכה

רש"י

הוא וכל חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ: (כה) ומיד בן נכר · נכרי שהביא קרבן ביד כהן להקריבו לשמים לא תקריבו לו בעל מום ואע"פ שלא נאסרו בעלי מומים לקרבן בני נח אלא אם כן מחוסרי אבר זאת נוהגת בבמה שבשדות אבל על המזבח שבמשכן לא תקריבוה אבל תמימה תקבלו מהם לכך נאמר למעלה איש איש לרבות את הנכרים שנודרים נדרים ונדבות כישראל: משחתם · חבולהון: לא ירצו לכם · לכפר עליכם: (כז) כי יולד · פרט ליוצא דופן

עיקר ש"ת ובאר"ח

ם כלומר בין הרי זו ובין הרי עלי: נ פי' שאינעורת הוא לנקבה ויתפרש בבהמה שהיא עורת כי גם זכר עור פסול וגם הפרשה מיירי רק מקרבן ומדבר רק בלשון זכר כל אשר בו מום כל מום לא יהיה בו אך הוא שם תאר על המום וכמו יבלת ילפת · ויש שני תארים לסנורים · שם האחד הוא עורון בלשון זכר ושם השני הוא עורת בלשון נקבה · וכמו שמצינו פעמים רבות בעברית שני שמות לדבר אחד · אשר האחד בא בל"ז והשני בל"נ : ס כי שבור קאי על הקרבן לכ"פ בו לא יהיה : ע ר"ל שאינן סדוקות כפרסות בהמה טהורה : פ הרא"ם פי' שרוב נדבות הם לבד"ה ורוב נדרים הם למזבח · ולפי פשוטו

כח וְשׁ֖וֹר אוֹ־שֶׂ֑ה אֹת֣וֹ וְאֶת־בְּנ֔וֹ לֹ֥א תִשְׁחֲט֖וּ בְּי֥וֹם אֶחָֽד׃
כט וְכִֽי־תִזְבְּח֥וּ זֶֽבַח־תּוֹדָ֖ה לַֽיהוָ֑ה לִֽרְצֹנְכֶ֖ם תִּזְבָּֽחוּ׃ ל בַּיּ֤וֹם
הַהוּא֙ יֵֽאָכֵ֔ל לֹֽא־תוֹתִ֥ירוּ מִמֶּ֖נּוּ עַד־בֹּ֑קֶר אֲנִ֖י יְהוָֽה׃
לא וּשְׁמַרְתֶּם֙ מִצְוֺתַ֔י וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָ֑ם אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ לב וְלֹ֤א
תְחַלְּלוּ֙ אֶת־שֵׁ֣ם קָדְשִׁ֔י וְנִ֨קְדַּשְׁתִּ֔י בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אֲנִ֥י
יְהוָ֖ה מְקַדִּשְׁכֶֽם׃ לג הַמּוֹצִ֤יא אֶתְכֶם֙ מֵאֶ֣רֶץ מִצְרַ֔יִם
לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִ֑ים אֲנִ֖י יְהוָֽה׃ פ רביעי כג א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה
אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ ב דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם
מוֹעֲדֵ֣י יְהוָ֔ה אֲשֶׁר־תִּקְרְא֥וּ אֹתָ֖ם מִקְרָאֵ֣י קֹ֑דֶשׁ אֵ֖לֶּה הֵ֥ם
מוֹעֲדָֽי׃ ג שֵׁ֣שֶׁת יָמִים֮ תֵּעָשֶׂ֣ה מְלָאכָה֒ וּבַיּ֣וֹם הַשְּׁבִיעִ֗י
שַׁבַּ֤ת שַׁבָּתוֹן֙ מִקְרָא־קֹ֔דֶשׁ כָּל־מְלָאכָ֖ה לֹ֣א תַעֲשׂ֑וּ שַׁבָּ֥ת

רש"י

דופן: (כח) אותו ואת בנו. נוהג בנקבה שאסור לשחוט האם והבן או הבת ואינו נוהג בזכרים ומותר לשחוט האב והבן: אותו ואת בנו. אף בנו ק ואותו במשמע: (כט) לרצונכם תזבחו. תחלת זביחתכם הזהרו שתהא לרצון לכם ומהו הרצון: ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן אל תשחטוהו על מנת לאכלו למחר שאם תחשבו בו מחשבת פסול לא יהא לכם לרצון. דבר אחר לרצונכם לדעתכם מכאן למתעסק שפסול בשחיטת קדשים ואף על פי שפרט בנאכלין לשני ימים ד חזר ופרט בנאכלין ליום אחד שתהא זביחתן על מנת לאכלן בזמנן: (ל) ביום ההוא יאכל. לא בא להזהיר אלא שתהא שחיטה על מנת כן שאם לקבוע לו זמן אכילה כבר כתוב ובשר זבח תודת שלמיו וגו': אני ה'. דע מי

גזר על הדבר ואל יקל בעיניך: (לא) ושמרתם. זו ש המשנה: ועשיתם. זה המעשה: (לב) ולא תחללו. לעבור על דברי מזידין ת ממשמע שנאמר ולא תחללו מה ת"ל ונקדשתי א מסור עצמך וקדש שמי יכול ביחיד ת"ל בתוך בני ישראל וכשהוא מוסר עצמו ימסור עצמו ע"מ למות שכל המוסר עצמו ע"מ הנס אין עושין לו נס שכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שלא מסרו עצמן על מנת הנס שנאמר והן לא ידיע להוי לך מלכא וגו' מציל ולא מציל ידיע להוי לך וגו': (לג) המוציא אתכם. על מנת כן: אני ה'. נאמן לשלם שכר: (ב) דבר אל בני ישראל. מועדי ה'. עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם. שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ב ועדיין לא הגיעו לירושלים: (ג) ששת ימים.

לְקָרָבָא קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ: כח וְתוֹרְתָא אוֹ שֵׂיתָא לַהּ וְלִבְרַהּ לָא תִכְּסוּן בְּיוֹמָא חָד: כט וַאֲרֵי תִכְּסוּן נִכְסַת תּוֹדְתָא קֳדָם יְיָ לְרַעֲוָא לְכוֹן תִּכְּסֻנַּהּ: ל בְּיוֹמָא הַהוּא יִתְאֲכֵל לָא תַשְׁאֲרוּן מִנֵּהּ עַד צַפְרָא אֲנָא יְיָ: לא וְתִטְּרוּן פִּקּוֹדַי וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ: לב וְלָא תְחַלְּלוּן יָת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי וְאֶתְקַדַּשׁ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָא יְיָ מְקַדִּשְׁכוֹן: לג דְּאַפֵּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן מוֹעֲדַיָּא דַיְיָ דִּי תְעָרְעוּן יָתְהוֹן מְעָרְעֵי קַדִּישׁ אִלֵּין אִנּוּן מוֹעֲדָי: ג שִׁתָּא יוֹמִין תִּתְעֲבֵד עֲבִידָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה שַׁבַּת שַׁבְּתָא מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל

רשב״ם

לקרבן: (ב) אשר תקראו אותם מקראי קדשי אשר תזמנו אותם זמני קדשי כל לשון קריאה שאצל מועדים לשון קביעת זמן הוא׳ כמו קרא עלי מועד׳ וכן התרגום מערעי קדיש׳

בעל הטורים

אלא מישראל: (כח) סמך לאותו ואת בנו שור או כשב לומר שנוהג במוקדשין: (כט) וכי תזבחו׳ סמך לאותו ואת בנו רמז למה שאמרו ד׳ פרקים בשנה צריך להודיע אמו מכרתי היום לשחוט וهם הפרקים ברגלים (עיין חולין פ״ה מ״ג) לכך סמך אותו לרגלים: (ל) לא תותירו ממנו עד בקר׳ וסמיך ליה אני ה׳ ׳ושמרתם מצותי לומר שאין מעבירין על המצות כלומר לא תותירו המצות: (לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל׳ בגימטריא זהו אין אומרים קדושה פחות מעשרה: בתוך בני ישראל׳ וסמיך ליה מועדים שבמועדים מתקבצים כדי להתפלל ולהלל להקב״ה שברוב עם הדרת מלך: מקדשכם׳ וסמיך ליה מועדי ה׳ חייב אדם לטהר את עצמו ברגל: (ב) מועדי ה׳ ׳ מלא וי״ו על ו׳ הדשים שלוחים יוצאין׳: מקרא קדש׳ בגימטריא משתה: מקרא קדש׳ בגי׳ (ע״ה) במאכל בכסות

עיקר ש״ת ובאר״ח

לפי שנאמר אבל נדר לא ירצה וזה לא שייך רק במזבח: צ דאין חוששין לזרע האב: ק ר״ל אם שחט בנה קודם נ״כ חייב: ר בפ׳ צו ואם האכל יאכל גו׳ שמדבר בשלמים שהם נאכלים לשני ימים׳ והכא מדבר בתודה שנאכלת ליום ולילה: ש ר״ל שעונה ואומר בלבו את המשניות׳ ואח״כ ועשיתם כמעשה שהמחשבה קודמת להפעולה: ת ר״ל מי שרוצה להעבירך על הדת אל תשמע לו: א מאחר שפי׳ ולא תחללו היינו מזידין׳ א״כ ל״ל ונקדשתי כי בלא זה הייתי אומר דולא תחללו קאי אשוגג ר״ל שיזהר האדם אף מעבירה שוגג: ב כלומר שיהיו רגילין לבוא לירושלים לרגל׳ כ״א יתעקרו ממקומם

ויגיעו

הִוא לַיהוָה בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ פ ד אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם׃ ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְבָּיִם פֶּסַח לַיהוָה׃ ו וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמַּצּוֹת לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ׃ ז בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ פ ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וּקְצַרְתֶּם אֶת־קְצִירָהּ וַהֲבֵאתֶם אֶת־עֹמֶר רֵאשִׁית קְצִירְכֶם אֶל־הַכֹּהֵן׃ יא וְהֵנִיף אֶת־הָעֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לִרְצֹנְכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת יְנִיפֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ יב וַעֲשִׂיתֶם בְּיוֹם הֲנִיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ תָּמִים בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה׃ יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן אִשֶּׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ וְנִסְכֹּה ונסכו קרי יַיִן

רש"י

מה ענין שבת אצל מועדות ללמדך שכל המחלל את המועדות מעלין עליו כאילו חלל את השבתות וכל המקיים את המועדות מעלין עליו כאילו מקיים את השבתות: (ד) אלה מועדי ה'. למעלה מדבר בעבור שנה וכאן מדבר בקדוש החדש: (ה) בין הערבים. משש שעות ולמעלה: פסח לה'. הקרבת קרבן ששמו פסח: (ח) והקרבתם אשה וגו'. הם המוספין האמורים בפרשת פינחס ולמה נאמרו כאן לומר לך שאין המוספין מעכבין זה את זה: והקרבתם אשה לה'. מכל מקום אם אין פרים הבא אילים ואם אין פרים ואילים הבא כבשים: שבעת ימים. כל מקום שנאמר שבעת שם דבר הוא שבוע של ימים שטיינ"א בלע"ז וכן כל לשון שמונה שם תמנת שלשת: מלאכת עבודה. אפילו מלאכות החשובות לכם עבודה וצורך שיש חסרון כיס בבטלה שלהם כגון דבר האבד כך שנויה בתורת כהנים דקתני יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה וכו': (י) ראשית קצירכם. שתהא ראשונה לקציר: עומר.

עשירית

עבידא לא תעבדון שבתא היא קדם יי בכל מותבניכון :
ד אלין מועדיא דיי מערעי קדיש די תערעון יתהון בזמניהון :
ה בירחא קדמאה בארבעת עשרא לירחא בין שמשיא פסחא
קדם יי : ו ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין חגא דפטיריא
קדם יי שבעא יומין פטיר תיכלון : ז ביומא קדמאה מערע
קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון : ח ותקרבון
קרבנא קדם יי שבעא יומין ביומא שביעאה מערע קדיש
כל עבידת פלחן לא תעבדון : ט ומליל יי עם משה למימר :
י מלל עם בני ישראל ותימר להון ארי תעלון לארעא די
אנא יהב לכון ותחצדון ית חצדה ותיתון ית עומרא ריש
חצדכון לות כהנא : יא ויריס ית עומרא קדם יי לרעוא
לכון מבתר יומא טבא ירימניה כהנא : יב ותעבדון ביומא
דארמותכון ית עומרא אמר שלים בר שתיה לעלתא קדם
יי : יג ומנחתיה תרין עשרונין סלתא דפילא במשח קרבנא
קדם יי לאתקבלא ברעוא ונסכה חמרא רבעות הינא :

רשב"ם

ולשון כמקרה הכסיל : (יא) ממחרת השבת · ממחרת יום ראשון של

רש"י

עבירית האיפה כן היתה שמה כמו
וימודו בעומר : (יא) והניף · כל
תנופה מוליך ומביא מעלה ומוריד
מוליך ומביא לעצור רוחות רעות ·
מעלה ומוריד לעצור טללים רעים :
לרצונכם · אם תקריבו כמשפט זה יהיה
לרצון לכם : ממחרת השבת · ממחרת
יום טוב הראשון של פסח : שאם אתה
אומר שבת בראשית אי אתה יודע
איזהו : (יב) ועשיתם · כבש · חובה
לעומר הוא בא : (יג) ומנחתו ·
מנחת נסכיו : שני עשרונים · כפולה
היתה : ונסכו יין רביעית ההין ·
אע"פ שמנחתו כפולה אין נסכיו

עיקר ש"ת ובאר"ת

ויגיעו לירושלים לאחר הרגל לא ירצו לעלות עוד לשנה הבאה : ג שלא
יתחיל השמש לערוב ונקרא בין הערבים : ד ולא קאי על היו"ט דנקרא פסח :
ה ומסקינן דמלאכת דבר האוכל מותרת בחוה"מ ואסורה ביו"ט : ו שאסור
לקצור שום קציר קודם קצירת העומר : ז כלומר אין זה יום קבוע וע"ש
בפ' ר' ישמעאל : ח ולכך לא נמנע בחשבון המוספין דפינחס :

דאם

רְבִיעִת הַהִין׃ יד וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד־עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת־קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׃ ס טו וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת מִיּוֹם הֲבִיאֲכֶם אֶת־עֹמֶר הַתְּנוּפָה שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימֹת תִּהְיֶינָה׃ טז עַד מִמָּחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִת תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה׃ יז מִמּוֹשְׁבֹתֵיכֶם תָּבִיאוּ ׀ לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתַּיִם שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת תִּהְיֶינָה חָמֵץ תֵּאָפֶינָה בִּכּוּרִים לַיהוָה׃ יח וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שִׁבְעַת כְּבָשִׂים תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפַר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילִם שְׁנָיִם יִהְיוּ עֹלָה לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה׃ יט וַעֲשִׂיתֶם שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת וּשְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה לְזֶבַח שְׁלָמִים׃ כ וְהֵנִיף הַכֹּהֵן ׀ אֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכֻּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה עַל־שְׁנֵי כְּבָשִׂים קֹדֶשׁ יִהְיוּ לַיהוָה לַכֹּהֵן׃ כא וּקְרָאתֶם בְּעֶצֶם ׀ הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה

א׳ דגושה

רש"י

כפולים: (יד) וקלי. קמח עשוי מכרמל רך שמייבשין אותו בתנור: וכרמל. הן קליות שקורין גרניי"ש: בכל מושבותיכם. נחלקו בו חכמי ישראל יש שלמדו מכאן שהחדש נוהג בחוצה לארץ ויש אומרים לא בא אלא ללמד שלא נצטוו על החדש אלא לאחר ירושה וישיבה משכבשו וחלקו: (טו) ממחרת השבת. ממחרת יום טוב: תמימות תהיינה. מלמד שמתחיל ומונה מבערב שאם לא כן אינן תמימות: (טז) השבת השביעית. כתרגומו שבועתא שביעתא: עד ממחרת השבת השביעית תספרו. ולא עד בכלל והן ארבעים ותשעה יום: חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. ביום החמשים תקריבו ואומר אני זהו מדרשו אבל פשוטו עד ממחרת השבת השביעית שהוא יום חמשים תספרו ומקרא מסורס הוא: מנחה חדשה. היא המנחה הראשונה שהובאה מן החדש וא"ת הרי קרבה מנחת העומר אינה כשאר כל המנחות שהיא באה מן השעורים: (יז) ממושבתיכם. ולא מחוצה לארץ: לחם תנופה. לחם תרומה המורם לשם גבוה וזו היא המנחה החדשה האמורה למעלה: בכורים. ראשונה לכל המנחות אף

יד ולחם וקלי ופירוכן לא תיכלון עד כרן יומא הדין עד איתאיכון ית קרבן אלהכון קים עלם לדריכון בכל מותבניכון : טו ותמנון לכון מבתר יומא טבא מיום איתאיכון ית עומרא דארמותא שבעא שבועין שלמין יהוין (נ״א תהוין) : טז עד מבתר שבועתא שביעתא תמנון חמשין יומין ותקרבון מנחתא חדתא קדם יי : יז ממותבניכון תיתון לחם ארמותא תרתין (גריצן) תרין עשרונין סלתא יהוין חמיע יתאפין בכורין קדם יי : יח ותקרבון על לחמא שבעא אמרין שלמין בני שנה ותור בר תורי חד ודכרין תרין יהון עלתא קדם יי ומנחתהון ונסכיהון קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי : יט ותעבדון צפיר בר עזי חד לחטאתא ותרין אמרין בני שנא לנכסת קודשיא : כ וירים כהנא יתהון על לחם בכוריא ארמותא קדם יי על תרין אמרין קודשא יהון קדם יי לכהנא : כא ותערעון בכרן יומא הדין מערע קדיש יהי לכון כל

רשב״ם

פסח : (טז) מנחה חדשה · להתיר חדש במקדש כי הוא זמן בישול

רש״י

למנחת קנאות הבאה מן השעורים לא תקרב מן החדש קודם לשתי הלחם : (יח) על הלחם · בגלל הלחם ל חובה ללחם : ומנחתם ונסכיהם · כמשפט מנחה ונסכים המפורשים בכל בהמה בפרשת נסכים שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש זו היא המנחה ·· והנסכים חצי ההין לפר ושלישית ההין לאיל ורביעית ההין לכבש : (יט) ועשיתם שעיר עזים · יכול שבעת כבשים והשעיר האמורים כאן הם ז׳ הכבשים והשעיר האמורים בחומש הפקודים כשאתה מגיע אצל פרים ואילים אינן הם מ אמור מעתה אלו לעצמן ואלו לעצמן אלו קרבו בגלל הלחם ואלו למוספין : (כ) והניף הכהן אתם תנופה · מלמד שטעונין תנופה מחיים נ יכול כולם ת״ל על שני כבשים: קדש יהיו · לפי ששלמי יחיד קדשים קלים הוזקק לומר בשלמי צבור שהן

עיקר שפתי חכמים ובאר״ה

ט דאם ר״ל שבת ממש לא יהיו חמשים יום: י אבל זו באה מן השעורים: כ דאין לפרש תנופה דכאן כמו והניף דלעיל · כי שם הוא אחר ההבאה · וכאן הוא קודם ההבאה לכ״פ דתנופה פי׳ לשון הרמה: ל ולא על ממש: מ כי כאן כתיב פר א׳ אילים שנים · ושם פרים שנים ואיל אחד : נ דיליף ג״ש אותם אותם

לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל־מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כב וּבְקֻצְרְכֶם אֶת־קְצִיר אַרְצְכֶם לֹא־תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ בְּקֻצְרֶךָ וְלֶקֶט קְצִירְךָ לֹא תְלַקֵּט לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן זִכְרוֹן תְּרוּעָה מִקְרָא־קֹדֶשׁ׃ כה כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כז אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַיהוָה׃ כח וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כִּפֻּרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כט כִּי כָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא־תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ׃ ל וְכָל־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל־מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ׃ לא כָּל־מְלָאכָה

רש"י

קדשי קדשים: (כב) ובקצרכם. חזר ושנה לעבור עליהם בשני לאוין. אמר רבי אבדימי ברבי יוסף מה ראה הכתוב ליתנם באמצע הרגלים פסח ועצרת מכאן וראש השנה ויום הכפורים ו(חג) מכאן ללמדך שכל הנותן לקט שכחה ופאה לעני כראוי מעלין עליו כאילו בנה בית המקדש והקריב עליו קרבנותיו בתוכו: תעזב. הנח לפניהם והם ילקטו ואין לך לסייע לאחד מהם: אני ה' אלהיכם. נאמן לשלם שכר: (כד) זכרון תרועה. זכרון פסוקי זכרונות ופסוקי שופרות לזכור לכם עקידת יצחק שקרב תחתיו איל: (כה) והקרבתם אשה. המוספין האמורין בחומש הפקודים: (כז) אך. כל אכין ורקין שבתורה מעוטין הן מכפר הוא לשבים ואינו מכפר על שאינם שבים: (ל) והאבדתי. לפי שהוא אומר כרת בכל מקום ואיני יודע מה הוא כשהוא אומר והאבדתי למד על הכרת שאינו אלא אבדן: (לא) כל מלאכה וגו'. לעבור עליו בלאוין הרבה או להזהיר על מלאכת לילה

עֲבִידַת פָּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן קְיָם עָלַם בְּכֹל מוֹתְבָנֵיכוֹן לְדָרֵיכוֹן׃
כב וּבְמֶחֱצַדְכוֹן יָת חֲצָדָא דְאַרְעֲכוֹן לָא תְשֵׁיצֵי פָּאתָא דְחַקְלָךְ
בְּמֶחֱצָדָךְ וּלְקָטָא דַחֲצָדָךְ לָא תְלַקֵּט לַעֲנִיֵּי וּלְגִיּוֹרֵי תִּשְׁבּוֹק
יָתְהוֹן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ כג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃
כד מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד
לְיַרְחָא יְהֵי לְכוֹן נְיָחָא דּוּכְרַן יַבָּבָא מְעָרַע קַדִּישׁ׃ כה כָּל
עֲבִידַת פָּלְחָנָא לָא תַעְבְּדוּן וּתְקָרְבוּן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃
כו וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ כז בְּרַם בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא
שְׁבִיעָאָה הָדֵין יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן
וּתְעַנּוּן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן וּתְקָרְבוּן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ׃ כח וְכָל עֲבִידָא
לָא תַעְבְּדוּן בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי יוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא הוּא לְכַפָּרָא
עֲלֵיכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ כט אֲרֵי כָל אֱנָשָׁא דִּי לָא מִתְעַנֵּי
בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְיִשְׁתֵּיצֵי מֵעַמֵּהּ׃ ל וְכָל אֱנָשׁ דִּי תַעְבֵּד
כָּל עֲבִידָא בִּכְרַן יוֹמָא הָדֵין וְאוֹבֵד יָת אֱנָשָׁא הַהִיא מִגּוֹ
עַמַּהּ׃ לא כָּל עֲבִידָא לָא תַעְבְּדוּן קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן בְּכֹל

רשב"ם

תבואה: (כב) ובקצרכם · ממחרת הפסח לאחר הקרבת העומר: (כד) זכרון תרועה · ע"י התרועה תזכרו למקום · כדכתיב והרעותם בחצוצרות וגו' ונזכרתם וגו': (כז) אך בעשור וגו' · בשאר ימים טובים הותרה מלאכת אוכל נפש ונאסרה מלאכת עבודה · אבל יום הכפורים שהוא יום עינוי כל מלאכה אסורה כשבת: והקרבתם אשה · כדכתיב באחרי מות ובפינחס:

בעל הטורים

נקיה: (כד) שבתון זכרון תרועה · שבשבת אין תוקעין שאין תקיעת שופר דוחה שבת ואין בו אלא זכרון תרועה אבל במקדש תוקעין · תקעו שופר בציון ר"ת שבת שבציון תוקעין אפי' בשבת: זכרון · ג' במסרה · זכרון תרועה ואידך אין זכרון לראשונים ואידך כי אין זכרון לחכם עם הכסיל כנגד ג' ספרים שנפתחים בר"ה על כן בשנים כתיב אין זכרון דהיינו לצדיקים, ורשעים שאין צריכין להזכירם יותר אלא אלו נחתמין מיד לחיים ואלו למיתה · והיינו אין זכרון לחכם וגם בפסוק השני כתיב אין זכרון שהוא כנגד הרשעים אבל בפסוק שלישי כתיב זכרון שהוא כנגד הבינוני' שתלויין ועומדין וצריך להזכירם עד יום הכפורים: (כז) אך בעשור לחדש · אך מיעוט הוא מכפר לשבים ואינו מכפר לשאין שבים וחמשה עינויים הן אכילה ושתיה · ורחיצה · וסיכה · ונעילת הסנדל · ותשמיש

לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם: לב שַׁבַּת
שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ
בָּעֶרֶב מֵעֶרֶב עַד־עֶרֶב תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם: פ ששי לג וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: לד דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר
בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת
שִׁבְעַת יָמִים לַיהוָה: לה בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: לו שִׁבְעַת יָמִים תַּקְרִיבוּ אִשֶּׁה
לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם
אִשֶּׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הִוא כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:
לז אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
לְהַקְרִיב אִשֶּׁה לַיהוָה עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וּנְסָכִים דְּבַר־יוֹם
בְּיוֹמוֹ: לח מִלְּבַד שַׁבְּתֹת יְהוָה וּמִלְּבַד מַתְּנוֹתֵיכֶם וּמִלְּבַד
כָּל־נִדְרֵיכֶם וּמִלְּבַד כָּל־נִדְבֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה:
לט אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאָסְפְּכֶם אֶת־
תְּבוּאַת הָאָרֶץ תָּחֹגּוּ אֶת־חַג־יְהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן שַׁבָּתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שַׁבָּתוֹן: מ וּלְקַחְתֶּם לָכֶם

רש"י

לילה כמלאכת יום: (לה) מקרא קדש. קדשהו בכסות נקיה ובתפלה ובשאר י"ט במאכל ובמשתה ובכסות נקיה ובתפלה: (לו) עצרת היא. עצרתי אתכם אצלי כמלך שזמן את בניו לסעודה לכך וכך ימים כיון שהגיע זמנן לפטר אמר בני בבקשה מכם עכבו עמי עוד יום אחד קשה עלי פרידתכם: כל מלאכת עבודה. אפילו מלאכה שהיא עבודה לכם שאם לא תעשוה יש חסרון כיס בדבר: לא תעשו. יכול אף חולו של מועד יהא אסור במלאכת עבודה ת"ל היא: (לז) עלה ומנחה. מנחת נסכים הקריבה עם העולה: דבר יום ביומו. חוק הקצוב בחומש הפקודים: דבר יום ביומו. הא אם עבר יומו בטל קרבנו: (לט) אך בחמשה עשר יום. תחגו. קרבן שלמים לחגיגה יכול תדחה את השבת תלמוד לומר אך הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה: באספכם את תבואת הארץ. שיהא חדש שביעי זה בא בזמן אסיפה מכאן שנצטוו לעבר את השנים שאם אין

מותבניכון: לב שבת שבתא הוא לכון ותענון ית נפשתיכון
בתשעה לירחא ברמשא מרמשא עד רמשא תנוחון ניחכון:
לג ומליל יי עם משה למימר: לד מלל עם בני ישראל למימר
בחמשא עשרא יומא לירחא שביעאה הדין חגא דמטליא
שבעת יומין קדם יי: לה ביומא קדמאה מערע קדיש כל
עבידת פלחן לא תעבדון: לו שבעא יומין תקרבון קרבנא
קדם יי ביומא תמינאה מערע קדיש יהי לכון ותקרבון
קרבנא קדם יי כנש תהון כל עבידת פלחן לא תעבדון:
לז אלין מועדיא דיי די תערעון יתהון מערעי קדיש לקרבא
קרבנא קדם יי עלתא ומנחתא נכסת קודשין ונסוכין פתגם
יום ביומה: לח בר שביא דיי ובר מתנתיכון ובר כל נדריכון
ובר כל נדבתיכון די תתנון קדם יי: לט ברם בחמשא
עשר יומא לירחא שביעאה במכנשיכון ית עללת ארעא
תחגון ית חגא קדם יי שבעא יומין ביומא קדמאה ניחא
וביומא תמינאה ניחא: מ ותסבון לכון ביומא קדמאה פרי

רשב"ם

(לט) אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי תוח' אע"פ שראש השנה ויום הכפורים באים לזכרון לכפרה אבל סוכות בא לשמחה ולהודאה על שמילא בתיהם כל טוב בימי אסיפה:

בעל הטורים

שמנה. כנגד ה"פ נסך דכתיבי בפ' וכנגד חמשה שמות שיש לנסך ותמשה

רש"י

שעבור שנים שהוא באמצע הקיץ או בחורף: תחגו. שלמי חגיגה: שבעת ימים. אם לא הביא בזה יביא בזה יכול יהא מביאן כל שבעה ת"ל וחגותם אותו יום אחד במשמע ולא יותר ולמה נאמר שבעה לתשלומין:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ממצורע מה להלן מחיים דכתיב אחריו ושחט אף כאן מחיים: פ דלא נאמר מדכתיב הכא בעצם היום דדוקא על היום הזהיר: ע הא דלא מפרש רש"י את מקרא קדש בפסוק כ"ז על קדשהו בכסות נקיה כו' כי שם יכול לפרש דבא לאסור שלא יהא היום לענין עשיית מלאכה. אבל כיון דכתב רש"י בפסוק ל"ה דמלאכה לילה ילפינן מדכתיב כל מלאכה לא תעשו ע"כ מקרא קודש בא ללמד לקדשו בכסות כו': פ מדהפסיק במנחה בין עולה ובין זבח: צ ר"ל בפ' פינחס:

בַּיּ֣וֹם הָרִאשׁ֗וֹן פְּרִ֞י עֵ֤ץ הָדָר֙ כַּפֹּ֣ת תְּמָרִ֔ים וַעֲנַ֥ף עֵץ־עָבֹ֖ת וְעַרְבֵי־נָ֑חַל וּשְׂמַחְתֶּ֗ם לִפְנֵ֛י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם שִׁבְעַ֥ת יָמִֽים׃ מא וְחַגֹּתֶ֤ם אֹתוֹ֙ חַ֣ג לַיהוָ֔ה שִׁבְעַ֥ת יָמִ֖ים בַּשָּׁנָ֑ה חֻקַּ֤ת עוֹלָם֙ לְדֹרֹ֣תֵיכֶ֔ם בַּחֹ֥דֶשׁ הַשְּׁבִיעִ֖י תָּחֹ֥גּוּ אֹתֽוֹ׃ מב בַּסֻּכֹּ֥ת תֵּשְׁב֖וּ שִׁבְעַ֣ת יָמִ֑ים כָּל־הָֽאֶזְרָח֙ בְּיִשְׂרָאֵ֔ל יֵשְׁב֖וּ בַּסֻּכֹּֽת׃ מג לְמַ֘עַן֮ יֵדְע֣וּ דֹרֹתֵיכֶם֒ כִּ֣י בַסֻּכּ֗וֹת הוֹשַׁ֙בְתִּי֙ אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל בְּהוֹצִיאִ֥י אוֹתָ֖ם מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם אֲנִ֖י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ מד וַיְדַבֵּ֣ר מֹשֶׁ֔ה אֶת־מֹעֲדֵ֖י יְהוָ֑ה אֶל־בְּנֵ֖י יִשְׂרָאֵֽל׃ פ

כד שביעי א וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ ב צַ֞ו אֶת־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל וְיִקְח֨וּ אֵלֶ֜יךָ שֶׁ֣מֶן זַ֥יִת זָ֛ךְ כָּתִ֖ית לַמָּא֑וֹר לְהַעֲלֹ֥ת נֵ֖ר תָּמִֽיד׃ ג מִחוּץ֩ לְפָרֹ֨כֶת הָעֵדֻ֜ת בְּאֹ֣הֶל מוֹעֵ֗ד

רש"י

(מ) פרי עץ הדר · עץ שטעם עצו ופריו שוה : הדר · הדר באילנו משנה לשנה וזהו אתרוג : כפת תמרים · חסר וי"ו למד שאינה אלא אחת : וענף עץ עבת · שענפיו קלועים כעבותות וכחבלים וזהו הדס העשוי כמין קליעה : (מב) האזרח · זה אזרח : בישראל · להוציא את הגרים : (מג) כי בסכות הושבתי · ענני כבוד : (ב) צו את בני ישראל · זו פרשת מצות הנרות ופרשת ואתה תצוה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן לפרש צורך המנורה וכן משמע ואתה סופך לצוות את בני ישראל על כך : שמן זית זך · שלשה שמנים יוצאים מן הזית הראשון קרוי זך וכן מפורשין במנחות : תמיד · מלילה ללילה כמו עולת תמיד שאינה אלא מיום ליום : (ג) לפרכת העדת · שלפני הארון שהוא קרוי עדות · ורבותינו דרשו על נר מערבי שהוא עדות לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל שנותנה שמן כמדת חברותי'

רשב"ם

עצרת · עצירת מניעת מלאכה : (מ) וענף עץ עבות · קמץ הוא · כמו קדוש · טהור · עמוק · גדול · כלומר ענף של עץ מעובה הרבה : (מב) כל האזרח · אפי' אותן שיש להם בתים · ישבו בסוכות : (מג) למען ידעו דורותיכם · פשוטו כדברי האומרים במס' סוכה · סוכה ממש · וזה טעמו של דבר חג הסוכות תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך באספך את תבואת הארץ ובתיכם מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר · למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא

ויישוב

אילנא אתרוגין ולולבין והדסין וערבין דנחל ותחדון קדם יי אלהכון שבעת יומין: מא ותחגון יתיה חגא קדם יי שבעת יומין בשתא קים עלם לדריכון בירחא שביעאה תחגון יתיה: מב במטליא תיתבון שבעת יומין כל יציבא בישראל יתבון במטליא: מג בדיל דידעון דריכון ארי במטליות ענני אותבית ית בני ישראל באפקותי יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון: מד ומליל משה ית סדר מועדיא דיי ואלפנון לבני ישראל: א ומליל יי עם משה למימר: ב פקד ית בני ישראל ויסבון לך משח זיתא דכיא כתישא לאנהרא לאדלקא בוציניא תדירא: ג מברא לפרכתא דסהדותא במשכן זמנא

רשב״ם

יישוב ובלא נחלה ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתים מלאים כל טוב ואל תאמרו בלבבכם כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וכסדר הזה נמצא בפרשת עקב תשמעון. וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ה׳ אלהיך זה ארבעים שנה וגו׳ ויאכילך את המן וגו׳. ולמה אני מצוה לך לעשות זאת. כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ הטובה ואכלת ושבעת. ורם לבבך ושכחת את ה׳ וגו׳ ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. וזכרת את ה׳ אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע הקב״ה את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב. לבלתי רום לבבו על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשה לנו את החיל הזה: (ב) ויקחו אליך שמן זית זך. פרשת זו נשנית לפי

בעל הטורים

טבילות לכה״ג ותמצא תפלות: (מ) פרי עץ הדר כפת תמרים. פרי עץ הדר בגימטריא (ע״ה) אתרוגים: ענף חסר וי״ו בשביל ששה דברים הפוסלים בו ואלו הן יבש גזול אשירה עיר הנדחת נקטם ראשו ושל עובדי כוכבים ומזלות. כפת תמרים היינו לולב. לולב בגימטריא חיים. לכך יבש פסול. עץ חיים היינו לולב שעולה כמנין חיים וכן תודיעני אורח חיים: (מב) בסכות תשבו שבעת ימים. כנגד שבעת ענני כבוד וכנגד שבעת הימים שישראל יושבין בסוכות זוכין לז׳ חופות ואלו הן ענן: עשן. נוגה. אש. להבה. כבוד שכינה. וסכת לויתן. ולזה לעשות סוכות בתחלת החורף שאם היו עושים אותם בקיץ לא היה ניכר אלא היה נראה שעושין אותן לצל: (מג) למען ידעו כי בסוכות הושבתי. תגין על כ״ף דבסוכות דעל כ׳ אמה אדם יודע שיושב בצל סוכה: (ג) מחוץ לפרוכת העדות. וכן בואתה תלוה אשר על העדות וזהו שאמרו הז״ל שנר מערבי הוא עדות שהשכינה

יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אַהֲרֹן מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ד עַל הַמְּנֹרָה הַטְּהֹרָה יַעֲרֹךְ אֶת־הַנֵּרוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד׃ פ ה וְלָקַחְתָּ סֹלֶת וְאָפִיתָ אֹתָהּ שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת׃ ו וְשַׂמְתָּ אוֹתָם שְׁתַּיִם מַעֲרָכוֹת שֵׁשׁ הַמַּעֲרָכֶת עַל הַשֻּׁלְחָן הַטָּהֹר לִפְנֵי יְהוָה׃ ז וְנָתַתָּ עַל־הַמַּעֲרֶכֶת לְבֹנָה זַכָּה וְהָיְתָה לַלֶּחֶם לְאַזְכָּרָה אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ח בְּיוֹם הַשַּׁבָּת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם׃ ט וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ כִּי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאִשֵּׁי יְהוָה חָק־עוֹלָם׃ ס י וַיֵּצֵא בֶּן־אִשָּׁה יִשְׂרְאֵלִית וְהוּא בֶּן־אִישׁ מִצְרִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרְאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי׃ יא וַיִּקֹּב

רש"י

וממנה היה מתחיל ד וכה היה מסיים: יערך אותו אהרן מערב עד בקר. יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר וכן כדאי אף ללילי תקופת טבת ומדה זו הוקבעה להם: (ד) המנרה הטהרה. שהיא זהב טהור. ד"א על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה תחלה מן האפר: (ו) שש המערכת. שש חלות המערכת האחת: השלחן הטהור. של זהב טהור. ד"א על טהרו של שולחן ש שלא יהיו הסניפין מגביהין את הלחם מעל גבי השלחן: (ז) ונתת על המערכת. על כל אחת משתי המערכות היו ת שני בזיכי לבונה מלא קומץ לכל אחת: והיתה. הלבונה הזאת ללחם לאזכרה. שאין מן הלחם לגבוה כלום אלא הלבונה נקטרת כשמסלקין אותו. בכל שבת ושבת והיא לזכרון ללחם שעל ידה הוא נזכר למעלה. כקומץ שהוא אזכרה למנחה: והיתה. המנחה הזאת שכל דבר הבא מן התבואה בכלל מנחה הוא: (ט) ואכלהו. מוסב על הלחם א שהוא לשון זכר: (י) ויצא בן אשה ישראלית. מהיכן יצא ב רבי לוי אומר מעולמו יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה. ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחויב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן. אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב. נכנס לבית דינו

של

יסדר יתה אהרן מרמשא עד צפרא קדם יי תדירא קים עלם לדריכון : ד על מנרתא דכיתא יסדר ית בוציניא קדם יי תדירא : ה ותסב סלתא ותיפי יתה תרתא עשרי גריצן תרין עסרונין תהי גריצתא חדא : ו ותשוי יתהון תרתין סדרין שית סדרא על פתורא דכיא קדם יי : ז ותתן על סדרא לבנתא דכיתא ותהי ללחם לאדכרתא קרבנא קדם יי : ח ביומא דשבתא ביומא דשבתא יסדרנה קדם יי תדירא מן קדם בני ישראל קים עלם : ט ותהי לאהרן ולבנוהי ויכלנה באתר קדיש ארי קדש קודשין הוא לה מקרבניא דיי קים עלם : י ונפק בר אתתא בת ישראל והוא בר גבר מצראה בגו בני ישראל ונצו במשריתא בר אתתא בת ישראל וגברא בר ישראל : יא ופרש בר אתתא בת ישראל ית שמא וארגז

רשב״ם

שהמנורה נוכח השלחן להאיר אל השלחן שעליו לחם הפנים שמפורש כאן שכל זה מתיקון השלחן והמנורה · השמן להאיר · והפת לערוך : (יא) ויקב׳ הזכיר את השם

בעל הטורים

בישראל: (ה) ואפית אותה בגימטריא כמין תבה פרוצה (ע״ש) · וגימ׳ ספינה רקדת (עי׳ מנחות ד׳ נ״ד) בלחם הפנים כ״ד אצבעות והם י״ב חלות כנגד י״ב מזלות שחוזרין בלילה בכ״ד שעות שביום והם שש שש מערכות כנגד ששה ימי בראשית שבהן נברא העולם שהכל מתקיים בזכות ישראל : (י) ויצא בן אשה ישראלית · סמך מקלל לביום השבת לומר שהמקלל

רש״י

של משה ויצא מחויב עמד וגדף : בן איש מצרי · הוא המצרי שהרג משה : בתוך בני ישראל · מלמד שנתגייר : וינצו במחנה · על עסקי המחנה : ואיש הישראלי · זה שכנגדו שמיחה בו ג מטע אהלו : (יא) ויקב · כתרגומו

עיקר ש״ח ובאר״ח

ד פי׳ כשהדליק בערב הראשון הדליק תחלה נר המערבי וכשבא בשחרית להטיב את הנרות היה מטיב כל הנרות לבד נר מערבי שהיה עוד דולק ולא היה מיטיבה עד הערב: ש שהיו ל״ח סניפין להלחם לבנות ביניהם שלא יתעפשו · ולא הניח הוסם תחת הלחם לפי שהיו מונחים על עקבו של שלחן: ת היו ר״ל הלבונה וכמה היו ב׳ בזיכי לבונה כו׳ ופי׳ על המערכה סמוך למו ועליו תמה מנחה: א [דק״ל דמתחיל והיתה בל״נ ומסיים והכלוהו בל״ז · לכן מפרש דקאי והכלוהו על הלחם · א״כ]: ב שבפ׳ שלמעלה היים חק עולם ודרש סמוכים שיצא מעולמו : ג שלא

בֶּן־הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרְאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיְקַלֵּל וַיָּבִיאוּ אֹתוֹ אֶל־
מֹשֶׁה וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת־דִּבְרִי לְמַטֵּה־דָן׃ יב וַיַּנִּיחֻהוּ
בַּמִּשְׁמָר לִפְרֹשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה׃ פ יג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יד הוֹצֵא אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
וְסָמְכוּ כָל־הַשֹּׁמְעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־
הָעֵדָה׃ טו וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־
יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא חֶטְאוֹ׃ טז וְנֹקֵב שֵׁם־יְהוָה מוֹת יוּמָת
רָגוֹם יִרְגְּמוּ־בוֹ כָּל־הָעֵדָה כַּגֵּר כָּאֶזְרָח בְּנָקְבוֹ־שֵׁם יוּמָת׃
יז וְאִישׁ כִּי יַכֶּה כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוּמָת׃ יח וּמַכֵּה נֶפֶשׁ־
בְּהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה נֶפֶשׁ תַּחַת נָפֶשׁ׃ יט וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוּם
בַּעֲמִיתוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יֵעָשֶׂה לּוֹ׃ כ שֶׁבֶר תַּחַת שֶׁבֶר
עַיִן תַּחַת עַיִן שֵׁן תַּחַת שֵׁן כַּאֲשֶׁר יִתֵּן מוּם בָּאָדָם כֵּן

רש"י

ופריש ד שנקב שם המיוחד וגדף והוא שם המפורש ששמע מסיני: ושם אמו שלומית בת דברי. שבחן של ישראל שפרסמה הכתוב לזו לומר שהיא לבדה היתה זונה: שלמית. דהות פטפטה שלם עלך שלם עליכון מפטפטת בדברים שואלת בשלום הכל: בת דברי. דברנית היתה מדברת עם כל אדם לפיכך קלקלה: למטה דן. מגיד שהרשע גורם גנאי לו גנאי לאביו גנאי לשבטו כיוצא בו אהליאב בן אחיסמך למטה דן שבח לו שבח לאביו שבח לשבטו: (יב) ויניחהו. לבדו ולא הניחו מקושש עמו ששניהם היו בפרק אחד ויודעים היו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת אבל לא פורש להם באיזו מיתה

לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו. אבל מקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לא: (יד) השומעים. אלו העדים: כל. להביא את הדיינים: את ידיהם. אומרים לו דמך בראשך ואין אנו נענשים במיתתך שאתה גרמת לך: כל העדה. במעמד כל העדה מכאן ששלוחו של אדם כמותו: (טו) ונשא חטאו. בכרת כשאין התראה: (טז) ונקב שם. אינו חייב עד שיפרש את השם ולא המקלל בכינוי: ונקב. לשון קללה כמו מה אקב: (יז) ואיש כי יכה. לפי שנאמר מכה איש וגו' אין לי אלא שהרג את האיש. אשה וקטן מניין ת"ל כל נפש אדם: (כ) כן ינתן בו. פירשו רבותינו שאינו נתינת

מום

וְאַיְתִיאוּ יָתֵהּ לְוָת מֹשֶׁה וְשׁוּם אִמֵּהּ שְׁלֹמִית בַּת דִּבְרִי לְשִׁבְטָא דְדָן: יב וְאַסְרוּהִי בְּבֵית מַטְרָא עַד דְּיִתְפְּרַשׁ לְהוֹן עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ: יג וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: יד אַפֵּק יָת דְּאַרְגֵּז לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וְיִסְמְכוּן כָּל דִּי שְׁמָעוּ יָת יְדֵיהוֹן עַל רֵישֵׁהּ וְיִרְגְּמוּן יָתֵהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא: טו וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימָר גְּבַר גְּבַר דִּי יַרְגֵּז קֳדָם אֱלָהֵהּ וִיקַבֵּל חוֹבֵהּ: טז וְדִי פָרֵשׁ שְׁמָא דַיְיָ אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל מִרְגַּם יִרְגְּמוּן בֵּהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא כְּגִיּוֹרָא כְּיַצִּיבָא בְּפָרָשׁוּתֵהּ שְׁמָא יִתְקְטֵל: יז וּגְבַר אֲרֵי יִקְטוֹל כָּל נַפְשָׁא דַאֲנָשָׁא אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל: יח וּדְיִקְטוֹל נְפַשׁ בְּעִירָא יְשַׁלְמִנַּהּ נַפְשָׁא חֲלַף נַפְשָׁא: יט וּגְבַר אֲרֵי יִתֵּן מוּמָא בְּחַבְרֵיהּ כְּמָא דִי עֲבַד כֵּן יִתְעֲבֵד לֵהּ: כ תַּבְרָא חֲלַף תַּבְרָא עֵינָא חֲלַף עֵינָא שִׁנָּא חֲלַף שִׁנָּא כְּמָא דִי יִתֵּן מוּמָא בַּאֲנָשָׁא כֵּן יִתְיְהֵב בֵּהּ:

רשב״ם

ואח״כ ברכו: (טו) איש איש כי יקלל אלהיו׳ סתם בכינוי בלא פירוש שם המובהק: (טז) ומפרש השם המובהק יתברך שמו · ואח״כ מקללו׳ מות יומת · לפי פשוטו יש לפרש כן: (יח) ומכה נפש בהמה ממיתה לגמרי:

בעל הטורים

ומקושש היו בזמן א׳ ולומר שהמחלל שבת ככופר בעיקר: (יא) ויקלל ד׳ במסרה · הכא · ואידך · ושמעי הלך בצלע ההר הלוך ויקלל (ש״ב ט״ז) · ויקלל הפלשתי את דוד (ש״א י״ז) · ויקלל את יומו (איוב ג׳) דאיתקש קללת נשיא לקללת השם כדכתיב אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור על כן נהרג שמעי והפלשתי אבל איוב שלא רצה לקלל כדכתיב כאחת הנבלות תדברי ולא קלל רק את יומו על כן ויוסף ה׳ לאיוב למשנה: (יב) ויניחהו · ב׳ במסרה · הכא ואידך ויניחהו מחוץ לעיר גבי לוט וינחוהו מחוץ לעיר למה ויניחהו במשמר כדי לשמרו:

רש״י

מום ממש אלא תשלומי ממון שמין אותו כעבד ז לכך כתיב בו לשון נתינה

עיקר ש״ח ובאר״ח

הניחו לטעמת שם אמנו: ד [רש״י בא ללמד לנו כי הדגש בקו״ף של ויקב מורה על חסרון הנו״ן כי שרשו נקב אשר הוראתו ופירש כתרגומו · נא״ל]: ה ולפיכך לא הניחום כיחד: ו [אף דלעיל כתב רש״י כי הוראת נקב הוא פירש וכאן כתב שהוא לשון קללה · אבל רש״י הנכר דאינו תיבת עד שיפרש ויקלל והשורש נקב כולל שתי הוראות כאחד פרש וקלל · נא״ל]: ז ר״ל ששמין כמה היה

יִנָּתֶן בּוֹ׃ מפטיר כא וּמַכֵּה בְהֵמָה יְשַׁלְּמֶנָּה וּמַכֵּה אָדָם יוּמָת׃ כב מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כַּגֵּר כָּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיּוֹצִיאוּ אֶת־הַמְקַלֵּל אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אָבֶן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ פ פ

קכ"ד פסוקים. עוזיא"ל סימן: ומפטירין והכהנים הלוים ביחזקאל סי' כ"ד:

רש"י

דבר הנתון מיד ליד: (כא) ומכה בהמה ישלמנה. למעלה דבר בהורג בהמה וכאן דבר בעושה בה חבורה: ומכה אדם יומת. אפילו לא הרגו אלא עשה בו חבורה שלא נאמר כאן נפש ובמכה אביו ואמו דבר הכתוב ט ובא להקישו למכה בהמה מה מכה בהמה מחיים אף מכה אביו ואמו מחיים פרט למכה לאחר מיתה לפי שמצינו שהמקללו לאחר מיתה חייב הוצרך לומר במכה שפטור ומה בבהמה בחבלה שאם אין חבלה אין תשלומין אף מכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהם חבורה: (כב) אני ה' אלהיכם. אלהי כולכם כשם שאני מיחד שמי עליכם כך אני מיחדו על הגרים: (כג) ובני ישראל עשו. כל המצוה האמורה בסקילה במקום אחר דחיה רגימה ותלייה:

חסלת פרשת אמור

תרי"ג פרשת אמור יש בה ס"ג מצות. כ"ד עשין ול"ט לאוין:

עשין		לאוין
(רסג)	שלא יטמא כהן הדיוט למתים זולתי אל המפורשים במקרא שנאמר. אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא יטמא בעמיו:	קנט
(רסד) קה	שיטמאו הכהנים לקרוביהם המפורשים בכתוב שהם ששה ואם לא רצו מטמאין אותם בעל כרחם כאשר מפורש אצלינו מרבותינו המקובלים על פסוק שנאמר לה יטמא:	
(רסה)	שלא ישמש כהן טבול יום עד שיעריב שמשו כי קודם הערב שמש אחר הטבילה נעשה שני לטומאה. שנא' קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו שם אלהיהם:	קס
(רסו)	שלא ישא ויבעול כהן בין גדול בין הדיוט אשת זונה שנאמר אשה זונה לא יקחו:	קסא
(רסז)	שלא ישא ויבעול כהן בין גדול בין הדיוט אשה חללה שנאמר וחללה לא יקחו:	קסב
(רסח)	שלא ישא ויבעול כל כהן שום אשה גרושה שנאמר ואשה גרושה מאישה לא יקחו:	קסג

כא וּדְיִקְטוֹל בְּעִירָא יְשַׁלְמִנַּהּ וּדְיִקְטוֹל אֲנָשָׁא יִתְקְטֵל: כב דִּינָא חֲדָא יְהֵי לְכוֹן כְּגִיוֹרָא כְּיַצִּיבָא יְהֵי אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: כג וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאַפִּיקוּ יָת דְּאַרְגֵּז לְמִבְּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגָמוּ יָתֵהּ אַבְנָא וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבַדוּ כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

רשב״ם

(כא) ומכה בהמת ישלמנה · חובל · אע״פ שאינו ממיתה לגמרי :

עיקר ש״ת ובאר״ת

יפה בלא מום · וכמה נפחת דמיו עתה ומשלם את הפחת : ח דישלמנה משמע משלים הפחת : ט כיון דלא כתיב כאן נפש ש״מ דבהכאה בלא מיתה מדבר · ובשאר אדם כתיב מכה איש ומת אלא ע״כ במכה אביו ואמו עיירי :

מנין המצות

תרי״ג	עשין		לאוין
(רסט)	קו	לקדש זרעו של אהרן ולהקדימו לכל דבר שבקדושה מאחר שהש״י בחר בהם וקרבם ולקחם לעבודתו שנא׳ וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב :	
(ער)		שלא יכנס כהן גדול באהל המת ואפי׳ לאותם המתים שחובה על שאר הכהנים לטמא הוא אינו יכול להטמא שנאמר ועל כל נפשות מת לא יבא :	קסד
(רעא)		שלא יטמא כהן גדול לא במגע ולא במשא אפילו לאביו ולאמו שנאמר לאביו ולאמו לא יטמא :	קסה
(ערב)	קז	שישא הכהן גדול נערה בתולה ולא קטנה ובוגרת שנא׳ והוא אשת בבתוליה יקח :	
(רעג)		שלא ישא כהן גדול את האלמנה ואפי׳ מן האירוסין שנאמר אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח :	קסו
(רעד)		שלא יבעול כהן גדול את האלמנה ואפי׳ בלא קדושין שנאמר ולא יחלל זרעו בעמיו :	קסז
(ערה)		שלא יעבוד כהן בעל מום קבוע בבהמ״ק שנא׳ איש מזרעך לדורותם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב וגו׳ :	קסח
(רעו)		שלא יעבוד כהן בעל מום עובר כל זמן שהמום בו שנאמר כי כל איש אשר בו מום לא יקרב וגו׳ :	קסט
(רעז)		שלא יכנס כהן בעל מום להיכל שנאמר אך אל הפרוכת לא יבא :	קע
(רעח)		שלא יעבוד כהן בעודו טמא שנאמר ולא יחללו את שם קדשי :	קעא

שלא

תרי״ג עשין			לאוין
(רעט)		שלא יאכל כהן טמא תרומה שנא׳ איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב בקדשים לא יאכל עד אשר יטהר :	קעב
(רפ)		שלא יאכל כל זר תרומה ובכורים שנקראו תרומה שנאמר וכל זר לא יאכל קדש :	קעג
(רפא)		שלא יאכל תושב כהן ושכירו תרומה כנזכר שנאמר תושב כהן ושכיר לא יאכל קדש :	קעד
(רפב)		שלא יאכל ערל קדש ותרומה ונלמד מגזרה שוה נאמר תושב ושכיר בפסח וכן בתרומה מה תושב ושכיר שנא׳ בפסח כל ערל אסור בו אף תושב ושכיר האמור בתרומה כל ערל אסור בה וה״ה לכל שאר הקדשים :	קעה
(רפג)		שלא תאכל החללה את הקדש דהיינו תרומה וחזה ושוק שנאמר ובת כהן כי תהיה לאיש זר היא בתרומת הקדשים לא תאכל :	קעו
(רפד)		שלא לאכול טבל דהיינו הדבר שלא ניטל ממנו תרומה ומעשרות שנאמר ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו לה׳ :	קעז
(רפה)		שלא להקדיש בעלי מומים לגבי מזבח שנא׳ כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם :	קעח
(רפו)	קח	שיהיו כל הקרבנות הקרבים על גבי המזבח שלמים במינם ותמימים מן המומים שנתפרשו בכתוב ואותן שאמרו ע״פ הקבלה שהן מומין שנא׳ תמים יהיה לרצון:	
(רפז)		שלא ינתן מום בקדשים שנא׳ כל מום לא יהיה בו :	קעט
(רפח)		שלא לשחוט בעלי מומין לשם קרבן שנא׳ עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב לא תקריבו אלה לה׳:	קפ
(רפט)		שלא להקטיר אמורי בעלי מומין שנא׳ ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה׳ :	קפא
(רצ)		שלא לזרוק דם בעלי מומין לגבי המזבח שנאמר ומעוך וכתות ונתוק וכרות לא תקריבו לה׳ :	קפב
(רצא)		שלא לסרס שום בעל חי ומכ״ש אדם שנא׳ ובארצכם לא תעשו :	קפג
(רצב)		שלא להקריב קרבנות בעלי מומין מיד העובדי כוכבי׳ שנאמר ומיד בן נכר לא תקריבו :	קפד
(רצג)	קט	להקריב קרבן מהבהמות אחר שיהיו מבן שמנת ימים או יותר אך לא פחות מזה כי אז יקרא מחוסר זמן בגופו שנא׳ שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה׳ :	
(רצד)		שלא נשחוט כל עיקר בהמה ובנה ביום אחד שנא׳ ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד :	קפה

תרי"ג עשין | | | לאוין

(רצה) שלא לעשות שום דבר שימשך ממנו חילול השם הנכבד והנורא אשר בחר בנו מכל עם להיות לו עם סגולתו שנא' ולא תחללו את שם קדשי : — קפו

(רצו) קי חובה עלינו לקדש את השם ולמסור אפי' נפשנו למות על קיום מצות הדת שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' מקדשכם וגו' :

(רצז) קיא לשבות ממלאכת עבודה ביום ראשון של פסח שנא' ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם :

(רצח) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום ראשון של פסח שהוא יום ט"ו בניסן שנא' ביום הראשון מקרא קדש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו : — קפז

(רצט) קיב להקריב קרבן מוסף בכל שבעת ימי הפסח שנא' והקרבתם אשה לה' שבעת ימים :

(ש) קיג לשבות ממלאכת עבודה ביום שביעי של פסח שנא' ביום השביעי מקרא קדש :

(שא) שלא נעשה מלאכת עבודה ביום שביעי ש"פ שנא' ביום השביעי מקרא קדש כל מלאכת עבודה לא תעשו: — קפח

(שב) קיד להקריב ביום שני ש"פ שהוא ששה עשר בניסן יתר על קרבן המוסף מנחת העומר שנא' והבאתם את עומר ראשית קצירכם גו' והניף את העומר לרצונכם ממחרת השבת :

(שג) שלא לאכול לחם העשוי מתבואה חדשה קודם שישלם יום ששה עשר בניסן שנא' ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה : — קפט

(שד) שלא לאכול קלי מתבואה חדשה קודם שישלם יום ט"ז בניסן שנא' וקלי לא תאכלו עד עצם היום הזה : — קצ

(שה) שלא לאכול כרמל מן החדש קודם שישלם יום ט"ז בניסן שנא' וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה : — קצא

(שו) קטו לספור מיום הבאת העומר יום יום ושבוע שבוע עד מלאות תשעה וארבעים יום שהם שבעה שבועות תמימות שנא' וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה עד ממחרת השבת השביעי' תספרו חמשים יום:

(שז) קטז להביא ביום חמשים מהקרבת העומר שתי הלחם חמץ עם הקרבנות הבאים בגלל הלחם מלבד מוסף היום שנא' ממושבותיכם תביאו לחם תנופה שתים שני עשרונים סולת תהיינה חמץ תאפינה וגו' :

(שח) קיז לשבות ממלאכת עבודה ביום עצרת שנא' וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש יהיה לכם :

תרי"ג עשין | לאוין

(שט) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום עצרת שנא' כל מלאכת עבודה לא תעשו וגו' : קצב

(שי) קיח לשבות ממלאכת עבודה בראש השנה שנאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא קודש :

(שיא) שלא לעשות מלאכת עבודה בראש השנה שנא' כל מלאכת עבודה לא תעשו : קצג

(שיב) קיט להקריב קרבן מוסף בראש השנה שנאמר והקרבתם אשה לה' :

(שיג) קכ להתענות ביום הכפורים שנא' אך בעשור לחדש השביעי הזה יום הכפורים הוא מקרא קדש יהיה לכם ועניתם את נפשותיכם :

(שיד) קכא להקריב קרבן מוסף ביום הכפורים שנא' והקרבתם אשה לה' :

(שטו) שלא לעשות מלאכה כל עיקר ביום הכפורים שנא' וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה : קצד

(שטז) שלא לאכול ולשתות ביום הכפורים שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה מעמיה: קצה

(שיז) קכב לשבות ממלאכה כל עיקר ביום הכפורים שנאמר שבת שבתון הוא לכם :

(שיח) קכג לשבות ממלאכת עבודה ביום ראשון של חג הסוכות שנאמר בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה' ביום הראשון מקרא קדש :

(שיט) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום ראשון של סוכות שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו : קצו

(שכ) קכד להקריב קרבן מוסף בחג הסוכות שנאמר שבעת ימים תקריבו אשה לה' :

(שכא) קכה לשבות ממלאכת עבודה ביום שמיני עצרת שנא' ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם :

(שכב) קכו להקריב קרבן מוסף ביום שמיני חג העצרת שנא' והקרבתם אשה לה' עצרת היא :

(שכג) שלא לעשות מלאכת עבודה ביום שמיני חג העצרת שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו : קצז

(שכד) קכז ליטול לולב אחד · ואתרוג אחד · ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס כשר · שנאמר ולקחתם לכם · ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים · וענף עץ עבות וערבי נחל וגו' :

(שכה) קכח לישב בסוכה שבעת ימים בימי החג שנאמר בסכת תשבו שבעת ימים :

והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את־משמרת מקדשי
בתעות בני־ישראל מעלי המה יקרבו אלי
לשרתני ועמדו לפני להקריב לי חלב ודם נאם אדני יהוה׃
המה יבאו אל־מקדשי והמה יקרבו אל־שלחני לשרתני
ושמרו את־משמרתי׃ והיה בבואם אל־שערי החצר הפנימית
בגדי פשתים ילבשו ולא־יעלה עליהם צמר בשרתם בשערי
החצר הפנימית וביתה׃ פארי פשתים יהיו על־ראשם
ומכנסי פשתים יהיו על־מתניהם לא יחגרו ביזע׃ ובצאתם
אל־החצר החיצונה אל־החצר החיצונה אל־העם יפשטו
את־בגדיהם אשר־המה משרתם בם והניחו אותם בלשכת
הקדש ולבשו בגדים אחרים ולא־יקדשו את־העם בבגדיהם׃
וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו כסום יכסמו את־ראשיהם׃
ויין לא־ישתו כל־כהן בבואם אל־החצר הפנימית׃
ואלמנה וגרושה לא־יקחו להם לנשים כי אם־בתולת מזרע
בית ישראל והאלמנה אשר־תהיה אלמנה מכהן יקחו׃ ואת־
עמי יורו בין קדש לחל ובין־טמא לטהור יודעם׃ ועל־ריב
המה יעמדו לשפט למשפט קרי במשפטי ושפטהו ישפטהו קרי
ואת־תורתי ואת־חקתי בכל־מועדי ישמרו ואת־שבתותי
יקדשו׃ ואל־מת אדם לא יבא לטמאה כי אם־לאב ולאם
ולבן ולבת לאח ולאחות אשר־לא־היתה לאיש יטמאו׃
ואחרי טהרתו שבעת ימים יספרו־לו׃ וביום באו אל־הקדש
אל־החצר הפנימית לשרת בקדש יקריב חטאתו נאם אדני
יהוה׃ והיתה להם לנחלה אני נחלתם ואחזה לא־תתנו
להם בישראל אני אחזתם׃ המנחה והחטאת והאשם המה

יֹאכְל֑וּם וְכָל־חֵ֥רֶם בְּיִשְׂרָאֵ֖ל לָהֶ֥ם יִהְיֶֽה׃ וְרֵאשִׁית֩ כָּל־בִּכּ֨וּרֵי כֹ֜ל וְכָל־תְּר֣וּמַת כֹּ֗ל מִכֹּל֙ תְּרוּמֹ֣תֵיכֶ֔ם לַכֹּהֲנִ֖ים יִהְיֶ֑ה וְרֵאשִׁ֤ית

ויקרא כה בהר

כה א וַיְדַבֵּ֤ר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה בְּהַ֥ר סִינַ֖י לֵאמֹֽר׃ ב דַּבֵּ֞ר אֶל־בְּנֵ֤י יִשְׂרָאֵל֙ וְאָמַרְתָּ֣ אֲלֵהֶ֔ם כִּ֤י תָבֹ֙אוּ֙ אֶל־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֥ר אֲנִ֖י נֹתֵ֣ן לָכֶ֑ם וְשָׁבְתָ֣ה הָאָ֔רֶץ שַׁבָּ֖ת לַיהוָֽה׃ ג שֵׁ֤שׁ שָׁנִים֙ תִּזְרַ֣ע שָׂדֶ֔ךָ וְשֵׁ֥שׁ שָׁנִ֖ים תִּזְמֹ֣ר כַּרְמֶ֑ךָ וְאָסַפְתָּ֖ אֶת־תְּבוּאָתָֽהּ׃ ד וּבַשָּׁנָ֣ה הַשְּׁבִיעִ֗ת שַׁבַּ֤ת שַׁבָּתוֹן֙ יִהְיֶ֣ה לָאָ֔רֶץ שַׁבָּ֖ת לַיהוָ֑ה שָֽׂדְךָ֙ לֹ֣א תִזְרָ֔ע וְכַרְמְךָ֖ לֹ֥א תִזְמֹֽר׃ ה אֵ֣ת סְפִ֤יחַ קְצִֽירְךָ֙ לֹ֣א תִקְצ֔וֹר וְאֶת־עִנְּבֵ֥י נְזִירֶ֖ךָ לֹ֣א תִבְצֹ֑ר שְׁנַ֥ת שַׁבָּת֖וֹן יִהְיֶ֥ה לָאָֽרֶץ׃ ו וְֽהָ֠יְתָה שַׁבַּ֨ת הָאָ֤רֶץ לָכֶם֙ לְאָכְלָ֔ה לְךָ֖ וּלְעַבְדְּךָ֣ וְלַאֲמָתֶ֑ךָ וְלִשְׂכִֽירְךָ֙ וּלְתוֹשָׁ֣בְךָ֔

רש"י

(א) בהר סיני. מה ענין שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצות נאמרו מסיני אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני· כך שנויה בתורת כהנים· ונ"ל שכך פירושה לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני א ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה שמסיני היו כולם כללותיהן ודקדוקיהן וחזרו ונשנו בערבות מואב: (ב) שבת לה'. לשם ה' ב כשם שנאמר בשבת בראשית: (ד) יהיה לארץ. לשדות ג ולכרמים: לא תזמר. שקוצצין ד זמורותיה ותרגומו לא תכסח ודומה לו קוצים כסוחים שרופה באש כסוחה: (ה) את ספיח קצירך. אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בשעת הקציר הוא קרוי ספיח: לא תקצור. להיות מחזיק בו כשאר קציר ה אלא הפקר יהיה לכל: נזירך. שהנזרת והפרשת בני אדם מהם ולא הפקרתם: לא תבצור. אותם אינך ו בוצר אלא מן המופקר: (ו) והיתה שבת הארץ וגו'. אע"פ שאסרתים עליך לא באכילה ולא בהנאה אסרתים אלא שלא תנהוג בהם כבעל הבית אלא הכל יהיו שוים בה אתה ושכירך ותושבך: שבת הארץ לכם לאכלה. מן השבות ז אתה אוכל ואי אתה אוכל ח מן השמור: לך ולעבדך ולאמתך. לפי שנאמר ואכלו אביוני עמך יכול יהיו אסורים באכילה לעשירים ת"ל לך ולעבדך ולאמתך הרי בעלים ועבדים ושפחות אמורים כאן:

עֲרִיסוֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל־בֵּיתֶךָ׃ כָּל־נְבֵלָה וּטְרֵפָה מִן־הָעוֹף וּמִן־הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה בְּטוּרָא דְסִינַי לְמֵימַר׃ ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לְכוֹן וְתַשְׁמֵט אַרְעָא שְׁמִטְּתָא קֳדָם יְיָ׃ ג שִׁית שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ׃ ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא נְיָח שְׁמִטְּתָא יְהֵי לְאַרְעָא דְּתַשְׁמֵט קֳדָם יְיָ חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ לָא תִכְסָח׃ ה יָת כַּתֵּי דַחֲצָדָךְ לָא תֶחֱצַד וְיָת עִנְּבֵי שִׁבְקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת שְׁמִטְּתָא יְהֵי לְאַרְעָא׃ ו וּתְהֵי שְׁמִטַּת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ וּלְעַבְדָּךְ

רשב"ם

(א) בהר סיני. קודם שהוקם אהל מועד: (ב) ושבתה. לשון ביטול: (ג) ואספת. שלא תפקיר:

בעל הטורים

(א) בהר סיני. סמך מקלל להר סיני לפי שבסיני שמעו לא תשא ונזדעזע כל העולם וזה שמע ולא נזהר ועוד כדאיתא בקדושין שם בן ד' אותיות חכמים מוסרין אותו לתלמידיהם פעם א' בשבוע לכן סמך

עיקר ש"ח ובאר"ח

א פירוש כי שמיטת קרקעות נאמרה בערבות מואב רק הכלל וזה מקץ ז' שנים תעשה שמטה (דברים ט"ו)· ופרטותיה נאמרו פה· ואמר הכתוב על הפרטות כי נאמרו בהר סיני אשר הוא למותר וע"כ בא ללמד לנו כי כל הפרטות משאר מצות אשר נאמרו בערבות מואב כמה אשר נאמרו ככה בסיני כי בסיני לא נאמרו הכללות לבד רק כל פרטותיהן ודקדוקיהן וכמו שמצינו בשמיטה: ב [כי אין לפרש שבת לה' בסמיכות אשר שנת השביעית הוא שבת אשר בה ישבת ה'· כי אין עמילות ועיפות לה' וא"צ לשביתה· כא"ר]: ג אבל מותר להפקיר הפירות בארץ אשר לא לזריעה: ד אף כי עיקר הוראת זמר הוא על סעיפים וענפים וכידוע בשרשים אבל בזה שיכרת הזמורים הרבים והמיותרים יגדלו יותר הענפים הנשארים· לכן נופל על זה הפעל זמור: ה אבל אתה קוצר ואוכלה לך ולעבדך ולאמתך וגו' ולבהמתך ולחיה וגו': ו פי' כיון שהגורם והפרשת בני אדם מהם· לכן לא תבצרם עד שיהיו הפקר מקודם לכל אדם: ז שבות הוא לשון רשות כלומר מה שהוא רשות לכל אחד לאכול ממנו דהיינו הפקר אתה אוכל: ח פירוש מן הפירות של שביעית שאמור לעצמו שלהפקירו

הַגָּרִים עִמָּךְ׃ ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה
כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃ ס ח וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים
שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת
הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה׃ ט וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה
בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ
שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם׃ י וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים
שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה
לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ׃
יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ
וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ׃ יב כִּי

רש"י

ולשכירך ולתושבך · אף ט הנכרים : (ז) ולבהמתך ולחיה · אם חיה אוכלת בהמה לא כל שכן י שמזונותיה עליך מה ת"ל ולבהמתך מקיש בהמה לחיה כל זמן שחיה אוכלת מן השדה האכל לבהמתך מן הבית · כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך ל מן הבית : (ח) שבתת שנים· שמטות שנים מ יכול יעשה ז' שנים רצופות שמטה ויעשה יובל אחריהם ת"ל ז' שנים ז' פעמים הוי אומר כל שמטה ושמטה בזמנה : והיו לך ימי שבע וגו' · מגיד לך שאע"פ שלא עשית שמטות נ עשה יובל לסוף מ"ט שנה ופשוטו של מקרא יעלו לך חשבון שנות השמטות למספר מ"ט: (ט) והעברת· לשון ויעבירו קול במחנה לשון הכרזה : ביום הכפרים · ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש אם כן למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ר"ה השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בב"ד בלבד : (י) וקדשתם · בכניסתה מקדשין אותה בב"ד ס ואומרים מקודשת השנה : וקראתם דרור· לעבדים בין נרצע בין שלא כלו לו שש שנים משנמכר אמר רבי יהודה מהו לשון דרור כמדייר בי ע דיירא וכו' שדר בכ"מ שהוא רוצה ואינו ברשות אחרים : יובל הוא · שנה זאת מובדלת משאר שנים בנקיבת שם לה לבדה ומה שמה יובל שמה על שם תקיעת שופר : ושבתם איש אל אחזתו · שהשדות פ חוזרות לבעליהן : ואיש אל משפחתו תשובו · לרבות את צ הנרצע : יובל היא שנת החמשים שנה · מה ת"ל לפי שנאמר וקדשתם וגו' כדאיתא בראש השנה ובת"כ : את נזיריה · את הענבים המשומרים אבל בוצר אתה מן המופקרים כשם שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל ק נמצאו שתי שנים קדושות

וּלְאַמְתָךְ וְלַאֲגִירָךְ וּלְתוֹתָבָךְ דְּדָיְרִין עִמָּךְ: ז וְלִבְעִירָךְ וּלְחַיְתָא דִּי בְאַרְעָךְ תְּהֵא כָל עֲלַלְתַּהּ לְמֵיכָל: ח וְתִמְנֵי לָךְ שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין שְׁבַע שְׁנִין שְׁבַע זִמְנִין וִיהוֹן לָךְ יוֹמֵי שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין אַרְבְּעִין וּתְשַׁע שְׁנִין: ט וְתַעֲבַר שׁוֹפַר יַבָּבָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא דְכִפּוּרַיָּא תַּעַבְרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן: י וּתְקַדְּשׁוּן יָת שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין וְתִקְרוֹן חֵרוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יָתְבָהָא יוֹבֵלָא הִיא תְּהֵי לְכוֹן וּתְתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּהּ וּגְבַר לְזַרְעִיתֵהּ תְּתוּבוּן: יא יוֹבֵלָא הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן וְלָא תַחְצְדוּן יָת כַּתָּהָא וְלָא תִקְטְפוּן יָת שְׁבַקְהָא: יב אֲרֵי יוֹבֵלָא

רשב״ם

(י) ושבתם איש לירושתו · כמו שמפורש לפנינו שהמוכר שדה חוזר לו בחנם ביובל: ואיש אל משפחתו· עבד. עברי חוזר חפשי ביובל: (יא) נזריה · גידולי ענבים שנשרו לא תבצרו · וכן ספיחים בתבואה:

בעל הטורים

לו שמטה: (ט) בחודש השבעי · חסר יו״ד כלומר ששבע במלות: (י) דרור· עולה במנין ת״י כמו שמנין דרור שנים היו דרורים בארץ משנכנס הבית: (יא) ספיחיה · ב׳ · הכא · ואידך (איוב י״ד) תשטוף ספיחיה עפר ארץ והיינו דאיתא בתוספתא דשביעית פורץ אדם כרמו וסותר גדרו והיינו דכתיב (שם) אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ארץ שאפי׳ אם יש לו גדר אבנים ישחקו ואף אם כא׳ על שדהו שטף מים לא יגדור אותה: נזיריה · ב׳ במסרה ·

עיקר ש״ת ובי׳אר ״ח

לכל: ט כי בכ״מ שכיר הוא קנוי קנין שנים ותושב הוא קנוי קנין עולם · ובאמת מקנת כספו כבר נכלל במה שאמר ולעבדך ולאמתך · לכן פי׳ דקאי על גרים: י כלומר כיון דהוסר לכל מכ״ם שמותר לבהמה אסר עליך שאלוה לכלכלה: ל כלומר מה שאספת מפירות שביעית לבהמתך צריך אתה לבערה מן הבית כשכלה לחיה מן השדה · כלה הראשון ברש״י נקראת בבני קמלין כי הוא פעל עבר מבנין הקל · וכלה השני נקראת הכ׳ בפת״ח והל׳ בציר״ה כי הוא בנוי מבנין פיעל: מ כי שמטה נקראת שבת כמו״ש אז תרצה הארץ את שבתותיה: נ כי שמשך הכתוב כן הוא והיו לך וגו׳ תשע וארבעים שנה את והעברת שופר: ס ולא בעשור לחודש בשעת העברת שופר תרועה של יובל: ע במדייל דירלא פי׳ שערוך שירנן גואל הסבל הסוחר ומוליך סחורות בכל מקומות: פ ויתפרש הכתוב והכתם אי׳ אל אחוזתו כי השדה חוזרת לבעליהם ושייז ינוב כחים לאחוזתו: צ דיולא ביובל כדכתיב ועבדו לעולם עד יובל: ק כמו

יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ: שני יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ: טז לְפִי ׀ רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ: יז וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ

רש"י

קדושים שמונות זו לזו שנת מ"ט שמטה ושנת החמשים יובל: (יב) קדש תהיה לכם. תופסת דמיה כהקדש יכול תצא היא לחולין ת"ל תהיה בהוייתה תהא: מן השדה תאכלו. על ידי השדה אתה אוכל מן הבית שאם כלה לחיה מן השדה צריך אתה לבער מן הבית כמה שנאמר בשביעית כך נאמר ביובל: (יג) תשובו איש אל אחוזתו. והרי כבר נאמר ושבתם איש אל אחוזתו אלא לרבות המוכר שדהו ועמד בנו וגאלה שחוזרת לאביו ביובל: (יד) וכי תמכרו וגו'. לפי פשוטו כמשמעו ועוד יש דרשה מנין כשאתה מוכר מכור לישראל חברך ת"ל וכי תמכרו ממכר לעמיתך מכור ומנין שאם באת לקנות קנה מישראל חברך ת"ל או קנה מיד עמיתך: אל תונו. זו אונאת ממון: (טו) במספר שנים אחר היובל תקנה. זהו פשוטו ליישב המקרא על אופניו על האונאה בא להזהיר כשתמכור או תקנה קרקע דע כמה שנים יש עד היובל ולפי השנים והתבואות השדה שהיא ראויה לעשות ימכור המוכר ויקנה הקונה שהרי סופו להחזירה לו בשנת היובל ואם יש שנים מועטות וזה מוכרה בדמים יקרים הרי נתאנה לוקח ואם יש שנים מרובות ואכל ממנו תבואות הרבה הרי נתאנה מוכר לפיכך צריך לקנותה לפי הזמן. וזהו שנאמר במספר שני תבואות ימכר לך לפי מנין שני התבואות שתהא עומדת ביד הלוקח תמכור לו. ורבותינו דרשו מכאן שהמוכר שדהו אינו רשאי לגאול פחות משתי שנים שתעמוד שתי שנים ביד הלוקח מיום ליום ואפילו יש שלש תבואות באותן שתי שנים כגון שמכרה לו בקמותיה. ושני אינו יוצא מפשוטו כלומר במספר שנים של תבואות ולא של שדפון ומיעוט שנים שנים: (טז) תרבה מקנתו. תמכרנה ביוקר: תמעיט מקנתו. תמעיט בדמיה: (יז) ולא תונו איש את עמיתו. כאן הזהיר על אונאת דברים שלא יקניט איש את חבירו ולא ישיאנו עצה שאינה

הוגנת

הִיא קוּדְשָׁא תְּהֵי לְכוֹן מִן חַקְלָא תֵּיכְלוּן יָת עֲלַלְתַּהּ׃ יג בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחְסַנְתֵּהּ׃ יד וַאֲרֵי תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ אוֹ תִזְבְּנוּן מִידָא דְחַבְרָךְ לָא תוֹנוּן גְּבַר יָת אֲחוּהִי׃ טו בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא בָּתַר יוֹבֵלָא תִּזְבְּנוּן מִן חַבְרָךְ בְּמִנְיַן שְׁנֵי עֲלַלְתָּא יְזַבֵּן לָךְ׃ טז לְפוּם סְגִיאוּת שְׁנַיָּא תַּסְגֵּי זְבִינוֹהִי וּלְפוּם זְעֵרוּת שְׁנַיָּא תַּזְעֵר זְבִינוֹהִי אֲרֵי מִנְיַן עֲלַלְתָּא הוּא מְזַבֵּן לָךְ׃ יז וְלָא תוֹנוּן גְּבַר יָת חַבְרֵהּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן׃ יח וְתַעְבְּדוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי תִּטְּרוּן

רשב"ם

(יב) מן השדה תאכלו · ולא מן הנאסף אל הבית שאסור לאוספו : (יז) כי מספר תבואת · שעד היובל הוא מוכר לך ולא גוף הקרקע :

בעל הטורים

הכא והידך זכו נזירים מסלג רמז סחור סחור אומרים לנזירא לכרמא לא תקרב זכו נזירים שלא תבצרו את נזיריה : (יג) איש אל אחוזתו · וסמיך ליה וכי תמכרו ממכר לעמיתך לומר נכסים שאין להם אחריות נקנין עם נכסים שיש להם אחריות ועוד סמך אל תונו איש לאחוזתו לומר שגם הקרקע יש בו אונאה עד כדי דמיו : (יד) אל תונו איש את אחיו · וסמיך ליה במספר לומר לך דבר שבמדה ובמשקל אין בו אונאה : (יז) איש את עמיתו ויראת · ס"ת שתות לומר לך שאונאה עד שתות : אני ה' אלהיכם · וסמיך ליה ועשיתם את חקותי יעשה המצות לשם פועלם : וישבתם לבטח · בטח בא"ת ב"ש שנ"ס שתשבון שנ"ס

רש"י

הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ מחשבות הוא יודע כל דבר המסור וא"ת מי יודע אם נתכוונתי לרעה ללב שאין מכיר אלא מי שהמחשבה לכך נאמר ויראת מאלהיך היודע בלבו נאמר בו ויראת מאלהיך :

עיקר ש"ח ובאר"ח

שנאמר למעלה בפסוק ה' : ר פי' אי פריקנהו לפירות שביעית או דיובל אל הקדש שביעית ויובל על הדמים : ש כי בהקדש יוצא ההקדש לחולין והדמים נתפסין בקדושתן אבל בשביעית אלה הקדושה על הדמים והפירות אינם יוצאים לחולין : ת כלומר ולא שאמר כיון דבנו יורש אותו לא ישוב השדה לאביו ביובל : א ובפרשת קדושים פירשתי : ב לפי הפשט נמשך במספר שנים וגו' אל הכתוב לפי רב השנים וגו' ולא תונו איש את עמיתו במספר השנים אל היובל ובמספר שני התבואות · ולפי הדרש הכתוב במספר שנים הוא אזהרה מובדלת כי צריך לקנות רק אם יש לו מספר שני תבואות של שתי שנים ולא פחות מזה : ג כי מקנתו הוא מקנת ומחיר הכסף אם מעט ואם הרבה :

וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָ֑ם וִישַׁבְתֶּ֥ם עַל־הָאָ֖רֶץ לָבֶֽטַח׃ שלישי שני כשהן מחוברין יט וְנָתְנָ֤ה הָאָ֙רֶץ֙ פִּרְיָ֔הּ וַאֲכַלְתֶּ֖ם לָשֹׂ֑בַע וִישַׁבְתֶּ֥ם לָבֶ֖טַח עָלֶֽיהָ׃ כ וְכִ֣י תֹאמְר֔וּ מַה־נֹּאכַ֖ל בַּשָּׁנָ֣ה הַשְּׁבִיעִ֑ת הֵ֚ן לֹ֣א נִזְרָ֔ע וְלֹ֥א נֶאֱסֹ֖ף אֶת־תְּבוּאָתֵֽנוּ׃ כא וְצִוִּ֤יתִי אֶת־בִּרְכָתִי֙ לָכֶ֔ם בַּשָּׁנָ֖ה הַשִּׁשִּׁ֑ית וְעָשָׂת֙ אֶת־הַתְּבוּאָ֔ה לִשְׁלֹ֖שׁ הַשָּׁנִֽים׃ כב וּזְרַעְתֶּ֗ם אֵ֚ת הַשָּׁנָ֣ה הַשְּׁמִינִ֔ת וַאֲכַלְתֶּ֖ם מִן־הַתְּבוּאָ֣ה יָשָׁ֑ן עַ֣ד ׀ הַשָּׁנָ֣ה הַתְּשִׁיעִ֗ת עַד־בּוֹא֙ תְּב֣וּאָתָ֔הּ תֹּאכְל֖וּ יָשָֽׁן׃ כג וְהָאָ֗רֶץ לֹ֤א תִמָּכֵר֙ לִצְמִתֻ֔ת כִּי־לִ֖י הָאָ֑רֶץ כִּֽי־גֵרִ֧ים וְתוֹשָׁבִ֛ים אַתֶּ֖ם עִמָּדִֽי׃ כד וּבְכֹ֖ל אֶ֣רֶץ אֲחֻזַּתְכֶ֑ם גְּאֻלָּ֖ה תִּתְּנ֥וּ לָאָֽרֶץ׃ ס

רביעי כה כִּֽי־יָמ֣וּךְ אָחִ֔יךָ וּמָכַ֖ר מֵאֲחֻזָּת֑וֹ וּבָ֤א גֹֽאֲלוֹ֙ הַקָּרֹ֣ב אֵלָ֔יו וְגָאַ֕ל אֵ֖ת מִמְכַּ֥ר אָחִֽיו׃ כו וְאִ֕ישׁ כִּ֛י לֹ֥א יִהְיֶה־לּ֖וֹ גֹּאֵ֑ל וְהִשִּׂ֣יגָה יָד֔וֹ וּמָצָ֖א כְּדֵ֥י גְאֻלָּתֽוֹ׃ כז וְחִשַּׁב֙ אֶת־שְׁנֵ֣י

רש"י

(יד) וישבתם על הארץ לבטח · שבעון שמיטה ישראל גולים שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה והרצת את שבתותיה וע' שנה של גלות בבל כנגד ע' שמיטות שבטלו היו: (יט) ונתנה הארץ וגו' וישבתם לבטח עליה · שלא תדאגו בשנת בצורת: ואכלתם לשבע · אף בתוך המעים תהא בו ברכה: (כ) ולא נאסף · אל תוך הבית: את תבואתנו · כגון יין ופירות האילן וספיחין הבאים מאליהם: (כא) לשלש השנים · לקצת הששית מניסן ועד ר"ה ולשביעית ולשמינית שיזרעו בשמינית במרחשון ויקצרו בניסן: (כב) עד השנה התשיעית · עד חג הסוכות של תשיעית שהוא עת בוא תבואתה של שמינית לתוך הבית שכל ימות הקיץ היו בשדה בגרנות ובתשרי הוא עת האסיף לבית ופעמים שהיתה צריכה לעשות לארבע שנים בששית שלפני השמטה השביעית שהן בטלין מעבודת קרקע שתי שנים רצופות השביעית והיובל ומקרא זה נאמר בשאר השמטות כולן: (כג) והארץ לא תמכר · ליתן לאו על חוזרת שדות לבעלים ביובל שלא יהא הלוקח כובשה: לצמתת · לפסיקה לחלוטה פסוקה עולמית: כי לי הארץ · אל תרע עינך בה שאינה שלך: (כד) ובכל ארץ אחוזתכם · לרבות בתים ועבד עברי. ודבר זה מפורש בקדושין בפ' ראשון ולפי פשוטו סמך לפרשה שלאחריו

וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְתֵיתְבוּן עַל אַרְעָא לְרוּחְצָן: יט וְתִתֵּן אַרְעָא
אִבַּהּ וְתֵיכְלוּן לְמִשְׂבַּע וְתֵיתְבוּן לְרוּחְצָן עֲלַהּ: כ וַאֲרֵי תֵימְרוּן
מָא נֵיכוֹל בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא הָא לָא נִזְרַע וְלָא נִכְנוֹשׁ יָת
עֲלַלְתָּנָא: כא וַאֲפַקֵּד יָת בִּרְכְּתִי לְכוֹן בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵתָא
וְתַעְבֵּד יָת עֲלַלְתָּא לִתְלָת שְׁנִין: כב וְתִזְרְעוּן יָת שַׁתָּא
תְּמִינֵתָא וְתֵיכְלוּן מִן עֲלַלְתָּא עַתִּיקָא עַד שַׁתָּא תְּשִׁיעֵתָא
עַד מֵעַל עֲלַלְתַּהּ תֵּיכְלוּן עַתִּיקָא: כג וְאַרְעָא לָא תִזְדַּבַּן
לַחֲלוּטִין אֲרֵי דִילִי אַרְעָא אֲרֵי דַיָּרִין וְתוֹתָבִין אַתּוּן קֳדָמַי:
כד וּבְכֹל אֲרַע אַחֲסַנְתְּכוֹן פֻּרְקָנָא תִּתְּנוּן לְאַרְעָא: כה אֲרֵי
יִתְמַסְכַּן אָחוּךְ וִיזַבֵּן מֵאַחֲסַנְתֵּהּ וְיֵיתֵי פָרִיקֵהּ דְּקָרִיב לֵהּ וְיִפְרוֹק
יָת זְבִינֵי אֲחוּהִי: כו וּגְבַר אֲרֵי לָא יְהֵי לֵהּ פָּרִיק וְתַדְבֵּק יְדֵהּ
וְיַשְׁכַּח כְּמִסַּת פֻּרְקָנֵהּ: כז וִיחַשֵּׁב יָת שְׁנֵי זְבִינוֹהִי וְיָתֵיב יָת

רשב"ם

(כא) לשלש השנים · לפי הפשט · זריעת ששית תפרנס ששית ושביעי' ושמינית יזרעו ויאכלו מתבואת ששית עד תחלת תשיעית שיתפרנסו מתבואה הנזרעת בשמינית: (כד) גאלה תתנו לארץ · אם ירצה

בעל הטורים

פמל הבית וישבו בטח: (כג) כי גרים ותושבים אתם עמדי · וסמיך ליה ובכל ארץ אחוזתכם לומר שבכל

רש"י

שלאחריו שהמוכר אחוזתו רשאי לגאלה לאחר שתי שנים או הוא או קרובו ואין הלוקח יכול לעכב: (כה) כי ימוך אחיך ומכר · מלמד שאין אדם רשאי למכור שדהו אלא מחמת דוחק עוני: ולא כולה למדה תורה דרך ארץ שישייר שדה לעצמו: וגאל את ממכר אחיו · אין הלוקח יכול לעכב: (כו) ואיש כי לא יהיה לו גואל · וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים אלא גואל שיוכל לגאול ממכרו: (כז) וחשב את שני ממכרו ·

עיקר ש"ח ובאר"ה

ד כי ועשיתם את חקותי וגו' מיירי בחוקות ומשפטים של שביעית: ה פי' לא נכנס ונקבץ בבית כיון שהוא הפקר · וזה נאמר גם על פירות שלא נזרע וכמו"ש רש"י כגון יין וכו': ו וזה אזהרה שלא יכבוש הלוקח את השדה שתחת ידו לצמיתות: ז כי ובכל הוא רבוי ולכן לא נאמר ובארץ אחוזתכם כי ובכל בא לרבות בתים וכו' ולפ"ז מזהיר הכתוב פה על יציאת היובל · ולפי פשוטו כתב רש"י כי גאולה תתנו הוא כמו בפרשה שאחריו כי בכל עת שתמצא ידו או יד קרובו לגאול את השדה אין הלוקח יכול לעכב: ח פי' מגואלי שלא

מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב
לַאֲחֻזָּתוֹ: כח וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה
מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל
וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: ס חמישי שלישי כשהן מחוברין כט וְאִישׁ כִּי־
יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת
מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ: ל וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת
לוֹ שָׁנָה תְמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לֹא לו קרי
חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: לא וּבָתֵּי
הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ
יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא: לב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי
עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם: לג וַאֲשֶׁר יִגְאַל

רש"י

כמה שנים היו עד היובל כך וכך בכמה מכרתיה לך בכך וכך עתיד היית להחזירה ביובל נמצאת קונה מספר התבואות כפי חשבון של כל שנה אכלת אותה שלש שנים או ארבע הוצא את דמיהן מן החשבון וטול את השאר וזהו והשיב את העודף בדמי המקח על האכילה שאכלה ויתננה ללוקח: לאיש אשר מכר לו. המוכר הזה שבא לגאלה: (כח) די השיב לו. מכאן שאינו גואל לחצאין: עד שנת היובל. שלא יכנס לתוך אותה שנה כלום שהיובל משמט בתחלתו: (כט) בית מושב עיר חומה. בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון: והיתה גאלתו. לפי שאמר בשדה שיכול לגאלה משתי שנים ואילך כל זמן שירצה ובתוך שתי שנים הראשונות אינו יכול לגאלה הוצרך לפרש בזה שהוא חלוף שאם רוצה לגאול בשנה ראשונה גואלה ולאחר מכאן אינו גואלה: והיתה גאלתו. של בית: ימים. ימי שנה שלימה קרויים ימים וכן תשב הנערה אתנו ימים: (ל) וקם הבית לצמיתת. יצא מכחו של מוכר ועמד בכחו של קונה: (אשר לא חומה. לו קרינן אמרו רבותינו ז"ל אע"פ שאין לו עכשיו הואיל והיתה לו קודם לכן ועיר נקבה היא והוצרך לכתוב לה אלא מתוך שצריך לכתוב לא בפנים תקנו לו במסורת זה נופל על זה): לא יצא ביבל. אמר רב ספרא אם פגע בו יובל בתוך שנתו לא יצא: (לא) ובתי החצרים. כתרגומו פצחיא עיירות פתוחות מאין חומה ויש הרבה בספר יהושע הערים והצריהם. בחצריהם ובטירותם: על שדה הארץ יחשב. הרי הן כשדות הנגאלים

אונקלוס

מוּתְרָא לִגְבַר דִּי זַבֵּן לֵהּ וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּהּ׃ כח וְאִם לָא תַשְׁכַּח
יְדֵהּ כְּמִסַּת אֲתֵב לֵהּ וִיהֵי זְבִינוֹהִי בִּידָא דִּזְבַן יָתֵהּ עַד שַׁתָּא
דְּיוֹבֵלָא וְיִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּהּ׃ כט וּגְבַר אֲרֵי יְזַבֵּן
בֵּית מוֹתַב קַרְתָּא מַקְּפָא שׁוּר וּתְהֵי פֻרְקָנֵהּ עַד מִשְׁלַם שַׁתָּא
דִּזְבִינוֹהִי עִדָּן בְּעִדָּן תְּהֵא פֻרְקָנֵהּ׃ ל וְאִם לָא יִתְפְּרַק עַד
מִשְׁלַם לֵהּ שַׁתָּא שְׁלֶמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא דִּי בְקַרְתָּא דִּי לַהּ
שׁוּרָא לַחֲלוּטִין לִדְזַבֵּן יָתֵהּ לְדָרוֹהִי לָא יִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא׃ לא וּבָתֵּי
פַצְחַיָּא דִּי לֵית לְהוֹן שׁוּר מַקַּף סְחוֹר סְחוֹר עַל חֲקַל אַרְעָא
יִתְחַשַּׁב פֻּרְקָנָא תְּהֵי לֵהּ וּבְיוֹבֵלָא יִפּוֹק׃ לב וְקִרְוֵי לֵיוָאֵי בָּתֵּי
קִרְוֵי אַחֲסַנְתְּהוֹן פֻּרְקַן עָלַם תְּהֵי לְלֵיוָאֵי׃ לג וְדִי יִפְרוֹק מִן

רשב״ם

המוכר לפדותה לפני היובל: (כז) ורצה השיב את העודף · מן השנים עד היובל שלא אכל עדיין (העודף · המעודף) · תדע כל שנים שאכל כבר: (לג) ואשר יגאל מן הלוים · כמו שבסמוך גאולת עולם תהיה ללוים ·

רש״י

הנגאלים עד היובל ויוצאין ביובל לבעלים אם לא נגאלו: גאלה תהיה לו · מיד אם ירצה ובזה יפה כחו מכח שדות שהשדות אין נגאלות עד שתי שנים: וביובל יצא · נ בחנם: (לב) וערי הלוים · מ״ח עיר שנתנו להם:

גאלת עולם · גואל מיד אפילו לפני שתי שנים אם מכרו שדה משדותיהם הנתונות להם באלפים אמה סביבות הערים או אם מכרו בית בעיר חומה גואלין לעולם ואינו חלוט לסוף שנה: (לג) ואשר יגאל מן הלוים·

עיקר ש״ח

בארץ שאין לו גואלים מזרע יעקב · [illegible] היובל נגאול כי עניים הם: ם פירוש [illegible] הוא נקרא מוכר (ערכין דף ל׳) דא״כ [illegible] יפסיד דשמא קנה לוקח ראשון במנה ומכר[illegible] לומר שאם מצאה ידו כדי גאולת כל השדה [illegible] דף ל׳ פירש״י בין השמשות של ערב שבת [illegible] תרוייהו משמעים עכ״ל: ל פירוש [illegible] מימות יהושע וכו׳ דמסתמא איןהכתוב [illegible] כיבוש שהוא תחלת ישיבתן בארץ: מ [illegible] לשון נקבה וצ״ל גאולתה: נ כלומר בלא [illegible] שנה ופגע בו יובל משלים לו עוד שנה [illegible] יצא קרא יתירא הוא לומר שיצא בחנם

[illegible]כפרה כי לא יהיה לו גואל פשיט [illegible] לוקח הראשון שמכר לשני שגם [illegible] דמוכר שדה אחוזתו לפעמים במאתים: י דאל״כ די נ״ל אלא [illegible]א גואל ואם לאו לאו: כ בערכין [illegible] אבל נפקא שביעית והכיא שעתא [illegible] הוקפה ואח״כ נתיישבה ואמר אלא בעיר שמוקפת חומה בשעת [illegible] אולתו של אחוזה כי אחוזה היא מה דגבי שדה אחוזה תניא אכלה [illegible] היובל להכי איצטריך וביו׳ [illegible] לא השלמה (ערכין דף כ״ט)

מִן־הַלְוִיִּ֗ם וְיָצָ֧א מִמְכַּר־בַּ֛יִת וְעִ֥יר אֲחֻזָּת֖וֹ בַּיֹּבֵ֑ל כִּ֣י בָתֵּ֞י עָרֵ֣י הַלְוִיִּ֗ם הִ֚וא אֲחֻזָּתָ֔ם בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ לד וּֽשְׂדֵ֛ה מִגְרַ֥שׁ עָרֵיהֶ֖ם לֹ֣א יִמָּכֵ֑ר כִּֽי־אֲחֻזַּ֥ת עוֹלָ֛ם ה֖וּא לָהֶֽם׃ ס

לה וְכִֽי־יָמ֣וּךְ אָחִ֔יךָ וּמָ֥טָה יָד֖וֹ עִמָּ֑ךְ וְהֶחֱזַ֣קְתָּ בּ֔וֹ גֵּ֧ר וְתוֹשָׁ֛ב וָחַ֖י עִמָּֽךְ׃ לו אַל־תִּקַּ֤ח מֵֽאִתּוֹ֙ נֶ֣שֶׁךְ וְתַרְבִּ֔ית וְיָרֵ֖אתָ מֵֽאֱלֹהֶ֑יךָ וְחֵ֥י אָחִ֖יךָ עִמָּֽךְ׃ לז אֶ֨ת־כַּסְפְּךָ֔ לֹא־תִתֵּ֥ן ל֖וֹ בְּנֶ֑שֶׁךְ וּבְמַרְבִּ֖ית לֹא־תִתֵּ֥ן אָכְלֶֽךָ׃ לח אֲנִ֗י יְהוָה֙ אֱלֹ֣הֵיכֶ֔ם אֲשֶׁר־הוֹצֵ֥אתִי אֶתְכֶ֖ם מֵאֶ֣רֶץ מִצְרָ֑יִם לָתֵ֤ת לָכֶם֙ אֶת־אֶ֣רֶץ כְּנַ֔עַן לִהְי֥וֹת לָכֶ֖ם לֵאלֹהִֽים׃ ס ששי רביעי כשהן מחוברין לט וְכִֽי־יָמ֥וּךְ אָחִ֛יךָ עִמָּ֖ךְ וְנִמְכַּר־לָ֑ךְ לֹא־תַעֲבֹ֥ד בּ֖וֹ עֲבֹ֥דַת עָֽבֶד׃ מ כְּשָׂכִ֤יר

רש"י

ואם יקנה בית או עיר מהם: ויצא ביובל· אותו ממכר של בית או של עיר ויחזור ללוי שמכרו ולא יהיה חלוט כשאר בתי ערי חומה של ישראל וגאולה זו לשון מכירה· ד"א לפי שנאמר גאולת עולם תהיה ללוים ם יכול לא דבר הכתוב אלא בלוקח ישראל שקנה בית בערי הלוים אבל לוי שקנה מלוי יהיה חלוט ת"ל ואשר יגאל מן הלוים אף הגואל מיד לוי גואל גאולת עולם: ויצא ממכר בית· הרי זו מצוה אחרת ואם לא גאלה ויצא ביובל ואינו נחלט לסוף שנה כבית של ישראל: כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם· לא היו להם נחלת שדות וכרמים אלא ערים לשבת ומגרשיהם לפיכך הם להם במקום שדות ויש להם גאולה כשדות כדי שלא יופקע נחלתם מהם: (לד) ושדה מגרש עריהם לא ימכר· מכר גזבר אלא· הקדיש בן לוי את שדהו ולא גאלה ומכרה גזבר אינה יוצאה לכהנים ביובל כמו שנאמר בישראל

ואם מכר את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד אבל בן לוי גואל לעולם: (לה) והחזקת בו· אל תניחהו שירד ויפול ויהא קשה להקימו אלא חזקהו משעת מוטת היד· למה זה דומה למשאוי שעל החמור עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו נפל לארץ ה' אין מעמידין אותו: גר ותושב· אף אם הוא גר או תושב ם ואיזהו תושב כל שקיבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבים ואוכל נבלות: (לו) נשך ותרבית· חד שוינהו רבנן ולעבור עליו בשני לאוין: ויראת מאלהיך· לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו הוצרך לומר ויראת מאלהיך או שתולה מעותיו בעובד כוכבים כדי להלוותם לישראל ברבית הרי זה דבר המסור ללבו של אדם· והמחשבתו לכך הוצרך לומר ויראת מאלהיך: (לח) אשר הוצאתי וגו'· והבחנתי בין בכור

לֵיוָאֵי וְיִפּוֹק זְבִין בֵּיתָא וְקִרְתָּא אַחֲסַנְתֵּהּ בְּיוֹבְלָא אֲרֵי בָתֵּי
קִרְוֵי לֵיוָאֵי הִיא אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לד וַחֲקַל רְוַח
קִרְוֵיהוֹן לָא יִזְדַּבַּן אֲרֵי אַחֲסָנַת עָלַם הוּא לְהוֹן: לה וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן
אָחוּךְ וּתְמוּט יְדֵהּ עִמָּךְ וְתַתְקֵף בֵּהּ דַּיָּר וְתוֹתָב וִיחֵי*) עִמָּךְ: לו לָא
תִּסַּב מִנֵּהּ חִבּוּלְיָא וְרִבִּיתָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ וִיחֵי אָחוּךְ עִמָּךְ:
לז יָת כַּסְפָּךְ לָא תִתֵּן לֵהּ בְּחִבּוּלְיָא וּבְרִבִּיתָא לָא תִתֵּן מֵיכְלָךְ:
לח אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם לְמִתַּן
לְכוֹן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ: לט וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן
אָחוּךְ עִמָּךְ וְיִזְדַּבַּן לָךְ לָא תִפְלַח בֵּהּ פָּלְחַן עַבְדִּין: מ כַּאֲגִירָא

*) הרמב"ן גרס ידור ויתותב ויחי, עיין פירושו

רשב"ם

והוא ירצה לגאול · ואין לו בזה לגאול: ויצא ממכר בית וגו' · כלומר תשוב לו בחנם: (לד) ושדה מגרשי · כמפורש באלה מסעי: (לט) עבדת עבד · לרדותו בפרך כעבד כנען:

בעל הטורים

מקום שגלו שכינה עמהם: (לו) וחי אחיך עמך · וסמיך ליה אל תקח מאתו נשך ותרבית רמז שכל המלוה ברבית אינו חי וכה"א (יחזקאל י"ח) בנשך נתן היה לא יחיה · נשך · בגימטריא זה נחש · לעקיצה לכך אין הנחש מתרפא כדכתיב ונחש עפר לחמו כך הלוקח רבית לא יחיה · ד"א שדומה רבית לנחש שנושך בנחש · רבית עולה תרי"ב ששקול כנגד תרי"ב מצות (עיין רבה שמות פמ"א): (מ) כשכיר · ב' במסרה · הכא ואידך עד ירצה כשכיר יומו (איוב י"ד) רמז למה שאמרו חכמים פועל חוזר אפי' בחצי היום פי' כשכיר יהיה עמך עד שירצה ואפי' ביומו אם ירצה יחזור:

רש"י

לשאינו בכור אף אני יודע ונפרע מן המלוה מעות לישראל ברבית ואומר של עובד כוכבים הם · ד"א אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים ע"מ · שתקבלו עליכם מצותי אפילו הן כבדות עליכם: לתת לכם את ארץ כנען · בשכר שתקבלו מצותי: להיות לכם לאלהים · שכל הדר בארץ ישראל אני לו לאלהים וכל היוצא ממנה · כעובד עבודת כוכבים: (לט) עבודת עבד · עבודה של גנאי שיהא ניכר בה כעבד שלא יוליך כליו אחריו לבית המרחץ ולא ינעול לו מנעליו: (מ) כשכיר כתושב · עבודת קרקע ומלאכת אומנות כשאר

עיקר ש"ח ובאר"ת

ס ולפי פי' זה לא יתפרש ואשר יגאל מן הלוים כמו אשר יקנה אך יתפרש ואשר יפדה הלוי מיד לוי אחר שמכר לו: ע זה הוא לפי פירוש השני כי לפי פירוש הראשון הולך תדע מלפם היא: פ וכ"ש כשהוא אחיך בכל המצות.

כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ׃ מא וְיָצָא
מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת
אֲבֹתָיו יָשׁוּב׃ מב כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד׃ מג לֹא־תִרְדֶּה בוֹ
בְּפָרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ׃ מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־
לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה׃
מה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ
וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ
לָכֶם לַאֲחֻזָּה׃ מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם
לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ׃ ס שביעי מז וְכִי תַשִּׂיג
יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב
עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר׃ מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ

רש"י

שכירים התנהג בו: עד שנת היובל. אם פגע בו יובל לפני שש שנים היה היובל מוציאו: (מא) הוא ובניו עמו. א"ר שמעון אם הוא נמכר בניו מי מכרן אלא מכאן שרבו חייב במזונות בניו: ואל אחזת אבותיו. אל כבוד אבותיו ואין לזלזלו בכך: אחזת. חזקת: (מב) כי עבדי הם. שטרי קודם: לא ימכרו ממכרת עבד. בהכרזה כאן יש עבד למכור ולא יעמידנו על אבן המקח: (מג) לא תרדה בו בפרך. מלאכה שלא לצורך כדי לענותו אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה והוא אינו צריך עדור תחת הגפן עד שאבוא שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו ואומר אני לו שהוא לצורך הרי הדבר הזה מסור ללב לכך נאמר ויראת: (מד) ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. א"ם במה אשתמש בעבדי איני מושל בעובדי כוכבים איני נוחל שהרי הזהרתני לא תחיה כל נשמה אלא מי ישמשני: מאת הגוים. הם יהיו לך לעבדים: אשר סביבתיכם. ולא שבתוך גבול ארצכם שהרי בהם אמרתי לא תחיה כל נשמה: (מה) וגם מבני התושבים. שבאו מסביבותיכם לישא נשים בארצכם וילדו להם הבן הולך אחר האב ואינו בכלל לא תחיה אלא אתה מותר לקנותו בעבד: מהם תקנו. אותם תקנו: (מו) והתנחלתם אותם לבניכם. החזיקו בהם לנחלה לצורך בניכם אחריכם ולא יתכן לפרש הנחילום לבניכם שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם אותם לבניכם:

כתותבא יהי עמך עד שתא דיובלא יפלח עמך: מא ויפוק מעמך הוא ובנוהי עמה ויתוב לזרעיתה ולאחסנת אבהתוהי יתוב: מב ארי עבדי אנון די אפקית יתהון מארעא דמצרים לא יזדבנון זבון עבדין: מג לא תפלח ביה בקשיו ותדחל מאלהך: מד ועבדך ואמתך די יהון לך מן עממיא די בסחרניכון מנהון תקנון עבדין ואמהן: מה ואף מבני תותביא ערליא דדירין עמכון מנהון תקנון ומזרעיתהון דעמכון די אתילידו בארעכון ויהון לכון לאחסנא: מו ותחסנון יתהון לבניכון בתריכון לירתת אחסנא לעלם בהון תפלחון ובאחיכון בני ישראל גבר באחוהי לא תפלח ביה בקשיו: מז וארי תדבק יד ערל ותותב עמך ויתמסכן אחוך עמה ויזדבן לערל תותב עמך או לארמי זרעית גיורא: מח בתר דיזדבן פרקנא תהי לה

רשב"ם

(מז) או לעקר · שנעקר מזה המלכות רחוק מארצכם · לא תושב ולא גר

בעל הטורים

(מו) והתנחלתם אתם לבניכם · ב׳ · הכא ואידך והתנחלתם את הארץ זה

רש"י

והתנחלתם · כמו והתחזקתם: איש באחיו · להביא נשיא בעמיו ומלך במשרתיו שלא לרדות בפרך: (מז) יד גר ותושב · גר והוא תושב כתרגומו ערל תותב וסופו מוכיח ונמכר לגר תושב: וכי תשיג יד גר ותושב עמך · מי גרם לו שיעשיר דבוקו עמך: ומך אחיך עמו · מי גרם לו שימוך דבוקו עמו ע"י שלמד ממעשיו: משפחת גר · זה הוא עובד כוכבים כשהוא אומר לעקר זה הנמכר לעבודת כוכבים עצמה להיות לה שמש ולא לאלהות אלא לחטוב עצים ולשאוב מים: (מח) גאולה תהיה לו · מיד אל תניחהו שיטמע ש עד

עיקר ש"ח ובאר"ח

צ אבל לא אל אחוזת קרקעות·מדלא כתיב בקרא ואל אחוזתו ישוב· ע"כ מיירי הכתוב כי ישוב למשפחתו בכבוד ולא יזלזלוהו מה שהיה עבד:ק כי מהם מורה על אותם כמ"ש רש"י בשמות א׳ על הכתוב ותמלא הארץ אותם כמו מהם תזינן כי לאותם ומהם הורגה אחת היא: ר [פי׳ כי והתנחלתם הוא התפעל המורה על פעולה החוזרת אל עצמו · ואיך אמר הכתוב והתנחלתם אותם לבניכם המורה על פעולה היוצאת לשני ולכן מפרש רש"י והתנחלתם כי אתם תחזיקם נחלה לצורך בניכם · ולפ"ז פעולת והתנחלתם אינה יוצאת לאחר רק על עצמו· וז"ש רש"י ולא יתכן לפרש הנחילו לבניכם שאם כן היה לו לכתוב והנחלתם בהפעיל ולא והתנחלתם בהתפעל · נא"ר] : ש שיטמע פי׳ שיתערב ויטמן

אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֶנּוּ׃ מט אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְּׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל׃ נ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ׃ נא אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ׃ נב וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ׃ נג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְּשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ׃ נד וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ׃ מפטיר נה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כו א לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

רש"י

שנת היובל שהרי כל עצמו לא קנאו אלא לעבדו עד היובל שהרי ביובל יצא כמו שנאמר למטה ויצא בשנת היובל ובעובד כוכבים שת"י הכתוב מדבר ת ואעפ"כ לא תבא עליו בעקיפין מפני חילול השם אלא כשבא ליגאל ידקדק בחשבון לפי המגיע בכל שנה ושנה ינכה לו העובד כוכבים מן דמיו אם היה כ' שנה משנמכר עד היובל וקנאו בכ' מנים נמצא שקנה העובד כוכבים עבודת שנה במנה ואם שהה זה אצלו ה' שנים ובא ליגאל ינכה לו ה' מנים ויתן לו העבד ט"ו מנים וזהו והיה כסף ממכרו במספר שנים: (נ) כימי שכיר יהיה עמו· חשבון המגיע לכל שנה ושנה יחשב כאילו נשכר עמו כל שנה במנה וינכה לו: (נא) אם עוד רבות בשנים· עד היובל: לפיהן· הכל כמו שפרשתי: (נג) לא ירדנו בפרך לעיניך· כלומר ואתה רואה: (נד) (הוא ובניו עמו· העובד כוכבים חייב במזונות בניו): ואם לא יגאל באלה· באלה הוא נגאל ואינו נגאל בשש: (נה) כי לי בני ישראל עבדים· שטרי קודם: אני ה' אלהיכם· כל המשעבדן מלמטה כאילו משעבדן מלמעלה: (א) לא תעשו לכם אלילים· כנגד זה הנמכר לעובד כוכבים שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות א אף אני כמותו הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים אף אני כמותו הואיל ורבי מחלל שבת אף אני כמותו לכך נאמרו מקראות הללו ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר בתחלה הזהיר

חד מאחוהי יפרקנה : מט או אח אבוהי או בר אח אבוהי יפרקנה או מקריב בשרה מזרעיתה יפרקנה או דתדבק ידה ויתפרק : נ ויחשב עם זבנה משתא דאזדבן לה עד שתא דיובלא ויהי כסף זבינוהי במנין שניא כיומי אגירא יהי עמה : נא אם עוד סגיות בשניא לפומהן יתיב פרקנה מכסף זבינוהי : נב ואם זער ישתאר בשניא עד שתא דיובלא ויחשב לה כפום שנוהי יתב ית פרקנה : נג כאגיר שנא בשנא יהי עמה לא יפלח בה בקשיו לעיניך : נד ואם לא יתפרק באלין ויפוק בשתא דיובלא הוא ובנוהי עמה : נה ארי דילי בני ישראל עבדין עבדי אנון די אפקית יתהון מארעא דמצרים אנא יי אלהכון : א לא תעבדון לכון טעון וצלם, וקמא לא תקימון לכון ואבן סגדא לא תתנון

רשב״ם

ולא גוי ואזרח : (א) משכית · מן שכה כמו מרבית מן רבה · ואיני מוצא לו חבר כי אם חברו עברו משכיות לבב · לשון ראיות לבבו · אף כאן אבן רואה שיש לו בה צלמים וציורים להסתכל בהן :

בעל הטורים

שאמרו חכמים דעבד איתקש לקרקעות לקנות בכסף בשטר ובחזקה: (מט) בן דדו · חסר וא״ו אותיות בן דוד : (א) ופסל · הפ״א עקומה לומר לך המודה בעבודת כוכבים כאילו כופר בכל התורה כולה שנתנה מנשיקות

רש״י

על השביעית ואם חמד ממון ונחשד על השביעית סופו למכור מטלטליו לכך סמך לה וכי תמכרו ממכר (מה כתיב בים או קנה מיד וגו׳ דבר הנקנה מיד ליד) לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו לא חזר בו סוף מוכר את ביתו לא חזר בו סוף לוה ברבית כל אלו האחרונות קשות מן הראשונות לא חזר בו סוף מוכר את עצמו לא חזר בו לא דיו לישראל אלא אפילו לעובד כוכבים: ואבן משכית · לשון כסוי כמו ושכותי כפי ב שמכסין הקרקע ברצפת אבנים : להשתחות עליה · אפילו לשמים לפי שהשתחואה בפישוט ידים ורגלים

עיקר ש״ת ובאר״ח

בין עובדי כוכבים: ת כי אם אינו תחת ידו לא יוכל לעשות מאומה ואיך ילוהו הכתוב ויצא בשנת היובל : א סכה עבודת כוכבים ושבת נמנו פה בפרשה וגילוי עריות מנה רש״י פה על פי מה שאמרו רז״ל כי לא עבדו ישראל עבודת כוכבים רק להתיר להם עריות : ב [ולפ״ז הפרש מן משכית הוא הסך וכא הסי״ן שמאלית תמורת הסמ״ך אמנם המדקדקים מודו לרא״י כי ושכותי כפי

ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ פ פ

נ"ז פסוקים • סני"ל • נלחות"ס סימן: ומפטירין ויאמר ירמיהו בירמיה סי' ל"ב

רש"י

כות ג והסרה מורה לעשות כן חוץ ד מן המקדש: (ב) אני ה' • נאמן לשלם שכר: חסלת פרשת בהר

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוא מן שכך אבל בשם משכית סובבין כי ברשו שכה מלשון ראיה והבטה • בא"כ]: ג כי כן כתיב להשתחוות לך (אפים) ארצה (בראשית ל"ז):ד מדכתיב בארצכם משמע כי במקדש לא אסרה תורה:

תרי"ג בפרשת בהר יש בה כ"ד מצות • שבעה עשין וי"ז לאוין : לאוין

עשין

(שכו) שלא לעבוד את האדמה בשנה שביעית שנאמר ובשנה השביעית וגו' שדך לא תזרע : קצח

(שכז) שלא לעבוד עבודה גם באילנות בשנה השביעית שנאמר וכרמך לא תזמור : קצט

(שכח) שלא לקצור מה שהצמיחה הארץ מעצמה בשנה השביעית כמו שנקצור בכל שנה בהכנה ותיקון שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור : ר

(שכט) שלא ללקט מה שיצמחו האילנות מן הפירות בשנה השביעית כמו שנאסוף פירותיהן בכל שנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור : רא

(של) קכט להיות הב"ד הגדול של הסנהדרין מונין שנה שנה מהחמשים שנה ושבוע שבוע של שנים עד שנת היובל • כמו שאנו מונין ימי ספירת העומר שנאמר וספרת לך שבע שבתות שנים • שבע שנים שבע פעמים :

(שלא) קל לתקוע בשופר בעשרה בתשרי משנת החמישים שנאמר והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם וגו' וקראתם דרור וגו' :

(שלב) קלא לקדש שנת החמשים בביטול עבודת האדמה והפקר מה שתצמיח כמו בשנת השמטה שנאמר וקדשתם את שנת החמשים שנה וגו' :

(שלג) שלא לעבוד את האדמה ואת האילנות בשנת היובל שנאמר יובל היא שנת החמשים שנה תהיה לכם לא תזרעו : רב

שלא

בְּאַרְעֲכוֹן לְמִסְגַּד עֲלַהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ג יָת יוֹמֵי שַׁבַּיָא דִילִי תִּטְּרוּן וּלְבֵית מַקְדְּשִׁי תְּהוֹן דָּחֲלִין אֲנָא יְיָ:

בעל הטורים

פיהו של הקב"ה: (ב) את שבתותי תשמרו · סמך לעבודת כוכבים שהקול שבת כנגד עבודת כוכבים וסמיך ליה את מקדשי תיראו שאין ב"ס דוחה שבת · את שבתותי תשמרו הרי שכתב שמירה אחר השבת שמור את יום השבת הרי שמירך לפניו שצריך שמירה בין מלפניו בין מלאחריו · תוספת מחול על הקודש:

מנין המצות

תרי"ג	עשין		לאוין
(שלד)		שלא ללקוט ולקצור ספיחי תבואות שנת היובל כמו בשאר השנים שנאמר ולא תקצרו את ספיחיה:	רז
(שלה)		שלא לקבץ פירות האילנות בשנת היובל כמו בשאר השנים שנאמר ולא תבצרו את נזיריה:	רד
(שלו)	קלב	לדון בדין מקח וממכר שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך:	
(שלז)		שלא להונות במקח וממכר שנאמר אל תונו איש את אחיו:	רח
(שלח)		שלא להונות בדברים שנאמר ולא תונו איש את עמיתו:	רי
(שלט)		שלא למכור שדה בארץ ישראל לצמיתות שנאמר והארץ לא תמכר לצמיתות:	
(שמ)	קלג	להשיב בשנת היובל להבעלים הראשונים כל אשר בשם קרקע יכונה בלא כסף ובלא מחיר שנאמר ובכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ וגו':	
(שמא)	קלד	שיהיה פדיון לקרקעות הנמכרים תוך חומת המדינה עד תום שנה לבד ואחר השנה יתקיים לקונה ולא יצא ביובל שנאמר ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה וגו':	
(שמב)		שלא לשנות מגרשי ערי הלוים ושדותיהם שנאמר ושדה מגרש עריהם לא ימכר:	רח
(שמג)		שלא להלות ברבית שנאמר את כספך לא תתן לו בנשך:	רפ
(שמד)		שלא לעבוד בעבד עברי בעבודה שיש בה בזיון ועינוי גדול והכנעה שנאמר לא תעבוד בו עבודת עבד:	רי
(שמה)		שלא למכור עבד עברי כדרך שמוכרין הכנעני בהכרזה	ריא

בהכרזה על אבן המקח אלא בהצנע הדרך כבוד
שנאמר לא ימכרו ממכרת עבד ׃

(שמו) שלא להעביד עבד עברי בדבר שאין לו צורך בו — ריב
שנאמר לא תרדה בו בפרך ׃

(שמז) קלה לעבוד בעבד כנעני לעולם שנא׳ לעולם בהם תעבודו ׃

(שמח) שלא להניח הכנעני השוכן בארץ ישראל להעביד — ריג
עבד עברי שמכר עצמו בעבודת פרך שנאמר
לא ירדנו בפרך לעיניך ׃

(שמט) שלא לעשות אבן מוכנת להשתחוות עליה אפילו — ריד
היה זה לאל יתברך שנאמר ואבן משכית לא תתנו
בארצכם להשתחוות עליה ׃

הפטרת בהר בירמיה סימן לב

וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר ׃ הִנֵּה חֲנַמְאֵל
בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי
אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת ׃ וַיָּבֹא אֵלַי
חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי
קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי
לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה
הוּא ׃ וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת
וָאֶשְׁקֲלָה־לּוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף ׃ וָאֶכְתֹּב
בַּסֵּפֶר וָאֶחְתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם ׃ וָאֶקַּח
אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי ׃
וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה
לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה
לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה ׃ וָאֲצַוֶּה אֶת־
בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם
וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חָרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים
רַבִּים׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ
בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת׃ וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי
תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר׃ אֲהָהּ אֲדֹנָי
יֱהֹוִה הִנֵּה אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל
וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל־דָּבָר׃ עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים
וּמְשַׁלֵּם עֲוֺן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ׃ גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־
עֵינֶיךָ פְקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו
וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו׃ אֲשֶׁר־שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה׃
וַתֹּצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם בְּאֹתוֹת וּבְמוֹפְתִים
וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל׃ וַתִּתֵּן לָהֶם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ׃ וַיָּבֹאוּ וַיִּרְשׁוּ אֹתָהּ וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלֶךָ וּבְתֹרוֹתְךָ
ובתורתך קרי לֹא־הָלָכוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר צִוִּיתָה לָהֶם לַעֲשׂוֹת לֹא
עָשׂוּ וַתַּקְרֵא אֹתָם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת׃ הִנֵּה הַסֹּלְלוֹת בָּאוּ
הָעִיר לְלָכְדָהּ וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים הַנִּלְחָמִים עָלֶיהָ
מִפְּנֵי הַחֶרֶב וְהָרָעָב וְהַדָּבֶר וַאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ הָיָה וְהִנְּךָ רֹאֶה׃
וְאַתָּה אָמַרְתָּ אֵלַי אֲדֹנָי יֱהֹוִה קְנֵה־לְךָ הַשָּׂדֶה בַּכֶּסֶף וְהָעֵד
עֵדִים וְהָעִיר נִתְּנָה בְּיַד הַכַּשְׂדִּים׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃ הִנֵּה אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל־בָּשָׂר הֲמִמֶּנִּי
יִפָּלֵא כָּל־דָּבָר׃

ג אִם־בְּחֻקֹּתַ֖י תֵּלֵ֑כוּ וְאֶת־מִצְוֺתַ֣י תִּשְׁמְר֔וּ וַעֲשִׂיתֶ֖ם אֹתָֽם׃
ד וְנָתַתִּ֥י גִשְׁמֵיכֶ֖ם בְּעִתָּ֑ם וְנָתְנָ֤ה הָאָ֙רֶץ֙ יְבוּלָ֔הּ וְעֵ֥ץ הַשָּׂדֶ֖ה יִתֵּ֥ן פִּרְיֽוֹ׃ ה וְהִשִּׂ֨יג לָכֶ֥ם דַּ֙יִשׁ֙ אֶת־בָּצִ֔יר וּבָצִ֖יר יַשִּׂ֣יג אֶת־זָ֑רַע וַאֲכַלְתֶּ֤ם לַחְמְכֶם֙ לָשֹׂ֔בַע וִישַׁבְתֶּ֥ם לָבֶ֖טַח בְּאַרְצְכֶֽם׃ שני ו וְנָתַתִּ֤י שָׁלוֹם֙ בָּאָ֔רֶץ וּשְׁכַבְתֶּ֖ם וְאֵ֣ין מַחֲרִ֑יד וְהִשְׁבַּתִּ֞י חַיָּ֤ה רָעָה֙ מִן־הָאָ֔רֶץ וְחֶ֖רֶב לֹא־תַעֲבֹ֥ר בְּאַרְצְכֶֽם׃ ז וּרְדַפְתֶּ֖ם אֶת־אֹיְבֵיכֶ֑ם וְנָפְל֥וּ לִפְנֵיכֶ֖ם לֶחָֽרֶב׃ ח וְרָדְפ֨וּ מִכֶּ֤ם חֲמִשָּׁה֙ מֵאָ֔ה וּמֵאָ֥ה מִכֶּ֖ם רְבָבָ֣ה יִרְדֹּ֑פוּ

רש"י

(ג) אם בחקותי תלכו · יכול זה קיום המצות כשהוא אומר ואת מצותי תשמרו וגו' הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בחקותי תלכו שתהיו עמלים א בתורה: ואת מצותי תשמרו · הוו עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים כמו שנא' ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם: (ד) בעתם · בשעה שאין דרך בני אדם לצאת ב כגון (בלילי רביעית · רש"י ישן) בלילי שבתות: ועץ השדה · הן אילני סרק ג ועתידין לעשות פירות: (ה) והשיג לכם דיש את בציר · שיהא הדיש מרובה ואתם עסוקים בו עד הבציר ובבציר תעסקו עד שעת הזרע: ואכלתם לחמכם לשבע · אוכל קימעא והוא ד מתברך במעיו: (ו) ונתתי שלום · שמא תאמרו הרי מאכל והרי משתה אם אין שלום אין כלום ת"ל אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ מכאן שהשלום שקול ה כנגד הכל וכן הוא אומר עושה שלום ובורא את הכל: וחרב לא תעבר בארצכם · אין צריך לומר שלא יבואו למלחמה אלא אפי' לעבור דרך ארצכם ממדינה למדינה: (ז) לפניכם לחרב · איש בחרב ו רעהו: (ח) ורדפו מכם · מן החלשים שבכם ז ולא מן הגבורים שבכם: חמשה מאה ומאה רבבה · וכי כך הוא החשבון ח והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדופו (יש מדקדקים בלשון רש"י שהוא כמו כפל ואריכות וכי כך הוא החשבון והלא לא היה צ"ל וכמו כן מדקדקים כל גדולי המפרשים ותשוביהם בלשון רש"י בפרשת בראשית לא היה צריך להתחיל ומה טעם פתח שג"כ כפל וע"ש ביאורם וכאן נראה לפרש למורי הגאון המופלג מוהר"ר משה חריף נר"ו שמלת רבבה סובל ב' פירושים פי' אחד י' אלפים וע"ז מקשה רש"י וכי כך הוא החשבון ופי' השני רבבה מספר מרובה על שם רבוי וזה הפי' סובל רש"י באומרו והלא לא היה צריך לומר וכו' ודו"ק) אלא אינו דומה מועטין העושין את התורה למרובין העושין

ג אם בקימי תהכון וית פקודי תטרון ותעבדון יתהון :
ד ואתן מטרכון בעדנהון ותתן ארעא עללתה ואילן
חקלא יתן אבה : ה ויערע לכון דישא ית קטפא וקטפא
יערע לאפוקי בר זרעא ותיכלון לחמכון למשבע ותיתבון
לרחצן בארעכון : ו ואתן שלמא בארעא ותשרון ולית דמניד
ואבטל חיתא בשתא מן ארעא ודקטלין בחרבא לא יעדון
בארעכון : ז ותרדפון ית בעלי דבביכון ויפלון קדמיכון
לחרבא : ח וירדפון מנכון חמשא מאה ומאה מנכון לרבותא

בעל הטורים

(ג) אם בחקותי (תלכו) • בגימטריא עמלים בדברי תורה׳ סמך אם בחקותי לשבת ועבודת כוכבים לומר שׁשקולים הם ככל המצות והחקים ועוד סמך שבתות לונתתי גשמיכם בעתם דהיינו בלילי שבתות • אם בחקותי תלכו ראשי תיבות אבות שתלכו בדרכי אבות • בחקותי תלכו היא היראה • וכתיב יראת ה׳ היא אוצרו • אם תמלאו אוצרותי אמלא אוצרותיכם יפתח ה׳ לך את אוצרו : ועשיתם אתם • אותיות אמת אי נמי שתתעסקו בתורה דכתיב בה עשיית שכל טוב לכל עושיהם• עשרה פסוקים מאם בחקותי (ר״ל מן ונתתי וק״ל) עד ואולך אתכם קוממיות • כנגד עשרה ברכות שבויתן לך • וכנגד עשרת הדברות : (ו) שלום • אותיות לשמו ששמו שלום : (ח) ורדפו מכם חמשה (ע״ה) • בגי׳ הלשים שבכם :

עיקר ש״ח ובאר״ת

א ויתפרש הכתוב כן אם בחקותי תלכו כי תהגו ותתעסקו בתורה להבינה ולדעת אותה ותלמדו בה על מנת ואת מצותי תשמרו כדי לשמרם ולקיימם • וגם למעשה יהיה כן כי ועשיתם אותם : ב כי גשם הוא שם הקיבוץ ולא יתברכה רק לענין המינים השונים אשר בשם הקבוץ או לענין הימים והעתות ולמה לא כתיב פה ונתת הגשם בעתו בל״י כמו בכל הכתוב הזה דמדבר משם הקיבוץ בל״י • לכן מפרש רש״י דזה נאמר על את שבתותי תשמרו (סוף סדר בהר) וע״ז אמר הכתוב אם בחקתי תלכו וגו׳ אז ונתתי גשמיכם אשר יהיו בעתותי השבתות המביאים רק טוב ולא ירע לאדם : ג מדכתיב ועץ השדה ולא די לכתוב והעץ יתן פריו לכן מפרש דנאמר על כל עץ גם על אילני סרק : ד וזו היא ברכה חדשה מלבד כי תהיה התבואה מרובה עוד תספיק המעט ממנה לשבוע: ה כי בלא״ה גם ברכת התבואה לקללה תהפך אם האויב יאכלנה ורק השלום הוא גמר כל הברכה : ו כי כן משמעות הכתוב ונפלו מעצמם לפניכם לחרב ולא אתם תפילום : ז ולכן כתיב שתי פעמים בכתוב מכם אשר הוא נאמר רק להראות דידבר מן החלשים : ח כי חמשה מאה מגיע עשרים

ונפלו איביכם לפניכם לחרב: ט ופניתי אליכם והפריתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את־בריתי אתכם: שלישי חמישי כשהן מחוברין י ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו: יא ונתתי משכני בתוככם ולא־תגעל נפשי אתכם: יב והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו־לי לעם: יג אני יהוה אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים מהית להם עבדים ואשבר מטת עלכם ואולך אתכם קוממיות: פ יד ואם־לא תשמעו לי ולא תעשו את כל־המצות האלה: טו ואם־בחקתי תמאסו ואם את־משפטי תגעל נפשכם לבלתי

רש"י

העושין את התורה: ונפלו איביכם וגו'. שיהיו נופלים לפניכם שלא כדרך הארץ: (ט) ופניתי אליכם. אפנה מכל עסקי לשלם שכרכם משל למה הדבר דומה למלך ששכר פועלים וכו' כדאיתא בת"כ: והפריתי אתכם. בפריה ורביה: והרביתי אתכם. בקומה זקופה: והקימתי את בריתי אתכם. ברית חדש' לא כברית הראשונה שהפרתם אותה אלא ברית חדשה שלא תופר שנא' וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית וגו': (י) ואכלתם ישן נושן. הפירות יהיו משתמרים וטובים להתישן שיהא ישן הנושן של שלש שנים יפה לאכול משל אשתקד: וישן מפני חדש תוציאו. שיהיו הגרנות מלאות חדש והאוצרות מלאות ישן וצריכים אתם לפנות האוצרות למקום אחר לתת החדש לתוכן: (יא) ונתתי משכני. זה בית המקדש: ולא תגעל נפשי. אין רוחי קצה בכם כל געילה לשון פליטת דבר הבלוע בדבר כמו כי שם נגעל מגן גבורים לא קבל המשיחה שמושחין מגן של עור בחלב מבושל כדי להחליק מעליו מכת חץ או חנית שלא יקוב העור: (יב) והתהלכתי בתוככם. אטייל עמכם בגן עדן כאחד מכם ולא תהיו מזדעזעים ממני יכול לא תיראו ממני ת"ל והייתי לכם לאלהים: (יג) אני ה' אלהיכם. כדאי אני שתאמינו בי שאני יכול לעשות כל אלה שהרי הוצאתי אתכם מארץ מצרים ועשיתי לכם נסים גדולים: מטת. כמין יתד בשני ראשי העול המעכבים המוסרה שלא תצא מראש השור ויתיר הקשר כמו עשה לך מוסרות ומוטות קביליי"א בלע"ז: קוממיות. בקומה זקופה: (יד) ואם לא תשמעו לי. להיות עמלים בתורה ולדעת מדרש חכמים יכול לקיום המצות כשהוא אומר ולא תעשו וגו' הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה ומה ת"ל לי אין

יַעִירְקוּן וְיִפְּלוּן בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן קֳדָמֵיכוֹן לְחַרְבָּא: ט וְאֶתְפְּנֵי בְּמֵימְרִי לְאוֹטָבָא לְכוֹן וְאַפֵּשׁ יָתְכוֹן וְאַסְגֵּי יָתְכוֹן וַאֲקֵים יָת קְיָמִי עִמְּכוֹן: י וְתֵיכְלוּן עַתִּיקָא דְעַתִּיק וְעַתִּיקָא מִן קֳדָם חַדְתָּא תְּפַנּוּן: יא וְאֶתֵּן מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן וְלָא יְרַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן: יב וְאַשְׁרֵי שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיכוֹן וֶאֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ וְאַתּוּן תְּהוֹן קֳדָמַי לְעַם: יג אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִלְּמֶהֱוֵי לְהוֹן עַבְדִּין וְתַבְרֵית נִיר עַמְמַיָּא מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יָתְהוֹן לְחֵרוּתָא: יד וְאִם לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וְלָא תַעְבְּדוּן יָת כָּל פִּקּוּדַיָּא הָאִלֵּין: טו וְאִם בִּקְיָמַי תְּקוּצוּן וְאִם יָת דִּינַי תְּרַחֵק נַפְשְׁכוֹן בְּדִיל דְּלָא לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוּדַי

רשב״ם

(י) וישן מפני חדש תוציאו מהגרנות למכור כדכתיב תוציא את כל מעשר תבואתך ונתת ללוי וגו׳: (יג) מטות עלכם · כדכתיב עשה לך מוסרות · היא הרצועה שקושרין בה העול של עץ הקרוי מוטות׳ לפי שמטה ומרכין את צואר השור: קוממיות׳ כשהוסר

בעל הטורים

(ט) ופניתי אליכם · ופני ת״י שת״י שנים שעמד הבית היו פני שם כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים אבל לאחר שגלו אמר פנה דודך: (יא) ונתתי משכני · מנין שנים של משכן״י עמד בית שני וסמיך ליה ואכלתם ישן שנזכות כהמ״ק בא השובע: (יב) והתהלכתי · ב׳ · הכא · ואידך והתהלכתי באמצע בזכות והתהלכתי באמצע · והתהלכתי בתוככם · אם בחקותי עד קוממיות כל האלפא ביתא חוץ מסמ״ך ופ״א (ר״ל ף׳) וכן בויתן לך חסר סמך ופ״א (והגם שגם חסר ג״כ ז׳ וקו״ף הכא דאיכא למדרש דרשינן) כי אין

רש״י

לי אלא זה המכיר את רבונו ומתכוין למרוד בו · וכן כנמרוד גבור ציד לפני ה׳ שמכירו ומתכוין למרוד בו · וכן באנשי סדום רעים וחטאים לה׳ מאד מכירים את רבונם ומתכוונים למרוד בו: ולא תעשו · מאחר שלמדו לא תעשו הרי שתים עבירות: (טו) ואם בחקתי תמאסו · מואס באחרים

עיקר ש״ת ובאר״ת

על איש אחד · וא״כ מאה יהיה מאה פעמים עשרים וזה אלפים: ט ולכן כתיב ב׳ פעמים בפרשה ונפלו אויביכם: י ועבדו לו מעט · ורק אחד מהם עבד הרבה · והבנא נשלם שכרם אומר לזה המתן מעט עד שאשלם לפועלים האחרים את מעט שכרם המגיע להם למען ימצא לי זמן רב לשלם גם לך שכרך הרב: כ והפריתי אתכם זו רבוי המין במספר והרביתי אתכם הוא כי אלה הרבים במספר אשר יהיו לכם יהיו חזקים וגבורים: ל כי בא״י לא היה המשכן רק המקדש · והמשכן היה רק במדבר וע׳ במסכת עירובין דף ב׳: מ ולפ״ז

עֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֺתַי לְהַפְרְכֶם אֶת־בְּרִיתִי: טז אַף־אֲנִי אֶעֱשֶׂה־זֹּאת לָכֶם וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בֶּהָלָה אֶת־הַשַּׁחֶפֶת וְאֶת־הַקַּדַּחַת מְכַלּוֹת עֵינַיִם וּמְדִיבֹת נָפֶשׁ וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם וַאֲכָלֻהוּ אֹיְבֵיכֶם: יז וְנָתַתִּי פָנַי בָּכֶם וְנִגַּפְתֶּם לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם וְרָדוּ בָכֶם שֹׂנְאֵיכֶם וְנַסְתֶּם וְאֵין־רֹדֵף אֶתְכֶם: יח וְאִם־עַד־אֵלֶּה לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וְיָסַפְתִּי לְיַסְּרָה

רש"י

העושים: משפטי תגעל נפשכם · שונא החכמים: לבלתי עשות · מונע את אחרים מעשות: את כל מצותי · כופר שלא צויתים לכך נאמר את כל מצותי ולא נאמר את כל המצות: להפרכם את בריתי · כופר בעיקר הרי שבע עבירות הראשונה גוררת השניה וכן עד השביעית ואלו הן · לא למד ולא עשה מואס באחרים העושים שונא את החכמים מונע את האחרים כופר במצות כופר בעיקר: (טז) והפקדתי עליכם · וצויתי נ עליכם: שחפת · חולי שמשחף את הבשר אנפולי"ש בלע"ז דומה לנפוח שהוקלה נפיחתו ומראית ם פניו זעופה: קדחת · חולי שמקדיח את הגוף ומחממו ומבעירו כמו כי אש קדחה באפי: מכלות עינים ומדיבות נפש · העינים צופות וכלות לראות שיקל וירפא וסוף שלא ירפא וידאבו הנפשות של משפחתו במותו · כל תאוה שאינה באה ותוחלת ממושכה קרויה כליון עינים: וזרעתם לריק · תזרעו ולא תצמח ואם תצמח ע ואכלוהו אויביכם: (יז) ונתתי פני · פנאי שלי פונה אני מכל עסקי להרע לכם: ורדו בכם שונאיכם · במשמעו ישלטו בכם · אגדת ת"כ

הפרשה זו: אף אני אעשה זאת · איני מדבר אלא באף וכן אף אני אלך עמם בקרי: והפקדתי עליכם · שיהיו המכות פוקדות אתכם מזו לזו עד שהראשונה פקודה אצלכם אביא אחרת ואסמכנה לה: בהלה · מכה המבהלת את הבריות ואיזו זו מכת ע מותן: את השחפת · יש לך אדם שהוא חולה ומוטל במטה אבל בשרו שמור עליו ת"ל שחפת שהוא נשחף או עתים שהוא נשחף אבל נוח ואינו מקדיח ת"ל ואת הקדחת מלמד שהוא מקדיח או עתים שהוא מקדיח וסבור הוא בעצמו שיחיה תלמוד לומר מכלות עינים או הוא אינו סבור בעצמו שיחיה אבל אחרים סבורים שיחיה תלמוד לומר ומדיבות נפש: וזרעתם לריק זרעכם · זורעה ואינה מצמחת ומעתה מה אויבים באין ואוכלים ומה ת"ל ואכלוהו אויביכם הא כיצד זורעה שנה ראשונה ואינה מצמחת שנה שניה מצמחת ואויבים באים ומוצאים תבואה לימי המצור ם ושבפנים מתים ברעב שלא לקטו תבואה אשתקד · ד"א וזרעתם לריק זרעכם · כנגד הבנים והבנות הכתוב מדבר שאתה עמל בהן ומגדלן והחטא בא ומכלה אותם שנאמר אשר

טפחתי

אונקלוס

לאשניותכון ית קימי : טז אף אנא אעבד דא לכון ואסער עליכון בהלתא ית שחפתא וית קדחתא מחשכן עינין ומפחן נפש ותזרעון לריקנון זרעכון וייכלנה בעלי דבביכון : יז ואתן רוגזי בכון ותתברון קדם בעלי דבביכון וירדון בכון סנאיכון ותעירקון ולית דרדיף יתכון : יח ואם עד אלין לא תקבלון

בעל הטורים

ט"ין ולא אף וקצף ונגף ואנף בברכות אלו : (יח) ואם עד אלה · סופי תיבות

רש"י

שפחתי ורביתי אויבי כלם : ונתתי פני בכם · כמו שנאמר בטובה ופניתי אליכם כך נאמר ברעה ונתתי פני משלו משל למלך שאמר לעבדיו פונה אני מכל עסקי ועוסק אני עמכם לרעה : ונגפתם לפני אויביכם · שיהא המות הורג אתכם מבפנים צ ובעלי דבביכון מקיפין אתכם מבחוץ : ורדו בכם שנאיכם · שאיני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם שבשעה שעובדי כוכבים עומדים על ישראל אינם מבקשים אלא מה שבגלוי שנאמר והיה אם זרע ישראל ועלה מדין ועמלק ובני קדם וגו' ויחנו עליהם וישחיתו את יבול הארץ אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכן הוא אומר ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו וגו' : ונסתם · מפני אימה : ואין רדף אתכם · ק מבלי כח : (יח) ואם עד אלה · ר ואם בעוד אלה לא תשמעו לי : ויספתי · עוד יסורין אחרים :

עיקר ש"ח ובאר"ח

מוגה הכתוב את החטאים הבאים מראשיה כחטאת אשר תסירו לבבכם לעמול בדברי תורה וזה יגרם לכם כי לא תעשו את המצות : נ אבל איננו מהוראת פקדון והטמנה כי הוראה זו לא שייכה הכא : ס ר"ל מראה כשר הנפוח אשר בפנין הוא חור ולבן : ע כי זה הוא הוראת לריק פי' שלא תהיה לכם תועלת במה שתזרעו : ע י"מ כי הוא מלשון המתנה כי תוחלת ממושכה מחלה לב · ואתם תמתינו על תקותכם ועיניכם תכלינה אבל תקותכם תהיה מפח נפש·וי"מ כי הוא היחיד מן מתנים· וכמו אזן אזנים כי מתניכם תמלא בהלה וחלחלה מן המחלות הבאות : פ פי' התבואה המוכנת בעיר לימי המצור : צ [זה ידוע כי בגזרת הסרי פ"א נו"ן בזמן העבר שוה בנין נפעל לבנין הכבד ורש"י בא לכלול שתי הוראות יחד מבנין הכבד הוא מ"ש כי המות הורג אתכם · ומבנין נפעל זה הנגף הבא לכם מהאויב המקיף אתכם מבחוץ · וע'] : ק כי באמת יהיו לכם אויבים אשר ירדו בכם וירדפום · רק האויב יחדל עוד לרדפם · כי יראה אחרי מי הוא רודף · אחרי חלושים ויגיעי כח : ר [כי מלת עד משמשת על הרוב על גבול הזמן כמו עד ערב עד הצהרים · או על גבול המקום כמו עד כה עד פה פשוט · ופה לא בא הכתוב לקבוע גבול לזמן ולמקום כי

אֶתְכֶם שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם׃ יט וְשָׁבַרְתִּי אֶת־גְּאוֹן עֻזְּכֶם וְנָתַתִּי אֶת־שְׁמֵיכֶם כַּבַּרְזֶל וְאֶת־אַרְצְכֶם כַּנְּחֻשָׁה׃ כ וְתַם לָרִיק כֹּחֲכֶם וְלֹא־תִתֵּן אַרְצְכֶם אֶת־יְבוּלָהּ וְעֵץ הָאָרֶץ לֹא יִתֵּן פִּרְיוֹ׃ כא וְאִם־תֵּלְכוּ עִמִּי קֶרִי וְלֹא תֹאבוּ לִשְׁמֹעַ לִי וְיָסַפְתִּי עֲלֵיכֶם מַכָּה שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם׃ כב וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְשִׁכְּלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת־בְּהֶמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם וְנָשַׁמּוּ דַּרְכֵיכֶם׃ כג וְאִם־

רש"י

שבע על חטאתיכם · שבע ש פורעניות על שבע עבירות האמורות למעלה: (יט) ושברתי את גאון עוזכם · זה בית המקדש וכן הוא אומר הנני מחלל את מקדשי את גאון עוזכם: ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחושה · זו קשה משל משה ששם הוא אומר והיו שמיך אשר על ראשך נחשת וגו' שיהיו השמים מזיעין כדרך שהנחשת מזיע והארץ אינה מזיע כדרך שאין הברזל מזיע והיא משמרת פירותיה אבל כאן השמים לא יהיו מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ויהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא ת מאבדת פירותיה: (כ) ותם לריק כחכם · הרי אדם שלא עמל שלא חרש שלא זרע שלא נכש א שלא כסח שלא עדר ובשעת הקציר בא שדפון ומלקה אותו אין בכך כלום אבל אדם שעמל וחרש וזרע ונכש וכסח ועדר ובא שדפון ומלקה אותו ב הרי שיניו של זה קהות: ולא תתן ארצכם את יבולה · אף מה שאתה ג מוביל לה בשעת הזרע: ועץ הארץ · אפילו מן הארץ יהא לקוי שלא יחניט פירותיו בשעת החנטה: לא יתן · משמש למעלה ולמטה העץ והפרי: לא יתן פריו · כשהוא מפריח משיר פירותיו הרי שתי קללות ויש כאן שבע פורעניות: (כא) ואם תלכו עמי קרי · רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצות ומנחם פירש לשון מניעה וכן הוקר רגלך וכן יקר רוח וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס לשון קושי ד שמקשים לבם נימנע מלהתקרב אלי: שבע כחטאתיכם · ז' פורעניות אחרים במספר שבע כחטאתיכם: (כב) והשלחתי · לשון ה גרוי: ושכלה אתכם · אין לי אלא חיה משכלת שדרכה בכך בהמה שאין דרכה בכך מנין ת"ל ושן בהמות אשלח בם הרי שתים ומנין שתהא ממיתה בנשיכתה ת"ל עם חמת זוחלי עפר מה אלו נושכין וממיתין אף אלו נושכין וממיתין כבר היו שנים ו בארץ ישראל חמור נושך וממית ערוד נושך וממית: ושכלה אתכם · אלו ז הקטנים: והכריתה את בהמתכם · מבחוץ: והמעיטה אתכם · מבפנים: ונשמו דרכיכם · שבילים גדולים ושבילים קטנים הרי שבע פורעניות שן בהמה ושן חיה חמת זוחלי עפר ושכלה והכריתה

למימרי ואוסף למרדי יתכון שבע על חוביכון: יט ואתבר ית יקר תקפכון ואתן ית שמיא די עליכון תקיפין כפרזלא מלאחתא מטרא וארעא דתחותיכון חסינא כנחשא מלמעבד פירין: כ ויסופון לריקנו חיליכון ולא תתן ארעכון ית עללתה ואילן ארעא לא יתן אבה: כא ואם תהכון קדמי בקשיו ולא תיבון לקבלא למימרי ואוסף לאתאה עליכון מחא שבע כחוביכון: כב ואגרי בכון ית חות ברא ותתכל יתכון ותשיצי ית בעירכון ותזער יתכון ויצדין אורחתכון: כג ואם

רשב"ם

העול זוקף את ראשו: (יח) שבע על חטאתיכם · כלומר הרבה מכות על חטאתיכם · כמו שבע יפול צדיק וקם · ואור החמה יהיה שבעתים · והחזיקו שבע נשים: (יט) ושברתי את גאון עזכם · כדכתיב בשברי לכם מטה לחם וכדכתיב גאון שבעת לחם היה להי ובאגדה היא בהמ"ק כדכתיב הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם · לפי הפשט כמו שפירשתי שכך מוכיח סוף המקרא · ונתתי את שמיכם וגו': (כ) כחכם · כי האדמה לא תוסף לתת את כחה לכם: (כא) ואם תלכו עמי קרי · מנחם פי' לשון מניעה מגזרת הוקר רגלך · והבל הוא · כי הוקר מגזרת חטופי פ"א הפעל כמו הושב את אביך מן אברהם ישב · וקרי כן קרה מגזרת אקרה כה · וזהו פירושו · אם תלכו עמי במקרה ולא תדיר כאדם שאינו הולך תדיר

בעל הטורים

מדה באמדוד לכם מדה כנגד מדה: (יט) את גאון · בגי' זה המקדש · את גאון עזכם · בגימטריא זה ירושלם: (כא) כחטאתיכם · בגימטריא בין בשוגג ובין במזיד (ע"ה):

עיקר ש"ת ובאר"ת

התורה אין לה הפסק לכן מפרש רש"י כמו ואם בעוד אלה ופי' בעוד שהצרות האלה תעיקינה אותם לא תשמעו לי · באר"ך]: ש אבל על חטא אחד לא יפרע הקב"ה פעמים · דא"כ לקתה מדת הדין: ת כיון שהיא לאה הפירות נרקבין: א נוכח שמלקט עשבים מתוך הזרעים · כסה קלר · ועדר חסר: ב ופי' ואם לריק כחכם אחר העמל והטורח כו' שאז בניו קהות: ג כי יכול שום בהולאתו עם מוציל: ד [לדעת רש"י שרשו הוא קרה מלשון מקרה ולכן עראי ולדעת מנחם שרשו הוא יקר מהוראת מנע ומעד · ותסר הם יו"ד השרש כמו בשמות דעה · עלה · עדה ועוד רבים · וגם אונקלוס שתרגם מלשון קושי הולך ג"כ בדרך רבינו מנחם כי באמת לשרש יקר הוראתו כבד וקשה וכמו שתרגם כל לשון כבד בהוראת יקירי · באר"ת]: ה דאין שייך לומר לשון שליחות אלא בבר דעת: ו רש"י מביא זה שאל הקשה ליה ותתמה היאך מצינו שבהמה שמיתה בנשיכתה ומביא מעשה דכבר היו כו': ז כשמתים בניו של אדם

בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי קֶרִי: כד וְהָלַכְתִּי אַף־אֲנִי עִמָּכֶם בְּקֶרִי וְהִכֵּיתִי אֶתְכֶם גַּם־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: כה וְהֵבֵאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֹקֶמֶת נְקַם־בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל־עָרֵיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי דֶבֶר בְּתוֹכְכֶם וְנִתַּתֶּם בְּיַד־אוֹיֵב: כו בְּשִׁבְרִי לָכֶם מַטֵּה־לֶחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהֵשִׁיבוּ לַחְמְכֶם בַּמִּשְׁקָל וַאֲכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׂבָּעוּ: ס כז וְאִם־בְּזֹאת לֹא תִשְׁמְעוּ לִי וַהֲלַכְתֶּם עִמִּי בְּקֶרִי: כח וְהָלַכְתִּי עִמָּכֶם בַּחֲמַת־קֶרִי וְיִסַּרְתִּי אֶתְכֶם אַף־אָנִי שֶׁבַע עַל־חַטֹּאתֵיכֶם: כט וַאֲכַלְתֶּם בְּשַׂר בְּנֵיכֶם וּבְשַׂר בְּנֹתֵיכֶם תֹּאכֵלוּ: ל וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת־בָּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת־חַמָּנֵיכֶם וְנָתַתִּי אֶת־פִּגְרֵיכֶם עַל־פִּגְרֵי

רש"י

והכריתה והמעיטה ונשמו: (כג) לא תוסרו לי. לשוב אלי: (כד) נקם ברית. ויש נקם שאינו בברית ז כדרך שאר נקמות וזהו סמוי עיניו של צדקיהו. ד"א נקם ברית נקמת בריתי אשר עברתם כל הבאת חרב שבמקרא היא מלחמת חיילות אויבים: ונאספתם. מן החוץ אל תוך הערים מפני המצור: ושלחתי דבר בתוככם. על ידי הדבר ונתתם ביד האויבים הצרים עליכם לפי שאין מלינים את המת בירושלים וכשהם מוציאים את המת לקברו נתנין ביד אויב: (כו) מטה לחם. לשון משען כמו מטה עוז: בשברי לכם מטה לחם. אשבור לכם כל משען אוכל ח והם חלי רעב: ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מחוסר ט עצים: והשיבו לחמכם במשקל. שתהא התבואה נרקבת ונעשית פת נפולה ומשתברת בתנור והן יושבות ושוקלות את השברים לחלקם ביניהם: ואכלתם ולא תשבעו. זהו מארה בתוך המעים בלחם. הרי שבע פורעניות חרב מצור דבר שבר מטה לחם חוסר עצים פת נפולה מארה במעים. ונתתם אינה מן המנין י היא החרב: (ל) במותיכם. מגדלים ובירניות: חמניכם. מין עבודת כוכבים שמעמידין על הגגות וע"ש שמעמידין בחמה קרויין חמנים: ונתתי את פגריכם. תפוחי רעב היו ומוציאין יראתם מחיקם ב ומנשקים אותם וכרסו נבקעת ונופל עליהם.

עיקר ש"ח ובאר"ח

כשהם קטנים נקרא משכל כמו שמצינו ברבקה שאמרה למה אשכל גם שניכם יום אחד ובאותו זמן היו קטנים. עיין פ' תולדות: ז לפי פירוש ראשון הפירוש של נקם ברית הוא כי ה' כרת ברית לנקום נקמת תורתו השונים אבל

בְּאִלֵּין לָא תִתְרְדוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ׃ כד וְאֵהָךְ אַף אֲנָא עִמְּכוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאַלְקֵי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן׃ כה וְאַיְתֵי עֲלֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִתְפָּרְעוּן מִנְּכוֹן פֻּרְעֲנוּתָא עַל דַּעֲבַרְתּוּן עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְתִתְכַּנְּשׁוּן לְקִרְוֵיכוֹן וַאֲגָרֵי מוֹתָנָא בֵּינֵיכוֹן וְתִתְמַסְרוּן בִּידָא דְסָנְאָה׃ כו בִּדְאִתְבַּר לְכוֹן סְעִיד מֵיכְלָא וְיֵיפְיָן עֲסַר נְשִׁין לַחְמְכוֹן בְּתַנּוּרָא חַד וִיתִיבוּן לַחְמְכוֹן בְּמַתְקְלָא וְתוֹכְלוּן וְלָא תִשְׂבְּעוּן׃ כז וְאִם בְּדָא לָא תְקַבְּלוּן לְמֵימְרִי וּתְהָכוּן קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ׃ כח וְאֵהָךְ עִמְּכוֹן בִּתְקוֹף רְגַז וְאַרְדֵּי יָתְכוֹן אַף אֲנָא שְׁבַע עַל חוֹבֵיכוֹן׃ כט וְתֵיכְלוּן בְּשַׂר בְּנֵיכוֹן וּבְשַׂר בְּנָתֵיכוֹן תֵּיכְלוּן׃ ל וַאֲשֵׁיצֵי יָת בָּמָתֵיכוֹן וְאֶקְצֵץ יָת חֲנִיסְנְסֵיכוֹן וְאֶתֵּן יָת פִּגְרֵיכוֹן עַל

רשב"ם

אצל בוראו: (כה) נקם ברית · שעברתם · כמו שכתוב למעלה להפרכם את בריתי: (כו) עשר נשים · כלומר הרבה · כמו זה עשר פעמים תכלימוני: בתנור אחד · כי אשה אחת לא תוכל למלא את התנור פת: והשיבו לחמכם במשקל · כי במשקל הביאוהו לתנור ובמשקל השיבוהו להאכילו לבעלים ובמשקל ובצמצום לחם צר ומים לחץ כדכתיב בן אדם הנני שובר מטה לחם בירושלים ואכלו לחם במשקל ובדאגה ומים במשורה · אף כאן כתיב בשברי לכם מטה לחם יאפה ויאכל במשקל: ואכלתם ולא תשבעו · כי במשקל ובצמצום יאכלוהו וגם י"ל שאותו לחם אע"פ שאוכל ממנו הרבה לא ישביע מסעד האדם כי מארה תמצא בו: (כח) ויסרתי · מן ייסר איש את בנו יאמר ויסרתי · וכן ויסרו אותו · וכן מן ישב יאמר וישבו טירותיהם בך ביחזקאל: (ל) על פגרי גלוליכם · כי בבית במותיכם תתרגו · כדכתיב בירמיה כי אם גיא ההרגה וקברו בתופת

עיקר ש"ח ובאר"ח

אמר נקמות המה נקמות אשר לא תבאנה בברית רק כי יחס לבבו ויקוס וכמו בסמוי עיניו של צדקיהו · ולפירוש השני יתפרש נקם ברית נקם של התורה שנקראת ברית שעברתם: ח כי לא נפרש בשברי לכם כאשר אכלכל אתכם במטה לחם וכמו לשבור אל יוסף כי יש שבר במצרים לכן בא רש"י לפרש כי בשברי הוא שבר ומפוצן לשברים אשר סורתם זו תפול על מטה: ט כי לפעמים יאפו לחם הרבה בתנור אחד כי אם הלחם רב בתנור יאפה היטב ולא ישרף מחום האש לכן אמר מחוסר עצים יאפו בתנור אחד ומחוסר לחם אמר מקודם בשברי לכם מטה לחם: י דאל"כ יהיו שמונה: כ כן הוא בסנהדרין ס"ד ע"א:

גִּלּוּלֵיכֶם וְגָעֲלָה נַפְשִׁי אֶתְכֶם׃ לא וְנָתַתִּי אֶת־עָרֵיכֶם חָרְבָּה וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת־מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּרֵיחַ נִיחֹחֲכֶם׃ לב וַהֲשִׁמֹּתִי אֲנִי אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמְמוּ עָלֶיהָ אֹיְבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ׃ לג וְאֶתְכֶם אֱזָרֶה בַגּוֹיִם וַהֲרִיקֹתִי אַחֲרֵיכֶם חָרֶב וְהָיְתָה אַרְצְכֶם שְׁמָמָה וְעָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה׃ לד אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ כֹּל יְמֵי הָשַּׁמָּה וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם אָז תִּשְׁבַּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ׃ לה כָּל־יְמֵי הָשַּׁמָּה תִּשְׁבֹּת אֵת אֲשֶׁר לֹא־שָׁבְתָה בְּשַׁבְּתֹתֵיכֶם

השי"ן דגושה מ"ש רש"י

וגעלה נפשי אתכם. זה סילוק שכינה: (לא) ונתתי את עריכם חרבה. יכול מאדם כשהוא אומר והשמותי אני את הארץ הרי אדם אמור הא מה אני מקיים חרבה מעובר ושב: והשמותי את מקדשיכם. יכול מן הקרבנות כשהוא אומר ולא אריח הרי קרבנות אמורים הא מה אני מקיים והשמותי את מקדשיכם מן הגדודיות שיירות של ישראל שהיו מתקדשות ונועדות לבא שם הרי שבע פורעניות אכילת בשר בנים ובנות השמדת במות הרי שתים כריתת חמנים אין כאן פורעניות אלא על ידי השמדת הבירניות יפלו החמנים שבראשי הגגות ויכרתו ונתתי את פגריכם וגו' הרי שלש סילוק שכינה ארבע חרבן ערים שממון מקדש מן הגדודיות ולא אריח קרבנות הרי שבע: (לב) והשמותי אני את הארץ. זו מדה טובה לישראל שלא ימצאו האויבים נחת רוח בארצכם שתהא שוממה מיושביה: (לג) ואתכם אזרה בגוים. זו מדה קשה שבשעה שבני מדינה גולים למקום אחד רואים זה את זה ומתנחמים וישראל נזרו כבמזרה כאדם הזורה שעורים בנפה ואין אחת מהן דבוקה בחברתה: והריקתי. כששולף החרב מתרוקן הנדן ומדרשו חרב הנשמטת אחריכם אינה חוזרת מהר כאדם שמריק את המים ואין ם סופן לחזור: והיתה ארצכם שממה. שלא תמהרו לשוב לתוכה ומתוך כך עריכם יהיו חרבה נראות לכם חרבות שבשעה שאדם גולה מביתו ומכרמו ומעירו וסופו לחזור כאילו אין כרמו וביתו חרבים כך שנויה בת"כ: (לד) אז תרצה. תפייס את כעס המקום שכעס על שמטותיה: והרצת. למלך את שבתותיה: (לה) כל ימי השמה. לשון העשות (ומ"ם דגש במקום כפל שממה): את אשר לא שבתה. שבעים שנה של גלות בבל הן היו כנגד שבעים שנות השמיטה ויובל שהיו בשנים שהכעיסו ישראל בארצם לפני המקום ת' מאות ושלשים שנה. שלש מאות ותשעים היו שני עונם משנכנסו לארץ עד שגלו עשרת השבטים ובני יהודה הכעיסו לפניו ארבעים שנה משגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים הוא שנאמר

פִּגּוּר טַעֲוָתְכוֹן וִירַחֵק מֵימְרִי יָתְכוֹן׃ לא וְאֶתֵּן יָת קִרְוֵיכוֹן צַדְיָא וְאַצְדֵּי יָת מַקְדְּשֵׁיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֻרְבַּן כְּנִשְׁתְּכוֹן׃ לב וְאַצְדֵּי אֲנָא יָת אַרְעָא וְיִצָדְיוּן עֲלַהּ בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן דְּיָתְבִין בַּהּ׃ לג וְיָתְכוֹן אֲבַדַּר בֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאֶגְרֵי בָתְרֵיכוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וּתְהֵי אַרְעֲכוֹן צַדְיָא וְקִרְוֵיכוֹן יְהוֹן חָרְבָּא׃ לד בְּכֵן תִּרְעֵי אַרְעָא יָת שְׁמִטָּהָא כָּל יוֹמִין דִּי צַדְיָאַת וְאַתּוּן בַּאֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן בְּכֵן תַּשְׁמֵט אַרְעָא וְתִרְעֵי יָת שְׁמִטָּהָא׃ לה כָּל יוֹמִין דִּי צַדְיָאַת תַּשְׁמֵט יָת דִּי לָא שְׁמֵטַת בִּשְׁמִטֵּיכוֹן

רשב"ם

מאין מקום: (לב) ושממו עליה אויביכם · כשבאים לשבת בה כדכתי' כל עובר עליה ישום וישרוק על מכותיה: (לה) כל ימי השמה תשבות · כל שבעים שנה של גלות בבל · פירשו רבותינו כנגד שנים שהיה לה לשבות ולא שבתה · בלא אתנחתא · אז תשבת הארץ פתח · וכן וימת וינס באתנחתא

בעל הטורים

(לג) ואתכם אזרה · הזיי"ן עקומה לומר לך שנתתי לכם ארץ ז' עממין לקיים התורה שנאמרה עמודיה שבעה (כדפירש"י שבת ד' קט"ז) ואתם שבעה תועבות בלבבכם לכן אתכם תשבות מלאפום באתנחתא · אבל

רש"י

ביחזקאל ואתה שכב על צדך השמאלית וגו' וכלית את אלה וגו' ושכבת על צדך הימנית ארבעים יום פ ונשאת את עון בית יהודה ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לגלות המלך יהויכין ועוד עשו שש שנים עד גלות צדקיהו הרי ארבעים ושש ואם תאמר שנות מנשה חמשים וחמש היו מנשה עשה תשובה שלשים ושלש שנה וכל שנות רשעו עשרים ושתים כמו ששנו' באגדת חלק ושל אמון שתים ואחת עשרה ליהויקים וכנגדו לצדקיהו צא וחשוב לארבע מאות ושלשים ושש שנה שמיטין ויובלות שבהם (והם שש עשרה למאה י"ד שמיטין וב' יובלות) הרי לארבע מאות שנה ששים וארבע

עיקר ש"ח ובאר"ת

ל וזה הוא ג"כ כוונת הכתוב ושממו עליה אויביכם שלא יוכלו לדור בארצכם מחמת שממון: מ דלבון ריק לא נופל אחרב כמו שפירש"י בפ' בשלח · הגדן ר"ל פיק החרב: נ ולכך כתיב והריקותי: ס ר"ל אוהן מים: ע אין הפירוש של המקום הוא הקב"ה אבל הוא הפירוש על הארץ · וזה מקום הארץ אשר נעבד בשנות השמיטות יתפייס עתה המקום הזה מאריכות ימי השנוחה אשר יהיו לארץ כל ימי השמה · והארץ תשבות ובזה והרצת גם נאלך זה הקב"ה את שבתותיה: פ וזה ארבעים יום מרמז על ארבעים שנה

מאגלן

בְּשַׁבְתְּכֶם עָלֶיהָ׃ לו וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם וְהֵבֵאתִי מֹרֶךְ
בִּלְבָבָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיהֶם וְרָדַף אֹתָם קוֹל עָלֶה נִדָּף וְנָסוּ
מְנֻסַת־חֶרֶב וְנָפְלוּ וְאֵין רֹדֵף׃ לז וְכָשְׁלוּ אִישׁ־בְּאָחִיו
כְּמִפְּנֵי־חֶרֶב וְרֹדֵף אָיִן וְלֹא־תִהְיֶה לָכֶם תְּקוּמָה לִפְנֵי
אֹיְבֵיכֶם׃ לח וַאֲבַדְתֶּם בַּגּוֹיִם וְאָכְלָה אֶתְכֶם אֶרֶץ אֹיְבֵיכֶם׃
לט וְהַנִּשְׁאָרִים בָּכֶם יִמַּקּוּ בַּעֲוֺנָם בְּאַרְצֹת אֹיְבֵיכֶם וְאַף
בַּעֲוֺנֹת אֲבֹתָם אִתָּם יִמָּקּוּ׃ מ וְהִתְוַדּוּ אֶת־עֲוֺנָם וְאֶת־
עֲוֺן אֲבֹתָם בְּמַעֲלָם אֲשֶׁר מָעֲלוּ־בִי וְאַף אֲשֶׁר־הָלְכוּ עִמִּי
בְּקֶרִי׃ מא אַף־אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּם בְּקֶרִי וְהֵבֵאתִי אֹתָם
בְּאֶרֶץ אֹיְבֵיהֶם אוֹ־אָז יִכָּנַע לְבָבָם הֶעָרֵל וְאָז יִרְצוּ אֶת־

הקו"ף דגושה' מ"ש

רש"י

לשלשים ושש שנה חמש שמיטות הרי
שבעים חסר אחת ועוד שנה יתירה
שנכנסה בשמיטה המשלמת לשבעים
(נ"א ואותו יובל שגלו שלא נגמר
בעונם נחשב להם)ועליהם נגזר שבעים
שנה שלמים צ וכן הוא אומר בדברי
הימים עד רצתה הארץ את שבתותיה
מלאות שבעים שנה:(לו)והבאתי מרך·
פחד ורך לבב מ"ם של מרך יסוד נופל
הוא ק כמו מ"ם של מועד ושל מוקש :
ונסו מנסת חרב · כאילו רודפים
ר הורגים אותם : עלה נדף · שהרוח
דוחפו ומכהו על עלה אחר ומקשקש
ש ומוציא קול וכן תרגומו קל טרפא
דשקיף (לשון חבטה שדופות קדים
שקיפן קדום לשון משקוף מקום חבטת
הדלת)וכן תרגומו של חבורה משקופי:
(לז) וכשלו איש באחיו · כשירצו לנוס
יכשלו זה בזה כי יבהלו לרוץ : כמפני
חרב · כאילו בורחים מלפני הורגים
שיהא בלבבם פחד·וכל שעה סבורים
שאדם רודפם · ומדרשו וכשלו איש
באחיו זה נכשל בעונו של זה ת שכל
ישראל ערבין זה לזה : (לח) ואבדתם
בגוים·כשתהיו פזורים תהיו א אבודים
זה מזה : ואכלה אתכם · אלו המתים
בגולה : (לט) בעונת אבתם אתם ·
כשעונות אבותם אתם כשאוחזי' מעשה
ב אבותיהם בידיהם : ימקו · לשון
המסה כמו ימסו וכמו תמקנה בחוריהן
נמקן אבורוהי : (מא) והבאתי אתם ·
אני בעצמי אביאם · ג זו מדה טובה
לישראל שלא יהיו אומרים הואיל וגלינו
בין העובדי כוכבים נעשה כמעשיהם
אני איני מניחם אלא מעמיד אני את
נביאי ומחזירן לתחת כנפי שנאמר
והעולה על רוחכם היו לא תהיה וגו'
חי אני וגו' אם לא ביד חזקה וגו': או
אז יכנע · כמו או נודע כי שור נגח
הוא אם אז יכנע · ל"א אולי שמא
אז יכנע לבבם וגו' : ואז ירצו את
עונם · יכפרו על עונם ד ביסוריהם :

וזכרתי

כַּד הֲוֵיתוּן יָתְבִין עֲלַהּ: לו וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן וְאָעֵל תַּבְרָא בְלִבְּהוֹן בְּאַרְעָתָא דְּסַנְאֵיהוֹן וְיִרְדּוֹף יָתְהוֹן קָל טַרְפָּא דְּשָׁקִיף וְיַעַרְקוּן כְּמֵעִירוֹק מִן קֳדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִפְּלוּן וְלֵית דְּרָדִיף: לז וְיִתַּקְלוּן גְּבַר בְּאָחוּהִי כְּמִקֳּדָם דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְרָדִיף לֵית וְלָא תְהֵי לְכוֹן תְּקוּמָה קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן: לח וְתֵיבְדוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּתְגַמַּר יָתְכוֹן אֲרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן: לט וּדְיִשְׁתַּאֲרוּן בְּכוֹן יִתְמַסּוּן בְּחוֹבֵיהוֹן בְּאַרְעָתָא בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן וְאַף בְּחוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בִּישַׁיָּא דַּאֲחִידִין בִּידֵיהוֹן יִתְמַסּוּן: מ וִיוַדּוּן יָת חוֹבֵיהוֹן וְיָת חוֹבֵי אֲבָהָתְהוֹן בְּשִׁקְרְהוֹן דְּשַׁקַּרוּ קֳדָמַי וְאַף דְּהַלִּיכוּ קֳדָמַי בְּקַשְׁיוּ: מא אַף אֲנָא אֱהָךְ עִמְּהוֹן בְּקַשְׁיוּ וְאָעֵיל יָתְהוֹן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן אוֹ בְכֵן יִתְּבַר לִבְּהוֹן

רשב"ם

כולם מלאפום · ויומת · הים ראה וינם : (לו) מרך בלבבם · אינו לשון רך הלבב · ואל הרך לבי · כי המ"ם של מרך עיקר שהרי הנינון במ"ם · כמו אהל אוכל בכספי · וקראת לשבת עונג · ואין חבר כי אם בתלמוד בשחיטת חולין נתמרך באלו טרפות : (לט) ימקו · מן נמקו חבורותי כמו מן נסע יסעו :

בעל הטורים

אזרה : (לו) ורודף · ג' במסורה · הכא ואידך (ישעיה א') כולו אוהב שוחד ורודף שלמונים · ואידך (הושע י"ב) אפרים רועה רוח ורודף קדים בשביל שהוא רודף שלמונים ורודף קדים על כן וכשלו איש באחיו כמפני

עיקר ש"ח ובאר"ת

שגלו עשרת השבטים עד חרבות ירושלים : צ ע' ברש"י דברים ד' כ"ה על פסוק כי תוליד בנים:ק [פי' שרש של מרך הוא רכך והמ"ם הוא למשקל ונקרא בלשון רש"י יסוד נופל כלומר דאיננו משרשו · וכמו מועד מוקש שרשם הוא יעד יקש והמ"ם הוא למשקל · בא"ר]:ר כאלו אמר נסו כמנוסת חרב:ש [כי נדף הוא בינוני מבנין נפעל ונקרא לא הוזכר מי הוא המדיף ומכה את העלה אשר מכתו הוא נדף לכן פירש"י כי הרוח הוא הרודף והמכה · בא"ר] : ת ויתפרש הכתוב וכשלו איש באחיו כאשר יכשל איש מפני חרב:א אבל לא יהיו כלים והאבודים לגמרי חלילה כי ה' הבטיח לנו לא מאסתים ולא געלתים לכלותם : ב אבל אם לא יאחזו מעשה אבותיהם בידיהם לא יומתו הבנים על חטאות אבותם: ג ויתפרש אותם כמו אִתָּם כי במקום שגלו שכינה עמהם כידוע : ד כי השפל רנה מורה בכ"מ על תפלה ורצון ואיך יאמר הכתוב כי ירצו ויתפללו את עונם אלא יתאבלו ויתענו את העון · לכן פירש"י יכפרו על עונם ביסוריהם · ואחרי

עונם : מב וזכרתי את־בריתי יעקוב ואף את־בריתי יצחק ואף את־בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר : מג והארץ תעזב מהם ותרץ את־שבתתיה בהשמה מהם והם ירצו את־עונם יען וביען במשפטי מאסו ואת־חקתי געלה נפשם : מד ואף־גם־זאת בהיותם בארץ איביהם לא־מאסתים ולא־געלתים לכלתם להפר בריתי אתם כי אני יהוה אלהיהם : מה וזכרתי להם ברית ראשנים אשר הוצאתי־אתם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לאלהים אני יהוה : מו אלה החקים והמשפטים והתורת אשר נתן יהוה בינו ובין בני ישראל בהר סיני ביד־משה : פ רביעי ששי כשהן מחוברין כז א וידבר יהוה אל־משה לאמר : ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם איש כי יפלא נדר בערכך נפשת ליהוה : ג והיה ערכך הזכר

רש"י

(מב) וזכרתי את בריתי יעקוב · בחמשה מקומות נכתב מלא ואליהו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבא ויבשר גאולת בניו: וזכרתי את בריתי יעקב · למה נמנו אחורנית כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי ולמה לא נאמרה זכירה ביצחק אלא אפרו של יצחק (נראה לפני) צבור ומונח על המזבח: (מג) יען וביען · גמול ובגמול אשר ח במשפטי מאסו: (מד) ואף גם זאת · ואף אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לכלותם ולהפר בריתי אשר אתם: (מה) ברית ראשונים · של שבטים: (מו) והתורת · אחת בכתב ואחת בעל פה מגיד שכולם נתנו למשה בסיני: (ב) כי יפלא · יפריש בפיו: בערכך נפשות · ליתן ערך נפשו לומר ערך דבר שנפשו תלויה בו עלי: (ג) והיה ערכך וגו' · אין ערך זה לשון דמים ז אלא בין שהוא יוקר בין

עיקר ש"ח ובאר"ת

אשר עונם יכופר ירצו לה' וכמו"ש הכתוב ונרצה לו לכפר עליו: ח כדי שלא תטעה לומר כי הקב"ה יגדיל את העונש מן החטאת ואילו לא מעול לכך מפרש רש"י יען וביען גמול ובגמול כי כגמול ידיהם יעשה לו: ז לאפוקי אם אמר ערך יד או רגל עלי לא אמר כלום שאין נפש האדם תלויה בהן: ז כי

טַפְשָׁא וּבְכֵן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן : מב וְדָכִירְנָא יָת קְיָמִי דְּעִם יַעֲקוֹב וְאַף יָת קְיָמִי דְּעִם יִצְחָק וְאַף יָת קְיָמִי דְּעִם אַבְרָהָם אֲנָא דָכִיר וְאַרְעָא אֲנָא דָכִיר : מג וְאַרְעָא הִתְרְטֵשׁ מִנְּהוֹן וְתִרְעֵי יָת שְׁמִטְּהָא בִּדְצַדְיָאַת מִנְּהוֹן וְאִנּוּן יִרְעוּן יָת חוֹבֵיהוֹן לְוָטִין חֲלָף בִּרְכָן אַיְתִי עֲלֵיהוֹן דִּבְדִינַי קָצוּ וְיָת קְיָמַי רְחֵקַת נַפְשְׁהוֹן : מד וְאַף בְּרַם דָּא בְּמֶהֱוֵיהוֹן בְּאַרַע בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן לָא אַרְטֵשְׁנּוּן וְלָא אַרְחֵקִנּוּן לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן לְאַשְׁנָאָה קְיָמִי עִמְּהוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲהוֹן : מה וְדָכִירְנָא לְהוֹן קְיָם קַדְמָאֵי דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְעֵינֵי עַמְמַיָּא לְמֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ : מו אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא וְאוֹרָיָתָא דִּי יְהַב יְיָ בֵּין מֵימְרֵהּ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינַי בִּידָא דְמֹשֶׁה : א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אֲרֵי יַפְרֵשׁ נְדַר בְּפֻרְסַן נַפְשָׁתָא קֳדָם יְיָ : ג וִיהֵי פֻרְסָנֵהּ דְּכוּרָא

רשב״ם

(מב) וזכרתי וגו׳ · אם יכנע לבבם : (מג) והארץ תעזב · כחשבון ביטול שבועות שיתרצה ויכופר עונם · ואז וזכרתי וגו׳ : ותרץ · מן רצה כמו ויבן מן בנה : (מה) ברית ראשונים · אשר למענם הוצאתי אותם : (מו) בהר סיני ביד משה · שכן התחילה פרשת שמטה וידבר ה׳ אל משה בהר סיני וגם גמר התוכחות האלה בשביל השמטה הם כדכתיב כל ימי השמה תשבות כי כל מצות של פרשת בהר סיני בשמטות ויובלות מדבר ושליחות עבדים וחזרת קרקעות לכך נאמר כאן התוכחות של עבירות השמטות בהר סיני הכל בפעם אחת : (ב) כי יפליא · יבדיל כמו לשון מפרש שהנודר צריך לפרש באיזה הענין הוא נודר וכמה הוא נודר : (ג) ערכך · שני הכפי״ן כפל הוא

בעל הטורים

הרב ורודף אין : (מב) וזכרתי את בריתי יעקוב · ביצחק לא כתיב ביה זכירה לפי שאפרו צבור ומונח לפני הקב״ה · שהאבות מנויין למפרע אומר הקב״ה אני זוכר אתין באתם ומונה וממשמש היתם עד למעלה עד בן יעקב בן יצחק בן אברהם · בכולם כתיב אף חוץ מיעקב שהיתה מטתו שלימה ולא יצא ממנו פסולת : וזכרתי · הפסוק מתחיל בזכירה ומסיים בזכירה שלעולם יזכור זכות אבות· אברהם נקרא עבדו כדכתיב זכור לעבדיך וסמיך ליה לאברהם וכן ביעקב כתיב יעקב עבדי משא״כ ביצחק לפי שאברהם ויעקב קיימו המצות בין בא״י בין בח״ל משא״כ ביצחק (שלא הותר לו לצאת לח״ל) אברהם ויעקב הוזכרו ראש לאבות ויצחק לא הוזכר בשום מקום בראש לפי שרצה לומר לעשו הוה גביר

מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ ד וְאִם־נְקֵבָה הִוא וְהָיָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשִׁים שָׁקֶל׃ ה וְאִם מִבֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְעַד בֶּן־עֶשְׂרִים שָׁנָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר עֶשְׂרִים שְׁקָלִים וְלַנְּקֵבָה עֲשֶׂרֶת שְׁקָלִים׃ ו וְאִם מִבֶּן־חֹדֶשׁ וְעַד בֶּן־חָמֵשׁ שָׁנִים וְהָיָה עֶרְכְּךָ הַזָּכָר חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים כָּסֶף וְלַנְּקֵבָה עֶרְכְּךָ שְׁלֹשֶׁת שְׁקָלִים כָּסֶף׃ ז וְאִם מִבֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה וָמַעְלָה אִם־זָכָר וְהָיָה עֶרְכְּךָ חֲמִשָּׁה עָשָׂר שָׁקֶל וְלַנְּקֵבָה עֲשָׂרָה שְׁקָלִים׃ ח וְאִם־מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל־פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן׃ ס ט וְאִם־בְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה כֹּל אֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ לַיהוָה יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ י לֹא יַחֲלִיפֶנּוּ וְלֹא־יָמִיר אֹתוֹ טוֹב בְּרָע אוֹ־רַע בְּטוֹב וְאִם־הָמֵר יָמִיר בְּהֵמָה בִּבְהֵמָה וְהָיָה־הוּא וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ׃ יא וְאִם כָּל־בְּהֵמָה טְמֵאָה אֲשֶׁר לֹא־יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה קָרְבָּן לַיהוָה

רש"י

שהוא זול בשויו שאינו הוא הערך הקצוב עליו בפרשה זו: ערכך · כמו ערך וכפל הכפי"ן לא ידעתי מאיזה לשון הוא: (ה) ואם מבן חמש שנים · לא היה הנודר קטן שאין בדברי קטן כלום. אלא גדול שאמר ערך קטן הזה שהוא בן חמש שנים עלי: (ז) ואם מבן ששים שנה וגו' · כשמגיע לימי הזקנה האשה קרובה להחשב כאיש לפיכך האיש פוחת בהזדקנו · יותר · משליש בערכו והאשה אינה פוחתת אלא שליש מערכה דאמרי אינשי סבא בביתא פחתא בביתא סבתא בביתא · סימא בביתא וסימנא טבא בביתא: (ח) ואם מך הוא · שאין ידו משגת ליתן הערך הזה: והעמידו · לנערך לפני הכהן ויעריכנו · לפי השגת ידו של מעריך: על פי אשר תשיג · לפי מה שיש לו יסדרנו וישאיר לו כדי חייו מטה כר וכסת וכלי אומנות אם היה חמר משאיר לו חמורו: (ט) כל אשר יתן ממנו · אמר רגלה של זו עולה דבריו קיימין · ותמכר לצרכי עולה ודמים חולין חוץ מדמי אותו האבר: (י) טוב ברע · תם בבעל מום או רע בטוב וכ"ש טוב בטוב ורע ברע: (יא) ואם כל בהמה טמאה · בבעלת מום הכתוב מדבר שהיא טמאה להקרבה ולמדך

מבר עסרין שנין ועד בר שתין שנין ויהי פרסנה חמשין סלעין דכסף בסלעי קודשא: ד ואם נקובתא היא ויהי פרסנה תלתין סלעין: ה ואם מבר חמש שנין ועד בר עסרין שנין ויהי פרסנה דכורא עסרין סלעין ולנקובתא עסר סלעין: ו ואם מבר ירחא ועד בר חמש שנין ויהי פרסנה דכורא חמש סלעין דכסף ולנקובתא פרסנה תלת סלעין דכסף: ז ואם מבר שתין שנין ולעלא אם דכורא ויהי פרסנה חמש עסרי סלעין ולנקובתא עסר סלעין: ח ואם מסכן הוא מפרסנה ויקימנה קדם כהנא ויפרוס יתה כהנא על מימר די תדבק ידא דנודרא יפרסנה כהנא: ט ואם בעירא די יקרבון מנה קרבנא קדם יי כל די יתן מנה קדם יי יהי קודשא: י לא יחלפנה ולא יעבר יתה טב בביש או ביש בטב ואם חלפא יחלף בעירא בבעירא ויהי הוא וחלופה יהי קדיש: יא ואם כל בעירא מסאבא די לא יקרבון מנה קרבנא קדם יי ויקים

רשב״ם

כמו שתאמר מאודם אדמימות מן לבן לבנונית: (ט) כל אשר יתן ממנו לה׳ · אם הקדישו סתם: יהיה קדש קרבן ולא בדק הבית: (יא) ואם כל בהמה טמאה · של קדש שהוקדשה לקרבן ונעשה טמאה בעלת

עיקר ש״ח ובאר״ח

בכ״מ הלשון ערך נופל על דבר החשוב אם לזול ואם ליוקר ופה איננו כן כי הכסף קצוב הוא בפרשה לפי מספרי השנים: ח כי לפי סדר הלשון איננו מדבר פה לנוכח זכר כי נאמר אשר הכ״ף השני הוא לנוכח זכר · ובת״כ וכן בפ״ק דעירוכין דף ד׳ מדרים הכ״ף של בערכך הראשון הנאמר בקרא אבל רש״י מתמיה על אשר המקומות למה נכפלו הכפי״ן: ט פי׳ פח ומוקש · כי הזקן הוא למוקש לכל הבית אבל זקנה בבית היא אוצר ומטמון · בבית וכן אום לטובה · כי גם בזקנותה מביט על צרכי הבית אבל הזקן נופל למשא על בני הבית: י כי בבהמה לא בעינן דבר שנפשה תלויה בה וע׳ לעיל פסוק ב׳: ב פי׳ שלא יתן בהמה תמימה או טובה של חולין תחת בהמת בעלת מום וכחושה של הקדש אף כי הוא מטיב להקדש וכ״ש אם איננו מטיב להקדש דאסור ומה דכתיב בקרא או רע בטוב אף דכ״ש הוא זה הוא מאוס סיפא דקרא כי אף שהמיר רע בטוב מ״מ הלה המתורה על הרע ושניהם יהיו קודש: וזה הוא

שמפ:ב

וְהֶעֱמִיד אֶת־הַבְּהֵמָה לִפְנֵי הַכֹּהֵן׃ יב וְהֶעֱרִיךְ הַכֹּהֵן אֹתָהּ בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כְּעֶרְכְּךָ הַכֹּהֵן כֵּן יִהְיֶה׃ יג וְאִם־גָּאֹל יִגְאָלֶנָּה וְיָסַף חֲמִישִׁתוֹ עַל־עֶרְכֶּךָ׃ יד וְאִישׁ כִּי־יַקְדִּשׁ אֶת־בֵּיתוֹ קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהֶעֱרִיכוֹ הַכֹּהֵן בֵּין טוֹב וּבֵין רָע כַּאֲשֶׁר יַעֲרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן כֵּן יָקוּם׃ טו וְאִם־הַמַּקְדִּישׁ יִגְאַל אֶת־בֵּיתוֹ וְיָסַף חֲמִישִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְהָיָה לוֹ׃ חמישי שביעי כשהן מחוברין טז וְאִם ׀ מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ אִישׁ לַיהוָה וְהָיָה עֶרְכְּךָ לְפִי זַרְעוֹ זֶרַע חֹמֶר שְׂעֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שֶׁקֶל כָּסֶף׃ יז אִם־מִשְּׁנַת הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ כְּעֶרְכְּךָ יָקוּם׃ יח וְאִם־אַחַר הַיֹּבֵל יַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֶת־הַכֶּסֶף עַל־פִּי הַשָּׁנִים הַנּוֹתָרֹת עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנִגְרַע מֵעֶרְכֶּךָ׃ יט וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה הַמַּקְדִּישׁ אֹתוֹ וְיָסַף חֲמִשִׁית כֶּסֶף־עֶרְכְּךָ עָלָיו וְקָם לוֹ׃ כ וְאִם־לֹא יִגְאַל אֶת־הַשָּׂדֶה וְאִם־מָכַר

רש"י

הכתוב שאין קדשים תמימים יוצאין לחולין בפדיון אלא א"כ הוממו: (יב) כערכך הכהן כן יהיה - לשאר כל אדם הבא מ לקנותה מיד הקדש: (יג) ואם גאל יגאלנה - בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלי' מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם: (טז) והיה ערכך לפי זרעו - ולא כפי שויה ב אחת שדה טובה ואחת שדה רעה פדיון הקדשן שוה בית כור שעורים בחמשים שקלים כך גזרת הכתוב והוא שבא לגאלה בתחלת היובל ואם בא לגאלה

כאמצעו נותן לפי החשבון סלע ופונדיון לשנה לפי שאינה הקדש אלא למנין שני היובל שאם נגאלה הרי טוב ואם לאו הגזבר מוכרה בדמים הללו לאחר ועומדת ביד הלוקח עד היובל כשאר כל השדות המכורות וכשהיא יוצאה מידו חוזרת לכהנים של אותו משמר שהיובל פוגע בו ומתחלקת ביניהם וזהו המשפט האמור במקדיש שדה ועכשיו אפרשנו על סדר המקראות: (יז) אם משנת היובל יקדיש וגו' אם משעברה שנת היובל מיד הקדישה ובא זה לגאלה מיד: כערכך יקום - כערך הזה האמור יהיה חמשים כסף יתן: (יח) ואם אחר היובל

יָת בְּעִירָא קֳדָם כַּהֲנָא: יב וְיִפְרוֹס כַּהֲנָא יָתַהּ בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּפֻרְסָנָא דְכַהֲנָא כֵּן יְהֵי: יג וְאִם מִפְרַק יִפְרְקִנַּהּ וְיוֹסֵף חֻמְשֵׁהּ עַל פֻּרְסָנֵהּ: יד וּגְבַר אֲרֵי יַקְדֵּשׁ יָת בֵּיתֵהּ קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וְיִפְרְסִנֵּהּ כַּהֲנָא בֵּין טַב וּבֵין בִּישׁ כְּמָא דִי יִפְרוֹס יָתֵהּ כַּהֲנָא כֵּן יְקוּם: טו וְאִם דְּאַקְדֵּשׁ יִפְרוֹק יָת בֵּיתֵהּ וְיוֹסֵף חֻמֶשׁ כְּסַף פֻּרְסָנֵהּ עֲלוֹהִי וִיהֵי לֵהּ: טז וְאִם מֵחֲקַל אַחֲסַנְתֵּהּ יַקְדִּישׁ גְּבַר קֳדָם יְיָ וִיהֵי פֻּרְסָנֵהּ לְפוּם זַרְעֵהּ בַּר זְרַע כּוֹר שְׂעוֹרִין בְּחַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף: יז אִם מִשַּׁתָּא דְיוֹבֵלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵהּ כְּפֻרְסָנֵהּ יְקוּם: יח וְאִם בָּתַר יוֹבֵלָא יַקְדֵּשׁ חַקְלֵהּ וִיחַשֵּׁב לֵהּ כַּהֲנָא יָת כַּסְפָּא עַל מֵימַר שְׁנַיָּא דְּיִשְׁתָּאֲרָן עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וְיִתְמְנַע מִפֻּרְסָנֵהּ: יט וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק יָת חַקְלָא דְּאַקְדֵּשׁ יָתֵהּ וְיוֹסֵף חֻמֶשׁ כְּסַף פֻּרְסָנֵהּ עֲלוֹהִי וִיקוּם לֵהּ: כ וְאִם לָא יִפְרוֹק

רשב״ם

מום: והעמיד את הבהמה לפני הכהן · ויביא בדמיה קרבן · ואם מכר הגזבר לאיש אחר לא יוכל בעלה לפדותה עוד אלא מתחלקת

רש״י

היובל יקדיש · וכן אם הקדישה משנת היובל ונשתהה ביד גזבר ובא זה לגאלה אחר היובל: וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרות · כפי חשבון· כיצד הרי קצב דמיה של ארבעים ותשע שנים חמשים שקל הרי שקל לכל שנה ושקל יתר על כולן והשקל ארבעים ושמונה פונדיונין הרי סלע ופונדיון לשנה אלא שחסר פונדיון אחד לכולן ואמרו רבותינו שאותו פונדיון קלבון לפרוטרוט ם והבא לגאול יתן סלע ופונדיון לכל שנה לשנים הנותרות עד שנת היובל: ונגרע מערכך · מנין השנים שמשנת היובל ע עד שנת הפדיון: (יט) ואם גאל יגאל המקדיש אתו· יוסיף חומש על הקצבה הזאת: (כ) ואם לא יגאל את השדה· המקדיש: ואם מכר · פ הגזבר: את

עיקר ש״ח ובאר״ח

שמפרש הכתוב אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה׳ ללמד לנו כי בבעל מום מדבר הכתוב: ם וזה בשאר אדם הבא לקנותה הוא יתן כאשר יעריך הכהן אבל בבעלים הבאים לגאלה צריכים להוסיף חומש וכמו״ש בכתוב שאחריו: נ ופי׳ לפי זרעו לפי גדלו ורחבו של השדה: ס פי׳ דהוא מוסיף לכל סלע קלבון להכרעה· למען יהיה ביד הקדש לשלם בעד התליפין את הסלעים לפרוטות: ע פי׳ מנין השנים שנשתהה השדה ביד הקדש יגרע מפדיונו לפי הערך: פ אבל

אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד׃ כא וְהָיָה הַשָּׂדֶה בְּצֵאתוֹ בַיֹּבֵל קֹדֶשׁ לַיהוָה כִּשְׂדֵה הַחֵרֶם לַכֹּהֵן תִּהְיֶה אֲחֻזָּתוֹ׃ ששי כב וְאִם אֶת־שְׂדֵה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לַיהוָה׃ כג וְחִשַּׁב־לוֹ הַכֹּהֵן אֵת מִכְסַת הָעֶרְכְּךָ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְנָתַן אֶת־הָעֶרְכְּךָ בַּיּוֹם הַהוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ כד בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ לַאֲשֶׁר־לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ׃ כה וְכָל־עֶרְכְּךָ יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה יִהְיֶה הַשָּׁקֶל׃ כו אַךְ־בְּכוֹר אֲשֶׁר יְבֻכַּר לַיהוָה בִּבְהֵמָה לֹא־יַקְדִּישׁ אִישׁ אֹתוֹ אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה לַיהוָה הוּא׃ כז וְאִם בַּבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה וּפָדָה בְעֶרְכֶּךָ וְיָסַף חֲמִשִׁתוֹ עָלָיו וְאִם־לֹא יִגָּאֵל וְנִמְכַּר בְּעֶרְכֶּךָ׃ כח אַךְ כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר יַחֲרִם אִישׁ לַיהוָה מִכָּל־אֲשֶׁר־לוֹ מֵאָדָם וּבְהֵמָה וּמִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ לֹא יִמָּכֵר וְלֹא יִגָּאֵל כָּל־

רש"י

השדה לאיש אחר לא יגאל עוד·לשוב ביד המקדיש: (כא) והיה השדה בצאתו ביבל · מיד הלוקחו מן הגזבר כדרך שאר שדות היוצאות מיד לוקחיהם ביובל: קדש לה' · לא שישוב להקדש בדק הבית ליד הגזבר אלא כשדה החרם הנתון לכהנים שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה אף זו תתחלק לכהנים של אותו משמר שיום הכפורים של יובל פוגע בו: (כב) ואם את שדה מקנתו וגו' · חילוק יש בין שדה מקנה לשדה אחוזה שהשדה מקנה לא תתחלק לכהנים ביובל לפי שאינו יכול להקדישה אלא עד היובל שהרי ביובל היתה עתידה לצאת מידו ולשוב לבעלים·לפיכך אם לא נגאלה יגאל בדמים הללו הקונים לשדה אחוזה ואם לא יגאל וימכרנה גזבר לאחר או אם לא יגאל הוא בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו אותו שהקדישו ופן תאמר לאשר קנהו הלוקח הזה האחרון מאתו וזהו הגזבר לכך הוצרך לומר לאשר לו אחוזת הארץ מירושת אבות וזהו בעלים הראשונים שמכרוה למקדיש: (כה) וכל ערכך יהיה בשקל הקדש · כל ערכך שכתוב בו שקלים יהיה בשקל הקדש: עשרים גרה · עשרים מעות כך היו מתחלה ולאחר מכאן הוסיפו שתות ואמרו רבותינו שש מעה כסף דינר עשרים וארבע מעות לסלע: (כו) לא יקדיש איש אתו · לשם קרבן אחר לפי שאינו שלו: (כז) ואם

בבהמה

ית חקלא ואם זבין ית חקלא לגבר אחרן לא יתפרק עוד : כא ויהי חקלא במפקה ביובלא קודשא קדם יי כחקל חרמא לכהנא תהי אחסנתה : כב ואם ית חקל זבינוהי די לא מחקל אחסנתה יקדש קדם יי : כג ויחשב לה כהנא ית מנין פרסנה עד שתא דיובלא ויתן ית פרסנה ביומא ההוא קודשא קדם יי : כד בשתא דיובלא יתוב חקלא לדזבנה מנה לדדילה אחסנת ארעא : כה וכל פרסנה יהי בסלעי קודשא עסרין מעין יהי סלעא : כו ברם בוכרא די יתבכר קדם יי בבעירא לא יקדש גבר יתה אם תור אם אמר דיי הוא : כז ואם בבעירא מסאבא ויפרוק בפרסנה ויוסף חמשה עלוהי ואם לא יתפרק ויזדבן בפרסנה : כח ברם כל חרמא די יחרם גבר קדם יי מכל די לה מאנשא ובעירא ומחקל אחסנתה

רשב"ם

לכהנים ביובל · לכהנים של אותה משמר : (כא) תהיה אחוזתו · של מקדיש : (כד) לאשר קנהו מאתו · שהקונה אותו לא היה יכול להקדישו אלא הפירות שיש לו בו עד היובל : (כו) לא יקדיש איש אתו · לקרבן אחר כי הוא עצמו קדוש כבר לקרבן בכור : (כז) ואם בבהמה הטמאה · ממש יקדיש אדם · באותה יש פדיון ובבהמה טמאה ממש פירשו חכמים

רש"י

בבהמה הטמאה וגו' · אין המקרא הזה מוסב על הבכור שאין לומר בבכור בהמה טמאה ופדה בערכך ש ותמור אין זה שהרי אין פדיון פטר חמור אלא טלה והוא מתנה לכהן ואינו להקדש אלא הכתוב מוסב על ההקדש שהכתוב שלמעלה דיבר בפדיון בהמה טהורה שהוממה וכאן דיבר במקדיש בהמה טמאה לבדק הבית : ופדה בערכך · כפי מה שיעריכנה הכהן : ואם לא יגאל · על ידי בעלים : ונמכר בערכך · לאחרים : (כח) אך כל חרם וגו' · נחלקו רבותינו בדבר יש אומרים סתם חרמים להקדש ת ומה אני מקיים כל חרם בישראל לך יהיה בחרמי כהנים שפירש ואמר הרי זה לכהן ויש שאמרו סתם חרמים לכהנים : לא ימכר ולא יגאל · אלא ינתן לכהן לדברי האומר סתם חרמים לכהנים מפרש מקרא זה בסתם חרמים

עיקר ש"ח ובאר"ח

את המקדיש : צ ביובל : ק וזה הכתוב הוא כלל על כל הערכין האמורים פה בפרשה : ר כי הסלע הוא ארבע דינרין : ש ותמור אף כי הבכורה נוהגת בו · אבל פדיונו הוא טלה : ת פי' לבדק הבית ומ"ש כל חרם בישראל לך יהיה

חֵרֶם קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים הוּא לַיהוָה׃ שביעי כט כָּל־חֵרֶם אֲשֶׁר
יָחֳרַם מִן־הָאָדָם לֹא יִפָּדֶה מוֹת יוּמָת׃ ל וְכָל־מַעְשַׂר הָאָרֶץ
מִזֶּרַע הָאָרֶץ מִפְּרִי הָעֵץ לַיהוָה הוּא קֹדֶשׁ לַיהוָה׃
לא וְאִם־גָּאֹל יִגְאַל אִישׁ מִמַּעַשְׂרוֹ חֲמִשִׁיתוֹ יֹסֵף עָלָיו׃
מפטיר לב וְכָל־מַעְשַׂר בָּקָר וָצֹאן כֹּל אֲשֶׁר־יַעֲבֹר תַּחַת
הַשָּׁבֶט הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לַיהוָה׃ לג לֹא יְבַקֵּר בֵּין־
טוֹב לָרַע וְלֹא יְמִירֶנּוּ וְאִם־הָמֵר יְמִירֶנּוּ וְהָיָה־הוּא
וּתְמוּרָתוֹ יִהְיֶה־קֹּדֶשׁ לֹא יִגָּאֵל׃ לד אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי׃ חזק

ע"ת פסוקים : עז"ת סימן : ומפטירין ה' עזי ומעזי בירמיה סימן ע"ז :

סכום פסוקי דספר ויקרא שמנה מאות וחמשים ותשעה נטף סימן • וחציו והנוגע בבשר הזב • ופרשיותיו עשר בא גד סימן • וסדריו כ"ג ובתורתו יהגה יומם ולילה סימן • ופרקיו כ"ז • ואהיה עמך ואברכך סימן • מנין הפתוחות שתים וחמשים והסתומות ששה וארבעים סך הכל צ"ח פרשיות דודי צח ואדום סימן :

רש"י

והאומר סתם חרמים לבדק הבית מפרש מקרא זה בחרמי כהנים שהכל מודים שחרמי כהנים אין להם פדיון עד שיבואו ליד כהן א וחרמי גבוה נפדים : כל חרם קדש קדשים הוא לה' • האומר סתם חרמים לבדק הבית מביא ראיה מכאן והאומר סתם חרמים לכהנים מפרש כל חרם קדש קדשים הוא לה' ללמד שחרמי כהנים חלים על קדשי קדשים ועל קדשים קלים ונותן לכהן כמו ששנינו במסכת ערכין אם נדר נותן דמיהן ואם נדבה נותן את טובתה : מאדם • כגון שהחרים עבדיו ושפחותיו הכנענים : (כט) כל חרם אשר יחרם וגו' • היוצא ליהרג ג ואמר אחד ערכי עלי לא אמר כלום : מות יומת • הרי הולך למות לפיכך לא יפדה אין לו דמים ולא ערך : (ל) וכל מעשר הארץ • במעשר שני ד הכתוב מדבר : מזרע הארץ • דגן : מפרי העץ • תירוש ויצהר : לה' הוא • קנאו ה' ומשלחנו צוה לך לעלות ולאכול ה בירושלים כמו שנא' ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך וגו' : (לא) ממעשרו • ולא ממעשר חבירו הפודה מעשר של חבירו אין מוסיף חומש ומה היא גאולתו כדי להתירו באכילה בכל מקום והמעות יעלה ויאכל בירושלים כמו שנאמר ונתתה בכסף וגו' : (לב) תחת השבט • כשבא לעשרן מוציאן ו בפתח זה אחר זה והעשירי מכה בשבט צבוע

לָא יִזְדַּבַּן וְלָא יִתְפָּרֵק כָּל חֶרְמָא קֹדֶשׁ קוּדְשִׁין הוּא קֳדָם יְיָ: כט כָּל חֶרְמָא דִּי יִתַּחֲרַם מִן אֱנָשָׁא לָא יִתְפָּרֵק אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל: ל וְכָל מַעַשְׂרָא דְאַרְעָא מִזַּרְעָא דְאַרְעָא מִפֵּירֵי אִילָנָא דַּייָ הוּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ: לא וְאִם מִפְרַק יִפְרוֹק גְּבַר מִמַּעַשְׂרֵהּ חֻמְשֵׁהּ יוֹסֵף עֲלוֹהִי: לב וְכָל מַעֲשַׂר תּוֹרִין וְעָן כֹּל דְּיֶעְבַּר תְּחוֹת חֻטְרָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי קַדִּישׁ קֳדָם יְיָ: לג לָא יְבַקַּר בֵּין טַב לְבִישׁ וְלָא יְחַלְּפִנֵּהּ וְאִם חַלָּפָא יְחַלְּפִנֵּהּ וִיהֵי הוּא וְחִלּוּפֵהּ יְהֵי קוּדְשָׁא לָא יִתְפָּרַק: לד אִלֵּין פִּקּוֹדַיָּא דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטוּרָא דְסִינָי: חזק

רשב"ם

שלמים בבעלי מומים כמו שפירשתי דין אין לו פדיון: (ל) מעשר הארץ · מעשר שני:

חסלת ספר ויקר' פירוש רבינו שמואל

בעל הטורים

להחיך לעשותו ראש ליעקב: (לד) אלה המצות · מצות במלוי · מ"ם צד"י וי"ו תי"ו עולה תרי"ב והוא בגימטריא תלמידי חכמים · על שם חכם לב יקח מצות (משלי י"ד): חסלת ספר ויקרא

רש"י

בסיקרא להיות ניכר שהוא מעשר כן עושה לטלאים ועגלים ושל כל שנה ושנה: יהיה קדש · ליקרב למזבח דמו ואימוריו והבשר נאכל לבעלים שהרי לא נמנה עם שאר מתנות כהונה ולא מצינו שיהא בשרו ניתן לכהנים: (לג) לא יבקר וגו' · לפי שנאמר כל מבחר נדריכם יכול יהא בורר ומוציא את היפה ת"ל לא יבקר בין טוב לרע בין תם בין בעל מום חלה עליו קדושה ולא שיקרב בעל מום אלא שיאכל בתורת מעשר ואסור ליגזז וליעבד:

חסלת ספר ויקרא

עיקר ש"ח ובאר"ח

זה הוא מקרא (במדבר י"ח י"ד): א ובבואם ליד כהן הם חולין גמורין ואחרי גבוה בפדיה ואז ינאו הנפדים לחולין: ב כי נדר הוא אם אומר הרי עלי ואם הפריש ונאבד חייב באחריות וצריך ליתן דמיהם אבל בנדבה דאומר הרי זו ואם נאבד אינו חייב באחריות ואינו נותן לכהן רק בכדי טובת הנאה ישי' כמה יתן לו כהן אחר להמתין בהקרבת קרבן זה עד שיגיע משמר שלו להקריב כדי שיהיה לו העור ושאר דברים: ג ולא כטועין האומרים כי בני ישראל יכלו להחרים אנשים לה' אשר לא דבר ולא עלה על לבו: ד מדכתיב בקרא קדש לה' ומעשר שני מקרי קדש כדכתי' בערתי הקדש מן הבית אבל מעשר ראשון חולין גמורין הם: ה אבל לא שיהא אסור בהנאה כקדש: ו כי מעשר זה אינו נוהג רק בבקר וצאן כדכתיב וכל מעשר בקר וצאן: חסלת ספר ויקרא

תרי"ג כסדר בחקתי יש בה י"ב מצות ׳ ז׳ עשין וה׳ לאוין :

עשין / לאוין

(שנ) קלו לדון בדין ערכי אדם שאמר ערכי עלי או ערך פלוני עלי שצריך שיתן לכהן כפי ערך השנים לזכר ולנקבה כמו שבא בכתוב ולפי ענין המעריך שנאמר איש כי יפליא נדר בערכך נפשות לה׳ וגו׳ :

(שנא) שלא להמיר הקדשים שהקדיש למזבח בבהמות אחרות שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר אותו וגו׳ : רטו

(שנב) קלז להיות תמורת הקרבן קדוש כקרבן עצמו שנאמר והיה הוא ותמורתו יהיה קדש :

(שנג) קלח לדון בדין ערכי בהמה שהקדישה ונפל בה מום הרי זו נערכת ונפדית ע"פ כהן שנא׳ והעמיד את הבהמה לפני הכהן והעריך וגו׳ :

(שנד) קלט לדון בערכי בתים שהקדישום הבעלים ורוצים לפדותם מיד ההקדש שצריך להעריכם הכהן ונותן לו כפי הערך שיאמר ׳ ועוד חומש נוסף על מה שהעריך שנא׳ ואיש כי יקדיש את ביתו קדש לה׳ והעריכו וגו׳ :

(שנה) קמ לדון בדין ערכי שדות שהקדישום הבעלים ורוצים לפדותם צריך שיתן כערך הקצוב בפרשה שנאמר ואם משדה אחזתו יקדיש איש לה׳ והיה ערכך לפי זרעו :

(שנו) שלא לשנות הקרבנות דהיינו שלא יעשה הבכור עולה ולא שלמים אשם או האשם חטאת שנאמר אך בכור אשר יבוכר לה׳׳ בבהמה לא יקדיש איש אתו : רטז

(שנז) קמא לדון בדיני חרמים .אם הם לה׳ או לבדק הבית ׳ או סתמם לכהן עם פרטי דיניהם שנאמר אך כל חרם אשר יחרם איש לה׳ וגו׳ :

(שנח) שלא ימכרו שדות וקרקעות ומטלטלין שהחרימו אותן הבעלים אלא ינתנו לכהנים שבאותו משמר שנאמר לא ימכר : ריז

(שנט) שלא יגאלו שדות וקרקעות ומטלטלין המוחרמים שאין להם פדיון אלא נתנים לכהנים שנאמר ולא יגאל כל חרם : ריח

(שס) קמב לעשר כל הבהמות הטהורות שהם בקר וצאן ועזים הנולדים בעדרינו בכל שנה ושנה ולהביא המעשר לירושלים ולאוכלו שם אחר הקרבת החלב והדם במזבח שנאמר וכל מעשר בקר וצאן כל אשר יעבור תחת השבט העשירי יהיה קדש לה׳ :

שלא

שלא ימכור מעשר בהמה בשום צד אלא יאכלוהו בעליו או מי שירצו הם עכ״פ בירושלים שנא׳לא יגאל:

הפטרת בחקותי בירמיה סימן טז

יְהֹוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי־
אָרֶץ וְיֹאמְרוּ אַךְ־שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל וְאֵין־בָּם
מוֹעִיל׃ הֲיַעֲשֶׂה־לּוֹ אָדָם אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃ לָכֵן
הִנְנִי מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת־יָדִי וְאֶת־גְּבוּרָתִי
וְיָדְעוּ כִּי־שְׁמִי יְהֹוָה׃ חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה בְּעֵט בַּרְזֶל
בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃
כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת
הַגְּבֹהוֹת׃ הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ
בְּחַטָּאת בְּכָל־גְּבוּלֶיךָ׃ וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי
לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ
קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהֹוָה אָרוּר הַגֶּבֶר
אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר זְרֹעוֹ וּמִן־יְהֹוָה יָסוּר לִבּוֹ׃ וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר
אֶרֶץ מְלֵחָה וְלֹא תֵשֵׁב׃ בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהֹוָה וְהָיָה
יְהֹוָה מִבְטַחוֹ׃ וְהָיָה כְּעֵץ ׀ שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח
שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאָ° יראה קרי כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה עָלֵהוּ רַעֲנָן
וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג וְלֹא יָמִישׁ מֵעֲשׂוֹת פֶּרִי׃ עָקֹב הַלֵּב
מִכֹּל וְאָנֻשׁ הוּא מִי יֵדָעֶנּוּ׃ אֲנִי יְהֹוָה חֹקֵר לֵב בֹּחֵן כְּלָיוֹת
וְלָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָו כדרכיו קרי כִּפְרִי מַעֲלָלָיו׃ קֹרֵא דָגַר וְלֹא
יָלָד עֹשֶׂה עֹשֶׁר וְלֹא בְמִשְׁפָּט בַּחֲצִי יָמָו ימיו קרי יַעַזְבֶנּוּ

ובאחריתו

וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל׃ כִּסֵּא כָבוֹד מָרוֹם מֵרִאשׁוֹן מְקוֹם מִקְדָּשֵׁנוּ׃ מִקְוֵה יִשְׂרָאֵל יְהוָה כָּל־עֹזְבֶיךָ יֵבֹשׁוּ יְסוּרַי וסורי קרי בָּאָרֶץ יִכָּתֵבוּ כִּי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם־חַיִּים אֶת־יְהוָה׃ רְפָאֵנִי יְהוָה וְאֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתִי אָתָּה׃

הפטרת ערב ראש חודש שחל בשבת (בשמואל א׳ סימן כ)

וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃ וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃ וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־אל קרי הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם׀ בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי

עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־
יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־
יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח
וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל
אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו
לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף
וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי
הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד
וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר
עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי החצים ק׳
וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד
יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב
וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן
לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה
לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם

אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט
וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים
אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד (אחת קרי) בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ
אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־
הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים
הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי
וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־
הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם
אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים
וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן
יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת
בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ
וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת
וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה׳ :

מנהג הספרדים אם חל ר״ח ביום ש״ק וביום א׳ להוסיף פסוק ראשון ואחרון
של הפטרת מחר חודש

סימן להפסקת הארבע פרשיות

אם חל ר"ח אדר בשנים פשוטות או ואדר במעוברות ביום שבת הוא זטו ·
אם חל ביום ב' הוא בו · אם חל ביום ד' הוא דד · ואם חל ביום
ו' הוא וביו כלומר· שתי הפסקות :

קריאה לפרשת זכור

בשבת שלפני פורים מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע
וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר בפרשה זו :

זָכ֕וֹר אֵ֛ת אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה לְךָ֖ עֲמָלֵ֑ק בַּדֶּ֖רֶךְ בְּצֵאתְכֶ֥ם מִמִּצְרָֽיִם׃
אֲשֶׁ֨ר קָֽרְךָ֜ בַּדֶּ֗רֶךְ וַיְזַנֵּ֤ב בְּךָ֙ כָּל־הַנֶּחֱשָׁלִ֣ים אַֽחֲרֶ֔יךָ
וְאַתָּ֖ה עָיֵ֣ף וְיָגֵ֑עַ וְלֹ֥א יָרֵ֖א אֱלֹהִֽים׃ וְהָיָ֡ה בְּהָנִ֣יחַ יְהוָ֣ה
אֱלֹהֶ֣יךָ ׀ לְ֠ךָ מִכָּל־אֹ֨יְבֶ֜יךָ מִסָּבִ֗יב בָּאָ֙רֶץ֙ אֲשֶׁ֣ר יְהוָֽה־אֱ֠לֹהֶיךָ
נֹתֵ֨ן לְךָ֤ נַחֲלָה֙ לְרִשְׁתָּ֔הּ תִּמְחֶה֙ אֶת־זֵ֣כֶר עֲמָלֵ֔ק מִתַּ֖חַת
הַשָּׁמָ֑יִם לֹ֖א תִּשְׁכָּֽח׃

הפטרת פרשת זכור (בשמואל א' סי' ט"ו)

כאן מתחילים הספרדים

וַיֹּ֤אמֶר שְׁמוּאֵל֙ אֶל־שָׁא֔וּל אֹתִ֨י שָׁלַ֤ח יְהוָה֙ לִמְשָׁחֳךָ֣ לְמֶ֔לֶךְ
עַל־עַמּ֖וֹ עַל־יִשְׂרָאֵ֑ל וְעַתָּ֣ה שְׁמַ֔ע לְק֖וֹל דִּבְרֵ֥י יְהוָֽה׃
כאן מתחילים האשכנזים כֹּ֤ה אָמַר֙ יְהוָ֣ה צְבָא֔וֹת פָּקַ֕דְתִּי אֵ֛ת
אֲשֶׁר־עָשָׂ֥ה עֲמָלֵ֖ק לְיִשְׂרָאֵ֑ל אֲשֶׁר־
שָׂ֥ם ל֛וֹ בַּדֶּ֖רֶךְ בַּעֲלֹת֥וֹ מִמִּצְרָֽיִם׃ עַתָּה֩ לֵ֨ךְ וְהִכִּֽיתָ֜ה אֶת־עֲמָלֵ֗ק
וְהַֽחֲרַמְתֶּם֙ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־ל֔וֹ וְלֹ֥א תַחְמֹ֖ל עָלָ֑יו וְהֵמַתָּ֞ה מֵאִ֣ישׁ
עַד־אִשָּׁ֗ה מֵֽעֹלֵל֙ וְעַד־יוֹנֵ֔ק מִשּׁ֣וֹר וְעַד־שֶׂ֔ה מִגָּמָ֖ל וְעַד־חֲמֽוֹר׃
וַיְשַׁמַּ֤ע שָׁאוּל֙ אֶת־הָעָ֔ם וַֽיִּפְקְדֵם֙ בַּטְּלָאִ֔ים מָאתַ֥יִם אֶ֖לֶף רַגְלִ֑י
וַעֲשֶׂ֥רֶת אֲלָפִ֖ים אֶת־אִ֥ישׁ יְהוּדָֽה׃ וַיָּבֹ֥א שָׁא֖וּל עַד־עִ֣יר עֲמָלֵ֑ק
וַיָּ֖רֶב בַּנָּֽחַל׃ וַיֹּ֣אמֶר שָׁא֣וּל אֶל־הַקֵּינִ֡י לְכוּ֩ סֻּ֨רוּ רְד֜וּ מִתּ֣וֹךְ
עֲמָלֵקִ֗י פֶּן־אֹֽסִפְךָ֙ עִמּ֔וֹ וְאַתָּ֞ה עָשִׂ֤יתָה חֶ֙סֶד֙ עִם־כָּל־בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל

בעלותם

בַּעֲלוֹתָם מִמִּצְרָיִם וַיָּסַר קֵינִי מִתּוֹךְ עֲמָלֵק׃ וַיַּךְ שָׁאוּל אֶת־
עֲמָלֵק מֵחֲוִילָה בּוֹאֲךָ שׁוּר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי מִצְרָיִם׃ וַיִּתְפֹּשׂ אֶת־
אֲגַג מֶלֶךְ־עֲמָלֵק חָי וְאֶת־כָּל־הָעָם הֶחֱרִים לְפִי־חָרֶב׃ וַיַּחְמֹל
שָׁאוּל וְהָעָם עַל־אֲגָג וְעַל־מֵיטַב הַצֹּאן וְהַבָּקָר וְהַמִּשְׁנִים
וְעַל־הַכָּרִים וְעַל־כָּל־הַטּוֹב וְלֹא אָבוּ הַחֲרִימָם וְכָל־הַמְּלָאכָה
נְמִבְזָה וְנָמֵס אֹתָהּ הֶחֱרִימוּ׃ וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־שְׁמוּאֵל
לֵאמֹר׃ נִחַמְתִּי כִּי־הִמְלַכְתִּי אֶת־שָׁאוּל לְמֶלֶךְ כִּי־שָׁב מֵאַחֲרַי
וְאֶת־דְּבָרַי לֹא הֵקִים וַיִּחַר לִשְׁמוּאֵל וַיִּזְעַק אֶל־יְהוָה כָּל־
הַלָּיְלָה׃ וַיַּשְׁכֵּם שְׁמוּאֵל לִקְרַאת שָׁאוּל בַּבֹּקֶר וַיֻּגַּד לִשְׁמוּאֵל
לֵאמֹר בָּא־שָׁאוּל הַכַּרְמֶלָה וְהִנֵּה מַצִּיב לוֹ יָד וַיִּסֹּב וַיַּעֲבֹר
וַיֵּרֶד הַגִּלְגָּל׃ וַיָּבֹא שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל וַיֹּאמֶר לוֹ שָׁאוּל בָּרוּךְ
אַתָּה לַיהוָה הֲקִימֹתִי אֶת־דְּבַר יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל וּמֶה
קוֹל־הַצֹּאן הַזֶּה בְּאָזְנָי וְקוֹל הַבָּקָר אֲשֶׁר אָנֹכִי שֹׁמֵעַ׃ וַיֹּאמֶר
שָׁאוּל מֵעֲמָלֵקִי הֱבִיאוּם אֲשֶׁר חָמַל הָעָם עַל־מֵיטַב הַצֹּאן
וְהַבָּקָר לְמַעַן זְבֹחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאֶת־הַיּוֹתֵר הֶחֱרַמְנוּ׃
וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־שָׁאוּל הֶרֶף וְאַגִּידָה לְּךָ אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר
יְהוָה אֵלַי הַלָּיְלָה וַיֹּאמְרוּ ויאמר קרי לוֹ דַּבֵּר׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
הֲלוֹא אִם־קָטֹן אַתָּה בְּעֵינֶיךָ רֹאשׁ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל אָתָּה
וַיִּמְשָׁחֲךָ יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל׃ וַיִּשְׁלָחֲךָ יְהוָה בְּדָרֶךְ וַיֹּאמֶר
לֵךְ וְהַחֲרַמְתָּה אֶת־הַחַטָּאִים אֶת־עֲמָלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד־
כַּלּוֹתָם אֹתָם׃ וְלָמָּה לֹא־שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וַתַּעַט אֶל־הַשָּׁלָל
וַתַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־שְׁמוּאֵל אֲשֶׁר
שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה וָאֵלֵךְ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־שְׁלָחַנִי יְהוָה וָאָבִיא

את־אגג מלך עמלק ואת־עמלק החרמתי : ויקח העם
מהשלל צאן ובקר ראשית החרם לזבח ליהוה אלהיך בגלגל:
ויאמר שמואל החפץ ליהוה בעלות וזבחים כשמע בקול
יהוה הנה שמע מזבח טוב להקשיב מחלב אילים: כי חטאת־
קסם מרי ואון ותרפים הפצר יען מאסת את־דבר יהוה
וימאסך ממלך : ויאמר שאול אל־שמואל חטאתי כי־עברתי
את־פי־יהוה ואת־דבריך כי יראתי את־העם ואשמע בקולם:
ועתה שא נא את־חטאתי ושוב עמי ואשתחוה ליהוה :
ויאמר שמואל אל־שאול לא אשוב עמך כי מאסתה את־
דבר יהוה וימאסך יהוה מהיות מלך על־ישראל : ויסב
שמואל ללכת ויחזק בכנף־מעילו ויקרע: ויאמר אליו שמואל
קרע יהוה את־ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך
הטוב ממך: וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא
אדם הוא להנחם : ויאמר חטאתי עתה כבדני נא נגד־זקני
עמי ונגד ישראל ושוב עמי והשתחויתי ליהוה אלהיך :
וישב שמואל אחרי שאול וישתחו שאול ליהוה : ויאמר
שמואל הגישו אלי את־אגג מלך עמלק וילך אליו אגג
מעדנת ויאמר אגג אכן סר מר־המות : ויאמר שמואל כאשר
שכלה נשים חרבך כן־תשכל מנשים אמך וישסף שמואל
את־אגג לפני יהוה בגלגל : וילך שמואל הרמתה ושאול
עלה אל־ביתו גבעת שאול :

קריאה לפרשת פרה

בשבת שקודם שבת שמברכים מר"ח אדר (ואם חל ר"ח חדש ניסן בשבת אזי בשבת שמברכים של אדר) מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשה

בפרשת השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר פרשה זו :

וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר : זאת חקת התורה
אשר־צוה יהוה לאמר דבר ׀ אל־בני ישראל ויקחו
אליך פרה אדמה תמימה אשר אין־בה מום אשר לא־עלה
עליה על : ונתתם אתה אל־אלעזר הכהן והוציא אתה אל־
מחוץ למחנה ושחט אתה לפניו : ולקח אלעזר הכהן מדמה
באצבעו והזה אל־נכח פני אהל־מועד מדמה שבע פעמים :
ושרף את־הפרה לעיניו את־ערה ואת־בשרה ואת־דמה על־
פרשה ישרף : ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת
והשליך אל־תוך שרפת הפרה : וכבס בגדיו הכהן ורחץ
בשרו במים ואחר יבא אל־המחנה וטמא הכהן עד־הערב :
והשרף אתה יכבס בגדיו במים ורחץ בשרו במים וטמא עד־
הערב : ואסף ׀ איש טהור את אפר הפרה והניח מחוץ
למחנה במקום טהור והיתה לעדת בני־ישראל למשמרת
למי נדה חטאת הוא : וכבס האסף את־אפר הפרה את־
בגדיו וטמא עד־הערב והיתה לבני ישראל ולגר הגר בתוכם
לחקת עולם : הנגע במת לכל־נפש אדם וטמא שבעת ימים :
הוא יתחטא־בו ביום השלישי וביום השביעי יטהר ואם־
לא יתחטא ביום השלישי וביום השביעי לא יטהר : כל־
הנגע במת בנפש האדם אשר־ימות ולא יתחטא את־משכן
יהוה טמא ונכרתה הנפש ההוא מישראל כי מי נדה לא־
זרק עליו טמא יהיה עוד טמאתו בו : זאת התורה אדם
כי־ימות באהל כל־הבא אל־האהל וכל־אשר באהל יטמא
שבעת ימים : וכל כלי פתוח אשר אין־צמיד פתיל עליו

טָמֵא הוּא׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־חֶרֶב אוֹ
בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים׃ וְלָקְחוּ
לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃
וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־
הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ
בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃ וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו
וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר בָּעָרֶב׃ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא
וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה
טִמֵּא מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ וְהָיְתָה לָהֶם לְחֻקַּת
עוֹלָם וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא
עַד־הָעָרֶב׃ וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת
תִּטְמָא עַד־הָעָרֶב׃

ומפטירין הפטרה זו (ביחזקאל סימן לו)

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים
עַל־אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת
הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי׃ וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל־הַדָּם
אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ עַל־הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ׃ וָאָפִיץ אֹתָם
בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים׃ וַיָּבוֹא
אֶל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר
לָהֶם עַם־יְהוָה אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ׃ וָאֶחְמֹל עַל־שֵׁם קָדְשִׁי
אֲשֶׁר חִלְּלֻהוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁמָּה׃ לָכֵן אֱמֹר
לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה
בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־

בָּאתֶם שָׁם: וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל הַֽמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר
חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהֹוָה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה
בְּהִקָּֽדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיכֶם*: וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי
אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַתְכֶם: וְזָרַקְתִּי
עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם
אֲטַהֵר אֶתְכֶם: וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן
בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב
בָּשָׂר: וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי
תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם: וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים:
וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי
אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב: וְהִרְבֵּיתִי אֶת־פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת
הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם:
וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים
וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם: לֹא לְמַעַנְכֶם
אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ מִדַּרְכֵיכֶם
בֵּית יִשְׂרָאֵל: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה בְּיוֹם טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל
עֲוֺנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת: וְהָאָרֶץ
הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר:
וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת
וְהַנְשַׁמּוֹת וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר
יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי | אֲנִי יְהֹוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי
הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהֹוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי: כאן מסיימין הספרדים כֹּה

*) לפי דעת ספ"ס נ"ל לְעֵינֵיהֶם

אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה עוֹד זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃ כְּצֹאן קָדָשִׁים כְּצֹאן יְרוּשָׁלִַם בְּמוֹעֲדֶיהָ כֵּן תִּהְיֶינָה הֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהֹוָה׃

קריאה לפרשת החודש

בשבת שלפני ר"ח ניסן מוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה גברי בפרשת השבוע וקדיש לעילא ובספר שני קורא המפטיר בפרשת בא אל פרעה · ואם חל ר"ח ניסן בשבת מוציאין שלשה ספרים בראשון קורין ששה גברי בפרשת השבוע ולא יאמר קדיש ובספר שני קורא המשלים וביום השבת עד ונסכו וקדיש לעילא ובספר שלישי קורא המפטיר בפרשת החודש ומפטירין הפטרת פרשת החודש :

וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה׃ דַּבְּרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בֶּעָשֹׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְיִקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׂה לְבֵית־אָבֹת שֶׂה לַבָּיִת׃ וְאִם־יִמְעַט הַבַּיִת מִהְיוֹת מִשֶּׂה וְלָקַח הוּא וּשְׁכֵנוֹ הַקָּרֹב אֶל־בֵּיתוֹ בְּמִכְסַת נְפָשֹׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוֹ תָּכֹסּוּ עַל־הַשֶּׂה׃ שֶׂה תָמִים זָכָר בֶּן־שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן־הַכְּבָשִׂים וּמִן־הָעִזִּים תִּקָּחוּ׃ וְהָיָה לָכֶם לְמִשְׁמֶרֶת עַד אַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ כֹּל קְהַל עֲדַת־יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ וְלָקְחוּ מִן־הַדָּם וְנָתְנוּ עַל־שְׁתֵּי הַמְּזוּזֹת וְעַל־הַמַּשְׁקוֹף עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר־יֹאכְלוּ אֹתוֹ בָּהֶם׃ וְאָכְלוּ אֶת־הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי־אֵשׁ וּמַצּוֹת עַל־מְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ אַל־תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשֵׁל מְבֻשָּׁל בַּמָּיִם כִּי אִם־צְלִי־אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל־כְּרָעָיו וְעַל־קִרְבּוֹ׃ וְלֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְהַנֹּתָר מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר בָּאֵשׁ

תִּשְׂרֹפוּ׃ וְכָכָה תֹּאכְלוּ אֹתוֹ מָתְנֵיכֶם חֲגֻרִים נַעֲלֵיכֶם בְּרַגְלֵיכֶם
וּמַקֶּלְכֶם בְּיֶדְכֶם וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּחִפָּזוֹן פֶּסַח הוּא לַיהֹוָה׃
וְעָבַרְתִּי בְאֶרֶץ־מִצְרַיִם בַּלַּיְלָה הַזֶּה וְהִכֵּיתִי כָל־בְּכוֹר
בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד־בְּהֵמָה וּבְכָל־אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה
שְׁפָטִים אֲנִי יְהֹוָה׃ וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לְאֹת עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר
אַתֶּם שָׁם וְרָאִיתִי אֶת־הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא־יִהְיֶה בָכֶם
נֶגֶף לְמַשְׁחִית בְּהַכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם
לְזִכָּרוֹן וְחַגֹּתֶם אֹתוֹ חַג לַיהֹוָה לְדֹרֹתֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תְּחָגֻּהוּ׃
שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֹּאכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְּׂאֹר
מִבָּתֵּיכֶם כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל
מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד־יוֹם הַשְּׁבִעִי׃ וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא־יֵעָשֶׂה
בָהֶם אַךְ אֲשֶׁר יֵאָכֵל לְכָל־נֶפֶשׁ הוּא לְבַדּוֹ יֵעָשֶׂה לָכֶם׃
וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַמַּצּוֹת כִּי בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת־
צִבְאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־הַיּוֹם הַזֶּה לְדֹרֹתֵיכֶם
חֻקַּת עוֹלָם׃ בָּרִאשֹׁן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב
תֹּאכְלוּ מַצֹּת עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים לַחֹדֶשׁ בָּעָרֶב׃ שִׁבְעַת
יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם כִּי ׀ כָּל־אֹכֵל מַחְמֶצֶת וְנִכְרְתָה
הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל בַּגֵּר וּבְאֶזְרַח הָאָרֶץ׃ כָּל־
מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם תֹּאכְלוּ מַצּוֹת׃

הפטרה לפרשת החודש (ביחזקאל סימן מה)

כאן מתחילין האשכנזים

כֹּל הָעָם הָאָרֶץ יִהְיוּ אֶל־הַתְּרוּמָה הַזֹּאת לַנָּשִׂיא בְּיִשְׂרָאֵל׃
וְעַל־הַנָּשִׂיא יִהְיֶה הָעוֹלוֹת וְהַמִּנְחָה וְהַנֵּסֶךְ בַּחַגִּים

וּבֶחֳדָשִׁים וּבַשַּׁבָּתוֹת בְּכָל־מוֹעֲדֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל הוּא יַעֲשֶׂה אֶת־הַחַטָּאת וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הָעוֹלָה וְאֶת־הַשְּׁלָמִים לְכַפֵּר בְּעַד בֵּית־יִשְׂרָאֵל:

כאן מתחילים הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ תִּקַּח פַּר־בֶּן־בָּקָר תָּמִים וְחִטֵּאתָ אֶת־הַמִּקְדָּשׁ: וְלָקַח הַכֹּהֵן מִדַּם הַחַטָּאת וְנָתַן אֶל־מְזוּזַת הַבַּיִת וְאֶל־אַרְבַּע פִּנּוֹת הָעֲזָרָה לַמִּזְבֵּחַ וְעַל־מְזוּזַת שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית: וְכֵן תַּעֲשֶׂה בְּשִׁבְעָה בַחֹדֶשׁ מֵאִישׁ שֹׁגֶה וּמִפֶּתִי וְכִפַּרְתֶּם אֶת־הַבָּיִת: בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם הַפָּסַח חָג שְׁבֻעוֹת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל: וְעָשָׂה הַנָּשִׂיא בַּיּוֹם הַהוּא בַּעֲדוֹ וּבְעַד כָּל־עַם הָאָרֶץ פַּר חַטָּאת: וְשִׁבְעַת יְמֵי־הֶחָג יַעֲשֶׂה עוֹלָה לַיהוָֹה שִׁבְעַת פָּרִים וְשִׁבְעַת אֵילִים תְּמִימִם לַיּוֹם שִׁבְעַת הַיָּמִים וְחַטָּאת שְׂעִיר עִזִּים לַיּוֹם: וּמִנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה: בַּשְּׁבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֶּחָג יַעֲשֶׂה כָאֵלֶּה שִׁבְעַת הַיָּמִים כַּחַטָּאת כָּעֹלָה וְכַמִּנְחָה וְכַשָּׁמֶן: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שַׁעַר הֶחָצֵר הַפְּנִימִית הַפֹּנֶה קָדִים יִהְיֶה סָגוּר שֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת יִפָּתֵחַ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ יִפָּתֵחַ: וּבָא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר מִחוּץ וְעָמַד עַל־מְזוּזַת הַשַּׁעַר וְעָשׂוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־עוֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו וְהִשְׁתַּחֲוָה עַל־מִפְתַּן הַשַּׁעַר וְיָצָא וְהַשַּׁעַר לֹא־יִסָּגֵר עַד־הָעָרֶב: וְהִשְׁתַּחֲווּ עַם־הָאָרֶץ פֶּתַח הַשַּׁעַר הַהוּא בַּשַּׁבָּתוֹת וּבֶחֳדָשִׁים לִפְנֵי יְהוָֹה: וְהָעֹלָה אֲשֶׁר־יַקְרִב הַנָּשִׂיא לַיהוָֹה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת שִׁשָּׁה כְבָשִׂים תְּמִימִם וְאַיִל תָּמִים: וּמִנְחָה אֵיפָה

לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מִנְחָה מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וּבְיוֹם הַחֹדֶשׁ פַּר בֶּן־בָּקָר תְּמִימִם וְשֵׁשֶׁת כְּבָשִׂים וָאַיִל תְּמִימִם יִהְיוּ׃ וְאֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל יַעֲשֶׂה מִנְחָה וְלַכְּבָשִׂים כַּאֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וּבְבוֹא הַנָּשִׂיא דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא׃ וּבְבוֹא עַם־הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ־שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר־בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצְאוּ יצא קרי׃ וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ׃ וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה׃ וְכִי־יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ־שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת־הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת־עֹלָתוֹ וְאֶת־שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת־הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ׃ וְכֶבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ׃ וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת־הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד׃ וְעָשׂוּ יעשו ק׳ אֶת־הַכֶּבֶשׂ וְאֶת־הַמִּנְחָה וְאֶת־הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד׃ כאן מסיימין הספרדים

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּי־יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה׃ וְכִי־יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד־שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה׃ וְלֹא־יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת־בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ׃

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ניסן ביום א' אומר אחר הפטרת החודש פסוק ראשון ואחרון של הפטרה מחר חודש · ואם חל ר"ח בשבת אומרים פסוק ראשון ואחרון של הפטרת שבת ור"ח :

הפטרת שבת הגדול (בתרי עשר במלאכי סימן ג')

כתוב בש"ע אין מפטירין וערבה אלא כשחל ערב פסח בשבת אבל בכמה מקומות מפטירין אותה בכל שבת הגדול רק כשחל ע"פ בשבת אין מפטירין אותה וכ"ה דעת הגר"א :

וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיּוֹת: וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי ׀ עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם: לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב: הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה: בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ: הָבִיאוּ אֶת־כָּל־הַמַּעֲשֵׂר אֶל־בֵּית הָאוֹצָר וִיהִי טֶרֶף בְּבֵיתִי וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֵת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם וַהֲרִיקֹתִי לָכֶם בְּרָכָה עַד־בְּלִי־דָי: וְגָעַרְתִּי לָכֶם בָּאֹכֵל וְלֹא־יַשְׁחִת לָכֶם אֶת־פְּרִי הָאֲדָמָה וְלֹא־תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: וְאִשְּׁרוּ אֶתְכֶם כָּל־הַגּוֹיִם כִּי־תִהְיוּ אַתֶּם אֶרֶץ חֵפֶץ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: חָזְקוּ עָלַי דִּבְרֵיכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם מַה־נִּדְבַּרְנוּ עָלֶיךָ: אֲמַרְתֶּם שָׁוְא עֲבֹד אֱלֹהִים וּמַה־בֶּצַע כִּי שָׁמַרְנוּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְכִי הָלַכְנוּ קְדֹרַנִּית מִפְּנֵי יְהוָה צְבָאוֹת: וְעַתָּה אֲנַחְנוּ מְאַשְּׁרִים זֵדִים גַּם־נִבְנוּ עֹשֵׂי רִשְׁעָה גַּם בָּחֲנוּ

אֱלֹהִים וַיִּמָּלֵטוּ׃ אָז נִדְבְּרוּ יִרְאֵי יְהוָה אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ
וַיַּקְשֵׁב יְהוָה וַיִּשְׁמָע וַיִּכָּתֵב סֵפֶר זִכָּרוֹן לְפָנָיו לְיִרְאֵי יְהוָה
וּלְחֹשְׁבֵי שְׁמוֹ׃ וְהָיוּ לִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת לַיּוֹם אֲשֶׁר אֲנִי
עֹשֶׂה סְגֻלָּה וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל־בְּנוֹ
הָעֹבֵד אֹתוֹ׃ וְשַׁבְתֶּם וּרְאִיתֶם בֵּין צַדִּיק לְרָשָׁע בֵּין עֹבֵד
אֱלֹהִים לַאֲשֶׁר לֹא עֲבָדוֹ׃ כִּי הִנֵּה הַיּוֹם בָּא בֹּעֵר כַּתַּנּוּר
וְהָיוּ כָל־זֵדִים וְכָל־עֹשֵׂה רִשְׁעָה קַשׁ וְלִהַט אֹתָם הַיּוֹם הַבָּא
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר לֹא־יַעֲזֹב לָהֶם שֹׁרֶשׁ וְעָנָף׃
וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ וִיצָאתֶם
וּפִשְׁתֶּם כְּעֶגְלֵי מַרְבֵּק׃ וְעַסּוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי־יִהְיוּ אֵפֶר תַּחַת
כַּפּוֹת רַגְלֵיכֶם בַּיּוֹם אֲשֶׁר־אֲנִי עֹשֶׂה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃
זִכְרוּ ז׳ רבתי תּוֹרַת מֹשֶׁה עַבְדִּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אוֹתוֹ בְחֹרֵב
עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים׃ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ לָכֶם
אֵת אֵלִיָּה הַנָּבִיא לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא׃
וְהֵשִׁיב לֵב־אָבוֹת עַל־בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל־אֲבוֹתָם פֶּן־אָבוֹא
וְהִכֵּיתִי אֶת־הָאָרֶץ חֵרֶם׃

הנה אנכי שלח לכם את אליה הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא׃

סדר הקריאה לר״ח ולת״צ ולפורים

לראש חודש קורין ארבעה גברי בפ׳ פינחס מן את קרבני לחמי לאשי עד יעשה ונסכו ואם חל ר״ח בשבת קורא המפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו׃

לתענית צבור בשחרית ובמנחה קורין ג׳ גברי בפ׳ כי תשא מן ויחל עד לעשות לעמו ומדלגין עד פסל לך וקורין עד אשר אני עשה עמך׃

לפורים קורין שלשה גברי בפרשת בשלח ויבא עמלק עד סוף הסדרה׃

סדר קריאת הפרשיות לפסח

לפסח ביום ראשון קורין ה׳ גברי בסדר בא מן ויקרא משה עד על צבאותם • והמפטיר קורא בפינחס ובחדש הראשון עד עבודה לא תעשו׃ ביום ב׳

קורין ס"ג כאמור שור או כשב כמו ביום א' של סוכות · והמפטיר קורא בפינחס כדאמור: ביום ב' קורין ג' גברי בפ' בא מן קדש לי כל בכור עד הוציאנו ה' ממצרים · והרביעי קורא כדאמור מן והקרבתם אשה: ביום ד' קורין ג' גברי בפרשת משפטים מן אם כסף תלוה את עמי עד לא תבשל גדי · והרביעי קורא והקרבתם כדאמור· ביום ה' קורין ג' גברי בפ' כי תשא מן פסל לך עד לוא תבשל גדי · והרביעי קורא כדאמור והקרבתם · ואם הוא שבת קורין ז"ג ומתחילין ראה אתה אומר אלי: ביום ו' קורין ג' גברי בפ' בהעלותך מן וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית עד ולגר ולאזרח הארץ · והרביעי קורא והקרבתם: ביום ז' קורין ה"ג בפרשת בשלח מתחלת הסדרה עד אני ה' רופאך· ומפטיר קורא והקרבתם: ביום ח' קורין ה"ג כל הבכור ואם חל בשבת מתחילין עשר תעשר כמו שקורין בשמיני עצרת · והמפטיר קורא והקרבתם כדאמור:
סימן קריאות הללו משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא וזה כשחל פסח כאחד בשבת או בג' בשבת או בשבת · ואם יבא פסח בחמישי מהפכין סדר הקריאות על דרך זה משך תורא פסל קדש בכספא במדברא שלח בוכרא ולעולם בשבת חול המועד של פסח קורין ראה אתה אומר אלי פסל לך עד בחלב אמו והמפטיר קורא והקרבתם:

סימני פרשיות תזריע ומצורע · אחרי מות וקדושים · בהר ובחקותי · בשנים פשוטות כלן מחוברות · בשנים מעוברות כלן נפרדות · ושאר פרשיות הנהוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בשלום:

אלו שמות הטעמים

פַּשְׁטָא מֻנַּח זַרְקָא מֻנַּח סֶגּוֹל מֻנַּח | מֻנַּח רְבִיעִי מַהְפַּךְ

פַּשְׁטָא זָקֵף־קָטֹן זָקֵף־גָּדוֹל מֵרְכָא טִפְּחָא מֻנַּח אֶתְנַחְתָּא

פָּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־

גֵּרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְּבִיר יְתִיב פְּסִיק | סוֹף־פָּסוּק

שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא־כְפוּלָה יֵרַח־בֶּן־יוֹמוֹ:

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי מקרא אחד יוצא לכמה טעמים וסוף דבר אין לך מקרא יוצא מידי פשוטו ומשמעו ואע"פ שדברו הנביאים דבריהם בדוגמא צריך ליישב הדוגמא על אופניה ועל סדרה כמו שהמקראות כדורים זה אחר זה וראיתי לספר הזה כמה מדרשי אגדה יש סודרים כל הספר הזה במדרש אחד ויש מפוזרים כמה מדרשי אגדה מקראות לבדם ואינם מתיישבים על לשון המקרא וסדר המקראות ואמרתי בלבי לתפוס משמעות המקרא ליישב באורם על סדרם והמדרשות מרבותינו אקבעם מדרש איש איש במקומו ואומר אני שראה שלמה ברוה"ק שעתידין ישראל לגלות גולה אחר גולה חורבן אחר חורבן ולהתאונן בגלות זה על כבודם הראשון ולזכור חבה ראשונה אשר היו סגולה מכל העמים לאמר אלכה ואשובה אל אישי הראשון כי טוב לי אז מעתה ויזכרו את חסדיו ואת מעלם אשר מעלו ואת הטובות אשר אמר לתת להם באחרית הימים ויסד ספר הזה ברוה"ק בלשון אשה צרורה אלמנה חיה משתוקקת על בעלה מתרפקת על דודה מזכרת אהבת נעוריה אליו ומודה על פשעה אף דודה צר לו בצרתה ומזכיר חסדי נעוריה ונוי יופיה וכשרון פעליה אשר בהם נקשר עמה באהבה עזה להודיעם כי לא מלבו ענה ולא שילוחיה שילוחין כי עוד היא אשתו והוא אישה והוא עתיד לשוב אליה:

שיר השירים א

א א שִׁ֥יר הַשִּׁירִ֖ים אֲשֶׁ֥ר לִשְׁלֹמֹֽה׃ ב יִשָּׁקֵ֙נִי֙ מִנְּשִׁיק֣וֹת פִּ֔יהוּ

ש' רבתי רש"י

(א) שיר השירים אשר לשלמה. שנו רבותינו כל שלמה (דק"ל למה לא מיחסו אחר אביו כמו במשלי וקהלת) האמורים בשיר השירים קדש מלך שהשלום שלו שיר שהוא על כל השירים אשר נאמר להקב"ה מאת עדתו ועמו כנסת ישראל. אמר רבי עקיבא לא היה העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל שכל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים. אמר רבי אלעזר בן עזריה למה הדבר דומה למלך שנטל סאה חטים ונתנה לנחתום אמר לו הוצא לי כך וכך סולת כך וכך סובין כך וכך מורסן וסלת לי מתוכה גלוסקא אחת מנופה ומעולה כך כל הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים שכולו יראת שמים וקבול עול מלכותו: (ב) ישקני מנשיקות פיהו. זה השיר אומרת בפיה בגלותה ובאלמנותה מי יתן וישקני המלך שלמה מנשיקות פיהו כמו מאז לפי שיש מקומות שנושקין ע"ג היד ועל הכתף אך אני מתאוה ושוקקת להיותו נוהג עמי כמנהג הראשון כחתן אל כלה א פה אל פה: כי טובים. לי דודיך מכל משתה יין ב ומכל עונג ושמחה. ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג ושמחה נקראת על שם היין כענין שנאמר אל בית משתה היין דאסתר. בשיר לא ישתו יין. והיה כנור

עיקר ש"ח

א המפרשים פירשו כי כל נשיקה שאינ' פה אל פה הוא עם למ"ד כמו וישק יעקב לרחל גשה ושקה לי וכו' ורבים ופה אומר ישקני לרמז שתהיה נשיקה בפיו: ב כי ביין נכלל כל מיני עונג

ונבל

כִּי־טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן׃ ג לְרֵיחַ שְׁמָנֶיךָ טוֹבִים שֶׁמֶן תּוּרַק שְׁמֶךָ עַל־כֵּן עֲלָמוֹת אֲהֵבוּךָ׃ ד מָשְׁכֵנִי אַחֲרֶיךָ נָּרוּצָה הֱבִיאַנִי הַמֶּלֶךְ חֲדָרָיו נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בָּךְ נַזְכִּירָה דֹדֶיךָ מִיַּיִן מֵישָׁרִים אֲהֵבוּךָ׃ ה שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה בְּנוֹת

עיקר ש"ח

וכמו שמסיים רש"י ולשון עברי הוא להיות כל סעודת עונג כו' : ג דק"ל עתה בא לשבחו במעלות עצמותיו ומהו המעלה שמשמניו טובים לכ"פ שם טוב וכו' : ד דק"ל מהו לריח שמניך הל"ל שמניך טובים לכ"פ שהריחו בהם אפסי ארץ וכו' : ה ולפי פירש"י יהי' תורק שם הנסמך על שמן ועל משקל תושב בחילוף המתהפוך בחולם וכמ"ש הרד"ק: ו דק"ל לשון רבים לכ"פ יתרו ורחב : ז דק"ל ממ"נ אם ירוצו א"צ לימשך ואם סוברת לימשך א"כ לא ירוצו· לכ"פ אני שמעתי וכו' ואני אמרתי אחריך נרוצה ואין צריך למשכני : ח פי' עתה באלמנותי אגיל ואשמח בזכרי מה

רש"י

ונבל ותוף וחליל ויין משתיהם זהו ביאור משמעו · ונאמר דוגמא שלו ע"ש שנתן להם תורתו ודיבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתר צפונותי' ומחלים פניו לקיים דברו וזהו ישקני מנשיקות פיהו: (ג) לריח שמניך טובים וגו' · שם טוב ג נקרא על שם שמן טוב לריח שמניך טובים שהריחו ד בהם אפסי ארץ אשר שמעו שמעך הטוב בעשותך נוראות במצרים : שמן תורק · נקרא שמך להיות ה נאמר עליך אתה שמן אשר תורק תמיד להיות ריח ערב שיוצא למרחוק שכן דרך שמן ערב בכל עת שהוא בצלוחית אטומה אין ריחו נודף

פותחה ומריק שמנה לכלי אחר ריחו נודף: על כן עלמות אהבוך· בא יתרו לקול השמועה ונתגייר אף רחב הזונה ו אמרה כי שמענו את אשר הוביש וגו' ועי"כ כי ה' אלהיכם הוא האלהים בשמים וגו' : עלמות · בתולות לפי שהדיבור דימהו לבחור שאהובתו מחבבתו ולפי הדוגמא העלמות הן העובדי כוכבים : (ד) משכני אחריך נרוצה · אני שמעתי משלוחיך רמז שאמרת למשכני ואני אמרתי ז אחריך נרוצה להיות לך לאשה : הביאני המלך חדריו · וגם היום הזה ח עודנה לי גילה ושמחה אשר נדבקתי בך : נזכירה דודיך · גם היום באלמנות חיות תמיד אזכיר דודיך הראשונים מכל משתה עונג ושמחה : מישרים אהבוך · אהבה עזה אהבת מישור בלי עקיבה ורכסים (לשון פסוק והיה העקוב למישור והרכסים לבקעה) אשר אהבוך אני ואבותי באותן הימים זהו פשוטו לפי ענינו ולפי דוגמתו הם מזכירין לפניו חסד נעורים אהבת כלולות לכתם אחריו במדבר ארץ ציה וצלמות וגם צדה לא עשו להם והאמינו בו ובשלוחיו ולא אמרו היאך נצא למדבר לא מקום זרע ומזונות והלכו אחריו והוא הביאם לתוך חדרי היקף ענניו בזו עודם היום גלים ושמחים בך אף לפי ענים וצרתם ומשתעשעים בתורה והם מזכירים דודיו מיין ומישור אהבתם אותו : (ה) שחורה אני ונאוה וגו' ·

יְרוּשָׁלָ͏ִם כְּאָהֳלֵי קֵדָר כִּירִיעוֹת שְׁלֹמֹה׃ ו אַל־תִּרְאוּנִי שֶׁאֲנִי
שְׁחַרְחֹרֶת שֶׁשֱּׁזָפַתְנִי הַשָּׁמֶשׁ בְּנֵי אִמִּי נִחֲרוּ־בִי שָׂמֻנִי נֹטֵרָה
אֶת־הַכְּרָמִים כַּרְמִי שֶׁלִּי לֹא נָטָרְתִּי׃ ז הַגִּידָה לִּי שֶׁאָהֲבָה
נַפְשִׁי אֵיכָה תִרְעֶה אֵיכָה תַּרְבִּיץ בַּ צָּהֳרָיִם שַׁלָּמָה אֶהְיֶה
כְּעֹטְיָה עַל עֶדְרֵי חֲבֵרֶיךָ׃ ח אִם־לֹא תֵדְעִי לָךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים

רש"י

אתם רעיותי אל אקל בעיניכם ט אם
עזבני אישי מפני שחרות שבי כי שחורה
אני ע"י שזיפת השמש ונאוה אני בתיקון
אברים נאים אם אני שחורה כאהלי
קדר המשחירי' מפני הגשמי' שהם פרושי'
תמיד במדבריות קלה אני להתכבס
להיות כיריעות שלמה דוגמא היא זו
אומרת כנסת ישראל לעובדי כוכבים
שחור' אני במעשי ונאוה אני במעשי
אבותי ואף במעשי יש מהם נאים אם יש בי עון העגל יש בי כנגדו זכות קבלת
התורה וקורא לעובדי כוכבים בנות ירושלים על שם שהיא עתידה להעשות
מטרפולין י לכולן כמו שניבא יחזקאל ונתתי אתהן לך לבנות כמו עקרון
ובנותיה:(ו) אל תראוני · אל תסתכלו בי בבזיון (כמו כי ראו באהרן ה'):
שאני שחרחורת· לפי שאין שחרותי וכיעורי ממעי אמי אלא על ידי שזיפת השמש
שאותו שחרות נוח להתלבן כשיעמוד בצל: בני אמי נחרו בי · הם בני מצרים
שגדלתי בהם ועלו עמי בערב רב הם נחרו בי בהסתות ופתויים עד ששמוני
נוטרה את הכרמים ושם שזפתני השמש והושחרתי כלומר נתנוני עובדת
כוכבים אחרים וכרמי שהיה שלי כ מאבותי לא נטרתי · מצינו פרנסים
נקראים במקרא בלשון כרמים שנאמר ונתתי לה את כרמיה משם ומתרגמינן
ואתני לה ית פרנסהא וכן לא יפנה דרך כרמים : (ז) הגידה לי שאהבה
נפשי · עכשיו רוח הקודש חוזר ומדמה אותה לצאן החביבה על הרועה
אומרת כנסת ישראל לפניו כאשה לבעלה הגידה לי שאהבה נפשי איכה תרעה
צאנך בין הזאבים הללו אשר הם בתוכם ואיכה תרביצם בצהרים בגלות הזה
שהיא עת צרה להם כצהרים שהיא עת צרה לצאן:שלמה אהיה כעוטיה· וא"ת מה
איכפת לך ל אין זה כבודך שאהיה כאבילה עוטה על שפם בוכיה על צאני: על
עדרי חבריך · אצל עדרי שאר הרועים שהם רועים צאן כמותך כלומר בין גדודי
העובדי כוכבים הסמוכים על עבודת כוכבים ויש להם מלכים ושרים מנהיגים
אותם : (ח) אם לא וגו' · זו היא תשובת הרועה אם לא תדעי לך להיכן תלכי
לרעות

עיקר ש"ח

שהביא לי המלך לפנים חדריו: ט כוונת
רש"י לפרש בכתוב הדבר והפוכו לא
בנושא אחד אבל שחורה אני מפני
שזיפת השמש ונאוה בתיקון אברים
כו' : י פירוש אם של עיירות וזה
הגדולה שבעיירות : כ כוונת רש"י
דהל"ל כרמי לא נטרתי מהן שלי לזה
פי' שהיה שלי מאבותי: ל בא פה לקצר

צְאִי־לָךְ בְּעִקְבֵי הַצֹּאן וּרְעִי אֶת־גְּדִיֹּתַיִךְ עַל מִשְׁכְּנוֹת הָרֹעִים׃ ט לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃ י נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתֹּרִים צַוָּארֵךְ בַּחֲרוּזִים׃ יא תּוֹרֵי זָהָב נַעֲשֶׂה־לָּךְ עִם נְקֻדּוֹת הַכָּסֶף׃ יב עַד־שֶׁהַמֶּלֶךְ בִּמְסִבּוֹ נִרְדִּי נָתַן רֵיחוֹ׃ יג צְרוֹר הַמֹּר ׀ דּוֹדִי

עיקר ש"ח

סוף הכתוב אל ראשיתו: מ כי כמה שקשטתיך בקישוטים נאים הראיתי לכל כי רעיתי את: נ דק"ל מהו נעשה לך"פ נמלכנו אני ובית דיני וכו': ס לא שביזת מצרים היה כסף וביזת הים היה זהב אלא שביזת הים גדולה מביזת מצרים כהפרש זהב מכסף וכ"כ הכ"ר: ע במקצת ספרים לפי שדבר הכתוב בל'

רש"י

לרעות צאנך את היפה בנשים באשר לנו הרועה מלהנהיג אותם: צאי לך בעקבי הצאן. הסתכלי בפסיעות הדרך שהלכו הצאן והעקביים ניכרים טראצי"ש בלע"ז וכן הרבה במקרא ועקבותיך לא נודעו. נתמסו עקביך. והוא יגוד עקב. ישוב על עקביו ואותו הדרך לכי ורעי את גדיותיך על משכנו' הרועים. בין משכנות שאר הרועים שאת אצלם. וזה הדוגמא אם לא תדעי לך כנסיתי ועדתי היפה בנשים בשאר עובדי כוכבים איכה תרעה ותנצלי מיד שמציקים לך להיות ביניהם ולא יאבדו בניך התבונני דרכי אבותיך הראשונים שקבלו תורתי ושמרו משמרתי ומצותי ולכי בדרכיהם ואף בשכר זאת תרעי גדיותיך אצל שרי שעובדי כוכבים וכן אמר ירמיה הציבי לך ציונים שיתי לבך למסלה וגו': (ט) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי. לא"ד זו כמו לא"ד לקול תתו המון מים וכמו לא"ד לרית שמניך לקבוצת סוסים הרכב שאספתי מחנותי נאת לקראתך ברכבי פרעה להושיעך כמו שנאמר דרכת בים סוסיך סוסים הרכב שם דמיתיך רעיתי שתקתיך מצעקתך שנאמר ואתם תחרישון זאת ראיתי בספרי אגדה. ד"א דמיתיך רעיתי שם הראיתי לכל שרעיתי את. לסוסתי קבוצת סוסים ובלשון לע"ז קבליש"א. דמיתיך אריסמש"י בלע"ז כמו אותי דמו להרוג כי שם קשטתיך מ בקישוטים נאים: (י) נאוו לחייך בתורים. שורות נזמי אוזן ומנחת זהב: צוארך בחרוזים. ענקי זהב ומרגליות חרוזות בפתילי זהב של ביזת הים: (יא) תורי זהב נעשה לך. נמלכנו אני ובית דיני נ לפני בא פרעה בהשיאו ואחזק את לבו לרדוף אחריך עם כל שבח גנזי אוצרותיו כדי שנעשה לך תורי קבועי הזהב: עם נקודות הכסף. שהיה בידך כבר שהוצאת ממצרים שגדולה היתה ביזת הים ס מביזת מצרים: נקודות. כלי כסף מנוקדים ומצויירים בתברבורות וגוונים: (יב) עד שהמלך במסבו. משיבה כנסת ישראל ואומרת כל זה אמת טובה גמלתני ואני גמלתיך רעה כי בעוד המלך על השולחן מסבת מוסבו: נרדי נתן ריחו. חילוף להבאיש בעוד שהשכינה בסיני קלקלתי בעגל ולשון חבה כתב הכתוב נתן ריחו ולא כתב הבאיש או הסריח ע לפי שדבר הכתוב בלשון נקיה (עיין ברש"י במסכת שבת פרק ר"ע דהטעם דלא כתב הבאיש או הסריח משום חיבה אבל לפירוש התוספות שם שפירשו וכ"ק

לִי בֵּין שָׁדַי יָלִין׃ יד אֶשְׁכֹּל הַכֹּפֶר ׀ דּוֹדִי לִי בְּכַרְמֵי עֵין גֶּדִי׃
טו הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים׃ טז הִנְּךָ יָפֶה דוֹדִי
אַף נָעִים אַף־עַרְשֵׂנוּ רַעֲנָנָה׃ יז קֹרוֹת בָּתֵּינוּ אֲרָזִים רחיטנו
רַהִיטֵנוּ קרי בְּרוֹתִים׃ ב א אֲנִי חֲבַצֶּלֶת הַשָּׁרוֹן שׁוֹשַׁנַּת
הָעֲמָקִים׃ ב כְּשׁוֹשַׁנָּה בֵּין הַחוֹחִים כֵּן רַעְיָתִי בֵּין הַבָּנוֹת׃

רש"י — עיקר ש"ח

מ"ש נתן ולא עזב זהו משום חיבה הכן נקייה אינה : פ פי' מדאמר אף נעים מה שלא כתב הכאים או הסרית זהו
כלאו הכי משום לשון נקיה) : (יג) צרור המור דודי לי · דודי נעשה לי כמי שיש לו צרור המור בחיקו ואמר לו הרי לך צרור זה שיתן ריח טוב מן הראשון שאבדת כך הקדוש ברוך הוא נתרצה לישראל על מעשה העגל ומצא להם כפרה על עונם ואמר התנדבו למשכן ויבא זהב המשכן ויכפר על זהב העגל : בין שדי ילין · אף לפי שמעלתי בו אמר לשכון שם : בין שדי · בין שני בדי הארון : (יד) אשכל הכפר · יש בושם ששמו כופר כמו כפרים עם נרדים ועשוי כעין אשכולות : בכרמי עין גדי · שם מקום ושם הוא מצוי וראיתי באגדה שאותן כרמים עושין פירות ארבעה או חמשה פעמים בשנה ודוגמא היא לכמה כפרות ומחילות שמחל להם הקב"ה על כמה נסיונות שנסוהו במדבר : (טו) הנך יפה רעיתי · אני הייתי בושה בקלקולי והוא חזקני בדברי רצויים לומר סלחתי כדבריך והרי את יפה ויפה כי עיניך יונים כלומר כלה שעיניה כעורים כל גופה צריך בדיקה ושעיניה נאים אין גופה צריך בדיקה והדוגמא זו היא מחלתי לך על עונך והרי את יפה בנעשה והנך יפה בנשמע יפה במעשה אבות יפה במעשיך כי עיניך יונים לדיקים יש לך שדבקו בי כיונה זו שמשמכרת את בן זוגה אינה מניחתו שיזדווג לאחר כך ויאספו אליו כל בני לוי ולא טעו בעגל ועוד הנך יפה במלאכת המשכן שנאמר והנה עשו אותה וגו' ויברך אותם משה הרי שקלסה על כך : (טז) הנך יפה דודי אף נעים · לא היופי שלי אלא שלך · אתה הוא היפה : אף נעים · שעברת על פשעי והשרית שכינתך בתוכי וזהו קילוס של ירידת האש וירא כל העם וירונו : אף ערשנו רעננה · על ידי נעימותיך פ הנה רעננה ערשנו בבנינו ובבנותינו שהיו כולם נקבצות אליך פה כמו שנאמר ותקהל העדה וגו' והמשכן קרוי מטה שנאמר הנה מטתו שלשלמה וכן המקדש קרוי מטה שנאמר ביואש בחדר המטות אשר בבית ה' על שהם פריין ורביין של ישראל : (יז) קורות בתינו ארזים · שבח המשכן הוא זה : רהיטנו · לא ידעתי אם לשון קרשים או לשון בריחים אך ידעתי שאף בלשת משנה שמינו רהיטי ביתו של אדם כן מעידים בו : (א) אני חבצלת · היא שושנה : שושנת העמקים · נאה משושנת ההרים לפי שמלטבת תמיד שאין כח החמה שולט שם : (ב) כשושנה בין החוחים · שמנקבין אותה ותמיד היא

ג כְּתַפּ֨וּחַ֙ בַּעֲצֵ֣י הַיַּ֔עַר כֵּ֥ן דּוֹדִ֖י בֵּ֣ין הַבָּנִ֑ים בְּצִלּוֹ֙ חִמַּ֣דְתִּי וְיָשַׁ֔בְתִּי וּפִרְי֖וֹ מָת֥וֹק לְחִכִּֽי׃ ד הֱבִיאַ֨נִי֙ אֶל־בֵּ֣ית הַיָּ֔יִן וְדִגְל֥וֹ עָלַ֖י אַהֲבָֽה׃ ה סַמְּכ֨וּנִי֙ בָּאֲשִׁישׁ֔וֹת רַפְּד֖וּנִי בַּתַּפּוּחִ֑ים כִּי־חוֹלַ֥ת אַהֲבָ֖ה אָֽנִי׃ ו שְׂמֹאלוֹ֙ תַּ֣חַת לְרֹאשִׁ֔י וִימִינ֖וֹ תְּחַבְּקֵֽנִי׃ ז הִשְׁבַּ֨עְתִּי אֶתְכֶ֜ם בְּנ֤וֹת יְרֽוּשָׁלִַ֙ם֙ בִּצְבָא֔וֹת א֖וֹ בְּאַיְל֣וֹת הַשָּׂדֶ֑ה אִם־תָּעִ֧ירוּ ׀ וְֽאִם־תְּעֽוֹרְר֛וּ אֶת־הָאַהֲבָ֖ה עַ֥ד שֶׁתֶּחְפָּֽץ׃ ח ק֣וֹל דּוֹדִ֔י הִנֵּה־זֶ֖ה בָּ֑א מְדַלֵּג֙ עַל־הֶ֣הָרִ֔ים מְקַפֵּ֖ץ עַל־הַגְּבָעֽוֹת׃

רש"י

עומדת בנויה ומדמימותה: כן רעיתי בין הבנות· מפתות אותה לרדוף אחריהם לזנות כמותם אחרי אלהים אחרים והיא עומדת באמונתה: (ג) כתפוח· אילן של תפוחים כשהוא בין אילני סרק הוא חביב מן כולן שפריו טוב בטעם ובריח: כן דודי בין הבנים· בין הבחורים והדוגמא כך הקדוש ב"ה מכל האלהים נבחר לפיכך בצלו חמדתי וישבתי ומדרש אגדה התפוח הזה הכל בורחים הימנו לפי שאין לו צל כך ברחו כל האומות מעל הקב"ה במתן תורה אבל אני בצלו חמדתי וישבתי: (ד) אל בית היין· אהל מועד ששם ניתנו פרטיה וביאוריה של תורה: ודגלו עלי אהבה· וקבוצתי שדגלני אליו אהבה היא עלי עודני זוכרת אהבתו· ודגלו אשריי"ט בלע"ז: (ה) סמכוני· עתה כמדת החולים באשישי ענבים או באשישות סלת נקיה: רפדוני· רפדו רפידתי סביבותי בתפוחים לריח טוב כדרך החולים כי חולה אני לאהבתו כי צמאתי לו פה בגלותי· רפידה לשון מצע הוא כמו ירפד חרוץ עלי טיט: (ו) שמאלו תחת לראשי· במדבר: וימינו תחבקני· דרך שלשה ימים נוסע לתור להם מנוחה ובמקום המנוחה מוריד להם מן ושליו כל זה אני זוכרת עתה בגלותי וחולה לאהבתו: (ז) השבעתי אתכם· אתם האומות: בצבאות או באילות· שתהיו הפקר ומאכל לצביים ואילים: אם תעירו ואם תעוררו את האהבה· שביני לדודי לשנותה ולהחליפה ולבקש ממני להתפתות אחריכם: עד שתחפץ· בכל עוד שהיא תקועה בלבי והוא חפץ בי· עד שתחפץ· כמו עד שהמלך במסבו בעוד שהמלך במסבו: אם תעירו· אם תגיאו כמו ויהי ערך· ופתריה לערך: ואם תעוררו· כמו העורר על השדה קלניי"ר בלע"ז· יש מדרשי אגדה רבים ואינם מתיישבים על סדר הדברים כי רואה אני שהתנבא שלמה ודבר על יציאת מצרים ועל מתן תורה והמשכן וביאת הארץ ובית הבחירה וגלות בבל ובנין שני וחורבנו: (ח) קול דודי· חוזר המשורר על הראשונות כאדם שקצר דבריו וחוזר ואומר לא אמרתי לפניכם ראשית הדברים הוא התחיל ואמר הביאני המלך חדריו וגם סיפר היאך פקדה במצרים בלשון חבה ועכשיו חוזר ואומר משיבה זו

שאמרתי

ט דּוֹמֶה דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים הִנֵּה־זֶה עוֹמֵד אַחַר כָּתְלֵנוּ מַשְׁגִּיחַ מִן־הַחַלֹּנוֹת מֵצִיץ מִן־הַחֲרַכִּים׃ י עָנָה דוֹדִי וְאָמַר לִי קוּמִי לָךְ רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יא כִּי־הִנֵּה הַסְּתָו הסתיו קרי עָבָר הַגֶּשֶׁם חָלַף הָלַךְ לוֹ׃ יב הַנִּצָּנִים נִרְאוּ בָאָרֶץ עֵת הַזָּמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאַרְצֵנוּ׃ יג הַתְּאֵנָה חָנְטָה פַגֶּיהָ וְהַגְּפָנִים סְמָדַר נָתְנוּ רֵיחַ קוּמִי לָכִי לך רי

רש"י

שאמרתי לכסשמכני דודי ורלתי אחריו כך סיתס · נואס סייתי אומרת לגאולס עד תום ארבע מאות שנה שנאמרו בין סבתרים וקול דודי הנה זה בא לפני סקץ כמדלג על סהרים ומקפץ בגבעות: (ט) דומה דודי לצבי · בקלות מרולתו שמיסר לבא כלבי וכעופר האילים: עופר · איל בחור: הנה זה עומד וגו' · סבורה סייתי לישב עגונה עוד ימים רבים צ והנה הוא הודיע שהיה עומד ומליץ מן חלונות השמים את העשוי לי שנאמר ראה ראיתי את עני עמי וגו': (י) ענה · לשון עניית ולשון לעקת קול רם וזה בנין אב לכולם וענו הלוים : ואמר לי · ע"י משה : קומי לך · אעלה אתכם ק מעני מצרים : (יא) הנה הסתיו עבר · אין עכשיו טורח בדרך · סתיו חורף תרגום חורף סיתוא : (יב) הנצנים נראו בארץ · קרבו ימי התמס שהאילנות מוציאין פרחים והולכי דרכים מתענגים לראותם : עת הזמיר הגיע · שהעופות נותנין זמר וקול ערב להולכי דרכים : וקול התור · כמשמעו תורים ובני יונה דרך העופות להיות משוררים ומצפצפין בימי ניסן : (יג) התאנה חנטה פגיה · כמשמעו : והגפנים סמדר · כשנופל הפרח והענבים מובדלים זה מזה וניכרים כל ענבה לעצמה קרויה סמדר כל הענין הזה לפי פשוטו לשון חיבת פיתוי שבחור מרצה את ארוסתו לילך אחריו כן עשה לי דודי: ענה דודי · ע"י משה: ואמר לי · ר ע"י אהרן : קומי לך · זרזי ש עצמך ושאלו איש מאת רעהו : כי הנה הסתיו עבר · אלו ארבע מאות שנה דלגתים למנותם משנולד יצחק : הגשם · שהוא טרחותו של סתיו חלף והלך לו · כלומר שמונים ושש שנה של קושי השעבוד במצרים נגזרו עליכם והלכו להם משנולדה מרים הקשו המצרים שעבוד על ישראל ולכן נקראת מרים על

עיקר ש"ח

אף ערשנו רעננה משמע שהנעימות גורם דאף ערשנו רעננה : צ דקשה ליה דבתחלה אמר קול דודי וגו' על מסירות הקץ ואח"כ אמר הנה זה עומד כו' לכן פי' . כי סבורה הייתי לישב עגונה כו' והנה הודיע שהיה עומד ומליץ כו' ואז קול דודי הנה זה בא וענה ואמר לי קומי וגו' : ק דקשה ליה היכן אמר זה · לכן פירש אעלה אתכם וגו' : ר דק"ל כי היינו ענה היינו אמר לי ולמה כפל בלישנא : ש דק"ל לא הל"ל רק לכי לך מהו קומי לך ולכי לך· לכן פירש זרזי עצמך וכו':

רַעְיָתִי יָפָתִי וּלְכִי־לָךְ׃ יד יוֹנָתִי בְּחַגְוֵי הַסֶּלַע בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה הַרְאִינִי אֶת־מַרְאַיִךְ הַשְׁמִיעִנִי אֶת־קוֹלֵךְ כִּי־קוֹלֵךְ עָרֵב וּמַרְאֵיךְ יתיר י' נָאוֶה׃ טו אֶחֱזוּ־לָנוּ שֻׁעָלִים שֻׁעָלִים קְטַנִּים מְחַבְּלִים כְּרָמִים וּכְרָמֵינוּ סְמָדַר׃ טז דּוֹדִי לִי וַאֲנִי לוֹ הָרֹעֶה

עיקר ש"ח

ת התייר הגדול מפרש ברכות זה משה כשעה שאמר כה אמר ה' כחצות הלילה: א ולפי זה יהיה פירו' הכתוב אחזו לנו ת התייר הגדול.

רש"י

שמררום: הנצנים נראו בארץ. הרי משה ואהרן מוכנים לכם לכל צרכיכם: עת הזמיר הגיע. שאתם עתידים לומר שירה על הים: וקול התור. קול ד"א קול התור קול שהגיע זמן יציאתכם ממצרים: התאנה חנטה פגיה. הגיע זמן של ביכורים ליקרב שתכנסו לארץ: והגפנים סמדר. קרב זמן נסכי היין. ד"א כשרים שבכם חנטו והנצו לפני מעשים טובים והריחו ריח טוב: קומי לכי. כתיב יו"ד יתירה קומי לך לקבל עשרת הדברות. דבר אחר התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שכלו בשלשת ימי אפילה: והגפנים סמדר נתנו ריח. אלו הנשארים מהם עשו תשובה ונתקבלו. כך נדרש בפסיקתא: (יד) יונתי בחגוי הסלע. זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים ולא להפנות מפני חיות רעות למה היו דומין באותה שעה ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי הסלעים והיה הנחש נושף בה תכנס לפנים הרי נחש תצא לחוץ הרי הנץ. אמר לה הקדוש ב"ה הראיני את מראיך את כשרון פעולתך למי את פונה בעת צרה השמיעני את קולך ויצעקו בני ישראל אל ה': בחגוי. בנקיק והוא לשון שבר ודומה לו יחוגו וינועו. והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא. וכשהן הרבים קורא לכן חגוי. וכן קנה קנוי. וכן ויכרות את מדויהם: מדרגה. איסקלויר"ש בלע"ז כשעושין חיל סביבות המגדלים ושופכים העפר למעלה להגביה הכל סביב עושין אותו מדרגות מדרגות זו למעלה מזו: בסתר המדרגה. פעמים שיש בהם חורים ונכנסים שם שרצים ועופות: (טו) אחזו לנו שועלים. שמע הקדוש ב"ה את קולם א צוה את הים ושטפם זהו אחזו לנו השועלים הללו הקטנים עם הגדולים שאף הקטנים היו מחבלין את הכרמים בעוד כרמינו סמדר שהענבים דקים כשהיתה בת ישראל יולדת זכר והיה טומנתו והיו המצריים נכנסים לבתיהם ומחפשין את הזכרים והתינוק טמון והוא בן שנה או בן שתים והן מביאין תינוקת מבית מצרי ותינוק מצרי מדבר ותינוק ישראל עונהו ממקום שטמון שם והיו תופסין ומשליכין אותו ליאור ולמה קרא אותם שועלים מה השועל הזה מביט לפנות לאחוריו לברוח אף מצריים מביטים לאחוריהם שנאמר אנוסה מפני ישראל: שעלים קטנים. כתיב חסר ו"ו על שם שהיה נפרע מהם במים שנמדדו בשעלו של מקום: (טז) דודי לי ואני לו. הוא כל צרכיו תבע ממני ולא צוה אלא לי עשו פסח קדשו בכורות

בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ יז עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים סֹב דְּמֵה־לְךָ דוֹדִי לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל־הָרֵי בָתֶר׃ ג א עַל־מִשְׁכָּבִי בַּלֵּילוֹת בִּקַּשְׁתִּי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ ב אָקוּמָה נָּא וַאֲסוֹבְבָה בָעִיר בַּשְּׁוָקִים וּבָרְחֹבוֹת אֲבַקְשָׁה אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי בִּקַּשְׁתִּיו וְלֹא מְצָאתִיו׃ ג מְצָאוּנִי הַשֹּׁמְרִים הַסֹּבְבִים בָּעִיר אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי רְאִיתֶם׃ ד כִּמְעַט שֶׁעָבַרְתִּי מֵהֶם עַד שֶׁמָּצָאתִי אֵת שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי אֲחַזְתִּיו וְלֹא אַרְפֶּנּוּ עַד־שֶׁהֲבֵיאתִיו אֶל־בֵּית אִמִּי וְאֶל־חֶדֶר הוֹרָתִי׃ ה הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִַם בִּצְבָאוֹת אוֹ בְּאַיְלוֹת

רש"י

שבו משכן שהקריבו עולות ולא תבע מקומה אחרת: ואני לו־כל צרכי תבעתי ממנו ולא מאלהים אחרים: הרועה · את צאנו: בשושנים · במרעה טוב ונות ויפה: (יז) עד שיפוח היום · ב מוסב למקרא שלמעלה הימנו דודי לי ואני לו עד זמן שגרם העון שזפתני השמש ג כחום היום וגבר השרב: ונסו הצללים· הטאנו בעגל חטאנו במרגלים: ונסו הצללים · זכיות המגינות עלינו פרקתי עולו: סב דמה לך דודי· גרמתי לו להסתלק מעלי על הרים המופלגים ממני: בתר · לשון חלוקה והפלגה: (א)על משכבי בלילות·בצר לי ד שישבתי אפילה כל שלשים ושמונה שנים שהיו ישראל נזופים: בקשתיו ולא מצאתיו · כי לא אעלה בקרבך · כי אינני בקרבכם: (ב) אקומה נא וגו' אבקשה · ויאל משה · אעלה אל ה': (ג) מצאוני השומרים · משה ואהרן: את שאהבה נפשי ראיתם · מה ה מצאתם בפיו: (ד) כמעט שעברתי מהם· קרוב לפרישתם ממני לסוף ארבעים שנה: עד שמצאתי · שהיה עמי בימי יהושע לכבוש שלשים ואחד מלכים: אחזתיו ולא ארפנו · לא נתתי לו רפיון עד שהביאותיו אל משכן שילה בשביל כל זאת שעשה לי: (ה) השבעתי אתכם · האומות בהיותי גולה

עיקר ש"ח

שועלים וכולל הגדולים והקטנים ואח"כ אמר הכתוב עצמו למה ענש הקטנים וכתב שועלים קטנים המחבלים את הכרמים וכו' פי' שאף הקטנים וכו': ב כי לשון עד מורה על מרחק זמניי או מקומיי לזה פי' עד זמן וכו' דהיינו מרחק הזמניי: ג פירושו של מלת היום הוא מפרש דזה כחום היום וגבר השרב דאילו מלת שיפוח היה די במה שפי' שהזפתני השמש: ד קשה לרש"י אם ישכב על משכבו איך יבקש · לכן פי' בצר לי וכו' כי לילה הוא משל על אפילה וצרה: ה כלומר אם מצאתם מה

השדה אם־תעירו ואם־תעוררו את־האהבה עד שתחפץ׃
ו מי זאת עלה מן־המדבר כתימרות עשן מקטרת מר ולבונה
מכל אבקת רוכל׃ ז הנה מטתו שלשלמה ששים גברים
סביב לה מגברי ישראל׃ ח כלם אחזי חרב מלמדי מלחמה
איש חרבו על־ירכו מפחד בלילות׃ ט אפריון עשה לו
המלך שלמה מעצי הלבנון׃ י עמודיו עשה כסף רפידתו
זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלם׃
יא צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה־

עיקר ש"ח

או נא: ו ואהל מועד נקרא מטה כדפי' לעיל וכאילו אמר הנה מטתו

רש"י

ביניכם: אם תעירו ואם תעוררו. אהבת דודי ממנו על ידי פתוי והסתה לעזבו לסור מאחריו: עד שתחפץ. בעוד שאהבתו חפץ עלי: (ו) מי זאת עולה מן המדבר. כשהייתי מהלכת במדבר והיה עמוד האש וענן הולכים לפני והורגים נחשים ועקרבים ושורפין הקוצים והברקנים לעשות הדרך מישור והיה הענן והעשן עולין ורואין אותם האומות ומתמיהין על גדולתי ואומרים מי זאת כלומר כמה גדולה היא זאת העולה מן המדבר וגו': כתימרות עשן. גבוה וזקוף כתמר: מקטרת מור. על שם ענן הקטורת שהיה מתמר מעל המזבח הפנימי: רוכל. בושם המוכר כל מיני בשמים: אבקת. על שם שכותשין אותו ושוחקין דק כאבק: (ז) הנה מטתו שלשלמה. ו אהל מועד והארון שהיו נושאין במדבר: ששים גבורים סביב לה. ששים רבוא סביב לה: מגבורי ישראל. מיוצאי הצבא לבד הפחותים מבן עשרים והיתרים על בני ששים: (ח) מלומדי מלחמה. מלחמתה של תורה וכן הכהנים הסובבים אותה חונים סביבות המשכן מלומדי סדר עבודתם: איש חרבו. כלי זיינו הן מסורת וסימנים שמעמידים על ידם את הגירסא והמסורה שלא תשכח: מפחד בלילות. פן ישכחוה ויבואו עליהם צרות וכן הוא אומר נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך: (ט) אפריון עשה לו. זה אהל מועד שנקבע במשכן שילה עשה לו אפריון חופת כתר לכבוד: (י) רפידתו. משכבו ומשכנו על הכפורת שהוא זהב: מרכבו ארגמן. זה הפרוכת שהיה תלוי ורוכב על כלונסות מעמוד לעמוד: תוכו רצוף. סדור ברצפת אהבה ארון וכפורת וכרובים ולוחות: מבנות ירושלים. אלו ישראל יראים ושלמים להקדוש ב"ה: (יא) בנות ציון. בנים המצויינין לו במילה ובתפילין ובציצית: בעטרה שעטרה לו אמו. אהל מועד שהוא מעוטר בגוונין תכלת וארגמן ותולעת שני. אמר רבי נחוניה שאל רבי

שמעון

לוֹ אִמּוֹ בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ד א הִנָּךְ יָפָה רַעְיָתִי הִנָּךְ יָפָה עֵינַיִךְ יוֹנִים מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר

רש"י

שמעון בן יוחאי את ר"א ברבי יוסי אי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו אמר לו משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה אוהבה ביותר לא זז מחבבה עד שקראה בתי שנאמר שמעי בת וראי. לא זז מחבבה עד שקראה אחותי שנאמר פתחי לי אחותי רעיתי. לא זז מחבבה עד שקראה אמי שנאמר הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי האזינו ולאמי כתיב עמד ר' שמעון בן יוחאי ונשקו על ראשו וכו': ביום חתונתו. יום מתן תורה שעטרוהו להם למלך וקבלו עולו: וביום שמחת לבו. זה שמיני למילואים שנתחנך בו המשכן במדבר: (א) הנך יפה רעיתי. קילסן ורצן ז וערבו עליו קרבנותיהם: עד שיפוח היום. שחטאו לפניו בימי חפני ופינחס: עיניך יונים. גווניך ומראיתך ודוגמתך ח כיונה הזאת הדבוקה בבן זוגה וכשמוסרין אותה אינה מפרכסת אלא פושטת צוארה כך אתה נתת שכם לסבול עולי ומוראי: מבעד לצמתך שערך כעדר העזים. הקילוס הזה דוגמת קילוס אשה ט המאהבת לחתן. מבפנים לקישוריך שערך נאה ומבהיק כלובן ולבנונית כשער עזים לבנות היורדות מן ההרים ושערן מבהיק מרחוק והדוגמא שדימה כנסת ישראל לכך אף היא מבפנים למחנותיך ומשכנותיך אף הרקים שביך חביבין עלי כיעקב וכמו שגלשו לרדת מהר הגלעד כשהשיגם לבן שם. ד"א כאותן שנלחמו על מדין בעבר הירדן שהיא בארץ גלעד ולשון זה במדרש שיר השירים: מבעד. הוא לשון מבפנים שרוב בעד שבמקרא דבר המסיך ומגין נגד דבר אחר כמו ובעד כוכבים יחתום. הארץ בריחיה בעדי. הבעד ערפל. ומבעד הוא הדבר שהוא מבפנים לאותו בעד לכך הוא אמר מבעד: צמתך. לשון דבר המצומצם השער שלא יפריח לצאת וזו היא השבכה והקישורים ולא יתכן לפרש צמתך לשון צומת שתהא התי"ו מושרשת בתיבה שאם כן היה לה להיות דגושה כשהיא נסמכת לה"א לפעול בה פעולת נקבה או נוי"ן לפעול בו פעולת זכר כמו תי"ו של שבת כשהוא נותנה לנקבה היא מודגשת כמו חגה חדשה ושבתה וכן לזכר עולת שבת בשבתו ותי"ו של צמתך שהיא רפה על כרחך באה במקום ה"א ויהא שם הקישור צמה וכשהוא סמוך נתתו לזכר או לנקבה תהפך הה"א לתי"ו כגון שפתה תהפך לומר שפתו שפתה. וכן אמה אמתו אמתה. ערוה ערותו ערותה. וכן זה צמה צמתו צמתה צמתי צמתך: שגלשו. שנקרחו. גבחת מתורגם גלוש כשהבהמות יורדות מן ההר נמצא ההר נקרח וממורט מהם:

עיקר ש"ח

שהוא המשכן של מלך שהשלום שלו: ז כל זה דברי רש"י הוא אבל אינו מדרש הפסוק ועשה פירושו עליו דאין כאן מקומו ולקמן בפסוק עצמו מפרשו כי שם ביתו: ח כלומר אין עיניך פה ל' עינים ממש אלא ל' מראית כמו עין יעקב. כעין הבדולח: ט רש"י מפרש

הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מֵהַר גִּלְעָד׃ ב שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הַקְּצוּבוֹת שֶׁעָלוּ מִן־הָרַחְצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ ג כְּחוּט הַשָּׁנִי שִׂפְתֹתַיִךְ וּמִדְבָּרֵיךְ נָאוֶה כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ ד כְּמִגְדַּל דָּוִיד צַוָּארֵךְ בָּנוּי לְתַלְפִּיּוֹת אֶלֶף הַמָּגֵן

עיקר ש"ח

תחלה ענין הכתוב בכלל ואח"כ פירש המלות: י כלומר קאי על מה שפירש דקות ולבנות: ה מ"ש רש"י ולבנות דייק מן שעלו מן הרחצה ומ"ש וסדורות דייק מן כעדר הקצובות וזה שכתב פה וסדר עדר הרחלים: ל מדנקוד בחיר"ק תחת המ"ם ובקמ"ץ תחת הבי"ת ע"כ

רש"י

(ב) שניך כעדר הקצובות וגו'. אף קילוס זה בלשון נוי אשה שניך דקות ולבנות וסדורות על סדורן כלומר י וסדר עדר הרחלים ב הברורות משאר הצאן בקצב ומנין נמסרות לרועה חכם והגון ליזהר בצמרן שעושין אותן בכלי מילת ומשמרין אותן מעת לידתן שלא יתלכלך הצמר ורוחצין אותם מיום אל יום: שכלם מתאימות. לשון תאום אין מתום בבשרי כלומר תמימות אינטיי"ר בלע"ז: ושכלה. שום שכול ומום אין בהם ונאמר הדוגמא הזו ע"ש גבורי ישראל הכורתים ואוכלים אויביהם בשניהם והרי הם מתרחקין מן הגזל של ישראל ומן העריות שלא יתלכלכו בעבירה ונאמר קילוס זה על שנים עשר אלף איש שנצבאו על מדין בקצב ומנין שלא נחשד אחד מהם על העריות שנאמר ולא נפקד ממנו איש ואף על הרהור הלב הביאו כפרתן ואף על הגזל לא נחשדו שהעיד עליהם הכתוב ויקחו את כל השלל ויביאו אל משה ואל אלעזר הכהן וגו' ולא הבריח אחד מהן פרה תחת או חמור אחד: (ג) כחוט השני שפתותיך. נאות להבטיח ולשמור הבטחתם כמו שעשו המרגלים לרחב הזונה שאמרו לה את תקות חוט השני וגו' ושמרו הבטחתם: ומדברך. דבורך והרי ל' הוא מגזרת הנדברים בך אצל הקירות. אז נדברו יראי ה' פרלי"ר בלע"ז: רקתך. היא גובה הפנים שקורין פולמיל"ש בלע"ז אצל העינים ובלשון גמרא קורין אותו רוממי דאפי ודומין לפלח חצי רמון מבחוץ שהוא אדום וסגלגל הרי קילוס בנוי אשה והדוגמא פירשו רבותינו ריקנים שבך מלאים מצות כרמון: מבעד לצמתך. מבפנים לקישוריך: (ד) כמגדל דויד צוארך. קומה זקופה נוי באשה והדוגמא כמגדל דוד הוא מצודת ציון שהיא מקום חוזק ועופל ומבצר כך הוא צוארך זו לשכת הגזית שהיתה חוזק ומבצרן של ישראל ואותו המגדל בנוי לתלפיות בנוי לנוי להיות הכל מסתכלין בו ללמוד צורותיו ונוי מלאכת תבניתו והוא מגזרת מלפנו מבהמות ארץ והתי"ו בתלפיות כמו תי"ו שבתרומית ובתבנית: אלף המגן תלוי עליו. כך מנהג השרים לתלות מגיניהם ושלטיהם בכותלי המגדלים: שלטי. אשפות שנותנין בהם חצים כמו הברו החצים מלאו השלטים ודומה לו לשכת הגזית שמשם הוראה יוצאה שהתורה מגן לישראל ויש לומר אלף המגן

כמו

תָּלוּי עָלָיו כֹּל שִׁלְטֵי הַגִּבּוֹרִים׃ ה שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תְּאוֹמֵי צְבִיָּה הָרוֹעִים בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ו עַד שֶׁיָּפוּחַ הַיּוֹם וְנָסוּ הַצְּלָלִים אֵלֶךְ לִי אֶל־הַר הַמּוֹר וְאֶל־גִּבְעַת הַלְּבוֹנָה׃ ז כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי וּמוּם אֵין בָּךְ׃ ח אִתִּי מִלְּבָנוֹן כַּלָּה אִתִּי מִלְּבָנוֹן תָּבוֹאִי תָּשׁוּרִי ׀ מֵרֹאשׁ אֲמָנָה מֵרֹאשׁ שְׂנִיר וְחֶרְמוֹן מִמְּעֹנוֹת

רש"י

כמו מגן האלף על שם דבר צוה לאלף דור: כל שלטי הגבורים · מצינו שהתלמידים נקראים ע"ש חצים ושלטים כענין שנא' כחצים ביד גבור כן בני הנעורים אשרי הגבר אשר מלא את אשפתו מהם: (ה) שני שדיך · המניקים אותך זה משה ואהרן: כשני עפרים תאומי צביה · דרך צביה להיות יולדת תאומים כך שניהם שוים שקולים זה כזה · ד"א שני שדיך ע"ש הלוחות · תאומי צביה שהן מכוונות במדה אחת וחמשה דברות על זו וחמשה על זו מכוונין דבור כנגד דבור · אנכי כנגד לא תרצח שהרוצח ממעט את הדמות של הקב"ה · לא יהיה לך כנגד לא תנאף שהזונה אחר עבודת כוכבים דרך אשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים · לא תשא כנגד לא תגנוב שהגונב סופו לישבע לשקר · זכור כנגד לא תענה שהמחלל את השבת מעיד שקר בבוראו לומר שלא שבת בשבת בראשית · כבד כנגד לא תחמוד שהחומד סופו להוליד בן שמקלל אותו ומכבד למי שאינו אביו : הרועים · את צאנם בשושנים ומדריכים אותם בדרך נוחה וישרה: (ו) עד שיפוח היום · עד שתתפשט החמה : ונסו הצללים · הוא עת ערב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי : היום · הוא השמש וכן לרוח היום וכן כי הנה היום בא בוער כתנור ומשיפוח היום אלך לי בהר המוריה בבית עולמים בב"ר · כלומר משחטאו אז לפני להלל את קדשי ולכאן מנחתי בימי חפני ופינחס אסתלק מעליכם ואטוש משכן הזה ואבחר לי בהר המוריה בבית עולמים· ושם· כלך יפה רעיתי ומום אין בך· וארצה שם כל קרבנותיך : (ח) אתי מלבנון כלה · כשתגלו מלבנון זה אתי תגלו כי אני אגלה עמכם : אתי מלבנון תבואי · וכשתשובו מן הגולה אני אשוב עמכם ואף כל ימי הגולה בצרתך לי צר וע"כ כתב אתי מלבנון תבואי כשתגלו מלבנון זה אתי תבואי ולא כתב אתי ללבנון תבואי לומר משעת יציאתכם מכאן עד שעת ביאתכם כאן אני עמכם בכל אשר תצאו ותבואו : תשורי מראש אמנה · תסתכלי את נדחיך תסתכלי ותתבונני מה שכר פעולתך מראשית האמונה שהאמנת בי לכתך אחרי במדבר ומסעותיך וחניותיך על פי וביאתך לראש שניר וחרמון

עיקר ש"ח

כתב מגזרת נדברים כו' שהם ג"כ בזה הניקוד : ם מצאתי בספרים מדויקים הנוסח עד שיפוח היום, עד שתתפשט החמה ונסו הצללים הוא עת ערב וחום היום אני אלך ואת עריבה עלי ומשיפוח היום אלך לי כלומר משחטאו אז לפני כו' וגירסא נכונה היא מכמה

אֲרָיוֹת מֵהַרְרֵי נְמֵרִים: ט לִבַּבְתִּנִי אֲחֹתִי כַלָּה לִבַּבְתִּנִי בְּאַחַד בְּאַחַת קרי מֵעֵינַיִךְ בְּאַחַד עֲנָק מִצַּוְּרֹנָיִךְ: י מַה־יָּפוּ דֹדַיִךְ אֲחֹתִי כַלָּה מַה־טֹּבוּ דֹדַיִךְ מִיַּיִן וְרֵיחַ שְׁמָנַיִךְ מִכָּל־בְּשָׂמִים: יא נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתוֹתַיִךְ כַּלָּה דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֵךְ וְרֵיחַ שַׂלְמֹתַיִךְ כְּרֵיחַ לְבָנוֹן: יב גַּן ׀ נָעוּל אֲחֹתִי כַלָּה גַּל ׀ נָעוּל מַעְיָן חָתוּם: יג שְׁלָחַיִךְ פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים עִם פְּרִי מְגָדִים כְּפָרִים עִם־נְרָדִים: יד נֵרְדְּ ׀ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן עִם כָּל־עֲצֵי לְבוֹנָה מֹר וַאֲהָלוֹת עִם כָּל־רָאשֵׁי בְשָׂמִים: טו מַעְיַן גַּנִּים

עיקר ש"ח

פעמים דוק ותמלא: ב ל' משנה הוא בריש חזקת הבתים ופירושו שדה שהיא בעומק ומלוחלחת א"צ להשקותה פי'

רש"י

שהיו מעונות אריות סיחון ועוג· ד"א מראש אמנה הר הוא בגבול צפונה של ארץ ישראל ושמו אמנה ובלשון משנה טורי אמנון והר ההר שנאמר בו מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר וכשהגליות נקבצות ומגיעות שם הם צופים משם ורואין גבול א"י ושמחים ואומרים הודיה לכך נאמר תשורי מראש אמנה: (ט) לבבתני· משכת את לבי אליך: באחת מעיניך· הרבה דוגמות טובות שביך לולא היתה בך אלא אחת מהן הייתי מחבבך ביותר וכל שכן בכולן וכן באחד ענק מצורוניך באחת מרבידי ענקי קישוטיך הם תכשיטי מצוה שישראל מצויינין בהם· ד"א באחד ענק באחד מתכשיטיך הוא אחד היה מיוחד וזה אברהם הנקרא ענק האדם הגדול בענקים: (י) מה יפו דדיך· כל מקום שנראית לי שם חבה יפה הוא בעיני, גלגל שילה נוב וגבעון ובית עולמים הוא שיסד הכתוב מנוחה ואהל ויעודים· מנוחה זו ירושלים ואהל ויעודים מקום שנתועדה שם שכינה לישראל: וריח שמניך· שם טוב: (יא) נפת· מתוק: תטפנה שפתותיך· טעמי תורה: וריח שלמתיך· מצות הנוהגות בשלמותיך ציצית תכלת בגדי כהונה איסור שעטנז: (יב) גן נעול· ע"ש צניעות בנות ישראל שאין פרוצות בעריות: גל נעול· יש לפרשו לשון מעין כמו גולות עליות ויש לפרשו לשון שער והוא לשון ארמי בתלמוד טרוקו גלי: (יג) שלחיך· ארץ יבשה קרויה בית השלחין וצריך להשקותה תמיד ושדה בית הבעל יפה הימנה וכאן קילס היבש שלחיך הרי הן מלאין כל טוב כפרדס רמונים וזה על שם קטנים שבישראל מרטיבים מעשים טובים כפרדס רמונים: כפרים עם נרדים· מיני בשמים הם: (טו) מעין גנים· כל זה מוסב על שלחיך ומקלסן כמעין המשקה אותן והדוגמא ע"ש טבילות טוהר שבנות ישראל

טובלות

בְּאֵר מַיִם חַיִּים וְנֹזְלִים מִן־לְבָנוֹן׃ טז עוּרִי צָפוֹן וּבוֹאִי תֵימָן הָפִיחִי גַנִּי יִזְּלוּ בְשָׂמָיו יָבֹא דוֹדִי לְגַנּוֹ וְיֹאכַל פְּרִי מְגָדָיו׃ ה א בָּאתִי לְגַנִּי אֲחֹתִי כַלָּה אָרִיתִי מוֹרִי עִם־בְּשָׂמִי אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם־דִּבְשִׁי שָׁתִיתִי יֵינִי עִם־חֲלָבִי אִכְלוּ רֵעִים שְׁתוּ וְשִׁכְרוּ דּוֹדִים׃ ב אֲנִי יְשֵׁנָה וְלִבִּי עֵר קוֹל ׀ דּוֹדִי דוֹפֵק פִּתְחִי־לִי אֲחֹתִי רַעְיָתִי יוֹנָתִי תַמָּתִי שֶׁרֹּאשִׁי נִמְלָא־טָל קְוֻצּוֹתַי

רש"י | הר' בדגש | עיקר ש"ח

טובלות: ונוזלים מן לבנון· ממקום נקיו' שאין עכירת טיט: (טז) עורי צפון ובואי תימן· אחר שערב עלי ריחך ונוי משכנותיך אני מלוה את הרוחות צפון ותימן להפיח בגנך לצאת ריחך הטוב למרחוק והדוגמא ע"ש שהגליו' מתקבצו' ומכל העובדי כוכבי' מביאים אותם מנחה לירושלים ובימי הבנין היו ישראל נקבצים שם למועדים ולרגלים וישראל משיבין יבא דודי לגנו אם אתה שם הכל שם : (א) באתי לגני · בימי חנוכת הבית : אריתי · לקטתי והוא לשון משנה כמלא אורה וסלו ס ואף לשון מקרא וארוה כל עוברי דרך ונאמר ע"ש הקטורת שהקטירו הנשיאים קטורת יחיד על מזבח החיצון ונתקבלה והוא דבר שאינו נוהג לדורות וע"כ נאמר אכלתי יערי עם דבשי · יש דבש שהוא גדל בקנים כענין שנאמר ביערת הדבש ויערת הוא לשון קנה כמו ותשם בסוף ומוציאים ביערא ומוצצין הדבש ומשליכין העץ ואני מרוב חיבה אכלתי יערי עם דבשי אכלתי הקנה עם הדבש את שאינו ראוי עם הראוי קטורת נדבה וכן שעירי חטאת · שהקריבו הנשיאים ואין חטאת קריבה נדבה ואני קבלתים בו ביום : שתיתי ייני · הם הנסכים: עם חלבי · מתקו ונאה מחלב: אכלו רעים · באהל מועד אהרן ובניו ובית עולמים הכהנים כולם : שתו ושכרו דודים · אלו ישראל אוכלי בשר זבח השלמים שהקריבו לחנוכת המזבח : (ב) אני ישנה · כשהייתי שלוה ושקטה בבית ראשון נואשתי מעבוד הקדוש ב"ה כישנה ונרדמת : ולבי ער · זה הקב"ה כך נדרש בפסיקתא · ולבי ער הקב"ה שהוא צור לבבי וחלקי ער לשמרני ולהטיב לי : קול דודי דופק · משרה שכינתו על הנביאים ומזהיר על ידיהם השכם ושלוח : פתחי לי · אל תגרמי לי שאסתלק מעליך : שראשי נמלא טל · לשון אדם שבא בלילה דופק על פתח אהובתו אומר כן בשביל חיבתך באתי בלילה בעת הטל או הגשם והדוגמא שראשי נמלא טל שאני מלא רצון ונחת רוח אברהם אביך ע שערבו עלי מעשיו כטל והנני בא אלי טעון ברכות ושילום שכל מעשים טובים אם תשובי פ אלי : קוצותי רסיסי לילה · אף בידי הרשעים

בגמרא ענין בעולה : ם והפירוש שם הלוקט תאנים מן התאנה כגון קוצר בתבואה: ע פירוש שרש"י רמז לאברהם ראש המאמינים : פ כן נאמר על ידי עבדיו הנביאים לא שיהי' מוכן כן מן

קטנים

רסיסי לילה: ג פשטתי את־כתנתי איככה אלבשנה רחצתי
את־רגלי איככה אטנפם: ד דודי שלח ידו מן־החור ומעי
המו עליו: ה קמתי אני לפתח לדודי וידי נטפו־מור
ואצבעתי מור עבר על כפות המנעול: ו פתחתי אני לדודי
ודודי חמק עבר נפשי יצאה בדברו בקשתיהו ולא מצאתיהו
קראתיו ולא ענני: ז מצאני השמרים הסבבים בעיר הכוני

רש"י

קבוצות מיני פורעניות ליפרע מפושעי וממנאצי · של הוא לשון נחת: רסיסי
לילה · גשמי לילה שהן טורח ועייפות · רסיסי תרגום של רביבים ובכרבינים
עלי עשב כרסיסי מלקושא · קווצותיו הן דבוקי שערות הראש המדובקים יחד
שקורין פלוציי"ש ולפי שאחז המקרא בלשון טל ומטר אחז בלשון ראש וקווצות
שדרך טל ומטר להאחז בשער ובקווצות ויש לפרש טל ורסיסי לילה שמשם
לטובה שכר מצות קלות הנוחות להעשות כטל ושכר מצות חמורות סקשות כטורח
רסיסי לילה: (ג) פשטתי את כתנתי · כלומר כבר למדתי לעצמי דרכים אחרים
לא אוכל לשוב אליך עוד כענין שנאמר ומן אז חדלנו לקטר למלכת השמים וגו'
שהיו הדרכים האלה ישרים בעיניהם ולשון פשטתי את כתנתי רחצתי את רגלי
לשון תשובה האשה המנאפת שאינה רוצה לפתוח לבעלה הדלת · לפי שפתח
הכתוב בלשון אני ישנה קול דודי דופק סיים בלשון תשובה הנופלת על לשון
דופק על הדלת בעת משכב השינה בלילות: (ד) דודי שלח ידו מן החור · מאצל
הדלת וראיתי ידו ונהפכו עלי המון מעי לשוב לאהבתו ולפתוח לו: (ה) קמתי
אני לפתוח לדודי וידי נטפו מור · כלומר בלב שלם ונפש תאוה כמקשטת עצמה
להתאהב על אישה בריח טוב: מור עובר · ריח עובר ומתפשט לכל צד:
(ו) ודודי חמק עבר · נסתר ונכסה ממני כמו חמוקי ירכיך סתרי ירכיך ע"ש
שסירך בסתר וכן עד מתי תתחמקין · תסתרי ותתכסי מחמת בושה שמעלת בי:
נפשי יצאה בדברו · שאמר לא אבא אל ביתך כי מתחלה לא אבית לפתוח · בקשתיהו
וגו': (ז) מצאוני השומרים הסובבים בעיר · ותופסים גנבים המהלכים בלילות:
הכוני פצעוני · אבלו בי אכזרה · כל פצע לשון מכת כלי זיין הוא נברדור"א
בלע"ז: רדידי · עדיי המרודד והמרוקע עלי וכן כל הענין לשון אשת נעורים
המתאוננת על בעל נעוריה ומבקשתו · וזו היא הדוגמא · דודי שלח ידו מן
החור · כשאמרתי רחצתי את רגלי ולא אפתח לך ולא אשוב מן עבודת כוכבים
שבחרתי בה שלח ידו והראה נקמתו בימי אחז והביא עליו חיל מלך ארם ויכו
בו וישבו ממנו שביה גדולה וגו' ויהרוג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים
אלף ביום א': ומעי המו עליו · בא חזקיהו בנו ושב בכל לבבו לדרוש להקב"ה
וכל דורו שלמים לא קם דור בישראל כמותם כמו שמפורש בחלק בדקו מדן
עד באר שבע ולא מצאו עם הארץ · מגבת ועד אנטוכיא ולא מצאו איש

פְּצָעוּנִי נָשְׂאוּ אֶת־רְדִידִי מֵעָלַי שֹׁמְרֵי הַחֹמוֹת׃ ח הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם אִם־תִּמְצְאוּ אֶת־דּוֹדִי מַה־תַּגִּידוּ לוֹ שֶׁחוֹלַת אַהֲבָה אָנִי׃ ט מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד הַיָּפָה בַּנָּשִׁים מַה־דּוֹדֵךְ מִדּוֹד שֶׁכָּכָה הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ י דּוֹדִי צַח וְאָדוֹם דָּגוּל מֵרְבָבָה׃ יא רֹאשׁוֹ כֶּתֶם פָּז קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחֹרוֹת

רש״י

ואשה שאין בקיאין בהלכות טומאה וטהרה וזהו וידי נטפו מור וגו׳ אף יאשיהו נאמר בו וכמוהו לא היה לפניו מלך כי ראה פורענות שבאה על מנשה ועל אמון לקיים שלח ידו מן החור ומעי המו עליו : פתחתי אני לדודי ודודי חמק עבר · לא ביטל גזירתו שנאמר בחזקיהו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך וגו׳ ומבניך אשר תוליד אלו דניאל חנניה מישאל ועזריה ואף ביאשיהו ע״י חולדה הנביאה הנני מביא רעה אל המקום הזה ועל יושביו וגו׳ ואומר וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו׳ אך לא שב ה׳ מחרון אפו הגדול אשר חרה ביהודה על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה ויאמר ה׳ גם את יהודה אסיר מעל פני כאשר הסירותי את ישראל ומאסתי את העיר הזאת : נפשי יצאה בדברו · יצאה ממני בדברו דבר זה : בקשתיהו ולא מצאתיהו · ואם תאמר והלא ירמיהו עומד ומתנבא בימי יהויקים וצדקיהו שובו אלי ואשובה אליכם לא לבטל את הגזירה אלא להקל את הפורעניות ולהכין מלכותם בשובם מן הגולה לנוטעם מאין נתישה ולבנותם מאין הורס : מצאוני השומרים · נבוכדנצר וחיילותיו : הסובבים בעיר · לנקום נקמתו של מקום : נשאו את רדידי · בהמ״ק : שומרי החומות · אף מלאכי השרת שהיו שומרים חומותיה כענין שנאמר על חומותיך ירושלים וגו׳ הם הציתו בו את האור כענין שנאמר ממרום שלח אש וגו׳ : (ח) השבעתי אתכם · האומות אנשי נבוכדנצר שראיתם בחנניה מישאל ועזריה מוסרים עצמם לכבשן האש ואת דניאל לגוב אריות על עסקי התפלה ואת דורו של מרדכי בימי המן : אם תמצאו את דודי · לעתיד לבא ליום הדין שיבקש מכם להעיד עלי כענין שנאמר יתנו עדיהם ויצדקו : מה תגידו לו · שתעידו עלי. שבשביל אהבתו חליתי ביסורים קשים ביניכם יבא נבוכדנצר ויעיד יבא אליפז וצופר וכל נביאי האומות ויעידו עלי שקיימתי את התורה : (ט) מה דודך מדוד · כך היו שואלין האומות את ישראל מה אלהיכם מכל האלהים שכך אתם נשרפים ונצלבים עליו : שככה השבעתנו · להעיד לו על אהבתך : (י) דודי צח · לבן כמו צחו מחלב : ואדום · אפרש תחלה כל הענין לפי פשוטו בקילוס כזו בחור שהוא לבן ופניו אדמוניות : דגול מרבבה · כדגל בחיילות הרבה רבים חיילותיו רבבות הרבה קרוין רבבה שנאמר רבבה כצמח השדה נתתיך : (יא) ראשו · מבהיק ככתם פז · כתם הוא לשון סגולת מלכים שאוצרין בבית גנזיהם וכן ישנא הכתם הטוב וכן ולכתם אמרתי מבטחי · וכן ואבני כתם : קווצותיו תלתלים · לשון תלוים פנדלוי״ש בלע״ז : שחורות

כְּעוֹרֵב׃ יב עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל־אֲפִיקֵי מָיִם רֹחֲצוֹת בֶּחָלָב יֹשְׁבוֹת עַל־מִלֵּאת׃ יג לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מֶרְקָחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר׃ יד יָדָיו גְּלִילֵי זָהָב מְמֻלָּאִים בַּתַּרְשִׁישׁ מֵעָיו עֶשֶׁת שֵׁן מְעֻלֶּפֶת סַפִּירִים׃ טו שׁוֹקָיו עַמּוּדֵי שֵׁשׁ מְיֻסָּדִים עַל־אַדְנֵי־פָז מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים׃ טז חִכּוֹ מַמְתַקִּים וְכֻלּוֹ מַחֲמַדִּים זֶה דוֹדִי וְזֶה רֵעִי

עיקר ש"ח

הכתוב: צ פירוש אשר שם כו' שלא תבין לחייו כערוגת הבושם וכמגדלות מרקחים המה שני דמיונות אל הלחיים לכן פירש לחייו כערוגת הבושם אשר שם כו' שלא דמה הלחיים למגדלות

רש"י

כעורב. כל אלה נוי לבחור: (יב) עיניו כיונים על אפיקי מים. עיניו על אפיקי מים נאות כעיני יונים. אפיקי מים עריבים למראה והבתולים יוצאים שם לשוט וכן מקלס המשורר עיני דודי כשהוא מביט על אפיקי מים דומות לנוי עיני יונים: רוחצות. עיני דודי בחלב: יושבות על מלאת. כל זה לשון נוי לא בולטות יותר מדאי ולא שוקעות אלא יושבות על מלאת גומא שלהם העניין לפי הדוגמא (ס"א העין לפי הגומא) והוא לשון כל דבר שעשוי למלאת גומא העשויה לו למושב כמו אבני מלואים ומלאת בו מלואת אבן: (יג) לחייו כערוגת הבושם. אשר שם כאותם צ ערוגות גידולי מרקחים: מגדלות מרקחים. מגדלות של מרקחים גידולי בשמים שמפטמים אותם מעשה רוקח: (יד) גלילי זהב. כאופני זהב: ממולאים בתרשיש. כל לשון מושב אבן יקרה בזהב קרוי מלאת: עשת. לשון שמנו עשתו קבוץ עב קרוי עשת משטאי"ה בלע"ז: שן. מעצמות פיל: מעולפת ספירים. מקושטת ומתוקנת בספירים לשון ותתעלף דמתרגמינן ואיתקנת: (טו) שוקיו. כעמודי שש המיוסדים על אדני פז: עמודי שש. עמודי שיש והבירו במגלת אסתר על גלילי כסף ועמודי שש. ומראהו גבוה כארזי הלבנון: בחור כארזים. נבחר בין הבנים כארז בין שאר עצים: (טז) חכו ממתקים. דבריו ערבים: זה דודי. זה דמות דודי וזה דמות רעי ועל כל אלה חליתי לאהבתו. והדוגמא כלפי הקב"ה כך הוא. דודי צח ולבן להלבין עונותי. צח ולבן כשנראה בסיני נראה כזקן מורה הוראות וכן בשבתו למשפט לבושיה כתלג חיור ושער רישיה כעמר נקי: ואדום. ליפרע מצורריו כענין שנאמר מדוע אדום ללבושך: דגול מרבבה. הרבה חיילות מקיפין אותו: ראשו כתם פז. תחלת דבריו הבהיקו ככתם פז וכן הוא אומר פתח דבריך יאיר. פתח אנכי ה' אלהיך הראם תחלה שמשפט מלוכה יש לו עליהם ואח"כ גזר עליהם גזירותיו: קוצותיו תלתלים. על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות: שחורות כעורב. ע"ש שהיתה כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה. ד"א קוצותיו תלתלים כשנראה על הים נראה

בְּנוֹת יְרוּשָׁלִָם: ו א אָנָה הָלַךְ דּוֹדֵךְ הַיָּפָה בַּנָּשִׁים אָנָה פָּנָה

רש״י | עיקר ש״ח

כבחור נלחם בגבורה : עיניו כיונים מרקחים : ק׳ לאפוקי מל שון גם כחור
על אפיקי מים· כיונים שעיניהם צופות
אל ארובותיהם כך עיניו על בתי כנסיות ובתי מדרשות שהם מוצאי התורה
המשולים למים : רוחצות בחלב · בהן צופות במשפט מבררות דין לאמתו
להצדיק צדיק לתת לו כצדקתו ולהרשיע רשע לתת דרכו בראשו : יושבות על
מלאת · על מלאת של עולם משוטטות בכל הארץ צופות טובים ורעים · ד״א
תלמידי חכמים שהקדוש ברוך הוא נותנם עינים להאיר לעולם כשם שהעינים
מאירים באדם כיונים הנודדים משובך לשובך לבקש אוכלם כך הם הולכים
ממדרשו של פלוני חכם לבית המדרש של פלוני חכם לבקש טעמי תורה : על
אפיקי מים · על בתי מדרשות שהם מוצאי מים של תורה : רוחצות בחלב · לפי
שקראם עינים והעין לשון נקבה היא אמר רוחצות לשון נקבה הם מצחצחים עצמן
בחלב של תורה ומלבנים סתריה וסתומיה : יושבות על מלאת · מיושבים דברים
על אופניהם · ד״א עיניו ענייניו פרשיות של תורה והלכות ומשניות כיונים שהם
נאים בהליכתן · על אפיקי מים בבתי מדרשות · רוחצות בחלב מצוחצחות
כחלב כמו שפירשתי : לחייו · דברות הר סיני שהראה להם פנים מסבירות
ושוחקות : שפתותיו שושנים · דבורים שנדבר באהל מועד שהם לריצוי לכפרה
ולריח טוב תורת חטאת ואשם ומנחה ועולה ושלמים : ידיו · הלוחות שנתן
מימינו ומעשה ידיו המה : גלילי זהב · אלו הדברות שבהן נאמר הנחמדים
מזהב ומפז רב · אמר רבי יהושע בן נחמיה מעשה נסים היו של סנפירינון
היו ונגללין · ד״א ע״ש שמגלגלות טובה לעולם : ממולאים בתרשיש ·
שכלל בעשרת הדברות תרי״ג מצות : מעיו עשת שן · זה תורת כהנים הניתן
באמצע חמשה חומשים כמעים הללו שהם נתונים באמצע הגוף : עשת שן
מעולפת ספירים · כראית חלקה כעשת שן והיא סדורה דקדוקים רבים גזרות
שוות ובנין אב וקלים וחמורים : מיוסדים על אדני פז · אמר רבי אלעזר
הקפר העמוד הזה יש לו כותרת למעלן ובסיס למטן אמר רבי שמואל בר גדא
פרשיות שבתורה יש להן כותרת למעלן ובסיס למטן וסמוכות לפניהם ולאחריהם
כגון פרשיות של שביעית ויובל וכי תמכרו ממכר להודיעך כמה קשה אבקה של
שביעית כדאיתא במסכת ב״מ ערכין וסוכה וכגון יפקוד ה׳ אלהים על העדה צו
את קרבני לחמי עד שאתה מפקדני על בני פקוד אותם עלי וכן כמה · לכך
נאמר שוקיו עמודי שש מיוסדים וגו׳ : מראהו כלבנון · המסתכל ומתבונן
בדבריו מוצא בהם פרחים ולולבים כיער זה שמלבלב כך דברי תורה ההוגה
בהם תמיד מוצא בהם טעמים : בחור · נבחר כארזים ק׳ הנבחרים לבנין
ולחוזק ולגובה : חכו ממתקים · דבריו ערבים ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם ·
אני ה׳ הנאמן לשלם שכר יש חיך מתוק מזה · אל תאבלו בעצמכם וקבלו שכר
ושוב רשע מרשעתו ועשה משפט וצדקה עליהם חיה יחיה עונות נחשבו לו
לזכיות יש חיך מתוק מזה : (א) אנה הלך דודך · מאנים ומקנטרים האומות

דּוֹדֵךְ וּנְבַקְשֶׁנּוּ עִמָּךְ׃ ב דּוֹדִי יָרַד לְגַנּוֹ לַעֲרֻגוֹת הַבֹּשֶׂם לִרְעוֹת בַּגַּנִּים וְלִלְקֹט שׁוֹשַׁנִּים׃ ג אֲנִי לְדוֹדִי וְדוֹדִי לִי הָרֹעֶה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃ ד יָפָה אַתְּ רַעְיָתִי כְּתִרְצָה נָאוָה כִּירוּשָׁלִָם אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ ה הָסֵבִּי עֵינַיִךְ מִנֶּגְדִּי שֶׁהֵם הִרְהִיבֻנִי שַׂעְרֵךְ כְּעֵדֶר הָעִזִּים שֶׁגָּלְשׁוּ מִן־הַגִּלְעָד׃ ו שִׁנַּיִךְ כְּעֵדֶר הָרְחֵלִים שֶׁעָלוּ מִן־

עיקר ש"ח

גם בתוכם : ר ק"ל הרי כבר אמר לערוגת הבושם דהיינו בית המקדש וא"כ מה לרעות בגנים לכן פירש ועוד ירד לרעות כו' : ש בקיבוץ הראשון אמר כעדר הקצובות וכאן שנה וכתב

רש"י

את ישראל אנה הלך דודך למה הניח אותך עזובה כאלמנה: אנה פנה דודך - כשחזר והשרה רוחו על כורש ונתן רשות לבנות הבית והתחילו לבנות באו ואמרו להם אנה פנה דודך אם חוזר הוא אליך נבקשנו עמך כענין שנאמר וישמעו צרי יהודה ובנימין כי בני הגולה בונים היכל וגו' ויגשו אל זרובבל וגו' נבנה עמכם כי ככם נדרוש לאלהיכם וגו' וכוונתם לרעה כדי להשביתם מן המלאכה · והם משיבים · (ב) דודי ירד לגנו · צוה לנו לבנות היכלו ויהיה שם עמנו : לערוגות הבשם · מקום מקטר הקטורת : לרעות בגנים · ועוד ירד לרעות צאנו ר בגנים אשר נפוצו שם אותם שלא עלו מן הגולה משרה שכינתו עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות : וללקוט שושנים · שומע ומקשיב לנדברים בתורתו ללקוט זכיותיהן ולכתבם בספר זכרון לפניו כענין שנאמר אז נדברו יראי ה' וגו' ומה שאתם אומרים לבקשו עמנו ולבנות עמנו אני לדודי ולא אתם לו ולא תבנו עמנו כענין שנאמר לא לכם ולנו לבנות בית לאלהינו ואומר ולכם אין חלק וצדקה וזכרון בירושלים : (ג) הרועה בשושנים · הרועה את צאנו במרעה נוח וטוב : (ד) יפה את רעיתי כתרצה · והקב"ה מקלסה על זאת יפה את רעיתי כשאת רצויה לי כך הוא נדרש בספרי : נאוה · את עתה כאשר בראשונה בירושלים : איומה כנדגלות · חיילי מלאכים · אימתך הטיל עליהם שלא להלחם ולהשביתכם מן המלאכה כמו שנאמר בעזרא: (ה) הסבי עיניך מנגדי · כבחור שארוסתו חביבה ועריבה עליו ועיניה נאות ואומר לה הסבי עיניך מנגדי כי בראותי אותך לבי מתחמם ומתגאה עלי ורוחי גסה בי ואיני יכול להתאפק : הרהיבוני · הגיסו לבי כמו ורהבם עמל ואון · רהב הם שבת אושמיי"ר בלע"ז והדוגמא כך היא אמר הקב"ה במקדש זה א"א להשיב לכם ארון וכפורת וכרובים שהם הרהיבוני בבית ראשון להראותכם חבה יתירה עד שמעלתם בי : שערך כעדר העזים · בקטנים ורכים ודקים שבכם יש שבח הרבה : (ו) שניך · קציניך וגבוריך שכולם נאים : כעדר הרחלים · הרחל הזאת ש שכולה קדושה נמרט לתכלת בשרה לקרבן קרניה לשופרות שוקיה לחלילין

הָרַחֵצָה שֶׁכֻּלָּם מַתְאִימוֹת וְשַׁכֻּלָה אֵין בָּהֶם׃ ז כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ מִבַּעַד לְצַמָּתֵךְ׃ ח שִׁשִּׁים הֵמָּה מְלָכוֹת וּשְׁמֹנִים פִּילַגְשִׁים וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר׃ ט אַחַת הִיא יוֹנָתִי תַמָּתִי אַחַת הִיא לְאִמָּהּ בָּרָה הִיא לְיוֹלַדְתָּהּ רָאוּהָ בָנוֹת וַיְאַשְּׁרוּהָ מְלָכוֹת וּפִילַגְשִׁים וַיְהַלְלוּהָ׃ י מִי־זֹאת הַנִּשְׁקָפָה כְּמוֹ־שָׁחַר יָפָה כַלְּבָנָה בָּרָה כַּחַמָּה אֲיֻמָּה כַּנִּדְגָּלוֹת׃ יא אֶל־גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי לִרְאוֹת בְּאִבֵּי הַנָּחַל לִרְאוֹת הֲפָרְחָה הַגֶּפֶן הֵנֵצוּ הָרִמֹּנִים׃

רש"י

לאלילין מעיה לכנורות עורה לתוף אבל הרשעים נמשלו לחיות שאין מהן נקדושה כלום: (ח) ששים המה מלכות · אברהם ויוצאי ירכו · בני קטורה שש עשרה · ישמעאל ובניו שלש עשרה · יצחק ובניו שלשה · בני יעקב י"ב · בני עשו ע"ז בדברי הימים הרי ששים · וא"ת לא מהם תמנע שהיא אשה · אברהם מן המנין: ושמנים פילגשים · נח ובניו עד אברהם כל תולדות יוצאי התיבה שמונים תמצאם וכשם שהמלכות שהם נשי המלך יתירות בגדולה על הפילגשים כך היו אברהם ויוצאי ירכו חשובים גדולים ויתרים בחשיבות על הכל כאשר תראה הגר בת מלכים היתה · תמנע בת שלטונים היתה ונעשית פילגש לעשו · ואומר אל עמק שוה וגו' השוו כלם בעצה אחת והמליכו את אברהם עליהם: ועלמות אין מספר · למשפחות הרבה נחלקו כל אלה: (ט) אחת היא יונתי · ומכולם אחת היא הנבחרת לי ליונה תמה שהיא תמימת לב עם בן זוגה: אחת היא לאמה · לכנסייתה · הרבה מחלוקות בבתי מדרשות וכולם לבם להבין תורה על מכונה ועל אמתה: ברה היא ליולדתה · יעקב ראה אותה מטה שלימה בלא פסול והודה וקילס למקום שנאמר וישתחו ישראל על ראש המטה: ראוה בנות · את ישראל בגדולתה: ויאשרוה · ומה הוא קילוסן: (י) מי זאת הנשקפה · עלינו ממקום הגבוה לנמוך קרויה השקפה כך בית המקדש גבוה מכל הארצות: כמו שחר · הולך ומאיר מעט מעט כך היו ישראל בבית שני בתחלה זרובבל פחת יהודה ולא מלך והיו משועבדים לפרס וליון ואח"כ נצחום בית חשמונאי ונעשו מלכים: איומה כנדגלות · איומה בגבורים כנדגלות של מלכים כל זה הקב"ה מקלס את כנסת ישראל יפה את רעיתי כתרצה וכל הענין עד כאן: (יא) אל גנת אגוז ירדתי · **עוד** זה מדברי שכינה הנה באתי אל מקדש שני זה אליך: לראות באבי הנחל · מה לחלוחית מעשים טובים אראה בך: הפרחה הגפן · אם הפריחו לפני ת"ח וסופרים ושונים: הנצו הרמונים · מקיימי מצות מלאי זכיות למה נמשלו ישראל לאגוז מה אגוז זה אתה רואה אותו כולו עץ ואין ניכר מה בתוכו פוצעו ומוצאו

מלא

יב לֹא יָדַעְתִּי נַפְשִׁי שָׂמַתְנִי מַרְכְּבוֹת עַמִּי נָדִיב׃ ז א שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה־בָּךְ מַה־תֶּחֱזוּ בַּשּׁוּלַמִּית כִּמְחֹלַת הַמַּחֲנָיִם׃ ב מַה־יָּפוּ פְעָמַיִךְ בַּנְּעָלִים בַּת־נָדִיב חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אָמָּן׃ ג שָׁרְרֵךְ אַגַּן

עיקר ש"ח

כעלר הרחלים ומה שבא הוא ברחלים· לכ"פ הרחלה הזאת: ת כי בגלות הולכים יחפים כמ"ש בישעיה כ' ולזה יאמר מה יפו פעמיך בהליכתך בנעלים בשבתך בארצך בעת כי נקראת בת נדיב:

רש"י

מלא מגורות של אוכלים כך ישראל צנועין ועניוותנין במעשיהם ואין תלמידים שבהם ניכרים ואין מתפארים להכריז על שבחן בדקתו אתה מוצא אותו מלא חכמה ועוד כמה מדרשות לדבר מה אגוז זה נופל בטיט ואין מה שבתוכו נמאס אף ישראל גולין לבין העובדי כוכבים ולוקין מלקיות הרבה ואין מעשיהן נמאסין:(יב) לא ידעתי· כנסת ישראל מתאוננת לא ידעתי להזהר מן החטא שאעמוד בכבודי בגדולתי ונכשלתי בשנאת חנם ומחלוקת שנתגברה במלכות בית חשמונאי הורקנוס ואריסטובלוס עד שהיה מביא אחד מהם את מלכות רומי וקבל מידו המלוכה ונעשה לו עבד ומאז נפשי שמתני להיות מרכבות להרכיב עלי נדיבות שאר אומות: עמי נדיב· כמו עם נדיב יו"ד יתירה כיו"ד של שכני סנה· גנובתי יום· רבתי עם: נפשי שמתני· אני בעצמי מניתים עלי כענין שנאמר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש: (א) שובי שובי השולמית· אומרים אלי שובי שובי מאחרי המקום: השולמית· השלימה באמונתך עמי שובי שובי אלינו ונחזה בך נגיד ממך נגידים ושלטונים כמו ואתה תחזה מכל העם כך דרש ר' תנחומא· ד"א ונחזה בך נתבונן אליך מה גדולה ניתן לך והיא אומרת מה תחזו בשולמית מה גדולה אתם יכולים לפסוק לי שתהא שוה לגדולתי אפילו לגדולת דגלי מחולת מחנות המדבר: (ב) מה יפו פעמיך בנעלים· הם אומרים לה אחרי אלו שתדבקו בנו בשביל נוי ותשיבות שראינו בך ת בעודך כיפיך: מה יפו פעמיך· בעליית הרגלים בת נדיבים: חמוקי ירכיך כמו חלאים· קבוצת עדיי זהב קרויה חלי כתם אלח"לי בלשון ערבי ורבותינו דרשו על נקבי השיתין של נסכים שנעשו מששת ימי בראשית עגולים כמו ירך· כמו חלאים לשון חפירה כמו חוליות הבור: מעשה ידי אמן· ידי הקב"ה במסכת סוכה· אמן כמו אומני קילוסו של הקב"ה ישראל מקלסין אותו מלמעלה למטה מתחילין כביכול מראשו כתם פז ובאין ויורדין עד שוקיו עמודי שש לפי שהן באין לרצותו להוריד שכינתו מן העליונים לתחתונים והוא מונה קילוסה מלמטה למעלה מה יפו פעמיך בנעלים הם הרגלים ומונה והולך עד ראשך עליך ככרמל עד שהוא בא למושבה אליו: (ג) שררך אגן הסהר· טבורך כאגן של מים עגולים שרוחצין בהן וסוס

עשוי

הַסַּהַר אַל־יֶחְסַר הַמָּזֶג בִּטְנֵךְ עֲרֵמַת חִטִּים סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים׃
ד שְׁנֵי שָׁדַיִךְ כִּשְׁנֵי עֳפָרִים תָּאֳמֵי צְבִיָּה׃ ה צַוָּארֵךְ כְּמִגְדַּל
הַשֵּׁן עֵינַיִךְ בְּרֵכוֹת בְּחֶשְׁבּוֹן עַל־שַׁעַר בַּת־רַבִּים אַפֵּךְ כְּמִגְדַּל
הַלְּבָנוֹן צוֹפֶה פְּנֵי דַמָּשֶׂק׃ ו רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל וְדַלַּת

רש״י	עיקר ש״ח
עשוי מאבני שיש ובלשון ערבי קורין סהר ע״ש שהטבור כמו נקב עגול מושלו כאגן עגול והקילוס הזה אינו מענין נוי אשה כקילוס העליון לפי שהעליון	א מלשון הכל צריכין למרי חיטיא : ב כן הוא ביבמות בפרק בתרא כי הכרת פניהם קאי על האומה :

דודה מקלסה וזה ריצויים מקלסו׳ אותה ע״ש מעשיה לומר הגונה את להתחבר עמנו והדוגמא על שם לשכת הגזית היושבת בטבור הארץ : אל יחסר המזג · לא יכלה משם משקה ר״ל לא יכלה ולא יפסוק משם שום דברי תורה : בטנך ערמת חטים · שהכל א צריכין לה : סוגה בשושנים · גדורה ומסויגת בגדר שושנים די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס הרי החתן נכנס לחופה לבו מגעגע לחופה ולחיבת חתונתו בא ליזקק לה אמרה לו טיפה דם כחרדל ראיתי הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו · הרי שהוא עובר בדרך ראה בכורות בראשי התאנים פשט ידו ליטול אומרים לו של ישראל הם הוא מושך ידו מפני הגזל הרי סוגה בשושנים : (ד) שני שדיך · שתי הלוחות · דבר אחר מלך וכהן גדול : (ה) צוארך · ההיכל והמזבח שהם זקופים וגבוהים ולשכת הגזית גם היא שם עשויה לחוזק ולמגן כמגדל השן : עיניך · כבריכות אשר בחשבון המושכות מים כן עיניך על שער בת רבים חכמיך כשהם יושבים בשערי ירושלים העיר בת רבת עם ועסוקים בחשבון תקופות ומזלות חכמתם ובינתם לעיני העמים נמשכו׳ כבריכות מים· ועוד יש לפרש בריכות בחשבון כמו יונים· ולשון משנה הוא הלוקח יוני שובך מפרית בריכה ראשונה קובריי״ש בלע״ז: אפך כמגדל הלבנון · איני יכול לפרשו לשון חוטם לא לענין פשט ולא לענין דוגמא כי מה קילוס נוי יש בחוטם גדול וזקוף כמגדל ואומר אני אפך לשון פנים וזה שהוא אומר לשון יחיד ואינו אומר אפיך שעל המצח הוא מדבר שהוא עיקר הכרת פנים כענין שנאמר הכרת פניהם ענתה בם ב ותדע שהרי מקלסה והולך מלמטה למעלה ·עיניך בריכות בחשבון ואחריהם המצח וכן האומות מקלסות מלאך חזק לעומת מצח כל הבאים להרעותך ולפתותך : כמגדל הלבנון צופה פני דמשק · ראיתי במדרש זה בית יער הלבנון שעשה שלמה שהעומד עליו צופה ומונה כמה בתים יש בדמשק · ד״א פניך צופות פני דמשק מצפות לבא שערי ירושלים עד דמשק שעתידה להרחיב עד דמשק : (ו) ראשך עליך ככרמל · אלו תפילין שבראש שנאמר בהן וראו כל עמי הארץ כי שם ה׳ נקרא עליך ויראו ממך

ראי

רֹאשֵׁךְ כַּאַרְגָּמָן מֶלֶךְ אָסוּר בָּרְהָטִים׃ ז מַה־יָּפִית וּמַה־נָּעַמְתְּ אַהֲבָה בַּתַּעֲנוּגִים׃ ח זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה לְתָמָר וְשָׁדַיִךְ לְאַשְׁכֹּלוֹת׃ ט אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה בְתָמָר אֹחֲזָה בְּסַנְסִנָּיו וְיִהְיוּ־נָא שָׁדַיִךְ כְּאֶשְׁכְּלוֹת הַגֶּפֶן וְרֵיחַ אַפֵּךְ כַּתַּפּוּחִים׃ י וְחִכֵּךְ כְּיֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדִי לְמֵישָׁרִים דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים׃ יא אֲנִי

עיקר ש"ח

ג דק"ל מהו הולך לדודי כו' לכן פי' זהירה אני כו' שיהא אני הולך לפני דודי כו' ויהיה לדודי כמו לפני דודי : ד בירושלמי דשקלים ובמדרש חזית דובב שפתי ישנים כהדין דשתי חמר עתיק אע"ג דהוא שתי ליה טעמא וריחא בפומיה כלומר שהמתים דובבים בקבר מה שבניהם אומרים דבר טוב בעוה"ז :

רש"י

הרי הוא חוזק ומורא כסלע הרים וכרמל הוא ראש ההרים: ודלת ראשך · קליעת שערות מיריך נאה כמלות כקליעת ארגמן : ודלת ראשך · ע"ש שהקליעה מודלת על גובה הראש : מלך אסור ברהטים · שמו של מקום קשור בתלתלים שנאמר נזר אלהיו על ראשו : רהטים · קורנ"ץ בלע"ז כן קורין לתלתלי האזורות שקושרין בהן התגורות · ד"א מלך אסור ברהטים הקב"ה נקשר באהבה ובמצות ובריצות שאתם רצים לפניו : (ז) מה יפית ומה נעמת · אחר שפרט קילוס כל אבר ואבר כלל כל דבר מה יפית כולך ומה נעמת לידבק בך אהבה ההוגנת להתענג בה : (ח) זאת קומתך דמתה לתמר · ראינו נוי קומתך בימי נבוכדנצר שכל האומות היו כורעות ונופלות לפני הצלם שלו ואתה עמדת בקומה זקופה כתמר הזה : ושדיך לאשכולות : דניאל חנניה מישאל ועזריה שהיו לך כשדים לינק מהם דמו לאשכולות שמשפיעות משקה כך הם השפיעו להניק וללמד את הכל שאין יראה כיראתכם · עד כאן קלסוהו האומות מכאן ואילך דברי שכינה לגלות ישראל שבין האומות : (ט) אמרתי אעלה בתמר · מתפאר אני בין היילות של מעלה בכם שאתעלה ואתקדש על ידיכם בתחתונים שתקדשו את שמי בין האומות : אחזה בסנסניו · ואני אוחז ואדבק בכם · סנסנים ענפים : ויהיו נא שדיך · ועתה האמנתי את דברי שלא תתפתי אחרי האומות ויהיו הטובים והחכמים שבך עומדים באמונתם להשיב דברים למפתים אותם שילמדו מהם הקטנים שבהם: (י) וחכך כיין הטוב · הזהרי בתשובותיך שיהיו כיין הטוב : הולך לדודי למישרים · זהירה אני להשיב להם ג שאעמוד באמונתי שיהא אני הולך לפני דודי אהבה מישור שהוא מן הלב ולא ברמיה ועקיבה : כיין הטוב · שהוא דובב שפתי ישנים ד אף אבותי בקבר ישמחו בי ויודו על חלקם : דובב · מלחיש פרומי"ר בלע"ז ויסודו לשון דיבור וכן היא התשובה אני לדודי וגם הוא מתאוה לי :

נבם

לְדוֹדִי וְעָלַי תְּשׁוּקָתוֹ׃ יב לְכָה דוֹדִי נֵצֵא הַשָּׂדֶה נָלִינָה
בַּכְּפָרִים׃ יג נַשְׁכִּימָה לַכְּרָמִים נִרְאֶה אִם־פָּרְחָה הַגֶּפֶן פִּתַּח
הַסְּמָדַר הֵנֵצוּ הָרִמּוֹנִים שָׁם אֶתֵּן אֶת־דֹּדַי לָךְ׃ יד הַדּוּדָאִים
נָתְנוּ־רֵיחַ וְעַל־פְּתָחֵינוּ כָּל־מְגָדִים חֲדָשִׁים גַּם־יְשָׁנִים דּוֹדִי
צָפַנְתִּי לָךְ׃ ח א מִי יִתֶּנְךָ כְּאָח לִי יוֹנֵק שְׁדֵי אִמִּי אֶמְצָאֲךָ
בַחוּץ אֶשָּׁקְךָ גַּם לֹא־יָבוּזוּ לִי׃ ב אֶנְהָגֲךָ אֲבִיאֲךָ אֶל־בֵּית

רש"י

(יב) לכה דודי נצא השדה · דרשו רבותינו בעירובין אמרה כנסת ישראל ח רבש"ע אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות ועוסקין בתורה מתוך הדחק : נלינה בכפרים · נלינה בכופרים בא ואראך בני עשו שהשפעת להם טובה וכופרים בך : (יג) נשכימה לכרמים · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשו': נראה אם פרחה הגפן · אלו בעלי מקרא: פתח הסמדר · כשהפרח נופל והענבים ניכרים הוא פתוח הסמדר · ולהם דימה בעלי משנה שהם קרובים ליהנות מהם בהוראות התורה: הנצו הרמונים · כשהם גמורים והנץ שסביבותיהם נופל · הנצו נופל נצו · ולהם דימה בעלי תלמוד שהן בחכמה גמורה וראוין להורות : שם אתן את דודי · שם אראך את כבודי וגודל שבח בני ובנותי : (יד) הדודאים נתנו ריח · דודאי התאנים הטובות והרעות כענין שנאמר הראני ה' והנה שני דודאי תאנים וגו' הדוד אחד תאנים טובות וגו' והדוד אחד תאנים רעות מאד אשר לא תאכלנה אלו פושעי ישראל עכשיו שניהם נתנו ריח · כולם מבקשים פניך : ועל פתחינו כל מגדים · יש בידינו שכר מצות הרבה : חדשים גם ישנים · שחדשו סופרים עם הישנים שכתבת עלי : צפנתי לך · לשמך ולעבודתך צפנתים בלבי · ד"א צפנתי להראות לך שקיימתים : (א) מי יתנך כאח לי · שתבוא לנחמני ו כדרך שעשה יוסף לאחיו שגמלוהו רעה ונאמר בו וינחם אותם : אמצאך בחוץ אשקך · אמצא נביאיך מדברים בשמך ואחבקם ואנשקם גם ידעתי כי לא יבוזו י כי כדאי יהיה אהבתך שתהא אהובתך סובבת לחזור אחריה : (ב) אל בית

עיקר ש"ח

ה כך הוא הגירסא בפ' עושין פסין אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות אלא נצא השדה ואראך תלמידי חכמים שעוסקים בתורה מתוך הדוחק וטעות הוא בספרי רש"י שכתוב בהם אלא כיושבי פרזות שהם בעלי אומנות כו' דהרי יושבי פרזות הם יושבי כפרים דמשמע נלינה בכפרים קדריש והרי אח"כ דורש נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים אלא ע"כ צ"ל דהוא כאשר הגהתי ופירש"י בגמ' יושבי כרכים שווקים וישוב גדול ורגל רוכלים וסוחרים מצויה בהם לפיכך גזל ועריות מצויה בהם · השדה בני בהגי עובדי אדמה : ו רש"י מפרש כאח לי

אִמִּי תְּלַמְּדֵנִי אַשְׁקְךָ מִיַּיִן הָרֶקַח מֵעֲסִיס רִמֹּנִי׃ ג שְׂמֹאלוֹ תַּחַת רֹאשִׁי וִימִינוֹ תְּחַבְּקֵנִי׃ ד הִשְׁבַּעְתִּי אֶתְכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלָםִ מַה־תָּעִירוּ ׀ וּמַה־תְּעֹרְרוּ אֶת־הָאַהֲבָה עַד שֶׁתֶּחְפָּץ׃ ה מִי זֹאת עֹלָה מִן־הַמִּדְבָּר מִתְרַפֶּקֶת עַל־דּוֹדָהּ תַּחַת הַתַּפּוּחַ עוֹרַרְתִּיךָ שָׁמָּה חִבְּלַתְךָ אִמֶּךָ שָׁמָּה חִבְּלָה יְלָדַתְךָ׃ ו שִׂימֵנִי כַחוֹתָם עַל־לִבֶּךָ כַּחוֹתָם עַל־זְרוֹעֶךָ כִּי־עַזָּה כַמָּוֶת אַהֲבָה קָשָׁה כִשְׁאוֹל קִנְאָה רְשָׁפֶיהָ רִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶתְיָה׃ ז מַיִם רַבִּים לֹא יוּכְלוּ לְכַבּוֹת אֶת־הָאַהֲבָה וּנְהָרוֹת לֹא יִשְׁטְפוּהָ

עיקר ש"ח

אמי בהמ"ק: תלמדני · כאשר הורגלת לעשות באהל מועד : אשקך מיין הרקח · נסכים : מעסיס · יין מתוק:

רש"י

זה אח מן האב ויונק שדי אמי זה אח מן האם · ומביא לראיה כי גם אחים מן האב יכמרו רחמי האחד על השני

(ג) שמאלו תחת ראשי וגו' :

(ד) השבעתי אתכם · עכשיו כנסת ישראל מסבבת דבורה כלפי העובדי כוכבים אע"פ שאני קובלת ומתאוננת דודי מחזיק בידי והוא לי למשען בגלותי לפיכך השבעתי אתכם : מה תעירו ומה תעוררו · כי לא יועיל לכם : (ה) מי זאת · הקדוש ב"ה ובית דינו אומרים על כנסת ישראל מי זאת כמה היא חשובה זאת שנתעלתה מן המדבר בכל מתנות טובות שם נתעלתה במתן תורה ובדבוק שכינה ונראית חבתה לכל ועודנה בגלותה : מתרפקת על דודה · מתחברת על דודה שהיא חברתו ודבוקה בו · רפק בלשון ערבי רפקתא חבורה : תחת התפוח עוררתיך · כך היא אומרת בבקשה חבת דודה תחת התפוח עוררתיך · זכור כי בתחתיות הר סיני העשוי על ראשי כמין תפוח שם עוררתיך והוא לשון חבת אשת נעורים המעוררת את דודה בלילות בתנומות עלי משכב מחבקתו ומנשקתו: שמה חבלתך אמך · הרי אמרנו שהקב"ה קראה אמו שם נהייתה לך לאם: חבלתך · לשון חבלי יולדה · חבלתך · באו לך חבלים ממך כמו בני יצאוני · יצאו ממני : (ו) שימני כחותם · בשביל אותה אהבה תחתמני על לבך שלא תשכחני ותראה: כי עזה כמות אהבה · האהבה שאהבתיך עלי כנגד מיתתי שאני נהרגתי עליך: קשה כשאול קנאה · התגר שנתקנאו ונתגרו בי האומות בשבילך · קנאה בכל מקום אינפרמנ"ט בלע"ז לשון אחיזת הלב לנקום נקם: אש שלהבת יה · רשפים של אש חזקה הבאה מכח שלהבת של גיהנם · טעם הזקף הגדול הנקוד על רשפי מלמדנו על תיבת אש שהיא דבוקה לשלהבת יה לומר אש של שלהבת יה : (ז) מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה · על שכינה בלשון רשפים נופל עליהם לשון לא יכבו : מים רבים · האומות : ונהרות · שריהם

ומלכיהם

אִם־יִתֵּן אִישׁ אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ בָּאַהֲבָה בּוֹז יָבוּזוּ לוֹ׃ ח אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַאֲחֹתֵנוּ בַּיּוֹם שֶׁיְּדֻבַּר־בָּהּ׃ ט אִם־חוֹמָה הִיא נִבְנֶה עָלֶיהָ טִירַת כָּסֶף וְאִם־דֶּלֶת הִיא נָצוּר עָלֶיהָ לוּחַ אָרֶז׃ י אֲנִי חוֹמָה וְשָׁדַי כַּמִּגְדָּלוֹת אָז הָיִיתִי בְעֵינָיו כְּמוֹצְאֵת שָׁלוֹם׃ יא כֶּרֶם הָיָה לִשְׁלֹמֹה בְּבַעַל הָמוֹן נָתַן אֶת־הַכֶּרֶם לַנֹּטְרִים אִישׁ יָבִא בְּפִרְיוֹ אֶלֶף

רש"י

ומלכיהם: לא ישטפוה · ע"י חזק ואימה ואף ע"י פתוי והסתה: אם יתן איש את כל הון ביתו · כדי להמיר אהבתך: בוז יבוזו לו · כל אלה הקב"ה ובית דינו מעידים שכך כנסת ישראל מתרפקת על דודה · עתה: (ח) אחות לנו · בתחתונים שהיא מתאחה ומתחברת ומתאוה להיות עמנו והיא קטנה ומקטנת את עצמה מכל האומות כענין שנאמר לא מרובכם וגו' שהם מקטינים עצמם: אחות · לשון איחוי ט כמו אלו קרעים שאין מתאחין: ושדים אין לה · כענין שנאמר בגלות מצרים שדים נכונו בהגיע עת הגאולה אבל זו שדים אין לה עדיין לא הגיע עתה לעת דודים: מה נעשה לאחותנו ביום שידבר בה · כשהעובדי כוכבים מתלחשים עליה להכחידה כענין שנאמר לכו ונכחידם מגוי: (ט) אם חומה היא · אם תחזק באמונתה וביראתה להיות כנגדם כחומת נחשת שלא יכנסו לתוכה ר"ל שלא תתחתן בם והם לא יבואו בה ולא תתפתה להם: נבנה עליה טירת כסף · נהיה לה לעיר מבצר ולכתר ולנוי ונבנה לה את עיר הקדש ובית הבחירה: ואם דלת היא · הסובבת על צירה ובהקיש עליה היא נפתחת אף היא אם תפתח להם להיות הם באים בה והיא בהם: נצור עליה לוח ארז · נשים בדלתה נסרים של עץ הנרקבים והתולעת גוררתן ואוכלתן · וכנסת ישראל אומרת · (י) אני חומה · חזקה באהבת דודי: ושדי כמגדלות · אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות המניקים את ישראל בדברי תורה: אז · באמרי זאת: הייתי בעיניו כמוצאת שלום · ככלה המוצאת שלימה ומוצאת שלום בבית בעלה: (יא) כרם היה לשלמה · זו כנסת ישראל שנאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל: בבעל המון · בירושלים שהיא רבת עם והמון רב: בעל · לשון מישור כמו מבעל גד בבקעת הלבנון: נר׳

עיקר ש"ח

מן יוסף אשר בא לנחם את אחיו: ז דק"ל דכתיב אם יתן איש את כל הון ולא כתב תמורת מה יתן לכן פי' כדי להמיר אהבתך הנזכרת ולא צריך הכתוב לפרש: ח כתב ובית דינו מדאמר אחות לנו לשון רבים: ט בפרק ואלו מגלחין: י כמוצאת שלום ככלה המוצאת שלימה · בפרק המדיר ובפסחים פרק האשה:

חסלת שיר השירים

כָּסֶף׃ יב כַּרְמִי שֶׁלִּי לְפָנָי הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת־פִּרְיוֹ׃ יג הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ הַשְׁמִיעִנִי׃ יד בְּרַח ׀ דּוֹדִי וּדְמֵה־לְךָ לִצְבִי אוֹ לְעֹפֶר הָאַיָּלִים עַל הָרֵי בְשָׂמִים׃

סכום פסוקי דשיר השירים מאה ושבעה עשר • וסימנו וחכך כיין הטוב הולך לדודי • ופרקיו שמנה והרמז נגילה ונשמחה בו • וחציו נרד וכרכום •

רש"י

את הכרם לנטרים • מסרה ליד אדונים קשים בבל מדי יון ואדום • במדרש שה"ש מצאתי מקצת סמך על נוטרים הללו שהם המלכיות : איש יבא בפריו • כל מה שיכלו לגבות מהן גולגליות וארנוניות ואנפרות הכל גבו מהם להביא לתוך ביתם : (יב) כרמי שלי לפני • ליום הדין יביאם הקב"ה במשפט ויאמר כרמי אע"פ שמסרתיו בידכם שלי הוא ולפני בא כל מה שחטפתם לכם את פריו ולא נכחד ממני מה שגביתם מהם • והם אומרים : האלף לך שלמה • אלף הכסף שגבינו מהם הכל נחזיר לך : ומאתים לנוטרים את פריו • ועוד נוסיף הרבה משלנו ונתן להם לראשיהם ולחכמיהם כענין שנאמר תחת הנחשת אביא זהב : לנוטרים את פריו • אלו תלמידי חכמים ואותם תשלומים לתלמידי חכמים כמו שנאמר כי ליושבים לפני ה' יהיה סחרה ולמכסה של גור • ויש לפרש ומאתים לנוטרים את פריו • כדין הנהנה מן ההקדש שמשלם קרן וחומש אף אנו נשלם על קדש ישראל לה' על ראשית תבואתו קרן ותומש חומשו של קרן ומאתים הם חומשו של אלף : (יג) היושבת בגנים • הקב"ה אומר לכנסת ישראל • את הנפוצה בגולה רועה בגנים של אחרים ויושבת בבתי כנסיות ובבתי מדרשות : חברים מקשיבים לקולך • מלאכי השרת חבריך בני אלהים דוגמתך מקשיבים ובאים לשמוע קולך בבתי כנסיות : השמיעני • ואח"כ יקדישו הם שנאמר ברן יחד כוכבי בקר אלו ישראל ואחר כך ויריעו כל בני אלהים • (יד) ברח דודי • מן הגולה הזאת ופדנו מביניהם : ודמה לך לצבי • למהר הגאולה • ותשרה שכינתך : על הרי בשמים • הוא הר המוריה ובית המקדש שיבנה במהרה בימינו אמן :

גשלם פירוש שיר השירים • תהלה ליוצר אורים :

ברכה שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ברכות שאומרים אחר ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֶׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן דָּוִד: ע״כ בת״צ

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

כללים בדברי רש"י זכרונו לברכה שמורה בכל טוב וערוכה· לקוחים מדברי המפרשים · זה אומר ככה · וזה אומר ככה :

א כל מקום שפירש רש"י כתרגומו · שם הוא סותר את העברי · פירוש שאין הפשט כמו העברי :
ב ואונקלוס תרגם · אז אינו סותר התרגום אלא מפרש דעתו של אונקלוס :
ג המתרגם · בכל מקום שהוא · אז סותר התרגום שהוא טעות :
ד ותרגומו · אז מביא רש"י ראיה לפירושו שכן הוא :
ה וכשהוא כותב התרגום · כגון דחילו או כיוצא בו ואינו אומר כתרגומו או תרגום · אז אינו קשה על העברי אלא רוצה ליישב ולפרש לשון התרגום כגון שתלתים הוא מפרש שהוא לשון הונאה :
ו וכשהוא אומר ואונקלוס תרגם בפנים אחרים אז לשון המקרא נופל על לשון התרגום אך שמאריך בלשון :
ז וכשהוא כותב העברי וגם התרגום כגון כבד, תרגום יקיר ולא אתיקיר אז הוא מפרש הפעולה שלא תטעה אחר העברי לומר שהוא צווי אלא שם דבר כמו כי כבד ממך הדבר · וגם כשמשנה לשון תרגום מן העברי לפי לשון התרגום יש לומר כגון ופרים בארץ וניסוס בארעא פרינו עבר והתרגום מהפכו להבא · או נקבה שכך · תרגום פרש אגרך שלא נאמר שהנו"ן שמוש :

אלו שמות הטעמים

פַּשְׁטָא מֻנַּח זַרְקָא מֻנַּח סֶגּוֹל מֻנַּח | מֻנַּח רְבִיעִי מַהְפַּךְ

פַּשְׁטָא זָקֵף־קָטֹן זָקֵף־גָּדוֹל מֵרְכָא טִפְּחָא מֻנַּח אֶתְנַחְתָּא

פָּזֵר תְּלִישָׁא־קְטַנָּה תְּלִישָׁא־גְדוֹלָה קַדְמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־

גֵּרֵשׁ גֵּרְשַׁיִם דַּרְגָּא תְּבִיר יְתִיב פְּסִיק | סוֹף־פָּסוּק

שַׁלְשֶׁלֶת קַרְנֵי־פָרָה מֵרְכָא־כְפוּלָה יֶרַח־בֶּן־יוֹמוֹ :

סדר ציצית ותפלין

קודם לבישת טלית קטן יברך:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת צִיצִת:

כשעת בדיקת ציצית של טלית גדול יאמר זה:

בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ יְיָ אֱלֹהַי גָּדַלְתָּ מְּאֹד הוֹד וְהָדָר לָבָשְׁתָּ: עֹטֶה אוֹר כַּשַּׂלְמָה נוֹטֶה שָׁמַיִם כַּיְרִיעָה:

וקודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י"ה בו"ה ביחודא שלים בשם כל ישראל · הריני מתעטף גופי בציצת כן תתעטף נשמתי ורמ"ח אברי ושס"ה גידי באור הציצת העולה תרי"ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן · ועל ידי מצות ציצת תנצל נפשי ורוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ותהא חשובה מצות ציצת לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי"ג מצות התלוים בה אמן סלה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בַּצִּיצִת:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר ד' פסוקים אלו:

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפילין יאמר זה:

לְשֵׁם יִחוּד קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בִּדְחִילוּ וּרְחִימוּ לְיַחֵד שֵׁם י"ה בו"ה בְּיִחוּדָא שְׁלִים בְּשֵׁם כָּל יִשְׂרָאֵל · הִנְנִי מְכַוֵּן בְּהַנָּחַת תְּפִלִּין לְקַיֵּם מִצְוַת בּוֹרְאִי שֶׁצִּוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין כַּכָּתוּב בַּתּוֹרָה וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ וְהֵם אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ · שְׁמַע · וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ · קַדֶּשׁ · וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ · שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם יִחוּדוֹ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ בָּעוֹלָם וְשֶׁנִּזְכּוֹר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת שֶׁעָשָׂה עִמָּנוּ בְּהוֹצִיאָנוּ מִמִּצְרַיִם · וַאֲשֶׁר לוֹ הַכֹּחַ וְהַמֶּמְשָׁלָה בָּעֶלְיוֹנִים וּבַתַּחְתּוֹנִים לַעֲשׂוֹת בָּהֶם כִּרְצוֹנוֹ · וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ עַל הַיָּד לְזִכְרוֹן זְרוֹעַ הַנְּטוּיָה וְשֶׁהִיא נֶגֶד הַלֵּב לְשַׁעְבֵּד בָּזֶה תַּאֲוֹת וּמַחְשְׁבוֹת לִבֵּנוּ לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְעַל הָרֹאשׁ נֶגֶד הַמּוֹחַ שֶׁהַנְּשָׁמָה שֶׁבְּמוֹחִי עִם שְׁאָר חוּשַׁי וְכֹחוֹתַי כֻּלָּם יִהְיוּ

משעבדים

מְשֻׁעְבָּדִים לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ · וּמִשֶּׁפַע מִצְוַת תְּפִלִּין יִתְמַשֵּׁךְ עָלַי לִהְיוֹת לִי חַיִּים אֲרוּכִים וְשֶׁפַע קֹדֶשׁ וּמַחֲשָׁבוֹת קְדוֹשׁוֹת בְּלִי הִרְהוּר חֵטְא וְעָוֹן כְּלָל וְשֶׁלֹּא יְפַתֵּנוּ וְלֹא יִתְגָּרֶה בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְיַנִּיחֵנוּ לַעֲבוֹד אֶת יְיָ כַּאֲשֶׁר עִם לְבָבֵנוּ · וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתְּהֵא חֲשׁוּבָה מִצְוַת הֲנָחַת תְּפִלִּין לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּאִלּוּ קִיַּמְתִּיהָ בְּכָל פְּרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְכַוָּנוֹתֶיהָ וְתַרְיַ״ג מִצְוֹת הַתְּלוּיִם בָּהּ אָמֵן סֶלָה :

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין :

ותיכף יכרוך ז׳ כריכות על הזרוע ולא יותר ואח״כ יניח תפלה של ראש ויברך :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין :

ותיכף יאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד :

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי · ומבינתך תבינני · ובחסדך תגדיל עלי · ובגבורתך תצמית אויבי וקמי · ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה · להשפיע טובך לבריותיך : פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון :

ואח״כ כורך שלש כריכות על האצבע האמצעי ואומר :

וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם : וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים · וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יְיָ :

לאחר הנחת תפלין יאמר פרשה זו :

וידבר יהוה אל משה לאמר : קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא : ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחוזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ : היום אתם יוצאים בחדש האביב : והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני והחתי והאמורי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבותיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחודש הזה : שבעת ימים תאכל מצות וביום השביעי חג ליהוה : מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור בכל גבולך : והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יהוה לי בצאתי ממצרים : והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יהוה בפיך כי ביד חזקה הוציאך יהוה ממצרים : ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה : והיה כי יביאך יהוה אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבותיך ונתנה לך

לך ׃ והעברת כל פטר רחם ליהוה וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליהוה ׃ וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה ׃ והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו יהוה ממצרים מבית עבדים ׃ ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יהוה כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליהוה כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה ׃ והיה לאות על ידכה ולטוטפות בין עיניך כי בחוזק יד הוציאנו יהוה ממצרים ׃

כשיכנס לבית הכנסת יאמר זה ׃

מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל ׃ וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבֹא בֵיתֶךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל הֵיכַל קָדְשְׁךָ בְּיִרְאָתֶךָ ׃ יְיָ אָהַבְתִּי מְעוֹן בֵּיתֶךָ וּמְקוֹם מִשְׁכַּן כְּבוֹדֶךָ ׃ וַאֲנִי אֶשְׁתַּחֲוֶה וְאֶכְרָעָה אֶבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשִׂי ׃ וַאֲנִי תְפִלָּתִי לְךָ יְיָ עֵת רָצוֹן אֱלֹהִים בְּרָב חַסְדֶּךָ עֲנֵנִי בֶּאֱמֶת יִשְׁעֶךָ ׃

אֲדוֹן עוֹלָם אֲשֶׁר מָלַךְ · בְּטֶרֶם כָּל יְצִיר נִבְרָא ׃ לְעֵת נַעֲשָׂה בְחֶפְצוֹ כֹּל · אֲזַי מֶלֶךְ שְׁמוֹ נִקְרָא ׃ וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל · לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא ׃ וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה · וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה ׃ וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי · לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה ׃ בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית · וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה ׃ וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי · וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה ׃ וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי · מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא ׃ בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי · בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה ׃ וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי · יְיָ לִי וְלֹא אִירָא ׃

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח · נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ ׃ אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ · נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ ׃ אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף · לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ ׃ קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא · רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ ׃ הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצָר · יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ ׃ שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ · אֶל אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ ׃ לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד · נָבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ ׃ תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל · עַל יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ ׃ לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ · לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ ׃ צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ · מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ ׃ גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ · יִתֵּן לְרָשָׁע רַע כְּרִשְׁעָתוֹ ׃ יִשְׁלַח לְקֵץ הַיָּמִין מְשִׁיחֵנוּ · לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ ׃ מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ · בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם ׃

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר יצר את האדם בחכמה וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקים ולעמוד לפניך אפילו שעה אחת: ברוך אתה יהוה רופא כל בשר ומפליא לעשות:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה:

והערב נא יהוה אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפי עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה: ברוך אתה יהוה המלמד תורה לעמו ישראל:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו: ברוך אתה יהוה, נותן התורה:

וידבר יהוה אל משה לאמר: דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל אמור להם: יברכך יהוה וישמרך: יאר יהוה פניו אליך ויחנך: ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום: ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם:

אלו דברים שאין להם שעור הפאה והבכורים והראיון וגמילות חסדים ותלמוד תורה · אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרן קימת לעולם הבא: ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים והשכמת בית המדרש שחרית וערבית והכנסת ארחים ובקור חולים והכנסת כלה ולוית המת ועיון תפלה והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלם:

אלהי · נשמה שנתת בי טהורה היא אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד לטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא: כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יהוה אלהי ואלהי אבותי רבון כל המעשים אדון כל הנשמות: ברוך אתה יהוה המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי:

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם שלא עשני עבד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

נשים אומרות בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינָי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי:

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים · מֵאָדָם רָע · וּמֵחָבֵר רָע · וּמִשָּׁכֵן רָע · וּמִפֶּגַע רָע · וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית · מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח ככתוב בתורתך:

וַיְהִי אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר קַח נָא אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ אֲשֶׁר אָהַבְתָּ אֶת יִצְחָק וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אַחַד הֶהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ: וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי נְעָרָיו אִתּוֹ וְאֵת יִצְחָק בְּנוֹ וַיְבַקַּע עֲצֵי עֹלָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים: בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר וַאֲנִי וְהַנַּעַר נֵלְכָה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם: וַיִּקַּח אַבְרָהָם אֶת עֲצֵי הָעֹלָה וַיָּשֶׂם עַל יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ אֶת הָאֵשׁ וְאֶת הַמַּאֲכֶלֶת וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל אַבְרָהָם אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר הִנֶּנִּי בְנִי וַיֹּאמֶר הִנֵּה הָאֵשׁ וְהָעֵצִים וְאַיֵּה הַשֶּׂה לְעֹלָה: וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֱלֹהִים יִרְאֶה לּוֹ הַשֶּׂה לְעֹלָה בְּנִי וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו: וַיָּבֹאוּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר לוֹ הָאֱלֹהִים וַיִּבֶן שָׁם אַבְרָהָם אֶת הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֹךְ אֶת הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת יִצְחָק בְּנוֹ וַיָּשֶׂם אֹתוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לָעֵצִים: וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת הַמַּאֲכֶלֶת לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אֵלָיו מַלְאַךְ יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי: וַיֹּאמֶר אַל תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל הַנַּעַר וְאַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה כִּי עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי יְרֵא אֱלֹהִים אַתָּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידְךָ מִמֶּנִּי: וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה אַיִל אַחַר נֶאֱחַז בַּסְּבַךְ בְּקַרְנָיו וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת הָאַיִל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֹלָה תַּחַת בְּנוֹ: וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא יְיָ יִרְאֶה אֲשֶׁר יֵאָמֵר הַיּוֹם בְּהַר יְיָ יֵרָאֶה: וַיִּקְרָא מַלְאַךְ יְיָ אֶל אַבְרָהָם שֵׁנִית מִן הַשָּׁמָיִם: וַיֹּאמֶר בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם יְיָ כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא חָשַׂכְתָּ אֶת בִּנְךָ אֶת יְחִידֶךָ: כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ וְהַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת הַיָּם וְיִרַשׁ זַרְעֲךָ אֵת שַׁעַר אֹיְבָיו: וְהִתְבָּרְכוּ בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְּקֹלִי: וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע וַיֵּשֶׁב אַבְרָהָם בִּבְאֵר שָׁבַע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך וקים לנו יי אלהינו את הדבר

שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור · וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור :

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם יְרֵא שָׁמַיִם בַּסֵּתֶר וּבַגָּלוּי וּמוֹדֶה עַל הָאֱמֶת וְדוֹבֵר אֱמֶת בִּלְבָבוֹ וְיַשְׁכֵּם וְיֹאמַר :

רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים לֹא עַל צִדְקוֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מַפִּילִים תַּחֲנוּנֵינוּ לְפָנֶיךָ כִּי עַל רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים · מָה אֲנַחְנוּ מֶה חַיֵּינוּ מֶה חַסְדֵּנוּ מַה צִּדְקוֹתֵינוּ מַה יְּשׁוּעָתֵנוּ מַה כֹּחֵנוּ מַה גְּבוּרָתֵנוּ · מַה נֹּאמַר לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ הֲלֹא כָּל הַגִּבּוֹרִים כְּאַיִן לְפָנֶיךָ וְאַנְשֵׁי הַשֵּׁם כְּלֹא הָיוּ וַחֲכָמִים כִּבְלִי מַדָּע וּנְבוֹנִים כִּבְלִי הַשְׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל :

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה · זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן :

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ : אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ · אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם :

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד :

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד :

ויאמר פרשה ראשונה על הסדר :

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים :

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים · אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים · קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ · יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ · אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת

חַיִּים וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה ׃ אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ ׃

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר ׃ וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם ׃ וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם ׃ בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַייָ ׃ וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם ׃

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור ׃

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר ׃ צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ ׃ וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַייָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד ׃ אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם ׃ וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין ׃ עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ ׃ וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַייָ ׃ וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַייָ ׃

וְשָׁחַט אֹתוֹ עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ צָפֹנָה לִפְנֵי יְיָ וְזָרְקוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב ׃

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם ׃ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתָ אוֹתָם עַל יַד מֹשֶׁה נְבִיאֶךָ כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ ׃ וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה ׃ וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ ׃ וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם ׃ וְנֶאֱמַר וְהִקְטִיר עָלָיו אַהֲרֹן קְטֹרֶת

סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטרת כיצד. שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים. ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה. ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקושט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חוריין עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן הבבלי אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה למה היא באה כדי ליפות בה את הצפורן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפורן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק מפני שהקול יפה לבשמים. פטמה לחצאין כשרה לשליש ולרביע לא שמענו: אמר רבי יהודה זה הכלל אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין: ועוד תני בר קפרא אלו היה נותן בה קורטוב של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה אמרה כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי:

ג"פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: ג"פ יי צבאות אשרי אדם בטח בך: ג"פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטורת ומערכה שניה של קטורת קודמת לסדור שני גזרי עצים וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות והטבת שתי נרות קודמת לקטורת וקטורת קודמת לאברים ואברים למנחה ומנחה לחבתין וחבתין לנסכין ונסכין למוספין ומוספין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר וערך עליה העולה והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם:

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם: בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם: חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ: יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו · ולהיות כהנים בעבודתם · ולוים בדוכנם · וישראל במעמדם · ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו · ולא לוי בדוכנו · ולא ישראל במעמדו · ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו · לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקובל ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ועמדנו על מעמדו:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

לר״ח וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיְיָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיְיָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיְיָ עַל עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת · שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא

עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת׃ שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדֶּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית׃ מִזְרָחִית צְפוֹנִית׃ צְפוֹנִית מַעֲרָבִית׃ מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית׃ שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי׃ וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת׃ אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי׃ שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלֵי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן׃ וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע׃ וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע׃ וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה׃ וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע׃ וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד׃ שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם׃ וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת׃ מִקַּל וָחֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה׃ מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד׃ וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים׃ מִכְּלָל

ופרט ומפרט וכלל · כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט : מכלל שהוא צריך לפרט · ומפרט שהוא צריך לכלל : כל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא : כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר : כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר : כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפרוש · דבר הלמד מענינו · ודבר הלמד מסופו · וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך : ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות :

מזמור שיר חנכת הבית לדוד : ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי : יי אלהי שועתי אליך ותרפאני : יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור : זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו : כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה : ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם : יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל : אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן : מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך : שמע יי וחנני יי היה עזר לי : הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה : למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך : ק״י

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל :

ברוך שאמר והיה העולם · ברוך הוא · ברוך עשה בראשית · ברוך אומר ועשה · ברוך גוזר ומקים · ברוך מרחם על הארץ · ברוך מרחם על הבריות · ברוך משלם שכר טוב ליראיו · ברוך חי לעד וקים לנצח · ברוך פודה ומציל ברוך שמו : ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהלל בפי עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך · נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר

שמך ונמליכך מלכנו אלהינו · יחיד חי העולמים מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד: זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה: ויתהלכו מגוי אל גוי וממלכה אל עם אחר: לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו: שירו ליי כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו: ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים כאן צריך להפסיק ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליי בהדרת קדש: חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: ירעם הים ומלואו יעלץ השדה וכל אשר בו: אז ירננו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ: הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: תנו עז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצמות לעם ברוך אלהים: אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים: ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב

לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הראנו יי חסדך וישעך תתן לנו: קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליי כי גמל עלי:

אין אומרים מזמור לתודה לא בשבת ולא ביו"ט ולא בכ"פ ולא בחוה"מ של פסח ולא בערב יום כפור:

מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ: עבדו את יי בשמחה באו לפניו ברננה: דעו כי יי הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו: כי טוב יי לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו:

בשבת וביו"ט אומרים זה:

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת: אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם: בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש שם אהל בהם: והוא כחתן יצא מחפתו ישיש כגבור לרוץ ארח: מקצה השמים מוצאו ותקופתו על קצותם ואין נסתר מחמתו: תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי: פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים: יראת יי טהורה עומדת לעד משפטי יי אמת צדקו יחדו: הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונפת צופים: גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב: שגיאות מי יבין מנסתרות נקני: גם מזדים חשך עבדך אל ימשלו בי אז איתם ונקיתי מפשע רב: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשהו וילך: אברכה את יי בכל עת תמיד תהלתו בפי: ביי תתהלל נפשי ישמעו ענוים וישמחו: גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו: דרשתי את יי וענני ומכל מגורותי הצילני: הביטו אליו ונהרו ופניהם אל יחפרו: זה עני קרא ויי שמע ומכל צרותיו הושיעו: חנה מלאך יי סביב ליראיו ויחלצם: טעמו וראו כי טוב יי אשרי

הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ: יְראוּ אֶת יְיָ קְדשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ: עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם: פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם: צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם: קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ: שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה: יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ: שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ עַל בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע

שמי: יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: ארך ימים וגו׳

הללויה הללו את שם יי הללו עבדי יי: שעמדים בבית יי בחצרות בית אלהינו: הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי גדול יי ואדנינו מכל אלהים: כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהומות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אותת ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יי שמך לעולם יי זכרך לדר ודר: כי ידין יי עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: בית ישראל ברכו את יי בית אהרן ברכו את יי: בית הלוי ברכו את יי יראי יי ברכו את יי: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה:

הודו ליי כי טוב — כי לעולם חסדו:
הודו לאלהי האלהים — כי לעולם חסדו:
הודו לאדני האדנים — כי לעולם חסדו:
לעשה נפלאות גדלות לבדו — כי לעולם חסדו:
לעשה השמים בתבונה — כי לעולם חסדו:
לרוקע הארץ על המים — כי לעולם חסדו:
לעשה אורים גדלים — כי לעולם חסדו:
את השמש לממשלת ביום — כי לעולם חסדו:
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה — כי לעולם חסדו:
למכה מצרים בבכוריהם — כי לעולם חסדו:
ויוצא ישראל מתוכם — כי לעולם חסדו:
ביד חזקה ובזרוע נטויה — כי לעולם חסדו:
לגזר ים סוף לגזרים — כי לעולם חסדו:

וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם	כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ׃

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃ הוֹדוּ לַיְיָ בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ׃ שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה׃ כִּי יָשָׁר דְּבַר יְיָ וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה׃ אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יְיָ מָלְאָה הָאָרֶץ׃ בִּדְבַר יְיָ שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם׃ כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת׃ יִירְאוּ מֵיְיָ כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל׃ כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד׃ יְיָ הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים׃ עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר׃ אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ׃ מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יְיָ רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם׃ מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם׃ אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ׃ שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט׃ הִנֵּה עֵין יְיָ אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ׃ לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב׃ נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיְיָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא׃ כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ׃ יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ׃

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת׃ טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן׃ לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת׃ עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר׃

כי שמחתני יי בפעלך במעשי ידיך ארנן: מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבתיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעלם יי: כי הנה איביך יי כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און: ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יי בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה עלתה כ׳ בו:

יי מלך גאות לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקלות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יי: עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יי לארך ימים:

יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: יי שמך לעולם יי זכרך לדר ודר: יי בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך יי מלך יי ימלך לעלם ועד: יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: רבות מחשבות בלב איש ועצת יי היא תקום: עצת יי לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: כי בחר יי בציון אוה למושב לו: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי לא יטש יי עמו ונחלתו לא יעזב: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: תהלה לדוד ארוממך אלוהי המלך ואברכה שמך לעולם ועד: בכל יום אברכך ואהללה שמך לעולם ועד: גדול יי ומהלל מאד ולגדלתו אין חקר: דור לדור ישבח מעשיך וגבורתיך יגידו: הדר כבוד הודך ודברי נפלאתיך אשיחה: ועזוז נוראותיך יאמרו וגדלתך אספרנה: זכר רב טובך יביעו וצדקתך ירננו: חנון ורחום יי ארך אפים וגדל חסד: טוב יי לכל ורחמיו על כל מעשיו: יודוך יי כל מעשיך וחסידיך יברכוכה: כבוד מלכותך יאמרו וגבורתך ידברו: להודיע לבני האדם גבורתיו וכבוד

הדר מלכותו: מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודור: סומך
יי לכל הנפלים וזוקף לכל הכפופים: עיני כל אליך ישברו ואתה נותן להם
את אכלם בעתו: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון: צדיק יי בכל דרכיו
וחסיד בכל מעשיו: קרוב יי לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת: רצון
יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם: שומר יי את כל אהביו ואת כל
הרשעים ישמיד: תהלת יי ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד:
ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

הללויה הללי נפשי את יי: אהללה יי בחיי אזמרה לאלהי בעודי: אל
תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה: תצא רוחו ישב לאדמתו ביום
ההוא אבדו עשתנתיו: אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על יי אלהיו: עשה
שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם השמר אמת לעולם: עשה משפט
לעשוקים נתן לחם לרעבים יי מתיר אסורים: יי פקח עורים יי זקף כפופים
יי אהב צדיקים: יי שמר את גרים יתום ואלמנה יעודד ודרך רשעים
יעות: ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה:

הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים נאוה תהלה: בונה ירושלים יי
נדחי ישראל יכנס: הרופא לשבורי לב ומחבש לעצבותם: מונה מספר
לכוכבים לכלם שמות יקרא: גדול אדונינו ורב כח לתבונתו אין מספר:
מעודד ענוים יי משפיל רשעים עדי ארץ: ענו ליי בתודה זמרו לאלהינו
בכנור: המכסה שמים בעבים המכין לארץ מטר המצמיח הרים חציר: נותן
לבהמה לחמה לבני ערב אשר יקראו: לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי
האיש ירצה: רוצה יי את יראיו את המיחלים לחסדו: שבחי ירושלים את
יי הללי אלהיך ציון: כי חזק בריחי שעריך ברך בניך בקרבך: השם
גבולך שלום חלב חטים ישביעך: השלח אמרתו ארץ עד מהרה ירוץ דברו:
הנתן שלג כצמר כפור כאפר יפזר: משליך קרחו כפתים לפני קרתו מי
יעמד: ישלח דברו וימסם ישב רוחו יזלו מים: מגיד דבריו ליעקב חקיו
ומשפטיו לישראל: לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום הללויה:

הללויה הללו את יי מן השמים הללוהו במרומים: הללוהו כל מלאכיו
הללוהו כל צבאיו: הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור: הללוהו
שמי השמים והמים אשר מעל השמים: יהללו את שם יי כי הוא צוה
ונבראו: ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור: הללו את יי מן הארץ

תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַיְיָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְּׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ:

וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי

וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף: וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו וּבְכָל עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּייָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַייָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְיָ תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְיָ עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָלְכוּ בַיַּבָּשָׁה בְּתוֹךְ הַיָּם: כִּי לַייָ הַמְּלוּכָה וּמוֹשֵׁל בַּגּוֹיִם: וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַייָ הַמְּלוּכָה: וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד: בשבת וביו"ט מתחילין כאן נשמת

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ׃

כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ · שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת · בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים : ח״ק

בעשי״ת אומרים זה קודם חצי קדיש :

שיר המעלות ממעמקים קראתיך יי : אדני שמעה בקולי תהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני : אם עונות תשמר יה אדני מי יעמוד : כי עמך הסליחה למען תורא : קויתי יי קותה נפשי ולדברו הוחלתי : נפשי לאדני משומרים לבוקר שומרים לבוקר : יחל ישראל אל יי כי עם אדני החסד והרבה עמו פדות : והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו :

בשעה שהחזן אומר ברכו אומרים הקהל יתברך

חזן בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְבֹרָךְ :

ק״ה בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה : ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד : יהי שם יי מבורך מעתה ועד עולם :

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל :

הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים · וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית : מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ יְיָ כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ מָלְאָה הָאָרֶץ קִנְיָנֶךָ : הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז · הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם : אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ · אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ : אֵל בָּרוּךְ גְּדוֹל דֵּעָה · הֵכִין וּפָעַל זָהֳרֵי חַמָּה · טוֹב יָצַר כָּבוֹד לִשְׁמוֹ · מְאוֹרוֹת נָתַן סְבִיבוֹת עֻזּוֹ · פִּנּוֹת צְבָאָיו קְדוֹשִׁים רוֹמְמֵי שַׁדַּי · תָּמִיד מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּקְדֻשָּׁתוֹ : תִּתְבָּרַךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה :

תִּתְבָּרַךְ צוּרֵנוּ מַלְכֵּנוּ וְגֹאֲלֵנוּ בּוֹרֵא קְדוֹשִׁים · יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ יוֹצֵר מְשָׁרְתִים · וַאֲשֶׁר מְשָׁרְתָיו כֻּלָּם עוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּמַשְׁמִיעִים בְּיִרְאָה יַחַד בְּקוֹל דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם : כֻּלָּם אֲהוּבִים כֻּלָּם בְּרוּרִים כֻּלָּם גִּבּוֹרִים וְכֻלָּם עֹשִׂים בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה רְצוֹן קוֹנָם : וְכֻלָּם פּוֹתְחִים אֶת פִּיהֶם

בִּקְדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה בְּשִׁירָה וּבְזִמְרָה וּמְבָרְכִים וּמְשַׁבְּחִים וּמְפָאֲרִים. וּמַעֲרִיצִים וּמַקְדִּישִׁים וּמַמְלִיכִים: אֶת שֵׁם הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְכֻלָּם מְקַבְּלִים עֲלֵיהֶם עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם זֶה מִזֶּה · וְנוֹתְנִים רְשׁוּת זֶה לָזֶה לְהַקְדִּישׁ לְיוֹצְרָם בְּנַחַת רוּחַ בְּשָׂפָה בְרוּרָה וּבִנְעִימָה קְדוֹשָׁה כֻּלָּם כְּאֶחָד. עוֹנִים וְאוֹמְרִים בְּיִרְאָה:

קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ:

וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם מְשַׁבְּחִים וְאוֹמְרִים: בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ:

לָאֵל בָּרוּךְ נְעִימוֹת יִתֵּנוּ · לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִרוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ · כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת · זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת: הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבַת רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ · כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן · וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת · לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה · אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל

לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ · לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים · עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ

אֲבוֹתֵינוּ גַּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ• כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאַלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִרוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ• מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְהֹוָה מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יְהֹוָה יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל• גֹּאֲלֵנוּ יְהֹוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

למנחה. כִּי שֵׁם יְהֹוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעשי"ת

זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים · סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר · מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה :

בעשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים :

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

כשחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש :

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם · כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר : קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ : חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ : קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ : חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר : קו"ח יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ :

חזן לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד · כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ :

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה :

במוצ"ש ובמוצאי יו"ט אפילו מיו"ט לחול המועד אומרים זה :

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ · וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ · וַתַּבְדֵּל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ · בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה · אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ :

ו) חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה חוֹנֵן הַדָּעַת :

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה :

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ ·

כי

כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גוֹאֵל חָזָק אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה גוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

בתעניות צבור אומר הש"ץ כאן עננו:

רְפָאֵנוּ יְהוָה וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מַכּוֹתֵינוּ · כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה וְתֵן (בחורף טַל וּמָטָר לִ) בְּרָכָה עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה · וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבָהּ וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְהוָה לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט):

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה וְכָל הָרִשְׁעָה כְּרֶגַע תֹּאבֵד וְכָל אֹיְבֵי עַמְּךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ נָא רַחֲמֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין : (בת"ב למנחה אומרים כאן נחם)

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם :

בתשעה באב במנחה אומרים זה :

נַחֵם יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת אֲבֵלֵי צִיּוֹן וְאֶת אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלָיִם · וְאֶת הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַבְּזוּיָה וְהַשּׁוֹמֵמָה · הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ · וְהַחֲרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ · וְהַבְּזוּיָה מִכְּבוֹדָהּ · וְהַשּׁוֹמֵמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב · וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה · וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת · וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי כוֹכָבִים · וַיָּטִילוּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לֶחָרֶב · וַיַּהַרְגוּ בְזָדוֹן חֲסִידֵי עֶלְיוֹן · עַל כֵּן צִיּוֹן בְּמַר תִּבְכֶּה · וִירוּשָׁלַיִם תִּתֵּן קוֹלָהּ · לִבִּי לִבִּי עַל חַלְלֵיהֶם · מֵעַי מֵעַי עַל חַלְלֵיהֶם · כִּי אַתָּה יְהֹוָה בָּאֵשׁ הִצַּתָּהּ · וּבָאֵשׁ אַתָּה עָתִיד לִבְנוֹתָהּ · כָּאָמוּר וַאֲנִי אֶהְיֶה לָּהּ נְאֻם יְהֹוָה חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְתוֹכָהּ : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְנַחֵם צִיּוֹן וּבוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם :

אֶת צֶמַח דָּוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה תַצְמִיחַ וְקַרְנוֹ תָּרוּם בִּישׁוּעָתֶךָ כִּי לִישׁוּעָתְךָ קִוִּינוּ כָּל הַיּוֹם : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מַצְמִיחַ קֶרֶן יְשׁוּעָה :

שְׁמַע קוֹלֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ וְקַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ · כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלּוֹת וְתַחֲנוּנִים אָתָּה וּמִלְּפָנֶיךָ מַלְכֵּנוּ רֵיקָם אַל תְּשִׁיבֵנוּ :

יחיד המתענה וכן הש"ץ בתפלת לחש אומר כאן עננו עד וצוקה :

עֲנֵנוּ יְהֹוָה עֲנֵנוּ בְּיוֹם צוֹם תַּעֲנִיתֵנוּ · כִּי בְצָרָה גְדוֹלָה אֲנָחְנוּ · אַל תֵּפֶן אֶל רִשְׁעֵנוּ וְאַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ וְאַל תִּתְעַלַּם מִתְּחִנָּתֵנוּ הֱיֵה נָא קָרוֹב לְשַׁוְעָתֵנוּ יְהִי נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנוּ טֶרֶם נִקְרָא אֵלֶיךָ עֲנֵנוּ · כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה · עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע · כִּי אַתָּה יְהֹוָה הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה · פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה : ויחיד כי אתה שומע וכו' והש"ץ מסיים בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה :

כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרַחֲמִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה :

רצה יהוה אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם · והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל · ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך :

בר"ח חודש ובחול המועד אומרים זה :

אלהינו ואלהי אבותינו יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך · וזכרון ירושלים עיר קדשך · וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך · לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום לר"ח ראש החדש הזה : לחוהמ"פ חג המצות הזה : לחוהמ"ס חג הסכות הזה : זכרנו יהוה אלהינו בו לטובה · ופקדנו בו לברכה · והושיענו בו לחיים · ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו כי אליך עינינו כי אל מלך חנון ורחום אתה :

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים : ברוך אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון :

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו · אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת · ערב ובקר וצהרים · הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך :

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקיימתנו כן תחיינו ותקיימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנחנו מודים לך · ברוך אל ההודאות :

בחנוכה ובפורים אומרים כאן על הנסים :

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה :

לחנוכה בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנַאי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת אַנְטִיוֹכוּס עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ • וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת רִיבָם דַּנְתָּ אֶת דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל :

לפורים בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז • וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ • וַהֲשֵׁבוֹתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ • וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ :

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד :

בעשי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ :

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת • הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה : בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת :

כה"ן אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ • הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר : יְבָרֶכְךָ יְהוָֹה וְיִשְׁמְרֶךָ : יָאֵר יְהוָֹה פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ : יִשָּׂא יְהוָֹה פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם :

לשחרית

שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ • בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ • כִּי בְאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָּנוּ יְהוָֹה אֱלֹהֵינוּ תּוֹרַת חַיִּים וְאַהֲבַת חֶסֶד וּצְדָקָה וּבְרָכָה וְרַחֲמִים וְחַיִּים וְשָׁלוֹם •

למנחה ולמעריב

שָׁלוֹם רָב עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ תָּשִׂים לְעוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ אָדוֹן לְכָל הַשָּׁלוֹם.

וְטוֹב בְּעֵינֶיךָ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בספר בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

בעשי"ת בְּסֵפֶר חַיִּים בְּרָכָה וְשָׁלוֹם וּפַרְנָסָה טוֹבָה נִזָּכֵר וְנִכָּתֵב לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים טוֹבִים וּלְשָׁלוֹם: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה עֹשֵׂה הַשָּׁלוֹם: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

אֱלֹהַי נְצוֹר לְשׁוֹנִי מֵרָע וּשְׂפָתַי מִדַּבֵּר מִרְמָה וְלִמְקַלְלַי נַפְשִׁי תִדּוֹם וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה: פְּתַח לִבִּי בְּתוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ תִּרְדּוֹף נַפְשִׁי וְכֹל הַחוֹשְׁבִים עָלַי רָעָה מְהֵרָה הָפֵר עֲצָתָם וְקַלְקֵל מַחֲשַׁבְתָּם: עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן יְמִינֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן קְדֻשָּׁתֶךָ: עֲשֵׂה לְמַעַן תּוֹרָתֶךָ: לְמַעַן יֵחָלְצוּן יְדִידֶיךָ הוֹשִׁיעָה יְמִינְךָ וַעֲנֵנִי: יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְהוָה צוּרִי וְגוֹאֲלִי: עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו הוּא יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל וְאִמְרוּ אָמֵן:

יהי רצון מלפניך יהוה אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליהוה מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשרת ימי תשובה

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָטָאנוּ לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בָּרֵךְ (בעשי"ת חַדֵּשׁ) עָלֵינוּ שָׁנָה טוֹבָה:
א"מ בַּטֵּל מֵעָלֵינוּ כָּל גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּטֵּל מַחְשְׁבוֹת שׂוֹנְאֵינוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָפֵר עֲצַת אוֹיְבֵינוּ:
א"מ כַּלֵּה כָּל צַר וּמַשְׂטִין מֵעָלֵינוּ:
א"מ סְתוֹם פִּיּוֹת מַשְׂטִינֵנוּ וּמְקַטְרִיגֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ כַּלֵּה דֶּבֶר וְחֶרֶב וְרָעָב וּשְׁבִי וּמַשְׁחִית וְעָוֹן וּשְׁמַד מִבְּנֵי בְרִיתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְנַע מַגֵּפָה מִנַּחֲלָתֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ סְלַח וּמְחַל לְכָל עֲוֹנוֹתֵינוּ:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחֵה וְהַעֲבֵר פְּשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מְחוֹק בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים כָּל שִׁטְרֵי חוֹבוֹתֵינוּ:
א"מ הַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ שְׁלַח רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְחוֹלֵי עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ קְרַע רֹעַ גְּזַר דִּינֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ בְּזִכָּרוֹן טוֹב לְפָנֶיךָ:

לתענית צבור	לעשי"ת
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לְחַיִּים טוֹבִים:	א"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר חַיִּים טוֹבִים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכְרֵנוּ לִגְאֻלָּה וִישׁוּעָה:	א"מ כָּתְבֵנוּ בְּסֵפֶר גְּאֻלָּה וִישׁוּעָה:

לת"צ

א"מ זכרנו לפרנסה וכלכלה *) :
אבינו מלכנו זכרנו לזכיות :
אבינו מלכנו זכרנו לסליחה ומחילה:

לעשי"ת

א"מ כתבנו בספר פרנסה וכלכלה*):
א"מ כתבנו בספר זכיות :
א"מ כתבנו בספר סליחה ומחילה:

אבינו מלכנו הצמח לנו ישועה בקרוב:
אבינו מלכנו הרם קרן ישראל עמך :
אבינו מלכנו הרם קרן משיחך :
אבינו מלכנו מלא ידינו מברכותיך :
אבינו מלכנו מלא אסמינו שבע :
א"מ שמע קולנו חוס ורחם עלינו :
א"מ קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:
א"מ פתח שערי שמים לתפלתנו :
אבינו מלכנו זכור כי עפר אנחנו :
א"מ נא אל תשיבנו ריקם מלפניך :

א"מ תהא השעה הזאת שעת רחמים ועת רצון מלפניך :
א"מ חמול עלינו ועל עוללינו וטפנו :
א"מ עשה למען הרוגים על שם קדשך:
א"מ עשה למען טבוחים על יחודך :
אבינו מלכנו עשה למען באי באש ובמים על קדוש שמך :
א"מ נקום נקמת דם עבדיך השפוך :
א"מ עשה למענך אם לא למעננו :
אבינו מלכנו עשה למענך והושיענו :
א"מ עשה למען רחמיך הרבים :
א"מ עשה למען שמך הגדול הגבור והנורא שנקרא עלינו :
אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו :

לשני וחמישי

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו : אתה יי לא תכלא רחמיך ממנו חסדך ואמתך תמיד יצרונו : הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד : כי עמך הסליחה למען תורא : לא כחטאינו תעשה לנו ולא כעונותינו תגמול עלינו : אם עונינו ענו בנו יי עשה למען שמך : זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה : יעננו יי ביום צרה ישגבנו שם אלהי יעקב : יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו : אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך : אדונינו אלהינו שמע קול תחנונינו וזכר לנו את ברית אבותינו

תושיענו

*) יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לי ולבני ביתי ולכל הסמוכים על שולחני היום ובכל יום ויום מזונותי בכבוד בזכות שמך הגדול (דיקרנוסא) הממונה על הפרנסה :

והושיענו למען שמך: ועתה אדני אלהינו אשר הוצאת את עמך מארץ מצרים ביד חזקה ותעש לך שם כיום הזה חטאנו רשענו: אדני ככל צדקותיך ישב נא אפך וחמתך מעירך ירושלים הר קדשך: כי בחטאינו ובעונות אבותינו ירושלים ועמך לחרפה לכל סביבותינו: ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען אדני:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו האב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ: יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו: ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך צורנו מלכנו וגואלנו · חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים: למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ידענו כי חטאנו ואין מי יעמד בעדנו שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה · ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו ועננו כי לך יי הצדקה עשה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך ברחמיך הרבים יי אלהינו חוס ורחם והושיעה צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות הושיענו למען שמך: רחם עלינו למען בריתך הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה· בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלח נא אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד למען ישראל: אבינו מלכנו חננו ועננו כי שמך הגדול נקרא עלינו · עשה נפלאות בכל עת עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו זכור רחמיך יי וחסדיך וכרוב טובך הושיענו וחמל נא עלינו כי אין לנו אלוה אחר מבלעדיך צורנו · אל תעזבנו יי אלהינו אל תרחק ממנו כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי ומדבר וממגפה ומכל צרה ויגון הצילנו כי לך

קוינו ואל תכלימנו יי אלהינו והאר פניך בנו : וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך ראה בצרותינו ושמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה :

אל רחום וחנון רחם עלינו ועל כל מעשיך כי אין כמוך יי אלהינו אנא שא נא פשעינו אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקים החסין בכח חסיד וטוב על כל מעשיך כי אתה הוא יי אלהינו אל ארך אפים ומלא רחמים עשה עמנו כרוב רחמיך והושיענו למען שמך שמע מלכנו תפלתנו ומיד אויבינו הצילנו שמע מלכנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו : אבינו מלכנו אתה ושמך עלינו נקרא אל תניחנו אל תעזבנו אבינו ואל תטשנו בוראנו ואל תשכחנו יוצרנו כי אל מלך חנון ורחום אתה :

אין כמוך חנון ורחום יי אלהינו אין כמוך אל ארך אפים ורב חסד ואמת הושיענו ברחמיך הרבים מרעש ומרגז הצילנו : זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשינו ואל רשענו ואל חטאתנו : שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך : והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך עשה חסד חנם בכל דור ודור : חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל : לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים : מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק · נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים : אנא יי הושיעה נא · אנא יי הצליחה נא · אנא יי עננו ביום קראנו : לך יי חכינו לך יי קוינו לך יי ניחל אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אבדה תקותם כל ברך וכל קומה לך לבד תשתחוה :

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרוב עצבוננו אל תשכחנו נצח קומה והושיענו כי חסינו בך : אבינו מלכנו אם אין בנו צדקה ומעשים טובים זכר לנו את ברית אבותינו ועדותינו בכל יום יי אחד : הביטה בעניינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו · חוסה יי עלינו בארץ שבינו ואל תשפוך חרונך עלינו כי אנחנו עמך בני בריתך : אל הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כטמאת הנדה עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר · עוררה גבורתך וקנאתך על אויביך · הם יבושו ויחתו מגבורתם · ואל ימעטו לפניך תלאותינו מהר יקדמונו רחמיך ביום צרתנו ואם לא למעננו למענך פעל · ואל תשחית זכר שאריתנו · וחון אום המיחדים שמך

פעמים בכל יום תמיד באהבה ואומרים · שמע ישראל יי אלהינו יי אחד :

ויאמר דוד אל גד צר לי מאד נפלה נא ביד יי כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפולה :

רחום וחנון חטאתי לפניך יהוה מלא רחמים רחם עלי וקבל תחנוני : יהוה אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני : חנני יהוה כי אמלל אני רפאני יהוה כי נבהלו עצמי : ונפשי נבהלה מאד ואתה יהוה עד מתי : שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך : כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך : יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה : עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי : סורו ממני כל פעלי און כי שמע יהוה קול בכיי : שמע יהוה תחנתי יהוה תפלתי יקח : יבשו ויבהלו מאד כל איבי ישבו יבשו רגע :

כשאומרים והוא רחום אומרים ה' אלהי ישראל וכו' :

יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך :

הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים · נחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה : ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו : יי

זרים אומרים אין תוחלת ותקוה · חון אום לשמך מקוה · טהור ישועתנו קרבה · יגענו ולא הונח לנו · רחמיך יכבשו את כעסך מעלינו : אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת : יי

חוסה יי עלינו ברחמיך ואל תתננו בידי אכזרים · למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם · למענך עשה עמנו חסד ואל תאחר : אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת : יי

קולנו תשמע ותחון ואל תטשנו ביד איבינו למחות את שמנו · זכור אשר נשבעת לאבותינו ככוכבי השמים ארבה את זרעכם · ועתה נשארנו מעט מהרבה : ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו : יי

עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך : יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך :

בימים שאין אומרים והוא רחום מתחילין כאן :

שומר ישראל · שמור שארית ישראל · ואל יאבד ישראל · האומרים שמע ישראל :

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד · שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם אֶחָד · וְאַל יֹאבַד גּוֹי אֶחָד · הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ · שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם קָדוֹשׁ · וְאַל יֹאבַד גּוֹי קָדוֹשׁ · הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת לְקָדוֹשׁ :

מִתְרַצֶּה בְרַחֲמִים · וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים · הִתְרַצֶּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר : אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ :

וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ : זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה : יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ : אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד : חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז : בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר · כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ : עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ : ח"ק וביום שיש בו מוסף אומרים גם תתקבל :

א"א תח"א בר"ח ובחנוכה ופורים וע"פ ועיו"כ ות"ב גם א"א בבית האבל :

מנהג קצת קהלות	בשני ובחמישי	מנהג אשכנז

מנהג אשכנז:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ · חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל :

מנהג קצת קהלות:

אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ חוּסָה יְיָ עַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל :

בשעת הוצאת ספר תורה אומרים זה :

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ : כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ :

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא · בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ · יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם · וּפֻרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ · וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ · וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין · יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא וְלֶהֱוֵי אֲנָא פְקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל · אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא · אַנְתְּ הוּא דְשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא · וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא · אֲנָא עַבְדָּא דְקֻדְשָׁא

בְּרִיךְ הוּא דְּמַנְּדְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמָּא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן · לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא · דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט · וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט · וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט · וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט · בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ · וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תֻּשְׁבְּחָן · יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבִּי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבִּי וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם אָמֵן :

בשבת שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

אֶחָד (הוּא) אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ שְׁמוֹ :

בחול מתחילין כאן גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו :

קהל לך יי הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ : לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא : רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו :

בשבת אומרים זה :

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא : בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל : צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת : הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם : קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד : וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָּל חָי · וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב : שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו : וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב : כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן : וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר :

בחול אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים ויזכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים :

בכל פעם כשקורין אומר החזן ותגלה וכו' תוך מסתרית על שבת :

בחול ותגלה ותראה מלכותו עלינו בזמן קרוב ויחון פליטתנו ופליטת עמו בית ישראל לחן ולחסד ולרחמים ולרצון | בשבת ויעזור ויגן ויושיע לכל החוסים בו

ונאמר אמן · הכל הבו גודל לאלהינו ותנו כבוד לתורה כהן קרב · יעמוד (פב"פ)· הכהן : ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדושתו :

תורת יי תמימה משיבת נפש עדות יי נאמנה מחכימת פתי : פקודי יי ישרים משמחי לב מצות יי ברה מאירת עינים: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום : האל תמים דרכו אמרת יי צרופה מגן הוא לכל החוסים בו :
קהל ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום :

כשמגביהין הס"ת אומרים זה :

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה : עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר : דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום : ארך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד : יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר :

כשמחזירין הס"ת להיכל אומרים זה :

חזן יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ :

והקהל אומרים הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם : וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ :

ואח"כ אומרים בחול ובר"ח ובשבת במנחה לדוד מזמור תהלה בשיר של יום · ובשבת בשחרית אומרים מזמור לדוד הבה בקבלת שבת :

בשעת הכנסת ס"ת להיכל אומרים זה :

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל : קומה יי למנוחתך אתה וארון עזך : כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו : בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך : כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו : עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר : דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום : השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם : אשרי וכו'

א"א למנצח בר"ח ובחנוכה ובפורים קטן ב' ימים ובפורים גדול ב' ימים ולא בע"פ ולא בחוה"מ ולא בט"ב ולא בעיוה"כ גם א"א בבית האבל :

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד : יַעַנְךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב : יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ : יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה : יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא : נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְיָ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ : עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְיָ מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ : אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר : הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ :

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ : וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ

ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתה קדיש על ארעא עובד גבורתה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא: יי צבאות מליא כל ארעא זיו יקרה: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי ממקומו: ונטלתני רוחא ושמעת בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי מאתר בית שכינתה: יי ימלך לעולם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבתינו מימי קדם: ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ברוך (הוא) אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך יי: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

יי אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ: חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים ליי: קדיש עס תתקבל

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עזו בגבהי מרומים הוא אלהינו אין עוד: אמת מלכנו אפס

וּלְהוּ בַּכָּתוּב בְּתוֹרָתוֹ: וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד:

עַל כֵּן נְקַוֶּה לְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִרְאוֹת מְהֵרָה בְּתִפְאֶרֶת עֻזֶּךָ לְהַעֲבִיר גִּלּוּלִים מִן הָאָרֶץ וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי וְכָל בְּנֵי בָשָׂר יִקְרְאוּ בִשְׁמֶךָ׃ לְהַפְנוֹת אֵלֶיךָ כָּל רִשְׁעֵי אָרֶץ׃ יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי לְךָ תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל לָשׁוֹן׃ לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִכְרְעוּ וְיִפֹּלוּ׃ וְלִכְבוֹד שִׁמְךָ יְקָר יִתֵּנוּ׃ וִיקַבְּלוּ כֻלָּם אֶת עוֹל מַלְכוּתֶךָ׃ וְתִמְלוֹךְ עֲלֵיהֶם מְהֵרָה לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלְּךָ הִיא וּלְעוֹלְמֵי עַד תִּמְלוֹךְ בְּכָבוֹד: כַּכָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: וְנֶאֱמַר וְהָיָה יְיָ לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד:

אל תירא מפחד פתאום ומשואת רשעים כי תבוא: עוצו עצה ותופר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט: קדיש יתום

שיר של יום

בראשון בשבת היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

כד לְדָוִד מִזְמוֹר לַייָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: כִּי הוּא עַל יַמִּים יְסָדָהּ וְעַל נְהָרוֹת יְכוֹנְנֶהָ: מִי יַעֲלֶה בְהַר יְיָ וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ: נְקִי כַפַּיִם וּבַר לֵבָב אֲשֶׁר לֹא נָשָׂא לַשָּׁוְא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה: יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְיָ וּצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ: זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבוֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ עִזּוּז וְגִבּוֹר יְיָ גִּבּוֹר מִלְחָמָה: שְׂאוּ שְׁעָרִים רָאשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִּתְחֵי עוֹלָם וְיָבֹא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד: מִי הוּא זֶה מֶלֶךְ הַכָּבוֹד יְיָ צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכָּבוֹד סֶלָה:

בשני בשבת היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מח שִׁיר מִזְמוֹר לִבְנֵי קֹרַח: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: יְפֵה נוֹף מְשׂוֹשׂ כָּל הָאָרֶץ הַר צִיּוֹן יַרְכְּתֵי צָפוֹן קִרְיַת מֶלֶךְ רָב: אֱלֹהִים בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׂגָּב: כִּי הִנֵּה הַמְּלָכִים נוֹעֲדוּ עָבְרוּ יַחְדָּו: הֵמָּה רָאוּ כֵּן תָּמָהוּ נִבְהֲלוּ נֶחְפָּזוּ: רְעָדָה אֲחָזָתַם שָׁם חִיל כַּיּוֹלֵדָה: בְּרוּחַ קָדִים תְּשַׁבֵּר אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ: כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן רָאִינוּ בְּעִיר יְיָ צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהִים

יְכוֹנְנֶהָ עַד עוֹלָם סֶלָה: דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת:

בשלישי כשבת היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

פב מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ דָל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

ברביעי כשבת היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

צד אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: עַד מָתַי רְשָׁעִים יְיָ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ: יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יְיָ יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב: מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְיָ יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי חֹק: יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יְיָ לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ: לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים:

בחמישי בשבת היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

פא לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל: תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה: שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר. אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב יָדִי: מְשַׂנְאֵי יְיָ יְכַחֲשׁוּ לוֹ וִיהִי עִתָּם לְעוֹלָם: וַיַּאֲכִילֵהוּ מֵחֵלֶב חִטָּה וּמִצּוּר דְּבַשׁ אַשְׂבִּיעֶךָ:

בששי בשבת היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש: יי מלך גאות לבש וכו' תמצא לעיל:

בשבת אומרים היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש: מזמור שיר ליום השבת וכו' תמצא לעיל:

מן ר"ח אלול עד אחר שמיני עצרת בבוקר ובערב אומרים זה:

כז לְדָוִד יְיָ אוֹרִי וְיִשְׁעִי מִמִּי אִירָא יְיָ מָעוֹז חַיַּי מִמִּי אֶפְחָד: בִּקְרֹב עָלַי מְרֵעִים לֶאֱכֹל אֶת בְּשָׂרִי צָרַי וְאֹיְבַי לִי הֵמָּה כָשְׁלוּ וְנָפָלוּ: אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה לֹא יִירָא לִבִּי אִם תָּקוּם עָלַי מִלְחָמָה בְּזֹאת אֲנִי בוֹטֵחַ: אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת יְיָ אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ שִׁבְתִּי בְּבֵית יְיָ כָּל יְמֵי חַיַּי לַחֲזוֹת בְּנֹעַם יְיָ וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ: כִּי יִצְפְּנֵנִי בְּסֻכֹּה בְּיוֹם רָעָה יַסְתִּרֵנִי בְּסֵתֶר אָהֳלוֹ בְּצוּר יְרוֹמְמֵנִי: וְעַתָּה יָרוּם רֹאשִׁי עַל אֹיְבַי סְבִיבוֹתַי וְאֶזְבְּחָה בְאָהֳלוֹ זִבְחֵי תְרוּעָה אָשִׁירָה וַאֲזַמְּרָה לַייָ: שְׁמַע יְיָ קוֹלִי אֶקְרָא וְחָנֵּנִי וַעֲנֵנִי: לְךָ אָמַר לִבִּי בַּקְּשׁוּ פָנָי אֶת פָּנֶיךָ יְיָ אֲבַקֵּשׁ: אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי אַל תַּט בְּאַף עַבְדֶּךָ עֶזְרָתִי הָיִיתָ אַל תִּטְּשֵׁנִי וְאַל תַּעַזְבֵנִי אֱלֹהֵי יִשְׁעִי: כִּי אָבִי וְאִמִּי עֲזָבוּנִי וַייָ יַאַסְפֵנִי: הוֹרֵנִי יְיָ דַּרְכֶּךָ וּנְחֵנִי בְּאֹרַח מִישׁוֹר לְמַעַן שׁוֹרְרָי: אַל תִּתְּנֵנִי בְּנֶפֶשׁ צָרָי כִּי קָמוּ בִי עֵדֵי שֶׁקֶר וִיפֵחַ חָמָס: לוּלֵא הֶאֱמַנְתִּי לִרְאוֹת בְּטוּב יְיָ בְּאֶרֶץ חַיִּים: קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל מִינֵי פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ וְתִתְּנֵנוּ לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִשְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ · כִּי אֵל שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה וְתַחֲנוּן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָֹה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: וְיַעֲקֹב הָלַךְ לְדַרְכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר רָאָם מַחֲנֵה אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחֲנָיִם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

ג"פ שָׁלוֹם עֲלֵיכֶם · עֲלֵיכֶם שָׁלוֹם:

שיר למעלות אשא עיני וכו' ואח"כ ג"פ לישועתך · ג"פ ויהי נועם · ג"פ יברכך · ג"פ המלאך הגואל סי' נו"ס:

סדר קבלת שבת

לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים: אֲשֶׁר בְּיָדוֹ מֶחְקְרֵי אָרֶץ וְתוֹעֲפוֹת הָרִים לוֹ: אֲשֶׁר לוֹ הַיָּם וְהוּא עָשָׂהוּ וְיַבֶּשֶׁת יָדָיו יָצָרוּ: בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי יְיָ עֹשֵׂנוּ: כִּי הוּא אֱלֹהֵינוּ וַאֲנַחְנוּ עַם מַרְעִיתוֹ וְצֹאן יָדוֹ הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ: אַל תַּקְשׁוּ לְבַבְכֶם כִּמְרִיבָה כְּיוֹם מַסָּה בַּמִּדְבָּר: אֲשֶׁר נִסּוּנִי אֲבוֹתֵיכֶם בְּחָנוּנִי גַּם רָאוּ פָעֳלִי: אַרְבָּעִים שָׁנָה אָקוּט בְּדוֹר וָאֹמַר עַם תֹּעֵי לֵבָב הֵם וְהֵם לֹא יָדְעוּ דְרָכָי: אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי בְאַפִּי אִם יְבֹאוּן אֶל מְנוּחָתִי:

שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ שִׁירוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ: שִׁירוּ לַייָ בָּרְכוּ שְׁמוֹ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם לְיוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאוֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד נוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְתִפְאֶרֶת בְּמִקְדָּשׁוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְחַצְרוֹתָיו:

הִשְׁתַּחֲווּ לַיי בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ חִילוּ מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ: אִמְרוּ בַגּוֹיִם יי מָלָךְ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט יָדִין עַמִּים בְּמֵישָׁרִים: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ: יַעֲלֹז שָׂדַי וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ אָז יְרַנְּנוּ כָּל עֲצֵי יָעַר: לִפְנֵי יי כִּי בָא כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בֶּאֱמוּנָתוֹ:

יי מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ: הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יי מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יי: כִּי אַתָּה יי עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יי שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם: אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּיי וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ:

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַיי שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יי יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַיי כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַיי בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יי: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יי כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

יי מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יי בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יי אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יי וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ: יי אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יי אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יי אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַיי בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַיי כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַיי כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַיי בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יי עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יי עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יי בַּכֹּחַ קוֹל יי בֶּהָדָר: קוֹל יי שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יי אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיוֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יי חֹצֵב

לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: אנא בכח וכו׳

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה: לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד · הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְיֻחָד · יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד · לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה: לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה · כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה · מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה · סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה: לכה

מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה · קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה · רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא · וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה: לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי · לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי: עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי · קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ: לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי · כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי · עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי · כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה: לכה

לֹא תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי · מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי · בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי · וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ: לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ · וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ · יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ · כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה: לכה

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי · וְאֶת יְיָ תַּעֲרִיצִי · עַל יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי · וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה: לכה

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ · גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה · תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה · בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה: לכה

ואומרים מזמור שיר ליום השבת וכו׳ תמצא לעיל · ק״י:

סדר תפלת ערבית

בחול וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

כספת מתחילין כאן חזן בָּרְכוּ אֶת יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ:

קהל וחזן בָּרוּךְ יְהֹוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו · בורא יום ולילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור · ומעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה יי צבאות שמו : אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד : ברוך אתה יהוה המעריב ערבים :

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת · תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת · על כן יי אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד · כי הם חיינו וארך ימינו ובהם נהגה יומם ולילה : ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים : ברוך אתה יהוה אוהב עמו ישראל : ק"ש תמצא לעיל

אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו כי הוא יי אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו הפודנו מיד מלכים מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים האל הנפרע לנו מצרינו · והמשלם גמול לכל איבי נפשנו · העשה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר · השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו · המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שנאינו · העשה לנו נסים ונקמה בפרעה אותות ומופתים באדמת בני חם · המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות עולם : המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו : ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם :

מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא : מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו : יי ימלך לעלם ועד : ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו : ברוך אתה יהוה גאל ישראל :

השכיבנו יי אלהינו לשלום והעמידנו מלכנו לחיים · ופרוש עלינו סכת שלומך · ותקננו בעצה טובה מלפניך והושיענו למען שמך · והגן בעדנו והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון · והסר שטן מלפנינו ומאחרינו ובצל כנפיך תסתירנו · כי אל שומרנו ומצילנו אתה · כי אל מלך חנון ורחום

אתה · ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם : ופרוש
ברוך אתה יהוה שומר עמו ישראל לעד :

לשבת ופרוש עלינו סכת שלומך : ברוך אתה יהוה הפורש סכת שלום
עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים :

לשבת ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית
עולם : ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יי את
השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש : ח״ק

בחול ברוך יי לעולם אמן ואמן : ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה :
ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו : וברוך שם כבודו לעולם
וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן : יהי כבוד יי לעולם ישמח יי
במעשיו : יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם : כי לא יטוש יי את עמו
בעבור שמו הגדול כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם : וירא כל העם
ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים · יי הוא האלהים : והיה יי למלך
על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד : יהי חסדך יי עלינו
כאשר יחלנו לך : הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם
קדשך להשתבח בתהלתך : כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני
ויכבדו לשמך : כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך : ואנחנו
עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך : ברוך יי
ביום · ברוך יי בלילה · ברוך יי בשכבנו · ברוך יי בקומנו · כי בידך
נפשות החיים והמתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש · בידך
אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת : אלהינו שבשמים יחד שמך וקים
מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד :

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמור לציון מלך
אלהיך : יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד : כי המלכות שלך היא ולעולמי
עד תמלוך בכבוד כי אין לנו מלך אלא אתה : ברוך אתה יהוה המלך בכבודו
תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו : ח״ק

ש״ע כל הגל תפלה לעיל · אחר ש״ע קדיש תתקבל · עלינו · ק״ש :

תפלת ערבית לשבת

ומתפללין ש״ע עד האל הקדוש ואחר כן אומרים זה :

אתה קדשת את יום השביעי לשמך · תכלית מעשה שמים וארץ ·

וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל הַיָּמִים · וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל הַזְּמַנִּים · וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים וכו׳

הש״ץ והקהל אומרים ויכלו עד ברא אלהים לעשות:

חזן בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ (בש״ת הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ) שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ · הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם · לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת · אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

ואומר הש״ץ אלהינו ואלהי אבותינו עד מקדש השבת · ק״ש:

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין · אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכַלָּךְ · וְלֹא בִפְתִילַת הָאִידָן · וְלֹא בִפְתִילַת הַמִּדְבָּר · וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם: לֹא בְזֶפֶת · וְלֹא בְשַׁעֲוָה · וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק · וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה · וְלֹא בְאַלְיָה · וְלֹא בְחֵלֶב · נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל · וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב · רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת · וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת בְּעִטְרָן וּבְנֵפְט · רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבָד: כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִשְׁתָּן · וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִשְׁתָּן:

פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ · רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ · רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ: לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר · בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת · וַאֲפִילּוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס · וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר · אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד: לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת · וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר: הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה אוֹ בִּשְׁבִיל הַחוֹלֶה שֶׁיִּישַׁן פָּטוּר · כְּחָס עַל הַנֵּר · כְּחָס עַל הַשֶּׁמֶן · כְּחָס עַל הַפְּתִילָה חַיָּב · רַבִּי יוֹסֵי פּוֹטֵר בְּכֻלָּן חוּץ מִן הַפְּתִילָה מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשָׂהּ פֶּחָם: עַל שָׁלֹשׁ עֲבֵרוֹת נָשִׁים מֵתוֹת בִּשְׁעַת לֵדָתָן · עַל שֶׁאֵינָן זְהִירוֹת בְּנִדָּה בְּחַלָּה וּבְהַדְלָקַת הַנֵּר: שְׁלֹשָׁה דְבָרִים צָרִיךְ אָדָם לוֹמַר בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה · עִשַּׂרְתֶּם עֵרַבְתֶּם הַדְלִיקוּ אֶת הַנֵּר · סָפֵק חֲשֵׁכָה סָפֵק אֵינָהּ חֲשֵׁכָה · אֵין מְעַשְּׂרִין אֶת הַוַּדַּאי · וְאֵין מַטְבִּילִין אֶת הַכֵּלִים · וְאֵין מַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת · אֲבָל מְעַשְּׂרִין אֶת הַדְּמַאי · וּמְעָרְבִין · וְטוֹמְנִין אֶת הַחַמִּין:

תַּנְיָא אָמַר רַבִּי חֲנִינָא חַיָּב אָדָם לְמַשְׁמֵשׁ בְּגָדָיו בְּעֶרֶב שַׁבָּת עִם חֲשֵׁכָה שֶׁמָּא יִשְׁכַּח וְיֵצֵא: אָמַר רַב יוֹסֵף הִלְכְתָא רַבְּתָא לְשַׁבַּתָּא:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום *בניך · אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: קדיש דרבנן מקדשין על היין ומתחיל בברכת בורא פה"ג · עלינו · ק"י · אדון עולם:

שחרית לשבת

מתפללין כל סדר התפלה עד ישתבח ואח"כ אומרים נשמת:

נִשְׁמַת כָּל חַי תְּבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְרוּחַ כָּל בָּשָׂר תְּפָאֵר וּתְרוֹמֵם זִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד · מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם אַתָּה אֵל · וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ · פּוֹדֶה וּמַצִּיל וּמְפַרְנֵס וּמְרַחֵם בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה · אֵין לָנוּ מֶלֶךְ אֶלָּא אָתָּה · אֱלֹהֵי הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים · אֱלוֹהַּ כָּל בְּרִיּוֹת אֲדוֹן כָּל תּוֹלָדוֹת · הַמְהֻלָּל בְּרוֹב הַתִּשְׁבָּחוֹת · הַמְנַהֵג עוֹלָמוֹ בְּחֶסֶד · וּבְרִיּוֹתָיו בְּרַחֲמִים · וַיְיָ לֹא יָנוּם וְלֹא יִישָׁן · הַמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים וְהַמֵּקִיץ נִרְדָּמִים ·

והמשיח

וְהַמֵּשִׂיחַ אִלְּמִים · וְהַמַּתִּיר אֲסוּרִים וְהַסּוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְהַזּוֹקֵף כְּפוּפִים · לְךָ לְבַדְּךָ אֲנַחְנוּ מוֹדִים · אִלּוּ פִינוּ מָלֵא שִׁירָה כַּיָּם · וּלְשׁוֹנֵנוּ רִנָּה כַּהֲמוֹן גַּלָּיו · וְשִׂפְתוֹתֵינוּ שֶׁבַח כְּמֶרְחֲבֵי רָקִיעַ · וְעֵינֵינוּ מְאִירוֹת כַּשֶּׁמֶשׁ וְכַיָּרֵחַ · וְיָדֵינוּ פְרוּשׂוֹת כְּנִשְׁרֵי שָׁמָיִם · וְרַגְלֵינוּ קַלּוֹת כָּאַיָּלוֹת · אֵין אֲנַחְנוּ מַסְפִּיקִים לְהוֹדוֹת לְךָ יי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ וּלְבָרֵךְ אֶת שְׁמֶךָ עַל אַחַת מֵאֶלֶף אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבֵּי רְבָבוֹת פְּעָמִים הַטּוֹבוֹת שֶׁעָשִׂיתָ עִם אֲבוֹתֵינוּ וְעִמָּנוּ · מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יי אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ · בְּרָעָב זַנְתָּנוּ וּבְשָׂבָע כִּלְכַּלְתָּנוּ · מֵחֶרֶב הִצַּלְתָּנוּ · וּמִדֶּבֶר מִלַּטְתָּנוּ · וּמֵחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים דִּלִּיתָנוּ · עַד הֵנָּה עֲזָרוּנוּ רַחֲמֶיךָ וְלֹא עֲזָבוּנוּ חֲסָדֶיךָ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ יי אֱלֹהֵינוּ לָנֶצַח: עַל כֵּן אֵבָרִים שֶׁפִּלַּגְתָּ בָּנוּ · וְרוּחַ וּנְשָׁמָה שֶׁנָּפַחְתָּ בְּאַפֵּינוּ · וְלָשׁוֹן אֲשֶׁר שַׂמְתָּ בְּפִינוּ · הֵן הֵם יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ · כִּי כָל פֶּה לְךָ יוֹדֶה · וְכָל לָשׁוֹן לְךָ תִשָּׁבַע · וְכָל בֶּרֶךְ לְךָ תִכְרַע · וְכָל קוֹמָה לְפָנֶיךָ תִשְׁתַּחֲוֶה · וְכָל לְבָבוֹת יִירָאוּךָ · וְכָל קֶרֶב וּכְלָיוֹת יְזַמְּרוּ לִשְׁמֶךָ · כַּדָּבָר שֶׁכָּתוּב כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה יי מִי כָמוֹךָ · מַצִּיל עָנִי מֵחָזָק מִמֶּנּוּ וְעָנִי וְאֶבְיוֹן מִגֹּזְלוֹ · מִי יִדְמֶה לָּךְ וּמִי יִשְׁוֶה לָּךְ וּמִי יַעֲרָךְ לָךְ: הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יי וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ · הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ · הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ · הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

שׁוֹכֵן עַד מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ · וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיי לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל · וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ · וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם · וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים · לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת ׃ בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים ׃ ח״ק

חזן בָּרְכוּ אֶת יְהוָה הַמְבֹרָךְ ׃

ק״ח בָּרוּךְ יְהוָה הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל ׃

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ ׃ וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ ׃ הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל ׃ הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח ׃ וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ ׃ מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ ׃ וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת רַחֲמִים ׃ הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים ׃ וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית ׃ הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם ׃ אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ ׃ אֵין כְּעֶרְכְּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ אֶפֶס בִּלְתְּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ ׃ אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה ׃ וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא ׃ אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ ׃ וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים ׃

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים ׃ בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל נְשָׁמָה ׃ גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם ׃ דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אוֹתוֹ ׃ הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ ׃ וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה ׃ זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ ׃ חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ ׃ טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ ׃ יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל ׃ כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם ׃ לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל ׃ מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ ׃ נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם ׃ שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם ׃ עֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם ׃ פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ ׃ צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ ׃ קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ

וַיִּזְרַח אוֹר · רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה : שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם · תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ :

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים · בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ · תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת · זֶה שֶׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ · לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל יְצוּרָיו שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ : שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר · בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת · תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה :

תתברך צורנו וכו׳ שמ״ע עד האל הקדוש :

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ · כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לּוֹ · כְּלִיל תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ (לוֹ) · בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינַי · וּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ · וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת · וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ :

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם : בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהֹוָה אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ :

וְלֹא נְתַתּוֹ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת · וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים · וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים · כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ · עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ · וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ · חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית :

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ · וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת : רצה ומודים וכו׳ ·

ש״ץ נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם ·

כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: ק״ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: ק״ה בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהוָה מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: ק״ה יִמְלֹךְ יְהוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הש״ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום · ק״ש:

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם · כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

מוציאין ס״ת ואומרים ויהי בנסוע · בריך שמיה · על הכל תמצא לעיל:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא · חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי · וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא · זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא · דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְּבָבֶל לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא: לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָאן דְּעָסְקִין בְּאוֹרַיְתָא · מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְהוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיהוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיהוֹן וְיִתֵּן אַרְכָה לִשְׁנֵיהוֹן וְיִתְפָּרְקוּן וְיִשְׁתֵּזְבוּן מִן כָּל עָקָא וּמִן כָּל מַרְעִין בִּישִׁין · מָרָן דִּי בִשְׁמַיָּא יְהֵא בְסַעְדְּהוֹן כָּל זְמַן וְעִדָּן וְנֹאמַר אָמֵן:

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא · זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא · זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְכָל קְהָלָא קַדִּישָׁא הָדֵין · רַבְרְבַיָּא עִם זְעֵרַיָּא טַפְלָא וּנְשַׁיָּא · מַלְכָּא דְעָלְמָא יְבָרֵךְ יָתְכוֹן יַפִּישׁ חַיֵּיכוֹן וְיַסְגֵּא יוֹמֵיכוֹן וְיִתֵּן

ברכה לשניכון ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין · מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב · הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש · הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם · ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה · ומי שבאים בתוכם להתפלל · ומי שנותנים נר למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים · וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה · הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם · וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

תפלה בעד שלום הקיסר יר"ה

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים מלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדונינו הקיסר אלכסנדר אלכסנדראוויטש ירום הודו עם אשתו הקיסרית הכבודה מאריא טעאדאראוונא ובנו יורש עצר ניקאלאי אלכסנדראוויטש ואת כל בית מלכנו הרם יר"ה. מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל. בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן :

כשמברכין החודש אומרים זה :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה · ותתן לנו חיים ארוכים · חיים של שלום · חיים של טובה · חיים של ברכה · חיים של פרנסה · חיים של חלוץ עצמות · חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא · חיים שאין בהם בושה וכלמה · חיים

של עושר וכבוד · חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים · חיים שימלא משאלות לבנו לטובה אמן סלה :

כי שעשה נסים לאבותינו וגאל אותם מעבדות לחרות · הוא יגאל אותנו בקרוב · ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ · חברים כל ישראל ונאמר אמן :

כשהש"ץ אומר ר"ח פלוני יאמר כל אחד עמו ולא כקצת הנוהגין בא"א בפנים:

הש"ץ לוקח הס"ת בידו ואומר

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה :

יחדשהו הקדוש ברוך הוא עלינו ועל כל עמו בית ישראל · לחיים ולשלום · לששון ולשמחה · לישועה ולנחמה · ונאמר אמן :

בשבת שמברכין החודש ור"ח ויום טוב וחנוכה ופורים ובימי אבל ובבית הכנסת ובברית מילה אין אומרים · ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש · וכן אומרים בבית האבל :

אב הרחמים שוכן מרומים · ברחמיו העצומים · הוא יפקוד ברחמים · החסידים והישרים והתמימים · קהלות הקדש שמסרו נפשם על קדשת השם · הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו · מנשרים קלו ומאריות גברו · לעשות רצון קונם וחפץ צורם : יזכרם אלהינו לטובה · עם שאר צדיקי עולם · וינקום נקמת דם עבדיו השפוך : ככתוב בתורת משה איש האלהים · הרנינו גוים עמו כי דם עבדיו יקום · ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו עמו : ועל ידי עבדיך הנביאים כתוב לאמר ונקיתי דמם לא נקיתי · ויי שכן בציון : ובכתבי הקדש נאמר · למה יאמרו הגוים איה אלהיהם יודע בגוים לעינינו נקמת דם עבדיך השפוך : ואומר כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים : ואומר ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש על ארץ רבה : מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש : אשרי וכו'

הש"ץ אומר יהללו ומכניסין הס"ת להיכל · ובנוחה יאמר וכו' וח"ק :

מוסף לשבת

מתפללין שמ"ע עד האל הקדוש ואחר כך אומרים זה :

תכנת שבת רצית קרבנותיה · צוית פרושיה עם סדורי נסכיה · מענגיה

לעולם

לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ · טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ · וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ · אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ · וַתְּצַוֵּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת כָּרָאוּי · יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם · וְאֶת מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר ׃

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ ׃ עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ ׃

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג · עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ · וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ · חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית ׃

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת ׃ רצה וכו׳

(כס"ץ נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ · הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ · כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר ׃ קהל קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ ׃ חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ ׃ קהל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְהֹוָה מִמְּקוֹמוֹ ׃ חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים ׃ קהל שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד ׃ חזן הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים ׃ קהל אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם ׃ חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר ׃ קו"ח יִמְלֹךְ יְהֹוָה לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ ׃

כס"ץ גומר התפלה עד המברך את עמו ישראל בשלום · ק"ש ׃

קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ ׃ אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ ׃ כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ ׃

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ · אֵין כַּאדוֹנֵינוּ · אֵין כְּמַלְכֵּנוּ · אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ ׃ מִי כֵאלֹהֵינוּ · מִי

כאדונינו׳ מי כמלכנו׳ מי כמושיענו׃ נודה לאלהינו נודה לאדונינו נודה למלכנו׳ נודה למושיענו׃ ברוך אלהינו׳ ברוך אדונינו׳ ברוך מלכנו׳ ברוך מושיענו׃ אתה הוא אלהינו׳ אתה הוא אדונינו׳ אתה הוא מלכנו׳ אתה הוא מושיענו׳ אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטורת הסמים׃

פטום הקטורת הצרי והצפורן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה מור וקציעה שבולת נרד וכרכום משקל ששה עשר ששה עשר מנה׳ הקושט שנים עשר׳ וקלופה שלשה׳ וקנמון תשעה׳ בורית כרשינה תשעה קבין׳ יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא׳ ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק׳ מלח סדומית רובע הקב׳ מעלה עשן כל שהוא׳ רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא׳ ואם נתן בה דבש פסלה׳ ואם חסר אחת מכל סממניה חייב מיתה׃ רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף׳ בורית כרשינה ששפין בה את הצפורן כדי שתהא נאה׳ יין קפריסין ששורין בו את הצפורן כדי שתהא עזה׳ והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד׃

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש׃ ביום הראשון היו אומרים ליי הארץ ומלואה תבל ויושבי בה׃ בשני היו אומרים גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו׃ בשלישי היו אומרים אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט׃ ברביעי היו אומרים אל נקמות יי אל נקמות הופיע׃ בחמישי היו אומרים הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב׃ בששי היו אומרים יי מלך גאות לבש לבש יי עוז התאזר אף תכון תבל בל תמוט׃ בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לעתיד לבוא ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים׃

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות׃

אמר רבי אלעזר וכו׳׳ קדיש דרבנן ואומרים עלינו׳ קדיש יתום׃

ואומרים היום יום שבת קודש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש מזמור שיר ליום השבת תמצא לעיל׳ קדיש יתום׳ אדון עולם׃

ברוך אתה יהוה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפות ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

בשבת חנוכה אומרים לא לנו:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא:

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדלים: יסף יי עליכם עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

בשבת חנוכה אומרים אהבתי:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שומר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות

את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב:

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו:
יאמרו נא יראי יי כי לעולם חסדו:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביי מבטח באדם: טוב לחסות ביי מבטח בנדיבים: כל גוים סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני גם סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני כדבורים דעכו כאש קוצים בשם יי כי אמילם: דחה דחיתני לנפל ויי עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה ימין יי עשה חיל: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה: יסר יסרני יה ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה: זה השער ליי צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: אבן מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו: מאת זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו: זה

אנא יי הושיעה נא: אנא יי הושיעה נא
אנא יי הצליחה נא: אנא יי הצליחה נא:

ברוך הבא בשם יי ברכנוכם מבית יי: ברוך אל יי ויאר לנו אסרו חג בעבתים עד קרנות המזבח: אל אלי אתה ואודך אלהי ארוממך: אלי הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו

יְהַלְלוּךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ ׃ כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת ׃

מוסף לראש חודש

כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ ׃

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ

בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה ׃

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מָגֵן אַבְרָהָם ׃

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ ׃

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם ׃

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר ׃ מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה ׃

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה מְחַיֵּה הַמֵּתִים ׃

בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש ׃

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה הָאֵל הַקָּדוֹשׁ ׃

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתָתָּ ׃ זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם ׃ בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם ׃ זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ ׃ וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא ׃ מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין ׃ וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו ׃ וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן ׃ וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדֶּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר ׃ וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם ׃ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים

נסדרם ומוספים כהלכתם · ואת מוסף יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליהוה פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה · לששון ולשמחה · לישועה ולנחמה · לפרנסה ולכלכלה · לחיים ולשלום · למחילת חטא ולסליחת עון (בשנת העבור ולכפרת פשע) · כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יהוה מקדש ישראל וראשי חדשים:

רצה יהוה אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל · ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יהוה המחזיר שכינתו לציון: מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יהוה אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך · ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת · ערב ובקר וצהרים · הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

בחנוכה אומרים כאן על הנסים:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יהוה הטוב שמך ולך נאה להודות: לש"ץ ברכת כהנים

שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור פניך נתת לנו יהוה אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום · וטוב בעיניך

לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּכָל עֵת וּבְכָל שָׁעָה בִּשְׁלוֹמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

אלהי נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך עשה למען ימינך עשה למען קדושתך עשה למען תורתך למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן: יהי רצון וכו'

הש"ץ חוזר התפלה · ק"ש · עלינו · ק"י:

תפלת מוסף לשבת וראש חודש

מתפללין שמ"ע עד האל הקדוש ומה"כ אומרים זה:

אַתָּה יָצַרְתָּ עוֹלָמְךָ מִקֶּדֶם · כִּלִּיתָ מְלַאכְתְּךָ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אָהַבְתָּ אוֹתָנוּ וְרָצִיתָ בָּנוּ וְרוֹמַמְתָּנוּ מִכָּל הַלְּשׁוֹנוֹת וְקִדַּשְׁתָּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְקֵרַבְתָּנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עָלֵינוּ קָרָאתָ · וַתִּתֶּן לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה שַׁבָּתוֹת לִמְנוּחָה וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְכַפָּרָה · וּלְפִי שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ חָרְבָה עִירֵנוּ וְשָׁמֵם בֵּית מִקְדָּשֵׁנוּ וְגָלָה יְקָרֵנוּ וְנִטַּל כָּבוֹד מִבֵּית חַיֵּינוּ · וְאֵין אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת חוֹבוֹתֵינוּ בְּבֵית בְּחִירָתֶךָ בַּבַּיִת הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ שֶׁנִּקְרָא שִׁמְךָ עָלָיו מִפְּנֵי הַיָּד שֶׁנִּשְׁתַּלְּחָה בְּמִקְדָּשֶׁךָ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם: וְאֶת מוּסְפֵי יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה וְיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה · נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ כְּפִי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: זֶה קָרְבַּן שַׁבָּת וְקָרְבַּן הַיּוֹם כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהֹוָה פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל

ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם :

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי עונג · עם מקדשי שביעי · כלם ישבעו ויתענגו מטובך · ובשביעי רצית בו וקדשתו · חמדת ימים אותו קראת · זכר למעשה בראשית :

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה · לטובה ולברכה · לששון ולשמחה · לישועה ולנחמה · לפרנסה ולכלכלה · לחיים ולשלום · למחילת חטא ולסליחת עון (בשנת העבור ולכפרת פשע) · כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות · ושבת קדשך להם הודעת · וחקי ראשי חדשים להם קבעת : ברוך אתה יהוה מקדש השבת וישראל וראשי חדשים : רצה ומודים וכו'

קדיש שלם · אין כאלהינו · עלינו · ק"י :

שיר הכבוד

חז אנעים זמירות ושירים אארוג · כי אליך נפשי תערוג :

ק' נפשי חמדה בצל ידך · לדעת כל רז סודך :

חז מדי דברי בכבודך · הומה לבי אל דודיך :

ק' על כן אדבר בך נכבדות · ושמך אכבד בשירי ידידות :

חז אספרה כבודך ולא ראיתיך · אדמך אכנך ולא ידעתיך :

ק' ביד נביאיך בסוד עבדיך · דמית הדר כבוד הודך :

חז גדלתך וגבורתך · כנו לתוקף פעלתך :

ק' דמו אותך ולא כפי ישך · וישוך לפי מעשיך :

חז המשילוך ברוב חזיונות · הנך אחד בכל דמיונות :

ק' ויחזו בך זקנה ובחרות · ושער ראשך בשיבה ושחרות :

חז זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב · כאיש מלחמות ידיו לו רב :

ק' חבש כובע ישועה בראשו · הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו :

חז טללי אורות ראשו נמלא · קוצותיו רסיסי לילה ·

ק' יתפאר בי כי חפץ בי · והוא יהיה לי לעטרת צבי :

שיר הכבוד

ח׳ כתם טהור פז דמות ראשו • וחק על מצח כבוד שם קדשו :

ק׳ לחן ולכבוד צבי תפארה • אמתו לו עטרה עטרה :

ח׳ מחלפות ראשו כבימי בחרות • קוצותיו תלתלים שחורות :

ק׳ נוה הצדק צבי תפארתו • יעלה נא על ראש שמחתו :

ח׳ סגלתו תהי בידו עטרת • וצניף מלוכה צבי תפארת :

ק׳ עמוסים נשאם עטרת ענדם • מאשר יקרו בעיניו כבדם :

ח׳ פארו עלי ופארי עליו • וקרוב אלי בקראי אליו :

ק׳ צח ואדום ללבושו אדום • פורה בדרכו בבואו מאדום :

ח׳ קשר תפלין הראה לענו • תמונת יי לנגד עיניו :

ק׳ רוצה בעמו ענוים יפאר • יושב תהלות בם להתפאר :

ח׳ ראש דברך אמת קורא מראש • דור ודור עם דורשך דרוש :

ק׳ שית המון שירי נא עליך • ורנתי תקרב אליך :

ח׳ תהלתי תהי לראשך עטרת • ותפלתי תכון קטרת :

ק׳ תיקר שירת רש בעיניך • כשיר יושר על קרבניך :

ח׳ ברכתי תעלה לראש משביר • מחולל ומוליד צדיק כביר :

ק׳ ובברכתי תנענע לי ראש • ואותה קח לך כבשמים ראש :

ח׳ יערב נא שיחי עליך • כי נפשי תערוג אליך :

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ : לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש : מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו : ק׳

יוצר לפרשת זכור

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן:

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים • וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים • אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים • לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים:

אַזְכִּיר סֶלָה זִכְרוֹן מַעֲשִׂים • בַּיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים וְנַעֲשִׂים • גָּחוֹן גָּח מִבֵּין עֲכָסִים • הֶרְאוּנוּ לְהַזְכִּיר לְרָקָב כְּעָסִים: הַחוֹחַ הֵנֵץ מְגַלְגֵּל וְדַרְדַּר • וּמִדּוֹר לְדוֹר גִּלְגֵּל וְדִרְדֵּר • זָכַר עֲוֹן אֲבוֹתָיו הַקֶּדַר • חַטַּאת אִמּוֹ בְּלִי לְהֵעָדֵר: טָרַף אַף וַיְשַׁחֵת רַחַם • יְחוּמָתוֹ מִקְּלוּט בְּהֵרָיוֹן יָחַם • כְּהוּפְקַד לְשִׁלֵּישׁוֹ חֵטְא גּוֹחַם • לְבַט לְהִלָּחֵם בְּלוֹחֲמֵי לָחֶם: מַהֲלַךְ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסָה • נָע וָנָד מִכְּמוֹרֶת לְפָרְסָה • סָע מִשֵּׂעִיר וְהִכְמִין פְּרוּסָה • עָף וַיִּגַּע מִבּוּשָׁיו לְמִרְסָה: פּוֹעֵל שְׁטִימַת בְּכוֹרָה לַעֲכוֹר • צְמִיתוּת צֹאן קָדָשִׁים לִמְכּוֹר: קְלוֹנוֹ הוּחֲרַט בְּעֵט לִזְכּוֹר • רֵאשִׁית גּוֹיִם לְגַלַּע בִּזְכוֹר: שַׁדַּי זָכַר לַיְלָה חוֹלֵק • שֹׁרֶשׁ וְעָנָף כְּחַלַקְלַק לְהַחֲלֵק: חֵיז תָּמוּר כִּי חֲשָׁלָיו הַמְלֵק • תָּבַע לְהַזְכֵּר מַעַשׂ עֲמָלֵק:

לְאַחֲרוֹנָה יִסְעוּ שֵׁבֶם שְׁלַט • כִּי הָעָנָן מִטָּם פָּלַט: חזן לְעֵת יִמָּחֶה לֹא יִמָּלֵט • יְגוֹנֵן עַם גּוֹנֵן וּמְפַלֵּט: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם: אתה גבור עד להחיות מתים

תְּמִימִים בְּעָוְדָם כְּסִין רְפוּדִים • שִׁבּוּץ עֲדִי עֲדָיִים אֲפוּדִים • רָצוּ שְׁלוֹל מַתָּן לַפְּידִים • קָפְצוּ יָדַיִם רָפוֹת בִּרְפִידִים: צוֹרֵר אָסַף כָּל אֲסַפְסוּף • פּוֹשֵׁעַ סְבִיבוֹת מַחֲנֵם אָסוּף • עֲלוֹת פְּעָמָיו מִמְּצוּלוֹת סוּף • סָבַר לְקָמְלָם כְּקָנֶה וָסוּף • נָדַד וַיָּעַף שָׁלשׁ פְּעָמִים: מְחַזֵּר בִּנְיָנֵי חֲמִשָּׁה עֲמָמִים • לֵץ הַכֵּה וּפֶתִי הֶעֱמִים • כָּלַל לְהִתְיַחֵס נְדִיבֵי עַמִּים: יָהִיר לֵץ וְהֶעֱמִיד מְסִלָּה • טִכּוּס בַּחוּרֵי בְּזִמָּה סָלָה • חֲמוּקֵי יְרֵכַי בָּם לְפַסְלָה • זֶרַע לְהַרְבִּיעַ וּלְהַתְעִיב סְגֻלָּה • וַיְשַׁטּוֹם שְׂטִימַת יְשִׁישׁוֹ הַמַּחְבָּא •

החל לבוא מראש במחבא · הגר שנית בחרב להובה · נגש
בשלישי בעליל בחובה : במשלו ששכי באום משלים ·
בפרק עמד מסור נשולים : חזן אמרו לכו ונכחיד נכשלים ·
אז מאז זנב כל הנחשלים :

שונאיך הם ילבשו בשת · כמו בצלעי שמחו מיבשת :
חזן בעטותך עשרת עדיי תלבושת · להגשים תחי לצולעת
תחבושת : ברוך אתה יי מחיה המתים :

אצילי מרעי נכד שעיר · תולדות אלה בני שעיר · בקשם
אצו אשי להבעיר · שאונם חרשו כשרה עיר : גוי גדול
שלא הזכרת · ראשונותיו למה אז זכרת · דגלים בלא הון
מכרת · קדושים בזונה וביין המכרת : הזכר לאדומים נוה
נארו · צרים אשר חומות ערערו · ועד היסוד ערו ערו ·
פימו דברו בגאות ופערו : זה אין לפניך שכחה · עברתם
שמרה נצח מלשכחה · חלף לא ידעו עשות נכוחה · מפרם
חתום ליום תוכחה : טעם חוק בדת מוכחי נזכר כי לא תשכח :
חזן יום בא עמם להתוכח · סכאן צוית לעמך לא תשכח :

יקש לץ להרף צבאות · החתומי ברית בצבא וואות ·
והופקד מדה במדה לתוצאות : חזן דעת כי לעת המציאות ·
הוא יפקד בשם יי צבאות :

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה :

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא :

אל נא בלשון אשר הזכרת לזוכריך זכור · בו בלשון
הזכירוך נא אתה זכור · ואם המה כאדם עברו ברית
מלזכור · ואתה אל ולא איש למה לא תזכור : בזאת ידעתי
כי יש לך לזכור · אבל תשות נפשי עד זכור תזכור · ומה כחי
כי איחל לקץ זכור · ומה קצי כי אאריך נפשי עד שתזכור ·

אִם לֹא לְמַעֲנִי תִּזְכּוֹר · לְמַעַנְךָ וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַיִם זְכוֹר · חוֹק כִּי
לֹא תִשָּׁכַח עֵדוּת זָכוֹר · וְאוֹמֵר אִם אֶשְׁכָּחֵךְ עַתָּה לָהּ זְכוֹר ·
וְתִפְקוֹד וְתִזְכּוֹר· כְּאֵב צָר לַעְכּוֹר · פִּיהוּ לִסְכּוֹר · לָנוּעַ כַּשִּׁכּוֹרִי
וְעוֹד בַּל תִּמְכּוֹר · נְקוּבֵי בֵּן בְּכוֹר : חֵין נְכוּרֵי בִּלְתְּךָ וָכוֹר ·
וּפְאֵרְךָ אֶזְכּוֹר · וְאַרְצְךָ לִזְכּוֹר · בְּפָרָשַׁת זָכוֹר :

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

אָץ קוֹצֵץ· בֶּן קוֹצֵץ · קְצוּצֵי לְקַצֵּץ · בְּדִבּוּר מְפוֹצֵץ· רְצוּצֵי
לְרַצֵּץ· לֵץ בְּבֹא לְלוֹצֵץ· פָּלַץ וְנִתְלוֹצֵץ· כְּעֵץ מְחַצְּצִים לְחַצֵּץ·
כְּנֵץ עַל צִפּוֹר לְנַצֵּץ : עָב בָּקַע מֵרֹאשׁ · יְחִידִים מִנּוֹ גָרוֹשׁ · חָל
וַיֵּלֶךְ וַיִּפְרוֹשׁ·וַיֵּשֶׁב עַל גַּבֵּי חָרוֹשׁ· זְמַן וְהוּנְקַב לְרֹאשׁ· רֵאשִׁית
גּוֹיִם לָרַע לִדְרוֹשׁ · הֱיוֹת לְכָל בּוֹגְדִים רֹאשׁ · וְצִפְעוֹ תְּלוֹת
בְּמִבְחַר בְּרוֹשׁ : רָץ וְהִקְרָה בַּדֶּרֶךְ · עֲיֵפֵי טַרְחוּת דֶּרֶךְ · וּפָץ
לֹא זוּ הַדֶּרֶךְ · תָּעוּ בַמִּדְבָּר בִּישִׁימוֹן דֶּרֶךְ · כְּנָחָשׁ עֲלֵי דֶרֶךְ ·
שָׁלַח יָד בְּחַמּוּקֵי יָרֵךְ·וְעַל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ · זִנֵּב כָּל עוֹבְרֵי דֶרֶךְ :
יָעֵף וְעָף וְחָשׁ · וּמֵחוֹר פֶּתֶן רָחַשׁ· וְנוֹדַע כִּי הוּחַשׁ · מְשׁוֹרֵשׁ
נָחָשׁ : רָגַשׁ וְלָחַשׁ · וְעֵת לְדָתוֹ נִחֵשׁ · וּבִכְשָׁפָיו הוּכְחַשׁ ·
וּכְחַלָּשׁ נֶחֱלַשׁ וְלֹא חָשׁ : בִּכְשָׁפָיו הִלְּלוֹ · וּבִקְסָמָיו חִלְּלוֹ : יוֹם
הֶעֱמִיד וְחִלְּלוֹ·שֶׁמֶשׁ הַדְמִים וְזִלְזְלוֹ · יָגַע וְלֹא הוּנַח לוֹ·וְלַחֲרָפוֹת
נְחָלוֹ· עַד בֹּא הַשֶּׁמֶשׁ הִזְחִילוֹ · לְהִמָּחוֹת הוּא וְכָל חֵילוֹ : קֶט
וְשֵׁן חָרַק · וְנֶאָצוֹת שָׁרַק· זְמוֹרָה בְּאַפּוֹ הֵרַק · וְחַרְבּוֹ הִבְרַק ·
לַמִּילָה פֵּרַק · וּכְלַפֵּי מַעְלָה זָרַק · וּלְשֵׁם שֶׁמֶן תּוּרַק · בְּעַזּוּת
יָרוֹק יָרַק:יָהּ אֶשְׁכּוֹל הַכּוֹפֶר · צָו אֶל מָשׁוֹל עוֹפֶר · זִכְרוֹן מִשְׁלֵי
אֵפֶר · כָּתוּב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר · רָשַׁם בְּזֶה סֵפֶר · בַּתּוֹרָה
וּבַנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים לְהִתָּפֵר · לְהִמָּחוֹת מִסֵּפֶר · וְלֹא יִכָּתֵב
עִם כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בַּסֵּפֶר :

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרַץ · וּלְעוֹלָם תֻּקְדַּשׁ · וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא ·
הָאֵל

האל מלך נורא מרום וקדוש · כי אתה הוא מלך מלכי המלכים · מלכותו נצח · נוראותיו שיחו · ספרו עזו · פארוהו צבאיו · קדשוהו רוממוהו · רון שיר ושבח תוקף תהלות תפארתו :

ובכן זכור את אשר עשה לך עמלק :

חזן וקהל ומה שמו וזכרו · ונמח זכורו מלהזכירו · בזכרון קדוש :
חו"ק יען אשר לא זכר · ונחשב כנכר מלהזכר · בזכרון קדוש :

זכור איש אשר הגויע אב ללא עתו · ברצוח וגנוב ונאוף בעתו · גרע חמש שנים ממחיתו : זכור בוזה על גמילות חסד · גועל את עש לזקנו חסד · דומה למם מרעהו חסר : זכור גלה ערות מצואת שדה · דם שפך בבואו מן השדה · הפך לב אב שת בשדה : זכור דחוי באזן הערלה · הבוזה בכורה בכוס התרעלה · ופרק מנו עול ומשך לו ערלה : זכור הפכפך דרך איש וזר · והכהה מאור אב בעשן עבודת זר · זמם בלב היות לאת לאכזר : זכור ונתעולל לרבע כאשה · זדון לבו השיאו באשה · חתו גבוריו היות כלב אשה · זכור זרע מרעים נתעב ונאלח · חלק להשחית ולומר האח : טמנו גאים פח לחבל אח · זכור חנט מנו עמלקי · טם כילק לאבד חלקי · ירוע כבירים לעין כל ללוקקי : זכור טפש מהערימה · ירד וכתת עמי עד חרמה · כמו כן חיב להחרימה : זכור יושב נגב בלי עול כערד · כסות ולשון שנה היות מלך ערד · לשבות שבי מרד וחרד : זכור כסיל שונה באולתו · לתערובת מדין בעלותו · מהר ירבשת וגלה נבלותו : זכור לקעקע בצתו משורש · מלעזוב לו ענף וגם שורש · נענש קישי כי השאיר לו שורש : זכור מעשה אגג מעדנות · נשים כשכלה חרבו לענות · סורס שארו לשסוף יענות : זכור נגיד לחמלו הסכים · סר ממלוכה מבין נסיכים · עולל הגותר עמד

לשגים: זכור סבב צקלג ונגב · עמלק יושב בארץ הנגב ·
פגרו טוב רואי מנשף בעגב: זכור עריץ בעמונים נחבא ·
פרץ כרמי עין גדי כהובא · צורבו איש באחיו בחרב להובה:
זכור פליטים אשר באף הסעיר · צבאי בלכתם אל הר שעיר ·
קנא לנקום עירות שעיר: זכור צג בפרק להסגיר שרידי יקם
בראש דרכים לסעור את רודי · רדף ומסר בידם פרודי
רפודי: זכור קפץ לשער השמים ירעש ושאג מי לי בשמים ·
שלט ויגדל עד לשמים: זכור רד אל חנף להחניף ממלכת ·
שמשי אשר שמשו מאמשת והולכת · תכה הלשון לרפותה
ממלאכת: זכור שקל אלפים עשרה · שתילים מאה החניט
לסברה · שער מהם עשרה לשררה: זכור תבע להפר
חמשים · תמימה קצב לכלות חמשים · תכלית שבעים
נתלה על חמשים:

ובכן ולך תעלה קדשה כי אתה קדוש ישראל ומושיע:

אלהים אל דמי לך · כקול מים רבים נשמע קולך ·
משמיע ומצוה לעמך בקנין פעלך: זכור את אשר עשה לך ·
אשר קרך ויחשילך · והיה בהניח יי אלהיך לך · תמחה זכרו
מכל גבולך · והם ישיבו ויאמרו לך · ומשלך עוד יתנו לך ·
אנא הקם את דבר מלולך · עד שאתה מצונו הזכר לך ·
אתה זכור את אשר עשו לך · זכור יי את יום זבולך ·
המתגאים ונאמים פה מה לך · השולחים זמורות באף
לחללך · זכור עשא כבוד גדלך · אשר מגרו ונאצו למולך ·
ושלחו באש היכלך · וישימו כל גבולך: ושדדו ונתקו
יריעות אהלך · אשר צוית לא יבאו בקהל לך · אמרו לכו
ונכחידם מגוי בגללך · ולא יזכר שם הלולך · עליך יעזוב
חילך: יותר מאשר עשו לנו עשו לך · אותנו במדבר נלחמו ·

וְאוֹתְךָ בְּיִשּׁוּב נִתְלַחֲמוּ • אוֹתָנוּ חוּץ לַמַּחֲנֶה הָמוּ • וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה נָהֲמוּ • אוֹתָנוּ פְּלֵיטֵי עָנָן זָמְמוּ • וְאוֹתְךָ כַּפּוֹרֶת עָנָן גָּמְמוּ • אוֹתָנוּ לַחֲשׁוּלֵי עָב דָּמוּ • וְאוֹתְךָ עָלוֹת עַל בָּמֳתֵי עָב דָּמְמוּ • אוֹתָנוּ חוּץ לִמְחִיצָה קָמוּ • וְאוֹתְךָ לִפְנַי וְלִפְנִים קִדְּמוּ • אוֹתָנוּ בְּרִחוּק מָקוֹם אָשְׁמוּ • וְאוֹתְךָ בְּקֶרֶב מְקוֹמְךָ שָׁמְמוּ • אוֹתָנוּ חוּץ מִישִׁיבָתֵנוּ רָמוּ • וְאוֹתְךָ בִּמְכוֹן שִׁבְתְּךָ דָּמוּ • אוֹתָנוּ אוֹת בְּרִית מִשְּׁאֵר הֵרִימוּ • וְאוֹתְךָ עֲשֶׂרֶת אַבִּירֵי בְּרִית הֶחֱרִימוּ • אוֹתָנוּ בַּהֲנָחַת יְדֵי עָנָיו הֵרִימוּ • וְאוֹתְךָ תְּלוֹת יָד לְמוֹלֶךְ הֵרִימוּ • אוֹתָנוּ נִתְיָעֲצוּ וְסוֹד הֶעֱרִימוּ • וְאוֹתְךָ כְּרוּבֵי סוֹדְךָ לְחֵרְפוּת הִגְרִימוּ: וְאַתָּה יְיָ לְעוֹלָם תֵּשֵׁב • וְהוּא נֶגְדְּךָ בְּמַטֶּה יוֹשֵׁב • תָּפוּשׂ מִדְבָּר וְכָל הַיִּשּׁוּב אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד בְּלֵב מִתְחַשֵּׁב • אִם לֹא עַתָּה תָקוּם וְתַקְשִׁיב • בְּשָׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה קִימוֹת נִקְמוֹת לְחַשֵּׁב • בְּפַחַד וָפַחַת וָפַח לִפְקוֹד עַל הַיּוֹשֵׁב • וְאִם אֵין כַּגֵּר תֵּחָשֵׁב • וְכָל הַמּוֹנֶה וְהַסּוֹפֵר וְתוֹשָׁב • קֵץ הַפְּלָאוֹת לְהָבִין וּלְחַשֵּׁב • נָשְׁתָה גְבוּרָתוֹ מִמַּחְשֵׁב • וְלֹא יִמָּצֵא מַעֲנֶה לְהָשֵׁב • וְיֶחֱשֶׁה דוּמִיָּה מֵהַקְשֵׁב • וּבֶאֱמוּנָה כִּסְלָיו יְיַשֵּׁב • וְזֹאת עַל לִבּוֹ יָשֵׁב • וַיֹּאמַר עַד יַשְׁקִיף וְיֵרֶא וְיַקְשֵׁב: וְהֶחֱשֵׁבְתִּי כְּעַד זוֹמֵם • כָּל הַיּוֹם מְדַמֵּם • וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וּמִשְׁתּוֹמֵם • וְאַתָּה יְיָ עַד מָתַי רוֹאֶה וְדוֹמֵם • זְכוֹר בֵּית מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם • כָּל עוֹבֵר עָלָיו מִשְׁתּוֹמֵם • מָתַי תִּתְנַשֵּׂא וְתִתְרוֹמֵם • וְזֵכֶר אֹמֶר פִּיךָ קוֹמֵם • בְּשָׁלֹשׁ עִתּוֹת עֲמָלֵק לְהָמֵם • בְּשָׁלֹשׁ מִיתוֹת זִכְרָם לְהַדְמֵם • בִּשְׁלֹשֶׁת יְמֵי אֲפֵלָה נָגְהָם לְהַעֲמֵם • בְּשִׁבְעָה יְמֵי עֶבְרָה לְהַרְשִׁימֵם • בַּעֲשָׂרָה מִינֵי שֶׁמֶד לְהַאֲשִׁימֵם: וּכְמוֹ מַעֲשָׂרָה דְבָרִים עִכְּבוּ עִם מְעֻנּוֹת • וּמִשֶּׁבַע מִצְוֹת הַמְּיֻשָּׁנוֹת • כֵּן בְּעֶשֶׂר וָשֶׁבַע יִשְׁבְּרוּ לְעַנּוֹת • וּבַת קוֹל תֵּצֵא מִמְּעוֹנוֹת • וְתָפוּצַץ בְּכָל הַמַּחֲנוֹת • וְכָרוֹז דְּבָרִים לְהַתִּיר וְלַעֲנוֹת • אַל

תְּזַמְּרוּ רִאשׁוֹנוֹת · בִּינוּ נָא יְשׁוּעוֹת אַחֲרוֹנוֹת · וְהַזְכִּירוּ זֵכֶר רְנָנוֹת · עֲמָלֵק אֲשֶׁר בָּא וְעִוֵּת מַחֲנוֹת · וְהִקֵּר אֶתְכֶם בִּפְנֵי בָנוֹת · וְיָצָא לוֹ שֵׁם בְּכָל הַמְּדִינוֹת · רְאוּ עַתָּה לְתַנּוֹת · אֵיךְ נִמְחָה בְּחַטָּתוֹ בְּכָל פִּנּוֹת · וּצְבָא הַמָּרוֹם אֲשֶׁר בִּמְעוֹנוֹת· אֲשֶׁר הוּסְמַךְ עֲלֵיהֶם בְּמַשְׁעֵנוֹת · יִפְקֹד עֲלֵיהֶם אֶת הָעֲוֹנוֹת · לְרוֹב יָמִים לְהִמָּנוֹת · לַחֲשׁוֹב עֲלֵיהֶם חִשְּׁבוֹנוֹת · לְהַפִּילָם לְתוֹפֶת הָרִאשׁוֹנוֹת : הֲמוֹן לְאֻמִּים וְכָל הַלְּשׁוֹנוֹת · עַל עוֹזֵר וְעָזוּר יִשְׂאוּ קִינוֹת · וְכָשַׁל עוֹזֵר וְנָפַל עָזוּר מְקוֹנְנוֹת : וְיֵדַע כָּל פָּעוּל כִּי לֹא שְׁכֵחָתָ · וְיָבִין כָּל יָצִיר כִּי שָׁמָּם שִׁכַּחְתָּ · וְשֵׂעִיר וְשָׂרָיו אָז וִכַּחְתָּ · וַעֲמָלֵק וְטַפְסְרָיו הוֹכַחְתָּ · וְאִתָּם בְּמִשְׁפָּט נִתְוַכַּחְתָּ· וְיִזְכְּרוּ עַם אֲשֶׁר זָכַרְתָּ · כִּי לְטוֹבָה אוֹתָם זָכַרְתָּ · וּבְזִכָּרוֹן טוֹב אִתָּם נִזְכַּרְתָּ : חזן וְהַמַּזְכִּירִים אֶת יְיָ · יֹאמְרוּ תָמִיד יִגְדַּל יְיָ · וְיֹאמְרוּ גְּאוּלֵי יְיָ · כֵּן יֹאבְדוּ כָל אוֹיְבֶיךָ יְיָ · וְהָעוֹמְדִים בְּבֵית יְיָ · וְהַבּוֹטְחִים בַּיְיָ · וְהַשְּׁתוּלִים בְּבֵית יְיָ · יֶחֱזוּ בְנֹעַם יְיָ · וְיַגִּידוּ כִּי אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ · כִּי אֵל רַחוּם יְיָ · אַשְׁרֵי כָּל יְרֵא יְיָ · טוֹב לְהוֹדוֹת לַיְיָ · טוֹב לַחֲסוֹת בַּיְיָ · רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיְיָ · קוֹל אוֹמְרִים הוֹדוּ אֶת יְיָ · כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְיָ · זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ · כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ · בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ · שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיְיָ : ע"כ

וְאִם כָּל הַמּוֹעֲדִים יִהְיוּ בְטֵלִים · יְמֵי הַפּוּרִים לֹא נִבְטָלִים · וְזִכְרָם לֹא יָסוּף מִנִּטָּלִים · וְיִזָּכְרוּ לָעַד גְּאוּלִים · לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחַת גִּילִים · מִפְּעָלוֹת אֱלֹהִים מְגַלִּים · וְעִזּוּז נוֹרְאוֹתָיו מַגְדִּילִים · וְשָׁרִים כְּחוֹלְלִים · בַּעֲשָׂרָה מִינֵי עָשׂוֹר מְסַלְסְלִים · בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים · בַּעֲשָׂרָה מִינֵי הַלֵּל מְהַלְלִים · בַּעֲשָׂרָה מִינֵי שִׂמְחָה צוֹהֲלִים · וְשַׂרְפֵי הַקֹּדֶשׁ הַמַּעְלִים · כְּתַלְמִיד לְרַב יִהְיוּ לָמוֹ שׁוֹאֲלִים · מַה פָּעַל אֵל אֵלִים : כִּי אֵלֶּה יִהְיוּ מִבִּפְנִים · וְאֵלֶּה מִלִּפְנֵיהֶם מִפְּנִים · וְאֵלֶּה חוּצָה לָמוֹ פּוֹנִים ·

וְאֵלֶּה לִפְנַי וְלִפְנִים · בְּצֵל שַׁדַּי מִתְלוֹנְנִים · וּבַחֲמִשָּׁה קוֹלוֹת הַצְּפוּנִים · קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה מַצְפִּינִים · בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים צְפוּנִים · הַהוֹגִים בִּיקָרַת מִפְּנִינִים · וְקִדְּמוּ שָׁרִים אַחַר נוֹגְנִים · לָדַעַת אֵיךְ הֵם מְנַגְּנִים · בְּגַאֲוַת אֲפִיקֵי מָגִנִּים · בְּצִלָּם הֱיוֹת גְּנוּנִים · וּבְאֶבְרָתָם מִתְגּוֹנְנִים · וְעַל חוֹמוֹתָם מִתְמַנִּים · לַשּׁוֹעֲרִים וְלַשּׁוֹמְרִים מְמֻנִּים · כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה מְזֻמָּנִים · לְהַזְכִּיר קְדֻשַּׁת נוֹצֵר אֱמוּנִים · לְהַעֲרִיץ זְכִירַת גּוֹי שׁוֹמֵר אֱמוּנִים · וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל מִתְכַּנִּים · וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ מִתְכַּוְּנִים · שְׁתַּיִם בְּרֹאשׁ בָּנִים מַשְׁכִּינִים · וְאַתַּת בְּרֹאשׁ מַלְכָּם מַתְקִינִים · וּבִשְׁלָשְׁתָּם הֵם נְכוֹנִים · כִּסֵּא שָׁלֵם וְשֵׁם שָׁלֵם מְכִינִים · וּבְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה עֲנוֹת כְּאָז מְבִינִים · קָרוֹא זֶה אֶל זֶה מְכֻוָּנִים · וּבְכִנּוּי שֵׁם קָדוֹשׁ קוֹרְאִים וּמְכַנִּים : ככתוב וגו׳

יוצר לפרשת פרה

כחזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן ולח״כ מתחילין כאן :

מִסּוֹד חֲכָמִים וּנְבוֹנִים · וּמִלֶּמֶד דַּעַת מְבִינִים · אֶפְתְּחָה פִּי בְּשִׁיר וּרְנָנִים · לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל פְּנֵי שׁוֹכֵן מְעוֹנִים :

אֲצוּלַת אוֹמֶן בְּצֵרוּף וְזִקּוּקָה · בְּנִבְכֶיהָ זֹאת כְּלַט פְּקוּקָה · גְּלוּמָה עֲלוּמָה וְנִקּוּקָה · דְּבוּרָה עַל אוֹפֶן חֲקוּקָה · הַמְּסֻקָּלָה וְהַמְעֻזְּקָה · וּדְשׁוּנָה דִּשּׁוּן לְמִשְׁמֶר חֻקָּה · זַר שִׁבְעָתַיִם מְזֻקָּקָה · חוֹק טָהוֹר מִטָּמֵא מְחֻזָּקָה · טְבוּעָה בְּלֹא רְחוּקָה · וְהִיא רְחוּקָה · יְחוּסָה אֲטוּרָה וּדְחוּקָה : חזן כְּתֶמֶת תְּפוּקָה בָּהּ מְחוּקָה · לְטָהֳרַת חֲשׁוּקָה · נֶחְקְקָה זֹאת חֻקָּה :

מְקוֹמָהּ יְגַלֶּה מַעֲמַקֶּיהָ יִדְלֶה : חזן לְעֵת יְגַלֶּה גְּנוּנָיו יַעֲלֶה :
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם : אתה גבור עד להחיות מתים

יוצר לפרשת פרה

ממרה חקה נזר · מגבנון אמרה נגזר · נאמן לאזנה נתאזר · נצח עדי כן בנזרה נזר · סלול צפוניה חלץ אזר · סקר באביה ונחשב למו זר · ערך בה חוק לעם מפזר · עבור מלפתל עקש כמין וזר · פאר בקוריה באגד משזר · פעלתה בסגן בעדי משזר : חזן צפונה לטהרת עם אל עזר · צוה צור לציר צור צרורה לאלעזר :

עולם ומלאו שלך · חפצת להצדיק קהלך : חזן על כן אוחיל לך · להגשים תחי אטומי פעלך : ברוך אתה יי מחיה המתים :

קפאון חוק אלפת היקר · לוטה באור יקר · חשוף לעם מיקר · לעמוד על עקר : רעבים לפענח דתיה · פענח מדותיה · צמאים גמות חידותיה · גלה להם עדותיה : שמץ דגלים טהר · מצרף ומטהר · הרב לכבסם תטהר · מעווים אותם לטהר · תקרא כהן · בחטאך באזוב מתכהן : חזן טהורים זרוק כמכהן · תמור דם מקח אלעזר הכהן :

ימלוך יי לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה :

ואתה קדוש יושב תהלות ישראל אל נא :

אמרתי אחכמה והיא רחוקה · שת איתיאל עדי זאת חקה · בלא נפלאת היא ולא רחוקה · זאת פליאה היא ומרחקה · מלפניה משפט וחקה · ומאחריה תורה וחקה · בהרות חקוקה · ובלוח לב מחקה · מדוק תלולה ומשאול עמוקה · מדרי ארקא · מסלתה חמוקה : בכן אין לעמוד בסודה · ואין להגיע יסודה · ואין להקור חקה · ואין להחליש חלקה · ואין לידע ערכה · ואין להבין דרכה · אלהים הבין דרכה :

חי וקים נורא ומרום וקדוש :

אצורה ומפורשה · עצורה ולא מפורשה · זאת חקת הפרשה · בכל שנה מתפרשה : לבעלי אסופות · חידותיה

חֲשׁוּפוֹת ׳ וְכָל צְרוּרוֹת כְּסוּפוֹת ׳ דִּקְדּוּקֶיהָ סְפוּת : עֲרוּכָה וּשְׁמוּרָה ׳ קְצוּבָה וּגְמוּרָה ׳ דְּרוּשָׁה וַאֲמוּרָה ׳ בְּקַלָּה וַחֲמוּרָה : זִיְּנָהּ לְעָנָיו ׳ בִּפְנִינֵי מְעוֹנָיו ׳ וְהִגִּיהַּ עֵינָיו ׳ בְּפוּץ מַעְיָנָיו : רָעַד כְּהִסְכִּית טַעַם תְּחִלַּת מִשְׁנָתָהּ ׳ פָּרָה בַּת שְׁתַּיִם עֶגְלָה בַּת שְׁנָתָהּ : בְּצַר צִיר תֵּתַן כְּקֶשֶׁב שְׁמוּעָתָהּ ׳ נָא מֶנִּי יָפְרָה מוֹרָה הֲלָכָה לְשַׁעְתָּהּ ׳ יָדַע בָּהּ הֲלִיכוֹת וְשִׁנּוּן הֲלָכוֹת ׳ אֵלֶּה הַנֶּעֱרָכוֹת ׳ וְאֵלֶּה הַמִּתְהַלְּכוֹת ׳ רְאִיָּתָהּ אֵיךְ לַחֲזוֹת ׳ דָּמָהּ אֵיךְ לְהַזּוֹת ׳ בְּאוֹרָהּ מְלַהֲבוֹת ׳ לַחֲווֹת לְמִי זֹאת : בְּדִבּוּר אֱמוֹר אֶל הַכֹּהֲנִים שָׁנָה עוֹז פָּנָיו ׳ שָׁב וַיַּעֲרוֹךְ זֹאת לְפָנָיו וְהֵאִיר עֵינָיו : יַעַן כְּנֶאֱמַר לוֹ וְלָקְחוּ לַטָּמֵא ׳ פַּלָּצוּת בְּעִתָּתוֹ וְשָׁת מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא : קוֹשְׁטְ אִמְרֵי פָרָה ׳ כָּל טָהוֹר מְטַמְּאָה ׳ וְאֵיךְ הִיא תַּעֲבִיר רוּחַ הַטֻּמְאָה : לוֹ הִגִּיד אֵל חֻקָּה חֲקָקְתִּי ׳ וּמַה תְּיַגַּע לֵידַע ׳ עֲמוּקָה מִשְּׁאוֹל מַה תֵּדַע : יָבֹא אֵפֶר פָּרָה ׳ לְהַלְבִּין טִנּוּף בֶּן פָּרָה ׳ הֱיוֹת כַּפָּרָה ׳ לְסוֹרֵרָה כְּפָרָה : חִזּוּן רָמַז בְּוְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָרָה ׳ הֱיוֹת פָּרָתוֹ מוּתְמֶדֶת ׳ שֶׁכָּל הַפָּרוֹת כָּלוֹת וְשֶׁלְּךָ לָעַד עוֹמֶדֶת : אל נא וכו׳

לְטַהֵר טְמֵאִים ׳ לְטַמֵּא טְהוֹרִים ׳ בְּאוֹמֶר קָדוֹשׁ :

אִמְרָה סְגוּנָה וּצְרוּפָה ׳ בְּדוּלָה בְּדָתָהּ מֵעֲרוּפַת : גְּדֵלָה כְּרַעֲנָן לִתְרוּפָה : דְּרוּשָׁה בְּזִקּוּק שִׁבְעָה מִשִּׁבְעָה ׳ הַזָּיוֹת טְבִילוֹת וְכִבּוּסִים שִׁבְעָה ׳ וּפָרוֹת וְכֹהֲנִים טְהוֹרִים וּטְמֵאִים שִׁבְעָה : זִקְנֵי גָזִית תְּמִימִים מִמּוּם ׳ חֲבוּאֶיהָ יְבַקְּרוּ לְבַל תְּהִיוֹת בָּהּ מוּם ׳ טְהוֹרָה תִּהְיֶה לַאֲדְמוּת כְּמִמּוּם : יַעֲשֶׂה מֵהוֹן כֹּהֵן כֶּבֶשׁ פָּרָה כִּפָּה מוּל אֹטֶם בְּהוֹד תִּפְאָרָה ׳ לְהוֹצִיא בָהּ תְּמִימָה חֵטְא תַּמָּה מְפִירָה : מְסַעֲדָיו אִתּוֹ יָצְאוּ לְהַר הַמִּשְׁחָה ׳ נָחַץ טְבוּל שֵׁנִית עֲבוּר כּוֹרָה שׁוּחָה ׳ סִדֵּר מַעֲרֶכֶת וְלֹא שָׁהָה : עָמַד מִקֶּדֶם וּפָנָיו לַמַּעֲרָב ׳ פָּרָה שָׁחַט וְדָם לֹא עֵרַב ׳ צָת בָּהּ

חריות

חֲרִיוֹת וּמוּקָדִים הֲרֵב: קָם מוּל שַׁעַר אֵיתוֹן וְדַם שֶׁבַע יַזֶּה ׃ רַעֲנָן אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי יְחַזֶּה ׃ שָׁמַע לְכָל עֵץ אֶרֶז זֶה וְאֵזוֹב זֶה: תִּרְגְּלָה וְחִלְּקָהּ לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים ׃ כָּל מִשְׁמָרוֹת מִנָּה מְחַלְּקִים ׃ תְּבוּנָה לְמִשְׁמֶרֶת עַד נְקוּקִים יְקִים: לטהר וכו׳

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:

אֵין לְשׂוֹחֵחַ עוֹצֶם נִפְלְאוֹתֶיךָ ׃ אֵין לְהַגִּיד חֵקֶר דָּתוֹתֶיךָ ׃ אֵין לְהָבִין תּוֹקֶף מִפְעֲלוֹתֶיךָ ׃ אֵין לְפַעֲנֵחַ עוֹמֶק פְּלָאוֹתֶיךָ ׃ אֵין לַעֲמוֹד עַל סִפֵּן מִדּוֹתֶיךָ ׃ אֵין לַחֲקוֹר סוֹד חִידוֹתֶיךָ ׃ וְאֵין לְהַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלּוֹתֶיךָ ׃ אֵין לְגַלּוֹת סוֹד עֵדוֹתֶיךָ: הַמְּפוֹרָשׁוֹת סְתוּמוֹת ׃ הַגְּלוּיוֹת עֲלוּמוֹת ׃ הַמְּבוֹאָרוֹת חֲתוּמוֹת ׃ הַמְּשֻׁנָּנוֹת עֲצוּמוֹת ׃ הַחֲקוּקוֹת רְשׁוּמוֹת: הַחֲסֵרוֹת מְיוּתָּרוֹת ׃ הָאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת ׃ הַשְּׁחוֹרוֹת צְחוֹרוֹת ׃ הַחֲשׂוּפוֹת אֲטוּרוֹת ׃ הַפְּרוּטוֹת אֲצוּרוֹת ׃ הַכְּלוּלוֹת עֲצוּרוֹת ׃ הַקַּלּוֹת חֲמוּרוֹת ׃ מוֹצִיא מַזָּלוֹת יְקָרוֹת ׃ מַתִּיר מֵאֲסוּרוֹת מֻתָּרוֹת ׃ נוֹתֵן מִטְּמֵאוֹת טְהוֹרוֹת: מִן הַחֵלֶב שׁוּמַן הַלֵּב ׃ מִן הַדָּם טְחוֹל הַדָּם ׃ וּמִבָּשָׂר בְּחָלָב כְּחַל הֶחָלָב ׃ מִכִּלְאֵי בְגָדִים תְּכֵלֶת בְּסָדִין ׃ מֵאֵשֶׁת אָח יְבוּם הָאָח ׃ מֵאֵשֶׁת אִישׁ יְפַת תֹּאַר לָאִישׁ ׃ מִטְּמֵאַת נִדָּה טָהֳרַת בְּתוּלֵי אִשָּׁה: מֵהֶתֵּר אִסּוּר ׃ וּמֵאִסּוּר הֶתֵּר ׃ כְּטָמֵא טָהוֹר ׃ וּמִטָּהוֹר טָמֵא ׃ בַּהֶרֶת מְמוּעָט תְּטַמֵּא ׃ פָּרְחָה בְּכֻלּוֹ עוֹד בַּל תְּטַמֵּא ׃ הַמֵּת בְּבַיִת אֵינוֹ טָמֵא ׃ יָצָא מִמֶּנּוּ אוֹתוֹ מְטַמֵּא ׃ שְׂעִיר יוֹם כִּפּוּר מְכַפֵּר עַל כָּל טָמֵא ׃ וְכָל מַעֲסִיקָיו בְּגָדִים מְטַמֵּא: פָּרָה אֲדֻמָּה עוֹשֶׂיהָ מְטַמְּאָה ׃ וְהִיא עֲשׂוּיָה לְטַהֵר כָּל טְמֵאָה ׃ וַאֲפָרָהּ נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה ׃ וְהִיא מְטַהֶרֶת אֲבִי אֲבוֹת הַטֻּמְאָה: בְּכֵן אֵין לְהָבִין סוֹד תּוֹרָתֶךָ ׃ וְלֹא זִקּוּק אִמְרָתֶךָ ׃ וְלֹא צֵרוּף גְּזֵרוֹתֶיךָ: בְּכֵן אֵין לְהָמִיר ׃ וְלֹא לְהַתְמִיר ׃ אֵין לְהַרְהֵר ׃ וְלֹא לְהִתְהַר ׃ אֵין לֵידַע ׃ וְלֹא לְיַדֵּעַ ׃ עֲמוּקָה מִשְּׁאוֹל

מַה תֵּדַע ׃ נָעוּ מַעְגְּלוֹתֶיהָ לֹא תֵדָע : זוּ בַּאֲמִירָה ׃ וְזוּ בִּגְזֵרָה ׃ זוּ בַּאֲסִיפָה ׃ וְזוּ בַּהֲסִיפָה ׃ זוּ בִּנְשִׁיקָה ׃ וְזוּ בִּתְשׁוּקָה ׃ זוּ בִּכְבִישָׁה ׃ וְזוּ בְּהַפְרָשָׁה ׃ זוּ בִּדְרִישָׁה ׃ וְזוּ בַּחֲרִישָׁה : וְכָל אִמְרָה הֶחָקוּק בָּהּ חֻקָּה ׃ אֵין לְהַרְהֵר וְלוֹמַר עַל מַה נֶחְקְקָה ׃ שֶׁכָּךְ נִתְּנָה בִּנְשִׁיקָה ׃ וְכֻלָּם נְכוֹחִים לַמֵּבִין ׃ וְכָל הַמַּשְׂכִּיל יָבִין ׃ חוּץ מִטַּעֲמֵי פָּרָה שֶׁאֵין לְהָבִין ׃ וְכָל חֲכַם לֵב יָדַל מִבִּין ׃ חֲפָצֶיהָ אֵין לְהָבִין : וּבְשֵׁמוֹת תְּעוּדָה הִיא נְקוּבָה ׃ לְכָל קָרְבָּן שַׁי לֹא שֶׂה ׃ שֶׁהֵם זְכָרִים וְהִיא נְקֵבָה ׃ לְטַהֵר שִׁמְצַת עֵגֶל תּוֹעֵבָה ׃ הֵם הֵמִירוּ כָּבוֹד בְּבֶן פָּרָה ׃ וְסָרוּ בוֹ כְּפָרָה ׃ תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא פָרָה ׃ וְתִהְיֶה לָעָם כַּפָּרָה : הֵם הֶאְדִּימוּ בוֹ פָּנִים ׃ וְאָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים ׃ תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר הִיא אֲדֻמַּת פָּנִים ׃ וּבָהּ צַח וְאָדוֹם יִשָּׂא פָּנִים : הֵם חֲרָטוּהוּ הֱיוֹת צָג כִּתְמִים ׃ וּבָהּ חֻיְּבוּ מִהְיוֹת תְּמִימִים ׃ תָּבֹא אִמּוֹ תְּמִימַת תְּמִימִים ׃ וּבָהּ יְטַהֵר תַּמָּה הַצּוּר תָּמִים : הֵם שִׁחֲתוּ לְפֶסֶל כָּל מוּם ׃ וְנֶעֶנְשׁוּ בוֹ הֱיוֹת בַּעֲלֵי מוּם ׃ תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר אֵין בָּהּ מוּם ׃ לְהַדִּיחַ דְּמֵי יָפָה וְאֵין בָּהּ מוּם : הֵם זָמְמוּ בְּעֵגֶל לִמְעוֹל ׃ וַיִּזְבְּחוּ לוֹ וַיִּפְרְקוּ עוֹל ׃ תָּבֹא אִמּוֹ אֲשֶׁר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עוֹל ׃ וְתִנָּתֵן עַל שִׁכְמָם כְּעוֹל : הֵם נִקְהֲלוּ עֲבוּרוֹ אֶל כֹּהֵן ׃ וְאָנַף בְּהַשְׁמִיד אִישׁ מִכַּהֵן ׃ תָּבֹא אִמּוֹ וְתִנָּתֵן לַכֹּהֵן ׃ וִיכַפֵּר בָּהּ עֲוֹן כֹּהֵן : וּכְמוֹ בָּאֵשׁ נִשְׂרַף ׃ כֵּן בָּאֵשׁ תּוּשְׂרַף ׃ וּכְמוֹ טוּחַן וְהוּדַק עַד עָפָר ׃ כֵּן תּוּדַק וְתֵעָשֶׂה עָפָר : וּכְמוֹ הוּשְׁלַךְ עֲפָרוֹ אֶל הַמַּיִם ׃ כֵּן תּוּשְׁלַךְ אֶפְרָהּ אֶל הַמַּיִם : וּכְמוֹ נָפְלוּ בוֹ שְׁלֹשֶׁת אַלְפֵי יוֹשֶׁר ׃ כֵּן יִפְּלוּ בָהּ שְׁלֹשֶׁת מִינֵי כוֹשֶׁר : וּכְמוֹ טִנֵּף עַם טָהוֹר ׃ כֵּן תְּטַמֵּא בְּמַגָּע כָּל טָהוֹר : וּכְמוֹ טִהֵר עַם בּוֹ נִטְמָא ׃ כֵּן תְּטַהֵר אִישׁ אֲשֶׁר נִטְמָא : וּכְמוֹ פִּזֵּר פִּשְׁעוֹ לְכָל דּוֹר שָׁמוּר לְחַטָּאת ׃ כֵּן תְּהֵא לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי חַטָּאת : לְהַדִּיחַ דָּמִים ׃ לְכַבֵּס

כתמים

כתמים · לנקות טנופים · להרחיץ צואים · להלבין חטאים ·
לטהר טמאים · לקדש קדושים · להצדיק עמוסים · בעץ ארז
לענפים כארז · באזוב לנדכאים כאזוב · בשני לשפתותיה
כשני · בתולעת לאל תיראי תולעת · לבל יתגאה מתגאה כארזי
שאם לא ימך כאזוב ויחשב כתולעת · לא יטהר באזוב ובשני
תולעת · ואם לא ישפוך לב כמים · לא יטהר בזריקת מים · ומה
יתגאה חציר יבש · נוכח אש אוכלה אש : ומה יעוז ציץ גאה ·
נוכח אל גאה גאה : והוא רוכב שחקים בגאוה · גאה על גאים ·
מתנשא על נשאים · ומתגאה כארז על מתגאים · ועניו כאזוב
על נדכאים · וצר בעולמו חמשה מיני גאים · שור בבהמה ·
אריה בחיה · נשר במעופפים · ארז בעצים · ואדם בכלם · ומלך
מתגאה על כלם · לבש גאות מכלם : חקקם בכס שביבי אש ·
ארבעה בכס מעלה · ואחד בכס מטה · כי כס מעלה מכון כנגד
כס מטה · וכל אשר יש במעלה יש במטה · כסא מול כסא · היכל
מול היכל · מקדש מול מקדש · זבול מול זבול · מזבח מול מזבח ·
בנים מול בנים · עבדים מול עבדים · מלאכים מול מלאכים ·
משרתים מול משרתים · צבאות מול צבאות · כרובים מול
כרובים · אלפים מול אלפים · רבבות מול רבבות · קדושים מול
קדושים · מחנות מול מחנות · מעריצים מול מעריצים ·
מקדישים מול מקדישים · וקדשה לקדוש משלשים: ככתוב וכו׳

יוצר לפרשת החודש

החזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע ומגן :

מסוד חכמים ונבונים · ומלמד דעת מבינים · אפתחה
פי בשיר ורננים · להודות ולהלל פני שוכן מעונים :

אתית עת הודים כנגעה · באחת ועשר פוט נגעה · גישת

צִקּוֹן מַכְפֵּל כְּפְגָעָה · דִּלֵּג פַּעַם וְזֹאת רְגִיעָה : הִשְׁגִּיחַ עוֹפֶר מֵחֲרַךְ אֲרֻבּוֹת · וְחִתֵּל אֹרֶךְ בְּתֻבָּם תַּעֲרוּבוֹת · זְמַן קֵפֶץ עֲשׂוֹת רַבּוֹת · חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים לְהַרְבּוֹת : טָס וַיֵּדֶא וְעִדָּן שָׁנָה · יָקֵץ כְּיָשֵׁן וְעַר כְּמִשְׁנֶה : חזן כָּסַף וְדָפַק בִּפְתָחֵי יְשֵׁנָה · לְחַפְּשָׂהּ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה :

לִי עוֹד תִּגְנוֹן · בִּפְסוֹחַ וְגָנוֹן : חזן בִּגְוֹנֶנְךָ לְכָנוֹן · בִּמְגִנַּת יִנּוֹן : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם : אתה גבור עד להחיות מתים

מְרִימֵי עוֹל עֶגְלָה לְהַלְאוֹת · מִכְּאֵב הֶגֶת לְהֵרָאוֹת אוֹת · נָאֲקָה הֶחִישָׁה קֵץ הַפְּלָאוֹת · נֶחֱצוּ לְמָאתַיִם וְעֶשֶׂר אַרְבַּע מֵאוֹת · שֶׂה הַמְסֻבָּךְ לַעֲקֹד צוּר · סִיֵּם זִכְרוֹ בְּפֶקֶד נָצוּר · עֲמוּסִים כְּאֶתְיוּ לְעֵת בַּצּוּר · עֲדָיִמוֹ לְשַׁי יְהֵא עָצוּר : פֶּלֶא עֲשׂוֹת נֶגֶד אָבוֹת · פֶּץ מִבְּעָשׂוֹר לְאָסְרוֹ בַּעֲבוֹת : חזן צְלִיַּת יַרְדֵּן בּוֹ לְהִתְאַוּוֹת · צְפִיַּת שֶׂה לְבֵית אָבוֹת :

לְךָ עוֹד נַקְשִׁיבָה · מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה נִשְׁאֲבָה : חזן שָׂשׂוֹן יִשְׁעֲךָ לָנוּ הָשִׁיבָה · וּבִתְחִיַּת גֶּשֶׁם נֶחְשְׁבָה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים :

קִירַת עֲלִיַּת עֵקֶד · הִיא נִצְּבָה בְּפֶקֶד · תְּוִיכַת בְּתֵרֵי שָׁקֵד · רִשְׁפֵּי לוּד לְיַקֵּד : רָחַשׁ יְשֵׁנִים כְּעֶרֶב · דָּם תְּבוּסָה כְּעֶרֶב קֵץ חָשׁ וְקָרַב · לְעוֹרֵר בְּתַנִּין קְרָב : שֵׁמַע מִכְסַת פְּסָחִים · אֲשֶׁר כָּסּוּ פְּסוּחִים · הִיא צִמְּתָה כִּסְלוּחִים · לְהַצִּיתָם כְּקוֹצִים כְּסוּחִים : תְּרָפִים כְּדֵי לְמַעֵט · מְנוּיֵי מְתֵי מְעַט : חזן תְּוֹקֶף הַדְרַת מֶלֶךְ מִלְּהִמָּעֵט · הוֹרַשְׁם לְהִמָּנוֹת בְּנוֹאַם יִמְעַט :

הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם לִשְׁמוֹר · בְּסֻכָּם אֲסוּפֵי הַר מוֹר · וְאִתָּם אַל יִגְמוֹר · שְׁלֹשֶׁת אוֹתוֹת בּוֹ לִשְׁמוֹר : דּוֹרֵשׁ זֶה חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ · לְאוֹת וּלְמוֹפֵת קָדְשׁוֹ : חזן יְדִידֵי עַם קְדוֹשׁוֹ · הוֹשִׁיעָה לוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ :

הֲדוֹם מִגַּר נְזוּד עֶרֶשׂ · כְּהַיּוֹם הַזֶּה יְחַדֵּשׁ בְּגֹדֶשׁ :
חוּן וְנוֹבִיל שַׁי בְּקֹדֶשׁ · בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ :

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ :

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

רַבּוֹת עָשִׂיתָ וְחִשַּׁבְתָּ וְסִפַּרְתָּ · מִפְּעֻלּוֹתֶיךָ פְּעוּל בְּסֵהַר סִפַּרְתָּ · לְאוֹתוֹת וּלְמוֹעֲדִים חֲבָלוֹ שִׁפַּרְתָּ · לִתְקוּפוֹת וּמַחֲזוֹרוֹת קִצּוֹ צִפַּרְתָּ · לַאֲלָפַיִם וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְאַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה וְמַנּוּ בֵּאַרְתָּ · וּבִתְשַׁע מֵאוֹת עִבּוּרִים עָדָיו עִבַּרְתָּ · וְהַיּוֹם הוֹרֵיתָ לְעַם אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ · לָכֵן עַל כָּל חֹדֶשׁ חָדְשׁוֹ הִגְבַּרְתָּ · סִפְּרוּ בְּקָרְתָּ · קִצְבּוֹ חֲקַרְתָּ · גִּלּוּ הִקְרֵיתָ · פִּלְאוּ סִקַּרְתָּ · מוֹעֲדוֹ יִקַּרְתָּ · וּבוֹ יִקַּרְתָּ וְנִתְיַקַּרְתָּ :

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

אֲבִי כָּל חוֹזֶה · חָל בּוֹ בְּמַחֲזֶה · כְּנֶאֱמַר לוֹ חֲזֵה · תַּבְנִית הַחֹדֶשׁ הַזֶּה : לְהָבִין קֶצֶב מוֹלַדְתּוֹ · מִתְּחִלָּתוֹ וְאֹרֶךְ מְלֵאָתוֹ · עַד תַּכְלִיתוֹ : עִמְּתוֹ לְהַרְאֵהוּ · וְלֹא הִכִּיר מַרְאֵהוּ · עַד בְּאֶצְבַּע הֶרְאֵהוּ · אָז בָּן וְרָאֵהוּ : זוֹהַר לְשָׁעוֹת שֵׁשׁ · תָּאֳרוֹ לְהִתְאַשֵּׁשׁ · פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ · כָּל עַיִן יְעַשֵּׁשׁ : רוֹאָיו לְבַקֵּר · עֵדָיו לַחְקֹר · מַאֲמִירָיו לְיַקֵּר · סְמוּרָיו לְעַקֵּר : בְּמֶדֶד לוֹ שִׁעֵר · עָבְיוֹ אֵיךְ לְשַׁעֵר · עַד שְׁטִיפַת שֵׂעָר · וְקִבְּלוּ יוֹשְׁבֵי שַׁעַר : יָדְעוּ תְבוּנָה · לְחַוּוֹת לְאוֹם נְבוֹנָה · לְהוֹרוֹת לְיוֹדְעֵי בִינָה · עֶרֶךְ לְבָנָה : רְגָלִים לְיַשֵּׁב · זְמַנִּים לְחַשֵּׁב · בְּעִבּוּר אֵיךְ לְיַשֵּׁב · וְסוֹד מַה לְהַקְשֵׁב : בְּפָנָיו צִוּוּ אֵלַי קֹדֶשׁ · לְהָעִיד עֵדוּת חֹדֶשׁ · וְאֵל נַעֲרָץ בְּקֹדֶשׁ · כְּמַקְדִּישֵׁי חֹדֶשׁ : יָהּ בְּדָקָם לְעֵינוֹ · וְעֵדוּתָם דִּקְדֵּק בְּמַחֲנוֹ · וְהַכֹּל צִוָּהוּ בִּמְעוֹנוֹ · מְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ : קֵץ מוֹלַדְתּוֹ חָל לְהַקְצוֹת · בְּיוֹם רְבִיעִי בְּחֲצוֹת · וְעַד שְׁלֹשִׁים מְרוּצוֹת · לֹא נִכַּר בְּחוּצוֹת · לְאָה צִיר וּפָחַד : וְיָתֵר מְעַט לְעֵת

סִפּוּר אֶחָד ׳ וְצוּר פֶּץ לוֹ וַיִּחַד ׳ מֵעֶרֶב וְעַד עֶרֶב מָנוֹת אֶחָד׃ יַלְדוּת חֶרֶס. וְסִדֵּר בּוֹ בְּיוֹם חֶשְׁבּוֹן מְצוֹ ׳ וּבִתְחִלַּת בְּרִיָּתָם בְּחִלּוּן אֶחָד נִמְצָאוּ׃ חוֹז רֵעִים כְּנִתֵּן לָמוֹ כְּמָסוֹרֶת אִמְּצוֹ ׳ לַחֲשֹׁב לְעַבֵּר וּלְקַדֵּשׁ סִפּוּרוֹת כְּמָצְאוּ׃

אֵל נָא לְעוֹלָם תֻּעֲרָץ ׳ וּלְעוֹלָם תֻּקְדָּשׁ ׳ וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים תִּמְלוֹךְ וְתִתְנַשֵּׂא ׳ הָאֵל מֶלֶךְ נוֹרָא מָרוֹם וְקָדוֹשׁ ׳ כִּי אַתָּה הוּא מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים ׳ מַלְכוּתוֹ נֶצַח ׳ נוֹרְאוֹתָיו שִׂיחוּ ׳ סַפְּרוּ עֻזּוֹ ׳ פָּאֲרוּהוּ צְבָאָיו ׳ קַדְּשׁוּהוּ רוֹמְמוּהוּ ׳ רֹן שִׁיר וָשֶׁבַח תֹּקֶף תְּהִלּוֹת תִּפְאַרְתּוֹ׃

חזן וקהל רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם ׳ לִפְסוֹחַ עֲלֵיכֶם ׳ לְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹכְכֶם ׳ קָדוֹשׁ׃

חזן וקהל לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן ׳ נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן ׳ לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן ׳ קָדוֹשׁ׃

אָדוֹן מִקֶּדֶם תִּכְּנוֹ רֹאשׁ־בֵּינוֹ לֹא גָל בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹת רֹאשׁ ׳ גִּלָּהוּ תְּחִלָּה לָכֶם לִדְרוֹשׁ׃ דּוֹרֵשׁ לְהַשְׁווֹת בּוֹ גֵּיהַּ וְאִישׁוֹן ׳ הוּפְלָא מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן ׳ וְלֹא הוּמְסַר לְאָדָם הָרִאשׁוֹן׃ זְמַן עֶדְנָה בּוֹ בְּשׂוֹרָה ׳ חָנוּט לְקִצּוֹ עָקוּד לְמוֹסֵרָה ׳ טַפְיָה בְּבֵן בּוֹ בְּשָׂרוֹ בְּשׂוֹרָה׃ יָרֵחַ אֲשֶׁר לֹא פִּעֲנַח לָרִאשׁוֹנִים ׳ כְּמוּס לִצְפּוֹן חֳדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים ׳ לְרֹאשׁ הוּשַׂם לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים׃ מוֹעֲדִים מְזֻמָּן לִנְדְגָּלִים ׳ נוֹעָדִים בּוֹ עֵינֵימוֹ צִירֵי רוֹגְלִים ׳ סִפּוּר הוּא לִמְלָכִים וְלִרְגָלִים׃ עִבּוּר מְעַבְּרִים לְשָׁמְרוֹ בְּמוֹעֲדוֹ ׳ פֶּרַח וְאָבִיב תְּקוּפָה בָּם לְוַעֲדוֹ ׳ צִיּוּן שְׁלָשְׁתָּם יְצָרְפוּ לְסַעֲדוֹ׃ קִדֵּשׁ בְּרֹאשׁוֹ וּשְׁלִישׁוֹ חֶצְיוֹ וְרֻבּוֹ לִשְׁמוֹר ׳ לְקַדֵּשׁ לָקַחַת לְחָגֵג לִקְצוֹר וְלִגְמוֹר ׳ רָשַׁם בְּכָל דּוֹר ׳ שָׁמִיר הוּא לְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר׃ שְׁמִירַת שְׁלִישׁוֹ בַּיַּרְדֵּן עָמְדָה ׳ שַׁלְהֶבֶת חֶצְיוֹ שְׁאוֹן פּוּל הַשְׁמִידָה ׳ תְּשׁוּעַת קְצִירוֹ יְמִינֵי הֶעֱמִידָה׃

לָכֶם הוּא רִאשׁוֹן ׳ נְצוּרֵי כְּאִישׁוֹן ׳ לְהַעֲרִיץ לָאֵל אַחֲרוֹן וְרִאשׁוֹן ׳ קָדוֹשׁ׃

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ:
הוּא נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְנוּאֲמוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
וּמוֹעֲדוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאִוּוּיוֹ נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
וְנוֹחֲלָיו נִקְרָאוּ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְאוֹיְבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
וְאֹהֲבָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · וְגוֹאֲלָם נִקְרָא רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
הִנֵּה הָעֵת יָבֹא בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · בְּקֵץ אֲשֶׁר הוּא רֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · לַעֲבוֹר בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְכוֹנֵן נָכוֹן בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
וְאִתּוֹ נוֹצַר בְּרוּתַ רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְקַעֲקֵעַ שְׂרִידֵי עֲמָלֵק רֹאשׁ
וְרִאשׁוֹן · לְעוֹרֵר צוּרִים הַחֲצוּבִים בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לִפְעוֹל
חֲדָשׁוֹת בְּרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן · לְרַצּוֹת חִדּוּשׁ תְּשׁוּרַת רֹאשׁ וְרִאשׁוֹן ·
לְהוֹבִיל בּוֹ שַׁי לְרֹאשׁ וְרִאשׁוֹן: וְעוֹד בַּל יִזָּכְרוּ רִאשׁוֹנִים · כִּי
יִתְחַדְּשׁוּ חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים · פְּלָאִים מִפְּלָאִים מְשַׁנִּים · וְיָקִיצוּ
כָּל יְשֵׁנִים · מְהַלְלִים וּמְשׁוֹרְרִים שִׁירִים מְשִׁירִים מְשַׁנְּנִים: וְלֹא
יֹאמְרוּ עוֹד אֲשֶׁר הֶעֱלָה בְּנָבִיא · כִּי אִם חַי יְיָ אֲשֶׁר הֶעֱלָה
וַאֲשֶׁר הֵבִיא · וְאָז אַל יִשְׁאַג כְּלָבִיא · לַעֲרוֹךְ קָרְבִּי · חֲדָשׁוֹת
לְהָבִיא · בְּיַד אִישׁ נָבִיא · מִשֵּׁבֶט לֵוִי · לְהָשִׁיב לְבָבִי · לְחַדֵּשׁ
קִרְבִּי: וְיַצְמִיחַ צֶמַח נָקוּב שִׁבְעָה · וְאִתּוֹ יִהְיוּ רוֹעִים שִׁבְעָה ·
וְיִתְחַדְּשׁוּ לְאוֹם דְּבָרִים שִׁבְעָה · וְיִתְכַּפֵּה מֵהֶם שָׁבוּעִים שִׁבְעָה:
וְיָשׁוּב וְיִגָּלֶה לְעַם קְדוֹשִׁים · אֲשֶׁר עִמּוֹ יִהְיוּ מְקֻדָּשִׁים · וְלֹא
לְעֶדְרֵי צֹאן קָדָשִׁים · עַד קֵץ שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים · עַד בֹּא רִאשׁוֹן
לְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים · וְאָז יֵרָאֶה לַעֲדַת קְדוֹשִׁים · הַנִּשְׁאָרִים מֵעוֹל
קְדֹשִׁים · וְיֵרָאֶה לָמוֹ אוֹתוֹת חֲדָשִׁים · לְחַדֵּשׁ שָׁמַיִם הַחֲדָשִׁים ·
לִמְשׁוֹחַ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים · לִפְתּוֹחַ דֶּלֶת לִקְדוֹשִׁים · בְּשַׁבָּתוֹת
וּבָחֳדָשִׁים: וְאָז יְצַוֶּה חִדּוּשׁ עֲבוֹדַת חֹדֶשׁ · מַה לְּהַעֲלוֹת
בְּרֹאשׁ כָּל חֹדֶשׁ · וַעֲבוֹדַת רִאשׁוֹן כָּל חֹדֶשׁ · הִיא תַקְדִּים
תְּחִלָּה לְכָל חֹדֶשׁ · כִּי כְמוֹ הָיָה רֹאשׁ לְכָל חֹדֶשׁ · כֵּן יִהְיֶה

יוצר לפרשת החודש

ראש לכל חדש : ותעשה בו חדשה · לבראת ארץ חדשה · להנתן דעה חדשה · לכרות ברית חדשה · להבראות בריה חדשה · להתחדש רוח חדשה · להוביל בו שי מנחה חדשה : וחמה ולבנה תתחדש · ואורם שבעתים יתחדש · שתים בשנה יתחדש · ויצמצם שכינתו בתוך שער החדש · ויקרא לו שם חדש · כשם העיר מיום המקדש · וינתן לעם לב חדש · לשורר בפיהם שיר חדש · שיר מפואר ומחדש · על כל שיר מהלל ומקדש : כי שירי אראלים · אשר שיר ותשבחות מהללים · לפני שיר זה לא חלים · ונצוח אלים · אשר קול המולה צוהלים · לפני שיר זה לא ממללים : ורנן גלגלים · אשר אם הורשו כל גוללים · לפני שיר זה לא כוללים : ואימת כרובים · אשר הם צנים כמו רובים · לפני שיר זה לא מרבים : והדרת אופנים · אשר הם מרבעי פנים · לפני שיר זה לא סופנים : והמון גדודים · אשר הם הוד אל מגידים · לפני שיר זה לא נאגדים : וסוד עירין · אשר כעין קלל בוערים · לפני שיר זה לא מפארים : ורגש קדישין · אשר לבקרים מתחדשים · לפני שיר זה לא מקדישים : ונהם שנאנים · אשר טעמם לא משנים · לפני שיר זה לא משננים : ופחד שרפים · אשר ברגע כל שורפים · לפני שיר זה לא רופפים : כי כל מחנות משרתים קדושים · משרתיו יהו מקדישים : וגם המון צבא מלאכים · מנעימים יהו ממליכים : ומרוצות חיל זקים · כחם יהו מחזקים · וזיו משלחת ברקים · פניהם יהו מבריקים : וחוצה למו הוים · מתעלסים באהבים · ועד מחיצתם לא באים : באשם נלהבים · ובנחלתם נבוים · ובפארם הם נאלמים : ועת כי יתחילו יחישו · ועת כי יתחילו יחילו · ועת כי יגמורו יעריצו · ועת כי יחישו יקדישו · ועת כי

יוצר לפרשת החודש

יִשְׁתּוֹקְקוּ יְשַׁלֵּשׁוּ • קְדֻשָּׁה מְשֻׁלֶּשֶׁת : ככתוב על יד נביאך וכו׳

מוסף לפרשת החודש

הש״ץ חוזר התפלה עד מלך עוזר ומושיע ומגן :

רִאשׁוֹן • אִמַּצְתָּ לְפֶרַח שׁוֹשַׁנִּים • אִמּוּץ לְעוֹרֵר מֵרְדָם יְשֵׁנִים • בְּזָכְרְךָ בְּרִית רִאשׁוֹנִים • בְּצָפוּן חֲדָשִׁים וְגַם יְשָׁנִים • גָּלוּתוּ בְּדַת שְׁנוּנִים • גָּזַר רֹאשׁ לְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים : חזן אַרְבָּעָה רָאשֵׁי שָׁנִים בְּמַחֲזֶה • בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לְהִתְוַזֶּה • כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה • לְגוֹנְנֵנוּ בְּמָגֵן בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם : אתה גבור עד להחיות מתים

לְצִיּוֹן • דְּרוֹר תָּשִׁית בּוֹ קִפּוּת • דְּבַר אוֹר וְקָרוֹת לְקִפּוּת • הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר יְשׁוּעוֹת בּוֹ מַקִּיפוֹת • הַחוֹסִים בּוֹ מִתְקִיפוֹת • וּמְגִנּוּ מִתְּחִילוֹת וּתְקוּפוֹת • וְעַד רֹאשׁ לְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת : חזן אַרְבַּע תְּקוּפוֹת בַּשָּׁנָה • תְּחַדֵּשׁ אוֹרָם כְּבָרִאשׁוֹנָה • כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא • הַחֲיֵנוּ בְּגֶשֶׁם בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים : נעריצך לדור ודור עד וקדוש אתה

הִנֵּה • זֶה בָּא לְפִרְקִים • זְמַן לִגְאוֹל רְצוּצִים מֵאֲרָקִים • הַחֹדֶשׁ אֲשֶׁר רְבִיבִים בּוֹ מְרִיקִים • חַשְׁרַת מַיִם לְמַלֹּאת רֵקִים • טִיעַת לְרַוּוֹת וִירָקִים • טְלָאִים בּוֹ לְהָקִים • בְּאַרְבָּעָה פְּרָקִים : חזן אַרְבָּעָה פְּרָקִים כְּבַמַּחֲזֶה • בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לְהִוָּזֶה • כַּאֲשֶׁר שְׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה • וְנַעֲרִיצְךָ קָדוֹשׁ בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל הַקָּדוֹשׁ :

תכנת שבת וכו׳ עד מקדשי שמך (ובר״ח אתה יצרת עד קבעת) :

הִנָּם • יָמִים הַמְבוֹרָכִים • יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בְּאִבָּם פּוֹרְכִים • כֹּחַ תֵּת בַּאֲבִיבִים רַכִּים • כַּרְמֶל לְהַקְלִיא אָבִיב פְּרוּכִים • לְשַׁנֵּן מַבְּעָלוֹת מִצִּיץ מְחָרְכִים • לְפָנָיו קוֹרְאִים עִנְיַן אַרְבָּעָה

ערכים

עֲרָכִים: חזן אַרְבָּעָה עֲרָכִים אֲשַׁנְנָה · סִפּוּר מִסּוֹת פִּרְחֵי שׁוֹשַׁנָּה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא · עַנְּגֵנוּ בְּנוֹפֶשׁ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת (לשר"ח וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים): רצה עד לציון ברחמים

וְלִירוּשָׁלַיִם · מוֹפֵת הוּחַק בּוֹ כַּסּוֹת · מַעְיַן כָּל חַי לְהִתְכַּסּוֹת · נְקָמוֹת אֲשֶׁר בְּלֵב מְכֻסּוֹת · נִתְכְּנוּ בְּמוֹעֵד זֶה הֱיוֹת טְכוּסוֹת · שֶׂה לְבֵית אָבוֹת מְנוֹת בְּמִכְסוֹת · סַבּוֹת עָלָיו עָסִים אַרְבַּע כּוֹסוֹת; חזן אַרְבַּע כּוֹסוֹת כְּבַמַּחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · רְצֵנוּ כְּשַׁי בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר שְׁכִינָתוֹ לְצִיּוֹן: מודים עד ועזרתנו סלה

מְבַשְּׂרֵיעֶם זָכִיּוֹת·עֲצוּרִים לְהַעֲלוֹת מִצּוּל דְּכִיּוֹת·פְּדוּיִם חִוָּה בְּמַשְׂכִּיּוֹת · פְּצוֹחַ שִׁירִים תְּמוּר בְּכִיּוֹת · צְבָאוֹת כָּל הֶמְדַּת שְׂכִיּוֹת · צֶאֱנָן יַצִּיעַ לְרוֹשֵׁשׁ אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת: חזן אַרְבַּע מַלְכִיּוֹת לָרוּשׁ אוֹהֲנָה · מִדּוֹת פְּעֻלָּתָם כְּבָרִאשׁוֹנָה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד חִישׁ נָא · וְתֵיטִיב לָנוּ בְּטוּבְךָ בָּרִאשׁוֹן לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

אלהינו וכו׳ · שים שלום עד בכל עת ובכל שעה בשלומך

אָמֵן · קוֹל כְּשׁוֹרְרוּ רָאשִׁים · קְרָא בְּגָרוֹן בְּנֵיא הַחֲרָשִׁים · רָאשֵׁי תַנִּינִים אֲשֶׁר עַל גַּבֵּי חוֹרְשִׁים · רְאוּתָם בְּזֶה חֹדֶשׁ מְגוֹרָשִׁים · שִׁיר חָדָשׁ וְהֶגֶה מְדֻרָשִׁים · תְּרַנֵּנָה שְׂפָתַי בְּשׁוּרֵי אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים · חזן אַרְבָּעָה חֳדָשִׁים כְּבַמַּחֲזֶה · בֵּאַרְתָּ זֶה מִזֶּה לַחוֹזֶה · כַּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כֵּן עוֹד נֶחֱזֶה · בָּרְכֵנוּ בַשָּׁלוֹם בַּחֹדֶשׁ הַזֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בַּשָּׁלוֹם:

קדיש שלם · אין כאלהינו · עלינו · ק"י:

יוצר לשבת הגדול

סתזן מתחיל ברוך אתה עד ומושיע זמגן :

מסוד חכמים ונבונים · ומלמד דעת מבינים · אפתחה
פי בשיר ורננים · להודות ולהלל פני שוכן מעונים :

אלהים בצעדך הכות פתרוס · בתקות חילם מבצריהם
להרוס · גאלת עמך בנבל קתרוס · דררתם והברותם כסולת
לרוס : הגרת לגיא המון פיבסת · ונקתה לארץ בטריה
נחבסת · זנוחה זרתה בדם מתבוססת · חלצה ונגהצה
ברחיצה ותכבוסת : טרם מרור ממענים ישבת · ישועה
צמחה לנצורי כבבת : חזן כתרת כליל לנפש משיבת ·
לשעבר קדמת מתן שבת :

סלה ארוממך מושיע ושליט·מוציאי לחפשי מבית מעליט:
חזן סכותה לראשי להשאיר פליטי גנון והציל פסוח והמליט :
ברוך אתה יי מגן אברהם : אתה גבור עד להחיות מתים

ממסגר אסיר בצאת לחופש · נתנוסס נס בטביעת רפש ·
סגבתם חוק מרגוע ונופש · ערוך תהלה למשיבת נפש :
פרושו וטעמו צוית במרה · צחצות דתו להבין ולגומרה ·
קביעת קדשתו בזכירה ושמירה · רון להפיק בתודה וזמרה ·
שפטים גדולים עשית בצוען · שפררת אהל בל יצען :
חזן תעובים פסו באף להכניען · תקפה חרדה בעמלק וכנען :
לבך ועיניך להיכלך תשובב · דשן ושמן לעמך ינובב :
חזן תכונן אלמך מזבח וסובב · להגשים תחי ישנים דובב :
ברוך אתה יי מחיה המתים :

ישעי וכבודי משגבי ומנוסי · ונצב לריב על אונסי
סוככי באברתו יי נסי · פורע וגובה דין קנסי · בהלו נרו
עלי ראשי · רכב על עב קל מענוי לגרשי · שתת מבצר
מחלישי וחורשי מלון קצו נתני דורשי : וממעון קדשו חבש

באבי

יוֹצֵר לְשַׁבָּת הַגָּדוֹל

כְּאָבִי · אָדוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה הַשְׁאִיבִי : חוֹן לִמְדַנֵּי לָנוּחַ
בְּשַׁבַּת מֵהַדְאִיבִי · לְהַאֲכִילִי נַחֲלַת יַעֲקֹב אָבִי :

יִמְלוֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדוֹר וָדוֹר הַלְלוּיָהּ :

וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל נָא :

כֶּרֶם חֶמֶר נֶטַע שַׁעֲשׁוּעִים · בְּלוּסָה וּמְכֻסֶּסֶת שְׁנֵי רְשָׁעִים ·
וְנִגְלֵית לְחַלְּצָהּ מִגֵּיא פּוֹשְׁעִים · בְּחֵיל אֲלָפִים רְבָבוֹת תִּשְׁעִים ·
וּבְצֶדֶק נִפְקַד לְתֵשַׁע וְתִשְׁעִים · הוּעַמְסָה מַשָּׂא פְּרָדִים
תִּשְׁעִים · פְּגִיַּת לְפָנֶיהָ מְלָכִים וְשׁוֹעִים · שֻׁלְּחָה קְצִירֶיהָ וְעָלוּ
מוֹשִׁיעִים · וּלְחֶלְקָהּ נָטְלָה שִׁבְעָה מִשִּׁבְעִים · שֶׁעֲשׂוּר נְכָסִים
לַבָּנוֹת קְבוּעִים · וּבִישִׁימוֹן דֶּרֶךְ הָלְכוּ אַרְבָּעִים · מַעֲדַנֵּי
מֶלֶךְ אוֹכְלִים וּשְׂבֵעִים · קְדֻשָּׁתוֹ מַתְנִים וְרֶנֶן מַבִּיעִים :

חַי וְקַיָּם נוֹרָא וּמָרוֹם וְקָדוֹשׁ :

יָרַדְתָּ לְהַצִּיל עַמֶּךָ · לְהוֹדִיעָם אֹרַח נוֹעַמֶּךָ · לְמַשָּׂאוֹת
תָּרִים פְּעָמֶיךָ · לְהַכְנִיעַ רוֹדִים בְּזַעְמֶךָ : וּכְהָתֵם הֲמוֹן שׁוֹדְדִים ·
כָּלוּ שָׂרִים וּנְחוּדִים · וְהִגִּיעַ עֵת דוֹדִים · צָמְחָה יְשׁוּעָה לִידִידִים :
סוֹד פֻּצָּא בְּהַנְוָיָה · צֵאת עֲגוּמִים לִרְוָיָה · נֶחֱצוּ צִירִים לְשִׁבְיָה ·
שְׁנֵי תוֹאֲמֵי צִבְיָה : פְּרוֹס כִּירָה שֶׁל מֶלֶךְ · אַרְעָהוּ לְשַׂר פֶּלֶךְ ·
כָּל הַבָּא לַמֶּלֶךְ · אֲשֶׁכָר לְפָנָיו מְהַלֵּךְ : בְּשַׁעַר בַּת כַּסְלוּחַ ·
נִצָּבִים מַלְאֲכֵי שָׁלוּחַ · נִסְתַּכְּלוּ קוֹמְצֵי מָלוּחַ · בְּאֵין קוֹמֶץ
וְקָלוּחַ : רַהַב לְבַב נִגְהֵי לִלְגִיוֹנָיו קָפַץ וּשְׁנֵי יִכָּנֵס הַבָּא מִשְׁנֶה ·
וְאֵלֶּה לִבְדֵי בָּאַחֲרוֹנָה : שָׁאַל פֶּתֶן חֵרֵשׁ · מִי נִדְרַשׁ וְהַדּוֹרֵשׁ ·
הֱשִׁיבוּהוּ הַפָּךְ מְשׁוֹרֵשׁ · כָּלָה גָּרֵשׁ יְגָרֵשׁ : מָרַד זֵד בְּפִקְּלוֹ ·
מַה לִּי וּלְקוֹלוֹ · וְלֹא הִרְצָנִי בְּשִׁקְלוֹ · כְּנִשְׁעָן עַל מַקְלוֹ : וְאָז
צָפָה בָּאֱלִילִים · הֲיֵשׁ יָדָיו גְּלִילִים · צָנוּ אֵלָיו בִּפְלִילִים · אֵין
פְּנוּת כַּחֲלָלִים : אֱוִיל מוּכָן לַעֲבָרוֹת · מַה לְּכֹהֵן בִּקְבָרוֹת ·
הֲלֹא בְּתֵבֵל הַדִּבְּרוֹת · נוֹדַע בַּעַל גְּבוּרוֹת : לוֹבֵשׁ צֶדֶק נֶאְזָר ·

להשיב גמול לאכזר · הפך דרך איש וזר · עמלו בראשו חזר :
חזן חנמל ברד ורשפים · זלעף בעלי כשפים · קרסו כרעו
כשופים · עפר ארץ שואפים : אל נא לעולם תוערץ וכו׳
יוצאי תפוזן · ספקם מזון · לשובע ולא לרזון · קדוש :

אמנה גדולה היתה בעם · בלי לתתלונן זאת הפעם · גוע
לוכר מה נטעם · יוצאי : דרך שלשה נלך במדבר · הגיר
מאז מנהיג ודבר · ולא כחד מהם דבר · יוצאי : זריזים חשו
להקדיש קרואיו · חסו במטריף כל ברואיו · טוב אין מחסור
ליראיו · יוצאי : יחיד שמרה למדה שרועה· כלולותיך אזכור
חסד לפרעה · לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה · יוצאי :
מקום צפעונים נחש שרף ועקרב · נסעו קדושים לשמש
ושרב · שב ועולל ומקנה רב · יוצאי : עדרים ד שבילו מדע
להתכימם · פסת משארות נשאו בהשכימם · צרורות
בשמלותם על שכמם · יוצאי : קטף העסה בחררה קמוצה ·
רצופה בראשיהם שלא חמצה : שמש שזפתה ואכלוה
מצה · יוצאי : תפיני ששים ואחת במשטר · טעמו וארחו
בשאור המנטר · עד לחם משמים הומטר · יוצאי :

ובכן ויהי בחצי הלילה :

אז רוב נסים הפלאת בלילה· בראש אשמורת זה הלילה ·
גר צדק נצחתו כנחלק לו לילה · ויהי בחצי הלילה: דנת
מלך גדר בחלום הלילה · הפחדת ארמי באמש לילה · וישר
ישראל למלאך ויוכל לו לילה· ויהי בחצי הלילה : זרע בכורי
פתרוס מחצת בחצי הלילה · חילם לא מצאו בקומם בלילה·
טיסת נגיד חרושת סלית בכוכבי לילה · ויהי בחצי הלילה :
יעץ מחרף לנופף אווי הובשת פגריו בלילה · כרע בל
ומצבו באישון לילה · לאיש חמודות נגלה רז חזות לילה ·

וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: מִשְׁתַּכֵּר בִּכְלֵי קֹדֶשׁ נֶהֱרַג בּוֹ בַּלַּיְלָה · נוֹשַׁע מִבּוֹר אֲרָיוֹת פּוֹתֵר בִּעֲתוּתֵי לַיְלָה · שִׂנְאָה נָטַר אֲגָגִי וְכָתַב סְפָרִים בַּלַּיְלָה · וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: עוֹרַרְתָּ נִצְחֲךָ עָלָיו בְּנֶדֶד שְׁנַת לַיְלָה · פּוּרָה תִדְרוֹךְ לְשׁוֹמֵר מַה מִּלַּיְלָה · צָרַח כַּשּׁוֹמֵר וְשָׂח אָתָא בֹקֶר וְגַם לַיְלָה · וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה: קָרֵב יוֹם אֲשֶׁר הוּא לֹא יוֹם וְלֹא לַיְלָה · רָם הוֹדַע כִּי לְךָ הַיּוֹם אַף לְךָ הַלַּיְלָה · שׁוֹמְרִים הַפְקֵד לְעִירְךָ כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה · תָּאִיר כְּאוֹר יוֹם חֶשְׁכַת לַיְלָה · וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה:

וּבְכֵן כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ:

אָבֹא בְחִיל לְהִתְיַצְּבָה · בְּמַעֲמַד פְּנֵי תֵבָה · גַּשְׁתִּי לְרוֹמֵם וּלְשַׂגְּבָה · מֵרְשׁוּת דָּגוּל מֵרְבָבָה: הִלּוּל קוֹנִי אַקְשִׁיבָה · וּבְחֵקֶר דָּתוֹ אֶתְיַשְּׁבָה · זֹאת לָדַעַת אֲחַשְּׁבָה · מִטַּעַם חַכְמֵי יְשִׁיבָה: טוֹעֵן עוֹלָם אַמְלִיכָה · יְהָבִי עָלָיו אַשְׁלִיכָה · כּוֹרֵשׁ לְפָנָיו אֶתְהַלְּכָה · לִפְתּוֹחַ בִּדְבַר הֲלָכָה: מִלַּת פִּי גְּדוּשָׁה · נוֹצֵר חֶסֶד אַקְדִּישָׁה · סַלְסֵל בְּדֵעָה חֲדָשָׁה · מֵרְשׁוּת עֵדָה הַקְּדוֹשָׁה: פְּנֵי יְשָׁרִים דּוֹבֵר · צַחֲצוּחַ אֲמָרִים אֲגַבֵּר · קִדַּמְתִּי לִטּוֹל בְּסֵבֶר · רְשׁוּת מֵרַב וְחָבֵר: שַׁדַּי חֵילִי תְּאַמֵּץ · תַּעֲדִיף קָט וְקוֹמֶץ · לְבָאֵר בְּלִי שֶׁמֶץ · הִלְכוֹת בִּעוּר חָמֵץ:

אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר · חוֹק לְעַמּוֹ מָסַר · וְהִזְהִירָם בִּכְתָב מוּסָר · לִבְדּוֹק חָמֵץ אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר: בְּשָׁעָה שֶׁאֵין בְּנֵי אָדָם מְצוּיִן בְּשׁוּקָא · אוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה · אֵין בּוֹדְקִין לֹא לְאוֹר הַחַמָּה וְלֹא לְאוֹר הַלְּבָנָה וְלֹא לְאוֹר הָאֲבוּקָה · וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל בִּעוּר חָמֵץ כְּחֻקָּה: גְּמַר מִנְטְרֵיהּ עַד דְּבַתְרָא · וּמִיַּד צָרִיךְ לְבַטֵּל הַשְּׂאֹר בַּאֲמִירָה · וְלֵימָא הָכִי כָּל חֲמִירָא דְּאִכָּא בְּהָדָא דִירָה · דְּלָא חֲמִיתֵיהּ וּדְלָא בִעַרְתֵּיהּ לִבָּטֵל וְלֶהֱוֵי כְּעַפְרָא: דְּאִי מִשְׁתַּבַּח לְאַחַר אוֹתָהּ שָׁעָה · אֵינוֹ חַיָּב

בבל יראה ובבל ימצא לפושעה · והרוצה אחר בדיקתו
לאכול חמץ ולשבעה · מה שמשייר יניחנו בצנעה : היכא
דבדק בחורי ביתא · והניח ארבע או חמש רפתא · ואשכח
חדא מניהו פתא · לבדוק מרישא שמא חולדה לקחתה ·
וכן תנו רבנן בפרקין · דחורי ביתא ונקיקין · עלאי ותתאי
אינן נבדקין · ואמצעים זקוקין : זהרו גג היציע וגג מגדלין ·
ורפת בקר ומתבן ולולין · ואוצרות יין ושמן הנעולין · לבדוק
חמץ בלי עולין : חור שבין אדם לחברו · זה וזה בודק עד
שמגיע ומבטל שארו · וכן בין יהודי ועובד כוכבים · חייב
לבערו · פלימו מקל שמא יאמר העובד כוכבים כשפו וחברו :
טענו המפרש והיוצא בשיירא · ואין דעתו קודם פסח
לחזרה · תוך שלשים יום בעי לבער חמירא · לפני שלשים
יום אין זקוק לבערה : ישראל דחמץ אתפקד ליה · וליתיה
למריה למשקליה · נטריה עד ארבע דחזי לאכליה · שלים
ארבע ולא אתא לנכרי מזבין ליה : כשנפלה מפולת על
חמץ בערבי פסחים · וכלב אין יכול לחפש אחריו בטוחים ·
הרי הוא כמבוער לרעים פקחים · וכמה חפישת הכלב
שלשה טפחים : למדו בי מלחי ובי קירי נקובים · ובי תמרים
וציבים · לבדוק אותם חייבים · וחצר פטורה מפני העורבים :
מוצא חמץ בפסח בתוך ביתו · כופה עליו כלי בלי ראותו ·
ואם של הקדש הוא אין צריך לכסותו · לפי שבדלין
מאותו · נפי ופתילי ויורה · דאשתמש בהו חמין חמירא ·
צריך לגעלינהו וניח בגו רבא זעירא · ולרבא ליעבד
גדנפא ולדתתיה בנורא · סכיני דאשתמש בהו חמירא
לארוחין · אי אפשר לעשותן חדשים הם משבחין · ואי לא
מגעילן ברותחין · ובכלי ראשון הם מצוחצחין · ועץ פרור

מנעילן ברותחין: עגרו אגני וקציעי דקוניא ופחרא · אף
על גב דמפליט להו שפיר · לאשתמושי בהו אסירא · ואף
על גב דרותחן ואכא למימר דשליט בהו אוירא · אפילו הכי
קימא אסורא: פחי קדרות אין צריך לפלחא · אבל משהי
ליה עד בתר פסחא · וקערות מתירות כי שקיל מדודא עליהו
לאנחא · ובורמי דגללא שרין בהדיחה: צעי דמשחי בהו
חמירא בשאר יומי · כבית שאור שחמוצו קשה דמי · ואי
אקראי אותיביה ולא אשתהי עמיה · לאשתמושי בהו שפיר
דמי: קטוף ביין ושמן עבידין · מלמילש בהו ליליי קמאי
קפדין · ואמהן דלא טבילן ועבדין · דלא למילש בהו הוא
הדין: דקיקי מצות עושין זמר לענוג · ולשמן צריך לשמרן
מחמוץ כהוגן · וחרש שוטה וקטן אין לשין דלמא ישנוי אף
על גב דאפיה ישראל בר דעה לא ינהגון · שנו שאין לשין
בבת אחת למעלה מחמשת רבעים קמח וכן לחלה · והן
ביצים כמנין תלה והעומר מוכח לה · והאשה לא תלוש אלא
במים שלנו הלילה · תמימים שנו במשנה המהוללה · פי
תשמישו של נחתום ישפכו מפני שמחמיצין סלה · ואמרינן
שרי להו במקום מודרן דלא ליתי בהו לידי תקלה · תמו
הלכות בעור והגעלה: יין כי יתאדם · למצוה הוא מקדם
לצאת בו חובת ידי אדם · אם אין קונדיטון ומבשל נוקדם:
וארבע כוסות הללו · צריך שיהא בהן כדי רביעית בלי
יקללו · אחד אנשים ואחד נשים אלו כאלו · ומחלקין לתינוקות
קליות ואגוזין כדי שישאלו: סתו שהנשים צריכות לאכול מצה ·
בכל מילי דפסחא בלי שמצה · אף על גב דמצות עשה
שהזמן גרמא בהם לא נמצא · שכל שישנו בבל תאכל חמץ
ישנו בקום אכול מצה: פרשו בשפה נדיבה · מצה ויין

צריך

צריך הסבה · מרור אין בו בן תובה · ומבעי ליה לכסכוסי
טובא · הסבת ימין הסבה אינה · ולא עוד אלא שמא יקדים
קנה לושט ויבא לידי סכנה : פרקדן לא מן חשבנא · ואשה
אינה צריכה · ואם חשובה היא נדונה : קמי אב מסב הבן
בריצה · תלמיד בפני רבו אינו ראוי לפרצה · אבל בשוליא
דנגרי צריך להסב במרוצה · והשמש שאכל כזית מצה
כשהוא מסב יצא : טענו לחטוף מצה בלילי פסחים · כדי
שלא יישנו הפרחים · וחייבין ברגל להיות שמחים : במקדש
בבשר והשתא ביין רקוחים : נשים חייבות לשמוח ולהרנין ·
בבבל בבגדי צבעונים · בארץ ישראל בבגדי פשתן
המלבנים · והאנשים ביין מתעדנין : בערב הפסח סמוך
למנחת ראשון · לא יאכל אדם עד האישון · ובבאו מבית
רחשון · מוזגין לו כוס ראשון : ראשון מברך על היין ·
ואחר כך קדוש וזמן ואינו אומר נס עדין · שצריך לאמרו
באגדה וראוי לכופלו אין · ושתי ומשי ידיה ואינו מברך
על נטילת ידים · שקיל גרגירא או כרפסא או כספרתא או
חמא · ויטבול בחרוסת ויברך בורא פרי האדמה · וכד אכיל
יחצה אחת משלש מצות ואין ברכה עמה · מחצה בקערה
ומחצה בשלחן להשימה : מושך מהקערה שני תבשילי דאנון
בשרא וכורא צלילי · אי נמי גרמא ובשולי · ומגביה קערה
ולימא הא לחמא עניא כליה : ומוזגין לו כוס שני מארבעת
האל · וכאן הבן מאביו שואל · מה נשתנה מלילות זה ליל ·
וגומר האגדה עד גאל ישראל · אחר דשתי משי ידיה ומברך
על נטילת ידים לחודיה · ושרי המוציא על השלמה דעגוי
תרתי דידיה · ולא אכיל מניה אכתי מדי : לוקח פרוסה
ומברך לאכול מצה במלל · ובהדי דההיא דהמוציא אוכל

וכולל

וְכוֹלֵל • וּמְבָרֵךְ בַּחֲזֶרֶת לֶאֱכוֹל מָרוֹר וְטוֹבֵל וּבוֹלֵל • וְהָדָר אָכִיל מַצָּה וּמָרוֹר בְּלֹא בְרָכָה וְכוֹרְכָן כִּכְבַת אַרַת כְּהִלֵּל : חָלִיף לְכַמָּה בָתֵּי וְעָבִיד כִּי הַאי גַּוְנָא עַד הָכָא • וְאַחַר כָּךְ עוֹשִׂין סְעוּדָתָן כָּל צָרְכָּהּ • וְכַזַּיִת מַצָּה בָּאַחֲרוֹנָה צְרִיכִין לְכוֹרְכָהּ • וְנוֹטְלִין וְלֹא מְבָרְכִין שֶׁמַּיִם אַחֲרוֹנִים חוֹבָה וְאֵין טְעוּנִין בְּרָכָה : זוֹכֵר בַּשְּׁלִישִׁי בִּרְכַּת מְזוֹנוֹ • וְלִשְׁאָר הַבָּתִּים תְּחִלָּה וְטוֹעֵם הַכּוֹס עַד מִשֶּׁלּוֹ אֵינוֹ • וּבָרְבִיעִי הַלֵּל מִצְרִי לְתָנוֹ • כָּל יִטְעוֹם כְּלוּם בְּאִישׁוֹנוֹ • קִמְעָא לִשְׁתּוֹת מַיִם יְכַנֵּס • אִם חוֹלֶה הוּא אוֹ אִסְטְנִס • וּבָעֵי לְמִשְׁתֵּי הַמְּרָא מִשּׁוּם אוֹנֵס • לוֹמַר בַּחֲמִישִׁי הַלֵּל הַגָּדוֹל יִשְׁתַּנֵּס :

חֲסַל סִדּוּר פֶּסַח כְּהִלְכָתוֹ • בְּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ • כַּאֲשֶׁר זָכִינוּ לְסַדֵּר אוֹתוֹ • כֵּן נִזְכֶּה לַעֲשׂוֹתוֹ : זָךְ שׁוֹכֵן מְעוֹנָה • קוֹמֵם קְהַל עֲדַת מִי מָנָה • בְּקָרוֹב נַהֵל נִטְעֵי כַנָּה • פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בְּרִנָּה :

וּבְכֵן וּלְךָ תַעֲלֶה קְדֻשָּׁה כִּי אַתָּה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וּמוֹשִׁיעַ :

אֵין עֲרוֹךְ אֵלֶיךָ לְהַגִּיד וּלְדַבֵּר • חֵקֶר פְּלָאֵי נִסֶּיךָ לְהָבִין וּלְסַבֵּר • מַה יָּקָר חַסְדְּךָ מֵבִין מִצְעֲדֵי גָבֶר • מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ נוֹתֵן תַּעֲצוּמוֹת וָעוֹז לְהִתְגַּבֵּר • וּבְנֵי אָדָם בְּצִלְּךָ יֶחֱסָיוּן אֶרֶךְ הָאֵבֶר • הִרְבֵּיתָ הַגּוֹי וְהִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה לִבְנֵי עֵבֶר • בִּמְשׁוֹל רָשָׁע עַל עַם הַל לִישׁוּעָתְךָ סוֹבֵר • וְנִתְאַזַּרְתָּ בַּחֲנִינוֹתֶיךָ מְפֻזָּר וּמְפוֹרָד לְכַנֵּס וּלְחַבֵּר • וְעוֹרַרְתָּ אַהֲבַת יְשֵׁנֵי חֶבְרוֹן שׁוֹכְנֵי קֶבֶר • וְדַנְתָּ דִינֵי קְנָסוֹת וַחֲבָלוֹת עַל חוֹבְרֵי חָבֶר • וְהִכְנַעְתָּם בְּדָם וּצְפַרְדְּעִים וְכִנִּים וְעָרוֹב וְדֶבֶר • וְשִׁבַּרְתָּ רָאשֵׁי תַנִּין עַל רִיב לֹא לוֹ מִתְעַבֵּר • כִּי לִפְנֵי כִשָּׁלוֹן גֹּבַהּ וְגָאוֹן לִפְנֵי שֶׁבֶר • וּמַה יָּעוֹז צִיץ הַשָּׂדֶה וְיָמָיו כְּצֵל עוֹבֵר • לְגָבוֹהַּ עַל גָּבוֹהַּ מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר • וְהוּא בַּעַל נְקָמוֹת אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט מֵישָׁרִים הוֹבֵר • וּמַצְמִיחַ יֶשַׁע לְקוֹנָיו וְעֹשִׂים

תחתיהם ידבר · ועלינו הפליא חסדיו ונשא נס · ונקם
נקמתנו מכל בעלי אונס · והכניעם בזעם וצרה בחורי און
וחנס · ומלוש בצק עד חמצתו דנם באונים להקנס · ואזור
חלציו חזק ואמץ להשתנס · בקע ים ויעבירם וכנד נוזלים
כנס · ובארץ לא זרועה אתם כלכל ופרנס · לכן לנו להודות
על כל נס ונס : למה פסח בא מן הצאן · שפסח וחמל על
קרואי צאן · וכרועה מקבץ טלאים משכם וגאלם מבעלי
לצון : ולמה לקיחתו קודם לשחיטתו ימים ארבעה · ונתן
למולים ולערלים נפסל בהיא השעה · כדי שיהיו בידם מצות
מצויות להשתעשעה · שכבר בא עת דודים וזמן שבועה ·
והיו מתבוססים בשני דמים שתצמיח ישועה : ולמה נתינת
דמו על המשקוף ושתי המזוזות · שהן שלש מזבחות במקום
רואים אותם לחזות · זכר שלש מזבחות של אב המון
נרמזות · שבחרן ובית אל ואלון מורה נחרזות · ולמה אכילת
חמץ לשש שעות · זכר לחפזון שבינה להעביר גזרות רעות ·
מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות : ולמה אכילת מצה לחם
עוני · שלא הספיק בצק להחמיץ עד שגאלם מעוני : ולמה
במרור שתחלתו רך וסופו קשה · שנמררו תחלה בפה רך
ולבסוף בעול קשה : ולמה טבולו בחרוסת · זכר לטיט
שאשה ובעלה דורסת : ולמה תבלין בתוכו מקבלין כמו
מלבן · זכר לנפוץ עם לקושש קש לתבן · ולמה שני מיני
בשר בצד עוגה · אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה : ולמה
מגביהין קערה קודם זמנה · כדי שיראה תינוק וישאל מה
נשתנה : ולמה שאר ירקות באין תחלה · לפטור חזרת של
מצוה ברכה ראויה לה · ושאין לומר שתי ברכות באחת
שתיה או אכילה · ואי אפשר לאכול ולשתות באחת בשכבר

כַּרְסוֹ מָלֵא׃ וְכֵן בִּשְׁתֵּי מַצּוֹת פּוֹטְרִין מֵחַלָּה לְחַלָּה׃ עַל כִּי אֵין לְשַׁנּוֹת בִּשְׁתֵּי בְּרָכוֹת. מְבָרֵךְ עַל זוֹ וְעַל זוֹ וְאֵינוֹ אוֹכֵל עַד שֶׁיִּגְמוֹר שְׁתֵּי בְּרָכוֹת׃ וְלָמָּה אַרְבַּע כּוֹסוֹת מְצֻוָּתָן בְּזֶה הַלַּיְלָה׃ זֵכֶר לְאַרְבַּע גְּאֻלּוֹת שֶׁנִּתְבַּשְּׂרוּ בָּהֶם עַם סְגֻלָּה. יְצִיאָה וְהַצָּלָה לְקִיחָה וּגְאֻלָּה. וּלְהוֹדוֹת בָּהֶם וְלִתֵּן בָּם תְּהִלָּה׃ לְחוֹבָם אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל יְפֵיפִיָּה עֶגְלָה׃ וּכְדֵי לְשַׁבֵּר אֻמּ׳ת עֲמָמוֹת מְשֻׁקָּצוֹת בִּגְעִילָה׃ בְּאַרְבַּע כּוֹסוֹת הַכְּתוּבִים בָּם שֶׁהֵם כּוֹס הַתַּרְעֵלָה׃ וּכְנֶגְדָּם לְהַשְׁקוֹתֵנוּ אַרְבַּע כּוֹסוֹת שֶׁל חֶמְלָה. וְלָמָּה מְסַבִּין בְּמִטָּה כְּבוּדָה וּכְלוּלָה׃ זֵכֶר לְחֵרוּת וְרִבּוּץ עֲנָוֵי כָבוֹד בַּתְּחִלָּה. שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי מְלָכִים לִנְהוֹג כָּבוֹד וּלְסַלְסְלָה׃ שֶׁעִטְּרָנוּ קְדוֹשׁ יַעֲקֹב עֲטֶרֶת מְלוּכָה וּתְהִלָּה׃ וּבְדֵּר לְהוֹדִיעַ עַם מְרְעִיתוֹ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם נַחֲלָה׃ כִּי לֵאלֹהִים מָגִנֵּי אֶרֶץ מְאֹד נַעֲלָה׃ נַעֲלָה בְּקָדְשָׁתוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ׃ כִּי אֱלֹהִים קְדוֹשִׁים הוּא בְּכָל מִינֵי קְדֻשָּׁה׃ דְּרָכוֹ בִּקְדֻשָּׁה׃ וְהִלּוּכוֹ בִּקְדֻשָּׁה׃ דִּבּוּרוֹ בִּקְדֻשָּׁה׃ יְשִׁיבָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה׃ חֲשִׂיפַת זְרוֹעוֹ בִּקְדֻשָּׁה׃ נָאֶה וְאַדִּיר בִּקְדֻשָּׁה׃ הוּא קָדוֹשׁ וְעַמּוֹ קָדוֹשׁ. וְכָל מְשָׁרְתָיו קְדוֹשִׁים׃ אֵין כִּקְדֻשָּׁתוֹ. וְאֵין דּוֹמֶה לוֹ׃ מְקֻדָּשׁ בִּקְרוֹבָיו׃ וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו. וְנַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים׃ נִשְׂגָּב בְּרִבְבוֹת אֶרְאֶלִּים. אֵילֵי קֹדֶשׁ מְשׁוֹרְרִים וּמְהַלְּלִים׃ בְּשִׁיר קֹדֶשׁ עִירִין וְקַדִּישִׁין׃ רוֹעֲשִׁים וּמַרְעִישִׁים. בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים. עִתִּים חָשִׁים וְעִתִּים מְמַלְּלִים. וְלַבְּקָרִים מִתְחַדְּשִׁים. מַקִּיפִים כֵּס הַמֶּרְכָּבָה וּקְדֻשַּׁת הַשֵּׁם מְפָרְשִׁים׃ וְשִׁלּוּשׁ קְדֻשָּׁה לְקָדוֹשׁ וְנוֹרָא מַקְדִּישִׁים׃ ככתוב וכו׳

לוח המולדות משנת תרמ"ו

		ר"ח
חשון	דאנערשטאג בייא נאכט 10 מינוט מיט 4 חלקים אויף 2	וז
כסליו	שבת קודם נאך האלבין טאג 54 מינוט מיט 5 חלקים אויף 2	אב
טבת	זונטאג נאך האלבע נאכט 38 מינוט מיט 6 חלקים אויף 3	גד
שבט	דינסטאג נאך האלבין טאג 22 מינוט מיט 7 חלקים אויף 4	ח
אדר	דאנערשטאג פאר טאג 6 מינוט מיט 8 חלקים אויף 5	וז
ואדר	פרייטאג פאר נאכט 50 מינוט מיט 9 חלקים אויף 5	אב
ניסן	זונטאג פאר טאג 34 מינוט מיט 10 חלקים אויף 6	ג
אייר	מאנטאג פאר נאכט 18 מינוט מיט 11 חלקים אויף 7	דה
סיון	מיטוואך פריה 2 מינוט מיט 12 חלקים אויף 8	ו
תמוז	דאנערשטאג אווינד 46 מינוט מיט 13 חלקים אויף 8	זא
אב	שבת פריה 30 מינוט מיט 14 חלקים אויף 9	ב
אלול	זונטאג בייא נאכט 14 מינוט מיט 15 חלקים אויף 10	גד

לוח המולדות משנת תרמ"ז

		ר"ח
חשון	מיטוואך בייא נאכט 42 מינוט מיט 17 חלקים אויף 11	וז
כסליו	פרייטאג פאר האלבין טאג 27 מינוט אויף 12	א
טבת	שבת נאך נאכט 11 מינוט מיט 1 חלק אויף 1	[illegible]
שבט	מאנטאג נאך האלבין טאג 55 מינוט מיט 2 חלקים אויף 1	ד
אדר	דינסטאג נאך האלבע נאכט 39 מינוט מיט 3 חלקים אויף 2	הו
ניסן	דאנערשטאג בייא טאג 23 מינוט מיט 4 חלקים אויף 3	ז
אייר	שבת פאר טאג 7 מינוט מיט 5 חלקים אויף 4	אב
סיון	זונטאג בייא טאג 51 מינוט מיט 6 חלקים אויף 4	ג
תמוז	דינסטאג פאר טאג 35 מינוט מיט 7 חלקים אויף 5	דה
אב	מיטוואך פאר נאכט 19 מינוט מיט 8 חלקים אויף 6	ו
אלול	פרייטאג פריה 3 מינוט מיט 9 חלקים אויף 7	זא

לוח המולדות משנת תרמ"ח

		ר"ח
חשון	מאנטאג פריה 31 מינוט מיט 11 חלקים אויף 8	גד
כסליו	דינסטאג בייא נאכט 15 מינוט מיט 12 חלקים אויף 9	ח
טבת	דאנערשטאג פריה 59 מינוט מיט 13 חלקים אויף 9	ו
שבט	פרייטאג בו נאכט 43 מינוט מיט 14 חלקים אויף 10	ז
אדר	זונטאג פריה 27 מינוט מיט 15 חלקים אויף 11	אב
ניסן	מאנטאג בייא נאכט 11 מינוט מיט 16 חלקים אויף 12	ג
אייר	מיטוואך פאר האלבין טאג 55 מינוט מיט 17 חלקים אויף 12	דה
סיון	דאנערשטאג נאך האלבע נאכט 40 מינוט אויף 2	ו
תמוז	שבת בייא טאג 24 מינוט מיט 1 חלק אויף 2	זא
אב	זונטאג נאך האלבע נאכט 8 מינוט מיט 2 חלקים אויף 3	ב
אלול	דינסטאג בייא טאג 52 מינוט מיט 3 חלקים אויף 3	גד

ספר תורת אלהים

חומש

במדבר

ווילנא

ХУМЕШЪ. т. е. Пять книгъ Моисея.
Новое изданіе съ изданія 1873 г.
Часть [illegible]

ВИЛЬНА. Въ тип. вдовы и братьевъ Роммъ.
На жмуд. пер. въ домахъ № 327 и 328
[illegible].

Дозволено цензурою 11 Мая 1877 года. Вильна.

ספר

במדבר

עם תרגום אונקלוס

התרגום הוגה ונתקן ע"פ כ"י ישנים וע"פ דקדוק לשון ארמי עם הערות מאת הרוו"ה.

ועם

פירוש רש"י מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל (נדפס ע"פ פירש"י שהגיה הרוו"ה ע"פ כ"י ישנים).

רשב"ם מאת רבינו שמואל בר מאיר ז"ל (עם הגהות חדשות).

בעל הטורים פרפראות מגמטריאות וגם טעמי המסורת, מאת רבינו יעקב בר אשר ז"ל.

מנין המצות מס' אלה המצות להגאון מהר"ם חאגיז ז"ל (בסוף כל סדר נפקדות המצות שבו, ומקורן בכתובים).

ידאו זה חדש הוא

עיקר שפתי חכמים ובאר רחובות (עקרי דברי שני הספרים האלה ותמצית באוריהם לפירש"י ז"ל, נאספו ותוברו יחדו ע"י שני חכמים מובהקים, בטוב טעם ודעת).

עם הצגנו בו סדר התפלה לכל שבתות השנה עם דרושים ומתרגם.

(סוגה במיון רב על פי דרכי המסורה וכללי הדקדוק).

ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם

שנת תרל"ט לפ"ק

א א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית לְצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר׃ ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת כָּל־זָכָר לְגֻלְגְּלֹתָם׃ ג מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצִבְאֹתָם אַתָּה וְאַהֲרֹן׃ ד וְאִתְּכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמַּטֶּה אִישׁ רֹאשׁ לְבֵית־אֲבֹתָיו הוּא׃ ה וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר יַעַמְדוּ אִתְּכֶם לִרְאוּבֵן אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ ו לְשִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ ז לִיהוּדָה נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ ח לְיִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ ט לִזְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ י לִבְנֵי יוֹסֵף לְאֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד לִמְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ יא לְבִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ יב לְדָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ יג לְאָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ יד לְגָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ טו לְנַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ טז אֵלֶּה קְרִיאֵי קרואי קרי הָעֵדָה נְשִׂיאֵי מַטּוֹת אֲבוֹתָם רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

(א) וידבר במדבר סיני באחד לחדש. מתוך חבתן לפניו מונה אותם כל שעה כשיצאו ממצרים מנאן וכשנפלו בעגל מנאן לידע (מנין) הנותרים וכשבא להשרות שכינתו עליהם מנאם. בא׳ בניסן הוקם המשכן ובאחד באייר מנאם: (ב) למשפחתם. לדע מנין כל שבט ושבט: לבית אבתם. מי שאביו משבט אחד ואמו משבט אחר יחוס על שבט אביו: לגלגלתם. על ידי שקלים בקע לגלגלת: (ג) כל יצא צבא. מגיד שאין יוצא בצבא פחות מבן עשרים: (ד) ואתכם יהיו. כשתפקדו אותם יהיו עמכם

עיקר ש"ת ובאר"ת

א מנאן ר"ל שמנה את הנופלים כדי לדעת מנין הנותרים: ב ולא כל משפחה ומשפחה כי המשפחות לא נמנו רק מנין השבטים (וקראם כאן משפחות): ג מדלא כתיב היוצא צבא ואז היה במשמע כי היוצא צבא מבן עשרים

א ומליל יי עם משה במדברא דסיני במשכן זמנא בחד לירחא תנינא בשתא תנינתא למפקהון מארעא דמצרים למימר: ב קבילו ית חשבן כל כנשתא דבני ישראל לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן כל דכורא לגלגלתהון: ג מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק חילא בישראל תמנון יתהון לחיליהון את ואהרן: ד ועמכון יהון גברא גברא לשבטא גבר ריש לבית אבהתוהי הוא: ה ואלין שמהת גבריא די יקומון עמכון לראובן אליצור בר שדיאור: ו לשמעון שלמיאל בר צורישדי: ז ליהודה נחשון בר עמינדב: ח ליששכר נתנאל בר צוער: ט לזבולן אליאב בר חלן: י לבני יוסף לאפרים אלישמע בר עמיהוד למנשה גמליאל בר פדהצור: יא לבנימן אבידן בר גדעוני: יב לדן אחיעזר בר עמישדי: יג לאשר פגעיאל בר עכרן: יד לגד אליסף בר דעואל: טו לנפתלי אחירע בר עינן: טז אלין מערעי

רשב"ם

(א) **במדבר** סיני באהל מועד בא' לחדש השני · כל הדברות שנאמרו בשנה ראשונה קודם שהוקם המשכן כתיב בהן בהר סיני · אבל משהוקם המשכן באחד לחדש בשנה שניה לא נאמר בהר סיני אבל במדבר סיני באהל מועד · וכן מוכח לפנינו דכתי' ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' את משה בהר סיני · קודם שהוקם המשכן אז היו תולדות אהרן ארבעה · ואלה שמות בני אהרן נדב ואביהוא ואלעזר ואיתמר אבל לסוף בשנה שניה שהוקם המשכן לא היו כי אם שנים לפי שלבסוף כשהוקם המשכן בשנה שניה נאמר וימת נדב ואביהוא לפני ה' במדבר סיני · בהר סיני היו ארבעה ולבסוף שנים כי בו ביום שהוקם אהל מועד מתו נדב ואביהוא : (ב) שאו את ראש כל עדת · לפי שמעתה צריכים לארץ ישראל בני עשרים ראוים לצאת בצבא המלחמה שהרי בעשרים בח"ש השני הוה

בעל הטורים

(א) במדבר סיני · לעיל מיניה כתיב אלה המצות וסמיך ליה במדבר לומר אם אין אדם משים עצמו כמדבר אינו יכול לידע תורה ומצות : (ב) במספר שמות · כתיב כאן ובפנחס לא כתיב באותו מנין במספר שמות אלא כתב כאן להודיע שלא שינו שמותם במצרים · ולכך כתיב לבית אבותם לומר שנקראו בשמות אבותם [ותרתי שמעינן מינה]: (ג) הנשיאים מתחיל באליצור ומסיים בעינן על שם יצרנהו כאישון עינו ועל ידי הענן :

הם : יז ויקח משה ואהרן את האנשים האלה אשר
נקבו בשמות : יח ואת כל־העדה הקהילו באחד לחדש
השני ויתילדו על־משפחתם לבית אבתם במספר שמות
מבן עשרים שנה ומעלה לגלגלתם : יט כאשר צוה יהוה
את־משה ויפקדם במדבר סיני : שני ס כ ויהיו בני־
ראובן בכר ישראל תולדתם למשפחתם לבית אבתם
במספר שמות לגלגלתם כל־זכר מבן עשרים שנה ומעלה
כל יצא צבא : כא פקדיהם למטה ראובן ששה וארבעים
אלף וחמש מאות : פ כב לבני שמעון תולדתם למשפחתם
לבית אבתם פקדיו במספר שמות לגלגלתם כל־זכר
מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא : כג פקדיהם
למטה שמעון תשעה וחמשים אלף ושלש מאות : פ כד לבני
גד תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמות מבן
עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא : כה פקדיהם למטה
גד חמשה וארבעים אלף ושש מאות וחמשים : פ כו לבני
יהודה תולדתם למשפחתם לבית אבתם במספר שמת
מבן עשרים שנה ומעלה כל יצא צבא : כז פקדיהם

רש"י

נשיא ד כל שבט ושבט : (טז) אלה הללו : אשר נקבו · לו כאן בשמות :
קרואי העדה · הנקראים לכל דבר (יח) ויתילדו על משפחתם · הביאו
חשיבות ה שבעדה : (יז) את האנשים ספרי יחוסיהם ו ועידי חזקת לידתם
האלה · את שנים עשר נשיאים כל אחד ואחד להתייחס על השבט :

עיקר ש"ח ובאר"ח

יפקדו ושאר יוצא צבא לא יפקדו וכתב כל יוצא צבא שבא לפרש למה יפקוד
דוקא מבן עשרים משום שאין יוצא בצבא כו׳ : ד כמ״ש בסוף הפרשה ויקח
משה את האנשים האלה וגו׳ ואת כל העדה הקהילו וגו׳ מזה מוכח כי לקח
את הנשיאים לפקוד את העדה · ח וחסר נכתוב מלא דברי·קרואי דברי העדה:

כי

כְּנִשְׁתָּא רַבְרְבֵי שִׁבְטֵי אֲבָהָתְהוֹן רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃
יז וּנְסֵב מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דִּי אִתְפָּרַשׁוּ בִּשְׁמָהָן׃
יח וְיָת כָּל כְּנִשְׁתָּא אַכְנָשׁוּ בְּחַד לְיַרְחָא תִנְיָנָא וְאִתְיַחֲסוּ עַל
זַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵלָּא לְגֻלְגְּלָתְהוֹן׃ יט כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּמְנָנוּן
בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי׃ כ וַהֲווֹ בְנֵי רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל
תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגֻלְגְּלָתְהוֹן
כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵיק חֵילָא׃
כא מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן אַרְבְּעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ
מְאָה׃ כב לִבְנֵי שִׁמְעוֹן תּוּלְדָתְהוֹן לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן
מִנְיָנוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁמָהָן לְגֻלְגְּלָתְהוֹן כָּל דְּכוּרָא מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃ כג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן
חַמְשִׁין וְתִשְׁעָה אַלְפִין וּתְלָת מְאָה׃ כד לִבְנֵי גָד תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃ כה מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְגָד אַרְבְּעִין
וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשֵׁית מְאָה וְחַמְשִׁין׃ כו לִבְנֵי יְהוּדָה תּוּלְדָתְהוֹן
לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵלָּא כֹּל נָפֵק חֵילָא׃ כז מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה שַׁבְעִין

רשב״ם

עלה הענן כדכתי' בפרשת בהעלתך' וכתוב שם נוסעים אנחנו אל המקום וגו' ולכך צוה הקב"ה בתחלת חדש זה למנותן׃ (יט) ויפקדם במדבר סיני· לפי שבמנין שני שבפינחס כתיב וידבר משה ואלעזר אותם בערבות מואב· לכך נאמר כאן כי חשבון הראשון היה במדבר סיני׃

בעל הטורים

(יט) במדבר סיני· ב' דסמיכי בסוף פסוק· דין ואידך (ויקרא ז') ביום צותו את בני ישראל להקריב את קרבניהם לה' במדבר סיני· לפי שכשהיו נמנין היו מקריבין עליהם קרבנות כדי שלא ישלוט בהם דבר כדכתיב כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ונתנו איש כופר נפשו׃

עיקר ש"ח ובאר"ח

ך כי ויתילדו הוא כמו בנין התפעל במורה על פעולה בחוזרת על עצמו· והאדם שלא לא יוליד את עצמו וצ"ל ונולדו· ע"כ פירש שהבינו כ"א בעצמם

לְמַטֵּה יְהוּדָה אַרְבָּעָה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת׃ פ כח לִבְנֵי
יִשָּׂשכָר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ כט פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר אַרְבָּעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
ל לִבְנֵי זְבוּלֻן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ לא פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה זְבוּלֻן שִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ לב לִבְנֵי
יוֹסֵף לִבְנֵי אֶפְרַיִם תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לג פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה אֶפְרָיִם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ
לד לִבְנֵי מְנַשֶּׁה תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם
בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃
לה פְּקֻדֵיהֶם לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ פ
לו לִבְנֵי בִנְיָמִן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ לז פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה בִנְיָמִן חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ פ
לח לִבְנֵי דָן תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר
שֵׁמֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ לט פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה דָן שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ פ מ לִבְנֵי
אָשֵׁר תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת
מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כֹּל יֹצֵא צָבָא׃ מא פְּקֻדֵיהֶם
לְמַטֵּה אָשֵׁר אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ פ מב בְּנֵי
נַפְתָּלִי תּוֹלְדֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת

וארבעא אלפין ושית מאה: כח לבני יששכר תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין
ולעלא כל נפק חילא: כט מניניהון לשבטא דיששכר חמשין
וארבעא אלפין וארבע מאה: ל לבני זבולן תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין
ולעלא כל נפק חילא: לא מניניהון לשבטא דזבולן חמשין
ושבע אלפין וארבע מאה: לב לבני יוסף לבני אפרים
תולדתהון לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין
שנין ולעלא כל נפק חילא: לג מניניהון לשבטא דאפרים
ארבעין אלפין וחמש מאה: לד לבני מנשה תולדתהון
לזרעיתהון לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין
ולעלא כל נפק חילא: לה מניניהון לשבטא דמנשה תלתין
ותרין אלפין ומאתן: לו לבני בנימן תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל
נפק חילא: לז מניניהון לשבטא דבנימן תלתין וחמשא
אלפין וארבע מאה: לח לבני דן תולדתהון לזרעיתהון
לבית אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל
נפק חילא: לט מניניהון לשבטא דדן שתין ותרין אלפין
ושבע מאה: מ לבני אשר תולדתהון לזרעיתהון לבית
אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק
חילא: מא מניניהון לשבטא דאשר ארבעין וחד אלפין
וחמש מאה: מב בני נפתלי תולדתהון לזרעיתהון לבית
אבהתהון במנין שמהן מבר עשרין שנין ולעלא כל נפק

בעל הטורים

(לג) לבני יוסף לבני אפרים · ולא אמר לבני יוסף לאפרים לפי שיוסף לא נשא במטה אביו משום כבוד מלכות לא כלם למנותו בדגלים ונקרא הדגל על שם בניו לכך אמר לבני אפרים כדרך שאומר בכולן: (מב) בני נפתלי בכולן אומר לבני לבד מנפתלי שאומר בני לפי שבשבט נפתלי היו בנות יותר מבנים (ובמס"ק איתא איפכא· ובספר שגגת רזא איתא כדברי רבינו וק"ש

מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙ וָמַ֔עְלָה כֹּ֖ל יֹצֵ֥א צָבָֽא׃ מג פְּקֻדֵיהֶ֖ם
לְמַטֵּ֣ה נַפְתָּלִ֑י שְׁלֹשָׁ֤ה וַחֲמִשִּׁים֙ אֶ֔לֶף וְאַרְבַּ֖ע מֵאֽוֹת׃ פ
מד אֵ֣לֶּה הַפְּקֻדִ֡ים אֲשֶׁר֩ פָּקַ֨ד מֹשֶׁ֤ה וְאַהֲרֹן֙ וּנְשִׂיאֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל
שְׁנֵ֥ים עָשָׂ֖ר אִ֑ישׁ אִישׁ־אֶחָ֥ד לְבֵית־אֲבֹתָ֖יו הָיֽוּ׃ מה וַיִּהְי֛וּ
כָּל־פְּקוּדֵ֥י בְנֵֽי־יִשְׂרָאֵ֖ל לְבֵ֣ית אֲבֹתָ֑ם מִבֶּ֨ן עֶשְׂרִ֤ים שָׁנָה֙
וָמַ֔עְלָה כָּל־יֹצֵ֥א צָבָ֖א בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ מו וַיִּֽהְיוּ֙ כָּל־הַפְּקֻדִ֔ים
שֵׁשׁ־מֵא֥וֹת אֶ֖לֶף וּשְׁלֹ֣שֶׁת אֲלָפִ֑ים וַחֲמֵ֥שׁ מֵא֖וֹת וַחֲמִשִּֽׁים׃
מז וְהַלְוִיִּ֖ם לְמַטֵּ֣ה אֲבֹתָ֑ם לֹ֥א הָתְפָּקְד֖וּ בְּתוֹכָֽם׃ פ מח וַיְדַבֵּ֥ר
יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ מט אַ֣ךְ אֶת־מַטֵּ֤ה לֵוִי֙ לֹ֣א תִפְקֹ֔ד
וְאֶת־רֹאשָׁ֣ם לֹ֣א תִשָּׂ֔א בְּת֖וֹךְ בְּנֵ֥י יִשְׂרָאֵֽל׃ נ וְאַתָּ֡ה הַפְקֵ֣ד
אֶת־הַלְוִיִּם֩ עַל־מִשְׁכַּ֨ן הָעֵדֻ֜ת וְעַ֣ל כָּל־כֵּלָיו֮ וְעַ֣ל כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ֒
הֵ֜מָּה יִשְׂא֤וּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן֙ וְאֶת־כָּל־כֵּלָ֔יו וְהֵ֖ם יְשָׁרְתֻ֑הוּ
וְסָבִ֥יב לַמִּשְׁכָּ֖ן יַחֲנֽוּ׃ נא וּבִנְסֹ֣עַ הַמִּשְׁכָּ֗ן יוֹרִ֤ידוּ אֹתוֹ֙
הַלְוִיִּ֔ם וּבַחֲנֹת֙ הַמִּשְׁכָּ֔ן יָקִ֥ימוּ אֹת֖וֹ הַלְוִיִּ֑ם וְהַזָּ֥ר הַקָּרֵ֖ב יוּמָֽת׃
נב וְחָנ֖וּ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל אִ֧ישׁ עַל־מַחֲנֵ֛הוּ וְאִ֥ישׁ עַל־דִּגְל֖וֹ
לְצִבְאֹתָֽם׃ נג וְהַלְוִיִּ֞ם יַחֲנ֤וּ סָבִיב֙ לְמִשְׁכַּ֣ן הָעֵדֻ֔ת וְלֹא־
יִהְיֶ֣ה קֶ֔צֶף עַל־עֲדַ֖ת בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל וְשָֽׁמְרוּ֙ הַלְוִיִּ֔ם אֶת־

רש"י

(מט) אך את מטה לוי לא תפקד. כדאי הוא לגיון של מלך להיות נמנה לבדו. ד"א צפה הקב"ה שעתיד לעמוד גזירה על כל הנמנין מבן עשרים שנה ומעלה שימותו במדבר אמר אל יהיו אלו בכלל לפי שהם שלי שלא טעו בעגל: (נ) ואתה הפקד את הלוים. כתרגומו מני לשון מנוי שררה על דבר שהוא ממונה עליו כמו ויפקד המלך פקיד יש: (נא) יורידו אותו. כתרגומו יפרקון כשבאין ליסע במדבר ממסע למסע היו מפרקין אותו מהקמתו ונושאין אותו עד מקום אשר ישכון שם הענן ויחנו שם ומקימין אותו: והזר הקרב. לעבודתם זו: יומת. בידי שמים: (נב) איש על דגלו. כמו שהדגלים סדורים בסדר זה שלשה שבטים לכל דגל: (נג) ולא יהיה קצף.

אם

חֵילָא׃ מג מִנְיָנֵיהוֹן לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי חַמְשִׁין וּתְלָת אַלְפִין
וְאַרְבַּע מְאָה׃ מד אִלֵּין מִנְיָנַיָּא דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי
יִשְׂרָאֵל תְּרֵין עֲשַׂר גֻּבְרִין גַּבְרָא חַד לְבֵית אֲבָהָתוֹהִי הֲווֹ׃
מה וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן מִבַּר עַשְׂרִין
שְׁנִין וּלְעֵלָּא כָּל נָפֵיק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל׃ מו וַהֲווֹ כָּל מִנְיָנַיָּא
שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין׃ מז וְלֵוָאֵי
לְשִׁבְטָא דַאֲבָהַתְהוֹן לָא אִתְמְנִיאוּ בֵּינֵיהוֹן׃ מח וּמַלִּיל יְיָ
עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ מט בְּרַם יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לָא תִמְנֵי וְיָת
חֻשְׁבַּנְהוֹן לָא תְקַבֵּל בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ נ וְאַתְּ מַנִּי יָת לֵוָאֵי
עַל מַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְעַל כָּל מָנוֹהִי וְעַל כָּל דִּי לֵהּ אִנּוּן
יִטְלוּן יָת מַשְׁכְּנָא וְיָת כָּל מָנוֹהִי וְאִנּוּן יְשַׁמְּשֻׁנֵּהּ וּסְחוֹר סְחוֹר
לְמַשְׁכְּנָא יִשְׁרוֹן׃ נא וּבְמִטַּל מַשְׁכְּנָא יְפָרְקוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וּבְמִשְׁרֵי
מַשְׁכְּנָא יְקִימוּן יָתֵהּ לֵוָאֵי וְחִלּוֹנַי דְּיִקְרַב יִתְקְטֵל׃ נב וְיִשְׁרוֹן
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר עַל מַשְׁרוֹהִי וּגְבַר עַל טִקְסֵהּ לְחֵילֵיהוֹן׃
נג וְלֵוָאֵי יִשְׁרוֹן סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְלָא יְהֵי

רשב"ם

(מז)והלוים למטה אבתם לא התפקדו בתוכם · כמו שמפרש והולך אך את מטת לוי לא תפקוד וגו' ומפרש

בעל הטורים

מסרה׳יתרו מדרז״ל ותגיד לבני ישראל· וגם מסרה׳ פנחס יש קלת רמיה וסמן) ולכך רמז בברכת נפתלי אמה · מילה שלושה הכותן רחמי תיבות אמה ולפיכך נפתם כתיב בכולן בני לפי שמתו האנשים ונתרבו הנשים ולכך לא אמר

עיקר ש"ח ובאר"ת

מוקת לידתם לבתי תם לשבטו : ז ר"ל לא תפקדם מבן שנה אלא מבן חדש כדאיתא לקמן (ג' ט"ו) : ח ואף שבמרגלים חטאו גם הלוים אך ע"ז החטא לבד לא נענשו למות במדבר · אך שאר השבטים שהיו בידם שתי עבירות עון העגל · ועון מרגלים לכך נענשו · כדכתיב תשאו את עונותיכם · שתי עונות משמע : ט ולא מלשון מנין ומספר · וכאו שמסיים הפסוק על משכן העדות וגו' : י ר"ל לא כמשמעות לשון ירידה ממעלה למטה : כ אף שלא נזכר כאן שהלוים ישאו אותו אך סמך על סוף הסדרה : ל כי על הקריבה לעבודה המיוחדת שנזכרו במקום אחר : מ ולא כסתם מיתה שבתורה שהיא חנק מדכתיב לקמן

משמרת משכן העדות: נד ויעשו בני ישראל ככל אשר
צוה יהוה את־משה כן עשו: פ שלישי ב א וידבר יהוה
אל־משה ואל־אהרן לאמר: ב איש על־דגלו באתת
לבית אבתם יחנו בני ישראל מנגד סביב לאהל־מועד
יחנו: ג והחנים קדמה מזרחה דגל מחנה יהודה לצבאתם
ונשיא לבני יהודה נחשון בן־עמינדב: ד וצבאו
ופקדיהם ארבעה ושבעים אלף ושש מאות: ה והחנים
עליו מטה יששכר ונשיא לבני יששכר נתנאל בן־צוער:
ו וצבאו ופקדיו ארבעה וחמשים אלף וארבע מאות:
ז מטה זבולן ונשיא לבני זבולן אליאב בן־חלן: ח וצבאו
ופקדיו שבעה וחמשים אלף וארבע מאות: ט כל־
הפקדים למחנה יהודה מאת אלף ושמנים אלף וששת־
אלפים וארבע־מאות לצבאתם ראשנה יסעו: ס י דגל
מחנה ראובן תימנה לצבאתם ונשיא לבני ראובן אליצור

רש"י

אם תעשו כמצותי לא יהיה קצף ואם לאו שיכנסו זרים בעבודתם זו יהיה קצף כמו שמצינו במעשה קרח כי יצא הקצף וגו': (ב) באתת. כל דגל יהיה לו אות מפה צבועה תלויה בו צבעו של זה לא כצבעו של זה צבע כל אחד כגוון אבנו הקבועה בחשן ומתוך כך יכיר כל אחד את דגלו. ד"א באותות לבית אבותם באות שמסר להם יעקב אביהם כשנשאוהו ממצרים שנאמר ויעשו בניו לו כן כאשר צום יהודה ויששכר וזבולון ישאוהו מן המזרח וראובן ושמעון וגד מן הדרום

וכו' כדאיתא בתנחומא בפרשה זו: מנגד. מרחוק מיל ס כמו שנאמר ביהושע אך רחוק יהיה ביניכם וביניו כאלפים אמה שיוכלו לבא בשבת. משה ואהרן ובניו והלוים חונים בסמוך לו: (ג) קדמה. לפנים הקרויה קדם ואיזו זו רוח מזרחית והמערב קרוי אחור: (ט) ראשונה יסעו. כשרואין הענן מסתלק ע תוקעין הכהנים בחצוצרות ונוסע מחנה יהודה תחלה וכשהולכין הולכין כדרך חנייתן פ הלוים והעגלות באמצע דגל יהודה במזרח ושל ראובן בדרום ושל אפרים במערב ושל דן בצפון

רגזא על כנשתא דבני ישראל ויטרון ליואי ית מטרת משכנא דסהדותא: נד ועבדו בני ישראל ככל די פקיד יי ית משה כן עבדו: א ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר: ב גבר על טקסה באתון לבית אבהתהון ישרון בני ישראל מלקבל סחור סחור למשכן זמנא ישרון: ג ודי שרן קדומא מדינחא טקס משרית יהודה לחיליהון ורבא לבני יהודה נחשון בר עמינדב: ד וחילה ומניניהון שבעין וארבעא אלפין ושית מאה: ה ודי שרן סמיכין עלוהי שבטא דיששכר ורבא לבני יששכר נתנאל בר צוער: ו וחילה ומנינוהי חמשין וארבעא אלפין וארבע מאה: ז שבטא דזבולן ורבא לבני זבולן אליאב בר חלון: ח וחילה ומנינוהי חמשין ושבעא אלפין וארבע מאה: ט כל מניניא למשרית יהודה מאה ותמנן ושתא אלפין וארבע מאה לחיליהון בקדמיתא נטלין: י טקס משרית ראובן דרומא לחיליהון ורבא לבני

רשב״ם

הטעם כי לא ילכו בצבא המלחמה אלא הפקד את הלוים על משכן העדות וגו': (ב) באתת: סימן היה בנס של כל דגל כגון בשל יהודה אריה · בשל יוסף שור: מנגד ·

בעל הטורים

לבני: (ב) איש על דגלו באתת: שיעקב רמז להם מי יהיה ראש דגל שכל מי שדבר עמו בנחת היה ראש דגל כמו ראובן בכורי אתה·יהודה אתה יודוך· יוסף מאל אביך ויעזרך · דן לישועתך קויתי ה': מנגד סביב לאהל בגימטריא באלפים אמה · סביב לאהל מועד יחנו: (ג) והחונים · לומר כשם שהגייתן למעלה ד' דגלים סביב לכסא הכבוד כך היה למטה ד' דגלים סביב למשכן וזה הוא אומר כנדגלות וזהו ודגלו עלי אהבה שישראל ראו בשעת מתן תורה הדגלים של מעלה ונתאוו לאותם הדגלים וזה הוא ובשם אלהינו נדגל: (ז) מטה זבולן · ולא אמר ומטה כדרך שנאמר באחרים לפי שזבולן היה מפרנס יששכר ראיתי בתנחומא הטעם שלא אמר ומטה

עיקר ש״ח ובאר״ח

לקמן ולא יהיה קשה משמע כי מקצת בידי שמים ידבר: נ ופי' לבית אבותם על האבנים הקבועים בחושן למספר השבטים: ס הוא אלפים אמה תחום שבת: ע ואף שעד שלא אמר משה קומה ה' לא היו נוסעים · עכ"ז כשראו שהענן מסתלק היו מכוונים את עצמם לנסוע: פ ויהא כמ"ד בתיבה היו מסלקין ועי'

בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ יא וּצְבָאוֹ וּפְקֻדָיו שִׁשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ יב וְהַחוֹנִם עָלָיו מַטֵּה שִׁמְעוֹן וְנָשִׂיא לִבְנֵי
שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ יג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם תִּשְׁעָה
וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת׃ יד וּמַטֵּה גָּד וְנָשִׂיא לִבְנֵי
גָד אֶלְיָסָף בֶּן־רְעוּאֵל׃ טו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה
וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ טז כָּל־הַפְּקֻדִים
לְמַחֲנֵה רְאוּבֵן מְאַת אֶלֶף וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים לְצִבְאֹתָם וּשְׁנִיִּם יִסָּעוּ׃ ס יז וְנָסַע אֹהֶל־
מוֹעֵד מַחֲנֵה הַלְוִיִּם בְּתוֹךְ הַמַּחֲנֹת כַּאֲשֶׁר יַחֲנוּ כֵּן יִסָּעוּ
אִישׁ עַל־יָדוֹ לְדִגְלֵיהֶם׃ ס יח דֶּגֶל מַחֲנֵה אֶפְרַיִם לְצִבְאֹתָם
יָמָּה וְנָשִׂיא לִבְנֵי אֶפְרַיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ יט וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ כ וְעָלָיו מַטֵּה
מְנַשֶּׁה וְנָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ כא וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּמָאתָיִם׃ כב וּמַטֵּה בִּנְיָמִן
וְנָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ כג וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
חֲמִשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ כד כָּל־הַפְּקֻדִים
לְמַחֲנֵה אֶפְרַיִם מְאַת אֶלֶף וּשְׁמֹנַת־אֲלָפִים וּמֵאָה לְצִבְאֹתָם
וּשְׁלִשִׁים יִסָּעוּ׃ ס כה דֶּגֶל מַחֲנֵה דָן צָפֹנָה לְצִבְאֹתָם

רש״י

ראובן: (יז) ונסע אהל מועד · לאחר שני דגלים צ הללו: כאשר יחנו כן יסעו · כמו שפירשתי הליכתן כחנייתן כל דגל מהלך לרוח הקבועה לו: על ידו · על מקומו ואין לשון יד א ממשמעו לוח של נדו קרוי על ידו הסמוכה לו ק לכל הושטת ידו אינבו״ן אינ״א בלע״ז: (כ) ועליו · כתרגומו

עיקר ש״ח ובאר״ח

א לקמן בפ׳ בבהעלותך: צ ובתוך המחנה ר״ל בין מחנות הדגלים · שהיו שנים לפניו ושנים לאחריו: ק וע׳ ברש״י שמות ב׳ ה׳ על יד היאור · ובדברים

ראובן אליצור בר שדיאור: יא וחילה ומניניהי ארבעין ושתא אלפין וחמש מאה: יב ודי שרן סמיכין עלוהי שבטא דשמעון ורבא לבני שמעון שלמיאל בר צורישדי: יג וחילה ומניניהון חמשין ותשע אלפין ותלת מאה: יד ושבטא דגד ורבא לבני גד אליסף בר רעואל: טו וחילה ומניניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה וחמשין: טז כל מניניא למשרית ראובן מאה וחמשין וחד אלפין וארבע מאה וחמשין לחיליהון בתנייתא נטלין: יז ונטל משכן זמנא משרית לואי בגו משריתא כמא דשרן כן נטלין גבר על אתרה לטקסיהון: יח טקס משרית אפרים לחיליהון מערבא ורבא לבני אפרים אלישמע בר עמיהוד: יט וחילה ומניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה: כ ודי סמיכין עלוהי שבטא דמנשה ורבא לבני מנשה גמליאל בר פדהצור: כא וחילה ומניניהון תלתין ותרין אלפין ומאתן: כב ושבטא דבנימן ורבא לבני בנימן אבידן בר גדעוני: כג וחילה ומניניהון תלתין וחמשא אלפין וארבע מאה: כד כל מניניא למשרית אפרים מאה ותמני אלפין ומאה לחיליהון בתליתתא נטלין: כה טקס משרית דן צפונא לחיליהון

רש"י

פרתק: (יז) בתוך המחנות · שני דגלים נוסעים תחלה · ואחר כן המשכן והלוים ואחר כן שני דגלים אחרונים: כאשר יחנו כן יסעו · בכל ענין שהם סביב למשכן הארבע דגלים כך היו סביב דרך הליכתם דרך ימין נמנו הדגלים מזרח ודרום

בעל הטורים

מכוון כמו שאמר בכולן ולמדך שהיה זבולן עוסק בפרקמטיא ונותן לתוך פיו של יששכר לפיכך לא רצה הכתוב למנותו טפילה לו לומר ששכרו גדול כמוהו וכן הוא אומר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר וכתיב כי בצל החכמה בצל הכסף לכן חשוב הכל כמטה אחד וכאילו אמר יששכר מטה זבולן: (יח) דגל מחנה אפרים · הפסוק מתחיל בדל"ת ומסיים בד' לפי שיעקב הקדים בד' מקומות (בפ' ויחי) אפרים לפני מנשה וכנגדו קדם בד' מקומות אפרים למנשה · בדגלים · ובנשיאים · ובקרבנות ובשבטים:

וְנָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ כו וּצְבָאוֹ וּפְקֻדֵיהֶם
שְׁנַיִם וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ כז וְהַחֹנִים עָלָיו מַטֵּה
אָשֵׁר וְנָשִׂיא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ כח וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם אֶחָד וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ כט וּמַטֵּה
נַפְתָּלִי וְנָשִׂיא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ ל וּצְבָאוֹ
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת׃ לא כָּל־
הַפְּקֻדִים לְמַחֲנֵה דָן מְאַת אֶלֶף וְשִׁבְעָה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף
וְשֵׁשׁ מֵאוֹת לָאַחֲרֹנָה יִסְעוּ לְדִגְלֵיהֶם׃ פ לב אֵלֶּה פְּקוּדֵי
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־פְּקוּדֵי הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם
שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃
לג וְהַלְוִיִּם לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ לד וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן־חָנוּ לְדִגְלֵיהֶם וְכֵן נָסָעוּ אִישׁ לְמִשְׁפְּחֹתָיו
עַל־בֵּית אֲבֹתָיו׃ פ רביעי ג א וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה
בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי׃ ב וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
בְּנֵי־אַהֲרֹן הַבְּכֹר ׀ נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר׃ ג אֵלֶּה
שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְּשֻׁחִים אֲשֶׁר־מִלֵּא יָדָם
לְכַהֵן׃ ד וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא לִפְנֵי יְהוָה בְּהַקְרִבָם אֵשׁ
זָרָה לִפְנֵי יְהוָה בְּמִדְבַּר סִינַי וּבָנִים לֹא־הָיוּ לָהֶם וַיְכַהֵן

רש"י

ודסמיכין עלוהי: (א) ואלה תולדת אהרן ומשה · ואינו מזכיר אלא בני אהרן וקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: ביום דבר ה' את משה · נעשו אלו התולדות שלו שלמדן מה שלמד מפי הגבורה: (ד) על פני אהרן אביהם.

רשב"ם

מערב וצפון: (א) ואלה תולדות אהרן ומשה · תחלה מנה תולדות ישראל ואחר כך תולדות הכהנים ואח"כ תולדות הלוים · ועתה מונה

וְרַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי: כו וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה: כז וְדִי שָׁרַן סָמִיכִין עֲלוֹהִי שִׁבְטָא דְאָשֵׁר וְרַבָּא לִבְנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בַּר עָכְרָן: כח וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַד אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: כט וְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי וְרַבָּא לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בַּר עֵינָן: ל וְחֵילֵהּ וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה: לא כָּל מִנְיָנַיָּא לְמַשְׁרִית דָּן מְאָה וְחַמְשִׁין וְשִׁבְעָא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה בְּבַתְרֵיתָא נָטְלִין לְטִקְסֵיהוֹן: לב אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן כָּל מִנְיָנֵי מַשְׁרִיתָא לְחֵילֵיהוֹן שִׁית מְאָה וּתְלָתָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וְחַמְשִׁין: לג וְלֵוָאֵי לָא אִתְמְנִיאוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: לד וַעֲבַדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן שָׁרַן לְטִקְסֵיהוֹן וְכֵן נָטְלִין גְּבַר לְזַרְעֲיָתְהוֹן עַל בֵּית אֲבָהָתוֹהִי: א וְאִלֵּין תּוּלְדַת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹמָא דְמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינָי: ב וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן בּוּכְרָא נָדָב וַאֲבִיהוּא אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר: ג אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא דְאִתְרַבִּיאוּ דִּי אִתְקָרַב קֻרְבַּנְהוֹן לְשַׁמָּשָׁא: ד וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא קֳדָם יְיָ בְּקָרוֹבֵיהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרֵיתָא קֳדָם יְיָ בְּמַדְבְּרָא דְסִינַי וּבְנִין לָא הֲווֹ לְהוֹן וְשַׁמֵּשׁ אֶלְעָזָר

רשב״ם

תולדות אהרן ותולדות משה לפנינו נמי מהלוים דכתיב ולקהת משפחת העמרמי זהו משה ואהרן ובניו אשר יקראו על שבט הלוי כי לא היה לעמרם בנים רק משה ואהרן ויבדל אהרן להקדישו ומשה ובניו יקראו על שבט הלוי: ביום דבר ה׳ אל משה בהר סיני · שזהו קודם שהוקם המשכן · אז היו ארבעה · אבל בשנת שנית שהוקם המשכן במדבר סיני לא נשארו כי אם אלעזר ואיתמר כמו שפירשתי למעלה בתחלת פרשת שכל מקום שנאמר בהר סיני זהו קודם שהוקם המשכן· אבל משנבנה אהל מועד לא נאמר אלא במדבר

בעל הטורים

(לג) לא התפקדו בתוך בני ישראל · יש תגין על הה״א לומר שבחמשה מקומות שנמנו ישראל לא התפקדו בתוכם: (ב) אהרן הבכור נדב · יש פסיק בין הבכור לנדב לומר שאינו חוזר על נדב כי נדב מת בלא בנים ואין נפקותא בבכורה שלו אלא חוזר על אהרן שהוא הבכור למשה:

אֶלְעָזָר וְאִיתָמָר עַל־פְּנֵי אַהֲרֹן אֲבִיהֶם׃ פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ו הַקְרֵב אֶת־מַטֵּה לֵוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ
לִפְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְשֵׁרְתוּ אֹתוֹ׃ ז וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתּוֹ
וְאֶת־מִשְׁמֶרֶת כָּל־הָעֵדָה לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד לַעֲבֹד אֶת־
עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ ח וְשָׁמְרוּ אֶת־כָּל־כְּלֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת־
מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת הַמִּשְׁכָּן׃ ט וְנָתַתָּה
אֶת־הַלְוִיִּם לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִם נְתוּנִם הֵמָּה לוֹ מֵאֵת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וְאֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־בָּנָיו תִּפְקֹד וְשָׁמְרוּ
אֶת־כְּהֻנָּתָם וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יב וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל־בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ
לִי הַלְוִיִּם׃ יג כִּי לִי כָּל־בְּכוֹר בְּיוֹם הַכֹּתִי כָל־בְּכוֹר בְּאֶרֶץ
מִצְרַיִם הִקְדַּשְׁתִּי לִי כָל־בְּכוֹר בְּיִשְׂרָאֵל מֵאָדָם עַד־בְּהֵמָה
לִי יִהְיוּ אֲנִי יְהוָה׃ פ חמישי יד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר׃ טו פְּקֹד אֶת־בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבֹתָם
לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה תִּפְקְדֵם׃ טז וַיִּפְקֹד

רש"י

ר' נחמיה: (ו) ושרתו אתו · ומהו השירות ושמרו את משמרתו ש לפי שמשמרת המקדש עליו שלא יקרב זר כמו שנאמר אתה ובניך ובית אביך תשאו את עון המקדש והלוים שלהם מסייעין אותם זו היא השירות: (ז) ושמרו את משמרתו · כל מנוי שהאדם ממונה עליו ומוטל עליו לעשותו קרוי משמרת בכל המקרא ובלשון משנה כמו שאמור בבגתן ותרש והלא אין משמרתי ומשמרתך שוה וכן משמרות כהונה ולויה: (ח) ואת משמרת בני ישראל · שכולן היו זקוקין לצרכי המקדש אלא שהלוים באים תחתיהם בשליחותם לפיכך נוטלים מהם המעשרות בשכרן שנאמר כי שכר הוא לכם חלף עבודתכם: (ט) נתונים המה לו · ת לעזרה: מאת בני ישראל · כמו מתוך בני ישראל כלומר משאר כל העדה נבדלו לכך בגזרת המקום א והוא נתנם לו שנאמר ואתנה את הלוים נתונים וגו': (י) ואת אהרן ואת בניו תפקד · לשון פקידות ואינו לשון מנין: ושמרו את כהנתם · קבלת

איתמר על אפי אהרן אבוהון : ה ומליל יי עם משה למימר :
ו קרב ית שבטא דלוי ותקים יתיה קדם אהרן כהנא
וישמשון יתיה : ז ויטרון ית מטרתיה וית מטרת כל כנשתא
קדם משכן זמנא למפלח ית פולחן משכנא : ח ויטרון ית
כל מאני משכן זמנא וית מטרת בני ישראל למפלח ית פולחן
משכנא : ט ותתן ית ליואי לאהרן ולבנוהי מסירין יהיבין
אנון ליה מן בני ישראל : י וית אהרן וית בנוהי תמני ויטרון
ית כהנתהון וחלוני דיקרב יתקטל : יא ומליל יי עם משה
למימר : יב ואנא הא קרבית ית ליואי מגו בני ישראל חלף
כל בוכרא פתח ולדא מבני ישראל ויהון משמשין קדמי
ליואי : יג ארי דילי כל בוכרא ביומא דקטלית כל בוכרא
בארעא דמצרים אקדשית קדמי כל בוכרא בישראל
מאנשא עד בעירא דילי יהון אנא יי : יד ומליל יי עם
משה במדברא דסיני למימר : טו מני ית בני לוי לבית
אבהתהון לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעילא תמנינון :

רשב"ם

סיני : (ט) נתונים נתונים · כפל לשון כמו נתן תתן להם אחזת נחלה ·
תנ"ש ב"ל : (י) ואת אהרן ואת בניו תפקד תעשהו פקיד וממונה עליהם·
כמו ויפקד שר הטבחים את יוסף : (טו) כל זכר מבן חדש ומעלה
תפקדם · לפי שהיו באים לפטור את הבכורות שחייבין פדיון מבן חדש

רש"י

דמים חזיקה וקטרה ועבודות
המסורות לכהנים : (יב) ואני הנה
לקחתי · ואני מהיכן זכיתי בהן :
מתוך בני ישראל· שהיו ישראל שוכרין
אותם לשירות שלי על ידי הבכורות
וזכיתי בהם ולקחתים תמורתם לפי
שהיתה העבודה בבכורות וכשחטאו
בעגל נפסלו והלוים שלא עבדו עבודת
כוכבים נבחרו תחתיהם : (טו) מבן
חדש ומעלה · משיצא מכלל נפלים
הוא נמנה לקרות שומר משמרת
הקדש · א"ר יהודה בר' שלום למוד

עיקר ש"ח ובאר"ח

ובדברים ב' ל"ז ופ"ש שסובר כי כנסוה הורתה על פני אהרן אביהם בעוד שאהרן
נמיס יקומו הם לשרת תחתיו אם יחלה או יארע לו מותה : ש כי לא היה
גם שירות אחרת רק לשמור את המקדש:ת ר"ל לא לשירות הדיוט ר"א לעזור
לו בעבודת המקדש כמ"ש כפ' קרח לעבוד את עבודת אהל מועד: א לא שנג

אֹתָם מֹשֶׁה עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צֻוָּה׃ יז וַיִּהְיוּ־אֵלֶּה בְנֵי־
לֵוִי בִּשְׁמֹתָם גֵּרְשׁוֹן וּקְהָת וּמְרָרִי׃ יח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־
גֵרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִבְנִי וְשִׁמְעִי׃ יט וּבְנֵי קְהָת לְמִשְׁפְּחֹתָם
עַמְרָם וְיִצְהָר חֶבְרוֹן וְעֻזִּיאֵל׃ כ וּבְנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
מַחְלִי וּמוּשִׁי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת הַלֵּוִי לְבֵית אֲבֹתָם׃
כא לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי וּמִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי אֵלֶּה הֵם
מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי׃ כב פְּקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־
חֹדֶשׁ וָמָעְלָה פְּקֻדֵיהֶם שִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃
כג מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי אַחֲרֵי הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ יָמָּה׃ כד וּנְשִׂיא
בֵית־אָב לַגֵּרְשֻׁנִּי אֶלְיָסָף בֶּן־לָאֵל׃ כה וּמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי־
גֵרְשׁוֹן בְּאֹהֶל מוֹעֵד הַמִּשְׁכָּן וְהָאֹהֶל מִכְסֵהוּ וּמָסַךְ פֶּתַח
אֹהֶל מוֹעֵד׃ כו וְקַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח הֶחָצֵר
אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתָרָיו לְכֹל
עֲבֹדָתוֹ׃ ס כז וְלִקְהָת מִשְׁפַּחַת הָעַמְרָמִי וּמִשְׁפַּחַת הַיִּצְהָרִי
וּמִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי וּמִשְׁפַּחַת הָעָזִּיאֵלִי אֵלֶּה הֵם מִשְׁפְּחֹת
הַקְּהָתִי׃ כח בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה שְׁמֹנַת
אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃ כט מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־קְהָת יַחֲנוּ עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן תֵּימָנָה׃ ל וּנְשִׂיא בֵית־
אָב לְמִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי אֱלִיצָפָן בֶּן־עֻזִּיאֵל׃ לא וּמִשְׁמַרְתָּם

רש"י

הוא אותו השבט להיות נמנה מן
הבטן שנאמר אשר ילדה אותה ללוי
במצרים עם כניסתה בפתח מצרים
ילדה אותה ונמנית בשבעים נפשות
שכשאתה מונה חשבונם לא תמצאם
אלא שבעים חסר אחת והיא השלימה
את המנין: (טז) על פי ה'. אמר
משה לפני הקב"ה היאך אני נכנס
לתוך אהליהם לדעת מנין יונקיהם
א"ל הקב"ה עשה אתה שלך ואני אעשה
שלי הלך משה ועמד על פתח האהל
והשכינה מקדמת לפניו ובת קול
יוצאה מן האהל ואומרת כך וכך
תינוקות יש באהל זה לכך נאמר ע"פ
ה': (כא) לגרשון משפחת הלבני.
כלומר לגרשון היו הפקודי' ב משפחה

טז ומנא יתהון משה על מימרא דיי כמא דאתפקד :
יז והוו אלין בני לוי בשמהתהון גרשון וקהת ומררי :
יח ואלין שמהת בני גרשון לזרעיתהון לבני ושמעי : יט ובני
קהת לזרעיתהון עמרם ויצהר חברון ועזיאל : כ ובני מררי
לזרעיתהון מחלי ומושי אלין אנון זרעית לואי לבית
אבהתהון : כא לגרשון זרעית לבני וזרעית שמעי אלין
אנון זרעית גרשון : כב מניניהון במנין כל דכורא מבר
ירחא ולעלא מניניהון שבעא אלפין וחמש מאה : כג זרעית
גרשון אחורי משכנא ישרון מערבא : כד ורב בית אבא
לבית גרשון אליסף בר לאל : כה ומטרת בני גרשון במשכן
זמנא משכנא ופרסא חופאה ופרסא דתרע משכן זמנא :
כו וסרדי דדרתא וית פרסא דתרע דרתא די על משכנא
ועל מדבחא סחור סחור וית אטונוהי לכל פלחנה : כז ולקהת
זרעית עמרם וזרעית יצהר וזרעית חברון וזרעית עזיאל
אלין אנון זרעית קהת : כח במנין כל דכורא מבר ירחא
ולעלא תמניא אלפין ושית מאה נטרי מטרתא דקודשא :
כט זרעית בני קהת ישרון על צדא דמשכנא דרומא :
ל ורב בית אבא לזרעית קהת אליצפן בר עזיאל : לא ומטרתהון

רשב"ם

ומעלה לכן גם מניינם מבן חדש : (כז) ולקהת משפחת העמרמי ·
משה ובניו · עתה מפרש מה שכתוב למעלה ואלה תולדות אהרן

רש"י

הלבני ומשפחת השמעי · פקודיהם אילים והתחשים : ומסך פתח · כוא
כך וכן : (כה) המשכן · יריעות הווילון: (כו) ואת מיתריו · של המשכן
ג שהתחתונות : והאהל · יריעות עזים ה והאוהל ולא של חצר : (כט) משפחת
ד העשויות לגג : מכסהו · עורות בני קהת יחנו וגו' תימנה · וסמוכין

עיקר ש"ח ובאר"ח

ישראל נתנו אותם כי נתונים המה מאת ה' רק הי' נתונים שנבדלו מבני ישראל:
ב שלא תאמר שגרשון היה ממשפחת הלבני : ג שהם נראים בפנים המשכן ולכן
נקראו המשכן : ד יריעות העזים נקראו אהל לפי שהיו מכסים את הגג ואת
הקרשים · אבל עורות האילים והתחשים לא היו מכסים רק את הגג לכן נקראים
מכסה : ה ומ"ש לקמן פסוק ל"ו שבני מררי נשאו המיתרים זה היו מיתרים

הָאָרֹן וְהַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנֹרָה וְהַמִּזְבְּחֹת וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ אֲשֶׁר
יְשָׁרְתוּ בָּהֶם וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ לב וּנְשִׂיא נְשִׂיאֵי הַלֵּוִי
אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן פְּקֻדַּת שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ׃
לג לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי וּמִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי אֵלֶּה הֵם
מִשְׁפְּחֹת מְרָרִי׃ לד וּפְקֻדֵיהֶם בְּמִסְפַּר כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ
וָמָעְלָה שֵׁשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ לה וּנְשִׂיא בֵית־אָב
לְמִשְׁפְּחֹת מְרָרִי צוּרִיאֵל בֶּן־אֲבִיחָיִל עַל יֶרֶךְ הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ
צָפֹנָה׃ לו וּפְקֻדַּת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מְרָרִי קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן
וּבְרִיחָיו וְעַמֻּדָיו וַאֲדָנָיו וְכָל־כֵּלָיו וְכֹל עֲבֹדָתוֹ׃ לז וְעַמֻּדֵי
הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם׃ לח וְהַחֹנִים
לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה לִפְנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִזְרָחָה מֹשֶׁה ׀ וְאַהֲרֹן
וּבָנָיו שֹׁמְרִים מִשְׁמֶרֶת הַמִּקְדָּשׁ לְמִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ לט כָּל־פְּקוּדֵי הַלְוִיִּם אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה
וְאַהֲרֹן נקוד על ואהרן עַל־פִּי יְהוָה לְמִשְׁפְּחֹתָם כָּל־זָכָר מִבֶּן־
חֹדֶשׁ וָמַעְלָה שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ ס ששי מ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה פְּקֹד כָּל־בְּכֹר זָכָר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֶּן־חֹדֶשׁ
וָמָעְלָה וְשָׂא אֵת מִסְפַּר שְׁמֹתָם׃ מא וְלָקַחְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם

רש"י

להם דגל ראובן החונים תימנה אוי לרשע ואוי לשכנו לכך לקו מהם דתן ואבירם ומאתים וחמשים איש עם קרח שנמשכו עמהם במחלוקתם: (לא) והמסך. היא הפרוכת שאף היא קרויה פרכת המסך: (לב) ונשיא נשיאי הלוי. ממונה על כולם. ועל מה היא נשיאותו פקודת שומרי משמרת הקדש על ידו היה פקודת כולם: (לח) משה ואהרן ובניו. וסמוכין להם דגל מחנה יהודה והחונים עליו יששכר וזבולן טוב לצדיק טוב לשכנו לפי שהיו שכניו של משה שהיה עוסק בתורה נעשו גדולים בתורה שנאמר יהודה מחוקקי ומבני יששכר יודעי בינה וגו' מאתים ראשי סנהדראות ומזבולן מושכים בשבט סופר: (לט) אשר פקד משה ואהרן. נקוד על ואהרן לומר שלא היה במנין ג' כהנים: שנים ועשרים אלף. ובפרט

ארונא ופתורא ומנרתא ומדבחא ומני קודשא די ישמשון בהון ופרסא וכל פלחנה: לב ואמרכלא דממנא על רברבי לואי אלעזר בר אהרן כהנא דמתחות ידוהי ממנן נטרי מטרת קודשא: לג למררי זרעית מחלי וזרעית מושי אלין אנון זרעית מררי: לד ומניניהון במנין כל דכורא מבר ירחא ולעלא שתא אלפין ומאתן: לה ורב בית אבא לזרעית מררי צוריאל בר אביחיל על צדא דמשכנא ישרון צפונא: לו ודי מסיר למטרת בני מררי דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי וכל מנוהי וכל פלחנה: לז ועמודי דדרתא סחור סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון: לח ודי שרן קדם משכנא קדומא קדם משכן זמנא מדינחא משה ואהרן ובנוהי נטרין מטרת מקדשא למטרת בני ישראל וחלוני דיקרב יתקטל: לט כל מניני לואי די מנא משה ואהרן על מימרא דיי לזרעיתהון כל דכורא מבר ירחא ולעלא עשרין ותרין אלפין: מ ואמר יי למשה מני כל בוכריא דכריא לבני ישראל מבר ירחא ולעלא וקביל ית מנין שמהתהון: מא ותקרב ית לואי קדמי אנא יי חלף כל בוכרא בבני ישראל

בעל הטורים

(לח) והחנים לפני אוהל מועד מזרחה משה ואהרן · יש פסיק בין משה לאהרן לומר משה במקום אחד לבד ואהרן ובניו במקום אחד לבד: (מ) ושא · ג' · הכא ואידך ושא עיניך ימה וצפונה ואידך ראה עניי ועמלי ושא לכל חטאותי שהיה דוד מתפלל על שנשא מספר בני ישראל וזהו ושא את

רש"י

אתה מוצא שלש מאות יתרים בני גרשון שבעת אלפים וחמש מאות · בני קהת שמונת אלפים ושש מאות · בני מררי ששת אלפים ומאתים · ולמה לא כללן עם השאר ויפדו את הבכורות ולא יהיו זקוקים השלשה והשבעים ומאתים הבכורות העודפים על המנין לפדיון · אמרו רבותינו במס' בכורות אותן שלש מאות לויים בכורים היו ודיים שיפקיעו עצמם מן הפדיון: (מ) פקד כל בכור זכר וגו' מבן חדש ומעלה · משיצא מכלל ספק נפלים:

עיקר ש"ח ובאר"ת

על השאר: ו שלא תפרש ונשיא אחד מנשיאי הלוים הוא אלעזר וגו'· רק פירושו שהוא הראשון והגדול שבנשיאי הלוים: ז ר"ל שלא היה בסך מן המנין · רק

לִי אֲנִי יְהוָה תַּחַת כָּל־בְּכֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֵת בֶּהֱמַת
הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בְּבֶהֱמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ מב וַיִּפְקֹד
מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֶת־כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
מג וַיְהִי כָל־בְּכוֹר זָכָר בְּמִסְפַּר שֵׁמֹת מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה
לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף שְׁלֹשָׁה וְשִׁבְעִים וּמָאתָיִם׃ פ
מד וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ מה קַח אֶת־הַלְוִיִּם
תַּחַת כָּל־בְּכוֹר בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֶּהֱמַת הַלְוִיִּם תַּחַת
בְּהֶמְתָּם וְהָיוּ־לִי הַלְוִיִּם אֲנִי יְהוָה׃ מו וְאֵת פְּדוּיֵי הַשְּׁלֹשָׁה
וְהַשִּׁבְעִים וְהַמָּאתָיִם הָעֹדְפִים עַל־הַלְוִיִּם מִבְּכוֹר בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ מז וְלָקַחְתָּ חֲמֵשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים לַגֻּלְגֹּלֶת בְּשֶׁקֶל
הַקֹּדֶשׁ תִּקָּח עֶשְׂרִים גֵּרָה הַשָּׁקֶל׃ מח וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו פְּדוּיֵי הָעֹדְפִים בָּהֶם׃ מט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֵת
כֶּסֶף הַפִּדְיוֹם מֵאֵת הָעֹדְפִים עַל פְּדוּיֵי הַלְוִיִּם׃ נ מֵאֵת
בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָקַח אֶת־הַכָּסֶף חֲמִשָּׁה וְשִׁשִּׁים וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת וָאֶלֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ נא וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־כֶּסֶף
הַפְּדֻיִם הפדוים קרי לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו עַל־פִּי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ שביעי ד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ ב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי קְהָת מִתּוֹךְ בְּנֵי

רש"י

(מה) ואת בהמת הלוים וגו׳ · לא
פדו בהמת הלוים את בכורי בהמה
טהורה של ישראל אלא את פטרי
חמוריהם ושה אחד של בן לוי פטר
כמה פטרי חמורים של ישראל תדע
שהרי מנה העודפים באדם ולא מנה
את העודפים בבהמה : (מו) ואת פדויי
השלשה וגו׳ · ואת הבכורות הצריכין
להפדות בכסף אלו השלשה והשבעים
ומאתים העודפים בהם יתרים על
הלוים מהם תקח חמשת שקלים לגלגלת
כך היתה מכירתו של יוסף עשרים כסף
שהיה בכור של רחל : (מט) העודפים
על פדויי הלוים · על אותן שפדו
הלוים בגופן : (נ) חמשה וששים ושלש
מאות ואלף · כך סכום התשבון חמשה
שקלים לגלגלת למאתים בכורות אלף
שקל · לשבעים בכורות שלש מאות

וְיָת בְּעִירָא דְלֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְעִירָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מב וּמְנָא מֹשֶׁה כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָתֵהּ יָת כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מג וַהֲווֹ כָּל בּוּכְרַיָא דְכוּרַיָא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָּא לְמִנְיָנֵיהוֹן עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא: מד וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: מה קָרֵב יָת לֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָת בְּעִירָא דְלֵוָאֵי חֲלַף בְּעִירְהוֹן וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי אֲנָא יְיָ: מו וְיָת פֻּרְקַן מָאתָן וְשַׁבְעִין וּתְלָתָא דְיַתִּירִין עַל לֵוָאֵי מִבּוּכְרַיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: מז וְתִסַּב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ סִלְעִין לְגֻלְגַלְתָּא בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תִּסַּב עַשְׂרִין מָעִין סִלְעָא: מח וְתִתֵּן כַּסְפָּא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי פֻּרְקַן דְיַתִּירִין בְּהוֹן: מט וּנְסִיב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פֻּרְקָנְהוֹן מִן דְיַתִּירִין עַל פְּרִיקֵי לֵוָאֵי: נ מִן בּוּכְרַיָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל נְסִיב יָת כַּסְפָּא אֲלַף וּתְלַת מְאָה וְשִׁתִּין וַחֲמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא: נא וִיהַב מֹשֶׁה יָת כְּסַף פְּרִיקַיָא לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי עַל מֵימְרָא דַיְיָ כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר: ב קַבִּילוּ יָת חֻשְׁבַּן בְּנֵי קְהָת מִגּוֹ בְּנֵי לֵוִי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן:

רשב"ם

ומשה: (מט) הפדוים · מיותר מ"ם כמ"ם של ריקם · הכנם · שלשום: שלש מאות שהלוים עודפים על שנים ועשרים אלף · בכורות היו · ואין בכור מפקיע בכור כך פירשו רבותינו:

בעל הטורים

מספר שאותם והמתפלל צריך שיתן מילו [illegible] חסו ואל עיניך ימה שיתן עיניו למטה לא ירים עיניו למעלה:

רש"י

וחמשים שקל · לשלש בכורות חמשה מאה שקל· אמר כיצד אעשה בכור שאומר לו תן חמשת שקלים יאמר לי אני מפדויי הלוים מה עשה הביא שנים ועשרים אלף פתקין וכתב עליהם בן לוי ומאתים ושבעים ושלשה פתקין כתב עליהן ה' שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פתקיכם לפי הגורל: (ב) נשא את ראש וגו' · מנה מהם את הראויין לעבודת משא והם מבן שלשים ועד בן חמשים שנה והפחות משלשים ט לא נתמלא כחו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מהם לבדו ספר ומנה · ובבכורות (דף ד') משמע שאהרן לא היה ג"כ מן הסמנין: ח ובבכורות שם נגמ' מביא ראיה אחרת ע"ש: ט לשכן בגר כאן

לֵוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם: ג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה
וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־בָּא לַצָּבָא לַעֲשׂוֹת
מְלָאכָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד: ד זֹאת עֲבֹדַת בְּנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל
מוֹעֵד קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים: ה וּבָא אַהֲרֹן וּבָנָיו בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה
וְהוֹרִדוּ אֵת פָּרֹכֶת הַמָּסָךְ וְכִסּוּ־בָהּ אֵת אֲרֹן הָעֵדֻת:
ו וְנָתְנוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וּפָרְשׂוּ בֶגֶד־כְּלִיל תְּכֵלֶת
מִלְמָעְלָה וְשָׂמוּ בַּדָּיו: ז וְעַל שֻׁלְחַן הַפָּנִים יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד
תְּכֵלֶת וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־הַקְּעָרֹת וְאֶת־הַכַּפֹּת וְאֶת־הַמְּנַקִּיֹּת
וְאֵת קְשׂוֹת הַנָּסֶךְ וְלֶחֶם הַתָּמִיד עָלָיו יִהְיֶה: ח וּפָרְשׂוּ
עֲלֵיהֶם בֶּגֶד תּוֹלַעַת שָׁנִי וְכִסּוּ אֹתוֹ בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ
וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו: ט וְלָקְחוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֶת־מְנֹרַת
הַמָּאוֹר וְאֶת־נֵרֹתֶיהָ וְאֶת־מַלְקָחֶיהָ וְאֶת־מַחְתֹּתֶיהָ וְאֵת
כָּל־כְּלֵי שַׁמְנָהּ אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־לָהּ בָּהֶם: י וְנָתְנוּ אֹתָהּ
וְאֶת־כָּל־כֵּלֶיהָ אֶל־מִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט:
יא וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב יִפְרְשׂוּ בֶּגֶד תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אֹתוֹ
בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְשָׂמוּ אֶת־בַּדָּיו: יב וְלָקְחוּ אֶת־
כָּל־כְּלֵי הַשָּׁרֵת אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ־בָם בַּקֹּדֶשׁ וְנָתְנוּ אֶל־בֶּגֶד

רש"י

מכאן אמרו בן שלשים לכח ויותר על בן חמשים כחו מכחיש מעתה: (ד) קדש הקדשים · המקודש שבכולן הארון והשלחן והמנורה והמזבחות והפרוכת וכלי שרת: (ה) ובא אהרן ובניו וגו' · יכניסו כל כלי וכלי לנרתקו המפורש לו בפרשה זו ולא יצטרכו הלוים בני קהת אלא לשאת: בנסוע המחנה · כשהענן מסתלק הם יודעין שיסעו: (ז) קערות וכפות קשות ומנקיות · כבר פירשתי במלאכת המשכן: הנסך · הכסוי לשון מסך · אשר יוסך בהם: (ט) מלקחתיה · כמין צבת שמושך בה את הפתילה לכל צד שירצה: מחתתיה · כמין כף קטנה ושוליה פשוטין ולא סגלגלים ואין לה מחיצה לפניה אלא מאחריה וחותה בה את דשן הנרות כשמטיבן: נרתיה · לוצי"ש בלע"ז שנותנים בהן השמן והפתילות: (י) אל מכסה עור תחש · כמין מרצוף: (יב) את כל כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש · בתוך המשכן

ג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי
לְחֵילָא לְמֶעְבַּד עֲבִדְתָּא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא : ד דֵּין פָּלְחַן בְּנֵי קְהָת
בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא : ה וְיֵיעוֹל אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי בְּמִטַּל
מַשְׁרִיתָא וִיפָרְקוּן יָת פָּרֻכְתָּא דִּפְרָסָא וִיכַסּוּן בַּהּ יָת אֲרוֹנָא
דְּסַהֲדוּתָא : ו וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי חוּפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִפְרְסוּן
לְבוּשׁ גְּמִיר תִּכְלָא מִלְּעֵלָּא וִישַׁוּוֹן אֲרִיחוֹהִי : ז וְעַל פָּתוֹרָא
דִּלְחֵם אַפַּיָּא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תִּכְלָא וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת מַגִּיסַיָּא
וְיָת בָּזִיכַיָּא וְיָת מְכִילָתָא וְיָת קְסָוָת נִסּוּכָא וּלְחֵם תְּדִירָא
עֲלוֹהִי יְהֵי : ח וְיִפְרְסוּן עֲלֵיהוֹן לְבוּשׁ צְבַע זְהוֹרִי וִיכַסּוּן יָתֵהּ
בְּחוּפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוֹן יָת אֲרִיחוֹהִי : ט וְיִסְּבוּן לְבוּשׁ
תִּכְלָא וִיכַסּוּן יָת מְנָרְתָא דְּאַנְהוֹרֵי וְיָת בּוֹצִינָהָא וְיָת צִבְתָּהָא
וְיָת מַחְתִּיתָהָא וְיָת כָּל מָנֵי מִשְׁחָא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן לַהּ בְּהוֹן :
י וְיִתְּנוּן יָתַהּ וְיָת כָּל מָנָהָא לְחוּפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וְיִתְּנוּן
עַל אֲרִיחָא : יא וְעַל מַדְבְּחָא דְּדַהֲבָא יִפְרְסוּן לְבוּשׁ תִּכְלָא
וִיכַסּוּן יָתֵהּ בְּחוּפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגּוֹנָא וִישַׁוּוֹן יָת אֲרִיחוֹהִי :
יב וְיִסְּבוּן יָת כָּל מָנֵי שִׁמּוּשָׁא דִּי יְשַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן בְּקוּדְשָׁא

רשב"ם

(ח) אהרן ובניו· בנסוע המחנה שני דגלים ראשונים שנוסעים תחלה קודם שיסע המשכן והלוים : (י) ונתנו על המוט· טועה היה בזה ר' יוסף קרא· מדלא כתיב כדכתיב במוט בשנים · היה רוצה לומר שכל המוט היה תחת הכלים· מדכתיב על· השיבותי כי המוטות היו מצד הכלים כדרך כל משא שנותנין המוטות בטבעות שבצדי הכלים כדכתיב בפ' המשכן · אבל לשון ונתנו ראוי לומר על המוט ואצל לשון משא אמר במוט כדכתיב וישאוהו במוט ונשא בם את השלחן · כדכתיב בכתף ישאו· אין לכם משא אלא בכתף · כלומר דבר זה נושאין זה · ואחרי כן יבאו בני קהת לאחר

בעל הטורים

(ו) בארון ובמזבח הנחשת כתיב בדיו (ר"ל בפרשה זו) ובשלחן ובמזבח הזהב כתיב ונתנו לבדיו (ר"ל בפרשת תרומה ובפרשת תצוה) כתיב את (ר"ל בפ' זו כתיב בשניהם את בדיו) לרבות

עיקר ש"ח ובאר"ח

מספר מבן שלשים ולא מבן חדש או בן י"ג ובן עשרים : י פי' שק גדול שמים

תְּכֵלֶת וְכִסּוּ אוֹתָם בְּמִכְסֵה עוֹר תָּחַשׁ וְנָתְנוּ עַל־הַמּוֹט׃ יג וְדִשְּׁנוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו בֶּגֶד אַרְגָּמָן׃ יד וְנָתְנוּ עָלָיו אֶת־כָּל־כֵּלָיו אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ עָלָיו בָּהֶם אֶת־הַמַּחְתֹּת אֶת־הַמִּזְלָגֹת וְאֶת־הַיָּעִים וְאֶת־הַמִּזְרָקֹת כֹּל כְּלֵי הַמִּזְבֵּחַ וּפָרְשׂוּ עָלָיו כְּסוּי עוֹר תַּחַשׁ וְשָׂמוּ בַדָּיו׃ טו וְכִלָּה אַהֲרֹן־וּבָנָיו לְכַסֹּת אֶת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶת־כָּל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ בִּנְסֹעַ הַמַּחֲנֶה וְאַחֲרֵי־כֵן יָבֹאוּ בְנֵי־קְהָת לָשֵׂאת וְלֹא־יִגְּעוּ אֶל־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ אֵלֶּה מַשָּׂא בְנֵי־קְהָת בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ טז וּפְקֻדַּת אֶלְעָזָר ׀ בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן שֶׁמֶן הַמָּאוֹר וּקְטֹרֶת הַסַּמִּים וּמִנְחַת הַתָּמִיד וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה פְּקֻדַּת כָּל־הַמִּשְׁכָּן וְכָל־אֲשֶׁר־בּוֹ בְּקֹדֶשׁ וּבְכֵלָיו׃ פ מפטיר יז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ יח אַל־תַּכְרִיתוּ אֶת־שֵׁבֶט מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי מִתּוֹךְ הַלְוִיִּם׃ יט וְזֹאת ׀ עֲשׂוּ לָהֶם וְחָיוּ וְלֹא יָמֻתוּ בְּגִשְׁתָּם אֶת־קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים אַהֲרֹן וּבָנָיו יָבֹאוּ וְשָׂמוּ אוֹתָם אִישׁ אִישׁ עַל־עֲבֹדָתוֹ וְאֶל־

רש"י

שהוא קדש כ' וכן כלי הקטרת שמשרתין בהם במזבח הפנימי: (יג) ודשנו את המזבח. מזבח הנחשת: ודשנו. יטלו את הדשן מעליו: ופרשו עליו בגד ארגמן. ואש שירדה מן השמים רבוצה תחת הבגד כארי בשעת המסעות ואינה שורפתו שהיו כופין עליה פסכתר של נחשת: (יד) המחתת. שבהן חותים גחלים לתרומת הדשן שעשויה כמין מחבת שאין לה אלא שלש מחיצות ומלפניה שואבת את הגחלים: המזלגות. צנורות של נחשת שבהן מכין באברים שעל המזבח להפכן כדי שיתעכלו יפה ומהר: יעים. הם מגרפות ובלע"ז וודי"ל וכן של נחשת ובהן מכבדין את הדשן מעל המזבח: (טו) לכסות את הקדש. הארון והמזבח: ואת כל כלי הקדש. המנורה וכלי שרת: ומתו. שאם יגעו חייבין מיתה בידי שמים: (טז) ופקדת אלעזר. שהוא ממונה עליהם לשאת אותם: שמן המאור וקטרת הסמים ומנחת התמיד ושמן המשחה. עליו מוטל לצוות ולזרז ם ולהקריב בשעת חנייתן: פקדת כל המשכן. ועוד היה ממונה על משא בני קהת לצוות איש איש על עבודתו

ועל

וְיִתְּנוּן לִלְבוּשׁ תִּכְלָא וִיכַסּוּן יָתְהוֹן בְּחוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא וְיִתְּנוּן עַל אֲרִיחָא: יג וְיִסְפּוֹן יָת קִטְמָא דְּמַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי לְבוּשׁ אַרְגְּוָן: יד וְיִתְּנוּן עֲלוֹהִי יָת כָּל מָנוֹהִי דִּי יְשַׁמְּשׁוּן עֲלוֹהִי בְּהוֹן יָת מַחְתְּיָתָא וְיָת צִנּוֹרְיָתָא וְיָת מַגְרוֹפְיָתָא וְיָת מִזְרְקַיָּא כֹּל מָנֵי מַדְבְּחָא וְיִפְרְסוּן עֲלוֹהִי חוֹפָאָה דִּמְשַׁךְ סַסְגוֹנָא וִישַׁוּוֹן אֲרִיחוֹהִי: טו וִישֵׁיצֵי אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי לְכַסָּאָה יָת קוּדְשָׁא וְיָת כָּל מָנֵי קוּדְשָׁא בְּמִטַּל מַשְׁרִיתָא וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן בְּנֵי קְהָת לְמִטַּל וְלָא יִקְרְבוּן לְקוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן אִלֵּין מַטּוּל בְּנֵי קְהָת בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: טז וְדִי מְסִיר לְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא מִשְׁחָא דְּאַנְהָרוּתָא וּקְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וּמִנְחָתָא תְּדִירָא וּמִשְׁחָא דִּרְבוּתָא מַסְרַת כָּל מַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בֵהּ בְּקוּדְשָׁא וּבְמָנוֹהִי: יז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימָר: יח לָא תְשֵׁיצוּן יָת שִׁבְטָא זַרְעֲיַת קְהָת מִגּוֹ לֵוָאֵי: יט וְדָא עֲבִידוּ לְהוֹן וְיֵיחוּן וְלָא יְמוּתוּן בְּמִקְרַבְהוֹן לְקֹדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא אַהֲרֹן וּבְנוֹהִי יֵעֲלוּן וִימַנּוּן יָתְהוֹן גְּבַר גְּבַר עַל פָּלְחָנֵיהּ וּלְמַטּוּלֵיהּ:

בעל הטורים

הכהנים: (יט) וחיו · ב׳ · הכא ואידך וחיו את בניהם ושבו. בתרי עשר (זכריה י׳) בענין הגאולה מלמד שמלאך המות בטל לע״ל וזהו וחיו את בניהם ושבו וחיו ולא ימותו:

רש״י

ועל משאו. והוא המשכן וכל אשר בו הקדשים על פי איתמר היה כמו כל האמורים למעלה בפרשה זו אבל שכתוב בפרשת נשא: (יח) אל משא בני גרשון ומררי שאינן מקדש תכריתו · אל תגרמו להם נ שימותו:

עיקר ש״ח ובאר״ח

שהמים בו הסורס מדכתיב אל מכסה משמע דבר שיש לו תוך: כ ואין לפרש אשר ישרתו בם בקדש זה בקדושה · כי הו״ל לכתוב בקודש בשוא הבי״ת וכתב בפס״ח משמע קודש הידוע והוא המשכן: ל וקאי ומתו על יגעו: מ לנדו להקריב קאי אמאי דסיים ושמן המשחה · אבל האחרי דברים שכתבו פה היה נושא אותם בעצמו · אמנם היתה פקודתו: נ כי זו היא הוראת בנין הפעיל:

מַשָּׂאוֹ׃ כ וְלֹא־יָבֹאוּ לִרְאוֹת כְּבַלַּע אֶת־הַקֹּדֶשׁ וָמֵתוּ׃

פ פ פ קנ"ט · מלקיהו סי' ׃ ומפטירין והיה מספר כת"ע בסוטע סי' כ'

רש"י

(כ) ולא יבאו לראות כבלע את הקדש׳ לתוך נרתק שלו כמו שפירשתי למעלה בפרשה זו ופרשו עליו בגד פלוני וכסו אותו במכסה פלונית ובלוע שלו הוא כסויו׃

חסלת פרשת במדבר

הפטרת במדבר בתרי עשר בהושע סימן ב

וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר וְהָיָה בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־יֵאָמֵר לָהֶם לֹא־עַמִּי אַתֶּם יֵאָמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל־חָי׃ וְנִקְבְּצוּ בְּנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו וְשָׂמוּ לָהֶם רֹאשׁ אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי גָדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל׃ אִמְרוּ לַאֲחֵיכֶם עַמִּי וְלַאֲחוֹתֵיכֶם רֻחָמָה׃ רִיבוּ בְאִמְּכֶם רִיבוּ כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאָנֹכִי לֹא אִישָׁהּ וְתָסֵר זְנוּנֶיהָ מִפָּנֶיהָ וְנַאֲפוּפֶיהָ מִבֵּין שָׁדֶיהָ׃ פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃ כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃ לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃ וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי

כ וְלָא יֵעֲלוּן לְמֶחֱזֵי כַּד מְכַסַּן יָת מָנֵי קוּדְשָׁא וְלָא יְמוּתוּן׃

שבים

שתכאו את הארון והכלים: (כ) כבלע את הקדש. כשמותרין את ההיכל ה' נגלה ואם יראו ימותו׃ כמו שמצינו באנשי בית שמש כי ראו בארון ה': כבלע. כמו בלע ה'. ודרך אורתותיך בלעו. בלע כל ארמנותיה. ומאשריו מבולעים. וכן כתיב למעלה שמשעה שהיו מתחילין לפרק את המשכן. היו מתרחקים בני קהת. כדכתיב ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה והורידו את פרכת המסך וכל הפרשה עד וכלה אהרן ובניו לכסות וגו' ואחרי כן יבאו בני קהת:

הפטרת במדבר

וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃ וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃ וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה וְעָנְתָה שָּׁמָּה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וּכְיוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ־מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה תִּקְרְאִי אִישִׁי וְלֹא־תִקְרְאִי־לִי עוֹד בַּעְלִי׃ וַהֲסִרֹתִי אֶת־שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ וְלֹא־יִזָּכְרוּ עוֹד בִּשְׁמָם׃ וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיַּת הַשָּׂדֶה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרֶמֶשׂ הָאֲדָמָה וְקֶשֶׁת וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֶשְׁבּוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁכַּבְתִּים לָבֶטַח׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי לְעוֹלָם וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בְּצֶדֶק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים׃ וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת־יְהוָה׃

כא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כב נָשֹׂא אֶת־רֹאשׁ בְּנֵי גֵרְשׁוֹן גַּם־הֵם לְבֵית אֲבֹתָם לְמִשְׁפְּחֹתָם׃ כג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה עַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקֹד אוֹתָם כָּל־הַבָּא לִצְבֹא צָבָא לַעֲבֹד עֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ כד זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת הַגֵּרְשֻׁנִּי לַעֲבֹד וּלְמַשָּׂא׃ כה וְנָשְׂאוּ אֶת־יְרִיעֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת־אֹהֶל מוֹעֵד מִכְסֵהוּ וּמִכְסֵה הַתַּחַשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מִלְמָעְלָה וְאֶת־מָסַךְ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ כו וְאֵת קַלְעֵי הֶחָצֵר וְאֶת־מָסַךְ ׀ פֶּתַח ׀ שַׁעַר הֶחָצֵר אֲשֶׁר עַל־הַמִּשְׁכָּן וְעַל־הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב וְאֵת מֵיתְרֵיהֶם וְאֶת־כָּל־כְּלֵי עֲבֹדָתָם וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה לָהֶם וְעָבָדוּ׃ כז עַל־פִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו תִּהְיֶה כָּל־עֲבֹדַת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי לְכָל־מַשָּׂאָם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּפְקַדְתֶּם עֲלֵהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת אֵת כָּל־מַשָּׂאָם׃ כח זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי הַגֵּרְשֻׁנִּי בְּאֹהֶל מוֹעֵד וּמִשְׁמַרְתָּם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ס שני כט בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית־אֲבֹתָם תִּפְקֹד אֹתָם׃ ל מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּפְקְדֵם כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ לא וְזֹאת מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן וּבְרִיחָיו וְעַמּוּדָיו וַאֲדָנָיו׃ לב וְעַמּוּדֵי הֶחָצֵר סָבִיב וְאַדְנֵיהֶם וִיתֵדֹתָם וּמֵיתְרֵיהֶם לְכָל־כְּלֵיהֶם וּלְכֹל עֲבֹדָתָם וּבְשֵׁמֹת

רש"י

(כב) נשא את ראש בני גרשון גם הם · כמו שצויתיך על בני קהת לראות כמה יש שהגיעו לכלל עבודה: (כה) את יריעות המשכן · עשר התחתונות: ואת אהל מועד · יריעות עזים העשויות לאהל עליו: מכסהו · עורות אילים מאדמים: מסך פתח · וילון המזרחי: (כו) אשר על המשכן · כלומר הקלעים והמסך של חצר הסוככים ומגינים על המשכן ועל מזבח הנחשת סביב: ואת כל אשר יעשה להם · לצרכיהם וזה כל

כא ומליל יי עם משה למימר : כב קביל ית חשבן בני גרשון אף אנון לבית אבהתהון לזרעיתהון : כג מבר תלתין שנין ולעלא עד בר חמשין שנין תמני יתהון כל דאתי לחילא חילא למפלח פלחנא במשכן זמנא : כד דין פלחן זרעית גרשון למפלח ולמטול : כה ויטלון ית יריעת משכנא וית משכן זמנא חופאה וחופאה דססגונא די עלוהי מלעלא וית פרסא דתרע משכן זמנא : כו וית סרדי דרתא וית פרסא דמעלנא דתרע דרתא די על משכנא ועל מדבחא סחור סחור וית אטוניהון וית כל מני פלחנהון וית כל די יתמסר להון ויפלחון : כז על מימר אהרן ובנוהי יהי כל פלחן בני גרשון לכל מטולהון ולכל פלחנהון ותמנון עליהון במטרא ית כל מטולהון : כח דין פלחן זרעית בני גרשון במשכן זמנא ומטרתהון בידא דאיתמר בר אהרן כהנא : כט בני מררי לזרעיתהון לבית אבהתהון תמני יתהון : ל מבר תלתין שנין ולעלא ועד בר חמשין שנין תמננון כל דאתי לחילא למפלח ית פלחן משכן זמנא : לא ודא מטרת מטולהון לכל פלחנהון במשכן זמנא דפי משכנא ועברוהי ועמודוהי וסמכוהי : לב ועמודי דרתא סחור סחור וסמכיהון וסכיהון ואטוניהון

רשב"ם

(כא) נשא גם הם · לפי שכתב למעלה נשא את ראש בני קהת · לאחר שנסדרו ונקבעו סדר המשמרות [illegible]

רש"י

[illegible]

(כב) [illegible] מתנה מנהגם : ד [illegible] יעשה להם [illegible] ויתמסר להון [illegible]

המשכן אסור להשתמש לצורך עצמן [illegible] ית התרגום יתמסר להון [illegible]

[illegible]

ועב"ם ח"ד

תִּפְקְדוּ אֶת־כְּלֵי מִשְׁמֶרֶת מַשָּׂאָם׃ לג זֹאת עֲבֹדַת מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי מְרָרִי לְכָל־עֲבֹדָתָם בְּאֹהֶל מוֹעֵד בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־
אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ לד וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּנְשִׂיאֵי הָעֵדָה אֶת־
בְּנֵי הַקְּהָתִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃ לה מִבֶּן שְׁלֹשִׁים
שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה
בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ לו וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם אַלְפַּיִם שְׁבַע
מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים׃ לז אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת הַקְּהָתִי כָּל־
הָעֹבֵד בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ ס לח וּפְקוּדֵי בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן לְמִשְׁפְּחוֹתָם וּלְבֵית
אֲבֹתָם׃ לט מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים
שָׁנָה כָּל־הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מ וַיִּהְיוּ
פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם אַלְפַּיִם וְשֵׁשׁ מֵאוֹת
וּשְׁלֹשִׁים׃ מא אֵלֶּה פְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל־הָעֹבֵד
בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה׃
מב וּפְקוּדֵי מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם׃
מג מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־
הַבָּא לַצָּבָא לַעֲבֹדָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ מד וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
לְמִשְׁפְּחֹתָם שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים וּמָאתָיִם׃ מה אֵלֶּה פְּקוּדֵי
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי מְרָרִי אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פִּי יְהוָה
בְּיַד־מֹשֶׁה׃ מו כָּל־הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַלְוִיִּם לְמִשְׁפְּחֹתָם וּלְבֵית אֲבֹתָם׃
מז מִבֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָמַעְלָה וְעַד בֶּן־חֲמִשִּׁים שָׁנָה כָּל־

לְכָל מָנֵיהוֹן וּלְכֹל פָּלְחָנְהוֹן וּבִשְׁמָהָן תִּמְנוֹן יָת מָנֵי מַטְּרַת
מַטּוּלְהוֹן: לג דֵּין פָּלְחַן זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי לְכָל פָּלְחָנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן
זִמְנָא בִּידָא דְּאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא: לד וּמְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְרַבְרְבֵי כְנִשְׁתָּא יָת בְּנֵי קְהָת לְזַרְעֲיַתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהָתְהוֹן:
לה מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי
לְחֵילָא לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: לו וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיַתְהוֹן
תְּרֵין אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין: לז אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעֲיַת קְהָת
כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ
בִּידָא דְמֹשֶׁה: לח וּמִנְיָנֵי בְּנֵי גֵּרְשׁוֹן לְזַרְעֲיַתְהוֹן וּלְבֵית
אֲבָהָתְהוֹן: לט מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין
כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: מ וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן
לְזַרְעֲיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן תְּרֵין אַלְפִין וְשִׁית מְאָה וּתְלָתִין:
מא אִלֵּין מִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי גֵרְשׁוֹן כָּל דְּפָלַח בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא דִּי
מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ: מב וּמִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי
לְזַרְעֲיַתְהוֹן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן: מג מִבַּר תְּלָתִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא
וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְחֵילָא לְפָלְחָנָא בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא:
מד וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן לְזַרְעֲיַתְהוֹן תְּלָתָא אַלְפִין וּמָאתָן: מה אִלֵּין
מִנְיָנֵי זַרְעֲיַת בְּנֵי מְרָרִי דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל מֵימְרָא דַיְיָ
בִּידָא דְמֹשֶׁה: מו כָּל מִנְיָנַיָּא דִּי מְנָא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְרַבְרְבֵי
יִשְׂרָאֵל יָת לֵוָאֵי לְזַרְעֲיַתְהוֹן וּלְבֵית אֲבָהָתְהוֹן: מז מִבַּר תְּלָתִין
שְׁנִין וּלְעֵלָּא וְעַד בַּר חַמְשִׁין שְׁנִין כָּל דְּאָתֵי לְמִפְלַח פָּלְחַן

רש"י

פירוטות ולקלעים מלמטה שלא תגביהם סביב לתלות בהם הקלעים כבספר
סרוק · ויתדות ומיתרים היו לעמודים העליונה כבלונסאות וקונדסין ו כמו

עיקר ש"ח ובאר"ח

בסמוך ביד איתמר הוא סי' על הפסוק על פי אהרן ובניו ואף שכתוב ובניו
לשון רבים מצינו כן בתורה · ובני פלוא אליאב · וכדומה : ו מסורה באנך

הַבָּא לַעֲבֹד עֲבֹדַת עֲבֹדָה וַעֲבֹדַת מַשָּׂא בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃
מח וַיִּהְיוּ פְּקֻדֵיהֶם שְׁמֹנַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּשְׁמֹנִים׃
מט עַל־פִּי יְהוָה פָּקַד אוֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה אִישׁ אִישׁ עַל־
עֲבֹדָתוֹ וְעַל־מַשָּׂאוֹ וּפְקֻדָיו אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ
שלישי ה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וִישַׁלְּחוּ מִן־הַמַּחֲנֶה כָּל־צָרוּעַ וְכָל־זָב וְכֹל טָמֵא
לָנָפֶשׁ׃ ג מִזָּכָר עַד־נְקֵבָה תְּשַׁלֵּחוּ אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
תְּשַׁלְּחוּם וְלֹא יְטַמְּאוּ אֶת־מַחֲנֵיהֶם אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָם׃
ד וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיְשַׁלְּחוּ אוֹתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ ה וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ו דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־
אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם לִמְעֹל מַעַל בַּיהוָה
וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא׃ ז וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר
עָשׂוּ וְהֵשִׁיב אֶת־אֲשָׁמוֹ בְּרֹאשׁוֹ וַחֲמִישִׁתוֹ יֹסֵף עָלָיו וְנָתַן

רש"י

שהוים במלאכת המשכן : (מז) עבדת עבדה · הוא השיר במצלתים וכנורות שהיא עבודה לעבודה אחרת : ועבדת משא · כמשמעו : (מט) ופקדיו אשר צוה ה' את משה · ואותן הפקודים היו במנוה מבן שלשים שנה ועד בן חמשים : (ב) צו את בני ישראל וגו' · פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן ושמנה פרשיות נאמרו בו ביום כדאי' במסכת גיטין בפ' הנזקין : וישלחו מן המחנה · שלש מחנות היו שם בשעת חנייתן · תוך הקלעים היא מחנה שכינה · חניית הלוים סביב כמו שמפורש בפרשת במדבר סיני היא מחנה לויה · ומשם ועד סוף מחנה הדגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה ישראל · הצרוע נשתלח חוץ לכולן : הזב מותר במחנה ישראל ומשולח מן השתים · והטמא לנפש מותר אף בשל לויה ואינו משולח אלא משל שכינה · וכל זה דרשו רבותינו מן המקראות במסכת פסחים : טמא לנפש · דמסתב לנטמי כפשה דאנשא · אומר אני שהוא לשון עצמות אדם בל' ארמי · והרבה יש בב"ר אדריאנוס שחיק טמיא · שחיק עצמות : (ו) למעל מעל בה' · הרי חזר וכתב כאן פרשת גוזל ונשבע על שקר היא האמורה בפרשת ויקרא ומעלה מעל בה' וכחש בעמיתו וגו' ונשנית כאן בשביל שני דברים שנתחדשו

פלחנא ופלחן מטול במשכן זמנא: מח והוו מנייניהון תמניא אלפין וחמש מאה ותמנן: מט על מימרא דיי מנא יתהון בידא דמשה גבר גבר על פלחנה ועל מטולה ומנינוהי די פקיד יי ית משה: א ומליל יי עם משה למימר: ב פקיד ית בני ישראל וישלחון מן משריתא כל דסגיר וכל דדאב וכל דמסאב לטמי נפשא דאנשא: ג מדכר עד נוקבא תשלחון למברא למשריתא תשלחנון ולא יסאבון ית משריתהון די שכנתי שריא ביניהון: ד ועבדו כן בני ישראל ושלחו יתהון למברא למשריתא כמא די מליל יי עם משה כן עבדו בני ישראל: ה ומליל יי עם משה למימר: ו מלל עם בני ישראל גבר או אתתא ארי יעבדון מכל חובי אנשא לשקרא שקר קדם יי ויחוב אנשא ההוא: ז ויודון ית חוביהון די עבדו ויתיב ית חובתה ברישה וחמשה יוסף עלוהי ויתן

רשב"ם

טמאים מן המחנות: (ו) חטאת האדם׳ הכתובים בפרשת אשם גזלות בסוף פרשת ויקרא · וכחש וגו׳ בעמיתו בפקדון וגו׳ ובשביל גזל הגר שאין לו גואל נשנית כאן: (ז) והשיב

בעל הטורים

(ג) ולא יטמאו · ב׳ · הכא ואידך (יחזקאל מ"ג) ולא יטמאו (את) [עוד בית ישראל] שם קדשי · שאם יטמאו את מחניהם מטמאין את שם קדשי כדכתיב למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי: (ו) הנפש ההיא · (ז) והתודו · רמז שכל המומתין מתודין בעת יציאת הנפש:

רש"י

בה · הא׳ שכתב והתודו לימד שאינו חייב חומש ואשם על פי עדים עד שיודה בדבר והשני על גזל הגר שהוא ניתן לכהנים: (ז) את אשמו בראשו

עיקר ש"ת ובאר"ת

בס׳ תרומה: ו כי בשעת שהיו הכהנים מנסעים נסיכי הקרבנות שרו אז הלוים במצלתים ובכנורות: ח ר"ל לא כפירוש עבודת עבודה שהיא עבודה לעבודה אחרת · ועבודת משא היא כמשמעו: ט והאי ופקודיו קאי על משה · ר"ל שהוא פקד אותם כמו שנצטוה מבן ל׳ · וי"מ ופקודיו היינו מנוין ר"ל אלעזר ואיתמר המנונים היו ג"כ ע"פ צווי ה׳ למשה: י מדכתיב ג"פ מחנה בפ׳ זו: כ דכתיב גביה בדד ישב: ל מדכתיב ולא יטמאו את מחניהם ב׳ מחנות · מן מחנה א׳ לזב · וא׳ לטמא מת: מ התרגום מפרש הפסוק וכל טמא

לַאֲשֶׁר אָשַׁם לוֹ׃ ח וְאִם־אֵין לָאִישׁ גֹּאֵל לְהָשִׁיב הָאָשָׁם אֵלָיו הָאָשָׁם הַמּוּשָׁב לַיהוָה לַכֹּהֵן מִלְּבַד אֵיל הַכִּפֻּרִים אֲשֶׁר יְכַפֶּר־בּוֹ עָלָיו׃ ט וְכָל־תְּרוּמָה לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ י וְאִישׁ אֶת־קֳדָשָׁיו לוֹ יִהְיוּ אִישׁ אֲשֶׁר־יִתֵּן לַכֹּהֵן לוֹ יִהְיֶה׃ פ רביעי יא וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי־תִשְׂטֶה אִשְׁתּוֹ וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל׃ יג וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת־זֶרַע וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ וְנִסְתְּרָה וְהִיא

רש"י

הוא הקרן ג שנשבע עליו: לאשר אשם
לו. למי שנתחייב ה לו: (ח) ואם
אין לאיש גואל. שמת התובע שהשביעו
ואין לו יורשים: להשיב האשם אליו.
כשנמלך זה להתודות על עונו. ואמרו
רבותינו וכי יש לך אדם בישראל שאין
לו גואלים או בן או בת או אח או
שאר בשר הקרוב ממשפחת אביו למעלה
עד יעקב אלא זה הגר שמת ואין לו
יורשים: האשם המושב. זה הקרן
והחומש: לה' לכהן. קנאו השם
ע ונתנו לכהן פ שבאותו משמר:
מלבד איל הכפרים. האמור בויקרא
שהוא צריך להביא: (ט) וכל תרומה
וגו'. אמר רבי ישמעאל וכי תרומה
מקריבין לכהן והלא הוא המחזר
אחריה לבית הגרנות ומה ת"ל אשר
יקריבו לכהן אלו הבכורים שנאמר
בהם תביא בית ה' אלהיך ואיני יודע
מה יעשה בהם ת"ל לכהן לו יהיה בא
הכתוב ולמד על הבכורים שיהיו נתנין
לכהן: (י) ואיש את קדשיו לו יהיו.
לפי שנאמר מתנות כהונה ולויה יכול
יבאו ויטלום בזרוע תלמוד לומר ואיש
את קדשיו לו יהיו. מגיד שטובת
הנאתן לבעלים. ועוד מדרשים הרבה
דרשו בו בספרי. ומדרש אגדה ואיש
את קדשיו לו יהיו מי שמעכב מעשרותיו
ואינו נותנן. לו יהיו המעשרות סוף
שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה
שהיתה למודה צ לעשות: איש אשר
יתן לכהן. מתנות הראויות לו: לו
יהיה. ממון הרבה: (יב) איש איש
כי תשטה אשתו. מה כתוב למעלה
מן הענין ואיש את קדשיו לו יהיו אם
אתה מעכב מתנות הכהן חייך שתצטרך
לבא אצלו להביא לו את הסוטה: איש
איש. ללמדך שמועלת בשנים באיש
מלחמה שלמעלה ואישה מלמטה: כי
תשטה אשתו. שנו רבותינו אין
המנאפין נואפין עד שתכנס בהן רוח
שטות ק דכתיב כי תשטה וכתוב בו
נואף אשה חסר לב. ופשוטו של מקרא
כי תשטה תט מדרכי צניעות ותחשד
בעיניו כמו שטה מעליו ועבור. אל
ישט אל דרכיה לבך: ומעלה בו מעל.
ומהו המעל ר ושכב איש אותה:
(יג) ושכב איש. פרט לקטן ושאי

שאינו

לדחב ליה: ח ואם לית לגבר פריק לאתבא חובתא לה חובתא דמתב קדם יי לכהנא בר מדכר כפוריא די יכפר בה עלוהי: ט וכל אפרשותא לכל קודשיא דבני ישראל די יקרבון לכהנא דלה יהא: י וגבר ית מעשר קודשוהי דלה יהון גבר דיתן לכהנא דלה יהא: יא ומליל יי עם משה למימר: יב מליל עם בני ישראל ותימר להון גבר גבר ארי תסטי אתתה ותשקר בה שקר: יג וישכב גבר יתה שכבת

רשב"ם

אג אשמו · הקרן: (ח) מלבד איל האשם · האמור בויקרא: האשם המושב · הקרן ישוב לכהנים: (ט) וכל תרומה · תרומת ראשית שישראל מפריש ותרומת מעשר שהלוים מפרישים המפורשין בפ' שלח לך: (י) ואיש אשר יתן לכהן · שיתנדב דבר הראוי לכהנים כגון חרמים וכיוצא בהם: לו יהיה · כלומר לכהן יתננו · ומדרש אגדה · איש אשר יתן לכהן · מה שחייב ליתן לו יהיה לו ממון הרבה ולפי שמיותר הוא דרשו כן: (יב) כי תשטה · כי תסור · כדכתיב שטה

בעל הטורים

(ט) תרומה לכל קדשי בני ישראל אשר יקריבו לכהן לו יהיה · מוקי ליה בספרי בבכורים · יקריבו בגימטריא הם הבכורים · ואיש את קדשיו לו יהיו וסמיך ליה פרשת סוטה לומר שמי שמשהה קיני הנשים ואינו מקריבם כדרך שעשו בני עלי הוי כאילו שכנוס:

רש"י

שאינו אישה: את שכבת זרע שכיבתה פוסלת אותה ואין שכיבת אחותה פוסלת אותה ש כמעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו: ונעלם מעיני

עיקר ש"ח ובאר"ח

טמא לנפש כי נטמא במה שנגע בעצמות אדם מת וכאלו כתיב בקרא ב' פעמים טמא וכל טמא טמא לנפש ופי' טמא השני הוא מלשון עצמות אדם: נ דהוא ממון המשתלם ברחש · ועליו נשבע לאפוקי תומש שאין נשבע עליו: ם מדלא כתיב לאשר גזל לו · בא ללמד שאם הגוזל לוה מאחד · חייב הגזלן להשיב הגזלה להמלוה: ע דקשה בקרא כתיב לה' לכהן ואם הוא לה' אינו לכהן לכך פי' קנאוהו כו': פ שנא' מלבד איל הכפורים ואיל הכפורים נותן דוקא לכהן שבאותו משמר כדכתיב חלק כחלק כו': צ פי' רגילה: ק כלומר שילרם הרע מסית להם לחטוא · וזהו השטות (ומחליף את השי"ן שמאלית בתשטה בשי"ן ימנית): ר כאילו כתיב ששכב איש · ואין לומר ששכב אותה באמת · כי אז אין משקין אותה · ושיעור הכתובים כן הוא · כי תשטה ותעבור מדרכי הצניעות ועבר עליו כו' וקנא את אשתו ואח"כ נסתרה כשיעור טומאה · בין שמעלה בו ושכב איש אותה ונעלם ממנו · בין לא שכב איש אותה רק קנא לה שתשדה ותא נקיה מעון וכבא באיש כו' (הרא"ם): ש ר"ל אם שכב

נִטְמָאָה וְעֵד אֵין בָּהּ וְהִוא לֹא נִתְפָּשָׂה׃ יד וְעָבַר עָלָיו
רֽוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִוא נִטְמָאָה אֽוֹ־עָבַר
עָלָיו רֽוּחַ־קִנְאָה וְקִנֵּא אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה׃
טו וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אֶל־הַכֹּהֵן וְהֵבִיא אֶת־
קָרְבָּנָהּ עָלֶיהָ עֲשִׂירִת הָאֵיפָה קֶמַח שְׂעֹרִים לֹא־יִצֹק
עָלָיו שֶׁמֶן וְלֹא־יִתֵּן עָלָיו לְבֹנָה כִּֽי־מִנְחַת קְנָאֹת הוּא
מִנְחַת זִכָּרוֹן מַזְכֶּרֶת עָוֺן׃ טז וְהִקְרִיב אֹתָהּ הַכֹּהֵן וְהֶֽעֱמִדָהּ
לִפְנֵי יְהוָֹה׃ יז וְלָקַח הַכֹּהֵן מַיִם קְדֹשִׁים בִּכְלִי־חָרֶשׂ וּמִן־
הֶֽעָפָר אֲשֶׁר יִֽהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן יִקַּח הַכֹּהֵן וְנָתַן אֶל־
הַמָּֽיִם׃ יח וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת־הָֽאִשָּׁה לִפְנֵי יְהוָֹה וּפָרַע
אֶת־רֹאשׁ הָֽאִשָּׁה וְנָתַן עַל־כַּפֶּיהָ אֵת מִנְחַת הַזִּכָּרוֹן

רש"י

איש. פרט לסומא שאם היה רואה ת ומעמעם (ס"א ומעלים) אין המים בודקין אותה: ונסתרה. שיעור שהראה א לטומאת ביאה: ועד אין בה. שאם יש בה אפילו עד אחד ב שאמר נטמאת לא היתה שותה: ועד אין בה. לטומאה אבל יש עדים ג לסתירה: נתפשה. נאנסה כמו ותפשה ושכב עמה: (יד) ועבר עליו. קודם ד לסתירה: רוח קנאה וקנא. פירשו רבותינו לשון התראה שמתרה בה אל תסתרי עם איש פלוני: והיא נטמאה או עבר עליו וגו'. כלומר הוא התרה בה ועברה על התראתו ואין ידוע אם נטמאה אם לאו: (טו) קמח. שלא יהא מסלת: שעורים. ולא חטים היא עשתה מעשה בהמה וקרבנה מאכל בהמה: לא יצק עליו שמן. שלא יהא קרבנה מהודר שהשמן קרוי אור ח והיא עשתה בחשך: ולא יתן עליו לבונה. שהאמהות נקראות לבונה שנאמר אל גבעת הלבונה והיא פירשה מדרכיהן: כי מנחת קנאת הוא. הקמח הזה קמח לשון זכר: מנחת קנאות. מעוררת עליה שתי קנאות קנאת המקום וקנאת הבעל: (יז) מים קדשים. שקדשו בכיור לפי שנעשה הכיור ממראות הצובאות וזו פירשה מדרכיהן שהיו נבעלות לבעליהן במצרים תחת התפוח וזו קלקלה לאחר שנבדק בו: בכלי חרש. היא השקתה את הנואף יין משובח בכוסות משובחים לפיכך תשתה מים המרים במקידה בזויה של חרס: (יח) והעמיד הכהן וגו'. והלא כבר נאמר והעמידה לפני ה' אלא מסיעין ו היו אותה ממקום למקום כדי ליגעה ותטרף דעתה

והיא ויהי כבשא מעיני בעלה ומטמרא והיא מסאבא וסהיד
לית בה והיא לא אתאחדת: יד ויעבר עלוהי רוח קנאה
ויקני ית אתתיה והיא מסאבא או עבר עלוהי רוח קנאה
ויקני ית אתתיה והיא לא מסאבא: טו וייתי גברא ית
אתתיה לות כהנא וייתי ית קרבנה עלה חד מן עסרא
בתלת סאין קמחא שערין לא יריק עלוהי משחא ולא יתן
עלוהי לבונתא ארי מנחת קנאתא הוא מנחת דוכרנא
מדכרת חובא: טז ויקרב יתה כהנא ויקימנה קדם יי:
יז ויסב כהנא מי כיור במן דחסף ומן עפרא די יהי ביסודי
משכנא יסב כהנא ויתן למיא: יח ויקים כהנא ית אתתא
קדם יי ויפרע ית רישא דאתתא ויהב על ידהא ית מנחת

רשב"ם

מעליו. ושחטת שטים העמיקו: (יג) ועד אין בה. שזינתה: והיא לא נתפשה. לא נאנסה. שאם הסתירות באונס פטורה: (יז) במים קדשים. מי כיור:

בעל הטורים

(יז) ומן העפר אשר יהיה בקרקע המשכן: בירושלמי למה מים ועפר מים ממקום שבאת. פי' דרך מעבר הטפה) עפר למקום שהולכת. וכתב שהיא עתידה ליתן דין וחשבון:

רש"י

ומדה: ופרע. סותר את קליעת שערה כדי לבזותה מכאן לבנות ישראל שגלוי הראש גנאי להן: לפני ה'. (ספרי) בשער נקנור הוא שער העזרה המזרחי דרך כל הנכנסים: ונתן על כפיה. ליגעה אולי תטרף דעתה

עיקר ש"ח ובאר"ת

כולה עם אחותה אינה נפסלת לבעלה מחמת זנות אחותה. ומעשה דב' אחיות נמצא במדרש: ת ושני דברים נתמעטו מן מעיני אישה וזה פרט לסומא ופרט למעלים עיניו: א דסתי והיא נטמאה דכתיב אחר ונסתרה לשיעור טומאה אתא: ב ודריש ועד אין בה שאין עדות כלל הא אם יש אפי' עד אחד שאמר נטמאת לא היתה שותה: ג כי לסתירה צריך ב' עדים ויליף מערות דבר: ד ומ"ש והיא נטמאה הוא מתנאי שאמר. ולא הלעי': ה דמאן היינו יגסר. והוא לשון נוכר לזכרים שהוא אור: ו פי' מעתיקין אותה ממקום למקום: ז כי עיקר הוראת פרע הוא גידול. אך אם יסתור את קליעת שערה נראים השערות יותר ארוכים וגדולים לכן נופל על סתירת הקליעה הוראת פרע: ח אבל לא נתכוונה כי לא בהם. עוד שעה נבהיך את המנחה

מנחת קנאת הוא וביד הכהן יהיו מי המרים המאררים: יט והשביע אתה הכהן ואמר אל־האשה אם־לא שכב איש אתך ואם־לא שטית טמאה תחת אישך הנקי ממי המרים המאררים האלה: כ ואת כי שטית תחת אישך וכי נטמאת ויתן איש בך את־שכבתו מבלעדי אישך: כא והשביע הכהן את־האשה בשבעת האלה ואמר הכהן לאשה יתן יהוה אותך לאלה ולשבעה בתוך עמך בתת יהוה את־ירכך נפלת ואת־בטנך צבה: כב ובאו המים המאררים האלה במעיך לצבות בטן ולנפל ירך ואמרה האשה אמן אמן: כג וכתב את־האלת האלה הכהן בספר ומחה אל־מי המרים: כד והשקה

רש"י

ותודה ולא ימחה שם המיוחד על המים: המרים. על שם סופן שהם מרים לה: המאררים. המחסרים אותה מן העולם לשון סלון ממאיר ולא יתכן לפרש מים ארורים שהרי קדושים הן. ולא ארורים כתב הכתוב אלא מאררים את אחרים. ואף אונקלוס לא תרגם ליטיא אלא מלטטיא שמאחות קללה בגופה של זו: (יט) והשביע אתה וגו'. ומה היא השבועה אם לא שכב הנקי הא אם שכב חנקי (ס"א לא תנקי) שמכלל לאו אתה שומע הן אלא שאסור לפתוח בדיני נפשות תחלה לזכות: (כ) ואת כי שטית. כי משמש בלשון אי אם: (כא) בשבעת האלה. שבועה של קללה: יתן ה' אותך לאלה וגו'. שיהיו הכל מקללין ביך יבואך כדרך שבא לפלונית: ולשבועה. שיהיו הכל נשבעין ביך לא יארע לי כדרך שאירע לפלונית וכן הוא אומר והנחתם שמכם לשבועה לבחירי שהצדיקים נשבעים בפורענותן של רשעים וכן לענין הברכה ונברכו וגו' בך יברך ישראל לאמר: את ירכך. בקללה הקדים ירך לבטן לפי שבה התחילה בעבירה תחלה: צבה. כתרגומו נפיחא: (כב) לצבות בטן. כמו להצבות בטן זהו שמוש פתח שהלמד נקודה בו מ וכן לנחותם הדרך לראותכם בדרך אשר תלכו בה וכן לנפיל ירך להנפיל ירך שהמים מצבים את הבטן ומפילים את הירך: לצבות בטן ולנפל ירך. בטנו וירכו של בועל או אינו אלא של נבעלת כשהוא אומר ירכך ובטנך הרי של נבעלת אמור: אמן אמן. קבלת שבועה אמן על האלה אמן על השבועה אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר ג אמן שלא סטיתי ארוסה ונשואה שומרת יבם וכנוסה: (כד) והשקה את האשה.

דוּכְרָנָא מִנְחַת קִנְאָתָא הִיא וּבִידָא דְכַהֲנָא יְהוֹן מַיָּא מְרִירַיָּא
מְלַטְטַיָּא: יט וְיוֹמֵי יָתַהּ כַּהֲנָא וְיֵימַר לְאִתְּתָא אִם לָא שְׁכִיב
גְּבַר יָתִיךְ וְאִם לָא סְטֵית לְאִסְתָּאָבָא בַּר מִבַּעְלִיךְ הֲוַי זַכָּאָה
מִמַּיָּא מְרִירַיָּא מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין: כ וְאַתְּ אֲרֵי סְטֵית בַּר
מִבַּעְלִיךְ וַאֲרֵי אִסְתָּאֲבַתְּ וִיהַב גְּבַר בִּיךְ יָת שְׁכָבְתֵּהּ בַּר
מִבַּעְלִיךְ: כא וְיוֹמֵי כַהֲנָא יָת אִתְּתָא בְּמוֹמָתָא דִלְוָטָא וְיֵימַר
כַּהֲנָא לְאִתְּתָא יְהֵב יְיָ יָתִיךְ לִלְוָט וּלְמוֹמֵי בְּגוֹ עַמִּיךְ בְּדִיהֵב
יְיָ יָת יַרְכִּיךְ מַסְיָא וְיָת מְעַיְכִי נְפִיחָן: כב וְיֵעֲלוּן מַיָּא
מְלַטְטַיָּא הָאִלֵּין בִּמְעַיְכִי לַאֲפָחָא מְעִין וּלְאַמְסָאָה יַרְכָּא
וְתֵימַר אִתְּתָא אָמֵן אָמֵן: כג וְיִכְתּוֹב יָת לְוָטַיָּא הָאִלֵּין כַּהֲנָא
בְּסִפְרָא וְיִמְחוֹק לְמַיָּא מְרִירַיָּא: כד וְיַשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת

רשב״ם

(כא) לאלה ולשבועה׳ כשמשביע אדם את חבירו יאמר הנני משביעך על זה הדבר שאם תכזב בי תהיה מקולל כאשה פלונית שצבתה בטנה ונפלה

בעל הטורים

(יח) המאררים · עולה שני פעמים רמ״ח לומר שבודקין רמ״ח איברים של איש ושל אשה לכך כתיב מנחת קנאות חסר וא״ו ושל איש וקרינן היא: (כד) והשקה · ג׳ במסורה · הכא ואידך (יואל ד׳) והשקה את נחל השטים · ואד יעלה מן הארץ והשקה · והשקה הכהן נותן עפר במים ומשקה אותה וזהו ואד יעלה מן הארץ והשקה למה בשביל

עיקר ש״ח ובאר״ח

המנחה: ט כי רק בפיה יתהפכו המים למרים ורעים: י [הנה המים לבדם לא היו ארורים דהא לאיש אחר או לאשה הנקיה מעון לא פעלו שום נזק · ורק המה מארים את אחרים הארורים בשביל העאתם · ומביא ראיה מן התרגום דמתרגם מלטטיא בבנין היוצא פי׳ כי יאורכו את הארורים ולא פי׳ לטיא דהיה במשמע שהמים לבדם ארורים הם · כא״ר]: כ כי א׳ וה״א מתחלפים: ל אבל לא בוודאי שזינתה כי אז אין משקין אותה: מ [כי עיקר ניקוד הלמ״ד הוא בשו״א· ולם יבוא אחר הלמ״ד עוד שו״א ושני שוא״ין נעים לא יבואו יחד לכן תתהפך נקודת הלמ״ד לחיריק · אבל פה בא הלמ״ד בפת״ח וזה הטעם כמו״ש רש״י כי צ״ל להבנות · ונשמט הה״א ובאה נקודת הפת״ח מן הה״א אל הלמ״ד · כא״ר]: נ בפ״ק דקידושין (דף כ״ז) פירשו התוס׳ דמאחר אמן מפיק על האלה ועל השבועה · ומאיש זה ומאיש אחר דהכל נכללו בפרשה · ואידך אמן קאי אארוסה ושומרת יבם דלא כתיבי בפרשה:

את־האשה את־מי המרים המאררים ובאו בה המים המאררים למרים: כה ולקח הכהן מיד האשה את מנחת הקנאת והניף את־המנחה לפני יהוה והקריב אתה אל־המזבח: כו וקמץ הכהן מן־המנחה את־אזכרתה והקטיר המזבחה ואחר ישקה את־האשה את־המים: כז והשקה את־המים והיתה אם־נטמאה ותמעל מעל באישה ובאו בה המים המאררים למרים וצבתה בטנה ונפלה ירכה והיתה האשה לאלה בקרב עמה: כח ואם־לא נטמאה האשה וטהרה הוא ונקתה ונזרעה זרע: כט זאת תורת הקנאת אשר תשטה אשה תחת אישה ונטמאה: ל או איש אשר תעבר עליו רוח קנאה וקנא את־אשתו והעמיד את־האשה לפני יהוה ועשה לה הכהן את כל־התורה הזאת: לא ונקה האיש מעון והאשה ההוא

רש"י

אין זה סדר המעשה. שהרי בתחלה מקריב מנחתה ם אלא הכתוב מבשרך שכשישקנה יבואו בה למרים. לפי שנא' בטן וירך מניין לשאר כל הגוף תלמוד לומר ובאו בה. בכולה אם כן מה תלמוד לומר בטן וירך לפי שהן התחילו בעבירה תחלה לפיכך התחיל מהם הפורענות: למרים. להיות לה רעים ומרים: (כה) והניף. מוליך ומביא מעלה ומוריד ואף היא מניפה עמו שידה למעלה מידו של כהן: והקריב אותה. זו היא הגשתה בקרן דרומית מערבית של מזבח קודם קמיצה כשאר מנחות: (כו) אזכרתה. הוא הקומץ שעל ידי הקטרתו המנחה באה לזכרון לגבוה: (כז) והשקה את המים. לרבות שאם אמרה איני שותה לאחר שנמחקה המגלה ע מערערין אותה פ ומשקין אותה בעל כרחה אלא אם כן אמרה טמאה אני: וצבתה בטנה וגו'. אע"פ שבקבלה הזכיר ירך תחלה צ המים אינן בודקין אלא כדרך כניסתן בה: והיתה האשה לאלה. כמו שפירשתי שיהיו הכל אלין בה: בקרב עמה. הפרש יש בין אדם המתגנות במקום שניכר ק לאדם שמתגנות במקום שאינו ניכר: (כח) ואם לא נטמאה האשה. בסתירה זו: וטהרה הוא. ממקום אחר: ונקתה. ממים המאררים ר ולא עוד אלא ונזרעה זרע אם היתה יולדת בצער תלד בריוח אם היתה יולדת שחורים יולדת

הרי"ש בחטף קמץ

יולדת

מַיָא מְרִירַיָא מְלַטְטַיָא וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָא מְלַטְטַיָא לִמְרִירוּ: כה וְיִסַּב כַּהֲנָא מִידָא דְאִתְּתָא יָת מִנְחַת קִנְאֲתָא וִירִים יָת מִנְחֲתָא קֳדָם יְיָ וִיקָרֵב יָתַהּ לְמַדְבְּחָא: כו וְיִקְמוֹץ כַּהֲנָא מִן מִנְחֲתָא יָת אִדְכַּרְתַּהּ וְיַסֵּק לְמַדְבְּחָא וּבָתַר כֵּן יַשְׁקֵי יָת אִתְּתָא יָת מַיָא: כז וְיַשְׁקְנַהּ יָת מַיָא וּתְהֵי אִם אִסְתְּאָבַת וְשַׁקָּרַת שְׁקָר בְּבַעְלַהּ וְיֵעֲלוּן בַּהּ מַיָא מְלַטְטַיָא לִמְרִירוּ וְיִפְחוּן מְעַהָא וְתִתְמְסֵי יַרְכַּהּ וּתְהֵי אִתְּתָא לִלְוָט בְּגוֹ עַמַּהּ: כח וְאִם לָא אִסְתְּאָבַת אִתְּתָא וְדַכְיָאָה הִיא וְתִפּוֹק זַכָּאָה וְתִעְדֵּי עֲדוּי: כט דָא אוֹרַיְתָא דְקִנְאֲתָא דִּי תִסְטֵי אִתְּתָא בַּר מִבַּעְלַהּ וְתִסְתְּאָב: ל אוֹ גְבַר דִּי תִעְבַּר עֲלוֹהִי רוּחַ קִנְאָה וִיקַנֵּי יָת אִתְּתֵהּ וִיקִים יָת אִתְּתָא קֳדָם יְיָ וְיַעְבֵּד לַהּ כַּהֲנָא יָת כָּל אוֹרַיְתָא הָדָא: לא וִיהֵי זַכָּאָה גַּבְרָא מֵחוֹבָא

רשב"ם

ירכה: (כח) ונזרעה זרע · תתעבר: (לא) ונקה האיש מעון · אע"פ שגרם לה פורענות זו ע"י קנוי שקינא בה · ולי נראה ונקה האיש מעון שלא סבל אשתו להיות מזנה תחתיו ואילו שתק לא היה מנוקה מעון שהיא אסורה לו · אלא היא תשא את עונה שהרי

בעל הטורים

שעשתה מעשה שטים שזנתה וזהו והשקה את נהל השטים: (כח) ונזרעה· וסמיך זאת תורת הקנאות לומר שאם טהורה היא יהיו לה בנים לדיקים בעלי תורה: (לא) ונקה האיש מעון· ונקה ג' תגין על ה"א לומר לך שנקה מחמשה עונות ואלו הן עון אשת איש עון סוטה עון שלא בא עליה עון בניו עון בנותיו (ר"ל אם הוא נקי מאלו ה' עונות אז בודקין אותה המים עי'

רש"י

יולדת לבנים: (ל) או איש · כמו או נודע כלומר אם איש קנאי הוא לכך והעמיד את האשה: (לא) ונקה האיש מעון · אם בדקום המים אל ידאג לומר חבתי במיתתה נקי הוא מן העונש· דבר אחר משישקנה תהא אשנו בסיפר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ם כדכתיב והקטיר המזבחה ואחר ישקה גו': ע ונמחק השם: פ פרש"י בגמ' פותחין את פיה שלא במוכתה: צ פי' כאשר ה' את ירכך נופלת ואת בטנך לבה ומ"ם לפני זה לגבות בטן ולנפיל ירך זה קאי על הבועל וכמו"ש רש"י: ק כי במקום שמכירין אותו הבזיון גדול מאד: ר שלא תאמר דונזרעה נמשך על ונקתה ופי' ונקתה מדברים המוגנים את הלידה ולכן ונזרעה לכן פי'

תִּשָּׂא אֶת־עֲוֺנָהּ׃ פ ו א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַפְלִא לִנְדֹּר נֶדֶר נָזִיר לְהַזִּיר לַיהוָה׃ ג מִיַּיִן וְשֵׁכָר יַזִּיר חֹמֶץ יַיִן וְחֹמֶץ שֵׁכָר לֹא יִשְׁתֶּה וְכָל־מִשְׁרַת עֲנָבִים לֹא יִשְׁתֶּה וַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים לֹא יֹאכֵל׃ ד כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ מִכֹּל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה מִגֶּפֶן הַיַּיִן מֵחַרְצַנִּים וְעַד־זָג לֹא יֹאכֵל׃ ה כָּל־יְמֵי נֶדֶר נִזְרוֹ תַּעַר לֹא־יַעֲבֹר עַל־רֹאשׁוֹ עַד־מְלֹאת הַיָּמִם אֲשֶׁר־יַזִּיר לַיהוָה קָדֹשׁ יִהְיֶה גַּדֵּל פֶּרַע שְׂעַר רֹאשׁוֹ׃ ו כָּל־יְמֵי הַזִּירוֹ לַיהוָה עַל־נֶפֶשׁ מֵת לֹא יָבֹא׃ ז לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לְאָחִיו וּלְאַחֹתוֹ לֹא־יִטַּמָּא לָהֶם בְּמֹתָם כִּי נֵזֶר אֱלֹהָיו עַל־רֹאשׁוֹ׃ ח כֹּל יְמֵי נִזְרוֹ קָדֹשׁ

רש"י

ונקה מעון שהסוטה אסורה לבעלה: (ב) כי יפליא · יפריש. למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה ש לומר לך שכל הרואה סוטה בקלקולה ת יזיר עצמו מן היין שהוא מביא לידי ניאוף: נדר נזיר · אין נזירה בכל מקום אלא פרישה אף כאן שפירש מן היין: להזיר לה' · להבדיל עצמו מן היין לשם שמים: (ג) מיין ושכר · כתרגומו מחמר חדת ועתיק שהיין משכר א כשהוא ישן: וכל משרת · לשון שריה ב במים או בכל משקה ובלשון משנה יש הרבה אין שורין דיו וסממנים · מיר שרה פתו ביין: (ד) חרצנים · הם הגרעינין: זג · הם הקליפות שמבחוץ שהחרצנים בתוכן כענבל בזוג: (ה) קדש יהיה · השער שלו ג לגדל פרע של שער ראשו: פרע · נקוד פתח קטן (סגול) לפי שהוא דבוק לשער ראשו ד פרע של שער פירוש של פרע גידול של שער וכן את ראשו לא יפרע ואין קרוי פרע פחות מל' יום: (ח) כל ימי נזרו קדש הוא · זו קדושת הגוף ה מלהטמא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ונקתה ממים המאררים: ש כי נזירות אינן יותר מן נדרים: ת ר"ל אלא שמגוללין אותם: א וע"ש זה נקרא יין ישן בשם שכר: ב פי' שמטבילין ושורין כי כל ריבוי לטבילה יתורגם יצבע: ג ויהיה לא קאי על הנזיר כ"א על השער: ד פתח קטן נקרא הסגול בפי הראשונים: [מדברי רש"י נראה כי פרע בא בניקוד כזה בשביל הסמיכות · ובאמת משקלים כאלה לא ישתנו בסמיכות ובנפרד · וטוב להגיה בדברי רש"י ושכן צריך להיות פֶּרַע שְׂעַר

וְאִתְּתָא הַהִיא תְּקַבֵּל יָת חוֹבַהּ : א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר :
ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן גְּבַר אוֹ אִתְּתָא אֲרֵי
יְפָרֵשׁ לְמִדַּר נְדַר נְזִירוּ לְמִיזַּר קֳדָם יְיָ : ג מֵחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק
יַזַּר חַל דַּחֲמַר חֲדַת וְחַל דַּחֲמַר עַתִּיק לָא יִשְׁתֵּי וְכָל מַתְרוּת
עִנְבִין לָא יִשְׁתֵּי וְעִנְבִין רַטִּיבִין וִיבֵשִׁין לָא יֵיכוּל : ד כֹּל יוֹמֵי
נְזָרֵהּ מִכֹּל דְּיִתְעֲבֵד מִגֻּפְנָא דְּחַמְרָא מִפּוּרְצְנִין וְעַד עֻצּוּרִין
לָא יֵיכוּל : ה כָּל יוֹמֵי נְדַר נְזָרֵהּ מַסְפַּר לָא יֶעְבַּר עַל רֵישֵׁהּ
עַד מִשְׁלַם יוֹמַיָּא דְּיִנְזַר קֳדָם יְיָ קַדִּישׁ יְהֵי מְרַבֵּי פֵּרוּעַ
שְׂעַר רֵישֵׁהּ : ו כָּל יוֹמִין דְּיִנְזַר קֳדָם יְיָ עַל נַפְשָׁא דְּמִתָא
לָא יֵעוֹל : ז לַאֲבוּהִי וּלְאִמֵּהּ לַאֲחוּהִי וּלְאַחְתֵהּ לָא יִסְתָּאַב
לְהוֹן בְּמוֹתְהוֹן אֲרֵי כְּלִילָא דֶּאֱלָהֵהּ עַל רֵישֵׁהּ : ח כֹּל יוֹמֵי

רשב"ם

זינתה · ולפיכך קבלה פורענותה :
(ג) משרת ענבים · פירש מנחם ושרת
את אחיו · והרי המ"ם כמו מ"ם של
מרחם ושל משמר ושל משמן בשרו
ירזה · ולא יתכן לשון שירות כי אם
אצל עבודת בני אדם לאדוניהם · לכן
אומר אני שמשרת מחטופי למ"ד
פעל הוא מגזרת שרה · כמו מקנת
כסף מגזרת קנה · ופירשתו עם לא
נמצא במקרא נמצא בלשון התלמודי ·
גזיר ששרה פתו ביין · ואם בלשון
המקרא הרי מצינו בירמיה אם לא
שריתיך לטוב · ופירשו כמו מישרא
קיטרין שבדניאל · כלומר פתחתיך
מן האזיקים כמעשה שהיה · ואמר
שריתיך · כמו וזריתי פרש על פניכם ·
מגזרת זרה הלאה · אף כאן משרת

בעל הטורים

סוטה ד' מ"ז) : (תשא) את עונה ·
ב' במסורה · הכא ואידך בנדרים
(ונשא) את עונה דאיתא בסוטה שלא
ידאג הבעל לומר גרמתי לה מיתה
אלא היא תשא את עונה ודוקא הכא
אבל בנדרים שהיה יכול להפר ולא
הפר לה בעלה הוא ישא את עונה :
(ב) יפליא · ב' במס' · חסרים הכא
ואידך בערכין (בפ' בחקותי) דילפינן
נדרים מערכין מה התם כערכך הכהן
כן יהיה אף בנדרים הכל תלוי בכהן
אם נראה לו יתיר ואם לאו לא יתיר :
(ו) על נפש מת לא יבא · לומר לך
שאם תקרה עליו שכינה מחמת נזרו
שלא יאמרו שהוא דורש אל המתים ·
שלשים פעמים כתיב נדר ונזירות
בפרשה דהתם נזירות שלשים יום וכן

עיקר ש"ח ובאר"ח

ראשו נקוד פתח לפי שהוא דבוק · וכוונת רש"י על מלת שער דלא כנמצא
בקמ"ץ וציר"ה · ובסמיכות תשתנה הציר"ה לשו"א והקמ"ץ לפת"ח · כי מלת
שער דבוק למלת ראשו : כנ"ל] : ח כי קדוש דכאן קאי על השער :

הוּא לַיהוָה׃ ט וְכִי־יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ׃ י וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יָבִא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶל־הַכֹּהֵן אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יא וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל־הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ אֶת־רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃ יב וְהִזִּיר לַיהוָה אֶת־יְמֵי נִזְרוֹ וְהֵבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ לְאָשָׁם וְהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים יִפְּלוּ כִּי טָמֵא נִזְרוֹ׃ יג וְזֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נִזְרוֹ יָבִיא אֹתוֹ אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ יד וְהִקְרִיב אֶת־קָרְבָּנוֹ לַיהוָה כֶּבֶשׂ בֶּן־שְׁנָתוֹ תָמִים אֶחָד לְעֹלָה וְכַבְשָׂה אַחַת בַּת־שְׁנָתָהּ תְּמִימָה לְחַטָּאת וְאַיִל־אֶחָד תָּמִים לִשְׁלָמִים׃ טו וְסַל מַצּוֹת סֹלֶת חַלֹּת בְּלוּלֹת בַּשֶּׁמֶן וּרְקִיקֵי מַצּוֹת מְשֻׁחִים בַּשָּׁמֶן וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם׃ טז וְהִקְרִיב הַכֹּהֵן לִפְנֵי יְהוָה וְעָשָׂה אֶת־חַטָּאתוֹ וְאֶת־עֹלָתוֹ׃ יז וְאֶת־הָאַיִל יַעֲשֶׂה זֶבַח שְׁלָמִים לַיהוָה עַל סַל הַמַּצּוֹת וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶת־מִנְחָתוֹ וְאֶת־נִסְכּוֹ׃ יח וְגִלַּח הַנָּזִיר פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶת־רֹאשׁ נִזְרוֹ

רש״י

לתמיה׃ (ט) פתע. זה אונס׃ פתאם. זה שוגג ויש אומרים פתע פתאום דבר אחד הוא מקרה ו של פתאום׃ וכי ימות מת עליו. באהל שהוא בו׃ ביום טהרתו. ביום הזייתו ז׳. או אינו אלא בשמיני שהוא טהור לגמרי ת״ל ביום השביעי אי ביום השביעי יכול אפילו לא הזה ת״ל ביום טהרתו׃ (י) וביום השמיני יביא שתי תורים. להוציא את השביעי או אינו א״א להוציא את. התשיעי קבע זמן לקרבן וקבע זמן למקריבין מה קרבן הכשיר שמיני ומשמיני והלאה אף מקריבין שמיני ומשמיני והלאה׃ (יא) מאשר חטא על הנפש. שלא נזהר מטומאת המת. רבי אלעזר הקפר אומר שציער עצמו מן היין׃ וקדש את ראשו. לחזור ולהתחיל מנין נזירותו׃ (יב) והזיר לה׳ את ימי נזרו. יחזור וימנה נזירותו כבתחלה׃ והימים הראשונים יפלו. לא יעלו מן המנין׃ (יג) יביא אותו. יביא את עצמו וזה

נִזְרֵהּ קַדִּישׁ הוּא קֳדָם יְיָ : ט וַאֲרֵי יְמוּת מִיתָא עֲלוֹהִי בִּתְכֵף שְׁלוּ וִיסָאֵב רֵישׁ נִזְרֵהּ וִיגַלַּח רֵישֵׁהּ בְּיוֹמָא דִּדְכוּתֵהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה יְגַלְּחִנֵּהּ : י וּבְיוֹמָא תְמִינָאָה יַיְתֵי תַּרְתֵּין שַׁפְנִינִין אוֹ תְרֵין בְּנֵי יוֹנָה לְוָת כַּהֲנָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא : יא וְיַעְבֵּד כַּהֲנָא חַד לְחַטָּאתָא וְחַד לַעֲלָתָא וִיכַפַּר עֲלוֹהִי מִדְּחָב עַל מִיתָא וִיקַדֵּשׁ יָת רֵישֵׁהּ בְּיוֹמָא הַהוּא : יב וְיַזֵּר קֳדָם יְיָ יָת יוֹמֵי נִזְרֵהּ וְיַיְתֵי אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ לַאֲשָׁמָא וְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי יִבְטְלוּן אֲרֵי אִסְתָּאַב נִזְרֵהּ : יג וְדָא אוֹרָיְתָא דִּנְזִירָא בְּיוֹם מִשְׁלַם יוֹמֵי נִזְרֵהּ יַיְתֵי יָתֵהּ לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא : יד וִיקָרֵב יָת קֻרְבָּנֵהּ קֳדָם יְיָ אִמַּר בַּר שַׁתֵּהּ שְׁלִים חַד לַעֲלָתָא וְאִמַּרְתָּא חֲדָא בַּת שַׁתַּהּ שַׁלְמְתָא לְחַטָּאתָא וּדְכַר חַד שְׁלִים לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא : טו וְסַל פַּטִּיר סֻלְתָּא גְּרִיצָן דְּפִילָן בִּמְשַׁח וְאִסְפּוֹגִין פַּטִּירִין דִּמְשִׁיחִין בִּמְשַׁח וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן : טז וִיקָרֵב כַּהֲנָא קֳדָם יְיָ וְיַעְבֵּד יָת חַטָּאתֵהּ וְיָת עֲלָתֵהּ : יז וְיָת דִּכְרָא יַעְבֵּד נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ עַל סַלָּא דְּפַטִּירַיָּא וְיַעְבֵּד כַּהֲנָא יָת מִנְחָתֵהּ וְיָת נִסְכֵּהּ : יח וִיגַלַּח נְזִירָא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא יָת

רשב"ם

ענבים כל מה שנבדל ונופל מן הענבים כאדם הנבדל וניתר מקשר הכבלים והזיקים שקשור בהם : (יג) יביא אתו · את עיקר קרבנו

רש"י

אחד משלשה אתים שהיה ר' ישמעאל דורש כן · כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה את עצמם · כיוצא בו ויקבור אותו בגי הוא קבר את עצמו : (טו) ומנחתם ונסכיהם · של עולה ושלמים ם לפי שהיו בכלל ויצאו לידון בדבר חדש שיטעינו לחם החזירן לכללן שיטעינו נסכים כדין עולה ושלמים : חלות מצות · ורקיקי מצות · עשר מכל מין : (יז) זבח שלמים לה' על סל המצות · ישחט את השלמים על מנת לקדש את הלחם : את מנחתו ואת נסכו · של איל : (יח) וגלח הנזיר פתח אהל מועד · יכול יגלח בעזרה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ו ר"ל מקרה פתאומים והוא יותר משוגג: ז ואע"פ שלא נטהר אז לגמרי אבל קצת טהרה מקרי : ח משמע דעבירה היא מה שפירש מן היין ואף שלעיל פירש"י שהרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מהיין שמביא לידי חטא אך לא היה לו רק לגזור מיין המשכר · אבל מיין חדש וענבים לא היה לו לגזור : ט ש

וְלָקַח אֶת־שְׂעַר רֹאשׁ נִזְרוֹ וְנָתַן עַל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר־תַּחַת
זֶבַח הַשְּׁלָמִים׃ יט וְלָקַח הַכֹּהֵן אֶת־הַזְּרֹעַ בְּשֵׁלָה מִן־
הָאַיִל וְחַלַּת מַצָּה אַחַת מִן־הַסַּל וּרְקִיק מַצָּה אֶחָד וְנָתַן
עַל־כַּפֵּי הַנָּזִיר אַחַר הִתְגַּלְּחוֹ אֶת־נִזְרוֹ׃ כ וְהֵנִיף אוֹתָם
הַכֹּהֵן ׀ תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה קֹדֶשׁ הוּא לַכֹּהֵן עַל חֲזֵה
הַתְּנוּפָה וְעַל שׁוֹק הַתְּרוּמָה וְאַחַר יִשְׁתֶּה הַנָּזִיר יָיִן׃
כא זֹאת תּוֹרַת הַנָּזִיר אֲשֶׁר יִדֹּר קָרְבָּנוֹ לַיהוָה עַל־נִזְרוֹ
מִלְּבַד אֲשֶׁר־תַּשִּׂיג יָדוֹ כְּפִי נִדְרוֹ אֲשֶׁר יִדֹּר כֵּן יַעֲשֶׂה
עַל תּוֹרַת נִזְרוֹ׃ פ כב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כג דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־

רש"י

הרי זה דרך בזיון אלא וגלח הנזיר
לאחר שחיטת השלמים שכתוב בהן
ושחטו פתח אהל מועד: אשר תחת
זבח השלמים · תחת הדוד שהוא
מבשלן בו לפי ששלמי נזיר היו מתבשלין
בעזרה י שצריך ליטול הכהן הזרוע
אחר שנתבשל ולהניף לפני ה':
(יט) הזרע בשלה · לאחר שנתבשלה:
(כ) קדש הוא לכהן · החלה והרקיק
והזרוע תרומה הן כ לכהן: על חזה
התנופה · מלבד חזה ושוק ל הראויים
לו מכל שלמים מוסף על שלמי נזיר
הזרוע הזה · לפי שהיו שלמי נזיר
בכלל ויצאו לידון בדבר החדש להפרשת
זרוע הוצרך להחזירן לכללן לידון אף
בחזה ושוק: (כא) מלבד אשר תשיג
ידו · שאם אמר הריני נזיר ע"מ לגלח
על ק' עולות ועל ק' מ שלמים: כפי
נדרו אשר ידור כן יעשה · מוסף על
תורת נזרו · על תורת הנזיר מוסף
ולא יחסר . שאם אמר הריני נזיר
חמש נזירות ע"מ לגלח על ג' בהמות
הללו אין אני קורא בו כאשר ידור
נ כן יעשה: (כג) אמור להם · כמו
זכור שמור ם בלע"ז דישנ"ט · אמור
להם · שיהיו כולם ע שומעים: אמור·

עיקר ש"ח ובאר"ח

שחטאת אינה טעונה נסכים: י דאף שלמי נזיר נאכלין בכל העיר כדין
קדשים קלים אך מחמת שצריך הכהן ליקח את הזרוע בשלה וצריך להניף אותו
לכך היו מתבשלין בעזרה: כ לא שהם קודש לכהן ואסורין לו · אלא הם
כתרומה: ל ועל יתפרש כאן כמו מלבד: מ אבל לא על מאה חטאות דחטאת
אינה באה בנדבה: נ דלא תאמר דכפי נדרו אף אם יפחות מדינו · לכך
כתיב על ופירושו כמו למעלה ר"ל יותר מתורת נזרו · אבל לא פחות;

שפירושו

ריש נזרה ויסב ית שער ריש נזרה ויתן על אשתא די תחות דודא דנכסת קודשיא : יט ויסב כהנא ית דרעא בשלא מן דוכרא וגרצתא פטירתא חדא מן סלא ואספוג פטיר חד ויתן על ידי נזירא בתר דגלח ית נזרה : כ ויריםיתהון כהנא ארמא קדם יי קודשא הוא לכהנא על חדיא דארמותא ועל שקא דאפרשותא ובתר כן ישתי נזירא חמרא : כא דא אוריתא דנזירא די ידר קרבנה קדם יי על נזרה בר מדתדבק ידה כפום נדרה די ידר כן יעבד על אוריתא דנזרה : כב ומליל יי עם משה למימר : כג מלל עם אהרן ועם בנוהי למימר כדין תברכון ית בני ישראל תימרון

רשב"ם

כמו שהולך ומפרש: (כא) מלבד אשר תשיג שאם נדר קרבנות הרבה לשם שמים יביאם מלבד אלה של חובה דתגמת מלבד מתנותיכם ומלבד כל נדריכם : (כג) כה תברכו את בני ישראל • כלומר לא תברכו מברכת פיכם כאדם שאומר תבואת לראש פלוני כך וכך אלא אלי התפללו שאברכם אני כמו שמפרש יברכך ה' ואני אשמע קולכם כאשר תאמרו אברכם לישראל כמו שמפורש ושמו את שמי על בני ישראל כשיברכו הכהנים לישראל בשמי ולא בשמם אני אברכם לישראל כמו שהתפללו הכהנים ואומרים יברכך ה' ישא ה' פניו אליך כדכתיב ופניתי אליכם

בעל הטורים

ג"כ יהיה עולה שלמים : (כח) זאת תורת הנזיר • וסמיך ליה על תורת נזרו לומר מי ששתה יין אל יורה וסמך ברכת כהנים לפרשת נזיר לומר שתוי יין פסול לברכת כהנים שנקראת עבודה : (כג) כה תברכו • להזכיר זכות אני והנער נלכה עד כה וכה יהיה זרעך וזהו אמר עד כה ברכני ה' • וכ"ה אותיות בפסוק שמע ישראל • וכ"ה פעמים לשון ברכה (ר"ל מה שבירך הקב"ה דאל"כ תמצא יותר) בחומש וכ"ה פעמים שלום בחומש ולכך מתחיל ברכת כהנים בברכה ומסיים בשלום וזהו ה' יברך את עמו בשלום : אמור להם • מלא וי"ו כנגד ו' ברכות • יברכך• וישמרך• יאר • ויחנך • ישא • וישם שלום • כנגד ו' • תורת ה' עדות ה' פקודי ה' מצות ה' יראת ה' משפטי ה' :

עיקר ש"ח ובאר"ח

פ שפירושו לשון הוה ומורה על התמדת הפועל : ע ויהיה מלת אמור שב אל מברך ובניו • ומלת להם אל בני ישראל שיהיו כולם שומעים הברכות האמורים:

בני ישראל אמור להם: ס כד יברכך יהוה וישמרך: ס כה יאר יהוה פניו אליך ויחנך: ס כו ישא יהוה פניו אליך וישם לך שלום: ס כז ושמו את־שמי על־בני ישראל ואני אברכם: חמישי ס ז א ויהי ביום כלות משה להקים את־המשכן וימשח אתו ויקדש אתו ואת־כל־כליו ואת־המזבח ואת־כל־כליו וימשחם ויקדש אתם: ב ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבתם הם נשיאי המטת הם העמדים על־הפקדים: ג ויביאו את־קרבנם לפני יהוה שש־עגלת צב ושני עשר בקר עגלה על־

רש"י

מלא לא תברכם בחפזון ובבהלות אלא בכוונה ובלב שלם: (כד) יברכך. שיתברכו נכסיך: וישמרך. שלא יבואו עליך שודדים ליטול ממונך שהנותן מתנה לעבדו אינו יכול לשמרו מכל אדם וכיון שבאים לסטים עליו ונוטלין אותה ממנו מה הנאה יש לו במתנה זו אבל הקב"ה הוא הנותן הוא השומר. והרבה מדרשים דרשו בו בספרי: (כה) יאר ה' פניו אליך. יראה לך פנים שוחקות פנים צהובות: ויחנך. יתן לך חן: (כו) ישא ה' פניו אליך. יכבוש כעסו: (כז) ושמו את שמי. יברכום בשם המפורש: ואני אברכם. לישראל ואסכים עם הכהנים. ד"א ואני אברכם לכהנים: (א) ויהי ביום כלות משה. כלות כתיב (ר"ל בפת"ח ולא כלות בשו"א ודו"ק) יום הקמת המשכן היו ישראל ככלה הנכנסת לחופה: כלות משה. בצלאל ואהליאב וכל חכם לב עשו את המשכן ותלאו הכתוב במשה לפי שמסר נפשו עליו לראות תבנית כל דבר ודבר כמו שהראהו בהר להורות לעושי המלאכה ולא טעה בתבנית אחת וכן מצינו בדוד לפי שמסר נפשו על בנין בהמ"ק שנאמר זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה' וגו' לפיכך נקרא על שמו שנאמר ראה ביתך דוד: ביום כלות משה להקים. ולא נאמר ביום הקים מלמד שכל שבעת ימי המלואים היה משה מעמידו ומפרקו ובאותו היום העמידו ולא פרקו לכך נאמר ביום כלות משה להקים אותו היום כלו הקמותיו וראש חודש ניסן היה בשני נשרפה הפרה בשלישי הזו הזיה ראשונה ובשביעי גלחו: (ב) הם נשיאי המטות. שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל וגו': הם העמדים על הפקדים. שעמדו עם משה ואהרן כשמנו את ישראל שנאמר ואתכם יהיו וגו': (ג) שש עגלת צב. אין צב אלא מחופים וכן בצבים ובפרדים

עגלות

להון: כד יברכנך יי ויטרנך: כה ינהר יי שכנתה לותך
וירחם יתך: כו יסב יי אפה לותך וישוי לך שלם:
כז וישוון ית ברכת שמי על בני ישראל ואנא אברכנון:
א והוה ביומא דשיצי משה לאקמא ית משכנא ורבי יתה
וקדיש יתה וית כל מנוהי וית מדבחא וית כל מנוהי
ורבנון וקדיש יתהון: ב וקריבו רברבי ישראל רישי בית
אבהתהון אנון רברבי שבטיא אנון דקימין על מנינא:
ג ואיתיו ית קרבניהון קדם יי שית עגלן כד מחפין ותרי

רשב"ם

והרביתי אתכם וגו': (ב) על הפקדים הם הנקובים בשמות במדבר סיני: (ג) עגלת · לפי שהוא דבוק עגלות של צבי כמו שיאמר מעשרת עשרותי יאמר מן עגלה של שני הנשיאים עגלות · ומן ענוה · ענוי ארץ · ומן ערבה · ערבי נחל: צבי כמו ובצבים

בעל הטורים

(כד) יברכך ה' וישמרך · התחלת התיבות עולה כ"ו כנגד השם של ארבע אותיות · וסוף התיבות ד' ה"ך עולה מ"ה כנגד השם של מ"ה תיבות וזהו ה' ישמר צאתך ובואך · וג' תיבות בפסוק כדי להזכיר זכות ג' אבות ובהם ט"ו אותיות על שם האבות שראו זה את זה ט"ו שנים (פי' כל השלשה אבות היו ביחד ט"ו שנים דוק ותשכח) וזכות השבטים עם האבות שהם ט"ו · יברכך כנגד אברהם דכתיב ביה וה' ברך את אברהם בכל · ושלשה תיבות בפסוק כנגד ג' ברכות שנאמרו בו · ואברכך · והיה ברכה · ואברכה מברכיך · יברכך ה' בגו' (פי') בנכסים ובגוף: (כה) יאר · כנגד יצחק שראה העקידה ומת והאיר הקב"ה את עיניו והחיהו כדאי' בפרקי רבי אליעזר לאפשר לומר שהיה עולם קיים ויש בו ה' תיבות וכ' אותיות כי יצחק שהיה אחר כ' דורות ושמר ה' חומשי תורה: (כו) ישא · כנגד יעקב (שנאמר בו וישא יעקב רגליו) וכתיב ביה ושבתי בשלום ויש בו ז' תיבות כנגד השבטים אשר נולדו בז' שנים (ר"ל רוב השבטים) וכ"ה אותיות כנגד כה תאמר לבית יעקב · ושם יש בו ז' תגין שבז' דרכים יש לך שלום על שם בשבעה דרכים ינוסו לפניך · שלום בגימטריא עשו הוי מקדים שלום לכל אדם ואפי' בשלום נכרי · ואני אברכם בגימטריא אסכימה על ידיכם: (כז) ושמו את שמי ואני אברכם · וסמיך ליה ויהי ביום כלות זה בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך: (א) ויהי ביום כלות ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

ס·דאם הפי' שהוא יברכם בעצמו א"כ מה תועלת בברכת הכהנים כיון שה' ברכם: צ הוא הגלות האמור בפ' בהעלותך: ק ופי' הם נשיאי המטות שהיו עליהם נשיאים ושוטרים במצרים · וזכו במטות ומעלות לכך נקראו נשיאי המטות: ר ואף שנסמנו לפקוד באחד באייר והקמת המשכן היה

שְׁנֵי הַנְּשִׂאִים וְשׁוֹר לְאֶחָד וַיַּקְרִיבוּ אוֹתָם לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ה קַח מֵאִתָּם וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנָתַתָּה אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ׃ ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הָעֲגָלֹת וְאֶת־הַבָּקָר וַיִּתֵּן אוֹתָם אֶל־הַלְוִיִּם׃ ז אֵת ׀ שְׁתֵּי הָעֲגָלוֹת וְאֵת אַרְבַּעַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּפִי עֲבֹדָתָם׃ ח וְאֵת ׀ אַרְבַּע הָעֲגָלֹת וְאֵת שְׁמֹנַת הַבָּקָר נָתַן לִבְנֵי מְרָרִי כְּפִי עֲבֹדָתָם בְּיַד אִיתָמָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ ט וְלִבְנֵי קְהָת לֹא נָתָן כִּי־עֲבֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ׃ י וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂאִים אֵת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ וַיַּקְרִיבוּ הַנְּשִׂיאִם אֶת־קָרְבָּנָם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם נָשִׂיא אֶחָד לַיּוֹם יַקְרִיבוּ אֶת־קָרְבָּנָם לַחֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ׃ ס יב וַיְהִי הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֶת־קָרְבָּנוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב לְמַטֵּה יְהוּדָה׃ יג וְקָרְבָּנוֹ

רש"י

עגלות מכוסים קרויים צבים: ויקריבו אותם לפני המשכן · שלא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי המקום · אמר רבי נתן מה ראו הנשיאים להתנדב כאן בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו תחלה אלא כך אמרו הנשיאים יתנדבו צבור מה שיתנדבו ומה שמחסרין אנו משלימין כיון שראו שהשלימו צבור את הכל שנא' והמלאכה היתה דים אמרו מעתה מה לנו לעשות הביאו את אבני השהם ואת אבני המלואים לאפוד ולחשן לכך התנדבו כאן תחלה: (ח) כפי עבודתם · שהיה משא בני גרשון קל משל מררי שהיו נושאים הקרשים והעמודים והאדנים: (ט) כי עבודת הקדש עלהם · משא דבר הקדושה הארון והשלחן וגו' · לפיכך בכתף ישאו: (י) ויקריבו הנשיאים את חנכת המזבח · לאחר שהתנדבו העגלות והבקר לשאת המשכן נשאם לבם להתנדב קרבנות המזבח לחנכו: ויקריבו הנשיאים את קרבנם לפני המזבח · כי לא קבל משה מידם עד שנאמר לו מפי הגבורה: (יא) יקריבו את קרבנם לחנכת המזבח · ועדיין לא היה יודע משה היאך יקריבו אם כסדר תולדותם אם כסדר המסעות עד שנא' לו מפי הקב"ה יקריבו למסעות איש

עֲשַׂר תּוֹרִין עֶגְלְתָא עַל תְּרֵין רַבְרְבַיָּא וְתוֹר לְחַד וְקָרִיבוּ יָתְהוֹן לָקֳדָם מַשְׁכְּנָא : ד וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה לְמֵימָר : ה קַבֵּל מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִפְלַח יָת פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְתִתֵּן יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי גְּבַר כְּמִסַּת פָּלְחָנֵהּ : ו וּנְסֵיב משֶׁה יָת עֶגְלָתָא וְיָת תּוֹרֵי וִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי : ז יָת תַּרְתֵּין עֶגְלָתָא וְיָת אַרְבְּעָא תּוֹרֵי יְהַב לִבְנֵי גֵרְשׁוֹן כְּמִסַּת פָּלְחַנְהוֹן : ח וְיָת אַרְבַּע עֶגְלָן וְיָת תְּמַנְיָא תּוֹרֵי יְהַב לִבְנֵי מְרָרִי כְּמִסַּת פָּלְחַנְהוֹן בִּידָא דְאִיתָמָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא : ט וְלִבְנֵי קְהָת לָא יְהַב אֲרֵי פָּלְחַן קוּדְשָׁא עֲלֵיהוֹן בְּכַתְפָּא נָטְלִין : י וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת חֲנֻכַּת מַדְבְּחָא בְּיוֹמָא דְּרַבִּיוּ יָתֵהּ וְקָרִיבוּ רַבְרְבַיָּא יָת קֻרְבַּנְהוֹן קֳדָם מַדְבְּחָא : יא וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה רַבָּא חַד לְיוֹמָא רַבָּא חַד לְיוֹמָא יְקָרְבוּן יָת קֻרְבַּנְהוֹן לַחֲנֻכַּת מַדְבְּחָא : יב וַהֲוָה דִּמְקָרֵב בְּיוֹמָא קַדְמָאָה יָת קֻרְבָּנֵהּ נַחְשׁוֹן בַּר עַמִּינָדָב לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה : יג וְקֻרְבָּנֵהּ

רשב״ם

ובפרדים ׳ פתרונו לפי ענינו ונראה בעיני עגלות העשויות להלוך בצבא ובדרכים רחוקים : (יג) וקרבנו ׳ מוסב למעלה ׳ ויהי המקריב נחשון׳

בעל הטורים

סמך חנוכה המזבח לנ״כ רמז להשמונאים שעשו חנוכה: (יג)וקרבנו וי״ו יתירה (מכאן עד סוף הסדר ברכה פי״ג) על שם ששה בנים שיצאו ממנו כולם בו׳ ברכות ׳ ששה בנים

ואלו מנחשון בעלי שש ברכות ואלו הן דוד משיח דניאל חנניה מישאל ועזריה דוד דכתיב ביה יודע נגן וגבור חיל איש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה׳ עמו ׳ יודע נגן שיודע לשאול ׳ וגבור חיל יודע להשיב ׳ איש מלחמה יודע לישא וליתן במלחמתה של תורה ׳ ונבון דבר מבין דבר מתוך דבר ׳ ואיש תואר שמראה פנים בהלכה ׳ וה׳ עמו שהלכה כמותו בכל מקום ׳

רש״י

זמנו : (יב) ביום הראשון׳ אותו היום נטל עשר עטרות ראשון למעשה בראשית ׳ ראשון לנשיאים וכו׳ כדאי׳ בסדר עולם : למטה יהודה ׳ יחסו הכתוב על שבטו א ולא שגבה משבטו והקריב או אינו אומר למטה יהודה

עיקר ש״ת ובאר״ת

באחד בניסן י״ל שדבר הכתוב על העתיד ועמדו אז על הפקודים : ש ולכן כתיב לפני המשכן : ת ר״ל סדר הקרבתם מי ראשון ומי אחרון ולכן נכתב אחריו ויאמר ה׳ גו׳ נשיא אחד גו׳ ; א כלומר ויחס הפסו׳ למטה יהודה לפי

קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם ׀ מלאים סלת בלולה בשמן למנחה׃ יד כף אחת עשרה זהב מלאה קטרת׃ טו פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה׃ טז שעיר־עזים אחד לחטאת׃ יז ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתודים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן נחשון בן־עמינדב׃ פ יח ביום השני הקריב נתנאל בן־צוער נשיא יששכר׃ יט הקרב את־קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם

רש"י

אלא שנכנס משבטו והביא ת"ל זה קרבן נחשון משלו הביא: (יג) שניהם מלאים סלת · למנחת ב נדבה: (יד) עשרה זהב · כתרגומו משקל עשר ג שקלי הקדש היה בה: מלאה קטרת · לא מצינו קטרת ליחיד ולא על מזבח החיצון אלא זו בלבד והוראת שעה היתה: (טו) פר אחד · מיוחד ד שבעדרו: (טז) שעיר עזים אחד לחטאת · לכפר על קבר ה התהום (עי' ברא"ם) וטומאת ספק: (יח) הקריב נתנאל בן צוער: (יט) הקרב את קרבנו · מה ת"ל הקריב בשבטו של יששכר מה שלא נאמר בכל השבטים לפי שבא ראובן וערער ואמר אחר שקדמני יהודה אני אקריב אני אחריו אמר לו משה מפי הגבורה נאמר לי שיקריבו כסדר מסען לדגליהם לכך אמר הקרב את קרבנו והוא חסר יו"ד שהוא משמע הקרב לשון צווי שמפי הגבורה נצטוה הקרב ומהו הקריב הקריב שני טעמים בשביל שני

דברים זכה להקריב שני לשבטים אחת שהיו יודעים בתורה שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים ואחת שהם נתנו עצה לנשיאים להתנדב קרבנות הללו וביסודו של רבי משה הדרשן מצאתי אמר רבי פנחס בן יאיר נתנאל בן צוער השיאן עצה זו: קערת כסף · מנין אותיותיו בגימ' תתק"ל ו כנגד שנותיו של אדם הראשון: שלשים ומאה משקלה · על שם שהעמיד תולדות לקיום העולם בן מאה ושלשים שנה היה שנאמר ויחי אדם שלשים ומאת שנה ויולד בדמותו וגו': מזרק אחד כסף · בגימ' תק"כ על שם נח שהעמיד תולדות בן ת"ק שנה ועל שם עשרים שנה שנגזרה גזרת המבול קודם תולדותיו כמו שפירשתי אצל והיו ימיו מאה ועשרים שנה לפיכך נאמר מזרק א' כסף ולא נאמר מזרק כסף אחד כמו שנאמר בקערה לומר שאף אותיות של אחד מצטרפות למנין: שבעים שקל · כנגד שבעים אומות שיצאו

מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הות מתקלה מזרקא
חד דכסף מתקלה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן
סלתא דפילא במשח למנחתא : יד בזיכא חדא מתקל עשר
סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמנא : טו תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא : טז צפיר בר עזין
חד לחטאתא : יז ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי חמשא
גדיי חמשא אמרין בני שנא חמשא דין קרבנא דנחשון בר
עמינדב : יח ביומא תנינא קריב נתנאל בר צוער רבא
דיששכר : יט קריב ית קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה
ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקלה שבעין
סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח

ר.שב"ם

וקרבנו היה כך וכך כסדר הכתובים בארבע דגלים הביאו קרבנותיהם · דגל יהודה · ואחר כן דגל ראובן · ואחר כן דגל אפרים · ואח"כ דגל דן:

בעל הטורים

משית דכתיב ביה ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה' · דניאל חנניה מישאל ועזריה דכתיב בהו ילדים אשר אין בהם כל מום וטובי מראה ומשכילים בכל חכמה ויודעי דעת ומביני מדע ואשר כח בהם לעמוד בהיכל המלך · בשלך כתיב נשיא חוץ מיהודה שלמוד הוא אותו השבט להקטין את עצמו ישב נא עבדך תחת הנער וכן בדוד הוא אומר הוא הקטן : (יד) כף אחת · כנגד התורה שניתנה מכף ידו של הקב"ה · עשרה זהב כנגד עשרת הדברות · מלאה קטורת תמלוא אקט"ף כד' בא"ה ב"ש ועלה למנין תרי"ג : פר אחד · כנגד אברהם ואל הבקר רץ אברהם · איל כנגד יצחק · כבש כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב · פר איל כבש בגימטריא (ע"ה) אברהם יצחק יעקב ולזבח השלמים בקר שנים כנגד משה ואהרן שעשו שלום בין ישראל ובין אביהם שבשמים · אילים כבשים · עתודים · שלשה מינים כנגד כהנים לוים וישראלים וכנגד תורה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ממנים : ב היא מנחת נדבה האמורה בפ' ויקרא · ולא מנחת נסכים · כי הוא למד מעינין מה מלאה קטרת נדבה אף סולת נדבה : ג והיא עצמה היתה של זהב · ולא תאמר שהיתה של כסף ומשקלה עשרה זהב · אלא שהיתה של זהב ומשקלה עשרה שקלי כסף · כדכתיב בס' אלה חנוכת גו' כפות זהב וגו' אלמא שהיא של זהב : ד מדלא כתיב פר בן בקר אחד דרשו כן : ה ר"ל דלא הוא מחוקע התבות שלא נדע לשום אדם בעולם · כי שומאה ודאית נדחית מפני קרבן צבור · אם היו רוב הצבור טמאים : ו הביא רש"י כל סדרתם

מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כ כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: כא פר אחד בן־בקר איל אחד כבש־
אחד בן־שנתו לעלה: כב שעיר־עזים אחד לחטאת:
כג ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה עתדים חמשה
כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן נתנאל בן־צוער: פ
כד ביום השלישי נשיא לבני זבולן אליאב בן־חלן:
כה קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה משקלה
מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: כו כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: כז פר אחד בן־בקר איל אחד
כבש־אחד בן־שנתו לעלה: כח שעיר־עזים אחד
לחטאת: כט ולזבח השלמים בקר שנים אילם חמשה
עתדים חמשה כבשים בני־שנה חמשה זה קרבן אליאב
בן־חלן: פ ל ביום הרביעי נשיא לבני ראובן אליצור
בן־שדיאור: לא קרבנו קערת־כסף אחת שלשים ומאה
משקלה מזרק אחד כסף שבעים שקל בשקל הקדש שניהם
מלאים סלת בלולה בשמן למנחה: לב כף אחת עשרה
זהב מלאה קטרת: לג פר אחד בן־בקר איל אחד

רש"י

מכמיו: (כ) כף אחת. כנגד התורה שנתנה מידו של הקב"ה: עשרה זהב. כנגד עשרת הדברות: מלאה קטרת. גימטריא של קטרת תרי"ג מצות ובלבד שתחליף קו"ף בדל"ת על ידי א"ת ב"ש ג"ר ד"ק: (כא) פר אחד. כנגד אברהם שנאמר בו ויקח בן בקר: איל אחד. כנגד יצחק ויקח את האיל [illegible] וגו': כבש אחד. כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב: (כב) שעיר עזים. לכפר על מכירת יוסף שנאמר בו וישחטו שעיר עזים: (כג) ולזבח השלמים בקר שנים. כנגד משה ואהרן שנתנו שלום בין ישראל לאביהם שבשמים: אילם עתודים כבשים. ג' מינים כנגד כהנים ולוים וישראלים וכנגד

לְמִנְחָתָא : כ בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא
קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא : כא תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר
שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא : כב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא : כג וּלְנִכְסַת
קוּדְשַׁיָא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא
חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן נְתַנְאֵל בַּר צוּעָר : כד בְּיוֹמָא תְּלִיתָאָה
רַבָּא לִבְנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן : כה קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף
חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף
מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא
דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא : כו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין
הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא : כז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר
חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא: כח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא:
כט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא
אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֱלִיאָב בַּר חֵלוֹן : ל בְּיוֹמָא
רְבִיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי רְאוּבֵן אֱלִיצוּר בַּר שְׁדֵיאוּר : לא קֻרְבָּנֵהּ
מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ
מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא
תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא : לב בָּזִיכָא
חֲדָא מַתְקַל עֲשַׂר סִלְעִין הִיא דִדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָא ·
לג תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא :

רש"י

וכנגד תורה נביאים וכתובים · שלש המדות כנגד חמשה חומשין וחמש הדברות. שכתובין על לוח אחד וחמש שכתובין על השני : עד כאן מיסודו של ר"מ הדרשן : (כד) ביום השלישי נשיא וגו' · ביום השלישי היה נשיא המקריב· לבני זבולן וכן כלם אבל בנחשון שנאמר בו הקריב נאמר נופל אחריו הא' לומר נשיא יששכר לפי שכבר הזכיר שמו והקרבתו ובשאר שלא נאמר בהן הקריב נופל עליהן לשון זה נשיא לבני פלוני אותו היום היה. הנשיא המקריב לשבט פלוני : ביום

עיקר ש"ח ובאר"ח

אלו שלא מקדם מדוע הסכימו כל הנשיאים שלא להוסיף ולא לגרוע מהמספר והמשקל : ז שלא תאמר שלא היה נשיא רק ביום הג' :

כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ לד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
לה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִיצוּר בֶּן־
שְׁדֵיאוּר׃ פ לו בַּיּוֹם הַחֲמִישִׁי נָשִׂיא לִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל
בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ לז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ לח כַּף אַחַת
עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ לט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ מ שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ מא וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ פ ששי מב בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי נָשִׂיא
לִבְנֵי גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ מג קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
מד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ מה פַּר אֶחָד בֶּן־
בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ מו שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ מז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ פ מח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי
אֶפְרָיִם אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ מט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף
אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים
שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן
לְמִנְחָה׃ נ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ נא פַּר

אחד בן־בקר איל אחד כבש־אחד בן־שנתו לעלה :

אונקלוס

לד צפיר בר עזין חד לחטאתא : לה ולנכסת קודשיא תורין
תרין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין
קרבן אליצור בר שדיאור : לו ביומא חמישאה רבא לבני
שמעון שלמיאל בר צורישדי : לז קרבנה מגסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקלה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא
במשח למנחתא: לח בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב
מליא קטרת בוסמיא : לט תור חד בר תורי דכר חד אמר חד
בר שתה לעלתא : מ צפיר בר עזין חד לחטאתא : מא ולנכסת
קודשיא תורין תרין דכרי חמשא גדיי חמשא אמרין בני
שנה חמשא דין קרבן שלמיאל בר צורישדי : מב ביומא
שתיתאה רבא לבני גד אליסף בר דעואל : מג קרבנה
מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא
חד דכסף מתקלה שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן
סלתא דפילא במשח למנחתא : מד בזיכא חדא מתקל עשר
סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא : מה תור חד בר
תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא : מו צפיר בר עזין
חד לחטאתא : מז ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי חמשא
גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבן אליסף בר
דעואל : מח ביומא שביעאה רבא לבני אפרים אלישמע בר
עמיהוד : מט קרבנה מגסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין
הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקלה שבעין סלעין בסלעי
קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא : נ בזיכא
חדא מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא :
נא תור חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא :

נב שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ נג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר
שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ פ נד בַּיּוֹם
הַשְּׁמִינִי נָשִׂיא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃
נה קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ
מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀
מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ נו כַּף אַחַת עֲשָׂרָה
זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ נז פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־
אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ נח שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃
נט וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים
חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן גַּמְלִיאֵל בֶּן־
פְּדָהצוּר׃ פ ס בַּיּוֹם הַתְּשִׁיעִי נָשִׂיא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ סא קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ סב כַּף
אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ סג פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל
אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ סד שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ סה וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲבִידָן
בֶּן־גִּדְעֹנִי׃ פ סו בַּיּוֹם הָעֲשִׂירִי נָשִׂיא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ סז קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה
מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ
שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃ סח כַּף אַחַת

עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ כט פַּר אֶחָד בֶּן־בָּקָר אַיִל

אונקלוס

נב צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ נג וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֱלִישָׁמָע בַּר עַמִּיהוּד׃ נד בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה רַבָּא לִבְנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃ נה קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ נו בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲסַר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ נז תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא׃ נח צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ נט וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן גַּמְלִיאֵל בַּר פְּדָהצוּר׃ ס בְּיוֹמָא תְּשִׁיעָאָה רַבָּא לִבְנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בַּר גִּדְעֹנִי׃ סא קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ סב בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲסַר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ סג תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר חַד בַּר שַׁתֵּהּ לַעֲלָתָא׃ סד צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְחַטָּאתָא׃ סה וּלְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא תּוֹרִין תְּרֵין דִּכְרֵי חַמְשָׁא גַּדְיֵי חַמְשָׁא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָה חַמְשָׁא דֵּין קֻרְבַּן אֲבִידָן בַּר גִּדְעֹנִי׃ סו בְּיוֹמָא עֲשִׂירָאָה רַבָּא לִבְנֵי דָן אֲחִיעֶזֶר בַּר עַמִּישַׁדָּי׃ סז קֻרְבָּנֵהּ מְגִסְתָּא דִּכְסַף חֲדָא מְאָה וּתְלָתִין סִלְעִין הֲוָה מַתְקְלַהּ מִזְרְקָא חַד דִּכְסַף מַתְקְלֵהּ שַׁבְעִין סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא תַּרְוֵיהוֹן מְלַן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח לְמִנְחָתָא׃ סח בָּזִיכָא חֲדָא מַתְקַל עֲסַר סִלְעִין הִיא דִּדְהַב מַלְיָא קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא׃ סט תּוֹר חַד בַּר תּוֹרֵי דְּכַר חַד אִמַּר

אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ ע שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
לְחַטָּאת׃ עא וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם חֲמִשָּׁה
עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ פ עב בְּיוֹם עַשְׁתֵּי עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא לִבְנֵי
אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ עג קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
עד כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ עה פַּר אֶחָד בֶּן
בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ עו שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ עז וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם אֵילִם
חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה קָרְבַּן
פַּגְעִיאֵל בֶּן־עָכְרָן׃ פ עח בְּיוֹם שְׁנֵים עָשָׂר יוֹם נָשִׂיא
לִבְנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ עט קָרְבָּנוֹ קַעֲרַת־כֶּסֶף אַחַת
שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה מִשְׁקָלָהּ מִזְרָק אֶחָד כֶּסֶף שִׁבְעִים שֶׁקֶל
בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ שְׁנֵיהֶם ׀ מְלֵאִים סֹלֶת בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לְמִנְחָה׃
פ כַּף אַחַת עֲשָׂרָה זָהָב מְלֵאָה קְטֹרֶת׃ פא פַּר אֶחָד בֶּן
בָּקָר אַיִל אֶחָד כֶּבֶשׂ־אֶחָד בֶּן־שְׁנָתוֹ לְעֹלָה׃ פב שְׂעִיר־
עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת׃ פג וּלְזֶבַח הַשְּׁלָמִים בָּקָר שְׁנַיִם
אֵילִם חֲמִשָּׁה עַתֻּדִים חֲמִשָּׁה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה חֲמִשָּׁה זֶה
קָרְבַּן אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃ פ פד זֹאת ׀ חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ
בְּיוֹם הִמָּשַׁח אֹתוֹ מֵאֵת נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל קַעֲרֹת כֶּסֶף שְׁתֵּים
[illegible]

[illegible]

חד בר שתה לעלתא : ע צפיר בר עזין חד לחטאתא :
עא ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי חמשא גדיי חמשא
אמרין בני שנה חמשא דין קרבן אחיעזר בר עמישדי :
עב ביומא חד עשר יומין רבא לבני אשר פגעיאל בר עכרן :
עג קרבנה מנסתא דכסף חדא מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה
מזרקא חד דכסף מתקלה שבעין סלעין בסלעי קודשא
תרויהון מלן סלתא דפילא במשח למנחתא : עד בזיכא חדא
מתקל עשר סלעין היא דדהב מליא קטרת בוסמיא : עה תור
חד בר תורי דכר חד אמר חד בר שתה לעלתא : עו צפיר
בר עזין חד לחטאתא : עז ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי
חמשא גדיי חמשא אמרין בני שנה חמשא דין קרבן
פגעיאל בר עכרן : עח ביומא תרי עשר יומין רבא לבני
נפתלי אחירע בר עינן : עט קרבנה מנסתא דכסף חדא
מאה ותלתין סלעין הוה מתקלה מזרקא חד דכסף מתקלה
שבעין סלעין בסלעי קודשא תרויהון מלן סלתא דפילא
במשח למנחתא : פ בזיכא חדא מתקל עשר סלעין היא
דדהב מליא קטרת בוסמיא : פא תור חד בר תורי דכר חד
אמר חד בר שתה לעלתא : פב צפיר בר עזין חד לחטאתא :
פג ולנכסת קודשיא תורין תרין דכרי חמשא גדיי חמשא
אמרין בני שנה חמשא דין קרבן אחירע בר עינן : פד דא
חנכת מדבחא ביומא דרביו יתה מן רברבי ישראל מניסי

ר ש ב י ם

(פד) ביום המשח אותו · התחילו לחנכו כמו שכתוב בפרשה זו :

עיקר ש"ח ובאר"ח

ח נראה שטעות פ"ס וצ"ל ביום המשח אותו והוא לעיל (פסוק י') כי ביום המשח אותו לא מצינו מקרא כתוב · אך מצינו גבי בני אהרן ביום המשח אותם (ויקרא ד' ל"ו) :

עֲשָׂרָה מִזְרְקֵי־כֶסֶף שְׁנֵים עָשָׂר כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה׃ פה שְׁלֹשִׁים וּמֵאָה הַקְּעָרָה הָאַחַת כֶּסֶף וְשִׁבְעִים הַמִּזְרָק הָאֶחָד כֹּל כֶּסֶף הַכֵּלִים אַלְפַּיִם וְאַרְבַּע־מֵאוֹת בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ׃ פו כַּפּוֹת זָהָב שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה מְלֵאֹת קְטֹרֶת עֲשָׂרָה עֲשָׂרָה הַכַּף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ כָּל־זְהַב הַכַּפּוֹת עֶשְׂרִים וּמֵאָה׃ מפטיר פז כָּל־הַבָּקָר לָעֹלָה שְׁנֵים עָשָׂר פָּרִים אֵילִם שְׁנֵים־עָשָׂר כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שְׁנֵים עָשָׂר וּמִנְחָתָם וּשְׂעִירֵי עִזִּים שְׁנֵים עָשָׂר לְחַטָּאת׃ פח וְכֹל בְּקַר זֶבַח הַשְּׁלָמִים עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה פָּרִים אֵילִם שִׁשִּׁים עַתֻּדִים שִׁשִּׁים כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁשִּׁים זֹאת חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ אַחֲרֵי הִמָּשַׁח אֹתוֹ׃ פט וּבְבֹא מֹשֶׁה אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת־הַקּוֹל מִדַּבֵּר אֵלָיו מֵעַל הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־אֲרֹן הָעֵדֻת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים וַיְדַבֵּר אֵלָיו׃ פ פ פ

קע"ו · פסוקים סימן · עמינדב ס"׃ ומפטירין ויהי איש. אחד בשופטים סימן יג

רש"י

הקריב: קערות כסף שתים עשרה · הם הם שהתנדבו ולא אירע בהם פסול: (פה) שלשים ומאה הקערה האחת וגו' · מה תלמוד לומר לפי שנאמר שלשים ומאה משקלה ולא פי' באיזו שקל, לכך חזר ושנאה כאן וכלל בכולן כל כסף הכלים בשקל הקדש: כל כסף הכלים וגו' · למדך שהיו כלי המקדש מכוונים במשקלן, שוקלן אחד אחד ושוקלן כולן כאחד · לא רבה ולא מעט: (פו) כפות זהב שתים עשרה · למה נאמר לפי שנאמר כף אחת עשרה זהב היא של זהב ומשקלה עשרה שקלים של כסף או אינו אלא כף אחת של כסף ומשקלה עשרה שקלי זהב ושקלי זהב אין משקלם שוה לשל כסף. ת"ל כפות זהב של זהב היו: (פט) ובבא משה · שני כתובים המכחישים זה את זה בא שלישי והכריע ביניהם. כתוב אחד אומר וידבר ה' אליו מאהל מועד והוא חוץ לפרכת וכתוב אחד אומר ודברתי אתך מעל הכפרת בא זה והכריע ביניהם משה בא אל אהל מועד ושם שומע את הקול הבא מעל הכפרת. מבין שני הכרובים הקול יוצא מן השמים לבין שני הכרובים ומשם יוצא לאהל מועד: מדבר · כמו מתדבר, כבודו של מעלה לומר כן מדבר בינו לבין עצמו ומשה שומע מאליו: וידבר אליו · למעט את

כספא תרתא עשרי מזרקי כספא תרין עשר בזיכי דדהבא תרתא עשרי: פה מאה ותלתין סלעין הוה מתקלא דמגיסתא חדא דכספא ושבעין דמזרקא חד כל כסף מניא תרין אלפין וארבע מאה בסלעי קודשא: פו בזיכי דדהבא תרתי עשרי מלין קטרת בוסמיא מתקל עשר סלעין הוה מתקלא דבזיכא בסלעי קודשא כל דהב בזיכיא מאה ועשרין: פז כל תורי לעלתא תרי עשר תורין דכרין תרי עשר אמרין בני שנה תרי עשר ומנחתהון וצפירי בר עזין תרי עשר לחטאתא: פח וכל תורי לנכסת קודשיא עשרין וארבעא תורין דכרין שתין גדין שתין אמרין בני שנה שתין דא חנכת מדבחא בתר דרביו יתיה: פט וכד עליל משה למשכן זמנא למללא עמיה ושמע ית קלא דמתמלל עמיה מעלוי כפרתא די על ארונא דסהדותא מבין תרין כרוביא ומתמלל עמיה:

רשב"ם

(פח) אחרי המשח אתו. לסוף שנים עשר יום שכבר נתחנך עליה חשבון כך וכך:

בעל הטורים

נביאים וכתובים: (פט) מבין שני הכרובים. ראשי תיבות משה לומר לך שהוא חשוב ככרוב של מעלה:

רש"י

אהרן מן הכרכות: וישמע את הקול. יכול קול נמוך ת"ל את הקול הוא הקול שנדבר עמו בסיני וכשמגיע לפתח היה נפסק ולא היה יוצא חוץ לאהל:

חסלת פרשת נשא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ס דאל"כ המנין ל"ל: י שהיה כל אחד משקלו שוה להבירו. ושטעם כתב רבינו בחיי להורות שכולם כוונו כאחד לא אחד כ"ה: כ כבר פרשנו לעיל (אות ג'): ל כי כרוב פעמים הדגש מורה על חסרון הנו"ן וזה לא צריך כאן לפרש כמו מן דבר:

תרי"ג פרשת נשא יש בה ח"י מצות. שבעה עשין וי"א לאוין:

עשין

(שסב) קמג לשלח הטמאים מן המחנה שנאמר וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש:

לאוין

(שסג) רכ שלא יכנס כל טמא במקדש וכל שדומה לו לדורות כל העזרה משער ניקנור ולפנים שהיא עזרת ישראל שנא' ולא יטמאו את מחניהם אשר אני שוכן בתוכם:

להתגרות

תרי"ג עשין | לאוין

(שסד) קמד להתוודות על העונות והחטאים גדולים וקטנים שחטאנו לפני האל יתברך ואפי' מביטול מצות עשה חייבין אנו בעת שנרצה לשוב אליו לבקש סליחתו להתודות שנא' דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעול מעל בה' ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו:

(שסה) קמה להביא האשה הסוטה אל הכהן שיעשה לה כמשפט הכתוב בפרשה שנאמר והביא האיש את אשתו אל הכהן וגו':

(שסו) שלא ינתן שמן בקרבן הסוטה שנא' והביא את קרבנה וגו' לא יצוק עליה שמן: רכא

(שסז) שלא ישים לבונה בקרבן הנזכר שנאמר ולא יתן עליה לבונה: רכב

(שסח) שלא ישתה הנזיר יין ושכר היוצא מן הגפן שנא' מיין ושכר יזיר חומץ יין וחומץ שכר לא ישתה וגו': רכג

(שסט) שלא יאכל הנזיר ענבים לחים שנאמר וענבים לחים לא יאכל: רכד

(שע) שלא יאכל הנזיר צמוקים שנא' וענבים לחים ויבשים לא יאכל: רכה

(שעא) שלא יאכל הנזיר גרעיני הענבים הנקראים חרצנים שנאמר מחרצנים לא יאכל: רכו

(שעב) שלא יאכל הנזיר קליפת הענבים הנקראת זג שנא' מחרצנים ועד זג לא יאכל: רכז

(שעג) שלא יגלח הנזיר אפי' שער אחת כל ימי נזירותו שנאמר תער לא יעבור על ראשו: רכח

(עדש) קמו שיגדל הנזיר שער ראשו כל ימי נזרו בקדושה שנא' גדל פרע שער ראשו:

(שעה) שלא יכנס הנזיר באהל המת שנא' על נפש מת לא יבא: רכט

(שעו) שלא יטמא הנזיר למת כל עיקר שנא' לאביו ולאמו לאחיו ולאחותו לא יטמא להם: רל

(שעז) קמז שיגלח הנזיר את ראשו ויביא קרבנותיו כשישלים ימי נזירותו או כשיטמא שנאמר וזאת תורת הנזיר ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו אל פתח אהל מועד והקריב את קרבנו וגו' וגלח הנזיר וגו':

(שעח) קמח לברך הכהנים את ישראל בכל יום שנא' כה תברכו את בני ישראל אמור להם וגו':

(שעט) קמט שנצטוה כל שבט לוי לשאת את הארון על כתפיהם כשירצו להוליכו ממקום למקום שנאמר כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו:

וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִצָּרְעָה מִמִּשְׁפַּחַת הַדָּנִי וּשְׁמוֹ מָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ עֲקָרָה וְלֹא יָלָדָה : וַיֵּרָא מַלְאַךְ־יְהוָה אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ הִנֵּה־נָא אַתְּ־עֲקָרָה וְלֹא יָלַדְתְּ וְהָרִית וְיָלַדְתְּ בֵּן : וְעַתָּה הִשָּׁמְרִי נָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא : כִּי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וּמוֹרָה לֹא־יַעֲלֶה עַל־רֹאשׁוֹ כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבָּטֶן וְהוּא יָחֵל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִיַּד פְּלִשְׁתִּים : וַתָּבֹא הָאִשָּׁה וַתֹּאמֶר לְאִישָׁהּ לֵאמֹר אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי וּמַרְאֵהוּ כְּמַרְאֵה מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים נוֹרָא מְאֹד וְלֹא שְׁאִלְתִּיהוּ אֵי־מִזֶּה הוּא וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי : וַיֹּאמֶר לִי הִנָּךְ הָרָה וְיֹלַדְתְּ בֵּן וְעַתָּה אַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשֵׁכָר וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טֻמְאָה כִּי־נְזִיר אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנַּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ : וַיֶּעְתַּר מָנוֹחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמַר בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ יָבוֹא־נָא עוֹד אֵלֵינוּ וְיוֹרֵנוּ מַה־נַּעֲשֶׂה לַנַּעַר הַיּוּלָּד הל' בדגש : וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מָנוֹחַ וַיָּבֹא מַלְאַךְ הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּשָּׂדֶה וּמָנוֹחַ אִישָׁהּ אֵין עִמָּהּ : וַתְּמַהֵר הָאִשָּׁה וַתָּרָץ וַתַּגֵּד לְאִישָׁהּ וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלַי הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בַיּוֹם אֵלָי : וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ מָנוֹחַ אַחֲרֵי אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֶל־הָאִישׁ וַיֹּאמֶר לוֹ הַאַתָּה הָאִישׁ אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֶל־הָאִשָּׁה וַיֹּאמֶר אָנִי : וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ עַתָּה יָבֹא דְבָרֶיךָ מַה־יִּהְיֶה מִשְׁפַּט־הַנַּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ : וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ מִכֹּל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֶל־הָאִשָּׁה תִּשָּׁמֵר : מִכֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִגֶּפֶן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וְיַיִן וְשֵׁכָר אַל־תֵּשְׁתְּ וְכָל־טֻמְאָה אַל־תֹּאכַל כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתִיהָ תִּשְׁמֹר :

וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדִי עִזִּים׃ וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־מָנוֹחַ אִם־תַּעְצְרֵנִי לֹא־אֹכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֶׂה עֹלָה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֹא דְבָרְיךָ יתיר י׳ וְכִבַּדְנוּךָ׃ וַיֹּאמֶר לוֹ מַלְאַךְ יְהוָה לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וְהוּא־פֶלְאִי יתיר א׳׃ וַיִּקַּח מָנוֹחַ אֶת־גְּדִי הָעִזִּים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצּוּר לַיהוָה וּמַפְלִא לַעֲשׂוֹת וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים׃ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלַּהַב

במדבר ח בהעלתך

ח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהַעֲלֹתְךָ אֶת־הַנֵּרֹת אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה יָאִירוּ שִׁבְעַת הַנֵּרוֹת׃ ג וַיַּעַשׂ כֵּן אַהֲרֹן אֶל־מוּל פְּנֵי הַמְּנוֹרָה הֶעֱלָה נֵרֹתֶיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ ד וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמְּנֹרָה מִקְשָׁה זָהָב עַד־יְרֵכָהּ

רש״י

(ב) בהעלתך · למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה אז דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו אמר לו הקב״ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות: בהעלתך · על שם שהלהב עולה כתיב בהדלקתן לשון עלייה שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה ועוד דרשו רבותינו מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב: אל מול פני המנרה · אל מול נר אמצעי שאינו בקנים אלא בגוף של מנורה: יאירו שבעת הנרות · ששה שעל ששת הקנים שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי הפתילות שבהן וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי ולמה כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך: (ג) ויעש כן אהרן · להגיד שבחו של אהרן שלא שנה: (ד) וזה מעשה המנרה · שהראהו הקב״ה באצבע לפי שנתקשה בה לכך נאמר וזה: מקשה · בטדי״ץ בלע״ז לשון דא לדא נקשן עשת של ככר זהב היתה ומקיש בקורנס ומחתך בכשיל לפתח איבריה כתקונן ולא נעשית איברים איברים על ידי חבור: עד ירכה עד

מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל מַלְאַךְ־יְהוָה בְּלַהַב הַמִּזְבֵּחַ וּמָנוֹחַ וְאִשְׁתּוֹ רֹאִים וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם אָרְצָה׃ וְלֹא־יָסַף עוֹד מַלְאַךְ יְהוָה לְהֵרָאֹה אֶל־מָנוֹחַ וְאֶל־אִשְׁתּוֹ אָז יָדַע מָנוֹחַ כִּי־מַלְאַךְ יְהוָה הוּא׃ וַיֹּאמֶר מָנוֹחַ אֶל־אִשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ׃ וַתֹּאמֶר לוֹ אִשְׁתּוֹ לוּ חָפֵץ יְהוָה לַהֲמִיתֵנוּ לֹא־לָקַח מִיָּדֵנוּ עֹלָה וּמִנְחָה וְלֹא הֶרְאָנוּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה וְכָעֵת לֹא הִשְׁמִיעָנוּ כָּזֹאת׃ וַתֵּלֶד הָאִשָּׁה בֵּן וַתִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שִׁמְשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנַּעַר וַיְבָרְכֵהוּ יְהוָה׃ וַתָּחֶל רוּחַ יְהוָה לְפַעֲמוֹ בְּמַחֲנֵה־דָן בֵּין צָרְעָה וּבֵין אֶשְׁתָּאֹל׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃ ב מַלֵּל עִם אַהֲרֹן וְתֵימַר לֵהּ בְּאַדְלָקוּתָךְ יָת בּוֹצִינַיָּא לָקֳבֵל אַפֵּי מְנָרְתָא יְהוֹן מְנַהֲרִין שִׁבְעָא בּוֹצִינַיָּא׃ ג וַעֲבַד כֵּן אַהֲרֹן לָקֳבֵל אַפֵּי מְנָרְתָא אַדְלֵק בּוֹצִינָהָא כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה׃ ד וְדֵין

רשב״ם

(ג) בהעלתך וגו׳ · לפי שמלאכת תדיר היא זו הזכירו כאן · אע״פ שכל מלאכת המשכן נגמרה׳ מלאכת הדלקת המנורה לא נגמרה כי תדירה היא : אל מול פני המנורה · היה מטה ראשי הפתילות של כל שבעת הנרות להאיר על

בעל הטורים

(ג) בהעלותך · סמך נרות לחנוכה לפרסומי ניסא בנרות· אל מול פני המנורה יאירו כי אני איני צריך לאורה · שבעת הנרות כנגד ז׳ המזלות אמכ״ל שנ״ס·כתיב בהעלותך את הנרות וכתיב להעלות נר תמיד לבית הלל נר ואחר כך נרות שמוסיפין

עיקר ש״ח ובאר״ח

א דרשו מן בהעלותך שצריך להדליק עד שתהיה השלהבת עולה מאליה וגם דרשה זו מפום שמניחם שקולים לכן ילפינן שניהם : ב ולכן נקרא פני המנורה : ג ואעפ״כ נתקשה בה עד שאמר לו הקב״ה פול ככר כו׳ ע״ל בפ׳ תרומה : ד ר״ל תפיסה : ה כעין קורנס [לדעת רש״י הפרש מן מקשה הוא נקש והמ״ם הוא למשקל ולא נשאר הנו״ן כדגש ובס״א בסופו הוא לשון נקבה

עַד־פִּרְחָהּ מִקְשָׁה הִוא כַּמַּרְאֶה אֲשֶׁר הֶרְאָה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה כֵּן עָשָׂה אֶת־הַמְּנֹרָה׃ פ ה וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ו קַח אֶת־הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטִהַרְתָּ אֹתָם׃ ז וְכֹה־תַעֲשֶׂה לָהֶם לְטַהֲרָם הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת וְהֶעֱבִירוּ תַעַר עַל־כָּל־בְּשָׂרָם וְכִבְּסוּ בִגְדֵיהֶם וְהִטֶּהָרוּ׃ ח וְלָקְחוּ פַּר בֶּן־בָּקָר וּמִנְחָתוֹ סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וּפַר־שֵׁנִי בֶן־בָּקָר תִּקַּח לְחַטָּאת׃ ט וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וְהִקְהַלְתָּ אֶת־כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י וְהִקְרַבְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי יְהוָה וְסָמְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הַלְוִיִּם׃ יא וְהֵנִיף אַהֲרֹן אֶת־הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת יְהוָה׃ יב וְהַלְוִיִּם יִסְמְכוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל רֹאשׁ הַפָּרִים וַעֲשֵׂה אֶת־הָאֶחָד חַטָּאת וְאֶת־הָאֶחָד עֹלָה לַיהוָה לְכַפֵּר עַל־הַלְוִיִּם׃ יג וְהַעֲמַדְתָּ אֶת־הַלְוִיִּם לִפְנֵי אַהֲרֹן וְלִפְנֵי בָנָיו

רש"י

פרחה· ירכה היא השידה שעל הרגלים חלול כדרך מנורות כסף שלפני השרים: עד ירכה עד פרחה· כלומר גופה של מנורה כולה וכל התלוי בה: עד ירכה· שהוא דבר גדול: עד פרחה· שהוא מעשה דק שבה הכל מקשה ד ודרך עד לשמש בלשון זה כמו מגדיש ועד קמה ועד כרם זית: כמראה אשר הראה וגו'· כתבנית אשר הראהו בהר כמו שנאמר וראה ועשה בתבניתם וגו': כן עשה את המנרה· מי שעשאה· ומ"א על ידי הקב"ה נעשית מאליה: (ו) קח את הלוים· קחם ז בדברים אשריכם שזכו להיות שמשים למקום: (ז) הזה עליהם מי חטאת· של אפר הפרה מפני טמאי מתים שבהם: והעבירו תער· מצאתי בדברי רבי משה הדרשן לפי שנתנו כפרה על הבכורות שעבדו עבודת כוכבים והיא קרויה זבחי מתים והמצורע קרוי מת הזקיקם תגלחת כמצורעים: (ח) ולקחו פר בן בקר· והוא עולה כמו שכתוב ועשה את האחד עולה והוא קרבן צבור בעבודת כוכבי': ופר שני· מה ת"ל שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת (ע"כ דברי ר"מ) ובזו יש סמך לדבריו בת"כ ואומר אני שהוראת שעה היתה שמעיר היה להם להביא לחטאת ם עבודת כוכבים עם פר העולה:

וסמכו

עובד מנרתא נגידא דהב עד שידה עד שושנה נגידא היא כחזוא די אחזי יי ית משה כן עבד ית מנרתא : ה ומליל יי עם משה למימר : ו קרב ית לואי מגו בני ישראל ותדכי יתהון : ז וכדין תעבד להון לדכואיהון אדי עליהון מיא דחטאתא ויעברון מספר על כל בשרהון ויחורון לבושיהון וידכון : ח ויסבון תור בר תורי ומנחתה סלתא דפילא במשח ותור תנין בר תורי תסב לחטאתא : ט ותקרב ית לואי קדם משכן זמנא ותכנש ית כל כנשתא דבני ישראל : י ותקרב ית לואי קדם יי ויסמכון בני ישראל ית ידיהון על לואי : יא וירים אהרן ית לואי ארמא קדם יי מן בני ישראל ויהון למפלח ית פלחנא דיי : יב ולואי יסמכון ית ידיהון על ריש תוריא ויעבד ית חד חטאתא וית חד עלתא קדם יי לכפרא על לואי : יג ותקים ית לואי קדם אהרן וקדם בנוהי

רשב"ם — בעל הטורים

השולחן: (ז) והעבירו׳ ויעבירו׳ אבל והולכים והיינו להעלות נר שמעלין בקדש ולכ"ש תחלה נרות ואחר כך נר שמורידין והולכין: (ד) כן עשה׳ כ"ן נרות עשה שלמה ביו"ד המנורות׳

רש"י

(ט) והקהלת את כל עדת׳ לפי שהלוים נתונים קרבן כפרה תחתיהם יבואו ויעמדו על קרבנם ויסמכו את ידיהם עליהם : (יא) והניף אהרן את הלוים׳ כדרך שאשם מצורע טעון תנופה חי׳ שלש תנופות נאמרו בפרשה זו׳ הראשונ׳ לבני קהת לכך נאמר בם והיו לעבוד את עבודת ה׳ לפי שעבודת קדש הקדשים עליהם הארון השלחן וגו׳׳ השניה לבני גרשון לכך נאמר בם תנופה לה׳ שאף עליהם היתה עבודת הקודש יריעות וקרסים (נ"ל וקרסים דאילו קרשים ביד משא בני מררי) הנראות בבית קדש הקדשים׳ והשלישית

עיקר ש"ח ובא"ת

אך המדקדקים האחרונים אומרים כי שרשו הוא קשה ובא במשקל מקנה׳ מעשה׳ מחנה׳ כא"כ] : ו וגם עד דהכא איננו ר"ל עד כאן ולא יותר כ"א כמו עם ירכה ועם פרחה : ז כי שם קיחה לא יפול על בע"ח לז"פ קחם בדברים : ח כי לא יתכן לקראו שני אם לא קדמו ראשון כמו שנאמר גבי תמידין את הכבש האחד גו׳ הכבש השני : פ תחת מה שהביאו פר לעולת ;

דמשמעו

והנפת אתם תנופה ליהוה: יד והבדלת את־הלוים מתוך בני ישראל והיו לי הלוים: שני טו ואחרי־כן יבאו הלוים לעבד את־אהל מועד וטהרת אתם והנפת אתם תנופה: טז כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל תחת פטרת כל־רחם בכור כל מבני ישראל לקחתי אתם לי: יז כי לי כל־בכור בבני ישראל באדם ובבהמה ביום הכתי כל־בכור בארץ מצרים הקדשתי אתם לי: יח ואקח את־הלוים תחת כל־בכור בבני ישראל: יט ואתנה את־הלוים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את־עבדת בני־ישראל באהל מועד ולכפר על־בני ישראל ולא יהיה בבני ישראל נגף בגשת בני־ישראל אל־הקדש: כ ויעש משה ואהרן וכל־עדת בני־ישראל ללוים ככל אשר־צוה יהוה את־משה ללוים כן־עשו להם בני ישראל: כא ויתחטאו הלוים ויכבסו בגדיהם וינף אהרן אתם תנופה לפני יהוה ויכפר עליהם אהרן לטהרם: כב ואחרי־כן באו הלוים לעבד את־עבדתם באהל מועד לפני אהרן ולפני בניו כאשר צוה יהוה את־משה על־הלוים כן עשו להם: ס כג וידבר

רש"י

לבני מררי: (טז) נתנים נתנים. נתונים למשא נתונים לשיר: פטרת. פתיחת: (יז) כי לי כל בכור. שלי היו הבכורות בקו הדין שהגנתי עליהם בין בכורי מצרים ולקחתי אותם לי עד שטעו בעגל ועכשיו ואקח את הלוים: (יט) ואתנה וגו'. חמשה פעמים נאמר בני ישראל במקרא זה להודיע חבתן שנכפלו אזכרותיהן במקרא אחד כמנין חמשה חומשי תורה וכך ראיתי בב"ר: ולא יהיה בבני ישראל נגף. שלא יצטרכו לגשת אל הקדש שאם יגשו יהיה נגף: (כ) ויעש משה ואהרן וכל עדת וגו'. משה העמידן ואהרן הניפם וישראל סמכו את ידיהם: (כב) כאשר צוה ה' וגו' כן עשו. להגיד שבח העושין והנעשה בהם שאחד מהם לא עכב:

וּתְרֵם יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ׃ יד וְתַפְרֵשׁ יָת לֵוָאֵי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וִיהוֹן מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי לֵוָאֵי׃ טו וּבָתַר כֵּן יֵעֲלוּן לֵוָאֵי לְמִפְלַח יָת מַשְׁכַּן זִמְנָא וּתְדַכֵּי יָתְהוֹן וּתְרֵם יָתְהוֹן אֲרָמָא׃ טז אֲרֵי אַפְרָשָׁא מַפְרְשִׁין אִנּוּן לִי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל חֲלַף פִּתַח כָּל וַלְדָּא בּוּכְרָא כֻּלָּא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל קָרֵבִית יָתְהוֹן קֳדָמָי׃ יז אֲרֵי דִילִי כָל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּאֲנָשָׁא וּבִבְעִירָא בְּיוֹמָא דִּקְטָלִית כָּל בּוּכְרָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם אַקְדֵּשִׁית יָתְהוֹן קֳדָמָי׃ יח וְקָרֵבִית יָת לֵוָאֵי חֲלַף כָּל בּוּכְרָא בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט וִיהָבִית יָת לֵוָאֵי מְסִירִין לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי מִגּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִפְלַח יָת פָּלְחַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא וּלְכַפָּרָא עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלָא יְהֵי בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל מוֹתָא בְּמִקְרַב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְקוּדְשָׁא׃ כ וַעֲבַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלֵוָאֵי כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה לְלֵוָאֵי כֵּן עֲבָדוּ לְהוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וְאִדַּכִּיאוּ לֵוָאֵי וְחַוַּרוּ לְבוּשֵׁיהוֹן וַאֲרֵים אַהֲרֹן יָתְהוֹן אֲרָמָא קֳדָם יְיָ וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן אַהֲרֹן לְדַכּוֹאֵיהוֹן׃ כב וּבָתַר כֵּן עָלוּ לֵוָאֵי לְמִפְלַח יָת פָּלְחַנְהוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא קֳדָם אַהֲרֹן וְקֳדָם בְּנוֹהִי כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה עַל לֵוָאֵי כֵּן עֲבָדוּ לְהוֹן׃ כג וּמַלִּיל

רשב״ם

והעבירו הוא לשון ציווי כמו ויעתירו אל ה׳ : (יג) והנפת אותם · אהרן תניפם תחלה ואחר כך משה : (כא) ויתחטאו · כדכתיב לעיל הזה

בעל הטורים

פסח בגימטריא פלמס : (ט) ולכפר · ג׳ · הכא ואידך ואהרן ובניו מקטירים וגו׳ ולכפר על בני ישראל (בד״ה א׳ ו׳) שבועים שבעים נחתך על עמך ולהתם חטאת ולכפר עון כגון הקץ של דניאל (ט) מלמד שגלות מכפרת כמו קרבן :

עיקר ש״ח ובאר״ח

י דמשמעו שעתה שיהיו לי כל בכור · לכ״פ שלי היו כו׳ עד שטעו כו׳ : כ והודיע כאן הכתוב כלפי שאמר קודש ואקח גו׳ תחת גו׳ שרחק את הבכורים וקרב תחתם את הלוים · לכן כפל שמותם ה׳ פעמים בפסוק אחד להודיע הכתוב : ל ר״ל שהכהנים והלוים יעבדו את עבודת המשכן · ולא יצטרכו ישראל לגשת אל המשכן · ולא יתנגפו : מ לכך נחשבו כולם בפסוק הזה : נ נגד ר״ב אלף הלוים לא עבר אף אחד :

יהוה אל־משה לאמר: כד זאת אשר ללוים מבן חמש ועשרים שנה ומעלה יבוא לצבא צבא בעבדת אהל מועד: כה ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד: כו ושרת את־אחיו באהל מועד לשמר משמרת ועבדה לא יעבד ככה תעשה ללוים במשמרתם: פ שלישי ט א וידבר יהוה אל־משה במדבר־סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחדש הראשון לאמר: ב ויעשו בני־ישראל את־הפסח במועדו: ג בארבעה עשר־יום בחדש הזה בין הערבים תעשו אתו במעדו ככל־חקתיו וככל־משפטיו תעשו אתו: ד וידבר משה אל־בני ישראל לעשת הפסח: ה ויעשו

רש"י

(כד) זאת אשר ללוים · שנים פוסלין בהם ואין המומין פוסלין בהם: מבן חמש ועשרים · ובמקום אחר אומר מבן שלשים שנה הא כיצד מבן כ"ה בא ללמוד הלכות עבודה ולומד חמש שנים ובן שלשים עובד מכאן לתלמיד שלא ראה סימן יפה במשנתו בחמש שנים ם שוב אינו רואה: (כה) ולא יעבוד עוד · עבודת משא בכתף אבל חוזר הוא לנעילת שערים ולשיר ולטעון עגלות וזהו ושרת את אחיו עם אחוהי כתרגומו: (כו) לשמר משמרת · לחנות סביב לאהל ולהקים ולהוריד בשעת המסעות: (א) בחדש הראשון · פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר ע למדת שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני שהוא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה פ בלבד: (ב) במועדו · אף בשבת במועדו צ אף בטומאה: (ג) ככל חקותיו · אלו מצות שבגופו שה תמים זכר בן שנה: וככל משפטיו · אלו מצות שעל גופו ממקום אחר ק כגון שבעת ימים למצה ולביעור חמץ · (ס"א מצות שבגופו · שה תמים זכר בן שנה · שעל גופו · צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו · שחוץ לגופו · מצה וביעור חמץ): (ד) וידבר משה וגו' · מה ת"ל והלא כבר נאמר וידבר משה את מועדי ה' · אלא כששמע פרשת מועדים מסיני אמר

עיקר ש"ח ובאר"ת

ם וה' שנים הוא הקצב האחרון שצריך לשהות בלמודו: ע שנאמר בחודש השני: פ מדכתיב לקמן ויעשו את הפסח גו' במדבר סיני · ללמד שלא עשו רק את הפסח הזה · והטעם שלא עשו הוא מחמת שהיו אנשים קטנים שלא נמולו

יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: כד דָּא דִּי לְלֵוָאֵי מִבַּר חֲמֵשׁ וְעֶשְׂרִין שְׁנִין
וּלְעֵלָּא יֵיתֵי לְחַיָּלָא חֵילָא בְּפָלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא: כה וּמִבַּר
חַמְשִׁין שְׁנִין יְתוּב מֵחֵיל פָּלְחָנָא וְלָא יִפְלַח עוֹד: כו וִישַׁמֵּשׁ
עִם אֲחוֹהִי בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא לְמִטַּר מַטְּרָא וּפָלְחָנָא לָא יִפְלַח
כְּדֵין תַּעְבֵּד לְלֵוָאֵי בְּמַטְּרַתְהוֹן: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמַדְבְּרָא
דְסִינַי בְּשַׁתָּא תִנְיֵתָא לְמִפַּקְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּיַרְחָא
קַדְמָאָה לְמֵימָר: ב וְיַעְבְּדוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת פִּסְחָא בְּזִמְנֵיהּ:
ג בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא בְּיַרְחָא הָדֵין בֵּין שִׁמְשַׁיָּא תַּעְבְּדוּן
יָתֵיהּ בְּזִמְנֵיהּ כְּכָל גְּזֵרָתֵיהּ וּכְכָל דְּחָזֵי לֵיהּ תַּעְבְּדוּן יָתֵיהּ: ד וּמַלִּיל
מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּד פִּסְחָא: ה וַעֲבַדוּ יָת פִּסְחָא

רש"י

עליהם מי חטאת: (כד) זאת אשר ללוים מצוה חדשה שעדיין לא נאמרה שבפרשת מדבר סיני ובפרשת נשא צוה הקב"ה למנותם מבן שלשים עד בן חמשים שנה: לעבוד ולמשא. לשאת את המשכן ועתה בפרשה זו בא לפרש מצות עבודת משמרת משכן אשר חמש שנים לפני השלשים שאינו ראוי למשא יהא ראוי ומצווה לשמירת משכן וכליו. ומבן חמשים ומעלה שאינו ראוי לעבודת משא. יהא מצווה לעבודת שמירה כמו שמפרש והולך. מבן עשרים וחמש שנה ומעלה יבא לצבא צבא בעבודת אהל מועד. מלאכת שמירה כמו שמפרש לפנינו. ושרת את אחיו לשמור משמרת. ומבן חמשים ישוב מצבא העבודה של משא. כדכתיב בפרשיות של מעלה מבן שלשים ועד בן חמשים. לא יעבוד עוד. בעבודת משא אלא ושרת את אחיו על שניהם הוא מוסב. בן חמש ועשרים ועד בן שלשים ומבן חמשים ומעלה ששניהם נפסלו מעבודת משא ומה יעשה ושרת זה וזה אחיו לשמור משמרת ועבודת משא לא יעבוד: (כו) ככה תעשה ללוים במשמרתם. חמש שנים לפני השלשים ומן חמשים ומעלה יהיו מצוים במשמרת המשכן: (ב) ויעשו בני ישראל. לפי שפסח מצרים לא נהג אלא יום אחד ולא היה כשאר קרבנות עתה כשנבנה המשכן

בעל הטורים

(כה) ומבן נ' יסלא ולידך ומבן אדם אליר יגתן סכיון שסגיע לכלל חמשים שנה אין בו כח לעבוד עבודה וכהאליר יגתן: (ד) לעשות הפסח. לעשות הפסח (וי"ו) לומר לך שלא עשו במדבר

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי לא מלו אותם בדרך והם גרמו זאת לעצמם כהטאם שהיו יכולין ליכנס לארץ בג' ימים: צ דכתיב ב' פעמים במועדו בפרשה: ק סני' הכוונה כוא כמו הס"א מלות שבגופו הם סמים כו' שעל גופו ללי אם כו' שמון לגופו

אֶת־הַפֶּסַח בָּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ בֵּין
הָעַרְבַּיִם בְּמִדְבַּר סִינָי כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
כֵּן עָשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים
לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא־יָכְלוּ לַעֲשֹׂת־הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּקְרְבוּ
לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אַהֲרֹן בַּיּוֹם הַהוּא׃ ז וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים
הָהֵמָּה אֵלָיו אֲנַחְנוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם לָמָּה נִגָּרַע לְבִלְתִּי
הַקְרִיב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה בְּמֹעֲדוֹ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃
ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עִמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מַה־יְצַוֶּה יְהוָה
לָכֶם׃ פ ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ י דַּבֵּר אֶל־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִהְיֶה טָמֵא ׀ לָנֶפֶשׁ אוֹ
בְדֶרֶךְ רְחֹקָה נקוד על ה׳ לָכֶם אוֹ לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה פֶסַח
לַיהוָה׃ יא בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם בֵּין הָעַרְבַּיִם
יַעֲשׂוּ אֹתוֹ עַל־מַצּוֹת וּמְרֹרִים יֹאכְלֻהוּ׃ יב לֹא־יַשְׁאִירוּ
מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר וְעֶצֶם לֹא יִשְׁבְּרוּ־בוֹ כְּכָל־חֻקַּת הַפֶּסַח
יַעֲשׂוּ אֹתוֹ׃ יג וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא־הָיָה
וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי ׀
קָרְבַּן יְהוָה לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא׃
יד וְכִי־יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר וְעָשָׂה פֶסַח לַיהוָה כְּחֻקַּת הַפֶּסַח

רש״י

לכם וחזר והזהירם בשעת מעשה: (ו) לפני משה ולפני אהרן · כשהניחם יושבין בבית המדרש באו ושאלום ולא יתכן לומר זה אחר זה שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו: (ז) למה נגרע · אמר להם אין קדשים קרבים בטומאה אמרו לו יזרק הדם עלינו בכהנים טהורים ד ויאכל הבשר לטמאים (ס"א לטהורים · כ"ג רא"ם)

אמר להם עמדו ואשמעה כתלמיד המובטח לשמוע מפי רבו · אשרי ילוד אשה שכך מובטח שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה וראויה היתה פרשה זו לנאמר על ידי משה כשאר כל התורה כולה אלא שזכו אלו שתאמר ע׳ ידיהן שמגלגלין זכות על ידי זכאי: (י) או בדרך רחקה · נקוד עליו לומר לא שרחוקה ודאי אלא שהיה חוץ

בְּנִיסָן בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא בְּמַדְבְּרָא
דְסִינַי כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה כֵּן עֲבָדוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וַהֲווֹ
גֻּבְרַיָּא דִּי הֲווֹ מְסָאֲבִין לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא וְלָא יְכִילוּ
לְמֶעְבַּד פִּסְחָא בְּיוֹמָא הַהוּא וּקְרִיבוּ קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם אַהֲרֹן
בְּיוֹמָא הַהוּא: ז וַאֲמַרוּ גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן לֵהּ אֲנַחְנָא מְסָאֲבִין
לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא לְמָא נִתְמְנַע בְּדִיל דְּלָא לְקָרָבָא יָת
קֻרְבָּנָא דַיְיָ בְּזִמְנֵהּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ח וַאֲמַר לְהוֹן מֹשֶׁה
אוֹרִיכוּ עַד דְּאֶשְׁמַע מָה דְּאִתְפַּקַּד קֳדָם יְיָ עַל דִּי לְכוֹן:
ט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: י מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר
גְּבַר גְּבַר אֲרֵי יְהֵי מְסָאָב לִטְמֵי נַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא אוֹ בְאָרְחָא
רְחִיקָא לְכוֹן אוֹ לְדָרֵיכוֹן וְיַעְבֵּד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ: יא בְּיַרְחָא
תִנְיָנָא בְּאַרְבְּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא בֵּין שִׁמְשַׁיָּא יַעְבְּדוּן יָתֵהּ עַל
פַּטִּיר וּמְרָרִין יֵיכְלֻנֵּהּ: יב לָא יַשְׁאֲרוּן מִנֵּהּ עַד צַפְרָא וְגַרְמָא
לָא יִתְבְּרוּן בֵּהּ כְּכָל גְּזֵרַת פִּסְחָא יַעְבְּדוּן יָתֵהּ: יג וְגַבְרָא
דְהוּא דְכֵי וּבְאֹרַח לָא הֲוָה וְיִתְמְנַע לְמֶעְבַּד פִּסְחָא וְיִשְׁתֵּיצֵי
אֱנָשָׁא הַהִיא מֵעַמַּהּ אֲרֵי קֻרְבָּנָא דַיְיָ לָא קָרֵיב בְּזִמְנֵהּ חוֹבֵהּ
יְקַבֵּל גַּבְרָא הַהוּא: יד וַאֲרֵי יִתְגַּיַּר עִמְּכוֹן גִּיּוֹרָא וְיַעְבֵּד

רשב״ם — בעל הטורים

הוצרך לצוות שיעשוהו בעיקר אלא אותו פסח בלבד: (ו) אשר היו
מצות לדורות ולא כפסח מצרים: טמאים · בגימטריא זה למת מצוה:
(י) או בדרך רחוקה · רחק בגימט׳

(עם התיבות) זהו אסקופה · פסק ה״א נקוד כאילו לא נכתב : ועשה
פסח לה׳ · בחדש לפי שמעברין השנה אז אייר במקום ניסן ולפי שבחמשה
עשר בו ירד המן לכך עושים בו פסח יום אחד : (יג) וחדל · ב׳ במסרה · הכא
ואידך וחדל לעולם דפסח בכרת וזה הוא וחדל לעולם לעולמו של יובל
דהיינו חמשים שנה כדין חייבי כריתות דלא מפקי חמשים ונכרתה הנפש ההיא

רש״י

לאסקופת העזרה כל זמן שחיטה · גם יום טוב ואין איסור חמץ אלא עמו
פסח שני מצה וחמץ עמו בבית ואין באכילתו : (יד) וכי יגור אתכם גר

עיקר ש״ח ובאר״ח

מצה וביעור חמץ : ר כי לא יתכן אשר היו טהורים אשם יאכלו הבשר ג״כ :

וּכְמִשְׁפָּטוֹ כֵּן יַעֲשֶׂה חֻקָּה אַחַת יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר וּלְאֶזְרַח
הָאָרֶץ׃ ס רביעי טו וּבְיוֹם הָקִים אֶת־הַמִּשְׁכָּן כִּסָּה הֶעָנָן
אֶת־הַמִּשְׁכָּן לְאֹהֶל הָעֵדֻת וּבָעֶרֶב יִהְיֶה עַל־הַמִּשְׁכָּן
כְּמַרְאֵה־אֵשׁ עַד־בֹּקֶר׃ טז כֵּן יִהְיֶה תָמִיד הֶעָנָן יְכַסֶּנּוּ
וּמַרְאֵה־אֵשׁ לָיְלָה׃ יז וּלְפִי הֵעָלֹת הֶעָנָן מֵעַל הָאֹהֶל
וְאַחֲרֵי כֵן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכָּן־שָׁם
הֶעָנָן שָׁם יַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יח עַל־פִּי יְהוָה יִסְעוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְעַל־פִּי יְהוָה יַחֲנוּ כָּל־יְמֵי אֲשֶׁר יִשְׁכֹּן הֶעָנָן עַל־
הַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ׃ יט וּבְהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן יָמִים
רַבִּים וְשָׁמְרוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה וְלֹא יִסָּעוּ׃
כ וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן יָמִים מִסְפָּר עַל־הַמִּשְׁכָּן עַל־
פִּי יְהוָה יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ׃ כא וְיֵשׁ אֲשֶׁר יִהְיֶה הֶעָנָן
מֵעֶרֶב עַד־בֹּקֶר וְנַעֲלָה הֶעָנָן בַּבֹּקֶר וְנָסָעוּ אוֹ יוֹמָם
וָלַיְלָה וְנַעֲלָה הֶעָנָן וְנָסָעוּ׃ כב אוֹ־יֹמַיִם אוֹ־חֹדֶשׁ
אוֹ־יָמִים בְּהַאֲרִיךְ הֶעָנָן עַל־הַמִּשְׁכָּן לִשְׁכֹּן עָלָיו יַחֲנוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִסָּעוּ וּבְהֵעָלֹתוֹ יִסָּעוּ׃ כג עַל־פִּי יְהוָה
יַחֲנוּ וְעַל־פִּי יְהוָה יִסָּעוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת יְהוָה שָׁמָרוּ עַל־

רש"י

ועשה פסח. (פסחים צ"ג. ספרי) יכול כל המתגייר יעשה פסח מיד ת"ל חקה אחת וגו' אלא כך משמעו וכי יגור אתכם גר ובא עת לעשות פסח עם חביריו. כחקה וכמשפט יעשה: (טו) המשכן לאהל העדות. המשכן העשוי להיות אהל ללוחות העדות: יהיה על המשכן. כמו הוה על המשכן ת' וכן לשון כל הפרשה: (יז) העלות הענן. כתרגומו אסתלקות א כמו ונעלה הענן ולא יתכן לכתוב ולפי עלות הענן ועלה הענן שאין זה לשון סלוק אלא לשון עלייה כמו והנה עב קטנה ככף איש עולה מים: (יח) על פי ה' יסעו. שנינו במלאכת המשכן כיון שהיו ישראל נוסעים היה עמוד הענן מתקפל ונמשך על גבי בני יהודה כמין קורה תקעו והריעו ותקעו ולא היה מהלך עד שמשה אומר קומה ה': וכשם לגו

פסחא קדם יי בגזרת פסחא וכדחזי ליה כן יעבד קימא
חד יהי לכון ולגיורא ולייציבא דארעא : טו וביומא דאתקם
ית משכנא חפא עננא ית משכנא למשכנא דסהדותא
וברמשא הוה על משכנא כחזו אשתא עד צפרא : טז כן הוה
תדירא עננא חפי ליה וחזו אשתא בליליא : יז ולפום אסתלקות
עננא מעלוי משכנא ובתר כן נטלין בני ישראל ובאתרא
דשרי תמן עננא תמן שרן בני ישראל : יח על מימרא
דיי נטלין בני ישראל ועל מימרא דיי שרן כל יומי די שרי
עננא על משכנא שרן : יט ובאורכות עננא על משכנא
יומין סגיאין ויטרון בני ישראל ית מטרת מימרא דיי ולא
נטלין : כ ואית די הוה עננא יומי דמנין על משכנא על
מימרא דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין : כא ואית די הוה
עננא מרמשא עד צפרא ומסתלק עננא בצפרא ונטלין או
יימם ולילי ומסתלק עננא ונטלין : כב או תרין יומין או ירחא
או עדן בעדן באורכות עננא על משכנא למשרי עלוהי שרן
בני ישראל ולא נטלין ובאסתלקותיה נטלין : כג על מימרא
דיי שרן ועל מימרא דיי נטלין ית מטרת מימרא דיי נטרין

רש"י

מחנה יהודה · זו בספרי : ועל פי ה׳ ויחנו · כיון שהיו ישראל חונים עמוד הענן מתמר ועולה ונמשך על גבי בני יהודה כמין סוכה ולא היה נפרש עד שמשה אומר שובה ה׳ רבבות אלפי ישראל הוי אומר על פי ה׳ וביד משה: (כ) ויש · כלומר ופעמים : ימים מספר · ימים מועטים : (כב) או ימים · שנה כמו ימים תהיה גאולתו :
עשה

עיקר ש"ת ובאר"ח

וגם למשה לא היה בודאי ספק בדבר : ש דקשה לרש"י הלא אהל הם היריעות עזים · ומשכן הוא היריעות התחתונות ואיך נאמר המשכן לאהל לכ"פ דאהל שאמור כאן ר"ל להיות אהל על לוחות העדות : ת [כי יהיה הוא העתיד ובאמת מדבר מדבר הרגיל להיות בכל עת לכן פירש"י וכן הוא כי מדרך המקרא לדבר בדבר הרגיל להיות בכל עת לכתוב בל׳ עתיד וכמ"ש בכ"מ · גא"ר] : א שהוא מבניין נפעל ולא פעול מבניין הקל שהוא לשון עלייה · ר"ל

פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ י א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרֹת כֶּסֶף מִקְשָׁה תַּעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הָעֵדָה וּלְמַסַּע אֶת־הַמַּחֲנוֹת׃ ג וְתָקְעוּ בָּהֵן וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ ד וְאִם־בְּאַחַת יִתְקָעוּ וְנוֹעֲדוּ אֵלֶיךָ הַנְּשִׂיאִים רָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ ה וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים קֵדְמָה׃ ו וּתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה שֵׁנִית וְנָסְעוּ הַמַּחֲנוֹת הַחֹנִים תֵּימָנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם׃ ז וּבְהַקְהִיל אֶת־הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תָרִיעוּ׃ ח וּבְנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקְעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת וְהָיוּ לָכֶם לְחֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם׃ ט וְכִי־תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל־הַצַּר הַצֹּרֵר אֶתְכֶם וַהֲרֵעֹתֶם בַּחֲצֹצְרֹת וְנִזְכַּרְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאֹיְבֵיכֶם׃ י וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרֹת עַל עֹלֹתֵיכֶם וְעַל זִבְחֵי

רש"י

(ב) עשה לך. שיהיו תוקעין לפניך כמלך ויהי בישורון מלך: עשה לך. משלך: עשה לך. אתה עושה ומשתמש בהם ולא אחר: למקרא העדה. כשתרצה לדבר עם הסנהדרין ושאר העם ותקראם לאסוף אליך תקראם על ידי חצוצרות: ולמסע את המחנות. בשעת סלוק מסעות בהם תתקעו לסימן. נמצאת אתה אומר על פי שלשה היו נוסעים על פי הקב"ה ועל פי משה ועל פי חצוצרות: מקשה. מהעשת תעשה בהקשת הקורנס: (ג) ותקעו בהן. בשתיהן והוא סימן למקרא העדה שנאמר ונועדו אליך כל העדה אל פתח אהל מועד: (ד) ואם באחת יתקעו. הוא סימן למקרא הנשיאים שנאמר ונועדו אליך הנשיאים ואף הן יעידתן אל פתח אהל מועד ומגזרה שוה הוא בא בספרי: (ה) ותקעתם תרועה. סימן מסע המחנות ד תקיעה תרועה ותקיעה כך הוא נדרש בספרי מן המקראות היתרים: (ז) ובהקהיל את הקהל וגו'. לפי שהוא אומר והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות מה מקרא העדה תוקע בשני כהנים ובשתיהן שנא' ותקעו בהן וגו' אף מסע המחנות בשתיהם יכול מה מסע המחנות תוקע ומריע ותוקע אף מקרא העדה תוקע ומריע ותוקע ומעתה אין חילוק בין מקרא העדה למסע את המחנות ת"ל ובהקהיל את הקהל וגו' לומר שאין תרועה למקרא העדה והוא הדין

עַל מֵימְרָא דַיְיָ בִּידָא דְמשֶׁה: א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: ב עֲבֵד לָךְ תַּרְתֵּין חֲצֹצְרָן דִּכְסַף נְגִיד תַּעְבֵּד יָתְהֶן וִיהֶוְיָן לָךְ לְעַרְעָא כְּנִשְׁתָּא וּלְאַטָּלָא יָת מַשְׁרִיתָא: ג וְיִתְקְעוּן בְּהֵן וְיִזְדַּמְּנוּן לְוָתָךְ כָּל כְּנִשְׁתָּא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא: ד וְאִם בַּחֲדָא יִתְקְעוּן וְיִזְדַּמְּנוּן לְוָתָךְ רַבְרְבַיָּא רֵישֵׁי אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל: ה וְתִתְקְעוּן יַבֶּבְתָּא וְיִטְּלוּן מַשְׁרְיָתָא דְּשָׁרַן קִדּוּמָא: ו וְתִתְקְעוּן יַבֶּבְתָּא תִּנְיָנוּת וְיִטְּלוּן מַשְׁרְיָתָא דְּשָׁרַן דָּרוֹמָא יַבָּבָא יִתְקְעוּן לְמַטְּלָנֵיהוֹן: ז וּבְמִכְנַשׁ יָת קְהָלָא תִּתְקְעוּן וְלָא תְיַבְּבוּן: ח וּבְנֵי אַהֲרֹן כָּהֲנַיָּא יִתְקְעוּן בַּחֲצוֹצְרָתָא וִיהֶוְיָן לְכוֹן לִקְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן: ט וַאֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַגָּחָא קְרָבָא בְּאַרְעֲכוֹן עַל מְעִיקֵי דִּמְעִיקִין לְכוֹן וּתְיַבְּבוּן בַּחֲצֹצְרָתָא וְיֵיעוֹל דּוּכְרָנֵיכוֹן לְטָבָא קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתִתְפָּרְקוּן מִסָּנְאֵיכוֹן: י וּבְיוֹם חֶדְוַתְכוֹן וּבְמוֹעֲדֵיכוֹן וּבְרֵישֵׁי יַרְחֵיכוֹן וְתִתְקְעוּן בַּחֲצֹצְרָתָא עַל עֲלָוָתְכוֹן

רשב"ם

(ב) והיו לך למקרא העדה · לך יהיו החצוצרות לקריאה ולמחנות והיו צריכין למסע: למסע · שם דבר הוא כמו נסיעה: את המחנות · כמו למחנות: (ג) ותקעו בהן · בשתיהן:

בעל הטורים

ס"ת משה לומר לך אחד האיש ואחד האשה בכלל עונשין: (כג) ביד משה· וסמיך ליה עשה לך שתי חצוצרות כסף שלא היו אלא בידו שבחייו נגנזו: (ח) לדורותיכם וכי תבואו מלחמה· רמז למלחמת גוג העתידה שתבוא לימות המשיח· שבאו מלחמה בגי' מלחמת גוג [עם התיבות]: תבאו אותיות אבות שזכות האבות עומד במלחמה· והריעותם בחצצרות על שם רועה התרועה הארץ· תרועה בשבט ברזל: (י) שמחתכם· בגימטריא גם ביום השבת: ובמועדיכם· מלא וי"ו כנגד פסח עצרת ראש השנה יום הכפורים

רש"י

לנשיאים הרי כאן לשלשה בשתים מקרא בשתים ע"י תרועה ותקיעה: (ח) ובני העדה בשתים ושל נשיאים באחת זו אהרן יתקעו · במקראות ובמסעות וזו אין בהם תרועה ומסע המחנות הללו: (י) על עולותיכם · בקרבן

עיקר ש"ח ובאר"ת

ב ר"ל כשהם מכינים עצמם למסע אחר קיפול הענן ואחר שאמר משה קומה ה' לא היו נוסעים עד שתקעו בחצוצרות: ג [נשיעתו אזיל דסובר כי הפרש מן מקשה הוא נקט וכמ"ש לעיל · כא"כ]: ד דהכא כתיב ותקעתם תרועה ולהלן כתיב תרועה יתקעו

שַׁלְמֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְזִכָּרוֹן לִפְנֵי אֱלֹהֵיכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ חמישי יא וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בַּחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בְּעֶשְׂרִים בַּחֹדֶשׁ נַעֲלָה הֶעָנָן מֵעַל מִשְׁכַּן הָעֵדֻת׃ יב וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמַסְעֵיהֶם מִמִּדְבַּר סִינָי וַיִּשְׁכֹּן הֶעָנָן בְּמִדְבַּר פָּארָן׃ יג וַיִּסְעוּ בָּרִאשֹׁנָה עַל־פִּי יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ יד וַיִּסַּע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ נַחְשׁוֹן בֶּן־עַמִּינָדָב׃ טו וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי יִשָּׂשכָר נְתַנְאֵל בֶּן־צוּעָר׃ טז וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי זְבוּלֻן אֱלִיאָב בֶּן־חֵלֹן׃ יז וְהוּרַד הַמִּשְׁכָּן וְנָסְעוּ בְנֵי־גֵרְשׁוֹן וּבְנֵי מְרָרִי נֹשְׂאֵי הַמִּשְׁכָּן׃ יח וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה רְאוּבֵן לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִיצוּר בֶּן־שְׁדֵיאוּר׃ יט וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁלֻמִיאֵל בֶּן־צוּרִישַׁדָּי׃ כ וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְנֵי־גָד אֶלְיָסָף בֶּן־דְּעוּאֵל׃ כא וְנָסְעוּ הַקְּהָתִים נֹשְׂאֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהֵקִימוּ אֶת־הַמִּשְׁכָּן עַד־בֹּאָם׃ כב וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה בְנֵי־אֶפְרַיִם

רש"י

צבור הכתוב ה מדבר: אני ה' אלהיכם. מכאן למדנו מלכיות עם זכרונות ושופרות שנא' ותקעתם הרי שופרות. לזכרון הרי זכרונות. אני ה' אלהיכם זו מלכיות וכו': (יא) בחדש השני. נמצאת אתה אומר שנים עשר חדש חסר י' ימים עשו בחורב שהרי בראש חדש סיון חנו שם ו ולא נסעו עד עשרים באייר לשנה הבאה: (יב) למסעיהם. כמשפט המפורש למסע דגליהם מי ראשון ומי אחרון: במדבר פארן. קברות התאוה במדבר פארן היה ו ושם חנו ממסע זה: (יז) והורד המשכן. כיון שנוסע דגל יהודה נכנסו אהרן ובניו ופרקו את הפרכת וכסו בה את הארון שנאמ' ובא אהרן ובניו בנסוע המחנה ובני גרשון ובני מררי פורקין המשכן וטוענין אותו בעגלות והארון וכלי הקדש של משא בני קהת עומדים מכוסין ונתונין על המוטות עד שנסע דגל מחנה ראובן ואחר כך ונסעו הקהתים: (כא) נשאי המקדש. נושאי דברים המקודשים: והקימו את המשכן. בני גרשון ובני מררי ח שהיו קודמים להם מסע שני דגלים היו מקימין את המשכן כשהיה הענן שוכן וסימן החנייה נראה בדגל מחנה יהודה והם חונים ועדיין בני קהת באים מאחריהם עם שני דגלים האחרונים

ועל נכסת קודשיכון ויהוין לכון לדוכרנא קדם אלהכון אנא יי אלהכון: יא והוה בשתא תניתא בירחא תנינא בעשרין לירחא אסתלק עננא מעלוי משכנא דסהדותא: יב ונטלו בני ישראל למטלניהון ממדברא דסיני ושרא עננא במדברא דפארן: יג ונטלו בקדמיתא על מימרא דיי בידא דמשה: יד ונטל טקס משרית בני יהודה בקדמיתא לחיליהון ועל חילה נחשון בר עמינדב: טו ועל חילא דשבטא דבני יששכר נתנאל בר צוער: טז ועל חילא דשבטא דבני זבולן אליאב בר חלון: יז ומתפרק משכנא ונטלין בני גרשון ובני מררי נטלי משכנא: יח ונטל טקס משרית ראובן לחיליהון ועל חילה אליצור בר שדיאור: יט ועל חילא דשבטא דבני שמעון שלמיאל בר צורישדי: כ ועל חילא דשבטא דבני גד אליסף בר דעואל: כא ונטלין בני קהת נטלי מקדשא ומקימין ית משכנא עד מיתהון: כב ונטל טקס משרית בני אפרים

עיקר ש״ת ובאר״ח

ותקעו הא כיצד תקיעה תרועה תקיעה: ה דהוקשו שלמים לעולה מה עולה קדשי קדשים דבעולה ליכא קדשים קלים אף שלמים קדשי קדשים היינו שלמי צבור הבאין בעצרת שהם קדשי קדשים · ומה שלמים קרבן צבור שאי אתה מוצא קדשי קדשים בשלמים אלא בקרבן צבור אף עולות קרבן צבור: ו כמ״ש בפ׳ יתרו בחדש השלישי וגו׳: ז דהא מקברות התאוה נסעו לחצרות ומשם נסעו ויחנו במדבר פארן· לכ״פ שקברות התאוה במדבר פארן היה· כי מדבר פארן היה מקום גדול· וכו מקומות מקומות · קברות התאוה · וחצרות · ולבסוף באו לקצה גבול מדבר פארן וזהו שנאמר בסוף הפרשה ויחנו במדבר פארן: ח בני גרשון ובני מררי שנזכרו בפסוק י״ז הם הקימו את המשכן והם נסעו בראשונה והקימו את המשכן טרם באו בני קהת עם הארון וכלי הקודש ועד בואם ר״ל טרם בואם של הקהתים · כי הם היו נוסעים בראשונה קודם המחנות ואף שלמעלה בפסוקים כתיב ונסע דגל מחנה בני יהודה קודם ונסעו בני גרשון גו׳ כבר כתב הרא״ם שפי׳ ונסע דגל גו׳ שהוכן לנסוע ולא נסע עוד (והוא מהספרי) כי מיד שראו סלוק הענן פרקו בני גרשון ובני מררי את המשכן וטענו בעגלות ונסעו · והארון וכלי הקודש היו מכוסים עד שנסע דגל ראובן · ואח״כ נסעו הקהתים · וכן מבוארים הפסוקים לנכון:

לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֱלִישָׁמָע בֶּן־עַמִּיהוּד׃ כג וְעַל־צְבָא
מַטֵּה בְּנֵי מְנַשֶּׁה גַּמְלִיאֵל בֶּן־פְּדָהצוּר׃ כד וְעַל־צְבָא
מַטֵּה בְּנֵי בִנְיָמִן אֲבִידָן בֶּן־גִּדְעוֹנִי׃ כה וְנָסַע דֶּגֶל מַחֲנֵה
בְנֵי־דָן מְאַסֵּף לְכָל־הַמַּחֲנֹת לְצִבְאֹתָם וְעַל־צְבָאוֹ אֲחִיעֶזֶר
בֶּן־עַמִּישַׁדָּי׃ כו וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי אָשֵׁר פַּגְעִיאֵל בֶּן־
עָכְרָן׃ כז וְעַל־צְבָא מַטֵּה בְּנֵי נַפְתָּלִי אֲחִירַע בֶּן־עֵינָן׃
כח אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְצִבְאֹתָם וַיִּסָּעוּ׃ ס כט וַיֹּאמֶר
מֹשֶׁה לְחֹבָב בֶּן־רְעוּאֵל הַמִּדְיָנִי חֹתֵן מֹשֶׁה נֹסְעִים אֲנַחְנוּ
אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֹתוֹ אֶתֵּן לָכֶם לְכָה אִתָּנוּ
וְהֵטַבְנוּ לָךְ כִּי־יְהוָה דִּבֶּר־טוֹב עַל־יִשְׂרָאֵל׃ ל וַיֹּאמֶר
אֵלָיו לֹא אֵלֵךְ כִּי אִם־אֶל־אַרְצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי אֵלֵךְ׃
לא וַיֹּאמֶר אַל־נָא תַּעֲזֹב אֹתָנוּ כִּי עַל־כֵּן יָדַעְתָּ חֲנֹתֵנוּ

רש"י

האחרונים היו בני גרשון ובני מררי מקימין את המשכן וכשבאים בני קהת מוצאים אותו על מכונו ומכניסין בו הארון והשלחן והמנורה והמזבחות וזהו משמעות המקרא והקימו מקימי המשכן אותו עד טרם בואם של בני קהת: (כה) מאסף לכל המחנות. תלמוד ירושלמי. לפי שהיה שבטו של דן מרובה באוכלוסין היה נוסע באחרונה וכל מי שהיה מאבד דבר היה מחזירו לו. אית מאן דאמר כתיבה היו מהלכין ומפיק לה מן כאשר יחנו כן יסעו. ואית דאמרי כקורה היו מהלכין ומפיק לה מן מאסף לכל המחנות: (כח) אלה מסעי. זה סדר מסעיהם: ויסעו. ביום ההוא נסעו: (כט) חובב. הוא יתרו שנאמר מבני חובב חותן משה ומה ת"ל ותבאנה אל רעואל אביהן מלמד שהתינוקות קורין לאבי אביהן אבא. ושמות הרבה היו לו. יתרו על שיתר פרשה אחת בתורה. חובב על שחיבב את התורה וכו': נוסעים אנחנו אל המקום. מיד עד ג' ימים אנו נכנסין לארץ שבמסע זה הראשון נסעו על מנת להכנס לארץ ישראל אלא שחטאו במתאוננים ומפני מה שתף משה עצמו עמהם שעדיין לא נגזרה גזרה עליו וכסבור שהוא נכנס: (ל) אל ארצי ואל מולדתי. אם בשביל נכסי אם בשביל משפחתי: (לא) אל נא תעזב. אין נא אלא לשון בקשה שלא יאמרו לא נתגייר יתרו מאהבה סבור היה שיש לגרים חלק בארץ

עכשיו

לחיליהון ועל חילה אלישמע בר עמיהוד : כג ועל חילא דשבטא דבני מנשה גמליאל בר פדהצור : כד ועל חילא דשבטא דבני בנימן אבידן בר גדעוני : כה ונטל טקס משרית בני דן מכניש לכל משריתא לחיליהון ועל חילה אחיעזר בר עמישדי : כו ועל חילא דשבטא דבני אשר פגעיאל בר עכרן : כז ועל חילא דשבטא דבני נפתלי אחירע בר עינן : כח אלין מטלני בני ישראל לחיליהון ונטלו : כט ואמר משה לחבב בר רעואל מדינאה חמוהי דמשה נטלין אנחנא לאתרא די אמר יי יתיה אתן לכון איתא עמנא ונוטיב לך ארי יי מליל לאיתאה טבא על ישראל : ל ואמר לה לא איזל אלהן לארעי ולילדותי איזל : לא ואמר לא כען תשבוק

רשב"ם

(כט) לחבב הוא יתרו כדכתיב מבני חובב חותן משה:(לא)כי על כן אשר ידעת · ונתת על לב צרכנו בחנותנו במדבר·וגם היית לנו לעינים·לתת לנו

בעל הטורים

סכות שמיני עצרת : (כח) ויסעו ·· ב' במסרה · הכא ואידך · ויסעו ויהי חתת אלהים · לומר מה שם היה חתת אלהים על כל סביבותיהם אף כאן ·

רש"י

עכשיו שראה שאין להם חלק הגיתם והלך לו : כי על כן ידעת חנותנו במדבר · כי נאה לך לעשות זאת על אשר ידעת חנותנו במדבר וראית נסים וגבורות שנעשו לנו : כי על כן ידעת · כמו על אשר ידעת כמו כי על כן לא נתתיה לשלה בני · כי על כן עברתם · כי על כן באו· כי על כן ראיתי פניך:

עיקר ש"ת ובאר"ח

ט אף שבט יהודה היה מספרו מרובה מן בני דן לא והשוב · אך לאחר שיהודה היה ראש השבטים ונסע ראשונה · לכך שבט שהיה מרובה באוכלוסין אחר שבט יהודה נסע באחרונה · ומ"ש הירושלמי שהיו מרובה באוכלוסין הוא למ"ד כתיבה. ועל כרחך היה צריך להתפשט גם לצד מערב · אבל למ"ד כקורה א"צ לזה · כי הוא היה דגל האחרון (ד"ט) : י כי שמות המסעות הוא לקמן בפ' מסעי : כ ר"ל בעשרים באייר הנזכר בראש הפרשה : ל ולפ"ז נקרא יתרו ג"כ בשם אביו רעואל · רק שאצל אביו הוא שם העצם ואצלו היה שם הסואר שנעשה רע לאל : מ כדכתיב לקמן דרך שלשת ימים : נ ואף שידע כבר שנגזרה גזרה עליו · היה סבור שהוא לא יכניסם ולא יהיה עליהם לראש אבל מ"מ יבנם כאחד מהם : ס ולכך כפל כ"פ אל ואם בשביל משפחתי ר"ל גיירם

בַּמִּדְבָּר וְהָיִיתָ לָּנוּ לְעֵינָיִם׃ לב וְהָיָה כִּי־תֵלֵךְ עִמָּנוּ וְהָיָה ׀ הַטּוֹב הַהוּא אֲשֶׁר יֵיטִיב יְהוָה עִמָּנוּ וְהֵטַבְנוּ לָךְ׃ לג וַיִּסְעוּ מֵהַר יְהוָה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים וַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה נֹסֵעַ לִפְנֵיהֶם דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים לָתוּר לָהֶם מְנוּחָה׃ לד וַעֲנַן יְהוָה עֲלֵיהֶם יוֹמָם בְּנָסְעָם מִן־הַמַּחֲנֶה׃ ס ששי] נ' הפוכה לה וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה ׀ יְהוָה וְיָפֻצוּ

רש"י

והיית לנו לעינים · לשון עבר ע כתרגומו: דבר אחר לשון עתיד כל דבר ודבר שיתעלם מעינינו תהיה מאיר עינינו · דבר אחר שתהא חביב עלינו כגלגל עינינו שנאמר ואהבתם את הגר: (לב) והיה הטוב ההוא וגו' · מה טובה היטיבו לו אמרו כשהיו ישראל מחלקין את הארץ היה דושנה של יריחו ת"ק אמה על ת"ק אמה והניחוהו מלחלוק אמרו מי שיבנה בית המקדש בחלקו הוא יטלנו ובין כך ובין כך נתנוהו לבני יתרו ליונדב בן רכב שנאמר ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים וגו': (לג) דרך שלשת ימים · מהלך שלשת ימים הלכו ביום אחד שהיה הקב"ה חפץ להכניסם לארץ מיד: וארון ברית ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים · זה הארון היוצא עמהם למלחמה פ ובו שברי לוחות מונחים ומקדים לפניהם דרך שלשת ימים לתקן להם מקום חנייתם: (לד) וענן ה' עליהם יומם · שבעה עננים כתובים במסעיהם · ארבע מארבע רוחות ואחד למעלה ואחד למטה צ ואחד לפניהם מנמיך את הגבוה ומגביה את הנמוך והורג נחשים ועקרבים: מן המחנה · ממקום חנייתן: (לה) ויהי בנסוע הארן · עשה לו סימנים מלפניו ומלאחריו לומר שאין זה מקומו ק ולמה נכתב כאן כדי להפסיק בין פורענות ר לפורענות וכו' כדאיתא בכל כתבי הקדש: קומה ה' · לפי שהיה מקדים לפניהם מהלך שלשת ימים היה משה אומר עמוד והמתן לנו ואל תתרחק יותר: ויפצו אויביך · המכונסין:

עיקר ש"ח ובאר"ח

לגיירם · כמ"ש בפ' יתרו וילך לו אל ארצו ופרש"י לגייר בני משפחתו: ע כי ראית הכל בעיניך · [כי והיית נוכל לפרש לעבר המהופך לעתיד בשביל הוי"ו בראשיתו אך כלל כללו לנו המדקדקים כי בפעלים הבאים בווי"ו ואנו מסופקים אם המה וו"י החבור או וו"י ההפוך אז עלינו להביט על הפעלים אשר לפניו ונשפוט מהם על הפעל אשר אנחנו מסופקים · והנה גם הפעל והיית הוא לנו בגדר הספק הזה ורש"י פשט ליה מן הפעל ידעת אשר הוא לפניו והוא פעל עבר · לכן גם והיית הוא פעל עבר והוי"ו הוא וי"ו החבור ולפירוש השני דהוא לשון עתיד ע"כ משום דהמאמר והיית לנו אינו מחובר למה שלפניו

יתנא ארי על כן ידעת כד הוינא שרן במדברא וגבורן דאתעבידן לנא חזיתא בעינך: לב ויהי ארי תיזל עמנא ויהי טבא ההוא די יוטיב יי עמנא ונוטיב לך: לג ונטלו מטורא דאתגלי עלוהי יקרא דיי מהלך תלתא יומין וארון קימא דיי נטל*) קדמיהון מהלך תלתא יומין לאתקנאה להון אתר בית מישרי: לד וענן יקרא דיי עליהון ביממא במטלהון מן משריתא: לה והוה במטל ארונא ואמר משה

*) נראה נָטֵל · כי לשון בינוני הוא · ובספרים אחרים נְטַל · היידנהיים

רשב"ם

עצה טוב' כדכתי' וישמע יתרו ודוגמת עינים הייתי לעור: (לג) מהר ה'. כי עדיין לא זזו מכנגד הר חורב שהוא במדבר סיני זה לאחר שהוקם המשכן כמו שפירשתי למעלה. ומ"מ אצל הר סיני היו עד עתה: דרך שלשת ימים. הלכו עד שלשת ימים שלא חנו עד סוף שלשה ומפני טורח הדרך: (לה) קומה ה'. שהיה אז מסתלק שכינה מעל הכפרת:

בעל הטורים

(לג) והיה הטוב ההוא. ה' פעמים טובה כתיב כאן כנגד חמש מאות אמה דושנה של יריחו שנתנו לבניו: (לה) עשה נונין הפוכין שרצה להעביר שבטים שאותיותיהן נ' את הירדן שהוא כותב נ' אלא שחטאם גרם. טעם אחר לנונין הפוכין כדאיתא בשבת פ' י"ז שאין זה מקומה וכתבה כאן להפסיק בין פורעניות ראשונה לפורעניות שניה ועשה נונין הפוכין לומר שמקומה לפני נ' פרשיות לפניה ואילו לא היו נונין הפוכין לא הייתי יודע אם לאחר נ' פרשיות לפניה אם לפני נ' לאחריה לכך עשאום הפוכים לומר לאחר נ' לפניה · והוא אחר ונסע אהל מועד מחנה הלוים בפרשת במדבר סיני שמשם עד הכא נון פרשיות [נ"ע דליתא רק מ"ח ועיין שבת קי"ז]: בנסוע מלמד שהיה מתנענע ולא היה נוסע ממקומו עד שמשה היה אומר קומה ה' · ונסע בגימטריא יעקב שדמות יעקב אשר הוא חקוק בכס

א

עיקר ש"ח ובאר"ח

והוא מאמר נפרד · כא"ל]: פ וזה הארון עשה משה קודם שקבל לוחות השניות ונשארו בו השברי לוחות · והארון השני עשה בצלאל אחר יוה"כ ובו הונחו הלוחות שניות והוא היה בתוך המחנות כמבואר בכתובים הקודמים: צ השבעה עננים מונה בספרי · וענן ה' · וענגך עומד עליהם · ובעמוד ענן אתה הולך · ובהאריך הענן · ובהעלות הענן · ואם לא יעלה הענן · כי ענן ה' על המשכן · וכולן שייכים למסעיהם: ק ולכך הנוני"ן הפוכים שמכאן עד פרשת הדגלים אחר פ' ונסע אהל מועד (ב' י"ז) הם נ' פרשיות והנוני"ן הפוכים ר"ל שמקומו בפ' נ' ולמעלה: ר פורענות ראשונה ונסעו מהר ה'

אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ׃ לו וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְהוָה רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל׃ ׆ נ׳ הפוכה ׆ יא א וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי יְהוָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּחַר אַפּוֹ וַתִּבְעַר־בָּם אֵשׁ יְהוָה וַתֹּאכַל בִּקְצֵה הַמַּחֲנֶה׃ ב וַיִּצְעַק הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וַתִּשְׁקַע הָאֵשׁ׃ ג וַיִּקְרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם הַהוּא תַּבְעֵרָה כִּי־בָעֲרָה בָם אֵשׁ יְהוָה׃ ד וְהָאסַפְסֻף אֲשֶׁר בְּקִרְבּוֹ הִתְאַוּוּ תַּאֲוָה וַיָּשֻׁבוּ וַיִּבְכּוּ גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר׃ ה זָכַרְנוּ אֶת־הַדָּגָה

רש״י

וינסו משנאיך. אלו הרודפים: משנאיך. ואין שונאי ישראל שכל השונא את ישראל שונא את מי שאמר והיה העולם שנאמר ומשנאיך נשאו ראש ומי הם על עמך יערימו סוד: (לו) שובה ה׳. מנחם תרגמו לשון מרגוע וכן בשובה ונחת תושעון: רבבות אלפי ישראל. מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משני אלפים ש ושתי רבבות: (א) ויהי העם כמתאוננים. אין העם ת אלא רשעים וכן הוא אומר מה אעשה לעם הזה. ואומר העם הרע הזה וכשהם כשרים קרואים עמי שנאמר שלח עמי. עמי מה עשיתי לך: כמתאוננים. אין מתאוננים אלא לשון עלילה מבקשים עלילה היאך לפרוש מאחרי המקום וכן הוא אומר בשמשון כי תואנה הוא מבקש: רע באזני ה׳. תואנה שהיא רעה באזני ה׳ שמתכוונים שתבא באזניו ויקניט. אמרו אוי לנו כמה לבטנו א בדרך הזה שלשה ימים שלא נחנו מענוי הדרך: ויחר אפו. אני חשבתי לטובתכם שתכנסו לארץ מיד: בקצה המחנה. במוקצין שבהם לשפלות אלו ערב רב רבי שמעון בן מנסיא אומר בקצינים ב שבהם ובגדולים: (ב) ויצעק העם אל משה. משל למלך בשר ודם שכעס על בנו והלך הבן אצל אוהבו של אביו ואמר לו צא ובקש עלי מאבא: ותשקע האש. שקעה במקומה בארץ שאילו חזרה לאחת הרוחות היתה מקפלת והולכת כל אותו הרוח: (ד) והאספסף. אלו ערב רב שנאספו עליהם כשיצאו ממצרים: וישבו. גם בני ישראל ג ויבכו עמהם: מי יאכלנו בשר. וכי לא היה להם בשר והלא כבר נאמר וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר וגו׳ וא״ת אכלום והלא בכניסתם לארץ נאמר ומקנה רב היה לבני ראובן וגו׳ אלא שמבקשים עלילה: (ה) אשר נאכל במצרים חנם. א״ם שמצריים נותנים להם דגים חנם והלא כבר נאמר ותבן לא ינתן לכם אם תבן לא היו נותנין להם חנם. דגים היו נותנין להם חנם ומהו אומר חנם ד חנם מן המצות: את הקשאים. אמר רבי שמעון מפני

הם

אִתְגְּלֵי יְיָ וְיִתְבַּדְּרוּן סָנְאָיךְ וְיַעְרְקוּן בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִן קֳדָמָךְ׃ לו וּבְמִשְׁרוֹהִי אֲמַר תּוּב יְיָ שְׁרֵי בִיקָרָךְ בְּגוֹ רִבְוַת אַלְפַיָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ א וַהֲוָה עַמָּא כַּד מִסְתַּקְּפִין בִּישׁ קֳדָם יְיָ וּשְׁמִיעַ קֳדָם יְיָ וּתְקֵיף רֻגְזֵהּ וּדְלֵיקַת בְּהוֹן אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ וְשֵׁיצִיאַת בִּסְיָפֵי מַשְׁרִיתָא׃ ב וּצְוַח עַמָּא עַל מֹשֶׁה וְצַלִּי מֹשֶׁה קֳדָם יְיָ וְאִשְׁתְּקַעַת אֶשָּׁתָא׃ ג וּקְרָא שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא דְלֶקְתָּא אֲרֵי דְלֵיקַת בְּהוֹן אֶשָּׁתָא מִן קֳדָם יְיָ׃ ד וְעַרְבְרְבִין דִּי בֵינֵיהוֹן שְׁאִילוּ שְׁאֶלְתָּא וְתָבוּ וּבְכוֹ אַף בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲמָרוּ מַן יֵיכְלִנָּנָא בִּסְרָא׃ ה דְּכִירַן אֲנַחְנָא יָת נוּנַיָּא דַּהֲוֵינָא אָכְלִין בְּמִצְרַיִם מַגָּן יָת

רשב"ם

(א) ויהי העם כמתאננים · כמ"ש בפ' פרה ותקצר נפש העם בדרך: וידבר העם באלהים ובמשה · וארון ברית ה' נוסע לפניהם כל אותן ג' ימים לתור להם מנוח ·פי הענן הולך על הארון: כמתאננים · מצטערים מטורח

בעל הטורים

הכבוד נוסע עמהם: (לו) ובנחה · כתיב נה"א כנגד ארבעה דגלים ומחנה לויה · בפסוק ויהי בנסע שנים עשר תיבות כמו שיש בפסוק ולכל היד החזקה שהיא סוף התורה ובפסוק ובנחה יש בו ז' תיבות כמו שיש בפסוק בראשית שהוא תחלת התורה לומר שהוא חשוב ספר תורה בפני עצמו · ומתחיל בוי"ו ומסיים בלמ"ד על שם הליכות עולם ל"ו · כל פרשה שיש בה כדי ללקט פ"ה אותיות כמו ויהי בנסוע מצילין אותה מפני הדליקה [עי' כ"ז שבת ד' קי"ו] לכך סמיך ליה ותבער בם אש ה' לומר לך שמצילים הפרשה שיש בה פ"ה אותיות מן האש ועל כן המילה שעולה

רש"י

מה המן משתנה לכל דבר חוץ מאלו התינוק משל למלך כו' כדאי' בספרי: מפני שהן קשים למניקות אומרים הקשאים · הם קוקומברו"ש בלע"ז: לאשה אל תאכלי שום ובצל מפני התינוק · בוריקי"ש: החציר · כרישין

עיקר ש"ח ובאר"ח

ודרשו בגמ' כתינוק הבורח מבית"ס · פורעניות שניה מתאוננים: ש מיעוט רבבות שתים ומיעוט אלפי שנים: ת ר"ל במקום הזה · כי מצינו בכמה מקומות הכעס על צדיקים: א לבטנו · טרחנו: ב ר"ל העשירים אף שלא היו צדיקים כדלעיל: ג ר"ל להתאוות תאוה · והא"ע ויבכו · וכמו שהיה כתוב וישובו גם בני ישראל ויבכו: ד ופי' שלא היו מזונותינו תלוים במצות כאשר מתה לא מקיים המצות אז מתן הארץ את יבולה · והם לא ועצר את השמים

אֲשֶׁר־נֹאכַל בְּמִצְרַיִם חִנָּם אֵת הַקִּשֻּׁאִים וְאֵת הָאֲבַטִּחִים וְאֶת־הֶחָצִיר וְאֶת־הַבְּצָלִים וְאֶת־הַשּׁוּמִים׃ ו וְעַתָּה נַפְשֵׁנוּ יְבֵשָׁה אֵין כֹּל בִּלְתִּי אֶל־הַמָּן עֵינֵינוּ׃ ז וְהַמָּן כִּזְרַע־גַּד הוּא וְעֵינוֹ כְּעֵין הַבְּדֹלַח׃ ח שָׁטוּ הָעָם וְלָקְטוּ וְטָחֲנוּ בָרֵחַיִם אוֹ דָכוּ בַּמְּדֹכָה וּבִשְּׁלוּ בַּפָּרוּר וְעָשׂוּ אֹתוֹ עֻגוֹת וְהָיָה טַעְמוֹ כְּטַעַם לְשַׁד הַשָּׁמֶן׃ ט וּבְרֶדֶת הַטַּל עַל־הַמַּחֲנֶה לָיְלָה יֵרֵד הַמָּן עָלָיו׃ י וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה אֶת־הָעָם בֹּכֶה לְמִשְׁפְּחֹתָיו אִישׁ לְפֶתַח אָהֳלוֹ וַיִּחַר־אַף יְהוָה מְאֹד וּבְעֵינֵי מֹשֶׁה רָע׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לָמָה הֲרֵעֹתָ לְעַבְדֶּךָ

רש"י

פורי"ש ותרגומו ית בוציניא וכו': (ו) אל המן עינינו. מן בשחר מן בערב: (ז) והמן כזרע גד. מי שאמר זו לא אמר זו ישראל אומרים בלתי אל המן עינינו והקב"ה הכתיב בתורה והמן כזרע גד וגו' כלומר ראו באי עולם על מה מתלוננים בני והמן כך וכך הוא חשוב: כזרע גד. עגול כגידא ח זרע קולייאנד"ר: בדולח. שם אבן טובה קריסט"ל: (ח) שטו. אין שייט אלא לשון טיול אישבנויי"ר. בלא עמל: וטחנו ברחים וגו'. לא ירד ברחים ולא בקדירה ולא במדוכה אלא משתנה היה טעמו ו לנטחנין ולנדוכין ולמבושלין: בפרור. קדרה: לשד השמן. לחלוח של שמן כך פירשו דונש ודומה לו נהפך לשדי בחרבוני קיץ והלמ"ד יסוד נהפך לחלוחי בחרבוני קיץ ז ורבותינו פרשוהו לשון שדים אך אין ענין שדים אצל שמן וא"א לומר לשד השמן לשון וישמן ישורון שאם כן היה המ"ם נקוד קמץ קטן (ציר"ה) וטעמו למטה תחת המ"ם עכשיו שהמ"ם נקוד פתח קטן (סגו"ל) והטעם תחת השי"ן לשון שמן הוא והשי"ן שנקודה בקמץ גדול ואינה נקודה בפת"ח קטן מפני שהוא סוף פסוק. ד"א לשד לשון נוטריקון ליש שמן דבש. כעיסה הנלושה בשמן וקטופה בדבש ותרגום של אונקלוס דמתרגם דליש במשחא נוטה לפתרונו של דונש שהעיסה הנלושה בשמן לחלוחית שמן יש בה: (י) בוכה למשפחותיו. משפחות משפחות נאספים ובוכים לפרסם תרעומתן בגלוי ורבותינו אמרו למשפחותיו על עסקי משפחות ח של

עיקר ש"ח ובאר"ח

כו': ח כי כנגד שחור הוא והמן היה לבן. לכ"פ עגול כגידא: ו כ"א היה נטחן או נכתש באמת הלא היה משתנה מראהו. ומה ספר הכתוב בשבחו ועינו כעין הבדולח. אלא טעמו נשתנה ונשתנין ופי': ז [לדעת דונ"ש כל השלש אותיות מן לשד הם שרשיות והוראת התיבה לשד הוא לחלוחית. ולדעת

בוציניא וית אבטיחיא וכרתי ובוצלי ותומי: ו וכען נפשנא תאיבא לית כל מדעם אלהן למנא עיננא: ז ומנא כבר זרע גדא הוא וחזוה כחזו ברלחא: ח שיטין עמא ולקטין דצבי טחין בריחיא או דצבי דאיך במדכתא ומבשלין ליה בקדרא ועבדין יתיה גריצן והוה טעמיה כטעם דליש במשחא: ט וכד נחית טלא על משריתא ליליא נחית מנא עלוהי: י ושמע משה ית עמא בכן לזרעיתהון גבר בתרע משכניה ותקיף רגזא דיי לחדא ובעיני משה ביש: יא ואמר משה

רשב"ם

תדרך: (ז) והמן כזרע גד הוא · ומראהו כמראה הבדולח · כלומר נראה קשה ויבש ולכך היו אומרים ונפשנו יבשה · כאדם שאוכל חטים יבשים · וא"כ למה חרה אף של הקב"ה כאמור לפנינו · ועתה מפרש טעם של חרון אף שהרי כשטחנו ברחים או דכו במדוכה אז והיה טעמו כטעם לשד השמן · אז מתחלף טעמו שהיה מתחלה מתוק כצפיחית בדבש כזיתים ואגוזים קודם טחינה · אבל לאחר טחינה · או כתישה במכתשת אז והיה טעמו · נעשה עתה טעמו כלחלות של שמן · ובשר שמן כמו שמן זיתים ואגוזים לאחר טחינה שנתחלף טעמו ולפיכך וישמע ה' ויחר אפו · כשרוצים טוחנים אותם ונעשה כשמן ואין מאכלם יבש · כאן כתיב והיה טעמו · שמתחלף טעמו הראשון · אבל בפ' בשלח כתיב וטעמו כצפיחית בדבש · שזה הוא טעמו קודם שיש בהם טעם שמן · לשד · כלו עיקר · כמו נהפך לשדי בחרבוני קיץ · נהפך לחלותו כיובש תאנים שנתייבשו: (ח) שטו·

בעל הטורים

פ"ה מלאת מדינה של גיהנם: (ד) מי יאכילנו · בשר אע"פ שהיה להם בשר הרבה הם היו סבורין לעבור הירדן מהרה ואמרו אנו צריכין להלחם בכנענים ולא נוכל להעביר מקננו עמנו

עיקר ש"ח ובאר"ח

רז"ל הפרש ממנו הוא שד מענין שדים והלמ"ד הוא למשקל · אך רש"י שואל על דעת רז"ל מה ענין שדים אצל שמן זית ולמה כתיב בקרא לשד השמן ואם תפרש השמן מלשון וישמן ישורון ולפ"ז שייך שפיר הוראת שדים להוראת דשן ושמן אבל היה לו להנקד המ"ם בציר"ה (ורש"י קורא לציר"ה קמץ קטן) וכמו דָּשֵׁן וְשָׁמֵן והנגינה היא מלרע על המ"ם כמשפט משקל פָּעֵל ומדכתיב המ"ם בסגול (ורש"י קורהו פת"ח קטן) והנגינה מלעיל תחת השי"ן הלא נראה כי משקלו הוא פֶּעֶל אשר משפטו להיות מלעיל וגם השי"ן בקמץ בשביל סוף הפסוק והוא מהוראת שמן זית · והוראה זו לא שייכא כלל להוראת שדים אשר מזה ספיה הוראת לשד · כא"ל · אבל באמת נדקו דברי רז"ל כי גם שמן בשא קודם טורה על דשן ושמן וכמו ובשרי כחש משמן וזה מאמנונית] : ח כי פסס

וְלָ֛מָּה לֹא־מָצָ֥תִי (חסר א') חֵ֖ן בְּעֵינֶ֑יךָ לָשׂ֗וּם אֶת־מַשָּׂ֛א כָּל־הָעָ֥ם הַזֶּ֖ה עָלָֽי׃ יב הֶאָנֹכִ֣י הָרִ֗יתִי אֵ֚ת כָּל־הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה אִם־אָנֹכִ֖י יְלִדְתִּ֑יהוּ כִּֽי־תֹאמַ֨ר אֵלַ֜י שָׂאֵ֣הוּ בְחֵיקֶ֗ךָ כַּאֲשֶׁ֨ר יִשָּׂ֤א הָאֹמֵן֙ אֶת־הַיֹּנֵ֔ק עַ֚ל הָֽאֲדָמָ֔ה אֲשֶׁ֥ר נִשְׁבַּ֖עְתָּ לַאֲבֹתָֽיו׃ יג מֵאַ֤יִן לִי֙ בָּשָׂ֔ר לָתֵ֖ת לְכָל־הָעָ֣ם הַזֶּ֑ה כִּֽי־יִבְכּ֤וּ עָלַי֙ לֵאמֹ֔ר תְּנָה־לָּ֥נוּ בָשָׂ֖ר וְנֹאכֵֽלָה׃ יד לֹֽא־אוּכַ֤ל אָנֹכִי֙ לְבַדִּ֔י לָשֵׂ֖את אֶת־כָּל־הָעָ֣ם הַזֶּ֑ה כִּ֥י כָבֵ֖ד מִמֶּֽנִּי׃ טו וְאִם־כָּ֣כָה ׀ אַתְּ־עֹ֣שֶׂה לִּ֗י הָרְגֵ֤נִי נָא֙ הָרֹ֔ג אִם־מָצָ֥אתִי חֵ֖ן בְּעֵינֶ֑יךָ וְאַל־אֶרְאֶ֖ה בְּרָעָתִֽי׃ פ טז וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֜ה אֶל־מֹשֶׁ֗ה אֶסְפָה־לִּ֞י שִׁבְעִ֣ים אִישׁ֮ מִזִּקְנֵ֣י יִשְׂרָאֵל֒ אֲשֶׁ֣ר יָדַ֔עְתָּ כִּי־הֵ֛ם זִקְנֵ֥י הָעָ֖ם

רש"י

עריות שנאסרות להם: (יב) כי תאמר אלי. שאתה אומר אלי ט שאהו בחיקך והיכן אמר לו כן לך נחה את העם ואומר ויצום אל בני ישראל על מנת שיהיו סוקלין אתכם ומחרפים אתכם: על האדמה אשר נשבעת לאבותיו. אתה אומר לי י לשאתם בחיקי: (טו) ואם ככה את עשה לי. תשש כחו של משה כנקבה כ כשהראהו הקב"ה הפורענות שהוא עתיד להביא עליהם על זאת: אמר לפניו אם כן הרגני תחלה: ואל אראה ברעתי. ברעתם היה לו לכתוב אלא שכינה הכתוב וזה אחד מתקוני סופרים בתורה ל לכינוי ולתקון לשון: (טז) אספה לי. הרי תשובה לתלונתך מ שאמרת לא אוכל אנכי לבדי והזקני' הראשונים היכן היו והלא אף במצרים ישבו עמהם שנאמר לך ואספת את זקני ישראל אלא באש תבערה מתו וראויים היו מסיני לכך דכתיב ויחזו את האלהים שנהגו קלות ראש כנושך פתו ומדבר בפני המלך וזהו ויאכלו וישתו ולא רצה הקב"ה ליתן אבלות במתן תורה ופרע להם כאן: אשר ידעת כי הם וגו'. אותן שאתה מכיר

עיקר ש"ח ובאר"ח

שנחלקו המחנות וכל שבט ושבט עמד לבדו למשפחותיו ולא היו מעורבין עוד הבירו אז שנאסרו בעריות: ט וזה עתיד במקום בינוני: י ועל האדמה גו' מוסב על שאהו בחיקך על האדמה וגו': כ ר"ל שמשה אמר להקב"ה אם תעשה כן לישראל את עושה לי שיתש כחי וגבורתי ואהיה כנקבה אם [והרא"ר פי' שגם זה הפסוק הוא מתיקון סופרים· כי היה להכתוב לומר אם ככה את עושה ר"ל כשתביא הפורעניות על ישראל יאמרו הגוים שתשש כחך כנקבה ולא תוכל להושיעם· וכן בסוף הפסוק ואל אראה ברעתם· הל"ל ואל אראה ברעתך

וג"ם

קֳדָם יְיָ לְמָא אַבְאֶשְׁתָּא לְעַבְדָּךְ וּלְמָא לָא אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ לְשַׁוָּאָה יָת מְטוֹל כָּל עַמָּא הָדֵין עֲלָי : יב הַאַב אֲנָא לְכָל עַמָּא הָדֵין אִם בְּנַי אִנּוּן דְּאָמְרַתְּ לִי סוֹבַרְהִי בְתָקְפָּךְ כְּמָא דִמְסוֹבַר תְּרַבְיָנָא יָת יַנְקָא עַל אַרְעָא דִּי קַיֶּמְתָּא לַאֲבָהָתוֹהִי : יג מְנַן לִי בִּשְׂרָא לְמִיהַב לְכָל עַמָּא הָדֵין אֲרֵי בָכַן עֲלַי לְמֵימַר הַב לָנָא בִסְרָא וְנֵיכוּל : יד לֵית אֲנָא יָכִיל בִּלְחוֹדִי לְסוֹבָרָא יָת כָּל עַמָּא הָדֵין אֲרֵי יַקִּיר מִנִּי : טו וְאִם כְּדֵין אַתְּ עָבֵד לִי קַטְלְנִי כְעַן קְטוֹל אִם אַשְׁכַּחִית רַחֲמִין קֳדָמָךְ וְלָא אֶחֱזֵי בְּבִישְׁתִּי : טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ קֳדָמַי שַׁבְעִין

רשב״ם

כמו משום שוטטו בארץ. שוטטו בחוצות ירושלים: (יב) ילדתיהו. ילד את אלמודד. הרי ילד את אחרים לפיכך יאמר וירשתם אותם ילדתיהו. שניהם בחירק: לפי שמפעל שלהם דומה כענין מפעיל אבל ישב שהוא בגוף האדם יאמר וישבתם. ישן וישנתם כל דומיהן פתחין. וכן מן

בעל הטורים

ולכן אמרו מי יאכילנו בשר: (יב) האומן. תגין על הה"א שבחמשה דברים אב זוכה לבניו. ואלו הן בנוי. בכח בעושר בחכמה בשנים. בנוי שנאמר יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. בכח שנאמר גבור בארץ יהיה זרעו דור ישרים יבורך. בעושר שנאמר נער הייתי גם זקנתי ולא ראיתי צדיק נעזב וזרעו מבקש לחם כל היום חונן ומלוה וזרעו לברכה. בחכמה שנאמר תחת אבותיך יהיו בניך תשיתמו לשרים בכל הארץ וכתיב לא ימושו מפיך ומפי זרעך. בשנים דכתיב למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה. (עתוי"ט מ"ט פ"ב דעדיות) וכשם שהאב זוכה להם כך מחייב אותם בחמשה דברים חילופם דכתיב (ש"ב ג') יחולו על ראש יואב ואל כל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זב ומצורע ומחזיק בפלך ונופל בחרב וחסר לחם. זב תחת הכח שהזיבות מתשת הכח. ומצורע תחת הנוי כי הצרעת מגונה על הבריות. ומחזיק בפלך בור שאין בו חכמה (אולי רומז ע"ד שאחז"ל אין חכמת אשה אלא בפלך) ונופל בחרב. קצר ימים. וחסר לחם. זה עוני תחת העושר נמצא שהצדיק זוכה לבניו בחמשה דברים והרשע מחייב לבניו בחמשה דברים חילופם: (טז) אספה לי שבעים איש. כנגד שבעים נפש שירדו למצרים וכנגד ע' אומות

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר"ה ברש"י (איוב ל"ד) בפ' וירשעו את איוב. והוי זה הפסוק ג"כ מת"ס [כינוי הלשון נגד כבוד ה']: ל פי' כמו שהסופרים מתקנין לפעמים את דרך כתיבתם כן נהג הקב"ה למשה כשכתב את התורה לתקן את הלשון : מ ולכך

סמך

וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ׃ יז וְיָרַדְתִּי וְדִבַּרְתִּי עִמְּךָ שָׁם וְאָצַלְתִּי מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשַׂמְתִּי עֲלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ אִתְּךָ בְּמַשָּׂא הָעָם וְלֹא־תִשָּׂא אַתָּה לְבַדֶּךָ׃ יח וְאֶל־הָעָם תֹּאמַר הִתְקַדְּשׁוּ לְמָחָר וַאֲכַלְתֶּם בָּשָׂר כִּי בְּכִיתֶם בְּאָזְנֵי יְהוָה לֵאמֹר מִי יַאֲכִלֵנוּ בָּשָׂר כִּי־טוֹב לָנוּ בְּמִצְרָיִם וְנָתַן יְהוָה לָכֶם בָּשָׂר וַאֲכַלְתֶּם׃ יט לֹא יוֹם אֶחָד תֹּאכְלוּן וְלֹא יוֹמָיִם וְלֹא ׀ חֲמִשָּׁה יָמִים וְלֹא עֲשָׂרָה יָמִים וְלֹא עֶשְׂרִים יוֹם׃ כ עַד ׀ חֹדֶשׁ יָמִים עַד אֲשֶׁר־יֵצֵא מֵאַפְּכֶם וְהָיָה לָכֶם לְזָרָא יַעַן כִּי־מְאַסְתֶּם

רש"י

שנתמנו עליהם שוטרים במצרים בעבודת פרך והיו מרחמים עליהם ומוכים על ידם שנאמר ויכו שוטרי בני ישראל עתה יתמנו בגדולתן כדרך שנצטערו בצרתן : ולקחת אותם · קחם בדברים אשריכם שנתמניתם פרנסים על בניו של מקום : והתיצבו שם עמך · כדי שיראו ישראל וינהגו בהם גדולה וכבוד ויאמרו חביבין אלו שנכנסו עם משה לשמוע דבור מפי הקב"ה : (יז) וירדתי · זו אחת מעשר ירידות הכתובות בתורה : ודברתי עמך · ולא עמהם : ואצלתי · כתרגומו וארבי כמו ואל אצילי בני ישראל : ושמתי עליהם · למה משה דומה באותה שעה לנר שמונח על גבי מנורה והכל מדליקין הימנו ואין אורו חסר כלום : ונשאו אתך · התנה עמהם על מנת שיקבלו עליהם טורח בני שהם טרחנים וסרבנים : ולא תשא אתה לבדך · הרי תשובה למה שאמרת לא אוכל אנכי לבדי : (יח) התקדשו · הזמינו עצמכם לפורענות וכן הוא אומר והקדישם ליום הרגה : (כ) עד חדש ימים · זו בכשרים שמתמצין נ על מטותיהן ואחר כך נשמתן יוצאה · ברשעים הוא אומר הבשר עודנו בין שניהם כך היא שנויה בספרי · אבל במכילתא שנויה חילוף הרשעים אוכלין ומצטערין שלשים יום והכשרים הבשר עודנו בין שניהם : עד אשר יצא מאפכם · כתרגומו די תקוצון ביה ויהא דומה לכם כאילו אכלתם ממנו יותר מדאי עד שיוצא ונגעל לחוץ דרך האף : והיה לכם לזרא · שתהיו מרחקין ם אותו יותר ממה שקרבתם ובדברי ר'

עיקר ש"ח ובאר"ח

סמך פרשה זו למעלה : נ כלומר שיחלו בשביל שיצא מהם תמצית כחם.:
ם לזרא הוא מלשון זורה לרוח · והאל"ף מתחלף בה"א · ר"ל שירחקו וימאסו אותו ;

גברא מסבי ישראל די ידעת ארי אנון סבי עמא וסרכוהי ותדבר יתהון למשכן זמנא ויתעתדון תמן עמך: יז ואתגלי ואמלל עמך תמן וארבי מן רוחא דעלך ואשוי עליהון ויסוברון עמך במטול עמא ולא תסובר את בלחודך: יח ולעמא תימר אזדמנו למחר ותיכלון בסרא ארי בכיתון קדם יי למימר מן יכלננא בסרא ארי טב לנא במצרים ויתן יי לכון בסרא ותיכלון: יט לא יומא חד תיכלון ולא תרין יומין ולא חמשא יומין ולא עשרא יומין ולא עשרין יומין: כ עד ירח יומין עד די תקוצון ביה ויהי לכון לתקלא

בעל הטורים

וכנגד ע' שמות יש להקב"ה ואלו הן · אל · [אלהים] ה' · [אדני] אחד · אדון · אדיר · אהיה · אמיץ · אמת · ארך אפים · אחרון שאין מוסר מלכותו לאחר · אמונה · אשכול הכופר · ברוך · בורא · גדול · גאה · גואל · גבור · דגול · היודע ועד · זוכר · חי · חסיד · חנון · חוקר · חסין · חכם · טוב · טהור עינים · ישר · יושב סתר · יושב קדם סלה · כבוד · מסתתר · נורא · נשגב · נאמן · נוצר חסד · נושא עון · נושא פשע · נושא חטאה · נוקם · נוטר [נקה] (סלה) [סולח] · עליון · עוזר · עזוזי · פודה · [פוקד] · צור · צבי · צבאות · קדוש · קנא · קרוב · רחום · רם · ראשון שלא קבל מלכותו מאחר · רב חסד · שומר · שופט · שלטון · שר · שוכן עד · תמים · תקיף · וע' שמות של ישראל ואלו הן · אשת נעורים · אילי הצדק · אלופים · אחים · אהובים · אום · אם · אמונים · אסירים · אדירים · אצילים · אגוז · אומה · אגודה · בנים · בני אל חי · (בני) בכור · בחירים · בת · ברה · בתולה · גוי גדול · גן נעול · גל נעול · גפן · העמוסים · ונשואים · זרע קדש · חכמים טובים · יחידים · יקירים · ישראל · ישרון · יעקב · יוסף · יהודים · ילדים · ידידים · כלה · כנה · כרם · כהנים · משרתים · מלכים · מעין חתום · נחלה · נדיבים · נאוה · נצר · נטע · סגולה · עליונים · ענוים · עדה · עברים · עבדים · עמים · פדוים · פזורים · צאן · צדיקים · קדושים · קנוים · רבים · (רכים) [נ"ל רעים] [א"ה נ"ל אלהים · דודים ועי' תנחומא קדושים · רנ"ה · בפסוק ליום ראשון של שבועות] שבטי יה · תמימים · ע"כ וע' שמות לירושלים: תגין על ה"א דאספה לומר לך שיהיו בקיאין וזהירין בה' חומשי תורה: (יז) ממך · בגימטריא (ע"ה) יהו דומין · ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם · כי אני לא אבחרם ולא אתן מרוחי עליהם כי אני אמרתי כי אתה לבדך תשא אותם ואתה אמרת לא אוכל לשאת משא כל העם הזה בחר לך מי שישא עמך ואתן מרוחך עליהם לכן כתוב ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן

אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּכֶם וַתִּבְכּוּ לְפָנָיו לֵאמֹר לָמָּה זֶּה יָצָאנוּ מִמִּצְרָיִם׃ כא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ וְאַתָּה אָמַרְתָּ בָּשָׂר אֶתֵּן לָהֶם וְאָכְלוּ חֹדֶשׁ יָמִים׃ כב הֲצֹאן וּבָקָר יִשָּׁחֵט לָהֶם וּמָצָא לָהֶם אִם אֶת־כָּל־דְּגֵי הַיָּם יֵאָסֵף לָהֶם וּמָצָא לָהֶם׃ פ
כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֲיַד יְהוָה תִּקְצָר עַתָּה תִרְאֶה הֲיִקְרְךָ דְבָרִי אִם־לֹא׃ כד וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶל־הָעָם אֵת דִּבְרֵי יְהוָה וַיֶּאֱסֹף שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי הָעָם וַיַּעֲמֵד אֹתָם סְבִיבֹת הָאֹהֶל׃ כה וַיֵּרֶד יְהוָה בֶּעָנָן וַיְדַבֵּר אֵלָיו וַיָּאצֶל מִן־הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל־שִׁבְעִים אִישׁ הַזְּקֵנִים

רש"י

משה הדרשן ראיתי שיש לשון שקורין לחיב זרה: את ה' אשר בקרבכם · אם לא שנטעתי שכינתי ביניכם לא גבה לבבכם ליכנס לכל הדברים הללו: (כא) שש מאות אלף רגלי · לא חש למנות את הפרט שלשת אלפים היתרים · ורבי משה הדרשן פירש שלא בכו אלא אותן שיצאו ממצרים: (כב) הצאן ובקר ישחט · זה אחד מארבעה דברים שהיה ר' עקיבא דורש ואין רבי שמעון דורש כמותו · רבי עקיבא אומר שש מאות אלף רגלי · ואתה אמרת בשר אתן להם ואכלו חדש ימים הצאן ובקר וגו' הכל כמשמעו מי יספיק להם כענין שנאמר ומצא כדי גאולתו ואיזו קשה · זו או שמעו נא המורים צ אלא לפי שלא אמר ברבים חסך לו הכתוב ולא נפרע ממנו וזו של מריבה היתה בגלוי לפיכך לא חסך לו הכתוב · ר' שמעון אומר חס ושלום לא עלתה על דעתו של אותו צדיק כך · מי שכתוב בו בכל

ביתי נאמן הוא יאמר אין המקום מספיק לנו אלא כך אמר שש מאות אלף רגלי וגו' ואתה אמרת בשר אתן לחדש ימים ואחר כך תהרוג אומה גדולה כזו הצאן ובקר ישחט להם כדי שיהרגו ותהי אכילה זו מספיקתן עד עולם וכי שבחך הוא זה אומרים לו לחמור טול כור שעורים ונחתוך ראשך השיבו הקב"ה ואם לא אתן יאמרו שקצרה ידי הטוב בעיניך שיד ה' תקצר בעיניהם יאבדו הם ומאה כיוצא בהם ואל תהי ידי קצרה לפניהם אפי' שעה אחת: (כג) עתה תראה היקרך דברי רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא אומר אי אפשר לעמוד על הטפל ק מאחר שאינן מבקשים אלא עלילה לא תספיק להם סופן לדון אחריך אם אתה נותן להם בשר בהמה גסה יאמרו דקה בקשנו ואם אתה נותן להם דקה יאמרו גסה בקשנו חיה ועוף בקשנו דגים וחגבים בקשנו · אמר לו אם כן יאמרו

חלף דקצתון ית מימרא דיי דשכנתיה שרית ביניכון ובכיתון
קדמוהי למימר למא דנן נפקנא ממצרים: כא ואמר משה
שית מאה אלפין גברא רגלאה עמא די אנא ביניהון ואת
אמרת בסרא אתן להון וייכלון ירח יומין: כב העאן ותורין
יתנכסון להון היספקון להון אם ית כל נוני ימא יתכנשון
להון היספקון להון: כג ואמר יי למשה המימרא דיי יתעכב
כען תחזי היערענך פתגמי אם לא: כד ונפק משה ומליל
לעמא ית פתגמיא דיי וכנש שבעין גברא מסבי עמא ואקים
יתהון סחור סחור למשכנא: כה ואתגלי יי בעננא ומליל
עמיה ורבי מן רוחא די עלוהי ויהב על שבעין גברא סביא

רשב"ם

ירד וירדתם: (כ) עד אשר יצא מאפכם · כתרגום: למה זה יצאנו ממצרים · שאמרתם זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים·ולפי שאתם כפויי טובה תלקו · ואילו הייתם מתאוים בשר ולא נתרעמתם על יציאת מצרים לא הייתם לוקים כל כך כמו בשאר תלונות שיש מהם שלא לקו: (כא) ויאמר משה שש מאות אלף וגו' צריך לפרש זה דוגמא שפירשתי לא יוכל העם לעלות אל הר סיני אף כאן משה היה מתירא על מה שאמר הקב"ה ואכלו חדש ימים וגם אמר והיה לכם לזרא ושאל מן הקב"ה אתה אמרת שיאכלו חדש ימים והלא שש מאות אלף רגלי לבד הנשים והטף והלא כל צאנן וכל בקרם לא יספיק להם חדש ימים והיאך תקיים זה הדבר · או תכלה אותם וישארו מעט · ויסתפקו עד חדש שהרי אמרת והיה לכם לזרא או תעשה להם נסים להביא

בעל הטורים

ע"ז שבעים איש אבל אלדד ומידד שלא היו מכלל השבעים נאמר בהם ותנח עליהם הרוח פי' הרוח מאת השם ולא מאצל משה וכשאמר לו יהושע כלאם אמר ומי יתן כל עם ה' נביאים כאלו השנים בתת ה' את רוחו עליהם ולא כשבעים הזקנים שאצל מרוחי ונתן עליהם· (עיין בספר על הטור ג'פ"א): (כ) לזרא · בגימטריא (עם התיבה) לחולה מעים: (כב) אם את כל דגי הים יאסף להם · פי' ימית להם לשון ויגוע וימת ויאסף וזה הוא

רש"י

יאמרו שקצרה ידי אמר לפניו הריני היקנך דברי שלא ישמעו לך הלך משה הולך ומפייסן אמר לו עתה תראה לפייסן (זה קאי גם לרש"י לעיל) אמר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ע כי אמר בקרבכם ז"ל אלא נומר אם לא כו': פ כי הם יבכו לומר זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים גו': צ הוי אומר הלאן ובקר קצה מזו אלא לפי כו':

ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו: כו וישארו שני־אנשים ׀ במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד ותנח עלהם הרוח והמה בכתבים ולא יצאו האהלה ויתנבאו במחנה: כז וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אלדד ומידד מתנבאים במחנה: כח ויען יהושע בן־נון משרת משה מבחריו ויאמר אדני משה כלאם: כט ויאמר לו משה המקנא אתה לי ומי יתן כל־עם יהוה נביאים כי־יתן יהוה את־רוחו עליהם: שביעי ל ויאסף משה אל־המחנה הוא וזקני ישראל: לא ורוח נסע ׀ מאת יהוה ויגז שלוים מן־הים ויטש על־המחנה כדרך יום כה וכדרך יום כה סביבות המחנה וכאמתים על־פני הארץ: לב ויקם העם כל־היום ההוא וכל־הלילה וכל ׀ יום

רש"י

נסה היד ה' תקצר הן הכה צור ויזובו מים וגו' הגם לחם יוכל תת · אמרו פשרה היא זו אין בו כח למשאלות שאלתנו הסן שנאמר ויצא משה וידבר אל העם כיון שלא שמעו לו ויאסף שבעים איש וגו': (כה) ולא יספו · לא נתנבאו אלא אותו היום לבדו · כך מפורש בספרי · ואונקלוס תרגם ולא פסקין שלא פסקה נבואה מהם: (כו) וישארו שני אנשים · מאותן שנבחרו אמרו אין אנו כדאין לגדולה ז: והמה בכתובים · במבוררים שבהם לסנהדרין ונכתבו כולם נקובים בשמות ועל ידי גורל לפי שהחשבון עולה לי"ב שבטים ששה ששה לכל שבט ושבט חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד מה עשה נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק וברר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב אמר להם טלו פתקיכם מתוך קלפי מי שעלה בידו זקן נתקדש ומי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בך: (כז) וירץ הנער · י"א גרשום בן משה היה: (כח) כלאם · הטל עליהם צרכי צבור והם כלים מאליהם · ד"א תנם אל בית הכלא לפי שהיו מתנבאים משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ: (כט) המקנא אתה לי · הקנאי אתה לי הקנאתי אתה מקנא: לי · כמו בשבילי כל לשון קנאה אדם שנותן לב על הדבר או לנקום או לעזור אנפרמנ"ט בלע"ז אוחז בעובי הטענה: (ל) ויאסף משה · מאהל מועד אל המחנה · נכנסו איש לאהלו: ויאסף · לשון

והוה כד שרת עליהון רוחא דנבואה ומתנבאין ולא פסקין:
כו ואשתארו תרין גברין במשריתא שום חד אלדד ושום
תנינא מידד ושרת עליהון רוחא דנבואה ואנון בכתיביא
ולא נפקו למשכנא ואתנביאו במשריתא: כז ורהט עולמא
וחוי למשה ואמר אלדד ומידד מתנבאין במשריתא: כח ואתיב
יהושע בר נון משמשנה דמשה מעולמותה ואמר רבוני משה
אסרנון: כט ואמר לה משה הקנאתי את מקני לי רעינא פון
ויהון כל עמא דיי נביאן ארי יתן יי ית רוחא דנבואתה
עליהון: ל ואתכניש משה למשריתא הוא וסבי ישראל:
לא ורוחא נטל מן קדם יי ואפרח שליו מן ימא ורמא על
משריתא כמהלך יומא לכא וכמהלך יומא לכא סחור סחור
למשריתא וכרום תרתין אמין על אפי ארעא: לב וקם עמא
כל יומא ההוא וכל ליליא וכל יומא דבתרוהי וכנשו ית שליו

רשב״ם

להם בשר ממקום אחר:(כו) בכתבים׳ שנכתבו לצאת אל האהל ולא יצאו מתוך ענוה כמפורש בסנהדרין: (כח) מבחוריו׳ מנעוריו כמו בחורותיך׳ אבל על כן על בחוריו לא ישמח ה׳׳ הם האנשים הנקראים בחורים: כלאם׳ כמו ויכלא הגשם׳ אוסרם וטתעם מן השוק ותנם בבית הכלא׳א״ת ה״ע גורם לומר כלאם׳ כמו שמענו אדני׳ ימצאהו בארץ מדבר.

בעל הטורים

כאסיפה בעלמא סגי להו:(כז)מתנבאי׳ שהיו אומרים משה מת ויהושע מכניס ישראל לארץ׳ מתנבאים (קרי ביה מת נבאים׳ מתנבאים) נוטריקון משה תנות נפשו כגן אלהים יהושע מכניס׳

רש״י

כניסה אל הבית כמו ואספתו אל תוך ביתך ואבד לכלם יאבוך ולא ידע מי אוספם מלמד שלא באה עליהם פורענות עד שנכנסו הצדיקים איש לאהלו: (לא) ויגז׳ ויפרח וכן כי גז חיש וכן נגוזו ועבר: ויטש׳ ויפשוט כמו והנם נטושים על פני כל הארץ׳ ונטשתיך המדברה: וכאמתים׳ פורחות בגובה א׳ עד שהן כנגד לבו של אדם כדי שלא יהא טורח באסיפתן. לא

עיקר ש״ח ובאר״ח

פריב: ר כי הנער בא בה״א הידיעה ומי נודע יותר מגרשון בן משה של משה: ש ר״ע כלם וכלא מהם הנבואה ע״י שרתי הגבור המוטלים עליהם: [illegible]

הַמָּחֳרָת וַיַּאַסְפוּ֙ אֶת־הַשְּׂלָ֔ו הַמַּמְעִ֕יט אָסַ֖ף עֲשָׂרָ֣ה חֳמָרִ֑ים וַיִּשְׁטְח֤וּ לָהֶם֙ שָׁט֔וֹחַ סְבִיב֖וֹת הַֽמַּחֲנֶֽה׃ לג הַבָּשָׂ֗ר עוֹדֶ֙נּוּ֙ בֵּ֣ין שִׁנֵּיהֶ֔ם טֶ֖רֶם יִכָּרֵ֑ת וְאַ֤ף יְהוָה֙ חָרָ֣ה בָעָ֔ם וַיַּ֤ךְ יְהוָה֙ בָּעָ֔ם מַכָּ֖ה רַבָּ֥ה מְאֹֽד׃ לד וַיִּקְרָ֛א אֶֽת־שֵֽׁם־הַמָּק֥וֹם הַה֖וּא קִבְר֣וֹת הַֽתַּאֲוָ֑ה כִּי־שָׁם֙ קָֽבְר֔וּ אֶת־הָעָ֖ם הַמִּתְאַוִּֽים׃ לה מִקִּבְר֧וֹת הַֽתַּאֲוָ֛ה נָסְע֥וּ הָעָ֖ם חֲצֵר֑וֹת וַיִּהְי֖וּ בַּחֲצֵרֽוֹת׃ פ

יב א וַתְּדַבֵּ֨ר מִרְיָ֤ם וְאַהֲרֹן֙ בְּמֹשֶׁ֔ה עַל־אֹד֛וֹת הָאִשָּׁ֥ה הַכֻּשִׁ֖ית אֲשֶׁ֣ר לָקָ֑ח כִּֽי־אִשָּׁ֥ה כֻשִׁ֖ית לָקָֽח׃ ב וַיֹּאמְר֗וּ הֲרַ֤ק אַךְ־בְּמֹשֶׁה֙ דִּבֶּ֣ר יְהוָ֔ה הֲלֹ֖א גַּם־בָּ֣נוּ דִבֵּ֑ר וַיִּשְׁמַ֖ע יְהוָֽה׃

רש"י

לסגנים ולא לשחוט: (לב) הממעיט. מי שאסף פחות מכולם העצלים והחגרים אסף עשרה חמרים: וישטחו. עשו אותן משטיחין משטיחין: (לג) טרם יכרת. כתרגומו עד לא ב פסק. ד"א אינו מספיק לפוסקו בשניו עד שנשמתו יוצאה: (א) ותדבר. אין דבור בכל מקום אלא ל' קשה וכן הוא אומר דבר האיש אדוני הארץ אתנו קשות. ואין אמירה בכל מקום אלא ל' תחנונים וכן הוא אומר ויאמר אל נא אחי תרעו. ויאמר שמעו נא דברי כל נא לשון בקשה: ותדבר מרים ואהרן. היא פתחה בדבור תחלה לפיכך הקדימה הכתוב תחלה ומנין היתה יודעת מרים שפירש משה מן האשה רבי נתן אומר מרים היתה בצד צפורה בשעה שנאמר למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה כיון ששמעה צפורה אמרה אוי לנשותיהן של אלו אם הם זקוקים לנבואה שיהיו פורשין מנשותיהן כדרך שפירש בעלי ממני ומשם ידעה מרים והגידה לאהרן. ומה מרים שלא נתכוונה לגנותו כך נענשה קל וחומר למספר בגנותו של חבירו: האשה הכושית. מגיד שהכל מודים ביפיה ג כשם שהכל מודים בשחרותו של כושי: כושית. בגימט' יפת מראה: על אודות האשה. על אודות גירושיה: כי אשה כשית לקח. מה ת"ל אלא יש לך אשה נאה ביפיה ואינה נאה במעשיה. במעשיה ולא ביפיה ד אבל זאת נאה בכל: האשה הכשית. על שם נויה נקראת כושית ה כאדם הקורא את בנו נאה כושי כדי שלא תשלוט בו עין רעה: כי אשה כשית לקח. ועתה גרשה: (ב) הרק אך. עמו לבדו ו דבר ה':

עיקר ש"ח ובאר"ח

כיו שתים: ב פי' שלא נתעכל במעים: ג דאין לומר כושים כמשמעה. ושלא היתה מדינית אלא מגיד שהכל כו': ד לכך שנה הכתוב: ה וזהו פ"ס [illegible] ונבא"י הוא כמו ד"לא קשה גרש"י נ"ל ב' משמעים סרק [illegible] לב"ש שמו

דְּאִזְדַּעַר כְּנַשׁ עַשְׂרָא דְגוֹרִין וּשְׁטָחוּ לְהוֹן מַשְׁטִיחִין סְחוֹר סְחוֹר לְמַשְׁרִיתָא : לג בִּסְרָא עַד כְּעַן בֵּין שִׁנֵּיהוֹן עַד לָא פְּסַק וְרוּגְזָא דַיְיָ תְּקִיף בְּעַמָּא וּקְטַל יְיָ בְּעַמָּא קְטוֹל סַגִּי לַחֲדָא : לד וּקְרָא יָת שְׁמָא דְאַתְרָא הַהוּא קִבְרֵי דִמְשַׁאֲלֵי אֲרֵי תַמָּן קְבַרוּ יָת עַמָּא דְשָׁאִילוּ : לה מִקִּבְרֵי דִמְשַׁאֲלֵי נְטַלוּ עַמָּא לַחֲצֵרוֹת וַהֲווֹ בַּחֲצֵרוֹת : א וּמַלֵּלַת מִרְיָם וְאַהֲרֹן בְּמֹשֶׁה עַל עֵסַק אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא דִּי נְסִיב אֲרֵי אִתְּתָא שַׁפִּירְתָּא דִּנְסִיב רְחִיק : ב וַאֲמָרוּ הֲלְחוֹד בְּרַם בְּמֹשֶׁה מַלֵּיל יְיָ הֲלָא אַף עִמָּנָא מַלֵּיל

רשב"ם

(לה) מקברות התאוה נסעו העם חצרות·כלומר נתעכבו שם עד האסף מרים · ולכך האריך בלשונו ויהיו בחצרות·לומר ויהיו שם בחצרות·וס"א בספרי בסוף הפרשה ואחר נסעו העם מחצרו' ויחנו במדבר פארן·וכי שתי חצרות היו שנסעו מזו וחנו בזו ונסעו מזו וחנו בזו· ומסופ"ק לרבות"י·ונשאלתי עליה בפירוש·ופירשתיו הדרשה·כי זו אנו למידין מתחלת הפרשה שכתוב בה מקברו' התאוה נסעו העם חצרות·ויהיו בחצרות·ועל פסוק זה כתיב בספרי זה היה בשעה שנצטרעה מרים וסוף דבר חוזר ומסיימו בפסוק האחרון ושל פרשה ואחר נסעו העם מחצרות וכי שתי חצרות היו וכו' ופסוק זו הוא נדרש מקברות התאוה נסעו העם חצרות ויהיו בחצרות·[ולא]כשאר כל מסעות וחניות שכתוב בהן ויסעו ויחנו·אלא מקברות התאוה נסעו העם חצרות·משמע כי העם נסעו מחצרות ואח"כ ויהיו בחצרות שחזרו לאחוריהן בחצרו' שכשנסע דגל הראשון מחצרו' ועדיין לא הורד המשכן· ומשה ואהרן ומרים שהיו עדיין במחנה לויה קרא להם הקב"ה פתאום ונצטרעה מרים וחזרו לאחוריהם ונאספה מרים מצרעתה לסוף שבעה ואחר נסעו העם מחצרות ויחנו במדבר פארן· וכ"ל דרש"ה ז"ו מצאת"י במכילתא בפרש"ת בשל"ח כול"ה בפסו"ק הראשו"ן ושו"ב מצאתי"ה בתשובו' ר' קלונימו"ס איש רומי כמותי·וגם מ"ש במכילתא. ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה· ופירשת"י לשואלי"ם · לפי שאין כתוב שם ויסעו מרעמסס ויחנו סכותה לומר לך שלפי שעה באו מרעמסס לסוכות ובשעה שנסעו מרעמסס נסעו כמו כנסוכות וחזו כנפי נשרים: (א) הכשית· שהיא מפתת הסיכי אשה כשית לקח·כדכתיב בדברי הימים דמשה רבינו מלך היה בארץ כוש ארבעים שנה ולקח מלכה אחת ולא שכב עמה כמו שכתוב שם · והם לא ידעו כשדברו בו שלא נזקק לה · זה"ו עיק"ר פשוט"ו · שאם בשביל צפורה דברו מה צורך לפרש כי אשה כושית לקח וכי עתה לא ידענו כי צפורה מדינית היא · ועוד תשובה כי לא היתה כושית כי כוש מבני חם הוא ומדין מבני קטורה אשר ילדה לאברהם: (ב) ויאמרו הרק אך במשה· כלומר עוד זאת אמרו על משה במה

בעל הטורים

(א) הכשית · בגימטריא יפת מראה :

(ב) וישמע ה' · וסמיך ליה והאיש משה

ג וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו עניו קרי מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס ד וַיֹּאמֶר יְהוָה פִּתְאֹם אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם׃ ה וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעַמּוּד עָנָן וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הָאֹהֶל וַיִּקְרָא אַהֲרֹן וּמִרְיָם וַיֵּצְאוּ שְׁנֵיהֶם׃ ו וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא דְבָרָי אִם־יִהְיֶה נְבִיאֲכֶם יְהוָה בַּמַּרְאָה אֵלָיו אֶתְוַדָּע בַּחֲלוֹם אֲדַבֶּר־בּוֹ׃ ז לֹא־כֵן עַבְדִּי מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתִי נֶאֱמָן הוּא׃ ח פֶּה אֶל־פֶּה אֲדַבֶּר־בּוֹ וּמַרְאֶה וְלֹא בְחִידֹת וּתְמֻנַת יְהוָה יַבִּיט וּמַדּוּעַ לֹא יְרֵאתֶם לְדַבֵּר בְּעַבְדִּי

רש"י

הלא גם בנו דבר • ולא פירשנו מדרך ארץ: (ג) ענו. שפל וסבלן: (ד) פתאם. נגלה עליהם פתאום והם טמאים בדרך ארץ והיו צועקים מים מים להודיעם שיפה עשה משה מה שפירש מן האשה מאחר שנגלית עליו שכינה תדיר ואין עת קבוע לדבור: צאו שלשתכם • מגיד ששלשתן נקראו בדבור אחד מה שא"א לפה לומר ולאזן לשמוע: (ה) בעמוד ענן. יצא יחידי שלא כמדת בשר ודם. מלך בשר ודם כשיוצא למלחמה יוצא באוכלוסין וכשיוצא לשלום יוצא במועטים ומדת הקב"ה יוצא למלחמה יחידי שנאמר ה' איש מלחמה ויוצא לשלום באוכלוסין שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן: ויקרא אהרן ומרים • שיהיו נמשכין ויוצאין מן החצר לקראת הדבור: ויצאו שניהם. ומפני מה משכן והפרידן ממשה לפי שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו. וכן מצינו בנח שלא בפניו נאמר איש צדיק תמים ובפניו נאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני: ד"א שלא ישמע בנזיפתו של אהרן: (ו) שמעו נא דברי. אין נא אלא לשון בקשה: אם יהיה נביאכם. אם יהיו לכם נביאים: ה' במראה אליו אתודע: שכינת שמי אין נגלית עליו באספקלריא המאירה אלא בחלום וחזיון: (ח) פה אל פה • אמרתי לו (הוכרח לפרש כן דאילו כפשוטו שפה אל פה מוזכר לשבח דא"כ היה אז פה אל פה ממש כפשוטו • וזה א"א דהא כתיב בסוף נשא מדבר אליו ועי' רש"י: אלא פה אל פה פירושו אמרתי לו לפרוש כו' ופא"פ אתו דוקא אלא ר"ל בודאי [illegible]) לפרוש מן האשה • והיכן אמרתי לו בסיני • לך אמור להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמוד עמדי: ומראה ולא בחידות • ומראה זה מראה דבור: שאני מפרש לו דבורי במראית פנים שבו ואיני סותמו לו בחידות כענין שנאמר ליחזקאל חוד חידה וגו' • יכול מראה שכינה ת"ל לא תוכל לראות את פני: ותמנת ה'

יביט

ושמיע קדם יי: ג וגברא משה ענותן לחדא מכל אנשא די על אפי ארעא: ד ואמר יי בתכף למשה ולאהרן ולמרים פוקו תלתיכון למשכן זמנא ונפקו תלתיהון: ה ואתגלי יי בעמודא דעננא וקם בתרע משכנא וקרא אהרן ומרים ונפקו תרויהון: ו ואמר שמעו כען פתגמי אם יהון לכון נביאין אנא יי בחזון אנא מתגלי להון בחלמין אנא ממלל עמהון: ז לא כן עבדי משה בכל ביתי מהימן הוא: ח ממלל עם ממלל מלילנא עמה בחזו ולא בחדון ודמות יקרא דיי מסתכל ומא דין לא דחלתון למללא בעבדי במשה:

רשב"ם

יכול להתפאר עלינו הלא גם בנו דבר לישראל: בנו־על ידינו: (ד) פתאם· בשעה שהיו מדברים במשה ולא היתה שעה רגילה לדבר עמהם אלא לגעור בהם מפני משה ולחלוק לו כבוד: (ו) נביאכם־נביאתכם: (ז) נאמן הוא· קבוע ומיוסד כל שעה ביום · וכמוהו ותקעתיו יתד במקום נאמן · יתד התקוע במקום חזק אינו ממהר ליפול:

בעל הטורים

שדברו עליו כינו לכנה ולא שמע אותם אדם אחר: (ג) ענו · ענו כתיב שהיה משכון עכ"ז ימים בהר · ויכסהו הענן ששת ימים ואח"כ שלשה פעמים מ': ענו בגימטריא בעדן שנוחל גן עדן: (ו) · במראה · ב' הכא ואידך במראה נהפכו צירי עלי לומר שאפי' במראה שאני נראה לנביאים נהפך צירם עליהם אבל משה יושב כתלמיד לפני רבו: (ח) ומראה · מגין על ס"א לומר (שמגינו) [שמגין] בס' נוגה שנאמר ביחזקאל (סי' א'

רש"י

ובינו · זה מראה אחורים כענין שנאמר וראית את אחורי: בעבדי במשה · אינו אומר בעבדי משה אלא בעבדי במשה בעבדי אע"פ שאינו משה · במשה אפילו אינו עבדי כדאי הייתם לירא מפניו וכ"ש שהוא עבדי ועבד מלך מלך היה לכם לומר אין המלך אוהבו חנם ואם תאמרו איני

עיקר ש"ח ובאר"ח

נגדו · כי אם לא היה כתיב רק מיעוט אחד הייתי סוברים שרצו למעט את הנבואה לגמרי ממשה · לכך כתיב ב' מיעוטין לומר הרק אך עמו נגדו דבר הלא גם בנו וגו': ז דאל"כ ל"ל לכתוב וירד ה' בענן · הא כבר נאמר ויאמר ה' אלו וגו' · אלא ללמד שיצא יחידי רק עם העמוד ענן: ח אף שחרה אף ה' בם כמ"ש בסמוך ויחר אף גו' עכ"ז דבר עמהם בלשון רכה ובלשון בקשה · ק"ו לבו"ד שצריך להיות תמיד דבריו בנחת ולא בכעס: ט ויתפרש ה' שבפסוק אם יהיה נביאכם כי הוא מוסב למטה אל במראה אליו אתודע לכך מתקן רש"י כן · שורש שגינם: י אף שמשה עשה זאת בעצמו · אך ה' הסכים על ידו:

בְּמֹשֶׁה: ט וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּם וַיֵּלַךְ: י וְהֶעָנָן סָר מֵעַל הָאֹהֶל וְהִנֵּה מִרְיָם מְצֹרַעַת כַּשָּׁלֶג וַיִּפֶן אַהֲרֹן אֶל־מִרְיָם וְהִנֵּה מְצֹרָעַת: יא וַיֹּאמֶר אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה בִּי אֲדֹנִי אַל־נָא תָשֵׁת עָלֵינוּ חַטָּאת אֲשֶׁר נוֹאַלְנוּ וַאֲשֶׁר חָטָאנוּ: יב אַל־נָא תְהִי כַּמֵּת אֲשֶׁר בְּצֵאתוֹ מֵרֶחֶם אִמּוֹ וַיֵּאָכֵל חֲצִי בְשָׂרוֹ: יג וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר אֵל נָא רְפָא נָא לָהּ: פ

מפטיר יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאָבִיהָ יָרֹק יָרַק בְּפָנֶיהָ הֲלֹא תִכָּלֵם שִׁבְעַת יָמִים תִּסָּגֵר שִׁבְעַת יָמִים מִחוּץ לַמַּחֲנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף: טו וַתִּסָּגֵר מִרְיָם מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים

רש"י

מכיר במעשיו זו קשה מן הראשונה: (ט) ויחר אף ה' בם וילך. מאחר שהודיעם סרחונם גזר עליהם נדוי קל וחומר לבשר ודם שלא יכעוס על חבירו עד שיודיענו סרחונו: (י) והענן סר. ואח"כ והנה מרים מצורעת כשלג משל למלך שאמר לפדגוג רדה את בני אבל לא תרדנו עד שאלך מאצלך שרחמי עליו: (יא) נואלנו. כתרגומו לשון אויל: (יב) אל נא תהי. אחותנו זו: כמת. שהמצורע חשוב כמת מה מת מטמא בביאה כך מצורע מטמא בביאה: אשר בצאתו מרחם אמו. אמנו היה לו לומר אלא שכינה הכתוב וכן חצי בשרנו היה לו לומר אלא שכינה הכתוב מאחר שיצאה מרחם אמנו היא לנו כאילו נאכל חצי בשרנו כענין שנאמר כי אחינו בשרנו הוא ולפי משמעו על אח הוא נראה כן אין ראוי לאח להניח את אחותו להיות כמת: אשר בצאתו. מאחר שיצא זה מרחם אמו של זה היה כח בידו לעזור ואינו עוזרו הרי נאכל חצי בשרו שאחיו בשרו הוא. דבר אחר אל נא תהי כמת. אם אינך רופאה בתפלה מי מסגירה ומי מטהרה. אני א"א לראותה שאני קרוב ואין קרוב רואה את הנגעים וכהן אחר אין בעולם וזהו אשר בצאתו מרחם אמו: (יג) אל נא רפא נא לה. בא הכתוב ללמדך דרך ארץ שהשואל דבר מחברו צריך לומר שנים או שלשה דברי תחנונים ואחר כך יבקש שאלותיו: לאמר. מה ת"ל לאמר לו השיבני אם אתה מרפא אותה אם לאו עד שהשיבו ואביה ירק ירק וגו'. רבי אלעזר בן עזריה אומר בארבעה מקומות בקש משה מלפני הקדוש ברוך הוא להשיבו אם יעשה שאלותיו אם לאו. כיוצא בו וידבר משה לפני ה' לאמר וגו'. מה ת"ל לאמר השיבני אם גואלם אתה אם לאו עד שהשיבו עתה תראה וגו'. כיוצא בו ויאמר משה לפני ה' לאמר יפקד ה' אלהי הרוחות לכל בשר

כיוצא

ט ותקיף רוגזא דיי בהון ואסתלק : י ועננא אסתלק מעלוי משכנא והא מרים חורא כתלגא ואתפני אהרן לות מרים והא סגירת : יא ואמר אהרן למשה בבעו רבוני לא כען תשוי עלנא חובא דאטפשנא ודי סרחנא : יב לא כען תתרחק דא מבינגא ארי אחתנא היא צלי כען על בסרא מיתא הדין די בה ויתסי : יג וצלי משה קדם יי למימר אלהא בבעו אסי כען יתה : יד ואמר יי למשה ואלו אבוהה מנזף נזיף בה הלא תתכלם שבעא יומין תסתגר שבעא יומין מברא למשריתא ובתר כן תתכנש : טו ואסתגרת מרים מברא למשריתא שבעא יומין

רשב"ם

(יב) אל נא תהי כמת · כלומר לכבודך ובשבילך · אל נא תהיה אתה בעצמך כמת · והיאך · אשר בצאתו מי שהוא נולד ממעיו מרחם אמו של אחיו שהוא חי הרי נאכל חצי בשרו של חי · כלומר מאחר שנולדה מרים מרחם אמו של משה : אל נא תהי · אל תהיה אתה כמת · כמו אל תהי בתוקעי כף · אל תהי עד חנם · אל תהי בסובאי יין :

בעל הטורים

(סי' י') וגי' אור שנאמר בבראשית : (י) והענן סר · שלא יראה במפלתה וזהו שאמרו חז"ל אל תסתכל לראותו בשעת קלקלתו :

רש"י

כיוצא בו ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר השיבו רב לך : רפא נא לה : מפני מה לא האריך משה בתפלה שלא יהיו ישראל אומרים אחותו עומדת בצרה והוא עומד ומרבה בתפלה · (ד"א שלא יאמרו ישראל בשביל אחותו הוא מאריך בתפלה אבל בשבילנו אינו מאריך בתפלה) : (יד) ואביה ירק ירק בפניה · ואם אביה הראה לה פנים זועפות הלא תכלם שבעת ימים ק"ו לשכינה י"ד יום · אלא דיו לבא מן הדין להיות כנדון · לפיכך אף בנזיפתי תסגר שבעת ימים : ואחר תאסף · אומר אני כל האסיפות האמורות במצורעים על שם שהוא משולח מחוץ למחנה וכשהוא נרפא נאסף אל המחנה ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

כ כדכתיב ושבא אל הבית יעמוד וגו' : ל ר"ל לפי משמעות הכתוב שלא נצרך לומר שהיא בלשונו · כי כוונת הכתוב שאין מדרך האח לבכות אם אחותו : מ פי' שאין לה רפואה · וממילא חשובה כמת : נ דלאמור מיותר כאן : ס שלשה שותפין באדם הקב"ה ואביו ואמו · נותנין כל אחד ה' דברים לולד וחלק של הקב"ה הוא יו"ד דברים · פעמים כנגד אביו ואמו · הרי לשכינה ארבעה עשר יום

וְהָעָם לֹא נָסַע עַד־הֵאָסֵף מִרְיָם : טז וְאַחַר נָסְעוּ הָעָם
מֵחֲצֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר פָּארָן : פ פ פ

קל״ו · מסלגה״ל סימן : ומפטירין רני ושמחי בזכריה סימן ב׳ :

רש״י

כתובה בו אסיפה לשון הכנסה :
(טו) והעם לא נסע׳ זה הכבוד חלק לה
המקום בשביל שעה אחת שנתעכבה
למשה כשהושלך ליאור שנאמר ותתצב
אחותו מרחוק וגו׳ :
חסלת פ׳ בהעלותך

תרי״ג פרשת בהעלתך יש בה חמש מצות · שלשה עשין ושני לאוין :

	עשין		לאוין
(שפ)	קנ	שכל מי שלא עשה פסח ראשון בזמנו נצטוה בצווי מיוחד לשחוט הפסח השני ביום י״ד באייר שנאמר בחודש השני בארבעה עשר יום לחדש יעשו אותו וגו׳ :	
(שפא)	קנא	לאכול בשר פסח שני בליל ט״ו מאייר על מצה ומרור שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו :	
(שפב)		שלא להותיר מבשר פסח השני שנאמר לא ישאירו ממנו עד בקר :	רלא
(שפג)		שלא לשבור עצם מעצמות הפסח שנאמר ועצם לא ישברו בו :	רלב
(שפד)	קנב	לתקוע בחצוצרות במקדש עם הקרבת הקרבן מקרבני המועדות שנא׳ וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם ותקעתם בחצוצרות על עולותיכם וגו׳ :	

הפטרת בהעלתך בתרי עשר בזכריה סימן ב

רָנִּי וְשִׂמְחִי בַּת־צִיּוֹן כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ נְאֻם־יְהוָה :
וְנִלְווּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וְהָיוּ לִי לְעָם
וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכֵךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלָחַנִי אֵלָיִךְ : וְנָחַל
יְהוָה אֶת־יְהוּדָה חֶלְקוֹ עַל אַדְמַת הַקֹּדֶשׁ וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלָםִ :
הַס כָּל־בָּשָׂר מִפְּנֵי יְהוָה כִּי נֵעוֹר מִמְּעוֹן קָדְשׁוֹ : וַיַּרְאֵנִי אֶת־
יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לִפְנֵי מַלְאַךְ יְהוָה וְהַשָּׂטָן עֹמֵד עַל־
יְמִינוֹ לְשִׂטְנוֹ : וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הַשָּׂטָן יִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַשָּׂטָן
וְיִגְעַר יְהוָה בְּךָ הַבֹּחֵר בִּירוּשָׁלָםִ הֲלוֹא זֶה אוּד מֻצָּל מֵאֵשׁ :
וִיהוֹשֻׁעַ הָיָה לָבֻשׁ בְּגָדִים צוֹאִים וְעֹמֵד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ : וַיַּעַן

וְעַמָּא לָא נְטַל עַד דְּאִתְכְּנֵשַׁת מִרְיָם׃ טז וּבָתַר כֵּן נְטַלוּ עַמָּא
מֵחֲצֵרוֹת וּשְׁרוֹ בְּמַדְבְּרָא דְפָארָן׃

הפטרת בהעלתך

וַיַּעַן וַיֹּאמֶר אֶל־הָעֹמְדִים לְפָנָיו לֵאמֹר הָסִירוּ הַבְּגָדִים הַצֹּאִים
מֵעָלָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו רְאֵה הֶעֱבַרְתִּי מֵעָלֶיךָ עֲוֺנֶךָ וְהַלְבֵּשׁ אֹתְךָ
מַחֲלָצוֹת׃ וָאֹמַר יָשִׂימוּ צָנִיף טָהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיָּשִׂימוּ הַצָּנִיף
הַטָּהוֹר עַל־רֹאשׁוֹ וַיַּלְבִּשֻׁהוּ בְּגָדִים וּמַלְאַךְ יְהוָה עֹמֵד׃ וַיָּעַד
מַלְאַךְ יְהוָה בִּיהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אִם־
בִּדְרָכַי תֵּלֵךְ וְאִם אֶת־מִשְׁמַרְתִּי תִשְׁמֹר וְגַם־אַתָּה תָּדִין
אֶת־בֵּיתִי וְגַם תִּשְׁמֹר אֶת־חֲצֵרָי וְנָתַתִּי לְךָ מַהְלְכִים בֵּין
הָעֹמְדִים הָאֵלֶּה׃ שְׁמַע־נָא יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל אַתָּה וְרֵעֶיךָ
הַיֹּשְׁבִים לְפָנֶיךָ כִּי־אַנְשֵׁי מוֹפֵת הֵמָּה כִּי־הִנְנִי מֵבִיא אֶת־
עַבְדִּי צֶמַח׃ כִּי הִנֵּה הָאֶבֶן אֲשֶׁר נָתַתִּי לִפְנֵי יְהוֹשֻׁעַ עַל־
אֶבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינָיִם הִנְנִי מְפַתֵּחַ פִּתֻּחָהּ נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
וּמַשְׁתִּי אֶת־עֲוֺן הָאָרֶץ־הַהִיא בְּיוֹם אֶחָד׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת תִּקְרְאוּ אִישׁ לְרֵעֵהוּ אֶל־תַּחַת גֶּפֶן וְאֶל־תַּחַת תְּאֵנָה׃
וַיָּשָׁב הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי וַיְעִירֵנִי כְּאִישׁ אֲשֶׁר־יֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ׃
וַיֹּאמֶר אֵלַי מָה אַתָּה רֹאֶה וַיֹּאמֶר ואמר קרי רָאִיתִי וְהִנֵּה מְנוֹרַת
זָהָב כֻּלָּהּ וְגֻלָּהּ עַל־רֹאשָׁהּ וְשִׁבְעָה נֵרֹתֶיהָ עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה
מוּצָקוֹת לַנֵּרוֹת אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁהּ׃ וּשְׁנַיִם זֵיתִים עָלֶיהָ אֶחָד
מִימִין הַגֻּלָּה וְאֶחָד עַל־שְׂמֹאלָהּ׃ וָאַעַן וָאֹמַר אֶל־הַמַּלְאָךְ
הַדֹּבֵר בִּי לֵאמֹר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי
וַיֹּאמֶר אֵלַי הֲלוֹא יָדַעְתָּ מָה־הֵמָּה אֵלֶּה וָאֹמַר לֹא אֲדֹנִי׃ וַיַּעַן

וַיֹּאמֶר אֵלַי לֵאמֹר זֶה דְּבַר־יְהוָה אֶל־זְרֻבָּבֶל לֵאמֹר לֹא בְחַיִל וְלֹא בְכֹחַ כִּי אִם־בְּרוּחִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ מִי־אַתָּה הַר־

במדבר יג שלח לך

יג א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב שְׁלַח־לְךָ אֲנָשִׁים וְיָתֻרוּ אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אֶחָד אִישׁ אֶחָד לְמַטֵּה אֲבֹתָיו תִּשְׁלָחוּ כֹּל נָשִׂיא בָהֶם׃ ג וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה מִמִּדְבַּר פָּארָן עַל־פִּי יְהוָה כֻּלָּם אֲנָשִׁים רָאשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הֵמָּה׃ ד וְאֵלֶּה שְׁמוֹתָם לְמַטֵּה רְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בֶּן־זַכּוּר׃ ה לְמַטֵּה שִׁמְעוֹן שָׁפָט בֶּן־חוֹרִי׃ ו לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ ז לְמַטֵּה יִשָּׂשכָר יִגְאָל בֶּן־יוֹסֵף׃ ח לְמַטֵּה אֶפְרָיִם הוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ ט לְמַטֵּה בִנְיָמִן פַּלְטִי בֶּן־רָפוּא׃ י לְמַטֵּה זְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בֶּן־סוֹדִי׃ יא לְמַטֵּה יוֹסֵף לְמַטֵּה מְנַשֶּׁה גַּדִּי בֶּן־סוּסִי׃ יב לְמַטֵּה דָן עַמִּיאֵל בֶּן־גְּמַלִּי׃ יג לְמַטֵּה אָשֵׁר סְתוּר בֶּן־מִיכָאֵל׃ יד לְמַטֵּה נַפְתָּלִי נַחְבִּי בֶּן־וָפְסִי׃ טו לְמַטֵּה גָד גְּאוּאֵל בֶּן־מָכִי׃ טז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר

רש"י

(ב) שלח לך אנשים. למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לפי שלקתה על עסקי דבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר: שלח לך. לדעתך א אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לפי שבאו ישראל ואמרו נשלחה אנשים לפנינו. כמה שנאמר ותקרבון אלי כלכם וגו' ומשה נמלך בשכינה אמר אני אמרתי להם שהיא טובה שנאמר אעלה אתכם מעני מצרים וגו' חייהם שאני נותן להם מקום לטעות ב בדברי המרגלים למען לא יירשוה: (ג) על פי ה'. ברשותו שלא עכב על ידו: כולם אנשים. כל

עיקר ש"ת ובאר"ח

א דא"א לומר שה' צוה לשלחם. אחרי שגלוי וידוע סוף דבר המרגלים שעתידים לחטוא: ב דהבא ליטמא פותחין לו:

הַגָּדוֹל לִפְנֵי זְרֻבָּבֶל לְמִישֹׁר וְהוֹצִיא אֶת־הָאֶבֶן הָרֹאשָׁה תְּשֻׁאוֹת חֵן חֵן לָהּ׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר׃ ב שְׁלַח לָךְ גֻּבְרִין וְיִאַלְּלוּן יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל גֻּבְרָא חַד גֻּבְרָא חַד לְשִׁבְטָא דַאֲבָהָתוֹהִי תִּשְׁלְחוּן כֹּל רַבָּא דִּבְהוֹן׃ ג וּשְׁלַח יָתְהוֹן משֶׁה מִמַּדְבְּרָא דְפָארָן עַל מֵימְרָא דַיְיָ כֻּלְּהוֹן גֻּבְרִין רֵישֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִנּוּן׃ ד וְאִלֵּין שְׁמָהַתְהוֹן לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן שַׁמּוּעַ בַּר זַכּוּר׃ ה לְשִׁבְטָא דְשִׁמְעוֹן שָׁפָט בַּר חוֹרִי׃ ו לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה׃ ז לְשִׁבְטָא דְיִשָּׂשכָר יִגְאָל בַּר יוֹסֵף׃ ח לְשִׁבְטָא דְאֶפְרַיִם הוֹשֵׁעַ בַּר נוּן׃ ט לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן פַּלְטִי בַּר רָפוּא׃ י לְשִׁבְטָא דִזְבוּלֻן גַּדִּיאֵל בַּר סוֹדִי׃ יא לְשִׁבְטָא דְיוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה גַּדִּי בַּר סוּסִי׃ יב לְשִׁבְטָא דְדָן עַמִּיאֵל בַּר גְּמַלִּי׃ יג לְשִׁבְטָא דְאָשֵׁר סְתוּר בַּר מִיכָאֵל׃ יד לְשִׁבְטָא דְנַפְתָּלִי נַחְבִּי בַּר וָפְסִי׃ טו לְשִׁבְטָא דְגָד גְּאוּאֵל בַּר מָכִי׃ טז אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִּי שְׁלַח משֶׁה לְאַלָּלָא יָת

רשב"ם

(ב) שלח לך · כל נשיא בהם · עיקר פשוטו כך · כל אלה שנים עשר אנשים תקח מאותם שבישראל שנשא אותם לבם ללכת שתכוין את העם מי האיש שירצה ללכת לרגל את הארץ · ומאותם שיאמרו ללכת תקח ותבחר מהם שנים עשר ולפי שהאנשים גבורים שאינם יראים ורך לבב ראוים ללכת בארץ נכריה וגם להתחזק ולקחת מפרי הארץ לכך הוצרך להכרין ולא נקבם הקב"ה בשמות כשם שעשה לנשיאים שמנו את ישראל ובנשיאים שהנחיל את הארץ באלה מסעי · שאותם היו נקובי שמות׃ כל נשיא בהם · הטעם שהיה כל ראש אלפים...

בעל הטורים

(ב) שלח לך · סמך מרגלים למרים כשביל לה"ר שספרו · שלח לך אנשים · ס"ת הכם שיהיו חכמים ודקיקים׃ (ג) וישלח אותם משה · ס"ת המה שאמר להם הכנסו תמה לעיר שלעולם יכנס אדם בכי טוב ויצא בכי טוב׃ (טז) אלה שמות האנשים · בגימ' (ע"כ) שמותיהם מכוערים · [עיין סוטה ד' ל"ד וכרבה

אֶת־הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן יְהוֹשֻׁעַ׃ יז וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־אֶרֶץ כְּנָעַן וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם עֲלוּ זֶה בַּנֶּגֶב וַעֲלִיתֶם אֶת־הָהָר׃ יח וּרְאִיתֶם אֶת־הָאָרֶץ מַה־הִוא וְאֶת־הָעָם הַיֹּשֵׁב עָלֶיהָ הֶחָזָק הוּא הֲרָפֶה הַמְעַט הוּא אִם־רָב׃ יט וּמָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־הוּא יֹשֵׁב בָּהּ הֲטוֹבָה הִוא אִם־רָעָה וּמָה הֶעָרִים אֲשֶׁר־הוּא יוֹשֵׁב בָּהֵנָּה הַבְּמַחֲנִים אִם בְּמִבְצָרִים׃ כ וּמָה הָאָרֶץ הַשְּׁמֵנָה הִוא אִם־רָזָה הֲיֵשׁ־בָּהּ עֵץ אִם־אַיִן וְהִתְחַזַּקְתֶּם וּלְקַחְתֶּם מִפְּרִי הָאָרֶץ וְהַיָּמִים יְמֵי בִּכּוּרֵי עֲנָבִים׃ שני כא וַיַּעֲלוּ

כצ"ל במתג

רש"י

אנשים שבמקרא לשון חשיבות ג ואותה שעה כשרים היו: (טז) ויקרא משה להושע וגו'. התפלל עליו ד יה יושיעך מעצת מרגלים: (יז) עלו זה בנגב. הוא היה הפסולת של א"י ה שכן דרך התגרים מראין את הפסולת תחלה ואח"כ מראין את השבח: (יח) את הארץ מה היא. יש ארץ מגדלת גבורים ויש ארץ מגדלת חלשים ו יש מגדלת אוכלוסין ויש ממעטת אוכלוסין: החזק הוא הרפה. סימן מסר להם אם בפרזים יושבין חזקים הם ז שסומכין על גבורתם ואם בערים בצורות הם יושבין חלשים הם: (יט) הבמחנים. תרגומו הבפצחין כרכין פצוחין ופתוחין ח מאין חומה: הטובה היא. במעיינות ובתהומות טובים ובריאים: (כ) היש בה עץ. אם יש בהם אדם כשר ט שיגין עליהם בזכותו: בכורי ענבים. ימים שהענבים י מתבשלין בבכור:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג ר"ל כשיבואו במקום אוהר כמו הכא וכמו ותזקת והיית לאיש אבל במקום שכתוב סתם ויאמרו האנשים וכדומה אינם חשובים רק אנשים סתם: ד ויהיה פי' ויקרא לשון תפלה כמו ויקרא שם אברם בשם ה'. ולמ"ד להושע כמו על הושע. דאל"כ אין טעם מה שקראהו עתה בשם חדש: ה ובנגב קאי על נגב של א"י ולא על נגב העולם כי הם היו עתה בדרומה של א"י ההולכים משם לא"י הלא לצפון העולם ילכו אלא לנגב א"י הוא והוא חברון שהקלוס לקברי מתים. והוא מקום הפסולת של א"י: ו כי בתחלה צריכין לחקור על אנשי הארץ לכך פי' יש ארץ כו': ז ושאלת הבמחנים אם במבצרים הוא ביאור על שאלת החזק גו': ח [אבל לא יתפרש הבמחנים מלשון מחנה ושיירה ויתפרש אם הולכי שיירות הם או ינוחו בעריהם המבצרים כי ההפך מן מבצר הוא עיר פרזי. ולא עדת אנשים הסובבים במחנה ממקום למקום]: ט דהלא נכלל כבר בשאלת השמנה כו' כי אם היא שמנה ודאי יש בה עצים: י דהל"ל והימים בכורי ענבים ימי נ"ל. אלא בא

אַרְעָא וּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן יְהוֹשֻׁעַ: יז וּשְׁלַח יָתְהוֹן מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא דִּכְנָעַן וַאֲמַר לְהוֹן סַקוּ דָא בְּדָרוֹמָא וְתִסְּקוּן לְטוּרָא: יח וְתֶחֱזוּן יָת אַרְעָא מָא הִיא וְיָת עַמָּא דְּיָתֵב עֲלַהּ הֲתַקִּיף הוּא אִם חַלָּשׁ הַזְּעֵר הוּא אִם סַגִּי: יט וּמָא אַרְעָא דִּי הוּא יָתֵב בַּהּ הֲטָבָא הִיא אִם בִּישָׁא וּמָא קִרְוַיָּא דִּי הוּא יָתֵב בְּהֵן הַבִּפְצִחִין אִם בִּכְרַכִּין: כ וּמָא אַרְעָא הַעֲתִירָא הִיא אִם מִסְכֵּנָא הַאִית בַּהּ אִילָנִין אִם לָא וְתִתְקְפוּן וְתִסְּבוּן מֵאִבָּא דְּאַרְעָא וְיוֹמַיָּא יוֹמֵי בִּכּוּרֵי עִנְּבִין: כא וּסְלִיקוּ וְאַלִּילוּ יָת

רשב״ם

כל אלה הי״ב הנה יהיה נשיא באותם המתנדבים ללכת. כמו כל שתה תחת רגליו: (טז) ויקרא משה להושע בן נון יהושע. כמו כך פירושו הושע בן נון שאמרנו למעלה שנקרא כן בבית אביו הוא אותו שקרא משה יהושע כשנעשה משרתו והפקידו על ביתו שכך היה מנהגם כמו ויקרא פרעה שם יוסף צפנת פענח · וכמו שאמר נבוכדנצר ועד אחרי על קדמי דניאל די שמיה בלטשצר כשם אלהי:

(יח) וראיתם את הארץ מה היא · אם היא בתחלתה ארץ יערים או חלקה או ארץ מטונפת ולחה כי לפי מה שתראו את הארץ תכינו לו כלי מלחמה לסתת את היערים ולהכין הליכות חיילותיכם כי בטוחים היו שה׳ יתן להם את ארץ כנען אך לא בלא טורח כי אם בענין ערכי המלחמה: החזק הוא · כל זה להודיע באיזה ענין יערכו אתם מלחמה: (יט) ומה הארץ אשר הוא יושב בה · ומה הארץ אשר אמרנו למעלה מדבר בארץ שהיא בתחלת המלכות שאין שם יושב ועתה מדבר בארץ אשר הם יושבים בה: הטובה היא אם רעה · אם מלאה תבואות הרבה וימצאו בה כל טוב למלחמותם ולא יצטרכו להקדים להם צדה כל כך לעת מלחמה מקודם: הבמחנים יושבים · או בערי המבצר · כל זה לדעת אם צריכים לעשות דיק וסוללות לכבוש את הערים: (כ) השמנה הוא וגו׳ · להודיע לישראל שימצאוה זבת חלב ודבש כמו שהבטיחם הקב״ה: והתחזקתם · כאנשים גבורים לקחת ולא תגורו מפני איש: והימים ימי בכורי ענבים · זה מגיד הכתוב מפני אשכול של ענבים שנטלו:

בעל הטורים

ס״ז]: (יז) את הכל · בגימטריא תורה · שתעמוד להם זכות התורה: (כ) השמנה · ב׳ · השמנה היא את רזה · את השמנה ואת החזקה אשמיד (ביחזקאל ל״ד) בפרשת רועי על הרועים · אילו לא הוציאו דבה היו זוכים לכל מה שאומר בענין במרעה טוב ארעה אותם ומרמה שמן תרעינה אל הרי ישראל ועכשיו שהוציאו דבה גרמו למה שנאמר ובניהם יהיו רועים

יבא

וַיָּתֻרוּ אֶת־הָאָרֶץ מִמִּדְבַּר־צִן עַד־רְחֹב לְבֹא חֲמָת׃ כב וַיַּעֲלוּ בַנֶּגֶב וַיָּבֹא עַד־חֶבְרוֹן וְשָׁם אֲחִימַן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי יְלִידֵי הָעֲנָק וְחֶבְרוֹן שֶׁבַע שָׁנִים נִבְנְתָה לִפְנֵי צֹעַן מִצְרָיִם׃ כג וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיִּכְרְתוּ מִשָּׁם זְמוֹרָה וְאֶשְׁכּוֹל עֲנָבִים אֶחָד וַיִּשָּׂאֻהוּ בַמּוֹט בִּשְׁנָיִם וּמִן־הָרִמֹּנִים וּמִן־הַתְּאֵנִים׃ כד לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחַל אֶשְׁכּוֹל עַל אֹדוֹת הָאֶשְׁכּוֹל אֲשֶׁר־כָּרְתוּ מִשָּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כה וַיָּשֻׁבוּ מִתּוּר

רש"י

(כא) ממדבר צין עד רחב לבא חמת · הלכו בגבוליה באורך וברוחב כמין גא"ם הלכו רוח גבול דרומית ממקצוע מזרח עד מקצוע מערב כמו שצוה משה עלו זה בנגב דרך גבול דרומית מזרחית עד הים שהים הוא גבול מערבי · ומשם חזרו והלכו כל גבול מערבי על שפת הים עד לבא חמת שהוא אצל הר ההר במקצוע מערבית צפונית כמו שמפורש בגבולות הארץ בפרשת אלה מסעי: (כב) ויבא עד חברון · כלב לבדו הלך שם ונשתטח על קברי אבות שלא יהא ניסת לחבריו להיות בעצתם וכן הוא אומר ולו אתן את הארץ אשר דרך בה וכתיב ויתנו לכלב את חברון: שבע שנים נבנתה · אפשר שבנה חם את חברון לכנען בנו הקטן קודם שיבנה את צוען למצרים בנו הגדול אלא שהיתה מבוכה מ בכל טוב על אחד משבעה בצוען · ובא להודיעך שבחה של ארץ ישראל שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון לפיכך הקצוה לקברות מתים ואין לך מעולה בכל הארצות כמצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וצוען היא המעולה שבארץ מצרים ששם מושב המלכים שנאמר כי היו בצוען שריו והיתה חברון טובה ממנה שבע' חלקי': (כג) זמורה · סוכת גפן ואשכול של ענבים תלוי בה: וישאהו במוט בשנים · ממשמע שנא' וישאוהו במוט איני יודע שהוא בשנים מה ת"ל בשנים בשני מוטות הא כיצד שמנה נטלו אשכול אחד נטל תאנה ואחד רמון · יהושע וכלב לא נטלו כלום לפי שכל עצמם להוציא דבה נתכוונו כשם שפריה משונה כך עמה משונה · ואם חפץ אתה לידע כמה משאוי אחד מהם צא ולמד מאבנים שהקימו בגלגל הרימו להם איש אבן אחת מן הירדן על שכמו והקימוה בגלגל ושקלום רבותינו משקל כל אחת מ' סאה וגמירי טונא דמידלי איניש על כתפיה אינו אלא שליש משאוי ממשאוי שמסייעין אותו להרים: (כה) וישבו מתור הארץ מקץ ארבעים יום · והלא ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה היא ומהלך אדם בינוני עשרה פרסאות ליום הרי מהלך ארבעים יום מן המזרח למערב והם הלכו ארכה ורחבה אלא שגלוי לפני הקב"ה שיגזור עליהם יום לשנה קצר לפניהם את הדרך:

וילכו

אַרְעָא מִמַּדְבְּרָא דְצִין עַד רְחוֹב לְמֵיתֵי חֲמָת : כב וּסְלִיקוּ בְדָרוֹמָא וַאֲתָא עַד חֶבְרוֹן וְתַמָּן אֲחִימָן שֵׁשַׁי וְתַלְמַי בְּנֵי גִבָּרָיָא וְחֶבְרוֹן שְׁבַע שְׁנִין אִתְבְּנִיאַת קֳדָם טָנֵס דְּמִצְרָיִם : כג וַאֲתוֹ עַד נַחְלָא דְאַתְכָּלָא וּקְצוֹ מִתַּמָּן עוֹבַרְתָּא וְאַתְכַּל עִנְּבִין חַד וּנְטָלוּהִי בַּאֲרִיחָא בִּתְרֵין וּמִן רִמּוֹנַיָּא וּמִן תְּאֵנַיָּא : כד לְאַתְרָא הַהוּא קְרָא נַחְלָא דְאַתְכָּלָא עַל עֵסַק אַתְכָּלָא דִּקְצוֹ מִתַּמָּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : כה וְתָבוּ מִלְּאַלָּלָא יָת אַרְעָא מִסּוֹף

רשב"ם

(כב) ויבא עד חברון · הגדה נראית פשט שעל כלב אמר הכתוב שנא' ולו אתן את הארץ אשר דרך בה והביאותיו אל הארץ אשר בא שמה וזרעו יירשנה · לפיכך ויבא עד חברון · הוא כלב ונשתטח על קבורת אבות ונתפלל שינצל מעצת מרגלים ומצינו ביהושע שנתן לכלב את חברון

בעל הטורים

במדבר מ' שנה וגו': (כה) חמת ויעלו בנגב ויבא ס"ת בספק אבות שנשתטח על קברי אבות: (כד) למקום ההוא קרא נחל אשכול · הפסוק מתחיל בלמ"ד ומסיים בלמ"ד דהתם נזירות למ"ד יום והיין אם זכה לשתותו כראוי אז תמרה וריחני פקחין וזוכה ללמוד וללמד :

כדכתיב ואת שדה העיר ואת חצריה נתנו לכלב בן יפנה באחוזתו · ומ"מ לפי עיקר פשוטו ויבא כל אחד וא' עד חברון שהרי אמרו וגם בני הענקים ראינו שם בחברון · וכתיב ושם ראינו את הנפילים בני ענק : לפני צען מצרים · לפי פשוטו נבנתה לפני צוען וגם כן חשובה יותר עיר הישנה מן העיר החדשה · שהיו ישראל מכירים חשיבותה של צוען הוצרך לומר כי ערי ישראל חשובים יותר וגם מתוך יושנה היו בה ענקים

עיקר ש"ח ובאר"ח

להורות שהימים הגיעו להיות הענבים מתבשלים בהם· ולא נתבשלו עוד ולהודיע רשעתן של המרגלים · דלכאורה במה חטאו שלקחו מן הפירות · והלא משה אמר להם ולקחתם מפרי הארץ· אלא שכוונת משה היה לטובה· שיקחו מן הפירות להראות לישראל שפירותיה טובים ומשובחים · והם לקחו ענבים שלא נתבשלו עוד והיו גדולים בכמותן · להראות כשם שפריה משונה כמ"ש להלן (ד"ס) : כ [ולכן כתיב ויבוא עד חברון בל"י ולא כתיב ויבואו דהא רבים הוו·כא"ל] : ל ולכן הלך לחברון להתפלל ולא במקום אחר : מ פרש"י בסוף כתובות מבונה הוא מלשון פירות כמו והבנה גם הכי : ושנים כמו שונים ר"ל פעמים : נ הרפין הוא מקום סלעים : ס כאילו כתיב ויכרתו משם זמורה עם אשכול ענבים התלוי עליה : ע שתיבת וישאוהו הוא לשון רבים ומיעוט רבים הוא שנים : פ לכך לא לקחו מאחר הפירות · כי בררו רק פירות גסים ומשונים :

דהא

הארץ מקץ ארבעים יום: כו וילכו ויבאו אל־משה ואל־אהרן ואל־כל־עדת בני־ישראל אל־מדבר פארן קדשה וישיבו אתם דבר ואת־כל־העדה ויראום את־פרי הארץ: כז ויספרו־לו ויאמרו באנו אל־הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה־פריה: כח אפס כי־עז העם הישב בארץ והערים בצרות גדלת מאד וגם־ילדי הענק ראינו שם: כט עמלק יושב בארץ הנגב והחתי והיבוסי והאמרי יושב בהר והכנעני יושב על־הים ועל יד הירדן: ל ויהס כלב את־העם אל־משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי־יכול נוכל לה: לא והאנשים אשר־עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל־העם כי־חזק הוא ממנו: לב ויציאו דבת הארץ אשר תרו אתה אל־בני ישראל לאמר הארץ אשר עברנו בה לתור אתה ארץ אכלת יושביה הוא וכל־העם אשר־ראינו בתוכה אנשי מדות: לג ושם ראינו את־הנפילים בני ענק מן־הנפלים ונהי בעינינו כחגבים וכן

רש"י לפי המ"ש אין כאן ס' רבתי

(כו) וילכו ויבאו · מהו וילכו צ להקיש הליכתן לביאתן מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה : וישיבו אותם דבר · את משה ק ואת אהרן: (כז) זבת חלב ודבש היא · כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחלתו אין מתקיים בסופו : (כח) בצורות · לשון חוזק ותרגומו כריכן לשון בירניות עגולות ובלשון ארמי כריך עגול : (כט) עמלק יושב וגו' · לפי שנכוו בעמלק כבר הזכירוהו מרגלים כדי לירא‍ם : על יד הירדן · יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעבור : (ל) ויהס כלב · השתיק ש את כלם : אל משה · לשמוע מה שידבר במשה צווח ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם השומע היה סבור שבא לספר בגנותו ומתוך שהיה בלבם על משה בשביל דברי המרגלים שתקו כלם לשמוע גנותו אמר והלא קרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו : עלה נעלה · אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם נצליח בכל דבריו : ויהס לשון

ארבעין יומין: כו ואזלו ואתו לות משה ולות אהרן ולות
כל כנשתא דבני ישראל למדברא דפארן לרקם ואתיבו
יתהון פתגמא וית כל כנשתא ואחזיאנון ית אבא דארעא:
כז ואשתעיאו לה ואמרו אתינא לארעא די שלחתנא ואף
עבדא חלב ודבש היא ודין אבה: כח לחוד ארי תקיף עמא
דיתב בארעא וקרויא כריכן רברבן לחדא ואף בני גבריא
חזינא תמן: כט עמלקאה יתב בארע דרומא וחתאה
ויבוסאה ואמוראה יתב בטורא וכנענאה יתב על ימא ועל
כיף ירדנא: ל ואציית כלב ית עמא למשה ואמר מיסק
ניסק ונירת יתה ארי מיכל ניכול לה: לא וגבריא די סליקו
עמה אמרו לא ניכול למיסק לות עמא ארי תקיף הוא מננא:
לב ואפיקו שום ביש על ארעא די אלילו יתה לות בני ישראל
למימר ארעא די עברנא בה לאללא יתה ארעא מקטלת
יתבהא היא וכל עמא די חזינא בגוה אנשין דמשחן: לג ותמן
חזינא ית גבריא בני ענק מן גבריא והוינא בעיני נפשנא

רשב"ם

שהם מדורות הראשונים: (לא) ויהס׳ שיתקם בחכמתו: (לד) מן הנפילים.

רש"י

שתיקה. וכן הס כל בשר. הס כי לא להזכיר. כן דרך בני אדם הרוצה לשתק אגודה אנשים אומר ש"ט (ס"א הס): (לא) חזק הוא ממנו. כביכול כלפי מעלה ת אמרו: (לב) אוכלת יושביה. בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים. והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא ישימו לב לאלו: אנשי מדות. גדולים וגבוהים וצריך לתת להם מדה כגון גלית גבהו שש אמות וזרת. וכן איש מדון איש מדה: (לג) הנפילים.

עיקר ש"ת ובאר"ת

צ דהא כבר כתיב וישובו א"כ למה נאמר שוב וילכו גו' אלא להקיש כו': ק דלכל ישראל כתיב אא"ז ואת כל העדה: ר כי למה הזכירו את עמלק תחלה. והלא האמורי והחתי יושבים בהרי' אלא כדי ליראם: ש פי' השתיק את המרגלים מואלי הדבה כדי שישמע העם מה שידבר משה: ת [ידוע הוא כי ממנו נופל על יחיד נסתר או על רבים מדברים בעדם והנה אם יתפרש ממנו על רבים נסתרים היה לו לכתוב בקרא כי חזקים הם ממנו. ואז היה כל הכתוב

חֲגָבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם׃ **יד** א וַתִּשָּׂא כָּל־הָעֵדָה וַיִּתְּנוּ אֶת־קוֹלָם וַיִּבְכּוּ הָעָם בַּלַּיְלָה הַהוּא׃ ב וַיִּלֹּנוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן כֹּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם כָּל־הָעֵדָה לוּ־מַתְנוּ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם אוֹ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה לוּ־מָתְנוּ׃ ג וְלָמָה יְהוָה מֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לִנְפֹּל בַּחֶרֶב נָשֵׁינוּ וְטַפֵּנוּ יִהְיוּ לָבַז הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוּב מִצְרָיְמָה׃ ד וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־אָחִיו נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה׃ ה וַיִּפֹּל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עַל־פְּנֵיהֶם לִפְנֵי כָּל־קְהַל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה מִן־הַתָּרִים אֶת־הָאָרֶץ קָרְעוּ בִּגְדֵיהֶם׃ ז וַיֹּאמְרוּ אֶל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר הָאָרֶץ אֲשֶׁר עָבַרְנוּ בָהּ לָתוּר אֹתָהּ טוֹבָה הָאָרֶץ מְאֹד מְאֹד׃ שלישי ח אִם־חָפֵץ בָּנוּ יְהוָה וְהֵבִיא אֹתָנוּ אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּנְתָנָהּ לָנוּ אֶרֶץ אֲשֶׁר־הִוא זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ׃ ט אַךְ בַּיהוָה אַל־תִּמְרֹדוּ וְאַתֶּם אַל־תִּירְאוּ אֶת־עַם הָאָרֶץ כִּי לַחְמֵנוּ הֵם סָר צִלָּם מֵעֲלֵיהֶם וַיהוָה אִתָּנוּ אַל־תִּירָאֻם׃ י וַיֹּאמְרוּ כָּל־הָעֵדָה לִרְגּוֹם אֹתָם בָּאֲבָנִים וּכְבוֹד יְהוָה נִרְאָה בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ

פת"ח באתנח

רש"י

ענקים. מבני שמחזאי ועזאל שנפלו מן השמים בימי דור אנוש: וכן היינו בעיניהם. שמענו אומרים זה לזה נמלים (ובס"א חגבים) יש בכרמים כאנשים: ענק. שמעניקים חמה בקומתן: (א) כל העדה. סנהדראות: (ב) לו מתנו. הלואי ומתנו: (ד) נתנה ראש. כתרגומו נמני רישא נשים עלינו מלך ורבותינו פירשו לשון עבודת כוכבים: (ט) אל תמרדו. ושוב ואתם אל תיראו: כי לחמנו הם. נאכלם כלחם: סר צלם. מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו. איוב שהיה מגין עליהם. ד"א צלו של המקום סר מעליהם: (י) לרגום אותם. את יהושע וכלב: וכבוד ה'. הענן ירד שם:

כקמצין וכן הוינא בעיניהון: א ואריםת כל כנשתא ויהבו ית קלהון ובכו עמא בליליא ההוא: ב ואתרעמו על משה ועל אהרן כל בני ישראל ואמרו להון כל כנשתא לוי דמיתנא בארעא דמצרים או במדברא הדין לוי דמיתנא: ג ולמא יי מעל יתנא לארעא הדא למנפל בחרבא נשנא וטפלנא יהון לבזא הלא טב לנא די נתוב למצרים: ד ואמרו גבר לאחוהי נמני רישא ונתוב למצרים: ה ונפל משה ואהרן על אפיהון קדם כל קהל כנשתא דבני ישראל: ו ויהושע בר נון וכלב בר יפנה מן מאללי ית ארעא בזעו לבושיהון: ז ואמרו לכל כנשתא דבני ישראל למימר ארעא די עברנא בה לאללא יתה טבא ארעא לחדא לחדא: ח אם רעוא בנא קדם יי ויעל יתנא לארעא הדא ויתננה לנא ארעא די היא עבדא חלב ודבש: ט ברם במימרא דיי לא תמרדון ואתון לא תדחלון מן עמא דארעא ארי בידנא מסירין אנון עדא תקפהון מנהון ומימרא דיי בסעדנא לא תדחלון מנהון: י ואמרו כל כנשתא למרגם יתהון באבניא ויקרא דיי אתגלי

רשב"ם

הראשונים כדכתיב בבראשית הנפילים היו בארץ בימים ההם: כחגבים · הנמוך נראה לגבוה ממנו הרבה כחגבים שהם נמוכים מאד · וזה מוכית היושב על חוג הארץ ויושביה כחגבים: (ט) סר צלם עליהם · אין להם מחסה לחסות בו

בעל הטורים

(ג) לנפל · ד' במסרה · לנפל בחרב · דהם דתיתני לנפל: חסר הת'ות לנפול לפניו · גם בבל לנפול חללי ישראל (ירמיה נ"א) שבעון זאת הנפילה דתוני שגרמו לי עתה נפילה דכתיב ופגריכם אתם יפלו במדבר · ודהיתני לנפול לדורות שחרב הבית ונפלו ביד בבל

עיקר ש"ח ובאר"ח

מדבר בלשון רבים ויתפרש גם ממנו לרבים מדברים בעדם · ומדכתיב כי חזק הוא בל"י ע"כ ממנו ג"כ בל"י לנסתר [כי יושבי הארץ היו עם ובני ישראל היו עם ולמה ידבר בכתוב אחד מעם יושבי הארץ בל"י ומעם ישראל בל"ר] · וזה שכתב רש"י כלפי מעלה אמרו · בא"ר בשם הרב החכם מו"ה שמואל מפוזנא]: א דאל"כ למה כתיב בקרא ב' פעמים נפילים אלא השני מלשון נפילה: ב ר"ל שנראה כאילו הגון שהתמה נראית נעשה ענק לנותרם: ג כמו לו יש חרב גו': ד כי השכינה היתה תמיד באהל מועד:

יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עַד־אָנָה יְנַאֲצֻנִי הָעָם הַזֶּה
וְעַד־אָנָה לֹא־יַאֲמִינוּ בִי בְּכֹל הָאֹתוֹת אֲשֶׁר עָשִׂיתִי
בְּקִרְבּוֹ׃ יב אַכֶּנּוּ בַדֶּבֶר וְאוֹרִשֶׁנּוּ וְאֶעֱשֶׂה אֹתְךָ לְגוֹי־גָּדוֹל
וְעָצוּם מִמֶּנּוּ׃ יג וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה וְשָׁמְעוּ מִצְרַיִם
כִּי־הֶעֱלִיתָ בְכֹחֲךָ אֶת־הָעָם הַזֶּה מִקִּרְבּוֹ׃ יד וְאָמְרוּ אֶל־
יוֹשֵׁב הָאָרֶץ הַזֹּאת שָׁמְעוּ כִּי־אַתָּה יְהוָה בְּקֶרֶב הָעָם
הַזֶּה אֲשֶׁר־עַיִן בְּעַיִן נִרְאָה אַתָּה יְהוָה וַעֲנָנְךָ עֹמֵד
עֲלֵהֶם וּבְעַמֻּד עָנָן אַתָּה הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם וּבְעַמּוּד אֵשׁ
לָיְלָה׃ טו וְהֵמַתָּה אֶת־הָעָם הַזֶּה כְּאִישׁ אֶחָד וְאָמְרוּ
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעֲךָ לֵאמֹר׃ טז מִבִּלְתִּי יְכֹלֶת
יְהוָה לְהָבִיא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע
לָהֶם וַיִּשְׁחָטֵם בַּמִּדְבָּר׃ יז וְעַתָּה יִגְדַּל־נָא כֹּחַ אֲדֹנָי

רש"י י' רבתי

(יא) עד אנה. עד היכן: ינאצני. ירגיזוני: בכל האותות. בשביל כל הנסים שעשיתי להם היה להם להאמין שהיכולת בידי לקיים הבטחתי: (יב) ואורשנו. כתרגומו לשון תרוכין ה ואם תאמר מה אעשה לשבועת אבות: ואעשה אותך לגוי גדול. שאתה מזרעם: (יג) ושמעו מצרים. ושמעו את אשר ו תהרגם: כי העלית. כי משמש בלשון אשר והם ראו אשר העלית בכחך הגדול אותם מקרבם וכשישמעו שאתה הורגם לא יאמרו שחטאו לך אלא יאמרו שכנגדם היית יכולת להלחם אבל כנגד יושבי הארץ לא יכולת להלחם. וזו היא: (יד) ואמרו אל יושב הארץ הזאת. כמו על יושב הארץ הזאת ומה יאמרו עליהם מה שאמור בסוף הענין מבלתי יכולת ה' בשביל ששמעו כי אתה ה' שוכן בקרבם ועין בעין אתה נראה להם והכל בדרך חבה ולא הכירו בך שנתקה אהבתך מהם עד הנה: (טו) והמתה את העם הזה כאיש אחד. פתאום ומתוך כך יאמרו הגוים אשר שמעו את שמעך וגו': (טז) מבלתי יכולת וגו'. לפי שיושבי הארץ חזקים וגבורים ואינו דומה פרעה לשלשים ואחד מלכים וזאת יאמרו על יושב הארץ הזאת: מבלתי. מתוך שלא היה יכולת בידו להביאם שחטם: יכולת. שם דבר ז הוא: (יז) יגדל נא כח ה'. ח לעשות דבריך: כאשר דברת לאמר.

עיקר ש"ח ובאר"ח

ה פירש אגרשנו ולא מלשון ירושה:: ו אבל לא את העליה שנאמר אחריו כי העלית וגו': ז ובלועז אמר יכולת לה' ומשקלו הוא כמו כהנת קטרת יבשת נחשת: ח ולא

במשכן זמנא לכל בני ישראל: יא ואמר יי למשה עד אימתי יהון מרגזין קדמי עמא הדין ועד אימתי לא יהימנון במימרי בכל אתיא די עבדית ביניהון: יב אמחנון במותא ואשיצנון ואעביד יתך לעם רב ותקיף מנהון: יג ואמר משה קדם יי וישמעון מצראי ארי אסקתא בחילך ית עמא הדין מביניהון: יד ויימרון ליתיב ארעא הדא דשמעו ארי את יי דשכינתך שריא בגו עמא הדין די בעיניהון חזן שכינת יקרא דיי ועננך מטל עליהון ובעמודא דעננא את מדבר קדמיהון ביממא ובעמודא דאשתא בליליא: טו ותקטל ית עמא הדין כגברא חד ויימרון עממיא די שמעו ית שמע גבורתך למימר: טז מדלית יוכלא קדם יי לאעלא ית עמא הדין לארעא די קיים להון וקטלנון במדברא: יז וכען סגי כען חילא

רשב"ם

כי כבר נמוגו כל יושבי ארץ מפנינו· משעה שהוביש ים סוף כמו שאמרה רחב הזונה·וכדכתיב נמוגו כל יושבי כנען: (יד) ואמרו אל יושב הארץ הזאת · ואמרו מצרים על יושבי ארץ כנען כמו שמפורש לפנינו שיאמרו מצרים מבלתי יכולת וגו' · אבל עכשיו מפרש תחלה למה יאמרו מצרים כן· כי שמעו שאתה הוצאתם בכח גדול ובעמוד אש ובעמוד ענן חבל דרך אהבה יתירה וחבה·ולבסוף יהרגם כאיש אחד · ואמרו מצרים לא מתוך שנאה עשה להם כך אלא מבלתי יכולת להלחם עם שלשים ואחד מלכים· ועתה שוב מחרון אפך· למען שמך שלא יתחלל: (יז) יגדל נא כח· להאריך אפך· כדכתיב טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו

בעל הטורים

והיינו גם בכל לנפול חללי ישראל · וכן בימי המן שכתבו שטנה על בוני הבית ולא הניחו לבנותו: (יד) עין בעין · ג' במסרה · הכא ואידך כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון · ואידך (בפ' שופטים) עין בעין שן בשן · בעולם הזה אי אפשר לראות השכינה כדכתיב כי לא יראני האדם וחי (פי' כי לא יראני כ"ז שהוא חי) וזה הוא שכתב כאן אשר עין בעין נראה· וסמיך ליה: (טו) והמתה· אבל לעתיד לבא יראו ועתידין לומר זה ה' קוינו לו וכן רמז למה שדרשו עין בעין ממון כדכתיב הכא עין בעין וסמיך ליה והמתה פי' אם יהיה עין בעין ממש פי' שמא ימות על כן פירושו ממון: (טז) מבלתי · ב' במס' · הכא ואידך (יחזקאל ט"ז) ותזני גם אל בני אשור מבלתי שבעתך בענין תועבות ירושלים כביכול מעונות ישראל עושין ליד חזקה שאין כח יכולים: (יז) ועתה יגדל נא כח · יגדל יו"ד גדולה אמר אם

כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לֵאמֹר: יח יְהוָה אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד נֹשֵׂא עָוֺן וָפָשַׁע וְנַקֵּה לֹא יְנַקֶּה פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים עַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים: יט סְלַח־נָא לַעֲוֺן הָעָם הַזֶּה כְּגֹדֶל חַסְדֶּךָ וְכַאֲשֶׁר נָשָׂאתָה לָעָם הַזֶּה מִמִּצְרַיִם וְעַד־הֵנָּה: כ וַיֹּאמֶר יְהוָה סָלַחְתִּי כִּדְבָרֶךָ: כא וְאוּלָם חַי־אָנִי וְיִמָּלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־כָּל־הָאָרֶץ: כב כִּי כָל־הָאֲנָשִׁים הָרֹאִים אֶת־כְּבֹדִי וְאֶת־אֹתֹתַי אֲשֶׁר־עָשִׂיתִי בְמִצְרַיִם וּבַמִּדְבָּר וַיְנַסּוּ אֹתִי זֶה עֶשֶׂר פְּעָמִים וְלֹא שָׁמְעוּ בְּקוֹלִי: כג אִם־יִרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבֹתָם וְכָל־מְנַאֲצַי לֹא יִרְאוּהָ: כד וְעַבְדִּי כָלֵב עֵקֶב הָיְתָה רוּחַ אַחֶרֶת עִמּוֹ וַיְמַלֵּא אַחֲרָי וַהֲבִיאֹתִיו אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־בָּא שָׁמָּה וְזַרְעוֹ יוֹרִשֶׁנָּה: כה וְהָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב

רש"י

ומהו הדבור: (יח) ה' ארך אפים. לצדיקים ולרשעים כשעלה משה למרום מצאו להקב"ה שהיה יושב וכותב ה' ארך אפים. א"ל לצדיקים. אמר לו הקב"ה אף לרשעים. אמר לו רשעים יאבדו. אמר לו הקב"ה חייך שתצטרך לדבר. כשחטאו ישראל בעגל ובמרגלים התפלל משה לפניו בארך אפים. אמר לו הקב"ה והלא אמרת לי לצדיקים. אמר לו והלא אמרת לי אף לרשעים: ונקה. לשבים: לא ינקה. לשאינן שבים: (כ) כדברך. בשביל מה שאמרת שיאמרו מבלתי יכולת ה': (כא) ואולם. כמו אבל זאת אעשה להם: חי אני. לשון שבועה כשם שאני חי וכבודי ימלא את כל הארץ כך אקיים להם כי כל האנשים הרואים וגו': (כג) אם יראו את הארץ. הרי זה מקרא מסורס. חי אני כי כל האנשים אם יראו את הארץ. וכבודי ימלא את כל הארץ שלא יתחלל שמי במגפה הזאת לאמר מבלתי יכולת ה' להביאם שלא אמיתם פתאום כאיש אחד אלא באיחור מ' שנה מעט מעט: (כב) וינסו. כמשמעו: זה עשר פעמים. שנים בים ושנים במן ושנים בשליו וכו' כדאיתא במס' ערכין: (כג) אם יראו. לא יראו: לא יראוה. לא יראו את הארץ: (כד) רוח אחרת. שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב. למרגלים אמר אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת ועל ידי כן היה בו כח להשתיקם כמו שנאמר ויהס כלב שהיו סבורים שיאמר כמותם. וזהו שנאמר בספר יהושע ואשיב אותו דבר כאשר עם לבבי ולא כאשר עם פי: וימלא אחרי. מלא את לבו אחרי. וזה מקרא קצר: אשר בא שמה

קדם יי כמא דמללתא למימר : יח יי מרחק רגז ומסגי למעבד טבון שבק לעוין ולמרוד ולחובין סלח לדתיבין לאוריתה ודלא תיבין לא מזכי מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי : יט שבוק כען לחובי עמא הדין כסגיאות טבותך וכמא די שבקתא לעמא הדין ממצרים ועד כען : כ ואמר יי שבקית כפתגמך : כא וברם קים אנא ומליא יקרא דיי ית כל ארעא : כב ארי כל גבריא דחזו ית יקרי וית אתותי די עבדית במצרים ובמדברא ונסיאו קדמי דנן עשר זמנין ולא קבילו במימרי : כג אם יחזון ית ארעא די קימית לאבהתהון וכל דארגיזו קדמי לא יחזונה : כד ועבדי כלב חלף דהוה רוח אוחרי עמה ואשלם בתר דחלתי ואעלנה לארעא די על לתמן ובנוהי יתרכנה : כה ועמלקאה וכנענאה

רשב"ם

מלוכד עיר : (כ) סלחתי · סולח אני עכשיו · כמו נתתי כסף השדה : כדברך · שלא אכנו בדבר בפעם אחת אלא אאריך להם עד ארבעים שנה : (כא) ואולם · ואלא : (כב) עשר פעמים · הרבה · כמו עשרת מונים · ואפו עשר נשים · עשר

בעל הטורים

אם נסוך יו"ד פעמים בעשרה נסיונות זכור להם צדקת אבותם שנסית אותו ביו"ד נסיונות : (יט) כגודל · ג' במסרה · הכא ואידך כגודל זרועך הותר בני תמותה וזהו שאמרו שני פרנסים טובים עמדו לישראל משה ודוד שידעו להתפלל עליהם : (כד) יורישנה ·

רש"י

מברון שנתן לו : יורשנה · כתרגומו יתרכינה יוריש את הענקים ואת העם אשר בה ואין לתרגמו ירתינה ם אלא במקום יירשנה : (כה) והעמלקי וגו׳ ·

עיקר ש"ת ובאר"ת

נקה מאנו חדשות כ"א לקיים דבריו : ט כ"ל אף שהיו רשעים ושבו בתשובה וכמ"ש לעיל ארך אפים אף לרשעים : י הוא כמו ד"א · כי לפרושו על מעלה כמו שאני חי וכבודי כו׳ א"נ לפרש את המקרא : כ ושתים במים ואחד בעגל ואחד במרגלים · שנים בים א׳ בירידה וא׳ בעלייה · ושנים במן ויצאו ויותירו שנים בשליו בתאוה על סיר הבשר ובאספסוף · ושנים במים במרה וברפידים : ל כי וודאי לא יראו כי קמי שמיא גליא ספיקא : מ דקשה ונסה גם ניבואש היה רוח אחרת · לנ"ש שני רוחות כו׳ : נ כי כשיו היה עם המרגלים : ס [כי לשון ירש שני הוראות · כאחת היא ירושה ונחלה והשנית

בָּעֵמֶק מָחָר פְּנוּ וּסְעוּ לָכֶם הַמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ רביעי כו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כז עַד־מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלָי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵמָּה מַלִּינִים עָלַי שָׁמָעְתִּי׃ כח אֱמֹר אֲלֵהֶם חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה אִם־לֹא כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם בְּאָזְנָי כֵּן אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ כט בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִפְּלוּ פִגְרֵיכֶם וְכָל־פְּקֻדֵיכֶם לְכָל־מִסְפַּרְכֶם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמָעְלָה אֲשֶׁר הֲלִינֹתֶם עָלָי׃ ל אִם־אַתֶּם תָּבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְשַׁכֵּן אֶתְכֶם בָּהּ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ לא וְטַפְּכֶם אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וְהֵבֵיאתִי אֹתָם וְיָדְעוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר מְאַסְתֶּם בָּהּ׃ לב וּפִגְרֵיכֶם אַתֶּם יִפְּלוּ בַּמִּדְבָּר הַזֶּה׃ לג וּבְנֵיכֶם יִהְיוּ רֹעִים בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה וְנָשְׂאוּ אֶת־זְנוּתֵיכֶם עַד־תֹּם פִּגְרֵיכֶם בַּמִּדְבָּר׃ לד בְּמִסְפַּר הַיָּמִים אֲשֶׁר־תַּרְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אַרְבָּעִים יוֹם יוֹם לַשָּׁנָה יוֹם לַשָּׁנָה

רש"י

אם תלכו שם יהרגו אתכם מאחר שאיני עמכם מחר פנו לאחוריכם וסעו לכם וגו': (כז) לעדה הרעה וגו'. אלו המרגלים מכאן לעדה שהיא עשרה: אשר המה מלינים. את ישראל עלי: את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים. המרגלים מלינים אותם עלי שמעתי: (כח) חי אני. לשון שבועה: אם לא כן אעשה. כביכול איני חי: כאשר דברתם. שבקשתם ממני או במדבר הזה לו מתנו: (כט) וכל פקודיכם לכל מספרכם. כל הנמנה לכל מספר שאתם נמנין בו כגון לצאת לצבא ליתן שקלים. כל המנויים לכל אותן מספרות ימותו ואלו הן מבן כ' שנה וגו' להוציא שבטו של לוי שאין פקודיהם מבן עשרים: (לב) ופגריכם אתם. כתרגומו דילכון לפי שדבר על הבנים להכניסם לארץ ובקש לומר ואתם תמותו נופל לשון זה כאן לומר אתם: (לג) ארבעים שנה. לא מת אחד מהם פחות מבן ששים לכך נגזר ארבעים כדי שיהיו אותם של בני עשרים מגיעין לכלל ששים ושנה ראשונה היתה בכלל ואף על פי שקדמה לשלוח המרגלים לפי שמשעשו את

יתיב במישרא מחר אתפנו וטולו לכון למדברא ארח ימא דסוף : כו ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : כז עד אימתי לכנשתא בישתא הדא די אנון מתרעמין עלי ית תרעמת בני ישראל די אנון מתרעמין עלי שמיע קדמי : כח אמר להון קים אנא אמר יי אם לא כמא די מללתון קדמי כן אעבד לכון : כט במדברא הדין יפלון פגריכון וכל מניניכון לכל חשבנכון מבר עשרין שנין ולעלא די אתרעמתון עלי : ל אם אתון תעלון לארעא די קיימית במימרי לאשראה יתכון בה אלהן כלב בר יפנה ויהושע בר נון : לא וטפלכון די אמרתון לבזא יהי ואעל יתהון וידעון ית ארעא די קצתון בה : לב ופגריכון די לכון יפלון במדברא הדין : לג ובניכון יהון מאחרין במדברא ארבעין שנין ויקבלון ית חוביכון עד דיסופון פגריכון במדברא : לד במנין יומיא די אללתון ית ארעא ארבעין יומין יומא

רשב"ם

פעמים תבלימוני : (לג) רעים במדבר מתפרנסים כעין מרעה הצאן שהולכים הנה והנה כלומר שיטלטלו במדבר לכאן ולכאן · כך נראה בעיני :

בעל הטורים

ב' · הכא ואידך הנה ה' יורישנה (זכריה ט') שלא היה יכול להורישה אלמלא שה' הורישה מפניו : (לא) והביאותי · י' יתירה (ר"ל אחר הבי"ת) שהביא אותם אל הארץ שנתקדשה בי' קדושות : (לב) ופגריכם אתם · פי' כאשר אתם בבריאותכם

רש"י

שבעגל עלתה גזרה זו במחשבה אלא שהמתין להם עד שתתמלא סאתם וזהו שנאמר וביום פקדי במרגלים ופקדתי עליהם חטאתם · ואף כאן נאמר תשאו את עונותיכם (ולא עונתכם) שתי עונות של עגל ושל תלונה וחשב להם במנין חייהם מקצת שנה ככולה וכשנכנסו לשנת ששים מתו אותם של בני עשרים:

עיקר ש"ח ובאר"ת

היא גרושין ורדיפה · ואם בא כבנין הפעיל הוא ע"פ רוב הוראות גרושין ורדיפה · ולכן תרגם יורישנה יתרכינה ואם בא בקל הוראתו ירושה ונחלה ויתורגם ירתינה · בא"ך]; ע כי זולת יהושע וכלב היו עשרים ; פ לפי שהבדילם מהבנים . לומר שהם נכנסו לארץ ואתם תמותו במדבר לכך כתיב ופגריכם אתם ופלו וגו' ; צ [illegible]

תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֺנֹתֵיכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה וִידַעְתֶּם אֶת־תְּנוּאָתִי׃
לה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי אִם־לֹא ׀ זֹאת אֶעֱשֶׂה לְכָל־הָעֵדָה
הָרָעָה הַזֹּאת הַנּוֹעָדִים עָלָי בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ וְשָׁם יָמֻתוּ׃
לו וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־שָׁלַח מֹשֶׁה לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ וַיָּשֻׁבוּ
וַיַּלִּנוּ וילינו קרי עָלָיו אֶת־כָּל־הָעֵדָה לְהוֹצִיא דִבָּה עַל־
הָאָרֶץ׃ לז וַיָּמֻתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצִאֵי דִבַּת־הָאָרֶץ רָעָה
בַּמַּגֵּפָה לִפְנֵי יְהוָה׃ לח וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְכָלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה
חָיוּ מִן־הָאֲנָשִׁים הָהֵם הַהֹלְכִים לָתוּר אֶת־הָאָרֶץ׃
לט וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּתְאַבְּלוּ הָעָם מְאֹד׃ מ וַיַּשְׁכִּמוּ בַבֹּקֶר וַיַּעֲלוּ אֶל־רֹאשׁ־
הָהָר לֵאמֹר הִנֶּנּוּ וְעָלִינוּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אָמַר יְהוָה כִּי
חָטָאנוּ׃ מא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לָמָּה זֶּה אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־פִּי
יְהוָה וְהִוא לֹא תִצְלָח׃ מב אַל־תַּעֲלוּ כִּי אֵין יְהוָה בְּקִרְבְּכֶם
וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ מג כִּי הָעֲמָלֵקִי וְהַכְּנַעֲנִי שָׁם

רש"י

ונשאו את זנותיכם · כתרגומו ויקבלון ית חוביכון: (לד) את תנואתי · שהניאותם את לבבכם מאחרי ק' תנואה לשון הסרה כמו כי הניא אביה אותה: (לו) וישבו וילינו עליו · וכששבו מתור הארץ הרעימו עליו את כל העדה בהוצאת דבה · אותם אנשים וימותו · כל מוציאת דבה לשון חינוך דברים שמלקיחין לשונם לאדם לדבר בו כמו דובב שפתי ישנים · ויש לטובה ויש לרעה לכך נאמר כאן מוציאי דבת הארץ רעה שיש דבה שהיא טובה: דבה · פלוי"ש בלע"ז: (לז) במגפה לפני ה' · באותה מיתה ההגונה להם מדה כנגד מדה הם חטאו בלשון ונשתרבב לשונם עד טבורם ותולעים יוצאין מלשונם ובאין לתוך טבורם לכך נאמר במגפה ה' (בפתח הבי"ת) ולא במגפה וזהו לפני ה' · באותה הראויה להם על פי מדותיו של הקב"ה שהוא מודד מדה כנגד מדה: (לח) ויהושע וכלב חיו · מה ת"ל חיו מן האנשים ההם אלא מלמד שנטלו חלקם של מרגלים בארץ וקמו תחתיהם לחיים: (מ) אל ראש ההר · הוא הדרך העולה לארץ ישראל: הננו ועלינו אל המקום · לארץ ישראל: אשר אמר ה' · לתתה לנו שם נעלה: כי חטאנו · על אשר אמרנו

לְשַׁתָּא יוֹמָא לְשַׁתָּא תְקַבְּלוּן יָת חוֹבֵיכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין וְתִדְּעוּן יָת דְּאִתְרַעֲמְתּוּן עֲלָי: לה אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אִם לָא דָא אֶעְבֵּד לְכָל כְּנִשְׁתָּא בִישְׁתָּא הָדָא דְּאִזְדַּמְּנוּן עֲלַי בְּמַדְבְּרָא הָדֵין יְסוּפוּן וְתַמָּן יְמוּתוּן: לו וְגֻבְרַיָּא דִּי שְׁלַח מֹשֶׁה לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא וְתָבוּ וְאַרְעִימוּ עֲלוֹהִי יָת כָּל כְּנִשְׁתָּא לְאַפָּקָא שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא: לז וּמִיתוּ גֻּבְרַיָּא דְּאַפִּיקוּ שׁוּם בִּישׁ עַל אַרְעָא בְּמוֹתָנָא קֳדָם יְיָ: לח וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וְכָלֵב בַּר יְפֻנֶּה אִתְקַיָּמוּ מִן גֻּבְרַיָּא הָאִנּוּן דַּאֲזַלוּ לְאַלָּלָא יָת אַרְעָא: לט וּמַלִּיל מֹשֶׁה יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִתְאַבָּלוּ עַמָּא לַחֲדָא: מ וְאַקְדִּימוּ בְצַפְרָא וּסְלִיקוּ לְרֵישׁ טוּרָא לְמֵימַר הָא אֲנַחְנָא סָלְקִין לְאַתְרָא דִּי אֲמַר יְיָ אֲרֵי חַבְנָא: מא וַאֲמַר מֹשֶׁה לְמָא דְנַן אַתּוּן עָבְרִין עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַּייָ וְהִיא לָא תַצְלָח: מב לָא תִסְקוּן אֲרֵי לֵית שְׁכִנְתָּא דַּייָ בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְּרוּן קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן: מג אֲרֵי עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה תַמָּן קֳדָמֵיכוֹן

רשב״ם

(לז) האנשים אשר שלח משה· ואחר ששלחם וישובו מארץ ישראל ואחרי כן וילינו אחרי שובם כבתוב למעלה· עתה וימותו וגו׳: דבה · מן דובב שפתי ישנים כמו מן באבוד רשעים רנה · רננת רשעים מקרוב · וכן כי היתה סבה מעם ה׳· מן סובבי סבה: (מ) אל המקום אשר אמר ה׳ וצונו ללכת שם לירש את הארץ: כי הטאנו· כאשר האמינו לעצת המרגלים: (מא) והוא · הדרך זה לא תצלח:

בעל הטורים

כן השיבו עצמם והמיתו: (מ) ועלינו · ב׳ · הכא ואידך (ש"א י"ד) ואם כה יאמרו עלו עלינו ועלינו זה שנאמר (שם) כי אין לה׳ מעצור להושיע ברב או במעט אלו היה ה׳ רצונו ונפלו דסונתן לא היו אלא סוא ונמרו ונלחו:

רש״י

אמרנו הלא טוב לנו שוב מצרימה: (מא) והיא לא תצלח · זו שאתם

עיקר ש"ח ובאר"ת

ק מאמר שהשיבו את לבבם מה׳ · הר גם כ׳ מהם · ולכן כתיב את המוצאי אשר תנכי הרשי מהם: ר ר"ל בפת"ח הבי"ם המגפה הידועה (ד"ה): ש דהלא ככר כתיב ולא נותר וגו׳ כ"א כלב וגו׳ ויהושע וגו׳ · וגם מה

פלפן

לפניכם ונפלתם בחרב כי־על־כן שבתם מאחרי יהוה
ולא־יהיה יהוה עמכם: מד ויעפלו לעלות אל־ראש
ההר וארון ברית־יהוה ומשה לא־משו מקרב המחנה:
מה וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום
ויכתום עד־החרמה: פ טו א וידבר יהוה אל־משה
לאמר: ב דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו
אל־ארץ מושבתיכם אשר אני נתן לכם: ג ועשיתם
אשה ליהוה עלה או־זבח לפלא־נדר או בנדבה או
במועדיכם לעשות ריח ניחח ליהוה מן־הבקר או מן־
הצאן: ד והקריב המקריב קרבנו ליהוה מנחה סלת
עשרון בלול ברבעית ההין שמן: ה ויין לנסך רביעית
ההין תעשה על־העלה או לזבח לכבש האחד: ו או
לאיל תעשה מנחה סלת שני עשרנים בלולה בשמן
שלשית ההין: ז ויין לנסך שלשית ההין תקריב ריח־
ניחח ליהוה: חמישי ח וכי־תעשה בן־בקר עלה או־זבח
לפלא־נדר או־שלמים ליהוה: ט והקריב על־בן־הבקר
מנחה סלת שלשה עשרנים בלול בשמן חצי ההין: י ויין

רש"י

עופין את לא תצלח: (מג) כי על כן שבתם. כלומר כי זאת תבא לכם על אשר שבתם וגו': (מד) ויעפלו. ל' חוזק. וכן הנה עפלה. אינגרי"ש בלע"ז לשון עזות וכן עופל בת ציון. עופל ובחן. ומדרש תנחומא מפרשו לשון אופל הלכו חשכים שלא ברשות: (מה) ויכתום. כמו ואכות אותו טחון מכה אחר מכה: עד החרמה. שם המקום נקרא א על שם המאורע: (ב) כי תבאו. בישר להם שיכנסו לארץ: (ג) ועשיתם אשה. אין זה ציווי אלא כשתבאו שם ותעלה על לבבכם לעשות אשה לה': ריח ניחח. נחת רוח לפני: לפלא נדר או בנדבה וגו'. או שתעשו האשה בשביל חובת מועדיכם ב שחייבתי אתכם לעשות במועד: (ד) והקריב המקריב. מקריבו

וְתִפְּלוּן בְּחַרְבָּא אֲרֵי עַל כֵּן תַּבְתּוּן מִבָּתַר פָּלְחָנָא דַיְיָ וְלָא יְהֵי מֵימְרָא דַיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן: מד וְאַרְשַׁעוּ לְמִסַּק לְרֵישׁ טוּרָא וַאֲרוֹן קְיָמָא דַיְיָ וּמֹשֶׁה לָא עֲדוֹ מִגּוֹ מַשְׁרִיתָא: מה וּנְחַת עֲמַלְקָאָה וּכְנַעֲנָאָה דְּיָתֵב בְּטוּרָא הַהוּא וּמְחוֹנוּן וּטְרָדוּנוּן עַד חָרְמָה: א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ב מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תֵעֲלוּן לְאַרְעַ מוֹתְבָנֵיכוֹן דִּי אֲנָא יָהֵב לְכוֹן: ג וְתַעְבְּדוּן קֻרְבָּנָא קֳדָם יְיָ עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאַפְרָשָׁא נִדְרָא אוֹ בִנְדַבְתָּא אוֹ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן לְמֶעְבַּד לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ מִן תּוֹרֵי אוֹ מִן עָנָא: ד וִיקָרֵב דִּמְקָרֵב קֻרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ מִנְחָתָא סֻלְתָּא עֶשְׂרוֹנָא דְּפִילָא בְּרַבְעוּת הִינָּא מִשְׁחָא: ה וְחַמְרָא לְנִסְכָּא רַבְעוּת הִינָא תַּעְבֵּד עַל עֲלָתָא אוֹ לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְאִמְּרָא חַד: ו אוֹ לְדִכְרָא תַּעְבֵּד מִנְחָתָא סֻלְתָּא תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין דְּפִילָא בִמְשַׁח תְּלְתוּת הִינָא: ז וְחַמְרָא לְנִסְכָּא תִּלְתוּת הִנָּא תְּקָרֵב לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: ח וַאֲרֵי תַעְבֵּד בַּר תּוֹרֵי עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְפָרָשָׁא נִדְרָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא קֳדָם יְיָ: ט וִיקָרֵב עַל בַּר תּוֹרֵי מִנְחָתָא סֻלְתָּא תְּלָתָא עֶשְׂרוֹנִין דְּפִילָא בִמְשַׁח פַּלְגוּת הִינָא: י וְחַמְרָא תְּקָרֵב לְנִסְכָּא פַּלְגוּת

רשב"ם

(מג) כי על כן אשר שבתם· כמו וכל יש לו נתן בידו · שהוא כמו וכל אשר יש לו : (מד) משו · מגזרת לא ימיש :

רש"י

מקריבו נסכים ומנחה ג לכל בהמה המנחה כליל והשמן נבלל בתוכה והיין נספלים ד כמו ששנינו במס' סוכה : (ה) לכבש האחד · על כל האמור למעלה הוא מוסב על המנחה ועל השמן ועל היין : (ו) או לאיל · ואם איל ת

עיקר שפ"ח ובאר"ח

שלשון מן האנשים הכם אלא מלמד כו' : ת וכלה מוסב על הספולה : א ובמעם שכתב מרע"ה אם הסורה כבר נקרא שמה [illegible] : ב והמועדיהם אינו מוסב על לעלה כי קרבנות המועדים חובה המה ואין תלויים בעלה : ג כי זהו צוה כאשר יקריבו קרבן חובה לספיה נסכים : ד שהיו שני ספלים של כסף בגג המזבח ומנוקבים ודרך הנקבים היו מקלחין ע"ג המזבח ומשם ליס אחד לשיתין שהיו תחת המזבח : ח ר"ל או כשמעשה איל תעשה מנחה

תקריב לנסך חצי ההין אשה ריח־ניחח ליהוה׃ יא ככה יעשה לשור האחד או לאיל האחד או־לשה בכבשים או בעזים׃ יב כמספר אשר תעשו ככה תעשו לאחד כמספרם׃ יג כל־האזרח יעשה־ככה את־אלה להקריב אשה ריח־ניחח ליהוה׃ יד וכי־יגור אתכם גר או אשר־בתוככם לדרתיכם ועשה אשה ריח־ניחח ליהוה כאשר תעשו כן יעשה׃ טו הקהל חקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם לדרתיכם ככם כגר יהיה לפני יהוה׃ טז תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם ולגר הגר אתכם׃ פ

ששי יז וידבר יהוה אל־משה לאמר׃ יח דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם בבאכם אל־הארץ אשר אני מביא אתכם שמה׃ יט והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה ליהוה׃ כ ראשית ערסתכם חלה תרימו תרומה כתרומת גרן כן תרימו אתה׃ כא מראשית ערסתיכם תתנו ליהוה תרומה לדרתיכם׃ כב וכי תשגו ולא תעשו

ב׳ טעמים — רש״י — כצ״ל ע״פ המסורה

סוף · ורבותינו דרשו. או לרבות את הפלגס ו לנסכי איל : (י) אשה ריח · אינו מוסב אלא על המנחה והשמן אבל היין אינו אשה שאינו ניתן על האש : (יא) או לשה · בין שהוא בכבשים בין שהוא בעזים · כבש ושה קרויים בתוך שנתם · איל · בן שלשה עשר חדש ויום אחד : (יב) כמספר אשר תעשו · כמספר הבהמות אשר תקריבו לקרבן ככה תעשו נסכים לכל אחד מהם : כמספרם · של בהמות מספרם של נסכים : (טו) ככם כגר · כמוכם כן גר וכן דרך לשון עברים

כגן ה׳ כארץ. מצרים כן ארץ מצרים. כמוני כמוך כעמי כעמך : (יח) בבאכם אל הארץ · משונה ביאה זו מכל ביאות שבתורה שבכולן נאמר כי תבא כי תבאו לפיכך כולן למדות זו מזו וכיון שפרט לך הכתוב באחת מהן שאינה אלא לאחר ירושה וישיבה אף כולן כן אבל זו נאמר בה בבואכם משנכנסו בה ואכלו מלחמה נתחייבו בחלה : (כ) ראשית עריסותיכם · כשתלושו כדי עריסותיכם שאתם רגילין ללוש במדבר וכמה היא · ויומדו כעומר עומר לגלגלת (ושיעורו מ״ג ביצים וחומש ביצים)

הינא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: יא כדין יתעבד לתורא חד או לדכרא חד או לאמר באמריא או בעזיא: יב כמנין די תעבדון כדין תעבדון לחד כמנינהון: יג כל יציבא יעבד כדין ית אלין לקרבא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי: יד וארי יתגייר עמכון גיורא או די בינכון לדריכון ויעבד קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי כמא די תעבדון כן יעבד: טו קהלא קימא חד לכון ולגיורא דיתגייר קים עלם לדריכון כותכון כגיורא יהי קדם יי: טז אוריתא חדא ודינא חד יהי לכון ולגיורא דיתגייר עמכון: יז ומליל יי עם משה למימר: יח מליל עם בני ישראל ותימר להון במעלכון לארעא די אנא מעיל יתכון לתמן: יט ויהי במיכלכון מלחמא דארעא תפרשון אפרשותא קדם יי: כ ריש אצותכון חלתא תפרשון אפרשותא כמא די מפרשין מן אדרא כן תפרשון יתה: כא מריש אצותכון תתנון קדם יי אפרשותא לדריכון: כב וארי תשתלון ולא

רשב"ם

(כ) כתרומת גורן· שהיא ראשית דגנך· אף זו מראשית עריסותיכם· וכן שנינו במס' עבודת כוכבים ובשבת: (כב) וכי תשגו· בעובד עבודת כוכבים בשוגג פירשו

בעל הטורים

(כא) מראשית עריסותיכם· הפסוק מתחיל במ"ם ומסיים במ"ם לומר לך

רש"י

הרימו תרומתה· כלומר קודם שתאכלו ממנה ראשית· תלבו ממנה אחת תרימו תרומה לשם ה': חלה· טורטי"ל בלע"ז: כתרומת גרן· שלא נאמר בה שיעור ולא כתרומת מעשר שנאמר בה שיעור· אבל חכמים נתנו שיעור לבעל הבית אחד מעשרים וארבעה· ולנחתום אחד מארבעים ושמונה: (כא) מראשית עריסותיכם· למה נאמר לפי שנאמר ראשית עריסותיכם שומע אני ראשונה שבעיסות ת תלמוד לומר מראשית מקצתה ולא כולה: תתנו לה' תרומה· לפי שלא שמענו שיעור לחלה נאמר תתנו שיהא בה כדי נתינה: (כב) וכי תשגו ולא תעשו· עבודת כוכבים היתה בכלל כל המצות שהצבור

עיקר ש"ח ובאר"ח

גר': ו עד י"ב חדשים נקרא כבש· ומי"ג חדשים ולמעלה נקרא איל ובחודש הי"ג הוא ספק כבש ספק איל ונקרא פלגס וריבה אותו הכתוב לנסכי איל: ו אחד מעשרים: ת כאן א"א לדרוש מראשית ולא כל ראשית שאין כל מיני

אֵת כָּל־הַמִּצְוֺת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה׃ כג אֵת
כָּל־אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֲלֵיכֶם בְּיַד־מֹשֶׁה מִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה וָהָלְאָה לְדֹרֹתֵיכֶם׃ כד וְהָיָה אִם מֵעֵינֵי הָעֵדָה
נֶעֶשְׂתָה לִשְׁגָגָה וְעָשׂוּ כָל־הָעֵדָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה
לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה וּמִנְחָתוֹ וְנִסְכּוֹ כַּמִּשְׁפָּט וּשְׂעִיר־עִזִּים
אֶחָד לְחַטָּת חסר א׳ ׃ כה וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־כָּל־עֲדַת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְנִסְלַח לָהֶם כִּי־שְׁגָגָה הִוא וְהֵם הֵבִיאוּ אֶת־
קָרְבָּנָם אִשֶּׁה לַיהוָה וְחַטָּאתָם לִפְנֵי יְהוָה עַל־שִׁגְגָתָם׃
כו וְנִסְלַח לְכָל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם כִּי לְכָל־
הָעָם בִּשְׁגָגָה׃ ס שביעי כז וְאִם־נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִשְׁגָגָה
וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת־שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת׃ כח וְכִפֶּר הַכֹּהֵן עַל־
הַנֶּפֶשׁ הַשֹּׁגֶגֶת בְּחֶטְאָה בִשְׁגָגָה לִפְנֵי יְהוָה לְכַפֵּר עָלָיו
וְנִסְלַח לוֹ׃ כט הָאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם תּוֹרָה
אַחַת יִהְיֶה לָכֶם לָעֹשֶׂה בִּשְׁגָגָה׃ ל וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה
בְּיָד רָמָה מִן־הָאֶזְרָח וּמִן־הַגֵּר אֶת־יְהוָה הוּא מְגַדֵּף

הת"א רפה ע"פ המסורה

רש"י

מביאין עליה פר ושרי הכתוב מוציאה
כאן מכללן לידון בפר לעולה ושעיר
לחטאת: וכי תשגו וגו'. בעבודת
כוכבים הכתוב מדבר או אינו אלא
באחת מכל המצות ת"ל את כל המצות
האלה מצוה אחת שהיא ככל המצות מה
העובר על כל המצות פורק עול ומפר
ברית ומגלה פנים אף מצוה זו פורק
בה עול ומפר ברית ומגלה פנים ואיזו
זו עבודת כוכבים: אשר דבר ה' אל
משה. אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה
שמענום. את דבר אלהים שתים זו
שמעתי: (כג) את כל אשר צוה וגו'.
מגיד שכל המודה בעבודת כוכבים
ככופר בכל־התורה כולה ובכל מה
שנתנבאו הנביאים שנאמר למן היום
אשר צוה ה' והלאה: (כד) אם מעיני
העדה נעשתה לשגגה. אם מפני עיני
העדה נעשתה עבירה זו על ידי שוגג
כגון שטעו והורו על אחת מהעבודות
ם שהיא מותרת לעבוד עבודת כוכבים
בכך: לחטאת. חסר א' שאינו כשאר
חטאות שבכל חטאות שבתורה הבאות
עם עולה חטאת קודמת לעולה שנא'

ואת

תעבדון ית כל פקודיא האלין די מליל יי עם משה: כג ית כל די פקיד יי יתכון בידא דמשה מן יומא די פקיד יי ולהלא לדריכון: כד ויהי אם מעיני כנשתא אתעבדת לשלו ויעבדון כל כנשתא תור בר תורי חד לעלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי ומנחתה ונסכה כדחזי וצפיר בר עזי חד לחטאתא: כה ויכפר כהנא על כל כנשתא דבני ישראל וישתבק להון ארי שלותא היא ואנון איתיאו ית קרבנהון קרבנא קדם יי וחובתהון קדם יי על שלותהון: כו וישתבק לכל כנשתא דבני ישראל ולגיורא דיתגיר ביניהון ארי לכל עמא בשלותא: כז ואם אנש חד יחוב בשלו ויקרב עזא בת שתה לחטאתא: כח ויכפר כהנא על אנש דאשתלי במחבה בשלו קדם יי לכפרא עלוהי וישתבק לה: כט יציבא בבני ישראל ולגיורא דיתגיר ביניהון אוריתא חדא יהי לכון לדיעבד בשלו: ל ואנש דיעבד בריש גלי מן יציביא ומן גיוריא קדם יי הוא

רשב"ם

חכמים׳ ופרשת העלם דבר שבויקרא בשאר מצות של כרת: (כג) את כל אשר צוה ה׳ אליכם ביד משה • את הכל יעברו בשוגג׳ וזהו עבודת כוכבי׳ שהעובדת כופר בכל המצות: מן היום אשר צוה ה׳ והלאה • כל המצות כולן נצטוו אחר אנכי ולא יהיה לך כי הם ראשונות: (ל) ביד רמה •

רש"י

ואת השני יעשה עולה וזו עולה קודמת לחטאת: (כה) הביאו את קרבנם אשה לה׳ • זה האמור בפרשה הוא הר העולה שנאמר אשה לה׳: וחטאתם • זה השעיר: (כז) נפש אחת בשגגה • עז בת שנתה • בעבודת כוכבים:

שאר עבירות יחיד מביא כשבה או שעירה • ובזו קבע לה שעירה: (ל) ביד רמה • במזיד: מגדף • מחרף כמו והיתה חרפה וגדופה • אשר גדפו נערי מלך אשור׳ ועוד דרשו רבותינו מכאן למברך את השם שהוא

עיקר ש"ח ובאר"ח

דגן חייבים בחלה וכמו דדרשינן אצל בכורים למעט כל הפירות שאינן משבעת המינים׳ לפי שכאן כתיב מלחם הארץ לרבות כל מיני דגן מחמשת המינים׳ לכך דרשו כאן מקצתה ולא כולה (הרא"ם בשינוי לשון): ט מדכתיב בפ׳ ויקרא אצל פר העלם דבר ונעלם דבר ודרשו מזה דנעלם דבר ולא כל הגוף וזה אתא מן השבועות׳ בוי"ו דואם נפש מוסיף על ענין ראשון כי גם פ׳ זו מדברת בעבודת.

ונכרתה הנפש ההוא מקרב עמה: לא כי דבר־יהוה בזה ואת־מצותו הפר הכרת | תכרת הנפש ההוא עונה בה: פ לב ויהיו בני־ישראל במדבר וימצאו איש מקשש עצים ביום השבת: לג ויקריבו אתו המצאים אתו מקשש עצים אל־משה ואל־אהרן ואל כל־העדה: לד ויניחו אתו במשמר כי לא פרש מה־יעשה לו: ס לה ויאמר יהוה אל־משה מות יומת האיש רגום אתו באבנים כל־העדה מחוץ למחנה: לו ויציאו אתו כל־העדה אל־מחוץ למחנה וירגמו אתו באבנים וימת כאשר צוה יהוה את־משה: פ מפטיר לז ויאמר יהוה אל־משה לאמר: לח דבר אל־בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על־כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על־ציצת הכנף פתיל תכלת: לט והיה לכם לציצת וראיתם אתו וזכרתם את־

רש"י ההא רפה ע"פ המסורה

נכרת: (לא) דבר ה'. אזהרת עבודת כוכבים שנאמרה מפי הגבורה ב והשאר מפי משה: עונה בה. בזמן שעונה בה ג שלא עשה תשובה: (לב) ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו. בגנותן של ישראל דבר הכתוב שלא שמרו אלא שבת ראשונה ד ובשניה בא זה וחללה: (לג) המוצאים אותו מקשש. שהתרו בו ולא הניח מלקושש ה אף משמצאוהו והתרו בו: (לד) כי לא פורש מה יעשה לו. לא היו יודעים באיזו מיתה יומת ו אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה: (לה) רגום. השנ"ה בלע"ז וכן הלוך אנ"ה וכן זכור ז ושמור: (לו) ויוציאו אותו. מכאן שבית הסקילה חוץ ורחוק מב"ד: (לח) ועשו להם ציצית. על שם הפתילים התלויים בה כמו ויקחני בציצית ראשי. דבר אחר ציצית על שם וראיתם אותו כמו מציץ מן החרכים: תכלת. צבע ירוק ח של חלזון: (לט) וזכרתם את כל מצות ה'. שמנין גימטריא של ציצית ט שש

עיקר ש"ח ובאר"ח

כוכבים: ב דאל"כ ולא יהיו שמעו מפי הגבורה כדלעיל: ג דאל"ו כתיב בשעתה בה: ד דאל"כ במדבר ל"ל אלא ללמד שמיד שבאו למדבר חללו זה את השבת: ה כי ל"ל לכתוב המוצאים אותו · אלא שהעידו שהיה מקושש אף לאחר שמצאוהו כי התרו בו ולא קבל התראה (הרא"ם): ו ולכך כתיב כאן מה

מַרְגַּז וְיִשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהִיא מִגּוֹ עַמַּהּ: לא אֲרֵי עַל מֵימְרָא דַייָ בְּסַר וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי אַשְׁנֵי אִשְׁתֵּיצָאָה תִּשְׁתֵּיצֵי אֱנָשָׁא הַהִיא חוֹבַהּ בַּהּ: לב וַהֲווֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁכַּחוּ גַּבְרָא כַּד מְגַבֵּב אָעִין בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא: לג וְקָרִיבוּ יָתֵהּ דְּאַשְׁכַּחוּ יָתֵהּ כַּד מְגַבֵּב אָעִין לְוָת מֹשֶׁה וּלְוָת אַהֲרֹן וּלְוָת כָּל כְּנִשְׁתָּא: לד וְאַסְרוּ יָתֵהּ בְּבֵית מַטְּרָא אֲרֵי לָא אִתְפָּרַשׁ לְהוֹן מָה דְּיַעְבְּדוּן לֵהּ: לה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אִתְקְטָלָא יִתְקְטֵל גַּבְרָא מִרְגַּם יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא כָּל כְּנִשְׁתָּא מִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא: לו וְאַפִּיקוּ יָתֵהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמִבָּרָא לְמַשְׁרִיתָא וּרְגַמוּ יָתֵהּ בְּאַבְנַיָּא וּמִית כְּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: לז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר: לח מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן וְיַעְבְּדוּן לְהוֹן כְּרוּסְפְּדִין עַל כַּנְפֵי כְסוּתְהוֹן לְדָרֵיהוֹן וְיִתְּנוּן עַל כְּרוּסְפְּדָא דְּכַנְפָא חוּטָא דִתְכַלְתָּא: לט וִיהוֹן לְכוֹן לִכְרוּסְפְּדִין וְתֶחֱזוֹן יָתֵהּ וְתִדְכְּרוּן יָת כָּל פִּקּוֹדַיָּא

רשב״ם

מגדף׳ זו עבודת כוכבים לפי הפשט: (לד) כי לא פרש׳ . באיזה מיתה: (לח) ציצת׳ . כמו בציצת ראשי׳ . קבוצת פתילים תלויין בשער הראש: (לט) והיה לכם לציצת׳ . הציצית הזה יהי לכם לראיה שתראו אותו כמו מציץ מן החרכים׳ . וכן מצאתי בספרי: פתיל תכלתי פירשו רבותינו

בעל הטורים

שעין יפה אחד ממ׳ : (לא) הכרת הכרתי בגימטריא (שדברה תורה לשון) [שדברה התורה בלשון] בני אדם׳ . סמך מקושש למגדף לומר לך שבזמן אחד היו כדאיתא בחולין פ״ק ומפני ששבת תמור כעבודת כוכבי׳ סמך להם פרשת ציצית ששקולה ג״כ ככל המצות דכתיב וזכרתם את כל מצות ה׳: (לח) ועשו להם ציצת׳ אמר הקב״ה אני רוצה שתהיו מעוטפים כמלאכים לבושי הבדים וכאשר ראיתם אותי מעוטף לכן נוה בתכלת שדומה לרקיע ולכסא כבוד: ציצית בא״ת ב״ש בגימטריא עולה כסאי׳ . ציצית׳ . בגימ׳ צדקות ובגימטריא נשרים׳ . לומר מי שהוא זהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכינה דכתיב אני בצדק אחזה פניך [עיין מנחות ד׳ מ״ג] וזוכה למה שנאמר ואשא אתכם על כנפי נשרים: (לט) וראיתם בגימטריא (ע״ה) ציצית ביום׳ . וזכרתם את׳ . כתיב זכירה בציצית לכן נוה לעשות ד׳ ציצית

עיקר ש״ח ובאר״ח

יעשה לו (ר״ל באיזה מיתה) אבל גבי מגדף אומר לפרוש להם כי לא היו יודעים אם הוא חייב מיתה: ע פי׳ כי לא הם המקור תחת הכינוי: פ וזה נגע ברקיע הנקרא ב״א בלו״י: צ אף דכתיב צילת חסר יו״ד השני אבל זה הדרש הוא

כָּל־מִצְוֺת יְהֹוָה וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא־תָתֻרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ מ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֺתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם׃ מא אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ פ פ

קי"ט פסוקים · פל"ט סימן : ומפטירין וישלח יהושע ביהושע סימן ב' :

רש"י

מאות ושמונה חוטין וחמשה קשרים הרי תרי"ג : ולא תתורו אחרי לבבכם · כמו מתור הארץ · הלב והעינים הם מרגלים לגוף ומסרסרים לו את העבירות העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות : (מא) אני ה' · נאמן לשלם שכר : אלהיכם · נאמן אני ליפרע : אשר הוצאתי אתכם · על מנת כן פדיתי אתכם שתקבלו עליכם גזרותי : אני ה' אלהיכם · עוד למה נאמר שלא יאמרו ישראל מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר אנו לא עושים ולא נוטלים שכר על כרחכם אני מלככם וכן הוא אומר אם לא ביד חזקה וגו' אמלוך עליכם · ד"א למה נאמר יציאת מצרים אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לשאינה של בכור אני הוא עתיד להבחין ולהפרע מן התולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת היא ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבוד' כוכבי' לומר שהמחלל את השבת כאלו עובד עבודת כוכבים שאף היא שקולה ככל המצות וכן הוא אומר בעזרא ועל הר סיני ירדת ותתן לעמך תורה ומצות ואת שבת קדשך הודעת להם · ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצות שנאמר ועשיתם את כל מצותי : על כנפי בגדיהם · כנגד ואשא אתכם על כנפי נשרים · על ארבע כנפות · ולא בשלש ולא בחמש כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמר במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי : פתיל תכלת · על שם שכול בכורות תרגום של שכול תכלא · ומכתם היתה בלילה וכן צבע התכלת דומה לרקיע המשחיר לעת ערב ושמונה חוטים שבה כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים : השלמת פרשת שלח לך

תרי"ג בפרשת שלח יש בה שלש מצות · שני עשין ולאו אחד :

	עשין		לאוין
(שפה)	קנג	להפריש חלה מכל עיסה וליתנה לכהן שנאמר ראשית עריסותכם חלה וגו' תתנו לה' תרומה :	
(שפו)	קנד	להטיל ציצית בבגד שיש לו ארבע כנפים או יותר שנאמר ועשו להם ציצית וגו' :	
(שפז)		שלא לתור אחר מחשבות הרעות שהלב מחשב הפך מה שהתורה מחייבת · ולא אחרי ראות העין שרואה וחומד תאוות גשמיות שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם :	רלג

דַיְיָ וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְלָא תְטְעוּן בָּתַר הִרְהוּר לִבְּכוֹן וּבָתַר חֵיזוּ עֵינֵיכוֹן דִּי אַתּוּן טָעַן בַּתְרֵיהוֹן: מ בְּדִיל דְּתִדְכְּרוּן וְתַעְבְּדוּן יָת פִּקּוֹדָי וּתְהוֹן קַדִּישִׁין קֳדָם אֱלָהֲכוֹן: מא אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רשב"ם

לפי שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא הכבוד:

בעל הטורים

בארבע כנפות בגדיו שבכל מקום שיפנה יזכור ובכל אחד חמשה קשרים כדי שיזכור לחמשה חומשי תורה · ויש בכל אחד שמונה חוטין שימנע מלעשות עבירה בשמנה איברים המרגילין את האדם לעבירה ואלו הן · אזנים · עינים · פה · חוטם · ידים · רגלים · הערוה והלב · ואם שמר עצמו מעבירה זוכה לעלות למעלה מז' רקיעים [ע' תוי"ט פ"י דפסחים ובמנורת המאור סי' ק"מ] דכתיב והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים ואם עבר בהם עבירה נידון בשמונה דינין · בחיבוט הקבר ובשבעה מדורות של גיהנם · ציצית עולה ת"ר וח' חוטין וחמשה קשרים תרי"ג לומר לך ששקולה מצות ציצית ככל התורה כולה · בכל עת יהיו בגדיך לבנים · בגימטריא זה ציצית לבגדיכם (צ"ה) · כל מצות ה' · עולה תרי"ב · ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום:

עיקר ש"ח ובאר"ת

אליבא דמ"ד יש אם למקרא · וכאילו כתיב מלא בשני יודי"ן (הרא"ם): ק כי אלהים הוא דיין כמ"ש ונקרב אל האלהים: ר צבע שהוא דומה לצבע תכלת: ש אף בהפ' בשלח פרש"י שבז' של פסח אמרו שירה · אך מן ערב הפסח שבו שחטו את הפסח נחשב ג"כ כמו שיצאו באותו היום ומאותו היום היה שמונה ימים עד יום שאמרו שירה:

הפטרת שלח ביהושע סימן ב

וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מִן־הַשִּׁטִּים שְׁנַיִם אֲנָשִׁים מְרַגְּלִים חֶרֶשׁ לֵאמֹר לְכוּ רְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וְאֶת־יְרִיחוֹ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ בֵּית־אִשָּׁה זוֹנָה וּשְׁמָהּ רָחָב וַיִּשְׁכְּבוּ־שָׁמָּה: וַיֵּאָמַר לְמֶלֶךְ יְרִיחוֹ לֵאמֹר הִנֵּה אֲנָשִׁים בָּאוּ הֵנָּה הַלַּיְלָה מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַחְפֹּר אֶת־הָאָרֶץ: וַיִּשְׁלַח מֶלֶךְ יְרִיחוֹ אֶל־רָחָב לֵאמֹר הוֹצִיאִי הָאֲנָשִׁים הַבָּאִים אֵלַיִךְ אֲשֶׁר־בָּאוּ לְבֵיתֵךְ כִּי לַחְפֹּר אֶת־כָּל־הָאָרֶץ בָּאוּ: וַתִּקַּח הָאִשָּׁה אֶת־שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַתִּצְפְּנוֹ וַתֹּאמֶר

כֵּן בָּאוּ אֵלַי הָאֲנָשִׁים וְלֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן הֵמָּה׃ וַיְהִי הַשַּׁעַר לִסְגּוֹר בַּחֹשֶׁךְ וְהָאֲנָשִׁים יָצָאוּ לֹא יָדַעְתִּי אָנָה הָלְכוּ הָאֲנָשִׁים רִדְפוּ מַהֵר אַחֲרֵיהֶם כִּי תַשִּׂיגוּם׃ וְהִיא הֶעֱלָתַם הַגָּגָה וַתִּטְמְנֵם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֻכוֹת לָהּ עַל־הַגָּג׃ וְהָאֲנָשִׁים רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם דֶּרֶךְ הַיַּרְדֵּן עַל הַמַּעְבְּרוֹת וְהַשַּׁעַר סָגָרוּ אַחֲרֵי כַּאֲשֶׁר יָצְאוּ הָרֹדְפִים אַחֲרֵיהֶם׃ וְהֵמָּה טֶרֶם יִשְׁכָּבוּן וְהִיא עָלְתָה עֲלֵיהֶם עַל־הַגָּג׃ וַתֹּאמֶר אֶל־הָאֲנָשִׁים יָדַעְתִּי כִּי־נָתַן יְהוָה לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ וְכִי־נָפְלָה אֵימַתְכֶם עָלֵינוּ וְכִי נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם׃ כִּי שָׁמַעְנוּ אֵת אֲשֶׁר־הוֹבִישׁ יְהוָה אֶת־מֵי יַם־סוּף מִפְּנֵיכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרָיִם וַאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לִשְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן לְסִיחֹן וּלְעוֹג אֲשֶׁר הֶחֱרַמְתֶּם אוֹתָם׃ וַנִּשְׁמַע וַיִּמַּס לְבָבֵנוּ וְלֹא־קָמָה עוֹד רוּחַ בְּאִישׁ מִפְּנֵיכֶם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת׃ וְעַתָּה הִשָּׁבְעוּ־נָא לִי בַּיהוָה כִּי־עָשִׂיתִי עִמָּכֶם חָסֶד וַעֲשִׂיתֶם גַּם־אַתֶּם עִם־בֵּית אָבִי חֶסֶד וּנְתַתֶּם לִי אוֹת אֱמֶת׃ וְהַחֲיִתֶם אֶת־אָבִי וְאֶת־אִמִּי וְאֶת־אַחַי וְאֶת אַחְוֹתַי אחיותי ק׳ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְהִצַּלְתֶּם אֶת־נַפְשֹׁתֵינוּ מִמָּוֶת׃ וַיֹּאמְרוּ לָהּ הָאֲנָשִׁים נַפְשֵׁנוּ תַחְתֵּיכֶם לָמוּת אִם לֹא תַגִּידוּ אֶת־

במדבר טז קרח

טז א וַיִּקַּח קֹרַח בֶּן־יִצְהָר בֶּן־קְהָת בֶּן־לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בֶּן־פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃

רש״י

(א) ויקח קרח • פרשה זו יפה נדרשת במדרש רבי תנחומא: ויקח. לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה. לעורר על הכהונה וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלג נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת וכן

דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיָה בְּתֵת יְהוָה לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ וְעָשִׂינוּ עִמָּךְ חֶסֶד וֶאֱמֶת׃ וַתּוֹרִדֵם בַּחֶבֶל בְּעַד הַחַלּוֹן כִּי בֵיתָהּ בְּקִיר הַחוֹמָה וּבַחוֹמָה הִיא יוֹשָׁבֶת׃ וַתֹּאמֶר לָהֶם הָהָרָה לֵּכוּ פֶּן־יִפְגְּעוּ בָכֶם הָרֹדְפִים וְנַחְבֵּתֶם שָׁמָּה שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד שׁוֹב הָרֹדְפִים וְאַחַר תֵּלְכוּ לְדַרְכְּכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ הָאֲנָשִׁים נְקִיִּם אֲנַחְנוּ מִשְּׁבֻעָתֵךְ הַזֶּה אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ הִנֵּה אֲנַחְנוּ בָאִים בָּאָרֶץ אֶת־תִּקְוַת חוּט הַשָּׁנִי הַזֶּה תִּקְשְׁרִי בַּחַלּוֹן אֲשֶׁר הוֹרַדְתֵּנוּ בוֹ וְאֶת־אָבִיךְ וְאֶת־אִמֵּךְ וְאֶת־אַחַיִךְ וְאֵת כָּל־בֵּית אָבִיךְ תַּאַסְפִי אֵלַיִךְ הַבָּיְתָה׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יֵצֵא מִדַּלְתֵי בֵיתֵךְ הַחוּצָה דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ וַאֲנַחְנוּ נְקִיִּם וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה אִתָּךְ בַּבַּיִת דָּמוֹ בְרֹאשֵׁנוּ אִם־יָד תִּהְיֶה־בּוֹ׃ וְאִם־תַּגִּידִי אֶת־דְּבָרֵנוּ זֶה וְהָיִינוּ נְקִיִּם מִשְּׁבֻעָתֵךְ אֲשֶׁר הִשְׁבַּעְתָּנוּ׃ וַתֹּאמֶר כְּדִבְרֵיכֶם כֶּן־הוּא וַתְּשַׁלְּחֵם וַיֵּלֵכוּ וַתִּקְשֹׁר אֶת־תִּקְוַת הַשָּׁנִי בַּחַלּוֹן׃ וַיֵּלְכוּ וַיָּבֹאוּ הָהָרָה וַיֵּשְׁבוּ שָׁם שְׁלֹשֶׁת יָמִים עַד־שָׁבוּ הָרֹדְפִים וַיְבַקְשׁוּ הָרֹדְפִים בְּכָל־הַדֶּרֶךְ וְלֹא מָצָאוּ׃ וַיָּשֻׁבוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים וַיֵּרְדוּ מֵהָהָר וַיַּעַבְרוּ וַיָּבֹאוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיְסַפְּרוּ־לוֹ אֵת כָּל־הַמֹּצְאוֹת אוֹתָם׃ וַיֹּאמְרוּ אֶל־יְהוֹשֻׁעַ כִּי־נָתַן יְהוָה בְּיָדֵנוּ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ וְגַם־נָמֹגוּ כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפָּנֵינוּ׃

אונקלוס

א וְאִתְפְּלֵג קֹרַח בַּר יִצְהָר בַּר קְהָת בַּר לֵוִי וְדָתָן וַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וְאוֹן בַּר פֶּלֶת בְּנֵי רְאוּבֵן׃ ב וְקָמוּ

רשב"ם

ויקח קרח · כמו ויקח את שרה אשתו ואת לוט · אף כאן ויקח

בעל הטורים

ויקח קרח · סמך מחלוקת קרח לפ' ציצית שעל ענין ציצית חלק

עיקר ש"ח ובאר"ח

א כי ספינו לקח הוא פועל יוצא ופה לא כתב את מי לקח לכן פירש"י לקח

ב וַיָּקֻמוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וַאֲנָשִׁים מִבְּנֵי־יִשְׂרָאֵל חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם נְשִׂיאֵי עֵדָה קְרִאֵי מוֹעֵד אַנְשֵׁי־שֵׁם׃ ג וַיִּקָּהֲלוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיֹּאמְרוּ אֲלֵהֶם רַב־לָכֶם כִּי כָל־הָעֵדָה כֻּלָּם קְדֹשִׁים וּבְתוֹכָם יְהוָה וּמַדּוּעַ תִּתְנַשְּׂאוּ עַל־קְהַל יְהוָה׃ ד וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו׃ ה וַיְדַבֵּר אֶל־קֹרַח וְאֶל־כָּל־עֲדָתוֹ לֵאמֹר בֹּקֶר וְיֹדַע יְהוָה אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ וְאֶת־הַקָּדוֹשׁ

רש"י

יקחך לבך · לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם · דבר אחר ויקח קרח משך ב ראשי סנהדראות שבהם בדברים כמו שנאמר קח את אהרן · קחו עמכם דברים : בן יצהר בן קהת בן לוי · ולא הזכיר בן יעקב שבקש רחמים על עצמו ג שלא יזכר שמו על מחלוקתם שנאמר ובקהלם אל תחד כבודי והיכן נזכר שמו על קרח בהתיחסם על הדוכן בדברי הימים שנאמר בן אביאסף בן קרח בן יצהר בן קהת בן לוי בן ישראל: ודתן ואבירם · בשביל שהיה שבט ראובן שרוי בחנייתם תימנה ד שכן לקהת ובניו החונים תימנה נשתתפו עם קרח במחלוקתו אוי לרשע אוי לשכנו · ומה ראה קרח לחלוק עם משה ה נתקנא על נשיאותו של אליצפן בן עוזיאל שמינהו משה נשיא על בני קהת על פי הדבור · אמר קרח · אחי אבא ארבעה היו שנאמר ובני קהת וגו' עמרם הבכור נטלו שני בניו גדולה אחד מלך ואחד כהן גדול מי ראוי ליטול את השניה לא אני שאני בן יצהר שהוא שני לעמרם והוא מנה נשיא את בן אחיו הקטן מכולם הריני חולק עליו ומבטל את דבריו · מה עשה עמד וכנס ר"נ ראשי סנהדראות רובן משבט ראובן שכיניו והם אליצור בן שדיאור וחביריו וכיוצא בו שנאמר נשיאי עדה קריאי מועד ולהלן הוא אומר אלה קרואי העדה · והלבישן טליתות שכולן תכלת ו באו ועמדו לפני משה אמרו לו טלית שכולה של תכלת חייבת בציצית או פטורה אמר להם חייבת התחילו לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זו שכולה תכלת לא תפטור את עצמה : בני ראובן · דתן ואבירם ז ואון בן פלת : (ג) רב לכם · הרבה יותר מדאי ח לקחתם לעצמכם גדולה : כלם קדושים · כלם שמעו דברים בסיני ט מפי הגבורה : ומדוע תתנשאו · אם לקחת אתה מלכות לא היה לך לברר לאחיך כהונה י לא אתם לבדכם שמעתם בסיני אנכי ה' אלהיך · כל העדה שמעו : (ד) ויפל על פניו · מפני המחלוקת כ שכבר זה בידם סרחון רביעי חטאו בעגל ויחל משה · במתאוננים ויתפלל משה · במרגלים ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים · במחלוקתו של קרח נתרשלו ידיו משל לבן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם ושתים ושלש כשסרח רביעית נתרשלו ידי האוהב ההוא אמר

לְאַפֵּי משה וגבריא מבני ישראל מאתן וחמשין רברבי כנשתא מערעי זמן אנשין דשמא : ג ואתכנשו על משה ועל אהרן ואמרו להון סגי לכון ארי כל כנשתא כלהון קדישין וביניהון שריא שכנתא דיי ומא דין אתון מתרברבין על קהלא דיי : ד ושמע משה ונפל על אפוהי : ה ומליל עם קרח ועם כל כנשתה למימר בצפרא ויהודע יי ית דכשר

רשב"ם

קרח : ודתן ואבירם · אנשים הרבה עד שקמו עמהם לפני משה חמשים ומאתים : (ב) קראי מועד · קוראים ושולחים בשבילם ליום המועד הקבוע למשפט בין איש לאיש : (ד) ויפול על פניו · לתפלה ושם נאמר לו מה

בעל הטורים

על משה · (ג) ויקומו · בגימטריא לחלק : חמשים ומאתים · נ"ר רשעים ידעך (איוב כ"א) · קראי חסר יו"ד שעברו על עשרת הדברות · אנשי שם · בחכמה ובעושר ונתחייבו כדור המבול אשר מעולם אנשי השם ·

רש"י

עד מתי אתרית על המלך שמא לא יקבל עוד ממני : (ה) בקר וידע וגו' · עתה עת שכרות הוא לנו ולא נכון להראות לפניו והוא היה מתכוין לדחות שמא יחזרו בהם : בקר וידע ה' את אשר לו · לעבודת ל לויה : ואת הקדוש · לכהונה : והקריב · אותם אליו · תנחומא · והתרגום מוכיח כן ויקרב לקדמוהי מ יקרב לשימושיה : ומדרשו בקר א"ל משה גבולות חלק

עיקר ש"ח ובאר"ח

את עצמו וכאילו כתיב ויוקח : ב הם הנזכרים בפסוק הסמוך נשיאי עדה וגו' : ג הסולך למעט שלא יזכר שמו כאן : ד דאל"כ למה נכנסו הם במחלוקת מאחר שלא היו לויים : ה ולפיכך לא חלק על הכהונה בשנה ראשונה מיד אחר הקמת המשכן · ואגב שנתקנא על הנשיאות חלק גם על הכהונה בכלל : ו ולכך סמך מחלוקתו של קרח לפ' ציצית · אף שהיה לו לכתוב בס' במדבר אחר פ' הדגלים : ז שלא תאמר שבני ראובן קאי רק על און בן פלת כמו שמצינו ובני פלוא אליאב וכיוצא : לכ"פ דקאי גם על דתן ואבירם : ח ורב לכם בכאן לא יתפרש די לכם וכמו רב לך בדברים (ג' כ"ו) אבל פי' ברכה גדולה לקחתם לעצמכם ולא הנחתם כלום לאחרים : ט ר"ל שני הדברים שעשו מה' אהכי ולא יהיה · ולכך סמוך להם ובתוכם ה' : י פי' ולכן מגיע לך שיתרון להיות מלך כיון ששמעת אתה שאר הדברות מפי הגבורה · למה לקחת לאחיך הכהונה וזהו ומדוע תתנשאו כל"ר פי' משה וגם אהרן : כ דאף שלעיל בפ' המרגלים כתיב ג"כ ויפלו משה ואהרן וגו' · שם נפלו להתפלל אבל כאן דכתיב וידבר אל קרח וגו' משמע שדבר עמהם בשעת נפילתו א"כ למה נפל אלא מפני המחלוקת : ל כמ"ש והיו לי הלוים : מ כמ"ש בדה"י ויבדל אהרן להקדישו : [דקשה לרש"י למה כתיב ב' פעמים השאל הרב בקרב]

וְהִקְרִיב אֵלָיו וְאֵת אֲשֶׁר יִבְחַר־בּוֹ יַקְרִיב אֵלָיו׃ ו זֹאת עֲשׂוּ קְחוּ־לָכֶם מַחְתּוֹת קֹרַח וְכָל־עֲדָתוֹ׃ ז וּתְנוּ בָהֵן ׀ אֵשׁ וְשִׂימוּ עֲלֵיהֶן ׀ קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה מָחָר וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה הוּא הַקָּדוֹשׁ רַב־לָכֶם בְּנֵי לֵוִי׃ ח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח שִׁמְעוּ־נָא בְּנֵי לֵוִי׃ ט הַמְעַט מִכֶּם כִּי־הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶתְכֶם מֵעֲדַת יִשְׂרָאֵל לְהַקְרִיב אֶתְכֶם אֵלָיו לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת מִשְׁכַּן יְהוָה וְלַעֲמֹד לִפְנֵי הָעֵדָה לְשָׁרְתָם׃ י וַיַּקְרֵב אֹתְךָ וְאֶת־כָּל־אַחֶיךָ בְנֵי־לֵוִי אִתָּךְ וּבִקַּשְׁתֶּם גַּם־כְּהֻנָּה׃ יא לָכֵן אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הַנֹּעָדִים עַל־יְהוָה וְאַהֲרֹן מַה־הוּא כִּי תַלּוֹנוּ תלינו ק׳ עָלָיו׃ יב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לִקְרֹא לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב וַיֹּאמְרוּ

רש"י

הקב"ה בעולמו יכולים אתם להפוך בוקר לערב כן תוכלו לבטל את זו שנאמר ויהי ערב ויהי בקר ויבדל. כך ויבדל אהרן להקדישו וגו': (ו) זאת עשו קחו לכם מחתות. מה ראה לומר להם כך אמר להם בדרכי עובדי כוכבי' יש נימוסים הרבה וכומרים הרבה וכולם (ס"א ואין כולם) מתקבצים בבית א' אנו אין לנו אלא ה' אחד ארון אחד ותורה אחת ומזבח אחד וכהן גדול אחד ואתם מאתים וחמשים איש מבקשים כהונה גדולה אף אני רוצה בכך הא לכם תשמיש חביב מכל. היא הקטורת החביבה מכל הקרבנות וסם המות נתון בתוכו שבו נשרפו נדב ואביהוא לפיכך התרה בהם: והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש. כבר הוא בקדושתו וכי אין אנו יודעים שמי שיבחר הוא הקדוש אלא אמר להם משה הריני אומר לכם שלא תתחייבו מי שיבחר בו יצא חי וכולכם אובדים: (ו) מחתות. כלים שחותין בהם גחלים ויש להם בית יד: (ז) רב לכם בני לוי. דבר גדול אמרתי לכם. ולא שטים היו שכך התרה בהם וקבלו עליהם לקרב אלא הם חטאו על נפשותם שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשותם. וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זו עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקודש שנאמר כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט. אשר יבחר ה' הוא הקדוש טעה ותלה

בעצמו

לה וית דמקדיש ויקרב לקדמוהי וית די יתרעי בה יקרב
לשמושיה: ו דא עבידו סבו לכון מחתין קרח וכל כנשתה:
ז והבו בהון אשתא ושוו עליהון קטרת בוסמין קדם יי
מחר ויהי גברא דיתרעי יי הוא קדיש סגי לכון בני לוי:
ח ואמר משה לקרח שמעו כען בני לוי: ט הזער לכון ארי
אפרש אלהא דישראל יתכון מכנשתא דישראל לקרבא
יתכון קדמוהי למפלח ית פלחן משכנא דיי ולמקם קדם
כנשתא לשמשותהון: י וקריב יתך וית כל אחיך בני לוי
עמך וכען אתון בען אף כהנתא רבתא: יא בכן את וכל
כנשתך דאזדמנתון על יי ואהרן מה הוא ארי אתרעמתון
עלוהי: יב ושלח משה למקרי לדתן ולאבירם בני אליאב

רשב״ם

שאמר לקרח: (יא) לכן אתה וכל עדתך · הם אותם הנועדים על ה׳: (יב) ויאמרו לא נעלה אליך למשפט·

בעל הטורים

(יא) תלינו עליו · תלונו כתיב וי׳ להם שהרהרו על רבם (ר״ל יו״ד של הקרי וי״ו של הכתיב הם אותיות וי)·

רש״י

נעלמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה · תנחומא: רב לכם · דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב״ה: (ח) ויאמר משה אל קרח שמעו נא בני לוי · התחיל לדבר עמו דברים רכים כיון שראהו קשה עורף אמר עד שלא ישתתפו שאר השבטים ויאבדו עמו אדבר גם אל כולם התחיל לזרז בהם שמעו נא בני לוי: (ט) ולעמוד לפני העדה · לשיר על הדוכן: (י) ויקרב אתך · לאותו שירות שהרחיק ממנו שאר עדת ישראל: (יא) לכן · בשביל כך אתה וכל עדתך הנועדים אתך על ה׳ כי בשליחותו עשיתי לתת כהונה לאהרן ולא לנו הוא המחלוקת הזה: (יב) וישלח משה וגו׳ · מכאן שאין מחזיקין במחלוקת שהיה משה מחזר

עיקר ש״ח ובאר״ח

והקריב אליו יקריב אליו · לכן מביא שהתנחומא דמוסיף אחר והקריב כמלא אותם ולפ״ז והקריב אותם אליו קאי על עבודת לויה ואת אשר יבחר בו נאמר על אהרן הכהן וכן מוכיח מהתרגום דתרגם והקריב אליו ויקרב לקדמוהי וזה לעמוד לפני אהרן ולשמש את הכהנים אשר זאת היא עבודת הלוים ויקריב תרגם יקריב לשמושיה וזה הכהנים. לעבודתם כא״ר] : נ השיב להם מעין שאלתם הם אמרו לו רב לכם הרבה גדולה לקחתם לעצמכם והוא השיב להם רב לכם · דבר גדול נטלתם בעצמכם לחלוק על הקב״ה : ס יפה ביאר הרא״ב״ע הם שמעוהו וכאשר הקריב אותך ואת כל אחיך · אז רם לבבכם לבקש גם

לֹא נַעֲלֶה׃ יג הַמְעַט כִּי הֶעֱלִיתָנוּ מֵאֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ לַהֲמִיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר כִּי־תִשְׂתָּרֵר עָלֵינוּ גַּם־הִשְׂתָּרֵר׃ שני יד אַף לֹא אֶל־אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הֲבִיאֹתָנוּ וַתִּתֶּן־לָנוּ נַחֲלַת שָׂדֶה וָכָרֶם הַעֵינֵי הָאֲנָשִׁים הָהֵם תְּנַקֵּר לֹא נַעֲלֶה׃ טו וַיִּחַר לְמֹשֶׁה מְאֹד וַיֹּאמֶר אֶל־יְהוָה אַל־תֵּפֶן אֶל־מִנְחָתָם לֹא חֲמוֹר אֶחָד מֵהֶם נָשָׂאתִי וְלֹא הֲרֵעֹתִי אֶת־אַחַד מֵהֶם׃ טז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־קֹרַח אַתָּה וְכָל־עֲדָתְךָ הֱיוּ לִפְנֵי יְהוָה אַתָּה וָהֵם וְאַהֲרֹן מָחָר׃ יז וּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וּנְתַתֶּם עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וְהִקְרַבְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אִישׁ מַחְתָּתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם מַחְתֹּת וְאַתָּה וְאַהֲרֹן אִישׁ מַחְתָּתוֹ׃ יח וַיִּקְחוּ אִישׁ מַחְתָּתוֹ וַיִּתְּנוּ עֲלֵיהֶם אֵשׁ וַיָּשִׂימוּ עֲלֵיהֶם קְטֹרֶת וַיַּעַמְדוּ פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ יט וַיַּקְהֵל עֲלֵיהֶם קֹרַח אֶת־כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד

רש"י

אחריהם לפייסם בדברי שלום: לא נעלה. פיהם הכשילם שאין להם אלא ירידה: (יד) ותתן לנו. הדבר מוסב על לא שלמעלה כלומר לא הביאותנו ולא נתת לנו נחלת שדה וכרם אמרת לנו אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וגו' (שמות ג) משם הוצאתנו ולא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו. אלא גזרת עלינו להמיתנו במדבר שאמרת לנו במדבר הזה יפלו פגריכם: העיני האנשים ההם תנקר וגו'. אפילו אתה שולח לנקר את עינינו אם לא נעלה אליך לא נעלה: האנשים ההם. כאדם שתולה קללתו בחבירו: (טו) ויחר למשה מאד. נצטער עד למאוד: אל תפן אל מנחתם. לפי פשוטו הקטורת שהם מקריבין לפניך מחר אל תפן אליהם והמדרש אומר יודע אני שיש להם חלק בתמידי צבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו: לא חמור אחד מהם נשאתי. לא חמורו של אחד מהם נטלתי. שאפי' כשהלכתי ממדין למצרים והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור והיה לי ליטול אותו החמור משלהם לא נטלתי אלא משלי. ות"א שחרית לשון ארמי כך נקראת אנגריא של מלך שחוור: (טז) והם. ר' עדתך: (יז) והקרבתם וגו' איש מחתתו. החמשים ומאתים איש שבכם: (יט) ויקהל עליהם קרח.

ואמרו לא נסק: יג הזעיר ארי אסקתנא מארעא עבדא
חלב ודבש לקטלותנא במדברא ארי אתרברבת עלנא
אף אתרברבא: יד ברם לא לארעא עבדא חלב ודבש
אעלתנא ויהבתא לנא אחסנת חקלין וכרמין העיני גבריא
האנון תשלח לעורא לא נסק: טו ותקיף למשה לחדא ואמר
קדם יי לא תקבל ברעוא קרבנהון לא חמרא דחד מנהון
שחרית ולא אבאשית ית חד מנהון: טז ואמר משה לקרח
את וכל כנשתך הוו זמינין לקדם יי את ואנון ואהרן מחר:
יז וסבו גבר מחתיתה ותשוון עליהון קטרת בוסמין ותקרבון
קדם יי גבר מחתיתה מאתן וחמשין מחתין ואת ואהרן
גבר מחתיתה: יח ונסיבו גבר מחתיתה ויהבו עליהון אשתא
ושויאו עליהון קטרת בוסמין וקמו בתרע משכן זמנא ומשה
ואהרן: יט ואכנש עליהון קרח ית כל כנשתא לתרע משכן

רשב"ם

לשון עליה רגיל לומר אצל הולכה אל השופטים ועלתה יבמתו השערה' ויעלו אליה בני ישראל למשפט · ובעז עלה השער: (יג) גם השתרר · גמין שבתורה תפוכין כי גם תשתרר עלינו גם השתרר · וכן וברכתם גם אותי' גם תברכו אותי' וכן ויאהב גם את רחל' וגם אהב את רחל' גם אותך הרגתי' גם הרגתי אותך: (יד) העיני האנשים ההם תנקר' כסבור אתה שאלו האנשים אשר מתרעמים עליך אין להם עינים לראות המכשול הזה' שמארץ מצרים ארץ טובה העליתנו למות במדבר כי לא השלמת תנאי שלך להבאנו אל ארץ זבת חלב ודבש אבל באלו מ' שנה ימותו במדבר: לא נעלה' לפיכך לא נעלה אליך' כלל ופרט וחזר וכלל לא נעלה אמר תחלה ואח"כ פי' למה וחזר וכלל לפיכך לא נעלה: (טו) אל תפן' אל תפנה: לא חמור אחד מהם נשאתי ·

בעל הטורים

(יד) העיני ב' במסרה · הכא ואידך העיני בשר לך (איוב י') מלמד שדתן ואבירם העיתו דברים כלפי מעלה אלא שכינה הכתוב עליהם · ולפי הפשט העיני האנשים ההם תנקר שאתה רוצה לפתות אותנו עורים ועינים לנו שהכר אמרת להביא אותנו אל ארץ זבת חלב ודבש ועתה אתה אומר להמיתנו במדבר: (יט) ויקהל עליהם קרח ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

סהסונס: ע כי אס לא הבטיחס לא היס מוב עליו להביאס: פ כי הקטורת לא תקרא מנחה. לכ"ס שהכוונס על מנחת נסכים שקרבה עם התמיד: צ ונחסב מלא מנ; ק סיא לשון סתרגוס על נשאתי: ר שלא תאמר דהס מוסב

וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֶל־כָּל־הָעֵדָה׃ ס שלישי כ וַיְדַבֵּר יְהוָה
אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר׃ כא הִבָּדְלוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה
הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע׃ כב וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
אֵל אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר הָאִישׁ אֶחָד יֶחֱטָא וְעַל כָּל־
הָעֵדָה תִּקְצֹף׃ ס כג וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
כד דַּבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר הֵעָלוּ מִסָּבִיב לְמִשְׁכַּן־קֹרַח
דָּתָן וַאֲבִירָם׃ כה וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיֵּלֶךְ אֶל־דָּתָן וַאֲבִירָם וַיֵּלְכוּ
אַחֲרָיו זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כו וַיְדַבֵּר אֶל־הָעֵדָה לֵאמֹר סוּרוּ נָא
מֵעַל אָהֳלֵי הָאֲנָשִׁים הָרְשָׁעִים הָאֵלֶּה וְאַל־תִּגְּעוּ בְּכָל־
אֲשֶׁר לָהֶם פֶּן־תִּסָּפוּ בְּכָל־חַטֹּאתָם׃ כז וַיֵּעָלוּ מֵעַל מִשְׁכַּן־
קֹרַח דָּתָן וַאֲבִירָם מִסָּבִיב וְדָתָן וַאֲבִירָם יָצְאוּ נִצָּבִים
פֶּתַח אָהֳלֵיהֶם וּנְשֵׁיהֶם וּבְנֵיהֶם וְטַפָּם׃ כח וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה
בְּזֹאת תֵּדְעוּן כִּי־יְהוָה שְׁלָחַנִי לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַמַּעֲשִׂים

רש"י

בדברי ליצנות כל הלילה ההוא הלך אצל השבטים ש וסבור אתם כסבורין אתם שעלי לבדי אני מקפיד איני מקפיד אלא בשביל כולכם אלו באין ונוטלין כל הגדולות לו המלכות ולאחיו הכהונה עד שנתפתו כולם: וירא כבוד ה' · בא ת בעמוד ענן: (כב) אל אלהי הרוחות · יודע מחשבות א אין מדתך כמדת בשר ודם מלך בו"ד שסרחה עליו מקצת מדינה אינו יודע מי החוטא לפיכך כשהוא כועס נפרע מכולם אבל אתה לפניך גלויות כל המחשבות ויודע אתה מי החוטא: האיש אחד · הוא החוטא ב ואתה על כל העדה

תקצוף · אמר הקב"ה יפה אמרתם אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא: (כד) העלו וגו' · כתרגומו אסתלקו ג מסביבות משכן קרח: (כה) ויקם משה · כסבור שישאו לו פנים ולא עשו: (כז) יצאו נצבים · בקומה זקופה ד לחרף ולגדף כמו ויתיצב ארבעים יום ה דגלית: ונשיהם ובניהם וטפם · בוא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי ב"ד של מטה אין עונשין אלא עד שיביא שתי שערות וב"ד של מעלה עד כ' שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים: (כח) לעשות את כל המעשים האלה · שעשיתי על פי הדבור לתת לאהרן

עיקר ש"ח ובאר"ת

על אנשים אחרים שהיו בתוכו מעמד: ש דאל"כ למה בא שם כל העדה:
ת דהא תמיד היה שוכן כבוד ה' במשכן: א ולא מסורה אלא לפי המחשבות:

זמנא ואתגלי יקרא דיי לכל כנשתא : כ ומליל יי עם משה ועם אהרן למימר : כא אתפרשו מגו כנשתא הדא ואשיצי יתהון כשעה : כב ונפלו על אפיהון ואמרו אל אלה רוחיא לכל בשרא גברא חד יחוב ועל כל כנשתא יהי רגזא : כג ומליל יי עם משה למימר : כד מלל עם כנשתא למימר אסתלקו מסחור סחור למשכנא דקרח דתן ואבירם : כה וקם משה ואזל לות דתן ואבירם ואזלו בתרוהי סבי ישראל : כו ומליל עם כנשתא למימר זורו כען מעלוי משכני גבריא חיביא האלין ולא תקרבון בכל די להון דלמא תלקון בכל חוביהון : כז ואסתלקו מעלוי משכנא דקרח דתן ואבירם מסחור סחור ודתן ואבירם נפקו קימין בתרע משכניהון ונשיהון ובניהון וטפלהון : כח ואמר משה בדא תדעון ארי יי שלחני למעבד ית כל עובדיא האלין ארי לא מרעותי :

רשב"ם

אפילו חמור אחד לא נשאתי מהם כשאר משתררים על העם· וא"כ למה מפשיעים אותי בשררה ואם היה נקוד לא חמור אחד מהם פתרונו היית חמור של אחד מהם כמו אחד העם וכמו את אחד מהם : (כב) אלהי הרוחות · אתה מכיר רוחות ולבות שאר העם שלא פשעו : (כה) וילך אל דתן ואבירם · אולי יחזרו בתשובה :

בעל הטורים

כמו שנעשה לאהרן כשנמשח ואת כל העדה הקהל: (כא) כרגע· ג' במסרה· בהאי פרשה · ואידך איך היו לשמה כרגע· רמז למאן דאמר עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא והיינו דכתיב היו לשמה כרגע ספו תמו · ספו

עיקר ש"ת ובאר"ת

ב [דקשה ליה למה כתיב האיש בקמץ תחת הה"א כמשפט הא הידיעה · ולא מנוקד בפתח כמשפט הא השאלה כי פה נאמר בלשון שאלה האיש אחד וגו' לכן פירש"י כי האיש אחד נאמר בידיעה · פי' זה ידוע לי כי איש אחד הוא החוטא · אבל שאלתי היא למה ועל כל העדה תקצוף ולפי זה חסר בקרא הא השאלה · וצ"ל והאל על כל העדה יקצוף ועי' רש"י בראשית על פסוק גדול עוני מנשוא· בא"ר] : ג [פי' העלו מבנין נפעל והצירה תחת הה"א הוא בא תמורת דגש על האות נו"ן סימן הבנין הנסתר והנפעל והתפעל שוים הם בהוראתם· בא"ר] : ד דאל"כ מאי יאתו דיאתו משמעו הלכו ונצבים משמעו עמדו לכ"ם בקומה זקופה ט' : ה וגם כתיב אני חרפתי וגו' :

הָאֵלֶּה כִּי־לֹא מִלִּבִּי׃ כט אִם־כְּמוֹת כָּל־הָאָדָם יְמֻתוּן אֵלֶּה וּפְקֻדַּת כָּל־הָאָדָם יִפָּקֵד עֲלֵיהֶם לֹא יְהוָה שְׁלָחָנִי׃ ל וְאִם־בְּרִיאָה יִבְרָא יְהוָה וּפָצְתָה הָאֲדָמָה אֶת־פִּיהָ וּבָלְעָה אֹתָם וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר לָהֶם וְיָרְדוּ חַיִּים שְׁאֹלָה וִידַעְתֶּם כִּי נִאֲצוּ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה אֶת־יְהוָה׃ לא וַיְהִי כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַתִּבָּקַע הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תַּחְתֵּיהֶם׃ לב וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֵת כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח וְאֵת כָּל־הָרְכוּשׁ׃ לג וַיֵּרְדוּ הֵם וְכָל־אֲשֶׁר לָהֶם חַיִּים שְׁאֹלָה וַתְּכַס עֲלֵיהֶם הָאָרֶץ וַיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל׃ לד וְכָל־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיהֶם נָסוּ לְקֹלָם כִּי אָמְרוּ פֶּן־תִּבְלָעֵנוּ הָאָרֶץ׃ לה וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת יְהוָה וַתֹּאכַל אֵת הַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ מַקְרִיבֵי הַקְּטֹרֶת׃ ס

יז א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב אֱמֹר אֶל־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וְיָרֵם אֶת־הַמַּחְתֹּת מִבֵּין הַשְּׂרֵפָה וְאֶת־הָאֵשׁ זְרֵה־הָלְאָה כִּי קָדֵשׁוּ׃ ג אֵת מַחְתּוֹת הַחַטָּאִים הָאֵלֶּה בְּנַפְשֹׁתָם וְעָשׂוּ אֹתָם רִקֻּעֵי פַחִים צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ כִּי־הִקְרִיבֻם לִפְנֵי־יְהוָה וַיִּקְדָּשׁוּ

רש"י

כהונה גדולה ובניו סגני כהונה ואליצפן נשיא הקהתי: (כט) לא ה' שלחני · אלא אני עשיתי הכל מדעתי ובדין הוא חולק עלי: (ל) ואם בריאה · חדשה: יברא ה' · להמית אותם במיתה שלא מת בה אדם עד הנה ומה היא הבריאה ופצתה האדמה את פיה ותבלעם אז וידעתם כי נאצו הם את ה' ואני מפי הגבורה אמרתי ורבותינו פירשו אם בריאה פה לארץ מששת ימי בראשית מוטב ואם לאו יברא ה' (רצה לומר יברא ה' פתח לכאן): (לד) נסו לקלם · בשביל הקול היוצא על בליעתן: (ב) ואת האש · שבתוך המחתות: זרה הלאה: לארץ מעל המחתות: כי קדשו · המחתות ואסורין בהנאה שהרי עשאום כלי שרת: (ג) החטאים האלה בנפשותם · שנעשו פושעים בנפשותם שנחלקו על הקב"ה: רקעי · רדודין: פחים · טסין מרודדין פינבי"ש

כט אם כמותא דכל אנשא ימותון אלין וסערא דכל אנשא יסתער עליהון לא יי שלחני: ל ואם בריאה יברי יי ותפתח ארעא ית פומה ותבלע יתהון וית כל די להון ויחתון כד חיין לשאול ותדעון ארי ארגיזו גבריא האלין קדם יי: לא והוה כד שיצי למללא ית כל פתגמיא האלין ואתבזעת ארעא די תחותיהון: לב ופתחת ארעא ית פומה ובלעת יתהון וית אנש בתיהון וית כל אנשא די לקרח וית כל קנינא: לג ונחתו אנון וכל די להון כד חיין לשאול וחפת עליהון ארעא ואבדו מגו קהלא: לד וכל ישראל די בסחרניהון ערקו לקלהון ארי אמרו דלמא תבלעננא ארעא: לה ואשתא נפקת מן קדם יי ואכלת ית מאתן וחמשין גברא מקרבי קטרת בוסמיא: א ומליל יי עם משה למימר: ב אמר לאלעזר בר אהרן כהנא ויפרש ית מחתיתא מבין יקידיא וית אשתא ירחק להלא ארי אתקדשו: ג ית מחתית חיביא האלין דאתחיבו בנפשתיהון ויעבדון יתהן טסין רדידין חופאה למדבחא ארי קרבנון קדם יי ואתקדשו ויהוין לאת לבני

רשב״ם

(כח) כי לא מלבי · שחינכתם בקטורת כשאומר אתה ואהרן איש מחתתו: (כט) לא ה' שלחני · אלא עשיתים מדעתי שצויתי להקטיר קטורת: (ל) אם בריאה חדשה יברא ה' בארץ דכתיב כי ברא ה' חדשה בארץ · שאינה כמיתת נדב ואביהוא: (לד) נסו לקולם · כשצעקו בשעת נפילה כדכתיב לקול נפלם רעשה

בעל הטורים

בעולם הזה תמו בעולם הבא: (ל) בריאה · ב' במסורה · אחרי לשני ואם בריאה · ומאכלו בראה (חבקוק א') שהאכיל קרח לעדתו עד שהמשיכם אחריו כדאיתא בפרק חלק: (ג) את מחתות החטאים האלה בנפשותם · שנתחייבו על עסקי נפשותם כדריש לקיש דאמר ריש לקיש מאי דכתיב בחנפי לעגי מעוג חרק עלי שנימו

עיקר ש״ח ובאר״ה

ו כי בריאה חדשה לא תוכל להיות כי אין כל חדש וגו': [כי בכ"מ מונח פלמ"ד במקום אל וזה חבור ודבוק · ופה לא שייכה הוראה זו באמת לקולם · לכן מפרש לקולם בשביל קולם כי פחדו גם לנפשם · נ"ל]: ח ולא החטאי ולפי שקדשו המחתות ואסורין בהנאה להדיוט ע"כ צוה לעשות מהם רקועי פחים: ט ולא כמשמעות המלים שהוא שוגג בכל מקום · אבל כאן ר"ל פושעים · כי פשו

וְהָיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ד וַיִּקַּח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֵת מַחְתּוֹת הַנְּחֹשֶׁת אֲשֶׁר הִקְרִיבוּ הַשְּׂרֻפִים וַיְרַקְּעוּם צִפּוּי לַמִּזְבֵּחַ׃ ה זִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא־יִקְרַב אִישׁ זָר אֲשֶׁר לֹא מִזֶּרַע אַהֲרֹן הוּא לְהַקְטִיר קְטֹרֶת לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה כְקֹרַח וְכַעֲדָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה לוֹ׃ פ ו וַיִּלֹּנוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִמָּחֳרָת עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אַתֶּם הֲמִתֶּם אֶת־עַם יְהוָה׃ ז וַיְהִי בְּהִקָּהֵל הָעֵדָה עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן וַיִּפְנוּ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד וְהִנֵּה כִסָּהוּ הֶעָנָן וַיֵּרָא כְּבוֹד יְהוָה׃ ח וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד׃ ס רביעי ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ י הֵרֹמּוּ מִתּוֹךְ הָעֵדָה הַזֹּאת וַאֲכַלֶּה אֹתָם כְּרָגַע וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם׃ יא וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן קַח אֶת־הַמַּחְתָּה וְתֶן־עָלֶיהָ אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ וְשִׂים קְטֹרֶת וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה אֶל־הָעֵדָה וְכַפֵּר עֲלֵיהֶם כִּי־יָצָא הַקֶּצֶף מִלִּפְנֵי יְהוָה הֵחֵל הַנָּגֶף׃ יב וַיִּקַּח אַהֲרֹן כַּאֲשֶׁר ׀ דִּבֶּר

רש"י

פינבי"ש בלע"ז: צפוי למזבח · למזבח הנחשת: ויהיו לאות · לזכרון: שיאמרו אלו היו מאותן שנחלקו על הכהונה ונשרפו: (ד) וירקעום · אינטיברי"ש בלע"ז: (ח) ולא יהיה כקרח · כדי שלא יהיה כקרח: כאשר דבר ה' ביד משה לו · כמו עליו · על אהרן דבר אל משה שיהיה הוא ובניו כהנים לפיכך לא יקרב איש זר אשר לא מזרע אהרן וגו' וכן כל לי ולו ולהם הסמוכים אצל דבור פתרונם כמו על · ומדרשו על קרח · ומהו ביד משה ולא כתב אל משה ל רמז לחולקים על הכהונה שלוקין בצרעת כמו שלקה משה בידו שנאמר ויוציאה והנה ידו מצורעת כשלג · ועל כן לקה עוזיה בצרעת: (יא) וכפר עליהם · רז זה מסר לו מלאך המות כשעלה לרקיע שהקטורת עוצר המגפה (ר"ל כשניתן רשות למשחית אז אין מבחין בין טוב לרע ועל זה שמוסיף מדיניה יש תיקון בקטרת · אבל מה שגזר הקב"ה בהדיא אין חכמה ואין תבונה · ובזה מתורץ מ"ש אעפ"כ שלא הניח המלאך את אהרן לעצור בקטרת ולא הוא מסר לו רז זה אלא שהיה גורם הקב"ה כמ"ש אני שלוחו ·

יִשְׂרָאֵל: ד וּנְסִיב אֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת מַחְתְּיָתָא דִנְחָשָׁא דְקָרִיבוּ יוֹקִידַיָּא וְרַדִּידְנוּן חוּפָאָה לְמַדְבְּחָא: ה דָּכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דִּי לָא יִקְרַב גְּבַר חִלּוֹנַי דִּי לָא מִזַּרְעָא דְאַהֲרֹן הוּא לְאַסָּקָא קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָם יְיָ וְלָא יְהֵי כְקֹרַח וְכִכְנִשְׁתֵּהּ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ בִּידָא דְמשֶׁה לֵהּ: ו וְאִתְרַעֲמוּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִיּוֹמָא דְבַתְרוֹהִי עַל משֶׁה וְעַל אַהֲרֹן לְמֵימַר אַתּוּן גְּרַמְתּוּן דְּמִית עַמָּא דַיְיָ: ז וַהֲוָה בְּאִתְכַּנָּשׁוּת כְּנִשְׁתָּא עַל משֶׁה וְעַל אַהֲרֹן וְאִתְפְּנִיאוּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא וְהָא חֲפָהִי עֲנָנָא וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַיְיָ: ח וַעַל משֶׁה וְאַהֲרֹן לָקֳדָם מַשְׁכַּן זִמְנָא: ט וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: י אִתְפְּרָשׁוּ מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא הָדָא וַאֲשֵׁיצֵי יָתְהוֹן כְּשָׁעָה וּנְפָלוּ עַל אַפֵּיהוֹן: יא וַאֲמַר משֶׁה לְאַהֲרֹן סַב יָת מַחְתִּיתָא וְהַב עֲלַהּ אֶשָּׁתָא מֵעִלָּוֵי מַדְבְּחָא וְשַׁו קְטֹרֶת בּוּסְמַיָּא וְאוֹבִיל בִּפְרִיעַ לִכְנִשְׁתָּא וְכַפַּר עֲלֵיהוֹן אֲרֵי נְפַק רֻגְזָא מִן קֳדָם יְיָ שָׁרֵי מוֹתָנָא: יב וּנְסִיב

רשב"ם

ארץ: (ה) כאשר דבר ה' ביד משה לו · מוסב למעלה · ויקח אלעזר הכהן את מחתות הנחושת מבין השריפה כאשר דבר ה' ביד משה לו: לאלעזר · שכך ציוהו הקב"ה למשה אמור אל אלעזר בן אהרן הכהן וירם את המחתות: (ו) אתם המתם את עם ה'· על דתן ואבירם הבלועים אנו מודים שחטאו אבל המאתים וחמשים איש שמתו כמיתת נדב ואביהוא אתם הרגתם אותם שצויתם להקטיר הקטורת: (י) הרמו · כמו המולו לה' אבל בשביל הרי"ש נהפך התיריק כמו (בירך) ברך משקל דג"ש · ולמעלה אומר תבדלו · וכאן אומר הרמו שמשמע להבדיל יותר לפי שכבר יצא הקצף: (יא) ושים קטורת· להודיע שהקטורת ממיתת כשאינם כהנים היא הנותנת

בעל הטורים

בשביל תנופה שהתניפם קרח על עסקי לגימת חרק עליהם שכל נ׳ נכנס שנימו · תרק אותיות קרח: (י) ויפלו על פניהם · ולא שהתפללו כמו למעלה שלא היתה תפלה שגורה בפיהם ועל כן אמר כי יצא הקצף כדאמר ר' חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל על החולה אם אין תפלתי שגורה בפי אני יודע

עיקר ש"ח ובאר"ח

במזיד וספרלם: י כי מזבח הזהב היו כולו זהב ואיך לפו בנחושת את מזבח בזק: כ וסיה נקינת עמס לא לאן ולזוכרם: ל פלא מלינו שינוס ס' את מעפם

מֹשֶׁה וַיָּרָץ אֶל־תּוֹךְ הַקָּהָל וְהִנֵּה הֵחֵל הַנֶּגֶף בָּעָם וַיִּתֵּן אֶת־הַקְּטֹרֶת וַיְכַפֵּר עַל־הָעָם׃ יג וַיַּעֲמֹד בֵּין־הַמֵּתִים וּבֵין הַחַיִּים וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה׃ יד וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה עָשָׂר אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת מִלְּבַד הַמֵּתִים עַל־דְּבַר־קֹרַח׃ טו וַיָּשָׁב אַהֲרֹן אֶל־מֹשֶׁה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצָרָה׃ פ חמישי טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יז דַּבֵּר׀ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאִתָּם מַטֶּה מַטֶּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל־נְשִׂיאֵהֶם לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת אִישׁ אֶת־שְׁמוֹ תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּהוּ׃ יח וְאֵת שֵׁם אַהֲרֹן תִּכְתֹּב עַל־מַטֵּה לֵוִי כִּי מַטֶּה אֶחָד לְרֹאשׁ בֵּית אֲבוֹתָם׃ יט וְהִנַּחְתָּם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדוּת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לָכֶם שָׁמָּה׃ חצי הספר כ וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶבְחַר־בּוֹ מַטֵּהוּ יִפְרָח וַהֲשִׁכֹּתִי מֵעָלַי אֶת־תְּלֻנּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵם מַלִּינִם עֲלֵיכֶם׃ כא וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנוּ אֵלָיו׀ כָּל־נְשִׂיאֵיהֶם מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד מַטֶּה לְנָשִׂיא אֶחָד לְבֵית אֲבֹתָם שְׁנֵים עָשָׂר מַטּוֹת וּמַטֵּה אַהֲרֹן בְּתוֹךְ מַטּוֹתָם׃ כב וַיַּנַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֹּת לִפְנֵי יְהוָה בְּאֹהֶל הָעֵדֻת׃

רש"י

שלוחו של מקום ודו"ק) כדאי' במסכת שבת: (יג) ויעמוד בין המתים וגו' · אחז את המלאך והעמידו מע"כ כרחו א"ל (המלאך) הנח לי לעשות שליחותי א"ל משה צוני לעכב על ידך א"ל אני שלוחו של מקום ואתה שלוחו של משה א"ל אין משה אומר כלום מלבו אלא מפי הגבורה אם אין אתה מאמין הרי הקב"ה ומשה אל פתח אהל מועד בוא עמי ושאל וזהו שנאמר וישב אהרן אל משה · ד"א למה בקטרת לפי שהיו ישראל מליזין ומרננים אחר הקטורת לומר הוא סם המות הוא על ידו מתו נדב ואביהוא על ידו נשרפו חמשים ומאתים איש אמר הקב"ה תראו שעוצר מגפה הוא והחטא הוא הממית: (יח) כי מטה אחד · אע"פ שחלקתים לשתי משפחות משפחת כהונה לבד ולוים לבד מכל מקום שבט אחד הוא: (כ) והשכותי · כמו וישכו המים · וחמת המלך שככה: (כא) בתוך מטותם · הניחו באמצע שלא יאמרו מפני שהניחו בצד שכינה

אהרן כמא די מליל משה ורהט לגו קהלא והא שרי מותנא בעמא ויהב ית קטרת בוסמיא וכפר על עמא: יג וקם בין מתיא ובין חייא ואתכלי מותנא: יד והוו דמיתו במותנא ארבעת עשר אלפין ושבע מאה בר מדמיתו על פלגתא דקרח: טו ותב אהרן למשה לתרע משכן זמנא ומותנא אתכלי: טז ומליל יי עם משה למימר: יז מלל עם בני ישראל וסב מנהון חטרא חטרא לבית אבא מן כל רברבניהון לבית אבהתהון תרי עשר חטרין גבר ית שמה תכתוב על חטרה: יח וית שמא דאהרן תכתוב על חטרא דלוי ארי חטרא חד לריש בית אבהתהון: יט ותצנעינון במשכן זמנא קדם סהדותא די אזמן מימרי לכון תמן: כ ויהי גברא דאתרעי ביה חטריה ינעי ואניח מן קדמי ית תרעמת בני ישראל די אנון מתרעמין עליכון: כא ומליל משה עם בני ישראל ויהבו ליה כל רברבניהון חטרא לרבא חד חטרא לרבא חד לבית אבהתהון תרי עשר חטרין וחטרא דאהרן בגו חטריהון: כב ואצנע משה ית חטריא קדם יי במשכנא

רשב"ם

חיים ביד כהנים לדעת שהם ראוים: (יג) ויעמד בין המתים ובין החיים. שלא עבר המשחית את מקום ההקטרה: (טז) קח מאתם מטה מטה וגו'. מאחר שמתלוננים על דבר הקטורת ואומרים אתם המתם את עם ה' ואינה הוכחה שבחרתי בכהנים אני אעשה הוכחה אחרת שלא יוכלו לערער על הכהונה. כי ממהו יפרח על ידי: (כ) והשכתי. מן וחמת המלך שככה. הסבתי מן סבב:

בעל הטורים

שהוא מפורש: (יח) ויצץ. בא"ת ב"ש אותיות מגפה פרץ להעציר המגפה: (כ) יפרח. ד' במסרה. הכא ואידך צדיק כתמר יפרח. יפרח כשושנה (הושע י"ד) יפרח בימיו צדיק. מטהו יפרח זהו צדיק כתמר יפרח כיון שמטהו יפרח יצא צדיק בדינו. וזהו יפרח כשושנה ויהי כזית הודו וזהו כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן וכן יפרח בימיו צדיק שנאמר על המלך המשיח שבימיו תחזור הכהונה

עיקר ש"ח ובאר"ח

על קרח שיענש ע"כ דרש רמז לחולקין כו': מ ור"ל בין המתים שלא היה למפ"ע

כג ויהי ממחרת ויבא משה אל־אהל העדות והנה פרח מטה־אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים: כד ויצא משה את־כל־המטת מלפני יהוה אל־כל־בני ישראל ויראו ויקחו איש מטהו: פ ששי כה ויאמר יהוה אל־משה השב את־מטה אהרן לפני העדות למשמרת לאות לבני־מרי ותכל תלונתם מעלי ולא ימתו: כו ויעש משה כאשר צוה יהוה אתו כן עשה: פ כז ויאמרו בני ישראל אל־משה לאמר הן גוענו אבדנו כלנו אבדנו: כח כל הקרב ׀ הקרב אל־משכן יהוה ימות האם תמנו

רש"י דגש אחר מלאפו"ם ע"פ המסורה

פרח: (כג) ויצא פרח · כמשמעו : ציץ · הוא חנטת הפרי נ כשהפרח נופל: ויגמל שקדים · כשהוכר הפרי הוכר שהן שקדים לשון ויגדל הילד ויגמל ולשון זה מצוי בפרי האילן כמו ובוסר גומל יהיה (ישעיה יח) · ולמה שקדים הוא הפרי הממהר להפריח מכל הפירות אף המעורר על הכהונה פורענותו ממהרת לבא כמו שמצינו בעוזיהו והצרעת זרחה במצחו · ותרגומו ואכפי שגדין כמין אשכול שקדים יחד כפותים זה על זה : (כה) ותכל תלונתם · כמו ותכלה תלונתם לשון זה הוא מפעל ס יחיד לשון נקבה כמו תלונתם מרמורי"ש בלע"ז ויש חילוק בין תלונותם לתלונתם · תלונתם תלונה אחת · תלונותם שם דבר בלשון יחיד ואפילו הם תלונות הרבה : למשמרת לאות · לזכרון שבחרתי באהרן לכהן ע ולא ילונו עוד על הכהונה: (כח) כל הקרב הקרב וגו' · אין אנו יכולין להיות זהירין בכך כולנו רשאין ליכנס לחצר אהל מועד פ ואחד שיקריב עצמו יותר מחבירו ויכנס לתוך אהל מועד ימות :

עיקר ש"ח ובאר"ח

למש"מ להיות אות עוד. : נ ר"ל על פרח א"צ ביאור ולכן כתב כמשמעו ועל ציץ פירש שזו חנטת הפרי : ס [שם מפעל הוא שם דבר וביותר שם המשפט בלשון רש"י · ושם המשפט של תלונה הוא בלשון נקבה אף דנמצאו שמות משפטים רבים גם בלשון זכר כמו צדק כח חיל וכדומה ומ"ש רש"י ויש חלוק כו' בא רש"י לתרץ למה כתיב ותכל בל"י על תלונותם בל"ר ולא כתיב ותכלינה תלונותם לכן כתב כי תלונה היא תלונה אחת באמת אבל תלונות הוא שם דבר הבא בל' יחיד אף כי לפי תמונתו הוא תלונות הרבה וכמו עלומים נעורים פנים ועוד רבים שבאים בסימן הרבים גם על היחיד · קנה חבמ"ר] : ע שמאחר שפרח מטה אהרן ובזה יודע שבחר ה' באהרן יותר מבשאר בני לוי לתת לו הכהונה ולזרעו אחריו : פ הקרב הראשון היינו לחצר · והקרב השני הוא במשכן

דְסַהֲדוּתָא׃ כג וַהֲוָה בְיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְעַל מֹשֶׁה לְמַשְׁכְּנָא דְסַהֲדוּתָא וְהָא נְעָא חֻטְרָא דְאַהֲרֹן לְבֵית לֵוִי וְאַפֵּק לַבְלְבִין וְאָנֵץ נֵץ וְכָפֵת שִׁגְדִין׃ כד וְאַפֵּק מֹשֶׁה יָת כָּל חֻטְרַיָא מִן קֳדָם יְיָ לְוָת כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִשְׁתְּמוֹדָעוּ וּנְסִיבוּ גְּבַר חֻטְרֵהּ׃ כה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה אָתֵב יָת חֻטְרָא דְאַהֲרֹן לִקְדָם סַהֲדוּתָא לְמַטְרָא לְאָת לְעַמָּא סָרְבָנָא וִיסוּפַן תְּרְעֲמַתְהוֹן מִן קֳדָמַי וְלָא יְמוּתוּן׃ כו וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָתֵהּ כֵּן עֲבַד׃ כז וַאֲמָרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֹשֶׁה לְמֵימַר הָא מִנַּנָא קְטָלַת חַרְבָּא הָא מִנַּנָא בְּלַעַת אַרְעָא וְהָא מִנַּנָא דְמִיתוּ בְמוֹתָנָא׃ כח כֹּל דְקָרֵב מִקְרַב לְמַשְׁכְּנָא דַיְיָ מָאִית הָא אֲנַחְנָא סָפְּין לְמְמָת׃

רשב"ם

(כג) ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמל שקדים · נראה לפי הפשט כשהוציאו משה מצאו שפרח ולא יותר כדכתיב והנה פ״ח מטה אהרן · אבל אחר כן ויצץ ציץ לעיני כל ישראל · ואחרי כן ויגמל שקדים שאילו כן היה הענין תחלה הנה לא היתה נראה לא הפריחה ולא הניצה וגם לא היה לו לכתוב והנה פרח אלא והנה גמל שקדים מטה אהרן לבית לוי : (כה) לאות לבני מרי· לדורות הבאים שירצו למרוד כגון עוזיהו : ותכל תלונתם · ותכלה את תלונתם של ישראל· כמו מן צו צוה : (כז) אבדנו ויאבדו מתוך הקהל א״כ כולנו אובדים מדי יום ביום · ביצד כל הקרב הקרב כל איש ואיש אשר יקרב אל המשכן לשומרו או אל כלי המשכן עם הלוים ימות שעדיין לא התרה בם הקב״ה שעדיין לא נכתב והזר הקרב יומת · ולכך הוא מזהירם בפרשה זו וזר לא יקרב אליכם וזר הקרב יומת שמכאן ואילך לא יקרבו כלל ולא ימותו שאפי׳ בפרשת אמור אל הכהנים שכתוב שם דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך אשר יהיה בו מום לא יגש להקריב לחם ה׳ · שם לא פסל אלא בעלי מומים אבל זרים לא פסל · ומה שפסל בפ׳ אמור אליהם כל איש אשר יקרב וגו׳ · באוכל בטומאת הגוף מדבר אבל בעבודת זרים במשכן ובכליו לא ראינו

בעל הטורים

ויפרח מטה אהרן : (כד) ויצא משה [את] כל המטות · חסר וי״ו שהיו יבשים כמו שהכניסם: (כה) לבני מרי · מכאן למד משה שקראם ממרים : (כח) האם · ב׳ במסרה · הכא ואידך באיוב (ו׳) האם אין עזרתי בי [סיפיה דקרא ותושיה נדחה ממני] שמי שאין לו אשה כדכתיב אעשה לו עזר כנגדו · וכן מי שאינו לומד תורה כדכתיב ותושיה נדחה ממני חשוב כמת כדכתיב האם תמנו לגוע :

לִגְוֹעַ: ס יח א וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבֵית־אָבִיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן הַמִּקְדָּשׁ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ תִּשְׂאוּ אֶת־עֲוֹן כְּהֻנַּתְכֶם: ב וְגַם אֶת־אַחֶיךָ מַטֵּה לֵוִי שֵׁבֶט אָבִיךָ הַקְרֵב אִתָּךְ וְיִלָּווּ עָלֶיךָ וִישָׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ לִפְנֵי אֹהֶל הָעֵדֻת: ג וְשָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתְּךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל־הָאֹהֶל אַךְ אֶל־כְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִקְרָבוּ וְלֹא־יָמֻתוּ גַם־הֵם גַּם־אַתֶּם: ד וְנִלְוּוּ עָלֶיךָ וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת אֹהֶל מוֹעֵד לְכֹל עֲבֹדַת הָאֹהֶל וְזָר לֹא־יִקְרַב אֲלֵיכֶם: ה וּשְׁמַרְתֶּם אֵת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא־יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ו וַאֲנִי הִנֵּה לָקַחְתִּי אֶת־אֲחֵיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֶם מַתָּנָה נְתֻנִים לַיהוָה לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד: ז וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל־דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת וַעֲבַדְתֶּם עֲבֹדַת מַתָּנָה אֶתֵּן אֶת־כְּהֻנַּתְכֶם

סגול באתנח רש"י

האם תמנו לגוע · שמא הופקרנו צ לגויעה : (א) ויאמר ה' אל אהרן · למשה אמר שיאמר ק לאהרן להזהירו על תקנת ישראל שלא יכנסו למקדש : אתה ובניך ובית אביך · הם בני קהת ר אבי עמרם : תשאו את עון המקדש · עליכם אני מטיל עונש הזרים שיחטאו בעסקי הדברים המקודשים המסורים לכם הוא האהל והארון והשלחן וכלי הקדש אתם תשבו ותזהירו על כל זר הבא ליגע : ואתה ובניך · הכהנים : תשאו את עון כהונתכם · שאינה מסורה ללוים ותזהירו הלוים השוגגים שלא יגעו אליכם בעבודתכם : (ב) וגם את אחיך · בני גרשון ובני מררי : וילוו · ויתחברו אליכם ש להזהיר גם את הזרים מלהתקרב אליהם : וישרתוך · בשמירת השערים ולמנות מהם גזברין ת ואמרכלין : (ד) וזר לא יקרב אליכם · אתכם א אני מזהיר על כך: (ה) ולא יהיה עוד קצף · כמו שהיה · כבר שנאמר כי יצא הקצף : (ו) לכם מתנה נתונים · יכול לעבודתכם של הדיוט ת"ל לה' כמו שמפורש למעלה לשמור משמר' גזברין ואמרכלין: (ז) עבודת מתנה · במתנה ב נתתיה

לכם

א ואמר יי לאהרן את ובניך ובית אבוך עמך תסלחון על חובי מקדשא ואת ובניך עמך תסלחון על חובי כהנתכון: ב ואף ית אחיך שבטא דלוי שבטא דאבוך קרב לותך ויתוספון עלך וישמשנך ואת ובניך עמך קדם משכנא דסהדותא: ג ויטרון מטרתך ומטרת כל משכנא ברם למני קודשא ולמדבחא לא יקרבון ולא ימותון אף אנון אף אתון: ד ויתוספון עלך ויטרון ית מטרת משכן זמנא לכל פלחן משכנא וחלוני לא יקרב לותכון: ה ויטרון ית מטרת קודשא וית מטרת מדבחא ולא יהי עוד רוגזא על בני ישראל: ו ואנא הא קרבית ית אחיכון ליואי מגו בני ישראל לכון מתנא יהיבין קדם יי למפלח ית פלחן משכן זמנא: ז ואת ובניך עמך תטרון ית כהנתכון לכל פתגם מדבחא ולמגו

רשב"ם

ראינו עדיין חיוב מיתה: (א) ויאמר ה' אל אהרן אתה ובניך וגו' · וזר לא יקרב והזר הקרב יומת · הרי הזהרתם בחיוב מיתה · ומעתה אין לחוש הקרב שהרי אסרתים אל יקרב והייבתים מיתה: (ז) עבדת

בעל הטורים

(ד) ונלוו: ד' במסרה · הא ואידך (דניאל י"א) ונלוו עליהם רבים בחלקלקות (זכריה ב') ונלוו גוים רבים אל ה' ביום ההוא והיו לי לעם · ציון ישאלו דרך [הנה] פניהם [באו] ונלוו וגו' (ירמיה נ') פירוש ונלוו עליהם רבים בחלקלקות להזר לישראל כדכתיב (דניאל שם) ומן המשכילים יכשלו וגו' עד עת קץ אבל כשיבא הקץ ונלוו גוים אל ה' וגו'

עיקר ש"ח ובאר"ת

אבל ומפרש הכתוב כל הקרב הלא הכל יקרבו אל המשכן וזהו כל הקרב אל משכן ה' כי יקרב עוד יותר הוא ימות: צ [כי באמת ניקוד ה"א השאלה הוא בחטף פת"ח · אך בבואו לפני א' יתהפך לפת"ח בשביל רפיון הא' ולכן כתיב שהם ה"א השאלה בפת"ח · בא"ר]: ק וזה א' מי"ג מיעוטים שפרש"י בריש פ' ויקרא שנאמר למשה ולא לאהרן · ואף שכאן נאמר ויאמר ה' אל אהרן אך ממ"ש מקודם ויאמרו ב"י אל משה גו' והוא שאל זאת להקב"ה ובוודאי השיבו ג"כ למשה ולא לאהרן · ומ"ש אל אהרן ר"ל שמשה יאמר לאהרן: ר ומ"ש את עון המקדש הם דברים המקודשים שבני קהת נושאים אותם: ש ר"ל כולם יתחברו עמך · שכמו שאתה מוזהר לשמור את הלוים שלא יגעו בעבודת הכהונה כן מוזהרים הלוים לשמור את ישראל שלא יגעו בעבודת הלוים: ת ג"כ מין גזבר ועי' ברש"י (ירמיה סי' נ"ב): א למעלה הזהירם על הלוים: ועתה מזהירים על ישראל שלא יגעו בעבודת הכהונה: ב ר"ל עבודת

וְהַזָּר הַקָּרֵב יוּמָת׃ פ ח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן וַאֲנִי הִנֵּה
נָתַתִּי לְךָ אֶת־מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי לְכָל־קָדְשֵׁי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
לְךָ נְתַתִּים לְמָשְׁחָה וּלְבָנֶיךָ לְחָק־עוֹלָם׃ ט זֶה־יִהְיֶה לְךָ
מִקֹּדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים מִן־הָאֵשׁ כָּל־קָרְבָּנָם לְכָל־מִנְחָתָם וּלְכָל־
חַטָּאתָם וּלְכָל־אֲשָׁמָם אֲשֶׁר יָשִׁיבוּ לִי קֹדֶשׁ קָדָשִׁים לְךָ
הוּא וּלְבָנֶיךָ׃ י בְּקֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים תֹּאכְלֶנּוּ כָּל־זָכָר יֹאכַל
אֹתוֹ קֹדֶשׁ יִהְיֶה־לָּךְ׃ יא וְזֶה־לְּךָ תְּרוּמַת מַתָּנָם לְכָל־
תְּנוּפֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ נְתַתִּים וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ
לְחָק־עוֹלָם כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכַל אֹתוֹ׃ יב כֹּל חֵלֶב יִצְהָר
וְכָל־חֵלֶב תִּירוֹשׁ וְדָגָן רֵאשִׁיתָם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ לַיהוָה לְךָ
נְתַתִּים׃ יג בִּכּוּרֵי כָּל־אֲשֶׁר בְּאַרְצָם אֲשֶׁר־יָבִיאוּ לַיהוָה
לְךָ יִהְיֶה כָּל־טָהוֹר בְּבֵיתְךָ יֹאכְלֶנּוּ׃ יד כָּל־חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל
לְךָ יִהְיֶה׃ טו כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לְכָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר־יַקְרִיבוּ
לַיהוָה בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה יִהְיֶה־לָּךְ אַךְ פָּדֹה תִפְדֶּה אֵת

רש״י

לכם: (ח) ואני הנה נתתי לך. בשמחה לשון שמחה הוא זה כמו הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו. משל למלך שנתן שדה לאוהבו ולא כתב ולא חתם ולא העלה בערכאין בא אחד וערער עליו על השדה א״ל המלך כל מי שירצה יבא ויערער לנגדך הריני כותב וחותם לך ומעלה בערכאין. אף כאן לפי שבא קרח וערער כנגד אהרן על הכהונה בא הכתוב ונתן לו כ״ד מתנות כהונה בברית מלח עולם ולכך נסמכה פרשה זו לכאן: משמרת תרומתי. שאתה צריך לשמרן בטהרה:

למשחה. לגדולה: (ט) מן האש. לאחר הקטרת האשים: כל קרבנם. כגון זבחי שלמי צבור: מנחתם חטאתם ואשמם. כמשמעו: אשר ישיבו לי. זה גזל הגר: (י) בקדש הקדשים תאכלנו וגו׳. למד על קדשי קדשים שאין נאכלין אלא בעזרה ולזכרי כהונה: (יא) תרומת מתנם. המורם מן התודה ומהשלמים ומאיל נזיר: לכל תנופות. שהרי אלו טעונין תנופה: כל טהור. ולא טמאים. דבר אחר כל טהור לרבות אשתו: (יב) ראשיתם. היא תרומה גדולה:

לפרכתא ותפלחון פלחן מתנא איהב ית כהנתכון וחלוני דיקרב יתקטל: ח ומליל יי עם אהרן ואנא הא יהבית לך ית מטרת אפרשותי לכל קודשיא דבני ישראל לך יהבתנון לרבו ולבניך לקים עלם: ט דין יהי לך מקדש קודשיא מותר מן אשתא כל קרבניהון לכל מנחתהון ולכל חטותהון ולכל אשמהון די יתיבון קדמי קדש קודשין די לך הוא ולבניך: י בקדש קודשין תיכלנה כל דכורא ייכול יתה קודשא יהי לך: יא ודין לך אפרשות מתנתהון לכל ארמות בני ישראל לך יהבתנון ולבניך ולבנתיך עמך לקים עלם כל דדכי בביתך ייכול יתה: יב כל טוב משח וכל טוב חמר ועבור ראשיתהון די יתנון קדם יי לך יהבתנון: יג בכורי כל די בארעהון די ייתון קדם יי די לך יהי כל דדכי בביתך ייכלנה: יד כל חרמא בישראל די לך יהי: טו כל פתח ולדא לכל בשרא די יקרבון קדם יי באנשא ובבעירא יהי לך ברם מפרק תפרוק ית בוכרא דאנשא וית בוכרא דבעירא מסאבא תפרוק:

רש"י

מתנה ונמצאו ישראל פטורים מן העבודה ומתוך שאינם מצויים לא יקרבו עוד שהרי והזר הקרב יומת: (ח) לך נתתים למשחה הרי הן לך כעין סימן שרים הנמשחים למלוך:

בעל הטורים

והיינו וגלוו עליך ושמרו כדכתיב (ישעיה ס"א) ובני נכר אכריכם וכורמיכם: (ח) ואני הנה נתתי לך שנותנין שטר מתנה כדעת שלימה

(ט) מן האש לאחר הקטרת אימורין הנותר מן האש: אשר ישיבו לי זה האשם המושב לה' לכהן זהו גזל הגר שאין לו יורשין: (יב) כל חלב יצהר

עיקר ש"ח ובאר"ח

שהיא מתנה: ג והם עשרה במקדש. חטאת בהמה ועוף. אשם וודאי ותלוי. זבחי שלמי צבור. לוג שמן של מצורע. שתי הלחם. לחם הפנים. ושירי מנחות. ומנחת העומר. וד' בירושלים. בכור. בכורים. מורם מתודה ואיל נזיר (וחזה ושוק בכלל). ועורות קדשים. ועשרה בגבולים. תרומה. ותרומת מעשר. חלה. ראשית הגז. מתנות זרוע ולחיים והקיבה. פדיון הבן. פדיון פטר חמור. שדה החרם. שדה אחוזה. גזל הגר: ד כמו לאחר האש - יי מן הנקטרים על האש אין לכהנים בהן כלום: ה דכתיב בים האשם המושב ושם כתיב אשר ישיבו: ו סוף החטאת והאשם הנזכרים בס'

בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכוֹר־הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה׃ טז וּפְדוּיָו מִבֶּן־חֹדֶשׁ תִּפְדֶּה בְּעֶרְכְּךָ כֶּסֶף חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ עֶשְׂרִים גֵּרָה הוּא׃ יז אַךְ בְּכוֹר־שׁוֹר אוֹ־בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ־בְכוֹר עֵז לֹא תִפְדֶּה קֹדֶשׁ הֵם אֶת־דָּמָם תִּזְרֹק עַל־הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת־חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃ יח וּבְשָׂרָם יִהְיֶה־לָּךְ כַּחֲזֵה הַתְּנוּפָה וּכְשׁוֹק הַיָּמִין לְךָ יִהְיֶה׃ יט כֹּל תְּרוּמֹת הַקֳּדָשִׁים אֲשֶׁר יָרִימוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לַיהוָה נָתַתִּי לְךָ וּלְבָנֶיךָ וְלִבְנֹתֶיךָ אִתְּךָ לְחָק־עוֹלָם בְּרִית מֶלַח עוֹלָם הִוא לִפְנֵי יְהוָה לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ׃ כ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַהֲרֹן בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם אֲנִי חֶלְקְךָ וְנַחֲלָתְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס

שביעי כא וְלִבְנֵי לֵוִי הִנֵּה נָתַתִּי כָּל־מַעֲשֵׂר בְּיִשְׂרָאֵל לְנַחֲלָה חֵלֶף עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר־הֵם עֹבְדִים אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד׃ כב וְלֹא־יִקְרְבוּ עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד לָשֵׂאת חֵטְא לָמוּת׃ כג וְעָבַד הַלֵּוִי הוּא אֶת־עֲבֹדַת אֹהֶל מוֹעֵד וְהֵם יִשְׂאוּ עֲוֹנָם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם וּבְתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ כד כִּי אֶת־מַעְשַׂר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָרִימוּ לַיהוָה תְּרוּמָה נָתַתִּי לַלְוִיִּם לְנַחֲלָה עַל־כֵּן

רש״י

(יח) כחזה התנופה וכשוק הימין. של שלמים שנאכלים לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם לשני ימים ולילה אחד אף הבכור נאכל לשני ימים ולילה אחד: לך יהיה: (ספרי) בא רבי עקיבא ולמד הוסיף לך הכתוב הויה אחרת שלא תאמר כחזה ושוק של תודה שאינו נאכל אלא ליום ולילה: (יט) כל תרומת הקדשים. מחבבה של פרשה זו כללה בתחלה וכללה בסוף ופרט באמצע: ברית מלח עולם. כרת ברית עם אהרן בדבר הבריא ומתקיים ומבריא את אחרים. ברית מלח. כברית הכרותה למלח שאינו מסריח לעולם: (כ) וחלק לא יהיה לך בתוכם. אף בביזה: (כג) והם. הלוים ישאו עונם של ישראל שעליהם להזהיר הזרים מגשת אליהם: (כד) אשר ירימו לה׳ תרומה. שהכתוב קראו תרומה עד שיפריש ממנו תרומת

טז וּפֻרְקָנֵהּ מִבַּר יַרְחָא תִּפְרוּק בְּפֻרְסָנֵהּ כְּסַף חֲמֵשׁ סִלְעִין בְּסִלְעֵי קוּדְשָׁא עֶשְׂרִין מָעִין הוּא: יז בְּרַם בּוּכְרָא דְתוֹרָא אוֹ בוּכְרָא דְאִמְּרָא אוֹ בוּכְרָא דְעִזָּא לָא תִפְרוּק קוּדְשָׁא אִנּוּן יָת דְּמְהוֹן תִּזְרוֹק עַל מַדְבְּחָא וְיָת תַּרְבֵּיהוֹן תַּסֵּק קֻרְבַּן לְאִתְקַבָּלָא בְרַעֲוָא קֳדָם יְיָ: יח וּבִשְׂרְהוֹן יְהֵי לָךְ כְּחַדְיָא דַאֲרָמוּתָא וּכְשׁוֹקָא דְיַמִּינָא לָךְ יְהֵי: יט כֹּל אַפְרָשׁוּת קוּדְשַׁיָּא דִּי יַפְרְשׁוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ יְהָבִית לָךְ וְלִבְנָךְ וְלִבְנָתָךְ עִמָּךְ לִקְיָם עָלַם קְיָם מְלַח עָלַם הוּא קֳדָם יְיָ לָךְ וְלִבְנָךְ עִמָּךְ: כ וַאֲמַר יְיָ לְאַהֲרֹן בְּאַרְעֲהוֹן לָא תַחְסִין וְחֻלָק לָא יְהֵי לָךְ בֵּינֵיהוֹן מַתְּנָן דִּי יְהָבִית לָךְ אִנּוּן חֻלָקָךְ וְאַחֲסָנְתָךְ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וְלִבְנֵי לֵוִי הָא יְהָבִית כָּל מַעַשְׂרָא בְיִשְׂרָאֵל לְאַחֲסָנָא חֲלַף פָּלְחָנְהוֹן דִּי אִנּוּן פָּלְחִין יָת פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא: כב וְלָא יִקְרְבוּן עוֹד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַשְׁכַּן זִמְנָא לְקַבָּלָא חוֹבָא לִמְמָת: כג וְיִפְלְחוּן לֵוָאֵי אִנּוּן יָת פָּלְחַן מַשְׁכַּן זִמְנָא וְאִנּוּן יְקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן קְיָם עָלַם לְדָרֵיכוֹן וּבְגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחֲסָנָא: כד אֲרֵי יָת מַעַשְׂרָא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי יַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אַפְרָשׁוּתָא יְהָבִית לְלֵוָאֵי לְאַחֲסָנָא עַל כֵּן אֲמָרִית לְהוֹן בְּגוֹ

רשב״ם

כדכתיב בהרימכם את חלבו ממנו: (יט) ברית מלח׳ נראה לי לשון קיום׳ ובן בחוד לו ולבניו ברית מלח כי פתרונם לפי ענינם · אבל לא תשבית מלח ברית אלהיך׳ מדבר מלח ממש׳ ברית מלח׳ ברית קיים ועומד לדורות:

בעל הטורים

ובנפש חפילה: (יט) תרומות · ג׳ · כל תרומות הקדשים ·· הרי בגלבוע אל טל ואל מטר ושדי תרומות (ש״ב א׳) · ואיש תרומות יהרסנה (משלי כ״ט) זהו שדרשו רז״ל אם דומה הדיין למלך שאינו צריך כלום יעמיד ארץ והיינו ושדי תרומות שנאמר גבי שאול ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות והיינו כל תרומות הקדשים יהרסנה:

עיקר ש״ח ובאר״ח

פקודם: ז אף שבכורות מדין נמי גם אלעזר חלק · אך אינו ממעט כהן אלא בנים

אָמַרְתִּי לָהֶם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִנְחֲלוּ נַחֲלָה׃ פ כה וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כו וְאֶל־הַלְוִיִּם תְּדַבֵּר וְאָמַרְתָּ
אֲלֵהֶם כִּי־תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמַּעֲשֵׂר אֲשֶׁר
נָתַתִּי לָכֶם מֵאִתָּם בְּנַחֲלַתְכֶם וַהֲרֵמֹתֶם מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת יְהוָה
מַעֲשֵׂר מִן־הַמַּעֲשֵׂר׃ כז וְנֶחְשַׁב לָכֶם תְּרוּמַתְכֶם כַּדָּגָן מִן־
הַגֹּרֶן וְכַמְלֵאָה מִן־הַיָּקֶב׃ כח כֵּן תָּרִימוּ גַם־אַתֶּם תְּרוּמַת
יְהוָה מִכֹּל מַעְשְׂרֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וּנְתַתֶּם מִמֶּנּוּ אֶת־תְּרוּמַת יְהוָה לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן׃ כט מִכֹּל
מַתְּנֹתֵיכֶם תָּרִימוּ אֵת כָּל־תְּרוּמַת יְהוָה מִכָּל־חֶלְבּוֹ אֶת־
מִקְדְּשׁוֹ מִמֶּנּוּ׃ מפטיר ל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם בַּהֲרִימְכֶם אֶת־
חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְנֶחְשַׁב לַלְוִיִּם כִּתְבוּאַת גֹּרֶן וְכִתְבוּאַת יָקֶב׃
לא וַאֲכַלְתֶּם אֹתוֹ בְּכָל־מָקוֹם אַתֶּם וּבֵיתְכֶם כִּי־שָׂכָר הוּא
לָכֶם חֵלֶף עֲבֹדַתְכֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד׃ לב וְלֹא־תִשְׂאוּ עָלָיו
חֵטְא בַּהֲרִימְכֶם אֶת־חֶלְבּוֹ מִמֶּנּוּ וְאֶת־קָדְשֵׁי בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל לֹא תְחַלְּלוּ וְלֹא תָמוּתוּ׃ פ פ פ

נ״ה פסוקים· דניא״ל סימן : ומפטירין ויאמר שמואל בשמואל א׳ סימן י״א

רש״י

מעשר: (כז) ונחשב לכם תרומתכם כדגן מן הגרן· תרומת מעשר שלכם אסורה לזרים ולטמאים וחייבין עליה מיתה וחומש כתרומה גדולה שנקראת ראשית דגן מן הגורן: וכמלאה מן היקב· כתרומת תירוש ויצהר הניטלת מן היקבים: מלאה· לשון בישול תבואה שנתמלאת: יקב· · הוא הבור שלפני הגת שהיין יורד לתוכו וכל לשון יקב חפירת קרקע הוא וכן יקבי המלך הוא ים אוקיינוס חפירה שחפר מלכו של

עולם: (כח) כן תרימו גם אתם· כמו שישראל תרימים מגרנם ומיקביהם תרימו גם אתם ממעשר שלכם כי הוא נחלתכם: (כט) מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת ה׳· בתרומה גדולה הכתוב מדבר שאם הקדים לוי את הכהן בכרי וקבל מעשרותיו קודם שיטול כהן תרומה גדולה מן הכרי צריך להפריש הלוי מן המעשר תחלה אחד מחמשים לתרומה גדולה ויחזור ויפריש תרומת מעשר: (ל) בהרימכם

את

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָא יַחְסְנוּן אַחְסָנָא: כה וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימָר: כו וּלְלֵוָאֵי תְּמַלֵּל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי תִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת מַעַשְׂרָא דִּי יְהָבִית לְכוֹן מִנְּהוֹן בְּאַחֲסַנְתְּכוֹן וְתַפְרְשׁוּן מִנֵּהּ אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מַעַשְׂרָא מִן מַעַשְׂרָא: כז וְתִתְחַשַּׁב לְכוֹן אַפְרָשׁוּתְכוֹן כְּעִבּוּרָא מִן אִדְּרָא וְכִמְלֵאָתָא מִן מַעֲצַרְתָּא: כח כֵּן תַּפְרְשׁוּן אַף אַתּוּן אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ מִכֹּל מַעַשְׂרָתֵיכוֹן דִּי תִסְּבוּן מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתִתְּנוּן מִנֵּהּ יָת אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ לְאַהֲרֹן כַּהֲנָא: כט מִכֹּל מַתְּנָתְכוֹן תַּפְרְשׁוּן יָת כָּל אַפְרָשׁוּתָא דַּיְיָ מִכָּל שׁוּפְרֵהּ יָת מַקְדְּשֵׁהּ מִנֵּהּ: ל וְתֵימַר לְהוֹן בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵהּ מִנֵּהּ וְיִתְחַשַּׁב לְלֵוָאֵי כַּעֲלָלַת אִדְּרָא וְכַעֲלָלַת מַעֲצַרְתָּא: לא וְתֵיכְלוּן יָתֵהּ בְּכָל אֲתַר אַתּוּן וֶאֱנַשׁ בָּתֵּיכוֹן אֲרֵי אַגְרָא הוּא לְכוֹן חֲלַף פָּלְחָנְכוֹן בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא: לב וְלָא תְקַבְּלוּן עֲלוֹהִי חוֹבָא בְּאַפְרָשׁוּתְכוֹן יָת שׁוּפְרֵהּ מִנֵּהּ וְיָת קוּדְשַׁיָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לָא תַחֲלוּן וְלָא תְמוּתוּן:

ר ש ב " ם

(כז) כדגן מן הגורן · שהוא בלאו · וכל זר לא יאכל קודש באמור אל הכהנים· לא יחללו לאכלם בטומאה:

רש"י

את חלבו ממנו · לאחר שתרימו תרומת מעשר ממנו: ונחשב · סמותר ללוים הולין גמורין: כתבואת גרן · לישראל שלא תאמר הואיל וקראו הכתוב תרומה שנאמר כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה יכול יהא כולו אסור תלמוד לומר ונחשב ללוים כתבואת גרן מה של ישראל חולין אף של לוי חולין: (לא) בכל מקום · אפילו בבית הקברות: (לב) ולא תשאו עליו חטאת וגו' · הא אם לא תרימו · תשאו חטא: ולא תמותו · הא אם תחללו תמותו: חסלת פרשת קרח

עיקר ש"ח ובאר"ח

כיזה אי: ח כי את כל תרומת ה' שב על תרומה גדולה · ואמר שאם הקדים הכן לוי את הכהן בשבלים שעוד לא בא החיוב מת"ג ולקח את המעשר · פטור מליתן ת"ג ממעשרו · אבל אם הקדים בפרי שכבר נאמרה ובא לחיוב ת"ג אז חייב הלוי להפריש מקודם ת"ג ממעשרו · וע"ז בא הרבוי מכל מתנותיכם: ט וכי"ת בהרימכם כמו בענוד ור"ל אחר: י דלפעור המרואים מלהפריש אין צריך קרא דמסיפי תופי נסייא · כם באו לדינקם:

תרי"ג כפרשת קרח יש בה ט' מצות תמשה עשין וארבעה לאוין :

עשין | לאוין

(שפח) קנה שישמרו המקדש הכהנים מבפנים והלוים מבחוץ שנאמר ושמרו משמרתך ומשמרת כל האהל וגו' :

(שפט) רלד שלא יתעסקו הלוים בעבודות המיוחדות לכהנים ולא פחות בעבודת הלוי חבירו · ולא הכהנים בעסק המיוחד ללוים ולא פחות בעבודת כהן חבירו שנאמר אך אל כלי הקדש ואל המזבח לא יקרב ולא ימותו גם הם גם אתם :

(שצ) רלה שלא יעבוד הזר שאינו מזרע אהרן שום עבודה מהארבע עבודות המיוחדות לכהנים שנאמר וזר לא יקרב אליכם :

(שצא) רלו שלא לבטל שמירת המקדש הנזכרת שנא' ושמרתם את משמרת הקדש :

(שצב) קנו שיפדה הישראל את בן הבכור שנולד לו מהישראלית מן הכהן שזהו הי"ת בו שנאמר אך פדה תפדה את בכור האדם וגו' :

(שצג) רלז שלא לפדות בכור בהמה טהורה כמו שנצטוינו לפדות פטר חמור · שנאמר אך בכור שור או בכור כשב או בכור עז לא תפדה :

(שצד) קנז להיות הלוים שוערים ומשוררים קבועים במקדש שנאמר ועבד הלוי הוא את עבודת אהל מועד :

(שצה) קנח לתת ללוים חלק אחד מעשרה ממה שתוציא הארץ והוא הנקרא מעשר ראשון שנאמ' כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה' תרומה נתתי ללוים וגו' :

(שצו) קנט שהלוים יפרישו מעשר מן המעשר הניתן לחם ויתנו אותו לכהנים וזהו הנקרא תרומת מעשר שנא' ואל הלוים תדבר ואמרת אליהם כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם והרמתם ממנו תרומת ה' מעשר מן המעשר וגו' :

הפטרת קרח בשמואל א סימן יא

וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם לְכוּ וְנֵלְכָה הַגִּלְגָּל וּנְחַדֵּשׁ שָׁם הַמְּלוּכָה׃ וַיֵּלְכוּ כָל־הָעָם הַגִּלְגָּל וַיַּמְלִכוּ שָׁם אֶת־שָׁאוּל לִפְנֵי יְהוָה בַּגִּלְגָּל וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם זְבָחִים שְׁלָמִים לִפְנֵי

יְהוָה וַיִּשְׂמַח שָׁם שָׁאוּל וְכָל־אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל עַד־מְאֹד׃ וַיֹּאמֶר
שְׁמוּאֵל אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם לְכֹל אֲשֶׁר־
אֲמַרְתֶּם לִי וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם מֶלֶךְ׃ וְעַתָּה הִנֵּה־הַמֶּלֶךְ ׀ מִתְהַלֵּךְ
לִפְנֵיכֶם וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי וּבָנַי הִנָּם אִתְּכֶם וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי
לִפְנֵיכֶם מִנְּעֻרַי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה׃ הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד יְהוָה וְנֶגֶד
מְשִׁיחוֹ אֶת־שׁוֹר ׀ מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי וְאֶת־מִי עָשַׁקְתִּי
אֶת־מִי רַצּוֹתִי וּמִיַּד־מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ וְאָשִׁיב
לָכֶם׃ וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ וְלֹא־לָקַחְתָּ מִיַּד־
אִישׁ מְאוּמָה׃ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד יְהוָה בָּכֶם וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם
הַזֶּה כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עֵד׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל
אֶל־הָעָם יְהוָה אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה
אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם
לִפְנֵי יְהוָה אֵת כָּל־צִדְקוֹת יְהוָה אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת־
אֲבוֹתֵיכֶם׃ כַּאֲשֶׁר־בָּא יַעֲקֹב מִצְרָיִם וַיִּזְעֲקוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֶל־יְהוָה
וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וְאֶת־אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
מִמִּצְרַיִם וַיֹּשִׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה׃ וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר־צְבָא חָצוֹר וּבְיַד־פְּלִשְׁתִּים וּבְיַד
מֶלֶךְ מוֹאָב וַיִּלָּחֲמוּ בָּם׃ וַיִּזְעֲקוּ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר ויאמרו קרי
חָטָאנוּ כִּי עָזַבְנוּ אֶת־יְהוָה וַנַּעֲבֹד אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
הָעַשְׁתָּרוֹת וְעַתָּה הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ וְנַעַבְדֶךָּ׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה
אֶת־יְרֻבַּעַל וְאֶת־בְּדָן וְאֶת־יִפְתָּח וְאֶת־שְׁמוּאֵל וַיַּצֵּל אֶתְכֶם
מִיַּד אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וַתֵּשְׁבוּ בֶּטַח׃ וַתִּרְאוּ כִּי נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי־
עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם וַתֹּאמְרוּ לִי לֹא כִּי־מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ וַיהוָה
אלהיכם

אלהיכם מלככם: ועתה הנה המלך אשר בחרתם אשר
שאלתם והנה נתן יהוה עליכם מלך: אם־תיראו את־
יהוה ועבדתם אתו ושמעתם בקולו ולא תמרו את־פי יהוה
והיתם גם־אתם וגם־המלך אשר־מלך עליכם אחר יהוה
אלהיכם: ואם־לא תשמעו בקול יהוה ומריתם את־פי
יהוה והיתה יד־יהוה בכם ובאבתיכם: גם־עתה התיצבו
וראו את־הדבר הגדול הזה אשר יהוה עשה לעיניכם: הלוא
קציר־חטים היום אקרא אל־יהוה ויתן קלות ומטר ודעו
וראו כי־רעתכם רבה אשר עשיתם בעיני יהוה לשאול
לכם מלך: ויקרא שמואל אל־יהוה ויתן יהוה קלת ומטר

במדבר יט חקת

יט א וידבר יהוה אל־משה ואל־אהרן לאמר: ב זאת
חקת התורה אשר־צוה יהוה לאמר דבר ו
אל־בני ישראל ויקחו אליך פרה אדמה תמימה אשר
אין־בה מום אשר לא־עלה עליה על: ג ונתתם אתה
אל־אלעזר הכהן והוציא אתה אל־מחוץ למחנה ושחט

רש"י

(ב) זאת חקת התורה · לפי שהשטן ואומות העולם מונין את ישראל לומר מה המצוה הזאת ומה טעם יש בה א לפיכך כתב בה חקה גזרה היא מלפני אין לך רשות להרהר אחריה: ויקחו אליך · לעולם היא נקראת על שמך ב פרה שעשה משה ג במדבר: אדומה תמימה · שתהא תמימה באדמימות ד שאם היו בה שתי שערות שחורות ה פסולה: (ג) אלעזר · מצותה ו בסגן: אל מחוץ למחנה · חוץ לשלש ז מחנות: ושחט אתה

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דק"ל לשון זאת חוקת התורה · דהל"ל זאת התורה · או אלה החוקים · על כן פירש דבא לדרשה לפי שהשטן וכו' ופי' חוקה גזרה בלא טעם · ותו ואם חקת התורה דמשיב פי' מצות אלו כל מדין · עמ"ש אם ג"ע [illegible]

בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּירָא כָל־הָעָם מְאֹד אֶת־יְהוָה וְאֶת־שְׁמוּאֵל׃ וַיֹּאמְרוּ כָל־הָעָם אֶל־שְׁמוּאֵל הִתְפַּלֵּל בְּעַד־עֲבָדֶיךָ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְאַל־נָמוּת כִּי־יָסַפְנוּ עַל־כָּל־חַטֹּאתֵינוּ רָעָה לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ׃ וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל־הָעָם אַל־תִּירָאוּ אַתֶּם עֲשִׂיתֶם אֵת כָּל־הָרָעָה הַזֹּאת אַךְ אַל־תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי יְהוָה וַעֲבַדְתֶּם אֶת־יְהוָה בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְלֹא תָּסוּרוּ כִּי ׀ אַחֲרֵי הַתֹּהוּ אֲשֶׁר לֹא־יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ כִּי־תֹהוּ הֵמָּה׃ כִּי לֹא־יִטֹּשׁ יְהוָה אֶת־עַמּוֹ בַּעֲבוּר שְׁמוֹ הַגָּדוֹל כִּי הוֹאִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה וְעִם אַהֲרֹן לְמֵימַר׃ ב דָּא גְּזֵרַת אוֹרָיְתָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמֵימַר מַלֵּל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִסְּבוּן לָךְ תּוֹרְתָא סֻמַּקְתָּא שַׁלְמְתָא דִּי לֵית בַּהּ מוּמָא דִּי לָא סְלֵיק עֲלַהּ נִירָא׃ ג וְתִתְּנוּן יָתַהּ לְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְיַפֵּק יָתַהּ

רשב"ם

(א) זאת חקת התורה · ולפנינו נפרש באיזו תורה הוא מדבר · דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל · כלומר חקת התור' שאמר למשה זאת התורה: פרה אדומה · צוה לקחת לעשות תורת טהרתו של אדם כי ימות באהל להטהר בו נוגע ונושא

בעל הטורים

(ב) זאת חקת התורה · סמך חקת התורה לבהרימכם את חלבו ממנו רמז לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן שניה לה לאוכלי תרומה ועוד רמז המחזיקים בתורת ה' יש להם מנות שאין נותנין תרומה לכהן עם הארץ · לא תחללו וסמיך ליה חקת התורה שתלמיד חכם שחוטא הוא חולל השם: ולא תמותו וסמיך ליה חקת התורה דכתיב עץ חיים היא

עיקר ש"ח ובאר"ח

אם אדם יתחטא · ר"ל כמי פרה: ב כי הוא לא נתעסק בעבודתה כ"א אלעזר הכהן כדכתיב בה': ג כי היא נשארה למשמרת לדורות: ד דלמום כתיב חסר אין בה מום: ה והוא סלמ"ע (הכת"ס): ו מדלא כתיב הכהן סתם · מצותה מלותה · ר"ל פרה ראשונה זו מצותה בסגן · אבל לדורות י"א דדוקא כהן גדול: ז וליף גז"ש מחוץ למחנה מחוץ למחנה דגבי מצורע · ושם נאמר

אֹתָהּ לְפָנָיו׃ ד וְלָקַח אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן מִדָּמָהּ בְּאֶצְבָּעוֹ וְהִזָּה אֶל־נֹכַח פְּנֵי אֹהֶל־מוֹעֵד מִדָּמָהּ שֶׁבַע פְּעָמִים׃ ה וְשָׂרַף אֶת־הַפָּרָה לְעֵינָיו אֶת־עֹרָהּ וְאֶת־בְּשָׂרָהּ וְאֶת־דָּמָהּ עַל־פִּרְשָׁהּ יִשְׂרֹף׃ ו וְלָקַח הַכֹּהֵן עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תוֹלָעַת וְהִשְׁלִיךְ אֶל־תּוֹךְ שְׂרֵפַת הַפָּרָה׃ ז וְכִבֶּס בְּגָדָיו הַכֹּהֵן וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְאַחַר יָבֹא אֶל־הַמַּחֲנֶה וְטָמֵא הַכֹּהֵן עַד־הָעָרֶב׃ ח וְהַשֹּׂרֵף אֹתָהּ יְכַבֵּס בְּגָדָיו בַּמַּיִם וְרָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמָּיִם וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב׃ ט וְאָסַף אִישׁ טָהוֹר אֵת אֵפֶר הַפָּרָה וְהִנִּיחַ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה בְּמָקוֹם טָהוֹר וְהָיְתָה לַעֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁמֶרֶת לְמֵי נִדָּה חַטָּאת הִוא׃ י וְכִבֶּס הָאֹסֵף אֶת־אֵפֶר הַפָּרָה אֶת־בְּגָדָיו וְטָמֵא עַד־הָעָרֶב וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם לְחֻקַּת עוֹלָם׃ יא הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל־נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים׃ יב הוּא יִתְחַטָּא־בוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִטְהָר וְאִם־לֹא יִתְחַטָּא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי לֹא יִטְהָר׃ יג כָּל־הַנֹּגֵעַ בְּמֵת בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר־יָמוּת וְלֹא יִתְחַטָּא אֶת־מִשְׁכַּן יְהוָה טִמֵּא וְנִכְרְתָה

רש"י

לפניו - זר שוחט ואלעזר רואה: (ד) אל נכח פני אהל מועד - עומד במזרחו של ירושלים ומתכוין ורואה פתחו של היכל בשעת הזאת הדם: (ז) אל המחנה - למחנה שכינה שאין טמא מבולה חוץ לשתי מחנות אלא זב ובעל קרי ומצורע: וטמא הכהן עד הערב - סרסהו ודרשהו וטמא עד הערב ואחר יבא אל המחנה: (ט) והניח מחוץ למחנה - לשלשה חלקים מתחלקת אחד נתן בהר המשחה ואחד מתחלק לכל המשמרות ואחד נתן בחיל. זה של משמרות היה חוץ לעזרה ליטול ממנו בני העיירות וכל הצריכין להטהר. וזה שבהר המשחה כהנים גדולים לפרות אחרות מקדשין הימנה. וזה שבחיל נתון למשמרת מצות הכתוב שנאמר והיתה לעדת בני ישראל למשמרת: למי נדה - למי הזיה כמו וידו אבן בי. לידות אם קרנות הגוים לשון זריקה: חטאת הוא - לשון חטוי כפשוטו ולפי הלכותיו קראה

למברא למשריתא ויכוס יתה קדמוהי: ד ויסב אלעזר כהנא
מדמה באצבעה וידי לקבל אפי משכן זמנא מדמה שבע
זמנין: ה ויוקד ית תורתא לעינוהי ית משכה וית בשרה
וית דמה על אכלה יוקד: ו ויסב כהנא אעא דארזא ואזובא
וצבע זהורי וירמי לגו יקידת תורתא: ז ויצבע לבושוהי
כהנא ויסחי בשרה במיא ובתר כן ייעול למשריתא ויהי
מסאב כהנא עד רמשא: ח ודמוקד יתה יצבע לבושוהי
במיא ויסחי בשרה במיא ויהי מסאב עד רמשא: ט ויכנוש
גבר דכי ית קטמא דתורתא ויצנע למברא למשריתא באתר
דכי ותהי לכנשתא דבני ישראל למטרא למי אדיותא
חטאתא היא: י ויצבע דכניש ית קטמא דתורתא ית לבושוהי
ויהי מסאב עד רמשא ותהי לבני ישראל ולגיוריא דיתגיירון
ביניכון לקים עלם: יא דיקרב במתא לכל נפשא דאנשא
ויהי מסאב שבעא יומין: יב הוא ידי עלוהי ביומא תליתאה
וביומא שביעאה ידכי ואם לא ידי עלוהי ביומא תליתאה
וביומא שביעאה לא ידכי: יג כל דיקרב במתא בנפשא
דאנשא די ימות ולא ידי עלוהי ית משכנא דיי סאב וישתצי

רשב"ם | בעל הטורים

ומאהיל: (ה) לעיניו · של אהרן: למחזיקים בה: (ט) ואסף · ג' · הכא ואידך (מ"ב ה') ואסף המצורע (ישעיה י"א) ואסף נדחי ישראל המצורע איתקש למת וכשם שאפר פרה מטהרת כך תפלת הצדיקים ג"כ מטהרת ואסף נדחי ישראל לעתיד אז ואסף המצורע דכתיב ידלג כאיל פסח וכן לא יצטרכו לאפר פרה דכתיב בלע

רש"י

הכתוב הטאת לומר שהיא כקדשים (יג) במת בנפש · ואיזה מת של נפש האדם ב להוציא נפש בהמה שאין להאסר בהנאה: (יב) הוא יתחטא בו · באפר י הפרה (ס"א הזה): טומאתה צריכה הזאה (אלא טומאת

עיקר ש"ח ובאר"ח

נדד ישב שלא יהיו אחרים יושבים עמו: ח אל המחנה מחנה הידוע: ט דטבול יום אסור ליכנס למחנה שכינה אלא בהערב כו': י דהא פרה לא נכנס ולמה כתיב יתחטא בו ולא גם לכנפי' דקאי אאפר ואפר לגבן זכרינו ואף

הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל כִּי מֵי נִדָּה לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא
יִהְיֶה עוֹד טֻמְאָתוֹ בוֹ׃ יד זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי־יָמוּת
בְּאֹהֶל כָּל־הַבָּא אֶל־הָאֹהֶל וְכָל־אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת
יָמִים׃ טו וְכֹל כְּלִי פָתוּחַ אֲשֶׁר אֵין־צָמִיד פָּתִיל עָלָיו
טָמֵא הוּא׃ טז וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל־
חֶרֶב אוֹ בְמֵת אוֹ־בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקָבֶר יִטְמָא שִׁבְעַת
יָמִים׃ יז וְלָקְחוּ לַטָּמֵא מֵעֲפַר שְׂרֵפַת הַחַטָּאת וְנָתַן עָלָיו
מַיִם חַיִּים אֶל־כֶּלִי׃ שני יח וְלָקַח אֵזוֹב וְטָבַל בַּמַּיִם אִישׁ
טָהוֹר וְהִזָּה עַל־הָאֹהֶל וְעַל־כָּל־הַכֵּלִים וְעַל־הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר
הָיוּ־שָׁם וְעַל־הַנֹּגֵעַ בַּעֶצֶם אוֹ בֶחָלָל אוֹ בַמֵּת אוֹ בַקָּבֶר׃
יט וְהִזָּה הַטָּהֹר עַל־הַטָּמֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
וְחִטְּאוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וְכִבֶּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָהֵר
בָּעָרֶב׃ כ וְאִישׁ אֲשֶׁר־יִטְמָא וְלֹא יִתְחַטָּא וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ
הַהִוא מִתּוֹךְ הַקָּהָל כִּי אֶת־מִקְדַּשׁ יְהוָה טִמֵּא מֵי נִדָּה
לֹא־זֹרַק עָלָיו טָמֵא הוּא׃ כא וְ הָ יְ תָ ה לָהֶם לְחֻקַּת עוֹלָם
וּמַזֵּה מֵי־הַנִּדָּה יְכַבֵּס בְּגָדָיו וְהַנֹּגֵעַ בְּמֵי הַנִּדָּה יִטְמָא עַד־
הָעָרֶב׃ כב וְכֹל אֲשֶׁר־יִגַּע־בּוֹ הַטָּמֵא יִטְמָא וְהַנֶּפֶשׁ

רש"י

טבעת) ד"א בגימ' ל' זו רביעית דם: את משכן ה' טמא. אם נכנס לעזרה אפי' בטבילה בלא הזאת שלישי ושביעי: עוד טומאתו בו. אע"פ שטבל: (יד) כל הבא אל האהל. בעוד שהמת בתוכו: (טו) וכל כלי פתוח. בכלי חרס הכתוב מדבר שאין מקבל טומאה מגבו אלא מתוכו לפיכך אם אין מגופת צמידתו פתולה עליו יפה בחבור טמא הוא. הא אם יש צמיד פתיל עליו טהור: פתיל. לשון מחובר בלשון עברי וכן נפתולי אלהים נפתלתי. נתחברתי עם אחותי: (טז) על פני השדה. רבותינו דרשו לרבות גולל ודופק. ופשוטו על פני השדה שאין שם אהל מטמא המת שם במגיעה: (יט) וחטאו ביום השביעי. הוא גמר טהרתו: (כ) ואיש אשר יטמא וגו'. אם נאמר מקדש למה נאמר משכן כו' כדאיתא בשבועות:

ומזה

אֱנָשָׁא הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל אֲרֵי מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאָב יְהֵי עוֹד סְאוֹבְתֵיהּ בֵּהּ: יד דָּא אוֹרָיְתָא אֱנָשׁ אֲרֵי יְמוּת בְּמַשְׁכְּנָא כָּל דְּעָלֵל לְמַשְׁכְּנָא וְכָל דִּי בְמַשְׁכְּנָא יְהֵי מְסָאָב שִׁבְעָא יוֹמִין: טו וְכֹל מָן דַּחֲסַף פְּתִיחַ דְּלֵית מְגוּפַת שְׁיָע מַקַּף עֲלוֹהִי מְסָאָב הוּא: טז וְכֹל דִּי יִקְרַב עַל אַפֵּי חַקְלָא בִּקְטִיל חַרְבָּא אוֹ בְמִיתָא אוֹ בְגַרְמָא דֶאֱנָשָׁא אוֹ בְקִבְרָא יְהֵי מְסָאָב שִׁבְעָא יוֹמִין: יז וְיִסְּבוּן לִדְמְסָאָב מֵעֲפַר יְקֵדַת חַטָּאתָא וְיִתֵּן עֲלוֹהִי מֵי מַבּוּעַ לְמָן: יח וְיִסַּב אֵזוֹבָא וְיִטְבּוֹל בְּמַיָּא גְּבַר דְּכֵי וְיַדֵּי עַל מַשְׁכְּנָא וְעַל כָּל מָנַיָּא וְעַל נַפְשָׁתָא דִּי הֲווֹ תַמָּן וְעַל דְּיִקְרַב בְּגַרְמָא אוֹ בִקְטִילָא אוֹ בְמִיתָא אוֹ בְקִבְרָא: יט וְיַדֵּי דָכְיָא עַל מְסָאָבָא בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִידַכִּנֵּהּ בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וִיצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וְיַסְחֵי בְמַיָּא וְיִדְכֵּי בְרַמְשָׁא: כ וּגְבַר דִּי יִסְתָּאַב וְלָא יַדֵּי עֲלוֹהִי וְיִשְׁתֵּצֵי אֱנָשָׁא הַהוּא מִגּוֹ קְהָלָא אֲרֵי יָת מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ סַאֵב מֵי אַדְיוּתָא לָא אִזְדְּרִיקוּ עֲלוֹהִי מְסָאָב הוּא: כא וּתְהֵי לְהוֹן לִקְיָם עָלָם וּדְיַדֵּי מֵי אַדְיוּתָא יְצַבַּע לְבוּשׁוֹהִי וּדְיִקְרַב בְּמֵי אַדְיוּתָא יְהֵי מְסָאָב עַד רַמְשָׁא: כב וְכֹל דִּי יִקְרַב בֵּהּ מְסָאָבָא יְהֵי מְסָאָב וֶאֱנָשׁ

רשב"ם

(יג) עוד טומאתו בו · אע"פ שטבל: (יז) וכל אשר יגע על פני השדה · לומר תבא אל האהל שהמת בו טמא בלא נגיעה אבל ... המת על

רש"י

(כא) ומזה מי הנדה · רבותינו אמרו שהמזה טהור וזה בא ללמד שהנושא מי חטאת טמא טומאה חמורה לטמא בגדים שעליו מה שאין כן בנוגע

וזה שבוש בלשון מזה לומר לך שאינן מטמאין עד שיהא בהן שיעור הזאה: והנוגע וגו' יטמא · ואין טעון כבוס בגדים: (כב) וכל אשר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ר נפש האדם הוא ביאור על מלת במת · שלא תאמר גם נבלת בהמה בכלל: ש נפש כמו דכתיב או בנפש והיינו רביעית דם שנפשו של אדם תלויה בה: ת מדכתיב כי מי נדה כו' מכלל דמיירי שטבל: נ גולל הוא כיסוי הארון ודופק הם דפנות הארון · רש"י (בסנהדרין פרק נגמר הדין) ור"מ סי' בש"ת: א נגע דוקא שעליו אבל כל בגדים וכלים שהוא נוגע בחיבורין · ר"ל בשעה

הנגעת תטמא עד־הערב: פ כ א ויבאו בני־ישראל כל־העדה מדבר־צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם: ב ולא־היה מים לעדה ויקהלו על־משה ועל־אהרן: ג וירב העם עם־משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני יהוה: ד ולמה הבאתם את־קהל יהוה אל־המדבר הזה למות שם אנחנו ובעירנו: ה ולמה העליתנו ממצרים להביא אתנו

רש"י

יגע בו הטמא · זה שנטמא במת ע יטמא: והנפש הנוגעת · בו פ בטמא מת: תטמא עד הערב · כאן למדנו שהמת אבי אבות הטומאה והנוגע בו אב הטומאה ומטמא אדם · זהו פירושה לפי משמעה והלכותיה · ומ"א העתקתי מיסודו של רבי משה הדרשן · וזהו: (ב) ויקחו אליך · משלהם · כשם שהם פרקו נזמי הזהב לעגל משלהם כך יביאו זו לכפרה משלהם: פרה אדומה · משל לבן שפחה שטינף פלטין המלך אמרו תבא אמו ותקנח הצואה · כך תבא פרה צ ותכפר על העגל: אדומה · על שם אם יאדימו כתולע· שהחטא קרוי אדום: תמימה · על שם ישראל שהיו תמימים ונעשו בו בעלי מומין תבא זו ותכפר עליהם ויחזרו לתמותם: לא עלה עליה עול · כשם שפרקו מעליהם עול שמים: (ג) אל אלעזר הכהן · כשם שנקהלו על אהרן שהוא כהן לעשות העגל · ולפי שאהרן עשה את העגל לא נתנה לו עבודה זו על ידו ק שאין קטיגור נעשה סניגור: (ה) ושרף את הפרה · כשם שנשרף העגל: (ו) עץ ארז ואזוב ושני תולעת · ג' מינין הללו כנגד שלשת אלפי איש שנפלו בעגל · וארז הוא הגבוה מכל האילנות · ואזוב נמוך מכולם סימן שהגבוה שנתגאה וחטא ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו: (ט) למשמרת · כמו שפשע העגל שמור לדורות לפורענות שאין לך פקודה שאין בה מפקודת העגל שנאמר וביום פקדי ופקדתי וגו' · וכשם שהעגל מטמא כל העוסקין בו כך פרה מטמאה כל העוסקין בה וכשם שנטהרו באפרו שנאמר ויזר על פני המים וגו' · כך ולקחו לטמא מעפר שרפת החטאת וגו': (א) כל העדה · עדה השלמה שכבר מתו מתי מדבר ואלו פרשו לחיים: ותמת שם מרים · למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה ר לומר לך מה קרבנות מכפרין (ס"א כמו שפרה אדומה מכפרת) אף מיתת צדיקים מכפרת: ותמת שם מרים · אף היא בנשיקה מתה ש ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר על פי ה' באלה מסעי: (ב) ולא היה מים לעדה · מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר ת בזכות מרים: (ג) ולו גוענו · הלואי שגוענו: בגוע אחינו · במיתת אחינו בדבר למד שמיתת צמא מגונה ממנה: בגוע · שם דבר הוא א כמו

דִיקְרַב בַּהּ יְהֵי מִסְאַב עַד רַמְשָׁא: א וַאֲתוֹ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְמַדְבְּרָא דְצִין בְּיַרְחָא קַדְמָאָה וִיתֵב עַמָּא בִּרְקָם וּמִיתַת תַּמָּן מִרְיָם וְאִתְקְבָרַת תַּמָּן: ב וְלָא הֲוָה מַיָּא לִכְנִשְׁתָּא וְאִתְכְּנָשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן: ג וּנְצָא עַמָּא עִם מֹשֶׁה וַאֲמָרוּ לְמֵימַר וּלְוַי דְמִתְנָא בְּמוֹתָא דְאַחָנָא קֳדָם יְיָ: ד וּלְמָא אַעֵלְתּוּן יָת קְהָלָא דַיְיָ לְמַדְבְּרָא הָדֵין לִמְמַת תַּמָּן אֲנַחְנָא וּבְעִירָנָא: ה וּלְמָא אַסֶּקְתּוּנָא מִמִּצְרַיִם לְאַיְתָאָה יָתָנָא

רשב״ם

פני השדה ולא באהל אינו מטמא אלא במגע: כב) והנפש הנגעת באותה שנגע במת תטמא עד הערב כי המת אבי אבות הטומאה: (א) ותמת שם מרים בחדש הראשון החדש שלסוף ארבעים שנה שהרי מת אהרן אחריה בחדש החמישי בשנת ארבעים לצאת בני ישראל

בעל הטורים

סמות לנלה: (א) בחדש הראשון סמך זה לפרשת פרה שבראשון נשרפה הפרה וגם כמו שדרשו חז״ל שמיתת לדיקים מכפרת כמו פרה פרה אדומה נגימ׳ מכפר: ותמת שם מרים ותקבר שם ב״ס בגימ׳ מכפר שם [עם אלותיות] כגי׳ תקור בסנאה הוא: (ג) וירב ב׳ במסרה הכא ואידך וירב בנחל לומר שעשו מריבה על עסקי נחל שפסק מהם דסיינו סבאר שהיה מוכן בנחל: (ה) סעליתנו חסר וי״ו שעיקר הפרעומות היה על משה: ותאנה וגפן ורמון ולהלן הקדים גפן דכתיב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון אלא בכל מקום מקדים גפן כדכתיב איש תחת גפנו ותחת תאנתו וכאן הקדים תאנה מפני דסליק מפרה רמז למה

עיקר ש״ח ובאר״ח

מטמא: ע ר״ל לא סטמא שנזכר למעלה הנוגע במי הנדה כי הוא אינו טמא רק טומאת ערב: פ דקשה וסלא אדם אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה לכ״ש דמת הוא אבי אבות הטומאה וטמא מת הוא אב וע״כ אדם הנוגע בו טמא ג״כ טומאת ערב: צ וגבי עבודת חוץ כמו שפרה אין שייך לומר אין קטיגור נעשה סניגור: ק דייק רש״י לומר על ידן לפי מ״ש בסמוך דעל עבודת הפרה שהיא כמוך אין שייך לומר אין קטיגור כו׳ אבל לפי שאהרן בעצמו עשה את העגל אין הקטיגור בעצמו נעשה סניגור אף על עבודת חוץ מש״ה כ פרה דכה עצמה לא נעשה העבודה כ״א במינה: ר דאין כאן מקומה דשריפת הפרה היתה בשנה שניה לי״מ ומיתת מרים בשנת הארבעים אך לומר לך כו׳: ש דנמר שם שם מאהרן: ת שכנזכות סמתפינה למשה אתיה על המים ולכן ניתן לה במדה שנתן הקב״ה מים לכל העדה בשבילה: א [ויהיה שנפרד גוע בשני קמלין כמו הכם עשן תכם ובמעילות בא בשו״א ופת״ח כמו עשן העיר הכם לגב: ב:] אם מפרשו מן

המקור

אֶל־הַמָּקוֹם הָרָע הַזֶּה לֹא ׀ מְקוֹם זֶרַע וּתְאֵנָה וְגֶפֶן וְרִמּוֹן וּמַיִם אַיִן לִשְׁתּוֹת׃ ו וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִפְּנֵי הַקָּהָל אֶל־פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּפְּלוּ עַל־פְּנֵיהֶם וַיֵּרָא כְבוֹד־יְהוָה אֲלֵיהֶם׃ פ שלישי שני כשהן מחוברין ז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ח קַח אֶת־הַמַּטֶּה וְהַקְהֵל אֶת־הָעֵדָה אַתָּה וְאַהֲרֹן אָחִיךָ וְדִבַּרְתֶּם אֶל־הַסֶּלַע לְעֵינֵיהֶם וְנָתַן מֵימָיו וְהוֹצֵאתָ לָהֶם מַיִם מִן־הַסֶּלַע וְהִשְׁקִיתָ אֶת־הָעֵדָה וְאֶת־בְּעִירָם׃ ט וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַמַּטֶּה מִלִּפְנֵי יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּהוּ׃ י וַיַּקְהִלוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶת־הַקָּהָל אֶל־פְּנֵי הַסָּלַע וַיֹּאמֶר לָהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַמֹּרִים הֲמִן־הַסֶּלַע הַזֶּה נוֹצִיא לָכֶם מָיִם׃ יא וַיָּרֶם מֹשֶׁה אֶת־יָדוֹ וַיַּךְ אֶת־הַסֶּלַע בְּמַטֵּהוּ פַּעֲמָיִם וַיֵּצְאוּ מַיִם רַבִּים וַתֵּשְׁתְּ הָעֵדָה וּבְעִירָם׃ ס יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן יַעַן לֹא־הֶאֱמַנְתֶּם בִּי לְהַקְדִּישֵׁנִי

רש"י

במיתת אחינו ולא יתכן לפרשו בשמתו אחינו שא"כ היה לו להנקד בגוע (בא לס סוא"ו): (ח) ואת בעירם · מכאן שחס הקב"ה על ממונם של ישראל: (י) ויקהלו וגו' · זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה: המן הסלע הזה נוציא · לפי שלא היו מכירין אותו לפי שהלך הסלע וישב לו בין הסלעים כשנסתלק הבאר והיו ישראל אומרים להם מה לכם מאיזה סלע תוציאו לנו מים לכך אמר להם: המורים · סרבנים לשון יוני שוטים ב מורים את מוריהם המן הסלע הזה שלא נצטוינו עליו נוציא לכם מים: (יא) פעמים · לפי שבראשונה לא הוציא אלא טיפין ג לפי שלא צוה המקום להכותו אלא ודברתם אל הסלע והמה דברו אל סלע אחר ולא הוציא אמרו שמא צריך להכותו כבראשונה שנאמר והכית בצור ונזדמן להם אותו סלע והכוהו: (יב) יען לא האמנתם בי · גלה הכתוב שאלולי חטא זה בלבד היו נכנסין לארץ כדי שלא יאמרו עליהם כעון שאר דור המדבר שנגזר עליהם שלא יכנסו לארץ כך היה עון משה ואהרן · והלא הצאן ובקר ישחט קשה מזו אלא לפי שבסתר חסך עליו הכתוב וכאן שבמעמד כל ישראל לא חסך עליו הכתוב מפני קדוש השם: להקדישני · שאילו דברתם אל הסלע והוציא הייתי מקודש לעיני העדה ואומרים מה סלע זה שאינו מדבר

ואינו

לְאַתְרָא בִּישָׁא הָדֵין לָא אֲתַר כְּשַׁר לְבֵית זְרַע וְאַף לָא תְּאֵנִין וְגוּפְנִין וְרִמּוֹנִין וּמַיָּא לֵית לְמִשְׁתֵּי: ו וַעֲל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מִן קֳדָם קְהָלָא לִתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא וּנְפַלוּ עַל אַפֵּיהוֹן וְאִתְגְּלִי יְקָרָא דַיְיָ לְהוֹן: ז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר: ח סַב יָת חֻטְרָא וְאַכְנֵשׁ יָת כְּנִשְׁתָּא אַתְּ וְאַהֲרֹן אֲחוּךְ וּתְמַלְּלוּן עִם כֵּיפָא לְעֵינֵיהוֹן וְיִתֵּן מוֹהִי וְתַפֵּק לְהוֹן מַיָּא מִן כֵּיפָא וְתַשְׁקֵי יָת כְּנִשְׁתָּא וְיָת בְּעִירְהוֹן: ט וּנְסֵיב מֹשֶׁה יָת חֻטְרָא מִן קֳדָם יְיָ כְּמָא דִי פַקְּדֵהּ: י וְאַכְנִישׁוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן יָת קְהָלָא לִקֳדָם כֵּיפָא וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַעוּ כְעַן סָרְבָנַיָּא הֲמִן כֵּיפָא הָדֵין נַפֵּק לְכוֹן מַיָּא: יא וַאֲרֵים מֹשֶׁה יָת יְדֵהּ וּמְחָא יָת כֵּיפָא בְּחֻטְרֵהּ תַּרְתֵּין זִמְנִין וּנְפָקוּ מַיָּא סַגִּיאֵי וּשְׁתִיאַת כְּנִשְׁתָּא וּבְעִירְהוֹן: יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן חֲלָף דִּי לָא הֵימַנְתּוּן בְּמֵימְרִי לְקַדָּשׁוּתִי לְעֵינֵי

רשב״ם

כדכתיב בפ' אלה מסעי: את המטה · מלפני העדות: ודברתם אל הסלע · לא צוה הקב"ה לקחת את המטה לחכות בו הסלע כמו שעשה ברפידים · שכתוב שם והכית בצור ויצאו ממנו מים · אלא המטה צוה לקחת להראות בו קשי מרי שלהם כדכתיב למשמרת לאות לבני מרי · אפס בדבור ידבר עםהסלע לתת מימיו: והוצאת להם מים ע"י דבורך עם הסלע: (י) ויאמר להם שמעו נא המרים · כמו שהמטה הזה שיש בו שקדים מוכיח שהוא למשמרת לאות לבני מרי: המן הסלע הזה נוציא לכם מים · בשעת הרמת ידו במטה ויך בו את הסלע פעמים אז אמר להם דרך כעס וחמה סבורים אתם שמן הסלע הזה נוציא לכם מים ומספק אמר משה בן שמעת במה שאמר לו הקב"ה קח את המטה ולא האמין שבדבורו עם הסלע יוציא ממנו מים אלא בהכאת המטה כמו שעשה ברפידים · ומה שאמר לו הקב"ה ודברתם אל הסלע היה סבור שזו היא דבור הסלע הנאמר במטה ולכך הכה פעמים בסלע כעין חימה

בעל הטורים

(ח) קח שאמרו (כרכו מטס) ועלי פלגס: (יא) ויך את הסלע · הוא הכה לסלע

עיקר ש"ח ובאר"ת

שמקור הכא לפעמים פחת פעל עבר סיפ ל"ל בגוע הוי"ו בחול"ס והפי"ן בפת"ח · כא"ר]: ב [וזהו שני פרושים: לפירוש הראשון מלשון סרבנים שרשו הוא מרס כמו ממרים · ולמה שאמר מורים המורים הוא ג"כ לגנותן שהולו למוריהם אך שרשו יהיה ירה · כא"ר]: ג דמדקדק ויך גו' פעמים ויצאו מים רבים · חס דבפעם הראשון לא יצאו מים רבים ואחר אין לומר ששפה על פלא להר

לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לָכֵן לֹא תָבִיאוּ אֶת־הַקָּהָל הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַתִּי לָהֶם׃ יג הֵמָּה מֵי מְרִיבָה אֲשֶׁר־רָבוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־יְהוָה וַיִּקָּדֵשׁ בָּם׃ ס רביעי יד וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל־מֶלֶךְ אֱדוֹם כֹּה אָמַר אָחִיךָ יִשְׂרָאֵל אַתָּה יָדַעְתָּ אֵת כָּל־הַתְּלָאָה אֲשֶׁר מְצָאָתְנוּ׃ טו וַיֵּרְדוּ אֲבֹתֵינוּ מִצְרַיְמָה וַנֵּשֶׁב בְּמִצְרַיִם יָמִים רַבִּים וַיָּרֵעוּ לָנוּ מִצְרַיִם וְלַאֲבֹתֵינוּ׃ טז וַנִּצְעַק אֶל־יְהוָה וַיִּשְׁמַע קֹלֵנוּ וַיִּשְׁלַח מַלְאָךְ וַיֹּצִאֵנוּ מִמִּצְרָיִם וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ בְקָדֵשׁ עִיר קְצֵה גְבוּלֶךָ׃ יז נַעְבְּרָה־נָּא בְאַרְצֶךָ לֹא נַעֲבֹר בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם וְלֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ לֹא נִטֶּה יָמִין

רש"י

והיינו שומע ואיננו צריך לפרנסה מקיים דבורו של מקום קל וחומר אנו : לכן לא תביאו · בשבועה כמו לכן נשבעתי לבית עלי נשבע בקפיצה ד שלא יכנו בתפלה על כך : (יג) המה מי מריבה · הם הנזכרים במקום אחר את אלו ראו אצטגניני פרעה שמושיען של ישראל לוקה במים לכך גזרו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו : ויקדש בם · שמתו משה ואהרן על ידם · שכשהקב"ה עושה דין במקודשיו הוא יראוי ומתקדש על הבריות וכן הוא אומר נורא אלהים ממקדשיך וכן הוא אומר בקרובי אקדש : (יד) אחיך ישראל · מה ראה להזכיר כאן אחוה אלא אמר לו אחים אנחנו בני אברהם שנאמר לו כי גר יהיה זרעך ועל שנינו היה אותו החוב לפרעו : אתה ידעת את כל התלאה · לפיכך פירש אביכם מעל אבינו וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו מפני השטר חוב המוטל עליהם והטילו על יעקב : (טו) וירעו לנו · סבלנו צרות רבות : ולאבותינו · מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל : (טז) וישמע קולנו · בברכה שברכנו אבינו ו הקול קול יעקב שאנו צועקים ונענים : מלאך · זה משה ז מכאן שהנביאים קרוים מלאכים ואומר ויהיו מלעיבים במלאכי האלהים : (יז) נעברה נא בארצך · אין לך למוכר על הירושה של ארץ ישראל ח כשם שלא פרעת החוב · עשה לנו עזר מעט לעבור דרך ארצך : ולא נשתה מי בארי · מי בורות היה צ"ל אלא כך אמר משה אע"פ שיש בידינו מן לאכול ט ובאר לשתות לא נשתה ממנו אלא נקנה מכם אוכל ומים להנאתכם · מכאן לאכסנאי שאע"פ שיש בידו לאכול יקנה מן החנוני כדי להנות את אושפיזו : דרך המלך נלך וגו' · אנו חוסמים את

בהמתנו

בני ישראל בבן לא תעלון ית קהלא הדין לארעא די יהבית להון: יג אנון מי מצותא די נצו בני ישראל קדם יי ואתקדש בהון: יד ושלח משה אזגדין מרקם לות מלכא דאדום כדנן אמר אחוך ישראל את ידעת ית כל עקתא די אשכחתנא: טו ונחתו אבהתנא למצרים ויתבנא במצרים יומין סגיאין ואבאישו לנא מצראי ולאבהתנא: טז וצלינא קדם יי וקביל צלותנא ושלח מלאכא ואפקנא ממצרים והא אנחנא ברקם קרתא דבסטר תחומך: יז נעבר כען בארעך לא נעבר בחקל ובכרם ולא נשתי מי גוב בארח מלכא נזיל לא נסטי

רשב"ם

וכעס ומספק אם יוציא מים הרי טוב ואם אין אדבר אל הסלע אחרי כן · והקב"ה הסכים ע"י משה לצאת ע"י הכאתו ואעפ"כ נענש שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים וזהו שאמר הקב"ה יען לא האמנתם בי להקדישני ע"י דבוריכם אל הסלע · לפי שהוא מדקדק עם הצדיקים אפי' כחוט השערה · ולפי שידעתי אני המפרש שמשה רבינו לא היה כי אם שוגג לעבור על דברי הקב"ה לפיכך אני נקוק לפרש כי משה רבינו טעה כמו שפרשתי : (יג) ויקדש בם · שהוקדש במים מכל מקום · ואע"פ שלא דברו אל הסלע : (יז) לא נשתה מי באר : שלכם כי המים היו יקרים לאומות באותו הארץ : דרך המלך ·

בעל הטורים

אחד ונבקעו כל הצורים שבמדבר שנא' ויבקע צורים במדבר: (יב) לכן· בגימטריא מדה במדה [עיין בילקוט פ' זו בשם מדרש הנעלם]:(טז) ויצאנו· חסר יו"ד על ידי יו"ד מכות הוציאנו משם : (יז) נעברה נא בארצך· ובסיחון אמר אעברה נא אלא אמר זכור מה שאמר עשו נסעה ונלכה ולכן אמר

עיקר שפתי חכמים ובאר"ח

בפעם הראשון כי לא היו לו להוציא אף טפה אלא ע"כ הוי פעמים ר"ל כי בפעם הראשון לא הוציא רק טיפין ומפני מה לפי שלא רצה המקום להכותו כו' · וכה לפי שדברו אל סלע אחר ולא נתן מים · אמרו שמא צריך להכותו כו' והכוהו בפעם ראשון ולא הוציא אלא טפים כדי להראותם שטעו בזה שהכו אותו והם לא שמו את לבם לזאת · והכו אותו פעם שני ג"כ ויצאו מים רבים· כי דבר ה' לא ישוב ריקם אך הם נענשו שלא קדשו את ה' ולא האמינו בדברו לדבר אל הסלע : ד פירש מעצמו בלי שום הכרח שלא מצינו שהתפללו על זה ; ה דמדלא כתיב לאבותינו ולנו משמע שלא כוונו לאבותם שהיו במצרים : ו דאם לא כן קולנו ל"ל : ז שהוא הוציאם ולא מלאך ולא שרף : ח כי בלא זה יקשה למה היה לו לספר פה ענין מצרים גלותם ויציאתם : ט אף כי בכתוב לא נזכר כאן רק שמים · אך בוודאי גם אכילה האמר

וּשְׂמֹאול עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ יח וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֱדוֹם
לֹא תַעֲבֹר בִּי פֶּן־בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ׃ יט וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו
בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּמְסִלָּה נַעֲלֶה וְאִם־מֵימֶיךָ נִשְׁתֶּה אֲנִי וּמִקְנַי
וְנָתַתִּי מִכְרָם רַק אֵין־דָּבָר בְּרַגְלַי אֶעֱבֹרָה׃ כ וַיֹּאמֶר לֹא
תַעֲבֹר וַיֵּצֵא אֱדוֹם לִקְרָאתוֹ בְּעַם כָּבֵד וּבְיָד חֲזָקָה׃
כא וַיְמָאֵן ׀ אֱדוֹם נְתֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֵּט יִשְׂרָאֵל
מֵעָלָיו׃ פ חמישי שלישי כשהן מחוברין כב וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיָּבֹאוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל כָּל־הָעֵדָה הֹר הָהָר׃ כג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּהֹר הָהָר עַל־גְּבוּל אֶרֶץ־אֱדוֹם לֵאמֹר׃
כד יֵאָסֵף אַהֲרֹן אֶל־עַמָּיו כִּי לֹא יָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר
נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר־מְרִיתֶם אֶת־פִּי לְמֵי מְרִיבָה׃
כה קַח אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־אֶלְעָזָר בְּנוֹ וְהַעַל אֹתָם הֹר הָהָר׃
כו וְהַפְשֵׁט אֶת־אַהֲרֹן אֶת־בְּגָדָיו וְהִלְבַּשְׁתָּם אֶת־אֶלְעָזָר
בְּנוֹ וְאַהֲרֹן יֵאָסֵף וּמֵת שָׁם׃ כז וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה וַיַּעֲלוּ אֶל־הֹר הָהָר לְעֵינֵי כָּל־הָעֵדָה׃ כח וַיַּפְשֵׁט

רש"י

בהמתנו ולא ימו לכאן ולכאן לאכול: (יח) פן בחרב אצא לקראתך. אתם מתגאים בקול שהוריש לכם אביכם ואמרתם ונצעק אל ה' וישמע קולנו ואני אצא עליכם במה שהורישני אבי ועל חרבך תחיה: (יט) רק אין דבר. אין שום דבר מזיק: (כ) וביד חזקה. בהבטחת זקנו ל והידים ידי עשו: (כב) כל העדה. כלם שלמים ועומדים להכנס לארץ ם שלא היה בהן אחד מאותם שנגזרה גזירה עליהם שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתוב בהן חיים כלכם היום: הר ההר. הר על גבי הר כתפוח קטן על גבי תפוח גדול ואע"פ שהענן הולך לפניהם ומשוה את ההרים שלשה נשארו בהן הר סיני לתורה והר נבו לקבורת משה והר ההר לקבורת אהרן: (כג) על גבול ארץ אדום. מגיד שמפני שנתחברו כאן להתקרב לעשו הרשע נפרצו מעשיהם וחסרו הצדיק הזה וכן הנביא אומר ליהושפט בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' מעשיך: (כה) קח את אהרן. בדברי ניחומים אמור לו אשריך שתראה כתרך נתון לבנך מה שאין אני זכאי לכך:

לְיַמִּינָא וְלִסְמָאלָא עַד דְּנִעְבַּר תְּחוּמָךְ: יח וַאֲמַר לֵהּ אֱדוֹמָאָה
לָא תְעַבַּר בִּתְחוּמִי דִּילְמָא בִּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אֶפּוֹק לְקַדָּמוּתָךְ:
יט וַאֲמָרוּ לֵהּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַח כְּבִישָׁא נִסַּק וְאִם מַיָּךְ נִשְׁתֵּי
אֲנָא וּבְעִירַי וְאֶיהַב דְּמֵיהוֹן לְחוֹד לֵית פִּתְגָּם דְּבִישׁ בְּרַגְלַי
אֶעְבַּר: כ וַאֲמַר לָא תְעַבַּר וּנְפַק אֱדוֹמָאָה לְקַדָּמוּתֵהּ בְּחֵיל
רַב וּבִידָא תַּקִּיפָא: כא וְסָרִיב אֱדוֹמָאָה שְׁבַק יָת יִשְׂרָאֵל
לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּסְטָא יִשְׂרָאֵל מִלְּוָתֵהּ: כב וּנְטַלוּ מֵרְקַם וַאֲתוֹ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל כְּנִשְׁתָּא לְהֹר טוּרָא: כג וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן
בְּהֹר טוּרָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דֶאֱדוֹם לְמֵימָר: כד יִתְכְּנֵשׁ אַהֲרֹן
לְעַמֵּהּ אֲרֵי לָא יֵיעוֹל לְאַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דִּי
סְרֶבְתּוּן עַל מֵימְרִי לְמֵי מַצּוּתָא: כה דְּבַר יָת אַהֲרֹן וְיָת אֶלְעָזָר
בְּרֵהּ וְתַסֵּק יָתְהוֹן לְהֹר טוּרָא: כו וְאַשְׁלַח יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי
וְתַלְבֵּשִׁנּוּן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וְאַהֲרֹן יִתְכְּנֵשׁ וִימוּת תַּמָּן:
כז וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ וּסְלִיקוּ לְהֹר טוּרָא לְעֵינֵי כָּל
כְּנִשְׁתָּא: כח וְאַשְׁלַח מֹשֶׁה יָת אַהֲרֹן יָת לְבוּשׁוֹהִי וְאַלְבֵּשׁ

בעל הטורים

אחיך ישראל: (יח) פן בחרב אצא לקראתך · והיינו דכתיב אני שלום וכי אדבר המה למלחמה: (יט) מכרם · ג' במסרה · הכא ואידך ואעיד ביום מכרם ציד (נחמיה י"ג) על מכרם בכסף צדיק (עמוס ב') בשביל שמכרו בכסף צדיק וגלו את אביהם ביום מכרם בפיהם ואמרו לו חיה רעה

רש"י

(כו) את בגדיו · את בגדי כהונה ידיך ופשט · קמוץ פיך וקמץ · עלוס גדולה ג הלבישהו והפשיטם מעליו עיניך ועלם · מיד חמד משה לאותה לאתם על בנו בפנין אמר לו הכנס מיתה · וזהו שנאמר לו נאסר מת למערה ונכנס ראה מטה מוצעת ונר אהרן אחיך מיתה שנתאוית לה: דלוק אמר לו עלה למטה ועלה · פשוט (כז) ויעש משה . אף על פי שהדבר

עיקר ש"ח ובאר"ח

משה לקחת מהם · כי אין שתיה בלא אכילה · אך הזכיר מים לרבותא אף שלא נתשב הוא בכל זה לא נקח: י כי נעברה גו' לא נעבור גו' מוסב על האנשים · וכאן רצה לומר על המקנה והבהמות: כ ולכן אמר בחרב ולא במלחמה: ל דאל"כ למה אמר עוד ביד חזקה כיון שאמר כבר בעם כבד: מ ה"ה כפל לשון של בני ישראל וכל העדה: נ דאי בגדי חול מה לו להלבים

משה את־אהרן את־בגדיו וילבש אתם את־אלעזר בנו וימת אהרן שם בראש ההר וירד משה ואלעזר מן־ההר: כט ויראו כל־העדה כי גוע אהרן ויבכו את־אהרן שלשים יום כל בית ישראל: ס כא א וישמע הכנעני מלך־ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים וילחם בישראל וישב ממנו שבי: ב וידר ישראל נדר ליהוה ויאמר אם־נתן תתן את־העם הזה בידי והחרמתי את־עריהם: ג וישמע יהוה בקול ישראל ויתן את־הכנעני ויחרם אתהם ואת־עריהם ויקרא שם־המקום חרמה: פ ד ויסעו

רש"י

קשה לו לא עכב: (כט) ויראו כל העדה וגו׳. כשראו משה ואלעזר יורדים ואהרן לא ירד אמרו היכן הוא אהרן. אמר להם מת אמרו אפשר מי שעמד כנגד המלאך ועצר את המגפה ישלוט בו מלאך המות. מיד בקש משה רחמים והראוהו מלאכי השרת להם מוטל במטה ראו והאמינו: כל בית ישראל. האנשים והנשים לפי שהיה אהרן רודף שלום ומטיל אהבה בין בעלי מריבה ובין איש לאשתו: כי גוע. אומר אני שהמתרגם דהא מית טועה הוא אא"כ מתרגם ויראו ואתחזיאו שלא אמרו רבותינו ז"ל כי זה משמש בלשון דהא אלא על מדרש שנסתלקו ענני כבוד וכדאמר רבי אבהו דא"ר אבהו אל תקרי ויראו אלא וייראו ועל לשון זה נופל לשון דהא לפי שהוא נתינת טעם למה שלמעלה הימנו למה ויראו לפי שהרי מת אהרן אבל על תרגום וחזו כל כנשתא אין לשון דהא נופל אלא לשון אשר שהוא מגזרת שמוש אי שמצינו אם משמש מלשון אשר כמו ואם מדוע לא תקלל רותי והרבה מפורשים מזה הלשון אם תרוצים ימיו: (א) וישמע הכנעני. שמע שמת אהרן ונסתלקו ענני כבוד כו׳ כדאיתא בראש השנה ועמלק מעולם רצועה מרדות לישראל מזומן בכל עת לפורענות: יושב הנגב. זה עמלק שנאמר עמלק יושב בארץ הנגב. ושנה את לשונו לדבר בלשון כנען כדי שיהיו ישראל מתפללים להקב"ה לתת כנענים בידם והם אינן כנענים ראו ישראל לבושיהם כלבושי עמלקים ולשונם לשון כנען אמרו נתפלל סתם שנאמר אם נתון תתן את העם הזה בידי: דרך האתרים. דרך הנגב שהלכו בה מרגלים שנאמר ויעלו בנגב. ד"א דרך האתרים דרך התייר הגדול הנוסע לפניהם שנאמר דרך שלשת ימים לתור להם מנוחה: וישב

יָתְהוֹן יָת אֶלְעָזָר בְּרֵהּ וּמִית אַהֲרֹן תַּמָּן בְּרֵישׁ טוּרָא וּנְחַת מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר מִן טוּרָא: כט וַחֲזוֹ כָּל כְּנִשְׁתָּא אֲרֵי מִית אַהֲרֹן וּבְכוֹ יָת אַהֲרֹן תְּלָתִין יוֹמִין כֹּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: א וּשְׁמַע כְּנַעֲנָאָה מַלְכָּא דַעֲרָד יָתֵב דָּרוֹמָא אֲרֵי אֲתָא יִשְׂרָאֵל אֹרַח מְאַלְּלַיָּא וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל וּשְׁבָא מִנֵּהּ שִׁבְיָא: ב וְקַיֵּים יִשְׂרָאֵל קְיָם קֳדָם יְיָ וַאֲמַר אִם מִמְסַר תִּמְסַר יָת עַמָּא הָדֵין בִּידִי וְאֶגְמַר יָת קִרְוֵיהוֹן: ג וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתֵהּ דְּיִשְׂרָאֵל וּמְסַר יָת כְּנַעֲנָאָה וְגַמַּר יָתְהוֹן וְיָת קִרְוֵיהוֹן וּקְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא חָרְמָה:

רשב"ם בעל הטורים

במסלה מסלת עוברי דרכים · אכלתהו ע"כ ונתתי מכרם והולכו המיוחדת לכל העולם: (א) יושב לשתות מימיהם בכסף: (כח) וימת הנגב דרך האתרים · התרת מרגלים אהרן שסיבגימ' מלמד כי מת בנשיקה כבתוב שם עלו זה בנגב · ועמלק (ע"ה): (כט) ויראו · בגימ' (ע"ה יושב בנגב וכנענים אצלם · כי העמלקי והכנעני שם לפניכם: האתרים · כמו אפרוח אתמול אזורע תרבה אלפי"ן באין לשמוש בראש התיבה: (ב) והחרמתי · המשלש

רש"י

ממנו שבי: אינה אלא שפחה ר אחת: (ג) ויחרם אתהם בהריגה: (ב) והחרמתי · אקדיש שללם לגבוה: ואת עריהם · חרמי ש גבוה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

את אלעזר בנו אם לא שאל בגדי כהונה שהלכו בזה בכהונה: ס דא"כ סל"ל ויראו כל העדה גו' כי הם לא ראו במיתתו ע"כ דרשו כשראו כו' וסלקוהו מה"ע כו': ע דבמשה כתיב ויבכו כל ישראל והכא כתיב כל בית ישראל: פ [כי אם מפרש ויראו בקל כי כל העדה ראו וצריך לומר א"ז מה ראו ואמר דראו כי גוע אהרן על כרחך לא נוכל לתרגם בלשון דהא הכא רק על נתינת טעם · ולא על ספור מן הפעולה · וצריך לתרגם ארי אשר יסיה התרגום מה ראו · ולפי התרגום דהא ע"כ יתפרש ויראו כל העדה בנפעל וכמו שדרשו רז"ל כי העדה נגלו ונראו וע"ז תכון הלשון דהא לנתינת טעם למה נראו כל העדה · משום דגוע אהרן ונסתלקו ענני כבוד]: צ מדסמיך וישמע הכנעני גו' אחר מיתתו של אהרן · ובגמ' דרשו א"ת ויראו אלא ויראו וכמו שזכרנו באות שלפני זה: ק הוא הארון · ור"ל שראה הכנעני כי נסתלקו ענני כבוד ולא נשאר להם כ"א הארון שנוסע לפניהם ע"כ בא עתה להלחם עמהם: ר לכך כתיב בלשון יחיד ומצינו בס' כא בהתראה כתיב בכור השבי · ובסוף כשלקה כתיב בכור השפחה · הרי דשבי היינו שפחה: ש דחרם בתנאים משמעו לשון כריתה והריגה ונתרים ובדבר שאין בו רוח

מֵהֹר הָהָר דֶּרֶךְ יַם־סוּף לִסְבֹב אֶת־אֶרֶץ אֱדוֹם וַתִּקְצַר נֶפֶשׁ־הָעָם בַּדָּרֶךְ: ה וַיְדַבֵּר הָעָם בֵּאלֹהִים וּבְמֹשֶׁה לָמָה הֶעֱלִיתֻנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוּת בַּמִּדְבָּר כִּי אֵין לֶחֶם וְאֵין מַיִם וְנַפְשֵׁנוּ קָצָה בַּלֶּחֶם הַקְּלֹקֵל: ו וַיְשַׁלַּח יְהוָה בָּעָם אֵת הַנְּחָשִׁים הַשְּׂרָפִים וַיְנַשְּׁכוּ אֶת־הָעָם וַיָּמָת עַם־רָב מִיִּשְׂרָאֵל: ז וַיָּבֹא הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חָטָאנוּ כִּי־דִבַּרְנוּ בַיהוָה וָבָךְ הִתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְיָסֵר מֵעָלֵינוּ אֶת־הַנָּחָשׁ וַיִּתְפַּלֵּל מֹשֶׁה בְּעַד הָעָם: ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲשֵׂה לְךָ שָׂרָף וְשִׂים אֹתוֹ עַל־נֵס וְהָיָה כָּל־הַנָּשׁוּךְ

רש"י — הב' רפה' מ"ש

(ד) דרך ים סוף· כיון שמת אהרן ובאה עליהם מלחמה זו חזרו לאחוריהם דרך ים סוף· הוא הדרך שחזרו להם כשנגזרה עליהם גזירת מרגלים שנאמר וסעו המדברה דרך ים סוף· וכאן חזרו לאחוריהם (עיין פרשת פנחס) שבע מסעות שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן וכי במוסרה מת והלא בהר ההר מת אלא שם חזרו והתאבלו עליו והספידוהו א כאילו הוא בפניהם: צא ובדוק במסעות ותמצאם שבע מסעות ב מן מוסרה עד הר ההר: לסבב את ארץ אדום· שלא נתנם לעבור בארצו: ותקצר נפש העם בדרך· בטורח הדרך ג שהוקשה להם אמרו עכשיו היינו קרובים ליכנס לארץ ואנו חוזרים לאחורינו כך חזרו אבותינו ונשתהו שלשים ושמונה שנה עד היום לפיכך קצרה נפשם בעינוי הדרך ובלשון לע"ז אנקרודו"ר· ולא יתכן לומר ותקצר נפש העם בדרך בישיבתם בדרך ולא פירש בו במה קצרה· שכל מקום שתמצא קצור נפש במקרא מפורש שם במה קצרה כגון ותקצר נפשי בהם וכגון ותקצר נפשו בעמל ישראל· וכל דבר קשה על אדם נופל בו לשון קצור נפש כאדם שהטורח בא עליו ואין דעתו רחבה לקבל אותו הדבר ואין לו מקום בתוך לבו לגור שם אותו הצער· ובדבר המטריח נופל בו לשון גודל שגדול הוא וכבד על האדם כגון וגם נפשם בחלה בי· גדלה עלי· ויגאה כשחל תצודני· כללו של פירושו כל לשון קצור נפש בדבר לשון שאין יכול לסובלו הוא שאין הדעת סובלתו: (ה) באלהים ובמשה· השוו עבד לקונו: למה העליתנו· שניהם שוים: ונפשנו קצה· אף זה לשון קצור נפש: ומאוס: בלחם הקלקל· לפי שהמן נבלע באיברים ד קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו ה כלום יש ילוד אשה שמכניס ואינו מוציא: (ו) את הנחשים השרפים· ששורפים

ד וּנְטַלוּ מֵהֹר טוּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף לְאַקָּפָא יָת אַרְעָא דֶאֱדוֹם
וַעֲקַת נַפְשָׁא דְעַמָּא בְּאָרְחָא : ה וְאִתְרַעַם עַמָּא בְּמֵימְרָא דַיְיָ
וְעִם מֹשֶׁה נְצוֹ לְמָא אַסֶּקְתוּנָא מִמִּצְרַיִם לִמְמַת בְּמַדְבְּרָא אֲרֵי
לֵית לַחְמָא וְלֵית מַיָּא וְנַפְשָׁנָא עָקַת בְּמַנָּא הָדֵין דְּמֵיכְלֵהּ
קְלִיל : ו וְגָרֵי יְיָ בְּעַמָּא יָת חִוְיָן קָלָן וְנָכִיתוּ יָת עַמָּא וּמִית
עַם סַגִּי מִיִּשְׂרָאֵל : ז וַאֲתָא עַמָּא לְמֹשֶׁה וַאֲמַרוּ חַבְנָא אֲרֵי
אִתְרַעַמְנָא קֳדָם יְיָ וְעִמָּךְ נְצֵינָא צַלִּי קֳדָם יְיָ וְיַעְדֵּי מִנָּנָא יָת
חִוְיָא וְצַלִּי מֹשֶׁה עַל עַמָּא : ח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה עֲבֵד לָךְ קַלְיָא

רשב"ם | בעל הטורים

יהיו הקדש לשמים : (ה) הקלקל · בעניים (ע' רש"י) : (ד) ותקצר נפש העם · מלמד שראו כל הצרות שנאו עליהם בגלות אדום ואיך ימשך גלות אדום : (ה) קלקל · בגימטריא זה רמ"ח שנבלע ברמ"ח איברים : (ו) הנחשים · לפי שעשו מעשה נחש שמוציאו לשון הרע על המן · את הנחשים לרבות כלבים וחיות רעות :

רש"י

את האדם ו בארם שיניהם : וינשכו את העם · יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה · יבא נחש שכל המינין נטעמין לו טעם אחד (טעם עפר) ויפרע מכפויי טובה שדבר אחד משתנה להם לכמה מטעמים : (ז) ויתפלל משה · מכאן למי שמבקשים ממנו שיתפלל שלא יהא אכזרי מלמחול: (ח) על נס · על כלונס שקורין פירק"א בלע"ז וכן כנס על הגבעה · ארים

עיקר ש"ת ובאר"ח

הים הוא מלשון הרמי גבוה : ת דכבר סבבו את ארץ אדום כמ"ש לעיל ויטה אדום גו' לכ"ש כיון שמת כו' חזרו לאחוריהם : א כפי' רש"י בפ' עקב למה הספידוהו במוסרה משום שבני לוי רדפו אחריהם עד מוסרה והרגו שם כמה משפחות : וזאת באה להם מחמת מיתת אהרן כפרש"י לעיל · ע"כ חזרו והספידוהו שם : ב וכפ' פינחס כתב רש"י שמנה מסעות דהכא חשיב שבע לבד ממסע האחרון ; ג [ויתפרש לדעת רש"י פי' הבי"ת מן בדרך כמו בשביל הדרך וצריכין אנחנו להוסיף מלת בטורח · אבל לא נוכל לפרש הבי"ת מן בדרך במקום בתוך ובהיותם בדרך דזה לא יתכן וכמו שמסיים רש"י בא"ר] : ד וזהו מלשון קלות כי מחמת שהיה קל מאד ונבלע בכל האיברים ולא יצא לחוץ · והכפל הוא ע"ד ההיזוק כמו ירקרק אדמדם : ה ומ"ש בפ' תלא והיה בשבתך חוץ גו' זה ממה שהיו אוכלים הדברים שקונים מהתגרים שהיו מביאים להם · כמ"ש בפ' יוה"כ ביומא : ו והשרפים הוא תואר להנחשים :

וראה אתו וחי: ט ויעש משה נחש נחשת וישמהו על־הנס והיה אם־נשך הנחש את־איש והביט אל־נחש הנחשת וחי: ששי י ויסעו בני ישראל ויחנו באבת: יא ויסעו מאבת ויחנו בעיי העברים במדבר אשר על־פני מואב ממזרח השמש: יב משם נסעו ויחנו בנחל זרד: יג משם נסעו ויחנו מעבר ארנון אשר במדבר היצא מגבל האמרי כי ארנון גבול מואב בין מואב ובין האמרי: יד על־כן יאמר בספר מלחמת יהוה את־והב

רש"י

נסי. שהוא נס ולפי שהוא גבוה לאות ולראיה קוראהו נס: (ט) כל הנשוך. אפילו כלב או חמור נושכו היה נזוק ז ומתנוונה והולך אלא שנשיכת הנחש ממהרת להמית לכך נאמר כאן וראה אותו ראיה בעלמא. ובנשיכת הנחש נאמר והביט והיה אם נשך הנחש את איש והביט וגו' שלא היה ממהר הנחש להתרפאות אלא אם כן מביט בו בכוונה. ואמרו רבותינו וכי נחש ממית או מחיה אלא בזמן שהיו ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאים ואם לאו היו נמוקים (נ"א ניזוקים): (ט) נחש נחשת. לא נאמר לו לעשותו של נחשת אלא אמר משה הקב"ה קוראהו נחש ואני אעשנו של נחושת ח לשון נופל על לשון: (יא) בעיי העברים. לא ידעתי למה נקרא שמם עיים ועי לשון חורבה הוא דבר הטאוט במטאטא ש והעי"ן בו יסוד נגדה והוא מלשון יעים ויעה נגד: העברים. דרך מעבר י העוברים שם את הר נבו אל ארץ כנען שהוא מפסיק בין ארץ מואב לארץ אמורי: על פני מואב ממזרח השמש. במזרחה של ארץ מואב: (יג) מגבול האמרי. תחום סוף מלכ שלהם וכן גבול מואב. לשון קצה וסוף: מעבר ארנון. עקיפו ארץ מואב כל דרומה ומזרחה עד שבאו מעבר השני לארנון בתוך ארץ האמורי בצפונה של ארץ מואב: היוצא מגבול האמרי. רצועה יוצאה מגבול האמורי והיא של אמוריים ונכנסת לגבול מואב עד ארנון שהוא גבול מואב ושם חנו ישראל ולא באו לגבול מואב (כי ארנון גבול מואב והם לא נתנו להם רשות לעבור בארצם ואע"פ שלא פירשה משה פירשה יפתח) כמו שאמר יפתח וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה ומשה רמזה כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער מה אלו לא הניחום לעבור בתוך ארצם אלא הקיפום סביב אף מואב כן: (יד) על כן יאמר. על חניה זו ונסים שנעשו בה יאמר בספר מלחמות ה'. כשמספרים נסים שנעשו לאבותינו יספרו את והב וגו': את והב. כמו את יהב כמו שיאמר מן יעד ועדות יאמר מן יהב והב והוי"ו יסוד ה

וְשַׁוִּי יָתֵהּ עַל אָת וִיהֵי כָּל דְּיִתְנְכִית וְיִחְזֵי יָתֵהּ וְיִתְקַיָּם: ט וַעֲבַד מֹשֶׁה חִוְיָא דִנְחָשָׁא וְשַׁוְּיֵהּ עַל אָת וַהֲוָה כַּד נָכִית חִוְיָא יָת גַּבְרָא וּמִסְתַּכַּל לְחִוְיָא דִנְחָשָׁא וּמִתְקַיָּם: י וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּאֹבֹת: יא וּנְטַלוּ מֵאֹבֹת וּשְׁרוֹ בִּמְגִיזַת עֲבָרָאֵי בְּמַדְבְּרָא דִּי עַל אַפֵּי מוֹאָב מִמַּדְנַח שִׁמְשָׁא: יב מִתַּמָּן נְטַלוּ וּשְׁרוֹ בְּנַחְלָא דְזָרֶד: יג מִתַּמָּן נְטַלוּ וּשְׁרוֹ מֵעִבְרָא דְאַרְנוֹן דִּי בְמַדְבְּרָא דְנָפֵק מִתְּחוּם אֱמוֹרָאָה אֲרֵי אַרְנוֹן תְּחוּם מוֹאָב בֵּין מוֹאָב וּבֵין אֱמוֹרָאָה: יד עַל כֵּן יִתְאֲמַר בְּסִפְרָא קְרָבִין

רשב״ם

כמו קלקל בחצים: (ט) והביט · וראה אותו · שיסתכל לשמים למעלה: (יא) בעיי העברים · לשון ארץ תריבה · כמו וירושלים עיים תהיה · לעי השדה: (יד) על כן יאמר · על אלו המסעות שחזרו לאחוריהם והקיפו את ארץ אדום · כדכתיב ונסב את הר שעיר ימים רבים וחזרו עד שיפגעו בבאר שכתוב למעלה אז יאמר בספירת דברים ששיבחו להקב״ה והזכירו נסי ים סוף ונסים שנעשו בנחל ארנון ובאר וגם אז ישיר ישראל · בראותם עתה את הבאר כי מתחלה לא אמרו שירה עליו לפי שאז נענשו עליה משה ואהרן: את והב · את יהב של הקב״ה · כמו השלך על ה׳ יהבך · וכמו מן יהיה מה הוות לאדם · מן יקשת לך וגם נלכדת בבל · פן תוקש בו · למען תורא · וי״ו תחת

בעל הטורים

(ט) וישימהו על הנס · כדרך המייסר את בנו שמשים הרצועה שמכהו בו במקום גבוה כדי שיראה אותו בכל פעם ויזכור: (יב) משם נסעו · ולא אמר ויסעו מנחל זרד כדרך הכתוב בכל המסעות לפי שעל נחל זרד היו מקומות רבים · דיבון זרד ועלמון דבלתימה ונסעו הכל על הנחל ממקום למקום: (יד) את והב בסופה · כמו יהב [ונוכל לפ׳ ל׳ עבר ועי׳ רש״י וכן הוא גביר כמו (גדול) [היה גביר] פירוש אשר ניתן לנו בסופה כלומר במסירות כמו בעבור סופה שנמסרה לקחנו הון רב וזהו שכתוב במלחמות ה׳ דכתיב רק הבהמה ושלל הערים

עיקר ש״ח ובאר״ח

ז כי כל סוס לרבות: ח כתב הרמב״ן שהלך משם אחר שם העולם ולא אחר שם המולך שקראו הקב״ה שרף: ט דהרע המלה הוא ועיה כמ״ש רש״י בעצמו כמו ויעה ברד · ונפל היו״ד והה״א מהשורש ונשאר רק העי״ן לבדו · אך הרא״ם כתב שהשרש הוא עיה · ולא נפלה רק הה״א: י דנפ׳ משמי כתיב הרי העברים לפני נבו · דמשמע דאין זה שם העולם · כ״א פירושו לשון מעבור: כ גבול הוא מלך ופתוס · ולכך נאמר עליו גבול מולך

וגבול

בְּסוּפָה וְאֶת־הַנְּחָלִים אַרְנוֹן׃ טו וְאֶשֶׁד הַנְּחָלִים אֲשֶׁר נָטָה לְשֶׁבֶת עָר וְנִשְׁעַן לִגְבוּל מוֹאָב׃ טז וּמִשָּׁם בְּאֵרָה הִוא הַבְּאֵר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה לְמֹשֶׁה אֱסֹף אֶת־הָעָם וְאֶתְּנָה לָהֶם מָיִם׃ ס יז אָז יָשִׁיר יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת עֲלִי בְאֵר עֱנוּ־לָהּ׃ יח בְּאֵר חֲפָרוּהָ שָׂרִים כָּרוּהָ נְדִיבֵי הָעָם בִּמְחֹקֵק בְּמִשְׁעֲנֹתָם וּמִמִּדְבָּר מַתָּנָה׃ יט וּמִמַּתָּנָה נַחֲלִיאֵל וּמִנַּחֲלִיאֵל בָּמוֹת׃ כ וּמִבָּמוֹת הַגַּיְא אֲשֶׁר בִּשְׂדֵה מוֹאָב רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וְנִשְׁקָפָה עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃ פ שביעי רביעי

רש"י

כלומר את אשר יהב להם והרבה נסים ל בים סוף: ואת הנחלים ארנון. כשם שמספרים בנסי ים סוף כך יש לספר בנסי נחלי ארנון שאף כאן נעשו נסים גדולים. ומה הם הנסים: (טו) ואשד הנחלים. תרגום של שפך אשד. שפך הנחלים שנשפך שם דם אמוריים שהיו נחבאים שם לפי שהיו ההרים גבוהים והנחל עמוק וקצר וההרים סמוכים זה לזה אדם עומד על ההר מזה ומדבר עם חבירו בהר מזה והדרך עובר בתוך הנחל אמרו אמוריים כשיכנסו ישראל לארץ לתוך הנחל לעבור נצא מן המערות בהרים שלמעלה מהם ונהרגם בחצים ואבני בליסטראות והיו אותן הנקעים בהר של צד מואב ובהר של צד אמוריים היו כנגד אותן נקעים כמין קרנות ודדים בולטין לחוץ כיון שבאו ישראל לעבור נזדעזע ההר של א"י כשפחה היוצאת להקביל פני גברתה ונתקרב לצד הר של מואב ונכנסו אותן הדדים לתוך אותן נקעים והרגום. וזהו אשר נטה לשבת ער שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב.

(ס"א אינו). (ועברו ישראל על ההרים ולא ידעו הנסים הללו אלא על ידי הבאר שנכנס לשם): (טז) ומשם בארה. משם בא האשד אל הבאר כיצד אמר הקב"ה מי מודיע לבני הנסים הללו (משל אומר נתת פת לתינוק הודיע לאמו) לאחר שעברו חזרו ההרים למקומם והבאר ירדה לתוך הנחל והעלתה משם דם ההרוגים וזרועות ואיברים ומוליכתן סביב המחנה וישראל ראו ואמרו שירה: (יז) עלי באר. מתוך הנחל והעלי מה שאת מעלה ומנין שהבאר הודיעה להם שנאמר ומשם בארה וכי משם היתה והלא מתחלת הארבעים שנה היתה עמהם אלא שירדה לפרסם את הנסים וכן אז ישיר ישראל השירה הזאת נאמרה בסוף הארבעים והבאר נתנה להם מתחלת הארבעים מה ראה להכתב כאן אלא הענין הזה נדרש למעלה הימנו: (יח) באר חפרוה. זאת היא הבאר אשר חפרוה שרים משה ואהרן: במשענותם. במטה: וממדבר. נתנה להם: (יט) וממתנה נחליאל. כתרגומו: (כ) ומבמות הגיא אשר בשדה מואב.

דְעֲבַד יְיָ עַל יַמָּא דְסוּף וּגְבוּרָן דַעֲל נַחֲלֵי אַרְנוֹן: טו וְשָׁפוֹךְ נַחֲלַיָּא דְמִדַּבְּרִין לְקָבֵל לְחָיַת וּמִסְתְּמִיךְ לִתְחוּם מוֹאָב: טז וּמִתַּמָּן אִתְיְהִיבַת לְהוֹן בֵּירָא הִיא בֵּירָא דִּי אֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה כְּנוֹשׁ יָת עַמָּא וְאֵיהַב לְהוֹן מַיָּא: יז בְּכֵן שַׁבַּח יִשְׂרָאֵל יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא סַקִּי בֵירָא שַׁבָּחוּ לַהּ: יח בֵּירָא דְחַפְרוּהָ רַבְרְבַיָּא כְּרוּהָ רֵישֵׁי עַמָּא סָפְרַיָּא בְּחֻטְרֵיהוֹן וּמִמַּדְבְּרָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן: יט וּמִדְּאִתְיְהִיבַת לְהוֹן נְחַתָא עִמְּהוֹן לְנַחֲלַיָּא וּמִנַּחֲלַיָּא סָלְקָא עִמְּהוֹן לְרָמָתָא: כ וּמֵרָמָתָא לְחֵילַיָּא דִּי בְּחַקְלֵי

רשב"ם

יד · כן והב מן יתב : (יח) שרים · משה ואהרן : וממדבר מתנה · לפי חשש כל אלו שמות מקומות של

בעל הטורים

כזונו לנו : (טו) ונשען · ב' במסרה · הכא · ואידך (ישעיה י') ונשען על [ה'] קדוש ישראל באמת · כיון שבאו לגבול מואב וראו הנסים שנעשו להם ונשען על [ה'] קדוש ישראל באמת : (יז) עלי באר ענו לה · כשחזרו מן המלחמה חנו על הבאר ואמרו שירה במקום שהרג דכתיב (שופטים ה') בין משאבים שם יתנו צדקות ה': ענו · ב' במסרה · הכא ואידך ענו לה'

רש"י

כי שם את משה מ ושם נעלה הבאר· ד"א כרוה נדיבי העם כל נשיא ונשיא כשהיו חונים נוטל מקלו ומושך אצל דגלו ומחנהו ומי הבאר נמשכין דרך אותו סימן ובאין לפני חניית כל שבט ושבט : במחקק · על פי משה שנקרא מחוקק שנאמר כי שם חלקת מחוקק ספון · ולמה לא נזכר משה בשירה זו נ לפי שלקה על ידי הבאר וכיון שלא נזכר שמו של משה לא נזכר שמו של הקב"ה · משל למלך שהיו מזמנין אותו לסעודה אמר אם אוהבי שם אני שם ואם לאו איני הולך : ראש הפסגה · כתרגומו ריש רמתא : פסגה · ל' גובה וכן פסגו ארמנותיה הגביהו ארמנותיה : ונשקפה · אותה הפסגה ס על פני המקום ששמו ישימון והוא ל' מדבר שהוא שמם · ד"א

עיקר ש"ח ובאר"ח

וגבול האמורי כי הוא גבול לשניהם : ל והמשך פשט הכתובים לפרש"י הוא כן שנאמר בספור דברי המלחמות קאמר הנסים שנעשו להם בדרך הזה · את הנסים הרבים שניתן להם בים סוף · וכן אשכל נחל ארנון שנשפכו שם דם האמוריים ואח"כ ירד הבאר להנחל לשטוף משם הדם והאברים של ההרוגים שיראו ישראל ויאמרו שירה : מ ואף שמשמתה מרים פסק הבאר · אך חזר עוד בזכות משה · וכשמת פסק : נ מאחר שנרמז שמו בשירה הזאת כמה נאמר במחוקק א"כ למה לא הורה שמו מפורש : ס פי' דקאי על הפסגה שהיא

נשק

כשהן מחוברין כא וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי לֵאמֹר׃ כב אֶעְבְּרָה בְאַרְצֶךָ לֹא נִטֶּה בְּשָׂדֶה וּבְכֶרֶם לֹא נִשְׁתֶּה מֵי בְאֵר בְּדֶרֶךְ הַמֶּלֶךְ נֵלֵךְ עַד אֲשֶׁר־נַעֲבֹר גְּבֻלֶךָ׃ כג וְלֹא־נָתַן סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל עֲבֹר בִּגְבֻלוֹ וַיֶּאֱסֹף סִיחֹן אֶת־כָּל־עַמּוֹ וַיֵּצֵא לִקְרַאת יִשְׂרָאֵל הַמִּדְבָּרָה וַיָּבֹא יָהְצָה וַיִּלָּחֶם בְּיִשְׂרָאֵל׃ כד וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל לְפִי־חָרֶב וַיִּירַשׁ אֶת־אַרְצוֹ מֵאַרְנֹן עַד־יַבֹּק עַד־בְּנֵי עַמּוֹן כִּי עַז גְּבוּל בְּנֵי עַמּוֹן׃ כה וַיִּקַּח יִשְׂרָאֵל אֵת כָּל־הֶעָרִים הָאֵלֶּה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּכָל־עָרֵי הָאֱמֹרִי בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל־בְּנֹתֶיהָ׃ כו כִּי חֶשְׁבּוֹן עִיר סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי הִוא וְהוּא נִלְחַם בְּמֶלֶךְ מוֹאָב הָרִאשׁוֹן וַיִּקַּח אֶת־כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ עַד־אַרְנֹן׃ כז עַל־כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים בֹּאוּ חֶשְׁבּוֹן תִּבָּנֶה וְתִכּוֹנֵן עִיר סִיחוֹן׃

רש"י

ונשקפה הבאר ע על פני הישימון שנגנזה בימה של טבריא והעומד על הישימון מביט ורואה כמין כברה בים והיא הבאר. כך דרש רבי תנחומא: (כא) וישלח ישראל מלאכים. ובמקום אחר תולה השליחות במשה שנאמר ואשלח מלאכים ממדבר קדמות וכן וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום. ובפתח הוא אומר וישלח ישראל מלאכים אל מלך אדום וגו'. הכתובים הללו צריכים זה לזה. זה נועל וזה פותח שמשה הוא ישראל וישראל הם משה לומר לך שנשיא הדור הוא ככל הדור. כי הנשיא הוא הכל: (כב) אעברה בארצך. אע"פ שלא נצטוו לפתוח להם בשלום בקשו מהם שלום: (כג) ולא נתן סיחון וגו'. לפי שכל מלכי כנען היו מעלין לו מס שהיה שומרם שלא יעברו עליהם גייסות כיון שאמרו לו ישראל אעברה בארצך אמר להם כל עצמי איני יושב כאן אלא לשמרם מפניכם ואתם אומרים כך: ויצא לקראת ישראל. אילו היתה חשבון מלאה יתושין אין כל בריה יכולה לכבשה ואם היה סיחון בכפר חלש אין כל אדם יכול לכבשו וכל שכן שהיה בחשבון. אמר הקב"ה מה אני מטריח על בני כל זאת לצור על כל עיר ועיר נתן בלב כל אנשי המלחמה לצאת מן העיירות ונתקבצו כולם למקום אחד ושם נפלו ומשם הלכו ישראל אל הערים ואין עומד לנגדם כי אין איש שם אלא נשים וטף: (כד) כי עז. ומהו חוזקו התראתו של הקב"ה שאמר להם

מוֹאָב רֵישׁ רָמָתָא וּמִסְתַּכְיָא עַל אַפֵּי בֵּית יְשִׁימוֹן׃ כא וּשְׁלַח
יִשְׂרָאֵל אִזְגַּדִּין לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה לְמֵימָר׃ כב אֶעְבַּר
בְּאַרְעָךְ לָא נִסְטֵי בַּחֲקַל וּבִכְרַם לָא נִשְׁתֵּי מֵי גוֹב בְּאֹרַח
מַלְכָּא נֵזֵיל עַד דִּי נִעְבַּר תְּחוּמָךְ׃ כג וְלָא שְׁבַק סִיחוֹן יָת
יִשְׂרָאֵל לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ וּכְנַשׁ סִיחוֹן יָת כָּל עַמֵּהּ וּנְפַק
לְקַדָּמוּת יִשְׂרָאֵל לְמַדְבְּרָא וַאֲתָא לְיָהַץ וְאַגִּיחַ קְרָבָא בְּיִשְׂרָאֵל׃
כד וּמְחָהִי יִשְׂרָאֵל לְפִתְגָּם דְּחָרֶב וִירֵת יָת אַרְעֵהּ מֵאַרְנוֹנָא
עַד יֻבְקָא עַד בְּנֵי עַמּוֹן אֲרֵי תַּקִּיף תְּחוּמָא דִּבְנֵי עַמּוֹן׃
כה וּכְבַשׁ יִשְׂרָאֵל יָת כָּל קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וִיתֵב יִשְׂרָאֵל בְּכָל
קִרְוֵי אֱמוֹרָאָה בְּחֶשְׁבּוֹן וּבְכָל כַּפְרְנָהָא׃ כו אֲרֵי חֶשְׁבּוֹן
קַרְתָּא דְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה הִיא וְהוּא אַגַּח קְרָבָא בְּמַלְכָּא
דְמוֹאָב קַדְמָאָה וּנְסִיב יָת כָּל אַרְעֵהּ מִידֵהּ עַד אַרְנוֹן׃ כז עַל
כֵּן יֵימְרוּן מְתַלַיָּא עוּלוּ לְחֶשְׁבּוֹן תִּתְבְּנֵי וְתִשְׁתַּכְלַל קַרְתָּא

רשב"ם

נסיעה וחניית: (כז) על כן יאמרו המשלים · על מלחמת סיחון ועוג נתנבא תחלה · מושלי

בעל הטורים

בתורה שעל הבאר ענו לה' בתורה ואמרו שירה: (כב) אעברה בארצך · ולא אמר נא כדרך שאמר באדום שלא רצה לפייסו כל כך ולא שאל לו אלא כדי לפתוח לו בשלום · ועל כן לא השיב לו תשובה כמו שעשה מלך אדום אלא מיד יצא לקראתו למלחמה: (כז) על כן יאמרו המשלים · בגי' (פ"ה) אלה

רש"י

להם אל תתגר וגו': (כה) בנתיה · הכפרים הסמוכים לה: (כו) והוא נלחם · למה הוצרך להכתב לפי שנא' אל תצר את מואב וחשבון משל מואב היתה כתב לנו שסיחון לקחה מהם ועל ידו טהרו לישראל: מידו · מרשותו: (כז) על כן · על אותה מלחמה שנלחם סיחון במואב: יאמרו המושלים · בלעם שנאמר בו וישא משלו · המושלים בלעם ובעור והם אמרו: באו חשבון · שלא היה סיחון יכול לכבשה והלך ושכר את בלעם לקללו וזהו שאמר לו בלק כי ידעתי את אשר תברך מבורך וגו': תבנה ותכונן · חשבון בשם

עיקר ש"ח ובאר"ת

לשון נקבה · ולא על הגיא שהוא לשון זכר וצ"ל ונשקף: ע שהבאר היא ג"כ לשון נקבה: פ כי למה היה לו לסיחון לצאת לקראתם · אדרבה היה לו להסגר בעיר עם גבוריו ולא להניחם לעבור דרך עירו לכן כתב אמר הקב"ה:

ויהיה

כח כִּי־אֵשׁ יָצְאָה מֵחֶשְׁבּוֹן לֶהָבָה מִקִּרְיַת סִיחֹן אָכְלָה עָר
מוֹאָב בַּעֲלֵי בָּמוֹת אַרְנֹן׃ כט אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַדְתָּ עַם־
כְּמוֹשׁ נָתַן בָּנָיו פְּלֵיטִם וּבְנֹתָיו בַּשְּׁבִית לְמֶלֶךְ אֱמֹרִי סִיחוֹן׃
ל וַנִּירָם אָבַד חֶשְׁבּוֹן עַד־דִּיבֹן וַנַּשִּׁים עַד־נֹפַח אֲשֶׁר נקוד
על ר' עַד־מֵידְבָא׃ לא וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי׃
לב וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְרַגֵּל אֶת־יַעְזֵר וַיִּלְכְּדוּ בְּנֹתֶיהָ וַיִּירֶשׁ
ויורש קרי אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־שָׁם׃ לג וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ דֶּרֶךְ
הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתָם הוּא וְכָל־עַמּוֹ
לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ מפטיר לד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אַל־
תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ
וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב

רש"י

סיחון צ להיות עירו : (כח) כי אש יצאה מחשבון · משכבשה סיחון : אכלה ער מואב · שם אותה המדינה קרוי ער בלשון עברי ולחיית ק בלשון ארמי : ער מואב · ער של מואב : (כט) אוי לך מואב · שקללו את מואב שימסרו בידו : כמוש · שם אלהי מואב : נתן · הנותן את בניו של מואב · פליטים נסים ופליטים מחרב ואת בנותיו בשבית וגו' : (ל) ונירם אבד · מלכות ר שלהם : אבד חשבון עד דיבון · מלכות ועול שהיה למואב בחשבון אבד משם וכן עד דיבון תרגום של סר עד כלומר סר ניר מדיבון ניר לשון מלכות ועול וממשלת איש כמו למען היות ניר לדוד עבדי : ונשים · השי"ן דגושה לשון שממה ש כך יאמרו המושלים : ונשים · אותם : עד נפח · השימונום עד נפח : (לב) וישלח משה לרגל את יעזר · המרגלים לכדוה ת אמרו לא נעשה כראשונים בטוחים אנו בכח תפלתו של משה להלחם : (לד) אל תירא אותו · שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו א זכותו של אברהם שנאמר ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאי' שהכו כדרלעומר וחביריו בעשתרות קרנים שנאמר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים :

עיקר ש"ח ובאר"ח

צ ויהיה תבנה ותכונן עתיד במקום עבר · כלומר בנה בנינה או היתה מיועדת להיות עיר סיחון : ק מבית לחיית מתרגום שער שם פרשי · ולא כמו עיל : ר ניר הוא לשון מלכות · ושיעור הכתוב הוא כך המלוכה מחשבון
אבד

דסיחון: כח ארי קידום תקיף כאשא נפק מחשבון עבדי קרבא כשלהוביתא מקרתא דסיחון קטילו עמא דשרו בלחית מואב כמריא דפלחין בית דחלא רמתא דארנון: כט וי לכון מואבאי אבדתון עמא דפלחין לכמוש מסר בנוהי צירין ובנתיה בשביא למלכא דאמוראה סיחון: ל ומלכו פסקת מחשבון עדא שלטן מדיבון וצדיאו עד נפח דסמיך עד מידבא: לא ויתיב ישראל בארע אמוראה: לב ושלח משה לאללא ית יעזר וכבשו כפרנהא ותריך ית אמוראה די תמן: לג ואתפניאו וסליקו לארח מתנן ונפק עוג מלכא דמתנן לקדמותהון הוא וכל עמה לאגחא קרבא לאדרעי: לד ואמר יי למשה לא תדחל מנה ארי בידך מסרית יתה וית כל עמה וית ארעה ותעביד ליה כמא די

רשב"ם

נבואות כגון בלעם וחבריו: (כח) ער מואב. עיר מלוכה של מואב נקראת ער: (ל) ונירם. ונשליך אותם ממקומם. ונחרם אותם. כמו מן נשה יאמר נשנו יאמר מן ירה ניר. תירם כמו ונרם. וכן יבדלני מן הבדילנו להוציאנו כמו להוציאנו: ונשים. ונפעל כן ונירם. ואילו היה

בעל הטורים

המה המשלים בילדים (עי' ב"ב ד' ע"ח ע"ב): (ל) אשר עד מידבא. רי"ש נקודה ונשאר אש כי שרפה באש וניטל ראש שלה: (לב) ויורש כתיב ויירש שלא הוצרכו להורישם אלא ברחו מעצמם:

עיקר ש"ח ובאר"ח

אבד. וכן המלוכה מדיבון אבד. כי הם היו ערי הממלכה: ש[לדעת רש"י שרשו הוא שמם ודגש השי"ן הוא משלים את חסרון המ"ם הבא אחריו וכאלו כתיב ונשמים ומה שדחו קצת מדקדקים את דברי רש"י כי הדגש משלים רק את האות החסרה לפניו ולא את האות הבא לאחריו ומזה שפטו כדעת ר"א הכהן אשר שרשו הוא אשם והכוונה שאשם שומרון וז"ל והאשים ובא הדגש להשלים את האל"ף החסר לפניו. אין זה דחוי לדעת רש"י כי מצינו ידמו כאבן משלים דגש הד' את חסרון המ"ם אשר לאחריו. וכן ויתמו ימי בכי אבל משה אשר בניהם שרשו תמם]: ת המרגלים לכדו את הכפרים. ואח"כ ויורש ישראל את האמורי: א דלמה לא נאמר אצל סיחון שהיה ג"כ מלך עז וקשה אל תירא אותו:

בְּחֶשְׁבּוֹן׃ לה וַיַּכּוּ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ עַד־בִּלְתִּי הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ׃ כב א וַיִּסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ ס ס ס

פ"ז פסוקים · למידבה סימן · ימואל סימן · עזי סימן : ומפטירין ויפתח הגלעדי בשופטים סימן י"א

רש"י

(לה) ויכו אתו · משה הרגו כדאיתא בברכות בהרואה׳ עקר טורא כר תלתא פרסי וכו׳ : חסלת פרשת חקת

תרי"ג פרשת חקת יש בה שלשה מצות עשין :

עשין

(שצז) קס לעשות פרה אדומה כדי שיהיה אפרה מוכן ומזומן למי שיצטרך אליו לטהרת טומאת מת שנאמר זאת חקת התורה וגו׳ דבר וגו׳ ויקחו אליך פרה אדומה וגו׳ והיתה לעדת בני ישראל וגו׳ :

(שצח) קסא לדון ולהתנהג בכל דיני טומאת מת כמו שצוותה התורה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא :

(שצט) קסב להיות מימי הזיית אפר הפרה מטהרין לטמא ומטמאין לטהור המזה אותן שנאמר והזה הטהור על הטמא וגו׳ ומזה מי הנדה יכבס בגדיו :

הפטרת חקת בשופטים סימן יא

וְיִפְתָּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִּבּוֹר חַיִל וְהוּא בֶּן־אִשָּׁה זוֹנָה וַיּוֹלֶד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח׃ וַתֵּלֶד אֵשֶׁת־גִּלְעָד לוֹ בָּנִים וַיִּגְדְּלוּ בְנֵי־הָאִשָּׁה וַיְגָרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְחַל בְּבֵית־אָבִינוּ כִּי בֶּן־אִשָּׁה אַחֶרֶת אָתָּה׃ וַיִּבְרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֶחָיו וַיֵּשֶׁב בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְלַקְּטוּ אֶל־יִפְתָּח אֲנָשִׁים רֵיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ׃ וַיְהִי מִיָּמִים וַיִּלָּחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל׃ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר־נִלְחֲמוּ בְנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי גִלְעָד לָקַחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ טוֹב׃ וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח לְכָה וְהָיִיתָה לָּנוּ לְקָצִין

עֲבַדְתְּ לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּי יָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן: לה וּמְחוֹ יָתֵיהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּיהּ עַד דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵיהּ מְשֵׁיזֵיב וִירִיתוּ יָת אַרְעֵיהּ: א וּנְטַלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּשְׁרוֹ בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירֵחוֹ:

ר ש ב ם

מספורש כתרגום היה לו לינקד ונירם וי"ו חטף: (א) מעבר לירדן ירחו · כלומר כנגד ירדן וכנגד ירחו · לא למטה בירדן ולא למעלה מיושבי ארץ ישראל · ראוי ליכתב מעבר לירדן לאחר שעברו את הירדן שלהם קרוי ערבות מואב עבר לירדן:

הפטרת חקת

לְקָצִין וְנִלָּחֲמָה בִּבְנֵי עַמּוֹן: וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי גִלְעָד הֲלֹא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי וַתְּגָרְשׁוּנִי מִבֵּית אָבִי וּמַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלַי עַתָּה כַּאֲשֶׁר צַר לָכֶם: וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח לָכֵן עַתָּה שַׁבְנוּ אֵלֶיךָ וְהָלַכְתָּ עִמָּנוּ וְנִלְחַמְתָּ בִּבְנֵי עַמּוֹן וְהָיִיתָ לָּנוּ לְרֹאשׁ לְכֹל יֹשְׁבֵי גִלְעָד: וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זִקְנֵי גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי לְהִלָּחֵם בִּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה אוֹתָם לְפָנָי אָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לְרֹאשׁ: וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי־גִלְעָד אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יִהְיֶה שֹׁמֵעַ בֵּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ כֵּן נַעֲשֶׂה: וַיֵּלֶךְ יִפְתָּח עִם־זִקְנֵי גִלְעָד וַיָּשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־כָּל־דְּבָרָיו לִפְנֵי יְהוָה בַּמִּצְפָּה: וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי וָלָךְ כִּי־בָאתָ אֵלַי לְהִלָּחֵם בְּאַרְצִי: וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן אֶל־מַלְאֲכֵי יִפְתָּח כִּי־לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת־אַרְצִי בַּעֲלוֹתוֹ מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד־הַיַּבֹּק וְעַד־הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הָשִׁיבָה אֶתְהֶן בְּשָׁלוֹם: וַיּוֹסֶף עוֹד יִפְתָּח וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן: וַיֹּאמֶר

לו

לו כה אמר יפתח לא־לקח ישראל את־ארץ מואב ואת־ארץ בני עמון: כי בעלותם ממצרים וילך ישראל במדבר עד־ים־סוף ויבא קדשה: וישלח ישראל מלאכים אל־מלך אדום לאמר אעברה־נא בארצך ולא שמע מלך אדום וגם אל־מלך מואב שלח ולא אבה וישב ישראל בקדש: וילך במדבר ויסב את־ארץ אדום ואת־ארץ מואב ויבא ממזרח־שמש לארץ מואב ויחנון בעבר ארנון ולא־באו בגבול מואב כי ארנון גבול מואב: וישלח ישראל מלאכים אל־סיחון מלך־האמרי מלך חשבון ויאמר לו ישראל נעברה־נא בארצך עד־מקומי: ולא־האמין סיחון את־ישראל עבר בגבלו ויאסף סיחון את־כל־עמו ויחנו ביהצה וילחם עם־ישראל: ויתן יהוה אלהי־ישראל את־סיחון ואת־כל־עמו ביד ישראל ויכום ויירש ישראל את כל־ארץ האמרי יושב הארץ ההיא: ויירשו את כל־גבול האמרי מארנון ועד־היבק ומן־המדבר ועד־הירדן: ועתה יהוה אלהי ישראל הוריש את־האמרי מפני עמו ישראל ואתה תירשנו: הלא את

במדבר כב בלק

ב וירא בלק בן־צפור את כל־אשר־עשה ישראל לאמרי: ג ויגר מואב מפני העם מאד כי רב־

רש״י

(ב) וירא בלק בן צפור את כל אשר. אמר אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם עשה ישראל לאמרי · אמר לא עמדו בפניהם א אנו על אחת

עיקר ש״ח ובאר״ח

א ומ״ש וילא סוא לשון כמבוננות שאמר אלו כו׳ · ולפיכך ויגר מואב כו׳ מוסר

אשר יורישך כמוש אלהיך אותו תירש ואת כל־אשר הוריש יהוה אלהינו מפנינו אותו נירש: ועתה הטוב טוב אתה מבלק בן־צפור מלך מואב הרוב רב עם־ישראל אם־נלחם נלחם בם: בשבת ישראל בחשבון ובבנותיה ובערעור ובבנותיה ובכל־הערים אשר על־ידי ארנון שלש מאות שנה ומדוע לא־הצלתם בעת ההיא: ואנכי לא־חטאתי לך ואתה עשה אתי רעה להלחם בי ישפט יהוה השפט היום בין בני ישראל ובין בני עמון: ולא שמע מלך בני עמון אל־דברי יפתח אשר שלח אליו: ותהי על־יפתח רוח יהוה ויעבר את־הגלעד ואת־מנשה ויעבר את־מצפה גלעד וממצפה גלעד עבר בני עמון: וידר יפתח נדר ליהוה ויאמר אם־נתון תתן את־בני עמון בידי: והיה היוצא אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי בשובי בשלום מבני עמון והיה ליהוה והעליתיהו עולה: ויעבר יפתח אל־בני עמון להלחם בם ויתנם יהוה בידו: ויכם מערוער ועד־בואך מנית עשרים עיר ועד אבל כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו בני עמון מפני בני ישראל:

אונקלוס

ב וחזא בלק בר צפור ית כל די עבד ישראל לאמוראי: ג ודחיל מואבאה מן קדם עמא לחדא ארי סגי הוא

בעל הטורים

(ב) וירא בלק · בא ללמוד דמן של ישראל · בן צפור שעף עליהם כצפור לקללם וזהו כצפור נודדת מן קנה כן קללת חנם לא תבא·

וירא שראה שעמדה לו חמה למשה · וירא שנתקדרה חמה [אולי צ"ל וירא בגימ' נקדו החמה] מלינו ראייה לשון הבנה כמו וכל העם רואים וכן לשון

הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי

רש"י

כמה וכמה לפיכך ויגר מואב: (ג) ויגר. לשון מורא ב כמו גורו לכם: ויקץ מואב. קצו ג בחייהם (כמו קצתי בחיי והוא מקרא קצר): (ד) אל זקני מדין. והלא מעולם היו שונאים זה את זה שנאמר המכה את מדין בשדה מואב. שבאו מדין על מואב למלחמה אלא מיראתן של ישראל עשו שלום ביניהם. ומה ראה מואב ליטול עצה ממדין ד כיון שראו את ישראל נוצחים שלא כמנהג העולם אמרו מנהיגם של אלו במדין נתגדל נשאל מהם מה מדתו אמרו לו אין כחו אלא בפיו אמרו אף אנו נבא עליהם באדם שכחו בפיו: כלחך השור. כל מה שהשור מלחך ה אין בו סימן ברכה: בעת ההיא. לא היה ראוי למלכות ומנסיכי מדין היה וכיון שמת סיחון מנוהו עליהם לצורך שעה: (ה) פתורה. כשולחני הזה שהכל מריצין לו מעות כך כל המלכים מריצין לו אגרותיהם. ולפי פשוטו של מקרא ו כך שם המקום: ארץ בני עמו. של בלק. משם היה וזה היה מתנבא ואומר לו עתיד אתה למלוך. וא"ת מפני מה השרה הקב"ה שכינתו על עובד כוכבים רשע כדי שלא יהא פתחון פה לעובדי כוכבי' לומר אילו היו לנו נביאים חזרנו למוטב העמיד להם נביאים והם פרצו גדר העולם שבתחלה היו גדורים בעריות וזה נתן להם עצה להפקיר עצמן לזנות: לקרא לו. הקריאה היתה שלו ז ולהנאתו שהיה פוסק לו ממון הרבה: עם יצא ממצרים. ואם תאמר מה מזיקך: הנה כסה את עין הארץ. סיחון ועוג שהיו שומרים אותנו עמדו עליהם והרגום: והוא יושב ממלי. חסר כתיב ח קרובים הם להכריתני כמו כי אמילם: (ו) נכה בו. אני ועמי נכה בהם. ד"א לשון משנה הוא מנכה לו מן הדמים ט לחסר מהם מעט: כי ידעתי וגו'. על ידי מלחמת סיחון שעזרתו לכות את

עיקר ש"ח ובאר"ח

מאחר ששמעו אשר גם המלך מפחד מפניהם: ב [ולא מהוראות מדור ומעון הנכללת ג"כ בשרש גור · כא"ר] : ג [כי השרש קוץ הוא הפעל יוצא

וַעֲקַת לְמוֹאֲבָאָה מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ד וַאֲמַר מוֹאָב לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן יְשֵׁיצוֹן קְהָלָא יָת כָּל סַחֲרָנָנָא כְּמָא דִמְלַחֵיךְ תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְחַקְלָא וּבָלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא לְמוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא: ה וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר לִפְתוֹר אֲרָם דְּעַל פְּרָת אֲרַע בְּנֵי עַמֵּיהּ לְמִקְרֵי לֵיהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק מִמִּצְרַיִם הָא חֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלְּקִבְלִי: ו וּכְעַן אִיתָא כְעַן לוּט לִי יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנִּי מָאִים אִכּוֹל לְאַגָּחָא בֵּיהּ קְרָב וְאֶתָרְכִנֵּיהּ מִן אַרְעָא אֲרֵי יְדַעְנָא

רשב"ם

(ג) **ויקץ** מואב · בחייו כמו קצתי בחיי: (ד) ילחכו · כל ההבואות וכל מיני אוכלין: (ה) ארץ

בעל הטורים

במיעה כמו כי שומע יוסף [עי' י"ד נשם הפסיקתא]: (ג) ויגר · ב' במסרה (ע"ה) וירא שאול אשר הוא משכיל מאוד ויגר מפניו (ש"א י"ח) אף כאן בשביל שראה שישראל מצליחים ומשכילים בכל ירא מפניהם: ויגר מואב · והיינו דכתיב אילי מואב יאחזמו רעד: (ד) ילחכו · ב' במסרה · הכא ואידך ילחכו עפר כנחש בתרי עשר בפרשת רעה עמך בשבטך (מיכה ז') שמדבר מענין הגאולה והיינו דכתיב כאשר שמע למצרים יחילו כשמע צור לומר כאשר נפל פחדם על כל האומות כך יהיה לעתיד: (ה) יושב ממלי · שיושב כנגדי ורואה אותי ואני איני יכול לראותו מפני הענגים שמקיפים אותו: (ו) לכה נא · בה"א כי חמשה דגלים הם [עי' בדברי רבינו בפסוק ובנחה יאמר עד כאן לשון המפרש · אך לפי סיום דבריו נראה שצריך לומר ד' דגלים וכן מצאתי שגרס ד'] וערב רב יוצא אחריהם זנב: ארה לי · פיו הכשילו

עיקר ש"ח ובאר"ח

יוצא והכתוב לא הגיד את מי קצו לכן מוסיף רש"י קצו בחייהם · בא"ר]: ד דמדכתיב אל זקני מדין מוכח שנטלו עצה מהם לכן מקשה רש"י כיון שעשו שלום ולא היה פחד לנגד עיניהם א"כ מה ראה כו': ה לפי שעוקר גם השורש: ו לפי המדרש יתפרש פתורה מהוראת שלחן ולפי הפשט הוא שם המקום פתור והס"א בסופו הוא במקום למ"ד בתחלתה והוא כמו לפתור: ז דכיון שכוונתו היה רק לקלל את ישראל היה יכול לקללם במקומו · ולמה הי' צריך לקראו לו לבוא אליו אלא לקרות לו ר"ל להנאתו ולטובתו: ח כי מול מלא וי"ו פירושו לשון נגד · אבל כיון שכתיב חסר פירושו לשון כריתה: ט [מ"ש רש"י אני ועמי בא להסיר הקושיא דמתחיל אולי אוכל בל"י והפעל נכה הוא לרבים מדברים בעדם ולכן אמר דהפעל נכה קאי על העם · ויתפרש אולי אוכל לבדי או עם עמי ונכה בו ולפי פירוש השני אין הנו"ן נון נכה

למדברים

אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר׃ ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק׃ ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם׃ ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ׃ י וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי׃ יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו׃ יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם

רש"י

מואב: (ז) וקסמים בידם · כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי · ד"א קסם זה נטלו בידם זקני מדין אמרו אם יבא עמנו בפעם הזאת יש בו ממש ואם ידחנו אין בו תועלת לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה אמרו אין בו תקוה הניחוהו והלכו להם שנאמר וישבו שרי מואב עם בלעם אבל זקני מדין הלכו להם: (ח) לינו פה הלילה · אין רוה"ק שורה עליו אלא בלילה וכן לכל נביאי עובדי כוכבים וכן לבן בחלום הלילה שנאמר ויאמר ה' אל לבן הארמי בחלום הלילה כאדם ההולך אצל פלגשו בהחבא: כאשר ידבר ה' אלי · אם ימליכני ללכת עם בני אדם כמותכם אלך עמכם שמא אין כבודו לתתי להלוך אלא עם שרים גדולים מכם: וישבו · לשון עכבה: (ט) מי האנשים האלה עמך · להטעותו בא (ר"ל ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם כוונת הש"י שאמר מי האנשים היתה לטובה ליכנס עמו בדברים כמ"ש רש"י בפרשת בראשית בתיבת איכה · אך בא לבלעם לטעות כי הוא טעה) אמר פעמים שאין הכל גלוי לפניו אין דעתו שוה עליו אף אני אראה עת שאוכל לקלל ולא יבין: (י) בלק בן צפור וגו' · אף על פי שאיני חשוב בעיניך חשוב אני בעיני המלכים: (יא) קבה לי · זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש: וגרשתיו · מן העולם ובלק לא אמר אלא ואגרשנו מן הארץ איני מבקש אלא להסיעם מעלי ובלעם היה שונאם יותר מבלק: (יב) לא תלך עמהם · אמר לו אם כן אקללם במקומי · אמר לו לא תאור את העם · אמר לו אם כן אברכם אמר לו. אינם

עיקר ש"ת ובאר"ת

למדבריו. בעדם רק הוא מגרשו והוראתו גרשון ומשר ואמר אולי אוכל נכה ולמשר כו]: י וזקני מואב וזקני מדין נטלו זה הקסם בידם: [וז"ל הגר"א

יָת דִּי תְבָרֵךְ מְבָרַךְ*) וְדִי תְלוּט לִיט : ז וַאֲזַלוּ סָבֵי מוֹאָב וְסָבֵי מִדְיָן וְקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ פִּתְגָּמֵי בָלָק : ח וַאֲמַר לְהוֹן בִּיתוּ הָכָא בְּלֵילְיָא וְאָתֵיב יָתְכוֹן פִּתְגָּמָא כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ עִמִּי וְאוֹרִיכוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם: ט וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר מָן גֻּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּעִמָּךְ : י וַאֲמַר בִּלְעָם קֳדָם יְיָ בָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב שְׁלַח לְוָתִי : יא הָא עַמָּא דִּי נְפַק מִמִּצְרַיִם וַחֲפָא יָת עֵין שִׁמְשָׁא דְאַרְעָא כְּעַן אִיתָא לוּט לִי יָתֵהּ מָאִים אִכּוּל לְאַגָּחָא בֵהּ קְרָב וַאֲתָרֵכִנֵּהּ : יב וַאֲמַר יְיָ לְבִלְעָם לָא תֵזֵיל עִמְּהוֹן לָא

*) נראה לנקד מְבָרַךְ הר' בקמץ , וכן נקוד ,יהי שם ה' מברך" כת"י , בקמץ הר' , וכן נכון . היידנהיים

רשב"ם | בעל הטורים

בני עמו · של בלק : (ו) את אשר תברך · בנבואה · גם בלק היה יודע שנביא היה ובנבואה היה אומר עתידות או ע"י קסמים כי כן נקרא בלעם הקוסם ביהושע אך סבור הוא שיועילו לו תפלותיו וקרבנותיו :

(ז) וקסמים בידם · מיני קסמים היו מוליכין לבלעם פן יאמר אין בידי מיני קסמים · כדכתיב בימינו היה הקסם ירושלים קלקל בחצים

שלבסוף קלל אותו : תאור · ג' הכא ואידך לא תאור את העם · וגבי כנען לא תאור · ודרשינן מיניה בסנהדרין לא תאור הוא הדין לכל אדם: ואשר תאר יואר · בגי' שקללת את

עיקר שפ"ח ובאר"ת

כי כוונת מואב היה להביא את בלעם שיוכל לעמוד נגד משה בפיו וזה ידוע אם ילחם איש באיש אם האחד כחו גדול מחברו אזי שולחיו בטוחים שיש בו ממש · ואם שניהם כאחד שוין ואין ידוע מי מנצח אין בו תועלת · אבל אם האחד כחו חלוש אז אין בו תקוה ויכלו עיני הבוטחים עליו · וידוע כי מדרגת משה היה למעלה מכל הנביאים שבכל עת שהיה רוצה היה מדבר עם הקב"ה ובלעם היה ג"כ משתבח בזה ואמר שיודע דעת עליון ופשטיה דקרא שא"ל לשאול מפי הקב"ה רק הוא יודע בעצמו · וזהו שפרש"י אם יבוא עמנו יש בו ממש· ר"ל שלא יצטרך לשאול מפי הקב"ה א"כ הוא גדול ממשה שהוא היה צריך לשאול מפי הקב"ה כדכתיב עמדו ואשמעה גו' ואם ידיחנו ר"ל שיצטרך לשאל מפי הקב"ה א"כ הוא במדרגה שוה למשה אין בו תועלת שאין ידוע מי מנצח את מי וכשאמר להם לינו גו' אמרו אין בו תקוה שצריך זמן כל הלילה וגרוע הרבה ממשה שהיה שואל מפי הקב"ה אימתי שירצה לכך אין בו תקוה]: ב דמדכתיב להלן ויוסף עוד בלק שלוח שרים רבים ונכבדים מאלה · מוכח שאמר להם שמא אין כבודו כו': ל ולכן כתיב מלך מואב ; מ לכך פפל

לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא׃ שני וחמישי כשהן מחוברין
יג וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־
אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְתִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם׃ יד וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי
מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ׃
טו וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה׃
טז וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר
אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי׃ יז כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל
אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֵת הָעָם הַזֶּה׃
יח וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק
מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי
לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה׃ יט וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־
אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי׃ כ וַיָּבֹא
אֱלֹהִים ׀ אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ
הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ
אֹתוֹ תַעֲשֶׂה׃ שלישי כא וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־
אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב׃ כב וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־הוֹלֵךְ

רש״י קמץ בז״ק

צריכים לברכתך כי ברוך הוא. משל
אומרים לצרעה (ס״א לדבורה) לא
מדובשיך ולא מעוקציך: (יג) להלך
עמכם. אלא עם שרים גדולים מכם
למדנו שרוחו גבוהה ולא רצה לגלות
שהוא ברשותו של מקום אלא בלשון
גסות לפיכך ויוסף עוד בלק: (יז) כי
כבד אכבדך מאד. יותר ממה שהיית
נוטל לשעבר ג (כ״ע במלחמת סיחון)
אני נותן לך: (יח) מלא ביתו כסף
וזהב. למדנו שנפשו רחבה ומחמד
ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל
כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור
חיילות רבות ספק נוצח ספק אינו
נוצח ואני ודאי נוצח: לא אוכל
לעבר. על כרחו גלה שהוא ברשות
אחרים ונתנבא כאן שאינו יכול לבטל
הברכות ע שנתברכו האבות מפי
השכינה: (יט) גם אתם. פיו הכשילו
גם אתם סופכם לילך בפחי נפש
כ כראשונים: מה יסף. לא ישנה
דבריו מברכה לקללה הלואי שלא יוסיף
לברך כאן נתנבא שמעיד להוסיף לקם
ברכות על ידו: (כ) אם לקרא לך.

תלוט ית עמא ארי בריך הוא : יג וקם בלעם בצפרא ואמר לרברבי בלק אזילו לארעכון ארי לית רעוא קדם יי למשבקי למיזל עמכון : יד וקמו רברבי מואב ואתו לות בלק ואמרו סרב בלעם למיתי עמנא : טו ואוסף עוד בלק למשלח רברבין סגיאין ויקירין מאלין : טז ואתו לות בלעם ואמרו לה כדנן אמר בלק בר צפור לא כען תתמנע מלמיתי לותי : יז ארי יקרא איקרנך לחדא וכל די תימר לי אעביד ואיתא כען לוט לי ית עמא הדין : יח ואתיב בלעם ואמר לעבדי בלק אם יתן לי בלק מלי ביתה כסף ודהב לית לי רשו למעבר על גזרת מימרא דיי אלהי למעבד זעירתא או רבתא : יט וכען אוריכו כען הכא אף אתון בליליא ואדע מא יוסף יי למללא עמי : כ ואתא מימר מן קדם יי לבלעם בליליא ואמר לה אם למקרי לך אתו גבריא קום איזל עמהון וברם ית פתגמא די אמליל עמך יתה תעביד : כא וקם בלעם בצפרא וזרז ית אתנה ואזל עם רברבי מואב : כב ותקיף רגזא דיי

רשב"ם

שאל בתרפים ראה בכבד: (יד) הלך עמנו · כי לא נחשבנו בעיניו : (טו) רבים מרובים ונכבדים חשובים ונכבדים מן הראשונים : (כב) כי הולך הוא · ברצון מתאוה לקלל אע"פ שהיה יודע שאין הקדוש ב"ה

בעל הטורים

מואב : (יג) לא תאר את העם · בלעם אמר קבה לי והקב"ה השיבו לא תאר אפי' הסכון כל דהו :

רש"י

אם הקריאה שלך וסבור אתה ליטול עלים שכר קום לך אתם : ואך · על כרחך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה · ואע"פ כן וילך · בלעם אמר שמא אפתנו ויתרצה : (כא) ויחבש את אתנו · מכאן שהשנאה מקלקלת את השורה שחבש הוא בעצמו · אמר הקב"ה : רשע כבר קדמך אברהם אביהם שנאמר וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו : עם שרי מואב · לבו כלבם שוה : (כב) כי הולך הוא · ראה שהדבר רע בעיני המקו' ונתאוה

עיקר ש"ח ובאר"ח

הכתוב : לא תלך מפני שרצה ללכת · לא תאור מפני שרצה לקלל במקומו · כי ברוך הוא ואינם צריכים גם לברכתך : נ דאל"כ מאין ידע כי זהו הכבוד הנאות לו : ס מפני שגזם בכסף וזהב ולא בדבר אחר : ע דלא אוכל משמעו שאינו רשאי : פ ר"ל גדאתון נפש : צ ור"ל כי הולך הוא לקלל :

הוּא וַיִּתְיַצֵּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ׃ כג וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ׃ כד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה׃ כה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלָּחֵץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ׃ כו וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול׃ כז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵּל׃ כח וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתַנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים׃ כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ׃ ל וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי

רש"י

לילך: לשטן לו. מלאך של רחמים היה והיה רוצה למנעו מלחטוא שלא יחטא ויאבד: ושני נעריו עמו. מכאן לאדם חשוב היוצא לדרך יוליך עמו שני אנשים לשמשו וחוזרים ומשמשים זה את זה: (כג) ותרא האתון. והוא לא ראה שנתן הקב"ה רשות לבהמה לראות יותר מן האדם שמתוך שיש בו דעת תטרף דעתו כשיראה מזיקין: וחרבו שלופה בידו. אמר רשע זה הניח כלי אומנותו ר שכלי זיינן של עובדי כוכבים בחרב והוא בא עליהם בפיו שהוא אומנות אבותם אף אני אתפוש את שלו ואבא עליו באומנותו וכן היה סופו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: (כד) במשעול. כתרגומו בשביל וכן אם ישפוק עפר שומרון לשעלים. עפר הנדבק בכפות הרגלים בהלוכן וכן מי מדד בשעלו מים. ברגליו ובהלוכו: גדר מזה וגדר מזה. סתם גדר של אבנים הוא: (כה) ותלחץ. היא עצמה: ותלחץ. את אחרים את רגל בלעם: (כו) ויוסף מלאך ה' עבור. לעבור עוד לפניו לצד להיות לפניו במקום אחר כמו והוא עבר לפניהם. ומדרש אגדה יש בתנחומא. מה ראה לעמוד בשלשה מקומות סימני

ארי אזל הוא ואתעתד מלאכא דיי בארחא לשטן לה והוא רכב על אתנה ותרין עולמוהי עמה : כג וחזת אתנא ית מלאכא דיי מעתד בארחא וחרבה שליפא בידה וסטת אתנא מן ארחא ואזלת בחקלא ומחא בלעם ית אתנא לאסטיותה לארחא : כד וקם מלאכא דיי בשביל כרמיא אתרא דגדרא מכא וגדרא מכא : כה וחזת אתנא ית מלאכא דיי ואדחקת לכתלא ודחקת ית רגלא דבלעם לכתלא ואוסף לממחה : כו ואוסף מלאכא דיי למעבר וקם באתר עק די לית ארח למסטי לימינא ולסמאלא : כז וחזת אתנא ית מלאכא דיי ורבעת תחות בלעם ותקף רגזא דבלעם ומחא ית אתנא בחטרא : כח ופתח יי ית פומא דאתנא ואמרת לבלעם מה עבדית לך ארי מחיתני דנן תלת זמנין : כט ואמר בלעם לאתנא ארי חיכת בי אלו פון אית חרבא בידי ארי כען קטלתיך : ל ואמרת אתנא לבלעם הלא אנא אתנך די רכבת עלי מדאיתך עד יומא הדין המילף אליפנא

בעל הטורים · רשב"ם

רוצה : (כה) ותלחץ את רגל בלעם · שעל זה נעשה חגר כדכתיב וילך

(כב) כדרך לשטן · מכאן שכל הדרכים בחזקת סכנה : (כז) ויך את האתון · ולא קלל אותה לפי שהיה דעתו לקלל את ישראל ואין ב' קללות ביום אחד דכתיב לא אוסיף לקלל אי

רש"י

אבות ת הרגלו : (כח) זה שלש רגלים · רמז לו אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלש רגלים בשנה : (כט) התעללת · כתרגומו לשון גנאי ובזיון : לו יש חרב בידי · גנות

גדולה היה לו דבר זה בעיני השרים זה הולך להרוג אומה שלימה בפיו ולאתון זו צריך לכלי זיין : (ל) ההסכן הסכנתי · כתרגומו וכן הלאל יסכן גבר · ור"ד מקרא זה בגמ' אמרו ליה

עיקר ש"ח ובאר"ת

ק והיה רק לו לשטן · אבל לאחרים היה מלאך של רחמים : ר דהמלאך יכול להמיתו גם בלא חרב ורק לתפוס כלי אומנתו תפש החרב : ש [כי ותלחץ הראשון בדגש הלמ"ד מורה על בנין נפעל וזה פעולה הסובבת על עצמו אבל ותלחץ השני הוא מבנין הקל אשר הוא פעל יוצא וזה ותלחץ את אחרים· בא"ר] : ת ר"ל נרמז לו שהאבות הם מגינים על ישראל ולא ירצה לקללם :

לעשות לך כה ויאמר לא: לא ויגל יהוה את־עיני בלעם וירא את־מלאך יהוה נצב בדרך וחרבו שלפה בידו ויקד וישתחו לאפיו: לב ויאמר אליו מלאך יהוה על־מה הכית את־אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי־ירט הדרך לנגדי: לג ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי נטתה מפני כי עתה גם־אתכה הרגתי ואותה החייתי: לד ויאמר בלעם אל־מלאך יהוה חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם־רע בעיניך אשובה לי: לה ויאמר מלאך יהוה אל־בלעם לך עם־האנשים ואפס את־הדבר אשר־אדבר

רש"י

מאי טעמא לא רכבת אסוסיא אמר לה ברטיבא א שדאי ליה כו' כדאי' במסכת עבודת כוכבים: (לב) כי ירט הדרך לנגדי. רבותינו חכמי המשנה דרשוהו נוטריקון ב יראה ראתה נטתה בשביל שהדרך לנגדי כלומר לקנאתי ולהקניטני. ולפי משמעו כי חרד הדרך לנגדי לשון רטט ג כי ראיתי בעל הדרך בחרד ומהר הדרך שהוא לכעסי ולהמרותי ומקרא קצר הוא ד כמו ותכל דוד. ליצאת אחריגא ירט לשון רצון וכן ועל ידי רשעים ירטני מפייס ומנחם אותי ע"י רשעים שאינן אלא מקניטים: (לג) אולי נטתה. כמו לולא פעמים שאולי משמש בלשון לולא: גם אתכה הרגתי. הרי זה מקרא מסורס והוא כמו גם הרגתי אותך כלומר לא העכבה בלבד קראתך ה על ידי כי גם הריגה: ואותה החייתי. ועתה מפני שדיברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה כמו שכתוב ויאמר לא. הרגתיה ו שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב שחס המקום על כבוד הבריות וכן ואת הבהמה תהרגו וכן והרגת את האשה ואת הבהמה: (לד) כי לא ידעתי. גם זה גנותו ועל כרחו הודה שהוא היה משתבח שיודע דעת עליון ופיו מעיד לא ידעתי: אם רע בעיניך אשובה לי. להתריס נגד המקום היא תשובה זו ז אמר לו הוא בעצמו צוני ללכת ואתה מלאך מבטל את דבריו למוד הוא בכך שאומר דבר ומלאך מחזירו אמר לאברהם קח נא את בנך וגו' ועל ידי מלאך בטל את דברו אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב: (לה) לך עם האנשים. בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו: לך עם האנשים: כי חלקך עמהם וסופך ליאבד מן העולם

למעבד לך כדין ואמר לא : לא וגלא יי ית עיני בלעם וחזא ית מלאכא דיי מעתד בארחא וחרבה שליפא בידה וכרע וסגיד לאפוהי : לב ואמר לה מלאכא דיי על מא מחתא ית אתנך דנן תלת זמנין הא אנא נפקית לכסטן ארי גלי קדמי דאת רעי למזל בארחא לקבלי : לג וחזתני אתנא וסטת מן קדמי דנן תלת זמנין אלו פון לא סטת מן קדמי ארי כען אף יתך קטלית ויתה קימית : לד ואמר בלעם למלאכא דיי חבית ארי לא ידעית די את מעתד לקדמותי בארחא וכען אם ביש בעיניך אתוב לי : לה ואמר מלאכא דיי לבלעם אזל עם גבריא ולחוד ית פתגמא די אמלל עמך

רשב״ם

שפי : (לג) אולי נטתה מפני · כל אולי שבמקרא פירושם כמו אם וכמו אילו · והמפרשים את זה כמו לולי התמהמתנו וכמו לולי ה׳ וגו׳ · טעות הוא בידם· אבל פירושו כמו אולי יש תקוה · אולי יחנן ה׳ צבאות · אולי משגה הוא · וכן אמר המלאך על מה הכית את אתונך שלש פעמים שלא כדין עשית שהרי ותט לפני זה שלש רגלים כל נטיותיה היו לפני אבל לא מפניך שהרי לא עברה אותי : אולי נטתה מפני · כלומר שאם נטתה מפני ולא לפני כלומר שאם עברה אותי את הדרך עד אחרי · גם הרגתי אותך · כלומר לא היית ניצול בהיזק מועט של לחיצת רגלך אלא אף אותך הרגתי והיא לא היתה מפסדת שאותה החייתי כמו שהיא קיימת גסעתה שהיא לא היתה פושעה כי אם אתה שהיית פושע בה שהכית אתונך: גם אתכה׳ גם הרגתי אותך׳ כמו

בעל הטורים

נמי מפני שלא הגיע הרגע של הזעם : (לא) מלאך יהוה בדרך· בגי׳ גבריאל המלאך (ע״ה) [עי׳ ברכה פ׳ שופטים ובמג״ע אופן קמ״ז וקל״ו]:(לג) הנה אנכי יצאתי לשטן · יצאתי ממדתי נמדת ברחמים שמלאך רחמים היה : (לג) אתכה׳ כתיב בה״א בה׳ דברים חטאת (כ״פ שא״ל ה׳ שלא יעץ (עי׳

עיקר ש״ח ובאר״ח

א שהוא רועה בהפר בשדה:ב מפני שראתה אותי ויראה ממני להכנסה ובשביל שהדרך הוא נגד רצוני להקראתי לה:ג [הנה רמע וירט שני שרשים שונים המה אך הוראה אחת לשני השרשים· כי שניהם מורים על חרדה ורעדה· בא״ר] ד כי חסרים שתי תיבות · וכן ראוי להיות כי ירט (חרד ומיסר) וגו׳ה (רלב״ג) : נגל שהלך הדרך לנגדי : ה ר״ל אירע לך · משמעות הכתוב כן הוא · כי אם לא נטתה מפניו הייתי הורג אותך ואותה החייתי · ועתה נהפוך הוא כי אותך החייתי ואותה הרגתי ומפני מה שלא יתאמרו כו׳ : ו כי הוא משמעות דברי

אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק׃ לו וַיִּשְׁמַע
בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר
עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל׃ לז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־
בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ
אֵלָי הַאֻמְנָם לֹא אוּכַל כַּבְּדֶךָ׃ לח וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־
בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה
הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃ רביעי ששי
כשהן מחוברין לט וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃
מ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיְשַׁלַּח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃
מא וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל
וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃ כג א וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־
לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה
אֵילִים׃ ב וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם
פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ ג וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ
וְאֵלְכָה אוּלַי יִקָּרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי
לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃ ד וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו
אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

הה"א במתג' פ"ש

רש"י

בעולם: והפה · על כרחך את אשר הדבר
אשר אדבר וגו': עם שרי בלק · שמח
לקללם כמותם: (לו) וישמע בלק ·
שלח שלוחים לבשרו: אל עיר מואב ·
אל מטרפולין שלו עיר החשובה שלו
לומר ראה מה אלו מבקשים לעקור:
(לז) האמנם לא אוכל כבדך · נתנבא
שסופו לצאת מעמו בקלון: (לט) קרית
חצות · עיר מלאה שווקים · אנשים
ונשים וטף בחוצותיה לומר ראה ורחם
שלא יעקרו אלו: (מ) בקר וצאן ·
דבר מועט בקר אחד וצאן אחד בלבד:
(מא) במות בעל · כתרגומו לרמת
דחלתיה שם עבודת כוכבים: (ג) אולי
יקרה ה' לקראתי · אינו רגיל לדבר
עמי ביום: וילך שפי · כתרגומו יחידי
מלשון שופי ושקט שאין עמו אלא
שתיקה: (ד) ויקר · לשון עראי לשון
גנאי לשון טומאה. קרי כלומר בקושי
ובבזיון ולא היה נגלה עליו ביום
אלא בשביל להראות חבתן של
ישראל: את שבעת המזבחות · שבעה

יָתֵהּ תְּמַלֵּל וַאֲזַל בִּלְעָם עִם רַבְרְבֵי בָלָק: לו וּשְׁמַע בָּלָק אֲרֵי אֲתָא בִלְעָם וּנְפַק לְקַדָּמוּתֵהּ לְקַרְתָּא דְמוֹאָב דִּי עַל תְּחוּם אַרְנוֹן דִּי בִּסְטַר תְּחוּמָא: לז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם הֲלָא מִשְׁלַח שְׁלַחִית לְוָתָךְ לְמִקְרֵי לָךְ לְמָא לָא אֲתֵיתָא לְוָתִי הַבְקוּשְׁטָא הֲוֵיתָא אָמַר לֵית אֲנָא יָכִיל לְיַקָּרוּתָךְ: לח וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי לְוָתָךְ כְּעַן הֲמִיכַל יְכִלְנָא לְמַלָּלָא מִדָּעַם פִּתְגָּמָא דִּישַׁוֵּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֲמַלֵּל: לט וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וַאֲתוֹ לְקִרְיַת מַחוֹזְוָהִי: מ וּנְכַס בָּלָק תּוֹרִין וְעָן וְשַׁלַּח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דִּי עִמֵּהּ: מא וַהֲוָה בְצַפְרָא וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְקֵהּ לְרָמַת דַּחַלְתֵּהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצַת מִן עַמָּא: א וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵן לִי הָכָא שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דִכְרִין: ב וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִּי מַלֵּיל בִּלְעָם וְאַסֵּק בָּלָק וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא: ג וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד עַל עֲלָתָךְ וְאֵיהַךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְקַדָּמוּתִי וּפִתְגָּמָא דִּיחַזֵּנַנִי וְאַחֲוֵי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי: ד וְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר לֵהּ יָת שַׁבְעָא

רשב"ם

וברכתם גם אותי · גם תברכו אותי: (ג) וילך שפי · תגר · כמו ושפו עצמותיו · גם שניהם מגזרת חסופי

בעל הטורים

רש"י ע"פ אם לקרא לך) וג"פ שהכה סאתון): (לח) בפי · בגי' מגלתך (ע"פ) · בפי · בגי' הזמם שמלתך נתן זמם לתוך פיו כדי להחזירו אל בלק: (א) ז' פרים וז' אילים · וכן עשה איוב כי כן מנהג בני נח להקריב ז' ז' כנגד ז' מנות שלהם: (ג) על עולתך · חסר וי"ו כי לא חסן כה הקב"ה שא"ל טוב פת חרבה ושלוה בה מבית מלא זבחי ריב ר"ת ממזר פי' מז' פרים וז' אילים שהקריבו מואבים שבאו מממזרות · וילך שפי בגי' חיגר ברגל · ד"א מלשון שף מדוכתיה משום שנאמר ואלחץ רגל בלעם אל הקיר · שפי פ"א כפולה שפשפה וחפה באיזה שעה טוב לקלל

עיקר ש"ת ובאר"ח

במה שאמר בפיך: ח פי' אפס הוא העדר הענין מסביה מתחלתו · אף באן אמר לו לבלוך עמם · אך מחשבתך בעלה היא · כי רק את הדבר אשר כו': כדכתיב ניגו שם הגילה · וכתיב נופל וגלוי עינים משמע דוקא בגילה:

ה וַיָּ֧שֶׂם יְהֹוָ֛ה דָּבָ֖ר בְּפִ֣י בִלְעָ֑ם וַיֹּ֛אמֶר שׁ֥וּב אֶל־בָּלָ֖ק וְכֹ֥ה תְדַבֵּֽר׃ ו וַיָּ֣שָׁב אֵלָ֔יו וְהִנֵּ֥ה נִצָּ֖ב עַל־עֹֽלָת֑וֹ ה֖וּא וְכָל־שָׂרֵ֥י מוֹאָֽב׃ ז וַיִּשָּׂ֥א מְשָׁל֖וֹ וַיֹּאמַ֑ר מִן־אֲ֠רָ֠ם יַנְחֵ֨נִי בָלָ֤ק מֶֽלֶךְ־מוֹאָב֙ מֵֽהַרְרֵי־קֶ֔דֶם לְכָה֙ אָֽרָה־לִּ֣י יַֽעֲקֹ֔ב וּלְכָ֖ה זֹעֲמָ֥ה יִשְׂרָאֵֽל׃ ח מָ֣ה אֶקֹּ֔ב לֹ֥א קַבֹּ֖ה אֵ֑ל וּמָ֣ה אֶזְעֹ֔ם לֹ֥א זָעַ֖ם יְהֹוָֽה׃ ט כִּֽי־מֵרֹ֤אשׁ צֻרִים֙ אֶרְאֶ֔נּוּ וּמִגְּבָע֖וֹת אֲשׁוּרֶ֑נּוּ הֶן־

רש"י

מזבחות ערכתי אין כתיב כאן אלא את שבעת המזבחות אמר לפניו אבותיהם של אלו בנו לפניך שבעה מזבחות ואני ערכתי כנגד כלן. אברהם בנה ארבעה ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו. ויעתק משם ההרה וגו'. ויאהל אברם וגו'. ואחד בהר המוריה. ויצחק בנה אחד ויבן שם מזבח וגו' ויכרו שם עבדי יצחק באר. ויעקב בנה שתים אחד בשכם ואחד בבית אל: ואעל פר ואיל במזבח. ואברהם לא העלה י אלא איל אחד: (ז) ארה לי יעקב ולכה זעמה ישראל. בשני שמותיהם אמר לקללם שמא אחד מהם אינו מובהק: (ח) מה אקוב לא קבה אל. כשהיו ראוים להתקלל לא נתקללו כשהזכיר אביהם את עונם: כי באפם הרגו איש. לא קלל אלא אפם שנאמר ארור אפם. וכשנכנס אביהם במרמה אצל אביו היה ראוי להתקלל מה נאמר שם גם ברוך יהיה. במברכים נאמר אלה יעמדו לברך את העם. במקללים לא נאמר ואלה יעמדו לקלל את העם אלא על הקללה לא רצה להזכיר עליהם שם קללה: לא זעם ה'. אני אין כחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה והוא לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך וזהו שנאמר עמי זכר נא מה יעץ וגו' ומה ענה אותו בלעם וגו' למען דעת צדקות ה': (ט) כי מראש צרים אראנו. אני מסתכל בראשיתם ובתחילת שרשיהם ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כצורים וגבעות הללו על ידי כ אבות ואמהות: הן עם לבדד ישכן. הוא אשר זכו לו אבותיו ל לשכון בדד

עיקר ש"ח ובאר"ח

י דאל"כ הול"ל ואעל עולות סתם: כ צורים קאי על אבות. וגבעות על האמהות: ל וקאי על תחלת המקרא. כי הצורים והגבעות שזכר הם זכו לנ

רשב"ם

למ"ד פעל של ח"א: (ז) ינחני. הנחני: מהררי קדם. כפל לשון דכתיב ארם מקדם. כלומר מודה גדול מארץ רחוקה. וגחם כי לא יועיל לו: זעמה. נראה לי פתח שהוא לשון ציווי. אבל זועמת מלאפו"ם (כלומר בחול"ם) משמע נקבה זועמת. כמו אש אוכלת.

מַדְבְּחִין סַדָּרִית וְאַסֵּקִית תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃ ה וְשַׁוִּי יְיָ פִּתְגָמָא בְּפוּמָא דְבִלְעָם וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל׃ י וְתָב לְוָתֵהּ וְהָא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ הוּא וְכָל רַבְרְבֵי מוֹאָב׃ ז וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר מִן אֲרָם דַּבְּרַנִי בָלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב מִטּוּרֵי מַדִּינְחָא אִיתָא לוּט לִי יַעֲקֹב וְאִיתָא תָּרֵךְ לִי יִשְׂרָאֵל׃ ח מָא אֲלוּטֵהּ דְּלָא לַטְיֵהּ אֵל וּמָא אֲתָרְכֵהּ דְּלָא תָרְכֵהּ יְיָ׃ ט אֲרֵי מֵרֵישׁ טוּרַיָּא חֲזֵיתֵהּ וּמֵרָמָתָא סְכִיתֵהּ הָא עַמָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין דְּיַחְסְנוּן עָלְמָא וּבְעַמְמַיָּא לָא יִתְדָּנוּן

רשב"ם

והיא שופטה את ישראל · לא זעם ה' אותם · לא הכעיסם כדכתיב והעם אשר זעם ה' שהקב"ה זעם אותם לשון הבעים אחרים הוא׃ (ט) כי מראש צרים אראנו · שאני עומד עכשיו אני רואה אותם· מפרש הטעם למה לא זעם אותם הקב"ה ולמה אינו חפץ לקללם שהרי מראש צורים שאני עומד עכשיו אני רואה אותם ומראש הגבעה אני רואה כי לבדם הם ואין שאר אומות מתחשבין ומעורבין עמהם וגם יש בהם בנים קטנים שאין להם מנין כי לא נמנו כי אם מבן עשרים שנה ומעלה נמצא

בעל הטורים

את ישראל׃ (ז) מן ארם · כלומר היאך אנו באים עליהם מארם לקללם ומארם יצא אברהם אביהם שעשה ברכות שנאמר לך לך מארצך וכתיב ואברכך וגו' וכן יעקב הלך לארם שעשה כל אותן הברכות שנאמר והנה אנכי עמך ושמרתיך וגו' · ד"א מן ארם שאלולי הם לא היינו בעולם שאנו מארם (כי בלעם הוא מלבן עי' סנהדרין ד' ק"ה ועיין בש"י ועיין בילקוט כל הענין) וכשנעקד יצחק נפקדה גם מלכה מנחור שנאמר הנה ילדה מלכה גם היא ואתה ג"כ כפוי טובה שאלולי אברהם לא באת לעולם שבזכותו ניצול לוט מסדום ואני ג"כ כפוי טובה שאילו לא בא יעקב אל לבן לא היו לו בנים ואנו באים מארם לקללם· מן ארם·בגי' אבל פירוש באים בזכות אברהם שנטע אשל: ינחני· ב' במסרה· ינחני בלק· ינחני במעגלי צדק· כשבא אותו רשע לקללני הנחני במעגלי צדק שלא כעס· ינחני בגימטריא לגהנם [כי הוא מד' הדיוטות שאין להם חלק לעוה"ב עי' פ' חלק]: מהררי קדם · בגי' (ע"ה) מאבות העולם : ארה לי יעקב ולכה זועמה ישראל· הזכירם בשני שמותיהם אמר . באיזה שם אקללם הקב"ה ברכו בשניהם שמו יעקב ושוב ברכו בשם ישראל א"כ באיזה שם אקללם והקב"ה לא רצה לייחד שמו על קללותם שבקללות כתיב ובאו עליך כל הקללות ובברכות כתיב יצו ה' אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך והיאך אקללם: (ט) כי מראש צרים אראנו· אני רואה שנבראו קודם שנברא העולם והגירים· כי מראש בגימט' על פי המורים· מראש צרים בגי' בזכות אבות (ע"ה) ;

עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב׃ י מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ׃ יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ׃ יב וַיַּעַן וַיֹּאמַר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר׃ חמישי יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם׃ יד וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ טו וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה׃ טז וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־

רש"י

כתרגומו: ובגוים לא יתחשב. כתרגומו לא יהיו נעשין כלה עם שאר עובדי כוכבים שנא' כי אעשה כלה בכל הגוים וגו' אינן נמנין עם השאר. דבר אחר כשהן שמחין אין אומה שמחה עמהם שנאמר ה' בדד ינחנו. וכשהאומות עובדי כוכבים בטובה הם אוכלין עם כל אחד ואחד ואין עולה להם מן החשבון וזהו ובגוים לא יתחשב: (י) מי מנה עפר יעקב וגו'. כתרגומו דעדקיא דבית יעקב כו' דארבע משריתא מ ארבע דגלים. ד"א עפר יעקב אין חשבון במצות שהם מקיימין בעפר לא תחרוש בשור ובחמור. לא תזרע כלאים. אפר פרה ועפר סוטה וכיוצא בהם: ומספר את רבע ישראל. רביעותיהן זרע היוצא מן התשמיש שלהם: תמות נפשי מות ישרים. שבהם: (יג) וקבנו לי. לשון צווי נ קללהו לי: (יד) שדה צופים. מקום גבוה היה ששם הצופה עומד לשמור אם יבא חיל על העיר: ראש הפסגה. בלעם לא היה קוסם כבלק ראה בלק שעתידה פרצה להפרץ בישראל משם שהרי שם מת משה. כסבור ששם תחול עליהם הקללה וזו היא הפרצה שאני רואה: (טו) אקרה כה. מאת הקב"ה: אקרה. לשון ם אתפעל: (טז) וישם דבר בפיו. ומה היא השימה הזאת ע ומה חסר המקרא באמרו שוב אל

עיקר ש"ח ובאר"ח

אשר ישכון לבטח: ם ותרגום רובע מלשון ארבעה. ומי מנה שכתב הפסוק קאי נמי על ומספר. שמי מנה את מספר גו': נ [רש"י מודיע לנו כי הכתוב

אין

גמירא : י מן ייכול למימני דעדקיא דבית יעקב דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא או חדא מארבע משריתא דישראל תמות נפשי מותא דקשיטוהי ויהי סופי כותהון : יא ואמר בלק לבלעם מה עבדת לי למילט סנאי דברתיך והא ברכא מברכת להון : יב ואתיב ואמר הלא ית דישוי יי בפומי יתיה אטר למללא : יג ואמר ליה בלק איתא כען עמי לאתר אחרן דתחזניה מתמן לחוד קצתיה תחזי וכליה לא תחזי ותלוטיה לי מתמן : יד ודבריה לחקל סכותא לריש רמתא ובנא שבעא מדבחין ואסיק תור ודכר על כל מדבחא : טו ואמר לבלק אתעתד הכא על עלתך ואנא אתמטי עד כא : טז וערע מימר מן קדם יי לבלעם ושוי פתגמא בפומיה ואמר תוב

רשב"ם

יותר ויותר: (י) מי מנה עפר יעקב· לכך אינו חפץ לקללם· כדכתיב בנינוה ואני לא אחוס על נינוה העיר הגדולה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו אם גדולים חטאו קטנים מה חטאו: רבע ישראל· זרע ישראל· לפי שע"י הרביעה נוצר

בעל הטורים

מגבעות: בגימט' הן האמהות [עם האותיות והכולל]: לבדד· ג' במסורה· הן עם לבדד ישכון· שכני לבדד· כתרי עשר· [מיכה ז'] בפרשת רעה עמך בשבטך כפנין הגאולה שבלעם היה מתנבא על הגאולה· כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני· שאז כעם כל אותן הימים ע"כ לבטח תושיבני: לבדד ישכון· שבעה תגין על שי"ן דישכון לומר לך שישכון בארץ שבעה עממים: לבדד· עולה לחשבון מ' לומר לך שישכון בארץ ישראל שהיא מהלך מ' יום· לבדד ישכן עולה לחשבון ת"כ שרמז לימי ב"ש· לבדד ישכן בגי' בימי משיח: (י) מי מנה עפר יעקב· כמו עופר האילים [ופירש"י בש"ס איל בחור] על שם (הושע י"א) כי נער ישראל ואוהבהו וגו' וכן ת"א מן ייכול לממני דעדקיא דבית יעקב (וגו')· עפר בגימ' (ע"ה) ערלה בחול רמז למה שנותנין הערלה בחול: ישרים·

עיקר ש"ת·ובאר"ח

מן קבנו, הוא קבב והנו"ן הוא תמורת בי"ת השני החסר במלא וקבנו ויתפרש כמו וקבנו או וקבה בבי"ת דגש· וכמו דמצינו במלת חסדי ה' כי לא תמנו בא הנו"ן תמורת התמו· בא"ר] : ם [באמת אקרה הוא מבנין נפעל אך בלשון רש"י טנפעל והתפעל אחד הוא כי לשניהם הוראה אחת היא· בא"ר] : צ ויהיה פירוש ויאם דבר בפיו הייגו הנבואה שנאמר לקמן · ועל מה שלא רצה

בָּלָ֖ק וְכֹ֥ה תְדַבֵּֽר׃ יז וַיָּבֹ֣א אֵלָ֗יו וְהִנּוֹ֙ נִצָּ֣ב עַל־עֹֽלָת֔וֹ
וְשָׂרֵ֥י מוֹאָ֖ב אִתּ֑וֹ וַיֹּ֤אמֶר לוֹ֙ בָּלָ֔ק מַה־דִּבֶּ֖ר יְהוָֽה׃ יח וַיִּשָּׂ֥א
מְשָׁל֖וֹ וַיֹּאמַ֑ר ק֤וּם בָּלָק֙ וּֽשֲׁמָ֔ע הַאֲזִ֥ינָה עָדַ֖י בְּנ֥וֹ צִפֹּֽר׃
יט לֹ֣א אִ֥ישׁ אֵל֙ וִיכַזֵּ֔ב וּבֶן־אָדָ֖ם וְיִתְנֶחָ֑ם הַהוּא֙ אָמַ֣ר וְלֹ֣א
יַעֲשֶׂ֔ה וְדִבֶּ֖ר וְלֹ֥א יְקִימֶֽנָּה׃ כ הִנֵּ֥ה בָרֵ֖ךְ לָקָ֑חְתִּי וּבֵרֵ֖ךְ
וְלֹ֥א אֲשִׁיבֶֽנָּה׃ כא לֹא־הִבִּ֥יט אָ֙וֶן֙ בְּיַעֲקֹ֔ב וְלֹא־רָאָ֥ה עָמָ֖ל
בְּיִשְׂרָאֵ֑ל יְהוָ֤ה אֱלֹהָיו֙ עִמּ֔וֹ וּתְרוּעַ֥ת מֶ֖לֶךְ בּֽוֹ׃ כב אֵ֖ל

רש"י

בלק וכה תדבר · אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו ונתן לו הקב"ה רסן ומתג בפיו כאדם הפוקס בהמה במתג להוליכה אל אשר ירצה · א"ל על כרחך תשוב אל בלק: (יז) ושרי מואב אתו · ולמעלה הוא אומר וכל שרי מואב כיון שראו שאין בו תקוה הלכו להם מקצתם ולא נשארו אלא מקצתם: מה דבר ה' · לשון צחוק הוא זה כלומר אינך ברשותך: (יח) קום בלק · כיון שראהו מצחק בו נתכוין לצערו עמוד על רגליך אינך רשאי לישב ואני שלוח אליך בשליחותו של מקום: בנו צפור · לשון מקרא הוא זה כמו חיתו יער וחיתו ארץ · למעינו מים: (יט) לא איש וגו' · כבר נשבע להם להביאם ולהורישם ארץ שבעה אומות · ואתה סבור להמיתם במדבר: ההוא אמר וגו' · בלשון תימה ותרגומו ותיבין ומתמלכין · חוזרים ונמלכים לחזור בהם: (כ) הנה ברך לקחתי · אתה שואלני מה דבר ה' קבלתי ממנו לברך אותם · (ס"א ברך כמו לברך): וברך ולא אשיבנה · הוא ברך אותם ואני לא אשיב את ברכתו: וברך · כמו ובירך וכן הוא גזרת רי"ש ר כמו אויב חרף כמו חירף וכן ובוצע ברך · המהלל ומברך את הגוזל והאומר אל תירא כי לא תענש שלום יהיה לך מרגיז הוא להקב"ה · ואין לומר ברך שם דבר שאם כן היה נקוד בפתח קטן (ר"ל סגול תחת הרי"ש) וטעמו למעלה אבל לפי שהוא לשון פעל הוא נקוד קמץ קטן (ר"ל צירה) וטעמו למטה: (כא) לא הביט און ביעקב וגו' · כתרגומו · ד"א אחרי פשוטו הוא נדרש מדרש נאה: לא הביט: הקב"ה און שביעקב כשהן עוברין על דבריו אינו מדקדק אחריהם להתבונן באוניות שלהם ובעמלן שהם עוברים על דתו: עמל · לשון עבירה כמו הרה עמל · כי אתה עמל וכעס תביט · לפי שהעבירה היא עמל לפני המקום: ה' אלהיו עמו · אפילו מכעיסין וממרים לפניו אינו זז מתוכן: ותרועת מלך בו · לשון חבה ורעות כמו רעה דוד · אוהב דוד · ויתנה למרעהו · וכן תרגם אונקלו' ושכינת מלכהון ביניהון: (כב) אל מוציאם ממצרים · אתה

אומר

לות בלק וכדין תמלל : יז ואתא לותה והוא מעתד על
עלתה ורברבי מואב עמה ואמר לה בלק מא מליל יי :
יח ונטל מתלה ואמר קום בלק ושמע אצית למימרי בר צפר :
יט לא כמלי בני אנשא מימר אלהא בני אנשא אמרין
ומכדבין ואף לא כעובדי בני בשרא די אנון גזרין למעבד
ותיבין ומתמלכין דהוא אמר ועבד וכל מימרה מתקים: כ הא
ברכן קבלית ואברכנה לישראל ולא אתיב ברכתי מנה :
כא אסתכלית לית פלחי גלולין בדבית יעקב ואף לא עבדי
לאות שקר בישראל מימרא דיי אלההון בסעדהון ושכינת
מלכהון ביניהון : כב אלהא דאפקנון ממצרים תקפא ורומא

רש״י

האדם : (יט) לא איש אל · אינו איש לחזור מברכתו בשעה מועטת כמו שהרי לא פשעו אחר הברכה שברכתי אותם היום : ויכזב · והוא היאך יכזב בו בחנם :

בעל הטורים

בגימ׳ אכות העולם · ס״ת של שמות שאבות בגי׳ בלעם וזהו ותכי אתריפי כמותו : (כא) לא הביט און ביעקב · שאין אותיות חטא בשמותיהן של

ויתנחם · בתמיה · והיאך יתנחם : ולא יעשה · בתמיה : (כ) הנה ברך לקחתי · הנה כבר לקחתי לברך אותם היום והוא ברך אותם כבר ואותה הברכה לא אשיבנה · וברך לשעבר · כמו חרף עושהו : (כא) לא הביט און ביעקב · אינו רוצה לעונשן אפילו כשהן חוטאין · כדכתיב וירא און ולא יתבונן · לא הביט אינו רוצה להביט : ותרועת מלך · ריעות · כמו איש רעים להתרועע · כי שוכן בינידם · ולמה

עיקר ש״ח ובאר״ת

ע ד לשוב אל בלק אמר לו שוב אל בלק וגו׳ : פ דלמה היה צריך לשאלו · והלא בא אליו להסתכלות ובוודאי יאמר לו אלא לשון לחוק הוא : צ וללשון התרגום אינו לשון תמוה · כי ההוא מוסב על בן אדם שהם דרכם בכך : ק ר״ל כי ברך אינו צווי רק הוא מקור וכמו לברך אשר הוא מקור מבכל״ס : ר [רלה לומר שבבנין פִּעֵל סימן הבנין הוא דגש בעי״ן הפעל ופ״א הפעל בחירק אך אם עי״ן הפעל הוא מאותיות אחהע״ר שלא יקבלו דגש נוסף החירק מפ״א הפעל לציר״ה וכן כאן וברך הוא עבר מבנין הכבד · כי אין לומר שהוא שם דבר על משקל ספר וכאשר אליע בסרש ברך המשקל בשש נקודות ויכול להיות גם בחמש נקודות כי שניהם משקל אחד הוא שא״כ היה נקוד הרי״ש בסגו״ל כדינו והטעם היה מלעיל על הבי״ת · (בא״ר)] : ש לשון און :

וראה

מוֹצִיאָם מִמִּצְרָיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ׃ כג כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל׃ כד הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה׃ כה וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תִקֳּבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ׃ כו וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִּבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה׃ ששי שביעי כשהן מחוברין כז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם׃ כח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן׃

רש"י

אמרת הנה עם יצא ממצרים לא יצא מעצמו אלא האלהים הוציאם: כתועפות ראם לו. כתוקף רום ת וגובה שלו וכן וכסף תועפות לשון מעוז הוא. ואומר אני שהוא לשון ועוף יעופף המעופף ברום וגובה א ותוקף רב הוא זה: ותועפות ראם. עפיפת גובה. ד"א תועפות ראם. תוקף ראמים. ואמרו רבותינו אלו ב השדים: (כג) כי לא נחש ביעקב. כי ראויים הם לברכה שאין בהם מנחשים וקוסמים: כעת יאמר ליעקב וגו'. עוד עתיד להיות עת כעת הזאת אשר תגלה חבתן ג לעין כל שהן יושבין לפניו ולמדים תורה מפיו ומחיצתן לפנים ממלאכי השרת והם ישאלו להם מה פעל אל וזהו שנאמר והיו עיניך רואות את מוריך. ד"א יאמר ליעקב אינו לשון עתיד אלא לשון הוה אין צריכים למנחש וקוסם כי בכל עת שצריך נאמר ליעקב ולישראל מה פעל הקב"ה ומהו גזרותיו במרום אין מנחשים וקוסמים אלא נמסר להם על פי נביאיהם מה היא גזרת המקום. או אורים ותומים מגידים להם. ואונקלוס לא תרגם כן: (כד) הן עם כלביא יקום וגו'. כשהן עומדין משינתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצות ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפלין: לא ישכב. בלילה על מטתו עד שהוא אוכל ומחבל כל מזיק הבא לטרפו. כיצד קורא את שמע על מטתו ומפקיד רוחו ביד המקום. בא מחנה וגייס להזיקם הקב"ה שומרם ונלחם מלחמותם ומפילם חללים. ד"א הן עם כלביא יקום וגו'. כתרגומו: ודם חללים ישתה. נתנבא שאין משה מת ד עד שיפיל מלכי מדין חללים ויהרג הוא עמהם שנאמר ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב על חלליהם: (כה) גם קב לא תקבנו. גם

לאשון

דִּילֵהּ: כג אֲרֵי לָא נַחֲשַׁיָּא צָבָן דְּיֵיטַב לְדְבֵית יַעֲקֹב וְאַף לָא קָסְמַיָּא רָעַן בִּרְבוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעִדָּן יִתְאֲמַר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד אֱלָהָא: כד הָא עַמָּא כְּלֵיתָא שָׁרֵי וּכְאַרְיָא יִתְנַטַּל לָא יִשְׁרֵי בְּאַרְעֵהּ עַד דְּיִקְטוֹל קְטוֹל וְנִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵירַת: כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף מֵילַט לָא תְלוּטִנּוּן אַף בָּרְכָא לָא תְבָרְכִנּוּן: כו וַאֲתֵיב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֵּילִית עִמָּךְ לְמֵימַר כֹּל דִּימַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֶעְבֵּד: כז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אִיתָא כְעַן אֲדַבְּרִנָּךְ לַאֲתַר אָחֳרָן מָאִים יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וּתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן: כח וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמְתָא

רשב"ם

שוכן אתם ומחבב אותם: (כג) כי לא נחש ביעקב וגו' · אינם מעוננים וקוסמים כמונו ולא שואלין אוב וידעוני · אלא כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל ה' · מתוך ששכינה ביניהם אומרים להם הנביאים ליעקב ולישראל היום מה פעל וגזר הקב"ה לימים הבאים ואינם צריכים נחש וקסם: כעת יאמר · מה שעתיד לבא בעת אחת מן הרבה ימים ושנים יאמר להם היום על ידי נביא וכן כל כעת · מדבר בעתידות · כדכתיב באשת מנוח לו חפץ ה' להמיתנו עכשיו לא לקח מידינו עולה ומנחה וכעת לא השמיענו כזאת · לידת הבן שהודיענו שתהיה כעת · לשנה הבאה לא השמיענו · אלא ודאי נהיה ונתקיים לנו בן שאם היינו מתים האיך יהית לנו בן לשנה הבאה · וכן כעת חית את חובקת

בעל הטורים

שבטים: (כד) הן עם · הפסוק מתחיל בה"א ומסיים בה"א שלא ימות משה עד שיהרוג לחמשת מלכי מדין:

רש"י

ראשון מוסב על גם השני וגם שני על גם ראשון וכן גם לי גם לך לא יהיה וכן גם בחור גם בתולה: (כז) וקבתו לי · אין זה לשון צווי כמו וקבנו ה אלא לשון עתיד אולי ישר בעיניו ותקבנו לי משם · מלדיר"ש בלע"ז: (כח) ראש הפעור · קוסם היה בלק וראה שהן עתידין ללקות על ידי פעור

עיקר ש"ת ובאר"ת

ת וראש הוא כמו רוש: א כי מטבע כל דבר המורכב מד' יסודות שנופל מהאויר לארץ: ב וראש הוא כמשמעו · והושאל השם ראש להשדים: ג כדכתיב למעלה ותרועת מלך בו שתיבתו ושכינתו ביניהם: ד וגם מה שאמר לא ישכב רמז על משה שלא ימות עד יאכל גו': ה [כי יש שני מיני צווי המין הראשון הוא צווי גמור על האיש אשר בידו לעשות את צוויו בכל עת שירצה · ומין השני הוא צווי שאלה בלשון עתיד · וזה אם המצווה לא יוכל לעשות את הצווי בכל

כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת
וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם׃ ל וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃ כד א וַיַּרְא בִּלְעָם
כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־
בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו׃ ב וַיִּשָּׂא
בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי
עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים׃ ג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ
בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן׃ ד נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל
אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם׃ ה בראש עמוד
בי"ה שמ"ו סימן מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׃

רש"י

ולא היה יודע במה אמר שמא הקללה תחול עליהם משם וכן כל החוזים בכוכבים רואים ואין יודעים מה רואים: (א) וירא בלעם כי טוב וגו'. אמר איני צריך לבדוק בהקב"ה כי לא יחפוץ לקללם: ולא הלך כפעם בפעם. כאשר עשה ב' פעמים: לקראת נחשי'. לנחש אולי יקרה ה' לקראתו כרצונו אמר רוצה ולא רוצה לקללם אזכיר עונותיהם והקללה על הזכרת עונותיהם תחול: וישת אל המדבר פניו. ו כתרגומו: (ב) וישא בלעם את עיניו. בקש להכניס בהם עין רעה והרי יש לך ג' מדותיו. עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה האמורים למעלה: שכן לשבטיו. ראה כל שבט ושבט שוכן לעצמו ואינן מעורבין ראה שאין פתחיהם מכוונין זה כנגד זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו: ותהי עליו רוח אלהים. עלה בלבו שלא יקללם: (ג) בנו בעור. כמו למעינו מים. ומ"א שניהם היו גדולים מאבותיהם בלק בנו צפור אביו בנו הוא במלכות. ובלעם גדול מאביו בנביאות מנה בן פרס היה: שתם העין. עינו נקורה ומוצאת לחוץ וחור שלה נראה פתוח ולשון משנה הוא כדי שישתום ויסתום ויגוב. ורבותינו אמרו לפי שאמר ומספר את רובע ישראל שהקב"ה יושב ומונה רביעותיהן של ישראל מתי תבא טפה שנולד הצדיק ממנה. אמר בלבו מי שהוא קדוש ומשרתיו קדושים יסתכל בדברים הללו ועל דבר זה נסמת עינו של בלעם: וי"מ שתום העין פתוח העין ט כמו שתרגם אונקלוס. ועל שאמר שתום העין ולא אמר שתום העינים למדנו שסומא באחת מעיניו היה: (ד) נפל וגלוי עינים. פשוטו כתרגומו שאין נראה עליו אלא בלילה כשהוא שוכב. ומדרשו כשהיה נגלה עליו י לא היה בו כח לעמוד על רגליו ונופל על פניו לפי שהיה ערל. ומאוס להיות נגלה עליו בקומה זקופה לפניו: (ה) מה

דמסתכיא על אפי בית ישימון: כט ואמר בלעם לבלק בנה לי הכא שבעא מדבחין ואתקן לי הכא שבעא תורין ושבעא דכרין: ל ועבד בלק כמא די אמר בלעם ואסק תור ודכר על כל מדבחא: א וחזא בלעם ארי תקין קדם יי לברכא ית ישראל ולא הלך כזמן בזמן אלהן לקדמות נחשיא ושוי למדברא אפוהי: ב וזקף בלעם ית עינוהי וחזא ית ישראל שרן לשבטוהי ושרת עלוהי רוח נבואה מן קדם יי: ג ונטל מתלה ואמר אמר בלעם ברה בעור ואמר גברא דשפיר חזי: ד אמר דשמע מימר מן קדם אל וחזו מן קדם שדי חזי שכיב ומתגלי לה: ה מא טבא ארעך יעקב בית מישריך

רשב"ם

נן: (א) לקראת נחשים · לנסות ממקום למקום אולי יוכל לקללם אלא מעתה נתכוין לברכם בלב שלם ומתוך כך כתוב ותהי עליו רוח אלהים כאן שרות שכינה שרתה עליו מאהבה דרך חיבה: (ג) שתום העין · פתוח עין · רואה מראות אלהים כמו ששנינו עד שישתום ויסתום: (ד) אשר מחזה שדי יחזה · פעמים נופל שוכב בלילה ופעמים גלוי עינים ביום · כי עתה היו נבואות הללו ביום · כמו נופלים על

בעל הטורים

(ד) יחזה נופל וגלוי עינים · ס"ת מילה · נופל בשביל הערלה שהיא מאוסה לפני הקב"ה: (ה) מה טבו אהליך · לפי שיעקב הוא באהל של מטה ובאהל של מעלה בכסא הכבוד: שש תיבות בפסוק כנגד שש אהלים · גלגל שילה נוב וגבעון וזית

רש"י

טבו אהליך · על שראה פתחיהם שאין מכוונין זה מול זה: משכנתיך · חניותיך · כתרגומו: ב ד"א מה טובו אהליך מה טובו אהל שילה ובית עולמים בישובן שמקריבין בהן קרבנות לכפר עליהם: משכנתיך · אף כשהן חרבין

עיקר ש"ח ובאר"ח

בכל עת רק אם יזדמן לפניו ותמצא ידו לעשות וזה הוא גם דעת רש"י כי וקבנו הוא בזוי גמור כי בלק חשב בראשונה אשר בלעם יוכל לקבם ולקלל בכל עת שירצה אבל עתה כאשר נודע לו כי בלעם איננו ברשות עצמו רק הוא ברשות הקב"ה לא יכול לומר לו בזוי גמור רק בזוי הבא מלשון עתיד רק אם יזדמן בידו כי הקב"ה לא יפריענו ממעשיו אז יקבה · בא"ר]: ו ור"ל שזכר את עון כעגל שעשו במדבר: ז וכאומר שהיה עליו רוח אחרת לספר בשבחו של ישראל ולא לקללם עוד: ח ר"ל בלעם ובלק: ט שהיה לו ראייה טובה על עין אחת: י ולכך אמר נופל ולא שוכב: כ [לדעת התרגום משכנותיך הוא

ו כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנֹּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם׃ ז יִזַּל־מַיִם מִדָּלְיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ׃ ח אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ׃ ט כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֲכֶיךָ בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר׃ י וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה

רש"י הב' רפה

פי' שכן משכון עליהם וחרבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה ה' את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון: (ו) כנחלים נטיו · שנארכו ונמשכו לנטות למרחוק אמרו רבותינו מברכותיו של אותו רשע אנו למדים מה היה בלבו לקללם כשאמר להשית אל המדבר פניו · וכשהפך המקום את פיו ברכם מעין אותם קללות שבקש לומר כו' כדאיתא בחלק: כאהלים · כתרגומו לשון מור ואהלות: נטע ה' · בגן עדן: לשון אחר כאהלים נטע ה' כשמים המתוחין כאהל שנאמר וימתחם כאהל לשבת [ולשון זה אינו דא"כ היה לו לנקוד כאהלים ל' הא' בחול"ם]: נטע ה' · ל' נטיעה מצינו באהלים שנאמר ויטע אהלי אפדנו: (ז) מדליו · מבארותיו · ופירושו כתרגומו: וזרעו במים רבים · לשון הצלחה הוא כזרע הזרוע על פני המים: וירם מאגג מלכו · מלך ראשון שלהם הוא יכבוש את אגג מלך עמלק:

ותנשא מלכתו · של יעקב יותר ויותר שיבא אחריו דוד ושלמה: (ח) אל מוציאו ממצרים · מי גורם להם הגדולה הזאת · אל המוציאם ממצרים בתוקף ורום שלו · יאכל את הגוים שהם צריו: ועצמותיהם · של צרים: יגרם · מנחם פתר בו ל' שבירה וכן לא גרמו לבקר וכן ואת חרסיה תגרמי: ואני אומר ל' עצם הוא שמגרר הבשר בשניו מסביב והמוח שבפנים ומעמיד העצם על ערמימותו: וחציו ימחץ · אונקלוס תרגם חציו של צרים חלוקה שלהם כמו בעלי חצים · מרי פלוגתא · (ל' חלוקה וחצים) וכן ימחץ · לשון ומחצה וחלפה רקתו שימחו אם הרגם ויש לפתור לשון חצים ממש חציו של הקב"ה ימחץ בדמם של צרים יטבול ויצטבע בדמם · כמו למען תמחץ רגלך בדם ואינו זז מלשון מכה כמו מחצתי שהצבוע בדם נראה כאילו מחוץ ונגוע: (ט) כרע שכב כארי · כתרגומו · יתישבו בארצם בכח ובגבורה: (י) ויספק ·

עיקר ש"ח ובאר"ת

הרבים מהשם משכן המורה בעברית על חנייה · ולפירוש הב' הוא מלשון המשכנה המלוה על המשכוני כא"ר] : ל [מ"ש הא' בחול"ם זה הוא שגיאה כי אם היה יחידו הוא אהל כמו קדש הלא יבוא ברבים אהלים באל"ף בחטף

קמץ

ישראל : ו כנחלין דמדברין כגנת שקיא דעל פרת כבוסמיא דנציב יי כארזין דנציבין על מיא : ז יסגי מלכא דיתרבא מבנוהי וישלוט בעממין סגיאין ויתקוף מאגג מלכה ותתנטל מלכותה: ח אלהא דאפקנון ממצרים תקפא ורומא דילה ייכלון בני ישראל נכסי עממיא סנאיהון ובבזת מלכיהון יתפנקון וארעתהון יחסנון : ט ינוח ישרי בתקוף כאריא וכליתא לית דיקימנה בריכיך יהון בריכין ולטיך יהון ליטין : י ותקף רגזא דבלק בבלעם ושקפנון לידוהי ואמר בלק לבלעם למילט

רש״י

פני השדה בשאול · שוכבים : (ו) כנחלים נטיו · ננטיו מיושרים: כאהלים · כמו מור ואהלות כאהלים כארזים עלי מים פת"ח לפי שהוא במקום חטף · כארזים על יבלי מים · אבל בחור כארזים קמ"ץ · שהוא מבורר כהארזים : (ז) וירום מאגג · מלכות שאול · כל מלכי עמלק נקראין אגג כמו כל מלכי מצרים קרוים פרעה · מלכי פלשתים אבימלך ועל ירושלים מלכי צדק · אדוני צדק: (ח) תועפות · חוזק כמו ותועפות

בעל הטורים

עולמים שנים · [ומשכן לא קתיב דזה היה בימיו ואין שייך עליו נבואה] (ו) כאהלים נטע ה' · עיי"ן של נטע עקומה כי בזה העולם אין לישראל נטיעה קיימת רק לעתיד לבא: (ז) יזל מים · בגי' יגדל מלך שאין מושחין המלכים אלא על הנהר : (ח) אל מוציאו ממצרים · אמר זה ב' פעמים לומר כשם שהוציאם ממצרים כן יוציאם לע"ל מבין או"ה: ועצמותיהם · עיי"ן תלויה [אין כוונתו עיי"ן תלויה ממש רק שיהיה איזה סימן בהעיי"ן] לומר לך כי יעקור שבעה עממים ולע"ל ס"ג אומות וזה הוא הכל ס"ג יחדו נלאמו : (ט) כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו · ולמעלה אמר הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא למעלה הקדים לביא כי כן הדרך מתחלה יתגבר מעט כלביא ואחר כך יתנשא והולך כמו הארי שהוא מתגבר והולך וכאן הקדים ארי ללביא שרמז ג"כ שכב כארי בימי משה וכלביא בימי יהושע שפני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה : מברכיך ברוך ואורריך ארור · בלעם שהיה בלבו לקלל לכך סיים בקללה ויצחק סיים בברכותיו של ויתן לך בברוך · אורריך ארור ומברכיך ברוך · על כן לא אמר לו בלק לקלל יותר [שהיה חושש על עצמו] אלא אמר

עיקר ש"ח ובאר"ח

קמץ או בקמץ כמו קדשים · ורש"י מקפה דא"כ היה לו להנקד הא' מן כאהלים בחטף קמץ · כא"כ] : ם הוא שאול המלך : נ [לדעת התרגום הפרש מן והניו סוא אלה הנרדף בהוראתו עם תלוקה ויתפרש ואמיו ימחץ כי יחלק את חלקיו ולדעת

בֵּרַ֣כְתָּ בָרֵ֔ךְ זֶ֖ה שָׁלֹ֥שׁ פְּעָמִֽים׃ יא וְעַתָּ֖ה בְּרַח־לְךָ֣ אֶל־מְקוֹמֶ֑ךָ אָמַ֙רְתִּי֙ כַּבֵּ֣ד אֲכַבֶּדְךָ֔ וְהִנֵּ֛ה מְנָעֲךָ֥ יְהוָ֖ה מִכָּבֽוֹד׃ יב וַיֹּ֥אמֶר בִּלְעָ֖ם אֶל־בָּלָ֑ק הֲלֹ֗א גַּ֧ם אֶל־מַלְאָכֶ֛יךָ אֲשֶׁר־שָׁלַ֥חְתָּ אֵלַ֖י דִּבַּ֥רְתִּי לֵאמֹֽר׃ יג אִם־יִתֶּן־לִ֨י בָלָ֜ק מְלֹ֣א בֵיתוֹ֮ כֶּ֣סֶף וְזָהָב֒ לֹ֣א אוּכַ֗ל לַעֲבֹר֙ אֶת־פִּ֣י יְהוָ֔ה לַעֲשׂ֥וֹת טוֹבָ֛ה א֥וֹ רָעָ֖ה מִלִּבִּ֑י אֲשֶׁר־יְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֹת֥וֹ אֲדַבֵּֽר׃ שביעי יד וְעַתָּ֕ה הִנְנִ֥י הוֹלֵ֖ךְ לְעַמִּ֑י לְכָה֙ אִיעָ֣צְךָ֔ אֲשֶׁ֨ר יַעֲשֶׂ֜ה הָעָ֥ם הַזֶּ֛ה לְעַמְּךָ֖ בְּאַחֲרִ֥ית הַיָּמִֽים׃ טו וַיִּשָּׂ֥א מְשָׁל֖וֹ וַיֹּאמַ֑ר נְאֻ֤ם בִּלְעָם֙ בְּנ֣וֹ בְעֹ֔ר וּנְאֻ֥ם הַגֶּ֖בֶר שְׁתֻ֥ם הָעָֽיִן׃ טז נְאֻ֗ם שֹׁמֵ֙עַ֙ אִמְרֵי־אֵ֔ל וְיֹדֵ֖עַ דַּ֣עַת עֶלְי֑וֹן מַחֲזֵ֤ה שַׁדַּי֙ יֶֽחֱזֶ֔ה נֹפֵ֖ל וּגְל֥וּי עֵינָֽיִם׃ יז אֶרְאֶ֙נּוּ֙ וְלֹ֣א עַתָּ֔ה אֲשׁוּרֶ֖נּוּ וְלֹ֣א קָר֑וֹב דָּרַ֨ךְ כּוֹכָ֜ב מִֽיַּעֲקֹ֗ב וְקָ֥ם שֵׁ֙בֶט֙ מִיִּשְׂרָאֵ֔ל וּמָחַץ֙ פַּאֲתֵ֣י מוֹאָ֔ב וְקַרְקַ֖ר כָּל־בְּנֵי־שֵֽׁת׃ יח וְהָיָ֨ה אֱד֜וֹם יְרֵשָׁ֗ה וְהָיָ֧ה יְרֵשָׁ֛ה שֵׂעִ֖יר אֹיְבָ֑יו

רש"י

הכה זו על זו: (יג) לעבר את פי ה'. כאן לא נאמר אלהי כמו שנאמר בראשונה לפי שידע שנתאב בהקב"ה ונטרד: (יד) הולך לעמי. מעתה הריני כשאר עמי ם שנסתלק הקב"ה מעלי: לכה איעצך. מה לך לעשות ומה היא העצה ע אלהיהם של אלו שונא זמה הוא כו' כדאיתא בחלק תדע שבלעם השיא עצה זו להכשילם בזמה שהרי נאמר הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם: אשר יעשה העם הזה לעמך. מקרא קצר הוא זה. איעצך להכשילם ואומר לך מה שהן עתידין להרע למואב באחרית הימים: (טז) וידע דעת עליון. לכוין השעה שכועס בה: (יז) אראנו. רואה אני שבחו של יעקב וגדולתו אך לא עתה הוא אלא לאחר זמן: דרך כוכב. כתרגומו לשון דרך קשתו. שהכוכב עובר כחץ. ובלע"ז דישטינ"ש כלומר יקום מזל: וקם שבט. מלך רודה ומושל: ומחץ פאתי מואב. זה דוד שנאמר בו השכב אותם ארצה וימדד שני חבלים להמית וגו': ומחץ פאתי מואב. התרגום מפרש קלונ' הערבי ויקטול וכו': וקרקר. לשון קורה כמו אני קרתי. שקבת בור נקרתם ם יקרוס עוכבי נמל: פורי"ר בלע"ז: כל בני שת. כל האומות שכולם יצאו מן שת ג בנו של אדם הראשון: (יח) והיה ירשה שעיר איביו. לאויביו ק ישראל:

סנאי קריתך והא ברכא מברכת להון דנן תלת זמנין: יא וכען
זיל לך לאתרך אמרית יקרא איקרינך והא מנעך יי מן יקר:
יב ואמר בלעם לבלק הלא אף לאזגדיך די שלחת לותי
מללית למימר: יג אם יתן לי בלק מלי ביתה כסף ודהב
לית לי רשו למעבר על גזרת מימרא דיי למעבד טבתא או
בישתא מרעותי דימלל יי יתה אמלל: יד וכען הא אנא
אזל לעמי איתא אמלכנך מא דתעבד ואחוי לך מא דיעבד
עמא הדין לעמך בסוף יומיא: טו ונטל מתלה ואמר אמר
בלעם ברה בעור ואמר גברא דשפיר חזי: טז אמר דשמע
מימר מן קדם אל וידע מדע מן קדם עלאה חזו מן קדם
שדי חזי שכיב ומתגלי לה: יז חזיתה ולא כען סכיתה ולא
איתוהי קריב כד יקום מלכא מיעקב ויתרבא משיחא מישראל
ויקטול רברבי מואב וישלוט בכל בני אנשא: יח ויהי אדום
ירתא ויהי אדום שעיר לבעלי דבבוהי וישראל יצלח

רשב"ם

הרים לו: (יד) איעצך · עצה · להכשילם · לפי דעתי אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים · אבל עתה בקרוב בחייך לא תירא מהם · וזו היא העצה הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם וגו' וכאן סתם משה את העצה לפי שבלחש אמרה בלעם לבלק ולא נודעת העצה עד שפירשה משה בשעת הצורך: (יז) אראנו · אני רואה עתה עכשיו את העתידות ולא עתה יהיה: כל בני שת · לפי הפשט זה מלך המשיח: (יח) ירשה · כמו ממאה · נפש

בעל הטורים

לו כרה לך: (טו) בנו בער · בער כתיב חסר וי"ו כי נבער מדעת שמאז לא דברה עמו שכינה: (טז) ויודע דעת עליון אמר כאן ויודע דעת עליון לפי

עיקר ש"ח ובאר"ח

ולדעת רש"י השרש מן תליו הוא תלה וימחץ הוא מלשון לנעי כא"ר]: ס ולכן לא נאמר למקומו: ע והמקרא נחלק לשני דברים · לכה איעצך (ומה היא העצה כו') ועוד אומר לך מה שעתידין ישראל לעשות לעמך: פ [הנה קרתי הוא מגזרת כמ"ו מגזרת קור ונקרתם יקרוה הוא מנקר מנחסרי פ"א נו"ן והפעל קבתו · יכול להיות מנ"ע וכמו כלכל מן כיל · וכן מגזרת קבב כמו גלגל מן גלל וכן מגזרת קבה וכמו שעשע מן שעה אך לא מחסרי פ"א נו"ן ורש"י הביאם גם לאפדים רק לענין הוראתם כי אחד הוא · אבל לא לענין גזרתם · כא"ר]: צ כי נמצאו קן כונס מתו במבול · וגם הוא מבני שם: ק פי' ישראל שהם

וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל׃ יט וְיֵרְדְּ מִיַּעֲקֹב וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר׃ כ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד׃ כא וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ׃ כב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָּ׃ כג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשֻּׂמוֹ אֵל׃ כד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד׃ כה וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ׃ פ כה א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל

בתרי טעמי — רש"י

(יט) וירד מיעקב · ועוד יהיה מושל ר אחר מיעקב: והאביד שריד מעיר · מעיר החשובה (של אדום והוא רומי) ועל מלך המשיח אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים ולא יהיה שריד לבית עשו: (כ) וירא את עמלק · נסתכל ש בפורענותו של עמלק: ראשית גוים עמלק · הוא קדם את כלם להלחם בישראל וכך תרגם אונקלוס ואחריתו לאבד בידם שנאמר תמחה את זכר עמלק: (כא) וירא את הקיני · לפי שהיה קיני תקוע אצל עמלק כענין שנאמר ויאמר שאול אל הקיני וגו' הזכירו אחר עמלק נסתכל בגדולתם של בני יתרו שנאמר בהם תרעתים שמעתים ת סוכתים: איתן מושבך · תמה אני מהיכן זכית לכך א הלא אתה עמי היית בעצה הבה נתחכמה לו ועתה נתישבת באיתן ומעוז של ישראל: (כב) כי אם יהיה לבער קין וגו' · אשריך שנתקעת לתוקף זה שאין נעקר עוד מן העולם כי אף אם אתה עתיד לגלות עם עשרת השבטים ותהיה לבער ממקום שנתישבת שם · מה בכך: עד מה אשור תשבך · עד היכן הוא מגלה אותך שמא לחלח וחבור אין זה טרוד מן העולם אלא טלטול ממקום למקום ותשוב עם שאר הגליות: (כג) וישא משלו וגו' · כיון שהזכיר את שביית אשור אמר: אוי מי יחיה משמו אל · מי יכול להחיות את עצמו משומו את אלה ב שלא ישים עליו שגוזר את אלה שיעמוד סנחריב ויבלבל את כל העובדי כוכבים ועוד יבואו צים מיד כתים ויעברו כתיים שהן הרומיים בבירניות גדולות על אשור: (כד) וענו אשור וענו עבר · וענו אותם שבעבר הנהר: וגם הוא ג עדי אבד · וכן פי' דניאל ועד דקטילת חיותא והובד גשמה: וצים: ספינות גדולות כדכתיב וצי

עיקר ש"ח ובאר"ח

אויביו של עשיו: ר [ופרשו הוא כדה הנרדף בסורחתו עם מושל ושלים · אבל לא משרש ירד · כא"ר]: ש ומ"ש וירא הוא ראיה שכלית והשגחות: ת והוא לשון שבת וגדולה הן תרעתים מלשון שער · ר"ל יושבים בשער לשפוט

גנבסין : יט וְיֵיחוּת חַד מִדְּבֵית יַעֲקֹב וְיוֹבֵד מְשֵׁזֵב מִקִּרְיַת עַמְמַיָּא : כ וַחֲזָא יָת עֲמַלְקָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר רֵישׁ קְרָבַיָּא דְיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמַלְקָאָה וְסוֹפֵהּ לְעָלְמָא יֵבַד : כא וַחֲזָא יָת שַׁלְמָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר תַּקִּיף בֵּית מוֹתְבָךְ וְשַׁוִּי בִּכְרַךְ תַּקִּיף מְדוֹרָךְ : כב אֲרֵי אִם יְהֵי לְשֵׁיצָאָה שַׁלְמָאָה עַד מָא אֲתוּרָאָה יִשְׁבְּנָךְ : כג וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר וַי לְחַיָּבַיָּא דְיֵחוֹן כַּד יַעֲבֵד אֱלָהָא יָת אִלֵּין : כד וְסִיעַן יִצְטָרְחָן מֵרוֹמָאֵי וְיִעַנּוּן לְאָתוּר וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לְעֵבַר פְּרָת וְאַף אִנּוּן לְעָלְמָא יֵבְדוּן : כה וְקָם בִּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרֵהּ וְאַף בָּלָק אֲזַל לְאָרְחֵהּ : א וִיתֵב יִשְׂרָאֵל

רשב״ם

שבטא · ארטור"א : (יט) וירד מיעקב · יהיה רודה בכל המלכיות איש מיעקב : והאביד שריד מעיר · מאדום · כדכתיב ולא יהיה שריד לבית עשו כי ה' דבר : (כ) וירא את עמלק · ממקום שהיה שם משם ראה אותם : ראשית גוים · כתרגומו : (כא) איתן מושבך · כסבור אתה שאיתן יהא מושבך ושים בסלע קנך קיים · לא יהיה כמו שאתה סובר אלא אשר כן יהיה לבער קין עד מקום רחוק : (כב) אשור תשבך · מלכות אשור תשבך · ויגלה אותך בשבי : (כג) או מי יחיה · מפני מלך המשיח בשומו הקב"ה אלה הדברים שיקרקר כל בני שת : (כד) וצים · כמו וצי אדיר דרומו"ן

בעל הטורים

שרלה לגלות ימות המשיח: (יט) וירד מיעקב ב' במסורה הכא ואידך וירד מים עד ים דהיינו מלך המשיח שהמלכה על מלך המשיח : (כ) וירא את עמלק וישא משלו ויאמר ראשית גוים עמלק ואחריתו עדי אובד · ראשית גוים בגימטריא (ע"ה) שגלוה בישראל : (כא) מושבך ג' במסורה הכא ואידך משמני הארץ יהיה מושבך (ב"ר כ"ז) ונפקדת כי יפקד מושבך אע"פ שאיתן ומשמני הארץ מושבך יפקד מושבך כי יבא אשור וישבך : (כב) עד מה ד' במסורה הכא ואידך (תהלים ע"ט) עד מה ה' תאנף לנצח · (שם פ"ט) עד מה ה' תסתר לנצח · (שם ע"ד) ולא אתנו יודע עד מה · שיאמר לי מה [פירוש מתי] ישובו מגלות אשור כי אף כשחזרו גלות יהודה ובנימין לא חזרו עשרת השבטים : (כה) וישב למקומו · ולא אמר הלך לדרכו [כמ"ש בבלק] שנטרד

עיקר ש"ח ובאר"ת

נאום · שנאמים שהכל שומעין להם · נוכחים · שהוכן ברוח הקודש : א שאין לומר שמדבר בשבטן · כי הוא אינו מדבר בפ' הזאת אלא בשבטן של ישראל : ב ר"ל מי הוא האדם שיכול לעשות שלא ישום עליו הגוזר את אלה : ג ר"ל שגם הלוחמים שהיו עם אשור ועבר סופן ליאבד גם הם :

בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב׃ ב וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לְזִבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן׃ ג וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל׃ ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל׃ ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר׃ ו וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד׃ מפטיר ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ׃ ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה

רש"י

אדיר · ובורני רבתא : (א) בשטים · כך שמה : לזנות אל בנות מואב · ע"י עצת בלעם כדאיתא בחלק : (ב) וישתחוו לאלהיהן · כשתקפו יצרו עליו ואומר לה השמיעי לי והיא מוציאה לו דמות פעור מחיקה ואומרת לו השתחוה לזה : (ג) פעור · על שם שפוערין לפניו פי הטבעת ומוציאין רעי וזו היא עבודתו : ויחר אף ה' בישראל · שלח בהם מגפה : (ד) קח את כל ראשי העם · לשפוט את העובדים לפעור : והוקע אותם · את העובדים · והוקע היא תלייה כמו שמצינו בבני שאול והוקענום לה' · וזהו תליה מפורשת בע"ז בסקילה וכל הנסקלין נתלין : נגד השמש · לעין כל ומ"א השמש מודיע את החוטאים · הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו : (ה) הרגו איש אנשיו · כל אחד

ואחד מדייני ישראל היה הורג שנים ודייני ישראל שמונה רבוא ושמונת אלפים כדאיתא בסנהדרין : (ו) והנה איש מבני ישראל בא · נתקבצו שבטו של שמעון אצל זמרי שהיה נשיא שלהם ואמרו לו . אנו נדונין במיתה ואתה יושב וכו' כדאיתא באלו הן הנשרפין : את המדינית · כזבי בת צור : לעיני משה · אמרו לו משה זו אסורה או מותרת אם תאמר אסורה בת יתרו מי התירה לך וכו' כדאיתא התם : והמה בוכים · נתעלמה ממנו הלכה (כל הבועל ארמית קנאים פוגעים בו) געו כולם בבכיה · בעגל עמד משה כנגד ששים רבוא שנאמר ויטחן עד אשר דק וגו' · וכאן רפו ידיו · אלא כדי שיבא פינחס ויטול את הראוי לו : (ז) וירא פינחס · ראה מעשה ונזכר הלכה · אמר לו למשה מקובלני ממך

בשטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב : ב וקרא לעמא לדבחי טעותהון ואכל עמא וסגידו לטעותהון : ג ואתחבר ישראל לבעלא פעור ותקף רגזא דיי בישראל : ד ואמר יי למשה דבר ית כל רישי עמא ודון וקטול דחיב קטול קדם יי לקבל שמשא ויתוב תקוף רגזא דיי מישראל : ה ואמר משה לדיני ישראל קטולו גבר גברוהי דאתחברו לבעלא פעור : ו והא גברא מבני ישראל אתא וקריב לות אחוהי ית מדינתא לעיני משה ולעיני כל כנשתא דבני ישראל ואנון בכן בתרע משכן זמנא : ז וחזא פינחס בר אלעזר בר אהרן כהנא וקם מגו כנשתא ונסיב רמחא בידה : ח ועל בתר גברא בר ישראל לקבתא ובזע ית תרויהון ית גברא בר ישראל וית אתתא למעהא ואתכליאת מותנא מעל בני ישראל :

רשב״ם

בלע״ז הוא בורני גדולה : (ג) ויחר אף · שהתחילה מגפה בעם : (ד) והוקע אותם · החטאים · כמו הוקענום בגבעת שאול · ל' תלייה תרינה : (ז) ויקרב אל אחיו · להזנותה · כדכתיב לא תקרבו לגלות ערוה : (ח) הקבה · ענין אהל · קבתה · בשנת כמו והקבה :

בעל הטורים

מדרכו וירד לגיהנם : (א) בשטים · לשון כי תשטה אשתו · ויחל העם מלמד שנתחללו מקדושתם · רבים חללים [מפלי' ז' ומפלתי באשה זרה ג"כ והוא כינוי לעבודת כוכבים] כנ"י (ע"ס) זה שטים :

רש״י

הבועל ארמית קנאין פוגעין בו · י א"ל קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא · מיד ויקח רומח בידו וגו' : (ח) אל הקבה · אל האהל : אל קבתה · כמו שלחייהו וסקינא · כוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה וראו כולם שלא לחנם הרגם · והרבה נסים נ' נעשו לו וכו' כדאיתא התם : חסלת פ' בלק

עיקר ש״ח ובאר״ח

ד ולכך כתיב לאלהיהן שהלם שהלכו בזנותה [כי פעור ופלע אחד הוא בחלוף האותיות כמו כבש כשב · בא"ר] : ו מדכתיב לפני ועל המגפה : ז כי ראה׳ ממה לא מחאו : ח [י"א אך שם היתה שבעה רבוא וכן הוא בילקוט פ' יתרו] : ט ומעו כזה כי היה כפגיירה באמת : י ובשעת מעשה דוקא וכ"ד אין מורין לו לעשות · ע"כ קם פינחס מעצמו ועשה המעשה : כ שהיה לזמרי לפרוש ולא פרש ושלא נשמטו מן הרומח וכו' כדאיתא בסנהדרין פ' הנשרפין :

אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ס וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף׃ פ פ פ

קְ"ד פסוקים· מנו"ח סי' ומפטירין והיה שארית יעקב בתרי עשר במיכה סי' ה':

הפטרת בלק בתרי עשר במיכה סימן ה

וְהָיָה ׀ שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם׃ וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בְּבַהֲמוֹת יַעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר אִם־עָבַר וְרָמַס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל׃ תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ׃ וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא נְאֻם־יְהוָה וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ׃ וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ׃ וְהִכְרַתִּי כְשָׁפִים מִיָּדֶךָ וּמְעוֹנְנִים לֹא יִהְיוּ־לָךְ׃ וְהִכְרַתִּי פְסִילֶיךָ וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְלֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁירֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ׃ וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמֵעוּ׃ שִׁמְעוּ־

במדבר כה פינחס

י וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־

רש"י

(יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן· לפי שהיו השבטים מבזים אותו הראיתם בן פוטי זה שפיטם אבי אמו עגלים לעבודת כוכבים והרג נשיא שבט מישראל לפיכך בא הכתוב ויחסו אחר אהרן: בקנאו את קנאתי· בנקמו את נקמתי ב בקנאו את הקצף שהיה לי לקצוף· כל לשון קנאה הוא המתחרה

היז"ד וע"רא

כב וַהֲווֹ דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין :

הפטרת בלק

שִׁמְעוּ־נָא אֵת אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב אֶת־הֶהָרִים וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת קוֹלֶךָ : שִׁמְעוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה וְהָאֵתָנִים מֹסְדֵי אָרֶץ כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל יִתְוַכָּח : עַמִּי מֶה עָשִׂיתִי לְךָ וּמָה הֶלְאֵתִיךָ עֲנֵה־בִי : כִּי הֶעֱלִתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם : עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה : בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה : הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי : הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ :

אונקלוס

י וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר : יא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא אָתֵיב יָת חֵימְתִי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְקַנֵּי יָת קִנְאָתִי בֵּינֵיהוֹן וְלָא שֵׁצִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי :

בעל הטורים

(יא) השיב את חמתי מעל · בגימ' ועל חמס : בקנאו את קנאתי · מנין זהו את המלאך של אף על הקב"ה לומר שעברו על שקנא נס' ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

א לכך חזר ויחסו כאן אף שכבר נזכר יחוסו : ב דלשון קנאה בכ"מ מורה על שנאה וקנאה בלבו ע"י חבירו · וכאן לא שייך לומר כן · לכ"פ פירשו נקמה · כו מן הקנאה שנמת נקמה · ולכן נופל על הקנאה לשון

ישראל בקנאתי: יב לכן אמר הנני נתן לו את־בריתי
שלום ו' קטיעא: יג והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת
עולם תחת אשר קנא לאלהיו ויכפר על־בני ישראל:
יד ושם איש ישראל המכה אשר הכה את־המדינית
זמרי בן־סלוא נשיא בית־אב לשמעני: טו ושם האשה
המכה המדינית כזבי בת־צור ראש אמות בית־אב
במדין הוא: פ טז וידבר יהוה אל־משה לאמר: יז צרור
את־המדינים והכיתם אותם: יח כי צררים הם לכם
בנכליהם אשר־נכלו לכם על־דבר פעור ועל־דבר כזבי
בת־נשיא מדין אחתם המכה ביום־המגפה על־דבר־

רש"י

שמתחרה לנקום נקמת דבר· אנפרט"מנט בלע"ז: (יב) את בריתי שלום· שתהא לו ג לברית שלום· כאדם המחזיק טובה וחנות למי שעושה עמו טובה אף כאן פירש לו הקב"ה שלומותיו: (יג) והיתה לו· בריתי ד זאת: ברית כהנת עולם· שאע"פ שכבר נתנה כהונה לזרעו של אהרן לא נתנה אלא לאהרן ולבניו שנמשחו עמו ולתולדותיהם שיולידו אחר המשחתן· אבל פינחס שנולד קודם לכן ולא נמשח לא בא לכלל כהונה עד כאן· וכן שנינו בזבחים לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי: לאלהיו· בשביל אלהיו כמו המקנא אתה לי· וקנאתי לציון· בשביל ציון: (יד) ושם איש ישראל וגו'· במקום שיחס את הצדיק לשבח יחס את הרשע לגנאי: נשיא בית אב לשמעני· לאחד מחמשה ה בתי אבות שהיו לשבט שמעון· ד"א להודיע שבחו של פינחס שאע"פ שזה היה נשיא לא מנע את עצמו מלקנא לחילול השם לכך הודיעך הכתוב מי הוא המוכה: (טו) ושם האשה המוכה וגו'· להודיעך שנאתן של מדינים שהפקירו בת מלך לזנות כדי להחטיא את ישראל: ראש אומות· אחד מחמשה מלכי מדין ו את אוי ואת רקם ואת צור וגו' והוא היה חשוב מכולם שנאמר ראש אמות ולפי שנהג בזיון בעצמו להפקיר בתו מנאו שלישי: בית אב· חמשה בתי אבות היו למדין· עיפה ועפר וחנוך ואבידע ואלדעה וזה היה מלך לאחד מהם: (יז) צרור· כמו זכור שמור לשון הווה· ז עליכם לאייב אותם: (יח) כי צררים הם לכם וגו' על דבר פעור· שהפקירו בנותיהם לזנות כדי להטעותכם אחר פעור· ואת מואב לא צוה להשמיד מפני רות שהיתה עתידה לצאת מהם

כדאמרינן

יב בְּכֵן אֱמַר הָא אֲנָא גְזַר לֵהּ יָת קְיָמִי שְׁלָם: יג וּתְהֵי לֵהּ
וְלִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי קְיָם כְּהֻנַּת עָלַם חֲלַף דִּי קַנֵּי קֳדָם אֱלָהֵהּ
וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יד וְשׁוּם גַּבְרָא בַר יִשְׂרָאֵל קְטִילָא דִּי
אִתְקְטֵל עִם מִדְיָנֵיתָא זִמְרִי בַּר סָלוּא רַב בֵּית אַבָּא לְבֵית
שִׁמְעוֹן: טו וְשׁוּם אִתְּתָא דְּאִתְקְטִילַת מִדְיָנֵיתָא כָּזְבִּי בַת צוּר
רֵישׁ אֻמֵּי בֵּית אַבָּא בְּמִדְיָן הוּא: טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:
יז אָעֵיק יָת מִדְיָנָאֵי וְתִקְטֵל יָתְהוֹן: יח אֲרֵי מְעִיקִין אִנּוּן לְכוֹן
בְּנִכְלֵיהוֹן דִּי נְכִילוּ לְכוֹן עַל עֵסַק פְּעוֹר וְעַל עֵסַק כָּזְבִּי בַת
רַבָּא דְמִדְיָן אֲחָתְהוֹן דְּאִתְקְטִילַת בְּיוֹמָא דְמוֹתָנָא עַל עֵסַק

בעל המורים

[כי תג וכתר ועטרה ענין א' הוא]· (יב) לכן· ב' ר"פ הכא· ואידך (ר"ס וארא) לכן אמור לבני ישראל· וזהו שאמר הקב"ה במצרים גן נעול אחותי כלה ועתה אתם קרובים לארץ ואתם פרוצים בעריות: לכן· בגימטריא מדה במדה [כי גם פינחס עשה שלום במה שעצר המגפה]: את בריתי שלום· שלים כתיב והוא וי"ו קטיעה [דעת רבינו ירחם שיהיה בכתב כצורת יו"ד והא דלא קרא וא"ו זעירא משום דאז הוי משמע שיהיה מצוה גם בשיעור דקותה ובאמת א"צ לשנותה רק בשיעור גדולה] בפ"ג דקדושין (ד' ס"ו) כשהוא שלם [ר"ל בלא מום] ד"א מתנה שלימה אני נותן לו עשרה מתנות במקדש עשרה במדינה [כי יו"ד במילוי גי' כ'] ד"א וי"ו קטיעה כי פנחס הוא אליהו וכן אליה כתיב חסר וי"ו ויעקב נטל וי"ו שנטל וי"ו מאליהו למשכון עד שיבא עם המשיח ויגאל את בניו וזהו יגל יעקב ישמח ישראל ישמח אותיות משיח שישמח לימות המשיח ויחזיר הוי"ו ויהא אליה שלם: שלום· בגימ' זהו משיח: שלומיאל· בגימטריא זה זמרי בן סלוא [כ"ה בסנה' ד' פ"ב וברבה ועיין רש"י]: ויכפר· לכפר לא נאמר אלא ויכפר שעומד ומכפר על

עיקר ש"ח ובאר"ח

לשון קנאה: ג וכמו דכתיב בריתי ברית שלום: ר"ל שכרת עמו ברית שלום· ועוד הבטיחו בברית כהונת עולם דכתיב בפסוק הסמוך: ד ר"ל בריתי השלום תהיה ג"כ לברית כהונת עולם· ומלת והיתה מוסב על ברית· שהיא לשון נקבה: ה וזהו ג"כ לגנאי שלא היה רק נשיא בית אב אחד ולא נשיא כל השבט: ו דראש אומות משמע שהיה ראש לכל האומה· ואעפ"כ התיב בית אב שלא היה ראש רק לבית אב· לכ"פ דראש אומתו היינו שהוא היה החשוב שבכולם אבל לא היה ראש רק לבית אב אחד: ז [כי צרור הוא המקור ולאו סדר הלשון הוא צווי ונ"ל הגד"י בשו"א· וזה שכתב רש"י כי הצווי שנאמר על

אכן

פעור: כו א ויהי אחרי המגפה פ פסקא באמצע פסוק
ויאמר יהוה אל־משה ואל אלעזר בן־אהרן הכהן לאמר:
ב שאו את־ראש | כל־עדת בני־ישראל מבן עשרים שנה
ומעלה לבית אבתם כל־יצא צבא בישראל: ג וידבר
משה ואלעזר הכהן אתם בערבת מואב על־ירדן ירחו
לאמר: ד מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה יהוה את־
משה ובני ישראל היצאים מארץ מצרים: שני ה ראובן
בכור ישראל בני ראובן חנוך משפחת החנכי לפלוא
משפחת הפלאי: ו לחצרן משפחת החצרוני לכרמי
משפחת הכרמי: ז אלה משפחת הראובני ויהיו פקדיהם
שלשה וארבעים אלף ושבע מאות ושלשים: ח ובני
פלוא אליאב: ט ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא־
דתן ואבירם קרואי קריאי קרי העדה אשר הצו על־משה
ועל־אהרן בעדת־קרח בהצתם על־יהוה: י ותפתח
הארץ את־פיה ותבלע אתם ואת־קרח במות העדה

רש"י

כדאמרינן בבבא קמא: (א) ויהי אחרי המגפה וגו'. משל לרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו והרגו בהן והוא מונה אותן לידע מנין הנותרות. דבר אחר כשיצאו ממצרים ונמסרו למשה נמסרו לו במנין עכשיו שקרב למות ולהחזיר צאנו מחזירם במנין: (ב) לבית אבתם. על שבט האב יתיחסו ולא אחר האם: (ג) וידבר משה ואלעזר הכהן אתם. דברו עמם על זאת שצוהו המקום למנותם: לאמר. אמר להם צריכים אתם להמנות: (ד) מבן עשרים שנה ומעלה כאשר צוה וגו'. שיהא מנינם מבן עשרים שנה ומעלה שנאמר בכי תשא כל העובר על הפקודים וגו': (ה) משפחת החנכי. לפי שהיו האומות מבזין אותם ואומרים מה אלו מתייחסין על שבטיהם סבורין הן שלא שלטו המצריים באמותיהם. אם בגופם היו מושלים קל וחומר בנשותיהם. לפיכך הטיל הקב"ה שמו עליהם ה"א מצד זה ויו"ד מצד זה לומר מעיד אני עליהם שהם בני אבותיהם. וזה הוא שמפורש על ידי דוד שבטי יה עדות לישראל. השם הזה מעיד עליהם לשבטיהם. לפיכך

פינחס: א וַהֲוָה בָּתַר מוֹתָנָא וַאֲמַר יְיָ לְמשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא לְמֵימָר: ב קַבִּילוּ יָת חֻשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל: ג וּמַלִּיל משֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אֲמַרוּ לְמִמְנֵי יָתְהוֹן בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימָר: ד מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעֵלָּא כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ יָת משֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל דִי נְפָקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: ה רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ זַרְעִית חֲנוֹךְ לְפַלּוּא זַרְעִית פַּלּוּא: ו לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְכַרְמִי זַרְעִית כַּרְמִי: ז אִלֵּין זַרְעֲיַת רְאוּבֵן וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וּתְלָתָא אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין: ח וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב: ט וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם מְעָרְעֵי כְנִשְׁתָּא דְאִתְכַּנַּשׁוּ עַל משֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח בְּאִתְכַּנּוֹשֵׁיהוֹן עַל יְיָ: י וּפְתַחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלַעַת יָתְהוֹן וְיָת קֹרַח בְּמוֹתָא דִכְנִשְׁתָּא כַּד אֲכָלַת

בעל הטורים

ישראל עד סוף כל הדורות (כמש"ל שסוף אגיכו): (א) ויהי אחרי המגפה. פרשה או סתומה [ר"ל באמצע פסוק] שעשה הפסק בין המגפה למנין שלא ...הלום המגפה בפקוד אותם: (ב) לבית אבתם. ולא אמר למשפחותם כמו למעלה לפי שאומר בכל אחת משפחת החנוכי משפחת הפלואי וכן בכולם: (ו) לכרמי. ב' . הכא. ואידך (ישעיה ה') מה לעשות עוד לכרמי מי הוא כרמי זה שנאמר בו לכרמי משפחת הכרמי. כדכתיב (שם) כי כרם

רש"י

כולם כתב החנכי הפלואי אבל בסוף: (ט) אשר הצו. את ישראל על ... לא הוצרך לומר משפחת הימני ... משה: בהצתם. את העם על ה': ... שהשם קבוע בו יו"ד בראש וה"א ... הצו. השיאו את ישראל לריב על

עיקר ש"ח ובאר"ת

אך ימים ועל התמידות יבוא בתמונת המקור אשר גם הוראתו הוא תמידי ...זכור ושמור דבא המקור במקום צווי ועי' בתשובות בבא מציעא פ"ב מ"ט לדברי התוי"ט דכתב ג"כ כדברים האלה. כא"ר]: ח כי למה אלה המנין בהמגפה: ט ואותם ר"ל הדברים שדברו אל ישראל שיתפקדו מבן כ' ולמעלה: י ולאמור היינו אלה הדברים שדברו להם: כ דכאשר צוה כו' משמע שידעו

בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס׃
יא וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ׃ ס יב בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין
מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי׃ יג לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת
הַשָּׁאוּלִי׃ יד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
וּמָאתָיִם׃ ס טו בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם לִצְפוֹן מִשְׁפַּחַת
הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי׃
טז לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאָזְנִי לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי׃ יז לַאֲרוֹד
מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי׃ יח אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס
יט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃
כ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי
לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי׃ כא וַיִּהְיוּ
בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת
הֶחָמוּלִי׃ כב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם

רש״י

משה ל׳ לשון הפעילו: (י) ויהיו לנס · לאות ולזכרון למען אשר לא יקרב איש זר לחלוק עוד על הכהונה: (יא) ובני קרח לא מתו · הם היו בעצה תחלה · ובשעת המחלוקת הרהרו תשובה בלבם לפיכך נתבצר להם מקום גבוה בגיהנם וישבו שם): (יג) לזרח · הוא צוחר · לשון צוהר · ם אבל משפחת אהוד בטלה · וכן חמש משבט בנימין שהרי עשרה בנים ירדו למצרים וכאן לא מנה אלא חמשה וכן אצבון לגד הרי שבע משפחות · ומצאתי בגמ׳ ירושלמית שכשמת אהרן נסתלקו ענני כבוד ובאו הכנענים להלחם בישראל · ונתנו לב לחזור למצרים וחזרו לאחוריהם שמנה מסעות מהר ההר למוסרה · שנאמר ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה · שם מת אהרן · והלא בהר ההר מת · וממוסרה עד הר ההר שמנה מסעות יש למפרע אלא שחזרו לאחוריהם ורדפו בני לוי אחריהם להחזירם והרגו מהם שבע

משפחות

אשתא ית מאתן וחמשין גברא והוו לאת: יא ובני קרח לא מיתו: יב בני שמעון לזרעיתהון לנמואל זרעית נמואל לימין זרעית ימין ליכין זרעית יכין: יג לזרח זרעית זרח לשאול זרעית שאול: יד אלין זרעית שמעון עשרין ותרין אלפין ומאתן: טו בני גד לזרעיתהון לצפון זרעית צפון לחגי זרעית חגי לשוני זרעית שוני: טז לאזני זרעית אזני לערי זרעית ערי: יז לארוד זרעית ארודי לאראלי זרעית אראלי: יח אלין זרעית בני גד למניניהון ארבעין אלפין וחמש מאה: יט בני יהודה ער ואונן ומית ער ואונן בארעא דכנען: כ והוו בני יהודה לזרעיתהון לשלה זרעית שלה לפרץ זרעית פרץ לזרח זרעית זרח: כא והוו בני פרץ לחצרון זרעית חצרון לחמול זרעית חמול: כב אלין זרעית יהודה למניניהון שבעין ושתא אלפין וחמש מאה: כג בני יששכר

בעל הטורים

ס' נכאות גית ישראל: (טו) הצפוני · ב' במסרה · הכא ואידך (יואל ב') ואת הצפוני ארחיק מעליכם זהו [שאליטן] מבני גד שהד"ה (נ"ל מ"א רי"ז ועיין ב"ר פ' ע"א) מייתם אותו עם בני גד אז והצפוני ארחיק מעליכם שהבטל יצה"ר: לצפון הוא צפיון (המוזכר בפ' ויגש) וכתיב צפון ע"ש

רש"י

משפחות ומבני לוי נפלו ארבע משפחות משפחת שמעי ועזיאלי ומבני יצהר לא נמנו כאן אלא משפחות הקרחי ם והלבניות לא ידעתי מה היא · ורבי תנחומא דרש שמתו במגפה בדבר בלעם אבל לפי החשבון שחסר משבט שמעון בשנין זה ממנין הראשון שבמדבר סיני ע נראה שכל כ"ד אלף נפלו משבטו של שמעון: (טז) לאזני אומר אני שזו משפחת אצבון ם ואיש

עיקר ש"ח ובאר"ח

מזה אחר לוס כן וזה ע"כ הלווי בפ' תצא כי מהלווי דפ' זו לא ידעו עדיין: ל כי הנו ובהלותם שניהם הם מבנין הפעיל ומ"ש דפ"י בשיאו הוא עלמון הנחם השואני ופי' הסיתו והדיחו: מ דק"ל דהא לא חשיב כאן רק אלו אחין מיוצאי מצרים וזרח לא הוזכר שם · לכ"פ דהוא נותר דכתיב שם והוד הוזכר שם בעלה משפחתו: נ וכא דפרש"י לקמן דאזני הוא אצבון דכתוב אלוקים הם: ס ר"ל ולימהר היו ג' בנים קרח ונפג וזכרי ובפלו שנים ותשיב כפילו בפל בולע ע כי ממנין הראשון חסר משבטו ל"ז אלף ומאה היא: פ ע"ל

תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי׃ כד לְיָשׁוּב
מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי׃ כה אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת׃ ס כו בְּנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי
לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי׃ כז אֵלֶּה
מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ ס
כח בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם׃ כט בְּנֵי מְנַשֶּׁה
לְמָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד לְגִלְעָד
מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי׃ ל אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר מִשְׁפַּחַת
הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי׃ לא וְאַשְׂרִיאֵל מִשְׁפַּחַת
הָאַשְׂרִאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁכְמִי׃ לב וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת
הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי׃ לג וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר
לֹא־הָיוּ לוֹ בָּנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה
וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה׃ לד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת׃ ס לה אֵלֶּה
בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשׁוּתֶלַח מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי
לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי׃ לו וְאֵלֶּה
בְּנֵי שׁוּתָלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי׃ לז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת

רש"י

יודע למה לא נקראת משפחתו על
שמו: (כד) לישוב. הוא יוב האמור
ביורדי מצרים כי כל המשפחות נקראו
ע"ש יורדי מצרים. והנולדין משם
והלאה לא נקראו המשפחות על שמם
חוץ ממשפחות אפרים ומנשה שנולדו
כלם במצרים וארד ונעמן בני בלע
בן בנימין ומצאתי ביסודו של רבי
משה הדרשן שירדה אמן למצרים
כשהיתה מעוברת מהם לכך נחלקו
למשפחות כמו חצרון וחמול שהיו בני
בנים ליהודה וחבר ומלכיאל שהיו בני
בנים של אשר. ואם אגדה היא הרי
טוב ואם לאו אומר אני שהיו לבלע
בני בנים הרבה ומבנים כלנו ארד
ונעמן יצאה מכל אחד משפחה רבה
וקראו

לזרעיתהון תולע זרעית תולע לפוה זרעית פוני : כד לישוב
זרעית ישוב לשמרון זרעית שמרון : כה אלין זרעית יששכר
למניניהון שתין וארבעא אלפין ותלת מאה : כו בני זבולן
לזרעיתהון לסרד זרעית סרד לאלון זרעית אלון ליחלאל
זרעית יחלאל : כז אלין זרעית זבולן למניניהון שתין אלפין
וחמש מאה : כח בני יוסף לזרעיתהון מנשה ואפרים : כט בני
מנשה למכיר זרעית מכיר ומכיר אוליד ית גלעד לגלעד
זרעית גלעד : ל אלין בני גלעד איעזר זרעית איעזר לחלק
זרעית חלק : לא ואשריאל זרעית אשריאלי ושכם זרעית שכם :
לב ושמידע זרעית שמידע וחפר זרעית חפר : לג וצלפחד
בר חפר לא הוו לה בנין אלהן בנן ושום בנת צלפחד מחלה
ונעה חגלה מלכה ותרצה : לד אלין זרעית מנשה ומניניהון
חמשין ותרין אלפין ושבע מאה : לה אלין בני אפרים
לזרעיתהון לשותלח זרעית שותלח לבכר זרעית בכר לתחן
זרעית תחן : לו ואלין בני שותלח לערן זרעית ערן : לז אלין

בעל הטורים

כמשה שקבל עשרת הדברות לפון בחלקו : (כג) לפוה משפחת הפוני · היה לו לומר הפוה וכתיב פוני לומר שכל ישראל פונים אליו ללמוד תורתו : (כד) ישוב · הוא יוב וקורא אותו ישוב בשביל שבעלי ישיבה היו : (לד) מנשה · נתרבה בזה המנין כ׳ אלף וה׳ מאות וזהו שאמרו בני יוסף

רש״י

ר׳ ונקראו תולדות שאר הבנים על שם בלע · ותולדות הבנים הללו נקראו על שמם · וכן אני אומר בבני מכיר שנחלקו לשתי משפחות אחת נקראת על שמו ואחת נקראת על שם גלעד בנו · חמשה משפחות חסרו מבניו של בנימין · כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני בן אנינות ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה · זו מצאתי ביסודו של רבי משה הדרשן : (לו) ואלה בני שותלח וגו׳ · שאר בני שותלח נקראו תולדותיהם על שם שותלח ומערן יצאה משפחה רבה ונקראת על שמו ונחשבו בני שותלח

עיקר ש״ח ובאר״ח

אות כ׳ : צ שהם נולדו ג״כ במצרים : ק ר״ל אף שהיו בני בנים על כל זה נחשבו גם הם כחצרון וחמול כו׳ : ר ר״ל לשני יחשבו למשפחה בש״ע מפני

רבויי

בְּנֵֽי־אֶפְרַ֙יִם֙ לִפְקֻ֣דֵיהֶ֔ם שְׁנַ֧יִם וּשְׁלֹשִׁ֛ים אֶ֖לֶף וַחֲמֵ֣שׁ מֵא֑וֹת אֵ֥לֶּה בְנֵֽי־יוֹסֵ֖ף לְמִשְׁפְּחֹתָֽם׃ ס לח בְּנֵ֣י בִנְיָמִן֮ לְמִשְׁפְּחֹתָם֒ לְבֶ֗לַע מִשְׁפַּ֙חַת֙ הַבַּלְעִ֔י לְאַשְׁבֵּ֕ל מִשְׁפַּ֖חַת הָֽאַשְׁבֵּלִ֑י לַאֲחִירָ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת הָאֲחִירָמִֽי׃ לט לִשְׁפוּפָ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת הַשּֽׁוּפָמִ֑י לְחוּפָ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת הַחוּפָמִֽי׃ מ וַיִּהְי֥וּ בְנֵי־בֶ֖לַע אַ֣רְדְּ וְנַעֲמָ֑ן מִשְׁפַּ֙חַת֙ הָֽאַרְדִּ֔י לְנַֽעֲמָ֔ן מִשְׁפַּ֖חַת הַנַּעֲמִֽי׃ מא אֵ֥לֶּה בְנֵֽי־בִנְיָמִ֖ן לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם וּפְקֻדֵיהֶ֗ם חֲמִשָּׁ֧ה וְאַרְבָּעִ֛ים אֶ֖לֶף וְשֵׁ֥שׁ מֵאֽוֹת׃ ס מב אֵ֤לֶּה בְנֵי־דָן֙ לְמִשְׁפְּחֹתָ֔ם לְשׁוּחָ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת הַשּׁוּחָמִ֑י אֵ֛לֶּה מִשְׁפְּחֹ֥ת דָּ֖ן לְמִשְׁפְּחֹתָֽם׃ מג כָּל־מִשְׁפְּחֹ֥ת הַשּׁוּחָמִ֖י לִפְקֻדֵיהֶ֑ם אַרְבָּעָ֧ה וְשִׁשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ ס מד בְּנֵ֣י אָשֵׁר֮ לְמִשְׁפְּחֹתָם֒ לְיִמְנָ֗ה מִשְׁפַּ֙חַת֙ הַיִּמְנָ֔ה לְיִשְׁוִ֕י מִשְׁפַּ֖חַת הַיִּשְׁוִ֑י לִבְרִיעָ֕ה מִשְׁפַּ֖חַת הַבְּרִיעִֽי׃ מה לִבְנֵ֣י בְרִיעָ֔ה לְחֶ֕בֶר מִשְׁפַּ֖חַת הַֽחֶבְרִ֑י לְמַ֙לְכִּיאֵ֔ל מִשְׁפַּ֖חַת הַֽמַּלְכִּיאֵלִֽי׃ מו וְשֵׁ֥ם בַּת־אָשֵׁ֖ר שָֽׂרַח׃ מז אֵ֛לֶּה מִשְׁפְּחֹ֥ת בְּנֵֽי־אָשֵׁ֖ר לִפְקֻדֵיהֶ֑ם שְׁלֹשָׁ֧ה וַחֲמִשִּׁ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ ס מח בְּנֵ֤י נַפְתָּלִי֙ לְמִשְׁפְּחֹתָ֔ם לְיַ֨חְצְאֵ֔ל מִשְׁפַּ֖חַת הַיַּחְצְאֵלִ֑י לְגוּנִ֕י מִשְׁפַּ֖חַת הַגּוּנִֽי׃ מט לְיֵ֕צֶר מִשְׁפַּ֖חַת הַיִּצְרִ֑י לְשִׁלֵּ֕ם מִשְׁפַּ֖חַת הַשִּׁלֵּמִֽי׃ נ אֵ֛לֶּה מִשְׁפְּחֹ֥ת נַפְתָּלִ֖י לְמִשְׁפְּחֹתָ֑ם וּפְקֻדֵיהֶ֗ם חֲמִשָּׁ֧ה וְאַרְבָּעִ֛ים אֶ֖לֶף וְאַרְבַּ֥ע מֵאֽוֹת׃ נא אֵ֠לֶּה פְּקוּדֵי֙ בְּנֵ֣י יִשְׂרָאֵ֔ל שֵׁשׁ־מֵא֥וֹת אֶ֖לֶף וָאָ֑לֶף שְׁבַ֥ע מֵא֖וֹת וּשְׁלֹשִֽׁים׃ פ שלישי נב וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֶל־מֹשֶׁ֥ה לֵּאמֹֽר׃ נג לָאֵ֗לֶּה תֵּחָלֵ֥ק הָאָ֛רֶץ בְּנַחֲלָ֖ה בְּמִסְפַּ֥ר שֵׁמֽוֹת׃ נד לָרַ֗ב

רש"י

נב' משפחות לא ותשוב ותמצא בפרשה הזאת וגו' ה"א מעט המנין הזה זו. נ"ז משפחות ומבני לוי ח' הרי חסרים ממשפחות כל השבטים שהן ע' שנים. ועשה וזהו שנאמר כי אתם המעט זהו שנכנסו מיוסדו של בני משה

זרעית בני אפרים למנייניהון תלתין ותרין אלפין וחמש מאה אלין בני יוסף לזרעיתהון : לח בני בנימן לזרעיתהון לבלע זרעית בלע לאשבל זרעית אשבל לאחירם זרעית אחירם : לט לשפופם זרעית שפופם לחופם זרעית חופם : מ והוו בני בלע ארד ונעמן זרעית הארדי לנעמן זרעית נעמי : מא אלין בני בנימן לזרעיתהון ומנייניהון ארבעין וחמשא אלפין ושית מאה : מב אלין בני דן לזרעיתהון לשוחם זרעית שוחם אלין זרעית דן לזרעיתהון : מג כל זרעית שוחם למנייניהון שתין וארבע אלפין וארבע מאה : מד בני אשר לזרעיתהון לימנה זרעית ימנה לישוי זרעית ישוי לבריעה זרעית בריעה : מה לבני בריעה לחבר זרעית חבר למלכיאל זרעית מלכיאל : מו ושום בת אשר סרח : מז אלין זרעית בני אשר למנייניהון חמשין ותלתא אלפין וארבע מאה : מח בני נפתלי לזרעיתהון ליחצאל זרעית יחצאל לגוני זרעית גוני : מט ליצר זרעית יצר לשלם זרעית שלם : נ אלין זרעית נפתלי לזרעיתהון ומנייניהון ארבעין וחמשא אלפין וארבע מאה : נא אלין מנייני בני ישראל שית מאה וחד אלפין שבע מאה ותלתין : נב ומליל יי עם משה למימר : נג לאלין תתפלג ארעא באחסנא במנין שמהן : נד לסגיאי

בעל הטורים

(יהושע י"ח) עד כ"ה ברכני ה' : (לט) לשפופם משפחת השופמי. הו"ל השופמי רמז שמת בנימין בעטיו של נחש שנאמר בו הוא ישופך ראש. ויש ס"א בכל תיבה ותיבה [שבפסוק זה] לומר שהיה לו פה ולא גלה (חג) [על]

רש"י

הדרשן אך הוצרכתי לפתוח ולהוסיף בדבריו : (לח) לאחירם. הוא אחי שירד למצרים ולפי שנקרא על שם יוסף שהיה אחיו ורם ממנו נקרא אחירם : (לט) שפופם. הוא מופים על שם שהיה יוסף שפוף ש בין האומות : (מב) לשוחם. הוא חושים : (מו) ושם בת אשר שרח. לפי שהיתה קיימת בחיים מנאה כאן : (נג) לאלה תחלק הארץ. ולא לפחותים מבן כ' ת אע"פ

עיקר שפ"ח ובאר"ח

רבוין : ש ר"ל תרחף או מהורתום נדחק ונבלע : ת שמשמעות לאלה תחלק

תרבה נחלתו ולמעט תמעיט נחלתו איש לפי פקדיו יתן נחלתו: נה אך בגורל יחלק את הארץ לשמות מטות אבתם ינחלו: נו על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט: ס נז ואלה פקודי הלוי למשפחתם לגרשון משפחת הגרשני לקהת משפחת הקהתי למררי משפחת המררי: נח אלה משפחת לוי משפחת הלבני משפחת החברני משפחת המחלי משפחת המושי משפחת הקרחי וקהת הולד את עמרם: נט ושם אשת עמרם יוכבד בת לוי אשר ילדה אתה ללוי במצרים ותלד לעמרם את אהרן ואת משה ואת מרים אחתם: ס ס ויולד לאהרן את נדב ואת אביהוא את אלעזר ואת איתמר:

רש"י

שבאו לכלל עשרים בשעת חלוק הארץ שהרי שבע שנים כבשו ושבע חלקו לא נטלו חלק בארץ אלא אלו שש מאות אלף ואלף ואם היו לאחד ששה ו' בנים לא נטלו אלא חלק אביהם לבדו: (נד) לרב תרבה נחלתו. לשבט שהיה מרובה באוכלוסין נתנו חלק רב ואע"פ שלא היו החלקים שוים שהרי הכל לפי רבוי השבט חלקו. החלקים לא עשו אלא על ידי גורל והגורל היה על פי רוח הקודש כמו שמפורש בבבא בתרא. אלעזר הכהן היה מלובש באורים ותומים ואומר ברוח הקדש אם שבט פלוני עולה תחום פלוני עולה עמו, והשבטים היו כתובים בשנים עשר פתקין ושנים עשר גבולים בשנים עשר פתקין ובללום בקלפי והנשיא מכניס ידו לתוכה ונוטל שני פתקין עולה בידו פתק של שם שבטו ופתק של גבול המפורש לו והגורל עצמו היה צווח ואומר אני הגורל עליתי לגבול פלוני לשבט פלוני שנאמר על פי הגורל ולא נתחלקה הארץ במדה לפי שיש גבול משובח מחבירו אלא בשומא בית כור רע כנגד בית סאה טוב הכל לפי הדמים: (נה) לשמות מטות אבותם. אלו יוצאי מצרים שנה הכתוב א נחלה זו מכל הנחלות שבתורה ב שכל הנחלות החיים יורשים את המתים וכאן מתים יורשים את החיים. כיצד שני אחים מיוצאי מצרים שהיו להם בנים ג בבאי הארץ לזה אחד ולזה שלשה האחד נטל חלק אחד והשלשה נטלו שלשה שנאמר לאלה תחלק הארץ חזרה נחלתן אצל אבי אביהן ד וחלקו הכל בשוה וזהו שנאמר לשמות מטות אבותם ינחלו שאחר שנטלו הבנים חלקוה לפי האבות שיצאו

ממצרים

תַּסְגּוֹן אַחֲסַנְתְּהוֹן וְלִזְעֵירֵי תַּזְעֲרוּן אַחֲסַנְתְּהוֹן גְּבַר לְפוּם מִנְיָנוֹהִי תִּתְיְהֵב אַחֲסַנְתֵּהּ׃ נה בְּרַם בְּעַדְבָא. תִּתְפְּלַג יָת אַרְעָא לִשְׁמָהָן שִׁבְטֵי אֲבָהָתְהוֹן יַחְסְנוּן׃ נו עַל פּוּם עַדְבָא תִּתְפְּלַג אַחֲסַנְתְּהוֹן בֵּין סַגִּיאֵי לִזְעֵירֵי׃ נז וְאִלֵּין מִנְיָנֵי לֵוָאֵי לְזַרְעֲיָתְהוֹן לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית גֵּרְשׁוֹן לִקְהָת זַרְעִית קְהָת לִמְרָרִי זַרְעִית מְרָרִי׃ נח אִלֵּין זַרְעֲיָת לֵוִי זַרְעִית לִבְנִי זַרְעִית חֶבְרוֹן זַרְעִית מַחְלִי זַרְעִית מוּשִׁי זַרְעִית קֹרַח וּקְהָת אוֹלִיד יָת עַמְרָם׃ נט וְשׁוּם אִתַּת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי דִּילֵידַת יָתַהּ לְלֵוִי בְּמִצְרַיִם וִילֵידַת לְעַמְרָם יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וְיָת מִרְיָם אֲחָתְהוֹן׃ ס וְאִתְיְלִיד לְאַהֲרֹן יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר׃

רש"י

ממצרים ואילו מתחלה חלקוה למנין יוצאי מצרים לא היו נוטלין אלו הד' אלא שני חלקים עכשיו נטלו ד' חלקים: אך בגורל. יצאו יהושע וכלב וכן הוא אומר ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה ואומר על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל: שמות אבותם. יצאו גרים ועבדים: (נו) על פי הגורל. הגורל היה מדבר כמו שפירשתי. מגיד שנתחלקה ברוה"ק ח לכך נאמר על פי ה': (נח) אלה משפחות לוי. חסר כאן משפחות השמעי והעזיאלי וקצת מן היצהרי: (נט) אשר ילדה אותה ללוי. אשתו ו ילדתה במצרים ואין הורתה במצרים כשנכנסו לתוך החומה ילדתה והיא השלימה מנין שבעים שהרי בפרטן אי אתה מוצא אלא ששים

עיקר ש"ח ובאר"ח

הארץ ר"ל נחלה הנמנין לעיל באלו הארץ ת"ר אלף ואלף והס"ל תחלק הארץ כל' יונתן. אך מלת נחלה מיותר דמכספר שמות דכתיב ידענו שנחלה הנזכרים למעלה תחלק. ומה ת"ל נחלה ע"כ ולא לפחותים מבן עשרים: א לעיל מפורש דלבאי הארץ נתחלקה. וכאן משמע דליוצאי מצרים נתחלקה ל"ם שנה הכתוב כו': ב נראה הטעם בזה משום דכל דבור שיצא מפי הקב"ה למוכה אינו חוזר. והקב"ה הבטיח ליוצאי מצרים ליתן להם את הארץ לכן גזם כאן שיחזור הנחלה למתים שהם יוצאי מצרים והם יתחילוה לבניהם החיים וכ"כ בפ' ואתה ונתת אותה לכם מורשה ולא ירושה. והיינו שיורישו את בניהם את הארץ: ג ר"ל שהם בני כ' ולמעלה לירש בנחלה: ד ולא אלל אביהן. שאם תורה לאביהן שהיו ג"כ מיוצאי מצרים. היה כל אחד מהם מוריש לבניו ולא לבני אחיו. אך כשחוזרת אלל אבי אביהן. ואח"כ ירשו הבני בניה מאבי אביהן חלקו הכל בשוה. ועיין בפרק יש נוחלין באריכה: ה כי אך למעט כלומר שלא נחלק בגורל נגד אלא הגורל היה ברוה"ק: ו סוקיף מלת אשתו:

סא וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה׃ סב וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמָעְלָה כִּי ׀ לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ סג אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ סד וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי׃ סה כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ ס

כז א וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה׃ ב וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לֵאמֹר׃ ג אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ׃ ד לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ מִתּוֹךְ

רש"י

ומעלה: (סב) כי לא התפקדו בתוך בני ישראל. להיות נמנין בני עשרים שנה ומה טעם כי לא נתן להם נחלה והנמנין מבן עשרים שנה היו בני נחלה שנאמר איש לפי פקדיו יותן נחלתו: (סד) ובאלה לא היה איש וגו'. אבל על הנשים לא נגזרה גזרת המרגלים. לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה. והנשים אומרות תנה לנו אחוזה לכך נסמכה פרשת בנות צלפחד לכאן: (א) למשפחות מנשה בן יוסף. למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר והעליתם את עצמותי וגו' ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה. וללמדך שהיו כלם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם ליחסו לשבח. הרי זה צדיק בן צדיק. ואם יחסו לגנאי כגון בן ישמעאל בן נתניה בן אלישמע. בידוע שכל הנזכרים עמו רשעים היו: מחלה נעה וגו'. ולהלן הוא אומר ותהיינה מחלה

סא ומית נדב ואביהוא בקרוביהון אשתא נוכרתא קדם יי׃ סב והוו מניניהון עשרין ותלתא אלפין כל דכורא מבר ירחא ולעלא ארי לא אתמניו בגו בני ישראל ארי לא אתיהיבת להון אחסנא בגו בני ישראל׃ סג אלין מניני משה ואלעזר כהנא די מנו ית בני ישראל במישריא דמואב על ירדנא דירחו׃ סד ובאלין לא הוה גבר ממניני משה ואהרן כהנא די מנו ית בני ישראל במדברא דסיני׃ סה ארי אמר יי להון ממת ימותון במדברא ולא אשתאר מנהון אנש אלהין כלב בר יפנה ויהושע בר נון׃ א וקריבא בנת צלפחד בר חפר בר גלעד בר מכיר בר מנשה לזרעית מנשה בר יוסף ואלין שמהת בנתה מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה׃ ב וקמא קדם משה וקדם אלעזר כהנא וקדם רברביא וכל כנשתא בתרע משכן זמנא למימר׃ ג אבונא מית במדברא והוא לא הוה בגו כנשתא דאזדמנו על יי בכנשתא דקרח ארי בחוביה מית ובנין לא הוו ליה׃ ד למא יתמנע שמא דאבונא

רש"י

מחלה ותרצה · מגיד שכולן שקולות זו כזו לפיכך שנה את סדרן : (ב) לפני משה ולפני אלעזר · מגיד שלא עמדו לפניהם אלא בשנת הארבעים אחר שמת אהרן : לפני משה · ואחר כך לפני אלעזר אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע אלא סרס המקרא ודרשהו ט דברי רבי יאשיה אבא חנן משום רבי אליעזר אומר בבית המדרש היו יושבים ועמדו לפני כולם : (ג) והוא לא היה וגו' · לפי שהיו באות לומר בחטאו מת נזקקו לומר לא בחטא מתלוננים ולא בעדת קרח שהצו על הקב"ה אלא בחטאו לבדו מת · ולא החטיא את אחרים עמו · רבי עקיבא אומר מקושש עצים י היה · ורבי שמעון אומר מן המעפילים כ היה : (ד) למה יגרע שם אבינו · אנו במקום בן

עיקר ש"ח ובאר"ח

ור"ל אשתו של לוי שלא נזכרה בכתוב : ז כי איש יפירס הוא ובא למעט את הנשים : ח שאף הן היו מחבבות את הארץ : ט וכאלו אמר והעמודנה לפני אלעזר וגו' וכל העדה ובאחרונה ולפני משה : י דיליף גז"ש במדבר במדבר · דכאן כתיב מת במדבר ובמקושש כתיב ויהיו בני ישראל במדבר : כ דויעפילו

מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ׃ ה וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה׃ פ רביעי ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ז כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן׃ ח וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ׃ ט וְאִם־אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו׃ י וְאִם־אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו׃ יא וְאִם־אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יג וְרָאִיתָה אֹתָהּ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אָתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ׃ יד כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְמִדְבַּר־

נו"ן רבתי רש"י

עומדות ואם אין הנקבות חשובות זרע תתיבם אמנו ליבם: כי אין לו בן. הא אם היה לו בן לא היו תובעות כלום. מגיד שחכמניות היו: (ה) ויקרב משה את משפטן. נתעלמה הלכה ממנו וכאן נפרע על שנטל עטרה לומר והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי. ד"א ראויה היתה פרשה זו להכתב על ידי משה אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן: (ז) כן בנות צלפחד דוברת. כתרגומו. יאות כך כתובה פרשה זו לפני במרום מגיד שראתה עינם מה שלא ראתה עינו של משה: כן בנות צלפחד דוברת. יפה תבעו. אשרי אדם שהקב"ה מודה לדבריו:

נתן תתן. שני חלקים חלק אביהן שהיה מיוצאי מצרים. וחלקו עם אחיו בנכסי חפר: והעברת. לשון העברה (ס"א עברה) הוא במי שאינו מניח בן ליורשו. ד"א על שם שהבת מעברת נחלה משבט לשבט שבנה ובעלה יורשין אותה. שלא תסוב נחלה לא נאמר אלא לאותו הדור בלבד. וכן והעברתם את נחלתו לבתו. בכולן הוא אומר ונתתם ובבת הוא אומר והעברתם: (יא) לשארו הקרוב אליו ממשפחתו. ואין משפחה קרויה אלא מצד האב: (יב) עלה אל הר העברים. למה נסמכה לכאן כיון שאמר הקב"ה נתן תתן להם. אמר

מגו זַרְעִיתֵהּ אֲרֵי לֵית לֵהּ בַּר הַב לָנָא אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּנָא: ה וְקָרֵיב מֹשֶׁה יָת דִּינְהֶן קֳדָם יְיָ: ו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר: ז יָאוּת בְּנָת צְלָפְחָד מְמַלְּלָן מִתַּן תִּתֵּן לְהוֹן אֲחוּדַת אַחְסָנָא בְּגוֹ אֲחֵי אֲבוּהֶן וְתַעְבַּר יָת אַחְסָנַת אֲבוּהֶן לְהֶן: ח וְעִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימַר גְּבַר אֲרֵי יְמוּת וּבַר לֵית לֵהּ וְתַעְבְּרוּן יָת אַחְסַנְתֵּהּ לִבְרַתֵּהּ: ט וְאִם לֵית לֵהּ בְּרַתָּא וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּהּ לַאֲחוּהִי: י וְאִם לֵית לֵהּ אַחִין וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּהּ לַאֲחֵי אֲבוּהִי: יא וְאִם לֵית אַחִין לַאֲבוּהִי וְתִתְּנוּן יָת אַחְסַנְתֵּהּ לְקָרִיבֵהּ דְּקָרִיב לֵהּ מִזַּרְעִיתֵהּ וְיֵרַת יָתַהּ וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְזֵרַת דִּין כְּמָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְטוּרָא דַּעֲבָרָאֵי הָדֵין וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וְתֶחֱזֵי יָתַהּ וְתִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ אַף אַתְּ כְּמָא דִּי אִתְכְּנִישׁ אַהֲרֹן אָחוּךְ: יד כְּמָא דִּי סָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרִי

בעל הטורים

אחיו במכירת יוסף: (יא) נחלתו לשארו · אותיות נחלה שארו לו ואין שארו אלא אשתו · והיינו מה שאמרו חז"ל (ב"ב קי"א) גורעין ומוסיפין ודורשין פי' גורעין הוי"ו מנחלתו ומוסיפין אותה על הלמ"ד של לשארו ונשאר לו הרי נחלת שארו לו ודורשין נחלת שארו שהיא אשתו לו והיינו מה שאמרו חכמינו ז"ל שהבעל יורש את אשתו: (יג) וראיתה · כתיב בה"א מלמד שהראהו כל הארץ המערות והמחילות ואוצרות כסף וזהב שבה:

רש"י

אותי גזר המקום להנחיל שמא הותרה הגזרה ואכנס לארץ אמר לו הקב"ה גזרתי במקומה עומדת · ד"א כיון שנכנס משה לנחלת בני גד ובני ראובן שמח ואמר כמדומה שהותר לי נדרי · משל למלך שגזר על בנו שלא יכנס לפתח פלטין שלו נכנס לשער והוא אחריו לחצר והוא אחריו לטרקלין והוא אחריו כיון שבא להכנס לקיטון נ אמר לו בני מכאן ואילך אתה אסור להכנס: (יג) כאשר נאסף אהרן אחיך · מכאן שנתאוה משה למיתתו של אהרן · ד"א אין אתה טוב ממנו על אשר לא קדשתם ס הא אם קדשתם אותי עדיין

עיקר ש"ח ובאר"ח

בגימ' צלפחד: ל ומלת כי שנאמר בפסוק לנתינה טעם מוסב למטה · מפני שאין לו בן לכן מבקשים תנה לנו גו': מ ואף שבנות צלפחד נצטוו להנשא לבני דודיהן כמ"ש בס' מסעי · עכ"ז כתב גם כאן לשון והעברתם ע"ש שהבנים מעבירים נחלה בכלל משבט לשבט: נ חדר פנימי: ס פסוק זה נאמר

צִן בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי
מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן׃ ס טו וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה
לֵאמֹר׃ טז יִפְקֹד יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר אִישׁ
עַל־הָעֵדָה׃ יז אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם
וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה
כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה׃ יח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ
אֶת־יָדְךָ עָלָיו׃ יט וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי
כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם׃ כ וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ
עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כא וְלִפְנֵי

רש"י

לא הגיע זמנכם להפטר מן העולם. בכל
מקום שכתב מיתתם כתב סורחנם לפי
שנגזרה גזרה על דור המדבר למות
במדבר בעונם שלא האמינו. לכך בקש משה
שיכתב סורחנו שלא יאמרו אף הוא מן
הממרים היה. משל לשתי נשים שלוקות
בבית דין אחת קלקלה ע ואחת אכלה
פגי ● שביעית וכו' אף כאן בכל
מקום שהזכיר מיתתן הזכיר סורחנן
להודיע שלא היתה בהם אלא זו בלבד:
(יד) הם מי מריבת קדש. הם לבדם.
אין בהם עון אחר. ד"א הם שמרו
במרה צ הם הין שמרו בים סוף.
הם עצמם שמרו במדבר צין:
(טו) וידבר משה אל ה' וגו'. להודיע
שבחן של צדיקים שכשנפטרין מן העולם
מניחין צרכן ק ועוסקין בצרכי צבור:
לאמר. אמר לו השיבני ר אם אתה
ממנה להם פרנס אם לאו: (טז) יפקד
ה'. כיון ששמע משה שאמר לו המקום
תן נחלת צלפחד לבנותיו אמר הגיעה
שעה שאתבע צרכי שיירשו בני את

גדולתי. אמר לו הקב"ה לא כך עלתה
במחשבה לפני כדאי הוא יהושע ליטול
שכר שמושו שלא מש מתוך האהל.
וזהו שאמר שלמה נוצר תאנה יאכל
פריה: אלהי הרוחות. למה נאמר
ש אמר לפניו רבונו של עולם גלוי
לפניך דעתו של כל אחד ואחד ואינן
דומין זה לזה מנה עליהם מנהיג
שיהא סובל כל אחד ואחד לפי דעתו:
(יז) אשר יצא לפניהם. לא כדרך מלכי
האומות בימי קדם שהיו יושבי' בבתיהם
ומשלחין את חיילותיהם למלחמה אלא
כמו שעשיתי אני שנלחמתי בסיחון ועוג.
שנאמר אל תירא אותו. וכדרך שעשה
יהושע שנאמר וילך יהושע אליו ויאמר
לו הלנו אתה וגו'. וכן בדוד הוא
אומר כי הוא יוצא ובא לפניהם.
יוצא בראש ונכנס בראש: ואשר
יוציאם. בזכיותיו: ואשר יביאם.
בזכיותיו. ד"א ואשר יביאם שלא
תעשה לו כדרך שאתה עושה לי:
שאיני מכניסן לארץ: (יח) קח לך.

במדברא דצן במצות כנשתא לקדשותי במיא לעיניהון אנון
מי מצות רקם מדברא דצן : טו ומליל משה עם יי למימר :
טז ימני יי אלהא רוחיא לכל בסרא גבר על כנשתא : יז די יפוק
קדמיהון ודי יעול קדמיהון ודי יפקנון ודי יעלנון ולא תהי
כנשתא דיי כענא די לית להון רעי : יח ואמר יי למשה דבר
לך ית יהושע בר נון גבר די רוח נבואה ביה ותסמוך ית ידך
עלוהי : יט ותקים יתיה לקדם אלעזר כהנא ולקדם כל כנשתא
ותפקד יתיה לעיניהון : כ ותתן מזיוך עלוהי בדיל די יקבלון
מנה כל כנשתא דבני ישראל : כא ולקדם אלעזר כהנא

בעל הטורים

נאסף אהרן אחיך · בגימטריא זהו בנשיקה (ע"ה) : (טו) וידבר משה אל ה' לאמר · אין פסוק אחר כזה בתורה · אמר לו (לא) תזכור כמה וידבר שדברת אלי : (טז) יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה · אשר יצא לפניהם ואשר יבא לפניהם ואשר יוציאם ואשר יביאם ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה · באלו השני פסוקים יש עשרים ושמנה תיבות · ולכן הכניס יהושע את ישראל כ"ח שנים וזה הוא שנאמר וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כ"ח לעשות חיל : (יט) וצויתה · כתיב בה"א לומר לך שלמדו תמשה חומשי תורה : מהודך · בגימ' בסוד ·

רש"י

קתנו כדברים ת אצריך שזכית להנהיג בניו של מקום : לך · את שבדוק לך את זה אתה מכיר : אשר רוח בו · כאשר שאלת שיוכל להלוך כנגד רוחו של כל אחד ואחד : וסמכת את ידך עליו · תן לו מתורגמן שידרוש בחייך א שלא יאמרו עליו לא היה לו להרים ראש בימי משה : (יט) וצויתה אתו · על ישראל דע שטרחנין הם סרבנים הם על מנת שתקבל עליך : (כ) ונתתה מהודך עליו · זה קירון עור פנים : מהודך · ולא כל הודך נמצינו למדין פני משה ב כחמה פני יהושע כלבנה : למען ישמעו כל עדת בני ישראל ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

בסוף ס' האזינו אצל מיתת משה והביאו כאן : ע שזינתה אתם בעלה : פ ר"ל פירות שביעית. שלא כשלו ואסורים משום דמפסידם דלאכלה כתיב ולא להפסד: צ לפי' הא' קאי הם על משה ואהרן ולפי' הב' קאי הם על ישראל : ק כי לא התפלל עתה על עצמו שיכנס לא"י : ר כי פה לא יספרש לאמור כמו בכל מקום דפירושו לאמור לישראל דלא היה הדבור רק למשה : ש ר"ל ולא נאמר אלהי השמים או אלהי הארץ : ת לפי שאין לשון קיחה נופל רק על דבר המטולטל מיד ליד ולא על בני אדם כמ"ש כ"פ : א מדכתיב להלן למען ישמעו גו' ומה ישמעו אלא שתתן מתורגמן : ב כמו שהלבנה אין לה אור מעצמה כ"א מקבלת

אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה׃ כב וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה׃ כג וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ חמישי כח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃ ג וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד׃ ד אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם׃ ה וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן

רש"י

שיהיו נוהגין בו כבוד ג ויראה כדרך שנוהגין בך: (כא) ולפני אלעזר הכהן יעמד. הרי שאלתך ד שאלת שאין הכבוד הזה זז (ס"א נוטל) מבית אביך שאף יהושע יהא צריך לאלעזר: ושאל לו. כשיצטרך לצאת למלחמה: על פיו. של אלעזר: וכל העדה. ה סנהדרין: (כב) ויקח את יהושע. לקחו בדברים ו והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעוה"ב: (כג) ויסמך את ידיו. בעין יפה יותר ויותר ממה שנצטוה. שהקב"ה אמר לו וסמכת את ידך והוא עשה בשתי ידיו ועשאו ככלי מלא וגדוש ומלאו חכמתו בעין יפה: כאשר דבר ה'. אף לענין ההוד נתן מהודו עליו: (ב) צו את בני ישראל. מה אמור למעלה ז יפקוד ה'. אמר לו הקב"ה עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי. משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו' כדאיתא בספרי: קרבני. זה הדם: לחמי. אלו האמורין וכן הוא אומר והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה: לאשי. הנתנין לאשי מזבחי: תשמרו. שיהיו כהנים ולוים וישראל עומדין על גביו מכאן למדו ח ותקנו מעמדות: במועדו. בכל יום ט הוא מועד התמידים: (ג) ואמרת להם. אזהרה י לב"ד: שנים ליום. כפשוטו ועיקרו בא ללמד שיהיו נשחטין כנגד היום כ תמיד של שחר במערב ושל בין הערבים במזרחן של ל טבעות: (ד) את הכבש אחד. אע"פ שכבר נאמר בפרשת ואתה תצוה וזה אשר תעשה וגו'. היא היתה אזהרה לימי המלואים וכאן צוה לדורות: (ה) סלת למנחה. מנחת נסכים:

יקום ויִשאל לה בדין אוריא קדם יי על מימרה יהון נפקין ועל מימרה יהון עלין הוא וכל בני ישראל עמה וכל כנשתא: כב ועבד משה כמא די פקיד יי יתה ודבר ית יהושע ואקימה קדם אלעזר כהנא וקדם כל כנשתא: כג וסמך ית ידוהי עלוהי ופקדה כמא די מליל יי בידא דמשה: א ומליל יי עם משה למימר: ב פקד ית בני ישראל ותימר להון ית קרבני לחם סדור לקרבני לאתקבלא ברעוא תטרון לקרבא קדמי בזמנה: ג ותימר להון דין קרבנא די תקרבון קדם יי אמרין בני שנא שלמין תרין ליומא עלתא תדירא: ד ית אמרא חד תעבד בצפרא וית אמרא תנינא תעביד בין שמשיא: ה וחד מן עשרא בתלת סאין סלתא למנחתא דפילא

בעל הטורים

לומר לך שמסר לו סוד המרכבה ומעשה בראשית: (כג) ויצוהו כאשר דבר ה' ביד משה · ויצוהו שלא נבטל תורה ותמיד מפני המלחמה · ולכך סמך כאן פרשת תמידין: (ג) זה האשה · ג' תגין על ה"א אחרונה של האשה לומר לך ה' מיני קרבנות נתתי לכם (חטאת אשם עולה שלמים תודה) והעולה חביבה מכולם ועסקו בה' חומשי תורה ומעלה אני עליכם כאילו הקרבתם ה' מיני קרבנות: (ג) תמימים שנים ליום · ר"ת תש"ל · לומר לך שחשבון תש"ל תמידין קרבין לשנה: ליום עולה · קרי ביה עולה לומר לך שעושה אותו במקום הגבוה. עולה [בס' אלוה ר' בזה"ל קרי ביה ליום עולה ור"ל שלפי פיסוק הטעמים מלת עולה נמשך למלת תמיד ולא למלת יום לזה קאמר קרי ביה ליום עולה היה אם למסורת וא"כ בלא הטעמים

עיקר ש"ח ובאר"ח

אורה מהחמה כך קיבל יהושע את חכמתו ותורתו ממשה: ג ויתפרש למען ישמעו שישמעו מן ההוד והכבוד שנתת לו ויתחייב מזה שינהגו בו כבוד: ד כי לא נאמר אמר הקב"ה את כל אלה ליהושע ע"י משה ולא ליהושע בעצמו: ה שהם עיני העדה: ו כמ"ש בכ"ת שאין לשון לקיחה נופל על בני אדם: ז כי מה ענין התמיד לכאן: ח שהכהנים והלוים נחלקו כולם לכ"ד משמרות · וכן ישראל נחלקו קצתם לכ"ד מעמדות · ובכל שבוע היה המשמר של כהנים ולוים עולים לירושלים · והמעמד של ישראל היו ג"כ מקצתם עולה לירושלים · ומקצתם נקבצו לעריהם כמו שמפורש במס' תענית בפ"ד: ט ור"ל אף בשבת ואף בטומאה: י דואמרת להם יתירה הוא: כ דכבר נאמר את הכבש אחד וגו' אלא נאמר כו': ל הם הטבעות שהתקין יוחנן כ"ג לקבוע בעזרה בצפונו של מזבח לשחוט

כְּתִית רְבִיעִת הַהִין: ו עֹלַת תָּמִיד הָעֲשֻׂיָה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: ז וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה: ח וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה: פ ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: י עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: יג וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

רש"י

(ו) העשויה בהר סיני. כאותן שנעשו בימי המלואים. ד"א העשויה בהר סיני הקיש עולת תמיד לעולת הר סיני אותה שנקרבה לפני מתן תורה שכתוב בה וישם באגנות מלמד שטעונה כלי: (ז) ונסכו. יין: בקדש הסך. על המזבח יתנסכו: נסך שכר. יין המשכר פרט ליין מגתו: (ח) ריח ניחוח. נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני: (י) עולת שבת בשבתו. ולא עולת שבת בשבת אחרת הרי שלא הקריב בשבת זו שומע אני יקריב שתים לשבת הבאה ת"ל בשבתו מגיד שאם עבר יומו בטל קרבנו: על עולת התמיד. אלו מוספין לבד אותן שני כבשים של עולת התמיד. ומגיד שאין קרבין אלא בין שני התמידין. וכן בכל המוספין נאמר על עולת התמיד לתלמוד זה: (יב) ושלשה עשרונים. כמשפט נסכי פר שכן הן קצובין בפרשת נסכים: (יד) זאת עולת חדש בחדשו. שאם עבר יומו בטל קרבנו

הטו

במשח כתישא רבעות הינא : ו עלתא תדירא דאתעבידא
בטורא דסיני לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי : ז ונסכה
רבעות הינא לאמרא חד בקודשא יתנסך נסוך דחמר עתיק
קדם יי : ח וית אמרא תנינא תעבד בין שמשיא כמנחת
צפרא וכנסכה תעבד קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי :
ט וביומא דשבתא תרין אמרין בני שנא שלמין ותרין
עשרונין סלתא דמנחתא דפילא במשח ונסכה: י עלת שבתא
דתתעבד בשבתא על עלתא תדירא ונסכה : יא ובירישי
ירחיכון תקרבון עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר
חד אמרין בני שנא שבעא שלמין : יב ותלתא עשרונין
סלתא מנחתא דפילא במשח לתורא חד ותרין עשרונין
סלתא מנחתא דפילא במשח לדכרא חד : יג ועשרונא
עשרונא סלתא מנחתא דפילא במשח לאמרא חד עלתא
לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי : יד ונסכיהון פלגות הינא
יהי לתורא ותלתות הינא לדכרא ורבעות הינא לאמרא
חמרא דא עלת ריש ירחא באתחדתותיה כן לכל רישי ירחי
שתא : טו וצפיר בר עזי חד לחטאתא קדם יי על עלתא

רש"י

ושוב אין לו תשלומין : (טו) ושעיר
עזים וגו' · כל שעירי המוספין באין
לכפר על טומאת מקדש וקדשיו ע הכל
כמו שמפורש במס' שבועות ונשתנה
שעיר ר"ח שנא' בו לה' ללמדך שמכפר
על שאין בו ידיעה לא בתחלה ולא
בסוף שאין מכיר בחטא אלא הקב"ה
בלבד · ואחר השעירין למדין פ ממנו
ומדרשו באגדה אמר הקב"ה הביאו
כפרה עלי על שמעטתי את הירח :
על עולת התמיד יעשה · כל הקרבן
צ הזה : ונסכו · אין ונסכו מוסב

עיקר ש"ח ובאר"ח

אסור שמה את הקרבן בעת שחיטה : ם שנקרא קדש : נ כי על עולת משמעו
אחר עולת התמיד · מדלא כתיב עולות התמידין ויהיה משמעו לבד התמידין
ועל עולת התמיד ר"ל אחר תמיד הבוקר ויקרבו כל הקרבנות : ס בפ' שלח :
ע מקדש הוא אם נכנס כהן למקדש בטומאה · וקדשיו ר"ל אם הקריב קרבנו
בטומאה : פ מדכתיב בכולן ושעיר בוי"ו מוסף על שעיר דר"ח ,ולמדין ממנו ·
ובעגלה דלא כתיב בוי"ו יליף ממש מן המפורש : צ ולא קאי על התמיד

ששי טז ובחדש הראשון בארבעה עשר יום לחדש פסח
ליהוה: יז ובחמשה עשר יום לחדש הזה חג שבעת
ימים מצות יאכל: יח ביום הראשון מקרא־קדש כל־
מלאכת עבדה לא תעשו: יט והקרבתם אשה עלה
ליהוה פרים בני־בקר שנים ואיל אחד ושבעה כבשים
בני שנה תמימם יהיו לכם: כ ומנחתם סלת בלולה
בשמן שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל תעשו:
כא עשרון עשרון תעשה לכבש האחד לשבעת הכבשים:
כב ושעיר חטאת אחד לכפר עליכם: כג מלבד עלת
הבקר אשר לעלת התמיד תעשו את־אלה: כד כאלה
תעשו ליום שבעת ימים לחם אשה ריח־ניחח ליהוה על־
עולת התמיד יעשה ונסכו: כה וביום השביעי מקרא־
קדש יהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו: ס כו וביום
הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה ליהוה בשבעתיכם
מקרא־קדש יהיה לכם כל־מלאכת עבדה לא תעשו:
כז והקרבתם עולה לריח ניחח ליהוה פרים בני־בקר
שנים איל אחד שבעה כבשים בני שנה: כח ומנחתם
סלת בלולה בשמן שלשה עשרנים לפר האחד שני
עשרנים לאיל האחד: כט עשרון עשרון לכבש האחד

רש"י

של השעיר שאין נסכים לחטאת: (יח) כל מלאכת עבודה. אפי' מלאכה הצריכה לכם, כגון דבר האבד שמותרת בחולו של מועד, אסורה ביו"ט: (יט) פרים. כנגד אברהם שנאמר ואל הבקר רץ אברהם: אילים. כנגד אילו של יצחק: כבשים. כנגד יעקב והכשבים הפריד יעקב. יסודו של רבי משה הדרשן ראיתי זאת: (כד) כאלה תעשו ליום. שלא יהיו פוחתין והולכין כפרי החג: (כו) וביום הבכורים. חג השבועות קרוי בכורי קציר חטים, על שם שתי הלחם שהם ראשונים למנחת חטים ק הבאים מן

בתרי טעמי

תדירא יתעבד ונסכיה: טז ובירחא קדמאה בארבעת עשרא יומא לירחא פסחא קדם יי: יז ובחמשת עשרא יומא לירחא הדין חגא שבעא יומין פטיר יתאכל: יח ביומא קדמאה מערע קדיש כל עבידת פלחן לא תעבדון: יט ותקרבון קרבנא עלתא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד ושבעא אמרין בני שנא שלמין יהון לכון: כ ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא ותרין עשרונין לדכרא תעבדון: כא עשרונא עשרונא תעבד לאמרא חד כן לשבעא אמרין: כב וצפירא דחטאתא חד לכפרא עליכון: כג בר מעלת צפרא דהיא עלת תדירא תעבדון ית אלין: כד כאלין תעבדון ליומא שבעא יומין לחם קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי על עלתא תדירא יתעבד ונסכיה: כה וביומא שביעאה מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון: כו וביומא דבכוריא בקרוביכון מנחתא חדתא קדם יי בעצרתיכון מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון: כז ותקרבון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תורין בני תורי תרין ודכר חד שבעא אמרין בני שנא: כח ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא חד תרין עשרונין לדכרא חד: כט עשרונא עשרונא לאמרא חד

בעל הטורים

נוכל להמשיך מלא ליום למלאת עולם ועיין רש"י]: (כז) כל עולת הכתוב במועדות כולם חסרים חוץ מעולת העצרת. שהוא מלא רמז שבששה בסיון ניתנה תורה. בכל המועדות נאמר חג חוץ משבועות כי פעמים נדחה אם הוא בשבת לבית שמאי יום טבוח לאחר אבל בפסח וסוכות יבוא בתוכו של מועד אבל שבועות תשלומין שלו אינו כחג. בכולם נאמר לחטאת. חוץ

עיקר ש"ח ובאר"ת

בלבד חסרי ונסכו בודאי לא קאי על השעיר שאין נסכים לחטאת: ק שהעומר

סוס

לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ ל שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ לא מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם׃ פ כט א וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם׃ ב וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ ג וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל׃ ד וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ ה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃ ו מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה׃ ס ז וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ ח וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃ ט וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד׃ י עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃ יא שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס

רש"י

החדש: (לא) תמימם יהיו לכם ונסכיהם. אף הנסכים יהיו תמימים למדו רבותינו מכאן שהיין שהעלה קמחין פסול לנסכים: (ו) מלבד עולת החדש. מוספי ר"ה שהוא ביום ר"ח: (יא) מלבד חטאת הכפרים. שעיר הנעשה בפנים. האמור באחרי מות. שגם הוא חטאת: ועולת התמיד.

ומלבד עולת התמיד שאתם תעשו עולות הללו: ונסכיהם. מוסב על המוספין הכתובין ועל תעשו את וזהו לשון ליווי מלבד עולת התמיד ומנחתה תעשו את אלה ונסכיהם. וכן כל נסכיהם האמורים בכל מקום עדות תוך משל קרבנות החג שכל ונסכה ונסכיהם ונסכים שבהם מוספים על התמיד

לשבעא אמרין: ל צפיר בר עזין חד לכפרא עליכון: לא בר מעלת תדירא ומנחתה תעבדון שלמין יהון לכון ונסכיהון: א ובירחא שביעאה בחד לירחא מערע קדיש יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון יום יבבא יהי לכון: ב ותעבדון עלתא לאתקבלא ברעוא קדם יי תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: ג ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא: ד ועשרונא חד לאמרא חד לשבעא אמרין: ה וצפיר בר עזי חד לחטאתא לכפרא עליכון: ו בר מעלת ירחא ומנחתה ועלת תדירא ומנחתה ונסכיהון כדחזי להון לאתקבלא ברעוא קרבנא קדם יי: ז ובעשרא לירחא שביעאה הדין מערע קדיש יהי לכון ותענון ית נפשתיכון כל עבידתא לא תעבדון: ח ותקרבון עלתא קדם יי לאתקבלא ברעוא תור בר תורי חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין יהון לכון: ט ומנחתהון סלתא דפילא במשח תלתא עשרונין לתורא תרין עשרונין לדכרא חד: י עשרונא עשרונא לאמרא חד לשבעא אמרין: יא צפיר בר עזין חד חטאתא בר מחטאתא דכפוריא ועלת

בעל הטורים

מעלה בשביל שניתנה בו תורה שמכפרת על לומדיה: (ב) בראש השנה כתיב ועשיתם עולה לריח ניחוח לה' זכור נאמר שבו תשובה ואני מעלה עליכם כאילו הקרבתם כל הקרבנות ובפסיקתא דורש כאילו נעשה בריה חדשה (וע"ש ברבה ס"פ כ"ט ובעטרת זקנים ריש ס' ר"ס): (יא) ביום הכפורים כתיב שעיר עזים אחד חטאת ולא כתיב לכפר לפי שיוה"כ מכפר:

עיקר ש"ח ובאר"ת

היה מסיר במדידה ושתי סלתה במקדש: ר שכתב תמימים בין מנחה לנסכים לומר שגם נסכים צריכין להיות תמימים: ש והוי"ו של-ועולת התמיד קאי אמלבד: ת דה"ל דקאי על עולת התמיד דכל"ל ונסכה · גם ה"ל דקאי אשעיר חטאת דאין נסכים לחטאת · ומ"ה ועל חטאו אף שאין כתיב חטאו בקרא אהכהי מה שפרש"י לעיל על ועולת התמיד שפי' ומלבד עולת התמיד חטאו

שביעי יב וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־
קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג
לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים׃ יג וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ׃ יד וּמִנְחָתָם סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר
פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם׃ טו וְעִשָּׂרוֹן
נקוד על וא"ו עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים׃
טז וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ׃ ס יז וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר
אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃
יח וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט׃ יט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס כ וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר
אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃
כא וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט׃ כב וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס כג וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם
שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ כד מִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃
כה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ׃ ס כו וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ כז וּמִנְחָתָם

תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן : יב וּבְחַמְשַׁת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא
שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פֻּלְחָנָא לָא
תַעְבְּדוּן וּתְחַגּוּן חַגָּא קֳדָם יְיָ שִׁבְעָא יוֹמִין : יג וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא
קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּלָת עֲשַׂר
דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין יְהוֹן :
יד וּמִנְחַתְהוֹן סֻלְתָּא דְּפִילָא בִמְשַׁח תְּלָתָא עֶשְׂרוֹנִין לְתוֹרָא
חַד לִתְלָתָא עֲשַׂר תּוֹרִין תְּרֵין עֶשְׂרוֹנִין לְדִכְרָא חַד לִתְרֵין
דִּכְרִין : טו וְעִשְׂרוֹנָא עִשְׂרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְאַרְבְּעַת עֲשַׂר
אִמְּרִין : טז וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא
מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ : יז וּבְיוֹמָא תִנְיָנָא תּוֹרִין בְּנֵי תוֹרֵי תְּרֵי עֲשַׂר
דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין : יח וּמִנְחַתְהוֹן
וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנְהוֹן כִּדְחָזֵי : יט וּצְפִיר
בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן :
כ וּבְיוֹמָא תְלִיתָאָה תּוֹרִין חַד עֲשַׂר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי
שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין : כא וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין
לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנְהוֹן כִּדְחָזֵי : כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא
חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ : כג וּבְיוֹמָא רְבִיעָאָה
תּוֹרִין עַשְׂרָא דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר
שַׁלְמִין : כד מִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנְהוֹן
כִּדְחָזֵי : כה וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא
מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ : כו וּבְיוֹמָא חֲמִישָׁאָה תּוֹרִין תְּשַׁע דִּכְרִין תְּרֵין
אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין : כז וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן

רש"י

ולהלן לשון ניווי · שהרי נסכיהם של מוספין כתובין לעצמן בכל יום ויום : (יח) ומנחתם ונסכיהם לפרים · פרי החג שבעים הם כנגד ע' אומות מולידי כוכבים שמתמעטים והולכים · ובימי המקדש היו מגינין עליהם מן היסורין : הכבשים · כנגד ישראל · שנקראו שה פזורה והם קבועים ומנינם תשעים ושמונה לכלות מהם תשעים ושמונה קללות שבמשנה תורה · בשני נאמר ונסכיהם על שני תמידי היום ולא שנה הלשון אלא לדרוש כמו שאמרו רז"ל בשני ונסכיהם בששי ונסכיה בשביעי כמשפטם · מ"ם יו"ד מ"ם

וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ כח וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס כט וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ ל וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ לא וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ׃ ס לב וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃ לג וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם׃ לד וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס מפטיר לה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃ לו וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃ לז מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃ לח וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ לט אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם׃ ל א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ פ פ פ

קס"ח פסוקים·לחל"ק סי'· וחל"י סלה"ו סי': ומפטירין ויד ה' במ"א סי' י"ט:

רש"י

הרי כאן מים רמז לניסוך המים מן התורה בחג: (לה) עצרת תהיה לכם. עצורים בעשיית מלאכה. דבר אחר עצרו מלצאת. מלמד שטעון לינה. ומדרשו באגדה לפי שכל ימות הרגל הקריבו כנגד ע' אומות וכשבאין ללכת אמר להם המקום בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם: (לו) פר אחד איל אחד. אלו כנגד ישראל התעכבו לי מעט עוד ולשון חבה הוא זה כבנים הנפטרים מאביהם והוא אומר להם קשה עלי פרידתכם עכבו עוד יום אחד. משל למלך שעשה סעודה וכו' כדאי' במס' סוכה. ובמדרש רבי תנחומא למדה

לתורין לדכרין ולאמרין במניניהון כדחזי: כח וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: כט וביומא שתיתאה תורין תמניא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עשר שלמין: ל ומנחתהון ונסכיהון לתורין לדכרין ולאמרין במניניהון כדחזי: לא וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה ונסכהא: לב וביומא שביעאה תורין שבעא דכרין תרין אמרין בני שנא ארבעא עשר שלמין: לג ומנחתהון ונסכיהון לתורין לדכרין ולאמרין במניניהון כדחזי להון: לד וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא מנחתה ונסכה: לה ביומא תמינאה כנש*) יהי לכון כל עבידת פלחן לא תעבדון: לו ותקרבון עלתא קרבן דמתקבל ברעוא קדם יי תור חד דכר חד אמרין בני שנא שבעא שלמין: לז מנחתהון ונסכיהון לתורא לדכרא ולאמרין במניניהון כדחזי: לח וצפירא דחטאתא חד בר מעלת תדירא ומנחתה ונסכה: לט אלין תעבדון קדם יי במועדיכון בר מנדריכון ונדבתכון לעלותכון ולמנחתכון ולנסכיכון ולנכסת קודשיכון: א ואמר משה לבני ישראל ככל די פקיד יי ית משה:

*) כצ״ל · כמו ויקרא כ״ג ל״ו ודברים ט״ז ח׳ · ובנ״א כנישין · תיידנתיים

רש״י

סורה דק ארץ שמי שיש לו אכסנאי יום ראשון יאכילנו פטומות א׳ למחר יאכילנו דגים למחר יאכילנו בשר בהמה למחר מאכילו קטניות למחר מאכילו ירק פוחת והולך כפרי החג: (לט) אלה תעשו לה׳ במועדיכם · דבר הקצוב לחובה: לבד מנדריכם · אם באתם לידור קרבנות ברגל מצוה היא בידכם או נדרים או נדבות שנדרתם כל השנה הקריבום ברגל שמא יקשה לו לחזור ולעלות לירושלים ולהקריב נדריו ונמצא עובר בבל תאחר: (א) ויאמר משה אל בני ישראל · להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל לפי שעד כאן דבריו של מקום ופרשת נדרים מתחלת בדבורו של משה הוצרך להפסיק תחלה ולומר שחזר משה ואמר פרשה זו לישראל שאם לא כן יש במשמע שלא אמר להם זו · אלא בפרשת נדרים התחיל דבריו: חסלת פרשת פינחס

עיקר ש״ח ובאר״ח

מוגם סלגוסום כלומר כתיב נקרא: א ר״ל וכן פרי החג היו ממעטין והולכין ;

תרי"ב בפרשת פינחס יש בה שמנה מצות עשין :

	עשין	
(ת)	קסג	לדון בדיני הנחלות כמו שצותה התורה שנא׳ איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו וגו׳ :
(תא)	קסד	להקריב במקדש לשם כל ישראל שני תמידין בכל יום אחד בבקר ואת השני בין הערבים שנאמר צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי וגו׳ כבשים בני שנה תמימים שנים ליום עולה תמיד וגו׳ :
(תב)	קסה	להקריב קרבן בכל שבת מוסף על תמיד היום שני כבשים שנא׳ וביום השבת שני כבשים בני שנה וגו׳ :
(תג)	קסו	להקריב קרבן בכל ראש חדש מוסף על תמידי היום שנא׳ ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לה׳ פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם ונסכיהם וגו׳ ושעיר עזים אחד לחטאת לה׳ :
(תד)	קסז	להקריב קרבן מוסף ביום חמשים להקרבת העומר והוא יום ששי בסיון שנא׳ וביום הבכורים בהקריבכם מנחה חדשה לה׳ וגו׳ והקרבתם עולה לריח ניחח לה׳ :
(תה)	קסח	לשמוע קול שופר בר"ה שהוא יום ראשון של חדש תשרי שנאמר ובחדש השביעי באחד לחדש וגו׳ יום תרועה יהיה לכם :

הפטרת פינחס במלכים א סימן יט

וכשמטות ומסעי סמה מחוברים · אז מפטירין בפינחס דברי ירמיהו שהיא הפטרת מטות :

וְיַד יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה : וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב : וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם : וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם : וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָת אחד ק׳ וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת

ויאמר

וַיֹּאמֶר ׀ רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי׃
וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן פתח בז״ק תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ
בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל׃ וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַת רְצָפִים
וְצַפַּחַת מָיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב׃ וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה ׀
שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדָּרֶךְ׃ וַיָּקָם
וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ ׀ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב׃ וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה
וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹה אֵלִיָּהוּ׃
וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב
וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר צֵא
וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק
מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר
הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה׃ וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ
יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַקָּה׃ וַיְהִי ׀ כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט
פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר
מַה־לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ׃ וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה ׀ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת
כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־
נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־
נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֵךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבַּרָה
הבי״ת בפתח דַמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם׃
וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע
בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ׃ וְהָיָה הַנִּמְלָט
מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע׃

וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבִּרְכַּיִם אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל־הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק מלרע לוֹ׃ וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלִיָּהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו׃ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשְּׁקָה־ השי"ן בח"ק נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ

במדבר ל מטות

ב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה׃ ג אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשָּׁבַע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה׃ ד וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר

רש"י

(ב) ראשי המטות· חלק כבוד לנשיאי' ללמדם תחלה א ואח"כ לכל בני ישראל · ומנין שאף שאר הדברות כן ת"ל וישובו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם ואחרי כן נגשו כל בני ישראל· ומה ראה לאומרה כאן למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה ב ואם אין יחיד מומחה מפר בשלשה הדיוטות · או יכול שלא אמר משה פ' זו אלא לנשיאים בלבד ג נאמר כאן זה הדבר ונא' בשחוטי חוץ זה הדבר· מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל שנאמר דבר אל אהרן וגו' אף זו נאמרה לכולן : זה הדבר· משה נתנבא בכה אמר ה' כחצות הלילה והנביאים נתנבאו בכה אמר ה'· מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר· ד"א זה הדבר מעוט הוא לומר שהחכם בל' התרה ד ובעל (ואב) בלשון הפרה כלשון הכתוב כאן ואם חלפו אין מותר ואין מופר : (ג) נדר · האומר הרי עלי קונם שלא אוכל או שלא אעשה דבר פלוני יכול אפילו נשבע שיאכל נבלות אני קורא עליו ככל היוצא מפיו יעשה ת"ל לאסור אסר לאסור את המותר ולא להתיר את האסור : לא

עיקר ש"ח ובאר"ח

א ויהיה בני ישראל דכתיב בקרא בלא וי"ו כמה דכתיב בוי"ו ולבני ישראל : ב דגדול בת המומחה מבהדיוטות · ובשנים הדיוטות א"א שאין ב"ד שקול ע"כ צריך ג' הדיוטות : ג ופי' לבני ישראל בעבורם שהנשיאים ילמדו להם · כי מאחר שהתרת נדרים מיקרם במומחין די בנשיאים לבד נאמר כאן פ'· : ד שהחכם אינו מתיר אלא בחרטה· נופל עליו לשון התרה· והבעל שמפר

שׁוּב כִּי מֶה־עָשִׂיתִי לָךְ׃ וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלִי הַבָּקָר בִּשְּׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ׃

אונקלוס

א וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם רֵישֵׁי שִׁבְטַיָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָּמָא דִּי פַקֵּיד יְיָ׃ ג גְּבַר אֲרֵי יִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אוֹ יְקַיֵּם קְיָם לְמֵסַר אֱסָר עַל נַפְשֵׁהּ לָא יְבַטֵּל פִּתְגָּמֵהּ כְּכָל דְּיִפּוֹק מִפּוּמֵהּ יַעְבֵּד׃ ד וְאִתְּתָא אֲרֵי תִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ

רשב"ם

(ב) **וידבר** משה אל ראשי המטות· נשאלתי ביוניוב בכרך לושדון לפי הפשט היכן מצינו שום פרשה שמתחלת כן שלא נאמר למעלה וידבר ה' אל משה לאמר איש כי ידר וגו' · והיאך מתחלת הפרשה בדבורו של משה שאין מפורש לו מפי הגבורה·וזה תשובתי· למעלה כתיב אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבותיכם שאתם צריכין להביא באחד משלש רגלים משום בל תאחר כמפורש במס' ר"ה הלך משה ודבר אל ראשי המטות שהם שופטים להורות לישראל הלכות נדרים ואמר להם הקב"ה צוה לי שיקרבו נדריהם ונדבותם ברגל פן יאחרו נדריהם לפיכך איש כי ידר נדר לה'· קרבן· או השבע שבועה· לענות נפשו : (ג) לאסור אסר לא יחל דברו · מוסב על הנדר כלומר לא יאחר את נדרו עד לאחר הרגלים כמו שציום הקב"ה שכך פירוש לא יחל כמו ויחל עד בוש · ויחל עוד שבעת ימים · יחל ישראל אל ה' · ימתין ויחכה לו·והמפרש לשון חלול לפי הפשט טעות הוא בידו: ככל היוצא מפיו יעשה·מוסב על השבע שבועה כענין שפירש בשעת שבועתו יעשה·ולפי הזמן שפירש הן קרוב הן רחוק · וראייה לדבר בענין שני דברים הללו פירש משה במשנה תורה· כי תדור נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו· מוצא שפתיך

בעל הטורים

(ג) ראשי המטות· סמך לראשי המטות לנדרים ונדבות דכתיב לעיל לבד מנדריכם ונדבותיכם לומר לך שראשי המטות כופין להביא הנדרים והנדבות כדאמרינן אזהרה לבית דין שיעשוך · וכן רגלים ע"פ ראשי המטות נקבעים ועוד כשישראל בצרה ראשיהן נודרין כמו יפתח · וכן שרי האלפים ונקרב את קרבן ה' : נדרים · בגימ' רואה שהנודר חשוב כרואה את אימ מפלה דנעון נדריך הנגים מתים :

נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ׃ ה וְשָׁמַע
אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ
לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־
נַפְשָׁהּ יָקוּם׃ ו וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־
נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיהוָה
יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ׃ ז וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ
וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ׃
ח וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ
וֶאֱסָרֶהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקֻמוּ׃ ט וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ
אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת
מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃
י וְנֵדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם

רש"י

יחל דברו · כמו לא יחלל דברו ה לא
יעשה דבריו חולין: (ד) בבית אביה ·
ברשות אביה ואפי' אינה בביתו :
בנעריה · ולא קטנה ולא בוגרת
שהקטנה אין נדרה נדר והבוגרת אינה
ברשותו של אביה להפר נדריה · ואי
זו היא קטנה אמרו רבותינו בת י"א
שנה ויום אחד נדריה נבדקין · אם
ידעה לשם מי נדרה ולשם מי הקדישה
נדרה נדר · בת י"ב שנה ויום אחד
אינה צריכה להבדק : (ו) ואם הניא
אביה אתה · אם מנע אותה מן הנדר
כלומר שהפר לה · הנאה זו איני
יודע מה היא כשהוא אומר ואם
ביום שמוע אישה יניא אותה והפר ·
הוי אומר הנאה זו הפרה · ופשוטו
לשון מניעה והסרה וכן ולמה תניאון·
וכן שמן ראש אל יני ראשי · וכן
וידעתם את תנואתי את אשר סרתם
מעלי : וה' יסלח לה · במה הכתוב
מדבר באשה שנדרה בנזיר ושמע בעלה
והפר לה והיא לא ידעה ועוברת
על נדרה ושותה יין ומטמאה למתים
זו היא שצריכה סליחה ואע"פ שהוא
מופר · ואם המופרין צריכין סליחה ·
ק"ו לשאין מופרים : (ז) ואם היו
תהיה לאיש · זו ארוסה או אינו
אלא נשואה כשהוא אומר ואם בית
אישה נדרה · הרי נשואה אמור· וכאן
בארוסה ובא לחלוק בה שאביה ובעלה
מפירין נדריה הפר האב ולא הפר
הבעל או הפר הבעל ולא הפר האב
הרי זה אינו מופר ואין צ"ל אם קיים
א' מהם : ונדריה עליה · שנדרה
בבית אביה ולא שמע בהן אביה ולא
הופרו ולא הוקמו : (ח) ושמע אישה

ותיסר אסר בבית אבוהא ברביותהא : ה וישמע אבוהא ית נדרה ואסרה די אסרת על נפשה וישתוק לה אבוהא ויקומון כל נדרהא וכל אסרי די אסרת על נפשה יקומון : ו ואם אעדי אבוהא יתה ביומא דשמע כל נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה לא יקומון ומן קדם יי ישתבק לה ארי אעדי אבוהא יתה : ז ואם מהוה תהוי לגבר ונדרהא עלהא או פרוש ספותהא די אסרת על נפשה : ח וישמע בעלה ביומא דשמע וישתוק לה ויקומון נדרהא ואסרהא די אסרת על נפשה יקומון : ט ואם ביומא דשמע בעלה אעדי יתה ובטל ית נדרהא די עלה וית פרוש ספותהא די אסרת על נפשה ומן קדם יי ישתבק לה : י ונדר ארמלא ומתרכא כל די

רש"י

וגו' · הרי לך שאם קיים הבעל שהוא ברשות אביה היא : (י) כל אשר
קיים : (ט) והפר את נדרה אשר אסרה על נפשה יקום עליה · לפי
עליה · יכול אפילו לא הפר האב שאינה לא ברשות האב ולא ברשות
ב על הנשואים בית אביה כל שהנשואה הבעל ובאלמנה מן הנשואין הכתוב

עיקר ש"ת ובאר"ח

בלא הרשה ובלא נתינת טעם שייך אלו לשון הפרה : ה והוא משרשי הכפולים ושרשו חלל ומשפטו היה לכתוב יְחַלֵּל ובשביל חסרון הלמ"ד נעתקו הנקודות לאותיות שלפניהם והשו"א נפל ופי' לא יזלזל בדבריו כזלזול חולין : ו מדכתיב בסוף הפרשה בנעוריה בית אביה שהוא קרא יתירה וכא ללמד שכל שהא נעוריה לאביה ואפי' אינה בביתו אף כאן מה דכתיב בבית אביה פירושו ברשותו : : כך איתא בגמ' ובמדרש שצריך לומר מופר לך אבל מניעה בעלמא לומר אי אפשי בנדר זה · לא מהני · לכ"ה הנאה זו איני יודע כו' · כי פשוטו הוא לשון מניעה · אך באמת למדו זה מגז"ש מדכתיב גבי בעל יניא אותה והפר אלמא דצריך דוקא הפרה : ח דמאחר שהפר לה הנדר למה צריכה סליחה · ומשיק דמיירי בהיא לא ידעה מההפרה וכו' : ט לפי שבמלת היה נכללו שתי לשונות לשון קדושין · ולשון נשואין ובעילה · כמו אשר לא היתה לאיש והכא איירי בארוסה · וחלק הכתוב ארוסה מנשואה דבארוסה אביה ובעלה ביחד מפירין נדרים · ובנשואה בעלה לבדו מפר נדרים : י דאם קיים האב שוב אין הבעל יכול להפר : כ דוי"ו דכתיב ואם היו תהיה גו' הוא מוסיף על ענין ראשון של מעלה כתיב והניא אביה גו' וע"ז קאי ואם היו תהיה גו' ושמע אישה

עָלֶיהָ׃ יא וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־
נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה׃ יב וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא
אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ
יָקוּם׃ יג וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם ׀ אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־
מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ
הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ׃ יד כָּל־נֵדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר
לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ׃ טו וְאִם־הַחֲרֵשׁ
יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹם וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ
אֶת־כָּל־אֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ
בְּיוֹם שָׁמְעוֹ׃ טז וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא
אֶת־עֲוֺנָהּ׃ יז אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ׃ פ
שני לא א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב נְקֹם נִקְמַת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמִּדְיָנִים אַחַר תֵּאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ׃
ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם לֵאמֹר הֵחָלְצוּ מֵאִתְּכֶם אֲנָשִׁים

רש"י

מדבר · אבל אלמנה מן האירוסין מת הבעל נתרוקנה וחזרה לרשות האב : (יא) ואם בית אישה נדרה · בנשואה הכתוב מדבר : (יד) כל נדר וכל שבועת אסר וגו' · לפי שאמר שהבעל מפר · יכול כל נדרים במשמע ת"ל לענות נפש אינו מפר אלא נדרי ענוי נפש בלבד ל והם מפורשים במסכת נדרים : (טו) מיום אל יום · שלא תאמר מעת לעת לכך נאמר מיום אל יום ללמדך שאינו מפר אלא עד שתחשך: (טז) אחרי שמעו · אחרי ששמע וקיים שאמר אפשי בו וחזר והפר לה אפילו בו ביום : ונשא את עונה · הוא נכנס תחתיה · למדנו מכאן שהגורם תקלה לחבירו הוא נכנס תחתיו לכל עונשין : (ב) מאת המדינים · ולא מאת המואבים שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם שיהיו שוללים אותם שלא נאמר אלא ואל תתגר בם מלחמה · אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם · ד"א מפני ב' פרידות טובות שיש לי להוציא מהם · רות המואביה ונעמה העמונית : (ג) וידבר משה וגו' · אף על פי ששמע שמיתתו תלויה בדבר ם עשה בשמחה ולא איחר : החלצו ·

כתרגומו

אסרת על נפשה יקום עלה: יא ואם בית בעלה נדרת או אסרת אסר על נפשה בקיום: יב וישמע בעלה וישתוק לה לא אעדי יתהון ויקומון כל נדרהא וכל אסר די אסרת על נפשה יקומון: יג ואם בטלא יבטל יתהון בעלה ביומא די שמע כל אפקות ספותהא לנדרהא ולאסר נפשה לא יקומון בעלה בטלנון ומן קדם יי ישתבק לה: יד כל נדר וכל קיומת אסר לסגפא נפש בעלה יקימנון ובעלה יבטלנון: טו ואם משתק ישתוק לה בעלה מיום ליום ויקים ית כל נדרהא או ית כל אסרהא די עלה יקים יתהון ארי שתק לה ביומא דשמע: טז ואם בטלא יבטל יתהון בתר דשמע ויקבל ית חובה: יז אלין קימיא די פקיד יי ית משה בין גבר לאתתה בין אבא לברתה ברביותהא בית אבוהא: א ומליל יי עם משה למימר: ב אתפרע פורענות בני ישראל מן מדינאי בתר כן תתכנש לעמיך: ג ומליל משה עם עמא למימר זריזו

רשב"ם

שפתיך תשמור ועשית׳ השבע שבועה וגו׳: (יא) ואם בית אישה נדרה׳ אבל למעלה כתיב ונדריה עליה אותו פסוק בנדרים הקודמי׳ קודם שנשאה ומשמע לפי הפשט שהבעל מיפר בקודמין: (טו) ואם הפר יפר אותם אחרי שמעו׳ והיא אינה יודעת ששמע ונשא את עונה׳ שאינם מופרים והיא שוגגת שלא ידעה אם

בעל הטורים

(יד) לענות׳ ב׳ במסרה׳ לענות נפש׳ על מחלת לענות׳ והוא ענין כלי שיר לומר שאם נדרה שלא לשמוע כלי שיר שבעלה מפר לה שהוא כנדר עינוי נפש כדאיתא במועד קטן (ד׳ ט׳) שאף הזקנים נהנות מכלי שיר כמ שאין כבת שית לקל סבלא ריספא: כך הוא הלשון שם: (יז) בנעריה׳ אותיות נערה י״ב לומר לך בת י״ב שנים ויום׳ אחד נדריה נבדקין:

(ב) נקם נקמת בני ישראל׳ סמך זה לפרשת נדרים לומר לך שנודרין בעת צרה ומלחמה׳ ועוד אמרו שמתרים לבהו ולאשתו ולא הפר לכן הוא נכנס

עיקר ש״ח ובאר״ח

אישה גו׳ ואם ביום שמוע גו׳ והפר גו׳ ר״ל שגם הוא צריך להפר בשותפות אביה:ל כגונא שהפשט ה׳מכל השייס לו שלא בשמם א׳ממוני מסקים:מ דכתיב

לַצָּבָא וְיִהְיוּ עַל־מִדְיָן לָתֵת נִקְמַת־יְהוָה בְּמִדְיָן׃ ד אֶלֶף
לַמַּטֶּה אֶלֶף לַמַּטֶּה לְכֹל מַטּוֹת יִשְׂרָאֵל תִּשְׁלְחוּ לַצָּבָא׃
ה וַיִּמָּסְרוּ מֵאַלְפֵי יִשְׂרָאֵל אֶלֶף לַמַּטֶּה שְׁנֵים־עָשָׂר אֶלֶף
חֲלוּצֵי צָבָא׃ ו וַיִּשְׁלַח אֹתָם מֹשֶׁה אֶלֶף לַמַּטֶּה לַצָּבָא
אֹתָם וְאֶת־פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן לַצָּבָא וּכְלֵי הַקֹּדֶשׁ
וַחֲצֹצְרוֹת הַתְּרוּעָה בְּיָדוֹ׃ ז וַיִּצְבְּאוּ עַל־מִדְיָן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר׃ ח וְאֶת־מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ
עַל־חַלְלֵיהֶם אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְאֶת־חוּר וְאֶת־
רֶבַע חֲמֵשֶׁת מַלְכֵי מִדְיָן וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב׃
ט וַיִּשְׁבּוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־נְשֵׁי מִדְיָן וְאֶת־טַפָּם וְאֵת כָּל־

רש"י

כתרגומו לשון חלוצי צבא. מזויינים: אנשים · צדיקים וכן בחר לנו אנשים· וכן אנשים חכמים וידועים: נקמת ה'· לפי שעמדו כנגד ישראל נחשבו הם כאילו עמדו נ' כנגד הקב"ה: (ד) לכל מטות ישראל · לרבות ש' שבט לוי: (ה) וימסרו · להודיעך שבחן של רועי ישראל כמה הם חביבים על ישראל · עד שלא שמעו במיתתו מה הוא אומר עוד מעט וסקלוני · ומששמעו שמיתת משה תלויה בנקמת מדין לא רצו ללכת עד שנמסרו על כרחן: (ו) אותם ואת פינחס · מגיד שהיה פינחס ע' שקול כנגד כולם · ומפני מה הלך פינחס ולא הלך אלעזר · אמר הקדוש ברוך הוא מי שהתחיל במצוה שהרג כזבי בת צור יגמור · דבר אחר שהלך לנקום נקמת יוסף אבי אמו שנאמר והמדנים מכרו אותו ומנין שהיתה אמו של פינחס משל יוסף שנא' מבנות פוטיאל · מזרע יתרו שפיטם עגלים לעבודת כוכבים ומזרע יוסף שפטפט ביצרו: דבר אחר שהיה משוח מלחמה: וכלי הקדש · זה הארון והציץ ש' שהיה בלעם עמהם ומעביר מלכי מדין בכשפים והוא עצמו פורח עמהם הראה להם את הציץ שהשם חקוק בו והם נופלים לכך נאמר על חלליהם במלכי מדין שנופלים על החללים מן האויר וכן בבלעם כתיב על חלליהם · בספר יהושע: בידו · ברשותו צ' וכן ויקח את כל ארצו מידו: (ח) חמשת מלכי מדין · וכי איני רואה שחמשה מנה הכתוב למה הוזקק לומר חמשת אלא ללמדך שהוו כולם בעצה והושוו כלם בפורענות· בלעם הלך שם ק' ליטול שכר עשרים וארבעה אלף שהפיל מישראל בעצתו ויצא ממדין לקראת ישראל ומשיאן עצה רעה אמר להם אם כשהייתם ששים רבוא לא יכולתם להם · ועכשיו בי"ב אלף אתם באים ללחום · נתנו לו שכרו משלם ר' ולא

קפחוהו

מנכון גברין לחילא ויהון על מדין למיהב פורענות דין עמא דיי במדין: ד אלפא לשבטא אלפא לשבטא לכל שבטיא דישראל תשלחון לחילא: ה ואתבחרו מאלפיא דישראל אלפא לשבטא תרי עשר אלפין מזרזי חילא: ו ושלח יתהון משה אלפא לשבטא לחילא יתהון וית פינחס בר אלעזר כהנא לחילא ומני דקודשא וחצצרת יבבתא בידה: ז ואתחילו על מדין כמא די פקיד יי ית משה וקטלו כל דכורא: ח וית מלכי מדין קטלו על קטיליהון ית אוי וית רקם וית צור וית חור וית רבע חמשא מלכי מדין וית בלעם בר בעור קטלו בחרבא: ט ושבו בני ישראל ית נשי מדין וית טפלהון וית כל בעיריהון וית כל גיתיהון וית כל נכסיהון בזו:

רשב"ם

שמע עד עתה אם לאו: (ה) וימסרו · בעל כרחם לפי שאמר הקב"ה ואחר תאסף אל עמיך · מדרש אגדה:

בעל הטורים

תחתיהן מדינים שהחטיאו את ישראל לא כל שכן שיענשו: (ד) אלף למטה אלף למטה · לכל מטה שנים אלפים הרי כ"ד אלפים הלכו עליהם למלחמה כנגד כ"ד אלפים שנפלו מישראל (כ"ה בספרי וברבה ובתנחומא וע"ש): הפסוק מתחיל בא"ף ומסיים בא"ף לומר לך שכולם היה להם לב א' לאביהם שבשמים: (ה) וימסרו מאלפי ישראל · שמסרו עצמם על קדושת השם להנלם

רש"י

קפחוהו: בחרב · הוא בא על ישראל והחליף אומנותו באומנותם · שאין נושעים אלא בפיהם ע"י תפלה ובקשה · ובא הוא ותפש אומנתם לקללם בפיו · אף הם באו עליו והחליפו אומנתם באומנות האומות שבאין בחרב שנאמר

עיקר ש"ח ובאר"ח

נקום נקמת גו' אחר תאסף גו': נ דבריש' כתיב נקמת בני ישראל וכאן כתיב נקמת ה': ס ואפרים ומנשה לא נחשבו כאן רק לשבט אחד מיותר שלא היה בדבר נחלת הארץ כ"א לנקמת ה' בלבד: ע דהא כבר כתיב וישלח אותם משה למה כפל עוד אותם ואת פינחס אלא מגיד גו': פ שכיהם נקראו קודש · דגבי אהרן כתיב כבלע את הקודש בס"פ במדבר · וגבי ציץ כתיב ועשית ציץ גו' קודש לה': צ דהא איך יכול פינחס לבדו לשאת את כל אלו בידו: ק דהא בלעם היה מארם נהרים ומה היה לו לבוא לכאן · אלא שהלך שם גו': ר יש לפרש משלם בסגול השי"ן והלמ"ד בקמץ · ור"ל שנתנו לו שכרו משלהם

בְּהֶמְתָּם וְאֶת־כָּל־מִקְנֵהֶם וְאֶת־כָּל־חֵילָם בָּזָזוּ : י וְאֵת כָּל־עָרֵיהֶם בְּמוֹשְׁבֹתָם וְאֵת כָּל־טִירֹתָם שָׂרְפוּ בָּאֵשׁ : יא וַיִּקְחוּ אֶת־כָּל־הַשָּׁלָל וְאֵת כָּל־הַמַּלְקוֹחַ בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה : יב וַיָּבִאוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַשְּׁבִי וְאֶת־הַמַּלְקוֹחַ וְאֶת־הַשָּׁלָל אֶל־הַמַּחֲנֶה אֶל־עַרְבֹת מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ : ס שלישי שני כשהן מחוברין יג וַיֵּצְאוּ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְכָל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לִקְרָאתָם אֶל־מִחוּץ לַמַּחֲנֶה : יד וַיִּקְצֹף מֹשֶׁה עַל פְּקוּדֵי הֶחָיִל שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת הַבָּאִים מִצְּבָא הַמִּלְחָמָה : טו וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה הַחִיִּיתֶם כָּל־נְקֵבָה : טז הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם לִמְסָר־מַעַל בַּיהוָה עַל־דְּבַר־פְּעוֹר וַתְּהִי הַמַּגֵּפָה בַּעֲדַת יְהוָה : יז וְעַתָּה הִרְגוּ כָל־זָכָר בַּטָּף וְכָל־אִשָּׁה יֹדַעַת אִישׁ לְמִשְׁכַּב זָכָר הֲרֹגוּ : יח וְכֹל הַטַּף בַּנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר הַחֲיוּ לָכֶם : יט וְאַתֶּם חֲנוּ מִחוּץ לַמַּחֲנֶה שִׁבְעַת יָמִים כֹּל הֹרֵג

רש"י

ועל הרכב תחיה : (י) טירותם · מקום פלטרין שלהם שהוא לשון מושב כומרים יודעי חוקיהם · ד"א לשון מושב שריהם · כמו שמתורגם סרני פלשתים · טורני פלשתאי : (יא) ויקחו את כל השלל וגו' · מגיד שהיו כשרים וצדיקים ולא נחשדו על הגזל לשלוח יד בבזה שלא ברשות · שנאמר את כל השלל וגו' ועליהם מפורש בקבלה שניך כעדר הרחלים וגו' · אף אנשי המלחמה שביך כלם צדיקים: שלל · הן מטלטלין של מלבוש ותכשיטין : בז · הוא ביזת מטלטלין שאינם תכשיטין : מלקוח · אדם ובהמה · ובמקום שכתוב שבי אצל מלקוח · שבי באדם · ומלקוח בבהמה : (יג) ויצאו משה ואלעזר הכהן · לפי שראו את נערי ישראל יוצאים לחטוף מן הבזה: (יד) ויקצוף משה על פקודי החיל · ממונים על החיל ללמדך שכל סרחון הדור תלוי בגדולים שיש כח בידם למחות : (טז) בדבר בלעם · אמר להם אפילו אתם מכניסים כל ההמונות (ס"א האומות') שבעולם אין אתם יכולין להם · שמא מרובים אתם מן המצרים שהיו שש מאות רכב בחור ·

וית כל קרויהון במותבניהון וית כל בית סגדתהון אוקידו בנורא : יא ושבו ית כל עדאה וית כל דברתא באנשא ובבעירא : יב ואיתיו לות משה ולות אלעזר כהנא ולות כנשתא דבני ישראל ית שביא וית דברתא וית עדאה למשריתא למישריא דמואב די על ירדנא דירחו : יג ונפקו משה ואלעזר כהנא וכל רברבי כנשתא לקדמותהון למברא למשריתא : יד ורגיז משה על דממנן על חילא רבני אלפין ורבני מאותא דאתו מחיל קרבא : טו ואמר להון משה הקימתון כל נקבא : טז הא אנון הואה לבני ישראל בעצת בלעם לשקרא שקר קדם יי על עסק פעור והות מותנא בכנשתא דיי : יז וכען קטולו כל דכורא בטפלא וכל אתתא דידעת גבר למשכבי דכורא קטולו : יח וכל טפלא בנשיא די לא ידעא משכבי דכורא קיימו לכון : יט ואתון שרו מברא למשריתא שבעא יומין כל די קטל נפשא וכל די

ר ש ב ״ם

(יב) את השבי · אדם : ואת המלקוח · בהמות : ואת השלל · מטלטלין : (יג) אל מחוץ למחנה · כדי שלא יכנסו הבאים מן המלחמה במחנה ·

רש״י

בואו ואשיאכם עצה · אלהיהם של אלו שונא זמה הוא וכו' כדאיתא בחלק ובספרי : הן הנה · מגיד שהיו מכירים אותן · זו היא שהכשילה פלוני בו : (יז) וכל אשה יודעת איש · ראויה להבעל ש אע"פ שלא נבעלה ולפני הציץ העבירום והראוים להבעל פניהן מוריקות : הרגו · למה חזר ואמר להפסיק הענין דברי רבי ישמעאל שאם אני קורא הרגו כל זכר בטף וכל אשה יודעת איש וכל הטף בנשים וגו' איני יודע אם להרוג (וכל אשה יודעת) עם הזכרים · או להחיות עם הטף ת לכך נאמר הרגו : (יט) מחוץ למחנה · שלא יכנסו א לעזרה : כל הרג נפש · רבי מאיר אומר בהורג בדבר המקבל טומאה הכתוב מדבר · ולמדך הכתוב שהכלי

עיקר ש״ח ובאר״ח

מאליהם והוא החרב כדמפרש רש"י לקמן : ש היינו יותר מבת שלש שנים ויום אחד : ת ואי לא כתיב הרגו בריש דבריו ה"א דגם בזכרים יש חילוק בין יודע משכב וראוי לבעול היינו מבן ט' שנה ויום אחד · ובין קטן לכך כתיב הרגו לכולם ע"ש : א ומחנה היינו מחנה שכינה דטעמא מה אסור ליכנס גם:

ומקרא

נֶפֶשׁ וְכֹל ׀ נֹגֵעַ בֶּחָלָל תִּתְחַטְּאוּ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי אַתֶּם וּשְׁבִיכֶם׃ כ וְכָל־בֶּגֶד וְכָל־כְּלִי־עוֹר וְכָל־מַעֲשֵׂה עִזִּים וְכָל־כְּלִי־עֵץ תִּתְחַטָּאוּ׃ ס כא וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל־אַנְשֵׁי הַצָּבָא הַבָּאִים לַמִּלְחָמָה זֹאת חֻקַּת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ כב אַךְ אֶת־הַזָּהָב וְאֶת־הַכָּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבַּרְזֶל אֶת־הַבְּדִיל וְאֶת־הָעֹפָרֶת׃ כג כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר־יָבֹא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְטָהֵר אַךְ בְּמֵי נִדָּה יִתְחַטָּא וְכֹל אֲשֶׁר לֹא־יָבֹא בָּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בַמָּיִם׃ כד וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם וְאַחַר תָּבֹאוּ אֶל־הַמַּחֲנֶה׃ ס רביעי כה וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ כו שָׂא אֵת רֹאשׁ מַלְקוֹחַ הַשְּׁבִי

רש"י

מטמא אדם בחבורי המת כאילו נוגע במת עצמו. או יכול אפילו זרק בו חץ והרגו תלמוד לומר וכל הנוגע בחלל. מקיש הורג לנוגע. מה נוגע על ידי חבוריו אף הורג על ידי חבוריו: תתחטאו. במי נדה כדין שאר טמאי מתים שאף לדברי האומרים קברי עובדי כוכבים אין מטמאין באהל שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אתם קרוים אדם ואין עובדי כוכבים קרוין אדם. מודה הוא שהעובדי כוכבים מטמאין במגע ובמשא שלא נאמר אדם אלא אצל טומאת אוהלים שנאמר אדם כי ימות באהל: אתם ושביכם. לא שהעובדי כוכבים מקבלין טומאה וצריכין הזאה. אלא מה אתם בני ברית. אף שביכם כשיבואו לברית ויטמאו צריכין הזאה: (כ) וכל מעשה עזים. להביא כלי הקרנים והטלפים והעצמות: (כא) ויאמר אלעזר הכהן וגו'. לפי שבא משה לכלל כעס בא לכלל טעות שנתעלמו ממנו הלכות גיעולי עובדי כוכבים וכן אתה מוצא בשמיני למלואים שנאמר ויקצוף (משה) על אלעזר ועל איתמר. בא לכלל כעס. בא לכלל טעות. וכן בשמעו נא המורים ויך את הסלע. ע"י הכעס. טעה: אשר צוה ה' וגו'. תלה ההוראה ברבו: (כב) אך את הזהב וגו'. אע"פ שלא הזהיר לכם משה אלא על הלכות טומאה. עוד יש להזהיר לכם על הלכות גיעול. ואך לשון מיעוט כלומר ממועטין אתם מלהשתמש בכלים אפילו לאחר טהרתן מטומאת המת עד שיטהרו מבליעת איסור נבילות. ורבותינו אמרו אך את הזהב לומר

שצריך

קְרָב בְּקְטִילָא תַּדּוֹן עֲלוֹהִי בְּיוֹמָא תְלִיתָאָה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה אַתּוּן וּשְׁבִיכוֹן: כ וְכָל לְבוּשׁ וְכָל מַן דִּמְשַׁךְ וְכָל עוֹבַד מְעַזֵּי וְכָל מַן דְּאָע תַּדּוֹן עֲלוֹהִי: כא וַאֲמַר אֶלְעָזָר כַּהֲנָא לְגֻבְרֵי חֵילָא דַּאֲתוֹ לִקְרָבָא דָּא גְּזֵרַת אוֹרָיְתָא דִּי פַּקֵּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: כב בְּרַם יָת דַּהֲבָא וְיָת כַּסְפָּא יָת נְחָשָׁא יָת פַּרְזְלָא יָת אֲבָצָא וְיָת אֲבָרָא: כג כָּל מִדַּעַם דְּמִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעַבְרִנֵּהּ בְּנוּרָא וְיִדְכֵּי בְּרַם בְּמֵי אַדָּיוּתָא יִתַּדֵּי וְכֹל דִּי לָא מִתַּעַל בְּנוּרָא תַּעַבְרִנֵּהּ בְּמַיָּא: כד וּתְחַוְּרוּן לְבוּשֵׁיכוֹן בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְתִדְכּוֹן וּבָתַר כֵּן תֵּיעֲלוּן לְמַשְׁרִיתָא: כה וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימַר: כו קַבֵּל יָת חֻשְׁבַּן דַּבְרַת שְׁבְיָא בֶּאֱנָשָׁא וּבִבְעִירָא אַתְּ

רשב"ם

מפני טומאת נפש: (כג) אך במי נדה. של פרה אדומה לטהרם מטומאת נפש ושאר דברים לנקותם מאיסור מאכל הנבלע מאיסור מאכל בכלים:

בעל הטורים

ישראל: (כא) ויאמר אלעזר הכהן. משה דבר לראשי האלפים ש' שהרס והם לא היו בידם כלי מתכות אלא בגדים חשובים. אבל אלעזר הכהן דבר לאנשי הצבא ורואה בידם כלי של תשמיש הנמצאים בבתים לכך הורה להם דיני גיעול. א"נ לפי שהיתה

רש"י

שצריך להעביר החלודה שלו קודם שיגעילנו וזהו לשון אך שלא יהא שם חלודה אך המתכת יהיה כמות שהוא: (כג) כל דבר אשר יבא באש. לבשל בו כלום: תעבירו באש. כדרך תשמישו הגעלתו. מה שתשמישו ע"י חמין יגעילנו בחמין. ומה שתשמישו ע"י האור כגון השפוד והאסכלה ילבננו באור: אך במי נדה יתחטא. לפי פשוטו חטוי זה לטהרו מטומאת מת ב א"ל צריכין הכלים גיעול לטהרם מן האיסור וחטוי לטהרן מן הטומאה. ורבותינו דרשו מכאן שאף להכשירן מן האיסור הטעין טבילה לכלי מתכות. ומי נדה הכתובין כאן דרשו מים הראויים לטבול בהם נדה. וכמה הם מ' סאה: וכל אשר לא יבא באש. כל דבר שאין תשמישו ע"י האור כגון כוסות וצלוחות שתשמישן בצונן ולא בלעו איסור: תעבירו במים. מטבילן ודיו. ודוקא כלי מתכות: (כד) אל המחנה. למחנה שכינה שאין טמא מת טעון שילוח ממחנה לויה וממחנה ישראל: (כו) שא את ראש. קח את

עיקר ש"ח ובאר"ח

ב ומקרא זה נאמר לדורות: ג והוא מלשון הזאה כמו וידו אבן בי. ולדרש רבותינו

בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה אַתָּה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרָאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה׃ כז וְחָצִיתָ אֶת־הַמַּלְקוֹחַ בֵּין תֹּפְשֵׂי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא וּבֵין כָּל־הָעֵדָה׃ כח וַהֲרֵמֹתָ מֶכֶס לַיהוָה מֵאֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הַיֹּצְאִים לַצָּבָא אֶחָד נֶפֶשׁ מֵחֲמֵשׁ הַמֵּאוֹת מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבָּקָר וּמִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן׃ כט מִמַּחֲצִיתָם תִּקָּחוּ וְנָתַתָּה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן תְּרוּמַת יְהוָה׃ ל וּמִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּקַּח ׀ אֶחָד ׀ אָחֻז מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם מִן־הַבָּקָר מִן־הַחֲמֹרִים וּמִן־הַצֹּאן מִכָּל־הַבְּהֵמָה וְנָתַתָּה אֹתָם לַלְוִיִּם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה׃ לא וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ לב וַיְהִי הַמַּלְקוֹחַ יֶתֶר הַבָּז אֲשֶׁר בָּזְזוּ עַם הַצָּבָא צֹאן שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים׃ לג וּבָקָר שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים אָלֶף׃ לד וַחֲמֹרִים אֶחָד וְשִׁשִּׁים אָלֶף׃ לה וְנֶפֶשׁ אָדָם מִן־הַנָּשִׁים אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ מִשְׁכַּב זָכָר כָּל־נֶפֶשׁ שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ לו וַתְּהִי הַמֶּחֱצָה חֵלֶק הַיֹּצְאִים בַּצָּבָא מִסְפַּר הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וְשִׁבְעַת אֲלָפִים וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ לז וַיְהִי הַמֶּכֶס לַיהוָה מִן־הַצֹּאן שֵׁשׁ מֵאוֹת חָמֵשׁ וְשִׁבְעִים׃ לח וְהַבָּקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וְשִׁבְעִים׃ לט וַחֲמֹרִים שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וּמִכְסָם לַיהוָה אֶחָד וְשִׁשִּׁים׃ מ וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אָלֶף וּמִכְסָם לַיהוָה שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים נָפֶשׁ׃ מא וַיִּתֵּן

כצ"ל לא בפשטא

רש"י

ר' האבות: (כז) וחצית את המלקוח בין תפשי המלחמה גו'. חציו לאלו וחציו לאלו: (לב) ויהי המלקוח יתר הבז. לפי שלא נצטוו להרים מכס מן המטלטלין אלא מן המלקוח כתב את הלשון הזה ויהי המלקוח שבא לכלל חלוקה ולכלל מכס. שהיה עודף על בז המטלטלין אשר בזזו עם הצבא

ואלעזר כהנא ורישי אבהת כנשתא: כז ותפלג ית דברתא
בין גברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא ובין כל כנשתא:
כח ותפרש נסיבא קדם יי מן גברי מגיחי קרבא דנפקו לחילא
חד נפשא מחמש מאה מן אנשא ומן תורי ומן חמרי ומן
ענא: כט מפלגותהון תסבון ותיהב לאלעזר כהנא אפרשותא
קדם יי: ל ומפלגות בני ישראל תסב חד דאתחד מן
חמשין מן אנשא מן תורי מן חמרי ומן ענא מכל בעירא
ותיהב יתהון לליואי נטרי מטרת משכנא דיי: לא ועבד משה
ואלעזר כהנא כמא די פקיד יי ית משה: לב והוה דברתא
שאר בזא די בזו עמא די נפקו לחילא ענא שית מאה
ושבעין וחמשא אלפין: לג ותורי שבעין ותרין אלפין:
לד וחמרי שתין וחד אלפין: לה ונפשא דאנשא מן נשיא
די לא ידעא משכבי דכורא כל נפשתא תלתין ותרין אלפין:
לו והות פלגותא חלק גבריא די נפקו לחילא מנין ענא
תלת מאה ותלתין ושבע אלפין וחמש מאה: לז והוה נסיבא
קדם יי מן ענא שית מאה שבעין וחמש: לח ותורי תלתין
ושתא אלפין ונסיבהון קדם יי שבעין ותרין: לט וחמרי תלתין
אלפין וחמש מאה ונסיבהון קדם יי שתין וחד: מ ונפשא
דאנשא שתא עשר אלפין ונסיבהון קדם יי תלתין ותרין
נפשין: מא ויהב משה ית נסיב אפרשותא קדם יי לאלעזר

בעל הטורים

הוראה על ידו לכך זוכה לשם גם כן דיני גיעול: (ג) אחד · ד' · הכא ואידך אחד לאלעזר וגו' אחד לאיתמר (בד"ה א' כ"ד) בענין המשמרות · (אסתר א') חור כרפס ותכלת אחוז · בשביל שנעשו משמרות לעמוד על השיר · נטלו אחד אחוז מן החמשים · כרפס ותכלת אחוז · מלמד שאע"פ שלא נצטוו ליתן מכס אלא מן האדם והבהמה מעצמן נתנו מביזת המטלטלין

עיקר ש"ח ובאר"ת

רבותינו היא מאמון אשה נדה: ד ונקרא המשכון בשם ראש · כי הוא ראש והתחלה כל דבר: ה ולא קאי אשר הלכו על העם שחלק את העם כ"א על

שלל

מֹשֶׁה אֶת־מֶכֶס תְּרוּמַת יְהוָה לְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ חמישי מב וּמִמַּחֲצִית בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר
חָצָה מֹשֶׁה מִן־הָאֲנָשִׁים הַצֹּבְאִים׃ מג וַתְּהִי מֶחֱצַת הָעֵדָה
מִן־הַצֹּאן שְׁלֹשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף שִׁבְעַת אֲלָפִים
וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ מד וּבָקָר שִׁשָּׁה וּשְׁלֹשִׁים אָלֶף׃ מה וַחֲמֹרִים
שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת׃ מו וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר
אָלֶף׃ מז וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִמַּחֲצִת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָאָחֻז אֶחָד
מִן־הַחֲמִשִּׁים מִן־הָאָדָם וּמִן־הַבְּהֵמָה וַיִּתֵּן אֹתָם לַלְוִיִּם
שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת מִשְׁכַּן יְהוָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃
מח וַיִּקְרְבוּ אֶל־מֹשֶׁה הַפְּקֻדִים אֲשֶׁר לְאַלְפֵי הַצָּבָא שָׂרֵי
הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃ מט וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה עֲבָדֶיךָ
נָשְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה אֲשֶׁר בְּיָדֵנוּ וְלֹא־נִפְקַד
מִמֶּנּוּ אִישׁ׃ נ וַנַּקְרֵב אֶת־קָרְבַּן יְהוָה אִישׁ אֲשֶׁר מָצָא
כְלִי־זָהָב אֶצְעָדָה וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־
נַפְשֹׁתֵינוּ לִפְנֵי יְהוָה׃ נא וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־
הַזָּהָב מֵאִתָּם כֹּל כְּלִי מַעֲשֶׂה׃ נב וַיְהִי כָּל־זְהַב הַתְּרוּמָה
אֲשֶׁר הֵרִימוּ לַיהוָה שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף שְׁבַע־מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים
שָׁקֶל מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וּמֵאֵת שָׂרֵי הַמֵּאוֹת׃ נג אַנְשֵׁי

רש״י

איש לו ולא בא לכלל החלוקה · מספר הכהן וגו׳ : (מב) וממחצית בני ישראל אשר חצה משה · לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים: (מג) ותהי מחצת העדה · כך וכך : (מז) ויקח משה וגו׳: (מח) הפקודים · הממונים: (מט) ולא נפקד · לא נחסר· ותרגומו לא שגא אף הוא לשון ארמי חסרון

כמו אנכי אחטנה תרגומו דהות שגיא ממניינא וכן כי יפקד מושבך · יחסר מקום מושבך · איש הרגיל לישב שם · וכן ויפקד מקום דוד · נחסר מקומו ואין איש יושב שם : (נ) אצעדה · אלו צמידים של רגל : וצמיד · של יד : עגיל · נזמי אוזן : וכומז · דפוס של בית הרחם לכפר על הרהור הלב של

בנות

כְּתַנָא כְּמָא דִי פַקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: מב וּמִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דִי פְלַג מֹשֶׁה מִן גֻבְרַיָא דִי נְפָקוּ לְחֵילָא: מג וַהֲוָת פַּלְגוּת כְּנִשְׁתָּא מִן עָנָא תְּלָת מְאָה וּתְלָתִין וְשַׁבְעָא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: מד וְתוֹרֵי תְּלָתִין וְשִׁתָּא אַלְפִין: מה וַחֲמָרֵי תְּלָתִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה: מו וְנַפְשָׁא דֶאֱנָשָׁא שִׁתָּא עֲשַׂר אַלְפִין: מז וּנְסִיב מֹשֶׁה מִפַּלְגוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת דְאִתַּחַד חַד מִן חַמְשִׁין מִן אֱנָשָׁא וּמִן בְּעִירָא וִיהַב יָתְהוֹן לְלֵוָאֵי נָטְרֵי מַטְּרַת מַשְׁכְּנָא דַיְיָ כְּמָא דִי פַקִיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: מח וְקָרִיבוּ לְוָת מֹשֶׁה דִי מְמַנַן עַל אַלְפֵי חֵילָא רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא: מט וַאֲמָרוּ לְמֹשֶׁה עַבְדָיךְ קַבִּילוּ יָת חֻשְׁבַּן גֻבְרֵי מְגִיחֵי קְרָבָא דִי עִמַּנָא וְלָא שְׁנָא מִנָּנָא אֱנָשׁ: נ וְקָרֶבְנָא יָת קֻרְבָּנָא דַיְיָ גְּבַר דְאַשְׁכַּח מַן דִּדְהַב שֵׁירִין וְשִׁבְּכִין עִזְקָן קַדָּשִׁין וּמָחוֹךְ לְכַפָּרָא עַל נַפְשָׁתָנָא קֳדָם יְיָ: נא וּנְסִיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת דַּהֲבָא מִנְהוֹן כָּל מַן דְעוּבָדָא: נב וַהֲוָה כָּל דְּהַב אַפְרָשׁוּתָא דִי אַפְרִישׁוּ קֳדָם יְיָ שִׁתַּת עֲשַׂר אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וְחַמְשִׁין סִלְעִין מִן רַבָּנֵי אַלְפִין וּמִן רַבָּנֵי מָאוָתָא: נג גֻּבְרֵי דְחֵילָא בָּזוּ גְּבַר

רשב״ם

(מט) עבדיך נשאו את ראש וגו׳ · לא נפקד ממנו איש במגפה׳ לפיכך נקרב את קרבן ה׳ לכפר על נפשותינו שנדרנו מלפני החשבון שנמנינו כדי שלא ישלום בנו נגף ולפיכך צוה הקב״ה לתתו על עבדת אהל מועד שכןמצינו בכי תשא וגו׳ ולא יהיה בהם נגף בפקוד אותם · ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל ונתת אותו על עבדת אהל מועד והיו לבני ישראל לזכרון וגו׳ אף כאן ויביאו אותו אל אהל מועד לזכרון לפני ה׳ · מאבא מודי הרב רבי מאיר שמעתי שיטה זו ועיקר:

עיקר ש״ח ובאר״ת

סשלל · אמר חלק את השלל לעדה מן חלק הנשים הלוקחים: ו לא שבה להודיענו מספר המחנה כמה היה שזה ,למד מעמדות תוספי המלחמה שנאמרה נמעלה אלא הכתוב כמשך אלסנן שלקח משם מן המחנה הא׳ א׳ מחמשים ונתן ללוים: ז כי עוד לא הותר להם את יפת תואר כ״א אחר שכבשו וחלקו · ועוד אסבר לא סותר כ״א במלחמת כרשום ומלחמת מדין סיפה דומם למלחמת

הַצָּבָא בָּזְזוּ אִישׁ לוֹ׃ נד וַיִּקַּח מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶת־הַזָּהָב מֵאֵת שָׂרֵי הָאֲלָפִים וְהַמֵּאוֹת וַיָּבִאוּ אֹתוֹ אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד זִכָּרוֹן לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי יְהוָה׃ פ

ששי שלישי כסכן מחוברין לב א וּמִקְנֶה רַב הָיָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי־גָד עָצוּם מְאֹד וַיִּרְאוּ אֶת־אֶרֶץ יַעְזֵר וְאֶת־אֶרֶץ גִּלְעָד וְהִנֵּה הַמָּקוֹם מְקוֹם מִקְנֶה׃ ב וַיָּבֹאוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל־נְשִׂיאֵי הָעֵדָה לֵאמֹר׃ ג עֲטָרוֹת וְדִיבֹן וְיַעְזֵר וְנִמְרָה וְחֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה וּשְׂבָם וּנְבוֹ וּבְעֹן׃ ד הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִכָּה יְהוָה לִפְנֵי עֲדַת יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ מִקְנֶה הִוא וְלַעֲבָדֶיךָ מִקְנֶה׃ ס ה וַיֹּאמְרוּ אִם־מָצָאנוּ חֵן בְּעֵינֶיךָ יֻתַּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת לַעֲבָדֶיךָ לַאֲחֻזָּה אַל־תַּעֲבִרֵנוּ אֶת־הַיַּרְדֵּן׃ ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן הַאַחֵיכֶם יָבֹאוּ לַמִּלְחָמָה וְאַתֶּם תֵּשְׁבוּ פֹה׃ ז וְלָמָּה תְנוּאוּן תניאון קרי אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵעֲבֹר אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃ ח כֹּה עָשׂוּ אֲבֹתֵיכֶם בְּשָׁלְחִי אֹתָם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לִרְאוֹת אֶת־הָאָרֶץ׃ ט וַיַּעֲלוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכּוֹל וַיִּרְאוּ אֶת־הָאָרֶץ וַיָּנִיאוּ אֶת־לֵב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נָתַן לָהֶם יְהוָה׃

רש"י

בנות מדין: (ג) עטרות ודיבן וגו'. מארץ סיחון ועוג היו: (ו) האחיכם. לשון תמיהה הוא: (ז) ולמה תניאון. תסירו ותמנעו לבם מעבור שהיו סבורים שאתם יראים לעבור מפני המלחמה וחוזק הערים והעם: (ח) מקדש ברנע. כך שמה ושני קדש היו

עיקר ש"ח ובאר"ח

מוכה: ח שלא תאמר הואיל ונסמכה פ' זו למלחמת מדין שהפרים הללו היו ממדין. לכ"פ שמארץ סיחון ועוג היו כמ"ש בסוף הפרשה: ט [כי מספק כ"ף

לְנַפְשֵׁהּ: נג וּנְסֵיב מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא יָת דַּהֲבָא מִן רַבָּנֵי
אַלְפִין וּמָאוָתָא וְאַיְתִיוּ יָתֵהּ לְמַשְׁכַּן זִמְנָא דָּכְרָנָא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
קֳדָם יְיָ: א וּבְעִיר סַגִּי הֲוָה לִבְנֵי רְאוּבֵן וְלִבְנֵי גָד תַּקִּיף
לַחֲדָא וַחֲזוֹ יָת אֲרַע יַעְזֵר וְיָת אֲרַע גִּלְעָד וְהָא אַתְרָא אֲתַר
כְּשַׁר לְבֵית בְּעִיר: ב וַאֲתוֹ בְנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן וַאֲמַרוּ לְמֹשֶׁה
וּלְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּלְרַבְרְבֵי כְּנִשְׁתָּא לְמֵימָר: ג מַכְלַלְתָּא
וּמַלְבֵּשְׁתָּא וְכוּמְרִין דְּבֵית נִמְרִין וּבֵית חֻשְׁבְּנָא וּבַעֲלֵי דְבָבָא
וְסִיעַת בֵּית קְבֻרְתָּא דְמֹשֶׁה וּבְעוֹן *): ד אַרְעָא דִּי מְחָא יְיָ
יָת יָתְבָהָא קֳדָם כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל אֲרַע כַּשְׁרָא לְבֵית בְּעִיר
הִיא וּלְעַבְדָּיךְ אִית בְּעִיר: ה וַאֲמַרוּ אִם אַשְׁכַּחְנָא רַחֲמִין
בְּעֵינָיךְ תִּתְיְהֵיב יָת אַרְעָא הָדָא לְעַבְדָּיךְ לְאַחֲסָנָא לָא
תַעַבְרִנָּנָא יָת יַרְדְּנָא: ו וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן
הַאֲחֵיכוֹן יֵעֲלוּן לִקְרָבָא וְאַתּוּן תֵּיתְבוּן הָכָא: ז וּלְמָא תוֹנוּן
יָת לִבָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִלְּמֶעְבַּר לְאַרְעָא דִּיהַב לְהוֹן יְיָ:
ח כְּדֵין עֲבַדוּ אֲבָהָתְכוֹן כַּד שְׁלַחִית יָתְהוֹן מֵרְקַם גֵּיאָה לְמֶחֱזֵי
יָת אַרְעָא: ט וּסְלִיקוּ עַד נַחֲלָא דְאַתְכָּלָא וַחֲזוֹ יָת אַרְעָא
וְאוֹנִיוּ יָת לִבָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּדִיל דְּלָא לְמֵעַל לְאַרְעָא

*) עיין מה שכתב על תרגום זה רבינו נ ח י י · והנה במ"ג של רע"ה ושל רס"ן גרס: „ובעל דיבון וסימא וקבורתא" · ובחומש קטן של ר"ש גרס: "שכללתא ומלבשתא שופן ובית נמרי ובית חושבנא ובעלי דבבא וסיעת" וכו' · ועיין תרגום ירושלמי כאן גם להלן פסוק ל"ד ול"ה · תוידנחיים

בעל הטורים

דילפינן אחוז דהכא מאחוז דהתם: (א) ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד · כאן הקדים ראובן · ויאמר בני גד ובני ראובן · הקדים גד · אלא תחלה הקדים ראובן שהיה הגדול ואח"כ הקדים גד שהיו גבורים והרוגיהם

עיקר ש"ח ובאר"ח

כ"א התמיה להנקד בחטף פת"ח כמו הַשופט כל הארץ · ורש"י מודיע לנו אף כי ה"א מן האחיכם מנוקד בפת"ח מ"מ הוא לתמיה · והטעם כי נבוא אחר ה"א הפתיח אחת מאותיות אחה"ע מנוקד הוא בפת"ח·בא"כ] : י ונקרא

וַיִּֽחַר־אַף יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃ יא אִם־
יִרְאוּ הָאֲנָשִׁים הָעֹלִים מִמִּצְרַיִם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה
אֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב כִּי
לֹא־מִלְאוּ אַחֲרָי׃ יב בִּלְתִּי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הַקְּנִזִּי וִיהוֹשֻׁעַ
בִּן־נוּן כִּי מִלְאוּ אַחֲרֵי יְהוָה׃ יג וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל
וַיְנִעֵם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד־תֹּם כָּל־הַדּוֹר הָעֹשֶׂה
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה׃ יד וְהִנֵּה קַמְתֶּם תַּחַת אֲבֹתֵיכֶם תַּרְבּוּת
אֲנָשִׁים חַטָּאִים לִסְפּוֹת עוֹד עַל חֲרוֹן אַף־יְהוָה אֶל־
יִשְׂרָאֵל׃ טו כִּי תְשׁוּבֻן מֵאַחֲרָיו וְיָסַף עוֹד לְהַנִּיחוֹ בַּמִּדְבָּר
וְשִׁחַתֶּם לְכָל־הָעָם הַזֶּה׃ ס טז וַיִּגְּשׁוּ אֵלָיו וַיֹּאמְרוּ גִּדְרֹת צֹאן
נִבְנֶה לְמִקְנֵנוּ פֹּה וְעָרִים לְטַפֵּנוּ׃ יז וַאֲנַחְנוּ נֵחָלֵץ חֻשִׁים
לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַד אֲשֶׁר אִם־הֲבִיאֹנֻם אֶל־מְקוֹמָם וְיָשַׁב
טַפֵּנוּ בְּעָרֵי הַמִּבְצָר מִפְּנֵי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ יח לֹא נָשׁוּב אֶל־
בָּתֵּינוּ עַד הִתְנַחֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלָתוֹ׃ יט כִּי לֹא
נִנְחַל אִתָּם מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וָהָלְאָה כִּי בָאָה נַחֲלָתֵנוּ אֵלֵינוּ
מֵעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה׃ פ שביעי רביעי כשהן מחוברין כ וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם מֹשֶׁה אִם־תַּעֲשׂוּן אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה אִם־תֵּחָלְצוּ
לִפְנֵי יְהוָה לַמִּלְחָמָה׃ כא וְעָבַר לָכֶם כָּל־חָלוּץ אֶת־הַיַּרְדֵּן

רש"י

סיו: (יב) הקנזי· חורגו של קנז היה· וילדה לו אמו של כלב את עתניאל: (יג) ויניעם· ויטלטלם· מן נע ונד· (ס"א וטלטלם כנע ונד): (יד) לספות· כמו ספו שנה על שנה· עולותיכם ספו וגו'· לשון תוספות: (טז) נבנה למקננו פה· חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם· שהקדימו מקניהם לטפם· אמר להם משה לא כן· עשו העיקר עיקר והטפל טפל· בנו לכם תחלה ערים לטפכם ואחר כן גדרות לצאנכם: (יז) ואנחנו נחלץ חשים· מזויין מהירים כמו מהר שלל חש בז· ימהר יחישה

דיתב להון יי : י ותקיף רגזא דיי ביומא ההוא וקיים למימר :
יא אם יחזון גבריא דסליקו ממצרים מבר עשרין שנין
ולעלא ית ארעא די קיימית לאברהם ליצחק וליעקב ארי
לא אשלימו בתר דחלתי : יב אלהן כלב בר יפנה קנזאה
ויהושע בר נון ארי אשלימו בתר דחלתא דיי : יג ותקיף
רגזא דיי בישראל וטרדנון במדברא ארבעין שנין עד דסף
כל דרא דעביד דביש קדם יי : יד והא קמתון חלף
אבהתכון תלמידי גבריא חיביא לאוספא עוד על תקוף רגזא
דיי לישראל : טו ארי תתובון מבתר דחלתיה ויוסף עוד
לאתרותהון במדברא ותחבלון לכל עמא הדין : טז וקריבו
לותיה ואמרו חטרין דען נבני לבעירנא הכא וקרוין לטפלנא :
יז ואנחנא נזדרז מבעין קדם בני ישראל עד די נעלנון
לאתריהון ויתבון טפלנא בקרוין כריכן מן קדם יתבי ארעא :
יח לא נתוב לביתנא עד דיתחסנון בני ישראל גבר אחסנתיה :
יט ארי לא נחסין עמהון מעברא לירדנא ולהלא ארי קבלנא
אחסנתנא לנא מעברא לירדנא מדינחא : כ ואמר להון משה
אם תעבדון ית פתגמא הדין אם תזדרזון קדם עמא דיי
לקרבא : כא ויעבר לכון כל דמזרז ית ירדנא קדם עמא

רשב"ם

(יז) חשים · נמהרים כמו החישה מפלט לי :

רש"י

חושים : לפני בני ישראל · בראשי גייסות מתוך שגבורים היו · שכן נאמר בגד וטרף זרוע אף קדקד : ואף משה חזר ופירש להם באלה הדברים ואצו אתכם בעת ההיא וגו' חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל כל בני חיל · וביריחו כתיב והחלוץ עובר לפניהם · זה ראובן וגד שקיימו תנאם : וישב טפנו · בעודנו אצל אחינו : בערי המבצר כי שנבנה עכשיו : (יט) מעבר הירדן והלאה · בעבר המערבי : כי באה נחלתנו · כבר קבלנוה בעב[ר]

עיקר ש"ח ובאר"ח

קנזי ע"ש אמו שנשאת אחר מות אביו יפונה לקנז : כ כי הבנוים כבר נכבשו במלחמה

לִפְנֵי יְהוָה עַד הוֹרִישׁוֹ אֶת־אֹיְבָיו מִפָּנָיו׃ כב וְנִכְבְּשָׁה
הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה וְאַחַר תָּשֻׁבוּ וִהְיִיתֶם נְקִיִּם מֵיְהוָה
וּמִיִּשְׂרָאֵל וְהָיְתָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לַאֲחֻזָּה לִפְנֵי יְהוָה׃
כג וְאִם־לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן הִנֵּה חֲטָאתֶם לַיהוָה וּדְעוּ חַטַּאתְכֶם
אֲשֶׁר תִּמְצָא אֶתְכֶם׃ כד בְּנוּ־לָכֶם עָרִים לְטַפְּכֶם וּגְדֵרֹת
לְצֹנַאֲכֶם וְהַיֹּצֵא מִפִּיכֶם תַּעֲשׂוּ׃ כה וַיֹּאמֶר בְּנֵי־גָד וּבְנֵי
רְאוּבֵן אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר עֲבָדֶיךָ יַעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי מְצַוֶּה׃
כו טַפֵּנוּ נָשֵׁינוּ מִקְנֵנוּ וְכָל־בְּהֶמְתֵּנוּ יִהְיוּ־שָׁם בְּעָרֵי
הַגִּלְעָד׃ כז וַעֲבָדֶיךָ יַעַבְרוּ כָּל־חֲלוּץ צָבָא לִפְנֵי יְהוָה
לַמִּלְחָמָה כַּאֲשֶׁר אֲדֹנִי דֹּבֵר׃ כח וַיְצַו לָהֶם מֹשֶׁה אֵת
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֵת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וְאֶת־רָאשֵׁי אֲבוֹת
הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כט וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲלֵהֶם אִם־
יַעַבְרוּ בְנֵי־גָד וּבְנֵי־רְאוּבֵן אִתְּכֶם אֶת־הַיַּרְדֵּן כָּל־חָלוּץ
לַמִּלְחָמָה לִפְנֵי יְהוָה וְנִכְבְּשָׁה הָאָרֶץ לִפְנֵיכֶם וּנְתַתֶּם לָהֶם
אֶת־אֶרֶץ הַגִּלְעָד לַאֲחֻזָּה׃ ל וְאִם־לֹא יַעַבְרוּ חֲלוּצִים
אִתְּכֶם וְנֹאחֲזוּ בְתֹכְכֶם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ לא וַיַּעֲנוּ בְנֵי־גָד
וּבְנֵי רְאוּבֵן לֵאמֹר אֵת אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֶל־עֲבָדֶיךָ כֵּן
נַעֲשֶׂה׃ לב נַחְנוּ נַעֲבֹר חֲלוּצִים לִפְנֵי יְהוָה אֶרֶץ כְּנָעַן
וְאִתָּנוּ אֲחֻזַּת נַחֲלָתֵנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן׃ לג וַיִּתֵּן לָהֶם מֹשֶׁה

רש״י

כמזרחי: (כד) לצנאכם · תיבה זו מגזרת צנה ואלפים כלם ל שאין בו אל״ף מפסיק בין נו״ן לד״י · ואל״ף שבא כאן אחר הנו״ן במקום ה״א של צנה הוא · יסודו של רבי משה הדרשן לעדפי כן: והיוצא מפיכם תעשו · לגבוה ם שקבלתם עליכם לעבור למלחמה עד כבוש וחלוק שמשה לא בקש מהם אלא ונכבשה ואחר תשובו והם קבלו עליהם עד התנחל הרי הוסיפו להתעכב שבע שחלקו ג וכן עשו: (כה) ויאמר בני גד · כלם כאיש

אחד

דיי עד דיתרך ית בעלי דבבוהי מן קדמוהי: כב ותתכבש
ארעא קדם עמא דיי ובתר כן תתובון ותהון זכאין מן קדם
יי ומישראל ותהי ארעא הדא לכון לאחסנא קדם יי:
כג ואם לא תעבדון כן הא חבתון קדם יי ודעו חובתכון די
תשכח יתכון: כד בנו לכון קרוין לטפלכון וחטרין לענכון
ודיפוק מפומכון תעבדון: כה ואמרו בני גד ובני ראובן
למשה למימר עבדיך יעבדון כמא די רבוני מפקד: כו טפלנא
נשנא גיתנא וכל בעירנא יהון תמן בקרוי גלעד: כז ועבדיך
יעברון כל מזרז חילא קדם עמא דיי לקרבא כמא די רבוני
ממליל: כח ופקיד להון משה ית אלעזר כהנא וית יהושע
בר נון וית רישי אבהת שבטיא לבני ישראל: כט ואמר
משה להון אם יעברון בני גד ובני ראובן עמכון ית ירדנא
כל דמזרז לקרבא קדם עמא ותתכבש ארעא קדמיכון ותתנון
להון ית ארעא דגלעד לאחסנא: ל ואם לא יעברון מזרזין
עמכון ויתחסנון ביניכון בארעא דכנען: לא ואתיבו בני גד
ובני ראובן למימר ית די מליל יי לעבדיך כן נעבד:
לב נחנא נעבר מזרזין קדם עמא דיי לארעא דכנען ועמנא
אחודת אחסנתנא מעברא לירדנא: לג ויהב להון משה לבני

בעל הטורים

אכרים דכתיב וערף זרוע אף קדקד: (כט) ויאמר בני גד • היה לו לומר
ויאמרו אלא הגדול שבהם דבר בשביל כולם: (לב) נחנו נעבור חלוצים •
הפסוק מתחיל ומסיים בנו"ן כלומר נעבור הירדן שהוא רחב נ' אמה • ויש

רש"י

ם אחד: (כח) ויצו להם • כמו עליהם ס' יואם לכם: (לב) ואתנו אחוזת
ועל פיהם ע מנה אלעזר ויהושע כמו נחלתנו • כלומר בידינו פ וברשותנו

עיקר ש"ח ובאר"ח

במלחמה: ל כי לדעת אחרים היא מגזרת לאן • ומה שבא הנו"ן לפני האל"ף
הוא כמו ככה השבירים"י מאן בזה ודורש שהוא מגזרת לנה בה"א והאל"ף הוא
במקום ה"א • וכמו דכתיב לננהכם: מ כמ"ש בפ' נדרים ככל היוצא מפיו
יעשה: נ כמ"ש בס' יהושע: ס לכך כתיב ויאמר בלשון יחיד: ע שלווי
האמור בכאן הוא בלשון מינוי ופקידה ומזה ע"ז לשון פליסה: פ ר"ל כי גם

לִבְנֵי־גָד וְלִבְנֵי רְאוּבֵן וְלַחֲצִי ׀ שֵׁבֶט ׀ מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף אֶת־
מַמְלֶכֶת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וְאֶת־מַמְלֶכֶת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן
הָאָרֶץ לְעָרֶיהָ בִּגְבֻלֹת עָרֵי הָאָרֶץ סָבִיב׃ לד וַיִּבְנוּ בְנֵי־
גָד אֶת־דִּיבֹן וְאֶת־עֲטָרֹת וְאֵת עֲרֹעֵר׃ לה וְאֶת־עַטְרֹת
שׁוֹפָן וְאֶת־יַעְזֵר וְיָגְבְּהָה׃ לו וְאֶת־בֵּית נִמְרָה וְאֶת־בֵּית
הָרָן עָרֵי מִבְצָר וְגִדְרֹת צֹאן׃ לז וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת־
חֶשְׁבּוֹן וְאֶת־אֶלְעָלֵא וְאֵת קִרְיָתָיִם׃ לח וְאֶת־נְבוֹ וְאֶת־
בַּעַל מְעוֹן מוּסַבֹּת שֵׁם וְאֶת־שִׂבְמָה וַיִּקְרְאוּ בְשֵׁמֹת אֶת־
שְׁמוֹת הֶעָרִים אֲשֶׁר בָּנוּ׃ מפטיר לט וַיֵּלְכוּ בְּנֵי מָכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה גִּלְעָדָה וַיִּלְכְּדֻהָ וַיּוֹרֶשׁ אֶת־הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־בָּהּ׃
מ וַיִּתֵּן מֹשֶׁה אֶת־הַגִּלְעָד לְמָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה וַיֵּשֶׁב בָּהּ׃
מא וְיָאִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־חַוֹּתֵיהֶם וַיִּקְרָא
אֶתְהֶן חַוֹּת יָאִיר׃ מב וְנֹבַח הָלַךְ וַיִּלְכֹּד אֶת־קְנָת וְאֶת־
בְּנֹתֶיהָ וַיִּקְרָא לָה נֹבַח בִּשְׁמוֹ׃ פ פ פ

הה"א רפה

קי"ב פסוקים. בק"י. יק"בי עיב"ל סימן. ומפטירין דברי ירמיהו בירמיה סי' א'

רש"י

הרי אחוזת נחלתנו מעבר הזה: (לו) ערי מבצר וגדרת צאן. זה סוף הפסוק מוסב על תחלת הענין ויבנו בני גד את הערים הללו להיות ערי מבצר וגדרות צאן: (לח) ואת נבו ואת בעל מעון מוסבת שם. נבו ובעל מעון שמות עבודת כוכבים הם. והיו האמוריים קורים עריהם על שם עבודת כוכבים שלהם. ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים וזהו מוסבות שם נבו ובעל מעון מוסבות לשם אחר: ואת שבמה. בנו שבמה ק והיא שבם האמור למעלה: (לט) ויורש. כתרגומו ותריך. שתיבת ירש משמשת שתי חלוקות לשון ירושה ולשון הורשה שהוא טירוד ותירוך: (מא) חותיהם. כפרניהון: ויקרא אתהן חות יאיר. לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון: (מב) ויקרא לה נבח. לה אינו מפיק ה"א. וראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן לפי שלא נתקיים לה שם זה לפיכך הוא רפה. שמשמע מדרשו כמו לא. ותמהני מה ידרוש בשתי תיבות הדומות לה ויאמר לה בעז ר לבנות לה בית: **תשלם פרשת מטות**

גד ולבני ראובן ולפלגות שבטא דמנשה בר יוסף ית מלכות
סיחון מלכא דאמוראה וית מלכות עוג מלכא דמתנן ארעא
לקרוהא בתחומין קרוי ארעא סחור סחור: לד ובנו בני גד
ית דיבון וית עטרות וית ערער: לה וית עטרות שופן וית יעזר
ורמתא: לו וית בית נמרה וית בית הרן קרוין כריכן ותטרין
דען: לז ובני ראובן בנו ית חשבון וית אלעלא וית קריתים:
לח וית נבו וית בעל מעון מקפן שמהן וית שבמה וקרו בשמהן
ית שמהת קרויא די בנו: לט ואזלו בני מכיר בר מנשה לגלעד
וכבשוה ותריך ית אמוראה די בה: מ ויהב משה ית גלעד
למכיר בר מנשה ויתב בה: מא ויאיר בר מנשה אזל וכבש
ית כפרניהון וקרא יתהן כפרני יאיר: מב ונבח אזל וכבש ית
קנת וית כפרנהא וקרא לה נבח בשמה:

בעל הטורים

ט י"ב תיבות לומר י"ב שבטים יעברו: (מב) ויקרא לה נובח בשמו · לא מפיק ה' שלא נתקיים לה זה השם · (זכריה ה') ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער שנקש לבנות ולא נגס · (רות ב') ויאמר לה בועז שלא דבר עמה הוא בעצמו אלא ע"י שלים· לה כמו לא :

עיקר ש"ח ובאר"ח

נגמל אתם מעבר הירדן המערבי · כי מאחר שנקיים את התנאים · כבר נתנה לגמרע נחלתנו אלינו מעבר לירדן המזרחי: צ ר"ל שאלו הערים שהיו נקראים ע"ש ע"ז שלהם · הסבו את שמם עוד קודם בכיינם לשם אחר · ואחר כל הערים · קראו לשם שם אחר בכיינם האדם כשאר בוני עיירות: ק כי שבמה אינו מוסב על מוסבות שם · כ"א על בנו שנאמר בראש הפסוק: ר ובמדרש רות דרש גם ע"ז הפסוק ע"ש · וכן על הפסוק· לבנות לה בית · אך לא כפי הדרש של ר"מ הדרשן בכאן שמלא לה הוא כמו לא :

תרי"ג בפרשת מטות יש בה ב' מצות · עשה אחד ולאו אחד :

	עשין		
(תו)	קסט	לדון בדיני הפרת נדרים כמו שבא מפורש בדברי קבלת התורה שנאמר איש כי ידור נדר לה' וגו' :	לאוין
(תז)		שלא לעבור ולשנות מה שנדר ונתחייב בו האדם מכח דבורו אע"פ שהוא בלא שבועה שנא' לא יחל דברו :	רלח

וכשמטות ומסעי מחוברין קורין אז דברי ירמיהו כפרשת פינחס וכמנהג דבר ס׳ במטות ומסעי :

דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן : אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ : וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי : וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בְּטֶרֶם אֶצָּוְרְךָ יתיר ו׳ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ : וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי : וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר : אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה : וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ : רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ ׀ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ : וַיְהִי דְבַר־

במדבר לג מסעי

לג א אֵלֶּה מַסְעֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָצְאוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְצִבְאֹתָם בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן : ב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה

רש״י

(א) אלה מסעי. למה נכתבו המסעות הללו. להודיע חסדיו של מקום. שאע״פ שגזר עליהם לטלטלם ולהניעם במדבר לא תאמר שהיו נעים ומטולטלים ממסע למסע כל ארבעים שנה ולא היתה להם מנוחה. שהרי אין כאן אלא ארבעים ושתים מסעות. צא מהם י״ד שכלם היו בשנה ראשונה קודם גזרה. משנסעו מרעמסס עד שבאו לרתמה. שמשם נשתלחו מרגלים שנאמר ואחר נסעו העם מחצרות וגו׳ שלח לך אנשים וגו׳. וכאן הוא אומר ויסעו

יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ׃ כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם׃ וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ׃ וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה׃ קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל־אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם־יְהוָה׃

אונקלוס

א אִלֵּין מַטְּלָנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל דִּי נְפַקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְחֵילֵיהוֹן בִּידָא דְמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן׃ ב וּכְתַב מֹשֶׁה יָת

רשב״ם

(א) **אלה** מסעי׳ כל מסעות ותגיות חוזר ומונה כדי לפרש סיפן

את־מוצאיהם למסעיהם על־פי יהוה ואלה מסעיהם למוצאיהם: ג ויסעו מרעמסס בחדש הראשון בחמשה עשר יום לחדש הראשון ממחרת הפסח יצאו בני־ישראל ביד רמה לעיני כל־מצרים: ד ומצרים מקברים את אשר הכה יהוה בהם כל־בכור ובאלהיהם עשה יהוה שפטים: ה ויסעו בני־ישראל מרעמסס ויחנו בסכת: ו ויסעו מסכת ויחנו באתם אשר בקצה המדבר: ז ויסעו מאתם וישב על־פי החירת אשר על־פני בעל צפון ויחנו לפני מגדל: ח ויסעו מפני החירת ויעברו בתוך־הים המדברה וילכו דרך שלשת ימים במדבר אתם ויחנו במרה: ט ויסעו ממרה ויבאו אילמה ובאילם שתים עשרה עינת מים ושבעים תמרים ויחנו־שם: י ויסעו מאילם ויחנו על־ים־סוף: שני יא ויסעו מים־סוף ויחנו במדבר־סין: יב ויסעו ממדבר־סין ויחנו בדפקה: יג ויסעו מדפקה ויחנו באלוש: יד ויסעו מאלוש ויחנו ברפידם ולא־היה שם מים לעם לשתות: טו ויסעו מרפידם ויחנו

רש"י

ויסעו מחצרות ויחנו ברתמה למדת שהיה במדבר פארן · ועוד הוצא משם ח' מסעות שהיו לאחר מיתת אהרן מהר ההר עד ערבות מואב בשנת הארבעים נמצא שכל שמונה ושלשים שנה לא נסעו א אלא עשרים מסעות׳ זה מיסודו של ר' משה הדרשן ורבי תנחומא דרש בו דרשה אחרת משל למלך שהיה בנו חולה והוליכו למקום רחוק לרפאותו כיון שהיו חוזרין התחיל אביו מונה כל המסעות אמר לו כאן ישננו כאן הוקרנו ב כאן חששת את ראשך וכו' : (ד) ומצרים מקברים · טרודים ג באבלם :

עיקר ש"ח ובאר"ת

א ורתמה בכלל העשרים מסעות : ב לשון קור וצינה : ג הוא מפש על שיצאו ביד רמה לפי שהיו טרודים באבלם ולא היה להם פנאי לעכבם

מפקניהון למטלניהון על מימרא דיי ואלין מטלניהון למפקניהון: ג ונטלו מרעמסס בירחא קדמאה בחמשא עשרא יומא לירחא קדמאה מבתר פסחא נפקו בני ישראל בריש גלי לעיני כל מצראי: ד ומצראי מקברין ית די קטל יי בהון כל בוכרא ובטעותהון עבד יי דינין: ה ונטלו בני ישראל מרעמסס ושרו בסכות: ו ונטלו מסכות ושרו באתם די בסטר מדברא: ז ונטלו מאתם ותב על פום הירתא די קדם בעל צפון ושרו קדם מגדל: ח ונטלו מן פום חירתא ועברו בגו ימא למדברא ואזלו מהלך תלתא יומין במדברא דאתם ושרו במרה: ט ונטלו ממרה ואתו לאילם ובאילם תרתי עשר מבועין דמין ושבעין דקלין ושרו תמן: י ונטלו מאילם ושרו על ימא דסוף: יא ונטלו מימא דסוף ושרו במדברא דסין: יב ונטלו ממדברא דסין ושרו בדפקה: יג ונטלו מדפקה ושרו באלוש: יד ונטלו מאלוש ושרו ברפידים ולא הוה תמן מיא לעמא למשתי: טו ונטלו מרפידים ושרו במדברא

בעל הטורים

(ב) מוצאיהם למסעיהם · ובתר הכי ספק וכתב ואלה מסעיהם למוצאיהם לומר שהכל היה על פי ה' בין מסע בין מוצא: (ג) יצאו בני ישראל ביד רמה לעיני כל מצרים · לומר שגם ערב רב שהם מצרים יצאו ביד רמה לעיני שאר מצרים:(ד)ומצרי' · ב' ר"פ · הכא ואידך ומצרים ילד את לודים · לומר שאפילו אותם שכבר מתו לודים נחטטו (ועי' ילקוט פ' בא פ' אין בית אשר אין שם מת אפילו ע"ל כ' דפסח) : (ה) בסכות · שם נסתככו בענני כבוד (עי' ת"י): (ז) וישב על פי החירות · ולהיכן אמר וישובו מלמד שכולם היה להם לב אחד לעשות כן ע"פ ציווי של משה: על פי החירות · מלמד שאמר להם משה על פי ה' אני אומר לכם שתהיו בני חורין : (ח) ויסעו מפני החירות · היה לו לומר מפי החירות אלא ויסעו ביד רמה מפני שהבטיחן שיהיו בני חורין : (ט) ויבאו אילמה · ולא אמר ויחנו באילם מלמד שלא היה דעתם לחנות שם עד שנעשה להם נס שמצאו י"ב עינות מים ואז חנו שם: (יא)מדבר סין · מתחלה נקרא מדבר סין ולבסוף נקרא סיני שנתוסף לו יו"ד כנגד יו"ד דברות : (יב) סי"ן ימים היה משם בהר : בדפקה · שם דפק לבם שלא היה להם לחם : (יג) באלוש · נתן להם

בְּמִדְבַּר סִינָי׃ טז וַיִּסְעוּ מִמִּדְבַּר סִינָי וַיַּחֲנוּ בְּקִבְרֹת הַתַּאֲוָה׃ יז וַיִּסְעוּ מִקִּבְרֹת הַתַּאֲוָה וַיַּחֲנוּ בַּחֲצֵרֹת׃ יח וַיִּסְעוּ מֵחֲצֵרֹת וַיַּחֲנוּ בְּרִתְמָה׃ יט וַיִּסְעוּ מֵרִתְמָה וַיַּחֲנוּ בְּרִמֹּן פָּרֶץ׃ כ וַיִּסְעוּ מֵרִמֹּן פָּרֶץ וַיַּחֲנוּ בְּלִבְנָה׃ כא וַיִּסְעוּ מִלִּבְנָה וַיַּחֲנוּ בְּרִסָּה׃ כב וַיִּסְעוּ מֵרִסָּה וַיַּחֲנוּ בִּקְהֵלָתָה׃ כג וַיִּסְעוּ מִקְּהֵלָתָה וַיַּחֲנוּ בְּהַר־שָׁפֶר׃ כד וַיִּסְעוּ מֵהַר־שָׁפֶר וַיַּחֲנוּ בַּחֲרָדָה׃ כה וַיִּסְעוּ מֵחֲרָדָה וַיַּחֲנוּ בְּמַקְהֵלֹת׃ כו וַיִּסְעוּ מִמַּקְהֵלֹת וַיַּחֲנוּ בְּתָחַת׃ כז וַיִּסְעוּ מִתָּחַת וַיַּחֲנוּ בְּתָרַח׃ כח וַיִּסְעוּ מִתָּרַח וַיַּחֲנוּ בְּמִתְקָה׃ כט וַיִּסְעוּ מִמִּתְקָה וַיַּחֲנוּ בְּחַשְׁמֹנָה׃ ל וַיִּסְעוּ מֵחַשְׁמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּמֹסֵרוֹת׃ לא וַיִּסְעוּ מִמֹּסֵרוֹת וַיַּחֲנוּ בִּבְנֵי יַעֲקָן׃ לב וַיִּסְעוּ מִבְּנֵי יַעֲקָן וַיַּחֲנוּ בְּחֹר הַגִּדְגָּד׃ לג וַיִּסְעוּ מֵחֹר הַגִּדְגָּד וַיַּחֲנוּ בְּיָטְבָתָה׃ לד וַיִּסְעוּ מִיָּטְבָתָה וַיַּחֲנוּ בְּעַבְרֹנָה׃ לה וַיִּסְעוּ מֵעַבְרֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּעֶצְיֹן גָּבֶר׃ לו וַיִּסְעוּ מֵעֶצְיֹן גָּבֶר וַיַּחֲנוּ בְמִדְבַּר־צִן הִוא קָדֵשׁ׃ לז וַיִּסְעוּ מִקָּדֵשׁ וַיַּחֲנוּ בְּהֹר הָהָר בִּקְצֵה אֶרֶץ אֱדוֹם׃ לח וַיַּעַל אַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֶל־הֹר הָהָר עַל־פִּי יְהוָה וַיָּמָת שָׁם בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים לְצֵאת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׃ לט וְאַהֲרֹן בֶּן־שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים וּמְאַת שָׁנָה בְּמֹתוֹ בְּהֹר הָהָר׃ ס מ וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מֶלֶךְ עֲרָד וְהוּא־יֹשֵׁב בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנַעַן בְּבֹא בְּנֵי

רש"י הב' דגושה

(יח) ויחנו ברתמה · על שם לשון הרע של מרגלים שנאמר מה יתן ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים: (לח) על פי ה' · מלמד שמת בנשיקה: (מ) וישמע הכנעני · ללמדך שמיתת אהרן היא השמועה שנסתלקו ענני כבוד · וכסבור שנתנה רשות להלחם

דסיני: טז ונטלו ממדברא דסיני ושרו בקברי דמשאלי:
יז ונטלו מקברי דמשאלי ושרו בחצרות: יח ונטלו מחצרות
ושרו ברתמה: יט ונטלו מרתמה ושרו ברמון פרץ: כ ונטלו
מרמון פרץ ושרו בלבנה: כא ונטלו מלבנה ושרו ברסה:
כב ונטלו מרסה ושרו בקהלתה: כג ונטלו מקהלתה ושרו
בטורא דשפר: כד ונטלו מטורא דשפר ושרו בחרדה:
כה ונטלו מחרדה ושרו במקהלת: כו ונטלו ממקהלת ושרו
בתחת: כז ונטלו מתחת ושרו בתרח: כח ונטלו מתרח
ושרו במתקה: כט ונטלו ממתקה ושרו בחשמנה: ל ונטלו
מחשמנה ושרו במסרות: לא ונטלו ממסרות ושרו בבני
יעקן: לב ונטלו מבני יעקן ושרו בחר הגדגד: לג ונטלו מחר
הגדגד ושרו ביטבתה: לד ונטלו מיטבתה ושרו בעברנה:
לה ונטלו מעברנה ושרו בעציון גבר: לו ונטלו מעציון גבר
ושרו במדברא דצן היא רקם: לז ונטלו מרקם ושרו בהור טורא
בסיפי ארעא דאדום: לח וסלק אהרן כהנא להור טורא על
מימרא דיי ומית תמן בשנת ארבעין למפק בני ישראל
מארעא דמצרים בירחא חמשאה בחד לירחא: לט ואהרן
בר מאה ועשרין ותלת שנין כד מית בהור טורא: מ ושמע
כנענאה מלכא דערד והוא יתיב בדרומא בארעא דכנען

בעל הטורים

לשם שמן מכות לחמי ופתי עוגות: (כב) בקהלתה. על שם ויקהל עליהם קרח את כל העדה: (כה) במקהלות. על שם ויקהלו על משה ועל אהרן. במקהלות ב' הכא ואידך (תהלים ס"ח) במקהלות ברכו אלהים דרש"י מינים שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה על הים וזהו ויסעו מחרדה שירדו מחרדת מצרים שהיה נוסע אחריהם ויחנו במקהלות מלמד

עיקר ש"ח ובאר"ח

ברתמה: לפי שקשה לו דבפ' בהעלותך כתיב ויסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן· וכאן כתיב ויחנו ברתמה· לכ"פ פ"ה לשון סרע· והכל מקום אחד (דכ"מ):את וע"ש (ח"ד) י

ב'

יִשְׂרָאֵל: (מא) וַיִּסְעוּ מֵהֹר הָהָר וַיַּחֲנוּ בְּצַלְמֹנָה: (מב) וַיִּסְעוּ מִצַּלְמֹנָה וַיַּחֲנוּ בְּפוּנֹן: (מג) וַיִּסְעוּ מִפּוּנֹן וַיַּחֲנוּ בְּאֹבֹת: (מד) וַיִּסְעוּ מֵאֹבֹת וַיַּחֲנוּ בְּעִיֵּי הָעֲבָרִים בִּגְבוּל מוֹאָב: (מה) וַיִּסְעוּ מֵעִיִּים וַיַּחֲנוּ בְּדִיבֹן גָּד: (מו) וַיִּסְעוּ מִדִּיבֹן גָּד וַיַּחֲנוּ בְּעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה: (מז) וַיִּסְעוּ מֵעַלְמֹן דִּבְלָתָיְמָה וַיַּחֲנוּ בְּהָרֵי הָעֲבָרִים לִפְנֵי נְבוֹ: (מח) וַיִּסְעוּ מֵהָרֵי הָעֲבָרִים וַיַּחֲנוּ בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ: (מט) וַיַּחֲנוּ עַל־הַיַּרְדֵּן מִבֵּית הַיְשִׁמֹת עַד אָבֵל הַשִּׁטִּים בְּעַרְבֹת מוֹאָב: ס

שלישי חמישי כשהן מחוברין (נ) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: (נא) דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־אֶרֶץ כְּנָעַן: (נב) וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְאִבַּדְתֶּם אֵת כָּל־מַשְׂכִּיֹּתָם וְאֵת כָּל־צַלְמֵי מַסֵּכֹתָם תְּאַבֵּדוּ וְאֵת כָּל־בָּמוֹתָם תַּשְׁמִידוּ: (נג) וְהוֹרַשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ כִּי לָכֶם נָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ לָרֶשֶׁת אֹתָהּ: (נד) וְהִתְנַחַלְתֶּם אֶת־הָאָרֶץ בְּגוֹרָל לְמִשְׁפְּחֹתֵיכֶם לָרַב תַּרְבּוּ אֶת־נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט אֶת־נַחֲלָתוֹ אֶל אֲשֶׁר־יֵצֵא לוֹ שָׁמָּה הַגּוֹרָל

רש"י

נפלתם מישראל נפיק חד. וכתבה: (מד) בעיי העברים. לשון חרבות וגלים כמו לעי השדה, שמו את ירושלים לעיים: (מט) מבית הישמת עד אבל השטים. כאן למדך שיעור מחנה ישראל י"ב מיל. דאמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא אתרא וכו': אבל השטים. מישור של שטים אבל שמו: (נא) כי אתם עברים את הירדן וגו' והורשתם וגו'. והלא כמה פעמים הוזהרו על כך אלא כך אמר להם משה כשאתם עוברים בירדן ביבשה ע"מ כן תעברו, ואם לאו מים באין ושוטפין אתכם וכן מצינו שאמר להם יהושע בעודם בירדן: (נב) והורשתם. וגרשתם: משכיתם. כתרגומו בית סגדתהון על שם שהיו מסככין את הקרקע ברצפת אבנים של שיש להשתחוות עליהם בפישוט ידים ורגלים כדכתיב ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה: מסכתם. כתרגומו מתכתהון:

במיתי בני ישראל: מא ונטלו מהר טורא ושרו בצלמנה: מב ונטלו מצלמנה ושרו בפונן: מג ונטלו מפונן ושרו באבת: מד ונטלו מאבת ושרו במגזת עבראי בתחום מואב: מה ונטלו ממגזתא ושרו בדיבן גד: מו ונטלו מדיבן גד ושרו בעלמן דבלתימה: מז ונטלו מעלמן דבלתימה ושרו בטורי דעבראי דקדם נבו: מח ונטלו מטורי דעבראי ושרו במישריא דמואב על ירדנא דירחו: מט ושרו על ירדנא מבית ישימות עד מישר שטין במישריא דמואב: נ ומליל יי עם משה במישריא דמואב על ירדנא דירחו למימר: נא מלל עם בני ישראל ותימר להון ארי אתון עברין ית ירדנא לארעא דכנען: נב ותתרכון ית כל יתבי ארעא מן קדמיכון ותבדון ית כל בית סגדתהון וית כל צלמי מתכתהון תבדון וית כל במתהון תשיצון: נג ותתרכון ית יתבי ארעא ותיתבון בה ארי לכון יהבית ית ארעא למירת יתה: נד ותחסנון ית ארעא בעדבא לזרעיתכון לסגיאי תסגון ית אחסנתהון ולזעירי תזעירון ית אחסנתהון לדיפוק לה תמן עדבא די לה יהי לשבטי אבהתכון:

רשב"ם

היכן היו חונים: (מט) ויחנו על הירדן וגו' בערבות מואב שם וידבר ה' אל משה בערבות מואב על ירדן

בעל הטורים

שנעשו קהלות קהלות לומר שירה: (נב) והורדתם ב' · והורדתם את כל משכיותם · והורדתם את במתם · משכיות היינו בית עבודת כוכבים בלשם והמאבד עבודת כוכבים צריך לשרש אחריה דכתיב והורדתם את במתם:

רש"י

(נג) והורשתם את הארץ · והורשתם אותה מיושביה ואז וישבתם בה תוכלו להתקיים בה ואם לאו לא תוכלו להתקיים בה: (נד) אל אשר יצא לו שמה · מקרא קצר הוא זה · אל מקום אשר יצא לו שמה הגורל לו יהיה:

עיקר ש"ח ובאר"ת

ס' מדרש לפניו ולאחריו: ו דאי לשון ירושה הל"ל וירשתם: ז [מצינו דעלינו הכרת מסך להורות מזיגה ועירוב · ונוכל לטעות ולומר גם כאן כי משכיתם הוא מגזרת מסך לכן כתב רש"י כתרגומו מסכתהון [illegible] הוא כסף ודגש בסמך במסכותם הוא מגזרת חסרון הנו"ן והוראתו היא יציקה והתכה של מיני מתכות · כצ"ל]: ח דנאמר דוהורשתם הוא לשון

לוֹ יִהְיֶה לְמַטּוֹת אֲבֹתֵיכֶם תִּתְנֶחָלוּ׃ נה וְאִם־לֹא תוֹרִישׁוּ אֶת־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ מִפְּנֵיכֶם וְהָיָה אֲשֶׁר תּוֹתִירוּ מֵהֶם לְשִׂכִּים בְּעֵינֵיכֶם וְלִצְנִינִם בְּצִדֵּיכֶם וְצָרְרוּ אֶתְכֶם עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ׃ נו וְהָיָה כַּאֲשֶׁר דִּמִּיתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם אֶעֱשֶׂה לָכֶם׃ פ

לד א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי־אַתֶּם בָּאִים אֶל־הָאָרֶץ כְּנָעַן זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּפֹּל לָכֶם בְּנַחֲלָה אֶרֶץ כְּנַעַן לִגְבֻלֹתֶיהָ׃ ג וְהָיָה לָכֶם פְּאַת־נֶגֶב מִמִּדְבַּר־צִן עַל־יְדֵי אֱדוֹם וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֶגֶב מִקְצֵה יָם־הַמֶּלַח קֵדְמָה׃

רש"י

למטות אבותיכם. לפי חשבון יוצאי מצרים דבר אחר בשנים עשר גבולין כמנין השבטים: (נה) והיה אשר תותירו מהם. יהיו לכם לרעה: לשכים בעיניכם. ליתדות המנקרים עיניכם. תרגום של יתדות סיכיא: ולצנינים. פותרים בו הפותרים לשון מסוכת קוצים הסוככת אתכם לסגור ולכלוא אתכם מאין יוצא ובא: וצררו אתכם. כתרגומו: (ב) זאת הארץ אשר תפל לכם וגו'. לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואין נוהגות בחו"ל הוצרך לכתוב מצרני גבולי רוחותיה סביב. לומר לך מן הגבולים הללו ולפנים המצות נוהגות: תפל לכם. על שם שנחלקה בגורל נקראת חלוקה לשון נפילה. ומ"א אומר על ידי שהפיל הקב"ה שריהם של שבעה אומות מן השמים וכפתן לפני משה. אמר לו ראה אין בהם עוד כח: (ג) והיה לכם פאת נגב. רוח דרומית אשר מן המזרח למערב: ממדבר צן. אשר אצל אדום. מתחלת מקצוע דרומית מזרחית של ארץ תשעת המטות. כיצד שלש ארצות יושבות בדרומה של ארץ ישראל זו אצל זו. קצת ארץ מצרים וארץ אדום כולה וארץ מואב כולה. ארץ מצרים במקצוע דרומית מערבית שנאמר בפרשה זו מעצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה. ונחל מצרים היה מהלך על פני כל ארץ מצרים שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים. ומפסיק בין ארץ מצרים לארץ ישראל. וארץ אדום אצלה לצד המזרח וארץ מואב אצל ארץ אדום בסוף הדרום למזרח וכשיצאו ישראל ממצרים אם רצה המקום לקרב את כניסתם לארץ היה מעבירם את הנילוס לצד צפון ונכנסין לארץ ישראל ולא עשה כן וזהו שנאמר ולא נחם אלהים דרך ארץ פלשתים. שהם יושבים על הים במערבה של ארץ כנען כענין שנאמר בפלשתים יושבי חבל הים גוי כרתים. ולא נחם אותו הדרך אלא הסיבן והוציאם דרך

תְּחַסְנוּן: נה וְאִם לָא תְתָרְכוּן יָת יָתְבֵי אַרְעָא מִן קֳדָמֵיכוֹן וִיהֵי דִּי תַשְׁאֲרוּן מִנְּהוֹן לְסִיעַן נָטְלַן זֵין לְקָבְלֵיכוֹן וּלְמַשְׁרְיַן מַקְּפָן בְּהוֹן וְיִעִיקוּן לְכוֹן עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן יָתְבִין בַּהּ: נו וִיהֵי כְּמָא דִּי חֲשַׁבִית לְמֶעְבַּד לְהוֹן אֶעְבֵּד לְכוֹן: א וּמַלִּיל יְיָ עִם משֶׁה לְמֵימַר: ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי אַתּוּן עָלִין לְאַרְעָא דִּכְנָעַן דָּא אַרְעָא דִּי תִתְפְּלֵג לְכוֹן בְּאַחְסָנָא אַרְעָא דִּכְנַעַן לִתְחוּמָהָא: ג וִיהֵי לְכוֹן רוּחַ דָּרוֹמָא מִמַּדְבְּרָא דְצִן עַל תְּחוּמֵי אֱדוֹם וִיהֵי לְכוֹן תְּחוּם דָּרוֹמָא מִסִּיפֵי יַמָּא דְמִלְחָא קִדּוּמָא:

רשב״ם

ירחו: (נה) לשכים בעיניכם · לשון קוצים וסירים הנוקבים את העינים כמו הנני סך את דרכך בסירים · ובספר יהושע מוכיח שם והיו לפח ולמוקש ולשוטט בצדיכם · לשון אבי יסר אתכם בשוטים · שוט לסוס: ולצנינים · גם הוא ממיני קוצים המזיקים לעינים · מנחם בן סרוק חברו עם ואל מצינים יקחהו · אך אני מפרשו לשון כצנת שלג · שהרי שם כתב אשר קצירו רעב יאכל ואל מצינים יקחהו ושאף צמים חילם כלומר הלסטים הרעבים והערומים צנים והצמאים יקחו ממונם: (נו) כאשר דמיתי · חשבתי לעשות להם אשר צויתי לכם לא תחיה כל נשמה ואתםמותירים אותם ומחיים אותם אעשה לכם שלא אחיה אתכם: (ב) זאת הארץ אשר תפל לכם בנחלה · רבינו זקיני פירש וצייר תחומין ואעפ"כ אפרש בקוצר כי תחלה הכתוב פירש גבול דרום ואח"כ גבול מערב הי' הים הגדול הוא גבול מערבי ואח"כ צפון ואח"כ מזרחי: (ג) על ידי אדום

רש״י

דרומה אל המדבר והוא שקראו יחזקאל מדבר העמים · לפי שהיו כמה אומות יושבים בלדה והולכין אל דרומה מן המערב כלפי מזרח תמיד עד שבאו לדרומה של ארץ אדום ובקשו ממלך אדום שיניחם לעבור דרך ארצו ונכנסים לארץ דרך רחבה ולא רצה והוצרכו לסבוב את כל דרומה של אדום עד בואם לדרומה של ארץ מואב שנאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה · והלכו כל דרומה של מואב עד סופה ומשם הפכו פניהם לצפון עד שסבבו כל מצר מזרחי שלה לרחבה וכשכלו את מזרחה מצאו את ארץ סיחון ועוג שהיו יושבין במזרחה של ארץ כנען והירדן מפסיק ביניהם וזהו שנאמר ביפתח וילך במדבר ויסב את ארץ אדום ואת ארץ מואב ויבא

עיקר ש״ח ובאר״ח

נירושין מ"ש את הארץ ע"כ הוא כמו יושבי הארץ: ט הוא פ"ס מ"ש לעיל בפ' פנחס משונה נחלה זו כו' ע"ש · ולעולם לבאי הארץ נחלקה: י כמו דכתיב יושבי נשכים גו': כ וכמ"ש בסיל פור הוא בגי רל:ל ונקרא גל ברות פאה:מ בסיפו

הוא

ד וְנָסַב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֶּגֶב לְמַעֲלֵה עַקְרַבִּים וְעָבַר צִנָה וְהָיָה והיו קרי תּוֹצְאֹתָיו מִנֶּגֶב לְקָדֵשׁ בַּרְנֵעַ וְיָצָא חֲצַר־אַדָּר וְעָבַר עַצְמֹנָה׃ ה וְנָסַב הַגְּבוּל מֵעַצְמוֹן נַחְלָה מִצְרָיִם וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָּה׃ ו וּגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וּגְבוּל זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל יָם׃ ז וְזֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן מִן־הַיָּם הַגָּדֹל תְּתָאוּ לָכֶם הֹר הָהָר׃ ח מֵהֹר הָהָר תְּתָאוּ לְבֹא חֲמָת וְהָיוּ תּוֹצְאֹת הַגְּבֻל צְדָדָה׃ ט וְיָצָא הַגְּבֻל זִפְרֹנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו חֲצַר עֵינָן זֶה־יִהְיֶה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן׃ י וְהִתְאַוִּיתֶם לָכֶם לִגְבוּל קֵדְמָה מֵחֲצַר עֵינָן שְׁפָמָה׃ יא וְיָרַד הַגְּבֻל מִשְּׁפָם הָרִבְלָה מִקֶּדֶם לָעָיִן וְיָרַד הַגְּבֻל

רש"י

ממזרח שהם לארץ מואב · וכבשו את ארץ סיחון ועוג שהיתה בצפונה של ארץ מואב · וקרבו עד הירדן · והוא כנגד מקצוע צפונית מערבית של ארץ מואב · נמצא שארץ כנען שבעבר הירדן למערב היה מקצוע דרומית מזרחית שלה ג אצל אדום: (ד) ונסב לכם הגבול מנגב למעלה עקרבים · כל מקום שנאמר ונסב או ויצא מלמד שלא היה המצר שוה אלא הולך ויוצא לחוץ יוצא המצר ועוקם לצד צפונו של עולם באלכסון למערב ועובר המצר בדרומה של מעלה עקרבים נמצא מעלה עקרבים לפנים מן המצר: ועבר צנה · אל צין כמו מצרימה: והיו תוצאותיו · קצותיו · בדרומה של קדש ברנע: ויצא חצר אדר · מתפשט המצר ומרחיב לצד צפון של עולם ונמשך עוד באלכסון למערב ובא לו למצר אדר ומשם לעצמון ומשם לנחל מצרים · ולפי ונסב האמור כאן לא [illegible] ויצא מצר אדר שבפסוק [illegible] מעבר את קדש ברנע ורוחב אותה רצועה שבלטה לצד צפון היתה מקדש ברנע עד עצמון ומשם והלאה נתקצר המצר ונסב לצד הדרום ובא לו לנחל מצרים ומשם לצד המערב אל הים הגדול שהוא מצר מערבה של כל ארץ ישראל · נמצא שנחל מצרים במקצוע מערבית דרומית: (ה) והיו תוצאותיו הימה · אל מצר המערב · שאין עוד גבול נגב מאריך לצד המערב משם והלאה: (ו) וגבול ים · ומצר מערבי מהו: והיה לכם הים הגדול · למצר: וגבול · הנסין צ שבתוך הים אף הם מן הגבול והם איים שקורין איצול"ש: (ז) גבול צפון · מצר צפון: מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר · שהוא במקצוע צפונית מערבית · וראשו משפיע ונכנס לתוך הים ויש מלואו הים לפנים הימנו ומוצא הימנו: תתאו · תשפעו לכם לנטות ממערב לצפון אל הר ההר: תתאו · לשון סיבה כמו אל תא הרצים ותאי השער

אונקלוס

ד ויסחר לכון תחומא מדרומא למסקנא דעקרבים ויעבר לצן
ויהון מפקנוהי מדרומא לרקם גיאה ויפוק לחצר אדר ויעבר
לעצמון : ה ויסחר תחומא מעצמון לנחלא דמצרים ויהון
מפקנוהי לימא : ו ותחום מערבא ויהי לכון ימא רבא ותחומה
דין יהי לכון תחום מערבא : ז ודין יהי לכון תחום צפונא מן
ימא רבא תכוונון לכון להר טורא : ח מהר טורא תכוונון למעלי
חמת ויהון מפקנוהי דתחומא לצדד : ט ויפוק תחומא לזכרון
ויהון מפקנוהי לחצר עינן דין יהי לכון תחום צפונא : י ותכוונון
לכון לתחום קדומא מחצר עינן לשפם : יא ויחות תחומא
משפם לרבלה ממדנח לעין ויחות תחומא וימטי על כיף ים

רשב"ם

סמוך לאדום: (ד) ונסב לכם · שם בולט הגבול: ויצא ועבר · דרך ישר בלא
היקף: (ה) והיו תוצאותיו הימה גבול דרומית מערבית · וגבול ים ·
כלומר וגבול מערבי · כיצד והיה לכם הים הגדול וגבול · מערב: וגבול ·
חכמים פירשו לרבות נסים שבים הם איי הים: תתאו · תתחימו לשון

רש"י

פיליע · שקורין אשפלי"ן שהוא מוסב
ומשופע : (ח) תתאו · תסבו
והלכו אל מקצוע הצפון לצד המזרח
ותפגשו בלבואת חמת זו אנטוכיא :
תוצאות הגבול · סופי הגבול · כל
מקום שנאמר תוצאות הגבול או המצר
כלה שם לגמרי ואינו עובר להלן כלל
או משם מתפשט ומרחיב ויוצא לאחוריו
ונמשך להלן באלכסון יותר מן הרוחב
הראשון · ולענין רוחב המדה הראשון
קראו תוצאות לפי שמשם כלתה אותה
מדה : (ט) והיו תוצאותיו חצר עינן ·
הוא היה סוף המצר הצפוני · ונמצא
חצר עינן במקצוע צפונית מזרחית ·
ומשם והתאויתם לכם אל מצר המזרחי :
(י) והתאויתם · לשון הסבה ונטיה
כמו תתאו : שפמה · במצר המזרחי
ומשם הרבלה : (יא) מקדם לעין ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוא נהר נילוס : נ ולכן כתיב על ידי אדום : ס ר"ל לצד א"י שהגבול
לדרום א"י היה וכשמתקרב לצפונו של עולם הוא מרחיב לצד א"י :
ע שהה"א שבסוף במקום למ"ד שבראש התיבה : פ קצותיו ר"ל סוף הגבול
ההולך ביושר מן מעלה עקרבים היה נמשך עד דרום קדש ברנע · ומשם התחיל
עוד להתפשט לצד צפונו של עולם והרחיב המצר וא"י נתקצר ברחבו · ומשם
עבר עד עצמון בגבול ישר · ומעצמון נסב הגבול לצד דרומו של עולם · וא"י
נתרחב עד סוף הגבול של דרום שהגיע עד הים שהים במערב ארץ ישראל :
צ גבול יתירה דריש לרבות הנסין וגם האיים שבתוך הים : ק וכאן מלמד
הים הגבול מתפשט ומתרחב לצד דרום עד זפרון ומשם נמשך ביושר עד חצר

וּמָחָה עַל־כֶּתֶף יָם־כִּנֶּרֶת קֵדְמָה׃ יב וְיָרַד הַגְּבוּל הַיַּרְדֵּנָה וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לִגְבֻלֹתֶיהָ סָבִיב׃ יג וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֹתָהּ בְּגוֹרָל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לָתֵת לְתִשְׁעַת הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה׃ יד כִּי לָקְחוּ מַטֵּה בְנֵי הָראוּבֵנִי לְבֵית אֲבֹתָם וּמַטֵּה בְנֵי־הַגָּדִי לְבֵית אֲבֹתָם וַחֲצִי מַטֵּה מְנַשֶּׁה לָקְחוּ נַחֲלָתָם׃ טו שְׁנֵי הַמַּטּוֹת וַחֲצִי הַמַּטֶּה לָקְחוּ נַחֲלָתָם מֵעֵבֶר לְיַרְדֵּן יְרֵחוֹ קֵדְמָה מִזְרָחָה׃ פ רביעי ששי כשהן מחוברין טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ יז אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־יִנְחֲלוּ לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן׃ יח וְנָשִׂיא אֶחָד נָשִׂיא אֶחָד מִמַּטֶּה תִּקְחוּ לִנְחֹל אֶת־הָאָרֶץ׃ יט וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים לְמַטֵּה יְהוּדָה כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה׃ כ וּלְמַטֵּה בְּנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ כא לְמַטֵּה בִנְיָמִן אֱלִידָד בֶּן־כִּסְלוֹן׃ כב וּלְמַטֵּה בְנֵי־דָן נָשִׂיא בֻּקִּי בֶּן־יָגְלִי׃ כג לִבְנֵי יוֹסֵף לְמַטֵּה בְנֵי־מְנַשֶּׁה נָשִׂיא חַנִּיאֵל בֶּן־אֵפֹד׃ כד וּלְמַטֵּה בְנֵי־אֶפְרַיִם

רש"י

שם מקום והמישור הולך במזרחו נמצא העין לפנים מן המישור וארץ ישראל הוא: וירד הגבול. כל שהגבול הולך מצפון לדרום הוא יורד והולך: ומחה על כתף ים כנרת קדמה. שיהא ים כנרת תוך לגבול במערב והגבול במזרח ים כנרת ומשם ירד אל הירדן והירדן מושך ובא מן הצפון לדרום באלכסון נוטה לצד מזרח ומתקרב לצד ארץ כנען כנגד ים כנרת ומושך לצד מזרחה של ארץ ישראל כנגד ים כנרת עד שנופל בים המלח. ומשם כלה הגבול בתוצאותיו אל ים המלח. שממנו התחלת מצר מקצוע דרומית מזרחית הרי סובבת אותה לארבע רוחותיה: (טו) קדמה מזרחה. אל פני העולם ד' שהם במזרח שרוח מזרחית קרויה פנים ומערבית קרויה אחור לפיכך דרום לימין וצפון לשמאל: (יז) אשר ינחלו לכם. בשבילכם שכל נשיא ונשיא אפוטרופוס לשבטו ומחלק נחלת השבט למשפחות ולגברים ובורר

לכל

נְגַסַר קְדוּמָא : יב וְיֵחוֹת תְּחוּמָא לְיַרְדְּנָא וִיהוֹן מַפְּקָנוֹהִי לְיַמָּא דְמִלְחָא דָּא תְּהֵי לְכוֹן אַרְעָא לִתְחוּמָהָא סְחוֹר סְחוֹר : יג וּפַקִּיד מֹשֶׁה יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמֵימַר דָּא אַרְעָא דִּי תִתְחַסְנוּן יָתַהּ בְּעַדְבָא דִּי פַקִּיד יְיָ לְמִתַּן לְתִשְׁעַת שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא : יד אֲרֵי קַבִּילוּ שִׁבְטָא דִבְנֵי רְאוּבֵן לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן וְשִׁבְטָא דִבְנֵי גָד לְבֵית אֲבָהָתְהוֹן וּפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן: טו תְּרֵין שִׁבְטִין וּפַלְגוּת שִׁבְטָא קַבִּילוּ אַחְסַנְתְּהוֹן מֵעִבְרָא לְיַרְדְּנָא דִירֵחוֹ קִדּוּמָא מַדִּינְחָא : טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימַר: יז אִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא דִּי יַחְסְנוּן לְכוֹן יָת אַרְעָא אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן : יח וְרַבָּא חַד רַבָּא חַד מִשִּׁבְטָא תִּסְבוּן לְאַחְסָנָא יָת אַרְעָא : יט וְאִלֵּין שְׁמָהַת גֻּבְרַיָּא לְשִׁבְטָא דִיהוּדָה כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה : כ וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי שִׁמְעוֹן שְׁמוּאֵל בַּר עַמִּיהוּד : כא לְשִׁבְטָא דְבִנְיָמִן אֱלִידָד בַּר כִּסְלוֹן : כב וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי דָן רַבָּא בֻּקִּי בַּר יָגְלִי : כג לִבְנֵי יוֹסֵף לְשִׁבְטָא דִבְנֵי מְנַשֶּׁה רַבָּא חַנִּיאֵל בַּר אֵפֹד : כד וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אֶפְרַיִם רַבָּא קְמוּאֵל בַּר

בעל הטורים

(יז) אלה שמות האנשים · ולמטה פעם אחרת ואלה שמות האנשים לומר שאנשים בשמותם ונאים במעשיהם : (כא) אלידד בן כסלון · הוא אלדד והוסיף לו יו"ד על שם הנבואה שנקראת ביו"ד לשונות (חזון · הטפה · דיבור · אמירה · צווי · משא · משל · מליצה · חידה · נבואה · עיין ילקוט

רש"י

לכל אחד ואחד חלק הגון · ומה שהם ינחילו לכם ינחלו משמע שהם
נוחין יהיה עשוי כאילו עצמם נוחלים לכם בשבילכם ובמקומכם כמו
אלוהים · ולא יתכן לפרש לכם זה ככל ה' ילחם לכם : (יח) לנחול את הארץ ·
לכם שבמקרא שאם כן היה לו לכתוב שיהא נוחל א וחולק אותה במקומכם :

עיקר ש"ח ובאר"ת

פינן שהיה סוף גבול הצפוני:ר כמו דכתיב אל פני מזרחה:ש [דינחלו הוא בנין קל המורה על פועל עומד שינחלו לעצמם ולכן פירש"י ינחלו בשבילכם כלומר כי ינחלו לעצמם וישיבו אח"כ לכם אבל ינחילו הוא מבנין הפעיל או. לנחל מבנין פעל משמע ינחילו לאחרים· בא"ר]: ת כי חלוקת השבטים היה ע"פ כ' וע"פ הגורל· אך חלוקת המשפחות והגברים מכל שבט היה ע"פ נשיא השבט : א שלא

נְשִׂיא קְמוּאֵל בֶּן־שִׁפְטָן׃ כה וּלְמַטֵּה בְנֵי־זְבוּלֻן נָשִׂיא
אֱלִיצָפָן בֶּן־פַּרְנָךְ׃ כו וּלְמַטֵּה בְנֵי־יִשָּׂשכָר נָשִׂיא פַּלְטִיאֵל
בֶּן־עַזָּן׃ כז וּלְמַטֵּה בְנֵי־אָשֵׁר נָשִׂיא אֲחִיהוּד בֶּן־שְׁלֹמִי׃
כח וּלְמַטֵּה בְנֵי־נַפְתָּלִי נָשִׂיא פְּדַהְאֵל בֶּן־עַמִּיהוּד׃ כט אֵלֶּה
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה לְנַחֵל אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ כְּנָעַן׃ פ
לה חמישי א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־
יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר׃ ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם
מִנַּחֲלַת אֲחֻזָּתָם עָרִים לָשָׁבֶת וּמִגְרָשׁ לֶעָרִים סְבִיבֹתֵיהֶם
תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם׃ ג וְהָיוּ הֶעָרִים לָהֶם לָשָׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם יִהְיוּ
לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם׃ ד וּמִגְרְשֵׁי הֶעָרִים אֲשֶׁר
תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב׃
ה וּמַדֹּתֶם מִחוּץ לָעִיר אֶת־פְּאַת־קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה
וְאֶת־פְּאַת־נֶגֶב אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְאֶת־פְּאַת־יָם ׀ אַלְפַּיִם
בָּאַמָּה וְאֵת פְּאַת צָפוֹן אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְהָעִיר בַּתָּוֶךְ זֶה
יִהְיֶה לָהֶם מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים׃ ו וְאֵת הֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ
לַלְוִיִּם אֵת שֵׁשׁ־עָרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לָנֻס שָׁמָּה
הָרֹצֵחַ וַעֲלֵיהֶם תִּתְּנוּ אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם עִיר׃ ז כָּל־הֶעָרִים
אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַלְוִיִּם אַרְבָּעִים וּשְׁמֹנֶה עִיר אֶתְהֶן וְאֶת־
מִגְרְשֵׁיהֶן׃ ח וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתְּנוּ מֵאֲחֻזַּת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
מֵאֵת הָרַב תַּרְבּוּ וּמֵאֵת הַמְעַט תַּמְעִיטוּ אִישׁ כְּפִי נַחֲלָתוֹ
אֲשֶׁר יִנְחָלוּ יִתֵּן מֵעָרָיו לַלְוִיִּם׃ פ ששי שביעי כשהן מחוברין
ט וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ י דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

רש"י

(כט) לנחל את בני ישראל. שהם ינחלו אותה לכם למחלקותיה: (ב) ומגרש. ריוח מקום חלק חוץ לעיר סביב להיות נוי לעיר: ופי'

שִׁפְטָן : כח וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי זְבוּלֻן רַבָּא אֱלִיצָפָן בַּר פַּרְנָךְ : כו וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי יִשָּׂשכָר רַבָּא פַּלְטִיאֵל בַּר עַזָּן : כז וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי אָשֵׁר רַבָּא אֲחִיהוּד בַּר שְׁלֹמִי : כח וּלְשִׁבְטָא דִבְנֵי נַפְתָּלִי רַבָּא פְּדַהְאֵל בַּר עַמִּיהוּד : כט אִלֵּין דִּי פַקִּיד יְיָ לְאַחְסָנָא יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא דִכְנָעַן : א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ לְמֵימָר : ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְּנוּן לְלֵוָאֵי מֵאַחֲסָנַת אֲחוּדַּתְהוֹן קִרְוִין לְמִתַּב וּרְוַח לְקִרְוַיָּא סַחֲרָנֵיהוֹן תִּתְּנוּן לְלֵוָאֵי : ג וִיהוֹן קִרְוַיָּא לְהוֹן לְמִתַּב וּרְוָחֵיהוֹן יְהוֹן לִבְעִירְהוֹן וּלְקִנְיָנֵיהוֹן וּלְכָל חֵיוַתְהוֹן : ד וּרְוָחֵי קִרְוַיָּא דִּי תִתְּנוּן לְלֵוָאֵי מִכֹּתַל קַרְתָּא וּלְבָרָא אֲלַף אַמִּין סְחוֹר סְחוֹר : ה וְתִמְשְׁחוּן מִבָּרָא לְקַרְתָּא יָת רוּחַ קִדּוּמָא תְּרֵין אַלְפִין אַמִּין וְיָת רוּחַ דָּרוֹמָא תְּרֵין אַלְפִין אַמִּין וְיָת רוּחַ מַעַרְבָא תְּרֵין אַלְפִין אַמִּין וְיָת רוּחַ צִפּוּנָא תְּרֵין אַלְפִין אַמִּין וְקַרְתָּא בְּמִצִיעָא דֵּין יְהֵי לְהוֹן רְוָחֵי קִרְוַיָּא : ו וְיָת קִרְוַיָּא דִּי תִתְּנוּן לְלֵוָאֵי יָת שִׁית קִרְוֵי שֵׁזָבוּתָא דִּי תִתְּנוּן לְמֵעֲרַק תַּמָּן קָטוֹלָא וַעֲלֵיהוֹן תִּתְּנוּן אַרְבְּעִין וְתַרְתֵּין קִרְוִין : ז כָּל קִרְוַיָּא דִּי תִתְּנוּן לְלֵוָאֵי אַרְבְּעִין וְתַמְנֵי קִרְוִין יָתְהֶן וְיָת רְוָחֵיהֶן : ח וְקִרְוַיָּא דִּי תִתְּנוּן מֵאֲחוּדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִן סַגִּיאֵי תַּסְגּוּן וּמִן זְעֵירֵי תַּזְעִירוּן גְּבַר כְּפוּם אַחְסָנְתֵּהּ דִּי יַחְסְנוּן יִתֵּן מִקִּרְווֹהִי לְלֵוָאֵי : ט וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר : י מַלֵּיל עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין

רשב"ם — בעל הטורים

תחום ונגבול : (ה) אלפים באמה · רמז פ"ו וכרכס לך לך) : (ס) ומדותם אלף אמה מגרש והשאר שדות מחוץ לעיר אלפים באמה : באלפים

רש"י

ראשון לבנות שם בית ולא לנטוע כרם ולא לזרוע זריעה : (ג) ולכל חיתם · לכל צרכיהם : (ד) אלף אמה סביב · ואחריו הוא אומר אלפים באמה הא כיצד אלפים הוא נותן להם סביבי ומהם אלף הפנימים למגרש והחיצונים

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג"ב פועל עומד כמו ינהלו דלעיל : ב הוא הפועל והוא גם כן יוצ

וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן אַרְצָה כְּנָעַן׃
יא וְהִקְרִיתֶם לָכֶם עָרִים עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה לָכֶם וְנָס
שָׁמָּה רֹצֵחַ מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃ יב וְהָיוּ לָכֶם הֶעָרִים
לְמִקְלָט מִגֹּאֵל וְלֹא יָמוּת הָרֹצֵחַ עַד־עָמְדוֹ לִפְנֵי הָעֵדָה
לַמִּשְׁפָּט׃ יג וְהֶעָרִים אֲשֶׁר תִּתֵּנוּ שֵׁשׁ־עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה
לָכֶם׃ יד אֵת ׀ שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ מֵעֵבֶר לַיַּרְדֵּן וְאֵת
שְׁלֹשׁ הֶעָרִים תִּתְּנוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן עָרֵי מִקְלָט תִּהְיֶינָה׃
טו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלַגֵּר וְלַתּוֹשָׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ־
הֶעָרִים הָאֵלֶּה לְמִקְלָט לָנוּס שָׁמָּה כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ בִּשְׁגָגָה׃
טז וְאִם־בִּכְלִי בַרְזֶל ׀ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת
הָרֹצֵחַ׃ יז וְאִם בְּאֶבֶן יָד אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ הִכָּהוּ וַיָּמֹת
רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃ יח אוֹ בִּכְלִי עֵץ־יָד אֲשֶׁר־
יָמוּת בּוֹ הִכָּהוּ וַיָּמֹת רֹצֵחַ הוּא מוֹת יוּמַת הָרֹצֵחַ׃
יט גֹּאֵל הַדָּם הוּא יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ הוּא

רש"י

לשדות ולכרמים: (יא) והקריתם. אין הקרייה אלא לשון הזמנה וכן הוא אומר כי הקרה ה' אלהיך לפני: (יב) מגאל. מפני גואל הדם שהוא קרוב לנרצח: (יג) שש ערי מקלט. מגיד שאע"פ שהבדיל משה בחייו שלש ערים בעבר הירדן. לא היו קולטות עד שנבחרו שלש ג שנתן יהושע בארץ כנען: (יד) את שלש הערים וגו'. אע"פ שבארץ כנען תשעה שבטים וכאן אינן אלא שנים וחצי. השוה מנין ערי מקלט שלהם. משום דבגלעד נפישי רוצחים ד דכתיב גלעד קרית פועלי און עקובה מדם:

(טז) ואם בכלי ברזל הכהו. אין זה מדבר בהורג בשוגג הסמוך לו אלא בהורג במזיד ובא ללמד שההורג בכל דבר צריך שיהא בו שיעור כדי להמית. שנאמר בכולם אשר ימות בו: דמתרגמינן דהיא כמסת ו דימות בה. חוץ מן הברזל. שגלוי וידוע לפני הקב"ה שהברזל ממית בכל שהוא אפי' מחט לפיכך לא נתנה בו תורה שיעור לכתוב בו אשר ימות בו וא"ת בהורג בשוגג הכתוב מדבר הרי הוא אומר למטה או בכל אבן אשר ימות בה בלא ראות וגו'. למד על האמורים למעלה שבהורג במזיד הכתוב מדבר:
כאן

ית ירדנא לארעא דכנען : יא ותזמנון לכון קרוין קרוי שזבותא
יהוין לכון ויערוק לתמן קטולא דיקטול נפשא בשלו : יב ויהון
לכון קרויא לשזבא מגאל דמא ולא ימות קטולא עד דיקום
קדם כנשתא לדינא : יג וקרויא די תתנון שית קרוי שזבותא
יהוין לכון : יד ית תלת קרויא תתנון מעברא לירדנא וית תלת
קרויא תתנון בארעא דכנען קרוי שזבותא יהוין : טו לבני
ישראל ולגיורא ולתותבא ביניכון יהוין שית קרויא האלין
לשזבא למערוק לתמן כל דיקטול נפשא בשלו : טז ואם במן
דפרזלא מחהי וקטלה קטולא הוא אתקטלא יתקטל קטולא :
יז ואם באבנא דמתנסבא בידא דהיא כמסת די ימות בה
מחהי וקטלה קטולא הוא אתקטלא יתקטל קטולא : יח או
במן דאע דמתנסב בידא דהיא כמסת די ימות בה מחהי
וקטלה קטולא הוא אתקטלא יתקטל קטולא : יט גאל
דמא הוא יקטול ית קטולא כד אתחיב ליה מן דינא הוא

רשב"ם

וכרמים : (יא) והקריתם וזימנתם : (יד) את שלש הערים תתנו מעבר לירדן · אותן הבדיל משה בחייו

בעל הטורים

אמה יהיו חוץ מע' אמה ושיריים וזהו ומדותם מחוץ לעיר : (יח) בפרשת מקלט כתיב ו' פעמים מקלט· למקלט·

רש"י

(יז) באבן יד · שיש בה מלא יד : אשר ימות בה · שיש בה שיעור להמית ז כתרגומו · לפי שנא' והכה איש את רעהו באבן · ולא נתן בה שיעור · יכול כל שהוא · לכך נאמר אשר ימות בה : (יח) או בכלי עץ יד · לפי שנאמר וכי יכה איש את עבדו או את אמתו בשבט · יכול כל שהוא לכך נאמר בעץ אשר ימות בו שיהא בו כדי להמית : (יט) בפגעו

עיקר ש"ח ובאר"ח

לשני כמו ינחילו דלעיל : ג דה"כ למה פרט המכין כי מי לא ידע אשר שלא ושלא כן שם : ד ואע"ג דערי מקלט אינן קולטות רק ההורגים בשוגג מ"מ במקום דנפישי רוצחין במזיד יקרו ג"כ שוגגין למלכה וסוא על דרך שנא' בפ' משפטים על פסוק והאלהים אנה לידו שהיה אחד הורג מזיד וא' שוגג · עפרש"י שם: ה מקוכה לשון מהרה: ו ר"ל כשיעור: ז ואף שמן באבן יד ידענו שיש בו כדי להמית וכמו שפרש"י מלא יד והיינו שיש בו כדי להמית · אן

יוּמָתֶנּוּ׃ כ וְאִם־בְּשִׂנְאָה יֶהְדֳּפֶנּוּ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו בִּצְדִיָּה
וַיָּמֹת׃ כא אוֹ בְאֵיבָה הִכָּהוּ בְיָדוֹ וַיָּמֹת מוֹת־יוּמַת
הַמַּכֶּה רֹצֵחַ הוּא גֹּאֵל הַדָּם יָמִית אֶת־הָרֹצֵחַ בְּפִגְעוֹ־בוֹ׃
כב וְאִם־בְּפֶתַע בְּלֹא־אֵיבָה הֲדָפוֹ אוֹ־הִשְׁלִיךְ עָלָיו כָּל־
כְּלִי בְּלֹא צְדִיָּה׃ כג אוֹ בְכָל־אֶבֶן אֲשֶׁר־יָמוּת בָּהּ בְּלֹא
רְאוֹת וַיַּפֵּל עָלָיו וַיָּמֹת וְהוּא לֹא־אוֹיֵב לוֹ וְלֹא מְבַקֵּשׁ
רָעָתוֹ׃ כד וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה בֵּין הַמַּכֶּה וּבֵין גֹּאֵל הַדָּם עַל
הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה׃ כה וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת־הָרֹצֵחַ מִיַּד
גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר־נָס
שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר־מָשַׁח אֹתוֹ
בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ׃ כו וְאִם־יָצֹא יֵצֵא הָרֹצֵחַ אֶת־גְּבוּל עִיר
מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר יָנוּס שָׁמָּה׃ כז וּמָצָא אֹתוֹ גֹּאֵל הַדָּם מִחוּץ
לִגְבוּל עִיר מִקְלָטוֹ וְרָצַח גֹּאֵל הַדָּם אֶת־הָרֹצֵחַ אֵין לוֹ דָּם׃
כח כִּי בְעִיר מִקְלָטוֹ יֵשֵׁב עַד־מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאַחֲרֵי־

רש"י

בו · אפילו בתוך ערי מקלט : (כ) בצדיה · כתרגומו בכמנא ח · במארב : (כב) בפתע · באונס · ותרגומו בתכיף שהיה סמוך לו ולא היה לו שהות להזהר עליו : (כג) או בכל אבן אשר ימות בה הכהו : בלא ראות · שלא ראהו : ויפל עליו · מכאן אמרו ההורג דרך ירידה גולה · דרך עלייה אינו גולה : (כה) עד מות הכהן הגדול · שהוא בא להשרות שכינה בישראל ולהאריך ימיהם · והרוצח בא לסלק את השכינה מישראל ומקצר את ימי החיים · אינו כדאי שיהא לפני כהן גדול · דבר אחר לפי שהיה לו לכהן גדול להתפלל שלא תארע תקלה זו לישראל בחייו : אשר משח אתו בשמן הקדש · לפי פשוטו מן המקראות הקצרים הוא · כ שלא פי' מי משחו אלא כמו אשר משחו המושח אותו בשמן הקדש · ורבותינו דרשוהו במסכת מכות לראיית דבר · ללמד שאם עד שלא נגמר דינו מת כהן גדול ומנו אחר תחתיו ולאחר מכאן נגמר דינו · חוזר במיתתו של שני שנאמר אשר משח אותו וכי הוא מושחו לכהן או הכהן משח אותו אלא להביא את הנמשח בימיו שמחזירו במיתתו : (כז) אין לו דם · הרי הוא כהורג

יקטלנה: כ ואם בסנאה דהוה או רמא עלוהי בכמנא וקטלה:
כא או בדבבו מחהי בידה וקטלה אתקטלא יתקטל מחיא
קטולא הוא גאל דמא יקטול ית קטולא כד אתחיב לה מן
דינא: כב ואם בתכף בלא דבבו דהוה או רמא עלוהי כל
מן בלא כמנא: כג או בכל אבנא דהיא כמסת די ימות
בה בלא חזי ורמא עלוהי וקטלה והוא לא סני לה ולא
תבע בישתה: כד וידונון כנשתא בין מחיא ובין גאל דמא
על דיניא האלין: כה וישזבון כנשתא ית קטולא מיד גאל
דמא ויתיבון יתה כנשתא לקרית שיזבותה די ערק לתמן
ויתב בה עד דימות כהנא רבא די רבי יתה במשח
קודשא: כו ואם מפק יפוק קטולא ית תחום קרית שיזבותה
די ערק לתמן: כז וישכח יתה גאל דמא מברא לתחום
קרית שיזבותה ויקטול גאל דמא ית קטולא לית לה דמא:
כח ארי בקרית שיזבותה יתב עד דימות כהנא רבא ובתר

רשב"ם

דכתיב או יבדיל משה : (כח) עד מות הכהן הגדול · לפי פשוטו כל ימי השופט הגדול דוגמת אסירין לא

בעל הטורים

שיקלט ולא יהרג הנפש שיש לו המשה שמות : (כה) הרצח · ג' במסורה · הכא · ואידך (ירמיה מ"ו) כי ה' הרצח והיינו דאמרי' והאלהים אנה לידו משל לשני בני אדם א' הרג שוגג וא' הרג מזיד הקב"ה מזמנן לפונדק א' זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג מזיד ונמצא הרגו בשוגג ונתחייב גלות וזה בלא עדים הרגו ורצה להתחזק ולעמוד ולא יוכל כי ה' הרצח : (כה) עד מות הכהן הגדול · ג"פ כה"ג בפרשה לומר אחד כה"ג

עיקר ש"ח ובאר"ח

שם נוכל לפרש ואם הכה באבן יד וכאן מלמדנו שיהא בו כדי להמית בזריקה דפעמים שיש בו כדי להמית בהכאה ואין בו כדי להמית בזריקה · קמ"ל דאינו חייב בזריקה עד שיש בו כדי להמית גם בזריקה : ח כי הצדיה אין לדים הוא נדה והיו"ד הוא המורה ה"א הצדה וה"א הוא לסימן נקיבה והצדה נדה מורה על ארב וכשם מארה זו נמצא מארב ובתרגום נקרא מכמן : ט וחסר בכתוב מלת הכהו : י כגון שהיה יורד בסולם ונפל עליו והרגו ובזונא בו · לאפוקי דרך עליה שהיה עולה בסולם ונפל עליו והרגו פטור מגלות והטעם כי דרך עליה אין לו ליזהר אבל דרך ירידה היה לו ליזהר: כ כי

מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב הָרֹצֵחַ אֶל־אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ׃ כט וְהָיוּ
אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקַּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם׃
ל כָּל־מַכֵּה־נֶפֶשׁ לְפִי עֵדִים יִרְצַח אֶת־הָרֹצֵחַ וְעֵד אֶחָד
לֹא־יַעֲנֶה בְנֶפֶשׁ לָמוּת׃ לא וְלֹא־תִקְחוּ כֹפֶר לְנֶפֶשׁ רֹצֵחַ
אֲשֶׁר־הוּא רָשָׁע לָמוּת כִּי־מוֹת יוּמָת׃ לב וְלֹא־תִקְחוּ
כֹפֶר לָנוּס אֶל־עִיר מִקְלָטוֹ לָשׁוּב לָשֶׁבֶת בָּאָרֶץ עַד־מוֹת
הַכֹּהֵן׃ לג וְלֹא־תַחֲנִיפוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּהּ כִּי
הַדָּם הוּא יַחֲנִיף אֶת־הָאָרֶץ וְלָאָרֶץ לֹא־יְכֻפַּר לַדָּם אֲשֶׁר
שֻׁפַּךְ־בָּהּ כִּי־אִם בְּדַם שֹׁפְכוֹ׃ לד וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ כִּי אֲנִי
יְהֹוָה שֹׁכֵן בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ שביעי לו א וַיִּקְרְבוּ
רָאשֵׁי הָאָבוֹת לְמִשְׁפַּחַת בְּנֵי־גִלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה
מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי יוֹסֵף וַיְדַבְּרוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂאִים
רָאשֵׁי אָבוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ב וַיֹּאמְרוּ אֶת־אֲדֹנִי צִוָּה

רש"י

את השם שאין לו דם: (כט) בכל מושבותיכם. למד שתהא סנהדרין (קטנה) נוהגת בחוצה לארץ כל זמן שנוהגת בארץ ישראל: (ל) כל מכה נפש וגו'. הבא להרגו על שהכה את הנפש: לפי עדים ירצח. שיעידו שבמזיד ובהתראה הרגו: (לא) ולא תקחו כפר. לא יפטר בממון: (לב) ולא תקחו כפר לנוס אל עיר מקלטו. למי שנס אל עיר מקלטו שהרג בשוגג. אינו נפטר מגלות בממון ליתן כופר לשוב לשבת בארץ בטרם ימות הכהן: לנוס. כמו לנס (כשו"א ופתח) כמו שובי מלחמה. ששבו מן המלחמה. וכן נוגי ממועד: וכן כי מולים היו. כאשר תאמר שוב על מי ששב כבר ומול על שמל כבר כן תאמר לנוס על מי שנס כבר וקורהו נוס כלומר מוברח ואם שאמר לנוס לברוח ותפרשהו לא תקחו כופר למי שיש לו. לברוח לפטרו מן הגלות לא ידעתי היאך יאמר לשוב לשבת בארץ הרי עדיין לא נס ומהיכן ישוב: (לג) ולא תחניפו. ולא תרשיעו. כתרגומו ולא תחייבון: (לד) אשר אני שכן בתוכה. שלא תשכינו אותי בטומאתה: כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל. אף בזמן שהם

דימות כהנא רבא יתוב קטולא לארע אחסנתה : כט ויהון אלין לכון לגזרת דין לדריכון בכל מותבניכון : ל כל דיקטול נפשא לפום סהדין יקטול ית קטולא וסהיד חד לא יסהד באנש למקטל : לא ולא תקבלון ממון על אנש קטול די הוא חיב למקטל ארי אתקטלא יתקטל : לב ולא תקבלון ממון למערוק לקרית שזבותה למתוב למתב בארעא עד דימות כהנא : לג ולא תחיבון ית ארעא די אתון בה ארי דמא הוא מחיב ית ארעא ולארעא לא מתכפר על דם זכי דאתשד בה אלהן בדם אשדה : לד ולא תסאבון ית ארעא די אתון יתבין בה די שכנתי שריא בגוה ארי אנא יי דשכנתי שריא בגו בני ישראל : א וקריבו רישי אבהתא לזרעית בני גלעד בר מכיר בר מנשה מזרעית בני יוסף ומליל קדם משה וקדם רברביא רישי אבהתא לבני ישראל : ב ואמרו ית רבוני פקיד יי למתן ית ארעא באחסנא בעדבא

רשב"ם

פתח ביתה : (לא) ולא תקחו כופר לא יפטר בממון בברייתא דרבי אליעזר מדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד על חבירו יצא כיצד לא תקחו כפר לנפש רוצח וגו' והלא הריגת רוצח בכלל כל העונשין ולמה יצאת ללמד על שאר עונשין מה הוא מלמד עליהן לרוצח אין לוקחין כופר אבל לשן ועין ליד ולרגל לכויה ולחבורה ושאר חבלות לוקחים כופר : (לג) כי אם בדם שפכו · אני אומר שהוא נקוד מן הדין מלאפו"ם לפי

בעל הטורים

בגמטא ואחד מכוכב נגדים ואחד כה"ג שעבר כולם . מסיבים הרוצח כגויתתן [עי' מכות ד' י"א] : (לג) יכופר · ד' · הכא · ואידך אם יכופר העון (ישעיה כ"ב)· לכן בזאת יכופר עון יעקב (שם כ"ז) · בחסד ואמת יכופר עון (משלי ט"ז) שמשובה ויוה"כ תולין ומיתה ממרקת שנא' אם יכופר העון עד תמותון לכן בזאת יכופר עון יעקב במה בחסד שנאמר בחסד ואמת יכופר עון כדאמר (ר"ה י"ח) רבה דעסיק בגמילות חסדים

עיקר ש"ת ובאר"ת

לא קאי על הרוצח : ל ולא תקחו כ"ל שלא תקחו ממנו כופר לפטרו מהמיתה כ"א מות יומת : מ ולולי פירושו היה נראה לפרש שזה הכתוב מוסב ג"כ על הרוצח במזיד · אשר משפטו למות · שמשמיענו בפסוק כראשון

שלא

יְהוָה לָתֵת אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּגוֹרָל לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַאדֹנִי
צֻוָּה בַיהוָה לָתֵת אֶת־נַחֲלַת צְלָפְחָד אָחִינוּ לִבְנֹתָיו׃
ג וְהָיוּ לְאֶחָד מִבְּנֵי שִׁבְטֵי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל לְנָשִׁים וְנִגְרְעָה
נַחֲלָתָן מִנַּחֲלַת אֲבֹתֵינוּ וְנוֹסַף עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר
תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִגֹּרַל נַחֲלָתֵנוּ יִגָּרֵעַ׃ ד וְאִם־יִהְיֶה הַיֹּבֵל
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנוֹסְפָה נַחֲלָתָן עַל נַחֲלַת הַמַּטֶּה אֲשֶׁר
תִּהְיֶינָה לָהֶם וּמִנַּחֲלַת מַטֵּה אֲבֹתֵינוּ יִגָּרַע נַחֲלָתָן׃
ה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל־פִּי יְהוָה לֵאמֹר כֵּן
מַטֵּה בְנֵי־יוֹסֵף דֹּבְרִים׃ ו זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה
לִבְנוֹת צְלָפְחָד לֵאמֹר לַטּוֹב בְּעֵינֵיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים אַךְ
לְמִשְׁפַּחַת מַטֵּה אֲבִיהֶם תִּהְיֶינָה לְנָשִׁים׃ ז וְלֹא־תִסֹּב
נַחֲלָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִמַּטֶּה אֶל־מַטֶּה כִּי אִישׁ בְּנַחֲלַת
מַטֵּה אֲבֹתָיו יִדְבְּקוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ח וְכָל־בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה
מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה
לְאִשָּׁה לְמַעַן יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו׃
ט וְלֹא־תִסֹּב נַחֲלָה מִמַּטֶּה לְמַטֶּה אַחֵר כִּי־אִישׁ בְּנַחֲלָתוֹ
יִדְבְּקוּ מַטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ י כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה
כֵּן עָשׂוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד׃ מפטיר יא וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה

רש"י

עמהם שהיה ביניהם: (ג) ונוסף על נחלת המטה. שהרי בנה יורשה והבן מתיחס על שבט אביו: (ד) ואם יהיה היובל. מכאן היה רבי יהודה אומר עתיד היובל שיפסוק: ואם יהיה היובל. כלומר אין זו מכירה שחוזרת ביובל שירושה אינה חוזרת. ונמצא אף ביובל לא תחזור לשבטו ונמצא שנוספת על נחלת המטה אשר תהיינה להם: (ח) וכל בת ירשת נחלה. שלא היה בן לאביה: (יא) מחלה תרצה וגו'. כאן מנאן לפי גדולתן זו מזו בשנים ע וכאן כסדר תולדותן ובכל המקרא מנאן לפי חכמתן ומגיד ששקולות זו כזו: השלמת פרשת מסעי

לבני ישראל ורבוני אתפקד במימרא דיי למתן ית אחסנת צלפחד אחונא לבנתה: ג ויהוין לחד מבני שבטיא דבני ישראל לנשין ותתמנע אחסנתהן מאחסנת אבהתנא ותתוסף על אחסנת שבטיא די תהוין להון ומעדב אחסנתנא יתמנע: ד ואם יהי יובלא לבני ישראל ותתוסף אחסנתהן על אחסנת שבטא די תהוין להון ומאחסנת שבטא דאבהתנא יתמנע אחסנתהן: ה ופקיד משה ית בני ישראל על מימרא דיי למימר יאות שבטא דבני יוסף ממללין: ו דין פתגמא די פקיד יי לבנת צלפחד למימר לדתקין בעיניהון תהוין לנשין ברם לזרעית שבטא דאבוהן תהוין לנשין: ז ולא תסחר אחסנא לבני ישראל משבטא לשבטא ארי גבר באחסנת שבטא דאבהתוהי ידבקון בני ישראל: ח וכל ברתא ירתת אחסנא משבטיא דבני ישראל לחד מזרעית שבטא דאבוהא תהי לאנתו בדיל די ירתון בני ישראל גבר אחסנת אבהתוהי: ט ולא תסחר אחסנא משבטא לשבטא אחרנא ארי גבר באחסנתה ידבקון שבטיא דבני ישראל: י כמא די פקיד יי ית משה כן עבדו בנת צלפחד: יא והואה מחלה תרצה וחגלה ומלכה ונעה בנת צלפחד

רשב"ם

פירוש כי אם בדם האיש השופך את הדם: (ו) לטוב בעיניהם. מן שבט שלהם לפי הפשט:

נשלם חומש הפקודים:

בעל הטורים

היה שתין שנין: (ז) תסב נחלה. בגי' זו היא בשבטה בגין (ע"ס) לומר שהבן יורש את אביו ולא תסוב נחלה. בגי' זו היא שבט בעל:

עיקר ש"ח ובאר"ת

אלא מקחו כופר ממנו לפוטרו לגמרי מן המיתה. והפסוק השני מלמדנו שג"כ לא תקחו כופר ממנו. להניחו לבוא אל ערי המקלט. ואשר ישב שמה עד מות הכהן כמשפט ההורגים בשוגג. גם זה לא יעשה: נ כי לשון אם משמע שהדבר תלוי ועומד בספק: ס ר"ל שיתרבה הבית וינטלו היובלות והשמיטות: ע ר"ל שבפ' פינחס חשוב את מרעה לבסוף. וכאן חשיב לפי שנים. לפי שבכאן

וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְנֹעָה בְּנוֹת צְלָפְחָד לִבְנֵי דֹדֵיהֶן לְנָשִׁים׃ יב מִמִּשְׁפְּחֹת בְּנֵי־מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף הָיוּ לְנָשִׁים וַתְּהִי נַחֲלָתָן עַל־מַטֵּה מִשְׁפַּחַת אֲבִיהֶן׃ יג אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרֵחוֹ׃ חזק

קל"ב • מחל"ס תול"ס סי' : ומפטירין שמעו דבר ה' בירמיה סימן ב' :

סכום פסוקי דספר במדבר אלף ומאתים ושמנים ושמונה אפרת סימן: וחציו והיה האיש אשר אבחר בו מטהו יפרח • ופרשיותיו עשרה ה' בדד ינחנו סימן • וסדריו ל"ב לב טהור ברא לי אלהים סימן • ופרקיו ל"ו לו חכמו ישכילו זאת סימן • מנין הפתוחות שתים ותשעים והסתומות ששים ושש סך הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות אני חלקך ונחלתך סימן :

בפרשת מסעי יש בה שש מצות • ב' עשין וד' לאוין :

	עשין		
(תח)	קע	לתת ללוים ערים לשבת כי אין להם חלק ונחלה בארץ שנא' צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחזתם ערים לשבת :	
(תט)		שלא להרוג למי שכבר עשה מעשה רע בעדים והתראה קודם שיעמוד לדין לפני ב"ד שנאמר ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט :	רלט
(תי)	קעא	להוציא מכה נפש בשגגה מעירו לעיר מקלט שנאמר והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו :	
(תיא)		שלא יהיה העד טוען ומדבר דברים אחר שהעיד עדותו לא לזכות ולא לחובה שנאמר ועד אחד לא יענה בנפש למות :	רמ
(תיב)		שלא ליקח כופר נפש ההורג במזיד כדי לפוטרו מן המיתה ואפי' שיתן כל ממון שבעולם שנא' ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע למות :	רמא
(תיג)		שלא ליקח כופר מההורג בשוגג כדי לפוטרו מן הגלות שנא' ולא תקחו כופר לנוס אל עיר מקלטו :	רמב

הפטרת מסעי בירמיה סימן ב

שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־מִשְׁפְּחוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר יְהוָה מַה־מָּצְאוּ אֲבוֹתֵיכֶם בִּי עָוֶל כִּי רָחֲקוּ

לִבְנֵי אֲחֵי אֲבוּהֶן לְנָשִׁין׃ יב מִזַּרְעִית בְּנֵי מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף הֲוָאָה לְנָשִׁין וַהֲוָת אַחְסַנְתְּהֶן עַל שִׁבְטָא זַרְעִית אֲבוּהֶן׃ יג אִלֵּין פִּקּוּדַיָּא וְדִינַיָּא דִּי פַקֵּיד יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִירֵחוֹ׃ חזק

בעל הטורים

(יא) לבני דודיהן · בגי' (פ"ט) לסגון (הליהם) [לכם] [עי' כ"ב ד' קי"ט]:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ספר הכתוב ויהיו לבני דודיהן לנשים ונשאו דרך גדולתן בשנים · ובאן חשבן לפי חכמתן :

הפטרת מסעי

מֵעָלָי וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל וַיֶּהְבָּלוּ׃ וְלֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה הַמַּעֲלֶה אֹתָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַמּוֹלִיךְ אֹתָנוּ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ עֲרָבָה וְשׁוּחָה בְּאֶרֶץ צִיָּה וְצַלְמָוֶת בְּאֶרֶץ לֹא־עָבַר בָּהּ אִישׁ וְלֹא־יָשַׁב אָדָם שָׁם׃ וָאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־אֶרֶץ הַכַּרְמֶל לֶאֱכֹל פִּרְיָהּ וְטוּבָהּ וַתָּבֹאוּ וַתְּטַמְּאוּ אֶת־אַרְצִי וְנַחֲלָתִי שַׂמְתֶּם לְתוֹעֵבָה׃ הַכֹּהֲנִים לֹא אָמְרוּ אַיֵּה יְהוָה וְתֹפְשֵׂי הַתּוֹרָה לֹא יְדָעוּנִי וְהָרֹעִים פָּשְׁעוּ בִי וְהַנְּבִאִים נִבְּאוּ בַבַּעַל וְאַחֲרֵי לֹא־יוֹעִלוּ הָלָכוּ׃ לָכֵן עֹד אָרִיב אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה וְאֶת־בְּנֵי בְנֵיכֶם אָרִיב׃ כִּי עִבְרוּ אִיֵּי כִתִּיִּים וּרְאוּ וְקֵדָר שִׁלְחוּ וְהִתְבּוֹנְנוּ מְאֹד וּרְאוּ הֵן הָיְתָה כָּזֹאת׃ הַהֵימִיר גּוֹי אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים וְעַמִּי הֵמִיר כְּבוֹדוֹ בְּלוֹא יוֹעִיל׃ שֹׁמּוּ שָׁמַיִם עַל־זֹאת וְשַׂעֲרוּ חָרְבוּ מְאֹד נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־שְׁתַּיִם רָעוֹת עָשָׂה עַמִּי אֹתִי עָזְבוּ מְקוֹר מַיִם חַיִּים לַחְצֹב לָהֶם בֹּארוֹת בֹּארֹת נִשְׁבָּרִים אֲשֶׁר לֹא־יָכִלוּ הַמָּיִם׃ הַעֶבֶד יִשְׂרָאֵל אִם־יְלִיד בַּיִת הוּא מַדּוּעַ הָיָה לָבַז פתח בס"פ׃ עָלָיו יִשְׁאֲגוּ כְפִרִים

נָתְנוּ קוֹלָם וַיָּשִׁיתוּ אַרְצוֹ לְשַׁמָּה עָרָיו נִצְּתָה נצתו קרי מִבְּלִי
יֹשֵׁב׃ גַּם־בְּנֵי־נֹף וְתַחְפַּנְחֵס ותחפנחס קרי יִרְעוּךְ קָדְקֹד׃
הֲלוֹא־זֹאת תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה אֱלֹהַיִךְ בְּעֵת מוֹלִיכֵךְ
בַּדָּרֶךְ׃ וְעַתָּה מַה־לָּךְ לְדֶרֶךְ מִצְרַיִם לִשְׁתּוֹת מֵי שִׁחוֹר וּמַה־
לָּךְ לְדֶרֶךְ אַשּׁוּר לִשְׁתּוֹת מֵי נָהָר׃ תְּיַסְּרֵךְ רָעָתֵךְ וּמְשֻׁבוֹתַיִךְ
תּוֹכִחֻךְ וּדְעִי וּרְאִי כִּי־רַע וָמָר קמץ בז״ק עָזְבֵךְ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהָיִךְ וְלֹא פַחְדָּתִי אֵלַיִךְ נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת׃ כִּי מֵעוֹלָם
שָׁבַרְתִּי עֻלֵּךְ נִתַּקְתִּי מוֹסְרוֹתַיִךְ וַתֹּאמְרִי לֹא אֶעֱבוֹד אעבור ק׳
כִּי עַל־כָּל־גִּבְעָה גְּבֹהָה וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן אַתְּ צֹעָה זֹנָה׃
וְאָנֹכִי נְטַעְתִּיךְ שׂוֹרֵק כֻּלֹּה זֶרַע אֱמֶת וְאֵיךְ נֶהְפַּכְתְּ לִי סוּרֵי
הַגֶּפֶן נָכְרִיָּה׃ כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית נִכְתָּם
עֲוֺנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי
אַחֲרֵי הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא דְּעִי מֶה עָשִׂית
בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת דְּרָכֶיהָ׃ פֶּרֶה ׀ לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת
נַפְשָׁו נפשה קרי שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ
לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ יִמְצָאוּנְהָ׃ מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְורֹנֵךְ
וגרונך קרי מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־אָהַבְתִּי זָרִים
וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃ כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ אֹמְרִים
לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי ילדתנו ק׳ כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף
וְלֹא פָנִים וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃ וְאַיֵּה
אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי
מִסְפַּר עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃ הֲלוֹא מֵעַתָּה קָרָאתִי
יתיר יו״ד לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה׃

וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ׃
וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ
שָּׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאָזֶל׃ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת
הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה׃ וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־
הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים
מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ וָבֹאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה׃ וְאִם־
כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהָלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה׃
וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וָאָתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־
עוֹלָם׃ וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־אל קרי
הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל׃ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם ׀ בְּפַעַם אֶל־
מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד
מְקוֹם דָּוִד׃ וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה
הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר׃ וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ
הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ
לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלָּחֶם׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן
אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם׃ וַיֹּאמֶר
שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִי אָחִי
וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי
עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ׃ וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן
וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־
יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ׃ כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־
יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח
וְקַח אֹתוֹ אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא׃ וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל

אָבִיו

אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה׃ וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־
הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו
לְהָמִית אֶת־דָּוִד׃ וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בָּחֳרִי־אָף
וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי
הִכְלִמוֹ אָבִיו׃ וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד
וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ׃ וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֻץ מְצָא־נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר
אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ׃ וַיָּבֹא הַנַּעַר
עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה׃ וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר
מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּי החצים ק׳
וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו׃ וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד
יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר׃ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ
וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבֵיא הָעִיר׃ הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב
וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְּׁקוּ ׀ אִישׁ אֶת־
רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל׃ וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן
לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה
לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה ׀ בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃

בשבת ור״ח למפטיר קורין בפ׳ פינחס וביום השבת וכו׳ ובראשי חדשיכם וכו׳:

הפטרה שבת וראש חודש (בישעיה סימן ס״ו)

כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת
אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם מְנוּחָתִי׃ וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה
יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי
וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ
הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ

אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־
אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין
עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־
חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה
בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל
יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא
חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה
הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־
יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה
אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ
וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים
עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ
וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד
תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן
אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַםִ תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם
וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם
אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט
וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים
אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד אחת קרי בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ

את־כבודי: ושמתי בהם אות ושלחתי מהם ׀ פליטים אל־הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים הרחקים אשר לא־שמעו את־שמעי ולא־ראו את־כבודי והגידו את־כבודי בגוים: והביאו את־כל־אחיכם מכל־הגוים ׀ מנחה ׀ ליהוה בסוסים וברכב ובצבים ובפרדים ובכרכרות על הר קדשי ירושלם אמר יהוה כאשר יביאו בני ישראל את־המנחה בכלי טהור בית יהוה: וגם־מהם אקח לכהנים ללוים אמר יהוה: כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה עמדים לפני נאם־יהוה כן יעמד זרעכם ושמכם: והיה מדי־חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל־בשר להשתחות לפני אמר יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים הפשעים בי כי תולעתם לא תמות ואשם לא תכבה והיו דראון לכל־בשר: והיה מדי חדש בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר ה':

מנהג הספרדים אף על ר"ח ביום ש"ק וביום א' להוסיף פסוק ראשון ואחרון של הפטרת מחר חודש

סדר קריאת הפרשיות מהמועדים

לשבועות ביום א' קורין ה' גברי בפ' יתרו מן בחדש השלישי עד סוף הסדרה והמפטיר קורא בפ' פינחס וביום הבכורים עד ונסכיהם: ביום שני קורין ה' גברי בפ' ראה מן כל הבכור עד סוף הסדרה ואם הוא שבת קורין ז"ג ומתחילין עשר תעשר בפ' ראה הנ"ל. והמפטיר קורא וביום הבכורים כדאתמול:

סדר הפרשיות חיבוריהן והפרדתן הבאות בחלק זה

חקת ובלק לעולם הן נפרדות מלבד כשחל שבועות ביום ששי ויום השבת קודש שאז הן מחוברות ובזה אין חילוק בין פשוטות למעוברות:

מטות ומסעי לעולם הן מחוברות בין בפשוטות בין במעוברות מלבד בשני סימנים ואלו הם הח"א הש"ג שאז הן נפרדות ושאר פרשיות הנסוגות להתחבר כל אחד על מקומו יבא בשלום:

רות א

א א וַיְהִי בִּימֵי שְׁפֹט הַשֹּׁפְטִים וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה לָגוּר בִּשְׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו׃ ב וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נָעֳמִי וְשֵׁם שְׁנֵי־בָנָיו מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי־מוֹאָב וַיִּהְיוּ־שָׁם׃ ג וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נָעֳמִי וַתִּשָּׁאֵר הִיא וּשְׁנֵי בָנֶיהָ׃ ד וַיִּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֹאֲבִיּוֹת שֵׁם הָאַחַת עָרְפָּה וְשֵׁם הַשֵּׁנִית רוּת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים׃ ה וַיָּמֻתוּ גַם־שְׁנֵיהֶם מַחְלוֹן וְכִלְיוֹן וַתִּשָּׁאֵר הָאִשָּׁה מִשְּׁנֵי יְלָדֶיהָ וּמֵאִישָׁהּ׃

רש״י

(א) ויהי בימי שפוט השופטים. לפני מלוך מלך שאול א שהיו הדורות מתפרנסים על ידי שופטים ובימי אבצן היה שאמרו רבותינו אבצן זה בועז: וילך איש. עשיר גדול היה ופרנס הדור ב ויצא מא״י לחוץ לארץ מפני צרות העין שהיתה עינו צרה בעניים ג הבאים לדוחקו לכך נענש: (ב) אפרתים. חשובים וכן בן תוחו בן צוף אפרתי ד אבגינוס לאה חשיבותם שהרי השיא עגלון מלך מואב את בתו למחלון דאמר מר רות בתו של עגלון היתה. ד״א אפרתים בית לחם קרויה אפרת: איש נעמי. למה נאמר מכאן אמרו אין איש מת ה אלא לאשתו (ואמר איש נעמי כלומר לפי שהוא היה איש נעמי ושולט עליה והיא טפלה לו לכך נגעה בו מדת הדין ולא בה): גם שניהם. היו גם בתחלה לקו בממונם ומתו גמליהם ומקניהם ואח״כ מתו ו גם הם:

עיקר ש״ח

א דק״ל כי קצב הזמן שהי׳ בימי שפוט השופטים והלא לא ידעינן מתי הי׳ כי השופטים האריכו ימים בישראל ואיך קצב הזמן אשר לא קצוב הוא. לכן בא רש״י לאמור כי קצב הזמן לפני מלוך מלך שאול והשופט הי׳ אז אבצן מבית לחם: ב מדקראו סתם איש מורה על גדולתו לכן פירש עשיר: ג ה״ה היתה עינו צרה בעניים הבאים לדחקו והראיה שהרי לכך נענש דאילו מפני יציאה לח״ל והלא גדולים מאלימלך אברהם יצחק ויעקב שהיו ממנו והלך זה למצרים וזה לפלשתים מפני הרעב ולמה נענש אלא מפני שעינו צרה וכן הוא במדרש רות הנעלם (אהבת ציון) ונראה עין לבד לא גרם דמ״מ היה מן הראוי לרחם עליהם בשביל זכות אבותם אבל עתה שהלכו לחוץ לארץ לא מהני להם זכות אבותם וז״ש רש״י לקמן ולא הועילה להם זכות אבותם כשיצאו מארץ לחוץ לארץ: ד אדון מושל: ה והורה לנו בזה שאם היה מת בשם טוב היה מת לדורו אבל עכשיו לא מת אלא לאשתו: ו ומדרש רבה מתו סוסיהם חמוריהם גמליהם ולמה תפס רש״י גמלי לישנא

ו וַתָּקָם הִיא וְכַלֹּתֶיהָ וַתָּשָׁב מִשְּׂדֵי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בִּשְׂדֵה מוֹאָב כִּי־פָקַד יְהוָה אֶת־עַמּוֹ לָתֵת לָהֶם לָחֶם׃ ז וַתֵּצֵא מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה־שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ עִמָּהּ וַתֵּלַכְנָה בַדֶּרֶךְ לָשׁוּב אֶל־אֶרֶץ יְהוּדָה׃ ח וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לִשְׁתֵּי כַלֹּתֶיהָ לֵכְנָה שֹּׁבְנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּהּ יַעֲשֶׂה יעש קרי יְהוָה עִמָּכֶם חֶסֶד כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם עִם־הַמֵּתִים וְעִמָּדִי׃ ט יִתֵּן יְהוָה לָכֶם וּמְצֶאןָ מְנוּחָה אִשָּׁה בֵּית אִישָׁהּ וַתִּשַּׁק לָהֶן וַתִּשֶּׂאנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה׃ י וַתֹּאמַרְנָה־לָּהּ כִּי־אִתָּךְ נָשׁוּב לְעַמֵּךְ׃ יא וַתֹּאמֶר נָעֳמִי שֹׁבְנָה בְנֹתַי לָמָּה תֵלַכְנָה עִמִּי הַעוֹד־לִי בָנִים בְּמֵעַי וְהָיוּ לָכֶם לַאֲנָשִׁים׃ יב שֹׁבְנָה בְנֹתַי לֵכְןָ כִּי זָקַנְתִּי מִהְיוֹת לְאִישׁ כִּי אָמַרְתִּי יֶשׁ־לִי תִקְוָה גַּם הָיִיתִי הַלַּיְלָה לְאִישׁ וְגַם יָלַדְתִּי בָנִים׃ יג הֲלָהֵן תְּשַׂבֵּרְנָה עַד אֲשֶׁר יִגְדָּלוּ הֲלָהֵן תֵּעָגֵנָה לְבִלְתִּי הֱיוֹת

רש"י

(ז) ותצא מן המקום · למה נאמר הרי כבר נאמר ותשב משדי מואב ומאין תשוב אם לא תצא מן המקום שהיתה שם אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום ניכרת ועושה רושם פנה זיוה פנה הדרה פנה שבחה של עיר וכן ויצא יעקב מבאר שבע: (יב) כי זקנתי מהיות לאיש · שאכנס לו ואוליד בנים ותנשאו להם שאינם אסורי' לכם ואינכם אסורות להם משום אשת אחיו שלא היה בעולמו ז שאינה זקוקה ליבם לפי שלא היה למחלון וכליון קדושין בהן שנכריות היו ולא מגיירן ועכשיו הן באות להתגייר כמו שנאמר כי אתך נשוב לעמך מעתה נהיה לעם אחד: כי אמרתי יש לי תקוה · כי אפילו אמר לי לבי ח יש לי תקוה לינשא עוד ולילד בנים: גם הייתי הלילה לאיש · ויוסף מכאן אפי' הריני הלילה זכרים: וגם ילדתי בנים · או אפילו ט כבר ילדתי בנים: (יג) הלהן תשברנה · בתמיה שמא להן תצפינה: עד אשר יגדלו · לשון שברו על ה' אלהיו: תעגנה · לשון אסור וכלוא כמו עג עוגה י ועמד בתוכה · ויש פותרין

ב' טעמים

עיקר ש"ח

ליטנא ואפשר כי רש"י כוון לומר גם שהוא ר"ל גמליהם מקניהם · (אהבת ציון) : ז ואע"פ שהם אסורים להם מפני שהיו אחים מן האם ולא מן האב שאינם ראוים ליבם חדא מינייהו נקט · (אהבת ציון) : ח דק"ל מתחלה אמרה כי זקנתי מהיות לאיש ואיך אמרה אח"ז כי אמרתי יש לי תקוה לכ"פ כי אפילו אמר לי לבי כו' : ט ק"ל דהל"ל וגם אלד בנים לכ"פ או אפילו כבר ילדתי : י פי' גבי חוני המעגל שהיה חופר

לְאִישׁ אַל בְּנֹתַי כִּי־מַר־לִי מְאֹד מִכֶּם כִּי־יָצְאָה בִי יַד־יְהוָה׃
יד וַתִּשֶּׂנָה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד וַתִּשַּׁק עָרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוּת
דָּבְקָה בָּהּ׃ טו וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתֵּךְ אֶל־עַמָּהּ וְאֶל־
אֱלֹהֶיהָ שׁוּבִי אַחֲרֵי יְבִמְתֵּךְ׃ טז וַתֹּאמֶר רוּת אַל־תִּפְגְּעִי־בִי
לְעָזְבֵךְ לָשׁוּב מֵאַחֲרָיִךְ כִּי אֶל־אֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי
אָלִין עַמֵּךְ עַמִּי וֵאלֹהַיִךְ אֱלֹהָי׃ יז בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת וְשָׁם
אֶקָּבֵר כֹּה יַעֲשֶׂה יְהוָה לִי וְכֹה יוֹסִיף כִּי הַמָּוֶת יַפְרִיד בֵּינִי
וּבֵינֵךְ׃ יח וַתֵּרֶא כִּי־מִתְאַמֶּצֶת הִיא לָלֶכֶת אִתָּהּ וַתֶּחְדַּל
לְדַבֵּר אֵלֶיהָ׃ יט וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם עַד־בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם וַיְהִי
כְּבֹאָנָה בֵּית לֶחֶם וַתֵּהֹם כָּל־הָעִיר עֲלֵיהֶן וַתֹּאמַרְנָה הֲזֹאת

חסר א'

רש"י

ב' ענינין. ולא יתכן שא"כ היה לו לינקד הנו"ן דגש או לכתוב שני נוני"ן׃ כי יצאה בי יד ה'. אמר ר' לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא ובנין אב לכולם הנה יד ה' הויה׃ (טו) הנה שבה יבמתך. זה טעמו למעלה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר. ובבקר היא שבה טעמו למטה בבי"ת לפי שהוא לשון הווה וכן כל כיוצא בהם׃ (טז) אל תפגעי בי. אל תפצרי לי בי׃ כי אל אשר תלכי אלך. מכאן אמרו רבותינו ז"ל גר שבא להתגייר מודיעין לו מקצת עונשים שאם בא לחזור בו יחזור מתוך דבריה של רות אתה למד מה שאמרה לה נעמי אסור לנו לצאת חוץ לתחום בשבת אמרה לה באשר תלכי אלך. אסור לנו להתייחד נקבה עם זכר שאינו אישה אמרה לה באשר תליני אלין. עמינו מובדלים משאר עמים בתרי"ג מצות. עמך עמי. אסור לנו עבודת כוכבים אלהיך אלהי. ארבע מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות. שני קברים נמסרו לב"ד אחד לנסקלין ונשרפין ואחד לנהרגין ונחנקין אמרה ושם אקבר׃ (יז) כה יעשה ה' לי. כאשר התחיל לפרש שיצאה בי ידו להמית אישי ולירד מנכסי׃ וכה יוסיף. אם יפריד ביני ובינך כי אם המות׃ (יח) ותחדל לדבר אליה. מכאן אמרו אין מרבין עליו ואין מדקדקין עליו׃ (יט) ותלכנה שתיהם. אמר רבי אבהו בא וראה כמה חביבים הגרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השוה אותה הכתוב לנעמי׃ ותהום כל העיר. נעשית הומיה כל

עיקר ש"ח

תמיהה ועמד בתוכה ומי שעמד בחסיר' הוא אסור וכלות בה׃ כ פי' כי הדגש מביא עוד נו"ן ואלו לכתוב ב' נוני"ן הי' אחת לשורש ואחת לפעולה [ומדלא כת' לא בב' נוני"ן ולא בדגש רק בנו"ן הב' לפי' נקבות רבות ע"כ פרשו רק מג' בר"ח]׃ ל [אבל לא מלשון פגיעה

העיר

נָעֳמִי׃ כ וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אַל־תִּקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי קְרֶאןָ לִי מָרָא כִּי־הֵמַר שַׁדַּי לִי מְאֹד׃ כא אֲנִי מְלֵאָה הָלַכְתִּי וְרֵיקָם הֱשִׁיבַנִי יְהוָה לָמָּה תִקְרֶאנָה לִי נָעֳמִי וַיהוָה עָנָה בִי וְשַׁדַּי הֵרַע לִי׃ כב וַתָּשָׁב נָעֳמִי וְרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה כַלָּתָהּ עִמָּהּ הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵי מוֹאָב וְהֵמָּה בָּאוּ בֵּית לֶחֶם בִּתְחִלַּת קְצִיר שְׂעֹרִים׃ ב א וּלְנָעֳמִי מִידַע מודע קרי לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חַיִל מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ וּשְׁמוֹ בֹּעַז׃ ב וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֶל־נָעֳמִי אֵלְכָה־נָּא הַשָּׂדֶה וַאֲלַקֳטָה בַשִּׁבֳּלִים אַחַר אֲשֶׁר אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו וַתֹּאמֶר לָהּ לְכִי בִתִּי׃ ג וַתֵּלֶךְ וַתָּבוֹא וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי

עיקר ש"ח

וכהוראת ופגע בידיו · בהר"ח] : ג דקשה לרש"י ואיך תהום העיר לכ"פ נעשית הומים מהומיות בני אדם אשר בתוכה שכל העיר נתקבצו כו' ומה שפי' לקבור את אשתו של בועז בפרק המוכר את הספינה פירש רש"י לאשמעינן אתא שהקב"ה מקדים רפואה למכה כי רות באה להיות לו לאשה · ויש לו לאדם לבטוח בהקב"ה : ס פירוש כמו עגלות צב: ע[פי' כי לפעמים יש תמיה שאינה מתקיימת · כי לא כן הוא וזה א"א לפרש פה כי היא באמת נעמי · וע"כ תפרש כמו תמיה שמתקיימת הלא היא נעמי · לכן מפרש רש"י כי התמיהה היא הזאת נעמי שרגילה לצאת בגלגים ועתה היא הולכת ברגל · בהר"ח] : פ כי העומר בא מן השעורים : צ הכי איתא בב"ב בפרק המוכר את הספינה אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו מאי קמ"ל דאפי' מי שיש לו זכות אבותיו עומדת לו

רש"י

העיר כולה נ נתקבצו לקבור אשתו של בועז שמתה בו ביום: הזאת נעמי · הה"א נקודה חטף מפני שהיא בתמיה הזאת נעמי שרגילה לצאת בגלגים ס ובפרדים הראיתם ע מה עלתה לה על אשר יצאה לחוצה לארץ: (כא) מלאה הלכתי · בעושר ובנים · דבר אחר שהייתי מעוברת: ענה בי · העיד עלי שפשעתי לפניו · ד"א ענה בי מדת הדין כמו וענה גאון ישראל: (כב) בתחלת קציר שעורים · בקצירת העומר פ הכתוב מדבר : (א) מודע · קרוב בן אחיו של אלימלך היה אמרו רבותינו ז"ל אלימלך ושלמון ואבי בועז ופלוני אלמוני הגואל ואבי נעמי כולם בני נחשון בן עמינדב היו ולא הועילה להם זכות אבותם צ כשיצאו מארץ לחוצה לארץ:(ב) אלכה נא השדה · לא' משדות אנשי העיר אחר אחד מהם אשר אמצא חן בעיניו שלא יגער בי : ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא חן בעיניו אחר מי אשר אמצא חן בעיניו:(ג)ותלך ותבא ותלקט בשדה·

הַקֹּצְרִים וַיִּקֶר מִקְרֶהָ חֶלְקַת הַשָּׂדֶה לְבֹעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ׃ ד וְהִנֵּה־בֹעַז בָּא מִבֵּית לֶחֶם וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים יְהוָה עִמָּכֶם וַיֹּאמְרוּ לוֹ יְבָרֶכְךָ יְהוָה׃ ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז לְנַעֲרוֹ הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת׃ ו וַיַּעַן הַנַּעַר הַנִּצָּב עַל־הַקּוֹצְרִים וַיֹּאמַר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׁבָה עִם־נָעֳמִי מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ ז וַתֹּאמֶר אֲלַקֳטָה־נָּא וְאָסַפְתִּי בָעֳמָרִים אַחֲרֵי הַקּוֹצְרִים וַתָּבוֹא וַתַּעֲמוֹד מֵאָז הַבֹּקֶר וְעַד־עַתָּה זֶה שִׁבְתָּהּ הַבַּיִת מְעָט׃ ח וַיֹּאמֶר בֹּעַז אֶל־רוּת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בִּתִּי אַל־תֵּלְכִי לִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֵר וְגַם לֹא־תַעֲבוּרִי מִזֶּה וְכֹה תִדְבָּקִין עִם־נַעֲרֹתָי׃ ט עֵינַיִךְ בַּשָּׂדֶה אֲשֶׁר־יִקְצֹרוּן וְהָלַכְתְּ אַחֲרֵיהֶן הֲלוֹא צִוִּיתִי אֶת־הַנְּעָרִים לְבִלְתִּי נָגְעֵךְ וְצָמִת וְהָלַכְתְּ אֶל־הַכֵּלִים וְשָׁתִית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאֲבוּן הַנְּעָרִים׃ י וַתִּפֹּל עַל־פָּנֶיהָ וַתִּשְׁתַּחוּ אָרְצָה וַתֹּאמֶר אֵלָיו מַדּוּעַ מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהַכִּירֵנִי וְאָנֹכִי נָכְרִיָּה׃ יא וַיַּעַן בֹּעַז וַיֹּאמֶר לָהּ הֻגֵּד הֻגַּד לִי כֹּל אֲשֶׁר־עָשִׂית אֶת־חֲמוֹתֵךְ אַחֲרֵי מוֹת אִישֵׁךְ וַתַּעַזְבִי אָבִיךְ וְאִמֵּךְ וְאֶרֶץ מוֹלַדְתֵּךְ וַתֵּלְכִי אֶל־עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדַעַתְּ תְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ יב יְשַׁלֵּם יְהוָה פָּעֳלֵךְ וּתְהִי מַשְׂכֻּרְתֵּךְ שְׁלֵמָה מֵעִם יְהוָה אֱלֹהֵי

עיקר ש"ח

מצינו במדרש רות עד לא הזלת אחת בשעה שיצאה מא"י לח"ל : ק דק"ל וכי שהוא אומר ותבא ותאמר ותלקט אלא

רש"י

שהיתה מסמנת הדרכים קודם שנכנסה לשדה והלכה ובאה וחזרה לעיר כדי לעשות סימנים וציונים שלא תטעה בשבילים ותדע לשוב : ויקר מקרה · לבא בחלקת השדה אשר לבועז : (ד) למי הנערה הזאת · וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי צניעות וחכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלשה אינה לוקטה והיתה מלקטת עומדות מעומד ושוכבות מיושב כדי שלא תשחה : (ו) השבה עם נעמי · הטעם למטה תחת השי"ן לפי שהוא לשון עבר ואינה לשון פועלת : (ז) ותאמר · בלבה : אלקטה נא · לקט השבלים : ואספתי בעמרים · שכחה של עמרים : (ט) וצמית והלכת אל הכלים · ואם תצמאי אל תכלמי מלכת ולשתות

יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת־כְּנָפָיו׃ יג וַתֹּאמֶר אֶמְצָא־
חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחַמְתָּנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עַל־לֵב שִׁפְחָתֶךָ
וְאָנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחֹתֶיךָ׃ יד וַיֹּאמֶר לָה בֹעַז לְעֵת
הָאֹכֶל גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן־הַלֶּחֶם וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ בַּחֹמֶץ וַתֵּשֶׁב
מִצַּד הַקֹּצְרִים וַיִּצְבָּט־לָהּ קָלִי וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר׃ טו וַתָּקָם
לְלַקֵּט וַיְצַו בֹּעַז אֶת־נְעָרָיו לֵאמֹר גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט וְלֹא
תַכְלִימוּהָ׃ טז וְגַם שֹׁל־תָּשֹׁלּוּ לָהּ מִן־הַצְּבָתִים וַעֲזַבְתֶּם וְלִקְּטָה
וְלֹא תִגְעֲרוּ־בָהּ׃ יז וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה עַד־הָעָרֶב וַתַּחְבֹּט אֵת
אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים׃ יח וַתִּשָּׂא וַתָּבוֹא הָעִיר
וַתֵּרֶא חֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־לִקֵּטָה וַתּוֹצֵא וַתִּתֶּן־לָהּ אֵת אֲשֶׁר־
הוֹתִרָה מִשָּׂבְעָהּ׃ יט וַתֹּאמֶר לָהּ חֲמוֹתָהּ אֵיפֹה לִקַּטְתְּ הַיּוֹם
וְאָנָה עָשִׂית יְהִי מַכִּירֵךְ בָּרוּךְ וַתַּגֵּד לַחֲמוֹתָהּ אֵת אֲשֶׁר־
עָשְׂתָה עִמּוֹ וַתֹּאמֶר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בֹּעַז׃
כ וַתֹּאמֶר נָעֳמִי לְכַלָּתָהּ בָּרוּךְ הוּא לַיהוָה אֲשֶׁר לֹא־עָזַב
חַסְדּוֹ אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־הַמֵּתִים וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי קָרוֹב לָנוּ

ב' טעמים עיקר ש"ח

גדול ליה שתגמלה ולמה אמר ולמית לכ"ש ואם תאמר : ר משנה בחגיגה פרק חומר בקודש ופי' בית יד מקום שאוחזין אותו בו ותופסו : ש דק"ל וכי היאך יבוא שישכחו אם יעשו בדעת אין קרויה שכחה לכ"פ עשו עצמכם כו' : ת משנה בפ' המוצא תפילין בעירובין:

רש"י

מכלי ספים אשר ישאבון הנערים: (יג) לא אהיה כאחת שפחתך · אינני חשובה כאחת מן השפחות שלך : (יד) וטבלת פתך בחומץ · מכאן שהחומץ יפה לשרב: ויצבט לה קלי · ויושט לה ואין לו דמיון במקרא אלא בלשון משנה אחוריים ותוך ובית ר הצביטה : (טז) וגם שול תשולו · בכה תשכחו עשו עצמכם כאילו אתם שוכחים ש תרגום של שגגה שלותא וכן על השל · דבר אחר לשון כי ישל זיתך : צבתים · עמרים קטנים ויש דוגמתו בלשון משנה מלאן צבתים ת או כריכות : (יט) יהי מכירך ברוך · בעל השדה שהשא ונתן לך פנים ללקוט במלכו : (כ) את החיים ואת המתים · שזן ומפרנס את החיים ונטפל בצרכי המתים

הָאִישׁ מִגֹּאֲלֵנוּ הוּא׃ כא וַתֹּאמֶר רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה גַּם ׀ כִּי־אָמַר
אֵלַי עִם־הַנְּעָרִים אֲשֶׁר־לִי תִּדְבָּקִין עַד אִם־כִּלּוּ אֵת כָּל
הַקָּצִיר אֲשֶׁר־לִי׃ כב וַתֹּאמֶר נָעֳמִי אֶל־רוּת כַּלָּתָהּ טוֹב בִּתִּי
כִּי תֵצְאִי עִם־נַעֲרוֹתָיו וְלֹא יִפְגְּעוּ־בָךְ בְּשָׂדֶה אַחֵר׃ כג וַתִּדְבַּק
בְּנַעֲרוֹת בֹּעַז לְלַקֵּט עַד־כְּלוֹת קְצִיר־הַשְּׂעֹרִים וּקְצִיר הַחִטִּים
וַתֵּשֶׁב אֶת־חֲמוֹתָהּ׃ ג א וַתֹּאמֶר לָהּ נָעֳמִי חֲמוֹתָהּ בִּתִּי הֲלֹא
אֲבַקֶּשׁ־לָךְ מָנוֹחַ אֲשֶׁר יִיטַב־לָךְ׃ ב וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ
אֲשֶׁר הָיִית אֶת־נַעֲרוֹתָיו הִנֵּה־הוּא זֹרֶה אֶת־גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים
הַלָּיְלָה׃ ג וְרָחַצְתְּ ׀ וָסַכְתְּ וְשַׂמְתִּי ושמת קרי שִׂמְלֹתַיִךְ עָלַיִךְ
וְיָרַדְתִּי וירדת קרי הַגֹּרֶן אַל־תִּוָּדְעִי לָאִישׁ עַד כַּלֹּתוֹ לֶאֱכֹל
וְלִשְׁתּוֹת׃ ד וִיהִי בְשָׁכְבוֹ וְיָדַעַתְּ אֶת־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁכַּב־
שָׁם וּבָאת וְגִלִּית מַרְגְּלֹתָיו וְשָׁכָבְתִּי ושכבת קרי וְהוּא יַגִּיד לָךְ
אֵת אֲשֶׁר תַּעֲשִׂין׃ ה וַתֹּאמֶר אֵלֶיהָ כֹּל אֲשֶׁר־תֹּאמְרִי ◌◌◌ אלי ק׳
ולא כתיב אֶעֱשֶׂה׃ ו וַתֵּרֶד הַגֹּרֶן וַתַּעַשׂ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוַּתָּה
חֲמוֹתָהּ׃ ז וַיֹּאכַל בֹּעַז וַיֵּשְׁתְּ וַיִּיטַב לִבּוֹ וַיָּבֹא לִשְׁכַּב בִּקְצֵה
הָעֲרֵמָה וַתָּבֹא בַלָּט וַתְּגַל מַרְגְּלֹתָיו וַתִּשְׁכָּב׃ ח וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה
וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מַרְגְּלֹתָיו׃ ט וַיֹּאמֶר

רש"י

החטים : (ב) מודעתנו · קרובנו : הנה הוא זורה · המוץ · ווינטי"ר בלע"ז :
הלילה · שהיה הדור פרוץ בגנבה וגזל והיה ישן בגורנו לשמור גורנו :
(ג) ורחצת · מטינוף עבודת כוכבים שלך : וסכת · אלו מצות : ושמת שמלותיך ·
בגדים של שבת : וירדת הגורן · וירדתי כתיב זכותי תרד עמך : אל תודעי
לאיש · לבועז : (ו) ותרד הגורן ותעש · היא אמרה לה ורחצת וסכת ושמת
שמלותיך עליך ואחר כך וירדת הגורן והיא לא עשתה כן אלא אמרה אם ארד
כשאני מקושטת הפוגע בי והרואה אותי יאמר שאני זונה לפיכך ירדה בתחלה
בגורן ואח"כ קשטה את עצמה כאשר צותה חמותה : (ז) וייטב לבו · עסק
בתורה : ותבא בלט · בנחת : (ח) ויחרד האיש · כסבור שד הוא וביקש
לזעוק והיא אחזתו ולפפתו בזרועותיה : וילפת · ויאחז כמו וילפת שמשון :

מי־את ותאמר אנכי רות אמתך ופרשת כנפך על־אמתך כי
גאל אתה׃ י ויאמר ברוכה את ליהוה בתי היטבת חסדך
האחרון מן־הראשון לבלתי־לכת אחרי הבחורים אם־דל
ואם־עשיר׃ יא ועתה בתי אל־תיראי כל אשר־תאמרי
אעשה־לך כי יודע כל־שער עמי כי אשת חיל את׃ יב ועתה
כי אמנם כי אם כתיב ולא קרי גאל אנכי וגם יש גאל קרוב
ממני׃ יג ליני ׀ הלילה והיה בבקר אם־יגאלך טוב יגאל
ואם־לא יחפץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי־יהוה שכבי עד־
הבקר׃ יד ותשכב מרגלותו מרגלותיו קרי עד־הבקר ותקם
בטרום יתיר ויו יכיר איש את־רעהו ויאמר אל־יודע כי־
באה האשה הגרן׃ טו ויאמר הבי המטפחת אשר־עליך
ואחזי־בה ותאחז בה וימד שש־שערים וישת עליה ויבא

עיקר ש״ח   למ״ד דבתי   רש״י

א אבל אם לא הי׳ פנוי אז גם יצרו והנה אשה · נתן ידו על ראשה והכיר שהיא אשה : (ט) ופרשת כנפך · כנף בגדך לכסותי בטליתך והוא לשון נישואין : כי גואל אתה · לגאול נחלת אישי כמו שנאמר ובא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו׳ וחמותי ואני צריכות למכור נחלתנו ועתה עליך לקנות קנה גם אותי עמה שיזכר שם המת על נחלתו כשתבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון : (י) מן הראשון · אשר עשית עם חמותך : (יב) ועתה כי אמנם כי · אם כתיב ולא קרי כלומר משמע ספק · ודאי יש גואל קרוב ממני · (ס״א כי אם משמע ספק והוא ודאי) אמר רבי יהושע בן לוי שלמון ואלימלך וטוב אחים היו ומהו אשר לאחינו לאלימלך לעולם קורא אדם את דודו אחיו כענין שנאמר וישמע אברם כי נשבה אחיו והלא אברהם דודו היה כך היה בועז לאלימלך בן אחיו קרובו של מחלון אבל טוב היה קרוב יותר : קרוב ממני · שהוא אח ואני בן אח : (יג) ליני הלילה · ליני בלא איש : חי ה׳ · אמרה לו בדברים אתה מוציאני ריקם ונשבע לה שאינו מוציאה בדברים ויש מרבותינו אמרו ליצרו נשבע שהיה יצרו מקטרגו אתה פנוי והיא פנויה בא עליה ונשבע שלא יבא עליה אלא על ידי נשואין : (יד) ויאמר אל יודע · מוסב על ותקם בטרם יכיר הוא זרזה לקום כי אמר בלבו אין כבודי שיודע כי באה האשה הגורן : (טו) שש שעורים · אי אפשר לומר שש סאין

הָעִיר׃ טז וַתָּבוֹא אֶל־חֲמוֹתָהּ וַתֹּאמֶר מִי־אַתְּ בִּתִּי וַתַּגֶּד־לָהּ
אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה־לָהּ הָאִישׁ׃ יז וַתֹּאמֶר שֵׁשׁ־הַשְּׂעֹרִים הָאֵלֶּה
נָתַן לִי כִּי אָמַר ◦◦◦ אלי קרי ולא כתיב אַל־תָּבוֹאִי רֵיקָם אֶל־
חֲמוֹתֵךְ׃ יח וַתֹּאמֶר שְׁבִי בִתִּי עַד אֲשֶׁר תֵּדְעִין אֵיךְ יִפֹּל
דָּבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי־אִם־כִּלָּה הַדָּבָר הַיּוֹם׃ ד א וּבֹעַז
עָלָה הַשַּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהִנֵּה הַגֹּאֵל עֹבֵר אֲשֶׁר דִּבֶּר־בֹּעַז
וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה־פֹּה פְּלֹנִי אַלְמֹנִי וַיָּסַר וַיֵּשֵׁב׃ ב וַיִּקַּח
עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ־פֹה וַיֵּשֵׁבוּ׃ ג וַיֹּאמֶר
לַגֹּאֵל חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאָחִינוּ לֶאֱלִימֶלֶךְ מָכְרָה נָעֳמִי
הַשָּׁבָה מִשְּׂדֵה מוֹאָב׃ ד וַאֲנִי אָמַרְתִּי אֶגְלֶה אָזְנְךָ לֵאמֹר
קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זִקְנֵי עַמִּי אִם־תִּגְאַל גְּאָל וְאִם־לֹא יִגְאַל
הַגִּידָה לִּי וְאֵדַע ואדעה ק׳ כִּי אֵין זוּלָתְךָ לִגְאוֹל וְאָנֹכִי אַחֲרֶיךָ
וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֶגְאָל׃ ה וַיֹּאמֶר בֹּעַז בְּיוֹם־קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד
נָעֳמִי וּמֵאֵת רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה אֵשֶׁת־הַמֵּת קָנִיתִי קנית ק׳ לְהָקִים
שֵׁם־הַמֵּת עַל־נַחֲלָתוֹ׃ ו וַיֹּאמֶר הַגֹּאֵל לֹא אוּכַל לִגְאוֹל־יתיר י׳
לִי פֶּן־אַשְׁחִית אֶת־נַחֲלָתִי גְּאַל־לְךָ אַתָּה אֶת־גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא־

עיקר ש"ח

לא הסית בו לבוא עליה · וכ"ז הורה לנו צדקתו של בועז : ב פירוש גם אין לומר שם קנין או שם לוגין דלא מייתי

רש"י

שאין דרכה של אשה לשאת כמשאוי זו ב אלא שש שעורי' ממש ורמז לה שעתיד לצאת ממנה בן שמתברך בשש ברכות רוח חכמה ובינה עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה׳ : (יח) כי אם כלה · האיש את הדבר היום : (א) פלוני אלמוני · ולא נכתב שמו לפי שלא אבה לגאול : פלוני אלמוני · מתורגם בנביאים כסי וטמיר · פלוני · מכוסה ונעלם לשון כי יפלא · היפלא מה׳ דבר · אלמוני · אלמון מבלי שם · (ס"א אלמוני שהיה אלמן מד"ת שהיה לו לדרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והוא אמר פן אשחית את נחלתי) : (ד) ואדעה כי אין זולתך · קרוב לגאול : (ה) ומאת רות המואביה · אתה צריך לקנות והיא אינה מתרצה אלא אם כן תשאנה : (ו) פן אשחית את נחלתי · זרעי

כמו

אוּכַ֥ל לִגְאֹֽול׃ ז וְזֹאת֩ לְפָנִ֨ים בְּיִשְׂרָאֵ֜ל עַל־הַגְּאוּלָּ֣ה וְעַל־הַתְּמוּרָ֗ה לְקַיֵּ֣ם כָּל־דָּבָ֔ר שָׁלַ֥ף אִ֛ישׁ נַעֲלֹ֖ו וְנָתַ֣ן לְרֵעֵ֑הוּ וְזֹ֥את הַתְּעוּדָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵֽל׃ ח וַיֹּ֧אמֶר הַגֹּאֵ֛ל לְבֹ֖עַז קְנֵה־לָ֑ךְ וַיִּשְׁלֹ֖ף נַעֲלֹֽו׃ ט וַיֹּאמֶר֩ בֹּ֨עַז לַזְּקֵנִ֜ים וְכָל־הָעָ֗ם עֵדִ֤ים אַתֶּם֙ הַיֹּ֔ום כִּ֤י קָנִ֙יתִי֙ אֶת־כָּל־אֲשֶׁ֣ר לֶֽאֱלִימֶ֔לֶךְ וְאֵ֛ת כָּל־אֲשֶׁ֥ר לְכִלְיֹ֖ון וּמַחְלֹ֑ון מִיַּ֖ד נָעֳמִֽי׃ י וְגַ֣ם אֶת־ר֣וּת הַמֹּאֲבִיָּה֩ אֵ֨שֶׁת מַחְלֹ֜ון קָנִ֧יתִי לִ֣י לְאִשָּׁ֗ה לְהָקִ֤ים שֵֽׁם־הַמֵּת֙ עַל־נַ֣חֲלָתֹ֔ו וְלֹֽא־יִכָּרֵ֧ת שֵֽׁם־הַמֵּ֛ת מֵעִ֥ם אֶחָ֖יו וּמִשַּׁ֣עַר מְקֹומֹ֑ו עֵדִ֥ים אַתֶּ֖ם הַיֹּֽום׃ יא וַיֹּ֨אמְר֜וּ כָּל־הָעָ֧ם אֲשֶׁר־בַּשַּׁ֛עַר וְהַזְּקֵנִ֖ים עֵדִ֑ים יִתֵּן֩ יְהוָ֨ה אֶֽת־הָאִשָּׁ֜ה הַבָּאָ֣ה אֶל־בֵּיתֶ֗ךָ כְּרָחֵ֤ל ׀ וּכְלֵאָה֙ אֲשֶׁ֨ר בָּנ֤וּ שְׁתֵּיהֶם֙ אֶת־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל וַעֲשֵׂה־חַ֣יִל בְּאֶפְרָ֔תָה וּקְרָא־שֵׁ֖ם בְּבֵ֥ית לָֽחֶם׃ יב וִיהִ֤י בֵֽיתְךָ֙ כְּבֵ֣ית פֶּ֔רֶץ אֲשֶׁר־יָלְדָ֥ה תָמָ֖ר לִיהוּדָ֑ה מִן־הַזֶּ֗רַע אֲשֶׁ֨ר יִתֵּ֤ן יְהוָה֙ לְךָ֔ מִן־הַֽנַּעֲרָ֖ה הַזֹּֽאת׃ יג וַיִּקַּ֨ח בֹּ֤עַז אֶת־רוּת֙ וַתְּהִי־ל֣וֹ לְאִשָּׁ֔ה וַיָּבֹ֖א אֵלֶ֑יהָ וַיִּתֵּ֨ן יְהוָ֥ה לָ֛הּ הֵרָיֹ֖ון וַתֵּ֥לֶד בֵּֽן׃

רש"י

ג כמו נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית : (ז) על הגאולה · זו מכירה : תמורה · זו חליפין : שלף איש נעלו · זהו קנין כמו שאנו קונין בסודר במקום נעל ורבותינו ז"ל נחלקו בדבר מי נתן למי יש אומרים קונין בכליו של קונה ובועז נתן לגואל ויש אומרים קונין בכליו של מקנה וגואל נתן לבועז : וזאת התעודה בישראל· משפט העדות : (י) להקים שם המת על נחלתו · מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה ומכנסת ומוציאה אומרים זאת היתה אשת מחלון שמו נזכר עליה : (יא) כרחל וכלאה · אף על פי שהיו משבט יהודה ומבני לאה מודים הם על רחל שהיתה עיקרה של בית והקדימו רחל ללאה : וקרא שם · כלומר יגדל שמך : (יב) כבית פרץ · שיצאנו ממנו :

עיקר ש"ח

בגורן מדה פחות מסאה כך פי' רש"י בפרק חלק : ג ובזה מיושב למה אמר כי בועז יקחנה אלא אמר את אין לך בנים אבל אני יש לי בנים ויראה אני פן אשחית את נחלת הבנים :

חסלת מגילת רות

ואנס

יד וַתֹּאמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל־נָעֳמִי בָּרוּךְ יְהֹוָה אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֵל הַיּוֹם וְיִקָּרֵא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל׃ טו וְהָיָה לָךְ לְמֵשִׁיב נֶפֶשׁ וּלְכַלְכֵּל אֶת־שֵׂיבָתֵךְ כִּי כַלָּתֵךְ אֲשֶׁר־אֲהֵבַתֶךְ יְלָדַתּוּ אֲשֶׁר־הִיא טוֹבָה לָךְ מִשִּׁבְעָה בָּנִים׃ טז וַתִּקַּח נָעֳמִי אֶת־הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתֵהוּ בְחֵיקָהּ וַתְּהִי־לוֹ לְאֹמֶנֶת׃ יז וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֻלַּד־בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי־יִשַׁי אֲבִי דָוִד׃ יח וְאֵלֶּה תּוֹלְדוֹת פָּרֶץ פֶּרֶץ הוֹלִיד אֶת־חֶצְרוֹן׃ יט וְחֶצְרוֹן הוֹלִיד אֶת־רָם וְרָם הוֹלִיד אֶת־עַמִּינָדָב׃ כ וְעַמִּינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחְשׁוֹן וְנַחְשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שַׂלְמָה׃ כא וְשַׂלְמוֹן הוֹלִיד אֶת־בֹּעַז וּבֹעַז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד׃ כב וְעֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יִשָׁי וְיִשַׁי הוֹלִיד אֶת־דָּוִד׃ חזק

קמ"ץ בז"ק

סכום הפסוקים של ספר רות שמונים וחמשה וסימנו ובעז • ופרקיו ארבעה והרמז אבא בגבורות • וחציו ותאמר רות המואביה • גם כי אמר אלי :

רש"י

(יח) ואלה תולדות פרץ • לפי שייחס את דוד על שמה של רות המואביה [illegible] וייחסו על שם יהודה : חסלת מגלת רות

בְּרָכָה שֶׁאוֹמְרִים קוֹדֶם הַהַפְטָרָה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

ברכות שאומרים אחר ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק:

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן דָּוִד: ע״כ בת״צ

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָּנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת:

עַל הַכֹּל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קודם לבישת הטלית קטן יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצת:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

קודם בדיקת ציצית של טלית גדול יאמר זה:

ברכי נפשי את יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:

וקודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מתעטף גופי בציצת כן תתעטף נשמתי ורמ״ח אברי ושס״ה גידי באור ציצית העולה תרי״ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן. ועל ידי מצות ציצת תנצל נפשי ורוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ותהא חשובה מצות ציצת לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויברך קודם עטיפתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצת:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר ד׳ פסוקים אלו:

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם: כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפלין יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מכוון בהנחת תפלין לקים מצות בוראי שצונו להניח תפלין ככתוב בתורה וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך והם ארבע פרשיות אלו. שמע. והיה אם שמע. קדש. והיה כי יביאך. שיש בהם יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם ושנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים. ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו. ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קדש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו. ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפלין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך

העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין:

ותיכף יכרוך ז' כריכות על הזרוע ולא יפסק ואח"כ יניח תפלה של ראש ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין:

ותיכף יאמר:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי, ומבינתך תבינני. ובחסדך תגדיל עלי, ובגבורתך תצמית אויבי וקמי. ושמן הטוב תריק על שבעה קני המנורה. להשפיע טובך לבריותיך: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

וכורך ג' כריכות על האצבע האמצעי ואומר:

וארשתיך לי לעולם: וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים: וארשתיך לי באמונה וידעת את יי:

ואחר הנחת תפלין יאמר פרשה זו:

וידבר יי אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבדה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג ליי: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יי בפיך כי ביד חזקה הוצאך יי ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה: והיה כי יבאך יי אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם ליי וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליי כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יי ממצרים:

תפלת שחרית

כשיכנס לבית הכנסת יאמר זה:

ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: בבית אלהים נהלך ברגש:

מה טבו אהליך יעקב משכנותיך ישראל: ואני ברב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך: ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי עשי: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

אדון עולם אשר מלך. בטרם כל יציר נברא: לעת נעשה בחפצו כל. אזי מלך

שְׁמוֹ נִקְרָא: וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל. לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא: וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה. וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה: וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה: בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה: וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי. וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה: וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי. מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא: בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי. בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה: וְעִם רוּחִי גְּוִיָּתִי. יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח. נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ: אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ. נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ: אֵין לוֹ דְּמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף. לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ: קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא. רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ: הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצָר. יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ: שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ. אֶל אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ: לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה עוֹד. נָבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ: תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל. עַל יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ: לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ. לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ: צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ. מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ: גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ. נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ: יִשְׁלַח לְקֵץ הַיָּמִין מְשִׁיחֵנוּ. לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ: מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ. בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ (אֲפִילוּ שָׁעָה אֶחָת): בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי. נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא

אַתָּה בְרָאתָהּ אַתָּה יְצַרְתָּהּ אַתָּה נְפַחְתָּהּ בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי וְאַתָּה עָתִיד לִטְּלָהּ מִמֶּנִּי וּלְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד לָבֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה בְקִרְבִּי מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים אֲדוֹן כָּל הַנְּשָׁמוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לִפְגָרִים מֵתִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן לַשֶּׂכְוִי בִינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עָבֶד:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה:

נשים אומרות בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשַׂנִי כִּרְצוֹנוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם פּוֹקֵחַ עִוְרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַלְבִּישׁ עֲרֻמִּים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם מַתִּיר אֲסוּרִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם זוֹקֵף כְּפוּפִים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁעָשָׂה לִי כָּל צָרְכִּי:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם הַמַּעֲבִיר שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי:

וִיהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּרְגִּילֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבְּקֵנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְאַל תְּבִיאֵנוּ לֹא לִידֵי חֵטְא וְלֹא לִידֵי עֲבֵרָה וְעָוֹן וְלֹא לִידֵי נִסָּיוֹן וְלֹא לִידֵי בִזָּיוֹן וְאַל תַּשְׁלֶט בָּנוּ יֵצֶר הָרָע וְהַרְחִיקֵנוּ מֵאָדָם רָע וּמֵחָבֵר רָע וְדַבְּקֵנוּ בְּיֵצֶר הַטּוֹב וּבְמַעֲשִׂים טוֹבִים וְכוֹף אֶת יִצְרֵנוּ לְהִשְׁתַּעְבֶּד לָךְ וּתְנֵנוּ הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאֵינוּ וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי שֶׁתַּצִּילֵנִי הַיּוֹם וּבְכָל יוֹם מֵעַזֵּי פָנִים וּמֵעַזּוּת פָּנִים. מֵאָדָם רָע. וּמֵחָבֵר רָע. וּמִשָּׁכֵן רָע. וּמִפֶּגַע רָע. וּמִשָּׂטָן הַמַּשְׁחִית מִדִּין קָשֶׁה וּמִבַּעַל דִּין קָשֶׁה בֵּין שֶׁהוּא בֶן בְּרִית וּבֵין שֶׁאֵינוֹ בֶן בְּרִית:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכור לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח כמו שכתוב בתורתך:

ויהי

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו: ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי יראה אשר יאמר היום בהר יי יראה: ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יי כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין. ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך וקים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור. וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. מה אנחנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו. מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי

הַשְּׂכֵּל כִּי רוֹב מַעֲשֵׂיהֶם תֹּהוּ וִימֵי חַיֵּיהֶם הֶבֶל לְפָנֶיךָ . וּמוֹתַר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל:

אֲבָל אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ. בְּנֵי אַבְרָהָם אֹהַבְךָ . שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לּוֹ בְּהַר הַמּוֹרִיָּה. זֶרַע יִצְחָק יְחִידוֹ שֶׁנֶּעֱקַד עַל גַּב הַמִּזְבֵּחַ. עֲדַת יַעֲקֹב בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ שֶׁמֵּאַהֲבָתְךָ שֶׁאָהַבְתָּ אוֹתוֹ וּמִשִּׂמְחָתְךָ שֶׁשָּׂמַחְתָּ בּוֹ קָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל וִישֻׁרוּן:

לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיָּבִים לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְשַׁבֵּחֲךָ וּלְפָאֶרְךָ וּלְבָרֵךְ וּלְקַדֵּשׁ וְלָתֵת שֶׁבַח וְהוֹדָיָה לִשְׁמֶךָ: אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ וּמַה יָּפָה יְרֻשָּׁתֵנוּ . אַשְׁרֵינוּ שֶׁאֲנַחְנוּ מַשְׁכִּימִים וּמַעֲרִיבִים עֶרֶב וָבֹקֶר וְאוֹמְרִים פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וקורין פרשה ראשונה של ק"ש:

אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא מִשֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם אַתָּה הוּא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְאַתָּה הוּא לָעוֹלָם הַבָּא קַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ עַל מַקְדִּישֵׁי שְׁמֶךָ וְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בְּעוֹלָמֶךָ וּבִישׁוּעָתְךָ תָּרִים וְתַגְבִּיהַּ קַרְנֵנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּרַבִּים:

אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבִשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם הָעֶלְיוֹנִים . אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין אֱלֹהִים . קַבֵּץ קֹוֶיךָ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ . יַכִּירוּ וְיֵדְעוּ כָּל בָּאֵי עוֹלָם כִּי אַתָּה הוּא הָאֱלֹהִים לְבַדְּךָ לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ . אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וּמִי בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ בָּעֶלְיוֹנִים אוֹ בַתַּחְתּוֹנִים שֶׁיֹּאמַר לְךָ מַה תַּעֲשֶׂה . אָבִינוּ שֶׁבַּשָּׁמַיִם עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד בַּעֲבוּר שִׁמְךָ הַגָּדוֹל שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ וְקַיֶּם לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מַה שֶּׁכָּתוּב בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם וּבָעֵת קַבְּצִי אֶתְכֶם כִּי אֶתֵּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וְלִתְהִלָּה בְּכֹל עַמֵּי הָאָרֶץ בְּשׁוּבִי אֶת שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם אָמַר יְיָ:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת וְכַנּוֹ נְחֹשֶׁת לְרָחְצָה וְנָתַתָּ אֹתוֹ בֵּין אֹהֶל מוֹעֵד וּבֵין הַמִּזְבֵּחַ וְנָתַתָּ שָׁמָּה מָיִם: וְרָחֲצוּ אַהֲרֹן וּבָנָיו מִמֶּנּוּ אֶת יְדֵיהֶם וְאֶת רַגְלֵיהֶם: בְּבֹאָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד יִרְחֲצוּ מַיִם וְלֹא יָמֻתוּ אוֹ בְגִשְׁתָּם אֶל הַמִּזְבֵּחַ לְשָׁרֵת לְהַקְטִיר אִשֶּׁה לַייָ: וְרָחֲצוּ יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם וְלֹא יָמֻתוּ וְהָיְתָה לָהֶם חָק עוֹלָם לוֹ וּלְזַרְעוֹ לְדֹרֹתָם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ: וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַייָ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם: וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין:

עלת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחח אשה ליי: ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליי: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליי:

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא אמירה זו חשובה ומקבלת ומרצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ובמקומו וכהלכתו:

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש היה קים. כאשר צוית אותם על יד משה נביאך ככתוב בתורתך:

ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטרת כיצד. שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה. ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן הצרי והצפרן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה ברית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. ברית כרשינה למה היא באה כדי ליפות בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק מפני שהקול יפה לבשמים. פטמה לחצאין כשרה. לשליש ולרביע לא שמענו: אמר רבי יהודה זה הכלל אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין: ועוד תני בר קפרא אלו היה

נותן בה קורט של דבש אין אדם יכול לעמוד מפני ריחה ולמה אין מערבין בה דבש מפני שהתורה אמרה כי כל שאר וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה ליי׃

ג״פ יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה׃ ג״פ יי צבאות אשרי אדם בטח בך׃ ג״פ יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו׃ אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה׃ וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות׃

אביי הוה מסדר סדר המערכה משמא דגמרא ואליבא דאבא שאול. מערכה גדולה קודמת למערכה שניה של קטרת. ומערכה שניה של קטרת קודמת לסדור שני גזרי עצים. וסדור שני גזרי עצים קודם לדשון מזבח הפנימי. ודשון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות. והטבת חמש נרות קודמת לדם התמיד. ודם התמיד קודם להטבת שתי נרות. והטבת שתי נרות קודמת לקטרת. וקטרת קודמת לאברים. ואברים למנחה. ומנחה לחבתין. וחבתין לנסכין. ונסכין למוספין ומוספין לבזיכין ובזיכין קודמין לתמיד של בין הערבים שנאמר וערך עליה העלה והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כלם׃

אנא בכח גדלת ימינך תתיר צרורה׃ קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא׃ נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם׃ ברכם טהרם רחמם צדקתך תמיד גמלם׃ חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך׃ יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדשתך׃ שועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלמות׃ ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד׃

רבון העולמים אתה צויתנו להקריב קרבן התמיד במועדו. ולהיות כהנים בעבודתם. ולוים בדוכנם. וישראל במעמדם. ועתה בעונותינו חרב בית המקדש ובטל התמיד ואין לנו לא כהן בעבודתו. ולא לוי בדוכנו. ולא ישראל במעמדו. ואתה אמרת ונשלמה פרים שפתינו. לכן יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיהא שיח שפתותינו חשוב ומקבל ומרצה לפניך. כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו. ועמדנו על מעמדו׃

לשבת וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו׃ עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה׃

לר״ח ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם׃ ושלשה עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לפר האחד ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן לאיל האחד׃ ועשרן עשרון סלת מנחה בלולה בשמן לכבש האחד עלה ריח ניחח אשה ליי׃ ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר ושלישת ההין לאיל ורביעת ההין לכבש יין זאת עלת חדש בחדשו לחדשי השנה׃ ושעיר עזים אחד לחטאת ליי על עלת התמיד יעשה ונסכו׃

איזהו מקומן של זבחים קדשי קדשים שחיטתן בצפון פר ושעיר של יום הכפורים שחיטתן בצפון וקבול דמן

בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת: שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מִזְרָחִית צְפוֹנִית. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הַפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת. אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי: שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת וּבִלְבַד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד. שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחֹמֶר. וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים. מִכְּלָל וּפְרָט. וּמִפְּרָט וּכְלָל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט: מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד

לא

לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש. דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו. וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: קדיש דרבנן

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור: זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: שמע יי וחנני יי היה עזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ק"י

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך עושה בראשית.

ג"א

ברוך אומר ועושה. ברוך גוזר ומקים. ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבריות. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך חי לעד וקים לנצח. ברוך פודה ומציל ברוך שמו: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהלל בפי עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך. נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות. נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו אלהינו. יחיד חי העולמים מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאותיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד: זכרו נפלאותיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה: ויתהלכו מגוי

אל

אֶל גּוֹי וּמִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: לֹא הִנִּיחַ לְאִישׁ לְעָשְׁקָם וַיּוֹכַח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: אַל תִּגְּעוּ בִּמְשִׁיחָי וּבִנְבִיאַי אַל תָּרֵעוּ: שִׁירוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ בַּשְּׂרוּ מִיּוֹם אֶל יוֹם יְשׁוּעָתוֹ: סַפְּרוּ בַגּוֹיִם אֶת כְּבוֹדוֹ בְּכָל הָעַמִּים נִפְלְאֹתָיו: כִּי גָדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְנוֹרָא הוּא עַל כָּל אֱלֹהִים: כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים כאן צריך להפסיק וַייָ שָׁמַיִם עָשָׂה: הוֹד וְהָדָר לְפָנָיו עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹמוֹ: הָבוּ לַייָ מִשְׁפְּחוֹת עַמִּים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ שְׂאוּ מִנְחָה וּבֹאוּ לְפָנָיו הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: חִילוּ מִלְּפָנָיו כָּל הָאָרֶץ אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יְיָ מָלָךְ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלוֹאוֹ יַעֲלֹץ הַשָּׂדֶה וְכָל אֲשֶׁר בּוֹ: אָז יְרַנְּנוּ עֲצֵי הַיָּעַר מִלִּפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפּוֹט אֶת הָאָרֶץ: הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: וְאִמְרוּ הוֹשִׁיעֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ וְקַבְּצֵנוּ וְהַצִּילֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעֹלָם וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַייָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנִּי חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנִי: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: תְּנוּ עֹז לֵאלֹהִים עַל יִשְׂרָאֵל גַּאֲוָתוֹ וְעֻזּוֹ בַּשְּׁחָקִים: נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֵל יִשְׂרָאֵל הוּא נֹתֵן עֹז וְתַעֲצֻמוֹת לָעָם בָּרוּךְ אֱלֹהִים: אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: לַייָ הַיְשׁוּעָה עַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה: יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: הוֹשִׁיעָה אֶת עַמֶּךָ וּבָרֵךְ אֶת נַחֲלָתֶךָ וּרְעֵם וְנַשְּׂאֵם עַד הָעוֹלָם: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַייָ עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: הַרְאֵנוּ יְיָ חַסְדֶּךָ וְיֶשְׁעֲךָ תִּתֶּן לָנוּ: קוּמָה עֶזְרָתָה לָּנוּ וּפְדֵנוּ לְמַעַן חַסְדֶּךָ: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁייָ אֱלֹהָיו: וַאֲנִי בְּחַסְדְּךָ בָטַחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָמַל עָלָי:

א״א מזמור לתודה לא בשבת ולא ביו״ט ולא בע״פ ולא בחוה״מ של פסח ולא בעיוה״כ:

מִזְמוֹר לְתוֹדָה הָרִיעוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ: עִבְדוּ אֶת יְיָ בְּשִׂמְחָה בֹּאוּ לְפָנָיו בִּרְנָנָה: דְּעוּ כִּי יְיָ הוּא אֱלֹהִים הוּא עָשָׂנוּ וְלוֹ אֲנַחְנוּ עַמּוֹ וְצֹאן מַרְעִיתוֹ: בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה חֲצֵרֹתָיו בִּתְהִלָּה הוֹדוּ לוֹ בָּרְכוּ שְׁמוֹ: כִּי טוֹב יְיָ לְעוֹלָם חַסְדּוֹ וְעַד דֹּר וָדֹר אֱמוּנָתוֹ:

בשבת וביו״ט אומרים זה:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: הַשָּׁמַיִם מְסַפְּרִים כְּבוֹד אֵל וּמַעֲשֵׂה יָדָיו מַגִּיד הָרָקִיעַ: יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ אֹמֶר וְלַיְלָה לְּלַיְלָה יְחַוֶּה דָּעַת: אֵין אֹמֶר וְאֵין דְּבָרִים בְּלִי נִשְׁמָע קוֹלָם: בְּכָל הָאָרֶץ יָצָא קַוָּם וּבִקְצֵה תֵבֵל מִלֵּיהֶם לַשֶּׁמֶשׁ

שָׂם אֹהֶל בָּהֶם׃ וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ אֹרַח׃ מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר מֵחַמָּתוֹ׃ תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה מַחְכִּימַת פֶּתִי׃ פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה מְאִירַת עֵינָיִם׃ יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת צָדְקוּ יַחְדָּו׃ הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת צוּפִים׃ גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב׃ שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי׃ גַּם מִזֵּדִים חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב׃ יִהְיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי׃

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ׃ אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי׃ בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ׃ גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו׃ דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ וְעָנָנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי׃ הִבִּיטוּ אֵלָיו וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ׃ זֶה עָנִי קָרָא וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ׃ חֹנֶה מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם׃ טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ׃ יְראוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר לִירֵאָיו׃ כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב׃ לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם׃ מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב׃ נְצֹר לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה׃ סוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ׃ עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם׃ פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם׃ צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם׃ קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ יוֹשִׁיעַ׃ רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ יְיָ׃ שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא נִשְׁבָּרָה׃ תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ׃ פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחוֹסִים בּוֹ׃

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר׃ בְּטֶרֶם הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל׃ תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם׃ כִּי אֶלֶף שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה׃ זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף׃ בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ׃ כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ׃ שַׁתָּה עֲוֹנֹתֵינוּ לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ׃ כִּי כָל יָמֵינוּ פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה׃ יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה׃ מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ׃ לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה׃ שׁוּבָה יְיָ עַד מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ׃ שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ׃ שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ רָעָה׃ יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ

עַל בְּנֵיהֶם: וִיהִי נֹעַם אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנָה עָלֵינוּ וּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ כּוֹנְנֵהוּ:

יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן: אֹמַר לַייָ מַחְסִי וּמְצוּדָתִי אֱלֹהַי אֶבְטַח בּוֹ: כִּי הוּא יַצִּילְךָ מִפַּח יָקוּשׁ מִדֶּבֶר הַוּוֹת: בְּאֶבְרָתוֹ יָסֶךְ לָךְ וְתַחַת כְּנָפָיו תֶּחְסֶה צִנָּה וְסֹחֵרָה אֲמִתּוֹ: לֹא תִירָא מִפַּחַד לָיְלָה מֵחֵץ יָעוּף יוֹמָם: מִדֶּבֶר בָּאֹפֶל יַהֲלֹךְ מִקֶּטֶב יָשׁוּד צָהֳרָיִם: יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ אֵלֶיךָ לֹא יִגָּשׁ: רַק בְּעֵינֶיךָ תַבִּיט וְשִׁלֻּמַת רְשָׁעִים תִּרְאֶה: כִּי אַתָּה יְיָ מַחְסִי עֶלְיוֹן שַׂמְתָּ מְעוֹנֶךָ: לֹא תְאֻנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ: כִּי מַלְאָכָיו יְצַוֶּה לָּךְ לִשְׁמָרְךָ בְּכָל דְּרָכֶיךָ: עַל כַּפַּיִם יִשָּׂאוּנְךָ פֶּן תִּגֹּף בָּאֶבֶן רַגְלֶךָ: עַל שַׁחַל וָפֶתֶן תִּדְרֹךְ תִּרְמֹס כְּפִיר וְתַנִּין: כִּי בִי חָשַׁק וַאֲפַלְּטֵהוּ אֲשַׂגְּבֵהוּ כִּי יָדַע שְׁמִי: יִקְרָאֵנִי וְאֶעֱנֵהוּ עִמּוֹ אָנֹכִי בְצָרָה אֲחַלְּצֵהוּ וַאֲכַבְּדֵהוּ: אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ וְאַרְאֵהוּ בִּישׁוּעָתִי: ארך ימים וגו׳

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ: שֶׁעֹמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב יְיָ זַמְּרוּ לִשְׁמוֹ כִּי נָעִים: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי אֲנִי יָדַעְתִּי כִּי גָדוֹל יְיָ וַאֲדֹנֵינוּ מִכָּל אֱלֹהִים: כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ יְיָ עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ בַּיַּמִּים וְכָל תְּהֹמוֹת: מַעֲלֶה נְשִׂאִים מִקְצֵה הָאָרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר עָשָׂה מוֹצֵא רוּחַ מֵאוֹצְרוֹתָיו: שֶׁהִכָּה בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם מֵאָדָם עַד בְּהֵמָה: שָׁלַח אוֹתֹת וּמֹפְתִים בְּתוֹכֵכִי מִצְרָיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו: שֶׁהִכָּה גּוֹיִם רַבִּים וְהָרַג מְלָכִים עֲצוּמִים: לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן וּלְכֹל מַמְלְכוֹת כְּנָעַן: וְנָתַן אַרְצָם נַחֲלָה נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ: יְיָ שִׁמְךָ לְעוֹלָם יְיָ זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: כִּי יָדִין יְיָ עַמּוֹ וְעַל עֲבָדָיו יִתְנֶחָם: עֲצַבֵּי הַגּוֹיִם כֶּסֶף וְזָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם: פֶּה לָהֶם וְלֹא יְדַבֵּרוּ עֵינַיִם לָהֶם וְלֹא יִרְאוּ: אָזְנַיִם לָהֶם וְלֹא יַאֲזִינוּ אַף אֵין יֶשׁ רוּחַ בְּפִיהֶם: כְּמוֹהֶם יִהְיוּ עֹשֵׂיהֶם כֹּל אֲשֶׁר בֹּטֵחַ בָּהֶם: בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בֵּית אַהֲרֹן בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בֵּית הַלֵּוִי בָּרְכוּ אֶת יְיָ יִרְאֵי יְיָ בָּרְכוּ אֶת יְיָ: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ:

הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לֵאלֹהֵי הָאֱלֹהִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ | כל״ח:
לְעֹשֵׂה הַשָּׁמַיִם בִּתְבוּנָה | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְרוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדֹלִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
אֶת הַשֶּׁמֶשׁ לְמֶמְשֶׁלֶת בַּיּוֹם | כל״ח:
אֶת הַיָּרֵחַ וְכוֹכָבִים לְמֶמְשְׁלוֹת בַּלָּיְלָה | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מִצְרַיִם בִּבְכוֹרֵיהֶם | כל״ח:
וַיּוֹצֵא יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְגֹזֵר יַם סוּף לִגְזָרִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְהֶעֱבִיר יִשְׂרָאֵל בְּתוֹכוֹ | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וְנִעֵר פַּרְעֹה וְחֵילוֹ בְיַם סוּף | כל״ח:
לְמוֹלִיךְ עַמּוֹ בַּמִּדְבָּר | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְמַכֵּה מְלָכִים גְּדֹלִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיַּהֲרֹג מְלָכִים אַדִּירִים | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וּלְעוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן | כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

ונתן ארצם לנחלה כי לעולם חסדו:
נחלה לישראל עבדו כי לעולם חסדו:
שבשפלנו זכר לנו כי לעולם חסדו:
ויפרקנו מצרינו כי לעולם חסדו:
נתן לחם לכל בשר כי לעולם חסדו:
הודו לאל השמים כי לעולם חסדו:

רננו צדיקים ביי לישרים נאוה תהלה: הודו ליי בכנור בנבל עשור זמרו לו: שירו לו שיר חדש היטיבו נגן בתרועה: כי ישר דבר יי וכל מעשהו באמונה: אהב צדקה ומשפט חסד יי מלאה הארץ: בדבר יי שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם: כנס כנד מי הים נתן באוצרות תהומות: ייראו מיי כל הארץ ממנו יגורו כל ישבי תבל: כי הוא אמר ויהי הוא צוה ויעמד: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות עמים: עצת יי לעולם תעמד מחשבות לבו לדר ודר: אשרי הגוי אשר יי אלהיו העם בחר לנחלה לו: משמים הביט יי ראה את כל בני האדם: ממכון שבתו השגיח אל כל ישבי הארץ: היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם: אין המלך נושע ברב חיל גבור לא ינצל ברב כח: שקר הסוס לתשועה וברב חילו לא ימלט: הנה עין יי אל יראיו למיחלים לחסדו: להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך:

מזמור שיר ליום השבת: טוב להודות ליי ולזמר לשמך עליון: להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות: עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור: כי שמחתני יי בפעלך במעשי ידיך ארנן: מה גדלו מעשיך יי מאד עמקו מחשבתיך: איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת: בפרח רשעים כמו עשב ויציצו כל פעלי און להשמדם עדי עד: ואתה מרום לעלם יי: כי הנה איביך יי כי הנה איביך יאבדו יתפרדו כל פעלי און: ותרם כראים קרני בלתי בשמן רענן: ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה: שתולים בבית יי בחצרות אלהינו יפריחו: עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו: להגיד כי ישר יי צורי ולא עולתה פלתה בו:

יי מלך גאות לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: נכון כסאך מאז מעולם אתה: נשאו נהרות יי נשאו נהרות קולם ישאו נהרות דכים: מקלות מים רבים אדירים משברי ים אדיר במרום יי: עדתיך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש יי לארך ימים:

יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל גוים יי על השמים כבודו: יי שמך לעולם יי זכרך לדר ודר: יי בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: יי מלך יי מלך יי ימלך לעולם ועד: יי מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו: יי הפיר עצת גוים הניא מחשבות

עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ

לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת יְיָ הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְּתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח

וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ

וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף: וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו וּבְכָל עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם: וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּייָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַייָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַייָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְיָ תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְיָ עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

הלכו ביבשה בתוך הים: כי ליי המלוכה ומושל בגוים: ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליי המלוכה: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: בשבת וביו"ט מפסיקין כאן נשמת

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות מעתה ועד עולם: ברוך אתה יי אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים: ח"ק

בשעה שהחזן אומר ברכו אומרים הקהל יתברך

חזן ברכו את יי המברך:

ק"ח ברוך יי המברך לעולם ועד:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו. ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפאר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו. אל ברוך גדול דעה. הכין ופעל זהרי חמה. טוב יצר כבוד לשמו. מאורות נתן סביבות עזו. פנות צבאיו קדושים רוממי שדי. תמיד מספרים כבוד אל וקדשתו: תתברך יי אלהינו על שבח מעשה ידיך. ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו. יוצר משרתים. ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם עשים באימה וביראה רצון קונם: וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים ומקדישים וממליכים:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים עליהם על מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים ואומרים ביראה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו.

למלך

למלך אל חי וקים זמרות יאמרו ותשבחות ישמיעו. כי הוא לבדו פועל גבורות עשה חדשות בעל מלחמות. זורע צדקות מצמיח ישועות בורא רפואות נורא תהלות אדון הנפלאות. המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית. כאמור לעשה אורים גדולים כי לעולם חסדו: אור חדש על ציון תאיר ונזכה כלנו מהרה לאורו: ברוך אתה יי יוצר המאורות:

אהבת רבה אהבתנו יי אלהינו חמלה גדולה ויתרה חמלת עלינו: אבינו מלכנו בעבור אבותינו שבטחו בך ותלמדם חקי חיים כן תחננו ותלמדנו: אבינו האב הרחמן המרחם רחם עלינו ותן בלבנו להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה: והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך ויחד לבבנו לאהבה וליראה שמך ולא נבוש לעולם ועד: כי בשם קדשך הגדול והנורא בטחנו נגילה ונשמחה בישועתך: והביאנו לשלום מארבע כנפות הארץ ותוליכנו קוממיות לארצנו. כי אל פועל ישועות אתה ובנו בחרת מכל עם ולשון. וקרבתנו לשמך הגדול סלה באמת. להודות לך וליחדך באהבה: ברוך אתה יי הבוחר בעמו ישראל באהבה:

יחיד אומר אל מלך נאמן:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

בלחש ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ואהבת את יי אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך היום על לבבך: ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך: וכתבתם על מזזות ביתך ובשעריך:

והיה אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את יי אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם: ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש ואספת דגנך ותירשך ויצהרך: ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת: השמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם: וחרה אף יי בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואבדתם מהרה מעל הארץ הטבה אשר יי נתן לכם: ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל נפשכם וקשרתם אתם לאות על ידכם והיו לטוטפת בין עיניכם: ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ׃

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃ דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת׃ וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם׃ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם׃ אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם׃

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד׃ אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ. לְדֹר וָדֹר הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת׃ וּדְבָרָיו חָיִים וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ׃

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר׃ אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ אֲבוֹתֵינוּ גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ׃

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר׃ בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ׃ אַשְׁרֵי אִישׁ שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים עַל לִבּוֹ׃ אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם׃ אֱמֶת אַתָּה הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ׃ מִמִּצְרַיִם גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ. כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאַלְתָּ וְיַם סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא נוֹתָר׃ עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִרוֹת שִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם׃ רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו׃ תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם׃

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא׃

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ׃ יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל׃ גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל׃

למוסף ולמנחה אומרים כי שם

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃

אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי

יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים וְקוֹנֵה הַכֹּל וְזוֹכֵר חַסְדֵי אָבוֹת וּמֵבִיא גוֹאֵל לִבְנֵי בְנֵיהֶם לְמַעַן שְׁמוֹ בְּאַהֲבָה:

בעשי"ת זָכְרֵנוּ לְחַיִּים מֶלֶךְ חָפֵץ בַּחַיִּים וְכָתְבֵנוּ בְּסֵפֶר הַחַיִּים לְמַעַנְךָ אֱלֹהִים חַיִּים:

מֶלֶךְ עוֹזֵר וּמוֹשִׁיעַ וּמָגֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מָגֵן אַבְרָהָם:

אַתָּה גִּבּוֹר לְעוֹלָם אֲדֹנָי מְחַיֵּה מֵתִים אַתָּה רַב לְהוֹשִׁיעַ:

בחורף מַשִּׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם:

מְכַלְכֵּל חַיִּים בְּחֶסֶד מְחַיֵּה מֵתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים. סוֹמֵךְ נוֹפְלִים וְרוֹפֵא חוֹלִים וּמַתִּיר אֲסוּרִים וּמְקַיֵּם אֱמוּנָתוֹ לִישֵׁנֵי עָפָר. מִי כָמוֹךָ בַּעַל גְּבוּרוֹת וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ מֶלֶךְ מֵמִית וּמְחַיֶּה וּמַצְמִיחַ יְשׁוּעָה:

בעשי"ת מִי כָמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים. זוֹכֵר יְצוּרָיו לְחַיִּים בְּרַחֲמִים:

וְנֶאֱמָן אַתָּה לְהַחֲיוֹת מֵתִים: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְחַיֵּה הַמֵּתִים:

בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש:

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו"ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו"ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ

כָּתוּב לֵאמֹר: קו"ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לש"ץ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה קָדוֹשׁ וְשִׁמְךָ קָדוֹשׁ וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

אַתָּה חוֹנֵן לְאָדָם דַּעַת וּמְלַמֵּד לֶאֱנוֹשׁ בִּינָה:

במוצ"ש ובמוצאי"ט הסי' מיו"ט לחוה"מ אומרים זה

אַתָּה חוֹנַנְתָּנוּ לְמַדַּע תּוֹרָתֶךָ. וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתַּבְדֵּל יְיָ אֱלֹהֵינוּ בֵּין קֹדֶשׁ לְחוֹל בֵּין אוֹר לְחֹשֶׁךְ. בֵּין יִשְׂרָאֵל לָעַמִּים בֵּין יוֹם הַשְּׁבִיעִי לְשֵׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָחֵל עָלֵינוּ הַיָּמִים הַבָּאִים לִקְרָאתֵנוּ לְשָׁלוֹם. חֲשׂוּכִים מִכָּל חֵטְא וּמְנֻקִּים מִכָּל עָוֹן וּמְדֻבָּקִים בְּיִרְאָתֶךָ:

ו) חָנֵּנוּ מֵאִתְּךָ דֵּעָה בִּינָה וְהַשְׂכֵּל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חוֹנֵן הַדָּעַת:

הֲשִׁיבֵנוּ אָבִינוּ לְתוֹרָתֶךָ וְקָרְבֵנוּ מַלְכֵּנוּ לַעֲבוֹדָתֶךָ וְהַחֲזִירֵנוּ בִּתְשׁוּבָה שְׁלֵמָה לְפָנֶיךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָרוֹצֶה בִּתְשׁוּבָה:

סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ. מְחַל לָנוּ מַלְכֵּנוּ כִּי פָשָׁעְנוּ. כִּי מוֹחֵל וְסוֹלֵחַ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ חַנּוּן הַמַּרְבֶּה לִסְלוֹחַ:

ראה נא בענינו וריבה ריבנו וגאלנו מהרה למען שמך כי גואל חזק אתה: ברוך אתה יי גואל ישראל:

בתעניות צבור אומר הש"ץ כאן עננו

רפאנו יי ונרפא הושיענו ונושעה כי תהלתנו אתה. והעלה רפואה שלמה לכל מכותינו. כי אל מלך רופא נאמן ורחמן אתה: ברוך אתה יי רופא חולי עמו ישראל:

ברך עלינו יי אלהינו את השנה הזאת ואת כל מיני תבואתה לטובה. ותן בק"ז ברכה (בחורף טל ומטר לברכה) על פני האדמה ושבענו מטובה וברך שנתנו כשנים הטובות: ברוך אתה יי מברך השנים:

תקע בשופר גדול לחרותנו ושא נס לקבץ גליותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ: ברוך אתה יי מקבץ נדחי עמו ישראל:

השיבה שופטינו כבראשונה ויועצינו כבתחלה והסר ממנו יגון ואנחה ומלוך עלינו אתה יי לבדך בחסד וברחמים וצדקנו במשפט: ברוך אתה

יי מלך אוהב צדקה ומשפט:
(בעשי"ת המלך המשפט:)

ולמלשינים אל תהי תקוה וכל הרשעה כרגע תאבד וכל אויביך מהרה יכרתו והזדים מהרה תעקר ותשבר ותמגר ותכניע במהרה בימינו: ברוך אתה יי שובר אויבים ומכניע זדים:

על הצדיקים ועל החסידים ועל זקני עמך בית ישראל ועל פליטת סופריהם ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך יי אלהינו ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת ושים חלקנו עמהם לעולם ולא נבוש כי בך בטחנו: ברוך אתה יי משען ומבטח לצדיקים:

ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כאשר דברת ובנה אותה בקרוב בימינו בנין עולם. וכסא דוד מהרה לתוכה תכין: בתשעה באב במנחה אומרים כאן נחם ברוך אתה יי בונה ירושלים:

בתשעה באב במנחה אומרים זה:

נחם יי אלהינו את אבלי ציון ואת אבלי ירושלים. ואת העיר האבלה והחרבה והבזויה והשוממה. האבלה מבלי בניה. והחרבה ממעונותיה. והבזויה מכבודה. והשוממה מאין יושב. והיא יושבת וראשה חפוי כאשה עקרה שלא ילדה. ויבלעוה לגיונות. ויירשוה עובדי זרים. ויטילו את עמך ישראל לחרב.

ויהרגו

מתרגו בזדון חסידי עליון. על כן ציון במר תבכה. וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יי באש הצתה. ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום: ברוך אתה יי מצמיח קרן ישועה:

שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה. ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו:

בכאן יתודה בהכנעה ובעבירין לב:

אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך והרע בעיניך עשיתי. רבונו של עולם עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על עוני וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי עד היום הזה. ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

בט"צ קודם כי אתה אומרים זה:

עננו יי עננו ביום צום תעניתנו, כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו ואל תסתר פניך ממנו. ואל תתעלם מתחנתנו. היה נא קרוב לשועתנו. יהי נא חסדך לנחמנו. טרם נקרא אליך עננו. כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה, עוד הם מדברים ואני אשמע. כי אתה יי העונה בעת צרה. פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

ליחיד כי אתה וכו' ושצ"ן מסיים ברוך אתה יי העונה בעת צרה:

כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים: ברוך אתה יי שומע תפלה:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל. ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

בראש חדש ובחול המועד אומרים זה:

אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום

לר"ח	לחוהמ"פ	לחוהמ"ס
ראש החדש	חג המצות	חג הסכות

הזה: זכרנו יי אלהינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו. ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות

מָגֵן יִשְׁעֵנוּ. אַתָּה הוּא לְדוֹר וָדוֹר נוֹדֶה לְּךָ וּנְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ עַל חַיֵּינוּ הַמְּסוּרִים בְּיָדֶךָ וְעַל נִשְׁמוֹתֵינוּ הַפְּקוּדוֹת לָךְ וְעַל נִסֶּיךָ שֶׁבְּכָל יוֹם עִמָּנוּ וְעַל נִפְלְאוֹתֶיךָ וְטוֹבוֹתֶיךָ שֶׁבְּכָל עֵת. עֶרֶב וָבֹקֶר וְצָהֳרָיִם. הַטּוֹב כִּי לֹא כָלוּ רַחֲמֶיךָ וְהַמְרַחֵם כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ מֵעוֹלָם קִוִּינוּ לָךְ:

וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ כֵּן תְּחַיֵּנוּ וּתְקַיְּמֵנוּ וְתֶאֱסוֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ לִשְׁמוֹר חֻקֶּיךָ וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ וּלְעָבְדְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ. בָּרוּךְ אֵל הַהוֹדָאוֹת:

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

עַל הַנִּסִּים וְעַל הַפֻּרְקָן וְעַל הַגְּבוּרוֹת וְעַל הַתְּשׁוּעוֹת וְעַל הַמִּלְחָמוֹת שֶׁעָשִׂיתָ לַאֲבוֹתֵינוּ בַּיָּמִים הָהֵם בַּזְּמַן הַזֶּה:

לחנוכה

בִּימֵי מַתִּתְיָהוּ בֶּן יוֹחָנָן כֹּהֵן גָּדוֹל חַשְׁמוֹנָאִי וּבָנָיו כְּשֶׁעָמְדָה מַלְכוּת יָוָן עַל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיחָם תּוֹרָתֶךָ וּלְהַעֲבִירָם מֵחֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים עָמַדְתָּ לָהֶם בְּעֵת צָרָתָם רַבְתָּ אֶת רִיבָם דַּנְתָּ אֶת דִּינָם נָקַמְתָּ אֶת נִקְמָתָם מָסַרְתָּ גִבּוֹרִים בְּיַד חַלָּשִׁים וְרַבִּים בְּיַד מְעַטִּים וּטְמֵאִים בְּיַד טְהוֹרִים וּרְשָׁעִים בְּיַד צַדִּיקִים וְזֵדִים בְּיַד עוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ וּלְךָ עָשִׂיתָ שֵׁם גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ בְּעוֹלָמֶךָ וּלְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל עָשִׂיתָ תְּשׁוּעָה גְדוֹלָה וּפֻרְקָן כְּהַיּוֹם הַזֶּה וְאַחַר כֵּן בָּאוּ בָנֶיךָ לִדְבִיר בֵּיתֶךָ וּפִנּוּ אֶת הֵיכָלֶךָ וְטִהֲרוּ אֶת מִקְדָּשֶׁךָ וְהִדְלִיקוּ נֵרוֹת בְּחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ וְקָבְעוּ שְׁמוֹנַת יְמֵי חֲנֻכָּה אֵלּוּ לְהוֹדוֹת וּלְהַלֵּל לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל:

לפורים

בִּימֵי מָרְדְּכַי וְאֶסְתֵּר בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה כְּשֶׁעָמַד עֲלֵיהֶם הָמָן הָרָשָׁע בִּקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים מִנַּעַר וְעַד זָקֵן טַף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנֵים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֲדָר וּשְׁלָלָם לָבוֹז. וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים הֵפַרְתָּ אֶת עֲצָתוֹ וְקִלְקַלְתָּ אֶת מַחֲשַׁבְתּוֹ וַהֲשֵׁבוֹתָ לּוֹ גְּמוּלוֹ בְּרֹאשׁוֹ וְתָלוּ אוֹתוֹ וְאֶת בָּנָיו עַל הָעֵץ:

וְעַל כֻּלָּם יִתְבָּרַךְ וְיִתְרוֹמַם שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד:

בעשי"ת וּכְתוֹב לְחַיִּים טוֹבִים כָּל בְּנֵי בְרִיתֶךָ:

וְכֹל הַחַיִּים יוֹדוּךָ סֶּלָה וִיהַלְלוּ אֶת שִׁמְךָ בֶּאֱמֶת הָאֵל יְשׁוּעָתֵנוּ וְעֶזְרָתֵנוּ סֶלָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַטּוֹב שִׁמְךָ וּלְךָ נָאֶה לְהוֹדוֹת:

לש"ץ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ בָּרְכֵנוּ בַבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ. הָאֲמוּרָה מִפִּי אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

לש"ץ שִׂים שָׁלוֹם טוֹבָה וּבְרָכָה חֵן וָחֶסֶד וְרַחֲמִים עָלֵינוּ וְעַל כָּל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ. בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ כֻּלָּנוּ כְּאֶחָד בְּאוֹר פָּנֶיךָ כִּי בְאוֹר

פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

למנחה ולמעריב אומרים שלום רב

שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעשי״ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: ברוך אתה יי עשה השלום:

אלהי. נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך: למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשי״ת

אבינו מלכנו חטאנו לפניך:
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה:
אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך:
אבינו מלכנו ברך (בעשי״ת חדש) עלינו שנה טובה:
א״מ בטל מעלינו כל גזרות קשות:
אבינו מלכנו בטל מחשבות שונאינו:
אבינו מלכנו הפר עצת אויבינו:
א״מ כלה כל צר ומשטין מעלינו:
א״מ סתום פיות משטינינו ומקטריגנו:
אבינו מלכנו כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון מבני בריתך:
אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך:
אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עונותינו:
אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך:
אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו:
א״מ החזירנו בתשובה שלמה לפניך:
א״מ שלח רפואה שלמה לחולי עמך:
אבינו מלכנו קרע רוע גזר דינינו:
אבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך:

לתענית צבור	לעשרת ימי תשובה
אבינו מלכנו זכרנו לחיים טובים:	אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים טובים:
אבינו מלכנו זכרנו לגאלה וישועה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר גאלה וישועה:
א״מ זכרנו לפרנסה וכלכלה:	א״מ כתבנו בספר פרנסה וכלכלה:
אבינו מלכנו זכרנו לזכיות:	אבינו מלכנו כתבנו בספר זכיות:
אבינו מלכנו זכרנו לסליחה ומחילה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר סליחה ומחילה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:
א״מ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:
א״מ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
א״מ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:
א״מ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת
רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:
א״מ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:
א״מ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
א״מ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ
וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:
א״מ נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:
א״מ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל
הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:
א״מ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים
עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

לשני וחמישי

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה לָנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעֲנֵנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל צִדְקוֹתֶיךָ יָשָׁב נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר קָדְשֶׁךָ: כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל סְבִיבוֹתֵינוּ: וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי:

הטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממותינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו האב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו: ועתה יי אבינו אתה אנחנו החומר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך צורנו מלכנו וגואלנו. חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים. למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ידענו כי חטאנו ואין מי יעמד בעדנו שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה: ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמול על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו ועננו כי לך יי הצדקה עשה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך ברחמיך הרבים יי אלהינו חוס ורחם והושיעה צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות והושיענו למען שמך רחם עלינו למען בריתך. הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלח נא אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד למען ישראל: אבינו מלכנו חננו ועננו כי שמך הגדול נקרא עלינו. עשה נפלאות בכל עת עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרע מעללינו זכור רחמיך יי וחסדיך וכרוב טובך הושיענו וחמל נא עלינו כי אין לנו אלוה אחר מבלעדיך צורנו. אל תעזבנו יי אלהינו אל תרחק ממנו כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי ומדבר וממגפה ומכל צרה ויגון הצילנו כי לך קוינו ואל תכלימנו יי אלהינו והאר פניך בנו: וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך: ראה בצרותינו ושמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה:

אל רחום וחנון רחם עלינו ועל כל מעשיך כי אין כמוך יי אלהינו אנא שא נא פשעינו: אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקים החסין בכח חסיד וטוב על כל מעשיך: כי אתה הוא יי אלהינו אל ארך אפים ומלא רחמים עשה עמנו כרוב רחמיך והושיענו למען שמך: שמע מלכנו תפלתנו ומיד איבינו

הַצִּילֵנוּ . שְׁמַע מַלְכֵּנוּ תְּפִלָּתֵנוּ וּמִכָּל צָרָה וְיָגוֹן הַצִּילֵנוּ : אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אַתָּה וְשִׁמְךָ עָלֵינוּ נִקְרָא אַל תַּנִּיחֵנוּ אַל תַּעַזְבֵנוּ אָבִינוּ וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בּוֹרְאֵנוּ וְאַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יוֹצְרֵנוּ כִּי אֵל מֶלֶךְ חַנּוּן וְרַחוּם אָתָּה :

אֵין כָּמוֹךָ חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֵין כָּמוֹךָ אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת הוֹשִׁיעֵנוּ בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים מֵרַעַשׁ וּמֵרֹגֶז הַצִּילֵנוּ : זְכוֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל תֵּפֶן אֶל קָשְׁיֵנוּ וְאֶל רִשְׁעֵנוּ וְאֶל חַטָּאתֵנוּ : שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ : וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמָּוֶת כִּי רַחוּם אָתָּה כִּי כֵן דַּרְכְּךָ עֹשֶׂה חֶסֶד חִנָּם בְּכָל דּוֹר וָדוֹר : חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִזַּעְמֶךָ וְהָסֵר מִמֶּנּוּ מַכַּת הַמַּגֵּפָה וּגְזֵרָה קָשָׁה כִּי אַתָּה שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל : לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים : מַה נִּתְאוֹנֵן מַה נֹּאמַר מַה נְּדַבֵּר וּמַה נִּצְטַדָּק : נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה וְנָשׁוּבָה אֵלֶיךָ כִּי יְמִינְךָ פְשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים : אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא. אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא : אָנָּא יְיָ עֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ : לְךָ יְיָ חִכִּינוּ . לְךָ יְיָ קִוִּינוּ . לְךָ יְיָ נְיַחֵל אַל תֶּחֱשֶׁה וּתְעַנֵּנוּ כִּי נָאֲמוּ גוֹיִם אָבְדָה תִקְוָתָם כָּל בֶּרֶךְ וְכָל קוֹמָה לְךָ לְבַד תִּשְׁתַּחֲוֶה :

הַפּוֹתֵחַ יָד בִּתְשׁוּבָה לְקַבֵּל פּוֹשְׁעִים וְחַטָּאִים נִבְהֲלָה נַפְשֵׁנוּ מֵרֹב עִצְּבוֹנֵנוּ אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ נֶצַח קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ כִּי חָסִינוּ בָךְ :

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ אִם אֵין בָּנוּ צְדָקָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים זְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְעֵדוּתֵינוּ בְּכָל יוֹם יְיָ אֶחָד . הַבִּיטָה בְעָנְיֵנוּ כִּי רַבּוּ מַכְאוֹבֵינוּ וְצָרוֹת לְבָבֵנוּ חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּאֶרֶץ שִׁבְיֵנוּ וְאַל תִּשְׁפּוֹךְ חֲרוֹנְךָ עָלֵינוּ כִּי אֲנַחְנוּ עַמְּךָ בְּנֵי בְרִיתֶךָ : אֵל הַבִּיטָה דַּל כְּבוֹדֵנוּ בַּגּוֹיִם וְשִׁקְּצוּנוּ כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה . עַד מָתַי עֻזְּךָ בַּשְּׁבִי וְתִפְאַרְתְּךָ בְּיַד צָר . עוֹרְרָה גְבוּרָתְךָ וְקִנְאָתְךָ עַל אוֹיְבֶיךָ הֵם יֵבוֹשׁוּ וְיֵחַתּוּ מִגְּבוּרָתָם וְאַל יִמְעֲטוּ לְפָנֶיךָ תְּלָאוֹתֵינוּ . מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ בְּיוֹם צָרוֹתֵינוּ. וְאִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ לְמַעַנְךָ פְעַל וְאַל תַּשְׁחִית זֵכֶר שְׁאֵרִיתֵנוּ וְחוֹן אוֹם הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם תָּמִיד בְּאַהֲבָה . וְאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד :

אין אומרים תחנון לא בר"ח ובחנוכה ופורים קטן ופורים גדול ב' ימים ולא בכל חודש ניסן ולא בל"ג בעומר ולא מר"ח סיון עד אחר ש"ח ולא בט"ו בשבט ולא בתשעה באב ולא בט"ו באב ולא בער"ה ולא בעיו"כ עד אחר ש"ת ולא בבית האבל :

וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל גָּד צַר לִי מְאֹד נִפְּלָה נָּא בְיַד יְיָ כִּי רַבִּים רַחֲמָיו וּבְיַד אָדָם אַל אֶפֹּלָה :

רַחוּם וְחַנּוּן חָטָאתִי לְפָנֶיךָ יְיָ מָלֵא

רחמים רחם עלי וקבל תחנוני: יי אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני: חנני יי כי אמלל אני רפאני יי כי נבהלו עצמי: ונפשי נבהלה מאד ואתה יי עד מתי: שובה יי חלצה נפשי הושיעני למען חסדך: כי אין במות זכרך בשאול מי יודה לך: יגעתי באנחתי אשחה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה: עששה מכעס עיני עתקה בכל צוררי: סורו ממני כל פעלי און כי שמע יי קול בכיי: שמע יי תחנתי יי תפלתי יקח: יבשו ויבהלו מאד כל איבי ישבו יבשו רגע:

כשאומרים והוא רחום אומרים ה׳ אלהי ישראל וכו׳:

יי אלהי ישראל שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך:

הבט משמים וראה כי היינו לעג וקלס בגוים. נחשבנו כצאן לטבח יובל להרוג ולאבד ולמכה ולחרפה:

ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו יי

זרים אומרים אין תוחלת ותקוה. חון אום לשמך מקוה. טהור ישועתנו קרבה. יגענו ולא הונח לנו. רחמיך יכבשו את כעסך מעלינו:

אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

חוסה יי עלינו ברחמיך ואל תתננו בידי אכזרים. למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם. למענך עשה עמנו חסד ואל תאחר:

אנא שוב מחרונך ורחם סגלה אשר בחרת: יי

קולנו תשמע ותחון ואל תטשנו ביד איבינו למחות את שמנו. זכור אשר נשבעת לאבותינו ככוכבי השמים ארבה את זרעכם. ועתה נשארנו מעט מהרבה: ובכל זאת שמך לא שכחנו נא אל תשכחנו יי

עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: יי

בימים שא״א והוא רחום מתחילין כאן

שומר ישראל. שמור שארית ישראל. ואל יאבד ישראל. האומרים שמע ישראל:

שומר גוי אחד. שמור שארית עם אחד. ואל יאבד גוי אחד. המיחדים שמך יי אלהינו יי אחד:

שומר גוי קדוש. שמור שארית עם קדוש. ואל יאבד גוי קדוש. המשלשים בשלש קדשות לקדוש:

מתרצה ברחמים ומתפיס בתחנונים התרצה והתפיס לדור עני כי אין עוזר: אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים עשה עמנו צדקה וחסד והושיענו:

ואנחנו לא נדע מה נעשה כי עליך עינינו: זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: אל תזכר לנו עונות ראשונים מהר יקדמונו רחמיך כי דלונו מאד: חננו יי חננו כי רב שבענו בוז: ברגז רחם תזכור: כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו: עזרנו אלהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו וכפר על חטאתינו למען שמך: ח״ק

בשני ובחמישי אומרים זה וצריך לומר בעמידה:

מנהג אשכנז	מנהג ק״ק
אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד וֶאֱמֶת אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנוּ. חוּסָה יְיָ עַל עַמֶּךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ מִכָּל רָע. חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:	אֵל אֶרֶךְ אַפַּיִם וּמָלֵא רַחֲמִים אַל תַּסְתֵּר פָּנֶיךָ מִמֶּנּוּ חוּסָה יְיָ עַל שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ וְהַצִּילֵנוּ מִכָּל רָע חָטָאנוּ לְךָ אָדוֹן סְלַח נָא כְּרוֹב רַחֲמֶיךָ אֵל:

בשעת הוצאת ספר תורה אומרים זה:

וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה יְיָ וְיָפֻצוּ אֹיְבֶיךָ וְיָנֻסוּ מְשַׂנְאֶיךָ מִפָּנֶיךָ: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר יְיָ מִירוּשָׁלָיִם: בָּרוּךְ שֶׁנָּתַן תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ:

בְּרִיךְ שְׁמֵהּ דְּמָרֵא עָלְמָא בְּרִיךְ כִּתְרָךְ וְאַתְרָךְ. יְהֵא רְעוּתָךְ עִם עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל לְעָלַם. וּפוּרְקַן יְמִינָךְ אַחֲזֵי לְעַמָּךְ בְּבֵית מַקְדְּשָׁךְ. וּלְאַמְטוּיֵי לָנָא מִטּוּב נְהוֹרָךְ וּלְקַבֵּל צְלוֹתָנָא בְּרַחֲמִין. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתוֹרִיךְ לָן חַיִּין בְּטִיבוּתָא וְלֶהֱוֵי אֲנָא פְקִידָא בְּגוֹ צַדִּיקַיָּא. לְמִרְחַם עָלַי וּלְמִנְטַר יָתִי וְיַת כָּל דִּי לִי וְדִי לְעַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. אַנְתְּ הוּא זָן לְכֹלָּא וּמְפַרְנֵס לְכֹלָּא. אַנְתְּ הוּא שַׁלִּיט עַל כֹּלָּא. אַנְתְּ הוּא דְּשַׁלִּיט עַל מַלְכַיָּא וּמַלְכוּתָא דִּילָךְ הִיא. אֲנָא עַבְדָּא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּסָגֵידְנָא קַמֵּהּ וּמִקַּמָּא דִּיקַר אוֹרַיְתֵהּ בְּכָל עִדָּן וְעִדָּן. לָא עַל אֱנָשׁ רָחִיצְנָא. וְלָא עַל בַּר אֱלָהִין סָמִיכְנָא. אֶלָּא בֶּאֱלָהָא דִשְׁמַיָּא. דְּהוּא אֱלָהָא קְשׁוֹט. וְאוֹרַיְתֵהּ קְשׁוֹט. וּנְבִיאוֹהִי קְשׁוֹט. וּמַסְגֵּא לְמֶעְבַּד טַבְוָן וּקְשׁוֹט. בֵּהּ אֲנָא רָחִיץ. וְלִשְׁמֵהּ קַדִּישָׁא יַקִּירָא אֲנָא אֵמַר תּוּשְׁבְּחָן. יְהֵא רַעֲוָא קֳדָמָךְ דְּתִפְתַּח לִבָּאִי בְּאוֹרַיְתָא וְתַשְׁלִים מִשְׁאֲלִין דְּלִבָּאִי. וְלִבָּא דְכָל עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל. לְטַב וּלְחַיִּין וְלִשְׁלָם אָמֵן:

בשבת ויו״ט מתחילין כאן ובחול גדלו:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: אֶחָד (הוּא) אֱלֹהֵינוּ גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ קָדוֹשׁ (בר״ח ויו״כ וְנוֹרָא) שְׁמוֹ:

חזן **גַּדְּלוּ לַייָ אִתִּי וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו:**

קהל לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ: בחול מתחילין אב הרחמים

בשבת ויו״ט אומרים זה:

עַל הַכֹּל יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאַר וְיִתְרוֹמַם וְיִתְנַשֵּׂא שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בָּעוֹלָמוֹת שֶׁבָּרָא הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הַבָּא כִּרְצוֹנוֹ וְכִרְצוֹן יְרֵאָיו וְכִרְצוֹן כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל: צוּר הָעוֹלָמִים אֲדוֹן כָּל הַבְּרִיּוֹת אֱלוֹהַּ כָּל הַנְּפָשׁוֹת: הַיּוֹשֵׁב בְּמֶרְחֲבֵי מָרוֹם הַשּׁוֹכֵן בִּשְׁמֵי שְׁמֵי קֶדֶם: קְדֻשָּׁתוֹ עַל הַחַיּוֹת וּקְדֻשָּׁתוֹ עַל כִּסֵּא הַכָּבוֹד: וּבְכֵן יִתְקַדַּשׁ שִׁמְךָ בָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְעֵינֵי כָל חָי. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁיר חָדָשׁ כַּכָּתוּב: שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וְנִרְאֵהוּ עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּבוֹ אֶל נָוֵהוּ כַּכָּתוּב: כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב יְיָ צִיּוֹן: וְנֶאֱמַר וְנִגְלָה כְּבוֹד יְיָ וְרָאוּ כָל בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְיָ דִּבֵּר:

אַב הָרַחֲמִים הוּא יְרַחֵם עַם עֲמוּסִים

זכור ברית איתנים ויציל נפשותינו מן השעות הרעות ויגער ביצר הרע מן הנשואים ויחון אותנו לפליטת עולמים. וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים:

כשמגביהין הס"ת אומרים זה:

וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל על פי יי ביד משה: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: ארך ימים בימינה בשמאולה עשר וכבוד: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

כשמחזירין הס"ת להיכל אומרים זה:

חזן יהללו את שם יי כי נשגב שמו לבדו:

והקהל אומרים הודו על ארץ ושמים: וירם קרן לעמו תהלה לכל חסידיו לבני ישראל עם קרובו הללויה:

ואח"כ אומרים בחול ובר"ח ובי"ט ובשבת במנחה לדוד מזמור הנזכר לעיל ע"י. ובשבת בשחרית אומרים מזמור לדוד הנזכר בקבלת שבת:

בשעת הכנסת ס"ת להיכל אומרים זה:

ובנחה יאמר שובה יי רבבות אלפי ישראל: קומה יי למנוחתך אתה וארון עזך: כהניך ילבשו צדק וחסידיך ירננו: בעבור דוד עבדך אל תשב פני משיחך: כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו: עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאשר: דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום: השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם: אשרי וכו'

א"א למנצח בר"ח ובחנוכה ובפורים קטן ב' ימים ובפורים גדול ב' ימים ולא בט"ב ולא בחוה"מ ולא בע"פ ולא בעיו"כ גם א"א בבית האבל:

למנצח מזמור לדוד: יענך יי ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב: ישלח עזרך מקדש ומציון יסעדך: יזכור כל מנחותיך ועולתך ידשנה סלה: יתן לך כלבבך וכל עצתך ימלא: נרננה בישועתך ובשם אלהינו נדגל ימלא יי כל משאלותיך: עתה ידעתי כי הושיע יי משיחו יענהו משמי קדשו בגבורות ישע ימינו: אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם יי אלהינו נזכיר: המה כרעו ונפלו ואנחנו קמנו ונתעודד: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב נאם יי: ואני זאת בריתי אתם אמר יי רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיך לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר יי מעתה ועד עולם: ואתה קדוש יושב תהלות ישראל: וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: ומקבלין דין מן דין ואמרין קדיש בשמי מרומא עלאה בית שכינתה קדיש על ארעא עובד גבורתה קדיש לעלם ולעלמי עלמיא: יי צבאות מליא כל ארעא זיו יקרה: ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי ממקומו: ונטלתני רוחא ושמעת בתרי קל זיע סגיא דמשבחין ואמרין בריך יקרא

דיי מאתר בית שכינתה: יי ימלך לעולם ועד: יי מלכותה קאם לעלם ולעלמי עלמיא: יי אלהי אברהם יצחק וישראל אבותינו שמרה זאת לעולם ליצר מחשבות לבב עמך והכן לבבם אליך: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: כי אתה אדני טוב וסלח ורב חסד לכל קראיך: צדקתך צדק לעולם ותורתך אמת: תתן אמת ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם: ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: ברוך (הוא) אלהינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שנשמור חקיך בעולם הזה ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה וברכה לשני ימות המשיח ולחיי העולם הבא: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ברוך הגבר אשר יבטח ביי והיה יי מבטחו: בטחו ביי עדי עד כי ביה יי צור עולמים: ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דרשיך יי: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר:

חזן יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא די ברא כרעותה וימליך מלכותה בחייכון וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן: קהל יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא:

חזן יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה דקודשא. בריך הוא לעלא (בעשי"ת ולעלא) מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא ונחמתא. דאמירן בעלמא ואמרו אמן:

קהל קבל ברחמים וברצון את תפלתנו:

חזן תתקבל צלותהון ובעותהון דכל בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא ואמרו אמן:

קהל יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

חזן יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

קהל עזרי מעם יי עשה שמים וארץ:

חזן עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

כשאומרים קדיש דרבנן אומרים יתגדל עד בעלמא ואמרו אמן ואח"כ אומרים זה:

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מן דעסקין באוריתא. דו באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמין וחיין אריכין ומזונא רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון דבשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא וכו׳

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב יקרו בשמים ממעל. ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד: אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו. וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

על כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון: לפניך יי אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. ככתוב בתורתך יי ימלך לעלם ועד: ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא: עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט: ק׳

שיר של יום

בראשון בשבת היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה: כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה: מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דרשיו מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

בשני בשבת היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

שיר מזמור לבני קרח: גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב: אלהים בארמנותיה נודע למשגב: כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו: המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו: רעדה אחזתם שם חיל כיולדה: ברוח קדים תשבר אניות תרשיש: כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה:

דִּמִּינוּ אֱלֹהִים חַסְדֶּךָ בְּקֶרֶב הֵיכָלֶךָ: כְּשִׁמְךָ אֱלֹהִים כֵּן תְּהִלָּתְךָ עַל קַצְוֵי אֶרֶץ צֶדֶק מָלְאָה יְמִינֶךָ: יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן תָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ: סֹבּוּ צִיּוֹן וְהַקִּיפוּהָ סִפְרוּ מִגְדָּלֶיהָ: שִׁיתוּ לִבְּכֶם לְחֵילָה פַּסְּגוּ אַרְמְנוֹתֶיהָ לְמַעַן תְּסַפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן: כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וָעֶד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל מוּת:

בשלישי בשבת הַיּוֹם יוֹם שְׁלִישִׁי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

מִזְמוֹר לְאָסָף אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: עַד מָתַי תִּשְׁפְּטוּ עָוֶל וּפְנֵי רְשָׁעִים תִּשְׂאוּ סֶלָה: שִׁפְטוּ דָל וְיָתוֹם עָנִי וָרָשׁ הַצְדִּיקוּ: פַּלְּטוּ דַל וְאֶבְיוֹן מִיַּד רְשָׁעִים הַצִּילוּ: לֹא יָדְעוּ וְלֹא יָבִינוּ בַּחֲשֵׁכָה יִתְהַלָּכוּ יִמּוֹטוּ כָּל מוֹסְדֵי אָרֶץ: אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם: אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ: קוּמָה אֱלֹהִים שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי אַתָּה תִנְחַל בְּכָל הַגּוֹיִם:

ברביעי בשבת הַיּוֹם יוֹם רְבִיעִי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: הִנָּשֵׂא שֹׁפֵט הָאָרֶץ הָשֵׁב גְּמוּל עַל גֵּאִים: עַד מָתַי רְשָׁעִים יְיָ עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֹזוּ: יַבִּיעוּ יְדַבְּרוּ עָתָק יִתְאַמְּרוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: עַמְּךָ יְיָ יְדַכְּאוּ וְנַחֲלָתְךָ יְעַנּוּ: אַלְמָנָה וְגֵר יַהֲרֹגוּ וִיתוֹמִים יְרַצֵּחוּ: וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יָּהּ וְלֹא יָבִין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: בִּינוּ בֹּעֲרִים בָּעָם וּכְסִילִים מָתַי תַּשְׂכִּילוּ: הֲנֹטַע אֹזֶן הֲלֹא יִשְׁמָע אִם יֹצֵר עַיִן הֲלֹא יַבִּיט: הֲיֹסֵר גּוֹיִם הֲלֹא יוֹכִיחַ הַמְלַמֵּד אָדָם דָּעַת: יְיָ יֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹת אָדָם כִּי הֵמָּה הָבֶל: אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָּהּ וּמִתּוֹרָתְךָ

נ״א

תְלַמְּדֶנּוּ: לְהַשְׁקִיט לוֹ מִימֵי רָע עַד יִכָּרֶה לָרָשָׁע שָׁחַת: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: כִּי עַד צֶדֶק יָשׁוּב מִשְׁפָּט וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב: מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצֵּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן: לוּלֵי יְיָ עֶזְרָתָה לִּי כִּמְעַט שָׁכְנָה דוּמָה נַפְשִׁי: אִם אָמַרְתִּי מָטָה רַגְלִי חַסְדְּךָ יְיָ יִסְעָדֵנִי: בְּרֹב שַׂרְעַפַּי בְּקִרְבִּי תַּנְחוּמֶיךָ יְשַׁעַשְׁעוּ נַפְשִׁי: הַיְחָבְרְךָ כִּסֵּא הַוּוֹת יֹצֵר עָמָל עֲלֵי חֹק: יָגוֹדּוּ עַל נֶפֶשׁ צַדִּיק וְדָם נָקִי יַרְשִׁיעוּ: וַיְהִי יְיָ לִי לְמִשְׂגָּב וֵאלֹהַי לְצוּר מַחְסִי: וַיָּשֶׁב עֲלֵיהֶם אֶת אוֹנָם וּבְרָעָתָם יַצְמִיתֵם יַצְמִיתֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ: לְכוּ נְרַנְּנָה לַייָ נָרִיעָה לְצוּר יִשְׁעֵנוּ: נְקַדְּמָה פָנָיו בְּתוֹדָה בִּזְמִרוֹת נָרִיעַ לוֹ: כִּי אֵל גָּדוֹל יְיָ וּמֶלֶךְ גָּדוֹל עַל כָּל אֱלֹהִים:

בחמישי בשבת הַיּוֹם יוֹם חֲמִישִׁי בְּשַׁבָּת שֶׁבּוֹ הָיוּ הַלְוִיִּם אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ:

לַמְנַצֵּחַ עַל הַגִּתִּית לְאָסָף: הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: שְׂאוּ זִמְרָה וּתְנוּ תֹף כִּנּוֹר נָעִים עִם נָבֶל: תִּקְעוּ בַחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגֵּנוּ: כִּי חֹק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב: עֵדוּת בִּיהוֹסֵף שָׂמוֹ בְּצֵאתוֹ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם שְׂפַת לֹא יָדַעְתִּי אֶשְׁמָע: הֲסִירוֹתִי מִסֵּבֶל שִׁכְמוֹ כַּפָּיו מִדּוּד תַּעֲבֹרְנָה: בַּצָּרָה קָרָאתָ וָאֲחַלְּצֶךָּ אֶעֶנְךָ בְּסֵתֶר רַעַם אֶבְחָנְךָ עַל מֵי מְרִיבָה סֶלָה: שְׁמַע עַמִּי וְאָעִידָה בָּךְ יִשְׂרָאֵל אִם תִּשְׁמַע לִי: לֹא יִהְיֶה בְךָ אֵל זָר וְלֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל נֵכָר: אָנֹכִי יְיָ אֱלֹהֶיךָ הַמַּעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם הַרְחֶב פִּיךָ וַאֲמַלְאֵהוּ: וְלֹא שָׁמַע עַמִּי לְקוֹלִי וְיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה לִי: וָאֲשַׁלְּחֵהוּ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם יֵלְכוּ בְּמוֹעֲצוֹתֵיהֶם: לוּ עַמִּי שֹׁמֵעַ לִי יִשְׂרָאֵל בִּדְרָכַי יְהַלֵּכוּ: כִּמְעַט אוֹיְבֵיהֶם אַכְנִיעַ וְעַל צָרֵיהֶם אָשִׁיב

ידי

ידי: משנאי יי יכחשו לו ויהי עתם לעולם: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך:

בששי בשבת היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

יי מלך גאות לבש וכו' כתוב לעיל:

בשבת אומרים היום יום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת וכו' כתוב לעיל:

מן ר"ח אלול עד אחר שמיני עצרת נוהגין ונוהגים בכל יום אומרים זה:

לדוד יי אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד: בקרב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואיבי לי המה כשלו ונפלו: אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת שאלתי מאת יי אותה אבקש שבתי בבית יי כל ימי חיי לחזות בנעם יי ולבקר בהיכלו: כי יצפנני בסכו ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני: ועתה ירום ראשי על איבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי: שמע יי קולי אקרא וחנני וענני: לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי אבקש: אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי: כי אבי ואמי עזבוני ויי יאספני: הורני יי דרכך ונחני בארח מישור למען שררי: אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: לולא האמנתי לראות בטוב יי בארץ חיים: קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי:

שש זכירות

(זכירת יציאת מצרים) למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:

(זכירת מעמד הר סיני) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב:

(זכירת מחיית עמלק) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: ימח שמו וזכרו ונמח זכרו מלהזכירו:

(זכירת מעשה העגל) זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר:

(זכירת מרים) זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים:

(זכירת יום השבת) זכור את יום השבת לקדשו:

שלשה עשר עקרים

(א) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים:

(ב) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה:

(ג) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל:

(ד) אני מאמין באמונה שלמה

שהבורא

שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ הוּא רִאשׁוֹן וְהוּא אַחֲרוֹן:

(ה) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ לוֹ לְבַדּוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל וְאֵין לְזוּלָתוֹ רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל:

(ו) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל דִּבְרֵי נְבִיאִים אֱמֶת:

(ז) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁנְּבוּאַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיְתָה אֲמִתִּית וְשֶׁהוּא הָיָה אָב לַנְּבִיאִים לַקּוֹדְמִים לְפָנָיו וְלַבָּאִים אַחֲרָיו:

(ח) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁכָּל הַתּוֹרָה הַמְּצוּיָה עַתָּה בְיָדֵינוּ הִיא הַנְּתוּנָה לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם:

(ט) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁזֹּאת הַתּוֹרָה לֹא תְהֵא מֻחְלֶפֶת וְלֹא תְהֵא תּוֹרָה אַחֶרֶת מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ:

(י) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ יוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂה בְנֵי אָדָם וְכָל מַחְשְׁבוֹתָם שֶׁנֶּאֱמַר הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם:

(יא) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ גּוֹמֵל טוֹב לְשׁוֹמְרֵי מִצְוֹתָיו וּמַעֲנִישׁ לְעוֹבְרֵי מִצְוֹתָיו:

(יב) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה בְּבִיאַת הַמָּשִׁיחַ וְאַף עַל פִּי שֶׁיִּתְמַהְמֵהַּ עִם כָּל זֶה אֲחַכֶּה לוֹ בְּכָל יוֹם שֶׁיָּבֹא:

(יג) אֲנִי מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁתִּהְיֶה תְּחִיַּת הַמֵּתִים בְּעֵת שֶׁתַּעֲלֶה רָצוֹן מֵאֵת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעַלֶּה זִכְרוֹ לָעַד וּלְנֵצַח נְצָחִים:

לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ׃ קִוִּיתִי יְיָ לִישׁוּעָתְךָ׃ יְיָ לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי׃ לְפֻרְקָנָךְ סַבָּרִית יְיָ׃ סַבָּרִית יְיָ לְפֻרְקָנָךְ׃ יְיָ לְפֻרְקָנָךְ סַבָּרִית׃

[illegible] אחר כל התפלות יאמר זה:

יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבוֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: לְהַטּוֹת לְבָבֵנוּ אֵלָיו לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו אֲשֶׁר צִוָּה אֶת אֲבוֹתֵינוּ: וְיִהְיוּ דְבָרַי אֵלֶּה אֲשֶׁר הִתְחַנַּנְתִּי לִפְנֵי יְיָ קְרֹבִים אֶל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וָלָיְלָה לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ: לְמַעַן דַּעַת כָּל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי יְיָ הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד:

יְיָ נְחֵנִי בְצִדְקָתֶךָ לְמַעַן שׁוֹרְרָי הַיְשַׁר לְפָנַי דַּרְכֶּךָ: וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ פְּדֵנִי וְחָנֵּנִי: פְּנֵה אֵלַי וְחָנֵּנִי כִּי יָחִיד וְעָנִי אָנִי: רַגְלִי עָמְדָה בְמִישׁוֹר בְּמַקְהֵלִים אֲבָרֵךְ יְיָ: יְיָ שֹׁמְרִי יְיָ צִלִּי עַל יַד יְמִינִי: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִשְׁמָר צֵאתִי וּבוֹאִי לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

אֵל הַכָּבוֹד אֶתֵּן לְךָ שִׁיר וְהַלֵּל וְאֶעֱבֹד לְךָ יוֹם וָלֵיל: בָּרוּךְ יָחִיד וּמְיֻחָד. הָיָה הֹוֶה וְיִהְיֶה: יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: הוּא אֱלֹהִים חַיִּים מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם לָעַד וּלְעוֹלְמֵי עַד: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי יְיָ: כִּי כָל הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו וַאֲנִי אֵלֵךְ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם: עֶזְרִי מֵעִם יְיָ עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד:

ויאמר למנצח בנגינות (תהלים ס"ז) ומזמור לדוד ה' רועי (כ"ג):

כשרוצה לצאת מביהכ"נ ישב מעט ויאמר:

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ:

ואח"כ יעמוד ויאמר:

כִּי כָל הָעַמִּים יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו. וַאֲנִי

אלך בשם יי אלהים חיים ומלך עולם: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: יי ימלך לעלם ועד:

ואח״כ ילך אל הפתח למחוליו וישתחוה אל ארון הקודש ויאמר:

יי נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך:

ואח״כ כשהולך יאמר ג׳ פסוקים אלו:

גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: ונח מצא חן בעיני יי:

אם בדעתו לילך בחוצו יום לעסוק במשא ובמתן יאמר זה:

עזרי מעם יי עושה שמים וארץ: השלך על יי יהבך והוא יכלכלך: שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום: בטח ביי ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה: אני רוצה לילך היום לעשות מו״מ ברשות הש״י ולמען שמו ולישא וליתן באמונה לשם יחוד וכו׳: רבש״ע בדברי קדשך כתוב לאמר הבוטח ביי חסד יסובבנו. וכתיב ואתה מחיה את כלם יי אלהים אמת תן ברכה והצלחה בכל מעשה ידי, כי בטחתי בך שעל ידי משא ומתן ועסקים שלי תשלח לי ברכה כדי שאוכל לפרנס את עצמי ובני ביתי בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור. לחיים ולשלום. ויקוים בי מקרא שכתוב השלך על יי יהבך והוא יכלכלך אמן:

תפלת הדרך

אש״נ תפלת הדרך אלא פעם אחת בכל יום שהולך:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום. ותדריכנו לשלום. ותסמכנו לשלום. ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום. (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום) ותצילנו מכף כל אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם ותשלח ברכה בכל מעשה ידינו. ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך אתה יי שומע תפלה:

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים: יי עוז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

ג״פ שלום עליכם: עליכם שלום:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יי שמרך יי צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

ואומרים ג״פ לישועתך. ג״פ ויהי נועם. ג״פ יברכך. ג״פ המלאך הגואל סי׳ ט״ס:

תפלת הים

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב האל הגדול הגבור והנורא המוכתר בכתר האמונה שתעשה למען קדשת שלש עשרה מדותיך של רחמים. ולמען קדשת שערי הרחמים. ולמען זכות ישני חברון אברהם יצחק ויעקב אהוביך ותמימיך. ולמען זכות עקדתו של יצחק יחידך

שנעקד

שנעקד על גבי המזבח והיה עולה
תמימה קדושה ומהורה ולמען זכותם
וקדשתם ונבואתם של שמואל הנביא
ושל אליהו הנביא ושל אלישע הנביא
נביאיך נביאי אמת ולמען זכות כל
הצדיקים והחסידים שהיו בכל דור
מגינים על ישראל . שתעמיד הים
מזעפו ויחשו גליו ותעשה רצון לבנו
ותוליכנו מהרה אל מחוז חפצנו לטובה
כאשר בידך לעשות ותשמע תפלתנו
ותאזין תחנתנו ועננו בשעה הזאת
שאנו מתפללים ומתחננים לפניך
ותוליכנו בנחת רוח טוב כפי הצורך
ותשמרנו מהמון גלים ומשאון משברי
ים מרוח סועה מסער ומצער ומבלבול
עתים ומחלוף זמנים ומהבריות הרעות
הגדולות בים וביבשה ומכל נזק ומכל
הפסד ואל יעכבנו לא משביח ולא
מבריח ולא משטין לא מצר ולא מזיק
ולא מבלבל ולא מפחיד ולא מחריד
ולא מאנים ותוציא רוח טוב מאוצרותיך
להנהיג הספינה ותחזק כל תופשי משוט
ומנהיגיה ומלחיה וחובליה ואמניה
שינהגו אותה כראוי בלא עצבות ובלא
חשול ובלא תשות כח ותגיענו אל
מחוז חפצנו בלי שום נזק ובלי שום
צער ובלי שום הפסד כדכתיב אתה
מושל בגאות הים בשוא גליו אתה
תשבחם : הקם סערה לדממה ויחשו
גליהם : שמרה נפשי והצילני אל אבוש
כי חסיתי בך : ואנחנו נברך יה מעתה
ועד עולם הללויה :

סדר קבלת שבת

לכו נרננה ליי נריעה לצור
ישענו : נקדמה פניו בתודה
בזמרות נריע לו : כי אל גדול
יי ומלך גדול על כל אלהים :
אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות
הרים לו : אשר לו הים והוא
עשהו ויבשת ידיו יצרו : באו
נשתחוה ונכרעה נברכה לפני
יי עשנו : כי הוא אלהינו ואנחנו
עם מרעיתו וצאן ידו היום אם
בקלו תשמעו : אל תקשו לבבכם
כמריבה כיום מסה במדבר :
אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם
ראו פעלי : ארבעים שנה אקוט
בדור ואמר עם תעי לבב הם והם
לא ידעו דרכי : אשר נשבעתי
באפי אם יבאון אל מנוחתי :

שירו ליי שיר חדש שירו ליי כל
הארץ : שירו ליי ברכו שמו בשרו מיום
ליום ישועתו : ספרו בגוים כבודו בכל
העמים נפלאותיו : כי גדול יי ומהלל
מאד נורא הוא על כל אלהים : כי כל
אלהי העמים אלילים ויי שמים עשה :
הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו :
הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד
ועז : הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה
ובאו לחצרותיו : השתחוו ליי בהדרת
קדש חילו מפניו כל הארץ : אמרו בגוים
יי מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין
עמים במישרים : ישמחו השמים ותגל
הארץ ירעם הים ומלאו : יעלז שדי וכל
אשר בו אז ירננו כל עצי יער : לפני יי
כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט תבל
בצדק ועמים באמונתו :

יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ: הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְיָ מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ: כִּי אַתָּה יְיָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יְיָ שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם: אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּייָ וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ:

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְיָ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ: יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַייָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יְיָ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אנא בכח וכו׳

לְכָה דוֹדִי לִקְרַאת כַּלָּה . פְּנֵי שַׁבָּת נְקַבְּלָה : לכה

שָׁמוֹר וְזָכוֹר בְּדִבּוּר אֶחָד . הִשְׁמִיעָנוּ אֵל הַמְּיֻחָד . יְיָ אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד . לְשֵׁם וּלְתִפְאֶרֶת וְלִתְהִלָּה : לכה

לִקְרַאת שַׁבָּת לְכוּ וְנֵלְכָה . כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה . מֵרֹאשׁ מִקֶּדֶם נְסוּכָה . סוֹף מַעֲשֶׂה בְּמַחֲשָׁבָה תְּחִלָּה : לכה

מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ עִיר מְלוּכָה . קוּמִי צְאִי מִתּוֹךְ הַהֲפֵכָה . רַב לָךְ שֶׁבֶת בְּעֵמֶק הַבָּכָא . וְהוּא יַחֲמוֹל עָלַיִךְ חֶמְלָה : לכה

הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי . לִבְשִׁי בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ עַמִּי . עַל יַד בֶּן יִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי . קָרְבָה אֶל נַפְשִׁי גְאָלָהּ : לכה

הִתְעוֹרְרִי הִתְעוֹרְרִי . כִּי בָא אוֹרֵךְ קוּמִי אוֹרִי . עוּרִי עוּרִי שִׁיר דַּבֵּרִי . כְּבוֹד יְיָ עָלַיִךְ נִגְלָה : לכה

לֹא תֵבֹשִׁי וְלֹא תִכָּלְמִי . מַה תִּשְׁתּוֹחֲחִי וּמַה תֶּהֱמִי . בָּךְ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמִּי . וְנִבְנְתָה עִיר עַל תִּלָּהּ : לכה

וְהָיוּ לִמְשִׁסָּה שֹׁאסָיִךְ . וְרָחֲקוּ כָּל מְבַלְּעָיִךְ . יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ . כִּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה : לכה

יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרוֹצִי . וְאֶת יְיָ תַּעֲרִיצִי . עַל יַד אִישׁ בֶּן פַּרְצִי . וְנִשְׂמְחָה וְנָגִילָה : לכה

בּוֹאִי בְשָׁלוֹם עֲטֶרֶת בַּעְלָהּ . גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצָהֳלָה . תּוֹךְ אֱמוּנֵי עַם סְגֻלָּה . בּוֹאִי כַלָּה בּוֹאִי כַלָּה : לכה

מזמור שיר ליום השבת תמצא לעיל ק״י:

תפלת ערבית

בחול וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ : יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ :

בשבת וביו״ט מתחילין כאן :

חזן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ :

קו״ה בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד :

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בִּדְבָרוֹ מַעֲרִיב עֲרָבִים בְּחָכְמָה פּוֹתֵחַ שְׁעָרִים וּבִתְבוּנָה מְשַׁנֶּה עִתִּים וּמַחֲלִיף אֶת הַזְּמַנִּים וּמְסַדֵּר אֶת הַכּוֹכָבִים בְּמִשְׁמְרוֹתֵיהֶם בָּרָקִיעַ כִּרְצוֹנוֹ . בּוֹרֵא יוֹם וָלָיְלָה גּוֹלֵל אוֹר מִפְּנֵי חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ מִפְּנֵי אוֹר . וּמַעֲבִיר יוֹם וּמֵבִיא לָיְלָה וּמַבְדִּיל בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ : אֵל חַי וְקַיָּם תָּמִיד יִמְלוֹךְ עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמַּעֲרִיב עֲרָבִים :

אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהָבְתָּ . תּוֹרָה וּמִצְוֹת חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים אוֹתָנוּ לִמַּדְתָּ . עַל כֵּן יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּשָׁכְבֵנוּ וּבְקוּמֵנוּ נָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ וְנִשְׂמַח בְּדִבְרֵי תוֹרָתֶךָ וּבְמִצְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם וָעֶד . כִּי הֵם חַיֵּינוּ וְאֹרֶךְ יָמֵינוּ . וּבָהֶם נֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה . וְאַהֲבָתְךָ אַל תָּסִיר מִמֶּנּוּ לְעוֹלָמִים : בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל :

ק״ש תמצא בתפלת שחרית

אֱמֶת וֶאֱמוּנָה כָּל זֹאת וְקַיָּם עָלֵינוּ כִּי הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְאֵין זוּלָתוֹ וַאֲנַחְנוּ יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ . הַפּוֹדֵנוּ מִיַּד מְלָכִים מַלְכֵּנוּ הַגּוֹאֲלֵנוּ מִכַּף כָּל הֶעָרִיצִים . הָאֵל הַנִּפְרָע לָנוּ מִצָּרֵינוּ . וְהַמְשַׁלֵּם גְּמוּל לְכָל אוֹיְבֵי נַפְשֵׁנוּ . הָעֹשֶׂה גְדוֹלוֹת עַד אֵין חֵקֶר נִסִּים וְנִפְלָאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר . הַשָּׂם נַפְשֵׁנוּ בַּחַיִּים וְלֹא נָתַן לַמּוֹט רַגְלֵנוּ . הַמַּדְרִיכֵנוּ עַל בָּמוֹת אוֹיְבֵינוּ וַיָּרֶם קַרְנֵנוּ עַל כָּל שׂוֹנְאֵינוּ . הָעֹשֶׂה לָּנוּ נִסִּים וּנְקָמָה בְּפַרְעֹה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים בְּאַדְמַת בְּנֵי חָם . הַמַּכֶּה בְעֶבְרָתוֹ כָּל בְּכוֹרֵי מִצְרָיִם וַיּוֹצֵא אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם לְחֵרוּת

עולם: המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו: ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו: יי ימלך לעולם ועד: ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו: ברוך אתה יי גאל ישראל:

השכיבנו יי אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לחיים. ופרוש עלינו סכת שלומך. ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו למען שמך. והגן בעדנו. והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו ומצילנו אתה. כי אל מלך חנון ורחום אתה. ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: ופרוש ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד:

בשבת ופרוש עלינו סכת שלומך: ברוך אתה יי הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים: אמן

בשבת ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ח"ק

להאל ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: כי לא יטש יי את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם: וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים, יי הוא האלהים: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: ברוך יי ביום. ברוך יי בלילה. ברוך יי בשכבנו, ברוך יי בקומנו. כי בידך נפשות החיים והמתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת: אלהינו שבשמים יחד שמך וקים מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד:

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמר לציון מלך אלהיך: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו מלך אלא אתה: ברוך אתה יי המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו

ח"ק. מנהג של הזל תפלה לביל. אחר מנהג ר"י מקבל. עליהם קיי:

מתפללין שמ"ע עד האל הקדוש ואח"כ אומרים

אַתָּה קִדַּשְׁתָּ אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי לִשְׁמֶךָ. תַּכְלִית מַעֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ. וּבֵרַכְתּוֹ מִכָּל הַיָּמִים. וְקִדַּשְׁתּוֹ מִכָּל הַזְּמַנִּים. וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם: וַיְכַל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׁבֹּת בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה: וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ כִּי בוֹ שָׁבַת מִכָּל מְלַאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בָהּ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים וכו׳

הש"ץ והקהל אומרים ויכלו:

לש"ץ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

יחיד מפסיק מגן אבות וכשחל יו"ט א׳ של פסח א"א הברכה הזאת. גם א"א נוסח האגל וגבית הטמים:

קו"ח מָגֵן אָבוֹת בִּדְבָרוֹ מְחַיֵּה מֵתִים בְּמַאֲמָרוֹ הָאֵל (בש"ת הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמֵּנִיחַ לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ כִּי בָם רָצָה לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבוֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין הַבְּרָכוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ שְׁבִיעִי וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

הש"ץ אומר אלהינו וכו׳. ק"ש:

א"א במה מדליקין ביו"ט שחל בע"ש. ובשבת חוה"מ. וכן יוה"כ ויו"ט שחל בשבת א"א:

בַּמֶּה מַדְלִיקִין וּבַמָּה אֵין מַדְלִיקִין. אֵין מַדְלִיקִין לֹא בְלֶכֶשׁ וְלֹא בְחֹסֶן וְלֹא בְכַלָּךְ. וְלֹא בִפְתִילַת הָאִידָן. וְלֹא בִפְתִילַת הַמִּדְבָּר. וְלֹא בִירוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמָּיִם: לֹא בְזֶפֶת. וְלֹא בְשַׁעֲוָה. וְלֹא בְשֶׁמֶן קִיק. וְלֹא בְשֶׁמֶן שְׂרֵפָה. וְלֹא בְאַלְיָה. וְלֹא בְחֵלֶב. נַחוּם הַמָּדִי אוֹמֵר מַדְלִיקִין בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אֶחָד מְבֻשָּׁל וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ מְבֻשָּׁל אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ: אֵין מַדְלִיקִין בְּשֶׁמֶן שְׂרֵפָה בְּיוֹם טוֹב. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין בְּעִטְרָן מִפְּנֵי כְבוֹד הַשַּׁבָּת. וַחֲכָמִים מַתִּירִין בְּכָל הַשְּׁמָנִים בְּשֶׁמֶן שֻׁמְשְׁמִין בְּשֶׁמֶן אֱגוֹזִים בְּשֶׁמֶן צְנוֹנוֹת בְּשֶׁמֶן דָּגִים בְּשֶׁמֶן פַּקּוּעוֹת בְּעִטְרָן וּבְנֵפְטְ. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר אֵין מַדְלִיקִין אֶלָּא בְּשֶׁמֶן זַיִת בִּלְבָד: כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִשְׁתָּן. וְכָל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא פִשְׁתָּן: פְּתִילַת הַבֶּגֶד שֶׁקִּפְּלָהּ וְלֹא הִבְהֲבָהּ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר טְמֵאָה הִיא וְאֵין מַדְלִיקִין בָּהּ. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר טְהוֹרָה הִיא וּמַדְלִיקִין בָּהּ: לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה עַל פִּי הַנֵּר. בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת. וַאֲפִילוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. אֲבָל אִם חִבְּרָהּ הַיּוֹצֵר מִתְּחִלָּה מֻתָּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי אֶחָד: לֹא יְמַלֵּא אָדָם קְעָרָה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַנֵּר וְיִתֵּן רֹאשׁ הַפְּתִילָה בְּתוֹכָהּ בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא שׁוֹאֶבֶת. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר: הַמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא מִפְּנֵי עוֹבְדֵי כוֹכָבִים מִפְּנֵי לִסְטִים מִפְּנֵי

רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם: על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן . על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר : שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם ערבתם הדליקו את הנר . ספק חשכה ספק אינה חשכה. אין מעשרין את הודאי . ואין מטבילין את הכלים . ואין מדליקין את הנרות . אבל מעשרין את הדמאי . ומערבין. וטומנין את החמין :

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך : שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך : למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך : יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום : קדיש דרבנן

מקלסין על היין ומתחיל בברכה בורא פרי הגפן. עלינו . ק"י. אדון עולם . תפלת נטיל :

שחרית לשבת

מתפללין כל סדר התפלה עד ישתבח ואחר כך אומרים נשמת :

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע . פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה . אין לנו מלך אלא אתה : אלהי הראשונים והאחרונים . אלוה כל בריות . אדון כל תולדות . המהלל ברוב התשבחות המנהג עולמו בחסד. ובריותיו ברחמים . ויי לא ינום ולא יישן . המעורר ישנים . והמקיץ נרדמים . והמשיח אלמים . והמתיר אסורים . והסומך נופלים . והזוקף כפופים . לך לבדך אנחנו מודים . אלו פינו מלא שירה כים . ולשוננו רנה כהמון גליו . ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח . וידינו פרושות כנשרי שמים . ורגלינו קלות כאילות . אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו : ממצרים גאלתנו יי אלהינו . ומבית עבדים פדיתנו . ברעב זנתנו . ובשבע כלכלתנו . מחרב הצלתנו . ומדבר מלטתנו. ומחלים רעים ונאמנים דליתנו : עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו יי אלהינו לנצח : על כן אברים שפלגת בנו . ורוח ונשמה שנפחת באפינו . ולשון אשר שמת בפינו . הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו . כי כל פה לך יודה . וכל לשון לך תשבע . וכל ברך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל לבבות ייראוך. וכל קרב וכליות יזמרו לשמך . כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי מי כמוך . מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו: מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך: האל הגדול הגבור

הַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ: נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ:

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא:

שׁוֹכֵן עַד. מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל. וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ:

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ:

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים: ח"ק

חזן **בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ:**

ק"וחזן **בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד:**

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל:

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ: הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח. וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו. שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים: הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית: הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם: אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ: אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ: אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים:

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל נְשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אוֹתוֹ: הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ: טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ

יצרם

יצרם בדעת בבינה ובהשכל. כח וגבורה נתן בהם. להיות מושלים בקרב תבל: מלאים זיו ומפיקים נוגה. נאה זיום בכל העולם. שמחים בצאתם וששים בבואם. עשים באימה רצון קונם: פאר וכבוד נותנים לשמו. צהלה ורנה לזכר מלכותו: קרא לשמש ויזרח אור. ראה והתקין צורת הלבנה: שבח נותנים לו כל צבא מרום. תפארת וגדלה שרפים ואופנים וחיות הקדש:

לאל אשר שבת מכל המעשים. ביום השביעי התעלה וישב על כסא כבודו. תפארת עטה ליום המנוחה. ענג קרא ליום השבת. זה שבח של יום השביעי שבו שבת אל מכל מלאכתו. ויום השביעי משבח ואומר מזמור שיר ליום השבת טוב להודות ליי. לפיכך יפארו ויברכו לאל כל יצוריו. שבח יקר וגדלה יתנו לאל מלך יוצר כל המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדשתו ביום שבת קדש: שמך יי אלהינו יתקדש וזכרך מלכנו יתפאר. בשמים ממעל ועל הארץ מתחת: תתברך מושיענו על שבח מעשה ידיך ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו. שמ״צ כב האל הקדוש:

ישמח משה במתנת חלקו. כי עבד נאמן קראת לו. כליל

תפארת בראשו נתת (לו). בעמדו לפניך על הר סיני. ושני לוחות אבנים הוריד בידו. וכתוב בהם שמירת שבת. וכן כתוב בתורתך:

ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש:

ולא נתתו יי אלהינו לגויי הארצות. ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים. וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים. כי לישראל עמך נתתו באהבה לזרע יעקב אשר בם בחרת. עם מקדשי שביעי כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בו ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו׳

בחזרת הש״ץ אומרים נקדש

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום. ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר: קו״ח קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו: חזן אז בקול רעש גדול אדיר וחזק משמיעים קול מתנשאים לעמת שרפים.

לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: ק׳וח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמְךָ מַלְכֵּנוּ תוֹפִיעַ וְתִמְלוֹךְ עָלֵינוּ כִּי מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לָךְ מָתַי תִּמְלוֹךְ בְּצִיּוֹן בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד תִּשְׁכּוֹן: תִּתְגַּדַּל וְתִתְקַדַּשׁ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ לְדוֹר וָדוֹר וּלְנֵצַח נְצָחִים: וְעֵינֵינוּ תִרְאֶינָה מַלְכוּתֶךָ כַּדָּבָר הָאָמוּר בְּשִׁירֵי עֻזֶּךָ עַל יְדֵי דָוִד מְשִׁיחַ צִדְקֶךָ: ק׳וח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

לש״ץ לְדוֹר וָדוֹר נַגִּיד גָּדְלֶךָ וּלְנֵצַח נְצָחִים קְדֻשָּׁתְךָ נַקְדִּישׁ וְשִׁבְחֲךָ אֱלֹהֵינוּ מִפִּינוּ לֹא יָמוּשׁ לְעוֹלָם וָעֶד. כִּי אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל וְקָדוֹשׁ אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הָאֵל (בש״ש הַמֶּלֶךְ) הַקָּדוֹשׁ:

הש״ץ גומר התפלה עד בשלום. ק׳ש:

אֵין כָּמוֹךָ בָאֱלֹהִים אֲדֹנָי וְאֵין כְּמַעֲשֶׂיךָ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר: יְיָ מֶלֶךְ יְיָ מָלָךְ יְיָ יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אַב הָרַחֲמִים הֵיטִיבָה בִרְצוֹנְךָ אֶת צִיּוֹן תִּבְנֶה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלָיִם: כִּי בְךָ לְבַד בָּטָחְנוּ מֶלֶךְ אֵל רָם וְנִשָּׂא אֲדוֹן עוֹלָמִים:

מוציאין ס״ת ואומרים ויהי בנסוע הארון. בריך שמיה. על הכל תמצא לעיל:

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את(פב״פ) בעבור שעלה לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד השבת ובשכר זה הקב״ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה מכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן:

מי שברך ליולדת

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פב״פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב (ויקרא שמה בישראל פב״פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בעבורם. בשכר זה יגדלו (יגדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן:

מי שברך לחולה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק יעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב״פ) בעבור (פב״פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקדוש ברוך הוא ימלא רחמיו עליו (עליה) להחלימו (להחלימה) ולרפאותו (ולרפאותה) ולהחזיקו (ולהחזיקה) ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ״ח איבריו ושס״ה גידיו (לנקבה לרמ״ח איבריה ושס״ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל. רפואת הנפש ורפואת הגוף. שבת הוא מלזעוק ורפואה קרובה לבא השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן:

יְקוּם פֻּרְקָן מִן שְׁמַיָּא. חִנָּא וְחִסְדָּא וְרַחֲמֵי וְחַיֵּי אֲרִיכֵי וּמְזוֹנֵי רְוִיחֵי. וְסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא וּבַרְיוּת גּוּפָא וּנְהוֹרָא מַעַלְיָא. זַרְעָא חַיָּא וְקַיָּמָא. זַרְעָא דִּי לָא יִפְסוּק וְדִי לָא יִבְטוּל מִפִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא: לְמָרָנָן וְרַבָּנָן חֲבוּרָתָא קַדִּישָׁתָא. דִּי בְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל וְדִי בְבָבֶל לְרֵישֵׁי כַלֵּי וּלְרֵישֵׁי גַלְוָתָא וּלְרֵישֵׁי מְתִיבָתָא וּלְדַיָּנֵי דִי בָבָא: לְכָל תַּלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן וּלְכָל מָאן

דעסקין באוריתא. מלכא דעלמא יברך יתהון יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך:

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא זרעא חיא וקימא. זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן:

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה. ומי שבאים בתוכם להתפלל. ומי שנותנים נר למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים. וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן:

תפלה בעד שלום הקיסר יר"ה

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים מלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדונינו הקיסר

אלכסנדר אלכסנדראוויטש

ירום הודו עם אשתו הקיסרית הכבודה

מאריא טעאדאראוונא

ובנו יורש עצר

ניקאלאי אלכסנדראוויטש

ואת כל בית מלכנו הרם ירום הודם. מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל. בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח. ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן:

כשמברכין החודש אומרים זה:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלמה חיים של עשר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שימלא יי משאלות לבנו לטובה אמן סלה:

מי שעשה נסים לאבותינו. וגאל אותם מעבדות לחרות. הוא יגאל אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ.

חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

בשבת"ן אומר ר"ח פלוני יאמר כל אחד עמו ואח כקלח שנוהגין שא"א בעלמא :

הש"ץ לוקח הס"ת בידו ואומר :

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה :

יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם . לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה . לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה . וְנֹאמַר אָמֵן :

אל מלא רחמים שוכן במרומים . המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פב"פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים . ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה' הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן :

בשבת שמברכין החודש וכ"ח ויו"ט וחנוכה ופורי' וכפים תמן בבית הכנסת ובריה מילק ח"ק (אב הרחמים). ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש . וכן אומרים בגים האלו :

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים . בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים . קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ . מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ . לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם: יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה. עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם. וְיִנְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ: כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים . הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם . וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי . וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן : וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר . לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ : וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים : וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה : מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ : אשרי .

כשמברכין בה"ב יאמר הש"ץ זה :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני בשכר זה הקב"ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכת והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

הש"ץ אומר יהללו ומכניסין הס"ת להיכל ובנוחה יאמר וגו' ח"ק :

מוסף לשבת

מתפללין שמו"ע עד האל הקדוש ואח"כ אומרים זה .

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ. מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ . טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ . אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ . וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת

בָּרָאנוּ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים וכו׳

כשהש״ץ חוזר התפלה אומרים זה:

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ. הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ. לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: קו״ח בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים: קו״ח שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: חזן הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: קו״ח אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: קו״ח יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הש״ץ לדור ודור וכו׳

כש״ץ גומר התפלה עד בשלום. ק״ש.

קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ: אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ.

אַתָּה הוּא מַלְכֵּנוּ. אַתָּה הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. אַתָּה הוּא שֶׁהִקְטִירוּ אֲבוֹתֵינוּ לְפָנֶיךָ אֶת קְטֹרֶת הַסַּמִּים:

פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת הַצֳּרִי וְהַצִּפֹּרֶן הַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה מִשְׁקַל שִׁבְעִים שִׁבְעִים מָנֶה. מוֹר וּקְצִיעָה שִׁבֹּלֶת נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם מִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה. הַקֹּשְׁטְ שְׁנֵים עָשָׂר. וְקִלּוּפָה שְׁלֹשָׁה. וְקִנָּמוֹן תִּשְׁעָה. בֹּרִית כַּרְשִׁינָה תִּשְׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא. וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין מֵבִיא חֲמַר חִוַּרְיָן עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית רֹבַע הַקָּב. מַעֲלֶה עָשָׁן כָּל שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר אַף כִּפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא. וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ. וְאִם חִסַּר אַחַת מִכָּל סַמָּנֶיהָ חַיָּב מִיתָה:

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר הַצֳּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בֹּרִית כַּרְשִׁינָה שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּפֹּרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה. וַהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם בָּעֲזָרָה מִפְּנֵי הַכָּבוֹד:

הַשִּׁיר שֶׁהַלְוִיִּם הָיוּ אוֹמְרִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ: בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן הָיוּ אוֹמְרִים. לַיְיָ הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: בַּשֵּׁנִי הָיוּ אוֹמְרִים. גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הַר קָדְשׁוֹ: בַּשְּׁלִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים. אֱלֹהִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵל בְּקֶרֶב אֱלֹהִים יִשְׁפֹּט: בָּרְבִיעִי הָיוּ אוֹמְרִים. אֵל נְקָמוֹת יְיָ אֵל נְקָמוֹת הוֹפִיעַ: בַּחֲמִישִׁי הָיוּ אוֹמְרִים. הַרְנִינוּ לֵאלֹהִים עוּזֵּנוּ הָרִיעוּ לֵאלֹהֵי יַעֲקֹב:

בַּשִּׁשִּׁי הָיוּ אוֹמְרִים. יְיָ מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יְיָ עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: בַּשַּׁבָּת הָיוּ אוֹמְרִים. מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת. מִזְמוֹר שִׁיר לֶעָתִיד לָבֹא. לְיוֹם שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים:

תָּנָא דְבֵי אֵלִיָּהוּ כָּל הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת בְּכָל יוֹם מֻבְטָח לוֹ שֶׁהוּא בֶּן עוֹלָם הַבָּא שֶׁנֶּאֱמַר הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ אַל תִּקְרֵי הֲלִיכוֹת אֶלָּא הֲלָכוֹת:

אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר אָמַר רַבִּי חֲנִינָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מַרְבִּים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם שֶׁנֶּאֱמַר וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְיָ וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: אַל תִּקְרֵי בָּנָיִךְ אֶלָּא בּוֹנָיִךְ: שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל: יְהִי שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: לְמַעַן בֵּית יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם: קדיש דרבנן

עלינו. קדיש יתום

שיר היחוד ליום השבת

חזן אָז בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי נַחְתָּ. יוֹם הַשַּׁבָּת עַל כֵּן בֵּרַכְתָּ:

קהל וְעַל כָּל פֹּעַל תְּהִלָּה עֲרוּכָה. חֲסִידֶיךָ בְּכָל עֵת יְבָרְכוּכָה:

ח׳ בָּרוּךְ יְיָ יוֹצֵר כֻּלָּם. אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם:

ק׳ כִּי מֵעוֹלָם עַל עֲבָדֶיךָ. רוֹב רַחֲמֶיךָ וַחֲסָדֶיךָ:

ח׳ וּבְמִצְרַיִם הַחִלּוֹתָ. לְהוֹדִיעַ כִּי מְאֹד נַעֲלֵיתָ:

ק׳ עַל כָּל אֱלֹהִים בַּעֲשׂוֹתְךָ בָּהֶם. שְׁפָטִים גְּדוֹלִים וּבֵאלֹהֵיהֶם:

ח׳ בְּבָקְעֲךָ יַם סוּף עַמְּךָ רָאוּ. הַיָּד הַגְּדוֹלָה וַיִּירָאוּ:

ק׳ נִהַגְתָּ עַמְּךָ לַעֲשׂוֹת לְךָ. שֵׁם תִּפְאֶרֶת לְהַרְאוֹת גָּדְלָךְ:

ח׳ וְדִבַּרְתָּ עִמָּם מִן הַשָּׁמַיִם. וְגַם הֶעָבִים נָטְפוּ מָיִם:

ק׳ ידעת לכתם במדבר. בארץ ציה איש לא עבר:

ח׳ תתח לעמך דגן שמים. וכעפר שאר ומצור מים:

ק׳ תגרש גוים רבים עמים. יירשו ארצם ועמל לאמים:

ח׳ בעבור ישמרו חקים ותורות. אמרות יי אמרות טהורות:

ק׳ ויתעדנו בברעה שמן. ומחלמיש צור פלגי שמן:

ח׳ בנותם בנו עיר קדשך. ויפארו בית מקדשך:

ק׳ ותאמר פה אשב לארך ימים. צידה ברך אברך:

ח׳ כי שם יזבחו זבחי צדק. אף כהניך ילבשו צדק:

ק׳ ובית הלוי נעימות יזמרו. לך יתרועעו אף ישירו:

ח׳ בית ישראל ויראי יי. יכבדו ויודו שמך יי:

ק׳ הטיבות מאד לראשונים. כן תיטיב גם לאחרונים:

ח׳ יי תשיש נא עלינו. כאשר ששת על אבותינו:

ק׳ אותנו להרבות ולהיטיב. ונודה לך לעולם כי תיטיב:

ח׳ יי תבנה עירך מהרה. כי עליה שמך נקרא:

ק׳ וקרן דוד תצמיח בה. ותשכון לעולם יי בקרבה:

ח׳ זבחי צדק שמה נזבחה. וכימי קדם תערב מנחה:

ק׳ וברך את עמך באור פניך. כי חפצים לעשות רצונך:

ח׳ וברצונך תעשה תחנתנו. הבט נא עמך כלנו:

ק׳ בחרתנו להיות לך לעם סגלה. ועל עמך ברכתך סלה:

ח׳ ותמיד נספר תהלתך. ונהלל לשם תפארתך:

ק׳ ומברכתך עמך יבורך. כי את כל אשר תברך מבורך:

ח׳ ואני בעודי אהללה בוראי. ואברכהו כל ימי צבאי:

ק׳ יהי שם יי מבורך לעולם. מן העולם ועד העולם:

ככתוב ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם. ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: ענה דניאל ואמר להוא שמה די אלהא מברך מן עלמא ועד עלמא די חכמתא וגבורתא די לה היא: ונאמר ויאמרו הלוים ישוע וקדמיאל בני חשבניה שרביה הודיה שבניה פתחיה קומו ברכו את יי אלהיכם מן העולם עד העולם ויברכו שם כבודך ומרומם על כל ברכה ותהלה: ונאמר ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ואמר כל העם אמן הללויה: ונאמר ויברך דויד את יי לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה יי אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם:

שיר הכבוד

פותחין הארון

חזן אנעים זמירות ושירים אארוג. כי אליך נפשי תערוג:

קהל נפשי חמדה בצל ידך. לדעת כל רז סודך:

ח׳ מדי דברי בכבודך. הומה לבי אל דודיך:

ק׳ על כן אדבר בך נכבדות. ושמך אכבד בשירי ידידות:

ח' אֲסַפְּרָה כְבוֹדְךָ וְלֹא רְאִיתִיךָ. אֲדַמְּךָ אֲכַנְּךָ וְלֹא יְדַעְתִּיךָ:

ק' בְּיַד נְבִיאֶיךָ בְּסוֹד עֲבָדֶיךָ. דִּמִּיתָ הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ:

ח' גְּדֻלָּתְךָ וּגְבוּרָתֶךָ. כִּנּוּ לְתֹקֶף פְּעֻלָּתֶךָ:

ק' דִּמּוּ אוֹתְךָ וְלֹא כְּפִי יֶשְׁךָ. וַיְשַׁוּוּךָ לְפִי מַעֲשֶׂיךָ:

ח' הִמְשִׁילוּךָ בְּרֹב חֶזְיוֹנוֹת. הִנְּךָ אֶחָד בְּכָל דִּמְיוֹנוֹת:

ק' וַיֶּחֱזוּ בְךָ זִקְנָה וּבַחֲרוּת. וּשְׂעַר רֹאשְׁךָ בְּשֵׂיבָה וְשַׁחֲרוּת:

ח' זִקְנָה בְּיוֹם דִּין וּבַחֲרוּת בְּיוֹם קְרָב. כְּאִישׁ מִלְחָמוֹת יָדָיו לוֹ רָב:

ק' חָבַשׁ כּוֹבַע יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ. הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ:

ח' טַלְלֵי אוֹרוֹת רֹאשׁוֹ נִמְלָא. קְוֻצּוֹתָיו רְסִיסֵי לָיְלָה:

ק' יִתְפָּאֵר בִּי כִּי חָפֵץ בִּי. וְהוּא יִהְיֶה לִּי לַעֲטֶרֶת צְבִי:

ח' כֶּתֶם טָהוֹר פָּז דְּמוּת רֹאשׁוֹ. וְחַק עַל מֵצַח כְּבוֹד שֵׁם קָדְשׁוֹ:

ק' לְחֵן וּלְכָבוֹד צְבִי תִפְאָרָה. אֻמָּתוֹ לוֹ עִטְּרָה עֲטָרָה:

ח' מַחְלְפוֹת רֹאשׁוֹ כְּבִימֵי בְחֻרוֹת. קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת:

ק' נְוֵה הַצֶּדֶק צְבִי תִפְאַרְתּוֹ. יַעֲלֶה נָּא עַל רֹאשׁ שִׂמְחָתוֹ:

ח' סְגֻלָּתוֹ תְּהִי בְיָדוֹ עֲטֶרֶת. וּצְנִיף מְלוּכָה צְבִי תִפְאֶרֶת:

ק' עֲמוּסִים נְשָׂאָם עֲטֶרֶת עִנְּדָם. מֵאֲשֶׁר יָקְרוּ בְעֵינָיו כִּבְּדָם:

ח' פְּאֵרוֹ עָלַי וּפְאֵרִי עָלָיו. וְקָרוֹב אֵלַי בְּקָרְאִי אֵלָיו:

ק' צַח וְאָדוֹם לִלְבוּשׁוֹ אָדֹם. פּוּרָה בְדָרְכוֹ בְּבוֹאוֹ מֵאֱדוֹם:

ח' קֶשֶׁר תְּפִלִּין הֶרְאָה לֶעָנָיו. תְּמוּנַת יְיָ לְנֶגֶד עֵינָיו:

ק' רוֹצֶה בְעַמּוֹ עֲנָוִים יְפָאֵר. יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת בָּם לְהִתְפָּאֵר:

ח' רֹאשׁ דְּבָרְךָ אֱמֶת קוֹרֵא מֵרֹאשׁ. דּוֹר וָדוֹר עַם דּוֹרֶשְׁךָ דְּרוֹשׁ:

ק' שִׁית הֲמוֹן שִׁירַי נָא עָלֶיךָ. וְרִנָּתִי תִּקְרַב אֵלֶיךָ:

ח' תְּהִלָּתִי תְּהִי לְרֹאשְׁךָ עֲטֶרֶת. וּתְפִלָּתִי תִּכּוֹן קְטֹרֶת:

ק' תִּיקַר שִׁירַת רָשׁ בְּעֵינֶיךָ. כַּשִּׁיר יוּשַׁר עַל קָרְבָּנֶיךָ:

ח' בִּרְכָתִי תַעֲלֶה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר. מְחוֹלֵל וּמוֹלִיד צַדִּיק כַּבִּיר:

ק' וּבְבִרְכָתִי תְנַעֲנַע לִי רֹאשׁ. וְאוֹתָהּ קַח לְךָ כִּבְשָׂמִים רֹאשׁ:

ח' יֶעֱרַב נָא שִׂיחִי עָלֶיךָ. כִּי נַפְשִׁי תַעֲרוֹג אֵלֶיךָ:

לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ: לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: מִי יְמַלֵּל גְּבוּרוֹת יְיָ יַשְׁמִיעַ כָּל תְּהִלָּתוֹ: קדי

ששי. קדי. אדון עולם

סדר הלל

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לִקְרוֹא אֶת הַהַלֵּל:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ עַבְדֵי יְיָ הַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ: יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יְיָ: רָם עַל כָּל

גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

[illegible] לא לנו:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: כ״כ

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדלים: יוסף יי עליכם עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללו יה ולא

כל ירדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

[illegible] אהבתי:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שמר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב: כ״כ

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן כל״ח:
יאמרו נא יראי יי כל״ח:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביי מבטח באדם: טוב לחסות ביי

מבטוח בנדיבים: כל גוים סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני גם סבבוני בשם יי כי אמילם: סבוני כדבורים דועכו כאש קוצים בשם יי כי אמילם: דחה דחיתני לנפול ויי עזרני: עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה: קול רנה וישועה באהלי צדיקים ימין יי עשה חיל: ימין יי רוממה ימין יי עשה חיל: לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה: יסור יסרני יה ולמות לא נתנני: פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה יה: זה השער ליי צדיקים יבאו בו: אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אודך אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: אבן מאת יי היתה זאת היא נפלאת בעינינו: מאת זה היום עשה יי נגילה ונשמחה בו: זה

אנא יי הושיעה נא:
אנא יי הושיעה נא:
אנא יי הצליחה נא:
אנא יי הצליחה נא:

ברוך הבא בשם יי ברכנוכם מבית יי: ברוך אל יי ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח: אל אלי אתה ואודך אלהי ארוממך: אלי הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: הודו

יהללוך יי אלהינו (על) כל מעשיך וחסידיך צדיקים עושי רצונך וכל עמך בית ישראל ברנה יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו. כי לך טוב להודות ולשמך נאה לזמר כי מעולם ועד עולם אתה אל: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות: בר"ח ובר"ט ובחש"מ ק"ש ובחנוכה ח"ק:

בר"ח קורין ד' גברי בפ' פינחס. ואחר קד"ש אומרים אשרי ובא לציון ח"ק ומתפללין מוסף:

מוסף לראש חודש

מתפללין על הסדר הקדום ואח"כ אומרים זה:

ראשי חדשים לעמך נתת. זמן כפרה לכל תולדותם. בהיותם מקריבים לפניך זבחי רצון ושעירי חטאת לכפר בעדם. זכרון לכלם יהיו. ותשועת נפשם מיד שונא. מזבח חדש בציון תכין. ועולת ראש חדש נעלה עליו. ושעירי עזים נעשה ברצון. ובעבודת בית המקדש נשמח כלנו. ובשירי דוד עבדך הנשמעים בעירך האמורים לפני מזבחך אהבת עולם תביא להם וברית אבות לבנים תזכור: והביאנו לציון עירך ברנה ולירושלים בית מקדשך בשמחת עולם. ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוסף יום ראש החדש הזה נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימם:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל ועשרון לכבש ויין

ונסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם׃

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה לחיים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בטנה פציבור ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת׃ ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים׃

רלה וכרי . ק״ש . פלים . ק״י׃

מוסף לשבת וראש חודש

מתפללין עד האל הקדוש ואח״כ אומרים זה.

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי. אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת׃ ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו. ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד השלוחה במקדשך׃ יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוספי יום השבת הזה ויום ראש החדש הזה. נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור׃

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו׃ עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה׃ זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור׃

ובראשי חדשיכם תקריבו עלה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים׃

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם׃

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית׃

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה לחיים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בטנם הציבור ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות. ושבת קדשך להם הודעת וחקי ראשי חדשים להם קבעת׃ ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים׃ רלה. ק״ש. ח״כ. עלינו. ק״י. סמ״ס׃

וְיִתֶּן לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירוֹשׁ: יַעַבְדוּךָ עַמִּים וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲווּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרְכֶיךָ בָּרוּךְ: וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים: וְיִתֶּן לְךָ אֶת בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם: מֵאֵל אָבִיךָ וְיַעְזְרֶךָּ וְאֵת שַׁדַּי וִיבָרְכֶךָּ בִּרְכֹת שָׁמַיִם מֵעָל בִּרְכֹת תְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת בִּרְכֹת שָׁדַיִם וָרָחַם: בִּרְכֹת אָבִיךָ גָּבְרוּ עַל בִּרְכֹת הוֹרַי עַד תַּאֲוַת גִּבְעֹת עוֹלָם תִּהְיֶיןָ לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר אֶחָיו: וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ וּבֵרַךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ: בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל הָעַמִּים לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ: וְהֵסִיר יְיָ מִמְּךָ כָּל חֹלִי וְכָל מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל שֹׂנְאֶיךָ:

הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת

נ״א

הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הִרְבָּה אֶתְכֶם וְהִנְּכֶם הַיּוֹם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב: יְיָ אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים וִיבָרֵךְ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם:

בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה: בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ: בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ: בָּרוּךְ פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ: יְצַו יְיָ אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: יִפְתַּח יְיָ לְךָ אֶת אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה: כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: אַשְׁרֶיךָ יִשְׂרָאֵל מִי כָמוֹךָ עַם נוֹשַׁע בַּיְיָ מָגֵן עֶזְרֶךָ וַאֲשֶׁר חֶרֶב גַּאֲוָתֶךָ וְיִכָּחֲשׁוּ אֹיְבֶיךָ לָךְ וְאַתָּה עַל בָּמוֹתֵימוֹ תִדְרֹךְ:

מָחִיתִי כָעָב פְּשָׁעֶיךָ וְכֶעָנָן חַטֹּאתֶיךָ שׁוּבָה אֵלַי כִּי גְאַלְתִּיךָ: רָנּוּ שָׁמַיִם כִּי עָשָׂה יְיָ הָרִיעוּ תַּחְתִּיּוֹת אָרֶץ פִּצְחוּ הָרִים רִנָּה יַעַר וְכָל עֵץ בּוֹ כִּי גָאַל יְיָ יַעֲקֹב וּבְיִשְׂרָאֵל יִתְפָּאָר: גֹּאֲלֵנוּ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בַּיְיָ תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים לֹא תֵבֹשׁוּ וְלֹא תִכָּלְמוּ עַד עוֹלְמֵי עַד: וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ וְהִלַּלְתֶּם אֶת שֵׁם יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד

ולא

ולא יבשו עמי לעולם: (ופדויי יי ישובון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגו ונסו יגון ואנחה): כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה וכל עצי השדה ימחאו כף: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה: ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה: ואמרתם ביום ההוא הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילותיו הזכירו כי נשגב שמו: זמרו יי כי גאות עשה מודעת זאת בכל הארץ: צהלי ורני יושבת ציון כי גדול בקרבך קדוש ישראל: ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו זה יי קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

בית יעקב לכו ונלכה באור יי: והיה אמונת עתיך חסן ישועות חכמת ודעת יראת יי היא אוצרו: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי: ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת בישראל חלילה. חי יי אם יפול משערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה היום הזה ויפדו העם את יונתן ולא מת: ופדויי יי ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת עולם על ראשם ששון ושמחה ישיגון נסו יגון ואנחה: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: ולא אבה יי אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך יי אלהיך לך את הקללה לברכה כי אהבך יי אלהיך: אז תשמח בתולה במחול ובחרים וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון ונחמתים ושמחתים מיגונם:

בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יי ורפאתיו: ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום. שלום לך ושלום לעזרך כי עזרך אלהיך ויקבלם דויד ויתנם בראשי הגדוד: ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

אמר רבי יוחנן בכל מקום שאתה מוצא גדלתו של הקדוש ברוך הוא שם אתה מוצא ענותנותו. דבר זה כתוב בתורה. ושנוי בנביאים ומשלש בכתובים:

כתוב בתורה כי יי אלהיכם הוא אלהי האלהים ואדני האדנים האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: וכתיב בתריה עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה: שנוי בנביאים דכתיב כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: משלש בכתובים דכתיב שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: וכתיב בתריה אבי יתומים ודין אלמנות אלהים במעון קדשו: יהי יי אלהינו עמנו כאשר היה עם אבתינו אל יעזבנו ואל יטשנו: ואתם הדבקים ביי אלהיכם חיים כלכם היום: כי נחם יי ציון נחם כל חרבתיה וישם מדברה כעדן וערבתה כגן יי ששון ושמחה ימצא בה תודה וקול זמרה: יי חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר: שיר המעלות אשרי כל ירא וגו'

לוח המולדות וראשי חדשים

משנת תרמ"ט עד תרנ"ה

תרמ"ט (חש"ג)		רגעים	חלקים	שעה	ר"ח
חשון	יום ו' אחצה"י	20	5	5	וז
כסליו	יום א' בבקר	4	6	6	אב
טבת	יום ב' בערב	48	7	6	גד
שבט	יום ד' בבקר	32	8	7	ה
אדר א	יום ה' בערב	16	9	8	וז
אדר ב	יום ש"ק בבקר	=	10	[illegible]	אב
ניסן	יום א' בערב	44	11	9	ג
אייר	יום ג' בבקר	28	12	10	דה
סיון	יום ה' בערב	12	13	11	ו
תמוז	יום ו' בבקר	56	14	11	זא
אב	מוצאי ש"ק	14	15	12	ב
אלול	יום ב' אחצה"י	24	16	1	גד

תר"נ (הכ"ז)		רגעים	חלקים	שעה	ר"ח
חשון	יום ה' אחצה"י	53	=	2	ח
כסליו	ליל שבת קודש	27	1	3	א
טבת	יום א' אחצה"י	21	2	4	בג
שבט	ג' קודם חצו' היו'	5	3	5	ד
אדר	ד' אחצה"י	49	4	5	הו
ניסן	ו' קודם חצו' היום	33	5	6	ז
אייר	ש"ק בערב	17	6	7	אב
סיון	יום ב' בבקר	1	7	8	ג
תמוז	יום ג' בערב	45	8	8	דה
אב	יום ה' בבקר	29	9	9	ו
אלול	ליל שבת קודש	18	10	10	זא

תרנ"א (בח"ה)		רגעים	חלקים	שעה	ר"ח
חשון	יום ב' בערב	41	12	11	גד
כסליו	יום ד' בחצה"י	25	13	12	ה
טבת	ליל ו' אחצה"ל	9	14	1	ו
שבט	שבת קודש ביום	53	15	1	ז
אדר א	ב' קודם היום	37	16	2	אב
אדר ב	ג' אחצה"י	21	17	3	גד
ניסן	ה' קודם היום	6	=	4	ה
אייר	יום ו' ביום	50	1	4	וז
סיון	יום א' בבקר	34	2	5	א
תמוז	יום ב' ביום	18	3	6	בג
אב	יום ד' בבקר	2	4	7	ד
אלול	יום ה' בערב	46	5	7	הו

תרנ"ב (זש"ג)		רגעים	חלקים	שעה	ר"ח
חשון	יום א' בערב	14	7	9	אב
כסליו	יום ג' בבקר	58	8	9	גד
טבת	ד' בערב	42	9	10	הו
שבט	יום ו' בבקר	26	10	11	ז
אדר	מוצאי ש"ק	10	11	12	אב
ניסן	ב' בחצות	54	12	12	ג
אייר	ד' קודם היום	38	13	1	דה
סיון	ה' אחר חצה"י	22	14	2	ו
תמוז	ש"ק בבקר	6	15	3	זא
אב	יום א' ביום	50	16	3	ב
אלול	ב' קודם היום	34	17	4	גד

תרנ"ג (הכ"ז)		רגעים	חלקים	שעה	ר"ח
חשון	יום ו' בבקר	3	1	6	ח
כסליו	מוצש"ק בערב	47	2	6	א
טבת	יום ב' בבקר	31	3	7	בג
שבט	יום ג' בערב	15	4	8	ד
אדר	יום ה' בבקר	59	5	8	ח
ניסן	ליל ש"ק	43	6	9	ז
אייר	יום א' בבקר	27	7	10	אב
סיון	יום ב' בערב	11	8	11	ג
תמוז	יום ד' קוחצה"י	55	9	11	דה
אב	ליל ה' קוחצ"ל	39	10	12	ו
אלול	ש"ק אחצה"י	23	11	1	זא

תרנ"ד (בש"ז)		רגעים	חלקים	שעה	ר"ח
חשון	יום ב' אחצה"י	51	13	2	גד
כסליו	ליל ד' אחצ"ל	35	14	3	הו
טבת	יום ו' אחצה"י	19	15	4	זא
שבט	יום א' קוה"י	3	16	5	ב
אדר א	יום ב' אחצה"י	47	17	5	גד
אדר ב	יום ד' קוה"י	32	=	6	הו
ניסן	יום ה' בערב	16	1	7	ז
אייר	ש"ק בבקר	=	2	8	אב
סיון	יום א' בערב	44	3	8	ג
תמוז	יום ב' בבקר	28	4	9	דה
אב	יום ד' בערב	12	5	10	ו
אלול	יום ו' בבקר	56	6	10	זא

ספר תורת אלהים

חומש

דברים

ווילנא

ХУМЕШЪ. т. е. Пять книгъ Моисея.
Новое изданіе съ изданія 1875 г.
Часть V.

ВИЛЬНА. Въ тип. вдовы и братьевъ Роммъ.
На жмуд. пер. въ домахъ № 327 и 328
1879.

Дозволено цензурою 11 Мая 1877 года. Вильна.

ספר

דברים

עם תרגום אונקלוס

התרגום הוגה ונתקן ע"פ כ"י ישנים וע"פ דקדוק לשון ארמי עם הערות מאת הרוו"ה.

ועם

פירוש רש"י מאת רבינו שלמה יצחקי ז"ל (נדפס ע"פ פירש"י שהגיה הרוו"ה ע"פ כ"י ישנים).

רשב"ם מאת רבינו שמואל בר מאיר ז"ל (עם הגהות חדשות).

בעל הטורים פרפראות מגמטריאות וגם טעמי המסורת, מאת רבינו יעקב בר אשר ז"ל.

מנין המצות מס' אלה המצות להגאון מהר"ם חאגיז ז"ל (בסוף כל סדר נפקדות המצות שבו, ומקורן בכתובים).

וראו זה חדש הוא

עיקר שפתי חכמים ובאר רחובות (עקרי דברי שני הספרים האלה ותמצית באוריהם לפירש"י ז"ל, נאספו וחוברו יחדו ע"י שני חכמים מובהקים, בטוב טעם ודעת).

גם הצגנו בו סדר התפלה לכל שבתות השנה עם דגושים ומתגים.

(סוגה בעיון רב על פי דרכי המסורה וכללי הדקדוק).

ווילנא

בדפוס והוצאת האלמנה והאחים ראם

שנת תרל"ט לפ"ק

א א אֵ֣לֶּה

הַדְּבָרִ֗ים אֲשֶׁ֨ר דִּבֶּ֤ר מֹשֶׁה֙ אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵ֔ל בְּעֵ֖בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן בַּמִּדְבָּ֡ר בָּֽעֲרָבָה֩ מ֨וֹל ס֜וּף בֵּֽין־פָּארָ֧ן וּבֵֽין־תֹּ֛פֶל וְלָבָ֥ן וַחֲצֵרֹ֖ת וְדִ֥י זָהָֽב׃ ב אַחַ֨ד עָשָׂ֥ר יוֹם֙ מֵֽחֹרֵ֔ב דֶּ֖רֶךְ הַר־שֵׂעִ֑יר

רש"י

(א) אלה הדברים. לפי שהן דברי תוכחות א ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן לפיכך סתם את הדברים והזכירן ברמז מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אילו הוכיח מקצתן היו אלו שבשוק אומרים אתם הייתם שומעים מבן עמרם ולא השיבותם דבר מכך וכך אילו היינו שם היינו משיבין אותו. לכך כנסם כולם ואמר להם הרי כלכם כאן כל מי שיש לו תשובה ישיב: במדבר. לא במדבר היו אלא בערבות מואב ומהו במדבר אלא בשביל מה שהכעיסוהו במדבר שאמרו מי יתן מותנו וגו': בערבה. בשביל הערבה ב שחטאו בבעל פעור בשטים בערבות מואב: מול סוף. על מה שהמרו בים סוף בבואם לים סוף שאמרו המבלי אין קברים במצרים וכן בנסעם מתוך הים שנאמר וימרו על ים בים סוף כדאיתא בערכין: בין פארן ובין תפל ולבן. אמר רבי יוחנן חזרנו על כל המקרא ולא מצינו מקום ששמו תפל ולבן אלא הוכיחן על הדברים ג שתפלו על המן שהוא לבן ואמרו ונפשנו קצה בלחם הקלוקל ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים: וחצרות. במחלוקתו של קרח. ד"א אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע ואתם ד נדברתם במקום: ודי זהב. הוכיחן על העגל שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם שנאמר וכסף הרביתי להם וזהב עשו לבעל: (ב) אחד עשר יום מחורב. אמר להם משה ראו מה שגרמתם אין לכם דרך קצרה מחורב לקדש ברנע כדרך הר שעיר ואף הוא מהלך י"א יום ואתם הלכתם אותו בשלשה ימים שהרי בעשרים באייר נסעו מחורב שנאמר ויהי בשנה השנית בחדש השני

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דהל"ל וידבר משה אל כל וגו' כמו בכל התורה כלה גם קשה למה מזכיר ברמז בעבר הירדן במדבר בערבה וגו' ולא הגיד למו מה שנעשה שמה במקומות אלה. לכן פירש בשביל שהן דברי תוכחות כתיב אלה הדברים. וגם לא חפץ לגלות למו על עונש מה שעשו במקומות אלה לכן הזכיר רק ברמז ואע"ג דהוכיחם בפ' שני על עון המרגלים בפי' וכן בפ' עקב הוכיחם על מעשה עגל אבל להגיד למו כל עונש יחד גלוי לפין זאת לא חפץ: ב דאין לומר כי הוא מקום החניה שחנו בערבות מואב. כי פה הנה לא יזכיר רק את המקומות אשר חטאו: ג פי' שתפלו עון על המן. כי הטי"ת והתי"ו אחד הוא: ד פי' נדברתם כי תוק הוא ממנו כדפירש"י שם ויספרם

א אלין פתגמיא די מליל משה עם כל ישראל בעברא דירדנא אוכח יתהון על דחבו במדברא ועל דארגיזו במישרא לקבל ים סוף בפארן דאתפלו על מנא ובחצרות דארגיזו על בשרא ועל דעבדו עגל דדהב׃

ב מהלך חד עשר יומין מחורב ארח טורא דשעיר עד רקם

רשב״ם

(א) אלה הדברים אשר דבר משה וכו׳ · לפי פשוטו כל הנזכרים בפסוק זה מקומות הן כמו שמצינו שרגילים הפסוקים לתת סימן בתוך סימן אל המקומות שהוא רוצה לפרש היכן · בלך לך · מקדם לבית אל ויט אהלה בית אל מים והעי מקדם · וישובו ויחנו לפני פי החירות בין מגדול ובין הים לפני בעל צפון · בסוף שופטים הנה חג לה׳ בשילה מימים ימימה אשר מצפונה לבית אל מזרחה השמש למסלה העלה מבית אל שכמה ומנגב ללבונה · וכל שכן שצריך לפרש היכן נאמרו המצות כמו שכתוב וידבר ה׳ אל משה בהר סיני · בערבות מואב · וידבר ה׳ אל משה במדבר סיני · בארץ מצרים החדש הזה · אף כאן עשה סימן בתוך סימן וכן הוא אומר ותחזור ושונה דבר זה כשבא משה לפרש את המצות אלה העדות החקים והמשפטים אשר דבר משה וגו׳ · בעבר הירדן בגיא מול בית פעור בארץ סיחון מלך האמורי · הואיל משה וגו׳ ׃ בעבר הירדן · ובאיזה עבר הירדן במדבר באותו עבר הירדן שהוא לצד מדבר שהיו בו ישראל ארבעים שנה שהוא קרוי עבר הירדן ליושבים בארץ ישראל ולא בעבר הירדן שהוא לצד ארץ ישראל שגם הוא קרוי עבר הירדן להולכי מדבר שהיו בו ישראל ׃ בערבה · כלומר באיזה מקום במדבר באותו מדבר שבערבות מואב ׃ מול סוף · שים סוף מתחיל ממזרח ארץ ישראל שנאמר ושתי את גבלך מים סוף עד ים פלשתים וגו׳ כלומר ממזרח ועד מערב והוא ים המלח שכתוב בגבול קרן מזרחית דרומית באלה מסעי וגם בפרשת ואתחנן · וכל הערבה עבר הירדן מזרחה ועד ים הערבה והוא ים סוף שאצל ערבות מואב ׃ בין פארן ובין תפל · כמו בין בית אל ובין העי ׃ ולבן וחצרות ודי זהב · הכל מקומות לפי פשוטו · ודי זהב · כמו בית מי זהב שהוא שם משמע ׃ (ב) אחד עשר יום מחרבי זה אמתת

בעל הטורים

אלה הדברים · רמז ג״ס.[ר״ל הדברים כולל מנין ג׳ כדאיתא במסכת שבת דף ל״ו] נאמרו בסיני · ונשנו באוה״מ ונשתלשו בערבות מואב ועל כל מלוה ומלוה נכרתו ע״ז בריתות בסיני · וע״ז באהל מועד · וע״ז בערבות מואב הטן מ״ח וכנגדן הזהיר מ״ח פעמים בתורה על עבודת כוכבי׳ והזהיר מ״ח פעמים על הגר הבא לידבק בתורה שנכרתו עליה מ״ח בריתות: בראשית · ואלה · ויקרא · וידבר · אלה · ס״ת בגימטריא יראה · וזהו ראשית חכמה

עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ ג וַיְהִי בְּאַרְבָּעִים שָׁנָה בְּעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ אֲלֵהֶם׃ ד אַחֲרֵי הַכֹּתוֹ אֵת סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן וְאֵת עוֹג מֶלֶךְ הַבָּשָׁן אֲשֶׁר־יוֹשֵׁב בְּעַשְׁתָּרֹת בְּאֶדְרֶעִי׃ ה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ

רש"י

במצרים בחדש וגו' ובכ"ט בסיון שלחו את המרגלים מקדש ברנע לא תמה שלשים יום ח שעשו בקברות התאוה שאכלו הבשר חדש ימים ושבעה ימים שעשו בחצרות להסגר שם מרים נמצא בג' ימים הלכו כל אותו הדרך וכל כך היתה שכינה מתלבטת ו בשבילכם למהר ביאתכם לארץ ובשביל שקלקלתם הסב אתכם סביבות הר שעיר מ' ז שנה: (ג) ויהי בארבעים שנה בעשתי עשר חדש באחד לחדש· מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה ממי למד מיעקב שלא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה אמר ראובן בני אני אומר לך מפני מה לא הוכחתיך כל השנים הללו כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי ומפני ד' דברים אין מוכיחין את האדם אלא סמוך למיתה כדי שלא יהא מוכיחו חוזר ומוכיחו ח ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ט ממנו כו' כדאיתא בספרי וכן יהושע לא הוכיח את ישראל אלא סמוך למיתה וכן שמואל שנאמר הנני ענו בי וכן דוד את שלמה בנו: (ד) אחרי הכותו· אמר משה אם אני מוכיחם קודם שיכנסו לקצה הארץ יאמרו מה לזה עלינו מה היטיב לנו אינו בא אלא לקנתר ולמצוא עילה י שאין בו כח להכניסנו לארץ לפיכך המתין עד שהפיל סיחון ועוג לפניהם והורישם את ארצם ואח"כ הוכיחן: סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון· אילו לא היה סיחון קשה כ והיה שרוי בחשבון היה קשה שהמדינה קשה ואילו היתה עיר אחרת וסיחון שרוי בתוכה היה קשה שהמלך קשה על אחת כמה וכמה שהמלך קשה והמדינה קשה: אשר יושב בעשתרות· המלך קשה והמדינה קשה: עשתרות· הוא לשון צוקין וקושי כמו עשתרות קרנים ל ועשתרות זו היא עשתרות קרנים שהיו שם רפאים שהכה אמרפל שנאמר ויכו את רפאים בעשתרות קרנים ועוג נמלט מהם והוא שנאמר ויבא הפליט ואומר כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ויספדו במקום שנקברים א"נ מקום שלא ארץ ישראל שהם נגעו: ח ר"ל וכין הכל הוא ל' ימים דיום ל' נחשב מן סוף ל' וגם נחשב לתחלת ז' ימים שבבי ביום ל' נסעו משם נמצא דביום ל"ט שלחו מרגלים מקדש ברנע דהיינו בכ"ט בסיון· פי' בהר"ם באורך: ו מתלבטת· פי' מתטרחת: ז ולכן הוכיח בשנת ויהי בארבעים שנה לרמז להם את אשר גרמו בחטאם להיות זמן קלך שם מ' שנה: ח ר"ל שם לא יהיה בשתיקתו לאמר: ט ר"ל כשמוכיח

נִיאָה : ג וַהֲוָה בְּאַרְבְּעִין שְׁנִין בְּחַד עֲשַׂר יַרְחָא בְּחַד לְיַרְחָא מַלֵּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקֵּיד יְיָ יָתֵיהּ לְוָתְהוֹן : ד בָּתַר דִּמְחָא יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דְּיָתֵיב בְּחֶשְׁבּוֹן וְיָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנַן דְּיָתֵיב בְּעַשְׁתָּרוֹת בְּאֶדְרֶעִי : ה בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא

רשב״ם

הדבר שמתחיל לספר כי לא עכבו בדרך לבד אחד עשר יום מחורב עד קדש ברנע ומיד היו מזומנים ליכנס לארץ ישראל באותו הדרך שהלכו מרגלים כמו שאמר להם משה עלו זה בנגב ועליתם את ההר וכמו האמור בסוף הפרשה וישכימו בבקר ויעלו אל ראש ההר ויעפילו לעלות אל ראש ההר וגו׳ · וירד העמלקי והכנעני הישב בהר ההוא ויכום וגו׳ · תם לפנינו ותזדו ותעלו ההרה כל אלו הפסוקים מוכיחים כי מיד אלמלא חטאו במרגלים קרובים היו ליכנס לארץ ישראל מיד : מקדש ברנע · הוא מדבר פארן וכשנסעו מחרב בשנה שנייה בעשרים בחדש כמו שכתוב בפ׳ בהעלותך ויסעו מהר ה׳ דרך שלשת ימים · ולמעלה כתוב בתחלת הפרשה ויהי בשנה השנית וכתיב בתריה ויסעו בני ישראל למסעיהם על פי ה׳ ממדבר סיני וישכן הענן במדבר פארן ואחר כך הולך ומספר היאך באו למדבר פארן שבתוך כך ויהי העם כמתאוננים והתאוו תאוה שעל כך נקרא שם המקום קברות התאוה ומשם באו לחצרות ושם נצטרעה מרים ונשתהו שם שבעת ימים ואחר נסעו העם מחצרות עד שבאו ויחנו במדבר פארן הוא וישכן הענן במדבר פארן שאמר למעלה והוא אחד עשר יום מחורב שהיו הולכין דרך

בעל הטורים

ירחא ה׳ · ובגי׳ תורה · ור״ת של ה׳ חומשים בגי׳ אהי״ה · וסוף האותות של ה׳ חומשי תורה מ׳ מ׳ י׳ ו׳ ל׳ בגי׳ הוא אלהינו זה [בודאי כוונת רבינו על ענין יותר עמוק · כי מלת הוא קאי ג״כ על השם ב״ה שנקרא הוא כמ״ש בס׳ שלה · ונפרש לי״ח בסוד אתה הוא עד שלא נברא העולם כו׳ וכדאיתא בפר״א פ״ג · וכן מלת הוא נוטריקון הוא ושמו אחד · וגם מלת זה קאי על השם ב״ה כדאיתא במנחות דף כ״ג יבא זה ויקבל זאת מזה כו׳ דכתיב זה אלי כו׳ וגם בזה יש סוד למקובלים כי זה בגי׳ אהיה במ״ק כדאיתא בס׳ שפע טל בפ״א מאגרות הטעמים · גם אלו ג׳ שמות הוא אלהינו זה במספר קכ״ו ועולה במ״ק ס׳ כמין אמת במ״ק · ואמת חותמו של הקב״ה · הרי שהכל הולך אל מקום אחד אמתי כי כל התורה כולה שמותיו ית׳ וית׳ ודברי רבינו עמוק עמוק מי ימצאנו ועי׳ במג״ע אופן ק״ט] וזהו ואת התרומה אני

עיקר ש״ח ובאר״ח

ט אותו שהוכיח זה מתביים ממנו : י מילה ר״ל מלילה ושנה : כ ר״ל נ״ל למכתב אשר יושב בחשבון נ״ע להזכיר מקומותיהם : ל וקריס הוא לשון קרן כנומר

מוֹאָ֑ב הוֹאִ֣יל מֹשֶׁ֔ה בֵּאֵ֛ר אֶת־הַתּוֹרָ֥ה הַזֹּ֖את לֵאמֹֽר׃ ו יְהוָ֧ה אֱלֹהֵ֛ינוּ דִּבֶּ֥ר אֵלֵ֖ינוּ בְּחֹרֵ֣ב לֵאמֹ֑ר רַב־לָכֶ֥ם שֶׁ֖בֶת בָּהָ֥ר הַזֶּֽה׃ ז פְּנ֣וּ ׀ וּסְע֣וּ לָכֶ֗ם וּבֹ֨אוּ הַ֥ר הָֽאֱמֹרִי֮ וְאֶל־כָּל־שְׁכֵנָיו֒ בָּעֲרָבָ֥ה בָהָ֛ר וּבַשְּׁפֵלָ֥ה וּבַנֶּ֖גֶב וּבְח֣וֹף הַיָּ֑ם אֶ֤רֶץ הַֽכְּנַעֲנִי֙ וְהַלְּבָנ֔וֹן עַד־הַנָּהָ֥ר הַגָּדֹ֖ל נְהַר־פְּרָֽת׃ ח רְאֵ֛ה נָתַ֥תִּי לִפְנֵיכֶ֖ם אֶת־הָאָ֑רֶץ בֹּ֚אוּ וּרְשׁ֣וּ אֶת־הָאָ֗רֶץ אֲשֶׁ֣ר נִשְׁבַּ֣ע יְ֠הוָה לַאֲבֹ֨תֵיכֶ֜ם לְאַבְרָהָ֨ם לְיִצְחָ֤ק וּֽלְיַעֲקֹב֙ לָתֵ֣ת לָהֶ֔ם וּלְזַרְעָ֖ם אַחֲרֵיהֶֽם׃ ט וָאֹמַ֣ר אֲלֵכֶ֔ם בָּעֵ֥ת הַהִ֖וא לֵאמֹ֑ר

רש"י

באדרעי שם *) המלכות: (ה) הואיל ם התחיל כמו הנה נא הואלתי: באר את התורה · נ בשבעים לשון פירשה להם: (ו) רב לכם שבת · כפשוטו ס ויש מדרשי אגדה ע הרבה גדולה לכם ושכר על ישיבתכם בהר הזה עשיתם משכן מנורה וכלים קבלתם תורה מניתם לכם סנהדרין שרי אלפים ושרי מאות: (ז) פנו וסעו לכם · זו דרך ערד וחרמה: ובאו הר האמורי · כמשמעו: ואל כל שכניו · עמון ומואב והר שעיר: בערבה · זה מישור של יער: בהר · זה הר המלך: ובשפלה · זו שפלת דרום: ובנגב ובחוף הים · אשקלון ועזה וקסרי וכו' כדאיתא בספרי: עד הנהר הגדול · מפני שנזכר עם א"י קוראו פ גדול משל הדיוט אומר עבד מלך מלך · הדבק צ לשחוור ויסתחוו לך ק קרב לגבי דיהנא ואידהן: (ח) ראה נתתי · בעיניכם אתם רואים איני אומר לכם מאומד ומשמועה: באו ורשו · אין מערער בדבר ואינכם צריכים למלחמה אילו לא שלחו מרגלים לא היו צריכין לכלי זיין: לאבותיכם · למה הזכיר שוב לאברהם ליצחק וליעקב אלא אברהם כדאי לעצמו יצחק כדאי לעצמו יעקב כדאי לעצמו: (ט) ואומר אליכם בעת ההיא לאמר · מהו לאמר ר אמר להם משה לא מעצמי אני אומר לכם אלא

עיקר ש"ח ובאר"ח

כלומר חזק: ם [הנה השרש מן הואיל הוא יאל והוראתו הוא רצון וחפץ · אך התחלה · אבל רש"י סובר כי כל התחלה הבאה מחפץ לב ולא מאונס והכרח הפועל על זה הוראת הואיל כלומר כי חפץ להתחיל · בא"ד]: נ למען תהי' מובנת לכל עם ועם ואיש ואיש כלשונו וכן נראה ממש בפ' תבוא ובתבת על האבנים באר היטב למען תהי' התורה פתוחה וגלויה לכל בני איש אשר בתבל: ס רב זמן רב: ע דלפשוטו קשה הל"ל די לכם שבת למה כתב ל' רב ל"פ ומדרש אגדה: פ עי' שבועות מ"ז ע"ב ורש"י בא פה לתרץ למה קרא לנהר פרת נהר הגדול אף כי בין ארבעה הנהרות נחשב הוא באחרונה

*) נ"ל מקום המלחמה · הגר"א

נראשים

בְּאַרְעָא דְמוֹאָב שָׁרִי מֹשֶׁה פָּרֵשׁ יָת אוּלְפַן אוֹרַיְתָא הָדָא
לְמֵימָר : ו יְיָ אֱלָהָנָא מַלִּיל עִמָּנָא בְּחֹרֵב לְמֵימַר סַגִּי לְכוֹן
דִּיתֶבְתּוּן בְּטוּרָא הָדֵין : ז אִתְפְּנוּ וְטוּלוּ לְכוֹן וְעוּלוּ לְטוּרָא
דֶאֱמֹרָאָה וּלְכָל מְגִירוֹהִי בְּמֵישְׁרַיָא בְּטוּרָא וּבִשְׁפֵלְתָא וּבְדָרוֹמָא
וּבִסְפַר יַמָּא אַרְעָא דִּכְנַעֲנָאָה וְלִבְנָן עַד נַהֲרָא רַבָּא נַהֲרָא
פְּרָת : ח חֲזִי דִּיהָבִית קֳדָמֵיכוֹן יָת אַרְעָא עוּלוּ וְאַחְסִינוּ יָת
אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן
לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן בַּתְרֵיהוֹן : ט וַאֲמָרִית לְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא

רשב״ם

הר שעיר שלשת ימים כמו שכתוב ויסעו מהר ה' דרך שלשת ימים ובשבעה ימים שלא נסעו עד האסף מרים הרי עשרה וביום אחד עשר נסעו מחצרות ויחנו במדבר פארן הוא קדש ברנע שמשם נשתלחו המרגלים כמו שכתוב וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן אל מדבר פארן קדשה וגו' וגרם חטן ונגזר גזירה להשלמת עבבתם ארבעים שנה כמו שכתוב לפנינו והימים אשר הלכנו מקדש ברנע עד אשר עברנו את נחל זרד שלשים ושמונה שנה עד תום כל הדור וגו' ומה שכתוב ונסב את הר שעיר ימים רבים זה היה לאחר שנסעו מקדש עד שבאו להר ההר על גבול ארץ אדום בשנת הארבעים כל זה פירשתי אני הצעיר פירוש כתב ידו של רבינו · כי רבי אלעזר מבליניג"צי העמידני על האמת · ועתה אשוב לפירוש רבינו שמואל זצ"ל וכן הורה לי הרב מי חכם ויבן את זאת כי פסוק זה לא נכתב אלא לפי

בעל הטורים

הוא : (ה) הואיל · ג' במסרה · הכא · ואידך (ש"א י"ב) כי הואיל ה' לעשות · (הושע ה') הואיל הלך אחרי צו · היינו דאמרינן בין כך ובין כך קרוין בניו של מקום בין עושין רצונו של מקום שמקיימין התורה דהיינו הואיל משה ובין אין ערצ"מ דהיינו · הלך אחרי צו · הואיל ה' לעשות אתכם לו לעם : את התורה הזאת לאמר · וסמיך ליה ה' אלהינו כלומר הזהירם על יחוד השם : (ז) פנו · פ"א כפולה [כלומר כפופה] יש לכם לפנות מכל מעשים רעים · א"נ בכ"מ שאתם פונים השכינה עמכם : (ח) ראה נתתי לפניכם · הקב"ה אמר כך למשה לאמר לישראל אי נמי ראה חוזר על כל אחד ואחד : (ט) אלכם · חסר י' כי י"פ הוכיחם · וי"פ כתיב מיתת משה

עיקר ש"ת ובאר"ח

(בראשית ב') יען פי הוא הקטן מכולם : צ לשתוור לשר : ק פירוש קרב לגבי אשות בשמן וגם כן תהיה מצות בנגיעתך בו לכן נחשב פרת בשמו בכולא נא"י : ר כי לא טבל נפרש פה לאמור כמו בכל מקום לאמור לאחרים

לֹֽא־אוּכַ֥ל לְבַדִּ֖י שְׂאֵ֥ת אֶתְכֶֽם׃ י יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם הִרְבָּ֣ה
אֶתְכֶ֑ם וְהִנְּכֶ֣ם הַיּ֔וֹם כְּכוֹכְבֵ֥י הַשָּׁמַ֖יִם לָרֹֽב׃ יא יְהוָ֞ה
אֱלֹהֵ֣י אֲבֽוֹתֵכֶ֗ם יֹסֵ֧ף עֲלֵיכֶ֛ם כָּכֶ֖ם אֶ֣לֶף פְּעָמִ֑ים וִֽיבָרֵ֣ךְ
אֶתְכֶ֔ם כַּאֲשֶׁ֖ר דִּבֶּ֥ר לָכֶֽם׃ שני יב אֵיכָ֥ה אֶשָּׂ֖א לְבַדִּ֑י
טָרְחֲכֶ֥ם וּמַשַּׂאֲכֶ֖ם וְרִֽיבְכֶֽם׃ יג הָב֣וּ לָ֠כֶם אֲנָשִׁ֨ים חֲכָמִ֧ים
וּנְבֹנִ֛ים וִידֻעִ֖ים לְשִׁבְטֵיכֶ֑ם וַאֲשִׂימֵ֖ם בְּרָאשֵׁיכֶֽם׃ יד וַֽתַּעֲנ֖וּ

רש"י

מפי הקב"ה: לא אוכל לבדי וגו'. אפשר שלא היה משה יכול לדון את ישראל אדם שהוציאם ממצרים וקרע להם את הים והוריד את המן והגיז את השליו לא היה יכול לדונם אלא כך אמר להם ה' אלהיכם הרבה אתכם הגדיל ש והרים אתכם על דייניכם נטל את העונש מכם ונתנו על הדיינים ת וכן אמר שלמה כי מי יוכל לשפוט את עמך הכבד הזה אפשר מי שכתוב בו ויחכם מכל האדם אומר מי יוכל לשפוט וגו' אלא כך אמר שלמה אין דייני אומה זו כדייני שאר האומות עובדי כוכבים שאם דן והורג ומכה וחונק ומטה את דינו וגוזל אין בכך כלום אני אם חייבתי ממון שלא כדין נפשות אני נתבע שנאמר וקבע את קובעיהם נפש: (י) והנכם היום ככוכבי השמים. וכי ככוכבי השמים היו באותו היום והלא לא היו אלא ששים רבוא מהו והנכם היום הנכם משולים כיום א קיימים לעולם כחמה וכלבנה ב וככוכבים: (יא) יוסף עליכם ככם אלף פעמים. מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם אלא אמרו לו משה אתה נותן קצבה לברכותינו כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל איש למנות וגו' אמר להם זו משלי הוא ג אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי. אם אומר לקבל שכר לא אוכל ד זו היא שאמרתי (ס"א שאמרנו) לכם לא מעצמי אני אומר לכם אלא מפי הקב"ה: טרחכם. מלמד שהיו ישראל טרחנין היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדין אומר יש לי עדים להביא יש לי ראיות להביא מוסיף אני עליכם דיינין: ומשאכם. מלמד שהיו אפיקורסין ה הקדים משה לצאת אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת מה אתם סבורים יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות (ס"א מזמות ומחשבות): וריבכם. מלמד שהיו רוגנים: (יג) הבו לכם. הזמינו ו עצמכם לדבר: אנשים. וכי תעלה על דעתך נשים מה ת"ל אנשים צדיקים: חכמים. ז כסופים: ונבונים. מבינים דבר מתוך דבר זהו ששאל אריוס את ר' יוסי מה בין חכמים לנבונים חכם דומה לשולחני עשיר כשמביאין לו דינרין לראות רואה וכשאין מביאין לו יושב ותוהה נבון דומה לשולחני תגר כשמביאין לו מעות לראות רואה וכשאין מביאין לו הוא ח מחזר ומביא

אונקלוס

לְמֵימַר לֵית אֲנָא יָכִיל בִּלְחוֹדִי לְסוֹבָרָא יָתְכוֹן: י יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַסְגֵּי יָתְכוֹן וְהָא אִיתֵיכוֹן יוֹמָא דֵין כְּכוֹכְבֵי שְׁמַיָּא לְמִסְגֵּי: יא יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתְכוֹן יוֹסֵף עֲלֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן אֲלַף זִמְנִין וִיבָרֵךְ יָתְכוֹן כְּמָא דִי מַלֵּיל לְכוֹן: יב אֵיכְדֵין אֲסוֹבַר בִּלְחוֹדִי טָרְחֲכוֹן וְעִסְקֵיכוֹן וְדִינְכוֹן: יג הָבוּ לְכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וְסוּכְלְתָנִין וּמַדְּעִין לְשִׁבְטֵיכוֹן וַאֲמַנֵּינוּן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן:

בעל הטורים

נבורם · [נ"ד כי ב' מהם ביהושע עי' רבה פ' ברכה] : והנכם·ב'·הכא ואידך והנכם הולכים איש אחרי שרירות לבו (ירמיה ט"ז) · פי' אע"פ שהלכתם אחרי שרירות לבכם הנכם היום ככוכבי השמים לרוב: ויברך·ב' במסרה·הכא ואידך ויברך כל בשר שם קדשו (תהלים קמ"ה) · כיון שיברך אתכם יברך כל בשר שם קדשו

רש"י

שלו : וידועים לשבטיכם · שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף ט בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נאמר וידועים לשבטיכם : בראשיכם · ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה : ואשמם · חסר יו"ד (אמנם בכל התיקונים ובספר תורה נכתב מלא יו"ד) לומר י שאשמותיהם של ישראל תלויות בראשי דייניהם שהיה להם למחות ולכוון אותם לדרך הישרה : (יד) ותענו אותי וגו' · חלטתם כ את הדבר להנאתכם היה

עיקר ש"ח ובאר"ח

או כי כה תאמר להם אחרי דכבר אמר להם ואמר אליכם : ש ר"ל הרבה לשון הגדיל : ת פירוש היכא דיש בידם למחות ולא מיחו : א ר"ל היום בכתוב יתפרש כמו כהיום : ב כי כאשר פירש רש"י היום כמו כהיום וזה כמו השעה הזאת · וזה כולל בין היום ובין הלילה לכן מזכיר רש"י כחמה המושלת ביום וכלבנה והכוכבים המושלים בלילה: ג ר"ל האלף פעמים משלי מברכה שלי אבל הקב"ה יברך אתכם יותר מאלף פעמים כאשר דבר לכם : ד כלומר אפילו אם יש בדעתי לשאת אתכם כדי לקבל שכר לא אוכל : ה ר"ל מורדים · כי אפיקורוס הוא המשליך עול ה' מעל צוארו : ו שכל השם הוא ל' הוצאה והכנה : ז פי' כי החכמים המה נחמדים ונכספים : ח ר"ל שנושא ונותן בפרקמטיא : ט כדרך הדיינים : י לשון אשמה [דברי רש"י נפלאים מאד כי בכל הספרים הוא מלא יו"ד וגם והשימם הוא בשי"ן שמאלית ולפי הדרש צ"ל בשי"ן ימנית · והנכון כגירסת החזקוני חסר א' ולא חסר יו"ד · כי לפי הדרש דהוא מן אשם בחילוף שי"ן ימנית בשמאלית הלא צ"ל ואשימם א' מהרש· וס"' הסגי מן תוספות אית"ן לכן הקדים רש"י חסר א' פי' כמשפט שאר אותיו"ת אשר יפגשו בראשונה ישמטו לפעמים האחד · נ"ל] : כ פי' הפכתם [illegible]

אֹתִי וַתֹּאמְרוּ טוֹב־הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ לַעֲשׂוֹת: טו וָאֶקַּח אֶת־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם אֲנָשִׁים חֲכָמִים וִידֻעִים וָאֶתֵּן אוֹתָם רָאשִׁים עֲלֵיכֶם שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת וְשֹׁטְרִים לְשִׁבְטֵיכֶם: טז וָאֲצַוֶּה אֶת־שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר שָׁמֹעַ בֵּין־אֲחֵיכֶם וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק בֵּין־אִישׁ וּבֵין־אָחִיו וּבֵין גֵּרוֹ: יז לֹא־תַכִּירוּ פָנִים

רש"י

לכם להטיב רבינו משה ממי נאה ללמוד ממך או מתלמידך לא ממך שנצטערת עליה ל אלא ידעתי מחשבותיכם שהייתם אומרים עכשיו יתמנו עלינו דיינין הרבה אם אין מכירנו אנו מביאין לו דורון והוא נושא לנו פנים: לעשות. אם הייתי מתעצל אתם אומרים עשה מהרה: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם. משכתים בדברים מ אשריכם על מי באתם להתמנות על בני אברהם יצחק ויעקב על בני אדם שנקראו אחים ורעים חלק ונחלה וכל לשון חבה: אנשים חכמים וידועים. אבל נבונים לא מצאתי זו אחת משבע מדות נ שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא ג' אנשים צדיקים חכמים וידועים: ראשים עליכם. שתנהגו בהם כבוד ראשים במקח ראשים בממכר ראשים במשא ומתן נכנס (מביתו לב"ה) ם אחרון ויוצא ראשון: שרי אלפים. אחד ממונה על אלף: שרי מאות. אחד ממונה על מאה: ושוטרים. מנית עליכם לשבטיכם אלו הכופתין וסמכין ברצועה על פי הדיינין: (טז) ואצוה את שפטיכם. אמרתי להם הוו מתונים בדין ע אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלש אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה אלא היו נושאים ונותנים בו: בעת ההוא. משמניתים אמרתי להם אין עכשיו כלשעבר לשעבר הייתם ברשות עצמכם פ עכשיו הרי אתם משועבדים לצבור: שמע. לשון הווה אודי"ר בלע"ז כמו זכור ושמור: ובין גרו. זה בעל דינו שאוגר צ עליו דברים ד"א ובין גרו אף על עסקי דירה בין חלוקת אחים אפילו בין ק תנור לכיריים: (יז) לא תכירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב הדיינים ר שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה

עיקר ש"ח ובאר"ח

בהאלה · בלי שום ספק בלבבם: ל ר"ל על התורה: מ מבואר בב"ת כי לקיחה שבא בדבר שיש בו רוח חיים ודעת שוא לקיחה בדברים: נ כי נוסף על ד' מדות שלפה מונה יתרו עוד ירא אלהים אנשי אמת שונאי בצע וזה ז' מדות בין הכל · ומשה מצא אנשים וזה צדיקים אנשי אמת שונאי בצע יראי אלהים

יד וַאֲתֵיבְתּוּן יָתִי וַאֲמַרְתּוּן תַּקִּין פִּתְגָּמָא דִּי מַלֶּלְתָּא לְמֶעְבַּד : טו וּדְבָרִית יָת רֵישֵׁי שִׁבְטֵיכוֹן גֻּבְרִין חַכִּימִין וּמַדְּעָן וּמַנֵּתִי יָתְהוֹן רֵישִׁין עֲלֵיכוֹן רַבָּנֵי אַלְפִין וְרַבָּנֵי מָאוָתָא וְרַבָּנֵי חַמְשִׁין וְרַבָּנֵי עִשׂוֹרְיָתָא וְסָרְכִין לְשִׁבְטֵיכוֹן : טז וּפַקֵּדִית יָת דַּיָּנֵיכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר שְׁמַעוּ בֵּין אֲחֵיכוֹן וּתְדוּנוּן קוּשְׁטָא בֵּין גַּבְרָא וּבֵין אֲחוּהִי וּבֵין גִּיּוֹרֵהּ : יז לָא תִשְׁתְּמוֹדְעוּן אַפִּין בְּדִינָא מִלֵּי זְעֵרָא כְּרַבָּא תִּשְׁמְעוּן לָא תִדְחֲלוּן מִן קֳדָם גַּבְרָא

רשב"ם

שכתוב לפנינו ונסע מחרב ונלך את כל המדבר הגדול והנורא דרך הר האמורי ונבא עד קדש ברנע סמוך לארץ ישראל שמקדש ברנע שלחו מרגלים ונשתהו שם ארבעים שנה לכך הוא מפרש כן כשנסעו מחורב ללכת דרך הר שעיר דרך ישרה היו יכולים ליכנס לארץ ישראל באחד עשר יום עד קדש ברנע אבל לפי שחטאו ונסב את הר שעיר ימים רבים עד ארבעים שנה וגו' וזהו שאמר לפנינו ונסע מחרב ונבא עד קדש ברנע בימים מועטים שאין בהם כי אם מהלך אחד עשר יום אבל מקדש ברנע שלחתי מרגלים ונשתהיתם ארבעים שנה בהטאתיכם:

בעל הטורים

שיאמרו ברוך שקיים הבטחתו : (טו) ואקח את ראשיכם • אותם מלא ו' לומר לך שהיה בהם ו' מדות שמנו בפ' הנחנקין [ד' פ"ח] איזהו בן עוה"ב כל מי שהוא שפל ברך • ענוותן • שייף ועייל • שייף ונפיק גריס באורייתא תדירא • ולא מחזיק טיבותא לנפשיה : (טז) ואצוה את שפטיכם בעת ההוא • כל דיין ודיין בדורו כמשה בדורו • וזהו את שופטיכם בעת ההיא שיהיו בו : ואצוה את שפטיכם בעת • ר"ת ואשב לומר לך שצריך שישב בדין : ואצוה את שפטיכם בעת ההוא לאמר • ס"ת בגי' שמתין בכל דיניך שצריך שיהיו מתונין בדין : (יז) לא תכירו פנים במשפט • תגין

עיקר ש"ח ובאר"ת

ולא חסר לו רק נבונים : ס לפי גירסא אשר לפנינו הכוונה כי יבוא לב"ה כאשר כבר מלא אנשים למען יקומו מפניו בבואו וכן יצא ראשון כדי שיקומו לפניו כל העם בצאתו • אבל יש גורסין נכנס אחרון מב"ה לביתו ויוצא ראשון מביתו לבהכ"נ כי זה כבוד לגדול לכבד את בית ה' רב יותר מאשר יכבדוהו שאר בני אדם : ע מפיק ליה מדכתיב שמוע בין אחיכם משמע דצריך להקשיב ולשמוע במתון ובדעת להבין היטב דבריהם : פ אם ללמוד ולירד לעומקה של הלכה או לישב בעל משא"כ עכשיו : צ והסר אל"ף כאילו אשר אוגרו וכן לא תגורו כמו ולא תאגור : ק מדכתיב גרו וגימ"ל מתחלפת בכ"ף כמו שפירש"י בפרשת קדושים וה"נ הוא כמו כירו: ר דהא כבר כתיב ושפטתם

בַּמִּשְׁפָּט כַּקָּטֹן כַּגָּדֹל תִּשְׁמָעוּן לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי־אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי וּשְׁמַעְתִּיו׃ יח וָאֲצַוֶּה אֶתְכֶם בָּעֵת הַהִוא אֵת כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן׃ יט וַנִּסַּע מֵחֹרֵב וַנֵּלֶךְ אֵת כָּל־הַמִּדְבָּר הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא הַהוּא אֲשֶׁר רְאִיתֶם דֶּרֶךְ הַר הָאֱמֹרִי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֹתָנוּ וַנָּבֹא עַד קָדֵשׁ בַּרְנֵעַ׃ כ וָאֹמַר אֲלֵכֶם בָּאתֶם עַד־הַר הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר־יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ כא רְאֵה נָתַן יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ אֶת־הָאָרֶץ עֲלֵה רֵשׁ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהֹוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ

רש"י

אני על מי שמנהו כאילו הכיר פנים בדין : כקטן כגדול תשמעון · שיהא חביב עליך ש דין של פרוטה כדין של מאה מנה שאם קדם ובא לפניך ת לא תסלקנו לאחרונה ד"א כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שלא תאמר זה עני הוא וחבירו עשיר ומצוה לפרנסו אזכה את העני ונמצא מתפרנס בנקיות ד"א שלא תאמר היאך אני פוגם בכבודו של עשיר זה בשביל דינר אזכנו עכשיו וכשיצא לחוץ אומר אני לו תן לו שאתה חייב לו : לא תגורו מפני איש · לא א תיראו · ד"א לא תגורו · לא תכניס דבריך ב מפני איש לשון אוגר בקיץ : כי המשפט לאלהים הוא · מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזקיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי ג המשפט : תקרבון אלי · על דבר זה נסתלק ממנו ד משפט בנות צלפחד וכן שמואל אמר לשאול אנכי הרואה אמר לו הקב"ה חייך שאני מודיעך שאין אתה רואה ואימתי הודיעו כשבא למשוח את דוד וירא את אליאב ויאמר אך נגד ה' משיחו א"ל הקב"ה ולא אמרת אנכי הרואה אל תבט אל מראהו : (יח) את כל הדברים אשר תעשון · אלו עשרה הדברים שבין דיני ממונות ה לדיני נפשות : (יט) המדבר הגדול והנורא · שהיו בו נחשים ו כקורות · ועקרבים כקשתות :

עיקר ש"ח ובאר"ח

נדק אלא ע"כ לממנה דיינים הוא דקאי : ש (נח"י) נ"ל דט"ס הוא וכצ"ל כקטן כגדול תשמעון כתרגומו שיהא חביב עליך דין וכו' וכן הוא בהדיא בסנהדרין דף ח' ושתי הלשונות האחרות הם בספרי : ת דלאי סלקא דעתך כמשמעו לענין דין בין את הנידון הדיוט בין את הנידון ראש וקאין תיפוק ליה מקרא דבין איש ובין אחיו · רא"ם : א כלומר שלא יאמר הדיין מתיירא אני מפלוני שמא יהרוג אותי או ישרוף גדישי : ב פי' לא תכניס דבריך בלבך מפני שאתה ירא לגוליא לחוץ לומר שהוא חייב או רשע בדינו : ג דאל"כ איך

אֲרֵי דִינָא דַייָ הוּא וּפִתְגָּמָא דִי יִקְשֵׁי מִנְכוֹן תְּקָרְבוּן לְוָתִי וְאֶשְׁמְעִנֵּהּ: יח וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא דִי תַעְבְּדוּן: יט וּנְטַלְנָא מֵחֹרֵב וְהַלֵּיכְנָא יָת כָּל מַדְבְּרָא רַבָּא וּדְחִילָא הַהוּא דִי חֲזֵיתוּן אֹרַח טוּרָא דֶאֱמֹרָאָה כְּמָא דִי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהָנָא יָתָנָא וַאֲתֵינָא עַד רְקַם גֵּיאָה: כ וַאֲמָרִית לְכוֹן אֲתֵיתוּן עַד טוּרָא דֶאֱמֹרָאָה דַייָ אֱלָהָנָא יָהֵב לָנָא: כא חֲזִי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ קֳדָמָךְ יָת אַרְעָא סַק אַחְסֵין כְּמָא דִי מַלֵּיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ לָא תִדְחַל וְלָא תִתָּבַר:

בעל הטורים

על פ"ה לומר פתח פיך לאלם: כקטן כגדול תשמעון. פי' כקטן יהא בעיניך כעוד שעומדין לפניך יהיו בעיניך שניהם כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו בעיניך שניהם כגדולים פי' כצדיקים: תשמעון. ב' במסורה. הכא ואידך נביא מקרבך מאחיך וגו' אליו תשמעון (לק' י"ח ט"ו). אע"פ שאני אמרתי כקטן כגדול תשמעון אם בא לפניך דין של נביא ות"ח אליו תשמעון תחלה: כי המשפט. תגין על הפ"א כאילו גיהנם פתוחה מתחתיו: כי המשפט לאלהים הוא. וסמיך ליה והדבר אשר יקשה מכם. לומר כל המקשה ערפו כנגד הדיין כאילו מקשה כנגד השכינה: והדבר. ג' במסורה. הכא ואידך והדבר הזה לא תוכל לעשות (מ"א כ') והדבר אשר דברנו אני ואתה (ש"א כ') ובשביל שאמר והדבר אשר יקשה מכם בא לידי כך שלא ידע מה שידעו בנות צלפחד וזהו הדבר הזה לא תוכל לעשות ומי עשאו והדבר אשר דברנו אני ואתה וסמיך ליה ה' יהיה ביני ובינך וגו' כדכתיב ויקרב משה את משפטן לפני ה': (יח) ושמעתיו ואצוה אתכם. אזהרה לצבור שתהא אימת הדיין עליהם: (יט) המדבר הגדול. מלא ו'. נחש שרף ועקרב וצמאון ליה לצמות:

עיקר ש"ח ובאר"ח

לאלהים הוא והלא המשפט אינו אלא לבעלי הריב: ד משום שהיה מדמה את עצמו להקב"ה דכתיב כי המשפט לאלהים הוא וכתיב אחריו והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי כביכול שהוא עצמו אלהים לכך נעלם ממנו דין ירושה: ה אלו הן עשרה הדברים. דיני ממונות בשלשה. ופותחין אף לחובה. ומטין על פי אחד אף לחובה. ומחזירין אף לחובה. והכל ראוין ללמד זכות וחובה הדיין והתלמיד והנידון. המלמד זכות חוזר ומלמד חובה וכן איפכא. ודנין ביום וגומרין בלילה. וגומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה. ומתחילין מן הגדול. ואב ובנו והרב ותלמידו מונין אותו לשנים מה שאין כן בדיני נפשות דאין דנין אלא בכ"ג וכן כל הדברים שלשה אינן בדיני נפשות: ו כי כן מורה הלשון הגדול והנורא דהיו בו נחשים ועקרבים גדולים אשר

ראיתם

לְךָ אַל־תִּירָא וְאַל־תֵּחָת׃ שלישי כב וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כֻּלְּכֶם
וַתֹּאמְרוּ נִשְׁלְחָה אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וְיַחְפְּרוּ־לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ
וְיָשִׁבוּ אֹתָנוּ דָּבָר אֶת־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נַעֲלֶה־בָּהּ וְאֵת הֶעָרִים
אֲשֶׁר נָבֹא אֲלֵיהֶן׃ כג וַיִּיטַב בְּעֵינַי הַדָּבָר וָאֶקַּח מִכֶּם
שְׁנֵים עָשָׂר אֲנָשִׁים אִישׁ אֶחָד לַשָּׁבֶט׃ כד וַיִּפְנוּ וַיַּעֲלוּ
הָהָרָה וַיָּבֹאוּ עַד־נַחַל אֶשְׁכֹּל וַיְרַגְּלוּ אֹתָהּ׃ כה וַיִּקְחוּ
בְיָדָם מִפְּרִי הָאָרֶץ וַיּוֹרִדוּ אֵלֵינוּ וַיָּשִׁבוּ אֹתָנוּ דָבָר וַיֹּאמְרוּ
טוֹבָה הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃ כו וְלֹא אֲבִיתֶם
לַעֲלֹת וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ כז וַתֵּרָגְנוּ בְאָהֳלֵיכֶם
וַתֹּאמְרוּ בְּשִׂנְאַת יְהוָה אֹתָנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
לָתֵת אֹתָנוּ בְּיַד הָאֱמֹרִי לְהַשְׁמִידֵנוּ׃ כח אָנָה ׀ אֲנַחְנוּ
עֹלִים אַחֵינוּ הֵמַסּוּ אֶת־לְבָבֵנוּ לֵאמֹר עַם גָּדוֹל וָרָם מִמֶּנּוּ

רש"י

(כב) ותקרבון אלי כלכם · בערבוביא ולהלן הוא אומר ותקרבון אלי כל ראשי שבטיכם וזקניכם ותאמרו הן הראנו וגו' אותה קריבה היתה הוגנת ילדים מכבדים את הזקנים ושלחום לפניהם וזקנים מכבדים את הראשים ללכת לפניהם אבל כאן ותקרבון אלי כולכם בערבוביא ילדים דוחפין את הזקנים וזקנים דוחפין את הראשים : וישיבו אתנו דבר · באיזה לשון ז הם מדברים : את הדרך אשר נעלה בה · אין דרך שאין בה עקמימות : ואת הערים אשר נבוא אליהן · תחלה נכבוש : (כג) וייטב בעיני הדבר · בעיני ולא בעיני המקום ואם בעיני משה היה טוב למה אמרה בתוכחות משל לאדם שאומר לחבירו מכור לי חמורך זה אמר לו הן נותנו אתה לי לנסיון אמר לו הן בהרים ובגבעות אמר לו הן כיון שראה שאין מעכבו כלום אמר הלוקח בלבו בטוח הוא זה שלא אמצא בו מום מיד אמר לו טול מעותיך ואיני מנסה מעתה אף אני הודיתי לדבריכם שמא תחזרו בכם כשתראו שאיני מעכב ואתם לא חזרתם בכם : ואקח מכם · מן הברורים שבכם מן ח המסולתים שבכם : שנים עשר אנשים איש אחד לשבט · ט מגיד שלא היה שבט לוי עמהם : (כד) עד נחל אשכול · מגיד שנקרא ע"ש י סופו : וירגלו אותה · מלמד שהלכו בה ארבעה אומנין כ שתי וערב : (כה) ויורידו אלינו · מגיד שא"י גבוה היא מכל הארצות : ויאמרו טובה הארץ · מי הם שאמרו טובתה ל יהושע וכלב : (כו) ותמרו · לשון התרסה התרסתם כנגד מאמרו : (כז) ותרגנו · לשון רעה וכן דברי נרגן

כב וקרבתון לותי כלכון ואמרתון נשלח גברין קדמנא ויאללון לנא ית ארעא ויתיבון יתנא פתגמא ית ארחא די נסק בה וית קרויא די נעול להן : כג ושפר בעיני פתגמא ודברית מנכון תרין עשר גברין גברא חד לשבטא : כד ואתפניו וסליקו לטורא ואתו עד נחלא דאתכלא ואלילו יתה : כה ונסיבו בידיהון מאבא דארעא ואחיתו לנא ואתיבו יתנא פתגמא ואמרו טבא ארעא דיי אלהנא יהב לנא : כו ולא אביתון למסק וסרבתון על מימרא דיי אלהכון : כז ואתרעמתון במשכניכון ואמרתון בדסני יי יתנא אפקנא מארעא דמצרים לממסר יתנא בידא דאמוראה לשיצותנא : כח לאן אנחנא סלקין אחנא תברו ית לבנא למימר עם

רשב"ם

(כז) ותרגנו · כמו דברי נרגן כמתלהמים :

רש"י

אדם המוליא דבה: בשנאת ה' אותנו · והוא היה אוהב אתכם אבל אתם שונאים אותו משל הדיוט אומר מה דבלבך ב על רחמך מה דבלביה עלך: בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים· הוצאתו לשנאה היתה משל למלך ב"ו שהיו לו שני בנים ויש לו שתי שדות אחת של שקיא ואחת של בעל למי שהוא אוהב נותן של שקיא ולמי שהוא שונא נותן לו של בעל ארץ מצרים של שקיא היא שנילוס עולה ומשקה אותה וארץ כנען של בעל והוציאנו ממצרים לתת לנו את ארץ כנען:

עיקר ש"ח ובאר"ח

היאך מורא ופחד בלבות העוברים כו : ז כי היודע את לשון יושבי הארץ יוכל לשורות להם את הדרך לעלות ולבוא בכל עיר ועיר · כי הוא ירגל ויתור היטב את הדרכים לראות את העקמימות והמסמורות אשר בהן · וגם הערים אשר נוחות יותר לכבש · לכן יוכל הוא להיות למורה דרך : ח המסולאין לשון סולא :. ט דאל"כ יהיו שלשה עשר דהא חשיב שבט אפרים בפני עצמו וגם שבט מנשה בפני עצמו : י כי השם קראו את המקום נחל אשכול על שם האשכול רק בחזירתן : כ ר"ל שהלכו בה בארבע שורות כמין שתי וערב כדי שירגלו את כולם : ל אע"פ שגם אחר מרגלים אמרו טובתה מ"מ גם היו מוציאין דבה על הארץ וכאן כתיב ויאמרו טובה הארץ משמע שלא אמרו כלל ברעתה · רא"ם : מ לעת רש"י בזה שלא תקשה היאך יודעין ישראל שהקב"ה שונאן ומפרש כיון שהם שונאים להקב"ה אמרו גם הוא שונאן דמשל הדיוט כו' : נ כלומר מה שבלבך על רעך הוא מה שבלב רעך עליך · אם אתה תשנאהו ישנאך · ואם תאהבנו יאהבך : ס ר"ל כי בשביל שונאו אותנו מארץ מצרים לתתנו לנו

עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם וְגַם־בְּנֵי עֲנָקִים רָאִינוּ שָׁם׃
כט וָאֹמַר אֲלֵכֶם לֹא־תַעַרְצוּן וְלֹא־תִירְאוּן מֵהֶם׃ ל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם הוּא יִלָּחֵם לָכֶם כְּכֹל אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֵיכֶם׃ לא וּבַמִּדְבָּר אֲשֶׁר רָאִיתָ אֲשֶׁר נְשָׂאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא־אִישׁ אֶת־בְּנוֹ בְּכָל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הֲלַכְתֶּם עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃
לב וּבַדָּבָר הַזֶּה אֵינְכֶם מַאֲמִינִם בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃
לג הַהֹלֵךְ לִפְנֵיכֶם בַּדֶּרֶךְ לָתוּר לָכֶם מָקוֹם לַחֲנֹתְכֶם בָּאֵשׁ לַיְלָה לַרְאֹתְכֶם בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר תֵּלְכוּ־בָהּ וּבֶעָנָן יוֹמָם׃
לד וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם וַיִּקְצֹף וַיִּשָּׁבַע לֵאמֹר׃
לה אִם־יִרְאֶה אִישׁ בָּאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה הַדּוֹר הָרָע הַזֶּה אֵת הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לָתֵת לַאֲבֹתֵיכֶם׃ לו זוּלָתִי כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה הוּא יִרְאֶנָּה וְלוֹ־אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דָּרַךְ־בָּהּ וּלְבָנָיו יַעַן אֲשֶׁר מִלֵּא אַחֲרֵי יְהוָה׃ לז גַּם־בִּי הִתְאַנַּף יְהוָה בִּגְלַלְכֶם לֵאמֹר גַּם־אַתָּה לֹא־תָבֹא שָׁם׃
לח יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן הָעֹמֵד לְפָנֶיךָ הוּא יָבֹא שָׁמָּה אֹתוֹ חַזֵּק כִּי־הוּא יַנְחִלֶנָּה אֶת־יִשְׂרָאֵל׃ רביעי לט וְטַפְּכֶם

רש"י

(כח) ערים גדולות ובצורות בשמים · דברו הכתובים לשון הבאי: (כט) לא תערצון · לשון שבירה כתרגומו ודומה לו בערוץ נחלים לשכון · לשבור נחלים: (ל) ילחם לכם · בשבילכם: (לא) ובמדבר אשר ראית · מוסב על מקרא שלמעלה היתנו ככל אשר עשה אתכם במצרים ועשה אף במדבר אשר ראית כי נשאך וגו': כאשר ישא איש את בנו · כמו שפירשתי אצל ויסע מלאך האלהים ההולך לפני מחנה ישראל וגו' משל למהלך בדרך ובנו לפניו ובאו ליסטים לשבותו וכו': (לב) ובדבר הזה · שהוא מבטיחכם להביאכם אל הארץ אינכם מאמינים בו: (לג) לראותכם · כמו להראותכם וכן לנחותם הדרך וכן להשמע בקול תודה וכן ללכת לנגיד ביזרעאל: (לו) אשר דרך בה · חברון שנאמר ויבא עד חברון: (לז) התאנף · נתמלא רוגז:

סגי ותקיף מננא קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא ואף בני גבראי חזינא תמן : כט ואמרית לכון לא תתברון ולא תדחלון מנהון : ל יי אלהכון דמדבר קדמיכון הוא יגיח לכון ככל די עבד עמכון במצרים לעיניכון : לא ובמדברא די חזיתא די סוברך יי אלהך כמא די מסובר גבר ית בריה בכל ארחא די הליכתון עד מיתיכון עד אתרא הדין : לב ובפתגמא הדין ליתיכון מהימנין במימרא דיי אלהכון : לג די מדבר קדמיכון בארחא לאתקנאה לכון אתר בית מישרי לאשריותכון בעמודא דאשתא בליליא לאחזיותכון בארחא די תהכון בה ובעמודא דעננא ביממא : לד ושמיע קדם יי ית קל פתגמיכון ורגיז וקיים למימר : לה אם יחזי גבר בגבריא האלין דרא בישא הדין ית ארעא טבתא די קיימית למתן לאבהתכון : לו אלהן כלב בר יפנה הוא יחזנה ולה אתן ית ארעא די דרך בה ולבנוהי חלף די אשלים בתר דחלתא דיי : לז אף עלי הוה רגז מן קדם יי בדילכון למימר אף את לא תעול תמן : לח יהושע בר נון דקאים קדמך הוא יעול תמן יתה תקף ארי הוא יחסננה לישראל : לט וטפלכון

בעל הטורים

(לג) ובמדבר אשר ראית · ג' יחיד · בכל הדרך אשר הלכתם · ג' רבים שלא היה הדרך בכלם בשוה אלא לכל א' לפי מה שהיה צריך היה הענן נושא אותו יש בגבוה יש בנמוך : (לה) איש באנשים האלה · ס"ת משה שגם הוא בכלל השבועה · באנשים · ג' · דין · ואידך ויחלו באנשים הזקנים (יחזקאל ט') · זקן בא באנשים (ש"א י"ז) מלמד שהיתה הגזירה אף על משה ואהרן דכתיב באנשים הזקנים וכתיב זקן בא באנשים היינו משה ואהרן שהיו באים ויוצאין באוכלוסין : (לח) יהושע בן נון העומד לפניך · שגדול שמושה יותר מלמודה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

נהיה אנחנו למעמסה על יושבי ארץ מצרים · ולא חשב כלל את סובתינו ע לשון גוזמא מבלי דיוק : פ כי כן הוא משפט אותיות אה"י וביותר א' וה' שישמטו מהמלה · ונקודתם תבוא על האות שלפניהן · וכמו יונתן יהונתן שריתך תחת שאריתך ועוד רבות : צ רצ"ל וכי כל הארץ נתנה לכלב :

אֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם לָבַז יִהְיֶה וּבְנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ הַיּוֹם טוֹב וָרָע הֵמָּה יָבֹאוּ שָׁמָּה וְלָהֶם אֶתְּנֶנָּה וְהֵם יִירָשׁוּהָ׃ מ וְאַתֶּם פְּנוּ לָכֶם וּסְעוּ הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף׃ מא וַתַּעֲנוּ ׀ וַתֹּאמְרוּ אֵלַי חָטָאנוּ לַיהוָה אֲנַחְנוּ נַעֲלֶה וְנִלְחַמְנוּ כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וַתַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת־כְּלֵי מִלְחַמְתּוֹ וַתָּהִינוּ לַעֲלֹת הָהָרָה׃ מב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אֱמֹר לָהֶם לֹא תַעֲלוּ וְלֹא־תִלָּחֲמוּ כִּי אֵינֶנִּי בְּקִרְבְּכֶם וְלֹא תִּנָּגְפוּ לִפְנֵי אֹיְבֵיכֶם׃ מג וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה וַתָּזִדוּ וַתַּעֲלוּ הָהָרָה׃ מד וַיֵּצֵא הָאֱמֹרִי הַיֹּשֵׁב בָּהָר הַהוּא לִקְרַאתְכֶם וַיִּרְדְּפוּ אֶתְכֶם כַּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבֹרִים וַיַּכְּתוּ אֶתְכֶם בְּשֵׂעִיר עַד־חָרְמָה׃ מה וַתָּשֻׁבוּ וַתִּבְכּוּ לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא־שָׁמַע יְהוָה בְּקֹלְכֶם וְלֹא הֶאֱזִין אֲלֵיכֶם׃ מו וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ יָמִים רַבִּים כַּיָּמִים אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם׃ ב א וַנֵּפֶן וַנִּסַּע הַמִּדְבָּרָה דֶּרֶךְ יַם־סוּף כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֵלָי וַנָּסָב אֶת־הַר־שֵׂעִיר יָמִים רַבִּים׃ ס

חמישי ב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ג רַב־לָכֶם סֹב אֶת־הָהָר

רש"י

(מ) פנו לכם · אמרתי לעבור אתכם דרך רוחב ארץ אדום לצד צפון ליכנס לארץ קלקלתם וגרמתם לכם עכוב: פנו לכם · לאחוריכם ותלכו במדבר לצד ים סוף שהמדבר שהיו הולכים בו לדרומה של הר שעיר היה מפסיק בין ים סוף להר שעיר עתה המשכו לצד הים ותסבבו את הר שעיר כל דרומו מן המערב למזרח: (מא) ותהיינו · ל' הננו ועניינו אל המקום זה הלשון שאמרתם לשון הן כלומר ק נזדמנתם: (מב) לא תעלו · לא עליה יהא לכם אלא ירידה : (מד) כאשר תעשינה הדבורים · מה הדבורה הזאת כשהיא מכה את האדם מיד מתה ר אף הם כשהיו נוגעים בכם מיד מתים : (מה) ולא שמע ה' בקולכם · כביכול עשיתם מדת רחמיו ש כאילו אכזרי : (מו) ותשבו בקדש ימים רבים · י"ט שנה שנאמר כימים אשר ישבתם בשאר המסעות והם היו ל"ח ת שנה י"ט מהם עשו בקדש וי"ט שנה הולכים ומטורפים וחזרו לקדש כמו שנאמר ויניעם במדבר כך מנאתי בסדר עולם : (א) ונפן ונסע המדברה · אילו לא חטאו היו עוברים

דִּי אֲמַרְתּוּן לְבִזָּא יְהוֹן וּבְנֵיכוֹן דִּי לָא יְדָעוּ יוֹמָא דֵין טַב וּבִישׁ
אִנּוּן יֵיעֲלוּן לְתַמָּן וּלְהוֹן אֶתְּנִנַּהּ וְאִנּוּן יֵירְתֻנַּהּ: מ וְאַתּוּן
אִתְפְּנִיו לְכוֹן וְטוּלוּ לְמַדְבְּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף: מא וַאֲתֵיבְתּוּן
וַאֲמַרְתּוּן לִי חַבְנָא קֳדָם יְיָ אֲנַחְנָא נִסַּק וּנְגִיחַ בַּהּ קְרָב כְּכֹל
דִּי פַקְּדָנָא יְיָ אֱלָהָנָא וְזָרֵיזְתּוּן גְּבַר יָת מָנֵי קְרָבֵהּ וְשָׁרֵיתוּן
לְמִסַּק לְטוּרָא: מב וַאֲמַר יְיָ לִי אֱמַר לְהוֹן לָא תִסְּקוּן וְלָא
תְגִיחוּן קְרָב אֲרֵי לֵית שְׁכִנְתִּי שַׁרְיָא בֵּינֵיכוֹן וְלָא תִתַּבְּרוּן
קֳדָם בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן: מג וּמַלֵּלִית עִמְּכוֹן וְלָא קַבֶּלְתּוּן
וְסָרֶבְתּוּן עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ וְאַרְשַׁעְתּוּן וּסְלֵקְתּוּן לְטוּרָא:
מד וּנְפַק אֱמוֹרָאָה דְּיָתֵב בְּטוּרָא הַהוּא לְקַדָּמוּתְכוֹן וּרְדָפוּ יָתְכוֹן
כְּמָא דִּי נָתְזָן דַּבַּרְיָתָא וּטְרָדוּ יָתְכוֹן בְּשֵׂעִיר עַד חָרְמָה:
מה וְתַבְתּוּן וּבְכֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְלָא קַבִּיל יְיָ צְלוֹתְכוֹן וְלָא אֲצֵית
לְמִלֵּיכוֹן: מו וִיתֵבְתּוּן בִּרְקַם יוֹמִין סַגִּיאִין כְּיוֹמַיָּא דִּי
יְתֵבְתּוּן: א וְאִתְפְּנֵינָא וּנְטַלְנָא לְמַדְבְּרָא אֹרַח יַמָּא דְסוּף
כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ עִמִּי וְאַקֵּפְנָא יָת טוּרָא דְשֵׂעִיר יוֹמִין סַגִּיאִין:
ב וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימָר: ג סַגִּי לְכוֹן דְּאַקֵּפְתּוּן יָת טוּרָא הָדֵין

רשב"ם

(מא) ותהינו·הננו ועלינו: (מו) כימים אשר ישבתם · כלומר כמו שאתם

בעל הטורים

(ג) רב לכם סב · תגין על הסמ"ך לפי שסבב את אביו שהיה בן ס' בלדת אותו

רש"י

דרך הר שעיר ליכנס לארץ מן דרומו לצפונו ובשביל שקלקלו הפכו לצד המדבר שהוא בין ים סוף לדרומו של הר שעיר והלכו אצל דרומו מן המערב למזרח דרך ים סוף דרך יציאתן א ממצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית משם היו הולכים לצד המזרח: ונסב את הר שעיר · כל דרומו עד ב ארץ מואב:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ק ר"ל כי בהסכמה אחת נקהלתם ונזדמנתם לעלות: ר ר"ל כי גם האמורי אשר הכה אתכם לא נקה מעון וכן יעשו הדבורים יכאיבו את הנשוך וימותו: ש (דב"ש) דאל"כ הלא שם זה הוא של רחמים ולמה מזכירו על הפורענות: ת דלא שלאו מרגלים אלא בשנה שנייה ליציאת מצרים ובתחלת מ' באו לארץ דמקצת שנה ככולה א"כ לא היו אלא ל"ח שנה: א כי כשיצאו ממצרים הלכו באלכסון דרך ים סוף ממערב למזרח כך הלכו עכשיו שהניחו דרכם הקצרה מדרום לצפון והלכו בדיוגה של הדום שהוא ממערב למזרח: ב ר"ל כל דרומו לצד מארץ

הַזֶּ֑ה פְּנ֥וּ לָכֶ֖ם צָפֹֽנָה׃ ד וְאֶת־הָעָם֮ צַ֣ו לֵאמֹר֒ אַתֶּ֣ם עֹֽבְרִ֗ים
בִּגְבוּל֙ אֲחֵיכֶ֣ם בְּנֵי־עֵשָׂ֔ו הַיֹּשְׁבִ֖ים בְּשֵׂעִ֑יר וְיִֽירְא֣וּ מִכֶּ֔ם
וְנִשְׁמַרְתֶּ֖ם מְאֹֽד׃ ה אַל־תִּתְגָּר֣וּ בָ֔ם כִּ֠י לֹֽא־אֶתֵּ֤ן לָכֶם֙
מֵֽאַרְצָ֔ם עַ֖ד מִדְרַ֣ךְ כַּף־רָ֑גֶל כִּֽי־יְרֻשָּׁ֣ה לְעֵשָׂ֔ו נָתַ֖תִּי אֶת־
הַ֥ר שֵׂעִֽיר׃ ו אֹ֣כֶל תִּשְׁבְּר֧וּ מֵאִתָּ֛ם בַּכֶּ֖סֶף וַאֲכַלְתֶּ֑ם וְגַם־
מַ֗יִם תִּכְר֧וּ מֵאִתָּ֛ם בַּכֶּ֖סֶף וּשְׁתִיתֶֽם׃ ז כִּי֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ
בֵּֽרַכְךָ֗ בְּכֹל֙ מַעֲשֵׂ֣ה יָדֶ֔ךָ יָדַ֣ע לֶכְתְּךָ֔ אֶת־הַמִּדְבָּ֥ר הַגָּדֹ֖ל
הַזֶּ֑ה זֶ֣ה ׀ אַרְבָּעִ֣ים שָׁנָ֗ה יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ עִמָּ֔ךְ לֹ֥א חָסַ֖רְתָּ דָּבָֽר׃
ח וַנַּעֲבֹ֞ר מֵאֵ֧ת אַחֵ֣ינוּ בְנֵי־עֵשָׂ֗ו הַיֹּֽשְׁבִים֙ בְּשֵׂעִ֔יר מִדֶּ֙רֶךְ֙

רש"י

(ג) פנו לכם צפונה · סובבו לכם לרוח מזרחית מן הדרום לצפון פניכם לצפון נמצא הולכים את רוח המזרחית וזהו שנאמר ויבוא ממזרח שמש לארץ מואב: (ד) ונשמרתם מאד · ומהו השמירה אל תתגרו בם: (ה) עד מדרך כף רגל · אפילו מדרך ג כף רגל כלומר אפילו דריסת הרגל איני מרשה לכם בארצם שלא ברשות ומדרש אגדה עד שיבא יום דריסת כף רגל על הר הזיתים שנאמר ועמדו רגליו וגו': ירושה לעשו · מאברהם · עשר עממין נתתי לו שבעה לכם וקיני וקנזי וקדמוני הן עמון ומואב ושעיר אחת מהם לעשו והשתים לבני לוט בשכר שהלך אתו ד למצרים ושתק על מה שהיו אומרים על אשתו אחותו היא עשאו כבנו: (ו) תכרו · לשון מקח וכן אשר כריתי לי שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה: (ז) כי ה' אלהיך ברכך · לפיכך לא תכפו (ס"א תכפרו) את ה טובתו להראות כאילו אתם עניים

רשב"ם

יודעים · (ג) צפונה · לצד א"י כי בדרום ארץ ישראל הלכו במדבר: (ד) היושבים בשעיר · לא אלה הם אותן אדום שיצאו בחרב לקראת ישראל שהרי באלה כתיב כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר אבל אדום לא מכרו כלום דכתיב בהם ויט ישראל מעליו ז"ה פירש רבינו · אבל לי הצעיר אין נראין דבריו בזה · כי בני עשו היושבים בשעיר הם אדום כי לא מצינו להם יישוב כי אם בהר שעיר (כי אם במקום ובכל קריה) · ומה שקשה לרבינו כאשר עשו לי בני עשו אינו טענה כי אם על מה שאמור למעלה אוכל בכסף תשבירני כאשר עשו לי בני עשו שלא לקחנו מאתם שום דבר כי אם במכר כמו שאמור בעניין אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו וגו' אבל אוכל תכרו מאתם בכסף ואכלתם · וגם מים תכרו מאתם בכסף ושתיתם · וכן עשיתם כמו שציות הקב"ה כמו שנאמר כאשר

אתפניו לכון צפונא : ד וית עמא פקד למימר אתון עברין בתחום אחוכון בני עשו דיתבין בשעיר וידחלון מנכון ותסתמרון לחדא : ה לא תתגרון בהון ארי לא אתן לכון מארעהון עד מדרך פרסת רגלא ארי ירתא לעשו יהבית ית טורא דשעיר : ו עבורא תזבנון מנהון בכספא ותיכלון ואף מיא תכרון מנהון בכספא ותשתון : ז ארי יי אלהך ברכך בכל עובד ידך ספק לך צרכך במהכך למדברא רבא הדין דנן ארבעין שנין מימרא דיי אלהך בסעדך לא מנעתא מדעם : ח ועברנא מקדם אחונא בני עשו דיתבין בשעיר

ר ש ב"ם

עשו לי בני עשו דרך סיבתם אל הר שעיר שלח משה אל מלך אדום להניחם לעבור דרך ארצו אל ארץ ישראל · ולדבר הזה לא שמע אליהם שלא רצה שיכנסו כלם יחד בארצו פן ישחיתו את הארץ ולפיכך ויט ישראל מעליו · אבל מ"ם היו קונים משלהם דרך הליכתם למה שהיו צריכים תהו האמת והישר : (ד) וייראו מכם·מגזרת וישבו וידעו ויאמרו אבל ויראו את ה' וידעו כי שמי ה' מגזרת ואמרו והלכו וכולם להבא הם : (ה) כי לא אתן לכם מארצם · וכן כתיב במואב אל תצר את מואב וכן בבני עמון אל תצורם כל האזהרות הללו הוצרך משה להודיע עכשיו פן ידך בלבבם לאמור אם רצון הקב"ה לתת לנו נחלת ויכולת בידו למה לא הוריש לנו אלה האומות שעברנו דרך עליהם לכך תודיעם עכשיו שהקב"ה לא חפץ בדבר שהרי נתנה הקב"ה להם כבתוב בכלם כי ירושה לעשו נתתי את הר שעיר כי לבני לוט נתתי את ער ירושה וגם בעמון כי לבני לוט נתתיה ירושה לכבוד אברהם שקרובים היו : (יב) כאשר עשה ישראל · וגם כתב משה להודיע לישראל שלא ידאגו כלום אם לאומות הללו נתן נחלה לכבוד אבותינו כל שכן שיקיים לישראל לתת להם נחלת עמים שנשבע לאבות : (ז) לא חסרת דבר · כשאין

בעל הטורים

ולכך עתיד להחריב הבית הסוף ס' אמות : ויילחו מכם · כתוב בשני יודי"ן בשביל י' מכות שנתברך יעקב: (ה) עד מדרך כף רגל · עד דרך כוכב מיעקב עד שיבא זמן שנאמר (ישעיה ס"ג) פורה דרכתי לבדי · כף רגל לעת תמוט רגלם · עד שיגיע תרמסנה רגל רגלי עני וגו' (שם כ"ו): ירשה לעשו· נגיע' (ע"ה) בשביל מגות

עיקר ש"ח ובאר"ח

פירש : ה ר"ל לא אתן לכם רשות למשול על ארצם אפי' לעבור דרך ארצם בלי רשותם כרגל המדברים בעלמא : ד ר"ל הם הפסוק שאומרים להכנסם ניתנו ואמרו רשות לא אבוא לזה : ח לפי שהלכנו סביבו סוף אלמנן כפי שופט · כי מאת

הערבה מאילת ומעציון גבר ס פסקא באמצע פסוק ונפן
ונעבר דרך מדבר מואב: ט ויאמר יהוה אלי אל־תצר
את־מואב ואל־תתגר בם מלחמה כי לא־אתן לך מארצו
ירשה כי לבני־לוט נתתי את־ער ירשה: י האמים לפנים
ישבו בה עם גדול ורב ורם כענקים: יא רפאים יחשבו
אף־הם כענקים והמאבים יקראו להם אמים: יב ובשעיר
ישבו החרים לפנים ובני עשו יירשום וישמידום מפניהם
וישבו תחתם כאשר עשה ישראל לארץ ירשתו אשר־
נתן יהוה להם: יג עתה קמו ועברו לכם את־נחל
זרד ונעבר את־נחל זרד: יד והימים אשר־הלכנו מקדש
ברנע עד אשר־עברנו את־נחל זרד שלשים ושמנה
שנה עד־תם כל־הדור אנשי המלחמה מקרב המחנה
כאשר נשבע יהוה להם: טו וגם יד־יהוה היתה בם
להמם מקרב המחנה עד תמם: טז ויהי כאשר־תמו כל־

רש"י

אלא הראהו עלמכם עשירים: (ח) ונפן ונעבר · לצד צפון הפכנו פנים להלוך רוח מזרחית: (ט) ואל תתגר בם · לא אסר להם על מואב אלא מלחמה אבל מיראים היו אותם ונראים להם כשהם מזויינים לפיכך כתיב ויגר מואב מפני העם שהיו שוללים ובוזזים אותם אבל בבני עמון נאמר ואל תתגר בם שום גרוי בשכר צניעות אמם שלא פרסמה על אביה כמו שעשתה הבכירה שקראה שם בנה מואב: ער · שם המדינה: (י) האמים לפנים וגו' · אתה סבור שזו ארץ רפאים שנתתי לו לאברהם שנ' שהאמים שהם רפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא כי אותן רפאים הורשתי מפני בני לוט והושבתים תחתם: (יא) רפאים יחשבו וגו' · רפאים היו נחשבין אותם אימים כענקים שנקראים רפאים ע"ש שכל הרואה אותם ידיו מתרפות: אימים ע"ש שאימתם מוטלת על הבריות וכן ובשעיר ישבו החרים ונתתים לבני עשו: (יב) יירשום · לשון הווה כלומר נתתי בהם כח שיהיו מורישים אותם והולכים: (טו) היתה בם · למהר ולהומם בתוך מ' שנה שלא יגרמו לבניהם עוד שיתעכבו במדבר: (טז) ויהי כאשר תמו וגו':

וידבר

מארח מישרא מאילת ומעציון גבר ואתפנינא ועברנא ארח מדברא דמואב: ט ואמר יי לי לא תצור על מואבאי ולא תתגרי למעבד עמהון קרב ארי לא אתן לך מארעה ירתא ארי לבני לוט יהבית ית לחית ירתא: י אימתני מלקדמין יתיבו בה עם רב וסגי ותקיף כגבריא: יא גבראי מתחשבין אף אנון כגבראי ומואבאי יקרן להון אימתני: יב ובשעיר יתיבו חוראי מלקדמין ובני עשו תריכנון ושצינון מקדמיהון ויתיבו באתריהון כמא די עבד ישראל לארעא ירתתה דיהב יי להון: יג כען קומו ועברו לכון ית נחלא דזרד ועברנא ית נחלא דזרד: יד ויומיא די הלכנא מרקם גיאה עד די עברנא ית נחלא דזרד תלתין ותמני שנין עד דסף כל דרא גברי מגיחי קרבא מגו משריתא כמא די קיים יי להון: טו ואף מחא מן קדם יי הות בהון לשציותהון מגו משריתא עד דשלימו: טז והוה כד שלימו כל גברי מגיחי

רשב״ם

מקום לקנות מזונות סיפק צרכן בלא כסף ובלא מחיר ובמקום שמצאת ליקח הספיק לך לקנות: (יד) והימים אשר הלכנו מקדש ברנע · ממקום שילוח מרגלים שלשים ושמנה שנה · כי בשנת שנייה שלח מרגלים:-אנשי המלחמה · בני עשרים שנה יוצאי צבא · ואני הצעיר אומר אנשי המלחמה היו אותם שנאמר בהם ויעפילו לעלות אל ראש ההר כמו שאמר ותתגרו איש את כלי מלחמתו · ומשה אמר להם לא תעלו ולא תלחמו וכן ביהושע הוא אומר כי ארבעים שנה הלכו בני ישראל במדבר עד תם כל הגוי אנשי המלחמה היוצאים ממצרים אשר לא שמעו בקול ה׳ · אשר נשבע ה׳ להם לבלתי הראותם את הארץ אשר וגו׳ · ולפיכך קורא

עיקר ש״ח ובאר״ח

את הטובה אשר עשה לו מנגדו ולא יביט עליו ולפי הגירסא תכפרו הוא מלשון כפירה והכחשה כי לא הכחשו בטובה שעשה לכם: ו לכן לא כתיב אל תתגר בהם כמו שאמר על בני עשו היושבים בשעיר: ז ר״ל ישראל היו מירשים את המואבים: ח דהא לא כתיב מלחמה: ט ר״ל מלבד שהוא לשון פרישות: י שכל הדברים השנויים. תמיד נופל בהם ל׳ עתיד ועבר אבל אותם דברים שאינן אלא לפי שעה כמו יאיר יוכרח לפרש על ההשתנה · הרא״ם: כ דכל זמן דלאחד מהן

קיים

אַנְשֵׁ֧י הַמִּלְחָמָ֛ה לָמ֖וּת מִקֶּ֥רֶב הָעָֽם׃ ס יז וַיְדַבֵּ֥ר יְהוָ֖ה אֵלַ֥י
לֵאמֹֽר׃ יח אַתָּ֨ה עֹבֵ֥ר הַיּ֛וֹם אֶת־גְּב֥וּל מוֹאָ֖ב אֶת־עָֽר׃
יט וְקָֽרַבְתָּ֗ מ֚וּל בְּנֵ֣י עַמּ֔וֹן אַל־תְּצֻרֵ֖ם וְאַל־תִּתְגָּ֣ר בָּ֑ם כִּ֣י לֹֽא־
אֶ֠תֵּן מֵאֶ֨רֶץ בְּֽנֵי־עַמּ֤וֹן לְךָ֙ יְרֻשָּׁ֔ה כִּ֥י לִבְנֵי־ל֖וֹט נְתַתִּ֥יהָ
יְרֻשָּֽׁה׃ כ אֶֽרֶץ־רְפָאִ֥ים תֵּחָשֵׁ֖ב אַף־הִ֑וא רְפָאִ֤ים יָֽשְׁבוּ־
בָהּ֙ לְפָנִ֔ים וְהָֽעַמֹּנִ֔ים יִקְרְא֥וּ לָהֶ֖ם זַמְזֻמִּֽים׃ כא עַ֣ם גָּד֥וֹל
וְרַ֛ב וָרָ֖ם כַּֽעֲנָקִ֑ים וַיַּשְׁמִידֵ֤ם יְהוָה֙ מִפְּנֵיהֶ֔ם וַיִּֽירָשֻׁ֖ם וַיֵּשְׁב֥וּ
תַחְתָּֽם׃ כב כַּֽאֲשֶׁ֤ר עָשָׂה֙ לִבְנֵ֣י עֵשָׂ֔ו הַיֹּֽשְׁבִ֖ים בְּשֵׂעִ֑יר
אֲשֶׁ֨ר הִשְׁמִ֤יד אֶת־הַֽחֹרִי֙ מִפְּנֵיהֶ֔ם וַיִּֽירָשֻׁם֙ וַיֵּשְׁב֣וּ תַחְתָּ֔ם
עַ֖ד הַיּ֥וֹם הַזֶּֽה׃ כג וְהָֽעַוִּ֛ים הַיֹּשְׁבִ֥ים בַּחֲצֵרִ֖ים עַד־עַזָּ֑ה
כַּפְתֹּרִים֙ הַיֹּֽצְאִ֣ים מִכַּפְתֹּ֔ר הִשְׁמִידֻ֖ם וַיֵּשְׁב֥וּ תַחְתָּֽם׃
כד ק֣וּמוּ סְּע֗וּ וְעִבְרוּ֙ אֶת־נַ֣חַל אַרְנֹ֔ן רְ֠אֵה נָתַ֨תִּי בְיָדְךָ֜ אֶת־
סִיחֹ֨ן מֶֽלֶךְ־חֶשְׁבּ֧וֹן הָֽאֱמֹרִ֛י וְאֶת־אַרְצ֖וֹ הָחֵ֣ל רָ֑שׁ וְהִתְגָּ֥ר

הסמך דגושה **רש"י**

(יז) וידבר ה' אלי וגו' · אבל משילוח המרגלים עד כאן לא נאמר בפ' [זו]* וידבר אלא ויאמר (ללמדך שכל ל"ח שנה שהיו ישראל נזופים לא נתיחד עמו הדבור בלשון חבה פנים אל פנים וישוב הדעת ללמדך שאין השכינה שורה על הנביאים אלא בשביל ישראל) : אנשי המלחמה · מבן עשרים שנה היוצאים בצבא: (יח) אתה עובר היום את גבול מואב וגו' מול בני עמון · מכאן שארץ עמון לצד צפון: (כ) ארץ רפאים תחשב· ארץ רפאים נחשבת אף היא לפי שהרפאים ישבו בה לפנים אבל לא זו היא שנתתי לאברהם : (כג) והעוים היושבים בחצרים וגו'· עוים מפלשתים הם שמחמשה הם נחשבים בספר יהושע שנאמר חמשה סרני פלשתים העזתי והאשדודי והאשקלוני והגתי והעקרוני והעוים ומפני השבועה שנשבע ב אברהם לאבימלך לא יכלו ישראל להוציא ארצם

רשב"ם

אותם אנשי המלחמה ואינו אומר אנשי מלחמה סתם כי אם אנשי המלחמה הידועים לנו שעברו על פי הקב"ה אבל על הנשארים שנלחמו עם סיחון ועוג אינו קורא אותם אנשי המלחמה כי על פי הקב"ה נלחמו ואותם נכנסו לארץ כי לא היו בני עשרים בעת המלחמה הראשונה בשנה שנייה כשנלחמו [כשנשלחו] המרגלים: (יט) כי לבני לוט·בשביל שהיה קרובו של

*) כן נמצא בנוסחאות רש"י ולפי שאיר בלא דוק במפרשים :

קְרָבָא לִמְמָת מִגוֹ עַמָּא: יז וּמַלֵּיל יְיָ עִמִּי לְמֵימַר: יח אַתְּ עָבַר יוֹמָא דֵין יָת תְּחוּם מוֹאָב יָת לְחָיָת: יט וְתִקְרַב לָקֳבֵל בְּנֵי עַמּוֹן לָא תְצוּר עֲלֵיהוֹן וְלָא תִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד עִמְּהוֹן קְרָב אֲרֵי לָא אֶתֵּין מֵאַרְעָא בְנֵי עַמּוֹן לָךְ יְרֻתָּא אֲרֵי לִבְנֵי לוֹט יְהַבְתַּהּ יְרֻתָּא: כ אַרְעָא גִבָּרַיָּא מִתְחַשְׁבָא אַף הִיא גִּבָּרָאֵי יְתִיבוּ בַהּ מִלְּקַדְמִין וְעַמּוֹנָאֵי קָרַן לְהוֹן חֻשְׁבָּנֵי: כא עַם רַב וְסַנִּי וְתַקִּיף כְּגִבָּרַיָּא וְשֵׁיצִנּוּן יְיָ מִקֳּדָמֵיהוֹן וְתָרַכֻנּוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן: כב כְּמָא דִי עֲבַד לִבְנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר דִּי שֵׁיצִי יָת חוֹרָאֵי מִקֳּדָמֵיהוֹן וְתָרַכֻנּוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן עַד יוֹמָא הָדֵין: כג וְעַוָּאֵי דְּיָתְבִין בִּרְפִיחַ עַד עַזָּה קַפּוּטְקָאֵי דִּנְפָקוּ מִקַּפּוּטְקִיָּא שֵׁיצִנּוּן וִיתִיבוּ בְאַתְרֵיהוֹן: כד קוּמוּ טוּלוּ וְעִבַרוּ יָת נַחֲלָא דְאַרְנוֹן חֲזֵי דִּמְסָרִית בִּידָךְ יָת סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן אֱמוֹרָאָה וְיָת אַרְעֵהּ שָׁרֵי לְתָרָכוּתַהּ וְאִתְגָּרֵי לְמֶעְבַּד

רשב"ם   בעל הטורים

אברהם לא כל שכן אתם שבני כיבוד : (כד) ראה נתתי בידך את
אברהם אתם: (כ) ארץ רפאים תחשב סיחון · מלמד שהראהו שרו של סיחון
אף הוא׳ כמו רפאים שניתן לאברהם
בין הבתרים שכתוב שם את החתי ואת הפרזי ואת הרפאים · אף הוא נחשב כרפאים ואעפ"כ נפלו לפניהם ונצחום וכל שכן שאתם תירשון ; תחשב · אבל לא נקראת ארץ רפאים כי אם ממלכת עוג בבשן שכתוב בה בפניו ההוא יקרא ארץ רפאים כלומר הוא רפאים שנאמר בין הבתרים ולכך ירשום ישראל. (כג) בפרק אלו טריפות בגמרא עוים מתימן באו ולמה נקראו עוים שעיוו את מקומם · ד"א שאיוו לאלהות הרבה ואל"ף מתחלפת בעי"ן · ד"א שכל הרואה אותם אוחזתו עוית פי׳ חולי ששמו כן · ובראשית רבה עוים שהצדו*) את העולם והוצדו מן העולם וגרמו לעולם שיצוד הה"ד עוא עוה עוה אשימנה · ר׳ אלעזר בר שמעון אומר שהיו בקיאין בעפרות כנחש צוחין לחויא עויא : כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם · אף אתם תדעו כי הקב"ה יוליכם את אשר נשבע לאבותיכם : (כד) והתגר בו · כמו והתגרה ;
*) נ"ל שגדו את העולם ושהוגדו וכו׳ · ופי׳ שהחריבו העולם וגרמו שיחרב במבול :

עיקר ש"ת ובאו"ח

ביום לא באו בגיסם לארץ : כ רצוה לארץ סיחון מהוכל קומו סעו ועברו
וגו׳ לקרוא דלמעלה סימנו מאום דכפתורים שהמידו העוים וישבו תחתם

בּוֹ מִלְחָמָה׃ כה הַיּוֹם הַזֶּה אָחֵל תֵּת פַּחְדְּךָ וְיִרְאָתְךָ עַל־
פְּנֵי הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּן שִׁמְעֲךָ וְרָגְזוּ
וְחָלוּ מִפָּנֶיךָ׃ כו וָאֶשְׁלַח מַלְאָכִים מִמִּדְבַּר קְדֵמוֹת אֶל־
סִיחוֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן דִּבְרֵי שָׁלוֹם לֵאמֹר׃ כז אֶעְבְּרָה
בְאַרְצֶךָ בַּדֶּרֶךְ בַּדֶּרֶךְ אֵלֵךְ לֹא אָסוּר יָמִין וּשְׂמֹאול׃
כח אֹכֶל בַּכֶּסֶף תַּשְׁבִּרֵנִי וְאָכַלְתִּי וּמַיִם בַּכֶּסֶף תִּתֶּן־לִי
וְשָׁתִיתִי רַק אֶעְבְּרָה בְרַגְלָי׃ כט כַּאֲשֶׁר עָשׂוּ־לִי בְּנֵי עֵשָׂו
הַיֹּשְׁבִים בְּשֵׂעִיר וְהַמּוֹאָבִים הַיֹּשְׁבִים בְּעָר עַד אֲשֶׁר־
אֶעֱבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ נֹתֵן לָנוּ׃
ל וְלֹא אָבָה סִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן הַעֲבִרֵנוּ בּוֹ כִּי־הִקְשָׁה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־רוּחוֹ וְאִמֵּץ אֶת־לְבָבוֹ לְמַעַן תִּתּוֹ בְיָדְךָ
כַּיּוֹם הַזֶּה׃ ס ששי לא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי רְאֵה הַחִלֹּתִי תֵּת
לְפָנֶיךָ אֶת־סִיחֹן וְאֶת־אַרְצוֹ הָחֵל רָשׁ לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצוֹ׃
לב וַיֵּצֵא סִיחֹן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה יָהְצָה׃
לג וַיִּתְּנֵהוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ וַנַּךְ אֹתוֹ וְאֶת־בָּנָו בניו ק'

רש"י

מידם והכאתי עליהם כפתורים והשמידום וישבו תחתם ועכשיו אתם מותרים לקחתם מידם: (כה) תחת כל השמים · למד שעמדה חמה למשה ביום מלחמת עוג (ס"א סיחון) ונודע הדבר תחת כל השמים: (כו) ממדבר קדמות · אע"פ שלא צוני המקום ל לקרוא לסיחון לשלום למדתי ממדבר סיני מן התורה שקדמה לעולם כשבא הקב"ה ליתנה לישראל חזר אותה על עשו וישמעאל וגלוי לפניו שלא יקבלוה ואעפ"כ פתח להם בשלום אף אני קדמתי את סיחון בדברי שלום · דבר אחר ממדבר קדמות ממך למדתי שקדמת לעולם יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצריים אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר שלח את עמי במתון: (כט) כאשר עשו לי בני עשו · לא לענין לעבור את ארצם אלא לענין מ מכר אוכל ומים: עד אשר אעבור את הירדן · מוסב על אעברה נ בארצך: (לא) החלותי תת לפניך · כפה שר של אמוריים של מעלה תחת רגליו של משה והדריכו

עַמֵּהּ קְרָבָא: כה יוֹמָא הָדֵין אֲשָׁרֵי לְמִתַּן זָעֲתָךְ וְדַחְלְתָךְ עַל אַפֵּי עַמְמַיָּא דִּי תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא דִּי יִשְׁמְעוּן שִׁמְעָךְ וְיִזּוּעוּן וְיִדְחֲלוּן מִן קֳדָמָךְ: כו וּשְׁלָחִית אִזְגַּדִּין מִמַּדְבְּרָא דִּקְדֵמוֹת לְוָת סִיחוֹן מַלְכָּא דְּחֶשְׁבּוֹן פִּתְגָּמֵי שְׁלָמָא לְמֵימָר: כז אֶעְבַּר בְּאַרְעָךְ בְּאָרְחָא בְּאָרְחָא אֵיזֵל לָא אֶסְטֵי יַמִּינָא וּשְׂמָאלָא: כח עֲבוּרָא בְּכַסְפָּא תְּזַבֵּן לִי וְאֵיכוּל וּמַיָּא בְּכַסְפָּא תִּתֵּן לִי וְאֶשְׁתֵּי לְחוֹד אֶעְבַּר בְּרַגְלָי: כט כְּמָא דִי עֲבַדוּ לִי בְּנֵי עֵשָׂו דְּיָתְבִין בְּשֵׂעִיר וּמוֹאֲבָאֵי דְּיָתְבִין בִּלְחָיַת עַד דְּאֶעְבַּר יָת יַרְדְּנָא לְאַרְעָא דַּייָ אֱלָהָנָא יָהֵב לָנָא: ל וְלָא אֲבִי סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן לְמִשְׁבְּקָנָא לְמֶעְבַּר בִּתְחוּמֵהּ אֲרֵי אַקְשִׁי יְיָ אֱלָהָךְ יָת רוּחֵהּ וְתַקִּיף יָת לִבֵּהּ בְּדִיל לְמִמְסְרֵהּ בִּידָךְ כְּיוֹמָא הָדֵין: לא וַאֲמַר יְיָ לִי חֲזִי שָׁרֵיתִי לְמִמְסַר קֳדָמָךְ יָת סִיחוֹן וְיָת אַרְעֵהּ שָׁרֵי לְתָרָכוּתֵהּ לְמֵירַת יָת אַרְעֵהּ: לב וּנְפַק סִיחוֹן לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא לְיָהַץ: לג וּמַסְרֵהּ יְיָ אֱלָהָנָא קֳדָמַנָא וּמְחֵינָא יָתֵהּ וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת כָּל עַמֵּהּ: לד וּכְבַשְׁנָא

רשב"ם

(כט) והמואבים היושבים בער · אבל בשאר מואבים כתיב בהן אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים וכן היושבים בשעיר כמו שפירשתי למעלה אבל בני עשו הקרואים אדום יצאו לקראתכם בחרב ויט ישראל מעליו ויסובו את הר שעיר ימים רבים :

בעל הטורים

כידו כפות : (כה) היום הזה · רמז שיעמיד להשמש שהשמש נקרא יום :

רש"י

והדריכו על צוארו : (לב) ויצא סיחון · שלא היו צריכין זה לזה : (לג) ואת לא שלח בשביל עוג לעזור לו ללמדך בניו · בנו כתיב שהיה לו בן גבור

עיקר ש"ח ובאר"ח

משום זה קומו סעו ומתרן מפני השבועה וכו׳ : ל דהל"כ מהי קדמות : ם רצל"ת מה שכתוב אכל בכסף תשבירני וגו׳ רק אעברה ברגלי כאשר עשו לי בני עשו דסוא אדום משמע דאדום הניחו לו לעבור בארצו והלא בפרשת חקת כתיב וימאן אדום וגו׳ ויט ישראל מעליו על זה פירש לא לענין לעבור וגו׳ : נ ולא על אוכל בכסף וגו׳ הסמוך לו דא״ס כן מאי עד אשר אעבור את הירדן עד אשר נעבור את גבולך מבעי ליה כאשר כתיב בפרשת חקת : ם לפי שהיו

וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ׃ לד וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא
וַנַּחֲרֵם אֶת־כָּל־עִיר מְתִם וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף לֹא הִשְׁאַרְנוּ
שָׂרִיד׃ לה רַק הַבְּהֵמָה בָּזַזְנוּ לָנוּ וּשְׁלַל הֶעָרִים אֲשֶׁר
לָכָדְנוּ׃ לו מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְהָעִיר
אֲשֶׁר בַּנַּחַל וְעַד־הַגִּלְעָד לֹא הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר שָׂגְבָה מִמֶּנּוּ
אֶת־הַכֹּל נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְפָנֵינוּ׃ לז רַק אֶל־אֶרֶץ בְּנֵי־
עַמּוֹן לֹא קָרָבְתָּ כָּל־יַד נַחַל יַבֹּק וְעָרֵי הָהָר וְכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ ג א וַנֵּפֶן וַנַּעַל דֶּרֶךְ הַבָּשָׁן וַיֵּצֵא עוֹג מֶלֶךְ־
הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ הוּא וְכָל־עַמּוֹ לַמִּלְחָמָה אֶדְרֶעִי׃ ב וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֵלַי אַל־תִּירָא אֹתוֹ כִּי בְיָדְךָ נָתַתִּי אֹתוֹ וְאֶת־כָּל־
עַמּוֹ וְאֶת־אַרְצוֹ וְעָשִׂיתָ לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְסִיחֹן מֶלֶךְ
הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן׃ ג וַיִּתֵּן יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּיָדֵנוּ
גַּם אֶת־עוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן וְאֶת־כָּל־עַמּוֹ וַנַּכֵּהוּ עַד־בִּלְתִּי
הִשְׁאִיר־לוֹ שָׂרִיד׃ ד וַנִּלְכֹּד אֶת־כָּל־עָרָיו בָּעֵת הַהִוא לֹא
הָיְתָה קִרְיָה אֲשֶׁר לֹא־לָקַחְנוּ מֵאִתָּם שִׁשִּׁים עִיר כָּל־
חֶבֶל אַרְגֹּב מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ ה כָּל־אֵלֶּה עָרִים בְּצֻרֹת
חוֹמָה גְבֹהָה דְּלָתַיִם וּבְרִיחַ לְבַד מֵעָרֵי הַפְּרָזִי הַרְבֵּה

רש"י

כמותו: (לד) מתם. אנשים. בביזת סיחון נאמר בזזנו לנו לשון ביזה שהיתה חביבה עליהם ובוזזים איש לו, וכשבאו לביזת עוג כבר היו שבעים ומלאים והיתה בזויה בעיניהם ומקריעין ומשליכין בהמה ובגדים ולא נטלו כי אם כסף וזהב לכך נאמר בזונו לנו לשון בזיון כך נדרש בספרי בפ' וישב ישראל בשטים: (לז) כל יד נחל יבק. כל אצל נחל יבק: וכל אשר צוה ה' אלהינו. שלא לכבוש הנחנו: (א) ונפן ונעל. כל צד צפון הוא עלייה: (ב) אל תירא אותו. ובסיחון לא הוצרך לומר אל תירא אותו אלא מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששמש לאברהם שנאמר ויבא הפליט והוא עוג: (ד) חבל ארגב. מתרגמינן בית פלך טרכונא וראיתי תרגום ירושלמי במגלת

אסתר

יָת כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא הַהִיא וְגַמַּרְנָא יָת כָּל קִרְוֵי גֻבְרַיָּא
נְשַׁיָּא וְטַפְלָא לָא אַשְׁאַרְנָא מְשֵׁזֵב : לה לְחוֹד בְּעִירָא בַּזֶּנָא
לָנָא וַעֲדֵי קִרְוַיָּא דִּי כְבַשְׁנָא : לו מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחְלָא
דְּאַרְנוֹן וְקַרְתָּא דִּי בְנַחְלָא וְעַד גִּלְעָד לָא הֲוַת קַרְתָּא דִּי תְקֵפַת
מִנָּנָא יָת כֹּלָּא מְסַר יְיָ אֱלָהָנָא קֳדָמָנָא : לז לְחוֹד לְאַרְעָא
בְּנֵי עַמּוֹן לָא קְרֵבְתָּא כָּל כֵּיף נַחְלָא יוּבְקָא וְקִרְוֵי טוּרָא וְכֹל
דִּי פַקֵּיד יְיָ אֱלָהָנָא : א וְאִתְפְּנֵינָא וּסְלֵקְנָא אֹרַח דְּמַתְנָן וּנְפַק
עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתָנָא הוּא וְכָל עַמֵּהּ לַאֲגָחָא קְרָבָא
אֶדְרֶעִי : ב וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תִּדְחַל יָתֵהּ אֲרֵי בִידָךְ מְסָרִית
יָתֵהּ וְיָת כָּל עַמֵּהּ וְיָת אַרְעֵהּ וְתַעְבֵּד לֵהּ כְּמָא דִּי עֲבַדְתָּא
לְסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן : ג וּמְסַר יְיָ אֱלָהָנָא
בִּידָנָא אַף יָת עוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן וְיָת כָּל עַמֵּהּ וּמְחֵינוּהִי עַד
דְּלָא אִשְׁתְּאַר לֵהּ מְשֵׁזֵב : ד וּכְבַשְׁנָא יָת כָּל קִרְווֹהִי בְּעִדָּנָא
הַהִיא לָא הֲוַת קַרְתָּא דִּי לָא נְסַבְנָא מִנְּהוֹן שִׁתִּין קִרְוִין כָּל
בֵּית פְּלָךְ טְרָכוֹנָא מַלְכוּתָא דְעוֹג בְּמַתְנָן : ה כָּל אִלֵּין קִרְוִין
כְּרִיכַן מַקְּפָן שׁוּר רָם דִּילְהֶן דָּשִׁין וְעַבְרִין בַּר מִקִּרְוֵי פַּצְחַיָּא

רשב"ם / בעל הטורים

(ד) ארגב · פתרונו לפי ענינו : (ה) רק הבהמה · רק מיעוטא הוא רק
הכתובים אצל הבהמות לאפוקי הבהם
הקריבנו לה': (א) דרך הבשן · על שם שן שגדל לו [בשן נוטריקון בא שן]

רש"י

אסתר קורא לפלטין טרכונין למדתי חבל פקח בן רמליה*) למנחם למדתי שלך
תרגום הפרכיא פ היכל מלך כלומר נקראת שם צ ההפרכיא : (ה) מפרזי
שהמלכות נקראת על שמה וכן את הפרזי · פרוזות ופתוחות בלא
התרגום דמלכים אצל היכל מלך הרגו חומה וכן פרזות תשב ירושלים :

עיקר ש"ח ובאר"ח

חזקים : ע כי יד ואצל גרדסים הם בעברית וכמ"ש רש"י בשמות על פסוק
על יד היאור · כי היד היא סמוכה ומסתעפת מן הגוף ולכן כל דבר היוצא
ומסתעף מדבר השני והוא סמוך לו נופל על זה לשון יד : פ כלומר מתוך
תרגום ירושלמי למדתי הוא"ל וקורין לפלטין טרכונין ש"מ דתרגום ג"כ
לשון טרכונין פירושו הפרכיא דהיינו היכל המלך : צ דהיינו עיר המלוכה :

*) נ"ע לפקחיה כ"ה שם במלכים ·

מְאֹד׃ ו וַנַּחֲרֵם אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ לְסִיחֹן מֶלֶךְ חֶשְׁבּוֹן
הַחֲרֵם כָּל־עִיר מְתִם הַנָּשִׁים וְהַטָּף׃ ז וְכָל־הַבְּהֵמָה וּשְׁלַל
הֶעָרִים בַּזּוֹנוּ לָנוּ׃ ח וַנִּקַּח בָּעֵת הַהִוא אֶת־הָאָרֶץ מִיַּד
שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִנַּחַל אַרְנֹן עַד־הַר
חֶרְמוֹן׃ ט צִידֹנִים יִקְרְאוּ לְחֶרְמוֹן שִׂרְיֹן וְהָאֱמֹרִי יִקְרְאוּ־לוֹ
שְׂנִיר׃ י כֹּל ׀ עָרֵי הַמִּישֹׁר וְכָל־הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן עַד־
סַלְכָה וְאֶדְרֶעִי עָרֵי מַמְלֶכֶת עוֹג בַּבָּשָׁן׃ יא כִּי רַק־עוֹג מֶלֶךְ
הַבָּשָׁן נִשְׁאַר מִיֶּתֶר הָרְפָאִים הִנֵּה עַרְשׂוֹ עֶרֶשׂ בַּרְזֶל הֲלֹה
הִוא בְּרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן תֵּשַׁע אַמּוֹת אָרְכָּהּ וְאַרְבַּע אַמּוֹת
רָחְבָּהּ בְּאַמַּת־אִישׁ׃ יב וְאֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת יָרַשְׁנוּ בָּעֵת
הַהִוא מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר־עַל־נַחַל אַרְנֹן וַחֲצִי הַר־הַגִּלְעָד וְעָרָיו
נָתַתִּי לָרְאוּבֵנִי וְלַגָּדִי׃ יג וְיֶתֶר הַגִּלְעָד וְכָל־הַבָּשָׁן מַמְלֶכֶת
עוֹג נָתַתִּי לַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה כֹּל חֶבֶל הָאַרְגֹּב לְכָל־

רש"י

(ו) החרם · לשון הוה· ק הלוך וכלות : (ח) מיד · מרשות : (ט) צידנים יקראו לחרמון וגו' · ובמקום אחר (בפרשת ואתחנן) הוא אומר ועד הר שיאן הוא חרמון הרי לו ארבעה שמות למה הוצרכו לכתוב להגיד שבח א"י שהיו ארבע מלכיות מתפארות בכך זו אומרת על שמי יקרא וזו אומרת על שמי יקרא : שניר · הוא שלג בלשון אשכנז ובלשון כנען : (יא) מיתר הרפאים · שהרגו אמרפל וחביריו בעשתרות קרנים והוא פלט מן המלחמה שנאמר ויבא הפליט זהו עוג : באמת איש · באמת ר עוג : (יב) ואת הארץ הזאת ירשנו בעת ההוא · האמורה למעלה ש מנחל ארנן ועד הר חרמון : מערער אשר על נחל ארנון · אינו מחובר לראשו של מקרא אלא לסופו על נתתי לראובני ולגדי אבל לענין ירושה עד הר חרמון היה : (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים · היא

עיקר ש"ח ובאר"ח.

ק [ידוע הוא כי בעברית יבוא המקור והצווי במשקל אחד · ופה א"א לפרש בלשון צווי כיון דכתיב מקודם ונחרם אותם הלא כבר החרימו · ואיך יבוא הצווי על מעשה שכבר נעשה · לכן כתב רש"י ז"ל דהוא לשון הוה כלומר דהחרם הוא המקור · והמקור אין לו זמן מיוחד כי בכל עת וזמנו הוא

[illegible]

פני להרא: ו וגמרנא יתהון כמא די עבדנא לסיחן מלכא דחשבון גמר כל קרוי גבריא נשיא וטפלא: ז וכל בעירא ועדי קרויא בזנא לנא: ח ונסבנא בעדנא ההיא ית ארעא מידא תרין מלכי אמוראה די בעברא דירדנא מנחלא דארנון עד טורא דחרמון: ט צידנאי קרן לחרמון סרין ואמוראי קרן ליה טור תלגא: י כל קרוי מישרא וכל גלעד וכל דמתנן עד סלכה ואדרעי קרוי מלכותא דעוג במתנן: יא ארי לחוד עוג מלכא דמתנן אשתאר משאר גבריא הא ערסיה ערסא דפרזלא הלא היא ברבת בני עמון תשע אמין ארכיה וארבע אמין פתיה באמת מלך: יב וית ארעא הדא ירתנא בעדנא ההיא מערער די על נחלא דארנון ופלגות טורא דגלעד וקרווהי יהבית לשבטא דראובן ולשבטא דגד: יג ושאר גלעד וכל דמתנן מלכותא דעוג יהבית לפלגות שבטא דמנשה כל בית פלך טרכונא לכל מתנן ההוא

רשב"ם

(יא) כי רק עוג מלך הבשן וגו' · לכך אמר לו הקב"ה אל תירא אותו: הנה ערשו · עריסה של קטן כשהיה תינוק בירצי"ל בל"א ערש ברזל לפי שכשהיה קטן היה חזק מאד ובהשתטתו היה משבר ערס של עץ לכך עשאוהו של ברזל כי לאדם גדול שיש בו דעת לא היה צריך כך: הלה היא ברבת בני עמון · עדיין מונחת שם במקום שנתגדל בקטנותו לתמהא שהיה גדול בקטנותו כל כך אבל מיטת אדם גדול אין רגילין להצניע במקום אחד כי בהרבה מקומות יש לו מטות: באמת איש · שהגדיל כל צרכו: (יג) ההוא יקרא ארץ רפאים · שנזכר בברית בין

בעל הטורים

כדאיתא בברכות (ד' נ"ד): (ז) בזזנו לנו' בתחלה אמר בזזנו לנו בתחלה היתה הביזה חביבה בעיניהם · ולבסוף היתה כל כך עד שהיתה בזויה בעיניהם · וזהו בזזנו לנו: (יח) הלא הוא ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

והיינו לשון הווה · ומביא לראיה מן הלשון וכלות אשר הם מקורים מבנין הקל והוראתם בזמן ההווה · כנ"ל]: ר כי בגמרא אמרינן דעוג עקר טורא בר תלתא פרסי ואם היה גובהו ת' אמות באמת כל איש איך היה יכול לעקור הר גבוה כמו זה: ט פי' כי כמה יושב כל פנת הארץ מנחל ארנון עד הר חרמון והגל

הבשן ההוא יקרא ארץ רפאים׃ יד יאיר בן־מנשה לקח
את־כל־חבל ארגב עד־גבול הגשורי והמעכתי ויקרא
אתם על־שמו את־הבשן חות יאיר עד היום הזה׃
שביעי טו ולמכיר נתתי את־הגלעד׃ טז ולראובני ולגדי
נתתי מן־הגלעד ועד־נחל ארנן תוך הנחל וגבל ועד יבק
הנחל גבול בני עמון׃ יז והערבה והירדן וגבל מכנרת
ועד ים הערבה ים המלח תחת אשדת הפסגה מזרחה׃
יח ואצו אתכם בעת ההוא לאמר יהוה אלהיכם נתן
לכם את־הארץ הזאת לרשתה חלוצים תעברו לפני
אחיכם בני־ישראל כל־בני־חיל׃ יט רק נשיכם וטפכם
ומקנכם ידעתי כי־מקנה רב לכם ישבו בעריכם אשר
נתתי לכם׃ מפטיר כ עד אשר־יניח יהוה לאחיכם ככם
וירשו גם־הם את־הארץ אשר יהוה אלהיכם נתן להם
בעבר הירדן ושבתם איש לירשתו אשר נתתי לכם׃
כא ואת־יהושוע צויתי בעת ההוא לאמר עיניך הראת
את כל־אשר עשה יהוה אלהיכם לשני המלכים האלה

רש״י

חוצה את שמתי להתרסה: (טז) תוך הנחל וגבל. כל הנחל ועד מעבר לשפתו א כלומר עד ועד בכלל ויותר מכאן: (יז) מכנרת. מעבר הירדן המערבי הים ב ונחלת בני גד מעבר הירדן המזרחי ונפל בגורלם רוחב הירדן כנגדם ועוד מעבר שפתו עד כנרת וזהו שנאמר והירדן וגבול הירדן ומעבר לו: (יח) ואצו אתכם. לבני ראובן וגד ג היה מדבר: לפני אחיכם.

עיקר ש״ח ובאר״ח

הארץ ההיא נחלק לשני חלקים כי עד חצי הר הגלעד ירשו ראובן וגד ויתר הר הגלעד נתן לחצי שבט המנשה: ת כי גם לעיל (ג׳ כ׳) כתיב גם כן ארץ רפאים. אבל זו היא רפאים שאמרתי להתרסה: א וגבול הוא שפת הנחל וגם יותר כי עד יבוק הנחל נתן להם: ב פי׳ כנרת זו לצד מערב של ירדן ונמשכה נחלת גד ממזרח הירדן על כל רחבו ומעבר הירדן והלאה לנחלת מערב הירדן

מְתַקְרֵי אַרְעָא גִּבָּרַיָא: יד יָאִיר בַּר מְנַשֶּׁה נְסֵיב יָת כָּל בֵּית פֶּלֶךְ טְרָכוֹנָא עַד תְּחוּם גְּשׁוּרָאָה וְאַפִּקִירוֹס וּקְרָא יָתְהוֹן עַל שְׁמֵהּ יָת מַתְנָן כַּפְרָנֵי יָאִיר עַד יוֹמָא הָדֵין: טו וּלְמָכִיר יְהָבִית יָת גִּלְעָד: טז וּלְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד יְהָבִית מִן גִּלְעָד וְעַד נַחְלָא דְאַרְנוֹן גּוֹ נַחְלָא וּתְחוּם וְעַד יוּבְקָא דְנַחְלָא תְּחוּם בְּנֵי עַמּוֹן: יז וּמֵישְׁרָא וְיַרְדְּנָא וּתְחוּמֵהּ מִגִּנּוֹסַר וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא יַמָּא דְמִלְחָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא מָדִינְחָא: יח וּפַקֵּדִית יָתְכוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר יְיָ אֱלָהֲכוֹן יְהַב לְכוֹן יָת אַרְעָא הָדָא לְמֵירְתַהּ מְזָרְזִין תַּעְבְּרוּן קֳדָם אֲחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל מְזָרְזֵי חֵילָא: יט לְחוֹד נְשֵׁיכוֹן וְטַפְלְכוֹן וּבְעִירְכוֹן יְדַעְנָא אֲרֵי בְעִיר סַגִּי לְכוֹן יָתְבוּן בְּקִרְוֵיכוֹן דִּי יְהָבִית לְכוֹן: כ עַד דִּי יְנִיחַ יְיָ לַאֲחֵיכוֹן כְּוָתְכוֹן וְיֵירְתוּן אַף אִנּוּן יָת אַרְעָא דַּייְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְהוֹן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא וּתְתוּבוּן גְּבַר לִירֻתְּתֵהּ דִּי יְהָבִית לְכוֹן: כא וְיָת יְהוֹשֻׁעַ פַּקֵּדִית בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימַר עֵינָיךְ חֲזָאָה יָת כָּל דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהֲכוֹן לִתְרֵין מַלְכַיָא הָאִלֵּין

רשב"ם

הבתרים כמו שפירש למעלה ואני שמעתי לכך אומר הלה היא ברבת בני עמון מפני ששמע שמשה נצטוה מפי הגבורה אל תצרם ואל תתגר בם על בני עמון דאפילו אנגריא לא הורשו ישראל על בני עמון וידע שישראל ילחמו עליו לכך הקדים ונתן ערשו ומטתו בתוך העיר ברבת בני עמון והיא היתה עיר מלוכת כדמפרש בספר שמואל כדי שלא יכותו ישראל על מטתו כי ידע שלא הורשו לבא שמה מאברהם:

בעל הטורים

כס"א כתיב יכוא מי שמלך הל"ס שנים [כדכתיב מ"א ב' וסימים אשר מלך דוד מ' שנה] וסוא דור המישי שלמון בועז עובד ישי דוד • ויקח סערים סהלה • ד"א מטה שסים ס"א ס"א כ"א אמה ודלג יו"ד אמה וכני מלחמתו יו"ד אמה וסכסו בקרסולו שסוא יו"ד אמה [סכל כמנין של"ס]:

עיקר ש"ת ובאר"ח

סירדן עד כנרת וזה סירדן וגבול כי סירדן עלמו מכלל סנחלה וגם מעבר פ עד כנרת: ג כי לבני ישראל לא יאמר חלוצים תעברו לפני אחיכם בני ישראל ויען כי עם בני ראובן וגד ידבר אשר המה היו ביחד עם כל ישראל לכן אמר

ופנו

בִּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה לְכָל־הַמַּמְלָכוֹת אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר שָׁמָּה׃
כב לֹא תִּירָאוּם כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הוּא הַנִּלְחָם לָכֶם׃

ס ס ס ק״ס · מלכיה סימן · ומפטירין חזון ישעיהו כימים סי׳ ח׳

רש״י

סס היו הולכים לפני ישראל למלחמה לפי שהיו גבורים ואויבים נופלים לפניכם שנאמר ד וטרף זרוע אף קדקד: חסלת פרשת אלה הדברים

תרי״ג — פרשת דברים יש בה שני לאוין

(תיד)	שלא להעמיד דיין שאינו הגון ובקי בחכמת התורה ולכך נאמר לא תכירו פנים במשפט׃	לאוין רמג
(תטו)	שלא לירא מאיש פן יהרגהו או שידבר עליו עתק ומכח מורא זו ימנע מלחתוך הדין על אמתותו שנאמר לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא׃	רמד

הפטרת דברים בישעיה סימן א

חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָ͏ִם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה׃ שִׁמְעוּ שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי׃ יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃ הוֹי ׀ גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ אָחוֹר׃ עַל־מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃ וְנוֹתְרָה בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה צְבָאוֹת

הותיר

כֵּן יַעְבֵּד יְיָ לְכָל מַלְכְּוָתָא דִּי אַתְּ עָבַר לְתַמָּן: כב לָא תִדְחֲלוּן מִנְּהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מֵימְרֵהּ יְגִיחַ לְכוֹן:

עיקר ש"ח ובאר"ת

ואלו אתכם ולא ואלו אותם: ד וכן מצינו גם בדוד כי נאמר בבני גד גבורי החיל וינשאם לראשים על גדודי חילו וכמו"ש ביואל לש"ת הכן כמלך בראשם חילו הקטן למאה והאלף גדולו דהם בראש גדודי חילו:

הפטרת דברים בישעיה סימן א

הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ: שִׁמְעוּ דְבַר־יְהֹוָה קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ עַם עֲמֹרָה: לָמָּה לִּי רֹב־זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהֹוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי: כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי־בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי: לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת־שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא־אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה: חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא: וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי־תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ: רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ: לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה: לְכוּ־נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהֹוָה אִם־יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם־יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: אִם־תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ: וְאִם־תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהֹוָה דִּבֵּר: אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים: כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם: שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי

גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃ לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה מֵאוֹיְבָי׃ וְאָשִׁיבָה

דברים ג ואתחנן

כג וָאֶתְחַנַּן אֶל־יְהוָה בָּעֵת הַהִוא לֵאמֹר׃ כד אֲדֹנָי יֱהוִה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת־עַבְדְּךָ אֶת־גָּדְלְךָ וְאֶת־יָדְךָ הַחֲזָקָה אֲשֶׁר מִי־אֵל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה כְמַעֲשֶׂיךָ וְכִגְבוּרֹתֶךָ׃ כה אֶעְבְּרָה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־

רש"י

(כג) ואתחנן · אין חנון בכל מקום א אלא לשון מתנת חנם אף על פי שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם לפי שאמר לו וחנותי את אשר אחון אמר לו בלשון ואתחנן · דבר אחר זה אחד מעשרה לשונות שנקראת תפלה ב כדאיתא בספרי : בעת ההוא · לאחר שכבשתי ארץ סיחון ועוג דמיתי שמא הותר ג הנדר : לאמר · זה אחד משלשה מקומות ד שאמר משה לפני המקום איני מניחך עד שתודיעני אם תעשה שאלתי אם לאו : (כד) אדני ה' · רחום ה בדין : אתה החלות להראות את עבדך · פתח להיות עומד ו ומתפלל אע"פ שנגזרה גזיר' אמר לו ממך למדתי שאמרת לי ועתה הניחה לי וכי תופס הייתי בך אלא לפתוח פתח שבי היה תלוי להתפלל עליהם כמו כן הייתי סבור לעשות עכשיו : את גדלך · ז מדת טובך וכן הוא אומר ועתה יגדל נא ז כח ה' : ואת ידך · זו ימינך שהיא פשוטה לכל באי ח עולם : החזקה · שאתה כובש ברחמים את מדת הדין החזקה : אשר מי אל וגו' · אינך דומה למלך בשר ודם שיש לו יועצין וסנקתדרין ט הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזירתך · ולפי פשוטו אתה החלות להראות את עבדך מלחמת סיחון ועוג · כדכתיב ראה החלותי תת לפניך הראני מלחמת ל"א מלכים : (כה) אעברה נא · אין נא אלא

עיקר ש"ח ובאר"ח

א דאל"כ הל"ל ואתפלל : ב ואלו הן שועה צעקה נאקה רנה פגוע קריאה נפול פלול פגיעה תחנה : ג אבל לפני הכיבוש לא עלתה על דעתו להתפלל כיון שהיה גז"ד עם שבועה לא הועיל התפלה · אבל לאחר הכיבוש אמר משה בלבו שמא הותר הנדר דאמר רק גז"ד בלי שבועה וסבר דמהני תפלה :

יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף כַּבֹּר סִגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃ וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃

אונקלוס

כג וְצַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְמֵימָר׃ כד יְיָ אֱלֹהִים אַתְּ שָׁרֵיתָא לְאַחֲזָאָה יָת עַבְדָּךְ יָת רְבוּתָךְ וְיָת יְדָךְ תַּקִּיפְתָּא דִּי אַתְּ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתָּךְ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט בְּאַרְעָא וְלֵית דְּיַעְבֵּד כְּעוֹבָדָיךְ וּכְגִבְרְוָתָךְ׃ כה אֶעְבַּר

רשב"ם

ואתחנן · (כד) החלות · כדכתיב למעלה היום הזה אחל תת פחדך · החלות הח"ת גודמת לה' פת"ח · וכן העירתי מצפון · וכן העידותי בכם היום · התתות כיום מדין · אבל כשאינו שם אותיות אחע"ה יאמר הרימות הקימות הטיבות כולם חטופין : ואתחנן בילמדנו פרשת שלח לך ואל תשאל לו בשעת נדרו מניין ממשה כשאמר לישראל שמעו נא המורים נשבע הקב"ה שלא יכנס לארץ שנאמר לכן לא תביאו וגו' אמר משה שעת כעס ושעת שבועה הוא איני אדבר עכשיו המתין שנה יאח"כ התחיל להתחנן לפניו שנאמר ואתחנן אל ה' אמר הקב"ה בשביל

בעל הטורים

(כג) ואתחנן · לעיל כתיב לא תיראום חזקתי את ישראל אולי ירחם עלי : סמך ה' אלהים לואתחנן לומר שויתי ה' לנגדי תמיד : (כה) אעברה נא · הירדן ב' אמה לא אעבור אלא אמה א' [נגלאה ממנו לתוך א"י וזהו נ"א · כ"ה בפענח רזא ועיין במג"ע אופן י"א בשם המדרש]: מן ואתחנן עד והלבנון מ"ה תיבות לומר זכור לי מ"ה יום שעמדתי לפניך בהר · לעולם יספר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל · מנ"ל ממשה · את גדלך זה האל הגדול · ואת ידך החזקה זה אתה גבור · אשר מי אל

עיקר ש"ח ובאר"ח

ד האחת הוא כסדר בהעלותך בתפלת מרים שתרפא מצרעתה · והשניה היא בפינחס גם יפקוד ה' אלהי הרוחות דבקש שירשו בניו אחריו את גדולתו וע"ש ברש"י · והשלישית הוא במקום הזה : ה ר"ל דהא שם של ד' אותיות מדת רחמים הוא ואדני מדת הדין ומפרש רחום בדין כלומר רחום בדינו ולא כמה"ד הקשה : ו דהל"ל אתה הראית את עבדך וגו' מכתי ליה : ז וכתיב ויאמר ה' סלחתי כדברך כלומר זו מדת טובך שאתה מוחל וסולח לעוברי רצונך : ח לקבל פנים : ט פי' קטיגרין :

הָאָ֣רֶץ הַטּוֹבָ֔ה אֲשֶׁ֖ר בְּעֵ֣בֶר הַיַּרְדֵּ֑ן הָהָ֥ר הַטּ֛וֹב הַזֶּ֖ה וְהַלְּבָנֹֽן׃ כו וַיִּתְעַבֵּ֨ר יְהוָ֥ה בִּי֙ לְמַ֣עַנְכֶ֔ם וְלֹ֥א שָׁמַ֖ע אֵלָ֑י וַיֹּ֨אמֶר יְהוָ֤ה אֵלַי֙ רַב־לָ֔ךְ אַל־תּ֗וֹסֶף דַּבֵּ֥ר אֵלַ֛י ע֖וֹד בַּדָּבָ֥ר הַזֶּֽה׃ כז עֲלֵ֣ה ׀ רֹ֣אשׁ הַפִּסְגָּ֗ה וְשָׂ֧א עֵינֶ֛יךָ יָ֧מָּה וְצָפֹ֛נָה וְתֵימָ֥נָה וּמִזְרָ֖חָה וּרְאֵ֣ה בְעֵינֶ֑יךָ כִּי־לֹ֥א תַעֲבֹ֖ר אֶת־הַיַּרְדֵּ֥ן הַזֶּֽה׃ כח וְצַ֥ו אֶת־יְהוֹשֻׁ֖עַ וְחַזְּקֵ֣הוּ וְאַמְּצֵ֑הוּ כִּי־ה֣וּא יַעֲבֹ֗ר לִפְנֵי֙ הָעָ֣ם הַזֶּ֔ה וְהוּא֙ יַנְחִ֣יל אוֹתָ֔ם אֶת־הָאָ֖רֶץ אֲשֶׁ֥ר תִּרְאֶֽה׃ כט וַנֵּ֣שֶׁב בַּגָּ֔יְא מ֖וּל בֵּ֥ית פְּעֽוֹר׃ פ ד א וְעַתָּ֣ה יִשְׂרָאֵ֗ל שְׁמַ֤ע אֶל־הַֽחֻקִּים֙ וְאֶל־הַמִּשְׁפָּטִ֔ים אֲשֶׁ֛ר אָנֹכִ֥י מְלַמֵּ֥ד אֶתְכֶ֖ם לַעֲשׂ֑וֹת לְמַ֣עַן תִּֽחְי֗וּ וּבָאתֶם֙ וִֽירִשְׁתֶּ֣ם אֶת־הָאָ֔רֶץ אֲשֶׁ֧ר יְהוָ֛ה אֱלֹהֵ֥י אֲבֹתֵיכֶ֖ם נֹתֵ֥ן לָכֶֽם׃ ב לֹ֣א תֹסִ֗פוּ עַל־הַדָּבָר֙ אֲשֶׁ֤ר אָנֹכִי֙ מְצַוֶּ֣ה אֶתְכֶ֔ם וְלֹ֥א תִגְרְע֖וּ מִמֶּ֑נּוּ לִשְׁמֹ֗ר אֶת־מִצְוֺת֙ יְהוָ֣ה אֱלֹֽהֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוֶּ֥ה אֶתְכֶֽם׃

רש"י

לשון בקשה: ההר הטוב הזה · זו ירושלים: והלבנון · זה בית המקדש: (כו) ויתעבר ה' · נתמלא חימה: למענכם · בשבילכם אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם: רב לך · שלא יאמרו הרב כמה קשה והתלמיד כמה סרבן ומפציר ד"א רב לך הרבה מזה שמור לך רב טוב הצפון לך: (כז) וראה בעיניך · בקשת ממני ואראה את הארץ הטובה אני מראה לך את כולה שנאמר ויראהו ה' את כל הארץ: (כח) וצו את יהושע · על הטרחות ועל המשאות ועל המריבות: וחזקהו ואמצהו · בדבריך שלא ירך לבו לומר כשם שנענש רבי עליהם כך סופי ליענש עליהם מבטיחו אני כי הוא יעבור והוא ינחיל: כי הוא יעבור · אם יעבור לפניהם ינחלו ואם לאו לא ינחלו · וכן אתה מוצא כששלח מן העם אל העי והוא ישב ויכו מהם אנשי העי וגו' וכיון שנפל על פניו אמר לו קום לך · קם לך כתיב · אתה הוא שעומד במקומך ומשלח את בני למלחמה למה זה אתה נופל על פניך לא כך אמרתי למשה רבך אם הוא עובר עוברין ואם לאו אין עוברין: (כט) ונשב בגיא וגו' · ונצמדתם לעבודת כוכבים ואף על פי כן ועתה ישראל שמע אל החקים · והכל מחול

כען ואחזי ית ארעא טבתא די בעברא דירדנא טורא טבא הדין ובית מקדשא: כו והוה רגז מן קדם יי עלי בדילכון ולא קביל מני ואמר יי לי סגי לך לא תוסיף למללא קדמי עוד בפתגמא הדין: כז סק לריש רמתא וזקוף עינך למערבא ולצפונא ולדרומא ולמדינחא וחזי בעינך ארי לא תעבר ית ירדנא הדין: כח ופקד ית יהושע ותקפהי ואלמהי ארי הוא יעבר קדם עמא הדין והוא יחסן יתהון ית ארעא די תחזי: כט ויתבנא בחילתא לקבל בית פעור: א וכען ישראל שמע לקימיא ולדיניא די אנא מאלף יתכון למעבד בדיל דתיחון ותיתון ותירתון ית ארעא די יי אלהא דאבהתכון יהב לכון: ב לא תוספון על פתגמא די אנא מפקד יתכון ולא תמנעון מנה למטר ית פקודיא דיי

רשב״ם

שהמתנת שאר המתים יורדים לשאול ואתה תעלה שנאמר עלה לראש הפסגה ותראה משם: (כט) ונשב בגיא · עד עתה מול בית פעור

בעל הטורים

בשמים כנגד אהל קדוש: (א) מלמד אתכם לעשות · שהתלמוד מביא לידי מעשה: (ב) ולא תגרעו ממנו לשמור את· ס"ת בגימטריא תרי"ג: אמר אנכי מצוה

רש"י

מחול לך ואני לא זכיתי למחול לי: פרשיות בתפילין חמשת מינין בלולב (ב) לא תוסיפו · כגון חמש וחמש ציציות וכן לא תגרעו:

עיקר ש"ת ובאר"ח

י כדכתיב ירושלים הרים סביב לה: כ למה נקרא כ"ה לבנון משום דמלבן את האדם מן העבירות: ל מלשון עברה· ל ר"ל בשביל שאמרתי לכם שמעו נא המורים במי מריבה בשביל חטא זה נגזר עלי שלא אכנס לארץ: מ ופירוש רב מלשון רבנות: נ ר"ל טוב הצפון בעולם הבא יותר מהתכנס אתה לארץ: ס כי משה בקש לעבור את הירדן וזה לא נתן לו ה'· אך מה שבקש ואראה וגו' ההר הטוב הזה והלבנון ע"ז ענהו ה' כי זאת אעשה לך: ע אבל לא בפעולתך אחרי כי אתה לא תעבור שמה: פ ולכן לא כתיב וצו את יהושע וגו' כי הוא ינחיל אותם את הארץ רק דבא לנו ללמד אם יעבור לפניהם ויהיה לכם גרהם אז ינחלו ואם לא יעבור לפניהם ויבחרו ברהם אחר אז לא ינחלו: צ ר"ל כאשר היו נהרגין ישראל במלחמת אנשי העי נפל יהושע לפני הקב"ה: ק כלומר משום דקמת במקומך ולא הולכת עמהם: ר ר"ל לכן הביא את הפסוק ונשב בגיא פה לפני ועתה

ג עיניכם הראת את אשר־עשה יהוה בבעל פעור כי כל־האיש אשר הלך אחרי בעל־פעור השמידו יהוה אלהיך מקרבך: ד ואתם הדבקים ביהוה אלהיכם חיים כלכם היום: שני ה ראה ׀ למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: ו ושמרתם ועשיתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל־החקים האלה ואמרו רק עם־חכם ונבון הגוי הגדול הזה: ז כי מי־גוי גדול אשר־לו אלהים קרבים אליו כיהוה אלהינו בכל־קראנו אליו: ח ומי גוי גדול אשר־לו חקים ומשפטים צדיקם ככל התורה הזאת אשר אנכי נתן לפניכם היום: ט רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן־תשכח את־הדברים אשר־ראו עיניך ופן־יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: י יום אשר עמדת לפני יהוה אלהיך בחרב באמר יהוה אלי הקהל־לי את־העם ואשמעם את־דברי אשר ילמדון

רש"י

(ו) ושמרתם. זו ש משנה: ועשיתם. כמשמעו: כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. בזאת תחשבו חכמים ונבונים לעיני העמים: (ח) חקים ומשפטים צדיקים. הגונים ת ומקובלים: (ט) רק השמר לך וגו' פן תשכח את הדברים. אז כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים: (י) יום אשר עמדת. מוסב על מקרא שלמעלה ממנו אשר ראו עיניך יום אשר עמדת בחורב א אשר ראיתם שם הקולות ואת הלפידים: ילמדון. ילפון ב לעצמם: ילמדון:

עיקר ש"ח ובאר"ת

ועתה שמע ישראל אשר לכתורה אין זה מקומו כלל: ש השמירה הוא הלמוד והמשפטים הוא קיום המצות שכל שאינו לומד אינו עושה: ת כי כנגד זה לא שייך לשון צדיקים על חקים ומשפטים אשר כל רוח חיים אין בהם: א (ג"א) דס"ל שמודיע לבנין יום אשר עמדת שהרי והודעתם דכתיב בנ"ס כינוי הרבים

אלהכון די אנא מפקד יתכון : ג עיניכון חזן ית די עבד
יי בבעל פעור ארי כל גברא די אזל בתר בעל פעור שציה
יי אלהך מבינך : ד ואתון דאדבקתון בדחלתא דיי אלהכון
קימין כלכון יומא דין : ה חזו דאלפית יתכון קימיא ודיניא
כמא די פקדני יי אלהי למעבד כן בגו ארעא די אתון
עלין תמן למירתה : ו ותטרון ותעבדון ארי היא חכמתכון
וסוכלתנותכון לעיני עממיא די ישמעון ית כל קימיא האלין
ויימרון לחוד עם חכים וסוכלתן עמא רבא הדין : ז ארי
מן עם רב די לה אלהא קריב לה לקבלא צלותה בעדן
עקתה כיי אלהנא בכל עדן דאנחנא מצלן קדמוהי : ח ומן
עם רב די לה קימין ודינין קשיטין ככל אוריתא הדא די
אנא יהב קדמיכון יומא דין : ט לחוד אסתמר לך וטר נפשך
לחדא דילמא תנשי ית פתגמיא די חזו עיניך ודילמא יעדון
מלבך כל יומי חייך ותהודענון לבניך ולבני בניך : י יומא
די קמתא קדם יי אלהך בחרב כדאמר יי לי כנוש *)
קדמי ית עמא ואשמענון ית פתגמי די ילפון למדחל קדמי

*) נראה אֱנָשׁ · עיין לקמן ל"א י"ב , גם ויקרא ח' ג' · אכן גם בכי"י בְּנוּשׁ

רשב"ם

בערבות מואב וממה שראית כאן יש לכם ללמוד כמו שמפרש והולך · (ג) עיניכם הרואות · את אשר עשה בבעל פעור: (ד) ואתם הדבקים וגו' · בכל קראנו אליו כדכתיב וישמע אלהים את נאקתם · ופרעה הקריב ויצעקו בני ישראל אל ה' · מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל · וכן במן

בעל הטורים

אתכם · וסמיך ליה עיניכם הרואות · שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות : (ד) ואתם הדבקים · תגין על הקו"ף רמז לק' ברכות שצריך לברך בכל יום : כלכם היום · וסמיך ליה למדתי אתכם דשמעתא בעיא צלותא כשמש וזהו היום למדתי · ועוד ככלכם היום שזכות הברכות היא מסייעת : (ט) ושמר נפשך · כי אלהים נשמת אדם נרך בידי ונרי בידך אם תשמור נרי אשמור נרך [אולי י"ל דדייק רישא דקרא

עיקר ש"ת ובאר"ח

משמע דקאי למעלה על פן תשכח את הדברים שראו עיניך והודעתם פירוש והודעתם הדברים ואינו קאי נשמר נפשך כנ"ל והודעתם לבניך : ב ר"ל ילמדון

לְיִרְאָה אֹתִי כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה וְאֶת־
בְּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן׃ יא וַתִּקְרְבוּן וַתַּעַמְדוּן תַּחַת הָהָר וְהָהָר
בֹּעֵר בָּאֵשׁ עַד־לֵב הַשָּׁמַיִם חֹשֶׁךְ עָנָן וַעֲרָפֶל׃ יב וַיְדַבֵּר
יְהוָה אֲלֵיכֶם מִתּוֹךְ הָאֵשׁ קוֹל דְּבָרִים אַתֶּם שֹׁמְעִים
וּתְמוּנָה אֵינְכֶם רֹאִים זוּלָתִי קוֹל׃ יג וַיַּגֵּד לָכֶם אֶת־בְּרִיתוֹ
אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים וַיִּכְתְּבֵם עַל־
שְׁנֵי לֻחוֹת אֲבָנִים׃ יד וְאֹתִי צִוָּה יְהוָה בָּעֵת הַהִוא
לְלַמֵּד אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים לַעֲשֹׂתְכֶם אֹתָם בָּאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ טו וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד
לְנַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל־תְּמוּנָה בְּיוֹם דִּבֶּר יְהוָה
אֲלֵיכֶם בְּחֹרֵב מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ טז פֶּן־תַּשְׁחִתוּן וַעֲשִׂיתֶם
לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כָּל־סָמֶל תַּבְנִית זָכָר אוֹ נְקֵבָה׃ יז תַּבְנִית
כָּל־בְּהֵמָה אֲשֶׁר בָּאָרֶץ תַּבְנִית כָּל־צִפּוֹר כָּנָף אֲשֶׁר תָּעוּף
בַּשָּׁמָיִם׃ יח תַּבְנִית כָּל־רֹמֵשׂ בָּאֲדָמָה תַּבְנִית כָּל־דָּגָה
אֲשֶׁר־בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ יט וּפֶן־תִּשָּׂא עֵינֶיךָ הַשָּׁמַיְמָה
וְרָאִיתָ אֶת־הַשֶּׁמֶשׁ וְאֶת־הַיָּרֵחַ וְאֶת־הַכּוֹכָבִים כֹּל צְבָא
הַשָּׁמַיִם וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם וַעֲבַדְתָּם אֲשֶׁר חָלַק יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֹתָם לְכֹל הָעַמִּים תַּחַת כָּל־הַשָּׁמָיִם׃ כ וְאֶתְכֶם

הב׳ בפתח · מ״כ   רש״י   ברביע ולא בגרש · מ״ש

יאלפון לאחרים : (יד) ואותי צוה ה׳ לכתוב להם · דבר אחר לאלהות
בעת ההיא ללמד אתכם · תורה ג שבעל ה לא מנעו מלטעות אחריהם אלא
פה : (טז) סמל · צורה : (יט) ופן החליקם בדברי הבליהם לטרדם מן
תשא עיניך · להסתכל בדבר ולתת לב העולם וכן הוא אומר כי החליק
לטעות אחריהם : אשר חלק ה׳ · אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא

עיקר ש״ח ובאר״ח

כתרגומו ילפון דהיינו שילמדו לעצמן · אבל ילמדון דבסמוך דתרגומו יאלפון
היינו ללמד לאחרים : [ומה שאינם מתרגם לשתים כן · זה ידוע כי ילמדון

כָּל יוֹמַיָּא דִּי אִנּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא וְיָת בְּנֵיהוֹן יַלְּפוּן: יא וּקְרֶבְתּוּן וְקַמְתּוּן בְּשִׁפּוּלֵי טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא עַד צֵית שְׁמַיָּא חֲשׁוֹכָא עֲנָנָא וַאֲמִיטְתָא: יב וּמַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן מִגּוֹ אֶשָּׁתָא קָל פִּתְגָּמִין אַתּוּן שָׁמְעִין וּדְמוּת לֵיתֵיכוֹן חָזָן אֶלָּהֵן קָלָא: יג וְחַוִּי לְכוֹן יָת קְיָמֵהּ דִּי פַּקִּיד יָתְכוֹן לְמֶעְבַּד עַשְׂרָת פִּתְגָּמִין וּכְתַבְנוּן עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא: יד וְיָתִי פַּקִּיד יְיָ בְּעִדָּנָא הַהִיא לְאַלָּפָא יָתְכוֹן קְיָמִין וְדִינִין לְמֶעְבַּדְכוֹן יָתְהוֹן בְּאַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: טו וְתִסְתַּמְּרוּן לַחֲדָא לְנַפְשָׁתֵיכוֹן אֲרֵי לָא חֲזֵיתוּן כָּל דְּמוּת בְּיוֹמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּחֹרֵב מִגּוֹ אֶשָּׁתָא: טז דִּילְמָא תְּחַבְּלוּן וְתַעְבְּדוּן לְכוֹן צְלֵם דְּמוּת כָּל צוּרָא דְּמוּת דְּכַר אוֹ נֻקְבָּא: יז דְּמוּת כָּל בְּעִירָא דִּי בְּאַרְעָא דְּמוּת כָּל צִפַּר גַּדְפָּא דִּי פָרַח בַּאֲוִיר רְקִיעַ שְׁמַיָּא: יח דְּמוּת כָּל רִחֲשָׁא דִּי בְּאַרְעָא דְּמוּת כָּל נוּנֵי דִּי בְמַיָּא מִלְּרַע לְאַרְעָא: יט וְדִילְמָא תִזְקוֹף עֵינָךְ לִשְׁמַיָּא וְתֶחֱזֵי יָת שִׁמְשָׁא וְיָת סִיהֲרָא וְיָת כּוֹכְבַיָּא כֹּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְתִטְעֵי וְתִסְגּוֹד לְהוֹן וְתִפְלְחִנּוּן דִּי זַמִּין יְיָ אֱלָהָךְ יָתְהוֹן לְכָל עַמְמַיָּא תְּחוֹת כָּל שְׁמַיָּא: כ וְיָתְכוֹן קָרֵיב יְיָ לְדַחַלְתֵּהּ וְאַפֵּק

רשב"ם

וכן בשלו וכן במים: (יא) ותקרבון ותעמדון תחת ההר וגו' · דכתיב ויוצא משה את העם לקראת האלהים מן המחנה ויתיצבו בתחתית ההר · כל גבוה אצל נמוך · הגבוה קרוי על והנמוך תחת · ישב פתח האהל נצבים עליו · וכן תחת ההר לפי שהם נמוכים וההר גבוה מהם והוצרך לכתוב כאן כמו שכתוב לפנינו ועתה למה נמות כי תאכלנו האש הגדולה וגו': (יד) ואותי צוה · ללמד עשרת הדברים: (טז) תמונת כל סמל · כמו סמל הקנאה המקנה' ענין אליל: (יט) אשר חלק להאיר · ולפי עיקר

עיקר ש"ח ובאר"ח

בקל מורה על למוד לעצמו אבל השרש למד בבנין הכבד מורה על הלמוד לאחרים · כנ"ל]: ג כי השרש הזה מורה לפעמים על ביאור ופירוש הדברים · וזה הוא תורה שבע"פ: ד ולא יתפרש וכן תשא עיניך השמימה לדרוש עזר וישע וכמו אשא עיני אל ההרים וגו' אך יתפרש כמו שאו מרום עיניכם וגו' פי' להסתכל ולהתבונן: ה פי' כי את השמים הקדמונים לא הפריע הקב"ה לעבדם

לָקַח יְהוָה וַיּוֹצִא אֶתְכֶם מִכּוּר הַבַּרְזֶל מִמִּצְרָיִם לִהְיוֹת
לוֹ לְעַם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כא וַיהוָה הִתְאַנֶּף־בִּי עַל־דִּבְרֵיכֶם
וַיִּשָּׁבַע לְבִלְתִּי עָבְרִי אֶת־הַיַּרְדֵּן וּלְבִלְתִּי־בֹא אֶל־הָאָרֶץ
הַטּוֹבָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ כב כִּי אָנֹכִי
מֵת בָּאָרֶץ הַזֹּאת אֵינֶנִּי עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם עֹבְרִים
וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת׃ כג הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן־
תִּשְׁכְּחוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּכֶם
וַעֲשִׂיתֶם לָכֶם פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
כד כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֹכְלָה הוּא אֵל קַנָּא׃ פ כה כִּי־
תוֹלִיד בָּנִים וּבְנֵי בָנִים וְנוֹשַׁנְתֶּם בָּאָרֶץ וְהִשְׁחַתֶּם וַעֲשִׂיתֶם
פֶּסֶל תְּמוּנַת כֹּל וַעֲשִׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ
לְהַכְעִיסוֹ׃ כו הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־
הָאָרֶץ כִּי־אָבֹד תֹּאבֵדוּן מַהֵר מֵעַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם
עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא־תַאֲרִיכֻן יָמִים עָלֶיהָ
כִּי הִשָּׁמֵד תִּשָּׁמֵדוּן׃ כז וְהֵפִיץ יְהוָה אֶתְכֶם בָּעַמִּים
וְנִשְׁאַרְתֶּם מְתֵי מִסְפָּר בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְנַהֵג יְהוָה אֶתְכֶם

רש"י

(כ) מכור · הוא כלי שמזקקין בו את הזהב: (כא) התאנף · נתמלא רוגז: על דבריכם · על אודותיכם על עסקיכם: (כב) כי אנכי מת וגו' אינני עובר · מאחר שמת מהיכן יעבור אלא אף עצמותי אינם עוברים: (כג) תמונת כל · תמונת כל ו דבר: אשר צוך ה' · אשר צוך ז שלא לעשות: (כד) אל קנא · מקנא לנקום ח אנפרמינ"ט בלע"ז מתחרה על רוגזו להפרע מעובדי עבודת כוכבים:

(כה) ונושנתם · רמז להם שיגלו ממנה לסוף ח' מאות ונ"ב שנה ט כמנין ונושנתם והוא הקדים והגלם לסוף שמונה מאות וחמשים והקדים ב' שנים לונושנתם כדי שלא יתקיים בהם כי אבד תאבדון וזהו שנאמר וישקוד ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה' אלהינו · צדקה עשה עמנו שמהר להביאה ב' שנים לפני זמנה: (כו) העידותי בכם · הנני מזמינם להיות עדים ב שהתריתי בכם:

ועבדתם

יתכון מכורא דפרזלא ממצרים למהוי לה לעמא אחסנא כיומא הדין: כא ומן קדם יי הוה רגז עלי על פתגמיכון וקיים בדיל דלא למעבר ית ירדנא ובדיל דלא למיעל לארעא טבא *) די יי אלהך יהב לך אחסנא: כב ארי אנא מאית בארעא הדא לית אנא עבר ית ירדנא ואתון עברין ותירתון ית ארעא טבא*) הדא: כג אסתמרו לכון דילמא תתנשון ית קימא דיי אלהכון די גזר עמכון ותעבדון לכון צלם דמות כלא די פקדך יי אלהך: כד ארי יי אלהך מימרה אשא אכלא הוא אל קנא: כה ארי תולדון בנין ובני בנין ותתעתקון בארעא ותחבלון ותעבדון צלם דמות כלא ותעבדון דביש קדם יי אלהך לארגזא קדמוהי: כו אסהדית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא ארי מיבד תיבדון בפריע מעל ארעא די אתון עברין ית ירדנא לתמן למירתה לא תורכון יומין עלה ארי אשתצאה תשתצון: כז ויבדר יי יתכון בעממיא ותשתארון עם דמנין בעממיא די ידבר

*) נכי"א טבא . ונ"ע מה נשתנה , וסרי הדא לשון נקבה . תידנתיי ם

רשב"ם

הפשט אשר הניח אותם לכל העמים לעובדם כי אינו חושש בהם אבל אתכם לקח ה' ויוציא אתכם להיות לו לעם נחלה ולעובדו והוא יהיה לכם לאלהים: (כו) את השמים ואת הארץ. ועצר את השמים והאדמה לא תתן את יבולה:

בעל הטורים

בסמך לן]: (כז) בעמים. ב' ג' בין הכנעניים (ע"ס): בגוים. ב' (ע"ס) ובמדי: ינהג. בגימטריא כיון: שמה. ב' (ע"ס) מרומיים. סרי

עיקר ש"ח ובאר"ח

וכמ"ש רש"י הטעם על זה ורק בכם בחר ה' להיות לו לעם: ו וחסר הנסמך כמו שמצינו בכמה מקומות: ז כי לא נוכל לפרש אשר צוך ה' לעשות לך פסל: ח אבל לא יתפרש אל קנא מלשון קנאה כי בה' אין קנאה ותחרות: ט דכתיב גבי בנין בית ראשון ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה וגו' ועמידת בית ראשון היה ת"י שנה לא מבן ארבעים שנה שהיו במדבר דאף הם היו כמנין דסקרא מונה מיציאת מצרים וכמנה שלא היו בארץ אלא תת"ן שנה ולא בגימטר למספר ונושנתם וכדפירש"י: י ועיין בסנהדרין דף ל"ח ע"ב כנזכר ויהיו עד

שמת: כח ועבדתם־שם אלהים מעשה ידי אדם עץ
ואבן אשר לא־יראון ולא ישמעון ולא יאכלון ולא יריחן:
כט ובקשתם משם את־יהוה אלהיך ומצאת כי תדרשנו
בכל־לבבך ובכל־נפשך: ל בצר לך ומצאוך כל הדברים
האלה באחרית הימים ושבת עד־יהוה אלהיך ושמעת
בקלו: לא כי אל רחום יהוה אלהיך לא ירפך ולא
ישחיתך ולא ישכח את־ברית אבתיך אשר נשבע להם:
לב כי שאל־נא לימים ראשנים אשר־היו לפניך למן־
היום אשר ברא אלהים ׀ אדם על־הארץ ולמקצה
השמים ועד־קצה השמים הנהיה כדבר הגדול הזה או
הנשמע כמהו: לג השמע עם קול אלהים מדבר מתוך־
האש כאשר־שמעת אתה ויחי: לד או ׀ הנסה אלהים
לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת ובמופתים
ובמלחמה וביד חזקה ובזרוע נטויה ובמוראים גדלים

ב' טעמים

רש"י

(כח) ועבדתם שם אלהים. כתרגומו משמשתם עובדים לעובדיהם כאילו אתם עובדים להם: (לא) לא ירפך. מלהחזיק בך בידיו ול' לא ירפך ל' לא יפעיל הוא לא יתן לך רפיון כ לא יסרים אותך מאצלו וכן אחזתיו ולא ארפנו שלא נקוד ארפנו ל' כל לשון רפיון מוסב על לשון מפעיל ומתפעל כמו הרפה לה ם הן לה רפיון. הרף ממני נ הרפה ממני: (לב) לימים ראשונים. על ימים ם ראשונים: ולמקצה השמים. וגם שאל לכל הברואים אשר מקצה אל קצה וזהו פשוטו. ומדרשו מלמד על קומתו של אדם ע שהיתה מן הארץ עד השמים והוא השיעור עצמו אשר מקצה אל קצה: הנהיה כדבר הגדול הזה. מהו הדבר הגדול השמע עם וגו': (לד) או הנסה אלהים. הכי עשה נסים שום אלוה לבא לקחת לו גוי וגו' כל הה"ין הללו תמיהות הן לכך נקודות הן בחטף פת"ח ■ הנהיה הנשמע הנסה השמע: במסת. על ידי נסיונות הודיעם גבורותיו כגון התפאר עלי אם תוכל לעשות כן הרי זה נסיון: באתת. בסימנים להאמין שהוא שלוחו של מקום כגון מה זה בידך: ובמופתים. הם נפלאות שהביא עליהם מכות מופלאות: במלחמה. בים שנאמר

יְיָ יָתְכוֹן לְתַמָּן: כח וְתִפְלְחוּן תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא עוֹבַד יְדֵי אֱנָשָׁא אָעָא וְאַבְנָא דִּי לָא יֶחֱזוּן וְלָא שָׁמְעִין וְלָא אָכְלִין וְלָא מְרִיחִין: כט וְתִתְבַּע מִתַּמָּן דַּחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וְתִשְׁכַּח אֲרֵי תִבְעֵי מִן קֳדָמוֹהִי בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ: ל כַּד יְעוּק לָךְ וְיַשְׁכְּחֻנָּךְ כֹּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין בְּסוֹף יוֹמַיָּא וּתְתוּב לְדַחַלְתָּא דַּייָ אֱלָהָךְ וּתְקַבֵּל לְמֵימְרֵהּ: לא אֲרֵי אֱלָהָא רַחֲמָנָא יְיָ אֱלָהָךְ לָא יִשְׁבְּקִנָּךְ וְלָא יְחַבְּלִנָּךְ וְלָא יִתְנְשֵׁי יָת קְיָמָא דַּאֲבָהָתָךְ דִּי קַיֵּים לְהוֹן: לב אֲרֵי שְׁאַל כְּעַן לְיוֹמַיָּא קַדְמָאֵי דַּהֲווֹ קֳדָמָךְ לְמִן יוֹמָא דִּי בְרָא יְיָ אָדָם עַל אַרְעָא וּלְמִסְּיָפֵי שְׁמַיָּא וְעַד סְיָפֵי שְׁמַיָּא הֲהָוָה כְּפִתְגָמָא רַבָּא הָדֵין אוֹ הַאִשְׁתְּמַע כְּוָתֵהּ: לג הַשְׁמַע עַמָּא קָל מֵימְרָא דַּייָ מְמַלֵּל מִגּוֹ אֶשָּׁתָא כְּמָא דִּי שְׁמַעְתְּ אַתְּ וְאִתְקַיָּם: לד אוֹ נִסִּין דִּי עֲבַד יְיָ לְאִתְגְּלָאָה לְמִפְרַק לֵהּ עַם מִגּוֹ עַם בְּנִסִּין בְּאָתִין וּבְמוֹפְתִין וּבִקְרָבָא וּבִידָא תַקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרָמָא וּבְחֶזְוָנִין רַבְרְבִין

רשב"ם

(כח) ועבדתם שם · כתרגומו : ולא יריחון · בדבר ואין רוח בפיהם :

בעל הטורים

רמוזים כאן ד' גליות : (לד) ז' דברים מוזכרים כאן במסות באותות במופתים במלחמה ביד חזקה בזרוע נטויה ובמוראים גדולים · כנגד ז' ימים שהמתה כל מכה ומכה · וכנגד

עיקר ש"ח ובאר"ח

התראה לא עדי עבירה שהרי עדיין לא עשו הרע בעיני ה' : כ מניקוד הפתח מוכיח רש"י כצדק כי הוא מבנין הפעיל · ומ"ש לא יתן לך רפיון · פי' לפירושו כי באמת הרפיון ברפה רוח יולד מעצמו ולא יבוא מרפיון העומד חוצה לו אבל כיון דאל רחום יהיה למגן לך בזה יגרום דלא יבוא מורך ופחד בלבבך: ל ר"ל האל"ף בשוא והרי"ש בפתח והפ"א דגש · כי אז היתה הוראתו מלשון רפואה : מ וזה הוראת ההפעיל : נ וזה הוראת התפעל : ס כי את הימים בעצמם לא נוכל לשאול : ע ומפרשי בקרא אשר ברא אלהים אדם זה אדם הראשון · אשר קומתו היתה מקצה השמים וגו' יען דגבהו הי' מן הארץ ועד השמים · וזה מדה אחת עם מקצה השמים ועד קצה השמים · וכמו שמסיים רש"י : פ אבל ההאי"ן מן השמים הארץ אשר לפניהם מנוקדים בפתח ודגש שאחריהם · או נקמץ לתשלום דגוש כי הם הא"ין הידיעה

כְּכֹל אֲשֶׁר־עָשָׂה לָכֶם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּמִצְרַיִם לְעֵינֶיךָ׃ לה אַתָּה הָרְאֵתָ לָדַעַת כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ׃ לו מִן־הַשָּׁמַיִם הִשְׁמִיעֲךָ אֶת־קֹלוֹ לְיַסְּרֶךָּ וְעַל־הָאָרֶץ הֶרְאֲךָ אֶת־אִשּׁוֹ הַגְּדוֹלָה וּדְבָרָיו שָׁמַעְתָּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ׃ לז וְתַחַת כִּי אָהַב אֶת־אֲבֹתֶיךָ וַיִּבְחַר בְּזַרְעוֹ אַחֲרָיו וַיּוֹצִאֲךָ בְּפָנָיו בְּכֹחוֹ הַגָּדֹל מִמִּצְרָיִם׃ לח לְהוֹרִישׁ גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמְּךָ מִפָּנֶיךָ לַהֲבִיאֲךָ לָתֶת־לְךָ אֶת־אַרְצָם נַחֲלָה כַּיּוֹם הַזֶּה׃ לט וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ כִּי יְהוָה הוּא הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל־הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד׃ מ וְשָׁמַרְתָּ אֶת־חֻקָּיו וְאֶת־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ וּלְמַעַן תַּאֲרִיךְ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ כָּל־הַיָּמִים׃ פ שלישי מא אָז יַבְדִּיל מֹשֶׁה שָׁלֹשׁ עָרִים בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שָׁמֶשׁ׃ מב לָנֻס שָׁמָּה רוֹצֵחַ אֲשֶׁר יִרְצַח

רש"י

כי ה' נראה להם: (לה) הראת. כתרגומו אתחזיתא צ כשנתן הקב"ה את התורה פתח להם ז' רקיעים וכשם שקרע את העליונים כך קרע את התחתונים וראו שהוא יחידי לכך נאמר אתה הראת לדעת: (לז) ותחת כי אהב. וכל זה תחת אשר אהב: ויוצאך בפניו. כאדם המנהיג בנו לפניו ק שנאמר ויסע מלאך האלהים ההולך וגו' וילך מאחריהם ד"א ויוציאך בפניו בפני אבותיו כמו שנאמר נגד אבותם עשה פלא ואל תתמה על שהזכירם בלשון יחיד שהרי ר כתבם בלשון יחיד ויבחר בזרעו אחריו: (לח) ממך מפניך. פרשהו ודרשהו להוריש מפניך גוים גדולים ועצומים ממך: כיום הזה. כאשר אתה רואה היום: (מא) אז יבדיל. נתן לב להיות חרד לדבר ש שיבדילם ואף על פי שאינן קולטות עד שיבדלו אותן שבארץ כנען אמר משה מצוה שאפשר לקיימה אקיימנה: בעבר הירדן מזרחה שמש. באותו עבר ת שבמזרחו של ירדן: מזרחה שמש. לפי שהוא דבוק

עיקר ש"ח ובאר"ח

צ פי' כי הראת הוא תולדת ההפעיל ונקרא הפעל וזה כמו אתחזית דהוא הנפעל בארמית מתולדת הקל: ק והבית מן בפניו הוא במקום ל' כמשפט אותיות בכל"ם

כְּכֹל דִּי עֲבַד לְכוֹן יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּמִצְרַיִם לְעֵינָךְ׃ לה אַתְּ אִתַּחֲזֵיתָא לְמִדַּע אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלֹהִים לֵית עוֹד בַּר מִנֵּהּ׃ לו מִן שְׁמַיָּא אַשְׁמְעָךְ יָת קָל מֵימְרֵהּ לְאַלָּפוּתָךְ וְעַל אַרְעָא אַחְזְיָךְ יָת אֶשָּׁתֵהּ רַבְּתָא וּפִתְגָּמוֹהִי שְׁמַעְתְּ מִגּוֹ אֶשָּׁתָא׃ לז וְחָלַף אֲרֵי רְחִים יָת אֲבָהָתָךְ וְאִתְרְעִי בִּבְנוֹהִי בָּתְרוֹהִי וְאַפְּקָךְ בְּמֵימְרֵהּ בְּחֵילֵהּ רַבָּא מִמִּצְרָיִם׃ לח לְתָרָכָא עַמְמִין רַבְרְבִין וְתַקִּיפִין מִנָּךְ מִן קֳדָמָךְ לְאַעָלוּתָךְ לְמִתַּן לָךְ יָת אַרְעֲהוֹן אַחְסָנָא כְּיוֹמָא הָדֵין׃ לט וְתִדַּע יוֹמָא דֵין וּתְתוּב לְלִבָּךְ אֲרֵי יְיָ הוּא אֱלָהָא דִּשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָּא מִלְּעֵלָּא וְשַׁלִּיט עַל אַרְעָא מִלְּרַע לֵית עוֹד׃ מ וְתִטַּר יָת קְיָמוֹהִי וְיָת פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין דִּי יֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בָּתְרָךְ וּבְדִיל דְּתוֹרִיךְ יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ כָּל יוֹמַיָּא׃ מא בְּכֵן יַפְרֵשׁ מֹשֶׁה תְּלָת קִרְוִין בְּעִבְרָא דְּיַרְדְּנָא מַדְנַח שִׁמְשָׁא׃ מב לְמֵעְרוֹק תַּמָּן קָטוֹלָא דִּי יִקְטוֹל יָת חַבְרֵהּ בְּלָא מַנְדְּעֵי

רשב"ם

(לז) ויוציאך בפניו · ועברתי בארץ מצרים · וה' הולך לפניהם יומם: (לח) כיום הזה שכבר התחלתם לירש את ארץ סיחון ועוג: (מא) אז יבדיל משה · למה הפסיק דברי משה שהן מחוברין יחד זה אחר זה וכתב זה המעשה בנתיים · אלא לפי שהאריך בדברים עד עכשיו ועתה מתחיל לפרש המצות היאך ביאר את התורה הזאת · והוא צריך לומר בשופטים ושוטרים שלש ערים תבדיל לך בתוך ארצך אשר ה' אלהיך נותן לך ·

בעל הטורים

ז' ימים של פסח: במצרים לעיניך וסמיך ליה אתה הראת כשעשית שפטים במצרים ובאלהיהם ידעתם כי אני ה': (מ) סמך ושמרת את חקיו ואת מצותיו לאז יבדיל לומר שתורה ומצות קולטות: (מג) רומת · מלא ו"ו שראת האדם שנבראת בששי · ועבר על נח תרנה

עיקר ש"ח ובאר"ח

הבאות לפעמים זו תמורת זו: ר כי ויבחר בזרעו אחריו ע"כ קאי על האבות ובכל זאת יכנס אותם הכתוב בל"י · לכן אמר גם בפניו בל"י: ש ולכן בא יבדיל בעתיד אף כי כבר הבדיל · ועד"ז כתב רש"י ג"כ בשמות ט"ו על פסוק אז ישיר ע"ש: ת פי' מפני שעבר הירדן יקרא הצד נגד מזרח וגם הצד של נגד ארץ ישראל אמר הכתוב מזרחה שמש להודיע איזה עבר הירדן הוא

אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם
וְנָס אֶל־אַחַת מִן־הֶעָרִים הָאֵל וָחָי: מג אֶת־בֶּצֶר בַּמִּדְבָּר
בְּאֶרֶץ הַמִּישֹׁר לָראוּבֵנִי וְאֶת־רָאמֹת בַּגִּלְעָד לַגָּדִי וְאֶת־
גּוֹלָן בַּבָּשָׁן לַמְנַשִּׁי: מד וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מה אֵלֶּה הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
דִּבֶּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם: מו בְּעֵבֶר
הַיַּרְדֵּן בַּגַּיְא מוּל בֵּית פְּעוֹר בְּאֶרֶץ סִיחֹן מֶלֶךְ הָאֱמֹרִי
אֲשֶׁר יוֹשֵׁב בְּחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר הִכָּה מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּצֵאתָם מִמִּצְרָיִם: מז וַיִּירְשׁוּ אֶת־אַרְצוֹ וְאֶת־אֶרֶץ ׀ עוֹג
מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן שְׁנֵי מַלְכֵי הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח
שָׁמֶשׁ: מח מֵעֲרֹעֵר אֲשֶׁר עַל־שְׂפַת־נַחַל אַרְנֹן וְעַד־הַר
שִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן: מט וְכָל־הָעֲרָבָה עֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרָחָה
וְעַד יָם הָעֲרָבָה תַּחַת אַשְׁדֹּת הַפִּסְגָּה: פ ה רביעי א וַיִּקְרָא
מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם
וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם: ב יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת
עִמָּנוּ בְּרִית בְּחֹרֵב: ג לֹא אֶת־אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת־
הַבְּרִית הַזֹּאת כִּי אִתָּנוּ אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כֻּלָּנוּ חַיִּים:
ד פָּנִים ׀ בְּפָנִים דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ:

רש״י

נקודה רי״ש בחטף א׳ מזרח של שמש מקום זריחת השמש: (מד) וזאת התורה· זו שהוא עתיד לסדר אחר פרשה זו: (מה) אלה העדות וגו׳ אשר דבר· הם הם אשר דבר בצאתם ממצרים ב חזר ושנאה להם בערבות מואב אשר בעבר הירדן שהוא במזרח שבעבר השני היה במערב: (ג) לא את אבותינו בלבד כרת ה׳ וגו׳· כי אתנו וגו׳: (ד) פנים בפנים· אמר רבי ברכיה כך אמר משה אל תאמרו אני מטעה אתכם על לא דבר כדרך שהסרסור

וְהוּא לָא סָנֵי לֵהּ מֵאִתְמָלֵי וּמִדְּקַמּוֹהִי וְיֵעֲרוֹק לְחַד מִן קִרְוַיָּא הָאִלֵּין וְיִתְקַיָּם: מג יָת בֶּצֶר בְּמַדְבְּרָא בְּאַרְעָא מֵישְׁרָא לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וְיָת רָאמוֹת בְּגִלְעָד לְשִׁבְטָא דְגָד וְיָת גּוֹלָן בְּמַתְנָן לְשִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה: מד וְדָא אוֹרַיְתָא דִּי סַדַּר מֹשֶׁה קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: מה אִלֵּין סָהֲדְוָתָא וּקְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי מַלִּיל מֹשֶׁה עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם: מו בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא בְּחֵילְתָא לָקֳבֵל בֵּית פְּעוֹר בְּאַרְעָא דְּסִיחוֹן מַלְכָּא דֶאֱמוֹרָאָה דִּי יָתֵב בְּחֶשְׁבּוֹן דִּי מְחָא מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִפַּקְהוֹן מִמִּצְרָיִם: מז וִירִיתוּ יָת אַרְעֵהּ וְיָת אַרְעָא דְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן תְּרֵין מַלְכֵי אֱמוֹרָאָה דִּי בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא מִדְנַח שִׁמְשָׁא: מח מֵעֲרֹעֵר דִּי עַל כֵּיף נַחֲלָא דְאַרְנוֹן וְעַד טוּרָא דְשִׂיאֹן הוּא חֶרְמוֹן: מט וְכָל מֵישְׁרָא עִבְרָא דְיַרְדְּנָא לְמַדִּינְחָא וְעַד יַמָּא דְמֵישְׁרָא תְּחוֹת מַשְׁפַּךְ מְרָמָתָא: א וּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל יִשְׂרָאֵל וַאֲמַר לְהוֹן שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְמַלֵּל קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין וְתַלְּפוּן *) יָתְהוֹן וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּדְהוֹן: ב יְיָ אֱלָהָנָא גְּזַר עִמָּנָא קְיָם בְּחֹרֵב: ג לָא עִם אֲבָהָתָנָא גְּזַר יְיָ יָת קְיָמָא הָדָא אֱלָהֵן עִמָּנָא אֲנַחְנָא אִלֵּין הָכָא יוֹמָא דֵין כֻּלָּנָא קַיָּמִין: ד מַמְלַל עִם מַמְלַל מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא:

*) גם בכי"י כן · ותימה, שהיה לו לתרגם וְתַלְּפוּן בנונין הקל · היידנהיים

רשב"ם

ואם ירחיב (לעתיד לבא) ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה ועל שלש ערים שצוה לו הקב"ה באלה נסעי לעשות בעבר הירדן לא הזכיר שם ולא צוה משה לישראל לכך כתיב כאן כי משה הבדילם כבר ולכך לא צוה לישראל:

בעל הטורים

שהוא דבור שני: (מג) ואת גולן בגשן · סמיך ליה וזאת התורה רמז שהוי גולה למקום תורה: (מה) (אלה) העדת · בגימטריא (ע"ה) תלמוד:

עיקר ש"ת ובאר"ח

שאינו השאה של זה אלא ישראל מבוא השמש: א ר"ל בשו"א שנקראת חטף ב ואלה העדות וגו' הוא דבק למקרא שלפניו וזאת התורה כי זאת התורה היא ג"כ

ה אָנֹכִי עֹמֵד בֵּין־יְהוָה וּבֵינֵיכֶם בָּעֵת הַהִוא לְהַגִּיד לָכֶם אֶת־דְּבַר יְהוָה כִּי יְרֵאתֶם מִפְּנֵי הָאֵשׁ וְלֹא־עֲלִיתֶם בָּהָר לֵאמֹר׃ ס בצבור קורין בטעם העליון תמצא בסוף הספר

ו אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ ז לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנָי׃ ח לֹא־תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ מִתָּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת לָאָרֶץ׃ ט לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תָעָבְדֵם כִּי אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵל קַנָּא פֹּקֵד עֲוֺן אָבוֹת עַל־בָּנִים וְעַל־שִׁלֵּשִׁים וְעַל־רִבֵּעִים לְשֹׂנְאָי׃ י וְעֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים לְאֹהֲבַי וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו מצותי ק'׃ ס יא לֹא תִשָּׂא אֶת־שֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא כִּי לֹא יְנַקֶּה יְהוָה אֵת אֲשֶׁר־יִשָּׂא אֶת־שְׁמוֹ לַשָּׁוְא׃ ס יב שָׁמוֹר אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְקַדְּשׁוֹ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל־מְלַאכְתֶּךָ׃ יד וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תַעֲשֶׂה כָל־מְלָאכָה אַתָּה וּבִנְךָ־וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ־וַאֲמָתֶךָ וְשׁוֹרְךָ וַחֲמֹרְךָ וְכָל־בְּהֶמְתֶּךָ וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ כָּמוֹךָ׃ טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֹּצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם

רש"י

שהסרסור עושה בין המוכר ללוקח הכי המוכר עמו ג מדבר עמכם : (ה) לאמר · מוסב על דבר ה' עמכם בהר מתוך האש לאמר אנכי ה' וגו' ואנכי עומד בין ה' וביניכם : (ז) על פני · בכל מקום אשר אני שם וזהו כל העולם · ד"א כל זמן שאני קיים · עשרת הדברות כבר פרשתים : (יב) שמור · ובראשונות הוא אומר זכור שניהם בדבור אחד ובתיבה אחת נאמרו ובשמיעה אחת נשמעו : כאשר צוך · קודם מתן תורה במרה : (טו) וזכרת כי עבד היית וגו' · על מנת כן פדאך ד שתהיה לו עבד

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג"כ העדות וגו' : יג וזה הוא המראה פנים בפנים : ד ולכן לא יקשה בעינין

ה אנא הויתי קאם בין מימרא דיי וביניכון בעדנא ההיא לחואה לכון ית פתגמא דיי ארי דחלתון מקדם אשתא ולא סלקתון בטורא למימר: ו אנא יי אלהך די אפקתך מארעא דמצרים מבית עבדותא: ז לא יהי לך אלה אחרן בר מני: ח לא תעביד לך צלם כל דמות די בשמיא מלעלא ודי בארעא מלרע ודי במיא מלרע לארעא: ט לא תסגוד להון ולא תפלחנון ארי אנא יי אלהך אל קנא מסער חובי אבהן על בנין מרדין על דר תליתי ועל דר רביעי לשנאי כד משלמין בניא למחטי בתר אבהתהון: י ועביד טיבו לאלפי דרין לרחמי ולנטרי פקודי: יא לא תימי ית שמא דיי אלהך למגנא ארי לא יזכי יי ית די ימי בשמיה לשקרא: יב טר ית יומא דשבתא לקדשותיה כמא די פקדך יי אלהך: יג שתא יומין תפלח ותעביד כל עבדתך: יד ויומא שביעאה שבתא קדם יי אלהך לא תעביד כל עבידא את וברך וברתך ועבדך ואמתך ותורך וחמרך וכל בעירך וגיורך די בקרוך בדיל די ינוח עבדך ואמתך כותך: טו ותדכר ארי עבדא

רשב"ם

(ה) לאמר· מוסב למעלה· פנים בפנים דבר ה' עמכם לאמר אנכי ה' אלהיך: (ז) על פני· נראה לי אפי' אתה מאמין כי לא יהיה לך אלהים אחרים לקסום בהם קסמים כתרפים של לבן שקרא אותם אלהי שאינו אלא לקסום קסם· וכן לא תעשון אתי אלהי כסף· אף ע"פ שאתם מאמינים בי· וכן בלתי לה' לבדו· ולא לו ולאחרים: (יב) שמור את יום השבת· כבר פירשתי בדברות הראשונים למה נאמר כאן זכור וכאן שמור: כאשר צוך ה' אלהיך·

בעל הטורים

(ח) פסל כל תמונה· ובדברות הראשונות כתיב וכל תמונה וי"ו יתירה· כנגד ו' דברים· תבנית זכר· או נקבה· תבנית כל בהמה· תבנית כל צפור· תבנית כל רמש· תבנית כל דגה: (ט) סמך אל קנא ללא תשא שכל הנשבע לשקר כאילו עובד עבודת כוכבים: (י) סמך ולשומרי מצותי ללא תשא שאפי' בשמירת מצוה יש משום לא תשא· שהעושה מצוה שלא לשם שמים כאילו נושא שם שמים לבטלה· א"נ שמזהיר שלא לעבור על לא תשא בענין שמירת מצוה שהרי נשבעים לקיים המצוה: (יב) סמך שבת ללא תשא שבשניהם נאמר חלול· לא תשבעו בשמי לשקר וחללת· מחלליה מות יומת: שמור את יום השבת·

בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרֹעַ נְטוּיָה עַל־כֵּן צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת׃ ס טז כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ כַּאֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְמַעַן ׀ יַאֲרִיכֻן יָמֶיךָ וּלְמַעַן יִיטַב לָךְ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס יז לֹא תִרְצָח ס וְלֹא תִנְאָף ס וְלֹא תִגְנֹב ס וְלֹא־תַעֲנֶה בְרֵעֲךָ עֵד שָׁוְא׃ ס יח וְלֹא תַחְמֹד אֵשֶׁת רֵעֶךָ ס וְלֹא תִתְאַוֶּה בֵּית רֵעֶךָ שָׂדֵהוּ וְעַבְדּוֹ וַאֲמָתוֹ שׁוֹרוֹ וַחֲמֹרוֹ וְכֹל אֲשֶׁר לְרֵעֶךָ׃ ס חמישי יט אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דִּבֶּר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהַלְכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הֶעָנָן וְהָעֲרָפֶל קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יָסָף וַיִּכְתְּבֵם עַל־שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים וַיִּתְּנֵם אֵלָי׃ כ וַיְהִי כְּשָׁמְעֲכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ וְהָהָר בֹּעֵר בָּאֵשׁ וַתִּקְרְבוּן אֵלַי כָּל־רָאשֵׁי שִׁבְטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם׃ כא וַתֹּאמְרוּ הֵן הֶרְאָנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבֹדוֹ וְאֶת־גָּדְלוֹ וְאֶת־קֹלוֹ שָׁמַעְנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וָחָי׃ כב וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת אִם־יֹסְפִים ׀ אֲנַחְנוּ לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל

רש"י

ותשמור מצותיו: (טז) כאשר צוך. אף על כיבוד אב ואם נצטוו במרה שנאמר שם שם לו חוק ומשפט: (יז) ולא תנאף. אין לשון ניאוף אלא באשת איש: לא תתאוה. לא תירגם אף הוא לשון חמדה ה כמו חמד למראה דמתרגמינן דמרגג למחזי: (יט) ולא יסף. מתרגמינן ולא פסק (לפי שמדת בשר ודם אינו יכול לדבר כל דבריו בנשימה אחת וצריך להפסיק ומדת הקב"ה אינו כן לא היה פוסק ומפני שהיה פוסק לא היה מוסיף) כי קולו חזק וקיים ו לעולם. ד"א לא יסף לא הוסיף להראות באותו

עיקר שפ"ח ובאר"ח

אם גם עבדך ואמתך וגו' ינוחו ביום השבת: ה ולפ"ז לא תתאוה אחד הוא עם לא תחמוד שנאמר בדברות הראשונות · רק כפל הדבר במלות שונות: ו ולכן לא אם אבותינו בלבד כרת ה' את הברית הזאת אך גם עם כל הדורות

הויתא בארעא דמצרים ואפקך יי אלהך מתמן בידא תקיפא ובדרעא מרמא על כן פקדך יי אלהך למעבד ית יומא דשבתא: טז יקר ית אבוך וית אמך כמא די פקדך יי אלהך בדיל דיורכון יומיך ובדיל דיוטב לך על ארעא דיי אלהך יהב לך: יז לא תקטול נפשי ולא תגוף · ולא תגנוב (נפשא) · ולא תסהד בחברך סהדותא דשקרא: יח ולא תחמד אתת חברך ולא תרוג בית חברך חקליה ועבדיה ואמתיה תוריה וחמריה וכל די לחברך: יט ית פתגמיא האלין מליל יי עם כל קהלכון בטורא מגו אשתא עננא ואמיטתא קל רב ולא פסק וכתבנון על תרין לוחי אבניא ויהבנון לי: כ והוה כד שמעכון ית קלא מגו חשוכא וטורא בער באשתא וקרבתון לותי כל רישי שבטיכון וסביכון: כא ואמרתון הא אחזינא יי אלהנא ית יקריה וית רבותיה וית קל מימריה שמענא מגו אשתא יומא הדין חזינא ארי ימליל יי עם אנשא ויתקים: כב וכען למא נמות ארי תיכלננא אשתא רבתא הדא אם מוספין אנחנא למשמע ית קל מימרא דיי אלהנא עוד

רשב"ם

כלומר מה שמפרש בדברות הראשונים כי ששת ימים עשה ה׳ את השמים ואת הארץ וגו׳: (יט) ולא יסף · שוב לא נוסף קול גדול כזה בעולם לפי פשוטו · כי כל

בעל הטורים

ר"ת שאים וס"ת רהם לומר לך הנדונין בשאול וגהנם רהם נוחין בשבת: (טז) סמך כבד את אביך לשבת שגם בשבת כתיב וכבדתו · וצריך לכבדו במאכל וכסות: וי"ו תיבות יתירות דברות אחרונות על הראשונות כמנין טוב וזהו שכתוב כאן למען ייטב לך שאין בראשונות: (יז) וסמך לא תנאף לרציחה כדכתיב (הושע ד׳) רצוח וגנוב ונאוף · וכן המוציא ש"ז לבטלה כאילו ש"ד וכאן כתיב ולא תנאף יתירה ו׳ כנגד ו"פ מאררים ו"פ מגיד דכתיבי בפ׳ סוטה · וסמיך ליה ולא תגנוב משום מים גנובים ימתקו · וכתיב ביה עוד וי"ו יתירה כנגד ו׳ דברים דכתיבי בריש משלי · נארבה לדם נצפנה לנקי חנם [וגו׳] · וסמיך ליה ולא תענה ברעך שהגונב מעיד עדות שקר בעצמו שגורם לו נימכר כעבד · והוסיף בו וי"ו שבעבדותו לוקה כעולם שנמכרת בו׳ ימים · וסמיך ליה: (יח) ולא תחמוד · שלא יחמוד אשת חבירו ויעיד בו עדות שקר לומר שמת כדי שישאנה · ועכשו הוסיף כאן

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד וָמָתְנוּ׃ כג כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע
קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כָּמֹנוּ וַיֶּחִי׃ כד קְרַב
אַתָּה וּשֲׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאַתְּ ׀
תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ
וְשָׁמַעְנוּ וְעָשִׂינוּ׃ כה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֶת־קוֹל דִּבְרֵיכֶם
בְּדַבֶּרְכֶם אֵלָי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי שָׁמַעְתִּי אֶת־קוֹל דִּבְרֵי
הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלֶיךָ הֵיטִיבוּ כָּל־אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃
כו מִי־יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אֹתִי וְלִשְׁמֹר אֶת־
כָּל־מִצְוֺתַי כָּל־הַיָּמִים לְמַעַן יִיטַב לָהֶם וְלִבְנֵיהֶם לְעֹלָם׃
כז לֵךְ אֱמֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם׃ כח וְאַתָּה פֹּה
עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל־הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן
לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ כט וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לֹא תָסֻרוּ יָמִין וּשְׂמֹאל׃ ל בְּכָל־הַדֶּרֶךְ
אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם תֵּלֵכוּ לְמַעַן תִּחְיוּן וְטוֹב
לָכֶם וְהַאֲרַכְתֶּם יָמִים בָּאָרֶץ אֲשֶׁר תִּירָשׁוּן׃ ו א וְזֹאת
הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ׃ ב לְמַעַן תִּירָא אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־
חֻקֹּתָיו וּמִצְוֺתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבֶן־בִּנְךָ
כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וּלְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ׃ ג וְשָׁמַעְתָּ יִשְׂרָאֵל
וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת אֲשֶׁר יִיטַב לְךָ וַאֲשֶׁר תִּרְבּוּן מְאֹד

רש"י תרי טעמי

פומבי: (כד) ואת תדבר אלינו · עליכם ורפיתם את ידי כי ראיתי
ז התשתם את כחי כנקבה· שנצטערתי אתכם חרדים להתקרב אליו מאהבה

ומיתין אנחנא: כג ארי מן כל בשרא די שמע קל מימרא
דיי קימא ממלל מגו אשתא כותנא ואתקים: כד קרב את
ושמע ית כל די יימר יי אלהנא ואת תמלל עמנא ית כל
דימלל יי אלהנא עמך ונקבל ונעבד: כה ושמיע קדם יי
ית קל פתגמיכון במללותכון עמי ואמר יי לי שמיע קדמי ית
קל פתגמי עמא הדין די מלילו עמך אתקינו כל די מלילו:
כו לוי די יהי לבא הדין להון למדחל קדמי ולמטר ית כל
פקודי כל יומיא בדיל דייטב להון ולבניהון לעלם: כז איזל
אמר להון תובו לכון למשכניכון: כח ואת הכא קים קדמי
ואמלל עמך ית כל תפקדתא וקימיא ודיניא די תלפון
ויעבדון בארעא די אנא יהב להון למירתה: כט ותטרון למעבד
כמא די פקיד יי אלהכון יתכון לא תסטון ימינא ושמאלא:
ל בכל ארחא די פקיד יי אלהכון יתכון תהכון בדיל דתיחון
וייטב לכון ותורכון יומין בארעא די תירתון: א ודא תפקדתא
קימיא ודיניא די פקיד יי אלהכון לאלפא יתכון למעבד
בארעא די אתון עברין תמן למירתה: ב בדיל דתדחל קדם
יי אלהך למטר ית כל קימוהי ופקודוהי די אנא מפקדך את
וברך ובר ברך כל יומי חייך ובדיל דיורכון יומיך: ג ותקבל
ישראל ותטר למעבד די ייטב לך ודי תסגון לחדא כמא די

רשב"ם

יסף לשון תוספת · אם יספים אנחנו · אבל ספו תמו מן בלהות סגורית האף תספה: (כח) ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך וגו' ועשו בארץ וגו' · זהו שאמר משה למעלה ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם וגו' ילעשותכם אותם בארץ:

בעל הטורים

שככר סגיעו קרוב למרץ וסוף נחס שדות. (כד) ואת תדבר · בקול נמוך כאשה בענין שנוכל לסבול: (ג) כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך · וסמיך

עיקר ש"ח ובאר"ת

אשר יקומו מתחריסם: ז כי נוכח לזכר הוא אתה ולנקבה נוכחת הוא את:
ח ולכן כתיב בקרא ה' אלהינו ולא די לו לכתוב שמע ישראל ה' אחד:

ולס

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לָךְ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: פ ששי ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה ׀ אֶחָד: ה וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדֶךָ: ו וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל־לְבָבֶךָ: ז וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ:

ע' ז"ר' רבתי

רש"י

וכי לא היה יפה לכם ללמוד מפי הגבורה ולא ללמוד ממני: (ד) ה' אלהינו ה' אחד · ה' שהוא אלהינו ח עתה ולא אלהי העובדי כוכבים הוא עתיד להיות ה' אחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ונאמר ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד: (ה) ואהבת · עשה דבריו מאהבה אינו דומה עושה מאהבה לעושה מיראה העושה אצל רבו מיראה כשהוא מטריח עליו מניחו והולך לו: בכל לבבך · בשני יצריך פ ד"א בכל לבבך שלא יהיה לבך חלוק על המקום: ובכל נפשך · אפילו הוא נוטל את נפשך: ובכל מאדך · בכל ממונך יש לך אדם שממונו י חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך · ד"א בכל מאדך בכל מדה ומדה שמודד לך בין במדה טובה בין במדת פורענות וכן בדוד הוא אומר כוס ישועות אשא וגו' צרה ויגון אמצא וגו': (ו) והיו הדברים · מהו האהבה והיו הדברים האלה שמתוך כך אתה מכיר בהקב"ה ומתדבק בדרכיו: אשר אנכי מצוך היום · לא יהיו בעיניך כדיוטגמא ישנה שאין אדם סופנה ב אלא כחדשה ל שהכל רצין לקראתה · דיוטגמא מצות המלך הבאה במכתב: (ז) ושננתם · לשון חדוד הוא מ שיהיו מחודדים בפיך שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו אלא אמור לו מיד: לבניך · אלו התלמידים נ מצינו בכל מקום שהתלמידים קרוים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם ואומר בני הנביאים אשר בבית אל וכן בחזקיהו שלמד תורה לכל ישראל קראם בנים שנאמר ועתה בני אל תשלו וכשם שהתלמידים קרוים בנים שנאמר בנים אתם לה' אלהיכם כך הרב קרוי אב שנאמר אבי אבי רכב ישראל וגו': ודברת בם · שלא יהא עיקר דבורך אלא בם ס עשם עיקר ואל תעשם טפל: ובשכבך · יכול אפילו שכב בחצי היום ת"ל ובקומך יכול אפילו עמד בחצי הלילה ת"ל בשבתך בביתך ע ובלכתך בדרך דרך ארץ דברה תורה זמן שכיבה וזמן קימה:

עיקר שיח ובאר"ח

פ ולכן כתיב בכל לבבך ולא בכל לבך [כי לבב הוא שמחשבה והרעיון · אבל לב הוא החלק באדם אשר בו יגור הרעיון · והקב"ה מזכיר לאדם כי גם את יצרו המתעשה לרע יעמול להטותו אל הטוב · וזה הוא בשני יצריך · ולפירוש פשט שלא יהיה לבך חלוק על המקום שהיה בתורה כי תגבר אם יגבר רע

מַלִּיל יְיָ אֱלָהָא דַאֲבָהָתָךְ לָךְ אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבָשׁ: ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהַנָא יְיָ חָד: ה וְתִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ וּבְכָל נִכְסָךְ: ו וִיהוֹן פִּתְגָמַיָא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין עַל לִבָּךְ: ז וּתְתַנֵּינוּן לִבְנָךְ וּתְמַלֵּל בְּהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ וּבְמֵהָכָךְ בְּאָרְחָא וּבְמִשְׁכְּבָךְ וּבְמִקִימָךְ:

רשב"ם

(ד) ה' אלהינו ה' אחד ה' הוא לבדו אלהינו · ואין לנו אלוה אחר עמו · וכן בדברי הימים ואנחנו ה' אלהינו ולא עזבנוהו · כלומר ה' אלהינו ולא העגלים שאתם משתחוים להם · ה' אחד · לו לבדו נעבוד ולא נצרף לעבוד עמו אל אחר אפי' לקסום קסמים כמו שפירשתי למעלה: (ה) ובכל נפשך · לפי פשוטו אפי' נוטלין את נפשך שהרי כבר אמר בכל לבבך: (ז) ושננתם לשון חדודי לפרשם היטב כמו אשר שננו כחרב

בעל הטורים

לים: (ד) שמע ישראל שהזכיר אלו השמות כנגד האבות· ה' כנגד אברהם דכתיב בים (בראשית ע"ו) אני ה' אשר וגו': אלהינו· כנגד יצחק דכתיב בים (שם כ"ו) אנכי אלהי אברהם אביך · ה' אחד כנגד יעקב שנאמר בו (שם כ"ח) אני ה': ויש פסיק בין ה' ובין אחד לומר אע"פ שראיתם כמה דמיונות ואע"פ שאני בא עם זה במדה"ד ועם זה במדה"ר אעפ"כ הכל אחד: אחד דלי"ת גדולה לומר לך שתמליכהו בשמים ובארץ ובד' רוחות העולם · וגם שלא תטעה ברי"ש · וכן רי"ש דלא תשתחוה לאל אחר · הרי"ש גדולה שלא תטעה בדלי"ת · ד"א עי"ן ודלי"ת גדולה הרי עד וזהו ואתם עדי נאם ה' (ישעיה מ"ג) · וגם הקב"ה הוא עד לישראל כדכתיב (מלאכי ג') והייתי עד ממהר: הפסוק מתחיל בשי"ן ומסיים בדלי"ת הרי שד שהשדים בורחים מהקורא שמע בכונה: (ה) ואהבת · אותיות האבות: בכל לבבך · כאברהם שנאמר בו ומצאת את לבבו: ובכל נפשך · כיצחק שמסר נפשו להקב"ה: ובכל מאדך · כיעקב דכתיב בים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך: (ז) ובקומך · תגין על הקו"ף לומר

עיקר ש"ת ובאר"ת

ותשמידהו מקרבך]: י דאל"כ יקשה כיון דמזהירו לאהבו בכל נפשו הלא ממונו כ"ש הוא [ומה שפירשו מאדך על ממון כי בכל מקום מורה מאד על הפלגת ועולם הרבוי · והלב גם הנפש הלא אחד הוא באדם ולא יתרבו· לכן פירשו על כספו וממונו או על כל מדה ומדה לפי פירוש השני שהם הלא יתרבו ושונים הם [ולפי פירוש השני יהיה השרש מן מאד מדד והא' בא תמורת אות הכפל וכמו כזאת תמורת בזזו· ימאסו ת' ימססו· בא"ר]: כ מלשון השיבות: ל ולכן כתיב היום כאלו היום נצטוה: מ מלשון חצי גבור שנונים: נ ולכן לא כתיב ושננתם לבניך ולבני בניך כמו בכ"מ: ס כי בטפל לא יעסוק אדם רק לעתות פנאי אבל מזהיר לעסוק בהם בכל זמן ובכל מקום: ע כי בשכבך ובקומך

ח וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל־יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ׃
ט וּכְתַבְתָּם עַל־מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ ס י וְהָיָה כִּי־
יְבִיאֲךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ
לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֶת לָךְ עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר
לֹא־בָנִיתָ׃ יא וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל־טוּב אֲשֶׁר לֹא־מִלֵּאתָ
וּבֹרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא־חָצַבְתָּ כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא־
נָטָעְתָּ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ׃ יב הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּשְׁכַּח אֶת־
יְהֹוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ יג אֶת־
יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ יד לֹא
תֵלְכוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיכֶם׃ טו כִּי אֵל קַנָּא יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבֶּךָ פֶּן־
יֶחֱרֶה אַף־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בָּךְ וְהִשְׁמִידְךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס
טז לֹא תְנַסּוּ אֶת־יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם כַּאֲשֶׁר נִסִּיתֶם בַּמַּסָּה׃
יז שָׁמוֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־מִצְוֺת יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם וְעֵדֹתָיו
וְחֻקָּיו אֲשֶׁר צִוָּךְ׃ יח וְעָשִׂיתָ הַיָּשָׁר וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי יְהֹוָה
לְמַעַן יִיטַב לָךְ וּבָאתָ וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע יְהֹוָה לַאֲבֹתֶיךָ׃ יט לַהֲדֹף אֶת־כָּל־אֹיְבֶיךָ מִפָּנֶיךָ

רש"י

(ח) וקשרתם לאות על ידך · אלו תפילין שבזרוע: והיו לטוטפות בין עיניך · אלו תפילין שבראש ועל שם מנין פרשיותיהם נקראו טוטפות טט בכתפי שתים פת באפריקי שתים: (ט) מזוזת ביתך · מזזת כתיב שאין צריך אלא אחת: ובשעריך · לרבות שערי חצרות ושערי מדינות ושערי עירות: (יא) חצובים · לפי שהוא מקום טרשין וסלעים נופל בו לשון חציבה:

(יב) מבית עבדים · כתרגומו מבית עבדותא ממקום שהייתם שם עבדים: (יג) ובשמו תשבע · אם יש בך כל המדות הללו שאתה ירא את שמו ועובד אותו אז בשמו תשבע שמתוך שאתה ירא את שמו תהא זהיר בשבועתך ואם לאו לא תשבע: (יד) מאלהי העמים אשר סביבותיכם · והוא הדין לרחוקים אלא לפי שאתה רואה את סביבותיך תועים אחריהם הוצרך להזהיר עליהם

ח ותקטרנון*) לאת על ידך ויהון לתפלין בין עיניך:
ט ותכתבנון על מזוזין ותקבענון בספי ביתך ובתרעיך:
י ויהי ארי יעלנך יי אלהך לארעא די קיים לאבהתך לאברהם
ליצחק וליעקב למתן לך קרוין רברבן וטבן די לא בניתא:
יא ובתין מלן כל טוב די לא מליתא וגבין פסילן די לא
פסלתא כרמין וזיתין די לא נצבתא ותיכול ותשבע:
יב אסתמר לך דילמא תנשי ית (דחלתא ד)יי די אפקך
מארעא דמצרים מבית עבדותא: יג ית יי אלהך תדחל
וקדמוהי תפלח ובשמה תקים: יד לא תהכון בתר טעות
עממיא מטעות עממיא די בסחרניכון: טו ארי אל קנא יי
אלהך שכנתה בינך דילמא יתקף רגזא דיי אלהך בך וישיצנך
מעל אפי ארעא: טז לא תנסון קדם יי אלהכון כמא די
נסיתון בנסיתא: יז מטר תטרון ית פקודיא דיי אלהכון
וסהדותה וקימוהי די פקדך: יח ותעבד דכשר ודתקן קדם
יי בדיל דייטב לך ותיעול ותירת ית ארעא טבתא די קיים
יי לאבהתיך: יט למתבר ית כל בעלי דבבך מקדמך כמא די

*) בכ"י ותקשרנון · ונראה טעות, שהרי הכלו תרגם ותקטרון · חיידנהיים

בעל הטורים

כשיעמוד בבוקר יספר ק' ברכות ויצל מצ"ח קללות ועוד שתים גם כל
חלי וכל מכה : (י) סמך והיה כי יביאך לפרשת שמע לומר לך
שבזכות תורה תפילין ומזוזה יכנס לארץ : (יג) תירא · בגי' (ע"ס)

רש"י

ביותר : (טז) במסה · כשיצאו ממצרים
שנסוהו במים שנאמר היש ה' בקרבנו :
(יח) הישר והטוב · זו פשרה לפנים
משורת הדין : (יט) כאשר דבר · והיכן

עיקר ש"ח ובאר"ח

יתפרש בזמן שכיבה ובזמן קימה וזה שחרית וערבית : פ ויתפרש טוטפות שתי
פעמים שנים וזה ארבע : צ ר"ל על פתח אחד אינו צריך רק מזוזה אחת
אבל אם יש לו הרבה פתחים · צריך לעשות מזוזה לכל פתח ופתח : ק ויהי'
עבדים כמו שם המקום וכמו עבדות · אבל לא יתפרש מבית אשר שמה היו
עבדים · כי לא היו עבדים לעבדים : ר אבל אינו מ"מ להשגיח בשמו כי טוב
מאלם

כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה׃ ס כ כִּֽי־יִשְׁאָלְךָ בִנְךָ מָחָר לֵאמֹר מָה
הָעֵדֹת וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֶתְכֶם׃ כא וְאָמַרְתָּ לְבִנְךָ עֲבָדִים הָיִינוּ לְפַרְעֹה בְּמִצְרָיִם
וַיֹּצִיאֵנוּ יְהוָה מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ כב וַיִּתֵּן יְהוָה אוֹתֹת
וּמֹפְתִים גְּדֹלִים וְרָעִים ׀ בְּמִצְרַיִם בְּפַרְעֹה וּבְכָל־בֵּיתוֹ
לְעֵינֵינוּ׃ כג וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ
לָתֶת לָנוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ׃ כד וַיְצַוֵּנוּ
יְהוָה לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ לְטוֹב לָנוּ כָּל־הַיָּמִים לְחַיֹּתֵנוּ כְּהַיּוֹם הַזֶּה׃
כה וּצְדָקָה תִּהְיֶה־לָּנוּ כִּֽי־נִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה
הַזֹּאת לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּנוּ׃ ס שביעי ז א כִּי
יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ וְנָשַׁל גּוֹיִם־רַבִּים ׀ מִפָּנֶיךָ הַחִתִּי וְהַגִּרְגָּשִׁי וְהָאֱמֹרִי
וְהַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרִזִּי וְהַחִוִּי וְהַיְבוּסִי שִׁבְעָה גוֹיִם רַבִּים וַעֲצוּמִים
מִמֶּךָּ׃ ב וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהִכִּיתָם הַחֲרֵם תַּחֲרִים
אֹתָם לֹא־תִכְרֹת לָהֶם בְּרִית וְלֹא תְחָנֵּם׃ ג וְלֹא תִתְחַתֵּן
בָּם בִּתְּךָ לֹא־תִתֵּן לִבְנוֹ וּבִתּוֹ לֹא־תִקַּח לִבְנֶךָ׃ ד כִּֽי־יָסִיר
אֶת־בִּנְךָ מֵאַחֲרַי וְעָבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְחָרָה אַף־יְהוָה
בָּכֶם וְהִשְׁמִידְךָ מַהֵר׃ ה כִּֽי־אִם־כֹּה תַעֲשׂוּ לָהֶם מִזְבְּחֹתֵיהֶם

רש"י

דבר והמותי את כל העם וגו': (כ) כי
ישאלך בנך מחר. יש מחר שהוא אחר זמן:
(א) ונשל. לשון השלכה ושמוט וכן ונשל
הברזל: (ב) ולא תחנם. לא תתן להם חן
אסור לו לאדם לומר כמה נאה הכנעני
הזה. ד"א לא תתן להם חניה בארץ:
(ד) כי יסיר את בנך מאחרי. בנו של
כנעני כשישא את בתך כי יסיר את בנך אשר
תלד לו בתך מאחרי. למדנו שבן בתך
הבא מן הכנעני קרוי בנך אבל בן בנך
הבא מן הכנענית אינו קרוי בנך אלא
בנה שהרי לא נאמר על בתו לא תקח
כי יסיר את בנך מאחרי אלא כי יסיר
את בנך וגו': (ה) מזבחותם. של

מליל יי: כ ארי ישאלנך ברך מחר למימר מא סהדותא וקימיא ודיניא די פקיד יי אלהנא יתכון: כא ותימר לברך עבדין הוינא לפרעה במצרים ואפקנא יי ממצרים בידא תקיפא: כב ויהב יי אתין ומופתין רברבין ובישין במצרים בפרעה ובכל אנש ביתה לעיננא: כג ויתנא אפק מתמן בדיל לאעלא יתנא למתן לנא ית ארעא די קיים לאבהתנא: כד ופקדנא יי למעבד ית כל קימיא האלין למדחל ית יי אלהנא לטב לנא כל יומיא לקימותנא כיומא הדין: כה וזכותא תהי לנא ארי נטר למעבד ית כל תפקדתא הדא קדם יי אלהנא כמא די פקדנא: א ארי יעלנך יי אלהך לארעא די את עלל לתמן למירתה ויתרך עממין סגיאין מן קדמך חתאי וגרגשאי ואמוראי וכנענאי ופרזאי וחואי ויבוסאי שבעא עממין סגיאין ותקיפין מנך: ב וימסרנון יי אלהך קדמך ותמחינון גמרא תגמר יתהון לא תגזר להון קים ולא תרחם עליהון: ג ולא תתחתן בהון ברתך לא תתן לברה וברתה לא תסב לברך: ד ארי יטעין ית ברך מבתר פלחני ויפלחון לטעות עממיא ויתקף רגזא דיי בכון וישיצנך בפריע: ה ארי אם כדין תעבדון להון אגוריהון תתרעון

רשב״ם

לשונם: (א) ונשל · והשליך · כל דבר הנעתק ממקום שהוא אדוק וקבוע בו · וכן כי ישל זיתך · ונשל הברזל מן העץ: (ה) כי אם כה תעשו

בעל הטורים

תלמידי חכמים: (כה) צדקה הזאת לפני ה' אלהינו · מלמד שצדקות באות ומעידות לפני ה': כאשר צונו · כי יביאך בשכר הצדקות: (א) ונשל · ג' · ונשל גוים רבים · ונשל ה' אלהיך את הגוים האל מפניך (לקמן ז' כ"ב) ונשל הברזל מן העץ (לקמן י"ט ה') אלמלי לא חטאו ישראל לא היו צריכין לכלי זיין וחסו ונשל גוים ונשל

עיקר ש"ת ובאר"ת

נאמר לשם מן השבועה · אבל יש חולקין על זה: ● לפי פירוש הא' השבע

תְּתֹּצוּ וּמַצֵּבֹתָם תְּשַׁבֵּרוּ וַאֲשֵׁירֵהֶם תְּגַדֵּעוּן וּפְסִילֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ׃ ו כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ בָּחַר ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ז לֹא מֵרֻבְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי־אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל־הָעַמִּים׃ ח כִּי מֵאַהֲבַת יְהוָה אֶתְכֶם וּמִשָּׁמְרוֹ אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵיכֶם הוֹצִיא יְהוָה אֶתְכֶם בְּיָד חֲזָקָה וַיִּפְדְּךָ מִבֵּית עֲבָדִים מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ־מִצְרָיִם׃ מפטיר ט וְיָדַעְתָּ כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֶסֶד לְאֹהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֺתָו מצותיו קרי לְאֶלֶף דּוֹר׃ י וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל־פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ

רש"י   הה"א בלי מתג · מ"ש

בנין: מצבתם· אבן אחת: ואשיריהם· אילנות שעובדין אותם: (ז) לא מרבכם· כפשוטו· ומדרשו לפי שאין אתם מגדילים עצמכם כשאני משפיע לכם טובה לפיכך חשק ה' בכם: כי אתם המעט· שממעטין עצמכם כגון אברהם שאמר אנכי עפר ואפר וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו מה לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות וחירם שאמר מושב אלהים ישבתי: כי אתם המעט· הרי כי משמש בלשון דהא: (ח) כי מאהבת ה'· הרי כי משמש בלשון אלא· לא מרובכם חשק ה' בכם אלא מאהבת ה' אתכם: ומשמרו את השבועה· מחמת שמרו את השבועה: (ט) לאלף דור· ולהלן הוא אומר לאלפים כאן שהוא סמוך אצל לשומרי מצותיו העושין מיראה הוא אומר לאלף ולהלן שהוא סמוך אצל לאוהביו העושין מאהבה שכרם יותר גדול הוא אומר לאלפים: לאוהביו· אלו שעושין מאהבה: ולשומרי מצותיו· אלו העושין מיראה: (י) ומשלם לשנאיו אל פניו· בחייו

רשב"ם

להם · תגדעון · נידוע נפל באילן: (ז) לא מרבכם מכל העמים · אנש"י לב"ב יבינ"ו ויתמה"ו וכי משה רבינו היה סבור שישראל היו טועים בזה הדבר שיהיו מרובים מכל האומות שבעולם שהוצרך לאמר לא מרובכם · ועוד שאמר חשק ה' בכם · וכי בשביל שהם מרובים יאהב ה' אותם · אלא כך פירושו לפי שאמר למעלה ונשל גוים רבים

מפניך

וקמתהון תתברון ואשריהון תקוצצון וצלמי טעותהון תוקדון בנורא: ו ארי עם קדיש את קדם יי אלהך בך אתרעי יי אלהך למהוי לה לעם חביב מכל עממיא די על אפי ארעא: ז לא מדסגיאין אתון מכל עממיא צבי יי בכון ואתרעי בכון ארי אתון זערין מכל עממיא: ח ארי מדרחם יי יתכון ומדנטר ית קימא די קיים לאבהתכון אפק יי יתכון בידא תקיפא ופרקך מבית עבדותא מידא דפרעה מלכא דמצרים: ט ותדע ארי יי אלהך הוא אלהים אלהא מהימנא נטר קימא וחסדא לרחמוהי ולנטרי פקודוהי לאלפי דרין: י ומשלם לסנאוהי טבן די אנון עבדין קדמוהי בחייהון

רשב"ם

מפניך החתי וגו' שבעה גוים רבים ועצומים ממך ושמא תאמרו אנו מרובים מאותן שבע עממים ובעוצם ידינו נגרש אותם · לא מרובים אתם מכל אותן שבעה עממים · ולא מרובכם חשק ה' בכם לבער אותם אלא אתם המעט מכל אותם עממים · אלא מאהבת ה' אתכם בשביל שבועתו לאבותיכם · ונשל. אותם מפניך: (ט) וידעת כי ה' אלהיך הוא וגו' · כלומר ושמא תאמרו הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ למה הוצרכנו לשמור מצותיו כי יעשה מה שהבטיח מכל מקום על זאת אני משיב לכם כי אם לא תשמרו מצותיו לא תירשו את הארץ והוא לא יעבור על שבועתו כי א היא מדותיו שומר וממתין את הברית והחסד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיחן עד אלף דור לאותו דור שיהיו אוהביו ושומרי מצותיו וזהו שאמר לפנינו ומסיים את דבריו והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלהיך לך את הברית ואת החסד · לך ישמרנה ולא ימתין עד אלף דור · ומשלם. לשנאיו אל פניו · גמול חטאתיו אל פניו בחייו לו ולבניו עד דור רביעי זהו לא יאחר או בחייו או עד רבעים · זהו פשוטו וזו היא מדה.טובה מרובה ממדת פורענות שעל החטאים לא יענש מרביעי ואילך אבל גמול החסדים אע"פ שחוטאין

בעל הטורים

(ז) לא מרבכם · כתיב חסר לומר מרבכם שבכם שאתם ממעטים עצמכם:

עיקר ש"ח ובאר"ח

מן תחנם כולו חנן · ולפי פי' הב' שרשו הוא חנם: ת ויהיה הט"ס מן מסמכו מ"ס הסבה כמו מאוד עניים מתוקת לכיונים ולא מ"ס סיבה שממנו: א כנאמר הענוים מידם נמלא דור והעמים מתסבה חנפים דור:

אֶל־פָּנָיו יְשַׁלֶּם־לוֹ׃ יא וְשָׁמַרְתָּ אֶת־הַמִּצְוָה וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם׃ פ פ פ

קי"ח עזיא"ל סימן · ומספירין נחמו נחמו עמי בישעיה סימן פ׳ :

רש"י

משלם לו גמולו הטוב ב כדי להאבידו ולמחר לעולם ג הבא ליטול שכרם : מן העולם הזה : (יא) היום לעשותם · חסלת פרשת ואתחנן

עיקר ש"ח ובאר"ת

ב דהל"ל קשיא רישא לסיפא דברישא משמע דאף לשונאיו משלם גמולם הטוב ובסיפא כתיב להאבידו : ג פי׳ שמלת היום דבק עם לעשותם לא עם מצוך :

תרי"ג פרשת ואתחנן יש בה י"ב מצות שמנה עשין והרבעה לאוין

	עשין		לאוין
(תיו)		שלא להתאוות שום דבר מחבירו אפילו בלב שנאמר ולא תתאוה בית רעך שדהו וגו׳ :	(רמה)
(תיז)	קעב	ליחד שמו יתברך באמונה שלמה שיהיה לנו שהוא פועל כל המציאות וסבתו הראשונה והוא אחד אדון הכל · בלי שותף · ונקבל על עצמינו עול מלכות שמים באחדות גמורה · וזהו שנאמר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד :	
(תיח)	קעג	לאהוב את ה׳ ית׳ באופן שישים האדם את כל לבו ודעתו וכל מגמתו לדעת דרכיו ולאהבה אותו כמ"ש ואהבת את ה׳ אלהיך .	
(תיט)	קעד	ללמוד תורה וללמדה שנאמר ושננתם לבניך :	
(תכ)	קעה	לקרוא קריאת שמע ערבית ושחרית · שנא׳ ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך בשכבך ובקומך :	
(תכא)	קעו	להניח תפילין של יד שנא׳ וקשרתם לאות על ידך :	
(תכב)	קעז	להניח תפילין של ראש שנא׳ והיו לטטפת בין עיניך :	
(תכג)	קעח	לקבוע מזוזה במזוזת פתח הבית שנאמר וכתבתם על מזוזת ביתך ובשעריך :	
(תכד)		שלא לנסות ולהסתפק ביעודין שיעדו הנביאים שהוחזקו אצלינו לנביאי האמת והצדק שנאמר לא תנסו את ה׳ אלהיכם :	רמו
(תכה)	קעט	להרוג ולאבד את השבעה עממין שהיו מחזיקין בא"י קודם שנכבשה והם הכנעני וגו׳ שנאמר החרם תחרים אותם :	
(תכו)		שלא לחמול על שבעה עממין האלו ולא ליפות ולספר בשבח והן שום דבר מפה שמיוחד להם שנאמר ולא תחנם :	רמז
(תכז)		שלא להתחתן בגוים שנא׳ לא תתחתן בם :	רמח

לְאוֹבָדֵיהוֹן לָא מְאַחַר עֲבַד טָב לְסָנְאוֹהִי טָבְוָן דִּי אִנּוּן עָבְדִין קֳדָמוֹהִי בְּחַיֵּיהוֹן מְשַׁלֵּם לְהוֹן׃ יא וְתִטַּר יָת תַּפְקֶדְתָּא וְיָת קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבְּדְהוֹן׃

ר ש ב י ם

מאה דורות צדיק אחד תעמוד צדקתו אף לדור אחרון של אלף דור שימצא תמים. (יא) ושמרתי כמו שפירשתי לך טעמו של דבר: היום לעשותם· באגדת ילמדנו בענין כי מי גוי גדול אמר רבי אושעיא מי כאומה זאת שיודעת אופו של אלהית יודעים מה הוא מבקש להם והם עושים יודעים היאך הוא מתכבס וכו׳ פי׳ הערוך אופו· דעתו· תוספ״ת· בשוחר טוב פרשת למנצח בנגינות· אמר ר׳ זעירי אדם יש לו בן בית פעם ראשונה נכנס אצלו ומושיבו על המטה· שנייה על הכסא שלישית על ספסל רביעית אומר כמה פלוני דוחק עלי ומטריחני אבל הקב״ה כל ישראל דוחקין אותו בתפלה והוא שומע ושמח לכך נאמר מי כה׳ אלהינו בכל קראנו אליו· אמר ר׳ יצחק בשם ר׳ יהודה עבודת כוכבים נראת קרובה שנאמר ישאהו על כתף יסבלוהו והיא רחוקה לבסוף אף יצעק אליו ולא יענה· אבל הקב״ה נראה רחוק כמה דאת אמר מן הארץ עד לרקיע חמש מאות שנה וכן בין כל רקיע ורקיע וכו׳ ואדם נכנס לבית הכנסת ולוחש והקב״ה שומע תפלתו הה״ד בכל קראנו אליו· בילמדנו פרשה אם שמר תשמרון· רמ״ח תיבות יש בק״ש שמשמרת רמ״ח איברים· ועוד בילמדנו ובפסיקתא דשור או כשב משל למלך ששלח פרוזדוגמא שלו למדינה נטלו ועמדו על רגליהם ופרעו את ראשיהם וקראו אותה באימה ברתת ובזיעה· כך אמר הקב״ה לישראל קריאת שמע פרוזדוגמא שלי· וכן בפסיקתא דבחודש השלישי אל יהיו דברי אגדה של תורה בעיניך כפרוזדוגמא ישנה׳פי׳ הערוך פרוזדוגמא אגרת*:

*) ול״נ פסיק פקודה ונווי כבתב (במפפן)

הפטרת ואתחנן בישעיה סימן מ

נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי יֹאמַר אֱלֹהֵיכֶם׃ דַּבְּרוּ עַל־לֵב יְרוּשָׁלַםִ וְקִרְאוּ אֵלֶיהָ כִּי מָלְאָה צְבָאָהּ כִּי נִרְצָה עֲוֺנָהּ כִּי לָקְחָה מִיַּד יְהוָה כִּפְלַיִם בְּכָל־חַטֹּאתֶיהָ׃ קוֹל קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר פַּנּוּ דֶּרֶךְ יְהוָה יַשְּׁרוּ בָּעֲרָבָה מְסִלָּה לֵאלֹהֵינוּ׃ כָּל־גֶּיא יִנָּשֵׂא וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ וְהָיָה הֶעָקֹב לְמִישׁוֹר וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה׃ וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו כִּי פִּי יְהוָה

דבר: קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל־הבשר חציר וכל־חסדו כציץ השדה: יבש חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם: יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם: על הר־גבה עלי־לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם הרימי אל־תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם: הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל: מי־מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים: מי־תכן את־רוח יהוה ואיש עצתו יודיענו: את־מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו: הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול: ולבנון

דברים ז עקב

יב והיה עקב תשמעון את המשפטים האלה ושמרתם ועשיתם אתם ושמר יהוה אלהיך לך את־הברית ואת־החסד אשר נשבע לאבתיך: יג ואהבך וברכך והרבך וברך פרי־בטנך ופרי־אדמתך דגנך

רש"י

(יב) והיה עקב תשמעון · אם המצות קלות שאדם דש א בעקביו תשמעון: ושמר ה' אלהיך לך את הברית וגו' · ישמור לך ב הבטחתו:

עיקר ש"ח ובאר"ת

א כי עקב מורה על סוף והכלים יבואו רק אחר כלל הכר לו מעשה שהיה לפניו ולמה לא אמר והיה עקב אשר תשמעו אלה המשפטים וגו' לכן פירש דקאי אם תשמעון גם את המצות שאדם דש בעקביו: ב לא לפרש [illegible] [illegible] ושמר וי"ו [illegible] אלא וי"ו [illegible] [illegible] [illegible]:

אֵין דֵּי בָּעֵר וְחַיָּתוֹ אֵין דֵּי עוֹלָה׃ כָּל־הַגּוֹיִם כְּאַיִן נֶגְדּוֹ
מֵאֶפֶס וָתֹהוּ נֶחְשְׁבוּ־לוֹ׃ וְאֶל־מִי תְּדַמְּיוּן אֵל וּמַה־דְּמוּת
תַּעַרְכוּ־לוֹ׃ הַפֶּסֶל נָסַךְ חָרָשׁ וְצֹרֵף בַּזָּהָב יְרַקְּעֶנּוּ וּרְתֻקוֹת
כֶּסֶף צוֹרֵף׃ הַמְסֻכָּן תְּרוּמָה עֵץ לֹא־יִרְקַב יִבְחָר חָרָשׁ חָכָם
יְבַקֶּשׁ־לוֹ לְהָכִין פֶּסֶל לֹא יִמּוֹט׃ הֲלוֹא תֵדְעוּ הֲלוֹא תִשְׁמָעוּ
הֲלוֹא הֻגַּד מֵרֹאשׁ לָכֶם הֲלוֹא הֲבִינֹתֶם מוֹסְדוֹת הָאָרֶץ׃
הַיֹּשֵׁב עַל־חוּג הָאָרֶץ וְיֹשְׁבֶיהָ כַּחֲגָבִים הַנּוֹטֶה כַדֹּק שָׁמַיִם
וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת׃ הַנּוֹתֵן רוֹזְנִים לְאָיִן שֹׁפְטֵי אֶרֶץ
כַּתֹּהוּ עָשָׂה׃ אַף בַּל־נִטָּעוּ אַף בַּל־זֹרָעוּ אַף בַּל־שֹׁרֵשׁ בָּאָרֶץ
גִּזְעָם וְגַם־נָשַׁף בָּהֶם וַיִּבָשׁוּ וּסְעָרָה כַּקַּשׁ תִּשָּׂאֵם׃ וְאֶל־מִי
תְדַמְּיוּנִי וְאֶשְׁוֶה יֹאמַר קָדוֹשׁ׃ שְׂאוּ־מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי־
בָרָא אֵלֶּה הַמּוֹצִיא בְמִסְפָּר צְבָאָם לְכֻלָּם בְּשֵׁם יִקְרָא מֵרֹב
אוֹנִים וְאַמִּיץ כֹּחַ אִישׁ לֹא נֶעְדָּר׃

אונקלוס

יב וִיהֵי חֲלַף דִּי תְקַבְּלוּן יָת דִּינַיָּא הָאִלֵּין וְתִטְּרוּן וְתַעְבְּדוּן
יָתְהוֹן וְיִטַּר יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ יָת קְיָמָא וְיָת חִסְדָּא דִּי קַיֵּים
לַאֲבָהָתָךְ׃ יג וְיִרְחֲמִנָּךְ וִיבָרְכִנָּךְ וְיַסְגִּנָּךְ וִיבָרֵךְ וַלְדָּא דִמְעָךְ

רשב"ם

(יב) והיה עקב · ושמר ה' לך · כי לדבר כשר הוא. שומר הבטחת חסד אבות ואם לא תשמור

בעל הטורים

(יב) והיה עקב · לעיל מיניה כתיב היום לעשותם וסמיך ליה עקב · כלומר היום לעשותם אבל שכרם בעקב פירוש בסוף · עק"ב תיבות יש בי' דברות [שבראשונות] וזהו שאמרו עקב רב אם תשמור עקב תזכה למה רב טובך אשר צפנת: עקב · עשה תורתך קבע · עקב ענוה · למד מן העקב הזה שהולך אחר הרגל דרך ענוה ולפיכך אינו נוגף כמו אצבעות הרגלים: תשמעון ושמרתם ועשיתם · ג' כנגד מקרא משנה תלמוד: ושמר · בגימט' (ע"ה) לעתיד לבא: (יג) ואהבך · בזכות אברהם שנאמר בו זרע אברהם אוהבי: וברכך · בזכות יצחק שנאמר בו ויברך אלהים את יצחק: ורבך ·

וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יד בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ טו וְהֵסִיר יְהוָה מִמְּךָ כָּל־חֹלִי וְכָל־מַדְוֵי מִצְרַיִם הָרָעִים אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יְשִׂימָם בָּךְ וּנְתָנָם בְּכָל־שֹׂנְאֶיךָ׃ טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ׃ ס יז כִּי תֹאמַר בִּלְבָבְךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוּכַל לְהוֹרִישָׁם׃ יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֵת אֲשֶׁר־עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפַרְעֹה וּלְכָל־מִצְרָיִם׃ יט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר־רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְּרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצִאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֵּן־יַעֲשֶׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־הָעַמִּים אֲשֶׁר־אַתָּה יָרֵא מִפְּנֵיהֶם׃ כ וְגַם אֶת־הַצִּרְעָה יְשַׁלַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם עַד־אֲבֹד הַנִּשְׁאָרִים וְהַנִּסְתָּרִים מִפָּנֶיךָ׃ כא לֹא תַעֲרֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

רש"י

(יג) שגר אלפיך · ולדי בקרך שהנקבה משגרת ג ממעיה : ועשתרות צאנך · מנחם פירש אבירי בשן ד מבחר הצאן כמו עשתרות קרנים לשון חוזק ואונקלוס תרגם ועדרי ענך ורבותינו אמרו למה נקרא שמם ה עשתרות שמעשרות את בעליהן : (יד) עקר · שאינו מוליד : (יז) כי תאמר בלבבך · על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל להורישם אל תאמר כן : (יח) לא תירא מהם · ולא יתכן לפרשו באחת מארבע לשונות של כי ו שיפול עליו שוב לא תירא מהם : (יט) המסת · נסיונות : והאתת · כגון ויהי לנחש והיו לדם ביבשת : והמפתים · המכות המופלאות : היד החזקה · זה ז הדבר : והזרע הנטויה · זה ח החרב של מכת בכורות : (כ) הצרעה · מין שרץ העוף שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג פי' נקראו הולדות שגר מל' משגרת והבקרים אלפים מלשון אלופינו מסובלים :
ד ר"ל בשן שם מקום הוא והיו שם אבירי צאן כלומר שמן בריאים וחזקים

וְאִבָּא דְאַרְעָךְ עִבּוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ: יד בְּרִיךְ תְּהֵי מִכָּל עַמְמַיָּא לָא יְהֵי בָךְ עֲקַר וְעַקְרָא וּבִבְעִירָךְ: טו וְיַעְדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל מַרְעִין וְכָל מַכְתָּשֵׁי מִצְרַיִם בִּישַׁיָּא דִּי יְדַעְתְּ לָא יְשַׁוֵּינוּן בָּךְ וְיִתְּנִנּוּן בְּכָל סָנְאָךְ: טז וּתְגַמַּר יָת כָּל עַמְמַיָּא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵיב לָךְ לָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלֵיהוֹן וְלָא תִפְלַח יָת טַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי לְתַקְלָא הוּא לָךְ: יז דִּילְמָא תֵימַר בְּלִבָּךְ סַגִּיאִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין מִנִּי אֶכְדֵּין אִכּוּל לְתָרָכוּתְהוֹן: יח לָא תִדְחַל מִנְּהוֹן מִדְכַּר תִּדְכַּר יָת דִּי עֲבַד יְיָ אֱלָהָךְ לְפַרְעֹה וּלְכָל מִצְרָיִם: יט נִסִּין רַבְרְבִין דִּי חֲזָאָה עֵינָךְ וְאָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא וִידָא תַקִּיפְתָּא וּדְרָעָא מְרָמְמָא דִּי אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ כֵּן יַעְבֵּד יְיָ אֱלָהָךְ לְכָל עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ דָּחֵיל מִקֳּדָמֵיהוֹן: כ וְאַף יָת עֶרְעִיתָא יְגָרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בְּהוֹן עַד דְּיֵיבְדוּן דְּאִשְׁתְּאָרוּ וּדְאִטַּמָּרוּ מִקֳּדָמָךְ: כא לָא תִתְּבַר מִקֳּדָמֵיהוֹן אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ שְׁכִנְתֵּיהּ בֵּינָךְ אֱלָהָא רַבָּא

רשב״ם

המצות לא ישמור לך אלא לדור אחר: (יד) עקר· כולו קמץ כמו מן חכם יאמר אשה חכמה מן שפל שפלה איננת כן מן עקר עקרה וכן

בעל הטורים

בזכות יעקב שנאמר בו פרס ורבה: ובקד״ג׳· הכא חד ותרי בפ׳ משפטים [ר״ל עי׳ בפ׳ משפטים היכי כתיב ומתי דרש בכן]· הפסוק מתחיל בוי״ו ומסיים בכ״ף וכן ויתן לך האלהים מטל השמים הברכות שבירך יצחק ליעקב מתחילין בוי״ו ומסיימין בכ״ף שיהיו לך כל אותן הברכות: (יד) ברוך תהיה מכל העמים· הפסוק מתחיל בבי״ת ומסיים בכ״ף לומר בזכות התורה שיש בה כ״ב אותיות: לא יהיה בך עקר ועקרה· בגימטריא בדברי תורה: (כא) אל גדול ונורא· ולא אמר גבורה אלא הזכיר גדול כנגד אברהם דכתיב ביה האדם הגדול· ונורא כנגד יעקב דכתיב ביה מה נורא המקום הזה· והזכיר אלו שמניהם

עיקר ש״ח ובאר״ח

לכן קרא הנאן לשון עשתרות שהוא לשון תוקף וחוזק: ח [לדעת מנחם והאונקלס שרשו הוא עשתר כמו פרנס מן המרובעים אך מנחם מבארו מסורת חוזק ולדעת אונקלס הוראתו עדר· ולדעת רז״ל שרשו עשר והתיו הבא בתמורה הוא מבנין התפעל בשמות וכמו התחברות· נשתון]: ו עיין רש״י גיטין דף נ׳ שמה ניפלר הכל מעורה: ז דכתיב גם יד ה׳ הויה במקנך וגו׳: ח כדכתיב

בְּקִרְבֶּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא׃ כב וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם
הָאֵל מִפָּנֶיךָ מְעַט מְעָט לֹא תוּכַל כַּלֹּתָם מַהֵר פֶּן־תִּרְבֶּה
עָלֶיךָ חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ כג וּנְתָנָם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָמָם
מְהוּמָה גְדֹלָה עַד הִשָּׁמְדָם׃ כד וְנָתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדֶךָ
וְהַאֲבַדְתָּ אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ
עַד הִשְׁמִדְךָ אֹתָם׃ כה פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ
לֹא־תַחְמֹד כֶּסֶף וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוָּקֵשׁ בּוֹ כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־
בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְתַעֵב תְּתַעֲבֶנּוּ
כִּי־חֵרֶם הוּא׃ פ ח א כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תִּחְיוּן וּרְבִיתֶם וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם
אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם׃ ב וְזָכַרְתָּ אֶת־
כָּל־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה
בַּמִּדְבָּר לְמַעַן עַנֹּתְךָ לְנַסֹּתְךָ לָדַעַת אֶת־אֲשֶׁר בִּלְבָבְךָ

רש״י

את עיניהם בכל מקום שהיו נסתרים שם: (כב) פן תרבה עליך חית השדה. והלא אם עושין רצונו של מקום אין מתיראין מן החיה שנאמר וחית השדה השלמה לך אלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא: (כג) והמם. נקוד קמץ כולו לפי שאין מ״ם האחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם אבל ט והמם גלגל עגלתו כולו יסוד לפיכך חציו קמץ וחציו פתח כשאר פעל של שלש אותיות: (א) כל המצוה. כפשוטו. ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם הגומרה שנאמר ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם והלא משה לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת על שמם:

עיקר ש״ח ובאר״ת

ומלכו שלופה בידו נטויה על ירושלים: ט [שרש מן והמם הוא בלי ספק המם מן הכפולים. אבל פה המ״ם האחרון איננו מן השרש. רק הוא כנוי הפעול ולכן בא המ״ם שלפניו בקמץ. וראוי היה להיות והממם. רק מכבדות המכתב נבלע מ״ם אחד. באר״ת]: י ולפי הדרש כל המצוה איננו מלה מכפלות. רק הוא שם מגל״ה וכמו יד אב מגזרת כלה. ושרשו כל

ודחילא: כב ויתרך יי אלהך ית עממיא האלין מקדמך זער זער לא תכול לשציותהון בפריע דילמא תסגי עלך חיות ברא: כג וימסרנון יי אלהך קדמך וישגשנון שגוש רב עד דישיצנון: כד וימסר מלכיהון בידך ותובד ית שמהון מתחות שמיא לא יתעתד אנש מקדמך עד דישתצי יתהון: כה צלמי טעותהון תוקדון בנורא לא תחמד כספא ודהבא די עליהון ותסב לך דילמא תתקל בה ארי מרחקא דיי אלהך הוא: כו ולא תעל דמרחק לביתך ותהי חרמא כותה שקצא תשקצנה ורחקא תרחקנה ארי חרמא הוא: א כל תפקדתא די אנא מפקדך יומא דין תטרון למעבד בדיל דתיחון ותסגון ותיתון ותירתון ית ארעא די קיים יי לאבהתכון: ב ותדכר ית כל ארחא די דברך יי אלהך דנן ארבעין שנין במדברא בדיל לעניותך לנסיותך למדע ית די בלבך התטר פקודוהי

רשב"ם

מצאתי בכל ספרי ספרד: (כג) והמם מהומה גדולה · על כרחך והמם כמו וסבב · שמם מן שממה · על הר ציון ששמם ומכין כפולים ופירושו והרעים קול מהומה גדולה במלחמה עד השמדם ואילו היה פירושו של מ"ם אחרונה כמו אותם היה לכתוב והממם · אבל מגזרת המה · הומה לבי אומר והמם והמה אותם כמו מן עשה · עצבי עשם · ומן כאשר ראה יעקב ויאמר יעקב כאשר ראם ראה אותם והמם מגזרת המה יתפרש המה אותם · ואם תאמר לפרש גם את זו כמו והמה אותם אי אפשר לומר כך לפי שלשון המיון נתלה בגוף האדם לבי כנור יהמה מעצמו ואם היה המיון עשה לאחרים צריך להדגישו והימם · כמו כלה שארי מעצמי · כילה את אחרים · ייטנא את הכתם הטוב מעצמו לפיכך רפי · ולאחרים יאמר ושנא את בגדי כלאי וישנה ואת נערותיה: (ב) למען ענותך · זהו. עינוי שאין פת בסלך

בעל הטורים

שנלחמו אברהם עם המלכים · ויעקב כנגד לבן ועשו אבל לא מצינו ביצחק שנלחם: (כו) כי חרם הוא · וסמיך ליה כל המצוה לומר שהעובר על החרם כעובר על כל המצות · חרם אותיות רמ"ח שנכרתין מרמ"ח איבריו · ואם יחזור בתשובה יהיה רחם · וזהו ברוגז רחם תזכור: (א) לאבותיכם · וסמיך ליה וזכרת את כל הדרך לומר שתזכור דרך שהלכו בו אבותיך והלך בו גם

יהיך

הֲתִשְׁמֹר מִצְוֹתָו מצותיו קרי אִם־לֹא׃ ג וַיְעַנְּךָ וַיַּרְעִבֶךָ
וַיַּאֲכִלְךָ אֶת־הַמָּן אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ
לְמַעַן הוֹדִיעֲךָ כִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי
עַל־כָּל־מוֹצָא פִי־יְהוָה יִחְיֶה הָאָדָם׃ ד שִׂמְלָתְךָ לֹא
בָלְתָה מֵעָלֶיךָ וְרַגְלְךָ לֹא בָצֵקָה זֶה אַרְבָּעִים שָׁנָה׃
ה וְיָדַעְתָּ עִם־לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת־בְּנוֹ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ׃ ו וְשָׁמַרְתָּ אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת
בִּדְרָכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ׃ ז כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְבִיאֲךָ אֶל־
אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחֲלֵי מָיִם עֲיָנֹת וּתְהֹמֹת יֹצְאִים בַּבִּקְעָה
וּבָהָר׃ ח אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ־
זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ׃ ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְמִסְכֵּנֻת תֹּאכַל־בָּהּ
לֶחֶם לֹא־תֶחְסַר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבָנֶיהָ בַרְזֶל וּמֵהֲרָרֶיהָ
תַּחְצֹב נְחֹשֶׁת׃ י וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

קמץ בז"ק

רש"י

(ב) התשמור מצותיו · שלא תנסהו ולא ב הרהר אחריו: (ד) שמלתך לא בלתה · ענני כבוד היו שפין בכסותם ומגהצים אותם כמין כלים מגוהצים ואף קטניהם כמו שהיו גדלים לבושם גדל עמהם כלבוש הזה של חומט שגדל עמו: לא בצקה · לא נפחה כבצק כדרך הולכי יחף ם שהרגליהם נפוחות: (ח) זית שמן · זיתים העושים ג שמן:

רשב"ם

חייך תלויה למרום בכל יום: (ז) כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה וגו' · ולבסוף ורם לבבך ושכחת · לכך אני מצוך לזכור את הדרך וספוק צרכיך משמים · וידעת כי לא בכח יגבר איש: (ט) אשר לא במסכנת תאכל בה לחם · כלומר לא תאכל פת חריבה כדרך עני ומסכן · שהרי מלבד החטה והשעורה שהוא לחם יהיה לך גפן ותאנה ורימון וגו' ודבש תמרים שהם מתוקים: עקב לא תשמעון · זהו סיום כל תחלת הפרשה · והיה עקב תשמעון תנחלו את הארץ ועקב לא תשמעון תאבדו ממנה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

המצוה זה המכלה וגומר את המצוה לעשות: ב פי' כי תשמור מצות ה' גם בעת תלאה ויגון ולא תהרהר אחר ה' הלא אנכי שומר מצוה ולמה ירע לי ה' ויענני: ל וזה כוונת הכתוב מעליך אף כי אתה גדלת בכל זאת שמלתך

אם לא: ג ועניך ואכפנך ואוכלך ית מנא די לא ידעתא ולא ידעון אבהתיך בדיל לאודעותך ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקים אנשא ארי על כל אפקות מימרא דיי יתקים אנשא: ד כסותך לא אבליאת מנך ומסנך לא יחפו דנן ארבעין שנין: ה ותדע עם לבך ארי כמא די מאלף גברא ית בריה יי אלהך מאלף לך: ו ותטר ית פקודיא דיי אלהך למהך בארחן דתקנן קדמוהי ולמדחל יתיה: ז ארי יי אלהך מעלך לארעא טבתא ארעא נגדא נחלין דמיין מבועי עינין ותהומין נפקין בבקען ובטורין: ח ארעא חטין וסערין וגופנין ותאנין ורמונין ארעא דזיתהא עבדין משחא והיא עבדא דבש: ט ארעא די לא בעצורין תיכול בה לחמא לא תחסר כל מדעם בה ארעא די אבנהא פרזלא ומטורהא תפסול נחשא: י ותיכול ותשבע ותברך ית יי אלהך על

בעל הטורים

אתה: (ג) ויאכלך את המן · למען הודיעך· מלמד שבאכילת המן ניתן להם דעה וכן בעזרא הוא אומר [נחמיה ט׳ ושם כתיב ורוחך הטובה נתת להשכילם ומנך לא מנעת מפיהם וצע"ק] ומנך נתת להם להשכילם וזהו לא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן: יחיה האדם · וסמיך ליה שמלתך לא בלתה רמז למה שאמרו שעומדין בלבושיהם ק"ו מחטה וזהו בשיחיה האדם שמלתך לא בלתה: (ה) מיסרך· תגין על מ"ם לומר שהנשמה נוצרה במ׳ יום: והתורה ניתנה במ׳ יום ואם לא תשמור התורה שניתנה במ׳ יום מיסרך ונוטל ממך נשמתך שנוצרה במ׳ יום: (ו) ללכת בדרכיו · בגימ׳ (ע"ס) ללמוד תורה · וליראה אותו · למה כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה לא תהיה כהוי טובה: (ח) ארץ חטה ושעורה · יו"ד תיבות בפסוק לכך צריך ליתן יו"ד אצבעות בפת בשעת ברכה: (ט) תחסר, ג׳ · דין · ואידך (מ"א י"ז) וצפחת השמן לא תחסר · (משלי י"ג) ובטן רשעים תחסר · אע"פ שזה נאמר בא"י · הצדיקים בכ"מ לא תחסר להם שהרי אליהו הלך. לצרפית וגם אמר לה לא תחסר · אבל הרשעים בכ"מ תחסר להם: (י) ואכלת ושבעת · וסמיך ליה (לא) [פן] תשכח · שצריך להזכיר יום המיתה [אולי סמך על סיפא דעניינא כי אכל וגו׳] בברכת המזון ולכן תקנו הטוב והמטיב על הרוגי ביתר שניתנו לקבורה: ואכלת וברכת · היינו

עיקר ש"ח ובאר"ח

היתה עליך: ם פי׳ משום דנעלך לא בלה ולא הלכת יחף לכן לא נבקה רגלך: ג כי זית הוא בסמיכות לשמן · והוא דבר אחד זיתים העושים שמן:

עַל־הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃ שני יא הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־
תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְבִלְתִּי שְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּמִשְׁפָּטָיו
וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ יב פֶּן־תֹּאכַל וְשָׂבָעְתָּ
וּבָתִּים טֹבִים תִּבְנֶה וְיָשָׁבְתָּ׃ יג וּבְקָרְךָ וְצֹאנְךָ יִרְבְּיֻן וְכֶסֶף
וְזָהָב יִרְבֶּה־לָּךְ וְכֹל אֲשֶׁר־לְךָ יִרְבֶּה׃ יד וְרָם לְבָבֶךָ
וְשָׁכַחְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים׃ טו הַמּוֹלִיכְךָ בַּמִּדְבָּר ׀ הַגָּדֹל וְהַנּוֹרָא נָחָשׁ ׀
שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין־מָיִם הַמּוֹצִיא לְךָ מַיִם
מִצּוּר הַחַלָּמִישׁ׃ טז הַמַּאֲכִלְךָ מָן בַּמִּדְבָּר אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּן
אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן עַנֹּתְךָ וּלְמַעַן נַסֹּתֶךָ לְהֵיטִבְךָ בְּאַחֲרִיתֶךָ׃
יז וְאָמַרְתָּ בִּלְבָבֶךָ כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחַיִל הַזֶּה׃
יח וְזָכַרְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת
חָיִל לְמַעַן הָקִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ כַּיּוֹם
הַזֶּה׃ פ יט וְהָיָה אִם־שָׁכֹחַ תִּשְׁכַּח אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהָלַכְתָּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַעֲבַדְתָּם וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לָהֶם
הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן׃ כ כַּגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה
מַאֲבִיד מִפְּנֵיכֶם כֵּן תֹּאבֵדוּן עֵקֶב לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ פ ט א שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתָּה עֹבֵר הַיּוֹם
אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִמֶּךָּ עָרִים
גְּדֹלֹת וּבְצֻרֹת בַּשָּׁמָיִם׃ ב עַם־גָּדוֹל וָרָם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר

רש"י

(א) גדלים ועצמים ממך · אתה עצום ם וסם עצומים ממך:

עיקר ש"ח ובאר"ח

• כי המ"ם של ממך הוא בערך היתרון אשר יערוך שני דברים שוים יחד בערך ויאמר

ארעא טבתא דיהב לך : יא אסתמר לך דילמא תתנשי ית דחלתא דיי אלהך בדיל דלא למטר פקודוהי ודינוהי וקימוהי די אנא מפקדך יומא דין : יב דילמא תיכול ותשבע ובתין שפירין תבני ותיתב : יג ותורך ועאנך יסגון וכספא ודהבא יסגא לך וכל די לך יסגא : יד וירים לבך ותנשי ית דחלתא דיי אלהך די אפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא : טו דדברך במדברא רבא ודחילא אתר חיון קלן ועקרבין ובית צחונא אתר די לית מיא דאפק לך מיא מטנרא תקיפא: טז דאוכלך מנא במדברא די לא ידעון אבהתך בדיל לעניותך ובדיל לנסיותך לאוטבא לך בסופך : יז ותימר בלבך חילי ותקף ידי קנו לי ית נכסיא האלין : יח ותדכר ית יי אלהך ארי הוא יהב לך עצה למקני נכסין בדיל לקימא ית קימה די קיים לאבהתך כיומא הדין : יט ויהי אם מנשאה תנשי ית דחלתא דיי אלהך ותהך בתר טעות עממיא ותפלחנון ותסגוד להון אסהדית בכון יומא דין ארי מיבד תיבדון : כ כעממיא די יי מאביד מקדמיכון כן תיבדון חלף דלא קבלתון במימרא דיי אלהכון : א שמע ישראל את עבר יומא דין ית ירדנא למיעל למירת עממין רברבין ותקיפין מנך קרוין רברבן וכריכן עד צית שמיא : ב עם רב ותקיף

בעל הטורים

ברכת המזון • וכן נמי צריך לברך לפניו • פי' ואכלת ושבעת וברכת דבר שאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה שנאמר לה' הארץ ומלואה אבל לאחר שבירך הוא משלו שיאמר והארץ נתן לבני אדם • וזהו אמרת לה' אדני אתה טובתי בל עליך שכיון שהודיתי לה' אין הטובה משלך : ואכלת • בגי' זהו בכוונה: (יב) ובתים ד' במסרה • דין • ואידך • ובתים מלאים כל טוב (לעיל ו' י"א) • וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו (מיכה ב')• ובתים מאין יושב (ישעיה ו') אם תשמור מצותיו תמלא בתים מלאים כל טוב • ובתים טובים תבנה • אבל אם רם לבבך ותגזול שדות ובתים • אז ובתים מאין אדם : (יג) ובקרך וצאנך ירבין וכסף וזהב • סמך כסף וזהב לצאן • לומר לך הרוצה שיעשיר יעסוק בבהמה דקה • ובכל מקום כתיב ירבין חסר וי"ו לומר שאם מרעה בשדות אחרות נכסיו מתמעטין :

אַתָּה יָדַעְתָּ וְאַתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לִפְנֵי בְּנֵי עֲנָק׃
ג וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא־הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אֵשׁ
אֹכְלָה הוּא יַשְׁמִידֵם וְהוּא יַכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ וְהוֹרַשְׁתָּם
וְהַאֲבַדְתָּם מַהֵר כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה לָךְ׃ שלישי ד אַל־
תֹּאמַר בִּלְבָבְךָ בַּהֲדֹף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֹתָם ׀ מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר
בְּצִדְקָתִי הֱבִיאַנִי יְהוָה לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת וּבְרִשְׁעַת
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ׃ ה לֹא בְצִדְקָתְךָ
וּבְיֹשֶׁר לְבָבְךָ אַתָּה בָא לָרֶשֶׁת אֶת־אַרְצָם כִּי בְּרִשְׁעַת ׀
הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישָׁם מִפָּנֶיךָ וּלְמַעַן הָקִים
אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב׃ ו וְיָדַעְתָּ כִּי לֹא בְצִדְקָתְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ
אֶת־הָאָרֶץ הַטּוֹבָה הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ כִּי עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף
אָתָּה׃ ז זְכֹר אַל־תִּשְׁכַּח אֵת אֲשֶׁר־הִקְצַפְתָּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בַּמִּדְבָּר לְמִן־הַיּוֹם אֲשֶׁר־יָצָאתָ ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־
בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה׃ ח וּבְחֹרֵב
הִקְצַפְתֶּם אֶת־יְהוָה וַיִּתְאַנַּף יְהוָה בָּכֶם לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃
ט בַּעֲלֹתִי הָהָרָה לָקַחַת לוּחֹת הָאֲבָנִים לוּחֹת הַבְּרִית אֲשֶׁר־
כָּרַת יְהוָה עִמָּכֶם וָאֵשֵׁב בָּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי׃ י וַיִּתֵּן יְהוָה

רש"י

(ד) אל תאמר בלבבך · בצדקתי וברשעת וגו' · הרי כי משמש בלשון אלא :
ע העובדי כוכבים גרמו : (ח) לא (ט) ואשב בהר · אין ישיבה פ אלא
בצדקתך · אתה בא לרשת כי ברשעת לשון עכבה : (י) לוחת · לוחת כתיב

עיקר ש"ח ובאר"ת

ויאמר כי השני גדול ועצום מן הראשון : ע וכאשר יסיים הפסוק : פ פי'
ישיבה שאמור פה הוא לשון עכבה · דאל"כ קשה מה כתיב והכי עמדתי
בהר

בני גבריא די את ידעת ואת שמעת מן יכול למיקם קדם בני גבריא: ג ותדע יומא דין ארי יי אלהך הוא יעבר קדמך מימרה אשא אכלא הוא ישיצנון והוא יתריכנון קדמך ותתריכנון ותובדנון בפריע כמא די מליל יי לך: ד לא תימר בלבך בדיתבר יי אלהך יתהון מקדמך למימר בזכותי אעלני יי למירת ית ארעא הדא ובחובי עממיא האלין יי מתריך להון מקדמך: ה לא בזכותך ובקשיטות לבך את עלל למירת ית ארעהון ארי בחובי עממיא האלין יי אלהך מתרכהון מקדמך ובדיל לאקמא ית פתגמא די קיים יי לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב: ו ותדע ארי לא בזכותך יי אלהך יהב לך ית ארעא טבתא הדא למירתה ארי עם קשי קדל את: ז הוי דכיר לא תנשי ית די ארגזתא קדם יי אלהך במדברא למן יומא די נפקתא מארעא דמצרים עד מיתיכון עד אתרא הדין מסרבין הויתון קדם יי: ח ובחורב ארגזתון קדם יי והוה רגז מן קדם יי בכון לשצאה יתכון: ט במסקי לטורא למסב לוחי אבניא לוחי קימא די גזר יי עמכון ויתבית בטורא ארבעין יממין וארבעין לילון לחמא לא אכלית ומיא לא אשתיתי: י ויהב יי לי ית תרין לוחי אבניא כתיבין

רשב״ם

(ג) והאבדתם מהר · כל מלחמות שתלחמו בהם תנצחום במהירות בלא טורח סולפה ומצורות ימים רבים ומ״מ לא תוכל לכלותם מהר פן תרבה עליך חית השדה · כי לא אנוח לכם להלחם על כולה בפעם אחת: (ד) אל תאמר בלבבך · כשיהדוף ה׳ אלהיך אותם מלפניך · שני דברים גרמו לי לנחל הארץ הזאת אלו האומות נתחייבו להתגרש ברשעם מן הארץ ומה שאני זוכה בה יותר מאומה אחרת בצדקתי הביאני ה׳ יותר משאר אומות הואיל כי ברשעת הגוים האלה מורישם: (ה) לא בצדקתך וביושר לבבך · שהרי זכור לא תשכח את אשר הקצפת וגו׳ אפס אחד משני דברים אמת כי ברשעתם הפסידו נחלתם · מה שאתה זוכה בה לא בצדקתך · אלא למען הקים את השבועה וגו׳:

בעל הטורים

(י) ועליהם ככל הדברים · בגימטריא

אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לוּחֹת הָאֲבָנִים כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים
וַעֲלֵיהֶם כְּכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בָּהָר מִתּוֹךְ
הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל׃ יא וַיְהִי מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לָיְלָה נָתַן יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לֻחֹת הָאֲבָנִים לֻחוֹת הַבְּרִית׃
יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם רֵד מַהֵר מִזֶּה כִּי שִׁחֵת עַמְּךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתָ מִמִּצְרָיִם סָרוּ מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִם עָשׂוּ
לָהֶם מַסֵּכָה׃ יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר רָאִיתִי אֶת־הָעָם
הַזֶּה וְהִנֵּה עַם־קְשֵׁה־עֹרֶף הוּא׃ יד הֶרֶף מִמֶּנִּי וְאַשְׁמִידֵם
וְאֶמְחֶה אֶת־שְׁמָם מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם וְאֶעֱשֶׂה אוֹתְךָ לְגוֹי־
עָצוּם וָרָב מִמֶּנּוּ׃ טו וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וְהָהָר בֹּעֵר
בָּאֵשׁ וּשְׁנֵי לוּחֹת הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדָי׃ טז וָאֵרֶא וְהִנֵּה
חֲטָאתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם לָכֶם עֵגֶל מַסֵּכָה סַרְתֶּם
מַהֵר מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם׃ יז וָאֶתְפֹּשׂ בִּשְׁנֵי
הַלֻּחֹת וָאַשְׁלִכֵם מֵעַל שְׁתֵּי יָדָי וָאֲשַׁבְּרֵם לְעֵינֵיכֶם׃
יח וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה כָּרִאשֹׁנָה אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים
לַיְלָה לֶחֶם לֹא אָכַלְתִּי וּמַיִם לֹא שָׁתִיתִי עַל כָּל־חַטַּאתְכֶם
אֲשֶׁר חֲטָאתֶם לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ׃
יט כִּי יָגֹרְתִּי מִפְּנֵי הָאַף וְהַחֵמָה אֲשֶׁר קָצַף יְהוָה עֲלֵיכֶם
לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא׃
כ וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ וָאֶתְפַּלֵּל גַּם־

רש"י

שהתיכן שנים: (יח) ואתנפל לפני ה'. כראשונה ארבעים יום. שנאמר ועתה אעלה אל ה' אולי אכפרה בחטאתכם באותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום נמצאו כלים בכ"ט באב שהוא עלה בי"ח באלול בו ביום נתרצה הקב"ה לישראל ואמר למשה פסל לך שני לוחות ועלה עוד מ' יום נמצאו כלים ביום הכפורים בו ביום נתרצה הקב"ה ברצון שלם לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך לכך הוקבע למחילה ולסליחה ומנין שברצון

בְּאֶצְבְּעָא דַיְיָ וַעֲלֵיהוֹן כְּכָל פִּתְגָמַיָא דִי מַלִּיל יְיָ עִמְּכוֹן בְּטוּרָא מִגּוֹ אֶשָּׁתָא בְּיוֹמָא דִקְהָלָא׃ יא וַהֲוָה מִסּוֹף אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן יְהַב יְיָ לִי יָת תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָא לוּחֵי קְיָמָא׃ יב וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם חוּת בִּפְרִיעַ מִכָּא אֲרֵי חַבִּיל עַמָּךְ דִּי אַפֶּקְתָּא מִמִּצְרָיִם סָטוֹ בִּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִי פַקֵּדְתִּנּוּן עֲבָדוּ לְהוֹן מַתְּכָא׃ יג וַאֲמַר יְיָ לִי לְמֵימַר גְּלֵי קֳדָמַי יָת עַמָּא הָדֵין וְהָא עַם קְשֵׁי קְדָל הוּא׃ יד אַנַּח בָּעוּתָךְ מִקֳּדָמַי וְאֶשֵּׁיצִנּוּן וְאֶמְחֵי יָת שְׁמְהוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָא וְאֶעְבֵּד יָתָךְ לְעַם תַּקִּיף וְסַגִּי מִנְּהוֹן׃ טו וְאִתְפְּנֵיתִי וּנְחָתִית מִן טוּרָא וְטוּרָא בָּעֵר בְּאֶשָּׁתָא וּתְרֵין לוּחֵי קְיָמָא עַל תַּרְתֵּין יְדָי׃ טז וַחֲזֵיתִי וְהָא חַבְתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עֵגֶל מַתְּכָא סְטֵיתוּן בִּפְרִיעַ מִן אָרְחָא דִּי פַקִּיד יְיָ יָתְכוֹן׃ יז וַאֲחָדִית בִּתְרֵין לוּחַיָא וּרְמֵיתִנּוּן מֵעַל תַּרְתֵּין יְדָי וְתַבַּרְתִּנּוּן לְעֵינֵיכוֹן׃ יח וְאִשְׁתַּטָּחִית קֳדָם יְיָ כְּקַדְמֵיתָא אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן לַחְמָא לָא אֲכָלִית וּמַיָא לָא אִשְׁתֵּיתִי עַל כָּל חוֹבֵיכוֹן דִּי חַבְתּוּן לְמֶעְבַּד דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי׃ יט אֲרֵי דְחֵלִית מִקֳּדָם רָגְזָא וְחֵמְתָא דִּי רְגֵז יְיָ עֲלֵיכוֹן לְשֵׁיצָאָה יָתְכוֹן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהִיא׃ כ וְעַל אַהֲרֹן הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ לַחֲדָא לְשֵׁיצָיוּתֵהּ

רשב״ם	בעל הטורים
(יז) ואשברם כי לא עצרתי כח כמו שפירשתי בפרשת כי תשא :	(יז) ולעיניכם • חסר יו״ד זה תלמוד :

(יח) גם בפעם ההיא • מלמד שכמה פעמים התפלל עליהם :

רש״י

שלם שנאמר בארבעים של לוחות היו בכעס : (כ) ובאהרן התאנף ה׳ •
האחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים לפי ששמע לכם : להשמידו • זה
הראשונים מה הראשונים ברצון אף כלוי בנים וכן הוא אומר ואשמיד
האחרונים ברצון אמור מעתה האמצעיים פריו ממעל : ויתפלל גם בעד

עיקר שפ״ח ובאר״ח

בהר : צ פי׳ נראה די ניתן לוחות שניות אבל לא נמחל חטא העגל וביום הכפורים נראה הקב״ה נסלח להם על עון העגל : ק פי׳ אבל לא לפי שעשה : ר דייק מדכתיב להשמידו ולא כתיב להשמיד אותו כמו

בְּעַד אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִוא׃ כא וְאֶת־חַטַּאתְכֶם אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לָקַחְתִּי וָאֶשְׂרֹף אֹתוֹ בָּאֵשׁ וָאֶכֹּת אֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר־דַּק לְעָפָר וָאַשְׁלִךְ אֶת־עֲפָרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיֹּרֵד מִן־הָהָר׃ כב וּבְתַבְעֵרָה וּבְמַסָּה וּבְקִבְרֹת הַתַּאֲוָה מַקְצִפִים הֱיִיתֶם אֶת־יְהוָה׃ כג וּבִשְׁלֹחַ יְהוָה אֶתְכֶם מִקָּדֵשׁ בַּרְנֵעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם וַתַּמְרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא הֶאֱמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם בְּקֹלוֹ׃ כד מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם דַּעְתִּי אֶתְכֶם׃ כה וָאֶתְנַפַּל לִפְנֵי יְהוָה אֵת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת־אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפָּלְתִּי כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃ כו וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וָאֹמַר אֲדֹנָי יְהוִה אַל־תַּשְׁחֵת עַמְּךָ וְנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגָדְלֶךָ אֲשֶׁר־הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה׃ כז זְכֹר לַעֲבָדֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב אַל־תֵּפֶן אֶל־קְשִׁי הָעָם הַזֶּה וְאֶל־רִשְׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃ כח פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי יְכֹלֶת יְהוָה לַהֲבִיאָם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם וּמִשִּׂנְאָתוֹ אוֹתָם הוֹצִיאָם לַהֲמִתָם בַּמִּדְבָּר׃ כט וְהֵם עַמְּךָ וְנַחֲלָתֶךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכֹחֲךָ הַגָּדֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה׃ פ

רש"י

אהרן · והועילה תפלתי ש לכפר (כה) ואתנפל וגו' · אלו הן עצמן
מחצה ומתו שנים ונשארו השנים : האמורים למעלה וכפלן כאן לפי
(כא) טחון · לשון הווה כמו הלוך שכתוב כאן סדר תפלתו שנאמר
וכלות · מולא"ט בלע"ז : ה' אלהים אל תשחת עמך וגו' :

עיקר ש"ח ובאר"ח

דכתיב להשמיד אתכם אלמא לא קאי אאהרן גופא אלא ודאי דקאי אבניו :
ש ר"ל דגם לרבות הבנים : ת כי שבט לוי נחלק לשנים ולכל חלק היה מלא
בשיע · הבנים נמנו עם אהרן וכלי המקדש והכהנים עבדו עם המעמד

וצליתי אף על אהרן בעדנא ההיא: כא וית חובתכון די
עבדתון ית עגלא נסבית ואוקדית יתה בנורא ושפית יתה
בשופינא יאות עד די הוה דקיק לעפרא ורמית ית עפרה
לנחלא דנחית מן טורא: כב ובדלקתא ובנסתא ובקברי
דמשאלי מרגזין הויתון קדם יי: כג וכד שלח יי יתכון מרקם
גיאה למימר סקו ואחסינו ית ארעא די יהבית לכון וסרבתון
על גזרת מימרא דיי אלהכון ולא הימנתון לה ולא קבלתון
למימרה: כד מסרבין הויתון קדם יי מיומא דידעית יתכון:
כה ואשתטחית קדם יי ית ארבעין יממין וית ארבעין לילון
די אשתטחית ארי אמר יי לשיצאה יתכון: כו וצליתי קדם
יי ואמרית יי אלהים לא תחבל עמך ואחסנתך די פרקתא
בתקפך די אפקתא ממצרים בידא תקיפא: כז אדכר לעבדיך
לאברהם ליצחק וליעקב לא תתפני לקשיות עמא הדין
ולחוביהון ולחטאיהון: כח דילמא יימרון דיירי ארעא די
אפקתנא מתמן מדלית יוכלא דיי לאעלותהון לארעא די
מליל להון ומדסני יתהון אפקנון לקטלותהון במדברא:
כט ואנון עמך ואחסנתך די אפקתא בחילך רבא ובדרעך

ר ש ב " ם

(כה) ואתנפל לפני ה' ארבעים וגו' · ואתפלל אל ה' וגו' · ואומר מ' האיש החכם ישים לב למה הוצרך לכפול כאן נפילת הארבעים יום · וכי דרך המקרא לכפול דבר ולומר דעו לכם שכשנפלתי לפני ה' ארבעים יום כך וכך התפללתי · אפס חכמה גדולה בא להודיע לישראל שמא תאמר והלא חטא גדול כמעשה העגל הועילה תפלתו של משה וניצלנו · אף בארץ ישראל אם נחטא יועילו לנו תפלות הנביאים · אמר להם לא תועיל לכם תפלות בארץ ישראל כי עתה נתכפר לכם כדי שלא יתחלל שמו שהרי כאן התפלל כך זכור לעבדיך וגו' פן יאמרו הארץ אשר הוצאתנו משם מבלתי יכולת ה' להביאם · ולכך לא נתחייבתם מיתה בארם · אבל לאחר שיהרוג שלשים ואחד מלכים ויַנחילכם את הארץ אז יוציאכם ויגרש אתכם מן הארץ שאין כאן חילול השם לאמר לאומות מבלתי יכולת ה':

אלא

רביעי י א בָּעֵת הַהִוא אָמַר יְהוָה אֵלַי פְּסָל־לְךָ שְׁנֵי־לוּחֹת
אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַעֲלֵה אֵלַי הָהָרָה וְעָשִׂיתָ לְּךָ אֲרוֹן עֵץ׃
ב וְאֶכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת אֶת־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלֻּחֹת
הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשַׂמְתָּם בָּאָרוֹן׃ ג וָאַעַשׂ אֲרוֹן
עֲצֵי שִׁטִּים וָאֶפְסֹל שְׁנֵי־לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וָאַעַל
הָהָרָה וּשְׁנֵי הַלֻּחֹת בְּיָדִי׃ ד וַיִּכְתֹּב עַל־הַלֻּחֹת כַּמִּכְתָּב
הָרִאשׁוֹן אֵת עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֲלֵיכֶם
בָּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֵם יְהוָה אֵלָי׃
ה וָאֵפֶן וָאֵרֵד מִן־הָהָר וָאָשִׂם אֶת־הַלֻּחֹת בָּאָרוֹן אֲשֶׁר
עָשִׂיתִי וַיִּהְיוּ שָׁם כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְהוָה׃ ו וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אַהֲרֹן וַיִּקָּבֵר
שָׁם וַיְכַהֵן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַּחְתָּיו׃ ז מִשָּׁם נָסְעוּ הַגֻּדְגֹּדָה

רש"י

(א) בעת ההוא. לסוף מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואח"כ ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאבא והלוחות בידי היכן אתנם ולא זה הוא הארון שעשה בצלאל שהרי משכן לא נתעסקו בו עד לאחר יום הכפורים כי בירידתו מן ההר צוה להם על מלאכת המשכן ובצלאל עשה משכן תחלה ואחר כך ארון וכלים נמצא זה ארון אחר היה וזהו שהיה יוצא עמהם למלחמה ואותו שעשה בצלאל לא יצא למלחמה אלא בימי עלי ונענשו עליו ונשבה: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. מה ענין זה לכאן ועוד וכי מבארות בני יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרה באו לבני יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות וגו' ועוד שם מת אהרן והלא בהר ההר מת צא וחשוב ותמצא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר אלא אף זו מן התוכחה ועוד עשיתם זאת כשמת אהרן בהר ההר לסוף ארבעים שנה ונסתלקו ענני כבוד יראתם לכם ממלחמת מלך ערד ונתתם ראש לחזור למצרים וחזרתם לאחוריכם שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם למוסרה שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מהם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם כדרך אורחכם ומשם חזרתם הגדגדה היא חר הגדגד: (ז) ומן הגדגדה וגו'. ובמוסרה עשיתם אבל כבד על מיתתו של אהרן שגרמה לכם את זאת ונדמה לכם כאילו מת שם וסמך מספד תוכחה זו לשבירת הלוחות לומר שקשה מיתתן של צדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתברו בו הלוחות ולהודיעך שבוקשה לו מה

פרסמא: א בעדנא ההיא אמר יי לי פסל לך תרין לוחי אבניא כקדמאי וסק לקדמי לטורא ותעבד לך ארונא דאעא: ב ואכתוב על לוחיא ית פתגמיא די הוו על לוחיא קדמאי די תברתא ותשוינון בארונא: ג ועבדית ארונא דאעי שטין ופסלית תרין לוחי אבניא כקדמאי וסליקית לטורא ותרין לוחיא בידי: ד וכתב על לוחיא ככתבא קדמאה ית עשרא פתגמיא די מליל יי עמכון בטורא מגו אשתא ביומא דקהלא ויהבנון יי לי: ה ואתפניתי ונחתית מן טורא ושויתי ית לוחיא בארונא די עבדית והוו תמן כמא די פקדני יי: ו ובני ישראל נטלו מבארות בני יעקן למוסרה תמן מית אהרן ואתקבר תמן ושמש אלעזר בריה תחותוהי: ז מתמן נטלו

רשב"ם

אלא יאמרו הגוים ישראל חטאו לו כמו שמפורש באתם נצבים ואמרו כל הגוים על מה עשה ה' ככה לארץ הזאת ומה חרי האף וגו' ואמרו על אשר עזבו את ברית ה' אלהי אבותם וגו' ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן וגו' וכי תאמרו לי אתה אומר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא בתחלת הארבעים והלא אנו יודעים שאהרן מת וא"כ מה הועילה תפלתך. אמר להם משה לא בתחלת הארבעים מת במעשה העגל אלא בסוף הארבעים מת בהר ההר באותו זמן כשנסעו מבארות בני יעקן שבאו שם ממוסרות כדכתיב במסעות ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן והלכו משם עד הר ההר שם מת אהרן ולא במעשה העגל ויכהן אלעזר בנו תחתיו שלבש שם בגדי אביו ודרך גדולה וכבוד מת על פי ה' זהו דרך פשוטו שהרי אין כאן ובני ישראל נסעו מחצרות ולא כתיב ויחנו בחצרות: ובני ישרא' מבארות בני יעקן (ר"ל) שאצל מוסרה. או כלך לדרך זו מבארות בני יעקן כשבאו ממוסרה. ורבותינו דרשו משינוי המקרא

בעל הטורים

שסלחו יו"ד הדברות מהם: (ו) ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה שם מת אהרן. סמך מיתת אהרן לשבירת הלוחות לומר לך קשה מיתת הצדיקים כשבירת הלוחות וגם ת"ח שמת הכל נעשין קרוביו וצריכין לקרוע עליו כמו על ס"ת שנשרף. ועוד סמך ואשים הלוחות בארון אצל מיתת אהרן לומר ס"ת שבלה קוברין אותו אצל ת"ח. ועוד לומר קיים זה מה שכתוב בו: ויקבר ויכהן. מיתת צדיקים מכפרת כבגדי כהונה: (ז) משם נסעו הגדגדה. הפסוק מתחיל ומסיים במ"ם לומר שכל מ' שנה פים הכלר

וּמִן־הַגֻּדְגֹּדָה יָטְבָתָה אֶרֶץ נַחֲלֵי־מָיִם׃ ח בָּעֵת הַהִוא
הִבְדִּיל יְהוָה אֶת־שֵׁבֶט הַלֵּוִי לָשֵׂאת אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־
יְהוָה לַעֲמֹד לִפְנֵי יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ עַד הַיּוֹם
הַזֶּה׃ ט עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־אֶחָיו
יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לוֹ׃
י וְאָנֹכִי עָמַדְתִּי בָהָר כַּיָּמִים הָרִאשֹׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם
וְאַרְבָּעִים לָיְלָה וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפַּעַם הַהִוא לֹא־
אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ׃ יא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קוּם לֵךְ לְמַסַּע
לִפְנֵי הָעָם וְיָבֹאוּ וְיִירְשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי
לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ פ חמישי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם־לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ יג לִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה וְאֶת־
חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְטוֹב לָךְ׃ יד הֵן לַיהוָה

רש"י

שאמרו נתנה ראש לפרוש ממנו כיום שעשו בו את העגל: (ח) בעת ההוא הבדיל ה' וגו' · מוסב לענין הראשון: בעת ההוא · בשנה הראשונה לצאתכם ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדילם המקום מכם. וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזה לא טעו בה בני לוי אלא עמדו באמונתם: לשאת את ארון · ת הלוים: לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו · הכהנים והוא נשיאת כפים: (ט) על כן לא היה ללוי חלק · לפי שהובדלו לעבודת מזבח א ואינן פנויין לחרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו · נוטל פרס ב מעטן מבית המלך:

ואנכי עמדתי בהר · לקבל הלוחות האחרונות ולפי שלא פירש למעלה כמה עמד בהר בעליה אחרונה זו חזר והתחיל בה: כימים הראשונים · של לוחות הראשונות מה הם ברצון אף אלו ברצון אבל האמצעיים שעמדתי שם להתפלל עליכם היו בכעס: (יא) ויאמר ה' אלי וגו' · אע"פ שסרתם מאחריו וטעיתם בעגל אמר לי לך נחה את העם וגו': (יב) ועתה ישראל · אע"פ שעשיתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם ומכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם: כי אם ליראה וגו' · רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים ג חוץ מיראת

לְגֻדְגֹּד וּמִן גֻּדְגֹּד לְיָטְבַת אַרְעָא נָגְדָן נַחֲלִין דְּמַיִן: ח בְּעִדָּנָא הַהִיא אַפְרֵשׁ יְיָ יָת שִׁבְטָא דְלֵוִי לְמִטַּל יָת אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ לְמֵקַם קֳדָם יְיָ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרָכָא בִּשְׁמֵהּ עַד יוֹמָא הָדֵין: ט עַל כֵּן לָא הֲוָה לְלֵוִי חֲלָק וְאַחֲסָנָא עִם אֲחוֹהִי מַתְּנָן דִּיהַב לֵהּ יְיָ אִנּוּן אַחֲסַנְתֵּהּ כְּמָא דִּי מַלִּיל יְיָ אֱלָהָךְ לֵהּ: י וַאֲנָא הֲוֵיתִי קָאֵם בְּטוּרָא כְּיוֹמִין קַדְמָאִין אַרְבְּעִין יְמָמִין וְאַרְבְּעִין לֵילָוָן וְקַבִּיל יְיָ צְלוֹתִי אַף בְּזִמְנָא הַהוּא לָא אֲבָא יְיָ לְחַבָּלוּתָךְ: יא וַאֲמַר יְיָ לִי קוּם זִיל לְמִטּוּל קֳדָם עַמָּא וְיֵעֲלוּן וְיֵרְתוּן יָת אַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן לְמִתַּן לְהוֹן: יב וּכְעַן יִשְׂרָאֵל מָא יְיָ אֱלָהָךְ תָּבַע מִנָּךְ אֱלָהֵן לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לִמְהָךְ בְּכָל אָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִרְחַם יָתֵהּ וּלְמִפְלַח קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ: יג לְמִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַייָ וְיָת קְיָמוֹהִי דַּאֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין לְדְיֵיטַב לָךְ: יד הָא דַייָ אֱלָהָךְ

רשב"ם

מה שדרשו: (ח) בעת ההוא הבדיל ה' את שבט הלוי · בעת של מעשה העגל שמצאו חן כדכתיב ויאספו אליו כל בני לוי: ולברך בשמו

בעל הטורים

שמהם: (ח) בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי · סמך כאן לומר שהלוים החזירו את ישראל [ערש"י ז"ל ע"ש ובני ישראל נסעו]: סמך מים לנשאת את ארון ולברך לומר שצריך ליטול ידיו כדי לישא כפיו: (יב) מה ה' אלהיך שואל מעמך מה בא"ת ב"ש י"ן שהואל ממך ק' ברכות בכל יום · ויש בפסוק ק' אותיות [עיין מנחות דף מ"ג ע"ב ברש"י ותוס' ובמהרש"א בה"א] וכן ממך עולה ק': ועתה ישראל · ב' דסמיכי · הכא · ואידך ועתה ישראל שמע אל החוקים · כנגד ב' תורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ: (יד) הן לה' אלהיך · הפסוק מתחיל ומסיים בה"א

רש"י

שמים: (יג) לשמור את מצות ה' · שתקבלו שכר: (יד) הן לה' אלהיך · ואף היא לא נתנם אלא לטוב לך הכל ד ואעפ"כ רק באבותיך חשק ה'

עיקר ש"ח ובאר"ת

במקדש וברכו את העם בנשיאת כפים: א לא מצד דעבודת אדמה נמנעה היא למשרתי עליון אך כי אין להם פנאי לעסוק בזה: ב והם התרומות והמעשרות ושאר חלקי הכהנים והלוים: ג כי ביראת שמים נתן ה' הבחירה בידי אדם אם ירצה יצדק · ואם ימאן ירשע · ולכן יתן ה' שכרו לאדם אם יבחר בצדק · וזה שמסיים הכתוב לטוב לך: ד זה השמים ושמי שמים וכו'

אֱלֹהֶיךָ הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמָיִם הָאָרֶץ וְכָל־אֲשֶׁר־בָּהּ׃
טו רַק בַּאֲבֹתֶיךָ חָשַׁק יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזַרְעָם
אַחֲרֵיהֶם בָּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כַּיּוֹם הַזֶּה׃ טז וּמַלְתֶּם אֵת
עָרְלַת לְבַבְכֶם וְעָרְפְּכֶם לֹא תַקְשׁוּ עוֹד׃ יז כִּי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל
הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד׃
יח עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם
וְשִׂמְלָה׃ יט וַאֲהַבְתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים הֱיִיתֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם׃ כ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וּבוֹ
תִדְבָּק וּבִשְׁמוֹ תִּשָּׁבֵעַ׃ כא הוּא תְהִלָּתְךָ וְהוּא אֱלֹהֶיךָ
אֲשֶׁר־עָשָׂה אִתְּךָ אֶת־הַגְּדֹלֹת וְאֶת־הַנּוֹרָאֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
רָאוּ עֵינֶיךָ׃ כב בְּשִׁבְעִים נֶפֶשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרָיְמָה
וְעַתָּה שָׂמְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב׃
יא א וְאָהַבְתָּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמַרְתּוֹ וְחֻקֹּתָיו
וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֺתָיו כָּל־הַיָּמִים׃ ב וִידַעְתֶּם הַיּוֹם כִּי ׀ לֹא
אֶת־בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ וַאֲשֶׁר לֹא־רָאוּ אֶת־מוּסַר יְהוָה

רש"י

מן הכל: (טו) בכם. כמו שאתם (רואים אתכם) מובחרים מכל העובדי כוכבים היום הזה: (טז) ערלת לבבכם. אוטם לבבכם וכיסויו: (יז) ואדני האדנים. לא יוכל שום אדון להציל אתכם מידו: לא ישא פנים. אם תפרקו עולו: ולא יקח שחד. לפייסו בממון: (יח) עשה משפט יתום ואלמנה. הרי גבורה ואצל גבורתו אתה מוצא ענותנותו: ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. ודבר חשוב הוא זה שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש: (יט) כי גרים הייתם. מום שבך אל תאמר לחברך: (כ) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד לו ותדבק בו ולאחר שיהיו בך כל המדות הללו אז בשמו תשבע: (ב) וידעתם היום. תנו לב לדעת ולהבין ולקבל תוכחתי: כי לא את בניכם. אני מדבר עכשיו שיוכלו לומר אנו לא ידענו ולא ראינו בכל

שמיא ושמי שמיא ארעא וכל די בה: טו לחוד באבהתך
צבי יי למרחם יתהון ואתרעי בבניהון בתריהון בכון מכל
עממיא כיומא הדין: טז ותעדון ית טפשות לבכון וקדלכון
לא תקשון עוד: יז ארי יי אלהכון הוא אלהא דינין ומרי
מלכין אלהא רבא גברא ודחילא די לית קדמוהי מסב אפין
ואף לא לקבלא שחדא: יח עבד דין יתם וארמלא ורחם
גיורא למתן לה מזונא וכסו: יט ותרחמון ית גיורא ארי
דיירין הויתון בארעא דמצרים: כ ית יי אלהך תדחל
וקדמוהי תפלח ולדחלתה תקרב ובשמה תקים: כא הוא
תשבחתך והוא אלהך דעבד עמך ית רברבתא וית חסינתא
האלין די חזו עיניך: כב בשבעין נפשן נחתו אבהתך
למצרים וכען שויך יי אלהך ככוכבי שמיא למסגי: א ותרחם
ית יי אלהך ותטר מטרת מימרה וקימוהי ודינוהי ופקודוהי
כל יומיא: ב ותדעון יומא דין ארי לא ית בניכון די לא
ידעו ודי לא חזו ית אלפנא דיי אלהכון ית רבותה ית ידה

רשב"ם | **בעל הטורים**

הנתנים לישראל: (ב) את מוסר · לומר שבה"א נברא העולם · וכנגד ה' כדכתיב לעיל · כי כאשר ייסר איש חומשי תורה · וי"ו"ד תיבות בפסוק לומר לא ירדה שכינה למטה מיו"ד: הארץ וכל אשר בה וסמיך ליה רק באבתיך · לומר שהארץ וכל אשר בה לא נבראת אלא בזכות האבות: (כ) את ה' אלהיך תירא · בגימטריא תורה: (כב) בשבעים נפש · הפסוק מתחיל ומסיים בבי"ת לומר שיעקב הוריס שידבקו איש בביתו

עיקר ש"ת ובאר"ת

שמשיים נקרא: ח ויהיה סדר הכתוב כן רק באבותיך חשק ה' וגו' רק בכם חשק ה' מכל העמים כיום הזה: ו וכמוהו זה אומנו: ז כלומר אם תפרקו עולו לא ישא פניכם בעבור שוחד אשר נשאתם עולו מלפנים: ח כלומר מה"ש בסמוך כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים וגו' הרי גבורה לכך סמך לו עושה משפט יתום ואלמנה וגו' להודיע ענותנותו: ט פי' ולא תתעב שהגר קטן הוא לפת נגד לחם ושמלה: י פי' כאילו אמר ואהבתם את הגר ולא תונו בדברים · לאסור לו מומו כב"מ דף נ"ט: כ אבל איננו מ"ע להשבע בשם ה' ולדעת קצת פוסקים: ל כי לא הודיעם פה דבר חדש עתה · אך לבנין ולקבל תוכחתי: מ ויספרו את בניכם כמו עם בניכם ·

אֱלֹהֵיכֶם אֶת־גָּדְלוֹ אֶת־יָדוֹ הַחֲזָקָה וּזְרֹעוֹ הַנְּטוּיָה: ג וְאֶת־
אֹתֹתָיו וְאֶת־מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה
מֶלֶךְ־מִצְרַיִם וּלְכָל־אַרְצוֹ: ד וַאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם
לְסוּסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הֵצִיף אֶת־מֵי יַם־סוּף עַל־פְּנֵיהֶם
בְּרָדְפָם אַחֲרֵיכֶם וַיְאַבְּדֵם יְהוָה עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ה וַאֲשֶׁר
עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר עַד־בֹּאֲכֶם עַד־הַמָּקוֹם הַזֶּה: ו וַאֲשֶׁר
עָשָׂה לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן־רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה
הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת־בָּתֵּיהֶם וְאֶת־אָהֳלֵיהֶם
וְאֵת כָּל־הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם בְּקֶרֶב כָּל־יִשְׂרָאֵל: ז כִּי
עֵינֵיכֶם הָרֹאֹת אֶת כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה:
ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְמַעַן
תֶּחֶזְקוּ וּבָאתֶם וִירִשְׁתֶּם אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים
שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: ט וּלְמַעַן תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם וּלְזַרְעָם אֶרֶץ זָבַת
חָלָב וּדְבָשׁ: ס ששי י כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר

רש"י

זה: (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה אחד מהם בורח הארץ נבקעת מתחתיו ובולעתו אלו דברי רבי יהודה אמר לו רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ את פיה ולא פיותיה א״ל ומה אני מקיים בקרב כל ישראל א״ל שנעשית הארץ מדרון כמשפך וכל מקום שהיה אחד מהם היה מתגלגל ובא עד מקום הבקיעה: ואת כל היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו: (ז) כי עיניכם הראת. מוסב למקרא על האמור למעלה כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו׳ כי אם עמכם אשר עיניכם הרואות וגו׳: (י) לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה. ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים שהיו אומרים שמא לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו יכול בגנותה הכתוב מדבר וכן אמר להם לא כארץ מצרים היא אלא רעה הימנה. ת״ל וחברון שבע שנים נבנתה וגו׳ ס אדם אחד בנאן וחם בנה צוען למצרים בנו וחברון לכנען דרך ארץ אדם בונה

תַּקִּיפָא וּדְרָעֵהּ מְרָמְמָא: ג וְיָת אַתְוָתֵהּ וְיָת עוֹבָדוֹהִי דִּי
עֲבַד בְּגוֹ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה מַלְכָּא דְמִצְרַיִם וּלְכָל אַרְעֵהּ: ד וְדִי
עֲבַד לְמַשִׁרְיַת מִצְרַיִם לְסוּסָוָתֵהּ וְלִרְתִיכוֹהִי דִּי אַטֵּיף יָת מֵי
יַמָּא דְסוּף עַל אַפֵּיהוֹן בְּמִרְדְּפְהוֹן בַּתְרֵיכוֹן וְאוֹבְדִנּוּן יְיָ עַד
יוֹמָא הָדֵין: ה וְדִי עֲבַד לְכוֹן בְּמַדְבְּרָא עַד מֵיתֵיכוֹן עַד
אַתְרָא הָדֵין: ו וְדִי עֲבַד לְדָתָן וְלַאֲבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בַּר
רְאוּבֵן דִּי פְתָחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלָעָתְנוּן וְיָת אֱנָשׁ
בָּתֵּיהוֹן וְיָת מַשְׁכְּנֵיהוֹן וְיָת כָּל יְקוּמָא דִּי עִמְּהוֹן בְּגוֹ כָּל
יִשְׂרָאֵל: ז אֲרֵי עֵינֵיכוֹן חֲזָאָה יָת כָּל עוֹבָדָא דַיְיָ רַבָּא דִּי
עֲבָד: ח וְתִטְּרוּן יָת (כָּל) תַּפְקֶדְתָּא דִּי אֲנָא מְפַקֶּדְךָ יוֹמָא דֵין
בְּדִיל דְּתִתְקְפוּן וְתֵעֲלוּן וְתֵירְתוּן יָת אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין
תַּמָּן לְמֵירְתַהּ: ט וּבְדִיל דְּתוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים
יְיָ לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן לְהוֹן וְלִבְנֵיהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב
וּדְבָשׁ: י אֲרֵי אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ לָא כְּאַרְעָא
דְמִצְרַיִם הִיא דִּי נְפַקְתּוּן מִתַּמָּן דִּי תִזְרַע יָת זַרְעָךְ וּמַשְׁקֵת

רשב״ם   בעל הטורים

את בנו ה' אלהיך מיסרך: (ז) כי   ולא יתערבו במצריים ולכן נקראו בית
עיניכם · אלא עיניכם רואות: (י) כי
הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים · כן שיטת פרשיות

רש״י

את הנאה ואחר כך בונה את הכעור (ס״א הגרוע) שפסולתו של ראשון הוא נותן בשני ובכל מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מצוען ומצרים משובחת מכל הארצות שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וצוען שבח מצרים היא שהיתה מקום מלכות שכן הוא אומר כי

היו בצוען שריו וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקצוה לקבורת מתים ואעפ״כ היא יפה מצוען ובכתובות דרשו בענין אחר אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואח״כ לבנו הגדול אלא שמבונה ע על אחד מז' בצוען: אשר יצאתם משם · אפילו ארץ רעמסס

עיקר ש״ח ובאר״ת

נ ולא עמד שם איש אחר מישראל לא נפל שם ורק כל עדת קרח נתגלגלו ונפלו שמה וזה נס גדול: ס ר״ל שבע שנים נבנתה חברון קודם צוען: ע ויתפרש הכתוב

תִּזְרַע אֶת־זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק׃ יא וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לִמְטַר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה־מָּיִם׃ יב אֶרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דֹּרֵשׁ אֹתָהּ תָּמִיד עֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מֵרֵשִׁית חסר א׳ הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה׃ ס יג וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֺתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃

רש״י

ם אשר יצאתם משם · והיא במיטב ארץ מצרים שנאמר במיטב הארץ וגו׳ אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך · ארץ מצרים היתה צריכה להביא מים מנילוס ברגליך ולהשקותה צריך אתה לנדד משנתך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב״ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת: כגן הירק · שאין די לו בגשמים משקין אותו ברגל ובכתף: (יא) ארץ הרים ובקעות · משובח ההר מן המישור שהמישור בבית כור אתה זורע כור אבל ההר בבית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד בראשו: ובקעות · הן מישור: (יב) אשר ה׳ אלהיך דרש אותה · והלא כל הארצות הוא דורש שנאמר להמטיר על ארץ לא איש אלא כביכול אינו דורש אלא אותה וע״י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארצות עמה: תמיד עיני ה׳ אלהיך בה · לראות מה היא צריכה ולחדש בה צ גזירות פעמים לטובה ופעמים לרעה וכו׳ כדאיתא בר״ה: מרשית השנה · מר״ה נדון מה יהא בסופה: (יג) והיה אם שמוע · והיה מוסב על האמור למעלה למטר ר השמים תשתה מים: והיה אם שמע תשמעו · אם תשמע בישן ש תשמע בחדש וכן אם שכח תשכח אם התחלת לשכוח סופך תשכח כולה כתיב במגלה (ר״ל במגלת חסידים אבל אינו פסוק בכל תנ״ך ובירושלמי הביאו משל לב׳ בני אדם שנפטרים זה מזה זה הולך דרך יום לצד מזרח וזה הולך דרך יום לצד מערב נמצא שרחוקים זה מזה מהלך ב׳ ימים כן המשל בתורה) אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום · שיהיו עליכם חדשים כאילו שמעתם בו ת ביום: לאהבה את ה׳ · שלא תאמר הרי אני לומד בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר אלא כל מה שתעשו עשו מאהבה א וסוף הכבוד לבא: ולעבדו בכל לבבכם · עבודה שהיא בלב וזו היא תפלה שהתפלה קרויה עבודה שנאמר אלהך די אנת פלח ליה בתדירא וכי יש פולחן בבבל אלא על שהיה מתפלל שנאמר

לה ברגלך כגנתא ירקא: יא וארעא די אתון עברין תמן למירתה ארע טורין ובקען למטר שמיא תשתי מיא: יב ארעא דיי אלהך תבע יתה תדירא עיני יי אלהך בה מרישא דשתא ועד סופא דשתא: יג ויהי אם קבלא תקבלון לפקודי די אנא מפקד יתכון יומא דין למרחם ית יי אלהכון ולמפלח קדמוהי בכל לבכון ובכל נפשכון:

רשב"ם

הללו צריכים אתם לשמור מצות ה'· כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצותיו ורעה מכל ארצות ללא שומרים·כי הארץ אשר אתה בא שמה איננה כארץמצרים שאין צריכין למטר ובין טובים ובין חטאים בטורח השקאת שדותיהם יש להם להם אבל ארץ ישראל אם אתם שומרים מצות עיני ה' אלהיך בה מראשית השנה ועד אחריתה: (יג) והיה אם שמוע תשמעו · אם שמעת בישן תשמע בחדש וכן אם שכח תשכח התחלת לשכח סופו לשכוחיכך שנויה באגדת שמואל במגילת חסידים מצאו כתוב אם תעזבה יום יומים תעזבך משל לשנים שיצאו אחד מטבריא ואחד מציפורי ופגעו זה בזה בחדא משכונא והמיתו זה עם זה ופירש זה מזה זה הולך מיל וזה הולך מיל נמצא זה רחוק מזה שני מילין· תוספת: והיה אם שמוע תשמעו· ונתתי מטר ותאכלו

בעל הטורים

יעקב: (יב) מראשית השנה · אותיות מתשרי · סמך עיני ה' אלהיך בה · לוים לומר אם שמוע תשמע · עיני ה' אלהיך בה כי כמים הפנים לפנים: עד אחרית שנה · (יג) והיה אם שמוע· לומר אם תשמעו עד אחרית השנה יתן הגשמים בזמנם ובמקום שצריך להם ואם היו צדיקים בתחלת השנה והקב"ה גזר עליהם גשמים וסרחו מורידין במדברות ובימים: בכל לבבכם ובכל

רש"י

שנאמר וכוין פתיחן ליה וגו' · וכן לפניך: בכל לבבכם ובכל נפשכם · כדוד הוא אומר תכון תפלתי קטורת והלא כבר אמור בכל לבבך ובכל

עיקר ש"ח ובאר"ח

הכתוב לפ"ז וחברון שבע שנים פי' שנים כמו פעמים וכפול וכמו שפירשו קצת את הכתוב במשלי ג"כ כי כל ביתה לבוש שנים כמו כפולים · ולפני צען מצרים הוא בפסוק והשתוות לצען מצרים: ם דאל"כ למה אמר אשר יצאתם משם: צ וזה מראשית השנה ועד אחרית שנה תמיד בכל יום עיני ה' אלהיך בה לחדש את גזריה: ק אם צדיקים הם אז יטה ה' את הגזירות לטובה ואם רשעים הם אז יטה ה' את הגזירות לרעה ויהפוך את הטובות לרעה: ר וכמ"ש לקמן ונתתי מטר ארצכם: ש פי' אם תחזור על למודך שמעת ישן ותשמע גם חדשים: ת ולזה אמר בכתוב היום: א פי' עליו הדבר

יד וְנָתַתִּ֧י מְטַֽר־אַרְצְכֶ֛ם בְּעִתּ֖וֹ יוֹרֶ֣ה וּמַלְק֑וֹשׁ וְאָסַפְתָּ֣ דְגָנֶ֔ךָ
וְתִֽירֹשְׁךָ֖ וְיִצְהָרֶֽךָ׃ טו וְנָתַתִּ֛י עֵ֥שֶׂב בְּשָׂדְךָ֖ לִבְהֶמְתֶּ֑ךָ
וְאָכַלְתָּ֖ וְשָׂבָֽעְתָּ׃ טז הִשָּֽׁמְר֣וּ לָכֶ֔ם פֶּ֥ן יִפְתֶּ֖ה לְבַבְכֶ֑ם וְסַרְתֶּ֗ם
וַעֲבַדְתֶּם֙ אֱלֹהִ֣ים אֲחֵרִ֔ים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶ֖ם לָהֶֽם׃ יז וְחָרָ֨ה אַף־
יְהוָ֜ה בָּכֶ֗ם וְעָצַ֤ר אֶת־הַשָּׁמַ֙יִם֙ וְלֹא־יִהְיֶ֣ה מָטָ֔ר וְהָ֣אֲדָמָ֔ה לֹ֥א
תִתֵּ֖ן אֶת־יְבוּלָ֑הּ וַאֲבַדְתֶּ֣ם מְהֵרָ֗ה מֵעַל֙ הָאָ֣רֶץ הַטֹּבָ֔ה
אֲשֶׁ֥ר יְהוָ֖ה נֹתֵ֥ן לָכֶֽם׃ יח וְשַׂמְתֶּם֙ אֶת־דְּבָרַ֣י אֵ֔לֶּה עַל־
לְבַבְכֶ֖ם וְעַֽל־נַפְשְׁכֶ֑ם וּקְשַׁרְתֶּ֨ם אֹתָ֤ם לְאוֹת֙ עַל־יֶדְכֶ֔ם וְהָי֥וּ
לְטוֹטָפֹ֖ת בֵּ֥ין עֵינֵיכֶֽם׃ יט וְלִמַּדְתֶּ֥ם אֹתָ֛ם אֶת־בְּנֵיכֶ֖ם לְדַבֵּ֣ר

רש"י

נפשך אלא אזהרה ליחיד ב אזהרה לציבור: (יד) ונתתי מטר ארצכם · עשיתם מה שעליכם ג אף אני אעשה מה שעלי: בעתו · בלילות שלא יטריחו אתכם · ד"א בעתו בלילי שבתות ד שהכל מצויין בבתיהם: יורה · היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה שמרוה את הארץ ואת הזרעים: מלקוש · רביעה היורדת סמוך לקציר למלאות התבואה בקשיה ולשון מלקוש דבר המאוחר כדמתרגמינן והיה העטופים ללבן לקשיא · ד"א לכך נקראת מלקוש שיורדת על המלילות ה ועל הקשין: ואספת דגנך · אתה תאספנו אל הבית ולא אויביך כענין שנאמר אם אתן את דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישראל וגו': (טו) ונתתי עשב בשדך · שלא תצטרך להוליכם ו למדבריות ד"א שתהיה גוזז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה שלשים יום קודם לקציר ואינה פוחתת מדגנה: ואכלת ושבעת · הרי זו ברכה אחרת

שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעים ואכלת ושבעת: (טז) השמרו לכם · כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרך וצאנך ירביון מה הוא אומר אחריו ורם לבבך ושכחת: וסרתם · לפרוש מן התורה ז ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בעבודת כוכבים וכן דוד אומר כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' ומי אמר לו כך אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד עבודת כוכבים: אלהים אחרים · שהם אחרים לעובדיהם צועק אליו ואינו עונהו נמצא עשוי לו כנכרי: (יז) את יבולה · אף מה שאתה מוביל לה ח כענין שנאמר זרעתם הרבה והבא מעט: ואבדתם מהרה · על כל שאר היסורין ט אגלה אתכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא משל למי ששלח בנו לבית המשתה והיה יושב ומפקידו אל תאכל יותר מצרכך שתבא נקי לביתך ולא

יד וְאֶתֵּן מְטַר אַרְעֲכוֹן בְּעִדָּנֵהּ בַּכִּיר וְלָקִישׁ וְתִכְנוֹשׁ עֲבוּרָךְ וְחַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ: טו וְאֶתֵּן עִסְבָּא בְּחַקְלָךְ לִבְעִירָךְ וְתֵיכוּל וְתִשְׂבַּע: טז אִסְתַּמְּרוּ לְכוֹן דִּילְמָא יִטְעוֹן לִבְּכוֹן וְתִסְטוֹן וְתִפְלְחוּן לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן: יז וְיִתְקוֹף רָגְזָא דַּייָ בְּכוֹן וְיֵחוֹד יָת שְׁמַיָּא וְלָא יְהֵי מִטְרָא וְאַרְעָא לָא תִתֵּן יָת עֲלַלְתַּהּ וְתֵיבְדוּן בִּפְרִיעַ מֵעַל אַרְעָא טָבְתָא דַּייָ יָהֵב לְכוֹן: יח וּתְשַׁווּן יָת פִּתְגָּמַי אִלֵּין עַל לִבְּכוֹן וְעַל נַפְשְׁכוֹן וְתִקְטְרוּן יָתְהוֹן לְאָת עַל יֶדְכוֹן וִיהוֹן לִתְפִלִּין בֵּין עֵינֵיכוֹן: יט וְתַלְּפוּן יָתְהוֹן יָת בְּנֵיכוֹן לְמַלָּלָא בְהוֹן בְּמִתְּבָךְ בְּבֵיתָךְ

רשב"ם

לשובע בלא טורח ואם לאו ועצר את כן יכוונו להתפלל בכל לב :

בעל הטורים

נפשכם: (יד) ונתתי מטר · לומר שאין נמנין על המטר אלא אם בעתו · בגימטריא בלילות :

רש"י

השגית הכן ההוא אכל ובתם יותר מלרכו והקיא וטינף את כל בני המסבה נטלוהו בידיו וברגלים וזרקוהו לאחורי פלטרין: מהרה · איני נותן לכם ארכא ואם תאמרו והלא נתנה ארכא לדור המבול שנאמר והיו ימיו מאה ועשרים שנה דור המבול לא היה להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד : (יח) ושמתם את דברי · אף לאחר שתגלו היו מלויינים במלות י הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו וכן הוא אומר הליבי לך ליונים : (יט) לדבר בם · משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה לוה לנו משה שיהא זה למוד דבורו מכאן אמרו כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מסיח

עיקר ש"ח ובאר"ח

פושל לאהבה את ה' וגו' והוא נתפלו ישאל ברכה במעשה ידינו אפס חלילה לנו לעבוד את ה' על מנת שיברך מעשה ידינו : ב ואם היחיד יעשה המצוה זו אז יברך ה' את מעשי ידיו לבד · ואם הרבים יעשו אז תתברך כל הארץ אף אם יש ביניהם מעט רשעים : ג אבל אתם לא תעשו על מנת זו שיהיה מטר וברכה על הארץ וכמ"ש למעלה : ד עי' בריש פ' בחוקותי : ה ושם מלקוש הוא מרכב מן מלילן וקשין : ו מדבריות הוא מקום מרעה לבהמות · ולא מקום שממה כמו בכ"מ : ז כי השעל סור אם לא כתיב גביה אל או אלין מורה לסור מזה · וזה לסור מן התורה : ח כי כן הוא כוונת הפסוק מה שאתה מוביל ומביא : ט כלומר ובשביל שאר חטאים שתסורו מתורת ה' תקיא הארץ מהר אתכם מקרבה וכמו"ש גבי עריות באחרי ובקדושים (ויקרא י"ח כ"ז · כ' כ"ב) כי היא גרמה לכם להאות בשביל הטובה שהשפיעה לכם ע"ד וישמן ישורון ויבעט : י כדי שלא תשובו ותגאלו לא יהיה לכם למשא

בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ׃ כ וּכְתַבְתָּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ׃ כא לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ׃ ס

שביעי ומפטיר כב כִּי אִם־שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה־בוֹ׃ כג וְהוֹרִישׁ יְהוָה אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם׃ כד כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן־הַנָּהָר נְהַר־פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם׃ כה לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בִּפְנֵיכֶם פַּחְדְּכֶם וּמוֹרַאֲכֶם יִתֵּן ׀ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרְכוּ־בָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָכֶם׃ ס ס ס

הב' רפה׳ מ"ש

קי"א. הי"ק. יעל"א סימן: ומפטירין ותאמר ציון. בישעיה סי' מ"ט:

רש"י

עמו בלה"ק ומלמדו תורה ואם לא עשה כן הרי הוא כאילו קוברו שנאמר ולמדתם אותם את בניכם כ לדבר בם וגו': (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם. אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו שדברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו: לתת להם. לתת לכם אין כתיב כאן אלא לתת להם מכאן מצינו למדים תחיית ל המתים מה"ת: (כב) שמר תשמרון. אזהרה שמירות הרבה לשוכח בתלמודו שלא ישתכח: ללכת בכל דרכיו. הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים: ולדבקה בו. אפשר לומר כן והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים ומעלה אני עליך כאילו נדבקת בו: (כג) והוריש ה'. עשיתם מה שעליכם נ אף אני אעשה מה שעלי: ועצמים מכם. אתם גבורים והם גבורים מכם שאם לא שישראל גבורים מה השבח הזה שמשבח את האמוריים לומר ועצומים מכם אלא אתם גבורים משאר העובדי כוכבים והם גבורים מכם: (כה) לא יתיצב איש וגו'. אין לי אלא איש. אומה ומשפחה ואשה בכשפיה מנין ת"ל לא יתיצב מ"מ א"כ מה ת"ל איש אפילו כעוג מלך הבשן: פחדכם ומוראכם. והלא פחד הוא מורא אלא פחדכם על הקרובים ומוראכם על הרחוקים. פחד לשון

ובמהכך בארחא ובמשכבך ובמקימך : כ ותכתבנון על מזוזין ותקבענון בספי ביתך ובתרעיך : כא בדיל דיסגון יומיכון ויומי בניכון על ארעא די קיים יי לאבהתכון למתן להון כיומי שמיא על ארעא : כב ארי אם מטר תטרון ית כל תפקדתא הדא די אנא מפקד יתכון למעבדה למרחם ית יי אלהכון למהך בכל ארחן דתקנן קדמוהי ולאתקרבא לדחלתה : כג ויתרך יי ית כל עממיא האלין מקדמיכון ותירתון עממין רברבין ותקיפין מנכון : כד כל אתרא די תדרוך פרסת רגלכון בה דילכון יהי מן מדברא ולבנן מן נהרא נהר פרת ועד ימא מערבא *) יהי תחומכון : כה לא יתעתד אנש קדמיכון דחלתכון ואימתכון יתן יי אלהכון על אפי כל ארעא די תדרכון בה כמא די מליל לכון :

*) רש"י ז"ל בפ' תרומה (כ"ז י"ג) גרס ימא מערבא, ע"ש. שוב מצאתי כן בת"א בכ"י: „ימא מערבא". היידנהיים

רשב"ם

השמים ולא יהיה מטר : (כא) כימי השמים על הארץ · כלומר מטר מן השמים והאדמה תתן את יבולה : (כד) אשר תדרך כף רגליכם להלחם בשבעת עממים : מן המדבר דרום · נהר פרת · צפון : עד הים האחרון · מקום שאתם עומדים עכשיו בקרן דרומית מזרחית של ארץ ישראל עד הים האחרון במערב : (כה) לא יתיצב איש · בתוך התחומין האלה :

בעל הטורים

(כ) וכתבתם על מזוזות ביתך · וסמיך ליה למען ירבו · שע"י המזוזה לא ימות המשחית אל בתיכם · וסמיך ליה אם שמור תשמרון על שם ה' שומרך וגו' [אולי רמז כאילו נקוד תשמרון] :

רש"י

כעיסה פתלוס · מגלה לשון דהגה ם מימים רבים : כאשר דבר לכם · והיכן דבר את אימתי אשלח לפניך וגו':

חסלת פרשת עקב

עיקר ש"ח ובאר"ח

ולזרא לשמרם מהדם : ב דברי רש"י נמשך על למען ירבו ימיכם אם תלמדו את בניכם תורה ומכלל הן אתה שומע לאו כי אם לא תלמדו את בניכם ימיהם יקצרו וכמ"ש רש"י בפסוק שאחר זה : ל פי' כי כשבות עצמם יקומו וישבו בארץ : ם כי מכם ילמד לסיוע רחום וגומל חסד : נ ע' לעיל אות ג' : ם וזה הוא ההבדל בין פחד למורא כי פחד הוא לקרובים אשר יבוא פלוס פחד פתלום · ומורא הוא מבחוק הן יבוא אליו אף כי לא ירעו עוד :

תרי"ג — בפרשת עקב יש בה ח' מצות ששה עשין ושני לאוין

תרי"ג	עשין		לאוין
(תכח)		שלא ליהנות מצפוי ותכשיטין שיקשטו בהן לעבודת כוכבים שנאמר לא תחמוד כסף וזהב עליהם :	רמט
(תכט)		שלא נדביק ונתגר שום דבר מעבודת כוכבים ומשמשיה ותקרובות שלה וכל מה שייוחס עליה כדי ליהנות ממנו שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך :	רנ
(תל)	קפ	לברך ברכת המזון אחר אכילת חלהם כדי שביעה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך וגו' :	
(תלא)	קפא	לאהוב את הגרים שנאמר ואהבתם את הגר וגו' :	
(תלב)	קפב	ליראה תמיד מהאל יתברך ולהתפחד ממנו שהוא משגיח ומעניש לעוברים על רצונו שנאמר את ה' אלהיך תירא :	
(תלג)	קפג	להתפלל בכל יום שנאמר ואתו תעבוד :	
(תלד)	קפד	להתחבר ולהתיחד ולהתמיד עם חכמי התורה האמיתיים שנאמר ובו תדבק :	
(תלה)	קפה	להשבע בשמו יתברך בעת הצורך לקיים דבר מהדברים או להכחישו שנאמר ובשמו תשבע :	

הפטרת עקב בישעיה סימן מט

וַתֹּאמֶר צִיּוֹן עֲזָבַנִי יְהוָה וַאדֹנָי שְׁכֵחָנִי׃ הֲתִשְׁכַּח אִשָּׁה עוּלָהּ מֵרַחֵם בֶּן־בִּטְנָהּ גַּם־אֵלֶּה תִשְׁכַּחְנָה וְאָנֹכִי לֹא אֶשְׁכָּחֵךְ׃ הֵן עַל־כַּפַּיִם חַקֹּתִיךְ חוֹמֹתַיִךְ נֶגְדִּי תָּמִיד׃ מִהֲרוּ בָּנָיִךְ מְהָרְסַיִךְ וּמַחֲרִבַיִךְ מִמֵּךְ יֵצֵאוּ׃ שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ חַי־אָנִי נְאֻם־יְהוָה כִּי כֻלָּם כַּעֲדִי תִלְבָּשִׁי וּתְקַשְּׁרִים כַּכַּלָּה׃ כִּי חָרְבֹתַיִךְ וְשֹׁמְמֹתַיִךְ וְאֶרֶץ הֲרִסֻתֵךְ כִּי עַתָּה תֵּצְרִי מִיּוֹשֵׁב וְרָחֲקוּ מְבַלְּעָיִךְ׃ עוֹד יֹאמְרוּ בְאָזְנַיִךְ בְּנֵי שִׁכֻּלָיִךְ צַר־לִי הַמָּקוֹם גְּשָׁה־לִּי וְאֵשֵׁבָה׃ וְאָמַרְתְּ בִּלְבָבֵךְ מִי יָלַד־לִי אֶת־אֵלֶּה וַאֲנִי שְׁכוּלָה וְגַלְמוּדָה גֹּלָה וְסוּרָה וְאֵלֶּה מִי גִדֵּל הֵן אֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי אֵלֶּה אֵיפֹה הֵם׃ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה אֶשָּׂא אֶל־גּוֹיִם יָדִי וְאֶל־עַמִּים

ארים

אָרִים נִסִּי וְהֵבִיאוּ בָנַיִךְ בְּחֹצֶן וּבְנֹתַיִךְ עַל־כָּתֵף תִּנָּשֶׂאנָה׃
וְהָיוּ מְלָכִים אֹמְנַיִךְ וְשָׂרוֹתֵיהֶם מֵינִיקֹתַיִךְ אַפַּיִם אֶרֶץ יִשְׁתַּחֲווּ־
לָךְ וַעֲפַר רַגְלַיִךְ יְלַחֵכוּ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר לֹא־
יֵבֹשׁוּ קֹוָי׃ הֲיֻקַּח מִגִּבּוֹר מַלְקוֹחַ וְאִם־שְׁבִי צַדִּיק יִמָּלֵט׃
כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה גַּם־שְׁבִי גִבּוֹר יֻקָּח וּמַלְקוֹחַ עָרִיץ יִמָּלֵט
וְאֶת־יְרִיבֵךְ אָנֹכִי אָרִיב וְאֶת־בָּנַיִךְ אָנֹכִי אוֹשִׁיעַ׃ וְהַאֲכַלְתִּי
אֶת־מוֹנַיִךְ אֶת־בְּשָׂרָם וְכֶעָסִיס דָּמָם יִשְׁכָּרוּן וְיָדְעוּ כָל־בָּשָׂר
כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ כֹּה ׀ אָמַר יְהוָה
אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי
אֲשֶׁר־מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֺנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם
שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם׃ מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ קָרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה
הֲקָצוֹר קָצְרָה יָדִי מִפְּדוּת וְאִם־אֵין־בִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּגַעֲרָתִי
אַחֲרִיב יָם אָשִׂים נְהָרוֹת מִדְבָּר תִּבְאַשׁ דְּגָתָם מֵאֵין מַיִם
וְתָמֹת בַּצָּמָא׃ אַלְבִּישׁ שָׁמַיִם קַדְרוּת וְשַׂק אָשִׂים כְּסוּתָם׃
אֲדֹנָי יֱהוִה נָתַן לִי לְשׁוֹן לִמּוּדִים לָדַעַת לָעוּת אֶת־יָעֵף דָּבָר
יָעִיר ׀ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר יָעִיר לִי אֹזֶן לִשְׁמֹעַ כַּלִּמּוּדִים׃ אֲדֹנָי יֱהוִה
פָּתַח־לִי אֹזֶן וְאָנֹכִי לֹא מָרִיתִי אָחוֹר לֹא נְסוּגֹתִי׃ גֵּוִי נָתַתִּי
לְמַכִּים וּלְחָיַי לְמֹרְטִים פָּנַי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וָרֹק׃
וַאדֹנָי יֱהוִה יַעֲזָר־לִי עַל־כֵּן לֹא נִכְלָמְתִּי עַל־כֵּן שַׂמְתִּי פָנַי
כַּחַלָּמִישׁ וָאֵדַע כִּי־לֹא אֵבוֹשׁ׃ קָרוֹב מַצְדִּיקִי מִי־יָרִיב אִתִּי
נַעַמְדָה יָּחַד מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגַּשׁ אֵלָי׃ הֵן אֲדֹנָי יֱהוִה יַעֲזָר־
לִי מִי־הוּא יַרְשִׁיעֵנִי הֵן כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ עָשׁ יֹאכְלֵם׃ מִי
בָכֶם יְרֵא יְהוָה שֹׁמֵעַ בְּקוֹל עַבְדּוֹ אֲשֶׁר ׀ הָלַךְ חֲשֵׁכִים וְאֵין

נגה לו יבטח בשם יהוה וישען באלהיו: הן כלכם קדחי אש מאזרי זיקות לכו באור אשכם ובזיקות בערתם מידי היתה־זאת לכם למעצבה תשכבון: שמעו אלי רדפי צדק מבקשי יהוה הביטו אל־צור חצבתם ואל־מקבת בור

דברים יא ראה

כו ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה: כז את־הברכה אשר תשמעו אל־מצות יהוה אלהיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום: כח והקללה אם־לא תשמעו אל־מצות יהוה אלהיכם וסרתם מן־הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת אחרי אלהים אחרים אשר לא־ידעתם: ס כט והיה כי יביאך יהוה אלהיך אל־הארץ אשר־אתה בא־שמה לרשתה ונתתה את־

רש"י

(כו) ראה אנכי נותן. ברכה וקללה. האמורות בהר גרזים א ובהר עיבל: (כז) את הברכה. על מנת ב אשר תשמעו: (כח) מן הדרך אשר אנכי מצוה אתכם היום ללכת וגו'. הא למדת שכל העובד עבודת כוכבים הרי הוא סר מכל הדרך שנצטוו ישראל מכאן אמרו המודה בעבודת כוכבים ככופר בכל התורה כולה: (כט) ונתתה את הברכה. כתרגומו ית מברכיא. ג את המברכים:

עיקר ש"ח ובאר"ת

א אבל לא הברכות והקללות האמורות בפ' בחקותי ובפ' כי תבא: ב הנה זה ידענו כי אשר נאמר על הדבר אשר בו יחפוץ ה' וכמו שדרשו רז"ל אשר נשיא יחטא אשרי הדור שהנשיא חוטא ומביא קרבן על שגגתו וכן אשר שברת יישר כחך ששברת והנה בקללה כתיב והקללה אם לא תשמעו ובברכה כתיב אשר תשמעו ולא כתיב אם תשמעו וזה שכתב רש"י על מנת אשר תשמעו כי בזה יחפוץ ה' ולכן אמר אשר: ג כי הברכה נתנה על ראשי השומרים את מצות ה' והקללה על ראש העוברים עליהם אבל המברכים וזה הלויים נתן נגד הר גריזים כדכתיב בפ' תבוא (כ"ז י"ב) אשר על הר גריזים עמדו ששה שבטים ועל הר עיבל עמדו ששה שבטים והלוים עמדו באמצע. והפכו פניהם נגד הר גריזים ופתחו בברכה. ואח"ז הפכו פניהם

נֻקַּרְתֶּם׃ הַבִּיטוּ אֶל־אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל־שָׂרָה תְּחוֹלֶלְכֶם כִּי־אֶחָד קְרָאתִיו וַאֲבָרְכֵהוּ וְאַרְבֵּהוּ׃ כִּי־נִחַם יְהוָה צִיּוֹן נִחַם כָּל־חָרְבֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן־יְהוָה שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה׃

אונקלוס

כו חֲזוֹ דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין בִּרְכָן וּלְוָטִין׃ כז יָת בִּרְכָן דִּי תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין׃ כח וּלְוָטַיָּא אִם לָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוֹדַיָּא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לִמְהָךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתּוּן׃ כט וִיהֵי אֲרֵי יָעֵלִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל תַּמָּן לְמֵירְתַהּ וְתִתֵּן יָת

רשב"ם

(כו) **ראה** אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה כמו שמפרש והולך ונתתה את הברכה על הר גריזים · ואת הקללה וגו': (כט) את הברכה · שתהיה על הר גריזים

בעל הטורים

(כו) ראה אנכי · אמר לשון יחיד ופי' ראה אמר לכל אחד ואחד · וי"מ ליהושע אמר ראה אנכי והזהירו לברך את ישראל כשיעברו את הירדן · וי"מ לפי שקללות וברכות שבמשנה תורה כולם נאמרו בל' יחיד · ד"א ראה אנכי ראה עשרת הדברות שפתח באנכי [ונאמרו ג"כ בל' יחיד] ותקיים אותם כי כל המצות כלולות בהם · ד"א ראה אנכי פי' ממני תראו וכן תעשו [כי הקב"ה מקיים כל המצות פי' ברכות ד' ו' ובכמה מקומות] ד"א ראה ל' יחיד לפניכם ל' רבים והיינו דאמרינן כיצד סדר המשנה משה שנה לאהרן פרקו ואח"כ נכנסו בניו וכו' כדאיתא בעירובין · ד"א לעיל כתיב לכם וסמיך ליה ראה אנכי נותן לפניכם סיום ברכה כלומר לכם אני אומר שתבחרו בברכה · ד"א ראה כי המפיל גורל עם חבירו מכסה הגורלות והחלקים שלא יברור חבירו חלק היפה אבל אתה ראה הגורלות וראה החלקים ובחרת בחיים · והו אתה תומך גורלי שאתה תומך בידי ליתנם על גורל טוב ולברור אותו: (כז) את הברכה · בברכות אמר את לשון רבוי כי לא נפל דבר אחד מכל דברו הטוב · ובקללה לא אמר את אלא והקללה · בקללה אמר אם לא תשמעו · ובברכה אמר אשר תשמעון ולא אמר אם בלשון ספק ואמר אשר מלשון אשרי כדאמר (משלי ח') אשרי אדם שומע לי · את הברכה אשר תשמעו · פ"ס תורה

הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִים וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל׃ ל הֲלֹא־
הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ
הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה׃
לא כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָֹה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם־
בָּהּ׃ לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים
אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם׃ יב א אֵלֶּה הַחֻקִּים
וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָֹה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם
חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה׃ ב אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת
אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־
אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ
רַעֲנָן׃ ג וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם

רש"י

על הר גרזים. כלפי הר גרזים הופכין פניהם ופתחו בברכה ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו'. כל הארורים שבפרשה אמרו תחלה בלשון ברוך ואח"כ הפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה: (ל) הלא המה. נתן בהם סימן: אחרי. אחר העברת הירדן ד הרבה והלאה למרחוק וזהו לשון אחרי ה כל מקום שנאמר אחרי מופלג הוא. דרך מבוא השמש. להלן מן הירדן לצד ו מערב וטעם המקרא מוכיח שהם שני דברים שנקדו בשני טעמים אחרי נקוד בפשטא ודרך נקוד במהפך והוא דגוש ואם היה אחרי דרך דבור אחד היה נקוד אחרי במשרת בשופר הפוך ודרך בפשטא ורפה: מול הגלגל. רחוק מן ז הגלגל: אלוני מורה. שכם הוא שנאמר עד מקום שכם עד אלון מורה: (א) כי אתם עברים את הירדן וגו'. נסים ח של ירדן יהיו סימן בידכם שתבואו ותירשו את הארץ: (ב) אבד תאבדון. אבד ואח"כ תאבדון מכאן לעוקר עבודת כוכבים שצריך לשרש אחריה: את כל המקומות אשר עבדו שם וגו'. ומה תאבדון מהם את ט אלהיהם אשר על ההרים: (ג) מזבח. של אבנים הרבה: מצבה. של אבן אחת והוא בימוס

עיקר ש"ח ובאר"ת

על הר עיבל ופתחו בקללה וכמו"ש רש"י אשר זה: ד ודבק מלת אחרי אל

סַבְרְכַיָּא עַל טוּרָא דִגְרִזִין וְיָת מְלַטְטַיָּא עַל טוּרָא דְעֵיבָל׃
ל הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹרֵי אֹרַח מַעֲלָנֵי שִׁמְשָׁא
בְּאַרְעָא כְנַעֲנָאָה דְיָתֵב בְּמֵישְׁרָא לָקֳבֵל גִּלְגְּלָא בִּסְטַר מֵישְׁרֵי
מֹרֶה׃ לא אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְמֵירַת יָת
אַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן וְתֵירְתוּן יָתַהּ וְתֵיתְבוּן בַּהּ׃
לב וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא יָהֵב
קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין׃ א אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי תִטְּרוּן לְמֶעְבַּד
בְּאַרְעָא דִּיהַב יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ לְמֵירְתַהּ כָּל יוֹמַיָּא
דִּי אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא׃ ב אַבָּדָא תְאַבְּדוּן יָת כָּל אַתְרַיָּא
דִּי פְלַחוּ תַמָּן עַמְמַיָּא דִּי אַתּוּן יָרְתִין יָתְהוֹן יָת טַעֲוָתְהוֹן עַל
טוּרַיָּא רָמַיָּא וְעַל רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל אִילָן עַבּוּף*)׃ ג וּתְתָרְעוּן יָת

*) עַבּוּף וכן ת"י בכל מקום ; וכן במ"ג רע"ח ובחומש קטן ד"ס. הוידנהיים

רשב"ם

ע"י תנאי אשר תשמעו אל מצות ה' וגו' : (ל) אחרי דרך. הרי הם כמו שני פשטות. אבל בשביל שטעמו של דרך באות ראשונה נעשה שופר מהפך : מבוא השמש. שקיעת השמש כלומר אחרי דרך המערב :
(ב) אשר עבדו שם וגו' את אלהיהם. הגוים אשר אתם יורשים אותם :

בעל הטורים

שבזכות התורה יבואו הברכות : (ל) הלא המה בעבר הירדן. ס"ת אהרן. לפי שעד עתה היו עננים על ידו שהיו מראים להם הדרך ועתה פסקו העננים. לכך צריך ליתן להם

עיקר ש"ח ובאר"ה

הירדן כאמור לפניו : ה פי' כי אחרי הוא מופלג ורחוק או בזמן אחרי ימים רבים או במקום אחר מרחק רב. אבל אחר בלי יו"ד בסופו אינו מפליג הדבר הרבה : ו ולפ"ז באו שני אחרים על המקום. האחד הוא אחרי להורות על המרחק. והשני דרך מבוא השמש נגד מערב ולא מעבר אחר. ולכן כל הטעמים על אחרי בפשטא אשר הוא מפסיק וכן דרך ביתיב אשר בלשון רש"י נקרא משפיל והוא ג"כ מפסיק. אבל אם נפרש כי אחרי נמשך אל דרך היה צריך להטעים אחרי דרך במהפך פשטא אשר המהפך הוא משרת. ורש"י קורא למהפך שופר הפוך. ולכך היה צריך להיות רפה כמשפט אותיות בג"ד כפ"ת אשר ירפו אחרי אותיות אהו"י אשר לפניהם בטעם משרת : ז אבל לא כמו בכל מקום מורה רק מול נגד ונכח אף כי קרוב הוא פי' היה קרוב רק לאלוני מורה אבל רחוק מהגלגל : ח ולכן לא אמר בקצרה כי תבואו לרשת את הארץ : ט ויתפרש לפי המקומות מן הפסוקים גם אלהיהם האמורי בסוף

וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא׃ ד לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃ ה כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה׃ ו וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם׃ ז וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ח לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו׃ ט כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

רש"י

שמנוים במשגה אבן שמגבה מתחלתה לבימוס: אשרה. אילן שנעבד: ואבדתם את שמם. לכנות להם שם לגנאי בית גליא קורין לה בית כריא י עין כל עין קוץ: (ד) לא תעשון כן. להקטיר לשמים בכל מקום כ כי אם במקום אשר יבחר. ד"א ונתצתם את מזבחותם ואבדתם את שמם לא תעשון כן. אזהרה למוחק את השם ולנותץ אבן מן המזבח או מן העזרה אמר רבי ישמעאל וכי תעלה על דעתך שישראל נותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיחרב: (ה) לשכנו תדרשו. זה ל משכן שילה: (ו) וזבחיכם. שלמים של מ חובה: מעשרתיכם. מעשר בהמה ומעשר שני לאכול לפנים מן החומה: תרומת ידכם. אלו הבכורים שנאמר בהם ולקח הכהן הטנא מידך: ובכרת בקרכם. לתתם לכהן נ ויקריבום שם: (ז) אשר ברכך ה'. לפי הברכה ס הבא: (ח) לא תעשון ככל אשר אנחנו עושים וגו'. מוסב למעלה על כי אתם עוברים את הירדן וגו' כשתעברו את הירדן מיד ע מותרים אתם להקריב בבמה כל י"ד שנה של כיבוש וחילוק ובבמה לא תקריבו כל מה שאתה מקריבים פה היום במשכן שהוא עמכם ונמשח והוא כשר להקריב בו חטאות ואשמות נדרים ונדבות אבל בבמה אין קרב אלא הנידר והנידב וזהו איש כל הישר בעיניו נדרים ונדבות שאתם מתנדבים על ידי שישר בעיניכם להביאם ולא ע"י חובה אותם תקריבו בבמה: (ט) כי לא באתם. כל אותן פ י"ד שנה: עד עתה. כמו צ עדיין: אל המנוחה. זו שילה: הנחלה. זו ירושלים:

ועברתם

אגוריהון ותתברון ית קמתהון ואשריהון תוקדון בנורא וצלמי טעותהון תקצצון ותובדון ית שמהון מן אתרא ההוא : ד לא תעבדון כן קדם יי אלהכון : ה אלהן לאתרא די יתרעי יי אלהכון מכל שבטיכון לאשראה שכנתה תמן לבית שכנתה תתבעון ותיתון לתמן : ו ותיתון לתמן עלותיכון ונכסת קודשיכון וית מעשרתיכון וית אפרשות ידכון ונדריכון ונדבתיכון ובכורי תורכון ועניכון : ז ותיכלון תמן קדם יי אלהכון ותחדון בכל אושטות ידכון אתון ואנש בתיכון די ברכך יי אלהך : ח לא תעבדון ככל די אנחנא עבדין הכא יומא דין גבר כל מן דכשר קדמוהי : ט ארי לא אתיתון עד כען לבית ניחא ולאחסנא דיי אלהך יהב

רשב״ם

(ד) לא תעשון כן · לזבוח לה׳ בכל מקום : (ח) איש כל הישר בעיניו · בכל מקום שאנו חונים שם במדבר אנו מקריבים במשכן המטלטל ממקום

בעל הטורים

סימן לידע סדרך : (ג) תשרפון · ג׳ במסרה בסתי ענינא · [דין וכס׳ ואתחנן ז׳ ה׳ · וגס׳ עקב ז׳ כ״ה] והיינו דתנן [ע״ז פ״ג מ״ז] ג׳ אשרות הן ונכו ואשריהם תשרפון ג · ואבדתם את שמם לא תעשון כן אזהרה למוחק את השם : (ד) לא תעשון (כן)· בגימט׳ אזהרה על כל מוחק שם [תיבת כן מיותר ובסוג הראשון צריך לגרף האותיות ובסוג השני הכולל] : (ח) אנחנו עשים פה היום · ס״ת · בגימטריא הלוים · כי עתה הלוים נושאים וכשתעברו הירדן לא ישאו

עיקר ש״ח ובאר״ת

המקרא כי המקומות לבדם לא יוכל איש לאבדם : י גליא הוא גבוה וקורין לה כריא מלשון כורה שוחה · עין כל · הוא אשר הוא לעינים לכל איש יקרא עין קוץ כי הוא הקוצים בעינים : כ ולפירוש זה נמשך הכתוב הזה על הכתוב שלאחריו ולפירוש השני נמשך על הכתובים שלפניו דכתיב ונתצתם את מזבחותם וגו׳ · וגם לדברי ר״י נמשך על שלפניו אבל לא להזהירם כי לא ינתצו את המזבחות אבל מזהירם כי לא יחללו את הקדשים כמעללי הכנענים ולא יגרמו בעונם שיהרב המקדש : ל אבל לא בכל מקום כי הבמות נאסרו להם : מ וה״ה שלמי רשות : נ אבל הישראל אסור להקריב את הבכור לנפשו : ס ויתפרש אשר ברכך כמו כאשר ברכך לפי הברכה · אם מוסב על נדרים ונדבות אבל קרבנות חובה אסור להוסיף עליהם : ע אבל לא קאי על והבאתם שמה במדבר ממשכן שילה כי אז נאסר להם הבמות : פ ולכן לא יכולתם להקריב את הקרבנות חובה : צ אבל לא

נֹתֵ֥ן לָֽךְ׃ י וַעֲבַרְתֶּם֮ אֶת־הַיַּרְדֵּן֒ וִישַׁבְתֶּ֣ם בָּאָ֔רֶץ אֲשֶׁר־יְהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶ֖ם מַנְחִ֣יל אֶתְכֶ֑ם וְהֵנִ֨יחַ לָכֶ֧ם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶ֛ם מִסָּבִ֖יב וִישַׁבְתֶּם־בֶּֽטַח׃ שני יא וְהָיָ֣ה הַמָּק֗וֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֵיכֶ֥ם בּוֹ֮ לְשַׁכֵּ֣ן שְׁמוֹ֮ שָׁם֒ שָׁ֣מָּה תָבִ֔יאוּ אֵ֛ת כָּל־אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוֶּ֣ה אֶתְכֶ֑ם עוֹלֹתֵיכֶ֣ם וְזִבְחֵיכֶ֗ם מַעְשְׂרֹֽתֵיכֶם֙ וּתְרֻמַ֣ת יֶדְכֶ֔ם וְכֹל֙ מִבְחַ֣ר נִדְרֵיכֶ֔ם אֲשֶׁ֥ר תִּדְּר֖וּ לַיהוָֽה׃ יב וּשְׂמַחְתֶּ֗ם לִפְנֵי֮ יְהוָ֣ה אֱלֹהֵיכֶם֒ אַתֶּ֗ם וּבְנֵיכֶם֙ וּבְנֹ֣תֵיכֶ֔ם וְעַבְדֵיכֶ֖ם וְאַמְהֹתֵיכֶ֑ם וְהַלֵּוִי֙ אֲשֶׁ֣ר בְּשַֽׁעֲרֵיכֶ֔ם כִּ֣י אֵ֥ין ל֛וֹ חֵ֥לֶק וְנַחֲלָ֖ה אִתְּכֶֽם׃ יג הִשָּׁ֣מֶר לְךָ֔ פֶּֽן־תַּעֲלֶ֖ה עֹלֹתֶ֑יךָ בְּכָל־מָק֖וֹם אֲשֶׁ֥ר תִּרְאֶֽה׃ יד כִּ֣י אִם־בַּמָּק֞וֹם אֲשֶׁר־יִבְחַ֤ר יְהוָה֙ בְּאַחַ֣ד שְׁבָטֶ֔יךָ שָׁ֖ם תַּעֲלֶ֣ה עֹלֹתֶ֑יךָ וְשָׁ֣ם תַּעֲשֶׂ֔ה כֹּ֛ל אֲשֶׁ֥ר אָנֹכִ֖י מְצַוֶּֽךָּ׃ טו רַק֩ בְּכָל־אַוַּ֨ת נַֽפְשְׁךָ֜ תִּזְבַּ֣ח ׀ וְאָכַלְתָּ֣ בָשָׂ֗ר כְּבִרְכַּ֨ת יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ אֲשֶׁ֥ר נָֽתַן־לְךָ֖ בְּכָל־

רש"י

(י) ועברתם את הירדן וישבתם בארץ · שנתחלקה ויצא כל אחד מכיר את חלקו ק ואת שבטו : והניח לכם · לאחר כיבוש וחילוק ומנוחה מן הכנענים אשר היה ה' לנסות בם את ישראל ואין זו אלא בימי דוד · אז : (יא) והיה המקום וגו' · בנו לכם בית הבחירה בירושלים וכן הוא אומר בדוד ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מכל אויביו מסביב ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וארון האלהים יושב בתוך היריעה : שמה תביאו וגו' · למעלה אמור לענין שילה וכאן אמור לענין ירושלים ולכך חלקם הכתוב ליתן היתר בין זו לזו משחרבה שילה ובאו לנוב ר' הרבה טוב ובאו לגבעון היו הבמות מותרות עד שבאו לירושלים : מבחר נדריכם · מלמד שיביאו מן המובחר : (יג) השמר לך (ספרי) ליתן לא תעשה ש על הדבר : בכל מקום אשר תראה · אשר יעלה בלבך אבל אתה מקריב ע"פ נביא כגון אליהו בהר הכרמל : (יד) באחד שבטיך · בחלקו של בנימין ת ולמעלה הוא אומר מכל שבטיכם הא כיצד כשקנה דוד את הגורן מארונה היבוסי גבה הזהב מכל השבטים ומכל מקום הגורן בחלקו של בנימין היה : (טו) רק בכל אות נפשך · במה הכתוב מדבר אם בבשר תאוה להתירה לגם בלא הקרבת אימורים הרי אמור במקום

אשר

לָךְ: י וְתַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא וְתֵיתְבוּן בְּאַרְעָא דַּייָ אֱלָהֲכוֹן מַחְסֵן יָתְכוֹן וְיָנִיחַ לְכוֹן מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן: יא וִיהֵי אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּהּ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן לְתַמָּן תַּיְתוּן יָת כָּל דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן עֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן מַעַשְׂרָתֵיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת יְדֵכוֹן וְכֹל שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן דִּי תִדְּרוּן קֳדָם יְיָ: יב וְתֶחֱדוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵוָאָה דִּי בְּקִרְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית לֵהּ חֲלָק וְאַחְסָנָא עִמְּכוֹן: יג אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תַסֵּק עֲלָוָתָךְ בְּכָל אַתְרָא דִּי תֶחֱזֵי: יד אֱלָהֵן בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ בְּחַד מִן שִׁבְטָיךְ תַּמָּן תַּסֵּק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן תַּעְבֵּד כֹּל דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ: טו לְחוֹד בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תִּכּוֹס וְתֵיכוּל בִּשְׂרָא כְּבִרְכְּתָא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָךְ

רשב"ם

למקום: (טו) בכל אות נפשך · אותו: בגבולין שאין שם מקום להקריבם

בעל הטורים

(יא) לשכן שמו שם שמה · רמז לשני מחיצות אחת לקדשי הקדשים ואחת לקדשים קלים: (יד) בשבטיך · בגימטריא שבט יהודה (עי' יומא ד' י"ב ע"א): שם תעלה עלתיך · ר"ת תשע ט' דברים אשר מעלה על המזבח · עולה · חטאת · אשם · שלמים.

רש"י

אחר כי ירחיב ה' את גבולך וגו' בכל מקום יכול יפדו על מום עובר ואמרת אוכלה בשר וגו' כמה זה מדבר א ת"ל רק: תזבח ואכלת · אין לך בקדשים שנפל בהם מום שיפדו ויאכלו בהם היתר גיזה וחלב ב אלא אכילה

עיקר ש"ח ובאר"ח

לא יתפרש עד סוף הפסוק דהיה במשמע כי במדבר לא הקריבו קרבנות חובה וזה לא אמת הוא כי במדבר הקריבו כל קרבן · אך יתפרש על הזמן העתיד כי עדיין טרם שירשתם את הארץ וזה בי"ד שנה שכבשו וחלקו לא הקריבו קרבנות חובה: ק וזה אחר י"ד שנה שכבשו וחלקו: ר וטרם שבאו לנוב הותרו להם הבמות: ש ומה דכתיב למעלה שמה תביאו זה על עסה ובא פה השמר לך לנ"ח: ת כי מקום בית המקדש היה בחלקו של בנימין וכמו שדרשו ובין כתפיו שכן: א פי' אם נפל בו מום אחר גוזאי יבריא ויתרפא אחר איזה ימים: ב ולכן לא אמר הפסוק בקצרה רק בכל אות נפשך תאכל בשר:

שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֶנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃ טז רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ יז לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ׃ יח כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ יט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ׃ ס כ כִּי־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר׃ כא כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ

רש"י

על ידי זביחה: הטמא והטהור. לפי שבא מכח קדשים שנאמר בהם והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל הוצרך להתיר כאן שטמא וטהור אוכלים ב בקערה אחת: כצבי וכאיל. שאין קרבן בא מהם: כצבי וכאיל. לפוטרן ד מן הזרוע והלחיים והקבה: (טז) רק הדם לא תאכלו. אע"פ שאמרתי שאין לך בו ה זריקת דם במזבח לא תאכלנו: תשפכנו כמים. לומר לך שאין ו צריך כסוי. ד"א הרי הוא כמים להכשיר את הזרעים: (יז) לא תוכל. בא הכתוב ליתן לא תעשה על הדבר: לא תוכל. רבי יהושע בן קרחה אומר יכול אתה אבל אינך רשאי. כיוצא בו ואת היבוסי יושבי ירושלים לא יכלו בני יהודה להורישם יכולים היו אלא שאינן רשאין. לפי שכרתו להם אברהם ברית כשלקח מהם מערת המכפלה ולא יבוסים היו אלא חתיים היו אלא על שם העיר שהיה שמה יבוס כך מפורש בפרקי דר' אליעזר והוא שנאמר כי אם הסירך העורים והפסחים. צורות שכתבו עליהם את ז השבועה: ובכרת בקרך. אזהרה לכהנים: ותרומת ידך. אלו ח הבכורים: (יח) לפני ה'. לפנים ט מן החומה: והלוי אשר בשעריך. אם אין לך לתת לו מחלקו כגון מעשר ראשון תן לו מעשר עני אין לך מעשר עני הזמינהו על שלמיך: (יט) השמר לך. ליתן לא תעשה י על הדבר: על אדמתך. אבל בגולה אינך מוזהר עליו כ יותר מעניי ישראל: (כ) כי ירחיב וגו'. למדה תורה דרך ארץ שלא יתאוה אדם לאכול בשר אלא מתוך ל רחבת ידים

בכל קרויך מסאבא ודכיא יכלנה כבשר טביא ואילא : טז לחוד דמא לא תיכלון על ארעא תשדנה כמיא : יז לית לך רשו למיכל בקרויך מעשר עבורך חמרך ומשחך ובכורי תורך ועאנך וכל נדרך די תדר ונדבתיך ואפרשות ידך : יח אלהין קדם יי אלהך תיכלנה באתרא די יתרעי יי אלהך בה את וברך וברתך ועבדך ואמתך ולואה די בקרויך ותחדי קדם יי אלהך בכל אושטות ידך : יט אסתמר לך דילמא תשבוק ית לואי כל יומיך על ארעך : כ ארי יפתי יי אלהך ית תחומך כמא די מליל לך ותימר איכול בשרא ארי תתרעי נפשך למיכל בשרא בכל רעות נפשך תיכול בשרא : כא ארי יתרחק מנך אתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכנתה תמן ותכוס מתורך וממענך די יהב יי

רשב"ם / בעל הטורים

שתאכל חולין בכל שעריך : (יט) כל מנחה · שמן · לבונה · יין · ומים :
ימיך על אדמתך · כל הימים אשר (יז) ותרומת ידך · וסמיך ליה :
(יח) לפני ה' · כי תרומת ידך היינו
בכורים : (יט) פן תעזב את הלוי · וסמיך ליה כי ירחיב לומר מהן אדם
ירחיב לו [כי כל פן פירושו לא] : (כ) תאכל בשר · וסמיך ליה כי ירחק
שיתרחק אדם לאכול בשר כדאיתא בפרק כסוי הדם [ד' פ"ד ע"א ע"ש] :
(כא) כי ירחק · הפסוק מתחיל ומסיים בכ"ף לומר אעפ"י שאתה צריך להכניס

רש"י

ועופר : בכל אות נפשך וגו' · אבל ירחק ממך המקום · ולא תוכל לבא במדבר נאסר להם בשר חולין אא"כ ונעשה שלמים בכל יום כמו עכשיו מקדישה ומקריבה שלמים : (כא) כי שהמשכן הולך עמכם : וזבחת וגו'

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג אף שנגעו זה בזה · ויטמא הטמא את הטהור : ד כיון שאין קרבן בא מהן ה וס"ד דהדם יהא מותר כיון דאינו נזרק : ו אף כי ידעה אותם לגבי והיא אסור דהם צריך כסוי : ז פי' השבועה שנשבע אברהם ויצחק לאבימלך : ח דהאוכלם חוץ לחומה עובר בלאו : ט אכל לא בתוך העזרה : י ולכן שנה הכתוב אף דאסר כבר והלוי אשר בשעריך · להזהיר בלאו על כל העוזב את הלוי : כ כי בא"י לא לקח הלוי חלק ונחלה בארץ ולכן מחויב כל איש ישראל לכלכלו · אבל בגולה נחשב הוא כעני אם אין לו כמו כל עניי ישראל : ל והפירוש של כי ירחיב ה' את גבולך הוא כי נכסיך ירבון: מ וזה הוא הפירוש

וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ
בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ׃ כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־
הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו
יֹאכְלֶנּוּ׃ כג רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ
וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר׃ כד לֹא תֹּאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ
תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ כה לֹא תֹּאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ
אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ כו רַק קָדָשֶׁיךָ
אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־
יִבְחַר יְהוָה׃ כז וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל׃ כח שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה

רש״י

כאשר צויתך · למדנו שיש צווי בזביחה היאך ישחוט והן הלכות שחיטה שנאמרו למשה מסיני: (כב) אך כאשר יאכל את הצבי וגו׳ · אינך מוזהר לאכלן בטהרה אף מה צבי ואיל חלבן מותר כ אף חולין חלבן מותר ס״א אף: (כג) רק חזק לבלתי אכל הדם · ממה שנאמר חזק אתה למד שהיו שטופים בדם לאכלו לפיכך הוצרך לומר חזק דברי רבי יהודה · ר״ש בן עזאי אומר לא בא הכתוב אלא להזהירך וללמדך עד כמה אתה צריך להתחזק במצות אם הדם שהוא קל להשמר ממנו שאין אדם מתאוה לו הוצרך לחזקך באזהרתו ק״ו לשאר מצות: ולא תאכל הנפש עם הבשר · אזהרה לאבר מן החי: (כד) לא תאכלנו · אזהרה לדם התמצית: (כה) לא תאכלנו · אזהרה לדם שבאיברים:

למען ייטב לך וגו׳ · הא ולמד מתן שכרן של מצות אם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו הפורש ממנו זוכה לו ולבניו אחריו ק״ו לגזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם: (כו) רק קדשיך · אף על פי שאתה מותר לשחוט חולין לא התרתי לך לשחוט את הקדשים ולאכלן בשעריך בלא הקרבה אלא · להביאם לבית הבחירה: (כז) ועשית עולותיך · אם עולות הם תן הבשר והדם על גבי המזבח ואם זבחי שלמים הם דם זבחיך ישפך על המזבח תחלה · ואח״כ והבשר תאכל · ועוד דרשו רבותינו רק קדשיך שבא ללמד על הקדשים שבח״ל ולימד על התמורות ועל ולדות קדשים שיקריבו: (כח) שמור · זו משנה שאתה צריך לשמרה בבטנך שלא תשכח כענין שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך

ואם

לך כמא די פקדתך ותיכול בקרויך בכל רעות נפשך : כב ברם כמא די מתאכל בשר טביא ואילא כן תיכלנה מסאבא ודכיא כחדא יכלנה : כג לחוד תקף בדיל דלא למיכל דמא ארי דמא הוא נפשא ולא תיכול נפשא עם בשרא : כד לא תיכלנה על ארעא תשדנה כמיא : כה לא תיכלנה בדיל דייטב לך ולבנך בתרך ארי תעבד דכשר קדם יי : כו לחוד מעשר קודשיך דיהון לך ונדרך תטול ותיתי לאתרא די יתרעי יי : כז ותעבד עלותך בשרא ודמא על מדבחא דיי אלהך ודם נכסת קודשיך ישתפך על מדבחא דיי אלהך ובשרא תיכול : כח טר ותקבל ית

רשב"ם

אתה חי על האדמה : (כ) כי ירחיב ... ותהיה רחוק מן המשכן : (כג) רק חזק לבלתי אכל הדם · לפי שהדם מובלע בכל האיברים צריך להתחזק

בעל הטורים

נו כף ידו ולבדוק הריאה [וזה מרומז בשני כפי"ן כף לשחיטה וכף לבדיקה] · כאשר צויתך · בגימטריא רוב אחד בעוף ורוב שנים בבהמה : כאשר · נוטריקון רובו של אחד כולו:(כב) אך כאשר יאכל הצבי והאיל · אך מיעוטא הוא שאינם חייבים במתנות : (כג) עם הבשר · בגימטריא בבשר מן החי : (כד) תשפכנו · בגי' (ע"ה) ספור

רש"י

ואם שנית אפשר שתשמע ותקיים בכלל מעשה : את כל הדברים · שתהא
הא כל שאינו בכלל מצוה ר אינו חביבה עליך מצוה קלה כמצוה חמורה.

עיקר ש"ח ובאר"ח

של בכל אות נפשך · בכל מין שתתאוה נפשך תאכל הבשר ולא תצטרך עוד להקריב שלמים : נ פי' רק לענין טומאה וטהרה השוה הכתוב לצבי ואיל אבל לא לענין שאר דברים: ס פי' שאין יצה"ר מסיתו לעבור בזה על דעת קונו בכל זאת הזהירו הכתוב להתאמץ ולשמור את דבר ה' · ק"ו שצריך להתאמץ ולשמור את דבר ה' במקום אשר היצר הרע מסיתו לעבור עליו : ע ופי' הכתוב הוא לא תאכלנו בעוד שהנפש עדנה עם הבשר:ע פי' כי דם הקולח מן הצואר בשחיטתו מקרי דם הנפש · וכאשר יכלה לקלוח והדם רק שותת ונוזל זהו דם התמצית · ועל דם הנפש בלי ספק חייב ופה מזהיר הכתוב גם על דם התמצית : פ ודם שאר האברים וכן דם הלב ודם הטחול · אבל על דם האיברים שלא פירש ממקום למקום ועודם נבלעים במקומם לא הזהיר הכתוב : צ ויתחלק הכתוב לשנים את דם עולותיך תזרק על המזבח ודם זבחיך זה דם שלמים ישפך כו' : ק שצריך לטפל ולהביאם לבית הבחירה : ר שאם לא למד היאך יעשה :

אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס

שלישי כט כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם׃ ל הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי׃ לא לֹא־תַעֲשֶׂה כֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם׃ יג א אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ

ב כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת

רש"י

הטוב • בעיני השמים : והישר • בעיני אדם : (ל) פן תנקש • אונקלוס תרגם לשון מוקש ואני אומר שלא חש לדקדק בלשון שלא מצינו נו"ן בלשון יוקש ואפילו ליסוד הנופל ממנו אבל בלשון סירוף וקשקוש מצינו נו"ן וארכבותיה דא לדא נקשן ואף זה אני אומר פן תנקש אחריהם פן תטרף אחריהם להיות כרוך אחר מעשיהם וכן ינקש נושה לכל אשר לו מקלל את הרשע שיהיו עליו נושים רבים ויהיו מחזירין ומתנקשין אחר ממונו : אחרי השמדם מפניך • אחר שתראה שאשמידם מפניך יש לך לתת לב מפני מה נשמדו אלו מפני מעשים מקולקלים שבידיהם אף אתה לא תעשה כך שלא יבואו אחרים וישמידוך : איכה יעבדו • לפי שלא ענש על עבודת כוכבים ומזלות אלא על זבוח וקטור ונסוך והשתחואה כמו שכתוב בלתי לה' לבדו דברים הנעשים לגבוה באו ולמדך כאן שאם דרכה של עבודת כוכבים לעבדה כדבר אחר כגון פעור לפעור וזורק אבן למרקולים זו היא עבודתו וחייב אבל זבוח וקטור ונסוך והשתחואה אפילו שלא כדרכה חייב : (לא) כי גם את בניהם • גם לרבות את אבותיהם ואמותיהם א"ר עקיבא אני ראיתי עובד כוכבים שכפתו לאביו לפני כלבו ואכלו : (א) את כל הדבר • קלה כבחמורה : תשמרו לעשות • ליתן לא תעשה על עשה האמורים בפרשה שכל השמר לשון לא תעשה הוא אלא שאין לוקין על השמר של

עשה

פִּתְגָמַיָא הָאִלֵין דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בָּתְרָךְ עַד עָלַם אֲרֵי תַעְבֵּד דְּתָקֵן וּדְכָשַׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: כט אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְתָרָכָא יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ וְתֵירַת יָתְהוֹן וְתֵיתֵב בְּאַרְעֲהוֹן: ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִתְּקַל בָּתְרֵיהוֹן בָּתַר דְּיִשְׁתֵּיצוּן מִקֳּדָמָךְ וְדִילְמָא תִתְבַּע לְטַעֲוָתְהוֹן לְמֵימַר אֵכְדֵּין פָּלְחִין עַמְמַיָא הָאִלֵין יָת טַעֲוָתְהוֹן וְאַעְבֵּד כֵּן אַף אֲנָא: לא לָא תַעְבֵּד כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי כָּל דִּמְרַחַק קֳדָם יְיָ דִּי סָנֵי עֲבַדוּ לְטַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי אַף יָת בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתֵיהוֹן יוֹקְדִין בְּנוּרָא לְטַעֲוָתְהוֹן: א יָת כָּל פִּתְגָמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יָתֵהּ תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד לָא תוֹסְפוּן עֲלוֹהִי וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ: ב אֲרֵי יְקוּם בֵּינָךְ נְבִיָא

רשב"ם

ולדקדק יפה להוציאו: (כט) כי יכרית ה' וגו' מפניך · מוסב על כי יכרית: (ל) פן תנקש · כמו ינקש נושה · רא לרא נקשן · לא תטלטל

בעל הטורים

מלכותו: (כח) כי תעשה הטוב והישר בעיני ה' · וסמיך ליה: (כט) כי יכרית · לומר שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים שעושים הטוב והישר:

רש"י

עשה: לא תסף עליו · חמשה טוטפות בתפלין וחמשה מינין בלולב חמשה ברכות לברכת כהנים: (ב) ונתן אליך אות · בשמים כענין שנאמר בגדעון ועשית לי אות ואומר יהי נא חורב אל הגזה וגו': או מופת · בארץ (ס"א ונתן אליך אות בשמים דכתיב והיו לאותות ולמועדים · או מופת · בארץ דכתיב אם טל יהיה על הגזה לבדה. ועל כל הארץ חורב) אע"פ כן לא תשמע לו וא"ת מפני מה ג נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות

עיקר ש"ת ובאר"ח

ש פי' כגון דיני דבר מצרא שאינו אלא משום ועשית הישר והטוב: ■ [לדעת רש"י יש הבדל בין שרש יקש לשרש נקש·שהראשון מורה על מכשול ופוקש·והשני מורה על פירוד וקשקש ולכן תפש על התרגום דתרגם פן תנקש דלמא תתקל · ושורש זו נופלת רק על שרש יקש ולא על שרש נקש · ולכך מסרה מסורתם השנים פן תנקש פן תטרף · אמנם המדקדקים האחרונים חולקים בזה על רש"י ומודים לתרגום כי בין נקש ובין יקש מורים על מכשול ופוקש · כח"ל] : א פי' כי פוער ומגלה לפניו ערותו ובזה יעבדהו : ב ע' לעיל (ד' ב') : ג וזה שאמר בכתוב (ד') כי מנסה ה' וגו' הוא לנתינת טעם למה בא האות והמופת:

המדברים

אוֹ מוֹפֵת׃ ג וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר
נֵלְכָה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃
ד לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם
הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם
אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃
ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו
תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃
ו וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה
עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם ׀ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ
מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס ז כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־
אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ ׀ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר
כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃ ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר
סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה

רש"י

כי מנסה ה' אלהיכם אתכם: (ה) ואת מצותיו תשמרו · תורת משה: ובקולו תשמעו · ד בקול הנביאים: ואותו תעבדו · ח במקדשו: ובו תדבקון · הדבק בדרכיו גמול חסדים קבור מתים בקר חולים כמו שעשה הקב"ה: (ו) סרה · דבר המוסר מן העולם שלא היה ולא נברא ולא צויתיו לדבר כן דשטורנ"א בלע"ז: והפדך מבית עבדים · אפילו אין לו עליך אלא ו שפדאך דיו: (ז) כי יסיתך · אין הסתה אלא גרוי שנאמר אם ה' הסיתך בי ח אטיצמ"נט בלע"ז שמשיאו לעשות כן: אחיך · מאב: בן אמך · ט מאם: חיקך · השוכבת בחיקך ומתחממת בך אסקלדי"ר בלע"ז וכן מחיק הארץ מיסוד השקוע בארץ: אשר כנפשך · זה אביך י פירש לך הכתוב את החביבין לך ק"ו לאחרים: בסתר · דבר הכתוב בהווה שאין דברי מסית אלא בסתר · וכן שלמה הוא אומר בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה: אשר לא ידעת אתה ואבתיך · דבר זה גנאי גדול הוא לך שאף העובדי כוכבים אין מניחין מה שמסרו להם אבותיהם וזה אומר לך עזוב מה

או חלם חלמא ויתן לך את או מופתא: ג וייתי אתא
ומופתא די מליל עמך למימר נהך בתר טעות עממיא די
לא ידעתנון ונפלחנון: ד לא תקבל לפתגמי נביא ההוא
או לחלם חלמא ההוא ארי מנסי יי אלהכון יתכון למדע
האיתיכון רחמין ית יי אלהכון בכל לבכון ובכל נפשכון:
ה בתר דחלתא דיי אלהכון תהכון ויתה תדחלון וית פקודוהי
תטרון ולמימרה תקבלון וקדמוהי תפלחון ובדחלתה
תתקרבון: ו ונביא ההוא או חלם חלמא ההוא יתקטל
ארי מליל סטיא על יי אלהכון די אפיק יתכון מארעא
דמצרים ודפרקך מבית עבדותא לאטעיותך מן ארחא די
פקדך יי אלהך למהך בה ותפלי עבד דביש מבינך: ז ארי
ימלכנך אחוך בר אמך או ברך או ברתך או אתת קימך
או חברך די כנפשך בסתרא למימר נהך ונפלח לטעות
עממיא די לא ידעת את ואבהתך: ח מטעות עממיא די
בסחרניכון דקריבין לך או דרחיקין מנך מסיפי ארעא ועד

רשב"ם

לנוע ולנוד ולרכוב אחריהם: (ג) ובא
האות והמופת · שיודעים עתידות
ע"י רוח טומאה ותרפים ואוב
וידעוני: (ד) כי מנסה ה' וגו' ·
נתן כח בכשפים לדעת הנולדות
לנסות ולזכות ישראל שהתורה בהם לא יהיה בך מעונן ומנחש ומכשף

בעל הטורים

(ז) אשר לא ידעת אתה ואבותיך ·
כתיב במסית · לפי שדרך המסית דסייעו
אביו מסית אותו לומר לא תלמד
לעבוד מאבותיך שהוא אבי אביך ולא

רש"י

שמסרו לך אבותיך: (ח) הקרבים
אליך או הרחקים · למה פרט קרובים
ורחוקים אלא כך אמר הכתוב מטיבן
של קרובים אתה למד טיבן של רחוקים

עיקר ש"ח ובאר"ח

ד המדברים בשם ה' · כי קול ה' לא ישמעו עוד בני אדם: ה אבל לא עבודה
בלב ובתפלה כי תפלה איננה רק מדרבנן: ו דאל"כ והפודך מבית עבדים ל"ל
הרי כתיב המוציא אתכם מארץ מצרים: ח פי' כי יתעהו בדברי טוב ותפל
לההגר בן התאוה ללכת ולעבוד את אלהי העמים: ט ופי' אחיך זה האח מן
האב ובן אמך זה אח מן האם: י ויפרש או רעך אשר כנפשך זה הרועה
פוטך

הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃ ס ט לֹא־תֹאבֶה לוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃ י כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשׁוֹנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃ יא וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃ יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ ס יג כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃ יד יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃ טו וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃ טז הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ

רש"י

כשם שאין ממש בקרובים כך אין ממש ברחוקים: מקצה הארץ. זו חמה ולבנה וצבא השמים שהן מהלכין מסוף העולם ועד סופו: (ט) לא תאבה לו. לא תהא תאב לו לא תאהבנו לפי שנאמר ואהבת לרעך כמוך את זה לא תאהב: ולא תשמע אליו. בהתחננו על נפשו למחול לו. לפי שנאמר עזוב תעזוב עמו לזה לא תעזוב: ולא תחוס עינך עליו. לפי שנאמר לא תעמוד על דם רעך על זה לא תחוס: ולא תחמול. לא תהפך בזכותו: ולא תכסה עליו. אם אתה יודע לו חובה אינך רשאי לשתוק: (י) כי הרג תהרגנו. (אם יצא מב"ד זכאי החזירהו לחובה) יצא מב"ד חייב אל תחזירהו לזכות: ידך תהיה בו בראשונה. מצוה ביד העדים להמיתו לא מת בידו ימות ביד אחרים שנאמר ויד כל העם וגו': (יג) לשבת שם. פרט לירושלים שלא נתנה לדירה: כי תשמע לאמר. אומרים כן יצאו וגו': (יד) בני בליעל. בלי עול שפרקו עולו של מקום: אנשים. ולא נשים: יושבי עירם. ולא יושבי עיר אחרת מכאן אמרו אין נעשית עיר הנדחת עד שידיחוה אנשים ועד שיהיו מדיחיה מתוכה: (טו) ודרשת וחקרת ושאלת היטב. מכאן למדו שבע חקירות מריבוי המקרא כאן יש ג' דרישה וחקירה והיטב. ושאלה אינו מן המנין

ספי ארעא: ט לא תיבי לה ולא תקבל מנה ולא תחוס עינך עלוהי ולא תרחם ולא תכסי עלוהי: י ארי מקטל תקטלנה ידך תהי בה בקדמיתא למקטלה וידא דכל עמא בבתריתא: יא ותרגמנה באבניא וימות ארי בעא לאטעיותך מבתר דחלתא דיי אלהך די אפקך מארעא דמצרים מבית עבדותא: יב וכל ישראל ישמעון וידחלון ולא יוספון למעבד כפתגמא בישא הדין בינך: יג ארי תשמע בחד מקרויך די יי אלהך יהב לך למתב תמן למימר: יד נפקו גברין בני רשעא מבינך ואטעיו ית יתבי קרתהון למימר נהך ונפלח לטעות עממיא די לא ידעתון: טו ותתבע ותבדוק ותשאל יאות והא קשטא כון פתגמא אתעבידא תועבתא הדא בינך: טז ממחא תמחי ית יתבי קרתא ההיא לפתגם דחרב

רשב"ם

וגו' עד תמים תהיה עם ה' אלהיך ואם לא יאמינו בעבודת כוכבים זו היא זכותן: (ז) יסיתך · כל עצה שסופה פורענות קורא הסתה · ותסיתני לבלעו חנם · אשר הסתה אותו איזבל אשתו · ויסיתהו לעלות אל רמות גלעד: (י) כי הרג תהרגנו ·

בעל הטורים

(נ"ל אלא) אלמד מאבין: (טו) ודרשת וחקרת היטב · לפי שנאמר כי תשמע באחת עריך בשמועה בעלמא לכך הזהיר אותך שתדרוש ותחקור היטב ·

רש"י

וממנו למדו בדיקות ובמקום אחר הוא אומר ודרשו השופטים היטב ובמקום אחר הוא אומר ודרשת היטב ולמדו היטב היטב לגזירה שוה ליתן את האמור של זה בזה: (טו) הכה תכה · אם אינך יכול להמיתם במיתה הכתובה

עיקר ש"ח ובאר"ח

אותך מנהיגך ומכלכלך וזה הוא האב: כ דאל"כ לא היה לו לכתוב אלא הרחוקים ממך עד קצה הארץ: ל דאי אפשר כמשמעו שלא תרצה לדבריו ושלא לקבל דברי המסית אותך דא"כ מאי ולא תחוס עינך עליו וגו' כי הרוג תהרגנו וגו': מ ות"א משבק תשבק מה דבלבך עלוהי היינו שנאה דבלבך ותמחול לו: נ ונראה לי דקשה ליה לרש"י דהרוג תהרגנו יתירה היא דהא כתיב אחר זה ידך תהיה בו בראשונה להמיתו אלא וכו': ס פירוש לאדם אחד אלא לכל ישראל פי' שרוצה לדור בתוכה הרשות בידו כי ירושלים לא נתחלקה לשבטים: ע כאילו כלם כתובים במקום א' ודרשת וחקרת היטב ודרשו השופטים היטב ודרשת

היטב

וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב׃ יז וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד׃ יח וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ׃ יט כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס רביעי יד א בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת׃ ב כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה׃ ס ג לֹא תֹאכַל כָּל־תּוֹעֵבָה׃ ד זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים׃ ה אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזָמֶר׃ ו וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ׃ ז אַךְ

רש"י

בזה המיתה בחרב: (יז) לה' אלהיך. לשמו ובשבילו: (יח) למען ישוב ה' מחרון אפו. שכל זמן שעבודת כוכבים בעולם חרון אף בעולם: (א) לא תתגודדו. לא תתנו גדידה ושרט בבשרכם על מת כדרך שהאמוריים עושין לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויין להיות נאים ולא גדודים ומקורחים: בין עיניכם. אצל הפדחת ובמקום אחר הוא אומר ולא יקרחו קרחה בראשם לעשות כל הראש כבין העינים: (ב) כי עם קדוש אתה. קדושת שלך מאבותיך ועוד ובך בחר ה':

(ג) כל תועבה. כל שתעבתי לך כגון צרם אוזן בכור כדי לשוחטו במדינה הרי דבר שתעבתי לך כל מום לא יהיה בו ובא ולמד כאן שלא ישחוט ויאכל על אותו המום. בשל בשר בחלב הרי דבר שתעבתי לך הזהיר כאן על אכילתו: (ד) זאת הבהמה וגו': (ה) איל וצבי ויחמור. למדנו שהחיות בכלל בהמה ולמדנו שהבהמה וחיה טמאה מרובה מן הטהורה שבכל מקום פורט את המועט: ואקו. מתורגם יעלא יעלי סלע הוא אשטנבו"ק: ותאו. תורבלא. שור סימי גמלא יער בלשון ארמי:

גְּמַר יָתַהּ וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת בְּעִירַהּ לְפִתְגָם דְּחָרֶב : יז וְיָת
כָּל עֲדָאַהּ תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְתָיַהּ וְתוֹקֵד בְּנוּרָא יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל
עֲדָאַהּ גְּמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּתְהֵי תֵּל חֲרִיב לְעָלַם לָא תִתְבְּנֵי
עוֹד : יח וְלָא יִדְבַּק בִּידָךְ מִדַּעַם מִן חֶרְמָא בְּדִיל דִּיתוּב יְיָ
מִתְּקוֹף רֻגְזֵהּ וְיֵהַב לָךְ רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלָךְ וְיַסְגִּנָּךְ כְּמָא דִי
קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ : יט אֲרֵי תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת
כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד דְּכָשַׁר קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ : א בְּנִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן לָא תִתְהַמְּמוּן וְלָא
תְשַׁוּוֹן מְרַט בֵּין עֵינֵיכוֹן עַל מִית : ב אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם
יְיָ אֱלָהָךְ וּבָךְ אִתְרְעֵי יְיָ לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל עַמְמַיָּא
דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא : ג לָא תֵיכוֹל כָּל דִּמְרָחָק : ד דֵּין בְּעִירָא
דְּתֵיכְלוּן תּוֹרִין אִמְּרִין דִּרְחֵלִין וְגַדְיָן דְּעִזִּין : ה אַיְּלָא וְטַבְיָא
וְיַחְמוּרָא וְיַעֲלָא וְרֵימָא וְתוֹרְבָּלָא וְדִיצָא : ו וְכָל בְּעִירָא
דִּסְדִיקָא פַּרְסָתָא וּמְטַלְפָא טִלְפִין תַּרְתֵּין פַּרְסָתָא מַסְּקָא פִּשְׁרָא
בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן : ז בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵיכְלוּן מִמַּסְּקֵי

רשב״ם — בעל הטורים

(אלא הרוג תהרגנו) : (א) ולא (יט) לעשות הישר בעיני ה' · וסמיך
תתגודדו כדכתיב ויתגודדו כמשפטם ליה בנים אתם · דבזמן שעושין
רצונו של מקום קרויין בנים · ונתן
לך רחמים ורחמך וסמיך ליה בנים אתם לומר לך שכל מי שיש בו רחמים
ומרחם על הבריות הקב"ה מרחם עליו כתב על הכן : (ד) בבהמות
הזיר שבעה בהמות וג' חיות [נ"ל בבהמות הזיר ג' · וזו בחיות כן מוכח

רש״י

מפרסת · סדוקה כתרגומו : פרסה · בצפרנים והיא עמלה : בבהמה ·
פלאנט"ה : ושסעת · חלוקה בשתי משמע מה שמצא בבהמה אכול מכאן
צפרנים שיש סדוקה ואינה חלוקה אמרו שהשליל ניתר בשחיטת אמו :

עיקר ש״ח ובאר״ח

היטב הכי שבע : פ פי' מבום דאזהרה לא תפול אלא על הפועל שבידו לפעול
הדבר ולא על הפעול כלומר שנעשה בו המעשה ומפני שמלת לא תתגודדו מורה
על הכוב על הפעול מ"ה פי' לא תתנו גדידה בבשרכם · ונקט גדידה והרע
להודיע שגדידה מענין הרע והם שמות נרדפים : צ פי' קודשתך אינה משלך
אלא מאבותיך : ק אבל לא תפרס מפרסת מלבון פרסה ולעד וזה אם יגעף

את־זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה השסועה את־הגמל ואת־הארנבת ואת־השפן כי־מעלה גרה המה ופרסה לא הפריסו טמאים הם לכם׃ ח ואת־החזיר כי־מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו׃ ס ט את־זה תאכלו מכל אשר במים כל אשר־לו סנפיר וקשקשת תאכלו׃ י וכל אשר אין־לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו טמא הוא לכם׃ ס יא כל־צפור טהרה תאכלו׃ יב וזה אשר לא־תאכלו מהם הנשר והפרס והעזניה׃ יג והראה ואת־האיה והדיה למינה׃ יד ואת כל־ערב למינו׃ טו ואת בת היענה ואת־התחמס ואת־השחף ואת־הנץ למינהו׃ טז את־הכוס ואת־הינשוף והתנשמת׃ יז והקאת ואת־הרחמה ואת־השלך׃ יח והחסידה והאנפה למינה והדוכיפת והעטלף׃ יט וכל שרץ העוף

רש"י

(ז) השסועה · בריה היא שיש לה שני גבין ושני שדראות אמרו רבותינו למה נשנו בבהמה מפני השסועה ובעופות מפני הראה שלא נאמרו בת"כ : (ח) ובנבלתם לא תגעו · רבותינו פירשו ברגל שאדם חייב לטהר את עצמו ברגל יכול יהיו מוזהרים בכל השנה תלמוד לומר אמור אל הכהנים וגו' ומה טומאת המת חמורה כהנים מוזהרים ואין ישראל מוזהרים טומאת נבלה קלה לא כל שכן : (יא) כל צפור טהרה תאכלו · להתיר משולחת ר שבמצורע : (יב) וזה אשר לא תאכלו מהם · לאסור את השחוטה :

(יג) והראה ואת האיה · היא ראה היא איה היא דיה ש ולמה נקרא שמה ראה שרואה ביותר ולמה הזהירך בכל שמותיה שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק שלא יהא האוסרה קורא אותה ראה והבא להתיר אומר זו דיה שמה או איה שמה וזו לא אסר הכתוב · ובעופות פרט לך הטמאים ת ללמד שהטהורים מרובים על הטמאים לפיכך פרט את המועט : התנשמת · קלב"א סורי"ץ : (יז) שלך · השולה דגים מן הים : (יח) דוכיפת · הוא תרנגול הבר ובלע"ז הרופ"א וכרבלתו כפולה : (יט) שרץ העוף · הם

פשרא וממסדיקי פרסתא מטלפי טלפיא ית גמלא וית ארנבא
וית טפזא ארי מסקי פשרא אנון ופרסתהון לא סדיקא
מסאבין אנון לכון: ח וית חזירא ארי מסדיק פרסתא הוא
ולא פשר מסאב הוא לכון מבסרהון לא תיכלון ובנבלתהון
לא תקרבון: ט ית דין תיכלון מכל די במיא כל די ליה ציצין
וקלפין תיכלון: י וכל די לית ליה ציצין וקלפין לא תיכלון
מסאב הוא לכון: יא כל צפר דכיא תיכלון: יב ודין די לא
תיכלון מנהון נשרא וער ועזיא: יג ובת כנפא וטרפיתא
ודיתא לזנה: יד וית כל עורבא לזנה: טו וית בת נעמיתא
וציצא וצפר שחפא ונצא לזנוהי: טז וקדיא וקפופא ובותא:
יז וקתא ויורקרקא ושלי נונא: יח וחוריתא ואבו לזנה ונגר
טורא ועטלפא: יט וכל רחשא דעופא מסאב הוא לכון לא

בעל הטורים

כדברי רבינו בפ' שמיני וב"ר פרשת אמור]כנגד עשרת הדברות:(ז) טמאים הם לכם·וסמיך ליה: (ח) ואת החזיר· לומר לך שאסור לגדל חזירים: וסמיך מבשרם לא תאכלו לאת זה תאכלו מכל אשר במים כלומר אעפ"י שאסרתי לאכול מבשרם·אשר מהם במים תאכלו דסברא דימא שרי · ד"א לא תאכלו את זה תאכלו לומר שקרבי דגים אין נקחין אלא מן המומחה דקרי ביה לא תאכלו אא"כ יאמר זה הוא שלקחתי מפלוני ליד ובשר הוא: לא תגעו · בגי' חייב לעשר ברגל (ע"ש): (ט) תאכלו· וסמיך ליה אשר אין לו להתיר דג טהור שנמצא בתוך דג טמא:(י) טמא הוא לכם · וסמיך ליה:(יא) כל צפור · לרבות צפור משולחת של מצורע[ערש"י ז"ל וז"ל דרבינו מיירי קודם הגלות כדאיתא בתוס' קדושין דף נ"ז] : (יג) הנשר · התחיל בנשר מפני שהוא מלך בעופות שנא' (איוב ל"ט) אם על פיך יגביה נשר·אם על פיך ס"ת מלך:

עיקר ש"ח ובאר"ח

והלוך על גבי קרקע כי כל הבהמות הולכות על גבי קרקע : ר פי' כל ריבוי הוא · לרבות המשולחת וזה אשר לא תאכלו להסור השחוטה : ש מדלא כתיב ואת הראה למינה לכלול בה גם את הדאה וכן ואת האיה למינה לכלול בה את הדיה מזה מוכיח רש"י כי ראה ודאה וכן איה ודיה אחת היא אך נקראת ראה וכו' : ת מבא"כ בבהמה וחיה שפרט את הטהורים :

טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ׃ כ כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ׃
כא לֹא תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה
וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָֹה אֱלֹהֶיךָ
לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ׃ פ חמישי כב עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת
כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה׃ כג וְאָכַלְתָּ
לִפְנֵי יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם
מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן
תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים׃ כד וְכִי־יִרְבֶּה
מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָֹה
אֱלֹהֶיךָ׃ כה וְנָתַתָּה בַּכָּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ כו וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף
בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל
אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָּׁם לִפְנֵי יְהוָֹה אֱלֹהֶיךָ

רש"י

כנמוכים הרוחשים על הארץ כגון זבובים וצרעים וחגבים טמאים הם קרויים שרץ: (כ) כל עוף טהור תאכלו · ולא את הטמאה בא ליתן עשה על לא תעשה וכן בבהמה אותה תאכלו ולא בהמה טמאה ולאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליהם בעשה ולא תעשה: (כא) לגר אשר בשעריך · גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודת כוכבי' ואוכל נבלות: כי עם קדוש אתה · קדש את עצמך במותר לך א דברים המותרים ואחרים נוהגים בהם איסור אל תתירם בפניהם: לא תבשל גדי · שלשה פעמים פרט לחיה ולעופות ב ולבהמה טמאה: לא תבשל גדי וגו':

(כב) עשר תעשר · מה ענין זה אצל זה אמר להם הקב"ה לישראל לא תגרמו לי לבשל גדיים ג של תבואה עד שהן במעי אמותיהן שאם אין אתם מעשרים מעשרות כראוי כשהיא סמוך לבשל אני מוציא רוח קדים והיא משדפתן שנאמר ושדפה לפני קמה וכן ד לענין בכורים: שנה שנה · מכאן שאין מעשרין מן החדש על הישן: (כג) ואכלת וגו' · זה מעשר שני שכבר למדנו ליתן מעשר ראשון ללוים שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל וגו' ונתן להם רשות לאכלו בכל מקום שנאמר ואכלתם אותו בכל מקום על כרחך זה מעשר אחר הוא: (כד) כי

יִתְאַכְלוּן: כ כָּל עוֹפָא דְּכֵי תֵּיכְלוּן: כא לָא תֵיכְלוּן כָּל נְבִילָא
לְתוֹתַב עֲרַל דִּי בְקִרְוָךְ תִּתְּנִנַּהּ וְיֵיכְלִנַּהּ אוֹ תְזַבְּנִנַּהּ לְבַר
עַמְמִין אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵיכוּל בְּשַׂר
בַּחֲלָב: כב עַשָּׂרָא תְעַשַּׂר יָת כָּל עֲלָלַת זַרְעָךְ דְּיִפּוֹק חַקְלָא
שַׁתָּא בְשַׁתָּא: כג וְתֵיכוּל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי
לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן מַעְשַׂר עִבּוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי
תוֹרָךְ וְעָנָךְ בְּדִיל דְּתֵילַף לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל יוֹמַיָּא:
כד וַאֲרֵי יִסְגֵּי מִנָּךְ אָרְחָא אֲרֵי לָא תִכּוּל לְמִטְלֵהּ אֲרֵי יִתְרְחַק
מִנָּךְ אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן אֲרֵי
יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ: כה וְתִתֵּן בְּכַסְפָּא וּתְצוּר כַּסְפָּא בִּידָךְ וּתְהַךְ
לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ: כו וְתִתֵּן כַּסְפָּא בְּכֹל דִּי
יִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא וּבַחֲמַר חֲדַת וַעֲתִיק וּבְכֹל דִּי
תִשְׁאֲלִנָּךְ נַפְשָׁךְ וְתֵיכוּל תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתֶחְדֵּי אַתְּ וֶאֱנַשׁ

רשב"ם

בחרבות וברמחים וכמו גודו אילנא : (כג) למען תלמד ליראה · כשתראה מקום שכינה וכהנים בעבודתם ולוים

בעל הטורים

(טו) היענה · שמענה בניה ואינה מרחמת עליהם · וכן העורב אכזרי על בניו לכך נקרא כמו לה : (כא) לא תבשל גדי בגי' [היא] איסור אכילה ובישול והנאה : (כב) סמך עשר תעשר וגו' היוצא השדה שנה שנה לבשר בחלב לומר כשם שתערובת בשר בחלב אסור כן ג"כ אסור התערובת של כלאים

רש"י

יברכך · שתהא התבואה ו מרובה שם : ובכל אשר תשאלך נפשך · חזר ושנה : (כו) בכל אשר תאוה נפשך · וכלל מה שפרט מפורש ולד ולדות כלל : בבקר ובצאן וביין ובשכר · הארץ ז וראוי למאכל אדם וכו' :

עיקר ש"ח ובאר"ח

א כי לגוי לאכול שקץ וטומאה לא שייך לגבן כי קדוש אתה: ב זה מוכיח מדכתיב ג' פעמים גדי בא למעט חיה ועופות ובהמה טמאה · אבל בהמה טהורה נכללת באיסור גדי וממה דכתיב בתורה שלש פעמים אזהרה זו מוכיח כי בא על איסור אכילה ועל איסור בישול ועל איסור הנאה: ג ר"ל כגרעינים של תבואה עד שהם בשבלים : ד ר"ל אם לא הביאו בכורים יכלו פרי בטן : ה וכ"ה מן כיון על החדש : ו ולכן לא תוכל שאתו כי יהיה מרובה מברכת ה' : ז לאפוקי שם ומלח כמבין ובטריפה דבגלי מלוידי וכן לאפוקי דגים שאינם גדולי

וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כז וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא
תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ׃ ס כח מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ
שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא
וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ כט וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה
עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ
וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה׃ ס טו א מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה׃
ב וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר
יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא
שְׁמִטָּה לַיהוָה׃ ג אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׂ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־
אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ׃ ד אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־
בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה
לְרִשְׁתָּהּ׃ ה רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

רש"י

(כז) והלוי וגו' לא תעזבנו · מליתן לו מעשר ראשון: כי אין לו חלק ונחלה עמך · יצאו לקט שכחה ופאה והפקר שאף הוא יש לו חלק עמך כמוך ואינן חייבין במעשר: (כח) מקצה שלש שנים · בא ולמד שאם השהה מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה לשנה שלישית שיבערם מן הבית בשלישית: (כט) ובא הלוי · ויטול מעשר ראשון: והגר והיתום · ויטלו מעשר שני שהוא של עני. של שנה זו ולא תאכלנו אתה בירושלים כדרך שנזקקת לאכול מעשר שני של שתי שנים: ואכלו ושבעו · תן להם כדי שביעה מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן וכו' ואתה סולך לירושלים במעשר של שנה ראשונה ושניה שהשהית ומתודה בערתי הקודש מן הבית כמו שמפורש בכי תכלה לעשר: (א) מקץ שבע שנים · יכול שבע שנים לכל מלוה ומלוה ת"ל קרבה שנת השבע ואם אתה אומר ז' שנים לכל מלוה ומלוה להלואת כל אחד ואחד היאך היא קרבה את למדת ז' שנים למנין השמיטות: (ב) שמוט כל בעל משה ידו · שמוט את ידו של כל בעל משה: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון · ולהלן הוא אומר כי לא יחדל אביון אלא בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אביונים באחרים ולא בכם וכשאין אתם עושים רצונו של מקום אביונים בכם · אביון דל מעני

ולשון

בֵּיתָךְ: כז וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָיךְ לָא תִרְחֲקִנֵּהּ אֲרֵי לֵית לֵהּ חֲלָק
וְאַחֲסָנָא עִמָּךְ: כח מִסּוֹף תְּלָת שְׁנִין תַּפֵּיק יָת כָּל מַעְשַׂר
עֲלַלְתָּךְ בְּשַׁתָּא הַהִיא וְתַצְנַע בְּקִרְוָיךְ: כט וְיֵיתֵי לֵוָאָה אֲרֵי
לֵית לֵהּ חֲלָק וְאַחֲסָנָא עִמָּךְ וְגִיּוֹרָא וְיִתַּמָּא וְאַרְמַלְתָּא דִּי
בְקִרְוָיךְ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן בְּדִיל דִּי יְבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל
עוֹבָדֵי יְדָךְ דִּי תַעְבֵּד: א מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין תַּעְבֵּד שְׁמִטְּתָא:
ב וְדֵין פִּתְגָּם שְׁמִטְּתָא דְּתַשְׁמֵט כָּל גְּבַר מָרֵי רְשׁוּ דִּי יַרְשֵׁי
בְחַבְרֵהּ לָא יִתְבַּע מִן חַבְרֵהּ וּמִן אֲחוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִטְּתָא
קֳדָם יְיָ: ג מִן בַּר עַמְמִין תִּתְבַּע וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אֲחוּךְ
תַּשְׁמֵט יְדָךְ: ד לְחוֹד אֲרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא אֲרֵי בָרָכָא
יְבָרֵכִנָּךְ יְיָ בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא לְמֵירְתַהּ:
ה לְחוֹד אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד

רשב"ם

בדוכנם וישראל במעמדם: (כז) והלוי אשר בשעריך לא תעזבנו · אלא תשמחהו עמך ותיטיב לך ולו: (כח) מקצה שלש שנים שנת מעשר עני: (ב) כי קרא שמטה לה' כלומר כי הגיע זמן שמטה כמו מקראי קדש קרא עלי מועד קראו צום כלם לשון זמן: (ד) אפס כי לא יהיה בך אביון · אם תשמט הקב"ה ישלם לך: (ה) אם שמע תשמע ותעבט'

בעל הטורים

בשדה · ואם תשמור מן התערובת אז תגבל פירותיך כזמנן ותתעשר · וסמך בחלב אמו לשנה שנה · לומר שמינקת לא תגשא תוך ב' שנים ויהיה הולד בחלב אמו ב' שנים: (כט) יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך · וסמיך ליה: (ב) וזה דבר השמטה שמוט · שצריך לומר לו משמט אני [נ"ל דה"ה דאם תאמר לו משמט אני יברכך אע"פ שתעשה מעשה בידך שהיד השופה נקבל כדאיתא בר"ה פ"י דשביעית מ"ח בשם הירושלמי]: ישה · ב' · אשר ישה ברעהו · כי ישה לך אלוה מעונך (איוב י"א) שאם תשמט ישה לך מעונך: (ג) תשמט ידך אפס · פי' מיעוטא שוא שאם יש משכון בידך אינו משמט: (ד) אביון כי ברך יברכך והיינו דכתיב

רש"י

ולגון אביון שסוא תאב לכל דבר: יהיה בך אביון: שמוע תשמע · (ה) רק אם שמוע תשמע · אז לא שמוע קמעא משמיעין אותו הרבה:

עיקר ש"ת ובאר"ח

קרקע: ח וכמו שאמר אח"ז מקלה שלש שנים תוליא את כל מעשר וגו' ובא הלוי וגו': ט השייך לו והגר והיתום יקלו מעשר עני השייך להם: י כי שמוט השייך יעשר על היד וכמו שאמר בכתוב שאמריו את אחיך תשמט ידך: ב וכמו

לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ו כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ׃ ס ז כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן׃ ח כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ׃ ט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ י נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ

רש"י

(ו) כאשר דבר לך · והיכן דבר ברוך אתה בעיר: והעבטת · כל לשון הלואה כשנופל על המלוה נופל בלשון מפעיל כגון והלוית והעבטת ואם היה אומר ועבטת היה נופל על הלוה כמו ולוית: והעבטת גוים · יכול שתהא לוה מזה ומלוה לזה ת"ל ואתה לא תעבוט: ומשלת בגוים רבים · יכול עובדי כוכבים אחרים מושלים עליך ת"ל ובך לא ימשולו: (ז) כי יהיה בך אביון · התאב תאב קודם: מאחד אחיך · אחיך מאביך קודם לאחיך מאמך: שעריך · עניי עירך קודמין לעניי עיר אחרת: לא תאמץ · יש לך אדם שמצטער אם יתן אם לא יתן לכך נאמר לא תאמץ · יש לך אדם שפושט את ידו וקופצה לכך נאמר ולא תקפוץ: מאחיך האביון · אם לא תתן לו סופך להיות אחיו של אביון: (ח) פתח תפתח · אפילו כמה פעמים: כי פתח תפתח · הרי כי משמש בלשון אלא: והעבט תעביטנו · אם לא רצה במתנה תן לו בהלואה: די מחסורו · ואי אתה מצווה להעשירו: אשר יחסר לו · אפילו סוס לרכוב עליו ועבד לרוץ לפניו: לו · זו אשה וכן הוא אומר אעשה לו עזר כנגדו: (ט) וקרא עליך · יכול מצוה ת"ל ולא יקרא: והיה בך חטא · מכל מקום אפילו לא יקרא א"כ למה נאמר וקרא עליך ממהר אני ליפרע ע"י הקורא יותר ממי שאינו קורא: (י) נתון תתן לו · אפילו מאה פעמים: לו · בינו ובינך: כי בגלל הדבר · אפילו אמרת ליתן

אתה

יָת כָּל תַּפְקֵידְתָּא הָדָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ יוֹמָא דֵין : ו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ כְּמָא דִּי מַלֵּיל לָךְ וְתוֹזֵיף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוּף וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וּבָךְ לָא יִשְׁלְטוּן : ז אֲרֵי יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא חַד מֵאַחָיךְ בַּחֲדָא מִקִּרְוָיךְ בְּאַרְעָךְ דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תְתַקֵּיף יָת לִבָּךְ וְלָא תִקְפּוֹץ יָת יְדָךְ מֵאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא : ח אֶלָּא מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לֵיהּ וְאוֹזָפָא תוֹזְפִנֵּיהּ כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵיהּ דְּיֶחְסַר לֵיהּ : ט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא יְהֵי פִתְגָּם עִם לִבָּךְ בְּרַשַׁע לְמֵימַר קְרִיבָא שַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא שַׁתָּא דִשְׁמִטְּתָא וְתִבְאַשׁ עֵינָךְ בַּאֲחוּךְ מִסְכֵּנָא וְלָא תִתֵּן לֵיהּ וְיִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא : י מִתַּן תִּתֵּן לֵיהּ וְלָא יִבְאַשׁ לִבָּךְ בְּמִתְּנָךְ לֵיהּ אֲרֵי בְּדִיל פִּתְגָּמָא הָדֵין יְבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל

רשב״ם

תקח משכנותם בעל כרחם על הלוואותיך : (ח) כי פתוח תפתח את ידך · אלא השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל כלומר דבר שהוא של רשעים כמו דבר בליעל

בעל הטורים

כי יעמוד לימין אביון : (ח) פתח · פ״א כפולה לומר פתח לו ידך וגם פיך לשדלו בדברים ד״א הראוי לפת תן לו פת הראוי למעדנים תן לו מעדנים · ותפק לו בכל מיני מתיקה [ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע (ישעיה נ״ח) ותפק לרעב כו׳] ד״א פתח תפתח שאם הוא מתבייש תביא לו לפתחו · ד״א פתח תפתח כפול הדבר וכן נתון תתן לו העניק תעניק לומר שאין שיעור להענקה אלא תתן ותחזור ותתן : פתח חסר ו׳ מלוה ביום ו׳ ליתן פת לעניים מתקנת עזרא : פתח · ג׳ במסורה · ב׳ בהאי עניינא ואידך (נחום ג׳) פתח נפתחו שערי ארצך לומר שאם תפתח לו ידך יפתח לך שערי שמים כדי שיקבלו תפלתך ואם לאו לא יפתחו לך שנאמר (משלי כ״א) אוטם אזנו מזעקת דל גו׳ : (י) נתון · מלא ו׳ שזוכה לו׳ ברכות כדאיתא בב״ב [ד׳ ט׳] :

עיקר ש״ח ובאר״ח

שאמר הכתוב שאמרת כי ה׳ אלהיך ברכך : ל [כי ההפעיל הוא מוציא הפועל לשלישי במקום אשר הקל מוציאו לשני · ולכן והעבטת בקל נופל על הלוה הלוקח את הלואה וכמו ולוית · אבל והעבטת בהפעיל נאמר על המלוה אשר הוא נותן את ההלואה ללוה כה״ר] : מ פי׳ מי שהוא אביון יותר מאחרים תמהר לתת לו די מחסורו : נ כי מאחד הוא מהמובחר שבאחים ואת אחיך מיוחד יותר מאת מן אחיך : ס פי׳ שאתה מחויב לנסות לו אתה : ע ט נגלה הדבר משמע אשר

וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃ יא כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ׃ ס יב כִּי־יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׃ יג וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם׃ יד הַעֲנֵיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ׃ טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם׃ טז וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ׃ יז וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן׃ יח לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ

רש"י

אתה נוטל שכר האמירה עם שכר המעשה: (יא) על כן. מפני כן: לאמר. עצה לטובתך אני משיאך: לאחיך לעניך. לאיזה אח לעני לעניך ביו"ד אחד לשון עני אחד הוא אבל עניך בשני יודי"ן שני עניים: (יב) כי ימכר לך. על ידי אחרים במכרוהו בית דין בגנבתו הכתוב מדבר והרי כבר נאמר כי תקנה עבד עברי ובמכרוהו בית דין הכתוב מדבר אלא מפני שני דברים שנתחדשו כאן אחד שכתוב או העבריה אף היא תצא בשש ולא שמכרוה ב"ד שאין האשה נמכרת בגנבתה שנאמר בגנבתו ולא בגנבתה אלא בקטנה שמכרה אביה ולמד כאן שאם יצאו שש שנים קודם שהביאה סימנין תצא ועוד חידש כאן הענק הענק: (יד) הענק תעניק. לשון עדי בגרון ובמראית העין דבר שיהא ניכר שהטיבות לו ויש מפרשים לשון הטענה על צוארו: מצאנך מגרנך ומיקבך. יכול אין לי אלא אלו בלבד תלמוד לומר אשר ברכך מכל מה שברכך בוראך ולמה נאמ' אלו מה אלו מיוחדים שהם בכלל ברכה אף כל שהוא בכלל ברכה יצאו פרדות ולמדו רבותינו במסכת קדושין בגז"ש כמה נותנין לו מכל מין ומין: (טו) וזכרת כי עבד היית. והענקתי והניתי לך מביזת מצרים וביזת הים אף אתה הענק ושנה לו: (יז) עבד עולם. יכול כמשמעו ת"ל ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו הא למדת שאין זה אלא עולמו של יובל: ואף לאמתך תעשה כן. הענק לה יכול אף לרציעה בשוה

עוֹבָדָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ׃ יא אֲרֵי לָא יִפְסוֹק מִסְכֵּנָא מִגּוֹ אַרְעָא עַל כֵּן אֲנָא מְפַקְדָךְ לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יְדָךְ לַאֲחוּךְ לַעֲנְיָךְ וּלְמִסְכֵּנָךְ בְּאַרְעָךְ׃ יב אֲרֵי יִזְדַּבַּן לָךְ אֲחוּךְ בַּר יִשְׂרָאֵל אוֹ בַּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ שִׁית שְׁנִין וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא תְּפַטְרִנֵּהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ׃ יג וַאֲרֵי תְפַטְרִנֵּהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ לָא תְפַטְרִנֵּהּ רֵיקָנִין׃ יד אַפְרָשָׁא תַּפְרֵשׁ לֵהּ מֵעָנָךְ וּמֵאִדְּרָךְ וּמִמַּעֲצַרְתָּךְ דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ תִּתֵּן לֵהּ׃ טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּפָרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עַל כֵּן אֲנָא מְפַקְדָךְ יָת פִּתְגָמָא הָדֵין יוֹמָא דֵין׃ טז וִיהֵי אֲרֵי יֵימַר לָךְ לָא אֶפּוֹק מֵעִמָּךְ אֲרֵי רְחֵמָךְ וְיָת אֱנָשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי טַב לֵהּ עִמָּךְ׃ יז וְתִסַּב יָת מַרְצְעָא וְתִתֵּן בְּאֻדְנֵהּ וּבְדַשָּׁא וִיהֵי לָךְ עֲבֵד פָּלַח לְעָלַם וְאַף לְאַמְתָךְ תַּעְבֵּד כֵּן׃ יח לָא יִקְשֵׁי בְעֵינָךְ בְּמִפְטְרָךְ

רשב״ם

צוק · שפתרונו כן ; (יא) כי לא יחדל אביון מקרב הארץ · כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא ; (יב) אחיך העברי · בגניבתו · או העבריה · שמכרה אביה בקטנותה לאמה · והגיעו שש שנים לשמיטה קודם הבאת סימנים ; (טו) כי עבד היית · והוציאך ברכוש גדול ; (יז) ואף לאמתך תעשה כן · להענקה ; (יח) לא יקשה בעיניך · שתשלחנו חפשי מעמך במה שאתה נותן לו משנה וכפילות שכר שכיר בעבודת שש שנים שעבד אותך שאתה מעניק לו מצאנך ומגרנך ומיקבך מלבד שכירות של קניין שש שנים שקנית אותו שהרי יברכך ה' בכל אשר תעשה והרי פירוש פסוק זה דוגמת ולא ירע לבבך בתתך לו וכן תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה מתת לאחד

עיקר ש״ת ובאר״ת

הדבור לבד מביא השכר : פ [כי השם עני שרשו הוא ענה · והיו"ד הוא תמורת ה"א השרש · ולכן לעניך ביו"ד אחד אין בו סימן הרבים כלל אבל בשני יודי"ן יהיה יו"ד האחד לשרש תחת הה"א והשני לסימן הרבים · בא"ר] : צ לפי' הראב"ן הוראת העניק תעניק הוא מלשון עדי · וכמו וענקים לגרגרותיך · וזה כי כאשר יעמים את עבדו מכל אשר ברכו ה' יראה לכל כי הטיב עמדו · וכמו הענק והעדי נכר לכל ונודע למראית עין · ומלשון ב' הוא מהוראת ענקים ונפילים אשר גבהם נכר משכמם ומעלה הגבוהים מכל העם · וזה הטענה על גובהו · בא"ר] : ק ר"ל שהם פרים ורבים לאפוקי פרידה : ר אבל לא יעבוד

לעולם

אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ
שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה׃ פ
שביעי יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר
תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז
בְּכוֹר צֹאנֶךָ׃ כ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ׃ כא וְכִי־יִהְיֶה בוֹ
מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ׃
כב בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל׃
כג רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם׃ פ
טז א שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה׃

רש"י

שהכתוב הושה ת"ל אם אמר יאמר העבד עבד נרצע ואין אמה נרצעת: (יח) כי משנה שכר שכיר. מכאן אמרו עבד עברי עובד בין ביום ובין בלילה וזהו כפלים שבעבודת שכירי יום ומהו עבודתו בלילה רבו מוסר לו שפחה ש כנענית והוולדות לאדון: (יט) כל הבכור וגו' תקדיש. ובמקום אחר הוא אומר לא יקדיש שנאמר אך בכור אשר יבוכר לה' וגו' הא כיצד אינו מקדישו לקרבן אחר וכאן למד שמצוה לומר הרי אתה ת קדוש לבכורה. ד"א א"א לומר תקדיש שהבכור נאמר לא יקדיש וא"א לומר לא יקדיש שהרי כבר נאמר יקדיש הא כיצד מקדישו אתה הקדש א עלוי ונותן להקדש כפי טובת הנאה שבו: לא תעבוד בבכור שורך ולא תגוז וגו'. אף השילוף למדו רבותינו שאסור אלא שדבר הכתוב בהווה: (כ) לפני ה' אלהיך תאכלנו. לכהן הוא אומר שהבכור מינו שהוא במתנות כהונה אחד תם ואחד בעל מום שנאמר ובשרם יהיה לך וגו': שנה בשנה. מכאן שאין משהין אותו יותר על שנתו יכול יהא פסול משעברה שנתו בכר הוקש למעשר שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך מה מעשר שני אינו נפסל משנה לחברתה ב אף בכור אינו נפסל אלא שמצוה תוך שנתו: שנה בשנה. אם שחטו בסוף שנתו אוכלו אותו היום ויום אחד משנה אחרת למד שנאכל לשני ימים ולילה אחד: (כא) מום. כלל: פסח או עור. פרט: כל מום רע. חזר וכלל מה הפרט מפורש מום שבגלוי ואינו חוזר אף כל מום שבגלוי ואינו חוזר: (כג) רק את דמו לא תאכל. שלא תאמר הואיל וכו' היתר הבא מכלל איסור הוא שהרי קדוש ונשחט בפנים

יָתֵהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ אֲרֵי עַל חַד תְּרֵין בַּאֲגַר אֲגִירָא פַּלְחָךְ שִׁית שְׁנִין וִיבָרֵכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דִּי תַעְבֵּד: יט כָּל בּוּכְרָא דִּי יִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ וּבְעָנָךְ דִּכְרִין תַּקְדֵּשׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תִפְלַח בְּבוּכְרָא דְתוֹרָךְ וְלָא תֵגוֹז בּוּכְרָא דְעָנָךְ: כ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּהּ שַׁתָּא בְשַׁתָּא בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אַתְּ וֶאֱנָשׁ בֵּיתָךְ: כא וַאֲרֵי יְהֵי בֵהּ מוּמָא חֲגִיר אוֹ עֲוִיר כֹּל מוּם בִּישׁ לָא תִכְּסְנֵהּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ: כב בְּקִרְוָיךְ תֵּיכְלִנֵּהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא כִּבְסַר טַבְיָא וְאַיְלָא: כג לְחוֹד יָת דְּמֵהּ לָא תֵיכוֹל עַל אַרְעָא תִּשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא: א טַר יָת יַרְחָא דַאֲבִיבָא וְתַעְבֵּד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ

רשב"ם

מהם כי רוע העין וקשיות הלב מדבר על נתינת ממון לאחרים · וכאשר הורגלו לפרש שלא יקשה בעיניך על מה שאתה משלחו חפשי לסוף שש שהרי הרבה עבדך. שש שנים כלומר יותר משאר שכירים · שטו"ת היא בידם · וכי למה יקשה בעיניו בשילוח חפשי והלא לא קנאו מתחלה אלא לפי עבודת שש שנים שהכל יודעים שבשביעית יצא ועוד לא היה לומר משנה שכר שכיר א"א משנה שכיר־ויש מפרש משנה שכיר שש שנים לפי שסתם שכיר שלש שנים כדכתיב בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב · וגם זה הבל · כי במקום אחר כתיב בעוד שנה כשני שכיר · ופירוש כשני שכיר· שלש שנים מצומצמות כשני שכיר שהיא שנה מצומצמת : (יט) תקדיש לה' אלהיך · כלומר נהג בו דין שלא תעבוד בו ולא תגוז · ומה שכתוב לא יקדיש איש אותו כבר פירשתיו לא יקדיש איש אותו לקרבן אחר :

בעל הטורים

(יט)סמוך כל הבכור לפרשת עבד לומר כשם שאני אוסר לך לעבוד בבכור כך לא תעבוד בעבד עברי עבודת עבד וכשם שהמום פוסל בבכור כך המום פוסל

רש"י

כלא פדיון ונאכל יכול יהא אף הדם מותר ת"ל רק את דמו לא תאכל : (א) שמור את חדש האביב · מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר ואם לאו עבר את השנה : ממצרים לילה · והלא ביום

עיקר ש"ת ובאר"ח

לעולם עד קץ ימיו : ש בע"כ אף נגד רצונו : ת פי' אף כי הבכור קדוש מאליו מ"מ מצוה להקדישו גם בפיו : א פי' אם החרים את הבכור אז הוא שייך לכהן משום שכל החרמים לכהנים ובעד החרם הזה צריך לתת לכהן טובת הנאה שלו · ועי' בבכורות דף כ"ח וכ"ט : ב ע' רש"י לעיל פסוק כ"ם :

ב וזבחת פסח ליהוה אלהיך צאן ובקר במקום אשר יבחר יהוה לשכן שמו שם: ג לא־תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל־עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את־יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך: ד ולא־יראה לך שאר בכל־גבלך שבעת ימים ולא־ילין מן־הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר: ה לא תוכל לזבח את־הפסח באחד שעריך אשר־יהוה אלהיך נתן לך: ו כי אם־אל־המקום אשר־יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם תזבח את־הפסח בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים: ז ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר יהוה אלהיך בו ופנית בבקר והלכת לאהליך: ח ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי

רש"י

יצאו שנאמר ממחרת הפסח יצאו בני ישראל וגו' אלא לפי שבלילה נתן להם פרעה רשות לצאת שנאמר ויקרא למשה ולאהרן לילה וגו': (ב) וזבחת פסח לה' אלהיך צאן · שנאמר מן הכבשים ומן העזים תקחו: ובקר · תזבח לחגיגה ג שאם נמנו על הפסח חבורה מרובה מביאים עמו חגיגה כדי שיהא נאכל על השובע ועוד למדו רבותינו דברים הרבה מפסוק זה: (ג) לחם עני · לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים: כי בחפזון יצאת · ולא הספיק בצק להחמיץ ד וזה יהיה לך לזכרון וחפזון לא שלך היה אלא של מצרים שכן הוא אומר ותחזק מצרים על העם וגו': למען תזכר · על ידי אכילת הפסח והמצה את יום צאתך: (ד) ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר · אזהרה למותיר בפסח דורות לפי שלא נאמר אלא בפסח מצרים ה ויום ראשון האמור כאן הוא י"ד בניסן כמה דאת אמר ו אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם ולפי שנסתלק הכתוב מעניינו של פסח והתחיל לדבר במצות שבעת ימים כגון שבעת ימים תאכל עליו מצות ולא יראה לך שאור בכל גבולך הוצרך לפרש באיזו זביחה הוא מזהיר שאם כתב ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב לבקר הייתי אומר שלמים השחוטים כל שבעה כולן בבל תותירו ואינן נאכלין אלא ליום ולילה לכך כתב בערב ביום הראשון · ד"א בחגיגת י"ד הכתוב מדבר ולמד עליה שנאכלת לב' ימים והראשון האמור כאן בי"ט הראשון הכתוב מדבר וכן

יי אלהך ממצרים תעבד לך נסין בליליא: ב ותכוס פסחא קדם יי אלהך מן בני ענא ונכסת קודשיא מן תורי באתרא די יתרעי יי לאשראה שכנתיה תמן: ג לא תיכול עלוהי חמיע שבעא יומין תיכול עלוהי פטיר לחם עני *) ארי בבהילו נפקתא מארעא דמצרים בדיל דתדכר ית יומא מפקך מארעא דמצרים כל יומי חייך: ד ולא יתחזי לך חמיר בכל תחומך שבעא יומין ולא יבית מן בסרא די תכוס ברמשא ביומא קדמאה לצפרא: ה לית לך רשו למכס ית פסחא בחדא מקרויך דיי אלהך יהב לך: ו אלהן לאתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכנתיה תמן תכוס ית פסחא ברמשא כמעל שמשא זמן מפקך ממצרים: ז ותבשל ותיכול באתרא די יתרעי יי אלהך ביה ותתפני בצפרא ותהך לקרוך: ח שתא יומין תיכול פטירא וביומא שביעאה כנש

*) עני · כן הוא גם במ"ג רע"ח .. היידנהיים

רשב"ם

(ב) צאן ובקר · חכמים פירשוהו · כתרגומו · כי לפי הפשט גם נדריהם ונדבותיהם ברגלים היו מביאין כמו שכתוב בפרשת שור או כשב ובפינחס (ז) ובשלת · צלי: ופנית בבקר · אינך צריך להתעכב כל ימי הפסח

רש"י

משמעו של מקרא בבשר חגיגה אשר תזבח בערב לא ילין ביו"ט הראשון עד בקר של שני אבל נאכלת היא בי"ד ובט"ו ולך היא שנויה במסכת פסחים: (ו) בערב כבוא השמש מועד צאתך ממצרים · הרי שלשה זמנים חלוקים בערב משש שעות ולמעלה זבחהו ובבוא השמש תאכלהו ומועד צאתך אתה שורפהו כלומר נעשה נותר ויצא לבית השריפה: (ז) ובשלת · זהו צלי אש שאף הוא קרוי בישול: ופנית בבקר · לבקרו של שני מלמד שטעון לינה לילה של מוצאי יו"ט: (ח) ששת ימים תאכל מצות · ובמקום אחר הוא אומר

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג דהפסח אינו בא אלא מן הכבשים או מן העזים: ד כי באכלך המצות תזכור את החפזון והעוני: ה דכתיב בפסח מצרים ולא תותירו ממנו עד בקר: ו ויתפרש הכתוב ולא ילין לבקר מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון וזה בי"ד בניסן ומה שאמר פה ביום הראשון זה שכתב רש"י ולפי שנסתלק הכתוב וכו': ז כי בבוקר היום הראשון הוא יו"ט ואסור לצאת חוץ לתחום · וגם צריך להביא

עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה׃ ס ט שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת׃ י וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יא וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם׃ יב וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ מפטיר יג חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ׃ יד וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל

רש"י

שבעת ימים ז' מן הישן ח וששה מן החדש. ד"א למד על אכילת מצה בשביעי שאינה חובה ומכאן אתה למד לששת ימים שהרי שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד שאין אכילת מצה בו חובה אלא רשות ולא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. מה שביעי רשות אף כולם רשות חוץ מלילה הראשון שהכתוב קבעו חובה שנאמר בערב תאכלו מצות: עצרת לה' אלהיך. עצור עצמך מן המלאכה. ד"א כנופיה של מאכל ומשתה לשון נעצרה נא אותך: (ט) מהחל חרמש בקמה. משנקצר העומר ראשית הקציר: (י) מסת נדבת ידך. די נדבת ידך

הכל לפי הברכה הבא שלמי שמחה וקרא קרואים לאכול: (יא) והלוי והגר והיתום והאלמנה. ארבעה שלי כנגד ארבעה שלך בנך ובתך ועבדך ואמתך אם אתה משמח את שלי אני משמח את שלך: (יב) וזכרת כי עבד היית וגו'. על מנת כן פדיתיך שתשמור ותעשה את החקים האלה: (יג) באספך. בזמן האסיף שאתה מכניס לבית פירות הקיץ. ד"א באספך מגרנך ומיקבך למד שמסככין את הסוכה בפסולת גורן ויקב: (טו) והיית אך שמח. לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה ולפי תלמודו למדו מכאן לרבות ליל יום טוב האחרון לשמחה:

קדם יי אלהך לא תעבד עבידא : ט שבעא שבועין תמני
לך מדשריות מגלא בחצד עומרא דארמותא תשרי למימני
שבעא שבועין : י ותעבד חגא דשבועיא קדם יי אלהך מסת
נדבת ידך די תתן כמא די יברכנך יי אלהך : יא ותחדי
קדם יי אלהך את וברך וברתך ועבדך ואמתך ולואה די
בקרויך וגיורא ויתמא וארמלא די בינך באתרא די יתרעי
יי אלהך לאשראה שכנתיה תמן : יב ותדכר ארי עבדא
הויתא במצרים ותטר ותעבד ית קימיא האלין : יג חגא
דמטליא תעבד לך שבעא יומין במכנשך מאדרך
וממעצרתך : יד ותחדי בחגך את וברך וברתך ועבדך ואמתך
ולואה וגיורא ויתמא וארמלא די בקרויך : טו שבעא יומין
תחוג קדם יי אלהך באתרא די יתרעי יי ארי יברכנך יי

רשב"ם

(ט) מהחל חרמש . כתרגומו . כי העומר נקרא ראשית קצירכם : (י) מסת . די לפי ריות נדבת ידך . וכן פתר דו"נש ופשר מסת די . כברכת אל שדי . כדי כח ידך במתן נדרים . והמדמה מסת אל מס . הוא חמס : (יג) באספך מגרנך . כמו שפירשתי הטעם על כי בסכות הושבתי את בני ישראל :

בעל הטורים

ברגליהם : (ט) שבעה שבעות תספר לך . לשתי ספירות בפסוק לומר לך דמצוה למימני יומי ומצוה למימני שבועי : בקמה תחל לספר . קרי ביה בקומה שצריך לברך העומר מעומד : (יא) ושמחת . לא נאמר שמחה בפסח שהתבואה בכר נקצרת ועדיין היין בגפנים נאמר שמחה אחת ובסכות שהכל בבית נאמר בו ב' שמחות : (יב) החקים האלה . כתיב בעצרת לפי שניתנה בו תורה : (יג) הסכות תעשה לך באספך מגרנך . רמז לנויי סוכה שמעטרה בשבלים :

עיקר ש"ח ובאר"ת

עונת רציה . ואין לך לאסרו : ח דבששה עשר בניסן מביאין העומר ומתיר החדש אבל אם רוצה לאכול מן ניסן כל ז' הרשות בידו : ט מבואר בס' כא ע"ש : י פי' לא בתחלת הקציר תליא מלתא אלא בקצירת העומר : כ תרגום די מתאזרו כמסת מסרוע : ל פסולת גורן הוא התבן . ויקב הם החרצנים לאפוקי המחובר והמקבל טומאה : מ [כי העתיד מתחלק לשנים . לעתיד המרשה ולעתיד המלוה ולפי השומן יתחשב והיה לעתיד המרשה כי יהי' ידך לביות' שמח וטוב לביוצאי רז"ל הוא עתיד המלוה דמלוה ומזכיר לשמוח .

תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ׃ טז שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם׃ יז אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ׃ ס ס ס

קמץ בז״ק קכ״ו פלאה סימן ומפטירין עניה סערה בישעיה סימן כ״ד:

רש״י

(טז) ולא יראה את פני ה׳ ריקם · אלא הבא עולות ראייה ושלמי חגיגה: איש כמתנת ידו · מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרובים יביא עולות מרובות ושלמים מרובים:

חסלת פרשת ראה

תרי״ג בפרשת ראה יש בה כ״ה מצות שבעה עשר עשין וי״ח לאוין:

תרי״ג עשין			לאוין
(תלו)	קפו	לאבד העבודת כוכבים ומשמשיה ובתיהם ולא נניח רושם מהן שנאמר אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים:	
(תלז)		שלא למחוק שום שם משמות הקדש ולא שום דבר שיש בו קדושה ולא לנתוץ שום בית עבודת האל שנאמר לא תעשון כן לה׳ אלהיכם:	רנא
(תלח)	קפז	להביא כל קרבנות חובה או נדבה המוטלין על האדם ברגל הראשון שיפגע מהשלש רגלים באופן שלא יעברו השלש רגלים אם לא שכבר הקריב כל קרבנותיו שנאמר ובאת שמה · והבאתם שמה עולותיכם וזבחיכם וגו׳:	
(תלט)		שלא להעלות דבר מן הקרבנות מחוץ לעזרה שנאמר השמר לך פן תעלה עלתיך בכל מקום אשר תראה:	רנב
(תמ)	קפח	להקריב כל הקרבנות בבית הבחירה שנאמר כי אם במקום אשר יבחר ה׳ באחד שבטיך שם תעלה עלתיך:	
(תמא)	קפט	לפדות קדשים שנפל בהם מום ובאותו פדיון לוקחין בהמה אחרת לקרבן ואותו קדש שנפל בו המום יוצא לחולין ויהיה מותר לשחוט ולאכול אותו · שנאמר רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר וגו׳:	
(תמב)		שלא לאכול מעשר שני של דגן חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול מעשר דגנך:	רנג
(תמג)		שלא לאכול מעשר שני של תירוש חוץ לירושלים שנאמר לא תוכל לאכול מעשר דגנך ותירושך:	רנד

אֱלָהָךְ בְּכָל עֲלָלָתָךְ וּבְכָל עוֹבָדֵי יְדָיךְ וּתְהֵי בְּרַם חָדֵי:
טז תְּלָת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזֵי כָל דְּכוּרָךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא
דִּי יִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְּפַטִּירַיָּא וּבְחַגָּא דְּשָׁבוּעַיָּא וּבְחַגָּא דִּמְטַלַּיָּא
וְלָא יִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ רֵיקָנִין: יז גְּבַר כְּמַתְּנַת יְדֵהּ כְּבִרְכְּתָא
דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָךְ:

בעל הטורים

(טז) כל זכורך· בגי' גדולים וקטנים לומר פנים בפנים וכשם שבא לראות (ע"ס): את פני · פ"א כפולה · כן בא ליראות:

עיקר ש"ח ובאר"ח

וזה כמו ושמחת בחגך דהוא עתיד המצוה (וע' ברש"י ב"מ דף כ"ט ע"א ד"ה שמעה תפלתי) בהר"ת]: נ שלמי חגיגה מדרים מדכתיב איש כמתנת ידו כי יבוא שלמים מרובים:

מנין המצות

תרי"ג	עשין		לאוין
(תמד)		שלא לאכול מעשר שני של יצהר חוץ לירושלים שנא' לא תוכל לאכל מעשר דגנך ותירושך ויצהרך:	רנה
(תמה)		שלא לאכול בכור תמים חוץ לירושלים שנאמר ובכורות בקרך וצאנך:	רנו
(תמו)		שלא לאכול חטאת ואשם חוץ לעזרה שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] בקרך וצאנך:	רנז
(תמז)		שלא לאכול מבשר העולה שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] וכל נדריך אשר תדור:	רנח
(תמח)		שלא לאכול קדשים קלים קודם זריקת דמים שנא' [לא תוכל לאכל בשעריך] ונדבותיך:	רנט
(תמט)		שלא יאכל כהן בכורים בחוץ שנאמר [לא תוכל לאכול בשעריך] ותרומת ידך:	רס
(תנ)		שלא לעזוב הלוים ונתעלם מלתת להם חקם שהם המעשרות ובפרט במועדות ה' כדי לשמחם שנא' השמר לך פן תעזוב את הלוי כל ימיך על אדמתך:	רסא
(תנא)	קצ	לשחוט בהמה חיה ועוף כשנרצה לאכלם ולא הותר לנו אכילתם כי אם בשחיטה הראויה שנאמר וזבחת מבקרך ומצאנך:	
(תנב)		שלא לאכול אבר מן החי שנאמר לא תאכל הנפש עם הבשר:	רסב

תרי"ג עשין			לאוין
(תנג)	קצא	להביא כל מה שנתחייבו בח"ל חטאות ועולה ואשם ושלמים אל בית הבחירה שנא' רק קדשיך אשר יהיו לך ונדריך תשא ובאת אל המקום אשר יבחר ה' :	
(תנד)		שלא להוסיף בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה שום דבר שנאמר לא תוסף עליו :	רסג
(תנה)		שלא לגרוע דבר ממה שהתורה שלמה חייבה אותנו בין בכתב בין בע"פ שנאמר ולא תגרעו ממנו :	רסד
(תנו)		שלא לשמוע למתנבא בשם עבודת כוכבים ולא נאמין לו ולא נשאל ממנו אות ומופת שנאמר לא תשמע אל דברי הנביא ההוא :	רסה
(תנז)		שלא להקל נטירת המסית שנאמר לא תאבה לו :	רסו
(תנח)		שלא להטות אזן לדברי המסית ולשנוא אותו מאד שנאמר ולא תשמע אליו :	רסז
(תנט)		שלא יציל המוסת למסית כשיראהו בסכנת מות שנאמר ולא תחוס עינך עליו :	רסח
(תס)		שלא ילמד המוסת זכות על המסית ואפילו יודע לו זכות לא יטעון עליו שנאמר לא תחמול :	רסט
(תסא)		שלא ימנע המסית וישתוק מללמד חובה שידע בו על המסית שנאמר ולא תכסה עליו :	רע
(תסב)		שלא להסית שום אחד מישראל לעבוד עבודת כוכבים שנא' ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה בקרבך :	רעא
(תסג)	קצב	לחקור את העדים כל אחד בפני עצמו ולדרוש אותם היטב בהפלגה הידועה כדי שתתקיים העדות שעל פיו ישפוט הדין על האמת שהעידו שנאמר ודרשת וחקרת ושאלת היטב והנה אמת נכון הדבר :	
(תסד)	קצג	לשרוף את עיר הנדחת וכל אשר בה ולהרוג אנשיה שנא' ושרפת באש את העיר ואת כל שללה כליל :	
(תסה)		שלא לבנות עיר הנדחת לעולם שנאמר תל עולם לא תבנה עוד :	רעב
(תסו)		שלא ליהנות ולהחזיק כלל בשום דבר ממון של עיר הנדחת שנא' ולא ידבק בידך מאומה מן החרם :	רעג
(תסז)		שלא לעשות שרט בכל מקום שבגוף על כת שימות לנו או לשם עבודת כוכבים שנא' לא תתגודדו :	רעד
(תסח)		שלא לעשות קרחה בראש על המתים שנאמר ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת :	רעה
(תסט)		שלא לאכול פסולי המוקדשים שנאמר לא תאכל כל תועבה :	רעו
(תע)	קצד	לבדוק בסימני העוף וע"ז נאמר כל צפור טהורה תאכלו.	

תרי״ג

(תעא) שלא לאכול משרץ העוף כגון הזבובים והדבורים ובדומה שנא׳ וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו: — רעז

(תעב) שלא לאכול מבהמת חיה ועוף שמתו שנאמר לא תאכלו כל נבלה: — רעח

(תעג) קצה — להוציא מע״ש שנא׳ עשר תעשר את כל תבואת זרעך:

(תעד) קצו — להוציא מעשר עני שנא׳ מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך:

(תעה) שלא לתבוע החובות בשנת השמיטה אלא ישמטו כלם ולא יתבעם עוד שנאמר שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה׳: — רעט

(תעו) קצז — לנגוש לעובדי כוכבים ולהכריחו לפרוע חובו שנא׳ את הנכרי תגוש: [והרמב״ן והסמ״ג ז״ל ס״ל שלא בא הכתוב אלא להזהיר על המלוה [illegible] ול״מ וכן נמי ענין הרבית]:

(תעז) קצח — להשמיט כספים דהיינו החובות בשנת השמטה שנאמר ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך:

(תעח) שלא למנוע הצדקה ועשיית החסד מאחינו בני ישראל הנצרכים כשיש בידינו להחזיק להם שנא׳ לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ידך מאחיך האביון: — רפ

(תעט) קצט — לעשות צדקה ולחזק ביד העני בכל מה שצריך למחייתו שנא׳ כי פתח תפתח את ידך לו:

(תפ) שלא להמנע מלהלוות מפני פחד השמיטה שלא תפקיע החוב שנאמר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו׳: — רפא

(תפא) שלא לשלח העבד עברי כשיצא לחירות בסוף הש״ש או ביובל או במיתת האדון בידים רקניות שנא׳ וכי תשלחנו חפשי מעמך לא תשלחנו ריקם: — רפב

(תפב) ר — להעניק העבד עברי כשיצא לחפשי ולא יצא בידים רקניות שנאמר העניק תעניק לו וגו׳:

(תפג) שלא לעשות עבודה בקדשים שנא׳ לא תעבוד בבכור שורך: — רפג

(תפד) שלא לגוז צמרי הקדשים שנא׳ ולא תגז בכור צאנך: — רפד

(תפה) שלא לאכול חמץ אחר חצות ביום ארבעה עשר בניסן שנאמר לא תאכל עליו חמץ: — רפה

(תפו) שלא להותיר דבר מבשר חגיגת י״ד עד יום השלישי שנאמר ולא ילין מן הבשר אשר תזבח בערב ביום הראשון לבקר: — רפו

תרי"ג עשין		לאוין
(תפז)	שלא להקריב שה הפסח בבמת יחיד ואפי' בשעת היתר הבמות שנא' לא תוכל לזבוח את הפסח באחד שעריך:	רצו
(תפח) רא	לשמוח ברגלים שנאמר ושמחת בחגך:
(תפט) רב	להראות כל זכר בירושלם בבית הבחירה שלש פעמים קבועים בשנה שהם פסח שבועות סוכות שנאמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך:
(תצ)	שלא לעלות לבית הבחירה בלא קרבן שהוא הנקרא עולת ראיה שנאמר ולא יראה את פני ה' ריקם:	רפח

הפטרת ראה בישעיה סימן נד

עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים׃ וְשַׂמְתִּי כַּדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ׃ וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ׃ בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ׃ הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס

דברים טז שפטים

יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק׃ יט לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים וְלֹא־

רש"י

(יח) שופטים ושוטרים. שופטים דיינים הפוסקים את הדין: ושוטרים. הרודין את העם אחר מצותם שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך. בכל עיר א ועיר: לשבטיך. מוסב על תתן לך. שופטים ושוטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך: לשבטיך. מלמד שמושיבין דיינין לכל שבט ושבט ב ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו'. מנה דיינין מומחים וצדיקים לשפוט צדק: (יט) לא תטה משפט. כמשמעו: ולא תכיר פנים. אף בשעת הטענות אזהרה לדיין שלא יהא רך לזה וקשה לזה ג אחד עומד

עיקר ש"ח ובאר"ח

א כי לכל עיר הו' שער ובשער העיר ישבו השופטים: ב ואם היתה עיר אחת ושני שבטים גרו בו צריכה ב' שופטים וכן שבט אחד אבל גר בשתים עיירות צריך שופטים לכל עיר ועיר: ג וזה לפני גמר המשפט אבל לענוש

מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל׃ הִן הנה קרי אָנֹכִי
בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי
בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל׃ כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־
לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה
וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה׃ הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר
אֵין־לוֹ כָּסֶף לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוֹא־כֶסֶף וּבְלוֹא
מְחִיר יַיִן וְחָלָב׃ לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוֹא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוֹא
לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם׃
הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית
עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים׃ הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד
וּמְצַוֵּה לְאֻמִּים׃ הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יְדָעוּךָ אֵלֶיךָ
יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃

דגש אחר שורק

אונקלוס

יח דַּיָּנִין וּפֻרְעָנִין תְּמַנֵּי לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ
לְשִׁבְטָךְ וִידוּנוּן יָת עַמָּא דִּין דִּקְשׁוֹט׃ יט לָא תַצְלֵי

רשב"ם — בעל הטורים

(יח) שפטים ושטרים· השופטים (יח) שפטים· סמך שופטים ושוטרים
מצוים לשוטרים לרגלים לומר שהרגלים על פי
המסרבים בדברי המשפטים :· השופטים [עי' ר"ה ד' כ"ה] ועוד
כי השופטים מזהירים העם שלא

להעות ברגלים כדאמרינן סקנה דשתא ריגלא [ע"ל פ' קדושים]: בכלהם
ה' אלהיך אשר נתן לך שופטים. שהשופטים היו מצווין לתת למי שהוא עני·
ד"א אשר נתן לך שופטים· כלומר ליתן לשופטים כענין שנאמר (ד"ה ב' ל"א)
לתת מנות למחזיקים בתורת ה': יראה כל זכורך· וסמיך ליה שופטים שחייב
אדם להקביל פני רבו ברגל: שופטים בגי' פ' סנהדרין· שופטים תגין
למעלה ולמטה· יראה הדיין כאילו חרב מלמעלה וגיהנם פתוחה מלמטה:
בכל שעריך· בכל מה שאתה משער ממון שבידך הן למסים הן לבטיל לצדקה
לשבטיך ושפטו· לומר שמצוה לדון לשבט שבטו: ושפטו אותיות ושפוט
יפי שביב עליך דין של פסוק לדקדק בו כדין של ק' מנה: שפטים ושפטו משפט·

תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם׃ כ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ס כא לֹא־תִטַּע לְךָ אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לָּךְ׃ כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ס יז א לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא׃ ס ב כִּי־יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ׃ ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ ׀ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם

רש"י

ואחד יושב לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חבירו מסתתמין טענותיו: ולא תקח שחד. אפילו ד לשפוט צדק: כי השוחד יעור. משקבל שוחד ממנו אי אפשר שלא יטה את לבו אצלו להפך בזכותו: דברי צדיקים. דברים המצודקים ה משפטי אמת: (כ) צדק צדק תרדף. הלך אחר בית דין ו יפה: למען תחיה וירשת. כדאי הוא מנוי הדיינין הכשרים ז להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן: (כא) לא תטע לך אשרה. לחייבו עליה משעת נטיעתה ח ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה: לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית ט בהר הבית: (כב) ולא תקים לך מצבה. מצבת אבן אחת להקריב י עליה אפילו לשמים: אשר שנא. מזבח אבנים ומזבח אדמה צוה לעשות ואת זו שנא כ כי חק היתה לכנענים כ ואע"פ שהיתה אהובה לו בימי האבות עכשיו שנאה מאחר שעשאוה אלו חק לעבודת כוכבים: (א) לא תזבח וגו' כל דבר רע. אזהרה למפגל בקדשים ע"י דבור רע. ועוד נדרשו בו שאר דרשות בשחיטת קדשים: (ב) לעבור בריתו. אשר כרת ה' אתכם שלא לעבוד עבודת כוכבים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

עול במשפט ע"ז הזהיר הכתוב ולא תטה משפט: ד כי לשפוט משפט שוה אסור גם בלי שוחד בשביל ולא תטה משפט: ה ויתפרש דברי צדיקים זה דברי התורה אשר משפטיה צדיקים ו ולכן נכתב שתי פעמים צדק: ז כי למען תחיה אינו מוסב על צדק צדק תרדוף אך על שופטים ושוטרים: ח כי על העבודה

דִּין לָא תִשְׁתְּמוֹדַע אַפִּין וְלָא תְקַבֵּל שֹׁחֲדָא אֲרֵי שֹׁחֲדָא מְעַוַּר עֵינֵי חַכִּימִין וּמְקַלְקֵל פִּתְגָּמֵי *) תְּרִיצִין : כ קֻשְׁטָא קֻשְׁטָא תְּהֵי רְדֵיף בְּדִיל דְּתֵיחֵי וְתֵירַת יָת אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ : כא לָא תִצּוֹב לָךְ אֲשֵׁרַת כָּל אִילָן בִּסְטַר מַדְבְּחָא דַּייָ אֱלָהָךְ דִּי תַעְבֵּד־לָךְ : כב וְלָא תְקִים לָךְ קָמָא דִּי סָנֵי יְיָ אֱלָהָךְ : א לָא תִכּוֹס קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תּוֹר וְאִמַּר דִּי יְהֵי בֵהּ מוּמָא כֹּל מִדַּעַם בִּישׁ אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ הוּא : ב אֲרֵי יִשְׁתְּכַח בֵּינָךְ בְּחַדָא מִקִּרְוָיךְ דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ גְּבַר אוֹ אִתְּתָא דִּי יַעְבֵּד יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לְמֶעְבַּר עַל קְיָמֵהּ : ג וַאֲזַל וּפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא וּסְגִיד לְהוֹן וּלְשִׁמְשָׁא אוֹ

*) פִּתְגָּמֵי · כ"ה בכ"י, אבל בפ' משפטים, פתגמין, וכן פירש שם רש"י. היידנהיים:

רשב"ם

(כא) לא תטע לך אשרה שום אילן . שלא יבואו לעובדו כמנהג עובדי כוכבים: אצל מזבחי כי שם היו רגילים כדכתיב בגדעון ואת האשרה אשר עליו תכרת · כזכר בניהם מזבחותם ואשיריהם כל עץ רענן : (כב) ולא תקים לך מצבה · לשמים להקטיר בשעת איסור הבמות מאחר שיהיה לך מזבח קבוע לאחר ירושה כדכתיב לא תעשו ככל אשר אנחנו עושים פה היום וגו' להקריב בכל מקום וכדכתיב בדברי הימים אף הבמות לא סרו ומפרש שם לא היו מקטירים כי אם לה' : (ג) אשר לא צויתי לעבדם :

בעל הטורים

הרי ג' פליגי ממונות בג': (כא) אשרה · בגימ' דיין שאינו הגון (ע"ה) שכל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשרה אצל המזבח : אשרה כל עץ אצל מזבח · בגימט' (ע"ה) רשע אצל צדיק (עם האותיות) : (א) כל דבר רע כי תועבת · לומר לך כל המקלקל את פיו נקרא תועבה ושקוץ : כל דבר רע · כתיב בתריה איש או אשה אשר יעשה את הרע וילך ויעבוד אלהים אחרים לומר שהדיבור והמחשבה בעבודת

עיקר ש"ח ובאר"ח

מוזכרים הם בכלל כל עבודת כוכבים : ט כי לא תטע כולל ג"כ על נטיעת אוהל וכמו"ש רש"י בפ' בלק על פסוק כאהלים נטע ה' : י מדכתיב אשר שנא וכתב רש"י אע"פ שהיתה אהובה לו בימי האבות וכו' מזה מוכח כי להקריב לשמים הכתוב מדבר · כי לעבודת כוכבים היתה שנואה לה' מעולם : כ וזה הוא הטעם בכתוב אשר שנא שהיא שנואה עכשיו · אבל לא נוכל לפרש · מצבה אשר שנא · שלא היה במשמע כי יש מצבה אשר היא אהובה ובאמת כל מצבות שנואות לה' : ל כי על בעל מום כבר הזכירה הכתוב שלא להקריב :

אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי׃ ד וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמָעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב
וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֶשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל׃
ה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה הַהִוא אֲשֶׁר
עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ
אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ׃ ו עַל־פִּי ׀ שְׁנַיִם
עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד
אֶחָד׃ ז יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־
הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ פ ח כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ
דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם ׀ לְדָם בֵּין־דִּין לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע
דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ׃ ט וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם
וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ
אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט׃ י וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ
לְךָ מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת
כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ׃ יא עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־

רש״י

(ג) אשר לא צויתי לעבדם: (ד) נכון· מכוון העדות: (ה) והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך וגו'· המתרגם אל שעריך לתרע בית דינך טועה שכן שנינו אל שעריך זה שער שעבד בו או אינו אלא שער שנדון בו נאמר שעריך ג למטה ונאמר שעריך למעלה ס מה שעריך האמור למעלה שער שעבד בו אף שעריך האמור למטה שער שעבד בו ותרגומו ע לקירוך: (ו) שנים עדים או שלשה· אם מתקיימת עדות בשנים למה פרט לך בשלשה להקיש שלשה לשנים מה שנים עדות אחת אף שלשה עדות פ אחת ואין נעשין זוממין עד שיזומו כולם: (ח) כי יפלא· כל הפלאה לשון צ הבדלה ופרישה שהדבר נבדל ומכוסה ממך: בין דם לדם· בין דם טמא לדם טהור: בין דין לדין· בין דין זכאי לדין חייב: ובין נגע לנגע· בין נגע טמא לנגע טהור: דברי ריבות· שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר זה מטמא וזה מטהר זה מחייב וזה מזכה: וקמת ועלית· מלמד שבית המקדש ק גבוה מכל המקומות

לְסִיהֲרָא אוֹ לְכָל חֵילֵי שְׁמַיָּא דִּי לָא פַקֵּדִית: ד וְיִתְחַוַּן לָךְ וְתִשְׁמַע וְתִתְבַּע יָאוּת וְהָא קֻשְׁטָא כֵּוַן פִּתְגָּמָא אִתְעֲבִידַת תּוֹעֵבְתָּא הָדָא בְּיִשְׂרָאֵל: ה וְתַפֵּק יָת גַּבְרָא הַהוּא אוֹ יָת אִתְּתָא הַהִיא דִּי עֲבַדוּ יָת פִּתְגָּמָא בִּישָׁא הָדֵין לִתְרַע בֵּית דִּינָךְ*) יָת גַּבְרָא אוֹ יָת אִתְּתָא וְתִרְגְּמִנּוּן בְּאַבְנַיָּא וִימוּתוּן: ו עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ תְלָתָא סָהֲדִין יִתְקְטֵל דְּחַיָּב קְטוֹל לָא יִתְקְטֵל עַל מֵימַר סָהִיד חַד: ז יְדָא דְסָהֲדַיָּא תְּהֵי בֵהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵהּ וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ: ח אֲרֵי יִתְכַּסֵּי**) מִנָּךְ פִּתְגָּמָא לְדִינָא בֵּין דְּמָא לִדְמָא בֵּין דִּינָא לְדִינָא וּבֵין מַכְתַּשׁ סְגִירוּ לְמַכְתַּשׁ סְגִירוּ פִּתְגָּמֵי פְלֻגְתָּא דִינָא בְּקִרְוָיךְ וּתְקוּם וְתִסַּק לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ: ט וְתֵיתֵי לְוָת כָּהֲנַיָּא לֵוָאֵי וּלְוָת דַּיָּנָא דִּי יְהֵי בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן וְתִתְבַּע וִיחַוּוּן לָךְ יָת פִּתְגָּמָא דְּדִינָא: י וְתַעְבֵּד עַל מֵימַר פִּתְגָּמָא דִּי יְחַוּוּן לָךְ מִן אַתְרָא הַהוּא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ וְתִטַּר לְמֶעְבַּד כְּכֹל דִּי יַלְּפֻנָּךְ: יא עַל מֵימַר אוֹרַיְתָא דִּי יְחַוּוּן

*) כ״ה בכי״, אבל בגליונו כתב המגיה „לְקִרְוָיךְ", רש״י.

**) מלשון רש״י בסוף נגעים נראה שתרגומו „יִתְכְּסֵי". היידנהיים

רשב״ם

(ה) בין דם לדם · לפי פשוטו בין רציחה לרציחה בין שוגג למזיד : בין דין לדין · דיני ממונות : נגע · נגע

בעל הטורים

כוכבים מצטרפין למעלה : (ו) על פי שנים עדים · ס״ת כפולה לומר דוקא מפיהם ולא מפי כתבם : יומת המת ·

רש״י

המקומות : (ט) הכהנים הלוים · אשר יהיה בימים ההם · אפילו אינו
הכהנים שיצאו משבט לוי : ואל השופט כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך

עיקר ש״ח ובאר״ח

מ ופי׳ אשר נויתי שלא לעבדם : נ זה הוא שעריך האמור כאן : ס מה דכתיב לעיל כי ימצא בקרבך באחד שעריך : ע פי׳ לעירך ולא לשערך : פ ואם נמצא בין השלשה אחד קרוב או פסול עדותן בטלה כמו שנמצא בין שנים : צ [ולא מלשון סלא ותמהון הנופל על דבר נעלם ומכוסה מכל וכל · אך שהם יודעים שרשי הדבר ונפלא מהם להבדיל בין שרש דין זה לשרש דין אחר · באה״ר] : ק פי׳ גבוה מכל המקומות שבגבול · אבל בא״י היה עין עיטם גבוה ממקום

הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר
אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל: יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
בְזָדוֹן לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֶת שָׁם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבִעַרְתָּ הָרָע
מִיִּשְׂרָאֵל: יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן
עוֹד: ס שני יד כִּי־תָבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
נֹתֵן לָךְ וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּה בָּהּ וְאָמַרְתָּ אָשִׂימָה עָלַי מֶלֶךְ
כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתָי: טו שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ
לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא־אָחִיךָ הוּא:
טז רַק לֹא־יַרְבֶּה־לּוֹ סוּסִים וְלֹא־יָשִׁיב אֶת־הָעָם מִצְרַיְמָה
לְמַעַן הַרְבּוֹת סוּס וַיהוָה אָמַר לָכֶם לֹא תֹסִפוּן לָשׁוּב
בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה עוֹד: יז וְלֹא יַרְבֶּה־לּוֹ נָשִׁים וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ
וְכֶסֶף וְזָהָב לֹא יַרְבֶּה־לּוֹ מְאֹד: יח וְהָיָה כְשִׁבְתּוֹ עַל כִּסֵּא
מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל־סֵפֶר
מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: יט וְהָיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בוֹ כָּל־יְמֵי

רש"י

לשמוע לו אין לך אלא שופט שבימיך : (יא) ימין ושמאל · אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין ר וכל שכן שאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל : (יג) וכל העם ישמעו · מכאן שממתינין לו עד הרגל ש וממיתין אותו ברגל : (טו) לא ירבה לו סוסים · אלא כדי מרכבתו שלא ישיב את העם מצרימה שהסוסים באים משם כמו שנאמר בשלמה ותעל ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף

וסוס בחמשים ומאה : (יז) ולא ירבה לו נשים · אלא י"ח שמצינו שהיו לו לדוד שש נשים ונאמר לו ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה : וכסף וזהב לא ירבה לו מאד · אלא כדי ליתן ת לאכסניא (ס"א לאספניא) : (יח) והיה כשבתו · אם עשה כן כדאי א הוא שתתקיים מלכותו : את משנה התורה · שתי ספרי תורות אחת שהיא מונחת בבית גנזיו ואחת שנכנסת ויוצאת עמו ב ואונקלוס תרגם פתשגן

פסבר

ילפנך ועל דינא די יימרון לך תעבד לא תסטי מן פתגמא די יחוון לך ימינא ושמאלא: יב וגבר די יעבד ברשע בדיל דלא לקבלא מן כהנא דקאם לשמשא תמן קדם יי אלהך או מן דינא ויתקטל גברא ההוא ותפלי עבד דביש מישראל: יג וכל עמא ישמעון וידחלון ולא ירשיעון עוד: יד ארי תעול לארעא דיי אלהך יהב לך ותירתה ותיתב בה ותימר אמני עלי מלכא ככל עממיא די בסחרני: טו מנאה תמני עלך מלכא די יתרעי יי אלהך בה מגו אחיך תמני עלך מלכא לית לך רשו למנאה עלך גבר נוכרי די לא אחוך הוא: טז לחוד לא יסגי לה סוסון ולא יתיב ית עמא למצרים בדיל לאסגאה לה סוסון ויי אמר לכון לא תוספון למתוב בארח הדא עוד: יז ולא יסגי לה נשין ולא יטעי לבה וכספא ודהבא לא יסגי לה לחדא: יח ויהי כמתבה על כרסא מלכותה ויכתוב לה ית פתשגן אוריתא הדא על ספרא מן קדם כהניא לואי: יט ותהי עמה ויהי קרי בה כל יומי

רשב״ם

צרעת: (טו) איש נכרי · להלחם מלחמותיכם: אשר לא אחיך הוא · כי יסיתכם לעבוד עבודת כוכבים: (יח) משנה התורה · וזקיני פירשו בדברי הימים שני ספרי התורה ותרגומו פתשגן ואינו מגזרת ושננתם:

בעל הטורים

הרשעים בחייהם נקראים מתים: (יג) וכל העם ישמעו ויראו · וסמיך ליה אשימה עלי מלך שכן כתיב במלך (יהושע א׳) וכל איש אשר ימרה את פיך: ולא יזידון עוד וסמיך ליה אשימה עלי מלך שכן אמר דוד להכרית מעיר ה׳ כל פועלי און: (יד) כי תבא · בגימט׳ בימי שמואל: (טו) שום תשים עליך · בגימט׳ שלשים מעלות · לומר שהמלכות נקנית בשלשים מעלות: מקרב אחיך · בגי׳ משבט יהודה:

עיקר ש״ח ובאר״ת

המקדש: ר פי׳ מה שנראה בעיניך שהוא שמאל יאמרו שהוא ימין או להפך אתה השמע בקולם ולא נלכת למראה עיניך: ש בעת שיתאספו כל העם ברגל: ת פי׳ לספק חיילותיו פרשיו ועבדיו במאכל ובמלבושים וכל הצריך להם: א ולכן אמר הכתוב והיה כשבתו ולא אמר שאמה וכתב לו את משנה התורה: ב [ולדעת רש״י הגרש מן משנה הוא שנה אשר מזה נגזר שם המספר שני ולדעת

חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשֹׂתָם׃ כ לְבִלְתִּי רוּם־לְבָבוֹ מֵאֶחָיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל׃ ס שלישי יח א לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אִשֵּׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ יֹאכֵלוּן׃ ב וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ בְּקֶרֶב אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לוֹ׃ ס ג וְזֶה יִהְיֶה מִשְׁפַּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם מֵאֵת זֹבְחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזְּרֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה׃ ד רֵאשִׁית דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרְךָ

רש"י

שהוא משנה לשון שנון ודבור: (יט) דברי התורה. כמשמעו: (כ) ולבלתי סור מן המצוה. אפילו מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים. מכלל הן אתה שומע לאו. וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עולות וכתיב ויוחל שבעת ימים ולא שמר הבטחתו לשמור כל היום ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל וא"ל נסכלת כאשר לא שמעת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו. מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: (א) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין: חלק. בביזה: ונחלה. בארץ: אשי ה'. קדשי המקדש (ס"א קדשי הקדשים): ונחלתו. אלו קדשי הגבול תרומות ומעשרות אבל נחלה גמורה לא יהיה לו בקרב אחיו. ובספרי דרשו: (ב) ונחלה לא יהיה לו. זו נחלת שאר: בקרב אחיו. זו נחלת חמשה. ואיני יודע מה הוא וכ"ל שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממים ושל סיחון ועוג שני עממים אמורי וכנעני ונחלת שאר לרבות קיני וקנזי וקדמוני וכן דורש בפ' מתנות שנאמרו לאהרן על כן לא היה ללוי וגו' להזהיר על קיני וקנזי וקדמוני. שוב מצאתי בדברי רבינו קלונימוס הכי גרסינן בספרי: ונחלה לא יהיה לו. אלו נחלת חמשה: בקרב אחיו. אלו נחלת שבעה. נחלת חמשה שבטים ונחלת שבעה שבטים ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד שהן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה ושבעה שאחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע מתוך על הזכיר חמשה לבד ושבעה לבד:

חיוהי בדיל דילף למדחל קדם יי אלהה למטר ית כל פתגמי אוריתא הדא וית קימיא האלין למעבדהון: כ בדיל דלא ירים לבה מאחוהי ובדיל דלא יסטי מן תפקדתא ימינא ושמאלא בדיל דיורך יומין על מלכותה הוא ובנוהי בגו ישראל: א לא יהי לכהניא לואי כל שבטא דלוי חלק ואחסנא עם ישראל קרבניא דיי ואחסנתה ייכלון: ב ואחסנא לא יהי לה בגו אחוהי מתנן דיהב לה יי אנון אחסנתה כמא די מליל לה: ג ודין יהי דחזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא אם תור אם אמר ויתן לכהנא דרועא ולועא וקבתא: ד ריש עבורך חמרך ומשחך וריש גזא דענך תתן לה:

בעל הטורים

(כ) לבלתי רום לבבו מאחיו · הפסוק מתחיל ומסיים בלמ"ד רמז שיהא מלכות מיוחדת שמו עולה למ"ד ולמ"ד מעלות במלכות ודוד בן ל' שנה במלכו ·

רש"י

כאשר דבר לו · בארצם לא תנחל וגו' אני חלקך: (ג) מאת העם · ולא מאת ח הכהנים: אם שור אם שה · פרט לחיה: הזרוע · מן הפרק של ארכובה עד כף של יד שקורין אשפלדו"ן: והלחיים · עם הלשון דורשי רשומות ט היו אומרים זרוע תחת יד שנאמר ויקח רומח בידו: לחיים · תחת תפלה שנאמר ויעמוד פינחס ויפלל: והקבה · תחת האשה אל קבתה: (ד) ראשית דגנך · זו תרומה ולא פירש בה שיעור אבל רבותינו נתנו בה שיעור עין יפה אחד מארבעים · עין רעה אחד מששים · בינונית אחד מחמשים וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים שנאמר וששיתם י האיפה מחומר כ השעורים · ששית האיפה חצי סאה ל כשאתה נותן חצי סאה לכור הרי א' מששים שהכור שלשים סאין:

עיקר ש"ח ובאר"ח

אונקלוס תרגם מן משנה הוא שנן וכמו ושננתם והה"א בסוף הוא תמורת הנו"ן הכפול וכמו בזאו ת' בזזו · בא"ר]: ג זה תורת ה' ולא תורת הנביאים כמו שפירש רש"י ולבלתי סור מן המצוה: ד שאם יעבור על מצות הנביא לא יאריך ימים וכמו שמצינו בשאול: ה כי כל בא לרבות הכל: ו פי' קדשים המובאים מן הגבול ומפרש כי זה תרומות ומעשרות: ז כי נחלת הארץ כבר נאמר בכתוב שלפניו ועל כן בא הכתוב הזה ללמד לנו כי גם נחלת שאר העמים אין לנו: ח שהכהנים פטורים מלתת מתנות לכהן אחר: ט ע' ב"ק פ"ב: י לשון ששית: כ היינו כור: ל דהאיפה שלש סאין:

וְרֵאשִׁית גֵּז צֹאנְךָ תִּתֶּן־לּוֹ׃ ה כִּי בוֹ בָּחַר יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ
מִכָּל־שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם־יְהֹוָה הוּא וּבָנָיו כָּל־
הַיָּמִים׃ ס רביעי ו וְכִי־יָבֹא הַלֵּוִי מֵאַחַד שְׁעָרֶיךָ מִכָּל־
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הוּא גָּר שָׁם וּבָא בְּכָל־אַוַּת נַפְשׁוֹ אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהֹוָה׃ ז וְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהָיו
כְּכָל־אֶחָיו הַלְוִיִּם הָעֹמְדִים שָׁם לִפְנֵי יְהֹוָה׃ ח חֵלֶק כְּחֵלֶק
יֹאכֵלוּ לְבַד מִמְכָּרָיו עַל־הָאָבוֹת׃ ס ט כִּי אַתָּה בָּא אֶל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא־תִלְמַד לַעֲשׂוֹת
כְּתוֹעֲבֹת הַגּוֹיִם הָהֵם׃ י לֹא־יִמָּצֵא בְךָ מַעֲבִיר בְּנוֹ־וּבִתּוֹ
בָּאֵשׁ קֹסֵם קְסָמִים מְעוֹנֵן וּמְנַחֵשׁ וּמְכַשֵּׁף׃ יא וְחֹבֵר חָבֶר

רש"י

וראשית גז צאנך. כשאתה גוזז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן ולא פירש כאן שיעור. ורבותינו נתנו בה שיעור אחד מששים. וכמה צאן חייבות בראשית הגז חמש רחלות שנאמר וחמש צאן עשויות ג רע"א ראשית גז שתים. צאנך ארבעה. תתן לו הרי חמשה: (ה) לעמוד לשרת. מכאן שאין שירות אלא מעומד: (ו) וכי יבא הלוי. יכול בבן לוי ודאי הכתוב מדבר תלמוד לומר ושרת יצאו לוים שאין ראוין לשירות: ובא בכל אות נפשו וגו': (ז) ושרת. לימד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו ואפילו במשמר שאינו שלו ד"א עוד לימד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין במשמר ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל כגון מוספי הרגל ואף על פי שאין המשמר שלהם:

(ח) חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובבשר שעירי חטאות יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל כגון תמידים ומוספי שבת ונדרים ונדבות ת"ל לבד ממכריו על האבות חוץ ממה שמכרו האבות בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה טול אתה שבתך ואני אטול שבתי: (ט) לא תלמד לעשות. אבל אתה למד להבין ולהורות כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקולקלין ולהורות לבניך לא תעשה כך וכך שזה הוא חוק העובדי כוכבים: (י) מעביר בנו ובתו באש. הוא עבודת המולך עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיהם: קסם קסמים. איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך וכה"א עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו: מעונן. רע"א אלו נותני עונות שאומרים עונה פלונית

ה ארי בה יתרעי יי אלהך מכל שבטיך למקם לשמשא בשמא דיי הוא ובנוהי כל יומיא : ו וארי ייתי לואה מחדא מקרויך מכל ישראל די הוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשה לאתרא די יתרעי יי : ז וישמש בשמא דיי אלהה ככל אחוהי לואי דמשמשין תמן בצלו קדם יי : ח חלק כחלק ייכלון בר ממטרתא דייתי בשבתא כבן אתקינו אבהתא : ט ארי את עלל לארעא דיי אלהך יהב לך לא תילף למעבד כטעות עממיא האנון : י לא ישתכח בך מעבר בריה וברתיה בנורא קסם קסמין מענן ומנחש וחרש : יא ורטין רטן ושאל

רשב״ם

(ו) וכי יבא הלוי כהן שאינו מאותה משמרה שעובדת היום בירושלים בעזרה: (ח) לבד ממכריו על האבות׳ לפי הפשט כמו איש מאת מכרו אם יש לו שום קרוב מאבותיו שיתן לו קרבנו לרשותו הוא יש לו רשות להקריבו אע״פ שאינו ממשמרה זו : (יא) וחבר חבר ׳ הניגון בחי״ת כמו מן החרב תאכל החרב וזה מוכיח וחובר חברים מתוכם ׳ כמו מן מלך מלכים ׳ וכמו מן עבד עבדים ׳ כן יאמר מן חבר חברים׳ ואילו היה חבר טעמו בבי״ת כמו חבר אנכי לכל אשר יראוך ׳ ירך גדר כתף ונזל שטעמם למטה היה לו לומר וחובר חבר מן ירך ירכו גזלו׳ חברים מקשיבים לקולך

בעל הטורים

ולכך אמר שירם במתחלת בגמ״ד והוא נמגלה לעבד ה׳ לדוד : (ט) כי אתה בא ׳ סמך כאן שואל אוב ׳ לומר שהמלך שואל באורים ולא באובי [אולי כוונת הדרש על סיפיה דקרא תמים תהיה ׳ א״נ כמ״ש דורשי רשומות על ואתה לא כן דלהלן דר״ל שנתן לך האורים ותומים שמשיבים לפעמים תיבת לא ולפעמים כן] : (י) קסם קסמים ׳ מעונן ומנחש ׳ קסם בגימ׳ אוחז במקלו ׳ מעונן בגי׳ (ע״ה) אוחזי העינים ׳ מנחש נוטריקון מפי נפלה חתיכה שלי ׳ ד״א מקל נחש

רש״י

עונית יפה להתחיל וחכ״א אלו אוחזי העינים : מנחש ׳ פתו נפלה מפיו צבי הפסיקו בדרך מקלו נפל מידו : (יא) וחבר חבר ׳ שמצרף נחשים או עקרבים או שאר חיות למקום אחד : ושואל אוב ׳ זה מכשפות ששמו פיתום

עיקר ש״ח ובאר״ח

מ אבל לא כל הגז של שנה ראשונה : נ עשויות פי׳ המחויבות בראשית הגז : ס פי׳ בבן לוי ממש ולא בכהן : ע כן משמע בכתוב שאמר ככל אחיו וגו׳ פי׳ כי הנה לרגל ישרם כמו הכהנים העומדים שם במשמרתם לשרת : פ פי׳ אוכס וסוגר ׳

וְשֹׁאֵל אוֹב וְיִדְּעֹנִי וְדֹרֵשׁ אֶל־הַמֵּתִים׃ יב כִּי־תוֹעֲבַת יְהֹוָה כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה וּבִגְלַל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישׁ אוֹתָם מִפָּנֶיךָ׃ יג תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃ חמישי יד כִּי ׀ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אַתָּה יוֹרֵשׁ אוֹתָם אֶל־מְעֹנְנִים וְאֶל־קֹסְמִים יִשְׁמָעוּ וְאַתָּה לֹא כֵן נָתַן לְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ׃ טו נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כָּמֹנִי יָקִים לְךָ יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן׃ טז כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעִם יְהֹוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בְּיוֹם הַקָּהָל לֵאמֹר לֹא אֹסֵף לִשְׁמֹעַ אֶת־קוֹל יְהֹוָה אֱלֹהָי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֶרְאֶה עוֹד וְלֹא אָמוּת׃ יז וַיֹּאמֶר יְהֹוָה אֵלָי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבֵּרוּ׃ יח נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקֶּרֶב אֲחֵיהֶם כָּמוֹךָ וְנָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיו וְדִבֶּר אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוֶּנּוּ׃ יט וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרַי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בִּשְׁמִי אָנֹכִי אֶדְרֹשׁ מֵעִמּוֹ׃ כ אַךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יָזִיד לְדַבֵּר דָּבָר בִּשְׁמִי אֵת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר וַאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים

קמץ בז"ק

רש"י

ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו: וידעוני · מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו ומדבר העצם ע"י מכשפות: ודורש אל המתים · כגון המעלה בזכורו והנשאל בגלגולת: (יב) כל עושה אלה · עושה כל אלה לא נאמר אלא כל עושה אלה אפילו אחת מהן: (יג) תמים תהיה עם ה' אלהיך · התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו: (יד) לא כן נתן לך ה' אלהיך · לשמוע אל מעוננים ואל קוסמים שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותומים: (טו) מקרבך מאחיך כמוני · כמו שאני מקרבך מאחיך יקים לך תחתי וכן מנביא לנביא: (כ) אשר לא צויתיו לדבר · אבל צויתיו לחבירו: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים · אפילו כוון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המותר:

עיקר ש"ח ובאר"ת

ומדבר את השחיים ומראה להם כאלו עושה דברים פלאים ובאמת אינו עושה

כדין וזכורו ותבע מן מתיא: יב ארי מרחק יי כל דיעבד אלין ובדיל תועבתא האלין יי אלהך מתרך יתהון מקדמך: יג שלים תהי בדחלתא דיי אלהך: יד ארי עממיא האלין די את ירת יתהון מן מעגניא ומן קסמיא שמעין ואת לא כן יהב לך יי אלהך: טו נביא מבינך מאחיך כותי יקים לך יי אלהך מנה תקבלון: טז ככל די שאלתא מקדם יי אלהך בחרב ביומא דקהלא למימר לא אוסף למשמע ית קל מימרא דיי אלהי וית אשתא רבתא הדא לא אחזי עוד ולא אמות: יז ואמר יי לי אוטיבו די מלילו: יח נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן פתגמי נבואתי בפומה וימלל עמהון ית כל די אפקדנה: יט ויהי גברא די לא יקבל לפתגמי די ימלל בשמי מימרי יתבע מנה: כ ברם נביא די

רשב"ם

ובחו"ת מצאתי אחרי כן בספרי ספרד כדברי: (יב) מוריש אותם · כי אינם חושבים לדרוש את הקב"ה ואת נביאי המצות · כי סומכין על תועבותיהם המגידים להם ברוח הטומאה: (יג) תמים תהיה וגו' וממנו תדרוש ולא מן המתים · ולפי כי מנסה הקב"ה בם את ישראל נתן כח ברוח הטומאה להגיד על פי השעירים: (טו) נביא מקרבך מאחיך כמוני · שיצוה לך מצות שבתורה ולא כנביא חולם חלום שיאמר לך לעבוד עבודת כוכבים · ומה שכתוב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה הרי פירושו כמו שמפרש אשר ידעו ה' פנים אל פנים · אבל להאמין להקב"ה יהא כמותך ולדבר אמת מאתו ולא כנביא

בעל הטורים

תולדה טועה: (יג) תמים · תי"ו גדולה [ואינו כן בספרי ספרד] שאם הלך בתמימות כאילו קיימת [ר"ל התורה] מאל"ף ועד תי"ו: (טו) נביא מקרבך · הפסוק מתחיל ומסיים בנו"ן לומר שידע נו"ן שערי בינה [עיין של"ה פ' פינחס בשם מוכר"ת תלמיד להאר"י ז"ל] ויש בו יו"ד תיבות לומר שתשמע לו כמו ליו"ד הדברות: כמוני · בגימט' עגו: תשמעון ב' במסרה · אליו תשמעון · כקטן כגדול תשמעון (לעיל א' י"ז) לומר

עיקר ש"ח ובאר"ח

שלום: צ ר"ל שמעלה שמת על זכותו ומדבר עם: ק פי' בגולגולת מן המת שעונה על כל מה ששואלים לו: ר ויתפרש הכתוב תמים תהיה ואל תבקש לדעת את העתידות ואז תהיה עם ה' אלהיך · כי ה' יושיעך בכל דרכיך: ש פי' כי כמום נשא זה יקים ה' לך נביא אחר כמוני מקרב אחיך:

וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא׃ כא וְכִי תֹאמַר בִּלְבָבֶךָ אֵיכָה נֵדַע
אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה׃ כב אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא
בְּשֵׁם יְהוָה וְלֹא־יִהְיֶה הַדָּבָר וְלֹא יָבֹא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר
לֹא־דִבְּרוֹ יְהוָה בְּזָדוֹן דִּבְּרוֹ הַנָּבִיא לֹא תָגוּר מִמֶּנּוּ׃ ס
יט א כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ אֶת־אַרְצָם וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם
וּבְבָתֵּיהֶם׃ ב שָׁלוֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אַרְצְךָ
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ג תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ
וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אַרְצְךָ אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל־רֹצֵחַ׃ ד וְזֶה דְּבַר הָרֹצֵחַ אֲשֶׁר־יָנוּס
שָׁמָּה וָחָי אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת־רֵעֵהוּ בִּבְלִי־דַעַת וְהוּא לֹא־שֹׂנֵא
לוֹ מִתְּמֹל שִׁלְשֹׁם׃ ה וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת־רֵעֵהוּ בַיַּעַר לַחְטֹב
עֵצִים וְנִדְּחָה יָדוֹ בַגַּרְזֶן לִכְרֹת הָעֵץ וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן־
הָעֵץ וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ וָמֵת הוּא יָנוּס אֶל־אַחַת הֶעָרִים־

רש"י

ומת בחנק. שלשה מיתתן בידי אדם המתנבא מה שלא שמע ומה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו והמתנבא בשם עבו דת כוכבים אבל הכובש את נבואתו ת והעובר על דברי נביא והעובר על דברי עצמו מיתתן בידי שמים שנאמר אנכי אדרוש מעמו: (כא) וכי תאמר בלבבך. עתידין אתם לומר כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה וירמיהו עומד א וצווח על העמודים ועל הים ב ועל יתר הכלים שלא גלו עם יכניה בבלה יובאו עם גלות צדקיהו: (כב) אשר ידבר הנביא. ויאמר

דבר זה עתיד לבא עליכם ותראו שלא יבא הוא הדבר אשר לא דברו ה' והרוג אותו וא"ת זו במתנבא על העתידות ג הרי שבא ואמר עשו כך וכך ומפי הקדוש ברוך הוא אני אומר כבר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצות לא תשמע לו אא"כ מומחה הוא לך שהוא צדיק גמור כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בבמה בשעת איסור הבמות כדי לגדור את ישראל הכל לפי צורך שעה וסייג הפרצה לכך נאמר אליו תשמעון: לא תגור ממנו. לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה ולא תירא ליענש עליו: (ג) תכין לך הדרך.

מקלט

ירשע למללא פתגמא בשמי ית די לא פקדתה למללא ודי
ימלל בשום טעות עממיא ויתקטל נביא ההוא : כא וארי
תימר בלבך אכדין נדע ית פתגמא די לא מלליה יי : כב די
ימלל נביא בשמא דיי ולא יהי פתגמא ולא יתקים הוא
פתגמא די לא מלליה יי ברשע מלליה נביא לא תדחל מניה :
א ארי ישיצי יי אלהך ית עממיא די יי אלהך יהב לך ית
ארעהון ותירתנון ותיתיב בקרויהון ובבתיהון : ב תלת קרוין
תפרש לך בגו ארעך די יי אלהך יהב לך למירתה : ג תתקן
לך אורחא ותתלת ית תחום ארעך די יחסננך יי אלהך ויהי
למעירוק תמן כל קטולא : ד ודין פתגם קטולא דיערוק תמן
ויתקים די יקטול ית חבריה בלא מנדעה והוא לא סני ליה
מאתמלי ומדקמוהי : ה ודי יעול עם חבריה בחורשא למקץ
אעין ויתמריג ידיה בפרזלא למקץ אעין וישתליף פרזלא מן
אעא וישכח ית חבריה וימות הוא יערוק לחדא מן קרויא

רשב"ם

הנותן לישראל אות ומופת לעבוד עבודת כוכבים · ולא יהיה הדבר ולא יבוא · וכגון שאין תשובה ומעשים טובים שינחם הקב"ה בשבילם הרי חזקיה תפלה הועילה לו · ולנינוה כי שבו מדרכם הרעה : (ג) ושלשת · פן ירדוף : (ה) ונשל הברזל · הוא הגרזן שקרוי ברזל · כדכתיב אם

רש"י

מקלט מקלט היה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשיעור מהלך שיש ממנה עד השניה וכן משניה לשלישית וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: (ה) ונדחה ידו · כשבא להפיל הגרזן על העץ ותרגומו ויתמריג ידיה לשון ונשמטה ידו להפיל מכת הגרזן על העץ · כי שמטו הבקר ת"י ארי מרגוהי תוריא: ונשל הברזל מן העץ · יש מרבותינו אומרים נשמט הברזל

עיקר ש"ת ובאר"ת

ת פי' כי שמע את הנבואה מאת ה' וכובש ומונע להגיד בעם: א ר"ל כי ירמיהו אמר ספר דברי חנניה בן עזור : ב זה יש שעשה שלמה : ג ר"ל הבחינה זו נופלת שפיר על העתידות לראות אם יהיה הדבר הזה אבל בעניני מצות הוא במשפט אחרת כי רק למופתים ולדין גמור נוכל לשמוע וכמו לאליהו : ד אלא

ינוס

הָאֵלֶּה וָחָי׃ ו פֶּן־יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרֹצֵחַ כִּי יֵחַם
לְבָבוֹ וְהִשִּׂיגוֹ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכָּהוּ נָפֶשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־
מָוֶת כִּי לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם׃ ז עַל־כֵּן אָנֹכִי
מְצַוְּךָ לֵאמֹר שָׁלֹשׁ עָרִים תַּבְדִּיל לָךְ׃ ח וְאִם־יַרְחִיב יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ וְנָתַן לְךָ אֶת־
כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבֶּר לָתֵת לַאֲבֹתֶיךָ׃ ט כִּי־תִשְׁמֹר אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל־הַיָּמִים וְיָסַפְתָּ לְךָ
עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה׃ י וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם
נָקִי בְּקֶרֶב אַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וְהָיָה
עָלֶיךָ דָּמִים׃ פ יא וְכִי־יִהְיֶה אִישׁ שֹׂנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ
וְקָם עָלָיו וְהִכָּהוּ נֶפֶשׁ וָמֵת וְנָס אֶל־אַחַת הֶעָרִים הָאֵל׃
יב וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד
גֹּאֵל הַדָּם וָמֵת׃ יג לֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם־הַנָּקִי
מִיִּשְׂרָאֵל וְטוֹב לָךְ׃ ס ששי יד לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר

רש"י

מקתו : ויש מהם אומרים שישל הברזל חתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגו : (ו) פן ירדף גאל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך וערי מקלט רבים : (ח) ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ י' קיני וקנזי וקדמוני : (ט) ויספת לך עוד שלש. הרי תשע. ג' שבעבר הירדן וג' שבארץ כנען וג' לע"ל : (יא) וכי יהיה איש שונא לרעהו. ע"י שנאתו הוא בא לידי וארב לו מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה לפי שעבר על לא תשנא סופו לבא

לידי שפיכות דמים לכך נאמר כי יהיה איש שונא לרעהו וגו' שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש : (יג) לא תחוס עינך. שלא תאמר הראשון כבר נהרג למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים : (יד) לא תסיג גבול. לשון נסוגו אחור כשמחזיר סימן חלוקת קרקע לאחור לתוך שדה חבירו למען הרחיב את שלו. והלא כבר נאמר לא תגזול מה תלמוד לומר לא תסיג למד על העוקר תחום חבירו שעובר בשני לאוין. יכול אף בחוץ לארץ תלמוד

האלין ויתקים : ו דילמא ירדוף גאל דמא בתר קטולא ארי יחם לבה וידבקנה ארי תסגי ארחא ויקטלנה נפש ולה לית חובת דין דקטול ארי לא סני הוא לה מתמלי ומדקמוהי : ז על כן אנא מפקדך למימר תלת קרוין תפרש לך : ח ואם יפתי יי אלהך ית תחומך כמא די קיים לאבהתך ויתן לך ית כל ארעא די מליל למתן לאבהתך : ט ארי תטר ית כל תפקדתא הדא למעבדה די אנא מפקדך יומא דין למרחם ית יי אלהך ולמהך בארחן דתקנן קדמוהי כל יומיא ותוסף לך עוד תלת קרוין על תלת אלין : י ולא ישתפך דם זכי בגו ארעך די יי אלהך יהב לך אחסנא ויהי עלך חובת דין דקטול : יא וארי יהי גבר סני לחברה ויכמן לה ויקום עלוהי וימחנה נפש וימות ויערוק לחדא מן קרויא האלין : יב וישלחון סבי קרתה וידברון יתה מתמן ויתנון יתה ביד גאל דמא וימות : יג לא תחוס עינך עלוהי ותפלי אשדי דם זכי מישראל וייטב לך : יד לא תשני תחומא דחברך די

רשב״ם

קהה הברזל שישליך הגרזן חתיכת בקעת מן העץ : (ח) אם ירחיב · לתת לך כל העשרת עממים שניתנו לאברהם בין הבתרים : (יד) לא תסיג · כמו נסוגו אחור · ממשיך את המצר אחור להרחיב את שדהו

בעל הטורים

ה׳ קטן וה׳ גדול במה אלין: (ז) שלש ערים · לומר שחזקות הן ועשוי מכלל שלא יבא עליהם גואל הדם בחיל : (יג) סמך לא תחוס לגבול רעך לרמוז שלא תאמר הואיל ומותר להרוג הרוצח אסיג גבולו שלא יהא ממונו חמור מגופו : (יד) מישראל וטוב לך · לא תסיג דבעון מסיג גבול נחרב הבית דכתיב (ישעיה ה׳) הוי מגיעי

עיקר ש״ח ובאר״ח

ישעה בפרשת דרכים וידע איפה לנוס : ח [לפירוש הראשון יתפרש ונשל הברזל לשל עומד · כי הברזל נכדו ישמט ויפול · ולפי פירוש השני יהיה ונשל הברזל לפעל יוצא וכמו . וניתל בשעל ויתפרש ונשל הברזל בקעת מן העץ המתבקעת · בא״ר] : ו כי הקב״ה הבטיחם לתת להם נחלת עשר אומות ולא נתן למו רק שבעה · וקיני וקנזי וקדמוני עוד עתידים הן להיות להם לירושה :

ולכן

גְבֻל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ׃ ס טו לֹא־יָקוּם עֵד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עָוֺן וּלְכָל־חַטָּאת בְּכָל־חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא עַל־פִּי ׀ שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל־פִּי שְׁלֹשָׁה־עֵדִים יָקוּם דָּבָר׃ טז כִּי־יָקוּם עֵד־חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה׃ יז וְעָמְדוּ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לִפְנֵי יְהוָה לִפְנֵי הַכֹּהֲנִים וְהַשֹּׁפְטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַּיָּמִים הָהֵם׃ יח וְדָרְשׁוּ הַשֹּׁפְטִים הֵיטֵב וְהִנֵּה עֵד־שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עָנָה בְאָחִיו׃ יט וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ כ וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ וְלֹא־יֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ כא וְלֹא תָחוֹס עֵינֶךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עַיִן בְּעַיִן שֵׁן

רש"י

לומר בנחלתך אשר תנחל וגו' בארץ ישראל עובר בשני לאוין בחוץ לארץ אינו עובר אלא משום לא תגזול: (טו) עד אחד. זה בנה אב כל עד שבתורה שנים אלא אם כן פרט לך בו אחד: לכל עון ולכל חטאת. להיות חבירו נענש על עדותו לא עונש גוף ולא עונש ממון אבל קם הוא לשבועה אמר לחבירו תן לי מנה שהלויתיך א"ל אינך בידי כלום ועד אחד מעידו שיש לו חייב לשבע לו: על פי שנים עדים. ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לב"ד ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ובין הדיינים: (טז) לענות בו סרה. דבר שאינו שהוסר העד הזה מכל העדות. הזמה כיצד שאמרו להם והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני: (יז) ועמדו שני האנשים. בעדים הכתוב מדבר ולמד שאין עדות בנשים ולמד שצריכין להעיד עדותן מעומד: אשר להם הריב. אלו בעלי הדין: לפני ה'. יהיה דומה להם כאילו עומדין לפני המקום שנאמר בקרב אלהים ישפוט: אשר יהיו בימים ההם. יפתח בדורו כשמואל בדורו צריך אתה לנהוג כבוד: (יח) ודרשו השופטים היטב. על פי המזימין אותם שבודקים וחוקרים את הבאים להזימם בדרישה וחקירה: והנה עד שקר. כ"מ שנאמר עד בשנים הכתוב מדבר: (יט) כאשר זמם. ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין: לעשות לאחיו. מה ת"ל לאחיו למד על זוממי בת כהן נשואה שאינם בשריפה אלא במיתת הבועל. שהיא בחנק שנאמר היא באש תשרף היא ולא בועלה לכך נאמר כאן לאחיו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא כאשר זמם

לאחותו

תְּחוּמֵי קַדְמָאֵי בְּאַחְסָנְתָּךְ דִּי תַחְסֵן בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמֵירְתַהּ: טו לָא יְקוּם סָהִיד חַד בִּגְבַר לְכָל עֲוָיָן וּלְכָל חוֹבִין בְּכָל חֵט דִּי יֶחְטֵא עַל מֵימַר תְּרֵין סָהֲדִין אוֹ עַל מֵימַר תְּלָתָא סָהֲדִין יִתְקַיַּם פִּתְגָּמָא: טז אֲרֵי יְקוּם סָהִיד שְׁקַר בִּגְבַר לְאַסְהָדָא בֵּהּ סַטְיָא: יז וִיקוּמוּן תְּרֵין גֻּבְרִין דִּי לְהוֹן דִּינָא קֳדָם יְיָ קֳדָם כָּהֲנַיָּא וְדַיָּנַיָּא דִּי יְהוֹן בְּיוֹמַיָּא הָאִנּוּן: יח וְיִתְבְּעוּן דַּיָּנַיָּא יָאוּת וְהָא סָהִיד שְׁקַר סָהֲדָא שִׁקְרָא אַסְהֵד בַּאֲחוּהִי: יט וְתַעְבְּדוּן לֵהּ כְּמָא דִּי חֲשִׁיב לְמֶעְבַּד לַאֲחוּהִי וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ: כ וּדְיִשְׁתָּאֲרוּן יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד עוֹד כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ: כא וְלָא תְחוּס עֵינָךְ נַפְשָׁא חֲלָף נַפְשָׁא עֵינָא חֲלָף עֵינָא שִׁנָּא חֲלָף

רשב"ם

מכמות שגבלו אותו ראשונים: בית כבית: (יד) לרעהו · וסמיך ליה: (טו) לא יקום עד אחד באיש · שאינו יכול להעיד ע"כ גבול תחומך והיינו ממון:

בעל הטורים

רש"י

לעשות לאחיו אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אותם לאיש וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש כגון שהעידוה שהרגה את הנפש שחללה את השבת נהרגין במיתתם שלא מיעט כאן אותו אלא במקום שיש לקיים בכן הזומם כמיתת הבועל: (כ) ישמעו ויראו · מכאן שצריכין הכרזה כ איש פלוני ופלוני נהרגין על שהוזמו בב"ד: (כא) עין בעין · ממון · וכן שן בשן

עיקר ש"ח ובאר"ח

ו ולכן לא כתיב בקרא לא יקום עד בלי אחד אף שהוא בל"י טלל הרבה עדים בקרבו: ח עון הוא עונש גוף כמו מלקות או מיתה הבאים על העון אשר הזיד לעשות והטאת הוא עונש ממון הנענש גם בשוגג כי אדם מועד לעולם בין שוגג ובין מזיד: ט כי על פי משמע מה שהגידו בפיהם ולא בפי כתבם: י אבל אם הכחישו את המעשה כגון שאמרו על ההורג עמנו היה או על ההרוג ולא הסירו את גוף העדות לאמר כי העדים עמנו היו לא נוהג בהם הדין כאשר זמם: כ ויתפרש הכתוב ועמדו שני האנשים (אלו העדים) ואשר להם הריב (נ"ב יעמודו): ל וכמו"ש למעלה בפסוק ט"ו: מ דכיון שנהרג כבר בב"ד בוודאי היה בן מות בשביל עון אחר · ולכן העדים אשר העידו בו אינם נהרגים כי נגרם קטילא קטלי: נ ולכן אמר

בְּשֵׁן יָד בְּיָד רֶגֶל בְּרָגֶל׃ ס כ א כִּֽי־תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֶךָ וְרָאִיתָ סוּס וָרֶכֶב עַם רַב מִמְּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּֽי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ הַמַּֽעַלְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָֽיִם׃ ב וְהָיָה כְּקָרָבְכֶם אֶל־הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל־הָעָֽם׃ ג וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קְרֵבִים הַיּוֹם לַמִּלְחָמָה עַל־אֹיְבֵיכֶם אַל־יֵרַךְ לְבַבְכֶם אַל־תִּֽירְאוּ וְאַל־תַּחְפְּזוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶֽם׃ ד כִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַהֹלֵךְ עִמָּכֶם לְהִלָּחֵם לָכֶם עִם־אֹיְבֵיכֶם לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶֽם׃ ה וְדִבְּרוּ הַשֹּׁטְרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִֽי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה בַֽיִת־חָדָשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר

רש"י

וגו׳ : (א) כי תצא למלחמה · סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן ם לומר לך שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה · דבר אחר לומר לך אם עשית משפט צדק אתה מובטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח וכן דוד הוא אומר עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי : על אויבך · יהיו בעיניך כאויבים אל תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך : סוס ורכב · בעיני חשובים כולם כסוס אחד וכן הוא אומר ע והכית את מדין כאיש אחד וכן הוא אומר כי בא סוס פרעה : עם רב ממך · בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב : (ב) בקרבכם אל המלחמה · סמוך לצאתכם פ מן הספר מגבול ארצכם : ונגש הכהן · המשוח לכך והוא הנקרא משוח מלחמה: ודבר אל העם · בלשון צ הקודש : (ג) שמע ישראל · אפילו אין בכם זכות אלא קריאת שמע ק בלבד כדאי אתם שיושיע אתכם: על אויביכם · אין אלו אחיכם ואם תפלו בידם אינם מרחמים עליכם

אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל שנאמר להלן ויקומו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל מערומיהם הלבישו מן השלל וילבישום וינעילום ויאכילום וישקום ויסכום וינהלום בחמורים לכל כושל ויביאום יריחו עיר התמרים אצל אחיהם וישובו שומרון אלא על אויביכם אתם הולכים לפיכך התחזקו למלחמה : אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו · ד׳ אזהרות כנגד ד׳ דברים שמלכי העובדי כוכבים עושין מגיפין בתריסיהם ר כדי להקישן זה לזה כדי להשמיע קול שיחפזו אלו שכנגדן וינוסו ורומסים בסוסיהם ומצהילין אותם להשמיע קול שעטת פרסות סוסיהם וצווחין בקולם ותוקעין בשופרות ומיני משמיעי קול : אל ירך לבבכם · מצהלת ש סוסים : אל תיראו · מהגפת התריסין : ואל תחפזו · מקול הקרנות : ואל תערצו · מקול הצווחה : (ד) כי ה׳ אלהיכם וגו׳ · הם באים בנצחונו של ב"ו ואתם באים בנצחונו של

שנא ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא: א ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי סוסון ורתכין עם סגי מנך לא תדחל מנהון ארי יי אלהך מימריה בסעדך דאסקך מארעא דמצרים: ב ויהי כמקרבכון לאגחא קרבא ויתקריב כהנא וימלל עם עמא: ג ויימר להון שמע ישראל אתון קריבין יומא דין לאגחא קרבא על בעלי דבביכון לא יזוע לבכון לא תדחלון ולא תתבהתון ולא תתברון מקדמיהון: ד ארי יי אלהכון דמדבר קדמיכון לאגחא לכון קרב עם בעלי דבביכון למפרק יתכון: ה וימללון סרכיא קדם עמא למימר מן גברא די בנא ביתא חדתא ולא חנכיה יהך ויתוב לביתיה

רשב״ם

(ה) ילך וישוב לביתו · אם ירך לבבו וידע מזלו פן ימות במלחמה שיש נותן אל לבו כשהולך למלחמה ודואג שמא אין לי מזל לחנך

בעל הטורים

(ח) הירא · ג׳ במסרה · הירא וכך הלבב · הירא את דבר ה׳ וזהו וגו׳ שאמרו הירא מעבירות שבידו כדכתיב

את ביתי או את אשתי או את כרמי ולכך גרם מזלי ללכת עתה למלחמה ומתוך כך ירא למות ושלשה מעשים הזכיר בית אשה וכרם · ולבסוף כלל כל הדברים מי האיש הירא ורך הלבב בין באלו שאמרנו בין בדברים אחרים · וכן בקהלת מונה שלשה דברים וחוזר וכולל מה יתרון לאדם · הלא גרוע הוא מכל דבר שהרי דור הולך ודור אחר בא שאין הבנים בדמות אבות · ואין זה זכרון · אבל והארץ לעולם עומדת כמו

רש״י

מקום פלשתים באו בגלתונו של גלית מה היה סופו נפל ונפלו עמו: ההולך עמכם· זה מחנה הארון: (ה) ולא חנכו· לא דר בו· חנוך לשון התחלה: ואיש אשר

עיקר ש״ח ובאר״ח

שכתוב והשוטרים ישמעו את ההכרזה זו ויראו: ס ולא כתיב כאן הדין וכי יהיה באיש חטא משפט מות (כ״א כ״ב) השייך לענין שלמעלה: ע נ״ל סוס ורוכבו רמה בים וכן הוא בספרי: פ ולכן לא כתיב והיה בהאתכם למלחמה כמו שמתחיל כי תצא למלחמה: צ כי ודבר אל העם משמע שידבר להם בלשון אשר הכל יבינו· וזה היה לשון הקודש אשר היתה אז שפת הארץ: ק ולכן אמר להם שמע ישראל ולא נאמר בקריאה סתם ודבר אל העם אתם קרבים היום למלחמה·רק לחזקם כי אם תאמינו בה׳ ויש בכם זכות של קריאת שמע תדעו כי ה׳ אלהיכם הוא ההולך עמכם למלחמה ויושיע אתכם: ר פי׳ מגיפים תריסיהם כדי שינקשו זה לזה להביא מורך בלבב מחנה אויביהם: ש פי׳ צעקת קולם: ת כי

יְחַנְכֶנּוּ׃ ו וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כֶּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב
לְבֵיתוֹ פֶּן־יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יְחַלְּלֶנּוּ׃ ז וּמִי־
הָאִישׁ אֲשֶׁר אֵרַשׂ אִשָּׁה וְלֹא לְקָחָהּ יֵלֵךְ וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ פֶּן־
יָמוּת בַּמִּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקָּחֶנָּה׃ ח וְיָסְפוּ הַשֹּׁטְרִים
לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וְאָמְרוּ מִי־הָאִישׁ הַיָּרֵא וְרַךְ הַלֵּבָב יֵלֵךְ
וְיָשֹׁב לְבֵיתוֹ וְלֹא יִמַּס אֶת־לְבַב אֶחָיו כִּלְבָבוֹ׃ ט וְהָיָה
כְּכַלֹּת הַשֹּׁטְרִים לְדַבֵּר אֶל־הָעָם וּפָקְדוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ
הָעָם׃ ס שביעי י כִּי־תִקְרַב אֶל־עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקָרָאתָ
אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם׃ יא וְהָיָה אִם־שָׁלוֹם תַּעַנְךָ וּפָתְחָה לָךְ וְהָיָה
כָּל־הָעָם הַנִּמְצָא־בָהּ יִהְיוּ לְךָ לָמַס וַעֲבָדוּךָ׃ יב וְאִם־לֹא
תַשְׁלִים עִמָּךְ וְעָשְׂתָה עִמְּךָ מִלְחָמָה וְצַרְתָּ עָלֶיהָ׃ יג וּנְתָנָהּ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּיָדֶךָ וְהִכִּיתָ אֶת־כָּל־זְכוּרָהּ לְפִי־חָרֶב׃ יד רַק
הַנָּשִׁים וְהַטַּף וְהַבְּהֵמָה וְכֹל אֲשֶׁר יִהְיֶה בָעִיר כָּל־שְׁלָלָהּ

רש"י

יחנכנו. ודבר של עגמת נפש הוא זה: (ו) ולא חללו. לא פדאו בשנה הרביעית שהפירות טעונין לאוכלן בירושלים או לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים: (ז) פן ימות במלחמה. ישוב פן ימות שאם לא ישמע לדברי הכהן כדאי הוא שימות: (ח) ויספו השוטרים. למה נאמר כאן ויספו מוסיפין זה על דברי הכהן שהכהן מדבר ומשמיע מן שמע ישראל עד להושיע אתכם ומי האיש השני והשלישי כהן מדבר ושוטר משמיע. וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע: הירא ורך הלבב. רבי עקיבא אומר כמשמעו שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. ר' יוסי הגלילי אומר הירא מעבירות שבידו ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה לכסות על החוזרים בשביל עבירות שבידם שלא יבינו שהם בעלי עבירה והרואהו חוזר אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: (ט) שרי צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומאחריהם וכשילים של ברזל בידיהם וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו: זקפין בני אדם עומדים בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים שובו אל המלחמה ולא תנוסו שתחלת נפילה ניסה: (י) כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות הכתוב מדבר כמו שמפורש בענין כן תעשה לכל הערים

הרחוקת

דילמא ימות באגחא קרבא וגבר אחרן יחנכנה : ו ומן
גברא די נציב כרמא ולא אחלה יהך ויתוב לביתה דילמא
ימות באגחא קרבא וגבר אחרן יחלנה : ז ומן גברא די
ארס אתתא ולא נסבה יהך ויתוב לביתה דילמא ימות
באגחא קרבא וגבר אחרן יסבנה : ח ויוספון סרכיא למללא
עם עמא ויימרון מן גברא דדחיל ותביר לבא יהך ויתוב
לביתה ולא יתבר ית לבא דאחוהי כלבה : ט ויהי כד
ישיצון סרכיא למללא עם עמא וימנון רבני חילא בריש
עמא : י ארי תקרב לקרתא לאגחא (קרבא) עלה ותקרי לה
מלין דשלם : יא ויהי אם שלם תענך ותפתח לך ויהי כל
עמא דישתכח בה יהון לך מסקי מסין ויפלחונך : יב ואם לא
תשלים עמך ותעבד עמך קרב ותצור עלה : יג וימסרנה יי
אלהך בידך ותמחי ית כל דכורה לפתגם דחרב : יד לחוד
נשיא וטפלא ובעירא וכל די יהי בקרתא כל עדאה תבוז

רשב״ם

בששת ימי בראשית וכן השמש ותוזר וכולל הדברים יגיעים · כל מעשה העולם כך הם כולם כמששת ימי בראשית אבל טורח ויגיעה הוא להזכיר כולם · ולא יוכל איש לדבר ולא תמלא אזן משמוע אם יספרו לו אלא זה הכלל אין כל חדש ולכולם יש זכרון · אבל אין זכרון לראשונים

רש״י

הרחוקות וגו' : (יא) כל העם הנמצא בה · אפילו אתה מוצא בה משבעה עממין שנצטוית להחרימם אתה רשאי לקיימם : למס ועבדוך · עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד : (יב) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה · הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך סופה להלחם בך ב אם תניחנה ותלך: וצרת עליה · אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים : (יג) ונתנה ה' אלהיך בידך · אם עשית כל האמור בענין סוף שה' נותנה בידך: (יד) והטף · אף טף של זכרים ומה אני מקיים והכית את כל זכורה בגדולים :

עיקר ש״ח ובאר״ת

הקדוש ברוך הוא מלא כל הארץ כבודו : א כי הנה כוודאי יפול מהר : בויספרש הכתוב ואם לא תשלים עמך לא תעזבם במנוחה כי בלי ספק יבוא

יום

הַטַּף וְהַבְּהֵמָה ... וְאָכַלְתָּ֙ אֶת־שְׁלַ֣ל אֹיְבֶ֔יךָ אֲשֶׁ֥ר נָתַ֛ן יְהוָ֥ה אֱלֹהֶ֖יךָ לָֽךְ׃ טו כֵּ֤ן תַּעֲשֶׂה֙ לְכָל־הֶ֣עָרִ֔ים הָרְחֹקֹ֥ת מִמְּךָ֖ מְאֹ֑ד אֲשֶׁ֛ר לֹא־מֵעָרֵ֥י הַגּֽוֹיִם־הָאֵ֖לֶּה הֵֽנָּה׃ טז רַ֗ק מֵעָרֵ֤י הָֽעַמִּים֙ הָאֵ֔לֶּה אֲשֶׁר֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ נֹתֵ֥ן לְךָ֖ נַחֲלָ֑ה לֹ֥א תְחַיֶּ֖ה כָּל־נְשָׁמָֽה׃ יז כִּֽי־הַחֲרֵ֣ם תַּחֲרִימֵ֔ם הַֽחִתִּ֣י וְהָֽאֱמֹרִ֗י הַֽכְּנַעֲנִי֙ וְהַפְּרִזִּ֔י הַחִוִּ֖י וְהַיְבוּסִ֑י כַּאֲשֶׁ֥ר צִוְּךָ֖ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ יח לְמַ֗עַן אֲשֶׁ֤ר לֹֽא־יְלַמְּד֤וּ אֶתְכֶם֙ לַעֲשׂ֔וֹת כְּכֹל֙ תּֽוֹעֲבֹתָ֔ם אֲשֶׁ֥ר עָשׂ֖וּ לֵאלֹהֵיהֶ֑ם וַחֲטָאתֶ֖ם לַיהוָ֥ה אֱלֹהֵיכֶֽם׃ ס יט כִּֽי־תָצ֣וּר אֶל־עִיר֩ יָמִ֨ים רַבִּ֜ים לְהִלָּחֵ֧ם עָלֶ֣יהָ לְתָפְשָׂ֗הּ לֹֽא־תַשְׁחִ֤ית אֶת־עֵצָהּ֙ לִנְדֹּ֤חַ עָלָיו֙ גַּרְזֶ֔ן כִּ֚י מִמֶּ֣נּוּ תֹאכֵ֔ל וְאֹת֖וֹ לֹ֣א תִכְרֹ֑ת כִּ֤י הָֽאָדָם֙ עֵ֣ץ הַשָּׂדֶ֔ה לָבֹ֥א מִפָּנֶ֖יךָ בַּמָּצֽוֹר׃ כ רַ֞ק עֵ֣ץ אֲשֶׁר־תֵּדַ֗ע כִּֽי־לֹא־עֵ֤ץ מַאֲכָל֙ ה֔וּא אֹת֥וֹ תַשְׁחִ֖ית וְכָרָ֑תָּ וּבָנִ֣יתָ מָצ֗וֹר עַל־הָעִיר֙ אֲשֶׁר־הִ֨וא עֹשָׂ֧ה עִמְּךָ֛ מִלְחָמָ֖ה עַ֥ד רִדְתָּֽהּ׃ פ כא א כִּֽי־יִמָּצֵ֣א חָלָ֗ל בָּֽאֲדָמָה֙ אֲשֶׁר֩ יְהוָ֨ה

רש"י

(יז) כאשר צוך · לרבות את ג הגרגשי : (יח) למען אשר לא ילמדו · הא אם עשו תשובה ומתגיירין אתה רשאי לקבלם : (יט) ימים · שנים : רבים · שלשה מכאן אמרו אין צרין על עיירות של עובדי כוכבים פחות משלשה ימים קודם לשבת ולמד שפותח בשלום ב' או ג' ימים וכן הוא אומר וישב דוד בצקלג ימים שנים ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר : כי האדם עץ השדה · הרי כי משמש בלשון דילמא שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך ד להתיסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר למה תשחיתנו : (כ) עד רדתה · לשון רדוי ח שתהא

עיקר ש"ח ובאר"ח

יום ועשתה עמך מלחמה : ג דגרגשי לא נזכר בין ז' אומות : ד זה לשון המזקוני פירש"י כי וכו' ובתמיה שמא אתה חושב שעץ השדה מנהגו ועניינו להכנס בתוך המצור מפניך כמו האדם ויש לך רשות לכרתו ויתיסר ביסורים ובצמא כענין אנשי העיר שבני החיל מרעיבים אותם במצור ומאחר שאינו כן למה תשחיתנו עכ"ל : ח ר"ל עד שתכבשנה בם וסיה הכים כפופים

לך

לך ותיכול ית עדאה דסנאך די יהב יי אלהך לך: טו כן תעבד לכל קרויא די רחיקין מנך לחדא די לא מקרוי עממיא האלין אנון: טז לחוד מקרוי עממיא האלין די יי אלהך יהב לך אחסנא לא תקים כל נשמתא: יז ארי גמרא תגמרנון חתאי ואמראי כנענאי ופרזאי חואי ויבוסאי כמא די פקדך יי אלהך: יח בדיל די לא ילפון יתכון למעבד ככל תועבתהון די עבדו לטעותהון ותחובון קדם יי אלהכון: יט ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא תחבל ית אילנה לארמא עלוהי גרזנא ארי מנה תיכול ויתה לא תקוץ ארי לא כאנשא אילן חקלא למעל מקדמך בצירא: כ לחוד אילן דתידע ארי לא אילן דמאכל הוא יתה תחבל ותקוץ ותבני כרקומין על קרתא די היא עבדא עמך קרבא עד דתכבשה: א ארי ישתכח קטילא בארעא די יי אלהך יהב

רש״י

שאין הילוד דומה למוליד: (טז) לא תחיה כל נשמה · כשתבוא להלחם עליהם לא תקרא להם לשלום כמו שפירשתי לך בשאר אומות · אבל אם יבואו אליך מדעתם להיות עבדיך קודם שתלך עליהם כמו הגבעונים יכול אתה להחיותם: (יט) כי תצור אל עיר ימים רבים · ותצטרך לחתוך אילנות לבנות מצור דיק וסוללות: כי ממנו תאכל · שהרי צריכים לך למאכל לאחר שתתפוש העיר ותהיה שלך: ואותו לא תכרות · אותו עץ מאכל שאינו חוזק ומבצר לאנשי העיר כגון הרחוקים אותם. לא תכרות: כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור · כל כי שאודי לא מתפרש אלא אותו לא תכרות אלא עץ השדה לבוא האדם מפניך במצור אותו תכרות · הם הקרובים לעיר שנסתרים בכם אנשי העיר הבורחים מפניך ובאים בתוך העיר כדכתיב ותבא העיר במצור · כי האדם אלא האדם · עץ השדה אלא עץ השדה האדם לבא מפניך במצור שגורם את האדם לבוא מפניך במצור: רק עץ אשר תדע וגו׳ אילן סרק בין קרוב לעיר בין רחוק מעיר תשחית לבנות מצור אבל עץ מאכל הרחוק לא תכרות כי אם הקרוב לעיר שמעכב את החיל להתקרב לחומה: (כ) אשר תדע · אשר תכיר: עד רדתה עד רדת חומותיה · כדכתיב עד רדת

בעל הטורים

סירה את דבר ס׳: (ח) כי ימלא חלל · סמן לפרשת מלחמה שבשבעת מלחמה דכך למנות תלוים: כהלמס ·

אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ נֹפֵל בַּשָּׂדֶה לֹא נוֹדַע מִי הִכָּהוּ׃
ב וְיָצְאוּ זְקֵנֶיךָ וְשֹׁפְטֶיךָ וּמָדְדוּ אֶל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבֹת
הֶחָלָל׃ ג וְהָיָה הָעִיר הַקְּרֹבָה אֶל־הֶחָלָל וְלָקְחוּ זִקְנֵי
הָעִיר הַהִוא עֶגְלַת בָּקָר אֲשֶׁר לֹא־עֻבַּד בָּהּ אֲשֶׁר לֹא־
מָשְׁכָה בְּעֹל׃ ד וְהוֹרִדוּ זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא אֶת־הָעֶגְלָה
אֶל־נַחַל אֵיתָן אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵד בּוֹ וְלֹא יִזָּרֵעַ וְעָרְפוּ־שָׁם
אֶת־הָעֶגְלָה בַּנָּחַל׃ ה וְנִגְּשׁוּ הַכֹּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי כִּי בָם בָּחַר
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם יְהוָה וְעַל־פִּיהֶם יִהְיֶה
כָּל־רִיב וְכָל־נָגַע׃ ו וְכֹל זִקְנֵי הָעִיר הַהִוא הַקְּרֹבִים אֶל־
הֶחָלָל יִרְחֲצוּ אֶת־יְדֵיהֶם עַל־הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה בַנָּחַל׃
מפטיר ז וְעָנוּ וְאָמְרוּ יָדֵינוּ לֹא שָׁפְכָה שפכו ק׳ אֶת־הַדָּם
הַזֶּה וְעֵינֵינוּ לֹא רָאוּ׃ ח כַּפֵּר לְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־פָּדִיתָ
יְהוָה וְאַל־תִּתֵּן דָּם נָקִי בְּקֶרֶב עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וְנִכַּפֵּר לָהֶם
הַדָּם׃ ט וְאַתָּה תְּבַעֵר הַדָּם הַנָּקִי מִקִּרְבֶּךָ כִּי־תַעֲשֶׂה
הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה׃ ס ס ס

צ"ז · פלו"א סימן · ומפטירין אנכי אנכי בישעיה סימן נ"א:

רש"י

כמוסה לך: (ב) ויצאו זקניך. מיוחדים שבזקניך אלו סנהדרי גדולה: ומדדו. ממקום שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבות החלל. לכל צד לידע איזו קרובה: (ד) אל נחל איתן. קשה שלא נעבד: וערפו. קוצץ ערפה בקופיץ אמר הקב"ה תבא עגלה בת שנתה שלא עשתה פירות ותערף במקום שאינו עושה פירות לכפר על הריגתו של זה שלא הניחוהו לעשות פירות: (ז) ידינו לא שפכה. וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם. אלא לא ראינוהו ופטרנוהו בלא מזונות ובלא לויה. הכהנים אומרים כפר לעמך ישראל: (ח) ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרם שמשעשו כן יכופר להם העון: (ט) ואתה תבער. מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה הרי זה יהרג והוא הישר בעיני ה':

חסלת פרשת שופטים

לָךְ לְמֵירְתַהּ רְמֵי בְּחַקְלָא לָא אִתְיְדַע מַן קַטְלֵהּ: ב וְיִפְּקוּן
סָבַיךְ וְדַיָּנָיךְ וְימְשְׁחוּן לְקִרְוַיָּא דִּי סַחֲרָנוּת קְטִילָא: ג וּתְהֵי
קַרְתָּא דִּקְרִיבָא לִקְטִילָא וְיִדְבְּרוּן סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא עֶגְלַת
תּוֹרֵי דִּי לָא אִתְפְּלַח בַּהּ דִּי לָא נְגִידַת בְּנִיר: ד וְיַחֲתוּן סָבֵי
קַרְתָּא הַהִיא יָת עֶגְלְתָא לְנַחְלָא בִּיר דִּי לָא אִתְפְּלַח בֵּהּ וְלָא
יִזְדְּרַע וְיִנְקְפוּן תַּמָּן יָת עֶגְלְתָא בְּנַחְלָא: ה וְיִתְקָרְבוּן כָּהֲנַיָּא
בְּנֵי לֵוִי אֲרֵי בְהוֹן אִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְשַׁמָּשׁוּתֵהּ וּלְבָרָכָא
בִּשְׁמָא דַּייָ וְעַל מֵימְרְהוֹן יְהֵי כָּל דִּין וְכָל מַכְתַּשׁ סְגִירוּ:
ו וְכֹל סָבֵי קַרְתָּא הַהִיא דִּקְרִיבִין לִקְטִילָא יַסְחוּן יָת יְדֵיהוֹן עַל
עֶגְלְתָא דִּנְקִיפְתָּא בְנַחְלָא: ז וִיתִיבוּן וְיֵימְרוּן יְדָנָא לָא אֲשַׁדוּ
יָת דְּמָא הָדֵין וְעֵינָנָא לָא חֲזָאָה: ח כָּהֲנַיָּא יֵימְרוּן כַּפַּר לְעַמָּךְ
יִשְׂרָאֵל דִּי פְּרַקְתָּא יְיָ וְלָא תִתֵּן חוֹבַת דַּם זַכַּי בְּגוֹ עַמָּךְ
יִשְׂרָאֵל וְיִתְכַּפַּר לְהוֹן עַל דְּמָא: ט וְאַתְּ תְּפַלֵּי אֲשָׁדֵי דַם זַכַּי
מִבֵּינָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשַׁר קֳדָם יְיָ:

רשב"ם

חומותיך הגבוהות והבצורות: (ח) ונגשו הכהנים בני לוי · וענו ואמרו כפר לעמך ישראל: (ט) תבער הדם · אם נמצא הרוצח · אחרי כן יהרג כי תעשה הטוב והישר בעיני ה':

בעל הטורים

בגימט' בגלוי: (ז) לא שפכה · כתיב בה"א שלא נגעו בו בחמשה אצבעותינו · ועוד כי הנפש יש לה ה' שמות · לכן נתן דוד ליואב ה' קללות כנגדם לא יכרת זב ומצורע וגו' (ש"ב ג'): (ח) כפר לעמך ישראל · מכאן שכל ישראל ערבין זה לזה: כפר לעמך ישראל אשר פדית · ר"ת בגימט' זה הכהנים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

לך · ומלשון כדם בקרב אויבין ורדו בדגת הים: ו כי הכתוב לא הזכיר מאין התחיל המדידה: ז ר"ל איזה קשה וחזק: ח פי' לעשות מצות אשר זו קום פרי האדם: ט ולכן כתב הם גם הכהנים:

תרי"ג כפרשת שופטים יש בה מ"א מצות · י"ד עשין וכ"ז לאוין:
תרי"א עשין

(תצא) רג להעמיד שופטים ושוטרים שנא' שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך:

(תצב) שלא ליטע אילנות במקדש או אצל המזבח על דרך חני והיופי שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה׳ אלהיך׃ רפט

(תצג) שלא להקים מצבה בשום מקום שנאמר ולא תקים לך מצבה׃ רצ

(תצד) שלא להקריב קרבן מבהמה שיש בה מום ואפילו הוא מום עובר שנאמר לא תזבח לה׳ אלהיך שור ושה אשר יהיה בו מום׃ רצא

(תצה) רד לשמוע לב״ד הגדול ולעשות כל מה שיצוו שנא׳ ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו׳ על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה׃

(תצו) שלא לחלוק על בעלי הקבלה ולא לשנות את דבריהם בכל עניני התורה שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל׃ רצב

(תצז) רה למנות בארץ ישראל מלך מישראל שנאמר שום תשים עליך מלך׃

(תצח) שלא להקים מלך בארץ ישראל שלא יהיה מזרע ישראל שנא׳ לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא׃ רצג

(תצט) שלא ירבה לו המלך שימלוך סוסים זולת מה שצריך למרכבתו ומרכבת פרשיו שנא׳ רק לא ירבה לו סוסים׃ רצד

(תק) שלא לילך מא״י לקבוע דירה במצרים שנאמר לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד׃ רצה

(תקא) שלא ירבה לו המלך נשים יתר על שמנה עשר שנאמר ולא ירבה לו נשים׃ רצו

(תקב) שלא ירבה המלך לעצמו ממון רב יותר ממה שצריך למרכבתו ועבדיו שנא׳ וכסף וזהב לא ירבה לו מאד׃ רצז

(תקג) רו שיכתוב לו המלך ספר תורה מיוחד מלבד אותה שהניחו לו אבותיו שנאמר וכתב לו את משנה התורה הזאת׃

(תקד) שלא יטול כל שבט לוי חלק בארץ שנא׳ לא יהיה לכהנים הלוים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל׃ רצח

(תקה) שלא יטול כל שבט לוי חלק בביזה שנא׳ ונחלה לא יהיה לו׃ רצט

(תקו) רז ליתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה מכל בהמה טהורה של ישראל שישחט שנא׳ וזה יהיה משפט הכהנים וגו׳ ונתן לכהן הזרוע והלחיים והקיבה׃

(תקז) רח להפריש מן הדגן תירוש ויצהר תרומה גדולה ולתת לכהן שנא׳ ראשית דגנך תירושך ויצהרך וגו׳ תתן לו׃

(תקח) רט לתת לכהן ראשית גז הצאן שנאמר וראשית גז צאנך תתן לו :

(תקט) רי שיהיו הכהנים והלוים עובדים במקדש למשמרות · וברגלים היתה יד הכל בשוה שנאמר וכי יבוא הלוי (וגם כהן בכלל) ושרת בשם ה' אלהיו ככל אחיו הלוים וגו' וזה ברגל כי שלא ברגל כתיב לבד ממכריו על האבות אשר כל אחד יעבוד במשמרתו :

(תקי) ש שלא לקסום שנא' לא ימצא בך וגו' קוסם קסמים וגו' :

(תקיא) שא שלא נעסוק במעשה כשוף כלל שנאמר לא ימצא וגו' ומכשף :

(תקיב) שב למנוע מלעשות השבעות על שום ענין שנאמר לא ימצא בך וגו' וחובר חבר :

(תקיג) שג שלא נשאל בבעל אוב שנאמר לא ימצא בך וגו' ושואל אוב :

(תקיד) שד שלא נשאל בידעוני שנא' לא ימצא וגו' וידעוני :

(תקטו) שה שלא לדרוש אל המתים שנאמר לא ימצא וגו' ודורש אל המתים :

(תקטז) ריא לשמוע בדברי נביא ה' שנאמר נביא מקרבך וגו' אליו תשמעון :

(תקיז) שו שלא להתנבא בשקר שנא' אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי אשר לא צויתיו לדבר וגו' :

(תקיח) שז שלא להתנבא בשם עבודת כוכבים דכתיב ואשר ידבר בשם אלהים אחרים וגו' :

(תקיט) שח שלא נירא מלענוש לנביא שקר שנא' לא תגורו ממנו :

(תקכ) ריב להבדיל שש ערי מקלט מערי הלוים שנאמר תכין לך הדרך ושלשת את גבול ארצך וגו' :

(תקכא) שט שלא לחמול על רוצח או קוטע יד חבירו וכדומה שנא' לא תחוס עינך נפש בנפש וגו' :

(תקכב) שי שלא להשיג גבול שנא' לא תסיג גבול רעך וגו' :

(תקכג) שיא שלא נעניש שום אדם עונש גוף או ממון עפ"י עד אחד אפילו הוא חכם ונביא וכשר שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת :

(תקכד) ריג לעשות לעדים אשר העידו שקר כמו שבקשו להזיק בעדותם שהיו מעידין שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו :

(תקכה) ריד למנות כהן משוח מלחמה כדי להוכיח את העם בשעת המלחמה בלשון שאמרה תורה שנא' והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן וגו' :

תרי"ג עשין		לאוין
(תקכו)	שלא לערוץ ולהתפחד מן האויבים בשעת המלחמה ולא לברוח מפניהם שנאמר אל תערצו מפניהם :	שיב
(תקכז) רטו	לקרוא לשלום יושבי העיר אשר נלחם בה מרצון שנא' והיה אם שלום תענך ופתחה לך והיה כל העם הנמצא בה יהיו לך למס ועבדוך :	
(תקכח)	שלא להחיות במלחמת הרבה ולא בשום זמן שנמצא שום אחד מז' עממין ויהיה בידינו מבלי סכנת נפשינו שנא' רק מערי העמים האלה וגו' לא תחיה כל נשמה:	שיג
(תקכט)	שלא לכרות ולהשחית אילני המאכל כשנצור אות הערים שנא' לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן :	שיד
(תקל) רטז	לערוף עגלה בנחל איתן כשימצא הרוג בשדה או בדרך ולא נודע מי הכהו שנא' כי ימצא חלל וגו' והורידו זקני העיר ההיא את העגלה אל נחל איתן :	
(תקלא)	שלא לעבוד ולזרוע בנחל איתן זה שעורפין בו העגלה שנאמר אשר לא יעבד בו ולא יזרע :	שטו

הפטרת שפטים בישעיה סימן נא

אָנֹכִ֧י אָנֹכִ֛י ה֖וּא מְנַחֶמְכֶ֑ם מִי־אַ֤תְּ וַתִּֽירְאִי֙ מֵאֱנ֣וֹשׁ יָמ֔וּת וּמִבֶּן־אָדָ֖ם חָצִ֥יר יִנָּתֵֽן׃ וַתִּשְׁכַּ֞ח יְהוָ֣ה עֹשֶׂ֗ךָ נוֹטֶ֣ה שָׁמַיִם֮ וְיֹסֵ֣ד אָרֶץ֒ וַתְּפַחֵ֨ד תָּמִ֜יד כָּל־הַיּ֗וֹם מִפְּנֵי֙ חֲמַ֣ת הַמֵּצִ֔יק כַּאֲשֶׁ֥ר כּוֹנֵ֖ן לְהַשְׁחִ֑ית וְאַיֵּ֖ה חֲמַ֥ת הַמֵּצִֽיק׃ מִהַ֥ר צֹעֶ֖ה לְהִפָּתֵ֑חַ וְלֹא־יָמ֣וּת לַשַּׁ֔חַת וְלֹ֥א יֶחְסַ֖ר לַחְמֽוֹ׃ וְאָנֹכִי֙ יְהוָ֣ה אֱלֹהֶ֔יךָ רֹגַ֣ע הַיָּ֔ם וַיֶּהֱמ֖וּ גַּלָּ֑יו יְהוָ֥ה צְבָא֖וֹת שְׁמֽוֹ׃ וָאָשִׂ֤ם דְּבָרַי֙ בְּפִ֔יךְ וּבְצֵ֥ל יָדִ֖י כִּסִּיתִ֑יךָ לִנְטֹ֤עַ שָׁמַ֙יִם֙ וְלִיסֹ֣ד אָ֔רֶץ וְלֵאמֹ֥ר לְצִיּ֖וֹן עַמִּי־אָֽתָּה׃ הִתְעוֹרְרִ֣י הִתְעוֹרְרִ֗י ק֚וּמִי יְר֣וּשָׁלַ֔͏ִם אֲשֶׁ֥ר שָׁתִ֛ית מִיַּ֥ד יְהוָ֖ה אֶת־כּ֣וֹס חֲמָת֑וֹ אֶת־קֻבַּ֜עַת כּ֧וֹס הַתַּרְעֵלָ֛ה שָׁתִ֖ית מָצִֽית׃ אֵין־מְנַהֵ֣ל לָ֔הּ מִכָּל־בָּנִ֖ים יָלָ֑דָה וְאֵ֤ין מַחֲזִיק֙ בְּיָדָ֔הּ מִכָּל־בָּנִ֖ים גִּדֵּֽלָה׃ שְׁתַּ֤יִם הֵ֙נָּה֙ קֹרְאֹתַ֔יִךְ מִ֖י יָנ֣וּד לָ֑ךְ הַשֹּׁ֧ד וְהַשֶּׁ֛בֶר וְהָרָעָ֥ב וְהַחֶ֖רֶב מִ֥י אֲנַחֲמֵֽךְ׃ בָּנַ֜יִךְ עֻלְּפ֣וּ שָׁכְב֗וּ

הא' בקמץ   קמץ בז"ק   בראש

בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת כְּתוֹא מִכְמָר הַמְלֵאִים חֲמַת־יְהֹוָה גַּעֲרַת
אֱלֹהָיִךְ׃ לָכֵן שִׁמְעִי־נָא זֹאת עֲנִיָּה וּשְׁכֻרַת וְלֹא מִיָּיִן׃ כֹּה־
אָמַר אֲדֹנַיִךְ יְהֹוָה וֵאלֹהַיִךְ יָרִיב עַמּוֹ הִנֵּה לָקַחְתִּי מִיָּדֵךְ
אֶת־כּוֹס הַתַּרְעֵלָה אֶת־קֻבַּעַת כּוֹס חֲמָתִי לֹא־תוֹסִיפִי לִשְׁתּוֹתָהּ
עוֹד׃ וְשַׂמְתִּיהָ בְּיַד מוֹגַיִךְ אֲשֶׁר־אָמְרוּ לְנַפְשֵׁךְ שְׁחִי וְנַעֲבֹרָה
וַתָּשִׂימִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ וְכַחוּץ לַעֹבְרִים׃ עוּרִי עוּרִי לִבְשִׁי עֻזֵּךְ
צִיּוֹן לִבְשִׁי ׀ בִּגְדֵי תִפְאַרְתֵּךְ יְרוּשָׁלַ‍ִם עִיר הַקֹּדֶשׁ כִּי לֹא
יוֹסִיף יָבֹא־בָךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא׃ הִתְנַעֲרִי מֵעָפָר קוּמִי שְּׁבִי
יְרוּשָׁלָ‍ִם הִתְפַּתְּחוּ התפתחי ק׳ מוֹסְרֵי צַוָּארֵךְ שְׁבִיָּה בַּת־
צִיּוֹן׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהֹוָה חִנָּם נִמְכַּרְתֶּם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֵלוּ׃
כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהֹוִה מִצְרַיִם יָרַד־עַמִּי בָרִאשֹׁנָה לָגוּר שָׁם
וְאַשּׁוּר בְּאֶפֶס עֲשָׁקוֹ׃ וְעַתָּה מַה־לִּי־פֹה נְאֻם־יְהֹוָה כִּי־לֻקַּח
עַמִּי חִנָּם מֹשְׁלָו משליו ק׳ יְהֵילִילוּ נְאֻם־יְהֹוָה וְתָמִיד כָּל־הַיּוֹם
שְׁמִי מִנֹּאָץ׃ לָכֵן יֵדַע עַמִּי שְׁמִי לָכֵן בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־אֲנִי־הוּא
הַמְדַבֵּר הִנֵּנִי׃ מַה־נָּאווּ עַל־הֶהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ
שָׁלוֹם מְבַשֵּׂר טוֹב מַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה אֹמֵר לְצִיּוֹן מָלַךְ אֱלֹהָיִךְ׃
קוֹל צֹפַיִךְ נָשְׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יְרַנֵּנוּ כִּי עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ בְּשׁוּב
יְהֹוָה צִיּוֹן׃ פִּצְחוּ רַנְּנוּ יַחְדָּו חָרְבוֹת יְרוּשָׁלָ‍ִם כִּי־נִחַם יְהֹוָה
עַמּוֹ גָּאַל יְרוּשָׁלָ‍ִם׃ חָשַׂף יְהֹוָה אֶת־זְרוֹעַ קָדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָּל־
הַגּוֹיִם וְרָאוּ כָּל־אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ׃ סוּרוּ סוּרוּ
צְאוּ מִשָּׁם טָמֵא אַל־תִּגָּעוּ צְאוּ מִתּוֹכָהּ הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי
יְהֹוָה׃ כִּי לֹא בְחִפָּזוֹן תֵּצֵאוּ וּבִמְנוּסָה לֹא תֵלֵכוּן כִּי־הֹלֵךְ
לִפְנֵיכֶם יְהֹוָה וּמְאַסִּפְכֶם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל׃

קמץ בז״ק

י כִּֽי־תֵצֵ֥א לַמִּלְחָמָ֖ה עַל־אֹיְבֶ֑יךָ וּנְתָנ֞וֹ יְהוָ֧ה אֱלֹהֶ֛יךָ בְּיָדֶ֖ךָ וְשָׁבִ֥יתָ שִׁבְיֽוֹ׃ יא וְרָאִיתָ֙ בַּשִּׁבְיָ֔ה אֵ֖שֶׁת יְפַת־תֹּ֑אַר וְחָשַׁקְתָּ֣ בָ֔הּ וְלָקַחְתָּ֥ לְךָ֖ לְאִשָּֽׁה׃ יב וַהֲבֵאתָ֖הּ אֶל־תּ֣וֹךְ בֵּיתֶ֑ךָ וְגִלְּחָה֙ אֶת־רֹאשָׁ֔הּ וְעָשְׂתָ֖ה אֶת־צִפָּרְנֶֽיהָ׃ יג וְהֵסִ֩ירָה֩ אֶת־שִׂמְלַ֨ת שִׁבְיָ֜הּ מֵעָלֶ֗יהָ וְיָֽשְׁבָה֙ בְּבֵיתֶ֔ךָ וּבָֽכְתָ֛ה אֶת־אָבִ֥יהָ וְאֶת־אִמָּ֖הּ יֶ֣רַח יָמִ֑ים וְאַ֨חַר כֵּ֜ן תָּב֤וֹא אֵלֶ֙יהָ֙ וּבְעַלְתָּ֔הּ וְהָיְתָ֥ה לְךָ֖ לְאִשָּֽׁה׃ יד וְהָיָ֞ה אִם־לֹ֧א חָפַ֣צְתָּ בָּ֗הּ וְשִׁלַּחְתָּהּ֙ לְנַפְשָׁ֔הּ וּמָכֹ֥ר לֹא־תִמְכְּרֶ֖נָּה בַּכָּ֑סֶף לֹא־תִתְעַמֵּ֣ר בָּ֔הּ תַּ֖חַת אֲשֶׁ֥ר עִנִּיתָֽהּ׃ ס טו כִּֽי־תִהְיֶ֨יןָ לְאִ֜ישׁ שְׁתֵּ֣י נָשִׁ֗ים הָאַחַ֤ת אֲהוּבָה֙ וְהָאַחַ֣ת שְׂנוּאָ֔ה וְיָֽלְדוּ־ל֣וֹ בָנִ֔ים הָאֲהוּבָ֖ה

רש"י

(י) כי תצא למלחמה· במלחמת הרשות הכתוב מדבר שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר ושבית שביו שהרי בכל נאמר בשבעה אומות לא תחיה כל נשמה : ושבית שביו · לרבות כנענים שבתוכה א ואע"פ שהן מז' אומות : (יא) ולקחת לך לאשה · לא דברה תורה אלא כנגד יצר ב הרע שאם אין הקדוש ברוך הוא מתירה ישאנה באיסור. אבל אם נשאה סופו להיות שונאה שנאמר אחריו כי תהיין לאיש וגו' וסופו להוליד ממנה בן סורר ומורה לכך נסמכו פרשיות הללו : אשת · אפילו ג אשת איש :

(יב) ועשתה את צפרניה · תגדלם כדי שתתנוול : (יג) והסירה את שמלת שביה· לפי שהם נאים שעובדי כוכבים ד בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם : וישבה בביתך · בבית שמשתמש בו נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה רואה בבכייתה רואה בנוולה כדי שתתגנה עליו : ובכתה את אביה · כל כך ה למה כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה בת ישראל מתקשטת וזו מתנוולת : (יד) והיה אם לא חפצת בה · הכתוב מבשרך שסופך ו לשנאותה : לא תתעמר בה · לא תשתמש בה בלשון פרסי קורין

עיקר ש"ח ובאר"ח

א מדכתיב ושבית שביו ולא כתיב ושבית שבי מוכח כי מדבר מהכנענים הנשבים בארץ אשר עליה תצא למלחמה : ב [כי ולקחת הוא עבר המהופך לעתיד ע"י הוי"ו ויש עתיד שבא במקום. צווי גמור · וגם יש עתיד המבטיח כי כן יהיה · והה א"א לפרש לצווי גמור כיון דמלקותין כזה יולד בן סורר ומורה כמו שמסיים רש"י · ואין אנוס שתורה

י אֲרֵי תִפּוֹק לַאֲגָחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִמְסְרִנּוּן יְיָ אֱלָהָךְ בִּידָךְ וְתִשְׁבֵּי שִׁבְיְהוֹן׃ יא וְתֶחֱזֵי בְּשִׁבְיָה אִתְּתָא שַׁפִּירַת חֵזוּ וְתִתְרְעֵי בַהּ וְתִסְּבַהּ לָךְ לְאִנְתּוּ׃ יב וְתַעֲלִנַּהּ לְגוֹ בֵּיתָךְ וּתְגַלַּח יָת רֵישַׁהּ וּתְרַבֵּי יָת טוּפְרָנַהָא׃ יג וְתַעְדֵּי יָת כְּסוּת שִׁבְיַהּ מִנַּהּ וְתִיתַב בְּבֵיתָךְ וְתִבְכֵּי יָת אֲבוּהָא וְיָת אִמַּהּ יְרַח יוֹמִין וּבָתַר כֵּן תֵּיעוֹל לְוָתַהּ וְתִבְעֲלִנַּהּ וּתְהֵי לָךְ לְאִנְתּוּ׃ יד וִיהֵי אִם לָא תִתְרְעֵי בַהּ וְתִפְטְרִנַּהּ לְנַפְשַׁהּ וְזַבָּנָא לָא תְזַבְּנִנַּהּ בְּכַסְפָּא לָא תִתַּגַּר בַּהּ חֲלָף דִּי עַנִּיתַהּ׃ טו אֲרֵי תְהֶוְיָן לִגְבַר תַּרְתֵּין נְשִׁין חֲדָא רְחֶמְתָּא וַחֲדָא שְׂנִיאֲתָא

רשב"ם

(יג) כי תצא למלחמה וגו׳ · והסירה את שמלת שביה · כדי לנוולה׃ (יד) לא תתעמר · סחורת אדם המכור נופל בו לשון זה · וכן לפנינו והתעמר בו ומכרו׃ אשר עניתה · ביאת נישואין לפי הפשט׃

בעל הטורים

(י) כי תצא · למה כתיב פרשת עגלה ערופה בין שתי מלחמות הקדים לה מלחמה שלא יאמר הבונה אהרוג כי עת מלחמה הוא ויאמרו האויבים הרגוהו במלחמה [ועי׳ בת"י] וכתיב מלחמה אחריה לומר תבער דם הנקי להרוג הרוצח ואח"כ תלך במלחמה ותנצח · ולא היו מניחין לילך שונאים במלחמה ביחד שמא יהרגו זה לזה במלחמה · כי תעשה הישר· וסמיך ליה כי תצא למלחמה שאין יוצאין למלחמה אלא צדיקים · ה׳ וסמיך ליה כי תצא למלחמה לומר שהשם יוצא עמך כענין שנאמר (זכריה י"ד) ויצא ה׳ ונלחם בגוים׃ (יב) וגלחה את ראשה · לפי שהיפיבה ראשה לפתותך: ועשתה את צפרניה· לפי שרמזה לך בהם לפתותך· ירח ימים ולא אמר חדש לומר לך מה ירח אורו פגום כנגד אור השמש אף כותית מאוסה היא כנגד בת ישראל׃ (יד) אשר עניתה· (טו) כי תהיין· לומר לך שלא יענה אותה בהויות של ביאה · והיה הבן הבכור לשניאה והיינו בני השנואה שהוא מבני ט׳ מדות שמנו בנדרים (ד׳ כ׳) ולכך סמך לו בן סורר ומורה

עיקר ש"ח ובאר"ח

לקחת אשה ולהוליד בנים סוררים · וע"כ הוא עתיד המכעית כי בוודאי כן יהיה כי יצרך יסיתך להדבק בה · בא"ר]׃ ג [כי אשת הוא הסמיכות מן אשה וכמו אשת אברם ופה היה ראוי להיות אשה יפת תאר ומדכתיב אשת ע"כ חסר פה הנסמך וכאלו כתיב בקרא אשת איש יפת תאר · בא"ר]׃ ד כי אם היו בגדיה נואים אז לא נותה התורה להסירם כדי שתתגנה עליו׃ ה כי אין לה נגבות ולהסתכל על אביה העובד כוכבים׃ ו זה מוכח מדכתיב

וְהַשְּׂנוּאָה וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר לַשְּׂנִיאָה׃ טז וְהָיָה בְּיוֹם הַנְחִילוֹ
אֶת־בָּנָיו אֵת אֲשֶׁר־יִהְיֶה לוֹ לֹא יוּכַל לְבַכֵּר אֶת־בֶּן־
הָאֲהוּבָה עַל־פְּנֵי בֶן־הַשְּׂנוּאָה הַבְּכֹר׃ יז כִּי אֶת־הַבְּכֹר
בֶּן־הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר־יִמָּצֵא לוֹ
כִּי־הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה׃ ס יח כִּי־יִהְיֶה
לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ
וְיִסְּרוּ אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם׃ יט וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו
וְאִמּוֹ וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל־שַׁעַר מְקֹמוֹ׃
כ וְאָמְרוּ אֶל־זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ
בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא׃ כא וּרְגָמֻהוּ כָּל־אַנְשֵׁי עִירוֹ בָאֲבָנִים
וָמֵת וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ׃ ס
שני כב וְכִי־יִהְיֶה בְאִישׁ חֵטְא מִשְׁפַּט־מָוֶת וְהוּמָת וְתָלִיתָ

רש"י

לעבדות ושימוש עימרא מיסודו של רבי משה הדרשן למדתי כן: (יז) פי שנים · כנגד ב' שני אחים: בכל אשר ימצא לו · מכאן שאין הבכור נוטל פי שנים בראוי לבא לאחר מיתת האב כבמוחזק: (יח) סורר · סר מן הדרך: ומורה · ממרה דברי אביו לשון ממרים: ויסרו אותו · מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו: בן סורר ומורה · אינו חייב עד שיגנוב ויאכל תרטימר בשר וישתה חצי לוג יין שנאמר זולל וסובא ונאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו · ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו הגיעה תורה לסוף דעתו סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים ומלסטם הבריות אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב: (כא) וכל ישראל ישמעו ויראו · מכאן שצריך הכרזה בב"ד פלוני נסקל על שהיה בן סורר ומורה: (כב) וכי יהיה באיש חטא משפט מות · סמיכות הפרשיות מגיד שאם חסים עליו אביו ואמו סוף שיצא לתרבות רעה ויעבור

עיקר ש"ח ובאר"ת

מדכתיב לא תמלט במכר ולא כתיב אם לא תחפוץ בעתיד · לכן דריש הכתוב מבשרך אשר שנתחרט למה תמלט בה מקודם: ז ולמשל אם היו לו חמשה אחים אינו נוטל הבכור שני חלקים מהנכסים וארבעה האחים חלק השלישי אך נכסיו יחלקו לששה חלקים והוא נוטל שני חלקים וארבעה האחים כל אחד חלק אחד: ח כגון שמת אחד ממורישי האב לאחר מות האב ויורש

וילידן לה בנין רחמתא ושניאתא ויהי ברא בוכרא לשניאתא : טז ויהי ביומא דיחסן לבנוהי ית די יהי לה לית לה רשו לבכרא ית בר רחמתא על אפי בר שניאתא בוכרא : יז ארי ית בוכרא בר שניאתא יפרש למתן לה תרתין חלקין בכל די ישתכח לה ארי הוא ריש תקפה לה חזיא בכרותא : יח ארי יהי לגבר בר סטי ומרי ליתוהי מקבל למימר אבוהי ולמימר אמה ומלפן יתה ולא יקבל מנהון : יט ויחדון בה אבוהי ואמה ויפקון יתה לקדם סבי קרתה ולתרע בית דין אתרה : כ ויימרון לסבי קרתה בננא דין סטי ומרי ליתוהי מקבל למימרנא זלל בסר וסבי חמר : כא וירגמנה כל גברי קרתה באבניא וימות ותפלי עבד דביש מבינך וכל ישראל ישמעון וידחלון : כב וארי יהי בגבר

רש"י

(יז) כי את חבכור · אלא כי הוא ראשית אונו כי הוא ראוי ראשית לירש ממנו · כמו מצאתי און לי · וידיו תשבנה אונו : (יח) מורה · מקנטר · מלשון מרה מריתי : זולל וסובאי כדכתיב אל תהי בסבאי יין

בעל הטורים

שיהיה הבן סורר ומורה · לשניאה · אותיות לנשיאה לומר שהנושא בנשואים שהם בפסולין · במדרש דורש לאיש זה הקב"ה אהובה אלו הגוים שמראה להם פנים · שנואה אלו ישראל שמסתיר מהם פנים : (טז) ביום הנחילו · לעתיד לבא : לא יוכל לבכר כי אם בני בכורי ישראל : את אשר יהיה לו · ס"ת תורה שלא יוכל לעבור על דברי תורה (עי' ב"ב דף קכ"ו) אם נתן לאחר בשביל ירושה לא אמר כלום מפני שהתנה על מה שכתוב בתורה וכל המתנה ע"מ שכתוב בתורה אין בדבריו כלום : (יח) כי יהיה לאיש · לומר משפט בכורה לאיש ואין משפט בכורה לאשה · בננו חסר יו"ד כאילו עבר על עשרת הדברות · ומרה חסר וי"ו כי מרה יהיה לו באחרונה : (כא) ובערת הרע מקרבך וכל ישראל · וסמיך ליה : (כב) וכי יהיה באיש חטא · לומר לך שכל ישראל ערבים זה בזה לבער

עיקר ש"ח ובאר"ת

נכסים אחר מותו אין הבכור נוטל מהם פי שנים רק חלק אחד כשאר אחיו : פ כן הוא בסנהדרין בפ' בן סורר ומורה : י וזה שאמר לפני זה מתרין אותו פירושו דמתרין אותו כי לא יגנוב ויאכל כו' : כ פ"מ כי זולל הוא האוכל בשר וסובא הוא השותה יין : ל פי' בפרה שהוציא לפועל את תאותו הבוערה

אֹתוֹ עַל־עֵץ: כג לֹא־תָלִין נִבְלָתוֹ עַל־הָעֵץ כִּי־קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי־קִלְלַת אֱלֹהִים תָּלוּי וְלֹא תְטַמֵּא אֶת־אַדְמָתְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה: ס
כב א לֹא־תִרְאֶה אֶת־שׁוֹר אָחִיךָ אוֹ אֶת־שֵׂיוֹ נִדָּחִים וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָשֵׁב תְּשִׁיבֵם לְאָחִיךָ: ב וְאִם־לֹא קָרוֹב אָחִיךָ אֵלֶיךָ וְלֹא יְדַעְתּוֹ וַאֲסַפְתּוֹ אֶל־תּוֹךְ בֵּיתֶךָ וְהָיָה עִמְּךָ עַד דְּרֹשׁ אָחִיךָ אֹתוֹ וַהֲשֵׁבֹתוֹ לוֹ: ג וְכֵן תַּעֲשֶׂה לַחֲמֹרוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְשִׂמְלָתוֹ וְכֵן תַּעֲשֶׂה לְכָל־אֲבֵדַת אָחִיךָ אֲשֶׁר־תֹּאבַד מִמֶּנּוּ וּמְצָאתָהּ לֹא תוּכַל לְהִתְעַלֵּם: ס
ד לֹא־תִרְאֶה אֶת־חֲמוֹר אָחִיךָ אוֹ שׁוֹרוֹ נֹפְלִים בַּדֶּרֶךְ

רש"י

עבירות ויתחייב מיתה בבית דין: ותלית אותו על עץ · רבותינו אמרו כל הנסקלין נתלין ם שנאמר כי קללת אלהים תלוי והמברך ה' בסקילה: (כג) כי קללת אלהים תלוי · זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו נ משל לשני אחים תואמים שהיו דומין זה לזה אחד נעשה שר ואחד נתפס ללסטיות ונתלה כל הרואה אותו אומר השר תלוי כל קללה שבמקרא לשון הקל ותלזול כמו והוא קללני קללה נמרצת: (א) והתעלמת · כובש עין כאילו ס אינו רואהו: לא תראה והתעלמת · לא תראה אותו ע שתתעלם ממנו זהו פשוטו ורבותינו אמרו פעמים שאתה פ מתעלם וכו': (ב) עד דרוש אחיך · וכי תעלה בלבך שיתנהו לו קודם שידרשהו אלא דרשהו צ שלא יהא רמאי: והשבותו לו · שתהא לו השבה שלא יאכל בביתך כדי דמיו ותתבעם ממנו מכאן אמרו כל דבר שעושה ואוכל יעשה ויאכל ושאינו עושה ואוכל ק ימכר: (ג) לא תוכל להתעלם · לכבוש עינך כאילו אינך רואה אותו: (ד) הקם תקים · זו טעינה לטעון משאו שנפל מעליו: עמו · עם בעליו אבל אם הלך וישב

עיקר ש"ח ובאר"ח

המופרס בקרבו ללסטם את הבריות: ם וזה פירוש הכתוב והומת בשביל חטא משפט מות אשר בו · ותלית אותו אחר מיתתו על העץ למען יראו כל עובריו ויראו: נ ר"ל ובפרט ישראל הוא יותר חרפה להלין את נבלתו: ס [כי יש שמתעלם אשר הוא רק על מראה עין כמו יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב: אשר פירושו כי מראה עצמו לעשיר ואין לו מאומה או מראה עצמו לרש והידו הון רב וכן הוא והתעלם כי כובש עין כו' · גא"ר]: ע והאזהרה של

חוֹבַת דִּין דִּקְטוֹל וְיִתְקְטֵל וְתִצְלוֹב יָתֵהּ עַל צְלִיבָא: כג לָא תְבִית נְבִלְתֵּהּ עַל צְלִיבָא אֲרֵי מִקְבַּר תִּקְבְּרִנֵּהּ בְּיוֹמָא הַהוּא אֲרֵי עַל דְּחָב קֳדָם יְיָ אִצְטְלֵב וְלָא תְסָאֵב יָת אַרְעָךְ דַּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא: א לָא תֶחֱזֵי יָת תּוֹרָא דַּאֲחוּךְ אוֹ יָת אִמְּרֵהּ דְּטָעַן וְתִתְכְּבֵשׁ מִנְּהוֹן אֲתָבָא תְּתֵיבִנּוּן לַאֲחוּךְ: ב וְאִם לָא קָרֵיב אֲחוּךְ לְוָתָךְ וְלָא יְדַעְתְּ לֵהּ וְתַכְנְשִׁנֵּהּ לְגוֹ בֵּיתָךְ וִיהֵי עִמָּךְ עַד דְּיִתְבַּע אֲחוּךְ יָתֵהּ וְתָתֵיבִנֵּהּ לֵהּ: ג וְכֵן תַּעְבֵּד לַחֲמָרֵהּ וְכֵן תַּעְבֵּד לִכְסוּתֵהּ וְכֵן תַּעְבֵּד לְכָל אֲבֵדַת אֲחוּךְ דִּי תֵיבַד מִנֵּהּ וְתַשְׁכְּחִנַּהּ לֵית לָךְ רְשׁוּ לְאִתְכַּסָּאָה: ד לָא תֶחֱזֵי יָת חֲמָרָא דַּאֲחוּךְ אוֹ תוֹרֵהּ רְמַן בְּאָרְחָא וְתִתְכְּבֵשׁ מִנְּהוֹן

רשב"ם

בזולי בשר לטו: (כג) כי קללת אלהים תלוי · כשרואין בני אדם את התלוים רגילין לקלל את הדיינים או קרובים של הרוג או שאר בני אדם לפי שפעמים על עבירה מועטת הוא נהרג כמו מקושש והקב"ה אמר לא תקלל לפי שרגילין בני אדם לקללם לכך לא תלין נבלתו אלא קבר תקברנו וגם שלא תטמא את אדמתך׳ שאם לא היה נקבר יטמאו בו נוגע

בעל הטורים

ולהוכיח התוטאים: (כג) על העץ · וסמיך ליה כי קבור תקברנו לומר שגם העץ נקבר עמו · ועוד לקבור בארון: (א) לא תראה את שור אחיך· סמך השבת אבידה לקבורה שאם הוא כהן והוא בבית הקברות על זה נאמר והתעלמת · נותן לך וסמיך ליה והתעלמת לומר כל שבשלו מחזיר אף בשל חבירו מחזיר: (ב) ואספתו · ב׳ במסרה· דין ואידך (מ"ב ה׳) ואספתו מצרעתו זהו שדרשו נגעים באים על צרי עין שאינו רוצה להשאיל כליו ואומר אין לו ולמחר נגעים באים על ביתו ולוה הכהן ופנו את הבית ומוציאין הכלים ורואין הכל שיש לו וזהו ואספתו אל תוך ביתך שמאסף כליו אל ביתו ואינו משאילם ואספתו מצרעתו [כאן כתרגומו ותכנשיניה שאוסף עליו הצרעת] שצרעת באה עליו · ד"א שהעושר בכשרים לוקה בגוף ומי שאבדה לו אבידה חושד בכל אף בכשרים ולוקה בגופו בצרעת ומצאו כשתאסוף האבידה לביתך ותחזירנה לו אז לא יחשוד עוד באחרים ותאסוף אותו מצרעתו [דהתם מ"י ותסיכי׳ ל׳ רפואה] · עד דרש אחיך אותו פי׳ שידרוש האות שלו

עיקר ש"ת ובאר"ח

לא תראה מוסבה ג"כ על והתעלמת וכאלו כתיב לא תראה לא תתעלם: ב כגון שהוא כהן והאבדה היא בבית הקברות או שהוא זקן ואינו לפי כבודו לשאת האבידה בידו על פני חוצות: צ ע׳ בבעל הטורים: ק דהל"כ

וְהִתְעַלַּמְתָּ מֵהֶם הָקֵם תָּקִים עִמּוֹ׃ ס ה לֹא־יִהְיֶה כְלִי־גֶבֶר עַל־אִשָּׁה וְלֹא־יִלְבַּשׁ גֶּבֶר שִׂמְלַת אִשָּׁה כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־עֹשֵׂה אֵלֶּה׃ ו כִּי יִקָּרֵא קַן־צִפּוֹר לְפָנֶיךָ בַּדֶּרֶךְ בְּכָל־עֵץ אוֹ עַל־הָאָרֶץ אֶפְרֹחִים אוֹ בֵיצִים וְהָאֵם רֹבֶצֶת עַל־הָאֶפְרֹחִים אוֹ עַל־הַבֵּיצִים לֹא־תִקַּח הָאֵם עַל־הַבָּנִים׃ ז שַׁלֵּחַ תְּשַׁלַּח אֶת־הָאֵם וְאֶת־הַבָּנִים תִּקַּח־לָךְ לְמַעַן יִיטַב לָךְ וְהַאֲרַכְתָּ יָמִים׃ ס שלישי ח כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ וְלֹא־תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ כִּי־יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ׃ ס ט לֹא־תִזְרַע כַּרְמְךָ כִּלְאָיִם פֶּן־תִּקְדַּשׁ הַמְלֵאָה הַזֶּרַע אֲשֶׁר תִּזְרָע וּתְבוּאַת הַכָּרֶם׃ ס

רש"י

לו ואמר לו הואיל ועליך מצוה אם רצית לטעון טעון ספור: (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. שתהא דומה לאיש כדי שתלך בין האנשים שאין זו אלא לשם ניאוף: ולא ילבש גבר שמלת אשה. לילך לישב בין הנשים ר דבר אחר אלא יסיר שער הערוה ש ושער של בית השחי: כי תועבת. לא אסרה תורה אלא לבוש המביא לידי תועבה: (ו) כי יקרא. פרט למזומן: לא תקח האם. בעודה ת על בנים: (ז) למען ייטב לך וגו׳. אם מצוה קלה שאין בה חסרון כיס אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים קל וחומר למתן שכרן של מצות חמורות: (ח) כי תבנה בית חדש. אם קיימת מצות שלוח הקן סופך לבנות בית חדש ותקיים מצות מעקה שהמצוה גוררת מצוה ותגיע לכרם ושדה ולבגדים נאים לכך נסמכו פרשיות הללו: מעקה. גדר סביב לגג. ואונקלוס תרגם תיקא כגון תיק שמשמר מה שבתוכו: כי יפול הנופל. ראוי זה ליפול א ואף על פי כן לא תתגלגל מיתתו על ידך שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה ע"י חייב: (ט) כלאים. ב חטה ושעורה וחרצן במפולת יד: פן תקדש. כתרגומו תסתאב כל דבר הנתעב על האדם בין לשבח כגון הקדש בין לגנאי כגון איסור נופל בו לשון קדש כמו אל תגש בי כי קדשתיך: המלאה. זה מילוי ותוספת שהזרע מוסיף:

עיקר ש"ח ובאר"ח

יאכל בביתו כדי שנוין ולא יסתר כידו מה דכתיב: ר ופירושו ולא ילבש גבר וגו׳ כי הגבר לא יתקשט כמו בקישוט אשה: ש אבל דרך הנשים בכך: ת אבל אם פרחה באויר למעלה מן האפרוחים והביצים מותר ליקחם

אַקָמָא תְקִים עִמֵהּ: ה לָא יְהֵי תִקּוּן זֵין דִגְבַר עַל אִתְּתָא וְלָא יְתַקַן גְבַר בְּתִקוּנֵי אִתְּתָא אֲרֵי מְרָחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל עָבֵד אִלֵין: ו אִי יְעָרַע קִנָא דְצִפְּרָא קֳדָמָךְ בְּאָרְחָא בְּכָל אִילָן אוֹ עַל אַרְעָא אֶפְרוֹחִין אוֹ בֵיעִין וְאִמָא רְבְעָא עַל אֶפְרוֹחִין אוֹ עַל בֵּיעִין לָא תִסַב אִמָא עַל בְּנַיָא: ז שַׁלָחָא תְשַׁלַח יָת אִמָא וְיָת בְּנַיָא תִּסַב לָךְ בְּדִיל דְיֵיטַב לָךְ וְתוֹרִיךְ יוֹמִין: ח אֲרֵי תִבְנֵי בֵּיתָא חַדְתָּא וְתַעְבֵּד תְּיָקָא לְאִגָרָךְ וְלָא תְשַׁוֵי חוֹבַת דִין דִקְטוֹל בְּבֵיתָךְ אֲרֵי יִפֵּל דְנָפֵל מִנֵהּ: ט לָא תִזְרַע כַּרְמָךְ עֵרוּבִין דִילְמָא תִסְתָּאַב דִמְעַת זַרְעָא דִי תִזְרַע וַעֲלָלַת

רשב"ם

או מאהיל: (ה) לא יהיה כלי גבר על אשה. ללכת בין האנשים ולזנות: (ו) כי יקרא. יזדמן על ידי מקרה: לא תקח האם על הבנים. לפי דרך ארץ. פרשתי בלא תבשל גדי בחלב אמו. נכן באותו ואת בנו שדומה לאכזריות ורעבתנות לקחת ולשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד: (ח) מעקה. אין לו חבר בתורה כמו מגזרת מעשה מרמה הוא. אבל עקת רשע. תעיק העגלה. מעיק תחתיכם. מגזרת שב קם הם: (ט) תקדש. תאסר כקדשים:

בעל הטורים

שיתן לו סימן בו וזה שדרשו רז"ל [עי' מ"ש ב"מ ד' כ"ז כ"ח] דרשהו אם הוא רמאי אם לאו. מאי לאו בסימנים שעליה: (ו) כי יקרא קן צפור. לומר שלא יסתכל בעוף ובעופפת כשנזקקין זה לזה: אפרחים או ביצים. בגי' בצריכין לאמן: על הבנים. ב' הכא ואידך (ירמיה ט"ז) כה אמר ה' על הבנים והבנות הילודים במקום הזה ממותי תחלואים ימותו. אם מקיים המצוה יאריכון ימיך ואם לאו כה אמר ה' ממותי תחלואים ימותו: (ז) והארכת ימים. בגי' בעולם שכולו ארוך. והארכת ימים וסמיך ליה:

(ח) כי תבנה בית חדש. לומר אם בנית בית חדש עשה לו מעקה כדי שיאריכו בו ימים ולא יפלו ממנו. ועוד עיקר אריכות ימים הוא בשביל בנין בית חדש שהוא בית המקדש וע"כ אף דבכבוד אב. ואם הקדים והארכת ימים ללמען ייטב לך (בפרשת ואתחנן) לא כן הכא כדי להסמיך והארכת ימים לתבנה בית חדש: לעיל כתיב למען ייטב לך וסמך כאן כי יפול הנופל ממנו רמז למה שדרשו (חולין קמ"ב) הרי שעלה באילן כדי לשלח

עיקר ש"ח ובאר"ח

ולקחה: א כי הנופל מכמה דמועד לנפול אעפ"כ לא תגלגל אתה בידך את הנפילה: ב לאו דוקא חטה ושעורה אלא ה"ה בשאר מיני זרעים:

י לֹא־תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר־וּבַחֲמֹר יַחְדָּו׃ יא לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו׃ ס יב גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה־לָּךְ עַל־אַרְבַּע כַּנְפוֹת כְּסוּתְךָ אֲשֶׁר תְּכַסֶּה־בָּהּ׃ ס יג כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבָא אֵלֶיהָ וּשְׂנֵאָהּ׃ יד וְשָׂם לָהּ עֲלִילֹת דְּבָרִים וְהוֹצִא עָלֶיהָ שֵׁם רָע וְאָמַר אֶת־הָאִשָּׁה הַזֹּאת לָקַחְתִּי וָאֶקְרַב אֵלֶיהָ וְלֹא־מָצָאתִי לָהּ בְּתוּלִים׃ טו וְלָקַח אֲבִי הַנַּעַר הנערה קרי וְאִמָּהּ וְהוֹצִיאוּ אֶת־בְּתוּלֵי הַנַּעַר הנערה קרי אֶל־זִקְנֵי הָעִיר הַשָּׁעְרָה׃ טז וְאָמַר אֲבִי הַנַּעַר הנערה קרי אֶל־הַזְּקֵנִים אֶת־בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה לְאִשָּׁה וַיִּשְׂנָאֶהָ׃ יז וְהִנֵּה־הוּא שָׂם עֲלִילֹת דְּבָרִים לֵאמֹר לֹא־מָצָאתִי לְבִתְּךָ בְּתוּלִים וְאֵלֶּה בְּתוּלֵי בִתִּי וּפָרְשׂוּ הַשִּׂמְלָה לִפְנֵי זִקְנֵי הָעִיר׃ יח וְלָקְחוּ זִקְנֵי הָעִיר־הַהִוא אֶת־הָאִישׁ וְיִסְּרוּ אֹתוֹ׃ יט וְעָנְשׁוּ אֹתוֹ מֵאָה כֶסֶף וְנָתְנוּ לַאֲבִי הַנַּעֲרָה כִּי הוֹצִיא שֵׁם רָע עַל בְּתוּלַת יִשְׂרָאֵל וְלוֹ־תִהְיֶה לְאִשָּׁה לֹא־יוּכַל לְשַׁלְּחָהּ כָּל־יָמָיו׃ ס כ וְאִם־אֱמֶת הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לֹא־

רש"י

(י) לא תחרש בשור ובחמור. הוא הדין לכל שני מינים שבעולם וה"ה להנהיג יחד קשורים זוגים בהולכת שום משא: (יא) שעטנז. לשון עירוב ורבותינו פירשו ג שוע טווי ונוז: (יב) גדילים תעשה לך. אף מן הכלאים לכך סמכן הכתוב: (יג) ובא אליה ושנאה סופו: (יד) ושם לה עלילת דברים. עבירה גוררת עבירה עבר על לא תשנא סופו לבא לידי לשון הרע: את האשה הזאת. מכאן שאין אומר דבר ד אלא בפני בעל דין: (טו) אבי הנערה ואמה. מי שגדלו גדולים הרעים ה יתבזו עליה: (טז) ואמר אבי הנערה. מלמד שאין רשות לאשה ו לדבר בפני האיש: (יז) ופרשו השמלה. ה"ז משל מתחוורין הדברים כשמלה: (יח) ויסרו אותו. ז מלקות: (כ) ואם אמת היה הדבר. בעדים והתראה שזנתה לאחר אירוסין:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג שוע הוא חלק וכמו שתרגם ואנכי איש חלק גברא שעיע. ונוז הוא שזורה: ד כי הזאת משמע שהיא לפניו: ה ולכן יתעסקו בפס

כרמא: י לא תרדי בתורא ובחמרא כחדא: יא לא תלבש
שעטנזא עמר וכתן מחבר כחדא: יב כרספדין תעבד לך
על ארבע כנפי כסותך די תכסי בה: יג ארי יסב גבר אתתא
ויעול לותה ויסננה: יד וישוי לה תסקופי מלין ויפק עלה
שום ביש ויימר ית אתתא הדא נסבית ועלית לותה ולא
אשכחית לה בתולין: טו ויסב אבוהא (נ"א אבוהי) דעולמתא
ואמה ויפקון ית בתולי עולמתא לקדם סבי קרתא לתרע
בית דין אתרא: טז ויימר אבוהא דעולמתא לסביא ית
ברתי יהבית לגברא הדין לאנתו וסננה: יז והא הוא שוי
תסקופי מלין למימר לא אשכחית לברתך בתולין ואלין
בתולי ברתי ויפרסון שושיפא קדם סבי קרתא: יח וידברון
סבי קרתא ההיא ית גברא וילקון יתה: יט ויגבון מנה מאה
סלעין דכסף ויתנון לאבוהא דעולמתא ארי אפק שום ביש
על בתולתא דישראל ולה תהי לאנתו לית לה רשו
למפטרה כל יומוהי: כ ואם קשטא הוה פתגמא הדין לא

רשב"ם

(יב) גדילים· ציצית צריך שיהא גדול וקלוע: (טו) את בתולי· לפי הפשט

בעל הטורים

אם עלה ונפל ומת היכן אריכות ימים של זה: (י) לא תחרוש בשור ובחמור· טהור וטמא· רמז שלא יתחתן צדיק עם רשע: תחרוש· ב'· דין· ואידך אל תחרוש על רעך רעה (משלי ג') זהו שמפרש טעם שלא לחרוש בשור ובחמור לפי שהשור מעלה גרה והחמור אינו מעלה גרה וכשיראה שהשור מעלה גרה יהיה סבור שהוא אוכל ומצטער וזהו אל תחרוש על רעך רעה שגורם לחמור שחורש על רעהו רעה: (יא) לא תלבש· בגי' אסורה לסנות· שאפי' בגד ארוך וצו כלאים מצד אחד אסור להתכסות בו מצד השני: (יג) וכי יקח איש· ב'· דין· ואידך (קהלת ט') ובא אליה מלך גדול ודרשו אותו על יצה"ר· גם בכאן בשביל שהלך אחרי יצרו הרע סופו לשנאתה ולהוציא עליה שם רע: (יד) והוציא עליה שם רע· חסר י' כאילו עבר על יו"ד הדברות· וכן לא נחתם גז"ד על אבותינו עד שהוציאו יו"ד שמרגלים דבה: (טז) את בתי נתתי· בגימטרי'

עיקר ש"ח ובאר"ח

סם: י ולא אמר אף כי גם היא כלאים עם שלג: יט וכן תרגם וילקון יתה:

נִמְצְאוּ בְתוּלִים לַנַּעֲרָ לנערה קרי : כא וְהוֹצִיאוּ אֶת־
הַנַּעֲרָ הנערה קרי אֶל־פֶּתַח בֵּית־אָבִיהָ וּסְקָלוּהָ אַנְשֵׁי עִירָהּ
בָּאֲבָנִים וָמֵתָה כִּי־עָשְׂתָה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל לִזְנוֹת בֵּית
אָבִיהָ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ : ס כב כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב ׀
עִם־אִשָּׁה בְעֻלַת־בַּעַל וּמֵתוּ גַּם־שְׁנֵיהֶם הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב
עִם־הָאִשָּׁה וְהָאִשָּׁה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל : ס כג כִּי יִהְיֶה
נַעֲרָ נערה קרי בְתוּלָה מְאֹרָשָׂה לְאִישׁ וּמְצָאָהּ אִישׁ בָּעִיר
וְשָׁכַב עִמָּהּ : כד וְהוֹצֵאתֶם אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶל־שַׁעַר ׀ הָעִיר
הַהִוא וּסְקַלְתֶּם אֹתָם בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי
עַל־דְּבַר אֲשֶׁר לֹא־צָעֲקָה בָעִיר וְאֶת־הָאִישׁ עַל־דְּבַר אֲשֶׁר־
עִנָּה אֶת־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ : ס כה וְאִם־
בַּשָּׂדֶה יִמְצָא הָאִישׁ אֶת־הַנַּעֲרָ הנערה קרי הַמְאֹרָשָׂה
וְהֶחֱזִיק־בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמֵת הָאִישׁ אֲשֶׁר־שָׁכַב
עִמָּהּ לְבַדּוֹ : כו וְלַנַּעֲרָ ולנערה קרי לֹא־תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין
לַנַּעֲרָ לנערה קרי חֵטְא מָוֶת כִּי כַּאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל־רֵעֵהוּ
וּרְצָחוֹ נֶפֶשׁ כֵּן הַדָּבָר הַזֶּה : כז כִּי בַשָּׂדֶה מְצָאָהּ צָעֲקָה
הַנַּעֲרָ הנערה קרי הַמְאֹרָשָׂה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ : ס כח כִּי־
יִמְצָא אִישׁ נַעֲרָ נערה קרי בְתוּלָה אֲשֶׁר לֹא־אֹרָשָׂה וּתְפָשָׂהּ
וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצָאוּ : כט וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ לַאֲבִי

רש"י

(כא) אל פתח בית אביה. ראו גידולים שגדלתם: אנשי עירה. במעמד כל אנשי עירה: לזנות בית אביה. כמו בבית אביה: (כב) ומתו גם שניהם. להוציא מעשה חדודים שאין האשה נהנית מהם. גם לרבות הבאים אחריהם (ס"א מאחוריהם) ד"א גם לרבות את הולד שאם היתה מעוברת אין ממתינין לה עד שתלד: (כג) ומצאה איש בעיר. לפיכך שכב עמה פרצה קוראה לגנב הא אלו ישבה בביתה לא אירע לה: (כו) כי כאשר

אשתכחו בתולין לעולמתא: כא ויפקון ית עולמתא לתרע
בית אבוהא ויר‍גמנה אנשי קרתה באבניא ותמות ארי
עבדת קלנא בישראל לזנאה בית אבוהא ותפלי עבד דביש
מבינך: כב ארי ישתכח גבר דשכיב עם איתתא אתת גבר
ויתקטלון אף תרויהון גברא דשכיב עם איתתא ואתתא
ותפלי עבד דביש מישראל: כג ארי תהי עולמתא בתולתא
דמארסא לגבר וישכחנה גבר בקרתא וישכוב עמה:
כד ותפקון ית תרויהון לתרע קרתא ההיא ותרגמון יתהון
באבניא וימותון ית עולמתא על עסק די לא צוחת בקרתא
וית גברא על עסק דעני ית אתת חברה ותפלי עבד דביש
מבינך: כה ואם בחקלא ישכח גבר ית עולמתא דמארסא
ויתקף בה גברא וישכוב עמה ויתקטל גברא דשכיב עמה
בלחודוהי: כו ולעולמתא לא תעבד מדעם לית לעולמתא
חובת דין דקטול ארי כמא דיקום גברא על חברה ויקטלנה
נפש כן פתגמא הדין: כז ארי בחקלא אשכחה צוחת
עולמתא המארסא ולית דפריק לה: כח ארי ישכח גבר
עולמתא בתולתא די לא מארסא ויחדנה וישכוב עמה
וישתכחון: כט ויתן גברא דישכב עמה לאבוהא דעולמתא

רשב"ם

הם בתולים של השמלה: (כא) לזנות בית אביה. שיש עדים שזינתה אחר שנתקדשה: (כז) צעקה הנערה.

בעל הטורים

הפה שאסר הוא הפה שהתיר [עם סתיכות]: (כא) אל פתח בית אביה וסקלוה. בגי' זהו רחוב אצל הגדולין

רש"י

יקום וגו'. לפי פשוטו זהו משמעו כי אנוסה היא ובחזקה עמד עליה כאדם העומד על חבירו להרגו. ורבותינו דרשו בו הרי זה בא ללמד ב ונמצא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ח כי החיוב לסקלה מוטל רק על העדים משום יד העדים תהיה בראשונה. אבל לא על אנשי העיר. רק צריכים להיות שמה: ט שאין האשה נהנית מזה והיא פטורה אז גם האיש פטור: י פי' אם בא אח"ז שנית על אשה אחרת אע"ג דהוא ככר בר מיתה הוא מ"מ מתחייבת האשה שנית על ידו ולפי הגירסא מאחוריהם קאי על מיתה שלא כדרכה: כ פי' דבין בנערה המאורסה ובין בגולה מוסר

הַֽנַּעֲרָ֛ הנערה קרי חֲמִשִּׁ֣ים כָּ֑סֶף וְלֽוֹ־תִהְיֶ֣ה לְאִשָּׁ֗ה תַּ֚חַת
אֲשֶׁ֣ר עִנָּ֔הּ לֹא־יוּכַ֥ל שַׁלְּחָ֖הּ כָּל־יָמָֽיו׃ ס כג א לֹא־יִקַּ֥ח
אִ֖ישׁ אֶת־אֵ֣שֶׁת אָבִ֑יו וְלֹ֥א יְגַלֶּ֖ה כְּנַ֥ף אָבִֽיו׃ ס ב לֹֽא־יָבֹ֧א
פְצֽוּעַ־דַּכָּ֛א וּכְר֥וּת שָׁפְכָ֖ה בִּקְהַ֥ל יְהוָֽה׃ ס ג לֹֽא־יָבֹ֥א
מַמְזֵ֖ר בִּקְהַ֣ל יְהוָ֑ה גַּ֚ם דּ֣וֹר עֲשִׂירִ֔י לֹא־יָ֥בֹא ל֖וֹ בִּקְהַ֥ל
יְהוָֽה׃ ס ד לֹֽא־יָבֹ֧א עַמּוֹנִ֛י וּמוֹאָבִ֖י בִּקְהַ֣ל יְהוָ֑ה גַּ֚ם דּ֣וֹר
עֲשִׂירִ֔י לֹא־יָבֹ֥א לָהֶ֛ם בִּקְהַ֥ל יְהוָ֖ה עַד־עוֹלָֽם׃ ה עַל־דְּבַ֞ר
אֲשֶׁ֨ר לֹא־קִדְּמ֤וּ אֶתְכֶם֙ בַּלֶּ֣חֶם וּבַמַּ֔יִם בַּדֶּ֖רֶךְ בְּצֵאתְכֶ֣ם
מִמִּצְרָ֑יִם וַאֲשֶׁ֨ר שָׂכַ֤ר עָלֶ֙יךָ֙ אֶת־בִּלְעָ֣ם בֶּן־בְּע֔וֹר מִפְּת֖וֹר
אֲרַ֥ם נַהֲרַ֖יִם לְקַֽלְלֶֽךָּ׃ ו וְלֹֽא־אָבָ֞ה יְהוָ֤ה אֱלֹהֶ֙יךָ֙ לִשְׁמֹ֣עַ אֶל־
בִּלְעָ֔ם וַיַּהֲפֹ֨ךְ יְהוָ֜ה אֱלֹהֶ֛יךָ לְּךָ֛ אֶת־הַקְּלָלָ֖ה לִבְרָכָ֑ה כִּ֥י
אֲהֵֽבְךָ֖ יְהוָ֥ה אֱלֹהֶֽיךָ׃ ז לֹא־תִדְרֹ֥שׁ שְׁלֹמָ֖ם וְטֹבָתָ֑ם כָּל־
יָמֶ֖יךָ לְעוֹלָֽם׃ ס רביעי ח לֹֽא־תְתַעֵ֣ב אֲדֹמִ֔י כִּ֥י אָחִ֖יךָ ה֑וּא
לֹֽא־תְתַעֵ֣ב מִצְרִ֔י כִּי־גֵ֖ר הָיִ֥יתָ בְאַרְצֽוֹ׃ ט בָּנִ֛ים אֲשֶׁר־
יִוָּלְד֥וּ לָהֶ֖ם דּ֣וֹר שְׁלִישִׁ֑י יָבֹ֥א לָהֶ֖ם בִּקְהַ֥ל יְהוָֽה׃ ס י כִּֽי־

רש"י למ"ד דגושה · מ"ש

למד וכו': (א) לא יקח · אין לו בה לקוחין ואין קדושין תופסין בה: ולא יגלה כנף אביו · שומרת יבם של אביו הראויה לאביו ל והרי כבר הוזהר עליה משום ערות אחי אביך אלא לעבור עליו בשני לאוין ולסמוך לה לא יבא ממזר ללמד שאין ממזר אלא מחייבי כריתות וק"ו מחייבי מיתות ב"ד שאין בעריות מיתת ב"ד שאין בה כרת: (ב) פצוע דכה · שנפצעו או שנדכאו ביצים שלו: וכרות שפכה · שנכרת הגיד ושוב אינו יורה קילוח

זרע אלא שופך ונוטף ואינו מוליד: (ג) לא יבא ממזר בקהל ה' · לא ישא נ ישראלית: (ד) לא יבא עמוני · לא ישא ישראלית: (ה) על דבר · על העצה ם שיעצו אתכם להחטיאכם: בדרך · כשהייתם בטירוד: (ז) לא תדרש שלומם · מכלל שנאמר עמך ישב בקרבך יכול אף זה כן ת תלמוד לומר לא תדרוש שלומם: (ח) לא תתעב אדומי · לגמרי אף על פי שראוי לך לתעבו שיצא בחרב לקראתך: לא תתעב מצרי · מכל וכל אע"פ

שי

חַמְשִׁין סִלְעִין דִּכְסַף וְלֵהּ תְּהֵי לְאִנְתּוּ חֲלָף דִּי עַנְיַהּ לֵית לֵהּ
רְשׁוּ לְמִפְטְרַהּ כָּל יוֹמוֹהִי : א לָא יִסַּב גְּבַר יָת אִתַּת אֲבוּהִי
וְלָא יְגַלֵּי כַּנְפָא דַּאֲבוּהִי : ב לָא יִדְכֵּי דְּפָסִיק וּדְמְחַבַּל לְמֵעַל
בִּקְהָלָא דַּייָ : ג לָא יִדְכֵּי מַמְזֵרָא לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַּייָ אַף דָּרָא
עֲשִׂירָאָה לָא יִדְכֵּי לֵהּ לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַּייָ : ד לָא יִדְכּוּן
עַמּוֹנָאֵי וּמוֹאֲבָאֵי לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַּייָ אַף דָּרָא עֲשִׂירָאָה לָא
יִדְכֵּי לְהוֹן לְמֵעַל בִּקְהָלָא דַּייָ עַד עָלָם : ה עַל עֵסַק דִּי לָא
עֲרָעוּ יָתְכוֹן בְּלַחְמָא וּבְמַיָּא בְּאָרְחָא בְּמִפָּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם וְדִי
אֲגַר עֲלָךְ יָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר מִפְּתוֹר אֲרַם דִּי עַל פְּרָת
לְלַטָּיוּתָךְ : ו וְלָא אֲבָא יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא מִן בִּלְעָם וַהֲפַךְ יְיָ
אֱלָהָךְ לָךְ יָת לְוָטִין לְבִרְכָן אֲרֵי רַחֲמָךְ יְיָ אֱלָהָךְ : ז לָא תִתְבַּע
שְׁלָמְהוֹן וְטָבָתְהוֹן כָּל יוֹמָיךְ לְעָלַם : ח לָא תְרַחֵק אֲדוֹמָאָה
אֲרֵי אֲחוּךְ הוּא לָא תְרַחֵק מִצְרָאָה אֲרֵי דַיָּר הֲוֵיתָא בְאַרְעֵהּ :
ט בְּנִין דִּי יִתְיְלִידוּן לְהוֹן דָּרָא תְלִיתָאָה יִדְכֵּי לְהוֹן לְמֵעַל
בִּקְהָלָא דַּייָ : י אֲרֵי תִפּוֹק מַשְׁרִיתָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְתִסְתַּמַּר

רשב״ם

שמא צעקה : (א) לא יקח איש את אשת אביו · הוכפל כאן לומר שהנולד ממנה הרי הוא בלא יבא ממזר : (ב) פצוע דכה · מיני סריסים ומפורשים

רש״י

על פי שזרקו זכוריכם ליאור מה טעם שהיו לכם אכסניא בשעת הדחק לפיכך · (ט) בנים אשר יולדו להם דור שלישי וגו'· ובשאר האומות מותרין מיד הא למדת שהמחטיא לאדם קשה לו מן ההורגו שההורגו הורגו בעולם הזה והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ומן העולם הבא לפיכך אדום שקדמם בחרב לא נתעב וכן מצרים שטבעום ואלו שהחטיאום נתעבו : (י) כי תצא

עיקר ש״ח ובאר״ח

להציל את נפשו גם בנפש הרודף ולהרגו כדי שימלט : ל והיא עודנה לא אשתו אך עומדת לו לפרוש כנפיו עליה : מ כי בק"ו לבד אין עונשין מן הדין אבל כיון שיש גם בהם כרת הרי הם כמפורש : נ אבל עמונית מותרת לבוא בקהל ולקחת ישראל לאיש : ס ולכן לא כתיב בקרא סמוך על אשר לא קדמו וגו' וכתיב דבר ומשמע זו העצה : ע דרש הזה מדריש כספרי על מלת ועוכתם אבל
על

תֵצֵ֥א מַחֲנֶ֖ה עַל־אֹיְבֶ֑יךָ וְנִ֨שְׁמַרְתָּ֔ מִכֹּ֖ל דָּבָ֥ר רָֽע׃ יא כִּֽי־יִהְיֶ֥ה בְךָ֛ אִ֗ישׁ אֲשֶׁ֛ר לֹא־יִהְיֶ֥ה טָה֖וֹר מִקְּרֵה־לָ֑יְלָה וְיָצָא֙ אֶל־מִח֣וּץ לַֽמַּחֲנֶ֔ה לֹ֥א יָבֹ֖א אֶל־תּ֥וֹךְ הַֽמַּחֲנֶֽה׃ יב וְהָיָ֥ה לִפְנֽוֹת־עֶ֖רֶב יִרְחַ֣ץ בַּמָּ֑יִם וּכְבֹ֣א הַשֶּׁ֔מֶשׁ יָבֹ֖א אֶל־תּ֥וֹךְ הַֽמַּחֲנֶֽה׃ יג וְיָד֙ תִּהְיֶ֣ה לְךָ֔ מִח֖וּץ לַֽמַּחֲנֶ֑ה וְיָצָ֥אתָ שָׁ֖מָּה חֽוּץ׃ יד וְיָתֵ֛ד תִּהְיֶ֥ה לְךָ֖ עַל־אֲזֵנֶ֑ךָ וְהָיָה֙ בְּשִׁבְתְּךָ֣ ח֔וּץ וְחָפַרְתָּ֣ה בָ֔הּ וְשַׁבְתָּ֖ וְכִסִּ֥יתָ אֶת־צֵאָתֶֽךָ׃ טו כִּי֩ יְהוָ֨ה אֱלֹהֶ֜יךָ מִתְהַלֵּ֣ךְ ׀ בְּקֶ֣רֶב מַחֲנֶ֗ךָ לְהַצִּֽילְךָ֙ וְלָתֵ֤ת אֹיְבֶ֙יךָ֙ לְפָנֶ֔יךָ וְהָיָ֥ה מַחֲנֶ֖יךָ קָד֑וֹשׁ וְלֹֽא־יִרְאֶ֤ה בְךָ֙ עֶרְוַ֣ת דָּבָ֔ר וְשָׁ֖ב מֵאַחֲרֶֽיךָ׃ ס טז לֹא־תַסְגִּ֥יר עֶ֖בֶד אֶל־אֲדֹנָ֑יו אֲשֶׁר־יִנָּצֵ֥ל אֵלֶ֖יךָ מֵעִ֥ם אֲדֹנָֽיו׃ יז עִמְּךָ֞ יֵשֵׁ֣ב בְּקִרְבְּךָ֗ בַּמָּק֧וֹם אֲשֶׁר־יִבְחַ֛ר בְּאַחַ֥ד שְׁעָרֶ֖יךָ בַּטּ֣וֹב ל֑וֹ לֹ֖א תּוֹנֶֽנּוּ׃ ס יח לֹא־תִהְיֶ֥ה קְדֵשָׁ֖ה מִבְּנ֣וֹת

רש"י

וגו' ונשמרת · שהשטן מקטרג בשעת הסכנה : (יא) מקרה לילה · דיבר הכתוב ש בהווה : ויצא אל מחוץ למחנה · זו מ"ע : ולא יבא אל תוך המחנה · זו מצות לא תעשה · ואסור ליכנס למחנה לויה צ וכל שכן למחנה שכינה : (יב) והיה לפנות ערב · סמוך להערב שמשו יטבול שאינו ק טהור בלא הערב השמש : (יג) ויד תהיה לך · כתרגומו כמו איש על ידו: מחוץ למחנה · חוץ לענן : (יד) על אזנך · לבד ר מאחר כלי תשמישך : אזנך · כמו כלי זיינך : ולא יראה בך · הקב"ה ש ערות דבר : (טז) לא תסגיר עבד · כתרגומו ת ד"א אפילו עבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ ישראל : (יח) לא תהיה קדשה · מופקרת מקודשת

עיקר ש"ח ובאר"ח

פל לא תדרש שלומם מדרים שם מכלל שנאמר כי תקרב אל עיר וגו' וקראת אליה לשלום יכול אף זה כן ת"ל לא תדרוש שלומם · וברש"י הס אמר לא תדרש שלומם ל"ל וגו' : ם כי גם הרואה קרי ביום הוא טמא אבל הכתוב אומר מקרה לילה כי בלילה דרך האדם לראות : צ כי ויצא אל מחוץ למחנה הוא חוץ למחנה שפנים · ואח"ז כתיב לא יבא

תוך

מכל מדעם ביש: יא ארי יהי בך גבר די לא יהי דכי מקרה ליליא ויפוק למברא למשריתא לא יעול לגו משריתא: יב ויהי למפני רמשא יסחי במיא וכמעל שמשא יעול לגו משריתא: יג ואתר מתקן יהי לך מברא למשריתא ותפוק תמן לברא: יד וסכתא תהי לך על זינך ויהי במפקך לברא ותחפר בה ותתוב ותכסי ית מפקתך: טו ארי יי אלהך שכנתה מהלכא בגו משריתך לשיזבותך ולממסר בעלי דבבך קדמך ותהי משריתך קדישא ולא יתחזי בך עברת פתגם ויתוב מימרה מלאוטבא לך: טז לא תמסר עבד עממין ליד רבונה דישתיזב לותך מלות רבונה: יז עמך יתב בינך באתרא די יתרעי בחדא מן קרויך בדייטב לה לא תוננה: יח לא תהי אתתא מבנת ישראל לגבר עבד ולא יסב גברא

רש"י

ביבמות: (יג) ויד תהיה לך. כתרגומו: על אזנך. עם שאר כליך. (טו) מתהלך. שגם ארון שבו תורה היה יוצא עמהם למלחמה כדכתיב וכלי הקדש וחצוצרות התרועה בידו: (יח) קדשה. זונה. פנויה מנאפת. קדש. בא על פנויות בלא כתובה וקדושין ולא מיוחדת לו כפלגשים:

בעל הטורים

שגידלתה: (י) ונשמרת. בגי' מן שפיכת דמים [עם התיבות בשני הפסוקים וכנ"ל בגי' השלישי]. ובגי' מן קללת השם. ובגי' אין להסתכל באשה כלל: מכל דבר רע. זהו ניבול פה [דרש דבר לשון דיבור]: (יד) ויתד תהיה לך על אזנך. רמז שאם שמע ניבול פה שיכוף אצבעו לתוך אזנו וזהו ויצאת חוץ שלא לשמוע ניבול פה לא חוץ מן הבית אלו הכוף אצבעך לתוך אזנך: וחפרתה. ב' במסרה. דין ואידך (איוב י"א) וחפרת לבטח תשכב. זהו מה שאמרו לעולם יבדוק אדם עצמו לצרכיו קודם שיישן. וחפרת וכסית צאתך ואז

עיקר ש"ח ובאר"ח

אל תוך המחנה ע"כ לא לרבות כי גם אל מחנה לויה לא יבוא: ק פי' הטבילה תהיה ביום בכל עת שירצה וימתין עד ערב שמש ואז נחשב לטהור: ר ר"ל שיתד זה יהיה לך מלבד שאר כלי תשמישך: ש מדכתיב יראה בך ולא בנפשל מדריש כי קאי על הקב"ה: ת דמתרגם עבד ישראל הנמכר לעובד

יִשְׂרָאֵל וְלֹא־יִהְיֶה קָדֵשׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ יט לֹא־תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב בֵּית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל־נֶדֶר כִּי תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ גַּם־שְׁנֵיהֶם׃ ס כ לֹא־תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ׃ כא לַנָּכְרִי תַשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ ס כב כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תְאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי־דָרֹשׁ יִדְרְשֶׁנּוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מֵעִמָּךְ וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ כג וְכִי תֶחְדַּל לִנְדֹּר לֹא־יִהְיֶה בְךָ חֵטְא׃ כד מוֹצָא שְׂפָתֶיךָ תִּשְׁמֹר וְעָשִׂיתָ כַּאֲשֶׁר נָדַרְתָּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ נְדָבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ׃ ס חמישי כה כִּי תָבֹא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנַפְשְׁךָ שָׂבְעֶךָ וְאֶל־כֶּלְיְךָ לֹא תִתֵּן׃ ס כו כִּי תָבֹא בְּקָמַת רֵעֶךָ וְקָטַפְתָּ מְלִילֹת בְּיָדֶךָ וְחֶרְמֵשׁ לֹא תָנִיף עַל קָמַת

רש״י

ומזומנת לזנות: ולא יהיה קדש. מזומן למשכב זכור ואונקלוס תרגם לא תהא איתתא מבנת ישראל לגבר עבדא שאף זו מופקרת לבעילת זנות היא מאחר שאין קדושין תופסין לו גם שאר הסוקו לחמור בגמרא שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור ולא יסב גברא מבני ישראל איתתא אמתא שאף הוא נעשה קדש על ידה שכל בעילותיו בעילות זנות שאין קדושין תופסין לו בה: (יט) אתנן זונה. נתן לה טלה באתננה פסול להקרבה: ומחיר כלב. החליף שה בכלב: גם שניהם. לרבות שנוייהם כגון חטים ועשאן סלת: (כ) לא תשיך. אזהרה ללוה שלא יתן רבית א למלוה. ואחר כך אזהרה למלוה את כספך לא תתן לו בנשך: (כא) לנכרי תשיך. ולא לאחיך. לאו הבא מכלל עשה עשה לעבור עליו בשני לאוין ועשה: (כב) לא תאחר לשלמו. שלשה רגלים ב ולמדוהו רבותינו מן המקרא: (כד) מוצא שפתיך תשמור. ליתן עשה על לא תעשה: (כה) כי תבא בכרם רעך. בפועל ג הכתוב מדבר: ואל כליך לא תתן. מכאן שלא דברה תורה אלא בשעת הבציר בזמן שאתה נותן לכליו של בעל הבית אבל אם לא לעדור ד ולקשקש אינו אוכל: כנפשך. כמה שתרצה: שבעך. ולא אכילה גסה: (כו) כי תבא בקמת רעך. אף זו בפועל ה הכתוב מדבר:

ע״

מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּתָא אֲמָא : יט לָא תָעֵל אֲגַר זַנִּיתָא וְחוּלְפַן כַּלְבָּא לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְכָל נִדְרָא אֲרֵי מְרָחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אַף תַּרְוֵיהוֹן : כ לָא תְרַבֵּי לַאֲחוּךְ רִבִּית כְּסַף רִבִּית עֲבוּר רִבִּית כָּל מִדַּעַם דְּמִתְרַבֵּי : כא לְבַר עַמְמִין תְּרַבֵּי וְלַאֲחוּךְ לָא תְרַבֵּי בְּדִיל דִּיבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ עַל אַרְעָא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְמֵירְתַהּ : כב אֲרֵי תִדַּר נְדַר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תְאַחַר לְשַׁלָּמוּתֵהּ אֲרֵי מִתְבַּע יִתְבְּעִנֵּהּ יְיָ אֱלָהָךְ מִנָּךְ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא : כג וַאֲרֵי תִתְמְנַע לְמִנְדַּר לָא יְהֵי בָךְ חוֹבָא : כד אַפָּקוּת סִפְוָתָךְ תִּטַּר וְתַעְבֵּד כְּמָא דִי נְדַרְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ נְדַבְתָּא דִּי מַלֶּלְתָּא בְּפוּמָךְ : כה אֲרֵי תִתְּגַר בְּכַרְמָא דְחַבְרָךְ וְתֵיכוּל עִנְבִין כְּנַפְשָׁךְ שִׂבְעָךְ וּלְמָאנָךְ לָא תִתֵּן : כו אֲרֵי תִתְּגַר בְּקָמְתָא דְחַבְרָךְ וְתִקְטוֹף דְּמָלְיָן

רשב״ם

(כ) לא תשיך · לפי הפשט במלוה ותפרש לנטת תשכב :

בעל הטורים

(יט) כי תועבת ה' אלהיך גם שניהם · וסמיך ליה · לא תשיך לומר אחד המלוה והלוה והערב נתעבים : (כ) ישך · ב'· דין ואידך (משלי כ"ג) כנחש ישך· שהרבית דומה למי שנשכו נחש שעולה מעט מעט ואינו מרגיש עד שעולה לממון כמו נשיכת הנחש · סמך נדר ללא תשיך שלא תאמר אלוה ברבית כדי לשלם נדרי : (כב) תאחר · ד' · לא תאחר · מלאתך ודמעך לא תאחר (פ' משפטים) כאשר תדור נדר לאלהים אל תאחר לשלמו (קהלת ה') ותשועתי לא תאחר (ישעיה מ"ו) שאם תשלם נדרך ותשועתי לא תאחר אבל הנודר ואינו משלם כוא מרחיק ישועה · סמך : (כה) כי תבוא בכרם רעך לנדר רמז שהוא כתוב לכרמא לא תקרב שאם נדר בנזיר לא ישכיר עצמו למלאכת הכרם · ולכן הקדים כרם לשדה · מה שאין דרך להקדימו : לא תתן · וסמיך ליה : (כו) בקמת רעך רמז שפעמים לא התן אפילו לתוך פיך כגון עוסק במין זה שאינו אוכל ממין אחר :

עיקר ש״ח ובאר״ח

לעובד כוכבים : א ופי' לא תשיך לא יגרום לאחיך כי יקח ממך נשך כסף וגו' : ב כי בסוף פ' ראה כתיב בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסכות ולא יראה את פני ה' ריקם כי במשך שלש רגלים אלו תשלם כל נדריך אשר עליך : ג וכמו"ש רש"י אחר זה בזמן שאתם נותן לכליו של בעל הבית : ד פי' ללקט ענבים ברעים מן הטובים : ה מדכתיב ותרמש לא תניף מששמע

עֶךָ׃ ס כד א כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבְעָלָהּ וְהָיָה אִם־לֹא
תִמְצָא־חֵן בְּעֵינָיו כִּי־מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר
כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ׃ ב וְיָצְאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה
וְהָיְתָה לְאִישׁ־אַחֵר׃ ג וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן וְכָתַב לָהּ
סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ אוֹ כִי יָמוּת
הָאִישׁ הָאַחֲרוֹן אֲשֶׁר־לְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃ ד לֹא־יוּכַל בַּעְלָהּ
הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר־שִׁלְּחָהּ לָשׁוּב לְקַחְתָּהּ לִהְיוֹת לוֹ לְאִשָּׁה
אַחֲרֵי אֲשֶׁר הֻטַּמָּאָה כִּי־תוֹעֵבָה הִוא לִפְנֵי יְהוָה וְלֹא
תַחֲטִיא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה׃ ס
ששי ה כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה חֲדָשָׁה לֹא יֵצֵא בַּצָּבָא וְלֹא־
יַעֲבֹר עָלָיו לְכָל־דָּבָר נָקִי יִהְיֶה לְבֵיתוֹ שָׁנָה אֶחָת וְשִׂמַּח

רש"י

(א) כי מצא בה ערות דבר. מצוה עליו ו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו (ס"א מצוה שלא תמצא חן בעיניו): (ב) לאיש אחר. אין זה בן זוגו ז של ראשון הוא הוציא רשעה מתוך ביתו וזה הכניסה: (ג) ושנאה האיש האחרון. הכתוב מבשרו שסופו לשנאתה ואם לאו קוברה שנאמר או כי ימות: (ד) אחרי אשר הוטמאה. לרבות סוטה ח שנסתרה: (ה) אשה חדשה. שהיא חדשה לו ט ואפילו אלמנה פרט למחזיר גרושתו: ולא יעבור עליו. דבר הצבא: לכל דבר. שהוא צורך הצבא לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים, אבל החוזרים מעורכי המלחמה ע"פ כהן כגון בנה בית ולא חנכו או ארש אשה ולא לקחה מספיקין מים ומזון ומתקנין את הדרכים: יהיה לביתו. אף בשביל ביתו אם בנה בית ולא חנכו ואם נטע כרם ולא חללו אינו זז מביתו בשביל צרכי המלחמה: לביתו. זה ביתו: יהיה. לרבות את כרמו: ושמח. ישמח את אשתו ותרגומו ויחדי ית אתתיה והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא שאין זה תרגום של ושמח י אלא של

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי מדבר מטעת הקציר: ו כי למה לא כתיב בקרא כי יקח איש אשה ובעלה וימצא בה ערות דבר וכתב לה וגו' ע"כ בא שהכתוב להדיק בזה את מעשהו למה לא מצאה חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר ומצוה היה לשלחה מעל פניו: ז דאל"כ למה כתיב אחר בקרא: ח כי הטמאה הוא מרכב מן הפעל והתפעל וההפעל מורה על פעולה וודאית כי בוודאי נטמאה וההתפעל מורה לספקים

בידך ומגלא לא תרים על קמתא דחברך: א ארי יסב גבר איתתא ויבעלנה ויהי אם לא תשכח רחמין בעינוהי ארי אשכח בה עברת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויהב בידה ויפטרנה מביתיה: ב ותפוק מביתיה ותהך ותהי לגבר אחרן: ג ויסנינה גברא בתראה ויכתוב לה גט פטורין ויתן בידה ויפטרנה מביתיה או ארי ימות גברא בתראה דנסבה לה לאנתו: ד לית לה רשו לבעלה קדמאה די פטרה למתב למסבה למהוי לה לאנתו בתר די אסתאבת ארי מרחקא היא קדם יי ולא תחיב ית ארעא די יי אלהך יהב לך אחסנא: ה ארי יסב גבר איתתא חדתא לא יפוק בחילא ולא יעבר עלוהי לכל מדעם פני יהי לביתיה שתא חדא

בעל הטורים

(א) בה ערות דבר · ראשי תיבות בעד שאין דבר שבערוה אלא בעדים: דבר וכתב · שצריך דבור עם הכתב: וכתב לה לשמה: (ג) ספר כריתות · ג' · תרי בהאי ענינא ואידך (ישעיה נ') ספר כריתות אמכם · זהו שאמרו ספר כורתה ואין דבר אחר כורתה ולכך כתיב תלת זמני ספר כריתות · אע"פ שהאשה נקנית בג' דרכים אין דבר אחר כורתה אלא ספר · מביתו ויצאה לומר היא יוצאה משכונתו כשהיא גרושה ולא שוה · או כי ימות האיש האחרון ולא אמר השני לומר שהוא אחרון שאם נשאת לשני ומת לא תנשא עוד דבתרי זמני הוי חזקה: (ד) ולא תחטיא · וסמיך ליה: (ה) כי יקח איש אשה · שהיא מצלת את האדם מן החטא: נתלה · וסמיך כי יקח לומר בית והון נחלת אבות וגו' (משלי י"ט) אבל כי יקח איש אשה מה' אשה משכלת: לכל דבר נקי · לומר שיהיה נקי בדבור כההיא דאמרינן הכל יודעין כלה למה היא נכנסת לחופה וכו' · ד"א לכל דבר נקי יהיה לביתו שהנושא אשה מוחלין לו על כל עונותיו · נקי יהיה לביתו שנה · ס"ת שם של ד' אותיות לומר שהשם

עיקר ש"ח ובאר"ח

גם על הפסולה למראה עין ואולי באמת לא כן הוא · וזה על הטעם שנסתרה אחר טומאתה היא בספק: ם ולכן לא כתיב בקרא כי יקח איש בתולה: י פי' בחירק השי"ן מבנין פיעל אשר הוראת הבנין הזה הוא על הפועל יוצא דישמח את אחרים אלא ובמה השי"ן בקמץ מבנין הקל אשר הוראתו על הפעולה

את־אשתו אשר־לקח: ו לא־יחבל רחים ורכב כי־נפש הוא חבל: ס ז כי־ימצא איש גנב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר־בו ומכרו ומת הגנב ההוא ובערת הרע מקרבך: ס ח השמר בנגע־הצרעת לשמר מאד ולעשות ככל אשר־יורו אתכם הכהנים הלוים כאשר צויתם תשמרו לעשות: ט זכור את אשר־עשה יהוה אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים: ס י כי־תשה ברעך משאת מאומה לא־תבא אל־ביתו לעבט עבטו: יא בחוץ תעמד והאיש אשר אתה נשה בו יוציא אליך את־העבוט החוצה: יב ואם־איש עני הוא לא תשכב בעבטו: יג השב תשיב לו את־העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו וברכך ולך תהיה צדקה לפני יהוה אלהיך: ס שביעי יד לא־תעשק שכיר עני ואביון מאחיך

רש"י

ושמח: (ו) רחים · היא התחתונה: רכב · היא העליונה: לא יחבל · אם בא למשכנו על חובו בב"ד לא ימשכננו בדברים שעושים בהן אוכל נפש: (ז) כי ימצא · בעדים והתראה וכן כל ימצא שבתורה: והתעמר בו · אינו חייב עד שישתמש בו: (ח) השמר בנגע הצרעת · שלא תתלוש סימני טומאה ולא תקוץ את הבהרת: ככל אשר יורו אתכם · אם להסגיר אם להחליט אם לטהר: (ט) זכור את אשר עשה וגו' למרים · אם באת להזהר שלא תלקה בצרעת אל תספר לשון הרע זכור העשוי למרים שדברה באחיה ולקתה בנגעים: (י) כי תשה ברעך · תחוב בחבירך: משאת מאומה · חוב של כלום: (יב) לא תשכב בעבטו · לא תשכב והעבוט אצלך: (יג) כבוא השמש · אם כסות לילה הוא ואם כסות יום החזירהו בבקר וכבר כתוב בואלה המשפטים עד בא השמש תשיבנו לו כל היום תשיבנו לו ובבא השמש תקחנו: וברכך · ואם אינו מברכך מכל מקום ולך תהיה צדקה: (יד) לא תעשוק שכיר · והלא כבר כתוב אלא לעבור על האביון בב' לאוין לא תעשוק שכר שכיר שהוא עני ואביון ועל העשיר כבר הוזהר לא תעשוק את רעך: אביון · התאב לכל דבר:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ששאלה העומדת כאמצו: כ כן מוקמינן בב"מ קי"ג: ל אבל בלא עדים

ויחדי*) ית אתתה די נסב: ו לא יסב משכונא רחיא ורכבא ארי בהון מתעבד מזון לכל נפש: ז ארי ישתכח גבר גנב נפשא מאחוהי מבני ישראל ויתגר בה ויזבננה ויתקטל גנבא ההוא ותפלי עבד דביש מבינך: ח אסתמר במכתש סגירו למטר לחדא ולמעבד ככל די ילפון יתכון כהניא לואי כמא די פקדתנון תטרון למעבד: ט הוי דכיר ית די עבד יי אלהך למרים בארחא במפקכון ממצרים: י ארי תרשי בחברך רשו מדעם לא תעול לביתה למסב משכונה: יא בברא תקום וגברא די את רשי בה יפק לותך ית משכונא לברא: יב ואם גבר מסכן הוא לא תשכוב במשכונה: יג אתבא תתב לה משכונא במעל שמשא וישכוב בכסותה ויברכנך ולך תהי זכותא קדם יי אלהך: יד לא תעשוק

*) ויחדי לשון הפעיל, או יחדי, לשון קל, עיין רש"י. ובכי"י ויחדי. וכן והמתפים דיסעיב (כ"ו ז') פ"י ואחדנון, ועיקר. היידנהיים

רשב"ם

מדבר: (ו) כי נפש הוא חובל. כתרגומו: (ח) השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות. שאפי' הוא מלך כעוזיה לא יכבדוהו אלא יסגר שבעת הימים וישלחהו ובדד ישב: ככל אשר יורו אתכם. שהרי תזכור את אשר ה' אלהיך עשה למרים שאע"פ שהיתה נביאה ואחות משה לא חלקו לה כבוד אלא תסגר שבעת ימים: (ט) בדרך בצאתכם ממצרים. שאע"פ שהיו טרודים ללכת העם לא נסע עד האסף מרים וכל שכן שאר בני אדם: (יב) לא תשכב בעבוטו.

בעל הטורים

מעיד עליהם ומגיד שיתן היתירם: (ו) כי נפש הוא חובל: (ז) כי ימצא איש גונב. לומר שהגונב נוטל נפשו של אותו שגונב ממנו כענין שנאמר (משלי כ"ב) וקבע את קובעיהם נפש: כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל. ר"ת בני' זהו יוסף: (י) כי תשה ברעך. סמך לצרעת לומר שעל ידי זה בא הצרעת שאומר לו תשיילו שאילני כלי שלך והוא אומר אין לי ולמחר באים נגעים על ביתו ובא הכהן ופנו את הבית והכל רואין שיש לו: (יד) לא תעשוק שכיר. סמיך

עיקר ש"ת ובאר"ח

והתראה אם נמצא בידו יכול לומר כי קנה אותו ולא גנבו: מ כי אם יתלוש סימני הטומאה לא יוכל הכהן להבחין בין נגע טמא לנגע טהור: נ כי שרשו הוא נושה ודגש השי"ן משלים חסרון הנו"ן: ס אבל להשתמש בעבוטו אסור משום רבית: ע כי השרש מן אביון הוא אבה הנרדף עם חפץ ורצון יזונהא

אוֹ מִגֵּרְךָ אֲשֶׁר בְּאַרְצְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ טו בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ וְלֹא־תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת־נַפְשׁוֹ וְלֹא־יִקְרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא׃ ס טז לֹא־יוּמְתוּ אָבוֹת עַל־בָּנִים וּבָנִים לֹא־יוּמְתוּ עַל־אָבוֹת אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ׃ ס יז לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יָתוֹם וְלֹא תַחֲבֹל בֶּגֶד אַלְמָנָה׃ יח וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִשָּׁם עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס יט כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ס כ כִּי תַחְבֹּט

רש"י

מגרך · זה גר צדק : בשעריך · זה גר תושב ה האוכל נבילות : אשר בארצך · לרבות שכר בהמה וכלים : (טו) ואליו הוא נושא את נפשו · אל דבר הזה הוא נושא את נפשו למות עלה בכבש ונתלה צ באילן : והיה בך חטא · מ"מ ק אלא שממהרין ליפרע ע"י הקורא : (טז) לא יומתו אבות על בנים · בעדות בנים וא"ת בעון בנים כבר נאמר איש בחטאו יומתו אבל מי שאינו איש מת בעון אביו והקטנים מתים בעון אבותם בידי שמים : (יז) לא תטה משפט גר יתום · ועל העשיר כבר הוזהר לא תטה משפט ושנה בעני לעבור עליו בשני לאוין לפי שנקל להטות משפט עני יותר מעל עשיר לכך הזהיר ושנה עליו : לא תחבל · שלא בשעת הלואה : (יח) וזכרת · ע"מ כן פדיתיך לשמור חוקותי אפילו יש חסרון כיס בדבר : (יט) ושכחת עומר · ולא גדיש ר מכאן אמרו עומר שיש בו סאתים ש ושכחו אינו שכחה : בשדה · לרבות שכחת קמה ששכח מקצתה מלקצור : לא תשוב לקחתו · מכאן אמרו שלאחריו שכחה שלפניו אינו שכח' שאינו בבל תשוב : למען יברכך · ואע"פ שבאת לידו שלא במתכוין ת ק"ו לעושה במתכוין אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה

עיקר ש"ח ובאר"ח

במסקנא סתמות רפיון דמיון : ה וכאלו כתיב בקרא או מגרך או אשר בארצך או בשעריך ויתפרש גר היושב בשעריך : צ פירש"י שמוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה וסיכן עצמו ליפול וליתלות באילן כשעלה עליו : ק ואפי' לא יקרא א"כ למה נאמר וקרא עליך אלא שממהרין כו' : ר גדיש הייני שיש בו סאתים : ש דאם הקשה הורה על סאתים מה לי גדיש מה לי עומר : ת פי' כששכח

אגירא עניא ומסכנא מאחיך או מגיורך די בארעך בקרויך: טו ביומה תתן אגרה ולא תעול עלוהי שמשא ארי עניא הוא ולה הוא מסר ית נפשה ולא יקרי עלך קדם יי ויהי בך חובא: טז לא ימותון אבהן על פום בנין ובנין לא ימותון על פום אבהן אנש בחובה ימותון: יז לא תצלי דין גיורא ויתמא ולא תסב משכונא לבוש ארמלא: יח ותדכר ארי עבדא הויתא במצרים ופרקך יי אלהך מתמן על כן אנא מפקדך למעבד ית פתגמא הדין: יט ארי תחצוד חצדך בחקלך ותנשי עמרא בחקלא לא תתוב למסבה לגיורא ליתמא ולארמלא יהי בדיל דיברכנך יי אלהך בכל עובדי ידך: כ ארי תחבוט זיתך לא תפלי בתרך לגיורא ליתמא

רשב"ם

לא תשכב ועבוטו אצלך: (טו) ואליו הוא נושא את נפשו · מתאוה נפשו כדי לאכול שכרו · וכמוהו חטאת עמי יאכלו ואל עונם ישאו נפשם · מתאוים הכהנים לאכול חטאות שיביאו על עוונם: (טז) ובנים לא יומתו על אבות · בבית דין' כדכתיב ואת בני המכים לא המית ככתוב לא יומתו וגו' אבל הקב"ה פוקד עון אבות על בנים כשאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם וכדכתיב אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינה · לאבד נחלת אבות אבל לא על ידי

בעל הטורים

לכי תשה לומר אפילו אם הוא חייב אל שאמר אעכבנו בתוכי אלא פרע לו שכרו מיד ואחר כך גבה חובך: ה' אלהיך · וסמיך ליה לא תעשוק · לומר אם עשק העני כאילו עשק לשם דכתיב (משלי י"ט) מלוה ה' חונן דל: (טו) ולא תבא · ג' · דין ואידך ולא תבא דמעתך · ולא תבא עלינו רעה · ולא תבא עליו השמש כדי שלא תבא דמעתך פי' שלא יבכה עליך שאין לו מה לאכול · ולא תבא עלינו רעה שאם לא כן יקרא עליך אל ה' ויבוא עליך רעה: והיה בך חטא · וסמיך ליה · (טז) לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות · לומר שפעמים בחטאך ימותו בניך [כ"ל כשאוחזין מעשי אבותיהם בידיהם וערש"י] : בחטאו יומתו: (יז) לא תטה · לומר כל המטה דין חייב מיתה · ולא תחבול בגד אלמנה: (יח) וזכרת כי עבד היית במצרים · הזכיר זה על לא תחבול לומר שתזכור שהיית עבד ונתתי לך חן בעיני מצרים ושאלו לך כלי כסף וכלי זהב ושמלות על כן אני מצוך לא תחבול: (יט) כי יברכך · וסמיך ליה: (כ) כי תחבוט

עיקר ש"ח ובאר"ח

אותו ועדיין לא ידעו בו הבעלים וכבר זכו בו העניים מיד שלא בכוונה

זֵיתְךָ לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה יִהְיֶה׃ כא כִּי
תִבְצֹר כַּרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה
יִהְיֶה׃ כב וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם עַל־כֵּן
אָנֹכִי מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה׃ ס כה א כִּי־יִהְיֶה רִיב
בֵּין אֲנָשִׁים וְנִגְּשׁוּ אֶל־הַמִּשְׁפָּט וּשְׁפָטוּם וְהִצְדִּיקוּ אֶת־
הַצַּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת־הָרָשָׁע׃ ב וְהָיָה אִם־בִּן הַכּוֹת
הָרָשָׁע וְהִפִּילוֹ הַשֹּׁפֵט וְהִכָּהוּ לְפָנָיו כְּדֵי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר׃
ג אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יֹסִיף פֶּן־יֹסִיף לְהַכֹּתוֹ עַל־אֵלֶּה מַכָּה
רַבָּה וְנִקְלָה אָחִיךָ לְעֵינֶיךָ׃ ד לֹא־תַחְסֹם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ׃ ס

רש"י

עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך
עליה: (כ) לא תפאר. לא תטול תפארתו
א ממנו מכאן שמניחין פאה לאילן:
אחריך. זו ב שכחה: (כא) לא תעולל.
אם מצאת בו עוללות לא תקחנה ואיזו
היא עוללות כל שאין לה לא כתף ולא
נטף יש לה אחד מהם הרי היא לבעל
הבית. וראיתי בגמרא ירושלמית איזו
היא כתף פסיגין ג זה על גב זה.
נטף אלו התלויות בשדרה ויורדות:
(א) כי יהיה ריב. סופם להיות נגשים
אל ד המשפט אמור מעתה אין שלום
יוצא מתוך מריבה מי גרם ללוט לפרוש
מן הצדיק הוי אומר זו מריבה:
והרשיעו את הרשע. יכול כל המתחייבין
בדין לוקין ת"ל. (ב) והיה אם בן
הכות הרשע. פעמים לוקה פעמים
אינו לוקה ומי הוא הלוקה למוד מן
הענין: לא תחסום שור בדישו. לאו
שלא ה נתק לעשה: והפילו השופט.
מלמד שאין מלקין אותו לא עומד ולא
יושב אלא מוטה: לפניו כדי רשעתו.
ולאחריו כדי שתים ו מכאן אמרו
מלקין אותו שתי ידות מלאחריו ושלישית
מלפניו: במספר. ואינו נקוד במספר
ז למד שהוא דבוק לומר במספר מ'
ולא מ' שלמים אלא מנין שהוא סכום
ומשלים לארבעים והם מ' חסר אחת:
(ג) לא יוסיף. מכאן אזהרה למכה
את חבירו: ונקלה אחיך. כל היום
קוראו רשע ומשלקה קראו אחיך:
(ד) לא תחסום שור בדישו. דבר הכתוב
בהווה וה"ה לכל בהמה חיה ועוף
העושים במלאכה שהיא בדבר מאכל
א"כ למה נאמר שור ח להוציא את
האדם: בדישו. יכול יחסמנו מבחוץ
ט ת"ל לא תחסום שור מ"מ. ולמה
נאמר י דישו לומר לך מה דישו מיוחד

עיקר ש"ח ובאר"ח

שלים ואפ"ה כתיב למען יברכך: א ויתפרש לא תטול כל פריו ממנו עד שלא
ישאר פאה: ב ר"ל שכחת אילן מדכתיב אחריך משמע מה שלאחריך:
ג שרביט האמצעי שבאשכול קרוים שדרה שדומות לשדרה של אדם שמתגברת [illegible]

ולארמלא יהי: כא ארי תקטוף כרמך לא תעלל בתרך לגיורא ליתמא ולארמלא יהי: כב ותדכר ארי עבדא הויתא בארעא דמצרים על כן אנא מפקדך למעבד ית פתגמא הדין: א ארי יהי דין בין גבריא ויתקרבון לדינא וידונינון ויזכון ית זכאה ויחיבון ית חיבא: ב ויהי אם בר חיבא לאלקאה חיבא וירמיניה דינא וילקיניה קדמוהי כמסת חובתיה במנין: ג ארבעין ילקיניה לא יוסף דילמא יוסף לאלקיותיה על אלין מחא רבא ויקל אחוך לעיניך: ד לא תחוד פום תורא בדישיה: ה ארי

בעל הטורים

זיתך לא תפאר אחריך · לומר לך שהזכרה סימן ברכה [נ"ע בפי' כוונת הרב] וסמך זית לפאה לומר לך כשם שמניחין פאה בשדה כן צריך להניח פאה בזית: גבי כרם כתיב: (כב) וזכרת על שם זכרו כיין לבנון (הושע י"ד): (א) כי יהיה ריב · סמך ריב ללקט שע"י לקט שכחה ופאה מריבים העניים זה עם זה: (ג) ונקלה · ב' במסרה · הכא ואידך (ישעיה ט"ז) ונקלה כבוד מואב כיון שנקלה כבוד שלא לבזותו יותר: ונקלה אחיך לעיניך · וסמיך ליה לא תחסום רמז שצריך ליתן לפני הבהמה מכל מין ומין [כי אם לא יתן לו יקלה כי הוא סכנה כדאיתא בגמרא] · סמך: (ד) לא תחסום למלקות שרצועה שמלקין בה היא של עגל משום ידע שור קונהו

עיקר ש"ח ובאר"ח

שלשות וכן מחוברים לו אשכולות קטנות הנקראין פסיגין ופסיגין ל' חתיכה דפסח לנתחיו תרגום ירושלמי מפסיק יתיה לפסיגין וכשהפסיגין שוכבים זה על זה כמשאוי השוכבות על כתיפות של אדם לכך קרוי כתף ונטף הם גרגרי ענבים שמחוברים הרבה בסוף האדרה ונוטפין למטה כל אלו אינם לעניים אבל כשאין בהן לא כתף ולא נטף אלא מפוזרין זו היא לעניים · מזרחי: ד פירוש מדכ"ל כי ינגשו אנשים אשר יהיה להם המשפט ש"מ דה"ק אם יהיה ריב סופו שיגשו למשפט ולא יוכלו להתפשר כ"א ע"י משפט: ח הא ניתק לעשה אין לוקין וה"ה לאו שאין בו מעשה ושניתן לאזהרה מיתת ב"ד ושניתן לתשלומין ולאו שבכללות כדאיתא במסכת מכות דף י"ג: ו הרי ג' רצועות אחת מלפניו כלומר שליש לפניו וב' ידות מאחוריו: ז ר"ל כפת"ח תחת הכ': [ולדעת בעל נח"ל היה הנוסחא לפני רש"י במספר · פת"ח תחת הפ"א · ומזה דייק רש"י כי סוף דבק לכתוב שאח"ז ארבעים וגו' ולכן לא כתיב בקמץ תחת הפ"א כדין סוף פסוק · אבל דבריו לא ברורים כנ"ל]: ח פי' כיון דשור לאו דוקא א"כ לכתוב רחמנא לא תחסום בהמה: ט ר"ל בדישו משמע דוקא בשעת דישה א"כ יכול יחסמנו מבחוץ שלא בשעת דישה ואח"כ יהא מותר לדוש כן בחסימה פ"ע ט': י ולא כתיב

ה כי־ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם ובן אין־לו לא־תהיה אשת־המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה: ו והיה הבכור אשר תלד יקום על־שם אחיו המת ולא־ימחה שמו מישראל: ז ואם־לא יחפץ האיש לקחת את־יבמתו ועלתה יבמתו השערה אל־הזקנים ואמרה מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל לא אבה יבמי: ח וקראו־לו זקני־עירו ודברו אליו ועמד ואמר לא חפצתי לקחתה: ט ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגלו וירקה בפניו וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא־יבנה את־בית אחיו: י ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל: ס יא כי־ינצו אנשים יחדו איש ואחיו וקרבה אשת האחד להציל את־אישה מיד מכהו ושלחה ידה והחזיקה במבשיו: יב וקצתה את־כפה לא תחוס עינך: ס יג לא־יהיה לך

במקף ובמתג י מ"ב

רש"י

דבר שלא נגמרה מלאכתו (למעשר ולחלה) וגידולו מן הארץ אף כל כיוצא בו יצא החולב והמגבן והמחבץ שאין גידולו מן הארץ יצא הלש והמקטף שנגמרה מלאכתו לחלה יצא הדולל בתמרים ב ובגרוגרות שנגמרה מלאכתן למעשר: (ה) כי ישבו אחים יחדו. שהיתה להם ישיבה אחת בעולם פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו: יחדו. המיוחדים בנחלה ל פרט לאחיו מן האם: ובן אין לו. עיין עליו בן מ או בת או בן הבן או בת הבן (או בן הבת או בת הבת): (ו) והיה הבכור. גדול האחים הוא מייבם אותה: אשר תלד. פרט לאיילונית ב שאינה יולדת: יקום על שם אחיו. זה שייבם את אשתו יטול נחלת המת בנכסי אביו: ולא ימחה שמו. פרט לאשת סריס ששמו מחוי: (ז) השערה. כתרגומו ם לתרע בית דינא: (ח) ועמד. בעמידה (ספרי) (וע' תוספות יבמות ק"ג ד"ה בין עומד וכו' שהביאו הספרי ופירשו דהיינו לכתחלה): ואמר. בלשון הקודש ואף היא דבריה בלשון הקודש: (ט) וירקה בפניו. על ע גבי קרקע: אשר לא יבנה. מכאן למי שחלץ שלא יחזור וייבם דלא כתיב אשר לא בנה אלא אשר לא יבנה כיון שלא בנה שוב לא יבנה: (י) ונקרא שמו וגו'. מצוה על כל העומדים שם לומר חלוץ

יתבון אחין כחדא וימות חד מנהון ובר לית לה לא תהי אתת מתנא לברא לגבר חלוני יבמה יעול עלה ויסבה לה לאנתו ויבמה: ו ויהי בוכרא די תליד יקום על שמא דאחוהי מתנא ולא יתמחי שמה מישראל: ז ואם לא יצבי גברא למסב ית יבמתה ותסק יבמתה לתרע בית דינא לקדם סביא ותימר לא צבי יבמי לאקמא לאחוהי שמא בישראל לא אבי ליבמותי: ח ויקרון לה סבי קרתה וימללון עמה ויקום ויימר לא רענא*) למסבה: ט ותתקרב יבמתה לותה לקדם סביא ותשרי סינה מעל רגלה ותרוק באנפוהי ותתיב ותימר כדין יתעבד לגבר די לא יבני ית ביתא דאחוהי: י ויתקרי שמה בישראל בית שרי סינא: יא ארי ינצון גברין כחדא גבר ואחוהי ותתקרב אתת חד לשזבא ית בעלה מיד מחוהי ותושט ידה ותתקיף בבית בהתתה: יב ותקוץ ית ידה לא תחוס עינך: יג לא יהי לך בכיסך

*) רענא, נ״ל שצ״ל רעינא. היידנהיים

רשב״ם

בית דין. (ו) יקום. הבן על שם אביו (אחיו) לפי הפשט: (ט) וחלצה נעלו׳ לקנות ממנו ירושת אחיו המת

בעל הטורים

וזה לא ידע קונו לפיכך יפרע בדלועה של עגל: (יג) עינך. וסמיך ליה לא יהיה לך בכיסך. לומר לך שלא יסתכל

רש״י

שנפל: (יא) כי ינצו אנשים. סופן לבא לידי מכות כמו שנאמר מיד מכהו אין שלום יוצא מתוך ידי מצותה: (יב) וקצותה את כפה. ממון דמי בשתו

עיקר ש״ח ובאר״ח

לא תהיה שוב במלאכתו: כ פי׳ אם נתדבקו זה בזה בעת שעלה לייבמן ומתה מפרידה ומבדילה. ואם בהמה מסייעתו בזה מותר לו לחסמה: ל כי אחים מן האם אינם יורשים זה את זה ורק אח מן האב יירשנו: מ פי׳ עלינו להביא עליו אם אין לו זרע כלל אז אשתו מתיבמת אבל אם יש לו יוצאי חלצים מאיזה צד שיהיה אינה מתיבמת: נ ופי׳ שכתוב והיה הבכור זה הגדול שבאחים. אשר תלד אם היבמה ראויה להוליד אז יקום הגדול שבאחים על שם אחיו המת ויטול את חלק ירושתו: ס אבל לא יתפרש כסברת של הטעיל: ע כי בפניו פירושו נגד פניו ולא על פניו ממש: פ דמתחיל בל׳

בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה: יד לא־יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה: טו אבן שלמה וצדק יהיה־לך איפה שלמה וצדק יהיה־לך למען יאריכו ימיך על האדמה אשר־יהוה אלהיך נתן לך: טז כי תועבת יהוה אלהיך כל־עשה אלה כל עשה עול: פ מפטיר יז זכור את אשר־עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: יח אשר קרך בדרך ויזנב בך כל־הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: יט והיה בהניח יהוה אלהיך לך מכל־איביך מסביב בארץ אשר יהוה־אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את־זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: פ פ פ

בסגול הזי"ן · מ"ש

ק"י · פלי סימן · ומפטירין רני עקרה בישעיה סימן נ"ד :

רש"י

הכל לפי המכיים והמתביישים. או אינו אלא ידו ממש נאמר כאן לא תחוס ונאמר להלן בעדים זוממין לא תחוס מה להלן ממון אף כאן ממון: (יג) גדולה וקטנה · גדולה כשמכחשת את הקטנה שלא יהא נוטל בגדולה ומחזיר בקטנה: (יד) לא יהיה לך כיס · אם עשית כן לא יהיה לך כלום: אבן ואבן · משקלות: (טו) אבן שלמה וצדק יהיה לך · אם עשית כן יהיה לך הרבה: (יז) זכור את אשר עשה לך · אם שקרת במדות ובמשקלות הוי דואג מגרוי האויב שנאמר מאזני מרמה תועבת ה' וכתיב בתריה בא זדון ויבא קלון: (יח) אשר קרך בדרך · לשון מקרה · דבר אחר לשון קרי וטומאה · שהיה מטמאן במשכב זכור· דבר אחר לשון קור וחום צננך והפשירך

מרתיחתך שהיו העובדי כוכבים יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקרה אותה בפני אחרים: ויזנב בך · מכת זנב חותך מילות וזורק כלפי מעלה: כל הנחשלים אחריך · חסרי כח מחמת חטאם שהיה הענן פולטן: ואתה עיף ויגע · עיף בצמא דכתיב ויצמא שם העם למים וכתיב אחריו ויבא עמלק: ויגע · בדרך: ולא ירא · עמלק: אלהים · מלהרע לך: (יט) תמחה את זכר עמלק · מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה שלא יהא שם עמלק נזכר אפילו על הבהמה לומר בהמה זו משל עמלק היתה: חסלת פרשת תצא

מַתְקַל וּמַתְקַל רַבְּתָא וּזְעֵרְתָּא: יד לָא יְהֵי לָךְ בְּבֵיתָךְ מְכִילָא וּמְכִילָא רַבְּתָא וּזְעֵרְתָּא: טו מַתְקְלִין שַׁלְמִין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ מְכִילָן שַׁלְמִין דִּקְשׁוֹט יְהוֹן לָךְ בְּדִיל דְּיוֹרְכוּן יוֹמָךְ עַל אַרְעָא דַּייָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ: טז אֲרֵי מְרַחַק קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל עָבֵד אִלֵּין כֹּל עָבֵד שְׁקָר: יז הֱוֵי דְכִיר יָת דִּי עֲבַד לָךְ עֲמָלֵק בְּאָרְחָא בְּמִפַּקְכוֹן מִמִּצְרָיִם: יח דִּי עֲרָעָךְ בְּאָרְחָא וְקַטֵּל בָּךְ כָּל דַּהֲווֹ מִתְאַחֲרִין בַּתְרָךְ וְאַתְּ מְשַׁלְהֵי וּלְאֵי וְלָא דְחֵיל מִן קֳדָם יְיָ: יט וִיהֵי כַּד יְנִיחַ יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ מִסְּחוֹר סְחוֹר בְּאַרְעָא דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחְסָנָא לְמֵירְתַהּ תִּמְחֵי יָת דּוּכְרָנָא דַעֲמָלֵק מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא לָא תִּתְנְשֵׁי:

רשב"ם

כמו שמצינו בבועז דרך ארץ לפי פשוטו: (יג) גדולה וקטנה· שעשה שני חצאי זקוקים אחד גדול ואחד קטן לרמות בני אדם שכששוקל שני חצאי זקוקים ביחד הרי הוא זקוק מצומצם (כתתיכה אחת) וישר· ולכן אומר אבן שלימה זקוק שלם מצומצם בתתיכה אחת עשה שלא יוכל לרמות: (טו) שלמה וצדק· תתיכה אחת ומכוון וישר: (יח) אשר קרך בדרך· לשון מקרה כמו מן עשה עשך ויכוננך· וכן מן אקרת כה קרך:

בעל הטורים

בכיס מכוסיו ובערותו ד"א עינך לא יהיה לך [בכיסך] למנות מה שבו כי אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (יח) אשר קרך בדרך· קרך בגי' הרם· ויזנב בך· בגי' זה מילה: כל הנחשלים אחריך· בגי' זה היה שבטו של דן [ועי' כ"ז ברש"י ובת"י]:

עיקר ש"ח ובאר"ח

מלה כי ינצו אנשים ומסיים בלשון מכשו· כי מן מלה ומריבה אין שלום כא ורק שכחה ותכלה מאלה מהן: צ כגון שמכניסה מנה שלם או שכניסה חצי מנה אלא זה מכתים את זה כלומר שאחת גדולה ואחת קטנה: ק כי לא יהיה השני למותר שוא ולמה לא כתיב לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה איפה ואיפה גדולה וקטנה· ולכן דריש כי לא יהיה לך הוא לקללה כא אשר בסוף לא יהיה לך כלום: ר ולכן נכפל פעמים יהיה לך בקרא לברכה וכמו שפירשתי באות הקודם: ש לשתי דעות הראשונות הפרש מן קרך הוא קרה מגלי"ה ולדעת השלישית שרשו הוא קור מגע"ו ופי' כי בזה שקפץ לנלחם נגדך וכו' בכל זאת הפשיר בזה את רוח אויבך אשר פחדו לפני זה לנגוע בך: ת וכ' נחשל הוא כמו נחלש מסרי כח ומה דכתיב נחשל דריש כמו מגרם חשל בחילוף שי"ן בסמ"ך אשר פורתו ינתק ויפליט וכמו כי יחשלנו הארגב· וזה שכת' רש"י שהיה ששך סולחן:

בפרשת כי תצא יש בה ע"ד מצות · כ"ז עשין ומ"ז לאוין :

תרי"ג עשין — לאוין

(תקלב) ריז להתנהג עם היפת תאר כמשפט הכתוב בפרשה שנאמר וראית בשביה אשת יפת תואר וגו׳ וגלחה את ראשה ועשתה את צפרניה וגו׳ :

(תקלג) שלא למכור אשת יפת תואר שבא עליה פ"א בבית אחר לקיחת העיר שנא׳ והיה אם לא חפצת בה ושלחתה לנפשה ומכור לא תמכרנה בכסף : — שטז

(תקלד) שלא להשתמש עם האשה יפת תאר הנזכרת כדרך שמשתמשים בשפחות שנאמר לא תתעמר בה תחת אשר עניתה : — שיז

(תקלה) ריח לתלות על העץ קצת מאותם שנתחייבו תליה שנא׳ ותלית אותו על עץ :

(תקלו) שלא לעזוב התלוי להלין על העץ שנתלה שנאמר לא תלין נבלתו על העץ : — שיח

(תקלז) ריט לקבור הנסקל הנזכר וכל הרוגי ב"ד בו ביום שקבלו את הדין שנאמר כי קבור תקברנו ביום ההוא :

(תקלח) רכ להשיב אבדה לבעליה שנא׳ השב תשיבם לאחיך :

(תקלט) שלא לחעלים את העין מאבדת אחינו אשר תאבד ממנו שנא׳ השב תשיבם לאחיך : — שיט

(תקמ) שלא להניח בהמתו של חבירו ומכ"ש חבירו עצמו רובץ תחת משאו · שנא׳ לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם : — שכ

(תקמא) רכא להקים המשא על הבהמה או על האדם כשיחיה לברו שנא׳ הקם תקם עמו :

(תקמב) שלא ילבשו הנשים מלבושים המיוחדים באותו מקום לאנשים שנא׳ לא יהיה כלי גבר על אשה : — שכא

(תקמג) שלא ילבשו האנשים מלבושי הנשים שנא׳ ולא ילבש גבר שמלת אשה : — שכב

(תקמד) שלא נקח קן צפור בעת הצידה האם על הבנים שנאמר לא תקח האם על הבנים : — שכג

(תקמה) רכב לשלח האם מן הקן קודם שיקח הבנים שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך :

(תקמו) רכג להסיר המכשולים והסכנות מכל מושבותינו ולבנות כל המקומות הרעועים על סדר שתוסר הסכנה שנאמר ועשית מעקה לגגך :

(תקמז) שלא להניח המכשולות והסכנות בארצנו ובבתינו שנא׳ ולא תשים דמים בביתך : — שכד

(תקמח) שלא לזרוע שני מיני תבואה בכרם ולא קנבוס ולוף (וכן שאר ירקות) שנאמר לא תזרע כרמך כלאים : — שכה

(תקמט) שלא לאכול כלאי הכרם שנאמר פן תקדש המלאת הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם : — שכו

(תקנ) שלא לחרוש בשור וחמור יחדו שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור יחדו : — שכז

(תקנא) שלא ללבוש בגד ארוג בצמר ופשתים שנאמר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדו : — שכח

(תקנב) רכד לבעול את האשה אחר שיקנה אותה בקדושין שיתן · או בשטר · או בביאה · שנא' כי יקח איש אשה ובעלה וגו' :

(תקנג) רכה להיות המוציא שם רע על אשתו יושב עמה תחתיו לעולם שנאמר ולו תהיה לאשה :

(תקנד) שלא יוכל השקרן שהוציא שם רע על אשתו לגרשה כל ימיו שנא' לא יוכל לשלחה כל ימיו וגו' : — שכט

(תקנה) רכו לסקול את העוברים על קצת מצות ואחת מהן היא נערה המאורסה ובועלה שנאמר וסקלתם אותם באבנים ומתו :

(תקנו) שלא לענוש בשום עונש את העושה איזו פעולה רעה בעל כרחו שלא בטובתו שנא' ולנערה לא תעשה דבר : — של

(תקנז) רכז שישא האונס את אנוסתו שנא' [ונתן האיש השוכב עמה לאבי הנערה חמשים כסף] ולו תהיה לאשה :

(תקנח) שלא יוכל האונס לגרש את אנוסתו לעולם שנא' תחת אשר ענה לא יוכל לשלחה כל ימיו : — שלא

(תקנט) שלא ישא בת ישראל מי שנפסדו לו כלי המשגל עד שאינו ראוי להוליד שנא' לא יבא פצוע דכה וכרות שפכה בקהל ה' : — שלב

(תקס) שלא ישא מי שהוא ממזר בת ישראל שנאמר לא יבא ממזר בקהל ה' : — שלג

(תקסא) שלא נתחתן בזכרי עמון ומואב לבד אפי' אחר שנכנסו לדת שנא' לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' : — שלד

(תקסב) שלא להשלים עם עמון ומואב לעולם שנאמר לא תדרוש שלומם וטובתם כל ימיך לעולם : — שלה

(תקסג) שלא להרחיק זרע עשו אחר שנכנס לברית הדת שנא' לא תתעב אדומי כי אחיך הוא : — שלו

(תקסד) שלא להרחיק המצרי ולתעב התנותם בדור שלישי אחר כניסתם לדת שנאמר לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו : — שלז

(תקסה) שלא יכנס כל טמא תוך מחנה לויה שכמותו לדורות הר הבית שנא׳ כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה : שלח

(תקסו) רכח להכין ולייחד מקום קבוע לעשות כל אחד צרכיו מחוץ למחנה שנא׳ ויד תהיה לך מחוץ למחנה :

(תקסז) רכט להיות לכל אחד ואחד מאנשי החיל כלי החפירה תלוי לו עם כלי מלחמתו שנא׳ ויתד תהיה לך על אזנך :

(תקסח) שלא להשיב עבד שברח מארוניו מחוצה לארץ לארץ ישראל שנא׳ לא תסגיר עבד אל אדוניו אשר ינצל אליך מעם אדוניו : שלט

(תקסט) שלא להונות את העבד הנזכר שברח מח"ל ואפילו בדברים שנא׳ עמך ישב בקרבך בטוב לו לא תוננו : שמ

(תקע) שלא לבעול את האשה בלא כתובה וקדושין שנא׳ לא תהיה קדשה מבנות ישראל : שמא

(תקעא) שלא להקריב לגבי המזבח אתנן זונה ומחיר כלב שנא׳ לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה׳ אלהיך וגו׳ : שמב

(תקעב) שלא ללוות ברבית מישראל שנא׳ לא תשיך לאחיך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך : שמג

(תקעג) רל היתר רבית מן העובד כוכבי׳ ומזלות אם נרצה להלוות להם והם ירצו ללוות מאתנו שנאמר לנכרי תשיך :

(תקעד) שלא לאחר הנדרים והנדבות ושאר הקרבנות שנתחייבנו בהם שנאמר כי תדור נדר לה׳ אלהיך לא תאחר לשלמו : שדם

(תקעה) רלא לקיים כל מה שקבלנו ונתחייבנו על נפשותינו בדבור משבועה ונדרים · וצדקה · וקרבנות · וזולת זה · שנאמר מוצא שפתיך תשמור · ועשית · כאשר נדרת · לה׳ אלהיך · נדבה · אשר דברת בפיך :

(תקעו) רלב להיות השכיר אוכל מהדבר שיעבוד בו בעת עבודתו כשיהיה הדבר ההוא מחובר לקרקע שנא׳ כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך :

(תקעז) שלא יקח הפועל השכיר ויוליך בידו מהאוכל שיעבוד בו יותר על אכילתו · ולא יתן לאחרים שנא׳ ואכלת וגו׳ ואל כליך לא תתן : שמה

(תקעח) שלא יאכל השכיר בשעת עבודתו מן הדבר שיעבוד בו כשיעבוד במחובר לקרקע שנא׳ וחרמש לא תניף על קמת רעך : שמו

(תקעט) רלג לגרש המגרש את האשה בספר שנא׳ וכתב · לה · ספר כריתות · ונתן בידה · ושלחה מביתו :

תרי"ג עשין — לאוין

(תקפ) שלא להחזיר את הגרושה אחר שנשאת או נתארסת לאחר שנאמר לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה : — שמז

(תקפא) שלא יצא החתן מביתו שנה ראשונה לצבא ׳ ולא לזולתו שנא׳ לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר: — שמח

(תקפב) רלד להתייחד החתן עם אשתו שנה תמימה כדי לשמחה שנאמר ושמח את אשתו :

(תקפג) שלא למשכן כל דבר שעושין בו אוכל נפש בין בשעת הלואה בין שלא בשעת הלואה שנ׳א׳ לא יחבול רחים ורכב : — שמט

(תקפד) שלא לקוץ ולתלוש סימני טומאת הצרעת שנאמר השמר בנגע הצרעת : — שנ

(תקפה) שלא ימשכן המלוה את חבירו מבית ומחוץ בזרוע אלא ע"י שליח ב"ד ובגזרתו שנא׳ לא תבא אל ביתו לעבוט עבטו : — שנא

(תקפו) שלא למנוע המשכון מבעליו בעת שהוא צריך אליו . שנאמר לא תשכב בעבטו וגו׳ : — שנב

(תקפז) רלה להשיב המשכון לבעלים בעת שיצטרכו אליו שנא׳ השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש .

(תקפח) רלו לתת שכר שכיר ביומו ולא יאחר אותו ליום אחר שנא׳ ביומו תתן שכרו :

(תקפט) שלא לקבל כל עיקר עדות הקרובים קצתם על קצתם בין לזכות בין לחובה שנא׳ לא יומתו אבות על בנים וגו׳ : — שנג

(תקצ) שלא להטות משפט הגרים והיתומים שנאמר לא תטה משפט גר יתום : — שנד

(תקצא) שלא למשכן אלמנה בין עניה בין עשירה שנא׳ לא תחבול בגד אלמנה : — שנה

(תקצב) רלז להניח עומר השכחה שנאמר ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה ׳ יהיה :

(תקצג) שלא לקחת עומר השכחה שנא׳ ושכחת עומר בשדה לא תשוב לקחתו : — שנו

(תקצד) רלח להלקות את העוברים על קצת מצות מיוחדות בתורה שנא׳ והכהו לפניו כדי רשעתו במספר ארבעים :

(תקצה) שלא להכות את החוטא יותר ממה שיוכל לסבול שנאמר ארבעים יכנו לא יוסיף : — שנז

(תקצו) שלא נמנע הבהמה מלאכול מאותו דבר שתעבוד בו עבודתה שנאמר לא תחסום שור בדישו : — שנח

(תקצז) שלא תנשא היבמה לאיש זר ולא יבא איש זר עליה בשדה זקוקת ליבם שנא׳ לא תהיה אשת המת החוצה — שנט

(תקצח) רלט להיות חיבם שישא את אשת אחיו מאביו כשמת ולא הניח זרע שנאמר ובן אין לו · יבמה יבא עליה · ולקחה לו לאשה ויבמה :

(תקצט) רמ להיות היבמה חולצת ליבם אם לא ישאנה שנאמר וחלצה נעלו מעל רגלו וגו' :

(תר) רמא להציל הנרדף אפילו בנפשו של רודף אם לא נוכל להצילו באחד מאבריו שנאמר וקצותה את כפה :

(תרא) שלא לחוס על הרודף הנזכר שנא' לא תחוס עיניך : שס

(תרב) שלא יהיו אצלינו בבתינו המשקולות והמדות חסרות שנא' לא יהיה בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה וגו': שסא

(תרג) רמב לזכור בפה [כל הימים] מה שעשה והרע לנו עמלק שנאמר זכור את אשר עשה לך עמלק :

(תרד) רמג להכרית מזרעו של עשו את עמלק לבדו שנאמר תמחה את זכר עמלק :

(תרה) שלא נשכח מה שעשה והרע לנו זרע עמלק בצאתנו מארץ מצרים שנאמר לא תשכח : שסב

הפטרת תצא בישעיה סימן נד

רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה׃ הַרְחִיבִי ׀ מְקוֹם

דברים כו תבוא

כו א וְהָיָה כִּי־תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ נַחֲלָה וִירִשְׁתָּהּ וְיָשַׁבְתָּ בָּהּ׃ ב וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית ׀ כָּל־פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם

רש"י

(א) והיה כי תבוא וגו' וירשתה וישבת בה · מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה: (ב) מראשית · ולא כל ראשית שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא ז' המינין בלבד נאמר כאן ארץ ונאמר להלן ארץ חטה ושעורה וגו' מה להלן מז' המינין שנשתבחה בהן ארץ ישראל אף כאן שבח ארץ ישראל שהן ז' המינין א: זית שמן-זית אגורי שממנו אגור

אהלך ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי האריכי מיתריך ויתדתיך חזקי: כי ימין ושמאול תפרצי וזרעך גוים יירש וערים נשמות יושיבו: אל תיראי כי לא תבושי ואל תכלמי כי לא תחפירי כי בשת עלומיך תשכחי וחרפת אלמנותיך לא תזכרי עוד: כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו וגאלך קדוש ישראל אלהי כל הארץ יקרא: כי כאשה עזובה ועצובת רוח קראך יהוה ואשת נעורים כי תמאס אמר אלהיך: ברגע קטן עזבתיך וברחמים גדולים אקבצך: בשצף קצף הסתרתי פני רגע ממך ובחסד עולם רחמתיך אמר גאלך יהוה: כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך: כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר מרחמך יהוה:

אונקלוס

א ויהי ארי תיעול לארעא די יי אלהך יהיב לך אחסנא ותירתה ותיתב בה: ב ותסב מריש כל אבא דארעא די תעיל מארעך די יי אלהך יהיב לך ותשוי בסלא ותהך

בעל הטורים

(א) כי תבוא. כתיב לעיל מיניה תמחה את זכר עמלק וסמיך ליה והיה כי תבוא אל הארץ. שנצטוו למחות זכר עמלק מיד בכניסתן לארץ. על זה רמז לעכב ביאתן לארץ. שהוא הגיד למלך מצרים כי ברח העם [כדאיתא בילקוט בשלח] וכן הגיד ללבן כי ברח יעקב. ועל כן סמך לו פ' בכורים שמזכיר בה ארמי אובד אבי: כי תבוא אל הארץ. כי עולה למנין למ"ד יתבות

עיקר ש"ח ובאר"ח

א [כל זה עד הנה תמרים הוא דבור אחד ברש"י ונמשך על הכתוב ארץ חטה וגו' זית שמן ודבש אשר בפ' עקב. ורש"י מביאו לפני זה כי פה בכתוב

אשר יבחר יהוה אלהיך לשכן שמו שם: ג ובאת אל־הכהן אשר יהיה בימים ההם ואמרת אליו הגדתי היום ליהוה אלהיך כי־באתי אל־הארץ אשר נשבע יהוה לאבתינו לתת לנו: ד ולקח הכהן הטנא מידך והניחו לפני מזבח יהוה אלהיך: ה וענית ואמרת לפני יהוה אלהיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי־שם לגוי גדול עצום ורב: ו וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה: ז ונצעק אל־יהוה אלהי אבתינו וישמע יהוה את־קלנו וירא את־ענינו ואת־עמלנו ואת־לחצנו: ח ויוצאנו יהוה ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים: ט ויבאנו אל־המקום הזה ויתן־לנו את־הארץ הזאת ארץ זבת חלב ודבש: י ועתה הנה הבאתי את־

רש"י

אגור בתוכו: ודבש הוא דבש תמרים: מראשית. אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה ב שבכרה כורך עליה גמי לסימן ואומר הרי זה בכורים: (ג) אשר יהיה בימים ההם. אין לך אלא כהן שבימיך כמו שהוא: ואמרת אליו. שאינך ג כפוי טובה: הגדתי היום. פעם אחת בשנה ד ולא שתי פעמים: (ד) ולקח הכהן הטנא מידך. להניף אותו. כהן מניח ידו תחת ה יד הבעלים ומניף: (ה) וענית. ל' ו הרמת קול: ארמי אובד אבי. מזכיר חסדי המקום: ז ארמי אובד אבי. לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שבעובדי כוכבים חושב להם הקדוש ברוך הוא מחשבה כמעשה: וירד מצרימה. ועוד אחרים ח באו עלינו לכלותנו שאחרי זאת ירד יעקב למצרים: במתי מעט. בשבעים נפש: (ט) אל המקום הזה. זה בית המקדש: ויתן לנו את הארץ. כמשמעו:

עיקר ש"ח ובאר"ח

בכתוב לא נזכר זית שמן ודבש. במ"כ] : ב לאו דוקא תאנה אלא ה"ה שאר ז' המינין: ג כפוי הוא כמו הכופה ומטה מנגד עיניו את הטובה אשר נעשה

לאתרא די יתרעי יי אלהך לאשראה שכנתה תמן : ג ותיתי לות כהנא די יהי ביומיא האנון ותימר ליה חויתי יומא דין קדם יי אלהך ארי עלית לארעא די קיים יי לאבהתנא למתן לנא : ד ויסב כהנא סלא מידך ויצנעניה קדם מדבחא דיי אלהך : ה ותתיב ותימר קדם יי אלהך לבן ארמאה בעא לאובדא ית אבא ונחת למצרים ודר תמן בעם זער והוה תמן לעם רב תקיף וסגי : ו ואבאישו לנא מצרים ועניונא ויהבו עלנא פלחנא קשיא : ז וצלינא קדם יי אלהא דאבהתנא וקביל יי צלותנא וגלי קדמוהי עמלנא ולאותנא ודוחקנא : ח ואפקנא יי ממצרים בידא תקיפא ובדרעא מרממא ובחזונא רבא *) ובאתין ובמופתין : ט ואיתנא לאתרא הדין ויהב לנא ית ארעא הדא ארעא עבדא חלב ודבש : י וכען

*) רבא, וכן העתיק תזקוני. וכן ת"י תרגמו בירמיהו ל"ב. חיידנהיים

רשב"ם

כי תבוא (ה) ארמי אובד אבי · אברהם ארמי היה אובד וגולה מארץ ארם · כדכתיב לך לך מארצך · וכדכתיב ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי לשון אובד ותועה אחד הם כאדם הגולה כדכתיב תעיתי כשה אובד בקש עבדך · צאן אובדות היו עמי · רועיהם התעום · כלומר מארץ נכריה באו אבותינו לארץ הזאת ונתנה הקב"ה לנו (ובסוף אמר) : (י) ועתה הנה

בעל הטורים

אותיות אבות וזהו שדרשו בחולין [ד' צ"ב] שאין פחות משלשים צדיקים [צ"ל בח"י וע"ש] שחשובים כאבות [כ"ה בילקוט וצ"ל] : (ט) ויבאנו אל המקום הזה · ויבאנו חסר יו"ד שנסינו אותו עשר נסיונות והביאנו לארץ :

עיקר ש"ח ובאר"ח

נעשה עמדו : ד פי' אם נתבלבל מין אחד מקודם והביאו וקרא את הפרשה ואחר זה נתבלבל מין השני ומביאו אין צריך לקרות עוד פעם : ה ולכן כתיב בקרא מידך ולא די לו לכתיב ולקח הכהן הטנא והניחו משום דבעינן הנפה עם יד הבעלים לפני ה' : ו אבל לא מלשון תשובה ומענה אשר בודאי זו אין לו מקום פה : ז ופי' ארמי זה לבן אבד אבי בקש להאביד את אבי ואע"ג דלא אבד מ"מ מחשבתו הרעה נחשבת למעשה וכמו בכל עובדי כוכבים: ח פי' כי יעקב נקט משלם לו במצרים מרעב ועוני וגם שם לא הונח לו :

רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־נָתַתָּה לִּי יְהוָה וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ יא וְשָׂמַחְתָּ בְכָל־הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ אַתָּה וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ׃ ס שני יב כִּי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁת שְׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלֵּוִי לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה וְאָכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וְשָׂבֵעוּ׃ יג וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן־הַבַּיִת וְגַם נְתַתִּיו לַלֵּוִי וְלַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה כְּכָל־מִצְוָתְךָ אֲשֶׁר

רש"י

(י) והנחתו. מגיד שנוטלו אחר הנפת (ס"א הנחת) הכהן ואוחזו בידו כשהוא קורא וחוזר ומניף: (יא) ושמחת בכל הטוב. מכאן אמרו אין קורין מקרא בכורים אלא בזמן שמחה מ מעצרת ועד החג שאדם מלקט תבואתו ופירותיו ויינו ושמנו אבל מהחג ואילך מביא ואינו קורא: אתה והלוי. אף הלוי חייב בבכורים אם נטעו בתוך י עריהם: והגר אשר בקרבך. מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר לאבותינו: (יב) כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית. כשתגמור להפריש מעשרות של שנה השלישית כ קבע זמן הביעור והוידוי בערב הפסח של שנה הרביעית שנאמר מקצה שלש שנים תוציא וגו' נאמר כאן מקץ ונאמר להלן מקץ שבע שנים לענין הקהל מה להלן רגל אף כאן רגל אי מה להלן חג הסוכות אף כאן חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר מעשרות של שנה השלישית רגל שהמעשרות כלין בו וזהו פסח שהרבה אילנות יש שנלקטין אחר הסוכות. נמצאו מעשרות של שלישית כלין בפסח של רביעית וכל מי שהשהה מעשרותיו הצריכו הכתוב לבערן מן הבית: שנת המעשר. שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד משני מעשרות שנהגו בשתי שנים שלפניה שהשנה ראשונה ושניה של שמיטה נוהג בהן מעשר ראשון כמו שנאמר כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר ומעשר שני שנאמר ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך הרי שתי מעשרות ובא ולמדך כאן בשנה השלישית שאין נוהג מאותן שתי מעשרות אלא האחד ואיזה זה מעשר ראשון ותחת מעשר שני יתן מעשר עני שנאמר כאן ונתתה ללוי את אשר לו הרי מעשר ראשון לגר ליתום ולאלמנה זה מעשר עני: ואכלו בשעריך ושבעו. תן להם כדי שבען מכאן אמרו אין פוחתין לעני בגורן פחות מחצי קב חטים וכו': (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך. התודה שנתת מעשרותיך: בערתי הקדש מן הבית. זה מעשר שני ונטע רבעי ב ולמדך שאם השהה מעשרותיו של שתי שנים ם ולא העלם לירושלים

הא איתיתי ית ריש אבא דארעא דיהבת לי יי ותצנעניה קדם יי אלהך ותסגוד קדם יי אלהך : יא ותחדי בכל טבתא די יהב לך יי אלהך ולאנש ביתך את ולואי וגיורא די בינך : יב ארי תשיצי לעשרא ית כל מעשר עללתך בשתא תליתאה שנת מעשרא ותתן ללואי לגיורא ליתמא ולארמלא ויכלון בקרויך וישבעון : יג ותימר קדם יי אלהך פליתי קדש מעשרא מן ביתא ואף יהבתיה ללואי ולגיורא ליתמא

רשב"ם

הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתת לי · כי לא ע"י עשתה זאת כי אם בחסדך זכיתי בה וכסדר הזה הוכיח יהושע לישראל בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח · עד שהבאתים משם ונתתי להם :
(ב) (אשר ה' אלהיך נותן לך · ארץ כנען · ושמת בטנא · לפי שהוא סוף דבור הלמ"ד קמץ אבל לא מחובר לשלפניו) : (יב) שנת המעשר מעשר עני : (יג) ואמרת לפני ה' אלהיך · כך ציוה הקב"ה כדי שלא

בעל הטורים

(יא) ושמחת בכל הטוב וסמיך ליה כי תכלה לעשר שבשביל המעשר תשמח בכל הטוב כמו שדרשו עשר בשביל שתתעשר : הטוב · עולה כ"ב בשביל התורה שניתנה בכ"ב אותיות :

רש"י

לירושלים שצריך להעלותם עכשיו : וגם נתתיו ללוי · זה מעשר ראשון · וגם לרבות תרומה ובכורים : לגר ליתום ולאלמנה · זה מעשר עני : ככל מצותך · נתתים כסדרן ולא הקדמתי תרומה לבכורים ולא מעשר לתרומה ולא שני לראשון שהתרומה קרויה ראשית ע שהיא ראשונה משנעשה דגן וכתיב מלאתך ודמעך לא תאחר לא תשנה את הסדר :

עיקר ש"ח ובאר"ח

ס כי באמת זה לא שייך בבכורים ושמחת בכל הטוב כיון דבכורים אתקש לתרומה ואסורים לזרים : י זה ארבעים ושמונה ערים הנתונות ללוים : צ אבל לא כהתרגום להפריש המעשר של שנה שניה ויתחיל שנה השלישית · כי בלשון כי תכלה וגו' בשנה השלישית משמע כי כלתה גם שנת השלישית: ל שהוא שנים עשר בתים ושעורים צריך ליתן קב : מ פי' אל לבך התודה כי הקדוש ברוך הוא יודע הכל : נ דנקראים קודש ופמ"ש רש"י בפרשת קדושים : ס ולכן הוא מתודה בשנה השלישית על מעשר ש"י אף כי איננו נוהג רק בשנה השנים : ע בנטע בזה להוכיח מן התורה דהפסידה על הסדר :

צִוִּיתָנִי לֹא־עָבַרְתִּי מִמִּצְוֺתֶיךָ וְלֹא שָׁכָחְתִּי: יד לֹא־
אָכַלְתִּי בְאֹנִי מִמֶּנּוּ וְלֹא־בִעַרְתִּי מִמֶּנּוּ בְּטָמֵא וְלֹא־נָתַתִּי
מִמֶּנּוּ לְמֵת שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהָי עָשִׂיתִי כְּכֹל אֲשֶׁר
צִוִּיתָנִי: טו הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן־הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ
אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֵת הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ
כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ: ס
שלישי טז הַיּוֹם הַזֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מְצַוְּךָ לַעֲשׂוֹת אֶת־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אוֹתָם
בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ: יז אֶת־יְהוָה הֶאֱמַרְתָּ הַיּוֹם
לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר חֻקָּיו וּמִצְוֺתָיו

רש"י

לא עברתי ממצותיך · לא הפרשתי ממין על שאינו ם מינו ומן החדש על הישן (ולא מן התלוש על המחובר ולא מן המחובר על התלוש) : ולא שכחתי · מלברכך צ על הפרשת מעשרות : (יד) לא אכלתי באוני ממנו · מכאן שאסור לאונן : ולא בערתי ממנו בטמא · בין שאני טמא והוא טהור ק בין שאני טהור והוא טמא והיכן הוזהר על כך לא תוכל לאכול בשעריך זו אכילת טומאה כמ"ש בפסולי המוקדשים בשעריך תאכלנו הטמא והטהור וגו' אבל זה לא תוכל לאכול דרך אכילת שעריך האמור במקום אחר : ולא נתתי ממנו למת · לעשות לו ר ארון ותכריכין : שמעתי בקול ה' אלהי · הביאותיו לבית הבחירה : עשיתי ככל אשר צויתני · שמחתי ושימחתי ש בו : (טו) השקיפה ממעון קדשך · עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שעליך לעשות שאמרת אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם : אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו לתת לנו·וקיימת ארץ זבת חלב ודבש : (טז) היום הזה ה' אלהיך מצוך · בכל יום יהיו בעיניך חדשים כאילו בו ביום נצטוית עליהם : ושמרת ועשית אותם· בת קול מברכתו ת הבאת בכורים היום תשנה לשנה הבאה : (יז) האמרת והאמירך · אין להם עד מוכיח במקרא

עיקר ש"ח ובאר"ח

ם פי' ממין על הפטורים : צ פי' לשבחך ולפארך בעת הפרשת המעשרות : ק ר"ל התרומה בין שהוא טמא ואני טהור : ר רבותא קמ"ל אפילו ארון ותכריכין שהוא של מצוה וכ"ש של חול ועיין בקצ"מ : ש פי' שמחתי בו לבדו ושימחתי בו אחרים : ת פי' ושמרת אם שמרת פעם אחת אז יבטח לבך בה' כי ועשית

אותם

וּלְאַרְמְלָא כְּכָל פִּקּוֹדָךְ דִּי פַקֵּדְתָּנִי לָא עֲבָרִית מִפִּקּוֹדָיךְ וְלָא אִתְנְשֵׁיתִי׃ יד לָא אֲכָלִית בְּאֶבְלִי מִנֵּהּ וְלָא פַלֵּתִי מִנֵּהּ בִּדְמְסָאָב וְלָא יְהָבִית מִנֵּהּ לְמִית קַבֵּלִית לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָי עֲבָדִית כְּכֹל דִּי פַקֵּדְתָּנִי׃ טו אִסְתְּכִי מִמְּדוֹר קֻדְשָׁךְ מִן שְׁמַיָּא וּבָרֵךְ יָת עַמָּךְ יָת יִשְׂרָאֵל וְיָת אַרְעָא דִּי יְהַבְתְּ לָנָא כְּמָא דִי קַיֶּמְתָּא לַאֲבָהָתָנָא אֲרַע עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ׃ טז יוֹמָא הָדֵין יְיָ אֱלָהָךְ מְפַקְּדָךְ לְמֶעְבַּד יָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין וְיָת דִּינַיָּא וְתִטַּר וְתַעְבֵּד יָתְהוֹן בְּכָל לִבָּךְ וּבְכָל נַפְשָׁךְ׃ יז יָת יְיָ חֲטַבְתְּ יוֹמָא דֵין לְמֶהֱוֵי לָךְ לֶאֱלָהּ וְלִמְהַךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי וּלְמִטַּר

רשב"ם

יאמר אדם לעכב מעשרותיו לשקר לפני הקב"ה: (יד) לא אכלתי באוני · כמו ידיו תשבנה אונו ממון שגזל · מצאתי און לי לפי פשוטו: (יז) את ה' האמרת היום · אתה הזקקת שאמר הקב"ה ונתרצה להיות לך לאלהים · כי הדבר תלוי בו ליעשות הוא אלהיך ויושיעך מתוך

בעל הטורים

(יד) ולא נתתי · ב' · דין ואידך (איוב ל"א) ולא נתתי לחטוא חכי · זה הוא שדרשו בספרי לא שכחתי מלהזכיר שמך עליו ולהברכך · פי' בדבורי לא חטאתי בו: למת · ב' · דין · ואידך (שם כ"ב) אל תבכו למת ואל תנודו לו · כלומר לא נתתי ממנו לצורך מת לא למבכות ולא למקוננות: (טו) השקיפה · עולה בגי' ת"ק כלומר השקיפה ממהלך ת"ק שנה שמשמים לארץ · ותגין על השקו"ף לומר בזכות אברהם שהוליד למאה שנה · וברך · ג' · דין · ואידך וברך את נחלתך ואידך (ש"ב ז') הואל וברך את בית עבדך · והו שדורש בספרי וברך את עמך את ישראל בבנים ובבנות והיינו הואל וברך את בית עבדך · ואת האדמה בטל ומטר והיינו וברך את נחלתך: זבת חלב ודבש · וסמיך ליה היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות · רמז למה שנאמר ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו: (טז) בכל לבבך ובכל נפשך וסמיך ליה את ה' האמרת · דבכל לבבך ובכל נפשך היינו ק"ש דכתיב ביה בכל לבבך ובכל נפשך והיינו דאמרינן (ברכות ו') אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם היינו ק"ש: (יז) את ה' האמרת היום · בגי' זה בקריאת שמע · את ה' האמרת כאן רמז ו' סדרים · להיות לך לאלהים זה סדר זרעים שמתחיל בק"ש ועוד שיש בה תרומות ומעשרות שהם יראת השם דברים שבינו לבין השם · וללכת בדרכיו זה סדר מועד דכתיב אם תשיב משבת רגלך · ולשמור חקיו זה סדר נשים שמדבר בעריות שנאמר בהם ושמרתם את חקותי · ומצותיו זה סדר קדשים שמדבר בקרבנות

ומשפטיו ולשמע בקלו: יח ויהוה האמירך היום להיות לו לעם סגלה כאשר דבר־לך ולשמר כל־מצותיו: יט ולתתך עליון על כל־הגוים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולהיתך עם־קדש ליהוה אלהיך כאשר דבר: פ רביעי

כז א ויצו משה וזקני ישראל את־העם לאמר שמר את־כל־המצוה אשר אנכי מצוה אתכם היום: ב והיה ביום אשר תעברו את־הירדן אל־הארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך והקמת לך אבנים גדלות ושדת אתם בשיד: ג וכתבת עליהן את־כל־דברי התורה הזאת בעברך למען אשר תבא אל־הארץ אשר־יהוה אלהיך ׀ נתן לך ארץ זבת חלב ודבש כאשר דבר יהוה אלהי־אבתיך לך: ד והיה בעברכם את־הירדן תקימו את־האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום בהר עיבל ושדת אותם בשיד: ה ובנית שם מזבח ליהוה אלהיך מזבח אבנים לא־תניף עליהם ברזל: ו אבנים שלמות תבנה את־מזבח יהוה אלהיך והעלית עליו עולת ליהוה

רש"י

ולי נראה שהוא לשון הפרשה והבדלה הבדלתי לך מאלהי עובדי כוכבים להיות לך לאלהים והוא הפרישך אליו מעמי הארץ להיות לו לעם סגולה ומצאתי להם עד והוא לשון תפארת כמו יתאמרו כל פועלי און: (יח) כאשר דבר לך. והייתם לי סגולה: (יט) ולהיותך עם קדוש וגו' כאשר דבר. והייתם לי קדושים: (א) שמור את כל המצוה. לשון הווה גרד"ט בלע"ז: (ב) והקמות לך. בירדן ואחר כך תוציאו משם אחרות ותבנו מהן מזבח בהר עיבל נמצאת אתה אומר ג' מיני אבנים היו ד' שנים עשר בירדן וכנגדן בגלגל

עיקר ש"ח ובאר"ת

אותם לשנה הבאה כי ה' אלהיך יהיה בעזרך: א וזה כוונת הכתוב את ה' האמרת כי הפרשת והבדלת לך את אלהי אבותינו מכל האלילים וה' האמירך וגו' וגם ה' הבדיל אותך מכל העמים אשר היו אז על פני הארץ ואחר כך: ב פי' ישמרו [illegible] אבל לא מצאנו צווי ויפרש הכתוב כן [illegible] שמור את כל המצוה

קימוהי ופקודוהי ודינוהי ולקבלא במימרה : יח ויי חטבך
יומא דין למהוי ליה לעם חביב כמא די מליל לך ולמטר
כל פקודוהי : יט ולמתנך עלאה על כל עממיא די עבד
לתשבחא ולשום ולרבו ולמהוך עם קדיש קדם יי אלהך
כמא די מליל : א ופקיד משה וסבי ישראל ית עמא למימר
טר ית כל תפקדתא די אנא מפקד יתכון יומא דין : ב ויהי
ביומא די תעברון ית ירדנא לארעא דיי אלהך יהב לך
ותקים לך אבנין רברבין ותסוד יתהון בסידא : ג ותכתוב
עליהון ית כל פתגמי אוריתא הדא במעברך בדיל די תעול
לארעא דיי אלהך יהב לך ארעא עבדא חלב ודבש כמא
די מליל יי אלהא דאבהתך לך : ד ויהי במעברכון ית
ירדנא תקימון ית אבניא האלין די אנא מפקד יתכון יומא
דין בטורא דעיבל ותסוד יתהון בסידא : ה ותבני תמן
מדבחא קדם יי אלהך מדבח אבנין לא תרים עליהון פרזלא :
ו אבנין שלמין תבני ית מדבחא דיי אלהך ותסק עלוהי

רשב"ם

שקבלת מצוותיו : (יח) וגם הוא
האמירך הפיגלך שאמרת ונתרצית
שתהיה לו לעם לפי שעשה נסים
ונבורות שנתרצית להיות לו לעם ·
האמרת פאישדיר"א בלע"ז :

בעל הטורים

בקרבנות דכתיב כהן אלה המצות ·
ומשפטיו זה סדר נזיקין · ולשמוע
בקולו · זה סדר טהרות דכתיב ביה
אמרות ה' אמרות טהורות · וכנגדם
אמר ו' דברים · להיות לו לעם סגולה ·
ולתתך עליון · לתהלה ולשם ולתפארת
ולהיותך עם קדוש : (יט) ולהיותך · חסר ו' שאין הויית קדושתן נכרת כל
כך בעולם הזה : קדש · חסר ו' לומר קדש עצמך למטה ויקדשו אותך
למעלה [לשון הגמרא יומא דף ל"ט ואדם מקדש עצמו מעט כו' וזהו רמז
שקדש חסר אעפ"כ תהיה עם קדוש] וכן ו' פעמים קדוש ישראל בקריה :
(ד) תקימו · ב' במסורה · דין · ואידך נפסל ומצבה לא תקימו · כנגד
מה שצויתי אתכם לא תקימו אני מצוה אתכם תקימו את האבנים :

עיקר ש"ח ובאר"ח

אשר אנכי מצוה אתכם היום ולא שמעת מלב תמיד · והיה ביום אשר תעברו
וגו' והקמות לך וגו' כי ע"י זה תהיה המצוה שמור לך תמיד : ד כן מוכח
מהכתובים ביהושע המזבחים במס' סוטה אבל מהכתובים אשר לפנינו בתורה

אלהיך: ז וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני יהוה אלהיך: ח וכתבת על־האבנים את־כל־דברי התורה הזאת באר היטב: ס ט וידבר משה והכהנים הלוים אל־כל־ישראל לאמר הסכת ׀ ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם ליהוה אלהיך: י ושמעת בקול יהוה אלהיך ועשית את־מצותו מצותיו קרי ואת־חקיו אשר אנכי מצוך היום: ס חמישי יא ויצו משה את־העם ביום ההוא לאמר: יב אלה יעמדו לברך את־העם על־הר גרזים בעברכם את־הירדן שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן: יג ואלה יעמדו על־הקללה בהר עיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: יד וענו הלוים ואמרו אל־כל־איש ישראל קול רם: ס טו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה מעשה ידי חרש ושם בסתר וענו כל־העם ואמרו אמן: ס טז ארור מקלה אביו ואמו ואמר כל־העם אמן: ס יז ארור מסיג גבול

רש"י

וכנגדן בהר עיבל כדאיתא במסכת סוטה: (ח) באר היטב · בשבעים לשון ה: (ט) הסכת · כתרגומו: היום הזה נהיית לעם · בכל יום יהיו בעיניך ו כאלו היום באת עמו בברית: (יב) לברך את העם · כדאיתא במסכת סוטה ששה שבטים עלו לראש הר גרזים וששה לראש הר עיבל והכהנים והלוים והארון למטה באמצע הפכו לוים פניהם כלפי הר גרזים ופתחו בברכה ז ברוך האיש אשר לא יעשה פסל ומסכה וגו' ואלו ואלו עונין אמן חזרו והפכו פניהם כלפי הר עיבל ופתחו בקללה ואומרים ארור האיש אשר יעשה פסל וגו' וכן כולם עד ארור אשר לא יקים: (טז) מקלה אביו · מזלזל לשון ונקלה אחיך: (יז) מסיג גבול · מחזירו לאחוריו וגונב את

עיקר ש"ח ובאר"ח

לא מוכח מידי: ה כדי שיבינו כל אומה ולשון: ו כן משמע הלשון של היום הזה באתו שדקשו כזה בכ"מ: ז כן משמע מהכתובים דכתיב וענו הלוים וגו' משמע

עלון קדם יי אלהך: ז ותכוס נכסת קודשין ותיכול תמן ותחדי קדם יי אלהך: ח ותכתוב על אבניא ית כל פתגמי אוריתא הדא פרש יאות: ט ומליל משה וכהניא לואי לכל ישראל למימר אצית ושמע ישראל יומא הדין הויתא לעמא קדם יי אלהך: י ותקבל למימרא דיי אלהך ותעבד ית פקודוהי וית קימוהי די אנא מפקדך יומא דין: יא ופקיד משה ית עמא ביומא ההוא למימר: יב אלין יקומון לברכא ית עמא על טורא דגריזים במעברכון ית ירדנא שמעון ולוי ויהודה ויששכר ויוסף ובנימן: יג ואלין יקומון על לוטיא בטורא דעיבל ראובן גד ואשר וזבולן דן ונפתלי: יד ויתיבון לואי ויימרון לכל אנש ישראל קלא רמא: טו ליט גברא די יעבד צלם ומתכא מרחקא קדם יי עובד ידי אמן ומשוי בכתרא ויתיבון כל עמא ויימרון אמן: טז ליט דיקלי אבוהי ואמיה ויימר כל עמא אמן: יז ליט

רשב״ם

(ח) וכתבת על האבנים את כל דברי וגו׳ · שכשנשבעו עתה בהר גריזים ובהר עיבל היתה התורה לפניהם כתובה ונשבעו שיקיימוה: (יב) אלה יעמדו לברך וגו׳ · לפי הפשט דומה שאלו עונין אמן אבל הלוים הופכין פניהם בשעת ברכה להר גריזים וכשמקללים פונים להר עיבל: (טו) ושם בסתרי כל הארורים שנים עשר כנגד שנים עשר שבטים וכולם עבירות שרגילים להיות בסתר הם כמו שמפרש בכולם׳ הוא משנים שרגילים להיות פעמים בגלוי · ופעמים בסתרי והן עבודת כוכבי׳ ימכה רעהו ולכדפי׳ בשניהם בסתר שעל עבירות שבגלוי לא באו לקלל כי בית דין יענשוהו על הגלויות כמו שכתוב בסוף כל הקללות · הנסתרות לה׳ אלהינו ·

בעל הטורים

(ח) התורה הזאת באר היטב · בג׳ גם בשבעים לשונות: בפרשה זו נאמר ה׳ לומר אע״פ שכתוב ביום אשר תעברו את הירדן נתרחקו ה׳ מילין קודם שהקימו האבנים כדאיתא בסוטה [ד׳ ל״ג ע״ב וע״ש]: (יב) גריזים · בג׳ שברכה שיש בו: (יד) קול רם · וסמיך ליה (טו) ארור האיש אשר יעשה פסל · לומר שבקולו של רם היינו בקול הקב״ה שמעו דבר אנכי ה׳ ולא יהיה לך: התחיל בעבודת כוכבים שהיא שקולה כנגד כל התורה כולה וסמך לעבודת כוכבי׳: (טז) ומקלה אביו ואמו · דג׳ שותפין יש באדם [וכמו שהזהיר על עבודת כוכבים רק לעבוד אותו ית׳ כן הזהיר על כבוד אב ואם] וסמיך למקלה אביו: (יז) מסיג גבול רעהו לומר שהבא על אשת איש שבאה

רֵעֵהוּ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס יח אָרוּר מַשְׁגֶּה עִוֵּר
בַּדָּרֶךְ וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס יט אָרוּר מַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר־
יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ כ אָרוּר שֹׁכֵב עִם־
אֵשֶׁת אָבִיו כִּי גִלָּה כְּנַף אָבִיו וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
כא אָרוּר שֹׁכֵב עִם־כָּל־בְּהֵמָה וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס
כב אָרוּר שֹׁכֵב עִם־אֲחֹתוֹ בַּת־אָבִיו אוֹ בַת־אִמּוֹ וְאָמַר
כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כג אָרוּר שֹׁכֵב עִם־חֹתַנְתּוֹ וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן׃ ס כד אָרוּר מַכֵּה רֵעֵהוּ בַּסָּתֶר וְאָמַר כָּל־
הָעָם אָמֵן׃ ס כה אָרוּר לֹקֵחַ שֹׁחַד לְהַכּוֹת נֶפֶשׁ דָּם נָקִי
וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ ס כו אָרוּר אֲשֶׁר לֹא־יָקִים אֶת־דִּבְרֵי
הַתּוֹרָה־הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם וְאָמַר כָּל־הָעָם אָמֵן׃ פ
כח א וְהָיָה אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר
לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּנְתָנְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃ ב וּבָאוּ עָלֶיךָ

רש״י

הקרקע לשון ונסוג אחור: (יח) משגה עור · הסומא בדבר ומשיאו עצה רעה: (כד) מכה רעהו בסתר · על לשון הרע הוא אומר ראיתי ביסודו של רבי משה הדרשן י״א ארורים יש כאן כנגד י״א שבטים וכנגד שמעון לא כתב ארור לפי שלא היה בלבו לברכו לפני מותו כשברך שאר השבטים לכך לא רצה לקללו: (כו) אשר לא יקים · כאן כלל את כל התורה כולה

רשב״ם

הוא יקח נקמה מן הנסתרות שהרי נתקללו בשם הקב״ה אבל הנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת מלקות · סקילה שריפה · הרג · וחנק · הלא תראה אין כתוב כאן · ארור שוכב עם אשת רעהו · כי מה לך ליכנס בבית אחרים ולא ילינו עליו · מקלה אביו במקום בית גידולו · אין אחרים רגילין שם · וכן משיג גבול בגנבה הוא עושה שאם יראה ימחה בידו · וכן משגה עור ומטה משפט · כל אלו דברי סתר · שכב עם אשת אביו · זהו במקום שהוא גדל שם

ואין

דִישַׁנֵי תְּחוּמָא דְחַבְרֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ יח לִיט דְּיַטְעֵי עֲוִירָא בְּאָרְחָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ יט לִיט דִּיצַלֵּי דִּין דַּיָּר יִתָּמָא וְאַרְמְלָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כ לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם אִתַּת אֲבוּהִי אֲרֵי גַלִּי כַּנְפָא דַאֲבוּהִי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כא לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם כָּל בְּעִירָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כב לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם אֲחָתֵהּ בַּת אֲבוּהִי אוֹ בַת אִמֵּהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כג לִיט דְּיִשְׁכּוּב עִם חֲמוֹתֵהּ וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כד לִיט דְּיִמְחֵי לְחַבְרֵהּ בְּסִתְרָא וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כה לִיט דִּי מְקַבֵּל שֹׁחֲדָא לְמִקְטַל נְפַשׁ דַּם זַכַּי וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ כו לִיט דִּי לָא יְקַיֵּם יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא לְמֶעְבַּד יָתְהוֹן וְיֵימַר כָּל עַמָּא אָמֵן׃ א וִיהֵי אִם קַבָּלָא תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּקּוֹדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדָךְ יוֹמָא דֵין וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ עִלַּי עַל כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃ ב וְיֵיתוּן

רשב״ם

ואין רואה׃ עם כל בהמה · אין זה כי אם בסתר · וכן אחותו ותתנתו · האם רגילה בבית בתה׃ (כו) ארור אשר לא יקים · על כל

בעל הטורים

מסיג גבול רעהו גורס לבן שמקלס אביו שאינו מכיר אביו · וסמיך ליה · (יח) משגה עור לומר לא תיעץ לו לפי דרכך כדי לססיג גבולו׃ משגה · ב׳· משגה עור · משגה ישרים בדרך רע (משלי כ״ח) וזהו שדרשו משגה עור שמיעצו לחטוא זהו משגה ישרים בדרך רע שהוא ישר ונותן לו עלה לעקם דרכיו · וסמיך ליה׃ (יט) מטה משפט · שהיודע הדין ומטהו כראיותיו הוא עוון שקר הוא משגה עור · סמך׃ (כא) שוכב עם בהמה לאשת אביו לפי שהיא עמו בבית וכרוך אחריה כבהמה · וכן אחותו וחותנתו שהם תדירים עמו · וסמיך ליה׃ (כד) מכה רעהו בסתר שהוא בלישנא כמו זנות חותנתו ואחותו שהוא בלינעת בביתו׃ בסתר · בגי׳ בלשון הרע· בסתר בגימ׳ מסר ממון חבירו · וסמך׃ (כה) לוקח שוחד להכות נפש לומר שהוא רכיל למען שפך דם · וסמך׃ (כו) אשר לא יקים להכות נפש לומר שהשופך דם כעובר על כל התורה׃ אמן· בגימ׳ יהוה אדני · ולכך גדול העונה אמן יותר מן המברך שעולה שני שמות׃ (א) שמוע תשמע · בגימ׳ לדברי

עיקר ש״ז ובאר״ה

משמע דהלוים מקללים ומברכים׃ ח אבל לא עור ממש בעיניו רק אם הוא ס״מא באיזה דבר והשני מתעהו בעלה רעה ומכשילהו׃ ט וכמו לכו ונכהו בלשון

כָּל־הַבְּרָכוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגֻךָ כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ ג בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר וּבָרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ ד בָּרוּךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתְךָ וּפְרִי בְהֶמְתֶּךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרוֹת צֹאנֶךָ׃ ה בָּרוּךְ טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ ו בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ וּבָרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ ששי ז יִתֵּן יְהוָה אֶת־אֹיְבֶיךָ הַקָּמִים עָלֶיךָ נִגָּפִים לְפָנֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ לְפָנֶיךָ׃ ח יְצַו יְהוָה אִתְּךָ אֶת־הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ וּבֵרַכְךָ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃ ט יְקִימְךָ יְהוָה לוֹ לְעַם קָדוֹשׁ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע־לָךְ כִּי תִשְׁמֹר אֶת־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו׃ י וְרָאוּ כָּל־עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם יְהוָה נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ׃ יא וְהוֹתִרְךָ יְהוָה לְטוֹבָה בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתֶךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יב יִפְתַּח יְהוָה לְךָ אֶת־אוֹצָרוֹ הַטּוֹב אֶת־הַשָּׁמַיִם לָתֵת מְטַר־אַרְצְךָ בְּעִתּוֹ וּלְבָרֵךְ אֵת כָּל־מַעֲשֵׂה יָדֶךָ וְהִלְוִיתָ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תִלְוֶה׃ יג וּנְתָנְךָ יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב וְהָיִיתָ רַק לְמַעְלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמָטָּה כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֺת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת׃

רש״י

וקבלוה עליהם באלה ובשבועה: (ד) שגר אלפיך. ולדות בקרך שהבהמה משגרת ממעיה: ועשתרות צאנך. כתרגומו ורבותינו אמרו למה נקרא שמן עשתרות שמעשירות את בעליהן ומתיקות אותן כעשתרות הללו שהן סלעים חזקים: (ה) ברוך טנאך. פירותיך ד״א טנאך דבר לח שאתה מסנן בסלים: ומשארתך. דבר יבש שנשאר בכלי ואינו זב: (ו) ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך. שתהא יציאתך מן העולם בלא חטא כביאתך לעולם: (ז) ובשבעה דרכים ינוסו לפניך. כן דרך הנבהלים לבר[illegible]

עֲלָךְ כָּל בִּרְכָתָא הָאִלֵּין וְיִדְבְּקֻנָּךְ אֲרֵי תְקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ: ג בְּרִיךְ אַתְּ בְּקַרְתָּא וּבְרִיךְ אַתְּ בְּחַקְלָא: ד בְּרִיךְ וַלְדָּא דִמְעָךְ וְאִבָּא דְאַרְעָךְ וַלְדָּא דִבְעִירָךְ בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ: ה בְּרִיךְ סַלָּךְ וְאַצְוָתָךְ: ו בְּרִיךְ אַתְּ בְּמֵעֲלָךְ וּבְרִיךְ אַתְּ בְּמִפְּקָךְ: ז יִתֵּן יְיָ יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דְּקָיְמִין עֲלָךְ תְּבִירִין קֳדָמָךְ בְּאָרְחָא חַד יִפְּקוּן לְוָתָךְ וּבְשִׁבְעָא אָרְחָן יֶעֶרְקוּן מִקֳּדָמָךְ: ח יְפַקֵּד יְיָ עִמָּךְ יָת בִּרְכְתָא בְּאוֹצָרָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת יְדָךְ וִיבָרְכִנָּךְ בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ: ט יְקִימִנָּךְ יְיָ לֵהּ לְעַם קַדִּישׁ כְּמָא דִי קַיִּים לָךְ אֲרֵי תִטַּר יָת פִּקּוֹדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּתְהָךְ בְּאָרְחָן דְּתָקְנָן קֳדָמוֹהִי: י וְיֶחֱזוּן כָּל עַמְמֵי אַרְעָא אֲרֵי שְׁמָא דַּיְיָ אִתְקְרֵי עֲלָךְ וְיִדְחֲלוּן מִנָּךְ: יא וְיוֹתְרִנָּךְ יְיָ לְטָבָא בְּוַלְדָּא דִמְעָךְ וּבְוַלְדָּא דִבְעִירָךְ וּבְאִבָּא דְאַרְעָךְ עַל אַרְעָא דִי קַיִּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן לָךְ: יב יִפְתַּח יְיָ לָךְ יָת אוֹצָרֵהּ טָבָא יָת שְׁמַיָּא לְמִתַּן מְטַר אַרְעָךְ בְּעִדָּנֵהּ וּלְבָרְכָא יָת כָּל עוֹבָדֵי יְדָךְ וְתוֹזֵף לְעַמְמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוּף: יג וְיִתְּנִנָּךְ יְיָ לְתַקִּיף וְלָא לְחַלָּשׁ וּתְהֵי בְּרַם לְעֵלָּא וְלָא תְהֵי לְתַחְתָּא אֲרֵי תְקַבֵּל לְפִקּוֹדַיָּא דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי אֲנָא מְפַקֵּד לָךְ

רשב"ם

עבירות שבסתר: (ה) טנאך · שיהא מלא פירות: ומשארתך · הוא כלי שנותנין בו את הבצק: (ח) באסמיך · באוצרותיך · שיהיו מלאים דגן תירוש ויצהר כדכתיב וימלאו אסמיך שבע: (י) נקרא עליך · שימלא משאלותיך · בהראותו כי אתם עמו:

בעל הטורים

סורס ולדברי חכמים: (ז) ינוסו לפניך · וסמיך ליה: (ח) יצו ה' אתך את הברכה באסמיך · שתמלא בתים מלאים כל טוב: באסמיך · בגי' זהו סמוי · שאין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין: (י) שם ה' נקרא · ר"ת שי"ן פי' ש"ן של תפילין · ויראו ממך וסמיך ליה: (יא) והותירך ה' · לומר בזכות התפילין יותיר ימים דכתיב (ישעיה ל"ח)

עיקר ש"ח ובאר"ת

בלשון (בירמיה י"ח): י כגון יין ותירוש: כ כגון שאר מיני פירות: ל מה כיאתך

יד וְלֹא תָסוּר מִכָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם יָמִין וּשְׂמֹאול לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם׃ פ
טו וְהָיָה אִם־לֹא תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וְהִשִּׂיגוּךָ׃ טז אָרוּר אַתָּה בָּעִיר וְאָרוּר אַתָּה בַּשָּׂדֶה׃ יז אָרוּר טַנְאֲךָ וּמִשְׁאַרְתֶּךָ׃ יח אָרוּר פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנֶךָ׃ יט אָרוּר אַתָּה בְּבֹאֶךָ וְאָרוּר אַתָּה בְּצֵאתֶךָ׃ כ יְשַׁלַּח יְהוָה ׀ בְּךָ אֶת־הַמְּאֵרָה אֶת־הַמְּהוּמָה וְאֶת־הַמִּגְעֶרֶת בְּכָל־מִשְׁלַח יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַד הִשָּׁמֶדְךָ וְעַד־אֲבָדְךָ מַהֵר מִפְּנֵי רֹעַ מַעֲלָלֶיךָ אֲשֶׁר עֲזַבְתָּנִי׃ כא יַדְבֵּק יְהוָה בְּךָ אֶת־הַדָּבֶר עַד כַּלֹּתוֹ אֹתְךָ מֵעַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ כב יַכְּכָה יְהוָה בַּשַּׁחֶפֶת וּבַקַּדַּחַת וּבַדַּלֶּקֶת וּבַחַרְחֻר וּבַחֶרֶב וּבַשִּׁדָּפוֹן וּבַיֵּרָקוֹן וּרְדָפוּךָ עַד אָבְדֶךָ׃ כג וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל־רֹאשְׁךָ

רש"י

מתפזרים לכל צד: (כ) המארה. חסרון כמו צרעת ממארת: המהומה. שגוש קול בהלות: (כב) בשחפת. שבשרו נשחף ונפוח: ובקדחת. לשון כי אש קדחה באפי והוא אש של חולים מלוו"י בלע"ז שהיא חמה מאד: ובדלקת. חמה יותר מקדחת ומיני חלאים הם: ובחרחר. חולי המחממו תוך הגוף ולמא תמיד למים ובלע"ז אשטרדימנ"ט לשון ועצמי חרה. מני חרב. נחר מנוה מהם: ובחרב. יביא עליך גייסות: בשדפון ובירקון. מכת תבואה שבשדות: שדפון. רוח קדים אשילד"ש בלע"ז: ירקון. יובש ופני התבואה מכסיפין ונהפכין לירקון קמ"א בלע"ז: עד אבדך. תרגום עד דתיבד כלומר עד אבוד אותך שתכלה מאליך: (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת. קללות הללו משה מפי עצמו אמרן ושבהר סיני מפי הקב"ה אמרן כמשמעו. וכן נאמר ואם לא תשמעו לי ואם תלכו עמי קרי וכאן הוא אומר בקול ה' אלהיך ידבק ה' בך יככה ה' הקל משה בקללותיו

יומא דין למטר ולמעבד: יד ולא תסטון מכל פתגמיא די אנא מפקד יתכון יומא דין ימינא ושמאלא למהך בתר טעות עממיא למפלחהון: טו ויהי אם לא תקבל במימרא דיי אלהך למטר למעבד ית כל פקודוהי וקימוהי די אנא מפקדך יומא דין וייתון עלך כל לוטיא האלין וידבקונך: טז ליט את בקרתא וליט את בחקלא: יז ליט סלך ואצותך: יח ליט ולדא דמעך ואבא דארעך בקרי תוריך ועדרי ענך: יט ליט את במעלך וליט את במפקך: כ יגרי יי בך ית מארתא וית שגושיא וית מזופיתא בכל אושטות ידך די תעבד עד דתשתיצי ועד דתיבד בפריע מן קדם בישות עובדיך דשבקתא דחלתי: כא ידבק יי בך ית מותא עד דישיצי יתך מעל ארעא די את עלל לתמן למירתה: כב ימחנך יי בשחפתא ובקדחתא ובדלקתא ובחרחורא ובחרבא ובשדפונא ובירקונא וירדפנך עד דתיבד: כג ויהון שמיך די עלוי רישך חסינין כנחשא מלאחתא מטרא וארעא

רשב"ם

(כ) המהומה ע"י קולות וברד · כמו וירעם ה' בקול גדול וכו' · של פלשתים · ויהמם: המגערת הגני גוער לכם את הזרע וארותי את ברכותיכם: (כב) בשחפת גו' · מיני חלאים הם: קדחת ודלקת וחרחר · מיני חמימות הם: (כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחשת שלא ירד מטר מן השמים · אלא יתן מטר ארצך אבק ועפר · הרוח במקום שרגיל להמטיר מטר ימטיר לך מן השמים אבק ועפר · כלומר מגבהי ההרים שהן יבשים מאין מטר ירד אבק ועפר שינקרו עיניכם · ומתוך כך

עיקר ש"ח ובאר"ח

ביאתך לעולם הוא בלא חטא כך תהיה יציאתך מן העולם בלא חטא: מ כי ערב הנרדף עם תום והרב לא המי"ת בחול"ם ולא בסגול: נ [דלפי פשוטו משמע עד אבדך מהרים · וזה פועל יוצא וכמו בפיעל · ובאמת זו היתה ברכה · והכתוב בא פה לקלל · לכן מביא את התרגום עד דתיבוד · ולפ"ז הוא פעול עומד · והכינוי מן אבדך הוא כנוי הפעול ויתפרש כמו שכתב רש"י עד שתכלם מאליך · כנ"ל]: ס פי' מפני עצמו וגרוש הקודם: ע ולי זה נסקנ"ה:

נְחֹשֶׁת וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר־תַּחְתֶּיךָ בַּרְזֶל׃ כד יִתֵּן יְהוָה אֶת־מְטַר אַרְצְךָ אָבָק וְעָפָר מִן־הַשָּׁמַיִם יֵרֵד עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ כה יִתֶּנְךָ יְהוָה ׀ נִגָּף לִפְנֵי אֹיְבֶיךָ בְּדֶרֶךְ אֶחָד תֵּצֵא אֵלָיו וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים תָּנוּס לְפָנָיו וְהָיִיתָ לְזַעֲוָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃ כו וְהָיְתָה נִבְלָתְךָ לְמַאֲכָל לְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד׃ כז יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַעְפֹלִים ובטחורים קרי וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא׃ כח יַכְּכָה יְהוָה בְּשִׁגָּעוֹן וּבְעִוָּרוֹן וּבְתִמְהוֹן לֵבָב׃ כט וְהָיִיתָ מְמַשֵּׁשׁ בַּצָּהֳרַיִם כַּאֲשֶׁר יְמַשֵּׁשׁ הָעִוֵּר בָּאֲפֵלָה וְלֹא תַצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ עָשׁוּק וְגָזוּל כָּל־הַיָּמִים וְאֵין מוֹשִׁיעַ׃ ל אִשָּׁה תְאָרֵשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁגָּלֶנָּה ישכבנה ק׳ בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא־תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ׃ לא שׁוֹרְךָ טָבוּחַ לְעֵינֶיךָ וְלֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ חֲמֹרְךָ גָּזוּל מִלְּפָנֶיךָ וְלֹא יָשׁוּב לָךְ צֹאנְךָ נְתֻנוֹת לְאֹיְבֶיךָ וְאֵין לְךָ מוֹשִׁיעַ׃ לב בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתֻנִים לְעַם אַחֵר וְעֵינֶיךָ

רש״י

בקללותיו לאמרן בלשון יחיד וגם כן בקללה זו סקיל שבראשונות הוא אומר את שמיכם כברזל וארצכם כנחושה שלא יהיו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע ומתוך כך יהא חורב בעולם והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל שיהיו שמים מזיעין אע״פ שלא יריקו מטר מ״מ לא יהיה חורב של אבדון בעולם והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע ואין הפירות מרקיבין מ״מ קללה היא בין שהיא כנחושת בין שהיא כברזל לא תוציא פירות וכן השמים לא יריקו מטר: (כד) מטר ארצך אבק ועפר · זיקא דבתר מטרא מטר יורד ולא כל צרכו ואין בו כדי לסרבין את העפר והרוח באה ומעלה את האבק ומכסה את העשב הזורעים שהן לחים מן המים ונדבק בהם ונעשה טיט ומתיבש ומרקיבין: (כה) לזעוה · לאימה ולזיע שיזועו כל שומעי מכותיך ממך ויאמרו אוי לנו שלא יבא עלינו כדרך שבא על אלו: (כז) בשחין מצרים · רע היה מלמד לח מבפנים ויבש מבחוץ כדאיתא בבכורות

דִּי תְחוֹתָךְ תַּקִּיפָא כְּפַרְזְלָא מִלְּמֶעְבַּד פֵּרִין: כד יִתֵּן יְיָ יָת מְטַר אַרְעָךְ אַבְקָא וְעַפְרָא מִן שְׁמַיָּא יֵחוֹת עֲלָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּצֵי: כה יִתְּנִנָּךְ יְיָ תְּבִיר קֳדָם סָנְאָךְ בְּאָרְחָא חֲדָא תִּפּוֹק לְוָתֵהּ וּבְשַׁבְעָא אָרְחָן תֵּעֲרוֹק מִקֳּדָמוֹהִי וּתְהֵי לְזִיעַ לְכֹל מַלְכְוָת אַרְעָא: כו וּתְהֵי נְבִלְתָּךְ מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְלִבְעִירַת אַרְעָא וְלֵית דְּמָנִיד: כז יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּשִׁחְנָא דְמִצְרַיִם וּבְטְחוֹרִין וּבְגַרְבָא וּבַחֲרִים יַבִּישׁ דִּי לָא תִכּוּל לְאִתַּסָּאָה: כח יִמְחִנָּךְ יְיָ בְּטַפְשׁוּתָא וּבְסַמְיוּתָא וּבְשַׁעֲמָמוּת לִבָּא: כט וּתְהֵי מְמַשֵּׁשׁ בְּטִהֲרָא כְּמָא דִּי מְמַשֵּׁשׁ עַוִּירָא בַּקְבָלָא וְלָא תַצְלַח יָת אָרְחָתָךְ וּתְהֵי בְּרַם עָשִׁיק וְאָנִיס כָּל יוֹמַיָּא וְלֵית דְּפָרִיק: ל אִתְּתָא תֵירוֹס וּגְבַר אָחֳרָן יִשְׁכְּבִנַּהּ בֵּיתָא תִבְנֵי וְלָא תֵיתֵב בֵּהּ כַּרְמָא תִצּוֹב וְלָא תְחַלְּלִנֵּהּ: לא תּוֹרָךְ יְהֵי נְכֵס לְעֵינָךְ וְלָא תֵיכוּל מִנֵּהּ חֲמָרָךְ יְהֵי אָנֵס מִקֳּדָמָךְ וְלָא יְתוּב לָךְ עָנָךְ מְסִירִין לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ וְלֵית לָךְ פָּרִיק: לב בְּנָיךְ וּבְנָתָיךְ מְסִירִין

רשב"ם

יתנך ה' נגף שלא תוכל לראות ותברוח מפני אויביך: (כד) מטר ארצך. לשון ירידה כמו המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש. ימטר על רשעים פחים אש וגפרית: (כו) ואין מחריד. אין מבריח העופות

בעל הטורים

אחרי עליהם יחיו: (כח) בשגעון. ב' דין ואידך (מ"ב ט') והוא בשגעון ינהג כלומר אף די שיכהו אלא שכל

רש"י

בכבודות: גרב. שחין לח: חרס. שחין יבש כחרס: (כח) ובתמהון לבב. אוטם הלב אשטורדישו"ן בלע"ז: (כט) עשוק. בכל מעשיך יהיו מעוות: (ל) ישגלנה. לשון שגל פילגש והכתוב כינהו לשבח ישכבנה ותקון סופרים הוא זה: תחללנו. בשנה הרביעית לאכול מפריו: (לב) וכלות אליהם. מצפות אליהם שישובו ואינם שבים את כל תוחלת שאינה באה קרויה

עיקר ש"ח ובאר"ת

פ כי מטר ואבק ועפר בשמים שני הפכים לכן פירש ויקא דבתר מטרא: צ מלשון כונן הבית עשאו וזה נסרכין להשכין: ק פ' כסדר ויראה על פסוק כמטחוי קשת: ר ואם חרס הוא שחין יבש ש"מ כי גרב הוא שחין לח: ש כי פילגש הוא מורכב מן פלג שגל: ת [רש"י מוכל פה ב' פירושים לפי פירוש א' כלות הוא

רֹאוֹת וְכָלוֹת אֲלֵיהֶם כָּל־הַיּוֹם וְאֵין לְאֵל יָדֶךָ׃ לג פְּרִי
אַדְמָתְךָ וְכָל־יְגִיעֲךָ יֹאכַל עַם אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ וְהָיִיתָ רַק
עָשׁוּק וְרָצוּץ כָּל־הַיָּמִים׃ לד וְהָיִיתָ מְשֻׁגָּע מִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ
אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ לה יַכְּכָה יְהוָה בִּשְׁחִין רָע עַל־הַבִּרְכַּיִם
וְעַל־הַשֹּׁקַיִם אֲשֶׁר לֹא־תוּכַל לְהֵרָפֵא מִכַּף רַגְלְךָ וְעַד
קָדְקֳדֶךָ׃ לו יוֹלֵךְ יְהוָה אֹתְךָ וְאֶת־מַלְכְּךָ אֲשֶׁר תָּקִים
עָלֶיךָ אֶל־גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ וְעָבַדְתָּ שָּׁם
אֱלֹהִים אֲחֵרִים עֵץ וָאָבֶן׃ לז וְהָיִיתָ לְשַׁמָּה לְמָשָׁל
וְלִשְׁנִינָה בְּכֹל הָעַמִּים אֲשֶׁר־יְנַהֶגְךָ יְהוָה שָׁמָּה׃ לח זֶרַע
רַב תּוֹצִיא הַשָּׂדֶה וּמְעַט תֶּאֱסֹף כִּי יַחְסְלֶנּוּ הָאַרְבֶּה׃
לט כְּרָמִים תִּטַּע וְעָבָדְתָּ וְיַיִן לֹא־תִשְׁתֶּה וְלֹא תֶאֱגֹר כִּי
תֹאכְלֶנּוּ הַתֹּלָעַת׃ מ זֵיתִים יִהְיוּ לְךָ בְּכָל־גְּבוּלֶךָ וְשֶׁמֶן
לֹא תָסוּךְ כִּי יִשַּׁל זֵיתֶךָ׃ מא בָּנִים וּבָנוֹת תּוֹלִיד וְלֹא־
יִהְיוּ לָךְ כִּי יֵלְכוּ בַּשֶּׁבִי׃ מב כָּל־עֵצְךָ וּפְרִי אַדְמָתֶךָ יְיָרֵשׁ
הַצְּלָצַל׃ מג הַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ יַעֲלֶה עָלֶיךָ מַעְלָה מָּעְלָה
וְאַתָּה תֵרֵד מַטָּה מָּטָּה׃ מד הוּא יַלְוְךָ וְאַתָּה לֹא תַלְוֶנּוּ
הוּא יִהְיֶה לְרֹאשׁ וְאַתָּה תִּהְיֶה לְזָנָב׃ מה וּבָאוּ עָלֶיךָ כָּל־

פתח בס"פ — רש"י

כליון עינים: (לז) לשמה. אשטורדישו"ן כל הרואה אותך ישום עליך. למשל כשתבא מכה רעה על אדם יאמרו זו דומה למכת פלוני: ולשנינה. לשון ושננתם ידברו בך וכן תרגומו ולשועי לשון ספור ומשתעי: (לח) יחסלנו. יכלנו ועל שם כך נקרא חסיל שמכלה את הכל: (מ) כי ישל. ישיר פירותיו לשון א ונשל הברזל: (מב) יירש הצלצל. יעשנו הארבה רש מן הפרי: יירש. יעני: הצלצל. מין ארבה ב ואי אפשר לפרש יירש לשון ירושה שא"כ היה לו לכתוב יירש ג ולא לשון גירוש וגרושין שא"כ היה לו לכתוב יוריש:

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוא כמו כלתה לישועתך נפשי וזה שהוחלת תשוק ותקוה וזה שכתב רש"י מלשון

לעמא אחרן ועיניך חזן ויסופן בגללהון כל יומא ולית חילא
בידך: לג אבא דארעך וכל לאותך יכול עמא די לא ידעת
ותהי ברם עשיק ורעיע כל יומיא: לד ותהי משתטה מחזו
עיניך די תחזי: לה ימחנך יי בשחנא בישא על רכביא
ועל שקיא די לא תכול לאתסאה מפרסת רגלך ועד מוחך:
לו יגלי יי יתך וית מלכך די תקים עלך לעם די לא ידעת
את ואבהתיך ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא אעא
ואבנא: לז ותהי לצדו למתל ולשועי בכל עממיא די ידברנך
יי לתמן: לח בר זרע סגי תפק לחקלא וזער תכנוש ארי
יחסלניה גובא: לט כרמין תצוב ותפלח וחמרא לא תשתי
ולא תכנוש ארי תיכלניה תולעתא: מ זיתין יהון לך בכל
תחומך ומשחא לא תסוך ארי יתרון זיתיך: מא בנין ובנן
תוליד ולא יהון לך ארי יהכון בשביא: מב כל אילנך ואבא
דארעך יחסניניה סקאה: מג תותבא ערל די בינך יהי סליק
עלמנך לעילא לעילא ואת תהי נחית לתחתא לתחתא:
מד הוא יוזפנך ואת לא תוזפניה הוא יהי לתקיף ואת תהי
לחלש: מה וייתון עלך כל לוטיא האלין וירדפנך וידבקנך

רשב״ם

על הנבלות כי אין קוברין: (לז) לשנינת · ודבר פסו ושננתם: (מ) ישל · כבו ונשל נוים · וכן ישל קצירו מן ונמלתם · וכן אחריתו כנחש ישך מן נשך הנחש · לשון יפעל:

בעל הטורים

מסבך וכיס כסגעון: יסיו לך בכל גבולך · מתחיל ומסיים בזית מתקבל כאילן אחר סוף סם זית עליו אם פליסם] וכן בכיך כסתיוי זיתים (מ) זיתים · זם הפסוק לומר שאין סוית [רק מתחלם ועד וכן ישראל תמיד בלא יתערבו באחרים · לכך סמך לו בנים ובנות תוליד: וסמיך ליה: (מג) סגר אשר בקרבך · רמז כי ימוך אחיך (מב) יירש הצלצל ומכר גגר:

עיקר ש״ח ובאר״ה

כו׳ ומ״ם סותלם וכו׳ הוא סרום כ׳ ויתסבם וכלום מלשון כליון והסגמה כמ״ש:
א כי כסבם מן ישל הוא כבל ודגם כס״ין מגלים מסהון כנ״ש : ב ונקרא צלצל
משום דמצלצל ומשמיע קול בבואו על סלכן : ג כמו״ק [כי
כתב · וגם כאן מלשון גירושין והכונה דל״ל סיה כאן כמפעיל מלשון ירושם כמ
ומדכתיב ויקם

הַקְּלָלוֹת הָאֵלֶּה וּרְדָפוּךָ וְהִשִּׂיגוּךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ כִּי־לֹא
שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו וְחֻקֹּתָיו אֲשֶׁר
צִוָּךְ׃ מו וְהָיוּ בְךָ לְאוֹת וּלְמוֹפֵת וּבְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם׃
מז תַּחַת אֲשֶׁר לֹא־עָבַדְתָּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּשִׂמְחָה וּבְטוּב
לֵבָב מֵרֹב כֹּל׃ מח וְעָבַדְתָּ אֶת־אֹיְבֶיךָ אֲשֶׁר יְשַׁלְּחֶנּוּ יְהוָה
בָּךְ בְּרָעָב וּבְצָמָא וּבְעֵירֹם וּבְחֹסֶר כֹּל וְנָתַן עֹל בַּרְזֶל עַל־
צַוָּארֶךָ עַד הִשְׁמִידוֹ אֹתָךְ׃ מט יִשָּׂא יְהוָה עָלֶיךָ גּוֹי מֵרָחֹק
מִקְצֵה הָאָרֶץ כַּאֲשֶׁר יִדְאֶה הַנָּשֶׁר גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע לְשֹׁנוֹ׃
נ גּוֹי עַז פָּנִים אֲשֶׁר לֹא־יִשָּׂא פָנִים לְזָקֵן וְנַעַר לֹא יָחֹן׃
נא וְאָכַל פְּרִי בְהֶמְתְּךָ וּפְרִי־אַדְמָתְךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ אֲשֶׁר
לֹא־יַשְׁאִיר לְךָ דָּגָן תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר שְׁגַר אֲלָפֶיךָ וְעַשְׁתְּרֹת
צֹאנֶךָ עַד הַאֲבִידוֹ אֹתָךְ׃ נב וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ עַד
רֶדֶת חֹמֹתֶיךָ הַגְּבֹהֹת וְהַבְּצֻרוֹת אֲשֶׁר אַתָּה בֹּטֵחַ בָּהֵן
בְּכָל־אַרְצֶךָ וְהֵצַר לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ בְּכָל־אַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַן
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָךְ׃ נג וְאָכַלְתָּ פְרִי־בִטְנְךָ בְּשַׂר בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ
אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר־יָצִיק
לְךָ אֹיְבֶךָ׃ נד הָאִישׁ הָרַךְ בְּךָ וְהֶעָנֹג מְאֹד תֵּרַע עֵינוֹ
בְאָחִיו וּבְאֵשֶׁת חֵיקוֹ וּבְיֶתֶר בָּנָיו אֲשֶׁר יוֹתִיר׃ נה מִתֵּת ׀
לְאַחַד מֵהֶם מִבְּשַׂר בָּנָיו אֲשֶׁר יֹאכֵל מִבְּלִי הִשְׁאִיר־לוֹ כֹּל

רש"י

(מז) מרוב כל · בעוד שהיה לך כל
טוב: (מט) כאשר ידאה הנשר ·
פתאום ודרך מלחמה ויקלו סוסיו:
לא תשמע לשונו. לא תכיר לשונו וכן
תשמע חלום לפתור אותו וכן כי שומע
יוסף ליטנדי"ש: (נב) עד רדת
חומותיך · לשון רדוי ה וכבוש:
(נג) ואכלת וגו' בשר וגו' במצור ·
מחמת שיהא צריך על העיר ויהיה שם
מצוק עקת רעבון: (נד) הרך בך
והענג · הוא הרך הוא הענוג לשון
פינוק ומעדנים ומרוך מורכים עליהם
שמעיהם

עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי אֲרֵי לָא קַבֵּילְתָּא לְמֵימְרָא דַּייָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר פִּקּוֹדוֹהִי וּקְיָמוֹהִי דִּי פַקְּדָךְ׃ מו וִיהוֹן בָּךְ לְאָת וּלְמוֹפֵת וּבִבְנָיךְ עַד עָלָם׃ מז חֲלָף דִּי לָא פְלַחְתָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּחֶדְוָא וּבְשַׁפִּירוּת לִבָּא מִסְּגֵי כֹּלָּא׃ מח וְתִפְלַח יָת בַּעֲלֵי דְבָבָךְ דִּי יְגָרֵינֵהּ יְיָ בָּךְ בְּכַפְנָא וּבְצַחוּתָא וּבְעַרְטִילָיוּתָא וּבַחֲסִירוּת כֹּלָּא וְיִתֵּן נִיר פַּרְזְלָא עַל צַוְּארָךְ עַד דִּי יְשֵׁיצֵי יָתָךְ׃ מט יַיְתֵי יְיָ עֲלָךְ עַם מֵרָחִיק מִסְּיָפֵי אַרְעָא כְּמָא דִי מִשְׁתְּדֵי נִשְׁרָא עַמָּא דִּי לָא תִשְׁמַע לִישָׁנֵהּ׃ נ עַם תַּקִּיף אַפִּין דִּי לָא יִסַּב אַפִּין לְסָבָא וְעַל יַנְקָא לָא מְרַחֵם׃ נא וְיֵיכוּל וַלְדָּא דִבְעִירָךְ וְאִבָּא דְּאַרְעָךְ עַד דְּתִשְׁתֵּיצֵי דִּי לָא יַשְׁאַר לָךְ עִבּוּרָא חַמְרָא וּמִשְׁחָא בַּקְרֵי תוֹרָיךְ וְעֶדְרֵי עָנָךְ עַד דְּיוֹבֵד יָתָךְ׃ נב וִיעִיק לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ עַד דְּיִכְבַּשׁ שׁוּרָיךְ רָמַיָּא וּכְרִיכַיָּא דִּי אַתְּ רָחֵיץ לְאִשְׁתֵּזָבָא בְּהוֹן בְּכָל אַרְעָךְ וִיעִיק לָךְ בְּכָל קִרְוָיךְ בְּכָל אַרְעָךְ דִּי יְהַב יְיָ אֱלָהָךְ לָךְ׃ נג וְתֵיכוּל וַלְדָּא דִמְעָךְ בְּשַׂר בְּנָיךְ וּבְנָתָיךְ דִּי יְהַב לָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּצִירָא וּבְעָקְתָא דִּיעִיק לָךְ סַנְאָךְ׃ נד גַּבְרָא דְּרַכִּיךְ בָּךְ וּדְמַפַּנַּק לַחֲדָא תִּבְאַשׁ עֵינֵהּ בַּאֲחוּהִי וּבְאִתַּת קְיָמֵהּ וּבִשְׁאָר בְּנוֹהִי דִּי יַשְׁאַר׃ נה מִלְּמִתַּן לְחַד מִנְּהוֹן מִבְּשַׂר בְּנוֹהִי דִּי יֵיכוּל

בעל הטורים | רשב"ם

(מו) לאות · שהמקלל מקלל לשונאו ממט ממט בני׳ גיהנם : (מט) ידאה
להיות כמותו (וגם יש לומר · שלא כנשר · בגימט׳ עשרה · כדאיתא

רש"י

שמכניסם אחד אע"פ שהוא מפונק ודעתו בבניו הנותרים מחת לאחד מהם מבשר
קצה בדבר מיאום ימתק לו לרעבונו בניו האחרים אשר יאכל · ד"א הרך
בשר בניו ובנותיו עד כי תרע עינו בך הרחמני ורך הלבב מרוב רעבתנות

עיקר ש"ח ובאר"ח

כפשוט מוכח כי סוף מסורתא רע ועוני · כה"ל] : ד ויהיו המ"ם של מרוב
מקום כ"ת כמו כרוב כל כי אותיות בכל"ם יתחלפו יחד: ח ויתפרש עד אשר
רדם שאינו כמוותין ויכבשם : ו ולפ"ז אי"ז מן ובמצוק הוא נוסף ויתפרש

בְּמָצוֹר וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ׃
נו הָרַכָּה בְךָ וְהָעֲנֻגָּה אֲשֶׁר לֹא־נִסְּתָה כַף־רַגְלָהּ הַצֵּג עַל־
הָאָרֶץ מֵהִתְעַנֵּג וּמֵרֹךְ תֵּרַע עֵינָהּ בְּאִישׁ חֵיקָהּ וּבִבְנָהּ
וּבְבִתָּהּ׃ נז וּבְשִׁלְיָתָהּ הַיּוֹצֵת חסר א׳ מִבֵּין רַגְלֶיהָ
וּבְבָנֶיהָ אֲשֶׁר תֵּלֵד כִּי־תֹאכְלֵם בְּחֹסֶר־כֹּל בַּסָּתֶר בְּמָצוֹר
וּבְמָצוֹק אֲשֶׁר יָצִיק לְךָ אֹיִבְךָ בִּשְׁעָרֶיךָ׃ נח אִם־לֹא
תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתֻבִים
בַּסֵּפֶר הַזֶּה לְיִרְאָה אֶת־הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֵת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ נט וְהִפְלָא יְהוָה אֶת־מַכֹּתְךָ וְאֵת מַכּוֹת
זַרְעֶךָ מַכּוֹת גְּדֹלֹת וְנֶאֱמָנוֹת וָחֳלָיִם רָעִים וְנֶאֱמָנִים׃
ס וְהֵשִׁיב בְּךָ אֵת כָּל־מַדְוֵה מִצְרַיִם אֲשֶׁר יָגֹרְתָּ מִפְּנֵיהֶם
וְדָבְקוּ בָּךְ׃ סא גַּם כָּל־חֳלִי וְכָל־מַכָּה אֲשֶׁר לֹא כָתוּב בְּסֵפֶר
הַתּוֹרָה הַזֹּאת יַעְלֵם יְהוָה עָלֶיךָ עַד הִשָּׁמְדָךְ׃ סב וְנִשְׁאַרְתֶּם
בִּמְתֵי מְעָט תַּחַת אֲשֶׁר הֱיִיתֶם כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם לָרֹב כִּי־
לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ׃ סג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ יְהוָה
עֲלֵיכֶם לְהֵיטִיב אֶתְכֶם וּלְהַרְבּוֹת אֶתְכֶם כֵּן יָשִׂישׂ יְהוָה
עֲלֵיכֶם לְהַאֲבִיד אֶתְכֶם וּלְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם וְנִסַּחְתֶּם מֵעַל

רש״י

יתלכלכו ולא יתנו מפני בניסה שהמוקים לבניסה כנוהרים: (נו) תרע עינה. באיש חיקה ובבנה ובבתה. הגדולים: (נז) ובשליתה. בניה הקטנים בכולן תהא עינה רעה כשתאכל את האחד מליתן לאשר אצלה מן הבשר: (נט) והפלא ה' את מכותך. מופלאות ומובדלות משאר מכות: ונאמנות. נאמנות לקיים שליחותם: (ס) אשר יגרת מפניהם. מפני המכות כשהיו ישראל רואים מכות משונות שבאות על מצרים היו יראים מהם שלא יבואו גם עליהם הדע שכן כתיב והיה אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך אין מיראין אלא את האדם אלא בדבר שהוא יגור ממנו: (סא) יעלם. לשון עליה: (סב) ונשארתם במתי. מעט

מעט

מדלא אשתאר לה כלא בצירא ובעקתא די יעק לך סנאך בכל קרויך : נו דחפיכא בך ודמפנקא די לא נסיאת פרסת רגלה לאחתא על ארעא מפנקו וממרכיכו תבאש עינה בגבר קימה ובברה ובברתה : נז ובזער בנהא דיפקון מנה ובבנהא די תליד ארי תיכלנון בחסירות כלא בסתרא בצירא ובעקתא די יעק לך סנאך בקרויך : נח אם לא תטר למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא דכתיבין בספרא הדין למדחל ית שמא יקירא ודחילא הדין ית יי אלהך : נט ויפרש יי ית מחתך וית מחת בניך מחן רברבן ומהימנן ומכתשין בישין ומהימנין : ס ויתיב בך ית כל מכתשי מצרים די דחלתא מקדמיהון וידבקון בך : סא אף כל מרע וכל מחא די לא כתיבין בספרא דאוריתא הדא ייתינון יי עלך עד דישתיצך : סב ותשתארון בעם זער חלף די הויתון ככוכבי שמיא למסגי ארי לא קבלתא למימרא דיי אלהך : סג ויהי כמא דחדי יי עליכון לאוטבא יתכון ולאסגאה יתכון כן

בעל הטורים | רשב"ם

עבדתם להקב"ה) : (נו) תרע עינה בסופה (דף כ"ח) דהיינו אלכסנדרוס באיש חיקה ובבנה ובבתה' הגדולים שישאר לנה בעצרה ימים ונא ביוס מתת להם מכל מה שתאכל · וגם בשליתה [משליתה] ובבניה אשר תלד בסתר · שלא יודע לפי שתאכלם בחסר כל : גם מאלה תרע עינה באיש חיקה ובבנה ובבתה מתת להם : (נז) ובשליתה · שליא ממש כמו שמצינו בתלמוד · לפי הפשט : (נט) ונאמנים · ארוכים ומקוימים · כמו לדור ודור אמונתך · ותקעתיו

רש"י

אחת וגו' · מוספין תלוף מרובין : סג עליכם להטיב וגו' : ונסחתם · לשון (סג) כן ישיש ה' · את אויביכם עקירה וכן בית גאים יסח ה' :

עיקר ש"ח ובאר"ח

כמו באמור במאוק פי' מחמת שיהיו לריס עליך בעת רעבון : ו כי מן הכתוב שם אינו מוכח כי הכל נאמר מאויבים הוא מפני המארים ולא מפני האלהים לכן מוכיח רש"י מן המקרא הזה : ח ר"ל לא מארע עלם הנרדף עם הסתר ועל"כ בית כמוב יעליתם אך הוא מארע עלה והמ"ש הוא כתי השעו' וכמו יגלה מארע גלה : ם כי ישיש הוא כבעניל. וזה שמלה שונאם לשונאים לכן

הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ סד וֶהֱפִיצְךָ יְהוָה בְּכָל־הָעַמִּים מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ וְעָבַדְתָּ שָּׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ עֵץ וָאָבֶן׃ סה וּבַגּוֹיִם הָהֵם לֹא תַרְגִּיעַ וְלֹא־יִהְיֶה מָנוֹחַ לְכַף־רַגְלֶךָ וְנָתַן יְהוָה לְךָ שָׁם לֵב רַגָּז וְכִלְיוֹן עֵינַיִם וְדַאֲבוֹן נָפֶשׁ׃ סו וְהָיוּ חַיֶּיךָ תְּלֻאִים לְךָ מִנֶּגֶד וּפָחַדְתָּ לַיְלָה וְיוֹמָם וְלֹא תַאֲמִין בְּחַיֶּיךָ׃ סז בַּבֹּקֶר תֹּאמַר מִי־יִתֵּן עֶרֶב וּבָעֶרֶב תֹּאמַר מִי־יִתֵּן בֹּקֶר מִפַּחַד לְבָבְךָ אֲשֶׁר תִּפְחָד וּמִמַּרְאֵה עֵינֶיךָ אֲשֶׁר תִּרְאֶה׃ סח וֶהֱשִׁיבְךָ יְהוָה מִצְרַיִם בָּאֳנִיּוֹת בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לְךָ לֹא־תֹסִיף עוֹד לִרְאֹתָהּ וְהִתְמַכַּרְתֶּם שָׁם לְאֹיְבֶיךָ לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת וְאֵין קֹנֶה׃ ס סט אֵלֶּה דִבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר־כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב׃ פ שביעי

כט א וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַתֶּם רְאִיתֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה יְהוָה לְעֵינֵיכֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם

רש״י

(סד) ועבדתם שם אלהים אחרים. כתרגומו לא עבודת אלהות ממש אלא מעלים מס וגולגליות לכומרי עבודת כוכבים: (סה) לא תרגיע. לא תנוח כמו ואחת הרגעה: לב רגז. לב חרד כתרגומו דחיל כמו שאול מתחת רגזה לך. שמעו עמים ירגזון. מוסדות השמים ירגזון: וכליון עינים. מצפה לישועה ולא תבא: (סו) חייך תלואים לך. על הספק. כל ספק קרוי תלוי שמא ימות היום בחרב הבאה עליו. ורבותינו דרשו זה הלוקח תבואה מן השוק: ולא תאמין בחייך. זה הסומך על הפלטר: (סז) בבוקר תאמר מי יתן ערב. והיה הערב של אמש: ובערב תאמר מי יתן בוקר של שחרית שהצרות מתחזקות תמיד וכל שעה מרובה קללתה משלפניה: (סח) באניות. בספינות בשבים: והתמכרתם שם לאויביך. אתם מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות: ואין קונה. כי יגזרו עליך הרג וכליון: והתמכרתם. בלע״ז איפור״ר ואנדריי״ן וויי״ס ולא יתכן לפרש והתמכרתם בלשון ונמכרתם ע״י מוכרים אחרים מפני שנאמר אחריו ואין קונה: (סט) לכרות את בני ישראל. שיקבלו עליהם את התורה באלה ובשבועה: מלבד הברית.

יחדי יי עליכון לאובדא יתכון ולשיצאה יתכון ותטלטלון מעל ארעא דאת עלל לתמן למירתה: סד ויבדרנך יי בכל עממיא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא ותפלח תמן לעממיא פלחי טעותא די לא ידעת את ואבהתך אעא ואבנא: סה ובעממיא האנון לא תנוח ולא יהא מנח לפרסת רגלך ויתן יי לך תמן לב דחל וחשכת עינין ומפחן נפש: סו ויהון חייך תלן לך מקבל ותהי תוה ליליא ויממא ולא תהימין בחייך: סז בצפרא תימר מן יתן רמשא וברמשא תימר מן יתן צפרא מתווהות לבך די תהי תוה ומחזו עינך די תהי חזי: סח ויתיבנך יי מצרים בספינן בארחא די אמרית לך לא תוסף עוד למחזיה ותזדבנון תמן לבעלי דבבך לעבדין ולאמהן ולית דקנה: סט אלין פתגמי קימא די פקיד יי ית משה למגזר עם בני ישראל בארעא דמואב בר מקימא די גזר עמהון בחרב: א וקרא משה לכל ישראל ואמר להון אתון חזיתון ית כל די עבד יי לעיניכון בארעא דמצרים

רשב"ם

יחד במקום נאמן: (סה) לב רגז · דחיל: (סז) מי יתן ערב·לפי הפשט ערב העתיד לבא שכן דרך החולים: (סט) בחורבי תוכחות שבפרשת אם בחקותי שכתוב באופן ביד משה

בעל הטורים

אחד: (סו) תלואים · ב' במסורה · דין · ואידך (הושע י"א) ועמי תלואים למשובתי והייע דאמרינן בינונים תלויים ועומדין מין ר"ה ליוה"כ וכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה זהו ועמי תלואים תלויים ועומדים עד שיעשו תשובה: (סח) והשיבך ה' · במי' לא יוסיף כימי ילמים:

עיקר ש"ח ובאר"ח

הוסיף רש"י עלת אויביכם · אבל אם היה בו על הקב"ה היה אומר ישוש נקו: י אבל לא צבודת כוכבים כי הנתירם היא בידי האדם: כ ושן לא ימצא מנוח אחת מה אסוי הלא ימות כרעב: ל כי על ערב שלמחר אין יחבב עליו שן הוא יהיה עוד רע מן היום כי אין לך יום שקללתו מרובה משל חבירתה לכן פי' דיהסון כהרב שעבר אף כי הוא היה רע · אך היום הבא אחריו הוא עוד רע ממנו: מ [כבר כתבתי לדעת רש"י כי הנפעל והתפעל אחד ה' א · אך יש בורתב משפת בהתפעל כי הוא מורה לפעמים על הפועל מדומה כמו פ

לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו וּלְכָל־אַרְצוֹ: ב הַמַּסּוֹת הַגְּדֹלֹת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ הָאֹתֹת וְהַמֹּפְתִים הַגְּדֹלִים הָהֵם: ג וְלֹא־נָתַן יְהוָה לָכֶם לֵב לָדַעַת וְעֵינַיִם לִרְאוֹת וְאָזְנַיִם לִשְׁמֹעַ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: ד וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם אַרְבָּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לֹא־בָלוּ שַׂלְמֹתֵיכֶם מֵעֲלֵיכֶם וְנַעַלְךָ לֹא־בָלְתָה מֵעַל רַגְלֶךָ: ה לֶחֶם לֹא אֲכַלְתֶּם וְיַיִן וְשֵׁכָר לֹא שְׁתִיתֶם לְמַעַן תֵּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מפטיר ו וַתָּבֹאוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיֵּצֵא סִיחֹן מֶלֶךְ־חֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מֶלֶךְ־הַבָּשָׁן לִקְרָאתֵנוּ לַמִּלְחָמָה וַנַּכֵּם: ז וַנִּקַּח אֶת־אַרְצָם וַנִּתְּנָהּ לְנַחֲלָה לָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשִּׁי: ח וּשְׁמַרְתֶּם אֶת־דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם לְמַעַן תַּשְׂכִּילוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּן:

פ פ פ קכ"ג · לעבדיו סימן · ומפטירין קומי אורי בישעיה סי' ס':

רש"י

קללות שבתורת כהנים שנאמרו בסיני: (ג) ולא נתן ה' לכם לב לדעת. להכיר את חסדי הקב"ה ולידבק בו: עד היום הזה. שמעתי שאותו היום שנתן משה ספר התורה לבני לוי כמ"ש בס' וילך ויתנה אל הכהנים בני לוי באו כל ישראל לפני משה ואמרו לו משה רבינו אף אנו עמדנו בסיני וקבלנו את התורה וניתנה לנו ומה אתה משליט את בני שבטך עליה ויאמרו לנו יום אחד לא לכם ניתנה לנו ניתנה ושמח משה על הדבר ועל זאת אמר לכם היום הזה נהיית לעם וגו' היום הזה הבנתי שאתם דבקים וחפצים במקום: (ו) ותבאו אל המקום הזה. עתה אתם רואים עצמכם בגדולה וכבוד אל תבעטו במקום ואל ירום לבבכם ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו'. דבר אחר ולא נתן ה' לכם לב לדעת שאין אדם עומד על סוף דעתו של רבו וחכמת משנתו עד ארבעים שנה ולפיכך לא הקפיד עליכם המקום עד היום הזה אבל מכאן ואילך יקפיד לפיכך: (ח) ושמרתם את דברי הברית הזאת וגו':

חסלת פרשת תבוא

בפרשת תבוא יש בה ששה מצות. ג' עשין ושלשה לאוין:

תרי"ג עשין

(תרו) דשר להתחיל בשבח מפור טובותיו ית' עם אבינו יעקב כשמביא הבכורים למקדש והם הפסוקים הללו שנאמרו בפרשה שנאמר וענית ואמרת לפני ה' אלהיך וגו'.

לְפַרְעֹה וּלְכָל עַבְדוֹהִי וּלְכָל אַרְעֵהּ: ב נִסִּין רַבְרְבַיָּא דִּי חֲזָאָה עֵינָיךְ אָתַיָּא וּמוֹפְתַיָּא רַבְרְבַיָּא הָאִנּוּן: ג וְלָא יְהַב יְיָ לְכוֹן לִבָּא לְמִדַּע וְעַיְנִין לְמֶחֱזֵי וְאֻדְנִין לְמִשְׁמַע עַד יוֹמָא הָדֵין: ד וְדַבָּרִית יָתְכוֹן אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּמַדְבְּרָא לָא בְלִיאַת כְּסוּתְכוֹן מִנְּכוֹן וּמְסָנָךְ לָא עֲדוֹ מֵעַל רַגְלָךְ: ה לַחְמָא לָא אֲכַלְתּוּן וַחֲמַר חֲדַת וַעֲתִיק לָא שְׁתֵיתוּן בְּדִיל דְּתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן: ו וַאֲתֵיתוּן לְאַתְרָא הָדֵין וּנְפַק סִיחוֹן מַלְכָּא דְחֶשְׁבּוֹן וְעוֹג מַלְכָּא דְמַתְנָן לְקַדָּמוּתָנָא לַאֲגָחָא קְרָבָא וּמְחוֹנוּן: ז וּנְסַבְנָא יָת אַרְעֲהוֹן וִיהַבְנַהּ לְאַחֲסָנָא לְשִׁבְטָא דִרְאוּבֵן וּלְשִׁבְטָא דְגָד וּלְפַלְגוּת שִׁבְטָא דִמְנַשֶּׁה: ח וְתִטְּרוּן יָת פִּתְגָּמֵי קְיָמָא הָדָא וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן בְּדִיל דְּתַצְלְחוּן יָת כָּל דִּי תַעְבְּדוּן:

רשב"ם

בהר סיני · הוא הר חורב : (ג) עד היום · שראיתם מעשיו הגדולים :

בעל הטורים

כ"ו מכות בתוכחה כנגד כ"ו מכות בתפלת י"ח חוץ מברכת המינים · להגן מכ"ו מכות שבתוכחה :

עיקר ש"ח ובאר"ח

מתעשר דנדמה לעשיר ואין כל במאת · מהא"כ הנפעל מורה על פעולה אמיתית וזה שכתב כי המתכרכם הוא בפעולה מדומה כי תתפלו להמכר אך אין קונה אבל אין לפרש כמו ונמכרתם המורה על פעולה אמיתית דהא כתיב ואין קונה · בא"ר] : ג ויתפרש אל המקום אל המעלה הגדולה והגבוהה במקום :

מנין המצות

תרי"ג עשין | **לאוין**

(תרז) רמח להתודות לפניו ית' שעשינו כל מה שגזר עלינו בהוצאת המעשרות והתרומות ולא החזקנו בהם שנא' ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית וגו' :

(תרח) שלא לאכול מעשר שני באנינות שנאמר לא אכלתי באוני ממנו : — שסג

(תרט) שלא לאכול מעשר שני בטומאה ואפי' בירושלים שנאמר ולא בערתי ממנו בטמא : — שסד

(תרי) שלא להוציא דמי מעשר שני אלא בצרכי אכילה ושתיה [וסיכה] שנא' לא נתתי ממנו למת וגו' : — שסה

(תריא) רמט להדמות וללכת בדרכי הי"ת ככל מה שבאפשרות יכולתנו שנאמר והלכת בדרכיו :

קוּמִי אוֹרִי כִּי־בָא אוֹרֵךְ וּכְבוֹד יְהֹוָה עָלַיִךְ זָרָח׃ כִּי־הִנֵּה הַחֹשֶׁךְ יְכַסֶּה־אֶרֶץ וַעֲרָפֶל לְאֻמִּים וְעָלַיִךְ יִזְרַח יְהֹוָה וּכְבוֹדוֹ עָלַיִךְ יֵרָאֶה׃ וְהָלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרֵךְ וּמְלָכִים לְנֹגַהּ זַרְחֵךְ׃ שְׂאִי־סָבִיב עֵינַיִךְ וּרְאִי כֻּלָּם נִקְבְּצוּ בָאוּ־לָךְ בָּנַיִךְ מֵרָחוֹק יָבֹאוּ וּבְנֹתַיִךְ עַל־צַד תֵּאָמַנָה׃ אָז תִּרְאִי וְנָהַרְתְּ וּפָחַד וְרָחַב לְבָבֵךְ כִּי־יֵהָפֵךְ עָלַיִךְ הֲמוֹן יָם חֵיל גּוֹיִם יָבֹאוּ לָךְ׃ שִׁפְעַת גְּמַלִּים תְּכַסֵּךְ בִּכְרֵי מִדְיָן וְעֵיפָה כֻּלָּם מִשְּׁבָא יָבֹאוּ זָהָב וּלְבוֹנָה יִשָּׂאוּ וּתְהִלֹּת יְהֹוָה יְבַשֵּׂרוּ׃ כָּל־צֹאן קֵדָר יִקָּבְצוּ לָךְ אֵילֵי נְבָיוֹת יְשָׁרְתוּנֶךְ יַעֲלוּ עַל־רָצוֹן מִזְבְּחִי וּבֵית תִּפְאַרְתִּי אֲפָאֵר׃ מִי־אֵלֶּה כָּעָב תְּעוּפֶינָה וְכַיּוֹנִים אֶל־אֲרֻבֹּתֵיהֶם׃ כִּי־לִי ׀ אִיִּים יְקַוּוּ וָאֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ בָּרִאשֹׁנָה לְהָבִיא בָנַיִךְ מֵרָחוֹק כַּסְפָּם וּזְהָבָם אִתָּם לְשֵׁם יְהֹוָה אֱלֹהַיִךְ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרָךְ׃ וּבָנוּ בְנֵי־נֵכָר חֹמֹתַיִךְ וּמַלְכֵיהֶם יְשָׁרְתוּנֶךְ כִּי בְקִצְפִּי הִכִּיתִיךְ וּבִרְצוֹנִי רִחַמְתִּיךְ׃ וּפִתְּחוּ שְׁעָרַיִךְ תָּמִיד יוֹמָם וָלַיְלָה לֹא יִסָּגֵרוּ לְהָבִיא אֵלַיִךְ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים׃ כִּי־הַגּוֹי וְהַמַּמְלָכָה אֲשֶׁר לֹא־יַעַבְדוּךְ יֹאבֵדוּ וְהַגּוֹיִם

דברים כט נצבים

ט אַתֶּם נִצָּבִים הַיּוֹם כֻּלְּכֶם לִפְנֵי יְהֹוָה אֱלֹהֵיכֶם רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כֹּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל׃

רש״י

(ט) אתם נצבים · מלמד שכינסם משה לפני הקדוש ברוך הוא ביום מותו א להכניסם בברית: ראשיכם שבטיכם · ב ראשיכם לשבטיכם: זקניכם ושטריכם · החשוב חשוב קודם ואחר כך כל איש ישראל:

עיקר ש״ח ובאר״ח

א מדכתיב היום משמע ביום שמלאו שנות חייו: ב דכיון דכנס כל שבטיהם הלא הראשים בכלל · לכן פירש״י דקאי אראשים אשר על השבטים

חָרֹב יֶחֱרָבוּ׃ כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלַיִךְ יָבוֹא בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר
יַחְדָּו לְפָאֵר מְקוֹם מִקְדָּשִׁי וּמְקוֹם רַגְלַי אֲכַבֵּד׃ וְהָלְכוּ אֵלַיִךְ
שְׁחוֹחַ בְּנֵי מְעַנַּיִךְ וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל־כַּפּוֹת רַגְלַיִךְ כָּל־מְנַאֲצָיִךְ
וְקָרְאוּ לָךְ עִיר יְהוָה צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה
וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר׃
וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה
מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת
הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל
וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה׃ לֹא־יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס
בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ
תְּהִלָּה׃ לֹא־יִהְיֶה־לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ
לֹא־יָאִיר לָךְ וְהָיָה־לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ׃
לֹא־יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה־לָּךְ
לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ׃ וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם
יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעַו מטעי ק׳ מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר׃ הַקָּטֹן
יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה׃

אונקלוס

ט אַתּוּן קָיְמִין יוֹמָא דֵין כָּלְכוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן רֵישֵׁיכוֹן
שִׁבְטֵיכוֹן סָבֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן כֹּל אֱנָשׁ יִשְׂרָאֵל׃

רשב״ם

(ט) אתם נצבים היום כלכם · כדכתיב לעיל ויקרא משה

בעל הטורים

(ט) נצבים · כדרך שנאמר בסיני ויתיצבו בתחתית ההר
כן בלשון אמר כאן אתם נצבים [ר״ל
אגודה אחת כמו ההם ע״ש ברש״י פסוק ויתן] : לפני ה׳ אלהיכם ראשיכם ·
סמיך ראשיכם לאלהיכם לומר מורא רבך כמורא שמים : כל איש ישראל וסמיך
נים

י טַפְּכֶם נְשֵׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מֵחֹטֵב עֵצֶיךָ
עַד שֹׁאֵב מֵימֶיךָ: יא לְעָבְרְךָ בִּבְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
וּבְאָלָתוֹ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כֹּרֵת עִמְּךָ הַיּוֹם: שני יב לְמַעַן
הָקִים־אֹתְךָ הַיּוֹם לוֹ לְעָם וְהוּא יִהְיֶה־לְּךָ לֵאלֹהִים כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר־לָךְ וְכַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וּלְיַעֲקֹב: יג וְלֹא אִתְּכֶם לְבַדְּכֶם אָנֹכִי כֹּרֵת אֶת־הַבְּרִית
הַזֹּאת וְאֶת־הָאָלָה הַזֹּאת: יד כִּי אֶת־אֲשֶׁר יֶשְׁנוֹ פֹּה עִמָּנוּ
עֹמֵד הַיּוֹם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְאֵת אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ פֹּה עִמָּנוּ
הַיּוֹם: שלישי טו כִּי־אַתֶּם יְדַעְתֶּם אֵת אֲשֶׁר־יָשַׁבְנוּ בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וְאֵת אֲשֶׁר־עָבַרְנוּ בְּקֶרֶב הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֲבַרְתֶּם:
טז וַתִּרְאוּ אֶת־שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֵת גִּלֻּלֵיהֶם עֵץ וָאֶבֶן כֶּסֶף
וְזָהָב אֲשֶׁר עִמָּהֶם: יז פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אוֹ
מִשְׁפָּחָה אוֹ־שֵׁבֶט אֲשֶׁר לְבָבוֹ פֹנֶה הַיּוֹם מֵעִם יְהוָה

רש"י

(י) מחוטב עציך. מלמד שבאו כנענים להתגייר בימי משה כדרך שבאו גבעונים בימי יהושע וזהו האמור בגבעונים ויעשו גם המה בערמה ונתנם משה חוטבי עצים ושואבי מים: (יא) לעברך. להיות עובר בברית ולא יתכן לפרשו כמו להעבירך אלא כמו לעבורכם אותם: לעברך בברית. דרך העברה כך היו כורתי בריתות עושין מחיצה מכאן ומחיצה מכאן ועוברים בנתיים כמו שנאמר העגל אשר כרתו לשנים ויעברו בין בתריו: (יב) למען הקים אותך היום לו לעם. כך טורח כל כך לעם. כדי לקיים אתכם לעם לפניו: והוא יהיה לך לאלהים. לפי שדיבר לך ונשבע לאבותיך שלא להחליף את זרעם באומה אחרת לכך הוא מכניס אתכם בשבועות הללו שלא תקניטוהו אחר שהוא אינו יכול להבדל מכם. ע"כ פירשתי לפי פשוטו של פרשה. ומדרש אגדה למה נסמכה פרשת אתם נצבים לקללות לפי ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים חוץ ממ"ט שבת"כ הוריקו פניהם ואמרו מי יוכל לעמוד באלו התחיל משה לפייסם אתם נצבים היום הרבה הכעסתם למקום ולא עשה אתכם כליה והרי אתם קיימים לפניו: היום. כיום הזה שהוא קיים והוא מאפיל ומאיר. כך האיר לכם וכך עתיד להאיר לכם והקללות והיסורין הן מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ואף הפרשה שלמעלה מזו פייסום אתם ראיתם את כל וגו'. ד"א אתם נצבים לפי שהיו ישראל יוצאין מפרנס

יטפלכון נשיכון וגיורך די בגו משריתך מלקט אעך עד
מלי מיך: יא לאעלותך בקימא דיי אלהך ובמומתה די
יי אלהך גזר עמך יומא דין: יב בדיל לאקמא יתך יומא
דין קדמוהי לעמא והוא יהי לך לאלה כמא די מליל לך
וכמא די קיים לאבהתך לאברהם ליצחק וליעקב: יג ולא
עמכון בלחודיכון אנא גזר ית קימא הדא וית מומתא הדא:
יד ארי ית מן דאיתוהי הכא עמנא קאם יומא דין קדם יי
אלהנא וית די ליתוהי הכא עמנא יומא דין: טו ארי אתון
ידעתון ית דיתבנא בארעא דמצרים וית די עברנא בגו
עממיא די עברתון: טז וחזיתון ית שקוציהון וית טעותהון
אעא ואבנא כספא ודהבא די עמהון: יז דילמא אית בכון
גבר או אתתא או זרעית או שבטא די לבה פני יומא דין

רש"י

לפרנס ממשה ליהושע לפיכך עשה
אותם מצבה כדי לזרזם וכן עשה יהושע
וכן שמואל התיצבו ואשפטה אתכם
כשיצאו מידו ונכנסו לידו של שאול:
(יד) ואת אשר איננו פה. ואף עם
דורות העתידים להיות: (טו) כי
אתם ידעתם וגו' ותראו את שקוציהם.
לפי שראיתם העובדי כוכבים ושמא
הסית לב אחד מכם אותו ללכת
אחריהם: (טז) ותראו את שקוציהם.
על שם שהיו מאוסים כשקצים: גלוליהם.
שהיו מוסרחים ומאוסין כגלל: עץ
ואבן. אותן של עצים ושל אבנים ראיתם
בגלוי לפי שאין העובדי כוכבים
יראים שמא יגנבו. אבל של כסף
וזהב עמהם בחדרי משכיותם הם לפי
שהם יראים שמא יגנבו: (יז) פן יש
בכם וגו'. לפיכך אני צריך להשביעכם:
פן יש בכם. שמא יש בכם: אשר
לבבו פונה היום. מלקבל עליו הברית:

עיקר ש"ח ובאר"ח

ויתפרש פה שלפ"ד מן לפניכם: ג ופי' כי משה לא קבלם רק אם יקבלום עליהם
להיות חוטבי עץ ושואבי מים: ד [פי' כי לעברך הוא פועל עומד ופי'
כי אתה בעצמך תהא עובר וכמו לעשותכם דהוא פועל עומד. אבל לא יתכן
לפרש כמו להעבירך וזה לפועל יוצא דהא כרת הברית עמהם בעצמם. בא"ר]:
ה כי ע"י היסורין והקללות אתם נזהרין מלעבור על ד"ת. ולכן אתם
קיימים לעולם. ומוכיח כי הקללות הם רק דברי פיוסים מן הפרשה אתם
ראיתם סוף הפסוק כי הוא וודאי פיוסים וכן הוא אחר הפרשיות בענין זה:
ו אבל לא תפרש ואת אשר איננו פה כי קאי על בני הדור שזה אשר הלכו מפה
למקום אחר: ז לכך כתיב כאן ואבן אשר ראיתם ובכסף וזהב כתיב אשר עמהם

אֱלֹהֵינוּ לָלֶכֶת לַעֲבֹד אֶת־אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם הָהֵם פֶּן־יֵשׁ בָּכֶם
שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה׃ יח וְהָיָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־דִּבְרֵי הָאָלָה
הַזֹּאת וְהִתְבָּרֵךְ בִּלְבָבוֹ לֵאמֹר שָׁלוֹם יִהְיֶה־לִּי כִּי בִּשְׁרִרוּת
לִבִּי אֵלֵךְ לְמַעַן סְפוֹת הָרָוָה אֶת־הַצְּמֵאָה׃ יט לֹא־יֹאבֶה
יְהוָה סְלֹחַ לוֹ כִּי אָז יֶעְשַׁן אַף־יְהוָה וְקִנְאָתוֹ בָּאִישׁ הַהוּא
וְרָבְצָה בּוֹ כָּל־הָאָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה וּמָחָה יְהוָה אֶת־
שְׁמוֹ מִתַּחַת הַשָּׁמָיִם׃ כ וְהִבְדִּילוֹ יְהוָה לְרָעָה מִכֹּל שִׁבְטֵי
יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אָלוֹת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה׃
כא וְאָמַר הַדּוֹר הָאַחֲרוֹן בְּנֵיכֶם אֲשֶׁר יָקוּמוּ מֵאַחֲרֵיכֶם
וְהַנָּכְרִי אֲשֶׁר יָבֹא מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה וְרָאוּ אֶת־מַכּוֹת הָאָרֶץ
הַהִוא וְאֶת־תַּחֲלֻאֶיהָ אֲשֶׁר־חִלָּה יְהוָה בָּהּ׃ כב גָּפְרִית
וָמֶלַח שְׂרֵפָה כָל־אַרְצָהּ לֹא תִזָּרַע וְלֹא תַצְמִחַ וְלֹא־יַעֲלֶה בָהּ
כָּל־עֵשֶׂב כְּמַהְפֵּכַת סְדֹם וַעֲמֹרָה אַדְמָה וּצְבֹיִים וצבוים ק'

רש"י

שרש פרה ראש ולענה. שרש מגדל עשב מר כגידין שהם מרים כלומר מפרה ומרבה רשע בקרבכם:
(יח) והתברך בלבבו. לשון ברכה יחשוב בלבו ברכת שלום לי לעצמו לאמר לא יבואוני קללות הללו אך שלום יהיה לי: והתברך. בנדיר"א שוי"א בלע"ז כמו והתגלה והתפלל: בשרירות לבי אלך. במראית לבי כמו אשורנו ולא קרוב כלומר מה שלבי רואה לעשות: למען ספות הרוה. לפי שאוסיף לו פורענות על מה שעשה עד הנה בשוגג והייתי מעביר עליהם וגורם עתה שאצרפם עם המזיד ואפרע ממנו הכל וכן ת"א בדיל לאוספא ליה חטאי שלותא על זדנותא שאוסיף לו אני השגגות על הזדונות: הרוה. שוגג שהוא עושה כאדם שכור שהוא עושה שלא מדעת: הצמאה. שהוא עושה מדעת ובתאוה: (יט) יעשן אף ה'. יע"י כעס הגוף מתחמם והעשן יוצא מן האף. וכן עלה עשן באפו ואף על פי שאין זו לפני המקום הכתוב משמיע את האוזן כדרך שהיא רגילה ויכולה לשמוע כפי דרך הארץ: וקנאתו. לשון חמה אנפרמנ"ט אחיזת לבישת נקמה ב ואינו מעביר על המדה: (כ) הכתובה בספר התורה הזה. ולמעלה הוא אומר בספר התורה הזאת גם כל חלי וכל מכה וגו' הזאת לשון נקבה מוסב על התורה. הזה לשון זכר מוסב על הספר ועפ"י פיסוק

טעמים

מדחלתא דיי אלהנא למהך למפלח ית טעות עממיא האנון דילמא אית בכון גבר מהרהר חטאין או זדון: יח ויהי במשמעה ית פתגמי מומתא הדא ויחשב בלבה למימר שלמא יהי לי ארי בהרהור לבי אנא אזל בדיל לאוספא (לה*) חטאי שלותא על זדנותא: יט לא ייבי יי למשבק לה ארי בכן יתקף רגזא דיי וחמתה בגברא ההוא וידבקון בה כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין וימחי יי ית שמה מתחות שמיא: כ ויפרשנה יי לבישא מכל שבטיא דישראל ככל לוטי קימא דכתיבין בספרא דאוריתא הדין: כא ויימר דרא בתראה בניכון די יקומון מבתריכון ובר עממין דייתי מארעא רחיקא ויחזון ית מחתא דארעא ההיא וית מרעהא די אמרע יי בה: כב גפריתא ומלחא יקידת כל ארעה לא תזרע ולא תצמח ולא יסק בה כל עסבא כמהפכתא דסדם

*) רש"י גרס לה.

רשב"ם

אל כל ישראל וגו': (יח) למען ספות הרוה. המזיד שמתוך שובע הוא חוטא: הצמאה. לתאבון שאינו רשע כעושה להכעיס מתוך שובע: כי בשרירות לבי. אלא בשרירות: (יט) כי אז יעשן. לא יאבה סלוח לו אלא אז יעשן על אשר עזבו. ולא יאמרו מבלי יכולת ה' כמו שפרשתי

בעל הטורים

ליה מפלה לומר שהיו ישראל בעת הרגשים לנגלה ולהדריכה כעסה: (כ) והבדילו ה' לרעה. בגי' הנה זה ירבעם: (כא) אשר יקומו מאחריכם. ר"ת אחאב ירבעם מנשה-שהם הרשיעו

רש"י

הטעמים הן נחלקין לשתי לשונות. בפרשת הקללות הטפחא נתונה תחת בספר והתורה הזאת דבוקים זה לזה לכך אמר הזאת וכאן הטפחא נתונה תחת התורה נמצא ספר התורה דבוקים זה לזה לפיכך לשון זכר נופל אחריו

עיקר ש"ח ובאר"ח

כי הטמינם בחדרי משכיתם: ח גידין הוא גם עשב מר כי תרגום של לענה הוא גידין: ט [כי והתברך הוא בהתפעל הנופל על פעל מדומה וזה כי יחשוב בלבבו ברכת שלום. כנ"ל]: י ולפי פירושו ספות הוא המקור והוראתו הוא תוספת ולא מהוראת כליה וכמו פן תספה: כ ע' לעיל ריש פ' פינחס:

ועבי"

אֲשֶׁר הָפַךְ יְהוָה בְּאַפּוֹ וּבַחֲמָתוֹ׃ כג וְאָמְרוּ כָּל־הַגּוֹיִם עַל־מֶה עָשָׂה יְהוָה כָּכָה לָאָרֶץ הַזֹּאת מֶה חֳרִי הָאַף הַגָּדוֹל הַזֶּה׃ כד וְאָמְרוּ עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת־בְּרִית יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתָם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹצִיאוֹ אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ כה וַיֵּלְכוּ וַיַּעַבְדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהֶם אֱלֹהִים אֲשֶׁר לֹא־יְדָעוּם וְלֹא חָלַק לָהֶם׃ כו וַיִּחַר־אַף יְהוָה בָּאָרֶץ הַהִוא לְהָבִיא עָלֶיהָ אֶת־כָּל־הַקְּלָלָה הַכְּתוּבָה בַּסֵּפֶר הַזֶּה׃ כז וַיִּתְּשֵׁם יְהוָה מֵעַל אַדְמָתָם בְּאַף וּבְחֵמָה וּבְקֶצֶף גָּדוֹל וַיַּשְׁלִכֵם אֶל־אֶרֶץ אַחֶרֶת כַּיּוֹם הַזֶּה׃ כח הַנִּסְתָּרֹת לַיהוָה אֱלֹהֵינוּ וְהַנִּגְלֹת י״א נקודות לָנוּ וּלְבָנֵינוּ עַד־עוֹלָם לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃

רביעי שני כשהן מחוברין ס ל א וְהָיָה כִי־יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל־לְבָבֶךָ בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ ב וְשַׁבְתָּ עַד־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר־אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ ג וְשָׁב

ל׳ רבתי רש״י

שהלשון נופל על הספר: (כה) לא ידעום. לא ידעו בהם גבורת אלהות: ולא חלק להם. לא נתנם לחלקם. ואונקלוס תרגם ולא אוטיבא להון לא הטיבו להם שום טובה. ולשון לא חלק אותו אלוה שבחרו להם לא חלק להם שום נחלה ושום חלק: (כז) ויתשם ה׳. כתרגומו וטלטלינון וכן הנני נותשם מעל אדמתם: (כח) הנסתרות לה׳ אלהינו. ואם תאמרו מה בידינו לעשות אתה מעניש את הרבים על הרהורי היחיד שנאמר פן יש בכם איש וגו׳ ואחר כך וראו את מכות הארץ ההיא והלא אין אדם יודע במטמוניו של חבירו. אין אני מעניש אתכם על הנסתרות שהן לה׳ אלהינו והוא יפרע מאותו יחיד אבל הנגלות לנו ולבנינו לבער הרע מקרבנו ואם לא נעשה דין בהם יענשו את הרבים. נקוד על לנו ולבנינו לדרוש שאף על הנגלות לא ענש את הרבים עד שעברו את הירדן משקבלו עליהם את השבועה בהר גרזים ובהר עיבל ונעשו ערבים זה לזה: (ג) ושב ה׳ אלהיך את

ועמרה אדמה וצביים די הפך יי ברגזיה ובחמתה: כג ויימרון כל עממיא על מה עבד יי כדין לארעא הדא מא תקוף רגזא רבא הדין: כד ויימרון על די שבקו ית קימא דיי אלהא דאבהתהון די גזר עמהון באפקותיה יתהון מארעא דמצרים: כה ואזלו ופלחו לטעוות עממיא וסגידו להון דחלן די לא ידעונון ולא אוטיבא להון: כו ותקיף רגזא דיי בארעא ההיא לאיתאה עלה ית כל לוטיא דכתיבין בספרא הדין: כז וטלטלינון יי מעל ארעהון ברגז ובחמה ובתקוף רגז ואגלינון לארעא אחרי כיומא הדין: כח דמטמרן קדם יי אלהנא ודמגלין לנא ולבננא עד עלם למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא: א ויהי ארי ייתון עלך כל פתגמיא האלין ברכן ולוטין די יהבית קדמך ותתוב ללבך בכל עממיא די אגלך יי אלהך לתמן: ב ותתוב לדחלתא דיי אלהך ותקבל למימריה ככל די אנא מפקדך יומא דין את ובנך בכל לבך ובכל נפשך: ג ויתוב יי אלהך ית שבי גלותך וירחם עלך

רשב"ם

אצל ואתפלל אל ה' ואומר וגו' בפ' עקב תשמעון: (כח) הנסתרות לה' אלהינו· כבר פירשתים אצל הארורים על הנסתרות [כי] הנסתרים· היו הברכות והקללות שאין הדבר ליענש ביד בית דין אלא ביד הקב"ה: לנו ולבנינו· לעשות דיני עונשין על פי עד:

בעל הטורים

כעבודת כוכבים יותר מכל: (כז) באף ובחמה ובקצף · בגימ' שבעים כנגד שבעים שנה של גלות בבל: וישלכם · למ"ד גדולה וחסר יו"ד לומר שאין השלכה כזאת לי"ד שבטים [פי' ברכה ויזא פ' ע"ג ע"פ יוסף ה' לי כנחתר]: (כח) נקוד על פי"ן שבעד כדאיתא בפ' נגמר הדין (ד' מ"ג ע"ב ע"ש ברש"י ותוס') וע' יוסכין מאחד בשנה שהתחיל לבאר התורה עד י"ד בניסן שעברו הירדן שאין לנו ולבנינו ליענש.

עיקר ש"ח ובאר"ח

ל [ולס"ג שרשו פאה נתע ודגש הת"ו משלים חסרון הנו"ן. במ"ר]: מ כי מדכתיב פן יש בכם איש משמע דאיש אחד יחטא ובעונם כתיב וראו את מכות הארץ

יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל־הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה׃ ד אִם־יִהְיֶה נִדַּחֲךָ בִּקְצֵה הַשָּׁמָיִם מִשָּׁם יְקַבֶּצְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקָּחֶךָ׃ ה וֶהֱבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ׃ ו וּמָל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־לְבָבְךָ וְאֶת־לְבַב זַרְעֶךָ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ׃ חמישי

שלישי כשהן מחוברין ז וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵת כָּל־הָאָלוֹת הָאֵלֶּה עַל־אֹיְבֶיךָ וְעַל־שֹׂנְאֶיךָ אֲשֶׁר רְדָפוּךָ׃ ח וְאַתָּה תָשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם׃ ט וְהוֹתִירְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ בִּפְרִי בִטְנְךָ וּבִפְרִי בְהֶמְתְּךָ וּבִפְרִי אַדְמָתְךָ לְטֹבָה כִּי יָשׁוּב יְהוָה לָשׂוּשׂ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר־שָׂשׂ עַל־אֲבֹתֶיךָ׃ י כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה כִּי תָשׁוּב אֶל־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשֶׁךָ׃ ס ששי יא כִּי הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לֹא־נִפְלֵאת הִוא מִמְּךָ וְלֹא־רְחֹקָה הִוא׃ יב לֹא בַשָּׁמַיִם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה־לָּנוּ

רש"י

שבותך • היה לו לכתוב והשיב את שבותך רבותינו למדו מכאן כביכול שהשכינה שרויה עם ישראל בצרת גלותם וכשנגאלין הכתיב גאולה לעצמו שהוא ישוב עמהם • ועוד י"ל שגדול יום קבוץ גליות ובקושי כאילו הוא עצמו צריך להיות אוחז בידיו ממש איש איש ממקומו כענין שנאמר ואתם תלקטו לאחד אחד בני ישראל • ואף בגליות שאר האומות מצינו כן והשבתי את שבות בני עמון: (יא) לא נפלאת היא ממך • לא מכוסה היא ממך כמו שנאמר כי יפלא אל יכסה ותרד פלאים ותרד במטמוניות • מכוסה ותכוסה בטמון: (יב) לא בשמים היא • שאילו היתה בשמים היית צריך לעלות

ויתוב ויכנשנך מכל עממיא די יבדרנך יי אלהך לתמן : ד אם יהי גלותך בסיפי שמיא מתמן יכנשנך יי אלהך ומתמן יקרבנך : ה ויעלנך יי אלהך לארעא דיריתו אבהתך ותירתה ויוטב לך ויסגנך מאבהתך : ו ויעדי יי אלהך ית טפשות לבך וית טפשות לבא דבנך למרחם ית יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך בדיל חייך : ז ויתן יי אלהך ית כל לוטיא האלין על בעלי דבבך ועל סנאך די רדפוך : ח ואת תתוב ותקבל במימרא דיי ותעבד ית כל פקודוהי די אנא מפקדך יומא דין : ט ויותרנך יי אלהך בכל עובדי ידך בולדא דמעך ובולדא דבעירך ובאבא דארעך לטבא ארי יתוב יי למחדי עלך לטב כמא די חדי על אבהתך : י ארי תקבל במימרא דיי אלהך למטר פקודוהי וקימוהי דכתיבין בספרא דאוריתא הדין ארי תתוב קדם יי אלהך בכל לבך ובכל נפשך : יא ארי תפקדתא הדא די אנא מפקדך יומא דין לא מפרשא היא מנך ולא רחיקא היא : יב לא בשמיא היא למימר

בעל הטורים

(ו) את לבבך ואת לבב · ר"ת אלול · לכך נהגו להשכים להתפלל סליחות מר"ח אלול ואילך (ולמנהגנו כ' בס' מט"מ רמז אתם נצבים היום בגי' לעמוד לסליחות ע"כ וידוע דלעולם קורין פ' זו בשבוע שעומדין לסליחות) וכן לולא האמנתי לראות בטוב ה' · לולא אותיות אלול שמאלול ואילך תדמי עד ה' : את לבבך ואת · בגי' זה נימות המשיח · וסמיך ליה :

(ח) ואתה תשוב וגו' : (ט) והותירך · שאם תשוב בתשובה שלימה מיד תהא נגאל : (י) תשמע בקול · בגימ' זה בקול ת"ח [אולי צ"ל זהו בקולו של ת"ח] : כי תשוב אל ה' אלהיך · וסמיך ליה : (יא) כי המצוה הזאת · לומר שקולה היא התשובה כנגד כל המצות כלן : (יב) מי יעלה לנו השמימה · ר"ת מילה וס"ת יהוה לומר אינו יכול לעלות אצל השם אם לא שיהא נימול

עיקר ש"ח ובאר"ח

הארץ משמע דכל יושבי הארץ יענשו בשבילו : נ [כי והשיב בהפעיל שייך בפי' דישיב את אחרים אבל ושב בקל הוא פועל עומד הלא משמע דבעצמו ישוב · אך מה שדרשו רז"ל עמו אנכי כגרס כי גם הקב"ה בעצמו ישוב ·

ומה

הַשָּׁמַיְמָה וְיִקָּחֶהָ לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יג וְלֹא־
מֵעֵבֶר לַיָּם הִוא לֵאמֹר מִי יַעֲבָר־לָנוּ אֶל־עֵבֶר הַיָּם וְיִקָּחֶהָ
לָּנוּ וְיַשְׁמִעֵנוּ אֹתָהּ וְנַעֲשֶׂנָּה׃ יד כִּי־קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר
מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשֹׂתוֹ׃ ס שביעי ומפטיר רביעי
כשהן מחוברין טו רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת־הַחַיִּים וְאֶת־
הַטּוֹב וְאֶת־הַמָּוֶת וְאֶת־הָרָע׃ טז אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֺתָיו
וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יז וְאִם־יִפְנֶה
לְבָבְךָ וְלֹא תִשְׁמָע וְנִדַּחְתָּ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים
וַעֲבַדְתָּם׃ יח הִגַּדְתִּי לָכֶם הַיּוֹם כִּי אָבֹד תֹּאבֵדוּן לֹא־
תַאֲרִיכֻן יָמִים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה עֹבֵר אֶת־הַיַּרְדֵּן
לָבוֹא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ יט הַעִידֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם
וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה

רש"י

לגלות אחרים וללמדה: (יד) כי קרוב אליך. התורה נתונה לכם בכתב ובעל פה: (טו) את החיים ואת הטוב. זה תלוי בזה אם תעשה טוב הרי לך חיים ואם תעשה רע הרי לך המות. והכתוב מפרש והולך היאך: (טז) אשר אנכי מצוך היום לאהבה. הרי הטוב ובו תלוי: וחיית ורבית. הרי החיים: (יז) ואם יפנה לבבך. הרי הרע: (יח) כי אבד תאבדון. הרי המות: (יט) העדתי בכם היום את השמים ואת הארץ. שהם קיימים לעולם וכאשר יקרה אתכם הרעה יהיו עדים שאני התריתי בכם בכל זאת.

דבר אחר העידותי בכם היום את השמים וגו' א"ל הקדוש ברוך הוא לישראל הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שינו את מדתם שמא לא עלה גלגל חמה מן המזרח והאיר לכל העולם כענין שנאמר וזרח השמש ובא השמש הסתכלו בארץ שבראתי לשמש אתכם שמא שינתה מדתה שמא זרעתם אותה ולא צמחה או שמא זרעתם חטים והעלתה שעורים ומה אלו שנעשו לא לשכר ולא להפסד אם זוכין אין מקבלין שכר ואם חוטאין אין מקבלין פורענות לא שינו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו

מן יסק לנא לשמיא ויסבה לנא וישמעננא יתה ונעבדנה: יג ולא מעברא לימא היא למימר מן יעבר לנא לעברא דימא ויסבה לנא וישמעננא יתה ונעבדנה: יד ארי קריב לך פתגמא לחדא בפומך ובלבך למעבדה: טו חזי דיהבית קדמך יומא דין ית חיי וית טבתא וית מותא וית בישא: טז די אנא מפקדך יומא דין למרחם ית יי אלהך למהך בארחן דתקנן קדמוהי ולמטר פקודוהי וקימוהי ודינוהי ותיחי ותסגי ויברכנך יי אלהך בארעא די את עלל לתמן למירתה: יז ואם יפני לבך ולא תקבל ותטעי ותסגוד לטעות עממיא ותפלחנון: יח חויתי לכון יומא דין ארי מיבד תיבדון לא תורכון יומין על ארעא די את עבר ית ירדנא למיעל לתמן למירתה: יט אסהדית בכון יומא דין ית שמיא וית ארעא חיי ומותא יהבית קדמך ברכן ולוטין ותתרעי בחיי

בעל הטורים

וכן כתבנו לפני וסיים תמים שנאמר על המילה: (יד) בפיך ובלבבך לעשותו • בפיך י' כי חיים הם למוצאיהם • ובלבבך • אגרא דשמעתא סברא: (טו) את החיים ואת הטוב • בגימטריא תוצאות • כי ממנו תוצאות חיים: (טז) וברכך • ב' במסרה • דין ואידך (פ' ראה) גבי עבד עברי לא יקשה בעיניך וגו' וברכך ה' אלהיך ודרשו חז"ל שאין עבד עברי נוהג בחוץ לארץ כמו שכאן דכתיב וברכך בארץ אשר אתה בא שמה • שהם נמי דוקא בארץ: (יט) ובחרת בחיים • בחיים עולה ע' לומר שבעים פנים

רש"י

תקבלו שכר ואם תפשעו תקבלו פורענות על אחת כמה וכמה: ובחרת

עיקר ש"ח ובאר"ח

ומה שמביא רש"י והשבתי את שבות בני עמון זה לא נמצא בקרא אבל כתיב והשבתי את שבות מואב או והשבתי את שבות מצרים אבל בבני עמון כתיב ואחר כן אשיב וגו' וזה הוא בהפעיל • בא"ר]: ס ויהיה כי קרוב אליך על תורה שבכתב שנראה לעינים ובפיך ובלבבך הוא על תורה שבעל פה • כי המה נשמרים בזכרון בלב ונלמדים בע"פ: ע פי בזמנם לא עשו כלום עדיין ורק עדי הסרוא פה:

וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ׃ כ לְאַהֲבָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה־בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ לָשֶׁבֶת עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתֶיךָ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם׃ פ פ פ

הב' רפה · מ״ש

מ' פסוקים לבכ״ו סימן · ומפטירין שוש אשיש בישעיה סימן ס״א :

רש״י

בחיים · אני מורה לכם שתבחרו בחלק החיים כאדם האומר לבנו בחר לך חלק יפה בנחלתי ומעמידו על חלק היפה ואומר לו את זה ברור לך ועל זה נאמר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי הנחת ידי על גורל היפה לומר את זה קח לך :

חסלת פרשת נצבים

הפטרת נצבים בישעיה סימן סא

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי־יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ׃ כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן ׀ אֲדֹנָי יְהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם׃ לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלִַם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד־יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר׃ וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל־מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ׃ וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד־יְהוָה וּצְנוּף וצניף קרי מְלוּכָה בְּכַף־אֱלֹהָיִךְ׃ לֹא־יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא־יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי־בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי־חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל׃ כִּי־יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל־כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ׃ עַל־חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלִַם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל־הַיּוֹם וְכָל־הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּרִים אֶת־

בְּדִיל דְּתֵיחֵי אַתְּ וּבְנָךְ׃ כ לְמִרְחַם יָת יְיָ אֱלָהָךְ לְקַבָּלָא לְמֵימְרֵהּ וּלְאִתְקָרָבָא לְדַחְלְתֵהּ אֲרֵי הוּא חַיָּיךְ וְאוֹרְכוּת יוֹמָךְ לְמִתַּב עַל אַרְעָא דִּי קַיֵּים יְיָ לַאֲבָהָתָךְ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לְמִתַּן לְהוֹן׃

בעל הטורים

ומורים כדרשת כסס · וכן סו״ד ס׳ נירתיו וחיי האדם פ׳ שנה׃

הפטרת נצבים

יְהוָה אַל־דֳּמִי לָכֶם׃ וְאַל־תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד־יְכוֹנֵן וְעַד־יָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ׃ נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם־אֶתֵּן אֶת־דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם־יִשְׁתּוּ בְנֵי־נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ׃ כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת־יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי׃ עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן הָרִימוּ נֵס עַל־הָעַמִּים׃ הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל־קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ לְבַת־צִיּוֹן הִנֵּה יִשְׁעֵךְ בָּא הִנֵּה שְׂכָרוֹ אִתּוֹ וּפְעֻלָּתוֹ לְפָנָיו׃ וְקָרְאוּ לָהֶם עַם־הַקֹּדֶשׁ גְּאוּלֵי יְהוָה וְלָךְ יִקָּרֵא דְרוּשָׁה עִיר לֹא נֶעֱזָבָה׃ מִי־זֶה ׀ בָּא מֵאֱדוֹם חֲמוּץ בְּגָדִים מִבָּצְרָה זֶה הָדוּר בִּלְבוּשׁוֹ צֹעֶה בְּרֹב כֹּחוֹ אֲנִי מְדַבֵּר בִּצְדָקָה רַב לְהוֹשִׁיעַ׃ מַדּוּעַ אָדֹם לִלְבוּשֶׁךָ וּבְגָדֶיךָ כְּדֹרֵךְ בְּגַת׃ פּוּרָה ׀ דָּרַכְתִּי לְבַדִּי וּמֵעַמִּים אֵין־אִישׁ אִתִּי וְאֶדְרְכֵם בְּאַפִּי וְאֶרְמְסֵם בַּחֲמָתִי וְיֵז נִצְחָם עַל־בְּגָדַי וְכָל־מַלְבּוּשַׁי אֶגְאָלְתִּי׃ כִּי יוֹם נָקָם בְּלִבִּי וּשְׁנַת גְּאוּלַי בָּאָה׃ וְאַבִּיט וְאֵין עֹזֵר וְאֶשְׁתּוֹמֵם וְאֵין סוֹמֵךְ וַתּוֹשַׁע לִי זְרֹעִי וַחֲמָתִי הִיא סְמָכָתְנִי׃ וְאָבוּס עַמִּים

בְּאַפִּי וַאֲשַׁכְּרֵם בַּחֲמָתִי וְאוֹרִיד לָאָרֶץ נִצְחָם: חַסְדֵי יְהוָה ׀ אַזְכִּיר תְּהִלּוֹת יְהוָה כְּעַל כֹּל אֲשֶׁר־גְּמָלָנוּ יְהוָה וְרַב־טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־גְּמָלָם כְּרַחֲמָיו וּכְרֹב חֲסָדָיו: וַיֹּאמֶר אַךְ־

דברים לא וילך

לא א וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל: ב וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לֹא־אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא וַיהוָה אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה: ג יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא ׀ עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא־יַשְׁמִיד אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירִשְׁתָּם יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה: שני ד וְעָשָׂה יְהוָה לָהֶם כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְסִיחוֹן וּלְעוֹג מַלְכֵי הָאֱמֹרִי וּלְאַרְצָם אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֹתָם: ה וּנְתָנָם יְהוָה לִפְנֵיכֶם וַעֲשִׂיתֶם לָהֶם כְּכָל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם: ו חִזְקוּ וְאִמְצוּ אַל־תִּירְאוּ וְאַל־תַּעַרְצוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֹלֵךְ עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ: שלישי חמישי כשהן מחוברין ז וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לִיהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר אֵלָיו לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבוֹא אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה לַאֲבֹתָם לָתֵת לָהֶם

רש"י

(א) וילך משה וגו': (ב) לא אוכל עוד לצאת ולבוא · יכול שתשש כחו ת"ל לא כהתה עינו ולא נס לחה אלא מהו לא אוכל איני רשאי שניטלה ממני הרשות וניתנה ליהושע: ד"א ה' אמר אלי · וזהו פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי: אנכי היום · היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי ביום זה אמות · ד"א לצאת ולבוא בדברי תורה מלמד שנסתתמו ממנו מסורות ה ומעיינות החכמה: (ו) לא ירפך · לא יתן לך רפיון להיות נעזב ממנו: (ז) כי אתה תבוא עם העם הזה · תרגו את

פישוט

עַמִּי הֵמָּה בָּנִים לֹא יְשַׁקֵּרוּ וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: בְּכָל־צָרָתָם ׀ לא לו קרי צָר וּמַלְאַךְ פָּנָיו הוֹשִׁיעָם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחֶמְלָתוֹ הוּא גְאָלָם וַיְנַטְּלֵם וַיְנַשְּׂאֵם כָּל־יְמֵי עוֹלָם:

אונקלוס

א ואזל משה ומליל ית פתגמיא האלין עם כל ישראל: ב ואמר להון בר מאה ועשרין שנין אנא יומא דין לית אנא יכיל עוד למפק ולמיעל ויי אמר לי לא תעבר ית ירדנא הדין: ג יי אלהך מימרה*) יעבר קדמך הוא ישיצי ית עממיא האלין מקדמך ותירתנון יהושע הוא עבר קדמך כמא די מליל יי: ד ויעבד יי להון כמא די עבד לסיחון ולעוג מלכי אמוראה ולארעהון די שיצי יתהון: ה וימסרנון יי קדמיכון ותעבדון להון ככל תפקדתא די פקדית יתכון: ו תקיפו ואלימו לא תדחלון ולא תתברון מקדמיהון ארי יי אלהך הוא דמדבר קדמך לא ישבקנך ולא ירטשנך: ז וקרא משה ליהושע ואמר לה לעיני כל ישראל תקף ואלים ארי את תעול עם עמא הדין לארעא די קיים יי

*) בלי ספק שזאת היתה גם גרסת רמב"ם · ולכן הרס מעליו תלונת הרמב"ן שבפ' ויגש מ"ו ד' · היידנהיים

בעל הטורים

(א) וילך · ב' במסורת פ"ת וילך [והוא נמצא בס' דניאל א'] פי' ב"ג המלך כשהלך כ"ט יום ב'. זו יום ג' זו נצבים וילך נפרדים· וילך משה· לעיל מיניה כתיב לאברהם ליצחק וליעקב וסמיך ליה וילך משה· שהלך אליהם להגיד להם כי קיים הקב"ה את שבועתו והכניס ישראל לארץ [שכיון שנכנס לסיחון ועוג שהיו מגינים של האמוריים כאילו כבר נכנס כולם] ואיתא במדרש מכאן שהמתים מספרים זה עם זה: ולבוא · מלא וי"ו שלא

עיקר ש"ח ובאר"ח

א אף כי כל כחי עמדי אך בדבר ה' לא אוכל: ב כדי שלא יצטער על שוטו לכן נסתמו ממנו מעינות החכמה · ומהם אשר חי רק גלגל

סבובו

וְאַתָּה תַּנְחִילֶנָּה אוֹתָם׃ ח וַיהוָה הוּא ׀ הַהֹלֵךְ לְפָנֶיךָ הוּא
יִהְיֶה עִמָּךְ לֹא יַרְפְּךָ וְלֹא יַעַזְבֶךָּ לֹא תִירָא וְלֹא תֵחָת׃
ט וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת וַיִּתְּנָהּ אֶל־הַכֹּהֲנִים
בְּנֵי לֵוִי הַנֹּשְׂאִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית יְהוָה וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי
יִשְׂרָאֵל׃ רביעי י וַיְצַו מֹשֶׁה אוֹתָם לֵאמֹר מִקֵּץ ׀ שֶׁבַע
שָׁנִים בְּמֹעֵד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת׃ יא בְּבוֹא כָל־
יִשְׂרָאֵל לֵרָאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר
תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאָזְנֵיהֶם׃
יב הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטַּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר
בִּשְׁעָרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וְיָרְאוּ אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃
יג וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלָמְדוּ לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ חמישי ששי
כשהן מחוברין יד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה הֵן קָרְבוּ יָמֶיךָ לָמוּת
קְרָא אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וְהִתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד וַאֲצַוֶּנּוּ וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה

רש"י

תיעול עם עמא הדין ג משה אמר ליהושע זקנים שבדור יהיו עמך הכל לפי דעתן ועצתן אבל הקדוש ברוך הוא אמר ליהושע כי אתה תביא את בני ישראל אל הארץ אשר נשבעתי להם תביא על כרחם הכל תלוי בך טול מקל והך על קדקדן דבר ד אחד לדור ולא שני דברים לדור: (ט) ויכתוב משה וגו' ויתנה · כשנגמרה כולה ה נתנה לבני שבטו: (י) מקץ שבע שנים · בשנה ראשונה של שמטה שהיא השנה השמינית ולמה קורא אותה שנת השמטה שעדיין שביעית נוהגת בה בקציר של שביעית ו היוצא למוצאי שביעית: (יא) תקרא את התורה הזאת · המלך היה קורא מתחלת אלה הדברים כדאיתא בסוטה ז סופה על בימה של עץ שהיו עושין בעזרה: (יב) האנשים · ללמוד: והנשים · לשמוע: והטף · למה באו ליתן שכר למביאיהם: (יד) ואצונו · ח ואזרזנו:

לאבהתהון למתן להון ואת תחסננה יתהון: ח ויי הוא
דמדבר קדמך מימרה יהי בסעדך לא ישבקנך ולא ירחקנך
לא תדחל ולא תתבר: ט וכתב משה ית אוריתא הדא
ויהבה לכהניא בני לוי דנטלין ית ארון קימא דיי ולכל
סבי ישראל: י ופקיד משה יתהון למימר מסוף שבע שנין
בזמן שתא דשמטתא בחגא דמטליא: יא במיתי כל ישראל
לאתחזאה קדם יי אלהך באתרא די יתרעי תקרי ית
אוריתא הדא קדם כל ישראל ותשמענון: יב כנוש*) ית
עמא גבריא ונשיא וטפלא וגיורך די בקרויך בדיל דישמעון
ובדיל דילפון (נ"א דילפון) וידחלון מקדם יי אלהכון ויטרון
למעבד ית כל פתגמי אוריתא הדא: יג ובניהון די לא
ידעון ישמעון ויילפון (נ"א וילפון) למדחל ית יי אלהכון כל
יומיא די אתון קימין על ארעא די אתון עברין ית ירדנא
תמן למירתה: יד ואמר יי למשה הא קריבו יומיך לממת
קרא ית יהושע ואתעתדו במשכן זמנא ואפקדנה ואזל

*) נראה שצ"ל אֲכַנֵּשׁ · כמו שפרש רש"י ריש פ' ויקהל (שמות ל"ה א') וכן במדבר כ' ח' ת"א וַאֲכַנֵּשׁ · ועיין ויקרא ח' ג' · אכן גם בכ"י כְּנוֹשׁ · היידנהיים

בעל הטורים

מכל עוד לבות בששה סדרי משנה: באים ללמוד: (יד) הן קרבו ימיך (יג) העם הלכים · בגי' זה שהם למות · אמר משה רבש"ע בזה

עיקר ש"ח ובאר"ח

חכמה חסן כמותו כי בלי חכמה למה לו חיים: ג [כי תבוא בקל מורה כי הוא בעצמו יבוא ואיך שייך את"ז את טעם הזה דמורה לבאורה כמו תביא בהפעיל · לכן כתב כי מלת את יתפרש פה כמו עם אבל הקב"ה אמר להם כי אתה תביא בהפעיל פי' כי אתה תהיה מנהיגם ותביאם בארץ · בא"ר]: ד דבר · פירוש מנהיג: ה פי' כל התורה מבראשית עד לעיני כל ישראל ולא כמו בפסוק שאח"ז דכתיב ג"כ התורה הזאת וקאי רק על משנה תורה: ו פי' בשנים דשמטה או אם זרע באיסור בשמיטה אסור בשביעית: ז כי מה דכתיב את"ז למען ישמעו קאי על הנשים הבאות לשמוע ומה דכתיב ולמען ילמדו קאי על האנשים שבאים ללמוד: ח דאל"ע צווי ממש שהרי לא כתיב אחריו עוד

צווי

ויהושע ויתיצבו באהל מועד: טו וירא יהוה באהל
בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על־פתח האהל: טז ויאמר
יהוה אל־משה הנך שכב עם־אבתיך וקם העם הזה
וזנה אחרי אלהי נכר־הארץ אשר הוא בא־שמה
בקרבו ועזבני והפר את־בריתי אשר כרתי אתו:
יז וחרה אפי בו ביום־ההוא ועזבתים והסתרתי פני
מהם והיה לאכל ומצאהו רעות רבות וצרות ואמר
ביום ההוא הלא על כי־אין אלהי בקרבי מצאוני
הרעות האלה: יח ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא
על כל־הרעה אשר עשה כי פנה אל־אלהים אחרים:
יט ועתה כתבו לכם את־השירה הזאת ולמדה את־בני־
ישראל שימה בפיהם למען תהיה־לי השירה הזאת
לעד בבני ישראל: ששי שביעי כשהן מחוברין כ כי־אביאנו
אל־האדמה אשר־נשבעתי לאבתיו זבת חלב ודבש
ואכל ושבע ודשן ופנה אל־אלהים אחרים ועבדום
ונאצוני והפר את־בריתי: כא והיה כי־תמצאן אתו
רעות רבות וצרות וענתה השירה הזאת לפניו לעד כי
לא תשכח מפי זרעו כי ידעתי את־יצרו אשר הוא עשה

רש"י

(טז) נכר הארץ · גויי ם הארץ : (יז) והסתרתי פני · כמו שאיני רואה בצרתם : (יט) את השירה הזאת · האזינו השמים עד וכפר אדמתו עמו : (כ) ונאצוני · והכעיסוני וכן כל ניאוץ לשון כעס : (כא) וענתה השירה הזאת לפניו לעד · שהתריתי בו בתורה כ על כל המוצאות אותו : כי לא תשכח מפי זרעו · הרי זו הבטחה לישראל שאין תורה משתכחת מזרעם לגמרי :

עיקר ש"ח ובאר"ח

גויי : ם [כיון דכתיב נכר בפת"ח תחת הכ"ף ולא בקמץ שלא הוא נסמך אל הארץ ויקשה אלהי הארץ שנעבוד את הכוכבים והמזלות שלא היה אומר גוי

מֹשֶׁה וִיהוֹשֻׁעַ וְאִתְעֲתַדוּ בְּמַשְׁכַּן זִמְנָא׃ טו וְאִתְגְּלִי יְיָ בְּמַשְׁכְּנָא בְּעַמּוּדָא דַעֲנָנָא וְקָם עַמּוּדָא דַעֲנָנָא עַל תְּרַע מַשְׁכְּנָא׃ טז וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה הָא אַתְּ שָׁכֵב עִם אֲבָהָתָךְ וִיקוּם עַמָּא הָדֵין וְיִטְעֵי בָּתַר טַעֲוַת עַמְמֵי אַרְעָא דִּי הוּא עָלֵל תַּמָּן בֵּינֵיהוֹן וְיִשְׁבְּקוּן דַּחַלְתִּי וִישַׁנּוֹן יָת קְיָמִי דִּי גְזָרִית עִמְּהוֹן׃ יז וְיִתְקוֹף רָגְזִי בְהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא וְאַרְחֵקִנּוּן וְאֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן וִיהוֹן לְמִבַּז וִיעָרְעַן יָתְהוֹן בִּישָׁן סַגִּיאָן וְעָקָן וְיֵימַר בְּעִדָּנָא הַהִיא הֲלָא מִדְּלֵית שְׁכִינַת אֱלָהִי בֵּינִי עָרְעוּנִי בִּישַׁיָּא הָאִלֵּין׃ יח וַאֲנָא סַלָּקָא אֲסַלֵּק שְׁכִנְתִּי מִנְּהוֹן בְּיוֹמָא הַהוּא עַל כָּל בִּישָׁא דִּי עֲבַדוּ אֲרֵי אִתְפְּנִיוּ לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא׃ יט וּכְעַן כְּתִיבוּ לְכוֹן יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא וְאַלְּפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שַׁוְיַהּ בְּפֻמְּהוֹן בְּדִיל דִּתְהֵי קֳדָמַי תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא לְסָהִיד בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כ אֲרֵי אֶעֱלִנּוּן לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לַאֲבָהָתְהוֹן עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן וְיִתְפַּנְּקוּן וְיִתְפְּנוּן בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא וְיִפְלְחֻנּוּן וְיַרְגְּזוּן קֳדָמַי וִישַׁנּוֹן יָת קְיָמִי׃ כא וִיהֵי אֲרֵי יְעָרְעַן יָתֵהּ בִּישָׁן סַגִּיאָן וְעָקָן*) וְתָתֵב תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָמוֹהִי לְסָהִיד אֲרֵי לָא תִתְנְשֵׁי מִפֻּם בְּנֵיהוֹן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי יָת יִצְרְהוֹן דִּי אִנּוּן עָבְדִין יוֹמָא דֵין עַד לָא אֶעֱלִנּוּן לְאַרְעָא

*) גרסה וְעָקָן · כמו בפסוק י"ז , וכן בכ"י · תידנהים

בעל הטורים

הנשמה שבחטיך שאמרתי הן לה' אלהיך השמים ובדרך זה אתה מגבירי למות א"ל הקב"ה וכי לא אמרת והן לא יאמינו לי וכן כתיב יען לא האמנתם בי: (טז) וקם העם. הגין על הקו"ף לומר שימאסו בק' ברכות ובבנין של שלמה שהיה ההיכל ק' אמה: העם הזה וזנה אחרי. בגי' זה סוף מנשה: (יז) והסתרתי פני מהם והיה לאכול. ס"ת בגי' המן. וזהו שדרשו בחולין ואנכי הסתר אסתיר רמז לאסתר: ברעות האלה. בגי' ארבע גליות: (יט) ולמדה את בני י'. בגי' הן תורה בכהנ: שימה בפיהם. בגי' זה

עיקר ש"ח ובאר"ח

דעת. לכן הוסיף רש"י גויי הארץ והמה אלילי יושבי הארץ. בא"ר]: י פי' הסתר פנים פה' מקרי הסדר השגחתו: כ ולא יוכלו לומר כי אלו היה

הַיּוֹם בְּטֶרֶם אֲבִיאֶנּוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבָּעְתִּי׃ כב וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת בַּיּוֹם הַהוּא וַיְלַמְּדָהּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ כג וַיְצַו אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן וַיֹּאמֶר חֲזַק וֶאֱמָץ כִּי אַתָּה תָּבִיא אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לָהֶם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה עִמָּךְ׃ כד וַיְהִי כְּכַלּוֹת מֹשֶׁה לִכְתֹּב אֶת־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה־הַזֹּאת עַל־סֵפֶר עַד תֻּמָּם׃ שביעי כה וַיְצַו מֹשֶׁה אֶת־הַלְוִיִּם נֹשְׂאֵי אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לֵאמֹר׃ כו לָקֹחַ אֵת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשַׂמְתֶּם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד׃ כז כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־מֶרְיְךָ וְאֶת־עָרְפְּךָ הַקָּשֶׁה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִתֶם עִם־יְהוָה וְאַף כִּי־אַחֲרֵי מוֹתִי׃ מפטיר כח הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שִׁבְטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם וַאֲדַבְּרָה בְאָזְנֵיהֶם אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְאָעִידָה בָּם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃ כט כִּי יָדַעְתִּי אַחֲרֵי מוֹתִי כִּי־הַשְׁחֵת תַּשְׁחִתוּן וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶתְכֶם וְקָרָאת אֶתְכֶם הָרָעָה בְּאַחֲרִית הַיָּמִים כִּי־תַעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה לְהַכְעִיסוֹ

ואעידה בראש עמוד ב"ה שמ"ו סימן

רש"י

(כג) ויצו את יהושע בן נון. מוסב למעלה כלפי שכינה כמו שמפורש אל הארץ אשר נשבעתי להם: (כו) לקוח. כמו זכור ושמור הלוך: מצד ארון ברית ה'. נחלקו בו חכמי ישראל בב"ב יש מהם אומרים דף היה בולט מן הארון מבחוץ ושם היה מונח ויש אומרים מצד הלוחות היה מונח בתוך הארון: (כח) הקהילו אלי. ולא תקעו אותו היום בחצוצרות להקהיל את הקהל לפי שנאמר עשה לך ולא השליט יהושע עליהם ואף בחייו נגנזו קודם יום מותו (ס"א ביום מותו) לקיים מה שנאמר ואין שלטון ביום המות: ואעידה בם את השמים ואת הארץ. וא"ת הרי כבר העיד למעלה העידותי בכם היום וגו'. התם לישראל אמר אבל לשמים ולארץ לא אמר ועכשיו

דִּי קַיֵּמִית: כב וּכְתַב מֹשֶׁה יָת תֻּשְׁבַּחְתָּא הָדָא בְּיוֹמָא הַהוּא וְאַלְּפַהּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: כג וּפַקֵּיד יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן וַאֲמַר תְּקַף וְאַלֵּים אֲרֵי אַתְּ תָּעֵל יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִּי קַיֵּמִית לְהוֹן וּמֵימְרִי יְהֵי בְּסַעֲדָךְ: כד וַהֲוָה כַּד שֵׁיצִי מֹשֶׁה לְמִכְתַּב יָת פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא הָדָא עַל סִפְרָא עַד דִּשְׁלִימוּ: כה וּפַקֵּיד מֹשֶׁה יָת לֵוָאֵי נָטְלֵי אֲרוֹן קְיָמָא דַּיְיָ לְמֵימָר: כו סַבוּ יָת סִפְרָא דְאוֹרַיְתָא הָדֵין וּתְשַׁוּוֹן יָתֵהּ מִסְּטַר אֲרוֹנָא קְיָמָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וִיהֵי תַמָּן בָּךְ לְסָהִיד: כז אֲרֵי אֲנָא יָדַעְנָא*) יָת סַרְבָנוּתָךְ וְיָת קְדָלָךְ דְּקַשְׁיָא הָא בְּעַד אֲנָא קַיָּם עִמְּכוֹן יוֹמָא דֵין מְסָרְבִין הֲוֵיתוּן קֳדָם יְיָ וְאַף (אֲרֵי) בָּתַר דְּאָמוּת: כח כְּנִישׁוּ לְוָתִי יָת כָּל סָבֵי שִׁבְטֵיכוֹן וְסָרְכֵיכוֹן וַאֲמַלֵּל קֳדָמֵיהוֹן יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין וְאַסְהֵד בְּהוֹן יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא: כט אֲרֵי יָדַעְנָא*) בָּתַר דְּאָמוּת אֲרֵי חַבָּלָא תְחַבְּלוּן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא דִּי פַקֵּידִית יָתְכוֹן וּתְעָרַע יָתְכוֹן בִּשְׁתָּא בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲרֵי תַעְבְּדוּן יָת דְּבִישׁ קֳדָם יְיָ לְאַרְגָּזָא קֳדָמוֹהִי

*) נראה שצ״ע יָדַעְנָא · היידנהיים

בעל הטורים

תלמוד: (כו) ואף כי אחרי מותי · כ״י שנים אחרי מותי · יהושע פרנס את ישראל כ״ח שנה וכ׳ שנה האריכו הזקנים: (כט) הרעה באחרית הימים · ר״ת עולה כגי׳ גוג:

רש״י

לא לומר האזינו השמים וגו׳: (כט) אחרי מותי כי השחת תשחיתון · והרי כל ימות יהושע לא השחיתו שנאמר ויעבדו ישראל את ה׳ כל ימי יהושע מכאן שתלמידו של אדם חביב עליו כגופו כל זמן שיהושע חי היה נראה למשה כאילו הוא חי:

חסלת פרשת וילך

עיקר ש״ת ובאר״ת

יודעים בכל הרעות לא עברנו על המצות לכן בא השירה להתראה על הרעות אשר תמצאינה אותם: ל פי׳ כי ויצו הוא ה׳ אשר עליו סובב כל הפרשה מפסוק ט״ז והלאה: מ פירשנו פעמים רבות כי לווי התמידית יבוא בתמונת המקור: נ ולכן לא כתיב שיתקעו כמו דכתיב בס׳ בהעלתך כי בכל הקהל היה תקיעה: ס ולפיכך אמר אחרי מותי תחת אשר היה לו לאמור אחרי מות יהושע כי חיי יהושע היו גם למשה חיים:

במעשה ידיכם: ל וידבר משה באזני כל־קהל ישראל את־דברי השירה הזאת עד תמם: פ פ פ

ע' פסוקים אדני"ס סימן · ומפטירין שובה בהושע סימן י"ד:

בפרשת וילך יש בה ב' מצות:

תרי"ג מצות

(תריב) רמז להקהיל את כל עם בני ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שביעית ביום השני מחג הסכות של שנת שמינית שנאמר הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו':

(תריג) רמח לכתוב כל איש מישראל ספר תורה לעצמו שנאמר ועתה כתבו לכם את השירה:

הפטרת וילך בהושע סימן יד

כשקורין וילך בשבת שובה אז מפטירין בהושע סימן י"ד · וכשהיו נצבים וילך מחוברים אזי קורין האזינו בשבת שובה · ואז מפטירין לנצבים וילך שוש אשיש · ומפטירין בהאזינו שובה ישראל:

שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך: קחו עמכם דברים ושובו אל־יהוה אמרו אליו כל־תשא עון וקח־טוב ונשלמה פרים שפתינו: אשור לא יושיענו על־סוס לא נרכב ולא־נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו אשר־בך ירחם יתום: ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו: אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון: ילכו יונקותיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון: ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון: אפרים מה־לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו אני כברוש רענן ממני פריך נמצא: מי חכם ויבן אלה נבון וידעם כי־ישרים דרכי יהוה וצדקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם:

בְּעוֹבָדֵי יְדֵיכוֹן׃ ל וּמַלִּיל מֹשֶׁה קֳדָם כָּל קְהָלָא דְיִשְׂרָאֵל יָת פִּתְגָמֵי תֻשְׁבַּחְתָּא הָדָא עַד דִּשְׁלִימוּ׃

רשב״ם

(ל) השירה · סידור דברים קרוי שירה: הזאת · פרשת האזינו שמעידה עליהם פורענות לכשיעברו על המצות ויבינו כי בחטאתם לקו:

הפטרת וילך

מִי־אֵל כָּמוֹךָ נֹשֵׂא עָוֹן וְעֹבֵר עַל־פֶּשַׁע לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ לֹא־הֶחֱזִיק לָעַד אַפּוֹ כִּי־חָפֵץ חֶסֶד הוּא׃ יָשׁוּב יְרַחֲמֵנוּ יִכְבֹּשׁ עֲוֺנֹתֵינוּ וְתַשְׁלִיךְ בִּמְצֻלוֹת יָם כָּל־חַטֹּאתָם׃ תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב חֶסֶד לְאַבְרָהָם אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבֹתֵינוּ מִימֵי קֶדֶם׃

וַיהוָה נָתַן קוֹלוֹ לִפְנֵי חֵילוֹ כִּי רַב מְאֹד מַחֲנֵהוּ כִּי עָצוּם עֹשֵׂה דְבָרוֹ כִּי־גָדוֹל יוֹם־יְהוָה וְנוֹרָא מְאֹד וּמִי יְכִילֶנּוּ׃ וְגַם־עַתָּה נְאֻם־יְהוָה שֻׁבוּ עָדַי בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְצוֹם וּבִבְכִי וּבְמִסְפֵּד׃ וְקִרְעוּ לְבַבְכֶם וְאַל־בִּגְדֵיכֶם וְשׁוּבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־חַנּוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב־חֶסֶד וְנִחָם עַל־הָרָעָה׃ מִי יוֹדֵעַ יָשׁוּב וְנִחָם וְהִשְׁאִיר אַחֲרָיו בְּרָכָה מִנְחָה וָנֶסֶךְ לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם׃

תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּצִיּוֹן קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה׃ אִסְפוּ־עָם קַדְּשׁוּ קָהָל קִבְצוּ זְקֵנִים אִסְפוּ עוֹלָלִים וְיֹנְקֵי שָׁדָיִם יֵצֵא חָתָן מֵחֶדְרוֹ וְכַלָּה מֵחֻפָּתָהּ׃ בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ יִבְכּוּ הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה וְיֹאמְרוּ חוּסָה יְהוָה עַל־עַמֶּךָ וְאַל־תִּתֵּן נַחֲלָתְךָ לְחֶרְפָּה לִמְשָׁל־בָּם גּוֹיִם לָמָּה יֹאמְרוּ בָעַמִּים אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם׃ וַיְקַנֵּא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיַּחְמֹל עַל־עַמּוֹ׃ וַיַּעַן

יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ הִנְנִי שֹׁלֵחַ לָכֶם אֶת־הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׂבַעְתֶּם אֹתוֹ וְלֹא־אֶתֵּן אֶתְכֶם עוֹד חֶרְפָּה בַּגּוֹיִם׃ וְאֶת־הַצְּפוֹנִי אַרְחִיק מֵעֲלֵיכֶם וְהִדַּחְתִּיו אֶל־אֶרֶץ צִיָּה וּשְׁמָמָה אֶת־פָּנָיו אֶל־הַיָּם הַקַּדְמֹנִי וְסֹפוֹ אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן וְעָלָה בָאְשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ אַל־תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן נָתְנוּ חֵילָם׃ וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־

דברים לב האזינו

לב א הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וַאֲדַבֵּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי־פִי׃ ב יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי

רש"י

(א) האזינו השמים. שאני מתרה בהם בישראל ותהיו אתם עדים בדבר שכך אמרתי להם א שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ ולמה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם ועוד שאם יזכו יבואו העדים ויתנו שכרם הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה והשמים יתנו טלם ואם יתחייבו תהיה בהם יד העדים תחלה ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה ואח"כ ואבדתם מהרה על ידי העובדי כוכבים: (ב) יערוף כמטר לקחי. זו היא העדות שתעידו שאני אומר בפניכם תורה שנתתי לישראל ב שהיא חיים לעולם. כמטר הזה שהוא חיים לעולם כאשר יערפו השמים טל ומטר: יערוף. לשון יטיף וכן ירעפו דשן יערפו טל: תזל כטל. שהכל שמחים ג בו. לפי שהמטר יש בו עצבים לבריות (ס"א יש עצבים בו)

עיקר ש"ח ובאר"ח

א בס' נצבים (ל"א כ"ח) ואעידה בם את השמים ואת הארץ. והמה כבר קבלו אתכם לעדים לכן אני מתרה בכם את ישראל: ב כי התורה נקראת לקח דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם. והיא נקראת ג"כ חיים דכתיב

נָתַן לָכֶם אֶת־הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ
בָּרִאשׁוֹן׃ וּמָלְאוּ הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר׃
וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל
וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי בָּכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא
וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ וִידַעְתֶּם כִּי בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃

אונקלוס

א אַצִיתוּ שְׁמַיָא וַאֲמַלֵּל וְתִשְׁמַע אַרְעָא אֵמְרֵי פּוּמִי׃ ב יִבַּסַּם
כְּמִטְרָא אַלְפָנִי יִתְקַבַּל כְּטַלָּא מֵימְרִי כְּרוּחֵי

רשב"ם

(א) האזינו השמים · להפרע מישראל אם יחטאו׳ כדכתיב ועצר את השמים וגו׳ : (ב) יערף כמטר · אם תקבלו דברי

בעל הטורים

האזינו · לעיל מיניה כתיב את השירה הזאת עד תמם וסמיך ליה · האזינו כמו שהאזנתם ושמעתם לדברי תורה כן האזינו לדברי השירה הזאת · כפי הפשט האזינו השמים פי׳ יושבי ערים הגדולות והבצורות בשמים · ותשמע הארץ · יושבי הארץ פי׳ יושבי כפרים ועיירות הקטנים : השמים ואדברה עולה תרי"ג כלומר האזינו לתרי"ג מצות · הפסוק מתחיל בה"א ומסיים ביו"ד שבכלל השם בראש השירה · ויש בו ז׳ תיבות והיינו חצבה עמודיה שבעה · כנגד ז׳ רקיעים וז׳ ארצות וז׳ ימי השבוע : ותשמע · ב׳ · דין · ואידך (ד"ה ב׳ כ׳) ותשמע ותושיע · שאם שמעו אמרי פי היו נושעים וזה הוא ותשמע ותושיע : (ב) יערף · ב׳ במסורה · דין · ואידך (הושע י׳) יערף מזבחותם ישדד מצבותם זכה ולמד תורה כמו מטר נעשית לו סם חיים והיינו יערף כמטר ות"א יערף יבסם · לא זכה שלמד שלא לשמה נעשית לו סם המות והיינו יערף מזבחותם שהוא לשון עריפה כמו וערפו שם את העגלה : כמטר כטל כשעירים כרביבים ד׳ מדות כנגד ד׳ מדות בלומדים · וכן ביד פ"א ואחד מישראל ד"פ כדאיתא

עיקר ש"ח ובאר"ח

פן היה שלא למחזיקים בה : ג מש"כ המתרגם דמתעלב לפעמים לעוברי דרכים אלא"ז מדמה גרות דמגדלין את המנחין וטוב. יוסף מן הסל :

כִּשְׂעִירִם עֲלֵי־דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב׃ ג כִּי שֵׁם יְהוָה אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ׃ ד הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל־דְּרָכָיו מִשְׁפָּט אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עָוֶל צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא׃ ה שִׁחֵת לוֹ לֹא בָּנָיו מוּמָם דּוֹר עִקֵּשׁ וּפְתַלְתֹּל׃ ו ה' רבתי והיא תיבה בפני עצמה הַ לַיהוָה תִּגְמְלוּ־זֹאת עַם

הלמ"ד דגושה · א"ת

רש"י

כגון הולכי דרכים ומי שהיה צורכו אלא יין: כשעירים · לשון רוח סערה ד כתרגומו כרוחי מטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותם · אף ד"ת מגדלין את לומדיהן: וכרביבים · טיפי מטר ונ"ל ע"ש שיורה כחץ נקרא רביב ה כמד"א רובה קשת: דשא · ארבריי"ץ עטיפת הארץ ו מכוסה בירק: עשב · קלח אחד קרוי עשב וכל מין ומין לעצמו קרוי עשב: (ג) כי שם ה' אקרא · הרי כי משמש בלשון כאשר כמו ז כי תבואו אל הארץ כשאקרא ואזכור שם ה' אתם הבו גודל לאלהינו וברכו שמו מכאן אמרו שעונין ברוך שם כבוד מלכותו אחר ברכה שבמקדש: (ד) הצור תמים פעלו · אע"פ שהוא חזק ח כשמביא פורענות על עוברי רצונו לא בשטף הוא מביא כי אם בדין כי תמים פעלו: אל אמונה · לשלם לצדיקים צדקתם לעוה"ב ט ואף ע"פ שמאחר את תגמולם סופו לאמן את דבריו: ואין עול · אף לרשעים משלם שכר צדקתם בעוה"ז: צדיק וישר הוא · הכל מצדיקים עליהם את דינו י וכך ראוי וישר להם צדיק מפי הבריות וישר הוא וראוי להצדיקו: (ה) שחת לו וגו' · כתרגומו חבילו להון כ ולא ליה: בניו מומם · בנין היו והשחתה שהשחיתו היא מומם · בניו מומם · מומם של בניו היה ולא מומו: דור עקש · עקום ל ומעוקל כמו ואת כל הישרה יעקשו ובלשון משנה תולדה שאיניה עקומות ועקושות: ופתלתל · אנטורט"ליי"ש כפתיל הזה שגודלין אותו ומקיפין אותו סביבות מ הגדיל: פתלתל מן התיבות שכפולות כמו ירקרק אדמדם סחרחר סגלגל: (ו) הלה' תגמלו זאת · לשון תימה וכי לפניו אתם מקניטין שיש בידו

עיקר ש"ח ובאר"ח

ד כי השי"ן שמאלית והסמ"ך אחד הוא לכן ישוש שעירים לסערה: ה [אף כי ברביבים השורש רבב וברובה שרשה מנל"ה אבל הוראתם אחת היא · בא"ר]: ו דשא הוא שם כולל לכל הצמחים ביחד המכסים את הארץ · וכל צמח בפני עצמו נקרא עשב: ז אבל אינו לנתינת טעם למה שלפניו: ח ואין דבר שמפריע את מעשהו בכל זאת תמים הוא מתנהג בתמימותו ולא במרו: ט ואין זה כופל לשון אל אמונה ואין עול אך אמונה הוא לצדיקים · וגם לרשעים לא יעשו עול כי לא ינכה מה מעשיהם הטובים ממעשיהם הרעים ·

מִטְרָא דְנָשְׁבִין עַל דִּתְאָה וְכִרְסִיסֵי מַלְקוֹשָׁא דִי עַל עִשְׂבָּא: ג אֲרֵי בִּשְׁמָא דַיְיָ אֲנָא מְצַלֵּי הָבוּ דְבוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא: ד תַּקִּיפָא דִּשְׁלָמִין עוֹבָדוֹהִי אֲרֵי כָּל אָרְחָתֵהּ דִּינָא אֱלָהָא מְהֵימְנָא דְּמִן קֳדָמוֹהִי עַוְלָה לָא נָפֵק דְּמִן קֳדָם זַכַּי וְקַשִּׁיט הוּא: ה חַבִּילוּ לְהוֹן לָא לֵהּ בְּנַיָּא דִי פְלָחוּ לְטַעֲוָתָא דָרָא דְאַשְׁנִיוּ עוֹבָדוֹהִי וְאִשְׁתַּנִּיוּ: ו הָא קֳדָם יְיָ אַתּוּן גָּמְלִין דָּא

רשב"ם

הוכחתי יועילו לכם כמטר: (ג) כי שם ה' אקרא. כאשר אספר לכם גבורות שעשה לכם הקב"ה והטובות שגמל לכם וגם שהוא צדיק במה שיעשה לכם גם אתם הבו גודל לאלהינו היו מודים על האמת: (ד) הצור תמים פעלו. שירה זו לעד היא. לפיכך מדברת השירה אחר שיבא לישראל פורעניות חטאתם. הצור תמים פעלו בכל פורענות שהביא עליכם צדיק וישר הוא כמו שמפרש והולך שהטיב לכם בבמה ענינים. והם וישמן ישורון ויטש אלוה עשהו: (ה) שחת לו. שחת ישראל לעצמו כדכתיב שחתך ישראל כי בי בעזרך. הוא גרם לעצמו השחתה: לו כלומר ולא לאחר: בניו מומם. מומם הוא כפל לשון של שחת ישראל בניו של הקב"ה הם עשו מום בעצמם. כדכתיב כי משחתם בהם מום בם: (ו) תגמלו זאת. בתמיה. לעבוד

בעל הטורים

בעירובין גבי כיצד סדר המשנה. וכרביבים עלי עשב כי שם ה' אקרא. מכאן שמהפללים על עצירת גשמים. ד"א עלי עשב כי שם ה' אקרא. מכאן שמברכין על כל מין ומין כדאיתא בברכות: (ג) כי שם ה' אקרא הגדו גודל תמים. לומר שמברכין ברוך דיין האמת: (ד) צדיק וישר הוא שחת לו. לומר יפה דנתני: (ו) הלה'. ה"א גדולה לומר וכי לה' תגמלו זאת שנתן לכם ה' תומשי

עיקר ש"ח ובאר"ח

אך יענשם בעד רעתם ויגמלם בעוה"ז בעד טובתם: י כי צדיק וישר אינם תארים להקב"ה בגלל מעשיו אבל אנשי המרך יתארו אותו בשם צדיק ומצדיקין עליהם הדין. וזה ישר הוא לבריות: כ ויתפרש הכתוב שחת לו בדרך שאלה האם המשחת והמומים אשר תגרמו בחטאתכם. האם לו הוא. ומשיב הכתוב לא. פי' כי אין איש אשר בו דעת יאמר כזאת. כי אולת היא. אך בניו מומם כי הוא מום לאלה אשר היו מלפנים בניו ובאר בהם. ועתה הם דור עקש ופתלתול. אבל לא מום של הקב"ה הוא: ל [רמ"י בא נפרש כי עיקש אינגו הפעל עבר מבנין פיעל. אך הם במשקל דבר. שלם. שחת. בא"ר]:

ם גדול הוא גוף הפעל. ומשיב יענהוהו בפעלים כי יקום כמוצק:

רפ"י

נָבָל וְלֹא חָכָם הֲלוֹא־הוּא אָבִיךָ קָּנֶךָ הוּא עָשְׂךָ וַיְכֹנְנֶךָ׃ שני ז זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בִּינוּ שְׁנוֹת דֹּר־וָדֹר שְׁאַל אָבִיךָ וְיַגֵּדְךָ זְקֵנֶיךָ וְיֹאמְרוּ לָךְ׃ ח בְּהַנְחֵל עֶלְיוֹן גּוֹיִם בְּהַפְרִידוֹ בְּנֵי אָדָם יַצֵּב גְּבֻלֹת עַמִּים לְמִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ ט כִּי חֵלֶק יְהוָה עַמּוֹ יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ׃ י יִמְצָאֵהוּ בְּאֶרֶץ

רש"י — הקו"ף דגושה · מ"ש

ליפרע מהם ושהיטיב לכם בכל הטובות: עם נבל · ששכחו את העשוי להם: ולא חכם · להבין את הנולדות שיש בידו להיטיב ולהרע: הלוא הוא אביך קנך · שקנאך שקננך ג בקן הסלעים ובארץ חזקה שתקנך בכל מיני תקנה: הוא עשך · אומה באומות: ויכוננך · אחרי כן בכל מיני בסיס ט וכן מהם כהנים מהם נביאים ומהם מלכים כרך שהכל תלוי בו: (ז) זכור ימות עולם · מה עשה בראשונים שהכעיסו לפניו: בינו שנות דור ודור · דור אנוש שהציף עליהם מי אוקיינוס ודור המבול ששטפם · ד"א לא נתתם לבבכם על שעבר בינו שנות דור ודור להכיר להבא שיש בידו להיטיב לכם ולהנחיל לכם ימות המשיח והעולם הבא: שאל אביך · אלו הנביאים שנקראו אבות כמו שנאמר באליהו אבי אבי רכב ישראל: זקניך · אלו החכמים: ויאמרו לך · הראשונות: (ח) בהנחל עליון גוים · כשהנחיל הקדוש ברוך הוא למכעיסיו את חלקן נחלתם ע הציפם והשטיפם: בהפרידו בני אדם · כשהפיץ דור הפלגה היה בידו להעבירם מן העולם ולא עשה כן אלא יצב גבולות עמים קיימם ולא אבדם: למספר בני ישראל · בשביל מספר בני ישראל שעתידין לצאת מבני שם ולמספר שבעים נפש של בני ישראל שירדו למצרים פ הציב גבולות עמים שבעים לשון: (ט) כי חלק ה' עמו · למה כל זאת לפי שהיה חלקו כנוס ביניהם ועתיד לצאת ומי הוא חלקו עמו ומי הוא עמו יעקב חבל נחלתו והוא השלישי באבות המשולש בג' זכיות זכות אבי אביו וזכות אביו וזכותו הרי ג' כחבל הזה שהוא עשוי בג' גדילים · והוא ובניו היו לו לנחלה ק ולא ישמעאל בן אברהם ולא עשו בנו של יצחק: (י) ימצאהו בארץ מדבר · אותם מצא לו נאמנים בארץ המדבר שקבלו עליהם תורתו ומלכותו ועולו מה שלא עשו ישמעאל ועשו שנאמר וזרח

עיקר ש"ח ובאר"ח

ג רש"י מפרש קנך בשלש הוראות · הוראה האחת היא מגזרת קנה וזה שקנאך · הוראה השנית היא מגזרת קן כי הוא עשה לך קן במקום בטוח בין שני סלעים · והוראה השלישית הוא מגזרת תקן כי הוא תקנך היטב · ורש"י אשר היה מבעלי הענייה חשב בכל שלש הוראות אלו עיקר הגזרה רק קן ושאר הלשונות נספחות

עַמָּא דְקַבִּילוּ אוֹרָיְתָא וְלָא חַכִּימוּ הֲלָא הוּא אֲבוּךְ וְאַתְּ דִּי לֵיהּ הוּא עֲבָדָךְ*) וְאַתְקְנָךְ: ז אִדְּכַר יוֹמִין דְּמִן עָלְמָא אִסְתַּכַּל בִּשְׁנֵי דָּר וְדָר שְׁאַל אֲבוּךְ וִיחַוֵּי לָךְ סָבָיךְ וְיֵימְרוּן לָךְ: ח בְּאַחְסָנָא עִלָּאָה עַמְמַיָּא בְּפָרְשׁוּתֵהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא קַיֵּים תְּחוּמֵי עַמְמַיָּא לְמִנְיַן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט אֲרֵי חֻלָקָא דַּיְיָ עַמֵּיהּ יַעֲקֹב עֲדַב אַחְסַנְתֵּיהּ: י סַפֵּיק צָרְכֵּיהוֹן בְּאַרְעָא מַדְבְּרָא וּבֵית

*) נכון והגון להאריך כע׳ ולהרפות סד׳, לסבדילו בקריאה מן עַבְדָךְ שהוא עבד שלך׳ היידנהיים

רשב״ם

אלהים אחרים: קנך׳ קנה אותך׳ שפראך מבית עבדים: (ז) זכור ימות עולם׳ בטרם נולדתם הכין לכם נחלתכם: (ח) בהנחל עליון גוים׳ שנתן להם נחלות: בהפרידו בני אדם׳ אחר מיתת נח ובימי אברהם שכתוב שם׳ משם נפרדו איי הגוים איש ללשונו׳ ושם תמצא שהציב גבולות עמים׳ בני כנען שנים עשר כנגד מספר בני יעקב שהיו שנים עשר׳ שתמצא כנען וי״א בניו שנים עשר וכתיב שם ויהי גבול הכנעני מצידון וגו׳ לפי שכל אלו היו לישראל אבל בכל שאר בני נח לא פירש בהם שום גבול׳ ושוב מצאתי פעם פנים במדרש למספר בני ישראל כי כנען ובניו כמו כך שנים עשר הם: (י) ימצאהו׳ כמו ומצא להם הקב״ה נמצא להם׳ הקב״ה היה

בעל הטורים

טורס: (ז) שאל אביך ויגדך זקניך׳ סרי ג׳ דורות וסמיך ליה בהנחל לומר כל שהוא וכנו וכן כנו ת״ה סרי הוא לו כנחלה שאין לו הפסק: (ח) גבלת׳ חסר [ב׳] ווי״ן לומר י״ב מזלות יצב למספר בני ישראל:

עיקר ש״ת ובאר״ח

נוספות סן: ס [כסים הוא בארמית וכן הוא בעברית ושניהם מורים על רגל וזה שכתב רש״י אחרי כן פסוק הוא בשמואל (א׳ כ״ז ו׳) דרש״י מפרש אחרי כן כאשר כיון סדבר באופן כזה ורגל וסוף הדבר היה כן׳ ושרשו סוא כון וכא ויכונך בבנין פיעל להפלגת סדבר כי מכס כהנים כו׳ פי׳ כי כל דבר אשר עליהם תוסד ותכונן עיר ומדינה נמצא ככה׳ בא״ר]: ע ולפ״ז בהנחל הוא פעל מגרת נחל אשר סוראתו נהר ושטף מים וזה בהנחל כאשר השעיפה בנחל מים: פ וזה להראות יקרת ישראל כי נפשותם השבעים שוים כשוני ה׳ כשבעים העמים הראשונים: צ והוראת חבל נחלתו הוא כמו חוט המשולש אשר לא ינתק לעולם: ק ישמעאל בן אברהם היה רק חוט אחד ועשו היה רק שני חוטים אברהם ויצחק אבל השבעים נפשות היו מחוט המשולש

מִדְבָּר וּבְתֹהוּ יְלֵל יְשִׁמֹן יְסֹבְבֶנְהוּ יְבוֹנְנֵהוּ יִצְּרֶנְהוּ כְּאִישׁוֹן עֵינוֹ: יא כְּנֶשֶׁר יָעִיר קִנּוֹ עַל־גּוֹזָלָיו יְרַחֵף יִפְרֹשׂ כְּנָפָיו יִקָּחֵהוּ יִשָּׂאֵהוּ עַל־אֶבְרָתוֹ: יב יְהוָה בָּדָד יַנְחֶנּוּ וְאֵין עִמּוֹ אֵל נֵכָר: שלישי יג יַרְכִּבֵהוּ עַל־בָּמֳותֵי במותי יתיר ו אָרֶץ

רש"י

משעיר למו הופיע מהר פארן: ובתהו ילל ישימן · ארץ ציה ושממה מקום יללת תנינים ובנות יענה אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושממה כענין שנאמר לכתך אחרי במדבר: יסבבנהו · שם סבבם והקיפם בעננים וסבבם בדגלים לארבע רוחות וסבבן בתחתית ההר שכפהו עליהם כגיגית: יבוננהו · שם בתורה ובינה: יצרנהו · מנחש שרף ועקרב ומן העובדי כוכבים: כאישון עינו · הוא השחור שבעין ד שהמאור יוצא הימנו · ואונקלוס תרגם ימצאהו · יספיקהו כל צרכו במדבר כמו ומצא להם · לא ימצא לנו ההר: יסבבנהו · אשרינון סחור סחור לשכינתיה ש אהל מועד באמצע וד' דגלים לד' רוחות: (יא) כנשר יעיר קנו · נהגם ברחמים ובחמלה ת כנשר הזה רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה א לחברתה כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו: יעיר קנו · יעורר בניו: על גוזליו ירחף · אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע אף הקדוש ברוך הוא שדי לא מצאנוהו שגיא כח כשבא ליתן תורה לא נגלה עליהם מרוח אחת אלא מד' רוחות שנאמר ה' מסיני בא ב וזרח משעיר למו: הופיע מהר פארן · ואתה מרבבות קדש · אלוה מתימן יבא · זו רוח דרומית: יפרוש כנפיו יקחהו · כשבא ליטלן ממקום למקום אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ לפיכך נושאן על כנפיו אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בבני אף הקדוש ברוך הוא ואשא אתכם על כנפי נשרים כשנסעו מצרים אחריהם והשיגום על הים היו זורקים בהם חצים ואבני בליסטראות מיד ויסע מלאך האלהים וגו' ויבא בין מחנה מצרים וגו': (יב) ה' בדד · ה' בדד ובטח ג נהגם במדבר: ואין עמו אל נכר · לא היה כח באחד ד מכל אלהי העובדי כוכבים להראות כחו ולהלחם עמהם · ורבותינו דרשוהו על העתיד וכן תרגם אונקלוס ואני אומר דברי תוכחה הם ולהעיד השמים והארץ ותהא השירה להם לעד שסופן לבגוד ולא יזכרו הראשונות שעשה להם ולא הנולדות שהוא עתיד לעשות להם לפיכך צריך ליישב הדבר ז לכאן ולכאן וכל הענין מוסב על זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור כן עשה להם וכן עתיד לעשות כל זה היה להם לזכור: (יג) ירכבהו על במותי ארץ · כל המקרא ח כתרגומו: ירכבהו וגו' · על שם שארץ ישראל גבוה מכל

צחונא אתר די לית מיא אשרנון סחור סחור לשכינתיה אלפנון פתגמי אוריתא נטרנון כבבת עיניהון : יא כנשרא דמחיש לקניה על בנוהי מתחופף פרים גדפוהי מקבלהון מנטלהון על תקוף אברוהי : יב יי בלחודוהי עתיד לאשריותהון בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ולא יתקים קדמוהי פלחן טעון : יג אשרנון על תקפי ארעא ואוכלנון

רשב"ם

סיפוק שלהם : יסובבנהו · במלאכיו ששמרום · כדכתיב לנו מלאכיך סביב יתנה*) והמפרש בהיקף עננים אינו · כי לפי הפשט אין הענן אלא לעמוד ענן לפניהם כדכתיב וה' הולך לפניהם יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך · ועוד כי יצרנהו כפלו של יסובבנהו : כאישון עינו יצרנהו הקב"ה לישראל כמו האישון ששומר את העין · הוא הבשר שנכפף על העין שקורין הפלפייד"א · ולפי שמכסה את העין ומחשיך אותו נקרא אישון וכמהו שמרני כאישון בת עין · כנוגע בבבת עינו הוא שקורין פרוני"לא שרואין בה : (יא) יעיר קנו · מעירו ומנענעו ממקומו לשאתו על אברתו · כמו העירותי מצפון ויאת׳ הנני מעיר עליכם׳ כשמביאו ממקום למקום קורא אותו לשון הערה : (יב) ה' בדד׳ הוא לבדו הוציא ממצרים והוליך אותם לארץ ישראל : (יג) על במותי ארץ׳

*) אולי כוונתו על הכתוב בתהלים ל"ד חונה מלאך ה' וגו' :

בעל הטורים

(י) יבוננהו · מלא וי"ו שבו ו' כנגד נתן להם ו' דברים ואלו הן · תורה · עדות · פקודי · מצוה · יראה · משפט : (יב) ינחנו · ב' במסורה · בדד ינחנו · מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו (משלי י"ח) לומר מי שנותן לצדקה הקב"ה בדד ינחנו : (יג) על במותי ארץ · מ"ו על שמש

עיקר ש"ח ובאר"ה

המשולש אברהם יצחק ויעקב : ר אישון הוא משם איש הנראה בשחור שבעין ובא בסוף עם וי"ו להקטין הענין כי איש קטון נראה שם · וכן הוא משפט לשון עברית להקטין שהורגל בהוספת אותיות האמנתי"ו : ש פי' שהתרגום מתרגם כך על יסובבנהו ומפרש זה אהל מועד כו' : ת מכאן ואילך הוא חוזר לספר הטובות שעשה להם מעת צאתם ממצרים והם שכחו את הכל : א פי' סוכה ענף עלים : ב ופי' הכתוב כשבא הקב"ה מסיני אז בא מד' רוחות ומונה אותם · שעיר · פארן · רבבות קדש ותימן : ג וה"ק הפסוק וה' נחה את ישראל בדד ובאה מלת ינחנו עתיד תחת עבר : ד ר"ל זהו פירוש נחת שלא פחד שמא יקום א' מכל אלהי הגוים להראות כחו להלחם עמהם : ה ר"ל קרא דה' בדד : ו רש"י מוכיח פה כי א"א לפרש רק על העתיד דהא דברי תוכחה הם והתוכחה מזכיר רק את אשר היה : ז פי' בין על עבר ובין על עתיד וכן הפסוק הזה ה' בדד ינחנו יפרש ג"כ לכאן ולכאן על עתיד ועבר : ח פי' ירכיבהו וגו' דהמלין אותם בלשון עתיד וכמוהו ומה דאתא

וַיֹּאכַל תְּנוּבֹת שָׂדָי וַיֵּנִקֵהוּ דְבַשׁ מִסֶּלַע וְשֶׁמֶן מֵחַלְמִישׁ צוּר׃ יד חֶמְאַת בָּקָר וַחֲלֵב צֹאן עִם־חֵלֶב כָּרִים וְאֵילִים בְּנֵי־בָשָׁן וְעַתּוּדִים עִם־חֵלֶב כִּלְיוֹת חִטָּה וְדַם־עֵנָב תִּשְׁתֶּה־חָמֶר׃ טו וַיִּשְׁמַן יְשֻׁרוּן וַיִּבְעָט שָׁמַנְתָּ עָבִיתָ כָּשִׂיתָ וַיִּטֹּשׁ אֱלוֹהַ עָשָׂהוּ וַיְנַבֵּל צוּר יְשֻׁעָתוֹ׃ טז יַקְנִאֻהוּ בְּזָרִים בְּתוֹעֵבֹת יַכְעִיסֻהוּ׃ יז יִזְבְּחוּ לַשֵּׁדִים לֹא אֱלֹהַ חול אֱלֹהִים לֹא יְדָעוּם חֲדָשִׁים מִקָּרֹב בָּאוּ לֹא שְׂעָרוּם

רש"י

הארץ: ויאכל תנובות שדי. אלו פירות ארץ ישראל שקלים לנוע ולהתבשל מכל פירות הארצות: ויניקהו דבש מסלע. מעשה באחד שאמר לבנו בסיכני הבא לי קציעות מן החבית הלך ומצא הדבש צף על פיה. אמר לו זו של דבש היא. א"ל השקע ידך לתוכה ואתה מעלה קציעות מתוכה: ושמן מחלמיש צור. אלו זיתים של גוש חלב: (יד) חמאת בקר וחלב צאן. זה היה בימי שלמה שנאמר עשרה בקר בריאים ועשרים בקר רעי ומאה צאן: עם חלב כרים. זה היה בימי עשרת השבטים שנאמר ואוכלים כרים מצאן: חלב כליות חטה. זה היה בימי שלמה שנאמר ויהי לחם שלמה וגו': ודם ענב תשתה חמר. בימי עשרת השבטים השותים במזרקי יין: (יג) במותי ארץ. לשון גובה: שדי. לשון שדה: חלמיש צור. תקפו וחזקו של סלע. כשהוא דבוק לתיבה שלאחריו נקוד חלמיש ל' וכשהוא דבוק נקוד חלמיש: (יד) חמאת בקר. הוא שומן הנקלט מע"ג החלב: וחלב צאן. חלב של צאן וכשהוא דבוק הוא נקוד חלב כמו בחלב אמו: כרים. כבשים: ואילים. כמשמעו: בני בשן. שמנים היו: כליות חטה. חטים שמנים כחלב כליות וגסין ככוליא: ודם ענב. היה שותה טוב (נ"א ענב) ם וטעם יין חשוב: חמר. יין בלשון ארמי. חמר אין זה שם דבר אלא לשון משובח בטעם ווינו"ש בלע"ז ועוד יש לפרש שני מקראות הללו אחר תרגום של אונקלוס האחרונים על תוקפי ארעא וכו': (טו) עבית. לשון עובי: כשית. כמו כסית לשון כי כסה פניו בחלבו כאדם שמן מבפנים וכסליו נכפלים מבחוץ וכה"א ויעש פימה עלי כסל: כשית. יש לשון קל ש כלשון כסוי כמו וכוסה קלון ערום ואם כתב כסית דגש היה נשמע כסית את אחרים כמו כי כסה פניו: וינבל צור ישעתו. גנהו ובזהו כמו שאמר אחוריהם אל היכל ה' וגו' אין נבול גדול מזה: (טז) יקנאהו. הבעירו חמתו ם וקנאתו: בתועבות. במעשים תעובים כגון משכב זכור וכשפים שנאמר בהם תועבה: (יז) לא אלה. כתרגומו דלית בהון צרוך צ אילו היה בהם צרוך לא היתה קנאה כפולה כמו עכשיו: חדשים מקרוב באו. אפילו העובדי כוכבים לא היו רגילים בהם עובד כוכבים שהיה רואה אותם היה אומר זה צלם יהודי: לא שערום

בִּזַּת סָנְאֵיהוֹן וִיהַב לְהוֹן בִּזַּת שַׁלִּיטֵי קִרְוִין וְנִכְסֵי יָתְבֵי כְרַכִּין תַּקִּיפִין : יד יְהַב לְהוֹן בִּזַּת מַלְכֵיהוֹן וְשִׁלְטוֹנֵיהוֹן עִם עֲתַר רַבְרְבֵיהוֹן וְתַקִּיפֵיהוֹן עַמָּא דְאַרְעֲהוֹן וְאַחְסַנְתְּהוֹן עִם בִּזַּת חֵילֵיהוֹן וּמַשְׁרְיָתְהוֹן וְדַם גִּבָּרֵיהוֹן יִתְּשַׁד כְּמַיָּא : טו וַעֲתַר יִשְׂרָאֵל וּבְעַט אַצְלַח תְּקוֹף קְנָא נִכְסִין וּשְׁבַק פָּלְחַן אֱלָהָא דַעֲבָדֵהּ וְאַרְגֵּז קֳדָם תַּקִּיפָא דְפָרְקֵהּ : טז אַקְנִיאוּ קֳדָמוֹהִי בְּפָלְחַן טַעֲוָן בְּתוֹעֲבָתָא אַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי : יז דַּבַּחוּ לְשֵׁדִין דְּלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ דַּחֲלָן דְּלָא יָדְעוּנוּן חַדְתָּא דִּי מִקְרִיב

רשב"ם | בעל הטורים

ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות : עממים (כי גרגשי פנס מאליו] : דבשי תמרים : ושמן · זיתים שגדלים ויניקהו · חסר י' · מיו"ד דבהוס על ההרים : (יד) חמאת בקר · לפי

הפשט ארץ זבת חלב · ובשר הרבה להם לאכול : חלב כרים אילים מדבריות המפוטמים במרעה כדכתיב ירעה מקנך כר נרחב וכן לבשו כרים הצאן דוגמת סוף הפסוק ועמקים יעטפו בר הכרים של תבואה לבשו את הצאן מלאים צאן לרעות בהם · וכן ואויבי ה' כיקר כרים במניעת שדי תבואות שמשתדפין ברגע אחד סמוך לקציר בעוד לילה · כלו בעשן · כלו בשריפת אש · וסופן משחירין ואני כך ראיתי כך בקציר כן הרשעים תחלה מצליחים בתבואת כרים ויהפך עליהם לילה · וידכאו · ואילים בני בשן סתם בני בשן שמינים אבל בשאר מקומות הכרים המפוטמים במרעה הם שמינים מכל הבייתות : עם חלב כליות חטה · שומן חמדת חטים המובחרים כאן · וכמו ותכל דוד המלך · כלתה נפשי לשון חימוד ותאות · כלה שאריכמו משורש שבה שביה יו"ד תחת ה"י בכל הנופי למ"ד פעל ה"י · ומן בנה הגזרה בניה: חמר · ויין חמר מלא מסך: (טו) עבית מגזרת במעבה האדמה · כמו מן מראה מעשה : ראית · עשית (וכן עשית תיו"ד במקום ה"א בשרשו) : אלוה עשהו · הוא עשך ויכוננך : וינבל · גוי נבל ולא חכם : (יז) לא שעירים · לשון לשעירים אשר הם זונים אחריהם :

עיקר ש"ח ובאר"ח

בלשון ירכבהו על במתי וכו' : ט בם מקום : י וקליעות הם קשים כסלע ומלא בהם דבש וכן יתפרש הכתוב ויניקהו דבש מסלע: כ בם מקום : ל ובשביל הנו"ן תחת הלמ"ד בתלמים הלא בסמיכות נעשה הדגש הלא בתוכו בנפרד: מ והנפרד ממנו הוא בשני קתלין · אבל לא ממשקל ניכ"ס וסגול כי משקל פעל ופעל לא ישתנו בסמיכות: נ אבל לא מלשון חוזק ואמיץ : ס ויתפרש הכתוב ודם ענב תשתה חמר תשתה פי' יין המשובח תשתה: ע פי' לא אין הוי"ו בדגש את מורה כי בהם לא עצמו אבל בפיעל הוא במשמע כי בהם אחרים: פ וקנאתו לנקום מהם : צ פי' לא

אֲבֹתֵיכֶם׃ יח צוּר יְלָדְךָ תֶּשִׁי וַתִּשְׁכַּח אֵל מְחֹלְלֶךָ׃
רביעי יט וַיַּרְא יְהוָה וַיִּנְאָץ מִכַּעַס בָּנָיו וּבְנֹתָיו׃ כ וַיֹּאמֶר
אַסְתִּירָה פָנַי מֵהֶם אֶרְאֶה מָה אַחֲרִיתָם כִּי דוֹר תַּהְפֻּכֹת
הֵמָּה בָּנִים לֹא־אֵמֻן בָּם׃ כא הֵם קִנְאוּנִי בְלֹא־אֵל חול
כִּעֲסוּנִי בְּהַבְלֵיהֶם וַאֲנִי אַקְנִיאֵם בְּלֹא־עָם בְּגוֹי נָבָל
אַכְעִיסֵם׃ כב כִּי־אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי וַתִּיקַד עַד־שְׁאוֹל
תַּחְתִּית וַתֹּאכַל אֶרֶץ וִיבֻלָהּ וַתְּלַהֵט מוֹסְדֵי הָרִים׃
כג אַסְפֶּה עָלֵימוֹ רָעוֹת חִצַּי אֲכַלֶּה־בָּם׃ כד מְזֵי רָעָב
וּלְחֻמֵי רֶשֶׁף וְקֶטֶב מְרִירִי וְשֶׁן־בְּהֵמוֹת אֲשַׁלַּח־בָּם עִם־

רש"י

אבותיכם · לא יראו מהם לא עמדה שערתם מפניהם דרך שערות האדם לעמוד מחמת יראה כך נדרש בספרי ויש לפרש עוד שערום לשון ושעירים ירקדו שם · שעירים · הם שדים לא עשו אבותיכם שעירים הללו: (יח) תשי · תשכח ור"ד כשבא להטיב לכם אתם מכעיסין לפניו ומתישים כחו מלהטיב לכם: אל מחוללך · מוציאך מרחם לשון יחולל אילות חיל כיולדה: (כ) מה אחריתם · מה תעלה בהם בסופם: כי דור תהפוכות המה · מהפכין רצוני לכעס: לא אמון בם · אין גדולי ניכרים בהם כי הוריתים דרך טובה וסרו ממנה: אמון · לשון ויהי אומן נודר"טורה בלע"ז · ד"א אמון לשון אמונה כתרגומו אמרו בסיני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל: (כא) קנאוני · הבעירו חמתי: בלא אל · בדבר שאינו אלוה: בלא עם · באומה שאין להם שם כמו שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה אתה מאד: בגוי נבל אכעיסם · אלו הכופרים וכה"א אמר נבל בלבו אין אלהים: (כב) קדחה · בערה: ותיקד · בכם עד היסוד: ותאכל ארץ ויבולה · ארצכם ויבולה: ותלהט · ירושלים המיוסדת על ההרים שנאמר ירושלים הרים סביב לה: (כג) אספה עלימו רעות · אחבר רעה על רעה ל' ספו שנה על שנה · ספות הרוה · עונותיכם ספו על זכותיכם · ד"א אספה · אכלה כמו פן תספה: חצי אכלה בם · כל חצי אשלים בהם וקללה זו לפי הפורענות לברכה היא חצי כלים והם אינם כלים: (כד) מזי רעב · א"ת נפיחי כפן ואין לי עד מוכיח עליו ומשמו של רבי משה הדרשן מטולוזא שמעתי שעירי רעב אדם כחוש מגדל שער על בשרו · מזי · ל' ארמי שער מזיא דשוב ב מהפך במזיא: ולחומי רשף · השדים נלחמו בהם שנאמר ובני רשף יגביהו עוף והם שדים: וקטב מרירי · וכריתות שד ששמו מרירי: קטב · כריתה כמו אהי קטבך שאול: ושן בהמות · מעשה

אתעבידא לא אתעסקו בהון אבהתכון: יח דחלא תקיפא
דבראך אתנשיתא שבקתא פלחן אלהא דעבדך: יט וגלי
קדם יי ותקיף רגזה מדארגיזו קדמוהי בנין ובנן: כ ואמר
אסלק שכנתי מנהון גלי קדמי מא יהי בסופיהון ארי דרא
דאשניו אנון בניא דלית בהון הימנו: כא אנון אקניאו
קדמי בלא דחלא ארגיזו קדמי בפלחן טעון ואנא אקנינון
בלא עם בעמא טפשא ארגזנון: כב ארי קדום תקיף כאשא
נפק מקדמי ברגז ושצי עד שאול ארעית ואסף ארעא
ועללתה ושצית עד סיפי טוריא: כג אסף עליהון בישן
מכתשי אשצי בהון: כד נפיחי כפן ואכולי עוף וכתישי
רוחין בישן ושן חיות ברא אגרי בהון עם חמת תניניא

רשב"ם

(יח) ילדך · כמו ילד את אלמודד כמו הוליד: תשי · תשכחי מן נשה כמו אל תט אל דרכיה מן נטה · והיו"ד בתשי כמו יו"ד מלפניך אל תמחי כמו אל תמחה: (יט) בניו ובנותיו · בנים לא אמון בם כאמור למעלה · בניו מומם: (כג) אספה עלימו רעות · אכלה · כי דרך המקראות לכפול לשונם · כלומר כל מיני רעות שיש בידו להזיק · כולם אשים בהם: (כד) מזי רעב · פתרונו לפי ענינו כתרגומו · ואם לשון תלמוד הוא הרי הוא כמו נתמזמז מוחיה דדין: ולחומי רשף · ברד ואש מן השמים · כמו רשפי · שמה שבר רשפי קשת · ועיקר פירושו לשון

בעל הטורים

יונקת כל התורה: (יח) תשי · יו"ד קטנה · נתן לך י' דברים (עיין רש"י פ' המפלת) ונסית אותו בי' נסיונות ולכן יו"ד דיגדל לא גדולה לומר לך זכור לאברהם שנסיתו בעשר נסיונות: לא עם · בגי' אלו הבבליים [כבירוף האותיות בשני הסוגים]: (כד) מזי רעב · הזכיר ה' דברים · מזי רעב · ולחמי רשף · וקטב מרירי · ושן בהמות ·

עיקר ש"ח ובאר"ח

ויכולת: ק לפי פי' הא' שערוס מלשון מורא יבוא הכנוי במקום הם ויתפרש הם לא שערו ולא פחדו מפניהם ולפי פי' הב' יבוא הכינוי לכינוי הפעול ויתפרש לא עשו אותם לשעירים: ר לדעת הא' הסרש מן תשי הוא גם המורה על שכחה ולדעת רז"ל הסרש מן תשי הוא תש: ש אבל לא כמו איש תהפוכות שמורה כי מהפך מחשבותיו לרגעים: ת אמון הוא שם נרדף עם חנוך והרגל·וה' הרגילם לטוב ועתה לא נכר עוד בהם ההרגל הזה: א לפי פי' הראשון מורה אספה כי אוסיף ואחבר עליהם ולדעת השנים הוא מלשון כליון והשלמה: ב זהו לשון הגמרא

חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר׃ כה מִחוּץ תְּשַׁכֶּל־חֶרֶב וּמֵחֲדָרִים אֵימָה גַּם־בָּחוּר גַּם־בְּתוּלָה יוֹנֵק עִם־אִישׁ שֵׂיבָה׃ כו אָמַרְתִּי אַפְאֵיהֶם אַשְׁבִּיתָה מֵאֱנוֹשׁ זִכְרָם׃ כז לוּלֵי כַּעַס אוֹיֵב אָגוּר פֶּן־יְנַכְּרוּ צָרֵימוֹ פֶּן־יֹאמְרוּ יָדֵנוּ רָמָה וְלֹא יְהוָה פָּעַל כָּל־זֹאת׃ כח כִּי־גוֹי אֹבַד עֵצוֹת הֵמָּה וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה׃ חמישי כט לוּ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם׃ ל אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף וּשְׁנַיִם יָנִיסוּ רְבָבָה אִם־לֹא כִּי־

רש"י

היה והיו הרחלים נושכין וממיתין: חמת זוחלי עפר. ארס נחשים המהלכים על גחונם על העפר כמים הזוחלים על הארץ. זחילה לשון מרוצת המים על העפר וכן כל מרוצת דבר המשפשף על העפר והולך: (כה) מחוץ תשכל חרב. מחוץ לעיר תשכלם חרב גייסות: ומחדרים אימה. כשבורח ונמלט מן החרב חדרי לבו נוקפים עליו מחמת אימה והוא מת והולך בה. ד"א ומחדרים אימה בבית תהיה אימת דבר כמה שנאמר כי עלה מות בחלונינו וכן ת"א. ד"א מחוץ תשכל חרב על מה שעשו בחוצות שנאמר ומספר חוצות ירושלים שמתם מזבחות לבושת: ומחדרים אימה. על מה שעשו בחדרי חדרים שנאמר אשר זקני ישראל עושים איש בחדרי משכיתו: (כו) אמרתי אפאיהם. אמרתי בלבי אפאה אותם אשים לפאה אפאיהם אשיתם פאה להשליכם מעלי הפקר ודוגמתו מצינו בעזרא ותתן להם ממלכות ועממים ותחלקם לפאה להפקר וכן חברו מנחם. ויש פותרים אותו כתרגומו יחול רוגזי עליהון. ד ולא יתכן שא"כ היה לו לכתוב אאפאיהם אחת לשמוש ואחת ליסוד כמו אאזרך אאמצכם במו פי ושאר התיבות אינה ראויה בו כלל ואונקלוס תרגם אחר לשון הברייתא השנויה בספרי המחלקת תיבה זו לג' תיבות אמרתי אף אי הם אמרתי באפי אתנם כאילו אינם שיאמרו רואיהם עליהם איה הם: (כז) לולי כעס אויב אגור. אם לא שכעס אויב כנוס עליהם להשחיתם ואם יוכל להם וישחיתם יתלה הגדולה בו ובאלהיו ולא יתלה הגדולה בי וזהו שנאמר פן ינכרו צרימו. ינכרו הדבר לתלות גבורתו בעבודת כוכבים שאין הגדולה שלו. פן יאמרו ידנו רמה וגו': (כח) כי גוי. אותו גוי: אובד עצות המה ואין בהם תבונה. שאילו היו חכמים וישכילו זאת איכה ירדוף וגו': (כט) יבינו לאחריתם. יתנו לב להתבונן לסוף פורענותם של ישראל: (ל) איכה ירדוף אחד. ממנו אלף מישראל: אם לא כי צורם מכרם וה' הסגירם. מכרם ומסרם בידנו דליברי"ר בלע"ז:

עיקר ש"ח ובאר"ח

אשר רש"י מביא לראי' לחזק דברי ר"מ הדרשן: ג אבל לא יפרש מחדרים של ביתם

דזחלין בעפרא: כה מברא תתכל חרבא ומתוניא תרגת מותא אף עולמיהון אף עולמתהון ינקיהון עם אנש סביהון: כו אמרית אחול רגזי עליהון ואשיצנון אבטל מבני אנשא דוכרניהון: כז אלולפון רגזא דסנאה כניש דילמא יתרברב בעל דבבא דילמא יימרון ידנא תקיפת לנא ולא מן קדם יי הות כל דא: כח ארי עם מאבדי עצה אנון ולית בהון סוכלתנו: כט אלו חכימו אסתכלו בדא סברו מא יהי בסופיהון: ל אכדין ירדוף חד אלפא ותרין יערקון לרבותא

רשב״ם

פריתה בעוף כדכתיב ובני רשף יגביהו עוף כלשון מחץ יעף יוסם: וקטב מרירי • מחותכים ומדוקרים ע״י ליסטים הממררים והורגים בני אדם כמו עון פלילי • עון של דיין • שעושין בו דין • ונתן בפלילים הדיינים קרואין כן • שדנין את האחרים • אף מרירי • ממרר את אחרים • וזהו מקטב ישוד צהרים שהם ליסטים כדכתיב בחור שודד בצהרים שכן דרך ליסטים להלחם בצהרים וכה״א אשדוד בצהרים יגרשוה: (כו) אמרתי אפאיהם• ואסלקם מן העולם אם לא שכעס אויבים אגור ויראתי: (כז) פן יאמרו ידנו רמה • פן ינכרו לומר למפרע שהם עשו ולא אני: (כח) כי גוי האומות: אובד עצות׳ כמו מספד תמרורים • מקל לבנה • לפי שהם דבוקים • מעשר בקר וצאן • אבל אלו חכמי האומות יאמרו איכה ירדוף אחד ממנו אלף מישראל

בעל הטורים

עם חמת זוחלי עפר • כנגד מה שעברו על ס׳ תומשי תורה וס׳ ניאופים בהושע וס׳ תועבות כאלה יחזקאל וכנגד ה׳ המקטירים • לבעל• ולשמש • ולירח • ולמזלות • ולכל צבא השמים: (כו) אפאיהם מאנוש זכרם• ס״ת למפרע משה • לולי משה בחירו עמד בפרץ: (כח) ואין בהם תבונה •

עיקר ש״ח ובאר״ת

כי בחדרים אין פחד: ד [לשני הפירושים אשר הביא רש״י בפרש מן אפאיהם הוא פאה אך מחולקים שמה בהוראת התיבה• לדעת הראשון הוראתו כמו פאה קן וסוף ולדעת השני הוראתו הוא מלשון הסקר וכמו שמצינו בנחמיה לפאה ולהסקר ולדעת התרגום שרשו הוא אף ופירושו אכעיסם והרגיזם ורש״י דחה הדעה הזאת בשתים הא׳ כי יחסר א׳ השימוש וצ״ל אאפאיהם והב׳ כי הא׳ אחר הפ״א הוא למותר • כא״ר] • ובאמת לדעת התרגום גם הא׳ אחר הפ״א תמורת אות הכפל כי השרש מן אף הוא אפף ולא אנף: ה ויתפרש לולי כמו שתי תיבות לו לא אם לא וזה אם לא אגור ואפחד פן יאמרו ידנו רמה גא ס׳ פעל כל זאת: ו ונעשה הכתוב הזה על הכתובים שלאחריו:

צוּרָם מְכָרָם וַיהוָה הִסְגִּירָם׃ לא כִּי לֹא כְצוּרֵנוּ צוּרָם וְאֹיְבֵינוּ פְּלִילִים׃ לב כִּי־מִגֶּפֶן סְדֹם גַּפְנָם וּמִשַּׁדְמֹת עֲמֹרָה עֲנָבֵמוֹ עִנְּבֵי־רוֹשׁ אַשְׁכְּלֹת מְרֹרֹת לָמוֹ׃ לג חֲמַת תַּנִּינִם יֵינָם וְרֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר׃ לד הֲלֹא־הוּא כָּמֻס עִמָּדִי חָתוּם בְּאוֹצְרֹתָי׃ לה לִי נָקָם וְשִׁלֵּם לְעֵת תָּמוּט רַגְלָם כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם וְחָשׁ עֲתִדֹת לָמוֹ׃ לו כִּי־יָדִין

רש"י

(לא) כי לא כצורנו צורם. כל זה היה להם לאויבים להבין שהשם הסגירם ולא להם ולאלהיהם הנצחון שהרי עד הנה לא יוכלו כלום אלהיהם כנגד צורנו כי לא כסלענו סלעם כל צור שבמקרא לשון סלע: ואויבינו פלילים. ועכשיו אויבינו שופטים אותנו שהרי צורנו מכרנו להם. (ס"א הרי שצורנו מכרנו להם): (לב) כי מגפן סדום גפנם. מוסב למעלה אמרתי בלבי אפאיהם ואשבית זכרם לפי שמעשיהם מעשה סדום ועמורה: שדמות. שדה שבולים כמו ושדמות לא עשה אוכל בשדמות קדרון: ענבי רוש. עשב מר: אשכלות מרורות למו. משקה מר ראוי להם לפי מעשיהם פורענותם וכן תרגם אונקלוס ותושלמת עובדיהון כמררותהון: (לג) חמת תנינם יינם. כתרגומו הא כמרת תניניא כס פורענותהון. הנה כמרירות נחשים כוס משתה פורענותם: וראש פתנים. כוסם שהוא אכזר לנשוך. אויב אכזרי ז יבא ויפרע מהם: (לד) הלא הוא כמוס עמדי. כתרגומו ה כסבורים הם ששכחתי מעשיהם כולם גנוזים ושמורים לפני: הלא הוא. פרי גפנם ותבואת שדמותם כמוס עמדי: (לה) לי נקם ושלם. עמי נכון ומזומן פורענות נקם וישלם להם כמעשיהם. הנקם ישלם להם גמולם וי"מ ושלם שם דבר כמו ושלום ם והוא מגזרת והדבר אין בהם כמו והדבור ואימתי אשלם להם: לעת תמוט רגלם. כשתתום זכות אבותם שהם סמוכים עליו: כי קרוב יום אידם. כשארצה להביא עליהם יום איד קרוב ומזומן לפני להביא ע"י שלוחים הרבה: וחש עתידות למו. ומהר יבאו העתידות להם: וחש. כמו ימהר יחישה. עד כאן העיד עליהם משה דברי תוכחה להיות השירה הזאת לעד כשתבא עליהם הפורענות ידעו שאני הודעתים מראש. מכאן ואילך העיד עליהם דברי תנחומין שיבאו עליהם ככלות הפורענות ככל אשר אמר למעל' והיה כי יבואו עליך וגו' הברכה והקללה וגו' ושב ה' אלהיך את שבותך וגו': (לו) כי ידין ה' עמו. כשישפוט אותם ביסורין הללו האמורים עליהם כמו כי בם ידין עמים (ייסר עמים) כי זה אינו משמש לשון דהא לתת טעם לדברים של מעלה אלא לשון תחלת דבור כמו כי תבאו אל הארץ כשיבאו

אֱלָהֲהוֹן (אֲרֵי) תַּקִּיפְהוֹן מְסָרְנוּן וַיְיָ אַשְׁלְמִנּוּן: לא אֲרֵי לָא כְתַקְפָנָא תָּקְפְּהוֹן וּבַעֲלֵי דְבָבָנָא הֲווֹ דַיָּנָנָא: לב אֲרֵי כְּפֻרְעֲנוּת עַמָּא דִסְדוֹם פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וְלָקוּתְהוֹן כְּעַם עֲמֹרָה מַחָתְהוֹן בִּישִׁין כְּרֵישֵׁי חִוְיָן וְתַשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן כִּמְרָרוּתְהוֹן: לג הָא כִמְרָרַת תַּנִּינַיָּא כָּס פֻּרְעֲנוּתְהוֹן וּכְרֵישׁ פִּתְנֵי חִוְיָן אַכְזְרָאִין: לד הֲלָא כָל עוֹבָדֵיהוֹן גְּלַן קֳדָמַי גְּנִיזִין לְיוֹם דִּינָא בְּאוֹצְרָי: לה קֳדָמַי פֻּרְעֲנוּתָא וַאֲנָא אֲשַׁלֵּם לְעִדָּן דִּיגְלוֹן מֵאַרְעֲהוֹן אֲרֵי קָרִיב יוֹם תַּבְרְהוֹן וּמַבַּע דַּעֲתִיד לְהוֹן: לו אֲרֵי יְדִין יְיָ דִּינָא

ר ש ב ״ ם

מה שהיו רגילין בנו · אם לא צורם כי מכרם בידנו לפי שחטאו לו׳ וכן אמר למעלה הצור תמים פעלו: (לא) אם לא כצורנו צורם · כך אמר משה מן הדין היה להם לומר כך שהקב״ה עשה זאת ולא אלהי הגוים שהרי לא כצורנו של ישראל צורם של אומות העולם׳ ואעפ״כ אויבינו פלילים ועושים בנו (שופטים) [שפטים] · הלא זאת ע״י הקב״ה שחטאו לו: (לב) כי מגפן סדום גפנם · כלומר למה אמרתי אפאיהם אשביתה מאנוש זכרם אם לא מפני גאות האומות שהם מגפן סדום היה להם לשתות מן הדין שלא ישאר מהם זכר כסדום ועמורה שהרי חטאו כסדום ועמורה כדכתיב וחטאתם כסדום הגידו׳ קציני סדום עם עמורה: (לג) חמת תנינים׳ היה׳ להם לשתות מן הדין · אם לא מפני חילול השם׳ שיאמרו ידנו רמה: פתנים אכזר · רשע כדכתיב פתן חרש יאטם אזנו: (לד) הלא הוא כמוס עמדי · דברי גאות האומות אני שומר · ואשלם להם נקם על זאת: (לה) ושלם תשלום · שם דבר · כמו והדבר אין בהם · והקשר בירמיה: לעת תמוט רגלם · של אומות ליום מועד צרתם הקבוע להם: וחש עתידות למו · בעתה אחישנה׳ צרה לעובדי כוכבים גאולה לישראל: עתידות׳ מה שנתנבאו עליהם הנביאים מאז: (לו) כי ידין

בעל הטורים

ס״ת המן שלא היה בהם תבונה שנהמ מסעודת אחשורוש: (לג) תנינים ח״י [מספרו כ׳ כמינין] כפי שעברו על י׳ דברים שבלא תלמד לעשות (שופטים י״ט וע״ש) ועברו על י׳

עיקר ש״ח ובאר״ת

ז כוסם הוא פירוש של פתנים: ח ויתפרש שלא הוא זה פרי גפנם כמוס עמדי ולכן כתיב בלשון יחידי׳ ואם היה קאי על מעשיהם הי׳ אומר הלא הם כמוסים עמדי בל״ר: ט [לפי פירוש הא׳ ושלם הוא פעל עבר הנוסף לעתיד ע״י הוא״ו ופירושו עמי הנקם אשר ישלם להם גמולם · ולפי פי׳ הב׳ ושלם הוא שם במשקל

והדבר

יְהוָה עַמּוֹ וְעַל־עֲבָדָיו יִתְנֶחָם כִּי יִרְאֶה כִּי־אָזְלַת יָד
וְאֶפֶס עָצוּר וְעָזוּב׃ לז וְאָמַר אֵי אֱלֹהֵימוֹ צוּר חָסָיוּ בוֹ׃
לח אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ יֹאכֵלוּ יִשְׁתּוּ יֵין נְסִיכָם יָקוּמוּ
וְיַעְזְרֻכֶם יְהִי עֲלֵיכֶם סִתְרָה׃ לט רְאוּ ׀ עַתָּה כִּי אֲנִי
אֲנִי הוּא וְאֵין אֱלֹהִים עִמָּדִי אֲנִי אָמִית וַאֲחַיֶּה מָחַצְתִּי
וַאֲנִי אֶרְפָּא וְאֵין מִיָּדִי מַצִּיל׃ ששי מ כִּי־אֶשָּׂא אֶל־
שָׁמַיִם יָדִי וְאָמַרְתִּי חַי אָנֹכִי לְעֹלָם׃ מא אִם־שַׁנּוֹתִי בְּרַק

רש"י

עליהם משפטים הללו ויתנחם הקב"ה על עבדיו י לשוב ולרחם עליהם. יתנחם. לשון הפך מחשבה להיטיב או להרע: כי יראה כי אזלת יד. (כשיראה כי אזלת) יד ב האויב הולכת וחוזקת מאד עליהם ואפס בהם עצור ועזוב: עצור. נושע ע"י עוצר ומושל שיעצור בהם: עזוב. על ידי עוזב. עוצר הוא המושל העוצר בעם שלא ילכו מפוזרים בצאתם לצבא על האויב בלשון לע"ז מיינטי"ט: עצור. הוא הנושע במעצור המושל: עזוב. מחוזק כמו ויעזבו את ירושלים עד החומה. איך לא עוזבה עיר תהלה: (לז) ואמר הקב"ה עליהם: אי אלהימו. עבודת כוכבים שעבדו: צור חסיו בו. הסלע שהיו מתכסין בו מפני החמה והצנה כלומר שהיו בטוחין בו להגן עליהם מן הרעה: (לח) אשר חלב זבחימו. היו אותן אלהות אוכלים שהיו מקריבים לפניהם ושותין יין נסיכם: יהי עליכם סתרה. אותו הצור יהיה לכם מחסה ומסתור: (לט) ראו עתה. הבינו מן הפורענות שהבאתי עליכם ואין לכם מושיע ומן התשועה שאושיעכם ואין מוחה בידי: אני אני הוא. אני להשפיל ל ואני להרים: ואין אלהים עמדי. עומד כנגדי למחות: עמדי. דוגמתי וכמוני: ואין מידי מציל. הפושעים בי: (מ) כי אשא אל שמים ידי. כי בחרון אפי אשא ידי אל עצמי מ בשבועה: ואמרתי חי אנכי. לשון שבועה הוא אני נשבע חי אנכי: (מא) אם שנותי ברק חרבי. אם אשנן נ את להב חרבי כמו למען היות לה ברק פלנדו"ר:

עיקר ש"ח ובאר"ח

והדבר אשר בשניהם הוא כמו במלאפו"ס שלוש דבור. בא"ר]: י ויתפרש הכתוב כי ידין ה' עמו אחרי אשר יוכיחם וישפטם ביסורין. אז ועל עבדיו יתנחם ישוב וירחם אותם: כ כי דבר המתהלך הלאה יתחזק עוד. וזה שאמר הכתוב כי יד האויב הולכת ומתגברת. ובכן אפס עצור לאספם ולקבצם יחד ועזוב להושיעם בעצתו: ל ולכן כתיב ב' פעמים אני: מ כי ה' אשר הוא רוכב שמים וגבוה מעל גבוהים איך יאמר כי אשא אל שמים ידי והשמים

שלים

דְעַמֵהּ וּפֻרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִיקַיָא יִתְפְּרַע אֲרֵי גְלֵי קֳדָמוֹהִי דִבְעִדָן דְתִתְקֵף עֲלֵיהוֹן מְחַת סָנְאָה יְהוֹן מְטַלְטְלִין וּשְׁבִיקִין: לז וְיֵימַר אָן דַחֲלָתְהוֹן תַּקִיפָא דַהֲווֹ רְחִיצִין בַּהּ: לח דִי תְרַב נִכְסַתְהוֹן הֲווֹ אָכְלִין שָׁתַן חֲמַר נִסְכֵּיהוֹן יְקוּמוּן כְּעַן וִיסַעֲדוּנְכוֹן יְהוֹן עֲלֵיכוֹן מָגֵן: לט חֲזוֹ כְּעַן אֲרֵי אֲנָא אֲנָא הוּא וְלֵית אֱלָהּ בַּר מִנִי אֲנָא מֵמִית וּמְחַה מְחֵינָא וְאַף מַסֵינָא וְלֵית מִן יְדִי מְשֵׁזֵב: מ אֲרֵי אַתְקֵינִית בִּשְׁמַיָא בֵּית שְׁכִנְתִּי וַאֲמָרִית קַיָם אֲנָא לְעָלְמִין: מא אִם עַל חַד תְּרֵין כְּחֵזוּ בַרְקָא

ר ש ב " ם

ה' עמו · אז יהיה הנקם והתשלומין שהרי ינקום הקב"ה נקמת עמו: כי יראה · כאשר יראה: כי אזלת יד · ישראל · יעזוב כמו עזוב תעזוב · ויעזבו את ירושלים עד החומה: (לז) ואמר אי אלהימו · וגם האומות יאמרו איה נא אלהיהם של ישראל · ומפני כבוד שמי אצילם ואנקם באויביהם שגם מתחלה אמרתי אפאיהם לישראל ואשביתה זכרם אם לא מפני כעס אויב המתפאר לאמר ידנו רמה · אבל עתה כשיגדל העניות והצרה בשונאי ישראל כל כך שאזלת ידם ויאמרו האומות ידנו רמת ואמר אי אלהימו לכן אנקם מהם להתקדש שמי שהם מחללים: (לח) אשר חלב זבחימו יאכלו · אלהיהם של ישראל: סתרה · יסתיר אתכם בצלו יחסיון כמתחלה שתסיו בו: (לט) ראו עתה כי אני אני הוא· הקב"ה אומר לאומות העולם אתם אומרים אי אלהימו · הלא עתה יכולים לראות בהנקמי בכם לעיניכם: (מ) כי אשא· בשבועתי כמו הרימותי ידי אל ה': (מא) אם שנותי · מן שננו כחרב לשונם יאמר כן · כמו

בעל הטורים

דכרות: (לו) אזלת יד · בגי' זו גלות · כי יראה כי אזלת · בגי' אין בה תורה: (לט) כי אני אני הוא אני אמית · ג' פעמים אני כנגד ג' גליות · ואני כנגד גלות רביעי [מתוס' סוכה דמ"ה ד"ה אני] דכתיב ואני בתוך הגולה [וא"ו מוסיף על הראשונים כי זה הוא קשה מכולן] לומר שבכל הגליות הקב"ה עמנו להצילנו: ואין מידי מציל · מידי בגי' דין שאין ניצול מיום הדין: נ"ב פסוקים בהאזינו ולפי שעברו עליהם לכך לא עבר איש ביהודה נ"ב שנה:

עיקר ש"ח ובאר"ח

שפלים ממנו לכן מפרש כי אשא ידי אל עלמי ואל שמים הוא השבועה אשר שבע ה' באשו בשמים ובחיין העולמים: ג ושרשו הוא שנן מן הכשולים

חרבי ותאחז במשפט ידי אשיב נקם לצרי ולמשנאי אשלם: מב אשכיר חצי מדם וחרבי תאכל בשר מדם חלל ושביה מראש פרעות אויב: מג הרנינו גוים עמו כי דם־עבדיו יקום ונקם ישיב לצריו וכפר אדמתו

רש"י

ותאחז במשפט ידי. להניח מדת רחמים באויבי שהרעו לכם אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה. ד"א ותאחז ידי את מדת המשפט להחזיק בה לנקום נקם: אשיב נקם וגו'. למדו רבותינו באגדה מתוך לשון המקרא שאמר ותאחז במשפט ידי לא כמדת ב"ו מדת הקב"ה מדת ב"ו זורק חץ ואינו יכול להשיבו והקב"ה זורק חציו ויש בידו להשיבם כאילו אוחזן בידו שהרי ברק הוא חצו שנאמר כאן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי ומשפט הזה לשון פורעניות הוא בלע"ז יושטיצ"א: (מב) אשכיר חצי מדם. האויב: וחרבי תאכל בשר. בשרם: מדם חלל ושביה. זאת תהיה להם מעון דם חללי (ס"א חללי דם) ישראל ושבים ששבו מהם: מראש פרעות אויב. מפשע תחלת פרצות האויב כי כשהקב"ה היה נפרע מהעובדי כוכבים היה פוקד עליהם עונם ועונות אבותיהם מראשית פרצה שפרצו בישראל: (מג) הרנינו גוים עמו. לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו: כי דם עבדיו יקום. שפיכות דמיהם כמשמעו: ונקם ישיב לצריו. על הגזל ועל

קמץ בז"ק

החמס כענין שנא' מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה מחמס בני יהודה ואומר מחמס אחיך יעקב וגו': וכפר אדמתו עמו. ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם שעשה להם האויב וכפר לשון רצוי ופיוס כמו אכפרה פניו אנחינה לרוגזיה: וכפר אדמתו. ומה היא אדמתו עמו. כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת וכה"א רצית ה' ארצך במה רצית ארצך שבת שבות יעקב. בפנים אחרים היא נדרשת בספרי ונחלקו בה ר' יהודה ור' נחמיה ר"י דורש כולה כנגד ישראל ור"נ דורש את כולה כנגד העובדי כוכבים ר"י דורשה כלפי ישראל אמרתי אפאיהם כמו שפירשתי עד ולא ה' פעל כל זאת. כי גוי אובד עצות המה אבדו תורתי שהיא להם עצה נכונה. ואין בהם תבונה. להתבונן איכה ירדוף אחד מן האומות אלף מהם אם לא כי צורם מכרם. כי לא כצורנו צורם הכל כמו שפירשתי עד תכליתו. ר"נ דורשה כלפי העובדי כוכבים כי גוי אובד עצות המה כמו שפירשתי התחלה עד ואויבינו פלילים: (לב) כי מגפן סדום גפנם. של העובדי כוכבים: ומשדמות עמורה וגו' ולא ישימו לבם לתלות הגדולה בי: ענבמו ענבי רוש. הוא שאמר לולי כעס אויב אגור על ישראל נרפאים ולהמירם נסך

אסכלוס

מְסוֹף שְׁמַיָא וְעַד סוֹף שְׁמַיָא תִּתְגְּלֵי חַרְבִּי וְתִתְקֵף בְּדִינָא יְדִי אָתֵיב פֻּרְעֲנוּתָא לְסָנְאַי וּלְבַעֲלֵי דְבָבַי אֲשַׁלֵּם: מב אַרְוֵי גִירַי מִדְּמָא וְחַרְבִּי תִּקְטוֹל בְּעַמְמַיָא מִדַּם קְטִילָן וְשִׁבְיָן לְאַעְדָאָה כִּתְרִין מֵרֵישׁ סָנְאָה וּבְעֵל דְבָבָא: מג שַׁבַּחוּ עַמְמַיָא עַמֵּהּ אֲרֵי פֻּרְעֲנוּת עַבְדוֹהִי צַדִּיקַיָא יִתְפְּרַע וּפֻרְעֲנוּת יָתִיב

רשב"ם

מן סבב סבותי בכל נפש בית אביך · מן בלל בלותי בשמן רענן: (מב) פרעות כמו וראשו יהיה פרוע · לשון סתירה ופרצה: (מג) הרנינו גוים · על עמו · כמו הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האומים והאמינו

רש"י

אשכלות מרורות למו להלעיט אותם על מה שעשו לבני: (לג) חמת תנינים יינם · מוכן להשקותם על מה שמוזגין להם: (לד) כמוס עמדי · אותו הכוס שנאמר כי כוס ביד ה' וגו': (לה) לעת תמוט רגלם · כענין שנאמר תרמסנה רגל: (לו) כי ידין ה' עמו · בלשון זה משמש כי ידין בלשון דהא ר ואין ידין לשון יסורין אלא כמו כי יריב את ריבם מיד עושקיהם כי יראה כי אזלת יד וגו':

(לז) ואמר אי אלהימו · והאויב יאמר אי אלהימו של ישראל כמו שאמר טיטוס הרשע כשגידר את הפרוכת כענין שנאמר ותרא אויבתי ותכסה בושה האומרה אלי איו ה' אלהיך: (לט) ראו עתה כי אני וגו' · אז יגלה הקב"ה ישועתו ויאמר ראו עתה כי אני אני הוא מאתי באת עליהם הרעה ומאתי תבא עליהם ש הטובה: ואין מידי מציל · מי שיציל אתכם מן הרעה אשר אביא עליכם: (מ) כי

עיקר ש"ח ובאר"ת

כי לפי התרגום דתרגם על חד תרין פרשו סוף שנה ופירושו אם אשנה להראות ברק חרבי עוד הפעם · וכא זה בסיעל: ם פי' להניח ולעזוב מדת הרחמים באויבי אשר הרגו להרע אתכם · ותתפרש ותאחז במשפט ידי אשר המשפט יצוה לבלי להשתמש עוד ברחמים · ולפי פי' השני יתפרש ותאחז במשפט ידי לאחוז במשפט ולהוכיחם · ולדעת מהרי"ל האי ד"א הוא פ"ס והכל הוא פירוש אחד: ע ויתפרש אם שנותי כמו שפי' התרגום אם אשוב שנית לאחוז ברק חרבי במשפט אשר שלחתי פעם אחת מידי בלי נקם: א ויהיה כמ"ש של מדם חלל · וכן מראש פרעות מ"ס הסבה וכמו מאוד פניים מהנקת אביונים ופירושו בשביל חטאתם ינקום מהם נקם: צ כי על דנא אמר כבר כי דם עבדיו יקום ונקם ישיב בא על חמס וגזל: ק לדעת רש"י הוי"ו של אדמתו עומד במקום שנים וקאי גם על עמו וכאלו כתיב ועמו: ר כי לר"י יתפרש כי ידין בעת כי ייסר ה' לישראל ולר' נחמיה יתפרש כי ידין כמו דהא ידין ויריב את ריבם: ש פי' כי אני הוא שהוכחתי לעושקים ואני

עַמּוֹ׃ פ שביעי מד וַיָּבֹא מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַשִּׁירָה־הַזֹּאת בְּאָזְנֵי הָעָם הוּא וְהוֹשֵׁעַ בִּן־נוּן׃ מה וַיְכַל
מֹשֶׁה לְדַבֵּר אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־יִשְׂרָאֵל׃
מו וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם שִׂימוּ לְבַבְכֶם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי
מֵעִיד בָּכֶם הַיּוֹם אֲשֶׁר תְּצַוֻּם אֶת־בְּנֵיכֶם לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת
אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת׃ מז כִּי לֹא־דָבָר רֵק הוּא
מִכֶּם כִּי־הוּא חַיֵּיכֶם וּבַדָּבָר הַזֶּה תַּאֲרִיכוּ יָמִים עַל־
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ׃ פ
מפטיר מח וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה לֵאמֹר׃

רש"י

אשא אל שמים ידי · כמו כי נשאתי ת תמיד אני משרה מקום שכינתי בשמים כתרגומו אפילו אלא למעלה וגבור למטה אימת העליון על התחתון וכ"ש שגבור מלמעלה ואלא מלמטה: ידי · מקום שכינתי כמו איש על ידו והיה בידי להפרע מכם אבל אמרתי חי אנכי לעולם איני ממהר לפרוע לפי שיש לי שהות בדבר כי אני חי לעולם ובדורות אחרונים אני נפרע מהם והיכולת בידי ליפרע מן המתים ומן החיים מלך בשר ודם שהולך למות ממהר נקמתו ליפרע בחייו כי שמא ימות הוא או אויבו ונמצא שלא ראה נקמתו ממנו אבל אני חי לעולם ואם ימותו הם ואיני נפרע בחייהם אפרע במותם: (מא) אם שנותי ברק חרבי · הרבה אם יש שאינם תלויים א כשאשנן ברק חרבי ותאחז במשפט ידי כו' כמו שפירשתי למעלה: (מד) הוא והושע בן נון · שבת של דיוזגי ב הייתה ניטלה רשות מזה וניתנה לזה העמיד לו משה מתורגמן ליהושע שיהא דורש בחייו כדי שלא יאמרו ישראל בחיי רבך לא היה לך להרים ראש ולמה קוראהו כאן הושע לומר שלא זחה דעתו עליו ג שאע"פ שניתנה לו גדולה השפיל עצמו כאשר מתחלתו: (מו) שימו לבבכם · צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוונים לד"ת וכה"א בן אדם ראה בעיניך ובאזניך שמע ושים לבך וגו' והרי דברים ק"ו ומה תבנית הבית שהוא נראה לעינים ונמדד בקנה צריך אדם שיהיו עיניו ואזניו ולבו מכוון להבין · ד"ת שהן כהררין התלוין בשערה ד עאכ"ו: (מז) כי לא דבר רק הוא מכם · לא לחנם אתם יגעים בה כי הרבה שכר תלוי בה ה כי היא חייכם ד"א אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר תדע לך שכן אמרו חכמים ואחות לוטן תמנע ו ותמנע היתה פילגש וגו' לפי שאמרה איני כדאי להיות לו לאשה הלואי ואהיה פילגשו וכל כך למה להודיע שבחו של אברהם שהיו שלטונים ומלכים

לְסָנְאוֹהִי וִיכַפַּר עַל אַרְעֵהּ וְעַל עַמֵּהּ : מד וַאֲתָא מֹשֶׁה וּמַלִּיל יָת כָּל פִּתְגָּמֵי תֻשְׁבַּחְתָּא הָדָא קֳדָם עַמָּא. הוּא וְהוֹשֵׁעַ בַּר נוּן : מה וְשֵׁצִי מֹשֶׁה לְמַלָּלָא יָת כָּל פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין עִם כָּל יִשְׂרָאֵל : מו וַאֲמַר לְהוֹן שַׁווּ לִבְּכוֹן לְכָל פִּתְגָּמַיָּא דִּי אֲנָא מַסְהִיד בְּכוֹן יוֹמָא דֵין דִּי תְפַקְּדִנּוּן יָת בְּנֵיכוֹן לְמִטַּר לְמֶעְבַּד יָת כָּל פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא הָדָא : מז אֲרֵי לָא פִתְגָּם רֵיקָא הוּא מִנְּכוֹן אֲרֵי הוּא חַיֵּיכוֹן וּבְפִתְגָּמָא הָדֵין תּוֹרְכוּן יוֹמִין עַל אַרְעָא דִּי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא תַּמָּן לְמֵירְתַהּ : מח וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בִּכְרַן

בעל הטורים

כי שדרי גבר עליו חסדו יותר משאר האומות · ולפיכך שבחוהו והאמינו בו ויגבר עליכם כמותו אף כאן הרנינו ושבחוהו ועבדוהו וכן יעשה לכם אם תראוהו ותעבדו אותו : וכפר אדמתו עמו · יקנה דם עמו מן האדמה ע"י שפיכת דם אויבים · כדכתיב ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שופכו : (מד) הוא והושע בן נון ·

(מז) כי לא דבר רק הוא · תגין על הקו"ף לומר שאפילו על התגין של תורה תלוי תלים של הלכות : רק · שנים במסרה · והבור רק · ודין לומר כמו שהבור רק ואינו מתמלא

רש"י

מתאוים לידבק בזרעו : (מח) וידבר ה' אל משה בעצם היום הזה · בג' מקומות נאמר בעצם היום הזה · נאמר בנח בעצם היום הזה בא נח וגו' במראית אורו של יום לפי שהיו בני דורו אומרים בכך וכך אם אנו מרגישי

עיקר ש"ח ובאר"ח

אני הוא שמשלם שכר טוב להצדיקים : ת ולא יתפרש מלשון שבועה כמו לדעת ה' אבל אתה הוא העתיד הבא במקום הווה כי תמיד מקום שהכיתי אנכי מרפא במקום גנוב · ויקל לפני להפרע מהם מיד · אבל אמרתי הלא אנכי חי לעולם ואפרע מהם לאחר זמן : א פי' כי ברוב מקומות אם בא על הספק כמו אם בחקותי תלכו ואם בחקותי תמאסו אשר בא על הספק אם יעשה כה אם לא · אבל יש גם אם הבא על הודאי וכמו"ש רש"י בשמות (כ"ב כ"ד) על פסוק אם כסף תלוה · בא"ר : ב דיוזגי הוא שני זוגות כי דיו הוא שני · וזגי הוא מלשון זוג : ג פי' שלא רמה רוחו ולא התגאה · והתורה מעידה עליו בזה במה שקראה לו הושע ולא יהושע : ד פי' כמו הרים גבוהים התלויים בשערה · כן יש דינים רבים הנלמדים רק מקוצה של יו"ד או מרמז קל אשר בתורה : ה וזה הוא השכר כי הוא חייכם : ו ומזה נראה כי בכל מקרא ומקרא צפונים ברכות חיים ותורת אמת :

מט עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה הַר־נְבוֹ אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרֵחוֹ וּרְאֵה אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לַאֲחֻזָּה׃ נ וּמֻת בָּהָר אֲשֶׁר אַתָּה עֹלֶה שָׁמָּה וְהֵאָסֵף אֶל־עַמֶּיךָ כַּאֲשֶׁר־מֵת אַהֲרֹן אָחִיךָ בְּהֹר הָהָר וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו׃ נא עַל אֲשֶׁר מְעַלְתֶּם בִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ נב כִּי מִנֶּגֶד תִּרְאֶה אֶת־הָאָרֶץ וְשָׁמָּה לֹא תָבוֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אֲנִי נֹתֵן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃ פ פ פ

נ"ב כל"ב סי'. כשקורין האזינו לפני יוה"כ מפטירין שובה ישראל בהושע סי' י"ד:

רש"י

כן אין אנו מניחין אותו ליכנס בתיבה ולא עוד אלא אנו נוטלין כשילין וקרדומות ומבקעין את התיבה. אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכל מי שיש בידו כח למחות יבא וימחה. במצרים נאמר בעצם היום הזה הוציא ה' לפי שהיו מצריים אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בהם אין אנו מניחין אותן לצאת ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגין להם אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה. אף כאן במיתתו של משה נאמר בעצם היום הזה לפי שהיו ישראל אומרים בכך וכך אם אנו מרגישין בו אין אנו מניחין אותו אדם שהוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והוריד לנו את המן והגיז לנו את השליו והעלה לנו את הבאר ונתן לנו את התורה אין אנו מניחין אותו אמר הקב"ה הריני מכניסו בחצי היום וכו': (נ) כאשר מת אהרן אחיך. באותה מיתה שראית ותאבת אותה שהפשיט משה את אהרן בגד ראשון והלבישו לאלעזר וכן שני וכן שלישי וראה בנו בכבודו א"ל משה אהרן אחי עלה למטה ועלה פשוט ידך ופשט פשוט רגליך ופשט עצום עיניך ועצם קמוץ פיך וקמץ והלך לו אמר משה אשרי מי שמת במיתה זו: (נא) על אשר מעלתם בי. גרמתם למעול בי: על אשר לא קדשתם אותי. גרמתם לי שלא אתקדש אמרתי לכם ודברתם אל הסלע והם הכוהו והוצרכו להכותו פעמים ואילו דברו עמו ונתן מימיו בלא הכאה היה מתקדש שם שמים שהיו ישראל אומרים ומה סלע הזה שאינו לשכר ולא לפורענות אם זוכה אין לו מתן שכר ואם חוטא אינו לוקה כך מקיים מצות בוראו אנו לא כ"ש: (נב) כי מנגד. מרחוק: תראה וגו'. כי אם לא תראנה עכשיו לא תראנה עוד בחייך: ושמה לא תבוא. כי ידעתי כי חביבה היא לך ע"כ אני אומר לך עלה וראה: חסלת פרשת האזינו

יוֹמָא הָדֵין לְמֵימַר׃ נא סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין טוּרָא דִנְבוֹ דִּי בְּאַרְעָא דְמוֹאָב דִּי עַל אַפֵּי יְרֵחוֹ וַחֲזִי יָת אַרְעָא דִכְנַעַן דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחְסָנָא׃ נ וּמוּת בְּטוּרָא דִּי אַתְּ סָלֵק לְתַמָּן וְאִתְכְּנֵשׁ לְעַמָּךְ כְּמָא דְמִית אַהֲרֹן אֲחוּךְ בְּהוֹר טוּרָא וְאִתְכְּנִישׁ לְעַמֵּיהּ׃ נא עַל דִּי שְׁקַרְתּוּן בְּמֵימְרִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵי מַצּוּת רְקַם מַדְבְּרָא דְצִן עַל דִּי לָא קַדֵּשְׁתּוּן יָתִי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃ נב אֲרֵי מִקֳּבֵל תֶּחֱזֵי יָת אַרְעָא וּלְתַמָּן לָא תֵעוּל לְאַרְעָא דִּי אֲנָא יָהֵב לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רשב״ם	בעל הטורים
קרא את יהושע והתיצבו באהל מועד ואצונו וגו׳׃	שהרי לשניהם צוה הקב״ה כדכתיב מחוליתו כן סתורס לא יוכל אדס להסתמלת ממנה׃ (נ) כאשר מת אהרן׃ בגי׳ הן בנשיקה מת אהרן׃

הפטרת האזינו בשמואל ב סימן כב

וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה אֶת־דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יְהוָה אֹתוֹ מִכַּף כָּל־אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל׃ וַיֹּאמַר יְהוָה סַלְעִי וּמְצֻדָתִי וּמְפַלְטִי־לִי׃ אֱלֹהֵי צוּרִי אֶחֱסֶה־בּוֹ מָגִנִּי וְקֶרֶן יִשְׁעִי מִשְׂגַּבִּי וּמְנוּסִי מֹשִׁעִי מֵחָמָס תֹּשִׁעֵנִי׃ מְהֻלָּל אֶקְרָא יְהוָה וּמֵאֹיְבַי אִוָּשֵׁעַ׃ כִּי אֲפָפֻנִי מִשְׁבְּרֵי־מָוֶת נַחֲלֵי בְלִיַּעַל יְבַעֲתֻנִי׃ חֶבְלֵי שְׁאוֹל סַבֻּנִי קִדְּמֻנִי מֹקְשֵׁי מָוֶת׃ בַּצַּר־לִי אֶקְרָא יְהוָה וְאֶל־אֱלֹהַי אֶקְרָא וַיִּשְׁמַע מֵהֵיכָלוֹ קוֹלִי וְשַׁוְעָתִי בְּאָזְנָיו׃ וַיִּתְגָּעַשׁ ויתגעש קרי וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ מוֹסְדוֹת הַשָּׁמַיִם יִרְגָּזוּ וַיִּתְגָּעֲשׁוּ כִּי־חָרָה לוֹ׃ עָלָה עָשָׁן בְּאַפּוֹ וְאֵשׁ מִפִּיו תֹּאכֵל גֶּחָלִים בָּעֲרוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיֵּט שָׁמַיִם וַיֵּרַד וַעֲרָפֶל תַּחַת רַגְלָיו׃ וַיִּרְכַּב עַל־כְּרוּב וַיָּעֹף וַיֵּרָא עַל־כַּנְפֵי־רוּחַ׃ וַיָּשֶׁת חֹשֶׁךְ סְבִיבֹתָיו סֻכּוֹת חַשְׁרַת־מַיִם עָבֵי שְׁחָקִים׃ מִנֹּגַהּ נֶגְדּוֹ

בָּעֲרוּ גַּחֲלֵי־אֵשׁ׃ יַרְעֵם מִן־שָׁמַיִם יְהוָה וְעֶלְיוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ׃
וַיִּשְׁלַח חִצִּים וַיְפִיצֵם בָּרָק וַיָּהֹמם ויהם קרי׃ וַיֵּרָאוּ אֲפִקֵי יָם
יִגָּלוּ מֹסְדוֹת תֵּבֵל בְּגַעֲרַת יְהוָה מִנִּשְׁמַת רוּחַ אַפּוֹ׃ יִשְׁלַח
מִמָּרוֹם יִקָּחֵנִי יַמְשֵׁנִי מִמַּיִם רַבִּים׃ יַצִּילֵנִי מֵאֹיְבִי עָז מִשֹּׂנְאַי
כִּי אָמְצוּ מִמֶּנִּי׃ יְקַדְּמֻנִי בְּיוֹם אֵידִי וַיְהִי יְהוָה מִשְׁעָן לִי׃
וַיֹּצֵא לַמֶּרְחָב אֹתִי יְחַלְּצֵנִי כִּי־חָפֵץ בִּי׃ יִגְמְלֵנִי יְהוָה
כְּצִדְקָתִי כְּבֹר יָדַי יָשִׁיב לִי׃ כִּי שָׁמַרְתִּי דַּרְכֵי יְהוָה וְלֹא
רָשַׁעְתִּי מֵאֱלֹהָי׃ כִּי כָל־מִשְׁפָּטָו משפטיו קרי לְנֶגְדִּי וְחֻקֹּתָיו
לֹא־אָסוּר מִמֶּנָּה׃ וָאֶהְיֶה תָמִים לוֹ וָאֶשְׁתַּמְּרָה מֵעֲוֺנִי׃ וַיָּשֶׁב
יְהוָה לִי כְּצִדְקָתִי כְּבֹרִי לְנֶגֶד עֵינָיו׃ עִם־חָסִיד תִּתְחַסָּד עִם־
גִּבּוֹר תָּמִים תִּתַּמָּם׃ עִם־נָבָר תִּתָּבָר וְעִם־עִקֵּשׁ תִּתַּפָּל׃
וְאֶת־עַם עָנִי תּוֹשִׁיעַ וְעֵינֶיךָ עַל־רָמִים תַּשְׁפִּיל׃ כִּי־אַתָּה
נֵירִי יְהוָה וַיהוָה יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי׃ כִּי בְכָה אָרוּץ גְּדוּד בֵּאלֹהַי
אֲדַלֶּג־שׁוּר׃ הָאֵל תָּמִים דַּרְכּוֹ אִמְרַת יְהוָה צְרוּפָה מָגֵן הוּא
לְכֹל הַחֹסִים בּוֹ׃ כִּי מִי־אֵל מִבַּלְעֲדֵי יְהוָה וּמִי צוּר מִבַּלְעֲדֵי
אֱלֹהֵינוּ׃ הָאֵל מָעוּזִּי חָיִל וַיַּתֵּר תָּמִים דַּרְכּוֹ דרכי קרי׃

דגש אחר שורק

דברים לג וזאת הברכה

לג א וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֶת־
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ׃ ב וַיֹּאמַר יְהוָה

רש"י

(א) וזאת הברכה. לפני מותו. סמוך למיתתו א שאם לא עכשיו אימתי: (ב) ויאמר ה' מסיני בא. פתח תחלה בשבחו של מקום ואח"כ פתח בצרכיהם של ישראל ובשבח שפתח בו יש בו הזכרת זכות לישראל ב וכל זה דרך רצוי הוא כלומר כדאי הם אלו שתחול עליהם ברכה:

עיקר שפתי חכמים ובאר"ה

א ולא זמן רב לפני מיתתו: ב ולכן התחיל בשבח נתינת תורה לישראל ול

מְשַׁוֶּה רַגְלַיו רגלי קרי כָּאַיָּלוֹת וְעַל־בָּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי׃ מְלַמֵּד יָדַי לַמִּלְחָמָה וְנִחַת קֶשֶׁת־נְחוּשָׁה זְרֹעֹתָי׃ וַתִּתֶּן־לִי מָגֵן יִשְׁעֶךָ וַעֲנֹתְךָ תַּרְבֵּנִי׃ תַּרְחִיב צַעֲדִי תַּחְתֵּנִי וְלֹא מָעֲדוּ קַרְסֻלָּי׃ אֶרְדְּפָה אֹיְבַי וָאַשְׁמִידֵם וְלֹא אָשׁוּב עַד־כַּלּוֹתָם׃ וָאֲכַלֵּם וָאֶמְחָצֵם וְלֹא יְקוּמוּן וַיִּפְּלוּ תַּחַת רַגְלָי׃ וַתַּזְרֵנִי חַיִל לַמִּלְחָמָה תַּכְרִיעַ קָמַי תַּחְתֵּנִי׃ וְאֹיְבַי תַּתָּה לִּי עֹרֶף מְשַׂנְאַי וָאַצְמִיתֵם׃ יִשְׁעוּ וְאֵין מֹשִׁיעַ אֶל־יְהוָה וְלֹא עָנָם׃ וְאֶשְׁחָקֵם כַּעֲפַר־אָרֶץ כְּטִיט־חוּצוֹת אֲדִקֵּם אֶרְקָעֵם׃ וַתְּפַלְּטֵנִי מֵרִיבֵי עַמִּי תִּשְׁמְרֵנִי לְרֹאשׁ גּוֹיִם עַם לֹא־יָדַעְתִּי יַעַבְדֻנִי׃ בְּנֵי נֵכָר יִתְכַּחֲשׁוּ־לִי לִשְׁמוֹעַ אֹזֶן יִשָּׁמְעוּ לִי׃ בְּנֵי נֵכָר יִבֹּלוּ וְיַחְגְּרוּ מִמִּסְגְּרוֹתָם׃ חַי־יְהוָה וּבָרוּךְ צוּרִי וְיָרֻם אֱלֹהֵי צוּר יִשְׁעִי׃ הָאֵל הַנֹּתֵן נְקָמֹת לִי וּמוֹרִיד עַמִּים תַּחְתֵּנִי׃ וּמוֹצִיאִי מֵאֹיְבָי וּמִקָּמַי תְּרוֹמְמֵנִי מֵאִישׁ חֲמָסִים תַּצִּילֵנִי׃ עַל־כֵּן אוֹדְךָ יְהוָה בַּגּוֹיִם וּלְשִׁמְךָ אֲזַמֵּר׃ מִגְדִּיל מגדול קרי יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה־חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ עַד־עוֹלָם׃

אונקלוס

א וְדָא בִּרְכְתָא דִּי בָרֵיךְ מֹשֶׁה נְבִיָא דַּיְיָ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל קֳדָם מוֹתֵהּ׃ ב וַאֲמַר יְיָ מִסִּינַי אִתְגְּלִי וְזֵהוֹר יְקָרֵהּ

רשב״ם

(א) וזאת הברכה׳ מוסב למעלה וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם האזינו השמים וגו׳ וזאת הברכה אחר התוכחה של האזינו חזר וברכן לישראל בטרם יעלה אל ההר למות שם כלומר זאת השירה

בעל הטורים

(א) וזאת הברכה׳ לעיל מיניה כתיב אשר אני נותן לבני ישראל וסמיך ליה וזאת הברכה לומר אני מסכים על ברכתם׳ וזאת הברכה בגי׳ זו היא התורה׳ כי בזכות התורה ברכם: משה איש האלהים׳ ר״ת מאה וס״ת משה וזהו ה׳ אלפי אבות ופכים

מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אשדת ב' מילין קרי למו: ג אף חבב עמים כל־קדשיו בידך והם תכו לרגלך ישא מדברתיך: ד תורה צוה־לנו משה מורשה קהלת יעקב: ה ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד

רש"י

מסיני בא • יצא לקראתם ב כשבאו להתיצב בתחתית ההר כחתן שיוצא להקביל פני כלה שנאמר לקראת האלהים למדנו שיצא כנגדם: וזרח משעיר למו • שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו: הופיע • להם: מהר פארן • שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו: ואתה • לישראל: מרבבות קדש • ועמו מקצת רבבות מלאכי קדש ד ולא כולם ולא רובם ולא כדרך בשר ודם שמראה כל כבוד עשרו ותפארתו ביום חופתו: אש דת • שהיתה כתובה מאז לפניו באש שחורה על גבי אש לבנה ה נתן להם בלוחות כתב יד ימינו • דבר אחר אש דת כתרגומו שנתנה להם מתוך האש: (ג) אף חובב עמים • גם חבה יתירה חבב את השבטים כל אחד ואחד קרוי עם שהרי בנימין לבדו היה עתיד להולד כשאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים יהיה ממך: כל קדושיו בידך • נפשות הצדיקים גנוזות אתו כענין שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלהיך: והם תכו לרגלך • והם ראוים לכך שהרי תכו עצמן לתוך תחתית ההר ו לרגליך בסיני • תכו לשון פעלו התוכו לתוך מרגלותיך: ישא מדברותיך • נשאו עליהם עול תורתך: מדברותיך • המ"ם בו קרוב ליסוד ז כמו וישמע את הקול מדבר אליו ואשמע קול מדבר אלי כמו מתדבר אלי אף זה מדברותיך מה שהיה מדבר להשמיעני לאמר להם עישפו"ר פלידור"ש בלע"ז ואונקלוס תרגם שהיו נוסעים על פי דבריך והמ"ם בו שימוש משמשת לשון מן • ד"א אף חובב עמים אף בשעת חיבתן של אומות שהראית להם פנים שוחקות ומסרת את ישראל בידם: כל קדושיו בידך • כל צדיקיהם וטוביהם דבקו בך ולא משו מאחריך ואתה שומרם: והם תכו לרגלך • והם מתמצעים ומתכנסים לתחת צלך: ישא מדברותיך • מקבלין גזירותיך ודתותיך בשמחה • ואלה דבריהם: (ד) תורה • אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהלת יעקב אחזנוה ולא נעזבנה: (ה) ויהי • הקדוש ברוך הוא: בישרון מלך • תמיד עול ח מלכותו עליהם: בהתאסף • בכל התאסף ראשי חשבון אסיפתם ראשי • כמו כי תשא את ראש ראוין אלו ט שאתכבדה ד"א בהתאסף בהתאספם

עיקר ש"ח ובאר"ח

נפנה במקום שבראה את העולם ודומה: ג ולכן כתיב מסיני ולא

משעיר אתחזי לנא אתגלי בגבורתה מטורא דפארן ועמה רבבת קדישין כתב ימינה מגו אשתא אוריתא יהב לנא: ג אף חביבנון לשבטיא כל קדישוהי בית ישראל בגבורא אפקנון ממצרים ואנון מדברין תחות ענגך נטלין על מימרך: ד אוריתא יהב לנא משה מסרה ירתא לכנשת יעקב: ה והוה בישראל מלכא באתכנשות רישי עמא

רשב"ם

ואת הברכה: (ב) ה' מסיני בא · הוראה לישראל ונתן להם תורתו · הרה משעיר ומפארן · כיצד שאתה מתוך מרבבות קדש מכל ארבעה צדדין של הר סיני באה התורה והמלאכים דרך שעיר ופארן עד שבא אל סיני · ומימינו נתן להם מתוך אש שהיה מדבר מתוך האש לישראל · כדכתיב השמע עם קול אלהים מדבר מתוך האש כמונו ויחי · וכן מצינו בתהלים רכב אלהים רבותים אלפי שנאן · ה' בם סיני בקדש · ובחבקוק אלוה מתימן יבא וקדוש מהר פארן סלה כסה שמים הודו · ובדבורה כתיב ה' בצאתך משעיר בצעדך משדה אדום: הופיע מהר פארן · האיר מהר פארן: (ג) אף חובב עמים · גם אומות העולם כגון שרב רב ומן האומות שנתגיירו ובאו לקבל התורה עם ישראל גם אותם חיבב הקב"ה וקבלם שכן עליהם כתיב במזמור יקום אלהים ויפוצו אויביו דכתיב ביה רכב אלהים:

בעל הטורים

יוסף עליכם ככם אלף פעמים · שאמר הנה לנו משה ברכות בכל יום ובכל ברכה וברכה י"ד וסופים הרי אלף · לכן אמר יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים משלי ויברך אתכם משלו · הפסוק מתחיל בוי"ו ומסיים בוי"ו לומר שבירך י"ב שבטים: (ג) תכו · ב' · דין · ואידך (ישעיה א') על מה תכו · מה התם לשון הכאה אף הכא לשון הכאה לומר שהם מוכים להכנס וללכת אחריך: תכו · לרגלך · ישא מדברותיך · ר"ת תלים · שעל כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות: (ד) מורשה · ב' במסרה · מורשה קהלת יעקב · ונתתי אותה לכם מורשה · וזהו ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו · ד"א זהו שאחז"ל שתורה אינה ירושה לך כמו שהם

חסלת פרשת וזאת הברכה מיסוד רבינו שמואל

עיקר שפתי חכמים

נסיני: ד כי מ"ם של מרבבות הוא מ"ם המגביל מקצת מן הכלל: ה ויתפרש אש דת מימינו שכתובה ביד ימינו למו: ו ויתפרש תכו מלשון תוך וז"ש רש"י שמוכו כלומר שבאו בתוך: ז פי' כי אינו שמוש כמו מן וכדעת התרגום אבל הוא בינוני מבנין התפעל ובא במקום השם: ח ולא כן שעיר ופארן דלא אבו לקבל עול תורה עליהם: ט כלומר נכ"מ מתחנן אסיפתם כאיש אחד.

שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ ו יְחִי רְאוּבֵן וְאַל־יָמֹת וִיהִי מְתָיו מִסְפָּר׃ ס
ז וְזֹאת לִיהוּדָה וַיֹּאמַר שְׁמַע יְהוָה קוֹל יְהוּדָה וְאֶל־עַמּוֹ
תְּבִיאֶנּוּ יָדָיו רָב לוֹ וְעֵזֶר מִצָּרָיו תִּהְיֶה׃ פ שני־ח וּלְלֵוִי
אָמַר תֻּמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ לְאִישׁ חֲסִידֶךָ אֲשֶׁר נִסִּיתוֹ בְּמַסָּה
תְּרִיבֵהוּ עַל־מֵי מְרִיבָה׃ ט הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא
רְאִיתִיו וְאֶת־אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת־בָּנָו בניו ק' לֹא יָדָע
כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ׃ י יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ
לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יָשִׂימוּ קְטוֹרָה בְּאַפֶּךָ וְכָלִיל עַל־

רש"י

יחד באגודה אחת ושלום ביניהם · הוא מלכם ולא כשיש מחלוקת ביניהם : יחי ראובן · בעולם הזה : ואל ימות · לעולם הבא שלא יזכר לו מעשה בלהה : ויהי מתיו מספר · נמנין במנין שאר אחיו דוגמא היא זו כענין שנאמר וישכב את בלהה ויהיו בני יעקב שנים עשר שלא יצא מן המנין : (ז) וזאת ליהודה · סמך יהודה לראובן מפני שהודו שניהם על קלקולם שבידם שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' להם לבדם וגו' ולא עבר זר בתוכם ועוד פירשו רבותינו שכל מ' שנה שהיו ישראל במדבר היו עצמות יהודה מתגלגלין בארון מפני נדוי שקבל עליו שנאמר וחטאתי לאבי כל הימים אמר משה מי גרם לראובן שיודה יהודה וכו' : שמע ה' קול יהודה · תפלת דוד ושלמה · ואסא מפני הכושים ויהושפט מפני העמונים וחזקיה מפני סנחריב : ואל עמו תביאנו · לשלום מפני המלחמה (ס"א מן המלחמה) : ידיו רב לו · יריבו ריבו וינקמו נקמתו : ועזר מצריו תהיה · על יהושפט התפלל על מלחמת רמות גלעד ויזעק יהושפט וה' עזרו ·

ד"א שמע ה' קול יהודה כאן רמז ברכה לשמעון מתוך ברכותיו של יהודה · ואף כשחלקו א"י נטל שמעון מתוך גורלו של יהודה שנאמר מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון (ומפני מה לא ייחד לו ברכה בפ"ע שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים כ"כ באגדת תהלים) : (ח) וללוי אמר · ועל לוי אמר : תומיך ואוריך · כלפי שכינה הוא מדבר : אשר נסיתו במסה · שלא נתלוננו עם שאר המתלוננים : תריבהו וגו' · כתרגומו ד"א תריבהו על מי מריבה נסתקפת לו לבא בעלילה אם משה אמר שמעו נא המורים אהרן ומרים מה עשו : (ט) האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו · כשחטאו בעגל ואמרתי מי לה' אלי נאספו אלי כל בני לוי וצויתים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו וא"א לפרש אביו ממש ואחיו מאביו וכן בניו ממש שהרי לוים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם שנאמר כל בני לוי : כי שמרו אמרתך · לא יהיה לך אלהים אחרים : ובריתך ינצרו ·

בְּתְרָא שִׁבְטַיָא דְיִשְׂרָאֵל: ו יְחִי רְאוּבֵן לְחַיֵי עָלְמָא וּמוֹתָא תִנְיָנָא לָא יְמוּת וִיקַבְּלוּן בְּנוֹהִי אַחְסַנְתְּהוֹן בְּמִנְיָנְהוֹן: ז וְדָא לִיהוּדָה וַאֲמַר קַבֵּל יְיָ צְלוֹתֵיהּ דִּיהוּדָה בְּמִפְּקֵיהּ (בְּאַנָּחָא) לִקְרָבָא וּלְעַמֵּיהּ תְּתִיבִנֵּיהּ לִשְׁלָם יְדוֹהִי יַעְבְּדָן לֵיהּ פֻּרְעָנוּתָא מִסַּנְאוֹהִי וְסָעִיד מִבַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי תְּהֵי לֵיהּ: ח וּלְלֵוִי אֲמַר תּוּמַיָא וְאוּרַיָא אַלְבֶּשְׁתָּא לְגֻבַר דְּאִשְׁתְּכַח חֲסִידָא קֳדָמָךְ דִּי נַסִּיתוֹהִי בְּנִסֵּתָא וַהֲוָה שְׁלִים בַּחֲנְתוֹהִי עַל מֵי מַצּוּתָא וְאִשְׁתְּכַח מְהֵימָן: ט דְּעַל אֲבוּהִי וְעַל אִמֵּיהּ לָא רַחֵם כַּד חָבוּ מִן דִּינָא וְאַפֵּי אֲחוֹהִי וּבְנוֹהִי לָא נְסַב אֲרֵי נְטַרוּ מַטְּרַת מֵימְרָךְ וּקְיָמָךְ לָא אַשְׁנִיוּ: י כָּשְׁרִין אִלֵּין דְּיַלְּפוּן דִּינָךְ לְיַעֲקֹב וְאוֹרַיְתָךְ לְיִשְׂרָאֵל יְשַׁוּוּן קְטֹרֶת בּוּסְמִין קֳדָמָךְ

בעל הטורים

ונתתי אותה לכם מורשה אני ה' מורשה ולא ירושה · הכא נמי · קהלת יעקב · משום דכתיב ויעקב איש תם יושב אהלים מה טובו אהליך יעקב אימתי התורה מתקיימת כשמתאספין קהלת יעקב : (ז) ידיו רב לו · ס"ת בגי' דוד : (ט) ואת בנו · חסר יו"ד שלא היה בי' נסיונות : (י) יורו משפטיך ליעקב · שיפוצו בכל ישראל ללמוד תורה · וכן אמר יעקב ואפיצם בישראל : ישימו קטורה · בגי' כמו מעשיר : וכליל · ב' · וכליל על מזבחך · אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל אע"פ שזר מקריב בבמה אינו

רש"י

ברית מילה שאותם שנולדו במדבר של ישראל לא מלו הם ישראל לא מלו את בניהם והם היו מולין) : (י) יורו מולין ומלין את בניהם (ס"א אותם משפטיך · ראוין ר אלו לכך : וכליל ·

עיקר ש"ת ובאר"ת

הם לברכה · לכן ברכם ואמר יחי ראובן וגו' : י ולפירוש זה קאי בהתחשף למעלה על ויהי בישורון מלך : כ כי לא ימות מיתת כרת : ל ולכן לא הזכיר אמר ראובן את לוי כי לא חפץ להפריד איש מאת רעהו : מ והוא הדברים במכות י"א ע"ב : נ כי שמע מרמז על שמעון : ס כי כן מורים הכהנים של תומיך ואוריך : ע דמתרגם כהנסיתו על מי מריבה ונמצא נאמן : פ לגוף בעליהם הוא פירוש על נסתפקה וכמו"ש רש"י בפ' מקץ על ולהתגולל עלינו : צ ולמה נקנסה עליהם מיתה וגם זה שבח הוא ללוי : ק שממנו מפי הגבורה : ר פירוש אמר משה שמגיד של שבט לוי לכן ראוים הם להורות :

הלכה

מִזְבְּחֶךָ: יא בָּרֵךְ יְהוָה חֵילוֹ וּפֹעַל יָדָיו תִּרְצֶה מְחַץ מָתְנַיִם
קָמָיו וּמְשַׂנְאָיו מִן־יְקוּמוּן: ס יב לְבִנְיָמִן אָמַר יְדִיד
יְהוָה יִשְׁכֹּן לָבֶטַח עָלָיו חֹפֵף עָלָיו כָּל־הַיּוֹם וּבֵין כְּתֵפָיו
שָׁכֵן: ס שלישי יג וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבֹרֶכֶת יְהוָה אַרְצוֹ
מִמֶּגֶד שָׁמַיִם מִטָּל וּמִתְּהוֹם רֹבֶצֶת תָּחַת: יד וּמִמֶּגֶד
תְּבוּאֹת שָׁמֶשׁ וּמִמֶּגֶד גֶּרֶשׁ יְרָחִים: טו וּמֵרֹאשׁ הַרְרֵי־
קֶדֶם וּמִמֶּגֶד גִּבְעוֹת עוֹלָם: טז וּמִמֶּגֶד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ
וּרְצוֹן שֹׁכְנִי סְנֶה תָּבוֹאתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף וּלְקָדְקֹד נְזִיר
אֶחָיו: יז בְּכוֹר שׁוֹרוֹ הָדָר לוֹ וְקַרְנֵי רְאֵם קַרְנָיו בָּהֶם

רש"י

ש עולם: (יא) מחץ מתנים קמיו · מחץ קמיו מכה מתנים כענין שנאמר ומתניהם תמיד המעד ועל המעוררין על הכהונה אמר כן · ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם עובדי כוכבים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות לכך נאמר ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה: ומשנאיו מן יקומון · מחץ קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה: (יב) לבנימן אמר · לפי שברכת לוי בעבודת הקרבנות ושל בנימין בבנין בית המקדש בחלקו סמכן זה לזה וסמך יוסף אחריו שאף הוא משכן שילה היה בנוי בחלקו שנאמר וימאס באהל יוסף וגו' ולפי שבית עולמים חביב משילה לכך הקדים בנימין ליוסף: חופף עליו · מכסה אותו ומגין עליו: כל היום · לעולם משנבחרה ירושלים לא שרתה שכינה במקום אחר: ובין כתפיו שכן · בגובה ארצו היה בית המקדש בנוי אלא שנמוך כ"ג אמה מעין עיטם ושם היה דעתו של דוד לבנותו כדאיתא בשחיטת קדשים אמרי נחתי ביה פורתא משום דכתיב ובין כתפיו שכן אין לך נאה בשור יותר מכתפיו: (יג) מבורכת ה' ארצו · שלא היתה בנחלת השבטים ארץ מלאה כל טוב כארצו של יוסף: ממגד · לשון עדנים ומתק: ומתהום · שהתהום עולה ומלחלחת אותה מלמטה אתה מוצא בכל השבטים ב ברכתו של משה מעין ברכתו של יעקב (ד"א) ג: (יד) וממגד תבואות שמש · שהיתה ארצו פתוחה לחמה וממתקת הפירות: גרש ירחים · יש פירות שהלבנה מבשלתן ואלו הן קשואין ודלועין ד"א גרש ירחים שהארץ מגרשת ומוציאה מחדש לחדש: (טו) ומראש הררי קדם · ומבורכת מראשית בישול הפירות שההרים מקדימין לבכר בישול פירותיהם· ד"א מגיד שקדמה בריאתן לשאר הרים: גבעות עולם · גבעות שעושות פירות לעולם ואינן פוסקות

מעוצר

וגמיר לרעוא על מדבחך: יא ברך יי נכסוהי וקורבן ידוהי תקביל ברעוא תבר חרצא דסנאוהי ודבעלי דבבוהי דלא יקומון: יב לבנימן אמר רחימא דיי ישרי לרחצן עלוהי יהי מגן עלוהי כל יומא ובארעיה תשרי שכינתא: יג וליוסף אמר מברכא מן קדם יי ארעיה עבדא מגדנין מטלא דשמיא מלעלא וממבועי עינון ותהומין דנגדן ממעמקי ארעא מלרע: יד ועבדא מגדנין ועללן מיבול שמשא ועבדא מגדנין מריש ירח בירח: טו ומריש טוריא בכיריא ומטוב רמן דלא פסקן: טז ומטוב ארעא ומלאה רעי לה דשכנתיה בשמיא ועל משה אתגלי באסנא יתין כל אלין לרישא דיוסף ולגניא פרישא דאחוהי: יז רבא דבנוהי זיוא לה וגבורן דאתעבידא לה מקדם תקפא ורומא דילה

בעל הטורים

זבחי צדק הלא מה שקרב בפנים על יד כהן וזהו וכליל על מזבחך או תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל: (יא) ופועל ידיו תרצה. בגי' (ע"ס) פירות:

רש"י

מבורך הגשמים: (טז) ורצון שוכני סנה. כמו שוכן סנה ותבא ארצו מבורכת מרצונו ונחת רוח של הקב"ה שנגלה עלי תחלה בסנה: רצון. נחת רוח ופיוס וכן כל רצון שבמקרא: תבואתה. ברכה זו לראש יוסף: נזיר אחיו. שהופרש מאחיו במכירתו: (יז) בכור שורו. יש בכור שהוא לשון גדולה ומלכות שנאמר אף אני בכור אתנהו וכן בני בכורי ישראל: בכורו. מלך היוצא ממנו והוא יהושע: שורו. שכחו קשה כשור לכבוש כמה מלכים: הדר לו. נתון לו שנאמר ונתתה מהודך עליו: וקרני ראם קרניו. שור כחו קשה ואין קרניו נאות אבל ראם קרניו נאות ואין כחו

עיקר ש"ח ובאר"ח

ש שכולה כליל: ת אף כי בנימין היה הצעיר: א ולכן אמר ובין כתפיו שהכתפים גבוהים מכל האברים: ב ובברכת יעקב כתיב ברכות שמים מעל וברכות תהום רובצת תחת והתם בוודאי ספי' כי התהום עולה למעלה וכן יתפרש הכא: ג שאי ד"א ע"ס הוא: ד ולכן כתיב ירחים בל"ר ולא ירח בל"י: ה וכיון שהוא קודמת בבריאה קדמה ג"כ בהשגחת ה' עליה: ו [כי הפי"ו מן תבואתה יתפרש לא לזכר נוכח או לנקבה נסתרת וכיון דכתיב וליוסף אמר לזכר נסתר

עַמִּים יְנַגַּח יַחְדָּו אַפְסֵי־אָרֶץ וְהֵם רִבְבוֹת אֶפְרַיִם וְהֵם
אַלְפֵי מְנַשֶּׁה׃ ס רביעי יח וְלִזְבוּלֻן אָמַר שְׂמַח זְבוּלֻן
בְּצֵאתֶךָ וְיִשָּׂשכָר בְּאֹהָלֶיךָ׃ יט עַמִּים הַר־יִקְרָאוּ שָׁם
יִזְבְּחוּ זִבְחֵי־צֶדֶק כִּי שֶׁפַע יַמִּים יִינָקוּ וּשְׂפֻנֵי טְמוּנֵי חוֹל׃ ס
כ וּלְגָד אָמַר בָּרוּךְ מַרְחִיב גָּד כְּלָבִיא שָׁכֵן וְטָרַף זְרוֹעַ
אַף־קָדְקֹד׃ כא וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי־שָׁם חֶלְקַת מְחֹקֵק

רש"י

קשה נתן ליהושע כחו של שור ויופי
קרני ראם: אפסי ארץ. שלשים ואחד
מלכים אפשר שכולם מא"י היו? אלא
אין לך כל מלך ושלטון שלא קנה לו
פלטרין ואחוזה בא"י שחשובה לכולם
היא שנאמר נחלת צבי צבאות גוים:
והם רבבות אפרים. אותם המנוגחים
הם הרבבות שהרג יהושע שבא
מאפרים: והם אלפי מנשה. הם
האלפים שהרג גדעון במדין שנאמר
וזבח וצלמונע בקרקר וגו': (יח) ולזבולן
אמר. אלו ה' שבטים שברך באחרונה
זבולן גד ודן ונפתלי ואשר כפל
שמותיהם לחזקם ולהגבירם לפי שהיו
חלשים שבכל השבטים הם הם שהוליך
יוסף לפני פרעה שנאמר ומקצה אחיו
לקח חמשה אנשים לפי שנראים חלשים
ולא ישים אותם לו שרי מלחמתו:
שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך.
זבולן ויששכר עשו שותפות זבולן
לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא
בספינות ומשתכר ונותן לתוך פיו של
יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה
לפיכך הקדים זבולן ליששכר שתורתו
של יששכר ע"י זבולן היתה: שמח
זבולן בצאתך. הצלח בצאתך לסחורה:
ויששכר. הצלח בישיבת אהליך לתורה
לישב ולעבר שנים ולקבוע חדשים כמו
שנאמר ומבני יששכר יודעי בינה לעתים
ראשיהם מאתים. ראשי סנהדרין היו
עוסקים בכך. ועל פי קביעת עתיהם
ועיבוריהם: (יט) עמים. של שבטי
ישראל: הר יקראו. להר המוריה
יאספו. כל אסיפה ע"י קריאה היא
ושם יזבחו ברגלים זבחי צדק: כי שפע
ימים יינקו. יששכר וזבולן ויהא להם
פנאי לעסוק בתורה: ושפוני טמוני
חול. כסוי טמוני חול טרית ותלזון
וזכוכית לבנה היוצאים מן הים ומן
החול ובחלקו של יששכר וזבולן היה
כדא"ר במסכת מגילה זבולן עם חרף
נפשו למות משום דנפתלי על מרומי
שדה והיה מתרעם זבולן על חלקו
לאחי נתת שדות וכרמים וכו': ושפוני.
לשון כסוי כמו שנאמר ויספון את
הבית. וספון בארז ותרגומו ומטלל
בכיורי (ס"א בכיסוי) ארזא. ד"א
עמים הר יקראו ע"י פרקמטיא של
זבולן תגרי עובדי כוכבים באים אל
ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים
הואיל ונצטערנו עד כאן נלך עד
ירושלים ונראה מה יראתה של אומה
זו ומה מעשיה והם רואים כל ישראל
עובדים לאלוה אחד ואוכלים מאכל
אחד לפי שעובדי כוכבים אלוהו של
זה לא כאלוהו של זה ומאכלו של זה

בִּגְבוּרְתֵּהּ עַמְמַיָּא יִקְטֹל כַּחֲדָא עַד סְיָפֵי אַרְעָא וְאִנּוּן רִבְוָתָא דְבֵית אֶפְרַיִם וְאִנּוּן אַלְפַיָּא דְבֵית מְנַשֶּׁה׃ יח וְלִזְבוּלֻן אֲמַר חֲדִי זְבוּלֻן בְּמִפְּקָךְ לְאַגָּחָא קְרָבָא עַל בַּעֲלֵי דְבָבָךְ וְיִשָּׂשכָר בְּמַהֲכָךְ לְמֶעְבַּד זִמְנֵי מוֹעֲדַיָּא בִּירוּשְׁלֶם׃ יט שִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל לְטוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא יִתְכַּנְּשׁוּן תַּמָּן יִכְּסוּן נִכְסַת קוּדְשִׁין לְרַעֲוָא אֲרֵי נִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵיכְלוּן וְסִימָא דְמִטַּמְרָא בְּחָלָא מִתְגַּלְיָא לְהוֹן׃ כ וּלְגָד אֲמַר בְּרִיךְ דְּאַפְתִּי לְגָד כְּלֵיתָא שָׁרֵי וְיִקְטוֹל שִׁלְטוֹנִין עִם מַלְכִין׃ כא וְאִתְקַבַּל בְּקַדְמֵיתָא

בעל הטורים

(יח) שמח זבולן · שמח ב' במס' · דין · וב' שמח בחור (קהלת י"א) על שם שהיו יוצאים בדרכים לפרקמטיא שהן בחורים וגבורים : בצאתך · ב' · ויששכר באהליך · אל תשכן באהליך עולה (איוב י"א) שהשכן מפריקין עורה אלו כתובים נביאים כמו שדרשו [כתובות דף י"ט] זה שמשהה בביתו ספר פרוע וספר שאינו מוגה ובני יששכר היו יושבי אוהלים ועוסקים בתורה ע"כ מזהיר אותם אל תשכן באהליך עולה : (כ) ולגד אמר · בברכתו של גד חסרה כל אלפא ביתא לפי שמרע"ה קבור בחלקו שקיים כל התורה כולה מאל"ף ועד תי"ו וכן בברכת יוסף לפי שארונו היה מהלך

רש"י

לה· כמהלכו של ים ומפגיירין שם שכל הסמוכים לספר צריכים להיות שנאמר שם יזבחו זבחי צדק : כי שפע גבורים : וטרף זרוע אף קדקד · ימים יינקו · זבולון ויששכר היה נותן הרוגיהם היו ניכרין חותכים הראש להם ממון בשפע : (כ) ברוך מרחיב עם הזרוע במכה אחת : (כא) וירא גד· מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב ראשית לו · ראה ליטול לו חלק בארץ והולך כלפי מזרח : כלביא שכן · לפי סיחון ועוג שהיא ראשית כבוש הארץ: שהיה סמוך לספר ג לפיכך נמשל כאריות כי שם חלקת · כי ידע אשר שם

עיקר ש"ח ובאר"ח

יתפרש ע"כ תבואתם לנקבה נסתרה וזה קאי על הברכה · ומה שבא תי"ו ה"א בסוף ולא כתיב תבואה · כבר דברו בזה הא"ע והמדקדקים · נא"ר] : ז פי' דהא אי היה רק ד' מאות פרסה על ד' מאות פרסה ואיך תכיל בקרבה ל"א מלכים: ח פי' כהלה נתמדה אשר חמדו אותה גוים: ט [כי אין לפרש אשר אחרים היו רבבות שזה צריך לומר רבבות אחרים וכיון שבא רבבות בסמיכות יתפרש רבבות של אחרים פי' הם מהרג אחרים · נא"ר]: י זה סוף טעמם למה הקדים זבולן לפני יששכר : כ פי' ברגל : ל הוא שם דג הנקרא טונינו : מ פי' מכסה בקרקע בחולות : נ פי' לגבול שאוירים לבן צריכים לסיום

סָפוּן וַיֵּתֵא רָאשֵׁי עָם צִדְקַת יְהוָה עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם־
יִשְׂרָאֵל׃ ס חמישי כב וּלְדָן אָמַר דָּן גּוּר אַרְיֵה יְזַנֵּק מִן־
הַבָּשָׁן׃ כג וּלְנַפְתָּלִי אָמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רָצוֹן וּמָלֵא בִּרְכַּת
יְהוָה יָם וְדָרוֹם יְרָשָׁה׃ ס כד וּלְאָשֵׁר אָמַר בָּרוּךְ מִבָּנִים
אָשֵׁר יְהִי רְצוּי אֶחָיו וְטֹבֵל בַּשֶּׁמֶן רַגְלוֹ׃ כה בַּרְזֶל וּנְחֹשֶׁת
מִנְעָלֶךָ וּכְיָמֶיךָ דָּבְאֶךָ׃ כו אֵין כָּאֵל יְשֻׁרוּן רֹכֵב שָׁמַיִם
בְּעֶזְרֶךָ וּבְגַאֲוָתוֹ שְׁחָקִים׃ ששי כז מְעֹנָה אֱלֹהֵי קֶדֶם

רש"י

בנחלתו חלקת שדה קבורת מחוקק והוא משה: ספון. אותה חלקה ספונה וטמונה מכל בריה שנאמר ולא ידע איש את קבורתו: ויתא. גד: ראשי עם. הם היו הולכים לפני החלוץ בכבוש הארץ לפי שהיו גבורים וכה"א חלוצים תעברו לפני אחיכם וגו': צדקת ה' עשה. שהאמינו דבריהם ושמרו הבטחתם לעבור את הירדן עד שכבשו וחלקו. ד"א ויתא משה ראשי עם צדקת ה' עשה על משה אמור: (כב) דן גור אריה. אף הוא היה סמוך לספר לפיכך מושלו באריות: יזנק מן הבשן. כתרגומו שהיה הירדן יוצא מחלקו ם ממערת פמייאס ע והיא לשם שהיא בחלקו של דן שנא' ויקראו ללשם דן ם וזינוקו וקילוחו מן הבשן. ד"א מה זינוק זה יוצא ממקום א' ונחלק לשני מקומות כך שבטו של דן נטלו חלק בשני מקומות תחלה נטלו בצפונית מערבית עקרון וסביבותיה ולא הספיקו להם ובאו ונלחמו עם לשם שהיא בצפונית מזרחית שהרי הירדן יוצא ממערת פמייאס והוא במזרחה של א"י ובא מצפון לדרום וכלה בקצה ים המלח שהוא במזרח יהודה שנטלו בדרומה של א"י כמו שמפורש בס' יהושע וזהו שנאמר ויצא גבול בני דן מהם ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' יצא גבולם מכל אותה שהתחילו לנחול בו: (כג) שבע רצון. שהיתה ארצו שבעה כל רצון יושביה: ים ודרום ירשה. ים כנרת נפלה בחלקו ונטל מלא חבל חרם בדרומה לפרוש חרמים ומכמורות: ירשה. לשון צווי כמו עלה רש והטעם שלמעלה ברי"ש מוכיח כמו רש ידע לקח שמע כשמוסיף בו ה"א יהיה הטעם למעלה שמעה ידעה סלחה לקחה אף כאן ירשה לשון צווי ובמסורת הגדולה מצינו בא"ב ביתא ג' לשון דמטעמי מלעיל: (כד) ברוך מבנים אשר. ראיתי בספרי אין לך בכל השבטים שנתברך בבנים כאשר ואיני יודע כיצד: יהי רצוי אחיו. שהיה מתרצה לאחיו בשמן אנפיקינון וקפלאות והם מרצין לו בתבואה. ד"א יהי רצוי אחיו שהיו בנותיו נאות והוא שנאמר בדה"י הוא אבי ברזית שהיו בנותיו נשואות לכהנים גדולים הנמשחים בשמן זית: וטובל בשמן רגלו. שהיתה ארצו מושכת שמן כמעין ומעשה שנצרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס א' אמר כו'

דִילֵהּ אֲרֵי תַמָן בְּאַחְסַנְתֵּהּ מֹשֶׁה סָפְרָא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל קְבִיר וְהוּא נָפֵק וְעָאל בְּרֵישׁ עַמָא זַכְוָן קֳדָם יְיָ עֲבַד וְדִינוֹהִי עִם יִשְׂרָאֵל : כב וּלְדָן אֲמַר דָן תַּקִיף כְּגוֹר אַרְיָוָן אַרְעֵהּ שַׁתְיָא מִן נַחְלַיָא דְנָגְדִין מִן מַתְנָן : כג וּלְנַפְתָּלִי אֲמַר נַפְתָּלִי שְׂבַע רַעֲוָא וּמְלֵי בִּרְכָן מִן קֳדָם יְיָ מַעְרַב יָם גִנּוֹסַר וְדָרוֹמָא יֵרַת : כד וּלְאָשֵׁר אֲמַר בְּרִיךְ מִבִּרְכַּת בְּנַיָא אָשֵׁר יְהֵי רַעֲוָא לַאֲחוֹהִי וְיִתְרַבֵּי בְּתַפְנוּקֵי מַלְכִין : כה תַּקִיף כְּפַרְזְלָא וּנְחָשָׁא וּכְיוֹמֵי עוּלֵימוּתָךְ תֻּקְפָּךְ : כו לֵית אֱלָהּ כֶּאֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל דִשְׁכִנְתֵּהּ בִּשְׁמַיָא בְּסַעֲדָךְ וְתֻקְפֵהּ בִּשְׁמֵי שְׁמַיָא : כז מְדוֹר אֱלָהָא דִי

בעל הטורים

אלא האהרן לומר קיים זה מה שכתוב בזה : (כג) נפתלי שבע רצון · ר"ת נשר שהיה קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים : (כו) שחקים · איתא במדרש שיש בשמים ים רקיע ששמו שחקים ששם שוחקין מן לצדיקים : ועוד

רש"י

במנחות : (כה) ברזל ונחשת מנעלך · עכשיו הוא מדבר כנגד כל ישראל שהיו גבוריהם יושבים בערי הספר ונועלים אותה שלא יוכלו האויבים ליכנס בה כאילו היא סגורה במנעולים ובריחים של ברזל ונחשת · דבר אחר ברזל ונחשת מנעלך ארצכם נעולה בהרים שחוצבין מהם ברזל ונחשת וארצו של אשר היתה מנעולה של א"י : וכימיך דבאך · וכימיך שהם טובים לך שהן ימי התחלתך ימי נעוריך כן יהיו ימי זקנתך שהם דואבים זבים ומתמוטטים · ד"א וכימיך דבאך וכימיך שהם טובים לך כמנין ימיך את כל הימים אשר אתם עושים רצונו של מקום יהיו דבאך שכל הארצות דואבות כסף וזהב לא"י שהיא מבורכת בפירות וכל הארצות מתפרנסות הימנה וממשיכות לה כספם וזהבם אשקלונ"ט הכסף והזהב כלה מהם שהם מזיבות אותו לארצכם : (כו) אין כאל ישרון · דע לך ישורון שאין כאל בכל אלהי העובדי כוכבים ולא כצורך צורם : רוכב שמים · הוא אותו אלוה שבעזרך ובגאותו הוא רוכב שחקים : (כז) מעונה אלהי קדם · למעון הם השחקים לאלהי

עיקר ש"ח ובאר"ת

שהיו גבורים לקום כנגדם : ס פי' מחלקו של דן : ע פי' בלשון מקרא הוא לשם וכנע' עקרה מערה שמייתא וזה היה בחלקו של דן כמו שמביא את הכתוב ויקראו ללשם דן : פ פי' זינוקו של הנשר ההולך דרך אסטמית : צ [ולענין שם כמו נרדף בברכה דא"כ היה כמעט מלרע · כא"ר] : ק הוא שמן וים שלא היה טלים שמשיר את השמר ומעדן את הגשר : ר פי' טלית : ש ולכן מזכיר וזהו בגרעה אשר ולא כאשר השבטים : ת כי רק שמים אשר

ומתחת זרעת עולם ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד׃ כח וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש אף שמיו יערפו טל׃ כט אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך׃ ס

שביעי לד א ויעל משה מערבת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו יהוה את כל הארץ את הגלעד עד דן׃ ב ואת כל נפתלי ואת ארץ אפרים ומנשה ואת כל ארץ יהודה עד הים האחרון׃ ג ואת הנגב ואת הככר בקעת ירחו עיר התמרים עד צער׃

רש"י

קדם א שקדם לכל אלהים ובירר לו שחקים לשבתו ומעונתו ומתחת מעונתו כל בעלי זרוע שוכנים: זרועות עולם. סיחון ועוג ומלכי כנען שהיו תקפו וגבורתו של עולם לפיכך על כרחם ימרדו ויזועו וכחם חלש מפניו לעולם אימת הגבוה על הנמוך והוא שהכח והגבורה שלו בעזרך: ויגרש מפניך אויב. ואמר לך השמד אותם: מעונה. כל תיבה שצריכה למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה: (כח) בטח בדד. כל יחיד ויחיד איש תחת גפנו ותחת תאנתו מפוזרין ואין צריכין להתאסף ולישב יחד מפני האויב: עין יעקב. כמו ועינו כעין הבדולח כעין הברכה שברכם יעקב לא כבדד שאמר ירמיה בדד ישבתי אלא כעין הבטחה שהבטיחם יעקב והיה אלהים עמכם והשיב אתכם אל ארץ אבותיכם: יערפו. יטיפו: אף שמיו יערפו טל. אף ברכתו של יצחק נוספת על ברכתו של יעקב ויתן לך האלהים מטל השמים וגו': (כט) אשריך ישראל. לאחר שפרט להם הברכות א"ל מה לי לפרוט לכם כלל דבר הכל שלכם: אשריך ישראל מי כמוך. תשועתך בה' אשר הוא מגן עזרך וחרב גאותך: ויכחשו איביך לך. כגון הגבעונים שאמרו מארץ רחוקה באו עבדיך וגו': ואתה על במותימו תדרוך. כענין שנאמר שימו את רגליכם על צוארי המלכים האלה: (א) מערבות מואב אל הר נבו. כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת: את כל הארץ. הראהו את כל א"י בשלותה והמציקין העתידין להיות מציקין לה: עד דן. הראהו בני דן עובדים עבודת כוכבים שנאמר ויקימו להם בני דן את הפסל והראהו שמשון שעתיד לצאת ממנו למושיע: (ב) ואת כל נפתלי.

מלקדמין במימריה מתעבד עלמא ותריך מקדמך סנאה ואמר שיצי: כח ושרא ישראל לרוחצן בלחודוהי כעין ברכתא דברכנון יעקב אבוהון לארע עבידא עבור וחמר אף שמיא דעלויהון ישמשנון בטלא: כט טובך ישראל לית דכותך עמא פרקניה (מן) קדם יי תקיף בסעדך ודמן קדמוהי נצחן גבורתך ויכדבון סנאך לך ואת על פריקת צוארי מלכיהון תדרוך: א וסליק משה ממישרא דמואב לטורא דנבו ריש רמתא די על אפי ירחו ואחזיה יי ית כל ארעא ית גלעד עד דן: ב וית כל נפתלי וית ארע דאפרים ומנשה וית כל ארע דיהודה עד ימא מערבא: ג וית דרומא וית מישרא בקעתא דירחו קרתא דדקליא עד צער:

בעל הטורים

(כשחקים). בגי' כמן ופ"ה כן שהוא לבן ועז כשלג: (כט) אשריך. ב' במסרה. אשריך ישראל. אשריך וטוב לך. [אולי כונתו לפירוש

רש"י

הראהו ארצו בשלותה וחורבנה והראהו דבורה וברק מקדש נפתלי נלחמים עם סיסרא וחיילותיו: ואת ארץ אפרים ומנשה. הראהו ארצם בשלותה ובחורבנה והראהו יהושע נלחם עם מלכי כנען שבא מאפרים. וגדעון שבא ממנשה נלחם עם מדין ועמלק: ואת כל ארץ יהודה. בשלותה ובחורבנה והראהו מלכות בית דוד ונצחונם: עד הים האחרון. ארץ המערב בשלותה ובחורבנה. ד"א אל תקרי הים האחרון אלא היום האחרון הראהו הקדוש ברוך הוא כל המאורעות שעתידין ליארע לישראל עד שיחיו המתים: (ג) ואת הנגב. ארץ הדרום ד"א מערת המכפלה שנאמר ויעלו בנגב ויבא עד חברון: ואת הככר. הראהו שלמה יוצק כלי בית המקדש שנאמר בככר

עיקר ש"ח ובאר"ח

כשהם עושים רצונו של מקום נקרא ימין. אבל אם אין עושין רצונו של מקום רשעים בחייהם קרוים מתים: א ונמשך הכתוב הזה. אלמעלה ובגאותו שחקים אשר הם מעונה לאלהי קדם: ב ובדד הוא כמו כל יחיד ויחיד: ג שפירשו כדוגמא ותואר של הגדולה. כן יפרש כדוגמת ברכת יעקב: ד פי' לא ברכתו של יעקב לבד מתקיים בכם אך גם ברכת יצחק: ה פי' שכתוב מי כמוך עם אשר הוא נושע בה' אשר הוא מגן עזרך וגו': ו ולכן פרש כל

המקומות

ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו זֹאת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתְּנֶנָּה הֶרְאִיתִיךָ בְעֵינֶיךָ וְשָׁמָּה לֹא תַעֲבֹר׃ ה וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה בְּאֶרֶץ מוֹאָב עַל־פִּי יְהוָה׃ ו וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר וְלֹא־יָדַע אִישׁ אֶת־קְבֻרָתוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ ז וּמֹשֶׁה בֶּן־מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא־כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא־נָס לֵחֹה׃ ח וַיִּבְכּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה בְּעַרְבֹת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה׃ ט וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן מָלֵא רוּחַ חָכְמָה כִּי־סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה׃ י וְלֹא־קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר יְדָעוֹ יְהוָה פָּנִים אֶל־פָּנִים׃ יא לְכָל־הָאֹתֹת וְהַמּוֹפְתִים אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה לַעֲשׂוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם לְפַרְעֹה וּלְכָל־עֲבָדָיו

רש"י

הירדן יצחק המלך במעשה האדמה: (ד) לאמר לזרעך אתננה הראיתיך. כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקדוש ברוך הוא קיימה וזהו לאמר לכך הראיתיה לך אבל גזרה היא מלפני שלשמה לא תעבור שאלולי כך הייתי מקיימך עד שהראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם: (ה) וימת שם משה. אפשר משה מת וכתיב וימת שם משה אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך כתב יהושע. רמ"א אפשר ספר התורה חסר כלום והוא אומר לקוח את ספר התורה הזה אלא הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע: על פי ה'. בנשיקה: (ו) ויקבר אותו. הקב"ה בכבודו. רבי ישמעאל אומר הוא קבר את עצמו וזה הוא אחד משלשה אתין שהיה ר"י דורש כן וכיוצא בו ביום מלאת ימי נזרו יביא אותו הוא מביא את עצמו. כיוצא בו והשיאו אותם עון אשמה וכי אחרים משיאים אותם אלא הם משיאים את עצמם: מול בית פעור. קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית לכפר על מעשה פעור וזה אחד מן הדברים שנבראו בין השמשות בערב שבת: (ז) לא כהתה עינו. אף משמת: ולא נס לחה. לחלוחית שבו. לא שלט בו רקבון ולא נהפך תואר פניו: (ח) בני

ישראל

ד ואמר יי ליה דא ארעא די קימית לאברהם ליצחק וליעקב למימר לבנך אתננה אחזיתך בעינך ולתמן לא תעבר: ה ומית תמן משה עבדא דיי בארעא דמואב על מימרא דיי: ו וקבר יתיה בחילתא בארעא דמואב לקבל בית פעור ולא ידע אנש ית קבורתיה עד יומא הדין: ז ומשה בר מאה ועשרין שנין כד מית לא כהת עינוהי ולא שנא זיו יקרא דאפוהי: ח ובכו בני ישראל ית משה במישריא דמואב תלתין יומין ושלימו יומי בכיתא אבלא דמשה: ט ויהושע בר נון מלי רוח חכמתא ארי סמך משה ית ידוהי עלוהי וקבילו מנה בני ישראל ועבדו כמא די פקיד יי ית משה: י ולא קם נביא עוד בישראל כמשה די אתגלי ליה יי אפין באפין: יא לכל אתיא ומופתיא די שלחיה יי למעבד בארעא דמצרים לפרעה ולכל עבדוהי ולכל ארעיה:

בעל הטורים

התרגום]: (ד) הראיתיך · מלא יו"ד כי יו"ד פסוקים בתורה שכתוב בהם אשר נשבע לתת לאבותם לארץ · והראהו יו"ד קדושות שבא"י: (ו) ויקבור אותו בגי · בגי חסר אל"ף שלא ידע איש את קבורתו ואפי' משה רבינו ע"ה [שנקרא איש ועי' מזה סוטה דף י"ד] לא ידע אלא

רש"י

ישראל · הזכרים אבל באהרן מתוך ידעו ה' פנים אל פנים · שהיה שהיה רודף שלום ונותן שלום בין איש לבו גם י בו ומדבר אליו בכל עת לרעהו ובין אשה לבעלה נאמר כל בית שרוצה כענין שנאמר ועתה אעלה ישראל זכרים ונקבות: (י) אשר אל ה' · עמדו ואשמעה מה יצוה

עיקר ש"ת ובאר"ח

המקומות כשמם ולא אמר דרך כלל את כל הארץ עד הים האחרון · ולכן מנאר רש"י מיד את כל המקומות שלוהם וחורבנם: ז פי' לאמר לאברהם יצחק ויעקב לזרעך וגו': ח ולא בדיו כדי לתת הבדל בין הפסוקים האלה הנכתבים בדמע לשאר התורה הנכתבת בדיו: ט לא כהתה עינו מפרש רש"י לא נהפך מאר פניו כי עין בעופל גם על המראה לא כהתה ולא אבדה את יפיה · ולא נס לחה הוא דלא שלט בו רקבון שבא אחר החורב והיובש: י כי אם

וּלְכָל־אַרְצוֹ׃ יב וּלְכֹל֙ הַיָּ֣ד הַחֲזָקָ֔ה וּלְכֹ֖ל הַמּוֹרָ֣א הַגָּד֑וֹל אֲשֶׁר֙ עָשָׂ֣ה מֹשֶׁ֔ה לְעֵינֵ֖י כָּל־יִשְׂרָאֵֽל׃ חזק

מ״ח־גאו״ל סימן־אלי סימן־ומפטירין ויהי אחרי מות משה כיכוס״פ סימן. תי״ :

סכום פסוקי דס׳ הדברים תתקנ״ה׳ הנ״ץ סימן׳ וחציו ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך׳ ופרשיותיו י״א אסרו חג בעבותים סימן׳ וסדריו כ״ז יפית אמונה יגיד צדק סימן׳ ופרקיו ל״ד אורה ה׳ בכל לבב סימן׳ מנין הפתוחות ל״ד׳ והסתומות קכ״ד׳ הכל מאה וחמשים ושמנה פרשיות וכסא כבוד ינחילם סימן :

סדרי תורה ג״ד למען יזמרך כבוד ולא ידם סימן׳ מנין פ׳ הפתוחות של כל התורה ר״ץ יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו סי׳ והסתומות שע״ט או אסרת אסר על נפשה בשבעה סימן׳ נמצא מנין כל הפרשיות פתוחות וסתומות תרס״ט׳ לא תחסר כל בה סימן :

סכום הפסוקים של כל התורה ה׳ אלפים ושמנה מאות וארבעים וחמשה ואור החמה יהיה שבעתים סימן׳ וחציו וישם עליו את החשן ויתן אל החשן את האורים ואת התומים :

מנין תיבות של ספר תורה ע״ט אלפים ותתקע״ו לשוני עץ סופר מהיר יפיפית מבני אדם סימן׳ מנין אותיות של ס״ת ד״ש אלפים ות״ת מאות וחמשה וסימנו ארצה בו ואכבדה אמר ה׳ גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון :

סכום אותיות הא״ב בפרטן כל אות ואות במה ימצא בתורה

א׳ כ״ז אלף ג״ז׳ ב׳ ט״ז אלף שד״ם׳ ג׳ ב׳ אלפים קש״ו׳ ד׳ ז׳ אלף ל״ב׳ ה׳ כ״ח אלף ג״ב׳ ו׳ ל׳ אלף תקי״ג׳ ז׳ ב׳ אלפים קצ״ח׳ ח׳ ז׳ אלף קפ״ו׳ ט׳ אלף תת״ב׳ י׳ ל״א אלף תקל׳ כ׳ ח׳ אלף תר״י׳ ך׳ ג׳ אלף ש״ב׳ ל׳ כ״א אלף תקי״ע׳ מ׳ י״ד אלף תע״ב׳ ם׳ י׳ אלף תרכ״ג׳ נ׳ ט׳ אלף תתג״ד׳ ן׳ ד׳ אלף רנ״ז׳ ס׳ אלף תתל״ג׳ ע׳ י״א אלף רמ״ו׳ פ׳ ג׳ אלף תתקע״ה׳ ף׳ תתל״ד׳ צ׳ ב׳ אלף תתקכ״ה׳ ץ׳ אלף ס״ז׳ ק׳ ד׳ אלף תרצ״ד׳ ר׳ י״ח אלף קכ״ה׳ ש׳ ט״ו אלף תקצ״ו׳ ת׳ י״ז אלף תתקמ״ט :

סכום האותיות כמה יש בכל ספר מה׳ הספרים

בראשית ע״ח אלף ס״ד׳ שמות ס״ג אלף תקכ״ט׳ ויקרא מ״ד אלף תש״צ׳ במדבר ס״ג אלף תקל׳ דברים נ״ד אלף תתצ״ב :

נשלמו חמשה חומשי תורה׳ תהלה לאל גדול ונורא :

יב וּלְכָל יְדָא תַקִּיפְתָּא וּלְכָל חֶזְוָנָא רַבָּא דִּי עֲבַד מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָּל יִשְׂרָאֵל : חזק

בעל הטורים

יחדו של עולם ברוך הוא וברוך שמו וברוך זכרו : (יב) היד החזקה. בגימט' אלו חומשים. שמשה כתבן: ולכל המורא הגדול. בגי' פי הארץ. אותיות האותיות של כל כ"ד ספרים שבתורה עולין תשנ"א כמנין יהוה ודבר כפיך אמת : ר"ן פרשיות פתוחות עולה כמנין על פי יהוה יחנו. תרס"ט סתומות ופתוחות שבתורה עולים כמנין גמטריאות. וה' יראנו מתורתו נפלאות. ויצילנו משגיאות. אכי"ר :

רש"י

ה' נפש : (יב) ולכל היד החזקה. שקבל את התורה בלוחות בידיו : ולכל המורא הגדול. נסים וגבורות שבמדבר הגדול והנורא : לעיני כל ישראל. שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר ואשברם לעיניכם והסכימה דעת הקדוש ברוך הוא לדעתו שנאמר אשר שברת יישר כחך ששברת :

חסלת פרשת וזאת הברכה

עיקר ש"ח ובאר"ח

דמות תאר ופנים להקב"ה לכ"פ לכו גם כו : כ ולפ"ז לא קאי ולכל היד החזקה על הקב"ה אך על משה : ל ולכן מביא הכתוב פה פי גם זה הוא שבח למשה :

הפטרת וזאת הברכה ביהושע סימן א

ויהי אחרי מות משה עבד יהוה ויאמר יהוה אל־יהושע בן־נון משרת משה לאמר: משה עבדי מת ועתה קום עבר את־הירדן הזה אתה וכל־העם הזה אל־הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל: כל־מקום אשר תדרך כף־רגלכם בו לכם נתתיו כאשר דברתי אל־משה: מהמדבר והלבנון הזה ועד־הנהר הגדול נהר־פרת כל ארץ החתים ועד־הים הגדול מבוא השמש יהיה גבולכם: לא־יתיצב איש לפניך כל ימי חייך כאשר הייתי עם משה אהיה עמך לא ארפך ולא אעזבך: חזק ואמץ כי

כִּי אַתָּה תַּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם׃ רַק חֲזַק וֶאֱמַץ מְאֹד לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוְּךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אַל־תָּסוּר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאול לְמַעַן תַּשְׂכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ לֹא־יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהָגִיתָ בּוֹ יוֹמָם וָלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת כְּכָל־הַכָּתוּב בּוֹ כִּי־אָז תַּצְלִיחַ אֶת־דְּרָכֶךָ וְאָז תַּשְׂכִּיל׃ הֲלוֹא צִוִּיתִיךָ חֲזַק וֶאֱמָץ אַל־תַּעֲרֹץ וְאַל־תֵּחָת כִּי עִמְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ׃ וַיְצַו יְהוֹשֻׁעַ אֶת־שֹׁטְרֵי הָעָם לֵאמֹר׃ עִבְרוּ ׀ בְּקֶרֶב הַמַּחֲנֶה וְצַוּוּ אֶת־הָעָם לֵאמֹר הָכִינוּ לָכֶם צֵידָה כִּי בְּעוֹד ׀ שְׁלֹשֶׁת יָמִים אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם לְרִשְׁתָּהּ׃ וְלָראוּבֵנִי וְלַגָּדִי וְלַחֲצִי שֵׁבֶט הַמְנַשֶּׁה אָמַר יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר׃ זָכוֹר אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד־יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מֵנִיחַ לָכֶם וְנָתַן לָכֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת׃ נְשֵׁיכֶם טַפְּכֶם וּמִקְנֵיכֶם יֵשְׁבוּ בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וְאַתֶּם תַּעַבְרוּ חֲמֻשִׁים לִפְנֵי אֲחֵיכֶם כֹּל גִּבּוֹרֵי הַחַיִל וַעֲזַרְתֶּם אוֹתָם׃ עַד אֲשֶׁר־יָנִיחַ יְהוָה ׀ לַאֲחֵיכֶם כָּכֶם וְיָרְשׁוּ גַם־הֵמָּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָהֶם וְשַׁבְתֶּם לְאֶרֶץ יְרֻשַּׁתְכֶם וִירִשְׁתֶּם אוֹתָהּ אֲשֶׁר ׀ נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרַח הַשָּׁמֶשׁ׃ וַיַּעֲנוּ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־צִוִּיתָנוּ נַעֲשֶׂה וְאֶל־כָּל־אֲשֶׁר תִּשְׁלָחֵנוּ נֵלֵךְ׃ כְּכֹל אֲשֶׁר־שָׁמַעְנוּ אֶל־מֹשֶׁה כֵּן נִשְׁמַע אֵלֶיךָ רַק יִהְיֶה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם־

משה׃ כל־איש אשר־ימרה את־פיך ולא־ישמע את־
דבריך לכל אשר־תצונו יומת רק חזק ואמץ׃

הפטרת ערב ראש חודש שחל בשבת (בשמואל א׳ סימן כ)

ויאמר־לו יהונתן מחר חדש ונפקדת כי יפקד מושבך׃
ושלשת תרד מאד ובאת אל־המקום אשר־נסתרת
שם ביום המעשה וישבת אצל האבן האזל׃ ואני שלשת
החצים צדה אורה לשלח־לי למטרה׃ והנה אשלח את־
הנער לך מצא את־החצים אם־אמר אמר לנער הנה החצים
ממך והנה קחנו ובאה כי־שלום לך ואין דבר חי־יהוה׃ ואם־
כה אמר לעלם הנה החצים ממך והלאה לך כי שלחך יהוה׃
והדבר אשר דברנו אני ואתה הנה יהוה ביני ובינך עד־
עולם׃ ויסתר דוד בשדה ויהי החדש וישב המלך על־אל קרי
הלחם לאכול׃ וישב המלך על־מושבו כפעם ׀ בפעם אל־
מושב הקיר ויקם יהונתן וישב אבנר מצד שאול ויפקד
מקום דוד׃ ולא־דבר שאול מאומה ביום ההוא כי אמר מקרה
הוא בלתי טהור הוא כי־לא טהור׃ ויהי ממחרת החדש
השני ויפקד מקום דוד ויאמר שאול אל־יהונתן בנו מדוע
לא־בא בן־ישי גם־תמול גם־היום אל־הלחם׃ ויען יהונתן
את־שאול נשאל נשאל דוד מעמדי עד־בית לחם׃ ויאמר
שלחני נא כי זבח משפחה לנו בעיר והוא צוה־לי אחי
ועתה אם־מצאתי חן בעיניך אמלטה נא ואראה את־אחי
על־כן לא־בא אל־שלחן המלך׃ ויחר־אף שאול ביהונתן
ויאמר לו בן־נעות המרדות הלוא ידעתי כי־בחר אתה לבן־

ישי לבשתך ולבשת ערות אמך: כי כל־הימים אשר בן־ישי חי על־האדמה לא תכון אתה ומלכותך ועתה שלח וקח אתו אלי כי בן־מות הוא: ויען יהונתן את־שאול אביו ויאמר אליו למה יומת מה עשה: ויטל שאול את־החנית עליו להכתו וידע יהונתן כי־כלה היא מעם אביו להמית את־דוד: ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי־אף ולא־אכל ביום־החדש השני לחם כי נעצב אל־דוד כי הכלמו אביו: ויהי בבקר ויצא יהונתן השדה למועד דוד ונער קטן עמו: ויאמר לנערו רץ מצא־נא את־החצים אשר אנכי מורה הנער רץ והוא־ירה החצי להעברו: ויבא הנער עד־מקום החצי אשר ירה יהונתן ויקרא יהונתן אחרי הנער ויאמר הלוא החצי ממך והלאה: ויקרא יהונתן אחרי הנער מהרה חושה אל־תעמד וילקט נער יהונתן את־החצי החצים ק׳ ויבא אל־אדניו: והנער לא־ידע מאומה אך יהונתן ודוד ידעו את־הדבר: ויתן יהונתן את־כליו אל־הנער אשר־לו ויאמר לו לך הביא העיר: הנער בא ודוד קם מאצל הנגב ויפל לאפיו ארצה וישתחו שלש פעמים וישקו ׀ איש את־רעהו ויבכו איש את־רעהו עד־דוד הגדיל: ויאמר יהונתן לדוד לך לשלום אשר נשבענו שנינו אנחנו בשם יהוה לאמר יהוה יהיה ׀ ביני ובינך ובין זרעי ובין זרעך עד־עולם:

בשבת ור״ח למפטיר קורין בפ׳ פינחס וביום השבת וכו׳ ובראשי חדשיכם וכו׳:

הפטרת שבת וראש חודש (בישעיה סימן ס״ו)

כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ הדם רגלי אי־זה בית אשר תבנו־לי ואי־זה מקום מנוחתי: ואת־כל־אלה

יָדִי עָשָׂתָה וַיִּהְיוּ כָל־אֵלֶּה נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי
וּנְכֵה־רוּחַ וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי׃ שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה־אִישׁ זוֹבֵחַ
הַשֶּׂה עֹרֵף כֶּלֶב מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבֹנָה מְבָרֵךְ
אָוֶן גַּם־הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה׃ גַּם־
אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרֹתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן קָרָאתִי וְאֵין
עוֹנֶה דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־
חָפַצְתִּי בָּחָרוּ׃ שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ
אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה
בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ׃ קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל
יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו׃ בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא
חֵבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר׃ מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה
הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־
יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ׃ הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה
אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ׃ שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַםִ
וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים
עָלֶיהָ׃ לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצּוּ
וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ׃ כִּי־כֹה ׀ אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־
אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד
תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשָׁעֳשָׁעוּ׃ כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן
אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלַםִ תְּנֻחָמוּ׃ וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם
וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם
אֶת־אֹיְבָיו׃ כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו
לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ׃ כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט
וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה׃ הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים

אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַד (אחת קרי) בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה׃ וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם
וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ וְרָאוּ
אֶת־כְּבוֹדִי׃ וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם ׀ פְּלֵיטִים אֶל־
הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן הָאִיִּים
הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי
וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם׃ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־
הַגּוֹיִם ׀ מִנְחָה ׀ לַיהוָה בַּסּוּסִים וּבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ
בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה׃ וְגַם־מֵהֶם
אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה׃ כִּי כַאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים
וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי נְאֻם־יְהוָה כֵּן
יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם׃ וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת
בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֺת לְפָנַי אָמַר יְהוָה׃ וְיָצְאוּ
וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת
וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר׃ והיה מדי חדש בחדשו
ומדי שבת בשבתו יבוא כל בשר להשתחות לפני אמר יי׃

מנהג ספרדים אם חל ר"ח ביום ש"ק וביום א' מוסיפין פסוק ראשון ואחרון
של הפטרת מחר חודש׃

אלה הטעמים לקורא בצבור והוא העליון

אָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית
עֲבָדִים לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל־פָּנַי לֹא תַעֲשֶׂה־לְךָ
פֶסֶל ׀ כָּל־תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם ׀ מִמַּעַל וַאֲשֶׁר בָּאָרֶץ
מִתַּחַת וַאֲשֶׁר בַּמַּיִם ׀ מִתַּחַת לָאָרֶץ לֹא־תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם

ולא תעבדם כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא פקד עון
אבות על־בנים ועל־שלשים ועל־רבעים לשנאי ועשה
חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותו : ס לא תשא את־
שם־יהוה אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את אשר־ישא
את־שמו לשוא : פ שמור את־יום השבת לקדשו כאשר
צוך ׀ יהוה אלהיך ששת ימים תעבד ועשית כל־
מלאכתך ויום השביעי שבת ׀ ליהוה אלהיך לא תעשה
כל־מלאכה אתה ובנך־ובתך ועבדך־ואמתך ושורך
וחמרך וכל־בהמתך וגרך אשר בשעריך למען ינוח
עבדך ואמתך כמוך וזכרת כי־עבד היית ׀ בארץ מצרים
ויצאך יהוה אלהיך משם ביד חזקה ובזרע נטויה על־כן
צוך יהוה אלהיך לעשות את־יום השבת : ס כבד את־
אביך ואת־אמך כאשר צוך יהוה אלהיך למען ׀ יאריכן
ימיך ולמען ייטב לך על האדמה אשר־יהוה אלהיך נתן
לך : ס לא תרצח : ס ולא תנאף : ס ולא תגנב : ס ולא־
תענה ברעך עד שוא : ס ולא תחמד אשת רעך ס ולא
תתאוה בית רעך שדהו ועבדו ואמתו שורו וחמרו
וכל אשר לרעך : מצותי קרי

סדר פרשיות נצבים וילך חבוריהן והפרדתן

אחר ידיעת שנה ושנה וקביעותה

שנים פשוטות				שנים מעוברות			
בחג	מחוברות	הכז	נפרדות	בחה	מחוברות	בשז	נפרדות
בשה	מחוברות	השא	נפרדות	השג	מחוברות	גכז	נפרדות
גכה	מחוברות			זתג	מחוברות		
ושג	מחוברות	זתא	נפרדות	ושה	מחוברות	החא	נפרדות

לראש חודש קורין ארבעה גברי בפרשת פינחס מן את קרבני לחמי לאשי עד יעשה ונסכו ואם חל ר"ח בשבת קורא המפטיר וביום השבת ובראשי חדשיכם עד יעשה ונסכו :

לתשעה באב בשחרית קורין שלשה גברי בפרשת ואתחנן מן כי תוליד בנים עד אשר יי אלהיך נותן לך כל הימים · במנחה קורין בפרשת כי תשא ויחל משה ומדלגין מעשה העגל :

לראש השנה ביום ראשון קורין ה' גברי בפרשת וירא מן ויי פקד את שרה עד ויגר אברהם והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובחודש השביעי · ביום שני קורין ג"כ ה' גברי בפרשת וירא מן והאלהים נסה את אברהם עד סוף הפרשה והמפטיר קורא כדאתמול :

לצום גדליה בשחרית ובמנחה קורין ג' גברי בפרשת כי תשא מן ויחל עד לעשות לעמו ומדלגין עד פסל לך וקורין עד אשר אני עושה עמך וכן בצום י' בטבת ובצום אסתר :

לצום כפור בשחרית קורין ששה גברי בפרשת אחרי מות מתחלת הסדר עד וידבר יי אל משה לאמר דבר אל אהרן וגו' · והמפטיר קורא בפרשת פינחס · ובעשור לחודש · במנחה קורין ג' גברי באחרי מות בפ' עריות מן כמעשה ארץ מצרים עד סוף הסדר . :

לסוכות ביום ראשון קורין חמשה גברי בפרשת אמור מן שור או כשב או עז עד וידבר משה את מועדי יי אל בני ישראל והמפטיר קורא בפרשת פינחס ובחמשה עשר יום לחודש השביעי · ביום שני קורין כדאתמול והמפטיר קורא כדאתמול :

לחוה"מ של סוכות שבת שחל להיות בחוה"מ של סוכות קורין ז' גברי בפרשת כי תשא מן ויאמר משה אל יי ראה אתה אומר אלי עד לא תבשל גדי ומפטיר בקרבנות בעניינו של יום · ביום ראשון דחוה"מ קורין בפ' פינחס ארבעה גברי · הראשון קורא וביום השני · השני קורא וביום השלישי · והשלישי קורא וביום הרביעי · והרביעי קורא ספיקא דיומא וביום השני וביום השלישי · וכל הימים על זה הסדר :

לשמיני עצרת קורין חמשה גברי בפרשת ראה מן עשר תעשר עד אשר נתן לך והמפטיר קורא בפרשת פינחס ביום השמיני עצרת :

לשמחת תורה קורין ארבעה גברי בפרשת וזאת הברכה · והחמישי קורא בספר שני מתחלת בראשית עד לעשות · והמפטיר קורא בפרשת פינחס ביום השמיני עצרת :

א א אֵיכָה ׀ יָשְׁבָה בָדָד הָעִיר רַבָּתִי עָם הָיְתָה כְּאַלְמָנָה רַבָּתִי בַגּוֹיִם שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת הָיְתָה לָמַס׃ ב בָּכוֹ תִבְכֶּה בַּלַּיְלָה וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ אֵין לָהּ מְנַחֵם מִכָּל־אֹהֲבֶיהָ כָּל־רֵעֶיהָ בָּגְדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֹיְבִים׃ ג גָּלְתָה יְהוּדָה מֵעֹנִי וּמֵרֹב עֲבֹדָה הִיא יָשְׁבָה בַגּוֹיִם לֹא מָצְאָה מָנוֹחַ כָּל־רֹדְפֶיהָ הִשִּׂיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים׃ ד דַּרְכֵי צִיּוֹן אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כָּל־שְׁעָרֶיהָ שׁוֹמֵמִין כֹּהֲנֶיהָ נֶאֱנָחִים בְּתוּלֹתֶיהָ נּוּגוֹת וְהִיא מַר־לָהּ׃ ה הָיוּ צָרֶיהָ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ שָׁלוּ כִּי־יְהוָה הוֹגָהּ עַל־רֹב

רש"י

(א) איכה ישבה בדד· ירמיה כתב ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האש אשר א על האח והיו בה ג' אלפ"א ביתו"ת איכה ישבה איכה יועב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אלפ"א ביתו"ת שנאמר ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהנה שלש כנגד שלש: בדד· גלמוד מיושביה: רבתי עם· יו"ד יתירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב· יש מ"א הרבה ואני באתי לפרש לשון המקרא כמשמעו: היתה כאלמנה· ולא אלמנה ממש אלא כאשה ב שהלך בעלה למדינת הים ודעתו לחזור אצלה: (ב) בכו תבכה· שתי בכיות על שתי חורבנות: בלילה· שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציתו בו את האור· דבר אחר בלילה לילה של בכיית מרגלים ג בט' באב גרמה להם ד"א בלילה שכל הבוכה בלילה השומע קולו בוכה עמו: ודמעתה על לחיה· מתוך שהיא בוכה תמיד: כל רעיה· ד אוהביה: (ג) גלתה יהודה· מארצה: מעוני· ה מחמת עוני: ומרוב עבודה· שהכבידו עליהם כשדים: היא ישבה בגוים· ו ובמקום שגלתה וישבה שם לא מצאה מנוח: בין המצרים· שיש גובה מכאן ומכאן ואין מקום לנוס· המצרים· גבולים של שדה וכרם· ומדרש אגדה בין שבעה עשר בתמוז לתשעה באב: (ד) באי מועד· עולי רגלים: נוגות· לשון יגון ואין שורש בתיבה אלא הגימ"ל לבדה: (ה) שלו· יושבים בשלום:

עיקר ש"ח

א כוונת רש"י בזה כי אני הגבר הוא התחלת קינה אחרת וניתוסף אח"ז לשלש אלפ"א ביתו"ת אשר שרף יהויקים והם שתי קינות· שלש האלפ"א ביתו"ת נחשבו לאחת ואני הגבר לקינה שניה: ב אבל לא כאלמנה ממש שמת בעלה שהרי בני ישראל חיים וקיימי' עד שישובו לארצם· וכ"ש אם שב אל הסתלקות השכינה שאינה אלמנה ממש: ג בפרק חלק בלילה על עסקי לילה ופירש רש"י לפי שבכו אותו לילה בכיה חנם ולפי זה יהיה פי' הכתוב בכו תבכה בשביל שבכיתם בלילה: ד כי אין לעיר רעים: ה אבל לא יצא מעוני כי זה פדות וגאולה היא ולא גלו': ו דק"ל אם ספרה לא מצא'

פשעיה עולליה הלכו שבי לפני צר: ו ויצא מן-בת-מבת קרי ציון כל-הדרה היו שריה כאילים לא-מצאו מרעה וילכו בלא-כח לפני רודף: ז זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה כל מחמדיה אשר היו מימי קדם בנפל עמה ביד-צר ואין עוזר לה ראוה צרים שחקו על-משבתה: ח חטא חטאה ירושלם על-כן לנידה היתה כל-מכבדיה הזילוה כי-ראו ערותה גם-היא נאנחה ותשב אחור: ט טמאתה בשוליה לא זכרה אחריתה ותרד פלאים אין מנחם לה ראה יהוה את-עניי כי הגדיל אויב: י ידו פרש צר על כל-מחמדיה

רש"י

הוגה-הדאיבה והוא ל' יגון: (ו) כאילים לא מצאו מרעה · כאילים אשר לא מצאו מרעה שאין להם כח ללכת שהותש כחם ברעב: לפני רודף · כל רודף שבמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יסד הפייט מלא רודפתי וחסרה שנת גאולי · שנת גאלי בהם · חסר כתיב: (ז) זכרה ירושלים · בגלותה: ימי עניה · ימי חורבנה ששבתה לידי עוני: ומרודיה · הוא לשון צער כמו וירדתי על השרים · אריד בשיחי ואהימה: כל מחמדיה · זכרה כל טוב מחמדיה שמימי קדם: שחקו על משבתיה · שמחו על שביתת משושה חגה חדשה ושבתה ומ"א דורשו בלשון אחר שהיו שובתין בגולה בשבתות וימים טובים ושומטים בשביעית והיו העובדי כוכבים משחקים עליהם ואומרים שוטים כשארצכם לא שמטתם ועכשיו בגולה תשמטו · כשארצכם לא שמרתם ועכשיו בגולה תשמרו: (ח) לנידה · לגולה לשון נע ונד אשמוב"ר בלע"ז: ערותה · קלונה: נאנחה · לשון נפעלה שוספיר"ר בלע"ז · שמעו כי נאנחה אני · הוא שם דבר · שוספירי"א: (ט) טמאתה בשוליה · לשון גנאי הוא דם נדותה ניכר בשולי בגדיה כלומר תאותיה גלויין · הרבה עשאתן בגלוי: לא זכרה אחריתה · כשהיו חוטאין לא נתנו לב מה תהיה אחריתן ט לפיכך ותרד פלאים ירידתה נפלאת פלאים הרבה שבכל מפלאים שאירע לה מה שלא אירע לכל עיר: (י) ידו פרש צר · עמון ומואב: על כל מחמדיה · ספרי תורות

עיקר ש"ח

מנוח בארצה אז נוח לה שיגלה ממנה ואמה מקונן על זה · ולכך פי' כי לא מצאה מנוח במקום שגלתה: ז דק"ל כי עניה ומחמדיה הם דברי' דסתרי הדדי נינהו · לכן פירש דאינם בזמן אחד דימי עניה הם אחר החורבן וכל מחמדיה שמימי קדם קודם חורבנה: ח לפי פירש"י משבתה הוא מלשון השבתה וביטול · ולפי מ"א הוא מלשון שבת ומועד: ט כי ע"פ רוב הפעל זכר נופל על מה שעבר וכבר היה ורק פה יתפרש לא

כִּי־רָאֲתָה גוֹיִם בָּאוּ מִקְדָּשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָה לֹא־יָבֹאוּ בַקָּהָל לָךְ׃ יא כָּל־עַמָּהּ נֶאֱנָחִים מְבַקְּשִׁים לֶחֶם נָתְנוּ מַחֲמַדֵּיהֶם (מחמודיהם) (יתיר ו') בְּאֹכֶל לְהָשִׁיב נָפֶשׁ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זוֹלֵלָה׃ יב לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל־עֹבְרֵי דֶרֶךְ הַבִּיטוּ וּרְאוּ אִם־יֵשׁ מַכְאוֹב כְּמַכְאֹבִי אֲשֶׁר עוֹלַל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ׃ יג מִמָּרוֹם שָׁלַח־אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי וַיִּרְדֶּנָּה פָּרַשׂ רֶשֶׁת לְרַגְלַי הֱשִׁיבַנִי אָחוֹר נְתָנַנִי שֹׁמֵמָה כָּל־הַיּוֹם דָּוָה׃ יד נִשְׂקַד עֹל פְּשָׁעַי בְּיָדוֹ יִשְׂתָּרְגוּ עָלוּ עַל־צַוָּארִי הִכְשִׁיל כֹּחִי נְתָנַנִי אֲדֹנָי בִּידֵי לֹא־אוּכַל קוּם׃ טו סִלָּה כָל־אַבִּירַי ׀ אֲדֹנָי בְּקִרְבִּי

רש"י — ל' זעירא — עיקר ש"ח

רש"י: שנאמר בשם העמונים מזהב שכל נפשו לבוז כסף וזהב והם נפנו על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב בהם לא יבא עמוני וגו' : אשר צויתה לא יבאו בקהל לך · אלו עמון ומואב: (יב) לא אליכם · לא תבא כצרה הזאת עוד לכל עוברי על דת · אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן התורה · ראו מה עשה לי הביטו וראו וגו' : אשר עולל לי · אשר נעשה לי : אשר הוגה ה' · הוגי ביום חרון אפו גם זה לשון יגון : (יג) וירדנה · וירד אותה וישבר אותה ע"י רידוי ויסורין כ לכך הנו"ן שבמלת וירדנה דגושה לפותרו בלשון יחידים ל כמו תשנה יהרסנה ירענה שהעם לשון נקבה כמה דאת אמר העצמות היבשות שבר כל אחת ואחת · ד"א וירדנה כמו וירדהו אל כפיו הריק את המות גורר ורודה המות מתוכו : (יד) נשקד עול פשעי בידו · אין לתיבה זו דמיון במקרא ובלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא מלמד הבקר ואומר אני נשקד פויינטריר"ט בלע"ז נקודים מנומרים ומסומנים היו פשעי בידו של הקב"ה לזכרון לא נשכח מנינם ותשלומיהם : ישתרגו · נמשו קליעות קליעות ועלו על צוארי לשון משנה אין מסרגין את המטות : (טו) סלה · רמס ודשם לשון סולו סולו המסלה : קרא עלי מועד · יעידות גייסות לבא עלי · ורבותינו דרשו מה שדרשו תמוז דההיא שתא מלוי ם מליוה של שנה שגייס נלאהם

עיקר ש"ח: זכרם אחריתה העתידה לבוא עליה : י בפרק חלק פירש"י ז"ל כן נאה ליסגא לקובלנא כשיש לו צרה יודיעה לרבים וזהו פי' אחר כך ראו מה עשה לי כלומר הודיעה צערה לרבים : כ מתלה פירש מהו וירדנה בה"א וכתב שהוא כמו וירד אותה · ופירש וירד כמו וישבר כי על ידי רדוי ויסורים נשברו העצמו' : ל ולאפוקי מקצת המדקדקים האומרים כי וירדנה הוא סימן רבות נקבות : מ פי' לדעת רבותינו פירושו של מועד

קרא עלי מועד לשבר בחורי גת דרך אדני לבתולת בת־יהודה: טז על־אלה אני בוכיה עיני עיני ירדה מים כי־רחק ממני מנחם משיב נפשי היו בני שוממים כי גבר אויב: יז פרשה ציון בידיה אין מנחם לה צוה יהוה ליעקב סביביו צריו היתה ירושלם לנדה ביניהם: יח צדיק הוא יהוה כי־פיהו מריתי שמעו־נא כל־עמים (העמים קרי) וראו מכאבי בתולתי ובחורי הלכו בשבי: יט קראתי למאהבי המה רמוני כהני וזקני בעיר גועו כי־בקשו אכל למו וישיבו את־נפשם:

עיקר ש"ח

הוא יום טוב כדאיתא בפרק קמא דשבועות. ובפ' בתרא דתענית אמר אביי תמוז דההיא שתא מלוי מליוה דכתי' קרא עלי מועד לשבור בחורי ופירש"י נקיטנא שחדש חסר שנא אחר חדש מלא שבדינן שני ימים ר"ח דלהוי יום ראשון השלמה לר"ח שלמעלה ממנו לעשותו מלא ונמצאו שני ימים טובים בחדש מלא אחד בתחלתו וא' בסופו וה"ק זמן עלי מועד לשבירת בחורי בתשעה באב שמרגלים בוכה ליום איב: ב ולפ"ז

רש"י

לאותם מצרים לכך אירע אותן של מרגלים ליל תשעה באב שעליה הוקבעה בכייתן לדורות: גת דרך. לשון הריגה כמו פורה דרכתי לבדי כדורך ענבים להוציא יינם כך רמס הגוים להוציא דמם: (טז) עיני עיני. כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל הלשון מלמד שאין הפוגות: (יז) פרשה ציון בידיה. כמו ופרש ידיו בקרבו כאדם שמוליך ידיו מוליכם ומביאם ומצטער בהם. ד"א פרשה ציון לשון שבירה כמו פורש אין להם ולא יפרסו להם על אבל לנחמו על מת כך תרגמו מנחם ובלשון משנה פרוסה קיימת ומשמעו כאדם המצטער שחובק את ידיו ומשברם. תוספות מלאתי: צוה ה' ליעקב סביביו צריו. צוה על יעקב שיהיו צריו סביביו אף כשגלו לבבל ולאשור הגלה סנחריב את אויביהם עמון ומואב והושיבם אצליהם והם מקנטרים אותם כמ"ש במסכת קדושין הומניא היכא בבבל כולה דעמונאי: לנדה. לריחוק ב לבוז: (יט) קראתי למאהבי. לאותם שמראים עצמם כאוהבים: המה רמוני. כגון בני ישמעאל שהיו יוצאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכים אותם דרך עליהם ומראים את עצמם כאילו מרחמים עליהם והיו מוציאים להם מיני מלוחים ונודות נפוחים כסבורים שהוא יין והאוכלים ושותים ורוצים לשתות וכשמתיר הנוד בשיניו היתה הרוח נכנסת במעיו והוא מת והוא שאמר הכתוב ביער בערב תלינו וגו' לקראת צמא התיו מים יושבי ארץ תימא בלחמו קדמו נודד: וישיבו את נפשם. כדי

שישיבו

כ רְאֵה יְהוָה כִּי־צַר־לִי מֵעַי חֳמַרְמָרוּ נֶהְפַּךְ לִבִּי בְּקִרְבִּי כִּי מָרוֹ מָרִיתִי מִחוּץ שִׁכְּלָה־חֶרֶב בַּבַּיִת כַּמָּוֶת׃ כא שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנָחָה אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אֹיְבַי שָׁמְעוּ רָעָתִי שָׂשׂוּ כִּי אַתָּה עָשִׂיתָ הֵבֵאתָ יוֹם־קָרָאתָ וְיִהְיוּ כָמֹנִי׃ כב תָּבֹא כָל־רָעָתָם לְפָנֶיךָ וְעוֹלֵל לָמוֹ כַּאֲשֶׁר עוֹלַלְתָּ לִי עַל כָּל־פְּשָׁעָי כִּי־רַבּוֹת אַנְחֹתַי וְלִבִּי דַוָּי׃

ב א אֵיכָה יָעִיב בְּאַפּוֹ ׀ אֲדֹנָי אֶת־בַּת־צִיּוֹן הִשְׁלִיךְ מִשָּׁמַיִם אֶרֶץ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל וְלֹא־זָכַר הֲדֹם־רַגְלָיו בְּיוֹם אַפּוֹ׃ ב בִּלַּע אֲדֹנָי ׳לא ולא קרי חָמַל אֵת כָּל־נְאוֹת יַעֲקֹב הָרַס בְּעֶבְרָתוֹ מִבְצְרֵי בַת־יְהוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חִלֵּל מַמְלָכָה

רש״י

ס שישיבו את נפשם : (כ) חמרמרו · כווצו ויש כזה בלשון משנה נפלה לאור ונחמרו בני מעיה: בבית כמות · בתוך הבית היתה אימת שדים ומזיקים ומלאכי מות ומחוץ חרב האויב משכלת: (כא) כי אתה עשית · אתה גרמת לי שהם שונאים אותי שהבדלתני מאכלם וממשתיהם ומהתחתן בם אם נתחתנתי בהם היו מרחמי׳ עלי ועל בני בנותיהם: הבאת יום קראת · הנואי והבאת עליהם ע יום המועד שקראת עלי : ויהיו כמוני · ברעה : (כב) תבא כל רעתם לפניך · יזכרו ויפקדו עונותם לפניך: ועולל למו · ופועל למו כמו גם במעלליו יתנכר · וכפרי מעלליו : (א) איכה יעיב · יאפיל כמד״א והשמים התקדרו בעבים : משמים ארץ · לאחר שהגביהם עד לשמים השליכם לארץ בבת אחת פ ולא מעט מעט מאיגרא רמא לבירא עמיקתא : הדום רגליו · שרפרף מרגלותיו צ וזה בית המקדש : נאות יעקב · בתי יעקב לשון נוה : הגיע לארץ · השפילם לארץ : חלל ממלכה ושריה · אלו ישראל ק שהיו קרוים ממלכת כהנים : ושריה · מדרש אגדה יש אלו שרים של מעלה שהאליהם הממונה על השוג

עיקר ש״ח

תהי׳ הוראת לנדה כמו נע ונד והמנדים ניום רע : ס דק״ל דמשמע שהשיבו את נפשם א״כ למה גועו · לכן פירש כדי שישיבו וכו׳ : ע כי בל״ז יקשה הלא הבאת הוא פעל עבר ולמה אמר ויהיו כמוני בעתיד : פ לפי שק״ל איך אמר שהשליך משמים הלא לא היו בשמים לכ״ש שהוא דרך משל לאחר שהגביהם עד לשמים כו׳ : צ במדרש רבות אין הדום רגליו אלא בית המקדש הדא הוא דכתיב רוממו ה׳ אלהינו והשתחוו להדום רגליו: ק דאל״כ הל״ל חלל מלכה כמו שאמר בסמוך מלכה ושריה בגוים:

וְשָׂרֶיהָ׃ ג גָּדַע בָּחֳרִי־אַף כֹּל קֶרֶן יִשְׂרָאֵל הֵשִׁיב אָחוֹר יְמִינוֹ
מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעַר בְּיַעֲקֹב כְּאֵשׁ לֶהָבָה אָכְלָה סָבִיב׃ ד דָּרַךְ
קַשְׁתּוֹ כְּאוֹיֵב נִצָּב יְמִינוֹ כְּצָר וַיַּהֲרֹג כֹּל מַחֲמַדֵּי־עָיִן בְּאֹהֶל
בַּת־צִיּוֹן שָׁפַךְ כָּאֵשׁ חֲמָתוֹ׃ ה הָיָה אֲדֹנָי ׀ כְּאוֹיֵב בִּלַּע יִשְׂרָאֵל
בִּלַּע כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחֵת מִבְצָרָיו וַיֶּרֶב בְּבַת־יְהוּדָה תַּאֲנִיָּה
וַאֲנִיָּה׃ ו וַיַּחְמֹס כַּגַּן שֻׂכּוֹ שִׁחֵת מֹעֲדוֹ שִׁכַּח יְהוָה ׀ בְּצִיּוֹן
מוֹעֵד וְשַׁבָּת וַיִּנְאַץ בְּזַעַם־אַפּוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן׃ ז זָנַח אֲדֹנָי ׀
מִזְבְּחוֹ נִאֵר מִקְדָּשׁוֹ הִסְגִּיר בְּיַד־אוֹיֵב חוֹמֹת אַרְמְנוֹתֶיהָ קוֹל
נָתְנוּ בְּבֵית־יְהוָה כְּיוֹם מוֹעֵד׃ ח חָשַׁב יְהוָה ׀ לְהַשְׁחִית חוֹמַת

עיקר ש״ח

ר פירוש סגו״ל : ש דק״ל מה קול הזה שייך ביום מועד · לכ״פ שהיו כו׳ : ת דק״ל הלא מקודם שהשחית כבר א״כ

רש״י

מינה על המים והתליפקל סממונים לפי שהיו ברשעי ישראל בעלי שם המפורש ובוטחים בשם שישביעו את שרי מעלה להצילם מאש וממים ומחרב ועכשיו כשהיה משביע את שר האש בשמו והוא משיב אין ממשלה זו בידי וכן כולם : (ג) השיב אחור ימינו · השיב עצמו כמשיב אחור ימינו מלהלחם בעד בניו: (ד) דרך קשתו · לפי שכן דרך דורכי קשתות שהם חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב בלשון דריכה : שפך כאש חמתו · כך חבור המלות שפך חמתו שהיא כאש כי לא מצינו שפיכה של אש אלא אלא חמה. כדכתיב שפוך חמתך על הגוים : (ה) וירב בבת יהודה · הרבה בכנסת יהודה : תאניה ואניה · צער ויללה : וירב · נקוד יו״ד פת״ח קטן ר שהוא לשון הרבה את אחרים · וירב העם ויעצמו מאד נקוד חיר״ק שהוא לשון רבה הוא את עצמו וכן כל תיבה שפעל שלה בה״א כגון פנה זנה בכה כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה״א כשהוא מדבר על עצמו נקוד חיר״ק כגון ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד פת״ח קטן כגון ויפן זנב אל זנב · ויגל יהודה מעל אדמתו · ויגל מלך בבל את ישראל אשורה : (ו) ויחמס · לשון כריתה וכן יחמוס כגפן נחמסו עקביך : כגן · כמו שגוזזין ירקות הגנה : שכו · מעונתו · שכו כתיב שסוכך חמתו על בניו בחורבן ביתו כך נדרש במדרש קינות : שחת מועדו . בית קדשי הקדשים ששם היה נועד לבניו שנאמר ונועדתי לך שם : מלך וכהן . לצדקיהו המלך ושריהו כהן גדול : (ז) נאר · ביטל וכן נארתה ברית עבדך : כיום מועד · שהיו שמחים ומשוררים בתוכו ש בקול רם כן נתנו האויבים בתוכנו קול שמחה : (ח) חשב ה׳ להשחית · זה ימים רבים ת שעלתה על דעתו כך

שנאמר

בת־ציון נטה קו לא־השיב ידו מבלע ויאבל־חל וחומה יחדו אמללו: ט טבעו בארץ שעריה אבד ושבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה גם־נביאיה לא־מצאו חזון מיהוה: י ישבו לארץ ידמו זקני בת־ציון העלו עפר על־ראשם חגרו שקים הורידו לארץ ראשן בתולת ירושלם: יא כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי נשפך לארץ כבדי על־שבר בת־עמי בעטף עולל ויונק ברחבות קריה: יב לאמתם יאמרו איה דגן ויין בהתעטפם כחלל ברחבות עיר בהשתפך נפשם אל־חיק אמתם: יג מה־אעודך אעידך קרי מה אדמה־לך הבת ירושלם מה אשוה־לך ואנחמך בתולת

ט׳ זעירא

רש״י

ד״א כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה מעל פני: נטה קו· של משפט ליפרע על עונינו: מבלע· א מהשחית: חל וחומה· שורא ובר שורא חומה נמוכה שכנגד חומה גבוהה: (ט) טבעו בארץ שעריה· מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון ב שאמר שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ ורבותינו אמרו מעשי ידי דוד הן לפיכך לא שלטו בהם אויבים: אין תורה· אין בהם מורה הוראה: (י) ישבו לארץ וגו'· כמשמעו ומדרש אגדה נבוכדנצר הושיבם לארץ כשמרד בו צדקיהו ועבר על שבועתו בא וישב לו בדופנה של אנטוכיא ושלח בשביל סנהדרין ובאו לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והושיב אותם בקתדראות של זהב אמר להם סדרו לי תורתכם פרשה ופרשה ותרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא לחזור אמרו לו צריך אצל חכם ויתיר לו אמר להם אם כן אתם התרתם לצדקיהו את שבועתו זו ושמטום והושיבם לארץ וקשר שערות ראשם בזנבות הסוסים וגררום: (יא) חמרמרו· רגזולי״ץ בלע״ז דרך בני מעים כשמשליכם אדם לאור הם כוולים ומתחמרמרים: בעטף· בשמי״ל: (יג) מה אעידך מה אדמה לך. נומר לך מה שתמהי על שברך באו אף לאומה פלונית אירע כמותך: מה אשוה לך ואנחמך· כשבאה צרה על

עיקר ש״ח

מה שכתב להשחית· לכ״ם זה ימים רבים כו': א ק״ל הלא לא בלע חומת ציון· לכ״פ מהשחית: ב כך כתוב במדרש רבות ומ״ש ורבותינו אמרו כו' פי' אבל רבותינו בעלי התלמוד אמרו כו' והוא בפ' ראשון דסוטה כי חילוק הוא בין מדרש ובין אגדה שבתלמוד:

בַּת־צִיּוֹן כִּי־גָדוֹל כַּיָּם שִׁבְרֵךְ מִי יִרְפָּא־לָךְ׃ יד נְבִיאַיִךְ חָזוּ
לָךְ שָׁוְא וְתָפֵל וְלֹא־גִלּוּ עַל־עֲוֺנֵךְ לְהָשִׁיב שְׁבִיתֵךְ שבותך קרי
וַיֶּחֱזוּ לָךְ מַשְׂאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים׃ טו סָפְקוּ עָלַיִךְ כַּפַּיִם כָּל־
עֹבְרֵי דֶרֶךְ שָׁרְקוּ וַיָּנִעוּ רֹאשָׁם עַל־בַּת יְרוּשָׁלָםִ הֲזֹאת הָעִיר
שֶׁיֹּאמְרוּ כְּלִילַת יֹפִי מָשׂוֹשׂ לְכָל־הָאָרֶץ׃ טז פָּצוּ עָלַיִךְ פִּיהֶם
כָּל־אוֹיְבַיִךְ שָׁרְקוּ וַיַּחַרְקוּ־שֵׁן אָמְרוּ בִּלָּעְנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּוִּינֻהוּ
מָצָאנוּ רָאִינוּ׃ יז עָשָׂה יְהוָה אֲשֶׁר זָמָם בִּצַּע אֶמְרָתוֹ אֲשֶׁר
צִוָּה מִימֵי־קֶדֶם הָרַס וְלֹא חָמָל וַיְשַׂמַּח עָלַיִךְ אוֹיֵב הֵרִים קֶרֶן
צָרָיִךְ׃ יח צָעַק לִבָּם אֶל־אֲדֹנָי חוֹמַת בַּת־צִיּוֹן הוֹרִידִי כַנַּחַל
דִּמְעָה יוֹמָם וָלַיְלָה אַל־תִּתְּנִי פוּגַת לָךְ אַל־תִּדֹּם בַּת־עֵינֵךְ׃
יט קוּמִי רֹנִּי בַלַּיְל בלילה קרי לְרֹאשׁ אַשְׁמֻרוֹת שִׁפְכִי כַמַּיִם
לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי אֲדֹנָי שְׂאִי אֵלָיו כַּפַּיִךְ עַל־נֶפֶשׁ עוֹלָלַיִךְ הָעֲטוּפִים
בְּרָעָב בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ כ רְאֵה יְהוָה וְהַבִּיטָה לְמִי עוֹלַלְתָּ
כֹּה אִם־תֹּאכַלְנָה נָשִׁים פִּרְיָם עֹלְלֵי טִפֻּחִים אִם־יֵהָרֵג בְּמִקְדַּשׁ

עיקר ש"ח | רש"י

ג האשמורה חלק הלילה כן צריך לפרש : אדם אומר לו אף כפלוני שלקה כך ·
תנחומים הם לו : (יד) שוא ותפל ·
דברים שאין בהם טעם ובלשון לע"ז אשטרימנ"ט : ולא גלו על עונך · להוכיח
דרכך על פניך : להשיב שבותך · ליסר משובותיך לשון שובבים · שובבים ·
ולך שובב : ומדוחים · הדיחוך מעלי : (טו) שרקו · נופח בפיו שיבלי"ר בלע"ז
ודרך אדם לעשות כן כשרואה דבר חשוב שחרב וכלה : כלילת יופי · כל היופי
היה שלה : (טז) פצו עליך פיהם · מפני מה הקדים פ"א לעי"ן מפני שהיו
אומרים בפיהם מה שלא ראו בעיניהם : (יז) בצע אמרתו · כלה גזרתו כמו
יבצע ידו ויבצעני : אשר צוה מימי קדם · מה שכתוב בתורה ויספתי ליסרה
אתכם שבע : (יח) פוגת · הפגרה טריסלאמינ"ט כמו ויפג לבו : בת עינך ·
שחור של עין שקורין פרוניל"א : (יט) אשמורות · ג' שני חלקי הלילה שהלילה
נחלק לשלשה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת ברכות: העטופים · אשפומי"ן
בלע"ז : (כ) עוללי טפוחים · ילדים רכים שעודן גדלים בטפוחי אמותם ·
ורבותינו דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים בכל יום

ויגו

אֲדֹנָי כֹּהֵן וְנָבִיא׃ כא שָׁכְבוּ לָאָרֶץ חוּצוֹת נַעַר וְזָקֵן בְּתוּלֹתַי וּבַחוּרַי נָפְלוּ בֶחָרֶב הָרַגְתָּ בְּיוֹם אַפֶּךָ טָבַחְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ כב תִּקְרָא כְיוֹם מוֹעֵד מְגוּרַי מִסָּבִיב וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אַף־יְהֹוָה פָּלִיט וְשָׂרִיד אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כִלָּם׃

ג א אֲנִי הַגֶּבֶר רָאָה עֳנִי בְּשֵׁבֶט עֶבְרָתוֹ׃ ב אוֹתִי נָהַג וַיֹּלַךְ חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר׃ ג אַךְ בִּי יָשֻׁב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל־הַיּוֹם׃ ד בִּלָּה בְשָׂרִי וְעוֹרִי שִׁבַּר עַצְמוֹתָי׃ ה בָּנָה עָלַי וַיַּקַּף רֹאשׁ וּתְלָאָה׃ ו בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם׃ ז גָּדַר בַּעֲדִי וְלֹא

רש"י

ויוסף את זהב לבית המקדש לפי מה שהיה גדל ולבסוף אכלתו : אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא · רוח הקודש משיבתה וכי נאה לכם שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי הימים שהוכיחם כשבאו להשתחוות ליואש ועשאוהו עבודת כוכבי' ורוח לבשה את זכריה בן יהוידע והיה כהן ונביא והרגוהו בעזרה : (כב) תקרא כיום מועד · כמו קראת ולשון הווה הוא : מגורי · שכני הרעים להאסף עלי להשחית : אשר טפחתי ורביתי איבי כלם · הילדים אשר טפחתי וגדלתי אותם בא האויב וכלה אותם : (א) אני הגבר ראה עני · היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני ד אשר ראה עוני מכל הנביאים שהתנבאו על חורבן הבית שבימיהם לא נחרב הבית כי אם בימי : בשבט עברתו · של רודה ומכה ה הוא הקב"ה : (ג) אך בי ישוב · אני לבדי לוקה תמיד בי כל תשובות מכותיו ו עלי : (ד) בלה בשרי · כמו לבול עץ · ד"א בלה בשרי ועורי · כמו והארץ כבגד תבלה כלומר שכבו לארץ חוצות נער וזקן ולא היה להם כר וכסת ובלה בשרם כשהם גולים : (ה) ויקף · הקיפני : ראש ותלאה · כמו ראש ולענה · ומדרש אגדה ראש זה נבוכדנצר בגלות יהויכין · ותלאה נבוזראדן שגמר המכה בימי ז צדקיהו והגלאי : (ז) גדר בעדי · עשה חומה לנגדי להיות כלוא : ולא אצא · הושיב סביבותי מחנות וגייסות של אויבים : הכביד נחשתי · שם לרגלי נחושתים כבדים שלא אוכל ללכת פריי"ש בלע"ז :

עיקר ש"ח

ד דק"ל למה אמר אני הגבר ראה עני וכי הוא לבד ראה הלא כל א' ראה עני בימיו לכ"פ אשר ראה עוני מכל הנביאי' כו' : ה קשה לרש"י דאמר בוי"ו הכנוי לכ"פ של רודה ומכה ואח"כ ק"ל הרי לא הזכיר מי הוא שיאמר עליו בוי"ו הכנוי ל"פ הוא הקב"ה והוא הידוע : ו פירוש ולא על שום נביא אחר : ז לפי המדרש י"ל ותלאה כמו את כל התלאה אשר מצאתם בדרך וכמו וילאו למצוא הפתח ובמקצת ספרים כתוב כן בדברי רש"י :

שתם

אֵצֵא הִכְבִּיד נְחָשְׁתִּי׃ ח גַּם כִּי אֶזְעַק וַאֲשַׁוֵּעַ שָׂתַם תְּפִלָּתִי׃ ט גָּדַר דְּרָכַי בְּגָזִית נְתִיבֹתַי עִוָּה׃ י דֹּב אֹרֵב הוּא לִי אֲרִיֵה ארי ק׳ בְּמִסְתָּרִים׃ יא דְּרָכַי סוֹרֵר וַיְפַשְּׁחֵנִי שָׂמַנִי שֹׁמֵם׃ יב דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמַּטָּרָא לַחֵץ׃ יג הֵבִיא בְּכִלְיוֹתָי בְּנֵי אַשְׁפָּתוֹ׃ יד הָיִיתִי שְּׂחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם כָּל־הַיּוֹם׃ טו הִשְׂבִּיעַנִי בַמְּרוֹרִים הִרְוַנִי לַעֲנָה׃ טז וַיַּגְרֵס בֶּחָצָץ שִׁנָּי הִכְפִּישַׁנִי בָּאֵפֶר׃ יז וַתִּזְנַח מִשָּׁלוֹם נַפְשִׁי נָשִׁיתִי טוֹבָה׃ יח וָאֹמַר אָבַד נִצְחִי וְתוֹחַלְתִּי מֵיְהוָה׃ יט זְכָר־עָנְיִי וּמְרוּדִי לַעֲנָה וָרֹאשׁ׃ כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתָשִׁיחַ ותשוח קרי עָלַי נַפְשִׁי׃ כא וְזֹאת

עיקר ש״ח

ח ופירושו הקב״ה אשר היה מושיעי מעולם כשעשיתי רצונו נהפך לי עתה לדוב אורב: ט ופירוש לשון הגמל וזה שם אדם מדד במדה כפושה וזה הגרסה והתכונה היטב · וכן פירש״י הכפישני באפר כי רמסני באפר: י אבל אוילה לגבוה לאמור כי אבדה תקותי נגלה: כ ותשיח מלת תזכור נכתב לנקבה ולפי המדרש היא נוכח

רש״י

(ח) שתם תפלתי · סתם ארובות הרקיע בפניה: (ט) נתיבותי עוה · אם באתי לצאת אחרי יוצאה בדרכים הסלולים בדרך ישרה מפני האויבים והנה דרך עקלתון: (י) דוב אורב הוא לי · הקדוש ב״ה נהפך לי לדוב אורב: (יא) דרכי סורר · לשון סירים קוצים · סורר קוצץ אותם מפזר קוצים בדרכי: ויפשחני · לשון פיסוק הרגלים שהאוכל על הדרכים שאין תופסים צריך להרחיב צעדיו ויש דוגמא בלשון תלמוד האי מאן דפסח דיקלא: (יב) ויציבני כמטרא · העמידני נגד אליו לירות בי כמטרא אשביי״א בלע״ז: (יג) בני אשפתו · חצים שנותנין בתוך אשפה שקורין קוויבר״א: (טז) ויגרס · וישבר ודוגמתו גרסה נפשי וכן גרש כרמל: בחצץ · אבנים דקים שבתוך העפר שהיו הגולים לשין עיסתן בתוך הגומות שחופרים בקרקע והחצץ נכנס לתוכה כשאמר הקב״ה ליחזקאל עשי לך כלי גולה נשפות לו ללוש בתוכו חרס קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר והיה יחזקאל לכם למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף נשתברו שיניהם: הכפישני · כפה אותי באפר ככלי הכפוי על פיו ארנווי״ר בלע״ז ויש דומה במשנה לשון הגמל במדה כפושה ט מדד: (יח) ואמר אבד נצחי · אמרתי בלבי ברוב צרותי אבד עולמי וסברי: (יט) ומרודי קומפליינ״ט בלע״ז: (כ) זכור תזכור · נפשי את עניי ומרודי ב ותשוח עלי כך היא פשוטו לפי ענין פשטת המקרא · ומדרש אגדה זכור תזכור ידעתי שסופך לזכור את העצות

אשיב אל־לבי על־כן אוחיל: כב חסדי יהוה כי לא־תמנו כי לא־כלו רחמיו: כג חדשים לבקרים רבה אמונתך: כד חלקי יהוה אמרה נפשי על־כן אוחיל לו: כה טוב יהוה לקוו לנפש תדרשנו: כו טוב ויחיל ודומם לתשועת יהוה: כז טוב לגבר כי־ישא על בנעוריו: כח ישב בדד וידם כי נטל עליו: כט יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה: ל יתן למכהו לחי ישבע בחרפה: לא כי לא יזנח לעולם אדני: לב כי אם־הוגה ורחם כרב חסדו חסדיו קרי: לג כי לא ענה מלבו ויגה בני־איש: לד לדכא תחת רגליו כל אסירי ארץ: לה להטות משפט־גבר נגד פני עליון: לו לעות אדם

רש"י

לי אבל תשוח עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן יסד הפייט בזאת ידעתי כי יש לך לזכור אבל תשוח עלי נפשי עד שתזכור: (כא) זאת אשיב אל לבי. אחר שאמר לי לבי אבדה תוחלתי מה' אשיב זאת אל לבי ואוחיל עוד ומה היא זאת שאשיב אל לבי: (כב) חסדי ה' כי לא תמנו. וכל הענין עד מה יתאונן וגו': כי לא תמנו. כמו ל כי לא תמו. ויש מפרשים כי לא תמנו כמו שאם שמע לגוע חסדי ה' הם אשר לא תמנו ולא כלינו בעונינו: (כג) חדשים לבקרים. מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום: רבה אמונתך. גדולה היא הבטחתך ודבר גדול הוא להאמין בך שתקיים ותשמור מה שהבטחת לנו: (כד) חלקי ה' אמרה נפשי. ה' מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו: (כו) טוב ויחיל ודומם. וי"ו של ויחיל יתירה כמו וי"ו של וחיה וענה טוב שיחיל אדם וידום ויצפה לתשועת ה': (כח) ישב בדד. מי שהגיע לו אבל וצרה ישב גלמוד ויצפה לטובה: וידום. לשון המתנה כמו אם כה יאמרו אלינו דומו דיהוגתן: כי נטל עליו. כי בעל הגזירות נשא עליו הגזירה זו: (לא) כי לא יזנח לעולם אדני. לכן טוב לידום: (לב) כי אם הוגה. את האדם מביא עליו יגון בשביל עונו ואח"כ וריחם כרוב חסדיו. הוגה ויגה לשון תוגה הם: (לג) כי לא ענה ויגה בני איש. מלבו ומרצונו כי העון גורם: (לד) לדכא תחת רגליו. מוסב על כי לא ענה מלבו לשום מדכא תחת רגליו וגו'. ולא להטות משפט גבר וגו' ולא

עיקר ש"ח

לזכר כי הנוכח לזכר כמו נסתר לנקבה: ל ההפרש הוא בין שני הפירושים כי לא תמו הוא בנסתר ואין צריך שום תיקון אבל כי לא תמנו הוא מדבר בעדם וצריך לתקן חסדי ה' הם אשר לא תמנו ט':

בְּרִיבוֹ אֲדֹנָי לֹא רָאָה׃ לז מִי זֶה אָמַר וַתֶּהִי אֲדֹנָי לֹא צִוָּה׃
לח מִפִּי עֶלְיוֹן לֹא תֵצֵא הָרָעוֹת וְהַטּוֹב׃ לט מַה־יִּתְאוֹנֵן אָדָם
חָי גֶּבֶר עַל־חֲטָאָו חטאיו קרי׃ מ נַחְפְּשָׂה דְרָכֵינוּ וְנַחְקֹרָה
וְנָשׁוּבָה עַד־יְהוָה׃ מא נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל־כַּפָּיִם אֶל־אֵל בַּשָּׁמָיִם׃
מב נַחְנוּ פָשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ אַתָּה לֹא סָלָחְתָּ׃ מג סַכֹּתָה בָאַף
וַתִּרְדְּפֵנוּ הָרַגְתָּ לֹא חָמָלְתָּ׃ מד סַכּוֹתָה בֶעָנָן לָךְ מֵעֲבוֹר
תְּפִלָּה׃ מה סְחִי וּמָאוֹס תְּשִׂימֵנוּ בְּקֶרֶב הָעַמִּים׃ מו פָּצוּ
עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבֵינוּ׃ מז פַּחַד וָפַחַת הָיָה לָנוּ הַשֵּׁאת
וְהַשָּׁבֶר׃ מח פַּלְגֵי־מַיִם תֵּרַד עֵינִי עַל־שֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ מט עֵינִי

רש"י

לעוות אדם בריבו כל אלה ה' לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו במחשבתו לעשות כן: (לו) לא ראה. לא הוכשר בעיניו שיעוותו ב"ד של מטה אדם בריבו כמו מה ראית כי עשית וגו': (לז) מי זה אמר ותהי וגו': (לח) מפי עליון וגו'. ואם באת לומר מ לא מידו באה אלי הרעה שזאת מקרה הוא שהיה לי. אין זאת כי אם בין רעות ובין טובות מי זה אמר ותהי אם ה' לא צוה ומפיו לא יצא הן רעה הן טובה אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו כל איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המביאין עליו הרעה (מפי עליון לא תצא אר"י מיום שאמר הקדוש ברוך הוא ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב וגו' לא יצא רעה וטובה מפיו אלא הרעה באה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב) לפיכך מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו: (מא) נשא לבבנו אל כפים. כשאנו נושאים את כפינו אל השמים נשא אף לבבנו עמהם לשוב להשיב לבבנו לפני המקום ב"ה. דבר אחר אל כפים אל העננים אל שמים כמה דאת אמר והנה עב קטנה ככף איש עולה וכן על כפים כסה אור. ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקדוש ברוך הוא כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו: (מב) נחנו פשענו ומרינו. זה דרכנו ג על ידי יצר הרע: אתה לא סלחת. ולך היתה נאה הסליחה כי כן דרכך: (מג) סכותה באף. הגנת את האף להיות מחיצה בינך ובינינו ותרדפנו בו: (מה) סחי ומאוס. הוא שם בלשון משנה כיחו וניעו שניתק מתוך הריאה ויוצא דרך הגרון: תשימנו. לשון הווה הוא: (מז) פחד ופחת. כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שוחה:

עיקר ש"ח

מ כוונת רש"י לקשר הפסוקים הסמוכים זה לזה: נ ולפ"ז ראוי הי' לך לסלוח כי זה דרכנו אך אתה את דרכך לא

גְּרָה וְלֹא תִדְמֶה מֵאֵין הֲפֻגוֹת׃ נ עַד־יַשְׁקִיף וְיֵרֶא יְהוָה מִשָּׁמָיִם׃ נא עֵינִי עוֹלְלָה לְנַפְשִׁי מִכֹּל בְּנוֹת עִירִי׃ נב צוֹד צָדוּנִי כַּצִּפֹּר אֹיְבַי חִנָּם׃ נג צָמְתוּ בַבּוֹר חַיָּי וַיַּדּוּ־אֶבֶן בִּי׃ נד צָפוּ־מַיִם עַל־רֹאשִׁי אָמַרְתִּי נִגְזָרְתִּי׃ נה קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת׃ נו קוֹלִי שָׁמָעְתָּ אַל־תַּעְלֵם אָזְנְךָ לְרַוְחָתִי לְשַׁוְעָתִי׃ נז קָרַבְתָּ בְּיוֹם אֶקְרָאֶךָּ אָמַרְתָּ אַל־תִּירָא׃ נח רַבְתָּ אֲדֹנָי רִיבֵי נַפְשִׁי גָּאַלְתָּ חַיָּי׃ נט רָאִיתָה יְהוָה עַוָּתָתִי שָׁפְטָה מִשְׁפָּטִי׃ ס רָאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחְשְׁבֹתָם לִי׃ סא שָׁמַעְתָּ חֶרְפָּתָם יְהוָה כָּל־מַחְשְׁבֹתָם עָלָי׃ סב שִׂפְתֵי קָמַי וְהֶגְיוֹנָם עָלַי כָּל־הַיּוֹם׃ סג שִׁבְתָּם וְקִימָתָם הַבִּיטָה אֲנִי מַנְגִּינָתָם׃ סד תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּל יְהוָה כְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם׃ סה תִּתֵּן לָהֶם מְגִנַּת־לֵב תַּאֲלָתְךָ לָהֶם׃ סו תִּרְדֹּף בְּאַף וְתַשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמֵי יְהוָה׃

רש"י

הפגת · לשון שהיה כמו ם הפגת׃ (מט) מאין הפוגות · מאין הליפין והעברה׃ (נא) עיני עוללה לנפשי וגו' · ירמיה ממשפחת כהנים היה ואמר עיני בדמעה עוללה וגזול פני עלי נפשי מכל בנות עירי · עוללה · לשון גזול כמו ועוללתי בעפר קרני׃ מכל בנות עירי · משפחתי יש לה לבכות מכל משפחות העיר שהיתה נבחרת לקדושה ולעבודת הקדוש ברוך הוא מכל ישראל׃ (נג) צמתו בבור חיי · בבית הכלא · צמתו חסרו כמו צומת הגידין · מבעד לצמתך · אישרייטי"ר׃ וידו אבן בי · על פי הבאר כך עשו לדניאל · וירמיה ראה ברוח הקודש׃ צמתו בבור חיי · ואע"פ שצמתו בבור חיי שאיני יכול לעלות מתוכה לא שתו לבם גם לזאת עד שידו אבן בי׃ (נד) צפו מים וגו' · שבזמן שבא אדם במים עד מתניו ע עדיין יש תקוה אבל אם צפו המים על ראשו אז אומר אבדה תקותי אבל אני איני עושה כן אלא קראתי וגו'׃ צפו מים · ם השעבדים׃ (נז) קרבת ביום אקראך · כך היית רגיל בימים הראשונים לקרב אלי ביום קראי׃ (נח) רבת אדני ריבי נפשי · בימים שעברו׃ (נט) ראיתה ה' עותתי · בצרה הזאת שעותו בי אויבי׃ שפטה משפטי · כאשר צ עשית כבר׃ (סה) מגנת לב · שבר לב

עיקר ש"ח

אתית כי לא סלחת׃ ם השלת ל' שאיש כנ"ל ותו לא והשאר טעות הוא׃ ע מתחלה מקשר הכתובים ואח"כ פירש הפסוק׃ פ ומדמה את השעבדים למים׃ צ כי שפטה הוא צווי ובקשה׃

ד א אֵיכָה יוּעַם זָהָב יִשְׁנֶא הַכֶּתֶם הַטּוֹב תִּשְׁתַּפֵּכְנָה אַבְנֵי־קֹדֶשׁ בְּרֹאשׁ כָּל־חוּצוֹת׃ ב בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז אֵיכָה נֶחְשְׁבוּ לְנִבְלֵי־חֶרֶשׂ מַעֲשֵׂה יְדֵי יוֹצֵר׃ ג גַּם־תַּנִּין תנים קרי חָלְצוּ שַׁד הֵינִיקוּ גּוּרֵיהֶן בַּת־עַמִּי לְאַכְזָר כַּי עֵנִים כתיב תרתי וקרי חד בַּמִּדְבָּר׃ ד דָּבַק לְשׁוֹן יוֹנֵק אֶל־חִכּוֹ בַּצָּמָא עוֹלָלִים שָׁאֲלוּ לֶחֶם פֹּרֵשׂ אֵין לָהֶם׃ ה הָאֹכְלִים לְמַעֲדַנִּים נָשַׁמּוּ בַּחוּצוֹת הָאֱמֻנִים עֲלֵי תוֹלָע חִבְּקוּ אַשְׁפַּתּוֹת׃

עיקר ש"ח

ק פי' וכנו"ן של שממון ושל שגעון אינם משורש: ר כי הזהב הדומה לא יועם אבל פני אנשים המזהירות כזהב יועמו ש וכינה הבגדים על שם הצבע:

רש"י

כמה דאת אמר אמגנך ישראל · אשר מגן עזרך בידך · ד"א מגנת לב אותם הלב צרה ותאנה אשר היא כמגן כנגד לבם והמפרשו בלשון תוגה ויגון טועה שאין נו"ן נופלת בו שהנו"ן ביגון אינו שורש אלא כגון נו"ן של המון מגזרת המו גוים וכגון נו"ן של קלון מגזרת נקלה וכנו"ן של ציון מגזרת ציה וכן נו"ן של שברון מגזרת שבר (וכגון הנו"ן של שממון שגעון ק נ"ל שהכל"ל וק"ל) : תאלתך · לשון נואלו שרי צוען : (א) איכה יועם זהב · קינה זו נאמרה על יאשיהו כמו שנאמר בד"ה הנה היא כתובה על ספר הקינות ועמו חיבר בתוך הקינה את אחר בני ציון : יועם · יכהה כמו דאת מתרגם כהה עמיא : זהב · ר מראית פנים המאדיב כזהב : ישנא · ישתנה ממראיתו : הכתם · קבועות כלי נוי הזהב שהם לעדי קרוי כתם : אבני קדש · בנים המאירים כאבנים טובות ומ"א כל רביעית דם שיצא מיאשיהו בכל מן ואן שנגעו בו היה ירמיהו קוברה במקומה ועליה הוא קורא תשתפכנה אבני קדש : (ב) המסולאים בפז · המהוללים והנערכים בפז הרואה אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן לא תסולה בכתם אופיר · בכתם טהור לא תסולה · הוא נערך בערכות לשון הילול וערך הן : לנבלי חרש · כדי חרש שנותנים בהם יין · כגון נבלי יין ונבליהם ינפצו : (ג) גם תנין · אע"פ שאכזרי הוא חולץ שד כשרואה את בנו בא מרחוק רעב חולץ שדו מתוך נרתיקו שיש לו כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו בנו מכוסה ויחזור לאחוריו והניקו גוריהן : בת עמי לאכזר · רואים את בניהם צועקים ללחם ואין פורש להם שחייהם קודמים להם לחיי בניהם מחמת הרעב : (ה) האמונים עלי תולע · על בגדי ש לצבעונין : האמונים · לשון ויהי אומן את הדסה : אשפתות · אשפתות של זבל שוכבים על האשפות בחוץ :

ויגדל

ו וַיִּגְדַּל עֲוֺן בַּת־עַמִּי מֵחַטַּאת סְדֹם הַהֲפוּכָה כְמוֹ־רָגַע וְלֹא־חָלוּ בָהּ יָדָיִם׃ ז זַכּוּ נְזִירֶיהָ מִשֶּׁלֶג צַחוּ מֵחָלָב אָדְמוּ עֶצֶם מִפְּנִינִים סַפִּיר גִּזְרָתָם׃ ח חָשַׁךְ מִשְּׁחוֹר תָּאֳרָם לֹא נִכְּרוּ בַּחוּצוֹת צָפַד עוֹרָם עַל־עַצְמָם יָבֵשׁ הָיָה כָעֵץ׃ ט טוֹבִים הָיוּ חַלְלֵי־חֶרֶב מֵחַלְלֵי רָעָב שֶׁהֵם יָזוּבוּ מְדֻקָּרִים מִתְּנוּבוֹת שָׂדָי׃ י יְדֵי נָשִׁים רַחֲמָנִיּוֹת בִּשְּׁלוּ יַלְדֵיהֶן הָיוּ לְבָרוֹת לָמוֹ בְּשֶׁבֶר בַּת־עַמִּי׃ יא כִּלָּה יְהוָה אֶת־חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוֹדֹתֶיהָ׃ יב לֹא הֶאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ וכל כֹּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל כִּי יָבֹא צַר וְאוֹיֵב בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃ יג מֵחַטֹּאות נְבִיאֶיהָ עֲוֺנוֹת כֹּהֲנֶיהָ הַשֹּׁפְכִים בְּקִרְבָּהּ דַּם

רש"י

(ו) ויגדל עון וגו'· פורענותם מוכית עליהם ת שגדל עונם משל סדום: ההפוכה כמו רגע· שהרי סדום לא נמשכה צרתה וכרגע אחד נהפכה: ולא חלו בה ידים· ידי האויב כי על ידי המלאכים נהפכה· ויש מדרש אגדה ואינו מיושב על סדר המקראות: (ז) זכו נזיריה· שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזירים ממש שהיו מגודלי שער ונאים ביותר ומוסב על בת עמי: אדמו עצם מפנינים· אותם שהיו מראיתם אדום מפנינים· א וגזרתם כמו ספיר חטך אחרים מפתחים: (ח) משחור: הוא פחם: עצם· ל' מראה ב כמו וכעצם השמים לטוהר קול"ר בלע"ז: צפד· נקמט ונתחבר ואין לו דמיון: (ט) שהם יזובו מדוקרים וגו'· חללי הרעב היו נפוחים מריח תנובת השדה שהיו האויבים צולים בשר על העשבים חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן נבקעת ופרשם זב והרי זה מיתת ניוול יותר מהרוגי חרב: מדוקרים· מבוקעים· בין נפיחת רעב בין ביקוע חרב קרוי דקירה: מתנובות שדי· מהריחים ועשבים שמלקטים ואוכלים רב פרשם ומאוסם: (י) לברות· למאכל כמו ולא ברה אתם לחם· להברות את דוד: (יא) כלה ה' את חמתו· אשר בערה בו כמה שנים עתה כלה אותה בהשקמן מהם: (יג) מחטאות נביאיה· של שקר היתה

עיקר ש"ח

ת כי כן מוכח מסוף הפסוק ההפוכה כמו רגע כי מדבר מן הפורענות· ומה שאמר הכתוב ויגדל עון הוא כנת העונש והפורענות· כי לפי העון יבוא העונש: א מתחלה מקשר הפסוקים כי הכתוב ז' מחובר עם הכתוב ח' ואח"כ בפסוק ח' מפרש את התיבות כי משחור הוא פחם· ועצם הנאמר בכתוב ז' הוא המראה: ב אבל לא יוכל לפרש עצם כפשוטו על עצמות האדם כי הם מכוסים בעור ובשר ולא

צַדִּיקִים׃ יד נָעוּ עִוְרִים בַּחוּצוֹת נְגֹאֲלוּ בַּדָּם בְּלֹא יוּכְלוּ יִגְּעוּ בִּלְבֻשֵׁיהֶם׃ טו סוּרוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוֹ סוּרוּ סוּרוּ אַל־תִּגָּעוּ כִּי נָצוּ גַּם־נָעוּ אָמְרוּ בַּגּוֹיִם לֹא יוֹסִפוּ לָגוּר׃ טז פְּנֵי יְהוָה חִלְּקָם לֹא יוֹסִיף לְהַבִּיטָם פְּנֵי כֹהֲנִים לֹא נָשָׂאוּ זְקֵנִים וזקנים קרי לֹא חָנָנוּ׃ יז עוֹדֵינָה עודינו קרי תִּכְלֶינָה עֵינֵינוּ אֶל־עֶזְרָתֵנוּ הָבֶל בְּצִפִּיָּתֵנוּ צִפִּינוּ אֶל־גּוֹי לֹא יוֹשִׁעַ׃ יח צָדוּ צְעָדֵינוּ מִלֶּכֶת בִּרְחֹבֹתֵינוּ קָרַב קִצֵּנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ כִּי־בָא קִצֵּנוּ׃ יט קַלִּים הָיוּ רֹדְפֵינוּ מִנִּשְׁרֵי שָׁמָיִם עַל־הֶהָרִים דְּלָקֻנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ׃ כ רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ יְהוָה נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם אֲשֶׁר אָמַרְנוּ בְּצִלּוֹ נִחְיֶה בַגּוֹיִם׃ כא שִׂישִׂי וְשִׂמְחִי בַּת־אֱדוֹם

עיקר ש"ח

נראה את אדמו כמה הוא נאה : ג ואם לא כפני כהנים שנאמר כתני' כתוב השני המורה על פנים של כבוד : ד כלומר השמחה תהי' לבת אדום רק כרגע · אבל בסופה תעבור עליה כוס

רש"י

לה הרעה הזאת : (יד) נעו עורים בחוצות · כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים ורגליהם נשמטין בדם ההרוגי' שהיו הרשעים הורגים בתוכה : נגאלו בדם · נתגלגלו בדם עד אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם והיו קוראים אליהם : (טו) סורו · מעלינו אתם הטמאים המגולגלים בדם : כי נצו · לשון סרחון ולכלוך כמו מורחתא בנוצתה דמתרגמינן באוכליה כך חברו מנחם : גם נעו · נשמטו בדם : (טז) פני ה' חלקם · ג פנים של זעם מאת הקדוש ב"ה חלקם והפרידם בצדדים למען אשר פני הכהנים לא נשאו בהיותם בגלותם : (יז) עודינו תכלינה עינינו אל עזרתנו הבל · כשבאה עלינו הרעה עדיין היו עינינו צופות אל חיל פרעה שנאמר בהם ומצרים הבל וריק יעזורו שהיו מבטיחים אותנו לעזרה ולא באו כמו שנאמר בהם הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים · מצינו במדרש קינות שהיו באים בספינות רמז הקדוש ברוך הוא לים והציף נפשיהם נודות נפוחים במין מתי אדם ננערים במים אמרו זה לזה הנודות הללו הם אבותינו אנשי מצרים שטבעו בים מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו וחזרו לאחוריהם : צפינו · חכינו : (יח) צדו צעדינו · אויבינו ארבו את צעדינו מלכת ברחובותינו כמו ואשר לא צדה · ואתה צודה את נפשי : (כ) משיח ה' · היא יאשיהו כמ"ש בד"ה ויקונן ירמיהו על יאשיהו: בשחיתותם · בגומות שחפרו : (כא) שישי ושמחי בת אדום · נתנבא ירמיהו על חורבן בית שני שיחריבוהו רומיים : שישי ושמחי · לפי שעה ד אבל סופך

יושבתי יושבת קרי בְּאֶרֶץ עוּץ גַּם־עָלַיִךְ תַּעֲבָר־כּוֹס תִּשְׁכְּרִי וְתִתְעָרִי׃ כב תַּם־עֲוֹנֵךְ בַּת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף לְהַגְלוֹתֵךְ פָּקַד עֲוֹנֵךְ בַּת־אֱדוֹם גִּלָּה עַל־חַטֹּאתָיִךְ׃

ה א זְכֹר יְהוָה מֶה־הָיָה לָנוּ הַבִּיטָ* הביטה קרי וּרְאֵה אֶת־חֶרְפָּתֵנוּ׃ ב נַחֲלָתֵנוּ נֶהֶפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים׃ ג יְתוֹמִים הָיִינוּ *אֵין ואין קרי אָב אִמֹּתֵינוּ כְּאַלְמָנוֹת׃ ד מֵימֵינוּ בְּכֶסֶף שָׁתִינוּ עֵצֵינוּ בִּמְחִיר יָבֹאוּ׃ ה עַל צַוָּארֵנוּ נִרְדָּפְנוּ יָגַעְנוּ *לֹא ולא קרי הוּנַח־לָנוּ׃ ו מִצְרַיִם נָתַנּוּ יָד אַשּׁוּר לִשְׂבֹּעַ לָחֶם׃ ז אֲבֹתֵינוּ חָטְאוּ *אֵינָם ואינם קרי *אֲנַחְנוּ ואנחנו קרי עֲוֹנֹתֵיהֶם סָבָלְנוּ׃ ח עֲבָדִים מָשְׁלוּ בָנוּ פֹּרֵק אֵין מִיָּדָם׃ ט בְּנַפְשֵׁנוּ נָבִיא לַחְמֵנוּ מִפְּנֵי חֶרֶב הַמִּדְבָּר׃ י עוֹרֵנוּ כְּתַנּוּר נִכְמָרוּ מִפְּנֵי זַלְעֲפוֹת רָעָב׃ יא נָשִׁים בְּצִיּוֹן עִנּוּ בְּתֻלֹת בְּעָרֵי יְהוּדָה׃ יב שָׂרִים בְּיָדָם נִתְלוּ פְּנֵי זְקֵנִים לֹא נֶהְדָּרוּ׃

רש"י עיקר ש"ח

שגם עליך תעבר כוס הפורענות של פורענות : ה דקסס לרש"י הלא כן ותשכרי ממנו : ותתערי · ותקיאי אדם מביא לתמו · לכ"פ בסכנת כו' : כמו ותער כדה : (כב) תם עונך בת ציון · לקית על כל חטאתיך : לא יוסיף להגלותך · מגלות אדום ולהלן עוד : (ד) מימינו בכסף שתינו · שהיינו יראים לשאוב מים מן הבאר מפני האויבים והיינו קונים מהם בכסף : (ה) על צוארנו נרדפנו · נפול עבודה קשה : יגענו · לאסוף ממון ונכסים : ולא הונח לנו · יגיענו בידינו כי האויבים גוזלים ותופסים הכל במסים וגולגליות וארנוניות : (ו) מצרים נתנו יד · דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שאצלו לעזור לו ואף כאן למצרים הושטנו יד שיעזרונו · ולאשור שישביעונו בלחמם : נתנו · כמו נתנו דגשות הנו"ן מבמבת במקום נו"ן שניה וכן כי ממך הכל ומידך נתנו לך · וכן ונתנו את בנותינו לכם : (ט) בנפשנו נביא לחמנו · א בסכנת נפשנו היינו מסוכנים כשהיינו מביאים מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר : (י) נכמרו · נתחממו וכן כי נכמרו רחמיו ובלשון גמרא יש הכבש על הכומר של ענבים · מכמר כישרא : זלעפות רעב · כמו

ורוח

יג בַּחוּרִים טְחוֹן נָשָׂאוּ וּנְעָרִים בָּעֵץ כָּשָׁלוּ׃ יד זְקֵנִים מִשַּׁעַר שָׁבָתוּ בַּחוּרִים מִנְּגִינָתָם׃ טו שָׁבַת מְשׂוֹשׂ לִבֵּנוּ נֶהְפַּךְ לְאֵבֶל מְחֹלֵנוּ׃ טז נָפְלָה עֲטֶרֶת רֹאשֵׁנוּ אוֹי־נָא לָנוּ כִּי חָטָאנוּ׃ יז עַל־זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל־אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ׃ יח עַל הַר־צִיּוֹן שֶׁשָּׁמֵם שׁוּעָלִים הִלְּכוּ־בוֹ׃ יט אַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב כִּסְאֲךָ לְדוֹר וָדוֹר׃ כ לָמָּה לָנֶצַח תִּשְׁכָּחֵנוּ תַּעַזְבֵנוּ לְאֹרֶךְ יָמִים׃ כא הֲשִׁיבֵנוּ יְהוָה אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָ* ונשובה קרי חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם׃ כב כִּי אִם־מָאֹס מְאַסְתָּנוּ קָצַפְתָּ עָלֵינוּ עַד־מְאֹד׃

השיבנו יי אליך ונשובה חדש ימינו כקדם׃ סימן יתק״ק

סכום פסוקי איכה מאה וחמשים וארבעה וסימן טוב ויחיל ודומם לתשועת ה׳ • ופרקיו חמשה והרמז בן בג בג אומר לפום צערא אגרא • וחציו לדכא תחת רגליו׃

עיקר ש״ח

ו היינו מה דכתיב אחריו על הר ציון ששמם דאלפיל קאי׃ ז דאל״כ מה שייך למה לנצח לענין אתה ה׳ לעולם תשב׃

חסלת מגילת איכה

רש״י

ורוח זלעפות לשון שריפה׃ (יג) טחון נשאו כשהיו השובים מוליכים אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם ריחים ומשאות כדי ליגעם וכן בעץ כשלו כשל כחם • ולשון כשלון נופל בתשות כח כמו שנאמר בעזרא ויאמר יהודה כשל כח הסבל • וכן הכשיל כחי׃ (יז) על זה היה דוה לבנו וגו׳ • ו על המפורש במקרא שלאחריו׃ (יח) על הר ציון ששמם • ושועלים הלכו בו׃ (יט) אתה ה׳ • ידענו כי לעולם תשב • והואיל וכן הוא׃ (כ) למה לנצח תשכחנו • הלא נשבעת לנו ז כך כשם שאתה קיים כך שבועתך קיימת׃ (כב) כי אם מאוס מאסתנו • בשביל שחטאנו לא היה לך להרבות קצף עד מאד כאשר קצפת׃ (כג) השיבנו ה׳ • מפני שמסיים בדברי תוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה ותרי עשר וקהלת׃ נשלם פירוש קינות

א א דִּבְרֵי קֹהֶלֶת בֶּן־דָּוִד מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלִָם׃ ב הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר קֹהֶלֶת הֲבֵל הֲבָלִים הַכֹּל הָבֶל׃ ג מַה־יִּתְרוֹן לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ד דּוֹר הֹלֵךְ

רש"י

(א) דברי קהלת. כל מקום שנאמר דברי אינו אלא דברי תוכחות אלה הדברים אשר דבר משה. וישמן ישורון. דברי עמוס. שמעו את הדבר הזה פרות הבשן. דברי ירמיהו. שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו'. אלה דברי דוד. ובליעל כקוץ מונד כלהם. דברי קהלת. וזרח השמש. כל הנחלים הולכי' אל הים. כינה את הרשעי' בחמה ובלבנה ויש שאין להם מתנת שכר כך שנויה בספרי ולמדתי משם שהענין מדבר ברשעים והמשילם לתגבורת החמה שסופה שוקעת. תוספות. דבר אחר כל הנחלים הולכים אל הים ומה תלמוד לומר בעובדי כוכבים נאמר. שוטים המשתחוים למים שבורים שיש בהם ממש לפי שרואין את הים הגדול שכל הנחלים הולכים בו והוא אינו מלא ואינן יודעין להבין כי אל המקום שהנחלים הולכים בו שם הם שבים ללכת שמימי הנהרות ההולכים לתוך הים הם המים עצמם שהלכו כבר הם נובעות מתחת התהום והולכים למעלה מן הקרקע עד הים וחוזרים ונובעים לפיכך אין הנהרות פוסקים ואין הים מלא ולא מפני שיש בהם ממש. ע"כ: קהלת. ע"ש שקיהל חכמות הרבה וכן במקום אחר קוראו אגור בן יקה שאגר כל החכמה והקיאה וי"א שהיה אומר כל דבריו בהקהל: מלך בירושלים. ב עיר החכמה:

(ב) הבל הבלים אמר קהלת. קהלת קורא תגר ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית ג שהכל הבל של הבלים הוא: הבל. הבל נקוד חטף פת"ח* לפי שהוא דבוק כלומר הבל שבהבלים. שבעת הבלים כנגד מעשה שבעת ימי בראשית:

(ג) מה יתרון. שכר ומותר: תחת השמש. תמורת התורה ד שהיא קרויה אור שנאמר ותורה אור כל עמל שהוא מחליף בו את עסק התורה מה שכר בו:

(ד) דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול אינו מכלה

עיקר ש"ח

א דקשה לרש"י. הלא ג' ספרים כתב שלמה לכך כתב כל מקום שנאמר דברי כו' וכן הוא בספרי: ב פי' אף כי מלך על כל ערי ארץ ישראל בכל זאת מזכיר פה את העיר ירושלים יען כי הספר הזה מדבר מחכמה וירושלים היתה עיר החכמה: ג ואומר על כל יצירת שבעת ימי בראשית כו' דייק כמ"ש אח"כ שבעת הבלים כנגד שבעת ימי בראשית: *[כי השמות הבאים בשש נקודות כמו גשן ארץ לא ישתנו בסמיכות. אף כי יש מהם יוצאים מן הכלל בא רש"י ז"ל לתת טעם פה למה נשתנה השם הבל בסמיכות להורות כי הוא הבל שבהבלים ואין שורש עומד בכל הבלי העולם. באר"ח]: ד כי חלילה לשלמה לאמר אשר אין שכר כלל לאדם גם על תורה ומצות. לכן פי' תחת מהוראת תמורה וכמו עין תחת

וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עֹמָדֶת: ה וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשָּׁמֶשׁ וְאֶל־מְקוֹמוֹ שׁוֹאֵף זוֹרֵחַ הוּא שָׁם: ו הוֹלֵךְ אֶל־דָּרוֹם וְסוֹבֵב אֶל־צָפוֹן סוֹבֵב ׀ סֹבֵב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סְבִיבֹתָיו שָׁב הָרוּחַ: ז כָּל־הַנְּחָלִים הֹלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינֶנּוּ מָלֵא אֶל־מְקוֹם שֶׁהַנְּחָלִים הֹלְכִים שָׁם הֵם שָׁבִים לָלָכֶת: ח כָּל־הַדְּבָרִים יְגֵעִים לֹא־יוּכַל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא־תִשְׂבַּע עַיִן לִרְאוֹת וְלֹא־תִמָּלֵא אֹזֶן מִשְּׁמֹעַ: ט מַה־שֶּׁהָיָה הוּא שֶׁיִּהְיֶה וּמַה־שֶּׁנַּעֲשָׂה הוּא שֶׁיֵּעָשֶׂה

עיקר ש״ח

עין שור תחת השור אשר הוראתם הוא תמורת העין והשור:ה ויתקשר הכתוב הזה עם הכתוב הקודם כי אין יתרון לאדם בעמלו יען כי דור הבא יאכלנו: ו כי הכתוב הזה נמשך על הכתוב שלפניו המדבר מן השמש לכן פירש רוח של שמש: ז דק״ל מה ענין זה לכל

רש״י

את מעשיו ח׳ כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו כענין שנאמר בניו ירצו דלים: והארץ לעולם עומדת. ומי הם המתקיימים הענוים הנמוכין המגיעין עצמם עד לארץ כענין שנאמר וענוים יירשו ארץ. ומדרש תנחומא אומר כל צדיקי ישראל נקראו ארץ שנא׳ ואתם תהיו לי ארץ חפץ: (ה) וזרח השמש וגו׳. דור הולך ודור בא כאשר השמש זורח שחרית. ושוקע ערבית והלך כל הלילה שואפת לשוב אל מקום אשר זרחה אתמול משם שתזרח שם גם היום: (ו) הרוח. ז רוחו של שמש סולי״ע בלע״ז כמו אל אשר יהיה שם הרוח ללכת: ועל סביבותיו שב. גם אחר כל היקף וסבוב שסבב אתמול הוא מקיף וסובב היום: הולך אל דרום. לעולם ביום: וסובב אל צפון. לעולם בלילה: סובב סובב הולך. אל פני מזרח ומערב שפעמים מהלכתן ביום ופעמים מסבבתן בלילה. בתמוז מהלכתן ובטבת סובבתן. אף הרשעים כל מה שהשמש זורחת סופן לשקוע כל מה שהם הולכים ומתגברים סופן לשוב אל מקום נתינתם ממקום הטנופת באו ולמקום הטנופת ילכו וכן כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא לפי שאינן נשארים בתוכו כי ים אוקיינוס הוא גבוה מכל העולם כולו שנאמר הקורא למי הים וישפכם וגו׳ ומהיכן אדם שותה מלמעלה למטה והנחלים הולכים במחילות תחת ההרים מאוקיינוס וחוזרים ונובעים חנו אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים אף הרשע כל עומת שבא כן ילך: (ח) כל הדברים יגעים וגו׳. לא תשבע עין. לא תמלא אזן. ז מוסב על מה יתרון אם מחליף הוא עסק התורה לדבר בדברים בטלים הרי הם יגעים ולא יוכל להשיג את כולם ואם במראית העין בא לעסוק עינו לא תשבע ואם בשמיעת האזן אזנו לא תמלא: (ט) מה שהיה הוא שיהיה וגו׳. בכל מה

שהוא

ואין כל־חדש תחת השמש: י יש דבר שיאמר ראה־זה חדש הוא כבר היה לעלמים אשר היה מלפננו: יא אין זכרון לראשנים וגם לאחרנים שיהיו לא־יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה: יב אני קהלת הייתי מלך על־ישראל בירושלם: יג ונתתי את־לבי לדרוש ולתור בחכמה על כל־אשר נעשה תחת השמים הוא ענין רע נתן אלהים

רש"י

שהוא למד כדבר ת שהוא חליפי השמש אין בו חידוש לא יראה אלא מה שהיה כבר שנברא בששת ימי בראשית אבל ההוגה בתורה מוצא בה תמיד חדושי טעמים כענין שנאמר דדיה ירווך בכל עת מה דדים הללו כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו טעם אף דברי תורה כן וכן מצינו במס׳ חגיגה שאמר ר"א בן הורקנוס דברים שלא שמעתן אוזן במעשה מרכבה: (י) יש דבר. בא לידך תחת השמש שיאמר לך האומר עליו ראה זה שדבר חדש הוא ואינו חדש שכבר היה לעולמים שעברו לפנינו אלא שאין זכרון לראשונים לכך דומה להיות חדש וגם לאחרוני׳ שיהיו לאחרינו לא יהיה להם זכרון בדורות שיהיו לאחרונה להם. ומ"א דורשו כנגד אבוד זכר עמלק וסופו של זכר אדום למחות שנאמר ולא יהיה שריד לבית עשו: (יב) אני קהלת הייתי מלך וגו׳ על כל העולם ולבסוף על ישראל לבד ולבסוף על ירושלים לבדה ולבסוף על מקלו שהרי נאמר הייתי מלך בירושלים אבל עכשיו איני מלך: (יג) ונתתי את לבי לדרוש. בתורה שהיא החכמה ולהתבונן בה על כל המעשה הרע האמור למעלה הנעשה תחת השמש וכינויו: בה שהוא הענין הרע אשר נתן הקב"ה לפני בני האדם. את החיים ואת המות את הטוב ואת הרע: ענין רע. מנהג רע להם לענות בו. להתנהג בו. ענין יש לפותרו לשון ב מעון ודירה ויש לפותרו לשון ל עיון ומחשבה וכן לענות בו: נתן אלהים. ם הניח לפניהם:

עיקר ש"ח

בנחלים הולכים אל הים הקודם לו. לכ"ס כי מוסב על מה יתרון כו׳: ח דקשה לרש"י מה שייך זה לענין הקודם. לכ"ס בכל מה שהוא כו׳: ט דק"ל למה הוצרך לומר על ישראל בירושלים. לכ"ס על כל העולם כו׳ ומ"ש ולבסוף על מקלו לישנא דתלמודא נקט (סנהדרין דף כ׳): י דק"ל היכן נתן לפניהם הרע לזה מביא הפסוק את החיים ואת המות וגו׳. ואח"כ מפרש שמלת ענין ומלת לענות שניהם ענינם מנהג שיתנהג בה האדם: כ פירוש ויהיה נגזר מן ענין עון וכמו המעון הוא מקום הקבוע לאדם בכל יום לדור כן נתן אלהים את כל הנעשה תחת השמים לבני אדם לדבר קבוע להתעסק בהם: ל פי׳ לעיין בכל מה שנעשה תחת השמים: מ כי אין דבר רע יורד מלמעלה. אבל הניח

לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃ יד רָאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ טו מְעֻוָּת לֹא־
יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת׃ טז דִּבַּרְתִּי אֲנִי עִם־
לִבִּי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי חָכְמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־
הָיָה לְפָנַי עַל־יְרוּשָׁלָם וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת׃
יז וָאֶתְּנָה לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְדַעַת הֹלֵלוֹת וְשִׂכְלוּת יָדַעְתִּי
שֶׁגַּם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ׃ יח כִּי בְּרֹב חָכְמָה רָב־כָּעַס
וְיוֹסִיף דַּעַת יוֹסִיף מַכְאוֹב׃ ב א אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לְכָה־נָּא
אֲנַסְּכָה בְשִׂמְחָה וּרְאֵה בְטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הָבֶל׃ ב לִשְׂחוֹק

עיקר ש"ח

לפניהם והמה יבחרו כו : ב נ"ל דה"פ דכשבא לגוף המעשה אז הוא מתאוה יותר ומעולם לא יבא אל תכלית כוסף התאוה וכשהוא בא לסוף המעשה ורואה שלא עלתה תאותו בידו הוא בא לידי כאב לב:ם פי' כי אינו צווי אלא מקור:

רש"י

(יד) ורעות רוח · שבר רוח כמו רועו ותתו · רוח טלג"ע בסוף המעשה בא לידי כאב לב : (טו) מעות · כמיו : לא יוכל לתקון · מאמת מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת ורבותינו פירשו על הבא על הערוה והוליד ממזר או על תלמיד חכם הפורש מן התורה שהיה ישר מתחלתו ונתעות : וחסרון לא יוכל להמנות · זה שחיסר עצמו ממנין הכשרים לא יוכל להמנות עמהם בקבול שכרם: (טז) דברתי אני עם לבי · עכשיו שירדתי מגדולתי אני נותן לבי לאמר מי יאמר עלי שאבא לידי מדה זו · אני הנה הגדלתי וגו' : (יז) ואתנה · עכשיו את לבי לדעת את טיב החכמה מה סופה ואת טיב ההוללות והסכלות : והוללות · שיעמום וטירוף הדעת לשון ערבוב כמו מהול במים : ושכלות · שטות : ידעתי · עתה שגם החכמה יש בה שבר רוח כי ברוב החכמה אדם סומך על רוב חכמתו ואינו מתרחק מן האיסור ובא רוב כעס להקדוש ברוך הוא אני אמרתי ארבה סוסים ולא אשיב את העם מצרימה ובסוף השיבותי · אני אמרתי ארבה נשים ולא יסירו לבבי והרי נכתב עליו נשיו הטו את לבבו וכן הוא אומר שעל רוב חכמתו הוא סמך ועשה כמה דברים שנאמר נאום הגבר לאיתיאל לאיתיאל ואוכל : (א) אמרתי אני בלבי · הואיל וכן הוא אחדל לי מן החכמה ואעסוק במשתה תמיד : אנסכה · לשון מסך יין לשתות כמו מסכה יינה עירוב יין במים לתקנו או עירוב בשמים ביין לקונדיטון: וראה בטוב · כמו וראות ס בטוב : והנה גם הוא הבל · שהרי ראיתי בנבואה שהרבה קלקולים באים מתוך שחוק · כלשאצר מת מתוך משתה · אנשי דור המבול נשטפו מתוך רוב טובה שהשפעת להם : (ב) לשחוק

אָמַרְתִּי מְהוֹלָל וּלְשִׂמְחָה מַה־זֹּה עֹשָׂה׃ ג תַּרְתִּי בְלִבִּי לִמְשׁוֹךְ בַּיַּיִן אֶת־בְּשָׂרִי וְלִבִּי נֹהֵג בַּחָכְמָה וְלֶאֱחֹז בְּסִכְלוּת עַד אֲשֶׁר־אֶרְאֶה אֵי־זֶה טוֹב לִבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם מִסְפַּר יְמֵי חַיֵּיהֶם׃ ד הִגְדַּלְתִּי מַעֲשָׂי בָּנִיתִי לִי בָּתִּים נָטַעְתִּי לִי כְּרָמִים׃ ה עָשִׂיתִי לִי גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים וְנָטַעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי׃ ו עָשִׂיתִי לִי בְּרֵכוֹת מָיִם לְהַשְׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמֵחַ עֵצִים׃ ז קָנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בַיִת הָיָה לִי גַּם מִקְנֶה בָקָר וָצֹאן הַרְבֵּה הָיָה לִי מִכֹּל שֶׁהָיוּ לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם׃ ח כָּנַסְתִּי לִי גַּם־כֶּסֶף וְזָהָב וּסְגֻלַּת מְלָכִים וְהַמְּדִינוֹת עָשִׂיתִי לִי שָׁרִים וְשָׁרוֹת וְתַעֲנוּגֹת בְּנֵי הָאָדָם שִׁדָּה וְשִׁדּוֹת׃ ט וְגָדַלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכֹּל שֶׁהָיָה לְפָנַי בִּירוּשָׁלִָם אַף חָכְמָתִי עָמְדָה לִּי׃ י וְכֹל אֲשֶׁר

רש"י

אמרתי מהולל · מעורבת בבכי ואנחה: ולשמחה מה זה · טובה עושה ע הרי סופה תוגה : (ג) תרתי בלבי · חזרתי לתור בלבי להתזיק בכולן במשתה בחכמה ובסכלות ולמשוך ולעדן במשתה היין את בשרי כל סעודת עונג קרויה ע"ש היין: ולבי נוהג בחכמה · אף אם בשרי נמשך ביין לבי מתגלגל בחכמה להחזיק בתורה: ולאחוז בסכלות · בדברים הדומים לי לסכלות ס שאמרתי עליהם איתיאל ואוכל וכגון לבישת שעטנז וכלאי הכרם שהשטן ואומות העולם משיבין עליהם וכן סוף אומר טוב אשר תאחוז בזה וגו' וגם על שאול שנדמה בעיניו סכלות להרוג מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק והיא מצות המקום וקורא אותה סכלות : (ד) הגדלתי מעשי · בימי גדולתי : (ה) עץ כל פרי · שהיה שלמה מכיר בחכמתו את גידי הארץ איזה גיד הולך אל כוש ונטע בו פלפלין איזה הולך לארץ תרובין ונטע בו תרובין שכל גידי הארצות באים לציון שמשם משתיתו של עולם שנאמר מציון מכלל יופי לכך נאמר עץ כל פרי · במדרש תנחומא : (ז) ברכות מים · כמין ביברין של דגים שחופרין בקרקע : (ח) וסגולת מלכים · גנזי מלכים זהב וכסף ואבן יקרה שהמלכים מסגלים בגנזיהם : והמדינות · סגולת כל סוחרים : שרים ושרות · מיני כלי זמר : שדה ושדות · מרכבות נוי עגלות צב ובלשון גמרא יש שידה תיבה ומגדל : (ט) אף חכמתי · גם חכמתי לא הנחתי בשביל אל המעשים האלה ועמדה לי

עיקר ש"ח

ע כי גם אם ישמח כרגע הלא אחריתה תוגה: פ כי אי אפשר לאמר על שלמה

ולא

שַׁאֲלוּ עֵינַי לֹא אָצַלְתִּי מֵהֶם לֹא־מָנַעְתִּי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שָׂמֵחַ מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֶלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי׃ יא וּפָנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשַׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ יב וּפָנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חָכְמָה וְהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת כִּי ׀ מֶה הָאָדָם שֶׁיָּבוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ אֵת אֲשֶׁר־כְּבָר עָשׂוּהוּ׃ יג וְרָאִיתִי אָנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן־הַסִּכְלוּת כִּיתְרוֹן הָאוֹר מִן־הַחֹשֶׁךְ׃ יד הֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֹשֶׁךְ הוֹלֵךְ וְיָדַעְתִּי גַם־אָנִי שֶׁמִּקְרֶה אֶחָד יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ טו וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי

עיקר ש"ח

כי אחז בסכלות כאחד הפתיים: צ ומה שפי' רש"י מקידה של חרס הוא פירושו של קודו : ק צריך להיות ויער צומח עצים וכן הוא בספרים מדויקים וקאי אמה שפי' ויש פותרים ממדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות כו' ובאותו מדרש דרשו יער צומח עצים אלו עמי הארץ שבאים ושומעים ובלעדם לא מצאו ת"ח די מחיתם כי המה יעבדו שדה וכרם ולכן יקרא לע"ה יער צומח עצים כי בידיהם יצמחו שדה וכרם : ר כי כל הענין מדבר מנעוגת התאוים ולא מסכלות ופתיות : ש דקשה לרש"י מהו גם לכ"פ גם אני אשר משבת את החכם מן הכסיל יודע שאניהם ימותו

רש"י

ולא שכחתים · ד"א עמדה לי לעזרה מכל אלה : (י) לא אצלתי · לא רחקתי להבדיל מהם וכן ויאצל מן הרוח ויתן על. הזקנים כמנורה שמדליקין ממנה נרות הרבה ואין אורה חסר כלום : וזה היה חלקי · ואחרי עשותי כל אלה אין לי מכולם אלא זה רב ושואל אז אמר מקלו ותד אמר צ קודו (מקידה של חרס שאותין בה) ויש פותרים במדרש אגדה כל הענין בבתי מדרשות ותלמידים ובבתי כנסיות:יער צומח עצים עמי הארץ ק למלאכת שדות וכרמים : (יא) ופניתי · עתה בכל מעשי ורואה אני שאין יתרון בהם כי מכולם אמי חסר : (יב) ופניתי אני לראות חכמה· סונה אני מכל עסקי להתבונן בתורה והוללת וסכלות עונש עבירות כי מה האדם שיבא אחרי המלך להתאגן לו על גזרה שגזרו עליו וכבר עשאוהו למעשה הגזירה לגוזרה טוב ט להתבונן תחלה במעשיו לא ימשך לנקש : (יג) מן הסכלות · הוא ר הרשע : (יד) החכם עיניו בראשו·ובתחלת הדבר מסתכל מה יצא בסופו: וידעתי גם אני (ידעתי) אשר משבת את ש החכם מן הכסיל יודע (אני) שאניהם ימותו : (טו) ואמרתי אני בלבי וגו' · כלומר לפי שאניהם מתים שמא אהרהר בלבי מעתה במקרה

כְּמִקְרֵה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרֵנִי וְלָמָּה חָכַמְתִּי אֲנִי אָז יוֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְלִבִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל׃ טז כִּי אֵין זִכְרוֹן לֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל לְעוֹלָם בְּשֶׁכְּבָר הַיָּמִים הַבָּאִים הַכֹּל נִשְׁכָּח וְאֵיךְ יָמוּת הֶחָכָם עִם־הַכְּסִיל׃ יז וְשָׂנֵאתִי אֶת־הַחַיִּים כִּי רַע עָלַי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּי־הַכֹּל הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ יח וְשָׂנֵאתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָלִי שֶׁאֲנִי עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ שֶׁאַנִּיחֶנּוּ לָאָדָם שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָי׃ יט וּמִי יוֹדֵעַ הֶחָכָם יִהְיֶה אוֹ סָכָל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עֲמָלִי שֶׁעָמַלְתִּי וְשֶׁחָכַמְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ גַּם־זֶה הָבֶל׃ כ וְסַבּוֹתִי אֲנִי לְיַאֵשׁ אֶת־לִבִּי עַל כָּל־הֶעָמָל שֶׁעָמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כא כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמָלוֹ בְּחָכְמָה וּבְדַעַת וּבְכִשְׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עָמַל־בּוֹ יִתְּנֶנּוּ חֶלְקוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל וְרָעָה רַבָּה׃ כב כִּי מֶה־הֹוֶה לָאָדָם בְּכָל־עֲמָלוֹ וּבְרַעְיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא עָמֵל

רש"י | עיקר ש"ת

הרשע גם אני יקרני ולמה אהיה צדיק כנ"ל · ומלת ידעתי שאמר אני ומלת אז יותר ודברתי בלבי שאם אהרהר אני שאמר יודע טעות הוא ובספר אחר כן הבל הוא כי אין זכרון החכם והכסיל

שוין לאחרי מותן לא יזכרו שניהם יחד שזה זכרונו לטובה וזה זכרונו לרעה : (טז) בשכבר הימים הבאים הכל נשכח · בשביל אשר אני רואה את הרשעים אשר היו כבר והצליחו מאד ובימים הבאים אחריהם נשכחה כל גבורתם והצלחתם : ואיך ימות החכם עם הכסיל · אני רואה הצדיקים מצליחים במיתתם ומועילים לבניהם כגון וזכרתי (אני) את בריתי יעקב וגו' · זכרתי לך חסד נעוריך : (יז) ושנאתי את החיים · שהיה מתגנה על דורו של רחבעם שהיו רשעים : (יט) גם זה הבל · גם זה אחד מן ההבלים שנבראו בעו"ה שהחכם יגע והכסיל יורשו : (כ) וסבותי אני ליאש · שלא ליגע ולעמול : (כא) כי יש אדם · משמעו כפשוטו · ומדרש אגדה בתנחומא מכנסו כלפי הקב"ה שנאמר בו ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם : שעמלו בחכמה · שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ בדעתו תהומות נבקעו ולבריות שלא עמלו בו נתן חלק בו : גם זה הבל ורעה רבה · וכה נעשו דור של הבל ורבה רעת האדם בארץ בדור המבול : (כב) כי מה הוה וגו' · כי מה מותר הווה לאדם בכל עמלו ושברון לבו בעמל ודאגה שהוא עמל ומניח לאחרים :

תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ כג כִּי כָל־יָמָיו מַכְאֹבִים וָכַעַס עִנְיָנוֹ גַּם־בַּלַּיְלָה
לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הֶבֶל הוּא׃ כד אֵין־טוֹב בָּאָדָם שֶׁיֹּאכַל
וְשָׁתָה וְהֶרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֹה רָאִיתִי אָנִי כִּי
מִיַּד הָאֱלֹהִים הִיא׃ כה כִּי מִי יֹאכַל וּמִי יָחוּשׁ חוּץ מִמֶּנִּי׃
כו כִּי לְאָדָם שֶׁטּוֹב לְפָנָיו נָתַן חָכְמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחוֹטֶא
נָתַן עִנְיָן לֶאֱסֹף וְלִכְנוֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה
הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ ג א לַכֹּל זְמָן וְעֵת לְכָל־חֵפֶץ תַּחַת הַשָּׁמָיִם׃
ב עֵת לָלֶדֶת וְעֵת לָמוּת עֵת לָטַעַת וְעֵת לַעֲקוֹר נָטוּעַ׃ ג עֵת
לַהֲרוֹג וְעֵת לִרְפּוֹא עֵת לִפְרוֹץ וְעֵת לִבְנוֹת׃ ד עֵת לִבְכּוֹת
עֵת לִשְׂחוֹק עֵת סְפוֹד וְעֵת רְקוֹד׃ ה עֵת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים

רש"י

(כג) עניינו מנהגו: גם זה. אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם: (כד) אין טוב
באדם. בשמים שיאכל ושתה ויראה את נפשו טוב כלומר יתן לבו לעשות משפט
וצדקה עם המאכל והמשתה וכן נאמר ליהויקים. אביך הלא אכל ושתה ועשה
משפט וצדקה אז טוב לו: (כה) כי מי יאכל וגו'. למה לא אשמח בחלקי במאכל
ומשתה מי ראוי לאכול את יגיעי ומי ימהר לבולעה מבלעדי: חוץ ממני. מבלעדי.
זו מדת הרשעים היא שאוספים לצורך אחרים: (כו) כי לאדם שטוב לפניו.
לפני האלהים הנזכר למעלה כי מיד האלהים היא: נתן חכמה ודעת ושמחה.
לב לעסוק בתורה ובמצות ולשמוח בחלקו במאכל ובמשתה וכסות נקיים: ולחוטא
נתן ענין. מנהג ודאגה לאסוף לכנוס ולתת לטוב לפני האלהים כענין שנאמר
ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. גם זה אחד מן ההבלים שנתנו
לבריות שזה עמלים ואחר נוטל: (א) לכל זמן. אל ישמח האוסף הון מהבל
כי אם עכשיו הוא בידו עוד יירשוהו צדיקים אלא שעדיין לא הגיע הזמן כי
לכל דבר יש זמן קבוע מתי יהיה: לכל חפץ. לכל דבר. כל הדברים קרוים
חפצים בלשון משנה: (ב) עת ללדת. לתשעה חדשים: ועת למות. קצב
שנות של כל דור ודור: עת לטעת. גוי ואומה: ועת לעקור. עת יבא להעקר:
(ג) עת להרוג. אומה שלימה כשמגיע יום פקודתה כמו שנאמר ואחריתך
בחרב יהרג: ועת לרפוא. שברם כענין שנאמר במצרים ושבו עד ה' ונעתר
להם ורפאם: עת לפרוץ. חומת העיר כשנגזר עליה שנאמר וחומת ירושלים
מפורצת: ועת לבנות. שנאמר ובניתיה כימי עולם: (ד) עת לבכות. בתשעה
באב: ועת לשחוק. לעתיד לבא שנאמר אז ימלא שחוק פינו: עת ספוד.
בימי אבל: ועת רקוד. בחתנים וכלות: (ה) עת להשליך אבנים. בתורי
ישראל

וְעֵת כְּנוֹס אֲבָנִים עֵת לַחֲבוֹק וְעֵת לִרְחֹק מֵחַבֵּק׃ ו עֵת לְבַקֵּשׁ וְעֵת לְאַבֵּד עֵת לִשְׁמוֹר וְעֵת לְהַשְׁלִיךְ׃ ז עֵת לִקְרוֹעַ וְעֵת לִתְפּוֹר עֵת לַחֲשׁוֹת וְעֵת לְדַבֵּר׃ ח עֵת לֶאֱהֹב וְעֵת לִשְׂנֹא עֵת מִלְחָמָה וְעֵת שָׁלוֹם׃ ט מַה־יִּתְרוֹן הָעוֹשֶׂה בַּאֲשֶׁר הוּא עָמֵל׃ י רָאִיתִי אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לִבְנֵי הָאָדָם לַעֲנוֹת בּוֹ׃ יא אֶת־הַכֹּל עָשָׂה יָפֶה בְעִתּוֹ גַּם אֶת־הָעֹלָם נָתַן בְּלִבָּם מִבְּלִי אֲשֶׁר לֹא־יִמְצָא הָאָדָם אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר־עָשָׂה הָאֱלֹהִים מֵרֹאשׁ וְעַד־סוֹף׃ יב יָדַעְתִּי כִּי אֵין טוֹב בָּם כִּי אִם־לִשְׂמוֹחַ

רש"י

ישראל מושלכים בחורבן שבית תשתפכנה אבני קודש: ועת כנוס · אותם מן בבל ושושיעם ה' אלהים ביום ההוא כצאן עמו כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו: עת לחבוק · כי כאשר ידבק האזור וגו': ועת לרחוק מחבק · ורחק ה' את האדם: (ו) עת לבקש · כענין שנאמר ואת האובדות אבקש כענין נדחי ישראל: ועת לאבד . ועת שאבדם בגולה שנאמר ואבדתם בגוים: עת לשמור · יברכך ה' וישמרך כשאתם עושים רצונו: ועת להשליך · וישליכם אל ארץ אחרת: (ז) עת לקרוע · מלכות בית דוד ואקרע את הממלכה וגו': ועת לתפור · והיו לאחדים בידך ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: עת לחשות · פעמים שאדם שותק ומקבל שכר שנאמר וידום אהרן וזכה שנתייחד הדבור עמו שנאמר וידבר ה' אל אהרן יין ושכר אל תשת: ועת לדבר · אז ישיר משה · ותשר דבורה · קחו עמכם דברים: (ח) עת לאהוב · ואהבך: ועת לשנא · שנאמר כל רעתם בגלגל על כן שנאתים: (ט) מה יתרון העושה · מה יתרון של עושה רע בכל שהוא עמל גם הוא עתו יבא והכל אבד: (י) הענין . המנהג: לענות · להתנהג: (יא) יפה בעתו · בעת הטובה יפה הוא לבא תשלום שכר מעשה הטוב ובעת הרעה ראויה היא לתשלום מעשה הרע: גם את העלם נתן בלבם וגו' · גם את חכמת העולם אשר נתן בלב הבריות לא נתן הכל בלב כל אחד ואחד אלא זה קצת וזה קצת כדי שלא ימצא האדם את כל מעשה הקדוש ב"ה לדעת אותו ולא ידע את עת פקודתו ובמה יכשל כדי שיתן לב לשוב שידאג ויאמר היום או מחר אמות ולכך כתוב כאן העלם חסר לשון העלמה שאם ידע האדם יום מיתתו קרובה לא יבנה בית ולא יטע כרם לכך הוא אומר שהכל יפה עשה בעתו זה שיש עת למיתה דבר יפה הוא שסומך האדם לומר שמא עדיין עת מיתתי רחוק ובונה בית ונוטע כרם או יפה שנעלם מן הבריות: (יב) ידעתי · עתה הואיל ונעלם עת הפקידה כי אין טוב בבריות כי אם לשמוח בחלקו ולעשות הטוב בעיני בוראו בעוד

שהוא

וְלַעֲשׂוֹת טוֹב בְּחַיָּיו׃ יג וְגַם כָּל־הָאָדָם שֶׁיֹּאכַל וְשָׁתָה וְרָאָה
טוֹב בְּכָל־עֲמָלוֹ מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ יד יָדַעְתִּי כִּי כָּל־אֲשֶׁר
יַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עָלָיו אֵין לְהוֹסִיף וּמִמֶּנּוּ אֵין
לִגְרֹעַ וְהָאֱלֹהִים עָשָׂה שֶׁיִּרְאוּ מִלְּפָנָיו׃ טו מַה־שֶּׁהָיָה כְּבָר
הוּא וַאֲשֶׁר לִהְיוֹת כְּבָר הָיָה וְהָאֱלֹהִים יְבַקֵּשׁ אֶת־נִרְדָּף׃
טז וְעוֹד רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט שָׁמָּה הָרֶשַׁע

עיקר ש"ח

אינו:ת דק"ל ואיך תלה בזה והאלהים עשה שייראו מלפניו·לכן פי'. וכשנשתנה וכו' : א בזה בא רש"י ז"ל לחבר את הכתוב הזה למה שנאמר לפניו: ב רש"י ז"ל מפרש מקום המשפט שמה הרשע זה נאמר על המשפט ומקום הצדק שמה הרשע זה נאמר על העונש והפורענות: ג פי' בתחלת התיבה תחת רי"ש לומר שהוא שם דבר של רשעה

רש"י

שהוא חי : (יג) וראה טוב · תורה ומצות: (יד) ידעתי כי כל אשר יעשה· הקדוש ברוך הוא במעשה בראשית הוא ראוי להיות לעולם ואין לשנותו לא בתוספת ולא בגרעון ת וכשנשתנה · האלהים לזה ועשה שישתנה כדי שייראו מלפניו·אוקינוס הציף גבולו בדור אנוש והציף שלישו של עולם : והאלהים עשה שייראו מלפניו· שבעת ימים נשתנה הלוך חמה בדור המבול לזרוח במערב ולשקוע במזרח כדי שייראו מלפניו · חמה חזרה לאחוריה עשר מעלות בימי חזקיהו ובימי אחז אביו נתקצר היום ונתרבה הלילה ביום מותו כדי שלא יהא נספד כל זה כדי שייראו מלפניו לפיכך אין טוב לאדם לעסוק אלא במצותיו ולירא מלפניו : (טו) מה שהיה כבר הוא · מה שהיה מלפנינו כבר הוא עשוי וראינוהו או שמענוהו מאחרים שראוהו ויש לנו להעיד עליו שראינו שהקדוש ברוך הוא מבקש את הנרדפים יעקב נרדף· עשו רודף ואוהב את יעקב ואת עשו שנאתי · מצרים רודפים את ישראל · מצרים טבעו בים וישראל הלכו ביד רמה : ואשר · עתיד להיות עוד באחרונה הוא דוגמת מה שכבר היה כאשר בראשונה כן באחרונה · אין הקדוש ברוך הוא משנה מדותיו בעולם : והאלהים יבקש את נרדף· ליפרע מן הרודף א לפיכך מה יתרונו של עושה הרעה באשר הוא עמל הרי סופו להפרע : (טז) מקום המשפט וגו' · ראיתי ברוח הקודש מקום לשכת הגזית בירושלים שהיתה מלאתי משפט ב שמה ישפטו רשע כמו שנאמר ראשיה בשוחד ישפטו וראיתי פורענותם : מקום הצדק · שער התוך שהיה מקום תוך הלכות : שמה הרשע · שם ישבו הרשעים רב סרים נרגל שראצר רב מג ונבוכדנצר וחיילותיו ודנין את ישראל ביסורין קשים ומשפטי מות : שמה הרשע · טעמו למעלה ג לומר שהוא שם דבר כמו הרשעה (והיה ראוי לינקד בסגו"ל הרי"ש אלא לפי שהוא סוף פסוק [illegible] לינקד

וּמְקוֹם הַצֶּדֶק שָׁמָּה הָרָשַׁע: יז אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֶת־הַצַּדִּיק וְאֶת־הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עֵת לְכָל־חֵפֶץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֶׂה שָׁם: יח אָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי עַל־דִּבְרַת בְּנֵי הָאָדָם לְבָרָם הָאֱלֹהִים וְלִרְאוֹת שְׁהֶם־בְּהֵמָה הֵמָּה לָהֶם: יט כִּי מִקְרֶה בְנֵי־הָאָדָם וּמִקְרֶה הַבְּהֵמָה וּמִקְרֶה אֶחָד לָהֶם כְּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לַכֹּל וּמוֹתַר הָאָדָם מִן־הַבְּהֵמָה אָיִן כִּי הַכֹּל הָבֶל: כ הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד הַכֹּל הָיָה מִן־הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הֶעָפָר: כא מִי יוֹדֵעַ רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם הָעֹלָה הִיא

רש"י

ליקד קמ"ץ ד גדול ואע"פ שבכל מקום לא מצינו לו עוד שמתהפך באתנחתא וסוף פסוק): (יז) אמרתי אני בלבי וגו' · לפיכך אני אומר את הכל שופט הקדוש ב"ה לאחר זמן אע"פ שמתעכב הדבר סופו לבא אל שעתו כי שעה יש לכל חפץ אף לפורענות ולפקודת הדין יש עת מתי יבא: ועל כל המעשה · שעשה האדם שם ישפטוהו בבא עת הפקודה שם באותו העת נותן זמן לכל המעשים להשפט עליו ח אבג תוערא מילי ו ואבי דרי תושבתא: (יח) אמרתי אני בלבי · בראותי זאת: על דברת בני האדם · שאחזו להם מדת גאוה לנהוג שררה ורבנות בקטנים מהם: לברם · (פ"א לבררם) הקדוש ברוך הוא להודיעם שאין שררותם כלום ולהראותם שהם אף השרים והשלטונים: שהם בהמה המה להם · כאלו בהמה · ותיבת המה לעצמם: (יט) כי מקרה בני האדם וגו' · הוא טעם הדבר ז אשר נתן הקב"ה מקרה ופגע לבני אדם ויש מקרה ופגע לבהמה ומקרה אחד לשניהם נתן כי כשם שזה מת כך זה מת: ומותר האדם מן הבהמה אין · ויתרונו והצלחתו של אדם יותר מן הבהמה אינו נראה מאמת כי הכל נהפך להיות הכל לשוב אל העפר: (כא) מי יודע · כמו מי יודע ישוב ח מי הוא אשר מבין ונותן לב שרוח בני האדם היא העולה למעלה ועומדת בדין ורוח הבהמה היא היורדת למטה לארץ ואין לה ליתן דין וחשבון

עיקר ש"ח

כמו הרשע דרישא דקרא: ד פירוש דבסוף פסוק ואתנחתא נהפך הסגו"ל לקמ"ץ כמו פלא תחת פלא הראשון בסגול והשני בקמ"ץ: ה פירוש בבא עת הפקודה שאדם בסכנה מזכירים כל מה שעשה ונענש עליהם: ו פי' הרופא הפיסח אינו יכול לרוץ ולהגיע את העו הרץ ממנו כשמגיע בשער גדולה נאן כדמתרגמינן חוטרין דען וכי דרי שם מעלה לה התשבון מבריחות הברתה · והם מכה אותם: ז פירוש האי כי הוא נתינת טעם למה בהמה המה להם · כדמפרש ואזיל: ח ופירושו ג"כ מי אשר מבין ונותן לב: *[כי ה"א השאלה מנוקד בחטף פתח ופה הוא מנוקד

לְמָעְלָה וְרוּחַ הַבְּהֵמָה הַיֹּרֶדֶת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ׃ כב וְרָאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׂמַח הָאָדָם בְּמַעֲשָׂיו כִּי־הוּא חֶלְקוֹ כִּי מִי יְבִיאֶנּוּ לִרְאוֹת בְּמֶה שֶׁיִּהְיֶה אַחֲרָיו׃ ד א וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה אֶת־כָּל־הָעֲשֻׁקִים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְהִנֵּה דִּמְעַת הָעֲשֻׁקִים וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם וּמִיַּד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאֵין לָהֶם מְנַחֵם׃ ב וְשַׁבֵּחַ אֲנִי אֶת־הַמֵּתִים שֶׁכְּבָר מֵתוּ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הֵמָּה חַיִּים עֲדֶנָה׃ ג וְטוֹב מִשְּׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עֲדֶן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֶׂה הָרָע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת

רש"י

וצריך שלא להתנהג כבהמה שאינה מקפדת על מעשיה: (כב) וראיתי בכל אלה: כי אין טוב · לאדם: מאשר ישמח האדם במעשיו · מיגיע כפיו ישמח ויאכל ולא להרחיב כשאול נפשו לחמוד להתעשר להרבות לא לו: כי הוא חלקו · יגיע כפיו הוא החלק הניתן לו משמים ובו ישמח: כי מי יביאנו לראות · לאחר שמת במה שיהיה לבניו אם יצליחו גם הם בעושר שאסף הוא והניח להם או לא יצליחו: (א) ושבתי אני ואראה · ברוח הקודש: את כל העשוקים · הנעשים עשוקים בגיהנם במעשים אשר נעשים: תחת השמש · תחת חליפים של התורה: והנה דמעת העשוקים · בוכים על נפשותם העשוקות ביד מלאכי משחית והאכזרים וכן הוא אומר עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו אלו יורדי גיהנם ואף מקרא זה כך נדרש בספרי: ומיד עושקיהם כח · עושקיהם מכריחים ותוקפים אותם בכח: שכבר מתו · עד שלא שלט בהם יצר הרע הזה · י לדחותם מן הקב"ה כגון אבות הראשונים שלא נענה משה אלא על ידיהם כ וכגון דוד אבי שלא נעניתי ל אני בכ"ד רננות עד שאמרתי זכרה לחסדי דוד עבדך: (ג) עדן · עדיין: אשר לא ראה את המעשה · כאיסי

עיקר ש"ח

בקמץ כניקוד של ה"א הידיעה ומורה כי זה אמת ויציב אשר רוח בני אדם עולה למעלה ויקשה למה אמר מי יודע בלשון שאלה לכן כתב רש"י כי מי יודע הוא נאמר ג"כ על ודאי כמו מי יודע ישוב ונחם · בא"ר"ח]: ט פי' כי בכל אלה אשר הגדתי לפני זה ראיתי כי אין טוב לאדם: י ולכן משבח פה את המתים ואח"ז אמר כי לכלב חי טוב מאריה המת ומגנה את המתים זה הי' אחר ששלט בהם יצר הרע: כ פי' כשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו ולא נענה וכשאמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך מיד נענה: ל דכשבנה שלמה את בית המקדש בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר שלמה עשרים וארבע רננות ולא נענה כיון שאמר

הַשָּׁמֶשׁ׃ ד וְרָאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עָמָל וְאֵת כָּל־כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה כִּי הִיא קִנְאַת־אִישׁ מֵרֵעֵהוּ גַּם־זֶה הֶבֶל וּרְעוּת רוּחַ׃ ה הַכְּסִיל חֹבֵק אֶת־יָדָיו וְאֹכֵל אֶת־בְּשָׂרוֹ׃ ו טוֹב מְלֹא כַף נָחַת מִמְּלֹא חָפְנַיִם עָמָל וּרְעוּת רוּחַ׃ ז וְשַׁבְתִּי אֲנִי וָאֶרְאֶה הֶבֶל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ח יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי גַּם בֵּן וָאָח אֵין־לוֹ וְאֵין קֵץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו עינו קרי לֹא־תִשְׂבַּע עֹשֶׁר וּלְמִי אֲנִי עָמֵל וּמְחַסֵּר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גַּם־זֶה הֶבֶל וְעִנְיַן רָע הוּא׃ ט טוֹבִים הַשְּׁנַיִם מִן־הָאֶחָד אֲשֶׁר יֵשׁ־לָהֶם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם׃ י כִּי אִם־יִפֹּלוּ הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאִילוֹ הָאֶחָד שֶׁיִּפּוֹל וְאֵין

רש"י תרי טעמי עיקר ש"ח

ראיתי במדרש קהלת אלו תתקע"ד -זכרה לחסדי דוד עבדך מיד נענה : דורות שקומטו מ להבראות ולא נבראו: מ פירוש עלו במחשבה להבראות : (ד) וראיתי אני את כל עמל-כן עבירו' נ דק"ל הנביא מדבר בבחירת אדם מה שהן עמל בעיני הקדוש ברוך הוא :

ואת כל כשרון המעשה · שאינו לשם שמים אלא לקנאת איש מרעהו שמכיהם סכל : כי היא קנאת איש · אשר היא קנאת איש מרעהו : (ה) הכסיל · הרשע : חובק את ידיו · ואינו יגע ואינו אוכל אלא מן הגזל : ואוכל את בשרו · ליום הדין שרואה לדיקים בכבוד והוא נידון כך נדרש בספרי : (ו) טוב מלא כף נחת · להיות קונה נכסים מעט מיגיעו שיהא בהן נחת רוח ליוצרו : ממלא חפנים · נכסים הרבה בעבירה שהוא עמל ועצבות רוח לפני המקום : (ז) תחת השמש · כמו תחת השמים : (ח) יש אחד ואין שני · יש לך אדם שעושה דבריו ביחידי : גם בן ואח אין לו · אם ת"ח הוא אינו קונה לו תלמיד נ שהוא כבן ולא חבר שהוא כאח ואם רווק הוא אינו נושא אשה להיות לו כאח לעזור ולהוליד בן ואם סוחר הוא אינו קונה לו שותפים ויוצא לדרך יחידי : ואין קץ לכל עמלו · יגע בגירסא ואם סוחר הוא עמל בפרקמטיא: גם עינו לא תשבע עושר · לא יהיה שבע בטעמי תורה שהרבה תורה לומד אדם מתלמידיו ולענין הממון רודף תמיד אחר הממון : ולמי אני עמל · מאחר שאיני מעמיד תלמידים ואיני נושא אשה להוליד בנים : (ט) טובים השנים · לכל דבר : מן האחד · לפיכך יקנה לו אדם חבר וישא אשה אשר יש להם יותר ריוח בעמלם הרבה מלאכה נעשית בשנים שאין היחיד מתחיל בה לבדו : (י) כי אם יפולו · כמשמעו ולענין המשנה אם תקפה עליו משנה שלו חבירו מחזירה לו או אם נכשל ולא דקדק את אשר שמע מפי רבו בא חבירו ומעמידו

שני להקימו : יא גם אם ישכבו שנים וחם להם ולאחד איך יחם : יב ואם יתקפו האחד השנים יעמדו נגדו והחוט המשלש לא במהרה ינתק : יג טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל אשר לא ידע להזהר עוד : יד כי מבית הסורים יצא למלך כי גם במלכותו נולד רש : טו ראיתי את כל

עיקר ש"ת

שהכחו לעשות כמו"ש אח"כ טובים השנים שישתדל שיהיה לו שנים ואיך הוא בכחו לעשות שיהיה לו אח · לכ"ש אם תלמיד הוא כו' : ס ולכן בא בשני טעמים כי הוא שתי מלות : ע כן הוא במדרש ובמ"ש ליתא כלל האי פסוק דלא ימושו : * [כי על פי דקדוק הי' צריך לסנקד הסורים הס"א בפת"ח ובסמך דגש וכמו השמים · ולכן כתב

רש"י

ומעמידו על האמת: ואי לו · ס ואוי לו: (יא) וחם לכם · כמשמעו : (יב) ואם יתקפו האחד · אם באו לתקיף עליו לתוקפו אם ב' הם יעמדו לנגדו וכ"ש אם ג' הם: והחוט המשולש לא במהרה ינתק · ד"א מי שהוא תלמיד חכם ובנו ובן בנו שוב אין תורה פוסקת מזרעו וכן הוא אומר לא ימושו מפיך ומפי זרעך ע ומפי זרע זרעך ד"א חוט המשולש במקרא במשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא · בפנים אחרים נדרש במדרש יש אחד ואין שני לו אבל אין סדר כל המקראות הללו מתיישב עליהם : (יג) טוב ילד מסכן וחכם · זה יצר טוב ולמה נקרא שמו ילד שאינו בא באדם עד י"ג שנה : מסכן · שאין האברים שומעים לו כמו ליצר הרע : חכם · שמשכיל את האדם לדרך טובה : ממלך זקן וכסיל · יצר הרע שהוא שליט על כל האברים · זקן שמשעה שנולד הולד הוא נתון בו שנאמר לפתח חטאת רובץ · וכסיל שמתעהו בדרך רעה כך נדרש במדרש : אשר לא ידע להזהר עוד · שהרי הזקין ואינו מקבל תוכחה : (יד) כי מבית הסורים יצא למלוך · ממקום הטנופת והסרחון כדמתרגמינן ויבאש וסרי : כי גם במלכותו · משמלך באדם נולד הרש המסכן הטוב ממנו ובא מתוך עברה ולא מתוך טנופת הרחם כך דרשוהו במדרש · ד"א טוב ילד מסכן וגו' כמשמעו : אשר לא ידע להזהר עוד · שהכבר הזקין ברשעו ובסילותו: כי מבית הסורים יצא למלוך · כי הילד המסכן סופו שיאמרו עליו שיצא למלוך מתוך עניו ומבית אסורין שהרי סמ"ך של הסורים נקוד רפי והרי הוא כמו האסורים (ס"א כמו לא יהל שם ערבי כמו יאהל) שכן מצינו ביוסף שמלך מתוך יציאת בית האסורים* וכן דוד אני לקחתיך מן הנוה מאחר הצאן : כי גם במלכותו נולד רש · כי כשר והגון הוא שימלוך כי גם במלכותו הוא נכסף ממנהג השררה ומקטין עצמו אצל החכמים כמדת הרשים וכן עיר פרא אדם יולד שיהפך ויצטנע לו ממה שהיה כעיר פרא ויעשה אדם : נולד · נעשה לשון הווה הוא : (טו) ראיתי את כל החיים וגו' · מצאתי במדרש הכה:

כנס

הַחַיִּים הַמְהַלְּכִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו׃ טז אֵין־קֵץ לְכָל־הָעָם לְכֹל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאַחֲרוֹנִים לֹא יִשְׂמְחוּ־בוֹ כִּי־גַם־זֶה הֶבֶל וְרַעְיוֹן רוּחַ׃ יז שְׁמֹר רַגְלֶיךָ יתיר י׳ כַּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב לִשְׁמֹעַ מִתֵּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָע׃ ה א אַל־תְּבַהֵל עַל־פִּיךָ וְלִבְּךָ אַל־יְמַהֵר לְהוֹצִיא דָבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי הָאֱלֹהִים בַּשָּׁמַיִם וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ עַל־כֵּן יִהְיוּ דְבָרֶיךָ מְעַטִּים׃ ב כִּי בָּא הַחֲלוֹם בְּרֹב עִנְיָן וְקוֹל כְּסִיל בְּרֹב דְּבָרִים׃ ג כַּאֲשֶׁר תִּדֹּר נֶדֶר לֵאלֹהִים אַל־תְּאַחֵר לְשַׁלְּמוֹ כִּי אֵין חֵפֶץ בַּכְּסִילִים אֵת אֲשֶׁר־תִּדֹּר שַׁלֵּם׃ ד טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדֹּר מִשֶּׁתִּדּוֹר וְלֹא תְשַׁלֵּם׃ ה אַל־תִּתֵּן אֶת־פִּיךָ לַחֲטִיא אֶת־

רש"י

בזה זה דור המבול שנאמר בהם מכל החי: עם הילד השני · אשר יתקיים תחת אותו הדור שהם נח ובניו: (טז) אין קץ לכל העם · פרים ורבים היו יותר מדאי כמו שנא' זרעם נכון לפניהם עמהם · מתעברת ויולדת לשלשה ימים ישלחו כצאן עויליהם: לכל אשר היה לפניהם · אין קץ לכל טוב שהיה לפניהם והכל אבד וכרגע שאול יחתו: גם האחרונים · דור הפלגה: לא ישמחו · גם הם בטוב הניתן בידם: כי גם זה · סופו של הבל ורעיון רוח כאשר אדם מהלך אחרי יצרו: (יז) שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים · כיוצא תלך אם תביא תודה ונדבת שלמים הוא הטוב ושמור עצמך שלא תצטרך לילך בהבאת חטאות ואשמות: וקרוב · הוי לשמוע דברי הקדוש ברוך הוא והוי טוב וקרוב להקב"ה: מתת הכסילים זבח · שיחטא ויביא קרבן: כי אינם יודעים לעשות רע · אין הכסיל מבין שהוא עושה רע לנפשו: (א) להוציא דבר לפני האלהים · לדבר קשה כלפי מעלה: כי האלהים בשמים ואתה על הארץ · ואפילו תלה מלמעלה וגבור מלמטה אומת תלה על הגבוה וכל שכן גבור למעלה ותלה למטה: (ב) כי בא החלום ברוב ענין · כי דרך החלום לבוא ברוב הרהורים שאדם מעיין ומהרהר ביום ודרך קול כסיל לבא ברוב דברים כי בהרבותו דברים מוציא קול של כסילות מפיו כי לא יחדל פשע לכך אני אומר יהיו דבריך מעטים: (ג) אין חפץ בכסילים · אין חפץ לפני הקדוש ברוך הוא ברשעים הנודרים ואין משלמים: (ה) אל

עיקר ש"ח

רש"י כי הקמ"ץ הזה בא למשוך אחריו אל"ף וכאלו כתיב האסורים כאר"ת]: ם דקשה לרש"י אי הכי נדיקים ניגהו לכן פירש אין הכסיל מבין שעושה רע

בְּשָׂרֶךָ וְאַל־תֹּאמַר לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ כִּי שְׁגָגָה הִיא לָמָּה יִקְצֹף
הָאֱלֹהִים עַל־קוֹלֶךָ וְחִבֵּל אֶת־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ׃ ו כִּי בְרֹב חֲלֹמוֹת
וַהֲבָלִים וּדְבָרִים הַרְבֵּה כִּי אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא׃ ז אִם־עֹשֶׁק
רָשׁ וְגֵזֶל מִשְׁפָּט וָצֶדֶק תִּרְאֶה בַמְּדִינָה אַל־תִּתְמַהּ עַל־הַחֵפֶץ
כִּי גָבֹהַּ מֵעַל גָּבֹהַּ שֹׁמֵר וּגְבֹהִים עֲלֵיהֶם׃ ח וְיִתְרוֹן אֶרֶץ בַּכֹּל

עיקר ש"ח

לעצמו כו': *[כי בנפרד בא גזל הגימ"ל בקמ"ץ והז' בציר"י ומדכתיב גזל בציר"ה ובסגו"ל זה מורה הדביקות אשר נמשפט הדביקות לבוא במקום מלת של · בהר"ח] : צ נעשה פועל הוא פירושו של נעבד לציון פירושו של שדה דכתיב ציון שדה תחרש ואח"כ פירשו במה הוא פועל לציון ליתבע עלבונה

רש"י

תתן את פיך · בנדר : לחטיא את בשרך · שיפקוד העון על בניך : ואל תאמר לפני המלאך · שליח הבא לתובעך צדקה שפסקת ברבים : כי שגגה היא · בשגגה פסקתיה כסבור הייתי שיהיה יכולת בידי ליתן : וחבל את מעשה ידיך · מצות שהיו בידיך שעשית כבר הבדתם כך נדרש במדרש : על קולך · בשביל קולך : (ו) כי ברוב חלומות וגו' · אשר כל מה שיאמרו לך חלומות ונביאי הבל ודברים הרבה לפרוש מאת המקום : כי את האלהים ירא · הרי כי משמש בלשון אלא אל תשמע אל החלומות אלא את האלהים ירא : (ז) אם עשק רש וגזל משפט וצדק וגו' · אם תראה במדינה שהם עושקים את הרשים וגוזלים את המשפט ואת הצדק : אל תתמה . על חפצו של מקום כשיביא עליהם רעה : כי גבוה מעל גבוה שומר · ורואה את מעשיהם וגבוהים יש עליהם העושים שליחותו של מקום וידם תקיפה ליפרע מהם : וגזל משפט · גזל של משפט לפי שהוא דבוק הוא נקוד גזל פת"ח · קטן שאם לא היה דבוק היה נקוד גזל קמץ* · ענין אחר אם תראה שהם עושקים רשים וגוזלים משפט ורואה אתה צדק בא לעיר שהקב"ה משפיע להם טובה ואינו נפרע מהם אל תתמה על חפצו של מקום כי כן דרכו להאריך אפו : כי גבוה מעל גבוה שומר · ממתין עד שתתמלא סאתם וגבוהים · יש לו עליהם ליפרע מהם נבא עת פקודתם כמו ולא תשמור על חטאתי · שומר אמונים · שמר את הדבר : (ח) ויתרון ארץ בכל הוא · ויתרס של יושבי ארץ שהם מתגאים ומכעיסים למקום : בכל הוא · בכל דבר הוא עושה שליחותו ליפרע ואפילו על ידי יתושין כדרך שעשה לטיטוס : מלך לשדה נעבד · הקדוש ברוך הוא צ נעשה פועל לציון ליתבע עלבונה ממחריביה ולשלם שכרם לבוניה · (ופשוטו של מקרא מבואר ברמב"ן ויתרון וגו' אל תתמה על זאת · ר"ל אם פלגה לידע מעלת ההנהגה ויתרון מדינה ממדינה אל תשגיח בפרטה כי יתרון ארץ בכל הוא בכללות ההנהגה והסדרה ימצא היתרון לא בפרטות ע"כ) :

הִיא [הוּא קרי] מֶלֶךְ לְשָׂדֶה נֶעֱבָד׃ ט אֹהֵב כֶּסֶף לֹא־יִשְׂבַּע כֶּסֶף וּמִי־אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה גַּם־זֶה הָבֶל׃ י בִּרְבוֹת הַטּוֹבָה רַבּוּ אוֹכְלֶיהָ וּמַה־כִּשְׁרוֹן לִבְעָלֶיהָ כִּי אִם־רְאִית [ראות קרי] עֵינָיו׃ יא מְתוּקָה שְׁנַת הָעֹבֵד אִם־מְעַט וְאִם־הַרְבֵּה יֹאכֵל וְהַשָּׂבָע לֶעָשִׁיר אֵינֶנּוּ מַנִּיחַ לוֹ לִישׁוֹן׃ יב יֵשׁ רָעָה

רש"י

(ט) אוהב כסף לא ישבע כסף · אוהב מצות לא ישבע מהם : ומי אוהב בהמון · מצות רבות : לא תבואה · ואין באחד מהם מצוה מסויימת וניכרת כגון בנין בהמ"ק ובהכ"נ וס"ת ק נאה : גם זה הבל כך נדרשים שני מקראות הללו במדרש · ועוד פנים אחרים הגונים ר אך זה הקדמתי ש לפי שהוא מענין ונגוהים עליהם שסמכן הכתוב יחד · ד"א ויתרון ארץ בכל הוא שכר עבודת האדמה חשוב הוא על הכל שאפילו הוא מלך צריך הוא להיות נעבד לשדה אם עשתה הארץ פירות יש לו מה יאכל ואם לאו מת ברעב : אוהב כסף לא ישבע כסף · לא יאכל כסף : ומי אוהב בהמון · בממון : לא תבואה · שאינו אוסף לו פירות : גם זה הבל · ד"א ויתרון ארץ בכל הוא שכרו של ישראל בכל ד"ת הוא בין במקרא בין במשנה בין בגמרא : מלך לשדה נעבד · מלך במקרא ובמשנה עודנו צריך להיות נעבד לבעל גמרא שהוא מסדר לפניו הוראות איסור והיתר טומאה וטהרה ודינין : אוהב כסף · אוהב תורה אינו שבע בה : אוהב בהמון · תורה : לא תבואה · שיש לו מקרא ומשנה ואין לו גמרא מה הנאה יש לו ת כל אלו בויקרא רבה : (י) ברבות הטובה · כשישראל מטיבין מעשיהם : רבו אוכליה · מתן שכר המצות : ומה כשרון לבעליה · להקדוש ברוך הוא בכל הטבת מעשיהם : כי אם ראות עיניו · שרואה שהם כפופים לו ונחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו וכן לענין הקרבנות : ברבות הטובה רבו אוכליה · שמביאים נדבות הרבה רבו הכהנים אוכלים : ומה כשרון לבעליה · לפני הקב"ה : כי אם ראות עיניו · שאמר ונעשה רצונו :

(יא) מתוקה שנת העובד · עובד האדמה ישן וערבה שנתו עליו בין שהוא אוכל מעט בין שהוא אוכל הרבה כי כבר הורגל בכך : והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון · ושובע נכסים של עשיר בעל פרקמטיאות הרבה אינו מניח לו לישון כל הלילה מהרהר בהן · ד"א מתוקה שנת העובד את האלהים אם מעט ימי שניו ואם הרבה ימי שניו יאכל שכרו המועט כמרובה משה פירנס את ישראל מ' שנה ושמואל הנביא פירנסם עשר שנים ושקלן הכתוב זה כזה שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו וגו' · כך נדרש בתנחומא :

עיקר ש"ח

כו' : ק מי שיש לו המון מצות ואין בה מצוה מסויימת וקבועה לדורות גם זה הבל : ר פי' נאלו שמביא אח"כ : ש אף שבמדרש איתה בראשונה הקדמתיה לפי שהוא מענין כו' : ת הוא פירושו על

והשבע

חוֹלָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׁר שָׁמוּר לִבְעָלָיו לְרָעָתוֹ׃
יג וְאָבַד הָעֹשֶׁר הַהוּא בְּעִנְיַן רָע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בְּיָדוֹ מְאוּמָה׃
יד כַּאֲשֶׁר יָצָא מִבֶּטֶן אִמּוֹ עָרוֹם יָשׁוּב לָלֶכֶת כְּשֶׁבָּא וּמְאוּמָה
לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שֶׁיֹּלֵךְ בְּיָדוֹ׃ טו וְגַם־זֹה רָעָה חוֹלָה כָּל־
עֻמַּת שֶׁבָּא כֵּן יֵלֵךְ וּמַה־יִּתְרוֹן לוֹ שֶׁיַּעֲמֹל לָרוּחַ׃ טז גַּם כָּל־
יָמָיו בַּחֹשֶׁךְ יֹאכֵל וְכָעַס הַרְבֵּה וְחָלְיוֹ וָקָצֶף׃ יז הִנֵּה אֲשֶׁר־
רָאִיתִי אָנִי טוֹב אֲשֶׁר־יָפֶה לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה
בְּכָל־עֲמָלוֹ ׀ שֶׁיַּעֲמֹל תַּחַת־הַשֶּׁמֶשׁ מִסְפַּר יְמֵי־חַיָּו אֲשֶׁר־נָתַן־
לוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ׃ יח גַּם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לוֹ
הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְהִשְׁלִיטוֹ לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ וְלָשֵׂאת אֶת־
חֶלְקוֹ וְלִשְׂמֹחַ בַּעֲמָלוֹ זֹה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא׃ יט כִּי לֹא הַרְבֵּה
יִזְכֹּר אֶת־יְמֵי חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בְּשִׂמְחַת לִבּוֹ׃ ו * יֵשׁ

עיקר ש"ח

גם זה רעה: * [כי אין לומר ותליו הוא כינוי חולי שלו למה לא אמר גם וקצפו ומזה מוכיח. רש"י כי הוי"ו פה

רש"י

והשבע לעשיר. בעל שמועות: אינו מניח לו לישון. כדבר שנא' דובב שפתי ישנים כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו שפתותיו דובבות בקבר: (יב) עושר שמור לבעליו לרעתו. כעשרו של קרח שע"י כן נתגאה וירד לשאול: (יג) ואין בידו מאומה. אף זכות אבות: (יד) ומאומה לא ישא בעמלו. כשימות לא ישא בידו שום זכות צדקה שעשה בממונו בחייו: (טו) כל עומת שבא. אותו כממון כן ילך: (טז) וחליו. כמו וחולי והוי"ו יתירה כמו וי"ו של חיתו יער*: (יז) לאכול ולשתות ולראות טובה. לעסוק בתורה שהיא לקח טוב ואל יקבץ הון רב אלא בחלק הניתן לו ישמח כי הוא חלקו: (יח) והשליטו לאכול ממנו. בחייו: ולשאת את חלקו. כמותו שיזכהו לעסוק בתורה ובמצות בחייו כדי שיקבל שכר: (יט) כי לא הרבה. שאין אורך ימים בעולם הזה: יזכור את ימי חייו. כי מעט הם ולא הרבה ולמה יטריח לאסוף הון יטריח בדבר שעומד לו לעולם הבא בחייו: כי האלהים מענה וגו'. הקדוש ברוך הוא עדות קבועה לו לעולם: בשמחת לבו. שמחה לעשות טוב בחייו ורבותי במדרש זה אלקנה שהדריך את ישראל לעלות לשילה ברגלים ובדרך שעולה אותן לשנה זו לא היה מעלה אותן לשנה האחרת כדי לפרסם הדבר ולהרגילם לשיכן יעשו ככתוב ועלה

רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם׃ ב אִישׁ אֲשֶׁר יִתֶּן־לוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וּנְכָסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ ׀ מִכֹּל אֲשֶׁר־יִתְאַוֶּה וְלֹא־יַשְׁלִיטֶנּוּ הָאֱלֹהִים לֶאֱכֹל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נָכְרִי יֹאכְלֶנּוּ זֶה הֶבֶל וָחֳלִי רָע הוּא׃ ג אִם־יוֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב ׀ שֶׁיִּהְיוּ יְמֵי־שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא־תִשְׂבַּע מִן־הַטּוֹבָה וְגַם־קְבוּרָה לֹא־הָיְתָה לּוֹ אָמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנָּפֶל׃ ד כִּי־בַהֶבֶל בָּא וּבַחֹשֶׁךְ יֵלֵךְ וּבַחֹשֶׁךְ שְׁמוֹ יְכֻסֶּה׃ ה גַּם־שֶׁמֶשׁ לֹא־רָאָה וְלֹא יָדָע נַחַת לָזֶה מִזֶּה׃ ו וְאִלּוּ חָיָה אֶלֶף שָׁנִים פַּעֲמַיִם וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֲלֹא אֶל־מָקוֹם אֶחָד

רש"י

שאיש ההוא מעירו וגו' והאומר אני שמדרש הזה בסוף המקרא הוא כי האלהים מענה בשמחת לבו זה העוסק שקבע לו הקב"ה עדות בכתובים והעיד עליו ועליה הלא ההוא מעירו: מענה· נקוד פת"ח קטן לכך אני מפרשו שם דבר כמו כי אין מענה בפי שלשת האנשים* : בשמחת לבו · שהיה שמח בחלקו :

(א) ורבה היא על האדם · בהרבה בני אדם היא נוהגת : (ב) עושר ונכסים · לפי פשוטו כמשמעו : ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו · שיהא שמח בחלקו למצוא קורת רוח בעשרו כי שואף לעשוק ולהרבות הון כענין שנאמר והוא כמות ולא ישבע וגם לא ישליטנו לעשות צדקה · לאכול שימנה לעתיד ואיש נכרי יאכל אותו ממון ויעשה בו צדקה ויהנה ממנו · ומ"א בד"א עושר ונכסים וכבוד מקרא משנה ואגדה : ולא ישליטנו · שלא זכה לגמרא ומתוך כך אין הנאה ממנו בשום דבר הוראה : כי איש נכרי יאכלנו · זה בעל הגמרא : (ג) אם יוליד איש מאה · בנים : ורב שיהיו ימי שניו · (ורב הון וכל טוב ימי שניו) שלו ורב לשון די די לכל טובה : ונפשו לא תשבע · מאותה הטובה שאינו שמח בחלקו להתקרר רוחו במה שבידו : וגם קבורה לא היתה לו · פעמים שנהרג והכלבים אוכלים אותו וכל הדברים האלו נמצאו באחאב שהוליד בנים הרבה וממונו הרבה והיה תואב של אחרים ולא מצא קורת רוח בממונו והכלבים אכלוהו : טוב ממנו הנפל · של אשה כי הנפל בהבל בא והלך ולא ראה רעה ולא נתאוה לה ואין לו להצטער : (ו) ואלו חיה · ואם חיה אלפים שנה מה יתרון לו מהנפל וטובה לא ראה שלא שמח בחלקו - אל המקום השאול בשניהם ;

עיקר ש"ח

הוא נוסף כמו איתו] : *[כי מענה יכול להיות גם הבינוני מבנין הפעיל · אבל נקודתו היתה בציר"י ומדנקוד בסגו"ל (כי כן ט' הגירסא לפני רש"י) מוכח כי הוא שם דבר · נחל"ח] :

הכל הולך : ז כל־עמל האדם לפיהו וגם־הנפש לא תמלא : ח כי מה־יותר לחכם מן־הכסיל מה־לעני יודע להלך נגד החיים : ט טוב מראה עינים מהלך־נפש גם־זה הבל ורעות רוח : חצי הספר בפסוקים י מה־שהיה כבר נקרא שמו ונודע אשר־הוא אדם ולא־יוכל לדין עם שהתקיף יתיר ה' ממנו : יא כי יש־דברים הרבה מרבים הבל מה־יותר לאדם : יב כי מי־יודע מה־טוב לאדם בחיים מספר ימי־חיי הבלו ויעשם כצל אשר מי־יגיד לאדם מה־יהיה אחריו תחת השמש :

ז א טוב ט' רבתי שם משמן טוב ויום המות מיום הולדו :

עיקר ש"ח

א פי' עושה מלאכה או פרקמטיא להשתכר בשביל פיהו הוא : ב פירוש ויעשם כצל לא קאי על המעשים אלא על

רש"י

(ז) כל עמל האדם · א בשביל פיהו הוא שיהנה ויאכל בעולם הזה והכא וזה לא נהנה בחייו : וגם הנפש לא תמלא · בתמיה כלומר וזה אפי' תאותו לא מלאה בהנאה מועטת כמו תמלאמו נפשי לשון השגת תאוה ואחרי שכן הוא: (ח) מה יותר · לו בחכמתו משאם היה כסיל : מה לעני · חסרון מן העשיר שאין לו קורת רוח גם הוא יודע להלוך בארץ אצל החיים · דבר אחר וגם הנפש לא תמלא לעולם הבא שהרי לא עשה מעשים טובים בחייו : (ט) טוב מראה עינים מהלך נפש · טוב היה והוכשר לזה לראות עשרו למראה עיניו ממאכל ומשתה ההולך בנפש · ד"א טוב מראה עינים מהלך נפש טוב היה לזה והוכשר ללכת אחר עיניו לגזול ולעשוק מהילוך נפשו שלא נתן לב היכן נפשו הלך כשימות : גם זה הבל · הוא הניתן לרשעים : (י) מה שהיה כבר נקרא שמו : חשיבות וגדולה שהיתה לו בחייו כבר נקרא שמו כלומר כבר היה ועבר כבר יצא לו שם בשררה ועתה חלף ונודע שהוא אדם ולא אל וסופו שמת ולא יוכל לדין עם מלאך המות שהוא תקיף ממנו : (יא) כי יש דברים הרבה · שמתעסק בהן בחייו כשחוק המלכים קופים ופילים ואריות שכל הרבו לו ומה יותר לו משמחת : (יב) כי מי יודע · כי מי אשר יודע מעשים טובים מה לאדם לעשות בחייו שיהיו טובים לו לעולם הארוך : מספר ימי חיי הבלו · שהם מעט מספר : ויעשם · ב לאותם מעשים בשעה מועטת שהוא חי שהוא זמן קצר כצל עוף העובר ואף על פי שאמר שלמה כצל סתם ולא פירש אם צל דקל אם צל כותל שהם קבועים כבר פירשו דוד אביו ימיו כצל עובר זה צלו של עוף הפורח כך נדרש במדרש : אשר מי יגיד לאדם · במה יתקיים הון שקבץ מעושק לבניו אחריו תחת השמש : (א) טוב שם משמן טוב · יפה לאדם שם

ב טוֹב לָלֶכֶת אֶל־בֵּית־אֵבֶל מִלֶּכֶת אֶל־בֵּית מִשְׁתֶּה בַּאֲשֶׁר הוּא סוֹף כָּל־הָאָדָם וְהַחַי יִתֵּן אֶל־לִבּוֹ: ג טוֹב כַּעַס מִשְּׂחוֹק כִּי־בְרֹעַ פָּנִים יִיטַב לֵב: ד לֵב חֲכָמִים בְּבֵית אֵבֶל וְלֵב כְּסִילִים בְּבֵית שִׂמְחָה: ה טוֹב לִשְׁמֹעַ גַּעֲרַת חָכָם מֵאִישׁ שֹׁמֵעַ שִׁיר כְּסִילִים: ו כִּי כְקוֹל הַסִּירִים תַּחַת הַסִּיר כֵּן שְׂחֹק הַכְּסִיל וְגַם־

רש"י

סימים והזמן ופי' לאותם המעשים
בשעה מועטת וכו' : ג המרים קולו

עיקר ש"ח

טוב משמן טוב וביום המות טוב השם
מיום הולדו לכך הוקש שם טוב לשמן
יותר מאשר משקין שהשמן אתה נותן
לתוכו מים והוא צף ויוצא וניכר אבל שאר משקים אתה נותן לתוכן מים והם בולעים: טוב שם משמן טוב. שמן טוב יורד למטה שנאמר כשמן הטוב היורד על הזקן שם טוב עולה למעלה שנאמר ואגדלה שמך. שמן טוב לשעה ושם טוב לעולם שנאמר יהי שמו לעולם. שמן טוב הולך מקיטון לטרקלין ולא יותר ושם טוב לסוף העולם. אמר רבי יהודה ברבי סימון מצינו בעלי שמן טוב שנכנסו למקום החיים ויצאו שרופים והם נדב ואביהוא שנמשחו בשמן המשחה ומצינו בעלי שם טוב שנכנסו למקום המיתה ויצאו חיים חנניה מישאל ועזריה שיצאו מכבשן האש: ויום המות מיום הולדו. כשנולד מרים אין הכל יודעין מה היא. משה כשנסתלקה הבאר וכן אהרן בעמוד ענן וכן משה במן: (ב) טוב ללכת אל בית אבל. מדה הנוהגת בחיים ובמתים: מלכת אל בית משתה. שהיא מדה שאינה נוהגת אלא בחיים: באשר הוא סוף כל האדם: בשביל שהאבל הוא סוף כל האדם סופו של כל אדם לבוא לידי כך לפיכך החי יתן אל לבו כל מה שאגמול חסד עם המת אצטרך אני שיגמול לי במותי דידל ג ידלוניה דיטען יטענוניה דיספד יספדוניה דילוה ילווניה. דבר אחר באשר הוא סוף כל האדם שהמיתה היא סוף כל ימי האדם ואם לא עכשיו גומל לו חסד לא יגמול לו עוד אבל בית המשתה זימנו ולא הלך יכול לומר לו סוף שיולד לך בן ושם אהיה עמך הבא לך שמחת חתונת בנך ושם אלך: והחי יתן אל לבו. הדבר הזה שאם לא עכשיו יגמול לו חסד לא יגמול לו עוד: (ג) טוב כעס משחוק. מי שרודפת מדת הדין אחריו אל יצטער טוב היה להם לדור המבול אם הראם הקב"ה פנים זעומות על עבירות שבידם משחוק ששחק עמהם שאילו הראה להם קומעא רוע פנים היו חוזרים למוטב טוב היה לאדוניהו אם ענבו אביו על כל עבירה שהיה עושה משחוק שהראה לו ובסוף נהרג עליו: וייטב לב. יהפוך לב האדם להיטיב דרכיו: (ד) לב חכמים בבית אבל. מחשבתם על יום המיתה: ולב כסילים בבית שמחה. אין חרדים מיום המיתה ולבם בריא כאולם: (ו) כי כקול הסירים. עצי קוצים אשפינ"ש בלע"ז: תחת

זֶה הָבֶל׃ ז כִּי הָעֹשֶׁק יְהוֹלֵל חָכָם וִיאַבֵּד אֶת־לֵב מַתָּנָה׃
ח טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ טוֹב אֶרֶךְ־רוּחַ מִגְּבַהּ־רוּחַ׃
ט אַל־תְּבַהֵל בְּרוּחֲךָ לִכְעוֹס כִּי כַעַס בְּחֵיק כְּסִילִים יָנוּחַ׃
י אַל־תֹּאמַר מֶה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשֹׁנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה
כִּי לֹא מֵחָכְמָה שָׁאַלְתָּ עַל־זֶה׃ יא טוֹבָה חָכְמָה עִם־נַחֲלָה
וְיֹתֵר לְרֹאֵי הַשָּׁמֶשׁ׃ יב כִּי בְּצֵל הַחָכְמָה בְּצֵל הַכָּסֶף וְיִתְרוֹן

עיקר ש"ח

בבכי ומספד: ד פירוש מלת כי באמור

רש"י

כסירי · תחת סיר נחשת הכפוי על תבערת קוצים והם מקשקשים לתוכה אמר
רבי יהושע בן לוי כל קוסיא כד אינון דלקין לית קלהון אזיל ברם הלין סירייתא קלהון אזיל למימר אף אנן מן קוסיא מודיעים שאף אנו מן העצים ויש לומר כנו אף הכסילים מרבים דברים לומר גם אנו מן החשובים: וגם זה הבל · ועמל הוא שמסר הקדוש ברוך הוא לבריות להיות יגיעים ומקנטרים בהם: (ז) כי העושק יהולל חכם · כשהכסיל מקנטר את החכם מערבב דעתו וגם הוא נכשל · דתן ואבירם קנטרו את משה לומר ירא ה' עליכם וישפוט וגו' ועירבבוהו ואבדו את לבו וגרמו לו שהקפיד כנגד הקב"ה ואמר והצל לא הצלת את עמך ונענש בדבר שאמרו עתה תראה ולא תראה במלחמת ל"א מלכים: לב מתנה · לב חכמה שהיא מתנה לאדם שנאמר כי ה' יתן חכמה: עושק · לשון ריב וקנטורין יש פנים אחרים אך מפרידין המקראות זו מזו · וכי האמור בראש המקרא מוכיח ד שמחובר למקרא שלפניו: (ח) טוב אחרית דבר מראשיתו · כמשמעו בראשית הדבר אין אנו יודעים מה יהא בסופו אבל כשאחריתו טוב נגמר בטובה · דבר אחר טוב אחרית דבר מראשיתו בזמן שבאת מראשיתו טוב שנתכוונו לטובה כשהתחילו בו · ר"מ הוי קרי ודריש כולה מילתא באלישע בן אבויה במדרש קהלת: ארך רוח · המאריך רוגזו ואין ממהר לריב: (ט) אל תבהל · אל תמהר: (י) אל תאמר מה היה שהימים וגו' · אל תתמה על הטובה שהיתה באה על הצדיקים הראשונים בדור המדבר ודורו של יהושע ודורו של דוד: כי לא מחכמה שאלת · שהכל לפי זכות הדורות: (יא) טובה חכמה וגו' · חכמתם עומדה להם עם נחלת זכות אבותם כי טובה היא בחכמה: ויותר לרואי השמש · יתרון היא החכמה לכל הבריות · רואי השמש הן כל הבריות כדתנן הנודר מרואי החמה אסור אף בסומין לא נתכוין זה אלא במי שהחמה רואה אותו: (יב) כי בצל החכמה בצל ס · כל מי שישנו בצל החכמה ישנו בצל הכסף שהחכמה גורמת לעושר אותה: ויתרון דעת החכמה תחיה בעליה · ועוד החכמה יתירה על הכסף

שהחכמה

דַּעַת הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְעָלֶיהָ׃ יג רְאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוּכַל לְתַקֵּן אֵת אֲשֶׁר עִוְּתוֹ׃ יד בְּיוֹם טוֹבָה הֱיֵה בְטוֹב וּבְיוֹם רָעָה רְאֵה גַּם אֶת־זֶה לְעֻמַּת־זֶה עָשָׂה הָאֱלֹהִים עַל־דִּבְרַת שֶׁלֹּא יִמְצָא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוּמָה׃ טו אֶת־הַכֹּל רָאִיתִי בִּימֵי הֶבְלִי יֵשׁ צַדִּיק אֹבֵד בְּצִדְקוֹ וְיֵשׁ רָשָׁע מַאֲרִיךְ בְּרָעָתוֹ׃ טז אַל־תְּהִי צַדִּיק הַרְבֵּה וְאַל־תִּתְחַכַּם יוֹתֵר לָמָּה תִּשּׁוֹמֵם׃ יז אַל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאַל־תְּהִי סָכָל לָמָּה תָמוּת בְּלֹא עִתֶּךָ׃ יח טוֹב אֲשֶׁר תֶּאֱחֹז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אַל־תַּנַּח אֶת־יָדֶךָ כִּי־יְרֵא

רש"י

שהחכמה מחיה בעליה: (יג) ראה את מעשה האלהים. היאך הוא מתוקן הכל לפי הפעולה של אדם ג"ע לצדיקים וגיהנם לרשעים ראה לך באיזה תדבק: כי מי יוכל לתקן. לאחר מיתה את הדבר אשר עוותו בחייו: (יד) ביום טובה היה בטוב. ביום שיש בידך לעשות טובה היה בעושה הטובה: וביום רעה ראה. כשתבא הרעה על הרשעים ח אתה תהיה מן הרואים שנאמר ויצאו וראו בפגרי האנשים וגו' ולא תהיה מן הנראים והיו דראון לכל בשר: גם את זה לעומת זה. הטובה ושכר פעולתה לעומת הרעה ושכר פעולתה: אשר לא ימצא האדם אחריו מאומה. להרהר אחריו של הקדוש ברוך הוא: (טו) יש צדיק אובד בצדקו. אף על פי שהוא אובד עודנו עומד בצדקו מעשה ביוסף בן פנחס הכהן שעלתה לו נימא ברגלו קראו לרופא לחתוך רגלו אמר לו כשהוא מגיע לחוט השערה הודיעני וכן עשה קרא לתומא בנו אמר לו בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אין אתה חייב ליטפל בי שאין כהן מטמא לאבר מן החי מאביו: (טז) אל תהי צדיק הרבה. כשאול שדימה להיות צדיק ו וריחם על הרשעים: ואל תתחכם יותר. לדון ק"ו של שמים ומה על נפש אחת אמרה תורה הבא עגלה ערופה וכו': אל תרשע הרבה. אפילו רשעת מעט ז אל תוסיף להרשיע: למה תמות בלא עתך. כשאול שנאמר וימת שאול במעלו אשר מעל בנוב עיר הכהנים ובעמלק: (יח) טוב אשר תאחז בזה וגו'. אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא צדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך

עיקר ש"ח

בראש המקרא כי העושק וגו' מוכיח שמחובר למקרא שלפניו: ח דאל"כ מהו ראה: ו דק"ל ולמה לא יהיה צדיק הרבה. לכ"פ כשאול כו'. וכן ק"ל באל תתחכם יותר: ז פירוש אף כי אסור לרשע גם מעט אמנם אם נוקשת ברשע אל תאמר שכבר אבדת בשביל אותו חטא ותוסיף עוד להרשיע בחשבך שאין לך עוד תקנה אל תוסיף להרשיע

להפסק

אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כֻּלָּם׃ יט הַחָכְמָה תָּעֹז לֶחָכָם מֵעֲשָׂרָה שַׁלִּיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר׃ כ כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה־טּוֹב וְלֹא יֶחֱטָא׃ כא גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ׃ כב כִּי גַּם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־אַתָּ אתה קרי קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים׃ כג כָּל־זֹה נִסִּיתִי בַחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא רְחוֹקָה מִמֶּנִּי׃

עיקר ש״ח

כי בתשובה יסור עונך וחטאתך תכופר וזהו כונת רש״י: ח פי׳ אבל כל זמן שיהוידע חי היה צדיק גמור כדכתיב במלכים ויעש יהואש הישר בעיני ה׳ כל ימיו אשר הורהו יהוידע הכהן ואחרי מות יהוידע עשה רע בעיני ה׳ כמ״ש בדברי הימים: ט פירוש לא תטה אזנך

רש״י

לפקפק בו: יצא את כולם. ידי שניהם יקיים הצדק והרשע כהלכתן: (יט) החכמה תעוז לחכם. לפי שאמר אל תרשע הרבה אם רשעת מעט אל תוסיף עליו אלא פשפש במעשיך ותהא בוכה על החטא ואמר החכמה תעוז לחכם שהיא יועצתו לשוב בתשובה: מעשרה שליטים. מאינו בזאהיו שהעיד עליו הכתוב וכמוהו לא היה לפניו מלך וגו׳ הרי עמדה לו חכמתו שפשפש במעשיו וטוב לו מעשרה מלכים שהרשיעו ולא שבו מדרכם: אשר היו בעיר. בירושלים רחבעם אביה אחזיה יואש אחרי מות ח יהוידע אמציה אחז מנשה אמון יהויקים צדקיהו: (כ) כי אדם אין צדיק בארץ. לפיכך צריך לפשפש במעשיו: (כא) גם לכל הדברים וגו׳. לפי שמדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים אשר ידברו אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: אשר לא תשמע את עבדך מקללך. אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע ט את עבדך מקללך. ד״א מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים שתי ידיו שגוזל וחומס כהן שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה ופיו וגבו. ד״א החכמה תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. דבר אחר לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו. דבר אחר לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו. ד״א לחכם זה משה מעשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף על ידי מאכל מן פומא לוושטא ומן וושטא לכרסא וכו׳ כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל מ׳ יום ומ׳ לילה כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס״א ולא על ודו״ק) ועל שלמעלן: (כג) נסיתי בחכמה. בתורה: אמרתי אחכמה. לדעת את

כד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק ׀ עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ׃ כה סַבּוֹתִי אֲנִי לִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל הַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת׃ כו וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ׃ כז רְאֵה זֶה מָצָאתִי אָמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לִמְצֹא חֶשְׁבּוֹן׃ כח אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה

רש"י

בחכמה: והיא רחוקה ממני · ומה היא זו: (כד) רחוק מה שהיה · את הדברים הרחוקים שהיו בימות בראשית: ועמוק עמוק הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור ועוד: (כה) סבותי וגו' לדעת ולתור · ולבקש חכמה פרשה פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: ולדעת רשע כסל · לעמוד על סוף דעתה של אפיקורסות וסכלות ההוללות מעורבב ומשועמם שבה: (כו) ומוצא אני מר ממות · שהיא קשה

עיקר ש"ח

לשמוע את המקלל אפילו שהיה עבדן כאשר עשה דוד מלך ישראל עם שמעי בן גרא: י פירוש המיתה קשה: כ כי כן דרשו רז"ל והמשילו המינות לאשה כדאיתא בפ"ק דמס' עבודת כוכבים הרחק מעליה דרכך זו מינות: *[הגה"ה לא שם על בית הסהר והמשמר כי אם היו ידיה אסורות במשמר או לא היתה מר ממות בהרי"ח]: ל ולכן נאמר בכתוב אמרה בל"נ ות"ש ואמר' נפשו כו' בספרים מדויקים אינו:ם פי'

י מעש:ה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו ב אפיקורסות וכו': וחרמים לבה · לשון מכמורת כמו יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: אסורים ידיה · משהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות · אסורים שם דבר של קשורים כמו וימסו אסוריו קשוריו וכן פירשו מנחם*: (כז) ראה זה מצאתי אמרה קהלת אחת לאחת למצוא חשבון · כל המצות שהצדיקים עושים והעבירות שהרשעים עוברים נמנים לפני הקדוש ברוך הוא אחת אל אחת עד שמצטרפות לחשבון גדול כך פירשו רבותינו במסכת סוטה: אמרה קהלת · אמרה קובלת ל החכמה ואמרה נפשי המשכלת המקבלת החכמה · קהלת לשון נקבה מ הוא וכשהוא אומרו בלשון זכר מוסב על הקובלה והוא שלמה ובמדרש מצינו אמר רבי ירמיה בן אלעזר רוח הקדש פעמים משיחה מלשון זכר ופעמים משיחה בלשון נקבה כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי לי וכתוב אחד אומר כי אתה עזרתי כתוב אחד אומר קול מבשר וכתוב אחד אומר מבשרת ציון: (כח) אשר עוד בקשה נפשי · לבד אלה האמורים למעלה שבקשתים ולא מצאתים בקשה עוד נפשי כשרה בנשים ולא מצאתי כי כולן דעתן קלה עליהם: אדם

אחד

נפשי ולא מצאתי אדם אחד מאלף מצאתי ואשה בכל אלה לא מצאתי: כט לבד ראה־זה מצאתי אשר עשה האלהים את־האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים: ח א מי כהחכם ומי יודע פשר דבר חכמת אדם תאיר פניו ועז פניו ישנא: ב אני פי־מלך שמר ועל דברת שבועת אלהים: ג אל־תבהל מפניו תלך אל־תעמד בדבר רע כי

א' במקום ה'

עיקר ש"ח

פעמים הוא בל"נ : ב פי' אני מזומן : ס בתחלה מפרש הענין ואח"כ מפרש המלות ואמר ועל דברת ואצל דברת

רש"י

אחד מאלף מצאתי · כנוהג שבעולם אלף נכנסים למקרא אין יוצאין מהם להגלית שראוים למשנה אלא מאה ואותם מאה שנכנסו למשנה אין יוצאין מהם לגמרא אלא עשרה ואותן עשרה שנכנסין לגמרא אין מוציאין מהם אלא אחד להוראה הרי אחד מאלף: ואשה בכל אלה · אפילו באלף לכך אתה צריך להזהר בה: (כט) לבד ראה זה מצאתי · שבא לעולם תקלה על ידיה : אשר עשה · הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון ישר : והמה · משנזדווג לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה : בקשו חשבונות רבים · מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש: (א) מי כהחכם · מי בעולם חשוב כאדם חכם : ומי יודע פשר דבר · פתרון של דבר כמו שמצינו בדניאל מתוך חכמתו שהיה חכם ביראת שמים נתגלו לו רזי פשרים מי כמשה עושה פשרים בין ישראל לאביהם שבשמים : ועוז פניו ישונא · משאר הבריות עד כי יראו מגשת אליו כי קרן עור פניו : (ב) אני פי מלך שמור · לפיכך אני צריך וכנון לשמור פי מלכו של עולם שהיא התורה שבכולן : ועל דברת שבועת אלהים · שנשבענו לו בחורב לשמור מצותיו · ד"א אני כנון ב לשמור פי מלכי האומות המושלים בנו בגולגליות וארנוניות בכל ענייני המדינה : ועל דברת שבועת אלהים · ובלבד שלא יעבירונו את השבועה שנשבענו למקום ועל דברת ואצל דברת ס שבועת האלהים אשמור פי המלכים וכן מצינו בחנניה מישאל ועזריה שאמרו לנבוכדנצר לך אמרין מלכא נבוכדנצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך אם מלכא למה נבוכדנצר ואם נבוכדנצר למה מלכא אלא כך אמרו לו לך אנו אומרים דאת מלכא לנו לעבודה ולמסים ולגולגליות אך על דנה שאת אומר עלנא לעבוד לעבודת כוכבים נבוכדנצר את ולא מלך ואת וכלבא שוין : (ג) אל תבהל מפניו תלך · אל תהי נבהל לומר שתלך ותברח מפניו למקום שאינו שליט שם שבכל מקום הוא שליט : אל תעמוד בדבר רע · אל תעמוד עצמך עוסק בדברים רעים : כי כל אשר יחפוץ ·

כָּל־אֲשֶׁר יַחְפֹּץ יַעֲשֶׂה׃ ד בַּאֲשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן וּמִי יֹאמַר־לוֹ מַה־תַּעֲשֶׂה׃ ה שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רָע וְעֵת וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכָם׃ ו כִּי לְכָל־חֵפֶץ יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רָעַת הָאָדָם רַבָּה עָלָיו׃ ז כִּי־אֵינֶנּוּ יֹדֵעַ מַה־שֶּׁיִּהְיֶה כִּי כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יַגִּיד לוֹ׃ ח אֵין אָדָם שַׁלִּיט בָּרוּחַ לִכְלוֹא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שִׁלְטוֹן בְּיוֹם הַמָּוֶת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה וְלֹא־יְמַלֵּט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו׃ ט אֶת־כָּל־זֶה רָאִיתִי וְנָתוֹן אֶת־לִבִּי לְכָל־מַעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ׃ י וּבְכֵן רָאִיתִי רְשָׁעִים קְבֻרִים וָבָאוּ וּמִמְּקוֹם קָדוֹשׁ יְהַלֵּכוּ

רש"י

להפרע ממך רשות ויכולת בידו לעשות: (ד) באשר דבר מלך שלטון · בשביל אשר דבר הקדוש ברוך הוא מושל הוא ומי יאמר לו מה תעשה ואם שומר מצוה אתה לא תדע דבר רע ולא תבואתך : (ה) ועת ומשפט ידע לב חכם · החכם יודע שיש עת קבוע לפקידת רשעים ומשפטים יש לפני הקדוש ברוך הוא שסופו ליפרע מהם משפט יוסטיצ"יא בלע"ז והיא הפורענות : (ו) כי לכל חפץ · שהאדם עושה חפצו ועובר על דת יש עת להפרע ומשפט ופורענות מוכנת : כי רעת האדם רבה עליו · כאשר רבה רעת האדם וחטאו גדושה אז באה פקודתו · וכי משמש בלשון כאשר כמו כי יהיה להם דבר בא אלי : (ז) כי איננו יודע מה שיהיה · כשהרשע עובר עבירה אינו נותן לבו למה שעתיד הקדוש ברוך הוא להביאו במשפט ואוי לו בכך כי כאשר יהיה הפורענות מי יגיד לו להמלך בו וליטול בו עצה וליטול רשות כי פתע פתאום יבואהו : (ח) אין אדם שליט ברוח · ברוחו ויצרו של שלוחו של מקום לכלוא ולמנוע ממנו את הרוח שבגופו ע שלא יטלנו מלאך המות : ואין שלטון של שום מלך ניכר ביום מותו בכל מקום אתה מוצא והמלך דוד וביום מותו ויקרבו ימי דוד למות ולא הוזכר מלכות כאן : ואין משלחת במלחמה · זו לאמר אשלח בני או עבדי במקומי : (ט) את כל זה ראיתי · האמור למעלה : ונתון את לבי לכל מעשה · בני אדם נתתי את לבי וראיתי עת אשר שלט אדם בחברו וגבר עליו וסופו נוסף לרעתו עמלק נתגבר על ישראל וסופו ואחריתו עדי אובד וכן פרעה וכן נבוכדנצר וכן סנחריב : (י) ובכן · ואז ראיתי רשעים קבורים · בנבואה זו ראיתי רשעים קבורים

עיקר ש"ת

כו' כלומר אל שבועת ה' האמור פי' המלכים : ע דק"ל דהל"ל אין אדם שליט ברוח לכלות אותו · לכ"ס דהרוח קמא קאי על רוחו של שלוחו של מקום ורוח בתרא קאי על רוחו שבגופו :

וְיִשְׁתַּכְּחוּ בָעִיר אֲשֶׁר כֵּן־עָשׂוּ גַּם־זֶה הָבֶל: יא אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשָׂה פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרָעָה מְהֵרָה עַל־כֵּן מָלֵא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רָע: יב אֲשֶׁר חֹטֶא עֹשֶׂה רָע מְאַת וּמַאֲרִיךְ לוֹ כִּי גַּם־יוֹדֵעַ אָנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה־טּוֹב לְיִרְאֵי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירְאוּ מִלְּפָנָיו: יג וְטוֹב לֹא־יִהְיֶה לָרָשָׁע וְלֹא־יַאֲרִיךְ יָמִים כַּצֵּל אֲשֶׁר אֵינֶנּוּ יָרֵא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים: יד יֶשׁ־הֶבֶל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר ׀ יֵשׁ צַדִּיקִים אֲשֶׁר מַגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הָרְשָׁעִים וְיֵשׁ רְשָׁעִים שֶׁמַּגִּיעַ אֲלֵהֶם כְּמַעֲשֵׂה הַצַּדִּיקִים אָמַרְתִּי שֶׁגַּם־זֶה הָבֶל: טו וְשִׁבַּחְתִּי אֲנִי אֶת־הַשִּׂמְחָה אֲשֶׁר אֵין־טוֹב לָאָדָם

רש"י　　　　　　　　　　עיקר ש"ח

כי הקבורים בארץ לא ילכו לכן פי' שהיו ראוין להטמן בעפרם שהיו נבזים בין שאר אומות שנאמר עליהם זה הטם לא היה ונאמו בביתו של הקדוש ברוך הוא שהוא מקום קדוש ובלכתם משם אל ארצם היו משתבחים בעירם אשר כך וכך עשו בביתו של מקום אל תקרי וישתכחו אלא וישתבחו כך דרשוהו רבותינו ז"ל · ולענין השכחה כך נדרש באגדה וסופה שישתכח שמם תכרת מן העיר עצמה אשר כן עשו בה שנאמר וקבצתי את כל הגוים אל עמק יהושפט במקום שנאצו לפניו יפרע מהם וכן הוא אומר ה' בעיר צלמם תבזה : גם זה · אחד מן ההבלים שנמסרו לעולם לייגע את הבריות שאין הקדוש ברוך הוא ממהר להפרע מעושי הרעה והבריות סוברים אין דין ואין דיין : (יא) אשר אין נעשה פתגם · משפט מעשה הרעה מהרה שאין הקדוש ב"ה ממהר להפרע מעושי הרעה ועל כן הם סוברים אין דין ומלא לבם בקרבם לעשות רע : (יב) אשר חוטא וגו' · לפי שרואים שהחוטא עושה רע מאת אלפים וריבואות ומאריך לו הקדוש ברוך הוא ואינו נפרע ממנו : מאת · מקרא קצר ודבוק לפניו נומר מאת ימים מאת שנים מאת אלף וכן ושכורה מקרא קצר וחסר שכורת כעס ולא מיין כמאר שכרות : כי גם יודע אני · כי אף בכל זאת שאינו ממהר להפרע מן הרשעים ולהיות הפרש בין צדיקים לרשעים יודע אני שסוף כל אחד ואחד ליטול שכרו וליראיו יהיה טוב : (יג) וטוב לא יהיה לרשע · לפי אשר איננו ירא לפני האלהים : (יד) יש הבל · דבר המהביל את הבריות : אשר יש צדיקים שמגיע אליהם · רעה כמעשה הרשעים ויש רשעים שמגיע אליהם טובה כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה אחד מן ההבלים הנוהגים בעולם ורבותינו דרשו נגד אחר במסכת הוריות ואינו מיושב לי על אופני דבור שקיים המקרא נומר שגם זה הבל : (טו) את השמחה · שיאה שמח

תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי אִם־לֶאֱכוֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׂמוֹחַ וְהוּא יִלְוֶנּוּ בַעֲמָלוֹ יְמֵי חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לוֹ הָאֱלֹהִים תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ טז כַּאֲשֶׁר נָתַתִּי אֶת־לִבִּי לָדַעַת חָכְמָה וְלִרְאוֹת אֶת־הָעִנְיָן אֲשֶׁר נַעֲשָׂה עַל־הָאָרֶץ כִּי גַם בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה שֵׁנָה בְּעֵינָיו אֵינֶנּוּ רֹאֶה׃ יז וְרָאִיתִי אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי לֹא יוּכַל הָאָדָם לִמְצוֹא אֶת־הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ בְּשֶׁל אֲשֶׁר יַעֲמֹל הָאָדָם לְבַקֵּשׁ וְלֹא יִמְצָא וְגַם אִם־יֹאמַר הֶחָכָם לָדַעַת לֹא יוּכַל לִמְצֹא׃ ט א כִּי אֶת־כָּל־זֶה נָתַתִּי אֶל־לִבִּי וְלָבוּר אֶת־כָּל־זֶה אֲשֶׁר הַצַּדִּיקִים וְהַחֲכָמִים וַעֲבָדֵיהֶם בְּיַד הָאֱלֹהִים

עיקר ש"ח

צ דק"ל הרי סותר דבריו שאמר ולשמחה מה זה עושה · לכ"פ היכא שמח בחלקו
צ בחלקו ועוסק בפקודים ישרי' משמחי לב ולא יהיה שסוף אחר הרבות הון בנשך ובמרבית וגוזל כל מי שאינו

רש"י

שמח בחלקו וסוף אחר ממון בא לידי עבירות גזל ואונאה ורבית ושאינו שמח בחלקו לענין אהבת אשתו שסוף אחר הנשים להרהר אחר אשת איש : לאכול ולשתות · ממה שנתן לו הקדוש ברוך הוא ולשמוח בחלקו · ומ"א כל אכילה ושתיה שבקהלת אינה אלא תלמוד תורה כענין שנאמר לכו שברו ואכלו וגו' : והוא ילונו · יתחבר עמו כענין שנאמר והלך לפניך צדקך : ימי חייו אשר נתן לו האלהים · ועשה כך וסוף המקרא מוסב על ראשו ומקרא מסורס הוא אין טוב לאדם ימי חייו אשר נתן לו האלהים כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו : (טז) כאשר נתתי את לבי · אין כאשר זה משמש לשון דוגמא כמו כאשר עשה כן יעשה אלא לשון זמן כמו כאשר בא יוסף כאשר כלו לאכול וגו' · אף זה כשהייתי נותן לבי לדעת ולתור וגו' אז וראיתי את כל מעשה האלהים : שנה בעיניו איננו רואה · הרשע השוקק אחר הממון והעריות : (יז) וראיתי את כל מעשה האלהים · שמסר לבריות: כי לא יוכל האדם למצוא וגו' · אין הבריות יכולין לעמוד על סוף דרכו של הקב"ה מה שכר כל המעשה שנעשה תחת השמש שרואין רשעים מצליחים וצדיקים יורדים : בשל אשר יעמול האדם לבקש · בשביל אשר ראיתי הרבה עמלים לבקש ולמצוא את סוף המדה ואינן יכולין : וגם אם יאמר החכם · שהוא יודע לא יוכל שהרי מרע"ה לא עמד על הדבר כאומרו הודיעני נא את דרכיך : (א) ולבור · ולברר : את כל זה : בררתי והבנתי : אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים · הוא עוזרם והוא שופטם כדי להיטיבם באחריתם :

גַּם־אַהֲבָה גַּם־שִׂנְאָה אֵין יוֹדֵעַ הָאָדָם הַכֹּל לִפְנֵיהֶם׃ ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל מִקְרֶה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלָרָשָׁע לַטּוֹב וְלַטָּהוֹר וְלַטָּמֵא וְלַזֹּבֵחַ וְלַאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זֹבֵחַ כַּטּוֹב כַּחֹטֶא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרֵא׃ ג זֶה ׀ רָע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כִּי־מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל וְגַם לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מָלֵא־רָע וְהוֹלֵלוֹת בִּלְבָבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־הַמֵּתִים׃ ד כִּי־מִי אֲשֶׁר יְבֻחַר יחבר קרי אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בִּטָּחוֹן כִּי־לְכֶלֶב חַי הוּא טוֹב מִן־הָאַרְיֵה

עיקר ש"ח

כו': ק דק"ל מספר בשבחם של הצדיקים והחכמים ואיך אמר גם אהבה גם שנאה אינם יודעים · לכ"פ שאר הבריות · ואח"כ ק"ל אם בשאר הבריות קמיירי מהו הכל לפניהם · לכ"פ לפני הצדיקים:

רש"י

ועבדיהם · הם תלמידיהם המשמשים הולכי אורחותם: גם אהבה גם שנאה · אין יודעין שאר הבריות כן ואין מכירין לתת לב במה הם יאהבו למקום ובמה הם שונאים: הכל לפניהם · לפני הצדיקים והחכמים: (ב) הכל כאשר לכל · הכל נותנים לבם כאשר מגיע לכל אדם מקרה אחד ויודעים שסוף דבר לתת לכל איש כדרכיו: מקרה אחד · ויודעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעולם הזה לכולם כל זה הם יודעים ואעפ"כ בוחרים להם דרך הטוב לפי שיודעים שיש הפרש ביניהם לעולם הבא: לצדיק · כגון נח: לרשע · פרעה נכה זה נצלע וזה נצלע: לטוב · זה משה: לטהור · זה אהרן: ולטמא · אלו מרגלים · אלו אמרו שבחה של ארץ ישראל ואלו אמרו גנותה אלו לא נכנסו לארץ ואלו לא נכנסו לארץ הרי מקרה אחד להם: ולזובח · זה יאשיהו שנאמר ויזבח יאשיהו: ולאשר איננו זובח · זה אחאב שביטל את ישראל מלעלות לרגל זה מת בחצים וזה מת בחצים: כטוב · זה דוד: כחוטא · זה נ"ע זה בנה בית המקדש וזה החריבו זה מלך ארבעים שנה וזה מלך ארבעים שנה: הנשבע · זה צדקיהו שנשבע לשקר שנאמר וגם במלך נבוכדנצר מרד אשר השביעו וגו': כאשר שבועה ירא · זה שמשון שנאמר ויאמר אליהם שמשון השבעו לי פן תפגעון בי אתם ומדנו שהיתה שבועה אמורה לו זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים · על כן: (ג) לב בני האדם מלא רע · שאומרים אין דין פורענות לרשעים אין הכל אלא לפי המקרה פעמים לצדיק פעמים לרשע: ואחריו אל המתים · וסופן יורדים לגיהנם: (ד) כי מי אשר יחובר אל כל החיים יש בטחון · כי בעודו בחיים אפילו הוא רשע ונתחבר לרשעים כמ"ש אל כל החיים אפילו לרשעים יש בטחון שמא ישוב לפני מותו: כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת · ושניהם רשעים טוב היה לו לנבוזראדן שהיה

הַמֵּת׃ ה כִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שֶׁיָּמֻתוּ וְהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים
מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר כִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם׃ ו גַּם אַהֲבָתָם
גַּם־שִׂנְאָתָם גַּם־קִנְאָתָם כְּבָר אָבָדָה וְחֵלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד לְעוֹלָם
בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ ז לֵךְ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ
וּשְׁתֵה בְלֶב־טוֹב יֵינֶךָ כִּי כְבָר רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת־מַעֲשֶׂיךָ׃
ח בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְגָדֶיךָ לְבָנִים וְשֶׁמֶן עַל־רֹאשְׁךָ אַל־יֶחְסָר׃
ט רְאֵה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אָהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי הֶבְלֶךָ אֲשֶׁר
נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשֶּׁמֶשׁ כֹּל יְמֵי הֶבְלֶךָ כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים
וּבַעֲמָלְךָ אֲשֶׁר־אַתָּה עָמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ׃ י כֹּל אֲשֶׁר תִּמְצָא

עיקר ש"ח

ר דקשה לו קראי אהדדי דלעיל אמר ושבח אני את המתים וכאן אמר כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת· לכן

רש"י

עבד רשע ונתגייר ש"א הקדימתו מיתה מנבוכדנצר כנו שנקרא אריה שנאמר עלה אריה מסובכו ומת כרשעו בגיהנם ועבדו בגן עדן ורבותינו דרשוהו ר לענין מחתכין את הנבילה לפני הכלבים בשבת ומת המוטל בחמה אסור לטלטלו אלא אם כן הניחו עליו תינוק או ככר : (ה) כי החיים יודעים שימותו · ואולי ישובו אל לבם יום המיתה וישובו מדרכם אבל המתים אינם יודעים מאומה ואין עוד להם שכר פעולה שיעשה מן המיתה ואילך אלא מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת : (ו) גם אהבתם · שאהבו פתי ולצון : גם שנאתם · ששנאו דעת : גם קנאתם · שהקניאו להקדוש ברוך הוא במעשה ידיהם : וחלק אין להם וגו' בכל אשר נעשה וגו' · לא הועיל להם זכות בן דם לאותן רשעים שעבדו עבודת כוכבים ואין להם כפרה לאחר מיתה : (ז) לך אכול בשמחה · אבל אתה הצדיק שכבר רצה הקדוש ברוך הוא מעשיך הטובים ותזכה לעולם הבא לך אכול בשמחה : (ח) בכל עת יהיו בגדיך לבנים · התקן עצמך בכל שעה במעשה טוב שאם תמות היום תכנס בשלום ומשל שלמה בתכם את הדבר הזה לאדם שהזמינו המלך ליום סעודה ולא קבע לו זמן אם חכם הוא או פיקח מיד מכבס כסותו ורוחץ וסך וכן עת מחר עד עת יקרא אל הסעודה יהיו כל שעה בגדיו לבנים והוא לחוץ וכל כך דרשוהו רבותינו במסכת שבת : (ט) ראה חיים עם אשה אשר אהבת · ראה והבן ללמוד אומנות להתפרנס ממנו עם תלמוד תורה אשר בידך : כי הוא חלקך בחיים · אם עשית כן יהיה חלקך זה חיים בעולם הזה להתפרנס מהאומנות ובעולם הבא שיגיעת שניהם משכחת עון : (י) כל אשר תמצא ידך לעשות · רצון קונך

בעוד

יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבּוֹן וְדַעַת וְחָכְמָה בִּשְׁאוֹל אֲשֶׁר אַתָּה הֹלֵךְ שָׁמָּה׃ יא שַׁבְתִּי וְרָאֹה תַחַת־הַשֶּׁמֶשׁ כִּי לֹא לַקַּלִּים הַמֵּרוֹץ וְלֹא לַגִּבּוֹרִים הַמִּלְחָמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא לַנְּבֹנִים עֹשֶׁר וְגַם לֹא לַיֹּדְעִים חֵן כִּי־עֵת וָפֶגַע יִקְרֶה אֶת־כֻּלָּם׃ יב כִּי גַּם לֹא־יֵדַע הָאָדָם אֶת־עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה וְכַצִּפֳּרִים הָאֲחֻזוֹת בַּפָּח כָּהֵם יוּקָשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לְעֵת רָעָה כְּשֶׁתִּפּוֹל עֲלֵיהֶם פִּתְאֹם׃ יג גַּם־זֹה רָאִיתִי חָכְמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוֹלָה הִיא אֵלָי׃ יד עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט וּבָא־אֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסָבַב אֹתָהּ וּבָנָה עָלֶיהָ מְצוֹדִים גְּדֹלִים׃ טו וּמָצָא בָהּ אִישׁ מִסְכֵּן חָכָם וּמִלַּט־

רש"י

בעוד שאתה בכחך עשה: כי אין מעשה וגו'. בשאול לזכותך משתמות ואם עשית כן אין לך שום חשבון בשאול שתדאג ממנו וכן המקרא מסורס ש כי אין מעשה ודעת וחכמה בשאול לרשעים ולא חשבון לצדיקים כשיתנו החוטאים דין וחשבון וכך נדרש במדרש ושכא לפותרו בלא סירוס כמשמעו סותר חשבון לשון מחשבה מה יוכל עוד נעשות להסתר מן הדין: (יא) שבתי וראה. כמו ת זכור ווידינ"ש בלע"ז: לא לקלים המרוץ. לא עמדה לעשהאל קלותו משהגיע פקודתו: ולא לגבורים המלחמה. לא עמדה לאבנר גבורתו משהגיע יומו: וגם לא לחכמים לחם. כגון אני שהיה לחמי ליום ששים כור סולת וגו' ועכשיו זה חלקי מכל עמלי מקלי ומקידה: וגם לא לנבונים עושר. כגון איוב בתחלה ויהי מקנהו וגו' כשבאה שעתו אמר תנוני אתם רעי: ולא ליודעים חן. סרי משה אין יודע ונבון ממנו בישראל ולא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ: כי עת ופגע. כמשמעו ד"א כי עת יקרה אותם והפגיעה והתחינה יהיו רגילין בהם שלא יבואו לדברים הללו: (יב) כדגים שנאחזים במצודה. כדגים גדולים שנאחזים במצודה גרועה וחלושה ופירשו רבותינו היא חכה שאינה אלא כמין מחט ודג גדול נלכד בה: כהם יוקשים בני האדם. במכשול קטן ואלו כמו המצודה הרעה והפח נכשלים בני האדם בעת פקודם רעתם כשבא עתם ליפול הרעה עליהם פתאום: במצודה רעה. מלאווי"ש בלע"ז

עיקר ש"ח

דרשו כן בפרק במה מדליקין: ש כי בלתי סירוס לא יובן הכתוב כי אילה שלא יהיה חשבון בשאול: ת וראה בתוא"ס הוא כמו זכור פי' לשון הוה כי

הוא את־העיר בחכמתו ואדם לא זכר את־האיש המסכן ההוא׃ טז ואמרתי אני טובה חכמה מגבורה וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים׃ יז דברי חכמים בנחת נשמעים מזעקת מושל בכסילים׃ יח טובה חכמה מכלי קרב וחוטא אחד יאבד טובה הרבה׃ י א זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט׃ ב לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו׃ ג וגם־בדרך כשהסכל יתיר ה' הלך לבו חסר ואמר לכל סכל הוא׃ ד אם־רוח המושל תעלה עליך

רש"י

בלע"ז: כהם · כמותם: (טו) ואדם לא זכר · לא היה חושבו לכלום: (טז) ואמרתי אני · בראותי כן טובה חכמה מגבורה והרי חכמתו של זה בזויה לכולם ועכשיו כולם נמלטו על ידו · ומדרש אגדה עיר קטנה זה הגוף · ואנשים בה מעט אלו אבריו של אדם · מלך גדול זה יצר הרע שכל אבריו מרגישין בו · איש מסכן זה יצר טוב: (יז) בנחת נשמעים · מקובלים הם לבריות: מזעקת מושל בכסילים · מלכי האומות עובדי כוכבים · משה נפטר זה כמה שנים ועדיין גזירותיו מקובלים על ישראל וכמה מלכי האומות גוזרים גזירות על ישראל ואין דבריהם מתקיימין: (יח) טובה חכמה מכלי קרב · מחכמתה של סרח שנאמר ותבא האשה אל העם בחכמתה עמדה להם יותר מכלי קרב שהיה בידם להלחם עם יואב: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה · אילולי שהרגה לשבע בן בכרי היו כולם אבודים על ידו · דבר אחר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה הרי שהיו ישראל מחצה צדיקים ומחצה רשעים ובא אחד וחטא ועשאן מרובים נמצא שהכריע את כולם לחובה: (א) זבובי מות יבאיש יביע וגו' · כגון בימי החורף שאין בזבובין כח והם קרובים למות גם אם בא לתוך שמן רוקח ומתערב בבשמים הוא מבאישו והוא מעלה קצף שקורין אשקומ"א בלע"ז ונראה בו כמין אבעבועות וזה משמעו של יביע הרי דבר קל שהפסיד דבר חשוב כך יקר מחכמה ומכבוד הסכלות מעט שהרי הכריע את כולם הרי שהיה אדם זה שקול במחצה עבירות ומחצה זכיות ובא ועבר עבירה אחת והכריעתו לכף חובה נמצאת סכלות זה שהוא דבר מועט יקר ושוקל וכבד יותר מכל החכמה והכבוד שהיה בו שהרי הכריע את כולם: יקר · לשון כובד הוא כבד ושקול יותר מן החכמה וכבוד שבו · ומ"א מושלים יצ' הרע לזבובי מות: יבאיש יביע · שם טוב שהוא ערב משמן רוקח: (ב) לב חכם לימינו · חכמתו מזומנת להטותו אל דרך המיומנת לטובתו: ולב כסיל לשמאלו · לעקשו מן הדרך המיומנת שהיא תפארת ונוחה לו: (ג) ואמר לכל סכל הוא · בהליכתו ובדבורו הכל מכירין שהוא שוטה: (ד) אם רוח המושל · מושל העולם תעלה

מְקוֹמְךָ אַל־תַּנַּח כִּי מַרְפֵּא יַנִּיחַ חֲטָאִים גְּדוֹלִים׃ ה יֵשׁ רָעָה רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כִּשְׁגָגָה שֶׁיֹּצָא מִלִּפְנֵי הַשַּׁלִּיט׃ נִתַּן הַסֶּכֶל בַּמְּרוֹמִים רַבִּים וַעֲשִׁירִים בַּשֵּׁפֶל יֵשֵׁבוּ׃ ז רָאִיתִי עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הֹלְכִים כַּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ׃ ח חֹפֵר גּוּמָּץ בּוֹ יִפּוֹל וּפֹרֵץ גָּדֵר יִשְּׁכֶנּוּ נָחָשׁ׃ ט מַסִּיעַ אֲבָנִים יֵעָצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ עֵצִים יִסָּכֶן בָּם׃ י אִם־קֵהָה הַבַּרְזֶל וְהוּא לֹא־פָנִים קִלְקַל וַחֲיָלִים יְגַבֵּר וְיִתְרוֹן הַכְשֵׁיר חָכְמָה׃ א אִם־יִשֹּׁךְ

רש"י דגש אחר שורק עיקר ש"ח

עליך לדקדק אחריך במדת הדין: מקומך תמיד היה רואה: א ק"ל למה כיוצ אל תנח · מדתך הטובה אל תנח לומר

גו מה יועיל נדקתי לי: כי מרפא · דקדוקי הדין ביסורין הבאין עליך מרפא הוא לעונותיך ויניח לך חטאים הגדולים: (ה) כשגגה שיוצא מלפני השליט · דומה הוא לשליט שהוציא דבר שגגה מפיו שוגג ואי אפשר לחזור כך אומר הקב"ה ואין להשיב: (ו) נתן הסכל במרומים רבים · זו היא הרעה שהיא כשגגה שיוצא מלפני השליט שניתן השטות והרשע במרומי גובה שהגביהם הקב"ה את הכסילים ואת הרשעים שאני רואה ברוח הקודש יהם עתידים לפשוט יד בהיכלו ולשום אותותם אותות: ועשירים בשפל ישבו · ישראל שכל הגדולה והכבוד שיש להם עכשיו בימי · עתידים לישב בשפל שנאמר שבו לארץ ידמו: (ז) ראיתי עבדים על סוסים · כשדים הם שנאמר בהם זה העם לא היה יתענו להיות על סוסים · מוליכים את שבויי ישראל אסורים בקולרין: הולכים כעבדים על הארץ · לפני קרונין של כשדים: (ח) חופר גומץ · שוחה: בו יפול · פעמים שהוא נופל בו כלומר יש לך אורח רעה וסופו לשוב עליו בסוף שכלה זרעו של נ"נ על ידי כלי בית המקדש שנאמר ועל מרי שמיא התרוממת: ופורץ גדר · סייג של חכמים לעבור על דבריהם: ישכנו נחש · מיתה בידי שמים ולפי שדבר א בל' פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים: (ט) מסיע אבנים יעצב בהם · מסיע אבנים ממחצבתם בהרים מתיגע בהם · יעצב לשון יגיע כמו בעצבון תאכלנה כלומר כל אדם לפי מלאכתו עצבונו אף עושה רעה לפי זריעתו יקצור: יסכן בם · יתחמם בם כמו ותהי לו סוכנת אף העוסק בתורה ובמצות סופו ליהנות מהם: (י) אם קהה הברזל · הרבות נורים שקיהו פיהם ותדודם: והוא לא פנים קלקל · ואינם לטושים ומרוטים למען היות להם ברק אף על פי כן · וחיילים יגבר · מגביר הוא במלחמה את גבורי החיילים לנצחם: ויתרון הכשיר חכמה · ומעלת כשרון יש עוד לחכמה יותר מן הברזל אם תלמיד חכם מסתיר פניו ברעב ואתה רואהו מסכן בין העשירים הרבה חיילים מתגברים על ידו ·

ואל

הַנָּחָשׁ בְּלוֹא־לָחַשׁ וְאֵין יִתְרוֹן לְבַעַל הַלָּשׁוֹן׃ יב דִּבְרֵי פִי־חָכָם חֵן וְשִׂפְתוֹת כְּסִיל תְּבַלְּעֶנּוּ׃ יג תְּחִלַּת דִּבְרֵי־פִיהוּ סִכְלוּת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלֵלוּת רָעָה׃ יד וְהַסָּכָל יַרְבֶּה דְבָרִים לֹא־יֵדַע הָאָדָם מַה־שֶּׁיִּהְיֶה וַאֲשֶׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יַגִּיד לוֹ׃ טו עֲמַל הַכְּסִילִים תְּיַגְּעֶנּוּ אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לָלֶכֶת אֶל־עִיר׃ טז אִי־לָךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ נָעַר וְשָׂרַיִךְ בַּבֹּקֶר יֹאכֵלוּ׃ יז אַשְׁרֵיךְ אֶרֶץ שֶׁמַּלְכֵּךְ בֶּן־חוֹרִים וְשָׂרַיִךְ בָּעֵת יֹאכֵלוּ בִּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׁתִי׃

עיקר ש"ח — רש"י

למיתה בידי שמים בשם נחש · לכ"ף ואל תתמה על וי"ו וחילים כי הרבה ווי"ן נופלים כן בלשון עברית כמו אם באית גנב ותרץ עמו עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה והרבה מפורשים כזה : (יא) אם ישוך הנחש · את איש : בלא לחש · מחמת שלא לחשו החבר שלא ישוך : ואין יתרון · לחבר הרשע שהיה רגיל ללחשו ולא לחש כך אם בני עירך נכשלים באיסורין מחמת שאין חכם דורש להם ומלמדם את חוקי התורה אין יתרון לו בשתיקתו ולא ישתכר : (יב) דברי פי חכם חן · על שומעיו ומשמיעים גם וטוב לו שנוטל גדולה עליהם : ושפתות כסיל תבלענו · זה המסית את חבירו מדרך טובה כגון בלעם שפרץ גדרן של עובדי כוכבים שגדרו עצמן מן העריות מדור המבול ואילך והוא יעץ להם להיות מפקירין נשותיהן לזנות : (יג) תחלת דברי פיהו סכלות · כשאמר לו הקדוש ברוך הוא מי האנשים האלה עמך היה לו להשיב ה' אתה יודע והוא אמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי כלומר אם בעיניך אני נבזה חשוב אני בעיני מלכי הארץ : ואחרית פיהו הוללות · שיעמום וערבוב לבב איעצך זאת אומר : (יד) והסכל ירבה דברים · שהיה מתפאר בעצמו שהיה יודע דעת עליון : כי לא ידע האדם מה שיהיה · לו לאחר זמן שהרי הלך ליטול שכרו במדין ולא ידע שיפול בחרב · ולפי פשוטו הסכל ירבה דברים גוזר ואומר מחר אעשה כן לפלוני ואינו יודע מה שיהיה מחר : ואשר יהיה מאחריו מי יגיד לו · כלומר לא סוף דבר שאינו יודע מה יהיה לאחר זמן אלא אף הואה עכשיו מאחריו שלא כנגד עיניו אלא מאחורי ערפו מרחוק צריך הוא שיהא מי יגיד לו : (טו) עמל הכסילים תיגענו · כסילותם גורם להם עמל המיגען אשר לא למדו דרכי מבואות העיר ומתיגעין ליכנס דרך פתחים ובלעי המים ויגע מטביעות רגליו בבוץ כלומר עצלות של עוזבי התורה גורם להם יגיעת עמל בגיהנם : אשר לא ידע ללכת · אל נתיב אמת לסרוס מן העבירות לפי שלא למד תורה שנאמר נר לרגלי דברך : (טז) אי לך ארץ שמלכך · בזמן שמלכך ושריך מתנהגים בנערות : (יז) בגבורה ולא

בשתי

יח בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְּקָרֶה וּבְשִׁפְלוּת יָדַיִם יִדְלֹף הַבָּיִת׃ יט לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם וְיַיִן יְשַׂמַּח חַיִּים וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֹּל׃ כ גַּם בְּמַדָּעֲךָ מֶלֶךְ אַל־תְּקַלֵּל וּבְחַדְרֵי מִשְׁכָּבְךָ אַל־תְּקַלֵּל עָשִׁיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפַיִם יתיר ה׳ יַגֵּיד דָּבָר׃ יא א שַׁלַּח לַחְמְךָ עַל־פְּנֵי הַמָּיִם כִּי־בְרֹב הַיָּמִים תִּמְצָאֶנּוּ׃ ב תֶּן־חֵלֶק לְשִׁבְעָה וְגַם לִשְׁמוֹנָה כִּי לֹא תֵדַע

רש״י

בשתי שעוסקין בגבורת החכמה והבינ׳ ולא בשתיית יין: (יח) בעצלתים ימך המקרה. כשאדם מתעצל ואינו מתקן פרצה קטנה שבתקרת הבית: ימך המקרה. ישפיל הבנין המקרה את הבית והמסכך עליו: ידלוף. יטפטף דלף גשמי׳ כלומר כשישראל מתעצלים בתורה הם נמקים ובית גאון עוזם חרב ומך: (יט) לשחוק עושים לחם. חדוות מזמוטי ב חתנים וכלות עושים סעודה וסתם סעודה גדולה קרויה לחם כמה דאת אמר בלשצר מלכא עבד לחם רב: ויין. משקין בסעודה אשר ישמח החיים: והכסף יענה את הכל. אם אין כסף אין סעודה לפיכך לא יתעצל אדם מן המלאכה כדי שיהא לו מה להוציא: (כ) גם במדעך מלך. ג אפילו במחשבותיך בלא דבור. גם אפילו מלך אל תקלל לא תרגיז למלכו של עולם. ד״א כמשמעו מלך שאתה מחויב לשמוע פיו וכו׳: עוף השמים. נשמה הנתונה בך שסופה לעוף על השמים: ובעל כנפים. מלאך המלוה אותך כענין שנאמר כי מלאכיו יצוה לך ולפי משמעו העוברים והשבים יש לך לדאוג מכל בריה שמא יש שומעים ויגידו לאחרים: (א) שלח לחמך על פני המים. עשה טובה וחסד לאדם ד שיאמר לך לבך עליו אל תראנו עוד כאדם שמשליך מזונותיו על פני המים: כי ברוב הימים תמצאנו עוד ימים באים ותקבל תשלומיך ראה מה שנאמר ביתרו קראן לו ויאכל לחם ובכור שהוא מצרי ולא יראנו עוד מה היה סופו נעשה חתנו ומלך על ישראל והכניסו תחת כנפי השכינה וזכו בניו ובני בניו לישב בלשכת הגזית: (ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה. חלקת מלאכך ומשלך לשבעה צריכי חסד חלק עוד לשמונה שיבואו אחריהם ואל תאמר די: כי לא תדע מה יהיה רעה. שמא

עיקר ש״ח

ולפי שדבר בלשון כו׳: ב לשון הגמרא הוא כפ׳ אין דורשין מבני אדם שמתקבצים לראות במזמוטי חתן וכלה כדי לשמחן: ג גם במדעך. אפילו במחשבותיך כצ״ל ומפרש רש״י אח״ז כי גם הוא כהוראת אפילו ואח״כ מרשים רש״י על מלך ומפרש דקאי על מלך העולם: ד ולפ״ז יתפרש הכתוב שלח לחמך ועשה חסד אף כי לבך יאמר לך כי תשליך מזונותיך על פני המים אשר לא ישובו עוד כי לא כאשר יאמר לבך כן הוא׳ כי באמת ברוב הימים תמצאנו כי המרחם על הבריות מרחמין עליו

מה־יהיה רעה על־הארץ׃ ג אם־ימלאו העבים גשם על־הארץ יריקו ואם־יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום שיפול העץ שם יהוא׃ ד שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור׃ ה כאשר אינך יודע מה־דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא תדע את־מעשה האלהים אשר יעשה את־

עיקר ש"ח

מן השמים: ה פי' בזכות צדקה זו תנצל. כי זכות צדקות אחרות אשר עשית שמטמנה להצילך: ו ר"ל אם לא תעשה עתה כשיהיה הרעה אז לא תוכל להנצל: ז ושומר הוא ממתין כמו ואביו שמר את הדבר: ח כך היא הנוסחא האמיתית ברש"י כאשר אינך יודע הרי זה מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע עצמים בבטן המלאה דברים

רש"י

עד ימים באים ותצטרך לכולם אז תנצל ה ע"י הצדקה מן הרעה ואם לא עכשיו ו אימתי ורבותינו אמרו תן חלק וגו' אלו שבעת ימי בראשית תן אחד מהן חלק ליוצרך לנוח בשבת וגם לשמנה אלו שמונה ימי המילה. ד"א תן חלק לשבעה קרבנות ציבור של שבעת ימי פסח וגם לשמונה של שמונת ימי החג: כי לא תדע מה יהיה רעה. אם יחרב הבית ולא תקריבו עוד ויועילו הקרבנות הראשונים לבטל הגזירה הרעה. ד"א כי לא תדע מה יהיה לא ידעת מה נגזר על הגשמים בחג ויועילו הקרבנות ויבטלו גזירות רעות: (ג) אם ימלאו העבים גשם. אם ראית עבים מלאים גשם ידעת שסופם יריקו גשמיהם על הארץ במקום שהטובה צומחת וניכרת שם סופה לצאת אף כן דע שאם יפול עץ וגו' אם ישכון אדם חכם וצדיק בעיר או במדינה מקום שישכון שם יהיו נראין מעשיו אחר מותו וחכמותיו ומדות תרומיותיו והשלום טובה ליושבי המקום על מנהגו הטוב שהדריכם בדרך ישרה: יפול. ישכון כמו על פני כל אחיו נפל: עץ. תלמיד חכם שמגין בזכותו כעץ המסיך על הארץ: (ד) שומר רוח. ממתין ומצפה ז עד בא הרוח: לא יזרע. פעמים ממתין ואינו בא: ורואה בעבים. נותן עיניו בעבים וכשרואה אותם קודרים ירא לקצור מפני הגשמים לעולם לא יקצור לפי שירא תמיד: (ה) כאשר אינך יודע וגו' כעצמים בבטן המלאה. דברים הנסגרים והנעלמים בבטן שהיא מלאה ואע"פ שבולטת לחוץ כאשר אינך יודע ס"א ח מקרא מסורס נדרש מסופו לראשו כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות לא זו גלויה לך ולא זו גלויה לך פעמים אתה סבור להכיר בעבים שיבא הרוח ואינו בא כאן כי עובר והולך לו אל ארץ אחרת והרי לשון זה כמו כגן ה' כארץ מצרים כשפחה כגברתה כקונה כמוכר פעמים שהוא משמש מוקדם למאוחר ופעמים שהוא משמש מאוחר למוקדם אף כאן למד ידיעת הרוח מידיעת הבטן כלומר אין לך לשמור את הרוח לראות בעבים: בעצמים. אינקלוסרו"ש בלע"ז כמו שלם עיניו: ככה לא תדע וגו'. את

הָבֶל׃ ו בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת־זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל־תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ
יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשַׁר הֲזֶה אוֹ־זֶה וְאִם־שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים׃
ז וּמָתוֹק הָאוֹר וְטוֹב לַעֵינַיִם לִרְאוֹת אֶת־הַשָּׁמֶשׁ׃ ח כִּי אִם־
שָׁנִים הַרְבֵּה יִחְיֶה הָאָדָם בְּכֻלָּם יִשְׂמָח וְיִזְכֹּר אֶת־יְמֵי הַחֹשֶׁךְ
כִּי־הַרְבֵּה יִהְיוּ כָּל־שֶׁבָּא הָבֶל׃ ט שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶךָ
וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ וְהַלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְּךָ וּבְמַרְאֵי
ובמראה ק׳ עֵינֶיךָ וְדָע כִּי עַל־כָּל־אֵלֶּה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹהִים בַּמִּשְׁפָּט׃
י וְהָסֵר כַּעַס מִלִּבֶּךָ וְהַעֲבֵר רָעָה מִבְּשָׂרֶךָ כִּי־הַיַּלְדוּת וְהַשַּׁחֲרוּת

רש"י

גזירותיו של מקום לעניות ועשירות כך ט' עלומות הם ממך ולא תמנע מן החסד לאמור שמא אחסר מנכסי ואעני לא אעסוק בתורה ואתבטל ממלאכתי ואעני לא אשא אשה ויהיו לי בנים ואצטרך להוציא עליהם : (ו) בבקר זרע את זרעך וגו'· אם למדת תורה בילדותך למד תורה בזקנותך אם היו לך תלמידים בילדותך יהיו לך תלמידים בזקנותך נשאת אשה בת בנים בילדותך תשא אשה בת בנים בזקנותך עשית צדקה בילדותך עשה צדקה בזקנותך : כי אינך יודע אי זה יכשר · אם תלמידים ובנים שבילדותך יתקיימו לך או שמא לא יתקיימו אלא שבזקנותך מצינו בר' עקיבא שהיו לו עשרים וארבעה אלף תלמידים מגבת ועד אנטיפרס וכולן מתו מפסח ועד עצרת ובא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם ולענין הבנים מצינו באבצן שלשים בנות שלח חוצה ושלשים בנות הביא לבניו וכולן מתו בחייו ובזקנותו הוליד את עובד ונתקיים לו : (ז) ומתוק האור · מתוק הוא אורה של תורה : וטוב לעינים לראות את השמש · ואשריהם תלמידים שעיניהם רואים הלכה מלובנת ומחוורת על בוריה כך נדרש באגדת תהלים : (ח) בכולם ישמח · יהי שמח בחלקו ובלבד שיזכור ימי החושך וייטיב מעשיו שינצל מהם והם ימי מיתת עולם הם ימי הרשעים : כי הרבה יהיו · באותן הימים יותר מימי החיים : כל שבא · עליו יהיה הבל ותשך יש הבל שהוא לשון פורענות וצרות כמו כי בהבל בא ובחשך ילך : (ט) שמח בחור בילדותך · כאדם שאומר לעבדו ולבנו חטא חטא כי פעם א' תלקה על הכל אף כאן החכם אמר שמח בחור בילדותך והלך בדרכי לבך ובמות תהיה כי על כל אלה יביאך השופט במשפט : (י) והסר כעס : דברים המכעיסים את המקום : והעבר רעה · יצר הרע : מבשרך · שיהיה לך לב בשר : והשחרות · נערות שראש אדם שחור

עיקר ש"ח

הנסגרים והנעלמים בבטן המלאה ואע"פ שבולטת לחוץ איך יודע מה בבטנה כך אינך יודע דרך הרוח כלומר ידיעות שתי אלו שוות כו' : ט כוונת רש"י לחבר הפסוקים כולם בענין צדקה:

בימי

הבל׃ יב א וזכר את־בוראיך בימי בחורתיך עד אשר לא־יבאו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין־לי בהם חפץ׃ ב עד אשר לא־תחשך השמש והאור והירח והכוכבים ושבו העבים אחר הגשם׃ ג ביום שיזעו שמרי הבית והתעותו אנשי החיל ובטלו הטחנות כי מעטו וחשכו הראות בארבות׃ ד וסגרו דלתים בשוק בשפל קול הטחנה ויקום לקול הצפור וישחו כל־בנות השיר׃ ה גם מגבה יראו וחתחתים בדרך

עיקר ש"ח

י דרש שהוא נוטריקון בוראך בורך בארך וכן הוא במדרש רבה בקהלת ובויקרא רבה פרשה י"ח: כ פירוש המצח שהוא חלק ומלבין יותר מכל הפרצוף: ל פירוש בלשון תלמוד קורין אותו רומני דאפי · של לחיים טעות הוא וצריך להיות שהן לחיים כלומר

רש"י

בימי עלומיו: (א) וזכור את בוראיך · תמן תנינן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים וכו' וממקרא זה י דרש · וזכור את בוראיך · שתתן דין וחשבון לפניו וזכור את בורך קברך מקום עפר רמה ותולעה וזכור בארך באר שנובעת ממקורה היא טפה סרוח' של זרע ושל נובן: ימי הרעה · ימי הזקנה והחלשות: (ב) עד אשר לא תחשך השמש · אמרו רבותינו זו כ פדחת שהיא מאירה ומלבבת באדם בחור וכשמזקנת היא מעלת קמטין ואין מלבבת: והאור · זה החוטם שהוא תואר קלסתר פנים: והירח · זו נשמה שמאירה לאדם שכיון שניטלה סימנו אין לו מאור העינים: והכוכבים · אלו הלסתות ל רומני דאפי שקורין פומל"ש של לחיים שמאדימים: ושבו העבים אחר הגשם · תבא כהיית המאור אחר דמעות הבכי מכמה צרות שעברו עליו: (ג) שיזועו · ירתיתו: שומרי הבית · אלו הצלעות והכסלים המגינים על כל חלל הגוף: והתעותו · יאחזם עוות שקורין קראמפ"ף והתעותו אנקרופרונ"ט בלע"ז: אנשי החיל · אלו השוקים שנשען כל הגוף עליהם: ובטלו הטוחנות · אלו השינים: כי מעטו · לעת זקנה רוב שיניו נושרות: הרואות בארובות · אלו העינים: (ד) וסגרו דלתים · אלו נקביו: בשפל קול הטחנה · קול רחים הטוחן מאכל שבמעיו והוא הקורקבן והמסס: ויקום לקול הצפור · שאפי' קול צפור מנערתו משנתו משהזקין: וישחו כל בנות השיר · כל קולות של כלי השיר דומות עליו כשיחה ולפי פשוטו משמעו ישחו כמו ישפלו כל שרים ושרות יהיו שפלים בעיניו וכן ברזלי הגלעדי אמר לדוד אם אשמע עוד בקול שרים ושרות: (ה) גם מגבוה יראו · מגבשושיות ותלוליות שבדרכים הוא דואג לצאת לשוק פן יכשל בהם: וחתחתים בדרך · אימות וחתת פחד בדרכים יש לו · חתחתים לשון כפול

וְיָנֵאץ הַשָּׁקֵד וְיִסְתַּבֵּל הֶחָגָב וְתָפֵר הָאֲבִיּוֹנָה כִּי־הֹלֵךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ וְסָבְבוּ בַשּׁוּק הַסֹּפְדִים׃ ו עַד אֲשֶׁר לֹא־יֵרָחֵק ירתק ק' חֶבֶל הַכֶּסֶף וְתָרֻץ גֻּלַּת הַזָּהָב וְתִשָּׁבֶר כַּד עַל־הַמַּבּוּעַ

רש"י

הוא בתיבה כמו גלגלים קשקשים זלזלים: וינאץ השקד· לשון הנץ הרמונים שהרי האל"ף לא נקראת בה אמרו רבותינו זו קליבוסת הנק"א בלע"ז בעצם הירך תקוע בה ובזקנותו בשרו כתוש והעצם בולט כמו נץ האילן שהוא בולט: השקד· אילן של שקדים כלומר שתקפון הזקנה עליו כשקד זה הממהר להניץ לפני כל האילנות: ויסתבל החגב· אלו ה העגבות שיהיו עגבותיו דומות עליו כסותל משא כבד: ויסתבל· אישדריי"ד שורפיישי"ן בלע"ז: ותפר האביונה· חמדת תאות נשים שאין נזקק לנשים לתשמיש: אביונה· תאוה כמו ולא אביתם· תאבתי לישועתך: (ו) עד אשר לא ירתק חבל הכסף· זה חוט השדרה שהוא לבן ככסף וכמותו חסר מוחו ומתרוקן ויבש ומתעקם בתוך החוליות ונעשה כשלשלת: ירתק· לשון ב רתוקות כסף: ותרוץ גלת הזהב· זו האמה שהיתה מקלחת מים וטובעת כמעין כמו גולות עלית· ותרץ· לשון רצוצה: ותשבר כד על ה המבוע· זה הכרס שהיא עבה ונבקעת במותו: ונרץ הגלגל אל הבור· ופרוזן גלגל העין בתוך גומו לפי שגומו גלגל שדולין בהם מים מן הבור כך נדרש כל הענין במסכת שבת· ומדרש קינות פותרו כנגד כל ישראל: וזכור את בוראיך בימי בחורותיך· בעוד שהבחורות שבכם קיימת בעוד שהכהונה קיימת שנאמר בה ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן· בעוד שהלוים קיימת שנא' כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך· בעוד שמלכות בית דוד קיימת שנאמר ויבחר בדוד עבדו· בעוד שירושלים קיימת שנאמר בה העיר אשר בחרתי בה· בעוד שבית הבחירה קיימת שנאמר בה עתה בחרתי והקדשתי הבית הזה· בעוד שהם קיימים שנאמר ובך בחר ה': עד אשר לא יבואו ימי הרעה· אלו ימי הגולה: עד אשר לא תחשך השמש· זו מלכות בית דוד שנאמר וכסאו כשמש נגדי: והאור· זו תורה שנאמר כי נר מצוה ותורה אור: והירח· זו סנהדרין דתנן סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה: והכוכבים· אלו הרבנים שנאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים: ושבו העבים אחר הגשם· צרה אחר צרה קשה· אתה מוצא בכל הנבואות הקשות שנתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חורבן הבית: ביום שיזועו שומרי הבית· אלו משמרות כהונה ולויה: והתעותו אנשי החיל· אלו הכהנים שהם גבורים בכח א"ר אבא בר כהנא כ"ב אלף נוים הניף אהרן ביום אחד א"ר חנינא ע המורא הזה דבר קל הוא והכהן

עיקר ש"ת

רומני דאפי שהן נחיים: מ כי חגב כמו עגב בחילוף אותיות אחה"ע ומ"ש שיהיו עגבותיו דומות עליו כסובל כו' מלא ויסתבל קדריש: ב רתוקות כסף לורף פירוש שרשרות: ה בהסיקתא דאיכה: ע פירוש דכתיב והסיר את מוראתו בנוצתה והשליך אותה אצל

וְנָרֹץ הַגַּלְגַּל אֶל־הַבּוֹר׃ ז וְיָשֹׁב הֶעָפָר עַל־הָאָרֶץ כְּשֶׁהָיָה

עיקר ש"ח

המזבח דבר קל הוא פירוש וקשה לזורקו למרחוק אם לא בכח גדול וביד חזקה והכהן זורקו יותר משלשים אמה שהיה זורקו על מקום הדשן ומכל זה מוכיח כי גבורי כח היו: פ שם איש עשיר גדול ונדיב גדול: צ וקראו חגב דרך גנאי כי חגב כמו עגב כדלעיל ודרים ויסתבל שלא יכול לסבול משאו מפני גובהו: ק פי' לתועבה: ר פי' תחתיתו:

רש"י

זורקה יותר משלשים אמה: **ובטלו הטוחנות.** אלו המשניות הגדולות משנת רבי עקיבא ומשנת רבי חייא ומשנת בר קפרא: **וחשכו הרואות.** שישתכח הגמרא מן הלב: **וסגרו דלתים בשוק.** כגון דלתי נתושתא פ בן אלנתן שהיו פתוחין לרוחה: **בשפל קול הטחנה.** ע"י שלא נתעסקו בתורה א"ר שמואל נמשלו ישראל לטחינה הרחים מה רחים אינן בטילות לא ביום ולא בלילה אף כאן והגים בו יומם ולילה: **ויקום לקול הצפור.** זה נבוכדנצר הרשע א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאה ומפוצצת בפלטין של נבוכדנצר עבדא בישא זיל אחריב ביתיה דמרך דבני מרך לא שמעין ליה: **וישחו כל בנות השיר.** בשיר לא ישתו יין: **גם מגבוה ייראו.** מגבוה של עולם יתיירא וידאג לבו פן יעשה בו כאשר עשה בראשונים: **וחתחתים בדרך.** מתוך כך יבקש לו אותות ורמזים אם ילכו בדרך שילך כענין שנאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך לקסם קסם קלקל בחצים שאל בתרפים: **וינאץ השקד.** תאמת נבואת ירמיה שנאמר מקל שקד אני רואה א"ר אלעזר השקד הזה מעת שהוא מציץ עד גמר פירותיו כ"א יום כך מי"ז בתמוז עד ט' באב כ"א יום: **ויסתבל החגב.** זה צלמו של צ נבוכדנצר רומיה אמין שתין פותייה אמין שית ואם אין עוביו אלא שש אינו יכול לעמוד ולא אמרת אוקמיה בבקעת דורא אמר רב ביבי מעמידין אותו ונופל מעמידין אותו ונופל עד שהביאו כל זהב שבירושלים ועשו דימוס על רגליו לקיים מה שנאמר וזהבם ק לנדה ולמה יהיה: **ותפר האביונה.** זו זכות אבות תופר משמנה אבות שלכם ויהיה אביונה מל' אב: **כי הולך האדם.** ישראל שנקראו אדם אדם אתם: **אל בית עולמו.** מבבל באו לבבל חזרו תרח אבי אברהם מעבר הנהר היה: **וסבבו בשוק הסופדים.** גלות יכניה קדמה לגלות צדקיהו י"א שנה כשהגלה נבוכדנצר את גלות צדקיהו בקולרין היו יוצאין גלות יכניה לקראת נבוכדנצר על כרחן עם שאר בני העיר לקלסו שהוא גבור ומצליח והיו רואין את השבוים ושואלין אותם איש על קרובו ומה נעשה בו והיו משיבין אותם אשר למות למות ואשר לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב והיו מקלסין בידם אחת וביד אחרת מספקין ומעטפין הספד על אחיהם ועל בניהם: **עד אשר לא ירחק חבל הכסף.** זו שלשלת יוחסין. **ותרץ גלת הזהב.** אלו דברי תורה שנא' הנחמדים מזהב: **ותשבר כד על המבוע.** כדו של ברוך בן נריה על מבועו של ירמיה שניהם גלו לבבל ופסקו מלימודם בעוני הדרך תחלה גלו למצרים שהגלם יוחנן בן קרח וכשהחריב נבוכדנצר את מצרים הגלם לבבל: **ונרץ הגלגל אל הבור.** זו בבל שהיא ר זוטו של עולם: (ז) **וישוב העפר וגו'.** מבבל ב...

וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר נְתָנָהּ׃ ח הֲבֵל הֲבָלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֹּל הָבֶל׃ ט וְיֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם עוֹד לִמַּד דַּעַת אֶת־הָעָם וְאִזֵּן וְחִקֵּר תִּקֵּן מְשָׁלִים הַרְבֵּה׃ י בִּקֵּשׁ קֹהֶלֶת לִמְצֹא דִּבְרֵי־חֵפֶץ וְכָתוּב יֹשֶׁר דִּבְרֵי אֱמֶת׃ יא דִּבְרֵי חֲכָמִים כַּדָּרְבֹנוֹת וּכְמַשְׂמְרוֹת נְטוּעִים בַּעֲלֵי אֲסֻפּוֹת נִתְּנוּ מֵרֹעֶה אֶחָד׃ יב וְיֹתֵר מֵהֵמָּה בְּנִי הִזָּהֵר עֲשׂוֹת סְפָרִים הַרְבֵּה אֵין קֵץ וְלַהַג הַרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר׃ יג סוֹף ס׳ רבתי דָּבָר הַכֹּל נִשְׁמָע

רש"י

לבבל הגלו: והרוח תשוב. זו רוח הקודש שכיון שנסתלקה רוה"ק גלו. (ח) הבל הבלים. אני רואה בעולם: אמר הקוהלת. ש מי שהוא קבוצת החכמה: הכל הבלים. כל מה שנברא בששת ימי בראשית. (ט) ויותר שהיה קהלת חכם. ויותר ממה שנכתב בספר זה היה קהלת חכם: ואזן. עשה אזנים לתורה כקופה זו שאין לה אזנים לאחוז בה ובא ועשה לה ת אזנים שתיקן עירובין לסייג שמירת שבת ותיקן נטילת ידים סייג לטהרה וגזר על השניות סייג לעריות: (י) בקש קהלת. א נתן לבו ותר על הדבר ומצאו: דברי חפץ. הלכה למשה מסיני: וכתוב יושר. זה תורה שבכתב והנביאים: (יא) דברי חכמים. שעשו סייג לתורה בגזירות להרחיק את האדם מן העבירה כגון אכילת קדשים עד השחר והם אמרו עד חצות וקריאת שמע דערבית כמו כן: כדרבונות. מה דרבן זה מכוין את הפרה לתלמיה כך דבריהם מכוונים את האדם לדרכי חיים: וכמשמרות נטועים. מה מסמר זה קבוע אף דבריהם קבועים ומה נטיעה פרה ורבה אף דבריהם פרים ורבים למצוא בהם טעם: בעלי אסופות. מסמרים שיש להם גולגולת אסופה וגסה גרוס"ה בלע"ז כן פירשו דונש בן לברט: נתנו מרועה אחד. כל דבריהם דברי אלהים חיים הוא אמרן ב ורועה אחד נתנן משה מפי הגבורה וכמשמרות כתוב בשי"ן שהתורה בעשרים וארבעה ספרים וכמנין משמרות כהונה ולויה: (יב) ויותר מהמה בני הזהר. ויותר מיושר דברי אמת דברים הכתובים בספרים הנזכרים למעלה: בני הזהר. לשמור דברי חכמים ואם תאמר ואם יש בהם צורך למה לא נכתבו: עשות ספרים הרבה אין קץ. אם באנו לכתוב לא הספקנו: ולהג הרבה יגעת בשר. ואם נתת לב לגירסא חבילות יותר ממה שאין הלב משיג יגיעה הוא לבריות שאין להשיג ואל יאמר הואיל ולא אוכל לגמור המלאכה למה אתחיל. אך. (יג) סוף

עיקר ש"ח

ש עיין לעיל ז׳ פסוק כ"ז אות ל׳ מ׳ בעיקר ש"ח: ת פירוש ע"י כך אוחזין ישראל במצות כדרך שאוחזין בכלי שיש לו בית יד: א קשה מה בקש הלא בפסוק הקודם אמר שלימד דעת וגו׳ לכ"פ נתן לב וכו׳: ב ירצה שעל כן מרועה חסר להורות על נוטריקון משה

אֶת־הָאֱלֹהִים יְרָא וְאֶת־מִצְוֺתָיו שְׁמוֹר כִּי־זֶה כָּל־הָאָדָם׃
יד כִּי אֶת־כָּל־מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יָבִא בְמִשְׁפָּט עַל כָּל־נֶעְלָם אִם־טוֹב וְאִם־רָע׃

סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם : סימן יתק"ק

סכום פסוקי ספר קהלת מאתים ועשרים ושנים וסימנו מה שהיה כבר נקרא שמו׳ וגם חציו מה שהיה כבר נקרא שמו׳ וסדריו ארבעה וסימנו אבא בם אודה יה · ופרקיו הם שנים עשר וסימנו כי זה כל האדם :

עיקר ש"ח

דבינו ע"ה : ג ק"ל למה יבא במשפט על מעשה האלהים שהם טובים וישרים ל"ה אשר אדם כו׳ ומביא ראיה מנקוד וטעם המלה ולכך נקוד מעשה פת"ח פי׳ השי"ן נקוד בסגו"ל שהוא פת"ח קטן ואילו היה דבוק היה נקוד השי"ן בקמץ קטן ר"ל בצירי והטעם למעלה פירוש זקף על השי"ן ואלו היה דבוק היה נקוד במונח תחת השי"ן : ד דק"ל למה יבא אותו במשפט על טוב · לכ"ה אפי׳ נכשל במצות וזה אם טוב :

רש"י

דבר הכל נשמע את האלהים ירא · מה שהוכל עשה ולבך לשמים : ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם · כי לדבר הזה נברא כל האדם : (יד) כי את כל מעשה · אשר אדם עושה יביא האלהים ג במשפט ולכך נקוד מעשה פתח והטעם למעלה לפי שאינו דבוק גם : על כל נעלם · אפילו על השוגג : אם טוב ואם רע · אפילו נכשל במצוה ד כגון נותן צדקה לעני בפרהסיא : סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו׳ :

נשלם פירוש ספר קהלת

ברכה שאומרים קודם ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק׃

ברכות שאומרים אחר ההפטרה

בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם צוּר כָּל הָעוֹלָמִים צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאֹמֵר וְעֹשֶׂה הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק׃

נֶאֱמָן אַתָּה הוּא יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו׃

רַחֵם עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ׃

שַׂמְּחֵנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ בִּמְהֵרָה יָבֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מָגֵן דָּוִד׃ ע״כ בח״צ

עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת׃

עַל הַכֹּל יְהֹוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְהֹוָה מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת׃

קודם לבישת הטלית קטן יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצת:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתהא חשובה מצות ציצית לפניך כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

קודם בדיקת ציצית של טלית גדול יאמר זה:

ברכי נפשי את יי יי אלהי גדלת מאד הוד והדר לבשת: עוטה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה:

וקודם עטיפת טלית גדול יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הריני מתעטף גופי בציצת כן תתעטף נשמתי ורמ״ח אברי ושס״ה גידי באור ציצת העולה תרי״ג וכשם שאני מתכסה בטלית בעולם הזה כך אזכה לחלוקא דרבנן ולטלית נאה לעולם הבא בגן עדן. ועל ידי מצות ציצת תנצל נפשי ורוחי ונשמתי ותפלתי מן החיצונים והטלית יפרוש כנפיו עליהם ויצילם כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ותהא חשובה מצות ציצת לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויברך קודם עטיפתו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להתעטף בציצת:

ויכסה ראשו בטלית ויאמר ד׳ פסוקים אלו:

מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך

יתעטף ויאמר: ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם כי עמך מקור חיים באורך נראה אור: משך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב:

קודם הנחת תפלין יאמר זה:

לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ליחד שם י״ה בו״ה ביחודא שלים בשם כל ישראל. הנני מכוין בהנחת תפלין לקים מצות בוראי שצונו להניח תפלין ככתוב בתורה וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך והם ארבע פרשיות אלו. שמע. והיה אם שמוע. קדש. והיה כי יביאך. שיש בהם יחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם ושנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו בהוציאנו ממצרים. ואשר לו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות בהם כרצונו. וצונו להניח על היד לזכרון זרוע הנטויה ושהיא נגד הלב לשעבד בזה תאות ומחשבות לבנו לעבודתו יתברך שמו. ועל הראש נגד המוח שהנשמה שבמוחי עם שאר חושי וכחותי כלם יהיו משועבדים לעבודתו יתברך שמו. ומשפע מצות תפלין יתמשך עלי להיות לי חיים ארוכים ושפע קדש ומחשבות קדושות בלי הרהור חטא ועון כלל ושלא יפתנו ולא יתגרה בנו יצר הרע ויניחנו לעבוד את יי כאשר עם לבבנו. ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא חשובה מצות הנחת תפלין לפני הקדוש ברוך הוא כאלו קימתיה בכל פרטיה ודקדוקיה וכונותיה ותרי״ג מצות התלוים בה אמן סלה:

ויניח על יד שמאל וקודם הקשירה יברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך

העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להניח תפלין:

ותיכף יכרוך ז׳ כריכות על הזרוע ולא יפסיק ואח״כ יניח תפלה של ראש ויברך:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות תפלין:

ותיכף יאמר:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

ומחכמתך אל עליון תאציל עלי. ומבינתך תבינני, ובחסדך תגדיל עלי, ובגבורתך תצמית אויבי וקמי. ושמן הטוב תריק על שבעת קני המנורה. להשפיע טובך לבריותיך: פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון:

וכורך ג׳ כריכות על האצבע האמצעי ויאמר:

וארשתיך לי לעולם: וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים: וארשתיך לי באמונה וידעת את יי:

לאחר הנחת תפלין יאמר פרשה א:

וידבר יי אל משה לאמר: קדש לי כל בכור פטר כל רחם בבני ישראל באדם ובבהמה לי הוא: ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחזק יד הוציא יי אתכם מזה ולא יאכל חמץ: היום אתם יצאים בחדש האביב: והיה כי יביאך יי אל ארץ הכנעני והחתי והאמרי והחוי והיבוסי אשר נשבע לאבתיך לתת לך ארץ זבת חלב ודבש ועבדת את העבודה הזאת בחדש הזה: שבעת ימים תאכל מצת וביום השביעי חג ליי: מצות יאכל את שבעת הימים ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאר בכל גבלך: והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה יי לי בצאתי ממצרים: והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת יי בפיך כי ביד חזקה הוצאך יי ממצרים: ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה: והיה כי יבאך יי אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך ולאבתיך ונתנה לך: והעברת כל פטר רחם ליי וכל פטר שגר בהמה אשר יהיה לך הזכרים ליי: וכל פטר חמר תפדה בשה ואם לא תפדה וערפתו וכל בכור אדם בבניך תפדה: והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו יי ממצרים מבית עבדים: ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור בארץ מצרים מבכר אדם ועד בכור בהמה על כן אני זבח ליי כל פטר רחם הזכרים וכל בכור בני אפדה: והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך כי בחזק יד הוציאנו יי ממצרים:

תפלת שחרית

כשיכנס לבית הכנסת יאמר זה:

ואני ברוב חסדך אבוא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: בבית אלהים נהלך ברגש:

מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל: ואני ברב חסדך אבא ביתך אשתחוה אל היכל קדשך ביראתך: יי אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך: ואני אשתחוה ואכרעה אברכה לפני יי עשי: ואני תפלתי לך יי עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך:

אדון עולם אשר מלך. בטרם כל יציר נברא: לעת נעשה בחפצו כל. אזי מלך

שְׁמוֹ נִקְרָא: וְאַחֲרֵי כִּכְלוֹת הַכֹּל. לְבַדּוֹ יִמְלוֹךְ נוֹרָא: וְהוּא הָיָה וְהוּא הֹוֶה. וְהוּא יִהְיֶה בְּתִפְאָרָה: וְהוּא אֶחָד וְאֵין שֵׁנִי. לְהַמְשִׁיל לוֹ לְהַחְבִּירָה: בְּלִי רֵאשִׁית בְּלִי תַכְלִית. וְלוֹ הָעֹז וְהַמִּשְׂרָה: וְהוּא אֵלִי וְחַי גֹּאֲלִי. וְצוּר חֶבְלִי בְּעֵת צָרָה: וְהוּא נִסִּי וּמָנוֹס לִי. מְנָת כּוֹסִי בְּיוֹם אֶקְרָא: בְּיָדוֹ אַפְקִיד רוּחִי. בְּעֵת אִישַׁן וְאָעִירָה: וְעִם רוּחִי גְוִיָּתִי. יְיָ לִי וְלֹא אִירָא:

יִגְדַּל אֱלֹהִים חַי וְיִשְׁתַּבַּח. נִמְצָא וְאֵין עֵת אֶל מְצִיאוּתוֹ: אֶחָד וְאֵין יָחִיד כְּיִחוּדוֹ. נֶעְלָם וְגַם אֵין סוֹף לְאַחְדוּתוֹ: אֵין לוֹ דְמוּת הַגּוּף וְאֵינוֹ גוּף. לֹא נַעֲרוֹךְ אֵלָיו קְדֻשָּׁתוֹ: קַדְמוֹן לְכָל דָּבָר אֲשֶׁר נִבְרָא. רִאשׁוֹן וְאֵין רֵאשִׁית לְרֵאשִׁיתוֹ: הִנּוֹ אֲדוֹן עוֹלָם לְכָל נוֹצָר. יוֹרֶה גְדֻלָּתוֹ וּמַלְכוּתוֹ: שֶׁפַע נְבוּאָתוֹ נְתָנוֹ. אֶל אַנְשֵׁי סְגֻלָּתוֹ וְתִפְאַרְתּוֹ: לֹא קָם בְּיִשְׂרָאֵל כְּמשֶׁה עוֹד. נָבִיא וּמַבִּיט אֶת תְּמוּנָתוֹ: תּוֹרַת אֱמֶת נָתַן לְעַמּוֹ אֵל. עַל יַד נְבִיאוֹ נֶאֱמַן בֵּיתוֹ: לֹא יַחֲלִיף הָאֵל וְלֹא יָמִיר דָּתוֹ. לְעוֹלָמִים לְזוּלָתוֹ: צוֹפֶה וְיוֹדֵעַ סְתָרֵינוּ. מַבִּיט לְסוֹף דָּבָר בְּקַדְמָתוֹ: גּוֹמֵל לְאִישׁ חֶסֶד כְּמִפְעָלוֹ. נוֹתֵן לְרָשָׁע רָע כְּרִשְׁעָתוֹ: יִשְׁלַח לְקֵץ הַיָּמִין מְשִׁיחֵנוּ. לִפְדּוֹת מְחַכֵּי קֵץ יְשׁוּעָתוֹ: מֵתִים יְחַיֶּה אֵל בְּרֹב חַסְדּוֹ. בָּרוּךְ עֲדֵי עַד שֵׁם תְּהִלָּתוֹ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ שֶׁאִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם אוֹ יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם אִי אֶפְשַׁר לְהִתְקַיֵּם וְלַעֲמוֹד לְפָנֶיךָ (אֲפִילוּ שָׁעָה אֶחָת): בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא כָל בָּשָׂר וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לַעֲסוֹק בְּדִבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְיָ אֶל משֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר הַפֵּאָה וְהַבִּכּוּרִים וְהָרֵאָיוֹן וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְתַלְמוּד תּוֹרָה: אֵלּוּ דְבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לָעוֹלָם הַבָּא. וְאֵלּוּ הֵן כִּבּוּד אָב וָאֵם וּגְמִילוּת חֲסָדִים וְהַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית וְהַכְנָסַת אוֹרְחִים וּבִקּוּר חוֹלִים וְהַכְנָסַת כַּלָּה וּלְוָיַת הַמֵּת וְעִיּוּן תְּפִלָּה וַהֲבָאַת שָׁלוֹם בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם:

אֱלֹהַי. נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה הִיא

אתה בראתה אתה יצרתה אתה נפחתה בי ואתה משמרה בקרבי ואתה עתיד לטלה ממני ולהחזירה בי לעתיד לבא. כל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני לפניך יי אלהי ואלהי אבותי רבון כל המעשים אדון כל הנשמות: ברוך אתה יי המחזיר נשמות לפגרים מתים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר נתן לשכוי בינה להבחין בין יום ובין לילה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא עשני גוי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא עשני עבד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שלא עשני אשה:

נשים אומרות ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשני כרצונו:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם פוקח עורים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מלביש ערמים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם מתיר אסורים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם זוקף כפופים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם רוקע הארץ על המים:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שעשה לי כל צרכי:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המכין מצעדי גבר:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אוזר ישראל בגבורה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם עוטר ישראל בתפארה:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם הנותן ליעף כח:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם המעביר שנה מעיני ותנומה מעפעפי:

ויהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצותיך ואל תביאנו לא לידי חטא ולא לידי עברה ועון ולא לידי נסיון ולא לידי בזיון ואל תשלט בנו יצר הרע והרחיקנו מאדם רע ומחבר רע ודבקנו ביצר הטוב ובמעשים טובים וכוף את יצרנו להשתעבד לך ותננו היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים: ברוך אתה יי גומל חסדים טובים לעמו ישראל:

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי שתצילני היום ובכל יום מעזי פנים ומעזות פנים. מאדם רע. ומחבר רע. ומשכן רע. ומפגע רע. ומשטן המשחית מדין קשה ומבעל דין קשה בין שהוא בן ברית ובין שאינו בן ברית:

אלהינו ואלהי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדנו בפקודת ישועה ורחמים משמי שמי קדם וזכר לנו יי אלהינו אהבת הקדמונים אברהם יצחק וישראל עבדיך את הברית ואת החסד ואת השבועה שנשבעת לאברהם אבינו בהר המוריה ואת העקדה שעקד את יצחק בנו על גבי המזבח ככתוב בתורתך:

ויהי

ויהי אחר הדברים האלה והאלהים נסה את אברהם ויאמר אליו אברהם ויאמר הנני: ויאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק ולך לך אל ארץ המריה והעלהו שם לעלה על אחד ההרים אשר אמר אליך: וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו ויקח את שני נעריו אתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עלה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלהים: ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחק: ויאמר אברהם אל נעריו שבו לכם פה עם החמור ואני והנער נלכה עד כה ונשתחוה ונשובה אליכם: ויקח אברהם את עצי העלה וישם על יצחק בנו ויקח בידו את האש ואת המאכלת וילכו שניהם יחדו: ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי ויאמר הנני בני ויאמר הנה האש והעצים ואיה השה לעלה: ויאמר אברהם אלהים יראה לו השה לעלה בני וילכו שניהם יחדו: ויבאו אל המקום אשר אמר לו האלהים ויבן שם אברהם את המזבח ויערך את העצים ויעקד את יצחק בנו וישם אתו על המזבח ממעל לעצים: וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחט את בנו: ויקרא אליו מלאך יי מן השמים ויאמר אברהם אברהם ויאמר הנני: ויאמר אל תשלח ידך אל הנער ואל תעש לו מאומה כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה ולא חשכת את בנך את יחידך ממני: וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו: ויקרא אברהם שם המקום ההוא יי יראה אשר יאמר היום בהר יי יראה: ויקרא מלאך יי אל אברהם שנית מן השמים: ויאמר בי נשבעתי נאם יי כי יען אשר עשית את הדבר הזה ולא חשכת את בנך את יחידך: כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך ככוכבי השמים וכחול אשר על שפת הים וירש זרעך את שער איביו: והתברכו בזרעך כל גויי הארץ עקב אשר שמעת בקלי: וישב אברהם אל נעריו ויקמו וילכו יחדו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע:

רבונו של עולם כמו שכבש אברהם אבינו את רחמיו מבן יחידו ורצה לשחוט אותו כדי לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך את כעסך מעלינו ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עמנו יי אלהינו במדת החסד ובמדת הרחמים ותכנס לנו לפנים משורת הדין, ובטובך הגדול ישוב חרון אפך מעמך ומעירך ומארצך ומנחלתך וקים לנו יי אלהינו את הדבר שהבטחתנו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור. וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור:

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וישכם ויאמר:

רבון כל העולמים לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים. מה אנחנו מה חיינו מה חסדנו מה צדקותינו מה ישועתנו מה כחנו מה גבורתנו. מה נאמר לפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו וחכמים כבלי מדע ונבונים כבלי

השכל כי רוב מעשיהם תהו וימי חייהם הבל לפניך. ומותר האדם מן הבהמה אין כי הכל הבל:

אבל אנחנו עמך בני בריתך. בני אברהם אהבך שנשבעת לו בהר המוריה. זרע יצחק יחידו שנעקד על גב המזבח. עדת יעקב בנך בכורך שמאהבתך שאהבת אתו ומשמחתך ששמחת בו קראת את שמו ישראל וישרון:

לפיכך אנחנו חיבים להודות לך ולשבחך ולפארך ולברך ולקדש ולתת שבח והודיה לשמך: אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו ומה יפה ירשתנו. אשרינו שאנחנו משכימים ומעריבים ערב ובקר ואומרים פעמים בכל יום:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד:

וקורין פרשה ראשונה של ק"ש:

אתה הוא עד שלא נברא העולם אתה הוא משנברא העולם אתה הוא בעולם הזה ואתה הוא לעולם הבא קדש את שמך על מקדישי שמך וקדש את שמך בעולמך ובישועתך תרים ותגביה קרננו: ברוך אתה יי מקדש את שמך ברבים:

אתה הוא יי אלהינו בשמים ובארץ ובשמי השמים העליונים. אמת אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון ומבלעדיך אין אלהים. קבץ קויך מארבע כנפות הארץ. יכירו וידעו כל באי עולם כי אתה הוא האלהים לבדך לכל ממלכות הארץ. אתה עשית את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם ומי בכל מעשה ידיך בעליונים או בתחתונים שיאמר לך מה תעשה. אבינו שבשמים עשה עמנו חסד בעבור שמך הגדול שנקרא עלינו וקים לנו יי אלהינו מה שכתוב בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר יי:

וידבר יי אל משה לאמר: ועשית כיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים: ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם: בבאם אל אהל מועד ירחצו מים ולא ימתו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה ליי: ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדרתם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתרחם עלינו ותמחל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו ותמחול ותסלח לנו על כל פשעינו ושיבנה בית המקדש במהרה בימינו ונקריב לפניך קרבן התמיד שיכפר בעדנו כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וידבר יי אל משה לאמר: צו את בני ישראל ואמרת אלהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו: ואמרת להם זה האשה אשר תקריבו ליי כבשים בני שנה תמימם שנים ליום עלה תמיד: את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני תעשה בין הערבים: ועשירית האיפה סלת למנחה בלולה בשמן כתית רביעת ההין:

עלת תמיד העשויה בהר סיני לריח ניחח אשה ליי: ונסכו רביעת ההין לכבש האחד בקדש הסך נסך שכר ליי: ואת הכבש השני תעשה בין הערבים כמנחת הבקר וכנסכו תעשה אשה ריח ניחח ליי:

ושחט אתו על ירך המזבח צפנה לפני יי וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתהא אמירה זו חשובה ומקבלת ומרצה לפניך כאלו הקרבנו קרבן התמיד במועדו ובמקומו וכהלכתו:

אתה הוא יי אלהינו שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים בזמן שבית המקדש היה קים. כאשר צוית אותם על יד משה נביאך ככתוב בתורתך:

ויאמר יי אל משה קח לך סמים נטף ושחלת וחלבנה סמים ולבנה זכה בד בבד יהיה: ועשית אתה קטרת רקח מעשה רוקח ממלח טהור קדש: ושחקת ממנה הדק ונתתה ממנה לפני העדת באהל מועד אשר אועד לך שמה קדש קדשים תהיה לכם: ונאמר והקטיר עליו אהרן קטרת סמים בבקר בבקר בהיטיבו את הנרת יקטירנה: ובהעלת אהרן את הנרת בין הערבים יקטירנה קטרת תמיד לפני יי לדרתיכם:

תנו רבנן פטום הקטרת כיצד. שלש מאות וששים ושמונה מנים היו בה. שלש מאות וששים וחמשה כמנין ימות החמה. מנה לכל יום פרס בשחרית ופרס בין הערבים. ושלשה מנים יתרים שמהם מכניס כהן גדול מלא חפניו ביום הכפורים. ומחזירן למכתשת בערב יום הכפורים. ושוחקן יפה יפה כדי שתהא דקה מן הדקה. ואחד עשר סמנים היו בה. ואלו הן הצרי והצפרן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר וקלופה שלשה וקנמון תשעה. בורית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם לא מצא יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא ואם נתן בה דבש פסלה ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. בורית כרשינה למה היא באה כדי לשפות בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין למה הוא בא כדי לשרות בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים במקדש מפני הכבוד:

תניא רבי נתן אומר כשהוא שוחק אומר הדק היטב היטב הדק מפני שהקול יפה לבשמים. פטמה לחצאין כשרה. לשליש ולרביע לא שמענו: אמר רבי יהודה זה הכלל אם כמדתה כשרה לחצאין ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

תניא בר קפרא אומר אחת לששים או לשבעים שנה היתה באה של שירים לחצאין: ועוד תני בר קפרא אלו היה

נוֹתֵן בָּהּ קוֹרְטוֹב שֶׁל דְּבַשׁ אֵין אָדָם יָכוֹל לַעֲמוֹד מִפְּנֵי רֵיחָהּ וְלָמָּה אֵין מְעָרְבִין בָּהּ דְּבַשׁ מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה אָמְרָה כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַייָ:

ג"פ יְיָ צְבָאוֹת עִמָּנוּ מִשְׂגָּב לָנוּ אֱלֹהֵי יַעֲקֹב סֶלָה: ג"פ יְיָ צְבָאוֹת אַשְׁרֵי אָדָם בֹּטֵחַ בָּךְ: ג"פ יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אַתָּה סֵתֶר לִי מִצַּר תִּצְּרֵנִי רָנֵּי פַלֵּט תְּסוֹבְבֵנִי סֶלָה: וְעָרְבָה לַייָ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָיִם כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת:

אַבַּיֵּי הֲוָה מְסַדֵּר סֵדֶר הַמַּעֲרָכָה מִשְּׁמָא דִגְמָרָא וְאַלִּבָּא דְאַבָּא שָׁאוּל. מַעֲרָכָה גְדוֹלָה קוֹדֶמֶת לְמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת. וּמַעֲרָכָה שְׁנִיָּה שֶׁל קְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים. וְסִדּוּר שְׁנֵי גִזְרֵי עֵצִים קוֹדֵם לְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי. וְדִשּׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי קוֹדֵם לַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת. וַהֲטָבַת חָמֵשׁ נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לְדַם הַתָּמִיד. וְדַם הַתָּמִיד קוֹדֵם לַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת. וַהֲטָבַת שְׁתֵּי נֵרוֹת קוֹדֶמֶת לִקְטֹרֶת. וּקְטֹרֶת קוֹדֶמֶת לְאֵבָרִים. וְאֵבָרִים לְמִנְחָה. וּמִנְחָה לַחֲבִתִּין. וַחֲבִתִּין לִנְסָכִין. וּנְסָכִין לְמוּסָפִין. וּמוּסָפִין לְבָזִיכִין. וּבָזִיכִין קוֹדְמִין לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם שֶׁנֶּאֱמַר וְעָרַךְ עָלֶיהָ הָעֹלָה וְהִקְטִיר עָלֶיהָ חֶלְבֵי הַשְּׁלָמִים עָלֶיהָ הַשְׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם:

אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ תַּתִּיר צְרוּרָה: קַבֵּל רִנַּת עַמְּךָ שַׂגְּבֵנוּ טַהֲרֵנוּ נוֹרָא: נָא גִבּוֹר דּוֹרְשֵׁי יִחוּדְךָ כְּבָבַת שָׁמְרֵם: בָּרְכֵם טַהֲרֵם רַחֲמֵם צִדְקָתְךָ תָּמִיד גָּמְלֵם: חֲסִין קָדוֹשׁ בְּרוֹב טוּבְךָ נַהֵל עֲדָתֶךָ: יָחִיד גֵּאֶה לְעַמְּךָ פְּנֵה. זוֹכְרֵי קְדֻשָּׁתֶךָ: שַׁוְעָתֵנוּ קַבֵּל

וּשְׁמַע צַעֲקָתֵנוּ יוֹדֵעַ תַּעֲלֻמוֹת: בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַתָּה צִוִּיתָנוּ לְהַקְרִיב קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ. וְלִהְיוֹת כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם. וּלְוִיִּם בְּדוּכָנָם. וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם. וְעַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וּבָטַל הַתָּמִיד וְאֵין לָנוּ לֹא כֹהֵן בַּעֲבוֹדָתוֹ. וְלֹא לֵוִי בְּדוּכָנוֹ. וְלֹא יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדוֹ. וְאַתָּה אָמַרְתָּ וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ. לָכֵן יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁיְּהֵא שִׂיחַ שִׂפְתוֹתֵינוּ חָשׁוּב וּמְקֻבָּל וּמְרֻצֶּה לְפָנֶיךָ כְּאִלּוּ הִקְרַבְנוּ קָרְבַּן הַתָּמִיד בְּמוֹעֲדוֹ. וְעָמַדְנוּ עַל מַעֲמָדוֹ:

לשבת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

לר"ח וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: וּשְׁלשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַייָ: וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִשִׁית הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַייָ עַל עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן שֶׁל זְבָחִים קָדְשֵׁי קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן פַּר וְשָׂעִיר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן

בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן, וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל בֵּין הַבַּדִּים וְעַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב. מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת: שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב: פָּרִים הַנִּשְׂרָפִים וּשְׂעִירִים הַנִּשְׂרָפִים שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן, וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן, וְדָמָן טָעוּן הַזָּיָה עַל הַפָּרֹכֶת וְעַל מִזְבַּח הַזָּהָב. מַתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכָּבֶת. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, אִם לֹא נָתַן לֹא עִכֵּב. אֵלּוּ וָאֵלּוּ נִשְׂרָפִין בְּבֵית הַדָּשֶׁן: חַטֹּאת הַצִּבּוּר וְהַיָּחִיד. אֵלּוּ הֵן חַטֹּאת הַצִּבּוּר: שְׂעִירֵי רָאשֵׁי חֳדָשִׁים וְשֶׁל מוֹעֲדוֹת. שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן, וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן, וְדָמָן טָעוּן אַרְבַּע מַתָּנוֹת עַל אַרְבַּע קְרָנוֹת: כֵּיצַד עָלָה בַכֶּבֶשׁ וּפָנָה לַסּוֹבֵב וּבָא לוֹ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מִזְרָחִית. מִזְרָחִית צְפוֹנִית. צְפוֹנִית מַעֲרָבִית. מַעֲרָבִית דְּרוֹמִית. שְׁיָרֵי הַדָּם הָיָה שׁוֹפֵךְ עַל יְסוֹד דְּרוֹמִי. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הָעוֹלָה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים שְׁחִיטָתָהּ בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָהּ בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן וְדָמָהּ טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע וּטְעוּנָה הֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ וְכָלִיל לָאִשִּׁים:

זִבְחֵי שַׁלְמֵי צִבּוּר וַאֲשָׁמוֹת. אֵלּוּ הֵן אֲשָׁמוֹת אֲשַׁם גְּזֵלוֹת אֲשַׁם מְעִילוֹת אֲשַׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה אֲשַׁם נָזִיר אֲשַׁם מְצוֹרָע אָשָׁם תָּלוּי: שְׁחִיטָתָן בַּצָּפוֹן וְקִבּוּל דָּמָן בִּכְלִי שָׁרֵת בַּצָּפוֹן. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין לִפְנִים מִן הַקְּלָעִים לְזִכְרֵי כְהֻנָּה בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת:

הַתּוֹדָה וְאֵיל נָזִיר קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לְיוֹם וָלַיְלָה עַד חֲצוֹת: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

שְׁלָמִים קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה. וְדָמָן טָעוּן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר לְכָל אָדָם בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַמּוּרָם מֵהֶם כַּיּוֹצֵא בָהֶם אֶלָּא שֶׁהַמּוּרָם נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים לִנְשֵׁיהֶם וְלִבְנֵיהֶם וּלְעַבְדֵיהֶם:

הַבְּכוֹר וְהַמַּעֲשֵׂר וְהַפֶּסַח קָדָשִׁים קַלִּים שְׁחִיטָתָן בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה וְדָמָן טָעוּן מַתָּנָה אֶחָת וּבִלְבָד שֶׁיִּתֵּן כְּנֶגֶד הַיְסוֹד. שִׁנָּה בַאֲכִילָתָן הַבְּכוֹר נֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים וְהַמַּעֲשֵׂר לְכָל אָדָם. וְנֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר בְּכָל מַאֲכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד: הַפֶּסַח אֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא בַלַּיְלָה וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא עַד חֲצוֹת וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא לִמְנוּיָו וְאֵינוֹ נֶאֱכָל אֶלָּא צָלִי:

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִדּוֹת הַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת: מִקַּל וָחֹמֶר וּמִגְּזֵרָה שָׁוָה. מִבִּנְיַן אָב מִכָּתוּב אֶחָד. וּמִבִּנְיַן אָב מִשְּׁנֵי כְתוּבִים. מִכְּלָל וּפְרָט. וּמִפְּרָט וּכְלָל. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל אִי אַתָּה דָן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט: מִכְּלָל שֶׁהוּא צָרִיךְ לִפְרָט. וּמִפְּרָט שֶׁהוּא צָרִיךְ לִכְלָל: כָּל דָּבָר שֶׁהָיָה בִּכְלָל וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד

לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כלו יצא: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחד שהוא כענינו יצא להקל ולא להחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לטעון טוען אחר שלא כענינו יצא להקל ולהחמיר: כל דבר שהיה בכלל ויצא לדון בדבר החדש אי אתה יכול להחזירו לכללו עד שיחזירנו הכתוב לכללו בפירוש. דבר הלמד מענינו. ודבר הלמד מסופו. וכן שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות: קדיש דרבנן

מזמור שיר חנכת הבית לדוד: ארוממך יי כי דליתני ולא שמחת איבי לי: יי אלהי שועתי אליך ותרפאני: יי העלית מן שאול נפשי חייתני מירדי בור: זמרו ליי חסידיו והודו לזכר קדשו: כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה: ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם: יי ברצונך העמדתה להררי עז הסתרת פניך הייתי נבהל: אליך יי אקרא ואל אדני אתחנן: מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היודך עפר היגיד אמתך: שמע יי וחנני יי היה עזר לי: הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה: למען יזמרך כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם אודך: ק"י

הריני מזמן את פי להודות ולהלל ולשבח את בוראי לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה על ידי ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל:

ברוך שאמר והיה העולם. ברוך הוא. ברוך עשה בראשית. ברוך אומר ועשה. ברוך גוזר ומקים. ברוך מרחם על הארץ. ברוך מרחם על הבריות. ברוך משלם שכר טוב ליראיו. ברוך חי לעד וקים לנצח. ברוך פודה ומציל ברוך שמו: ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם האל האב הרחמן המהלל בפי עמו משבח ומפאר בלשון חסידיו ועבדיו ובשירי דוד עבדך. נהללך יי אלהינו בשבחות ובזמרות. נגדלך ונשבחך ונפארך ונזכיר שמך ונמליכך מלכנו אלהינו. יחיד חי העולמים מלך משבח ומפאר עדי עד שמו הגדול: ברוך אתה יי מלך מהלל בתשבחות:

הודו ליי קראו בשמו הודיעו בעמים עלילתיו: שירו לו זמרו לו שיחו בכל נפלאתיו: התהללו בשם קדשו ישמח לב מבקשי יי: דרשו יי ועזו בקשו פניו תמיד: זכרו נפלאתיו אשר עשה מפתיו ומשפטי פיהו: זרע ישראל עבדו בני יעקב בחיריו: הוא יי אלהינו בכל הארץ משפטיו: זכרו לעולם בריתו דבר צוה לאלף דור: אשר כרת את אברהם ושבועתו ליצחק: ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם: לאמר לך אתן ארץ כנען חבל נחלתכם: בהיותכם מתי מספר כמעט וגרים בה: ויתהלכו מגוי

אל גוי וממלכה אל עם אחר: לא הניח לאיש לעשקם ויוכח עליהם מלכים: אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו: שירו ליי כל הארץ בשרו מיום אל יום ישועתו: ספרו בגוים את כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד ונורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים כאן צריך להפסיק ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עז וחדוה במקומו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לפניו השתחוו ליי בהדרת קדש: חילו מלפניו כל הארץ אף תכון תבל בל תמוט: ישמחו השמים ותגל הארץ ויאמרו בגוים יי מלך: ירעם הים ומלאו יעלץ השדה וכל אשר בו: אז ירננו עצי היער מלפני יי כי בא לשפוט את הארץ: הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו: ואמרו הושיענו אלהי ישענו וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: ברוך יי אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמרו כל העם אמן והלל ליי: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדום רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: אתה יי לא תכלא רחמיך ממני חסדך ואמתך תמיד יצרוני: זכר רחמיך יי וחסדיך כי מעולם המה: תנו עז לאלהים על ישראל גאותו ועזו בשחקים: נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נותן עז ותעצומות לעם ברוך אלהים: אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים: ליי הישועה על עמך ברכתך סלה: יי צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה: יי צבאות אשרי אדם בטח בך: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו: הושיעה את עמך וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם: נפשנו חכתה ליי עזרנו ומגננו הוא: כי בו ישמח לבנו כי בשם קדשו בטחנו: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הראנו יי חסדך וישעך תתן לנו: קומה עזרתה לנו ופדנו למען חסדך: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: אשרי העם שככה לו אשרי העם שיי אלהיו: ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה ליי כי גמל עלי:

ת״א מזמור לתודה לא בשבת ולא ביו״ט ולא בע״פ ולא בחוה״מ של פסח ולא בעיו״כ:

מזמור לתודה הריעו ליי כל הארץ: עבדו את יי בשמחה באו לפניו ברננה: דעו כי יי הוא אלהים הוא עשנו ולו אנחנו עמו וצאן מרעיתו: באו שעריו בתודה חצרתיו בתהלה הודו לו ברכו שמו: כי טוב יי לעולם חסדו ועד דר ודר אמונתו:

בשבת וביו״ט אומרים זה:

למנצח מזמור לדוד: השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע: יום ליום יביע אמר ולילה ללילה יחוה דעת: אין אמר ואין דברים בלי נשמע קולם: בכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם לשמש

שם

שָׁם אֹהֶל בָּהֶם: וְהוּא כְּחָתָן יֹצֵא
מֵחֻפָּתוֹ יָשִׂישׂ כְּגִבּוֹר לָרוּץ
אֹרַח: מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ
וּתְקוּפָתוֹ עַל קְצוֹתָם וְאֵין נִסְתָּר
מֵחַמָּתוֹ: תּוֹרַת יְיָ תְּמִימָה
מְשִׁיבַת נָפֶשׁ עֵדוּת יְיָ נֶאֱמָנָה
מַחְכִּימַת פֶּתִי: פִּקּוּדֵי יְיָ יְשָׁרִים
מְשַׂמְּחֵי לֵב מִצְוַת יְיָ בָּרָה
מְאִירַת עֵינָיִם: יִרְאַת יְיָ טְהוֹרָה
עוֹמֶדֶת לָעַד מִשְׁפְּטֵי יְיָ אֱמֶת
צָדְקוּ יַחְדָּו: הַנֶּחֱמָדִים מִזָּהָב
וּמִפַּז רָב וּמְתוּקִים מִדְּבַשׁ וְנֹפֶת
צוּפִים: גַּם עַבְדְּךָ נִזְהָר בָּהֶם
בְּשָׁמְרָם עֵקֶב רָב: שְׁגִיאוֹת מִי
יָבִין מִנִּסְתָּרוֹת נַקֵּנִי: גַּם מִזֵּדִים
חֲשֹׂךְ עַבְדֶּךָ אַל יִמְשְׁלוּ בִי אָז
אֵיתָם וְנִקֵּיתִי מִפֶּשַׁע רָב: יִהְיוּ
לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי וְהֶגְיוֹן לִבִּי
לְפָנֶיךָ יְיָ צוּרִי וְגוֹאֲלִי:

לְדָוִד בְּשַׁנּוֹתוֹ אֶת טַעְמוֹ לִפְנֵי אֲבִימֶלֶךְ
וַיְגָרְשֵׁהוּ וַיֵּלַךְ: אֲבָרְכָה אֶת יְיָ בְּכָל עֵת
תָּמִיד תְּהִלָּתוֹ בְּפִי: בַּיְיָ תִּתְהַלֵּל נַפְשִׁי
יִשְׁמְעוּ עֲנָוִים וְיִשְׂמָחוּ: גַּדְּלוּ לַיְיָ אִתִּי
וּנְרוֹמְמָה שְׁמוֹ יַחְדָּו: דָּרַשְׁתִּי אֶת יְיָ
וְעָנָנִי וּמִכָּל מְגוּרוֹתַי הִצִּילָנִי: הִבִּיטוּ אֵלָיו
וְנָהָרוּ וּפְנֵיהֶם אַל יֶחְפָּרוּ: זֶה עָנִי קָרָא
וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָיו הוֹשִׁיעוֹ: חֹנֶה
מַלְאַךְ יְיָ סָבִיב לִירֵאָיו וַיְחַלְּצֵם: טַעֲמוּ
וּרְאוּ כִּי טוֹב יְיָ אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר יֶחֱסֶה בּוֹ:
יְראוּ אֶת יְיָ קְדֹשָׁיו כִּי אֵין מַחְסוֹר
לִירֵאָיו: כְּפִירִים רָשׁוּ וְרָעֵבוּ וְדֹרְשֵׁי יְיָ
לֹא יַחְסְרוּ כָל טוֹב: לְכוּ בָנִים שִׁמְעוּ
לִי יִרְאַת יְיָ אֲלַמֶּדְכֶם: מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ
חַיִּים אֹהֵב יָמִים לִרְאוֹת טוֹב: נְצֹר
לְשׁוֹנְךָ מֵרָע וּשְׂפָתֶיךָ מִדַּבֵּר מִרְמָה: סוּר
מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב בַּקֵּשׁ שָׁלוֹם וְרָדְפֵהוּ:
עֵינֵי יְיָ אֶל צַדִּיקִים וְאָזְנָיו אֶל שַׁוְעָתָם:
פְּנֵי יְיָ בְּעֹשֵׂי רָע לְהַכְרִית מֵאֶרֶץ זִכְרָם:
צָעֲקוּ וַיְיָ שָׁמֵעַ וּמִכָּל צָרוֹתָם הִצִּילָם:
קָרוֹב יְיָ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב וְאֶת דַּכְּאֵי רוּחַ
יוֹשִׁיעַ: רַבּוֹת רָעוֹת צַדִּיק וּמִכֻּלָּם יַצִּילֶנּוּ
יְיָ: שֹׁמֵר כָּל עַצְמוֹתָיו אַחַת מֵהֵנָּה לֹא
נִשְׁבָּרָה: תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה וְשֹׂנְאֵי
צַדִּיק יֶאְשָׁמוּ: פּוֹדֶה יְיָ נֶפֶשׁ עֲבָדָיו
וְלֹא יֶאְשְׁמוּ כָּל הַחֹסִים בּוֹ:

תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲדֹנָי
מָעוֹן אַתָּה הָיִיתָ לָּנוּ בְּדֹר וָדֹר: בְּטֶרֶם
הָרִים יֻלָּדוּ וַתְּחוֹלֵל אֶרֶץ וְתֵבֵל וּמֵעוֹלָם
עַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: תָּשֵׁב אֱנוֹשׁ עַד
דַּכָּא וַתֹּאמֶר שׁוּבוּ בְנֵי אָדָם: כִּי אֶלֶף
שָׁנִים בְּעֵינֶיךָ כְּיוֹם אֶתְמוֹל כִּי יַעֲבֹר
וְאַשְׁמוּרָה בַלָּיְלָה: זְרַמְתָּם שֵׁנָה יִהְיוּ
בַּבֹּקֶר כֶּחָצִיר יַחֲלֹף: בַּבֹּקֶר יָצִיץ וְחָלָף
לָעֶרֶב יְמוֹלֵל וְיָבֵשׁ: כִּי כָלִינוּ בְאַפֶּךָ
וּבַחֲמָתְךָ נִבְהָלְנוּ: שַׁתָּה [illegible] עֲוֹנֹתֵינוּ
לְנֶגְדֶּךָ עֲלֻמֵנוּ לִמְאוֹר פָּנֶיךָ: כִּי כָל יָמֵינוּ
פָּנוּ בְעֶבְרָתֶךָ כִּלִּינוּ שָׁנֵינוּ כְמוֹ הֶגֶה:
יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה וְאִם
בִּגְבוּרֹת שְׁמוֹנִים שָׁנָה וְרָהְבָּם עָמָל וָאָוֶן
כִּי גָז חִישׁ וַנָּעֻפָה: מִי יוֹדֵעַ עֹז אַפֶּךָ
וּכְיִרְאָתְךָ עֶבְרָתֶךָ: לִמְנוֹת יָמֵינוּ כֵּן
הוֹדַע וְנָבִא לְבַב חָכְמָה: שׁוּבָה יְיָ עַד
מָתָי וְהִנָּחֵם עַל עֲבָדֶיךָ: שַׂבְּעֵנוּ בַבֹּקֶר
חַסְדֶּךָ וּנְרַנְּנָה וְנִשְׂמְחָה בְּכָל יָמֵינוּ:
שַׂמְּחֵנוּ כִּימוֹת עִנִּיתָנוּ שְׁנוֹת רָאִינוּ
רָעָה: יֵרָאֶה אֶל עֲבָדֶיךָ פָעֳלֶךָ וַהֲדָרְךָ

על בניהם: ויהי נעם אדני אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו:

ישב בסתר עליון בצל שדי יתלונן: אמר ליי מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו: כי הוא יצילך מפח יקוש מדבר הוות: באברתו יסך לך ותחת כנפיו תחסה צנה וסחרה אמתו: לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם: מדבר באפל יהלך מקטב ישוד צהרים: יפל מצדך אלף ורבבה מימינך אליך לא יגש: רק בעיניך תביט ושלמת רשעים תראה: כי אתה יי מחסי עליון שמת מעונך: לא תאנה אליך רעה ונגע לא יקרב באהלך: כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: על כפים ישאונך פן תגוף באבן רגלך: על שחל ופתן תדרך תרמס כפיר ותנין: כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו כי ידע שמי: יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי: ארך ימים וגו׳

הללויה הללו את שם יי הללו עבדי יי: שעמדים בבית יי בחצרות בית אלהינו: הללויה כי טוב יי זמרו לשמו כי נעים: כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו: כי אני ידעתי כי גדול יי ואדנינו מכל אלהים: כל אשר חפץ יי עשה בשמים ובארץ בימים וכל תהמות: מעלה נשאים מקצה הארץ ברקים למטר עשה מוצא רוח מאוצרותיו: שהכה בכורי מצרים מאדם עד בהמה: שלח אתות ומפתים בתוככי מצרים בפרעה ובכל עבדיו: שהכה גוים רבים והרג מלכים עצומים: לסיחון מלך האמרי ולעוג מלך הבשן ולכל ממלכות כנען: ונתן ארצם נחלה נחלה לישראל עמו: יי שמך לעולם יי זכרך לדר ודר: כי ידין יי עמו ועל עבדיו יתנחם: עצבי הגוים כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא יאזינו אף אין יש רוח בפיהם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: בית ישראל ברכו את יי בית אהרן ברכו את יי: בית הלוי ברכו את יי יראי יי ברכו את יי: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
הודו לאלהי האלהים כי לעולם חסדו:
הודו לאדני האדנים כי לעולם חסדו:
לעשה נפלאות גדלות לבדו כל״ח:
לעשה השמים בתבונה כי לעולם חסדו:
לרקע הארץ על המים כי לעולם חסדו:
לעשה אורים גדלים כי לעולם חסדו:
את השמש לממשלת ביום כל״ח
את הירח וכוכבים לממשלות בלילה כי לעולם חסדו:
למכה מצרים בבכוריהם כל״ח:
ויוצא ישראל מתוכם כי לעולם חסדו:
ביד חזקה ובזרוע נטויה כי לעולם חסדו:
לגזר ים סוף לגזרים כי לעולם חסדו:
והעביר ישראל בתוכו כי לעולם חסדו:
ונער פרעה וחילו בים סוף כל״ח:
למוליך עמו במדבר כי לעולם חסדו:
למכה מלכים גדלים כי לעולם חסדו:
ויהרג מלכים אדירים כי לעולם חסדו:
לסיחון מלך האמרי כי לעולם חסדו:
ולעוג מלך הבשן כי לעולם חסדו:

וְנָתַן אַרְצָם לְנַחֲלָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נַחֲלָה לְיִשְׂרָאֵל עַבְדּוֹ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
שֶׁבְּשִׁפְלֵנוּ זָכַר לָנוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
וַיִּפְרְקֵנוּ מִצָּרֵינוּ כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
הוֹדוּ לְאֵל הַשָּׁמָיִם כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:

רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּיי לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה: הוֹדוּ לַיי בְּכִנּוֹר בְּנֵבֶל עָשׂוֹר זַמְּרוּ לוֹ: שִׁירוּ לוֹ שִׁיר חָדָשׁ הֵיטִיבוּ נַגֵּן בִּתְרוּעָה: כִּי יָשָׁר דְּבַר יי וְכָל מַעֲשֵׂהוּ בֶּאֱמוּנָה: אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד יי מָלְאָה הָאָרֶץ: בִּדְבַר יי שָׁמַיִם נַעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם: כֹּנֵס כַּנֵּד מֵי הַיָּם נֹתֵן בְּאוֹצָרוֹת תְּהוֹמוֹת: יִירְאוּ מֵיי כָּל הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ יָגוּרוּ כָּל יֹשְׁבֵי תֵבֵל: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: יי הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת עַמִּים: עֲצַת יי לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: אַשְׁרֵי הַגּוֹי אֲשֶׁר יי אֱלֹהָיו הָעָם בָּחַר לְנַחֲלָה לוֹ: מִשָּׁמַיִם הִבִּיט יי רָאָה אֶת כָּל בְּנֵי הָאָדָם: מִמְּכוֹן שִׁבְתּוֹ הִשְׁגִּיחַ אֶל כָּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ: הַיֹּצֵר יַחַד לִבָּם הַמֵּבִין אֶל כָּל מַעֲשֵׂיהֶם: אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשָׁע בְּרָב חָיִל גִּבּוֹר לֹא יִנָּצֵל בְּרָב כֹּחַ: שֶׁקֶר הַסּוּס לִתְשׁוּעָה וּבְרֹב חֵילוֹ לֹא יְמַלֵּט: הִנֵּה עֵין יי אֶל יְרֵאָיו לַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: לְהַצִּיל מִמָּוֶת נַפְשָׁם וּלְחַיּוֹתָם בָּרָעָב: נַפְשֵׁנוּ חִכְּתָה לַיי עֶזְרֵנוּ וּמָגִנֵּנוּ הוּא: כִּי בוֹ יִשְׂמַח לִבֵּנוּ כִּי בְשֵׁם קָדְשׁוֹ בָטָחְנוּ: יְהִי חַסְדְּךָ יי עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ:

מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת: טוֹב לְהֹדוֹת לַיי וּלְזַמֵּר לְשִׁמְךָ עֶלְיוֹן: לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת: עֲלֵי עָשׂוֹר וַעֲלֵי נָבֶל עֲלֵי הִגָּיוֹן בְּכִנּוֹר: כִּי שִׂמַּחְתַּנִי יי בְּפָעֳלֶךָ בְּמַעֲשֵׂי יָדֶיךָ אֲרַנֵּן: מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ יי מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבֹתֶיךָ: אִישׁ בַּעַר לֹא יֵדָע וּכְסִיל לֹא יָבִין אֶת זֹאת: בִּפְרֹחַ רְשָׁעִים כְּמוֹ עֵשֶׂב וַיָּצִיצוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן לְהִשָּׁמְדָם עֲדֵי עַד: וְאַתָּה מָרוֹם לְעֹלָם יי: כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יי כִּי הִנֵּה אֹיְבֶיךָ יֹאבֵדוּ יִתְפָּרְדוּ כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן: וַתָּרֶם כִּרְאֵים קַרְנִי בַּלֹּתִי בְּשֶׁמֶן רַעֲנָן: וַתַּבֵּט עֵינִי בְּשׁוּרָי בַּקָּמִים עָלַי מְרֵעִים תִּשְׁמַעְנָה אָזְנָי: צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה: שְׁתוּלִים בְּבֵית יי בְּחַצְרוֹת אֱלֹהֵינוּ יַפְרִיחוּ: עוֹד יְנוּבוּן בְּשֵׂיבָה דְּשֵׁנִים וְרַעֲנַנִּים יִהְיוּ: לְהַגִּיד כִּי יָשָׁר יי צוּרִי וְלֹא עַוְלָתָה עלתה כ׳ בּוֹ:

יי מָלָךְ גֵּאוּת לָבֵשׁ לָבֵשׁ יי עֹז הִתְאַזָּר אַף תִּכּוֹן תֵּבֵל בַּל תִּמּוֹט: נָכוֹן כִּסְאֲךָ מֵאָז מֵעוֹלָם אָתָּה: נָשְׂאוּ נְהָרוֹת יי נָשְׂאוּ נְהָרוֹת קוֹלָם יִשְׂאוּ נְהָרוֹת דָּכְיָם: מִקֹּלוֹת מַיִם רַבִּים אַדִּירִים מִשְׁבְּרֵי יָם אַדִּיר בַּמָּרוֹם יי: עֵדֹתֶיךָ נֶאֶמְנוּ מְאֹד לְבֵיתְךָ נַאֲוָה קֹדֶשׁ יי לְאֹרֶךְ יָמִים:

יְהִי כְבוֹד יי לְעוֹלָם יִשְׂמַח יי בְּמַעֲשָׂיו: יְהִי שֵׁם יי מְבֹרָךְ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: מִמִּזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם יי: רָם עַל כָּל גּוֹיִם יי עַל הַשָּׁמַיִם כְּבוֹדוֹ: יי שִׁמְךָ לְעוֹלָם יי זִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: יי בַּשָּׁמַיִם הֵכִין כִּסְאוֹ וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה: יִשְׂמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתָגֵל הָאָרֶץ וְיֹאמְרוּ בַגּוֹיִם יי מָלָךְ: יי מֶלֶךְ יי מָלָךְ יי יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד: יי מֶלֶךְ עוֹלָם וָעֶד אָבְדוּ גוֹיִם מֵאַרְצוֹ: יי הֵפִיר עֲצַת גּוֹיִם הֵנִיא מַחְשְׁבוֹת

עַמִּים: רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בְּלֶב אִישׁ וַעֲצַת יְיָ הִיא תָקוּם: עֲצַת יְיָ לְעוֹלָם תַּעֲמֹד מַחְשְׁבוֹת לִבּוֹ לְדֹר וָדֹר: כִּי הוּא אָמַר וַיֶּהִי הוּא צִוָּה וַיַּעֲמֹד: כִּי בָחַר יְיָ בְּצִיּוֹן אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ: כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לִסְגֻלָּתוֹ: כִּי לֹא יִטֹּשׁ יְיָ עַמּוֹ וְנַחֲלָתוֹ לֹא יַעֲזֹב: וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה: אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁכָּכָה לּוֹ אַשְׁרֵי הָעָם שֶׁיְיָ אֱלֹהָיו: תְּהִלָּה לְדָוִד אֲרוֹמִמְךָ אֱלוֹהַי הַמֶּלֶךְ וַאֲבָרְכָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: בְּכָל יוֹם אֲבָרְכֶךָּ וַאֲהַלְלָה שִׁמְךָ לְעוֹלָם וָעֶד: גָּדוֹל יְיָ וּמְהֻלָּל מְאֹד וְלִגְדֻלָּתוֹ אֵין חֵקֶר: דּוֹר לְדוֹר יְשַׁבַּח מַעֲשֶׂיךָ וּגְבוּרֹתֶיךָ יַגִּידוּ: הֲדַר כְּבוֹד הוֹדֶךָ וְדִבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה: וֶעֱזוּז נוֹרְאוֹתֶיךָ יֹאמֵרוּ וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה: זֵכֶר רַב טוּבְךָ יַבִּיעוּ וְצִדְקָתְךָ יְרַנֵּנוּ: חַנּוּן וְרַחוּם יְיָ אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד: טוֹב יְיָ לַכֹּל וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו: יוֹדוּךָ יְיָ כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ יְבָרְכוּכָה: כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמֵרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ: לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרֹתָיו וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ: מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדֹר: סוֹמֵךְ יְיָ לְכָל הַנֹּפְלִים וְזוֹקֵף לְכָל הַכְּפוּפִים: עֵינֵי כֹל אֵלֶיךָ יְשַׂבֵּרוּ וְאַתָּה נוֹתֵן לָהֶם אֶת אָכְלָם בְּעִתּוֹ: פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן: צַדִּיק יְיָ בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו: קָרוֹב יְיָ לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶאֱמֶת: רְצוֹן יְרֵאָיו יַעֲשֶׂה וְאֶת שַׁוְעָתָם יִשְׁמַע וְיוֹשִׁיעֵם: שׁוֹמֵר יְיָ אֶת כָּל אֹהֲבָיו וְאֵת כָּל הָרְשָׁעִים יַשְׁמִיד: תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֶּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: וַאֲנַחְנוּ נְבָרֵךְ יָהּ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ: אֲהַלְלָה יְיָ בְּחַיָּי אֲזַמְּרָה לֵאלֹהַי בְּעוֹדִי: אַל תִּבְטְחוּ בִנְדִיבִים בְּבֶן אָדָם שֶׁאֵין לוֹ תְשׁוּעָה: תֵּצֵא רוּחוֹ יָשֻׁב לְאַדְמָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא אָבְדוּ עֶשְׁתֹּנֹתָיו: אַשְׁרֵי שֶׁאֵל יַעֲקֹב בְּעֶזְרוֹ שִׂבְרוֹ עַל יְיָ אֱלֹהָיו: עֹשֶׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם הַשֹּׁמֵר אֱמֶת לְעוֹלָם: עֹשֶׂה מִשְׁפָּט לַעֲשׁוּקִים נֹתֵן לֶחֶם לָרְעֵבִים יְיָ מַתִּיר אֲסוּרִים: יְיָ פֹּקֵחַ עִוְרִים יְיָ זֹקֵף כְּפוּפִים יְיָ אֹהֵב צַדִּיקִים: יְיָ שֹׁמֵר אֶת גֵּרִים יָתוֹם וְאַלְמָנָה יְעוֹדֵד וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים יְעַוֵּת: יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ כִּי טוֹב זַמְּרָה אֱלֹהֵינוּ כִּי נָעִים נָאוָה תְהִלָּה: בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם יְיָ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל יְכַנֵּס: הָרוֹפֵא לִשְׁבוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעַצְּבוֹתָם: מוֹנֶה מִסְפָּר לַכּוֹכָבִים לְכֻלָּם שֵׁמוֹת יִקְרָא: גָּדוֹל אֲדוֹנֵינוּ וְרַב כֹּחַ

לִתְבוּנָתוֹ אֵין מִסְפָּר: מְעוֹדֵד עֲנָוִים יְיָ מַשְׁפִּיל רְשָׁעִים עֲדֵי אָרֶץ: עֱנוּ לַייָ בְּתוֹדָה זַמְּרוּ לֵאלֹהֵינוּ בְכִנּוֹר: הַמְכַסֶּה שָׁמַיִם בְּעָבִים הַמֵּכִין לָאָרֶץ מָטָר הַמַּצְמִיחַ הָרִים חָצִיר: נוֹתֵן לִבְהֵמָה לַחְמָהּ לִבְנֵי עֹרֵב אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: לֹא בִגְבוּרַת הַסּוּס יֶחְפָּץ לֹא בְשׁוֹקֵי הָאִישׁ יִרְצֶה: רוֹצֶה יְיָ אֶת יְרֵאָיו אֶת הַמְיַחֲלִים לְחַסְדּוֹ: שַׁבְּחִי יְרוּשָׁלַיִם אֶת יְיָ הַלְלִי אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן: כִּי חִזַּק בְּרִיחֵי שְׁעָרָיִךְ בֵּרַךְ בָּנַיִךְ בְּקִרְבֵּךְ: הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ: הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ: הַנֹּתֵן שֶׁלֶג כַּצָּמֶר כְּפוֹר כָּאֵפֶר יְפַזֵּר: מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ כְפִתִּים לִפְנֵי קָרָתוֹ מִי יַעֲמֹד: יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם יַשֵּׁב רוּחוֹ יִזְּלוּ מָיִם: מַגִּיד דְּבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל גּוֹי וּמִשְׁפָּטִים בַּל יְדָעוּם הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הַשָּׁמַיִם הַלְלוּהוּ בַּמְּרוֹמִים: הַלְלוּהוּ כָל מַלְאָכָיו הַלְלוּהוּ כָּל צְבָאָיו: הַלְלוּהוּ שֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ הַלְלוּהוּ כָּל כּוֹכְבֵי אוֹר: הַלְלוּהוּ שְׁמֵי הַשָּׁמָיִם וְהַמַּיִם אֲשֶׁר מֵעַל הַשָּׁמָיִם: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי הוּא צִוָּה וְנִבְרָאוּ: וַיַּעֲמִידֵם לָעַד לְעוֹלָם חָק נָתַן וְלֹא יַעֲבוֹר: הַלְלוּ אֶת יְיָ מִן הָאָרֶץ תַּנִּינִים וְכָל תְּהוֹמוֹת: אֵשׁ וּבָרָד שֶׁלֶג וְקִיטוֹר רוּחַ סְעָרָה עֹשָׂה דְבָרוֹ: הֶהָרִים וְכָל גְּבָעוֹת עֵץ פְּרִי וְכָל אֲרָזִים: הַחַיָּה וְכָל בְּהֵמָה רֶמֶשׂ וְצִפּוֹר כָּנָף: מַלְכֵי אֶרֶץ וְכָל לְאֻמִּים שָׂרִים וְכָל שֹׁפְטֵי אָרֶץ: בַּחוּרִים וְגַם בְּתוּלוֹת זְקֵנִים עִם נְעָרִים: יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ בִּקְהַל חֲסִידִים: יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֹשָׂיו בְּנֵי צִיּוֹן יָגִילוּ בְמַלְכָּם: יְהַלְלוּ שְׁמוֹ בְמָחוֹל בְּתֹף וְכִנּוֹר יְזַמְּרוּ לוֹ: כִּי רוֹצֶה יְיָ בְּעַמּוֹ יְפָאֵר עֲנָוִים בִּישׁוּעָה: יַעְלְזוּ חֲסִידִים בְּכָבוֹד יְרַנְּנוּ עַל מִשְׁכְּבוֹתָם: רוֹמְמוֹת אֵל בִּגְרוֹנָם וְחֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדָם: לַעֲשׂוֹת נְקָמָה בַּגּוֹיִם תּוֹכֵחוֹת בַּלְאֻמִּים: לֶאְסֹר מַלְכֵיהֶם בְּזִקִּים וְנִכְבְּדֵיהֶם בְּכַבְלֵי בַרְזֶל: לַעֲשׂוֹת בָּהֶם מִשְׁפָּט כָּתוּב הָדָר הוּא לְכָל חֲסִידָיו הַלְלוּיָהּ:

הַלְלוּיָהּ הַלְלוּ אֵל בְּקָדְשׁוֹ הַלְלוּהוּ בִּרְקִיעַ עֻזּוֹ: הַלְלוּהוּ בִגְבוּרֹתָיו הַלְלוּהוּ כְּרֹב גֻּדְלוֹ: הַלְלוּהוּ בְּתֵקַע שׁוֹפָר הַלְלוּהוּ בְּנֵבֶל וְכִנּוֹר: הַלְלוּהוּ בְתֹף וּמָחוֹל הַלְלוּהוּ בְּמִנִּים וְעֻגָב: הַלְלוּהוּ בְצִלְצְלֵי שָׁמַע הַלְלוּהוּ בְּצִלְצְלֵי תְרוּעָה: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ: כֹּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ הַלְלוּיָהּ:

בָּרוּךְ יְיָ לְעוֹלָם אָמֵן וְאָמֵן: בָּרוּךְ יְיָ מִצִּיּוֹן שֹׁכֵן יְרוּשָׁלָיִם הַלְלוּיָהּ: בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עֹשֵׂה נִפְלָאוֹת לְבַדּוֹ: וּבָרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיִמָּלֵא כְבוֹדוֹ אֶת כָּל הָאָרֶץ אָמֵן וְאָמֵן:

וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם: לְךָ יְיָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֵּצַח

וְהַהוֹד כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ לְךָ יְיָ הַמַּמְלָכָה וְהַמִּתְנַשֵּׂא לְכֹל לְרֹאשׁ: וְהָעֹשֶׁר וְהַכָּבוֹד מִלְּפָנֶיךָ וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל וּבְיָדְךָ כֹּחַ וּגְבוּרָה וּבְיָדְךָ לְגַדֵּל וּלְחַזֵּק לַכֹּל: וְעַתָּה אֱלֹהֵינוּ מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ וּמְהַלְלִים לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ: אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: אַתָּה הוּא יְיָ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם: וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ

וְכָרוֹת עִמּוֹ הַבְּרִית לָתֵת אֶת אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַחִתִּי הָאֱמֹרִי וְהַפְּרִזִּי וְהַיְבוּסִי וְהַגִּרְגָּשִׁי לָתֵת לְזַרְעוֹ וַתָּקֶם אֶת דְּבָרֶיךָ כִּי צַדִּיק אָתָּה: וַתֵּרֶא אֶת עֳנִי אֲבֹתֵינוּ בְּמִצְרָיִם וְאֶת זַעֲקָתָם שָׁמַעְתָּ עַל יַם סוּף: וַתִּתֵּן אֹתֹת וּמֹפְתִים בְּפַרְעֹה וּבְכָל עֲבָדָיו וּבְכָל עַם אַרְצוֹ כִּי יָדַעְתָּ כִּי הֵזִידוּ עֲלֵיהֶם וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כְּהַיּוֹם הַזֶּה: וְהַיָּם בָּקַעְתָּ לִפְנֵיהֶם וַיַּעַבְרוּ בְתוֹךְ הַיָּם בַּיַּבָּשָׁה וְאֶת רֹדְפֵיהֶם הִשְׁלַכְתָּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אֶבֶן בְּמַיִם עַזִּים:

וַיּוֹשַׁע יְיָ בַּיּוֹם הַהוּא אֶת יִשְׂרָאֵל מִיַּד מִצְרָיִם וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת מִצְרַיִם מֵת עַל שְׂפַת הַיָּם:

וַיַּרְא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה יְיָ בְּמִצְרַיִם וַיִּירְאוּ הָעָם אֶת יְיָ וַיַּאֲמִינוּ בַּיְיָ וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ:

אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַיְיָ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר אָשִׁירָה לַיְיָ כִּי גָאֹה גָּאָה סוּס וְרֹכְבוֹ רָמָה בַיָּם: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה זֶה אֵלִי וְאַנְוֵהוּ אֱלֹהֵי אָבִי וַאֲרֹמְמֶנְהוּ: יְיָ אִישׁ מִלְחָמָה יְיָ שְׁמוֹ: מַרְכְּבֹת פַּרְעֹה וְחֵילוֹ יָרָה בַיָּם וּמִבְחַר שָׁלִשָׁיו טֻבְּעוּ בְיַם סוּף: תְּהֹמֹת יְכַסְיֻמוּ יָרְדוּ בִמְצוֹלֹת כְּמוֹ אָבֶן: יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ יְמִינְךָ יְיָ תִּרְעַץ אוֹיֵב: וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ תְּשַׁלַּח חֲרֹנְךָ יֹאכְלֵמוֹ כַּקַּשׁ: וּבְרוּחַ אַפֶּיךָ נֶעֶרְמוּ מַיִם נִצְּבוּ כְמוֹ נֵד נֹזְלִים קָפְאוּ תְהֹמֹת בְּלֶב יָם: אָמַר אוֹיֵב אֶרְדֹּף אַשִּׂיג אֲחַלֵּק שָׁלָל תִּמְלָאֵמוֹ נַפְשִׁי אָרִיק חַרְבִּי תּוֹרִישֵׁמוֹ יָדִי: נָשַׁפְתָּ בְרוּחֲךָ כִּסָּמוֹ יָם צָלְלוּ כַּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אַדִּירִים: מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא: נָטִיתָ יְמִינְךָ תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ: נָחִיתָ בְחַסְדְּךָ עַם זוּ גָּאָלְתָּ נֵהַלְתָּ בְעָזְּךָ אֶל נְוֵה קָדְשֶׁךָ: שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת: אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב יֹאחֲזֵמוֹ רָעַד נָמֹגוּ כֹּל יֹשְׁבֵי כְנָעַן: תִּפֹּל עֲלֵיהֶם אֵימָתָה וָפַחַד בִּגְדֹל זְרוֹעֲךָ יִדְּמוּ כָּאָבֶן עַד יַעֲבֹר עַמְּךָ יְיָ עַד יַעֲבֹר עַם זוּ קָנִיתָ: תְּבִאֵמוֹ וְתִטָּעֵמוֹ בְּהַר נַחֲלָתְךָ מָכוֹן לְשִׁבְתְּךָ פָּעַלְתָּ יְיָ מִקְּדָשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: יְיָ מַלְכוּתֵהּ קָאֵם לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: כִּי בָא סוּס פַּרְעֹה בְּרִכְבּוֹ וּבְפָרָשָׁיו בַּיָּם וַיָּשֶׁב יְיָ עֲלֵהֶם אֶת מֵי הַיָּם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל

חלכו ביבשה בתוך הים: כי ליי המלוכה ומושל בגוים: ועלו מושיעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליי המלוכה: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: בשבת וביו"ט מתחילין כאן נשמת

ישתבח שמך לעד מלכנו האל המלך הגדול והקדוש בשמים ובארץ. כי לך נאה יי אלהינו ואלהי אבותינו שיר ושבחה הלל וזמרה עז וממשלה נצח גדלה וגבורה תהלה ותפארת קדשה ומלכות. ברכות והודאות מעתה ועד עולם: ברוך אתה יי אל מלך גדול בתשבחות אל ההודאות אדון הנפלאות הבוחר בשירי זמרה מלך אל חי העולמים: ח"ק

בשבת שהחזן אומר ברכו אומרים הקהל יתברך

חזן ברכו את יי המבורך:

קו"ח ברוך יי המבורך לעולם ועד:

יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא שהוא ראשון והוא אחרון ומבלעדיו אין אלהים סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו. ושמו מרומם על כל ברכה ותהלה: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא את הכל:

המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים. ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית: מה רבו מעשיך יי כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך: המלך המרומם לבדו מאז. המשבח והמפאר והמתנשא מימות עולם: אלהי עולם

ברחמיך הרבים רחם עלינו. אדון עזנו צור משגבנו מגן ישענו משגב בעדנו: אל ברוך גדול דעה. הכין ופעל זהרי חמה. טוב יצר כבוד לשמו. מאורות נתן סביבות עזו. פנות צבאיו קדושים רוממי שדי. תמיד מספרים כבוד אל וקדשתו: תתברך יי אלהינו על שבח מעשה ידיך. ועל מאורי אור שעשית יפארוך סלה:

תתברך צורנו מלכנו וגואלנו בורא קדושים ישתבח שמך לעד מלכנו. יוצר משרתים. ואשר משרתיו כלם עומדים ברום עולם ומשמיעים ביראה יחד בקול דברי אלהים חיים ומלך עולם: כלם אהובים כלם ברורים כלם גבורים וכלם עשים באימה וביראה רצון קונם: וכלם פותחים את פיהם בקדשה ובטהרה בשירה ובזמרה ומברכים ומשבחים ומפארים ומעריצים ומקדישים וממליכים:

את שם האל המלך הגדול הגבור והנורא קדוש הוא: וכלם מקבלים עליהם על מלכות שמים זה מזה. ונותנים רשות זה לזה להקדיש ליוצרם בנחת רוח בשפה ברורה ובנעימה קדשה כלם כאחד עונים ואומרים ביראה:

קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו:

והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול מתנשאים לעמת שרפים לעמתם משבחים ואומרים: ברוך כבוד יי ממקומו:

לאל ברוך נעימות יתנו.

לְמֶלֶךְ אֵל חַי וְקַיָּם זְמִירוֹת יֹאמֵרוּ וְתִשְׁבָּחוֹת יַשְׁמִיעוּ. כִּי הוּא לְבַדּוֹ פּוֹעֵל גְּבוּרוֹת עוֹשֶׂה חֲדָשׁוֹת בַּעַל מִלְחָמוֹת. זוֹרֵעַ צְדָקוֹת מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת בּוֹרֵא רְפוּאוֹת נוֹרָא תְהִלּוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת. הַמְחַדֵּשׁ בְּטוּבוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית. כָּאָמוּר לְעֹשֵׂה אוֹרִים גְּדוֹלִים כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: אוֹר חָדָשׁ עַל צִיּוֹן תָּאִיר וְנִזְכֶּה כֻלָּנוּ מְהֵרָה לְאוֹרוֹ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ יוֹצֵר הַמְּאוֹרוֹת:

אַהֲבָה רַבָּה אֲהַבְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ חֶמְלָה גְדוֹלָה וִיתֵרָה חָמַלְתָּ עָלֵינוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ בַּעֲבוּר אֲבוֹתֵינוּ שֶׁבָּטְחוּ בְךָ וַתְּלַמְּדֵם חֻקֵּי חַיִּים כֵּן תְּחָנֵּנוּ וּתְלַמְּדֵנוּ: אָבִינוּ הָאָב הָרַחֲמָן הַמְרַחֵם רַחֵם עָלֵינוּ וְתֵן בְּלִבֵּנוּ לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל לִשְׁמֹעַ לִלְמוֹד וּלְלַמֵּד לִשְׁמוֹר וְלַעֲשׂוֹת וּלְקַיֵּם אֶת כָּל דִּבְרֵי תַלְמוּד תּוֹרָתֶךָ בְּאַהֲבָה: וְהָאֵר עֵינֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ וְדַבֵּק לִבֵּנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְיַחֵד לְבָבֵנוּ לְאַהֲבָה וּלְיִרְאָה שְׁמֶךָ וְלֹא נֵבוֹשׁ לְעוֹלָם וָעֶד: כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא בָּטָחְנוּ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתֶךָ: וַהֲבִיאֵנוּ לְשָׁלוֹם מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ וְתוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ. כִּי אֵל פּוֹעֵל יְשׁוּעוֹת אָתָּה וּבָנוּ בָחַרְתָּ מִכָּל עַם וְלָשׁוֹן. וְקֵרַבְתָּנוּ לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל סֶלָה בֶּאֱמֶת. לְהוֹדוֹת לְךָ וּלְיַחֶדְךָ בְּאַהֲבָה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה:

יחיד אומר אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

בלחש בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ:

לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה
אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם
כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם
צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם וְנָתְנוּ
עַל צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם
לְצִיצִת וּרְאִיתֶם אֹתוֹ וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל
מִצְוֹת יְיָ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְלֹא תָתוּרוּ
אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם
זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת
כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם:
אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

אֱמֶת וְיַצִּיב וְנָכוֹן וְקַיָּם וְיָשָׁר וְנֶאֱמָן
וְאָהוּב וְחָבִיב וְנֶחְמָד וְנָעִים וְנוֹרָא וְאַדִּיר
וּמְתֻקָּן וּמְקֻבָּל וְטוֹב וְיָפֶה הַדָּבָר הַזֶּה
עָלֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד: אֱמֶת אֱלֹהֵי עוֹלָם
מַלְכֵּנוּ צוּר יַעֲקֹב מָגֵן יִשְׁעֵנוּ. לְדֹר וָדֹר
הוּא קַיָּם וּשְׁמוֹ קַיָּם וְכִסְאוֹ נָכוֹן וּמַלְכוּתוֹ
וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת: וּדְבָרָיו חָיִים
וְקַיָּמִים נֶאֱמָנִים וְנֶחֱמָדִים לָעַד וּלְעוֹלְמֵי
עוֹלָמִים. עַל אֲבוֹתֵינוּ וְעָלֵינוּ עַל בָּנֵינוּ
וְעַל דּוֹרוֹתֵינוּ וְעַל כָּל דּוֹרוֹת זֶרַע
יִשְׂרָאֵל עֲבָדֶיךָ:

עַל הָרִאשׁוֹנִים וְעַל הָאַחֲרוֹנִים דָּבָר
טוֹב וְקַיָּם לְעוֹלָם וָעֶד. אֱמֶת וֶאֱמוּנָה
חֹק וְלֹא יַעֲבֹר: אֱמֶת שָׁאַתָּה הוּא יְיָ
אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ מַלְכֵּנוּ מֶלֶךְ
אֲבוֹתֵינוּ גֹּאֲלֵנוּ גֹּאֵל אֲבוֹתֵינוּ יוֹצְרֵנוּ צוּר
יְשׁוּעָתֵנוּ פּוֹדֵנוּ וּמַצִּילֵנוּ מֵעוֹלָם שְׁמֶךָ
אֵין אֱלֹהִים זוּלָתֶךָ:

עֶזְרַת אֲבוֹתֵינוּ אַתָּה הוּא מֵעוֹלָם מָגֵן
וּמוֹשִׁיעַ לִבְנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם בְּכָל דּוֹר
וָדוֹר: בְּרוּם עוֹלָם מוֹשָׁבֶךָ וּמִשְׁפָּטֶיךָ
וְצִדְקָתְךָ עַד אַפְסֵי אָרֶץ: אַשְׁרֵי אִישׁ
שֶׁיִּשְׁמַע לְמִצְוֹתֶיךָ וְתוֹרָתְךָ וּדְבָרְךָ יָשִׂים
עַל לִבּוֹ: אֱמֶת אַתָּה הוּא אָדוֹן לְעַמֶּךָ
וּמֶלֶךְ גִּבּוֹר לָרִיב רִיבָם: אֱמֶת אַתָּה
הוּא רִאשׁוֹן וְאַתָּה הוּא אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדֶיךָ
אֵין לָנוּ מֶלֶךְ גּוֹאֵל וּמוֹשִׁיעַ: מִמִּצְרַיִם
גְּאַלְתָּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וּמִבֵּית עֲבָדִים פְּדִיתָנוּ.
כָּל בְּכוֹרֵיהֶם הָרַגְתָּ וּבְכוֹרְךָ גָּאָלְתָּ וְיַם
סוּף בָּקַעְתָּ וְזֵדִים טִבַּעְתָּ וִידִידִים
הֶעֱבַרְתָּ וַיְכַסּוּ מַיִם צָרֵיהֶם אֶחָד מֵהֶם לֹא
נוֹתָר: עַל זֹאת שִׁבְּחוּ אֲהוּבִים וְרוֹמְמוּ
אֵל וְנָתְנוּ יְדִידִים זְמִרוֹת שִׁירוֹת
וְתִשְׁבָּחוֹת בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לַמֶּלֶךְ אֵל
חַי וְקַיָּם: רָם וְנִשָּׂא גָּדוֹל וְנוֹרָא מַשְׁפִּיל
גֵּאִים וּמַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים מוֹצִיא אֲסִירִים
וּפוֹדֶה עֲנָוִים וְעוֹזֵר דַּלִּים וְעוֹנֶה לְעַמּוֹ
בְּעֵת שַׁוְּעָם אֵלָיו: תְּהִלּוֹת לְאֵל עֶלְיוֹן
בָּרוּךְ הוּא וּמְבֹרָךְ. מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל
לְךָ עָנוּ שִׁירָה בְּשִׂמְחָה רַבָּה וְאָמְרוּ כֻלָּם:

מִי כָמֹכָה בָּאֵלִם יְיָ מִי כָּמֹכָה נֶאְדָּר
בַּקֹּדֶשׁ נוֹרָא תְהִלֹּת עֹשֵׂה פֶלֶא:

שִׁירָה חֲדָשָׁה שִׁבְּחוּ גְאוּלִים לְשִׁמְךָ
עַל שְׂפַת הַיָּם יַחַד כֻּלָּם הוֹדוּ
וְהִמְלִיכוּ וְאָמְרוּ: יְיָ יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד:

צוּר יִשְׂרָאֵל קוּמָה בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל
וּפְדֵה כִנְאֻמֶךָ יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל: גֹּאֲלֵנוּ
יְיָ צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: בָּרוּךְ
אַתָּה יְיָ גָּאַל יִשְׂרָאֵל:

למוסף ולמנחה אומרים כי שם

כִּי שֵׁם יְיָ אֶקְרָא הָבוּ גֹדֶל לֵאלֹהֵינוּ:
אֲדֹנָי שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי
אֲבוֹתֵינוּ אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי

יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון גומל חסדים טובים וקונה הכל וזוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה :

בעש"ית זכרנו לחיים מלך חפץ בחיים וכתבנו בספר החיים למענך אלהים חיים :

מלך עוזר ומושיע ומגן : ברוך אתה יי מגן אברהם :

אתה גבור לעולם אדני מחיה מתים אתה רב להושיע:

בחורף משיב הרוח ומוריד הגשם :

מכלכל חיים בחסד מחיה מתים ברחמים רבים. סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים ומקים אמונתו לישני עפר . מי כמוך בעל גבורות ומי דומה לך מלך ממית ומחיה ומצמיח ישועה :

בעש"ית מי כמוך אב הרחמים. זוכר יצוריו לחיים ברחמים :

ונאמן אתה להחיות מתים : ברוך אתה יי מחיה המתים :

בחזרת הש"ץ אומרים כאן נקדש :

נקדש את שמך בעולם כשם שמקדישים אותו בשמי מרום . ככתוב על יד נביאך וקרא זה אל זה ואמר : קו"ה קדוש קדוש קדוש יי צבאות מלא כל הארץ כבודו : חזן לעמתם ברוך יאמרו : קו"ה ברוך כבוד יי ממקומו : חזן ובדברי קדשך כתוב לאמר : קו"ה ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה :

חזן לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד . כי אל מלך גדול וקדוש אתה : ברוך אתה יי האל (בעש"ית המלך) הקדוש :

אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה : ברוך אתה יי האל (בעש"ית המלך) הקדוש :

אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה :

במוצ"ש ובמוצי"ט אפי' מיו"ט לחוה"מ אומרים זה

אתה חוננתנו למדע תורתך . ותלמדנו לעשות חקי רצונך. ותבדל יי אלהינו בין קדש לחול בין אור לחשך. בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה . אבינו מלכנו החל עלינו הימים הבאים לקראתנו לשלום . חשוכים מכל חטא ומנקים מכל עון ומדבקים ביראתך :

וחננו מאתך דעה בינה והשכל : ברוך אתה יי חונן הדעת :

השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך והחזירנו בתשובה שלמה לפניך : ברוך אתה יי הרוצה בתשובה :

סלח לנו אבינו כי חטאנו . מחל לנו מלכנו כי פשענו. כי מוחל וסולח אתה : ברוך אתה יי חנון המרבה לסלוח :

רְאֵה נָא בְעָנְיֵנוּ וְרִיבָה רִיבֵנוּ וּגְאָלֵנוּ מְהֵרָה לְמַעַן שְׁמֶךָ כִּי גּוֹאֵל חָזָק אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ גּוֹאֵל יִשְׂרָאֵל:

בתעניות לצבור אומר הש"ץ כאן עננו

רְפָאֵנוּ יְיָ וְנֵרָפֵא הוֹשִׁיעֵנוּ וְנִוָּשֵׁעָה כִּי תְהִלָּתֵנוּ אָתָּה. וְהַעֲלֵה רְפוּאָה שְׁלֵמָה לְכָל מַכּוֹתֵינוּ. כִּי אֵל מֶלֶךְ רוֹפֵא נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ רוֹפֵא חוֹלֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרֵךְ עָלֵינוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת הַשָּׁנָה הַזֹּאת וְאֶת כָּל מִינֵי תְבוּאָתָהּ לְטוֹבָה. וְתֵן בקיץ בְּרָכָה (בחורף טַל וּמָטָר לִבְרָכָה) עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה וְשַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבָהּ וּבָרֵךְ שְׁנָתֵנוּ כַּשָּׁנִים הַטּוֹבוֹת: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְבָרֵךְ הַשָּׁנִים:

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל לְחֵרוּתֵנוּ וְשָׂא נֵס לְקַבֵּץ גָּלֻיּוֹתֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ יַחַד מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת הָאָרֶץ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַבֵּץ נִדְחֵי עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

הָשִׁיבָה שׁוֹפְטֵינוּ כְּבָרִאשׁוֹנָה וְיוֹעֲצֵינוּ כְּבַתְּחִלָּה וְהָסֵר מִמֶּנּוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה וּמְלוֹךְ עָלֵינוּ אַתָּה יְיָ לְבַדְּךָ בְּחֶסֶד וּבְרַחֲמִים וְצַדְּקֵנוּ בַּמִּשְׁפָּט: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט: (בעשי"ת הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט:)

וְלַמַּלְשִׁינִים אַל תְּהִי תִקְוָה וְכָל הָרִשְׁעָה כְּרֶגַע תֹּאבֵד וְכָל אֹיְבֶיךָ מְהֵרָה יִכָּרֵתוּ וְהַזֵּדִים מְהֵרָה תְעַקֵּר וּתְשַׁבֵּר וּתְמַגֵּר וְתַכְנִיעַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ שׁוֹבֵר אֹיְבִים וּמַכְנִיעַ זֵדִים:

עַל הַצַּדִּיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל זִקְנֵי עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל פְּלֵיטַת סוֹפְרֵיהֶם וְעַל גֵּרֵי הַצֶּדֶק וְעָלֵינוּ יֶהֱמוּ נָא רַחֲמֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְתֵן שָׂכָר טוֹב לְכָל הַבּוֹטְחִים בְּשִׁמְךָ בֶּאֱמֶת וְשִׂים חֶלְקֵנוּ עִמָּהֶם לְעוֹלָם וְלֹא נֵבוֹשׁ כִּי בְךָ בָּטָחְנוּ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מִשְׁעָן וּמִבְטָח לַצַּדִּיקִים:

וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תָּשׁוּב וְתִשְׁכּוֹן בְּתוֹכָהּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ וּבְנֵה אוֹתָהּ בְּקָרוֹב בְּיָמֵינוּ בִּנְיַן עוֹלָם. וְכִסֵּא דָוִד מְהֵרָה לְתוֹכָהּ תָּכִין: בתשעה באב במנחה אומרים כאן נחם בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ בּוֹנֵה יְרוּשָׁלָיִם:

בתשעה באב במנחה אומרים זה:

נַחֵם יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת אֲבֵלֵי צִיּוֹן וְאֶת אֲבֵלֵי יְרוּשָׁלָיִם. וְאֶת הָעִיר הָאֲבֵלָה וְהַחֲרֵבָה וְהַבְּזוּיָה וְהַשּׁוֹמֵמָה. הָאֲבֵלָה מִבְּלִי בָנֶיהָ. וְהַחֲרֵבָה מִמְּעוֹנוֹתֶיהָ. וְהַבְּזוּיָה מִכְּבוֹדָהּ. וְהַשּׁוֹמֵמָה מֵאֵין יוֹשֵׁב. וְהִיא יוֹשֶׁבֶת וְרֹאשָׁהּ חָפוּי כְּאִשָּׁה עֲקָרָה שֶׁלֹּא יָלָדָה. וַיְבַלְּעוּהָ לִגְיוֹנוֹת. וַיִּירָשׁוּהָ עוֹבְדֵי זָרִים. וַיָּטִילוּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל לֶחָרֶב.

מתה בחרבות הגוים. אל כן ציון במר תבכה. וירושלים תתן קולה. לבי לבי על חלליהם. מעי מעי על חלליהם. כי אתה יי באש הצתה. ובאש אתה עתיד לבנותה. כאמור ואני אהיה לה נאם יי חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה. ברוך אתה יי מנחם ציון ובונה ירושלים:

את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוינו כל היום: ברוך אתה יי מצמיח קרן ישועה:

שמע קולנו יי אלהינו חוס ורחם עלינו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו. כי אל שומע תפלות ותחנונים אתה. ומלפניך מלכנו ריקם אל תשיבנו:

כאן יאמר בהכנעה ובשברון לב:

אנא יי חטאתי עויתי ופשעתי לפניך והרע בעיניך עשיתי. רבונו של עולם עשה למען שמך הגדול ותכפר לי על עוני וחטאי ופשעי שחטאתי ושעויתי ושפשעתי לפניך מנעורי עד היום הזה. ותמלא כל השמות שפגמתי בשמך הגדול:

בת״צ קודם כי אתה אומרים זה:

עננו יי עננו ביום צום תעניתנו. כי בצרה גדולה אנחנו. אל תפן אל רשענו ואל תסתר פניך ממנו. ואל תתעלם מתחנתנו. היה נא קרוב לשועתנו. יהי נא חסדך לנחמנו. טרם נקרא אליך עננו. כדבר שנאמר והיה טרם יקראו ואני אענה. עוד הם מדברים ואני אשמע. כי אתה יי העונה בעת צרה. פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה:

ביחיד כי אתה וכו׳ ובש״ץ מסיים ברוך אתה יי העונה בעת צרה:

כי אתה שומע תפלת עמך ישראל ברחמים: ברוך אתה יי שומע תפלה:

רצה יי אלהינו בעמך ישראל ובתפלתם והשב את העבודה לדביר ביתך ואשי ישראל. ותפלתם באהבה תקבל ברצון ותהי לרצון תמיד עבודת ישראל עמך:

בר״ח וחוה״מ אומרים זה:

אלהינו ואלהי אבותינו. יעלה ויבא ויגיע ויראה וירצה וישמע ויפקד ויזכר זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו וזכרון משיח בן דוד עבדך. וזכרון ירושלים עיר קדשך. וזכרון כל עמך בית ישראל לפניך. לפליטה לטובה לחן ולחסד ולרחמים לחיים ולשלום ביום

לר״ח	לחוה״פ	לחוה״ס
ראש החדש	חג המצות	חג הסכות

הזה: זכרנו יי אלהינו בו לטובה. ופקדנו בו לברכה. והושיענו בו לחיים. ובדבר ישועה ורחמים חוס וחננו ורחם עלינו והושיענו. כי אליך עינינו. כי אל מלך חנון ורחום אתה:

ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים: ברוך אתה יי המחזיר שכינתו לציון:

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו לעולם ועד צור חיינו

מודים דרבנן

מודים אנחנו לך שאתה הוא יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי כל בשר יוצרנו יוצר בראשית ברכות

מגן ישענו אתה הוא לדור ודור נודה לך ונספר תהלתך על חיינו המסורים בידך ועל נשמותינו הפקודות לך ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת. ערב ובקר וצהרים. הטוב כי לא כלו רחמיך והמרחם כי לא תמו חסדיך מעולם קוינו לך:

והודאות לשמך הגדול והקדוש על שהחייתנו וקימתנו כן תחינו ותקימנו ותאסוף גליותינו לחצרות קדשך לשמור חקיך ולעשות רצונך ולעבדך בלבב שלם על שאנו מודים לך. ברוך אל ההודאות:

בחנוכה ובפורים אומרים זה:

על הנסים ועל הפרקן ועל הגבורות ועל התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו בימים ההם בזמן הזה:

לחנוכה

בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו כשעמדה מלכות יון על עמך ישראל להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים וזדים ביד עוסקי תורתך ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופרקן כהיום הזה ואחר כן באו בניך לדביר ביתך ופנו את היכלך וטהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמונת ימי חנכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול:

לפורים

בימי מרדכי ואסתר בשושן הבירה כשעמד עליהם המן הרשע בקש להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז. ואתה ברחמיך הרבים הפרת את עצתו וקלקלת את מחשבתו והשבות לו גמולו בראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ:

ועל כלם יתברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד:

בעשי"ת וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך:

וכל החיים יודוך סלה ויהללו את שמך באמת האל ישועתנו ועזרתנו סלה: ברוך אתה יי הטוב שמך ולך נאה להודות:

לש"ץ אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשלשת בתורה הכתובה על ידי משה עבדך. האמורה מפי אהרן ובניו כהנים עם קדושך כאמור: יברכך יי וישמרך: יאר יי פניו אליך ויחנך: ישא יי פניו אליך וישם לך שלום:

ומתחילים שים שלום טובה וברכה חן וחסד ורחמים עלינו ועל כל ישראל עמך. ברכנו אבינו כלנו כאחד באור פניך כי באור

פניך נתת לנו יי אלהינו תורת חיים ואהבת חסד וצדקה וברכה ורחמים וחיים ושלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

למנחה ולמעריב אומרים שלום רב

שלום רב על ישראל עמך תשים לעולם כי אתה הוא מלך אדון לכל השלום וטוב בעיניך לברך את עמך ישראל בכל עת ובכל שעה בשלומך: בספר ברוך אתה יי המברך את עמו ישראל בשלום:

בעשי"ת בספר חיים ברכה ושלום ופרנסה טובה נזכר ונכתב לפניך אנחנו וכל עמך בית ישראל לחיים טובים ולשלום: ברוך אתה יי עשה השלום:

אלהי. נצור לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבתם: עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען קדשתך. עשה למען תורתך: למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך ועננִי: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי: עשה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך: ושם נעבדך ביראה כימי עולם

כשנים קדמוניות: וערבה ליי מנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים קדמוניות:

לתענית צבור ולעשי"ת

אבינו מלכנו חטאנו לפניך:
אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה:
אבינו מלכנו עשה עמנו למען שמך:
אבינו מלכנו ברך (בעשי"ת חדש) עלינו שנה טובה:
א"מ בטל מעלינו כל גזרות קשות:
אבינו מלכנו בטל מחשבות שונאינו:
אבינו מלכנו הפר עצת אויבינו:
א"מ כלה כל צר ומשטין מעלינו:
א"מ סתום פיות משטינו ומקטריגנו:
אבינו מלכנו כלה דבר וחרב ורעב ושבי ומשחית ועון מבני בריתך:
אבינו מלכנו מנע מגפה מנחלתך:
אבינו מלכנו סלח ומחל לכל עונותינו:
אבינו מלכנו מחה והעבר פשעינו וחטאתינו מנגד עיניך:
אבינו מלכנו מחוק ברחמיך הרבים כל שטרי חובותינו:
א"מ החזירנו בתשובה שלמה לפניך:
א"מ שלח רפואה שלמה לחולי עמך:
אבינו מלכנו קרע רוע גזר דינֵנו:
אבינו מלכנו זכרנו בזכרון טוב לפניך:

לתענית צבור	לעשרת ימי תשובה
אבינו מלכנו זכרנו לחיים טובים:	אבינו מלכנו כתבנו בספר חיים טובים:
אבינו מלכנו זכרנו לגאלה וישועה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר גאלה וישועה:
א"מ זכרנו לפרנסה וכלכלה:	א"מ כתבנו בספר פרנסה וכלכלה:
אבינו מלכנו זכרנו לזכיות:	אבינו מלכנו כתבנו בספר זכיות:
אבינו מלכנו זכרנו לסליחה ומחילה:	אבינו מלכנו כתבנו בספר סליחה ומחילה:

אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הַצְמַח לָנוּ יְשׁוּעָה בְּקָרוֹב:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ הָרֵם קֶרֶן מְשִׁיחֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא יָדֵינוּ מִבִּרְכוֹתֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ מַלֵּא אֲסָמֵינוּ שָׂבָע:
אָ"מ שְׁמַע קוֹלֵנוּ חוּס וְרַחֵם עָלֵינוּ:
אָ"מ קַבֵּל בְּרַחֲמִים וּבְרָצוֹן אֶת תְּפִלָּתֵנוּ:
אָ"מ פְּתַח שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם לִתְפִלָּתֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ זָכוֹר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ:
אָ"מ נָא אַל תְּשִׁיבֵנוּ רֵיקָם מִלְּפָנֶיךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ תְּהֵא הַשָּׁעָה הַזֹּאת שְׁעַת רַחֲמִים וְעֵת רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ:
אָ"מ חֲמוֹל עָלֵינוּ וְעַל עוֹלָלֵינוּ וְטַפֵּנוּ:
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַן הֲרוּגִים עַל שֵׁם קָדְשֶׁךָ:
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַן טְבוּחִים עַל יִחוּדֶךָ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן בָּאֵי בָאֵשׁ וּבַמַּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמֶךָ:
אָ"מ נְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ:
אָ"מ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ אִם לֹא לְמַעֲנֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַנְךָ וְהוֹשִׁיעֵנוּ:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן רַחֲמֶיךָ הָרַבִּים:
אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ עֲשֵׂה לְמַעַן שִׁמְךָ הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא שֶׁנִּקְרָא עָלֵינוּ:
אָ"מ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

לשני וחמישי

וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ: אַתָּה יְיָ לֹא תִכְלָא רַחֲמֶיךָ מִמֶּנּוּ חַסְדְּךָ וַאֲמִתְּךָ תָּמִיד יִצְּרוּנוּ: הוֹשִׁיעֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְקַבְּצֵנוּ מִן הַגּוֹיִם לְהוֹדוֹת לְשֵׁם קָדְשֶׁךָ לְהִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלָּתֶךָ: אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמָר יָהּ אֲדֹנָי מִי יַעֲמֹד: כִּי עִמְּךָ הַסְּלִיחָה לְמַעַן תִּוָּרֵא: לֹא כַחֲטָאֵינוּ תַּעֲשֶׂה לָּנוּ וְלֹא כַעֲוֹנוֹתֵינוּ תִּגְמוֹל עָלֵינוּ: אִם עֲוֹנֵינוּ עָנוּ בָנוּ יְיָ עֲשֵׂה לְמַעַן שְׁמֶךָ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יַעֲנֵנוּ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגְּבֵנוּ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים צְדָקָה עֲשֵׂה עִמָּנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: אֲדוֹנֵינוּ אֱלֹהֵינוּ שְׁמַע קוֹל תַּחֲנוּנֵינוּ וּזְכָר לָנוּ אֶת בְּרִית אֲבוֹתֵינוּ וְהוֹשִׁיעֵנוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: וְעַתָּה אֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיָד חֲזָקָה וַתַּעַשׂ לְךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה חָטָאנוּ רָשָׁעְנוּ: אֲדֹנָי כְּכָל צִדְקֹתֶיךָ יָשָׁב נָא אַפְּךָ וַחֲמָתְךָ מֵעִירְךָ יְרוּשָׁלַיִם הַר קָדְשֶׁךָ: כִּי בַחֲטָאֵינוּ וּבַעֲוֹנוֹת אֲבוֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַיִם וְעַמְּךָ לְחֶרְפָּה לְכָל סְבִיבוֹתֵינוּ: וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי:

תטה אלהי אזנך ושמע פקח עיניך וראה שוממתינו והעיר אשר נקרא שמך עליה כי לא על צדקותינו אנחנו מפילים תחנונינו לפניך כי על רחמיך הרבים: אדני שמעה אדני סלחה אדני הקשיבה ועשה אל תאחר למענך אלהי כי שמך נקרא על עירך ועל עמך: אבינו האב הרחמן הראנו אות לטובה וקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ יכירו וידעו כל הגוים כי אתה יי אלהינו: ועתה יי אבינו אתה אנחנו החמר ואתה יוצרנו ומעשה ידך כלנו: הושיענו למען שמך צורנו מלכנו וגואלנו. חוסה יי על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשל בם גוים. למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ידענו כי חטאנו ואין מי יעמד בעדנו שמך הגדול יעמד לנו בעת צרה: ידענו כי אין בנו מעשים צדקה עשה עמנו למען שמך: כרחם אב על בנים כן תרחם יי עלינו והושיענו למען שמך: חמל על עמך רחם על נחלתך חוסה נא כרוב רחמיך חננו ועננו כי לך יי הצדקה עשה נפלאות בכל עת:

הבט נא רחם נא על עמך מהרה למען שמך ברחמיך הרבים יי אלהינו חוס ורחם והושיעה צאן מרעיתך ואל ימשל בנו קצף כי לך עינינו תלויות והושיענו למען שמך רחם עלינו למען בריתך. הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: בך תוחלתנו אלוה סליחות אנא סלח נא אל טוב וסלח כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אנא מלך חנון ורחום זכור והבט לברית בין הבתרים ותראה לפניך עקדת יחיד למען ישראל: אבינו מלכנו חננו ועננו כי שמך הגדול נקרא עלינו. עשה נפלאות בכל עת עשה עמנו כחסדך חנון ורחום הביטה ועננו בעת צרה כי לך יי הישועה: אבינו מלכנו מחסנו אל תעש עמנו כרוע מעללינו זכור רחמיך יי וחסדיך וכרוב טובך הושיענו וחמל נא עלינו כי אין לנו אלוה אחר מבלעדיך צורנו. אל תעזבנו יי אלהינו אל תרחק ממנו כי נפשנו קצרה מחרב ומשבי ומדבר וממגפה ומכל צרה ויגון הצילנו כי לך קוינו ואל תכלימנו יי אלהינו והאר פניך בנו: וזכר לנו את ברית אבותינו והושיענו למען שמך: ראה בצרותינו ושמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה:

אל רחום וחנון רחם עלינו ועל כל מעשיך כי אין כמוך יי אלהינו: אנא שא נא פשעינו: אבינו מלכנו צורנו וגואלנו אל חי וקים החסין בכח חסיד וטוב על כל מעשיך: כי אתה הוא יי אלהינו אל ארך אפים ומלא רחמים עשה עמנו כרוב רחמיך והושיענו למען שמך: שמע מלכנו תפלתנו ומיד אויבינו

הצילנו. שמע מלכנו תפלתנו ומכל צרה ויגון הצילנו: אבינו מלכנו אתה ושמך עלינו נקרא אל תניחנו אל תעזבנו אבינו ואל תטשנו בוראנו ואל תשכחנו יוצרנו כי אל מלך חנון ורחום אתה:

אין כמוך חנון ורחום יי אלהינו אין כמוך אל ארך אפים ורב חסד ואמת הושיענו ברחמיך הרבים מרעש ומרגז הצילנו: זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב אל תפן אל קשינו ואל רשענו ואל חטאתנו: שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך: והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי כן דרכך עשה חסד חנם בכל דור ודור: חוסה יי על עמך והצילנו מזעמך והסר ממנו מכת המגפה וגזרה קשה כי אתה שומר ישראל: לך אדני הצדקה ולנו בשת הפנים: מה נתאונן מה נאמר מה נדבר ומה נצטדק: נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך כי ימינך פשוטה לקבל שבים: אנא יי הושיעה נא. אנא יי הצליחה נא: אנא יי עננו ביום קראנו: לך יי חכינו. לך יי קוינו. לך יי ניחל אל תחשה ותעננו כי נאמו גוים אבדה תקותם כל ברך וכל קומה לך לבד תשתחוה:

הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים נבהלה נפשנו מרב עצבוננו אל תשכחנו נצח קומה והושיענו כי חסינו בך:

אבינו מלכנו אם אין בנו צדקה ומעשים טובים זכר לנו את ברית אבותינו ועדותינו בכל יום יי אחד. הביטה בענינו כי רבו מכאובינו וצרות לבבנו חוסה יי עלינו בארץ שבינו ואל תשפוך חרונך עלינו כי אנחנו עמך בני בריתך: אל הביטה דל כבודנו בגוים ושקצונו כטמאת הנדה. עד מתי עזך בשבי ותפארתך ביד צר. עוררה גבורתך וקנאתך על אויביך הם יבושו ויחתו מגבורתם ואל ימעטו לפניך תלאותינו. מהר יקדמונו רחמיך ביום צרותינו. ואם לא למעננו למענך פעל ואל תשחית זכר שאריתנו וחון אום המיחדים שמך פעמים בכל יום תמיד באהבה. ואומרים שמע ישראל יי אלהינו יי אחד:

אין אומרים תחנון לא בר"ח ובחנוכה ופורים קטן ופורים גדול ב' ימים ולא בכל חודש ניסן ולא בל"ג בעומר ולא מר"ח סיון עד אחר א"ח ולא בט"ו בשבט ולא בתשעה באב ולא בט"ו באב ולא בער"ה ולא בעיו"כ עד אחר א"ח ולא בבית האבל:

ויאמר דוד אל גד צר לי מאד נפלה נא ביד יי כי רבים רחמיו וביד אדם אל אפלה:

רחום וחנון חטאתי לפניך יי מלא

רַחֲמִים רַחֵם עָלַי וְקַבֵּל תַּחֲנוּנָי: יְיָ אַל בְּאַפְּךָ תוֹכִיחֵנִי וְאַל בַּחֲמָתְךָ תְיַסְּרֵנִי: חָנֵּנִי יְיָ כִּי אֻמְלַל אָנִי רְפָאֵנִי יְיָ כִּי נִבְהֲלוּ עֲצָמָי: וְנַפְשִׁי נִבְהֲלָה מְאֹד וְאַתָּה יְיָ עַד מָתָי: שׁוּבָה יְיָ חַלְּצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חַסְדֶּךָ: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ בִּשְׁאוֹל מִי יוֹדֶה לָּךְ: יָגַעְתִּי בְאַנְחָתִי אַשְׂחֶה בְכָל לַיְלָה מִטָּתִי בְּדִמְעָתִי עַרְשִׂי אַמְסֶה: עָשְׁשָׁה מִכַּעַס עֵינִי עָתְקָה בְּכָל צוֹרְרָי: סוּרוּ מִמֶּנִּי כָּל פֹּעֲלֵי אָוֶן כִּי שָׁמַע יְיָ קוֹל בִּכְיִי: שָׁמַע יְיָ תְּחִנָּתִי יְיָ תְּפִלָּתִי יִקָּח: יֵבֹשׁוּ וְיִבָּהֲלוּ מְאֹד כָּל אֹיְבָי יָשֻׁבוּ יֵבֹשׁוּ רָגַע:

כשאומרים והוא רחום אומרים ה׳ אלהי ישראל וכו׳:

יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שׁוּב מֵחֲרוֹן אַפֶּךָ וְהִנָּחֵם עַל הָרָעָה לְעַמֶּךָ:

הַבֵּט מִשָּׁמַיִם וּרְאֵה כִּי הָיִינוּ לַעַג וָקֶלֶס בַּגּוֹיִם. נֶחְשַׁבְנוּ כַּצֹּאן לַטֶּבַח יוּבָל לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד וּלְמַכָּה וּלְחֶרְפָּה:

וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יי

זָרִים אוֹמְרִים אֵין תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה. חוֹן אוֹם לְשִׁמְךָ מְקַוֶּה. טָהוֹר יְשׁוּעָתֵנוּ קָרְבָה. יָגַעְנוּ וְלֹא הוּנַח לָנוּ. רַחֲמֶיךָ יִכְבְּשׁוּ אֶת כַּעַסְךָ מֵעָלֵינוּ:

אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי

חוּסָה יְיָ עָלֵינוּ בְּרַחֲמֶיךָ וְאַל תִּתְּנֵנוּ בִּידֵי אַכְזָרִים. לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה נָא אֱלֹהֵיהֶם. לְמַעַנְךָ עֲשֵׂה עִמָּנוּ חֶסֶד וְאַל תְּאַחַר:

אָנָּא שׁוּב מֵחֲרוֹנְךָ וְרַחֵם סְגֻלָּה אֲשֶׁר בָּחָרְתָּ: יי

קוֹלֵנוּ תִשְׁמַע וְתָחוֹן וְאַל תִּטְּשֵׁנוּ בְּיַד אֹיְבֵינוּ לִמְחוֹת אֶת שְׁמֵנוּ. זְכוֹר אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲכֶם. וְעַתָּה נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה:

וּבְכָל זֹאת שִׁמְךָ לֹא שָׁכָחְנוּ נָא אַל תִּשְׁכָּחֵנוּ יי

עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: יי

בימים שא״א והוא רחום מתחילין כאן

שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל. וְאַל יֹאבַד יִשְׂרָאֵל. הָאוֹמְרִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל:

שׁוֹמֵר גּוֹי אֶחָד. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם אֶחָד. וְאַל יֹאבַד גּוֹי אֶחָד. הַמְיַחֲדִים שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד:

שׁוֹמֵר גּוֹי קָדוֹשׁ. שְׁמוֹר שְׁאֵרִית עַם קָדוֹשׁ. וְאַל יֹאבַד גּוֹי קָדוֹשׁ. הַמְשַׁלְּשִׁים בְּשָׁלֹשׁ קְדֻשּׁוֹת לְקָדוֹשׁ:

מִתְרַצֶּה בְּרַחֲמִים וּמִתְפַּיֵּס בְּתַחֲנוּנִים הִתְרַצֶּה וְהִתְפַּיֵּס לְדוֹר עָנִי כִּי אֵין עוֹזֵר: אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ חָנֵּנוּ וַעֲנֵנוּ כִּי אֵין בָּנוּ מַעֲשִׂים עֲשֵׂה עִמָּנוּ צְדָקָה וָחֶסֶד וְהוֹשִׁיעֵנוּ:

וַאֲנַחְנוּ לֹא נֵדַע מַה נַּעֲשֶׂה כִּי עָלֶיךָ עֵינֵינוּ: זְכֹר רַחֲמֶיךָ יְיָ וַחֲסָדֶיךָ כִּי מֵעוֹלָם הֵמָּה: יְהִי חַסְדְּךָ יְיָ עָלֵינוּ כַּאֲשֶׁר יִחַלְנוּ לָךְ: אַל תִּזְכָּר לָנוּ עֲוֹנוֹת רִאשׁוֹנִים מַהֵר יְקַדְּמוּנוּ רַחֲמֶיךָ כִּי דַלּוֹנוּ מְאֹד: חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר: כִּי הוּא יָדַע יִצְרֵנוּ זָכוּר כִּי עָפָר אֲנָחְנוּ: עָזְרֵנוּ אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ עַל דְּבַר כְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהַצִּילֵנוּ וְכַפֵּר עַל חַטֹּאתֵינוּ לְמַעַן שְׁמֶךָ: ח״ק

בשני ובחמישי אומרים זה וצריך לומר בעמידה:

מנהג אשכנז	מנהג פ"ק
אל ארך אפים ורב חסד ואמת אל באפך תוכיחנו. חוסה יי על עמך והושיענו מכל רע. חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:	אל ארך אפים ומלא רחמים אל תסתר פניך ממנו חוסה יי על שארית ישראל עמך והצילנו מכל רע חטאנו לך אדון סלח נא כרוב רחמיך אל:

בשעת הוצאת ספר תורה אומרים זה:

ויהי בנסע הארן ויאמר משה קומה יי ויפצו איביך וינסו משנאיך מפניך: כי מציון תצא תורה ודבר יי מירושלים: ברוך שנתן תורה לעמו ישראל בקדשתו:

בריך שמה דמרא עלמא בריך כתרך ואתרך. יהא רעותך עם עמך ישראל לעלם. ופורקן ימינך אחזי לעמך בבית מקדשך. ולאמטויי לנא מטוב נהורך ולקבל צלותנא ברחמין. יהא רעוא קדמך דתוריך לן חיין בטיבותא ולהוי אנא פקידא בגו צדיקיא. למרחם עלי ולמנטר יתי וית כל די לי ודי לעמך ישראל. אנת הוא זן לכלא ומפרנס לכלא. אנת הוא שליט על כלא. אנת הוא דשליט על מלכיא ומלכותא דילך היא. אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמה ומקמא דיקר אוריתה בכל עדן ועדן. לא על אנש רחיצנא. ולא על בר אלהין סמיכנא. אלא באלהא דשמיא. דהוא אלהא קשוט. ואוריתה קשוט. ונביאוהי קשוט. ומסגא למעבד טבון וקשוט. בה אנא רחיץ. ולשמה קדישא יקירא אנא אמר תושבחן. יהא רעוא קדמך דתפתח לבאי באוריתא ותשלים משאלין דלבאי. ולבא דכל עמך ישראל. לטב ולחיין ולשלם אמן:

בשבת ויו"ט מתחילין כאן יגמול גדלו:

שמע ישראל יי אלהינו יי אחד: אחד (הוא) אלהינו גדול אדונינו קדוש (בר"ה ויו"כ ונורא) שמו:

חזן גדלו ליי אתי ונרוממה שמו יחדו:

קהל לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: רוממו יי אלהינו והשתחוו להדם רגליו קדוש הוא: רוממו יי אלהינו והשתחוו להר קדשו כי קדוש יי אלהינו: בחול מתחילין אב הרחמים

בשבת ויו"ט אומרים זה:

על הכל יתגדל ויתקדש וישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: בעולמות שברא העולם הזה והעולם הבא כרצונו וכרצון יראיו וכרצון כל בית ישראל: צור העולמים אדון כל הבריות אלוה כל הנפשות: היושב במרחבי מרום השוכן בשמי שמי קדם: קדשתו על החיות וקדשתו על כסא הכבוד: ובכן יתקדש שמך בנו יי אלהינו לעיני כל חי. ונאמר לפניו שיר חדש ככתוב: שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרוכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו: ונראהו עין בעין בשובו אל נוהו ככתוב: כי עין בעין יראו בשוב יי ציון: ונאמר ונגלה כבוד יי וראו כל בשר יחדו כי פי יי דבר:

אב הרחמים הוא ירחם עם עמוסים

וְיִזְכּוֹר בְּרִית אֵיתָנִים וְיַצִּיל נַפְשׁוֹתֵינוּ מִן הַשָּׁעוֹת הָרָעוֹת וְיִגְעַר בְּיֵצֶר הָרָע מִן הַנְּשׂוּאִים וְיָחוֹן אוֹתָנוּ לִפְלֵיטַת עוֹלָמִים. וִימַלֵּא מִשְׁאֲלוֹתֵינוּ בְּמִדָּה טוֹבָה יְשׁוּעָה וְרַחֲמִים:

כשמכניסין הס״ת אומרים זה:

וְזֹאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם משֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל פִּי יְיָ בְּיַד משֶׁה:

עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ בִּשְׂמֹאולָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

כשמחזירין הס״ת להיכל אומרים זה:

הַחַזָּן יְהַלְלוּ אֶת שֵׁם יְיָ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ:

והקהל אומרים הוֹדוֹ עַל אֶרֶץ וְשָׁמָיִם: וַיָּרֶם קֶרֶן לְעַמּוֹ תְּהִלָּה לְכָל חֲסִידָיו לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל עַם קְרוֹבוֹ הַלְלוּיָהּ:

ואח״כ אומרים בחול ובר״ח ובי״ט ובשבת במנחה לדוד מזמור שמלה בגיל ס״י. ובשבת בשחרי׳ אומרים מזמור לדוד שמלה בקבלת שבת:

בשעת הכנסת ס״ת להיכל אומרים זה:

וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה יְיָ רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל: קוּמָה יְיָ לִמְנוּחָתֶךָ אַתָּה וַאֲרוֹן עֻזֶּךָ: כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: בַּעֲבוּר דָּוִד עַבְדֶּךָ אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ: כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם תּוֹרָתִי אַל תַּעֲזֹבוּ: עֵץ חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ וְתוֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר: דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם: הֲשִׁיבֵנוּ יְיָ אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה חַדֵּשׁ יָמֵינוּ כְּקֶדֶם: אשרי וכו׳

א״א למנצח בר״ח ובחנוכה ובפורים קטן ב׳ ימים ובפורים גדול ב׳ ימים ולא בע״פ ולא בחוה״מ ולא בט״ב ולא בעיו״כ גם א״א בבית האבל:

לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר לְדָוִד: יַעַנְךָ יְיָ בְּיוֹם צָרָה יְשַׂגֶּבְךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב: יִשְׁלַח עֶזְרְךָ מִקֹּדֶשׁ וּמִצִּיּוֹן יִסְעָדֶךָּ: יִזְכֹּר כָּל מִנְחֹתֶךָ וְעוֹלָתְךָ יְדַשְּׁנֶה סֶלָה: יִתֶּן לְךָ כִלְבָבֶךָ וְכָל עֲצָתְךָ יְמַלֵּא: נְרַנְּנָה בִּישׁוּעָתֶךָ וּבְשֵׁם אֱלֹהֵינוּ נִדְגֹּל יְמַלֵּא יְיָ כָּל מִשְׁאֲלוֹתֶיךָ: עַתָּה יָדַעְתִּי כִּי הוֹשִׁיעַ יְיָ מְשִׁיחוֹ יַעֲנֵהוּ מִשְּׁמֵי קָדְשׁוֹ בִּגְבֻרוֹת יֵשַׁע יְמִינוֹ: אֵלֶּה בָרֶכֶב וְאֵלֶּה בַסּוּסִים וַאֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ נַזְכִּיר: הֵמָּה כָּרְעוּ וְנָפָלוּ וַאֲנַחְנוּ קַמְנוּ וַנִּתְעוֹדָד: יְיָ הוֹשִׁיעָה הַמֶּלֶךְ יַעֲנֵנוּ בְיוֹם קָרְאֵנוּ:

וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶשַׁע בְּיַעֲקֹב נְאֻם יְיָ: וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אוֹתָם אָמַר יְיָ רוּחִי אֲשֶׁר עָלֶיךָ וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ וּמִפִּי זַרְעֲךָ וּמִפִּי זֶרַע זַרְעֲךָ אָמַר יְיָ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: וְאַתָּה קָדוֹשׁ יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִלָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא: יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָל אַרְעָא זִיו יְקָרֵהּ: וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ וָאֶשְׁמַע אַחֲרַי קוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: וּנְטָלַתְנִי רוּחָא וְשִׁמְעֵית בַּתְרַי קָל זִיעַ סַגִּיא דִּמְשַׁבְּחִין וְאָמְרִין בְּרִיךְ יְקָרָא

דיי מאתר בית שכינתה : יי
ימלך לעולם ועד : יי מלכותה
קאם לעלם ולעלמי עלמיא : יי
אלהי אברהם יצחק וישראל
אבותינו שמרה זאת לעולם
ליצר מחשבות לבב עמך והכן
לבבם אליך : והוא רחום יכפר
עון ולא ישחית והרבה להשיב
אפו ולא יעיר כל חמתו : כי
אתה אדני טוב וסלח ורב חסד
לכל קראיך : צדקתך צדק
לעולם ותורתך אמת : תתן אמת
ליעקב חסד לאברהם אשר
נשבעת לאבותינו מימי קדם :
ברוך אדני יום יום יעמס לנו
האל ישועתנו סלה : יי צבאות
עמנו משגב לנו אלהי יעקב
סלה : יי צבאות אשרי אדם
בטח בך : יי הושיעה המלך
יעננו ביום קראנו : ברוך (הוא)
אלהינו שבראנו לכבודו
והבדילנו מן התועים ונתן לנו
תורת אמת וחיי עולם נטע
בתוכנו הוא יפתח לבנו
בתורתו וישם בלבנו אהבתו
ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו
בלבב שלם למען לא ניגע
לריק ולא נלד לבהלה : יהי רצון
מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו
שנשמור חקיך בעולם הזה
ונזכה ונחיה ונראה ונירש טובה
וברכה לשני ימות המשיח
ולחיי העולם הבא : למען יזמרך
כבוד ולא ידם יי אלהי לעולם
אודך : ברוך הגבר אשר
יבטח ביי והיה יי מבטחו :
בטחו ביי עדי עד כי ביה יי
צור עולמים : ויבטחו בך יודעי
שמך כי לא עזבת דרשיך יי :
יי חפץ למען צדקו יגדיל
תורה ויאדיר :

חזן יתגדל ויתקדש שמה רבא. בעלמא
די ברא כרעותה וימליך מלכותה בחייכון
וביומיכון ובחיי דכל בית ישראל בעגלא
ובזמן קריב ואמרו אמן : קהל יהא שמה
רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא :

חזן יתברך וישתבח ויתפאר ויתרומם
ויתנשא ויתהדר ויתעלה ויתהלל שמה
דקודשא. בריך הוא לעלא (בעשי"ת ולעלא)
מן כל ברכתא ושירתא תשבחתא
ונחמתא דאמירן בעלמא ואמרו אמן :

קהל קבל ברחמים וברצון את תפלתנו :

חזן תתקבל צלותהון ובעותהון דכל
בית ישראל קדם אבוהון די בשמיא
ואמרו אמן :

קהל יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם :

חזן יהא שלמא רבא מן שמיא וחיים
עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן :

קהל עזרי מעם יי עשה שמים וארץ :

חזן עשה שלום במרומיו הוא יעשה
שלום עלינו ועל כל ישראל ואמרו אמן :

כשמסיימים קדיש דרבנן אומרים יתגדל כו בעלמא ואמרו אמן ואח"כ אומרים זה:

על ישראל ועל רבנן ועל תלמידיהון ועל כל תלמידי תלמידיהון ועל כל מן דעסקין באוריתא. די באתרא הדין ודי בכל אתר ואתר. יהא להון ולכון שלמא רבא חנא וחסדא ורחמין וחיין אריכין ומזונא רויחי ופורקנא מן קדם אבוהון דבשמיא וארעא ואמרו אמן: יהא שלמא וכו'

עלינו לשבח לאדון הכל לתת גדלה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות. ולא שמנו כמשפחות האדמה שלא שם חלקנו כהם וגורלנו ככל המונם: ואנחנו כורעים ומשתחוים ומודים לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ. ומושב יקרו בשמים ממעל. ושכינת עזו בגבהי מרומים. הוא אלהינו אין עוד: אמת מלכנו אפס זולתו ככתוב בתורתו. וידעת היום והשבת אל לבבך כי יי הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד:

על כן נקוה לך יי אלהינו לראות מהרה בתפארת עזך להעביר גלולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון: לפניך יי אלהינו יכרעו ויפולו. ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כלם את עול מלכותך. ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד. כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. ככתוב בתורתך יי ימלך לעלם ועד: ונאמר והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד:

אל תירא מפחד פתאם ומשאת רשעים כי תבא: עצו עצה ותפר דברו דבר ולא יקום כי עמנו אל: ועד זקנה אני הוא ועד שיבה אני אסבל אני עשיתי ואני אשא ואני אסבל ואמלט: ק'

שיר של יום

בראשון בשבת היום יום ראשון בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

לדוד מזמור ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה: כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה: מי יעלה בהר יי ומי יקום במקום קדשו: נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה: ישא ברכה מאת יי וצדקה מאלהי ישעו: זה דור דרשיו מבקשי פניך יעקב סלה: שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: מי זה מלך הכבוד יי עזוז וגבור יי גבור מלחמה: שאו שערים ראשיכם ושאו פתחי עולם ויבא מלך הכבוד: מי הוא זה מלך הכבוד יי צבאות הוא מלך הכבוד סלה:

בשני בשבת היום יום שני בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

שיר מזמור לבני קרח: גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: יפה נוף משוש כל הארץ הר ציון ירכתי צפון קרית מלך רב: אלהים בארמנותיה נודע למשגב: כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו: המה ראו כן תמהו נבהלו נחפזו: רעדה אחזתם שם חיל כיולדה: ברוח קדים תשבר אניות תרשיש: כאשר שמענו כן ראינו בעיר יי צבאות בעיר אלהינו אלהים יכוננה עד עולם סלה:

*נעם מפן מולת . נ"א

דמינו אלהים חסדך בקרב היכלך: כשמך אלהים כן תהלתך על קצוי ארץ צדק מלאה ימינך: ישמח הר ציון תגלנה בנות יהודה למען משפטיך: סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה: שיתו לבכם לחילה פסגו ארמנותיה למען תספרו לדור אחרון: כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות:

בשלישי בשבת היום יום שלישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: עד מתי תשפטו עול ופני רשעים תשאו סלה: שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו: פלטו דל ואביון מיד רשעים הצילו: לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו ימוטו כל מוסדי ארץ: אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם: אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפלו: קומה אלהים שפטה הארץ כי אתה תנחל בכל הגוים:

ברביעי בשבת היום יום רביעי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

אל נקמות יי אל נקמות הופיע: הנשא שפט הארץ השב גמול על גאים: עד מתי רשעים יי עד מתי רשעים יעלזו: יביעו ידברו עתק יתאמרו כל פעלי און: עמך יי ידכאו ונחלתך יענו: אלמנה וגר יהרגו ויתומים ירצחו: ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב: בינו בערים בעם וכסילים מתי תשכילו: הנטע אזן הלא ישמע אם יצר עין הלא יביט: היסר גוים הלא יוכיח המלמד אדם דעת: יי ידע מחשבות אדם כי המה הבל: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך

נ"א

תלמדנו: להשקיט לו מימי רע עד יכרה לרשע שחת: כי לא יטש יי עמו ונחלתו לא יעזב: כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי לב: מי יקום לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פעלי און: לולי יי עזרתה לי כמעט שכנה דומה נפשי: אם אמרתי מטה רגלי חסדך יי יסעדני: ברב שרעפי בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי: היחברך כסא הוות יצר עמל עלי חק: יגודו על נפש צדיק ודם נקי ירשיעו: ויהי יי לי למשגב ואלהי לצור מחסי: וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם יצמיתם יי אלהינו: לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים:

בחמישי בשבת היום יום חמישי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

למנצח על הגתית לאסף: הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב: שאו זמרה ותנו תף כנור נעים עם נבל: תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו: כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב: עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע: הסירותי מסבל שכמו כפיו מדוד תעברנה: בצרה קראת ואחלצך אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה: שמע עמי ואעידה בך ישראל אם תשמע לי: לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר: אנכי יי אלהיך המעלך מארץ מצרים הרחב פיך ואמלאהו: ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי: ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם: לו עמי שמע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב

ידי

ידי: משנאי יי יכחשו לו ויהי עתם לעולם: ויאכילהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך:

בששי בשבת היום יום ששי בשבת שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

יי מלך גאות לבש וכו' תמצא לעיל:

בשבת אומרים היום יום שבת קדש שבו היו הלוים אומרים בבית המקדש:

מזמור שיר ליום השבת וכו' תמצא לעיל:

מן ר"ח אלול עד אחר שמיני עצרת נוהגין ובערב בכל יום אומרים זה:

לדוד יי אורי וישעי ממי אירא יי מעוז חיי ממי אפחד: בקרב עלי מרעים לאכול את בשרי צרי ואיבי לי המה כשלו ונפלו: אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטח: אחת שאלתי מאת יי אותה אבקש שבתי בבית יי כל ימי חיי לחזות בנעם יי ולבקר בהיכלו: כי יצפנני בסכה ביום רעה יסתירני בסתר אהלו בצור ירוממני: ועתה ירום ראשי על איבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה אשירה ואזמרה ליי: שמע יי קולי אקרא וחנני וענני: לך אמר לבי בקשו פני את פניך יי אבקש: אל תסתר פניך ממני אל תט באף עבדך עזרתי היית אל תטשני ואל תעזבני אלהי ישעי: כי אבי ואמי עזבוני ויי יאספני: הורני יי דרכך ונחני בארח מישור למען שררי: אל תתנני בנפש צרי כי קמו בי עדי שקר ויפח חמס: לולא האמנתי לראות בטוב יי בארץ חיים: קוה אל יי חזק ויאמץ לבך וקוה אל יי:

שש זכירות

(זכירת יציאת מצרים) למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:

(זכירת מעמד הר סיני) רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך: יום אשר עמדת לפני יי אלהיך בחרב:

(זכירת מחיית עמלק) זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים: אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים: והיה בהניח יי אלהיך לך מכל איביך מסביב בארץ אשר יי אלהיך נתן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח: ימח שמו וזכרו ונמח זכורו מלהזכירו:

(זכירת מעשה העגל) זכר אל תשכח את אשר הקצפת את יי אלהיך במדבר:

(זכירת מרים) זכור את אשר עשה יי אלהיך למרים בדרך בצאתכם ממצרים:

(זכירת יום השבת) זכור את יום השבת לקדשו:

שלשה עשר עקרים

(א) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים:

(ב) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים והוא לבדו אלהינו היה הוה ויהיה:

(ג) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל:

(ד) אני מאמין באמונה שלמה

שהבורא יתברך שמו הוא ראשון והוא אחרון:

(ה) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו לו לבדו ראוי להתפלל ואין לזולתו ראוי להתפלל:

(ו) אני מאמין באמונה שלמה שכל דברי נביאים אמת:

(ז) אני מאמין באמונה שלמה שנבואת משה רבנו עליו השלום היתה אמתית ושהוא היה אב לנביאים לקודמים לפניו ולבאים אחריו:

(ח) אני מאמין באמונה שלמה שכל התורה המצויה עתה בידינו היא הנתונה למשה רבנו עליו השלום:

(ט) אני מאמין באמונה שלמה שזאת התורה לא תהא מחלפת ולא תהא תורה אחרת מאת הבורא יתברך שמו:

(י) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו יודע כל מעשה בני אדם וכל מחשבותם שנאמר היצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם:

(יא) אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו גומל טוב לשומרי מצותיו ומעניש לעוברי מצותיו:

(יב) אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבא:

(יג) אני מאמין באמונה שלמה שתהיה תחית המתים בעת שתעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו ויתעלה זכרו לעד ולנצח נצחים:

לישועתך קויתי יי׳ • קויתי יי׳ לישועתך • יי׳ לישועתך קויתי:
לפורקנך סברית יי׳ • סברית יי׳ לפורקנך • יי׳ לפורקנך סברית:

אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו: להטות לבבנו אליו ללכת בכל דרכיו ולשמור מצותיו וחקיו ומשפטיו אשר צוה את אבותינו: ויהיו דברי אלה אשר התחננתי לפני יי׳ קרובים אל יי׳ אלהינו יומם ולילה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו: למען דעת כל עמי הארץ כי יי׳ הוא האלהים אין עוד:

יי׳ נחני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך: ואני בתמי אלך פדני וחנני: פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני: רגלי עמדה במישור במקהלים אברך יי׳: יי׳ שמרי יי׳ צלי על יד ימיני: עזרי מעם יי׳ עשה שמים וארץ: יי׳ ישמר צאתי ובואי לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבתינו ארץ זבת חלב ודבש:

אל הכבוד אתן לך שיר והלל ואעבד לך יום וליל: ברוך יחיד ומיוחד. היה הוה ויהיה: יי׳ אלהים אלהי ישראל מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא: הוא אלהים חיים מלך חי וקים לעד ולעולמי עד: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד: לישועתך קויתי יי׳: כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואני אלך בשם יי׳ אלהים חיים ומלך עולם: עזרי מעם יי׳ עשה שמים וארץ: יי׳ ימלך לעלם ועד:

ויאמר למנצח בנגינות (תהלים ס״ז) ומזמור לדוד ה׳ רועי (כ״ג):

כשרוצה לצאת מביהכ״נ יאמר מקום ויאמר:
אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך:

בבוקר ובערב אחר כל התפלות יאמר זה:
יהי יי׳ אלהינו עמנו כאשר היה עם

ולמה״כ יעמוד ויאמר:
כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו • ואני

שלך בשם יי אלהים חיים ומלך עולם: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: יי ימלך לעלם ועד:

ומה״ש ילך אל הפתח לאחוריו וישתחוה אל ארון הקדש ויאמר:

אני בצדקתך למען שוררי הישר לפני דרכך:

ומה״כ כשהולך יאמר ג׳ פסוקים אלו:

גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב: ויהי דוד לכל דרכיו משכיל ויי עמו: ונח מצא חן בעיני יי:

אם בדעתו לילך בחוץ יום לעסוק במסחר ובאמן יאמר זה:

עזרי מעם יי עושה שמים וארץ: השלך על יי יהבך והוא יכלכלך: שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום: בטח ביי ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה: הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד כי עזי וזמרת יה יי ויהי לי לישועה: אני רוצה לילך היום לעשות מו״מ ברשות הש״י ולמען שמו ולישא וליתן באמונה לשם יחוד וכו׳: רבש״ע בדברי קדשך כתוב לאמר הבוטח ביי חסד יסובבנו. וכתיב ואתה מחיה את כלם יי אלהים אמת תן ברכה והצלחה בכל מעשה ידי. כי בטחתי בך שעל ידי משא ומתן ועסקים שלי תשלח לי ברכה כדי שאוכל לפרנס את עצמי ובני ביתי בנחת ולא בצער בהיתר ולא באיסור. לחיים ולשלום. ויקוים בי מקרא שכתוב השלך על יי יהבך והוא יכלכלך אמן:

תפלת הדרך

הי״ל תפלה הדרך אלה פעם אחת בכל יום שהולך:

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום ותצעידנו לשלום. ותדריכנו לשלום. ותסמכנו לשלום. ותגיענו למחוז חפצנו לחיים ולשמחה ולשלום. (ואם דעתו לחזור מיד אומר ותחזירנו לשלום) ותצילנו מכף כל אויב ואורב ולסטים וחיות רעות בדרך ומכל מיני פורעניות המתרגשות ובאות לעולם ותשלח ברכה

בכל מעשה ידינו. ותתננו לחן ולחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו ותגמלנו חסדים טובים ותשמע קול תפלתנו כי אתה שומע תפלת כל פה: ברוך אתה יי שומע תפלה:

כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך: ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלהים: ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלהים זה ויקרא שם המקום ההוא מחנים: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום:

ג״פ שלום עליכם: עליכם שלום:

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי: עזרי מעם יי עשה שמים וארץ: אל יתן למוט רגלך אל ינום שמרך: הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל: יי שמרך יי צלך על יד ימינך: יומם השמש לא יככה וירח בלילה: יי ישמרך מכל רע ישמר את נפשך: יי ישמר צאתך ובואך מעתה ועד עולם:

ואומרים ג״פ לישועתך. ג״פ ויהי נועם. ג״פ יברכך. ג״פ המלאך הגואל פי׳ נו״ב

תפלת היום

יהי רצון מלפניך יי אלהי ואלהי אבותי אברהם יצחק ויעקב האל הגדול הגבור והנורא המוכתר בכתר האמונה שתעשה למען קדשת שלש עשרה מדותיך של רחמים. ולמען קדשת שערי הרחמים. ולמען זכות ישני חברון אברהם יצחק ויעקב אהוביך ותמימיך. ולמען זכות עקדתו של יצחק יחידך

שנעקד

שנעקד על גבי המזבח והיה עולה תמימה קדושה וטהורה ולמען זכותם וקדשתם ונבואתם של שמואל הנביא ושל אליהו הנביא ושל אלישע הנביא נביאיך נביאי אמת ולמען זכות כל הצדיקים והחסידים שהיו בכל דור מגנים על ישראל. שתעמיד הים מזעפו ויחשו גליו ותעשה רצון לבנו והוליכנו מהרה אל מחוז חפצנו לטובה כאשר בידך לעשות ותשמע תפלתנו ותאזין תחנתנו ועננו בשעה הזאת שאנו מתפללים ומתחננים לפניך ותוליכנו בנחת רוח טוב כפי הצורך ותשמרנו מהמון גלים ומשאון משברי ים מרוח סועה מסער ומצער ומבלבול עתים ומחלוף זמנים ומהבריות הרעות הגדלות בים וביבשה ומכל נזק ומכל הפסד ואל יעכבנו לא משבית ולא מבריח ולא משטין לא מצר ולא מזיק ולא מבלבל ולא מפחיד ולא מחריד ולא מאים ותוציא רוח טוב מאוצרותיך להנהיג הספינה ותחזק כל תופשי משוט ומנהיגיה ומלחיה וחובליה ואמניה שינהגו אותה כראוי בלא עצבות ובלא חשול ובלא תשות כח ותגיענו אל מחוז חפצנו בלי שום נזק ובלי שום צער ובלי שום הפסד כדכתיב אתה מושל בגאות הים בשוא גליו אתה תשבחם: הקם סערה לדממה ויחשו גליהם: שמרה נפשי והצילני אל אבוש כי חסיתי בך: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

סדר קבלת שבת

לכו נרננה ליי נריעה לצור ישענו: נקדמה פניו בתודה בזמרות נריע לו: כי אל גדול יי ומלך גדול על כל אלהים: אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו: אשר לו הים והוא עשהו ויבשת ידיו יצרו: באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יי עשנו: כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקלו תשמעו: אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר: אשר נסוני אבותיכם בחנוני גם ראו פעלי: ארבעים שנה אקוט בדור ואמר עם תעי לבב הם והם לא ידעו דרכי: אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי:

שירו ליי שיר חדש שירו ליי כל הארץ: שירו ליי ברכו שמו בשרו מיום ליום ישועתו: ספרו בגוים כבודו בכל העמים נפלאותיו: כי גדול יי ומהלל מאד נורא הוא על כל אלהים: כי כל אלהי העמים אלילים ויי שמים עשה: הוד והדר לפניו עז ותפארת במקדשו: הבו ליי משפחות עמים הבו ליי כבוד ועז: הבו ליי כבוד שמו שאו מנחה ובאו לחצרותיו: השתחוו ליי בהדרת קדש חילו מפניו כל הארץ: אמרו בגוים יי מלך אף תכון תבל בל תמוט ידין עמים במישרים: ישמחו השמים ותגל הארץ ירעם הים ומלאו: יעלז שדי וכל אשר בו אז ירננו כל עצי יער: לפני יי כי בא כי בא לשפט הארץ ישפט תבל בצדק ועמים באמונתו:

יְיָ מָלָךְ תָּגֵל הָאָרֶץ יִשְׂמְחוּ אִיִּים רַבִּים: עָנָן וַעֲרָפֶל סְבִיבָיו צֶדֶק וּמִשְׁפָּט מְכוֹן כִּסְאוֹ: אֵשׁ לְפָנָיו תֵּלֵךְ וּתְלַהֵט סָבִיב צָרָיו: הֵאִירוּ בְרָקָיו תֵּבֵל רָאֲתָה וַתָּחֵל הָאָרֶץ: הָרִים כַּדּוֹנַג נָמַסּוּ מִלִּפְנֵי יְיָ מִלִּפְנֵי אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ: הִגִּידוּ הַשָּׁמַיִם צִדְקוֹ וְרָאוּ כָל הָעַמִּים כְּבוֹדוֹ: יֵבֹשׁוּ כָּל עֹבְדֵי פֶסֶל הַמִּתְהַלְלִים בָּאֱלִילִים הִשְׁתַּחֲווּ לוֹ כָּל אֱלֹהִים: שָׁמְעָה וַתִּשְׂמַח צִיּוֹן וַתָּגֵלְנָה בְּנוֹת יְהוּדָה לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיךָ יְיָ: כִּי אַתָּה יְיָ עֶלְיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מְאֹד נַעֲלֵיתָ עַל כָּל אֱלֹהִים: אֹהֲבֵי יְיָ שִׂנְאוּ רָע שֹׁמֵר נַפְשׁוֹת חֲסִידָיו מִיַּד רְשָׁעִים יַצִּילֵם: אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה: שִׂמְחוּ צַדִּיקִים בַּייָ וְהוֹדוּ לְזֵכֶר קָדְשׁוֹ:

מִזְמוֹר שִׁירוּ לַייָ שִׁיר חָדָשׁ כִּי נִפְלָאוֹת עָשָׂה הוֹשִׁיעָה לּוֹ יְמִינוֹ וּזְרוֹעַ קָדְשׁוֹ: הוֹדִיעַ יְיָ יְשׁוּעָתוֹ לְעֵינֵי הַגּוֹיִם גִּלָּה צִדְקָתוֹ: זָכַר חַסְדּוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל רָאוּ כָל אַפְסֵי אָרֶץ אֵת יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ: הָרִיעוּ לַייָ כָּל הָאָרֶץ פִּצְחוּ וְרַנְּנוּ וְזַמֵּרוּ: זַמְּרוּ לַייָ בְּכִנּוֹר בְּכִנּוֹר וְקוֹל זִמְרָה: בַּחֲצֹצְרוֹת וְקוֹל שׁוֹפָר הָרִיעוּ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ יְיָ: יִרְעַם הַיָּם וּמְלֹאוֹ תֵּבֵל וְיֹשְׁבֵי בָהּ: נְהָרוֹת יִמְחֲאוּ כָף יַחַד הָרִים יְרַנֵּנוּ: לִפְנֵי יְיָ כִּי בָא לִשְׁפֹּט הָאָרֶץ יִשְׁפֹּט תֵּבֵל בְּצֶדֶק וְעַמִּים בְּמֵישָׁרִים:

יְיָ מָלָךְ יִרְגְּזוּ עַמִּים יֹשֵׁב כְּרוּבִים תָּנוּט הָאָרֶץ: יְיָ בְּצִיּוֹן גָּדוֹל וְרָם הוּא עַל כָּל הָעַמִּים: יוֹדוּ שִׁמְךָ גָּדוֹל וְנוֹרָא קָדוֹשׁ הוּא: וְעֹז מֶלֶךְ מִשְׁפָּט אָהֵב אַתָּה כּוֹנַנְתָּ מֵישָׁרִים מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּיַעֲקֹב אַתָּה עָשִׂיתָ: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לַהֲדֹם רַגְלָיו קָדוֹשׁ הוּא: מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּכֹהֲנָיו וּשְׁמוּאֵל בְּקֹרְאֵי שְׁמוֹ קֹרְאִים אֶל יְיָ וְהוּא יַעֲנֵם: בְּעַמּוּד עָנָן יְדַבֵּר אֲלֵיהֶם שָׁמְרוּ עֵדֹתָיו וְחֹק נָתַן לָמוֹ: יְיָ אֱלֹהֵינוּ אַתָּה עֲנִיתָם אֵל נֹשֵׂא הָיִיתָ לָהֶם וְנֹקֵם עַל עֲלִילוֹתָם: רוֹמְמוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְהִשְׁתַּחֲווּ לְהַר קָדְשׁוֹ כִּי קָדוֹשׁ יְיָ אֱלֹהֵינוּ:

מִזְמוֹר לְדָוִד הָבוּ לַייָ בְּנֵי אֵלִים הָבוּ לַייָ כָּבוֹד וָעֹז: הָבוּ לַייָ כְּבוֹד שְׁמוֹ הִשְׁתַּחֲווּ לַייָ בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ: קוֹל יְיָ עַל הַמָּיִם אֵל הַכָּבוֹד הִרְעִים יְיָ עַל מַיִם רַבִּים: קוֹל יְיָ בַּכֹּחַ קוֹל יְיָ בֶּהָדָר: קוֹל יְיָ שֹׁבֵר אֲרָזִים וַיְשַׁבֵּר יְיָ אֶת אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן: וַיַּרְקִידֵם כְּמוֹ עֵגֶל לְבָנוֹן וְשִׂרְיֹן כְּמוֹ בֶן רְאֵמִים: קוֹל יְיָ חֹצֵב לַהֲבוֹת אֵשׁ: קוֹל יְיָ יָחִיל מִדְבָּר יָחִיל יְיָ מִדְבַּר קָדֵשׁ: קוֹל יְיָ יְחוֹלֵל אַיָּלוֹת וַיֶּחֱשֹׂף יְעָרוֹת וּבְהֵיכָלוֹ כֻּלּוֹ אֹמֵר כָּבוֹד: יְיָ לַמַּבּוּל יָשָׁב וַיֵּשֶׁב יְיָ מֶלֶךְ לְעוֹלָם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אנא בכח וכו׳

לכה דודי לקראת כלה. פני שבת נקבלה: לכה

שמור וזכור בדבור אחד. השמיענו אל המיוחד. יי אחד ושמו אחד. לשם ולתפארת ולתהלה: לכה

לקראת שבת לכו ונלכה. כי היא מקור הברכה. מראש מקדם נסוכה. סוף מעשה במחשבה תחלה: לכה

מקדש מלך עיר מלוכה. קומי צאי מתוך ההפכה. רב לך שבת בעמק הבכא. והוא יחמול עליך חמלה: לכה

התנערי מעפר קומי. לבשי בגדי תפארתך עמי. על יד בן ישי בית הלחמי. קרבה אל נפשי גאלה: לכה

התעוררי התעוררי. כי בא אורך קומי אורי. עורי עורי שיר דברי. כבוד יי עליך נגלה: לכה

לא תבשי ולא תכלמי. מה תשתוחחי ומה תהמי. בך יחסו עניי עמי. ונבנתה עיר על תלה: לכה

והיו למשסה שאסיך. ורחקו כל מבלעיך. ישיש עליך אלהיך. כמשוש חתן על כלה: לכה

ימין ושמאל תפרוצי. ואת יי תעריצי. על יד איש בן פרצי. ונשמחה ונגילה: לכה

בואי בשלום עטרת בעלה. גם בשמחה ובצהלה. תוך אמוני עם סגלה. בואי כלה בואי כלה: לכה

מזמור שיר ליום השבת תמצא לעיל ק״י:

תפלת ערבית

בחול והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר כל חמתו: יי הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

בשבת וביו״ט מתחילין כאן:

חזן ברכו את יי המברך:

קו״ה ברוך יי המברך לעולם ועד:

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח שערים ובתבונה משנה עתים ומחליף את הזמנים ומסדר את הכוכבים במשמרותיהם ברקיע כרצונו. בורא יום ולילה גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור. ומעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה יי צבאות שמו: אל חי וקים תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד: ברוך אתה יי המעריב ערבים:

אהבת עולם בית ישראל עמך אהבת. תורה ומצות חקים ומשפטים אותנו למדת. על כן יי אלהינו בשכבנו ובקומנו נשיח בחקיך ונשמח בדברי תורתך ובמצותיך לעולם ועד. כי הם חיינו וארך ימינו. ובהם נהגה יומם ולילה. ואהבתך אל תסיר ממנו לעולמים: ברוך אתה יי אוהב עמו ישראל:

ק״ש תמצא בתפלת שחרית

אמת ואמונה כל זאת וקים עלינו כי הוא יי אלהינו ואין זולתו ואנחנו ישראל עמו. הפודנו מיד מלכים מלכנו הגואלנו מכף כל העריצים. האל הנפרע לנו מצרינו. והמשלם גמול לכל איבי נפשנו. העשה גדולות עד אין חקר נסים ונפלאות עד אין מספר. השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו. המדריכנו על במות אויבינו וירם קרננו על כל שנאינו. העשה לנו נסים ונקמה בפרעה אותות ומופתים באדמת בני חם. המכה בעברתו כל בכורי מצרים ויוצא את עמו ישראל מתוכם לחרות:

עולם: המעביר בניו בין גזרי ים סוף את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טבע. וראו בניו גבורתו שבחו והודו לשמו: ומלכותו ברצון קבלו עליהם משה ובני ישראל לך ענו שירה בשמחה רבה ואמרו כלם:

מי כמכה באלם יי מי כמכה נאדר בקדש נורא תהלת עשה פלא: מלכותך ראו בניך בוקע ים לפני משה זה אלי ענו ואמרו: יי ימלך לעולם ועד: ונאמר כי פדה יי את יעקב וגאלו מיד חזק ממנו: ברוך אתה יי גאל ישראל:

השכיבנו יי אלהינו לשלום. והעמידנו מלכנו לחיים. ופרוש עלינו סכת שלומך. ותקננו בעצה טובה מלפניך. והושיענו למען שמך. והגן בעדנו. והסר מעלינו אויב דבר וחרב ורעב ויגון. והסר שטן מלפנינו ומאחרינו. ובצל כנפיך תסתירנו. כי אל שומרנו ומצילנו אתה. כי אל מלך חנון ורחום אתה. ושמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום מעתה ועד עולם: ובחול ברוך אתה יי שומר עמו ישראל לעד:

בשבת ופרוש עלינו סכת שלומך: ברוך אתה יי הפורש סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים: אמן

בשבת ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם: ביני ובין בני ישראל אות היא לעלם כי ששת ימים עשה יי את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש: ח״ק

לחול ברוך יי לעולם אמן ואמן: ברוך יי מציון שכן ירושלים הללויה: ברוך יי אלהים אלהי ישראל עשה נפלאות לבדו: וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן: יהי כבוד יי לעולם ישמח יי במעשיו: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: כי לא יטש יי את עמו בעבור שמו הגדול כי הואיל יי לעשות אתכם לו לעם: וירא כל העם ויפלו על פניהם ויאמרו יי הוא האלהים. יי הוא האלהים: והיה יי למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה יי אחד ושמו אחד: יהי חסדך יי עלינו כאשר יחלנו לך: הושיענו יי אלהינו וקבצנו מן הגוים להודות לשם קדשך להשתבח בתהלתך: כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני ויכבדו לשמך: כי גדול אתה ועשה נפלאות אתה אלהים לבדך: ואנחנו עמך וצאן מרעיתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך: ברוך יי ביום. ברוך יי בלילה. ברוך יי בשכבנו. ברוך יי בקומנו. כי בידך נפשות החיים והמתים אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש: בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי יי אל אמת: אלהינו שבשמים יחד שמך וקים מלכותך תמיד ומלוך עלינו לעולם ועד:

יראו עינינו וישמח לבנו ותגל נפשנו בישועתך באמת באמור לציון מלך אלהיך: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו מלך אלא אתה: ברוך אתה יי המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו:

ח״ק . שמו״ע של חול תמצא לעיל . ואחר שמו״ע
ק״ש תתקבל . עלינו . קדיש יתום

מתפללין שמ"ע עד האל הקדוש ואח"כ אומרים

אתה קדשת את יום השביעי לשמך. תכלית מעשה שמים וארץ. וברכתו מכל הימים. וקדשתו מכל הזמנים. וכן כתוב בתורתך:

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם: ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה: ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך שבענו מטובך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת והנחילנו יי אלהינו באהבה וברצון שבת קדשך וינוחו בה ישראל מקדשי שמך: ברוך אתה יי מקדש השבת: רצה ומודים וכו'

ש"ץ והקהל אומרים ויכלו:

ש"ץ ברוך אתה יי אלהינו ואלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב האל הגדול הגבור והנורא אל עליון קונה שמים וארץ:

יחיד מתחיל מגן אבות ובשבת שחל בו א' של פסח א"א הברכה הזאת. גם א"א בבית האבל ובבית חתנים:

ק"ה מגן אבות בדברו מחיה מתים באמרו האל (בש"ת המלך) הקדוש שאין כמוהו. המניח לעמו ביום שבת קדשו כי בם רצה להניח להם. לפניו נעבוד ביראה ופחד ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות. אל ההודאות אדון השלום מקדש השבת ומברך שביעי ומניח בקדושה לעם מדושני עונג זכר למעשה בראשית:

ש"ץ אומר אלהינו וכו'. קדיש:

א"א במה מדליקין ביו"ט שחל בע"ש. ובשבת חוה"מ. וכן יו"כ ויו"ט שחל בשבת א"א:

במה מדליקין ובמה אין מדליקין. אין מדליקין לא בלכש ולא בחוסן ולא בכלך. ולא בפתילת האידן. ולא בפתילת המדבר. ולא בירוקה שעל פני המים: לא בזפת. ולא בשעוה. ולא בשמן קיק. ולא בשמן שרפה. ולא באליה. ולא בחלב. נחום המדי אומר מדליקין בחלב מבשל. וחכמים אומרים אחד מבשל ואחד שאינו מבשל אין מדליקין בו: אין מדליקין בשמן שרפה ביום טוב. רבי ישמעאל אומר אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת. וחכמים מתירין בכל השמנים בשמן שמשמין בשמן אגוזים בשמן צנונות בשמן דגים בשמן פקועות בעטרן ובנפט. רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד: כל היוצא מן העץ אין מדליקין בו אלא פשתן. וכל היוצא מן העץ אינו מטמא טמאת אהלים אלא פשתן: פתילת הבגד שקפלה ולא הבהבה. רבי אליעזר אומר טמאה היא ואין מדליקין בה. רבי עקיבא אומר טהורה היא ומדליקין בה: לא יקוב אדם שפופרת של ביצה וימלאנה שמן ויתננה על פי הנר בשביל שתהא מנטפת. ואפילו היא של חרס. ורבי יהודה מתיר. אבל אם חברה היוצר מתחלה מתר מפני שהוא כלי אחד: לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת. ורבי יהודה מתיר: המכבה את הנר מפני שהוא מתירא מפני עובדי כוכבים מפני לסטים מפני

רוח רעה או בשביל החולה שיישן פטור. כחס על הנר כחס על השמן כחס על הפתילה חייב. רבי יוסי פוטר בכלן חוץ מן הפתילה מפני שהוא עושה פחם: על שלש עברות נשים מתות בשעת לדתן. על שאינן זהירות בנדה בחלה ובהדלקת הנר: שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה. עשרתם ערבתם הדליקו את הנר. ספק חשכה ספק אינה חשכה. אין מעשרין את הודאי. ואין מטבילין את הכלים. ואין מדליקין את הנרות. אבל מעשרין את הדמאי. ומערבין. וטומנין את החמין:

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: קדיש דרבנן

מקדשין על היין ומתחיל בברכה בורא פרי הגפן. עלינו. ק"י. אדון עולם. מצלא לעיל:

שחרית לשבת

מתפללין כל סדר התפלה עד ישתבח ואחר כן אומרים נשמת:

נשמת כל חי תברך את שמך יי אלהינו ורוח כל בשר תפאר ותרומם זכרך מלכנו תמיד. מן העולם ועד העולם אתה אל. ומבלעדיך אין לנו מלך גואל ומושיע. פודה ומציל ומפרנס ומרחם בכל עת צרה וצוקה. אין לנו מלך אלא אתה: אלהי הראשונים

נ"א

והאחרונים. אלוה כל בריות. אדון כל תולדות. המהלל ברוב התשבחות המנהג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים. ויי לא ינום ולא יישן. המעורר ישנים. והמקיץ נרדמים. והמשיח אלמים. והמתיר אסורים. והסומך נופלים. והזוקף כפופים. לך לבדך אנחנו מודים. אלו פינו מלא שירה כים. ולשוננו רנה כהמון גליו. ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע. ועינינו מאירות כשמש וכירח. וידינו פרושות כנשרי שמים. ורגלינו קלות כאילות. אין אנחנו מספיקים להודות לך יי אלהינו ואלהי אבותינו ולברך את שמך על אחת מאלף אלף אלפי אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות שעשית עם אבותינו ועמנו: ממצרים גאלתנו יי אלהינו. ומבית עבדים פדיתנו. ברעב זנתנו. ובשבע כלכלתנו. מחרב הצלתנו. ומדבר מלטתנו. ומחלים רעים ונאמנים דליתנו: עד הנה עזרונו רחמיך ולא עזבונו חסדיך ואל תטשנו יי אלהינו לנצח: על כן אברים שפלגת בנו. ורוח ונשמה שנפחת באפינו. ולשון אשר שמת בפינו. הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו. כי כל פה לך יודה. וכל לשון לך תשבע. וכל ברך לך תכרע. וכל קומה לפניך תשתחוה. וכל לבבות ייראוך. וכל קרב וכליות יזמרו לשמך. כדבר שכתוב כל עצמותי תאמרנה יי מי כמוך. מציל עני מחזק ממנו ועני ואביון מגזלו: מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך: האל הגדול הגבור

והנורא

יְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן קוֹנֵה שָׁמַיִם וָאָרֶץ׃ נְהַלֶּלְךָ וּנְשַׁבֵּחֲךָ וּנְפָאֶרְךָ וּנְבָרֵךְ אֶת שֵׁם קָדְשֶׁךָ. כָּאָמוּר לְדָוִד בָּרְכִי נַפְשִׁי אֶת יְיָ וְכָל קְרָבַי אֶת שֵׁם קָדְשׁוֹ׃

הָאֵל בְּתַעֲצֻמוֹת עֻזֶּךָ. הַגָּדוֹל בִּכְבוֹד שְׁמֶךָ. הַגִּבּוֹר לָנֶצַח וְהַנּוֹרָא בְּנוֹרְאוֹתֶיךָ. הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא׃

שׁוֹכֵן עַד. מָרוֹם וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ. וְכָתוּב רַנְּנוּ צַדִּיקִים בַּייָ לַיְשָׁרִים נָאוָה תְהִלָּה׃ בְּפִי יְשָׁרִים תִּתְהַלָּל. וּבְדִבְרֵי צַדִּיקִים תִּתְבָּרַךְ. וּבִלְשׁוֹן חֲסִידִים תִּתְרוֹמָם. וּבְקֶרֶב קְדוֹשִׁים תִּתְקַדָּשׁ׃

וּבְמַקְהֲלוֹת רִבְבוֹת עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יִתְפָּאַר שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר שֶׁכֵּן חוֹבַת כָּל הַיְצוּרִים. לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ לְהוֹדוֹת לְהַלֵּל לְשַׁבֵּחַ לְפָאֵר לְרוֹמֵם לְהַדֵּר לְבָרֵךְ לְעַלֵּה וּלְקַלֵּס עַל כָּל דִּבְרֵי שִׁירוֹת וְתִשְׁבְּחוֹת דָּוִד בֶּן יִשַׁי עַבְדְּךָ מְשִׁיחֶךָ׃

יִשְׁתַּבַּח שִׁמְךָ לָעַד מַלְכֵּנוּ הָאֵל הַמֶּלֶךְ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ. כִּי לְךָ נָאֶה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שִׁיר וּשְׁבָחָה הַלֵּל וְזִמְרָה עֹז וּמֶמְשָׁלָה נֶצַח גְּדֻלָּה וּגְבוּרָה תְּהִלָּה וְתִפְאֶרֶת קְדֻשָּׁה וּמַלְכוּת. בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם׃ בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֵל מֶלֶךְ גָּדוֹל בַּתִּשְׁבָּחוֹת אֵל הַהוֹדָאוֹת אֲדוֹן הַנִּפְלָאוֹת הַבּוֹחֵר בְּשִׁירֵי זִמְרָה מֶלֶךְ אֵל חֵי הָעוֹלָמִים׃ ח״ק

חזן בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ׃

ק״ח בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד׃

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל׃

הַכֹּל יוֹדוּךָ וְהַכֹּל יְשַׁבְּחוּךָ. וְהַכֹּל יֹאמְרוּ אֵין קָדוֹשׁ כַּייָ׃ הַכֹּל יְרוֹמְמוּךָ סֶּלָה יוֹצֵר הַכֹּל. הָאֵל הַפּוֹתֵחַ בְּכָל יוֹם דַּלְתוֹת שַׁעֲרֵי מִזְרָח. וּבוֹקֵעַ חַלּוֹנֵי רָקִיעַ. מוֹצִיא חַמָּה מִמְּקוֹמָהּ וּלְבָנָה מִמְּכוֹן שִׁבְתָּהּ. וּמֵאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ וּלְיוֹשְׁבָיו. שֶׁבָּרָא בְּמִדַּת הָרַחֲמִים׃ הַמֵּאִיר לָאָרֶץ וְלַדָּרִים עָלֶיהָ בְּרַחֲמִים. וּבְטוּבוֹ מְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית׃ הַמֶּלֶךְ הַמְרוֹמָם לְבַדּוֹ מֵאָז. הַמְשֻׁבָּח וְהַמְפֹאָר וְהַמִּתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם׃ אֱלֹהֵי עוֹלָם בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים רַחֵם עָלֵינוּ. אֲדוֹן עֻזֵּנוּ צוּר מִשְׂגַּבֵּנוּ מָגֵן יִשְׁעֵנוּ מִשְׂגָּב בַּעֲדֵנוּ׃ אֵין כְּעֶרְכֶּךָ וְאֵין זוּלָתֶךָ. אֶפֶס בִּלְתֶּךָ וּמִי דּוֹמֶה לָּךְ׃ אֵין כְּעֶרְכְּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. וְאֵין זוּלָתְךָ מַלְכֵּנוּ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. אֶפֶס בִּלְתְּךָ גּוֹאֲלֵנוּ לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ. וְאֵין דּוֹמֶה לְּךָ מוֹשִׁיעֵנוּ לִתְחִיַּת הַמֵּתִים׃

אֵל אָדוֹן עַל כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ וּמְבֹרָךְ בְּפִי כָּל נְשָׁמָה. גָּדְלוֹ וְטוּבוֹ מָלֵא עוֹלָם. דַּעַת וּתְבוּנָה סוֹבְבִים אוֹתוֹ׃ הַמִּתְגָּאֶה עַל חַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ. וְנֶהְדָּר בְּכָבוֹד עַל הַמֶּרְכָּבָה. זְכוּת וּמִישׁוֹר לִפְנֵי כִסְאוֹ. חֶסֶד וְרַחֲמִים לִפְנֵי כְבוֹדוֹ׃ טוֹבִים מְאוֹרוֹת שֶׁבָּרָא אֱלֹהֵינוּ

יְצָרָם בְּדַעַת בְּבִינָה וּבְהַשְׂכֵּל. כֹּחַ וּגְבוּרָה נָתַן בָּהֶם. לִהְיוֹת מוֹשְׁלִים בְּקֶרֶב תֵּבֵל: מְלֵאִים זִיו וּמְפִיקִים נֹגַהּ. נָאֶה זִיוָם בְּכָל הָעוֹלָם. שְׂמֵחִים בְּצֵאתָם וְשָׂשִׂים בְּבוֹאָם. עֹשִׂים בְּאֵימָה רְצוֹן קוֹנָם: פְּאֵר וְכָבוֹד נוֹתְנִים לִשְׁמוֹ. צָהֳלָה וְרִנָּה לְזֵכֶר מַלְכוּתוֹ. קָרָא לַשֶּׁמֶשׁ וַיִּזְרַח אוֹר. רָאָה וְהִתְקִין צוּרַת הַלְּבָנָה: שֶׁבַח נוֹתְנִים לוֹ כָּל צְבָא מָרוֹם. תִּפְאֶרֶת וּגְדֻלָּה שְׂרָפִים וְאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ:

לָאֵל אֲשֶׁר שָׁבַת מִכָּל הַמַּעֲשִׂים. בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי הִתְעַלָּה וְיָשַׁב עַל כִּסֵּא כְבוֹדוֹ. תִּפְאֶרֶת עָטָה לְיוֹם הַמְּנוּחָה. עֹנֶג קָרָא לְיוֹם הַשַּׁבָּת. זֶה שֶׁבַח שֶׁל יוֹם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבּוֹ שָׁבַת אֵל מִכָּל מְלַאכְתּוֹ. וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְשַׁבֵּחַ וְאוֹמֵר מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת טוֹב לְהוֹדוֹת לַייָ. לְפִיכָךְ יְפָאֲרוּ וִיבָרְכוּ לָאֵל כָּל יְצוּרָיו. שֶׁבַח יְקָר וּגְדֻלָּה יִתְּנוּ לָאֵל מֶלֶךְ יוֹצֵר כֹּל הַמַּנְחִיל מְנוּחָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קֹדֶשׁ: שִׁמְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִתְקַדַּשׁ וְזִכְרְךָ מַלְכֵּנוּ יִתְפָּאַר. בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת: תִּתְבָּרַךְ מוֹשִׁיעֵנוּ עַל שֶׁבַח מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְעַל מְאוֹרֵי אוֹר שֶׁעָשִׂיתָ יְפָאֲרוּךָ סֶּלָה:

תתברך צורנו. שמ״ב כל האל הקדוש:

יִשְׂמַח מֹשֶׁה בְּמַתְּנַת חֶלְקוֹ. כִּי עֶבֶד נֶאֱמָן קָרָאתָ לוֹ. כְּלִיל

תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשׁוֹ נָתַתָּ (לּוֹ). בְּעָמְדוֹ לְפָנֶיךָ עַל הַר סִינָי. וּשְׁנֵי לוּחוֹת אֲבָנִים הוֹרִיד בְּיָדוֹ. וְכָתוּב בָּהֶם שְׁמִירַת שַׁבָּת. וְכֵן כָּתוּב בְּתוֹרָתֶךָ:

וְשָׁמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתָם בְּרִית עוֹלָם: בֵּינִי וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אוֹת הִיא לְעֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת וַיִּנָּפַשׁ:

וְלֹא נְתַתּוֹ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְגוֹיֵי הָאֲרָצוֹת. וְלֹא הִנְחַלְתּוֹ מַלְכֵּנוּ לְעוֹבְדֵי פְסִילִים. וְגַם בִּמְנוּחָתוֹ לֹא יִשְׁכְּנוּ עֲרֵלִים. כִּי לְיִשְׂרָאֵל עַמְּךָ נְתַתּוֹ בְּאַהֲבָה לְזֶרַע יַעֲקֹב אֲשֶׁר בָּם בָּחָרְתָּ. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים וכו׳

בחזרת הש״ץ אומרים בקדש

נְקַדֵּשׁ אֶת שִׁמְךָ בָּעוֹלָם כְּשֵׁם שֶׁמַּקְדִּישִׁים אוֹתוֹ בִּשְׁמֵי מָרוֹם. כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: קו״ח קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן אָז בְּקוֹל רַעַשׁ גָּדוֹל אַדִּיר וְחָזָק מַשְׁמִיעִים קוֹל מִתְנַשְּׂאִים לְעֻמַּת שְׂרָפִים.

לעמתם ברוך יאמרו : ק״ה ברוך כבוד יי ממקומו : חזן ממקומך מלכנו תופיע ותמלוך עלינו כי מחכים אנחנו לך מתי תמלוך בציון בקרוב בימינו לעולם ועד תשכון: תתגדל ותתקדש בתוך ירושלים עירך לדור ודור ולנצח נצחים: ועינינו תראינה מלכותך כדבר האמור בשירי עזך על ידי דוד משיח צדקך: ק״ה ימלך יי לעולם אלהיך ציון לדר ודר הללויה :

לש״ץ לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדשתך נקדיש ושבחך אלהינו מפינו לא ימוש לעולם ועד . כי אל מלך גדול וקדוש אתה : ברוך אתה יי האל (בש״ת המלך) הקדוש :

הש״ץ גומל הספלה עד בשלום . ק״ש :

אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך: מלכותך מלכות כל עלמים וממשלתך בכל דור ודור: יי מלך יי מלך יי ימלוך לעולם ועד: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום :

אב הרחמים היטיבה ברצונך את ציון תבנה חומות ירושלים : כי בך לבד בטחנו מלך אל רם ונשא אדון עולמים: מוציאין ס״ת ואומרים ויהי בנסוע הארון. בריך שמיה . על הכל המלה לעיל :

מי שברך לעולה לתורה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את(פב״פ)בעבור שעלה לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד השבת ובשכר זה הקב״ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה מכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיו עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן :

מי שברך ליולדת

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב הוא יברך את האשה היולדת (פב״פ) ואת בנה הנולד (ואת הילדה הנולדה) לה במזל טוב (ויקרא שמו בישראל פב״פ) בעבור שבעלה נדר לצדקה בעבורם. בשכר זה יגדלו (יגדלה) (לזכר לתורה ו) לחופה ולמעשים טובים ונאמר אמן :

מי שברך לחולה

מי שברך אבותינו אברהם יצחק יעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא ירפא את החולה (החולנית) (פב״פ) בעבור (פפב״פ) נדר מתנה בעבורו (בעבורה) בשכר זה הקדוש ברוך הוא ימלא רחמיו עליו (עליה) להחלימו (להחלימה) ולרפאותו (ולרפאותה) ולהחזיקו (ולהחזיקה) ולהחיותו (ולהחיותה) וישלח לו (לה) מהרה רפואה שלמה מן השמים לרמ״ח איבריו ושס״ה גידיו (לנקבה לרמ״ח איבריה ושס״ה גידיה) בתוך שאר חולי ישראל . רפואת הנפש ורפואת הגוף . שבת הוא מלזעק ורפואה קרובה לבא השתא בעגלא ובזמן קריב ונאמר אמן :

יקום פורקן מן שמיא . חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי . וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא . זרעא חיא וקימא . זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא: למרנן ורבנן חבורתא קדישתא . די בארעא דישראל ודי בבבל לרישי כלי ולרישי גלותא ולרישי מתיבתא ולדיני די בבא: לכל תלמידיהון ולכל תלמידי תלמידיהון ולכל מאן

דעסקין באוריתא . מלכא דעלמא יברך יתהון יפיש חייהון ויסגא יומיהון ויתן ארכה לשניהון. ויתפרקון וישתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין . מרן די בשמיא יהא בסעדהון כל זמן ועדן ונאמר אמן :

כשמתפלל בלא מנין לא יאמר יקום פורקן זה ולא מי שברך :

יקום פורקן מן שמיא חנא וחסדא ורחמי וחיי אריכי ומזוני רויחי וסיעתא דשמיא ובריות גופא ונהורא מעליא זרעא חיא וקימא . זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אוריתא : לכל קהלא קדישא הדין רברביא עם זעריא טפלא ונשיא. מלכא דעלמא יברך יתכון יפיש חייכון ויסגא יומיכון ויתן ארכה לשניכון ותתפרקון ותשתזבון מן כל עקא ומן כל מרעין בישין. מרן די בשמיא יהא בסעדכון כל זמן ועדן ונאמר אמן :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב. הוא יברך את כל הקהל הקדוש הזה עם כל קהלות הקדש. הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם. ומי שמיחדים בתי כנסיות לתפלה . ומי שבאים בתוכם להתפלל. ומי שנותנים נר למאור ויין לקדוש ולהבדלה ופת לאורחים וצדקה לעניים . וכל מי שעוסקים בצרכי צבור באמונה. הקדוש ברוך הוא ישלם שכרם ויסיר מהם כל מחלה וירפא לכל גופם ויסלח לכל עונם. וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

תפלה בעד שלום הקיסר יר"ה

הנותן תשועה למלכים וממשלה לנסיכים מלכותו מלכות כל עולמים הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה הוא יברך וישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא למעלה את אדונינו הקיסר

אלכסנדר אלכסנדראוויטש

ירום הודו עם אשתו הקיסרית הנכבדת

מאריא טעאדאראוונא

ובנו יורש עצר

ניקאלאי אלכסנדראוויטש

ואת כל בית מלכנו הרם ירום הודם . מלך מלכי המלכים ברחמיו יחיהו וישמרהו ומכל צרה ויגון ונזק יצילהו וידבר עמים תחת רגליו ויפיל שונאיו לפניו ובכל אשר יפנה יצליח. מלך מלכי המלכים ברחמיו יתן בלבו ובלב כל יועציו ושריו רחמנות לעשות טובות עמנו ועם כל ישראל . בימיו ובימינו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח. ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן :

כשמברכין החודש אומרים זה :

יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתחדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. ותתן לנו חיים ארוכים חיים של שלום חיים של טובה חיים של ברכה חיים של פרנסה חיים של חלוץ עצמות חיים שיש בהם יראת שמים ויראת חטא חיים שאין בהם בושה וכלמה חיים של עשר וכבוד חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים חיים שימלא יי משאלות לבנו לטובה אמן סלה :

מי שעשה נסים לאבותינו . וגאל אותם מעבדות לחרות . הוא יגאל אותנו בקרוב. ויקבץ נדחינו מארבע כנפות הארץ.

חֲבֵרִים כָּל יִשְׂרָאֵל וְנֹאמַר אָמֵן :

כשהש״ץ אומר ר״ח פלוני יאמר כל אחד עמו ואף הקהל שנוהגין שא״א בצלחם :

הש״ץ נוטל הס״ת בידו ואומר :

ראש חודש (פלוני) ביום (פלוני) תבא עלינו ועל כל ישראל לטובה :

יְחַדְּשֵׁהוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל. לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם . לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה . לִישׁוּעָה וּלְנֶחָמָה . וְנֹאמַר אָמֵן :

אל מלא רחמים שוכן במרומים . המצא מנוחה נכונה על כנפי השכינה במעלות קדושים וטהורים כזוהר הרקיע מזהירים את נשמת (פב״פ) שהלך לעולמו (לנקבה שהלכה לעולמה) בעבור שנדבו צדקה בעד הזכרת נשמתו (נשמתה) לכן בעל הרחמים יסתירהו (יסתירה) בסתר כנפיו לעולמים . ויצרור בצרור החיים את נשמתו (נשמתה) ה׳ הוא נחלתו (נחלתה) וינוח (ותנוח) בשלום על משכבו (משכבה) ונאמר אמן :

בשבת שמברכין החודש ור״ח ויו״ט וחנוכה ופורים וכשיש חתן בבית הכנסת ובברית מילה א״א (אב הרחמים). ובימי הספירה אומרים אף כשמברכין החודש . וכן אומרים בבית האבל :

אַב הָרַחֲמִים שׁוֹכֵן מְרוֹמִים . בְּרַחֲמָיו הָעֲצוּמִים הוּא יִפְקוֹד בְּרַחֲמִים. הַחֲסִידִים וְהַיְשָׁרִים וְהַתְּמִימִים . קְהִלּוֹת הַקֹּדֶשׁ שֶׁמָּסְרוּ נַפְשָׁם עַל קְדֻשַּׁת הַשֵּׁם. הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא נִפְרָדוּ . מִנְּשָׁרִים קַלּוּ וּמֵאֲרָיוֹת גָּבֵרוּ . לַעֲשׂוֹת רְצוֹן קוֹנָם וְחֵפֶץ צוּרָם : יִזְכְּרֵם אֱלֹהֵינוּ לְטוֹבָה . עִם שְׁאָר צַדִּיקֵי עוֹלָם . וְיִנְקוֹם נִקְמַת דַּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ : כַּכָּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים . הַרְנִינוּ גוֹיִם עַמּוֹ כִּי דַם עֲבָדָיו יִקּוֹם . וְנָקָם יָשִׁיב לְצָרָיו וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ : וְעַל יְדֵי עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים כָּתוּב לֵאמֹר וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא נִקֵּיתִי . וַיְיָ שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן : וּבְכִתְבֵי הַקֹּדֶשׁ נֶאֱמַר . לָמָּה יֹאמְרוּ הַגּוֹיִם אַיֵּה אֱלֹהֵיהֶם יִוָּדַע בַּגּוֹיִם לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דַּם עֲבָדֶיךָ הַשָּׁפוּךְ : וְאוֹמֵר כִּי דוֹרֵשׁ דָּמִים אוֹתָם זָכָר לֹא שָׁכַח צַעֲקַת עֲנָוִים : וְאוֹמֵר יָדִין בַּגּוֹיִם מָלֵא גְוִיּוֹת מָחַץ רֹאשׁ עַל אֶרֶץ רַבָּה : מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ : אשרי .

כשמברכין בה״ב יאמר הש״ץ זה :

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל מי שיקבל עליו להתענות תענית שני וחמישי ושני בשכר זה הקב״ה ישמרהו ויצילהו מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם ויקבל תפלותיהם ויאזין שועותיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן :

הש״ץ אומר יהללו ומכניסין הס״ת להיכל ובנוחה יאמר וכו׳ ח״ק :

מוסף לשבת

מתפללין שמו״ע עד האל הקדוש ואח״כ אומרים זה .

תִּכַּנְתָּ שַׁבָּת רָצִיתָ קָרְבְּנוֹתֶיהָ. צִוִּיתָ פֵּרוּשֶׁיהָ עִם סִדּוּרֵי נְסָכֶיהָ. מְעַנְּגֶיהָ לְעוֹלָם כָּבוֹד יִנְחָלוּ . טוֹעֲמֶיהָ חַיִּים זָכוּ. וְגַם הָאוֹהֲבִים דְּבָרֶיהָ גְּדֻלָּה בָּחָרוּ . אָז מִסִּינַי נִצְטַוּוּ עָלֶיהָ . וַתְּצַוֵּנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבַּן מוּסַף שַׁבָּת

בָּרָאוּ: יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ שֶׁתַּעֲלֵנוּ בְשִׂמְחָה לְאַרְצֵנוּ וְתִטָּעֵנוּ בִּגְבוּלֵנוּ וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת מוּסַף יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ:

יִשְׂמְחוּ בְמַלְכוּתְךָ שׁוֹמְרֵי שַׁבָּת וְקוֹרְאֵי עֹנֶג. עַם מְקַדְּשֵׁי שְׁבִיעִי. כֻּלָּם יִשְׂבְּעוּ וְיִתְעַנְּגוּ מִטּוּבֶךָ. וּבַשְּׁבִיעִי רָצִיתָ בּוֹ וְקִדַּשְׁתּוֹ. חֶמְדַּת יָמִים אוֹתוֹ קָרָאתָ. זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית:

אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה בִמְנוּחָתֵנוּ. קַדְּשֵׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ. שַׂבְּעֵנוּ מִטּוּבֶךָ וְשַׂמְּחֵנוּ בִּישׁוּעָתֶךָ. וְטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדְּךָ בֶּאֱמֶת. וְהַנְחִילֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה וּבְרָצוֹן שַׁבַּת קָדְשֶׁךָ וְיָנוּחוּ בוֹ יִשְׂרָאֵל מְקַדְּשֵׁי שְׁמֶךָ: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת: רצה ומודים וכו׳

כשהש״ץ חוזר התפלה אומרים זה:

נַעֲרִיצְךָ וְנַקְדִּישְׁךָ כְּסוֹד שִׂיחַ שַׂרְפֵי קֹדֶשׁ. הַמַּקְדִּישִׁים שִׁמְךָ בַּקֹּדֶשׁ כַּכָּתוּב עַל יַד נְבִיאֶךָ וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר: ק״ה קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְיָ צְבָאוֹת מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ: חזן כְּבוֹדוֹ מָלֵא עוֹלָם מְשָׁרְתָיו שׁוֹאֲלִים זֶה לָזֶה אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ. לְעֻמָּתָם בָּרוּךְ יֹאמֵרוּ: ק״ה בָּרוּךְ כְּבוֹד יְיָ מִמְּקוֹמוֹ: חזן מִמְּקוֹמוֹ הוּא יִפֶן בְּרַחֲמִים וְיָחוֹן עַם הַמְיַחֲדִים שְׁמוֹ עֶרֶב וָבֹקֶר בְּכָל יוֹם תָּמִיד פַּעֲמַיִם בְּאַהֲבָה שְׁמַע אוֹמְרִים: ק״ה שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלֹהֵינוּ יְיָ אֶחָד: חזן הוּא אֱלֹהֵינוּ הוּא אָבִינוּ הוּא מַלְכֵּנוּ הוּא מוֹשִׁיעֵנוּ. וְהוּא יַשְׁמִיעֵנוּ בְּרַחֲמָיו שֵׁנִית לְעֵינֵי כָּל חָי לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ק״ה אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם:

חזן וּבְדִבְרֵי קָדְשְׁךָ כָּתוּב לֵאמֹר: ק״ה יִמְלֹךְ יְיָ לְעוֹלָם אֱלֹהַיִךְ צִיּוֹן לְדֹר וָדֹר הַלְלוּיָהּ:

הש״ץ לדור ודור וכו׳

הש״ץ גומר התפלה עד בשלום. ק״ש.

קַוֵּה אֶל יְיָ חֲזַק וְיַאֲמֵץ לִבֶּךָ וְקַוֵּה אֶל יְיָ: אֵין קָדוֹשׁ כַּיְיָ כִּי אֵין בִּלְתֶּךָ וְאֵין צוּר כֵּאלֹהֵינוּ: כִּי מִי אֱלוֹהַּ מִבַּלְעֲדֵי יְיָ וּמִי צוּר זוּלָתִי אֱלֹהֵינוּ:

אֵין כֵּאלֹהֵינוּ. אֵין כַּאדוֹנֵינוּ. אֵין כְּמַלְכֵּנוּ. אֵין כְּמוֹשִׁיעֵנוּ: מִי כֵאלֹהֵינוּ. מִי כַאדוֹנֵינוּ. מִי כְמַלְכֵּנוּ. מִי כְמוֹשִׁיעֵנוּ: נוֹדֶה לֵאלֹהֵינוּ. נוֹדֶה לַאדוֹנֵינוּ. נוֹדֶה לְמַלְכֵּנוּ. נוֹדֶה לְמוֹשִׁיעֵנוּ: בָּרוּךְ אֱלֹהֵינוּ. בָּרוּךְ אֲדוֹנֵינוּ. בָּרוּךְ מַלְכֵּנוּ. בָּרוּךְ מוֹשִׁיעֵנוּ: אַתָּה הוּא אֱלֹהֵינוּ. אַתָּה הוּא אֲדוֹנֵינוּ.

אתה הוא מלכנו. אתה הוא מושיענו. אתה הוא שהקטירו אבותינו לפניך את קטרת הסמים:

פטום הקטרת הצרי והצפרן החלבנה והלבונה משקל שבעים שבעים מנה. מור וקציעה שבלת נרד וכרכם משקל ששה עשר ששה עשר מנה. הקשט שנים עשר. וקלופה שלשה. וקנמון תשעה. ברית כרשינה תשעה קבין. יין קפריסין סאין תלתא וקבין תלתא. ואם אין לו יין קפריסין מביא חמר חורין עתיק. מלח סדומית רובע הקב. מעלה עשן כל שהוא. רבי נתן אומר אף כפת הירדן כל שהוא. ואם נתן בה דבש פסלה. ואם חסר אחת מכל סמניה חיב מיתה:

רבן שמעון בן גמליאל אומר הצרי אינו אלא שרף הנוטף מעצי הקטף. ברית כרשינה ששפין בה את הצפרן כדי שתהא נאה. יין קפריסין ששורין בו את הצפרן כדי שתהא עזה. והלא מי רגלים יפין לה אלא שאין מכניסין מי רגלים בעזרה מפני הכבוד:

השיר שהלוים היו אומרים בבית המקדש: ביום הראשון היו אומרים. ליי הארץ ומלואה תבל וישבי בה: בשני היו אומרים. גדול יי ומהלל מאד בעיר אלהינו הר קדשו: בשלישי היו אומרים. אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפט: ברביעי היו אומרים. אל נקמות יי אל נקמות הופיע: בחמישי היו אומרים. הרנינו לאלהים עוזנו הריעו לאלהי יעקב:

בששי היו אומרים. יי מלך גאות לבש לבש יי עז התאזר אף תכון תבל בל תמוט: בשבת היו אומרים. מזמור שיר ליום השבת. מזמור שיר לעתיד לבא. ליום שכלו שבת ומנוחה לחיי העולמים:

תנא דבי אליהו כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא שנאמר הליכות עולם לו אל תקרי הליכות אלא הלכות: אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי יי ורב שלום בניך: אל תקרי בניך אלא בוניך: שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול: יהי שלום בחילך שלוה בארמנותיך: למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך: למען בית יי אלהינו אבקשה טוב לך: יי עז לעמו יתן יי יברך את עמו בשלום: קדיש דרבנן

עלינו . קדיש יתום

שיר היחוד ליום השבת

חזן אז ביום השביעי נחת. יום השבת על כן ברכת:

קהל ועל כל פועל תהלה ערוכה. חסידיך בכל עת יברכוכה:

ח׳ ברוך יי יוצר כלם. אלהים חיים ומלך עולם:

ק׳ כי מעולם על עבדיך. רוב רחמיך וחסדיך:

ח׳ ובמצרים החלות. להודיע כי מאד נעלית:

ק׳ על כל אלהים בעשותך בהם. שפטים גדולים ובאלהיהם:

ח׳ בבקעך ים סוף עמך ראו. היד הגדולה ויראו:

ק׳ נהגת עמך לעשות לך. שם תפארת להראות גדלך:

ח׳ ודברת עמם מן השמים. וגם העבים נטפו מים:

ק׳ יָדַעְתָּ לְכָלְכְּלָם בַּמִּדְבָּר. בְּאֶרֶץ צִיָּה אִישׁ לֹא עָבָר:

ח׳ תָּתַת לְעַמְּךָ דְּגַן שָׁמַיִם. וּכְעָפָר שְׁאֵר וּמִצּוּר מַיִם:

ק׳ תְּגָרֵשׁ גּוֹיִם רַבִּים עַמִּים. יִירְשׁוּ אַרְצָם וַעֲמַל לְאֻמִּים:

ח׳ בַּעֲבוּר יִשְׁמְרוּ חֻקִּים וְתוֹרוֹת. אִמְרוֹת יְיָ אֲמָרוֹת טְהוֹרוֹת:

ק׳ וַיִּתְעַדְּנוּ בְּבָרְיָה שָׁמֵן. וּמֵחַלָּמִישׁ צוּר פַּלְגֵי שָׁמֶן:

ח׳ בְּנוֹתָם בָּנוּ עִיר קָדְשֶׁךָ. וַיְפָאֲרוּ בֵּית מִקְדָּשֶׁךָ:

ק׳ וַתֹּאמַר פֹּה אֵשֵׁב לְאֹרֶךְ יָמִים. צֵידָהּ בָּרֵךְ אֲבָרֵךְ:

ח׳ כִּי שָׁם יִזְבְּחוּ זִבְחֵי צֶדֶק. אַף כֹּהֲנֶיךָ יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק:

ק׳ וּבֵית הַלֵּוִי נְעִימוֹת יְזַמֵּרוּ. לְךָ יִתְרוֹעֲעוּ אַף יָשִׁירוּ:

ח׳ בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיִרְאֵי יְיָ. יְכַבְּדוּ וְיוֹדוּ שִׁמְךָ יְיָ:

ק׳ הֱטִיבוֹתָ מְאֹד לָרִאשׁוֹנִים. כֵּן תֵּיטִיב גַּם לָאַחֲרוֹנִים:

ח׳ יְיָ תָּשִׂישׂ נָא עָלֵינוּ. כַּאֲשֶׁר שַׂשְׂתָּ עַל אֲבוֹתֵינוּ:

ק׳ אוֹתָנוּ לְהַרְבּוֹת וּלְהֵיטִיב. וְנוֹדֶה לְךָ לְעוֹלָם כִּי תֵיטִיב:

ח׳ יְיָ תִּבְנֶה עִירְךָ מְהֵרָה. כִּי עָלֶיהָ שִׁמְךָ נִקְרָא:

ק׳ וְקֶרֶן דָּוִד תַּצְמִיחַ בָּהּ. וְתִשְׁכּוֹן לְעוֹלָם יְיָ בְּקִרְבָּהּ:

ח׳ זִבְחֵי צֶדֶק שָׁמָּה נִזְבְּחָה. וְכִימֵי קֶדֶם תֶּעֱרַב מִנְחָה:

ק׳ וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ בְּאוֹר פָּנֶיךָ. כִּי חֲפֵצִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹנֶךָ:

א׳ וּבִרְצוֹנְךָ תַּעֲשֶׂה חֶפְצֵנוּ. הַכֵּם נָא עַמְּךָ כֻּלָּנוּ:

ק׳ בְּחַרְתָּנוּ לִהְיוֹת לְךָ לְעַם סְגֻלָּה. וְעַל עַמְּךָ בִרְכָתֶךָ סֶּלָה:

ח׳ וְתָמִיד נְסַפֵּר תְּהִלָּתֶךָ. וּנְהַלֵּל לְשֵׁם תִּפְאַרְתֶּךָ:

ק׳ וּמִבִּרְכָתְךָ עַמְּךָ יְבוֹרָךְ. כִּי אֶת כָּל אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבוֹרָךְ:

ח׳ וַאֲנִי בְּעוֹדִי אֲהַלְלָה בּוֹרְאִי. וַאֲבָרְכֵהוּ כָּל יְמֵי צְבָאִי:

ק׳ יְהִי שֵׁם יְיָ מְבֹרָךְ לְעוֹלָם. מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם:

כַּכָּתוּב בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם. וַיֹּאמְרוּ כָל הָעָם אָמֵן וְהַלֵּל לַיְיָ: עָנֵה דָנִיֵּאל וְאָמַר לֶהֱוֵא שְׁמֵהּ דִּי אֱלָהָא מְבָרַךְ מִן עָלְמָא וְעַד עָלְמָא דִּי חָכְמְתָא וּגְבוּרְתָא דִּי לֵהּ הִיא: וְנֶאֱמַר וַיֹּאמְרוּ הַלְוִיִּם יֵשׁוּעַ וְקַדְמִיאֵל בָּנִי חֲשַׁבְנְיָה שֵׁרֵבְיָה הוֹדִיָּה שְׁבַנְיָה פְתַחְיָה קוּמוּ בָּרְכוּ אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם מִן הָעוֹלָם עַד הָעוֹלָם וִיבָרְכוּ שֵׁם כְּבוֹדֶךָ וּמְרוֹמַם עַל כָּל בְּרָכָה וּתְהִלָּה: וְנֶאֱמַר בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם וְאָמַר כָּל הָעָם אָמֵן הַלְלוּיָהּ: וְנֶאֱמַר וַיְבָרֶךְ דָּוִיד אֶת יְיָ לְעֵינֵי כָּל הַקָּהָל וַיֹּאמֶר דָּוִיד בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אָבִינוּ מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם:

שִׁיר הַכָּבוֹד

פותחין הארון

חזן אַנְעִים זְמִירוֹת וְשִׁירִים אֶאֱרוֹג. כִּי אֵלֶיךָ נַפְשִׁי תַעֲרוֹג:

קהל נַפְשִׁי חָמְדָה בְּצֵל יָדֶךָ. לָדַעַת כָּל רָז סוֹדֶךָ:

ח׳ מִדֵּי דַבְּרִי בִּכְבוֹדֶךָ. הוֹמֶה לִבִּי אֶל דּוֹדֶיךָ:

ק׳ עַל כֵּן אֲדַבֵּר בְּךָ נִכְבָּדוֹת. וְשִׁמְךָ אֲכַבֵּד בְּשִׁירֵי יְדִידוֹת:

ח׳ אספרה כבודך ולא ראיתיך. אדמך אכנך ולא ידעתיך:

ק׳ ביד נביאיך בסוד עבדיך. דמית הדר כבוד הודך:

ח׳ גדלתך וגבורתך. כנו לתקף פעלתך:

ק׳ דמו אותך ולא כפי ישך. וישוך לפי מעשיך:

ח׳ המשילוך ברוב חזיונות. הנך אחד בכל דמיונות:

ק׳ ויחזו בך זקנה ובחרות. ושער ראשך בשיבה ושחרות:

ח׳ זקנה ביום דין ובחרות ביום קרב. כאיש מלחמות ידיו לו רב:

ק׳ חבש כובע ישועה בראשו. הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

ח׳ טללי אורות ראשו נמלא. קוצותיו רסיסי לילה:

ק׳ יתפאר בי כי חפץ בי. והוא יהיה לי לעטרת צבי:

ח׳ כתם טהור פז דמות ראשו. וחק על מצח כבוד שם קדשו:

ק׳ לחן ולכבוד צבי תפארה. אמתו לו עטרה עטרה:

ח׳ מחלפות ראשו כבימי בחורות. קוצותיו תלתלים שחורות:

ק׳ נוה הצדק צבי תפארתו. יעלה נא על ראש שמחתו:

ח׳ סגלתו תהי בידו עטרת. וצניף מלוכה צבי תפארת:

ק׳ עמוסים נשאם עטרת ענדם. מאשר יקרו בעיניו כבדם:

ח׳ פארו עלי ופארי עליו. וקרוב אלי בקראי אליו:

ק׳ צח ואדום ללבושו אדום. פורה בדרכו בבואו מאדום:

ח׳ קשר תפלין הראה לעניו. תמונת יי לנגד עיניו:

ק׳ רוצה בעמו ענוים יפאר. יושב תהלות בם להתפאר:

ח׳ ראש דברך אמת קורא מראש. דור ודור עם דורשך דרוש:

ק׳ שית המון שירי נא עליך. ורנתי תקרב אליך:

ח׳ תהלתי תהי לראשך עטרת. ותפלתי תכון קטרת:

ק׳ תיקר שירת רש בעיניך. כשיר יושר על קרבניך:

ח׳ ברכתי תעלה לראש משביר. מחולל ומוליד צדיק כביר:

ק׳ ובברכתי תנענע לי ראש. ואותה קח לך כבשמים ראש:

ח׳ יערב נא שיחי עליך. כי נפשי תערוג אליך:

לך יי הגדלה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ: לך יי הממלכה והמתנשא לכל לראש: מי ימלל גבורות יי ישמיע כל תהלתו: קי

ששי. קי. אדון עולם

סדר הלל

ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרוא את ההלל:

הללויה הללו עבדי יי הללו את שם יי: יהי שם יי מברך מעתה ועד עולם: ממזרח שמש עד מבואו מהלל שם יי: רם על כל

גוים יי על השמים כבודו: מי כיי אלהינו המגביהי לשבת: המשפילי לראות בשמים ובארץ: מקימי מעפר דל מאשפת ירים אביון: להושיבי עם נדיבים עם נדיבי עמו: מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללויה:

בצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לעז: היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו: הים ראה וינס הירדן יסב לאחור: ההרים רקדו כאילים גבעות כבני צאן: מה לך הים כי תנוס הירדן תסב לאחור: ההרים תרקדו כאילים גבעות כבני צאן: מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב: ההפכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

בחנכה [illegible] אומרים לא לנו:

לא לנו יי לא לנו כי לשמך תן כבוד על חסדך על אמתך: למה יאמרו הגוים איה נא אלהיהם: ואלהינו בשמים כל אשר חפץ עשה: עצביהם כסף וזהב מעשה ידי אדם: פה להם ולא ידברו עינים להם ולא יראו: אזנים להם ולא ישמעו אף להם ולא יריחון: ידיהם ולא ימישון רגליהם ולא יהלכו לא יהגו בגרונם: כמוהם יהיו עשיהם כל אשר בטח בהם: ישראל בטח ביי עזרם ומגנם הוא: בית אהרן בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: יראי יי בטחו ביי עזרם ומגנם הוא: ע״כ

יי זכרנו יברך יברך את בית ישראל יברך את בית אהרן: יברך יראי יי הקטנים עם הגדלים: יוסף יי עליכם עליכם ועל בניכם: ברוכים אתם ליי עשה שמים וארץ: השמים שמים ליי והארץ נתן לבני אדם: לא המתים יהללו יה ולא כל ירדי דומה: ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

בחנכה [illegible] אומרים אהבתי:

אהבתי כי ישמע יי את קולי תחנוני: כי הטה אזנו לי ובימי אקרא: אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא: ובשם יי אקרא אנה יי מלטה נפשי: חנון יי וצדיק ואלהינו מרחם: שמר פתאים יי דלותי ולי יהושיע: שובי נפשי למנוחיכי כי יי גמל עליכי: כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי: אתהלך לפני יי בארצות החיים: האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד: אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב: ע״כ

מה אשיב ליי כל תגמולוהי עלי: כוס ישועות אשא ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: יקר בעיני יי המותה לחסידיו: אנה יי כי אני עבדך אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי: לך אזבח זבח תודה ובשם יי אקרא: נדרי ליי אשלם נגדה נא לכל עמו: בחצרות בית יי בתוככי ירושלים הללויה:

הללו את יי כל גוים שבחוהו כל האמים: כי גבר עלינו חסדו ואמת יי לעולם הללויה:

הודו ליי כי טוב כי לעולם חסדו:
יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו:
יאמרו נא בית אהרן כל״ח:
יאמרו נא יראי יי כל״ח:

מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה: יי לי לא אירא מה יעשה לי אדם: יי לי בעזרי ואני אראה בשנאי: טוב לחסות ביי מבטח באדם: טוב לחסות ביי

מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: כָּל גּוֹיִם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי גַם סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְיָ כִּי אֲמִילַם: דָּחֹה דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַייָ עֲזָרָנִי: עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: קוֹל רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי צַדִּיקִים יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: יְמִין יְיָ רוֹמֵמָה יְמִין יְיָ עֹשָׂה חָיִל: לֹא אָמוּת כִּי אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָּהּ וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: פִּתְחוּ לִי שַׁעֲרֵי צֶדֶק אָבֹא בָם אוֹדֶה יָהּ: זֶה הַשַּׁעַר לַייָ צַדִּיקִים יָבֹאוּ בוֹ: אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי לִי לִישׁוּעָה: אודך אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה: אבן מֵאֵת יְיָ הָיְתָה זֹּאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ: מאת זֶה הַיּוֹם עָשָׂה יְיָ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ: זה

אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הוֹשִׁיעָה נָּא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:
אָנָּא יְיָ הַצְלִיחָה נָא:

בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְיָ בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית יְיָ: ברוך אֵל יְיָ וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ חַג בַּעֲבֹתִים עַד קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: אל אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי אֲרוֹמְמֶךָּ: אלי הוֹדוּ לַייָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: הודו

יְהַלְלוּךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ (עַל) כָּל מַעֲשֶׂיךָ וַחֲסִידֶיךָ צַדִּיקִים עוֹשֵׂי רְצוֹנֶךָ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּרִנָּה יוֹדוּ וִיבָרְכוּ וִישַׁבְּחוּ וִיפָאֲרוּ וִירוֹמְמוּ וְיַעֲרִיצוּ וְיַקְדִּישׁוּ וְיַמְלִיכוּ אֶת שִׁמְךָ מַלְכֵּנוּ. כִּי לְךָ טוֹב לְהוֹדוֹת וּלְשִׁמְךָ נָאֶה לְזַמֵּר כִּי מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם אַתָּה אֵל: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ מֶלֶךְ מְהֻלָּל בַּתִּשְׁבָּחוֹת: לר"ח ולי"ט ולחה"מ ק"ש ולחנוכה ח"ק:

בר"ח קורין ד' גברי בפ' פינחס. ואחר קה"ת אומרים אשרי ובנ"ג ח"ק ומתפללין מוסף:

מוסף לראש חודש

מתפללין עד האל הקדוש ואח"כ אומרים זה:

רָאשֵׁי חֳדָשִׁים לְעַמְּךָ נָתָתָּ. זְמַן כַּפָּרָה לְכָל תּוֹלְדוֹתָם. בִּהְיוֹתָם מַקְרִיבִים לְפָנֶיךָ זִבְחֵי רָצוֹן וּשְׂעִירֵי חַטָּאת לְכַפֵּר בַּעֲדָם. זִכָּרוֹן לְכֻלָּם יִהְיוּ. וּתְשׁוּעַת נַפְשָׁם מִיַּד שׂוֹנֵא. מִזְבֵּחַ חָדָשׁ בְּצִיּוֹן תָּכִין. וְעוֹלַת רֹאשׁ חֹדֶשׁ נַעֲלֶה עָלָיו. וּשְׂעִירֵי עִזִּים נַעֲשֶׂה בְרָצוֹן. וּבַעֲבוֹדַת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ נִשְׂמַח כֻּלָּנוּ. וּבְשִׁירֵי דָוִד עַבְדְּךָ הַנִּשְׁמָעִים בְּעִירֶךָ הָאֲמוּרִים לִפְנֵי מִזְבְּחֶךָ אַהֲבַת עוֹלָם תָּבִיא לָהֶם וּבְרִית אָבוֹת לַבָּנִים תִּזְכּוֹר: וַהֲבִיאֵנוּ לְצִיּוֹן עִירְךָ בְּרִנָּה וְלִירוּשָׁלַיִם בֵּית מִקְדָּשְׁךָ בְּשִׂמְחַת עוֹלָם. וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ תְּמִידִים כְּסִדְרָם וּמוּסָפִים כְּהִלְכָתָם. וְאֶת מוּסַף יוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ הַזֶּה נַעֲשֶׂה וְנַקְרִיב לְפָנֶיךָ בְּאַהֲבָה כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתָּ עָלֵינוּ בְּתוֹרָתֶךָ עַל יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ מִפִּי כְבוֹדֶךָ כָּאָמוּר:

וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַייָ פָּרִים בְּנֵי בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם כִּמְדֻבָּר שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ וְיַיִן

כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

אלהינו ואלהי אבותינו חדש עלינו את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בעזם הציבור ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש ישראל וראשי חדשים:

ללה ומרי: ק"ע. פלימ. ק"י:

מוסף לשבת וראש חודש

מתפללין עד האל הקדוש ואח"כ אומרים זה.

אתה יצרת עולמך מקדם כלית מלאכתך ביום השביעי. אהבת אותנו ורצית בנו ורוממתנו מכל הלשונות וקדשתנו במצותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת: ותתן לנו יי אלהינו באהבה שבתות למנוחה וראשי חדשים לכפרה. ולפי שחטאנו לפניך אנחנו ואבותינו חרבה עירנו ושמם בית מקדשנו וגלה יקרנו ונטל כבוד מבית חיינו. ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בבית בחירתך בבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו מפני היד השלוחה במקדשך: יהי רצון מלפניך יי אלהינו ואלהי אבותינו שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם. ואת מוספי יום השבת הזה ויום ראש החדש הזה. נעשה ונקריב לפניך באהבה כמצות רצונך כמו שכתבת עלינו בתורתך על ידי משה עבדך מפי כבודך כאמור:

וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימם ושני עשרנים סלת מנחה בלולה בשמן ונסכו: עלת שבת בשבתו על עלת התמיד ונסכה: זה קרבן שבת וקרבן היום כאמור:

ובראשי חדשיכם תקריבו עולה ליי פרים בני בקר שנים ואיל אחד כבשים בני שנה שבעה תמימים:

ומנחתם ונסכיהם כמדבר שלשה עשרנים לפר ושני עשרנים לאיל ועשרון לכבש ויין כנסכו ושעיר לכפר ושני תמידים כהלכתם:

ישמחו במלכותך שומרי שבת וקוראי ענג. עם מקדשי שביעי. כלם ישבעו ויתענגו מטובך. ובשביעי רצית בו וקדשתו. חמדת ימים אותו קראת. זכר למעשה בראשית:

אלהינו ואלהי אבותינו רצה במנוחתנו וחדש עלינו ביום השבת הזה את החדש הזה לטובה ולברכה. לששון ולשמחה. לישועה ולנחמה. לפרנסה ולכלכלה. לחיים ולשלום. למחילת חטא ולסליחת עון. (בעזם הציבור ולכפרת פשע). כי בעמך ישראל בחרת מכל האמות. ושבת קדשך להם הודעת וחקי ראשי חדשים להם קבעת: ברוך אתה יי מקדש השבת וישראל וראשי חדשים: ילא. ק"ע. ת"כ. עלינו. ק"י.

ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ ורב דגן ותירוש: יעבדוך עמים וישתחוו לך לאמים הוה גביר לאחיך וישתחוו לך בני אמך אררי ארור ומברכיך ברוך: ואל שדי יברך אתך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים: ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך את ארץ מגריך אשר נתן אלהים לאברהם: מאל אביך ויעזרך ואת שדי ויברכך ברכת שמים מעל ברכת תהום רבצת תחת ברכת שדים ורחם: ברכת אביך גברו על ברכת הורי עד תאות גבעת עולם תהיין לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו: ואהבך וברכך והרבך וברך פרי בטנך ופרי אדמתך דגנך ותירשך ויצהרך שגר אלפיך ועשתרת צאנך על האדמה אשר נשבע לאבתיך לתת לך: ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך: והסיר יי ממך כל חלי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך ונתנם בכל שנאיך:

המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק וידגו לרב בקרב הארץ: יי אלהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב: יי אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם:

ברוך אתה בעיר וברוך אתה בשדה: ברוך אתה בבאך וברוך אתה בצאתך: ברוך טנאך ומשארתך: ברוך פרי בטנך ופרי אדמתך ופרי בהמתך שגר אלפיך ועשתרות צאנך: יצו יי אתך את הברכה באסמיך ובכל משלח ידך וברכך בארץ אשר יי אלהיך נתן לך: יפתח יי לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו ולברך את כל מעשה ידך והלוית גוים רבים ואתה לא תלוה: כי יי אלהיך ברכך כאשר דבר לך והעבטת גוים רבים ואתה לא תעבוט ומשלת בגוים רבים ובך לא ימשלו: אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביי מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו איביך לך ואתה על במותימו תדרך:

מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי עשה יי הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי גאל יי יעקב ובישראל יתפאר: גאלנו יי צבאות שמו קדוש ישראל:

ישראל נושע ביי תשועת עולמים לא תבשו ולא תכלמו עד עולמי עד: ואכלתם אכול ושבוע והללתם את שם יי אלהיכם אשר עשה עמכם להפליא ולא יבשו עמי לעולם: וידעתם כי בקרב ישראל אני ואני יי אלהיכם ואין עוד

ולא

וְלֹא יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּ וְנָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: כִּי בְשִׂמְחָה תֵצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה וְכָל עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ כָף: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ יְיָ וַיְהִי לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה: וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַייָ קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילוֹתָיו הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְיָ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מוּדַעַת זֹאת בְּכָל הָאָרֶץ: צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל: וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְיָ קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ:

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְיָ: וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְיָ הִיא אוֹצָרוֹ: וַיְהִי דָוִד לְכָל דְּרָכָיו מַשְׂכִּיל וַייָ עִמּוֹ: פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר הָעָם אֶל שָׁאוּל הֲיוֹנָתָן יָמוּת אֲשֶׁר עָשָׂה הַיְשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל חָלִילָה. חַי יְיָ אִם יִפֹּל מִשַּׂעֲרַת רֹאשׁוֹ אַרְצָה כִּי עִם אֱלֹהִים עָשָׂה הַיּוֹם הַזֶּה וַיִּפְדּוּ הָעָם אֶת יוֹנָתָן וְלֹא מֵת: וּפְדוּיֵי יְיָ יְשֻׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יַשִּׂיגוּן נָסוּ יָגוֹן וַאֲנָחָה: הָפַכְתָּ מִסְפְּדִי לְמָחוֹל לִי פִּתַּחְתָּ שַׂקִּי וַתְּאַזְּרֵנִי שִׂמְחָה: וְלֹא אָבָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם וַיַּהֲפֹךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ לְּךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה כִּי אֲהֵבְךָ יְיָ אֱלֹהֶיךָ: אָז תִּשְׂמַח בְּתוּלָה בְּמָחוֹל וּבַחֻרִים וּזְקֵנִים יַחְדָּו וְהָפַכְתִּי אֶבְלָם לְשָׂשׂוֹן וְנִחַמְתִּים וְשִׂמַּחְתִּים מִיגוֹנָם:

בּוֹרֵא נִיב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְיָ וּרְפָאתִיו: וְרוּחַ לָבְשָׁה אֶת עֲמָשַׂי רֹאשׁ הַשָּׁלִישִׁים לְךָ דָוִיד וְעִמְּךָ בֶן יִשַׁי שָׁלוֹם. שָׁלוֹם לְךָ וְשָׁלוֹם לְעֹזְרֶךָ כִּי עֲזָרְךָ אֱלֹהֶיךָ וַיְקַבְּלֵם דָּוִיד וַיִּתְּנֵם בְּרָאשֵׁי הַגְּדוּד: וַאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי וְאַתָּה שָׁלוֹם וּבֵיתְךָ שָׁלוֹם וְכֹל אֲשֶׁר לְךָ שָׁלוֹם: יְיָ עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן יְיָ יְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ בַשָּׁלוֹם:

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בְּכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עַנְוְתָנוּתוֹ. דָּבָר זֶה כָּתוּב בַּתּוֹרָה. וְשָׁנוּי בַּנְּבִיאִים וּמְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים:

כָּתוּב בַּתּוֹרָה כִּי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וַאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבֹּר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד: וּכְתִיב בַּתְרֵהּ עֹשֶׂה מִשְׁפַּט יָתוֹם וְאַלְמָנָה וְאֹהֵב גֵּר לָתֶת לוֹ לֶחֶם וְשִׂמְלָה: שָׁנוּי בַּנְּבִיאִים דִּכְתִיב כִּי כֹה אָמַר רָם וְנִשָּׂא שֹׁכֵן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מָרוֹם וְקָדוֹשׁ אֶשְׁכּוֹן וְאֶת דַּכָּא וּשְׁפַל רוּחַ לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים וּלְהַחֲיוֹת לֵב נִדְכָּאִים: מְשֻׁלָּשׁ בַּכְּתוּבִים דִּכְתִיב שִׁירוּ לֵאלֹהִים זַמְּרוּ שְׁמוֹ סֹלּוּ לָרֹכֵב בָּעֲרָבוֹת בְּיָהּ שְׁמוֹ וְעִלְזוּ לְפָנָיו: וּכְתִיב בַּתְרֵהּ אֲבִי יְתוֹמִים וְדַיַּן אַלְמָנוֹת אֱלֹהִים בִּמְעוֹן קָדְשׁוֹ: יְהִי יְיָ אֱלֹהֵינוּ עִמָּנוּ כַּאֲשֶׁר הָיָה עִם אֲבֹתֵינוּ אַל יַעַזְבֵנוּ וְאַל יִטְּשֵׁנוּ: וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּייָ אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם: כִּי נִחַם יְיָ צִיּוֹן נִחַם כָּל חָרְבוֹתֶיהָ וַיָּשֶׂם מִדְבָּרָהּ כְּעֵדֶן וְעַרְבָתָהּ כְּגַן יְיָ שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה יִמָּצֵא בָהּ תּוֹדָה וְקוֹל זִמְרָה: יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר: שיר המעלות אשרי כל ירא ונו'

לוח המולדות וראשי חדשים

משנת תרמ״ט עד תרנ״ה

תרמ״ט (הש״ג)		מינוט	חלקים	שעה	ר״ח
חשון	יום ו׳ אחה״צ .	20	5	5	וז
כסליו	יום א׳ בבקר . .	4	6	6	אב
טבת	יום ג׳ בערב . .	48	7	6	גד
שבט	יום ד׳ בבקר . .	32	8	7	ה
אדר א	יום ה׳ בערב . .	16	9	8	וז
אדר ב	יום ש״ק בבקר .	=	10	9	אב
ניסן	יום א׳ בערב .	44	11	9	ג
אייר	יום ג׳ בבקר . .	28	12	10	דה
סיון	יום ה׳ בערב .	12	13	11	ו
תמוז	יום ו׳ בבקר . .	56	14	11	זא
אב	מוצאי ש״ק . . .	14	15	12	ב
אלול	יום ג׳ אחה״צ .	24	16	1	גד

תר״נ (הכ״ז)		מינוט	חלקים	שעה	ר״ח
חשון	יום ה׳ אחה״צ .	53	=	2	ח
כסליו	ליל שבת קודש .	27	1	3	א
טבת	יום א׳ אחה״צ .	21	2	4	בג
שבט	ג׳ קודם אור היום	5	3	5	ד
אדר	ד׳ אחה״צ . .	49	4	5	הו
ניסן	ו׳ קודם אור היום	33	5	6	ז
אייר	ש״ק בערב . . .	17	6	7	אב
סיון	יום ב׳ בבקר .	1	7	8	ג
תמוז	יום ג׳ בערב . .	45	8	8	דה
אב	יום ה׳ בבקר .	29	9	9	ו
אלול	ליל שבת קודש .	13	10	10	זא

תרנ״א (בח״ה)		מינוט	חלקים	שעה	ר״ח
חשון	יום ג׳ בערב .	41	12	11	גד
כסליו	יום ד׳ בחצה״י .	25	13	12	ה
טבת	ליל ו׳ אחה״ל .	9	14	1	ו
שבט	שבת קודש ביום .	53	15	1	ז
אדר א	ב׳ קודם היום .	37	16	2	אב
אדר ב	ג׳ אחה״צ . . .	21	17	3	גד
ניסן	ה׳ קודם היום .	6	=	4	ה
אייר	יום ו׳ ביום . .	50	1	4	וז
סיון	יום א׳ בבקר .	34	2	5	א
תמוז	יום ג׳ ביום . .	18	3	6	בג
אב	יום ד׳ בבקר .	2	4	7	ד
אלול	יום ה׳ בערב .	46	5	7	הו

תרנ״ב (וש״ג)		מינוט	חלקים	שעה	ר״ח
חשון	יום א׳ בערב . .	14	7	9	אב
כסליו	יום ג׳ בבקר .	58	8	9	גד
טבת	ד׳ בערב . . .	42	9	10	הו
שבט	יום ו׳ בבקר .	26	10	11	ז
אדר	מוצאי ש״ק . .	10	11	12	אב
ניסן	ב׳ בחצות . . .	54	12	12	ג
אייר	ד׳ קודם היום .	38	13	1	דה
סיון	ה׳ אחר חצה״י .	22	14	2	ו
תמוז	ש״ק בבקר . .	6	15	3	זא
אב	יום א׳ ביום . .	50	16	8	ב
אלול	ב׳ קודם היום .	34	17	4	גד

תרנ״ג (הכ״ז)		מינוט	חלקים	שעה	ר״ח
חשון	יום ו׳ בבקר . .	3	1	6	ח
כסליו	מוצש״ק בערב .	47	2	6	א
טבת	יום ב׳ בבקר .	31	3	7	בג
שבט	יום ג׳ בערב .	15	4	8	ד
אדר	יום ה׳ בבקר .	59	5	8	הו
ניסן	ליל ש״ק . . .	43	6	9	ז
אייר	יום א׳ בבקר . .	27	7	10	אב
סיון	יום ב׳ בערב . .	11	8	11	ג
תמוז	יום ד׳ קודם חצה״י	55	9	11	דה
אב	ליל ה׳ קודם חצה״ל .	39	10	12	ו
אלול	ש״ק אחה״צ . .	23	11	1	זא

תרנ״ד (בש״ז)		מינוט	חלקים	שעה	ר״ח
חשון	יום ב׳ אחה״צ .	31	18	2	גד
כסליו	ליל ד׳ אחה״ל .	35	14	3	הו
טבת	יום ו׳ אחה״צ .	19	15	4	זא
שבט	יום א׳ קוה״י .	3	16	5	ב
אדר א	יום ב׳ אחה״צ .	47	17	5	גד
אדר ב	יום ד׳ קוה״י .	32	=	6	הו
ניסן	יום ה׳ בערב . .	16	1	7	ז
אייר	ש״ק בבקר . .	=	2	8	אב
סיון	יום א׳ בערב . .	44	3	8	ג
תמוז	יום ג׳ בבקר . .	28	4	9	דה
אב	יום ד׳ בערב . .	12	5	10	ו
אלול	יום ו׳ בבקר . .	56	6	10	זא